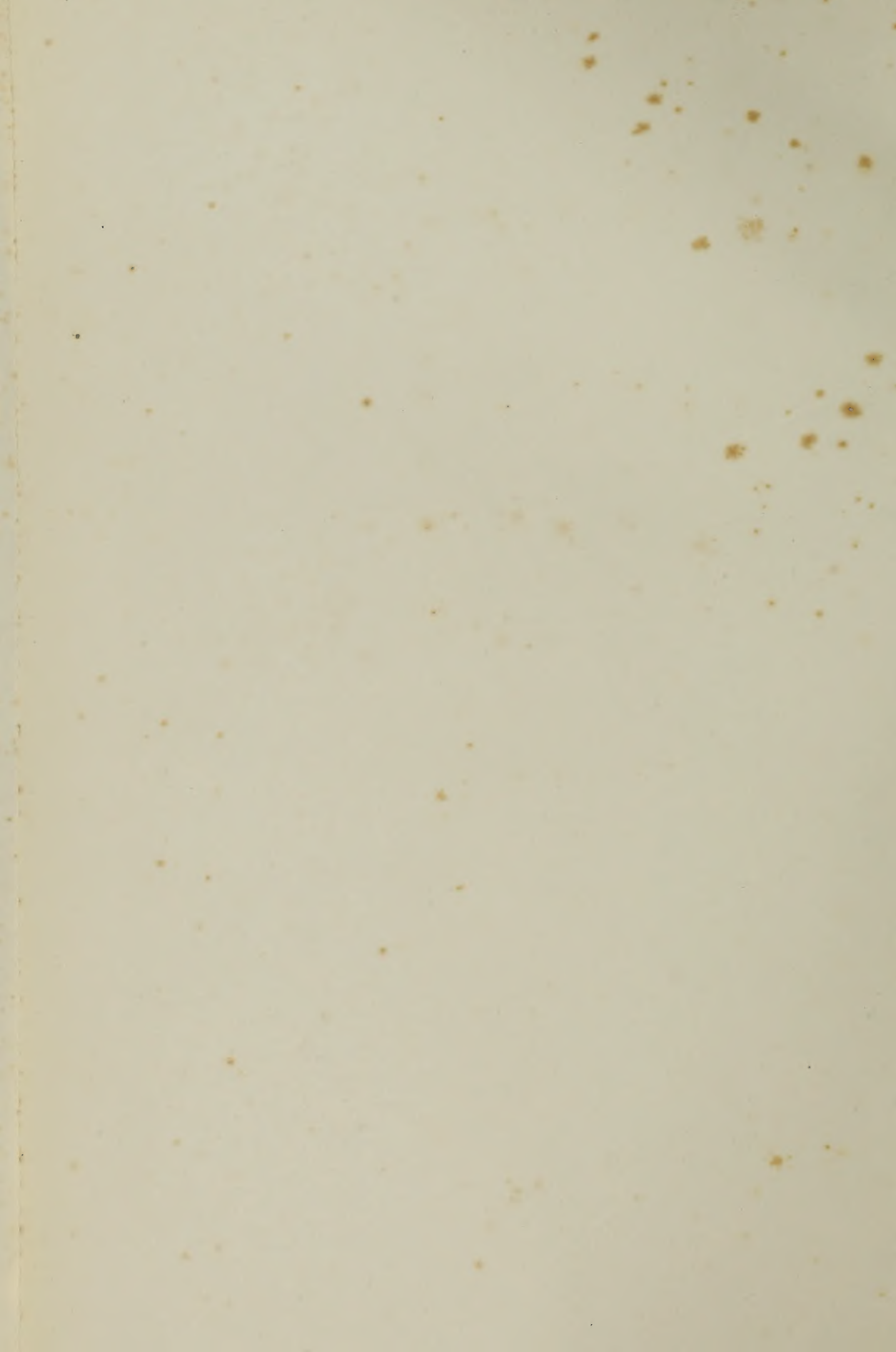

Digitized by the Internet Archive
in 2014

CORPVS POETARVM LATINORVM

CORPVS POETARVM LATINORVM

A SE ALIISQVE DENO RECOGNITORVM
ET BREVI LECTIONVM VARIETATE
INSTRVCTORVM

EDIDIT
IOHANNES PERCIVAL POSTGATE

TOM. I

QVO CONTINENTVR

ENNI FRAGMENTA
LVCRETIVS

CATVLLVS
VERGILIVS

HORATIVS
TIBVLLVS

PROPERTIVS
OVIDIVS

LONDINI
SVMPITIBVS G. BELL ET FILIORVM

MDCCCXCIII

LONDINI: EXCVDEBANT C. WHITTINGHAM ET SOC.

BENTLEII MANIBVS
SACRVM

IOHANNES P. POSTGATE
LECTORI BENEVOLO
SALVTEM

NON nouum neque uastum hoc corporis genus amoris atque amplexu tuo, Lector Beneuole, commendamus, uerum exemplis iam probatum, usu atque commoditate laudatum. qui tamen si fortasse miraris intra sex annos tria poetarum Latinorum corpora in lucem prouenisse, Londini a. 1827 edente WIL. S. WALKER (conlegi huius S. Trinitatis et ipso alumno ac socio), Florentiae (annis 1827-1829), Francofurti ad Moenum a. 1833 edente WIL. E. WEBER, intra hos sexaginta ne unum quidem, miraris rem non admodum mirandam. tantus enim tamque adsiduus in singulis poetis excolendis, nec mehercule sine grandi proventu, uirorum doctorum desudauit desudatque labor, ut omnes uno uelut fascie colligare uixdum uacauerit. quod ipsum haud scio an commode euenerit: quae enim illa messis futura esset quae careret Lachmannianis et Bachreusianis, ut alios omittam, laboribus?

In hoc opere nostro primum illud memorandum quod aliorum uu. dd. auxilia adsciuerimus. quae si non adfuissent, nulla spes fuisset ad finem perducendae rei natura sua utique tardae et crebris intermissionibus tardioris. uiros doctos quos ad partis uocauimus, primum de totius corporis ratione instituta docuimus, deinde in suis quemque curis siquid mutandum uel alio modo efferendum uideretur monuimus; horum si minus aliquid alicui persuasimus, instare noluimus, cum socios eos atque adiutores, non asseclas et nostrae uocis quasi imagines nobis comparassemus et aecum quoque esset quorum nomine atque auctoritate opus aliquod uulgaretur, penes eos esse ultimum de rebus dubiis iudicium. editorum inter se dissimilitudo quam in singulis partibus edendi uarietatem pepererit, uelut cum alii aliis crebrius ceterorum, praesertim recentiorum, placita nominatim adpellant, neque singillatim multis uerbis referre operae pretium est et tu, Lector, facile ex ipso opere perspicies: ad illa uelim animum attendas quibus instituti nostri summa continetur. primum id ipsi egimus aliisque ut agerent praecepimus ut quod in optimis manu scriptis codicibus, excepto dumtaxat siquid memoratu prorsus indignum uideretur, traditum extet, id tibi siue in textu siue in commentariis textui subiectis ante oculos exhibeatur. in quo si aliquando plus etiam quam speraueris inueneris, hanc copiam caue nimis reprehendas. cum enim nullius non scriptoris loci per plurimi non ex codicum integro testimonio sed ex eorum erroribus deprehensis sanandi sint, non alienum duximus quot quibusque modis a librariis peccetur exemplis nonnullis hic illic docere. quo in genere tirones rei criticae quam uocant diligenter admonendi sunt ne qui diuersorum saeculorum locorumue errores sint inter se confundant ac permisceant. nam multum interest utrum ab homine Italo an a Germano, utrum decimo post Chr. nato saeculo an quinto decimo codex aliquis descriptus sit. altero loco cum nobis ipsis, tum sociis agendum illud proposuimus ut uirorum doctorum coniecturarum maxime probabilium ratio ac delectus haberetur utque quae certissimae uiderentur reciperentur in textum, bonae sed minus certae in adnotatione commemorarentur. hae ut suis quaeque auctoribus adtribuerentur, curae in primis fuit; quod tamen per librorum libellorumque doctorum paene infinitam multitudinem difficilius esse nemo iam nescit peritus. est etiam alia in adnotatione critica uirorum doctorum adpellatio supra iam memorata, cum nomine alicuius laudato hanc uel illam lectionem huic uel illi uiro placuisse significatur. huius mentionis ab illa facile distinguendae exemplo sint adnotata ad *On. Met.* V 662. ceterum errata siue de emendatorum nominibus seu lectionibus immerito

neglectis siue alia quaecumque ab eorum qui deprehenderint beneuolentia petimus ut nobis ea indicent. nam perducto ad finem operi paginarum aliquot appendicem subicere in animo est, quo cum cetera quae opus sit corrigantur, tum bonis lectionibus siue nouis siue etiam ueteribus suis tandem honor, suis auctor reddatur.

De orthographia quam dicunt, re, mehercule, siqua alia, impedita atque incerta, tutissimum uisum est consulentibus ita in uniuersum respondere, praua omnino eicienda, sincereae antiquitatis uera uestigia aut seruanda aut certe non occulenda. nam fieri posse ut semper uocabulum idem eodem modo scriberetur aut ut auctoribus sua cuique scribendi ratio redonaretur, ne uotis quidem fingendum erat. codicum leuitatis, editorum inconstantiae in hac re unum adponemus documentum. Lucreti codices intra duos quidem uersus (V 714, 715) 'linquuntur' et 'lincuntur' praebent; utrumque adripuit Lachmannus quem secuti sunt Munro et Brieger. sed Lucretius illud scripsit, hoc ne potuit quidem scribere, nisi forte homo sagacissimus, quo modo saeculo post ipsius mortem scriberetur, diuina mente prospexit. hoc non eo dico quo illos uu. dd. exagitem, qui non id agebant ut ad normam quandam grammaticorum quadrarent omnia, sed ut ueritatis raptā quaedam tanquam ex naufragio frusta nobis ante oculos proponerent, uerum ut illis quodam modo satisfaciam qui in tali re uolunt esse seueriores. quid quod haud raro ipsa secum pugnat antiquitas? an Augustus 'claussum' 'clausum', 'immortalis' 'inmissus', 'nunquam' '-cumque', etiam 'pluris minores' (*res gestae diui Augusti* ed. Th. Mommsen p. 146) lapidibus nullo discrimine insculpenda curauit; tu ex membranīs post mille annos ab hominibus indoctis semidoctisue exaratis Horatio Tibullo Ouidio quo modo quidque scribant imperabis, cum diuersa statuentibus iurgabis? haud equidem faciam neque quam in magnis rebus uiris doctis concessi, in minoribus eripiam libertatem.

Nunc illud relicum est ut seiscitantibus respondeamus quae magnitudo huius operis futura sit quaeue ueterum scripta eo includere destinemus. magnitudine corpore Weberiano haud multo inferior erit. ex duobus constabit tomis, tomorum cum prior, tum posterior ex binis uterque fasciculis. paginarum series numerique continuabuntur, ut absolutum demum opus unius uoluminis instar habeat. poetarum Romanorum scripta illa inerunt quae hominum harum litterarum gnarorum studiosorumue cottidiano usu teruntur. inerit, uerbi causa, Vergili quae dicuntur carmina minora, non inerit Q. Sereni Sammonici *liber medicinalis* quaeque alia id genus uel non multo pretiosiora Baehrens in suis *poetis Latinis minoribus* (annis 1870-1883) tomis quinque conlecta edidit.

Q. ENNI Annalium et Saturarum reliquias LVCIANVS MVELLER ad normam editionis suae a. 1885 in lucem datae mutatis perpauca recensuit; de quibus quae admonendus erat lector, rogatu ipsius ex praefatione illius editionis desumpsimus. ac primo quidem loco cum multi sint scriptores qui Enni uersus laudauerint, eorum quos codices potissimum uir doctus adhibuerit quibusque signis ad eos indicandos breuitatis causa usus sit, ipsius uerbis paululum contractis declarabimus.

"In *Ciceronis* scriptis" inquit "usi sumus potissimum Orellii Baiterique et Halmii copiis. in libris *rhetoricis* quae in apparatu critico a me afferuntur ex Orellii editione altera et Vahleni ex libro potissimum sunt petita. praeterea Franciscus Ruehlius misit nobis excerpta ex codice Harleiano librorum *de oratore*. in libris *de diuinatione* compendia adhibita haec:

A Lugdun. Voss. 84.

B Lugdun. Voss. 86.

H Lugdun. Heins. 118.

V Vindobonensis.

In *Gellii* libris cum hic illic haberem suspecta Vahleni Ribbeckiique testimonia, M. Hertzius nonnulla de quibus dubitassem quomodo perscripta essent in suis codicibus me docuit. interim prodiit editionis Gellii scriptorum diu expectatae pars prior, qua non medio-criter adiuti sumus. reliqua ex Ribbeckii Vahlenique sumpta esse libris et horum constare fide tenendum. et hi quidem potissimum codices fuere respiciendi:

Rottendorfianus (saec. XII). Parisinus (saec. XIII). Vaticanus (saec. XIII). Bernensis (saec. XII). Lugdunensis (Voss. maior saec. XIV). Vaticanus, qui olim fuit Christinae (saec. X). Vossianus minor (saec. X). Petauianus (saec. XII). Magliabecchianus (saec. XV).

Ad fragmenta a *Nonio* seruata Lugdunensis potissimum Harleianique et Guelferbytani adscriptae sunt dittographiae.

In *Festi* Sylloge praeter codicis Farnesiani scripturam, qualis in editione Muellerei legitur, adhibita sunt a nobis quae ab Henrico Keilio musei Rhenani VI 624 sqq. sunt notata, nec non quae de quaternione sexto decimo nunc deperdito libri Farnesiani prompsit Th. Mommsenus libello qui prodiit Berolini 1864.

In Isidori originibus praesto nobis fuerunt scripturae a Iosepho Kleinio suppeditatae codicum Guelferbytani, Frisingensis, Parisinorum 7582, 13027, 13028.

Diomedis codicum compendia haec adhibui:

A Parisin. 7494.	B Parisin. 7493.	M Monacens.
------------------	------------------	-------------

Prisciani haec:

R Parisin. 7496.	P Parisin. 7530.	B Bambergens.
D Bernens.	H Halberstadiens.	A Amienens.
G Sangallens.	L Lugdunens.	K Caroliruhens.

Serui Philargyrii codicum dittographias exceptis locis paucissimis Hageni Thilonisque exhibuit nobis comitas. adhibiti autem libri sunt hi:

I plenioris commentarii:

C Cassellanus (aen. I, II).	G Bernens. 167 (aen. III-XII).
P Paris. 1750 (aen. I, II).	T Bernens. 165 (aen. III-XII).
F Bernens. 172 (aen. III-V); Paris. 7929 (aen. VI-XII).	

II breuioris:

B Bernens. 363.	L Lipsiens.	H Hamburgens. 52.
K Caroliruhens. 186.	R Reginens. 1674.	M Monacens. 6394.
A Caroliruhens. 116.	N Laurentian.	E Monacens. 18059.
C Cassellan. (aen. III-VI).	S Sangallens. 861 et 862.	

Porro Carolus Dziatzko communicauit nobiscum dittographias codicis antiquissimi Parisini *Donati in Terentium commentorum* simulque Oxoniensis qui saeculo scriptus est XV. editionum uetustissimarum aliorumque quorundam librorum ex Vahleni commentis repetii.

Lactantii scholiastae ex codicibus quae ad rem nostram facerent excerpta sunt ab Ottone Muellero.

In *Macrobi* et *Capellae* scriptis Eyssenhardtii usi sumus potissimum copiis. secuti sumus potissimum Parisinum librum (P).

Denique quae ex *Ausonii* technopaegnio sunt excerpta eorum dittographias suppeditauit Rudolphi Peiperi comitas.

In orthographia constituenda eandem plane atque olim in Lucilii saturis secutus sum uiam. itaque expressa sunt Ennii carmina ea fere scriptura quae saec. p. Chr. n. I obtinuit, excepto ubi antiquioris usus haud dubia tradita erant indicia." In quo monendus es, Lector, 'traditae scripturae indicia' illa quoque contineri quae, a Cicerone disertis uerbis de Enniana scriptura tradita, ut hac in editione restituantur, nos a uiro docto impetrauimus. "Praeterea sic habeto in hac editione *us* uel *is* finales breues ubicumque propter metrum necesse erat orbatas consona nec non uerbum *est* ubique uocali. qui scribendi modus siquando codicum auctoritate firmabatur, id a nobis sedulo indicatum.

Asteriscis singulis [*] sum usus ubi uel auctoris uel libri nomen non esset traditum antiquitus; binis [**] ubi neutrum.

Fragmentis aliquo inter se nexu uinctis apposui Latinas secundam alphabeti ordinem litteras; Graecas eis quae etsi tali carerent uinculo tamen propter res uel dicendi genus haud dissimile cum commodo una legi posse uiderentur."

Enni textus post ultimam editoris manum solidis quos dicunt typis excudendus typothetis redditus est a. d. VII Kal. Oct. a. 1888.

LVCRETI textum cum nobis promississet editor eius clarissimus HUGO A. J. MUNRO neque perfecisset idem immatura morte abreptus, et pietate monente et reuerentia ne in tam inlustri uiri monumento temere aliquid mutaretur, talem exhibuimus qualem post ipsius mortem, typothetarum nonnullis erroribus correctis, anno 1886 edidit Iacobus D. Duff; ita tamen ut pro huius operis proposito una *u* littera et consonam reddat et uocalem, et inclinatarum litterarum, quas *italicas* uocant, neglegentior quidam usus in ordinem redigeretur. in textu igitur haec duo, quae, quamuis leuiuscula uiderentur, reticere tamen noluimus, de nostro refinximus, cetera Munronis quam religiosissime seruauimus: adnotationem criticam ex Munronis maximam partem Lachmannique copiis ipsi desumpsimus, adscitis quoque haud ita paucis quae post eos ab aliis aut de codicum lectionibus accuratius aut de ipsa Lucreti manu uel uere uel saltem ueri similiter disputata sunt, in quo nostrum quoque iudicium interdum significauimus.

Lucreti codices quorum quidem mentio textui subiecta est, hi sunt:

Antiquiores duo:

Leidensis oblongus saec. IX ut uid. = A

Leidensis quadratus saec. X ut uid. = B

hos duo in adnotatione *codicum* nomine, *codd.* nota, insigniuimus.

Antiquiorum fragmenta haec duo:

Hauniense siue Gottorpiense quo continentur I-II 456 (omissis uu. I 734-785 et II 253-304) = G

Vindobonense quo continentur II 642-III 621 (omissis uu. II 757-806) et VI 743 ad finem, tum II 757-806, V 928-979, I 734-785, II 253-304 = Vindob.

Recentiores hi:

Florentini plut. XXXV	25 = Flor. 25	Vaticani	3275
„	26 = „ 26		3276
„	27 = „ 27		Vrbinas 1136
„	28 = „ 28		Othoboniens. 1954
„	29 = „ 29		Regin. 1706
„	30 = „ 30	Cantabrigiensis.	
„	31 = „ 31	Monacensis.	
„	32 = „ 32		

Ex his ceteri aut singuli suo quisque eoque facillimo intellectu compendio aut plures *codicum correctorum* nomine, nota *codd. corr.* citabuntur, unus Flor. XXXV 30: quem Nicolai Nicoli (Italice Niccolo Niccoli) manu scriptum esse constat, peculiari signo *Nicc.* notatus librari sui nomen referet.

Lucreti textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. III Non. Mai a. 1889.

CATVLLI eum textum, correctis tamen quae corrigenda uidebantur, exhibuimus qui exeunte anno 1889 Londini prodiit. codices quos citauimus hi sunt:

G olim Sangermanensis, nunc Parisinus 14137, a. 1375 Octobris die 29° scriptus.

O Oxoniensis in Bibliotheca Bodleiana inter Canonicianos 30 circa a. 1400 scriptus.

T olim Thuaneus, nunc Parisinus 8071, saec. IX. ut uidetur scriptus, quo carmen 62 continetur.

V nota codicum G et O consensus (tanquam Veronensis quidam codex) designatur.

Ceterorum codicum lectiones simplici signo *ω* notatae sunt. quo sub signo intellegendae sunt eae lectiones quas, ut dicit L. Schwabe (ed. 1886), “a V discrepantes Itali uel in codices manu scriptos saeculi XIII et XV uel in editiones ad annum fere 1550 impressas intulerunt.” emendationes quoque quae non nominato auctore in textum receptae sunt indidem desumptae sunt.

In textu *inclinatis* siue *italicis* litteras uerba uersus eos signauimus quorum in codicibus illis tribus G O T ne uestigia quidem seruata sunt. in quo quotiens in critica adnotatione breui-

tatis causa nullam V illius lectionem commemorauimus, eam fere esse intellegendam uoluimus quae, si detraherentur inclinatae illae litterae, ceterae suo ordine seruarentur, tum demum in textu adpareret.

Catulli textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. III Id. Iun. a. 1889.

VERGILIVM nobis praestitit uir doctissimus atque amicissimus HENRICVS NETTLESHIP. quem de textus sui rationibus postea fusius disputaturum hoc ipso loco scripseramus, cum scripta atque etiam inpressa uerba Mors delere coegit. hanc igitur de codicibus et ceteris subsidiis mentionem necessariam, adhibitis quae ille ne tum quidem cum morbo iam iaceret aut Camenarum suarum aut commodi nostri oblitus, partim ipse exscripserat, partim de Ribbeckii editione sumenda monuerat, maesti quo potuimus modo confecimus.—his a. 1893 scriptis nunc pauca subicimus desumpta de praefatione illa quam huic textui suo ipse olim destinauerat quamque nobis eius uxor uidua post editum primum corporis fasciculum rogantibus transmisit.

“Vergilii textum, qualem nunc habemus, duobus fundamentis nititur, libris manu scriptis et testimoniis grammaticorum. plenam atque accuratam librorum optimorum notitiam debemus maxime Ottoni Ribbeck, aliquam autem partem Iacobo Henry, quorum ille in re critica, hic in interpretatione optime de Vergilio meritis est. librorum siue integrorum siue mutilorum bonus numerus extat qui quarto uel quinto post Christum saeculo litteris quas uocant capitalibus scripti sunt. eorum originem unum esse codicem glossematis et uariis lectionibus refertum, fere certum est. diuersi generis exempla Seruio, Philargyrio, Tiberio Donato, aliis grammaticis praesto fuisse inde patet quod illi interdum lectiones praebent quas in nostris codicibus frustra quaesieris. in ipsis codicibus uarietates scripturae quinque maxime causis puto deberi: primum mero errori quod genus infinitum est; deinde glossematis adscriptis textui uel superscriptis; tum autem uerbis concinnandi contextus causa insertis; quibus accedunt uerba inter se ad grammaticam scilicet rationem prae accommodata et memoria similium uersuum aliis locis a poeta scriptorum.

Cursiuos quos uocant codices quorum quidem lectiones a uiris doctis in libris impressis prolatae sint, ubi a capitalibus discrepant, manifesto est Seruio et grammaticis saepissime obnoxios fuisse; ideoque raro eorum mentionem feci, nisi cum ita ab aliquo capitalium pendent ut ad explendas eius lacunas utiles sint; quae ratio inter Palatinum et Gudianum inter Romanum et Bernensem primum Ribbeckii intercedit.”

Huc debent accedere quibus ille uerbis exponit cur plurima a uiris doctis coniectura temptata silentio praeterierit. “ea enim” inquit “est in antiquis scriptoribus emendationis ratio ut nihil pro certo accepi debeat nisi ea in quibus uiri docti consenserunt. in Vergilio autem quis affirmabit rem se ita habere? neque Schrader neque Peerlkamp Ottoni Ribbeck persuaserunt nec Ribbeck Ioanni Conington nec Madvig Hugoni Munro. et coniecturam in Vergilii textu rem periculosam esse uir summus, Fridericus Augustus Wolf perspexit. multa quoque in Aeneide a Vergilio imperfecta esse et ut erant imperfecta a Vario et Plotio edita, si quid aliud, certum est. igitur, quae est, ut mihi uidetur, textus Vergiliani condicio, cautus esse malui quam ingenio indulgere; et in apparatu critico id egi ut speciem textus exhiberem qualis quarto uel quinto post Christum saeculo extabat; omnia enim nos habere qualia Vergilius reliquerit, nemo opinor credet, qui rem accuratius persequetur.”

A codicis Augustei (saec. ?) septem folia quibus continentur Georg. I 1-280 et III 181-220.

P codex Palatinus Vat. 1631, saec. IV uel V. caret foliis 32 in quibus inerant Buc. III 71-IV 52; Georg. I 322-II 139, IV 461-Aen. I 277, IV 116-62, VII 277-645, X 463-509, XI 646-92, 37-83, XII 47-93. unam paginam Aen. X 509-531 aliena manus scripsit.

M codex Mediceus Flor. plut. 39, 29 saec. IV. incipit a Buc. VI 48.

R codex Romanus Vat. 3867 saec. IV (?) caret foliis 76 uel 77 Buc. VII 1-X 9, Georg. II 2-215, IV 37-180, Aen. II 73-III 684, IV 217-V 36, XI 757-92, XII 759-830, 939-52.

V fragmentum Veronense rescriptum saec. IV.

F fragmentum Vaticanum Vat. 3225 saec. IV. incipit a Georg. III.

G fragmentum Sangallense rescriptum saec. Par. continet Georg. IV 345-82, 383-420, 535-66, Aen. I 381-418, 685-722, III 191-228, 457-94, 495-532, IV 1-38, VI 688-724.

g codex Gudianus saec. IX. caret uersibus Georg. II 212-60.

b Bernensis primus Ribbeckii.

π codex Pragensis.

Schol. Veron. siue Ver. scholia margini codicis Veronensis adscripta.

Schol. Bern. scholia Bernensia.

Seru. commentarius Seruii.

Ti. Donatus commentarius Tiberii Donati in Aeneidem.

Aelius Donatus Aelii Donati in Vergilium commentarii reliquiae.

Vergili textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. XVII Kal. Apr. a. 1890.

HORATIVVM recensuit IACOBVS Gow, qui quae codicum subsidia adhibuerit, ipsius uerbis exponetur.

“Varietatem codicum quam textui subieci ex editione quam minorem Otto Keller, uir optime de Horatio meritis, a. 1879 protulit maximam partem desumpsi. hos uero codices signauit Keller litteris Aa BC E γ ν $\phi\psi$ $\lambda\iota$ π L R g. quorum cum multa paria inuenerit quae ita inter se congruerent ut ex eodem archetypo fluxisse uiderentur, commodius duxit ipsum archetypum citare, ut A' pro Aa consentientibus, B' pro BC, F pro $\phi\psi$, λ' pro $\lambda\iota$, π' pro π L.

A' = codex archetypus siue consensio codicum Aa.

[A (Pottierii 1) = Parisinus 7900^a saec. X. deficit in Epod. 17: in Serm. omnino: in maiore parte Ep. Libri I: in Ep. Libro II et in A. P. omnino. post Epod. librum subscriptionem Mauortianam habet.

a = Ambrosianus O. 136 sup. saec. IX-X.]

B' = BC.

[B (eadem littera apud Orellium aliosque signatus) = Bernensis 363, saec. VIII-IX. Carmina turbato ordine exhibet. ceterum uide infra.

C = pars prior Monacensis 14685, saec. XI. Carmina continet.]

E = Monacensis pars altera eiusdem 14685. Serm. et Epp. habet, sed caret A. P. paene tota.

F = $\phi\psi$.

[ϕ (Pottierii 6) = Parisinus 7974 saec. X (uel XI, si Pottierio fides).

ψ (Pottierii 2) = Parisinus 7971 saec. X.]

γ (Pottierii 7) = Parisinus 7975 saec. XI.

ν (quem in Carm. contulit Janius, in Epistulis Obbarius) = Dessauensis A. saec. X. deficit in Carminibus et Epodis plerisque: in Serm. II 6, 7, 8: in Epist. II usque ad 2. 65: in A. P. 104-195.

λ' = $\lambda\iota$.

[λ (Pottierii 3, Ritteri E) = Parisinus 7972, saec. IX-X. post Epodon librum subscriptionem Mauortianam habet.

ι = Leidensis Lat. 28 (27 apud Kirchnerum, *Nouae Quaestiones Horatianae* 1847). huius codicis lectiones a N. Heinsio collatas P. Burmannus ad Bentleium misit.]

π' = π L.

[π = Parisinus 10310, saec. X-XI. deficit in Sermonibus paene omnino.

L (Janii Lips. 2) = Lipsiensis rep. I 4. 38 saec. X.]

R (Feae Vr) = Romanus siue Sueco-Vaticanus (olim reginae Christinae), 1703, saec. IX-X. deficit in Serm. II: Epistulas, ut uidetur, a manu recentiore habet.

V = codex ille e quattuor Blandiniis uetustissimus, quem a J. Cruquio conlatum, postea incendio absumptum esse fertur. quod cum uix credat Keller, huius codicis lectiones omisit: sed et Blandinii (hodie 'Blankenberghe') in monasterio

codices aliquot Horati antiquissimos seruatos esse iam prius P. Nannius auctor fuerat nec, quamuis alium codicem, qui Lugduni Bataurum hodie exstat, parum accurate Cruquius contulerit, prorsus mendacem eum fuisse iudicandum erit. saec. IX uel X, ut uidetur, V exaratus est.

g = Gothanus chart. B. 61, inter annos 1456-1467 scriptus, codicum, quot extant, Blandinio V simillimus. deest A. P. totum contulit Pauly: in Carminibus tantum hic illic citauit Keller.

ς = codices uel unus uel plures.

Tibi uero, Lector Beneuole, si nimis laboriosum uidetur tot auctores adire, memineris iubebo codices non ita multos neque eos antiquissimos uel optimos totum Horatium complecti, necdum inuentum esse inter doctos qui stemma codicum, ut ita dicam, descripserit. (nam quid de Kellerianis illis classibus, quae uocantur, censeam, amplissime disserui in *Classical Review* IV p. 337.) equidem iam persuasum habeo duas antiquitus extitisse Horati editiones (qua de re etiam nonnulla disputaui in *Classical Review* IV p. 196) et nostrorum codicum scribas, cum plures ante oculos archetypos utriusque editionis haberent, in singulis operibus exscribendis modo hunc modo illum secutos esse.

Desiderantur multa passim in Horati codicibus. haec de ceteris breuiter supra notaui, in B codice quod digniorem eum esse ceteris credidi qui exemplo foret, quae omissa sunt omnia descripsi. sunt autem haec:

Carm. I. **3, 4, 5, 6, 7, 9, 10** 14, **11, 15** 20-32, **16** 15-28, **17** 15-16, **19** 11-13, 15, **26** 5-6, **33, 34**.

II. **7** 19-28, **15** 9-10 (*ictus*) 12-20, **17** 7-9, **18** 22-29.

III. **2** 2, 5-12, 17-32, **3, 4** 17-20, 29, 39-52, 66-68, **5** 31-34, **6** 11-13, 15-48, **16** 29-44, **21** 6-8, **22** 5-8, **24** 30-64, **25** 8-9.

IV. **3, 9** 37(*et*)-40, 42-45, **13** 1-2(*Lyce*), **15**.

Epod. **8** 18, **9** 13-38, **10** 18-20, **16** 23-26.

Serm. I **3** 10, 20, 84, 85, 92, 95-100, 111-124. tum a **3** 135 deficit usque ad finem lib. II.

Epistulae omnes.

A. P. 283."

Horati textus solidis typis excudendus typothetis redditus est prid. Non. Nou. a. 1890.

TIBVLLI libros duo quaeque aliorum sub Tibulli nomine falso circumferuntur carmina recensuit nobis uir humanissimus et doctissimus EDVARDVS HILLER. cui cum ultimam iam manum his schedis attulisset cum magno et nostro dolore et Graecarum et Latinarum litterarum uulnere et ipsi Mors auidas manus iniecit. quae de textu ille suo breuiter praemonere cogitauerat, haec, quantum meminimus, fuerunt.

Huius editionis fundamentum sciendum est in illa esse positum quae a. 1885 Lipsiae ex officina Bernhardi Tauchnitz prodiit; additae tamen sunt si quas memoratu dignas coniecturas uiri docti post emissam eam protulerunt.

Codices citantur hi:

A Ambrosianus R 26 saec. XIV exeuntis.

V Vaticanus 3270 saec. XIV uel XV.

O codd. A et V archetypus nunc deperditus.

M fragmenta Monacensia siue Frisingensia, quae leguntur in codice saeculi XI olim Frisingensi nunc Monacensi 6292, edita a Luciano Mueller in editione Tibulli p. viii.

F alterum fragmentum quod incipit a III 4 65 uel paulo ante, Scaligeri temporibus extans, nunc, ut uidetur, deperditum.

P excerpta Parisina 7647 et 17903 saeculi fere XI.

ς ceteri codices.

Tibulli textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. XIV Kal. Apr. a. 1891.

PROPERTIO in recognoscendo primum ea subsidia adhibuimus quae conguessit Aemilius Baehrens in editione Teubneriana a. 1880. sunt autem haec:

N codex Neapolitanus uel Guelferbytanus inter Gudianos 224. deficit uno interlapso folio in IV xi 17-76.

A codex Vossianus 38 saec. XIV. deficit post II i 43.

F codex Laurentianus plut. 36. 49, saec. XIV exeuntis uel XV incipientis. quae de eo aliter ac Baehrens rettulimus, ea in ipso codice ita scripta extare testimoniis utimur Margaretae Alford accuratissimis.

D codex Dauentriensis 1792 saec. XV. deficit in I i 1—ii 13.

V codex Ottoboniano-Vaticanus quem Baehrens saec. XIV, alii saec. XV medii esse uoluerunt.

Praeter haec adhibuimus

L codicem Holkhamicum 333, a. 1421 scriptum, inter libros comitis de Leycestria Holkhamiae seruatum. liber mutilus a II xxi 3 incipit.

Huius libri uarietatem a nobis ipsis excussam publici iuris fecimus *Transactions of the Cambridge Philological Society* tom. IV fasc. i. uidetur ex codicis Laurentiani exemplari profluxisse duplicem iam correcturam passo, alteram ex cognato quodam Dauentriensis atque Ottoboniano-Vaticani codice, alteram ex Neapolitani similiore profectam. quod caue ei uitio uertas, quippe qui ueteris memoriae undecumque repetitam fidem religiose seruauerit.

Tum, ut uulnus Neapolitani quodammodo resarciatur, adhibuimus ad IV xi 17-76

μ codicem Parisinum 8233 siue 'Memmianum' a. 1465 scriptum

ν codicem Vrbinatem 641 saec. XV.

Quorum uterque et ab eodem quasi fonte haud dubie profluxerunt et cognationem cum N habent artiozem. horum alterius nemo adhuc rationem habuit, de Vrbinatē uero nonnulla disputauit Carolus Hosius *Rhein. Mus.* 1891 pp. 577 sqq. 'Memmiani' lectiones, quod quidem ad IV i 17-76 attinet, humanissime nobis uir codicum peritissimus Aemilius Chatelain exscripsit, Vrbinatis uero suffecit Thomae Wil. Allen, adfinis nostri, benignitas.

Supra dictorum codicum consensus adfinitatesque breuitatis causa per notas ita distinximus ut in aliqua lectione

Φ consentire libros A F uel FL

Δ consentire libros D V

O consentire Φ et Δ

Ω consentire O et N (uel O et μ ν) indicaret.

Minusculis quoque litteris eadem de causa usi sumus ut

n, f, l, d, v lectiones in N FL D V codices a corrigentibus inlatas significarent.

Accedit his Baehrensiana illa nota

⚭ qua ab illo indicantur "coniecturae Italorum in codicibus interpolatis obuiae." hinc etiam illae lectiones prouenerunt quae ab Ω discrepantes non nominato auctore in textum receptae sunt, exceptis perpaucis quae, unde uenerint, neque Baehrens docuit et nos nescimus. eadem etiam in Ω codicibus breuitate usi, quotienscumque lectionem alicuius in adnotatione non commemorauimus, eandem aut fere eandem ac quae in textu staret intellegi uoluimus. in quo etiam illud monendum est quae in textu inclinatis siue italicis litteris inpressa sunt, eorum in nullo ex Ω codicibus ne uestigium quidem iam esse.

Tot codicum uarietatis copias in breue coegimus, recisa cum corruptelarum uulgarium multitudine, tum maxima parte eorum quae suorum codicum siue in textum intulerunt siue in margine adscripserunt f, d, v manus emendatrices, seruatis tamen haud ita paucis quae ipsorum codicum naturam et fidem clarius indicarent. et fidei quoniam incidimus in mentionem, haud ab re alienum uidetur quae de hac re fusius in op. cit. pp. 73 sq. disputauimus hic summam referre. hi igitur in Properti carminibus testes respiciendi sunt. primo loco Neapolitanus de cuius aetate et auctoritate peruersissime iudicauit Baehrens sicut pluribus iam uisum est; hunc librum triplici natura esse tenendum est cum alia cum Φ consentientia praebeat, alia cum Δ, alia uero cum neutro. deinceps Φ et Δ quasi stirpium memoria eruenda est, comparatis inter se singulorum qui ab illis originem duxerunt codicum testimoniis, neglectis uero quae

intulit correctura nisi quae nonnulla in F correctorum primus (nam unum tantum esse parum recte rettulit Baehrens ut ab eadem M. Alford didicimus) exemplari rursus inspecto emendauerat. itaque quotiens quid in Φ scriptum fuerit requiritur, perpendenda sunt librorum A, F (cum f ex parte) N L testimonia. quod uero ad D V attinet, ipsos a quadam stirpis Φ quasi stirpe originem simplicem duxisse (quod Baehrens contendit) nos statuere non audebimus; lectiones uero quas praebent ita distribuimus, ut una pars earum sit quas cum Φ communes habent quasque nota O breuitatis causa comprehendere commodum sit, altera earum quae N et L auctoritate haud spernenda confirmantur, tertia uero illarum quae in nullo alio codice, qui quidem bonus sit, reperiuntur; quae si nullae essent, prorsus abiciendi essent codices audaciore interpolatione foedatae. huc accessura sunt nonnulla ab f et v correctae si "uerum est quod Leo censet Laurentianum et Vaticanum ex codice aliquo Neapolitani haud dissimili certe non ex ipso N correctos esse" (R. Solbisky *de codicibus Propertianis* p. 172) uel si uera, ut certe suptilia, disputauit A. E. Housman *Journal of Philology* xxii pp. 105 seqq.

De codicibus interpolatis paucis transigendum. Baehrensiano illo ϵ necessitate coacti utimur: ille enim quos codices quibusque eos argumentis interpolatos iudicaret dicere supersedit. certe in eo numero sunt Groninganus Perusinus Helmstadiensis quorum excussa uarietas doctis innotuit. ceteros, siquid de eis nouimus, tutius iudicauimus suo quemque nomine citare; in quibus Passeratii quoque codices, quorum lectiones, ne mentione quidem codicum illorum facta, Passeratio ipsi dissimulanter attribuit Baehrens. quae in talium commemoratione, uelut aliena, uirgulis inclusimus, testimonio aliorum non explorato, uelut Burmanni, nituntur.

In uirorum doctorum coniecturis laudandis Baehrensianas copias nequaquam aemulati sumus, nonnulla tamen quae ille spreuerat uel praeteruiderat, plura etiam post illum felicius temptata recepimus in textum uel in notis commemorauimus. has illis attribuimus quos primos inuenisse uel publici iuris fecisse constabat, quod non moneremus nisi illud quoque monendum esset, cum aliquot ex coniecturis in textum receptis ipsi excudissemus, postea ab aliis occupatas uidissemus, in his nostrum nomen ideo non reticuisse ne alienam tantum auctoritatem secuti esse uideremur. orthographiae interdum taciti subuenimus.

Librorum et carminum numerum ordinemque solitum seruauimus, additis tamen Muellerianae editionis numeris. libro primo CYNTHIAE titulum reddidimus.

Denique complura de curis his emendendis monuerunt A. Palmer, A. E. Housman, S. G. Owen quibus, sicut par est, hic quoque nobis gratiae referendae sunt.

Properti textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. V Kal. Nou. 1894.

OVIDIUM, totius corporis haud exiguum partem, editoribus pluribus locauimus. in eius scidis recensendis quod quidem ad carmina Amatoria Metamorphoseon libros Fastos Halieuticon fragmentum attinet egregiam operam praestitit Aluredus E. Housman; de carminibus amatoriis nonnulla communicauit Arturus Palmer. utrique et pro nobis ipsis et pro scriptorum illorum editoribus gratias quam maximas agimus.

HEROIDAS recensuit ARTVRVS PALMER quem iam loquentem inducimus.

"Epistulae Heroidum siue Heroïdes potius sunt appellandae sescentis codicibus manu scriptis ad nos deuenerunt. inter eos primum locum obtinet

P codex Parisinus 8242, olim Puteaneus, a Merkelio saec. IX, a Sedlmayero saec. XI adscriptus. folia nonnulla ex codice olim neglegenter habito intereiderunt continentia a i 1 ad ii 13, iv 48 ad 103, v 97 ad vi 49, xx 176 ad finem.

Proximus, longo sed proximus interuallo sequitur

G codex Guelferbytanus ms extrav. 260 saec. XII. hic liber, quamquam farragini librorum interpolatorum antecellit, corruptelis correcturisque tamen ipse scatet.

Si antiquitatem solum spectaremus,

E fragmento Etonensi locus dandus erat. uerum uix dici potest quam foede is codex corruptus interpolatusque sit, ita ut fragmento ab vii 155 deperdito facile carere potuissemus.

Praeter P G E codices subinde nominaui

V schedas Vindobonenses, haud pessimi codicis fragmentum. incipit a x 14.

Ceterorum quotquot codices ad partes uocaui nominatim mentionem feci. nota ω multos, nota ϵ paucos eosque non bonos codices indicaui. de his turbaque codicum uel aeuo uel bonitate minorum ante omnes consulendus est H. S. Sedlmayer in prolegomenis criticis ad Heroides Ouidianas 1878 idemque in editione Heroidum 1886.

Munere codicis, non optimi illius quidem uerum haud omnino spernendi ubi Parisinus deest, fungitur uersio Graeca Maximi Planudis, saeculo XIII ad finem uergente facta. namque ut non adsentior Diltheyo in *Cydippa* sua p. 136 scribenti 'Planudem usum esse uili quodam libro eius generis cuius sescenta nos possidemus exemplaria,' ita pro certo habeo archetypum illum quem uertebat Planudes inter secundorum codicum Ouidianorum classem numerandum esse. cum horum modo hi modo illi in locis aliquibus uerum seruauerint, in uno saltem loco memorabili (vi 47) Planudes unus Ouidi uerba tradidit.

Restat ut pauca dicam de iis epistulis de quibus dubitatur utrum ab Ouidio necne sint abiudicandae. non nunc de illis uersibus loquor qui in nullo bono codice lecti neque a Planude conuersi recentes et spurii sunt, xvi 39-144 et xxi 13-248.

Vt de epp. xvi, xvii, xviii, xix, xx, xxi primum breuissime expediam, hae eadem codicum auctoritate nituntur qua ceterae ut quae maxime genuinae sunt. itaque ad ipsarum examen res redit et illud primum suspicionem mouet quod in illis uiri puellis rescribentes inducuntur; deinde licentiae metricae ut uoces plurium syllabarum in finem pentametrorum admissae (xvi 290, xvii 16, xix 202) elisio qualem praebent uerba 'meo exemplo' xvii 95, quo non magis Ouidianum in aure Lachmanni sonuit 'Aethrä' xvii 150, et cetera de genere hoc. nusquam se harum epistularum professus est Naso. his motus Lachmannus has epistolas ab Ouidio abiudicauit 'simul a Macro illo, qui Am. II 18. 37 tantum non scripsisse Helenam et Laodamiam dicitur. atqui Ouidii profecto non sunt: de altero res sane incerta' (Merkel Praef. p. xi).

Sapphus epistula in antiquioribus codicibus non legitur neque a Planude conuersa est. inter codices qui eam continent

F codex Francofurtanus saec. XIII longe optimus est,

H codex Harleianus saec. XV proximus. epistula inde ab Heinsio usque ad Merkelium loco quindecimo posita a Merkelio atque Ehwaldio tamquam spuria in calcem reiecta est. quod nollem factum; nam certissimum est, ut demonstrauit S. G. De Vries in libello *de epistula Sapphus* (1885) epistulam Sapphus quam nunc habemus, in archetypo Heroidum quindecimum locum occupasse. namque in excerptis Parisinis (17903, 7647) saec. XIII quae originem ducunt ex archetypo quodam noni uel decimi saeculi excerpta ex hac epistula inter epistulas XIV et XVI leguntur. quae res nota fuisse uidetur D. Heinsio qui primus hunc locum ei assignauit; nam in libris manu scriptis aut omnibus epistulis praeposita est aut postposita aut in codicibus aliorum scriptorum Latinorum traditur. hanc epistulam his temporibus Lachmannus Merkelius alii pro spuria damnarunt; contra Comparettius Baehrensius ante omnes de Vries acerrimi Ouidi auctoris uindices exstiterunt, quorum de Vries ita me argumentis mouit ut iam adducar ut credam eam maxima ex parte ipsius Ouidi esse, large tamen Petronii et seriore aeuo interpolatam. ut singula aliqua attingam, graue Lachmanni argumentum contra epistulam statim concidit; nam 'Erichtho' (u. 139) quod nomen magae Thessalicae epistulae auctor ex Lucani Pharsalia sumpsisse Lachmanno uisus est, non est uera lectio, uerum, quod F habet 'Enyo'. caesura intolerabilis u. 113 'postquam se dolor inuenit' tolli potest quidem scribendo 'se dolor inuenit postquam', sed figura Petronii stilum redolet, et distichon totum ablegandum uidetur. restant fateor alia magna difficultate expedienda uelut elisio ab Ouidio aliena 'uerum ut amare sinas' u. 96. attamen talia non satis causae adlatura credo, cur epistulam ab Ouidio abiudicent, recordantibus ultimum locum Heroidum genuinam epistulam Sapphus occupasse uideri, Ouidium enim ultimam nominare (Am. II 18), hanc quam habemus ultimum locum occupare: hanc notam fuisse auctori Consolationis ad Liuiam, Mario Plotio Sacerdoti, Ausonio, ut demonstrauit De Vries, p. 120 seqq.: eam ad nos deuenisse non nisi recentibus corruptisque codicibus traditam, unde nil mirum falsarum lectionum interpolationumque segetem ei accreuisse: denique nullam causam reddi posse, cur genuina epistula periisset, cur perdita illa noua,

Ouidi manum prae se ferens, scriberetur. his omnibus perpensis cum aliqua exceptione manus do uiro docto affirmanti "hanc ipsam Sapphus epistolam quam hodie habemus esse genuinum Ouidi opus."

Iam de uno et altero loco perpauca hic apponam.

iii 30. praestat Naugerium sequi scribentem *blanda*—*prece* quod firmat Planudes (σὺν μελιχίοις δέησει).

vi 65. quod retinui *Argon* iudicium Merkelii secutus sum, qui ita scribit praef. p. xiii: "Accusatiui aeolici qui apparent, *Ion* (Am. II 19. 29) in P S, *Heron* (Am. II 16. 31) in P S, *Argon* (Her. vi 65 et xii 9) *Didon* (vii 77 et 133) in G P ma. sec. noti fuerunt Marciano Capellae."

vii 45. de hoc uersu quasi compacto editores falsa olim ex P renuntiarunt. P habet *quid non censeris*, o suprascripto ma. sec. litterae *us* fortasse ex *ss* reformatis. quod cum cuilibet perspicuum sit, mireris sane Heinsium ex P *terreris*, Merkelium *mereris* rettulisse. ualeant igitur coniecturae quae istis lectionibus imitantur, ueluti *metiris* Madvigii, *tu reris* Heinsii, *mercaris* mea. *censeris* unice uera lectio, difficilior tamen, immensam discrepantiam per correctorum licentiam peperit.

viii 88, 104. dele meas coniecturas: *mi* in Heroidibus non utitur Ouidius.

ix 81. rectam uiam ingressus sic scribit Merkel *Praef.* p. ix: 'ix 81, 83, in margine P a ma. sec. adiciuntur: uetus aliquis librarius in libro, qui pentametros uetustiori more non reductos haberet describendo aberrauit in hexametro 82 a uoce *dominae* in 74; adiecti deinde ante aetatem G codicis duo hexametri duobus pentametris.'

xi 127. hoc distichon sic scriptum uelim:

tura rogo placitae nimium mandata sororis

tu fer: mandatum persequar ipsa patris.

rogo datium casum esse nullus dubito.

xvi 39-144. 'hos civ uersus' (omissis 97, 98) 'Aldus primus edidit' (anno 1502) 'quem deinceps editores secuti sunt. leguntur in cod. Palatino qui tamen recens est, et in fragmento Paulino. in reliquis libris omnibus et in Planudis uersione desunt' (Jahn). ubi gentium Fragmentum Paulinum hodie sit, omnes ignorant.

xix 133. dele ultimam notae partem.

xx 13. nunc scribo: 'nunc quoque idem *studeo*: *studium* tamen acrius illud.'

xx 178. *et tu continuo certa salutis eris* nunc scripserim, duce Planude qui uersum reddit: καὶ σὺ παραχρῆμα τῆς σωτηρίας σου τῆς ἐπιλήψῃ. conf. xxi 13.

Heroidum textus solidis typis excudendus typothetis redditus est Non. Feb. a. 1892.

AMORES, ARTEM AMATORIAM, REMEDIA AMORIS, deinde MEDICAMINA FACIEI FEMINEAE, et METAMORPHOSEON libros recensuit G. M. EDWARDS qui quae subsidia adhibuerit ipsius uerbis, Lector, doceberis.

"Inter codices hi praecipue sunt nominandi:—

I CARMINVM AMATORIORVM CODICES.

P Parisinus 8242 Puteanus saec. IX continet *Amores* I ii 51—III xii 26, xiv 3—xv 8. contulit H. Keil in edd. Merkelii et Ehwaldi.

R Parisinus 7311 Regius saec. X continet *Artem am.*, *Remedia*, *Am. epigramma*, *Am. I* i 3—ii 49. contulit idem.

S Sangallensis 864 saec. XI continet *Amor.* usque ad III ix 10: desunt I vi 46—viii 74. contulit idem.

O Oxoniensis saec. IX continet *Artis amatoriae* I. contulit R. Ellis (*Hermes* t. xv pp. 427 sqq.).

M Florentinus Marcianus 223 saec. XI continet *Medicamina*. contulit A. Kunz in libello *de medicamine faciei* 1881.

Praeter hos aliorum quoque codicum lectiones excitauit quos uel ab Heinsio uel ab Ioh. Chr. Jahn (1828-1832) excussos uel in editione Valpii Delphiniana (1821) memoratos inuenies.

II METAMORPHOSEON.

1. *Codices.*

M Florentinus Marcianus 225 saec. XI. contulit H. Keil (in edd. Kornii et Riesii). deficit post XIV 830.

N Neapolitanus saec. XI. contulit A. Riese (in ed. 1889). deficit post XIV 838.

λ Laurentianus XXXVI 12 saec. XI uel XII. deficit post XII 297.

h Hauniensis saec. XIII (a XII 298).

ε Amplonianus prior siue Erfurtensis saec. XIII. contulit O. Korn.

2. *Fragmenta Codicum.*

A Harleianus 2610. contulit R. Ellis (in *Anecdotis Oxoniensibus* tom. i fasc. v 1883).

Be Bernensis 363. contulit idem.

Br Londiniensis musei Britannici 11967. contulit T. Gottlieb (*Wiener Studien* 1891, pars i p. 133 sqq.).

In adnotationibus conscribendis non totam codicum uarietatem, sed eas tantum lectiones quae pluris uidentur exhibui. quod ad Amorum, Artis amatoriae, Remediorum recensionem attinet, raro a praestanti auctoritate codicum Parisinorum discedere necesse est nisi qua a librariis imprudenter peccatum est; nam prauior interpolatio omnino ab eis abest. in Metamorphoseon libris Marciano principatus tribuendus est; si a codicum fragmentis recesseris, Neapolitanus proximus est bonitate. ne hi quidem interpolatione malitiosa liberi sunt. quod tamen ad ceteros attinet, multo peius res se habet. sed, quamuis foedius interpolati, Laurentianus, Erfurtensis, Hauniensis ueritatis quaedam uestigia seruauerunt. in codicum scripturis laudandis, quotiens inter auctores discrepat, testimonia recentiora semper praetuli. quod quidem ad ε attinet, Kornii aliquos errores correxit R. Grau de *Ou. Met. Codice Amploniano priore* (1892); cum hic libellus inpressa typis iam maxima Metamorphoseon parte mihi cognitus sit, in libro ultimo tantum adhibita sunt quae ex eo citat H. Magnus, *Studien zur Ueberlieferung und Kritik der Metamorphosen Ovid's*. hic pauca dicenda sunt de Graeca Planudis Metamorphoseon interpretatione quam publici iuris fecit J. F. Boissonade in editione Lemaire t. v 1822. Planudes, ut uidetur, usus est codice male interpolato, qui cum Laurentiano cognationem habuit; est autem ubi ueritatem melius repraesentet praesertim in propriorum nominum formis. hanc interpretationem editores, excepto J. C. Jahn, minus frequenter consuluerunt. Planudis lectionum aliquot memorabilium admonuerunt cum ipse totius corporis editor tum A. E. Housman cui gratiae ob egregiam in his scidis emendandis operam ac beneuolentiam maxime mihi agenda sunt.

Iam de illo loco de quo, cum longiore disputatione egeret, in adnotatione ad Praefationem, Lector, te remisi, ipse corporis editor haec mecum communicauit."

Metamorphoseon VII 246 sqq. melius ceteris de hoc loco meruit Riese qui perpensa M codicis lectione collatoque Homeri loco *Od.* XI 27 excidisse uidit uersum in quo uinum fusum commemoratum esset. et mortuos *τρισπόνδοις χοαῖς* solere placari quis est qui ignoret? sed minus bene idem post 246 uersum illum periisse iudicauit. nam *mellis* et *lactis* (*μελι-κρητον*) nequaquam inter se distrahenda sunt et uu. 246 et 247 sibi uicinos fuisse illud quoque indicio est quod in ε utriusque fines 'liquidi carchesia mellis' et 'tepidi carchesia lactis' inter se transpositi sunt. sic euincitur aut ante 246 aut post 247 uersum illum excidisse. illud idcirco magis placet quod 'ciuit' (248) uicinia 'lactis' uidetur in 'leuit' et quae similia in codicibus scripta sunt corrupisse. itaque totus locus fortasse in hunc modum rescribendus est:

tum super *inuergens puri carchesia uini*
alteraque inuergens liquidi carchesia mellis
tertiarque inuergens tepidi carchesia lactis.

post amissa uerba 'inuergens—alteraque' illud 'tertiarque' sensu iam carens uarie corruerunt

librarii. nam quid 'aerea' (uel 'aenea' quod inuito metro inculcant) 'carchesia' hic sibi uelint, nemo umquam expediuit nec puto expediet.

Carminum Amatoriorum textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. VIII Kal. Iun. a. 1892, Metamorphoseon a. d. XV Kal. Nou. a. 1893.

FASTOS recensuit GILBERTVS A. DAVIES qui proposita sua his uerbis declarauit.

"In recognoscendis Fastis Ouidianis testes nominatim citauit codices hos.

A Reginensem 1709 siue Petauiantum primum saec. X

V Vaticanum 3262 siue Vrsinianum saec. XI

M Mallerstorfiensem n. 2 siue Monacensem (Bauaricum primum ap. Merkelium).

Reginensem quidem quem Riese littera R ceteri A significant, ut ceteros praestare constat, ita quantum contra eum codicum deteriorum auctoritas ualere debeat, longe inter editores discrepat. cum enim superioribus temporibus Heinsius quaecumque sibi placerent unde unde orta in textum intulisset, contra R. Merkel in editione prima 'eximia' inquit 'est eius' (codicis A) 'auctoritas nec nisi grauem ob causam deserenda.' qui tamen lectionem Vrsiniani siue Vaticani, quem ipse audacissime interpolatum esse censuit, multis locis praetulit. similem uiam ingressus est A. Riese, qui se codicem optimum, ubicunque et ratio et res et sermo id permetteret, secuturum esse professus est. Riesium tamen et ipsum hoc non ubique re praestitisse questus est H. Peter, codicum aliorum acerrimus uindex. cui cum totam hanc rem anno 1877 diligentissime excuteret, non difficile erat monstrare et Vrsinianum et ipsum Reginensem multis corruptelis nonnullis etiam interpolationibus deprauatos esse. sed cum horum librorum auctoritatem imminueret, nescio an uir doctus in eum inciderit errorem, ut illis, quorum patrocinium summo ingeni acumine suscepit, plus aequo tribueret. ego enim, si Mallerstorfiensis excipitur, ut Riesio adsentiar adducor, qui se nihil in ceteris libris deprehendisse dicit, quod genuina bonitate suis R V praestaret. nam Mallerstorfiensis quidem (D apud ceteros, apud me M), quamquam non ante saeculum duodecimum descriptus fuisse uidetur, uestigia archetypi interdum non spernenda exhibet. reliqui uero licet multa praebant digna memoratu, nonnumquam etiam ueram scripturam, in his tribus amissam, conseruent, tamen id mihi non archetypi diuersi uirtute, sed librariorum non indoctorum opera factum esse uidetur. quamobrem primo loco Reginensem secundo Vrsinianum tertio Mallerstorfiensem sequendos adsumpsi, neque tamen, ubi ratio uel sermonis Ouidiani usus postulare uideretur, hos omnes deserere dubitavi et modo deteriorum lectiones modo doctorum uirorum coniecturas recipere.

In Reginensi et, quotiens promptum erat, in Vrsiniano collatione ab H. Keil facta et in editionem Riesianam transcripta usus sum. lectiones ceterorum et, ubi silebat Riese, Vrsiniani ex notis Merkelianis adsumptae sunt. signum τ , quod 'nonnullos deteriorum' notat, saepe Mallerstorfiensem, interdum fortasse etiam Vrsinianum amplecti inuenietur. ubi de lemmate siletur, ex A id ortum esse, at, si quando aliud quid ex A notatur, ex V uel τ intellegendum est.

Editorum priorum scripturas a mea discrepantes, ubi e re esse uidebatur, notis adieci. lectiones Merkelianae plerumque ex editione tertia in aedibus Teubnerianis uulgatae sumptae sunt. semel tantum (lib. V, u. 21) emendationem ipse conari ausus sum. notas dierum ex tabula Maffeana secundum Riesii dispositionem addidi, nisi quod ad finem libri sexti paucos ex sententia partim Peteri partim mea transposui.

Restant adhuc nonnulla de quibus dubitari potest, quaedam de quibus ipse dubito. sed de his locis, si propositum meum peregi, adnotatis omnibus quae usui fore uidebantur ipse sibi lector diiudicare poterit."

Pastorum textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. V Kal. Dec. a. 1893.

TRISTIA et EX PONTO epistulas recensuit SIDNEIVS G. OWEN qui de sui textus rationibus haec praefatus est.

"In recensendis TRISTIVM libris ducem potissimum habui

L codicem Laurentianum olim Marcianum 123, saec. XI; cuius cum folia haud pauca deperissent, ne liber mancus uideretur, nescioquis saeculo quinto decimo nouas membranas intulit, ex fonte deprauato haustas, quibus omnis auctoritas deest. continet autem liber

uetus Laurentianus Trist. I v 11—III vii 1, IV i 12—IV vii 5. tres ibi correctores operam nauauerunt; quorum primus (L²) eidem fere, cui ipse codex, ascribendus est, alter et tertius recentiores sunt. ceterum in hoc libro miram existentem errorum copiam, ex socordia librarii manifesto ortam, in scidas meas pigebat referre, ne inopportuno in modum opus cresceret: partes codicis recentiores plerumque negligere uisum est. quoniam uero Laurentiano passim destitueremur, placuit ad alios codices confugere, qui familiam ab hoc haud plane alienam efficerent. sunt autem hi:

- A Marcianus Politiani, hodie deperditus, saec. fortasse XI
- G Guelferbytanus, Gud. 192, saec. XIII
- H Holkhamicus, saec. XIII
- P Palatinus 910 (Vaticanus), saec. XV
- V Vaticanus 1606, saec. XIII.

quae uidelicet instrumenta ut cedunt Laurentiano, quem adfinitate contingunt, ita reliquis plerumque praestant chartis, quorum numerus uarie diffusus nonnumquam utilia monstrauit remedia propter mendorum segetem, quae codicibus a Laurentiani stantibus (A G H P V) increuit. de codicum deteriorum rationibus in editione mea Tristium Oxoniensi anni 1889 (=ed. Ox.) fuse disputatum est: hic obscura strictim explorare exilis labor. in uniuersum illud dico Laurentianum me cum primis, si is deficeret, codicis A G H P V secutum esse; quando hi suspicionem mouerent, ceterorum opem arcessiuisse. in adnotatione nota

Γ consensum librorum A G H P V, ubi uero discreparent inter se, sua quemque codicem littera indicaui.

Libros, quorum minor fides, notis indicaui, ut

ω reliquorum praeter Γ aut omnes aut plurimos

ϵ reliquorum praeter Γ partem tantum significet.

Tristium textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. V Id. Iul. a. 1894.

Epistularum ex Ponto praeter

frag(entum) Guelf(erbytanum) antiquissimum, saeculo VI uel VII scriptum, Ponticorum IV ix 101-108, 127-133; IV xii 15-19, 41-44 complectens, de quo qui exscripsit Kornius iure indignatur tantae dignitatis librum amissum, auctor sincerissimus est

A codex Hamburgensis saec. XII scriptus, cui desunt carmen tertium libri primi et omnia post III ii 67. mancus iste codex ascriptores habet duos:

B Bauaricum siue Monacensem Lat. 384 saec. XII exeuntis uel XIII ineuntis, et

C Monacensem Lat. 19476 saec. XII. Hamburgensem Kornius, Bauaricum Harlesius (in editione Tristium et ex Ponto epistularum anni 1772), nuperrime C. Schenkelius contulit, qui Guethlingium de codice accuratius edocuit: Monacensem denique Lat. 19476 edito libello *De codicibus duobus carminum Ouidianorum ex Ponto datorum Monacensibus* (Strehlen, 1874) Kornius integrum descripsit. locos nonnullos in codicibus Monacensibus, de quibus haerebam, mihi Laubmannus, bibliothecarius doctissimus, inspexit. codices B C cum A plerumque conspirant; multis tamen locis, ut fit, desciscunt, uide sis I ix 17; II i 46; ii 5, 33-34; vii 55; III i 60; IV vi 12; ceterum codex C solus nonnumquam a se stat, uide II i 26; ii 35; ix 43. quae cum ita sint, littera

α consensum librorum A B C notaui. cum uero nonnulla hi tres libri perperam tradidissent, cuiusmodi sunt I i 4; v 50; II v 24, 52; ix 73; III i 137, 154; qui alienam secuntur sectam ei aduocandi sunt, cuius generis permultos, Argentoratensem saec. XII uel XIII, Parisinos 7993, 8239 saec. XIII, Basileensem saec. XIV, Etonensem B. k. 6. 18 olim Patricii Iunii, in editione Tristium Oxoniensi a me adhibitum (Trist. proll. p. xxviii), Gudianum, excerpta Scaligeri, alios Kornius congescit.

Quibus subsidiis noua ipse addidi, excussis cum exc(erptis) Pol(itiani) Mediceis, in exemplari Bodleiano editionis Parmensis anni 1477 hodie latentibus (uide Tristium ed. Oxon. p. xiv), tum his libris

O Canoniciano Lat. 1 in Bibliotheca Bodleiana adseruato, saeculi XIII (Trist. p. xxv), et

H Holkhamico comitis de Leycestria saec. XIII (Trist. p. xx): hic quidem liber ad Tristia recensenda utilissimus in Ponticis fere inanis est (cf. tamen III iv 108), sed Canoni-

cianum felici quodam casu ueram poetae manum praestare testantur inter alios loci hi: I iv 46; II viii 25; III ix 31; IV i 26; iv 46. Graecis litteris significau

ω codices reliquos omnes aut multos praeter A B C

ε codicum reliquorum praeter A B C partem.

R. Ellisio, ueterum Camenarum fautori acutissimo, gratias habeo maximas, qui scidas suas qua est benignitate mihi commodauit. illud ad summam uelim lectores meminerint uirorum doctorum coniecturas a me nusquam admissas nisi si quid indicii in adnotatione prolatum sit."

Epistulae ex Ponto et quae Epistulas secuntur solidis typis excudenda typothetis reddita sunt a. d. VI Id. Oct. 1894.

HALIEVTICA fragmentum quod Ouidi esse Plinius *N. H.* XXXII 11 falsus testis est, sicut Mureto aliisque uisum est (cf. Th. Birt *de Halienticis Ouidio poetae falso adscriptis* 1887), recensuit G. M. EDWARDS, codicum usus uarietate quam uulgauit M. Haupt in ed. Gratii aliorumque, Lips. 1838. sunt autem hi duo:

P Parisinus 8071 saec. IX uel X

V Vindobonensis 277 uel Sannazarianus saec. IX.

IBIM, qui num Ouidi esset a multis iam dubitatum est, recensuit A. E. HOUSMAN subsidiis usus quae infra notata habes.

"F Merkelii C, Francofurtanus, olim ecclesiae S. Bartholomaei, nunc bibliothecae publicae. saeculo XII ascripsit Heinsius, XIII Loers et Matthiae, XIV uel XV Riese.

G Galeanus 213, nunc O. 7. 7 in bibliotheca collegii S. Trinitatis apud Cantabrigienses, scriptus circa 1180.

H Holkhamicus, bibliothecae Comitum de Leicestria in Nordfolcia, saeculi XIII.

P Phillippicus 1796, nunc Berolinensis Lat. 210 bibliothecae regiae. saeculo XIII uel XIV scriptum esse iudicat Ellis, XIV uel XV A. Wilmanns.

T Turonensis 879, scriptus circa 1200.

V Merkelii A, Vindobonensis 885, saeculi XIII.

X Parisinus 7994, saeculi XIII.

C Conradi de Mure repertorium uocabulorum exquisitorum, scriptum anno 1273. continet u. 53 dimidium *in te mihi liber iombus*, 54, 55, 175, 177, 253 5, 261-2, 269-72, 281-2, 285, 287, 289, 293, 295-302, 305, 307-13, 317-21, 323-5, 327-32, 335, 341-2, 345, 347-52, 359-66, 369, 377-80, 383, 387-8, 391-2, 399-400, 405-7, 409, 411-2, 415-20, 425-6, 429-30, 434, 437-8, 447-8, 451-2, 459-67, 469-70, 473, 475, 477-8, 480, 483-8, 491-4, 498-509, 511-3, 515-7, 519-20, 523-4, 529-31, 539-42, 545-50, 555-9, 563-4, 567-9, 571-2, 575, 581, 587, 595-6, 603-7, 609, 619, 621-4, 627, 629-30, 633. huius testimonia non perpetuo ascripsi sed sicubi e re uidebatur.

Atr. defloratio Atrebatensis 65.

Par. defloratio Parisina 17903.

Brit. defloratio musei Britannici 18459.

Bodl. defloratio Bodleiana canon. patr. Lat. 43.

O consensus librorum F G H P T V X.

cett. librorum F G H P T V X qui non appellantur nominatim.

ε codicum non supra nominatorum uel unus uel plures.

Nonnullarum rerum de quibus dubitabam cognitionem beneuole suppeditauere R. Ellis, J. E. A. Fenwick, Alexander J. Napier, J. P. Postgate, Augustus Wilmanns."

FRAGMENTA breui adnotatione instructa ipsi disposuimus.

Haec sunt, Lector Beneuole, quae de huius operis rationibus et partibus praemonenda uidebantur. uale et inceptis nostris faue.

SCRIPSIMVS CANTABRIGIAE IN AEDIBVS S. TRINITATIS a. d. V Id. Oct. A. P. CHR. N. MDCCCXCIII.

NOTARVM ET COMPENDIORVM CONSPECTVS

In textu

[] spuria significat

() genuina sed suo loco mota.

* uel amissum esse aliquid indicat.

litteris inclinatis scripta a codicibus prorsus absunt.

In adnotatione

. . . . deperdita indicat

— omissa breuitatis causa

// erasa.

interdum breuitatis causa quae plurium codicum communia sunt semel tantum scripta sunt; ex. gr. ad Prop. II 26. 5 ‘*agitau(-it L) Φ*’ significatur in L esse *agitauit*, ib. u. 16 ‘*nise(a)e Ω*’ in Ω codicibus esse *niseae* uel *nisee*.

A¹, A² significant in eo codice qui littera A notatur aliquid a prima manu, a manu secunda scriptum extare. similia in ceteris usurpantur.

a.	annus	litt.	littera
add.	addidit <i>sim.</i>	m., ma., man.	manus
adn.	adnotatio	marg., mg.	margo <i>uel</i> in margine
al.	alius	mel.	melior
alt.	alter	n. s.	noua series
ap.	apud	nou.	nouus
auct.	auctor	om.	omittit <i>sim.</i>
c.	carmen	opt.	optimus
cet. <i>uel</i> cett.	ceteri	or.	oratio
ci., con.	coniecit <i>sim.</i>	p.	pagina
cod.	codex	pr., prim.	primus
coll.	collato <i>sim.</i>	prob.	probat <i>sim.</i>
compend.	compendium	-q.	-que
conf., cf.	confer	q. s.	quod sequitur
corr.	correxerit <i>sim.</i>	ras.	rasura
def.	defendit <i>sim.</i>	rec.	recens <i>uel</i> recepit
del.	deleuit <i>sim.</i>	rett.	rettulit <i>sim.</i>
det.	deterior	s. u.	sub uoce
dist.	distinxit <i>sim.</i>	saec.	saeculum
ed.	editio editor <i>sim.</i>	sc.	scilicet
el.	elegia	scr.	scripsit scriptura <i>sim. similiter</i>
eras.	erasus		adscr., circumscr., inser., su-
exc.	excerpta		perscr.
fort.	fortasse	secl.	secluserit <i>sim.</i>
fr., fragm.	fragmentum	sep.	separauit <i>sim.</i>
h.	hic <i>sim.</i>	sim.	similia
h. e.	hoc est	spur.	spurius
id.	idem	susp.	suspensatur <i>sim.</i>
interp.	interpungit <i>sim.</i>	t., tom.	tomus
interpol.	interpolatus <i>sim.</i>	transp.	transposuit <i>sim.</i>
interpr.	interpretatur <i>sim.</i>	u.	uide <i>uel</i> uersus
l.	liber	uar.	uaria
l. c.	locus citatus	uet.	uetus
l. l.	locus laudatus	uulg.	uulgo, uulgata lectio
lac.	lacuna		pluralia geminatis litteris ut fere indican-
lin.	linea		tur, ex. gr. uu. uersus, nott. notae.

TOMVS I

Q. ENNI fragmenta, recognita a LVCIANO MVELLER

Annalium	1
Saturarum	16

T. LVCRETI CARI De Rerum Natura libri VI, ex ultima recensione HVGONIS A. J. MUNRO 21

C. VALERI CATVLLI carmina, recognita a IOH. P. POSTGATE 83

P. VERGILIUS MARO, recognitus ab HENRICO NETTLESHIP

Bucolicon liber	108
Georgicon libri IV	113
Aeneidos libri XII	130

Q. HORATIVI FLACCVS, recognitus a LACOBOW

Carminum libri IV	204
Epodon liber	231
Carmen Saeculare	236
Sermonum libri II	237
Epistularum libri II	254
De Arte Poetica liber	266

ALBI TIBVLLI carmina, recognita ab EDVARDO HILLER 270

SEX. PROPERTIVS, recognitus a IOH. P. POSTGATE 287

P. OVIDIVS NASO

Heroides, recognitae ab ARTVRO PALMER	322
Amorum libri III, recogniti a GERALDO M. EDWARDS	334
Medicamina Faciei Femineae, recognita ab eodem	374
Artis Amatoriae libri III, recogniti ab eodem	376
Remedia Amoris, recognita ab eodem	394
Metamorphoseon libri XV, recogniti ab eodem	401
Fastorum libri VI, recogniti a GILBERTO A. DAVIES	494
Tristium libri V, recogniti a SIDNEIO G. OWEN	534
Ex Ponto libri IV, recogniti ab eodem	562
Halieuticon liber, recognitus a GERALDO M. EDWARDS	588
Ibis, recognitus ab ALVREDO E. HOUSMAN	590
Fragmenta, recognita a IOH. P. POSTGATE	596

CORPVS POETARVM LATINORVM

A SE ALIISQVE DENVO RECOGNITORVM
ET BREVI LECTIONVM VARIETATE
INSTRVCTORVM

EDIDIT

IOHANNES PERCIVAL POSTGATE

FASC. I

QVO CONTINENTVR

ENNI FRAGMENTA
LVCRETIVS

CATVLLVS
VERGILIVS

HORATIVS
TIBVLLVS

LONDINI

SVMPTIBVS G. BELL ET FILIORVM

MDCCCXCH

* * * *This work when complete will be published in two volumes, bound in cloth or other durable material. Owing to the slow progress which has been found inevitable, it has been decided to issue each volume in two paper-covered parts.*

Purchasers of the work in this form will be under no disadvantage as compared with those who wait for the complete volumes, as a sufficient difference in price will be made to cover the cost of binding.

Part II., completing the Augustan period, is in the press, and will be issued early in 1894.

CORPVS POETARVM LATINORVM

CORPVS POETARVM LATINORVM

A SE ALIISQVE DENV0 RECOGNITORVM
ET BREVI LECTIONVM VARIETATE
INSTRVCTORVM

EDIDIT

IOHANNES PERCIVAL POSTGATE

FASC. I

QVO CONTINENTVR

ENNI FRAGMENTA
LVCRETIVS

CATVLLVS
VERGILIVS

HORATIVS
TIBVLLVS

LONDINI

SVMPTIBVS G. BELL ET FILIORVM

MDCCCXCIII

LONDINI: EXCVDEBANT C. WHITTINGHAM ET SOC.

IOHANNES P. POSTGATE
LECTORI BENEVOLO
SALVTEM

SI hanc tantulam ex tanto opere partem non nimis grato animo, Lector, accepturus es, dum cetera (quod utinam facias!) desideras, rei causa et ratio paucis tibi exposita, ut credo, probabitur. bibliopola cum in sextum iam paene annum rem extrahi uideret, ne sumptus sibi in dies crescerent, fructus cessarent, rogauit nos ut totius poetarum Latinorum, quod dicitur, corporis in duos tomos diuisi tomum priorem et ipsum in duas partes diuidi pateremur, et alteram partem qua continerentur carmina ab Enni usque ad Tibulli aetatem scripta, praefati quae praefari omnino necesse esset, iam tandem emitteremus. quod cum iustum et aequum peteret uir bonus, a nobis facile impetrauit, praesertim cum sciremus alteram quoque partem nauata opera paucos intra menses posse emitti. ac de diuiso quidem opere satis erit haec dixisse. quod si cui pro re bibliothecaria sua sollicito displicebunt et schedae interrumpi uisae et innoluerum pro lineo chartaceum, hac sollicitudine cum deposita studia sua laboribus nostris non subtrahere iubemus; prouisum enim ab eodem bibliopola, quod disertis etiam uerbis alibi docebitur, ne procedens liber aut incommode distrahatur aut amietu suo fraudetur.

Totius operis nostri rationem ac consilium tum denique commodissime explicabitur cum ad finem propius accesserimus; nunc illud tantum agimus ut ea quae, nisi praemonerentur, legentibus incommodum latura essent, breui mentione percurrantur.

Q. ENNI Annalium et Saturarum reliquias LVCIANVS MYELLER ad normam editionis suae a. 1885 in lucem datae mutatis perpauca recensuit; de quibus quae admonendus erat lector, rogatu ipsius ex praefatione illius editionis desumpsimus. ac primo quidem loco cum multi sint scriptores qui Enni uersus laudauerint, eorum quos codices potissimum uir doctus adhibuerit quibusque signis ad eos indicandos breuitatis causa usus sit, ipsius uerbis paululum contractis declarabimus.

“In *Ciceronis* scriptis” inquit “usi sumus potissimum Orellii Baierique et Halmii copiis. in libris *rhetoricis* quae in apparatu critico a me afferuntur ex Orellii editione altera et Vahleni ex libro potissimum sunt petita. praeterea Franciscus Ruehlus misit nobis excerpta ex codice Harleiano librorum *de oratore*. in libris *de diuinatione* compendia adhibita haec:

A Lugdun. Voss. 84.
H Lugdun. Heins. 118.

B Lugdun. Voss. 86.
V Vindobonensis.

In *Gellii* libris cum hic illic haberem suspecta Vahleni Ribbeckiique testimonia, M. Hertzius nonnulla de quibus dubitassem quomodo perscripta essent in suis codicibus me docuit. interim prodit editionis Gellii scriptorum diu expectatae pars prior, qua non mediocriter adiuti sumus. reliqua ex Ribbeckii Vahlenique sumpta esse libris et horum constare fide tenendum. et hi quidem potissimum codices fuere respiciendi:

Rottendorffianus (saec. XII). Parisinus (saec. XIII). Vaticanus (saec. XIII). Bernensis (saec. XII). Lugdunensis (Voss. maior saec. XIV). Vaticanus, qui olim fuit Christinae (saec. X). Vossianus minor (saec. X). Petauanus (saec. XII). Magliabecchianus (saec. XV).

Ad fragmenta a *Nonio* seruata Lugdunensis potissimum Harleianique et Guelferbytani adscriptae sunt dittographiae.

In *Festi* Sylloge praeter codicis Farnesiani scripturam, qualis in editione Muellerei legitur, adhibita sunt a nobis quae ab Henrico Keilio musei Rhenani VI 624 sqq. sunt notata, nec non quae de quaternione sexto decimo nunc deperdito libri Farnesiani promissit Th. Mommsenus libello qui prodiit Berolini 1864.

In Isidori originibus praesto nobis fuerunt scripturae a Iosepho Kleinio suppeditatae codicum Guelferbytani, Frisingensis, Parisinorum 7582, 13027, 13028.

Diomedis codicum compendia haec adhibui:

A Parisin. 7494.	B Parisin. 7493.	M Monacens.
------------------	------------------	-------------

Prisciani haec:

R Parisin. 7496.	P Parisin. 7530.	B Bambergens.
D Bernens.	H Halberstadiens.	A Amienens.
G Sangallens.	L Lugdunens.	K Caroliruhens.

Seruii Philargyriique codicum dittographias exceptis locis paucissimis Hagani Thilonisque exhibuit nobis comitas. adhibiti autem libri sunt hi:

I plenioris commentarii:

C Cassellanus (aen. I, II).	G Bernens. 167 (aen. III-XII).
P Paris. 1750 (aen. I, II).	T Bernens. 165 (aen. III-XII).
F Bernens. 172 (aen. III-V); Paris. 7929 (aen. VI-XII).	

II breuioris:

B Bernens. 363.	L Lipsiens.	H Hamburgens. 52.
K Caroliruhens. 186.	R Reginens. 1674.	M Monacens. 6394.
A Caroliruhens. 116.	N Laurentian.	E Monacens. 18059.
C Cassellanus. (aen. III-VI).	S Sangallens. 861 et 862.	

Porro Carolus Dziatzko communicauit nobiscum dittographias codicis antiquissimi Parisini *Donati in Terentium commentorum* simulque Oxoniensis qui saeculo scriptus est XV. editionum uetustissimarum aliorumque quorundam librorum ex Vahleni commentis repetii.

Lactantii scholiastae ex codicibus quae ad rem nostram facerent excerpta sunt ab Ottone Muellero.

In *Macrobi* et *Capellae* scriptis Eyssenhardtii usi sumus potissimum copiis. secuti sumus potissimum Parisinum librum (P).

Denique quae ex *Ausonii* technopaegnio sunt excerpta eorum dittographias suppeditauit Rudolphi Peiperi comitas.

In orthographia constituenda eandem plane atque olim in Lucilii saturis secutus sum uiam. itaque expressa sunt Ennii carmina ea fere scriptura quae saec. p. Chr. n. I obtinuit, excepto ubi antiquioris usus haud dubia tradita erant indicia." In quo monendus es, Lector, 'traditae scripturae indicia' illa quoque contineri quae, a Cicerone disertis uerbis de Enniana scriptura tradita, ut hac in editione restituantur, nos a uiro docto impetrauimus. "Praeterea sic habeto in hac editione *us* uel *is* finales breues ubicumque propter metrum necesse erat orbatas consona nec non uerbum *est* ubique uocali. qui scribendi modus siquando codicum auctoritate firmabatur, id a nobis sedulo indicatum.

Asteriscis singulis [*] sum usus ubi uel auctoris uel libri nomen non esset traditum antiquitus; binis [**] ubi neutrum.

Fragmentis aliquo inter se nexu uinctis apposui Latinas secundam alphabeti ordinem litteras; Graecas eis quae etsi tali carerent uinculo tamen propter res uel dicendi genus haud dissimile cum commodo una legi posse uiderentur."

Enni textus post ultimam editoris manum solidis quas dicunt typis excudendus typothetis redditus est a. d. VII Kal. Oct. a. 1888.

LVCRETI textum cum nobis promississet editor eius clarissimus HUGO A. J. MUNRO neque perfecisset idem immatura morte abreptus, et pietate monente et reuerentia ne in tam inlustri uiri monumento temere aliquid mutaretur, talem exhibuimus qualem post ipsius mortem, typothetarum nonnullis erroribus correctis, anno 1886 edidit Iacobus D. Duff; ita tamen ut pro huius operis proposito una *u* littera et consonam reddat et uocalem, et inclinatarum litterarum, quas *italicas* uocant, neglegentior quidam usus in ordinem redigeretur. in textu igitur haec duo, quae, quamuis leuiuscula uiderentur, reticere tamen nolimus, de nostro refinximus, cetera Munronis quam religiosissime seruauimus: adnotationem criticam ex Munronis maximam partem Lachmannique copiis ipsi desumpsimus, adscitis quoque haud ita paucis quae post eos ab aliis aut de codicum lectionibus accuratius aut de ipsa Lucreti manu uel uere uel saltem ueri similiter disputata sunt, in quo nostrum quoque iudicium interdum significauimus.

Lucreti codices quorum quidem mentio textui subiecta est, hi sunt:

Antiquiores duo:

Leidensis oblongus saec. IX ut uid. = A

Leidensis quadratus saec. X ut uid. = B

hos duo in adnotatione *codicum* nomine, *codd.* nota, insigniuimus.

Antiquiorum fragmenta haec duo:

Hauniense siue Gottorpiense quo continentur I-II 456 (omissis uu. I 734-785 et II 253-304) = G

Vindobonense quo continentur II 642-III 621 (omissis uu. II 757-806) et VI 743 ad finem, tum II 757-806, V 928-979, I 734-785, II 253-304 = Vindob.

Recentiores hi:

Florentini plut. XXXV	25 = Flor. 25	Vaticani	3275
"	26 = " 26		3276
"	27 = " 27		Vrbinas 1136
"	28 = " 28		Othoboniens. 1954
"	29 = " 29		Regin. 1706
"	30 = " 30	Cantabrigiensis.	
"	31 = " 31	Monacensis.	
"	32 = " 32		

Ex his ceteri aut singuli suo quisque eoque facillimo intellectu compendio aut plures *codicum correctorum* nomine, nota *codd. corr.* citabuntur, unus Flor. XXXV 30: quem Nicolai Nicoli (Italice Niccolo Niccoli) manu scriptum esse constat, peculiari signo *Nicc.* notatus librari sui nomen referet.

Lucreti textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. III Non. Mai a. 1889.

CATVLLI eum textum, correctis tamen quae corrigenda uidebantur, exhibuimus qui exeunte anno 1889 Londini prodiit. codices quos citauimus hi sunt:

G olim Sangermanensis, nunc Parisinus 14137, a. 1375 Octobris die 29° scriptus.

O Oxoniensis in Bibliotheca Bodleiana inter Canonicianos 30 circa a. 1400 scriptus.

T olim Thuaneus, nunc Parisinus 8071, saec. IX. ut uidetur scriptus, quo carmen 62 continetur.

V nota codicum G et O consensus (tanquam Veronensis quidam codex) designatur.

Ceterorum codicum lectiones simplici signo *o* notatae sunt. quo sub signo intellegendae sunt eae lectiones quas, ut dicit L. Schwabe (ed. 1886), "a V discrepantes Itali uel in codices manu scriptos saeculi XIII et XV uel in editiones ad annum fere 1550 impressas intulerunt." emendationes quoque quae non nominato auctore in textum receptae sunt indidem desumptae sunt.

In textu *inclinatis* siue *italicis* litteras uerba uersus eos signauimus quorum in codicibus

illis tribus G O T ne uestigia quidem seruata sunt. in quo quotiens in critica adnotatione breuitatis causa nullam V illius lectionem commemorauimus, eam fere esse intellegendam uolumus quae, si detraherentur inclinatae illae litterae, ceterae suo ordine seruarentur, tum demum in textu adpareret.

Catulli textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. III Id. Iun. a. 1889.

VERGILIUM nobis praestitit uir doctissimus atque amicissimus HENRICVS NETTLESHIP. quem de textus sui rationibus postea fusius disputaturum hoc ipso loco scripseramus, cum scripta atque etiam impressa uerba Mors delere coegit. hanc igitur de codicibus et ceteris subsidiis mentionem necessariam, adhibitis quae ille ne tum quidem cum morbo iam iaceret aut Camenarum suarum aut commodi nostri oblitus, partim ipse exscripserat, partim de Ribbeckii editione sumenda monuerat, maesti quo potuimus modo confecimus.

A codicis Augustei (saec. ?) septem folia quibus continentur Georg. I 1-280 et III 181-220.

P codex Palatinus Vat. 1631, saec. IV uel V. caret foliis 32 in quibus inerant Buc. III 71-IV 52; Georg. I 322-II 139, IV 461-Aen. I 277, IV 116-62, VII 277-645, X 463-509, XI 646-92, 37-83, XII 47-93. unam paginam Aen. X 509-531 aliena manus scripsit.

M codex Mediceus Flor. plut. 39, 29 saec. IV. incipit a Buc. VI 48.

R codex Romanus Vat. 3867 saec. IV (?) caret foliis 76 uel 77 Buc. VII 1-X 9, Georg. II 2-215, IV 37-180, Aen. II 73-III 684, IV 217-V 36, XI 757-92, XII 759-830, 939-52.

V fragmentum Veronense rescriptum saec. IV.

F fragmentum Vaticanum Vat. 3225 saec. IV. incipit a Georg. III.

G fragmentum Sangallense rescriptum saec. Par. continet Georg. IV 345-82, 383-420, 535-66, Aen. I 381-418, 685-722, III 191-228, 457-94, 495-532, IV 1-38, VI 688-724.

g codex Gudianus saec. IX. caret uersibus Georg. II 212-60.

b Bernensis primus Ribbeckii.

π Codex Pragensis.

Schol. Veron. siue Ver. Scholia margini codicis Veronensis adscripta.

Schol. Bern. Scholia Bernensia.

Seru. Commentarius Seruii.

Ti. Donatus Commentarius Tiberii Donati in Aeneidem.

Aelius Donatus Aelii Donati in Vergilium commentarii reliquiae.

Vergili textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. XVII Kal. Apr. a. 1890.

HORATIVUM recensuit IACOBVS GOW, qui quae codicum subsidia adhibuerit, ipsius uerbis exponetur.

“Varietatem codicum quam textui subiei ex editione quam minorem Otto Keller, uir optime de Horatio meritis, a. 1879 protulit maximam partem desumpsi. hos uero codices signauit Keller litteris Aa BC E γ ν φ ψ λ λ π L R g. horum uero cum multa paria inuenerit quae ita inter se congruerent ut ex eodem archetypo fluxisse uiderentur, commodius duxit ipsum archetypum citare, ut A' pro Aa consentientibus, B' pro BC, F pro φ ψ, λ' pro λ λ, π' pro π L.

A' = codex archetypus siue consensio codicum Aa.

[A (Pottierii 1) = Parisinus 7900^a saec. X. deficit in Epod. 17: in Serm. omnino: in maiore parte Ep. Libri I: in Ep. Libro II et in A. P. omnino. post Epod. librum subscriptionem Mauortianam habet.

a = Ambrosianus O. 136 sup. saec. IX-X.]

B' = BC.

[B (eadem littera apud Orellium aliosque signatus) = Bernensis 363, saec. VIII-IX. Carmina turbato ordine exhibet. ceterum uide infra.

C = pars prior, Monacensis 14685, saec. XI. Carmina continet.]

E = Monacensis pars altera eiusdem 14685. Serm. et Epp. habet, sed caret A. P. paene tota.

F = $\phi\psi$.

[ϕ (Pottierii 6) = Parisinus 7974 saec. X (uel XI, si Pottierio fides).

ψ (Pottierii 2) = Parisinus 7971 saec. X.]

γ (Pottierii 7) = Parisinus 7975 saec. XI.

ν (quem in Carm. contulit Janius, in Epistulis Obbarius) = Dessauensis A. saec. X. deficit in Carminibus et Epodis plerisque: in Serm. II 6, 7, 8: in Epist. II usque ad 2. 65: in A. P. 104-195.

$\lambda' = \lambda l$.

[λ (Pottierii 3, Ritteri E) = Parisinus 7972, saec. IX-X. post Epodon librum subscriptionem Mauortianam habet.

l = Leidensis Lat. 28 (apud Kirchnerum, 27). huius codicis lectiones a N. Heinsio collatas P. Burmannus ad Bentleium misit.]

$\pi' = \pi L$.

[π = Parisinus 10310, saec. X-XI. deficit in Sermonibus paene omnino.

L (Janii Lips. 2) = Lipsiensis rep. I 4. 38 saec. X.]

R (Feae Vr) = Romanus siue Sueco-Vaticanus (olim reginae Christinae), 1703, saec. IX-X. deficit in Serm. II: Epistulas, ut uidetur, a manu recentiore habet.

V = codex ille e quattuor Blandiniis uetustissimus, quem a J. Cruquio conlatum, postea incendio absumptum esse fertur. quod cum uix credat Keller, huius codicis lectiones omisit: sed et Blandinii (hodie 'Blankenberghe') in monasterio codices aliquot Horati antiquissimos seruatos esse iam prius P. Nannius auctor fuerat nec, quamuis alium codicem, qui Lugduni Batauorum hodie exstat, parum accurate Cruquius contulerit, prorsus mendacem eum fuisse iudicandum erit. saec. IX uel X, ut uidetur, V exaratus est.

g = Gothanus chart. B. 61, inter annos 1456-1467 scriptus, codicum, quot extant, Blandinio V simillimus. deest A. P. totum contulit Pauly: in Carminibus tantum hic illic citauit Keller.

Desiderantur multa passim in Horati codicibus. haec de ceteris breuiter supra notauimus, in B codice quod digniorem eum esse ceteris credidi qui exemplo foret, quae omissa sunt omnia descripsi. sunt autem haec:

Carm. I. **3, 4, 5, 6, 7, 9, 10** 14, **11, 15** 20-32, **16** 15-28, **17** 15-16, **19** 11-13, 15, **26** 5-6, **33, 34**.

II. **7** 19-28, **15** 9-10 (*ictus*) 12-20, **17** 7-9, **18** 22-29.

III. **2** 2, 5-12, 17-32, **3, 4** 17-20, 29, 39-52, 66-68, **5** 31-34, **6** 11-13, 15-48, **16** 29-44, **21** 6-8, **22** 5-8, **24** 30-64, **25** 8-9.

IV. **3, 8** 37(*et*)-40, 42-45, **13** 1-2 (*Lyce*), **15**.

Epod. **8** 18, **9** 13-38, **10** 18-20, **16** 23-26.

Serm. I **3** 10, 20, 84, 85, 92, 95-100, 111-124. tum a u. 135 deficit usque ad finem lib. II.

Epistulae.

A. P. 283."

Horati textus solidis typis excudendus typothetis redditus est prid. Non. Nou. a. 1890.

TIBULLI libros duo quaeque aliorum sub Tibulli nomine falso circumferuntur carmina recensuit nobis uir humanissimus et doctissimus EDVARDVS HILLER. cui cum ultimam iam manum his schedis attulisset cum magno et nostro dolore et Graecarum et Latinarum litterarum uulnere et ipsi Mors auidas manus iniiecit. quae de textu ille suo breuiter praemonere cogitauerat, haec, quantum meminimus, fuerunt.

Huius editionis fundamentum sciendum est in illa esse positum quae a. 1885 Lipsiae ex officina Bernhardi Tauchnitz prodiit; additae tamen sunt si quas memoratu dignas coniecturas uiri docti post emissam eam protulerunt.

Codices citantur hi:

- A Ambrosianus R 26 saec. XIV exeuntis.
Vaticanus 3270 saec. XIV uel XV.
codd. A et V archetypus nunc deperditus.
- M fragmenta Monacensia siue Frisingensia, quae leguntur in codice saeculi XI olim Frisingensi nunc Monacensi 6292, edita a Luciano Mueller in editione Tibulli p. viii.
- F alterum fragmentum quod incipit a III 4 65 uel paulo ante, Scaligeri temporibus extans, nunc, ut uidetur, deperditum.
- P excerpta Parisina 7647 et 17903 saeculi fere XI.
- ☞ ceteri codices.

Tibulli textus solidis typis excudendus typothetis redditus est a. d. XIV Kal. Apr. a. 1891.

Haec sunt, Lector Beneuole, quae hoc de nostro opere nunc dicenda esse uidebantur. signa enim et compendia quae in adnotatione critica adhibuimus sollennia et facillima sunt; neque haerebis, satis scio, in nominibus libellorum (quo de genere sunt *Novi Annales* quos *Neue Jahrbücher* Germani et *Diarium Philologicum* quod *Journal of Philology* Britanni nuncupamus) haud ita multum in uertendo inmutatis neque ultra Vergili finem ciuitate Romana donatis. uncinorum quoque duo genera agnosces, quorum altero [] spuria notantur, altero () genuina sed suo loco mota significantur.

Vale et inceptis nostris faue.

SCRIPSIMVS CANTABRIGIAE A. D. IV KAL. OCT. A. P. N. CHR. MDCCCXCIII.

Q. ENNI fragmenta, recognita a LUCIANO MVELLER	
Annalium	1
Saturarum	16
T. LVCRETI CARI De Rerum Natura libri VI, ex ultima recensione HVGONIS A. J. MVNRO .	21
C. VALERI CATVLLI carmina, recognita a IOH. P. POSTGATE	83
P. VERGILIUS MARO, recognitus ab HENRICO NETTLESHIP	
Bucolicon liber	108
Georgicon libri IV	113
Aeneidos libri XII	130
Q. HORATIVI FLACCVS, recognitus a IACOBO GOW	
Carminum libri IV	204
Epodon liber	231
Carmen Saeculare	236
Sermonum libri II	237
Epistularum libri II	254
De Arte Poetica liber	266
ALBI TIBVLLI carmina, recognita ab EDVARDO HILLER	270

QVINTI ENNI

ANNALIVM ET SATVRARVM RELIQVIAE

ANNALES.

D IOMEDES (I 484 Keil) ex Suetoni de viris
industribus libro: Epos Latinum princeps
digne scripsit is qui res Romanorum decem et
octo complexus est libris qui et annales inscribuntur
quod singulorum fere annorum actus continent,
sicut publici annales quos pontifices scribaeque con-
ficiunt, vel Romais quod Romanorum res gestas
declarent.

LIBER I.

I a*

Musae quae pedibus magnum pulsatis Olympum.
Varro de l. Lat. VII 20.

II b

Varro de Re Rust. I 14 et quoniam ut aiunt 'dei
facientes adiuvant,' prius invocabo eos, nec ut
Homerus et Ennius Musas sed XII deos Consentis.

III c

nostra Latinos
per populos terrasque poemata clara cluebant.
Pseudoprobis p. 1401 (ed. Putsch.)

IV d*

Lucret. I 120 sqq. :
etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
Ennius aeternis exponit versibus edens,
quo neque permanent animae neque corpora nostra,
sed quaedam simulacra modis pallentia miris ;
unde sibi exortam semper floris Homeri
commemorat speciem laetissimam effundere salsus
coeuisse et rerum naturam expandere dictis.

v e

Nobilissimi illius somnii, quo per Homeri umbram
in Parnaso monte sibi oblatam edoctum se de natura
rerum nec non de origine sua et de Homeri anima in
se transfusa simulque monitum, ut Homericis car-
mine Romanorum res celebraret, in principio l. I
Annalium prodiderat Ennius, multis locis memo-
riam iniecere veteres. ex quibus satis erit hic
memorari Cic. Somn. Scip. I; Horat. Epist. II 1
50 cum scholiastarum commentis: M. Aurel. Cassaris
Epist. ad Frontonem (I 4 p. 11 ed. Naber); Persii
prol. init. cum scholiis.

VI f*

somno leni placidoque reuinctus.
Fronto Epist. IV 12 (p. 74 Nab.)

VII g*
uisus Homerus adesse poeta.
Cic. Academ. prior II 16 51, cf. II 27 88.
VIII h

o pietas animi !
Cic. Acad. prior II 27 88, Donat.
in Ter. Eun. III 5 12.

IX i*

terraque corpus,
quae dedit, ipsa capit nec dispendi facit hilum.
Varro de l. Lat. V 60 111, IX 54.

X k*

memini me fieri panom.
Charis. p. 759, Donat. in Terent
Andr. II 5 18, Phorm. I 2 24,
Adelph. I 2 26.

XI l*

Seru. in Aen. VII 691 at Messapus equum domitor,
Neptunia proles—ab hoc Ennius dicit se originem
ducere, unde nunc et cantantes inducit eius socios et
eos comparat cycenis. Cf. et Sil. It. XII 393.

XII a

io est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.
Macrobi. VI 1 11.

XIII b*

Saturnia terra,
quam prisci casci populi tenuere Latini.
Varro de l. Lat. V 42, VII 28.

XIV c*

Saturno
quem Caelus genuit.
Non. p. 197 (ed. Mercer.), Charis. p. 55.

XV d*

15 quos homines quondam Laurentis terra recepit,
cum ueter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo.
V. 15 ap. Prisc. p. 762, u. 16 apud
eund. 607.

XVI e*

Assaraco natus Capus optimus isque pium ex se
Ancisam generat.

Philargyrius in Georg. III 35.

XVII f*

doctus parens Ancisa, Venuis quem pulchra dearum
20 fata docet dari, diuinum pectus habere.
Schol. Veronens. in Aen. II 687,
Prob. in Bucol. 6 31.

. De siglis aliisque compendiis quae breuitatis causa in iis quae sequuntur usurpamus
uidenda sunt illa quae iam in praefatione diximus *.*.

2, 3 nostra Latinos (uel nostraque latos) Muellerus). per add. Ilbergius. terrasque Ilbergius. clara add.
Ilbergius. cluebant I. Douss. codd. nam latos populos res atque poemata nostra cluebant. 6 amici pro animi edd.
uet. Donati. 7, 8 terraque corpus Bergkii. terram corpus quae dederit ipsam capere n. d. facere h. in or. obliqua
Varro. 9 memini me codd. Char. fieri id. fieri Ilbergius. panom codd. Char. 12 tenere (Columna), genuere Flor.
13 Saturno om. Char. 17 Capis Vatican. 18 Ancisam M. Anchisen Vatie. 19 parens add. M. doctusque Anchisesque
codd. Probi. pulcherrima diu schol. Ver. (diuum A. Maius). 20 fata docet dari I. Bernaysius, fata docet schol.
Ver., dari donauit Prob. diuinum ut pectus haberet schol. Veron.

XVIII g
cum superum lumen nox intempesta teneret,
transnauit cita per teneras caliginis auras.
V. 21 apud Macrobr. VI 1 14. u. 22
ap. Philargyr. in Georg. IV 9.

XIX h
constitit inde loci propter sos dia dearum.
Festus p. 301 (ed. O. Muelleri).

XX i
face uero
25 quod tecum precibus pater orat. Fest. p. 198.

XXI k(a)*
maerentes flentes lacrimantes ac miserantes.
Diomed. p. 442 alique plures.

XXII (β)**
flentes plorantes lacrimantes optestantes.
Auct. ad Herennium IV 12 18.

XXIII a
Rerum Romanarum ab Ennio descriptarum potissima eleganter adumbrat Propertius Carm. III (IV) 2 1 sqq.

XXIV b
Seru. in Aen. I 273 *Næuius et Ennius Aeneae ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt.*—
Cf. id. in Aen. VI 778.

XXV c*
eccita cum tremulis anus attulit artubu' lumen,
taliam tum memorat lacrimans, exterrita somno :
30 'Eurudica prognata, pater quam noster amauit,
uires uitaeque corporu' meum nunc deserit omne.
nam me uisus homo pulcer per amioena salicta
et ripas raptare locosque nouos. ita sola
postilla, germana soror, errare uidebar
35 tardaueq; uigilare et quaerere te neque posse
corde capessere : semita nulla pedem stabilibat.
exim compellare pater me uoce uidetur
his uerbis : "o gnata, tibi sunt ante ferendae
aerumnae ; post ex fluuii fortuna resistet."
40 haec ecfatu' pater, germana, repente recessit
nec sese dedit in conspectum corde cupitus,
quamquam multa manus ad caeli caerula templa
tendebam lacrumans et blanda uoce uocabam.
uix aegro cum corde meo me somnu' reliquit.
Cic. de Diuin. I 20 40.

XXVI d*
Ou. Trist. II 259 sq. :
*sumpsit Annales (nihil est hirsutius illis),
facta sit unde parens Ilia nempe leget.*

XXVII e
45 te nunc sancta precor Venu', te genetrix patri'
nostri,
ut me de caelo uisas cognata parumper.
Non. p. 378.

XXVIII f*
Ilia, dia nepos, quas aerumnas tetulisti.
Non. p. 215, Charis. p. 70, Festus p. 286.

XXIX g*
cetera quos peperisti
ne cures.
Seru. in Aen. IX 653.

XXX h*
Porphy. in Hor. C I 2 17 *Ilia auctore Ennio in*

annem Tiberim iussu Amullii (ita Monacens.) regis Albanorum praecipitata. at enim ea (uulg. antea enim), ut alii narrant (haec ommissa in codd.), Anieni matrimonio iuncta est. atqui hic loquitur, quasi Tiberi potius nupserit. Cf. et Seru. in Aen. I 273.

XXXI i*
50 uosque, Lares, tectum nostrum qui funditu'
curant,
teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.
V. 50 ap. Charis. p. 238, u. 51 ap.
Macrobr. VI 1 12.

XXXII k
haec ecfatus ; ibique latrones dicta facessunt.
Non. p. 306.

XXXIII l*
at Ilia reddita nuptum.
Seru. in Aen. III 333.

XXXIV m*
Verg. Aen. VIII 630 sqq.
*fecerat et uiridi fetam Mauortis in antro
procubuisse lupam, geminos huic ubera circum
ludere pendentis pueros et lambere matrem
inpauidos, illam tereti ceruice reflexa
mulcere alternos et corpora fingere lingua.*
Seruius : sane totus hic locus Ennianus est.

XXXV n
destituunt undae campos ripisque remanant.
Fest. 282, Paul. 283.

XXXVI o*
55 postquam consistit fluuius, quist omnibu' princeps,
qui sunt sub caelo.

Fronto de Orationibus p. 160,
cf. Cic. Orat. 48 161.

XXXVII p*
fici dulciferae, lactentes ubere toto.
Charis. p. 103, cf. et Caper p.
2242 (Keil).

XXXVIII q*
lupu' femina feta repente.
Seru. in Aen. II 355, cf. et Fest. 286.

XXXIX r(a)
indotuetur ibi lupu' femina, conspicit omnis ;
60 hinc campum celeri passu permensa parumper
conicit in siluam sese.

Non. 378.

XL (β)*
sed sola terrarum postquam permensa parumper.
Fest. p. 298, cf. Varr. V 22.

XLI a*
pars ludicre saxa
iactant, inter se licitantur.
Non. p. 134.

XLII b*
65 occiduntur ubi, potitur ratu' Romulu' praedam.
Fest. p. 274.

XLIII c*
olli respondit rex Albai Longai.
Atil. Fortunat. p. 2691, Donat.
p. 1772, cf. Pompeius V 297
(Keil).

XLIV a
qui caelum uersat stellis fulgentibus aptum.
Macrobr. VI 1 9.

21 tenebat Neapol. 23 dia dearum Augustin., dea diarum MS. 24 face C, facere. 25 id. te cum, corr. Me(rula). 26 merentes omnes codd. ac miserantes Char., Diom., commiserantes rell. 27 Ennio adscribere docti, fortasse idem est uersus cum praecedente. 28 eccita V m. 1 A B, eccita V m. 2, H, eccita Klotzius. 29 commemorat docti. 37 exin V, ut uid., A m. 2, H. 38 o gnata excerpta Pithoei, cognata A B, cognita H V. ferundae Dauis., gerendae codd. uu. 39 40 inuerso ordine leguntur in A B H V. 40 ecfatus V m. 1, A, ecfatus V m. 2, fatus H, pater ecfatus, sed in ras., B. 43 relinquit Vahleno teste V. 45 nunc sancta C, saneneta codd. te Vahlenus, et codd. 47 erumnas codd. ne tulisti codd. Non. 50 Ennio adscripsit A. Kochius. 52 et fatus codd. plerique, ecfatus B 83, et fatu sibiue B 374. haec ecfatus (immo ecfatur, ut alibi occiduntur ubi) ubi, l. d. f. Scal. ; cf. Aen. V 653. 53 ad cod. Ilia Commelinus, illa cod. 54 destitunt Scal., desunt cod. Fest., om. Paul. undae add. M. campos ripisque M, riuos camposque cod. Fest., Paul. remant codd. 55 consistit Iacobus Beckerus ; const. . . ti cod. Fronton., sed litteris parum certis. qui omnium cod. Front. 56 qui sub ciuitia id. ; qui sunt sub caelo M. 57 lactantes cod. Char., lactentes Caper. 60 hinc campom C, in campo codd. permensa C, praemens codd. 62 terrai Lambinus. 63, 64 uersus distinxit Vahlenus.

XLV b*

cenacula maxima caeli.

Tertullian *adu. Valent. c. 7*, cf.
et Schol. Veronens. in *Aen.*
X 1.

XLVI c*

Seru. in *Aen. X* 5 *considunt tectis bipatentibus*:
physice dicit. nam caelum patet ab ortu ad occasum.
est autem sermo Ennius, tractus ab ostiis, quae
ex utraque parte aperiantur.

XLVII d*

unus erit, quem tu tolles in caerula caeli
70 templa.

Varro VII 5 sq. Ouid. *Metam.*XIV 812, *Fast.* II 487.

XLVIII e**

o genitor noster Saturnie, maximo diuom!

Prisc. p. 1113.

XLIX f*

Prob. in *Georg. II* 506 *Tyrron Sarram appellatum*
Homerus docet, quem etiam Ennius sequitur aucto-
rem, cum dicit Puenos Sarra oriundos.

L g*

Seru. in *Aen. I* 20 *progeniem sed enim Troiano a*
sanguine duci audierat, Tyrias olim quae uerteret
arces. audierat, a Ioue—in Ennio enim induitur
Iuppiter promittens Romanis excidium Carthaginis.

LI h*

respondit Iuno Saturnia, sancta dearum.

Seru. in *Aen. IV* 576, alique plures.

LII i (a)

curantes magna cum cura tum cupientes
regni dant operam simul auspicio augurique.

75 interea sol albu' recessit in infera noctis.

hinc in monte Remus

... auspicio se deuouet atque secundam
solus auem seruat. at Romulu' pulcer in alto
quaerit Auentino laeom genus altiuolantum.

80 certabant, urbem Roman Remoranne uocarent.
omnibu' cura uiris, ut esset induperator.
expectant, ueluti, consul cum mittere signum
uult, omnes audi spectant ad carceris oras,
quam mox emittat pectus et faucibus curras.

85 sic expectabat populus atque ora tenebat
rebus, utri magni uictoria sit data regni.
exim candida se radiis dedit acta foras lux;
et simul ex alto longe pulcerrima praepes
laeua uolauit ausis, simul aureus exoritur sol.

90 cedunt de caelo ter quattuor corpora sancta
auium, praepetibus sese pulerisque locis dant.
conspicit inde sibi data Romulus esse proptrium
auspicio regni stabilita seamna solumque.

Cic. *de Diuin.* I 48 107, cf. et Gell. VII 6 9.

LIII (β)*

interea fugit albu' iubar Hyperioni' currum.

Prisc. 658.

LIV (γ)*

95 cum e carcere fusi
currus cum magno sonitu peruincere certant,
cumque gubernator magna contorsit equos ui.

Vu. 95, 96 Schol. Bernensia in
Georg. I 512 (ed. Hagen) u.
97 Quintil. VIII plures.

71 Ennio tribuit C. 72 *pulchra* Plotius. 73 *certantes* cod. Gofani. *curatim* cup. H. *tum*
cura concupientes docti. uersum 75, in codd. post 86 locutum, suo reposuit loco Bergkius. 76, 77 *hinc Remus auspi. se*
c. q. s. uulg., codd. in *monte Remus*: lacunam indicauit Vahlenus. *deuoueratque* V. *deuoueratque* A H. 78 *autem*
A H V. 79 *laeom* M, *seruat* codd. *altiuolantum* codd. 80 *remoram* neque H; *rem* (tunc duae litt. eras.) ante B. 81
omnis m. 2 V. 83 *spectant* corruptum; fortasse *stantes*. 84 *quam* Erlangens., *qua* libri Baetii. 85 *id. ore tenebat*
uel timebant; *ora tenebat* quidam interpol. 87 *acta* Wakefield., *icta* uulg. 90 *quattuor* Ritschel., *quattuor* uel *quatuor*
codd. 91 *que* om. codd. Gell. 92 *proptrium* M, *proprium* A H V, *priora* B. 94 *currum* M, *cursum* uulg. 95 e
codd. 96 *peruincere* M, *permittere* cod. 97 Ennio adser. Gesnerus; cum prioribus iunxit M. *cianqu* Diomed.,
Hagenus, a cod. 98 *peruincere* M, *peruincere* cod. 99 *astu*, non *ui* Vahlenus, at tu non ut cod. *summa*
id., corr. Vrsin. 100 *non*: Neapol. nec. 101 *neque* Me, *nisi* uulg. *das* Macrob., non Seruius. 102 *uirgines* nam Fest.,
Paul., *uirque suam* Haetius. 103 *soliti* Seal., *solidi* cod. 104 *alternum* C, *alternum* cod. 106 *quod* Vahlenus, *ca*
codd. *neque* Rothius, *reliquae* codd. *fidei* codd. 109 Ennio adseripsit M., Lucilio parum probabiliter alii.

LV k

Iuppiter, ut muro fretus magi' quamde manus ui!
Fest. p. 261.

LVI l

astu, non ui sum summam seruare decet rem.

Fest. p. 298.

LVII m

100 non pol homo quisquam faciet impune animatus
hoc, neque tu; nam mi calido dabi' sanguine
poenas.

Macrob. VI 1 15, Seru. in *Aen. IX* 422.

LVIII a

uirque suam sibi quisque domi Romanus habet
sas.

Fest. 325, Paul. 324.

LIX b**

Paul. 35 *bellicreпам saltationem dicebant, quando*
cum armis saltabant, quod a Romulo institutum est,
ne simile pateretur quod fecerat ipse, cum a ludis
Sabinorum uirgines rapuit (illud bellicreпам uoca-
bulum Ennianum esse suspicatur O. Mueller).

LX c*

Seru. in *Georg. II* 384; item Schol. Bernensia. in
h. l.: *Romulus cum aedificasset templum Ioui*
Feretrii (om. Seruius), pelles uinctas strauit et sic
ludos edidit, ut caestibus dimicarent et cursu (curru
Bern.) contenderent, quam rem Ennius in annalibus
testatur.

LXI d

nam ui depugnare sues stolidi soliti sunt.

Fest. p. 317.

LXII e

alternum seritote diem concorditer ambo.

Charis. p. 177.

LXIII f (a)

105 accipe daque fidem foedusque feri bene firmum.

Macrob. VI 1 13.

LXIV (β)

Porphyrio ad *Hor. Carm. III* 24 50 *bene pro*
ualde positum, ut apud Ennium frequenter.—id.
in Sat. I 1 61 'bona' nunc pro 'magna' dictum, ut
saepe Ennius et alii ueteres.

LXV g

Varro V 55 *ager Romanus primum diuisus in*
partes tris, a quo tribus appellatae Tatiensium,
Ramnium, Lucerum; nominate, ut ait Ennius,
Tatiensius a Tatio, Ramnus a Romulo, Luceres, ut
Iunius, a Lucumone (nominate—Ramnenses uulg.).

LXVI h

quod mihi reque, fide, regno uobisque, Quiritis,
se fortunatim, feliciter ac bene uoriat.

Non. p. 112.

LXVII i

o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Prisc. p. 947 1257 alique multi
grammatici.

LXVIII a**

feruentia rapa uorare.

Senec. *Apocolocynt. cap. 9.*

LXIX b*

110 Romulus in caelo cum dis genitalibus aeum

degit. Seru. in *Aen. VI* 764, cf. Cic. *Tusc.*
I 12 28, *de Or. III* 38 154.

LXX c
Nerienem Manortis et Herem.
Gell. XIII 23 18.

LXXI d
teque, Quirine pater, ueneror, *bene* Horamque
Quirini!

Non. p. 120.

LXXII e* simul inter
115 sese sic memorant: o Romule, Romule die,
qualem te patriae custodem di genuerunt!
o pater, o genitor, o sanguen dis oriundum,
tu produxisti nos intra luminis oras
Cic. *de Republica* I 41 64, cf.
et Lactant. *Div. Instit.* I 15,
Prisc. p. 708.

LIBER II.

I a
Et simul effugit speres ita funditu' nostras.
Fest. p. 339.

II b*
120 ecquis se sperat Romae regnare quadratae?
Fest. p. 258.

III c
haec inter sese tota tum ui tuditantes.
Fest. p. 352.

IV d
Lucret. I 112 sqq.:
*ignoratur enim, quae sit natura animai,
nata sit, an contra nascentibus insinuetur,
et simul intereat nobiscum morte dirempta,
an tenebras Orci uisat uastasque lacunas,
an pecudes alias diuinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit.*

V e*
oua parire solet genu' pinnis condecoratum,
non animam; post inde uenit diuinitu' pullis
ipsa anima.
Varro *d. l. L.* V 59. u. 122 ap.
Prisc. p. 802, 880, 905, cf. et
Diom. 378.

VI f*
125 olli respondit suavis sonus Egeriai.
Varro *d. l. L.* VII 82.

VII g
siquid me inciderit humanitus, ut teneatis.
Fest. p. 161.

VIII h*
mensas constituit idemque ancilia primus
libaque, fectores, Argeos et tutulatos.
Varro *d. l. L.* VII 43. u. 128
apud Fest. p. 355, Paul. p.
354.

IX i*
Varro VII 45 eundem Pompilium ait (Ennius)
fecisse flamines.

X a*
Metoi Fufetoi.
Quintil. I 5 12.

XI b*
130 quianam legiones caedimu' ferro?
pila retunduntur uenientibus obuia pilis?
V. 130 Seru. in *Aen.* X 6, u.
131, Schol. Bernens. in *Lucan.*
I 6.

XII c
quande tuas omnes legiones ac popularis.
Fest. p. 261.

XIII d*
Prop. *Carm.* III (IV) 2 7:
Curios fratres et Horatia pila.

XIV e
qui ferro minitere atque in te ningulus . .
Fest. p. 177, Paul. 176.

XV f
hic occasu' datust. at Horatius inclutu' saltu.
Fest. p. 178.

XVI g
135 adnuat sese mecum decernere ferro.
Prisc. p. 882.

XVII h
ferro se caedei quam dictis his toleraret.
Fest. p. 356.

XVIII i*
Verg. *Aen.* VIII 642 sqq.:
*haud procul inde citae Mettum in diuersa quadrigae
distulerant—at tu dictis, Albane, maneres—
raptabatque uiri mendacis uiscera Tullus
per siluam et sparsi rorabant sanguine uepres.*
color loci plane Ennianus.

XIX k*
tractatu' per aequora campi.
Macrobi. *de Verbo* IV 651 (Keil).

XX l*
uolturus in spineis miserum mandebat hominem.
heu, quam crudeli condebat membra sepulcro.
Prisc. p. 683, Schol. Bambergens.
in *Stat. Theb.* III 508, uers.
139 Seru. in *Aen.* VI 595,
Charis. p. 120.

XXI m*
Verg. *Aen.* II 486 sqq.:
*at domus interior genuit miseroque tumultu
miscetur penitusque cauae plangoribus aedes
femineis ululant, ferit aurea sidera clamor.
tum pauidae tectis matres ingentibus errant
amplexaeque tenent postes atque oscula figunt.*
Seru. ad u. 486 at domus interior: de Albano ex-
cidio translatus est locus.

XXII a*
140 isque dies, Ancus quom Marciu' regna recepit.
Seru. in *Aen.* III 333.

XXIII b*
ut Tiberis flumen uomit in mare salsum,
Ostia munitast. idem loca nauibu' celsis
munda facit nautisque mariquaesentibu' uitam.
V. 141 Macrobi. VI 4 3, uers. 142,
143, Fest. p. 258 (cf. et Paul.
p. 259), Fest. p. 142.

112 Herem Meursius, erdem Voss. minor, herclem rell. 113 teque add. C, bene add. M. 115 dic o Lact. idem uu. 117 et 118 inuerso ponit ordine. 120 ecquis Me; se sperat Salmas; et quis est erat cod. (et, qui sextus erat, Romae regnare quadratae M. Hertzius). 121 sese Spangenberg., se cod. tota ui tuditantes Scal., totum tes cod. tum add. M. 122 parere Flor. Varr. solent Diom. codd. pennis multi codd. Prisc. cum Flor. Varr. 125 Egeriai Victorius, egria. I. Flor. 126 me inciderit M, mutierit cod. 127 ancilia uulg., om. codd. primus add. Scal. 128 libaque Fest., salibaque Flor., om. Paul. 129 Mettoi Fubetto Vahlenus; codd. etieo fufetioeo, etieo fufecio eo, mettioeo et furetioeo. 130 uers. ita fere supplendus: heu, nostras quianam l. c. f.? 132 quande tuas Vrsin., quan dit uas cod. 133 Enniana a Marcii uatis uerbis segregauit Augustin. 134 datust Dacerius, datus est cod. astu Dacerius. 136 caedi Vrsin. (caedei Vahlenus), caede cod. 138 uulturis Seru. R M, schol. Stat., Prisc. R H A; uulturius S Seru., uultu F. in spinis A. Kochius, in spineto cod. Char., in campo Seru. C H F, in campos R, in siluis rell. supinum pro miserum Seru. C F H. hominem cod. Char., hemonem Me collato Fest. 100. 139 hei schol. Stat. 140 Ancus quom Marciu' M, post aut Marcus quam F, postquam Ancus Marcius Ilbergius. 141 ut M, et uulg. 142 Ost. mun. om. Fest. p. 142, loco cod. 142, pulchris cod. 258. 143 mundo cod. 258, munda facie atque etiam aere om. rell. cod. 142.

XXIV

at sese, sum quae dederat in luminis oras.

Fest. p. 298.

XXV

145† ingens cura mis cum concordibus aequiperare.
Prisc. p. 955.

XXVI (a)

ponti caerulea prata.

Fest. p. 286.

XXVII (β)*

rigido tum caerulea suro.

Fest. p. 286.

XXVIII (γ)*

inde Parum, circum quam caerulea salsa ulula-
bant.

Fest. p. 286.

LIBER III.

I a

Et densis aquila pinnis obnixa uolabat

150 uento, quem perhibent Graium genus aera
lingua.Prob. in *Verg. Bucol.* VI 31.

II b

postquam lumina sis oculis bonus Anen' reliquit,
Tarquinio dedit imperium simul et sola regni.

V. 151 Fest. 301, Paul. 300, cf.

Lucr. III 1025. *uirs.* 152

Fest. 298.

III c

circum sos quae sunt magnae gentes opulentae.

Fest. p. 301.

IV d

exim Tarquinium bona femina lauit et unxit.

Donat. in *Ter. Hecyr.* I 2 60,Seru. in *Aen.* VI 219.

V a (a)

155 olim de caelo laeuom dedit inclutu' signum.

Non. p. 51.

VI (β)*

cum tonuit laeuom bene tempestate serena.

Cic. de *Divin.* II 39 82.

VII (γ)*

ab laeua rite probatum.

Schol. Bernens. in *Georg.* IV 7.

VIII b

haec noctu filo pendebit Etruria tota.

Macrob. I 4 18.

IX a (a)

prodinunt famuli; tum candida lumina lucent.

Fest. p. 229.

X (β)*

160 redinunt in . . .

Fest. p. 286.

XI b

caelum suspexit stellis fulgentibus aptum.

Macrob. VI 1 9.

XII

postquam defessi sunt stare et spargere sese
hastis ansatis, concurrunt undique felis.

Macrob. VI 1 16.

XIII

inde sibi memorat unum super esse laborem.

Gell. I 22 16.

LIBER IV.

I*

Verg. *Aen.* VIII 646 sqq.:*nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat**accipere, ingentique urbem obsidione premebat:**Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.**illum indignanti similem similemque minanti**aspiceres, pontem auderet quia uellere Cocles**et fluvium uinclis innaret Cloelia ruptis.*

color loci Ennianus.

II a

165 Romani scalis summa nituntur opum ui.

Macrob. VI 1 17, cf. Seru. in *Aen.*

XII 552.

III b*

Volsculu' perdidit Anxur.

Paul. p. 22.

IV

. nonis Iunis soli luna obstitit et nox.

Cic. de *Rep.* I 16 25.

V a*

Verg. *Aen.* VIII 652 sqq.:*in summo custos Tarpeiae Manlius arcis**stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat,**Romuloque recens horrebat regia culmo.**atque hic auratis uolitans argenteus anser**porticibus Gallos in limine adesse canebat;**Galli per dumos aderant arcemque tenebant,**defensi tenebris et domo noctis opacata;**aurea caesaries ollis atque aurea uestis;**uirgatis lucent sagulis; tum lactea colla**auro innectuntur; duo quisque Alpina coruscant**gacsa manu, scutis protecti corpora longis.*

locus plane Ennianus.

VI b*

Prop. *Carm.* III (IV) 2 12:*anseris et tutum uoce fuisse Iouem.*

VII c*

hos pestis necuit, pars occidit illa duellis.

Prisc. 861.

LIBER V.

I**

Ciues Romani tunc facti sunt Campani.

Censorin. qui dicitur de *metris*

p. 2725 2728, Ennio adscr. C.

Dubitat Vahlenus, an sit a

grammatico fictus uersus.

II*

170 cum nihil horridius unquam lex ulla iuberet.

Eckehartus ad *Oros.* III 9 5.

III*

bellum aequis manibus nox intempesta diremit.

Schol. in *Hor. Ep.* II 2 97 sq.

IV

inicit inritatu'; tenet occasu', iuuat res.

Fest. p. 178.

V

ansatas mittunt de turribus.

Non. p. 556.

VI

cogebant hostis lacrimantes, ut misererent.

Priscian. p. 824.

VII

175 quod per amoenam urbem leni fluit agmine
ilumen.

Macrob. VI 4 4.

144 ad Dacierius. *dederit* Vahlenus. 145 u. corruptus. 146 *ponti* Scal., . . . i cod. 147 *tum c. s.* add. Vrsin. 148 *circum c. q. s.* Ilbergius suppluit. 149 *pennis* Egnatius, *pennis* Paris., *pennis* Vatie. 151 *bonus* Anen' reliquid om. Paul. 154 *exim* Tarquinium edd. uet. Donat., Oxon.; Tarquinii corpus bona Seruius. 155 *olli* Mercerus. 156 *cum* Vindobon., *tum* plerique l. 160 *redinunt* in patriam Vrsinus. 161 *suspexit* Vahlenus, *prospexit* codd. 162 *stare* et Vahlenus, *stant* et codd., *stantes* Seriuier. 167 fortasse *cum* nonis. nonis uulg., non. cod. 173 *hastas* add. C.

LIBER VI.

I a

Quis potis ingentis oras evolueret belli?

Quintil. VI 3 86, Macrob. VI 1
18, Seru. in *Aen.* IX 528,
Diomed. 381.

II b

balantum pecudes quatit.—omnes arma re-
quirunt.

Macrob. VI 1 54.

III c

lumen scitus agaso.

Fest. p. 330.

IV d (a)

gnauo' repertus homo, Graio patre, Graiu' domo
rex,

180 numini' Burrus, uti memorant, a stirpe supremo.

V. 179 Fest. p. 169, u. 180 Non.
p. 226, Fest. p. 313.

V (β)*

Cic. Or. 48 160 *Burrum semper Ennius, numquam
Pyrrhum*;—*ipsius antiqui declarant libri.*

VI e*

aio te, Aacida, Romanos uincere posse.

Cic. de *Divin.* II 56 116, Quintil.
VII 9 7, Charis. p. 243 aliique
multi.

VII f

intus in occulto mussabant.

Fest. p. 298, Paul. p. 144.

VIII g*

proletariu' publicitus scuteisque feroque
ornatur ferro, muros urbemque forumque

185 excubiis curant.

Gell. XVI 10, uers. 183, 184, Non.
p. 155.

IX h*

taetros elefantos.

Isid. Orig. X 270.

X i*

it nigrum campis agmen.

Seru. in *Aen.* IV 404.

XI k

incedunt arbusta per alta, securibu' caedunt,
percellunt magnas quercus, exciditur ilex,

190 fraxinu' frangitur atque abies consternitur alta,
pinus proceras peruortunt. omne sonabat
arbustum fremitu siluai frondosai.

Macrob. VI 2 77.

XII l*

†qui inuicti fuere uiri, pater optime Olumpi,

†hos egomet pugna uici uictusque sum ab isdem.

Oros. IV 1 14.

XIII m*

195 quod dono, noli remorare, sed accipe laetus.

Diomed. p. 395.

XIV n (a)*

nec mi aurum posco nec mi pretium dederitis,
nec cauponantes bellum, sed belligerantes
ferro non auro uitam cernamus utrique.

uosne uelit an me regnare era quidue ferat Fors
200 uirtute experiamur. et hoc simul accipe dictum :
quorum uirtuti belli fortuna pepercit,
eorundem libertati me parcere certumst.

Cic. de *Off.* I 12 38, u. 198

Seru. in *Aen.* XII 709.

XV (β)*

Seru. in *Aen.* X 532 *gnatis parce tuis*.—'*parce*'
est secundum antiquos serua, ut apud Lucilium et
Ennium inuenitur.

XVI o*

quo uobis mentes, rectae quae stare solebant

205 anthac, dementes sese flexere uiui?

Cic. de *Sen.* 6 16.

XVII p*

stolidum genus Aeacidarum;
bellipotentis sunt magi' quam sapientiloquentes.
Cic. de *Divin.* II 56 116.

XVIII q (a)*

orator sine pace redit regique refert rem.

Varro d. l. Lat. VII 41.

XIX (β)*

oratores doctiloqui.

Varro d. l. Lat. VII 41.

XX (γ)*

Fronto Ep. IV 3 (p. 66 ed. Naber): *neque id repre-*
hendo, te uerbi translatione audacius progressum,
quippe qui Enni sententia oratorem audacem esse
debere censeam.

XXI r

210 diui hoc audite parumper,
ut pro Romano populo praegnauiter armis
certando prudens animam de corpore mitto.

Non. p. 150.

XXII s

uertitur interea caelum cum ingentibu' signis.

Macrob. VI 1 8.

XXIII t*

quem nemo ferro potuit superare nec auro.

Cic. de *Republ.* III 3 6.

XXIV*

215 Brundisium pulcro praecinctum praepete portu.
Gell. VII 6 6, cf. IX 4 1.

XXV (a. a)

tum cum corde suo diuom pater atque hominum
rex
haec fatur.

Macrob. VI 1 10.

XXVI (β)*

effudit uoces proprio cum pectore sancto.

Seru. in *Georg.* II 424.

XXVII (β)*

diuomque hominumque pater rex.

Varro V 65.

XXVIII (γ)*

220 patrem diuomque hominumque.

Cic. de *Nat. Deor.* II 2 4.

XXIX

ast animo superant, ut quaeque asperrima;
casus
mortiferei belli spernunt.

Schol. Veron. in *Aen.* V 473.

176 qui apud Seru. causas pro oras Quintil. 178 iumen[ta] H. Ilbergius. 179 domo Fruterius, homo uulg.
180 numini' M, homines codd. Non., nomine Fest. Pyrrus codd. Non., Pyrrh cod. Festi. 182 intus O. Mueller,
ntus cod. Fest., om. Paul. 183 proletariu' codd. Non. publicitus iam Reg., Lugd. Gell. scuteisque Gronouius,
sicuti isque, sicuti isque, si uti isque codd. Gell., scutaeque libri Non. ferique libr. Non. 184 ornatus Non. qui rell.
om. 191 proceros Par. 193, 194 grauiter interpolati uidentur. post qui add. codd. antehac, del. Zangemeisterus.
egomet p. Zangem., ego (egomet Sangall. m. 2) in p. codd. fortasse inuicti qui fuerunt, p. o. Ol., hos eadem pugna
uici et sum uictus ab isdem. 195 quod dono (uel quidquid do), noli remorare M, quid quod dono illi morare uulg.
accipe laetus M, accipite codd. (accipe Vahlenus). 197 non pro nec Palatin. 199 sors Bern. 104. 202 libertati me
Lachmann., ne libertati codd. 205 antehac codd. uiui Lambin., uia codd., nisi quod scriptum est ruina in Rhenau-
giens. altero, in Oehleriano uia qua. 207 sapientiloquentes A. Nauckius, sapientipotentis uulg. 210 diui Iun., diu
codd. 211 praegnauiter Aecidal., prognariter uulg. 212 animam edd., anima codd. 217 haec fatur M, effatur
uulg. 221 ast Vahlenus, aut cod. animos cod. ut quaeque M, atque uulg. asperrima Maius, asp . . . rima cod.
221, 222 casus mortiferei belli uel mente fera belli M, fera belli cod.

XXX
sed quid ego hic animo lamentor?
Donat. in Ter. Phorm. V 4 2.

LIBER VII.

I a
Nec quisquam sopiam, sapientia quae perhibetur,
225 in somnis uidit priu' quam sam discere coepit.
Fest. p. 325, Paul. p. 324.
II b*
scripsere alii rem
uorsibu', quos olim Faunei uatesque caneant;
cum neque Musarum scopulos quisquam superarat
nec dicti studiosus erat
230 ante hunc
nos ausi reserare.

Cic. Brut. 19 76, Orat. 47 147,
Brut. 18 71, Orat. 51 117, cf.
et Cic. de Diuin. I 50 114,
Varro d. l. Lat. VII 36,
Quintil. IX 4 115, Auct. de
orig. gent. Rom. cap. 4.

III c*
Cic. de Leg. II 27 68 heroici uersibus quos longos
appellat Ennius.

Cf. Atil. Fortunatian. 2690, Isidor. Orig. I 38.

IV d
nec rem me decet hanc carinantibus edere
chartis.

Seru. in Aen. VIII 361.

V a*
dis Poeni soliti suos sacrificare puellus.
Fest. p. 249, Paul. p. 248, Non.
p. 158.

VI b*
tunicata iuuentus.
Gell. VI 12, Non. 536.

VII c*
235 quantum consiliis quantumque potesset is armis.
Ekkehartus ad Oros. IV 6 21.

VIII d
dum censent terrere minis, hortantur ibei sos.
Fest. p. 301.

IX e**
Appius indixit Kartaginiensibus bellum.
Cic. de Inuent. I 19 37.

X f
alter nare cupit, alter pugnare paratust.
Fest. p. 166.

XI g
mulserat huc nauim conuolsam fluctibu' pontus.
Priscian. p. 870.

XII i*
240 haec melior nauis quam quae atlataria portat.
Valla in Inuent. 7 134.

XIII k
tonsamque tenentes
parerent, obseruarent, portisculu' signum
cum dare coepisset.
Non. p. 151.

XIV l
poste recumbite uestraque pectora pellite tonsis.
Fest. p. 356.

XV m
245 pone premunt, exim referunt ad pectora tonsas.
Fest. p. 356.

XVI n
non semper uestra euerit, nunc Iuppiter hac
stat.
Macrob. VI 1 19.

XVII o
fortibus est fortuna uiris data.
Macrob. VI 1 62.

XVIII p
explorant Numidae totam quatit ungula terram.
Macrob. VI 1 22.

XIX q
denique nimagna quadrupesque atque elepanti
250 proiciunt sese.

Gell. XVIII 5, Macrob. VI 9 10,
Philargyr. in Georg. III 116,
cf. Non. p. 106.

XX r*
Poeni stipendia pendunt.
Varro V 182.

XXI (a)*
postquam discordia taetra
Belli ferratos postes portasque refregit.
Hor. Sat. I 4 60, Schol. in loc.
Seru. in Aen. VII 22.

XXII (β. a)*
tergus igitur sagu' pinguis opertat.
Non. p. 223.

XXIII (β)*
255 sagu' caerulus.
Charis. p. 81.

XXIV
qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
moenia concubia, uigilesque repente cruentant.
Macrob. I 4 17.

XXV a*
ast hic quem nunc tu tam toruiter increpuisti.
Non. p. 516.

XXVI b*
Illurii restant siccis sibusque fodentes.
Paul. p. 336.

XXVII c*
260 Liuius inde redit magno mactatu' triumpho.
Seru. in Aen. IX 641.

XXVIII (a)
legio rediit rumore secundo.
Non. p. 385.

XXIX (β)*
ruina
mox auferre domos populi rumore secundo.
Non. p. 385.

XXX
deducunt habiles gladios filo gracilento.
Non. p. 116.

XXXI (a)
265 longique cupressi
stant rectis foliis et amaro corpore buxum.
Philargyr. in Georg. II 444.

XXXII (β)*
capitibu' nutantis pinos rectosque cupressos.
Gell. XIII 20 13, Non. 195.

XXXIII (γ)*
russescunt frondes.
Charis. p. 105.

224 *sophiam* Scal., *philosophiam* codd. Festi et Pauli. s. q. p. om. Paul. 227 *Faunei* Vahlenus, *Fauni* et Flor. Varronis, *Fauni* uulg. 228, 229 q. s. *nec dicti studiosus erat* ed. Bruti Victoriana a. 1536, *nec dicti studiosus quisquam erat* codd. 232 *nec rem me M* (*nec me rem* Ilbergius), *neque me* codd. 233 *Poeni dis* Hugius, *soliti suos* Paul., *solitis uos* cod. Fest., *suos diuis s. p. om.* rell. Non. 234 *tunicatam iuuentutem* Gell., Non. 235 *quantum M*, *qualis* cod. is M, in cod. 236 *ibei* O. Mueller, *be* cod. 238 *paratust* uulg., *parat' . t* cod. 239 *conuulsam M*, *compulsam*, *compulsa*, *compulsam* codd. 240 *haec M*, et uulg. 241 *tonsamque* Carrio, *tasante* codd. 245 *premont M*, *potant* uulg. exim Paul. 246 *nostra* Salisburg. euerit Vahlenus. 258 *Ennius* Lapi codd.; l. I adscrib. alii. *ast hic* Scaliger, *astice* codd. 259 *fodantes* Me, collato Paulo 84 *fodere*, *fodere*. 260 *magnum* cod. 261 *redit* Vahlenus, *redditu*, *redditi* in codd. *secundo* add. M. 262 *ruina* (uel *ruineis*) M, *ruinas* uulg. 266 *rectis—amaro* uulg., *sectis—amore* Vatic. 267 *capitibu'*, per syncope, *docti*, *nutantibus* Non.; Voss. Gell. m. l.

XXXIV (δ)*

populea frus.

Auson. *Technopaegn.* 159.

XXXV

270 quianam dictis nostris sententia flexast?

Fest. p. 257, Paul. p. 256.

XXXVI

sulpureas posuit spiramina Naris ad undas.

Priscian. p. 691.

LIBER VIII.

I a

Poenos Didone oriundos.

Priscian. p. 685.

II b**

Europam Libuamque rapax ubi diuidit unda.

Cic. *Tuscul. Disput.* I 20 45, de
Nat. Deor. III 10 24. Ennio
adscriptis Me.

III c*

at non sic dirus fuit hostis

275 Aeacidas Burrus.

Scholiasta in *Oros.* IV 14 3.

IV d

pellitur e medio sapientia, ui geritur res,
spernitur orator bonus, horridu' miles amatur.
haud doctis dictis certantes, sed maledictis
miscent inter sese inimicitiam minitantes.280 non ex iure manum consertum, sed magi' ferro
rem repetunt regnumque parant, uadunt solida ui.Gell. XX 10 1, Cic. *pro Mur.* 1430, cf. id. *ad Fam.* VII 13 12,Lactant. *Div. Instit.* V 1.

V e**

hostem qui feriet, mihi erit Kartaginiensis,
quisqui' siet, quoiati' siet.Cic. *pro Balbo* 22 51. Ennio adser. Me.

VI f*

Cic. *pro Archia* 9 22 *carus fuit Africano superiori
noster Ennius; itaque etiam in sepulcro Scipionum
putatur is esse constitutus ex marmore. at his laudi-
bus certe non solum ipse qui laudatur, sed etiam
populi Romani nomen ornatur. in caelum huius
proavus Cato tollitur: magnus honos populi Romani
rebus adiungitur. omnes denique illi Maximi,
Marcelli, Fuluii non sine communi omnium nostrum
laude decorantur.*

VII g*

285 omnes corde patrem perhibent animoque benigno
dant circumfusum.Donat. in *Phorm.* V 9 39.

VIII h*

unus homo nobis cunctando restituit rem.

noenum rumores ponebat ante salutem.

ergo postque magisque uiri nunc gloria claret.

Cic. *de Sen.* 4 10, id. *de Off.* I 24,84. *uersus* 286 multi faciunt
mentionem auctores, l. VIII
adscriptis Me, l. XII (VII
Salisb.) codd. Macrobr.

IX i*

Prop. *Carm.* IV (III) 2 9:*uictricesque moras Fabii.*

X k

praecoca pugnant.

290 certare abnuco; metuo legionibu' labem.

V. 289 Non. p. 150, u. 290

Diomed. p. 378.

XI l

multa dies in bello conficit unus,
et rursus multae fortunae forte recumbunt.
haudquaquam quemquam semper fortuna secu-
tast.

Macrobr. VI 2 16.

XII m*

haece locutu' uocat, quoi tum bene saepe
libenter295 mensam sermonesque suos rerumque suarum
inpertit cumulum, magnam cum lassu' diei
partem fuisset de summis rebu' regundis
consilio indu foro lato sanctoque senatu;
cui res audacter magnas paruasque locumque
300 eloqueretur, utei iuxta malaque et bona dictu
euomeret, siqui uellet, tutoque locaret,
prudenter quod dicta loquiu' tacereue posset;
quocum multa uolup et gaudia clamque palam-
que;305 ingenium, cui nulla malum sententia suadet
ut faceret facinus leuis aut malu'; doctu', fidelis,
suauis homo, facundu', suo contentu', beatus,
scitu', secunda loquens in tempore, commodu'
uerbumpaucum, multa tenens antiqua, sepulta, uetusta;
quem faciunt mores ueteresque nouosque tenen-
tem

310 multorum ueterum

leges diuomque hominumque.

hunc inter pugnas Seruiliu' sic compellat.

Gell. XII 4.

XIII n

iamque fere puluis ad caelum uasta uegetur.

Non. p. 217.

XIV o*

stant puluere campi.

Porphyr. in *Hor. Carm.* I 9 1.

XV p

315 amplius exaugere obstipo lumine solis.

Fest. p. 193.

XVI q

densantur campis horrentia tela uirorum.

Priscian. p. 866.

XVII r

hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

Macrobr. VI 1 52.

269 frus cod. Tilian., fruns Cantabrig., frons Voss. 270 heu add. docti coll. Aen. V 13. uerba obscura. 271
naris Bergkiius. 274 dirus M, dubius cod. 275 Aeacidas Zangemeisterus, qui et numeros disposuit; eocida
cod. possunt etiam uerba in unum uersum redigi uelut: at non sic dirus Burrus fuit Aeacida hostis. 276
pellitur Gellius; tollitur plures codd. Cic. Or. pr. Mur. 278 sed C, nec codd. 279 minitantes M, agitantes
uulg. 280 uariant codd. inter manu et manum, magis omitt. Cic. in Orat. pro Mur., errore pro ferro codd.
Gellii. 281 idem pro rem repetunt habent rei repetunt uel rei petunt. parant M, petunt uulg. solita Reg.,
Lugdun. 282 mihi erit uulg., erit, inquit, mihi Cic. 283 quisqui' siet Me, quisquis erit codd. 284 perhibent Iber-
gius, praebent uulg.; debent Oxon. 285 dant add. M. 287 noenum Lachm., non enim codd. 289 praecoca M,
praecox uulg. 293 quemquam om. Par., Neapol., al. 294 haece locutus Stephanus, libri haec elocutus uel sim.
quoi tum M, quod cum codd. plerique, quod cum Reg. 296 inpertit cumulum M, comiter (comitum Lugdun.)
inpertit codd. plerique. fortasse seruandam scripturam codicum et post illud rerumque suarum uersum haustum
putat M. 300 utei iuxta M (iuxta iam Gronouius), et cuncta codd., malusque pars codd. uers. 302 prudenter—
posset, qui in libris legitur ante 312, huc reuocauit M. prudenter Vahlenus, prudentem codd. qui id., quod M.
303 quicum Vossian. minor; uolup plures libri, uolup . . Bern., uoluptate Reg. et add. Hugius. 304 suasset
Vahlenus. 305 aut Voss. 308 paucum docti, paucorum codices. uetusta M, uetustus uulg. 309 quem faciunt M
(quem iam Gronouius), quae facit et codd. 311 lacunam indicauit M, quae in hunc modum expleri potest: lecti
simul atque recentium libri, qui nouit. 312 Seruilius sic compellat I. Doussa, compellat Seruilius sic fere omnes
codd. 313 uegetur Bergkiius, uidetur codd. 315 lumue cod., corr. Augustin. 317 ansatas sp. hastas legendum
suspiciatur M.

XVIII s
consequitur sum mox; sonitu quatit ungula
terram.
Macrob. VI 1 22.

XIX t
nunc hostes uino domiti somnoque sepulti.
Macrob. VI 1 20.

XX u
320 ast occasus ubi tempusque audere repressit.
Fest. p. 178.

XXI v*
his pernas succidit iniqua superbia Poeni.
Fest. p. 305, Paul. p. 304.

XXII x*
qui uicit, non est uictor, nisi uictu' fatetur.
Seru. in Aen. XI 307.

XXIII y*
dum quidem unus homo Romanu' toga supe-
rescit.
Fest. p. 302, Paul. p. 303.

XXIV z*
unum surum ferre tamen, defendere possunt.
Fest. p. 286, id. 298, Paul. p. 299.

XXV aa*
Prop. Carm. III (IV) 2 9, 10 :
*pugnamque sinistram
Cannensem et uersos ad pia nota deos.*

XXVI bb*
325 optima caelicolum, Saturnia, magna dearum !
Prisc. p. 1103.

XXVII cc*
Seruius in Aen. I 281 (Iuno) consilia in melius
referet; quia bello Panico secundo Iuno, ut ait En-
nius, placata coepit fauere Romanis (Romanis Iuno
coepit placata fauere Ilbergius).

XXVIII
tibia musaeum pangit melos.
Schol. Bernens. in Georg. IV 71 sq.

LIBER IX.
I a*
Quintu' pater quartum fit consul.
Gell. X 1 6, Non. p. 435.

II b*
de muris rem gerit Opuscul.
Fest. p. 198.

III c*
unus ibi capitur meddix, occiditur alter.
Paul. p. 123.

IV d*
330 ob Romam noctu legiones ducere coepit.
Fest. p. 178, id. p. 190, Paul.
p. 179.

V e*
cum saeuo obsidio magnus Titanu' premebat.
Non. p. 216.

VI f*
Prop. Carm. III (IV) 2 11 :
Hannibalemque lares Romana sede fugantes.

VII g
rastros dentefabres capsit causa poliendi
agri.
Non. p. 66.

VIII h
libertatemque ut perpetuassint
335 quaeque axim.
Non. p. 150.

IX i
praeda exercitus undat.
Seru. in Georg. II 437.

X
mortalem summum miserum fortuna repente
reddidit, exutus regno ut famul infimus esset.
Non. p. 110. cf. Lucr. III 1035.

XI
sed quid ego haec memoro? dictum factumque
facit frux.
Priscian. p. 724.

XII
340 uirei ualidis cum uiribu' luctant.
Non. p. 472.

XIII
pulis fulua uolat.
Non. p. 217.

XIV
debil homo.
Non. p. 95.

XV
Cuclopis uenter uelut olim turserat alte
carnibus humanis distentus.
Prisc. p. 870.

XVI
345 lucnorum lumina bis sex.
Macrob. VI 4 17.

LIBER X.
I a*
Scipio inuicte.
Cic. Orat. 45 152.

II b*
uel tu dictator uel equorum equitumque ma-
gister
esto uel consul.
Paul. p. 369.

III c*
additur orator Corneliu' suauiloquenti
ore Cetegus Marcu' Tuditano conlega
350 Marci filius
is dictust ollis popularibus olim,
qui tum uiuebant homines atque aeuom agita-
bant,
flos delibatus populi Suadaeque medulla.
Cic. Brut. 15 58. u. 352 sqq. ap.
Gell. XII 2. cf. et Quintil. XI
3 31, Cic. de Sen. 14 50, Quintil.
II 15 4.

IV d
355 insignita fere tum milia militum octo
duxit delectos, bellum superare potentes.
Prisc. p. 556.

V e*
Iuppiter hic risit, tempestatesque serенае
riserunt omnes risu Iouis omnipotentis.
Seru. in Aen. I 254.

318 sum (i.e. cum) mox (uel summam) M, summo codd. 320 ast C, aut cod. 321 is Fest. 322 uicit F, uincit G T. 323 Romae, om. toga, Paul. 324 unum surum M, unum surum surus Fest. cod. 286, . . . rus surum id. 298, unus surus surum Paul. possent cod. Festi 298 et Paul. 326 musaeum M, Musorum uulg. 329 unus Dacrius, summus uulg. 331 saeuo Iunius, suo codd. Titanum id., corr. Me. 332 dentefabres corruptum; dentiferos Hugius. 334 perpetuassint uulg., perpetuassint L m. 1; perpetuas sint H, ut uid. perpetuas sint codd. rell. 335 quaeque axim M, quae maximi codd.; uulg. om. 'que'. Marone, quae sequebantur, ita supplet M: uolant bene uobis. 337 summa L et m. 1 H. miserum add. M. 338 caetus M (e summo Gifanius), summo codd. famul ut id., ut famul Gifanius. infimus Lipsius (ultimus N. Faber), optimus codd. 340 uiri uulg., uiri a codd. plerique, varia Bamberg. cum add. I. Dousa. 341 uenque fere pulvis f. u. codd.; correxit Hug.; cf. u. 313. 342 debil Lips., debilo uulg. 343 alte I. Dousa, alti codd. 345 luehorum Macrob. 346 M putat fuisse: Scipio, inuictus, ut uires uel simile sequeretur. 352 dictust ollis Gronouius, dictus tollis Gellii codd. plerique, dictus tolleres Voss.; dictus om. ollis codd. Bruti. 353 agebant idem. 354 populi suada uel populiis uada codd. Gellii, suadaeque Hertzius. 355 insignita Vahlenus, insignata H G L, insignita rell. 357 huc con. M.

VI f*

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.
Fest. p. 153, Cic. *de Orat.* III 42
67, id. *Epist.* IX 7 2, cf. et
Orat. 27 97.

VII g*

360 siluarum saltus, latebras lamasque lutasas.
Commentator Cruquianus in *Hor.*
Epist. I 13 10.

VIII h*

flamma loci postquam concussast, turbine saeuo
cum magno strepitu Volcanum uentu' uegebat.
V. 360 Schol. Vatic. in *Ter.*
Heaut. II 3 4. u. 361 Fest.
p. 153.

IX i

regni uorsatam tum summouere columnam.
Donat. in *Ter. Phorm.* II 1 57.

x k

aegro corde comis . . .
365 . passis late palmis 'pater' . . . Non. p. 370.

XI l (a)

et simul erubuit ceu lacte et purpura mixta.
Non. p. 483.

XII (β)*

conculi quom iam semel est imbuta ueneno.
Fest. p. 376.

XIII m

horitatur . . . induperator.
Diomed. p. 374.

XIV n

. pinsunt terram genibus.
Diomed. p. 370.

XV

370 aspectabat uirtutem legioni' suai,
exspectans si mussarent, quae denique pausa
pugnandi fieret aut duri finis laboris.
Philargyr. in *Georg.* IV 188, u. 370
sq. ap. Nestor. Nouariens.
p. 68 (ed. Ven. a. 1496).

XVI

hinc nox processit stellis ardentibus apta.
Macrob. VI 1 9.

XVII (a)

ac ueluti quando uinculis uenatica uelox
375 apta suis, si forte feras ea nare sagaci
sensit, uoce sua nictit ululatque ibi acute.
Fest. p. 177, u. 375 sq. Paul.
p. 176.

XVIII (β)**

inuictus canis atque sagax et naribu' fretus.
Fest. p. 321.

XIX

Fest. 375 ueruta pila dicuntur quod (uelut uerna
add. docti) habeant praefixa. Ennius li. X. . . .

XX

Macrobiani excerpta Bobiensia de uerbo (V 645 K):
a fio fieri esse deberet—fieri—nunc dicitur, Ennius
tamen in X annalium 'fieri' dixit, non 'fieri'.

359 terribilis Cic. de Or., Abrincens., Erlangens. alt. tremis cod. Festi. 361 concussa preturbine (turbine
Faernus) saeuo cod. 363 uorsatam Scal.; tum add. M; summouere Scal.; uersatam summam uero uulg. 364, 365
uerba in hunc fere modum concepta fuisse suspicatur M: aegro c. c. sparsis lacrimisque profusus et passis
late palmis 'pater' inquit. 366 et simul Gulielmius, es simulier codd. 367 conchyli Bergk; cum illud uulg.
quom iam uel quoniam M, quo iam cod. 368 horitatur Ibergius, horitur codd. 370 suai Bergk; siue Vatic.,
suae Nestor. 371 exspectans id.; spectans Vat. mussarent M (mussaret Bergk); mussitarent Nestor, qui rell.
om. dubitaret Vat. pausa Bergk; causa supra s scr. n Vat. 372 finis add. Bergk. 374 ac M add. ueluti
si cod., corr. Turneb. 374, 375 apta—ea om. Paul. uinculis u. uelox apta Turn., uinculis u. ueneno xapta cod.
Fest. suis M, solet cod. feras add. O. Mueller. ea id., ex cod. 376 nictu cod. acute Scal., acuta et cod. ibi
acute om. Paul. 377 uers. suppluit Dacrius, excepto quod pro naribus scribit uiribus. 378 mihi M, manu
uulg. 381 Graios Graeci (uel Grai) M, . . . os Grai cod. 286; Graios Graecos id. 301. 382 esse eadem M add.;
quae sequuntur suppleta ab Vrsino. 384 Leucatam Vahlenus, Leucatam, Leucatam, Leucatam, Leocatam codd.
387 siquid te Paris.; siquid ego rell. codd. Baiteri. adiuro docti; adiuro uel adiuto codd. 388 uersatur pectore
Monac. 7809. firma Rhenaug. 127. post fixa additum in codd. Monacensibus et qua deprimeris. 389 precii uel
praeci Monac. tres; rel. praemii. 390 cum magna Monacenses. 391 tunc codd. 863. resonant aes codices plerique
838, resonant aes K R.

XXI

acantus.

Cf. Schol. Bernens. in *Georg.* II
119, testim. de Enn. XLIX
p. 153 ed. Petropolitanae.

LIBER XI.

I a(a)

Insece, Musa, mihi, Romanorum induperator
quod quisque in bello gessit cum rege Pilippo.
Gell. XVIII 9 2.

II (β)*

Paulus 111 'insece' apud Ennium dic, 'in-
sexit' dixerit (ita uulgo, codd. direxerit uel direxit).
prae, ut uidetur, Paulus insece. dicit enim
Gellius loc. cit. arbitrari se 'a Q. Ennio 'insece'
scriptum sine u littera' et Velio Longo quoque idem
placuisse.

III b

380 quippe solent reges omnes in rebu' secundis.
Fest. p. 257.

IV c

contendunt Graios Graeci, memorare solent sos
esse eadem lingua longos per tempore tractus.
Fest. p. 286. u. 381 id. p. 301.

v d**

Graecia Sulpicio sorti data, Gallia Cottae.
Isid. Orig. I 35 3. Ennio adscripsit M.

VI e

Leucatam campsant.
Prisc. p. 906.

VII f*

385 egregie cordatus homo catus Aeliu' Sextus.
Cic. de Rep. I 18 30, id. Tusc. Disp.
I 9 18, id. de Orat. I 45 198,
cf. et Varr. de l. Lat. VII 46,
Pompon. Digest. I 2 2 38.

VIII g*

sollicitari te, Tite, sic noctesque diesque!
Cic. de Sen. init.

IX h*

o Tite, siquid ego adiuro curamue leuasso,
quae nunc te coquit et uersat in pectore fixa,
equid erit praemi?
Cic. de Sen. init.

x i*

390 ille uir haud magna cum re, sed plenu' fidei.
Cic. de Sen. init.

XI k

tum clipei resonunt et ferri stridit acumen.
Prisc. p. 838, id. p. 863.

XII l

missaque per pectus dum transit striderat hasta.
Prisc. p. 817.

XIII m

quae neque Dardaniis campis potuere perire
nec, cum capta, capi nec, cum combusta,
cremari.

Macrob. VI 1 60.

395 ^{XIV} splendent peniculantia unum ad quodque pedule.

Non. p. 149.

^{XV} Iuppiter ! malo cruce, fatur, uti des,

Non. p. 195.

^{XVI} alte elata mari petrisque ingentibu' tecta.
Fest. p. 206.

^{XVII} Fest. 277 (*rima*)ri, *quaere(re) ualde, ut in rimis quodque* *qui te rimat(ur)* Ennius l. XI *utrique*.

LIBER XII.

^I omnis mortalis uictores cordibus imis
400 laetantis, uino curatos somnu' repente
in campo passim mollissimu' perculit acris.
Prisc. p. 647, id. p. 696.

LIBER XIII.

^{I a} Hannibal audaci cum pectore de me hortatur,
ne bellum faciam ? quem credidit esse meum cor
suasorem summum et studiosum robore belli.
Gell. VI 2. u. 402 403 Non. p. 195.

^{II b*} 405 isque Hellesponto pontem contendit in alto.
Varro de l. Lat. VII 21.

^{III c*} matronae muros complent spectare fauentes.
Sern. in Georg. I 18, Philargyr.
in Georg. IV 230.

^{IV} quo res sapia loco sese ostentatque iubetque.
Fest. p. 325, Paul. p. 324.

^V satin uates uerant aetate in agunda ?
Gell. XVIII 2.

LIBER XIV.

^{I a} litora lata sonunt.
Prisc. p. 863.

^{II b} 410 uerrunt extemplo placidum mare marmore flauo,
caeruleum spumat sale conferta rate pulsum.
Gell. II 26 21. u. 411 Prisc. 659.

^{III c} cum procul aspiciunt hostes accedere uentis
nauibu' neliuolis.
Macrob. VI 5 10.

^{IV d} labitur uncta carina, uolat super impetus undas.
Macrob. VI 1 51.

^{v e*} Prop. Carm. III (IV) 2 8 :
regiaque Aemilia uncta tropaea ratr.

^{VI f} 415 nunc est ille dies, cum gloria maxima sese
nobis ostendit, si uiuimu' siue morimur.
Prisc. p. 880.

^{VII g} horrescit telis exercitus asper utrinque.
Macrob. VI 4 6.

^{VIII h} Gell. X 25 4 *item rumpia* (*rupia* codd., sed idem
supra *rumpiae*) *genus teli est Thracae nationis, posi-*
tumque hoc uocabulum in Quinti Enni annalium
XVIII.

^{IX i} infit : o ciues, quae me fortuna ferocem
contudit indigne, bello confecit acerbo !
Prisc. p. 891.

^X 420 omnes occisi occensique in nocte serena.
Fest. p. 201.

LIBER XV.

^{I a*} Auct. inc. de Vir. Illustr. 52 *Marcus Fuluius—*
consul Actolos—proclis frequentibus uictos et in
Ambraciam oppidum conatos in deditum accepit—
de quibus triumphauit, quam uictoriam, per se
magnificam, Q. Ennius, amicus eius, insigni laude
celebrauit.

^{II b} malos diffindunt ; sunt tabulata falaeque.
Non. p. 114.

^{III c} occumbunt multi letum ferroque lapique
aut intra muros aut extra praecipe casu.
Prisc. p. 725. u. 422 id. p. 708.

^{IV a*} septingenti sunt, paulo plus aut minus, anni,
425 augusto augurio postquam incluta condita
Romast.
Varro de Re Rust. III 1 2. u. 425
Sueton. Aug. 7.

^{v b*} moribus antiquis res stat Romana uirisque.
Augustin. de Ciu. Dei II 21,
Vulcat. Gallican. u. Auidii
Cassii 5.

^{VI c*} Iuno Vesta Minerva Ceres Diana Venus Mars
Mercurius Ioui' Neptunus Volcanus Apollo.
Appuleius de Deo Socratis 2, Mar-
tiani. Cap. I 42.

^{VII} areus ubi aspicitur, mortalibu' quae perhibetur
430 *iris*.
Prisc. p. 712.

395 (*XII annali* :) *splendent* M, *AI* (*XII* prius H, etiam in L post *XI* ras.) *annalis pendunt* codd. *unum ad quodque pedule* Scal., *unum ad quemque podium* codd. 398 *lata* Scaliger, *debita* col. *mari* add. M. *ceterisque* codd., corr. Scal. 399 *iris* codd. quidam interpolati, Haueus, rell. *huras* uel *unus*. 402 *Hannibal* codd. Gellii, G Non., et m. 2 H, *Annibal* id. l. cum L. pro *andaci* cum codd. Non. *laudacum* : diem libri Gell. posteriore loco, me om. id. priore. 407 *ostentat* Paul. om. rel. 410 *placidum* Parrhasius, *placide* codd. 411 *meu* pro *sale* Gellius. post *pulsum* in codd. Prisc. additum glossema pro *mare* uel *per mare*. 416 *ostendit* L. et m. 2 R, *ostentat* uel *ostendat* rell. 418 *ferocem* I. Douss, codd. *fero* sic uel *simillima*. 419 *indigne* Columna, *indigno* uulg. 420 *obensique* cod. 421 *diffindunt* Me, *defindunt* uulg. 422 codd. plerique *laetum* uel *loctum*. 427 *Ceresque* codd. Martiani Capellae. 428 *Iuppiter* codd. eiusdem. 429 *aspicitur* C, *aspiciunt* codd. *perhibetur* H, Carolinuhensis alter. Darmstad. duo, *perhibentur* rell. 430 *iris* add. M.

LIBER XVI.

I a

Plin. *Nat. Hist.* VII 28 101 *fortitudo in qua maxima extiterit immensae quaestionis est, utique si poetica recipiatur fabulositas. Q. Ennius T. Caecilium (ita Haetius, M. T. Caecilium vulg.) Teucrum fratrem-que eius praecipue miratus propter eos sextum decimum adiecit annalem.*

II b

quippe uetusta uirum non est sati' bella moueri.
Fest. p. 257.

III c**

nos sumu' Romani, qui fuimus ante Rudini.
Cic. *de Orat.* III 42 168. Ennio adser. docti.

IV d

post aetate pigret sufferre laborem.
Non. p. 219.

V e

postremo longinqua dies confecerat aetas.
Gell. IX 34 5.

VI f

435 reges per regnum statuasque sepulcraque quae-
runt,
ludificant nummum, summa nituntur opum ui.
Macro. VI 1 17.

VII g*

Cic. *de Prouinc. Cons.* 921 *an uero M. ille Lepidus, qui bis consul et pontifex maximus fuit, non solum memoriae testimonio, sed etiam annalium litteris et summi poetae uoce laudatus est, quod cum M. Fuluius conlega, quo die censor est factus, homine inimicissimo, in campo statim rediit in gratiam, ut commune officium censurae communi animo ac uoluntate defenderent?*

VIII a

primus nec bradus in regimen bellicue peritus.
Fest. p. 278.

IX b

quos ubi rex Epulo spexit de cotibu' celsis.
Fest. p. 330, Varro *de l. Lat.* VI 82.

X c

montibus obstipis obstantibus, unde oritur nox.
Fest. p. 193.

XI d

440 si luci, si nox, si mox, si iam data sit frux.
Prisc. p. 724.

XII e

nox quando mediis signis praecineta uolabit.
Fest. p. 258.

XIII f

interea fax
occidit oceanumque rubra tractim obruit aethra.
Macro. VI 4 19.

XIV g

hic insidiantes uigilant, partim requiescunt
445 protecti gladiis sub scutis, ore fauentes.
Philargy. *in Georg.* IV 230.
cf. Seru. *in Georg.* I 18.

XV h

ingenio forti dextrum latu' pertudit hasta.
Prisc. p. 891.

XVI i

tamen induuolans secum abstulit hasta
insigne.

Macro. VI 1 53.

XVII k

spero, si speres quicquam prodesse potissunt.
Fest. p. 333.

XVIII l

450 noli sperando cupide rem prodere summam.
Fest. p. 229, Paul. p. 228.

XIX m*

undique conueniunt uelut imber tela tribuno,
configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
aerato sonitu galeae. sed nec pote quisquam
undique nitendo corpus discerpere ferro.
455 semper adundantes hastas frangitque quatitque.
totum sudor habet corpus multumque laborat,
nec respirandi fit copia: praepete ferro
Histri tela manu iacentes sollicitabant.

Macro. VI 3 2. libro XVI adser.
Haetius, M. codd. *in XII*
uel *in quinto decimo* habent.

XX n*

et tum, sicut equos qui de praesepibu' fartus
460 uincla suis magnis animis abruptit et inde
fert sese campi per caerula laetaque prata
celso pectore, saepe iubam quassat simul altam,
spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Macro. VI 3 7. l. XVI adser. M.

XXI o

tum timido manat ex omni corpore sudor.
Macro. VI 1 50.

XXII p

465 concidit; et sonitum simul insuper arma dedere.
Macro. VI 1 24.

XXIII q

prandere iubet horiturque.
Diomed. p. 378.

XXIV r (a)*

uertunt crateras ahenos.
Seru. *in Aen.* IX 164.

XXV (β)**

olli crateris ex auratis hauserunt.
Censorinus qui dicitur p. 2727.
Ennio adser. docti.

XXVI s*

rex deinde citatus
470 conuellit sese.
Seru. *in Aen.* XI 19.

XXVII t

gnauorum imperium seruarest induperantum.
Fest. p. 166.

XXVIII u

aestatem autumnus sequitur, post acer hiemps it.
Prisc. p. 647, Seru. *in Aen.* VI
685.

XXIX v*

Macro. VI 2 32 *item de Pandaro et Bitia aperientibus portas (Aen. IX 672 sqq.) locus acceptus est ex libro XVI (ita Bergkii, M. quinto decimo vulg.) Ennii, qui inducit Histros duos in obsidione erupisse porta et stragem de obsidente hoste fecisse.*

XXX (a)*

clamos ad caelum uoluendu' per aethera uagit.
Varro *de l. Lat.* VII 104.

432 *Rutuli*, *Rutuli* similia codd. plerique. 433 *potestate* L, item, sed corr. m. 2, H. 434 *postremo* Bergkii, *postrema* codd. *confecerat* codd. quidam deteriores, *confecerit* uel *quod fecerit* meliores. 436 *ludificant nummum* M, *aedificant nomen* uulg. 437 *nec bradus* Me, qui se ante *primus* addidit; *senex bradyn* cod. 438 *puio* uel *sulo* assumpta e cod. Fest. *cotibus* docti, *cotibus* cod. uos *Epulo* postquam *spexit* om. rel. Varro. 445 *protecti* C, *tecti* Vatic. 446 *ingenio corruptum*; uidetur latere nomen proprium. *dextrum* Me, *dextra* codd. 450 *noli* M, non in codd. Festi et Pauli. 455 *adundantes* Castricomius, *habundantes* uel *abundantes* codd. 460 *animis* om. P. 464 *tunc* codd. plerique. 465 *simul* om. P. 468 *crateris* Cauchius; *craterib*; (*aterib*; in rasura) Colon. 471 *insuperantum* cod., corr. Scal. 472 *sequitur* om. ap. Seru. it A G M, *sit* rell.; om. codd. Prisc.; *fit* Fabricius. 473 *clamos* Lachm., *clamor* uulg.

XXXI x (β)
qui clamos oppugnantis uagore uolanti.
Fest. p. 375.

475 XXXII (γ)*
animus cum pectore latrat.
Varro de l. Lat. VII 103.
XXXIII (δ)*
clamore bouantes.
Varro de l. Lat. VII 103.
XXXIV (ε)*
pausam fecere fremendi.
Varro de l. Lat. VII 103.

XXXV
Charis. 107 'hebem' Ennius XVI . . . (lacunam indicauit Keil.), ubi Flavius Caper: non ut adiectiuo (adiunctiuo cod.), sed appellatiuū est locutus.

LIBER XVII.

I a*
audirest operae pretium, procedere recte
qui rem Romanam Latiumque augescere uoltis.
Porphyr. ad Hor. Sat. I 2 37. u.
479 Varro ap. Non. p. 478.

II b
480 noenu decet mussare bonos, qui facta labore
nixi militiae peperere pereunia multo.
Philargyr. in Georg. IV 188, u.
480 Paul. p. 144.

III c*
Gell. XVII 21 43 Claudium et Tuditani consules secuntur Q. Valerius et C. Mamilius, quibus natum esse Q. Ennium poetam M. Varro in primo de poetis libro scripsit eumque, cum septimum et sexagesimum annum haberet, XVII (ita M. codd. XII uel duodecimum; in Voss. minore X ut uideatur. ante XII eras.) annalem scripsisse idque ipsum Ennium in eodem libro dicere.

IV d*
hic ut fortis equos, spatio qui saepe supremo
uicit Olympia, non senio confectus quiescit.
Cic. de Sen. 5 14.

V*
Lunai portum, est operae, cognoscite ciues.
Persius 6 9.

VI a
485 it eques et plausu caua concutit ungula terram.
Macrob. VI 1 22.

VII b
dux ipse uias.
Prisc. p. 679.

VIII c
concaua sub montei late specus intus patebat.
Non. p. 222, Fest. p. 343, Prisc.
p. 713.

IX d
tollitur in caelum clamos exortus utrimque.
Macrob. VI 1 21.

X e
concurrunt ueluti uenti, cum spiritus austri
490 imbricitor aquiloque suo cum flamine contra
indu mari magno fluctus extollere certant.
Macrob. VI 2 28.

XI f (a)
neque corpora firma
langescunt quicquam.
Non. p. 134.

XII (β)*
cum soles tandem faciunt langescere longei.
Non. p. 134.

LIBER XVIII.

I
495 degramare forum.
Non. p. 63.

II
aere fulua.
Gell. XIII 21 13.

INCERTORVM LIBRORVM RELIQVIAE.

I (a)
cum legionibus cum proficiscitur induperator.
Cassiodorus p. 2318.

II (β. a)
olli cernebant magnis de rebus agentes.
Seru. in Aen. XII 709.

III (β)
Seru. in Aen. XI 236 olli conuenere. 'olli' illi,
secundum Ennium.

IV (γ)
et pede pes premitur atque armis arma teruntur.
Auct. Bell. Hispan. 31.

V (δ)
500 impetus haut longe mediis regionibus restat.
Fest. p. 282.

VI (ε)*
miscent foede flumina candida sanguine sparso.
Dionod. p. 498. Ennio adscr. M.

VII (ζ)*
qua murum fieri uoluit, urguntur in unum.
Non. p. 418. Ennio adscr. Popma.

VIII (η)
spiras legionibus nexit.
Fest. p. 339, cf. et Paul. p. 331.

IX (θ. a)
equitatus
505 ut celerissimus.
Charis. p. 64.

X (β)
exim per terras postquam celerissimu' rumor.
Prisc. p. 760.

XI (ι)
decretumst fossarei corpora telis.
Varro de l. Lat. VII 100.

XII (κ)
Verg. Aen. XI 608 sqq.
ianque intra iactum telu progressus uterque
substitit. subito erumpunt clamore fuentisque
exhortantur equos; fundunt simul undique tela,
crebra niuis ritu, caelumque obtectur umbra.
ubi Seruius: Enniana est omnis haec ambitiosa
descriptio.

474 clamos Lachm., clamor cod. 476 clamorem Flor. 477 facere id., corr. C. 479 alciscere codd. Non. 480 non possunt mussare boni Philarg. noenu Vahlenus, non etiam Paul.; qui f. l. om. Paul. 480, 481 facta l. nixi militiae I. Doua, factam l. eniri militum Vatican. pereunia multo add. M. 482 hic ut Aem. Baehrensium, sicut uel sicuti codd. 483 non M, mone uulg. 484 cognoscere Montep. 125. 487 tam caua Prisc. tum causa cod. Festi. moner O. Muellerus, montis libri Non., monte rell. late sp. Prisc., latet sp. codd. Non. pleriq., alte sp. cod. Festi. 488 clamos Lachmann., tandem Vahlenus, sola est eadem codd. facient l., faciunt supra ser. e G et H. langiscere Hugius, longiscere uulg. 494 sales longei M., longe uulg. 495 degramare forum Vahlenus, degramari ferrum codd. 496 agentis F A., agentibus R H. 499 auct. b. Hisp. pes pede prematur, armis teruntur arma; et pedi pes prematur M.; prematur pede pes Vahlenus, qui et atque addidit. arma ter. Me. 500 haut uulg., aut cod. 501 foede Monac. m. 2, fida rell. sparso; M legendum putat salsa. 502 urgentur Popma, urguntur, urguntur codd. 505 celerissimus uulg., celerissimus supra rr ss scripto cod.; fortasse eq. uti cel. 507 decretum est fossari C, decretum est, stare Flor.

XIII (λ)
nam me grauis impetus Orei
percutit in latus.
Seru. in *Aen.* I 81.

XIV (μ)
510 tum laterali' dolor certissimu' nuntiu' mortis.
Maxim. Victorin. p. 1963, ubi falso
tribuitur Lucilio.

XV (ν)
oscitat in campis caput a ceruice reuolsum
semanimesque micant oculi lucemque requirunt.
cumque caput caderet, carmen tuba sola peregit,
et pereunte uiro raucum sonus aere cucurrit.
VV. 510, 511 Seru. in *Aen.* X 396.
uu. 512, 513 Lactant. in *Stat.*
Theb. XI 56.

XVI (ξ)
515 uiresque ualentes
contutudit crudelis hiemps.
Prisc. p. 891.

XVII (ο)
nostri cessere parumper.
Auct. *Belli Hispan.* 23.

XVIII (π)
exspoliantur eos et corpora nuda relinquunt.
Donat. p. 1769, Pompeius V 291
(ed. K.).

XIX (ρ)
et detondit agros laetos atque oppida cepit.
Prisc. p. 868.

XX (σ. α)
520 atque atque accedit muros Romana iuuentus.
Gell. X 29 I, Non. p. 530.

XXI (τ. β)
optima cum pulcris animis Romana iuuentus.
Donat. in *Ter. Phorm.* III I 1.

XXII (υ. γ. α)
cum sese exsiccat somno Romana iuuentus.
Lactant. in *Stat. Theb.* VI 27.

XXIII (β. α)
pandite sulti' genas et corde relinquit somnum.
Fest. p. 343, Paul. p. 342, id. p. 94.

XXIV (β)
Seru. in *Aen.* VI 686 *genis, palpebris. Ennius*
de dormiente: inprimitque genae genam (inprimit
cod. M; genaeque id.; rene H. uerba grauiter inter-
polata).

XXV (γ)
Isid. *Orig.* XI I 109 *complicatum gigni formarique*
hominem dicunt, ita ut genua sursum sint, quibus
oculi formantur, ut cari et reconditi fiant. Ennius:
atque genua conprimit arta gena (fortasse apta;
relicua grauiter interpolata).

XXVI (φ)
Plin. *Nat. Hist.* XVIII 8 83 *pulte autem, non pane*
uixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam
et pulmentaria hodieque dicuntur. et Ennius, anti-
quissimus uates, obsidionis famem exprimens offam
eripuisse plorantibus liberis patres commemorat
(uerba Ennii haec fere fuerunt: eripuerunt patres offam
plorantibu' natis).

XXVII (χ)
fortis Romani
525 quamquam caelu' profundus.
Non. p. 197, Charis. p. 55.

XXVIII (ψ)
dictis Romanis incutit iram.
Seru. in *Aen.* I 69.

XXIX (ω)
nec metus ulla tenet, freti uirtute quiescunt.
Non. p. 214.

XXX (αα)*
at Romanus homo, tamenetsi res bene gestast,
corde suo trepidat.
Cic. *de Orat.* III 42 168. Ennio
adscriptere docti.

XXXI (ββ. α)
530 fortunasque suas coepere latrones
inter se memorare.
Non. p. 134.

XXXII (β)
tunc coepit memorare simul cata dicta.
Varro de *l. Lat.* VII 46.

XXXIII (γγ)
Marsa manus, Paeligna cohors, Vestina uirum
uis.
Charis. p. 251, Diom. p. 441,
Donat. p. 1774, Pompeius V
303 (K.). cf. Auct. *Explan. in*
Donat. II (IV 565 K.).

XXXIV (δδ)
Hispane, non Romane, memoreti' loqui me.
Charis. p. 180. cf. et Fest. 286.

XXXV (εε. α)
535 percussi pectora Poeni.
Scholiasta Statii ineditus ap. Co-
lumnam.

XXXVI (β)
succincti corda machaeris.
Seru. in *Aen.* IX 678.

XXXVII (ζζ)*
rex ambas intra fossam retinere coepit.
Plot. Sacerd. VI 468 (K.). Ennio
tribuit Lachmannus.

XXXVIII (α)
at tuba terribili sonitu taratantara dixit.
Prisc. p. 842.

XXXIX (β)
iam cata signa fere sonitum dare uoce parabant.
Varro de *l. Lat.* VII 46.

XL (γ)
540 inde loci lituus sonitus effudit acutos.
Paul. p. 116.

XLI (δ)
Charis. 213 *euax—Ennius annalium libro: euax—*
lituus (aquast aspersa Latinis Neapol.; quae ex
Plauti uersu praecedente huc irrepsisse docent
excerpta Kauchianana).
Charis. p. 213.

XLII (ε)
succincti gladiis media regione cracentes.
Paul. p. 53.

XLIII (ζ)
incedit ueles uolgo sicilibu' latis.
Paul. p. 337.

XLIV (η)
leuesque secuntur in hastis.
Seru. in *Aen.* V 37.

XLV (θ)
runata recedit.
Paul. p. 263.

XLVI (ι)
545 teloque trabali.
Seru. in *Aen.* XII 294.

516 contutudit M, contudit Priscian. 518 exspoliantur edd. antiquae Don., C; spoliantur codd. ubique. 519 detondit B m. 2, detondit libri plerique. 520 in illo atque atque haud dubie memoria lapsus est Gellius. alterum atque om. codd. Non.; idem supra ser. in Voss. minore. accendit codd. Non. 521 annis Oxon. 523 sulti genas Paul. 342, sulphigenas 94; suctigenas cod. Fest. 524 illa fortis Romani, quae om. Char., ad aliud Ennii fragm. uidentur pertinere. 526 incutit Commelinus, inculit cod. 527 nec Mercerus, ni (n. i.) codd. freti Merc., rite G H; tenne triae pro tenet rite L. 530 suas Mercerus, quas codd. 531 inter serare L. 533 festina codd. ubique, corr. I. Dousa. 537 ambas ed. Vindobonensis, amos cod. intra M, ultra cod. ultra f. protendere coepit Lachmann. 545 trabali Vergilius, trabalim cod.

- XLVII (κ)
heia machaeras!
Seru. in *Aen.* IX 37.
- XLVIII (λ)
uersat mucronem.
Seru. in *Aen.* IX 744.
- XLIX (μ. α)
saxo cere comminuit brum.
Auct. *Explan.* in *Donat.* II (IV 565 K.), Seru. in *Aen.* I 412, *Donat.* p. 1777, Pompeius V 310 K.
L (β)
endo suom do.
Ausonius *Technopaegn.* 17, 18, ibid. 1—3, Char. p. 249, Diom. p. 436, Prob. p. 1438, Mar. Victor. p. 2499, Consentius V 388 K.
LI (γ)
diuom domus altisonum cael.
Ausonius *Technopaegn.* 17, 18, ibid. 1—3.
LII (δ)
repleat te laetificum gau.
Ausonius *Technopaegn.* 1—3 (19).
LIII (ν)
quoi ualido uenit contorta falarica nisu.
Non. p. 555.
LIV (ξ)
aut †permaceret paries percussu' trifaci.
Paul. p. 367.
LV (ο)*
machina multa minax molitur maxima muris.
Diom. p. 441. Ennio adscr. M.
LVI (π)
555 indignas turres.
Seru. in *Buc.* 10 10.
LVII (α)
idem campus habet tetrinum nauibu' longis.
Seru. in *Aen.* XI 326, Cic. *Orat.* 47, 157.
LVIII (β)
nauibus explebant sese terrasque replebant.
Seru. in *Aen.* VI 545.
LIX (γ)*
ferme aderant ratibus repentibus aequore in alto.
Varro de *l. Lat.* VII 23. Ennio adscr. Ilbergius.
LX (δ)
ratibusque fremebat
560 imber Neptuni.
Seru. in *Aen.* XI 299, id. in *Georg.* I 12.
LXI (ε)*
trabes remis rostrata per altum.
Varro de *l. Lat.* VII 33. Ennio adscr. Columna.
LXII (ζ)
labitur uncta carina per aequora cana celocis.
Isid. *Orig.* XIX 1 22.
- LXIII (η)
multa foro ponit et agoea longa repletur.
Isid. *Orig.* XIX 2 4.
LXIII (bis) (θ)
Glosae Labbaei: *aplustra*, πτερὸν πλοίου, ὡς Ἐννιος.
LXIV (ι)
dum clauom rectum teneam nauemque gubernem.
Isid. *Orig.* XIX 2 12, Quintil. II 17 24.
LXV (κ)
565 tonsillas apiunt, configunt litus aduncis.
Isid. *Orig.* XIX 2 14.
LXVI (λ)
fluctusque natantes.
Seru. in *Aen.* VI 705.
LXVII (μ)
atque manu magna Romanos inpulit amnis.
Schol. Veronens. in *Aen.* V 241.
LXVIII (α)*
contremuit templum magnum Iouis altitonantis.
Varro de *l. Lat.* VII 7. Ennio tribuere docti.
LXIX (β)
inde patefecit radiis rota candida caelum.
Isid. *Orig.* XVIII 36 3. cf. Seru. in *Aen.* VI 748.
LXX (γ)
570 uix sol iam complere cohū terrorib' caeli.
Isidor. de *Natura Rerum* 12.
LXXI (α. α)
adgretu' fari.
Paul. p. 6, id. p. 78.
LXXII (β)*
egretus.
Paul. p. 78.
LXXIII (β)
quaerunt in scirpo, soliti quod dicere, nodum.
Fest. p. 330, Isid. *Orig.* XVII 9 97.
LXXIV (γ)
haud temerest, quod tu tristi cum corde gubernas.
Seru. in *Aen.* IX 329.
LXXV (δ)
tibi uita
575 seu mors in mundost.
Charis. p. 181.
LXXVI (ε)
ausus es hoc ex ore tuo?
Cic. *ad Att.* VI 2 8.
LXXVII (ζ)
irarum effunde quadrigas.
Seru. in *Aen.* XII 499.
LXXVIII (η)
quo tam temere itis?
Seru. in *Aen.* IX 329.
LXXIX (θ)
auorsabantur semper uos uostraque uolta.
Non. p. 230.
LXXX
580 omnes mortales sese laudari optant.
Augustin. de *Trinit.* XIII 6, id. *Epist.* 231 3.

549 endo suom do M. endo suam do Diom. endo suam hoc est modum cod. Char. namque suam do Prob. endo suado Victor. Paris. 1753; endo suado eiusd. 7539. tetendit suam do cod. Cons. 551 replica cod. Voss., replet uulg. 552 qui M, que uulg. ual. u. c. f. Iunius, malide ueniunt fal. codd. nisu M, missa codd. 553 aut permaceret corruptum. 554 molitur M, minatur codd. 555 item F; isdem cod. Erlang. Orat. atque ipse Cic.; text. n. l. om. Cic. 558 rat. rep. aeq. in a. Ilbergius, aeq. in a. rat. rep. codd. 561 trabes add. Spengel. 562 lauitur cuncta Guelf. 563 ponit C, punit Guelf., ponet Fris., Paris. 13028, monet 13027. agoea codd., et longa repletur agoea Vahlenus. 564 dum Quintil., ut Isid. clauom om. Guelferb. n. g. om. Quintil. 565 tonsillas apiunt Guelf., tonsillam sapiunt Parisini, tonsillas rapiunt Frising. aduncis M: sequebatur ut puta dentibus: aduncas Guelf., aduncas rell. 570 sol iam M, sohem codd. chonm Bambergens. prior, cons Bamb. alter. Scalgeri (ad Fest. p. 39 M) uet. cod: piam uix sol modum complere c. l. c. 573 cum mente Seruius Danielis testante Merula. 577 irarum effunde quadrigas F, effundit irarum quadrigas codd. rell. scriptum fuisse i. effundi' quadrigas? suspiciatur M. 579 auorsabantur Quicheratus (auorsabantur Scal.), aduersabantur codd. uos Iunius, uenos codd.

- LXXXI
non si lingua loqui superet, atque ora decem sint
in me, tum ferro cor sit pectusque reuinctum.
Schol. Bernens. in *Georg.* II 43,
Seru. cod. Paris. 7960 in loc.
eund.
- LXXXII
nobeis unde forent fructus uitaeque propagen?
Non. p. 64, id. p. 221.
- LXXXIII
†huic statuam statui maiorem obatu Athenis.
Consent. V 400 K.
- LXXXIV
585 quo sospite liber.
Fest. p. 301, cf. Paul. p. 300.
- LXXXV
quem non uirtutis egentem.
Seru. in *Aen.* XI 27.
- LXXXVI (a)
ingenti uadit cursu, qua redditu' termost.
Fest. p. 363.
- LXXXVII (β)
hortatore bono† prius quam finibu' termo.
Fest. p. 363.
- LXXXVIII
contempsit fontes, quibu' sese erigit aquae uis.
Macrob. de *Verbo* V 651 K, cf.
ibid. V 626.
- LXXXIX
Seru. ad *Aen.* II 274 5:
ei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore.
ei mihi : Enni uersus.
- XC
590 sicut siqui' ferat uas uini dimidiatum.
Gell. III 14 5.
- XCI
tantidem quasi feta canes sine dentibu' latret.
Varro de *l. Lat.* VII 32.
- XCII
corpore Tartarino prognata Paluda uirago,
cui par imber et ignis, spiritus et graui' terra,
quae caua corpore caeruleo cortina recepat,
* * *
V. 592 3 Prob. in Verg. *Bucol.* 6
31. u. 592 Varro de *l. Lat.*
VII 37, cf. et Fest. p. 359.
u. 594 Varro de *l. Lat.* VII
48.
- XCIII
595 urbis magnas atque imperiosas.
Cic. de *Rep.* I 2 3.
- XCIV
Seru. in *Aen.* VII 683 gelidumque Anienem — hic
euphonia secutus est. nam Ennius 'Anionem'
dixit iuxta regulam.
- XCV
Bruttace bilingui.
Porphyr. in *Hor. Sat.* I 10 30, cf.
Paul. p. 35.

- XCVI
funduntque elatis naribu' lucem.
Seru. in *Aen.* XII 115, Mar.
Victor. p. 2472.
- XCVII
ipsius armentas ad easdem.
Non. p. 190, cf. Paul. p. 4.
- XCVIII
perque fabam repunt et mollia crura reponunt.
Seru. in *Georg.* III 76, cf. Schol.
Bernens. in l. eund.
- XCIX
600 terrai frugiferae.
Charis. p. 7, *Fragm. Bobiense de
nomine et pronom.* V 555 K,
ubi Lucretio adscribitur, Mar-
tial. XI 90, cf. et Plot. *Sacerd.*
VI 449 K.
- C
uostro sine momine, uenti.
Osbornus *Thesaur. nouae Latinit.*
auct. *Class. A. Maii* VIII 332.
- CI
furentibu' uentis.
Seru. in *Aen.* I 51.
- CII
tanto sublatae sunt agmine tunc lapides .
Non. p. 211.
- CIII
iamque fere quattuor partum.
Char. p. 114.

SATVRAE.

- I
Diomed. 482 (ex Suetonio) *satyra dicitur carmen
apud Romanos nunc quidem maledicum et ad car-
penda hominum uitia archaiae comoediae caractere
compositum, quale scripserunt Lucilius et Horatius
et Persius. set olim carmen quod ex uariis poematibus
constabat satyra uocabatur, quale scripserunt Pacu-
uius et Ennius.*
- II
Porphyr. in *Hor. Sat.* I 10 46 Ennius, qui quattuor
libros saturarum reliquit.

LIBER I.

- I
numquam poetor, nisi sim podager.
Prisc. p. 29.
- II
malo hercle magno suo conuiuat sine modo.
Non. p. 472.
- III
dá, quicquid des, celere.
Non. p. 510.

581 ora decem om. rell. omnibus schol. Bern., non si docti, mon s, m. 2 mansi Par. superet M, saperet uulg.
atque Th. Mommsenus, at cod. in metrum cod.; in me, tum M. 583 nobis u. Iunius, nouis u. cod. 64, boni
secunde, bonis unde 221. propagen C, propagimen codd. 64; propagimen H 221, et ita, sed eraso i, L; pro-
pagmen G. 584 uersus corruptus. cod. obatu, add. et supra ob alia m. 585 quo sospite add. Vrsin. 588 uers. cor-
ruptus. talia fere ab Ennio uenisse existimat M: hortatore bonost opu', quando finibu' termo distat longinquis. 589
quibu' sese erigit Vahlenus, quibus exerugit (add. punctis supra e priore) cod. 590 sicut Lachmann., sicuti codd.
591 latret M, latrat uulg. 592 corpora Tartareo—palude codd. Probi. 594 quae c. c. c. cortina r. O. Muellertus, du-
cibus Scaligero et Turnebo; quaeque in corpore causa caeruleo faelo orta nare ceptat Flor. post u. 594 sequi
putat M, ut puta: nil tulerunt. 596 Brutate Par. 7988, bilingues Bruttates cod. Monac. Pauli, bil. Brutates Guelf.,
ut uid. 597 efflantque Victorin. 598 codd. fere omnes ipsius ad armentas eosdem ad armenta; in L lineolis supra
ad et armentas additis significatur haec locis permutanda inter se. eadem Aldus; ad armenta del. Scal. 599 perque
om. Vatican. perque fabare ponunt Caroliruh.; in hoc et Hamburg. omissa ea quae sunt: et m. c. r. 603 toto, sed
an supra o scripto G. 604 quattuor Ritschelii, IIII cod.

SATVRAE. 1 sim add. M. 2 suo magno codd.; corr. Bothius. id. per diuerbium extulit sic: 'malo hercle magno suo
conuiuat.' 'sine modo!' 3 da Gulielmii, dum codd.

LIBER II.

I
réstitant, occúrsant, obstant, óbstringillant, óba-
gítant.

Non. p. 147.

II
5 inde loci liquidas pilatasque aetheris oras
contemplor.

Seru. in *Aen.* XII 121.

LIBER III.

SCIPIO.

I
Enní poeta, sálue, qui mortálibus
uersús propinas flámmeos medúllitus.

Non. pp. 33, 139.

II
Suidas s. u. *Έννιος: 'Ρωμαῖος ποιητής, ὃν Αἰλιανὸς
ἐπαίνων ἀξιὸν φησι. Σκιπῖωνα γάρ φέων καὶ ἐπὶ μῆγα
τὸν ἀνδρα ἐξάραι τ' οὐδ' ὀκνέμενός φησι μόνον ἂν "Ὁμηρον
ἐπαξίους ἐπαίνους εἰπεῖν Σκιπῖωνος. ἐγὼ δὲ ὡς ἐπιθήκει
τοῦ ποιητοῦ τὴν μεγαλόνοιον καὶ τῶν μετρῶν τὸ μεγαλεῖον
καὶ ἀξιώσαστον.—ad Scipionem rett. C.

III
10 . . mundus caeli uastus cónstitit siléntio,
ét Neptunus saeuos undis áspers paúsám dedit,
Sól equis itér repressit úngulis uolántibus,
cónstíttere amnés perennes, árbóres uentó nascant.

Macrob. VI 2 26.

IV
quáque propter Hánnibalis cópias cónsiderat.

Gell. IV 7.

V
sparsis hastis longis campus splendet et horret.
Macrob. VI 4 6, Seru. in *Aen.*
XI 601.

VI*
15 súbulo quondám marinas própter adstabát
plagas.

Varro d. l. *Lat.* VII 35, Fest. p. 309.

VII
testes sunt campi magni
lati campi, quos gerit Africa terra politos.
Cic. de *Orat.* III 42 167, Non. p. 66.

VIII*
desine Roma tuos hostis
nam tibi munimenta mei peperere labores.
Cic. de *Orat.* III 42 167, id. de
Fin. II 32 106.

IX*
20 meum nóñ est, ut si mé canis memórderit.

Gell. VI 9, Non. p. 140.

X
nam is nóñ ben uolt tibi, qui me falso criminat
apút te.

Non. p. 470.

XI
Trebell. Poll. *Claud.* 7 (ex Cicerone haud dubie
haec petita) dicit Ennius de Scipione: *quantam*
statuam faciet populus Romanus, quantam colum-
nam, quae res tuas gestus loquatur?

LIBER IV.

I
neque ille tristé
quaéritát sinápi neque caépe maéstum . . .
Macrob. VI 5 5, Seru. in *Georg.*
I 75.

LIBER VI.

I
25 sine cúra quippe láctus lautus tu áduenis,
inféstis malis, expedito bráccio,
alacér, lupino célsus exultans impetu.
mox cum álterius ábligurreris bona,
quid cénse domino esse ánimi? pro diuóm fidem!
30 cibum ille tristis séruat, tu ridéns uoras.

Donat. in *Phormion.* II 2 25.

AMBRACIA.

I
pér gentes Asiaé cluebat ómnium misérrimus.

Non. p. 88.

II
. . et aequora salsa ueges ingentibu' uentis.

Non. p. 183.

III
agros
audaces populant serui domini dominorum.

Non. p. 471.

IV
35 béne mones tute, ípse cunctas. én uide fortém
uirum.

Non. p. 469.

EPICCHARMVS.

I
nám uidebar sómniare méd ego esse mórtuum.

Cic. *Acad. prior.* II 16 52.

II*
áqua, terra, ánima, sol.

Varro de *Re Rust.* I 4.

III
térra corpus ést, at mentis ígnis ést.

Prisc. p. 764.

IV
ístic ést de sóle sumptus ísque totus méntis ést.

Varro d. l. *Lat.* V 59.

V
40 frígóri miscét calore atque úmori aritúdinem.

Varro d. l. *Lat.* V 60.

VI
ístic ést is Ióui' pater quem díco; quem Graeci
uocant

áerem. qui uéntus ést et nubes, imber póstea
átque ex imbre frigus, uentus póst fit, aer dénuo.
haéce propter Ióui' pater sunt ista quae dicó tibi,
45 quádo mortális atque urbes béluasque omnis
iouant.

Varro d. l. *Lat.* V 65.

VII
térra gentis ómnis peperit ét resumit dénuo:
átque dat cibária.

Varro d. l. *Lat.* V 64.

4 occurrant M, occurrunt uulg. 13 quaque Hertzius, qua codd. considerant pars codd. 15 adstabat aquas Varro. 16 addi potest uirtute' meui. 18 docti quidam apud C addunt: horrere superbas. 19 munimenta Muretus; codd. monimenta uel monumenta. 20 meum om. Non. ac si uel at si codd. Gell. 21 us codd. bene idem. me add. Quicheratus. 23, 24 sotadeos agnouit Hugius. 25 sine cura quippe M, quippe sine cura uulg., lautus om. codd. Lugdun. et Gandau. tu M, cum uulg. 26 infestis M, infertis uulg.; exertis Muretus. 27 ita M; alacer celsum lupino impetu expectans uulg. 28 abligurrieris M, abligurrias uulg.; abligurias Lugdun. 29 domino Muretus; dominos Lugd., Oxon.; dominis uulg. 30 cibum ille tristis Petermannus; ille tristis cibum dum uulg. 31 Asiae Buecheler, M, esse uulg. 34 populant M; depopulant codd. domini dominorum M, dominorum domini Bentin., dominorum dominis codd. 35 cunctas Bothius, cunctato uel cuncto codd. en add. M. 36 med Manutius, me et codd. 39 ita Bergkii; istic est de sole s. ignis idem solem isque l. m. est Flor.; istic e. d. s. z. ignis isque m. e. Scal. 41 Ioui' pater M, Iupiter Flor. 43 uentus uulg., uentis codd. 44 haecce Spengelius, hec Fl. Ioui' pater M, Iupiter Fl. 45 quando M (quoniam O. Mueller), qua Flor. iouant M, iuuat uulg. 46 terra M, terris uulg. 47 atque M, quae Flor.

VIII

Varro d. l. Lat. V 68 hinc Epicharmus Enni 'Proserpinam' quoque appellat (Lunam), quod soleat (solet codd.) esse sub terris.

EVHEMERVS SIVE SACRA HISTORIA.

I

Cic. de Nat. Deor. I 42 119 quid? qui aut fortis aut claros aut potentis viros tradunt post mortem ad deos peruenisse eosque esse ipsos, quos nos colere, precari uenerari soleamus, nonne expertes sunt religionum omnium? quae ratio maxime tractata ab Euhemero est, quem noster et interpretatus et secutus est praeter ceteros Ennius. ab Euhemero autem et mortes et sepulturae demonstrantur deorum. —cf. Lactant. Diuin. Institut. I 11 (frgm. X); Arnob. adu. Gent. IV 29.

II

Lactant. Diuin. Instit. I 13 (cf. epitomae cap. 14). Ennius quidem in Euhemero non primum dicit regnasse Saturnum, sed Vranum patrem.

Initio, inquit, primus in terris imperium summum Caelus habuit: is id regnum una cum fratribus suis instituit atque parauit.

III

Lactant. Diu. Inst. I 11 cui ergo sacrificare Iuppiter potuit, nisi Caelo auo? quem dicit Euhemerus in Oceania mortuum et in oppido Aulacia sepultum.

IV

Enn. ap. Lactant. Diuin. Instit. I 14 (cf. epitom. cap. 13): exim Saturnus uxorem duxit Opem. Titan qui maior natu erat postulat ut ipse regnaret. ibi Vesta mater eorum et sorores Ceres atque Ops suadent Saturno, ut de regno non concedat fratri. ibi Titan, qui facie deterior esset quam Saturnus, idcirco et quod uidebat matrem atque sorores suas operam dare ut Saturnus regnaret, concessit ei ut is regnaret. itaque pactus est cum Saturno, uti siquid liberum uirilis sexus ei natum esset, ne educaret. id eius rei causa fecit, uti ad suos gnatos regnum rediret. tum Saturno filius qui primus natus est, eum necauerunt. deinde posterius nati sunt gemini, Iuppiter atque Iuno. tum Iunonem Saturno in conspectum dedere, atque Iouem clam abscondunt dantque eum Vestae educandum, celantes Saturnum. item Neptunum clam Saturno Ops parit eumque clanculum abscondit. ad eundem modum tertio partu Ops parit geminos Plutonem et Glaucam. Pluto Latine est Dispiter: alii Orcum vocant. ibi Glaucam filiam Saturno ostendunt, at filium Plutonem celant atque abscondunt. deinde Glaucam parua emoritur. haec ut scripta sunt, Iouis fratrumque eius stirps atque cognatio in hunc modum nobis ex sacra scriptione tradita est.

V

Enn. ap. Lactant. l. l.: deinde Titan postquam rescivit Saturno filios procreatos atque educatos esse clam, seducit secum filios suos qui Titani uocantur fratremque suum Saturnum atque Opem comprehendit eosque muro circumegit et custodiam his apponit.

VI

Columella IX 2 nec sane rustico dignum est sciscitari, fueritne mulier pulcherrima specie Melissa quam Iuppiter in apem conuertit an ut Euhemerus poeta dicit crabronibus et sole genitas apes, quas nymphae Phryxionides educauerunt, mox Dictaeo specu Iouis exstitisse nutrices easque pabula munere dei sortitas quibus ipsae paruum educauerant alumnus. ista enim quamvis non dedecant poetam, summam tamen et uno tantum modo uersiculo leuiter attigit Vergilius cum sic ait: Dictaeo caeli regem pauere sub antro. sed ne illud quidem pertinet ad agricolas, quando et in qua regione primum natae sint, utrum in Thessalia sub Aristaeo an in insula Cea, ut scribit Euhemerus.

VII

Lactant. Diu. Inst. I 11 sacra uero historia etiam ante consedis illi aquilam in capite atque regnum portendisse testatur.

VIII

Lactant. Diu. Inst. I 14 relicua historia sic contextitur: Iouem audulum, cum audisset patrem atque matrem custodiis circumsaepatos atque in uincula coniectos, uenisse cum magna Cretensium multitudine Titanumque ac filios eius pugnando uicisse, parentes uinculis exemisse, patri regnum reddidisse atque ita in Cretam remeasse; post haec deinde Saturno datam sortem, ut caueret ne filius eum regno expelleret; illum eleuandae sortis atque effugiendi periculi gratia insidiatum Ioui, ut eum necaret; Iouem cognitis insidiis regnum sibi denuo uindicasse ac fugasse Saturnum, qui cum iactatus esset per omnes terras persecutibus armatis, quos ad eum comprehendendum uel necandum Iuppiter miserat, uix in Italia locum in quo lateret inuenit.

IX

Ennius ap. Lactant. Diu. Inst. I 11 deinde Pan eum deducit in montem, qui uocatur caeli stela. postquam eo ascendit, contemplatus est late terras, ibique eo in monte aram creat Caelo; primusque in ea ara Iuppiter sacrificauit; in eo loco suspect in caelum quod nunc nos nominamus, idque quod supra mundum erat, quod aether uocatur. cui de sui aui nomine caelo nomen indidit [idque Iuppiter quod aether uocabatur precans primum caelum nominauit]; eamque hostiam, quam ibi sacrauit, totam adoleuit.

X

Enn. ap. Lactant. l. l.: antiquus auctor Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Messanae res gestas Iouis et ceterorum qui di putantur collegit. —hanc historiam et interpretatus est Ennius et secutus. cuius uerba sunt haec: ibi Iuppiter Neptuno imperium dat maris, ut in insulis omnibus et quae secundum mare loca essent omnibus regnaret.

XI

Lactant. l. l.: ea tempestate Iuppiter in monte Olympo maximam partem uitae colebat, et eo ad eum in ius ueniebant, siquae res in controversia erant. item siquis quid noui inuenerat, quod ad uitam humanam utile esset, eo ueniebat atque Ioui ostendebat.

XII

Lactant. Diu. Inst. I 13 natos sibi filios non utique deuorabat, ut ferunt fabulae, sed necabat, quamquam scriptum sit in historia sacra Saturnum et Opem ceterosque tunc homines humanam carnem solitos esitare: uerum primum Iouem leges hominibus moresque condentem edicto prohibuisse, ne liceret eo cibo uesci.

XIII

Lactant. Diu. Inst. I 22 historia uero sacra testatur e. q. s. nam cum terras circuiret (Iuppiter), ut in quamque regionem uenerat, reges principesque populorum hospitio sibi et amicitia copulabat et cum a quoque digrederetur, iubebat sibi fanum creari hospitibus sui nomine, quasi ita posset amicitiae et foederis memoria conseruari. sic constituta sunt templa Ioui Ataburio, Ioui Labrandio. Ataburius enim et Labrandius hospites eius atque adiutores in bello fuerunt. item Ioui Labrio, Ioui Moloni, Ioui Casio et quae sunt in eundem modum. quod ille astutissime excogitauit, ut et sibi honorem diuinum et hospitibus suis perpetuum nomen acquireret cum religione coniunctum. gaudebant ergo illi et hinc imperio eius libenter obsequabantur et nominis sui gratia ritus annuos et festa celebrabant. [simile quiddam in Sicilia fecit Aeneas, cum conditae urbi Aestae hospitibus nomen imposuit, ut eam postmodum laetus ac libens Acestes diligeret augeret ornaret.] hoc modo religionem cultus sui per orbem terrae Iuppiter seminauit et exemplum ceteris ad imitandum dedit.

XIV

Lact. *Div. Inst.* I 11 (cf. epitom. c. 13): Ennius in sacra historia descriptis omnibus quae in vita sua gessit (Iuppiter) ad ultimum sic ait: deinde Iuppiter postquam quinquens terras circumit omnibusque amicis atque cognatis suis imperia diuisit reliquitque hominibus leges et mores frumentaue parauit multaque alia bona fecit et immortalis gloria memoriaque affectus sempiterna monumenta sui reliquit: actate pessum acta in Creta vitam commutauit et ad deos abiit cumque Curetes filii sui curauerunt decoraueruntque [eum]. et sepulcrum eius est in Creta et in oppido Cnosso et dicitur Vesta hanc urbem creauisse; inque sepulcro eius est inscriptum antiquis litteris Graecis ZAN KPONOY id est Latine Iuppiter Saturni.

XV

Lactant. *Div. Inst.* I 17 (cf. epitom. cap. 9): quae prima (Venus), ut in historia sacra continetur, artem meretriciam instituit auctorque mulieribus in Cypro fuit, uti vulgato corpore quaestum facerent: quod ideo imperauit, ne sola praeter alias mulieres impudica et uirorum appetens uideretur.

XVI

Varro de *R. Rust.* I 48 arista et granum omnibus fere notum, gluma paucis. itaque id apud Ennium solum scriptum scito esse in Euhemeri libris uersis.

PROTREPTICVS (PRAECEPTA).

I

ubi uidet aenam lolium crescere inter triticeum, seligit, secernit, aufert, addit operam sedulo, 50 quanto studio seruit, seruat.

Prisc. p. 900.

HEDYPHAGETICA.

I

omnibus ut Clipeae praestat mustela marina, mures sic Aenei, sparsa ostrea plurima Abydi; Mitilenaest† pecten caradrusque apud Ambracii finis; Brundisio sargus; hunc, magnus erit si, 55 sume tibi apriculum scito primum esse Tarenti; Surrenti fac emas elopen, glaucum prope Cumas, quid scaru? praeterii cerebrum Ioui? paene supremi, Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque, melanurum,† turdum, merulamque umbramque marinam

60 polypu' Coreyraest, caluaria pingua Atarnae, purpura, muriculi, murex, dulces quoque echini. Apuleius de *Magia* cap. 39.

SOTA.

I

M. Caesar *Epist. ad Fronton.* IV 2 (pg. 61 Nab.) Sota Ennianus, remissus a te, et charta puriore et uolumine gratiore et littera festiuore quam antea fuerat uidetur.

II

alius in mari uoluit magnò tenere tonsam.

Fest. p. 356.

III*

. . alii denique rhetorica tóngent.

Fest. p. 356, Paul. p. 357.

IV

ibant malaci uiere ueneriam corollam.

Varro d. l. *Lat.* V 62, Fest. p. 355, Pseudocensorinus de *Metris* p. 2726.

V**

65 ille ictu' retrò reccidit in natem supinús.

Pseudocensorinus p. 2726, Ennio tribuit Lachmannus.

VI*

Cyprió boui meréndám.

Paul. p. 59.

EPIGRAMMATA.

I

Isid. *Orig.* I 38 elegiacus—hic omnino uix constat a quo sit inuentus, nisi quia apud nos Ennius eo prior usus est.

II

nemo me dacrums decoret nec funera fletu faxit. cur? uolito uiuo' per ora uirum.

Cic. *Tusc. Disp.* I 15 34, 49 117, id. *Sen.* 20, 73.

III

hic est ille situs, quo nemo ciui' neque hostis 70 quiuit pro factis reddere opis pretium.

Cic. de *Leg.* II 22 57 hic—situs, Seneca *Epist.* XVIII 5 32 quoi et quae sequuntur; iunxit haec Scal.

IV

a sole exoriente supra Maeoti' paludes nemost qui factis acquirerare queat. si fas endo plagas caelestium ascendere cuiquamst, mi soli caeli maxima porta patet.

Cic. *Tusc. Disp.* V 17 49 a—queat. cf. et Mamertini Genethl. Maximiani cap. 16, Sen. *Ep.* XVIII 5 34, Lactant. *Div. Inst.* I 18 si—patet; iunxit haec Scal.

V

Plin. *N. H.* V 3 6 inter quos (uersiculorum parum suuororum auctores) uel praecipue numerandus est P. Vergilius, Cornelius Nepos et prius Accius Enniusque.

INCERTORVM LIBRORVM RELIQVIAE.

I*

75 decem coclites quas montibu' summis Ripaeis fodere.

Varro d. l. *Lat.* VII 71.

II*

simia quam similis, turpissima bestia, nobis!

Cic. de *Nat. Deor.* I 35 97.

III*

propter stagna, ubi lanigerum pecu' piscibu' pascit.

Paul. p. 59.

49 a. o. s. M, sedulo ubi operam addidit codd. 50 quam tanto idem, quanto M. seruat add. M. 52 sic M, sunt uulg. Aenei, sparsa M, cui aspera Florent. a, b. 53 mitilene est Fl. a, b; Mytilenae, ut uid., corruptum. charadrusque Scal., caradrusque Fl. a, b. Ambracii M, umbracii Fl. a, b; in hoc supra u positum a. 54 Brundisio Suerdusius, Brundisii codd. sargus Vahlenus, sargus bonus est codd. hunc magnus si erit codd., corr. Turnebus. 55 tibi add. M. apriculum codd.; apriculum ed. Vicentina. post apriculum uulg. add. piscem; del. C. tarenti Fl. a, rrgenti Fl. b, tarenti ed. Vic. 56 Surrenti fac emas elopen Bergkii (S. f. e. iam Turnebus); surrenti elopen facemas Fl. a, b. prope M, apud Fl. a, apud Fl. b. 57 scaru' Bergkii, scarum uulg. 59 tum turdum, merulam, melanurum u. m. Schraderus. post h. u. aliquid excidisse uidit Kruegerus. 60 est add. Bergkii. Atarnae uulg., tarne Fl. a, carne Fl. b; Acarnae alii; pinguis Atarnae C. 61 purpura ed. Vic., purpuram Fl. b, purpurn Fl. a. murex Cassaubonus, mures uulg. 63 denique add. Vahlenus. 64 mala cluere Censorini cod. Coloniens. coronam Censor. 65 ictus Censorin., ictu Lachm. 67 dacrums Bergkii, codd. lacrimis uel lacrumis. neque in Catone fertur. 70 qui uult codd. plerique; quibit Pincianus, opis Vahlenus, operae add. 71 exoriente ad usque codd. Mamert.; usque ad Liuium. 73 scandere codd. quidam deteriores Lactantii.

IV (α)*
nec dico nec facio mu.
Donat. in Ter. Andr. III 2 25.

V (β)*
80 neque ut aiunt mu facere audent.
Varro d. l. Lat. VII 101.

VI*
illic nugator nili, non naucist homo.
Fest. p. 166.

VII
Gell. II 29 3 sqq. *auicula*, inquit (Aesopus), est parua, nomen est cassita. habitat nidulaturque in segetibus, id ferme temporis, ut appetat messis pullis iam iam plumantibus. ea cassita in sementes forte concesserat tempestiuiores; propterea frumentis flauescens pulli etiam tunc inolucres erant. dum igitur ipsa iret cibum pullis quaesitum, monet eos, ut, siquid ibi rei nouae fieret diceretur, animaduertent idque uti sibi, ubi redisset, nuntiarent. dominus postea segetum illarum filium adulescentem uocat, et: 'uidesne', inquit, 'haec ematuruisse et manus iam postulare? idcirco die crastini, ubi primum diluculabit, fac amicos adeas et roges, ueniant operamque mutuam dent et messim hanc nobis adiuuent'. haec ubi ille dixit, discessit. atque, ubi rediit cassita, pulli tremibundi, trepiduli circumstrepere orareque matrem, ut iam statim properet inque alium locum sese asportet: 'nam dominus', inquirunt, 'misit, qui amicos roget, uti luce oriente ueniant et metant'. mater iubet eos otioso animo esse: 'si enim dominus', inquit, 'messim ad amicos reicit, crastino seges non metetur neque necessum est, hodie uti uos auferam'. die, inquit, postero mater in pabulum uolat. dominus, quos rogauerat, opperitur. sol feruit, et fit nihil; it dies, et amici nulli erant. tum ille rursum ad filium: 'amici isti magnam partem', inquit, 'cessatores sunt. quin potius imus et cognatos adfinesque nostros oramus, ut adsint cras temperi ad metendum?' itidem hoc pulli pauefacti matri nuntiant. mater hortatur, ut tum quoque sine metu ac sine cura sint, cognatos adfinesque nullos ferme tam esse obsequibiles ait, ut ad laborem capessendum nihil cunctentur et statim dicto oboediant: 'uos

modo', inquit, 'aduertite, si [modo] quid denuo dicitur'. alia luce orta, auis in pastum profecta est. cognati et adfines operam quam rogati sunt dare supersederunt. ad postremum igitur dominus filio: 'ualeant', inquit, 'amici cum propinquis. afferes primo luci falces duas: unam egomet mihi et tu tibi capies alteram, et frumentum nosmet ipsi manibus nostris cras metemus'. id ubi ex pullis dixisse dominum mater audiuit: 'tempus', inquit, 'est cedendi et abeundi; fiet nunc dubio procul, quod futurum dixit. in ipso enim iam uertitur, cuius res est, non in alio, unde petitur'. atque ita cassita nidum migravit, seges a domino demessa est. hunc Aesopi apologum Q. Ennius in satiris scite admodum et uenuste uersibus quadratis composuit. quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi et memoriae operae pretium esse hercle puto:

hoc erit tibi argumentum semper in promptu
situm,
nequid expectés amicos, ágere tu quod possies.

VIII
nám qui lepidé póstulat álterúm frustrári,
85 quém frustrátu' frustrást cum dicit frustra éssé,
qui sése frústrári quém frústra séntit,
qui frustrátur, is frústrast, ille nón est frústrá.
Gell. XVIII 2.

IX
Quint. IX 2 36 sed formas quoque fingimus saepe,
ut Famam Vergilius, ut Voluptatem ac Virtutem—
Prodicus, ut Mortem ac Vitam, quas contententes
(consentientes Ambrosian.) in satura tradit Ennius.

X*
Cic. de Diuin. II 54 111 non esse autem illud
carmen (Sibyllae) furentis cum ipsum poema declarat
—tum uero ea quae ἀποστροφικῆς dicitur, cum deinceps
ex primis uersuum litteris aliquid conecitur, ut in
quibusdam Ennianis: Q. (ita Auratus, quae codd.)
Ennius fecit. id certe magis est attentī animi quam
furentis.

XI*
tílbicina máximó labóre múgit . .
Varro d. l. Lat. VII 104.

79 mu add. C. 80 mu C, μ v Flor. 81 illic Vrsin.; illuc cod. est post illuc addit. in eod.; post nauci traiecit Vahlenus. nihili Vrsin. (nili Vahlenus) nihil cod. 82 promptu T, promptum uel promptum rell. 83 agere t. q. p. M, quod tu agere possis codd. (q. tute a. possies Fruterius.) 85 frustratu' frustrast cum M, frustratur frustra cum codd. plerique. 86 qui Ribbeckius, M, nam qui uulg.; irrepsit nam ex primo uersu. frustra sentit uulg., codd. plerique frustras sentit similia. 87 post frustrast si add. codd. (set Regius); om. Acidalius. ille non Vahlenus, non ille uulg. 88 haec saturis an comoediis addenda sint incertum; nam et per trochaeos disponi possunt.

T. LVCRETI CARI DE RERVM NATVRA

LIBER PRIMVS

AENEADVM genetrix, hominum diuom-
que uoluptas,
alma Venus, caeli subter labentia signa
quae mare nauigerum, quae terras frugiferentis
concelebras, per te quoniam genus omne ani-
mantum
concipitur uisitque exortum lumina solis : 5
te, dea, te fugiunt uenti, te nubila caeli
aduentumque tuum, tibi suauis daedala tellus
summittit flores, tibi rident aequora ponti
placatumque nitet diffuso lumine caelum.
nam simul ac species patefactast uerna diei 10
et reserata uiget genitabilis aura fauoni,
aeriae primum uolucres te, diua, tuumque
significanti initum percussae corda tua ui.
15 inde ferae pecudes persultant pabula laeta
14 et rapidos tranant amnis : ita capta lepore 15
te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
denique per maria ac montis fluuiosque rapacis
frondiferasque domos auium camposque uirentis
omnibus incutiens blandum per pectora amorem
efficit ut cupide generatim saecula propagent. 20
quae quoniam rerum naturam sola gubernas
nec sine te quicquam dias in luminis oras
exoritur neque fit laetum neque amabile quicquam,
te sociam studeo scribendis uersibus esse
quos ego de rerum natura pangere conor 25
Memmiadae nostro, quem tu, dea, tempore in
omni
omnibus ornatum uoluisti excellere rebus.
quo magis aeternum da dictis, diua, leporem.
effice ut interea fera moenera militai
per maria ac terras omnis sopita quiescant. 30
nam tu sola potes tranquilla pace iuuare
mortalis, quoniam belli fera moenera Mauors
armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
reicit aeterno deuictus uulnere amoris,
atque ita suspiciens tereti ceruice reposta 35
pascit amore audios inhians in te, dea, uisus,
eque tuo pendet resupini spiritus ore.
hunc tu, diua, tuo recubantem corpore sancto
circumfusa super, suauis ex ore loquellas 39
funde petens placidam Romanis, incluta, pacem.
nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
possumus aequo animo nec Memmi clara propago
talibus in rebus communi desse saluti. 43

quod superest, uacuas auris animumque sagacem 50
semotum a curis adhibe ueram ad rationem,
ne mea dona tibi studio disposta fidei,
intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
nam tibi de summa caeli ratione deumque
disserere incipiam et rerum primordia pandam, 55
unde omnis natura creet res auctet alatque,
quoue eadem rursum natura precepta resoluat,
quae nos materiem et genitalia corpora rebus
reddunda in ratione uocare et semina rerum
appellare suemus et haec eadem usurpare 60
corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Humana ante oculos foede cum uita iaceret
in terris oppressa graui sub religione
quae caput a caeli regionibus ostendebat
horribili super aspectu mortalibus instans, 65
primum Graius homo mortalis tollere contra
est oculos ausus primusque obsistere contra,
quem neque fama deum nec fulmina nec minitanti
murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
inritat animi uirtutem, effringere ut arta 70
naturae primus portarum claustra cupiret.
ergo uiuida uis animi perucit, et extra
processit longe flammantia moenia mundi
atque omne immensum peragrauit mente animoque,
unde refert nobis uictor quid possit oriri, 75
quid nequeat, finita potestas denique cuique
quanam sit ratione atque alte terminus haerens.
quare religio pedibus subiecta uicissim
opteritur, nos exaequat uictoria caelo.

Illud in his rebus uereor, ne forte rearis 80
impia te rationis inire elementa uiamque
indugredi sceleris. quod contra saepius illa
religio peperit scelerosa atque impia facta.
Aulide quo pacto Triuii uirginis aram
Iphianassae turparunt sanguine foede 85
ductores Danaum delecti, prima uirorum.
cui simul infula uirgineos circumdata comptus
ex utraque pari malarum parte profusast,
et maestum simul ante aras adstare parentem
sensit et hunc propter ferrum celare ministros 90
aspectuque suo lacrimas effundere ciuis,
muta metu terram genibus summissa petebat.
nec miserae prodesse in tali tempore quibat
quod patrio princeps donarat nomine regem ;
nam sublata uirum manibus tremibundaque ad aras
deductast, non ut sollemni more sacrorum 96

I. 15 ante 14 habent A (Leidensis oblongus) B (Leidensis quadratus) Hauniense siue G (ottorpiense) fragmentum.
16 *pergis* Nicc(oli codex) A ex corr., *tergis* A B G. 27 *ornatum* A ex corr., *oralatum* codd. 32 *fera moenera* Lamb(inus),
feram onera codd. 33 *regit* Nicc. Schol. Stat. ad Theb. 3 296, *regium* codd. 34 *reicit* B G, *reicit* A. 35 *tereti* Nicc.,
teriti codd. 43 *desse* A ex corr. Nicc., *id esse* codd. 44-49 ex II 646-651 repetunt codices, om. hic Pont(anus) Mar(ullus).
50 corr. Bern(ays) praeunte interp. Verg. in Maii class. auct. t. vii p. 262, *quod superest ut uacuas auris* A B. 66 Lamb.
ed. 3 Lach(mann) *tendere* ex Nonio p. 411, 2. 68 *fama* Bentl(ey), Lach., Bern. 70 *effringere* Prisc(ianus) p. 879,
aliquot codd. correcti, *confringere* codd. 71 *cupiret* Prisc. A ex corr., *cuperet* codd. 74 *omne* A ex corr., *omnem* codd.
77 *quanam* A ex corr., *quantum* codd. 83 *atque* A, ac B G. 84 *Triuii* Prisc., *triuuiat* codd. 85 *Iphianassae* A ex
corr. Avanc., *Iphianassa* codd.

perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
sed casta incestu nubendi tempore in ipso
hostia concederet mactatu maesta parentis,
exitus ut classi felix faustusque daretur. 100
tantum religio potuit suadere malorum.

Tutemet a nobis iam quouis tempore uatum
terrilquis uictus dictis desciscere quaeres.
quippe etenim quam multa tibi iam fingere pos-
sunt

somnia quae uitae rationes uertere possint 105
fortunaeque tuas omnis turbare timore !
et merito ; nam si certam finem esse uiderent
aerumnarum homines, aliqua ratione ualerent
religionibus atque minis obsistere uatum.

nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas, 110
aeternas quoniam poenas in morte timendumst.
ignoratur enim quae sit natura animai,
nata sit an contra nascentibus insinuetur,
et simul intereat nobiscum morte dirempta
an tenebras Orci uisat uastasque lacunas 115
an pecudes alias diuinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit qui primus amoeno
detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
per gentis Italas hominum quae clara clueret ;
etsi praeterea tamen esse Acherusia templa 120
Ennius aeternis exponit uersibus edens,
quo neque permaneant animae neque corpora
nostra,

sed quaedam simulacra modis pallentia miris ;
unde sibi exortam semper florentis Homeri
commemoratur speciem lacrimas effundere salsas
coepisse et rerum naturam expandere dictis. 126
quapropter bene cum superis de rebus habenda
nobis est ratio, solis lunaeque meatus
qua fiant ratione, et qua ui quaeque gerantur
in terris, tum cum primis ratione sagaci 130
unde anima atque animi constet natura uidendum ;
et quae res nobis, uigilantibus obuia, mentes
terrificet morbo adfectis, somnoque sepultis,
cernere uti uideamur eos audireque coram,
morte obita quorum tellus amplectitur ossa. 135
nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
difficile inlustrare Latinis uersibus esse,
multa nouis uerbis praesertim cum sit agendum
propter egestatem linguae et rerum nouitatem ;
sed tua me uirtus tamen et sperata uoluptas 140
suauis amicitiae quemuis sufferre laborem
suadet et inducit noctes uigilare serenas
quaerentem dictis quibus et quo carmine demum
clara tuae possim praepandere lumina menti,
res quibus occultas penitus conuiscere possis. 145

Hunc igitur terrorem animi tenebrasque ne-
cessessest

non radii solis neque lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque.
principium cuius hinc nobis exordia sumet,
nullam rem e nilo gigni diuinitus unquam. 150
quippe ita formido mortalis continet omnis,
quod multa in terris fieri caeloque tuentur
quorum operum causas nulla ratione uidere
possunt ac fieri diuino numine rentur.
156 quas ob res ubi uiderimus nil posse creari
155 de nilo, tum quod sequimur iam rectius inde
perspicimus, et unde queat res quaeque creari
155 et quo quaeque modo fiant opera sine diuom.
159 Nam si de nilo fierent, ex omnibu' rebus
omne genus nasci posset, nil semine egeret. 160
e mare primum homines, e terra posset oriri

squamigerum genus et uolucres erumpere caelo ;
armata atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
incerto partu culta ac deserta tenerent.

nec fructus idem arboribus constare solerent, 165
sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.
quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
qui posset mater rebus consistere certa ?

at nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
inde enascitur atque oras in luminis exit, 170
materies ubi inest cuiusque et corpora prima ;
atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
quod certis in rebus inest secreta facultas.

praeterea cur uere rosam, frumenta calore,
uites autumnis fundi suadente uidemus, 175
si non, certa suo quia tempore semina rerum
cum confluerunt, patefit quodcumque creatur,

dum tempestates adsunt et uiuida tellus
tuto res teneras effert in luminis oras ?
quod si de nilo fierent, subito exorerentur 180
incerto spatio atque alienis partibus anni,

quippe ubi nulla forent primordia quae genitali
concilio possent arceri tempore iniquo.
nec porro augendis rebus spatio foret usus
seminis ad coitum, si e nilo crescere possent ; 185
nam fierent iuuenes subito ex infantibu' paruis
e terraque exorta repente arbusta salirent.

quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
paulatim crescunt, ut par est, . . . semine certo
crescentesque genus seruant ; ut noscere possis 190
quicque sua de materia grandescere alique.
huc accedit uti sine certis imbribus anni
laetificos nequeat fetus submittere tellus
nec porro secreta cibo natura animantium
propagare genus possit uitamque tueri ; 195
ut potius multis communia corpora rebus
multa putes esse, ut uerbis elementa uidemus,
quam sine principis ullam rem existere posse.

denique cur homines tantos natura parare
non potuit, pedibus qui pontum per uada possent 200
transire et magnos manibus diuellere montis
multaque uiuendo uititalia uincere saecula,
si non, materies quia rebus reddita certast
gignundis e qua constat quid possit oriri ?
nil igitur fieri de nilo posse fatendumst, 205
semine quando opus est rebus quo quaeque creatae
aeris in teneras possint proferri auras.

postremo quoniam incultis praestare uidemus
cultu loca et manibus melioris reddere fetus,
esse uidelicet in terris primordia rerum 210
quae nos fecundas uertentes uomere glebas
terraique solum subigentes cimus ad ortus.

quod si nulla forent, nostro sine quaeque labore
sponte sua multo fieri meliora uideres.

Huc accedit uti quicque in sua corpora rursum 215
dissoluatur natura neque ad nilum intereat res.
nam siquid mortale e cunctis partibus esset,
ex oculis res quaeque repente erepta periret.

nulla ui foret usum enim quae partibus eius
discidium parere et nexus exsoluere posset. 220
quod nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
donec uis obiiit quae res diuerberet ictu
aut intus penetret per inania dissoluaturque,
nullius exitium patitur natura uideri.

praeterea quaecumque uetustate amouet aetas, 225
si penitus peremit consumens materiem omnem,
unde animale genus generatim in lumina uitae
reducit Venus, aut reductum daedala tellus

102 quouis A ex corr., Seru. ad Aen. 11,230, Prisc. p. 947. 104 iam A, me B G. possunt Mar. Junt., possum codd.
111 timendumst Orelli eclog. in adn., Lach., timendum codd. 121 eidem Lach. 126 coepisse et B corr. coepisset codd.
120 tum codd. correcti, tunc codd. 141 sufferre Flor(entinus) 32 in marg., Heins(ius) in notis ineditis, Faber. 150 nilo B,
nihil A. 155-8 in ordinem redegerunt Mar. Junt(inae editor). idem ut pro eo quod codd. habent et. 161-4 haec ita
interpungit Lachm. Lamb., colo post pecudes posito, teneret legit, quem ita sequitur Langen ut semicolo post uolucres
posito sic legat e terra p. o. sq. g. e. uolucres : erumpere caelo a. a. pecudes : g. o. -teneret. 168 certa A ex corr. Nicc.,
derta codd. 176 quia Flor. 31 Cantab(riensis) superscr., qui codd. 189 lacunam indicauit M(unro). 200 ponti Mark-
land in adn. nuper edita in Hermath. t. iv p. 156, pontum ut Bockem(ueller). 207 possint Pont. Ald. 1, possent codd.
215 quicque Lamb., quicquid codd. 217 e add. Nicc.

unde alit atque auget generatim pabula praebens ?
unde mare ingenui fontes externaque longe 230
flumina suppeditant ? unde aether sidera pascit ?
omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
infinita aetas consumpse anteacta diesque.
quod si in eo spatio atque anteacta aetate fuere
e quibus haec rerum consistit summa relecta, 235
immortali sunt natura praedita certe,
haut igitur possunt ad nilum quaeque reuerti.
denique res omnis eadem uis causaque uolgo
conficeret, nisi materies aeterna teneret,
inter se nexu minus aut magis indupedita ; 240
tactus enim leti satis esset causa profecto,
quippe, ubi nulla forent aeterno corpore, quorum
contextum uis deberet dissoluere quaeque
at nunc, inter se quia nexus principiorum
dissimiles constant aeternaque materies est, 245
incolumi remanent res corpore, dum satis acris
uis obeat pro textura cuiusque reperta.
haud igitur redit ad nilum res ulla, sed omnes
discidio redeunt in corpora materiali.
postremo pereunt imbres, ubi eos pater aether 250
in gremium matris terrae praecipitauit ;
at nitidae surgunt fruges ramiq. uirescunt
arboribus, crescunt ipsae fetuque grauantur ;
hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum,
hinc laetae urbes pueris florere uidemus 255
frondiferasque nouis aubus canere undique siluas ;
hinc fessae pecudes pingui per pabula laeta
corpora deponunt et candens lacteus umor
uberibus manat distentis ; hinc noua proles
artubus infirmis teneras lasciuia per herbas 260
ludit lacte mero mentes percussa nouellas.
haud igitur penitus pereunt quaecumque uidentur,
quando alid ex alio reficit natura nec ullam
rem gigni patitur nisi morte adiuta aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari 265
de nilo neque item genitas ad nil reuocari,
nequa forte tamen coeples diffidere dictis,
quod nequeunt oculis rerum primordia cerni,
accipe praeterea quae corpora tute necessest
conferre esse in rebus nec posse uideri. 270
principio uenti uis uerberat incita portus
ingentisque ruit naui et nubila differt,
interdum rapido percurrens turbine campos
arboribus magnis sternit montisque supremos
siluifragis uexat flabris : ita perfurit acri 275
cum fremitu saeuitque minaci murmure uentus.
sunt igitur uenti nimirum corpora caeca
quae mare, quae terras, quae denique nubila caeli
uerunt ac subito uexantia turbine raptant,
nec ratione fluunt alia stragemque propagant 280
et cum mollis aquae fertur natura repente
flumine abundanti, quam largis imbribus auget
montibus ex altis magnus decursus aquae
fragmina coniciens siluarum arbustaque tota,
nec ualidi possunt pontes uenientis aquae 285
nim subitam tolerare : ita magno turbidus imbris
molibus incurrit ualidis cum uiribus annis :
dat sonitu magno stragem noluitque sub uadis
grandia saxa : ruit qua quicquid fluctibus obstat.
sic igitur debent uenti quoque flamina ferri, 290
quae ueluti ualidum cum flumen procubuerit
quamlibet in partem, trudent res ante ruuntque
impetibus crebris, interdum uertice torto

corripiunt rapideque rotanti turbine portant.
quare etiam atque etiam sunt uenti corpora caeca, 295
quandoquidem factis et moribus aemula magnis
annibus inueniuntur, aperto corpore qui sunt.
tum porro uarios rerum sentimus odores
nec tamen ad naris uenientis cernimus umquam,
nec calidos aestus tuimur nec frigora quimus 300
usurpare oculis nec uoces cernere suemus ;
quae tamen omnia corporea constare necessest
natura, quoniam sensus impellere possunt.
tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest
res.

denique fluctifrago suspensae in litore uestes 305
uuescunt, eadem dispensae in sole rescunt.
at neque quo pacto persederit umor aquae
uisumst nec rursum quo pacto fugerit aestu.
in paruas igitur partis dispergitur umor
quas oculi nulla possunt ratione uidere. 310
quin etiam multis solis redeuntibus annis
anulus in digito subter tenuatur habendo,
stilicidi casus lapidem cauat, uncus aratri
ferreus occulte decrescit uomer in aruis,
strataque iam uolgi pedibus detrita uiarum 315
saxea conspiciuntur ; tum portas propter aena
signa manus dextras ostendunt adtenuari
saepae salutantum tactu praeterque meantun
haec igitur minui, cum sint detrita, uidemus.
sed quae corpora decedant in tempore quoque, 320
inuida praeculuit speciem natura uident.
postremo quaecumque dies naturaque rebus
paulatim tribuit, moderatim crescere cogens,
nulla potest oculorum acies contenta tueri ;
nec porro quaecumque aeuo macieque senescunt, 325
nec, mare quae independent, nescio sale saxa peresa
quid quoque amittant in tempore cernere possis.
corporibus caecis igitur natura gerit res.

Nec tamen undique corporea stipata tenentur
omnia natura ; namque est in rebus inane. 330
quod tibi cognosse in multis erit utile rebus
nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
de summa rerum et nostris diffidere dictis.
[quapropter locus est intactus inane uacansque]
quod si non esset, nulla ratione moueri 335
res possent ; namque officium quod corporis exstat,
officere atque obstar, id in omni tempore adesset
omnibus ; haud igitur quicquam procedere posset,
principium quoniam cedendi nulla daret res.
at nunc per maria ac terras sublimaque caeli 340
multa modis multis uaria ratione moueri
cernimus ante oculos, quae, si non esset inane,
non tam sollicito motu priuata carerent
quam genita omnino nulla ratione fuissent,
undique materies quoniam stipata quiescet. 345
praeterea quamuis solidae res esse putentur,
hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
in saxis ac speluncis permanat aquarum
liquidus umor et uberibus flent omnia guttis.
dissipat in corpus sese cibus omne animantum. 350
crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt,
quod cibus in totas usque ab radicibus imis
per truncos ac per ramos diffunditur omnis.
inter saepae meant uoces et clausa domorum
transuolitant, rigidum permanat frigus ad ossa, 355
quod nisi inania sint, qua possint corpora quaeque
transire ? haud ulla fieri ratione uideres.

230 *marc.*, *ingenuei* Lach. *extentaque* idem. *large* Bern. 240 *noxi* cod. Mon(acensis), *nezi* ceteri. 257 *pingui* Iun. Philargyrius ad Verg. *Georg.* 3. 124, *pinguis* codd. 263 *alio* Nicc., *allo* codd. 264 *adiuta* A ex corr. Nicc., *adluta* codd. 271 *portus* aliquot codd. correcti, *cortus* codd., *pontum* Mar. Politian(us) Bern., *cautes* Lach. 276 *uentus* Markland in adn., Lach. 282 *quam* Lach., *quem* codd. *auget*, *aliget* A, *uirget* B, teste Woltjro in Nou. Annal. t. cxix p. 772. unde ipse *uocat* conicit. 286 *turbidus* A ex corr. Nicc., *turbidus* codd. 289 *quicquid* M., *rustique ita quidquid* Lach., codd. *quidquid*. 294 *rapide* Lach., *rapidi* codd. 304 *et* codd. Sen. Tertull. Non., aut Gell. v. 15. 313 Isidor. *Or.* 20. 14. 1. uomer—de quo Lucretius *uncus aratri ferreus occulto d. u. in a.* sumitque per detrimenta fulgorem unde suspiciatur M. intercidisse hic *sumitque ipse suum per detrimenta uitorem*. 321 *praeculuit* A ex corr., codd. *praeculset*, *spatium* Lach., *uidendo* Bentl. 334 *spurium indicarunt* Bentl. Lach. 347 *licet* Nicc., *licet* codd. 349 *flent* Nicc., *flent* A B cf. 386. 352 *radicibus* A ex corr. *radicibus* A B G. 356, 7 *possint* M. interpunctione quoque mutata, *possent* *flent* A B cf. 386. 352 *radicibus* A ex corr. *radicibus* A B G. 356, 7 *possint* M. interpunctione quoque mutata, *possent* *flent* A B cf. 386. Pont. Junt. Lamb. Lach. etc. *quod—sint, qua possent—uideres.* pro *fieri* u. 357 B G *uiderent* unde in u. 356

denique cur alias aliis praestare uideamus
pondere res rebus nilo maiore figura?
nam si tantundemst in lanae glomere quantum 360
corporis in plumbo est, tantundem pendere par est,
corporis officiumst quoniam premere omnia deorsum,
contra autem natura manet sine pondere inanis.
ergo quod magnumst aequae leuiusque uidetur,
nimirum plus esse sibi declarat inanis; 365
at contra grauius plus in se corporis esse
dedicat et multo uacui minus intus habere.
est igitur nimirum id quod ratione sagaci
quaerimus, admixtum rebus, quod inane uocamus.

Illud in his rebus ne te deducere uero 370
possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
cedere squamigeris laticeis nitentibus aiunt
et liquidas aperire uias, quia post loca pisces
linquant, quo possint cedentes confluere undae;
sic alias quoque res inter se posse moueri 375
et mutare locum, quamuis sint omnia plena.
scilicet id falsa totum ratione receptumst.
nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
ni spatium dederint laticeis? concedere porro
quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt? 380
aut igitur motu priuandumst corpora quaeque
aut esse admixtum dicendumst rebus inane
unde initum primum capiat res quaeque mouendi.
postremo duo de concursu corpora lata
si cita dissiliant, nempe aer omne necessest, 385
inter corpora quod fiat, possidat inane.
is porro quamuis circum celerrantibus auris
confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
compleri spatium; nam primum quemque necessest
occupet ille locum, deinde omnia possideantur. 390
quod si forte aliquis, cum corpora dissilueret,
tum putat id fieri quia se condenseat aer,
errat; nam uacuum tum fit quod non fuit ante
et repletur item uacuum quod constitit ante,
nec tali ratione potest denserier aer, 395
nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
ipse in se trahere et partis conducere in unum.

Quapropter, quamuis causando multa moreris,
esse in rebus inane tamen fateare necessest.
multaque praeterea tibi possum commemorando 400
argumenta fidem dictis conradere nostris.
uerum animo satis haec uestigia parua sagaci
sunt per quae possis cognoscere cetera tute.
namque canes ut montiuagae persaepe ferae
naribus inueniunt intactas fronde quietes, 405
cum semel institerunt uestigia certa uiui,
sic aliud ex alio per te tute ipse uidere
talibus in rebus poteris caecaeque latebras
insinuare omnis et uerum protrahere inde.
quod si pigraris paulumue recesseris ab re, 410
hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
usque adeo largos haustus e fontibus magnis
lingua meo suauis diti de pectore fundet,
ut uerear ne tarda prius per membra senectus
serpat et in nobis uitae claustra resoluat, 415
quam tibi de quauis una re uersibus omnis
argumentorum sit copia missa per aures.

Sed nunc ut repetam coeptum pertexere dictis,

omnis ut est igitur per se natura duabus 419
constitit in rebus; nam corpora sunt et inane,
haec in quo sita sunt et qua diuersa mouentur.
corpus enim per se communis dedicat esse
sensus; cui nisi prima fides fundata ualebit,
haut erit occultis de rebus quo referentes 424
confirmare animi quicquam ratione queamus.
tum porro locus ac spatium, quod inane uocamus,
si nullum foret, haut usquam sita corpora pos-

sent
esse neque omnino quoquam diuersa meare;
id quod iam supra tibi paulo ostendimus ante.
praeterea nil est quod possis dicere ab omni 430
corpore seiunctum secretumque esse ab inani,
quod quasi tertia sit numero natura reperta.
nam quodcumque erit, esse aliquid debebit id
ipsum;

435 cui si tactus erit quamuis leuis exiguusque,
434 augmine uel grandi uel paruo denique, dum sit,
corporis augebit numerum summamque seque-

tur. 436
sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
rem prohibere queat per se transire meantem,
scilicet hoc id erit, uacuum quod inane uocamus.
praeterea per se quodcumque erit, aut faciet
quid 440

aut aliis fungi debet agentibus ipsum
aut erit, ut possunt in eo res esse gerique.
at facere et fungi sine corpore nulla potest res
nec praebere locum porro nisi inane uacansque.
ergo praeter inane et corpora tertia per se 445
nulla potest rerum in numero natura relinqui,
nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros
nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
Nam quaecumque cluent, aut his coniuncta
duabus

rebus ea inuenies aut horum euenta uidebis. 450
coniunctum est id quod nusquam sine permutiali
discidio potis est seiungi seque gregari,
pondus uti saxist, calor ignis, liquor aquai.
[tactus corporibus cunctis intactus inani]
seruitium contra paupertas diuitiaeque, 455
libertas bellum concordia, cetera quorum
aduentu manet incolumis natura abituque,
haec soliti sumus, ut par est, euenta uocare
tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
consequitur sensus, transactum quid sit in
aeuo, 460

tum quae res instet, quid porro deinde sequatur.
nec per se quemquam tempus sentire fatendumst
semotum ab rerum motu placidaque quiete.
denique Tyndaridem raptam belloque subactas
Troiuigenas gentis cum dicunt esse, uidendumst
ne forte haec per se cogant nos esse fateri, 466
quando ea saecula hominum, quorum haec euenta
fuerunt,
inreuocabilis abstulerit iam praeterita aetas;
namque aliut Teucris, aliut regionibus ipsis
euentum dici poterit quodcumque erit actum. 470
denique materies si rerum nulla fuisset
nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur,

qua corpora quaeque ualerent Bern. de lectura codicum possent frustra sollicitata disputauit Postgate in Diario Philologico t. xvi p. 124 qui huc etiam II 1034 rettulit. poetae illa si essent, ni essent et similia uitabant, auribus nimirum consulentes.

366 at codd. correcti, aut codd. 367 uacui Pont. Junt. Lamb., uacuum B G, uacuum A codices correcti Wak(efield) Lach. 372 aiunt A ex corr., codd. correcti, aiunt codd. 383 initum A ex corr., initium codd. 384 concursu G a prim. man., concurso A B. 386 fiat, flat A B. 389 quemque. quenque Pont. Mar. Ald(ina) I editio, Junt., quisque codd. 395 denserier A ex corr. codex Flor(entinus) 31, condenserier codd. 404 ferai codd. correcti, ferare A B G, ferarum A ex corr. 411 de plano Flor. 31 Cantab(rigiensis) cod. Mar. Junt., deplano codd. 412 magnis A ex corr. codd. correcti, magnes A, amnes B G, magneis Heins. in notis manuscriptis. 435 ante 434 habent codd., transposuit Lach. 438 transeire Lach., transire A ex corr., transere codd. 442 possunt codd. Munro, possint Flor. 31 Cantab. Lamb. Lach. M. prius, Brieger, puncto post erit sublato, grammatica ratio uidetur possint postulare. conf. loci ab ipso M. in commentatione laudati. 449 cluent et coniuncta A ex. corr. Non. 203, 32, ciuent et coniuncto codd. 450 harum Bockem. haud male. 451 permutiali A B Munro, permiciali uulg. Lach. 452 gregari A ex corr., gregarii codd. 453 saxist Lach., saxi est Wak., saxis codd. Aquai Mar., aquae codd. 454 spurium esse uidit Lach. 455 diuitiae A ex corr. Nicc., diuiae codd. 458 euenta A ex corr. Nicc., euento codd. 467 fuerunt G, fuerit A B. 469 Teucris M., codd. terris, per sest Lach., saeculis Bern. uu. 469, 470 post 482 transponendos censet Postgate in Diario Philologico t. xvi p. 125.

numquam Tyndaridis formae conflatus amore
ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
clara accendisset sacui certamina belli, 475
nec clam duratius Troianis Pergama partu
inflammasset equos nocturno Graiugenarum;
perspicere ut possis res gestas funditus omnis
non ita uti corpus per se constare neque esse,
nec ratione cluere eadem qua constet inane, 480
sed magis ut merito possis euenta uocare
corporis atque loci, res in quo quaeque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
partim concilio quae constant principiorum.
sed quae sunt rerum primordia, nulla potest uis 485
stinguere; nam solido uincunt ea corpore demum.
etsi difficile esse uidetur credere quicquam
in rebus solido reperiri corpore posse.
transit enim fulmen caeli per saepta domorum, 490
clamor ut ac uoces; ferrum candescit in igni
dissiliuntque fero feruentia saxa uapore;
tum labefactatus rigor auri soluitur aestu;
tum glacies aeris flamma deuicta liquescit;
permanat calor argentum penetraleque frigus,
quando utrumque manu retinentes pocula rite 495
sensimus infuso lympharum rore superne.
usque adeo in rebus solidi nil esse uidetur.
sed quia uera tamen ratio naturae rerum
cogit, ades, paucis dum uersibus expediamus
esse ea quae solido atque aeterno corpore constant,
semina quae rerum primordiaque esse docemus, 501
unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio quoniam duplex natura duarum
dissimilis rerum longe constare repertast,
corporis atque loci, res in quo quaeque geruntur, 505
esse utramque sibi per se puramque necessesse.
nam quaecumque uacat spatium, quod inane uocamus,
corpus ea non est; qua porro cumque tenet se
corpus, ea uacuum nequaquam constat inane.
sunt igitur solida ac sine inani corpora prima. 510
praeterea quoniam genitis in rebus inanest,
materiem circum solidam constare necessesse,
nec res ulla potest uera ratione probari
corpore inane suo celare atque intus habere,
si non, quod cohibet, solidum constare relinquis. 515
id porro nil esse potest nisi materiali
concilium, quod inane queat rerum cohibere.
materies igitur, solido quae corpore constat,
esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
tum porro si nil esset quod inane uocaret, 520
omne foret solidum; nisi contra corpora certa
essent quae loca complerent quaecumque tenerent,
omne quod est, spatium uacuum constaret inane.
alternis igitur nimirum corpus inani
distinctumst, quoniam nec plenum nauiter extat 525
nec porro uacuum. sunt ergo corpora certa
quae spatium pleno possint distinguere inane.
haec neque dissolui plagis extrinsecus icta
possunt nec porro penitus penetrata retexi
nec ratione queunt alia temptata labare; 530
id quod iam supra tibi paulo ostendimus ante.
nam neque conlidi sine inani posse uidetur
quicquam nec frangi nec findi in bina secando
nec capere uorem neque item manabile frigus
nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.

et quo quaeque magis cohibet res intus inane, 536
tam magis his rebus penitus temptata labascit.
ergo si solida ac sine inani corpora prima
sunt ita uti docui, sint haec aeterna necessesse.
praeterea nisi materies aeterna fuisset, 540
ante hac ad nilum penitus res quaeque redissent
de niloque renata forent quaecumque uidemus.
at quoniam supra docui nil posse creari
de nilo neque quod genitum est ad nil reuocari,
esse immortalis primordia corpore debent, 545
dissolui quo quaeque supremo tempore possint,
materies ut subpeditet rebus reparandis.
sunt igitur solida primordia simplicitate
nec ratione queunt alia seruata per aeuum
ex infinito iam tempore res reparare. 550

Denique si nullam finem natura parasset
frangendis rebus, iam corpora materiali
usque redacta forent aeuo frangente priore,
ut nil ex illis a certo tempore posset
conceptum summum aetatis peruadere ad auctum.
nam quiduis citius dissolui posse uidemus 556
quam rursus refici; quapropter longa diei
infinita aetas anteacti temporis omnis
quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque,
numquam relicto reparari tempore posset. 560
at nunc nimirum frangendi reddita finis
certa manet, quoniam refici rem quamque uidemus
et finita simul generatim tempora rebus
stare, quibus possint aevi contingere florem.
huc accedit uti, solidissima materiali 565
corpora cum constant, possit tamen, omnia, reddi,
mollia quae fiunt, aer aqua terra uapores,
quo pacto fiant et qua ui quaeque gerantur,
admixtum quoniam semel est in rebus inane.
at contra si mollia sint primordia rerum, 570
unde queant ualidi silices ferrumque creari
non poterit ratio reddi; nam funditus omnis
principio fundamenti natura carebit.
sunt igitur solida pollentia simplicitate
quorum condense magis omnia conciliatu 575
artari possunt ualidasque ostendere uiris.

Porro si nullast frangendis reddita finis
corporibus, tamen ex aeterno tempore quaeque
nunc etiam superare necessesse corpora rebus,
quae nondum clueant ullo temptata periclo. 580
at quoniam fragili natura praedita constant,
discrepat aeternum tempus potuisse manere
innumerabilibus plagis tuxata per aeuum.
denique iam quoniam generatim reddita finis
crescendi rebus constat uitamque tenendi, 585
et quid quaeque queant per foedera naturai,
quid porro nequeant, sancitum quandoquidem extat,
nec commutatur quicquam, quin omnia constant
usque adeo, uariae uolucres ut in ordine cunctae
ostendant maculas generalis corpore inesse, 590
immutabili materiae quoque corpore habere
debent nimirum. nam si primordia rerum
commutari aliqua possint ratione reuicta,
incertum quoque iam constet quid possit oriri,
quid nequeat, finita potestas denique cuique 595
quanam sit ratione atque alte terminus haerens,
nec totiens possint generatim saecula referre
naturam mores uictum motusque parentum.

473 formae Lach., forma conflatus amoris Bockem. 480 cluere B ex corr., Cantab. Flor. 30 ex corr., luere codd. constat A, constat B G. 484 qua B ex corr., qua codd. 486 stinguere A B Lach., stringere uulg. 489 fulmen A ex corr., B ex corr., Nicc. ex corr., codd. flumen. 490 ut, Lach. it. ac Avanc(ius), codd. ad. 491 feruenti codd., corr. uett. edd. 492 cum Brix(iensis) Ver(onensis) Ven(eta) edd., tum codd. 500 constant B ex corr., constat codd. 517 inane in rebus-queat Lach., tectum Mar. Ald. 1 Junt. uerum Bern., codd. rerum. 520 esset A ex corr. Avanc., est codd. uocaret idem est ac uacaret quod Lach. legit. 525 distinctumst, quoniam Lamb. M., distinctum quoniam codd. Lach. 527 pleno—inane Mar. Ald. 1 Junt., codd. poena—inani. 533 findi aliquot correcti codices, codd. fundi. 542 que renata Lamb., quaranta codd. 552 materiali Mar., materiae codd. 553 forent B ex corr. Nicc., fouent codd. 555 ad auctum M., finis codd., summa—finis Lach. 557 dis et Faber Made., uere ut uidentur. 562 refici A ex corr., refice codd. quaque uidemus B ex corr. Nicc., quaque demus codd. 566 possit M., Sauppe, codd. possint. 569 admixtum codd. correcti, admixtumque codd. 578 quodam Lamb. Lach. 580 clucant Mar., clucant codd. 584 generatum codd. correcti, generat in codd. 585 crescendi Ver. Ven., codd. crescendis. 588 commutatur B ex corr. Nicc., comitatur codd. iam constant Lach. 591 immutabili Lach., immutabiles codd. 593 et 597 possint M., possent codd.

Tum porro quoniam est extremum quodque cacumen

corporis illius quod nostri cernere sensus 600
iam nequeunt: id nimirum sine partibus extat
et minima constat natura nec fuit umquam
per se secretum neque posthac esse ualebit,
alterius quoniamst ipsum pars, primaque et una 605
inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
agmine condense naturam corporis explent,
quae quoniam per se nequeunt constare, necessest
haerere unde queant nulla ratione reuelli.
sunt igitur solida primordia simplicitate
quae minimis stipata cohaerent partibus arte, 610
non ex illarum conuentu conciliata,
sed magis aeterna pollentia simplicitate,
unde neque auelli quicquam neque deminui iam
concedit natura reseruans semina rebus.
praeterea nisi erit minimum, paruissima quaeque 615
corpora constabunt ex partibus infinitis,
quippe ubi dimidia pars semper habebit
dimidiam partem nec res praefiniet ulla.
ergo rerum inter summam minimamque quid escit?
nil erit ut distet; nam quamuis funditus omnis 620
summa sit infinita, tamen, paruissima quae sunt,
ex infinitis constabunt partibus aequae.
quod quoniam ratio reclamationem uera negatque
credere posse animum, uictus fateare necessest
esse ea quae nullis iam praedita partibus extent, 625
et minima constant natura. quae quoniam sunt,
illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.
denique si minimis in partibus cuncta resolui
cogere consuescet rerum natura creatrix,
iam nil ex illis eadem reparare ualeret 630
propterea quia, quae nullis sunt partibus aucta,
non possunt ea quae debet genitalis habere
materies, uarios conexus pondera plagas
concursum motus, per quae res quaeque geruntur.
Quapropter qui materiem rerum esse putarunt 635
ignem atque ex igni summam consistere solo,
magno opere a uera lapsi ratione uidentur.
Heraclitus init quorum dux proelia primus,
clarus ob obscuram linguam magis inter inanem
quamde grauis inter Graios qui uera requirunt. 640
omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
inuersis quae sub uerbis latitantia cernunt,
ueraque constituunt quae belle tangere possunt
auris et lepido quae sunt fucata sonore.
Nam cur tam uariae res possint esse requiro, 645
ex uno si sunt igni puroque creatae;
nil prodesset enim calidum denserier ignem
nec rarefieri, si partes ignis eandem
naturam quam totus habet super ignis haberent.
acrior ardor enim conductis partibus esset, 650
languidior porro disiectis disque supatis:
amplius hoc fieri nil est quod posse rearis
talibus in causis, nedum uariantia rerum
tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
id quoque, si faciant admixtum rebus inane, 655
denseri poterunt ignes rarisque relinqui.

sed quia multa sibi cernunt contraria nasci
et fugitant in rebus inane relinquere purum,
ardua dum metuunt, amittunt uera uia;
nec rursus cernunt exempto rebus inani 660
omnia denseri fierique ex omnibus unum
corpus, nil ab se quod possit mittere raptim;
aestifer ignis uti lumen iacit atque uaporem,
ut uideas non e stipatis partibus esse.
quod si forte alia credunt ratione potesse 665
ignis in coetu stingui mutareque corpus,
scilicet ex nulla facere id si parte reparcent,
occidat ad nilum nimirum funditus ardor
omnis et e nilo fient quaecumque creantur.
nam quodcumque suis mutatum finibus exit, 670
continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
proinde aliqui superare necesse est incolunt ollis,
ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes
de niloque renata uigescat copia rerum.
nunc igitur quoniam certissima corpora quaedam 675
sunt quae conseruant naturam semper eandem,
quorum abitu aut aditu mutatoque ordine mutant
naturam res et conuertunt corpora sese,
scire licet non esse haec ignea corpora rerum.
nil referret enim quaedam decedere abire, 680
atque alia adtribui, mutarique ordine quaedam,
si tamen ardoris naturam cuncta tenerent;
ignis enim foret omnimodis quodcumque crearent.
uerum, ut opinor, itast: sunt quaedam corpora
quorum
concursum motus ordo positura figurae 685
efficiunt ignis, mutatoque ordine mutant
naturam neque sunt igni simulata neque ulli
praeterea rei quae corpora mittere possit
sensibus et nostros adiectu tangere tactus.
Dicere porro ignem res omnis esse neque ullam 690
rem ueram in numero rerum constare nisi ignem,
quod facit hic idem, perdelirum esse uidetur.
nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat
et labefactat eos unde omnia credita pendent,
unde hic cognitus est ipsi quem nominat ignem; 695
credit enim sensus ignem cognoscere uere,
cetera non credit, quae nilo clara minus sunt.
quod mihi cum uanum tum delirum esse uidetur;
quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
sensibus esse potest, qui uera ac falsa notemus? 700
praeterea quare quisquam magis omnia tollat
et uelit ardoris naturam linquere solam,
quam neget esse ignis, quiduis tamen esse relinquat?
aequa uidetur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter qui materiem rerum esse putarunt 705
ignem atque ex igni summam consistere posse,
et qui principium gignundis aera rebus
constituere, aut umorem quicumque putarunt
figere res ipsum per se, terramque creare
omnia et in rerum naturas uertier omnis, 710
magno opere a uero longe derrasse uidentur.
adde etiam qui conduplicant primordia rerum
aera iungentes igni terramque liquori,
et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
ex igni terra atque anima procreescere et inibri. 715

599 post hunc uersum M. lacunam statuit quae in hunc modum expleri possit: *corporibus, quoniam nobis minimum esse uidetur, debet item ratione pari minimum esse cacumen* | corporis cett. quoniam codd., quoniam Lach., quod iam Bern. 600 ullius Lach. Bern. 606 explent correctores antiqui, explet A B. 608 nulla Flor. 31 Ver. Ven. cett., ulla codd., ut nequeant ulla B ex corr. 611 illarum M., illorum codd., ullorum Ald. 1 Junt. Lamb. Lach. 613 iam Flor. 31 Ver. Ven. cett., codd. tam. 626 constant Ald. Junt., constant codd. 628 Lamb. Lach. uulg. ni. 631 idem multis. 634 quae Mar. Junt., quas codd. 639 ob apud Festum, om. codd. 645 c. possint esse r. M., codd. uulg. c. possent esse, r. et recte quidem ut uidetur. 646 uno B ex corr. Turnebus Lamb., uro codd. 649 haberent Nicc., haberet A, habere B G. 651 disiectis disque A ex corr., disiectisque codd. 657 nasci M., muse A, mu B G; alii alia temptarunt uelut adesse Lach., anussim Bern., melius utroque in usu A. Palmer. 659 uera uia A ex corr., codd. uer aula. 660 inani Flor. 30 ex corr. Mar. Junt., codd. inane. 662 raptim Pont. Avanc., codd. raptis. 665 alia Lach., codd. mia. 666 coetu Pont. Turneb., codd. coetus. mutare Mar. Junt., codd. musare. 668 funditus B ex corr., codd. funditur. ardor A ex corr. Nicc., amor A, arbor B G cett. 669 e add. Lach., ex uett. edd. 674 uigescat Heins. in notis manu scr., Lach., codd. uiuescat. 680 decedere Lamb. Lach. cett., codd. descendere. abire codd. edd., ab igne Boekem. 681 alia Mar. Lamb. M., alio codd. Lach. 683 crearent Lamb., crearet codd. 690 ignem B ex corr., iq. nem. codd. 703 quiduis add. Lach. summam Nicc. uulg. 708 putarunt Nicc. B ex corr., putantur B, A ex corr., putant A. 710 uertier B ex corr. Nicc., uerti codd. 711 longe derrasse Vat(icianus) 3275 1136 Othob(oniensis), longi derrasse B G A ex corr., longi errasse A, longeque errasse Nicc. uulg.

quorum Acregantinus cum primis Empedocles est,
insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
quam fluitans circum magnis anfractibus aequor
Ionium glaucis aspergit uirus ab undis,
angustoque fretu rapidum mare diuidit undis 720
Italiae terrarum oras a finibus eius.
hic est uasta Charybdis et hic Aetnaeae minantur
murmura flammarum rursus se colligere iras,
faucibus eruptos iterum uis ut uomat ignis
ad caelumque ferat flammae fulgura rursus. 725
quae cum magna modis multis miranda uidetur
gentibus humanis regio uisenda fertur,
rebus opima bonis, multa munita uirum ui,
nil tamen hoc habuisse uiro praeclarius in se
nec sanctum magis et mirum carumque uidetur. 730
carmina quin etiam diuini pectoris eius
uociferantur et exponunt praeclara reperta,
ut uix humana uideatur stirpe creatus.

Hic tamen et supra quos diximus inferiores
partibus egregie multis multoque minores, 735
quamquam multa bene ac diuinitus inuenientes
ex adyto tamquam cordis responsa dedere
sanctius et multo certa ratione magis quam
Pythia quae tripodi a Phoebi lauroque profatur,
principis tamen in rerum fecere ruinas 740
et grauitur magni magno cecidere ibi casu;
primum quod motus exempto rebus inani
constituunt, et res molles rarasque relinquunt,
aera solem ignem terras animalia frugis,
nec tamen admiscunt in eorum corpore inane; 745
deinde quod omnino finem non esse secandis
corporibus faciunt neque pausam stare fragori
nec prorsum in rebus minimum consistere quicquam;
cum uideamus id extremum cuiusque cacumen
esse quod ad sensus nostros minimum esse uidetur,
conicere ut possis ex hoc, quae cernere non quis, 751
extremum quod habent, minimum consistere in illis.
huc accedit item, quoniam primordia rerum
mollia constituunt, quae nos natia uidemus
esse et mortali cum corpore funditus, ut qui 755
debeat ad nilum iam rerum summa reuerti
de niloque renata uigescere copia rerum;
quorum utrumque quid a uero iam distet habebis.
deinde inimica modis multis sunt atque ueneno
ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt 760
aut ita diffugient ut tempestate coacta
fulmina diffugere atque imbris uentosque uidemus.

Denique quattuor ex rebus si cuncta creantur
atque in eas rursus res omnia dissoluuntur,
qui magis illa queunt rerum primordia dici 765
quam contra res illorum retroque putari?
alternis gignuntur enim mutantque colorem
et totam inter se naturam tempore ab omni. 768
sin ita forte putas ignis terraeque coire
corpus et aeras auras roremque liquoris, 770
nil in concilio naturam ut mutet eorum,
nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
non animans, non exanimo cum corpore, ut arbor:
quippe suam quicque in coetu variantis acerui 775
naturam ostendit mixtusque uidebitur aer
cum terra simul atque ardor cum rore manere.
at primordia gignundis in rebus oportet

naturam clandestinam caecamque adhibere,
emineat nequid quod contra pugnet et obstat 780
quominus esse queat proprie quodcumque creatur.

Quin etiam repetunt a caelo atque ignibus eius
et primum faciunt ignem se uertere in auras
aeris, hinc imbrem gigni terramque creari
ex imbris retroque a terra cuncta reuerti, 785
umorem primum, post aera, deinde calorem,
nec cessare haec inter se mutare, meare
a caelo ad terram, de terra ad sidera mundi.
quod facere haud ullo debent primordia pacto;
immutabile enim quiddam superare necessest, 790
ne res ad nilum redigantur funditus omnes.
nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
quapropter quoniam quae paulo diximus ante
in commutatum ueniunt, constare necessest 795
ex aliis ea, quae nequeant conuerti usquam,
ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
quin potius tali natura praedita quaedam
corpora constituas, ignem si forte creant,
posse eadem demptis paucis paucisque tributis, 800
ordine mutato et motu, facere aeris auras,
scilicet aliis aliis rebus mutarier omnis?

'At manifesta palam res indicat' inquit 'in auras
aeris e terra res omnis crescere alique;
et nisi tempestas indulget tempore fausto 805
imbribus, ut tabe nimborum arbusta uacillant,
solque sua pro parte fouet tribuitque calorem,
crescere non possint fruges arbusta animantis',
scilicet et nisi nos cibus aridus et tener umor
adiunet, amisso iam corpore uita quoque omnis 810
omnibus e neruis atque ossibus exsoluatur;
adiutamur enim dubio procul atque alimur nos
certis ab rebus, certis aliae atque aliae res.
nimirum quia multa modis communia multis
multarum rerum in rebus primordia mixta 815
sunt, ideo uariis uariae res rebus aluntur.
atque eadem magni refert primordia saepe
cum quibus et quali positura contineantur
et quos inter se dent motus accipiantque;
namque eadem caelum mare terras flumina solem 820
constituunt, eadem fruges arbusta animantis,
nerum aliis alioque modo commixta mouentur.
quin etiam passim nostris in uersibus ipsis
multa elementa uides multis communia uerbis,
cum tamen inter se uersus ac uerba necessest 825
confiteare et re et sonitu distare sonanti.
tantum elementa queunt permutato ordine solo;
at rerum quae sunt primordia, plura adhibere
possunt unde queant uariae res quaeque creari.

Nunc et Anaxagorae scrutemur homoeomerian 830
quam Graei memorant nec nostra dicere lingua
concedit nobis patrii sermonis egestas,
sed tamen ipsam rem facilest exponere uerbis.
principio, rerum quom dicit homoeomerian, 835
ossa uidelicet e paucillis atque minutis
ossibus hic et de paucillis atque minutis
uisceribus uiscus gigni sanguinem creari
sanguinis inter se multis coeuntibus guttis
ex aurique putat micis consistere posse
aurum et de terris terram concreescere paruus, 840

716 Acregantinus codd. 720 undans Lach. 721 Italiae Nicc., haecia codd. 724 uis ut uomat Lamb., uis ut omniat codd. 737 adyto Nicc., adyto codd. 739 profatur A ex corr. Nicc., prosatur casu. 741 casu A ex corr. Nicc., causa codd. 744 frugis A B, codd. correcti excepto Nicc., frumis Lach. 747 faciunt aliquot codd. correcti, facient A B. 748 quicquam Mar. Ald. 1 Jun., qui A B, quare aliquot codd. correcti. 752 in illis addidit M., om. codd. Lach. prorsum. 753 item, Lach. uta et in u. 755 funditus usque. 758 habebis A ex corr. Nicc., al., habes codd. 759 ueneno Wak. Lach., uene codd. 767 alternis A corr., alternis codd. 769 - 762. 772 ut B ex corr. Flor. 31 Cantab., et A B (G). 774 animans Pont. Mar. Jun., animas codd. 775 quicquid in coetu Mar. Jun., quicquid in coetum codd. 776 ostendit Flor. 31 Avanc., ostendit codd. 777 atque ardor cum rore Lamb., et quodam c. r. codd. manere A ex corr., manare codd. 778 oportet Lach. 779 clandestinam A ex corr., clandestinam codd. 780 emineat Naugerius, demineat codd. 781 creatur A ex corr., creatas codd. 784, 785 hinc imbrem - ex imbris - a terra Mar. Ald. 1 Jun., h. ignem - ex igni - in terram codd. 789 pacto Mon. Ald. 1 Jun., facto codd. 806 ut Priscian. p. 768, et codd. arbusta codd. ambusta Lach., uu. 806, 807 inter se transpositis. 814 multa modis Lamb., multimodis codd. 824 uerbis Flor. 31 Cantab. Vnt. Pont. al., bellis A B (G). 830 et, ut Lach., frustra contendens Lucretium nunquam ita et usurpasse ut 'etiam' significaret. 834 quom Lach., quam codd. Lamb., seruato quam, principium in principium mutat. 835 c Pont. Mar. Ald. 1 Jun., de codd. 837 sanguenque Charis p. 70 alique grammatici, uulg., sanguem A, sanguis B.

- ignibus ex ignis, umorem umoribus esse,
cetera consimili fingit ratione putatque.
nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
concedit neque corporibus finem esse secandis.
quare in utraque mihi pariter ratione uidetur 845
errare atque illi, supra quos diximus ante.
adde quod imbecilla nimis primordia fingit ;
si primordia sunt, simili quae praedita constant
natura atque ipsae res sunt aequaeque laborant
et pereunt neque ab exito res ulla refrenat. 850
nam quid in oppressu ualido durabit eorum,
ut mortem effugiat, leti sub dentibus ipsis ?
ignis an amor an aura ? quid horum ? sanguen
an ossa ?
nil, ut opinor, ubi ex aequo res funditus omnis
tam mortalis erit quam quae manifesta uide-
mus 855
ex oculis nostris aliqua ui uicta perire.
at neque recidere ad nilum res posse neque
autem
crescere de nilo testor res ante probatas.
praeterea quoniam cibus auget corpus alitque,
scire licet nobis uenas et sanguen et ossa 860
siue cibos omnis commixto corpore dicent
esse et habere in se neruorum corpora parua
ossaque et omnino uenas partisque cruoris,
fiet uti cibus omnis, et aridus et liquor ipse,
ex alienigenis rebus constare putetur, 865
ossibus et neruis sanieque et sanguine mixto.
praeterea quaecumque e terra corpora crescunt
si sunt in terris, terram constare necessest
ex alienigenis, quae terris exoriuntur.
transfer item, totidem uerbis utare licebit. 870
in lignis si flamma latet fumusque cinisque,
ex alienigenis consistant ligna necessest.
praeterea tellus quae corpora cumque alit, auget
ex alienigenis, quae lignis *his* oriuntur.
Linquntur hic quaedam latitandi copia ten-
uis, 875
id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus
omnis
res putet inmixtas rebus latitare, sed illud
apparere unum cuius sint plurima mixta
et magis in promptu primaque in fronte locata.
quod tamen a uera longe ratione repulsumst. 880
conueniebat enim fruges quoque saepe, minaci
robore cum saxi franguntur, mittere signum
sanguinis aut aliquid, nostro quae corpore alun-
tur.
885 consimili ratione herbis quoque saepe decebat,
884 cum lapidi in lapidem terimus, manare cruo-
rem ; 885
et latices dulcis guttas similique sapore
mittere, lanigerae quali sunt ubere lactis,
scilicet et glebis terrarum saepe friatis
herbarum genera et fruges frondesque uideri
dispartita inter terram latitare minute, 890
postremo in lignis cinerem fumumque uideri,
cum prae fracta forent, ignisque latere minutos.
quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
- scire licet non esse in rebus res ita mixtas,
uerum semina multimodis inmixta latere 895
multarum rerum in rebus communia debent.
' At saepe in magnis fit montibus' inquit ' ut altis
arboribus uicina cacumina summa terantur
inter se, ualidis facere id cogentibus austris,
donec flamma fulserunt flore coorto'. 900
scilicet et non est lignis tamen insitus ignis,
uerum semina sunt ardoris multa, terendo
quae cum confluxere, creant incendia siluis.
quod si facta foret siluis abscondita flamma,
non possent ullum tempus celandi ignes, 905
conficerent uolgo siluas, arbusta cremarent
iamne uides igitur, paulo quod diximus ante,
permagni referre eadem primordia saepe
cum quibus et quali positura contineantur
et quos inter se dent motus accipiantque, 910
atque eadem paulo inter se mutata creare
ignes et lignum ? quo pacto uerba quoque ipsa
inter se paulo mutatis sunt elementis,
cum ligna atque ignes distincta uoce notemus.
denique iam quaecumque in rebus cernis apertis 915
si fieri non posse putas, quin materiali
corpora consimili natura praeditaingas,
hac ratione tibi pereunt primordia rerum :
fiet uti risu tremulo concussa cachinnent
et lacrimis salsis umeant ora genasque. 920
Nunc age quod superest cognosce et clarius audi.
nec me animi fallit quam sint obscura ; sed acri
percussit thyro laudis spes magna meum cor
et simul incessit suauem mi in pectus amorem
musarum, quo nunc instinctus mente uigenti 925
aui Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo. iuuat integros accedere fontis
atque haurire, iuuatque novos decerpere flores
insignemque meo capiti petere inde coronam
unde prius nulli uelarent tempora musae ; 930
primum quod magnis doceo de rebus et artis
religionum animum nodis exsoluere pergo,
deinde quod obscura de re tam lucida pango
carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
id quoque enim non ab nulla ratione uidetur ; 935
sed ueluti pueris absinthia taetra medentes
cum dare conantur, prius oras pocula circum
contingunt mellis dulci flauoque liquore,
ut puerorum aetas inprovida ludificetur
laborum tenuis, interea perpotet amarum 940
absinthii laticem deceptaque non capiatur,
sed potius tali pacto recreata ualescat,
sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque uidetur
tristior esse quibus non est tractata, retroque
uolgens abhorret ab hac, uolui tibi suauiloquenti 945
carmine Pierio rationem exponere nostram
et quasi musaeo dulci contingere melle,
si tibi forte animum tali ratione tenere
uersibus in nostris possem, dum perspicis omnem
naturam rerum qua constet compta figura. 950
Sed quoniam docui solidissima materiali
corpora perpetuo uolitare inuicta per aeum,
nunc age, summa quaedam sit finis eorum
neque sit, euoluamus ; item quod inane repertumst
seu locus ac spatium, res in quo quaeque gerantur,

841 ignem, umorem ex u. Lamb. 843 ulla parte idem Nicc. uulg., ulla idem parte codd., ulla idem ex parte Lach. 846 illi supra quos marg. Flor. 32 Ald. 1 Junt., illis uira quod A, i. u. quod B G. 847 imbecilla Flor. 31 Cantab., imbecilla codd. 852 effugiat B ex corr. Pont. Mar., efficiat codd. 853 sanguen an ossa marg. Flor. 32 Pont. Lamb., sanguis an os codd., Lach. sanguen os aurum. 860 amissum uersum ita supplet Lachm. et neruos alienigenis ex partibus esse. 861 siue Flor. 31 Cantab., sine codd. corpore Nicc., core codd. 862 esse et Nicc., esset codd. 866 sanieque codd., uenisque Avanc. Lamb. Lach. mixto Lach., Mar. Ald. 1 Junt. misto, mixtum Politian. 873, 874 lacunam indicauit M. ; quidam edd. uersus spurius esse iudicant uel saltem 873. His addidit M., exoriuntur Flor. 31 Cantab. al. Brieger, quae alienigenis oriuntur Lach. 882 cum saxi Mar. Ald. 1 Junt. al., cum in saxi codd. 884 post 885 habent codd., transposuit N. P. Howard. in om. Lach. terimus Nicc., tenemus codd. herbis codd., herbas Mar. Ald. 1 al. 886 latices codd., laticis Flor. 31 Cantab. uulg. Lach. salices Bruno uerissime. 887 quali B, qualis A. sunt codd. quod corruptum est. Postgate in Diario Philologico t. xvi p. 124 qualis dant ubere lactis. ubera Lamb. 890 inter terram Lach., in terram codd. 893 res add. Nicc. B ex corr. 900 flammae Pont. Junt., flammae codd. 906 conficeret B ex corr., conficerent codd. 909 contineantur Nauger., Pontano duce ut uidetur, contingantur codd. 912 et B ex corr. Wak., e codd. 918 hac Nicc. B ex corr., haec codd. 919 uti risu tremulo Nicc., utiris ut aemulo codd. 926-949 etiam in quarti libri exordio leguntur. 942 pacto Heins. in notis, Lach., facto codd. 954 necne sit Pont. Lamb., codd. nec sit.

peruideamus utrum finitum funditus omne 956
constet an immensum pateat uasteque profun-
dum.

Omne quod est igitur nulla regione uiarum
finitumst; namque extremum debebat habere.
extremum porro nullius posse uidetur 960
esse, nisi ultra sit quod finiat; ut uideatur
quo non longius haec sensus natura sequatur.
nunc extra summam quoniam nil esse faten-
dum,

non habet extremum, caret ergo fine modoque.
nec refert quibus adsistas regionibus eius; 965
usque adeo, quem quisque locum possedit, in
omnis

tantundem partis infinitum omne relinquit.
praeterea si iam finitum constituitur
omne quod est spatium, siquis procurrat ad oras
ultimas extremas iaciatur uolatile telum, 970
id ualidis utrum contortum uiribus ire
quo fuerit missum mauis longequae uolare,
an prohibere aliquid censes obstareque posse?
alterutrum fatearis enim sumasque necesses.
quorum utrumque tibi effugium praecludit et
omne 975

cogit ut exempta concedas fine patere.
nam siue est aliquid quod probeat officiatque
quominus quo missum est ueniat finique locet se,
siue foras fertur, non est a fine profectum.
hoc pacto sequar atque, oras ubicumque locaris
extremas, quaeram quid tibi denique fiat. 981
fiet uti nusquam possit consistere finis
effugiumque fugae prolatet copia semper.
998 postremo ante oculos res rem finire uidetur;
aer dissaepit collis atque aera montes, 985
terra mare et contra mare terras terminat
omnis;

1001 omne quidem uero nil est quod finiat extra.

984 Praeterea spatium summam totius omne
undique si inclusum certis consisteret oris
finitumque foret, iam copia materiai 990
undique ponderibus solidis confluxit ad imum
nec res ulla geri sub caeli tegmine posset
nec foret omnino caelum neque lumina solis,
990 quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
ex infinito iam tempore subsidendo. 995
at nunc nimirum requies data principiorum
corporibus nullast, quia nil est funditus imum
quo quasi confluere et sedes ubi ponere possint.

995 semper in adsiduo motu res quaeque geruntur
partibus e cunctis infernaeque suppeditantur
ex infinito cita corpora materiai. 1001

1002 est igitur natura loci spatiumque profundum,
quod neque clara suo percurrere fulmina cursu
perpetuo possint aevi labentia tractu
nec prorsum facere ut restet minus ire meando:
usque adeo passim patet ingens copia rebus 1006
finibus exemptis in cunctas undique partis.

Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
ne possit, natura tenet, quae corpus inani
et quod inane autem est finire corpore cogit, 1010
ut sic alternis infinita omnia reddat,
aut etiam alterutrum, nisi terminet alterum,
eorum

simplice natura pateat tamen inmoderatum.

nec mare nec tellus neque caeli lucida templa
nec mortale genus nec diuum corpora sancta 1015
exiguam possent horai sistere tempus;
nam dispulsa suo de coetu materiai

copia ferretur magnum per inane soluta,
siue adeo potius numquam concreta creasset
ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset. 1020
nam certe neque consilio primordia rerum
ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
sed quia multa modis multis mutata per omne
ex infinito uexantur percita plagis, 1025

omne genus motus et coetus experiundo
tandem deueniunt in talis disposituras,
qualibus haec rerum consistit summa creata,
et multos etiam magnos seruata per annos
ut semel in motus coniectast conuenientis, 1030

efficit ut largis auidum mare fluminis undis
integrent amnes et solis terra uapore
fota nouet fetus summissaque gens animantium
floreant et uiuant labentes aetheris ignes;
quod nullo facerent pacto nisi materiai 1035

ex infinito suboriri copia posset,
unde amissa solent reparare in tempore quaeque.
nam ueluti priuata cibo natura animantium
diffluit amittens corpus, sic omnia debent
dissolui simul ac deficit suppeditare 1040

materies aliqua ratione auersa uiui.
nec plagae possunt extrinsecus undique summam
conseruare omnem quaecumque est conciliata.
eundem enim crebro possunt partemque morari,
dum ueniant aliae ac suppleri summa queatur. 1045
interdum resilire tamen coguntur et una
principiis rerum spatium tempusque fugai
largiri, ut possint a coetu libera ferri.

quare etiam atque etiam suboriri multa necesses,
et tamen ut plagae quoque possint suppetere ipsae,
infinita opus est uis undique materiai. 1051

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
in medium summae, quod dicunt, omnia niti,
atque ideo mundi naturam stare sine ullis
ictibus externis neque quoquam posse resolui 1055
summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa:
ipsum si quicquam posse in se sistere credis:

et quae pondera sunt sub terris omnia sursum
nitier in terraque retro requiescere posta,
ut per aquas quae nunc rerum simulacra uidemus,
et simili ratione animalia suppa uagari 1061

contendunt neque posse e terris in loca caeli
recedere inferiora magis quam corpora nostra
sponte sua possint in caeli templa uolare;
illi cum uideant solem, nos sidera noctis 1065
cernere, et alternis nobiscum tempora caeli
diuidere et noctes parilis agitare diebus.

sed uanus stolidis haec
amplexi quod habent peru
nam medium nil esse potest 1070
infinita. neque omnino, si iam medium sit,
possit ibi quicquam consistere
quam quauis alia longe ratione
omnis enim locus ac spatium quod inane uocamus

957 *imensum* A B hoc uno loco. 966 *omnis* Nicc., *omnis* codd. 971 *id ualidis* Lamb., *inualidis* codd. 977 *officiat* Gryphus Lugdunensis, Lamb., *officiat* codd. 981 *nat* Nicc., *nat* codd. 984 987 hic posuit M., Goebel post 1007. 984 *spatium* A ex corr., *scotium* A, *catium* B. 989 ita Nicc., *inclusus* codd. 991 *confluxit* codd., corr. Flor. 31. 997 *nullast* Politian. alii, *nullas* codd. 998 *possunt* Ald. 1 Junt., *possit* codd. 1000 e add. Mon. Lach., om. codd. *atetnaque* Mar. Ald. 1 al. Lach. 1008 *ipso* B ex corr., *ipsa* codd. 1009 *inani* Mar. Ald. 1 Junt., *inane* codd. 1013 post hunc u. lacu-
nam statuunt Mar. Madv. M., post 1012 Lach. 1017 *coetu* B ex corr. uulg., *coetum* codd. 1019 *creasset* A ex corr.,
B ex corr., *oreasset* A B. 1023 uerba Lucreti ex libro V 421 reposerunt Mar. Junt., codd. iisdem uerbis hunc uersum
finiunt quibus priorem finiuerant *sagaci m. l.* 1028 *rerum* Faber Benth. ut in V 194, codd. *rebus*. 1033 *summissa* Pont.
al., *summa* codd. 1034 *floreant* Flor. 31 Cantab., *floreant* codd. 1037 *amissa* A ex corr., B ex corr., *amissa* A, *admissa*
B. 1040 *dissolui* Nicc. B ex corr., *dissoluit* codd. 1041 *uiat* B ex corr. uulg., *uia* codd., *uiaque* Lach. 1047 *principiis*
Mar. Junt., *principium* codd. 1061 *adsumili* Lach. hoc uersu cum praecedente coniuncto et plene post *posta* inter-
puncto. 1068-75 uersus mutilos habet A, om. B G sed additis signis quibus octo periisse uersus significaretur. 1068
stolidis A ex corr., *stolidis* A. 1071 *neque omnino si iam medium sit* Mar. Junt., *denique o. s. iam* codd. 1074 uersus
finem suppleuerunt Mar. Ald. 1 Junt.

per medium per non medium concedere *debet* 1075
 aequae ponderibus, motus quacumque feruntur.
 nec quisquam locus est, quo corpora cum uenerunt,
 ponderis amissa ui possint stare *in inani*;
 nec quod inane autem est ulli subsistere debet,
 quin, sua quod natura petit, concedere pergat. 1080
 haud igitur possunt tali ratione teneri
 res in concilio medii cupidine uictae.

Praeterea quoniam non omnia corpora fingunt
 in medium niti, sed terrarum, atque liquoris

et quasi terreno quae corpore contineantur, 1085
 umorem ponti magnasque e montibus undas,
 at contra tenuis exponunt aeris auras
 et calidos simul a medio differri ignis,
 atque ideo totum circum tremere aethera signis
 et solis flammam per caeli caerula pasci, 1090
 quod calor a medio fugiens *se* ibi conligat omnis,
 nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
 posse, nisi a terris paulatim cuique cibatum

. 1095

.

 1100

ne uolucris ritu flammaram moenia mundi
 diffugiant subito magnum per inane soluta
 et ne cetera consimili ratione sequantur
 neue ruant caeli penetralia templa superne 1105
 terraeque se pedibus raptim subducat et omnis
 inter permixtas rerum caelique ruinas
 corpora soluentes abeat per inane profundum,
 temporis ut puncto nil extet reliquiarum
 desertum praeter spatium et primordia caeca. 1110
 nam quacumque prius de parti corpora desse
 constitues, haec rebus erit pars inania leti,
 hac se turba foras dabit omnis material.

Haec sei pernosces, parua perductus opella

namque alid ex alio clarescet nec tibi caeca 1115
 nox iter eripiet quin ultima naturai.
 peruideas: ita res accendent lumina rebus.

LIBER SECVNDVS

Suaue, mari magno turbantibus aequora uentis,
 e terra magnum alterius spectare laborem;
 non quia uexari quemquamst iucunda uoluptas,
 sed quibus ipse malis careas quia cernere suaue
 est.

6 suaue etiam belli certamina magna tueri 5
 5 per campos instructa tua sine parte pericli.
 sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
 edita doctrina sapientum templa serena,
 despiciere unde queas alios passimque uidere
 errare atque uiam palantis quaerere uitae, 10
 certare ingenio, contendere nobilitate,
 noctes atque dies niti praestante labore
 ad summas emergere opes rerumque potiri.
 o miseras hominum mentes, o pectora caeca!
 qualibus in tenebris uitae quantisque periclis 15
 degitur hoc aei quodcumquest! nonne uidere
 nil aliud sibi naturam latrare, nisi utqui
 corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
 iucundo sensu cura semota metumque?
 ergo corpoream ad naturam pauca uidemus 20
 esse opus omnino, quae demant cumque dolorem.
 delicias quoque uti multas substernere possint
 gratius interdum, neque natura ipsa requirit,
 si non aurea sunt iuuenum simulacra per aedes
 lampadas igniferas manibus retinentia dextris, 25
 lumina nocturnis epulis ut suppedientur,
 nec domus argento fulget auroque renidet

nec citharae reboant laqueata aurataque tecta,
 cum tamen inter se prostrati in gramine molli
 propter aquae riuum sub ramis arboris altae 30
 non magnis opibus iucunde corpora curant,
 praesertim cum tempestas adridet et anni
 tempora conspergunt uiridantis floribus herbas.
 nec calidae citius decedunt corpore febres,
 textilibus si in picturis ostroque rubenti 35
 iacteris, quam si in plebeia ueste cubandum est.
 quapropter quoniam nil nostro in corpore gazae
 proficiunt neque nobilitas nec gloria regni,
 quod superest, animo quoque nil prodesse putandum;
 si non forte tuas legiones per loca campi 40
 feruere cum uideas belli simulacra cientis,
 subsidiis magnis et ecum ui constabilitas,
 ornatasque armis statuas pariterque animatas,
 his tibi tum rebus timefactae religiones
 effugiunt animo pauide; mortisque timores 45
 tum uacuum pectus lincunt curaque solutum,
 feruere cum uideas classem lateque uagari. 46 a
 quod si ridicula haec ludibriaque esse uidemus,
 re ueraque metus hominum curaеque sequaces
 nec metuunt sonitus armorum nec fera tela
 audacterque inter reges rerumque potentis 50
 uersantur neque fulgorem reuerentur ab auro
 nec clarum uestis splendorem purpureaz,
 quid dubitas quin omni' sit haec rationi' potestas?
 omnis cum in tenebris praesertim uita laboret.

1075 *debet* add. Wak. 1076 *aeque* Junt., *aequis* codd. 1077 *uenerunt* an *uenerere* uerum sit dubium est. 1078 in add. Mar. Ald. I Junt. 1082 *concilio* Mar. Junt., codd. *concilium* quod seruat Lach., *uictae* in *uictae* mutato. uinctae Benti. 1085 ante hunc u. lacunam statuerunt Ussing, M. 1091 *se ibi* Wak., *sibi* codd. 1094-1101 interuallum VIII uersuum in A codice relicto est. 1102 *penetralia* Nicc., *tonetralia* codd. 1108 *abeat* Mar. Junt. M., *abeant* codd. quod seruat Lach., *omnis* u. 1106 in *omnia* mutato. 1114 *sei* codd. correcti M. qui etiam uersum amissum esse statuit, *sic* codd., Lach. *scio*—*perdoctus*, Bern. *sis*—*perdoctus*.

II. 5 post 6 habent codd., transposuit Avanc. 12 *plabore* A B. 16 *uidere* A B G. 17 *utqui* codd., *ut* cui Avanc. Lach. Brieger. 18 *menti* Lach. 19 *semotu* Lamb. Lach. 21-23 *dolorem*, *delicias*—*possint*. *gratius* interdum *neque* n. i. r., interpunctionem primus sanauit M., *possint* (22) quod ipsum quoque corruptum est non laeessui. legendum uidetur *possis*. de toto loco uidendus Postgate in Diario Philologico t. xvi p. 126. 27 *fulget* codd., *fulgenti* Lach. sed cf. V 1049. *fulgens*—*renidens* Macrobr. Sat. VI 2 Pont. al. *fulgens*—*renidet* Mar. 28 *citharam* Macrobr. Sat. VI 2, *cithara* i. l. Sat. VI 2. *ornataque* Lach. *arquataque* Bern. *tecta* Lach., codd. *templa*. 41 *feruere* aliquot codd. correcti, *frueri* A, *eruere* B. 42 *et ecum* u. c. M., codd. *epicuri*, Lach. s. *magnisque* elephantis c. 43 ita legit M., *ornatas* armis *itatuas* (A, *itatuas* B G) *tariterque* animatas codd., o. a. *ualidas* p. a. Lach., o. a. *pariter* p. a. Bern. Ellis in Diario Philologico t. xiv p. 90 *ornatas* armis *statuas*, st. pro substantiuo accipiens. 45 *pauide* codd. secundum Lach., Woltjer (Nou. Annal. t. cxix) in A *pauidae* esse affirmat, in B autem *pauide*. *pauidae* recte reposuit. 46 *pectus* Lamb., *tempus* codd. 46 a uersum a Nonio p. 503 laudatum huc rettulit M., post 43 ponit Lach. 52 *purpureai* Nicc., codd. *purpura*. 54 *laboret* Nicc. B ex corr., codd. *raboret*.

nam ueluti pueri trepidant atque omnia caecis
in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
quae pueri in tenebris pauitant finguntque futura.
hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessesse
non radii solis neque lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque.

Nunc age, quo motu genitalia materiai
corpora res varias gignant genitasque resoluant
et qua ui facere id cogantur quaeque sit ollis
reddita mobilitas magnum per inane meandi,
expediam: tu te dictis praebere memento.
nam certe non inter se stipata cohaeret
materies, quoniam minui rem quamque uidemus
et quasi longinquo fluere omnia cerimus aëro
ex oculisque uetustatem subducere nostris,
cum tamen inelucis uideatur summa manere
propterea quia, quae decedunt corpora cuique,
unde abant minuunt, quo uenere augmine do-
nant,

illa senescere at haec contra florescere cogunt,
nec remorantur ibi, sic rerum summa nouatur
semper, et inter se mortales mutua uiuunt.
augescunt aliae gentes, aliae minuuntur,
inque breui spatio mutantur saecula animantium
et quasi cursores uitai lampada tradunt.

Si cessare putas rerum primordia posse
cessandoque novos rerum progignere motus,
auius a uera longe ratione uagaris.
nam quoniam per inane uagantur, cuncta necessest
aut grauitate sua ferri primordia rerum
aut ictu forte alterius. nam cum cita saepe
obuia conflire, fit ut diuersa repente
dissiliant; neque enim mirum, durissima quae sint
ponderibus solidis neque quicquam a tergo ibus
obstet.

et quo iactari magis omnia materiai
corpora peruideas, reminiscere totius inum
nil esse in summa, neque habere ubi corpora prima
consistant, quoniam spatium sine fine modoquest
immensumque patere in cunctas undique partis
pluribus ostendi et certa ratione probauimus.
quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
reddita corporibus primis per inane profundum,
sed magis adsiduo uariouque exercita motu
partim interuallis magnis confulta resultant,
pars etiam breuibus spatiis uexantur ab ictu.
et quaecumque magis condenso conciliatu
exiguus interuallis conuecta resultant,
indupedita suis perplexis ipsa figuris,
haec ualidas saxi radices et fera ferri
corpora constituunt et cetera de genere horum
paucula quae porro magnum per inane uagantur.
cetera dissiliunt longe longeque recursant
in magnis interuallis: haec aera rarum
sufficiunt nobis et splendida lumina sois.
multaque praeterea magnum per inane uagantur,
conciliis rerum quae sunt reiecta nec usquam
consociare etiam motus potuere recepta.
cuius, uti memoro, rei simulacrum et imago
ante oculos semper nobis uersatur et instat.
contemplator enim, cum solis lumina cumque
inserti fundunt radii per opaca domorum:
multa minuta modis multis per inane uidebis

corpora misceri radiorum lumine in ipso
et uelut aeterno certamine proelia pugnas
edere turmatim certantia nec dare pausam,
conciliis et discidiis exercita crebris;
conicere ut possis ex hoc, primordia rerum
quale sit in magno iactari semper inani.
dumtaxat rerum magnarum parua potest res
exemplare dare et uestigia notitiae.

hoc etiam magis haec animum te aduvertere par est
corpora quae in solis radiis turbare uidentur,
quod tales turbae motus quoque materiai
significant clandestinos caecosque subesse.
multa uidebis enim plagis ibi percita caecis
commutare uiam retroque repulsa reuerti
nunc huc nunc illuc in cunctas undique partis.
scilicet hic a principiis est omnibus error.
prima mouentur enim per se primordia rerum;
inde ea quae paruo sunt corpora conciliatu
et quasi proxima sunt ad uiris principiorum,
ictibus illorum caecis impulsu ciuntur,
ipsaque proporro paulo maiora lacessunt.

sic a principiis ascendit motus et exit
paulatim nostros ad sensus, ut moueantur
illa quoque, in solis quae lumine cernere quimus
nec quibus id faciant plagis appareat aperte.

Nunc quae mobilitas sit reddita materiai
corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
primum aurora nouo cum spargit lumine terras
et uariae uolucres memora auiā peruolitantes
aera per tenerum liquidis loca uocibus opplent,
quam subito soleat sol ortus tempore tali
conuestire sua perfundens omnia luce,
omnibus in promptu manifestumque esse uidemus.

at uapor is quem sol mittit lumenque serenum
non per inane meat uacuum; quo tardius ire
cogitur, aérias quasi dum diuerberet undas.
nec singillatim corpuscula quaeque uaporis
sed complexa meant inter se conque globata;
quapropter simul inter se retrahuntur et extra
officiuntur, uti cogantur tardius ire.

at quae sunt solida primordia simplicitate,
cum per inane meant uacuum nec res remoratur
ulla foris atque ipsa, suis e partibus una,
unum in quem coepere locum conixa feruntur,
debent nimirum praecellere mobilitate
et multo citius ferri quam lumina solis
multiplexque loci spatium transeurrere eodem
tempore quo solis peruolant fulgura caelum.

(nec persectari primordia singula quaeque
ut uideant qua quicque geratur cum ratione.

At quidam contra haec, igitur materiai,
naturam non posse deum sine numine credunt
tanto opere humanis rationibus admoderate
tempora mutare annorum frugesque creare,
et iam cetera, mortalis quae suadet adire
ipsaque deducit dux uitae dia uoluptas
et res per Veneris blanditur saecula propagent,
ne genus occidat humanum. quorum omnia causa
constituisset deos cum fingunt, omnibus rebus
magno opere a uera lapsi ratione uidentur.
nam quamuis rerum ignorem primordia quae sint,
hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
confirmare aliisque ex rebus reddere multis,

68 *quamque uidemus* Nicc. B ex corr., codd. *quatinquidemus*. 73 *augmine* B ex corr. Nicc., codd. *agmine*. 84 *ferri* Nicc. B ex corr., codd. *terri*. 85 *cum (quam) uidet* Wak. 86 *conflere* codd., corr. Lamb. in notis manu scr. ut Avanc., codd. *uti*. 88 ita I. Voss. in notis manu scriptis, *tergibus* codd. 92 *om. est* Bockem. 95 *nulla* Nicc., codd. *multa*. 98 *confulta* omnes codd. Lach. M. uerbi usum paullo insolentiorum lacessuerunt Lamb. Wak. alii, exemplis confirmant Postgate (ad Prop. i. 87 et prius in Diario Philolog. t. ix p. 64). 99 *breuibus* Nicc., *breuius* codd. 112 *memoro* rei Vat. 1706. Reg. Pont. Avanc. uulg., *memoror* rei codd. 134 *conciliatu* Nicc., *conclutatu* codd. 137 *proporro* Turneb. Lach., *porro* codd. 152 *quasi dum diuerberet* codd. teste Lach. M., sed Woltjer affirmat (in Nou. Annal. t. exix p. 782) *diuerberet* (quod Pont. Lamb. coniecerunt) et in A codice esse et in B. 155 *se retrahuntur* Priscian. p. 802, *se trahuntur* codd. 158 *remoratur* Pont. Mar. Ald. 1 Iunt., *remorauit* codd. 159 *una* M., *unum* codd. 160 *conixa* Ver. Ven. uulg., *conixa* codd. u. 165-185 ab hoc loco alienos esse uidit Lach., amissos esse aliquot ante 165 uersus uidit Pont. Bern., nihil amissum esse statuens, u. 167 ante 165 posito pro *persectari* legit *persectati*. 166 *ut uideant* Nicc., codd. *ut deant*. 168 *numine credunt* M. ut ante Pont., Mar. Junt. Lach. uulg. *rentur*, codd. *reddi*.

nequaquam nobis diuinitus esse creatam
naturam mundi: *tanta stat* praedita culpa.
quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
nunc id quod superest de motibus expediemus.)

Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
confirmare tibi, nullam rem posse sua ui
corpoream sursum ferri sursumque meare;
ne tibi dent in eo flammaram corpora fraudem.
sursum enim uersus gignuntur et augmina sumunt
et sursum nitidae fruges arbustaque crescunt,
pondera, quantum in se est, cum deorsum cuncta
ferantur.

nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum
et celeri flamma degustant tigna trabesque,
sponte sua facere id sine ui subigente putandum est.
quod genus e nostro quom missus corpore sanguis
emicat exultans alte spargitque cruorem.
nonne uides etiam quanta ui tigna trabesque
respuat umor aquae? nam quo magis ursimus alte
derecta et magna ui multi pressimus aegre,
tam cupide sursum reuomit magis atque remittit,
plus ut parte foras emergant exilantque.
nec tamen haec, quantum est in se, dubitamus,
opinor,

quin uacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
sic igitur debent flammae quoque posse per auras
aeris expressae sursum succedere, quamquam
pondera, quantum in se est, deorsum deducere pug-
nent,

nocturnasque faces caeli sublime uolantis
nonne uides longos flammaram ducere tractus
in quascumque dedit partis natura meatum?
non cadere in terram stellae et sidera cernis?
sol etiam *caeli* de uertice dissipat omnis
ardorem in partibus et lumine conserit arua;
in terras igitur quoque solis uergitur ardor.
transuersosque uolare per imbris fulmina cernis:
nunc hinc nunc illinc abrupti nubibus ignes
concurant; cadit in terras uis flammea uolgo.

Illud in his quoque te rebus cognoscere auemus,
corpora cum deorsum rectum per inane feruntur
ponderibus propriis, se incerto tempore ferme
incertisque locis spatio depellere paulum,
tantum quod momen mutatum dicere possis.
quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
imbris uti guttae, caderent per inane profundum,
nec foret offensus natus nec plaga creata
principiis: ita nil unquam natura creasset.

Quod si forte aliquis credit grauiora potessee
corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
incidere ex supero leuioribus atque ita plagas
gignere quae possint genitalis reddere motus,
anius a uera longe ratione recedit.

nam per aquas quaecumque cadunt atque aera
rarum,

haec pro ponderibus casus celerare necessessest
propterea quia corpus aquae naturae tenuis
aeris haut possunt aequae rem quamque morari,
sed citius cedunt grauioribus exsuperata;
at contra nulli de nulla parte neque ullo
tempore inane potest uacuum subsistere rei,
quin, sua quod natura petit, concedere pergat;

omnia quapropter debent per inane quietum
aeque ponderibus non aequis concita ferri.
haud igitur poterunt leuioribus incidere unquam
ex supero grauiora neque ictus gignere per se
qui uariant motus per quos natura gerat res.
quare etiam atque etiam paulum inclinare necessessest
corpora; nec plus quam minimum, ne fingere motus
obliquos uideamur et id res uera refutet.
namque hoc in promptu manifestumque esse uide-
mus,

pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
ex supero cum praecipitant, quod cernere possis;
sed nil omnino *recta* regione uiui
declinare quis est qui possit cernere sese?

Denique si semper motus conecititur omnis
et uetere exoritur *semper* nouus ordine certo
nec declinando faciunt primordia motus
principium quoddam quod fati foedera rumpat,
ex infinito ne causam causa sequatur,
libera per terras unde haec animantibus exstat
unde est haec, inquam, fatis auolsa *potestas*
per quam progredimur quo ducit quemque uoluntas,
declinamus item motus nec tempore certo
nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit mens?

nam dubio procul his rebus sua cuique uoluntas
principium dat et hinc motus per membra rigantur.
nonne uides etiam patefactis tempore puncto
carceribus non posse tamen prorumpere equorum
uim cupidam tam de subito quam mens auct ipsa?
omnis enim totum per corpus material
copia conquiri debet, concita per artus
omnis ut studium mentis conixa sequatur;
ut uideas initum motus a corde creati
ex animique uoluntate id procedere primum,
inde dari porro per totum corpus et artus.

nec similest ut cum impulsu procedimus ictu
uiribus alterius magnis magnoque coactu;
nam tum materiem totius corporis omnem
perspicuumst nobis inuitis ire rapide,
donec eam refrenauit per membra uoluntas.

iamne uides igitur, quamquam uis extera multos
pellat et inuitos cogat procedere saepe
praecipitesque rapi, tamen esse in pectore nostro
quiddam quod contra pugnare obstareque possit?
cuius ad arbitrium quoque copia material
cogitur interdum flecti per membra per artus
et proiecta refrenatur retroque residit.

quare in seminibus quoque idem fateare necessessest,
esse aliam praeter plagas et pondera causam
motibus, unde haec est nobis innata potestas,
de nilo quoniam fieri nil posse uidemus.
pondus enim prohibet ne plagis omnia fiant
externa quasi ui; sed ne mens ipsa necessum
intestinum habeat cunctis in rebus agendis
et deuicta quasi *hoc* cogatur ferre patique,
id facit exiguum clinamen principiorum
nec regione loci certa nec tempore certo.

Nec stipata magis fuit umquam material
copia nec porro maioribus interuallis;
nam neque adangescit quicquam neque deperit inde.
quapropter quo nunc in motu principiorum
corpora sunt, in eodem ante acta aetate fuere

131 *tanta stat* Lach. collato u. 199, codd. *quamquam*, *quanta stat* Postgate in Diario Philologico t. xvi p. 127. 187
frudem B. 193 *subigente* Lamb., codd. *subiecta*, *subeunte* Bern. 194 *quom* Nicc., *com* A Lach., *cum* B. 197 *alte* Flor.
31, *altu* codd. 198 *deiecta* Lach. 199 *reuomit* Pont. Naug., *remouet* codd. 203 *d. fl. quoque* Ald. 1 Junt., codd.
quoque d. fl. 205 *in se est deorsum deducere* Mar. Ald. 1 Junt., codd. *inest deorsum ducere*, *quantum in se deorsum*
ducere Pont. Lach., *decidere* Susem(ihl.). 209 *cadere in terram* Nicc., *caderem in terra* codd. 210 *caeli* add. Bern.
214 *abruptis* Macrob. Sat. VI 1 27. 218 *se add. M. ferme* Flor. 31 Cantab. Mar., *ferme* codd. 219 *loci spatii decessere*
Lach. 227 *plagas* B ex corr. Lamb., codd. *plag.* 229 *anius* Nicc., codd. *aulus*. 233 *aeris* haud Nicc., *haerant* A,
haeraud B G. 234 *exsuperata* Mar. Junt., *exsuperate* codd. 240 *poterunt* Flor. 31 Cantab., *potuerunt* codd. 247 *se*
add. Flor. 31 Cantab. cett. 249 *recta* add. Nicc., *nulla* Lach. 250 *pro possit* Lach. *praestet*, *pro sese* Bern. *sensus*.
251 *motus* Flor. 31 Cantab., *motu* codd. 252 *semper* add. Nicc. Flor. 31 Cantab. *edd. exacto exoritur* Lach. 257 *potestas*
Lach., *uoluptas* codd. 264 *equorum* Brix(iensis editio), *quorum* codd. 267 *conquiri* A ex corr. G Nicc., *conciri* A B
Lach. 268 *conixa* Gif(anus), *conixa* codd. 275 *perspicuum nobis* A B. 278, 279 *pellat—rapi* Avanc., *pallat—*
rapi codd. *in pectore nostro* uett. *edd. in ictore* no. B, *inictor* A. 281 *capia* Flor. 31 Cantab., *cona* codd. 283 *residit*
Flor. 31, *residia* codd. 291 *quasi* Nicc., *quaci* codd. *hoc* add. M., *id* Lach. 294 *fuit unquam* Junt., codd. *fulum*
quam.

et post haec semper simili ratione ferentur,
et quae conserint gigni gignentur eadem
condicione et erunt et crescent uique ualebunt,
quantum cuique datum est per foedera naturae.
nec rerum summam commutare illa potest uis;
nam neque, quo possit genus ullum materiali
effugere ex omni, quicquam est *extra*, neque in

omne
unde coorta queat noua uis inrumpere et omnem
naturam rerum mutare et uertere motus.

Illud in his rebus non est mirabile, quare,
omnia cum rerum primordia sint in motu,
summa tamen summa uideatur stare quiete,
praeterquam siquid proprio dat corpore motus.
omnis enim longe nostris ab sensibus infra
primorum natura iacet: quapropter, ubi ipsa
cernere iam nequeas, motus quoque surpere debent;
praesertim cum, quae possimus cernere, celent

saepe tamen motus spatio ducta locorum.
nam saepe in colli tondentes pabula laeta
lanigerae reptant pecudes quo quamque uocantes
inuitant herbae gemmantes rore recenti,
et satiati agni ludunt blandique coruscant;

omnia quae nobis longe confusa uidentur
et uelut in uiridi candor consistere colli.
praeterea magnae legiones cum loca cursu
camporum complent belli simulacra cientes,
fulgor ibi ad caelum se tollit totaque circum

aere renidescit tellus superque uirum ui
excitit pedibus sonitus clamoreque montes
icti relectant uoces ad sidera mundi
et circumuolitant equites mediosque repente
tramittunt ualido quatientes impete campos.

et tamen est quidam locus altis montibus *unde*
stare uidentur et in campis consistere fulgor.

Nunc age iam deinceps cunctarum exordia rerum
qualia sint et quam longe distantia formis
percepi, multigenis quam sint uariata figuris;
non quo multa parum simili sint praedita forma,
sed quia non uolgo paria omnibus omnia constant.
nec mirum; nam cum sit eorum copia tanta
ut neque finis, uti docui, neque summa sit ulla,
debent nimirum non omnibus omnia prorsum
esse pari filo similique adfecta figura.

praeter *eat* genus humanum mutaeque natantes
squamigerum pecudes et laeta armenta feraeque
et uariae uolucres, laetantia quae loca aquarum
concelebrant circum ripas fontisque laeuesque,
et quae peruolgant nemora auia peruolitantes;

quorum unum quiduis generatim sumere perge,
inuenies tamen inter se differre figuris
nec ratione alia proles cognoscere matrem
nec mater posset prolem; quod posse uidemus
nec minus atque homines inter se nota cluere.
nam saepe ante deum uitululus delubra decora
turieramas propter mactatus concidit aras
sanguinis expirans calidum de pectore flumen;
at mater uiridis saltus orbacha peragrans
noscit humi pedibus uestigia pressu bisuleis,
omnia conuiscens oculis loca si queat usquam
conspicere amissum fetum, completque querellis
frondiferum nemus absistens et crebra reuisit
ad stabulum desiderio perfixa iuueni,

nec tenerae salices atque herbae rore uigentes
fluminaque illa queunt summis labentia ripis

oblectare animum subitamque auertere curam,
nec uitulorum aliae species per pabula laeta
deriuare queunt animum curaueque leuare:

usque adeo quiddam proprium notumque requirit.
praeterea teneri tremulis cum uocibus haedi
cornigeras norunt matres agnique petulci
balantum pecudes: ita, quod natura repositit,
ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.

postremo quoduis frumentum non tamen omne
quique suo genere inter se simile esse uidebis,
quin intercurrat quaedam distantia formis.
concharumque genus parili ratione uidemus
pingere telluris gremium, qua mollibus undis
litoris incurui bibulam panit aequor harenam.

quare etiam atque etiam simili ratione necessest,
natura quoniam constant neque facta manu sunt
unius ad certam formam primordia rerum,
dissimili inter se quaedam uolitare figura.

Perfacile est tali ratione exsoluere nobis
quare fulmineus multo penetratior ignis
quam noster fuit et taedis terrestribus ortus;
dicere enim possis caelestem fulminis ignem
suptilem magis e paruus constare figuris
atque ideo transire foramina quae nequit ignis
noster hic e lignis ortus tae daeque creatus.

praeterea lumen per cornum transit, at imber
respuitur. quare? nisi luminis illa minora
corpora sunt quam de quibus est liquor almus aqua-
rum.

et quamuis subito per colum uina uidemus
perfluere; at contra tardum cunctatur olium,
aut quia nimirum maioribus est elementis
aut magis hamatis inter se perque plicatis,
atque ideo fit uti non tam diducta repente
inter se possint primordia singula quaeque
singula per cuiusque foramina permanare.

Huc accedit uti mellis lactisque liquores
iucundo sensu linguae tractentur in ore;
at contra tae tra absinthii natura ferique
centauri foedo pertorquent ora sapore;
ut facile agnoscas e leuibis atque rutundis
esse ea quae sensus iucunde tangere possunt,
at contra quae amara atque aspera cumque uidentur,
haec magis hamatis inter se nexa teneri

proptereaque solere uias rescindere nostris
sensibus introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo bona sensibus et mala tactu
dissimili inter se pugnant perfecta figura;
ne tu forte putes serrae stridentis acerbum
horrorem constare elementis leuibis aequae
ac musaeae mele, per chordas organici quae
mobilibus digitis expergefata figurant;
neu simili penetrare putes primordia forma
in nares hominum, cum tae tra cadauera torrent,
et cum scena croco Cilici perfusa recens est
araque Panchaeos exhalat propter odores;
neu bonos rerum sensus constare colores
semine constituas, oculos qui pascere possunt,
et qui conpungunt aciem lacrimareque cogunt
aut foeda specie diri turpesque uidentur.
omnis enim, sensus quae mulcet cumque, *figura*
haut sine principali aliquo leuore creatast;
at contra quaecumque molesta atque aspera constat,
non aliquo sine materiae squalore repertast.

sunt etiam quae iam nec leuia iure putantur

305 *extra* add. M., Lach. in fine uersus *scorum*. 313 *ipsa* Gif., codd. *ipsum*. 314 *surpere* Pont. Jun., *asurpere* codd. 322 *uelut* Lach., *ueluti* codd. 325 *ibi* Mar. Ald. 1 Jun., *ubi* codd. 330 *tramittunt* A, *transmittunt* B. 331 *unde* add. Nicc. 334 ex III 32 irrepsisse censet Tohte quod ueri simile. 337 *constant* correcti codd. uulg. Lamb., codd. *constat*, Lach. *constant*. cf. 694, 724. 342 *praeter eat* M., codd. *praetere*, Non. p. 158 *praeterea*. 343 *armenta* Bentleius et Tonsoni editio, *arbusta* codd. 347 *quiduis* Lach., codd. *quod uis*. 356 *noscit* Lach., *non quit* A, *oinquit* B, *oinquit* G. *nouit* Brieger, *inquit* Maguire in Hermathena iv p. 417. 359 *absistens* M., *adsistens* codd., *adsidens* Lach., *adsistens* uulg. 361 *uidentes* Macrob. Sat. VI 2. 362 *illa* A B G, *ulla* Macrob. l. l. 363 *solitam* Lach. quod recte improbat M. uerbum corruptum uidetur. 369 *balantum* A G, *balatum* B. 371 *non ita* Memmi Bruno. 372 *quique* Lach., codd. *quidque*. 381 *est tali* Lach., *est animi* codd., *parili* Bern. 383 *fuit* Faber Benti., *fuat* codd. 387 *ortu* Lach. 390 *almus* B ex corr., Brix. Pont., codd. *almus*. 397 *coli usque* Bruno. 400 *absenti* B. 403 *iucunde* tangere Nicc., *iucundet tacere* codd. 413 *mobilibus* Politian., *nobilibus* codd. 421 *diri* Lach., *di* codd. 422 *figura* add. Lach. ut ante Schneidewin. 423 *leuore* Avanc., codd. *leuiore*.

esse neque omnino flexis mucronibus unca,
sed magis angellis paulum prostantibus, *utqui*
titillare magis sensus quam laedere possint;
faecula iam quo de genere est inulaeque sapes. 430
denique iam calidos ignis gelidamque pruinam
dissimili dentata modo conpungere sensus
corporis, indicio nobis est tactus uterque.
tactus enim, tactus, pro diuum numina sancta,
corporis est sensus, uel cum res externa sese 435
insinuat, uel cum laedit quae in corpore natast
aut inuat egrediens genitalis per Veneris res,
aut ex offensu cum turbant corpore in ipso
semina confunduntque inter se concita sensum;
ut si forte manu quamuis iam corporis ipse 440
tute tibi partem ferias atque experire.
quapropter longe formas distare necessest
principiis, uarios quae possint edere sensus.

Denique quae nobis durata ac spissa uidentur,
haec magis hamatis inter sese esse necessest 445
et quasi ramosis alte compacta teneri.
in quo iam genere in primis adamantina saxa
prima acie constant ictus contemnere sueta
et ualidi silices ac duri robora ferri
aeraque quae claustris restantia uociferantur. 450
illa quidem debent e leuibus atque rutundis
esse magis, fluuido quae corpore liquida constant;
[namque papaueris haustus itemst facilis quod
aquarum]

nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque
et procurus item proclue uolubilis exstat. 455
omnia postremo quae puncto tempore cernis
diffugere, ut fumum nebulas flammisque, necessest,
si minus omnibu' sunt e leuibus atque rutundis,
at non esse tamen perplexis indupedita,
pungere uti possint corpus penetrareque *uesca* 460
nec tamen haerere inter se; quodcumque uidemus
sensibu' sedatum, facile ut cognoscere possis
non e perplexis sed acutis esse elementis.
sed quod amara uides eadem quae fluuida constant,
sudor uti maris est, minime mirabile habeto; 465
nam quod fluuidus est, e leuibus atque rutundis
est, et *squalida multa creant admixta doloris*
corpora; nec tamen haec retineri hamata neces-
sumst;

scilicet esse globosa tamen, cum squalida constant,
prouolui simul ut possint et laedere sensus. 470
et quo mixta putes magis aspera leuibus esse
principiis, unde est Neptuni corpus acerbum,
est ratio discernendi; seorsumque uidendi
umor dulcis, ubi per terras crebrius idem
percolatur, ut in foueam fluat ac mansuescat; 475
inquit enim supera tae'tri primordia uiri,
aspera quom magis in terris haerescere possint.

Quod quoniam docui, pergam conecere rem quae
ex hoc apta fidem ducat, primordia rerum
finita uariare figurarum ratione. 480
quod si non ita sit, rursum iam semina quaedam
esse infinito debebunt corporis auctu.

namque in eodem, una cuiusuis in breuitate
corporis inter se multum uariare figurae
non possunt: fac enim minimis e partibus esse 485
corpora prima tribus, uel paulo pluribus auge;
nempe ubi eas partis unius corporis omnis,
summa atque ima locans, transmutans dextera laeuis,
omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
formai speciem totius corporis eius, 490
quod superest, si forte uoles uariare figuras,
addendum partis alias erit, inde sequetur,
adsimili ratione alias ut postulet ordo,
si tu forte uoles etiam uariare figuras.
ergo formarum nouitatem corporis augmen 495
subsequitur. quare non est ut credere possis
esse infinitis distantia semina formis,
ne quaedam cogas inmani maximitate
esse, supra quod iam docui non posse probari.
iam tibi barbaricae uestes Meliboeaque fulgens 500
purpura Thessalico concharum tacta colore

aurea pauonum ridenti imbuta lepore
saecula, nouo rerum superata colore iacerent
et contemptus odor smyrnae mellisque sapes, 505
et cyanea mele Phoebeaque daedala chordis
carmina consimili ratione oppressa silerent;
namque aliis aliud praestantius exoreretur.
cedere item retro possent in deteriores
omnia sic partis, ut diximus in melioris;
namque aliis aliud retro quoque tae'trius esset 510
naribus auribus atque oculis orisque sapor.
quae quoniam non sunt, sed rebus reddita certa
finis utrimque tenet summam, fateare necessest
materiem quoque finitis differre figuris.
denique ab ignibus ad gelidas iter usque pruinis
finitumst retroque pari ratione remensumst; 516
omnis enim calor ac frigus mediique tepores
interutrasque iacent explentes ordine summam.
ergo finita distant ratione creata,
incipiti quoniam mucroni utrimque notantur, 520
hinc flammis illinc rigidis infesta pruinis.

Quod quoniam docui, pergam conecere rem quae
ex hoc apta fidem ducat, primordia rerum,
inter se simili quae sunt perfecta figura,
infinita cluere. etenim distantia cum sit 525
formarum finita, necesse est quae similes sint
esse infinitas aut summam materiai
finitam constare, id quod non esse probau
uersibus ostendens corpuscula materiai
ex infinito summam rerum usque tenere, 530
undique protelo plagarum continuato.
nam quod rara uides magis esse animalia quaedam
fecundamque minus naturam cernis in illis,
at regione locoque alio terrisque remotis
multa licet genere esse in eo numerumque repleti;
sicut quadripedum cum primis esse uidemus 536
in genere anguimanus elephantos, India quorum
milibus e multis uallo munitur eburno,
ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum

427 uncaque codd. 428 utqui add. M., N. P. Howard, et quae uulg., quaeque Lach., unde Bern. fortasse recte.
429 possint A Nicc. Flor. 31 Cantab. M., possunt B G uulg. Lach. 430 inulaeque Lamb., inuiaque codd. 437 grediens
codd., egr. Flor. 31 al. 438 atque Lach. 439 que add. Mar. Junt. uulg. 441 e Lach., ex codd. sed hoc uno loco.
453 spurius censent Lamb. M., Lach. genuinum, quod (M. Hauptio duce) in quasi mutato. 455 procurus Junt., codd.
perculsus. 458 omnibu' Muret. Lamb., codd. omnia. 460 uesca M., saxa codd., laxa olim M., scse Lach. 461 uen-
numst Lach. 462 sensibu' sedatum codd., s. sed rarum Lach., uentis esse datum Bern. 465 habeto M., debet codd.,
Lach. aut habebis legendum putat ut quod minus ueri simile ei uidetur perisse uersum, hoc probat Bern. 467
M. pro eo quod habent codices est e leuibus atque rutundi admixta doloris, leuibus atque rutundi e uersu praecedente
illatis, Bern. e. e. squalida sunt illis a. d. 468 necsumst Lach., codd. necessu. 471 quo Pont. Mar. Junt., quod codd.
473 discernendi; punctum add. M., uidendi: puncto sublato. 476 post 473 ponit Lach. 477 quom M., quo codd. 483
in eodem, una M., codd. in eadem una, Lach. eadem unius, Brieger in eadem una c. iam br. 497 semina A ex corr.,
codd. femina. 499 probari Ald. 1 Junt., probare codd. 501 tacta Oudendorp. Lach., tecta codd. uersum intercidisse
censet M. qualis et quos ostendunt in solis luce colores. 502 ita Fr. Medices, codd. rident; Lach. aurea, p. ridenti imitata l.
503 nouo Fr. Medices, codd. noua. 504 odor Flor. 31 Cantab. Brix. cett., udor codd. 512 sed add. Lach. 514 finitis
Pont. Mar. cett., infinitis codd. 515 iter usque Lach., hiemisque codd. 517 omnis codd., ambit Lach. 518 interutrasque
Lach. 520 mss. ancepi. 521 infesta Lach., infessa codd. 522-528 uncinis inclusit Lach., idem nouum argumentum
ex u. 529 ordiri putat, ibique uersibus in protenus mutat. cogitauit idem de lacuna post uersibus statuenda; hanc
arripuit Bern. 528 probauit M. sublato puncto. 529 ostendens M., ostendam codd. edd. 533 minus Lach., magis codd.
535 genere Mar. ? Junt., genera codd. 536 sicut Bentl., sic uti codd. u. Lach. ad loc.

uis est, quarum nos perpauca exempla uidemus. 540
sed tamen id quoque uti concedam, quamlibet esto
unica res quaedam natiuo corpore sola,
cui similis toto terrarum nulla sit orbi;
infinita tamen nisi erit uis materiai
unde ea progigni possit concepta, creari 545
non poterit, neque, quod superest, prorescere alicue.
quippe etenim sumam hoc quoque uti finita per omne
corpora iactari unius genitalia rei,

unde ubi qua ui et quo pacto congressa coibunt
materiae tanto in pelago turbaque aliena? 550
non, ut opinor, habent rationem conciliandi;
sed quasi saletragis magnis multisque coortis
disiectare solet magnum mare transtra gubernata
antennas proram malos tonsasque natantis,
per terrarum omnis oras fluitantia aplustra 555
ut uideantur et indicium mortalibus edant,
infidi maris insidias uirisque dolumque
ut uitare uelint, neue ullo tempore credant,
subdola cum ridet placidi pellacia ponti,
sic tibi si finita semel primordia quaedam 560
constitues, aeuom debebunt sparsa per omnem
disiectare aestus diuersi materiai,
numquam in concilium ut possint compulsa coire
nec remorari in concilio nec crescere adaucta;
quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
et res progigni et genitas prorescere posse. 566
esse igitur genere in quouis primordia rerum
infinita palam est unde omnia suppeditantur.

Nec superare queunt motus itaque exitiales
perpetuo neque in aeternum sepelire salutem, 570
nec porro rerum genitales auctificique
motus perpetuo possunt seruare creata.
sic aequo geritur certamine principiorum
ex infinito contractum tempore bellum:
nunc hic nunc illic superant uitalia rerum 575
et superantur item. miscetur funere uagor
quem pueri tollunt uisentis luminis oras;
nec nox ulla diem neque noctem aurora secutat
quae non audierit mixtos uagitibus aegris
ploratus mortis comites et funeris atri. 580

Illud in his obsignatum quoque rebus habere
conuenit et memori mandatum mente tenere,
nil esse, in promptu quorum natura uidetur,
quod genere ex uno consistat principiorum,
nec quicquam quod non permixto semine constet.
et quodecumque magis uis multas possidet in se 586
atque potestates, ita plurima principiorum
in sese genera ac uarias docet esse figuras.
principio tellus habet in se corpora prima
unde mare immensum uoluentes frigora fontes 590
adsidue renouent, habet ignes unde oriantur.
nam multis succensa locis ardent sola terrae,
eximius uero furit ignibus impetus Aetnae.
tum porro nitidas fruges arbustaque laeta
gentibus humanis habet unde extollere possit, 595
unde etiam fluuios frondes et pabula lacta
montiuago generi possit praebere ferarum.
quare magna deum mater materque ferarum
et nostri genetrix haec dicta est corporis una.

Hanc ueteres Graium docti cecinere poetae 600
sedibus in curru biuios agitare leones,
aeris in spatio magnam pendere docentes
tellurem neque posse in terra sistere terram.

adiungere feras, quia quamuis effera proles
officiis debet moliri uicta parentum. 605

muralique caput summum cinxere corona,
eximius munita locis quia sustinet urbes;
quo nunc insigni per magnas praedita terras
horrifice fertur diuinæ matris imago.

hanc uariae gentes antiquo more sacrorum 610
Idaeam uocitant matrem Phrygiasque ceteruas
dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
per terrarum orbem fruges coepisse creari.

gallos attribuunt, quia, numen qui uiolarint
matris et ingrati genitoribus inuenti sint, 615

significare uolunt indignos esse putandos,
uiuam progeniem qui in oras luminis edant.
tympana tenta tonant palmis et cymbala circum
concaua, raucisonoque minantur cornua cantu,

et Phrygio stimulat numero caua tibia mentis,
telaque praeportant uiolenti signa furoris, 621

ingratos animos atque impia pectora uolgi
conterre metu quae possint numini diuæ.

ergo cum primum magnas inuicta per urbis
munificat tacita mortalis muta salute, 625

aere atque argento sternunt iter omne uiarum
largifica stipe ditantes ninguntque rosarum
floribus umbrantes matrem comitumque ceteruas.

hic armata manus, Curetas nomine Grai 629
quos memorant Phrygios, interse forte quodarmis

ludunt in numerumque exultant sanguinolenti
terrificas caput quatientes numine cristas,
Dictaeos referunt Curetas qui Iouis illum
uagitum in Creta quondam occulasse feruntur,

cum pueri circum puerum pernice chorea 635
armatei in numerum pulsarent aeribus aera, 637

ne Saturnus cum malis mandaret adeptus
aeternumque daret matri sub pectore uolnus. 639

propterea magnam armati matrem comitantur,
aut quia significant diuam praedicere ut armis
ac uirtute uelint patriam defendere terram

praesidioque parent decorique parentibus esse.
quae bene et eximie quamuis disposta ferantur,

longe sunt tamen a uera ratione repulsa. 645
omnis enim per se diuom natura necessesit

immortali aeuo summa cum pace fruatur
semota ab nostris rebus seiunctaque longe;

nam priuata dolore omni, priuata periculis,
ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri, 650

nec bene promeritis capitur neque tangitur ira.
hic si quis mare Neptunum Cereremque uocare
constituit fruges et Bacchi nomine abuti

mauolt quam laticis proprium proferre uocamen,
concedamus ut hic terrarum dictitet orbem 655

esse deum matrem, dum uera re tamen ipse
659 religione animum turpi contingere parcat.

terra quidem uero caret omni tempore sensu,
et quia multarum potitur primordia rerum,

multa modis multis effert in lumina solis. 660
Saepe itaque ex uno tondentes gramina campo

lanigeræ pecudes et eorum duellica proles
buceriaeque greges eodem sub tegmine caeli

ex unoque sitim sedantes flumine aquai 664
dissimili uiuunt specie retinentque parentum

665 naturam et mores generatim quaeque imitantur.
tanta est in quouis genere herbae materiai

dissimilis ratio, tanta est in flumine quoque.
hinc porro quamuis animantem ex omnibus unam

541 lubet B ex corr. Flor. 31 Cantab., inbet codd. 543 nulla add. Lach., non sit in orbi B ex corr., non sit in orbe codd. correcti uulg. 547 sumam hoc quoque uti M., codd. sumant oculi, si mouentur Lach. 553 gubernata Lamb., caueria codd., cauerias B ex corr. 555 aplustra Politian. Mar. Junt., plaustra A, plaustra B Nicc. Cantab., frusta Madv. recte ut uidetur. 560 si finita B ex corr. uett. edd., si finita codd. 586 quod cumque Lach., quae cumque codd. 593 et 607 eximius Avance, ex imis codd. 601 hic perisse uersum uidit Lach. 605 moliri aliquot codd. correcti, moliri codd. 613 orbem Pont. Junt., orbis codd. 615 matres Flor. 31 Cantab., matris codd., sint Lamb., sunt A B, Lach. sint inuenti. 623 munere codd., correxit doctus quidam abud Lach. 626 iter omne uiarum Turnebus Gif., ite omnia uiarum codd. 630 quod arma Lach., catervis ceteruas B codd. huc ex n. 628 illatum. 631 sanguinolenti Bentl., sanguine fletu codd. 636 hic spurium uersum habet codd. armat et in numerum pernice chorea, ex 635 et 637 conlatum. 651 post hunc uersum un. 658-660 posuit M. 653 constituit Lach., codd. constituit. 657 huc transtulit Lach., parcat idem, parato codd. 664 sedantes Nicc. B ex corr., sedentes codd., hunc uers. ante 662 ponit Brieger. 665 ita codd. corr., retinente parente codd. 669 quamuis—unam Lamb., quamuis—una codd.

ossa cruor uenae calor umor uiscera nerui 670
 670 constituunt; quae sunt porro distantia longe,
 dissimili perfecta figura principiorum.
 tum porro quaecumque igni flammata cremantur,
 si nil praeterea, tamen haec in corpore condunt
 unde ignem iacere et lumen summittere possint
 675 scintillasque agere ac late differre fauillam. 676
 cetera consimili mentis ratione peragrans
 inuenies igitur multarum semina rerum
 corpore celare et uarias cohobere figuras. 679
 denique multa uidēs quibus et color et sapor una
 681 reddita sunt cum odore: in primis pleraque dona

haec igitur uariis debent constare figuris;
 nidor enim penetrat qua fucus non it in artus,
 fucus item sorsum, *sorsum* sapor insinuatur
 sensibus; ut noscas primis differre figuris. 685
 dissimiles igitur formae glomeramen in unum
 conueniunt et res permixto semine constant.
 quin etiam passim nostris in uersibus ipsis
 multa elementa uidēs multis communia uerbis,
 cum tamen inter se uersus ac uerba necesse est
 confiteare alia ex aliis constare elementis; 691
 non quo multa parum communis littera currat
 aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem,
 sed quia non uolgo paria omnibus omnia constant.
 sic aliis in rebus item communia multa 695
 multarum rerum cum sint primordia, uerum
 dissimili tamen inter se consistere summa
 possunt; ut merito ex aliis constare feratur
 humanum genus et fruges arbustaque laeta.

Nec tamen omnimodis coniecti posse putandum
 est 700

omnia; nam uolgo fieri portenta uideres,
 semiferas hominum species existere et altos
 interdum ramos egigni corpore uiuo,
 multaque coniecti terrestria membra marinis,
 tum flammam taetro spirantis ore Chimaeras 705
 pascere naturam per terras omniparentis.
 quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
 seminibus certis certa genetrice creata
 conseruare genus crescentia posse uidemus.
 scilicet id certa fieri ratione necessust. 710
 nam sua cuique cibis ex omnibus intus in artus
 corpora discedunt conexaque conuenientis
 efficiunt motus; at contra aliena uidemus
 reicere in terras naturam, multaque caecis
 corporibus fugiunt e corpore percita plagis, 715
 quae neque coniecti quoquam potueri neque intus
 uitalis motus consentire atque imitari.
 sed ne forte putes animalia sola teneri
 legibus hisce, ea res ratio determinat omnis.
 nam ueluti tota natura dissimiles sunt 720
 inter se genitae res quaeque, ita quamque ne-
 cessessest

dissimili constare figura principiorum;
 non quo multa parum simili sint praedita forma,
 sed quia non uolgo paria omnibus omnia constant.
 semina cum porro distent, differre necessust 725
 interualla uias conexus pondera plagas
 concursus motus, quae non animalia solum
 corpora seiungunt, sed terras ac mare totum

secernunt caelumque a terris omne retentant.

Nunc age dicta meo dulci quaesita labore 730
 percipe, ne forte haec albis ex alba rearis
 principiis esse, ante oculos quae candida cernis,
 aut ea quae nigrant nigro de semine nata;
 niue alium quemuīs quae sunt inbuta colorem,
 propterea gerere hunc credas, quod materiai 735
 corpora consimili sint eius tincta colore.
 nullus enim color est omnino materiai
 corporibus, neque par rebus neque denique dispar.
 in quae corpora si nullus tibi forte uidetur
 posse animi injectus fieri, procul auis erras. 740
 nam cum caecigeni, solis qui lumina numquam
 dispexere, tamen cognoscant corpora tactu,
 ex ineunte aeuo nullo coniuncta colore,
 scire licet nostrae quoque menti corpora posse
 uorti in notitiam nullo circumlita fucō. 745
 denique nos ipsi caecis quaecumque tenebris
 tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
 quod quoniam uinco fieri, nunc esse docebo

omnis enim color omnino mutatur in omnis;
 quod facere haud ullo debent primordia pacto; 750
 immutabile enim quiddam superare necessest,
 ne res ad nilum redigantur funditis omnes.
 nam quodecunque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 proinde colore caue contingas semina rerum, 755
 ne tibi res redeant ad nilum funditis omnes.

Praeterea si nulla coloris principiis est
 reddita natura et uariis sunt praedita formis,
 e quibus omne genus gignunt uariantque colores
 propterea, magni quod refert semina quaeque 760
 cum quibus et quali posita contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque,
 perfacile extemplo rationem reddere possis
 cur ea quae nigro fuerint paulo ante colore,
 marmoreo fieri possint candore repente; 765
 ut mare, cum magni commorunt aequora uenti,
 uertitur in canos candenti marmore fluctus;
 dicere enim possis, nigrum quod saepe uidemus,
 materies ubi permixta est illius et ordo
 principio mutatus et addita deumtque quaedam,
 continuo id fieri ut candens emptaet et album. 771
 quod si caeruleis constarent aequora ponti
 seminibus, nullo possent albescere pacto;
 nam quocumque modo perturbes caerula quae sint,
 numquam in marmoreum possunt migrare colorem.
 sin alio atque alio sunt semina tincta colore 776
 quae maris efficiunt unum purumque nitorem,
 ut saepe ex aliis formis uariisque figuris
 efficitur quiddam quadratum unaque figura,
 conueniebat, ut in quadrato cernimus esse 780
 dissimiles formas, ita cernere in aequore ponti
 aut alio in quouis uno puroque nitore
 dissimiles longe inter se uariosque colores.
 praeterea nil efficiunt obstantque figurae
 dissimiles quo quadratum minus omne sit extra;
 at uarii rerum impediunt prohibentque colores 786
 quominus esse uno possit res tota nitore.

Tum porro quae ducit et inlicit ut tribuamus
 principiis rerum nonnumquam causa colores,

674 condunt M., codd. traduntur, celant Lach., cludunt Bern. 675 ignem Nicc., igne codd. 681 unius uersus lacunam indicauerunt Bern. M. qui uersum huiusmodi esse censet quis accensa solent fumare altaria diuom. 683, 684 fucus—fucus Lach., sucus—sucus codd. sorsum alterum add. G. Vossius, Lach. 685 primis codd., priuīs Voss. al. Lach. 693 isdem Lamb., idem codd. seruatum a Lach. qui nulli pro nulla legit. 694 constant B, costet A, constant A ex corr. Lach. 696 uerum Pont. Lach., rerum codd. 716 intus Lach., inte codd., inde Brieger. 719 ita M., codd. legibus his quaedam ratio determinat omnis, Lach. omnia ut in I 1106 legibus hisce, eadem r. d. omne Bern., l. hisce, eadem ratio res terminat omnis Goebel recte ut uidetur. 721 quanque Jun., cumque codd. 724 constant M., constant A B vulg. Lach. 734 colorem Nicc. vulg., colore codd.; Lach. n. a. q. quo s. i. colore. 741 lumina codd. correcti, numina codd. 742 dispexere Nicc. ex corr. Avanc., dispexere codd. 743 post 748 collocant Benti. Lach. 748 lacunam indicauit M. 749 in omnis Flor. 31 Cantab. Nauger., et omnis codd. 759 omne genus Lach., omnigenus codd. 760 propterea codd. correcti, praeterea codd. 763 extemplo Brix. Lamb., exemplo codd. 765 possint Lamb., possunt codd. 779 figura Nicc., figuras codd. 780 ut in Lach., codd. uti in. cf. 322. 781 aequore Ver. Ven. Politian. (?) Mar. Jun., aequora codd. 783 colores Nicc., colores codd. 785 Lach. ex his. 788 ducit et inlicit ut tr. Lamb. Turneb., ducit et (om. A Nicc.) inlicitu tr. codd.

occidit, ex albis quoniam non alba creantur, 790
nec quae nigra cluent de nigris sed uariis ex.
quippe etenim multo procliuus exorientur
candida de nullo quam nigro nata colore
aut alio quouis qui contra pugnet et obstat.

Praeterea quoniam nequeunt sine luce colores 795
esse neque in lucem existunt primordia rerum,
scire licet quam sint nullo uelata colore.

qualis enim caecis poterit color esse tenebris?
lumine quin ipso mutatur propterea quod
recta aut obliqua percussus luce refulget; 800
pluma columbarum quo pacto in sole uidetur,
quae sita ceruices circum collumque coronat;
namque alias fit uti claro sit rubra pyropo,
interdum quodam sensu fit uti uideatur
inter curulum uiridis miscere zmaragdos. 805
caudae pauonis, larga cum luce repleta est,
consimili mutat ratione obuersa colore;
qui quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
scire licet, sine eo fieri non posse putandum est.
et quoniam plagae quoddam genus excipit in se 810
pupula, cum sentire colorem dicitur album,
atque aliud porro, nigrum cum et cetera sentit,
nec refert ea quae tangas quo forte colore
praedita sint, uerum quali magis apta figura,
scire licet nil principis opus esse colores, 815
sed uariis formis uariantes edere tactus.

Praeterea quoniam non certis certa figuris
est natura coloris et omnia principiorum
formamenta queunt in quouis esse nitore,
cur ea quae constant ex illis non pariter sunt 820
omne genus perfusa coloribus in genere omni?
conueniebat enim cornus quoque saepe uolantis
ex albis album pinnis iactare colorem,
et nigros fieri nigro de semine cynos
aut alio quouis uno uarioque colore. 825

Quin etiam quanto in partes res quaeque minutas
distrabitur magis, hoc magis est ut cernere possis
euanescere paulatim stinguique colorem;
ut fit ubi in paruus partis discerpitur austrum:
purpura poenicesque color clarissimu' multo, 830
filatim cum distractum est, dispergitur omnis;
nosceret ut hinc possis prius omnem efflare colorem
particulas quam discedant ad semina rerum.

Postremo quoniam non omnia corpora uocem
mittere concedis neque odorem, propterea fit 835
ut non omnibus adtribuas sonitus et odores.
sic oculis quoniam non omnia cernere quimus,
scire licet quaedam tam constare orba colore
quam sine odore ullo quaedam sonituque remota,
nec minus haec animum cognoscere posse sagacem
quam quae sunt aliis rebus priuata notare. 841

Sed ne forte putes solo spoliata colore
corpora prima manere, etiam secreta teporis
sunt ac frigoris omnino calidique uaporis,
et sonitu sterila et suco ieiuna feruntur, 845
nec iaciunt ullum proprium de corpore odorem.
sicut amaracini blandum stactaeque liquorem
et nardi florem, nectar qui naribus halat,
cum facere instituas, cum primis quaerere par est,
quoad licet ac possis reperire, inolentis oliui 850
naturam, nullam quae mittat naribus auram,
quam minime ut possit mixtos in corpore odores

concoctosque suo contractans perdere uiro,
propter eandem rem debent primordia rerum
non adhibere suum gignundis rebus odorem 855
nec sonitum, quoniam nil ab se mittere possunt,
nec simili ratione saporem denique quemquam
nec frigus neque item calidum tepidumque uaporem,
cetera; quaecumita sunt tamen ut mortalia constant,
molli lenta, fragosa putri, caua corpore raro, 860
omnia sint a principis seiuncta necesses,
immortalia si uolumus subiungere rebus
fundamenta quibus nitatur summa salutis;
ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

Nunc ea quae sentire uidemus cumque necesses
ex insensilibus tamen omnia confiteare 866
principiis constare. neque id manifeste refutant
nec contra pugnant, in promptu cognita quae sunt,
sed magis ipsa manu ducunt et credere cogunt
ex insensilibus, quod dico, animalia gigni. 870
quippe uidere licet uiuos existere uermes
stercore de taetro, putorem cum sibi nacta est
intempestiuus ex imbribus umida tellus;
praeterea cunctas itidem res uertere sese.

uertunt se flumini frondes et pabula laeta 875
in pecudes, uertunt pecudes in corpora nostra
naturam, et nostro de corpore saepe ferarum
augescunt uires et corpora pennipotentum.
ergo omnes natura cibos in corpora uiua
uertit et hinc sensus animantium procreat omnes, 880
non alia longe ratione apque arida ligna
explicat in flammam et in ignis omnia uersat.
iamne uides igitur magni primordia rerum
referre in quali sint ordine quaeque locata
et commixta quibus dent motus accipiantur? 885

Tum porro quid id est, animum quod percipit, ipsum
quod mouet et uarios sensus expromere cogit,
ex insensilibus ne credas sensile gigni?
nimirum lapides et ligna et terra quod una
mixta tamen nequeunt uitalem reddere sensum. 890
illud in his igitur rebus meminisse decebit,
non ex omnibus omnino, quaecumque creant res,
sensile et exemplo me gigni dicere sensus,
sed magni referre ea primum quantula constant,
sensile quae faciunt, et qua sint praedita forma, 895
motibus ordinibus posituris denique quae sint.
quarum nil rerum in lignis glaebrisque uidemus;
et tamen haec, cum sunt quasi putrefacta per imbres,
uermiculos pariunt, quia corpora materiali
antiquis ex ordinibus permota noua re 900
conciliantur ita ut debent animalia gigni.
deinde ex sensilibus qui sensile posse creari
constituunt, porro ex aliis sentire sueti

molli cum faciunt. nam sensus iungitur omnis
uisceribus neruis uenis, quae cuique uidemus 905
molli mortali consistere corpore creta.
sed tamen esto iam posse haec aeterna manere:
nempe tamen debent aut sensum partis habere
aut simili totis animalibus esse putari.
at nequeant per se partes sentire necesse est; 910
namque alio sensus membrorum respicit omnis,
nec manus a nobis potis est secreta neque ulla
corporis omnino sensum pars sola tenere.
linquitur ut totis animalibus adsimulentur.

790 *creantur* Nicc., codd. *creatur*. 791 *nec quae* Flor. 31 Cantab., *neque* codd. *uariis ex* Wak., *uariis ea* codd. 800 *refulget* Lach. 802 *ceruicem* Brieger. 803 *rubra* codd. correcti, *rubro* codd. 805 *curulum* Wak., *caeruleum* codd. 806 *larga c. l. B* ex corr. Nicc., *largo c. l.* codd. 814 *sint* Ald. 1 Junt., *sunt* codd. 815 *colores* ex Nonio Lamb., *colore* codd. 821 *omne genus* Lach., *omnigenus* codd. 829 *ostrum* Wak., *austrum M.*, *aurum* codd. colon post *austrum* posuit Goebel, male Lach. *aurea p. — distracta*. 831 *dispergitur* Lach., *disperditur* codd. 841 *notare* Lach., *notaque* codd. 845 *ieiuna* Flor. 31 Cantab., *et una* codd. 846 *proprio* Lach. 850 *potis ex* Lamb. Lach. 853 *contractans* Prisciani (p. 722) aliqui codd. Lach., *contractas* codd., *seruare et perdere* Non. p. 188. 854 *rem* add. Lach. 860 *molli* Turneb. Lamb., *molliora* codd. 875 *flumini frondes* Lamb., *fl. in fr.* codd. 882 *in* add. Flor. 31 Cantab. cett. codd. 888 *nasci* Priscianus p. 632. 891 *rebus* Avanc., *fidus* codd. 893 *sensile* Nicc., *sensilia* codd. *et exemplo* Nauger., *exemplo* codd. 902 *ea seminibus* Lach. 903 *suctis* Lamb. Lach., uers. perisse uiderunt Christ. M., qui huiusmodi cum fuisse censet ipsi *sensilibus*, *mortalia semina reddunt*. 904 *cum. iam* Lach. 905 *cuique M.*, codd. *cumque*, *cuncta* Lach. 909 *simili* Lach., *similis* codd. 910 *at* Mar. Junt., *aut* codd. 911 *alio* Lach., *alios* codd. *respicit* id., codd. *respicit*, Bern. *nam ratio — respicit*.

923 sic itidem quae sentimus sentire necessest, 915
915 uitali ut possint consentire undique sensu.

qui poterunt igitur rerum primordia dici
et leti uitare uias, animalia cum sint,
adque animalia *sint* mortalibus una eademque?
quod tamen ut possint, at coetu concilioque 920
920 nil facient praeter uolgum turbamque animantum,
scilicet ut nequeant homines armenta feraeque
inter sese ullam rem gignere conueniundo.

924 quod si forte suum dimittunt corpore sensum
atque alium capiunt, quid opus fuit adtribui id
quod 925

detrahitur? tum praeterea, quo fugimus ante,
quatenus in pullos animalis uertier oua
cernimus alitum uermisque efferuere, terram
intempestiuos quom putor cepit ob imbris,
scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus. 930

Quod si forte aliquis dicit dumtaxat oriri
posse a non sensu sensum mutabilitate,
aut aliquo tamquam partu quod proditus extet,
huic satis illud erit planum facere atque probare
non fieri partum nisi concilio ante coacto 935
nec quicquam commutari sine conciliatu.
principio nequeunt ullius corporis esse
sensus ante ipsam genitam naturam animantis,
nimirum quia materies disiecta tenetur
aere fluminibus terris terraque creatis, 940
nec congressa modo uitalis conuenienti
contulit inter se motus, quibus omnituentes
accensi sensus animante in quaque cidentur.

Praeterea quamuis animantem grandior ictus,
quam patitur natura, repente adfigit et omnis 945
corporis atque animi pergit confundere sensus.
dissoluntur enim positurae principiorum
et penitus motus uitales inpediuntur,
donec materies, omnis concussa per artus,
uitalis animae nodos a corpore soluit 950
dispersamque foras per caulas eiecit omnis.
nam quid praeterea facere ictum posse reamur
oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?
fit quoque uti soleant minus oblato acriter ictu
reliqui motus uitalis uincere saepe, 955
uincere, et ingentis plagae sedare tumultus
inque suos quicquid rursus reuocare meatus
et quasi iam leti dominantem in corpore motum
discutere ac paene amissos accendere sensus.
nam qua re potius leti iam limine ab ipso 960
ad uitam possit conlecta mente reuerti,
quam quo decursum prope iam siet ire et abire?

Praeterea quoniam dolor est ubi materiai
corpora ui quadam per uiscera uiua per artus
solicitata suis trepidant in sedibus intus, 965
inque locum quando remigrant, fit blanda uolup-
tas,

scire licet nullo primordia posse dolore
temptari nullamque uoluptatem capere ex se;
quandoquidem non sunt ex ullis principiorum
corporibus, quorum motus nouitate laborent 970

aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae,
haut igitur debent esse ullo praedita sensu.

Denique uti possint sentire animalia quaeque,
principiis si iam est sensus tribuendus eorum,
quid, genus humanum proptim de quibu' factumst?
scilicet et risu tremulo concussa cacinnant 976
et lacrimis spargunt orantibus ora genasque
multaque de rerum mixtura dicere callent
et sibi porporo quae sint primordia quaerunt;
quandoquidem totis mortalibus adsimulata 980
ipsa quoque ex aliis debent constare elementis,
inde alio ex aliis, nusquam consistere ut ausis:
quippe sequar, quodcumque loqui ridereque dices
et sapere, ex aliis eadem haec facientibus ut sit.
quod si delira haec furiosaque cernimus esse 985
et ridere potest non ex ridentibu' factus
et sapere et doctis rationem reddere dictis
non ex seminibus sapientibus atque disertis,
qui minus esse queant ea quae sentire uidemus
seminibus permixta carentibus undique sensu? 990

Denique caelesti sumus omnes semine oriundi;
omnibus ille idem pater est, unde alia liquentis
umoris guttas mater cum terra recepit,
feta parit nitidas fruges arbustaque laeta
et genus humanum, parit omnia saecula ferarum, 995
papula cum praebet quibus omnes corpora pascunt
et dulcem ducunt uitam prolemque propagant;
quapropter merito maternum nomen adepta est.
cedit item retro, de terra quod fuit ante,
in terras, et quod missumst ex aetheris oris, 1000
id rursum caeli rellatum templa receptant.
nec sic interemit mors res ut materiai
corpora conficiat, sed coetum dissipat ollis,
inde aliis aliud coniungit; et effit ut omnes
res ita convertant formas mutantque colores 1005
et capiant sensus et puncto tempore reddant;
ut noscas referre eadem primordia rerum
cum quibus et quali positura contineantur
et quos inter se dent motus accipiantque,
neue putes aeterna penes residere potesse 1010
corpora prima quod in summis fluitare uidemus
rebus et interdum nasci subitoque perire.
quin etiam refert nostris in uersibus ipsis
cum quibus et quali sint ordine quaeque locata.
si non omnia sunt, at multo maxima pars est 1017
consimilis; uerum positura discrepant res.
sic ipsis in rebus item iam materiai
concursum motus ordo positura figurae 1021
cum permutantur, mutari res quoque debent.

Nunc animum nobis adhibe ueram ad rationem.
nam tibi uementer noua res molitur ad auris
accedere et noua se species ostendere rerum. 1025
sed neque tam facilis res ulla est quin ea primum
difficilis magis ad credendum constet, itemque
nil adeo magnum neque tam mirabile quicquam,
quod non paulatim minuatur mirari omnes.
suspicio caeli clarum purumque colorem, 1030
quaeque in se cohibet, palantia sidera passim,

915 hic collocauit Bern., post 916 Lach. 919 animalia sint Lach., animalibus codd., animalibu' sint Mar. Jun. cf. 458, IV 81. 920 at coetu Mon. Lach., ab coetu codd. 922 nequeunt Gif. Bentl. Lach. 926 quo fugimus Wak., quod fugimus codd. Lach., quod uicinus olim M. quod amplexus est Brieger. 928, 929 ita Marullus, codd. offeruere terram intempestiuos quam putor cepit (A, coepit B). 932 a Wak., ea codd., ex Lamb. Lach. 933 proditus extet M., codd. proditum extra, protinus extra Lach., proditur extra Pont. Bern. 936 nisi conciliatum Goebel. 938 ipsam codd. correcti, lesam codd. 940 aethraque Lach. 941 uitali Goebel. conuenienti Lamb., conuenientes codd. Lach. Goebel. 943 ita H. Purmann, codd. animantem quamque tuentur, Lach. animantum concuterentur, Bern. codicum scripturam seruat ita tamen ut in u. 942 omnicientes legat. 951 caulas B ex corr. Flor. 31, caulas eiecit codd., correcti eiecit. 954 oblato uetusti edd., oblata codd. 961 possit Lach., codd. possint. conlecta Lamb., coniecta codd. 963 propterea Lach. 975 quibu' fact. Lamb. (similiter 986), quibus auct. codd. Non. p. 511 quibus actus. 976 cacinnant A B hoc uno loco, alibi cacinnant. 982 alia Ver. Ven., ali codd. 985 delira codd. correcti, det ira codd. 998 adepta B ex corr. Flor. 31 Cantab., adempta codd. 1000 missumst Lactantius, missum est Cantab. cett., missus codd. 1001 rellatum, fulgentia Lactant. Inst. VII 2. 1002 mors res, ut Mar. Ald. Jun., mors ut res codd. 1004 coniungit; et effit ut M., coniungit et efficit codd. quod seruat Wak., coniungitur et fit Lach. plene post ollis interpuncto. coniungit et efficit et in u. 1005 ut pro ita uulg. 1007 eadem Avanc., carum codd. 1010-1012 secundum M. turbas dedit quod (1011) parum intellectum; rellatum enim esse et ad formas, colores, sensus (uu. 1005, 1006) spectare. Lach., quod pro coniunctione accipiens cunctis pro summis legit, nouum argumentum ab 1013 incipere putat, uncinis includit 1013-1104. 1015, 1016 = I 820 821 nisi quod significat hic pro constituent codd. 1017 sunt Lach., sint codd. 1025 accedere (h. e. accedere) cum codd. M. cuius uide adn. 1029 mittant Lach. 1030 suspicio Bern., principio codd. quod M. ueri simile putat si uersus interciderit. 1031 cohibet Lach., cohibent codd.

lunamque et solis praeclara luce nitorem ;
omnia quae nunc si primum mortalibus essent,
ex inopriso si nunc obiecta repente,
quid magis his rebus poterat mirabile dici 1035
aut minus ante quod auderent fore credere gentes ?
nil, ut opinor : ita haec species miranda fuisset.
quam tibi iam nemo, fessus satiate uidendi,
suspiciere in caeli dignatur lucida templa !
desine quapropter nouitate exterritus ipsa 1040
expuere ex animo rationem, sed magis acri
iudicio perpende et, si tibi uera uidentur,
dede manus, aut, si falsum est, accingere contra.
quaerit enim rationem animus, cum summa loci sit
infinita foris haec extra moenia mundi, 1045
quid sit ibi porro quo prospicere usque uelit mens
atque animi iactus liber quo peruolet ipse.

Principio nobis in cunctas undique partis
et latere ex utroque *supra* *superque* per omne
nulla est finis ; uti docui, res ipsaeque per se 1050
uociferatur, et elucet natura profunda.
nullo iam pacto ueri simile esse putandumst,
undique cum uorsum spatium uacet infinitum
seminaque innumero numero summaeque profunda
multimodis uolentem aeterno percita motu, 1055
hunc unum terrarum orbem caelumque creatum,
nil agere illa foris tot corpora materiai ;
cum praesertim hic sit natura factus, ut ipsa
sponte sua forte offensando semina rerum,
multimodis temere incassum frustraue coacta, 1060
tandem colarunt ea quae coniecta repente
magnarum rerum fierent exordia semper,
terrai maris et caeli generisque animantium.
quare etiam atque etiam talis fateare necesse est
esse alios alibi congressus materiai, 1065
qualis hic est, auido complexu quem tenet aether.

Praeterea cum materies est multa parata,
cum locus est praesto nec res nec causa moratur
ulla, geri debent nimirum et conliri res.
nunc et seminibus si tanta est copia quantum 1070
enumerare aetas animantium non queat omnis,
uisque eadem et natura manet quae semina rerum
conicere in loca quaeque queat simili ratione
atque huc sunt coniecta, necesse est confiteare
esse alios alibi terrarum in partibus orbis 1075
et uarias hominum gentis et saecula ferarum.

Huc accedit ut in summa res nulla sit una,
unica quae gignatur et unica solaue crescat,
quin aliquo uis sit saeculi permultaue eodem
sint genere. in primis animalibus, inclute Memmi,
inuenies sic montium genus esse ferarum, 1081
sic hominum genitam prolem, sic denique mutas
squamigerum peneas et corpora cuncta uolantum.
quapropter caelum simili ratione fatendumst
terramque et solem lunam mare, cetera quae sunt,
non esse unica, sed numero magis innumerali ; 1086
quandoquidem uitae depactus terminus alte
tam manet haec et tam natiuo corpore constant,
quam genus onine quod hic generatimst rebus abun-
dans.

Quae bene cognita si teneas, natura uidetur 1090
libera continuo dominis priuata superbis

ipsa sua per se sponte omnia dis agere expers.
nam pro sancta deum tranquilla pectora pace
quae placidum degunt aeuom uitamque serenam,
quis regere immensi summam, quis habere pro-
fundi 1095
indu manu ualidas potis est moderanter habenas,
quis pariter caelos omnis conuerture et omnis
ignibus aetheriis terras suffire feracis,
omnibus inue locis esse omni tempore praesto,
nubibus ut tenebras faciat caelique serena 1100
concutiat sonitu, tum fulmina mittat et aedis
saepe suas distubet et in deserta recedens
saeuiat exercens telum quod saepe nocentes
praeterit exanimatque indignos inque merentes ?

Multaue post mundi tempus genitale diem-
que 1105
primigenum maris et terrae solisque coortum
addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
semina quae magnum iaculando contulit omne ;
unde mare et terrae possent augescere et unde
appareret spatium caeli domus altaue tecta
tolleret a terris procul et consurgeret aer. 1111
nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
corpora distribuuntur et ad sua saecula recedunt.
umor ad umorem, terreno corpore terra
crescit et ignem ignes prociidunt aetheraue
aether, 1115

donique ad extremam crescendi perfica finem
omnia perduxit rerum natura creatrix ;
ut fit ubi nilo iam plus est quod datur intra
uitalis uenas quam quod fluit adque recedit.
omnibus hic aetas debet consistere rebus, 1120
hic natura suis refrenat uiribus auctum.
nam quaecumque uides hilario grandescere ad-
auctu

paulatimque gradus aetatis scandere adultae,
plura sibi adsumunt quam de se corpora mittunt,
dum facile in uenas cibus omnis inditur et dum
non ita sunt late dispessa ut multa remittant 1126
et plus dispendi faciant quam uescitur aetas.
nam certe fluere adque recedere corpora rebus
multa manus dandum est ; sed plura accedere
debent,

donec alescendi summum tetigere cacumen. 1130
inde minutatim uires et robur adultum
frangit et in partem peiorem liquitur aetas.
quippe etenim quanto est res amplior, augmine
adempto,

et quo latior est, in cunctas undique partis
plura modo dispargit et ab se corpora mittit,
nec facile in uenas cibus omnis diditur ei 1136
nec satis est, proquam largos exaestuauit aestus,
unde queat tantum suboriri ac subpeditare.

1146 omnia debet enim cibus integrare nouando
et fulcire cibus, cibus omnia sustentare, 1140
nequiquam, quoniam nec uenae perpetiuntur
quod satis est neque quantum opus est natura
ministrat.

1139 iure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
sunt et cum externis succumbunt omnia plagis,
quandoquidem grandi cibus aeuo denique deficit

1033 essent codd., extant Orelli Lach. recte, ut uidetur. 1034 si nunc M., si sint codd., si essent Polle, Bern. uisu
et subiecta pro obiecta, sed uide quae ad 1356 diximus. 1047 iactus Gronov. Bentl., tactus codd. liberoque peruolet
ipse B., uoluit A. 1049 supra superque Lach., codd. superque. 1051 un. 1070-76 post h. u. collocat Kannengiesser.
1058 ut M., et codd. Lach. in u. sequenti ut ante semina intulit. 1061 colarunt codd. correcti, colerunt codd., coluerunt
Lach. coniecta codd. M. qui conf. 1108, coniecta Lach. coll. V 429. 1062 contra Mar. Ald. 1 Junt., ex ordine codd. 1070
ex Lach. 1072 uisusque c. et n. Mar. Ald. 1 Junt., uis eadem n. codd., quis eadem n. Lach. 1073 quaeque queat simili
Flor. 31 Cantab., quaeque atsimili codd. 1079 aliquo uis Gronov., aliquo uis sit aliquo uis A B. 1080 inclute Memmi
Gronov., codd. inclute mente, aduei mentem Tohte, inuei mentem Brieger. 1081 inuenies Pont. al., inuenisse codd.
1082 genitam Mar. Ald. 1 Junt., genitam codd. 1089 q. hic generatimst r. abundans Mar., q. hic generatim r. abundans
codd., q. est generatim r. abundans Lach., q. hic generatim r. abundat Bern. 1094 atam Pont. Avanc., ultam codd.
1102 in Lact. Inst. III 17, om. codd. 1110 apparet Nee. Cantab., appareret codd. 1115 aether add. codd. correcti,
aerque aer Lach. 1116 extremam Lach. pro extremam codd., docens finem semper apud Lucretium generis feminini
esse. perfica A ex corr. Nee., perfica A B Nonius. 1120 hic M. (ut in 1089), hic codd. 1122 hilario Lamb., hilar codd.
1124 corpora B ex corr. Nee., cora codd. 1126 despessa M., dispersa codd. 1129 debent Flor. 31 Cantab., debet codd.
1131 robur, robur A B. 1135 ab se Lach., a se codd. 1136 diditur Mar. Ald. Junt., deditur codd. 1138 quae Mar.
Junt., quae codd. 1139-1142 (1146-49 uulg.) hic posuit Goebel. 1140 cibus add. Is. Voss. in notis manu scr.

nec tuditantia rem cessant extrinsecus ul-
lam 1146
corpora conficere et plagis infesta domare.
sic igitur magni quoque circum moenia mundi
1145 expugnata dabunt labem putrisque ruinas. 1149
iamque adeo fracta est aetas effetaque tellus
uix animalia parua creat quae cuncta creauit
saecula deditque ferarum ingentia corpora partu.
haud, ut opinor, enim mortalia saecula superne
aurea de caelo demisit funis in arua
nec mare nec fluctus plangentis saxa crearunt,
sed genuit tellus eadem quae nunc alit ex se. 1156
praeterea nitidas fruges uinetaque laeta
sponte sua primum mortalibus ipsa creauit,
ipsa dedit dulcis fetus et pabula laeta;
quae nunc uix nostro grandescunt aucta labore,

conterimusque boues et uiris agricolarum, 1161
conficimus ferrum uix aruis suppeditati:
usque adeo parcuunt fetus augentque labore.
iamque caput quassans grandis suspirat arator
crebrius, incassum manuum cecidisse labores,
et cum tempora temporibus praesentia confert
praeteritis, laudat fortunas saepe parentis 1167
et crepat, anticum genus ut pietate repletum
1170 perfacile angustus tolerarit finibus aeuom,
cum minor esset agri multo modus ante
uiritim. 1170
1168 tristis uitem uetulae uitis sator atque uictae
temporis incusat molen caelumque fatigat
1173 nec tenet omnia paulatim tabescere et ire
ad capulum spatium aetatis defessa uetusto.

LIBER TERTIVS

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
qui primus potuisti inlustrans commoda uitae,
te sequor, o Graiae gentis decus, inque tuis nunc
ficta pedum pono pressis uestigia signis,
non ita certandi cupidus quam propter amorem 5
quod te imitari aueo; quid enim contendat hirundo
cycnis, aut quidnam tremulis facere artibus haedi
consimile in cursu possint et fortis equi uis?
tu, pater, es rerum inuentor, tu patria nobis
suppeditas praecepta, tuisque ex, inclute, chartis, 10
floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
aurea, perpetua semper dignissima uita.
nam simul ac ratio tua coepit uociferari
naturam rerum, diuina mente coorta, 15
diffugiunt animi terrores, moenia mundi
discedunt, totum uideo per inane geri res.
apparet diuum numen sedesque quietae
quas neque concutiunt uenti nec nubila nimbis
aspergunt neque nix acri concreta pruina 20
cana cadens uiolat semperque innubilis aether
integrit, et large diffuso lumine ridet.
omnia suppeditat porro natura neque ulla
res animi pacem delibat tempore in ullo.
at contra nusquam apparent Acherusia templa 25
nec tellus obstat quin omnia dispiciantur,
sub pedibus quaecumque infra per inane gerun-
tur.

his ibi me rebus quaedam diuina uoluptas
percepit adque horror, quod sic natura tua ui-
tam manifesta patens ex omni parte resecta est. 30
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
qualia sint et quam uariis distantia formis
sponte sua uolitent aeterno percita motu
quoue modo possint res ex his quaeque creari,
hasce secundum res animi natura uidetur 35
atque animae claranda meis iam uersibus esse
et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus,
funditus humanam qui uitam turbat ab imo
omnia suffundens mortis nigrore neque ullam
esse uoluptatem liquidam puramque relinquit. 40

nam quod saepe homines morbos magis esse ti-
mendos
infamemque ferunt uitam quam Tartara leti
et se scire animae naturam sanguinis esse
46 aut etiam uenti, si fert ita forte uoluntas,
44 nec prosum quicquam nostrae rationis egere, 45
hinc licet aduertat animum magis omnia laudis
47 iactari causa quam quod res ipsa probetur.
extorres idem patria longaeque fugati
conspectu ex hominum, foedati crimine turpi,
omnibus aerumnis adfecti denique uiuunt, 50
et quocumque tamen miseri uenere parentant
et nigras mactant pecupes et manibus diuis
inferias mittunt multoque in rebus acerbis
acrius aduertunt animos ad religionem.
quo magis in dubiis hominem spectare periculis 55
conuenit aduersisque in rebus noscere qui sit;
nam uerae uoces tum demum pectore ab imo
eiciuntur et eripitur persona, manet res
denique auarities et honorum caeca cupido 59
quae miseros homines cogunt transcendere fines
iuris et interdum socios scelerum atque ministros
noctes atque dies niti praestante labore
ad summas emergere opes, haec uulnera uitae
non minimam partem mortis formidine aluntur.
turpis enim ferme contemptus et acris egestas 65
semota ab dulci uita stabilique uidentur
et quasi iam leti portas cunctarier ante;
unde homines dum se falso terrore coacti
effugisse uolunt longe longaeque remosse,
sanguine ciuili rem conflant diuitiasque 70
conduplicant audi, caedem caede accumulantes;
crudeles gaudent in tristi funere fratris
et consanguineum mensas odere timentque.
consimili ratione ab eodem saepe timore
macerat inuidia. ante oculos illum esse potentem,
illum aspectari, claro qui incedit honore, 76
ipsi se in tenebris uolui caenoque queruntur.
intereunt partim statuarum et nominis ergo.
et saepe usque adeo, mortis formidine, uitae
percepit humanos odium lucisque uidendae, 80

1149 *que* add. Nicc. 1150 *fracta* B ex corr. 1162 *suppetiati* haud male Ellis in Diar. Philol. vii 259, *suppeditat* iam Brieger. 1163 *laborem* Goebel, fortasse recte. 1168-70 (1170-72 uulg.) huc transtulit Th. Bergk. 1171 *uictae* Heins. in nott. manu scr. *fatigat* codd. ex 1172 illatum. 1172 *momen* Pius, *nomen* codd. 1174 *capulum* I. Voss., *copulum* B, *scopulum* A.

III. 1 *E Mon.* uett. edd., *O A frag.* Vindob(onense), om. B. Nicc. 11 *libant* Avanc. al., *limant* codd. 15 *coorta* Orelli, *coortam* codd. 21 *semperque* Nicc. alii codd. correcti. 22 *ridet* Lach., *ridet* codd. 28 *ibi* Pont. al., *ubi* codd. 29 *sic* natura Avanc., *signatura* codd. 33 *aeterno* Bentl., *alterno* codd. 43 *Woltjer scire animi* cum dicat in A esse hoc ipsum, in B *scri animi*. 44 (46) huc rettulit Bentl. 58 *eiciuntur* Lamb. Gif. Lach., codd. *eliciuntur*. *manet* res codd. correcti, *manare* codd. 66 *uidetur* Lamb. Lach., *uidetur* codd. 72 *fratris* Macrobian. Sat. VI 2 15, *fratres* codd. 78 *statuarum* codd. correcti, *statum* codd.

ut sibi consciscant maerenti pectore letum
obliti fontem curarum hunc esse timorem,

hunc uexare pudorem, hunc uincula amicitiai
rumpere et in summa pietatem euertere suadet ;
nam iam saepe homines patriam carosque parentis 85
procliderunt, uitare Acherusia templa petentes.
nam ueluti pueri trepidant atque omnia caecis
in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
quae pueri in tenebris pautant finguntque futura. 90
hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessesse
non radii solis neque lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque.

Primum animum dico, mentem quam saepe uo-
camus,

in quo consilium uitae regimenque locatum est, 95
esse hominis partem nilo minus ac manus et pes
atque oculi partes animantis totius extant.

sensum animi certa non esse in parte locatum,
nerum habitum quandam uitalem corporis esse,
harmoniam Graei quam dicunt, quod faciat nos 100
uiuere cum sensu, nulla cum in parte siet mens ;
ut bona saepe ualetudo cum dicitur esse
corporis, et non est tamen haec pars ulla ualentis.
sic animi sensum non certa parte reponunt ;
magno opere in quo mi diuersi errare uidentur. 105
saepe itaque, in promptu corpus quod cernitur, aegret,
cum tamen ex alia laetatur parte latenti ;
et retro fit uti contra sit saepe uicissim,
cum miser ex animo laetatur corpore toto ;
non alio pacto quam si, pes cum dolet aegri, 110
in nullo caput interea sit forte dolore.
praeterea molli cum somno dedita membra
effusum quoque iacet sine sensu corpus honestum,
esse aliud tamen in nobis quod tempore in illo
multimodis agitur et omnis accipit in se 115
laetitiae motus et curas cordis inanis.
nunc animam quoque ut in membris cognoscere
possis

esse neque harmonia corpus sentire solere,
principio fit uti detracto corpore multo
saepe tamen nobis in membris uita moretur ; 120
atque eadem rursum, cum corpora pauca calor
diffugere forasque per os est editus aer,
deserit extemplo uenas atque ossa relinquit ;
nosceri ut hinc possis non aequas omnia partis
corpora habere neque ex aequo fulcire salutem, 125
sed magis haec, uenti quae sunt calidique uaporis
semina, curare in membris ut uita moretur.
est igitur calor ac uentus uitalis in ipso
corpore qui nobis moribundus deserit artus.
quare propter quoniam est animi natura reperta 130
atque animae quasi pars hominis, redde harmoniai
nomen, ad organicos alto delatum Heliconi ;
siue aliunde ipsi porro traxere et in illam
transtulerunt, proprio quae tum res nomine egebat.
quidquid id est, habeant : tu cetera percipe dicta. 135

Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
inter se atque unam naturam conficere ex se,
sed caput esse quasi et dominari in corpore toto
consilium quod nos animum mentemque uocamus.
idque situm media regione in pectoris haeret. 140
hic exultat enim pauor ac metus, haec loca circum
laetitiae mulcent ; hic ergo mens animusque.
cetera pars animae per totum dissita corpus

paret et ad numen mentis momenque mouetur.
idque sibi solum per se sapit, id sibi gaudet, 145
cum neque res animam neque corpus commouet una.
et quasi, cum caput aut oculus temptante dolore
laeditur in nobis, non omni coneruciamur
corpore, sic animus nonnumquam laeditur ipse
laetitiaque uiget, cum cetera pars animae 150
per membra atque artus nulla nouitate cietur.
uerum ubi uementi magis est commota metu mens,
consentire animam totam per membra uidemus
sudoresque ita, palloremque existere toto
corpore et infringi linguam uocemque aboriri, 155
caligare oculos, sonere auris, succidere artus,
denique concidere ex animi terrore uidemus
saepe homines ; facile ut quiuis hinc noscere possit
esse animam cum animo coniunctam, quae cum
animi ui

percussast, exim corpus propellit et icit. 160

Haec eadem ratio naturam animi atque animae
corpoream docet esse ; ubi enim propellere membra,
corripere ex somno corpus mutareque uultum
atque hominem totum regere ac uersare uidetur,
quorum nil fieri sine tactu posse uidemus 165
nec tactum porro sine corpore, nonne fatendumst
corporea natura animum constare animamque ?
praeterea pariter fungi cum corpore et una
consentire animum nobis in corpore cernis.
si minus offendit uitam uis horrida teli 170
ossibus ac neruis disclusis intus adacta,
at tamen insequitur languor terraeque petitus
segnis, et in terra mentis qui gignitur aestus,
interdumque quasi exurgendi incerta uoluntas.
ergo corpoream naturam animi esse necessesse, 175
corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore et unde
constiterit pergam rationem reddere dictis.
principio esse aio persupilem atque minutis
perquam corporibus factum constare. id ita esse 180
hinc licet aduertas animum ut pernoscere possis :
nil adeo fieri celeri ratione uidetur,
quam sibi mens fieri proponit et inchoat ipsa ;
ocius ergo animus quam res se percipit ulla,
ante oculos quorum in promptu natura uidetur. 185
at quod mobile tanto opeset, constare rutundis
perquam seminibus debet perquamque minutis,
momine uti paruo possint impulsa moueri.
namque mouetur aqua et tantillo momine fluit,
quippe uolubilibus paruisque creata figuris, 190
at contra mellis constantior est natura
et pigri latices magis et cunctantior actus ;
haeret enim inter se magis omnis materia
copia, nimirum quia non tam leuibus extat
corporibus neque tam supilibus atque rutundis. 195
namque papaueris aura potest suspensa leuisque
cogere ut ab summo tibi diffluat altus aceruus ;
at contra lapidum conlectum ipse euru' mouere
noenu potest. igitur paruissima corpora proquam
et leuissima sunt, ita mobilitate fruuntur ; 200
at contra quaecumque magis cum pondere magno
asperaque inueniuntur, eo stabilita magis sunt.
nunc igitur quoniam est animi natura reperta
mobilis egregie, perquam constare necessesse
corporibus paruis et leuibus atque rutundis. 205
quae tibi cognita res in multis, o bone, rebus
utilis inuenietur et opportuna cluebit.
haec quoque res etiam naturam dedicat eius,
quam tenui constet textura quamque loco se

81 consciscant Nicc., codd. coniscant. 82 unius uersus lacunam hic sumit M. quae in hunc modum expleri possit : qui miseros homines corpus aeternum patitur. 84 suadet, fraude Lach., cladi Bern. 94 quum Charisius p. 187 (210), quem codd. 95 locatum Mar. al., uocatum codd. 100 faciat Nicc. B ex corr., faciat codd. 106 aegret Lach. gram-
matici cuiusdam testimonio usus, aegrem codd. 108 fit uti Lamb., fit ubi codd. 118 corpus sentire e coni. Wak. Lach.,
corpore interit codd. 132 alto I. Voss., alta A B. 135 ut add. codd. correcti. 145 sapit, id sibi Wak., codd. sapit
sibi, s. et sibi Nicc. uulg. patuit, id s. Tucht. 154 ita palloremque Nicc. Mar. al., itaque pallorem codd. 159 animi ui
Ven. Mar., animi A B Nicc., animi uis Nomis Briv. et nuper Kannengieser. 170 offendit B ex corr., offendis codd.
teli uett. edd., codd. leu. 173 segnis M., suavis codd., suppus Lach., sacius et Bern. sicut ante Joh. Jones ; sed post-
positi et desunt exempla apud Laer. 183 sibi Wak., codd. si. 198 conlectum Muretus, conlectum codd. ipse curu'
mouere M. Bern. cauru' mouere, codd. spicarumque. 203 est add. Pont. al.

contineat paruo, si possit conglomerari, 210
quod simul atque hominem leti secura quies est
indepta atque animi natura animaeque recessit,
nil ibi libatum de toto corpore cernas
ad speciem, nil ad pondus : mors omnia praestat
uitalem praeter sensum calidumque uaporem. 215
ergo animam totam perparuis esse necessest
seminibus, nexam per uenas uiscera neruus ;
quatenus, omnis ubi e toto iam corpore cessit,
extima membrorum circumcaesura tamen se
incolumem praestat nec deficit ponderis hilum. 220
quod genus est Bacchi cum flos euauit aut cum
spiritus unguenti suauis diffugit in auras
aut aliquo cum iam succus de corpore cessit ;
nil oculis tamen esse minor res ipsa uidetur
propterea neque detractum de pondere quicquam.
nimirum quia multa minutaque semina sucos 226
efficiunt et odorem in toto corpore rerum.
quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
scire licet perquam paucillis esse creatam
seminibus, quoniam fugiens nil ponderis aufert. 230

Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est.
tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
mixta uapore, uapor porro trahit aera secum.
nec calor est quisquam, cui non sit mixtus et aer ;
rara quod eius enim constat natura, necessest 235
aeris inter eum primordia multa moueri.
iam triplex animi est igitur natura reperta ;
nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum,
nil horum quoniam recepit res posse creare
sensiferos motus et homo quae mente uolutat. 240
quarta quoque his igitur quaedam natura necessest
attribuatur ; east omnino nominis experts ;
qua neque mobilius quicquam neque tenuius exstat,
nec magis e paruus et leuibis est elementis ;
sensiferos motus quae didit prima per artus. 245
prima cietur enim, paruus perfecta figuris ;
inde calor motus et uenti caeca potestas
accipit, inde aer ; inde omnia mobilitantur,
concutitur sanguis, tum uiscera persentiscunt
omnia, postremis datur ossibus atque medullis 250
siue uoluptas est siue est contrarius ardor.
nec temere huc dolorusque potest penetrare neque acre
permanere malum, quin omnia perturbentur
usque adeo ut uitae desit locus atque animai
diffugiant partes per caulas corporis omnis. 255
sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
motibus : hanc ob rem uitam retinere ualeamus.

Nunc ea quo pacto inter sese mixta quibusque
compta modis uigeant rationem reddere auentem
abstrahit inuitum patrii sermonis egestas ; 260
sed tamen, ut potero, summam, attingere, tangam.
inter enim cursant primordia principiorum
motibus inter se, nil ut secerner unum
possit nec spatio fieri diuisa potestas,
sed quasi multae uis unius corporis extant. 265
quod genus in quouis animantum uiscere uolgo
est odor et quidam color et sapor, et tamen ex his
omnibus est unum perfectum corporis augmen.
sic calor atque aer et uenti caeca potestas
mixta creant unam naturam et mobilis illa 270
uis, initum motus ab se quae diuidit ollis,
sensifer unde oritur primum per uiscera motus.

nam penitus prorsum latet haec natura subestque
nec magis hac infra quicquam est in corpore nostro
atque anima est animae proporo totius ipsa. 275
quod genus in nostris membris et corpore toto
mixta latens animi uis est animaeque potestas,
corporibus quia de paruus paucisque creatast.
sic tibi nominis haec experts uis facta minutis
corporibus latet atque animae quasi totius ipsa 280
proporro anima et dominatur corpore toto.
consimili ratione necessest uentus et aer
et calor inter se uigeant commixta per artus
adque aliis aliud subsit magis emineatque
ut quiddam fieri uideatur ab omnibus unum, 285
ni calor ac uentus seorsum seorsumque potestas
aeris intererant sensum diductaque soluant.
est etenim calor ille animo, quem sumit, in ira
cum feruescit et ex oculis micat acerbis ardor ;
est et frigida multa comes formidinis aura 290
quae ciet horrorem membris et concitat artus ;
est etiam quoque pacati status aeris ille,
pectore tranquillo fit qui uoltque sereno.
sed calidi plus est illis quibus acria corda
iracundaque mens facile effervescent in ira. 295
quo genere in primis uis est uiolenta leonum,
pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes
nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
at uentosa magis cernorum frigida mens est
et gelidas citius per uiscera concitat auras 300
quae tremulum faciunt membris existere motum.
at natura boum placido magis aere uiuit,
nec nimis irai fax umquam subdita perit
fumida, suffundens caecae caliginis umbra,
nec gelidis torpet telis perfixa pauoris : 305
inter utrosque sitast, ceruus saeuosque leones.
sic hominum genus est. quamuis doctrina politis
constituit pariter quosdam, tamen illa relinquit
naturae cuiusque animi uestigia prima.
nec radicatus euelli mala posse putandumst, 310
quin procliuus hic iras deccurrat ad aeris,
ille metu citius paulo temptetur, at ille
tertius accipiat quaedam clementius aequo.
inque aliis rebus multis differre necessest
naturas hominum uarias moresque sequacis ; 315
quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas
nec reperire figurarum tot nomina quot sunt
principiis, unde haec oritur uariantia rerum.
illud in his rebus uideo firmare potesse,
usque adeo naturarum uestigia linqui 320
paruola quae nequeat ratio depellere nobis,
ut nil impediatur dignam dis degere uitam.

Haec igitur natura tenetur corpore ab omni
ipsaque corporis est custos et causa salutis ;
nam communibus inter se radicibus haerent 325
nec sine pernicie diuelli posse uidentur.
quod genus e thuris glaebis euellere odorem
haud facile est quin intereat natura quoque eius.
sic animi atque animae naturam corpore toto
extrahere haud facile est quin omnia dissoluantur. 330
inplexis ita principiis ab origine prima
inter se fiunt consorti praedita uita,
nec sibi quaeque sine alterius ui posse uidetur
corporis atque animi seorsum sentire potestas,
sed communibus inter eas conflatur utrumque 335

210 si codd. correcti, se A B. 232 tenuis A ex corr., tenus codd. 234 cui mixtus non siet aer Lach. 236 multa moueri A ex corr. Nicc. uulg., multumquere codd. 239 res Bern. M., codd. mens, Lach. quem. recepit A B M. cf. II 1025. 240 et homo q. m. u. M., codd. quaedam que m. u., Lach. quaedam uis menti, Bern. quidam quod manticulatur. 244 est Wak. in notis, ex codd. Lach. ex seruato et paruus legit. 249 ita Pont. Avanc., codd. c. t. s. u. persentiscunt. 254 ut add. Lamb. 257 retinere A ex corr. uulg., retinemus codd., Lach. retinemus ualentes. 258 inter se sint mixta Brieg., fortasse recte. 266 uiscere B, uiscere A, codd. correcti. 267 color Lamb. con., calor codd. uulg. Lach. 268 post augmen comma ponit Dittel; cf. 278, 328. 278 post creatast comma ponit Susemihl. 284 aliis. alias Brieg. 288 etenim Faber in emend., etiam codd. Benteio duce Lach. in ira cum feruescit coniungit. 289 acerbis Lamb., codd. acerbis. 290 et. ea Lach. 293 fit qui codd. M., qui fit uulg. Lach. 298 ante 296 collocaat Lach. 303 nimis codd. correcti, minus codd. 304 fumida suffundens codd. corr., fumidas effundens codd. uett. umbra B, umbram A Nicc. Cantab. fortasse recte. 305 pauoris uett. edd., uaporis codd. 306 inter utrosque sitast Avanc., i. utrasque sitas codd., inter-utraqe secus Lach., interutraqe secat Bern. 309 naturae Mar. Junt., natura codd. 317 quot. quod A B. 319 uideoor Faber, uideo codd. firmare edd. uett., formare codd. 321 nobis Lach., noctis codd. 332 fiunt c.—uita Mar. Junt., c. f.—uitae codd. 335 cas Lach., eos codd.

motibus accensus nobis per viscera sensus.
praeterea corpus per se nec gignitur unquam
nec crescit neque post mortem durare videtur.
non enim, utumor aquae dimittit saepe vaporem
qui datus est, neque ea causa conuellitur ipse, 340
sed manet incolumis, non, inquam, sic animai
discidium possunt artus perferre relictis,
sed penitus pereunt conuulsi conque putrescunt.
ex ineunte aëno sic corporis atque animai
mutua vitalis discunt contagia motus 345
maternis etiam membris alioque reposta,
discidium ut nequeat fieri sine peste maloque;
ut uideas, quoniam coniunctast causa salutis,
coniunctam quoque naturam consistere eorum.

Quod superest, siquis corpus sentire refutat 350
atque animam credit permixtam corpore toto
suscipere hunc motum quem sensum nominamus,
uel manifestas res contra uerasque repugnat.
quid sit enim corpus sentire quis adferet umquam,
si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos? 355
at dimissa anima corpus caret undique sensu;
perdit enim quod non proprium fuit eius in aëno;
multaque praeterea perdit quam expellitur ante.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse,
sed per eos animum ut foribus spectare reclusis, 360
difficilest, contra cum sensus dicat eorum;
sensus enim trahit atque acies detorridit ad ipsas;
fulgida praesertim cum cernere saepe nequimus,
lumina luminibus quia nobis praepediuntur.
quod foribus non fit; neque enim, quia cernimus ipsi,
ostia suscipiunt ullum reclusa laborem. 366

praeterea si pro foribus sunt lumina nostra,
iam magis exemptis oculis debere uidetur
cernere res animis sublati postibus ipsis.

Illud in his rebus nequaquam sumere possis, 370
Democriti quod sancta uiri sententia ponit,
corporis atque animi primordia singula prius
adposita alternis uariare, ac necere membra.
nam cum motu sunt animae elementa minora
quam quibus e corpus nobis et viscera constant, 375
tum numero quod concedunt et rara per artus
dissita sunt dumtaxat; ut hoc promittere possis,
quantula prima queant nobis iniecta ciere
corpora sensiferos motus in corpore, tanta
internalla tenere exordia prima animai. 380
nam neque pulueris interdum sentimus adhaesum
corpore nec membris incussam sidere creatam,
nec nebulam noctu neque aratri tenuia fila
obuia sentimus, quando obretimur euntes,
nec supra caput eiusdem cecidisse uietam 385
uestem nec plumas auium papposque uolantis
qui nimia leuitate cadunt plerumque grauatim,
nec repentis itum cuiusuisque animantis
sentimus nec priua pedum uestigia quaeque,
corpore quae in nostro culices et cetera ponunt. 390
usque adeo prius est in nobis multa ciendum,
quam primordia sentiscant concussa animai
semina corporibus nostris inmixta per artus,
et quam in his internallis tudinitibus possint
concursare coire et dissultare uicissim. 395

Et magis est animus uitai claustra coercens

et dominantior ad uitam quam uis animai.
nam sine mente animoque nequit residere per artus
temporis exiguum partem pars ulla animai,
sed comes insequitur facile et discedit in auras 400
et gelidos artus in leti frigore linquit.

at manet in uita cui mens animusque remansit.
quamuis est circum caesis lacer undique membris
truncus, adempta anima circum membrisque remota
uiuut et aetherias uitalis suscipit auras. 405

si non omnimodis, at magna parte animai
priuatus, tamen in uita cunctatur et haeret;
ut, lacerato oculo circum si pupula mansit
incolumis, stat cernendi uiuata potestas,
dummodo ne totum corumpas luminis orbem 410
et circum caedas aciem solanque relinquis;
id quoque enim sine pernicie non fiet et orbi.

at si tantula pars oculi media illa peresa est,
occidit extemplo lumen tenebraeque secuntur,
incolumis quamuis aliquot sit splendidus orbis. 415
hoc anima atque animus uincti sunt foedere semper.

Nunc age, natiuos animantibus et mortalis
esse animos animasque lenis ut noscere possis,
conquisita diu dulcique reperta labore

digna tua pergam disponere carmina cura. 420

tu fac utrumque uno sub iungas nomine eorum,
atque animam uerbi causa cum dicere pergam,
mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
quatenus est unum inter se coniunctaque res est.

principio quoniam tenuem constare minutis 425

corporibus docui multoque minoribus esse
principiis factam quam liquidus umor aquai
aut nebula aut funus:—nam longe mobilitate
praestat et a tenui causa magis icta mouetur;

quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque mouetur: 430

quod genus in somnis sopiti ubi cernimus alte
exhalare uaporem altaria ferreque fumum;

nam procul hinc dubio nobis simulacra genuntur:—

nunc igitur quoniam quassatis undique uasis

diffuere unorem et laticem discedere cernis 435

et nebula ac fumus quoniam discedit in auras,
crede animam quoque diffundi multoque perire

ocius et citius dissolui in corpora prima,

cum semel ex hominis membris ablata recessit.

quippe etenim corpus, quod uas quasi constitit eius,

cum cohibere nequit conquassatum ex aliqua re 441

ac rarefactum detracto sanguine uenis,
aere qui credas posse hanc cohiberier ullo?

corpore qui nostro rarus magis is cohibebit?

Praeterea gigni pariter cum corpore et una 445

crescere sentimus pariterque senescere mentem.

nam uelut infirmo pueri teneroque uagantur

corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.

inde ubi robustis adoleuit uiribus aetas,

consilium quoque maius et auctior est animi uis. 450

post ubi iam ualidis quassatum est uiribus aëui

corpus et obtusis ceciderunt uiribus artus,

claudicat ingenium, delirat lingua, labat mens,

omnia deficiunt atque uno tempore desunt.

ergo dissolui quoque conuenit omnem animai 455

naturam, ceu fumus, in altis aeris auras;

quandoquidem gigni pariter pariterque uidemus

346 reposta Avanc., reposto codd. 347 ut add. Mar. Junt. 350 renutat Lamb. 358 multaque, Lach. nullaue.
perdit quam c. aëno M., codd. perditum c. aëno quam. spurium iudicauit Creech in notis, Bern. 361 desuperest
Lamb. Gif. Lach. dicat Lamb., ducat codd. 362 post 363 ponit Lach. 366 quia Lach., codd. quia. 372 prius Bentl.,
primis codd. 374 animae c. m. A B Nicc., animai c. m. codd. correcti, c. m. animai Lach. 378 et 380 priua Bentl.
Lach. M. olim. 383 aratri uett. edd. Lach., aram codd. 391 ciendum Avanc., ciendo codd. 392, 393 inter se trans-
posuerant Mar. uulg. Lach. Bern., M. olim. 394 et quam in his Lach., codd. et quantis. 400 et discedit Vat. 3276 uett.
edd., ediscedit codd. 403 circum codd. correcti, certum codd. 404 remota B e corr. Lach., remot B, remotus A. 405
aeris Lach. tanquam aëra non possent esse aetheriae. 412 et orbi M., coram codd. spur. censet Lach. 415 aliqui
sit M., codd. alioqui, alioquiut Kamengisser, alioqui splendent Bockem., spur. censet Lach. 420 digna tua—cura
Lach., d. t.—uita codd., perpetua—uita Bern. 421 sub iungas nomine M., codd. subiungas nome (nomine B ex
corr.), uni subiungas nomen Lach. 428 nam Lach. 430 (et 433) spurium censet Lach. mouetur Mar. Junt., mouentur
codd. 431 est Lach. alte ex. uaporem Lach., alta ex. uapori codd. 432 exhalare uulg. M. quem ad hunc locum uide.
exalare A B Lach. utrum scripserit Lucretius in dubio est. cf. V 463 exalantque A B. VI 478 altus A B. 433 hinc Bentl.,
hac codd. genuntur Lamb., genuntur codd. 438 ocus B e corr. Nicc., opus codd. in add. B e corr. 441 quam
Mar. Junt. Lach. 444 is cohibebit Lach., in cohibebit codd. 450 auctior B ex corr. codd. correcti, auctor codd. 453 labat
add. Lach. lingua grauescens Bockem., uagat A. Palmer in Hiermath. t. iv p. 264. 456 aeris uett. edd., aeris codd.

crescere et, ut docui, simul aevo fessa fatisci.

Huc accedit uti uideamus, corpus ut ipsum
suscipere inmanis morbos durumque dolorem, 460
sic animum curas acris luctumque metumque;
quare participem leti quoque conuenit esse.
quin etiam morbis in corporis auius errat
saepe animus; dementit enim delirique fatur
interdumque graui lethargo fertur in altum 465
aeternumque soporem oculis nutuque cadenti,
unde neque exaudit uoces nec noscere uultus
illorum potis est, ad uitam qui reuocantes
circumstant lacrimis rorantes ora genasque.
quare animum quoque dissolui fateare necessest, 470
quandoquidem penetrant in eum contagia morbi;
nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest,
multorum exitio perdocti quod sumus ante.
denique quor, hominem cum uini uis penetrauit 476
aeris et in uenas discessit deditus ardor,
consequitur grauitas membrorum, praepediuntur
crura uacillanti, tardescit lingua, madet mens,
nant oculi, clamor singultus iurgia gliscunt, 480
et iam cetera de genere hoc quaecumque secuntur,
cur ea sunt, nisi quod uemens uolentia uini
conturbare animam conuenit corpore in ipso?
at quaecumque queunt conturbari inque pediri,
significant, paulo si durior insinuarit 485
causa, fore ut pereant aevo priuata futuro.
quin etiam subito ui morbi saepe coactus
ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
concidit et spumas agit, ingemit et tremit artus,
desipit, extentat neruos, torquetur, anhelat 490
inconstanter, et in iactando membra fatigat.
nimirum quia uis morbi distracta per artus
turbat, agens animam spumat, quasi in aequore salso
uentorum ualidis feruescunt uiribus undae.
exprimitur porro gemitus, quia membra dolore 495
adficiuntur et omnino quod semina uocis
eiciuntur et ore foras glomerata feruntur
qua quasi consuerunt et sunt munita uiui.
desipientia fit, quia uis animi atque animai
conturbatur et, ut docui, diuisa seorsum 500
disiectatur eodem illo distracta ueneno.
inde ubi iam morbi reflexit causa reditque
in latebras acer corrupti corporis umor,
tum quasi uacillans primum consurgit et omnis
paulatim redit in sensus animamque recepat. 505
haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
iactentur miserisque modis distracta laborent,
cur eadem credis sine corpore in aere aperto
cum ualidis uentis aetatem degere posse?
et quoniam mentem sanari, corpus ut aegrum, 510
cernimus et flecti medicina posse uidemus,
id quoque praesagit mortalem uiuere mentem.
addere enim partis aut ordine traicere aecumst
aut aliquid prorsum de summa detrahare hilum,
commutare animum quicumque adoritur et infit 515
aut aliam quamuis naturam flectere quaerit.
at neque transferri sibi partis nec tribui uult
immortale quod est quicquam neque defluere hilum.
nam quodecumque suis mutatum finibus exit,
continuo hoc mors est illius quod fuit ante. 520
ergo animus siue aegrescit, mortalia signa
mittit, uti docui, seu flectitur a medicina.

usque adeo falsae rationi uera uidetur
res occurrere et effugium praecludere eunti
incipitque refutatu conuincere falsum. 525

Denique saepe hominem paulatim cernimus
ire
et membratim uitalem deperdere sensum;
in pedibus primum digitos liuescere et unguis,
inde pedes et crura mori, post inde per artus
ire alios tractim gelidi uestigia leti. 530
scinditur itque animae hoc quoniam natura nec
uno

tempore sincera existit, mortalis habendast.
quod si forte putas ipsam se posse per artus
introsom trahere et partis conducere in unum
atque ideo cunctis sensum deducere membris,
at locus ille tamen, quo copia tanta animai 536
cogitur, in sensu debet maiore uideri;
qui quoniam nusquamst, nimirum ut diximus
ante,

dilaniata foras dispargitur, interit ergo.
quin etiam si iam libeat concedere falsum 540
et dare posse animam glomerari in corpore eorum,
lumina qui lincunt moribundi particulatim,
mortalem tamen esse animam fateare necesse,
nec refert utrum pereat dispersa per auras
an contracta suis e partibus obbrutescat, 545
quando hominem totum magis ac magis undique
sensus

deficit et uitae minus et minus undique restat.

Et quoniam mens est hominis pars una, loco
quae

fixa manet certo, uelut aures atque oculi sunt
atque alii sensus qui uitam cumque gubernant,
et uelut manus atque oculus naresque seorsum 551
secreta ab nobis nequeunt sentire neque esse,
sed tamen in paruo licuntur tempore tabe,
sic animus per se non qui sine corpore et ipso
esse homine, illius quasi quod uas esse uidetur
siue aliud quid uis potius coniunctus ei 556
figere, quandoquidem conexu corpus adhaeret.

Denique corporis atque animi uiuata potestas
inter se coniuncta ualent uitaeque fruuntur;
nec sine corpore enim uitalis edere motus 560
sola potest animi per se natura nec autem
cassum anima corpus durare et sensibus uti.
scilicet auolsus radicibus ut nequit ullam
dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto,
sic anima atque animus per se nil posse uidetur.
nimirum quia per uenas et uiscera mixtim, 566
per neruos atque ossa, tenentur corpore ab omni
nec magnis intervalis primordia possunt
libera dissultare, ideo conclusa mouentur
sensiferos motus quos extra corpus in auras 570
aeris haut possunt post mortem eiecta moueri
propterea quia non simili ratione tenentur.
corpus enim atque animans erit aer, si cohibere
sese anima atque in eo poterit concludere motus
quos ante in neruis et in ipso corpore agebat. 575
quin etiam finis dum uitae uertitur intra,
saepe aliqua tamen e causa labefacta uidetur
ire anima ac toto solui de corpore uelle
595 et quasi supremo languescere tempore uoltus
molliaque exsanguis trunco cadere omnia membra.

458 ut add. in B. ex corr. *fatisci* codd. correcti, *fatiscit* B ex corr., *faetis* codd. 472 dolor Nicc., *polor* codd. 474 (= 510), 475 insulsum additamentum eiecit Lamb. et quoniam mentem sanari corpus ut aegrum et pariter mentem sanari corpus inani. 476 quor. cor A B, cf. II 194 com = quom. 482 cur ea Nicc., *curba* codd. 492 quia codd. correcti, uett. edd., *qua* codd. 493 *spumat*, *quasi* in Lach., *spumans* in codd. 497 *eiciuntur* Lamb., *eliciuntur* codd., *eliduntur* Bockem. quod placet. 523 *rationi* uett. edd., *rationis* codd. 525 *refutatu* Mar. Junt., *refutatur* codd. 531 sc. itque animae hoc M., sc. atque animae haec codd., sc. usque adeo haec Lach., sc. aequae animae haec Bern. locum corruptum nondum sanarunt. 535 *deducere* Cantab. uett. edd.; codd. *diducere*. 548 loco quae Lach., *locoque* codd. 551 atque. aut Lach. 553 *licuntur* Creech in notis, *linguntur* codd. *tabe* Creech, *tali* codd., *lincuntur*—*tabi* Lach. 555 *homine* uett. edd., codd. *hominem*. *uas* esse Nicc., codd. *uasse*. 564 *ipse* oculus Flor. 31 Mar., *oculus ipse* codd. 566 *per* add. Nicc. *mixtim* codd. correcti, *mixti* codd. 571 *moueri* Lamb., *mouere* codd. 573 *animans* erit Lamb., *animam* serit codd. 574 eo Faber, eos codd. quo seruato Lach. in se anima recipit Wakef. coniecturam. 576-590 (592-606) hos uersus alieno fuisse loco uidit Christ qui post 579 (594) eos ponit. 578 *corpore uelle* Lach. pro eo quod codd. habent omnia membra ex u. 580 inlatum. 580 *trunco* add. Lach., *cadere* horrore Bern.

quod genus est, animo male factum cum per-
hibetur 581
aut animam liquisse; ubi iam trepidatur et omnes
extremum cupiunt uitae reprehendere uinculum.
600 conuassatur enim tum mens animaeque potestas
omnis et haec ipso cum corpore conlabefunt; 585
ut grauior paulo possit dissoluere causa.
quid dubitas tandem quin extra prodita corpus
inbecilla foras in aperto, tegmine dempto,
605 non modo non omnem possit durare per aeuum,
sed minimum quoduis nequeat consistere tem-
pus? 590
576 quare etiam atque etiam resolutio corporis omni
tegmine et cecitis extra uitalibus auris
dissolui sensus animi fateare necessost
atque animam, quoniam coniunctast causa duo-
bus.
580 Denique cum corpus nequeat perferre animai
discidium quin in taetro tabescat odore, 596
quid dubitas quin ex imo penitusque coorta
emanarit uti fumus diffusa animae uis,
atque ideo tanta mutatum putre ruina
585 conciderit corpus, penitus quia mota loco sunt
fundamenta, foras anima emanante per artus 601
perque uiarum omnis flexus, in corpore qui sunt,
atque foramina? multimodis ut noscere possis
dispertitam animae naturam exisse per artus
590 et prius esse sibi distractam corpore in ipso, 605
quam prolapsa foras enare in aeris auras.
nec sibi enim quisquam moriens sentire uidetur
ire foras animam incolumem de corpore toto
nec prius ad iugulum et supra succedere fauces,
uerum deficere in certa regione locatam; 610
ut sensus alios in parti quemque sua scit
dissolui. quod si immortalis nostra foret mens,
non tam se moriens dissolui conquereretur,
sed magis ire foras uestemque relinquere, ut an-
guis.
Denique cur animi numquam mens consilium-
que 615
gignitur in capite aut pedibus manibusque, sed uis
sedibus et certis regionibus omnibus haeret,
si non certa loca ad nascendum reddita cuique
sunt, et ubi quicquid possit durare creatum,
atque ita multimodis partitis artubus esse, 620
membrorum ut numquam existat praeposterus
ordo?
usque adeo sequitur res rem neque flamma creari
fluminibus solitast neque in igni gignier algor.
Praeterea si immortalis natura animaiast
et sentire potest secreta a corpore nostro, 625
quinque, ut opinor, eam faciundum est sensibus
auctam;
nec ratione alia nosmet proponere nobis
possumus infernas animas Acherunte uagari.
pictores itaque et scriptorum saecula priora
sic animas intro duxerunt sensibus auctas. 630
at neque sorsum oculi neque nares nec manus ipsa
esse potest animae neque sorsum lingua, neque
aures
auditu per se possunt sentire neque esse.
Et quoniam toto sentimus corpore inesse
uitalem sensum et totum esse animale uidemus,

si subito medium celeri praeciderit ictu 636
uis aliquae ut sorsum partem secernat utramque,
dispertita procul dubio quoque uis animai
et discissa simul cum corpore dissocietur.
at quod scinditur et partis discedit in ulla, 640
scilicet aeternam sibi naturam abuiuit esse.
falciferos memorant currus abscondere membra
saepe ita de subito permixta caede calentis,
ut tremere in terra uideatur ab artubus id quod
decidit abscisum, cum mens tamen atque hominis
uis 645
mobilitate mali non quit sentire dolorem;
et semel in pugnae studio quod dedita mens
est,
corpore reliquo pugnam caedesque petessit,
nec tenet amissum laeuam cum tegmine saepe
inter equos abstraxe rotas falcesque rapaces, 650
nec cecidissem alius dextram, cum scandit et instat.
inde alius conatur adempto surgere crure,
cum digitos agit propter moribundus humi pes.
et caput abscisum calido uiuentemque trunco
seruat humi uoltum uitalem oculosque patentis,
donec reliquias animai reddidit omnes. 656
quin etiam tibi si, lingua uibrante, micanti
serpentis cauda et proceri corpore, utrumque

sit libitum in multas partis discidere ferro,
omnia iam sorsum cernes ancisa recenti 660
uolnere tortari et terram conspargere tabo,
ipsam seque retro partem petere ore priorem,
uolneris ardenti ut morsu premat icta dolorem.
omnibus esse igitur totas dicemus in illis
particulis animas? at ea ratione sequetur 665
unam animantem animas habuisse in corpore
multas.

ergo diuisast ea quae fuit una simul cum
corpore; quapropter mortale utrumque putan-
dumst,

in multas quoniam partis disciditur aequae.
Praeterea si immortalis natura animai 670
constat et in corpus nascentibus insinuat,
cur super anteaetam aetatem meminisse nequi-
mus

nec uestigia gestarum rerum ulla tenemus?
nam si tanto operet animi mutata potestas,
omnis ut actarum exciderit retinentia rerum, 675
non, ut opinor, id a leto iam longiter errat;
quapropter fateare necessast quae fuit ante
interiisse et quae nunc est nunc esse creatam.

Praeterea si iam perfecto corpore nobis
inferri solitast animi uiuata potestas 680
tum cum gignimur et uitae cum limen inimus,
haud ita conueniebat uti cum corpore et una
cum membris uideatur in ipso sanguine cresce,
sed uelut in cauea per se sibi uiuere solam. 684
[conuenit ut sensu corpus tamen affluat omne]
690 quod fieri totum contra manifesta docet res;
namque ita conexa est per uenas uiscera neruos
ossaque, uti dentes quoque sensu participantur;
morbis ut indicat et gelidai stringor aquai
et lapis oppressus, subiit si e frugibus, asper. 690
686 quare etiam atque etiam neque originis esse
putandumst.
expertis animas nec leti lege solutas.

581 perhibetur B ex corr., peribet B, peribet A Nicc. 591 quare Nicc. B ex corr., quae codd. 597 ex codd. cor-
recti, ea codd. 598 animae uis codd. correcti, anima eius codd. 601 foras anima emanant Wak., f. manant ani-
maeque codd., f. manante anima usque Lach. 617 respondit pactoris Lach., hominis r. M. olim. Post 619 amissos esse
aliquot uersus censet M. 620 partitis Bern., prototis codd., perfectis Lach. 623 soluta neque insigni A B, soluta est codd.
correcti, in igni Nicc. 624 si immortalis Nicc., si mortalis codd. 628 uagari Lach., uagare codd., uagare B ex corr.
uulg., 'fortasse recte,' M. 632 animae Pius conit., anima codd. 633 audita Havercamp. in adn. Christ M., auditum
codd., haud igitur Lach. plene post dolorem interpuncto. 647 semel Lach., simul codd. quod sine dubio seruandum
est. 650 rotas Nicc., rote codd. 657, 658 micanti s. cauda e Lach. M., micanti s. cauda codd. 658 lacunam statuit
M., Lach. serpentem utrumque legit. 662 seque retro Nicc., sequere retro codd. 663 dolorem Lach., dolore codd.
674 t. operet animi Mar., t. opera animast, transposito st ut totiens ap. Lucr., codd. 676 a leto Lach., longiter Lamb.
ducibus Charisio (p. 183) Nonio (p. 515 15) restituerunt, codd. ab leto longius. 685 cauilatoris additamentum expulit
Lamb., retinet Lach. affluit in areat mutato. 686-690 (690 694) huc transtulit Lach. 689 morsus Lach. 690 oppressus,
subiit si e fr. Bern., oppressus subitis e fr. codd., expressus subiens e. fr. Lach.

nam neque tanto opere adnecti potuisse putandumst
 689 corporibus nostris extrinsecus insinuat, nec, tam contextae cum sint, exire videntur 695 incolumes posse et saluas exsoluere sese omnibus e neruis atque ossibus articulisque. quod si forte putas extrinsecus insinuatam permanare animam nobis per membra solere, tanto quique magis cum corpore fusa peribit. 700 quod permanat enim dissoluitur, interit ergo. dispersit enim per caulas corporis omnis ut cibus, in membra atque artus cum diditur omnis,

disperit atque aliam naturam sufficit ex se, sic anima atque animus quamuis integra recens in corpus eunt, tamen in manand dissoluiuntur, 706 dum quasi per caulas omnis diduntur in artus particulae quibus haec animi natura creatur, quae nunc in nostro dominatur corpore nata ex illa quae tum perit partita per artus. 710 quapropter neque natali priuata uidetur esse die natura animae nec funeris expers.

Semina praeterea linquuntur necne animai corpore in exanimio? quod si lincuntur et insunt, haut erit ut merito immortalis possit haberi, 715 partibus amissis quoniam libata recessit. sin ita sinceris membris ablata profugit ut nullas partis in corpore liquerit ex se, unde cadauera rancenti iam uiscere uermes expirant atque unde animantium copia tanta 720 exos et exanguis tumidos perfluctuat artus? quod si forte animas extrinsecus insinuari uermibus et priuas in corpora posse uenire credis nec reputas cur milia multa animarum 724 conueniant unde una recesserit, hoc tamen est ut quaerendum uideatur et in discerni agendum, utrum tandem animae uenientur semina quaeque uermiculorum ipsaeque sibi fabricentur ubi sint, an quasi corporibus perfectis insinuentur. at neque cur faciant ipsae quareue laborent 730 dicere suppeditat. neque enim, sine corpore cum sunt,

sollicitae uolitant morbis alguque fameque; corpus enim magis his uitiiis adfine laborat et mala multa animus contage fungitur eius. 734 sed tamen his esto quamuis facere utile corpus, cum subeant; at qua possint uia nulla uidetur. haut igitur faciunt animae sibi corpora et artus. nec tamen est utqui perfectis insinuentur corporibus; neque enim poterunt suptiliter esse conexae neque consensus contagia fient. 740

Denique cur aeris uiolenta triste leonum seminum sequitur, uolpes dolus, et fuga ceruos, [a patribus datur et a patrius pavor incitat artus]

et iam cetera de genere hoc cur omnia membris ex ineunte aeuo generascunt ingenioque, 745 si non, certa suo quia semine seminioque uis animi pariter crescit cum corpore toto? quod si immortalis foret et mutare soleret corpora, permixtis animantes moribus essent, effugeret canis Hyrcano de semine saepe 750 cornigeri incursum cerui tremeretque per auras aeris accipiter fugiens ueniente columba, desiperent homines, saperent fera saecula ferarum.

illud enim falsa fertur ratione, quod aiant immortalem animam mutato corpore flecti. 755 quod mutatur enim dissoluitur, interit ergo; traiciuntur enim partes atque ordine migrant; quare dissolui quoque debent posse per artus, denique ut intereant una cum corpore cunctae. sin animas hominum dicent in corpora semper 760 ire humana, tamen quaeram cur e sapienti stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus nec tam doctus equae pullus quam fortis equi uis. scilicet in tenero tenerascere corpore mentem 765

confugient. quod si iam fit, fateare necessesse mortalem esse animam, quoniam mutata per artus tanto opere amittit uitam sensumque priorem. quoue modo poterit pariter cum corpore quoque confirmata cupitum aetatis tangere florem 770 uis animi, nisi erit consors in origine prima? quidue foras sibi uult membris exire senectis? an metuunt conclusa manere in corpore putri et domus aetatis spatio ne fessa uetusto obruat? at non sunt immortalis ulla pericla. 775

Denique conubia ad Veneris partusque ferarum esse animas praesto deridiculum esse uidetur, expectare immortalis mortalia membra innumero numero certareque praepropanter inter se quae prima potissimaque insinuetur; 780 si non forte ita sunt animarum foedera pacta ut quae prima uolans aduenerit insinuetur prima neque inter se contendant uiribus hilum.

Denique in aethere non arbor, non aequore in alto nubes esse queunt nec pisces uiuere in aruis 785 nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse. certum ac dispositum ubi quiequit crescat et insit. sic animi natura nequit sine corpore oriri sola neque a neruis et sanguine longiter esse. quod si (posset enim multo prius) ipsa animi uis 790 in capite aut umeris aut imis calcibus esse posset et innasci quauis in parte, soleret tandem in eodem homine atque in eodem uase manere. quod quoniam nostro quoque constat corpore certum dispositumque uidetur ubi esse et crescere possit 795 sorsum anima atque animus, tanto magis infitiandum totum posse extra corpus durare genique. quare, corpus ubi interiit, periisse necessesse confiteare animam distractam in corpore toto. quippe etenim mortale, aeterno iungere et una 800 consentire putare et fungi mutua posse desiperest; quid enim diuersius esse putandumst aut magis inter se disiunctum discrepansque, quam mortale quod est immortalis atque perenni iunctum in concilio saeuas tolerare procellas? 805 quod si forte ideo magis immortalis habendast, 810 quod letalibus ab rebus munita tenetur, aut quia non ueniunt omnino aliena salutis aut quia quae ueniunt aliqua ratione recedunt pulsa prius quam quid noceant sentire queamus,

praeter enim quam quod morbis cum corporis aegret, aduenit id quod eam de rebus saepe futuris 825 macerat inque metu male habet curisque fatigat praeteritisque male admixtis peccata remordent. adde furorem animi proprium atque obliuia rerum, adde quod in nigras lethargi mergitur undas.

Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hilum, quandoquidem natura animi mortalis habetur, 831

702 dispersitur codd., corr. Lach. enim Pont., ergo codd. 705 integra recens in uett. edd., est integra recens codd. 710 tum uett. edd., tunc codd. 718 ut uett. edd., et codd. 723 priuas in B ex corr., priua si codd. 732 alguque Nonii codd. (p. 72 3) Lamb., algoque codd. 733 adfine A ut uidetur, at fine B. 734 contagibus Lach. 736 qui subeant Bern. 738 utqui M., codd. ut quicum, Bern. quidum. 740 consensus Lach., consensu codd. 743 cauilatoris commentum expulit Lach. 747 toto B, quoque A ceteri codd. uett. edd. 760 sin Pont. al., sic codd. corpora B ex corr. al., corpore codd. 763 = 746; Bern. damnat etiam 764. 764 pullus Nicc., paulus codd. 784 salso Lach. 789 longiter Lamb. Lach., longius codd. cf. 676, V 133. 790-793 totidem litteris apud V 134-137 iterum inuenies. codicum scripturam, interpunctione tantum mutata, seruauit M., Lach. quid si posset enim? multo. Madv. qui in Aduersar. II 23 de hoc loco plenius disputat, iam, dum pro tandem legit. 800 mortale Junt., mortalem codd. 805 saeuas Mar. Junt., saluas codd. 806-818 = V 351-363. huc illatos expulit Lach. 820 letalibus Lamb., codd. uitalibus. 823 amissum post hunc uersum Lach. ita refingit multa tamen tangunt animam mala, multa pericla. 824 morbis Avanc., morbis A B. aegret Gif. in notis, aegrit codd. 826 macerat Flor. 31 Pont. al., maceret codd.

et uelut anteacto nil tempore sensimus aegri,
ad configendum uenientibus undique Poenis,
omnia cum belli trepido concussa tumultu
horrida contemnuere sub altis aetheris oris, 835
in dubioque fuere utrorum ad regna cadendum
omnibus humanis esset terraeque marique,
sic, ubi non erimus, cum corporis atque animai
discidium fuerit quibus e sumus uniter apti,
scilicet haud nobis quicquam, qui non erimus tum,
accidere omnino poterit sensumque mouere, 841
non si terra mari miscebitur et mare caelo.
et si iam nostro sentit de corpore postquam
distractast animi natura animaeque potestas,
nil tamen est ad nos qui conpitu coniugioque 845
corporis atque animae consistimus uniter apti.
nec, si materiem nostram collegerit aetas
post obitum rursumque redelegerit ut sita nunc est
atque iterum nobis fuerit data lumina uitae,
perineat quicquam tamen ad nos id quoque fac-
tum, 850
interrupta semel cum sit repetentia nostri.
et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
qui fuimus, neque iam de illis nos adicit angor.
nam cum respicias immensi temporis omne
praeteritum spatium, tum motus materiai 855
multimodis quam sint, facile hoc aderedere possis,
semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta
863 haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse.
858 nec memori tamen id quimus repraehendere
mente;
inter enim ictast uitai pausa uageque 860
deerrant passim motus ab sensibus omnes.
debet enim, misere si forte aegreque futurumst,
ipse quoque esse in eo tum tempore, cui male
possit
accidere. id quoniam mors eximit, esseque probet
864 illum cui possint incommoda concilian, 865
scire licet nobis nil esse in morte timendum
nec miserum fieri qui non est posse neque hilum
differre anne ullo fuerit iam tempore natus,
mortaleum uitam mors cum immortalis ademit.
Proinde ubi se uideas hominem indignari
ipsum, 870
post mortem fore ut aut putescat corpore posto
aut flammis interfat malisue ferarum,
scire licet non sincerum sonere atque subesse
caecum aliquem cordi stimulum, quamuis neget
ipse
credere se quemquam sibi sensum in morte futu-
rum. 875
non, ut opinor, enim dat quod promittit et unde,
nec radicitus e uita se tollit et eiecit,
sed facit esse sui quiddam super insecus ipse.
uiuus enim sibi cum proponit quisque futurum,
corpus uti nolueres lacerent in morte ferarum, 880
ipse sui miseret; neque enim se diuidit illum,
nec remouet satis a proiecto corpore et illum
se fingit sensuque suo contaminat astans.
hinc indignatur se mortalem esse creatum
nec uidet in uera nullum fore morte alium se 885
qui possit uiuus sibi se lugere peremptum
stansque iacentem se lacerari uriae dolore.
nam si in morte malumst malis morsuque ferarum

tractari, non inuenio qui non sit acerbum
ignibus inpositum calidis torrescere flammis 890
aut in melle situm suffocari atque rigere
frigore, cum summo gelidi cubat aequore saxi,
urgeriue superne obtritum pondere terrae.

Iam iam non domus accipiet te laeta, neque uxor
optima nec dulces occurrent oscula nati 895
praeripere et tacita pectus dulcedine tangant.
non poteris factis florentibus esse, tuisque
praesidium. misero misere' aiunt 'omnia ademitt
una dies infesta tibi tot praemia uitae.'
illud in his rebus non addunt 'nec tibi earum 900
iam desiderium rerum super insidet una.'
quod bene si uideant animo dictisque sequantur,
dissoluant animi magno se angore metueque.
'tu quidem ut es leto sopitus, sic eris aeu
quod superest cunctis priuatu' doloribus aegris: 905
at nos horrifico cinefactum te prope busto
insatiabiliter defleuimus, aeternumque
nulla dies nobis maerorem e pectore demet.'
illud ab hoc igitur quaerendum est, quid sit amari
tanto opere, ad somnum si res redit atque quietem,
cur quisquam aeterno possit tabescere luctu. 911

Hoc etiam faciunt ubi discubere tenentque
pocula saepe homines et inuibrant ora coronis,
ex animo ut dicant 'breuis hic est fructus humillis;
iam fuerit neque post umquam reuocare licebit.' 915
tamquam in morte mali cum primis hoc sit eorum,
quod sitis exurat miseros atque arida torres,
aut aliae cuius desiderium insideat rei.

nec sibi enim quisquam tum se uitamque requirit,
cum pariter mens et corpus sopita quiescent; 920
nam licet aeternum per nos sic esse soporem,
nec desiderium nostri nos adficit ullum.
et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
longe ab sensiferis primordia motibus errant,
cum correptus homo ex somno se colligit ipse. 925
multo igitur mortem minus ad nos esse putandumst,
si minus esse potest quam quod nil esse uidemus;
maior enim turbae disiectus materiai
consequitur leto nec quisquam expergitus exstat,
frigida quem semel est uitai pausa secuta. 930

Denique si uocem rerum natura repente
mittat et hoc alicui nostrum sic increpet ipsa
'quid tibi tanto operest, mortalis, quod nimis aegris
luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?
nam gratis anteacta fuit tibi uita priorque 935
et non omnia pertusum congesta quasi in uas
commoda perfluxere atque ingrata interiere:
cur non ut plenus uitae conuiuia recedis
aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
sin ea quae fructus cumque es periire profusa 940
uitaque in offensust, cur amplius addere quaeris,
rursus quod percat male et ingratum occidat omne,
non potius uitae finem facis atque laboris?
nam tibi praeterea quod machina inueniamque,
quod placeat, nil est: eadem sunt omnia semper.
si tibi non annis corpus iam marcet et artus 946
confecti languent, eadem tamen omnia restant,
omnia si pergas uiuendo uincere saecula,
atque etiam potius, si numquam sis moriturus,'
quid respondemus, nisi iustam intendere litem, 950
naturam et ueram uerbis exponere causam?

835 oris Gif., auris codd. 844 distractast Nicc., distractas codd. 847 materiem B., materiam A Nicc. 851 sic B.M., repentia A., retinentia Avanc. Lach. nostri Pius in notis Lach., nostris codd. 852 ut Susseml., satis probabiliter. 853 neque add. Lach. 856 multimodis Lach., codd. multimodi. 858 (865) huc transtulit Lach. 862 misere si Pont. al., miserest codd. 864 mors B ex corr. Flor. 31, mor codd. probet Lach., prohibet Turneb., prohibe codd. 868 differre anne ullo M., differre annullo anullo A, annullo anullo B, d. ante ullo Lach. 871 putescat Avanc., putes codd. 873 non sincerum codd. correcti, no sincerum A Nicc., nos sine B. 880 lacerent Nicc., iacerent codd. 881 diuidit illum A, uidit illum B. 882 illud Bockem. fortasse recte. 886 qui codd. correcti, cui codd. 893 obtritum uett. edd., obritum codd. 894 iam iam quidam correcti codd. Lach., animam A Nicc., uinum B. 902 quod Nicc., quo codd. 904-8 interpellatoris esse uerba uidit Bern. 914 fructus codd. correcti, fluctus codd. 917 torres Lach., torret A, torrat B A ex corr. Nicc. 919 requirit Flor. 29 ex corr. al., requirit codd. 921 esse soporem A, esse praecno B. 935 n. gratis anteacta fuit tibi u. pr. M., n. gratis fuit tibi uita a. pr. codd. (fuit siue fuit potuisse scribi a Lucr. idem M. concedit), n. gratis fuit haec t. u. a. pr. Lach., n. si grata fuit t. u. a. pr. Nauger. quem sequitur Brieger., nam gratis fuit Bern. 941 offensust Lach., offensost codd. sed praestat offensust de quo uide Postg. in Diar. Philolog. t. xvi p. 127. 942 male et B, mali et A. 943 facis Avanc., iacis codd. 945 placeat Nicc., placet codd. 948 pergas Lamb., perges codd.

955 grandior hic uero si iam seniorque queratur
 952 atque obitum lamentetur miser amplius aequo,
 non merito inclamet magis et uoce increpet acri?
 954 'auffer abhinc lacrimas, balatro, et compesce
 querellas. 955
 omnia perfunctus uitai praemia marces.
 sed quia semper aues quod abest, praesentia
 temnis,
 imperfecta tibi elapsast ingrataque uita
 et nec opinanti mors ad caput adstitit ante
 quam satur ac plenus possis discedere rerum. 960
 nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte
 aequo animoque agedum magnus concede:
 neccessest.
 iure, ut opinor, agat, iure increpet inciletque;
 cedit enim rerum nouitate extrusa uetustas
 semper, et ex aliis aliud reparare neccessest; 965
 nec quisquam in barathrum nec Tartara deditur
 atra:
 materies opus est ut crescant postera saecula;
 quae tamen omnia te uita perfuncta sequentur;
 nec minus ergo ante haec quam tu cecidere, cadentque.
 sic alid ex alio numquam desistet oriri 970
 uitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.
 respice item quam nil ad nos anteacta uetustas
 temporis aeterni fuerit, quam nascimur ante.
 hoc igitur speculum nobis natura futuri 974
 temporis exponit post mortem denique nostram
 numquid ibi horribile apparet, num triste uidetur
 quicquam, non omni somno securius exstat?
 Atque ea nimirum quaecumque Acherunte
 profundo
 prodita sunt esse, in uita sunt omnia nobis. 979
 nec miser impendens magnum timet aere saxum
 Tantalus, ut famast, cassa formidine torpens;
 sed magis in uita diuom metus urget inanis
 mortalis casumque timentem cuique ferat fors.
 nec Tityon uolucres ineunt Acherunte iacentem
 nec quod sub magno scrutentur pectore quicquam
 perpetuam aetatem possunt reperire profecto, 986
 quamlibet immani proiectu corporis exstet,
 qui non sola nouem dispessis iugera membris
 optineat, sed qui terrai totius orbem,
 non tamen aeternum poterit perferre dolorem 990
 nec praebere cibum proprio de corpore semper.
 sed Tityos nobis hic est, in amore iacentem
 quem uolucres lacerant atque exest anxius angor
 aut alia quauis scindunt cuppedine curae.
 Sisyphus in uita quoque nobis ante oculos est 995
 qui petere a populo fascēs saeuasque secures
 imbibit et semper uictus tristisque recedit.
 nam petere imperium quod inanest nec datur
 umquam,
 atque in eo semper durum sufferre laborem,
 hoc est aduerso nixantem trudere monte 1000
 saxum quod tamen e summo iam uertice rusum
 uoluit et plani raptim petit aequora campi.
 deinde animi ingraturam naturam pascere semper
 atque explere bonis rebus satiareque numquam,
 quod faciunt nobis annorum tempora, circum 1005
 cum redeunt fetusque ferunt uariosque lepores,
 nec tamen explemur uitai fructibus umquam,
 hoc, ut opinor, id est, aeuo florente puellas

quod memorant laticem pertusum congerere in nas
 quod tamen expleri nulla ratione potestur. 1010
 Cerberus et furiae iam uero et lucis egestas

Tartarus horribilos eructans faucibus aestus,
 qui neque sunt usquam nec possunt esse profecto
 sed metus in uita poenarum pro male factis
 est insignibus insignis scelerisque luel/a, 1015
 carcer et horribilis de saxo iactu' deorsum,
 uerbera carnifices robur pix lammina taedae;
 quae tamen etsi absunt, at mens sibi conscia factis
 praemetuens adhibet stimulos terretque flagellis
 nec uidet interea qui terminus esse malorum 1020
 possit nec quae sit poenarum denique finis
 atque eadem metuit magis haec ne in morte graues
 cant.

hic Acherusia fit stultorum denique uita.

Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis
 'lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit 1025
 qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus
 inde alii multi reges rerumque potentes
 occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
 ille quoque ipse, uiam qui quondam permare magnum
 strauit iterque dedit legionibus ire per altum 1030
 ac pedibus salsas docuit superare lucunas
 et contempsit equis insultans murmura ponti,
 lumine adempto animam moribundo corpore fudit
 Scipiadas, belli fulmen, Carthaginis horror,
 ossa dedit terrae proinde ac famul infimus esset.
 adde repertoires doctrinarum atque leporum, 1036
 adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
 sceptrā potius eadem aliis sopitu' quietest.
 denique Democritum postquam matura uetustas
 admonuit memores motus languescere mentis, 1040
 sponte sua leto caput obuius optulit ipse.
 ipse Epicurus obit decurso lumine uitae,
 qui genus humanum ingenio superauit et omnis
 restinexit, stellas exortus ut aetherius sol.
 tu uero dubitabis et indignabere obire? 1045
 mortua cui uita est prope iam uiuo atque uidenti,
 qui somno partem maiorem conteris aeuī
 et uigilans stertis nec somnia cernere cessas
 sollicitatque geris cassa formidine mentem
 nec reperire potes tibi quid sit saepe mali, cum 1050
 ebrius urgeris multis miser undique curis
 atque animi incerto fluitans errore uagaris.'

Si possent homines, proinde ac sentire uidentur
 pondus inesse animo quod se grauitate fatiget,
 e quibus id fiat causis quoque noscere et unde 1055
 tanta mali tamquam moles in pectore constet,
 haut ita uitam agerent, ut nunc plerumque uidemus
 quid sibi quisque uelit nescire et quaerere semper
 commutare locum quasi onus deponere possit.
 exit saepe foras magnis ex aedibus ille, 1060
 esse domi quem pertaesumst, subitoque reuertit,
 quippe foris nil melius qui sentiat esse.
 currit agens mannos ad uillam praecipitanter,
 auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans;
 oscitat extemplo, tetigit cum limina uillae, 1065
 aut abit in somnum grauis atque obliuia quaerit,
 aut etiam properans urbem petit atque reuisit.
 hoc se quisque modo fugit (at quem scilicet, ut fit,
 effugere haut potis est, ingratis haeret) et odit
 propterea, morbi quia causam non tenet aeger; 1070

952 (955) huc transtulit Lach. 955 balatro docti quidam apud Turneb., Heins. in notis manu scr., baratre codd. (i. q. βαράτρε), barathrum Bockem. 958 imperfecta codd. correcti, imperfecte codd. 960 discedere Nicc., discere codd. 962 aegedum Nicc., aegendum codd. magnus 'censor Orellii Ienensis, dignis Lach., gnatis Bern., ad manis Bockem. 966 dedit B. 983 cumque B. 985 quod Cant. Junt. al., quid codd. 988 dispessis Turneb., dispersis codd. 992 est B ex corr., es codd. 994 cuppedine Pont. Lamb., curpedine A B. 1001 e add. Pont. Avanc. 1005 circum cum. uictum, cum Lach. 1009 congerere B ex corr. al., cogere codd. 1010 nulla Nicc., uilla codd. 1011 lacunam indicauit M. furiae B ex corr. al., funae codd. 1013 quid? neque Lach., haec neque uulg. 1016 iactu' deorsum Lach., iactus eorum codd. 1017 lammina Lach., iam mina A B, lamina Ven. uulg. 1019 terretque Lach., torretque codd. 1031 superare Nicc., super ire codd., Lach. uersum uncinis inclusit. 1033 fudit Pont. al., fugit codd. 1034 Scipiadas A B Lach., Scipiades Nicc. uulg. 1038 potitus codd. correcti, potius codd. 1042 obit codd. correcti, obiti codd., Lach. iit. 1044 aetherius Lach. Junt., aeriis codd. 1050 potes tibi quod sit Lach., potest ibi quod sit codd. 1052 animi Lach., animo codd. 1061 reuertit add. Politian. 1063 praecipitanter Nicc., praecipiter codd. 1068, 1069 haec ita interpunxit M. fugit at codd., fugitat Madv. fortasse recte. quem codd., quom Lach. 1069 ingratis Lach., ingratus codd.

quam bene si uideat, iam rebus quisque relictis
naturam primum studeat cognoscere rerum,
temporis aeterni quoniam, non unius horae,
ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis 1074
aetas, post mortem quae restat eumque manenda.

Denique tanto opere in dubiis trepidare periculis
quae mala nos subigit uitae tanta cupido?
certa quidem finis uitae mortalibus adstat
nec deuitari letum pote quin obeamus,
praeterea uersamur ibidem atque insumus usque
nec noua uiuendo procuditur ulla uoluptas; 1081
sed dum abest quod auemus, id exsuperare uidetur

cetera; post alii, cum contigit illud, auemus
et sitis aequa tenet uitae semper hiantis.
posteraque in dubio fortunam quam uehat aetas,
quidue ferat nobis casus quique exitus instet. 1086
nec prorsum uitam ducendo demimus hilum
tempore de mortis nec delibare ualemus,
quo minus esse diu possimus forte perempti
proinde licet quot uis uiuendo condere saecula; 1090
mors aeterna tamen nilo minus illa manebit,
nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
lumine qui finem uitae fecit, et ille,
mensibus atque annis qui multis occidit ante.

LIBER QVARTVS

(Aui Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo, iuuat integros accedere fontis
atque haurire, iuuatque nouos decerpere flores
insignemque meo capiti petere inde coronam
unde prius nulli uelarent tempora musae;
primum quod magnis doceo de rebus et artis
religionum animum nodis exsoluere pergo,
deinde quod obscura de re tam lucida pango
carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
id quoque enim non ab nulla ratione uidetur;
nam ueluti pueris absinthia taetra medentes
cum dare conantur, prius oras pocula circum
contingunt niellis dulci flauoque liquore,
ut puerorum aetas inprovida ludificetur
labrorum tenus, interea perpotet amarum
absinthii laticem deceptaque non capiat,
sed potius tali pacto recreata ualescat,
sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque uidetur
tristior esse quibus non est tractata, retroque
uolgens abhorret ab hac, nolui tibi suauiloquenti 20
carmine Pierio rationem exponere nostram
et quasi musaeo dulci contingere melle,
si tibi forte animum tali ratione tenere
uersibus in nostris possem, dum percipis omnem
naturam rerum ac persentis utilitatem.) 25

Atque animi quoniam docui natura quid esset
et quibus e rebus cum corpore compta uigeret
quoque modo distracta rediret in ordina prima,
nunc agere incipiam tibi, quod uementer ad has res
attinet, esse ea quae rerum simulacra uocamus: 30
quae, quasi membranae summo de corpore rerum
dereptae, uolitant ultroque citroque per auras,
atque eadem nobis uigilantibus obuia mentes
terrificant atque in somnis, cum saepe figuras
contuimur miras simulacraque luce carentum, 35
quae nos horrefice languentis saepe sopore
excierunt: ne forte animas Acherunt reamur
effugere aut umbras inter uiuos uolitare
neue aliquid nostri post mortem posse relinqui,
cum corpus simul atque animi natura perempta 40
in sua discessum dederint primordia quaeque.

Dico igitur rerum effigias tenuisque figuras

mittier ab rebus summo de corpore rerum, 43
51 quoi quasi membranae, uel cortex nominandast,
quod speciem ac formam similem gerit eius imago
cuiuscumque cluet de corpore fusa uagari. 52
44 id licet hinc quamuis hebeti cognoscere corde.
54 principio quoniam mittunt in rebus apertis
corpora res multae, partim diffusa solute, 55
robora ceu fumum mittunt ignesque uaporem,
et partim contexta magis condensaque, ut olim
cum teretis ponunt tunicas aestate cicadae,
et uituli cum membranas de corpore summo
nascentes mittunt, et item cum lubrica serpens 60
exiit in spinis uestem; nam saepe uidemus
illorum spoliis uepres uolitantibus auctas:
quae quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
ab rebus mitti summo de corpore rerum.
nam cur illa cadant magis ab rebusque recedant 65
quam quae tenuia sunt, hiscendist nulla potestas;
praesertim cum sint in summis corpora rebus
multa minuta, iaci quae possint ordine eodem
quo fuerint et formae seruire figuram,
et multo citius, quanto minus indupediri 70
pauca queunt et quae sunt prima fronte locata.
nam certe iacere ac largiri multa uidemus,
non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
uerum de summis ipsum quoque saepe colorem.
et uolgo faciunt id lutea russaque uela 75
et ferrugina, cum magnis intenta theatris
per malos uolgata trabesque trementia flutant;
namque ibi concessum caueai supet et omnem
scaenae speciem, patrum coetumque decorum
infiunt coguntque suo fluitare colore. 80
et quanto circum mage sunt inclusa theatri
moenibu', tam magis haec intus perfusa lepore
omnia conrident correpta luce diei.
ergo lintea de summo cum corpore fucum
mittunt, effigias quoque debent mittere tenuis 85
res quaeque, ex summo quoniam iaculantur utra-
que.
sunt igitur iam formarum uestigia certa
quae uolgo uolitant supili praedita filo
nec singillatim possunt secreta uideri.

1073 temporis aeterni Pont. al., aeterni temporis codd. 1075 manenda Lamb., manendo codd. 1078 certa quidem
Avanc., certe quidem codd. 1085 fortunam Ald. I, fortuna codd. 1088 delibare Pont. al., deliberare codd. 1089
possumus codd., correxi, possumus codd., morte Lamb.

IV. 7 animos Lactant. I 16. 8 pango codd., correxi, pando codd. 11 nam. ac Quint. III 1 4, Non. p. 413, 16, Hiero-
nym. t. ii p. 1024. apsinthia A. 13 contragunt. inspicunt uel aspernunt Quintiliani codd. 16 apsinthia A. 17 pacto
Lach., atacto A B. 32 dereptae B; Lamb., dereptae A uulg. 41 quaeque. Lach. quique. 42 effigias Lamb., effugas
A B, effigies codd., correxi, uett. edd. 43 de corpore rerum Lach., de cortice rerum codd. 44-47 (45-48 = III 31-34)
A B, effigies codd., correxi, uett. edd. 48, 49 (= 29, 30) hinc eiecerunt Mar. Junt. 50 quoniam M., codd. qui, quae Nonius codd., correxi Lach.
52 cluet Brix. al., cluet A B. 53 (14) hunc transtulit Mar. Junt. 56 mittunt Nice., mittuntur codd. 69 formae Is. Voss.
in nott. manu scr., forma codd. 71 quae add. Lach. 72 ac largiri Lach., aciegiuri codd. 77 flutant Turnebus, fluctus
B, om. A Nice. 79 scaenae Lamb., scaenae A, scaenali B, patrum coetumque decorum M. qui etiam ornatumque coniecit,
patrum matrumque decorum codd., pateram iatrumque decorum Lach. 81 inclusa theatri moenibu' M., inclusa (B, in
claustra A Nice.) th. moenia codd., angusta th. moenia Lach.

praeterea omnis odor fumus uapor atque aliae res
consimiles ideo diffusae e rebus abundant, 91
ex alto quia dum ueniunt intrinsecus ortae,
scinduntur per iter flexum, nec recta uiarum
ostia sunt quae contendunt exire coartae.

at contra tenuis summi membrana coloris 95
cum iacitur, nil est quod eam discernere possit,
in promptu quoniam est in prima fronte locata.
postremo speculis in aqua splendoreque in omni
quaecumque apparent nobis simulacra, necessest,
quandoquidem simili specie sunt praedita rerum
extima, imaginibus missis consistere rerum. 101
sunt igitur tenues formae, rerum similesque 104
effigiae, singillatim quae cernere nemo
cum possit tamen, adsiduo crebroque repulsi
relectae reddunt speculorum ex aequore uisum,
nec ratione alia seruari posse uidentur,
tanto opere ut similes reddantur cuique figurae.

Nunc age quam tenui natura constet imago 110
percipe, et in primis, quoniam primordia tantum
sunt infra nostros sensus tantoque minora
quam quae primum oculi coeptant non posse tueri,
nunc tamen id quoque uti confirmem, exordia
rerum

cunctarum quam sint suptilia percipe paucis. 115
primum animalia sunt iam partim tantula, quo-
rum
tertia pars nulla possit ratione uideri.
horum intestinum quoduis quale esse putan-
dumst!

quid cordis globus aut oculi? quid membra? quid
artus? 119
quantula sunt! quid praeterea primordia quaeque
unde anima atque animi constet natura neces-
sumst?

nonne uides quam sint subtilia quamque minuta?
praeterea quaecumque suo de corpore odorem
expirant acrem, panaces absinthia taetra
habrotonique graues et tristia centaurea, 125
quorum unum quiduis leuiter si forte duobus

*
quin potius noscas rerum simulacra uagari
multa modis multis nulla ui cassaque sensu?

(Sed ne forte putes ea demum sola uagari, 129
quaecumque ab rebus rerum simulacra recedunt,
sunt etiam quae sponte sua gignuntur et ipsa
constituuntur in hoc caelo qui dicitur aer,

135 quae multis formata modis sublime feruntur
141 nec speciem mutare suam liquentia cessant
et cuiusque modi formarum uertere in oras; 135

133 ut nubes facile interdum conrescere in alto
cernimus et mundi speciem uiolare serenam
136 aera mulcentes motu. nam saepe Gigantum
ora uolare uidentur et umbram ducere late,

interdum magni montes auolsaque saxa 140
montibus anteire et solem succedere praeter,
140 inde alios trahere atque inducere belua nimbos.)

143 Nunc ea quam facili et celeri ratione genantur
perpetuoque fluant ab rebus lapsaque cedant

semper enim summum quicquid de rebus abun-
dat 145

quod iaculentur. et hoc alias cum peruenit in res,
transit, ut in primis uitrum. sed ubi aspera saxa
aut in materiam ligni peruenit, ibi iam
scinditur ut nullum simulacrum reddere possit.

at cum splendida quae constant opposta fuerunt 150
densaque, ut in primis speculum esset, nil accidit horum;
nam neque, uti uitrum, potis est transire, neque autem
scindi; quam meminit leuor praestare salutem.

quapropter fit ut hinc nobis simulacra redudent.
et quamuis subito quouis in tempore quamque 155
rem contra speculum ponas, apparet imago;
perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
texturas rerum tenuis tenuisque figuras.

ergo multa breui spatio simulacra genuntur,
ut merito celer his rebus dicatur origo. 160

et quasi multa breui spatio summittere debet
lumina sol ut perpetuo sint omnia plena,
sic ab rebus item simili ratione necessest
temporis in puncto rerum simulacra ferantur
multa modis multis in cunctas undique partis; 165

quandoquidem speculum quocumque obuertimus oris,
res ibi respondent simili forma atque colore.
praeterea modo cum fuerit liquidissima caeli
tempestas, perquam subito fit turbida foede,

undique uti tenebras omnis Acherunta rearis 170
liquisse et magnas caeli complexas caernas.

usque adeo taetra nimborum nocte coorta
independent atrae formidinis ora superne;
quorum quantula pars sit imago dicere nemost
qui possit neque eam rationem reddere dictis. 175

Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur
et quae mobilitas ollis tranantibus auras
reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
in quem quaeque locum diuerso numine tendunt,

suauidicis potius quam multis uersibus edam; 180
paruus ut est cyeni melior canor, ille gruum quam
clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
principio persaepe leuis res atque minutis
corporibus factas celeris licet esse uidere.

in quo iam genere est solis lux et uapor eius 185
propterea quia sunt e primis facta minutis
quae quasi eduntur perque aeris interuallum
non dubitant transire sequenti concita plaga.
suppeditatur enim confestim lumine lumen
et quasi protelo stimulator fulgere fulgur. 190

quapropter simulacra pari ratione necesse est
inmemorabile per spatium transcurrere posse
temporis in puncto, primum quod paruola causa
est procul a tergo quae prouehat atque propellat,
quod superest, ubi tam uolueri leuitate ferantur; 195

deinde quod usque adeo textura praedita rara
mittuntur, facile ut quasuis penetrare queant res
et quasi permanere per aeris interuallum.

praeterea si, quae penitus corpuscula rerum
ex altoque foras mittuntur, solis uti lux 200
ac uapor, haec puncto cernuntur lapsa diei
per totum caeli spatium diffundere sese
perque uolare mare ac terras caelumque rigare,

quid quae sunt igitur iam prima fronte parata,
cum iaciuntur et emissum res nulla moratur? 205
quone uides citius debere et longius ire
multiplexque loci spatium transcurrere eodem
tempore quo solis peruolant lumina caelum?

hoc etiam in primis specimen uerum esse uidetur
quam celeri motu rerum simulacra ferantur, 210
quod simul ac primum sub diu splendor aquai
ponitur, extemplo caelo stellante serena
sidera respondent in aqua radiantia mundi.

iamne uides igitur quam puncto tempore imago
aetheris ex oris in terrarum accidat oras? 215

91 e add. Lamb. 92 intrinsecus Lach., extrinsecus codd. 94 coorte B, coorta A quod recepit Lach. idem u. 91 diffusa e et u. 92 extrinsecu forte legit. 101 extima, imaginibus M., ex imaginibus codd., excita i. Lach. rerum Lach., eorum codd. 102, 103 = 65, 66. 104 formae rerum similesque H. Purmann, M., formarum dissimilesque codd., Lach. formarum illis similesque. 116 quorum H. Purmann, eorum Lach., eorum codd. 126 post hunc u. lacunam indicauit Lach. 129-143 uersus miro modo in codd. perturbatos in ordinem redegit Lamb. 143 genantur Lamb., gerantur codd. 144 hic unius uers. lacunam indicauit Lach. 147 et 152 uitrum Oppenrieder, uestem codd. 152 potis est Lach., possunt codd. 159 genuntur Lamb., geruntur codd. 167 res ibi A codd. et edd. plerique, res sibi B Lach. 178 teratur Pont. Junt., codd. feratur. 179 tendunt Lamb., codd. tendit; Lach. momine tendat uersu ipso post 175 posito. 195 post 205 ponit Lach. 199-203 Lach. sic interpungit: praeterea si quae—mittuntur—rigare. quid—parata? cum iaciuntur —moratur quod superest (u. 195)—ferantur quone cett. 203 circum Lach. 213 mundo Lach.

quare etiam atque etiam mira fateare necesses

corpora quae feriant oculos uisumque laceasant,
perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;
frigus ut a fluminis, calor ab sole, aestus ab undis
aequoris exesor moerorum litora circum. 220
nec uariae cessant uoces uolitare per auras.
denique in os salsi uenit umor saepe saporis,
cum mare uersamur propter, dilutaque contra
cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
fertur et in cunctas dimittitur undique partis 226
nec mora nec requies interdatur ulla fluendi,
perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
cernere odorari licet et sentire sonare. 229

Praeterea quoniam manibus tractata figura
in tenebris quaedam cognoscitur esse eadem quae
cernitur in luce et claro candore, necesses
consimili causa tactum uisumque moueri.
nunc igitur si quadratum temptamus et id nos
commouet in tenebris, in luci quae poterit res 235
accidere ad speciem quadrata, nisi eius imago?
esse in imaginibus quapropter causa uidetur
cernundi neque posse sine his res ulla uideri.
nunc ea quae dico rerum simulacra feruntur
undique et in cunctas iaciuntur didita partis; 240
uerum nos oculis quia solis cernere quimus,
propterea fit uti, speciem quo uertimus, omnes
res ibi eam contra feriant forma atque colore.
et quantum quaeque ab nobis res absit, imago
efficit ut uideamus et internoscere curat; 245
nam cum mittitur, extemplo protrudit agitque
aera qui inter se cumque est oculosque locatus,
isque ita per nostras acies perlabitur omnis
et quasi perterget pupillas atque ita transit.
251 propterea fit uti uideamus quam procul absit 250
250 res quaeque. et quanto plus aeris ante agitatur
et nostros oculos perterget longior aura,
tam procul esse magis res quaeque remota uidetur.
scilicet haec summe celeri ratione geruntur, 254
quale sit ut uideamus et una quam procul absit.
illud in his rebus minime mirabile habendumst,
cur, ea quae feriant oculos simulacra uideri
singula cum nequeant, res ipsae perspicantur.
uentus enim quoque paulatim cum uerberat et
cum

261 aere fluit frigus, non priuam quamque solemus
260 particulam uenti sentire et frigoris eius, 261
sed magis unorsum, fierique perinde uidemus
corpore tum plagas in nostro tamquam aliquae res
uerberet atque sui det sensum corporis extra. 264
praeterea lapidem digito cum tundimus, ipsum
tangimus extremum saxi summumque colorem,
nec sentimus cum tactu, uerum magis ipsam
duritiem penitus saxi sentimus in alto.

Nunc age, cur ultra speculum uideatur imago
percepe; nam certe penitus semota uidetur. 270
quod genus illa foris quae uere transpiciuntur,
ianua cum per se transpectum praebet aptum,
multa facitque foris ex aedibus ut uideantur.
is quoque enim duplici geminoque fit aere uisus.
primus enim citra postes tum cernitur aer, 275
inde fores ipsae dextra laeuaque secuntur,
post extraria lux oculos perterget et aer
alter et illa foris quae uere transpiciuntur.
sic ubi se primum speculi proiecit imago,

dum uenit ad nostras acies, protrudit agitque 280
aera qui inter se cumquest oculosque locatus,
et facit ut prius hunc omnem sentire queamus
quam speculum. sed ubi speculum quoque sensi-

mus ipsum,
continuo a nobis in idem quae fertur imago
peruenit et nostros oculos reiecta reuisit 285
atque alium prae se propellens aera uoluit
et facit ut prius hunc quam se uideamus, eoque
distare ab speculo tantum semota uidetur.
quare etiam atque etiam minime mirarier est par,
illic quor reddant speculorum ex aequore uisum,
aeribus binis quoniam res confit utraque. 291
nunc ea quae nobis membrorum dextera pars
est,

in speculis fit ut in laeua uideatur eo quod
planitiem ad speculi ueniens cum offendit imago,
non conuertitur incolomis, sed recta retrorsum
sic eliditur, ut siquis, prius arida quam sit 296
cretea persona, adlidat pilaeue trabiue,
atque ea continuo rectam si fronte figuram
323 seruet et elisam retro sese exprimat ipsa.
fiet ita, ante oculus fuerit qui dexter, ut idem 300
325 nunc sit laeuus, et e laeuo sit mutua dexter.
fit quoque de speculo in speculum ut tradatur
imago,

quinque etiam sexue ut fieri simulacra suerint.
nam quaecumque retro parte inferiore latebunt,
inde tamen, quamuis torte penitusque remota,
330 omnia per flexos aditus educta licebit 306
pluribus haec speculis uideantur in aedibus esse.
usque adeo speculo in speculum translucet imago,
et cum laeua data est, fit rsum ut dextera fiat,
inde retro rursum redit et conuertitur eodem. 310
335 quin etiam quaecumque latiuscula sunt specu-
lorum

adsimili lateris flexura praedita nostri,
dextera ea propter nobis simulacra remittunt,
aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
inde ad nos elisa bis aduolat, aut etiam quod 315
340 circum agitur, cum uenit, imago propterea quod
flexa figura docet speculi conuertit ad nos.
indugredi porro pariter simulacra pedemque
ponere nobiscum credas gestumque imitari
propterea quia, de speculi qua parte recedas, 320
345 continuo nequeunt illic simulacra reuerti;
omnia quandoquidem cogit natura referri
ac resilire ab rebus ad aequos redditae flexus.

299 Splendida porro oculi fugitant uitantque tueri.
sol etiam caecat, contra si tendere pergas, 325
propterea quia uis magnast ipsius et alte
aera per purum grauitur simulacra feruntur
et feriunt oculos turbantia composituras.
praeterea splendor quicumque est acer adurit
305 saepe oculos ideo quod semina possidet ignis 330
multa, dolorem oculis quae gignunt insinuando.
lurida praeterea fiunt quaecumque tuentur
arquati, quia luroris de corpore eorum
semina multa fluunt simulacris obuia rerum,
310 multae sunt oculis in eorum denique mixta, 335
quae contage sua palloribus omnia pingunt.
e tenebris autem quae sunt in luce tuemur
propterea quia, cum propior caliginis aer
ater inuit oculos prior et possidet apertos,
315 insequitur candens confestim lucidus aer 340
qui quasi purgat eos ac nigras discutit umbras

216 *mira. mitti* Lach. post hunc uers., ducibus Purmann et Goebel, lacunam indicauit M. 218-229 hos uersus qui
idem in libro VI (923-935) multo conuenientius leguntur huic libro tribuunt Gellius et Nonius (p. 247, 11). 218 *fluunt* Lamb.,
219 *ut. il* Kamengiesser. 229 immerito cecit Lach. 240 *didita* uett. edd., *dedita* codd. 245 *cogit* Lach.
246 *protrudit* Lamb., *protrudit* codd. 250, 251 et 260, 261 in suum quemque ordinem reuocarunt Mar. Ald. 1 Junt.
260 *priuam* Gif., codd. *primam*. 267 *ipsam* Nice. B ex corr., *ipsa* codd. 270 *semota* uett. edd., *remota* A, *remota*
B. 271 et 278 uere. Lach. sunt, bene. 277 *perterget* Lamb., *perterget* codd. 283 *ubi sp.* Mar. Junt., *ubi in sp.* codd.
284 *in idem M.* in eum codd., *iterum* Lach. 290 *illic quor reddant M.* illis quae r. codd. 299-347 suo ordine disposuit
B ex corr., editorum primus Lamb. 299 et *disam* B ex corr., codd. correcti, *lisam* codd. 300 *fiet ita, ante* Lach., *fiet*
ut ante codd. 303 *sexue* Mar. Junt., *sex* codd., *aut sex* Lach. 304 *latebunt* uett. edd., *latebit* codd. 310 *conuertitur*
Lach., *conuertit* codd. *retrorsum* A B ex corr. 318 *porro p.* A codd. correcti, *p. porro* B. Mon. 321 *nequeant* A Nicc.

aeris illius ; nam multis partibus hic est
 mobilior multisque minor et mage pollens.
 qui simul atque vias oculorum luce repleuit
 320 atque patefecit quas ante obsederat aer 345
 ater, continuo rerum simulacra secuntur
 quae sita sunt in luce, lacessuntque ut uideamus.
 348 quod contra facere in tenebris e luce nequimus
 propterea quia posterior caliginis aer
 crassior insequitur qui cuncta foramina complet
 obsiditque vias oculorum, ne simulacra 351
 possint ullarum rerum coniecta mouere.
 quadratasque procul turris cum cernimus urbis,
 propterea fit uti uideantur saepe rutundae,
 angulus optus quia longe cernitur omnis 355
 siue etiam potius non cernitur ac perit eius
 plaga nec ad nostras acies perlabitur ictus,
 aera per multum quia dum simulacra feruntur,
 cogit hebescere eum crebris offensibus aer. 359
 hoc ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
 fit quasi ut ad tornum saxorum structa terantur ;
 non tamen ut coram quae sunt uereque rutunda,
 sed quasi adumbratim paulum simulata uidentur.
 umbra uidetur item nobis in sole moueri
 et uestigia nostra sequi gestumque imitari ; 365
 aera si credis priuatum lumine posse
 indugredi, motus hominum gestumque sequen-
 tem ;
 nam nil esse potest aliud nisi lumine cassus
 aer id quod nos umbram perhibere suemus.
 nimirum quia terra locis ex ordine certis 370
 lumine priuatur solis quacumque meantes
 officimus, repletur item quod liquimus eius,
 propterea fit uti uideatur, quae fuit umbra
 corporis, e regione eadem nos usque secuta. 374
 semper enim noua se radorum lumina fundunt
 primaque dispereunt, quasi in ignem lana tra-
 hatur.

propterea facile et spoliatur lumine terra
 et repletur item nigrasque sibi abluit umbras.

Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
 nam quocumque loco sit lux atque umbra tueri
 illorum est ; eadem uero sint lumina neene, 381
 umbrae quae fuit hic eadem nunc transeat illuc,
 an potius fiat paulo quod diximus ante,
 hoc animi demum ratio discernere debet,
 nec possunt oculi naturam noscere rerum. 385
 proinde animi uitium hoc oculis adfingere noli.
 qua uehimur naui, fertur, cum stare uidetur ;
 quae manet in statione, ea praeter creditur ire.
 et fugere ad puppim colles campique uidentur
 quos agimus praeter nauem uelisque uolamus.
 sidera cessare aetheris adfixa caernis 391
 cuncta uidentur, et adsiduo sunt omnia motu,
 quandoquidem longos obitus exorta reuisunt,
 cum permensa suo sunt caelum corpore claro.
 solque pari ratione manere et luna uidentur 395
 in statione, ea quae ferri res indicat ipsa.
 exstantisque procul medio de gurgite montis
 classibus inter quos liber patet exitus ingens,
 insula coniunctis tamen ex his una uidetur.
 atria uersari et circumcursare columnae 400
 usque adeo fit uti pueris uideantur, ubi ipsi
 desierunt uerti, uix ut iam credere possint
 non supra sese ruere omnia tecta minari.
 iamque rubrum tremulis iubarignibus erigere alte

cum coepat natura supraque extollere montes, 405
 quos tibi tum supra sol montis esse uidetur
 comminus ipse suo contingens feruidus igni,
 uix absunt nobis missus bis mille sagittae,
 uix etiam cursus quingentos saepe ueruti :
 inter eos solemque iacent immania ponti 410
 aequora substrata aetheris ingentibus oris,
 interiectaque sunt terrarum milia multa
 quae uariae retinent gentes et saecula ferarum.
 at conlectus aquae digitum non altior unum,
 qui lapides inter sistit per strata uiarum, 415
 despectum praebet sub terras inpete tanto,
 a terris quantum caeli patet altus hiatus ;
 nubila dispicere et † caelum ut uideare uidere
 corpora mirando sub terras abdita caelo.
 denique ubi in medio nobis eus acer obhaesit 420
 flumine et in rapidas amnis desepeximus undas,
 stantis equi corpus transuersum ferre uidetur
 uis et in aduersum flumen contrudere raptim,
 et quocumque oculos traiecit omnia ferri
 et fluere adsimili nobis ratione uidentur. 425
 porticus aequali quamuis est denique ductu
 stansque in perpetuum paribus suffulta columnis,
 longa tamen parte ab summa cum tota uidetur,
 paulatim trahit angusti fastigia coni,
 tecta solo iungens atque omnia dextera laeuis 430
 donec in obscurum coni conduxit acumen.
 in pelago nautis ex undis ortus in undis
 sol fit uti uideatur obire et condere lumen ;
 quippe ubi nil aliud nisi aquam caelumque tuentur ;
 ne leniter credas labefactari undique sensus. 435
 at maris ignaris in portu clauda uidentur
 nauigia aplustris fractis obnitier undae.
 nam quaecumque supra rorem salis edita pars est
 remorum, recta est, et recta superne gubernata :
 quae demersa liquorem obeunt, refracta uidentur 440
 omnia conuerti sursumque supina reuerti
 et reflexa prope in summo fluatere liquore.
 raraque per caelum cum uenti nubila portant
 tempore nocturno, tum splendida signa uidentur
 labier aduersum nimbos atque ire superne 445
 longe aliam in partem ac uera ratione feruntur.
 at si forte oculo manus uni subdita supter
 pressit eum, quodam sensu fit uti uideantur
 omnia quae tuimur fieri tum bina tuendo,
 bina lucernarum florentia lumina flammis 450
 binaque per totas aedis geminare supellex
 et duplicis hominum facies et corpora bina.
 denique cum suauis deuinxit membra sapore
 somnus et in summa corpus iacet omne quiete,
 tum uigilare tamen nobis et membra mouere 455
 nostra uidemur, et in noctis caligine caeca
 cernere censem solum lumenque diurnum
 conclusoque loco caelum mare flumina montis
 mutare et campos pedibus transire uidemur,
 et sonitus audire, seuera silentia noctis 460
 undique cum constant, et reddere dicta tacentes.
 cetera de genere hoc miracula multa uidemus,
 quae uiolare fidem quasi sensibus omnia quaerunt,
 nequiquam, quoniam pars horum maxima fallit
 propter opinatus animi quos addimus ipsi, 465
 pro uisis ut sint quae non sunt sensibus uisa.
 nam nil aegrius est quam res secernere apertas
 ab dubiis, animus quas ab se protinus addit.
 Denique nil sciri siquis putat, id quoque nescit

342 illius codd. correcti, ullius codd. 346 aer ater Bern., ater codd., ater, aera Lach. 351 quae vias B ex corr. al., quia codd. 352 coniecta Mar. al., coniecta codd. mouere Benti., moueri codd. 357 acies B ex corr. Nicc., ates codd. perlabitur Lamb., deriabitur codd. 361 turnum A B. terantur M., tuantur codd., tuamur Lach., rotentur coni. M. in commentatione. 378 abluit uett. edd., adluit codd. 395 uidentur Lach., uidetur codd. 397 exstant usque Lach. 406 tibi tum Nauger., ubi t. codd., ibi Bockem. 414 conlectus Lamb., coniectus codd. cf. III 198. 418 dispicere cum codd. et Lachm. M. cuius adnotationem ad loc. uide, despiciere uulg. caelum corruptum, rerum H. Nettleship in Diario Philol. t. xv p. 21, ut A, et B al. A. Palmer in Hernath. iv p. 265 uiua, idem in u. 419 addita pro abdita. 419 mirando. codd. mirande, Lach. miraclo idem ut prope pro corpora et caeli pro caelo legit, uersibus 418, 419 inter se transpositis. 421 desp. codd. corr. M., disp. codd. Lach. 436 at maris B ex corr. Nicc., amaris codd. 437 fractis Flor. 31 Mar., factas codd. undae Lach., undas codd. 440 liquorem Lach., liquore codd. 446 ac uera Is. Voss. in notis manu scr., aque codd. 448 fit uti Mar. Junt., fit ut codd. 460 noctis B ex corr. codd. correcti, montis codd. 462 miracula M. qui acula in multa haustum abiisse arbitrat, codd. mirande, Lach. miracli. 468 addit A, abdit B.

an sciri possit, quoniam nil scire fatetur. 470
 hunc igitur contra mittam contendere causam,
 qui capite ipse sua in statuit uestigia sese.
 et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
 quaeram, cum in rebus ueri nil uiderit ante,
 unde sciat quid sit scire et nescire uicissim, 475
 notitiam ueri quae res falsique crearit
 et dubium certo quae res differre probarit.
 inuenies primis ab sensibus esse creatam
 notitiam ueri neque sensus posse refelli.
 nam maiore fide debet reperiri illud, 480
 sponte sua ueris quod possit uincere falsa.
 quid maiore fide porro quam sensus haberi
 debet? an ab sensu falso ratio orta ualebit
 dicere eos contra, quae tota ab sensibus orta est?
 qui nisi sunt ueri, ratio quoque falsa fit omnis. 485
 an poterunt oculos aures reprehendere, an aures
 tactus? an hunc porro tactum sapor arguit oris,
 an confutabunt nares oculiue reuincunt?
 non, ut opinor, ita est. nam seorsum cuique potestas
 diuisas, sua uis cuique, ideoque necesse est 490
 et quod molle sit et gelidum feruens *seorsum*
 et seorsum uarios rerum sentire colores
 et quaecumque coloribus sint coniuncta uidere.
 seorsus item sapor oris habet uim, seorsus odores
 nascuntur, sorsum sonitus. ideoque necesse est 495
 non possint alio alii conuincere sensus.
 nec porro poterunt ipsi reprehendere sese,
 aequa fides quoniam debet semper haberi.
 proinde quod in quoque sit his uisum tempore, uerum sit.
 et si non poterit ratio dissoluere causam, 500
 cur ea quae fuerint iuxta quadrata, procul sint
 uisa rutunda, tamen praestat rationis egentem
 reddere mendose causas utriusque figurae,
 quam manibus manifesta suis emittere quoquam
 et uiolare fidem primam et conuellere tota 505
 fundamenta quibus nixatur uita salusque.
 non modo enim ratio ruat omnis, uita quoque ipsa
 concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis
 praecipitisque locos uitare et cetera quae sint
 in genere hoc fugienda, sequi contraria quae sint. 510
 illa tibi est igitur uerborum copia cassa
 omnis quae contra sensus instructa paratast.
 denique ut in fabrica, si prauast regula prima,
 normaque si fallax rectis regionibus exit,
 et libella aliqua si ex parti claudicat hilum, 515
 omnia mendose fieri atque obstipa necesse est
 praua cubantia prona supina atque absona tecta,
 iam ruere ut quaedam uideant uelle, ruantque
 proclita iudicis fallacibus omnia primis,
 sic igitur ratio tibi rerum prava necessest 520
 falsa sit, falsis quaecumque ab sensibus ortast.
 Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
 sentiat, haudquaquam ratio scruposa relict est.
 Principio auditur sonus et uox omnis, in auris
 insinuata suo populere ubi corpore sensum. 525
 corpoream uocem quoque enim constare fatendumst
 et sonitum, quoniam possunt impellere sensus.
 praeterea radit uox fauces saepe facitque
 asperiora foras gradiens arteria clamor.
 quippe per angustum turba maiore coorta 530
 ire foras ubi coeperunt primordia uocum,
 scilicet expleti quoque ianua raditur oris.
 haud igitur dubiumst quin uoces uerbaque constant

corporeis e principiis, ut laedere possint. 534
 nec te fallit item quid corporis auferat et quid
 detrahbat ex hominum neruis ac uiribus ipsis
 perpetuus sermo nigrai noctis ad umbram
 aurorae perductus ab exoriente nitore,
 praesertim si cum summost clamore profusus.
 ergo corpoream uocem constare necessest, 540
 multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
 551 asperitas autem uocis fit ab asperitate
 principiorum et item leuor leuore creatur.
 542 nec simili penetrant auris primordia forma,
 cum tuba depresso grauius sub murmure mugit
 et reboat rauca regio cithara barbara bombum, 546
 545 et ualidis cyceni torrentibus ex Heliconis
 cum liquidam tollunt lugubri uoce querellam.
 Hasce igitur penitus uoces cum corpore nostro
 exprimimus rectoque foras emittimus ore, 550
 mobilis articulata uerborum daedala lingua
 formaturaque laborum pro parte figurat.
 553 hoc ubi non longum spatiumst unde una profecta
 perueniat uox quaeque, necessest uerba quoque
 ipsa
 plane exaudiri discernique articulatum; 555
 seruat enim formaturam seruatque figuram.
 at si interpositum spatium sit longius aequo,
 aera per multum confundi uerba necessest
 et conturbari uocem, dum transuolat auras.
 ergo fit, sonitum ut possis sentire neque illam
 internoscere, uerborum sententia quae sit: 561
 usque adeo confusa uenit uox inque pedita.
 praeterea uerbum saepe unum perciet auris
 omnibus in populo, missum praecons ab ore.
 in multas igitur uoces uox una repente 565
 diffugit, in priuas quoniam se diuidit auris
 obsignans formam uerbi clarumque sonorem.
 at quae pars uocum non auris incidit ipsas,
 praeterlata perit frustra diffusa per auras.
 pars solidis adlisa locis reiecta sonorem 570
 reddit et interdum frustratur imagine uerbi.
 quae bene cum uideas, rationem reddere possis
 tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
 saxa parvis formis uerborum ex ordine reddant,
 palantis comites quom montis inter opacos 575
 quaerimus et magna dispersos uoce ciemus.
 sex etiam aut septem loca uidi reddere uocis,
 unam cum iaceres: ita colles collibus ipsi
 uerba repulsantes iteratim docta referri.
 haec loca capripedes satyros nymphasque tenere
 finitimi fingunt et faunos esse locuntur 581
 quorum noctiuago strepitu ludoque iocanti
 adfirmant uolgo taciturna silentia rumpi
 chordarumque sonos fieri dulcisque querellas,
 tibia quas fundit digitis pulsata canentum, 585
 et genus agricolum late sentiscere, quom Pan
 pinea semiferi capitis uelamina quassans
 unco saepe labro calamos percurrit hiantis,
 fistula siluestrem ne cesset fundere musam.
 cetera de genere hoc monstra ac portenta lo-
 quantur, 590
 ne loca deserta ab diuis quoque forte putentur
 sola tenere. ideo iactant miracula dictis
 aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
 humanum genus est audum nimis auricularum.
 Quod superest, non est mirandum qua ratione,

471 mittam Mar. Ald. Jun., mittam codd. 472 sui in statuit Lach., suo i. st. codd. 479 sensus Mar. Jun., sensu codd. 486 poterunt codd. correcti, poterit codd. 491 seorsum Bentl., uideri codd. 493 uidere Lach., necessest codd. 495 nascuntur uett. edd., nascuntur codd. 496 possunt codd. correcti, uett. edd., possunt codd. 498 aequa correctorum unus, uett. edd., aequa codd. 500 poterit Nice., poteris. 514 si B ex corr., Nice. sibi codd. 517 praua Mar., parua codd. 526 uocem ante quoque enim add. Lach., post qu. r. habent codd. correcti. 528 praeterea A Gell. x 26, propterea B. 532 expleti Lach., expletis codd. 542, 543 (551, 552) hic posuit Lamb. 543 leuor leuore codd. 545 mur-
 mure uett. edd., murmura codd. 546 e. reboat r. regio c. b. b. Lach., e. reuorat r. retro c. b. b. codd. 547 e. u. cyceni
 torrentibus ex Heliconis Is. Voss. in nott. manu ser., e. u. neeti tortis ex Heliconis A, nee tortis ex H. A ex corr. B, cyceni
 tortis conuulsiibus ex H. Lach. 550 emittimus A ex corr., mittimus codd. 551 uerborum Lamb., ueruum codd. 553
 una Bentl., illa codd. 567 uerba Lach., uerbis codd. 568 incidit. accidit Lamb., probante etiam Lach. cf. V 608.
 570 locis B ex corr., lopsi codd., pars, s. a., locis Lach. 579 docta Lach., dicta codd. 582 iocanti A ex corr., iocanti
 codd. 587 uelamina codd. correcti, uellamina codd., uallamina Heins. in notis manu ser. 590 cetera codd. correcti,
 petere codd. 594 nini miraculorum Lach.

per loca quae nequeunt oculi res cernere apertas, 596
haec loca per uoces ueniant aurisque lacessant.
conloquium clausis foribus quoque saepe uidemus,
nimirum quia uox per flexa foramina rerum
incolumis transire potest, simulacra renutant; 600
perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant,
qualia sunt vitrei, species qua traoulat omnis.
praeterea partis in cunctas diuiditur uox,
ex aliis aliae quoniam gignuntur, ubi una
dissuluit semel in multas exorta, quasi ignis 605
saepe solet scintilla uos se spargere in ignis.
ergo replentur loca uocibus, addita retro
omnia quae circum ferunt sonituque cientur.
at simulacra uis delectis omnia tendunt
ut sunt missa semel; quo propter cernere nemo 610
saepem ultra potis est, at uoces accipere extra.
et tamen ipsa quoque haec, dum transit clausa

domorum,

nox optunditur atque auris confusa penetrat
et sonitum potius quam uerba audire uidemur.

Nec, quisentimus sucum, lingua atque palatum 615
plusculum habent in se rationis plus opera eue.

principio sucum sentimus in ore, cibum cum
mandando exprimimus, ceu plenam spongiam aquai
siquis forte manu premere ac siccare coëpit.
inde quod exprimimus per caulas omne palati 620
didit et rarae perplexa foramina linguae.

hoc ubi leuia sunt manantis corpora suci,
suauiter attingunt et suauiter omnia tractant
umida linguae circum sudantia templa.

at contra pungunt sensum lacerantque coorta, 625
quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.

deinde uoluptas est e suco fine palati;
cum uero deorsum per fauces praecipitauit,

nulla uoluptas est, dum didit omnis in artus.
nec refert quicquam quo uictu corpus alatur, 630
dummodo quod capias concoctum didere possis

artubus et stomachi umidulum seruare tenorem.

Nunc aliis alius qui sit cibi suauis et almus
expediam, quarene, aliis quod triste et amarumst,

hoc tamen esse aliis possit perdulce uideri, 635
tantaque in his rebus distantia differitasque,

ut quod ali cibis est aliis fiat acre uenenum,
extetque ut serpens, hominis quae tacta saluiis
disperit ac sese mandando conficit ipsa.

praeterea nobis ueratrū est acre uenenum, 640
at capris adipēs et coturnicibus auget.

ut quibus id fiat rebus cognoscere possis,
principio meminisse decet quae diximus ante,

semina multimodis in rebus mixta teneri.
porro omnes quaecumque cibum capiunt animantes,

ut sunt dissimiles extrinsecus et generatim 646
extima membrorum circumcaesura coeret,

proinde et seminibus constant uariante figura.
semina cum porro distent, differre necessest

interualla uiasque, foramina quae perhibemus, 650
omnibus in membris et in ore ipsoque palato.

esse minora igitur quaedam maioraque debent,
esse triquetra aliis, aliis quadrata necessest,

multa rutunda, modis multis multangula quaedam.
namque figurarum ratio ut motusque reposeunt, 655
proinde foraminibus debent differre figurae,

et uariare uiae proinde ac textura coeret.
hoc ubi quod suaue est aliis aliis fit amarum,

illi, cui suaue est, leuissima corpora debent

contractabiliter caulas intrare palati, 660
at contra quibus est eadem res intus acerba,

aspera nimirum penetrant hamataque fauces.
nunc facile est ex his rebus cognoscere quaeque.

quippe ubi cui febris bili superante coorta est
aut alia ratione aliquant uis excita morbi, 665
perturbatur ibi iam totum corpus et omnes

commutantur ibi positurae principiorum;
fit prius ad sensum ut quae corpora conueniebant

nunc non conueniant, et cetera sint magis apta,
quae penetrata queunt sensum progignere acerbum;

utraque enim sunt in mellis commixta sapore; 671
id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante.

Nunc age quo pacto naris adiectus odoris
tangat agam. primum res multas esse necessest

unde fluens uoluat uariis se fluctus odorum, 675
et fluere et mitti uolgo spargique putandumst;

uerum aliis aliis magis est animantibus aptus
dissimilis propter formas. ideoque per auras

mellis apes quamuis longe ducunt odore,
uolturique cadaueribus. tum fissa ferarum 680
ungula quo tulerit gressum promissa canum uis

ducit, et humanum longe praesentit odorem.
Romulidarum arcis seruator candidus anser.

sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
pabula ducit et a taetro resiliere ueneno 685
cogit, eoque modo seruatur saecla ferarum.

Hic odor ipse igitur, naris quicumque lacessit,
est alio ut possit permitti longius alter;

sed tamen haud quicquam tam longe fertur eorum
quam sonitus, quam uox, mitto iam dicere quam res

quae ferunt oculorum acies uisumque lacessunt. 691
errabundum enim tarde uenit ac perit ante

paulatim facilis distractus in aeris auras;
ex alto primum quia uix emittitur ex re:

nam penitus fluere atque recedere rebus odores 695
significat quod fracta magis redolere uidentur

omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta:
deinde uidere licet maioribus esse creatum

principiis quam uox, quoniam per saxea saepta
non penetrat, quod uox uolgo sonitusque feruntur. 700

quare etiam quod olet non tam facile esse uidebis
inuestigare in qua sit regione locatum;

refrigescit enim cunctando plaga per auras
nec calida ad sensum decurrunt nuntia rerum.

errant saepe canes itaque et uestigia quaerunt. 705
(Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum

in generest, sed item species rerum atque colores
non ita conueniunt ad sensus omnibus omnes,

ut non sint aliis quaedam magis acria uisu.
quin etiam gallum, noctem explauduntibus aliis 710
auroram clara consuetum uoce nocare,

noenu queunt rabidi contra constare leones
inque tueri: ita continuo meminere fugali,

nimirum quia sunt gallorum in corpore quaedam
semina, quae cum sunt oculis inmissa leonum, 715
pupillas interfodiunt acremque dolorem

praebent, ut nequeant contra durare feroces;
cum tamen haec nostras acies nil laedere possint,

aut quia non penetrant aut quod penetrantibus illis
exitus ex oculis liber datur, in remorando 720
laedere ne possint ex ulla lumina parte.)

Nunc age quae moueat animum res accipe, et unde
quae ueniunt ueniant in mentem percipe paucis.

principio hoc dico, rerum simulacra uagari

598 uidemus. ubi demus Lach. 604 ubi una B ex corr. Lamb., ubina codd. 605 dissuluit B, dissuluit A uulg. Lach. 608 ferunt M., codd. fuerunt, ferunt Lach. 611 saepem ultra Bern., saepe supra codd., saepem intra Lach. 612 domorum add. Lach. 615 nec Mar. Jun., hoc codd. 616 operaeue Lach., opere codd. 621 per flexa Mon., 'fortasse recte' M. 622 manantis Pont. Jun., manantes codd. 624 sidentia Lach. 631 possis codd. correcti, posses codd. 632 umidulum Lach., umidum codd. 633 cibi suauis et almus M., siue aptus ut Lach., codd. cibis ut uideamus, cibis unicus aptus Lach. locus nondum sanatus. 636 in Nonius p. 95, 30, om. codd. est in fine uersus habent codd. om. Non. 637 ali Lach., aliis codd. 638 extetque ut serpens M., est itaque ut s. codd., est aliquae ut s. Lach. uersus aliquos intercidisse censet Postgate. 641 coturnicibus. cocturnibus A, quod turmicibus B. 642 ut quibus id Lamb. Lach. M. sed recte codd. id quibus ut. 648 et. ex Mon. Jun. Lach. constant uariante figura Lach., c. uariantque f. codd. 668 fit. Lach. ut. ut add. codd. correcti, om. codd. 671, 672 post 662 pont Lach. lacunam mauult Bern. 680 uolturique Pont. Ald. 1, uolturique codd. 681 permissa Gronov. Lach. 682 dicit Lach. 698 creatum Mar. Jun., creatam codd. 712 rabidi Wak., rapidi codd. 719 illis B ex corr., ilus codd.

multa modis multis in cunctas undique partis 725
tenuia, quae facile inter se iunguntur in auris,
obuia cum ueniunt, ut aranea bratteaque auri.
quippe etenim multo magis haec sunt tenuia textu
quam quae percipiunt oculos uisumque lacessunt,
corporis haec quoniam penetrant perraracientque 730
tenuem animi naturam intus sensumque lacessunt.
Centaurus itaque et Scyllarum membra uidemus
Cerbereasque canum facies simulacraque eorum
quorum morte obita tellus amplexitur ossa;
omne genus quoniam passim simulacra feruntur, 735
partim sponte sua quae fiunt aere in ipso,
partim quae uariis ab rebus cumque recedunt
et quae confluunt ex horum facta figuris.
nam certe ex uiuo Centauri non fit imago,
nulla fuit quoniam talis natura animantis; 740
uerum ubi equi atque hominis casu conuenit imago,
haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
propter subtilem naturam et tenuia texta.
cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
quae cum mobiliter summa leuitate feruntur, 745
ut prius ostendi, facile uno commouet ictu
quaelibet uita animum nobis subtilis imago;
tenuis enim mens est et mire mobilis ipsa.

Haec fieri ut memoro, facile hinc cognoscere possis.
quatenus hoc simile est illi, quod mente uidemus 750
atque oculis, simili fieri ratione necesse est.
nunc igitur docui quoniam me forte leonem
cernere per simulacra, oculos quaecumque lacessunt,
scire licet mentem simili ratione moueri,
per simulacra leonem et cetera quae uidet aequae 755
nec minus atque oculi, nisi quod magis tenuia cernit.
nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
mens animi uigilat, nisi quod simulacra lacessunt
haec eadem nostros animos quae cum uigilamus,
usque adeo, certe ut uideamur cernere eum quem 760
relieta uita iam mors et terra potitast.
hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
corporis effecti sensus per membra quiescunt
nec possunt falsum ueris conuincere rebus.
praeterea meminisse iacet languetque sopore 765
nec dissentit animi mortis letique potitum
iam pridem, quem mens uiuam se cernere credit.
quod superest, non est mirum simulacra moueri
brachiaque in numerum iactare et cetera membra;
nam fit ut in somnis facere hoc uideatur imago; 770
quippe ubi prima perit alioque est altera nata
inde statu, prior hic gestum mutasse uidetur.
scilicet id fieri celeri ratione putandumst:
tanta est mobilitas et rerum copia tanta
tantaque sensibili quouis est tempore in uno 775
copia particularum, ut possit suppeditare.

(Multaque in his rebus quaeruntur multaque nobis
clarandumst, plane si res exponere aueamus.
quaeritur in primis quare, quod cuique libido
uenerit, extemplo mens cogitet eius id ipsum. 780
anne uoluntatem nostram simulacra tuentur
et simul ac uolumus nobis occurrat imago,
si mare, si terrast cordi, si denique caelum?
conuentus hominum pompam conuiuia pugnas,
omnia sub uerbone creat natura paratque? 785
cum praesertim aliis eadem in regione locoque
longe dissimilis animus res cogitet omnis.
quid porro, in numerum procedere cum simulacra

cernimus in somnis et mollia membra monere,
mollia mobiliter cum alternis brachia mittunt
et repetunt oculis gestum pede conuenienti? 791
scilicet arte madent simulacra et docta uagantur,
nocturno facere ut possint in tempore ludos.
an magis illud erit uerum? quia tempore in uno,
cum sentimus id, et cum uox emittitur una, 795
tempora multa latent, ratio quae comperit esse,
propterea fit uti quouis in tempore quaeque 797
praesto sint simulacra locis in quisque parata.
et quia tenuia sunt, nisi quae contendit, acute 802
cernere non potis est animus; proinde omnia
quae sunt

praeterea pereunt, nisi si quae ad se ipse parauit.
ipse parat sese porro speratque futurum 805
ut uideat quod consequitur rem quamque; fit ergo.
nonne uides oculos etiam, cum tenuia quae sunt
cernere coeperunt, contendere se atque parare,
nec sine eo fieri posse ut cernamus acute? 810
et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
si non aduertas animum, proinde esse quasi omni
tempore semotum fuerit longaeque remotum.
cur igitur mirumst, animus si cetera perdit
praeterquam quibus est in rebus deditus ipse?
deinde adopinamur de signis maxima paruis 816
ac nos in fraude induimus frustraminis ipsi.)

Fit quoque ut interdum non suppeditetur imago
eiusdem generis, sed femina quae fuit ante,
in manibus uir uti factus uideatur adesse, 820
aut alia ex alia facies aetateque sequatur.

826 quod ne miremur sopor atque obliuia curant.
822 (Illud in his rebus uitium uementer auersis
effugere, errorem uitaeque praemetuenter,
lumina ne facias oculorum clara creata, 825
825 prospicere ut possemus, et ut proferre queamus
proceros passus, ideo fastigia posse
surarum ac feminum pedibus fundata plicari,
brachia tum porro ualidis ex apta lacertis
esse manusque datas utraque ex parte ministras,
ut facere ad uitam possemus quae foret usus. 831
cetera de genere hoc inter quaecumque pretantur,
omnia peruersa praeopostera sunt ratione,
nil ideo quoniam natumst in corpore ut uti
possemus, sed quod natumst id procreat usum,
nec fuit ante uidere oculorum lumina nata. 836
nec dictis orare prius quam lingua creatast,
sed potius longe linguae praecessit origo
sermonem multoque creatas sunt prius aures 839
quam sonus est auditus, et omnia denique membra
ante fuisse, ut opinor, eorum quam foret usus;
haud igitur potuere utendi crescere causa.
at contra conferre manu certamina pugnae
et lacerare artus foederaque membra cruore
ante fuit multo quam lucida tela uolarent, 845
et uolnus uitare prius natura coegit
quam daret obiectum parui laeuae per artem.
scilicet et fessum corpus mandare quieti
multo antiquius est quam lecti mollia strata,
et sedare sitim prius est quam pocula natum. 850
haec igitur possunt utendi cognita causa
credier, ex usu quae sunt uitaeque reperta.
illa quidem seorsum sunt omnia quae prius ipsa
nata dedere suae post notitiam utilitatis. 854
quo genere in primis sensus et membra uidemus;

727 bratten A, brattia B, Lach. qui etiam aliunde huius scripturae affert exempla, bractea uulgo. 730 per rari
Mar. al., perara codd. 735 omne genus Mar. Junt., omniogenus codd. 736 flent Mar. al., flent A, flouet B. 740 animantis
Gif., anima A B, animalis Lamb. Lach. 741 equi casu at. h. Lach. cum neget uocabula quae ex breui longaque syllaba
sicut equi constant apud Lucr. uocalem posse amittere. 750 quatenus A B et hic et II 927 teste Woltjer. 752 quoniam
docui Lamb. Lach. leonem Lach., leonem codd. 755 leonem et Lach., leonem codd. 761 relieta uita Bern. Is. Voss.
in notis manu scr., reddita u. codd., reddita prou. Lach. 783 si terrast cordi Pont. M., si terram cordist codd. 791 refer-
rent Lach. 795 cum sentimus id, et cum M., consentimus id est cum codd., Lach. quod sentimus id est? legit et uersum
ante 783 ponit. 799-801 774, 771, 772. 802 nisi se contendit Lamb. Lach. 804 n. si quae ad se i. Lach., n. quae
saez ac i. codd. 805 futurum Pont. Junt., futuram codd. 808 = 804. 815 praeterquam Avanc., praeterea quam codd.
818 non uett. codd., nos codd. 820 uir uti codd. correcti, uirtuti codd. 822 (826) huc rettulit B ex corr., Mar. al. 823
auersis B., inesse codd. his uitium uementer rebus necessest Lach., auersus te effugere Bern. 824 errorem uitaeque
B. ex corr. Avanc., errorem multaeque codd. praemetuenter A. 826 possemus Lach., possumus codd. queamus Lach.,
uia codd. 830 ex add. Lach. 836 natum Lach., codicum scriptura certe elegantius.

quare etiam atque etiam procul est ut credere possis utilitatis ob officium potuisse creari.)

(Illud item non est mirandum, corporis ipsa quod natura cibum quaerit cuiusque animantis. quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus 860 multa modis multis docui, sed plurima debent ex animalibus. quae quia sunt exercita motu, multaque per sudorem ex alto pressa feruntur, multa per os exhalantur, cum languida anhelant, his igitur rebus rarescit corpus et omnis 865 subruitur natura; dolor quam consequitur rem. propterea capitur cibum ut suffulciat artus et recreet vires interdatus atque patentem per membra ac uenas ut amorem opturet edendi. umor item discedit in omnia quae loca cumque 870 poscent umorem; glomerataque multa uaporis corpora, quae stomacho praebent incendia nostro, dissipat adueniens liquor ac restinguit ut ignem, urere ne possit calor amplius aridus artus. sic igitur tibi anhelat sitis de corpore nostro 875 abluitur, sic expletur ieiuna cupido.)

Nunc qui fiat uti passus proferre queamus, cum uolumus, uarieque datum sit membra mouere, et quae res tantum hoc oneris protrudere nostri corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta. 880 dico animo nostro primum simulacra meandi accidere atque animum pulsare, ut diximus ante. inde uoluntas fit; neque enim facere incipit ullam rem quicquam, quam mens prouidit quid uelit ante. id quod prouidet, illius rei constat imago. 885 ergo animus cum sese ita commouet ut uelit ire inque gredi, ferit extemplo quae in corpore toto per membra atque artus animae dissita uis est. et facilest natura, quoniam coniuncta tenetur. inde ea propterea corpus ferit, atque ita tota 890 paulatim moles protruditur atque mouetur. praeterea tum rarescit quoque corpus et aer, scilicet ut debet qui semper mobilis extat, per patefacta uenit penetratque foramina largus et dispargitur ad partis ita quasque minutas 895 corporis. hic igitur rebus fit utrimque duabus, corporis ut ac nauis uelis uentoque feratur. nec tamen illud in his rebus mirabile constat, tantula quod tantum corpus corpuscula possunt contorquere et onus totum conuertere nostrum. 900 quippe etenim uentus subtili corpore tenuis trudit agens magnam magno molimine nauem et manus una regit quantouis impete euntem atque gubernaculum contorquet quolibet unum, multaque per trocleas et tympana pondere magno 905 commouet atque leui sustollit machina nisu.

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem inriget atque animi curas e pectore soluat, suauidicis potius quam multis uersibus edam; paruus ut est cyeni melior canor, ille gruum quam 910 clamor in aetheris dispersus nubibus auri. tu mihi da tenuis aures animumque sagacem, ne fieri negites quae dicam posse retroque uera repulsanti discedas pectore dicta, tutimet in culpa cum sis neque cernere possis. 915 principio somnus fit ubi est distracta per artus uis animae partimque foras eiecta recessit et partim contrusa magis concessit in altum; dissoluuntur enim tum demum membra fluuntque. nam dubium non est, animae quin opera sit 920 sensus hic in nobis, quem cum sopor impedit esse, tum nobis animam perturbatam esse putandumst

eiectamque foras; non omnem; namque iaceret aeterno corpus perfusus frigore leti.

quippe ubi nulla latens animae pars remaneret 925 in membris, cinere ut multa latet obrutus ignis, unde reconstitui sensus per membra repente posset, ut ex igni caeco consurgere flamma?

Sed quibus haec rebus nouitas confiat et unde perturbari anima et corpus languescere possit, 930 expeditur: tu fac ne uentis uerba profundam. principio externa corpus de parte necessum est, aeris quoniam uicinum tangitur auris, tundier atque eius crebro pulsariet ictu, proptereaque fere res omnes aut corio sunt 935 aut etiam conchis aut callo aut cortice tectae. interiorem etiam partem spirantibus aer uerberat hic idem, cum ducitur atque reflatur. quare utrimque secus cum corpus uapulet et cum perueniant plagae per parua foramina nobis 940 corporis ad primas partis elementaque prima, fit quasi paulatim nobis per membra ruina. conturbantur enim positurae principiorum corporis atque animi. fit uti pars inde animae eiciatur et introrsum pars abdita cedat, 945 pars etiam distracta per artus non queat esse coniuncta inter se neque motu mutua fungi; inter enim saepit coetus natura uiasque; ergo sensus abijt mutatis motibus alte.

et quoniam non est quasi quod suffulciat artus, 950 debile fit corpus languescuntque omnia membra, brachia palpebraeque cadunt poplitesque cubanti saepe tamen submituntur uirisque resoluunt. deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aer, haec eadem cibum, in uenas dum diditur omnis, 955 efficit. et multo sopor ille grauissimus exstat quem satur aut lassus capias, quia plurima tum se corpora conturbant magno contusa labore. fit ratione eadem coniectus partim animae altior atque foras eiectus largior eius, 960 et diuisior inter se ac distractior in test.

Et quo quisque fere studio deuinctus adhaeret aut quibus in rebus multum sumus ante morati atque in ea ratione fuit contenta magis mens, in somnis eadem plerumque uidemur obire; 965 caudicis causas agere et componere leges, induperatores pugnare ac proelia obire, nautae contractum cum uentis degere bellum, nos agere hoc autem et naturam quaerere rerum semper et inuentam patriis exponere chartis. 970 cetera sic studia atque artes plerumque uidemur in somnis animos hominum frustrata tenere. et quicumque dies multos ex ordine ludis adsiduus dederunt operas, plerumque uidemus, 975 cum iam destiterunt ea sensibus usurpare, reliquas tamen esse uias in mente patentes, quae possint eadem rerum simulacra uenire. per multos itaque illa dies eadem obuersantur ante oculos, etiam uigilantes ut uideantur cernere saltantis et mollia membra mouentis 980 et citharae liquidum carmen chordasque loquentis auribus accipere et consessum cernere eundem scenaeque simul uarios splendore decores. usque adeo magni refert studium atque uoluptas, et quibus in rebus consuerint esse operati 985 non homines solum sed uero animalia cuncta. quippe uidebis equos fortis, cum membra iacebunt, in somnis sudare tamen spirareque semper et quasi de palma summas contendere uiris,

862 quae quia Lach., quia codd., quis quia Bockem., uerissime. uu. 863 et seqq. ita interpunxit M. Lach. post feruntur plene interpungit et u. 863 post 864 ponit. 877 fiat corrector unus, uett. edd., fiat codd. 878 uarieque uett. edd., uareque codd. 880 insuerint Bockem. 884 quisquam quam Brix. Mar., quis codd. 885 constat Flor. 31 Mar., constare codd. 890 ferit Mar. al., perit codd. 897 sic legitur in codd. u. corruptus. corpus ut ad nauis M. olim, corpus uti, ut Lamb., corporis ut n. codd. correcti, Lach. 905 pondera magna Lach. conf. cum M. V 556. 915 tutimet A B Nicc., M. qui tamen I 102 tutemet scribit, ut hic Lach. uulg. 928 posset Lach., codd. possit. 929 confiat Pont., codd. constat. 934 eius. ab ibus Lach. 945 eiciatur Lamb., elicatur codd. 948 natura. uaga turba Bockem. 959 partim Lach., codd. parte. 961 in test M., intus codd., actus Lach. locus nondum persanatus est. 982 consessum Mar. Junt., consensum codd. 983 scenaeque uett. edd., scenaeque codd. 984 uoluptas Lach., uoluntas codd. 989 de palma s. Lamb., de palmas s. codd.

aut quasi carceribus patefactis 990
 999 nenantumque canes in molli saepe quiete
 991 iactant crura tamen subito uocisque repente
 mittunt et crebro redducunt naribus auras,
 ut uestigia si teneant inuenta ferarum,
 expurgataeque secuntur inania saepe 995
 995 ceruorum simulacra, fugae quasi dedita cernant,
 donec discussis redeant erroribus ad se.
 at consueti domi catulorum blanda propago
 998 discutere et corpus de terra corripere instant 999
 proinde quasi ignotas facies atque ora tuan-
 tur. 1004
 et quo quaeque magis sunt aspera seminiorum,
 tam magis in somnis eadem saeuire necessust.
 at uariae fugiunt uolucres pinnisque repente
 sollicitant diuom nocturno tempore lucos,
 accipitres somno in leni si proelia pugnās
 edere sunt persectantes uisaeque uolantes. 1010
 porro hominum mentes, magnis quae motibus
 edunt
 magna, itidem saepe in somnis faciuntque ge-
 runtque,
 reges expugnant, capiuntur, proelia miscent,
 tollunt clamorem quasi si iugulenter ibidem.
 multi depugnant gemitusque doloribus edunt
 et quasi pantherae morsu saeuire leonis 1016
 mandantur magnis clainoribus omnia complent.
 multi de magnis per somnum rebu' loquuntur
 indicioque sui facti persaepe fuere.
 multi mortem obeunt, multi, de montibus altis
 ut qui praecipitent ad terram corpore toto, 1021
 externantur et ex somno quasi mentibu' capti
 uix ad se redeunt permoti corporis aestu.
 flumen item sitiens aut fontem propter amoenum
 adsidet et totum prope faucibus occupat amnem.
 puri saepe lacum propter si ac dolia curta 1026
 sonno deuincti credunt se extollere uestem,
 totius umorem saccatum corpori fundunt,
 cum Babylonica magnifico splendore rigantur.
 tum quibus aetatis freta primum in-sinatur 1030
 semen, ubi ipsa dies membris matura ereauit,
 conueniunt simulacra foris e corpore quoque
 nuntia praeclari uolus pulchrique coloris,
 qui ciet inritans loca turgida semine multo,
 ut quasi transactis saepe omnibu' rebu' profun-
 dant 1035
 fluminis ingentis fluctus uestemque cruentent.
 Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
 semen, adulta aetas cum primum roborat artus.
 namque alias aliud res commouet atque lacessit;
 ex homine humanum semen ciet una hominis uis.
 quod simul atque suis eiectum sedibus exit, 1041
 per membra atque artus decedit corpore toto
 in loca conueniens neruorum certa cietque
 continuo partis genitalis corporis ipsas.
 inritata tument loca semine fitque uoluntas 1045
 eicere id quo se contendit dira lubido,
 idque petit corpus, mens unde est saucia amore.
 namque omnes plerumque cadunt in uulnus et
 illam
 emicat in partem sanguis unde icimur ictu, 1050
 et si comminus est, hostem ruber occupat umor.
 sic igitur Veneris qui telis accipit ictus,

siue puer membris muliebribus hunc iaculatur
 seu mulier toto iactans e corpore amorem,
 unde feritur, eo tendit gestitque coire 1055
 et iacere umorem in corpus de corpore ductum;
 namque uoluptatem praesagit muta cupido.

Haec Venus est nobis; hinc autem nomen amoris,
 hinc illaec primum Veneris dulcedinis in cor
 stillauit gutta et successit frigida cura. 1060
 nam si abest quod ames, praesto simulacra tamensunt
 illius et nomen dulce obuersatur ad auris.
 sed fugitare decet simulacra et pabula amoris
 abstertere sibi atque alio conuertere mentem
 et iacere umorem conlectum in corpora quaeque 1065
 nec retinere, semel conuersum unius amore,
 et seruare sibi curam certumque dolorem.
 ulcus enim uiuescit et inueterascit alendo
 inque dies gliscit furor atque aerumna grauescit,
 si non prima nouis conturbes uolnera plagis 1070
 uolgiuagaque uagus Venere ante recentia cures
 aut alio possis animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is qui uitat amorem,
 sed potius quae sunt sine poena commoda sumit;
 nam certe purast sanis magis inde uoluptas 1075
 quam miseris. etenim potiundi tempore in ipso
 fluctuat incertis erroribus ardor amantum
 nec constat quid primum oculis manibusque fruuntur.
 quod petiere, premunt arte faciuntque dolorem
 corporis et dentes inlidunt saepe labelis 1080
 osculaque adfligunt, quia non est pura uoluptas
 et stimuli subsunt qui instigant laedere id ipsum
 quodcumque est, rabies unde illaec germina surgunt.
 sed leuiter poenas frangit Venus inter amorem
 blandaque refrenat morsus admixta uoluptas. 1085
 namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
 restingui quoque posse ab eodem corpore flammam.
 quod fieri contra totum natura repugnat;
 unaque res haec est, cuius quom plurima habemus,
 tum magis ardescit dira cuppedine pectus. 1090
 nam cibus atque umor membris adsumitur intus;
 quae quoniam certas possunt obsidere partis,
 hoc facile expletur laticum frugumque cupido.
 ex hominis uero facie pulchroque colore
 nil datur in corpus praeter simulacra fruendum 1095
 tenuia; quae uento spes raptast saepe misella.
 ut bibere in somnis sitiens quom quaerit et umor
 non datur, ardorem qui membris stingere possit,
 sed laticum simulacra petit frustraue laborat
 in medioque sitiit torrenti flumine potans, 1100
 sic in amore Venus simulacris ludit amantis
 nec satiari queunt spectando corpora coram,
 nec manibus quicquam teneris abradere membris
 possunt errantes incerti corpore toto.
 denique cum membris conlatis flore fruuntur 1105
 actatis, iam cum praesagit gaudia corpus
 atque in eost Venus ut muliebria conserat arua,
 adfligunt auide corpus iunguntque saluās
 oris et inspirant pressantes dentibus ora,
 nequiquam, quoniam nil inde abradere possunt 1110
 nec penetrare et abire in corpus corpore toto;
 nam facere interdum uelle et certare uidentur:
 usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent,
 membra uoluptatis dum ui labefacta liquescunt.
 tandem ubi se erupit neruis conlecta cupido, 1115

990 in codd. amissorum uerborum sedem occuparunt saepe quiete ex uers. proximo huc illata. 991 (999) huc rett. Ald. 1 Junt. et Mon. sed ita ut praecedant eis etiam 998, 999 (997, 998). 992 uocis codd., uoces Lach. m. g. 996 fugae Mar., fuga codd. 997 redeant erroribus Turneb. Lamb., redeant terroribus codd. 1000-1003 = 992-995. 1010 edere sunt. Bockem. ediderunt quod arripit. 1011 motibus Mon. uett. edd., motibus codd. magna, itidem M., mentes, m. qu. mentibus c. magna Lach. 1021 ut qui A, ut quasi B A ex corr. codd. correcti. 1022 externantur Lach., exter. runtur codd. 1026 sei Lach., se codd. 1032 quodam Lach. * 1035 ut Mar., et codd. 1036 cruentent codd. correcti, eruent codd. 1037 in add. codd. correcti, c Lach. 1038 adulta B ex corr. codd. correcti, adulta codd. 1047 = 1034. 1057 muta A, multa B. 1058 mormen Lach. 1059 illaec A ex corr., illa A, illa B. post illaec interpungunt Lach. 1061 ames. aues Lach. 1065 conlectum Junt., coniectum codd. 1068 ulcus A ex corr., mens codd. 1081 adfligunt A codd. correcti, adfligunt B. 1083 illaec germina Lambini amicus quidam Lach., illae germina A, ille germina B, illa haec g. A ex corr. Nice. 1085 refrenat Nice., frenat codd. 1089 curus quom = tum M. cui tamen locum retractati uidetur defendi posse codicum scriptura c. quam = tam, c. quo magis Lach. 1096 raptast M., raptat codd., mentem spes raptat Lach., uanos spes raptat Brieger. 1098 membris stingere Avance, membris st. codd. 1115 conlecta Lamb., coniecta codd. [* 1034 qui Lamb., quae codd.]

parua fit ardoris uolenti pausa parumper.
inde rexit rabies eadem et furor ille reuiscit,
cum sibi quid cupiant ipsi contingere quaerunt,
nec reperire malum id possunt quae machina uincat;
usque adeo incerti tabescunt uolnere caeco. 1120

Adde quod absumunt uiris pereuntque labore,
adde quod alterius sub nutu degitur aetas.
labitur interea res et Babyloica fiunt,
languent officia atque aegrotat fama uacillans.
huic lenta et pulchra in pedibus Sicyonia ridet 1125
scilicet et grandes uiridi cum luce zmaragdi
auro includuntur teriturque thalassina uestis
adsidue et Veneris sudorem exercita potat.
et bene parta patrum fiunt anademata, mitrae,
interdum in pallam atque Alidenasia Ciaque uertunt.
eximia ueste et uictu conuiuia, ludii, 1131
pocula crebra, unguenta coronae sorta parantur,
nequiquam, quoniam medio de fonte leporum
surgit amari aliquid quod in ipsis floribus angat,
aut cum conscius ipse animus se forte remordet 1135
desidiose agere aetatem lustrisque perire,
aut quod in ambiguo uerbum iaculata reliquit
quod cupido adfixum cordi uiuiscit ut ignis,
aut nimium iactare oculos aliumue tueri
quod putat in uoltu uidet uestigia risus. 1140

Atque in amore mala haec proprio summeque
secundo

inueniuntur; in aduerso uero atque inopi sunt,
prendere quae possis oculorum lumine operto,
innumerabilia; ut melius uigilare sit ante,
qua docui ratione, cauereque ne iniciaris. 1145
nam uitare, plagas in amoris ne iaciamur,
non ita difficile est quam captum retribus ipsis
exire et ualidos Veneris perrumpere nodos.
et tamen implicitus quoque possis inque peditus
effugere infestum, nisi tute tibi obuius obstes 1150
et praetermittas animi uitia omnia primum
aut quae corpori sunt eius, siquam petis ac uis.
nam faciunt homines plerumque cupidine caeci,
et tribuunt ea quae non sunt his commoda uere.
multimodis igitur prauas turpisque uidemus 1155
esse in deliciis summoque in honore uigere.
atque alios alii inrident Veneremque suadent
ut placent, quoniam foedo adficientur amore,
nec sua respiciunt miseri mala maxima saepe.
nigra melichrus est, immunda et fetida acosmos, 1160
caesia Palladium, neruosa et lignea dorcas,
paruula, pumilio, chariton mia, tota merum sal,
magna atque inmanis cataplexis plenaque honoris.
balba loqui non quit, traulizi, muta pudens est;
at flagrans odiosa loquacula Lampadium fit. 1165
ischnon eromenion tum fit, cum uiuere non quit
prae macie; rhadine uerost iam mortua tussi.
at tumida et mammosa Ceres est ipsa ab Iaccho,
simula Silena ac saturast, labeosa philema.
cetera de genere hoc longum est si dicere coner. 1170
sed tamen esto iam quantouis oris honore,
cui Veneris membris uis omnibus exoriatur:
nempe aliae quoque sunt; nempe hac sine uiximus
ante;

nempe eadem facit, et scimus facere, omnia turpi,
et miseram taetris se suffit odoribus ipsa 1175
quam famulae longe fugitant furtimeque cachinnant.

at lacrimans exclusus amator limina saepe
floribus et sertis operit postisque superbos
unguit amaracino et foribus miser oscula figit;
quem si, iam ammissum, uenientem offenderit
aura 1180

una modo, causas abeundi quaerat honestas,
et meditata diu cadat alte sumpta querella,
stultitiaque ibi se damnet, tribuisse quod illi
plus uideat quam mortali concedere par est.
nec Veneres nostras hoc fallit; quo magis
ipsae 1185

omnia summo opere hos uitae poscaenia celant
quos retinere uolunt adstrictosque esse in
amore,

nequiquam, quoniam tu animo tamen omnia
possis

protrahere in lucem atque omnis inquirere risus
et, si bello animos et non odiosa, uicissim 1190
praetermittere et humanis concedere rebus.

Nec mulier semper ficto suspirat amore
quae complexa uiri corpus cum corpore iungit
et tenet adsuctis umectans oscula labris. 1194
nam facit ex animosaepe et communia quaerens
gaudia sollicitat spatium decurrere amoris.
nec ratione alia uolucres armenta feraeque
et pecudes et equae maribus subsidere possent,
si non, ipsa quod illorum subat ardet abundans
natura et Venerem salientum laeta retrac-
tat. 1200

nonne uidet etiam quos mutua saepe uoluptas
ninxit, ut in uinculis communibus exercentur?
in triuiciis quam saepe canes, discedere auentis,
diuorsi cupide summus ex uiribu' tendunt,

1210 quom interea ualidis Veneris compagibus haere-
rent! 1205

quod facerent numquam nisi mutua gaudia
nossent

quae iacere in fraudem possent uinctosque
tenere.

quare etiam atque etiam, ut dico, est communi'
uoluptas.

Et commiscendo quom semine forte uirili
1209 femina uim uicit subita ui corripuitque, 1210
tum similes matrum materno semine fiunt,
ut patribus patrio. sed quos utriusque figurae
esse uidet, iuxtim miscentes uulta parentum,
corpore de patrio et materno sanguine crescent,
semina cum Veneris stimulis excita per artus
obuia conflixit conspirans mutuus ardor, 1216
et neque utrum superauit eorum nec superat-
tumst.

fit quoque ut interdum similes existere aurorum
possint et referant proaurorum saepe figuras 1219
propterea quia multa modis primordia multis
mixta suo celant in corpore saepe parentis,
quae patribus patres tradunt ab stirpe profecta;
inde Venus uaria producit sorte figuras

maiorumque refert uoltus uocesque comasque.
1227 et muliebri oritur patrio de semine saeculum
maternoque mares existunt corpore creti; 1226

1225 quandoquidem nilo magis haec de semine certo
fiunt quam facies et corpora membraque nobis;
semper enim partus duplici de semine constat,

1118 quid Lach., quod codd. 1121 uiris (uires) Pont. al., utris codd. 1123 Babyloica Pius in adn., Babylonica codd. 1124 uacillans Mar., uigillans codd. 1125 huic lenta M., unguenta codd., argentum Lach., segmenta Bockem., A. Palmer. 1130 alidenasia Lach. 1131 ludi A ex corr. Nicc., ludi codd. Lach. lychni contra consuetudinem, ut uidetur, Lucreti; cf. V 295. 1141 mala h. codd. correcti, male h. codd. 1145 iniciaris (ill.). Mar. Ald. 1 Jun., inlig-nariis codd. 1152 aut Lach., ut codd. si quam petis Lach., quam praepetis A plures codd. correcti, quam praecis B. sed uidendum est ne scriptura codicum recte se habeat, nam et ad sensum accommodatum est quam praecis alius petis ac uis et rarum uocabulum apud Festum s. u. praepetis extat. 1156 deliciis Cantab. Mar., delictis codd. 1168 tumida Bern., iamina codd., Lamia Lach. 1174 turpi Nauger., turpis codd. 1176 longe codd. correcti, longi codd. 1180 iam ammissum (adm.) Lamb., iam ammissu Lach., iam iussu Bern. 1182 cadat Lamb., cadet codd. 1188 possis Mar. Jun., posset codd. 1191 et add. Mar. Lach. 1198 Lach. possunt. 1200 salientum Mar. al., salientum codd. retractat Lamb., retractant codd. 1202 uinculis Mar. al., uinciis codd. 1203 quam Lach., cum codd. 1204 (1210) huc rettulit Nauger. 1209 quo in A, quom in B teste Bockem. uirilem Bruno, Brieger, sine dubio recte. 1210 uim uicit Salmasius, ut mulcit codd. 1220 multa modis Lamb., multimodis codd. 1222 ab Lach., a codd. 1225, 1226 (1227, 1228) huc rettulit M., 1227 de add. Flor. 31 Pont. al.

atqueutri similest magis id quodcumque creatur, 1230
eius habet plus parte aequa; quod cernere possis,
sive uirum suboles siuest muliebri origo.

Nec diuina satum genitalem numina cuiquam
absterrent, pater a gnatis ne duleibus unquam
appelletur et ut sterili Venere exigit aeum; 1235
quod plerumque putant et multo sanguine maesti
conspargunt aras adolentque altaria donis,
ut grauidas reddant uxores semine largo.
nequiquam diuom numen sortisque fatigant.
nam steriles nimium crasso sunt semine partim 1240
et liquido praeter iustum tenuique uicissim.
tenue locis quia non potis est adfigere adhaesum,
liquitur extemplo et reuocatum cedit abortu.
crassius his porro quoniam concretis aequo
mittitur, aut non tam prolixo promolat ietu 1245
aut penetrare locos aequo nequit aut penetratum
aegre admiscetur muliebri semini semen.
nam multum harmoniae Veneris differre uidentur.
atque alias alii complent magis ex aliisque
suscipiunt aliae pondus magis inque grauescunt. 1250
et multae steriles Hymenaeis ante fuerunt
pluribus et nactae post sunt tamen unde puellus
suscipere et partu possent ditescere dulci.
et quibus ante domi fecundae saepe nequissent
uxores parere, inuentast illis quoque compar 1255
natura, ut possent gnatis munire senectam.
usque adeo magni refert, ut semina possint
seminibus commisceri genitaliter apta,

crassane conueniant liquidis et liquida crassis.
atque in eo refert quo uictu uita colatur; 1260
namque aliis rebus concresecunt semina membris
atque aliis extenuantur tabentque uicissim.
et quibus ipsa modis tractetur blanda uoluptas,
id quoque pernagii refert; nam more ferarum
quadrupedumque magis ritu plerumque putantur 1265
concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
pectoribus positis, sublati semina lumbis.
nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
nam mulier prohibet se concipere atque repugnat,
clunibus ipsa uiri Venerem si laeta retractat 1270
atque exossato ciet omni pectore fluctus;
eicit enim sulcum recta regione uiuae
uomeris atque locis auertit seminis ictum.
idque sua causa consuerunt scorta moueri,
ne complerentur crebro grauidaeque iacerent 1275
et simul ipsa uiris Venus ut concinnior esset;
coniugibus quod nil nostris opus esse uidetur.

Nec diuinitus interdum Venerisque sagittis
deteriore fit ut forma muliercula ametur.
nam facit ipsa suis interdum femina factis 1280
morigerisque modis et munde corpore culto,
ut facile insuescat te secum degere uitam.
quod superest, consuetudo concinnat amorem;
nam leuiter quamuis quod crebro tunditur ietu,
uincitur in longo spatio tamen atque labaspens 1285
nonne uides etiam guttas in saxa cadentis
umoris longo in spatio pertundere saxa?

LIBER QVINTVS

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
condere pro rerum maiestate hisque repetis?
quisue nalet uerbis tantum qui fingere laudes
pro meritis eius possit qui talia nobis
pectore parta suo quaesitaque praemia liquit? 5
nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
dicendum est, deus ille fuit, deus, inelyte Memmi.
qui princeps uitae rationem inuenit eam quae
nunc appellatur sapientia, quique per artem
fluctibus et tantis uitam tantisque tenebris
in tam tranquillo et tam clara luce locauit.
confer enim diuina aliorum antea reperta.
namque Ceres fertur fruges Liberque liquoris
uitigeni laticem mortalibus instituisse;
cum tamen his posset sine rebus uita manere,
ut fama est aliquas etiam nunc uiuere gentis.
at bene non poterat sine puro pectore uiui;
quo magis hic merito nobis deus esse uidetur,
ex quo nunc etiam per magnas didita gentis
dulcia permulcent animos solacia uitae. 10
Herculis antistare autem si facta putabis,
longius a uera multo ratione ferere.
quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus
ille leonis obesset et horrens Arcadius sus?
denique quid Cretae taurus Lernaeeque pestis
hydra uenenatis posset uallata colubris?
quidue tripectora tergemini uis Geryonai

30 tanto opere officerent nobis Stymphala colentes
29 et Diomedis equi spirantes naribus ignem 30
Thracis Bistoniasque plagas atque Ismara propter?
aureaque Hesperidum seruans fulgentia mala,
asper, acerba tuens, immani corpore serpens
a uerbis amplexus stirpem quid denique obesset
propter Atlanteum litus pelageque sonora, 35
quo neque noster adit quisquam nec barbarus
audet?

cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta,
sei non uicta forent, quid tandem uiua nocerent?
nil, ut opinor: ita ad satietatem terra ferarum
nunc etiam scatis et trepido terrore repleta est 40
per nemora ac montes magnos siluasque profundas;
quae loca uitandi plerumque est nostra potestas.
at nisi purgatumst pectus, quae proelia nobis
atque pericula tumst ingratis insinuandum!
quantae tum scindunt hominem cuppedinis aeres
sollicitum curae quantique perinde timores! 46
quidue superbia spurcitia ac petulantia? quantas
ellicunt clades! quid luxus desidiaeque?
haec igitur qui cuncta subegerit ex animoque
expulerit dictis, non armis, nonne decebit 50
hunc hominem numero diuom dignari esse?
cum bene praesertim multa ac diuinitus ipsis
immortalibu' de diuis dare dicta suerit
atque omnem rerum naturam pandere dictis.

Cuius ego ingressus uestigia dum rationes 55
persequor ac doceo dictis, quo quaeque creata

1230 quodcumque codd. correcti, quocumque codd. 1234 pater a gnatis uett. edd., praeter agnatis codd. 1243 cedit
Pont. al., credit codd. 1244 his Lamb., hoc codd. 1252 post sunt Lamb., possunt codd. 1259 crassane M., crassaque
codd. conueniant Mar. al., conueniunt codd. 1262 alius uett. edd., alii codd. 1268 ne uett. edd., ne codd. 1270
retractat B, retractet A uulg. 1281 modis Pont. al., moris codd. 1282 te add. Bern., secum nos Lach.

V. 2 maiestate hisque repetis Lamb., maiestatis atque r. codd. 5 que om. codd. 12 locauit Niec., uocauit codd. 28 post
h. uers. M. unius uersus lacunam indicauit quod a quod incipiat et huiusmodi sit: quod uolueres pennus aeratis inuia
starna. 29 et 30 inter se transposuit M., 30 et 31 uulg. Lach. 31 Thracis M., Thracum codd., Thracum Lach. 34
stirpem Mon. Nauger., stirpes codd. 35 Atlanteum Gf. (Atlanteum Lamb.), Atlantem codd. pelageque Lamb.,
pelagique codd. sonora codd. correcti, uett. edd., secura codd. 38 sei Lach., si Niec., sed codd. uicta, uicta codd.
44 tumst Lach., sunt codd. 51 numero diuom codd., diuom n. Lactant. 53 immortalibus codd. correcti, immortalibus
B, iam mortalibus A Niec. al. de Lamb., e codd.

foedere sint, in eo quam sit durare necessum
nec ualidas ualeant aeni rescindere leges,
quo genere in primis animi natura reperta est
natio primum consistere corpore creta
nec posse incolumis magnum durare per aeuom,
sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
cernere cum uideamur eum quem uita reliquit,
quod superest, nunc huc rationis detulit ordo,
ut mihi mortali consistere corpore mundum
natioomque simul ratio reddunda sit esse;
et quibus ille modis congressus materiai
fundarit terram caelum mare sidera solem
lunaque globum; tum quae tellure animantes
extiterint, et quae nullo sint tempore natae;
quoue modo genus humanum uariante loquella
coeperit inter se uesci per nomina rerum;
et quibus ille modis diuom metus insinuarit
pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
fana lacus lucos aras simulacraque diuom.
praeterea solis cursus lunaque meatus
expediam qua ui flectat natura gubernans;
ne forte haec inter caelum terramque reamur
libera sponte sua cursus lustrare perennis
morigera ad fruges augendas atque animantis,
neue aliqua diuom uolui ratione putemus.
nam bene qui didicere deos securum agere aeuom,
si tamen interea mirantur qua ratione
quaeque geri possint, praesertim rebus in illis
quae supra caput aetheris cernuntur in oris,
rursus in antiquas referuntur religiones
et dominos aeris adsciscunt, omnia posse
quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
quid nequeat, finita potestas denique cuique
quamnam sit ratione atque alte terminus haerens.
Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
principio maria ac terras caelumque tuere;
quorum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
tris species tam dissimilis, tria talia texta,
una dies dabit exitio, multosque per annos
sustentata ruet moles et machina mundi.
nec me animi fallit quam res noua miraque menti
accidat exitium caeli terraeque futurum,
et quam difficile id mihi sit peruincere dictis;
ut fit ubi insolitam rem adportes auribus ante
nec tamen hanc possis oculorum subdere uisu
nec iacere indu manus, uia qua munita fidei
proxima fert humanum in pectus templaque mentis.
sed tamen effabor. dictis dabit ipsa fidem res
forsitan et grauitur terrarum motibus ortis
omnia conquassari in paruo tempore cernes.
quod procul a nobis flectat fortuna gubernans,
et ratio potius quam res persuadeat ipsa
succidere horriso posse omnia uicta fragore.
(Qua prius adgrediar quam de re fundere fata
sanctius et multo certa ratione magis quam
Pythia quae tripode a Phoebi lauroque profatur,
multa tibi expediam doctis solacia dictis;
religione refrenatus ne forte rearis
terras et solem et caelum, mare sidera lunam,
corpore diuino debere aeterna manere,
propterea que putes ritu par esse Gigantum
pendere eos poenas inmani pro scelere omnis
qui ratione sua disturbant moenia mundi
praeclarumque uelint caeli restringere solem
immortalia mortali sermone notantes;
quae procul usque adeo diuino a numine distent,
inque deum numero quae sint indigna uideri,

notitiam potius praebere ut posse putentur
quid sit uitali motu sensuque remotum.
quippe etenim non est, cum quouis corpore ut esse
posse animi natura putetur consiliumque;
sicut in aethere non arbor, non aequore salso
nubes esse queunt neque pisces uiuere in aruis
nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse.
certum ac dispositumst ubi quicquid crescat et
insit.
sic animi natura nequit sine corpore oriri
sola neque a neruis et sanguine longiter esse.
quod si (posset enim multo prius) ipsa animi uis
in capite aut umeris aut imis calcibus esse
posset et innasci quauis in parte, soleret
tandem in eodem homine atque in eodem uase
manere.
quod quoniam nostro quoque constat corpore
certum
dispositumque uidetur ubi esse et crescere possit
seorsum anima atque animus, tanto magis infi-
tandum
totum posse extra corpus formamque animalem
putribus in glebis terrarum aut solis in igni
aut in aqua durare aut altis aetheris oris.
haud igitur constant diuino praedita sensu,
quandoquidem nequeunt uitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedes
esse deum sanctas in mundi partibus ullis.
tenuis enim natura deum longeque remota
sensibus ab nostris animi uix mente uidetur;
quae quoniam manuum tactum suffugit et ictum,
tactile nil nobis quod sit contingere debet.
tangere enim non quit quod tangi non licet ipsum.
quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
dissimiles debent, tenues de corpore eorum;
quae tibi posterius largo sermone probabo.
dicere porro hominum causa uoluisses parare
praeclaram mundi naturam propterea que
adlaudabile opus diuom laudare decere
aeternumque putare atque immortale futurum
nec fas esse, deum quod sit ratione uetusta
gentibus humanis fundatum perpetuo aeuo,
solicitare suis ulla ui ex sedibus umquam
nec uerbis uexare et ab imo euertere summa,
cetera de genere hoc adfingere et addere, Memmi,
desiperest. quid enim immortalibus atque beatis
gratia nostra queat largiri emolumentum,
ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur?
quidue noui potuit tanto post ante quietos
inlicere ut euperent uitam mutare priorem?
nam gaudere nouis rebus debere uidetur
cui ueteres obsunt; sed cui nil accidit aegri
tempore in anteato, cum pulchre degeret aeuom,
quid potuit nouitatis amorem accendere tali?
an, credo, in tenebris uita ac maerore iacebat,
donec diluxit rerum genitalis origo.
quidue mali fuerat nobis non esse creatis?
natus enim debet quicumque est uelle manere
in uita, donec retinebit blanda uoluptas.
qui numquam uero uitae gustauit amorem
nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
exemplum porro gignundis rebus et ipsa
notities diuis hominum unde est insita primum
quid uellent facere ut scirent animoque uiderent,
quoue modest umquam uis cognita principiorum
quidque inter sese permutato ordine possent,
si non ipsa dedit specimen natura creandi?

61 incolumis Mar. Junt., incolumen A, uinculum est B. 71 quoque Nonius p. 415, 31. 114 religione cum gemi-
nato l A B hoc uno loco teste Lach. 116 manere Junt., codd. meare. 117 par Mar. Junt., codd. pars. 122 a numine
distent codd. correcti, animinbistent codd. iam pro distent Madv. Christ distant, recte ut uidetur. 123 uidentur
Madv. Christ Bruno, uideri codd. 133 longius codd. cf. ad III 789. 134 sqq. conf. III 790 sqq. 162 quod Mar. Junt.,
codd. quod si. 154 de corpore codd. M. qui olim tenues ceu corpora eorum temptauerat. pro corpore Lamb., tenuest
si corpus eorum Lach., tenuesque e corpore Bockem. fortasse recte. 163 summa Lamb., summam codd. 174, 175
(175, 176) post 176 (174) posuit Lamb. pro credo M. coniecit crepera. Lach. eodem uersus post 170 ponit et in u. 174 at
pro an legit. 182 diuis hominum unde est M., h. d. unde est codd., h. dis u. est Wak. Lach. 185 sese uett. edd., se
codd. 186 specimen Pius in adn., speciem codd.

namque ita multa modis multis primordia rerum
ex infinito iam tempore percita plagis
ponderibusque suis conserunt concita ferri
omnimodisque coire atque omnia pertemptare, 190
quaecumque inter se possent congressa creare,
ut non sit mirum si in talis disposituras
deciderunt quoque et in talis uenere meatus,
qualibus haec rerum geritur nunc summa nouando.

Quod si iam rerum ignorem primordia quae sint, 195
hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
nequaquam nobis diuinitus esse paratam
naturam rerum; tanta stat praedita culpa.
principio quantum caeli tegit impetus ingens, 200
inde auidet partem montes silvaeque ferarum
possedere, tenent rupes uastaeque paludes
et mare quod late terrarum distinct oras.
inde duas porro prope partis feruidus ardor
adsiduusque geli casus mortalibus aufert. 205
quod superest arui, tamen id natura sua ui
sentibus obducat, ni uis humana resistat
uitai causa ualido consueta bident
ingemere et terram pressis proscindere aratris.
si non fecundas uertentes uomere glebas 210
terraeque solum subigentes cimus ad ortus,
sponte sua nequeant liquidas existere in auras,
et tamen interdum magno quaesita labore
cum iam per terras frondent atque omnia florent,
aut nimis torret feruoribus aetherius sol 215
aut subiti peremunt imbris gelidaeque pruinæ,
flabraque uentorum uiolento turbine uexant.
praeterea genus horriferum natura ferarum
humanae genti infestum terraeque marique
cur alit atque augeat? cur anni tempora morbos 220
adportant? quare mors immatura uagatur?
tum porro puer, ut saeuus proiectus ab undis
nauita, nudus humi iacet, infans, indigus omni-
uitali auxilio, cum primum in luminis oras
nixibus ex aluo matris natura profudit, 225
uagitusque locum lugubri complet, ut accumst
cui tantum in uita restet transire malorum.
at uariae crescent pecudes armenta feraeque
nec crepitacillis opus est nec cuiquam adhibendast
almae nutricis blanda atque infracta loquella 230
nec uarias quaerunt uestes pro tempore caeli,
denique non armis opus est, non monibus altis,
qui sua tutentur, quando omnibus omnia large
tellus ipsa parit naturaeque daedala rerum.)

Principio quoniam terrai corpus et umor 235
aurarumque leues animae calidique uapores,
e quibus haec rerum consistere summa uidetur,
omnia natuio ac mortali corpore constant,
debet eodem omnis mundi natura putari.
quippe etenim quorum partis et membra uidemus 240
corpore natuio ac mortalibus esse figuris,
haec eadem ferme mortalia cernimus esse
et natuia simul. quapropter maxima mundi
cum uideam membra ac partis consumpta regni,
scire licet caeli quoque item terraeque fuisse 245
principiale aliquod tempus clademque futuram.

Illud in his rebus ne corripuisse rearis
me mihi, quod terram atque ignem mortalia sumpsi
esse neque umorem dubitauit aurasque perire
atque eadem gigni rursusque augescere dixi, 250
principio pars terrai nonnulla, perusta
solibus adsiduus, multa pulsata pedum ui,
pulueris exhalat nebulam nubesque uolantis

quas ualidi toto dispergunt aere uenti.
pars etiam glebarum ad diluuium reuocatur 255
imbribus et ripas radentia flumina rodunt.
praeterea pro parte sua, quodcumque alid augeat,
redundat; et quoniam dubio procul esse uidetur
omniparens eadem rerum commune sepulcrum,
ergo terra tibi libatur et aucta recrescit. 260

Quod superest, umore nouo mare flumina fontes
semper abundare et latices manare perennis
nil opus est verbis: magnus decursus aquarum
undique declarat. sed primum quicquid aquai 265
tollitur in summaque fit ut nil umor abundet,
partim quod ualidi uerrentes aequora uenti
diminuunt radiisque retexens aetherius sol,
partim quod ualide super per terras didit omnis;
percolatur enim uirus retroque remanat
materies umoris et ad caput annibus omnis 270
conuenit, inde super terras fluit agmine dulci
qua uia secta semel liquido pede detulit undas.

Aera nunc igitur dicam qui corpore toto
innumerabiliter prius mutatur in horas.
semper enim, quodcumque fluit de rebus, id omne 275
aeris in magnam fertur mare; qui nisi contra
corpora retribuatur rebus recreetur fluentis,
omnia iam resoluta forent et in aera uersa.
haut igitur cessat gigni de rebus et in res
recedere, adsidue quoniam fluere omnia constat. 280

Largus item liquidus fons luminis, aetherius sol,
inrigat adsidue caelum candore recenti
suppeditatque nouo confestim lumine lumen.
nam primum quicquid fulgoris disperit ei,
quocumque accidit. id licet hinc cognoscere possis, 286
quod simul ac primum nubes succedere soli

coeperet et radios inter quasi rumpere lucis,
extemplo inferior pars horum disperit omnis
terraeque inumbratur qua nimbi cunque feruntur;
ut noscas splendore nouo res semper egere 290
et primum lactum fulgoris quemque perire
nec ratione alia res posse in sole uideri,
perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.

quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,
lumina, pendentes lychini claraeque coruscis 295
fulguribus pingues multa caligine tædae
consimili properant ratione, ardore ministro,
suppeditare nouum lumen, tremere ignibus instant,
instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:
usque adeo properanter ab omnibus ignibus ei 300
exitum celeri celatur origine flammæ.

sic igitur solem lunam stellasque putandumst
ex alio atque alio lucem iactare subortu
et primum quicquid flammarum perdere semper;
inuiolabilia haec ne credas forte uigere. 305

Denique non lapides quoque uinci cernis ab aeuo,
non altas turre ruere et putrescere saxa,
non delubra deum simulacraque fessa fatisci,
nec sanctum numen fati protollere finis
posse neque aduersus naturae foedera niti? 310
denique non monumenta uirum dilapsa uidemus
quaerere proporro sibi senes senescere credas,
non ruere auolsos silices a montibus altis
nec ualidas aeni uires perferre patique
finiti? neque enim caderent auolsa repente, 315
ex infinito quae tempore pertolerassent
omnia tormenta aetatis priuata fragore.

Denique iam tuere hoc, circum supraque quod
omnem
continet amplexu terram: si procreat ex se

187 multa modis Lamb. (in ed. 1 et 2), *multimodis* codd. 191 *possent* Lach., codd. *possint*. 193 *meatus* Flor. 31 Mar., codd. *maestus*. 195 *si* add. Mar. al. 201 *auidet* p. M., *auidam* p. codd., *auidet* Bern., *aliquam* Lach. 210-212 *dic* *ταὶν* esse censet Brieger. 227 *restet* *transire* Lactant. Nicc., *re et transirest* codd. 239 *eodem* Gif., *eadem* codd. 241 *natiuo* ac *mortalibus* Lach., *natiuum* m. codd. 245 *item* Bentl., *idem* codd. 248 *ne* mihi B., *memini* A. 251 *non nulla* codd. correcti, *non ulla* codd. 257 *alid* Lamb. in edd. 1, 2. 259 *eadem* et Brieger, *recte* ut uidetur. 282 *recenti* B ex corr. codd. correcti, *regenti* codd. 288 *disperit* B ex corr. Nicc., *disperis* codd. 291 et Mar. al., ut codd. 295 *lychini* M., codd. *lychini*, *lychini* uulg. Lach. 297 *properant* Mar. al., *properant* codd. 300 *ab omnibus*, *ab ortis* Bruno. 301 *celeri celatur* Mar., *celeri celeratur* codd. 302 *putandumst* Lach., *putandum* codd. 312 *senes* M., *cumque* codd. *quae fore pr. uetulumque s. cr.* Lach., *quare pr. s. cumque s. cr.* Bern. 318 *omnem* Mar. Jun., *omne* codd.

omnia, quod quidam memorant, recipitque perempta,
totum natium mortali corpore constat. 321
nam quodcumque alias ex se res auget alitque,
deminui debet, recreari, cum recipit res.

Praeterea si nulla fuit genitalis origo
terrarum et caeli semperque aeterna fuere, 325
cur supera bellum Thebanum et funera Troiae
non alias alii quoque res cecinerunt poetae?
quo tot facta uirum totiens cecidere neque usquam
aeternis famae monumentis insita florent?
uerum, ut opinor, habet nouitatem summa recensque
naturast mundi neque pridem exordia cepit. 331
quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
nunc etiam augescunt; nunc addita nauigis sunt
multa, modo organici melicos peperere sonores.
denique natura haec rerum ratioque repertast 335
nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
nunc ego sum in patrias qui possim uertere uoces.
quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis,
sed perisse hominum torrenti saecula uapore,
aut cecidisse urbis magno examine mundi, 340
aut ex imbris adsidiis exisse rapaces
per terras amnes atque oppida cooperuisse,
tanto quique magis uictus fateare necesses
exitium quoque terrarum caelique futurum.
nam cum res tantis morbis tantisque periclis 345
temptarentur, ibi si tristior incubuisset
causa, darent late cladem magnasque ruinas.
nec ratione alia mortales esse uidemur,
inter nos nisi quod morbis aegrescimus isdem
atque illi quos a uita natura remouit. 350

Praeterea quaecumque manent aeterna necessust
aut, quia sunt solido cum corpore, respere ictus
nec penetrare pati sibi quicquam quod queat artas
dissociare intus partis, ut materialia
corpora sunt quorum naturam ostendimus ante, 355
aut ideo durare aetatem posse per omnem,
plagarum quia sunt expertia, sicut inane est
quod manet intactum neque ab ictu fungitur hilum,
aut etiam quia nulla loci fit copia circum,
quo quasi res possint discedere dissoluique, 360
sicut summarum summa est aeterna neque extra
qui locus est quo dissiliant neque corpora sunt quae
possint incidere et ualida dissoluere plaga.
at neque, uti docui, solido cum corpore mundi
naturast, quoniam admixtumst in rebus inane, 365
nec tamen est ut inane, neque autem corpora desunt,
ex infinito quae possint forte coorta
corruere hanc rerum uiolento turbine summam
aut aliam quamuis cladem importare pericli,
nec porro natura loci spatiumque profundi 370
deficit, exspargi quo possint moenia mundi,
aut alia quamuis possunt ui pulsa perire.
haut igitur leti praeclusa est inania caelo
nec soli terraeque neque altis aequoris undis,
sed patet immani et uasto respectat hiatu. 375
quare etiam natia necessumst confiteare
haec eadem; neque enim, mortali corpore quae sunt
ex infinito iam tempore adhuc potuissent
inmensi ualidas aetui continere uires.

Denique tantopere inter se cum maxima mundi 380
pugnent membra, pio nequaquam concita bello,
nonne uides aliquam longi certaminis ollis
posse dari finem? uel cum sol et uapor omnis
omnibus epotis umoribus exsuperarint: 384
quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:

tantum suppeditant amnes ultraque minantur
omnia diluuiare ex alto gurgite ponti,
nequiquam, quoniam uerrentes aequora uenti
deminuunt radiisque retexens aetherius sol,
et siccare prius confidunt omnia posse 390
quam liquor incepti possit contingere finem.
tantum spirantes aequo certamine bellum
magnis inter se de rebus cernere certant,
cum semel interea fuerit superantior ignis
et semel, ut fama est, umor regnarit in aruis. 395
ignis enim superat et lambens multa perussit,
aui cum Phaethonta rapax uis solis equorum
aethere raptauit toto terrasque per omnis.
at pater omnipotens ira tum percitus acri
magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
deturbauit equis in terram, solque cadenti 401
obuius aeternam suscepit lampada mundi
disiectosque redegit equos iunxitque trementis,
inde suum per iter recreauit cuncta gubernans,
scilicet ut ueteres Graium cecinerunt poetae. 405
quod procul a uera nimis est ratione repulsum.
ignis enim superare potest ubi material
ex infinito sunt corpora plura coorta;
inde cadunt uires aliqua ratione reuictae,
aut pereunt res exustae torrentibus auris. 410
umor item quondam coepit superare coortus,
ut fama est, hominum multas quando obruit urbis.
inde ubi uis aliqua ratione auersa recessit,
ex infinito fuerat quaecumque coorta,
constiterunt imbres et flumina uim minuerunt.

Sed quibus ille modis coniectus material 416
fundarit terram et caelum pontique profunda,
solis lunai cursus, ex ordine ponam.
nam certe neque consilio primordia rerum
ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt 420
nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
sed quia multa modis multis primordia rerum
ex infinito iam tempore percita plagis
ponderibusque suis consuerunt concita ferri 424
omnimodisque coire atque omnia pertemptare,
quaecumque inter se possent congressa creare,
propterea fit uti magnum uolgata per aeuum
omne genus coetus et motus experiundo
tandem conueniant ea quae connecta repente
magnarum rerum fiunt exordia saepe, 430
terrai maris et caeli generisque animantium.

Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
altiuolans poterat nec magni sidera mundi
nec mare nec caelum nec denique terra neque aer
nec similis nostris rebus res ulla uideri, 435
sed noua tempestas quaedam molesque coorta
440 omne genus de principiis, discordia quorum
interualla uias conexus pondera plagas
concursum motus turbabat proelia miscens,
propter dissimilis formas uariasque figuras 440
quod non omnia sic poterant coniuncta manere
445 nec motus inter sese dare conuenientis.
437 diffugere inde loci partes coepere paresque
cum paribus iungi res et discludere mundum
membraque diuidere et magnas disponere partes,
446 hoc est, a terris altum secernere caelum 446
et sorsum mare uti secreto uimone pateret,
seorsus item puri secretique aetheris ignes.

Quippe etenim primum terrai corpora quaeque,
propterea quod erant grauias et perplexa, coibant
in medio atque imas capiebant omnia sedes; 451

321 natio ac Bern. 331 naturast mundi Ald., n. mundist codd. 339 periisse Flor. 31, perisse codd. 342 atque oppida codd. correcti, at codd. 349 isdem Pius in adn., idem codd. Lach. inter nos cum sequentibus iunxit Lach. 359 fit Lach., codd. sit. 367 coorta Mar. al., coperta codd. 375 immane Bruno, recte ut uidetur. 382 certaminis ollis codd. correcti, certaminis solis codd. 385 patrarunt Goebel, recte ut uidetur. 393 inter se add. post magnis Lach., post de rebus codd. correcti uulg. 396 superat (h. e. superauit) et lambens Lach., codd. superauit et ambens (B ex corr. lambens). 399 tum codd. correcti, cum codd. 405 Graium codd. correcti, gratum codd. 409, 410 inter se transposuit Lach. idem pro aut pereunt legit et p. 412 urbis Pont. Junt., undis codd. 428 omne genus Lach., omni-genus codd. 429 coniecta Lach., codd. conuenta. 430 fiunt codd. correcti, fluunt codd. saepe, semper Lach. 432 largo. claro Macrobr. 433 altiuolans Macrobr. Sat. VI 2 23, codd. alte uolans. 437-442 (440-445) hos uersus ita disposuit Lach., duce Reissacker. 437 omne genus de Lach., omnigenus e B, omnigenis e A-Nice. uulg. 446 altum, magnum Macrobr. 447 umore Macrobr. B ex corr. al., umor codd.

quae quanto magis inter se perplexa coibant,
tam magis expressere ea quae mare sidera solem
lunamque efficerent et magni moenia mundi.
omnia enim magis haec e leuibus atque rutundis 455
seminibus multoque minoribus sunt elementis
quam tellus. ideo, per rara foramina, terrae
partibus erumpens primus se sustulit aether
ignifer et multos secum leuis abstulit ignis,
non alia longe ratione ac saepe uidemus, 460
aurea cum primum gemmantis rore per herbas
matutina rubent radiati lumina solis
exhalantque lacus nebulam fluuique perennes,
ipsaque ut interdum tellus fumare uidetur;
omnia quae sursum cum conciliantur, in alto 465
corpore concreto subtextum nubila caelum.
sic igitur tum se leuis ac diffusilis aether
corpore concreto circumdatus undique *flexit*
et late diffusus in omnis undique partis
omnia sic auido complexu cetera saepit. 470
hunc exordia sunt solis lunaeque secuta,
interutrasque globi quorum uertuntur in auris;
quae neque terra sibi adsciuit nec maximus aether,
quod neque tam fuerunt grauius ut depressa sederent,
nec leuia ut possent per summam labier oras, 475
et tamen interutrasque ita sunt ut corpora uiua
uersent et partes ut mundi totius extent;
quod genus in nobis quaedam licet in statione
membra manere, tamen cum sint ea quae moueantur.
his igitur rebus retractis terra repente, 480
maxima quae nunc se ponti plaga caerulea tendit,
succidit et salso suffudit gurgite fossas.
inque dies quanto circum magis aetheris aestus
et radii solis cogebant undique terram
uerberibus crebris extrema ad limina in artum, 485
in medio ut propulsa suo condensa coiret,
tam magis expressus salsus de corpore sudor
augebat mare manando camposque natantis,
et tanto magis illa foras elapsa uolabant
corpora multa uaporis et aeris altaque caeli 490
densebant procul a terris fulgentia templa.
sidebant campi, crescebant montibus altis
ascensus; neque enim poterant subsidere saxa
nec pariter tantundem omnes succumbere partis.
Sic igitur terrae concreto corpore pondus 495
constitit atque omnis mundi quasi limus in inum
confluxit granis et subsedit funditus ut faex;
inde mare inde aer inde aether ignifer ipse
corporibus liquidis sunt omnia pura relictis,
et leuiora aliis alia, et liquidissimus aether 500
atque leuissimus aeris super influit auras,
nec liquidum corpus turbantibus aeris auris
commisceat; sinit haec uiolentis omnia uerti
turbinitibus, sinit incertis turbare procellis,
ipse suos ignis certo fert impete labens. 505
nam modice fluere atque uno posse aethera nisi
significat Pontos, mare certo quod fluit aestu
unum labendi conseruans usque tenorem.
(Motibus astrorum nunc quae sit causa canamus.
principio magnus caeli si uortitur orbis, 510
ex utraque polum parti premere aera nobis
dicendum est extraque tenere et claudere utrimque;
inde alium supra fluere atque intendere eodem
quo uoluenda micant aeterni sidera mundi; 514

aut alium supter, contra qui subuehat orbem,
ut fluuios uersare rotas atque haustura uidemus.
est etiam quoque uti possit caelum omne manere
in statione, tamen cum lucida signa ferantur;
sive quod inclusi rapidi sunt aetheris aestus 519
quaerentesque uiam circum uersantur et ignes
passim per caeli uoluunt *Summania* templa;
sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aer
uersat agens ignis; sive ipsi serpere possunt
quo cuiusque cibus uocat atque inuitat euntis,
flammea percaelum pascentis corpora passim. 525
nam quid in hoc mundo sit eorum ponere certum
difficile est; sed quid possit fiatque per omne
in uariis mundis uaria ratione creatis,
id doceo plurisque sequor disponere causas, 529
motibus astrorum quae possint esse per omne;
e quibus uia tamen sit in hoc quoque causa ne-
cesse est

quae negeat motum signis; sed quae sit earum
praecipere hautquaquamst pedetentini progre-
dientis.)

Terraque ut in media mundi regione quiescat,
euanescere paulatim et decrescere pondus 535
conuenit, atque aliam naturam supter habere
ex ineunte aeuo coniunctam atque uniter aptam
partibus aeris mundi quibus insita uiuit.
propterea non est oneri neque deprimit auras;
ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra
nec caput est oneri collo nec denique totum 541
corporis in pedibus pondus sentimus inesse;
at quaecumque foris ueniunt inpostaque nobis
pondera sunt laedunt, permulto saepe minora.
usque adeo magni refert quid quaeque obeat res.
sic igitur tellus non est aliena repente 546
allata atque auris aliunde obiecta alienis,
sed pariter prima concepta ab origine mundi
certaque pars eius, quasi nobis membra uidentur.
praeterea grandi tonitrua conuulsa repente, 550
terra supra quae se sunt concutit omnia motu:
quod facere haut ulla posset ratione, nisi esset
partibus aeris mundi caeloque reuincta.
nam communibus inter se radicibus haerent
ex ineunte aeuo coniuncta atque uniter apta. 555
nonne uides etiam quam magno pondere nobis
sustineat corpus tenuissima uis animi
propterea quia tam coniuncta atque uniter apta
est?

denique iam saltu pernici tollere corpus
quid potis est nisi uis animi quae membra guber-
nat? 560
iamne uides quantum tenuis natura ualere
possit, ubi est coniuncta graui cum corpore, ut aer
coniunctus terris et nobis est animi uis?

Nec nimio solis maior rota nec minor ardor 564
esse potest, nostris quam sensibus esse uidetur.
nam quibus e spatiis cumque ignes lumina pos-
sunt

adidere et calidum membris adflare uaporem,
nil illa his interuallis de corpore libant
flamarum, nil ad speciem est contractior ignis.
proinde, calor quoniam solis lumenque profu-
sum 570
perueniunt nostros ad sensus et loca mulcent,

458 *se* Nicc., *et* codd. 460, 463 *uidentur*—*exalare* Lach. 466 *nubibu'* Bruno. 468 *flexit* Lach., *saepit* codd. 472, 476 *interutrasque* Lach. 482 *salso suffudit* A ex corr., *salsus affudit* codd. 484 *radia* B, *radius* A Nice, codd. correcti. 485 *ad l. in artum* M., *ad l. partem* codd., *aeterni a tenenti* parte Lach. haec cum seqq. coniungens. 491 *densebant* Lamb., *densabant* codd. 503 *commisceat* Nauger., *commisceo* codd. *haec* hinc Bentl. Lach. 507 *Pontos, mare* Lach., *ponto mare* codd. 513 516 hic multa mouat Lach., 513 *deorsum praecedere* et 515 *hinc praecant* lecto et u. 514 post 516 collocato. 515 *qui* Mar. Nauger., *quis* codd. 518 *lucida* correctorum codd., unus uett. codd., *lucis* codd. 521 *summania*, *immania* Creech in adn. Lach. 524 *auentis* Lach. 530 *omne* B ex corr. al., *omnem* codd. 531 *s. in hoc q. causa* M., *s. et haec q. c.* codd., *sic* haec Lach., *sic* hic Bern. 532 *uegeat* Gif., *uigeat* codd. 536 *subter* Flor. 31 Mar. Junt., *super* codd. 538 *circuit* Lach. 545 *quid qu. obeat res* M., *quid quaeque quaeat res* codd., *q. q. aueat r.* Lach., *uehat* Gronov., *suaet* Polle. 555, 558 *uniter apta* Pont. Junt., *u. aucta* codd. 559 *pernici* uett. codd., *pernice* codd. 560 *quid* Lamb. Faber., *quis* codd. *animi* Lach. sic etiam u. 563. 563 *coniunctus* codd. correcti, *coniuncta* codd. 567 *adidere* Lamb., *adlicere* codd. 568 *nil illa his i.* Bern., *nil nisi i.* codd., *nil ea in his i.* Lach. *libant* Mar. Junt., *librant* codd. 570 (573) huc rettulit Mar. al. 571 *mulcent* Lach., *fulgent* codd.

forma quoque hinc solis debet filumque uideri,
 572 nil adeo ut possis plus aut minus addere, uere.
 575 lunaque siue notho fertur loca lumine lustrans
 siue suam proprio iactat de corpore lucem, 576
 quidquid id est, nilo fertur maiore figura
 quam, nostris oculis qua cernimus, esse uidetur.
 nam prius omnia, quae longe semota tuemur
 aera per multum, specie confusa uidentur 580
 quam *minui* filum. quapropter luna necesse est,
 quandoquidem claram speciem certamque figu-
 ram
 praebet, ut est oris extremis cumque notata
 quantaque quantast hinc nobis uideatur in alto.
 postremo quoscumque uides hinc aetheris ignes;
 quandoquidem quoscumque in terris cernimus
 ignes, 586
 dum tremor *est* clarus, dum cernitur ardoreorum,
 preparum quiddam interdum mutare uidetur
 alteram utram in partem filum, quo longius ab-
 sunt;
 594 scire licet perquam pauxillo posse minores 590
 esse uel exigua maioris parte breuique.
 590 Illud item non est mirandum, qua ratione
 tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
 quod maria ac terras omnis caelumque rigando
 compleat et calido perfundat cuncta uapore. 595
 597 nam licet hinc mundi patefactum totius unum
 largifluum fontem scatere atque erumpere lumen,
 ex omni mundo quia sic elementa uaporis
 undique conueniunt et sic coniectus eorum 600
 confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
 nonne uides etiam quam late paruus aquai
 prata riget fons interdum campisque redundet?
 est etiam quoque uti non magno solis ab igni
 aera percipiat calidis feruoribus ardor, 605
 opportunus ita est si forte et idoneus aer,
 ut queat accendi paruus ardoribus ictus;
 quod genus interdum segetes stipulamque uide-
 mus
 accedere ex una scintilla incendia passim.
 forsitan et rosea sol alte lampade lucens 610
 possideat multum caecis feruoribus ignem
 circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
 aestifer ut tantum radiorum exaugeat ictum.
 Nec ratio solis simplex et certa patescit,
 quo pacto aestiuus et partibus aegocerotis 615
 brumalis adeat flexus atque inde reuertens
 cancri se ut uertat metas ad solstitialis,
 lunaque mensibus id spatium uideatur obire,
 annua sol in quo consumit tempora cursu.
 non, inquam, simplex his rebus reddita causast.
 nam fieri uel cum primis id posse uidetur, 621
 Democriti quod sancta uiri sententia ponit,
 quanto quaeque magis sint terram sidera propter,
 tanto posse minus cum caeli turbine ferri.
 euanesce enim rapidas illius et acris 625
 imminui supet uiris, ideoque relinqui
 paulatim solem cum posterioribus signis,
 inferior multo quod sit quam feruida signa.
 et magis hoc lunam: quanto demissior eius 629
 cursus abest procul a caelo terrisque propinquat
 tanto posse minus cum signis tendere cursum.
 flaccidiore etenim quanto iam turbine fertur
 inferior quam sol, tanto magis omnia signa
 hanc adipiscuntur circum praeterque feruntur.

propterea fit ut haec ad signum quodque reuerti 635
 mobilius uideatur, ad hanc quia signa reuisunt.
 fit quoque ut e mundi transuersis partibus aer
 alternis certo fluere alter tempore possit,
 qui queat aestiuus solem detrudere signis
 brumalis usque ad flexus gelidumque rigorem, 640
 et qui reiciat gelidis a frigoris umbris
 aestiferas usque in partis et feruida signa.
 et ratione pari lunam stellasque putandumst,
 quae uolunt magnos in magnis orbibus annos,
 aeribus posse alternis e partibus ire. 645
 nonne uides etiam diuersis nubila uentis
 diuersas ire in partis inferna supernis?
 qui minus illa queant per magnos aetheris orbis
 aestibus inter se diuersis sidera ferri?

At nox obruit ingenti caligine terras, 650
 aut ubi de longo cursu sol ultima caeli
 impulit atque suos efflauit languidus ignis
 concussos iter et labefactos aere multo,
 aut quia sub terras cursum conuortere cogit
 uis eadem, supra quae terras pertulit orbem. 655

Tempore item certo roseam Matuta per oras
 aetheris auroram differt et lumina pandit,
 aut quia sol idem, sub terras ille reuertens,
 anticipat caelum radiis accendere temptans,
 aut quia conueniunt ignes et semina multa 660
 confluere ardoris consuerunt tempore certo,
 quae faciunt solis noua semper lumina gigni;
 quod genus Idaeis fama est e montibus altis
 dispersos ignis orienti lumine cerni,
 inde coire globum quasi in unum et conficere orbem.
 nec tamen illud in his rebus mirabile debet 666
 esse, quod haec ignis tam certo tempore possunt
 semina confluere et solis reparare nitorem.
 multa uidemus enim, certo quae tempore fiunt
 omnibus in rebus. florescunt tempore certo 670
 arbusta et certo dimittunt tempore florem.
 nec minus in certo dentes cadere imperat aetas
 tempore et inpubem molli pubescere veste
 et pariter mollem malis demittere barbam.
 fulmina postremo nix imbres nubila uenti 675
 non nimis incertis fiunt in partibus anni.
 namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
 atque ita res mundi cecidere ab origine prima,
 consequè quoque iam redeunt ex ordine certo.

Crescere itemque dies licet et tabescere noctes, 680
 et minui luces, cum sumant augmina noctes,
 aut quia sol idem sub terras atque superne
 imparibus currens amfractibus aetheris oras
 partit et in partis non aequas diuidit orbem,
 et quod ab alterutra detraxit parte, reponit 685
 eius in aduersa tanto plus parte relatus,
 donec ad id signum caeli peruenit, ubi anni
 nodus nocturnas exaequat lucibus umbras.
 nam, medio cursu flatus aquilonis et austri,
 distinet aequato caelum discrimine metas 690
 propter signiferi posituram totius orbis,
 annua sol in quo concludit tempora serpens,
 obliquo terras et caelum lumine lustrans,
 ut ratio declarat eorum qui loca caeli
 omnia dispositis signis ornata notarunt. 695
 aut quia crassior est certis in partibus aer,
 sub terris ideo tremulum iubar haesitat ignis
 nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus.
 propterea noctes hiberno tempore longae

572 *filumque* Turneb. Lamb., *ilumque* codd. 574 = 571 (570). 581 *minui filum* Bentlei, *mi filum* codd. 584
quantaque quantast hinc Eichstädt, *quanto quoque q. h.* codd. 586 *ignes* add. Mar. al., *flammae* Lach. 587 *est* add.
 codd. correcti. 588 *uidetur* A codd. correcti, *uidentur* B. 589 *absunt* Lach., codd. *absit*. 590, 591 (594, 595) huc
 rettul. Mar. al. 596 = 594 excepto quod hic habent codd. *quanta quoque est tanta hinc*. 599 *uaporis* Lamb., *uapore*
 codd. 605 *percipiat* Nauger., codd. *percipiat*. 609 *accedere* A, *accidere* B, *accendere* A ex corr. codd. correcti. 610
 et. Lach. e. 613 *aestifer ut tantum* codd. correcti, *aestiferi utantum* B, *utantur* A Nicc. 614 *simplex et certa* M., *simplex*
recta codd., s. *rellata* Lach., s. *reclusa* Bern. 617 *cancris se* Lach., *canceris* codd. 632 *etenim* Lach., *etiam* codd. 648
illa codd. correcti, *ille* codd. 651 *sol ultima* codd. correcti aliquot, *soluet ima* codd. 656 *Matuta* Pont. al., *matura*
 codd. 667 *possunt* Lach., *possit* codd. 675 *fulmina* Mar. al., *flumina* codd. 679 *consequè quoque iam redeunt* Lach.,
consequae quoque iam rerum codd. 689-93 in his uu. multa immutat Lach. in u. 690 *metans pro metas* legit ut ante
 Pont., 692 post 693 ponit, in 693 uult *obliqui* ut cum orbis iungatur. 692 *concludit* Lach., *contudit* codd.

cessant, dum ueniat radiatum insigne diei.
aut etiam, quia sic alternis partibus anni
tardius et citius conserunt confluerne ignes
qui faciunt solem certa desurgere parte,
propterea fit uti uideantur dicere uerum

Luna potest solis radiis percussa nitere
inque dies magis id lumine conuerti nobis
ad speciem, quantum solis secedit ab orbi,
donique eum contra pleno bene lumine fulsit
atque oriens obitus eius super edita uidit;
inde minutatim retro quasi condere lumen
debet item, quanto propius iam solis ad ignem
labitur ex alia signorum parte per orbem;
ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilai
consimilem cursusque uiam sub sole tenere.
est etiam quare proprio cum lumine possit
uoluer et uarias splendoris reddere formas.
corpus enim licet esse aliud quod fertur et una
labitur omnimodis occurrentibus officiisque
nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
uersariaque potest, globus ut, si forte, pilai
dimidia ex parti candenti lumine tinctus,
uersandoque globum uariantis edere formas,
donique eam partem, quaecumque est ignibus aucta,
ad speciem uerit nobis oculosque patentis;
inde minutatim retro contorquet et aufert
luciferam partem glomeraminis atque pilai;
ut Babylonica Chaldaicum doctrina refutans
astrologorum artem contra conuincere tendit,
proinde quasi id fieri nequeat quod pugnat uterque
aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.
denique cur nequeat semper noua luna creari
ordine formarum certo certisque figuris
inque dies priuos aborisei quaeque creata
atque alia illius reparari in parte locoque,
difficilest ratione docere et uincere uerbis,
ordine cum possint tam certo multa creari.
it uer et Venus, et Veneris praenuntius ante
pennatus graditur, Zephyri uestigia propter
Flora quibus mater praespargens ante uici
cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet.
inde loci sequitur calor aridus et comes una
puluerulenta Ceres et etesia flabra Aquilonum.
inde autumnus adit, graditur simul Euhius Euan.
inde aliae tempestates uentique secuntur,
altitonans Voltumnus et Auster fulmine pollens.
tandem bruma nives adfert pigrumque rigorem
reddit: hiempssequitur ereptans hanc dentibus algi.
quo minus est mirum si certo tempore luna
gignitur et certo deletur tempore rusus,
cum fieri possint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus lunaeque latebras
pluribus et causis fieri tibi posse putandum est.
nam cur luna queat terram secludere solis
lumine et a terris altum caput obstruere ei,
obiiciens caecum radiis ardentibus orbem;
tempore eodem aliud facere id non posse putetur
corpus quod cassum labatur lumine semper?
solque suos etiam dimittere languidus ignis
tempore cur certo nequeat recreareque lumen,
cum loca praeteritis flammis infesta per auras,
quae faciunt ignis instingui quae perire?
et cur terra queat lunam spoliare uicissim
lumine et oppressum solem super ipsa tenere,
menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras;

tempore eodem aliud nequeat succurrere lunae
corpus uel supra solis perlabier orbem,
quod radios interrumpat lumenque profusum?
et tamen ipsa suo si fulget luna nitore,
cur nequeat certa mundi languescere parte,
dum loca luminibus propriis inimica per exit?
Quod superest, quoniam magni per caerula mundi
qua fieri quicquid posset ratione resolui,
solis uti uarios cursus lunaeque meatus
noscere possemus quae uis et causa cieret,
quoue modo possent effecto lumine obire
et neque opinantis tenebris obducere terras,
cum quasi coniuient et aperto lumine rursum
omnia conuisunt clara loca candida luce,
nunc redeo ad mundi nouitatem et mollia terrae
arua, nouo fetu quid primum in luminis oras
tollere et incertis cererit committere uentis.
Principio genus herbarum uiridemque nitorem
terra dedit circum collis camposque per omnis,
florida fulserunt uiridanti prata colore,
arboribusque datumst uariis exinde per auras
crescendi magnum inmissis certamen habenis.
ut pluma atque pili primum saetaeque creantur
quadripedum membris et corpore pennipotentum,
sic noua tum tellus herbas uirgultaque primum
sustulit, inde loci mortalia saecla creauit
multa modis multis uaria ratione coorta.
nam neque de caelo cecidisse animalia possunt
nec terrestria de salsis exisse lacunis.
linquitur ut merito maternum nomen adepta
terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
multaque nunc etiam existunt animalia terris
imbribus et calido solis concreta uapore;
quo minus est mirum si tum sunt plura coorta
et maiora, noua tellure atque aethere adulta.
principio genus alituum uariaeque uolucres
oua relinquebant exclusae tempore uerno,
folliculos ut nunc teretis aestate cicadae
lineunt sponte sua uictum uitamque petentes.
tum tibi terra dedit primum mortalia saecla.
multus enim calor atque umor superabat in aruis.
hoc ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
crescebant utri terram radicibus apti;
quos ubi tempore maturo patefecerat aestus
infantum fugiens umorem aurasque petessens,
conuertebat ibi natura foramina terrae
et sucum uenis cogebat fundere apertis
consimilem lactis, sicut nunc femina quaeque
cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
impetus in mammas conuertitur ille alimenti.
terra cibum pueris, uestem uapor, herba cubile
praebebat multa et molli lanugine abundans.
at nouitas mundi nec frigora dura ciebat
nec nimios aestus nec magnis uiribus auras.
omnia enim pariter crescunt et robora sumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
terra tenet merito, quoniam genus ipsa creauit
humanum atque animal prope certo tempore fudit
omne quod in magnis bacchatur montibus passim,
aerisque simul uolucres uariantibus formis.
sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
destitit, ut mulier spatio defessa uetusto.
mutat enim mundi naturam totius aetas
ex alioque alius status excipere omnia debet,
nec manet ulla sui similis res: omnia migrant
omnia commutat natura et uertere cogit.

700 diei Nicc., codd. diei. 704 unius uersus lacunam indicauit M., Lach. 704 cum 703 coniungit. 705 percussa codd. correcti, percussa codd. 706 id addidit Lach. 711 tam Mar. al., tam codd. 720 ut sit forte Lach. 727 Babylonica Flor. 31 Pont., Babylonica codd. Chaldaicum Avanc., Chaldaicum A B. 733 aborisei, aborisei A B. 736 possint add. Lach., uolucres codd. correcti. 737 ueris Pont. Benth. Wak. Lach. 738 Zephyrus Pont. al. Lach. 742 puluerulenta Pont. al., puluerulenta codd. et add. Mar. al. 747 reddidit codd. correcti, reddidit codd., Lach. proddit hiemps Lach. hanc B. ac A. algi Bergk., algi codd., algi Lach. 750 fieri Mar. al., fieri codd. 753 solis Lamb., possint codd. 761 perire Mar. al., perire codd. 768 fulgit Lamb. Lach. 771 = 764. 776 possint add. Briss. 782 tollere et Pont. al., tolleretur codd. erant Orelli, Madv., Lach., erant codd. 800 maiora Pont. al., maiora codd. 805 passim Lach. 809 aestus Lach., aestas codd. 812 et codd. correcti, ut codd. 823 animal Mar. al., anima codd. 824 magnis codd. correcti, magni codd. 825 aerisque Mar. al., aeriisque codd.

namque aliut putrescit et aëuo debile languet,
porro aliut *clarescit* et *e* contemptibus exit.
sic igitur mundi naturam totius aetas
mutat et ex alio terram status excipit alter: 835
quod potuit nequit, ut possit quod non tulit ante.

Multaque tum tellus etiam portenta creare
conatata mira facie membrisque coorta,
androgynum, interutrasque nec utrum, utrimque
remotum,

orba pedum partim, manuum uiduata uicissim, 840
muta sine ore etiam, sine uultu caeca reperta,
uinetaque membrorum per totum corpus adhaesu,
nec facere ut possent quicquam nec cedere quoquam
nec uitare malum nec sumere quod foret usus.
cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat, 845
nequiquam, quoniam natura absferruit auctum
nec potuere capitum aetatis tangere florem
nec reperire cibum nec iungi per Veneris res.
multa uidemus enim rebus concurrere debere,
ut propagando possint procedere saecula; 850
pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
semina qua possint membris manare remissis;
feminaque ut maribus coniungi possit, habere
mutua qui mutant inter se gaudia uterque.

Multaque tum interiisse animantium saecula ne-
cessessest 855

nec potuisse propagando procedere prolem.
nam quaecumque uides uesci uitalibus auris,
aut dolus aut uirtus aut denique mobilitas est
ex ineunte aëuo genus id *tutata* reseruans.
multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae 860
commendata manent, tutelae tradita nostrae.
principio genus aere leonum saeculae saecula
*tutata*st uirtus, uolpes dolus et fuga ceruus.
at leuissomna canum fido cum pectore corda
et genus omne quod est ueterino semine partum 865
lanigeraeque simul pecudes et bucera saecula
omnia sunt hominum tutelae tradita, Memmi.
nam cupide fugere feras pacemque secuta
sunt et larga suo sine pabula parta labore,
quae damus utilitatibus eorum praemia causa. 870
at quis nil horum tribuit natura, nec ipsa
sponte sua possent ut uiuere nec dare nobis
utilitatem aliquam quare pateremur eorum
praesidio nostro pasci genus esseque tutum,
scilicet haec aliis praedae luctroque iacebant 875
indupedita suis fatalibus omnia uinculis,
donec ad interitum genus id natura redegit.

Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in ullo
esse queunt duplici natura et corpore bino
ex alienigenis membris compacta, potestas 880
hinc illinc *uisque* ut non sat par esse potissit.
id licet hinc quamuis hebeti cognoscere corde.
principio circum tribus actis impiger annis
florebat *ecus*, p̄ter hautquaquam; nam saepe etiam
nunc

ubera mammarum in somnis lactantia quaeret. 885
post ubi eum ualidae uires aetate senecta
membraeque deficiunt fugienti languida uita,
tum demum puero illi aëuo florente iuuentas
occipit et molli uestit lanugine malas.
ne forte ex homine et ueterino semine equorum 890

confieri credas Centauros posse neque esse,
aut rabidis canibus succinctas semimarinas
corporibus Scyllas et cetera de genere horum,
inter se quorum discordia membra uidemus; 894
quae neque florescunt pariter nec robora sumunt
corporibus Neque prociunt aetate senecta
nec simili Venere ardescunt nec moribus unis
conueniunt, neque sunt eadem iucunda per artus
quippe uidere licet pinguescere saepe cicuta 899
barbigeras pecudes, homini quae est aere uenenum.
flamma quidem *uero* cum corpora fulua leonum
tam soleat torrere atque urere quam genus omne
uisceris in terris quodcumque et sanguinis extet,
qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una,
prima leo, postrema draco, media ipsa, Chimaera
ore foras aërem *flaret* de corpore flammam? 906
quare etiam tellure noua caeloque recenti
talìa qui fingit potuisse animalia gigni,
nixus in hoc uno nouitatis nomine inani,
multa licet simili ratione effutiat ore, 910
aurea tum dicat per terras flumina uulgo
fluxisse et gemmis florere arbusta suesse
aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
trans maria alta pedum nixus ut ponere posset
et manibus totum circum se uertere caelum. 915
nam quod multa fuere in terris semina rerum
tempore quo primum tellus animalia fudit,
nil tamen est signi mixtas potuisse creari
inter se pecudes compactaque membra animantium,
propterea quia quae de terris nunc quoque abundant
herbarum genera ac fruges arbustaque laeta 921
non tamen inter se possunt complexa creari,
sed res quaeque suo ritu procedit et omnes
foedere naturae certo discrimina seruant.

At genus humanum multo fuit illud in aruis 925
durius, ut decuit, tellus quod dura creasset,
et maioribus et solidis magis ossibus intus
fundatum, ualidis aptum per uiscera neruis,
nec facile ex aestu nec frigore quod caperetur
nec nouitate cibi nec labi corporis ulla. 930
multaque per caelum solis uoluentia lustra
uolgiuago uitam tractabant more ferarum.
nec robustus erat curui moderator aratri
quisquam, nec scibat ferro moliriri arua
nec noua defodere in terram uirgulta neque altis 935
arboribus ueteres decidere falcibu' ramos.
quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
sponte sua, satis id placabat pectora donum.
glandiferas inter curabant corpora quercus
plerumque; et quae nunc hiberno tempore cernis
arbita punice ferri matura colore, 941
plurima tum tellus etiam maiora ferebat.
multaque praeterea nouitas tum florida mundi
pabula dura tulit, miseris mortalibus ampla.
at sedare sitim flumini fontesque uocabant, 945
ut nunc montibus e magnis decursus aquai
claru' citat late sitientia saecula ferarum.
denique nota uagi siluestria templa tenebant
nympharum, quibus e scibant umori' fluenta
lubrica proluuie larga lauere umida saxa, 950
umida saxa, super uiridi stillantia musco,
et partim plano scatere atque erumpere campo.

833 *clarescit* Lach., *crescit* codd. *e* add. Mar. al. 836 *q. potuit nequit* ut M., *q. potuit nequeat* codd., *pote uti nequeat* Lach. 838 *facie* Flor. 31 Brix., *facit* codd. 839 *androgynum, interutrasque nec utrum, utrimque remotum* Lach., *androgynem inter utras nec utramque utrimque remotum* codd. 841 *muta* Nauger., *multa* codd. 844 *foret usus* Lamb. ut IV 831, *uolet usus* codd. 852 *remissa* Lach. 853 *c. possit auere* Lach. 854 *mutua q. mutant* Bern., *mutua q. metuent* codd., *mutuaque insinuent* Lach. 859 *tutata* uett. edd., *tuta* codd. 863 *et fuga* B, *ut fuga* A Nicc. 865 *ueterino* Non. uett. edd., *ueteri* non codd. 868 *secuta* Lamb., *secutae* codd. 871 *nil* Pont. al., *ni* A, in B. 880, 881 *potestas h. i. uisusque ut non sat par esse potissit* M., codd. *potestas h. i. par uis ut non sat* (B, sit A) *pars esse p.*, Lach. *p. h. i. partis ut si par e. p.* 884 *hautquaquam* Nicc., *hautquamquam* codd. 885 *lactantia* codd. *correcti*, *lactantia* codd. 888 *puero illi* M., *puerili* codd., *pueris* Lach. 889 *occipit* Mar. al., *officit* codd. 892 *rabidis* Heins. in notis manu scr., *rapidis* codd. 896 *prociunt* post Turnebum Lamb., *prociunt* codd. 901 *uero* add. Ald. 1 Jun., *denique f. q.* Lach. 904 *ut una* Brix. al., *ut unam* codd. 906 *foras* Nauger., *feras* codd. 914 *ponere* B ex corr., *pondere* codd. 923 *sed res quaeque* M., *sed si q.* codd., *sed uis q.* Lach. 925 *at* Lach., *et* codd. 934 *moliriri* Brix., *mollirier* codd. 944 *dura* Vat. 3276 Nauger., *dura* codd. 947 *claru' citat late* Forbiger, *claricitati a te* codd., *clarigitat late* Lach. 948 *nota uagi* s. Lach., *n. uagis* s. codd. 949 *quibus scibant* A B Nicc. cett., unde *e scibant* Lach. *umori'* Bentl., *umore* codd.

necum res igni seibant tractare neque uti
pellibus et spoliis corpus uestire ferarum, 954
sed nemora atque cauos montis siluasque colebant
et frutices inter condebant squalida membra
uerbera uentorum uitare imbrisque coacti.
nec commune bonum poterant spectare neque
illis

975 moribus inter se seibant nec legibus uti. 959
quod cuique obtulerat praedae fortuna, ferebat
sponte sua sibi quisque ualere et uiuere doctus.
968 et Venus in siluis iungebat corpora amantum;
conciabat enim uel mutua quamque cupido
uel uiolenta uiri uis atque impensa libido
uel pretium, glandes atque arbita uel pira lecta.
et manuum mira freti uirtute pedumque 966
consectabantur siluestria saecula ferarum
missilibus saxis et magno pondere clauae;
975 multaque uincebant, uitabant pauca latebris;
968 saetigerisque pares subu' sic siluestria membra
nuda dabant terrae nocturno tempore capti, 971
circum se foliis ac frondibus inuoluentes.
nec plangore diem magno solemque per agros
quaerebant pauidi palantes noctis in umbris,
sed taciti respectabant somnoque sepulti, 975
974 dum rosea face sol inferret lumina caelo.
976 a paruis quod enim consueant cernere semper
alterno tenebras et lucem tempore gigni,
non erat ut fieri posset mirarier umquam
nec diffidere ne terras aeterna teneret 980
nox in perpetuum detracto lumine solis.
sed magis illud erat curae, quod saecula ferarum
infestam miseris faciebant saepe quietem.
eiectique domo fugiebant saxea tecta
spumigeri suis aduentu ualidique leonis 985
atque intempesta cedebant nocte pauentes
hospitibus saeuis instrata cubilia fronde.

Nec nino tum plusquam nuna mortalia saecula
dulcia linquebant labentis lumina uitae. 989
unus enim tum quisque magis depressus eorum
pabula uiua feris praebebat, dentibus haustus,
et nemora ac montis gemitu siluasque replebat
uiua uidens uiuo sepeliri uiscera busto.
at quo effugium seruarat corpore adeso,
posterior tremulas super ulcera tacta tenentes
palmas horriferis accibant uocibus Oreum, 996
doneque eos uita priuarant uerminea saeuia
expertis opis, ignaros quid uolnera uellent.
at non multa uirum sub signis milia ducta
una dies dabat exitio nec turbida ponti 1000
aequora fligebant nauis ad saxa uirosque.
hic temere incassum frustra mare saepe coortum
saeuibat leuiterque minas ponebat inanis,
nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
subdola pellicere in fraudem ridentibus undis,
improba naucleri ratio cum caeca iacebat. 1006
tum penuria deinde cibi languentia leto
membra dabat, contra nunc rerum copia mersat.
illi imprudentes ipsi sibi saepe uenenum
uergebat, nurui nunc dant sollertius ipsi. 1010

Inde casas postquam ac pellis ignemque pararunt,
et mulier coniuncta uiro concessit in unum

cognita sunt, prolemque ex se uidere creatam,
tum genus humanum primum mollescere coepit.
ignis enim curauit ut alsia corpora frigus 1015
non ita iam possent caeli sub tegmine ferre,
et Venus imminuit uiris puerique parentum
blanditiis facile ingenium fringere superbum.
tunc et amicitiam coeperunt iungere auentes
finitimi inter se nec laedere nec uiolari. 1020
et pueros commendarunt muliebrique saeculum,
uocibus et gestu cum balbe significarent
imbecillorum esse aecum misererier omnis.
nec tamen omnimodis poterat concordia gigni,
sed bona magnaue pars seruabat foedera caste; 1025
aut genus humanum iam tum foret omne peremptum
nec potuisset adhuc perducere saecula propago.

At uarios linguae sonitus natura subegit
mittere et utilitas expressit nomina rerum,
non alia longe ratione atque ipsa uidetur 1030
protrahere ad gestum pueros infantia linguae,
cum facit ut digito quae sint praesentia monstrent.
sentit enim uim quisque suam quoad possit abuti.
cornua nata prius uitulo quam frontibus extent,
illis iratus petit atque infestus inurget. 1035
at catuli pantherarum scymnique leonum
unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
uix etiam cum sunt dentes unguesque creati.
alituum porro genus alis omne uidemus
fidere et a pinnis tremulum petere auxiliatum. 1040
proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
rebus et inde homines didicisse uocabula prima,
desiperest. nam cur hic posset cuncta notare
uocibus et uarios sonitus emittere linguae,
tempore eodem alii facere id non quisque putentur?
praeterea si non alii quoque uocibus usi 1046
inter se fuerant, unde insita notities est
utilitatis et unde data est huic prima potestas,
quid uellet facere ut sciret animoque uideret?
cogere item pluris unus uictosque domare? 1050
non poterat, rerum ut perdiscere nomina uellent.
nec ratione docere ulla suadere surdis,
quid sit opus facto, facilius; neque enim paterentur
nec ratione ulla sibi ferrent amplius auris
uocis inauditos sonitus obtundere frustra. 1055
postremo quid in hac mirabile tantopere re,
si genus humanum, cui uox et lingua uigeret,
pro uario sensu uaria res uoce notaret?
cum pecudes mutae, cum denique saecula ferarum
dissimilis soleant uoces uariasque ciere, 1060
cum metus aut dolor est et cum iam gaudia gliscunt.
quippe etenim licet id rebus cognoscere apertis.
irritata canum cum primum magna Molossus
mollia rieta fremunt duros nudantia dentes,
longe alio sonitu rabie restricta minantur, 1065
et cum iam latrant et uocibus omnia complent.
et catulos blande cum lingua lambere temptant
aut ubi eos iactant pedibus morsuque petentes

962 iungebat Nice., iungebat codd. 968 (975) hic rettulit Nauger. 970 subu' sic M. collatis VI 974 977, subus codd. quod tuetur L. Mueller laudato Varronis loco Eun. 22. Lach. multa miratur, nihil explicat. 971 mada dabant Lamb., nudabant codd. 976 rosea Flor. 31 al., rotia codd. 979 possent Madv. 984 cunctique codd. corr., electique B., et lectique A. Nice. 985 ualidius Lach. 989 labentis Muret., lamentis codd. 993 uiuo codd. correcti, uiuo codd. 995 ulcera codd. correcti, uiscera A. B., uiscera A. ex corr. Nice. 997 doneque Is. Voss., denique codd. 1001 fligebant Lach., fidebant codd. 1002 hic Lach., nec codd. 1003 ponebat Mar. al., potestas codd. 1006 naucleri ratio cum M., nauigii r. tum codd. Lach. spurium esse uersum statuit. 1008 dabat codd. correcti, ducant B., deant A. 1009 imprudentes Mar. al., prudentes codd. 1010 nurui nunc dant s. i. M., nudant s. i. codd., nunc se nudant s. i. Lach. 1011 casas codd. correcti, cassas codd. pellis Mon. uett. edd., pellus codd. 1012 unum uersum hic amissum esse statuit M. qui huiusmodi sit hospitium, ac lecti sociatia uera duobus. 1013 cognita sunt. conuolunt Lach., conuulgum Bern. 1016 ferre codd. correcti, ferri codd. 1019 amicitiam A. Nice., amicitiam B. 1020 finitimi B., finitum A. Nice. uiolari Lach., uiolare codd. 1023 amicitiam Mar. Jun., amicitia codd. 1025 caste Flor. 31, casto codd. 1032 monstrent Mar. siue Mon. Junt., monstret codd. 1033 uim uett. edd., uis codd., uis suas L. Mueller (cf. II 586, III 265). quoad (Lamb.), quod A. B. 1035 infestus Flor. 31 Mar. al., infessus codd. 1038 uix etiam cum Mar. Junt., uix tiam cum B., uix iam cum A. Nice. 1039 porro Non. 74 18, Ald. 1. Junt., proporro codd. 1040 pennas B., pennas A. Nonius Nice. 1043 utilitatis et Mar. al., utilitas et codd. 1049 ut scirent uiderent Avanc. Lamb. Lach. uulgo. 1053 q. s. o. f. facilius Lach., q. s. o. f. facile si codd. 1058 uaria res Bentl., uarias r. codd. 1062 licet id rebus Giff., l. in r. codd. 1063 innane Lach. 1064 fremunt Mar. al., premunt codd. 1065 alio codd. correcti, alia codd. rabie restricta Lach., r. stricta codd. 1067 at Lach., et codd. 1068 iactant Nauger., lactant codd. petentes codd. correcti, potentes codd.

suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
longe alio pacto gannitu uocis adulant, 1070
et cum deserti baubantur in aedibus aut cum
plorantis fugiunt summisso corpore plagas.
denique non hinnitus item differre uidetur,
inter equas ubi equus florenti aetate iuuenus
pinnigeri saeuit calcaribus ictus amoris, 1075
et fremitum patulis ubi naribus edit ad arma,
et cum sic alias concussis artibus hinnit?
postremo genus alituum uariaeque uolucres,
accipitres atque ossifragae mergique marinis
fluctibus in salso uictum uitamque petentes,
longe alias alio iaciunt in tempore uoces, 1081
et quom de uictu certant praedaeque repugnant.
et partim mutant cum tempestatibus una
raucisonos cantus, cornicum ut saecla uetusta
coruorumque greges ubi aquam dicuntur et
imbris 1085

poscere et interdum uentos aurasque uocare.
ergo si uarii sensus animalia cogunt,
muta tamen cum sint, uarias emittere uoces,
quanto mortalibus magis aecumst tum potuisse
dissimilis alia atque alia res uoce notare! 1090

(Illud in his rebus tacitus ne forte requiras,
fulmen detulit in terram mortalibus ignem
primitus, inde omnis flammaram diditur ardor.
multa uidemus enim caelestibus inlita flammis
fulgere, cum caeli donauit plaga uapore, 1095
et ramosa tamen cum uentis pulsa uacillans
aestuatur in ramos incumbens arboris arbor,
exprimitur ualidis extritibus uiribus ignis
et micat interdum flammae feruidus ardor, 1099
mutua dum inter se rami stirpesque teruntur.
quorum utrumque dedisse potest mortalibus
ignem.

inde cibum coquere ac flammae mollire uapore
sol docuit, quoniam mitescere multa uidebant
uerberibus radiorum atque aestu uicta per agros.

Inque dies magis hi uictum uitamque priorem 1105

commutare nouis monstrabant rebu' benigni,
ingenio qui praestabant et corde uigebant.
condere coeperunt urbis arcemque locare
praesidium reges ipsi sibi perfrugiumque,
et pecus atque agros diuivere atque dedere 1110
pro facie cuiusque et uiribus ingenioque;
nam facies multum ualuit uiresque uigentes.
posterius res inueniunt aurumque repertum,
quod facile et ualidis et pulchris dempsit honorem;

diuitioris enim sectam plerumque secuntur
quam lubet et fortes et pulchro corpore creti.
quod siquis uera uitam ratione gubernet,
diuitiae grandes homini sunt uiuere parce
aequo animo; neque enim est unquam penuria
parui. 1119

at claros homines uoluerunt se atque potentes,
ut fundamento stabili fortuna maneret
et placidam possent opulenti degere uitam,
nequiquam, quoniam ad summum succedere
honorem

certantes iter infestum fecere uiui, 1124
et tamen e summo, quasi fulmen, deicit ictos
inuidia interdum contemptim in Tartara taetra;

1131 inuidia quoniam, ceu fulmine, summa uaporant

plerumque et quae sunt aliis magis edita cum-
que;

1127 ut satius multo iam sit parere quietum 1129
quam regere imperio res uelle et regna tenere.
proinde sine incassum defessi sanguine sudent,
angustum per iter luctantes ambitionis;

1133 quandoquidem sapienti alieno ex ore petuntque
res ex auditis potius quam sensibus ipsis,
nec magis id nunc est neque erit mox quam
fuit ante, 1135

Ergo regibus occisis subuersa iacebat
pristina maiestas soliorum et sceptrum superba,
et capitis summi praeclarum insigne cruentum
sub pedibus uulgi magnum lugebat honorem;
nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
res itaque ad summam faecem turbasque redi-
bat, 1141
imperium sibi cum ac summum quisque pete-
bat.

inde magistratum partim docuere creare
iuraque constituere, ut uellent legibus uti.
nam genus humanum, defessum uicolore aeuom,
ex inimicitis languebat; quo magis ipsum 1146
sponte sua cecidit sub leges artaque iura.
acrius ex ira quod enim se quisque parabat
uleisci quam nunc concessumst legibus aequis,
hanc ob rem est homines pertaesum ui colere
aeuom. 1150

inde metus maculat poenarum praemia uitae.
circumretit enim uis atque iniuria quemque
atque, unde exortast, ad eum plerumque re-
uertit,

nec facilest placidam ac pacatam degere uitam
qui uiolat factis communia foedera pacis. 1155
etsi fallit enim diuom genus humanumque,
perpetuo tamen id fore clam diffidere debet;
quippe ubi se multi per somnia saepe loquentes
aut morbo delirantes protraxe ferantur 1159
et celata mala in medium et peccata dedisse.)

Nunc quae causa deum per magnas numina
gentis

peruulgarit et ararum compleuerit urbis
suscipiendaeque curarit sollemnia sacra,
quae nunc in magnis florent sacra rebu' locisque,
unde etiam nunc est mortalibus insitus horror
qui delubra deum noua toto suscitatur orbi 1166
terrarum et festis cogit celebrare diebus,
non ita difficilest rationem reddere uerbis.

quippe etenim iam tum diuom mortalia saecla
egregias animo facies uigilante uidebant 1170
et magis in somnis mirando corporis auctu.

his igitur sensum tribuebant propterea quod
membra mouere uidebantur uocesque superbas
mittere pro facie praeclara et uiribus amplis.
aeternamque dabant uitam, quia semper eorum
subpeditabatur facies et forma manebat, 1176
et tamen omnino quod tantis uiribus auctos
non temere ulla ui conuinci posse putabant.
fortunisque ideo longe praestare putabant,
quod mortis timor haut quemquam uexaret
eorum, 1180

et simul in somnis quia multa et mira uidebantur
efficere et nullum capere ipsos inde laborem.
praeterea caeli rationes ordine certo
et uaria annorum cernebant tempora uerti

1071 *deserti baubantur* Nicc., *desertibus* (h. e. *desertib.*) *aubantur* codd. 1076 *patulis ubi naribus* Lach. M. sed dubitanter, p. sub n. codd. 1082 *praedaeque* Avanc., *praedatage* codd. 1084 *ut* Nauger., et codd. 1088 *muta* Flor. 31 uett. edd., *multa* codd. 1090 *res* Nicc., *re* codd. 1094 *inlita* Lach., *insita* codd. 1095 *uapore* Lach., *uaporis* codd. 1096 *et* Mar. Jun., *ut* codd. 1099 *et micat* Mar. al., *emicat* codd. 1102 *coquere. quoq;* uere A., *coq. uere* B., *quoquere* Nicc. Lach. 1105 *hi uictum* Nauger., *inuietum* codd. 1106 *rebu' benigni* Lach., *rebus et igni* codd. 1110 *et pecus a. a.* Lach., *et pecudes a. a.* codd. *diuivere atque dedere* Pont. al., *diuiseratque debere* codd. 1112 *uiresque uigentes* Faber in notis, u. *uigebant* codd., u. *uigoreque* Lach. 1116 *creti* codd. correcti, *certi* codd. 1118 *parce* codd. edd., *paruo* Postgate in Diario Philologico t. xvi p. 128. 1124 *certantes iter* Mar. al., *certantesque inter* codd. 1127, 1128 (1131, 1132) huc transtulit M., post 1135 habet Lach. 1128 *aliis* Lamb., *altis* codd. 1131 *sine* codd. correcti, *side* codd. 1141 *redibat* Flor. 31 al., *recidat* codd. 1145 *ui colere* codd. correcti, *uicere* A., *uigere* B., *uincere* Nicc. 1152 *uis* Cantab. al., *iis* codd. 1160 *mala* add. Lach. 1178 *ulla* Brix., *illa* codd.

nec poterant quibus id fieret cognoscere causis. 1185
ergo perflugium sibi habebant omnia diuis
tradere et illorum nutu facere omnia flecti.
in caeloque deum sedes et templa locarunt,
per caelum uolui quia nox et luna uidetur,
luna dies et nox et noctis signa seuera 1190
noctiuagaeque faces caeli flammaeque uolantes,
nubila sol imbres nix uenti fulmina grando
et rapidi fremitus et murmura magna minarum.

O genus infelix humanum, talia diuis
cum tribuit facta atque iras adiunxit acerbas! 1195
uertit ad lapidem atque omnis accedere ad aras
nec procumbere humi prostratum et pandere palmas
ante deum delubra nec aras sanguine multo 1201
spargere quadrupedum nec uotis necere uota,
sed mage pacata posse omnia mente tueri.
nam cum suspicimus magni caelestia mundi
templa, super stellisque micantibus aethera fixum,
et uenit in mentem solis lunaeque uiarum, 1206
tunc aliis oppressa malis in pectora cura
illa quoque expergefatum caput erigere infit,
nequae forte deum nobis immensa potestas
sit, uario motu quae candida sidera uerset. 1210
temptat enim dubiam mentem rationis egestas,
equae nam fuerit mundi genitilis origo,
et simul equae sit finis quoad moenia mundi
solliciti motus hunc possint ferre laborem,
an diuinitus aeterna donata salute 1215
perpetuo possint aeuī labentia tractu
immensi ualidas aeuī contemnere uiris.
praeterea cui non animus formidine diuum
contrahitur, cui non correptum membra pauore,
fulminis horribili cum plaga torrida tellus 1220
contremat et magnum percurrunt murmura caelum?
non populi gentesque tremunt, regesque superbi
corripiunt diuum percussi membra timore,
nequid ob admissum foede dictumue superbe
poenarum graue sit soluendi tempus adultum? 1225
summa etiam cum uis uolenti per mare uenti
induperatorem classis super aequora uerit
cum ualidis pariter legionibus atque elephantis,
non diuom pacem uotis adit ac prece quaesit
uentorum patidus praes animasque secundas, 1230
nequiquam, quoniam uiolento turbine saepe
correptus nilo fertur minus ad uada leti?
usque adeo res humanas uis abdita quaedam
operit et pulchros fascis saenasque secures
proculcare ac ludibrio sibi habere uidetur. 1235
denique sub pedibus tellus cum tota uacillat
concussaeque cadunt urbes dubiaeque minantur,
quid mirum si se temnunt mortalia saecula
atque potestatis magnas mirasque relinquunt
in rebus uicis diuum, quae cuncta gubernent? 1240
Quod superest, aes atque aurum ferrumque reper-
tumst
et simul argenti pondus plumbique potestas,
ignis ubi ingentis siluas ardore cremarat
montibus in magnis, seu caeli fulmine misso,
siue quod inter se bellum siluestre gerentes 1245
hostibus intulerant ignem formidinis ergo,
siue quod inducti terrae bonitate uolebant
pandere agros pinguis et pascua reddere rura,

siue feras interficere et ditescere praeda.
nam fouea atque igni prius est uenariet ortum 1250
quam saepire plagis saltum canibusque ciere.
quidquid id est, quaecumque e causa flammeus ardor
horribili sonitu siluas exederat altis
ab radicibus et terram percoxerat igni,
manabat uenis feruentibus in loca terrae 1255
concaua conueniens argenti riuus et auri,
aeris item et plumbi. quae cum concreta uidebant
posterius claro in terra splendere colore,
tollebant nitido capti leuique lepore
et simili formata uidebant esse figura 1260
atque lacunarum fuerant uestigia cuique.
tum penetrabat eos posse haec liquefacta calore
quamlibet in formam et faciem decurrere rerum
et prorsum quamuis in acuta ac tenuia posse
mucronum duci fastigia procudendo, 1265
ut sibi tela darent, siluasque ut caedere possent
materiemque dolare et leuia radere tigna
et terebrare etiam ac pertundere perque forare.
nec minus argento facere haec auroque parabant
quam ualidi primum uiolentis uiribus aeris, 1270
nequiquam, quoniam cedebat uicta potestas
nec poterat pariter durum sufferre laborem.
tum fuit in pretio magis aes aurumque iacebat
propter inutilitatem hebeti mucrone retusum.
nunc iacet aes, aurum in summum successit honorem.
sic uoluenda aetas commutat tempora rerum. 1276
quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
porro aliut succedit et e contemptibus exit
inque dies magis appetitur foretque repertum
laudibus et miro est mortalis inter honore. 1280

Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
sit facilest ipsi per te cognoscere, Memmi.
arma antiqua manus unguēs dentesque fuerunt
et lapides et item siluarum fragmina rami,
et flamma atque ignes, postquam sunt cognita
primum. 1285
posterius ferri uis est aerisque reperta.
et prior aeris erat quam ferri cognitum usus,
quo facilis magis est natura et copia maior.
aere solum terrae tractabant, aereque belli
miscebant fluctus et uulnera uasta serebant 1290
et pecus atque agros adimebant; nam facile ollis
omnia cedebant armatis nuda et inerma.
inde minutatim processit ferreus ensis
uersaque in obprobrium species est falcis ahenae,
et ferro coepere solum proscindere terrae 1295
exaequantae sunt creperi certamina belli.
et prius est armatum in equi conscendere costas
et moderarier hunc frenis dextraque uigere
quam biugo curru belli temptare pericla.
et biugos prius est quam bis coniungere binos 1300
et quam falciferos armatum escendere currus.
inde boues lucas turrito corpore, taetras,
anguimanus, belli docuerunt uulnera Poeni
sullerre et magnas Martis turbare cateraas.
sic aliud ex alio peperit discordia tristis, 1305
horribile humanis quod gentibus esset in armis,
inque dies belli terroribus addidit augmen.
Temptarunt etiam tauros in moenere belli
expertique aues saeuos sunt mittere in hostis.
et ualidos partim prae se misere leones 1310
cum doctoribus armatis saeuisque magistris
qui moderarier his possent uinclisque tenere,

1189 *lux* Lach. 1190 *serena* Candid. Lach. 1198 *ullast uelatum* Mar. Ald. 1, *ulla uelatumst* codd. 1203 *pacata* Junt., *placata* codd. 1214 *sollucite* Bentl. qui confert I 343, VI 1038, et *taeti* codd. 1220 *fulmenis* Mar. al., *fulmina* codd. 1224 *nequid* Lach., *nequod* codd. 1225 *adultum* Lach., *adactum* codd. 1226 *summa* Flor. 31 al., *summe* codd. 1229 *adit ac* codd. correcti, *adita* codd. 1230 *uicinis* seclut Lach. 1237 *dubauit* Bentl. 1241 *aes atque* Mar. al., *aeque* codd. 1244 *caeli* B Nicc. A ex corr. uulg., *caelo* A Lach. 1252 *quidquid* uulg., *quicquid* A B. 1253 *altis* A Nicc., *altas* B A ex corr. 1254 *ab* Junt., a codd. 1258 *in terra splendore* Lach., *in terras* s. codd. 1259 *capiti* Flor. 31 al., *capiti* codd. 1261 *fastigia* Housman. 1266 *ita legit* Lach., *parent s. et cedere possint* codd. 'fortasse recte se habet codicum lectio' ita iam M. qui Plant. Amph. 192 confert et ad eum locum Ussing. certe codicibus standum. 1267 *dolare* et *leuia radere* Mar. Junt., *dolaret lenire ac radere* codd., *dono, lenire ac radere* Lach. 1272 *poterat* Lamb., *poterant* codd. 1273 *tum* Lach., *nam* codd. *aes* add. codd. correcti. 1278 e add. Brix. 1285 *flamma* atque B ex corr., codd. correcti. *flammatque* codd. 1294 *obprobrium*, *obscenum* Macrobi Sat. VI 1 63 omnes codd. 1300 *biugos* Faber, *biugo* codd. 1302 *taetras* (*tetras*) Lach., *tetros* codd. 1310 *partim*. Parthi codd. correcti, uulg.

nequiquam, quoniam permixta caede calentes
turbabant saeui nullo discrimine turmas,
terrificas capitum quatientes undique cristas, 1315
nec poterant equites fremitu perterrita equorum
pectora mulcere et frenis conuertere in hostis.
irritata leae iaciebant corpora saltu
undique et aduersum uenientibus ora petebant
et nec opinantis a tergo deripiebant 1320
duplexaeque dabant in terram uolnere uictos,
morsibus adfixae ualidis atque unguibus uncis.
iactabantque suos tauri pedibusque terebant
et latera ac uentres hauriebant super equorum
cornibus et terram minitanti fronte ruebant. 1325
et ualidis socios caedebant dentibus apri
tela infracta suo tinguentes sanguine saeui,
in se fracta suo tinguentes sanguine tela,
permixtasque dabant equitum peditumque ruinas.
nam transuersa feros exhibant dentis adactus 1330
iumenta aut pedibus uentos erecta petebant,
nequiquam, quoniam ab neruis succisa uideres
concidere atque graui terram consternere casu.
siqnos ante domi domitos satis esse putabant,
effluere cernebant in rebus agundis 1335
uolneribus clamore fuga terrore tumultu,
nec poterant ullam partem reducere eorum;
diffugiebat enim uarium genus omne ferarum;
ut nunc saepe boues luciae ferro male mactae
diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere. 1340
[si fuit ut facerent sed uix adducor ut ante
non quierint animo praesentire atque uidere
quam commune malum fieret foedumque futurum
et magis id possis factum contendere in omni
in uariis mundis uaria ratione creatis 1345
quam certo atque uno terrarum quolibet orbi]
sed facere id non tam uincendi spe uoluerunt,
quam dare quod gement hostes, ipsique perire,
qui numero diffidebant armisque uacabant.

Nexilis ante fuit uestis quam textile tegmen. 1350
textile post ferrumst, quia ferro tela paratur,
nec ratione alia possunt tam leuia gigni
insilia ac fusi radii scapique sonantes.
et facere ante uiros lanam natura coegit
quam muliebre genus; nam longe praestat in arte
et sollertiis est multo genus omne uirile; 1356
agricolae donec uitio uertere seueri,
ut muliebribus id manibus concedere uellent
atque ipsi pariter durum sufferere laborem
atque opere in duro durarent membra manusque.

At specimen sationis et insitionis origo 1361
ipsa fuit rerum primum natura creatrix,
arboribus quoniam bacae glandesque caducae
tempestiua dabant pullorum examina suptr;
unde etiam libitumst stirpis committere ramis 1365
et noua defodere in terram uirgulta per agros.
inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
temptabant fructusque feros mansuescere terram
cernebant indulgendo blandeque colendo.
inque dies magis in montem succedere siluas 1370
cogebant infraque locum concedere cultis,
prata lacus riuos segetes uinetaque laeta
collibus et campis ut haberent, atque olearum
caerula distinguens inter plaga currere posset
per tumulos et conuallis camposque profusa; 1375
ut nunc esse uides uario distincta lepore
omnia, quae pomis intersita dulcibus ornant
arbutisque tenent felicibus opsita circum.

At liquidas auium uoces imitauer ore

ante fuit multo quam leuia carmina cantu 1380
concelebrare homines possent aurisque iuuare.
et zephyri, caua per calamorum, sibila primum
agrestis docuere cauas inflare cicutas.
inde minutatim dulcis didicere querellas,
tibia quas fundit digitis pulsata canentum, 1385
auia per nemora ac siluas saltusque reperta,
per loca pastorum deserta atque otia dia.
haec animos ollis mulcebant atque iuuabant 1390
cum satiate cibi; nam tum *haec* sunt omnia cordi.
saepe itaque inter se prostrati in gramine molli
propter aquae riuom sub ramis arboris altae
non magnis opibus iucunde corpora habebant,
praesertim cum tempestas ridebat et anni 1395
tempora pingebant uiridantis floribus herbas.
tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
consuerant. agrestis enim tum musa uigebat;
tum caput atque umeros plexis redimire coronis
floribus et foliis lasciui laeta monebat, 1400
atque extra numerum procedere membra mouentes
duriter et duro terram pede pellere matrem;
unde oriebantur risus dulcesque cachinni,
omnia quod noua tum magis haec et mira uigebant.
et uigilantibus hinc aderant solacia somni, 1405
ducere multimodis uoces et flectere cantus
et supera calamos unco percurrere labro;
unde etiam uigiles nunc haec accepta tumentur
et numerum seruare recens didicere, neque hilo
maiores interea capiunt dulcedini? fructum 1410
quam siluestre genus capiebat terrigenarum.
nam quod adest praesto, nisi quid cognouimus ante
suauius, in primis placet et pollere uidetur,
posteriorque fere melior res illa reperta
perdit et immutat sensus ad pristina quaeque. 1415
sic odium coepit glandis, sic illa relicta
strata cubilia sunt herbis et frondibus aucta.
pellis item cecidit uestis contempta ferinae;
quam reor inuidia tali tunc esse repertam,
ut letum insidiis qui gessit primus obiret, 1420
et tamen inter eos distractam sanguine multo
disperisne neque in fructum conuertere quisce.
tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura curis
exercent hominum uitam belloque fatigant;
quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit. 1425
frigus enim nudos sine pellibus excruciebat
terrigenas; at nos nil laedit ueste carere
purpurea atque auro signisque ingentibus apta,
dum plebeia tamen sit quae defendere possit.
ergo hominum genus incassum frustra laborat
semper et in curis consumit inanibus aeum, 1431
nimirum quia non cognouit quae sit habendi
finis et omnino quoad crescat uera uoluptas.
idque minutatim uitam prouexit in altum
et belli magnos commouit funditus aestus. 1435
At uigiles mundi magnam uersatile templum
sol et luna suo lustrantes lumine circum
perdocuere homines annorum tempora uerti
et certa ratione geri rem atque ordine certo.

Iam ualidis saepti debebant turribus aeum 1440
et diuisa colebatur discretaque tellus,
iam mare uelutis florebat puppibus; urbes
auxilia ac socios iam pacto foedere habebant,
carminibus cum res gestas coepere poetae 1444
tradere; nec multo priu? sunt elementa reperta.
propterea quid sit prius actum respicere aetas
nostra nequit, nisi qua ratio uestigia monstrat.

Nauigia atque agri culturas moenia leges

1315 Lucretio abiudicat Lach. 1319 petebant codd. correcti, patebant codd. 1320 deripiebant A, diripiebant B Nicc. 1325 fronte Lach., mente codd. 1328 om. Mon. Junt. Lach. M. in editione minore. 1330 dentis adactus Mar. Junt., d. adactus B, dentibus adactus A. Nicc. 1340 fata B ex corr. Lach. 1341-6 Lucretio abiudicauit M. 1344-6 ciecit Lach. seruatis 1341-4, ita tamen ut sic fuit (Mar. al.) pro si fuit legeret et 1342 1343 inter se transponeret. 1360 durarunt Bockem. 1368 terram Lach., codd. terra. 1388-89 = 1454, 1455. 1391 haec add. "quidam" apud Lambinum, tum sunt carmina Lach. 1400 monebat Flor. 31 al., mouebat codd. 1405 somni Lamb., somno codd. 1409 seruare recens M., s. genus codd., sonis Lach. 1410 maiorem codd. correcti, maiore codd. dulcedini? Lamb., dulcedine codd. 1418 ferinae Junt., ferina codd. 1419 tunc Brix. al., nunc codd. 1431 in add. codd. correcti. 1436 uersatili? Lach. 1442 iam Lach., tum codd. puppibus; urbes M., p. et res Lach., i. mari? u. fl. p. pontus; Housman, propter odores codd.

arma uias nestes et cetera de genere horum,
praemia, delicias quoque uitae funditus omnis, 1450
et primae dederunt solacia dulcia uitae,
cum genuere uirum tali cum corde repertum,
omnia ueridico qui quondam ex ore profudit;
cuius et extincti propter diuina reperta
diuulgata uetus iam ad caelum gloria fertur.
nam cum uidit hic ad uictum quae flagitat usus
omnia iam ferme mortalibus esse parata 10
et, proquam posset, uitam consistere tutam,
diuitiis homines et honore et laude potentis
affluere atque bona gnatorum excellere fama,
nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
atque animi ingratis uitam uexare sine ulla 15
pausa atque infestis cogei saeuire querellis,
intellegit ibi uitium uas efficere ipsum
omniaque illius uitio corrumpier intus
quae conlata foris et commoda cumque uenirent;
partim quod fluxum pertusumque esse uidebat, 20
ut nulla posset ratione experier umquam;
partim quod taetro quasi conspurcare sapore
omnia cernebat, quaecumque receperat, intus.
ueridicis igitur purgauit pectora dictis
et finem statuit cuppedinis atque timoris 25
exposuitque bonum summum quo tendimus omnes
quid foret, atque uiam monstrauit, tramite paruo
qua possemus ad id recto contendere cursu,
quidue mali foret in rebus mortalibu' passim,
quod fieret naturali uarieque uolaret 30
seu casu seu ui, quod sic natura parasset,
et quibus e portis occurri cuique deceret,
et genus humanum frustra plerumque probauit
uolueri curarum tristis in pectore fluctus.
nam ueluti pueri trepidant atque omnia caecis 35
in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
quae pueri in tenebris pauitant finguntque futura.
hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesses
non radii solis nec lucida tela diei 40
discutiant, sed naturae species ratioque.
quo magis inceptum pergam pertexere dictis.

Et quoniam docui mundi mortalia templa
esse et natui consistere corpore caelum,
et quaecumque in eo fiunt fierique necesses, 45
pleraque ressolui, quae restant percipe porro,

sic unumquicquid paulatim protrahit aetas
in medium ratioque in luminis erigit oras. 1455
namque aliud ex alio clarescere et ordine debet
artibus, ad summum donec uenire cacumen.

LIBER SEXTVS

quandoquidem semel insignem conscendere curram
uentorum, ex ira ut placentur, ut omnia rursum
quae fuerint sint placato conuersa furore:
cetera quae fieri in terris caeloque tuentur 50
mortales, pauidis cum pendent mentibu' saepe,
et faciunt animos humilis formidine diuom
depressosque premunt ad terram propterea quod
ignorantia causarum conferre deorum
cogit ad imperium res et concedere regnum. 55
nam bene qui didicere deos securum agere aeuum,
si tamen interea mirantur qua ratione
quaeque geri possint, praesertim rebus in illis
quae supera caput aetheriis cernuntur in oris,
rursus in antiquas referuntur religionis
et dominos aeris adsciscunt, omnia posse
quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
quid nequeat, finita potestas denique cuique 65
quam sit rationi atque alte terminus haerens;
quo magis errantes caeca ratione feruntur.
quae nisi respuis ex animo longeque remittis
dis indigna putare alienaque pacis eorum,
delibata deum per te tibi lumina sancta 70
saepe oberunt; non quo uiolari summa deum uis
possit, ut ex ira poenas petere inibat aeris,
sed quia tute tibi placida cum pace quietos
constitues magnos irarum uolueri fluctus,
nec delubra deum placido cum pectore adibis, 75
nec de corpore quae sancto simulacra feruntur
in mentes hominum diuiniae nuntia formae,
suscipere haec animi tranquilla pace ualebis.
inde uidere licet qualis iam uita sequatur.
quam quidem ut a nobis ratio uerissima longe 80
reiciat, quamquam sunt a me multa profecta,
multa tamen restant et sunt oranda politis
uersibus; est ratio caeli speciesque tenenda,
sunt tempestates et fulmina clara canenda,
quid faciant et qua de causa cumque ferantur; 85
ne trepides caeli diuisis partibus amens,
unde uolans ignis peruenerit aut in utram se
uerterit hinc partim, quo pacto per loca saepta
insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se.
tu mihi supremas praescribit ad candida calcis 92
currenti spatium praemonstra, callida musa
Calliope, requies hominum diuomque uoluptas,
te duce ut insigni capiam cum laude coronam. 95

1449 et add. codd. correcti. 1451 polire codd. correcti, polito codd. 1456 clarescere et ordine debet M., clarescere corde uidebant codd., clarescere conueniant Lach. qui artibus cum uenire coniungit.

VI. 4 solacia Nice., solaci codd. 6 omnia Boeckm. 7 extincti Mar. al., extincta codd. 10 mortalibus Nice., acortalibus codd. 11 proquam posset Lach., p. possent codd. 13 excellere Mar. al., excellere B., excellere A. Nice. 14 corda Mar. al., cordi codd. 15 sine ulla M., querellis codd. Lach. qui in u. 16 pro pausa atque legit passimque et pro querellis periculis. 17 uis Mar. al., fas codd. 25 cuppedinis A., cupidinis B., perperam Laetant. VII 27 torpedinus. 27 correat interpunctionem Lach., tramite paruo cum sequentibus iungens. 28 recto A. ex corr., codd. correcti, recta codd. 30 quod, quo ut Woltjer. fieret fac. Susius apud ed. Tonson. Lach. 31 causa Lach. 32 et quibus codd. correcti, e q. codd. 34 uolueri uett. edd., uolueri codd. 44 et add. codd. correcti. 46 ressolui Gouhel, dissolui codd. Lach. fiunt, fateri necesses pleraque dissolui. 47 49 lacunam indicauit M. idem uentorum, ex ira ut p. ut omnia r. quoniam f. s. p. c. furore, codd. uentorum exstant p. omnia r. quae f. s. p. c. fauore, Lach. (19) institui e. c. uentorum et certant plantaginis flamina r., quae f., sine, p. c. furore, idem uersum 50 nouae rei exordium esse censet et in u. 52 et in haec mutat. 56, 57 = I 153, 154. 68 longeque Nice., longuque codd. remittis codd. correcti, remitti codd. 71 oberunt Wak., oderunt codd. 72 ex ira Mar. al., exte codd. 73 quietos Mar. Junt., quietus codd. 76 feruntur uett. edd., fuerunt codd. 83 e. r. caeli speciesque t. Brix. (caelis) Avanc., codd. e. r. fulgidis uisque tonandi Lach. 86 89 uerinis includit Lach. 90, 91 = 56, 57, hic retinet Lach. 92 ad candida calcis Lamb. Turnebus, ac candida callis codd.

Principio tonitru quatiuntur caerula caeli
propterea quia concurrunt sublime uolantes
aetheriae nubes contra pugnantiu' uentis.
nec fit enim sonitus caeli de parte serena, 99
uerum ubicumque magis denso sunt agmine nubes,
tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe.
praeterea neque tam condenso corpore nubes
esse queunt quam sunt lapides ac tigna, neque autem
tam tenues quam sunt nebulae fumique uolantes ;
nam cadere aut bruto deberent pondere pressae 105
ut lapides, aut ut fumus constare nequirent
nec cohibere niues gelidas et grandinis imbris.
dant etiam sonitum patuli super aequora mundi,
carbasus ut quondam magnis intenta theatris
dat crepitum malos inter iactata trabesque ; 110
interdum perscissa furit petulantibus auris
et fragilis sonitus chartarum commeditatur :
id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis :
aut ubi suspensam uestem chartasque uolantis
uerberibus uenti uersant planguntque per auras. 115
fit quoque enim interdum ut non tam concurrere nubes
frontibus aduersis possint quam de latere ire
diuerso motu radentes corpora tractim,
aridus unde auris terget sonus ille diuque
ducitur, exierunt donec regionibus artis. 120

Hoc etiam pacto tonitru concussa uidentur
omnia saepe graui tremere et diuolsa repente
maxima dissiluisse capacis moenia mundi,
cum subito ualidi uenti conlecta procella
nubibus intorsit sese conclusaque ibidem 125
turbine uersanti magis ac magis undique nubem
cogit uti fiat spisso caua corpore circum,
post ubi conminuit uis eius et impetus acer,
tum perterriore sonitu dat scissa fragorem.
nec mirum, cum plena animae uensicula parua 130
saepe ita dat torum sonitum displosa repente.

Est etiam ratio, cum uenti nubila perflant,
ut sonitus faciant. etenim ramosa uidemus
nubila saepe modis multis atque aspera ferri ;
scilicet ut, crebram siluam cum flamina cauri 135
perflant, dant sonitum frondes ramique fragorem.
fit quoque ut interdum ualidi uis incita uenti
perscindat nubem perfringens impete recto.
nam quid possit ibi flatus manifesta docet res,
hic, ubi lenior est, in terra cum tamen alta 140
arbusta euoluens radicibus haurit ab imis.
sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
dant in frangendo grauitur ; quod item fit in altis
fluminibus magnoque mari, cum frangitur aestus.
fit quoque, ubi e nubi in nubem uis incidit ardens
fulminis, haec multo si forte umore recepit 146
ignem, continuo ut magno clamore trucidet ;
ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
stridit, ubi in gelidum prope demersimus imbrem.
aridior porro si nubes accipit ignem, 150
uritur ingenti sonitu succensa repente ;
lauricomos ut si per montis flamma uagetur
turbine uentorum comburens impete magno ;
nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
terribili sonitu flamma crepitante crematur. 155
denique saepe geli multus fragor atque ruina

grandinis in magnis sonitum dat nubibus alte.
uentus enim cum confereat, franguntur, in artum,
concreti montes nimborum et grandine mixti.

Fulgit item, nubes ignis cum semina multa 160
excussere suo concursu ; ceu lapidem si
percutiat lapis aut ferrum ; nam tum quoque lumen
exilit et claras scintillas dissipat ignis.
sed tonitruum fit uti post auribus accipiamus,
fulgere quam cernant oculi, quia semper ad auris 165
tardius adueniunt quam uisum quae moueant res.
id licet hinc etiam cognoscere : cadere si quem
ancipiti uideas ferro procul arboris auctum,
ante fit ut cernas ictum quam plaga per auris
det sonitum ; sic fulgorem quoque cernimus ante 170
quam tonitruum accipimus, pariter qui mittitur igni
e simili causa, concursu natus eodem.

Hoc etiam pacto uolueri loca lumine tingunt
nubes et tremulo tempestas impete fulgit.
uentus ubi inuasit nubem et uersatus ibidem 175
fecit ut ante cauum docui spissescere nubem,
mobilitate sua feruescit ; ut omnia motu
percalefacta uides ardescere, plumbea uero
glans etiam longo cursu uoluenda liquescit.
ergo feruidus hic nubem cum perscidit atram, 180
dissipat ardoris quasi per uim expressa repente
semina quae faciunt nictantia fulgura flammae ;
inde sonus sequitur qui tardius adficit auris
quam quae perueniunt oculorum ad lumina nostra.
scilicet hoc densis fit nubibus et simul alte 185
extractis aliis alias super impete miro ;
ne tibi sit frudi quod nos inferne uidemus
quam sint lata magis quam sursum extracta quid
extant.

contemplator enim, cum montibus adsimulata
nubila portabant uenti transversa per auras, 190
aut ubi per magnos montis cumulata uidebis
insuper esse aliis alia atque urgere superne
in statione locata sepultis undique uentis :
tum poteris magnas moles cognoscere eorum
speluncasque uelut saxis pendentibus structas 195
cernere, quas uenti cum tempestate coorta
conplerunt, magno indignantur murmure clausi
nubibus in caueisque ferarum more minantur ;
nunc hinc nunc illinc fremitus per nubila mittunt
quaerentesque uiam circum uersantur et ignis 200
semina conuoluunt e nubibus atque ita cogunt
multa rotantque cauis flammam fornacibus intus,
donec diuolsa fulserunt nube coruscis.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
deuolet in terram liquidi color aureus ignis, 205
semina quod nubes ipsas permulta necessust
ignis habere ; etenim cum sunt umore sine ullo,
flammeus est plerumque colos et splendidus ollis.
quin etiam solis de lumine multa necesses 209
concipere, ut merito rubeant ignesque profundant.
haec igitur cum uentus agens contrusit in unum
compressitque locum cogens, expressa profundunt
semina quae faciunt flammae fulgere colores.
fulgit item, cum rarescent quoque nubila caeli.
nam cum uentus eas leuiter diducit euntis 215
dissoluitque, cadant ingratis illa necesses

102 nubes Flor. 31 Pont. al., nure codd. 103 lapides Flor. 31 uett. edd., pepides codd. tigna codd. correcti, uigna codd. 105 n. cadere aut bruto codd. correcti, n. cadere aut b. B, n. candere aut b. A (?) Nic., c. ab b. Lach. 110 malos Flor. 31 Mar., matos codd. 112 sonitus add. codd. correcti. 114 que. ue Mar. Lach. 115 planguntque Pont. al., planguentque codd. 116 ut add. codd. correcti. 118 corpora Gronov. Faber, corpore codd. 120 exierunt codd. correcti, exierum codd. 124 conlecta Nicc. Brix., concollecta A B. 129 scissa Bern., missa codd. Isidor Orig. 13 8, fissa Lach. 131 torum M., parum codd., s. det haut parum Lach. 132 et 136 perflant A ex corr. Nic., perflant codd. 141 euoluens A ex corr. al., uoluens codd. 144 aestus codd. correcti, aest codd. 145 fit. id Lach. 147 ut add. Lamb. trucidet Junt., trucidat codd. Lach. 149 prope Mar. al., propter codd. 151 repente Flor. 31 al., recente codd. 154 res ulla Macrob. Sat. VI 4 5, res uita codd. 158 in arto Lach. 165 fulgere Nicc. B ex corr., fugere codd. 168 ancipiti codd. correcti, ungipiti codd. uideas Mar. Junt., uideat codd. 172 e simili A Nicc., et simili B. 179 liquescit Pont. al., quiescit codd., calescit Lach. 180 perscidit codd. correcti, perscindit codd. 183 adficit Bentl., adlicit codd. 184 lumina B, limina A Nicc. 185 alte Mar. al., alti codd. 187, 188 post 193 ponit Lach. 187 ne. nec Mon. Lach. 188 sint Mar. al., sit codd. extracta Ald. 1 Junt., extricta codd. 191 cumlata B ex corr. uett. edd., culata codd. 192 urgere A Nicc., urgere B. superne Bentl., superna codd. 201 e add. Nicc. 205 color Seru. ad Ecl. VI 53 Mar. al., calor omnes codd., Macrob. Sat. VI 5 4. 208 flammeus est codd. correcti, flammeusq. codd. 209 quin etiam Lach., quippe enim codd. 210 rubcant codd. correcti, iubeant codd. 216 ingratis Pius in adn., ingratus codd.

semina quae faciunt fulgorem. tum sine taetro
terrore et sonitu fulgit nulloque tumultu

Quod superest, *quali* natura praedita constant
fulmina, declarant ictus et inusta uaporis 220
signa notaque grauis halantis sulphuris auras.
ignis enim sunt haec non uenti signa neque imbris.
praeterea saepe accendunt quoque tecta domorum
et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis.
hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem 225
constituit natura minutis mobilibusque
corporibus, cui nil omnino obistere possit.
transit enim ualidum fulmen per saepa domorum,
clamor ut ac uoces, transit per saxa, per aera,
et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum,
curat item uasis integris uisa repente 231
diffugiant, quia nimirum facile omnia circum
conlatat rareque facit lateramina uasis
adueniens calor eius et insinuat in ipsum
mobilitate soluens differt primordia uini. 235
quod solis uapor aetatem non posse uidetur
efficere usque adeo pellens feruore corusco:
tanto mobilior uis et dominantior haec est.

Nunc ea quo pacto gignantur et impete tanto
fiant ut possint ictu discludere turris, 240
disturbare domos, auellere tigna trabesque,
et monimenta uirum demoliri atque cremare,
exanimare homines, pecudes prosternere passim,
cetera de genere hoc qua ui facere omnia possint,
expediam, neque te in promissis puta morabor. 245

Fulmina gignit et crassis alteque putandumst
nubibus extractis; nam caelo nulla sereno
nec leuiter densis mittuntur nubibus unquam.
nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res;
quod tum per totum concrescunt aera nubes, 250
undique uti tenebras omnis Acherunta reamur
liquisse et magnas caeli complexse cauernas:
usque adeo taetra nimborum nocte coorta
inpendent atrae formidinis ora superne:
cum commoliri tempestas fulmina coepit. 255
praeterea persaepe niger quoque per mare nimbus,
ut picis et caelo demissum flumen, in undas
sic cadit effertus tenebris procul et trahit atram
fulminibus grauidam tempestatem atque procillis,
ignibus ac uentis cum primis ipse repletus, 260
in terra quoque ut horrescant ac tecta requirant.
sic igitur supera nostrum caput esse putandumst
tempestatem altam. neque enim caligine tanta
obruerent terras, nisi inaedificata superne
multa forent multis exempto nubila sole; 265
nec tanto possent uenientes opprimere imbri,
flumina abundare ut fuerent camposque natare,
si non extractis foret alte nubibus aether.
hic igitur uentis atque ignibus omnia plena
sunt; ideo passim fremitus et fulgura fiunt. 270
quippe etenim supra docui permulta uaporis
semina habere cauas nubes et multa necessest
concipere ex solis radiis ardoreque eorum.
hoc ubi uentus eas idem qui cogit in unum
forte locum quemuis, expressit multa uaporis 275
semina seque simul cum eo commiscuit igni,
insinuat ibi uortex uersatur in arto

et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
nam duplici ratione accenditur, ipse sua cum
mobilitate calescit et e contagibus ignis. 280
inde ubi percaluit uenti uis et grauis ignis
impetus incessit, maturum tum quasi fulmen
perscindit subito nubem, ferturque coruscis
omnia luminibus lustrans loca percitus ardor.
quem grauis insequitur sonitus, displosa repente 285
opprimere ut caeli uideatur templa superne.
inde tremor terras grauiter pertemptat et altum
murmura percurrunt caelum; nam tota fere tum
tempestas concussa tremis fremitusque mouentur.
quo de concussu sequitur grauis imber et uber, 290
omnis uti uideatur in imbrem uertier aether
atque ita praecipitans ad diluuium reuocari:
tantus discidio nubis uentique procella
mittitur, ardenti sonitus cum prouolat ictu.
est etiam cum uis extrinsecus incita uenti 295
incidit in calidam maturo fulmine nubem;
quam cum perscidit, extemplo cadit igneus ille
uortex quem patrio uocitamus nomine fulmen.
hoc fit idem in partis alias, quocumque tulit uis.
fit quoque ut interdum uenti uis missa sine igni 300
ignisat tamen in spatio longoque meatu,
dum uenit, amittens in cursu corpora quaedam
grandia quae nequeunt pariter penetrare per auras;
atque alia ex ipso conradens aere portat
paruola quae faciunt ignem commixta uolando; 305
non alia longe ratione ac plumbea saepe
feruida fit glans in cursu, cum multa rigoris
corpora dimittens ignem concepit in auris.
fit quoque ut ipsius plagae uis excitet ignem,
frigida cum uenti pepulit uis missa sine igni, 310
nimirum quia, cum uementi perculit ictu,
confluere ex ipso possunt elementa uaporis
et simul ex illa quae tum res excipit ictum;
ut, lapidem ferro cum caedimus, euolat ignis,
nec, quod frigida uis ferrist, hoc setius illi 315
semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum.
sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
opportuna fuit si forte et idonea flammis.
nec temere omnino plane uis frigida uenti
esse potest, ea quae tanta ui missa supernest, 320
quin, prius in cursu si non accenditur igni,
at tepefacta tamen ueniat commixta calore.

Mobilitas autem fit fulminis et grauis ictus,
et celeri ferme percurrunt fulmina lapsu,
nubibus ipsa quod omnino prius incita se uis 325
colligit et magnum conamen sumit eundi,
inde ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
exprimitur uis atque ideo uolat impete miro,
ut ualidis quae de tormentis missa feruntur.
adde quod e paruus et leuibis est elementis, 330
nec facilest tali naturae opsistere quicquam;
inter enim fugit ac penetrat per rara uirum,
non igitur multis offensibus in remorando
haesitat, hanc ob rem celeri uolat impete labens.
deinde, quod omnino natura pondera deorum 335
omnia nituntur, cum plagast addita uero,
mobilitas duplicatur et impetus ille grauescit,
ut uementius et citius quaecumque morantur

218 sonitu codd. correcti, sonis codd. 219 quali add. Lamb. 220 ictus et Flor. 31 uulg., ictu et codd., ictu loca
Lach. 221 auris Mon. Junt., auris codd. 223 saepe Is. Voss. in notis manu ser., si codd. 226 mobilibusque Ald. 1
Junt., montibusque codd. 228, 229 Lach. in unum conflant, omissis uerbis per saepe 228. transit 229. 229 saepe
B ex corr., saepe codd. 231 curat uti Lach., curat item ut Lamb. 234 et Lach., ut codd. 237 pollens M., tollens
codd., pollens Lamb. Lach. 241 tigna Lamb. 242 demoliri Mar. al., demoliri codd., cremare M., eorae codd., et
celeri ui Gabel. lamenta Lach. pro monumenta. 245 te add. codd. correcti. 246 gignit Mar. al., gigni codd. 250
tum Lach., tunc codd. 257 demissum flumen Junt., demissum fulmen codd. 258 effertus Lach., et fortis codd. 269
plena codd. correcti, plana codd. 272 habere Pont. al., habere codd. 277 arto Lach., alto codd. 281 uenti uis et
grauis ignis Benti., grauis uenti uis ignis codd., Lach. grauida aut uis ignis et acer. 286 uideatur M., uidentur
Lach. pro exprimer legit opprimere, Bern. accedens. 290 concussa B ex corr. uelt. edd., concussus codd. 291
uti Pont. al., ut codd. 292 reuocari Lach., reuocari codd. 296 calidam Bern., ualida codd., grauidam Benti. Lach.
fulmine Mar. al., culmine codd. 298 patras codd. correcti, spatia codd., Latro B ex corr. 302 cum ueni amittens
Lach. 308 concepit codd. correcti, concepit codd. 309 ipsius Mar. al., ipse codd. 315 illa Lach., ille codd. 320 ea
quae Lach., ex quae codd. tanta ui missa codd. correcti, tantumuisa codd. 321 cursu si codd. correcti, cursus codd.
323 mobilitas A ex corr., mobilitas codd. 324 et Mar., ut codd. percurrunt Lach., percunt codd. 335 adde quod
Lach. 336 plagast Lach., plaga si codd.

obuia discutiat plagis itinerque sequatur.
denique quod longo uenit impete, sumere debet 340
mobilitatem etiam atque etiam, quae crescit eundo
et ualidas augeat uiris et roborat ictum.
nam facit ut quae sint illius semina cumque
e regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
omnia coniciens in eum uolentia cursum 345
forsitan ex ipso ueniens trahat aere quaedam
corpora quae plagis incendunt mobilitatem.
incolumisque uenit per res atque integra transit
multa, foraminibus liquidus quia transulat ignis.
multaque perfringit, cum corpora fulminis ipsa 350
corporibus rerum inciderunt, qua texta tenentur.
dissoluit porro facile aes aurumque repente
conferuefacit, e paruis quia facta minute
corporibus uis est et leuibus ex elementis,
quae facile insinuantur et insinuata repente 355
dissolunt nodos omnis et uincula relaxant.
autumnoque magis stellis fulgentibus apta
concutitur caeli domus undique totaque tellus,
et cum tempora se ueris florentia pandunt.
frigore enim desunt ignes uentique calore 360
deficiunt neque sunt tam denso corpore nubes.
interutrasque igitur cum caeli tempora constant,
tum variae causae concurrunt fulminis omnes.
nam fretus ipse anni permiscet frigus et aestum,
quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina
nubi, 365
ut discordia sit rerum magnoque tumultu
ignibus et ventis furibundus fluctuet aer.
prima caloribus enim pars et postrema rigoris,
tempus id est uernum; quare pugnare necessest
dissimilis res inter se turbareque mixtas. 370
et calor extremus primo cum frigore mixtus
uoluitur, autumnus quod fertur nomine tempus,
hic quoque configunt hiemes aestatibus acres.
propterea freta sunt haec anni nominanda,
nec mirumst, in eo si tempore plurima fiunt 375
fulmina tempestasque cietur turbida caelo,
incipiti quoniam bello turbatur utrimque,
hinc flammis illinc uentis umoreque mixto.
Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
perspicere et qua ui faciat rem quamque uidere, 380
non Tyrhena retro uolentem carmina frustra
indicia occultae diuum perquirere mentis,
unde uolans ignis peruenit aut in utram se
uerterit hinc partim, quo pacto per loca saepta
insinuat, et hinc dominatus ut extulerit se, 385
quidue nocere queat de caelo fulminis ictus.
quod si Iuppiter atque alii fulgentia diui
terricae quatiunt sonitu caelestia templa
et iaciunt ignem quo quouisset cumque uoluptas,
cur quibus incautum scelus auersabile cumquest 390
non faciunt icti flammam ut fulguris halent
pectore prefixo, documen mortalibus acre,
et potius nulla sibi turpi conscius in re
uoluitur in flammis innoxius inque peditur
turbine caelesti subito correptus et igni? 395
cur etiam loca sola petunt frustra laborant?
an tum brachia consuescunt firmantque lacertos?
in terrae patris cur telum perpetiuntur
optundi? cur ipse sinit neque parit in hostis?
denique cur numquam caelo iacit undique puro 400

Iuppiter in terras fulmen sonitusque profundit?
an simul ac nubes successere, ipse in eas tum
descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
in mare qua porro mittit ratione? quid undas
arguit et liquidam molem camposque natantis? 405
praeterea si uult caueamus fulminis ictum,
cur dubitat facere ut possimus cernere missum?
si nec opinantis autem uult opprimere igni,
cur tonat ex illa parte, ut uitare queamus,
cur tenebras ante et fremitus et murmura concit?
et simul in multas partis qui credere possis 411
mittere? an hoc ausis numquam contendere factum,
ut fierent ictus aui sub tempore plures?
at saepe numero factum fierique necessest,
ut plueri in multis regionibus et cadere imbris, 415
fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
postremo cur sancta deum delubra suasque
discutit infesto praeclaras fulmine sedes
et bene facta deum frangit simulacra suisque
demit imaginibus uiolento uolnere honorem? 420
altaque cur plerumque petit loca plurimaque eius
montibus in summis uestigia cernimus ignis?
Quod superest, facilest ex his cognoscere rebus,
presteras Grai quos ab re nominantur,
in mare qua missi ueniant ratione superne. 425
nam fit ut interdum tamquam demissa columna
in mare de caelo descendat, quam freta circum
feruescunt grauitur spirantibus incita flabris,
et quaecumque in eo tum sint deprensa tumultu
nauigia in summum ueniant uexata periculum. 430
hoc fit ubi interdum non quit uis incita uenti
rumpere quam coepit nubem, sed deprimit, ut sit
in mare de caelo tamquam demissa columna,
paulatim, quasi quid pugno brachique superne
coniectu trudatur et extendatur in undas; 435
quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare uenti
uis et feruorem mirum concinnat in undis;
uersabundus enim turbo descendit et illam
deducit pariter lento cum corpore nubem;
quam simul ac grauidam detrusit ad aequora ponti,
ille in aquam subito totum se inmittit et omne 441
excitat ingenti sonitu mare feruere cogens.
fit quoque ut inuoluat uenti se nubibus ipse
uerterit conradens ex aere semina nubis
et quasi demissum caelo pretera imitetur. 445
hic ubi se in terras demisit dissoluitque,
turbinis inmanem uim prouomit atque procellae.
sed quia fit raro omnino montisque necessest
officere in terris, apparet crebrius idem
prospectu maris in magno caeloque patenti. 450
Nubila concrestant, ubi corpora multa uolando
hoc supero in caeli spatio coiere repente
asperiora, moris quae possint indupedita
exiguus tamen inter se comprehensa teneri.
haec faciunt primum paruas consistere nubes; 455
inde haec comprehendunt inter se conque gregantur
et coniungendo crescent uentisque feruntur
usque adeo donec tempestas saeua coortast.
fit quoque uti montis uicina cacumina caelo
quasi sint quoque magis, tanto magis edita fument
adsidue furuae nubis caligine crassa 461
propterea quia, cum consistunt nubila primum,
ante uidere oculi quam possint, tenuia, uenti

347 incendunt B, incedunt A Nicc. 349 transulat Nauger., transuiat codd. 350 perfringit Mar. al., perfrigit B, perfigit A, Lach. 357 apta Turnebus, alta codd. 359 se ueris codd. correcti, seris codd. 360 calore Mar. al., calores codd. 362 interutrasque Lach. 364 et add. Mar. Junt. 365 nubi Lach., nobis codd. 366 sit add. Mar. al. 368 et Mar. al., est codd. Lach. id (u. 369) in ut mutato. rigoris Mar. al., ligoris codd. 370 res ante inter se add. codd. correcti, post inter se add. uett. Lach. 374 freta add. Lach. 375 eo si B ex corr., eos codd. 376 cietur B ex corr. codd. correcti, cie codd. 382 mentis codd. correcti, menti codd. 384 hinc Mar., hic codd. 386 docere Housman, monere Bockem. 389 quo quouisset, q. cuique est codd. correcti, quo inquest codd. uoluptas Junt., uoluntas codd. 401 Iuppiter (Iupiter) in terras Nicc. B ex corr., Iuppiterras codd. 402 ipse in cas tum Lamb., ipse in aestum codd. 406 propterea A Nicc. si uult Avanc., si uiuit B, si uiuit A. 421 loca B ex corr. codd. correcti, ioca codd.* 424 Grai codd. correcti, Grali codd., Graici Lach. 426 tamquam codd. correcti, tam cum codd. 428 incita codd. correcti, lacita codd. 430 ueniant Lach., ueniunt codd. 440 detrusit Lamb., detruit codd. 447 procellae codd. correcti, procellat codd. 449 officere codd. correcti, officeret codd. 452 supero Lach., super codd. coiere codd. correcti, coire codd. 453 moris Lach., modis codd. 454 comprehensa Mar., compressa codd. 456 haec Lach., ea codd. 461 furuae Benti. Lach., fuluae codd. nubis Mar. al., nubes codd. [* 421 eius Lach., plus codd.]

portantes cogunt ad summa caemina montis.
hic demum fit uti turba maiore coorta 465
et condensa queant apparere et simul ipso
uertice de montis uideantur surgere in aethram.
nam loca declarat sursum uentosa patere
res ipsa et sensus, montis cum ascendimus altos.
praeterea permulta mari quoque tollere toto 470
corpora naturam declarant litore uestes
suspensae, cum concipiunt umoris adhaesum.
quo magis ad nubes augendas multa uidentur
posse quoque e salso consurgere momine ponti;
nam ratio consanguineast umoribus ollis. 475
praeterea fluuiis ex omnibus et simul ipsa
surgere de terra nebulas aestumque uidemus,
quae uelut halitus hinc ita sursum expressa feruntur
suffunduntque sua caelum caligine et altas
sufficiunt nubes paulatim conueniundo; 480
urget enim quoque signiferi super aetheris aestus
et quasi densendo subtextit caerulea nimbis.
fit quoque ut huc ueniant in caelum extrinsecus illa
corpora quae faciunt nubes nimbosque uolantis;
innumerabilem enim numerum summamque profundi
esse infinitum docui, quantaque uolarent 486
corpora mobilitate ostendi quamque repente
inmemorabile per spatium transire solerent.
haut igitur mirumst si paruo tempore saepe
montibus tam magnis tempestas atque tenebrae 490
coperiant maria ac terras impensa superne,
undique quandoquidem per caulas aetheris omnis
et quasi per magni circum spiracula mundi
exitus introitusque elementis redditus extat.
Nunc age, quo pacto pluuius conerescat in altis
nubibus umor et in terras demissus ut imber 496
decidat, expediam. primum iam semina aquai
multa simul uincam consurgere nubibus ipsis
omnibus ex rebus pariterque ita crescere utramque
et nubes et aquam quaecumque in nubibus extat,
ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit, 501
sudor item atque umor quicumque est denique mem-
bris.
conciunt etiam multum quoque saepe marinum
umorem, ueluti pendencia uellera lanae,
cum supera magnum mare uenti nebula portant.
consimili ratione ex omnibus annibus umor 506
tollitur in nubis. quo cum bene semina aquarum
multa modis multis conuenere undique adaucta,
confertae nubes umorem mittere certant
dupliciter; nam uis uenti contrudit et ipsa 510
copia nimborum turba maiore coacta
urget, de supero premit ac facit effluere imbris.
praeterea cum rareseunt quoque nebula uentis
aut dissoluuntur, solis super icla calore,
mittunt umorem pluuium stillantque, quasi igni
cera super calido tabescens multa liquescat. 516
sed uemens imber fit, uis uementer utraque
nebula ui cumulata premuntur et impete uenti.
atque tenere diu pluuias longumque morari
consuerunt, ubi multa cientur semina aquarum 520

atque aliis aliae nubes nimbiue rigantes
insuper atque omni vulgo de parte feruntur,
terraqe cum fumans umorem tota redhalat.
hic ubi sol radiis tempestatem inter opacam
aduersa fulsit nimborum aspergine contra, 525
tum color in nigris existit nubibus arqui.

Cetera quae sorsum crescent sorsumque creantur,
et quae concreseunt in nubibus, omnia, prorsum
omnia, nix uenti grando gelidaeque pruinae
et uis magna geli, magnum duramen aquarum, 530
et mora quae fluuios passim refrenat euntis,
perfacilest tamen haec reperire animoque uidere
omnia quo pacto fiant quareue creentur,
cum bene cognoris elementis reddita quae sint.

Nunc age quae ratio terrai motibus extet 535
percepe. et in primis terram fac ut esse rearis
supper item ut supera uentosis undique plenam
speluncis multosque lacus multasque lucinas
in gremio gerere et rupes deruptaque saxa;
multaque sub tergo terrai flumina tecta 540
uoluere ui fluctus summersaque saxa putandumst;
undique enim similem esse sui res postulat ipsa.

his igitur rebus subiunctis suppositisque
terra superne tremit magnis concussa ruinis,
subter ubi ingentis speluncas subruit aetas;
quippe cadunt toti montes magnoque repente 545
concussu late disserpunt inde tremores.

et merito, quoniam plaustris concussa tremescunt
tectis uiam propter non magno pondere tota,
nec minus exultant, ut scrupus cumque uiui
ferratos utrimque rotarum succutit orbes. 550

fit quoque, ubi in magnas aquae uastaeque lucinas
gleba uetustate e terra prouoluitur ingens,
ut iacetur aquae fluctu quoque terra uacillans;
ut nas interdum non quit constare, nisi umor 555
destitit in dubio fluctu iactarier intus.

Praeterea uentus cum per loca subcaua terrae
collectus parte ex una procumbit et urget
obnixus magnis speluncas uiribus altis,
incombit tellus quo uenti prona premit uis. 560

tum supera terram quae sunt extructa domorum
ad caelumque magis quante sunt edita quaeque,
inclinata tument in eandem prodita partem
protractaeque trabes independent ire paratae.
et metuunt magni naturam credere mundi 565

exitiale aliquod tempus clademque manere,
cum uideant tantam terrarum incumbere molem!
quod nisi respirent uenti, uis nulla refrenet
res neque ab exitio possit reprehendere euntis.

nunc quia respirant alternis inque grauescunt 570
et quasi collecti redeunt ceduntque repulsi,
saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas
quam facit; inclinatur enim retroque recellit
et recipit prolapsa suas in pondere sedes.

hac igitur ratione uacillant omnia tecta, 575
summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris,
uentus ubi atque animae subito uis maxima quaedam

465 turba maiore Pont. al., turbamior codd. 466 et condensa queant apparere Lach., et condensatque arta parere codd. 467 uideantur codd. correcti, uideantur codd. 468 loca codd. correcti, codd. lo. 469 sensus Avanc., sensum codd. 473 quo m. Mont., quod m. codd. 474 consurgere momine codd. correcti, consurgerem homine codd. 475 consanguineast I. Voss. in notis manu ser., consanguinea se codd. ollis Lach., ollas codd. 483 huc Vat. 3276, hanc codd. illa codd. correcti, illi A, ille B. 488 per add. Pont. al. 490 montibu' (h. e. montib.) tam magnis M., tam magnis montis codd., t. m. nimbis Lach., t. magnae molis Bern. 491 coperiant ita ultimis curis M. cum codd., coperiunt Lach. et olim M. 492 caulas Mar. al., cauias codd. 496 demissus codd. correcti, dimissus codd. 498 uincam codd. correcti, uincam codd. 503 concipiunt Brix. al., concipiunt codd. 509 umorem M. codd. in uenti, ex u. sequenti profectum, uuentus Wak. Lach. 511 turba maiore Mar. al., turbam more codd. 512 uent de supero Lach., urgete supero codd., urget et e supero A ex corr. Nicc. uulg. 515 stillantque B. ex corr., stillant codd. 516 cera Fla. 31 Pont. al., tela codd. 518 ui, aquis Lach. 519 atque tenere Lach., at retineat codd., at remanere Bern. 520 cientur Wak. Lach., fientur codd. 523 redhalat I. Voss. in notis manu ser., redhalat codd., redhalat A ex corr. uulg. 524 inter Nicc., inte B, int A. 527 sorsum - sorsumque Koch, sorsum summersaque, codd. cursa - cursaque Lach. 531 euntis B ex corr., auintis codd. 533 fiant Mar. al., fluant. codd. 536 terram codd. correcti, terras codd. 537 supera Avanc., super codd. uentosis Wak., uentis codd. 541 summersaque saxa codd. correcti, summersa codd. 542 similem Junt., simile codd. esse sui Ald. 1 Junt., esse ui codd. 548 plaustris Lach., plaustris codd. 550 exultant, ut scrupus cumque uiui M., exultantes dupuis cumque uim codd., et ubi lapsi cumque uiui Lach. 554 uacillans B ex corr., uacillas codd. 555 interdum Lach., inter codd. 563 tument Vat. 3276 M., minent codd. Lamb., meant Lach. 668 uenti, uis nulla Mar., uentis nulla codd. 574 in pondere A Nicc., in pondera B. Lach.

aut extrinsecus aut ipsa tellure coorta
in loca se cauā terrai coniecit ibique
speluncas inter magnas fremit ante tumultu
uersabundaque portatur, post incita cum uis
exagitata foras erumpitur et simul altam
diffindens terram magnum concinnat hiatum.
in Syria Sidone quod accidit et fuit Aegi
in Peloponneso, quas exitus hic animai
disturbat urbes et terrae motus obortus.
multaque praeterea ceciderunt moenia magnis
motibus in terris et multae per mare pessum
subsedere suis pariter cum ciuihus urbes.
quod nisi prorumpit, tamen impetus ipse animai
et fera uis uenti per crebra foramina terrae
dispertitur ut horror et incutit inde tremorem;
frigus uti nostros penitus cum uenit in artus,
concutit inuitos cogens tremere atque mouere.
ancipiti trepidant igitur terrore per urbis,
tectā superne timent, metuunt inferne cauernas
terrai ne dissoluat natura repente,
neu distracta suum late dispanat hiatum
adque suis confusa uelit complere ruinis.
proinde licet quamuis caelum terramque reantur
incoarupta fore aeternae mandata saluti;
et tamen interdum praesens uis ipsa periculi
subdit et hunc stimulum quadam de parte timoris,
ne pedibus raptim tellus subtracta feratur
in barathrum rerumque sequatur prodita summa
funditus et fiat mundi confusa ruina.

(Principio mare mirantur non reddere maius
naturam, quo sit tantus decursus aquarum,
omnia quo ueniant ex omni flumina parte,
adde uagos imbris tempestatesque volantes,
omnia quae maria ac terras sparguntque rigantque;
adde suos fontis; tamen ad maris omnia summam
guttai vix instar erunt unius adaugmen;
quo minus est mirum mare non augescere magnum.
praeterea magnam sol partem detrahit aestu.
quippe uidemus enim uestis umore madentis
exsiccare suis radiis ardentibu' solem:
at pelage multa et late substrata uidemus.
proinde licet quamuis ex uno quoque loco sol
umoris parum delibet ab aequiore partem;
largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
tum porro uenti quoque magnam tollere partem
umoris possunt uerentes aequora, uentis
una nocte uias quoniam persaepe uidemus
siccare mollisque luti concrecere crustas.
praeterea docui multum quoque tollere nubes
umorem magno conceptum ex aequore ponti
et passim toto terrarum spargere in orbi,
cum pluit in terris et uenti nubila portant.
postremo quoniam raro cum corpore tellus
est, et coniunctast, oras maris undique cingens,
debet, ut in mare de terris uenit umor aquai,
in terras itidem manare ex aequore salso;
percolatur enim uirus retroque ramanat
materies umoris et ad caput amnis omnis
confluit, inde super terras redit agmine dulci
qua uia secta semel liquido pede detulit undas.)

Nunc ratio quae sit, per fauces montis ut Aetnae
expirent ignes interdum turbine tanto,

expediam. neque enim mediocri clade coorta
flammea tempestas Siculum dominata per agros
finitimis ad se conuertit gentibus ora,
fumida cum caeli scintillare omnia templa
cernentes pauida complebant pectora cura,
quid moliretur rerum natura nouarum.

Hisce tibi in rebus latest alteque uidendum
et longe cunctas in partis dispiciendum,
ut reminiscaris summam rerum esse profundam
et uideas caelum summai totius unum
quam sit paruula pars et quam multesima constet,
nec tota pars, homo terrai quota totius unus.
quod bene propositum si plane contueare
ac uideas plane, mirari multa relinquo.
numquis enim nostrum miratur siquis in artus
accepit calido febrim feruore coortam
aut alium quemuis morbi per membra dolorem?
opturgescit enim subito pes, arripit acer
saepe dolor dentes, oculos inuadit in ipsos,
existit sacer ignis et urit corpore serpens
quaeumque arripuit partim, repitque per artus,
nimirum quiz sunt multarum semina rerum,
et satis haec tellus nobis caelumque mali fert,
unde queat uis immensi prorescere morbi.
sic igitur toti caelo terraeque putandumst
ex infinito satis omnia suppeditare,
unde repente queat tellus concussa moueri
perque mare ac terras rapidus percurrere turbo,
ignis abundare Aetnaeus, flammescere caelum;
id quoque enim fit et ardescunt caelestia templa,
et tempestates pluuiae grauiore coort
sunt, ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.
'at nimis est ingens incendi turbidus ardor.'
scilicet et fluminis quiuus est maximus ei
qui non ante aliquem maiorem uidit, et ingens
arbor homoque uidetur, et omnia de genere omni
maxima quae uidit quisque, haec ingentia fingit,
cum tamen omnia cum caelo terraeque marique
nil sint ad summam summai totius omnem.

Nunc tamen illa modis quibus inritata repente
flamma foras uastis Aetnae fornacibus efflet,
expediam. primum totius subcaua montis
est natura, fere silicem suffulta cauernis.
omnibus est porro in speluncis uentus et aer;
uentus euim fit, ubi est agitando percitus aer.
hic ubi percaluit calefecitque omnia circum
saxa furens, qua contingit, terramque, et ab ollis
excussit calidum flammis uelocibus ignem,
tollit se ac rectis ita faucibus eicit alte.
fert itaque ardorem longe longeque fauillam
differt et crassa uoluit caligine fumum
extruditque simul mirando pondere saxa;
ne dubites quin haec animai turbida sit uis.
praeterea magna ex parti mare montis ad eius
radices frangit fluctus aestumque resorbet.
ex hoc usque mari speluncae montis ad altas
perueniunt subter fauces. hac ire fatendumst
et penetrare mari penitus res cogit aperto
atque efflare foras ideoque extollere flammam
saxaque subiectare et arenae tollere nimbos.
in summo sunt uertice enim crateres, ut ipsi

582 que add. codd. correcti. incita cum uist Bockem. recte ut uidetur. 586 quas Avanc., qua codd. 588 cecide-
runt Mon. uett. edd., cecideret codd. 589 pessum B ex corr. Nicc., possum codd. 600 comple codd. adque Lach., idque
codd. 604 subdit et hunc A, Flor. 31, subdita et hunc B, A ex corr. Nicc., subdit attruc Lach. 605 subtracta Nicc.,
substructa codd. 608-638 hos uersus neque ad ea quae praecedunt neque ad ea quae secuntur spectare primus uidit
Lach. 609 naturam Pont. al., natura codd. 616 magnam sol Pont. Junt., sol m. codd. 624 aequora, uentis Lach.,
aequora uenti codd., aequora ponti Nicc. uulg. 629 orbi Mar. al., orbis codd. 632 maris B ex corr. al., magis codd.
638 pede detulit A ex corr., pede tulit codd. 641 mediocri clade coorta I. Voss. in notis manu scr., media grecia de
coorta codd. 642 flammea Heins. in notis manu scr., flammae codd. 648 dispiciendum Nicc., despiciendum codd.
653 propositum B ex corr., propositus codd. plane codd. correcti, plani codd. 663 nobis Mar. al., morbi codd. ex u.
664 illatum, orbi Lach. 674 quiuus est Benth., qui uisus codd. 683 fere silicem A ex corr. alique correcti, feres illi
cum codd. 687 contingit Flor. 31 Brix., contigit codd. 690 fert itaque Heins. in notis manu scr., Lach., fert itque codd.
695 resorbet codd. correcti, resoluet codd. 697 lacunam indicauit M., ad hunc modum explendam fluctibus admixtam
uim uenti; intrareque ab isto. Lach. (in u. 698) legit penitus percocta in apertum. 701 uertice enim Turnebus al.,
uerticeni codd.

nomitant; nos quod fauces perhibemus et ora.

Sunt aliquot quoque res quarum unam dicere
causam

non satis est, uerum pluris, unde una tamen sit;
corpus ut exanimum siquid procul ipse iacere
conspicias hominis, fit ut omnis dicere causas
conueniat leti, dicatur ut illius una.
nam neque eum ferro nec frigore uincere possis
interisne neque a morbo neque forte ueneno,
uerum aliquid genere esse ex hoc quod contigit ei
scimus. item in multis hoc rebus dicere habemus.

Nilus in aetatem crescit campisque redundat,
unicus in terris Aegypti totius annis.

is rigat Aegyptum medium per saepe calorem,
aut quia sunt aestate aquilonis ostia contra,
anni tempore eo qui etesiae esse feruntur,
et contra flumini flantes remorantur et undas
cogentes sursus replent cognuntque manere.
nam dubio procul haec aduerso flabra feruntur
flumine, quae gelidis ab stellis axis aguntur.

ille ex aestifera parti uenit amnis ab austro,
inter nigra uirum percocto saecula colore
exorinis penitus media ab regione diei.

est quoque uti possit magnus congestus harenae
fluctibus aduersis oppilare ostia contra,
cum mare permotum uentis ruit intus harenam;
quo fit uti pacto liber minus exitus anni
et procluius item fiat minus impetus undis.

fit quoque uti pluuiæ forsitan magis ad caput ei
tempore eo fiant, quod etesia flabra aquilonum
nubila coniungunt in eas tunc omnia partis.
scilicet ad mediam regionem eiecta diei
eum conuenerunt, ibi ad altos denique montis
contrusae nubes coguntur uique premuntur.
forsitan Aethiopum penitus de montibus altis
crescat, ubi in campos albas descendere ningues
tabificis subigit radius sol omnia lustrans.

Nunc age, Auerna tibi quae sint loca cumque
lacusque

expediam, quali natura praedita consent.
principio quod Auerna uocantur nomine, id ab re
inpositum est, quia sunt anibus contraria cunctis,
e regione ea quod loca cum uenere uolantes,
remigi oblitae pennarum uela remittunt
praecipitesque cadunt molli ceruice profusae
in terram, si forte ita fert natura locorum,
aut in aquam, si forte lacus substratus Auernis.

is locus est Cumas apud, acri sulphure montes
oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.
est et Athenæis in moenibus, arcis in ipso
uertice, Palladis ad templum Tritonidis almae,
quo nunquam pennis appellunt corpora raucae
cornices, non cum fumant altaria donis:
usque adeo fugitant non iras Palladis aeris
peruigili causa, Graium ut cecinere poetae,
sed natura loci ope sufficit ipsa suapte.

in Syria quoque fertur item locus esse uideri,
quadripedes quoque quo simul ac uestigia primum
intulerint, grauiter uis cogat concidere ipsa,

manibus ut si sint diuis mactata repente.

omnia quae naturali ratione geruntur,
et quibus effiant causis apparet origo;
ianua ne forte his Orci regionibus esse
credatur, post hinc animas Acheruntis in oras
ducere forte deos manis inferne reamur,
naribus alipedes ut cerui saepe putantur
ducere de latebris serpentia saecula ferarum.
quod procul a uera quam sit ratione repulsum
percipe; nam de re nunc ipsa dicere conor.

Principio hoc dico, quod dixi saepe quoque ante,
in terra cuiusque modi rerum esse figuras;
multa, cibo quae sunt, uitalia, multaque, morbos
incutere et mortem quae possint adcelerare.
et magis esse aliis alias animantibus aptas
res ad uitai rationem ostendimus ante
propter dissimilem naturam dissimilisque
texturas inter sese primasque figuras.

multa meant inimica per auras, multa per ipsas
insinuant naris infesta atque aspera iactu,
nec sunt multa parum tactu uitanda neque autem
aspectu fugienda saporeque tristitia quae sint.

Deinde uidere licet quam multae sint homini res
acriter infesto sensu spurcaeque grauesque;
arboribus primum certis grauis umbra tributa
usque adeo, capitis faciant ut saepe dolores,
siquis eas suppet iacuit prostratus in herbis.

est etiam magnis Heliconis montibus arbos
floris odore hominem taetro consueta necare.
scilicet haec ideo terris ex omnia surgunt,
multa modis multis multarum semina rerum
quod permixta gerit tellus diseretate tradit.

nocturnumque recens extinctum lumen ubi acri
nidore offendit nares, consopit ibidem,
concidere et spumas qui morbo mittere senuit.
castoreque graui mulier sopita recumbit
et manibus nitidum teneris opus effluit ei,

tempore eo si odoratast quo menstrua soluit.

multaque praeterea languentia membra per artus
soluunt atque animam labefactant sedibus intus.
denique si calidis etiam cunctare lauabris
plenior et laueris, solio feruentis aquae
quam facile in medio fit uti des saepe ruinas!
carbonumque grauis uis atque odor insinuat
quam facile in cerebrum, nisi aquam praecepimus
ante!

at cum membra domus percepit feruidu', neruis
tum fit odor uiri plagae mactabilis instar.
nonne uides etiam terra quoque sulphur in ipsa
gignit et taetro concreescere odore bitumen;
denique ubi argenti uenas aurique secuntur,
terrae penitus scrutantes abdita ferro,
qualis expiret Scaptensula subter odores?

quidue mali fit ut exhalant aurata metalla!
quas hominum reddunt facies qualisque colores!
nonne uides audisue perire in tempore paruo
quam soleant et quam uitai copia desit,
quos opere in tali cohibet uis magna necessis?
hos igitur tellus omnis exaestuat aestus

705 iacere codd. correcti, iacerit codd. 708 nam neque codd. correcti, namque codd. 710 uerum Mar. al., utrum
codd. contigit ei Is. Voss. in notis manu scr., contigit A, contigit B. 711 item, item Boeckm. 719 flabra codd.
correcti, flabra codd. 727 anni Mar., annis codd. 730 quod Mar., quo codd. 736 descendit Lach., decedent codd.
738 sint, sunt Boeckm. 740 quod, quo Lach. 743 remigi oblitae Lach., remigio oblitae codd. 746 substratus Brix.,
substratus codd. Auernis M., Auerni codd., est ante si forte add. Lach. 747 is B, hes A Nicc. acri sulphure Salmas. al.,
ceri sniper codd. montes B, montes A Nicc. quod fortasse scripsit Lucretius. 749 est ut Lach. 755 ipsa sufficit M., opus
efficit codd., ut ibus offit Lach., sponte offit Polle quod uerissimum est. 759 si fit deus mactatu' Lach. sine necessi-
tate. 761 effiant Lach., e fiant codd. 762 forte has M., potius codd., posita has Wak., Puter h. e. Puterianis Lach.
764 inferne Lamb., inferna codd. 768 de re om. A. 771 cibo quae sunt Wak., e. quae sunt codd. 777-780 post 782
ponit Kannengiesser, recte ut uidetur. 777 auras Mar. Ald. I Junr., auras codd. 778 uictu M. cum iacere, adiectus
de odoribus potissimum dicantur, tractu Housman, tactu codd., adiectu Lach. 780 tristitia codd. correcti, tristitia codd.
788 idea terris Mar. al., indeatris codd. 789 coniunxit cum u. 788 Cantab. Lamb. al. Crech Lach. al. cum 790 coniungunt.
791 acri Lamb., aeris codd. 793 et spumas Madv., codd. et pamos, Lach. et spumam ut, uersu post 801 transposito. 798
labefactant codd. correcti, labefaciunt codd. 799 cunctare Lach., cuncteri codd., Housman. 800 et l. Lach., efflueris s.
codd., et frueris solio Madv., effultus s. Housman. 803 aquam codd. correcti, aqua codd. 804 m. domus Vat. 3276 Brix.
al., m. domus codd. feruidu', neruis M. (feruida, neruis Wak.), feruida seruis A. Nicc. (f. feruis B, feruidior uis
Lach., feruida febris Lamb. Is. Voss. Madv. 805 uiri Pius in adu., uiri codd. 806 ipsa codd. correcti, ipso codd.
808 argenti codd. correcti, argento codd. 813 audisue codd. correcti, audire codd. 815 necessis Lach., necesses codd.

expiratque foras in apertum promptaque caeli.

Sic et Auerna loca alitibus summittere debent
mortiferam uim, de terra quae surgit in auras,
ut spatium caeli quadam de parte uenene; 820
quo simul ac primum pennis delata sit ales,
impediatur ibi caeco correpta ueneno,
ut cadat e regione loci, qua derigit aestus.
quo cum conruit, hic eadem uis illius aestus
reliquias uitae membris ex omnibus aufert. 825
quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum;
posterior fit uti, cum iam cecidere ueneni
in fontis ipsos, ibi sit quoque uita uomenda
propterea quod magna mali fit copia circum.

Fit quoque ut interdum uis haec atque aestus

Auerni 830

aera, qui inter auis cumquest terramque locatus,
discutiat, prope uti locus hic linquatur inanis.
cuius ubi e regione loci uenere uolantes,
claudicat extemplo pinnarum nisis inanis
et comanen utrimque alarum proditur omne. 835
hic ubi nixari nequeunt insisteretque alis,
scilicet in terram delabi pondere cogit
natura, et uacuum prope iam per inane iacentes
dispergunt animas per caulas corporis omnis.

frigidior porro in puteis aestate fit umor, 840
rarescit quia terra calore et semina siquae
forte uaporis habet, prope dimittit in auras.
quo magis est igitur tellus effeta calore,
fit quoque frigidior qui in terrast abditus umor.
frigore cum premitur porro omnis terra coitque 845
et quasi conerescit, fit scilicet ut coeundo
exprimat in puteis siquem gerit ipsa calorem.

Esse apud Hammonis fanum fons luce diurna
frigidus et calidus nocturno tempore fertur.
hunc homines fontem nimis admirantur et acri 850
sole putant supter terras ferescere raptim,
nox ubi terribili terras caligine texit.
quod nimis a uerast longe ratione remotum.
quippe ubi sol nudum contractans corpus aquai
non querit calidum supera de reddere parte, 855
cum superum lumen tanto feruore fruatur,
qui queat hic supter tam crasso corpore terram
percoquere umorem et calido satiare uapore?
praesertim cum uix possit per saepia domorum
insinuare suum radiis ardentibus aestum. 860
quae ratio est igitur? nimirum terra magis quod
rara tepet circum fontem quam cetera tellus
multaque sunt ignis prope semina corpus aquai.
hoc ubi roriferis terram nox obruit umbris,
extemplo penitus frigesceat terra coitque. 865
hac ratione fit ut, tamquam compressa manu sit,
exprimat in fontem quae semina cumque habet ignis,
quae calidum faciunt aquae tactum atque saporem.
inde ubi sol radiis terram dimouit obtortus
et rarefecit calido gliscente uapore, 870
rursus in antiquas redeunt primordia sedes
ignis et in terram cedit calor omnis aquai.

frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.

praeterea solis radiis iactatur aquai
umor et in lucem tremulo rarescit ab aestu; 875
propterea fit uti quae semina cumque habet ignis
dimittat; quasi saepe gelum, quod continet in se,
mittit et exoluit glaciem nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe
stuppa iacit flammam concepto protinus igni, 880
taedaeque consimili ratione accensa per undas
conlucet, quocumque natans impellitur auris.
nimirum quia sunt in aqua permulta uaporis
semina de terrae necessest funditus ipsa
ignis corpora per totum consurgere fontem 885
et simul exspirare foras exireque in auras,
non ita multa tamen, calidus queat ut fieri fons,
propterea dispersa foras erumpere cogit
uis per aquam subito sursumque ea conciliari.
quod genus endo marist Aradi fons, dulcis aquai
qui scatit et salsas circum se dimouet undas; 891
et multis aliis praebet regionibus aequor
utilitatem opportunam sitientibus nautis,
quod dulcis inter salsas interuomit undas.

sic igitur per eum possunt erumpere fontem 895
et scatere illa foras, in stuppam semina quae cum
conueniunt aut in taedae corpore adhaerent,
ardescunt facile extemplo, quia multa quoque in se
semina habent ignis stuppae taedaeque latentis.
nonne uidet etiam, nocturna ad lumina linum 900
nuper ubi extinctum admoueat, accendit ante
quam tetigit flammam, taedamque pari ratione?
multaque praeterea prius ipso tacta uapore
eminus ardescunt quam comminus imbuat ignis.
hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandumst. 905

Quod superest, agere incipiam quo foedere fiat
naturae, lapis hic ut ferrum ducere possit,
quem Magneta uocant patrio de nomine Grai,
Magnetum quia fit patriis in finibus ortus.
hunc homines lapidem mirantur; quippe catenam
saepe ex anellis reddit pendentibus ex se. 911
quinque etenim licet interdum pluresque uidere
ordine demissos leuibus iactariis auris,
unus ubi ex uno dependet supter adhaerens
ex alioque alius lapidis uim uinclaue noscit: 915
usque adeo permanenter uis peruolat eius.

Hoc genus in rebus firmandumst multa prius quam
ipsius rei rationem reddere possis,
et nimium longis ambagibus est adeundum;
quo magis attentas auris animumque reposco. 920

Principio omnibus ab rebus, quascumque uide-
mus,
perpetuo fluere ac mitti spargique necessest
corpora quae feriant oculos uisumque lacescant.
perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;
frigus ut a fluuiis, calor ab sole, aestus ab undis 925
aequoris exesor moerorum litora propter.
nec uarii cessant sonitus manare per auras.
denique in os salsi uenit umor saepe saporis,
cum mare uersamur propter, dilutaque contra 929

817 apertum B, aperta A Nicc. 818 et. ca Lach. alitibus codd. correcti, malitibus codd. 832 hic Mon. prim. man. Lach., hinc codd. linquatur codd. correcti, linquitur codd. 839 hic duas paginas periisse uidit Lach. idem hic ponit haec quattuor fragmenta quae sub Lucreti nomine feruntur, Non mihi si linguae centum sint oraue centum, aerea uox. Mensibu' frigus. Cameraeque caminis. Ne obliet. 840 ante frigidior A habet que, B uae h. e. quae. 841 rarescit Lamb., areolet codd. semina codd. correcti, semi codd. si quae Avanc., siqua codd. 842 habet, prope codd. correcti, habet proprie B Flor. 31, propriae A. 846 ut coeundo Lach., in coeundo codd. 851 raptim Lamb., partim codd. 857 super Pont., super codd. 858 satiare codd. correcti, sociare codd. 862 rara Lamb., para codd. tepet Lach., tenet codd. 864 umbris Mar. al., undis codd. 865 penitus Lach., sonitus codd. 868 aquae Lach., duce Beda, laticis codd. saporem Lamb., uaporem codd. Bed. 870 gliscente Wak., miscente codd. 877 dimittat Cantab., demittat codd. 878 nodosque codd. correcti, nobosque codd. 879 frigidus codd. correcti, frigus codd. 887 non ita multa Is. Voss. in notis manu scr., n. i. multa codd. 888 propterea Lach., praeterea codd. 889 conciliari Lamb., conciliare codd. 890 marist Aradi fons Bern. Lach., maris parat fons codd. 892 praebet codd. correcti, praeter codd. 894 dulcis codd. correcti, dulcit codd. 896 quae Ven., que codd. Brix. Ver., quo Lamb. uulg. Lach. interunctionem emendauit N. P. Howard. 897 in taedae corpore Is. Voss. in notis manu scr., in taeda corpora codd. 898 quia codd. correcti, qui codd. 899 latentis Bern., tenentes codd., tepentis Lach. 907 lapis B ex corr. codd. correcti, lapsi codd. 908 quem B ex corr. codd. correcti, quam codd. patrio. patriae. Bockem. 909 fit. sit codd. correcti. ortu Lach. ut in II 387. 912 quinque B ex corr., qui neque codd. 913 demissos Lamb., demisso codd. 916 permanenter codd. correcti, permanenter codd. peruolat Turneb., perualet codd. 919 ambagibus e. codd. 925 it Kannengiesser. a. om. codd. 927 per auris Housman.

934 cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
930 fertur et in cunctas dimittitur undique partis
nec mora nec requies interdat ulla fluendi,
perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
cernere odorari licet et sentire sonare. 935
936 Nunc omnis repetam quam raro corpore sint res
commemorare; quod in primo quoque carmine
claret.

quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet
ad res
noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
qua de disserere adgredior, firmare necessest 940
nil esse in promptu nisi mixtum corpus inani.
principio fit ut in speluncis saxa superne
sudent umore et guttis manantibus stillent.
manat item nobis e toto corpore sudor,
crescit barba pilique per omnia membra, per artus.
diditur in uenas cibus omnis, auget alitque 946
corporis extremas quoque partis unguiculosque.
frigus item transire per aes calidumque uaporem
sentimus, sentimus item transire per aurum,
atque per argentum, cum pocula plena tenemus.
denique per dissaepta domorum saxa uoces 951
peruolitant, permanat odor frigusque uaporesque
ignis, qui ferri quoque uim penetrare suenit
denique qua circum Galli lorica coercet.

956 et, tempestate in terra caeloque coorta, 955
955 morbida uisque simul cum extrinsecus insinua-
tur,
in caelum terrasque remotae iura facessunt,
quandoquidem nil est nisi raro corpori nexu.

Huc accedit uti non omnia, quae faciuntur
corpora cumque ab rebus, eodem praedita sensu
atque eodem pacto rebus sint omnibus apta. 961
principio terram sol excoquit et facit are,
at glaciem dissoluit et altis montibus altas
extructasque nives radiis tabescere cogit.
denique cera liquefit in eius posta uapore. 965
ignis item liquidum facit aes aurumque resoluit,
at coria et carnem trahit et conducit in unum.
umor aquae porro ferrum condurat ab igni,
at coria et carnem mollit durata calore.
barbigeras oleaster eo iuuat usque capellas, 970
effluat ambrosius quasi uero, et nectare tinctus:
qua nil est homini quod amari' frondeat esca.
denique amaracinum fugitat aus et timet omne
unguentum; nam saetigeris subus aere uenenum est,
quod nos interdum tamquam recreare uidetur.
at contra nobis caenum taeterrima cum sit 976
spurcities, eadem subus haec iucunda uidetur,
insatiabiliter toti ut noluantur ibidem.

Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
adgredior quod dicendum prius esse uidetur. 980
multa foramina cum uariis sint redditae rebus,
dissimili inter se natura praedita debent
esse et habere suam naturam quaeque uiasque.
quippe etenim uarii sensus animantibus insunt,
quorum quisque suam proprie rem percipit in se;
nam penetrare alio sonitus alioque saporem 986
cernimus e sucis, alio nidoris odores.
991 praeterea manare aliud per saxa uidetur, 990
atque aliud lignis, aliud transire per aurum,

argentoque foras aliud uitroque meare.
nam fluere hac species, illac calor ire uidetur,
atque aliis aliut citius transmittere eadem. 995
scilicet id fieri cogit natura uiarum 995
multimodis uarians, ut paulo ostendimus ante,
990 propter dissimilem naturam textaque rerum.
998 Quapropter, bene ubi haec confirmata atque
locata

omnia constiterint nobis praeposta parata,
quod superest, facile hinc ratio reddetur et omnis
causa patefiet quae ferri pelliciat uim. 1001
principio fluere e lapide hoc permulta necessest
semina siue aestum qui discutit aera plagis,
interqui lapidem ferrumque est cumque locatus.
hoc ubi inanitur spatium multusque uacuit
in medio locus, extemplo primordia ferri 1006
in uacuum prolapsa cadunt coniuncta, fit utque
anulus ipse sequatur eatque ita corpore toto.
nec res ulla magis primoribus ex elementis
indupedita suis arte conexa cohaeret 1010
quam ualidi ferri natura et frigidus horror.
quo minus est mirum, quod dico, ibus ex ele-
mentis

corpora si nequeunt e ferro plura coorta
in uacuum ferri, quin anulus ipse sequatur; 1014
quod facit, et sequitur, donec peruenit ad ipsum
iam lapidem caecisque in eo compagibus haesit.
hoc fit idem cunctas in partis, unde uacuit
cumque locus, siue e transuerso siue superne
corpora continuo in uacuum uicina feruntur; 1019
quippe agitantur enim plagis aliunde nec ipsa
sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
huc accedit idem (quare queat id magis esse,
haec quoque res adiumento motuque iuuatur)
quod, simul a fronte est anelli rarior aer
factus inanitusque locus magis ac uacuatus, 1025
continuo fit uti qui post est cumque locatus
1033 aer a tergo quasi prouehat atque propellat.
1026 semper enim circumpositus res uerberat aer;
sed tali fit uti propellat tempore ferrum, 1029
parte quod ex una spatium uacat et capit in se.
1030 hic, tibi quem memoro, per crebra foramina ferri
paruas ad partis subtiliter insinuatus
trudit et impellit, quasi nauem uelaque uentus.
1034 denique res omnes debent in corpore habere
aera, quandoquidem raros sunt corpore et aer 1035
omnibus est rebus circumdatus adpositusque.
hic igitur, penitus qui in ferrost abditus aer,
sollicito motu semper iactatur eoque
uerberat anellum dubio procul et ciet intus
scilicet: ille eodem fertur quo praecipitauit 1040
iam semel et partem in uacuum conamina sump-
sit.

Fit quoque ut a lapide hoc ferri natura recedat
interdum, fugere atque sequi consueua uicissim.
exultare etiam Samothracia ferrea uidi
et ramenta simul ferri furere intus ahenis 1045
in scaphiis, lapis hic Magnes cum subditus esset:
usque adeo fugere ab saxo gestire uidetur.
aere interposito discordia tanta creatur
propterea quia nimirum prius aestus ubi aeris
praecepit ferrique uias possedit apertas, 1050
posterior lapidis uenit aestus et omnia plena

936 om. Lach. 937 claret codd. correcti, clare codd. 941 mixtum corpus Brix. al., corpus mixtum codd., corpus mixtum in inani Wak. 942 superne Lach., superna codd. 954 galli Lach., codd. codd. 955, 956 inter se transposuit M., 955 post 947 ponit Lach. 957 uera Lach., uere B Vindob. (nonne fragm.) A ex corr., uere A. 958 corpori nexu Lach., corpore nexum codd. 962 sol codd. correcti, quo codd. 963 albus Housman. 964 qui add. Flor. 31 Pont. al., nunquam Avanc. 971 ambrosius M., ambrosius codd. ambrosius quasi uere et nectare tinctus Lach. 972 amari' frondeat esca Lach., maris fronde ac esset A, m. f. d. extet B Vindob. Nice., amarius codd. correcti. 973 amaracinum Mar. Jun., amaracinum codd. 977 iucunda siue iucunda codd. correcti, euenda A, iucunda B. 988, 989 = 995, 996 (996, 997). 991 lignis Wak., ignis codd. 1001 puluerat uim codd. correcti, pulueratum B, perlicatum A. 1006 ferri codd. correcti, ferre codd. 1007 fit utque Mar., fit ut qui codd. 1009 ex add. codd. correcti. 1011 natura et Wak., natura codd. 1012 quod dico, ibus ex c. M., quod dicitur ex c. codd., quo ducitur ex c. Lach. 1013 e ferro B, te ferro A. 1018 e codd. correcti, et codd. 1020 plagis codd. correcti, plagit codd. 1022, 1023 haec ita interpunxit M. item Lach. uti, idem inuenitur. haec corruptum, huc Postgate in Dmr. Phil. xvi 129. motus qui Brieger. 1025 magnis Cantab. uett. edd., magnis codd. 1026 (1033) huc transtul. Ald. 1 Junct. 1027 aer a tergo Mar. al., erat ergo codd. 1033 uentus Pius, uentis codd. 1040 ille Lach., illo B Vindob., om. A Nioc. 1047 ab saxo Lach., a saxo codd.

inuenit in ferro neque habet qua tranet ut ante,
cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
ferrea texta suo; quo pacto respuat ab se
atque per aes agitat, sine eo quod saepe resorbet.
illud in his rebus mirari mitte, quod aestus 1056
non ualet e lapide hoc alias impellere item res.
pondere enim fretae partim stant: quod genus au-

rum;
et partim raro quia sunt cum corpore, ut aestus
peruolet intactus, nequeunt impellier usquam; 1060
lignea materies in quo genere esse uidetur.
interutrasque igitur ferri natura locata
aeris ubi accepit quaedam corpuscula, tum fit,
impellant ut eam Magnesia flumine saxa. 1064

Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena,
ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditetur
quae memorare queam inter se singlariter apta.
saxa uides primum sola colescere calce.
glutine materies taurino iungitur uno,
ut uitio uenae tabularum saepius hiscant 1070
quam laxare queant compages taurea uincla.
uitigeni latices aquai fontibus audent
misceri, cum pix nequeat grauis et leue olium.
purpureusque colos conchyli iungitur uno
corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam,
non si Neptuni fluctu renouare operam des, 1076
non, mare si totum uelit eluere omnibus undis.
denique non auro res aurum copulat una
aerique *aes* plumbo fit uti iungatur al albo? 1079
cetera iam quam multa licet reperire! quid ergo?
nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
nec me tam multam hic operam consumere par est,
sed breuiter paucis praestat comprehendere multa.
quorum ita texturae ceciderunt mutua contra,
ut caua conueniant plenae haec illius illa 1085
huiusque inter se, iunctura haec optima constat.
est etiam, quasi ut anellis hamisque plicata
inter se quaedam possint coplata teneri;
quod magis in lapide hoc fieri ferroque uidetur.

Nunc ratio quae sit morbis aut unde repente 1090
mortiferam possit cladem conflare coorta
morbida uis hominum generi pecudumque cateruis,
expediam. primum multarum semina rerum
esse supra docui quae sint uitalia nobis,
et contra quae sint morbo mortique necessest 1095
multa uolare. ea cum casu sunt forte coorta
et perturbantur caelum, fit morbidus aer.
atque ea uis omnis morborum pestilitasque
aut extrinsecus ut nubes nebulaeque superne
per caelum ueniunt, aut ipsa saepe coortae 1100
de terra surgunt, ubi putorem umida nactast
intempestiuus pluuiisque et solibus icta.
nonne uides etiam caeli nouitate et aquarum
temptari procul a patria quicumque domoque
adueniunt ideo quia longe discrepant res? 1105
nam quid Brittanni caelum differre putamus,
et quod in Aegypto est qua mundi claudicat axis,
quidue quod in Ponto est differre, et Gadibus atque
usque ad nigra uirum percocto saecula colore?
quae cum quattuor inter se diuersa uidemus 1110
quattuor a uentis et caeli partibus esse,
tum color et facies hominum distare uidentur

largiter et morbi generatim saecula tenere.
est elephas morbus qui propter flumina Nili 1114
gignitur Aegypto in media neque praeterea usquam.
Athide temptantur gressus oculique in Achaeis
finibus. inde aliis alius locus est inimicus
partibus ac membris: uariis concinnat id aer.
proinde ubi se caelum quod nobis forte alienum
commouet atque aer inimicus serpere coepit, 1120
ut nebula ac nubes paulatim repit et omne
qua graditur conturbat et immutare coactat;
fit quoque ut, in nostrum cum uenit denique cae-

lum,
corrumpat reddatque sui simile atque alienum.
haec igitur subito clades noua pestilitasque 1125
aut in aquas cadit aut fruges persidit in ipsas
aut alios hominum pastus pecudumque cibatus,
aut etiam suspensa manet uis aere in ipso
et, cum spirantes mixtas hinc decimus auras,
illa quoque in corpus pariter sorbere necessest. 1130
consimili ratione uenit bubus quoque saepe
pestilitas et iam pigris balantibus aegror.
nec refert utrum nos in loca deueniamus
nobis aduersa et caeli mutenus amictum,
an caelum nobis ultro natura coruptum 1135
deferat aut aliquid quo non consueuimus uti,
quod nos aduentu possit temptare recenti.

Haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
finibus in Caeopis funestos reddidit agros
uastauitque uias, exhausti ciuibus urbem. 1140
nam penitus ueniens Aegypti finibus ortus,
aera permensus multum camposque natantis,
incubuit tandem populo Pandionis omnei,
inde cateruatum morbo mortique dabantur.
principio caput incensum feruore gerebant 1145
et duplicis oculos suffusa luce rubentes.
sudabant etiam fauces intrinsecus atrae
sanguine et ulceribus uocis uia saepta coibat
atque animi interpres manabat lingua cruore
debilitata malis, motu gravis, aspera tactu. 1150
inde ubi per fauces pectus complerat et ipsum
morbida vis in cor maestum confluerat aegris,
omnia tum uero uitai claustra lababant.
spiritus ore foras taetrum uoluebat odorem,
rancida quo perolent proiecta cadauera ritu. 1155
atque animi prorsum tum uires totius, omne
languebat corpus leti iam limine in ipso.
intolerabilibusque malis erat anxius angor
adsidue comes et gemitu commixta querella.
singultusque frequens noctem per saepe diemque
corripere adsidue neruos et membra coactans 1161
dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.
nec nimio cuiquam posses ardore tueri
corporis in summo summam feruescere partem,
sed potius tepidum manibus proponere tactum 1165
et simul ulceribus quasi iniustus omne rubere
corpus, ut est per membra sacer dum deditur ignis.
intima pars hominum uero flagrabat ad ossa,
flagrabat stomacho flamma ut fornacibus intus.
nil adeo posses cuiquam leue tenuerque membris 1170
uertere in utilitatem, at uentum et frigora semper.
in fluuiis partim gelidos ardentia morbo
membra dabant nudum iacentes corpus in undas.

1059 et Lach., at B A ex corr., ad A prim. manu. 1062 interutrasque Lach. 1064 eam Mar. al., cum codd. flumine codd. correcti, flumina codd. 1067 singlariter Flor. 31 al., singulariter codd., inter singlariter Lach. apta codd. correcti, aptam codd. 1068 uides Pont. al., uide codd. colescere Lach., colescere codd. 1069 uno Lach., una codd. 1077 eluere B ex corr. Vindob. fragm., eluere B, eluere A Nice. 1078 non auro res Faber, non res auro B, res auro A Nice. 1079 aerique aes Lach., aeraque codd. 1083 praestat B, restat A Nice. 1089 fieri codd. correcti, ferri codd. 1090 in cod. Mon. desunt quattuor paginae. 1091 cladem B ex corr., cradem codd. 1099 extrinsecus B, intrinsecus A Nice. 1100 coortae Lach., coorta codd. 1106 Brittanni M., Brittannis codd. Brieger. 1109 colore codd. correcti, calore codd. 1115 Aegypto Flor. 31 al., Aegypta codd. 1118 post hunc uers. Bockem. uu. 1133-1137 collocaat. 1121 ut Pont. al., ue codd. 1122 graditur conturbat codd. correcti, graditus conturbas codd. 1124 reddatque codd. correcti, reddetque codd. 1132 balantibus Flor. 31 al., calantibus codd. iam pigris. lanigeris Bruno optime. 1135 ultro Avanc., uitro codd., uiro Bockem. corruptum Flor. 31, corruptum A B, coortum Lach. 1138 aestus Macrob. Sat. VI 27, ae codd., Lach. aer. 1139 in Caeopis Macrob. codd. correcti, in Caeopit codd. 1143 omnei Lach., omnem A Nice., omne B. 1155 redolent Housman. 1156 tum add. Wak. 1165 potius Mar. al., totius codd. 1171 uertere in u. Lamb., uerteret u. codd., at uentum Lach., ad uentum codd. frigora codd. correcti, frigore codd.

1178 multi praecipites lymphis putealibus alte
 1174 inciderunt ipso uenientes ore patente : 1175
 insedabiliter sitis arida, corpora mersans,
 aequabat multum paruis umoribus imbrem.
 nec requies erat ulla mali : defessa iacebant
 1179 corpora. mussabat tacito medicina timore,
 quippe patentia cum totiens ardentia morbis
 lumina uersarent oculorum expertias omno. 1181
 multaque praeterea mortis tum signa dabantur,
 perturbata animi mens in maerore metusque,
 triste supercilium, furiosus uultus et acer,
 sollicitae porro plenaeque sonoris aures, 1185
 creber spiritus aut ingens raroque coortus,
 sudoris madens per collum splendidus amor,
 tenuia sputa minuta, croci contacta colore
 salsaque, per fauces raucas uix edita tussi.
 in manibus uero nerui trahere et tremere artus
 a pedibusque minutatim succedere frigis 1191
 non dubitabat. item ad supremum denique
 tempus
 compressae nares, nasi primoris acumen
 tenue, cauati oculi, caua tempora, frigida pellis
 duraque, in ore trucei rictum, frons tenta tume-
 bat. 1195
 nec nimio rigidi post artus morte iacebant.
 octauoque fere candenti lumine solis
 aut etiam nona reddebant lampade uitam.
 quorum siquis ibei uitarat funera leti,
 ulceribus taetris et nigra proluuie alui 1200
 posterius tamen hunc tabes letumque manebat,
 aut etiam multus capitis cum saepe dolore
 corruptus sanguis expletis naribus ibat :
 huc hominis totae uires corpusque fluebat.
 profluuium porro qui taetri sanguinis acre 1205
 exierat, tamen in neruos huic morbus et artus
 ibat et in partis genitalis corporis ipsas.
 et grauius partim metuentes limina leti
 uiuebant ferro priuati parte uirili, 1209
 et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
 in uita tamen, et perdebant lumina partim :
 usque adeo mortis metus his inuenerat acer.
 atque etiam quosdam cepere obliuia rerum
 cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
 multaque humi cum inhumata iacerent corpora
 supra 1215
 corporibus, tamen altitum genus atque ferarum
 aut procul apsiliebat, ut aerem exciret odorem,
 aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
 nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 comparebat aus, nec tristitia saecula ferarum 1220
 exiebant siluis. languebant pleraque morbo
 et moriebantur. cum primis fida canum uis
 strata uis animam ponebat in omnibus aegre;
 extorquebat enim uitam uis morbida membris.
 (incomitata rapi certabant funera uasta.) 1225
 nec ratio remedi communis certa dabatur;
 nam quod ali dederat uitalis aeris auras
 uoluere in ore licere et caeli templa tueri,
 hoc aliis erat exitio letumque parabat. 1229

illud in his rebus miserandum magnopere unum
 aerumnabile erat, quod ubi se quisque uidebat
 implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
 deficiens animo maesto cum corde iacebat,
 funera respectans animam amittebat ibidem.
 quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
 ex aliis aliis auidi contagia morbi, 1236
 1245 lanigeras tamquam pecudes et bucera saecula.
 1237 idque uel in primis cumulabat funere funus.
 nam quicumque suos fugitabant uisere ad
 aegros,
 uitai nimum cupidus mortisque timentis 1240
 poenibat paulo post turpi morte malaque,
 desertos, opis expertis, incuria mactans,
 qui fuerant autem praesto, contagibus ibant
 atque labore, pudor quem tum cogebat obire
 blandaque lassorum uox mixta uoce querel-
 lae. 1245
 1246 optimus hoc leti genus ergo quisque subibat

inque aliis alium, populum sepelire suorum
 certantes : lacrimis lassi luctuque redibant;
 inde bonam partem in lectum maerore daban-
 tur.

nec poterat quisquam reperiri, quem neque
 morbus 1250
 nec mors nec luctus temptaret tempore tali.

Praeterea iam pastor et armentarius omnis
 et robustus item curui moderator atratri
 languebat, penitusque casa contrusa iacebant
 corpora paupertate et morbo dedita morti. 1255
 exanimis pueris super exanimata parentum
 corpora nonnumquam posset retroque uidere
 matribus et patribus natos super edere uitam.
 nec minimam partem ex agris maeroris urbem
 confluit, languens quem contulit agricolarum
 copia conueniens ex omni morbida parte. 1261
 omnia complebant loca tectaque; quo magis
 aestus

confertos ita acruatim mors accumulabat.
 multa siti protracta uiam per proque uoluta
 corpora silanos ad aquarum strata iacebant 1265
 interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum,
 multaque per populi passim loca prompta uias-
 que

languida semanimo cum corpore membra uide-
 res

horrida praedore et pannis cooperta perire
 corporis inluuie, pelli super ossibus una, 1270
 ulceribus taetris prope iam sordidique sepulta.
 omnia denique sancta deum delubra repleat
 corporibus mors exanimis onerataque passim
 cuncta cadaueribus caelestium templa mane-
 bant,

hospitibus loca quae complebant aedificantes.
 nec iam religio diuom nec numina magni 1276
 pendebantur enim: praesens dolor exsuperabat.
 nec mos ille sepulturae remanebat in urbe,

1174 (1178) huc rettulit Nauger. *lymphis* codd. correcti, *nymphis* codd. 1176 *mersans* A Nice., *incruans* B. 1178 *mali* Macrobi. VI 2 13, Brix., *mori* codd. 1180 *ardentia morbis* Lach., *ac uincta mortis* codd. 1186 *spardus* Macrobi. codd. correcti, *spiritum* codd. 1187 *umor.* Macrobi. *humor*, codd. *unum*. 1189 *ueneras* Macrobi., *ruas* codd. *tussi* Mar. Junt., *tusse* codd., *tussis* codd. Macrobi. 1195 *in ore trucei* M. *rictum* Lach., *in ore trucei* (B Vindob. *in ore trucei* A) *rictum* codd., *in ore uicinis ricta* Non., *in ore uicinis rictum* post Rutgersium Lach., *in ore uicinis rictum* Postgate in Diario Philol. xvi p. 130. *tenta tumebat* Heins. in notis manu ser., *tenta inebat* codd., *tenta manebat* Non. B ex corr. 1196 *regula* Lach., *regula* codd. 1199 *ibi* M., *ut est* codd., *ux* Lach. 1200 *ulceribus* Lamb., *ulceribus* codd. 1205 *que* Lamb., *cul* codd. 1212 *his* Mon. Brix. Junt., *us* codd. *inuenerat* Lamb., *inuenerat* codd. 1217 *exerat* Lach., *exerat* Brix., *exerat* codd. 1220 *nec tristitia* Macrobi. VI 2 14, *uicta* codd., *aduersa* Backem. 1221 *exebant* Lach., *exebant* A, *exebant* B, *exebant* Nice. 1225 *alienum* hoc loco indicat M. 1234 *amittebat* B, *amittebat* A. 1235 *apisci* codd. correcti, *apisci* codd. 1237 (1245) hic posuit Bentl., Thueydis memor. 1239 *uiscere* codd. correcti, *uiscere* codd. 1241 *poenibat* Turneb. ap. Lamb., *poenibus* at (h. e. *poenib.* at) B, *poenibus* et A Nice. 1242 *incuria* Flor. 31, *incuria* codd. 1247 aut aliquis hic perisse uersus aut locum ab ipso Lucretio imperfectum relictum censet M. 1249 *in lectum* Mar. Junt., *inlectum* codd. 1250 *morbus* codd. correcti, *morbo* codd. 1259 *ex agris is maeror* M., *ex a. maeroris* codd. 1260 *confluit* habes Lach. 1262 *complebant.* *complebant* Lamb., *conduebant* codd. *aestus.* *aestu* Lach. *laeuam* indi- cavit M. 1264 *protracta* Lach., *protracta* codd. 1265 *uicibus* nett. codd., *uicibus* codd. 1270 *uicibus* includit Lach. 1271 *ulceribus* Lamb., *ulceribus* codd. 1274 *manebant* Cantab. uulg., *manebat* A, *manebat* B, *tenebat* Lach.

quo pius hic populus semper consuerat humari;		namque suos consanguineos aliena rogorum	
perturbatus enim totus trepidabat, et unus	1280	insuper extracta ingenti clamore locabant	1284
quisque suum pro re <i>praesenti</i> maestus humabat.		subdebantque faces, multo cum sanguine saepe	
multaque <i>res</i> subita et paupertas horrida suasit;		rixantes potius quam corpora desererentur.	

1279 *quo pius* Is. Voss. in notis manu scr., *huc pius* A Nicc., *quo prius* B Vindob. recte. *humari. humare* N. P. Howard, recte ut uidetur. 1280 *trepidabat* B, *repedabat* A Nicc. 1281 *praesenti* add. M., *compostum* Lach. 1282 *res subita et* codd. correcti, *subita et* A, *subita fit* B, *res subitae et* Lach., *mors subita* Bern. 1285 *faces* codd. correcti, *fauces* codd.

GAI VALERI CATVLLI

CARMINA

I

QVOI dono lepidum nouum libellum
arida modo pumice expolitum?
Corneli, tibi: namque tu solebas
meas esse aliquid putare nugas,
iam tum cum ausus es unus Italorum
omne aeuom tribus explicare chartis
doctis, Iuppiter, et laboriosis.
quare habe tibi quidquid hoc libelli,
qualecumque; quod, o patrona uirgo,
plus uno maneat perenne saeculo.

II

Passer, deliciae meae puellae,
quicum ludere, quem in sinu tenere,
quod primum digitum dare adpetenti
et acris solet incitare morsus,
cum desiderio meo nitenti
carum nescio quid lubet iocari,
et solaciolum sui doloris,
credo, et quo grauis aequiescat ardor:
tecum ludere sic ut ipsa possem
et tristis animi leuare curas!

tam gratumst mihi quam ferunt puellae
pernici aureolum fuisse malum,
quod zonam soluit diu ligatam.

III

Lugete, o Veneres Cupidinesque,
et quantumst hominum uenustiorum.
passer mortuos est meae puellae,
passer, deliciae meae puellae,
nam plus illa oculis suis amabat.
nam mellitus erat suauque norat
ipsam tam bene quam puella matrem;
nec sese a gremio illius mouebat,
sed circumsiliens modo huc modo illuc
ad solam dominam usque pipiabat.
qui nunc it per iter tenebricosum
illuc, unde negant redire quemquam.
at uobis male sit, malae tenebrae
Orci, quae omnia bella deuoratis:
tam bellum mihi passerem abstulistis.
uae factum male! uae miselle passer!

tua nunc opera meae puellae
flendo turgiduli rubent ocelli.

IV

5	Phasellus ille, quem uidetis, hospites, ait fuisse nauium celerrimus, neque ullius natantis impetum trabis nequisse praeterire, siue palmulis opus foret uolare siue linteo.	5
10	et hoc negat minacis Hadriatici negare litus insulae Cycladas Rhodumque nobilem horridamque Thraciam Propontida truceum Ponticum sinum, ubi iste post phasellus antea fuit comata silua: nam Cytorio in iugo loquente saepe sibilum edidit coma. Amastri Pontica et Cytore buxifer, tibi haec fuisse et esse cognitissima ait phasellus: ultima ex origine tuo stetisse dicit in cacumine, tuo imbuisse palmulas in aequore, et inde tot per inpotentia freta erum tulisse, laeua siue dextera uocaret aura, siue utrumque Iuppiter simul secundus incidisset in pedem; neque ulla uota litoralibus deis sibi esse facta, cum ueniret a marei nouissimo hunc ad usque limpидum lacum. sed haec prius fuere: nunc recondita senet quiete seque dedicat tibi, gemelle Castor et gemelle Castoris.	10 10 15 20 25

V

5	Viuanus, mea Lesbia, atque amemus, rumoresque senum seueriorum omnes unius aestimemus assis. soles occidere et redire possunt: nobis cum semel occidit breuis lux,	5
10	noxx est perpetua una dormienda. da mi basia mille, deinde centum, dein mille altera, dein secunda centum, deinde usque altera mille, deinde centum. dein, cum milia multa fecerimus, conturbabimus illa, ne sciamus, aut nequis malus inuidere possit, cum tantum sciat esse basiorum.	10 15

I 1 Qui V. 2 sic Pastrengicus, cf. Seru. ad Aen. 12,587, arido V. 5 tamen (tū) V. 8 tibi habe V. 9 o om. V. qualecumque quidem (ita ω) est, patroni ut ergo Bergk, q. quod, o patroni, per te Hand. II Interuallum in V. 6 karum V. 8 ita nos. c. ut cum g. acquiescet a. V, edd. aliis alia placuerunt. 9 sic ut Baehr., sicut V. possum Baehr. uu. 11-13, uulgo a reliquo carmine seiunctos, cum praecedentibus coniungunt Vossius, Housman, hic passer, ille posse in u. 9 conicientes. 13 ligatam Prisc. I 22 ω, negatam V. III 7 ipsa ω. an ipse? 10 pipiabat Voss., piplabat V. 11 tenebrosus V. 12 illud V. 16 ita Ellis, bonum factum, male bonus ille passer V, o f. male! o miselle p. l ω, 10 m. p. Lach. IV Interuallum in V. 1 Hasellus O, cf. V l, alibi. 2 aiunt-celerrimus V. 3 illius V. 4 neque esse V. 6 et h' (h. e. haec) O. mina ei V. 14 cognotissima V. 20 uocare cura V, uagaret a. Lach. 23 a marei(-t ω) Lach., amaret V. 24 nouissimo ω, nouissime V. 25 h' O, hoc G. 27 castrum V (al' castorum add. G.). V Interuallum in V. 1 Tuamus O. 3 extimemus (i, estinemus) O. 8 et 10 pro dein ter deinde V. 11 conturbauimus i. nesciamus V.

VI

Flauī, delicias tuas Catullo,
neī sint inlepidae atque inelegantes,
uelles dicere, nec tacere posses.
uerum nescio quid febriculosi
scorti diligis: hoc pudet fateri.
nam te non uiduas iacere noctes
nequiquam tacitum, cubile clamat
sertis ac Syrio fragrans oliuo,
puluinusque peraeque et hic et illic
attritus, tremulique quassa lecti
argutatio inambulatioque.
iam tu ista ipse nihil uales tacere.
cur? non tam latera ecfututa pandas,
ni tu quid facias ineptiarum.
quare quidquid habes boni malique
dic nobis. uolo te ac tuos amores
ad caelum lepido uocare uersu.

VII

Quaeris, quot mihi basiationes
tuaē, Lesbia, sint satis superque.
quam magnus numerus Libyssae harenae
lasarpiciferis iacet Cyrenis,
oraculum Iouis inter aestuosi
et Batti ueteris sacrum sepulcrum,
aut quam sidera multa, cum tacet nox,
furtiuos hominum uident amores,
tam te basia multa basiare
nesano satis et super Catullost,
quae nec pernumerare curiosi
possint nec mala fascinare lingua.

VIII

Miser Catulle, desinas ineptire,
et quod uides perisse perditum ducas.
fulsere quondam candidi tibi soles,
cum uentitabas quo puella duebat,
amata nobis quantum amabitur nulla.
ibi illa multa tum iocosa fiebant,
quae tu uolebas nec puella nolebat.
fulsere uere candidi tibi soles.
nunc iam illa non uolt: tu quoque, impotens, noli,
nec quae fugit sectare, nec miser uiue,
sed obstinata mente perfer, obdura.
uale, puella. iam Catullus obdurat,
nec te requirit nec rogabit inuitum:
at tu dolebis, cum rogaberis nulla.
scelestā, uae te, quae tibi manet uita!
quis nunc te adibit? quoui uideberis bella?
quem nunc amabis? quoui esse diceris?
quem basiabis? quoui labella mordebis?
at tu, Catulle, destinatus obdura.

IX

Verani, omnibus o meis amicis
antistans mihi milibus trecentis,
uenistine domum ad tuos Penates
fratresque unanimes anume matrem?
uenisti. o mihi nuntii beati!
uisam te incolumem audiamque Hiberum
narrantem loca, facta, nationes,
ut mos est tuos, adplicansque collum
iucundum os oculosque sauiabor.
o quantumst hominum beatorum,
quid me laetius est beatiusue?

X

Varus me meus ad suos amores
uisum duxerat e foro otiosum,
scortillum, ut mihi tum repente uisumst,
non sane inlepidum neque inuenustum.
huc ut uenimus, incidere nobis
sermones uarii, in quibus, quid esset
iam Bithynia, quo modo se haberet,
aequonam mihi profuisset aere.
 respondi id quod erat, nihil neque ipsis
nunc praetoribus esse nec cohorti,
cur quisquam caput unctius referret,
praesertim quibus esset inrumator
praetor nec faceret pili cohortem.
'at certe tamen,' inquit, 'quod illic
natum dicitur esse, comparasti
ad lecticam homines.' ego, ut puellae
num me facerem beatiorum,
'non' inquam 'mihi tam fuit maligne,
ut, prouincia quod mala incidisset,
non possem octo homines parare rectos.'
at mi nullus erat neque hic neque illic
fractum qui ueteris pedem grabati
in collo sibi collocare posset.
hic illa, ut decuit cinaediorum,
'quaeso' inquit 'mihi, mi Catulle, paulum
istos: commodum enim: uolo ad Sarapim
deferri.' 'mane tme' inquit puellae;
'istud quod modo dixeram me habere,
fugit me ratio: meus sodalis,
Cinnast Gaius, is sibi parauit.
uerum, utrum illius an mei, quid ad me?
utor tam bene quam mihi paratis.—
sed tu insulsa male ac molesta uiuis,
per quam non licet esse negligentem.'

XI

Furi et Aureli, comites Catulli,
siue in extremos penetrabit Indos,
litus ut longe resonante Eoa
tunditur unda,

VI hoc cum praecedenti carmine coniungit O, intervallo diuidit G. 1 *catulo* O, ut saepe. 2 *nei* Lach., ne V. 3 *uelis*—*possis* Heins. al. 7 nos interpunximus. 8 *ac Syrio* ω, *asirio* V, *Assyrio* Schulze. *flagrans* V. 9 *hic et illic* ω, *hec et illo* V, *hic et ille* D(atanus) codex, *hac e. illac* B. Schmidt. 10 *quassa corruptum est. cassa* D, Froehner, *lassa* Baehrens. 12 sic B. Schmidt. *nam mi ista ipse ualeat nihil tacere* Baehr., *nam ni* (in O) *ista preualet nichil t. V.* 13 *ecf* ωf. Lach., *et futura* V. *panda* V, *pandes* (h. e. *flectas*) Riese. 14 *nei* Marcius, ne V. 17 *uersum* V. VII Intervalum in V. 1 *quod* V. 5 *oradum* V. *aestuorum* coni. Baehr. 9 *basiei* V (supraser. al' *basia* in G). VIII Intervalum in V. 1 *Iser* O. 4 *quod* V. *dicebat* Doua filius. 6 *cum* V. 9 *impote* V, corr. Auantius, i. *ne sis* Scaliger. 14 *nullci* Rossberg. 15 *uae te quae* B. Venator, *ne te q̄* G, *nē teg*; O, *nocte quae* Stat. IX Intervalum in V. 1 *Veranni* V, littera hic tantum geminata. o add. Baehr., e uulg. 4 *uno animo sanamque* (O, *suamque* G) V, corr. Faernus. 9 *suabior* V. X 3 *tūc* O, *tū* G. 7 *quomodo posse* h. V. 8 *aequonam* Statius, et *quoniam* V (supraser. in G. al' *quoniam*). 9 *nihil neque ipsi* ω, Heins., n. *neque nec in ipsis* V. 10 nunc Westphal, nec V. *quaestoribus* Muret. 16 *hominis* V. 21 *nec hic* V, L. Mueller. 22 *que* V. 24 *docuit* V. 25 *inquit* O. 26 *istos: commodum enim: uolo nos, i.: commodum enim u.* Hand, *commoda* (ā O) nam V, edd. complures. *Sarapim* G, *Serapini* O, *ad Sarapis* Baehr. 27 *deserti* V. *mane me* V, *mane* Pontanus, *minime* Stat(ius), *meminei* Munro, *minime* et pro *istud* (u. 28) *est id* Cornelissen. *inquit* G, *inquit* O, unde *inquo* edd. complures. 30 *cuma ē gravis* V unde *Gauis* Ribbeck. *haec ita* distincti Baehr. 32 *pararim* V, corr. Stat. 33 *tu insulsa* ω, *tu insula* G, *tulsa* O, *tu salsa* Schrader.

sive in Hyrcanos Arabasue molles,
 seu Sagas sagittiferosue Parthos,
 sive quae septemgeminus colorat
 aequora Nilus,
 sive trans altas gradietur Alpes,
 Caesaris uisens monumenta magni,
 Gallicum Rhenum, horribile aequor ulti-
 mosque Britannos,
 omnia haec, quaecumque feret uoluntas
 caelitum, temptare simul parati,
 pauca nuntiate meae puellae
 non bona dicta:
 cum suis uiuat ualeatque moechis,
 quos simul complexa tenet trecentos,
 nullum amans uere, sed identidem omnium
 ilia rumpens:
 nec meum respectet, ut ante, amorem,
 qui illius culpa cecidit uelut prati
 ultimi flos, praetereunte postquam
 tactus aratrost.

XII

Marrucine Asini, manu sinistra
 non belle uteris in ioco atque uino:
 tollis lintea negligentiorum.
 hoc salsum esse putas? fugit te, inepte:
 quamuis sordida res et inuenustast.
 non credis mihi? crede Polioni
 fratri, qui tua furta uel talento
 mutari uelit: est enim leporum
 † disertus puer ac facetiarum.
 quare aut hendecasyllabos trecentos
 expecta aut mihi linteam remitte,
 quod me non mouet aestimatione,
 uerumst munemosynum mei sodalis.
 nam sudaria Saetaba ex Hiberis
 miserunt mihi muneris Fabullus
 et Veranius: haec anem necessesst,
 ut Veraniolum meum et Fabullum.

XIII

Cenabis bene, mi Fabulle, apud me
 paucis, si tibi di fauent, diebus,
 si tecum attuleris bonum atque magnam
 cenam, non sine candida puella
 et uino et sale et omnibus cachinnis.
 haec si, inquam, attuleris, uenuste noster,
 cenabis bene: nam tui Catulli
 plenus sacculus est aranearum.
 sed contra accipies meros amores
 seu quid suauius elegantiusne:
 nam unguentum dabo, quod meae puellae
 donarunt Veneres Cupidinesque,
 quod tu cum olfacies, deos rogabis,
 totum ut te faciant, Fabulle, nasum.

XIV

Ni te plus oculis meis amarem,
 mendissime Calue, munere isto
 odissem te odio Vatiniano:
 nam quid feci ego quidue sum locutus,

5 cur me tot male perderes poetis?
 isti di mala multa dent clienti
 qui tantum tibi misit inporum.
 quod si, ut suspicor, hoc nouum ac repertum
 10 munus dat tibi Sulla litterator,
 non est mi male, sed bene ac beate,
 quod non dispareunt tui labores.
 di magni, horribilem et sacrum libellum
 quem tu scilicet ad tuum Catullum
 15 misti, continuo ut die periret,
 Saturnalibus, optimo dierum!
 non non hoc tibi, salse, sic abibit:
 nam, si luxerit, ad librarium
 curram scrinia, Caesios, Aquinos,
 Suffenum omnia colligam uenena,
 20 ac te his suppliciis remunerabor.
 uos hinc interea ualete abite
 illuc, unde malum pedem attulistis,
 saeculi incommoda, pessimi poetae.

XIV*

Si qui forte mearum ineptiarum
 lectores eritis manusque uestras
 non horrebis admouere nobis,

XV

Commendo tibi me ac meos amores,
 Aureli. ueniam peto pudenter,
 ut, si quicquam animo tuo cupisti,
 10 quod castum expeteres et integellum,
 conserues puerum mihi pudice,
 non dico a populo: nihil ueremur
 istos, qui in platea modo huc modo illuc
 in re praetereunt sua occupati:
 15 uerum a te metuo tuoque pene
 infesto pueris bonis malisque.
 quem tu qua lubet, ut iubet, moueto,
 quantum uis, ubi erit foris, paratum:
 hunc unum excipio, ut puto, pudenter.
 quod si te mala mens furorque uecors
 in tantam inpulerit, scelestae, culpam,
 15 ut nostrum insidiis caput lacessas,
 a tum te miserum malique fati,
 quem attractis pedibus patente porta
 pereurent raphanique mugilesque!

XVI

Pedicabo ego uos et irrumabo,
 Aureli pathice et cinaede Furi,
 qui me ex uersiculis meis putastis,
 quod sunt molliculi, parum pudicum.
 5 nam castum esse decet pium poetam
 ipsum, uersiculos nihil necessest,
 qui tum denique habent salem ac leporem,
 si sunt molliculi ac parum pudici
 et quod pruriat incitare possunt,
 10 non dico pueris, sed his pilosis,
 qui duos nequeunt mouere lumbos.
 uos, quom milia multa basiorum
 legistis, male me marem putatis?
 pedicabo ego uos et irrumabo.

XI 5 *arabas* ne O, *arabae* que G. 6 s. *Sagas* a Baehr., s. *Sacas* vulg., *sive sagax* V. 7 *quid* vulg. 11 *horribile* *aequor* Haupt, *horribilesque* V, G. Rh. *horribilem* sequi Ellis, Housman. 12 *utrimosque* O. 14 *temptare* G. 22 *cui* V. XII Interuallum in V. 1 *Matrucine* V. 3 *negligentiorum* O, *negligentiorum* G. 4 *salsum* (supraser. al' falsum) G, *falsum* al' *salsum* O. 9 *disertus* O, *disertus* G, *differtus* Passerat. 13 *est nemo synum* G, *nemo est synum* O. 15 *numeri* V (supraser. in G al' *muneri*). 17 *ut*, et V. XIII Interuallum in V. 6 *inquam* V. XIV Interuallum in V. 1 *Ne* G, E O. 14 *misisti* V. 15 *opinio* G, *oppinio* O. 16 *salse* fit adibat G, *falso* fit adibat O. 19 *Suffenam* V, *Suffenum*, omnia edd. complures. 20 *hac* V. 23 *seculi* V. XIV* Fragmentum sedis prorsus incertae alii alibi ponunt. XV Interuallum in V. 2 *pudenter* Maehly, *pudentem* V. 5 *pudicum* Baehr. 10 *bonisque* V. 11 *qualibet* V. ut i. G. Baehr., ut al' *uabet* O, ut *libet* vulgo. XVI 7 *tu* (tamen) V, *tunc* codd. Plin. Ep. IV 14 5. 8 *sunt* codd. Plin., *sint* V. 12 *quom* L. Muell., q; V, *quei* Rossbach.

XVII

O Colonia, quae cupis ponte ludere longo,
et salire paratum habes, sed uereri inepa
crura ponticuli axulis stantis in rediuiis,
ne supinus eat cauaque in palude recumbat;
sic tibi bonus ex tua pons libidine fiat,
in quo uel Salisubilis sacra suscipiantur:
munus hoc mihi maximi da, Colonia, risus.
quendam municipem meum de tuo uolo ponte
ire praecipitem in lutum per caputque pedesque,
uerum totius ut lacus putidaque paludis
liuidissima maximeque est profunda uorago.
insulsissimus est homo, nec sapit pueri instar
bimuli tremula patris dormientis in ulna.
quoi cum sit uiridissimo nupta flore puella
(et puella tenellulo delicatior haedo,
adseruanda nigerrimis diligentius uuis),
ludere hanc sinit ut lubet, nec pili facit uni,
nec se subleuat ex sua parte, sed uelut alnus
in fossa Liguri iacet supperinata securi,
tantundem omnia sentiens quam si nulla sit usquam;
talis iste meus stupor nil uidet, nihil audit,
ipse qui sit, utrum sit an non sit, id quoque nescit.
nunc eum uolo de tuo ponte mittere pronum,
si pote stolidum repente excitare ueternum
et supinum animum in graui derelinquere caeno,
ferream ut soleam tenaci in uoragine mula.

XXI

Aureli, pater esuritionum,
non harum modo, sed quot aut fuerunt
aut sunt aut aliis erunt in annis,
pedicare cupis meos amores.
nec clam: nam simul es, iocaris una,
haerens ad latus omnia experiris.
frustra: nam insidias mihi instrumentem
tangam te prior irumatione.
atque id si faceres satur, tacerem:
nunc ipsum id doleo, quod esurire
tunc me puer et sitire discet.
quare desine, dum licet pudico,
ne finem facias, sed irumatus.

XXII

Suffenus iste, Vare, quem probe nosti,
homos uenustus et dicax et urbanus,
idemque longe plurimos facit uersus.
puto esse ego illi milia aut decem aut plura
perscripta, nec sic, ut fit, in palimpsestos
relata: chartae regiae, noui libri,
noui umbilici et lora, rubra membrana,
directa plumbo et pumice omnia aequata.
haec cum legas tu, bellus ille et urbanus
Suffenus unus caprimulgus aut fossor
rursus uidetur: tantum abhorret ac mutat.
hoc quid putemus esse? qui modo scurra
aut si quid hac re tritius uidebatur,

idem infacetost infacetior rure,
simul poemata attigit, neque idem umquam
aequest beatus ac poema cum scribit;
tam gaudet in se tamque se ipse miratur.
nimirum idem omnes fallimur, nequest quisquam,
quem non in aliqua re uidere Suffenum
possis. suos quoique attributus est error:
sed non uidemus, manticae quod in tergost.

XXIII

Furei, quoi neque seruos est neque arca
nec cimex neque araneus neque ignis,
uerumst et pater et nouerca, quorum
dentes uel silicem comesses possunt,
est pulcre tibi cum tuo parente
et cum coniuge lignea parentis.
nec mirum: bene nam ualetis omnes,
pulcre concoquitis, nihil timetis,
non incendia, non graues ruinas,
non furta inopia, non dolos ueneni,
non casus alios periculorum.
atqui corpora sicciora cornu
aut siquid magis aridumst habetis
sole et frigore et esuritione.
quare non tibi sit bene ac beate?
a te sudor abest, abest salua,
mucusque et mala pituita nasi.
hanc ad munditiem adde mundiozem,
quod culus tibi purior salillost,
nec toto decies cacas in anno,
atque id durius est faba et lapillis;
quod tu si manibus teras fricesque,
non umquam digitum inquinare possis.
haec tu comoda tam beata, Furei,
noli spernere nec putare parui,
et sestertia quae soles precari
centum desine: nam sat es beatus.

XXIV

O qui floseculus es Iuuentiorum,
non horum modo, sed quot aut fuerunt
aut posthac aliis erunt in annis,
mallem diuitias Midae dedisses
isti, quoi neque seruos est neque arca,
quam sic te sineres ab illo amari.
'quid? non est homo bellus?' inquires. est:
sed bello huic neque seruos est neque arca.
hoc tu quam lubet abice eleuata:
nec seruom tamen ille habet neque arcam.

XXV

Cinaede Thalle, mollior cuniculi capillo
uel anseris medullula uel imula oricilla
uel pene languido senis situque araneoso,
idemque Thalle turbida rapacior procella,
cum tua mulier aries ostendet oscitantes,
remitte pallium mihi meum, quod inuolasti,

XVII 3 ac sulcis V, azuleis Schwab., assulis Stat. uulg. tantis V, corr. Stat. 10 pudiceque V. 14 quoi cum Scal., cui iocum V. 15 ut V. 18 nec me V. 19 corr. Stat. ex Festo 303. 21 nichil u. nichil V. 23 n. cum uolo G, n. uolo uolo O. 24 s. potest olidum V. Post XVII Catulli fragm. 2 et Priapeorum 84 et 85 olim inuitis codicibus legebantur. XXI Intermallum in V. 7 struentem Ribbeck. 9 id si. ipsi V. atquei si ω, Baehr. 11 locus corruptus. a me me! Scal., a temet Froehlich, a te mei (mi) Munro. 13 in fine add. eum V. XXII 4 ad decem Baehr. 5 sicut fit edd. complur. sic. sit V. palimpsestos Baehr., palmisepto V, palimpseston Marcilius alii. 6 carte regie noue libri V, cartae edd. complur. 7 et nos addidimus. rubra cum membrana coniunxit Riese, cum lora alii. membrana Auant., membranæ V. 8 directæ Stat., detecta V. 13 h. r. tritius ω, hac (ac O) retristius V, tersius siue tertius Munro. XXIII 2 cimex aial (h. e. animal) neque G, cimex al' neque O. 10 furta Haupt, facta V. 12 aut qui V. 13 aridum magis est V. 23 posses V. 24 tua V. 27 sat es. satis V. XXIV 1 est V. 4 corr. Voss., mi dededisses O, mi dedisses G. 5 qui (al' cui G?) V. 7 quid O, qui G. edd. complur. 9 hec G. XXV 2 oricilla Scal., moricilla G, moricula O. 5 diua V, ml'r' aries O, mulier alios G. ostendet V, ostendit uulg. os citantes G, ossistantes O. uersus corruptissimi sententia haec fuisse uidetur 'si quando negligentia custodum furandi occasionem nactus es'; neque absurde dixeris ex corruptela mulier aries posse elici aut balnearios (quod coni. Riese) aut simile quid; cetera incerta sunt.

sudariumque Saetabum catagraphosque Thynos,
inepte, quae palam soles habere tamquam auita.
quae nunc tuis ab unguibus reglutina et remitte,
ne lancum latusculum manusque mollicellas
inusta turpiter tibi flagella conscribissent,
et insolenter aestues uelut minuta magno
depressa nauis in mari uesaniante uento.

XXVI

Furi, uillula uostra non ad Austri
flatus oppositast neque ad Fauoni
nec saeui Boreae aut Apeliotae,
uerum ad milia quindecim et ducentos.
o uentum horribilem atque pestilentem!

XXVII

Minister uetuli puer Falerni
inger mi calices amariiores,
ut lex Postumiae iubet magistrae,
ebria acina ebriosioris.
at uos quo lubet hinc abite, lymphae
uini perniciēs, et ad seueros
migrate: hic merus est Thyonianus.

XXVIII

Pisonis comites, cohors inanis
aptis sarcinulis et expeditis,
Verani optime tuque mi Fabulle,
quid rerum geritis? satisne cum isto
uappa frigoraque et famem tulistis?
aequidnam in tabulis patet lucelli
expensum, ut mihi, qui meum secutus
praetorem refero datum lucello?
o Memmi, bene me ac diu supinum
tota ista trabe lentus inrumasti.
sed, quantum uideo, pari fuistis
casu: nam nihilo minore uerpa
farti estis. pete nobiles amicos!
at uobis mala multa di deaque
dent, opprobria Romuli Remique.

XXIX

Quis hoc potest uidere, quis potest pati,
nisi inpudicus et uorax et aleo,
Mamurram habere quod Comata Gallia
habebat ante et ultima Britannia?
cinaede Romule, haec uidebis et feres?
es inpudicus et vorax et aleo.
et ille nunc superbus et superfluens
perambulabit omnium cubilia
ut albulus columbus aut Adoneus?
cinaede Romule, haec uidebis et feres?
es inpudicus et uorax et aleo.
eone nomine, imperator unice,
fuisti in ultima occidentis insula,
ut ista uostra diffututa mentula
ducentiens comesset aut trecentiens?
quid est alid sinistra liberalitas?
parum expatruit an parum heluatus est?

XXV 11 *insula* V. 13 *inimica* V. XXVI 1 *uostre* O (per compendium scriptum), *nostra* G, uulg. 2 *om.* O.
3 *Apeliotae* V, edd. complur. XXVII 2 *inger* Gellius VI 30 6, *ingere* V. 4 *ebria acina*. hanc lectionem unice
uerum esse testatur Gell. l. I. *ebriose acino* V. 5 *quod iubet* V. XXVIII 9, 10 cum priore u. coniungit Scal., al.
XXIX 4 ante Stat., cū te V. 8 *Adoneus* Stat., *ydoneus* V, *Thyoneus* Ellis in Diar. Philol. xvii 132, *hauit idoneus*
Sillig, al. 20 *eone* Baehr., *hucine* nos, hunc V. *ultima* nos, *optima* Baehr., *timet* V. 21 *hoc o*, hunc V. 23 *e. n.*, *urbis*
o *piissimi*, nos; *urbis opulentissime* V, *orbis, o piissimae* Haupt, *piissimae* cum sequentibus coniungens, (u. o. *puet* *meae*)
Ellis. 24 *gener socerque* Baehr. ex Verg. *Catal.* 3, 6. XXX 3 *u. n. me dubitas* V. 4 *num* Schwabe, *nec* V, *lacunam* sus-
picatur Ellis. 5 *quos o* Riese, *que* V, *quom=malis*, *cheu* Munro, *quem* Baehr. u. 5 post u. 3 posito. 6 *dico* V, *dice* Ellis.
8 *omnia tuta* G, *omnia* O. XXXI 5 *thyniam a. bithynos* V unde *Thyniam a. Bithynos* Schwabe, al. 13 *uos quoque*
lily Gydé V, *uosque o o*, *liquidac* nos, *limpidac* Auant., *Lydi* Scal. XXXII 1 *Ipsithilla* Baehr. 4 *adiubeto* Turneb.

paterna prima lancinata sunt bona,
secunda praeda Pontica, inde tertia
Hibera quam scit amnis aurifer Tagus—
eine Galliae ultima et Britanniae?
quid hoc malum fouetis? aut quid hic potes
nisi uncta deuorare patrimonia?
eone nomine, urbis o piissimi,
socer generque perdidistis omnia?

XXX

Alfene inmemor atque unanimis false sodalibus,
iam te nil miseret, dure, tui dulcis amicu!
iam me prodere, iam non dubitas fallere, perfide?
num facta in pia fallacum hominum caelicolis placent?
quos tu neglegis, ac me miserum deseris in malis.
cheu, quid faciant, dic, homines, quouiue habeant
fidem?
certe tute iubebas animam tradere, inique, me
inducens in amorem, quasi tuta omnia mi forent.
idem nunc retrahis te ac tua dicta omnia factaque
uentos inrita ferre ac nebulas aerias sinis.
si tu oblitus es, at di meminerunt, meminit Fides
quae te ut paeniteat postmodo facti faciet tui.

XXXI

Paene insularum, Sirmio, insularumque
ocelle, quascumque in liquentibus stagnis
marique uasto fert uterque Neptunus,
quam te libenter quamque laetus inui-
uix mi ipse credens Thyniam atque Bithynos
liquisse campos et uidere te in tuto.
o, quid solutis est beatius curis,
cum mens onus reponit, ac peregrino
labore fessi uenimus larem ad nostrum
desideratoque acquiescimus lecto!
hoc est, quod unumst pro laboribus tantis.
salue, o uenusta Sirmio, atque ero gaude:
gaudete uosque, o liquidac lacus undae:
ridete, quidquid est domi caethinorum.

XXXII

Amabo, mea dulcis Ipsithilla,
meae deliciae, mei lepores,
iube ad te ueniam meridiatum.
et si iusseris, illud adiunato,
ne quis liminis obseret tabellam,
neu tibi lubeat foras abire,
sed domi maneat paresque nobis
nouem continuas fututiones.
uerum, siquid ages, statim iubeto:
nam pransus iaceo et satur supinus
pertundo tunicamque palliumque.

XXXIII

O furum optime balneariorum
Vibenni pater, et cinaede fili,
(nam dextra pater inquinatore,

culo filius est uoracior)
 cur non exilium malasque in oras
 itis, quandoquidem patris rapinae
 notae sunt populo, et natis pilosas,
 fili, non potes asse uenditare.

XXXIV

Dianae sumus in fide
 puellae et pueri integri:
Dianam pueri integri
 puellaeque canamus.

o Latonia, maximi
 magna progenies Iouis,
 quam mater prope Deliam
 deposiuit oliuam,

montium domina ut fores
 siluarumque uirentium
 saltuumque reconditorum
 amniumque sonantum.

tu Lucina dolentibus
 Iuno dicta puerperis,
 tu potens Triuia et notho's
 dicta lumine Luna.

tu cursu, dea, menstru
 metiens iter annuum
 rustica agricolae bonis
 tecta frugibus explēs.

sis quocumque tibi placet
 sancta nomine, Romulique
 antiquam, ut solita's, bona
 sospites ope gentem.

XXXV

Poetae tenero, meo sodali
 uelim Caecilio, papyre, dicas,
 Veronam ueniat, Noui relinquens
 Comi moenia Lariumque litus:
 nam quasdam uolo cogitationes
 amici accipiat sui meique.
 quare, si sapiet, uiam uorabit,
 quamuis candida miliens puella
 euntem reuocet manusque collo
 ambas inciens roget morari,
 quae nunc, si mihi uera nuntiantur,
 illum deperit impotente amore:
 nam quo tempore legit incohatam
 Dindymi dominam, ex eo misellae
 ignes interiorum edunt medullam.
 ignosco tibi, Sapphica puella
 musa doctior: est enim uenuste
 Magna Caecilio incochata Mater.

XXXVI

Annales Volusi, cacata charta,
 uotum soluite pro mea puella:
 nam sanctae Veneri Cupidinique
 uouit, si sibi restitutus essem

desissemque truces uibrare iambos,
 electissima pessimi poetae
 scripta tardipedi deo daturam
 infelicibus ustulanda lignis.
 et haec pessima sic puella uidit
 ioco se lepido uouere diuis.
 nunc, o caeruleo creata ponto,
 quae sanctum Idalium Vriosque apertos
 quaeque Ancona Cnidumque harundinosam
 colis quaeque Amathunta quaeque Golgos
 quaeque Durachium Hadriae tabernam,
 acceptum face redditumque uotum,
 si non illepidum neque inuenustumst,
 at uos interea uenite in ignem,
 pleni ruris et infectiarum
 annales Volusi, cacata charta.

XXXVII

Salax taberna nosque contubernales,
 a pilleatis nona fratribus pila,
 solis putatis esse mentulas uobis,
 solis licere, quidquid est puellarum,
 confutere et putare ceteros hircos?
 an, continenter quod sedetis insulsi
 centum an ducenti, non putatis ausurum
 me una ducentos inrumare sessores?
 atqui putate: namque totius uobis
 frontem tabernae sopionibus scribam.
 puella nam mi, quae meo sinu fugit,
 amata tantum quantum amabitur nulla,
 pro qua mihi sunt magna bella pugnata,
 consedit istic. hanc boni beatique
 omnes amatis, et quidem, quod indignumst,
 omnes pusilli et semitarii moechi;
 tu praeter omnes une de capillatis,
 cuniculosae Celtiberiae fili
 Egnati, opaca quem bonum facit barba
 et dens Hibera defricatus urina.

XXXVIII

Malest, Cornifici, tuo Catullo,
 malest, me hercule, et est laboriose,
 et magis magis in dies et horas.
 quem tu, quod minimum facillimumquest,
 qua solatus es adlocutione?
 irascor tibi. sic meos amores?
 paulum quid lubet adlocutionis,
 maestius lacrimis Simonideis.

XXXIX

Egnatius, quod candidos habet dentes,
 renidet usque quaque. sei ad rei uentumst
 subsellium, cum orator excitat fletum,
 renidet ille. sei ad pii rogum fili
 lugetur, orba cum flet unicum mater,
 renidet ille. quidquid est, ubicumquest,
 quodecumque agit, renidet. hunc habet morbum,
 neque elegantem, ut arbitror, neque urbanum.
 quare monendum test mihi, bone Egnati.
 si urbanus esses aut Sabinus aut Tiburs
 aut porcus Vmber aut obesus Etruscus

XXXIII 8 potest ase uendicare V. XXXIV 3 add. ω. 8 deposiuit Pallad. 23 antiquam ω, antique V, antiqui Klotz. XXXV 12 ita Charisius 133, 25 (Keil), impotentem amorem V. 13 indotatam V, corr. Guarinus. XXXVI 5 dedissem V, corr. Auantius. 8 ustulanda V, Schwabe. 9 haec ω, Haupt. hoc V, edd. complur. uos Housman. sic nos, se V, edd. 10 ita Scal., iocose lepide V uulg., iocosis A. Palmer, u. se diuis V. XXXVII 10 sopionibus V, ropionibus Peiper, quod placeret si de primae syllabae mensura satis constaret; scorpionibus, alia, ω. 11 mi Heins., mei Schwab., me V. 13 Celtiberosae C. Priscianus et V 77 et VII 22. XXXVIII 1 M. est si V. 2 male sime h. V. est add. Sillig., et l. V, Ellis, et et Lach., et a Baehr. 4 facillimumque O. XXXIX 2 seu G. 3 excitat orator V, corr. Auantius. 4 si V. pii al' impii G, impii O. regum filii V. 9 est V, te est Spengel, est te Maehly. 11 parcus V, pinguis Gloss. Vat. Mai Auct. Class. 7, 574 'pinguis grassus nam obesus plus est quam pinguis. Catullus ait Aut pinguis ubera aut obesus et prossus' (ita eodd.), corr. Scaliger.

aut Lanuvinus ater atque dentatus
aut Transpadanus, ut meos quoque attingam,
aut quilibet, qui puriter lauit dentes,
tamen ridere usque quaque te nollem :
nam risu inepto res ineptior nullast.
nunc Celtiber es : Celtiberia in terra,
quod quisque minxit, hoc sibi solet manere
dentem atque rursam defricare gingiuam,
ut quo iste uester expolitior dens est,
hoc te amplius bibisse praediceat loti.

XL

Quaenam te mala mens, miselle Rauide,
agit praecipitem in meos iunbos ?
quis deus tibi non bene aduocatus
uocordem parat excitare rixam ?
an ut peruenias in ora uolgi ?
quid uis ? qua lubet esse notus optas ?
eris, quandoquidem meos amores
cum longa uoluiti amare poena.

XLI

Ameana puella defututa
tota milia me decem poposcit,
ista turpiculo puella naso,
decoctoris amica Formiani.
propinqui, quibus est puella curae,
amicos medicosque conuocate :
non est sana puella, nec rogare,
qualis sit, solet aes imuginosum.

XLII

Adeste, hendecasyllabi, quot estis
omnes undique, quotquot estis omnes.
iocum me putat esse moecha turpis
et negat mihi uestra reddituram
pugillaria, si pati potestis.
persequamur eam, et reflagitemus.
quae sit, quaeritis. illa, quam uidetis
furpe incedere, mimice ac moleste
ridentem catuli ore Gallicani.
circumsistite eam et reflagitate :
'moecha putida, redde codicillos,
redde, putida moecha, codicillos.
non assis facis ? o lutum, lupanar,
aut si perditus potes quid esse.'
sed non est tamen hoc satis putandum.
quod si non aliud pote, ut ruborem
ferreo canis exprimamus ore,
conclamate iterum altiore uoce :
'moecha putida, redde codicillos,
redde, putida moecha, codicillos.'
sed nil proficimus, nihil mouetur.
mutandast ratio modusque uobis,
siquid proficere amplius potestis :
'pudica et proba, redde codicillos.'

XLIII

Salue, nec minimo puella naso
nec bello pede nec nigris oculis

nec longis digitis nec ore siccio
nec sane nimis elegante lingua,
decoctoris amica Formiani.
ten provincia narrat esse bellam ?
tecum Lesbia nostra comparatur ?
o saeculum insapiens et infacetum !

XLIV

O funde noster seu Sabine seu Tiburs,
(nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est
cordi Catullum laedere : at quibus cordist,
quouis Sabinum pignore esse contendunt)
sed seu Sabine siue uerius Tiburs,
fui libenter in tua suburbana
uilla malamque pectore expulsi tussim,
non inmerenti quam mihi meus uenter,
dum sumptuosas adpeto, dedit, cenas.
nam, Sestianus dum uolo esse conuiua,
orationem in Antium petitorum
plenam ueneni et pestilentiae legi.
hic me grauido frigida et frequens tussis
quassauit usque dum in tuum sinum fugi
et me recurui otioque et urtica.
quare refectus maximas tibi grates
ago, meum quod non es ulta peccatum.
nec deprecor iam, si nefaria scripta
Sesti recepto, quiz grauidinem et tussim
non mi, sed ipsi Sestio ferat frigus,
qui tunc uocat me, cum malum librum legi.

XLV

Aemen Septimius suos amores
tenens in gremio, 'mea,' inquit, 'Acme,
ni te perditte amo atque amare porro
omnes sum adsidue paratus annos
quantum qui pote plurimum perire,
solus in Libya Indiaeque testa
caesio ueniam obuius leoni.'
hoc ut dixit, Amor sinistra, ut ante
dextra, sternuit adprobationem.
at Acme leuiter caput reflectens
et dulcis pueri ebrios ocellos
illo purpureo ore saniata,
'sic,' inquit, 'mea uita Septumille,
huic uni domino usque seruiamus,
ut multo mihi maior acriorque
ignis mollibus ardet in medullis.'
hoc ut dixit, Amor, sinistram ut ante,
dextram sternuit adprobationem.
nunc ab auspicio bono profecti
mutuis animis amant amantur.
unam Septimius misellus Aemen
mauolt quam Syriam Britannisque :
uno in Septimio fidelis Acme
facit delicias libidinesque.
quis ullos homines beatiores
uidit, quis Venerem auspiciorem ?

XLVI

Iam uer egelidos refert tepores,
iam caeli furor aequinoctialis
iucundis Zephyri silescit aureis.

XXXIX 17 *es* add. Corradinus de Allio. 19 *punicari* Apuleius Apol. p. 10. 21 *lotus* V. XL 5 *perueniamus* V. 8 *mirmice* V, corr. Turnebus. *paua* O, *poena* G. XLI 8 *et* V, *aces* Froehlich optime, receperunt Ellis, Baehr. *rogate* q. sit : *solida est inaequosa* Haupt, *rogata* q. sit : *solet esse inuuginosa* Schwabe. XLII 14 *potest* a, uulg. 16 *pote* ut Pleitner, *potest* V edd. uerbis ita distinctis : *potest*, r. f. c. c. ore (18) c. XLIV 7 *atque* V. *expulsi tussim* Auant, *expulsus* sim V. 8 *mens uertur* V, corr. Faernus. 11 *orationem minantem* V, corr. Stat. 13 *hoc* O. 17 *ultus erratum* Baehr. 19 *grauidinem* V. 21 *legi* Baehr., *leui* V. XLV 1 *septimius* V, *caos* G. 13 *septemille* V. 23 *septinio* sed in 21 *septimius*. 5 *potest* V. 6 *Indiam* L. Muell. 8 haec ita distinctimus nos, r. s. ut ante, (9) d. uulg. *approbatione* V. 17 *sinistram* ut a., nos ; *sinistra ut ante*, uulg., *sinistrauit* a. V. 18 *dextram* V, *dextra* edd. complur. 22 *Syriasque* V. 24 *libidinisque* V, edd. complur.

linquantur Phrygii, Catulle, campi
Nicaeaeque ager uber aestuosae :
ad claras Asiae uolens urbes.
iam mens praetrepidans auct uagari,
iam laeti studio pedes uigescunt.
o dulces comitum ualete coetus,
longe quos simul a domo profectos
diuersae uariae uiae reportant.

XLVII

Porci et Socraton, duae sinistrae
Pisonis, scabies famesque munda,
uos Veraniolo meo et Fabullo
uerpus praeposuit Priapus ille ?
uos conuiuia lauta sumptuose
de die facitis ? mei sodales
quaerunt in triuio uocationes ?

XLVIII

Mellitos oculos tuos, Iuuenti,
siquis me sinat usque basiare,
usque ad milia basiem trecenta,
nec mi unquam uidear satur futurus,
non si densior aridis aristis
sit nostrae seges osculationis.

XLIX

Disertissime Romuli nepotum,
quot sunt quotque fuere, Marce Tulli,
quotque post aliis erunt in annis,
gratias tibi maximas Catullus
agit pessimus omnium poeta,
tanto pessimus omnium poeta
quanto tu optimus omnium patronus.

L

Hesterno, Licini, die otiosi
multum lusimus in meis tabellis,
ut conuenerat esse delicatis.
scribens uersiculos uterque nostrum
ludebat numero modo hoc modo illoc,
reddens mutua per iocum atque uinum.
atque illinc abiit tuo lepore
incensus, Licini, facetisque,
ut nec me miserum cibis iuaret
nec somnus tegeret quiete ocellos,
sed toto indomitus furore lecto
uersarer cupiens uidere lucem,
ut tecum loquerer, simulque ut essem.
at defessa labore membra postquam
semimortua lectulo iacebant,
hoc, iucunde, tibi poema feci,
ex quo perspiceres meum dolorem.
nunc audax caue sis, precesque nostras,
oramus, caue despuas, ocelle,
ne poenas Nemesis reposcat a te.
est uemens dea : laedere hanc caueo.

XLVI 11 diuerse uarie V unde alii diuersae uarie, alii diuerse uariae, diuerse maria et A. Palmer. XLVII 2 munda Riese, munda Buecheler, mundi V. 4 proposuit V. XLVIII 4 numquam V, mi unquam Stat., Ellis, unquam edd. inde cor sater V, corr. Guarinus. 5 Africis Markland. XLIX Interuallum in V. I Interuallum in V. 2 tuis Schwabe. 13 ut omnem G. 21 uehemens V, corr. Stat. LI Interuallum in V. 1 impar V. 3 te cum u. 4 coniungit V. 5 miseroque V. 8 omissum a codicibus uersum ita suppleuit Ritter, aliter alii. uerba Sapphus a Catullo reddita haec sunt *βροχέας με φάνας οὐδὲν ἔτ' εἶπας*. 11 gemina V, corr. Schrader. LII Interuallum in V. 1 et 4 mori V. LIII 1 et V. 3 meos V. 5 salaputtium codd. Senecae Contr. 7, 4, Baehr., salapantium V. disertum codd. Sen., desertum V. LIV Carmen obscurissimum, sicut a Munrone in Diar. Philol. v p. 303 exhibitum est, dedimus non quia ille omnia expedierit sed quod ceteri in incerta omnia et lacunosa abierunt. Ante 1 V iterum dat L 16, 17. 2 et eri V, Vetti Voss., Neri L. Muell. rustice V, rustica ω. A. Palmer locum ita refingit *pusillum, os atrius pice, s. c.* 5 Fuficio Haupt, Fuffitio Scal., sufficio V. seniore cocto V. LV 1 molestus es V. 3 in campo Sillig. in minore V. 8 uidi. uideo ω. serena V, serenae ω edd. complur. 9 uersus suspectus. 'auertistis,' saepe fl., Riese. 11 reduc V, finem suppleuit Ellis, reduc puellum Schwabe. 12 em V. hec V.

5

LI

Ille mi par esse deo uidetur,
ille, si fas est, superare diuos,
qui sedens aduersus identidem te
spectat et audit
dulce ridentem, misero quod omnis
eripit sensus mihi : nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi
uocis in ore.
lingua sed torpet, tenuis sub artus
flamma demanat, sonitu suoapte
tintinant aures geminae, teguntur
lumina nocte.

5

otium, Catulle, tibi molestumst :
otio exultas nimiumque gestis.
otium et reges prius et beatas
perdidit urbes.

5

10

15

LII

Quid est, Catulle ? quid moraris emori ?
sella in curuli struma Nonius sedet ;
per consulatum perierat Vatinius.
quid est, Catulle ? quid moraris emori ?

5

LIII

Risi nescio quem modo e corona,
qui, cum mirifice Vatiniana
meus crimina Caluos explicasset,
admirans ait haec manusque tollens :
'di magni, salaputtium disertum !'

5

5

LIV

Otonis caput (oppidost pusillum)
et, trirustice, semilauta erura,
subtile et leue peditum Libonis,
si non omnia, displicere uellem
tibi et Fuficio seni recocto.
irascere iterum meis iambis
inmerentibus, unice imperator.

5

5

LV

Oramus, si forte non molestumst,
demonstres, ubi sint tuae tenebrae.
te campo quaesiuius minore,
te in circo, te in omnibus libellis,
te in templo summi Iouis sacrato.
in Magni simul ambulatione
femellas omnes, amice, prendi,
quas uultu uidi tamen sereno.
a, uel te sic ipse flagitabam :
'Camerium mihi, pessimae puellae.'
quaedam inquit, nudum reducta pectus,
'en hic in roseis latet papillis.'

10

15

20

5

10

sed te iam ferre Herculei labos est.
 non custos si fingar ille Cretum,
 non si Pegaseo ferar uolatu,
 non Ladas ego pinnipesue Perseus,
 non Rhesi niueae citaeque bigae.
 adde huc plumipedas uolatilesque,
 uentorumque simul require cursum:
 quos iunctos, Cameri, mihi ut dicares,
 defessus tamen omnibus medullis
 et multis langoribus peresus
 essem te mihi, amice, quaeritando.
 tanto ten fastu negas, amice?
 dic nobis ubi sis futurus, ede hoc
 audacter, committe, crede lucei.
 num te lacteolae tenent puellae?
 si linguam clauso tenes in ore,
 fructus proicies amoris omnes:
 uerbosa gaudet Venus loquella.
 uel si uis, licet obseres palatum,
 dum uostri sim particeps amoris.

LVI

O rem ridiculam, Cato, et iocosam
 dignamque auribus et tuo cachinno.
 ride, quidquid amas, Cato, Catullum:
 res est ridicula et nimis iocosa.
 deprendi modo pupulum puellae
 crusantem: hunc ego, si placet Dionae,
 pro telo rigida mea cecidi.

LVII

Pulere conuenit improbis cinaedis,
 Mamurrae pathicoque Caesarique.
 nec mirum: maculae pares utrisque,
 urbana altera et illa Formiana,
 impressae resident nec eluentur:
 morbosi pariter, gemelli, utriusque
 uno in lecticulo, erudituli ambo,
 non hic quam ille magis uorax adulter,
 riuales sociei puellularum.
 pulcere conuenit improbis cinaedis.

LVIII

Caeli, Lesbia nostra, Lesbia illa,
 illa Lesbia, quam Catullus unam
 plus quam se atque suos amauit omnes,
 nunc in quadriuiis et angiportis
 glubit magnanimis Remi nepotes.

LIX

Bononiensis rufa rufulum fellat,
 uxor Meneni, saepe quam in sepulcretis
 uidistis ipso rapere de rogo cenam,
 cum deuolutum ex igne prosequens panem
 ab semiraso tunderetur ustore.

LX

Num te leaena montibus Libystinis

13 aut Scylla latrans infima inguinum parte
 23 tam mente dura procreauit ac taetra,
 25 ut supplicis uocem in nouissimo casu
 contemptam haberes, a, nimis fero corde?

LXI

Collis o Heliconiei
 cultor, Vraniae genus,
 qui rapis teneram ad uirum
 uirginem, o Hymenaeae Hymen,
 o Hymen Hymenaeae,

cinge tempora floribus
 suaue olentis amaraci,
 flammeum cape, laetus huc
 huc ueni niueo gerens
 luteum pede soccum,

excitusque hilari die
 nuptialia concinens
 uoce carmina tinnula
 pelle humum pedibus, manu
 pineam quate taedam.

namque Vinia Manlio,
 qualis Idalium colens
 uenit ad Phrygium Veneris
 iudicem, bona cum bona
 nubet alite uirgo,

floridis uelut enitens
 myrtus Asia ramulis,
 quos Hamadryades deae
 ludicrum sibi roscido
 nutriunt umore.

quare age huc aditum ferens
 perge linquere Thespieae
 rupis Aonios specus,
 nympa quos super inrigat
 frigerans Aganippe,

ac domum dominam uoca
 coniugis cupidam noui,
 mentem amore reuincens,
 ut tenax edera huc et huc
 arborem implicat errans.

uosque item simul, integrae
 uirgines, quibus aduenit
 par dies, agite in modum
 dicite 'o Hymenaeae Hymen,
 o Hymen Hymenaeae,'

ut lubentius, audiens
 se citarier ad suum
 munus, huc aditum ferat
 dux bonae Veneris, boni
 coniugator amoris.

LV 23-32 in codd. carmini LVIII subiunctos hic collocauit Guarinus, post u. 12 Lach., post u. 22 uulg. 25 *si ego* Scal. 26 *n. Rh. niueae citaeque bigas* Muret., *da Rh. niueae citaeque bigas* Baehr. 29 *cunctos G. uictos O. uinctos w.* Bergk, *cunctos* Schrader. *ut nos add.* 14 *te in V*, corr. Muret. 15, 16 *hoc ante committe* habet V, om. edd. *lucei* Scal., *lucei V.* 17 *nunc V.* 22 *sim Auant., sis V, nostri sis w.* LVI Interuallum in V. 6 *crusantem* (h. e. *crisan-*tem) w, Baehr., *trusantem V*, uulg. 7 *protelo* edd. complur. LVII 1 *pulere* ita V. 3 *paris V*, edd. complur. 6, 7 haec ita distinxit Munro, aliter alii. *gemelli, macelli* Baehr. *lecticulo O* Baehr., *lectulo G* edd. plerique. 9 *socii* Scal. *socii et V.* LVIII 1 *uestra V.* 5 *magna atad G* miremini V. *magnanimis Remi* Ellis, *magnanimi R.* Voss., *magnanimos R.* uulg. Post h. u. V habet LV 23-32. LIX 1 *rufa rufulum* (genus quoddam tribuni militum) Pleitner, *rufa rufum V*; *Rufa Rufulum* Pallad. LX 5 *contentam V* unde O? *contemptam, G? contemptam.* LXI Interuallum in V. 4, 5 *u. o hymenaeae hymen | o hymenaeae hymen G, u. o hymenaeae | hymen o hymenaeae hymen O.* 16 *inia O.* *mallo V.* 21 *uult O*; cf. ad 190. 32 *coniugi* Pleitner. 40 *hymen* in fine uersus add. V ut in uu. 5, 50.

	quis deus magis est amatis petendus amantibus? quem colent homines magis caelitum? o Hymenaeae Hymen, o Hymen Hymenaeae.	50	110	lenta quin uelut adsitas uitis implicat arbores, implicabitur in tuom complexum. sed abit dies : prodeas, noua nupta.	105
	te suis tremulus parens inuocat, tibi uirgines zonula soluont sinus, te timens cupida nouos captat aure maritus.	55	115	o cubile, quod omnibus candido pede lecti,	110
	tu fero iuueni in manus floridam ipse puellulam dedis a gremio suae matris, o Hymenaeae Hymen, o Hymen Hymenaeae.	60	120	quae tuo ueniunt ero, quanta gaudia, quae uaga nocte, quae medio die gaudeat! sed abit dies : prodeas, noua nupta.	115
	nil potest sine te Venus, fama quod bona conprobet, commodi capere : at potest te uolente. quis huic deo compararier ausit?	65	125	tollite, o pueri, faces : flammeum uideo uenire. ite, concinite in modum 'io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.'	120
	nulla quit sine te domus liberos dare, nec parens stirpe nitier : at potest te uolente. quis huic deo compararier ausit?	70	130	ne diu taceat procax Fescennina iocatio, nec nuces pueris neget desertum domini audiens concubinus amorem.	125
	quae tuis careat sacris, non queat dare praesides terra finibus : at queat te uolente. quis huic deo compararier ausit?	75	135	da nuces pueris, iners concubine : satis diu lusisti nucibus : lubet iam seruire Talasio. concubine, nuces da.	130
	claustra pandite ianuae, uirgo, ades. uiden ut faces splendidas quatiunt comas? tardet ingenuos pudor. quem tamen magis audiens flet, quod ire necesse est.	80 81	140 145	sordebant tibi ulicae, concubine, hodie atque heri : nunc tuom cinerarius tondet os. miser a miser concubine, nuces da. diceris male te a tuis unguentate glabris, marite, abstinere : sed abstine. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	135 140
86	flere desine. non tibi, A- runculeia, periculumst, nequa femina pulerior clarum ab Oceano diem uiderit uenientem.	85	150	scimus haec tibi quae licent sola cognita : sed marito ista non eadem licent. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	145
90	talis in uario solet diuitis domini hortulo stare flos hyacinthinus. sed moraris, abit dies : prodeas, noua nupta.	90	155	nupta, tu quoque, quae tuos uir petet, caue ne neges, ni petittum aliunde eat. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	150
95	prodeas, noua nupta, si iam uidetur, et audias nostra uerba. uide ut faces aureas quatiunt comas : prodeas, noua nupta.	95	160	en tibi domus ut potens et beata uiri tui, quae tibi sine seruiat (io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae),	155
100	non tuos leuis in mala deditus uir adultera probra turpia persequens a tuis teneris uolet secubare papillis ;	100	165	usque dum tremulum mouens cana tempus anilitas omnia omnibus adnuit. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	160

LXI 46, 47 magis amatis | est p. V, corr. Bergk. m. anxiis Haupt, mage mutueis Pleitner. post 49 V add. u. 65. 54 nouos—maritos V. 68 uitier (es O) V, corr. Auant. 77 adest V, corr. Schrader. ante 79 lacunam statuit Ellis, ante 80 L. Mueller. 83 arunculeia G, arunculeia O, utrumque nactum apud edd. fauorem. nomen inter uu. 82, 83 diuisit Turnebus. 91 om. V. 94 uiden (uideri O) V. 99 procatur. pia V, corr. w. 102 quin w, q; (= que) G, s; (= sed) O. 120 io in hoc et sequentibus uerss. bis et uiciens in o mutatum est ab edd. paene omnibus, ignorantibus scilicet primam litteram uim consonantis habere (ut ap. Mart. XI 25), sicut et Dawesius (in Misc. Crit.) olim et nuper Munro docuerunt. 121 om. O. io in fine uersus add. G et hic et in uu. 146, 156, 161, 166. 122 taceatis V. 123 locacio O, lotatio G, corr. Heins. 141 om. V. 146, 156, 161, 166 om. O. 151 om. V, add. G. ex corr. 158 anilis etas V.

	transfer omine cum bono limen aureolos pedes, rassilemque subi forem. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	165		220	dulce rideat ad patrem semihiantem labello.	215
170	aspice, intus ut accubans uir tuos Tyrio in toro totus imminet tibi. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	170		225	sit suo similis patri Manlio et facile inscieis noscitetur ab omnibus et pudicitiam suae matris indicet ore.	220
175	illi non minus ac tibi pectore uritur intimo flamma, sed penite magis. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	175		230	talis illius a bona matre laus genus adprobet, qualis unica ab optima matre Telemacho manet fama Penelopeo.	225
180	mitte brachiolum teres, praetextatæ, puellulae: iam cubile adeat uiri. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	180		235	claudite ostia, uirgines: lusimus satis. at, bonei coniuges, bene uiuite et munere adsiduo ualentem exercete iuuentam.	230
185					LXII	
190	uos bonae senibus uiris cognitæ bene feminae, collocatæ puellulam. io Hymen Hymenaeae io, io Hymen Hymenaeae.	185			Vesper adest, iuuenes, consurgite: Vesper Olympo expectata diu uix tandem lumina tollit. surgere iam tempus, iam pinguis linquere mensas; iam ueniet uirgo, iam dicitur Hymenaeus. Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!	5
195	iam licet uenias, marite: unor in thalamo tibist ore floridulo nitens, alba parthenice uelut luteumue papauer.	190			Cernitis, innuptae, iuuenes? consurgite contra: nimirum Octacos ostendit noctifer ignes. sic certest; uiden ut perneciter exsiluere? non temere exsiluere; canent quod uisere par est. Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!	10
200	at, marite, (ita me inuent caelites) nihilo minus puleer es, neque te Venus neglegit. sed abit dies; perge, ne remorare.	200			Non facilis nobis, aequales, palma paratast; adspicite, innuptae secum ut meditata requirunt. non frustra meditantur, habent memorabile quod sit, nec mirum, penitus quae tota mente laborant. nos alio mentes, alio diuisimus aures: iure igitur uincemur; amat uictoria curam. quare nunc animos saltem conuertite nostros; dicere iam incipient, iam respondere decebit. Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae.	15
205	non diu remoratus es, iam uenis. bona te Venus iuuerit, quoniam palam quod cupis cupis et bonum non abscondis amorem.	200			Hesperie, qui caelo fertur crudelior ignis? qui natam possis complexu auellere matris, complexum matris retinentem auellere natam, et iuueni ardenti castam donare puellam. quid faciunt hostes capta crudelius urbe? Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!	20
210	ille pulueris Africe siderumque micantium subducatur numerum prius, qui nostri numerare uult multa milia Iudei.	205			Hesperie, qui caelo luget iucundior ignis? qui desponsa tua firmes conubia flamma, quae pepigere uiri, pepigerunt ante parentes nec iunxere prius quam se tuos extulit ardor. quid datur a diuis felici optatus hora? Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!	26
215	Iudite ut lubet, et breui liberos date, non decet tam uetus sine liberis nomen esse, sed indidem semper ingenerari.	210			Hesperus e nobis, aequales, abstulit unam	30
	Torquatus nolo paruius matris e gremio suae porrigens teneras manus					

LXI 167 *unus* V, corr. Statius. 171, 176, 181, 186 *io* in fine uersus add. V: cf. ad n. 40 et quae disputat Munro (Aduersar. in Catullum p. 135). 188 *est tibi* V, corr. *æ*. 190 *u't* O (cf. n. 10) *uultu* G. 192 196 post 201 habet V. 194 *ad maritum tamen iuuenem* V, corr. Scaliger. 197 *remorata* G, *remota* O. 199 *iuuenerit* V. 200 *q. c. capis* G ex corr., uulg. 202 *erice* V, corr. Heins. 206 *ludere* V. 207 *et ludere et lubet* V. 216 *sed mihi ante* V, corr. Scal. 218 *insciens* V. 219 *obuicis* Pleitner, omnibus n. a. *inscieis* Dawes. 220 *suam* V, *suæ* w, *suo* coni. Baehr. (et nos). 230 *assidue* V. LXII Interuallum in V. 3 *pinguis* G. 5 *Hymeno hymenaeae hymenades o hymenaeae* T(huaneus), *hūc* O *Omen ohy* G *Omenne hūc* O *Omen ades o hymenaeae* V neque multo aliter uu. 18, 25, 38, 48, 66. 6 *consurgit* cretera T. 7 *octa eos* T, *hoc eos* V. *imbres* T, *imber* V. 8 *certe est* Stat., *certe si* V, *cer tes. i* T. 9 *quo* V. *uisere* T V, *uincere* Auant., uulgo, *uiuere* Baehr. *parēt* V. 11 *nobilis* T. 12 *meditata requirunt* T, *meditare querunt* V. 13 *memora* *paile* T. 14 *om. V. laborent* Voss., fortasse recte. 15 *non* T. 17 *nō* V. *committite* V. 20 et 26 *quis* T, Baehr., *qui* V *eld. paene omnes. 21 compleua uelut*; altera / supra lineam T. 22 *ita nos, complexu* T V, *complexu retinente* Baehr. *auelle* T. 24 *credulus* T. 25 *Kymeno hymenaeae Kymenades. o. Kymenaeu* T; similia peccat in uu. 48, 66. 26 (et 47 *iucunda*) *iucundior* T, *iocundior* (ut semper) V. 27 et 57 *conub. T, connub. V. 28* *quo* V. *uir* T. 29 *uiuere* V. 30 *a om. T. 32 aequalis* T, fortasse recte.

namque tuo aduentu uigilat custodia semper.
nocte latent fures, quos idem saepe reuertens,
Hespere, mutato comprehendis nomine Eous. 35
Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae! 35^a

*
at lubet innuptis ficto te carpere questu.
quid tum, si carpunt, tacita, a, quem mente requirunt?
Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!

Vt flos in saeptis secretus nascitur hortis,
ignotus pecori, nullo conuolsus aratro, 40
cum mulcent aurae, firmat sol, educat imber
multi illum pueri, multae optauere puellae:
idem cum tenui carptus defloruit ungui,
nulli illum pueri, nullae optauere puellae:
sic uirgo, dum intacta manet, dum cara suis est; 45
cum castum amisit polluto corpore florem,
nec pueris incunda manet nec cara puellis.

Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!

Vt uidua in nudo uitis quae nascitur aruo
numquam se extollit, numquam mitem educat uam,
sed tenerum prono deflectens pondere corpus 51
iam iam contingit summum radice flagellum;
hanc ulli agricolae, nulli, a, coluere iuueni:
at si forte eademst ulmo coniuncta marita,
multi illam agricolae, multi coluere iuueni: 55
sic uirgo, dum intacta manet, dum inculca senescit;
cum par conubium maturo tempore adeptast,
cara uiro magis et minus est inuisa parenti.

Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae! 58^b

At nec tu pugna cum tali coniuge, uirgo,
non aequomst pugnare, pater quoi tradidit ipse, 60
ipse pater cum matre, quibus parere necessest.
uirginitas non tota tuast, ex parte parentumst;
tertia pars patrist, pars est data tertia matri,
tertia sola tuast: noli pugnare duobus,
qui genero sua iura simul cum dote dederunt, 65
Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!

LXIII

Super alta uectus Attis celeri rate maria
Phrygium ut nemus citato cupide pede tetigit
adiitque opaca siluis redimita loca deae,
stimulatus ibi furenti rabie, uagus animi,
deuoluit ilei acuto sibi pondera silice. 5
itaque ut relicta sensit sibi membra sine uiro,
etiam recente terrae sola sanguine maculans,
niueis citata cepit manibus leue typanum,
typanum ac typum Cybebes, tua, mater, initia,
quatiensque terga tauri teneris caua digitis 10

canere haec suis adortast tremebunda comitibus:
'agite ite ad alta, Gallae, Cybeles nemora simul,
simul ite, Dindymenaeae dominae uaga pecora,
aliena quae petentes celeri exules loca
sectam meam executae duce me mihi comites 15
ravidum salum tulistis truclentaque pelagi
et corpus euirastis Veneris nimio odio,
hilarate, io, citatis erroribus animum.
mora tarda mente cedat: simul ite, sequimini
Phrygiam ad domum Cybebes, Phrygia ad nemora
deae, 20
ubi cymbalum sonat uox, ubi tympana reboant,
tibicen ubi canit Phryx curuo graue calamo,
ubi capita Maenades ui iaciunt ederigeriae,
ubi sacra sancta acutis ululatus agitant,
ubi senuit illa diuiae uolitare uaga cohors: 25
quo nos decet citatis celerare tripudiis.'
simul haec comitibus Attis cecinit notha mulier,
thiasus repente linguis trepidantibus ululat,
leue tympanum remugit, caua cymbala recrepant,
uiridem citus adit Idam properante pede chorus. 30
furibunda simul anhelans uaga uadit, animam agens,
comitata tympano Attis per opaca nemora dux,
ueluti iuuenca uitans onus indomita iugi:
rapidae duces secuntur Gallae properipedem.
itaque ut domum Cybebes tetigere lassulae, 35
nimio e labore somnum capiunt sine Cerere.
piger his labante langore oculos sopor operit:
abit in quiete molli ravidus furor animi.
sed ubi oris aurei Sol radiantibus oculis
lustrauit aethera album, sola dura, mare ferum, 40
pepultitque noctis umbras uegetis sonipedibus,
ibi Somnus excitum Attin fugiens citus abiit:
trepidante eum recepit dea Pasithea sinu.
ita de quiete molli rapida sine rabie
simul ipse pectore Attis sua facta recoluit, 45
liquidaque mente uidit sine quibus ubique foret,
animo aestuante rusum reditum ad uada tetulit.
ibi maria uasta uisens lacrimantibus oculis,
patriam allocuta maestast ita uoce miseriter.
'patria o mei creatrix, patria o mea genetrix, 50
ego quam miser relinquens, dominos ut erifugae
famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem,
ut aput niuem et ferarum gelida stabula forem
et earum totum adirem furibunda latibula?
ubinam aut quibus locis te positam, patria, reor? 55
cupit ipsa pupula ad te sibi derigere aciem,
rabie fera carens dum breue tempus animus est.
egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
patria, bonis, amicis, genitoribus abero? 5
abero foro, palaestra, stadio et guminasiis? 60
miser a miser, querendumst etiam atque etiam,
anime.
quod enim genus figuraest, ego non quod habuerim?
ego enim uir, ego adulescens, ego ephebus, ego puer,

LXII uu. 33-35, uulgo Adulescentibus tributos, nos Puellis reddidimus, epiphonemate (35^a), omisso in codd., post u. 35 (non post u. 32) collocato. 35 comprehendis O, comprehendis G, comperendis T, deprendis coni. Baehr. Eous Schrader, eosdem V, eospem T. post hunc uersum lacunae signum nos addidimus, om. uulg. 37 a, quem Baehr., quema T, quam V. 39 ortis V. 40 conuolsus T, conuolsus V. 41 quae mulcens aure firma T. post h. u. lacunam indicauit Spengel. 42 obtauere T. 43 et 44 desunt in T O. 45 intacta T V, innupta Quint. IX 3 16. dum c. suis est Quint., tum c. sui sed T V. 49 et T. 50 ext. quā mun⁴team ducatuū T. 51 per flectens T. 52 flacellum T. 53 nulli, a, coluere nos; multi acoluere T, nulli coluere V, uulg. iuueni hic et in u. 55, corruptum esse uidetur. coloni Baehr., bubulci Riese. 54 apsi T. marito V. 55 acoluere T, acoluere V, corr. a. 56 tum inculca T. 58 cura T V. 59 at nec tu nos, et T V, tu (tua T) nec T V. nei pugna Baehr. 60 equom est T, equo c. V. 62 om. T. 63 t. patris pars. ē. data t. m. T, t. pars patri ē data t. m. O, t. pars patri data pars data t. m. G. alii alia, nos Haupti coniecturam receperimus. 64 solit tu est T. tuignare T. LXIII Interuallum in G. 1 celeri Ter. Maurus alique auctt. metrici, celere V. 3 Rheac L. Muell. 4 ubi V. amnis V, amnis u. edd. multi. 5 deuoluit V, Mowat, coll. Nonn. 25, 311, deuolsit Haupt. ilei Bergk, iletas V, ile Lach., icta Statius. pondera silices V, pondera silice Auant. (siliciei Baehr.). 8 et 9 tympanum V, corr. Scal. ac typum C. Munro, tubam Cibeles V, tuom, Cybebe Lach. tu V. 10 tauri Lach., tauri et V. 13 pectora V. 14 celere ex. l. Baehr., uelut ex. l. celeri V, uelut ex. l. Auant. uulg. 15 secutae Bergk, al. 16 rapidum V, ravidum Bergk, al. pelage Victorius. 18 io citatis Baehr., proclitatis Munro, (c G) rocitatis V, erac citatis uulg. 20 Rheac L. Muell. 31 animagens O, a (cetera G² in rasura) G, animi egens Stat. edd. complur. 38 mollis r. V. m. . . li rapidus Festus p. 273 M. 42 excitam Lach., uulg. cf. 45, 51, 88, 89. 45 ipsa Lach. uulg. 49 a. ita uoce miseritus maiestas (magestas O) V, corr. Auant. miseritus Schwabe. 51 misera Froehlich. 53 ut caput V. 54 uersus claudicans. ad ima Baehr., ut omne—latibulum nos. 56 dirigere V, corr. Baehr. 60 guminasiis Ellis, gūmasiis O, gyn-nastis G. 62 figura est V. quod habuerim Scal., quid abierim V, quod obierim Stat. 63 enim uir nos. mulier(s) O) V, puber Scal. iuuenis Rossberg.

ego guminasi fui flos, ego eram decus olei :
 mihi ianuae frequentes, mihi limina tepida, 65
 mihi floridis corollis redimita domus erat,
 linquendum ubi esset orto mihi sole cubiculum.
 ego nunc deum ministra et Cybeles famula ferar?
 ego Maenas, ego mei pars, ego uir sterilis ero? 70
 ego uiridis algida Idae nine amicta loca colam?
 ego uitam agam sub altis Phrygiae columinibus,
 ubi cerna siluicultrix, ubi aper memoriuagus?
 iam iam dolet quod egi, iam ianque paenitet.
 roseis ut hic labellis sonus editus abiit,
 geminas deorum ad auris nona nuntia referens, 75
 ibi iuncta iuga resoluens Cybele lenibus
 lactemque pecoris hostem stimulans ita loquitur:
 'agedum' inquit 'age ferox i, fac ut hunc furor
 apitet,
 fac uti furoris ictu reditum in nemora ferat,
 mea libere nimis qui fugere imperia cupit. 80
 age caede terga cauda, tua uerbera patere,
 facere cuncta mugienti fremitu loca retonent,
 rutilam ferox torosa ceruice quate iubam.'
 ait haec minax Cybebe religatque iuga manu.
 ferus ipse sese adhortans rapidum incitat animo, 85
 uadit, fremit, refringit uirgulta pede uago.
 at ubi umida albicantis loca litoris adiit,
 tenerumque uidit Attin prope marmora pelagi,
 facit impetum : ille demens fugit in nemora fera :
 ibi semper omne uitae spatium famula fuit. 90
 dea magna, dea Cybebe, dea domina Dindymei,
 procul a mea tuos sit furor omnis, era, domo :
 alios age incitatos, alios age rabidos.

LXIV

Peliaco quondam prognatae uertice pinus
 dicuntur liquidas Neptunae nasse per undas
 Phasidos ad fluctus et fines Aeeteos,
 cum lecti iuuenes, Arginae robora pubis,
 auratum optantes Colchis auertere pellem
 ausi sunt uada salsa cita decurrere puppi,
 caerula uerrentes abiegnis aequora palmis.
 diua quibus retinens in summis urlibus arces
 ipsa leui fecit uolitantem flamme currum,
 pinea coniungens inflexae texta carinae,
 illa rudem cursu prora imbuat Amphitriten.
 quae simul ac rostro uentosum proscidit aequor,
 tortaque remigio spumis incanduit unda,
 emersere freti candenti e gurgite uoltus
 aequoreae monstrum Nereides admirantes.
 illa (quaque alia?) uiderunt luce marinas
 mortales oculis nudato corpore Nymphas
 nutricum tenus extantes e gurgite cano.
 tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,
 tum Thetis humanos non despexit hymenaeos,
 tum Thetidi pater ipse iugandum Pelea sensit.
 o nimis optato saeculorum tempore nati
 heroes, saluete, deum gens, o bona matrum
 progenies, saluete iterum 23^a
 uos ego saepe meo, uos carmine compellabo,
 teque adeo eximie taedis felicibus aucte,
 Thessaliae columen, Peleu, quoi Iuppiter ipse,
 ipse suos diuom genitor concessit amores. 25

tene Thetis tenuit pulcerrima Nereine?
 tene suam Tethys concessit ducere neptem,
 Oceanusque, mari totum qui amplectitur orbem? 30
 quae simul optatae finito tempore lucas
 aduenere, domum conuentu tota frequentat
 Thessalia, oppletur laetanti regia coetu :
 dona ferunt prae se, declarant gaudia uoltu.
 deseritur Cieros, linquunt Phthiotica tempe 35
 Crannonisque domos ac moenia Larisaea ;
 Pharsalum coeunt, Pharsalia tecta frequentant.
 rura colit nemo, mollescunt colla iuuenis,
 non humilis curuis purgatur uinea astris,
 non falx attenuat frondatorum arboris umbram, 41
 non glaebam prono conuellit uomere taurus,
 squalida desertis rubigo infertur aratris. 42
 ipsius at sedes, quacumque opulenta recessit
 regia, fulgenti splendent auro atque argento.
 candet ebur solis, collucent pocula mensae, 45
 tota domus gaudet regali splendida gaza.
 puluinar uero diuae geniale locatur
 sedibus in mediis, Indo quod dente politum
 tincta tegit roseo conchyli purpura fuco.

Haec uestis praeis hominum uariata figuris 50
 heroum mira uirtutes indicat arte.
 namque fluentis prospectans litore Diae
 Thesea cedentem celeri cum classe tuctur
 indomitos in corde gerens Ariadna furores,
 necdum etiam sese quae uisit uisere credit, 55
 ut pote fallaci quae tunc primum excita somno
 desertam in sola miseram se cernat harena.
 immemor at iuuenis fugiens pellit uada remis,
 inrita uentosae linquens promissa procellae,
 quem procul ex alga maestis Minois ocellis,
 saxa ut effliges bacchantis, prospicit, cheu,
 prospicit et magnis curarum fluctuat undis,
 non flauo retinens subtilem uertice mitram,
 non contacta leui nudatum pectus amictu,
 non tereti strophio lactentis uincta papillas, 65
 omnia quae toto delapsa e corpore passim
 ipsius ante pedes fluctus salis adludebant.
 set neque tum mitrae neque tum fluitantis amictus
 illa uicem curans toto ex te pectore, Theseu,
 toto animo, tota pendebat perdita mente. 70
 a misera, adsiduis quam luctibus externaui
 spinosas Erycina serens in pectore curas
 illa ex tempestate, ferox quo tempore Theseus
 egressus curuis e litoribus Piraei
 attingit iniusti regis Gortynia tecta. 75
 nam perhibent olim crudeli peste coactam
 Androgeoneae poenas exsoluere caedis
 electos iuuenes simul et decus inuictarum
 Cecropiam solitam esse dapem dare Minotauro.
 quis angusta malis cum moenia uexarentur,
 ipse suum Theseus pro caris corpus Athenis
 proicere optauit potius quam talia Cretam
 funera Cecropiae nec funera portarentur,
 atque ita naue leui nitens ac lenibus auris
 magnanimum ad Minoa uenit sedesque superbas.
 hunc simul ac cupido conspexit lumine uirgo 86
 regia, quam suauis expirans castus odores
 lectulus in molli complexu matris alebat,
 quales Eurotae progignunt flumina myrtos
 aurauae distinctos educit uerna colores, 90

LXIII 64 *ginnasti* V, corr. L. Muell. 66 *circulis* V. 68 *nunc* Santenius, *me* V. *Rheo* L. Muell., *deat* Riese. *ferarum* V. 74 *hinc* V, s. c. Froehlich, *sonitus* V, *sonitus citus* Benth. *adit* V. 77 *pectoris* V. 78 i add. Seal. *apitet* add. ed. Cantab. a. 1702. 79 *uti* Laeh., *ut* V; *ut f. actus* Baehr. 82 *face* α, *fac* V. 85 *rabidum* con. Schwabe. *animum* ω. 88 *teneram* Laeh. uulg. 89 *illa* idem. 91 *dindymei* V. *Dindymi* dea domina Seal. 92 *two* V. 93 *rapidus* V. LXIV Interuallum in V. 11 *primum* G, *post eam* O (per compendium scriptum), adser. in u. argine *proram*. in archetypo fuerat *praeceam* compendiose scriptum; similia *poceat* O uu. 145, 153, 194. *prora* nos, *proram* Ellis, *prima* uulg. *Amphitride* Ellis. 13 *toloque* V. 14 *freti* Schrader, *ferti* V. *canenti* ω. 16 *illa atque latque* om. O) V, *illae* (illa nos) *quaque alia?* Munro, *illa atque huius alia* Bergk. *uiderunt* edd., *uideri* V. 23 *gens* Schol. Veron. in Aen. 5, 80 Madv., *genus* V uulg. *matrum* Schol. Veron., *mater* V, *morte* Baehr. 23^a exstat in Schol. Veron., om. in V. uersus finem alii aliter supplunt uelut *saluete bonarum* Peerlkamp, (*iterum*) *que iterumque bonarum* Munro. 28 *Nereine* Haupt, *nectine* V. 31 *que* V, corr. L. Mueller. *optato* V. *finis* O. 35 *Cieros* Meineke, *sicos* V. 37 *Pharsalum* Pontanus, *Pharsalam* V. 40, 41 transp. Ramler. uu. 38-42 edd. alii alio ordine legunt. 55 *que sui tui se credit* V, corr. Voss. 61 *hinc* V. 64 *uolatum* V, corr. Schwabe. 65 cf. Isid. Or. 19, 33 'Cinna ait strophio lactantes cincta papillas.' *luctantes* Muret. 68 *sineque* V. 73 *ex* add. Baehr. f. q. ω, *feroque* et V. *qua robore* Froehlich. 75 *templa* V, *templum* ω.

non prius ex illo flagrantia declinauit
lumina, quam cuncto concepit corpore flammam
funditus atque imis exarsit tota medullis.
heu misere exagitans in miti corde furores,
sancte puer, curis hominum qui gaudia mices, 95
quaeque regis Golgos quaeque Idaliom frondosum,
qualibus incensam iactastis mente puellam
fluctibus in flauo saepe hospite suspirantem !
quantos illa tulit languenti corde timores !
quam tum saepe magis fuluore expalluit auri ! 100
cum saeuom cupiens contra contendere monstrum
aut mortem appeteret Theseus aut praemia laudis.
non ingrata tamen frustra munuscula diuis
promittens tacito suscepit nota labello.
nam uelut in summo quatiens brachia Tauro 105
querum aut conigeram sudanti cortice pinum
indomitus turbo contorquens flamine robur
eruit, (illa procul radicitus exturbata
prona cadit, late casu cuncta obuia frangens),
sic domito saeuom prostrauit corpore Theseus, 110
nequiquam uanis iactantem cornua uentis.
inde pedem sospes pulum cum laude reflexit
errabunda regens tenui uestigia filo,
ne labyrinthis e flexibus egredientem
tecti frustraretur inobseruabilis error. 115
sed quid ego a primo digressus carmine plura
conmemorem, ut linquens genitoris filia uoltum,
ut consanguineae complexum, ut denique matris,
quae misera in gnata deperdita laetabatur,
omnibus his Thesei dulcem praepararit amorem, 120
aut ut uecta rati spumosa ad litora Diae
uenerit, aut ut eam deuinctam lumina somno
liquerit inmemori discedens pectore coniunx ?
saepe illam perhibent ardenti corde furentem
clarisonas imo fudisse e pectore uoces, 125
ac tum praeruptos tristem conscendere montes,
unde aciem in pelagi uastos protenderet aestus,
tum tremuli salis aduersas procurrere in undas
mollia nudatae tollentem tegmina surae,
atque haec extremis maestam dixisse querellis, 130
frigidulos udo singultus ore cientem.

* Sicine me patriis auctam, perfide, ab aris,
perfide, deserto liquisti in litore, Theseu ?
sicine discedens neglecto numine diuom
inmemor, a, deuota domum periuria portas ? 135
nullane res potuit crudelis flectere mentis
consilium ? tibi nulla fuit clementia praesto,
inmitem ut nostri uellet miserescere pectus ?
at non haec quondam blanda promissa dedisti
uoce mihi, non haec miseram sperare iubebas, 140
sed conubia laeta, sed optatos hymenaeos :
quae cuncta aerii discerpunt irrita uenti.
iam iam nulla uiro iuranti femina credat,
nulla uiri speret sermones esse fideles ; 144
quis dum aliquidi cupiens animus praegestit apisci,
nil metuont iurare, nihil promittere parcunt :
sed simul ac cupidae mentis satiata libidost,
dicta nihil meminere, nihil periuria curant.
certe ego te in medio uersantem turbine leti
eripui, et potius germanum amittere creui, 150
quam tibi fallaci supremo in tempore dessem.
pro quo dilaceranda feris dabor alitibusque
praeda, neque iniecta tumulabor mortua terra.
quaenam te genuit sola sub rupe leaena ?

quod mare conceptum spumantibus expuit undis,
quae Syrtis, quae Scylla rapax, quae uasta Cha-
rybdis, 156

taliam qui reddis pro dulci praemia uita ?
si tibi non cordi fuerant conubia nostra,
saeua quod horrebas prisci praecepta parentis, 160
at tamen in uostras potuisti ducere sedes,
quae tibi iucundo famularer serua labore,
candida permulcens liquidis uestigia lymphis
purpureae tuom consternens ueste cubile.
sed quid ego ignaris nequiquam conqueror auris,
externata malo, quae nullis sensibus auctae 165
nec missas audire quae nec reddere uoces ?
ille autem prope iam mediis uersatur in undis ;
nec quisquam adparet uacua mortalis in alga.
sic nimis insultans extremo tempore saeuam
fors etiam nostris inuidit questibus aures. 170
Iuppiter omnipotens, utinam ne tempore primo
Gnosia Ceeropiae tetigissent litora puppes,
indomito nec dira ferens stipendia tauro
perfidus in Creta religasset nauita funem,
nec malus hic celans dulci crudelia forma 175
consilia in nostris requiescet sedibus hospes !
nam quo me referam ? quali spe perditam nitar ?
Sidoniosne petam montes ? a, gurgite lato
discernens ponti truculentum ubi diuidit aequor ?
an patris auxilium sperem ? quoniam ipsa reliqui,
respersum iuuenem fraternae caede secuta ? 181
coniugis an fido consoler memet amore ?
quine fugit lentos incuruans gurgite remos ?
praeterea nullo litus, sola insula, tecto,
nec patet egressus pelagi cingentibus undis : 185
nulla fugae ratio, nulla spes : omnia muta,
omnia sunt deserta, ostentant omnia letum.
non tamen ante mihi languescent lumina morte,
nec prius a fesso secedent corpore sensus,
quam iustam a diuis exoseam prodita multam, 190
caelestumque fidem postrema conprece hora.
quare facta uirum multantes undice poena,
Eumenides, quibus angino redimite capillo
frons expirantis praeporat pectoris iras,
huc huc aduentate, meas audite querellas, 195
quas ego, uae, misera extremis proferre medullis
cogor inops, ardens, amenti caeca furore.
quae quoniam uerae nascuntur pectore ab imo,
uos nolite pati nostrum uanescere luctum,
sed quali solam Theseus me mente reliquit, 200
tali mente, deae, funestet seque suosque.

Has postquam maesto profudit pectore uoces,
supplicium saeuus exposcens anxiam factis,
adnuat inuicto caelestem numine rector,
quo motu tellus atque horrida contremuerunt 205
aequora concussitque micantia sidera mundus.
ipse autem caeca mentem caligine Theseus
consitus obliuio dimisit pectore cuncta,
quae mandata prius constanti mente tenebat,
dulcia nec maesto sustollens signa parenti 210
sospitem Erechtheum se ostendit uisere portum.
namque ferunt olim, classi cum moenia diuinae
linquentem gnatum uentis concredere Aegeus,
taliam complexum iuueni mandata dedisse.
' gnate mihi longe iucundior unice uita, 215
reddite in extrema nuper mihi fine senectae,
gnate, ego quem in dubios cogor dimittere casus, 216

92 pectore ω , uulg. 94 in miti ω , imiti O, imiti G, immiti uulg. 100 quanto V, corr. Faernus. fulgore V, corr. Ritschl. 102 oppeteret G. 104 suscepit Stat., succendit V, suspendit ω . 106 conigeram V. 107 indomitus (D) turben Spengel al. cf. fr. 10. 109 ita nos. lateque cum (cū O) eius V, tum obuia O, omnia G, late quaecumque sibi (q. habet Baehr.) obuia Stat., l. qua est impetus o. Lach., lateque ruineis o. Schwabe. 111 uacuis Baehr. 116 a ω , cū V. 119 leta V, lactabatur Lach., lamentatur Buecheler (-ata est Conington), gnata tabet d., lacta Baehr. 120 portaret V, corr. Stat. 121 rati Passerat., ratis V. 122 uenerit Lach., alii alia legunt uelut molli deuinctam Baehr. deuincta V. 127 in add. ω . pretenderet V, per tenderet Baehr. 132 oris ω , edd. plerique. 138 miserescere ω , mirescere O, mitescere G. 139 blanda O, nobis G. 140 non nec V, corr. ω . misere V, corr. Czwalina. 153 intacta V, inacta uulg. 164 aures V, unde aureis Baehrens al. conquerar V. 168 acta Heins. ut in u. 60. 178 Sidoniosne Baehr., idoneosne V, Idaeosne B. Guarinus, Idomeneusne Lach. 179 ubi om. edd. complur. 184 litus solum, nullo i. t. Scal. 200 qualis sola V. 205 q. m. Heyse, quo tūc V. 211 Erechtheum Voss., ereptum V. 212 castae ω , edd. complur. 213 cum crederet V, corr. Auant. 215 longe Hoeufft, longa V, edd. complur. 217, 216 inter se transp. Baehr.

quandoquidem fortuna mea ac tua feruida uirtus
eripit inuito mihi te, quoi languida nondum
lumina sunt gnati cara saturata figura : 220
non ego te gaudens laetanti pectore mittam,
nec te ferre sinam fortunae signa secundae,
sed primum multas expromam mente querellas,
canitum terra atque infuso puluere foedans,
inde infecta uago suspendam lintea malo, 225
nostros ut luctus nostraeque incendia mentis
carbasus obscurata deest ferrugine Hiberna.
quod tibi si sancti concesserit incola Itoni,
quae nostrum genus ac sedes defendere Erechthei
admit, ut tauri respergas sanguine dextram, 230
tum uero facito ut memori tibi condita corde
haec uigean mandata, nec ulla obliuiter actas,
ut simul ac nostros inuisit lumina collis,
funestam antennae deponant undique uestem,
candidaque intorti sustollant uela rudentes, 235
quam primum cernens ut laeta gaudia mente
agnoscam, cum te reducem actas prospera sistet.
haec mandata prius constanti mente tenentem
Thesca ceu pulsae uentorum flamine nubes
aerium niuei montis liquere cacumen. 240
at pater, ut summa prospectum ex arce petebat,
anxia in adsiduos absumens lumina fletus,
cum primum infecti conspexit lintea ueli,
praecipitem sese scopulorum e uertice iecit,
amissum credens inuiti Thesca fato. 245
sic funesta domus ingressus tecta paterna
morte ferox Thesens qualem Minoidi luctum
obtulerat mente inmemori talem ipse recepit.
quae tum prospectans cedentem maestis carinam
multiplices animo uolebat saucia curas. 250
at parte ex alia florens uolabat Iacchus
cum thiaso Satyrorum et Nysigenis Silenis,
te quaerens, Ariadna, tuoque incensus amore.

quae tum alacres passim lymphata mente furebant,
euhoe bacchantes, euhoe capita inflectentes. 255
harum pars tecta quatibant cuspidi thyrsos,
pars e diuolso iactabant membra iuueneco,
pars sese tortis serpentibus inmegebant,
pars obscura canis celebrabant orgia cistis,
orgia quae frustra cupiunt audire profani, 260
plangebant aliae proceris tympana palmis
aut tereti tenues tinnitus aere ciebant,
multis raucisonos ellabant cornua bombos
barbaraque horribili stridebat tibia cantu.

Talibus amplifice uestis decorata figuris
pulvinar complexa suo uelabat amictu.
quae postquam cuspidi spectando Thessala pubes
expletast, sanctis coepit decedere diuis.
hic, qualis flatu placidum mare matutino
horrificans Zephyrus procliuis incitat undas 270
Aurora exoriente uagi sub limina Solis,
quae tarde primum element flamine pulsae
procedunt leuiterque sonant plangore cachiini,
post uento crescente magis magis inerebescunt
purpureaque procul nantes a luce refulgent, 275
sic tibi uestibulo linquentes regia tecta
ad se quisque uago passim pede discedebant.
quorum post abitum princeps e uertice Pelei
aduenit Chiron portans siluestria dona : 279
nam quoscumque ferunt campi, quos Thessala magnis
montibus ora creat, quos propter fluminis undas
aura aperit flores tepidi fecunda Fauoni,
hos indistinctis plexos tulit ipse corollis,

quo permulsa domus iucundo risit odore.
confestim Penios adest, uiridantia Tenpe, 285
Tenpe, quae siluae eignant super inpendentes,
Haemonisin linquens Doris celebranda choreis,
non uacuos : namque ille tulit radicitus altas
fagos ac recto proceras stipite laurus,
non sine nutanti platano lentaque sorore 290
flammati Phaethontis et aera cupressu.
haec circum sedes late contexta locauit,
uestibulum ut molli uelatum fronde uireret.
post hunc consequitur sollerti corde Prometheus,
extenuata gerens ueteris uestigia poenae, 295
quam quondam Scythica restrictus membra catena
persoluit pendens e uerticibus praeruptis.
inde pater diuom sancta cum coniuge natisque
aduenit, caelo te solum, Phoebe, relinquens
unigenamque simul cultricem montibus Idri : 300
Pelea nam tecum pariter soror aspernatast
nec Thetidis taedas uoluit celebrare iugalis.
qui postquam niueis flexerunt sedibus artus,
large multiplici constructae sunt dape mensae,
cum interea infirmo quantientes corpora motu 305
ueridicos Parcae coeperunt edere cantus.
his corpus tremulum complexens undique uestis
candida purpurea talos incinxerat ora,
at roscae niueo residibant uertice uitae,
aeternumque manus carpebant rite laborem. 310
laeua colum molli lana retinebat amictum,
dextera tum leuiter deducens fila supinis
formabat digitis, tum prono in pollice torquens
libratum tereti uersabat turbine fusum,
atque ita decerpens aequabat semper opus dens, 315
lancaeque aridulis haerebant morsa labellis,
quae prius in leui fuerant extantia filo :
ante pedes autem candentis mollia lanac
uellera uirgati custodibant calathisei.
haec tum clarisona pellentes uellera uoce 320
talia diuino fuderunt carmine fata,
erimine, perfidiae quod post nulla arguet actas.

‘O decus eximium magnis uirtutibus augens,
Emathiae tutamen opis, clarissime nato, 325
accipe, quod laeta tibi pandunt luce sorores,
ueridicum oraculum. sed uos, quae fata secuntur,
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

adueniet tibi iam portans optata maritis
Hesperus, adueniet fausto cum sidere coniunx,
quae tibi flexanimo mentem perfundat amore 330
languidulosque paret tecum coniungere somnos,
leui substernens robusto braccia collo.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

nulla domus tales unquam contexit amores,
nullus amor tali coniunxit foedere amantes, 335
qualis adest Thetidi, qualis concordia Peleo.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

nascetur uobis expers terroris Achilles,
hostibus haud tergo, sed forti pectore notus,
qui persaepe uago uictor certamine cursus 340
flammea praerueret celeris uestigia ceruae.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

non illi quisquam bello se conferet heros,
cum Phrygii Teuero manabunt sanguine campi, 345
Troicaque obsidens longinquo moenia bello
periuri Pelopis uastabit tertius heres.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

LXIV 227 deest Lach., deest V. Ell. 229 freti V, corr. Voss. post 235 uulg. inseritur fragm. 9. 243 inclata V. ante 254 exdidisse aliqui uidentur. quae tum Bergk, qui tum V. qui cum Baehr., nullam laetam esse statuens. 263 multis B. Pisanus, multi V. 270 procliuat, s. supraser. O. procliuat Baehr., procliuat G. uulg. 273 tuncque O. tuncque G. tuncque s. Froehlich, tuncque resonat s. 276 tem G. supraser. al. tibi, ta O. ibi Haupt. auct. do Schrader, aliquot eodd. 287 Haemonisin Hems., Maeson V. Narasin Haupt, alia alii. Doris V. doris Made, uelut Lach. 288 non cateuans V, corr. Guarinus. 296 Scythica Riese, siler V. edd. complur. 298 quaterque V. 300 tunc V. Idri Voss., Iri Ellis, Itri Baehr. 304 sand costructa Baehr. 308 tuos V. 309 at rosso nam V. corr. Guarinus. 320 uellentes Fruterius. 322 arguit Lach. 326 uos quos coni. Schwabe. 330 om. O. 334 unquam tales V. conerit Lach. 344 campu s. tunc O. Phrygiae terrae Stat. alia alii.

illius egregias uirtutes claraque facta
saepe fatebuntur gnatorum in funere matres,
cum incultum cano soluent a uertice crinem
putridaque infirmis uariabunt pectora palmis. 350
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

namque uelut densas praesternens messor aristas
sole sub ardenti flauentia denetitur arua,
Troigenum infesto prosternet corpora ferro. 355
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

testis erit magnis uirtutibus unda Scamandri,
quae passim rapido diffunditur Hellesponto,
cuius iter caesis angustans corporum acruis
alta tepefaciet permixta flumina caede. 360
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

denique testis erit morti quoque reddita praeda,
cum terrae excelso coaceruatum aggere bustum
excipiet niueos percussae uirginis artus.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi. 365

nam simul ac fessis dederit fors copiam Achiuis
urbis Dardaniae Neptunia soluere uincta,
alta Polyxenia madaefient caede sepulera,
quae, uelut ancipiti succumbens uictima ferro,
proiciet truncum submisso poplite corpus. 370
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

quare agite optatos animi coniungite amores.
accipiat coniunx felici foedere diuam,
dedatur cupido iamdudum nupta marito.
currite ducentes subtegmina, currite, fusi. 375

non illam nutrix orienti luce reuisens
hesterno collum poterit circumdare filo, 377
anxia nec mater discordis maesta puellae
secubitu caros mittet sperare nepotes. 380
currite ducentes subtegmina, currite, fusi.

Talia praefantes quondam felicia Pelei
carmina diuino cecinerunt pectore Parcae.
praesentes namque ante domos inuicere castas
heroum et sese mortali ostendere coetu
caelicolae nondum spreta pietate solebant.
saepe pater diuom templo in fulgente, reuisens
annua cum festis uenissent sacra diebus,
conspexit terra centum procumbere tauros.
saepe uagus Liber Parnasi uertice summo
Thyadas effusis euantis crinibus egit. 390

cum Delphi tota certatim ex urbe ruentes
acciperent laeti diuom fumantibus aris.
saepe in letifero belli certamine Mauros
aut rapidi Tritonis era aut Rhamnusia uirgo
armatas hominum praesens hortata cateruas. 395
sed postquam tellus scelerest imbuta nefando,
iustitiamque omnes cupida de mente fugarunt,
perfundere manus fraterno sanguine fratres,
destitit extinctos natus lugere parentes, 400
optauit genitor primaevi funera nati,
liber ut innuptae poteretur flore nouercae,
ignaro mater substernens se inopia nato
inopia non ueritasti diuos scelerare Penates :
omnia fanda nefanda malo permixta furore 405

iustificam nobis mentem auertere deorum.
quare nec tales dignantur uisere coetus,
nec se contingi patiuntur lumine claro.

LXV

Etsi me adsiduo defectum cura dolore
seuocat a doctis, Hortale, uirginibus,
nec potis est dulcis Musarum expromere fetus
mens animi, (tantis fluctuat ipsa malis :
namque mei nuper Lethaeo gurgite fratris
pallidulum manans adluit unda pedem,
Troia Rhoeteo quem subter litore tellus
ereptum nostris obterit ex oculis. 5

*

[adloquar, audiero numquam tua . . loquentem,]
numquam ego te, uita frater amabilior, 10
aspiciam posthac. at certe semper amabo,
semper maesta tua carmina morte canam,
qualia sub densis ramorum concinit umbris
Daulias absumpti fata gemens Itylei) —
sed tamen in tantis maeroribus, Hortale, mitto 15
haec expressa tibi carmina Battidae,
ne tua dicta uagis nequiquam credita uentis
effluxisse meo forte putes animo,
ut missum sponsi furtiuo munere malum
procurrit casto uirginis e gremio, 20
quod miserae oblitae molli sub ueste locatum,
dum aduentu matris prosilit, excutitur :
atque illud prono praeceps agitur decursu,
huic manat tristi conscius ore rubor.

LXVI

Omnia qui magni dispexit lumina mundi,
qui stellarum ortus comperit atque obitus,
flammeus ut rapidi solis nitor obscuratur,
ut cedant certis sidera temporibus,
ut Triuium furtim sub Latina saxa relegans 5
dulcis amor guro deuocet aërio,
idem me ille Conon caelesti in lumine uidit
e Beroniceo uertice caesariem
fulgentem clare, quam cunctis illa deorum
leuia protendens brachia pollicitast, 10
qua rex tempestate nouo auctus hymenaeo
uastatum finis iuerat Assyrios,
dulcia nocturnae portans uestigia rixae,
quam de uirginis gesserat exuuiis.
estne nouis nuptis odio Venus? anne maritum 15
frustrantur falsis gaudia lacrimulis,
ubertim thalami quas intra limina fundunt?
non, ita me diui, uera gemunt, iuerint.
id mea me multis docuit regina querellis
inuidente nouo proelia torua uiro. 20
at tu non orbem luxti deserta cubile,
sed fratris cari flebile discidium!
quam penitus maestas exedit cura medullas!
ut tibi tunc toto pectore sollicitae
sensibus ereptis mens excidit! at te ego certe 25
cognoram a parua uirgine magnanimam.
anne bonum obliuisci facinus, quo regium adeptas
coniugium, quo non fortius ausit alis?

LXIV 350 ita Baehr. c. in ciuium (inciuium ex inciuios factum O) canos s. a. u. V, tum crimen O, crines G. in cinerem canos s. a. u. crines ω, uulg. 353 praesternens Scal., praecernens O, praeterriens G, prosternens ω, praecerpens uulg. cultor G. 363 teres V. 364 percussae V, Ellis. 366 hanc V. 368 madescent V. 378 (= 375)–380 om. O. 383 cecinerunt G, cernere O, cecinerunt c Baehr. 385 heroum et I. B. Sigicellus, Nereus V. post 385 V habet LXVII 21. 387 reuisens V, residens Baehr. 389 terrai (h. e. terrae) coni. Baehr. tauros ω, currus V. 391 Thyadas V, Thyiadas edd. complur. lacunam post h. u. statuit L. Mueller. 395 ramusia O, ranusia G, Amarunsia u., h. e. Diana, Baehr. 402 nuriclae nos, hinc nuptae—nouellae Baehr. 404 penates ω, parentes V. LXV Interuallum in V. 1 confectum G. 2 et 15 Ortale V, uulg. 9 deest in V, habet D cum quibusdam aliis. 12 morte tegam V, corr. ω. LXVI 6 guro = gyro (ω), goero Scal., guiclero V. 7 in lumine Voss., in limine Heins., numine V. 9 cunctis Haupt, multis V. dearum V. 11 nouo mactus Anna Fabri. 15 anne ω, atque V, quod seruat Heyse, falsis (16) in salsis mutato. parentum V, corr. B. Schmidt. 18 iuerint V. 21 at ω, et V, an ω, edd. complur. 22 dissidium G. 23 quam Bentl., cum V. 27 adeptas Lach., adeptos O, adeptus G. 28 quo n. fortius Muret., quod n. fortior V. ausit B. Pisanus, aut sit V.

sed tum maesta uirum mittens quae uerba locuta's!
Iuppiter, ut tristi lumina saepe manu! 30
quis te mutauit tantus deus? an quod amantes
non longe a caro corpore abesse uolunt?
atque ibi me cunctis pro dulci coniuge diuis
non sine taurino sanguine pollicita's,
sei reditum tetulisset. is haut in tempore longo 35
captam Asiam Aegypti finibus addiderat.
quis ego pro factis caelesti reddita coetu
pristina uota nouo munere dissoluo.
inuita, o regina, tuo de uertice cessi,
inuita: adiuro teque uertice caput, 40
digna ferat quod siquis inaniter adiurari:
sed qui se ferro postulet esse parem?
ille quoque euersus mons est, quem maximum in oris
progenies Thiae clara superuehitur,
cum Medi peperere nouum mare, cumque inuentus 46
per medium classi barbara nauit Athon.
quid facient crines, cum ferro talia cedant?
Iuppiter, ut Chalybon omne genus pereat,
et qui principio sub terra quaerere uenas
institit ac ferri stringere duritiem! 50
abiunctae paulo ante comae mea fata sorores
lugebant, cum se Memnonis Aethiopis
unigena impellens nutantibus aera pennis
obtulit Arsinoes Loeridos ales equos,
isque per aetherias me tollens auolat auras 55
et Veneris casto collocat in gremio.
ipsa suum Zephyritis eo famulum legarat,
Graia Canopieis incolat litoribus.
inde Venus, uario ne solum in lumine caeli
ex Ariadneis aurea temporibus 60
fixa corona foret, sed nos quoque fulgeremus
deuotae flauit uerticis exuniae,
uuidulam a fletu cedentem ad templa deum me
sidus in antiquis diua nouum posuit:
uirginis et suum contingens namque Leonis 65
lumina, Callisto iuncta Lyaenae,
uertor inoceanum, tardum dux ante Booten,
qui uix sero alto mergitur Oceano.
sed quamquam me nocte premunt uestigia diuom,
lux autem canae Tethyi restituit, 70
(pace tua fari hic liceat, Rhamnusia uirgo,
namque ego non ullo uera timore tegam,
nec si me infestis discerpent sidera dietis,
condita quia uerei pectoris euoluam):
non his tam laetor rebus, quam me afore semper, 75
afore me a dominae uertice discrucior,
quicquid ego, dum uirgo quondam fuit omnibus explens
unguentis se, una milia multa bibi.
nunc uos optato quom iunxit umine taeda,
non prius unanimis corpora coningibus 80
tradite nudantes reiecta ueste papillas,
quam iucunda mihi munera libet onyx,
uoster onyx, casto colitis quae iura cubili.
sed quae se inpuro dedit adulterio,
illius, a, mala dona leuis bibat irrita puluis: 85
namque ego ab indigneis praemia nulla peto.
sed magis, o nuptae, semper concordia uostras

semper amor sedes incolat adsiduos.
tu uero, regina, tuens cum sidera diuam
placabis festis luminibus Venerem, 90
unguinis expertem ne siris esse tuam me,
sed potius largis adfice muneribus.
sidera cur retinent? iterum coma regia fiam:
proximus Hydrochoi fulgeret Oarion!

LXVII

O dulci iucunda uiro, iucunda parenti,
salue, teque bona Iuppiter auctet ope,
ianua, quam Balbo dicunt seruasse benigne
olim, cum sedes ipse senex tenuit,
quamque ferunt rursus nato seruire maligne, 5
postquam es porrecto facta marita sene.
dic agetum nobis, quare mutata feraris
in dominum ueterem deseruisse fidem.
'non (ita Caecilio placeam, cui tradita nunc sum)
culpa meast, quamquam dicitur esse mea, 10
nec peccatum a me quisquam pote dicere quicquam:
uerum, is nos populi, ianua quippe facit,
qui, quaecumque aliquidi reperit non bene factum,
ad me omnes clamant: 'ianua, culpa tuast.'
non istuc satis est uno te dicere uerbo, 15
sed facere ut quiuis sentiat et uideat.
'qui possum? nemo quaerit nec scire laborat.'
nos uolumus: nobis dicere ne dubita.
'primum igitur, uirgo quod fertur tradita nobis,
falsumst. non illam uir prior attigerat, 20
languidior tenera cui pendens sicula beta
numquam se mediam sustulit ad tunicam:
sed pater illius gnati uiolasse cubile
dicitur et miseram conscelerasse domum,
sive quod inopia mens caeco flagrabat amore, 25
seu quod iners sterili semine natus erat,
et quaerendus es unde foret neruosius illud,
quod posset zonam soluere uirgineam.'
egregium narras mira pietate parentem,
qui ipse sui gnati munxit in gremium. 30
'atqui non solum hoc dicit se cognitum habere
Brixia + chineae supposita speculae,
flauos quam molli percurrit flumine Mella,
Brixia Veronae mater amata meae;
sed de Postumio et Corneli narrat amore, 35
cum quibus illa malum fecit adulterium.'
dixerit hic aliquis: quid? tu istaec, ianua, nosti?
cui numquam domini limine abesse licet,
nec populum auscultare, sed hic suffixa tigillo
tantum operire soles aut aperire domum? 40
'saepe illam audiui furtiua uoce loquentem
solam cum ancillis haec sua flagitia,
nomine dicentem quos diximus, ut pote quae mi
speraret nec linguam esse nec auriculam.
praeterea addebat quendam, nec dicere nolo 45
nomine, ne tollat rubra supercilia.
longus homost, magnas quoque lites intulit olim
falsum mendaci uentre puerperium.'

LXVI 33 me Colotius et Perceius, pro V. 35 sei Schwabe, si uulg., sed V. 43 maxima V, corr. Voss. 44 Thine Voss., phily Gytte V. 45 propepe V, peperere uel supere w. 48 Chalybon Politianus, Chalalybon Lach., celatum G, celerum O. cf. Gall. Fr. 35° Χαλιδών & ἀνδράρας γυναι. 50 ferri strangeri Heyse, ferri frumari (frumari O) V, ferri fingere w, edd. complur. 54 clocridicos V, corr. Benth. alia V. 55 umbras V. 58 Graia Lach., Graia Baehr., gratia V. 59 locus uenatissimus. ha da uen da uario V unde nos unde Venus u., ha da uen da uario Ellis, ha, uen u., Baehr. numine V. 63 uuidulam B. Guarinus, uindulam V, umidulam Ellis. 66 iuxta Licaonia V, corr. Parthenius. 70 aut restitum V, autem w, restituit Lach. 74 qui uer p. euolu V, qui uer uer uer uer Lach.) p. euoluam w, quae uer p. euolu Baehr. 77, 78 explens se unguentis Doering (unguentis se Munro), ceperis unguentis V, Schwabe, Ellis, ceperis unguentis Heins., Baehr., ceperis unguentis Sura (ce) Passeratius. 79 quam Corradinus de Alho, quam V, quas w. 80 prius w, post V; cf. LXIV 11. 83 colitis V, petitis D cum quibusdam aliis. 86 indigietis G, indignatis O unde indigneis nos (indignis uulg.). 91 sanguinis V, corr. Benth. ne Scal., non V. siris Lach. (sueris Scal.), uestris V. 92 effice V. 93 ita Markland. iterant utina(m G) coma r. f. V, s. corruerint utinam Lach. 94 fulgoret Baehr. quod idem est ac fulget. LXVII 5 nato Froelich, nato V, uulg. seruere Riese, seruasse V, uulg. maligne O, maligno G. 6 marite V. 7 age de V. 12 ita nos. uerum istius populi ianua V, u. isti populi i. codd. deteriores plerique. u. est uox populi i. Baehr., u. isto in populo i. Riese, alia alii. quippe facit Munro, qui te facit V, quid faciet? Riese (faciat? Voss.). 20 attigerat w, attigerit V. 21 om. O. cf. LXIV 385. 23 ipsius Muret. 27 is add. Lach. 31 hoc om. G, si dicit aliqui codd., edd. 32 Cheneis supposita speculae Voss., cheneis suppositum specula V. 33 praecurrit Auanti., Mello (melo O) V, Baehr. 34 tuac Scal. 37 qui—nostri? uulg. iste V. 39 hec V. 44 speret V. 46 te V.

LXVIII

Quod mihi fortuna casuque oppressus acerbo
conscriptum hoc lacrimis mittis epistolium,
naufragum ut eiectum spumantibus aequoris undis
subleuem et a mortis limine restituam,
quem neque sancta Venus molli requiescere somno
desertum in lecto caelibe perpetitur, 6
nec ueterum dulci scriptorum carmine Musae
oblectant, cum mens anxia peruigilat,
id gratumst mihi, me quoniam tibi dicis amicum,
muneraque et Musarum hinc petis et Veneris: 10
sed tibi ne mea sint ignota incommoda, Manli,
neu me odisse putes hospitii officium,
accipe, quis merser fortunae fluctibus ipse,
ne amplius a misero dona beata petas.
tempore quo primum uestis mihi tradita purast, 15
iucundum cum aetas florida ner ageret,
multa satis lusi: non est dea nescia nostri,
quae dulcem curis miscet amaritiem:
sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
abstulit. o misero frater adempte mihi, 20
tu mea tu moriens fregisti comoda, frater,
tecum una totast nostra sepulta domus,
omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
quae tuos in uita dulcis alebat amor.
quouis ego interitu tota de mente fugau
haec studia atque omnis delicias animi. 25
quare, quod scribis 'Veronae turpe Catullo
esse, quod hic quisquis de meliore notast
frigida deserto tepefecit membra cubili':
id, Manli, non est turpe, magis miserumst. 30
ignoscas igitur, si, quae mihi luctus ademit,
haec tibi non tribuo munera, cum nequeo.
nam quod scriptorum non magnast copia apud me,
hoc fit, quod Romae uiuimus: illa domus,
illa mihi sedes, illic mea carpitur aetas: 35
huc una ex multis capsula me sequitur.
quod cum ita sit, nolim statuas non satis maligna
id facere aut animo non satis ingenuo,
quod tibi non utriusque petenti copia praestost:
ultro ego deferrem, copia siqua foret. 40

LXVIII*

Non possum reticere, deae, qua me Allius in re
iuuerit aut quantis iuuerit officiis,
nei fugiens saeculis obliuiscensibus aetas
illius hoc caeca nocte tegat studium: 45
sed dicam uobis, nos porro dicite multis 5
milibus et facite haec charta loquatur anus
notescatque magis mortuos atque magis,
ne tenuem texens sublimis aranea telam
50 in deserto Alii nomine opus faciat. 10
nam, mihi quam dederit duplex Amathusia
curam,
scitis, et in quo me torruerit genere,
cum tantum arderem quantum Trinacria rupes
lymphaque in Oetaeis Malia Thermopylis,
55 maesta neque adsiduo tabescere lumina fletu 15
cessarent tristisque imbre madere genae.

qualis in aeri perlucens uertice montis
riuos muscoso proslit e lapide,
qui cum de prona praiceps est ualle uolutus, 20
per medium densi transit iter populi,
dulce uiatori lasso in sudore leuamen,
cum grauis exustos aestus hiuleat agros:
hic, uelut in nigro iactatis turbine nautis
lenius aspirans aura secunda uenit,
65 iam prece Pollucis, iam Castoris implorata, 25
tale fuit nobis Allius auxilium.
is clausum lato patefecit limite campum,
isque domum nobis isque dedit dominam,
ad quam communes exerceremus amores.
70 quo mea se molli candida diua pede 30
intulit et trito fulgentem in limine plantam
innixa arguta constituit solea,
coniugis ut quondam flagrans aduenit amore
Protesilaeam Laudamia domum
75 inceptam frustra, nondum cum sanguine sacro
hostia caelestis pacificasset eros. 36
nil mihi tam ualde placeat, Rhamnusia uirgo,
quod temere inuitis suscipiatur eris.
quam ieiuna pium desideret ara cruorem,
80 doctast amisso Laudamia uiro, 40
coniugis ante coacta noui dimittere collum,
quam ueniens una atque altera rursus hiemps
noctibus in longis audium saturasset amorem,
posset ut abrupto uiuere coniugio,
85 quod seibant Parcae non longo tempore abesse,
si miles muros isset ad Iliacos: 46
nam tum Helenae raptu primores Argiuorum
cooperat ad sese Troia ciere uiros,
Troia, nefas, commune sepulcrum Asiae Euro-
paeque,
90 Troia uirum et uirtutum omnium acerba cinis,
quaene etiam nostro letum miserabile fratri 51
attulit. ei misero frater adempte mihi,
ei misero fratri iucundum lumen ademptum,
tecum una totast nostra sepulta domus,
95 omnia tecum una perierunt gaudia nostra, 55
quae tuos in uita dulcis alebat amor.
quem nunc tam longe non inter nota sepulera
nec prope cognatos conpositum cineres,
sed Troia obscena, Troia infelice sepultum
100 detinet extremo terra aliena solo. 60
ad quam tum properans fertur simul undique
pubes
Graeca penetralis deseruisse focos,
ne Paris abducta gaudis libera moecha
otia pacato degeret in thalamo.
105 quo tibi tum casu, pulcherrima Laudamia, 65
ereptumst uita dulcius atque anima
coniugium: tanto te absorbens uertice amoris
aestus in abruptum detulerat barathrum,
quale ferunt Grai Pheneum prope Cylleneum
110 siccare emulsa pingue palude solum, 70
quod quondam caesis montis fodisse medullis
audit falsiparens Amphitryoniades,
tempore quo certa Stymphalia monstra sagitta
perculit imperio deterioris eri,
115 pluribus ut caeli tereretur ianua diuis, 75
Hebe nec longa uirginitate foret.
sed tuos altus amor barathro fuit altior illo,
qui tamen indomitam ferre iugum docuit:

LXVIII Interuallum in V. 11 mali V, Mani Lach. 16 om. O. 27–29 haec ipsius Manli uerba esse primus docuit Munro. idem cum V Catulle. 28 quouis Lach. (e)st add. Perreius. 29 tepefecit uel tepefactast ω, tepefacit V, tepefaxit Lach., tepefactet Bergk, uulg. 39 praesto Froehlich, posta V, prompta Baehr., parta Schwabe. LXVIII* Hoc carmen cum praecedente coniungunt codd. omnes, edd. aliquot. seiunxit Ramler. 1 quam fallius V, corr. Scal. 3 nei Baehr., nec V. post u. 6 interuallum in G. post u. 9 V habet iocundum cometas florida ut ageret; cf. LXVIII 16. 12 corruerit V, corr. ω. 15 numula G, numula O, corr. ω, pupula Ellis. 20 sensim Haupt. 21 uiatorum O, edd. plerique. lasso ω, basso V, salso Baehr. leuamus V. 25 implorata ω, implorate V, imploratu Lach. 26 allius (in margine l' manlius) O, manlius G. 27 classum G, clussum Schwabe. 28 dominae Froehlich, alii. 42 hyemps O, hyems G. 44 abrupto G, abinupto O, absumpto Baehr. 45 scirant L. Mueller. abesse ω, abisse V, edd. plerique, obisse Baehr. 51 que uelit id V, corr. Heinsius, uae te Scal. frater V. 54–56 (= LXVIII* 22–24) edd. aliquibus suspecti sunt. 58 cineris V. 61 simul add. ω, cuncta Froehlich. 62 Graia L. Muell., forma apud poetas magis usitata. 63 ne G, nec O, nei Baehr. 70 sicari V, corr. Schrader. 72 audet codd., corr. Palmerius. 78 tamen (tū) indomitam Heyse, tunc i. Corrad. de Allio, tuum domitum V. 79 tam O, causa G.

- nam nec tam carum confecto aetate parenti
 120 una caput seri nata nepotis alit, 80
 qui, cum diuitiis uix tandem inuentus auitis,
 nomen testatas intulit in tabulas,
 inopia derisi gentilis gaudia tollens
 suscitāt a cano uolurum capiti:
 125 nec tantum nūco gausasit ulla columbo 85
 compar, quae multo dicitur improbius
 oscula mordenti semper decerpere rostro,
 quam quae praecipue multiuolast mulier.
 sed tu horum magnos uicisti sola furores,
 130 ut semel es flano conciliata uiro. 90
 aut nihil aut paulo quoui *tum* concedere digna
 lux mea se nostrum contulit in gremium,
 quam circumeursans hinc illinc saepe Cupido
 fulgebat crocina candidus in tunica.
 135 quae tamen etsi uno non est contenta Catullo, 95
 rara uerecundae furta feremus eras,
 ne nimium simus stultorum more molesti.
 saepe etiam luno, maxima caelicolum,
 coniungis in culpa flagrantem concoluit iram,
 140 noscens omniuoli plurima furta Iouis. 100
 atque nec diuis homines componit aequomst,
 (ingratum tremuli tolle parentis opus),
 nec tamen illa mihi dextra deducta paterna
 fragrantem Assyrio uenit odore domum,
 145 sed furta dedit mira munuscula nocte, 105
 ipsius ex ipso dempta uiri gremio.
 quare illud satis est, si nobis is datur unis,
 quem lapide illa diem candidiore notat.
 hoc tibi quod potui confectum carmine munus
 150 pro multis, Alii, redditur officii, 110
 ne nostrum scabra tangat rubigine nomen
 haec atque illa dies atque alia atque alia.
 huc addent diui quam plurima, quae Themis
 olim
 antiquis solitast munera ferre pijs:
 155 seitis felices et tu simul et tua uita 115
 et domus, illa in qua lusimus et domina,
 et qui principio nobis terram dedit + aufert,
 a quo sunt primo *mi* omnia nata bona.
 et longe ante omnes mihi quae me carior ipsoet,
 160 lux mea, qua uiua uiuere dulce mihiest. 120

LXIX

- Noli admirari, quare tibi femina nulla,
 Rufe, uelit tenerum supposuisse femur,
 non si illam raras labefactes munere uestis
 aut perluciduli deliciis lapidis.
 laedit te quaedam mala fabula, qua tibi fertur 5
 ualle sub alarum trux habitare caper.
 hunc metuent omnes, neque mirum: nam mala
 ualde
 bestia, nec quicum bella puella cubet.
 quare aut crudelem nasorum interfice pestem
 aut admirari desine cur fugiunt. 10

LXX

- Nulli se dicit mulier mea nubere malle
 quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.

dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti,
 in uento et rapida scribere oportet aqua.

LXXI

- Siquoi iure bono sacer alarum obstitit hircus,
 aut siquem merito tarda podagra secat,
 aemulus iste, toro qui uestro exercet amorem,
 mirificest a te nactus utrumque malum.
 nam quotiens futuit, totiens ulciscitur ambos: 5
 illam adfligit odore, ipse perit podagra.

LXXII

- Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
 Lesbia, nec prae me uelle tenere Iouem.
 dilexi tum te non tantum ut uolgus amicam,
 sed pater ut gnatos diligit et generos.
 nunc te cognoui: quare etsi impensius uror, 5
 multo *mi* tamen es uilior et lenior.
 'qui potis est'? inquis, quia amantem iniuria talis
 cogit amare magis sed bene uelle minus.

LXXIII

- Desine de quoquam quicquam bene uelle mereri
 aut aliquem fieri posse putare pium.
 omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne;
 immo taedet obestque *et* magis atque magis:
 ut mihi, quem nemo grauius nec acerbius urget, 5
 quam modo qui me unum atque unicuique amicum
 habuit.

LXXIV

- Gellius andierat patrum oburgare solere,
 siquis delicias diceret aut faceret.
 hoc ne ipsi accideret, patrum perdepserunt ipsam
 uxorem et patrum reddidit Harpocratem.
 quod uoluit fecit: nam, quamuis inrumet ipsum 5
 nunc patrum, uerbum non faciet patros.

LXXV

- Huc est mens deducta tua, mea Lesbia, culpa,
 atque ita se officio perdidit ipsa suo,
 ut iam nec bene uelle queat tibi, si optima fias,
 nec desistere amare, omnia si facias.

LXXVI

- Siqua recordanti benefacta priora noluptas
 est homini, cum se cogitat esse pium
 nec sanctam uiolasse fidem nec foedere in ullo
 diuom ad fallendos numine abusum homines,
 multa parata manent in longa aetate, Catulle, 5
 ex hoc ingrato gaudia amore tibi.

LXVIII* 88 quamquam V, corr. Voss. 99 cotidiana O, quotidiana G, continet iram Santenius, concoquit i. Lach., contudit i. Hertzberg. 100 facta V, corr. s. 101 atque Schwabe, atque uel at quia s. post h. u. lacunam indicant uulg. 102 opus nos, onus V. 104 flagrantem V, cf. VI 8. 105 mira V, muta Heyse, uulg. 108 diem s, dies V. quem—notat c., dies Baehr. 109 quo Muretus. 110 aliis V. 115 satis V, seitis Baehr. 116 illa nos addidimus, supplementa uersus alia alii cogitare uelut ipsi Pantagathus, in qua nos o, edd. plerique. post business non interpungunt edd. plerique. 117 te tradidit Seal., alii. aufert corruptum. Anser Heyse, al. After Munro. 118 mi add. Haupt. LXIX Interuallum in V. 3 non si illam raras Auant., nos illa mare V, carae Ellis, Coae Baehr. 8 cui cum V. 10 cum Froehlich. LXXI 1 Si quoi o, Si qua V, Munro. iure Palladius, Ferro Parthenus, uiro V. sacerdotum O, sacerum G, sacer alarum o, sacer, o Rufe, Munro. 2 si qua Munro. secit O, secum G. 3 toro q. uestro nos, torus q. uestrum V, tuo q. lecto Baehr. 4 ate V, apte Schoell, mirificest fato G. Herm. LXXII Interuallum in V. 6 multo ita me nec V. 7 quia Stat., quam V, quid o. LXXIII 4 ita nos, immo etiam taedet obestque magisque magis V, post Auant. multi edd., puncto post benigne sublato, magisque delent, delati locum suis commentis explent uelut prodest immo etiam et q. s. Guetius uulg., iam inuit Munro. LXXIV 1 flere V. LXXV duce Seal. multi cum LXXVII coniungunt, in u. 1 Nunc—diducta legentes. 3 que tot V, corr. Lach. LXXVI 5 manent in G, manitū in O, manent in o, manent cum Baehr.

nam quaecumque homines bene cuiquam aut dicere
possunt
aut facere, haec a te dictaque factaque sunt;
omniaque ingratae perierunt credita menti.
quare cur tu te iam amplius exerceas? 10
quin tu animum offirmas atque istinc teque reducis
et dis inuitis desinis esse miser.
'difficilest longum subito deponere amorem.'
difficilest, uerum hoc qua lubet efficias.
una salus haec est, hoc est tibi peruincendum: 15
hoc facias, siue id non pote siue pote.
o di, si uestrumst misereri, aut si quibus umquam
extremam iam ipsa in morte tulistis opem,
me miserum aspiciate et, si uitam puriter egi,
eripite hanc pestem pernicioemque mihi. 20
heu, mihi surrepens imos ut torpor in artus
expulit ex omni pectore laetitia.
non iam illud quaero, contra me ut diligat illa,
aut, quod non potis est, esse pudica uelit:
ipse ualere opto et taetrum hunc deponere morbum.
o di, reddite mi hoc pro pietate mea. 26

LXXVII

Rufe mihi frustra ac nequiquam credite amice,
(frustra? immo magno cum pretio atque malo),
sicine subrepsi mi, atque intestina perurens
ei misero eripuisti omnia nostra bona?
eripuisti, eheu nostrae crudele uenenum 5
uitae, eheu nostrae pestis amicitiae.

LXXVIII

Gallus habet fratres, quorumst lepidissima coniunx
alterius, lepidus filius alterius.
Gallus homost bellus: nam dulces iungit amores,
cum puero ut bello bella puella cubet.
Gallus homost stultus nec se uidet esse maritum, 5
qui patruos patruum monstret adulterium.

LXXVIII*

Sed nunc id doleo, quod purae pura puellae
sauia conminxit spurca salua tua.
uerum id non inipune feres: nam te omnia saecula
10 noscent, et qui sis fama loquetur anus. 4

LXXIX

Lesbius est pulcer: quid ni? quem Lesbia malit
quam te cum tota gente, Catulle, tua.
sed tamen hic pulcer uendat cum gente Catullum,
si tria notorum sauia reppererit.

LXXX

Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella
hiberna fiant candidiora niue,
mane domo cum exis et cum te octaua quiete
e molli longo suscitatur hora die?
nescio quid certest: an uere fama susurrat 5
grandia te medii tenta uorare uiri?
sic certest: clamant Victoris rupta miselli
ilia, et emulso labra notata sero.

LXXXI

Nemone in tanto potuit populo esse, Iuuenti,
bellus homo, quem tu diligere inciperes,
praeterquam iste tuos moribunda ab sede Pisauri
hospes inaurata pallidior statua,
qui tibi nunc cordist, quem tu praeponere nobis 5
audes, et nescis quod facinus facias.

LXXXII

Quinti, si tibi uis oculos debere Catullum
aut aliud siquid carius est oculis,
eripere ei noli, multo quod carius illi
est oculis seu quid carius est oculis.

LXXXIII

Lesbia mi praesente uiro mala plurima dicit:
haec illi fatuo maxima laetitiast.
mule, nihil sentis. si nostri oblita taceret,
sana esset: nunc quod gannit et obloquitur,
non solum meminit, sed, quae multo acrior est res, 6
iratast; hoc est, uritur et loquitur.

LXXXIV

Chommoda dicebat, si quando commoda uellet
dicere, et insidias Arrius hinsidias,
et tum mirifice sperabat se esse locutum,
cum quantum poterat dixerat hinsidias.
credo, sic mater, sic liber auunculus eius, 5
sic maternus auos dixerat atque auia.
hoc misso in Syriam requierant omnibus aures:
audibant eadem haec leniter et leuiter,
nec sibi postilla metuebant talia uerba,
cum subito adfertur nuntius horribilis, 10
Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
iam non Ionios esse, sed Hionios.

LXXXV

Odi et amo. quare id faciam, fortasse requiris.
nescio, sed fieri sentio et excrucior.

LXXXVI

Quintia formosast multis; mihi candida, longa,
rectast. haec ego sic singula confiteor,
totum illud formosa nego: nam nulla uenustas,
nulla in tam magnost corpore mica salis.
Lesbia formosast, quae cum pulcherrima totast, 5
tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

LXXXVII

Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
uere, quantum a me Lesbia amata mea's.
nulla fides ullo fuit unquam foedere tanta,
quanta in amore tuo ex parte reperta meast.

LXXXVI 9 omniaque V, L. Muell. 10 tu add. Schoell, cur te te Baehr., iam te cur w, edd. complures. 11 animum Stat., animo V. instincte(o G)que V. 12 des V. 18 extremo i. ipsam m. V. 21 seu V, quae Lach. alii. corpore V. 23 me ut me V. 26 dei V. LXXXVII Interuallum in V. 1 amice O, amico G, utrumque nactum fautores. 5 et 6 cheu Baehr., he heu G, heu O. 6 pectus V. LXXXVIII* a Scaligero aliisque cum carmine LXXXVII coniunctum. 4 famuloque tanus V, corr. Calpurnius. LXXXIX 4 natorum G. LXXX Interuallum in V. 8 ille te emulso V, corr. P. Valerianus et G. Faernus, ilia, ab e. Baehr. barba Housman. LXXXI 3 a w. LXXXIII 6 coquitur Lipsius edd. plerique, queritur A. Palmer. LXXXIV 1 Commoda, et 4 insidias, 12 ionios V; sed in 2 insidias he. 3, 4 post 10 habet V. 5 Liber w, Cimber Heinsius. 8 audiebant V. LXXXVII 2 mea es Scal., mea est V.

LXXXVIII

Quid facit is, Gelli, qui cum matre atque sorore
prurit et abiectis perugilat tunicis?
quid facit is, patruom qui non sinit esse maritum?
ecquid scis quantum suscipiat sceleris?
auscipit, o Gelli, quantum non ultima Tethys 5
nec genitor Nympharum abluat Oceanus:
nam nihil est quicquam sceleris quo prodeat ultra,
non si demisso se ipse uoret capite.

LXXXIX

Gellius est tenuis: quid ni? quoi tam bona mater
tamque valens uiuat tamque uenusta soror
tamque bonus patruos tamque omnia plena puellis
cognatis, quare is desinat esse macer?
qui ut nihil attingat, nisi quod fas tangere non est,
quantumuis quare sit macer inuenies. 6

XC

Nascatur magus ex Gelli matrisque nefando
coniugio et discat Persicum aruspicium:
nam magus ex matre et gnato gignatur oportet,
si uerast Persarum impia religio,
gratus ut accepto ueneretur carmine diuos 5
omentum in flamma pingue liquefaciens.

XCI

Non ideo, Gelli, sperabam te mihi fidum
in misero hoc nostro, hoc perduto amore fore,
quod te non nossem bene constantemue putarem
aut posse a turpi mentem inhibere probro,
sed quod nec matrem nec germanam esse uidebam 5
hanc tibi, quouis me magnus edebat amor.
et quamuis tecum multo coniungerer usu,
non satis id causae credideram esse tibi.
tu satis id duxti: tantum tibi gaudium in omni
culpast, in quacumque est aliquid sceleris. 10

XCII

Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam
de me: Lesbia me dispeream nisi amat.
quo signo? quia sunt totidem mea: deprecor illam
adsidue, uerum dispeream nisi amo.

XCIII

Nil nimium studeo, Caesar, tibi uelle placere,
nec scire utrum sis albus an ater homo.

XCIV

Mentula moechatur. moechatur mentula? certe
hoc est quod dicunt, ipsa olera olla legit.

XCV

Zmyrna mei Cinnae nonam post denique messem
quam coeptast nonamque edita post hiememst,
milia cum interea quingenta + Hortensius uno

Zmyrna cauas Satrachi penitus mittetur ad undas, 5
Zmyrnam cana diu saecula peruoluent.
at Volusi annales Paduam morientur ad ipsam
et laxis scombris saepe dabunt tunicas.
parua mei mihi sint cordi monumenta *sodalis*,
at populus tumido gaudeat Antimacho. 10

XCVI

Si quicquam muteis gratum acceptumue sepulcris
accidere a nostro, Calue, dolore potest,
quom desiderio ueteres renouamus amores
atque olim amissas flemus amicitias,
certe non tanto mors immatura dolorist 5
Quintiliae, quantum gaudet amore tuo.

XCVII

Non (ita me di ament) quicquam referre putauit,
utrumne os an culum olfacerem Aemilio.
nilo mundius hoc, niloque immundius illud,
uerum etiam culus mundior et melior:
nam sine dentibus est: os dentis sesquipederalis, 5
gingiuas uero ploxeni habet ueteris,
praeterea rictum qualem diffissus in aestu
meientis mulae cunnus habere solet.
hic futuit multas et se facit esse uenustum,
et non pistrino traditur atque asino? 10
quem siqua attingit, non illam posse putemus
aegroti culum lingere carnificis?

XCVIII

In te, si in quemquam, dici pote, putide Victi,
id quod uerbosis dicitur et fatuis,
ista cum lingua, si usus ueniat tibi, possis
culos et crepidas lingere carpatinas.
si nos omnino uis omnes perdere, Victi, 5
hiscas: omnino quod cupis efficies.

XCIX

Surripui tibi, dum ludias, mellite Iuuenti,
saviolum dulci dulcissimam ambrosiam.
uerum id non inpune tuli: namque amplius horam
suffluxum in summa me memini esse cruce,
dum tibi me purgo nec possum fletibus ullis 5
tantillum nostrae demere saeuitiae.
nam simul id factumst, multis diluta labella
guttis abstersisti omnibus artibus,
ne quicquam nostro contractum ex ore maneret,
tamquam connictae spurca salua lupae. 10

LXXXIX Interuallum in V. XC 5 *gratus* L. Muell., *gnatus* V. XCI 3 *non nossem* Auunt., *cognossem* V, edd. complur. 4 a u, aut V, ab Baehr. 5 *neque quod* V, corr. w. XCII 2 *amat* O, Gellius (VII 16, 2), *amo* G. 3, 4 *desunt* in G, habent O et Gellius. q. *sunt* O, *qua sin* (siue *quas*) in Gell. edd. uerum Gell., uero O. XCIII 2 *nec si ore* *utrum si saluus an alter* h. V, correctum ex Quintiliano XI 1, 38 'negat se magni fuisse aliquis poetarum utrum Caesar ater an albus homo sit.' XCIV 1 *post mentula* interrogationis signum nos posuimus. *certe* cum u. 1 ab edd. compluribus coniungitur. XCV 2 *est* add. Riese. 3 *Hortensius* in Housman, *Hortensius* in iam Munro, *Ho(O) Hortensius* V. 4 *amissum uersum* alii aliter supplerunt: *uersicolorum anno patibis emouit* Munro, *uersicolorum anno quolibet cluderit* Froehlich, *Hortensius uno* (4) *miratur Volusi carmina facta die* Peiper. 9 *sodalis* add. Aldina ed. (1502), *Philetus* Bergk., *Phalacer* Munro. XCVI 1 *mutris* Schwabe, *mutris et* V. 3 *quom* Guarinus, *quo* G. L. Mueller alii, *que* O, *qua* (— *qui*) Baehr. et in u. 4 *et qui*. 4 *amissas* w, *scissas* Schwab., *discissas* olim Baehr. *Oreo mersas* Haupt. 5 *dolor est* V, *dolorist* Haupt. XCVII 2 *utrumne* Auunt. 3 *ita O, nobisque* G.; *mundior* h. Baehr., *immundior* ille Lach. 5 *os* Froehlich, *huc* V, *sine d. hic: dentes* os Rosshach. 6 *placento* G., *ploxeno* O; cf. Quint. I 5, 8. XCVIII 1 et 5 *Victi* V fortasse corruptum. XCIX 8 *abstersisti* Auunt., *abstersti* (O, *abstersti* G) V, *abstersti guttis* Ald. ed. 1502 edd. complur. 9 *nei* Baehr., *nec* V.

praeterea infesto miserum me tradere Amori
non cessasti omnique excruciare modo,
ut mi ex ambrosia mutatum iam foret illud
saniolum tristi tristius helleboro.
quam quoniam poenam misero proponis amoris, 15
numquam iam posthac basia surripiam.

C

Caelius Aufilenum et Quintius Aufilenam
flos Veronensum depereunt iuuenum,
hic fratrem, ille sororem. hoc est, quod dicitur, illud
fraternum uere dulce sodalitium.
quoi faueam potius? Caeli, tibi: nam tua nobis 5
perspecta egregiest unica amicitia,
cum uesana meas torreret flamma medullas.
sis felix, Caeli, sis in amore potens.

CI

Multas per gentes et multa per aequora uectus
aduenio has miseras, frater, ad inferias,
ut te postremo donarem munere mortis
et mutam nequiquam adloquerer cinerem,
quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum, 5
heu miser indigne frater adempte mihi.

*

nunc tamen interea haec prisco quae more parentum
tradita sunt tristes munera ad inferias,
accipe fraterno multum manantia fletu,
atque in perpetuum, frater, aue atque uale. 10

CII

Si quoi quid tacito commissumst fido et amico,
quoui sit penitus nota fides animi,
meque esse inuenies illorum iure sacratum,
Corneli, et factum me esse putum Harpocratem.

CIII

Aut, sodes, mihi redde decem sestertia, Silo,
deinde esto quamuis saeuos et indomitus;
aut, si te nummi delectant, desine quaeso
leno esse atque idem saeuos et indomitus.

CIV

Credis me potuisse meae maledicere uitae,
ambobus mihi quae calor est oculis?
non potui, nec si possem tam perditae amarem:
sed tu cum Tappone omnia monstra facis.

CV

Mentula conatur Pipleum scandere montem:
Musae furcillis praecipitem eiciunt.

CVI

Cum puero bello praeconem qui uidet esse,
quid credat, nisi se uendere discupere?

CVII

Si quoi quid cupido optantique optigit umquam
insperanti, hoc est gratum animo proprie.
quare hoc est gratum nobis quoque, carior auro,
quod te restituis, Lesbia, mi cupido,
restituis cupido atque insperanti, ipsa refers te 5
nobis: o lucem candidiore nota!
quis me uno uiuit felicior, aut magis hac rem
optandam in uita dicere quis poterit?

CVIII

Si, Comini, populi arbitrio tua cana senectus
spurcata inpuris moribus inteeat,
non equidem dubito quin primum inimica bonorum
lingua execta auido sit data uolturio,
effossos oculos uoret atro gutture coruos, 5
intestina canes, cetera membra lupi.

CIX

Iucundum, mea uita, mihi proponis amorem
hunc nostrum inter nos perpetuumque fore.
di magni, facite ut uere promittere possit,
atque id sincere dicat et ex animo,
ut liceat nobis tota perducere uita 5
aeternum hoc sanctae foedus amicitiae.

CX

Aufilena, bonae semper laudantur amicae:
accipiunt pretium quae facere instituunt.
tu, quod promisti mihi quod mentire, inimica's:
quod nec das et fers, turpe facis facinus.
aut facere ingenuae est aut non promissae pudicae, 5
Aufilena, fuit: sed data corripere
fraudando officium est plus quam meretricis auarae,
quae sese toto corpore prostituit.

CXI

Aufilena, uiro contentam uiuere solo,
nuptarumst laus e laudibus eximiiis:
sed quouiis quamuis potius succumbere par est,
quam matrem fratres ex patruo parere.

CXII

Multus homo es, Naso, neque tecum multus homost
qui
descendit: Naso, multus es et pathicus.

CXIX 15 amoris nos, amoris V. **C 6** perspecta ω, perfecta V. egregiest Baehr. est igitur (per compend. scriptum) est O, ē exigitur est G, per facta exhibita est Lach., perspecta est igni tum A. Palmer. **CII 1** quoi quid Maehly, quid quoi Baehr., quicquam V. tacito V, uulg., tacite Ald. ed. 1502, taciti Stat. et nos, ab V, ut Baehr. antiquo V. 4 puta V, corr. Schwabe. **CVII 1** quoi quid Ribbeck, quid quid O, quicquid G. 3 nobis quoque V, nobisque hoc Stat., nobis, hoc Froehlich, nobisque est Haupt. carior Walker, carius V uulg. 5, 6 sic distinxit Klotz, ante eum insperanti cum nobis coniunxerant; alii post te plene distinguunt. 7, 8 ita nos. hac ē O, me est G, optandus uita dicere quis poterit V, m. hac res | optandas u. Lach., m. hanc | optandam u. dicere Ribbeck, alia alii. **CVIII 1** Sic homini populari arbitrio V, corr. Guarini. et Stat. **CIX 5** producere ω. 6 sunt qui alternum uelint. **CX 3** promisti ω, promisi V, Munro delet altero quod. mentire nos, mentita V, uulg. 4 et Guarinus, nec V. fers, turpe Auant., saepe V. 7 efficit V, officium Marcellius, officio Riese. est nos hic addidimus, in fine uersus Calpurnius, edd. plerique. 8 tota V, totam ω. **CXI 2** nuptarum est l. e l. eximiiis Stat., n. l. est (ē O) l. ex. V, n. l. est l. ex nimis Baehr. 3 pars V. 4 parere add. ω, efficere (uel concipere) ex p. alii. **CXII 1** es ω, est V. homo V. est qui add. ω, Scal.

CXIII

Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant
Mucillam: facto consule nunc iterum
manserunt duo, sed creuerunt milia in unum
singula. fecundum semen adulterio.

CXIV

Firmano saltu non falso Mentula diues
fertur, qui tot res in se habet egregias,
aucupium, omne genus piscis, prata, arua ferasque.
nequiquam: fructus sumptibus exuperat.
quare concedo sit diues, dum omnia desint. 5
saltus laudemus commoda, dum ipse egeat.

CXV

Mentula habet noster triginta iugera prati,
quadraginta arui: cetera sunt maria.
cur non diuitiis Croesum superare potis sit
uno qui in saltu tot bona possideat,
prata, arua, ingentis siluas saltusque paludesque 5
usque ad Hyperboreos et mare ad Oceanum?
omnia magna haec sunt; tamen ipsest maximus, alter
non homo sed uero mentula magna minax.

CXVI

Saepe tibi studiose animo uenante requirens
carmina uti possem mittere Battiaedae,
qui te lenirem nobis, neu conarere
tela infesta mihi mittere in usque caput,
hunc uideo mihi nunc frustra sumptum esse laborem,
Gelli, nec nostras hic ualuisse preces. 6
contra nos tela ista tua euitamus amictu:
at fixus nostris tu dabi' supplicium.

FRAGMENTA

1. Porph. ad Hor. Carm. I, 16, 24. *Iambici autem
uersus aptissimi habentur ad maledicendum. . . .
denique et Catullus cum maledicta monaretur sic ait:*
at non effugies meos iambos.

CXIII 2 *Mucillam* Pleitner, *Meciliā* (G, a O) V. **CXIV 1** *Firmano saltu* Auantius, *Firmanus saluis* V, *Firmanus saltus* edd. complures. **3** *aucupii* V, *aucupium* uel *aucupia* w. uersus ab edd. uarie distinctus. **6** ita nos. *saltem* O edd., *saltem* G. *dum modo ipse egeat* V, *d. domo t. e.* Lach., *d. modo eo t. e.* L. Muell., *d. modo te ipso e.* Baehr. *egreus* ii quibus *Mentula* (u. l.) uocatiuus esse uidetur. **CXV 1** *noster* nos, *instar* V, *noster* Auant. *uicta* Seal., *Caesar* coni. Schwabe. **4** *tot bona* Auantius, *tot moda* V. **7** *ipse si* V, corr. Froehlich, *ipse es* Lach. *naucenus*, *alter non homo* nos; *alter etiam* Schwabe coni. sed cum praecedentibus coniungit, m. horum Baehr., *altor* V, *ultrō* w uulg. **8** *uere* Parthenius. **CXVI 1** *studioso* V, corr. Guarin. **4** *tela infesta mitteremusque caput* V, *tela infesta* (Muretus) *mihi* (Baehr.) *mittere in usque caput* Muretus uulg., *telis infestum* m. i. u. e. w, Schwabe. **6** *huc* w, *hinc* V, *huc* Muretus. **7** *euitabimus amicta* V, corr. w. **8** *dabis* V.

FRAGMENTA **2** *silua* add. Scaliger, om. codd. *legi Priapi* Buecheler. huius fragmenti u. l. citant etiam Atil. Fortun. p. 292, 14, Mar. Victorin. p. 119, 6, 151, 8 alibi, Censorin p. 615, 11. qu. 3, 4 citat Mar. Victorin. p. 151, 22. **3** *mero* L. Mueller, *meo* codd. **4** hoc fragmentum attulit Ellis, ita tamen ut uncis et ipse includeret. **9** *Cinna* uidetur esse; cf. Isidor. Orig. 19, 2, 10 'Cinna: lucida confulgent altis carchesia mali'. Schol. Lucani 5, 418 (Wb.) 'Cinna: lucida cum fulgent summi c. m.' post L. XIV 237 inseruit L. Mueller. **10** sunt qui ad *Tibullum* I 5, 3, respexisse Seruium putent; sed ibi *turben* masculinum est. conf. adnotata ad L. XIV 107.

2. Terentianus Maurus 2754.

*Et ferme modus hic datur a plerisque Priapo
inter quos cecinit quoque carmen tale Catullus.
hunc lucum tibi dedico consecroque Priape,
qua domus tua Lampsacis quaque silua Priape.
nam te praecipue in suis urbibus colit ora
Hellespontia ceteris ostreosior oris.
et similes plures sic conscripsisse Catullum
scimus.*

3. Nonius p. 134: *ligurrire degustare unde Catullus* (Catullus codd.) *Priapo*:

- - - de mero ligurrire libidost.

4. [Vibii Sequestri (p. 12, 9, Bursian) codex unus (Mus. Brit. 16986) post *sopitur* haec habet *lucus comi Catullus*:

et Lario imminens Comum.]

5. Seruius ad Verg. Georg. II, 95 *quo te carmine dicam, Rhætica*. 'hanc autem Cato praecipue laudat in libris quos scripsit ad filium; contra Catullus cum uiduatur et dicit nulli rei esse aptum miraturque cur eam laudauerit Cato.'6. Plin. Nat. Hist. XXVIII, 19. *Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos proximeque Vergili incantamentorum amatoria imitatio.*

7. Ouid. Trist. II, 427.

*sic sua lasciuo cantatast saepe Catullo
femina, cui falsum Lesbica nomen erat,
nec contentas ea multas uoluerat amores,
in quibus ipse suum fessus adulteriumst.*

8. Seruius ad Verg. Aen. III, 409. *Hinc etiam Catullus canere dicit.*9. [Nonius 546. *Carchesia . . . Catullus Veronensis*:

lucida qua splendet carchesia mali.]

10. Seruius ad Verg. Aen. VII, 378. *Catullus hoc 'turben' dicit ut hoc 'carmen.'*

P. VERGILI MARONIS

BVCOLICON LIBER

ECLOGA I [TITYRVS]

MELIBOEVS TITYRVS

M.

TITYRE, tu patulae recubans sub tegmine fagi

siluestrem tenui Musam meditaris auena ;
nos patriae fines et dulcia linquimus arua :
nos patriam fugimus ; tu, Tityre, lentus in umbra
formonsam resonare doces Amaryllida siluas. 5

T. O Meliboe, deus nobis haec otia fecit.
namque erit ille mihi semper deus ; illius aram
saepe tener nostris ab oculibus imbuet agnus.
ille meas errare boues, ut cernis, et ipsum
ludere, quae uellem, calamo permisit agresti. 10

M. Non equidem inuideo ; miror magis : undique
totis

usque adeo turbatur agris. en, ipse capellas
protenus aeger ago ; hanc etiam uix, Tityre, duco.
hic inter densas corylos modo namque gemellos,
spem gregis, a, silice in nuda conixa reliquit. 15
saepe malum hoc nobis, si mens non laeua fuisset,
de caelo tactas memini praedicere quercus.
set tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

T. Vrbem quam dicunt Romam, Meliboe, putauit
stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
pastores ouium teneros depellere fetus. 21

sic canibus catulos similis, sic matribus haedos
noram, sic paruis componere magna solebam.
uerum haec tantum alias inter caput extulit urbes,
quantum lenta solent inter uiburna cupressi. 25

M. Et quae tanta fuit Romam tibi causa uidendi ?

T. Libertas, quae sera, tamen respexit inertem,
candidior postquam tendenti barba cadebat ;
respexit tamen et longo post tempore uenit,
postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. 30
namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
nec spes libertatis erat nec cura peculi.
quamuis multa meis exiret uictima saeptis,
pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,
non umquam grauis aere domum mihi dextra re-
dibat. 35

M. Mirabar quid maesta deos, Amarylli, uocares,
cui pendere sua patereris in arbore poma :
Tityrus hinc aberat. ipsae te, Tityre, pinus,
ipsi te fontes, ipsa haec arbusta uocabant.

T. Quid facerem ? neque seruitio me exire licebat,
nec tam praesentis alibi cognoscere diuos. 41
hic illum uidi iuuenem, Meliboe, quodannis
bis senos cui nostra dies altaria fumant.
hic mihi responsum primus dedit ille petenti :
pascite, ut ante, boues, pueri, summittite tauros. 45

M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt,
et tibi magna satis, quamuis lapis omnia nudus
limosoque palus obducat pascua iunco.
non insueta grauis temptabunt pabula fetas,
nec mala uicini pecoris contagia laedent. 50

fortunate senex, hic inter flumina nota
et fontis sacros, frigus captabis opacum.
hinc tibi, quae semper, uicino ab limite saepes
Hyblaeis apibus florem depasta salicti,
saepe leui somnum suadebit inire susurro ; 55
hinc alta sub rupe canet frondator ad auras ;
nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
nec gemere aerea cessabit turtur ab ulmo.

T. Ante leues ergo pascentur in aethere cerui,
et freta destituent nudos in litore pisces, 60
ante pererratis amborum finibus exul
aut Ararim Parthus libet aut Germania Tigrim,
quam nostro illius labatur pectore uoltus.

M. At nos hinc alii sitientis ibinus Afros,
pars Scythiam et rapidum cretae uenimus Oaxen,
et penitus toto diuisos orbe Britannos. 65

en, unquam patrios longo post tempore finis,
pauperis et tuguri congestum caespitem culmen,
post aliquot, mea regna uidens, mirabor aristas ?
impius haec tam culta noualia miles habebit ? 70

barbarus has segetes ? en, quo discordia ciuis
produxit miseros ! his nos consequimur agros !
inserere nunc, Meliboe, puros, pone ordine uites.
ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.

non ego uos posthac, uiridi proiectus in antro, 75
dumosa pendere procul de rupe uidebo ;
carmina nulla canam ; non me pascente, capellae,
florentem cytisum et salices carpetis amaras.

T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere
noctem

fronde super uiridi ; sunt nobis mitia poma 80
castaneae molles et pressi copia lactis ;
et iam summa procul uillarum culmina fumant,
maioresque cadunt altis de montibus umbrae.

ECLOGA II [ALEXIS]

Formonsum pastor Corydon ardebat Alexim,
delicias domini, nec quid speraret habebat.
tantum inter densas, umbrosa caecumina, fagos
adsidue ueniebat. ibi haec incondita solus
montibus et siluis studio iactabat inani :

‘ O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas ?
nil nostri miserere ? mori me denique coges.
nunc etiam pecudes umbras et frigora captant ;
nunc uiridis etiam occultant spineta lacertos, 10
Thestylis et rapido fessis messoribus aestu

* Vergili Bucolica ad rationem arithmetica diuisa esse nec Ribbeckius nec Kolsterus mihi persuasit. I Vulgatum titulum *Tityrus*, qui idoneo teste caret, uncis inclusi. 12 *turbatur* P R, agnoscit Seruius. *turbatur* confirmant Quintilianus 1. 4. 28 et Consentius p. 372. 13 *protinus* R. 42 *quotannis* R. 59 *pascuntur* P. 62 *Ararem* P. 63 *labantur* P². 65 *Cretae* an *cretae* scribendum esset iam Seruii aetate dubitabatur. *rapidum certe uenimus ad Oxum* coni. Schaper. 74 *quondam felix* P. II Titulum habent P R *Poeta Corydon*. uulgatum *Alexis* uncis inclusi. 1 *Alexin* R. 7 *cogis* P. 9 *lacertas* P.

alia serpullumque herbas contundit olentis.
 at mecum raucis, tua dum uestigia lustris,
 sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
 nonne fuit satius tristis Amaryllidis iras
 atque superba pati fastidia? nonne Menalcan, 15
 quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses?
 o formosae puer, nimium ne crede colori.
 alba lignustra cadunt, uaccinia nigra leguntur.
 despectus tibi sum, nec qui sim quaeris, Alexi,
 quam diues pecoris, niuei quam lactis abundans; 20
 mille meae Siculis errant in montibus agnae;
 lac mihi non aestate nouum, non frigore deficit.
 canto quae solitus, si quando armenta uocabat,
 Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
 nec sum adeo informis: nuper me in litore uidi, 25
 cum placidum uentis staret mare; non ego Daphnin
 iudice te metuam, si numquam fallit imago.
 o tantum libeat mecum tibi sordida rura
 atque humilis habitare casus et figere cernos
 haedorumque gregem uiridi compellere hibisco! 30
 mecum una in siluis imitabere Pana canendo.
 Pan primus calamos cera coniungere pluris
 instituit; Pan curat ouis oniumque magistros.
 nec te paeniteat calamo truisse labellum:
 haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
 est mihi disparibus septem compacta cicutis 36
 fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim,
 et dixit moriens: 'te nunc habet ista secundum.'
 dixit Damoetas: inuidit stultus Amyntas.
 praeterea duo nec tuta mihi ualle reperti 40
 capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 bina die siccant ouis ubera; quos tibi seruo.
 iam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
 et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
 huc ades, o formosae puer: tibi liba plenis, 45
 ecce, ferunt Nymphae calathis; tibi candida Nais,
 pallentis uiolas et summa papauera carpens,
 narcissum et florem iungit bene olentis anethi;
 tum, casia atque aliis intexens suauibus herbis,
 mollia luteola pingit uaccinia calta. 50
 ipse ego cana legam tenera lamine mala,
 castaneasque nucis, mea quas Amaryllis amabat;
 addam cerea pruna: honos erit huic quoque pomo;
 et nos, o lauri, carpam, et te, proxuma myrte,
 sic positae quoniam suauis miscetis odore. 55
 rusticus es, Corydon: nec munera curat Alexis,
 nec, si muneribus certes, concedat lollas.
 heu, heu, quid uolui misero mihi? floribus austrum
 perditus et liquidis immisi fontibus apros. 59
 quem fugis, a, demens? habitauerunt di quoque siluas
 Dardanisque Paris. Pallas, quos condidit aereas,
 ipsa colat; nobis placeant ante omnia siluae.
 torua leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam;
 florentem cytisum sequitur lasciuia capella;
 te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque uoluptas.
 aspice, aratra iugo referunt suspensa iuueni, 66
 et sol crescentis decedens duplicat umbras:
 me tamen urit amor; quis enim modus adsit amor?
 a Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
 semiputata tibi frondosa uitis in ulmo est. 70
 quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
 uiminibus mollique paras detexere iunco?
 inuenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

ECLOGA III [PALAEMON]

MENALCAS DAMOETAS PALAEMON

M. Dic mihi, Damoeta, enim pecus? an Meliboei?
D. Non, uerum Aegonis; nuper mihi tradidit Aegon.

M. Infelix o semper, ouis, pecus! ipse Neaeram
 dum fouet, ac, ne me sibi praeferat illa, ueretur,
 hic alienus ouis custos bis mulget in hora, 5
 et sucus pecori et lac subducitur agnis.
D. Parcius ista uiris tamen obicienda memento.
 nouimus, et qui te, transuersa tuentibus hircis,
 et quo, sed faciles Nymphae risere, sacello.
M. Tum, credo, cum me arbustum uidere Miconis
 atque mala uitis incidere falce nouellas. 11
D. Aut hic ad ueteris fagos cum Daphnidis arcum
 fregisti et calamos: quae tu, peruerse Menalca,
 et cum uidisti puero donata dolebas,
 et si non aliqua nocuisses mortuus esses. 15
M. Quid domini faciant, audent cum talia fures!
 non ego te uidi Damonis, pessime, caprum
 excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
 et cum clamarem: 'quo nunc se proripit ille?
 Tityre, coge pecus; tu post carecta latebas.' 20
D. An mihi cantando uictus non redderet ille,
 quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
 si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
 ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula cera
 iuncta fuit? non tu in triuiis, indocte, solebas 26
 stridenti miserum stipula disperdere carmen?
D. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, uicissim
 experiamur? ego hanc uitulam (ne forte recuses,
 bis uenit ad mulctram, binos alit ubere fetus) 30
 depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quicquam deponere tecum.
 est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca;
 bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
 uerum, id quod multo tute ipse fatebere maius, 35
 insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
 fagina, caelatum diuini opus Alcimedontis:
 lenta quibus torno facili superaddita uitis
 diffusos hedera uestit pallente corymbos.
 in medio duo signa, Conon, et—quis fuit alter, 40
 descripsit radio totum qui gentibus orbem,
 tempora quae messor, quae curuus arator haberet?
 needum illis labra admoui, set condita seruo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
 et molli circum est ansas amplexus acantho, 45
 Orpheaue in medio posuit siluasque sequentia.
 needum illis labra admoui, set condita seruo.
 si ad uitulam spectas, nihil est quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies; ueniam quocumque
 uocaris.
 audiat haec tantum—uel qui uenit, ecce, Palaemon.
 officium posthac ne quemquam uoce lacesas. 51
D. Quin age, si quid habes, in me mora non erit
 ulla,
 nec quemquam fugio: tantum, uicine Palaemon,
 sensibus haec imis, res est non parua, reponas.
P. Dicite, quandoquidem in molli conedimus herba.
 et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos; 56
 nunc frondent siluae; nunc formosissimus annus.
 incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
 alternis dicetis; amant alterna Camenae.
D. Ab Ioue principium, Musae; Iouis omnia
 plena; 60
 ille colit terras: illi mea carmina curae.
M. Et me Phoebus amat: Phoebosua semper apud me
 munera sunt, lauri et suauis rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit, lasciuia puella,
 et fugit ad salices, et se cupit ante uideri. 65
M. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas,
 notior ut iam sit canibus non Delia nostris.
D. Parta meae Veneri sunt munera: namque
 notauit
 i. se locum, aerie quo congressere palumbes.

II 15 *Menalcan* R. 22 *lact* P, formam a Varrone contra consuetudinem probatam: cf. Pompeius p. 199, Exc. Gramm. apud Keil Gramm. Lat. 5, p. 326. 24 "*actaeo* litorali debemus accipere" Seru. 26 *Daphnin* P. 27 *fallat* R P². 56 *est* P¹. 57 *cortet* R. 63 *capellas* R. III Titulus uulgatus *Palaemon* idoneo teste caret. 5 *mulget* P. 6 *lact* P¹: uid. Ecl. 2. 22. 8 *hircenis* P, agnoscit Seruius. 26 *iuncta* R. 27 *stipula miserum* V. 38 *facili* P, agnoscit Seruius, *facilis* Aelius Donatus, V, *fragilis* R. "emendatius est *facili*" Seru. Aen. 2. 392.

M. Quod potui, puero siluestri ex arbore lecta * 70
aurea mala decem misi; cras altera mittam.

D. O quotiens et quae nobis Galatea locuta est!
partem aliquam, uenti, diuom referatis ad auris!

M. Quid prodest quod me ipse animo non spernis,
Amynta,

si, dum tu sectaris apros, ego retia seruo? 75

D. Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iolla;
cum faciam uitula pro frugibus, ipse uenito.

M. Phyllida amo ante alias; nam me discedere fleuit,
et longum formonse, uale, uale, inquit, Iolla.

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
arboribus uenti, nobis Amaryllidis irae. 81

M. Dulce satis umor, depulsis arbutus haedis,
lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamuis est rustica,
Musam:

Pierides, nitulam lectori pascite uestro. 85

M. Pollio et ipse facit nouacarmina: pascite taurum,
iam cornu petat et pedibus qui spargat harenam.

D. Qui te, Pollio, amat, ueniat quo te quoque
gaudet;

mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
M. Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Maeni,
atque idem iungat uulpes et mulgeat hircos. 91

D. Qui legis flores et humi nascentia fraga,
frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

M. Parcite, oues, nimium procedere: non bene ripae
creditur; ipse aries etiam nunc uellera siccant. 95

D. Tityre, pascentis a flumine reice capellas:
ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lauabo.

M. Cogite ouis, pueri; si lac praeceperit aestus,
ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

D. Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus
in eruo! 100

idem amoxitium pecori pecorisque magistro.
M. His certe neque amor causa est; uix ossibus
haerent.

nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic, quibus in terris—et eris mihi magnus
Apollo—

tris pateat caeli spatium non amplius ulnas. 105

M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
nascantur flores, et Phyllida solus habeto.

P. Non nostrum inter uos tantas componere lites.
et uitula tu dignus, et hic, et quisquis amores
aut metuet dulcis aut experietur amarus. 110

claudite iam riuos, pueri: sat prata biberunt.

ECLOGA IV [POLLIO]

Sicelides Musae, paulo maiora canamus.
non omnis arbusta iuuant humilesque myricae;
si canimus siluas, siluae sint consule dignae.

Vltima Cumaei uenit iam carminis aetas;
magnus ab integro saeculorum nascitur ordo. 5
iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
iam noua progenies caelo demittitur alto.

tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
desinet ac toto surget gens aurea mundo,
casta faue Lucina: tuus iam regnat Apollo. 10

teque adeo decus hoc aeni, te consule, inibit,
Pollio, et incipient magni procedere menses;
te duce, si qua manent sceleris uestigia nostri,
inrita perpetua soluent formidine terras.

ille deum uitam accipiet diuisque uidebit 15
permixtos heroas et ipse uidebitur illis,
pacatumque reget patriis uirtutibus orbem.
at tibi prima, puer, nullo munuscula cultu

errantis hederas passim cum baccare tellus
mixtaque ridenti colocasia fundet acantho. 20

ipsae lacte domum referent distenta capellae
ubera nec magnos metuent armenta leones.

ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
occidet et serpens, et fallax herba ueneni

occidet; Assyrium uolgo nascetur amomum. 25

at simul heroum laudes et facta parentis
iam legere et quae sit poteris cognoscere uirtus,

molli paulatim flauescet campus arista,
incultisque rubens pendebit sentibus uua,

et durae quercus sudabant roscida mella. 30

pauca tamen suberunt priscae uestigia fraudis,
quae temptare Thetim ratibus, quae cingere muris

oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos.
alter erit tum Tiphys, et altera quae uehat Argo

delectos heroas; erunt etiam altera bella, 35

atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
hinc, ubi iam firmata uirum te fecerit aetas,

cedet et ipse mari uenit, nec nautica pinus
mutabit merces: omnis feret omnia tellus.

non rastros patietur humus, non uinea falcem; 40

robustus quoque iam tauris iuga soluet arator;
nec uarios discet mentiri lana colores,

ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
murice, iam croceo mutabit uellera luto;

sponte sua sandyx pascentis uestiet agnos. 45

'Italia saecula,' suis dixerunt, 'currite,' fuis
concordes stabili fatorum numine Parcae.

adgredere o magnos, aderit iam tempus, honores,
cara deum suboles, magnum Iouis incrementum!

aspice conuexo nutantem pondere mundum, 50

terrasque tractusque maris caelumque profundum,
aspice, uenturo laetantur ut omnia saeculo!

o, mihi tum longae maneat pars ultima uitae,
spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta:

non me carminibus uincet nec Thracius Orpheus, 55

nec Linus, huic mater quamuis atque huic pater adsit,
Orpheus Calliopea, Lino formonsus Apollo.

Pan etiam, Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

incipi, parue puer, risu cognoscere matrem: 60

matri longa decem tulerunt fastidia menses;
incipi, parue puer: cui non risere parentes,

nec deus hunc mensa dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V [DAPHNIS]

MENALCAS MOPSVS

Me. Cur non, Mopse, boni quoniam conuenimus
ambo,

tu calamos inflare leuis, ego dicere uersus,
hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

Mo. Tu maior; tibi me est aecum parere, Menalca,
siue sub incertis Zephyris motantibus umbras, 5

siue antro potius succedimus. Aspice, ut antrum
siluestris raris sparsit labrusca racemis.

Me. Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.
Mo. Quid, si idem certet Phoebus superare canendo?

Me. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignis
aut Alconis habes laudes aut iurgia Codri. 11

incipi; pascentis seruabit Tityrus haedos.
Mo. Immo haec, in uiridi nuper quae cortice fagi

carmina descripti et modulans alterna notauit,
experiar: tu deinde iubeto ut certet Amyntas. 15

Me. Lenta salix quantum pallenti cedit oliuae,
puncice humilis quantum salicunca rosetis,

iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

III 77 uitulam R. 84 inter formas *Pollionem* et *Polionem* in ueteribus inscriptionibus et libris uariatur: in maiore autem parte inscriptionum *Pollio* scriptum est. "sane alii legunt *Polio*... alii *Pollio*" Seruius. sit Seruius. 89 robus Seru. G. 1. 266. 100 aruo R. 101 exitium est R. 110 aut—aut testatur carmen Anthologiae Latinae 17. 461 (p. 66 Riese). IV Titulum habent R g *Saeculi Novi Interpretatio*: uulgatum *Pollio* uncis inclusi. 18 nulla pater primo R. 26 parentum R. 32 *Thetin* R. 33 *tellurem infindere sulco* R. 52 *laetentur* P. 53 *longe* P. 55 *uincat* P. 61 *matris* P² g¹. "tulerunt: alii abstulerint legunt" Seruius. V Titulus uulgatus *Daphnis* idoneo teste caret. 8 *certat* R, *certet* P.

Mo. Sed tu desine plura, puer; successimus antro.

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim 20
flebant; uos coryli testes et flumina Nymphis;
cum complexa sui corpus miserabile nati
atque deos atque astra uocat crudelia mater.

non ulli pastos illis egere diebus
frigida, Daphni, boues ad flumina; nulla nec annem
libauit quadrupes nec graminis attigit herbam. 26

Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
interitum montesque feri siluæque locuntur.
Daphnis et Armenias curru subiungere tigris
instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi 30
et foliis lentas intexere mollibus hastas.

uitis ut arboribus decori est, ut uitibus uuae,
ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus aruis,
tu decus omne tuis. postquam te fata tulerunt,
ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo. 35

grandia saepe quibus mandauimus hordea sulcis,
infelix lolium et steriles nascuntur auenae;
pro molli uiola, pro purpurea narcissus,
carduus et spinis surgit palurius acutis.

spargite humum foliis, inducite fontibus umbras, 40
pastores; mandat fieri sibi talia Daphnis;
et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:

'Daphnis ego in siluis, hinc usque ad sidera notus,
formonsi pecoris custos, formonsior ipse.'

Me. Tale tuum carmen nobis, diuine poeta, 45
quale sopor fessis in gramine, quale per aestum
dulcis aquae saliente sitim restringere riuo.

nec calamis solum acquiperas, set noce magistrum.
fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.

nos tamen haec quocumque modo tibi nostra uicissim
dicemus, Daphninque tuum tollenas ad astra, 51
Daphnin ad astra feremus; amauit nos quoque
Daphnis.

Mo. An quicquam nobis tali sit munere maius?
et puer ipse fuit cantari dignus, et ista
iam pridem Stimichon laudanti carmina nobis. 55

Me. Candidus insuetum miratur limen Olympi
sub pelibusque uidet nubes et sidera Daphnis.

ergo alacris siluas et cetera rura uoluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas. 60
nec lupus insidias pecori nec retia ceruis
ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.

ipsi laetitia uoces ad sidera iactant
intonsi montes; ipsae iam carmina rupes,
ipsa sonant arbusta: deus, deus ille, Menalca!

sis bonus o felixque tuis! en quattuor aras: 65
ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo.
pocula bina nouo spumantia lacte quodamnis
craterasque duo statuam tibi pinguis oliui.

et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra, 70
uina nouum fundam calathis Ariusia nectar.

cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
saltantis Satyros imitabitur Alpheisiboeus.

haec tibi semper erunt, et cum sollemnia uota
reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros. 75

dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit,
dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

ut Baccho Cererique, tibi sic uota quodannis
agricolae facient; dannabis tu quoque uotis. 80

Mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine
dona?

nam neque me tantum uenientis sibilus austri,
nec percussa iuuant fluctu tamen litora, nec quae
saxosas inter decurrunt flumina ualles.

Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta. 85

haec nos, 'formonsum Corydon ardebat Alexim,'

haec eadem docuit, 'cuium pecus? an Meliboei?'

Mo. At tu sume pedum, quod, me cum saepe rogaret,
non tulit Antigenes (et erat tum dignus amari)
formonsum paribus nodis atque aere, Menalca. 90

ECLOGA VI VARVS

Prima Syracosio dignata est ludere uersu
nostra nec erubuit siluas habitare Thalea.
cum canerem reges et proelia, Cynthius aurem
uellit, et admonuit: 'pastorem, Tityre, pinguis

pascere oportet ouis, deductum dicere carmen.' 5
nunc ego (namque super tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant et tristia condere bella)

agrestem tenui meditabor harundine Musam.
non iniussa cano. si quis tamen haec quoque, si quis
captus amore leget, te nostrae, Vare, myricae, 10

te nemus omne canet; nec Phoebo gratior ulla est,
quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.

Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno uidere iacentem,

inflatum hesterno uenas, ut semper, Iaccho: 15
serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

adgressi (nam saepe senex spe carminis ambo
luserat) incipiunt ipsis ex uincula sertis.

addit se sociam timidisque superuenit Aegle, 20
Aegle, Naiadum pulcherrima, iamque uidenti
sanguineis frontem moris et tempora pingit.

ille dolum ridens, 'quo uincula necitis?' inquit.
'soluite me, pueri; satis est potuisse uideri.

carmina quae uoltis cognoscite; carmina uobis, 25
huic aliud mercedis erit.' simul incipit ipse.
tum uero in numerum Faunosque ferasque uideres

ludere, tum rigidas motare cacumina quereus;
nec tantum Phoebo gaudet Parnasia rupes,
nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea. 30

namque canebat, uti magnum per inane coacta
semina terrarumque animaeque marisque fuissent
et liquidi simul ignis; ut his exordia primis

omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis;
tum durare solum et discludere Nerea ponto 35
coeperit et rerum paulatim sumere formas;

iamque nouum terrae stupeant lucescere solem
altius, atque cadant summotis nubibus imbres;
incipiant siluae cum primum surgere, cumque
rara per ignaros errent animalia montis. 40

hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna,
Caucasiasque refert uolucres furtumque Promethei.
his adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum

clamassent, ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret;
et fortunatam, si nunquam armenta fuissent, 45
Pasiphaen niuei solatur amore iuueni.

a, uirgo infelix, quae te dementia cepit!
Proetides inplerunt falsis mugitibus agros:
at non tam turpis pecudum tamen ulla secuta

conebitus, quamuis collo timuisset aratrum 50
et saepe in leui quaesisset cornua fronte.

a, uirgo infelix, tu nunc in montibus erras:
ille, latus niueum molli fultus hyacintho,
ilice sub nigra pallentis ruminat herbas,

aut aliquam in magno sequitur grege. claudite,
Nymphæ, 55

Dietaeae Nymphæ, nemorum iam claudite saltus,
si qua forte ferant oculis sese obuia nostris
errabunda bouis uestigia; forsitan illum,

aut herba captum uiridi aut armenta secutum,
perducant aliquae stabula ad Gortynia uaccae. 60
tum canit Hesperidum mirratam mala puellam;

V 20 *Daphnim* R. 27 *genuisse* R. 38 *uiola* et R. *purpurea* RP. *purpurea* Diomedes p. 453 K. 46 *lassis* R. 49 *Apollo* R. 52 *Daphnim* P. 59 *Denades* R. 63 *ipsa* et *iam* R. 79 *quodannis* P. 86 *Alexan* P. VI Titulum habent P R *Fauorum Satyrorum et Silenorum Indictatio*. 2 *Thalia* Seruius. 5 *deductum* P V. 23 *invidens* P. 30 *mirantur* R. 33 *ex omnia* P. ex Lucr. 1. 61. *ex illis sunt omnia primis*; *exordia* ectt. cold. *exordia* primis scripsi: *primis* Seruius pro substantiuo interpretatur (= *principis*), *ordia* autem uerbum Lucretianum est (Lucr. 4. 28). cete rum color loci est omnino Lucretianus. 38 *utque* R. 40 *ignotos* P. 49 *secuta* est R. 58 *forsitam* P R. 61 *capit* M.

tum Phaethontidas musco circumdat amarae
corticis atque solo proceras erigit alnos.
tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum, 65
utque uiro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
ut Linus haec illi, diuino carmine pastor,
floribus atque apio crinis ornatus amaro,
dixerit: 'hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
Asraeo quos ante seni, quibus ille solebat 70
cantando rigidas deducere montibus ornos.
his tibi Grynaei nemoris dicatur origo,
ne quae sit lucus, quo se plus iactet Apollo.'
quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
candida succinctam latrantibus inguina monstis 75
Dulichias uexasse rates et gurgite in alto
a, timidos nautas canibus lacerasse marinis,
aut ut mutatos Terei narrauerit artus,
quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
quo cursu deserta petiuerit, et quibus ante 80
infelix sua tecta superuolitauerit alis?
omnia quae, Phoebo quondam meditante, beatus
audiit Eurotas iussitque ediscere lauros,
ille canit: pulsae referunt ad sidera ualles;
cogere donec ouis stabulis numerumque referre 85
iussit et inuito processit Vesper Olympo.

ECLOGA VII

MELIBOEVS CORYDON THYRSIS

M. Forte sub arguta considerat ilice Daphnis,
compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum,
Thyrsis ouis, Corydon distentas lacte capellas,
ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
et cantare pares, et respondere parati. 5
huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
uir gregis ipse caper deerrauerat; atque ego Daphnim
aspicio. ille ubi me contra uidet: 'ocius, inquit,
huc ades, o Meliboe! caper tibi saluus et haedi;
et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra. 10
huc ipsi potum uenient per prata iuueni;
hic uiridis tenera praetexit harundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
quid facerem? neque ego Alcippen, neque Phyllida
habebam,
depulsos a lacte domi quae clauderet agnos; 15
et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
posthabui tamen illorum mea seria ludo.
alternis igitur contendere uersibus ambo
coepere; alternos Musae meminisse uolebant.
hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. 20
C. Nymphae, noster amor, Libethrides, aut mihi
carmen,
quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi
uersibus ille facit; aut, si non possumus omnes,
hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
T. Pastores, hederam nascentem ornate poetam, 25
Arcades, inuidia rumpantur ut ilia Codro;
aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
cingite, ne uati noceat mala lingua futuro.
C. Saetosius caput hoc apri tibi, Delia, paruus
et ramosa Micon uiuacis cornua cerui. 30
si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
puniceo stabis suras euincta coturno.
T. Sinum lactis et haec te liba, Priape, quodannis
expectare sat est: custos es pauperis horti.

nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu, 35
si fetura gregem supplenerit, aureus esto.

C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
candidior cyenis, hederam formosior alba,
cum primum pasti repetent praeseptia tauri,
si qua tui Corydonis habet te cura, uenito. 40

T. Immo ego Sardoniis uidear tibi amarior herbis,
horridior rusco, proiecta uilior alga,
si mihi non haec lux toto iam longior anno est.
ite domum pasti, si quis pudor, ite iuueni.

C. Muscosi fontes et somno mollior herba, 45
et quae uos rara uiridis tegit arbutus umbra,
solstitium pecori defendite; iam uenit aestas
torrida, iam lento turgent in palmite gemmae.

T. Hic focus et taedae pingues, hic plurimus ignis
semper, et adsidua postes fuligine nigri; 50
hic tantum Boreae curamus frigora quantum
aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas.

C. Stant et iuniperi et castaneae hirsutae;
strata iacent passim sua quaeque sub arbore poma;
omnia nunc ridet; at si formosus Alexis 55
montibus his abeat, uideas et flumina sicca.

T. Aret ager; uitio moriens sitit aeris herba;
Liber pampineas inuidit collibus umbras;
Phyllidis aduentu nostrae nemus omne uirebit,
Iuppiter et laeto descendet plurimus imbris. 60

C. Populus Alcidae gratissima, uitis Iaccho,
formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo;
Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
nec myrtus uincet corylos nec laurea Phoebi.

T. Fraxinus in siluis pulcherrima, pinus in hortis,
populus in fluuiis, abies in montibus altis; 66
saepius at si me, Lycida formone, reuistas,
fraxinus in siluis cedat tibi, pinus in hortis.

M. Haec meministi et uictum frustra contendere
Thyrsim.
ex illo Corydon Corydon est tempore nobis. 70

ECLOGA VIII [PHARMACEVTRIA]

DAMON ALPHESIBOEVS

Pastorum Musam Damonis et Alpheisiboei,
immemor herbarum quos est mirata iuuenca
certantis, quorum stupefactae carmine lynces,
et mutata suos requierunt flumina cursus,
Damonis Musam dicemus et Alpheisiboei. 5

Tu mihi seu magni superas iam saxa Timau,
sive oram Illyrici legis aequoris, en erit unquam
ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
en erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
sola Sophocleo tua carmina digna coturno? 10
a te principium, tibi desinet. accipe iussus
carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum
inter uicticris hederam tibi serpere laurus.

Frigida uix caelo notis decesserat umbra,
cum ros in tenera pecori gratissimus herba, 15
incumbens tereti Damon sic coepit oliuae.

D. Nascere, praeque diem ueniens age, Lucifer,
almum,
coniugis indigno Nysae deceptus amore
dum queror, et diuos, quamquam nil testibus illis
profecti, extrema moriens tamen adloquor hora. 20
incipie Maenaliis mecum, mea tibia, uersus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
semper habet; semper pastorum ille audit amores,

VI 62 amaro R, amarae testatur Diomedes p. 453. 73 nec P² R. qui P² 74 ut-pro*aut R. aut Scyllam* Nisi aut quam π, quod manifestum est e Seruii commento pendere: "fortasse scribendum est 'quid Scyllam Nisi loquar, aut': nam duae Scyllae fuerunt." secuta M. 81 supra uolitauerit R. 83 laurus M. 85 referre M¹ P¹ R, Nonius p. 381, referri M² P². VII 19 "multi uolebam legunt" Seruius. 22 Phoebo V. 25 crescentem P M². 29 libros inter apri et capri uariatione testatur Seruius. 48 lento P M², Seruius. laeto M. 56 aberit P. 64 "in Hebri (libro) nec myrtus uincet Veneris, nec laurea Phoebi" Seruius. 65 "fraxinus in siluis, et post populus in fluuiis, ut est nunc in Vari et in Hebri: prius populus in fluuiis, dein fraxinus in siluis" Seruius. 68 cedet P. VIII Titulus uulgatus Pharmaceutria idoneo teste caret. 11 desinam P. 13 lauros M P, laurus Quintilianus 10. 1. 92, Charisius p. 135 K. 20 adloquar M¹ P². 22 pinus P¹.

Panaque qui primus calamos non passus inertis.
 incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus. 25
 Mopso Nysa datur: quid non speremus amantes?
 iungent iam grypes equis, aequoq; sequenti
 cum canibus timidi uenient ad pocula damnae.
 Mopse, nouas incide faces: tibi ducitur uxor;
 sparge, marite, nuce: tibi deserit Hesperus Octam.
 incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus. 31
 o digno coniuncta uiro, dum despicis omnis,
 dumque tibi est odio mea fistula dumque capellae
 hirsutumque supercilium promissaque barba,
 nec curare deniq; credis mortalia quemquam! 35
 incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus.
 saepibus in nostris paruam te roscida mala
 (dux ego uester eram) uidi cum matre legentem.
 alter ab undecimo tum me iam acceperat annus;
 iam fragilis poteram ab terra contingere ramos. 40
 ut uidi, ut perii! ut me malus abstulit error!
 incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus.
 nunc scio, quid sit Amor; duris in cotibus illum
 aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
 nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt. 45
 incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus.
 saeuus Amor docuit natorum sanguine matrem
 commaculare manus; crudelis tu quoque, mater;
 crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 improbus ille puer; crudelis tu quoque, mater. 50
 incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus.
 nunc et ouis ultro fugiat lupus, aurea durae
 mala ferant quercus, narcisso floreat alnus,
 pinguis corticibus audent electra myricae,
 certent et cyenis ululae, sit Tityrus Orpheus, 55
 Orpheus in siluis, inter delphinas Arion,
 (incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus)
 omnia uel medium fiant mare. uiuite, siluae:
 praepes aëri specula de montis in undas
 deferat; extremum hoc munus morientis habeto. 60
 desine Maenalius, iam desine, tibia, uersus.
 Haec Damon; uos, quae responderit Alphisiboeus,
 dicite, Pierides; non omnia possumus omnes.
 A. Effer aquam et molli cinge haec altaria uitta
 uerbenasque adole pinguis et mascula tura: 65
 coniugis ut magicis sanos auertere sacris
 experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 carmina uel caelo possunt deducere Lunam;
 carminibus Circe socios mutauit Vlix; 70
 frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 terna tibi haec primum triplici diuersa colore
 licia circumdo, terque haec altaria circum
 effligi duco; numero deus impare gaudet. 75
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 nocte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
 necte, Amarylli, modo, et, 'Veneris,' die, 'uincula
 necto.'
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 limus ut hic durescit et haec ut cera liquescit 80
 uno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.
 sparge molam, et fragilis incende bitumine laurus.
 Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 talis amor Daphnim, qualis cum fessa iuueneco 85
 per memora atque altos quaerendo bucula lucos
 propter aquae riuum uiridi procumbit in ulua,
 perdita, nec serae meminit decedere nocti,
 talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi. 89
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 has olim exuias mihi perdidit ille reliquit,
 pignora cara sui; quae nunc ego limine in ipso,
 terra, tibi mando; debent haec pignora Daphnim.

ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 has herbas atque haec Ponto mihi lecta uenena 95
 ipse dedit Moeris; nascuntur plurima Ponto.
 his ego saepe lupum fieri et se condere siluis
 Moerim, saepe animas inis excire sepulchris
 atque satas alio uidi traducere messis. 99
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 fer cineres, Amarylli, foras, riuoque fluenti
 transque caputi aë; nec respexeris. his ego Daphnim
 adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.
 ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 aspice, corripuit tremulis altaria flammis 105
 sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. bonum sit!
 nescio quid certe est, et Hylax in limine latrat.
 credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
 parcite, ab urbe uenit, iam, carmina, parcite, Daphnis.

ECLOGA IX [MOERIS]

LYCIDAS MOERIS

L. Quo te, Moeri, pedes? an, quo uia ducit, in urbem?
 M. O Lycida, uiui peruenimus, aduena nostri,
 quod nunquam ueriti sumus, ut possessor agelli
 diceret: 'haec mea sunt; ueteres migrate coloni.'
 nunc uicti, tristes, quoniam Fors omnia uersat, 5
 hos illi (quod nec uertat bene) mittimus haedos.
 L. Certe equidem audieram, quae se subducere colles
 incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
 usque ad aquam et ueteres, iam fracta cacumina,
 fagos
 omnia carminibus uestrum seruasse Menalean. 10
 M. Audieras, et fama fuit; set carmina tantum
 nostra ualent, Lycida, tela inter Martia, quantum
 Chaonias dicunt aquila ueniente columbas.
 quod nisi me quacumque nouas incidere lites
 antesinistra caua monuisset ab ilice cornix, 15
 nec tuus hic Moeris, nec uiueret ipse Menalcas.
 L. Heu, cedit in quemquam tantum scelus? heu,
 tua nobis
 paene simul tecum solacia rapta, Menalca?
 quis caneret Nymphas? quis humum florentibus
 herbis
 spargeret, aut uiridi fontes induceret umbra? 20
 uel quae sublegi tacitis tibi carmina nuper,
 cum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?
 'Tityre, dum redeo, breuis est uia, pasce capellas,
 et potum pastas age, Tityre, et inter agendum
 occurrere capro, cornu ferit ille, caeto.' 25
 M. Immo haec, quae Varo necdum perfecta canelat:
 'Vare, tuum nomen, superet modo Mantua nobis,
 Mantua, uae, miserae nimium uicina Cremonae,
 cantantes sublime ferent ad sidera cyeni.'
 L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos, 30
 sic cytiso pastae distendant ubera uaccas,
 incipe, si quid habes, et me fecere poetam
 Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt
 uatem pastores; sed non ego credulus illis,
 nam neque adhuc Vario uideor, nec dicere Cinna 35
 digna, set argutos inter strepere anser olores.
 M. Id quidem ago et tacitus, Lycida, mecum ipse
 uoluto,
 si ualeam meminisse; neque est ignobile carmen.
 'huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis?
 hic uer purpureum, uarios hic flumina circum 40
 fundit humus flores, hic candida populus antro
 imminet, et lentae texunt umbracula uites;
 huc ades; insani feriant sine litora fluctus.'
 L. Quid, quae te pura solum sub nocte canentem
 audieram? numeros memini, si uerba tenerem. 45

VIII 24 primum M. 28 timidae M, timidi P², testantur grammatici. incipe Maenalius mecum, mea tibia, uersus post u. 28 inserit g. 30 Octan V. 34 demissa P. 43 nullis P¹. 58 fiat MP. 73 primum P¹. 82 laurus P. 85 Daphnim M. 87 concumbit P¹. 105 ut haec lambit π pro corripuit. IX Titulus uulgatus Moeris idoneo teste caret. 9 ueteris fugi P. 15 "antesinistra indiuise legendum" Seruius, qui ab antica ad sinistram partem interpretatur. ante sinistra uulg. 21 nam quae Nonius 332. 29 ferant P². 30 Grynaeas P.

M. 'Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
 ecce Dionaei processit Caesaris astrum,
 astrum quo segetes gauderent frugibus et quo
 duceret apricis in collibus uua colorem.
 insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.' 50
 omnia fert aetas, animum quoque: saepe ego longos
 cantando puerum meminisse me condere soles:
 nunc oblita mihi tot carmina; uox quoque Moerim
 iam fugit ipsa; lupi Moerim uidere priores.
 sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas. 55
L. Causando nostros in longum ducis amores.
 et nunc omne tibi stratum silet aequor, et omnes,
 aspice, uentosi ceciderunt murmuris aurae;
 hinc adeo media est nobis uia; namque sepulchrum
 incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas 60
 agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
 hic haedos depone, tamen ueniemus in urbem.
 aut si, nox pluuiam ne colligat ante, ueremur,
 cantantes licet usque, minus uia laedit, eamus;
 cantantes ut eamus, ego hoc te fasce leuabo. 65
M. Desine plura, puer, et, quod nunc instat, agamus;
 carmina tum melius, cum uenerit ipse, canemus.

ECLOGA X [GALLVS]

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem:
 pauca meo Gallo, set quae legat ipsa Lycoris,
 carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
 sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
 Doris amara suam non intermisceat undam, 5
 incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
 dum tenera attendent simae uirgulta capellae.
 non canimus surdis; respondent omnia siluae.
 Quae nemora, aut qui uos saltus habuere, puellae
 Naides, indigno cum Gallus amore peribat? 10
 nam neque Parnasi uobis iuga, nam neque Pindi
 ulla moram fecere, neque Aoniae Aganippe.
 illum etiam lauri, etiam fleuere myricae;
 pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
 Maenalus et gelidi fleuerunt saxa Lycaei. 15
 stant et oues circum; (nostri nec paenitet illas,
 nec te paeniteat pecoris, diuine poeta:
 et formonsus ouis ad flumina pauit Adonis)
 uenit et upilio; tardi uenere subulci;
 uuidus hiberna uenit de glande Menalcas. 20
 omnes, 'unde amor iste,' rogant, 'tibi?' uenit Apollo:
 'Galle, quid insanis?' inquit; 'tua cura Lycoris
 perque niues alium perque horrida castra secuta est.'
 uenit et agresti capitis Siluanus honore,
 florentis ferulas et grandia lilia quassans. 25

Pan deus Arcadiae uenit, quem uidimus ipsi
 sanguineis ebuli bacis minioque rubentem.
 'ecquis erit modus?' inquit; 'Amor non talia curat;
 nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina riuus,
 nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellae.' 30
 tristis at ille: 'tamen cantabitis, Arcades,' inquit,
 'montibus haec uestris: soli cantare periti
 Arcades. o mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 uestra meos olim si fistula dicat amores!
 atque utinam ex uobis unus, uestrique fuisset 35
 aut custos gregis, aut matura uinitor uuae!
 certe, siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
 seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 et nigrae uiolae sunt et uaccinia nigra)
 mecum inter salices lenta sub uite iaceret; 40
 sarta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
 hic nemus; hic ipso tecum consumerer aeuo.
 nunc insanus amor duri me Martis in armis
 tela inter media atque aduersos detinet hostes; 45
 tu procul a patria, nec sit mihi credere tantum!
 Alpinas, a dura, niues et frigora Rheni
 me sine sola uides. a, te ne frigora laedant!
 a, tibi ne teneras glacies seceat aspera plantas!
 ibo, et, Chalcidico quae sunt mihi condita uersu 50
 carmina, pastoris Siculi modulabor auena.
 certum est in siluis inter spelea ferarum
 malle pati tenerisque meos incidere amores
 arboribus; crescent illae, crescetis, amores.
 interea mixtis lustrabo Maenala Nymphis, 55
 aut acris uenabor apros. non me ulla uetabunt
 frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 iam mihi per rupes uideor lucosque sonantis
 ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
 spicula. tamquam haec sit nostri medicina furoris,
 aut deus ille malis hominum mitescere discat! 61
 iam neque Amadryades rursus nec carmina nobis
 ipsa placent; ipsae rursus concedite siluae.
 non illum nostri possunt mutare labores,
 nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus 65
 Sithoniasque niues hiemis subeamus aquosae,
 nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
 Aethiopum uersemus ouis sub sidere Cancrī.
 omnia uincit Amor; et nos cedamus Amori.'
 Haec sat erit, diuiae, uestrum cecinisse poetam, 70
 dum sedet et gracili fiscellam textit hibisco,
 Pierides; uos haec facietis maxima Gallo,
 Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas
 quantum uere nouo uiridis se subicit alnus.
 surgamus: solet esse grauis cantantibus umbra; 75
 iuniperi grauis umbra; nocent et frugibus umbrae.
 ite domum saturae, uenit Hesperus, ite capellae.

IX 54 *Moerim P.* **X** *Tit. Conquestio De Agris cum Gallo Cornelio P: Conquestio Cum Gallo Poeta De Agris M.*
uulgatum Gallus uncis inclusi. 10 periret M¹. 12 Aoniae P, Aoniae M R et grammatici praeter Seruium. 13 illum
fleuere R. 20 uuidus R. 28 et quis R. 31 "alii tamen superioribus iungunt: sed melius ut sic legamus tamen
cantabitis" Seruius. 40 iacere M P¹. 42 Lycoris M P. 69 uincet M, uicit R. 74 subrigit π, subicit testantur Nonius
 387 et Seruius.

P. VERGILI MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER PRIMVS

QUID faciat laetas segetes, quo sidere terram
uertere, Maecenas, ulmisque adiungere uitis
conueniat, quae cura bouum, qui cultus ha-
bendo

sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
hinc canere incipiam. uos, o clarissima mundi 5
lumina, labentem caelo quae ducitis annum;
Liber et alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
poculaque inuentis Acheloia miscuit unis;
et uos, agrestum praesentia numina, Fauni, 10
ferre simul Faunique pedem Dryadesque puellae:
munera uestra cano. tuque o, cui prima frementem
fudit eum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pingua Caeae
ter centum niuei tondent dumeta iuueni: 15
ipse, nemus linquens patrium saltusque Lyncaei,
Pan, ouium custos, tua si tibi Maecenia curae,
adsis, o Tegeae, fauens, oleaeque Minerva
inuentrix, unice puer monstrator aratri,
et teneram ab radice ferens, Siluane, cupressum, 20
dique deaeque omnes, studium quibus arua tueri,
quique nouas alitis non ullo semine fruges,
quique satis largum caelo demittitis imbrem;
tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
concilia, incertum est, urbisne inuisere, Caesar, 25
terrarumque nelis curam, et te maximus orbis
auctorem frugum tempestatumque potentem
accipiat, cingens materna tempora myrto,
an deus innensi uenias maris, ac tua nautae
numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule, 30
teque sibi generum Tethys emat omnibus undis,
anne nouum tardis sidus te mensibus addas,
qua locus Erigonen inter Chelaeque sequentis
panditur; ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpios, et caeli iusta plus parte reliquit; 35
quidquid eris, (nam te nec sperant Tartara regem,
nec tibi regnandi ueniat tam dira cupido;
quamuis Elysios miretur Graecia campos,
nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
da facilem cursum, atque audacibus adnue coeptis,
ignarosque uiae mecum miseratus agrestis 41
ingredere, et uotis iam nunc adnuesce uocari.

Verè nouo, gelidus canis cum montibus umor
liquitur et Zephyro putris se glaeba resoluit,
depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro 45
ingredere, et sulco attritus splendescere uomere.
illa seges demum uotis respondet auari
agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;
illius immensae ruperunt horrea messes.
ac prius ignotum ferro quam scindimus aequor, 50
uentos et uarium caeli praediscere morem

cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum
et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.
hic segetes, illic ueniunt felicius uuae;
arbori fetus alibi, atque iniussa uirescunt 55
gramina. nonne uides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur molles sua tura Sabaei,
at Chalybes nudi ferrum, uiroaque Pontus
castorea, Eliolum palmas Epiros equarum?
continuo has leges aeternaque foedera certis 60
imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,
unde homines nati, durum genus. ergo age, terrae
pingue solum primis extemplo a mensibus anni
fortes iuuertant tauri, glaebasque iacentis 65
puluerulenta coquat maturis solibus aestas;
at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
illic, officiant laetis ne frugibus herbae,
hic, sterilem exiguus ne deserat umor harenam. 70

Alternis idem tonsas cessare nouales,
et segnem patiere situ durescere campum;
aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
unde prius laetum siliqua quassante legumen,
aut tenuis fetus uiciae tristisque lupini 75
sustuleris fragilis calamos siluamque sonantem.
urit enim lini campum seges, urit auenae,
urunt Lethaeo perfusa papauera somno:
sed tamen alternis facilis labor; arida tantum
ne saturare limo pingui pudeat sola, neuè 80
effetos cinerem immundum iactare per agros.
sic quoque mutatis requiescunt fetibus arua,
nec nulla interea est inaratæ gratia terrae.
saepe etiam sterilis incendere profuit agros
atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis:
siue inde occultas uires et pabula terrae 86
pinguia concipiunt; siue illis omne per ignem
excoquitur uitium, atque exsudat inutilis umor;
seu plaris calor ille uias et caeca relaxat
spiramenta, nouas ueniat qua succus in herbas; 90
seu durat magis, et uenas adstringit hiantis,
ne tennes pluuiæ rapidiue potentia solis
acrior aut Boreae, penetrabile frigus adurat.

Multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertes
uiminasque trahit cratis, iuuat arua; neque illum
flaua Ceres alto nequiquam spectat Olympo; 96
et qui, proscisso quae suscitât aequore terga,
rursus in oblicum uerso perumpit aratro,
exercetque frequens tellurem, atque imperat aruis.

Vnida solstitia atque hiemes orate serenas, 100
agricolae; hiberno laetissima puluere farra,
laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu
iactat et ipsa suas mirantur Gargara messis.

I 6 "numina fuit, sed emendauit ipse" Seruius. 7 numine M². 13 fundit P. aquam in multis codicibus extitisse testatur Seruius. 22 non ullo de semine R. 35 relinquat P. 36 sperant P² M². 46 uomis M². 50 "si non immensum sed ignotum legeris, 'nobis ignotum' significat" Seruius. 54 hinc illine P¹. 57 mittat M, mittit P. 60 alternaque P. 73 semine R. 82 requiescent R. 102 Moesia P², agnoscit Seruius.

quid dicam, iacto qui semine comminus arua
insequitur cumulosque ruit male pinguis harenae,
deinde satis fluuium inducit riuosque recentis, 106
et cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
ecce supercilio cliuosi tramitis undam
elicit? illa cadens raucum per leuia murmur
saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arua. 110
quid, qui, ne grauidis procumbat culmus aristis,
luxurium segetum tenera depascit in herba,
cum primum sulcos aequant sata? quique paludis
collectum umorem bibula deducit harena,
praesertim incertis si mensibus annis abundans 115
exit et obducto late tenet omnia limo,
unde cauae tepido sudant umore lacunae?

Nec tamen, haec cum sint hominumque bouumque labores

uersando terram experti, nihil improbus anser
Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris 120
officiunt aut umbra nocet. pater ipse colendi
haut facilem esse uiam uoluit, primusque per artem
mouit agros, curis acuens mortalia corda,
nec torpere grani passus sua regna ueterno.
ante Iouem nulli subigebant arua coloni;
ne signare quidem aut partiri limite campum 125
fas erat: in medium quaerebant, ipsaque tellus
omnia liberius nullo poscente ferebat.
ille malum uirus serpentibus addidit atris,
praedarique lupos iussit pontumque moueri, 130
mellaque decussit foliis ignemque remouit
et passim riuus currentia uina repressit,
ut uarias usus meditando extunderet artis
paulatim et sulcis frumenti quaereret herbam,
ut silicis uenis abstrusum exenderet ignem. 135
tunc alnos primum fluuii sensere cauatas;
nauita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton;
tum laqueis captare feras et fallere uisco
inuentum et magnos canibus circumdare saltus. 140
atque alius latum funda iam uerberat annem,
alta petens, pelagoque alius trahit umida lina.
tum ferri rigor atque argutae lammina serrae,
(nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
tum uariae uenere artes. labor omnia uicit 145
improbus et duris urgens in rebus egestas.
prima Ceres ferro mortalis uertere terram
instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrae
deficerent siluae et uictum Dodona negaret.
mox et frumentis labor additus, ut mala culmos 150
esset robigo segnisque horreret in aruis
carduus; intereunt segetes, subit aspera silua,
lappaque tribolique, interque nitentia culta
infelix lolium et steriles dominantur auenae.
quod nisi et adsiduus herbam insectabere rastris 155
et sonitu terrebis aues et ruris opaci
falce premes umbram uotisque uocaueris imbrem,
heu, magnum alterius frustra spectabis aceruum
concuasque famem in siluis solabere quercu.

Dicendum et quae sint duris agrestibus arma, 160
quis sine nec potuere seri nec surgere messes:
uomis et inflexi primum graue robur aratri
tardaue Eleusinae matris uoluentia plaustra
tribulaque traheaeque et iniquo pondere rastris;
uirgea praeterea Celei uilisque supellex, 165
arbutae crates et mystica uannus Iacchi.
omnia quae multo ante memor prouisa repones,
si te digna manet diuini gloria ruris.
continuo in siluis magna ui flexa domatur
in burim et curui formam accipit ulmus aratri. 170

huic ab stirpe pedes temo protentus in octo,
binae aures, duplici aptantur dentalia dorso.
caeditur et tilia ante iugo leuis altaque fagus
stiuaeque quae currus a tergo torqueat imos;
et suspensa focis explorat robora fumus. 175

Possum multa tibi ueterum praecepta referre,
ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.
area cum primis ingenti aequanda cylindro
et uertenda manu et creta solidanda tenaci,
ne subeant herbae neu puluere uicta fatiscat, 180
tum uariae inludant pestes: saepe exiguus mus
sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
aut oculis capti fodere cubilia talpae;
inuentusque canis bufo, et quae plurima terrae
monstra ferunt; populatque ingentem faris aceruum
curculio atque inopi metuens formica senectae. 186
contemplator item, cum se nux plurima siluis
induet in florem et ramos curuabit olentis:
si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
magnaque cum magno ueniet tritura calore; 190
at si luxuria foliorum exuberat umbra,
nequiquam pinguis palea teret area culmos.
semina uidi equidem multos medicare serentes,
et nitro prius et nigra perfundere amura,
grandior ut fetus siliquis fallacibus esset, 195
et, quamuis igni exigo, properata maderent.
nidi lecta diu et multo spectata labore
degenerare tamen, ni uis humana quot annis
maxima quaeque manu legeret. sic omnia fatis
in peius ruere ac retro sublapsa referi, 200
non aliter, quam qui aduerso uix flumine lembum
remigiis subigit, si braccia forte remisit,
atque illum in praeceps prono rapit alueus amni.

Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
haedorumque dies seruandi et lucidus Anguis, 205
quam quibus in patriam uentosa per aequora uectis
Pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
et medium luci atque umbris iam diuidit orbem,
exerce, uiri, tauros, serite hordea campis, 210
usque sub extremum brumae intractabilis imbrem;
nec non et lini segetem et Cereale papauer
tempus humo tegere et iandudum incumbere aratris,
dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
uere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres 215
accipiunt sulci, et milio uenit annua cura,
candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et auerso cedens Canis occidit astro.
at si triticeam in messem robustaque farra
exercebis humum solisque instabis aristis, 220
ante tibi Eoae Atlantides abscondantur
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,
debita quam sulcis committas semina, quamque
inuitae properes anni spem credere terrae.
multi ante occasum Maiæ coepere; sed illos 225
expectata seges uanis elusit auenis.

si uero uiciamque seres uilemque phaselum
nec Pelusiaca curam aspernabere lentis,
haut obscura cadens mittit tibi signa Bootes:
incipi, et ad medias sementem extende pruinas. 230

Idcirco certis dimensum partibus orbem
per duodena regit mundi Sol auerus astra.
quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco
semper sole rubens et torrida semper ab igni; 234
quam circum extremae dextra laeuaeque trahuntur,
caeruleae, glacie concretæ atque imbribus atris;
has inter mediamque duae mortalibus aegris
munere concessae diuom, et uia secta per ambas,

106 *sequentes* ceteri codd., Seruius; *fluentes* R, quod interpretamentum uocis *recentis* esse puto, cuius *sequentis* corruptela sit: cf. Seruius ad Aen. 6. 635 "*recentis* semper fluens." 133 *extruderet* P². 139, 140 *laqueo, latos*, Sen. Vit. Beat. 14. 3. 146 *surgens* P M¹. 155 *terram* R. 157 *umbras* P. 166 *uallus* R, agnoscit Seruius. 174 *stiuæ quæ*, Voss Iahn Wunderlich Schaper. uu. 173 174 transposuit Schrader. *stiuæ quæ* codd. et Seru. 181 *inludunt* P² M², *inludant* R M¹ P¹. 188 *curuauit* M. 192 *pingues paleae* Philargyrii tempore legebatur. *terit* R. 203 *illum in praeceps prono* M, Gellius 9. 29, Nonius p. 530: *illum praeceps prono* P, *illum prono in praeceps* R. *trahit pro rapit* R. 208 *dies pro die* e uetusto codice adfert Gellius 9. 14. 209 *diuidit* M P. 213 *rastris* R M². 218 *aduerso* M cum Philargyrio, *auerso* A P R. utriusque mentionem facit Seruius. 226 *auenis* P, *aristis* A M R, Nonius pp. 301, 416. 229 *mittit* M.

oblicus qua se signorum uerteret ordo.
mundus, ut ad Scythiam Rhipaeasque arduus arcus
consurgit, premitur Libyae deuexus in austos. 241
hic uertex nobis semper sublimis; at illum
sub pedibus Styx atra uidet Manesque profundi.
maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
circum perque duas in morem fluminis Aretos, 245
Aretos Oceani metuentes aequore tingui.
illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
semper et obtenta densentur nocte tenebrae,
aut redit a nobis Aurora diemque reducit,
nosque ubi primus equis Oriens adflauit anhelis, 250
illic sera rubens accendit lumina Vesper.
hinc tempestates dubio praediscere caelo
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,
et quando infidum remis impellere marmor
conueniat, quando armatas deducere classis, 255
aut tempestiuam siluis euertere pinum:
nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
temporibusque parem diuersis quattuor annum.

Frigidus agricolam si quando continet imber,
multa, forent quae mox caelo properanda sereno, 260
maturare datur: durum prociuit arator
uomeris obtusi dentem, cauat arbore luntres,
aut pecori signum aut numeros impressit aceruis.
exacuant alii uallos furcasque bicornis,
atque Amerina parant lentae retinacula uiti. 265
nunc facilis rubra texatur fescina uirga;
nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
quippe etiam festis quaedam exercere diebus
fas et iura sinunt; riuos deducere nulla
religio uetuit, segeti praetendere saepem, 270
insidias auibus moliri, incendere uespres,
balantumque gregem fluuii mersare salubri.
saepe oleo tardi costas agitator aselli
uilibus aut onerat pomis, lapidemque reuertens
ineusum aut atrae massam picis urbe reportat. 275

Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
felices operum: quintum fugae pallidus Orens
Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando
Coeumque Iapetumque creat saeuumque Typhoea
et confuratos caelum rescindere fratres. 280
ter sunt conati imponere Pelio Ossam
scilicet, atque Ossae frondosum inuoluere Olympum;
ter Pater exstructos disiecit fulmine montis.
septima post decimam felix et ponere uitam
et prensos domitare boues et licia telae 285
addere; nona fugae melior, contraria furtis.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
aut cum sole nouo terras inrorat Eous.
nocte leues melius stipulae, nocte arida prata
tendentur; noctes lentus non deficit umor. 290
et quidam seros hiberni ad luminis ignis
pernigilat, ferroque fauces inspicit acuto;
interea longum cantu solata laborem
arguto coniunx percurrit pectine telas,
aut dulcis musti Volcano decoquit umorem 295
et foliis undam trepidi desumpit alieni.
at rubicunda Ceres medio succiditur aestu,
et medio tostas aestu terit area fruges.
nudus ara, sere nudus; hiemps ignaua colono.
frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur, 300
mutuorque inter se laeti conuiuia curant;
inuitat genialis hiemps curasque resolvit:
ceu pressae cum iam portum tetigere carinae,
puppibus et laeti nautae imponere coronas.
sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus
et lauri bacas oleamque cruentaue myrta; 306
tum gruibus pedicas et retia ponere ceruis,
auritosque sequi lepores; tum figere dammas,
stuppea torquentem Balearis uerbera fundae,
cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudent.

Quid tempestates autumnii et sidera dicam, 311
atque, ubi iam breuioribus dies et mollior aestas,
quae uigilanda uiris? uel cum ruit imbriferum uer,
spicea iam campis cum messis inhorruit, et cum
frumenta in uiridi stipula lactentia turgent? 315
saepe ego, cum flauis messorum induceret aruis
agricola et fragili iam stringeret hordea culmo,
omnia uentorum concurrere proelia uidi,
quae grauidam late segetem ab radicibus imis
sublimem expulsam eruerent; ita turbine nigro 320
ferret hiemps culmumque leuem stipulasque uo-
lantis.

saepe etiam immensum caelo uenit agmen aquarum,
et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
collectae ex alto nubes; ruit arduus aether,
et pluuia ingenti sata laeta bouum labores 325
diluit; implentur fossae et caua flumina crescent
cum sonitu feruetque fretis spirantibus aequor.
ipse Pater media nimborum in nocte corusca
fulmina molitur dextra; quo maxuma motu
terra tremit, fugere ferae et mortalia corda 330
per gentis humilis strauit pauor; ille flagranti
aut Athon aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo
deicit; ingeminant austri et densissimus imber;
nunc memora ingenti uento, nunc litora plangunt.
hoc metuens, caeli menses et sidera serua, 335
frigida Saturni sese quo stella receperet,
quos ignis caeli Cyllenius erret in orbis.
in primis uenerare deos, atque annua magnae
sacra refer Cereri lactis operatus in herbis,
extremae sub casum hiemis, iam uere sereno. 340
tum pingues agni, et tum mollissima uina;
tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.
cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho,
terque nouas circum felix eat hostia fruges, 345
omnis quam chorus et socii comitentur ouantes,
et Cererem clamore uocent in tecta; neque ante
faleem maturis quisquam supponat aristis,
quam Cereri torta redimitus tempora quereu
det motus inconpositos et carmina dicat. 350

Atque haec ut certis possemus noscere signis,
aestusque pluuiasque et agentis frigora uentos,
ipse Pater statuit quid menstrua Luna moneret;
quo signo caderent austri; quid saepe uidentes
agricolae propius stabulis armenta tenerent. 355
continuo, uentis surgentibus, aut freta ponti
incipiunt agitata tumescere et aridus altis
montibus audiri fragor, aut resonantia longe
litora misceri et nemorum increbrescere murmur.
iam sibi tum curuis male temperat unda carinis, 360
cum medio celeres reuolant ex aequore mergi
clamoremque ferunt ad litora cumque marinae
in siccio ludunt fulicae notasque paludis
deserit atque altam supra uolat ardea nubem.
saepe etiam stellae, uento impendente, uidebis 365
praecipites caelo labi, noctisque per umbram
flammarum longos a tergo albescere tractus;
saepe leuem paleam et frondes uolitare caducas,
aut summa nantis in aqua colludere plumas.
at Boreae de parte truci cum fulminat, et cum 370
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
rura natant fossis atque omnis nauita ponto
umida uela legit. numquam imprudentibus imber
obfuit: aut illum surgentem ualibus imis
aeriae fugere grues, aut bucula caelum 375
suspiciens patulis captauit naribus auras,
aut arguta laeas circumuoluitur hirundo,
et ueterem in limo ranae cecinere querellam.
saepius et tectis penetralibus extulit oua
angustum formica terens iter, et bibit ingens 380
arcus, et e pastu decedens agmine magno

248 densantur M. 251 illis Seneca Ep. 122 2, fortasse recte. 252 praedicere R. 260 post M. 266 facili P. 269 diducere M. 282 inuertere P¹. 284 uides R et fortasse Seruius. 288 uel R. 296 trepidus M R. 315 ualentia R. 318 consurgere R. 321 migrantis P¹. 327 spirantibus R. 334 plangit R. Seruius, qui interpretatur "resonare facit." agnoscit autem plangunt. 337 caelo M. 340 casu R. 351 noscere M², discere M¹ R. 357 arduus R. 360 a curuis R.

coruorum increpuit densis exercitus alis.
iam varias pelagi uolucres, et quae Asia circum
dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
certatim largos umeris infundere rores, 385
nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,
et studio in cassum uideas gestire laundi.
tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce
et sola in sicca secum spatiat harena.
ne nocturna quidem carpentes pensa puellae 390
nesciure hiemem, testa cum ardente uiderent
scintillae oleum et putris concrescere fungos.

Nec minus ex imbris soles et aperta serena
prospicere et certis poteris cognoscere signis:
nam neque tum stellis acies obtusa uidetur 395
nec fratris radiis obnoxia surgere Luna
tenuia nec lanæ per caelum uellere ferri;
non tepidum ad solem pinnas in litore pandunt
dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos
immundi meminere sues iactare maniplos. 400
at nebulae magis ima petunt campoque recumbunt,
solis et occasum seruans de culmine summo
nequiquam seros exercet noctua cantus.
apparet liquido sublimis in aere Nisus,
et pro purpureo poenas dat Scylla capillo; 405
quacumque illa leuem fugiens secat aethera pinnis,
ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
illa leuem fugiens raptim secat aethera pinnis.
tum liquidas corui presso ter gutture uoces 410
aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis,
nescio qua praeter solitum dulcedine laeti,
inter se in foliis strepitant; inuat imbribus actis
progeniem paruam dulcisque reuisere nidos;
haut, equidem credo, quia sit diuinitus illis 415
ingenium aut rerum fato prudentia maior;
uerum, ubi tempestas et caeli mobilis umor
mutare uias et Iuppiter uiduus austris
denset, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat,
uertuntur species animorum, et pectora motus 420
nunc alios, alios, dum nubila uentus agebat,
conciunt: hinc ille auium concentus in agris
et laetae pecudes et ouantes gutture corui.

Si uero solem ad rapidum lunasque sequentis
ordine respicies, numquam te crastina fallat 425
hora neque insidiis noctis capiere serenae.
luna, reuertentes cum primum colligit ignis,
si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu,
maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
at si uirgineum suffuderit ore ruborem, 430
uentus erit; uento semper rubet aurea Phoebe.
sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
pura neque obtusis per caelum cornibus ibit,
totus et ille dies, et qui nascuntur ab illo
exactum ad mensem, pluuiæ uentisque carebunt, 435
uotaque seruati soluent in litore nautae
Glaucæ et Panopeæ et Inoæ Melicertæ.
sol quoque et exorians et cum se condet in undas
signa dabit; solem certissima signa secuntur,
et quæ mane refert et quæ surgentibus astris. 440
ille ubi nascentem maculis uariauerit ortum
conditus in nubem medioque refugerit orbe,
suspecti tibi sint imbres; namque urget ab alto
arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
aut ubi sub lucem densa inter nubila sese 445
diuersi rumpunt radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
heu, male tum mitis defendet pampinus uuas:
tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.

hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo, 450
profuerit meminisse magis; nam saepe uidemus
ipsius in uoltu uarios errare colores;
caeruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros;
sin maculae incipient rutilo inmiscerier igni,
omnia tum pariter uento nimisque uidebis 455
feruere. non illa quisquam me nocte per altum
ire neque a terra moneat conuellerè funem.
at si, cum referetque diem condetque relatum,
lucidus orbis erit, frustra terrebre nimbis,
et claro siluas cernes Aquilone moueri. 460
denique, quid uesper serus uehat, unde serenæ
uentus agat nubes, quid cogit umidus Auster,
sol tibi signa dabit. solem quis dicere falsum
audeat? ille etiam caecos instare tumultus
saepè monet fraudemque et operta tumescere bella.
ille etiam extincto miseratus Caesare Romam, 466
cum caput obscura nitidum ferrugine textit,
impiaque aeternam timerunt saecula noctem.
tempore quamquam illo tellus quoque et aequora
ponti

obsœnaeque canes importunaque uolucres 470
signa dabant, quotiens Cycloppum effuere in agros
uidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
flammarumque globos liquefactaque uoluere saxa!
armorum sonitum toto Germanica caelo
audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475
nox quoque per lucos uolgo exaudita silentis,
ingens, et simulacra modis pallentia miris
uisa sub obscurum noctis; pecudesque locutæ,
infandum! sistunt amnes terraeque dehiscunt
et maestum inlacrimat templis ebur aeraque sudant.
proluit insano contorquens uertice siluas 481
fluuiorum rex Eridanus, camposque per omnis
cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
tristibus aut extis fibrae apparere minaces
aut puteis manare cruor cessauit, et altae 485
per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
non alias caelo ceciderunt plura sereno
fulgura, nec diri totiens arsere cometae.
ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum uidere Philippi; 490
nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.
scilicet et tempus ueniet, cum finibus illis
agricola, incuruo terram molitus aratro,
exesa inueniet scabra robigine pila, 495
aut grauius rastris galeas pulsabit inanis,
grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.
di patrii, Indigetes, et Romule Vestaque mater,
quæ Tuscum Tiberim et Romana Palatia seruas,
hunc saltem enerso inuenem succurrere saeclo 500
non prohibete! satis iam pridem sanguine nostro
Laomedontæe huius periuria Troiae;
iam pridem nobis caeli te regia, Caesar,
inuidet, atque hominum queritur curare triumphos;
quippe ubi fas uersum atque nefas: tot bella per
orbem,

tam multae scelerum facies; non ullus aratro 506
dignus honos; squalent abductis arua colonis,
et curuae rigidum falces conflantur in ensem.
hinc mouet Euphrates, illine Germania bellum;
uicinae ruptis inter se legibus urbes 510
arma ferunt; saeuit toto Mars impius orbe;
ut cum carceribus sese effudere quadrigae,
addunt in spatio, et frustra retinacula tendens
fertur equis auriga, neque audit curru habenas.

383 *uariae* M R, *uarias* probat Seruius. 386 *undam* R M². 399 "*alii soluto ore accipiunt, id est nimium patenti*" Seruius. 418 *umidus* R. 436 *ad litora* R. 439 *sequentur* M. 442 *refulserit* Consentius p. 398. 446 *rumpunt, surgit*, R. 454 *incipiunt* M¹ R, *incipient* M². 457 *moueant* M¹. 461 *ferat* M¹ R. 470 *obsœnae* M, *obsœni* cett. codd. 487 *sinistro* Schol. Bern., g. fortasse recte, ut *sereno* glossema sit. 491 *superi* coni. Markland, idque uidetur legisse Seruius, qui interpretatur "quasi exclamatio est ad deos." 508 *formantur* Nonius p. 380, Seruius ad Aen. 12. 304. 513 *addunt spatium* M¹, Scholia Bernensia, Bambergensis et Monacensis Quintilianii 8. 3. 78, Seruii Vaticanus, confirmant codd. Silii 16. 373 "*in spatio addebant.*" *addunt spatia* R, *addunt in spatia* M², Seruii ceteri codd.

LIBER SECVNDVS

Hactenus aruorum cultus et sidera caeli,
nunc te, Bacche, canam, nec non siluestria tecum
uirgulta et prolem tarde crescentis oliuae.
huc, pater o Lenae; tuis hic omnia plena
muneribus, tibi pampineo grauidus autumnus
floreit ager, spumat plenius uindemia labris;
huc, pater o Lenae, ueni, nudataque musto
tingue nouo mecum dereptis crura coturnis.

Principio arboribus uaria est natura creandis.
namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipsae
sponte sua ueniunt camposque et flumina late
curua tenent, ut molle siler lentaeque genestae,
populus et glauca canentia fronde salicta;
pars autem posito surgunt de semine, ut altae
castaneae, nemorumque Ioui quae maxima frondet
aesculus, atque habitae Graiis oracula quercus.
pullulat ab radice aliis densissima silua,
ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus
parua sub ingenti matris se subicit umbra.
hos natura modos primum dedit; his genus omne
siluarum fruticumque uiret nemorumque sacrorum.

Sunt alii, quos ipse uia sibi repperit usus.
hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
deposuit sulcis; hic stirpes obruit aruo
quadrifidasque sudes et acuto robore uallos;
siluarumque aliae pressos propaginis arcus
expectant et uia sua plantaria terra;
nil radices egent aliae, summumque putator
haut dubitat terrae referens mandare cacumen;
quin et caudicibus sectis, mirabile dictu,
truditur e sicco radix oleaginis ligno;
et saepe alterius ramos impune uidemus
uertere in alterius, mutataque iuncta mala
ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.

Quare agite o, proprios generatim discite cultus,
agricolae, fructusque feros mollite colendo.
neu segnes iaceant terrae. iuuat Ismara Baccho
conserere atque olea magnum uestire Taburnum.
tuque ades inceptumque una decurrit laborem,
o decus, o famae merito pars maxima nostrae,
Maecenas, pelagoque uolans da uela patenti.
non ego cuncta meis amplecti uersibus opto,
non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
ferrea uox; ades et primi lege litoris oram;
in manibus terrae; non hic te carmine ficto
atque per ambages et longa exorsa tenebo.

Sponte sua quae se tollunt in luminis auras,
infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt;
quippe solo natura subest. tamen haec quoque, si
quis

inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
exuerint siluestrem animum, cultuque frequenti
in quascumque nocens artes haut tarda sequuntur.
nec non et sterilis quae stirpibus exit ab imis
hoc faciet, uacuos si sit digesta per agros;
nunc altae frondes et rami matris opacant
crescentem atimunt fetus uruntque ferentem.
iam, quae seminibus iactis se sustulit arbos,
tarda uenit, seris factura nepotibus umbram,
pomaeque degenerant sucos oblita priores,
et turpis auius praedam fert uua racemos.

Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
cogendae in sulcum ac multa mercede domandae.
set truncis oleae melius, propagine uites
respondent, solido Paphiae de robore myrtus;

plantis et durae coryli nascuntur et ingens
fraxinus Herculeaeque arbos umbrosa coronae
Chaonique patris glandes; etiam ardua palma
nascitur et casus abies uisura marinos.

inseritur uero et fetu nucis arbutus horrida,
et steriles platani malos gessere ualentis;
castaneae fagus, ornusque incanuit albo
flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.

Necmodus inserere atque oculos inponeresimplex.
nam, qua se medio tridunt de cortice gemmae
et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso
fit nodo sinus; huc aliena ex arbore germen
inoludunt, udoque docent inolescere libro.

aut rursum enodes trunci rescantur, et alte
linditur in solidum cuneis uia, deinde feraces
plantae immittuntur: nec longum tempus, et ingens
exiit ad caelum ramis felicibus arbos

miraturque nouas frondes et non sua poma.

Praeterea genus haut unum, nec fortibus ulmis,
nec salici lotoque neque Idaeis cyparissis;
nec pingues unam in faciem nascuntur oliuae,
orchades et radii et amara pausia bacca

pomaeque et Alcinoi siluae; nec sureulus idem
Crustumis Syrtisque piris grauibuscque uolemis.
non eadem arboribus pendet uindemia nostris,
quam Methymnaeo carpit de palmitibus Lesbos;

sunt Thasiae uites, sunt et Mareotides albae,
pinguibusc hae terris habiles, leuioribus illae;
et passo Psithia utilior, tenuisque Lageos,
temptatura pedes olim uincturaque linguam;
purpureae, preciaeque; et quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contendere Falernis.

sunt et Aminneae uites, firmissima uina,
Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus;
argitisque minor, cui non certauerit ulla
aut tantum fluere aut totidem durare per annos.

non ego te, Dis et mensis accepta secundis,
transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
sed neque quam multae species nec nomina quae sint,
est numerus; neque enim numero comprehendere refert;
quem qui scire uelit, Libyci uelit aequoris idem
discere quam multae Zephyro turbentur harenae,
aut, ubi nauigiis uiolentior incidit Eurus,
nosse quot Ionii ueniant ad litora fluctus.

Nec uero terrae ferre omnes omnia possunt.
fluminibus salices crassisque paludibus alni
nascuntur, steriles saxosis montibus orni;

litora myrtetis laetissima; denique apertos
Bacchus amat collis, aquilonem et frigora taxi.
aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum pietosque Gelonos;

diuisae arboribus patriae. sola India nigrum
fert hebenum, solis est turea uirga Sabaeis.

quid tibi odorato referam sudantia ligno
balsamaque et bacas semper frondentis acanthi?

quid memora Aethiopum, molli canentia lana?
nelleraque ut foliis depectant tenuia Seres?

aut quos Oceano propior gerit India lucos,
extremi sinus orbis, ubi aera uincere summum
arboris haut ullae iactu potuere sagittae?

et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert tristis sucos tardumque saporem
felicis mali, quo non praesentius ullum,
pocula si quando saeuae infeere nouercae
miscueruntque herbas et non innoxia uerba,

II 8 direptis M. 22 aliae quas ipse uia M, aliae quas ipse uias Scaliger: uia confirmant Seruius et Schol. Bern. 47 auras M², Seruius, oras M¹. 52 uoles M. 54 faciat M¹. 65 pro et durae legebatur etiam edurae, ut Seruius testatur et scholia Bernensia. 69 pro horrida legebatur etiam horrens, teste Seruio et schol. Bern. 71 fagus M G, fagus Priscianus l p. 438 (Hertz) et schol. Bern. fagus autem nominatiuum singularis esse puto. 82 miratistque Seruius, miratistque M¹. 106 dicere M V. 121 "alii depectat legunt" Seruius.

auxilium uenit ac membris agit atra uenena. 130
 ipsa ingens arbos faciemque similima lauro,
 et, si non alium late iactaret odorem,
 laurus erat; folia haud ullis labentia uentis;
 flos adprima tenax; animas et olentia Medi
 ora fouent illo et senibus medicantur anhelis. 135

Sed neque Medorum siluae, ditissima terra,
 nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
 laudibus Italiae certent, non Bactra, neque Indi,
 totaque turiferis Panchaia pinguis harenis.
 haec loca non tauri spirantes naribus ignem 140
 inuertere satis inmanis dentibus hydri,
 nec galeis densisque uirum seges horruit hastis;
 set grauidae fruges et Bacchi Massicus umor
 inpleure; tenent oleae armentaque laeta.
 hinc bellator equus campo sese arduus infert; 145
 hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus
 uictima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad turiferis deum duxere triumphos.
 hic uer adsiduum atque alienis mensibus aestas;
 bis grauidae pecudes, bis pomis utilis arbos. 150

at rabidae tigres absunt et saeuia leonum
 semina, nec miseros fallunt aconita legentis,
 nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
 squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 adde tot egregias urbes operumque laborem, 155
 tot congesta manu praeuuptis oppida saxis,
 fluminaeque antiquos subterlabentia muros.
 an mare, quod supra, memorem, quodque adluit infra?

anne lacus tantos, te, Lari maxime, teque,
 fluctibus et fremitu adsurgens, Benace, marino? 160
 an memorem portus Lucrinoque addita claustra
 atque indignatum magnis stridoribus aequor,
 Iulia qua ponto longe sonat unda refuso
 Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Auernis?

haec eadem argenti riuos aerisque metalla 165
 ostendit uenis, atque auro plurima fluxit.
 haec genus acre uirum, Marsos pubemque Sabellam
 adsuetaeque malo Ligure Volcosque uerutos
 extulit, haec Decios, Marios, magnosque Camillos,
 Scipiadae duos bello, et te, maxime Caesar, 170
 qui nunc extremis Asiae iam uictor in oris
 inbellem auertis Romanis arcibus Indum.
 salue, magna parens frugum, Saturnia tellus,
 magna uirum; tibi res antiquae laudis et artis
 ingredior, sanctos ausus recludere fontis, 175
 Ascræumque cano Romana per oppida carmen.

Nunc locus aruorum ingenis, quae robora cuique,
 quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
 difficiles primum terrae collesque maligni,
 tenuis ubi argilla et dumosus calculus aruis, 180
 Palladia gaudent silua uiuacis oliuae.
 indicio est tractu surgens oleaster eodem
 plurimus et strati bacis siluestribus agri.
 at quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
 quique frequens herbis et fertilis ubere campus 185
 (qualem saepe caua montis conualle solemus
 despicere; huc summis liquuntur rupibus amnes,
 felicemque trahunt limum) quique editus austro,
 et filicem curuis inuisam pascit aratris;

hic tibi praeualidas olim multoque fluentis 190
 sufficere Baccho uitis, hic fertilis uuae,
 hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 lancibus et pandis fumantia reddimus exta,
 sin armenta magis studium uitulosque tueri, 195
 aut fetus ouium aut urentis culta capellas,
 saltus et saturi petito longinqua Tarenti,
 et qualem infelix amisit Mantua campum,
 pascentem niueos herboso flumine cyenos;

non liquidi gregibus fontes, non gramina derunt, 200
 et, quantum longis carpent armenta diebus,
 exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

nigra tere et presso pinguis sub uomere terra,
 et cui putre solum (namque hoc imitatur arando)
 optima frumentis; non ullo ex aequore cernes 205
 plura domum tardis decedere plaustra iuencis;
 aut unde iratus siluam deuexit arator
 et nemora euerit multos ignaua per annos,
 antiquasque domos auium cum stirpibus imis

eruit; illae altum nidis petiere relictis; 210
 at rudis enituit impulso uomere campus.
 nam ieiuna quidem cliuosi glareae ruris
 uix humilis apibus casias roremque ministrat;
 et tofus scaber et nigris exesa chelydri

creta negant alios aequae serpentibus agros 215
 dulcem ferre cibum et curuas praebere latebras.
 quae tenuem exhalat nebulam fumosque uolueris,
 et bibit umorem et, cum uolt, ex se ipsa remittit,
 quaeque suo semper uiridi se gramine uestit,

nec scabie et salsa laedit robigne ferrum, 220
 illa tibi laetis intextet uitibus ulmos,
 illa ferax oleo est, illam experire colendo
 et facilem pecori et patientem uomeris unci.

talem diues arat Capua et uicina Vesaeus
 ora iugo et uacuis Clanius non aequus Acerris. 225

Nunc, quoquamque modo possis cognoscere, dicam.
 rara sit an supra morem si densa requires,
 altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
 densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo:

ante locum capies oculis, alteque iubebis 230
 in solido puteum demitti, omnemque repones
 rursus humum et pedibus summam aequabis harenas.
 si derunt, rarum pecorique et uitibus almis
 aptius uber erit; sin in sua posse negabunt

ire loca et scrobibus superabit terra repletis, 235
 spissus ager; glaebas eunctantis crassaque terga
 exspecta, et ualidis terram proscinde iuencis.
 salsa autem tellus et quae perhibetur amara
 (frugibus infelix ea, nec mansuescit arando,

nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat) 240
 tale dabit specimen: tu spisso uimine qualos,
 colaque prelorum fumosis deripe tectis;
 huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae
 ad plenum caleuntur; aqua eluctabitur omnis

scilicet, et grandes ibunt per uimina guttae; 245
 at sapor indicium faciet manifestus, et ora
 tristia temptantum sensu torquebit amor.
 pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
 discimus: haud umquam manibus iactata fatiscit,

sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250
 umida maiores herbas alit, ipsaque iusto
 laetior. a, nimium ne sit mihi fertilis illa,
 nec se praeualidam primis ostendat aristas!

quae grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 quaeque leuis. promptum est oculis praediscere 255
 nigram,

et quis cui color. at sceleratum exquirere frigus
 difficile est: piceae tantum taxique nocentes
 interdum aut hederæ pandunt uestigia nigrae.

His animaduersis, terram multo ante memento
 excoquere et magnos scrobibus concidere montis, 260
 ante supinatas aquiloni ostendere glaebas,
 quam laetum infodias uitis genus. optima putri
 arua solo: id uenti curant gelidaeque pruinæ
 et labefacta mouens robustus iugera fossor.

at, si quos haut ulla uiros uigilantia fugit, 265
 ante locum similem exquirunt ubi prima paretur
 arboribus seges et quo mox digesta feratur,
 mutatam ignorent subito ne semina matrem.

134 "adprima est nomen pro aduerbio" Seruius, ad prima uulg. 136 regna M². 174 artem P. 186 uidemus P (? uidetur?). 194 patulis M¹. 196 ouium fetum P, ouium fetus M. 202 reponit M. 220 aut pro et M². 221 in-
 textit P. 222 oleae M. 227 requirere M¹ P, requiras M² R. 247 tristia temptantum sensu torquebat amor in libro
 qui "ex domo fuisset atque familia Vergili" Hyginus se inuenisse dixit (Gellius I. 21). amaror M, Seruius,
 amaro P R, agnoscit Seruius. 253 neu M². 254 prodet M. 256 quisquis pro quis cui P M², quis cuique M¹, quis cui
 ciue R. quisquis probat Seruius. 260 circumdare pro concidere E.

quin etiam caeli regionem in cortice signant,
ut, quo quaeque modo steterit, qua parte calores 270
aestrinos tulerit, quae terga obuerterit axi,
restituunt: adeo in teneris consuescere multum est.
collibus an plano melius sit ponere uitem,
quaere prius: si pinguis agros metabere campi,
densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus; 275
sin tumulis adhaec solum collesque supinos,
indulge ordinibus, nec setius omnis in unguem
arboribus positis secto uia limite quadret.
ut saepe ingenti bello cum longa cohortes
explicuit legio et campo stetit agmen aperto 280
derectaeque acies ac late fluctuat omnis
aere residentis tellus, nequum horrida miscent
proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis;
omnia sint paribus numeris dimensa uiarum;
non animum modo uti pascat prospectus inanem, 285
sed quia non aliter uires dabit omnibus aequas
terra, neque in uacuum poterunt se extendere rami.

Forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras.
ausim uel tenui uitem committere sulco.
altior ac penitus terrae defigitur arbos, 290
aesculus in primis, quae, quantum uertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
ergo non hienes illam, non flabra neque imbres
conuellant; immota manet multosque nepotes,
multa uirum uolens durando saecula uincit; 295
tum fortis late ramos et brachia tendens
huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Neue tibi ad solem uergant uineta cadentem;
neue inter uites corylum sere; neue flagella
summa pete, aut summa defringe ex arbore plantas;
tantus amor terrae; neu ferro laede retuso 301
semina; neue oleae siluestris insere truncos;
nam saepe incautus pastoribus excidit ignis,
qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
robora comprehendit, frondesque elapsus in altas 305
ingentem caelo sonitum dedit; inde secutus
per ramos uictor perque alta cacumina regnat,
et totum inuoluit flammis nemus, et ruit atram
ad caelum picea crassus caligine nubem,
praesertim si tempestas a uertice siluis 310
incubuit, glomeratque ferens incendia uentus.
hoc ubi, non a stirpe ualent caesaeque reuerti
possunt atque ima similes reuirescere terra;
infelix superat foliis oleaster amaris.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
tellurem Borea rigidam spirante mouere. 316
rura gelu tunc claudit hiemps, nec semine iacto
concretam patitur radicem adfigere terrae.
optuma uinetis satio, cum uere rubenti
candida uenit aui longis inuisa colubris, 320
prima uel autumnii sub frigora, cum rapidus Sol
nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas.
uer adeo frondi nemorum, uer utile siluis,
uer tument terrae et genitalia semina poscunt.
tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether 325
coniugis in gremium laetae descendit, et omnis
magnus alit, magno commixtus corpore, fetus.
aui tum resonant auius uirgulta canoris,
et Venerem certis repetunt armenta diebus;
parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris 330
laxant arua sinus; superat tener omnibus umor;
inque novos soles audent se germina tuto
credere; nec metuunt surgentes pampinus austros
aut actum caelo magnis aquilonibus inbrem,

sed trudit gemmas et frondes explicat omnis. 335
non alios prima crescentis origine mundi
inluxisse dies aliumue habuisse tenorem
crediderim: uer illud erat, uer magnus agebat
orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri:
cum primae lucem pecudes hausere, uirumque 340
terrea progenies duris caput extulit aruis,
immissaeque ferae siluis et sidera caelo.
nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
si non tanta quies iret frigusque caloremque
inter et exciperet caeli indulgentia terras. 345
Quod superest, quaecumque premes uirgulta per
agros,

sparge fimo pingui et multa memor occule terra,
aut lapidem bibulum aut squalentis infode conchas;
inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
halitus atque animos tollent sata; iamque reperti,
qui saxo super atque ingentis pondere testae 351
urgerent; hoc effusus munimen ad imbres,
hoc ubi hiulea siti findit canis aestifer aua.

Seminibus positis, superest diducere terram
saepius ad capita, et duos iactare bidentis, 355
aut presso exercere solum sub uomere, et ipsa
flectere luctantes inter uineta iuuenos;
tum leuis calamos et rasae hastilia uirgae
fraxineasque aptare sudes, furcasque ualentis,
uiribus eniti quarum et continere uentos 360
adsuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac dum prima nouis adolescit frondibus aetas,
parcendum teneris, et, dum se laetus ad auras
palmes agit laxis per purum immissus habenis,
ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis 365
carpendae manibus frondes interque legenda:
inde ubi iam ualidis amplexae stirpibus ulmos
exierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde;
ante reformidant ferrum; tum denique dura
exerce imperia, et ramos compesce fluentes. 370

Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,
praecipue dum frons tenera imprudensque laborum;
cui super indignas hiemes solemque potentem
siluestres uri adsidue capreaeque sequaces
inludunt, pascuntur oues anidaeque iuuencae. 375

frigora nec tantum cana concreta pruina,
aut grauis incumbens scopulis arenitibus aestas,
quantum illi nocuere greges, durique uenenum
dentis et admorso signata in stirpe cicatrix.
non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris 380
caeditur et ueteres ineunt proscaenia ludi,
praemiaque ingentis pagos et compita circum
Thesidae posuere, atque inter pocula laeti
mollibus in pratis unctos saluere per utres.

nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni 385
uersibus incomptis ludunt risuque soluto,
oraeque corticibus sumunt horrenda cauatis,
et te, Bacche, uocant per carmina laeta, tibi que
oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

hinc omnis largo pubescit uinea fetu, 390
complentur uallesque cauae saltusque profundi,
et quocumque deus circum caput egit honestum.
ergo rite suum Baccho dicemus honorem
carminibus patriis lancesque et liba feremus,

et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram, 395
pinguiaque in uerbis torrebimus exta colurnis.

Est etiam ille labor curandis uitibus alter,
cui numquam exhausti satis est: namque omne
quodamnis

270 *steterint, tulerint* M. 287 *se om.* P R. 292 *radicem* M P. 294 *per annos* V, Nonius p. 525. 296 *pandens* g, agnoscunt schol. Bern. 302 *oleas* M. 316 *moueri* P R, Nonius p. 380, *mouere* M. 318 *concretum* M. 330 *tymentibus* P R, agnoscunt schol. Bern. 332 *germina* Celsus ap. Seruium, *gramina* M R, *gramina* P. 336 *alias* P. 339 *hiberni* M. 341 *terra* M², Philargyrius, Seruius, ut uidetur, Lactantius Inst. 2. 10. *ferrea* M¹, Anthol. Lat. 17. 229. p. 57 Riese. 343 *suffreri* M¹. 344 *caloripae* P, defendit Philargyrius, uersum adferens ex Mercatore Plauti (860) "nec calor nec frigus metuo." 351 *ingenti* M¹, Nonius p. 418. 353 *sondit* P. *aestifer* P. 354 *deducere* M. 359 *biornis* V pro *ualentis*. 365 *acies* P M², agnoscit Seruius. 367 *uicibus* M². 370 *ualentis* R. 372 "fronds est uera lectio et antiqua" Seruius. apud Nonium 114, 486 fortasse scribendum est *fronds*. 374 *caprae* M. 379 *admorsum* P, *admorsu* R, a *morso* M¹, a *moru* M², *admorsu* g, Seruius. 382 *ingentis* M P, *ingentis* R: utrumque agnoscunt Philargyrius et Seruius. 384 *saluere* R M². 388 *exhausti* M: *exhausti* confirmat Seruius. *quodamnis* P R, *quot annis* M.

terque quaterque solum scindendum, glaeaque uersis
aeternum frangenda bidentibus; omne leuandum 400
fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
atque in se sua per uestigia uoluitur annus.
ac iam olim seras posuit cum uinea frondes
frigidus et siluis aquilo decussit honorem,
iam tum acer curas uenientem extendit in annum
rusticus et curuo Saturni dente relictam 406
persequitur uitem attondens fingitque putando.
primus humum fodito, primus deuecta cremato
sarmenta et uallos primus sub tecta referto;
postremus metito. bis uitibus ingruit umbra; 410
bis segetem densis obducunt sentibus herbae;
durus uterque labor: laudato ingentia rura,
exiguum colito. nec non etiam aspera rusci
uimina per siluam et ripis fluuiialis harundo
caeditur incultique exercet cura salicti. 415
iam uinctae uites, iam falcem arbusta reponunt,
iam canit effectos extremus uinitor antes:
sollicitanda tamen tellus puluisque mouendus
et iam maturis metuendus Iuppiter uinis.

Contra non ulla est oleis cultura; neque illae 420
procurum expectant falcem rastrosque tenaces,
cum semel haeserunt aruis aurasque tulerunt;
ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
sufficit umorem et grauidas cum uomere fruges;
hoc pinguem et placitam Paci nutritor oliuam. 425

Poma quoque, ut primum truncos sensere ualentis
et uires habuere suas, ad sidera raptim
ui propria nituntur opisque haut indiga nostrae.
nec minus interea fetu nemus omne graescit,
sanguineisque inculta rubent auariaria bacis: 430
tondentur cytisi, taedas silua alta ministrat,
pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt:
et dubitant homines serere atque impendere curam?
quid maiora sequar? salices humilesque genestae,
aut illae pecori frondem aut pastoribus umbras 435
sufficiunt, saepemque satis et pabula melli.
et inuau undantem buxo spectare Cytorum
Naryciaeque picis lucos, inuau arua uidere
non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
ipsae Caucasio steriles in uertice siluae, 440
quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,
dant alios aliae fetus, dant utile lignum
nauigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque;
hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustis
agricolae et pandas ratibus posuere carinas; 445
uinibus salices fecundae, frondibus ulmi,
at myrtus ualidis hastilibus et bona bello
cornus; Ituraeos taxi torquentur in arcus;
nec tiliae leues aut torno rasile buxum
non formam accipiunt ferroque cauantur acuto; 450
nec non et torrentem undam leuis innatat alnus,
missa Pado; nec non et apes examina condunt
corticibusque cauis uitiosaeque ilicis aluo.
quid memorandum aequae Baccheia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit: ille furentis
Centaurus leto domuit, Rhoetumque Pholumque
et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem. 457

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
agricolas, quibus ipsa, procul discordibus armis,
fundit humo facilem uictum iustissima tellus! 460
si non ingentem foribus domus alia superbis
mane salutantum totis uomit aedibus undam,
nec uarios inhiant pulchra testudine postis
inclusasque auro uestes Ephyreiaque aera,
alba neque Assyrio fucatur lana ueneno, 465
nec casia liquidi corrumpitur usus oliui:
at secura quies et nescia fallere uita,

diues opum uariarum, at latis otia fundis,
speluncae uiuique lacus, at frigida Tempe
mugitusque bouum mollesque sub arbore somni 470
non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
et patiens operum exiguoque adueta inuentus,
sacra deum, sanctique patres; extrema per illos
iustitia excedens terris uestigia fecit.

Me uero primum dulces ante omnia Musae, 475
quarum sacra fero ingenti percussus amore,
accipiant caelique uias et sidera monstrent,
defectus solis uarios lunaeque labores,
unde tremor terris, quia ui maria alta tumescant
obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residunt, 480
quid tantum Oceano properent se tingere soles
hiberni, uel quae tardis mora noctibus obstet.
sin, has ne possim naturae accedere partis,
frigidus obstiterit circum praecordia sanguis,
rura mihi et rigui placeant in uallibus amnes; 485
flumina amem siluasque inglorius. o, ubi campi
Spercheusque, et uirginibus bacchata Lacaenis
Taygeta! o, qui me gelidis conuallibus Haemi
sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
felix, qui potuit rerum cognoscere causas, 490
atque metus omnis et inexorabile fatum
subiecit pedibus strepitumque Acherontis auari!
fortunatus et ille, deos qui nouit agrestis,
Panaque Siluanumque senem Nymphasque sorores!
illum non populi fascies, non purpura regum 495
flexit et infidos agitans discordia fratres,
aut coniurato descendens Dacus ab Histro,
non res Romanae periturae regna; neque ille
aut doluit miserans inopem aut inuidit habenti.
quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura 500
sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea iura
insanumque forum aut populi tabularia uidit.
sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
in ferrum, penetrant aulas et limina regum;
hic petit excidiis urbem miserisque Penates, 505
ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro;
condit opes alius defossoque incubat auro;
hic stupet attonitus Rostris; hunc plausus hiantem
per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum, 510
exilioque domos et dulcia limina mutant,
atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
agricola incuruo terram molitur aratro:
hinc anni labor, hinc patriam paruosque nepotes
sustinet, hinc armenta bouum meritosque iuuenecos.
nec requies, quin aut pomis exuberet annus 516
aut fetu pecorum aut Cerealis mergite culmi
prouentique oneret sulcos atque horrea uincat.
uenit hiemps, teritur Sicyonia baca trapetis,
glande sues laeti redeunt, dant arbusta siluae; 520
et uarios ponit fetus autumnus, et alte
mitis in apricis coquitur uindemia saxis.
interea dulces pendunt circum oscula nati,
casta pudicitiam seruat domus, ubera uaccae
lactea demittunt, pinguesque in gramine laeto 525
inter se aduersis luctantur cornibus haedi.
ipse dies agit festos, fususque per herbam,
ignis ubi in medio et socii cratera coronant,
te, libans, Lenaeae, uocat, pecorisque magistris
uelocis iaculi certamina ponit in ulmo, 530
corporaque agresti nudant praedura palaestrae.
hanc olim ueteres uitam coluere Sabini,
hanc Remus et frater, sic fortis Etruria creuit
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
septemque una sibi muro circumdedit arces. 535
ante etiam sceptrum Dictaei regis, et ante

405 extendet M. 406 agricola R. 411 inducunt P. 416 uictae P.M. 417 "melius est effectus legere quam effectos" Seruius. extremos Seruius. 420 non nulla R, agnoscit Seruius. 425 nutritor M.P., agnoscunt schol. Bern. 433 omittit hunc uersum M. 435 tiliae pro illae agnoscit Seruius. umbras R. 443 pinus P. 444 "alii legunt et quae" Seruius. 464 inclusas R.P. schol. Bern. "male quidam inclusas legunt" Seruius. 467 uitam P.R. 476 percussus M2. 483 sin has non possim naturae acquirere partes Plotius Sacerdos p. 445 K. 488 gelidis in uallibus R. 491 ineluctabile R. (Aen. 8 334). 502 insanumue R. 512 quaerunt patriam P. 513 molitus pro dimouit M. (G. 1 494) (an molitur?). 514 Penates M. 528 ingenio pro in medio M1. 531 perdura M1. 532 uitam ueteres P.

impia quam caesis gens est epulata iuuenis,
aureus hanc uitam in terris Saturnus agebat :
necdum etiam audierant inflari classica, necdum

inpositos duris crepitare incudibus enses. 540
Sed nos immensum spatiis confecimus aequor,
et iam tempus equum fumantia soluere colla.

LIBER TERTIVS

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus
pastor ab Amphryso, uos, siluae amnesque Lyeaei.
cetera, quae uacuas tenuissent carmine mentes,
omnia iam uulgata : quis aut Eurysthea durum
aut inlaudati nescit Busiridis aras? 5

cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos
Hippodameque uimeroque Pelops insignis eburno,
acer equis? temptanda uia est, qua me quoque possim
tollere humo uictorque uirum uolitare per ora.

primus ego in patriam necum, modo uita supersit,
Aonio rediens deducam uertice Musas, 11
primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas,
et uiridi in campo templum de marmore ponam
propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius et tenera praetexit harundine ripas. 15

in medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.
illi uictor ego et Tyrio conspectus in ostro
centum quadriungos agitato ad flumina currus;
cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molochi,
cursibus et crudo decernet Graecia caestu. 20

ipse, caput tonsae foliis ornatus oliuae,
dona feram. iam nunc sollemnis ducere pompas
ad delubra iuvat caesosque uidere iuuenos,
uel scaena ut uersis discedat frontibus, utque
purpurea intexti tollant aulaea Britanni. 25

in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam uictorisque arma Quirini,
atque hic undantem bello magnumque fluentem
Nilum ac nauali surgentis aere columnas.

addam urbes Asiae domitas pulsumque Niphaten 30
fidentemque fuga Parthum uersisque sagittis,
et duo rapta manu diuerso ex hoste tropaea
bisque triumphatas utroque ab litore gentis.
stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles demissaeque ab Ioue gentis 35

nomina Trosque parens et Troiae Cynthia auctor.
inuidia infelix Furias annemque seuerum
Coecyt metuet tortosque Ixionis anguis
immanemque rotam et non exsuperabile saxum.

interea Dryadum silvas saltusque sequamur 40
intactos, tua, Maeenaeas, haut mollia iussa.
te sine nil altum mens incohat : en age, segnis
 rumpe moras ; uocat ingenti clamore Cithaeron
Taygetique canes domitrixque Epidaurus equorum,
et uox adsensu nemorum ingeminata remugit. 45

mox tamen ardentis aecingar dicere pugnas
Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.

Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
pascit equos, seu quis fortis ad aratra iuuenos, 50
corpora praecipue matrum legat. optima toruae
forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
et erurum tenuis a mento palearia pendet ;
tum longo nullus lateri modus ; omnia magna,
pes etiam, et camuris hirtae sub cornibus aures. 55
nec mihi displicet maculis insignis et albo,
aut iuga detractans interdumque aspera cornu
et faciem tauro propior, quaeque ardua tota,
et gradiens ima uerrit quaeque cauda.

aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos 60
desinit ante decem, post quattuor incipit annos ;
cetera nec feturae habilis nec fortis aratris.
interea, superat gregibus dum laeta iuventas,
solue mares ; mitte in Venerem pecuaria primus,
atque aliam ex alia generando suffice prolem. 65

optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
prima fugit ; subeunt morbi tristicque senectus,
et labor et durae rapit inclementia mortis.

semper erunt, quarum mutari corpora malis :
semper enim refice, ac, ne post amissa requiras, 70
ante ueni, et subolem armento sortire quodannis.

Nec non et pecori est idem delectus equino.
tu modo, quos in spem statues summittere gentis,
praecipuum iam inde a teneris impende laborem.

continuo pecoris generosi pullus in aruis 75
altius ingreditur, et mollia crura reponit ;
primus et ire uiam et fluuios temptare minacis
audet et ignoto sese committere ponti,
nec uanos horret strepitus. illi ardua ceruix,
argutumque caput, breuis aluus, obesaque terga, 80

luxuriatque toris animosum pectus. honesti
spadices glaucique, color deterrimus albis
et giluo. tum, si qua sonum procul arma dedere,
stare loco nescit, micat auribus et tremit artus,
collectumque premens uoluit sub naribus ignem. 85
densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo ;
at duplex agitur per lumbos spina ; cauatusque
tellurem et solido grauius sonat ungula cornu.
talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Grai meminere poetae, 90
Martis equi biunges, et magni currus Achilli :
talis et ipse iubam ceruice effundit equina
coniugis aduentu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo grauis aut iam segnior
annis 95

deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectae :
frigidus in Venerem senior frustra que laborem
ingratum trahit ; et, si quando ad proelia uentum est,
ut quondam in stipulis magnus sine uiribus ignis,

in cassum furit. ergo animos acuumque notabis 100
praecipue ; hinc alias artis prolemque parentum,
et quis cuique dolor uicto, quae gloria palmae.

nonne uides, cum praecipiti certamine campum
corripuere ruuntque effusi carcere currus,
cum spes arrectae iuuenum, exultantiaque haurit
corda pavor pulsans? illi instant uerbera torto 106

et proni dant lora ; uolat ui feruidus axis ;
iamque humiles, iamque elati sublimi uidentur
aera per uacuum ferri, atque adsurgere in auras ;
nec mora, nec requies ; ad fulvae nimbus harenae 110

tollitur ; umescunt spumis flatuque sequentum :
tantus amor laudum, tanta est uictoria curae.
primus Erichthonius currus et quattuor ausus
iungere equos, rapidusque rotis insistere uictor.

frena Pelethronii Lapithae gyroscue dedere 115
impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
insultare solo, et gressus glomerare superbos.

542 spumantia P R.

III 3 carmina P R, carmine M. utrumque agnoscunt Seruius et Philargyrius. 5 arces M^l. 20 decernit M P R.
29 naualis R. 38 metuens P. orbes R pro anguis (G 1. 484). 50 pascet P. 55 cum cornibus M^l. 56 tibi pro mihi M^l.
57 detractans P R, detractans M. 63 iuuentus M^l. 65 ex alvis P. 69 nauis M. 77 mirantis P. 78 ponto M^l. 82
"multi ita legunt, albis et giluo, ut non album uel giluum, sed albigiluum uituperet" Seruius. 85 premens P R, Sen.
Epist. 95, fremens M. 99 stipula R. 101 partis P. 109 exurgere R.

aequus uterque labor ; aequae iuuenemque magistri
exquirunt calidumque animis et cursibus acrem,
quamuis saepe fuga uersos ille egerit hostis, 120
et patriam Epirum referat, fortisque Mycenae,
Neptunique ipsa deducit origine gentem.

His animaduersis instant sub tempus, et omnis
impendunt curas denso distendere pingui,
quem legere ducem et pecori dixere maritum ; 125
florentisque secant herbas, fluuiosque ministrant
farraque, ne blando nequeat superesse labori,
inualidique patrum referant ieiunia nati.
ipsa autem macie tenuant armenta uolentes,
atque, ubi concubitus primos iam nota uoluptas 130
solicitat, frondesque negant et fontibus arcent.
saepe etiam cursu quatunt et sole fatigant,
cum grauitur tunsis gemit area frugibus, et cum
surgentem ad Zephyrum paleae iactantur inanes.
hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus 135
sit genitali aruo et sulcos obliuet inertis,
sed rapiat sitchens Venerem interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
incipit. exactis grauidae cum mensibus errant,
non illas grauibas quisquam iuga ducere plaustris,
non saltu superare uiam sit passus et acri 141
carpere prata fuga fluuiosque innare rapacis.
salibus in uacuis pascunt et plena secundum
flumina, muscus ubi et uiridissima gramine ripa,
speluncaque tegant, et saxea procubet umbra. 145
est lucos Silari circa ilicibusque uirentem
plurimus Alburnum uolitans, cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Grai uertere uocantes,
asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
diffugiunt armenta ; furit mugitibus aether 150
concussus siluaeque et sicci ripa Tanagri.
hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Iuno pestem meditata iuuencae.
hunc quoque, nam mediis feruoribus acrior instat,
arcebis grauido pecori, armentaque pasces 155
sole recens orto aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in uitulos traducitur omnis ;
continuoque notas et nomina gentis inurunt,
et quos aut pecori malint summittere habendo
aut aris seruare sacros aut scindere terram 160
et campum horrentem fractis inuertere glaebis.
cetera pascentur uiridis armenta per herbas :
tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
iam uitulos hortare, uiamque insistere domandi,
dum faciles animi iuuenum, dum mobilis aetas : 165
ac primum laxos tenui de uinine circulos
ceruici subnecte ; dehinc, ubi libera colla
seruitio adserint, ipsis e torquibus aptos
iunge pares, et coge gradum conferre iuuenos ;
atque illis iam saepe rotas ducantur inanes 170
per terram, et summo uestigia puluere signent ;
post ualido nitens sub pondere faginus axis
instrepat, et iunctos temo trahat aereus orbis.
interea pubi indomitae non gramina tantum,
nec uescas salicem frondes uluamque palustrem, 175
sed frumenta manu carpes sata ; nec tibi fetae,
more patrum, niuea implebunt mulgaria uaccae,
sed tota in dulces consument ubera natos.

Sin ad bella magis studium turmasque ferocis,
aut Alpea rotis praelabi flumina Pisae, 180
et Iouis in luco currus agitare uolantis :
primus equi labor est, animos atque arma uidere
bellantum lituosque pati tractuque gementem

ferre rotam et stabulo frenos audire sonantis ;
tum magis atque magis blandis gaudere magistri 185
laudibus et plausae sonitum ceruicis amare.
atque haec iam primo depulsus ab ubere matris
audeat, inque uicem det mollibus ora capistris
inualidus etiamque tremens, etiam inscius aeu.
at tribus exactis ubi quarta acceperit aestas, 190
carpere mox gymrum incipiat gradibusque sonare
compositis, sinuetque alterna uolumina crurum,
sitque laboranti similis ; tum cursibus auras,
tum uocet, ac per aperta uolans, ceu liber habenis,
aequora uix summa uestigia ponat harena ; 195
qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
incubuit, Scythiaeque hiemes atque arida differt
nubila ; tum segetes altae campique natantes
lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
dant siluae longique urgent ad litora fluctus ; 200
ille uolat, simul arua fuga, simul aequora uerrens.
hic uel ad Elei metas et maxima campi
sudabit spatia et spumas aget ore cruentas,
Belgica uel molli melius feret esseda collo.
tum demum crassa magnum farragine corpus 205
crescere iam domitis sinito : namque ante domandum
ingentis tollent animos, prensique negabunt
uerbera lenta pati et duris parere lupatis.

Sed non ulla magis uires industria firmat,
quam Venerem et caeci stimulos auertere amoris,
siue boum siue est cui gratior usus equorum. 211
atque ideo tauros procul atque in sola relegant
pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata ;
aut intus clausos satura ad praesepia seruant.
carpit enim uires paulatim uritque uidendo 215
femina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae
dulcibus illa quidem inlecebris, et saepe superbos
cornibus inter se subigit decernere amantis.
pascitur in magna Sila formosa iuuenca :
illi alternantes multa uix proelia miscent 220
uolneribus crebris ; lauit ater corpora sanguis,
uersaque in obnixos urgentur cornua uasto
cum gemitu ; reboant siluaeque et longus Olympus.
nec mos bellantis una stabulatur ; sed alter
uictus abit, longaeque ignotis exulat oris, 225
multa gemens ignominiam plagasque superbi
uictoris, tum, quos amisit inultus, amores ;
et stabula aspectans regnis excessit auitis.
ergo omni cura uires exercet, et inter
dura iacet pernix instrato saxa cubili, 230
frondibus hirsutis et carice pastus acuta,
et temptat sese, atque irasci in cornua discit
arboris obnixus trunco uentosque lacessit
ictibus et sparsa ad pugnam proludit harena.
post, ubi collectum robur uiresque refectae, 235
signa mouet, praecipue oblitum fertur in hostem ;
fluctus uti medio coepit cum albescere ponto
longius, ex altoque sinum trahit ; utque uolutus
ad terras immane sonat per saxa, neque ipso
monte minor procumbit ; at ima exaestuauit unda 240
uerticibus, nigramque alte subiecat harenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarum-
que,
et genus aequoreum, pecudes, pictaeque uolucres,
in furias ignemque ruunt. amor omnibus idem.
tempore non alio catulorum oblita leaena 245
saeuior errauit campis, nec funera uolgo
tam multa informes ursi stragemque dedere
per siluas ; tum saeuus aper, tum pessima tigris ;

122 nomen R. 123 animum aduersis P. 125 pecoris dixere magistrum P. 127 nequeant P M¹. 130 uoluntas P.
133 "tuis sine n littera legendum" Seruius. 143 pascant M². 144 gramina ripae M. 155 pascis F. 163 studia
F R. 166 circos P F¹, circulos M R, Seruius, Nonius p. 340. 169 iuuenens M¹. 175 siluam pro uluam R. 177 mulgaria
Philargyrius, Nonius p. 312 : conf. Isid. Orig. 20. 6. 7 "mulgarium uas in quod mulgentur pecora—idem et mul-
trum." multraria codd. 188 audiati M² R. 190 acceperit P R F¹, accesserit M. utrumque agnoscunt scholia Bern-
nensis. 194 prouocet P pro tum uocet. 202 hinc M² R F, hic M¹ A. 204 bellica P M¹. 205 ferragine M. 219 silua
Seruius, qui Sila cum agnoscat improbat. 221 uulnera Nonius 337, 446. 223 resonant M. longus M²; Macrob. 6 S. 4,
magnus P R. 230 pernix M P R, Nonius p. 368, Seru. Philarg. schol. Bern. "pernix, legunt et pernox" Philargyrius.
"pernix perseuerans," Nonius I. c. 235 ast M. receptae R. 237 uti medio P R, ut in medio M¹, ut in primo M² (A. 7
528). 241 subiectat M R.

heu, male tum Libyae solis erratur in agris.
 nonne uides, ut tota tremor pertemptet equorum 250
 corpora, si tantum notas odor attulit auras?
 ac neque eos iam frena uirum, neque uerbera saeva,
 non scopuli rupesque cauae atque obiecta retardant
 flumina correptosque unda torquentia montis.
 ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus, 255
 et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
 atque hinc atque illinc umeros ad uolnera durat.
 quid iuuenis, magnum cui uersat in ossibus ignem
 durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 nocte natat caeca serus freta; quem super ingens
 porta tonat caeli et scopulis inlisa reclamant 261
 aequora; nec miseri possunt reuocare parentes,
 nec moritura super crudeli funere uirgo.
 quid lynces Bacchi variae et genus acre luporum
 atque canum? quid, quae inbelles dant proelia cerni?
 scilicet ante omnis furor est insignis equarum; 266
 et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigae.
 illas ducit amor trans Gargara transque sonantem
 Ascanium; superant montis et flumina trantant. 270
 continuoque audis ubi subdita flamma medullis,
 (uere magis, quia uere calor reddit ossibus), illae
 ore omnes uersae in Zephyrum stant rupibus altis,
 exceptantque leuis auras, et saepe sine ullis
 coniugiis uento grauidae, mirabile dictu, 275
 saxa per et scopulos et depressas conualles
 diffugiunt, non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus,
 in Boream Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
 nascitur et pluuio contristat frigore caelum.
 hic demum, hippomanes uero quod nomine dicunt
 pastores, lentum destillat ab inguine uirus; 281
 hippomanes, quod saepe malae legere nouerunt,
 miscueruntque herbas et non innoxia uerba.
 Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
 singula dum capti circumuectamur amore. 285
 hoc satis armentis: superat pars altera curae,
 lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
 hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
 nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum
 quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem;
 sed me Parnasi deserta per ardua dulcis 291
 raptat amor; inuat ire iugis, qua nulla priorem
 Castaliam molli deuertitur orbita cliui.
 Nunc, ueneranda Pales, magno nunc ore sonan-
 dum.
 incipiens stabulis edico in mollibus herbam 295
 carpere oues, dum mox ferdosus reducitur aestas,
 et multa duram stipula felicomque manipulis
 sternere subter humum, glacies ne frigida laedat
 molle pecus, scabiensque ferat turpisque podagras.
 post hinc digressus iubeo frontentia capris 300
 arbusta sufficere et fluuios praebere recentis,
 et stabula a uentis hiberno opponere soli
 ad medium conuersa diem, cum frigidus olim
 iam cadit extremoque inorat Aquarius anno.
 haec quoque non cura nobis leuiore tuendae. 305
 nec minor usus erit, quamuis Milesia magno
 uellera mutantur Tyrios incocta rubores:
 densior hinc suboles, hinc largi copia lactis;
 quam magis exhausto spumauerit ubere muletra,
 laeta magis pressis manabunt flumina mammis. 310
 nec minus interea barbas incanae menta
 Cinyphii tondent hirci saetasque comantis
 usum in castrorum et miseris uelamina nautis.
 pascuntur uero siluas et summa Lycae,
 horrentisque rubos et amantis ardua dumos; 315
 atque ipsae memores redeunt in tecta, suosque
 ducunt, et grauidi superant uix ubere limen:

ergo omni studio glaciem uentosque niualis,
 quo minor est illis curae mortalis egestas,
 auertes, uictumque feres et uirgea laetus 320
 pabula, nec tota claudes faenilia bruma.
 at uero zephyris cum laeta uocantibus aestas
 in saltus utrumque gregem atque in pascua mittet,
 Luciferi primo cum sidere frigida rura
 carpanus, dum mane nouum, dum gramina canent,
 et ros in tenera pecori gratissimus herba. 326
 inde, ubi quarta sitim caeli collegerit hora
 et cantu querulae rumpent arbusta cicadae,
 ad puteos aut alta greges ad stagna inbebo
 currentem ilignis potare canalibus undam; 330
 aestibus at mediis umbrosam exquirere uallem,
 sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
 ingentis tendat ramos, aut sicubi nigrum
 ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;
 tum tenuis dare rursus aquas, et pascere rursus 335
 solis ad occasum, cum frigidus aera uesper
 temperat, et saltus reficit iam roscida luna,
 litoraue aleyonem resonant, acalanthida dumi.
 Quid tibi pastores Libyae, quid pascua uersu
 prosequar, et raris habitata mapalia tectis? 340
 saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem
 pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
 hospitibus: tantum campi iacet. omnia secum
 armentarius Afer agit, tectumque Laremque
 armaque Amyclaeumque canem Cressaque phare-
 tram; 345
 non secus ac patriis acer Romanus in armis
 iniusto sub fascie uiam cum carpit, et hosti
 ante expectatum positus stat in agmine castris.
 At non, qua Scythiae gentes Maeotiaeque unda,
 turbidus et torquens flauentis Hister harenas, 350
 quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
 illic clausa tenent stabulis armenta, nec ullae
 aut herbae campo apparent aut arbore frondes,
 sed iacet aggeribus niueis informis et alto
 terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas. 355
 semper hiemps, semper spirantes frigora cauri.
 tum sol pallentis haut unquam disceunt umbras,
 nec cum inuectus equis altum petit aethera, nec cum
 praecipitem Oceani rubro lauit aequore currum.
 congescunt subitae currenti in flumine crustae, 360
 undaque iam tergo ferratos sustinet orbes,
 puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris;
 aeraque dissiliunt uolgo, uestesque rigescunt
 indutae, caeduntque securibus umida uina,
 et totae solidam in glaciem uertere lucunae 365
 striaeque inplexis induruit horrida barbis.
 interea toto non setius aere nunguit:
 intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
 corpora magna bouum, confertoque agmine cerui
 torpent mole noua et summis uix cornibus extant.
 hos non inmissis canibus, non cassibus ullis 371
 puniceaeue agitant pauidos formidine pinnae,
 set frustra oppositum trudentes pectore montem
 comminus obruncant ferro, grauiterque rudentis
 caedunt, et magno laeti clamore reportant. 375
 ipsi in defossis specubus secura sub alta
 otia agunt terra, congestaque robora totasque
 aduoluere focus ulmos ignique dedere.
 hic noctem ludo decunt, et pocula laeti
 fermento atque acidis imitantur nitea sorbis. 380
 talis Hyperboreo septem subiecta trioni
 gens effrena uirum Rhiphaeo tunditur Euro,
 et pecudum fuluis uelatur corpora saetis.
 Si tibi lanitium curae, primum aspera silua
 lappaeque tribolique absint; fuge pabula laeta; 385
 continuoque greges uillis lege mollibus albos.

263 supra P. 272 redit calor R. 274 expectant P M. 278 Boream R. 279 sidere R. 305 haec—tuendae R. F. haec—tuendae P. haec—tuenda M. "haec—legitur et haec" Philargyrius. 307 colores R. 309 quo magis R. ubera P R. Nonius p. 340, agnosceit Philargyrius. 312 herqui P. 316 immemores M. 323 mittet M. mittis cett. 324 Luciferi F¹ g. 329 inbebo P F. inbebo M R. Nonius 216. 331 aut M P F¹. 338 aleyonem Laelmannus Luer. 3. 383, aleyonem cold. 347 hostes P, hostem M. 348 agmina P. 365 lucunae M¹, lacunae cett. 369 confecto R V. 383 uelantur M.

illum autem, quamuis aries sit candidus ipse,
nigræ subest udo tantum cui lingua palato,
reice, ne maculis infuscet uellera pullis
nascentum, plenoque alium circumspice campo. 390
munere sic niueo lanae, si credere dignum est,
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit,
in memora alta uocans; nec tu aspernata uocantem.

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis
ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas. 395
hinc et amant fluuios magis, et magis ubera tendunt,
et salis occultum referunt in lacte saporem.
multi iam excretos prohibent a matribus haedos,
primaque ferratis praefigunt ora capistris.
quod surgente die mulsero horisque diurnis, 400
nocte premunt; quod iam tenebris et sole cadente,
sub lucem exportant calathis, (adit oppida pastor),
aut parco sale contingunt hiemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
uelocis Spartae catulos acremque Molossam 405
pasce sero pingui. numquam custodibus illis
nocturnum stabulis furem incursumque luporum,
aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
saepe etiam cursu timidus agitabis onagros,
et canibus leporem, canibus uenabere dammas; 410
saepe uolutabris pulsos siluestribus apros
latratu turbabis agens, montisque per altos
ingentem clamore premes ad retia ceruum.

Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
galbanoque agitare grauis nidore chelydros. 415
saepe sub immotis praesepibus aut mala tactu
uipera delituit caelumque exterrita fugit,
aut tecto aduetus coluber succedere et umbrae,
pestis acerba boum, pecorique aspergere uirus,
fouit humum. cape saxa manu, cape robora, pastor,
tollentemque minas et sibila colla tumentem, 421
deice. iamque fuga timidum caput abdidit alte,
cum medii nexus extremaeque agmina caudae
soluuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.
est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
squamea conuoluens sublato pectore terga 426
atque notis longam maculosus grandibus aluum
qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus et dum
uere madent udo terrae ac pluuiialibus austris, 429
stagna colit, ripisque habitans hic piscibus atram
improbis ingluuiem ranisque loquacibus explet;
postquam exusta palus terraeque ardore dehiscunt,
exsilit in siccum et flammantia lumina torquens
saeuit agris, asperque siti atque exterritis aestu.
ne mihi tum mollis sub diuo carpere somnos, 435
neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
cum positus nouus exuuiis nitidusque iuuenta
uoluitur, aut catalos tectis aut ona relinquens,
arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.

Morborum quoque te causas et signa docebo. 440
turpis ouis temptat scabies, ubi frigidus imber
altius ad uiuum persedit et horrida cano
bruma gelu, uel cum tonsis inlutas adhaesit
sudor, et hirsuti secuerunt corpora uepres.
dulcebus ideoque fluuiis pecus omne magistri 445
perfundunt, udisque aries in gurgite uillis
mersatur, missusque secundo defuit amni;
aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
et spumas miscent argenti uiuaque sulpura
Idaeasque pices et pinguis unguine ceras 450
scillamque elleborosque grauis nigrumque bitumen.
non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
quam si quis ferro potuit rescindere summum
ulceris os; alitur uitium uiuitque tegendo,
dum medicas adhibere manus ad uolnera pastor 455

abnegat, aut meliora deos sedet omnia poscens.
quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
cum furit atque artus depascitur arida febris,
profruit incensos aestus auertere et inter
ima ferire pedis salientem sanguine uenam; 460
Bisaltæ quo more solent acerque Gelonus,
cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum
et lac concretum cum sanguine potat equino.
quam procul aut molli succedere saepius umbrae
uideris, aut summas carpentem ignauius herbas,
extremamque sequi, aut medio procumbere campo
pascentem, et serae solam decedere nocti, 467
continuo culpam ferro compece, prius quam
dira per incautum serpent contagia uolguis.
non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,
quam multae pecudum pestes. nec singula morbi
corpora corripunt, sed tota aestiua repente, 472
spemque gregemque simul, cunctamque ab origine
gentem.

tum sciat, aerias Alpes et Norica si quis
castella in tumulis et Iapydis arua Timani 475
nunc quoque post tanto uideat desertaque regna
pastorum et longe saltus lateque uacantis.

Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
tempestas totoque autumnii incanduit aestu,
et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
corruptique lacus, infecti pabula tabo. 481
nec uia mortis erat simplex; sed ubi ignea uenis
omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
rursus abundabat fluidus liquor omniaque in se
ossa minutatim morbo conlapsa trahebat. 485
saepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
lanae dum niuea circumdatur infula uitta,
inter cunctantis cecidit moribunda ministros.
aut si quam ferro mactauerat ante sacerdotes,
inde neque impositis ardent altaria fibris, 490
nec responsa potest consultus reddere uates,
ac uix suppositi tinguntur sanguine cultri
summaeque ieiuna sanie infusatur harena.
hinc laetis uituli uolgo moriuntur in herbis,
et dulcis animas plena ad praesepia reddunt; 495
hinc canibus blandis rabies uenit, et quatit aegros
tussis anhela sues ac faucibus angit obsessis.
labitur infelix studiorum atque immemor herbae
uictor ecus fontisque auertitur et pede terram
crebra ferit; demissae aures, incertus ibidem 500
sudor, et ille quidem moriturus frigidus, aret
pellis et ad tactum tractantis dura resistit.
haec ante exitium primis dant signa diebus;
sin in processu coepit crudescere morbus,
tum uero ardentis oculi atque attractus ab alto 505
spiritus, interdum gemitu grauis, inaque longo
ilia singultu tendunt, it naribus ater
sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
profruit inserto latices infundere cornu
Lenaeos; ea uisa salus morientibus una; 510
mox erat hoc ipsum exitio, furisque reflecti
ardebant, ipsique suos iam morte sub aegra
(di meliora piis erroremque hostibus illum!)
discissos nudis laniabant dentibus artus.
ecce autem duro fumans sub uomere taurus 515
concidit et mixtum spumis uomit ore cruorem
extremosque ciet gemitus. it tristis arator,
maerentem abiungens fraterna morte iuuenicum,
atque opere in medio defixa relinquit aratra.
non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
prata mouere animum, non, qui per saxa uolutus
purior electro campum petit amnis; at ima 522
soluuntur latera, atque oculos stupor urget inertis,

395 ille P. R. 398 extremos P. 402 exportans coni. Scaliger. 412 terrebis R. 415 graui Seruius, Nonius p. 315.
422 namque P, cumque M². 426 corpore P. 433 extulit M. 434 exercitus M². 435 ne P. R., nec M. 443 inlutas P. R. M¹:
inlotus M². 449 et sulpura uiua codd. uiuaque sulpura Seruius, Macrobius 5 S. 14, Marius Victorinus p. 212 qui
agnoscit et sulpura uiua, Fragm. Bob. ap. Keil Gramm. Lat. 6 p. 637. 456 aut M. R., et P. 462 aut M pro atque.
465 segnius R pro ignauius. 466 concumbere P. 469 serpunt P. 475 Iapygis M¹ P. R., improbat Seruius. ora P.
481 corripuitque P. 483 attraxerat P. 509 insertos P. 513 ardoremque R. 519 reliquit P, Donatus ad Ter. And. 2.,
5. 1, Seruius ad Ecl. 2, 70.

ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
 quid labor aut benefacta iuuat? quid uomere terras
 inuertisse grauis? atqui non Massicae Baecchi 526
 munera, non illis epulae nocuere repostae:
 frondibus et uietu paseuntur simplicis herbae,
 pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
 flumina, nec somnos abrupit cura salubris. 530
 tempore non alio dicunt regionibus illis
 quaesitas ad sacra boues Iunonis, et uris
 imparibus ductos alta ad donaria currus.
 ergo aegre rastris terram rimantur, et ipsis
 unguibus infodiunt fruges, montisque per altos 535
 contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
 non lupus insidias explorat ouilia circum,
 nec gregibus nocturnus obambulat; aerior illum
 cura domat; timidi dammae ceruicue fugaces
 nunc interque canes et circum tecta uagantur. 540
 iam maris immensi prolem et genus omne natantum
 litore in extremo, ceu naufragia corpora, fluctus
 proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.
 interit et curuis frustra defensa latebris
 uipera, et attoniti squamis adstantibus hydri. 545

ipsis est aer auibus non aequus, et illae
 praecipites alta uitam sub nube relinquunt.
 praeterea iam nec mutari pabula refert,
 quaesitaeque nocent artes; cessere magistri,
 Phyllyrides Chiron Amythaoniusque Melampus. 550
 saeuit, et in lucem Stygiis emissae tenebris
 pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
 inque dies audidum surgens caput altius effert.
 balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
 arentesque sonant ripae collesque supini. 555
 iamque cateruatim dat stragem atque aggerat ipsis
 in stabulis turpi dilapsa cadauera tabo,
 donec humo tegere ac foueis abscondere discunt.
 nam neque erat coris usus, nec uiscera quisquam
 aut undis abolere potest, aut uincere flamma; 560
 ne tondere quidem morbo inluuieque peresa
 uellera nec telas possunt attingere putris;
 uerum etiam, inuisos si quis temptaret amictus,
 ardentes papulae atque immundus olentia sudor
 membra sequebatur, nec longo deinde moranti 565
 tempore contactos artus sacer ignis edebat.

LIBER QVARTVS

Protinus aerii mellis caelestia dona
 exsequar. hanc etiam, Maecenas, aspice partem.
 admiranda tibi lenium spectacula rerum
 magnanimosque duces totiusque ordine gentis
 mores et studia et populos et proelia dicam. 5
 in tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
 numina laeua sinunt auditque uocatus Apollo.

Principio sedes apibus statioque petenda,
 quo neque sit uentis aditus (nam pabula uenti
 ferre domum prohibent) neque oues haedique petulci
 floribus insultent, aut errans bucula campo 11
 decutiat rorem et surgentis atterat herbas.
 absint et picti squalentia terga lacerti
 pinguibus a stabulis meropesque aliaeque uolucres,
 et manibus Proene pectus signata cruentis; 15
 omnia nam late uastant ipsasque uolantis
 ore ferunt dulcem nidis inmitibus escam.
 at liquidi fontes et stagna uirentia musco
 adsint et tenuis fugiens per gramina riuus,
 palmaeq; nestibulum aut ingens oleaster inumbret,
 ut, cum prima noui ducent examina reges 21
 uere suo ludetque fanis emissae inuentus,
 uicina inuitet decedere ripa calori,
 obuiaque hospitii teneat frondentibus arbor.
 in medium, seu stabit iners seu profluet umor, 25
 transuersas salices et grandia conice saxa,
 pontibus ut crebris possint consistere et alas
 pandere ad aestium solem, si forte morantis
 sparserit aut praecipit Neptuno immeriserit Euris. 30
 haec circum casiae uirides et olentia late
 serpulla et grauiterspirantis copia thymbrae
 floreat, inriguunq; bibant uiolaria fontem.
 ipsa autem, seu corticibus tibi suta cauatis
 seu lento fuerint aluaria uimine texta,
 angustos habeant aditus: nam frigore mella 35
 cogit hiemps, eademque calor liquefacta remittit.
 utraque uis apibus pariter metuenda; neque illae
 nequiquam in tectis certatim tenuia cera
 spiramenta linunt fuoque et floribus oras
 explent collectumque haec ipsa ad munera gluten 40

et uisco et Phrygiae seruant pice lentius Idae.
 saepe etiam effossis, si uera est fama, latebris
 sub terra fouere larem, penitusque repertae
 punicibusque canis exesaeque arboris antro.
 tu tamen et leui rimosa cubilia lima 45
 ungue fouens circum, et raras superinice frondes.
 neu propius tectis taxum sine neue rubentis
 ure foco caneros altae neu crede paludi,
 aut ubi odor caeni granis, aut ubi concaua pulsu
 saxa sonant uocisque offensa resultat imago. 50

Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus egit
 sub terras caelumque aestiua luce reclusit,
 illae continuo saltus siluasque peragant
 purpureosque metunt flores et flumina libant
 summa leues. hinc nescio qua dulcedine laetae 55
 progeniem nidosque fouent, hinc arte recentis
 excidunt ceras et mella tenacia figunt.
 hinc ubi iam emissum caueis ad sidera caeli
 nare per aestatem liquidam suspexeris agnen
 obscuramque trahi uento mirabere nubem, 60
 contemplator: aquas dulcis et frondea semper
 tecta petunt. huc tu iussos asperge saporis,
 trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen,
 tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum: 65
 ipsae consident medicatis sedibus, ipsae
 intima more suo sese in cunabula condent.

Sin autem ad pugnam exierint—nam saepe duobus
 regibus incessit magno discordia motu,
 continuoque animos uolgi et trepidantia bello
 corda licet longe praesciscere; namque morantis 70
 Martius ille aeris rauci canor increpat, et uox
 auditur fractos sonitus imitata tubarum;
 tum trepidae inter se coeunt pinnisque coruscant,
 spiculaque exacuant rostris aptantque lacertos,
 et circa regem atque ipsa ad praetoria densae 75
 miscentur, magnisque uocant clamoribus hostem.
 ergo ubi uer nactae sudum camposque patennis
 erumpunt portis, concurritur; aethere in alto
 fit sonitus; magnum mixtae glomerantur in orbem,
 praecipitesque cadunt; non densior aere grando, 80

534 ipsi P. 537 insidians R. 548 nec iam R. 549 cessare M^l. 555 horrentesque R. 557 delapsa P. 563 temp-
 taret M^l, temptarat P R. 566 contractos P.

IV 25 proluit P. 43 fodere M. 45 et leui M P. legebatur etiam teste Seruio et leui. 53 saltum P. 57 exclu-
 dunt P. 58 hic P. 73 dum P.

nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 ipsi per medias acies insignibus alis
 ingentis animos angusto in pectore uersant,
 usque adeo obnixi non cedere, dum grauis aut hos
 aut hos uersa fuga uictor dare terga subegit. 85
 hi motus animorum atque haec certamina tanta
 pulueris exigui iactu compressa quiescunt.

Verum ubi ductores acie reuocaueris ambo,
 deterior qui uisus, eum, ne prodigus obsit,
 dede neci; melior uacua sine regnet in aula. 90
 alter erit maculis auro squalentibus ardens;
 nam duo sunt genera, hic melior, insignis et ore
 et rutilis clarus squamis, ille horridus alter
 desidia latamque trahens inglorius alium.
 ut binae regum facies, ita corpora plebis. 95
 namque aliae turpes horrent, ceu puluere ab alto
 cum uenit et sicco terram sput ore uiator
 aridus; elucet aliae et fulgore coruscant,
 ardentes auro et paribus lila corpora guttis.
 haec potior suboles; hinc caeli tempore certo 100
 dulcia mella premes, nec tantum dulcia quantum
 et liquida et durum Bacchi domitura saporem.

At cum incerta uolant caeloque examina ludunt,
 contemnuntque fauos et frigida tecta relinunt,
 instabilis animos ludo prohibebis inani. 105
 nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
 eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
 ire iter aut castris audebit uellere signa.
 inuinit croceis halantes floribus horti,
 et custos furum atque auium cum falce saligna 110
 Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
 ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
 tecta serat late circum, cui talia curae;
 ipse labore manum duro terat, ipse feracis
 figat humo plantas et amicos inriget imbris. 115

Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum
 uela traham et terris festinem aduertere proram,
 forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi
 ornaret, canerem biferique rosaria Paesti
 quoque modo potis gauderent intiba riuis 120
 et uirides apio ripae, tortusque per herbam
 cresceret in uentrem cucumis; nec sera comantem
 narcisum aut flexi tacuissent uimen acanthi
 pallentisque hederas et amantis litora myrtos.
 namque sub Oebaliae memini me turribus arcis, 125
 qua niger umecat flauentia culta Galaesus,
 Corycium uidisse senem, cui pauca relict
 iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuenis
 nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.
 hic rarum tamen in dumis holus albaque circum 130
 lilia uerbenasque premens uescumque papauer,
 regum aequabat opes animis, seraque reuertens
 nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.
 primus uere rosam atque autumnum carpere poma,
 et cum tristis hiemps etiamnum frigore saxa 135
 rumperet et glacie cursus frenaret aquarum,
 ille comam mollis iam tondebat hyacinthi,
 aetatem increpitans seram zephyrosque morantis.
 ergo apibus fetis idem atque examine multo
 primus abundare et spumantia cogere pressis 140
 mella fauis; illi tiliae atque uberrima pinus;
 quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
 induerat, totidem autumnum matura tenebat.
 ille etiam seras in uersum distulit ulmos
 eduramque pirum et spinos iam pruna ferentis 145
 iamque ministrantem platanum potantibus umbras.
 uerum haec ipse equidem spatii exclusus inquis
 praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.

Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse

addidit expediam, pro qua mercede, canoros 150
 Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae,
 Dictae caeli Regem pauere sub antro.
 solae communis natos, consortia tecta
 urbis habent, magnisque agitant sub legibus aenum,
 et patriam solae et certos nouere penates; 155
 uenturaeque hiemis memores aestate laborem
 experiuntur et in medium quaesita reponunt.
 namque aliae uictu inuigilant et foedere pacto
 exercentur agris; pars intra saepta domorum
 narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten 160
 prima fauis ponunt fundamina, deinde tenacis
 suspendunt ceras; aliae spem gentis adultos
 educunt fetus; aliae purissima mella
 stipant et liquido distendunt nectare cellas;
 sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti, 165
 inque uicem speculantur aquas et nubila caeli;
 aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
 ignauum fucos pecus a praeseptis arcent.
 feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 ac ueluti lentis Cyclopes fulmina massis 170
 cum properant, alii taurinis folliibus auras
 accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
 aera lacu; gemit inpositis incudibus Aetna;
 illi inter sese magna ui brachia tollunt
 in numerum uersantque tenaci forcipe ferrum: 175
 non aliter, si parua licet componere magnis,
 Cecropias innatus apes amor urguet habendi,
 munere quamque suo. grandaeuis oppida curae
 et munire fauos et daedala fingere tecta.
 at fessae multa referunt se nocte minores, 180
 crura thymo plenae; pascuntur et arbuta passim
 et glaucae salices casiamque crocumque rubentem
 et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.
 omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
 mane ruunt portis; nusquam mora; rursus easdem
 uesper ubi e pastu tandem decedere campis 186
 admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
 fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
 post, ubi iam thalamis se composuere, siletur
 in noctem, fessosque sopor suus occupat artus. 190
 nec uero a stabulis pluuia indpendente recedunt
 longius aut credunt caelo aduentantibus Euris;
 sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur
 excursusque breuis temptant et saepe lapillos,
 ut cumbae instabiles fluctu iactante saburram, 195
 tollunt; his sese per inania nubila librant.
 illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 quod neque concubitu indulgent, nec corpora segnes
 in Venerem soluunt, aut fetus nixibus edunt;
 uerum ipsae e foliis natos et suauibus herbis 200
 ore legunt, ipsae regem paruosque Quirites
 sufficiunt, aulasque et cerea regna retingunt.
 saepe etiam duris errando in cotibus alas
 attriuere, ultroque animam sub fasce dedere.
 tantus amor florum et generandi gloria mellis. 205
 ergo ipsas quamuis angusti terminus aeu
 excipiat (neque enim plus septima ducitur aestas),
 at genus immortale manet multosque per annos
 stat fortuna domus et aui numerantur auorum.
 praeterea regem non sic Aegyptos et ingens 210
 Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
 observant. rege incolumi mens omnibus una est;
 amisso rupere fidem constructaque mella
 diripere ipsae et cratis soluere fauorum;
 ille operum custos, illum admirantur, et omnes 215
 circumstant fremitu denso stipantque frequentes,
 et saepe attollunt umeris et corpora bello
 obiectant pulchramque petunt per uolnera mortem.

84 credere P. 87 quiescunt M, quiescent P. 88 ambos P, Philargyrius, "legitur et ambo" Seruius. 112 tinos P, agnoscit Philargyrius. 113 circum latr P. 125 arcis P, Philargyrius, Arusianus p. 491, altis M F, Seruius. 141 illic P, agnoscunt schol. Bern. tilia M. "ipsius (Vergilii) manu duplex fuit scriptura, tinos et pinus uberrima" Philargyrius. 144 in uentum P. 145 spinus P. 154 magnis agitant P. 169 feruit F, Philargyrius. fragrantia M F. 173 antrum P F pro Aetna. 185 numquam P. 199 nexibus codd., confirmat Prudentius Cath. 3 75, apis—nexilis inscia conubii. nixibus testatur Seruius. 202 retingunt M, Philargyrius, schol. Bern. retingunt R, retingunt P. 217 pectora P.

His quidam signis atque haec exempla secuti
esse apibus partem diuinæ mentis et haustus 220
aetherios dixere; deum namque ire per omnis
terrasque tractusque maris caelumque profundum;
hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
quemque sibi tenuis nascentem accessere uitas;
scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri 225
omnia, nec morti esse locum, sed uiua uolare
sideris in numerum atque alto succedere caelo.

Si quando sedem angustam seruataque mella
thensauris relines, prius haustu sparsus aquarum
ora foue fumosque manu praetende sequacis. 230
bis grauidos cogunt fetus, duo tempora messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Plias et Oceani spretos pede reppulit amnis,
aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aqusi
tristior hibernas caelo descendit in undas. 235
illis ira modum supra est, laesaque uenenum
morsibus inspirant et spicula caeca relinquunt,
adfixae uenis, animasque in uulnere ponunt.
sin duram metues hiemem parcesque futuro
contusosque animos et res miserabere fractas: 240
at suffire thymo cerasque recidere inanis
quis dubitet? nam saepe fauos ignotus adedit
stelio et lucifugis congesta cubilia blattis,
immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
aut asper crabro inparibus se inniscuit arnis, 245
aut dirum, tinae, genus, aut inuisa Mineruae
laxos in foribus suspendit aranea casces.
quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes
incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
complebuntque foros et floribus horrea texent. 250

Si nero, quoniam casus apibus quoque nostros
uita tulit, tristi languebunt corpora morbo;
quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
continuo est aegris alius color; horrida uoltum
deformat macies; tum corpora luce carentum 255
exportant tectis et tristia funera ducunt;
aut illae pedibus conxae ad limina pendent,
aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes
ignauaeque fume et contracto frigore pigrae.
tum sonus auditur grauior, tractumque susurrant, 260
frigidus ut quondam siluis immurmurat Auster;
ut mare sollicitum stridit refluentibus undis;
aestuut ut clausis rapidus fornacibus ignis.
hic iam galbancos suadebo incendere odores
mellaeque harundineis inferre canalibus, ultro 265
hortantem et fessas ad pabula nota uocantem.
proderit et tunsum gallae admiscere saporem
arentisque rosas aut igni pinguius multo
defruta uel Psithia passos de uite racemos
Cecropiumque thymum et graue olentia centaurea.
est etiam flos in pratis, cui nomen anello 271
fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;
namque uno ingentem tollit de caespite siluam,
aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum
funduntur, uiolae subluet purpura nigrae; 275
saepe deum nexis ornatae torquibus arae;
asper in ore sapor; tonsis in uallibus illum
pastores et curua legunt prope flumina Mellae.
huius odorato radices incoque Baeche,
pabulaque in foribus plenae adpone canistris. 280

Sed si quem proles subito defecerit omnis,
nec, genus unde nouae stirpis renouetur, habebit;
tempus et Arcadii memoranda inuenta magistri
pandere, quoque modo caesis iam saepe iuuenis

insincerus apes tulerit cruor. altius omnem 285
expediam prima repetens ab origine famam.
nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
accolit effuso stagnantem flumine Nilum
et circum pictis uehitur sua rura phaelis,
quaque pharetratae uicinia Persidis urguet, 290
[et diuersa ruens septem discurret in ora]
et uiridem Aegyptum nigra fecundat harena
usque coloratis amnis deuexus ab Indis,
omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
exiguus primum atque ipsos contractus ad usus 295
eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti
parietibusque premunt artis, et quattuor addunt,
quattuor a uentis, obliqua luce fenestras.
tum uitulus bima curuans iam cornua fronte
quaeritur; huic geminae nares et spiritus oris 300
multa reluctanti obstruitur, plagisque preempto
tunsa per integram soluuntur uiscera pellem.
sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
subiciunt fragmenta, thymum casiasque recentis.
hoc geritur Zephyris primum inpellentibus undas, 305
ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
interea teneris tepefactus in ossibus umor
aestuut, et uisenda modis animalia miris,
trunca pedum primo mox et stridentia pinnis, 310
misceantur, tenuemque magis magis aera carpunt,
donec, ut aestiuus effusus nubibus imber,
erupere, aut ut neruo pulsante sagittae,
prima leues ineunt si quando proelia Parthi.

Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?
unde noua ingressus hominum experientia cepit? 316
pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe,
amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
tristis ad extremi sacrum caput adstitit annis,
multa querens, atque hac adfatus uoce parentem: 320
'mater, Cyrene mater, quae gurgitis huius
ima tenes, quid me praecleara stirpe deorum
(sinodo, quem perhibes, paterest Thymbraeus Apollo)
inuisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
pulsus amor? quid me caelum sperare iubebas? 325
en etiam hunc ipsum uitae mortalis honorem,
quem mihi uix frugum et pecudum custodia sollers
omnia temptanti extuderat, te matre, relinquo.
quin age, et ipsa manu felix erue siluas,
fer stabulis inimicum ignem atque interface messis,
ure sata, et ualidam in uitis molire bipennem, 331
tanta meae si te ceperunt taedia laudis.
at mater sonitum thalamo sub fluminis alti
sensit. eam circum Milesia uellera Nymphae
carpebant, hyali saturi fucata colore, 335
Drynoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoecque,
caesariem effusae nitidam per candida colla,
Cydlippeque et flaua Lycorias, altera uirgo,
altera tum primos Lucinae experta labores,
Clioque et Berce soror, Oceanitides ambae, 340
ambae auro, pictis incinctae pellicibus ambae,
atque Ephyre atque Opis et Asia Deiopea,
et tandem positae uelox Arethusa sagittis.
inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martisque dolos et dulcia furta, 345
aque Chao densos diuom numerabat amores.
carmine quo captae dum fusis mollia pensa
deuoluunt, iterum maternas impulit aures
luctus Aristaei, uitresque sedilibus omnes
obstupere; sed ante alias Arethusa sorores 350

222 terrarum M. 224 accersere R. 228 angustam R. angustam M P. Seruius. 229 thensauris R. thesauris M. thensauri P. haustus g. 230 ore P R. ore fam M. Philargyrus. agnoscent Seruius et schol. Bern. ore foue Seruius et scholia Bern. simo P. 231 flores P. probat Seruius. 238 in uulnere M. Harleianus Nonii p. 232. Asper: in uulnere R. 239 metuens R. 241 sufflere thymos M. sufflere thymo g. Seruius. 259 ignauaeque P R. 262 stridet R. 278 per flumina R. Anellae M. schol. Bern. 280 capone R. 282 habebis P R. 291-293 et uiridem-harena et diuersa-ora usque Indis P. et diuersa ora et uiridem-harena usque Indis M. et diuersa-ora usque Indis et uiridem-harena R. uersum 291 et diuersa-ora, cuius nulla mentio est apud antiquos grammaticos, uicis inclusi. 295 in usus P M. 301 opusculum M. agnoscent schol. Bern. 311 captant R. 313 eripere R. 319 placidum M. 327 pcorum P R. 331 diuom M pro ualidam. 332 sentit R. 338 Cydlippe et M P. Cydlippeque et R. 342 Ephyra M. 346 atque M R G. 347 fusi G.

prospiciens summa flauum caput extulit unda,
et procul : 'o gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam
stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit. 355
huic percussa noua mentem formidine mater,
'duc,' age, 'duc ad nos ; fas illi limina diuom
tangere,' ait. simul alta iubet discedere late
flumina, qua iuuenis gressus inferret. at illum 360
curuata in montis faciem circumstetit unda
acceperitque sinu uasto misitque sub amnem.
iamque domum mirans genetricis et unida regna
speluncisque lacus clausos lucosque sonantis
ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum
omnia sub magna labentia flumina terra 365
spectabat diuersa locis, Phasimque Lycumque
et caput unde altus primum se erumpit Enipeus,
unde pater Tiberinus et unde Aniena fluenta
saxosusque sonans Hypanis Mysusque Caicus
et gemina auratus taurino cornua uoltu 370
Eridanus, quo non alius per pinguius culta
in mare purpureum uiolentior effluit amnis.
postquam est in thalami pendentia punice tecta
peruentum et nati fletus cognouit inanis
Cyrene, manibus liquidis dant ordine fontis 375
germanae, tonsisque ferunt mantelia uillis ;
pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
pocula ; Panchaeis adulescent ignibus arae ;
et mater, 'cape Maeonii carchesia Bacchi :
Oceano libemus,' ait. simul ipsa precatur 380
Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores,
centum quae siluas, centum quae flumina seruant.
ter liquido ardentem perfundit nectare Vestam,
ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.
omine quo firmans animum sic incipit ipsa ; 385
'Est in Carpathio Neptuni gurgite uates
caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
et iuncto bipedum curru metitur equorum.
hic nunc Emathiae portus patriamque reuisit
Pallenen ; hunc et Nymphae ueneramus et ipse 390
grandaeuus Nereus ; nouit namque omnia uates,
quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur.
quippe ita Neptuno uisum est, immania cuius
armenta et turpis pascit sub gurgite phocas.
hic tibi, nate, prius uinculis capiendus, ut omnem
expediat morbi causam, euentusque secundet. 396
nam sine ui non ulla dabit praecepta, neque illum
orando flectes : uim duram et uincula capto
tende ; doli circum haec demum frangenter inanes.
ipsa ego te, medios cum sol accenderit aestus, 400
cum sitiunt herbae, et pecori iam gratio umbra est,
in secreta senis ducam, quo fessus ab undis
se recipit, facile ut somno adgrediare iacentem.
uerum ubi correptum manibus uincisque tenebis,
tum uariae eludent species atque ora ferarum. 405
fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
squamosusque draco, et fulua ceruice leaena ;
aut acrem flammae sonitum dabit, atque ita uinculis
excidet, aut in aquas tenuis dilapsus abibit.
set quanto ille magis formas se uertet in omnis, 410
tanto, nate, magis contendente tenacia uincla,
donec talis erit mutato corpore, qualem,
uideris, incepto tegeret cum lumina somno.'

Haec ait, et liquidum ambrosiae diffundit odorem,
quo totum nati corpus perduxit ; at illi 415
dulcis compositis spirauit crinibus aura,
atque habilis membris uenit uigor. est specus ingens

exesi latere in montis, quo plurima uento
cogitur inque sinus scindit sese unda reductos,
deprendis olim statio tutissima nautis ; 420
intus se uasti Proteus tegit obice saxi.
hic iuuenem in latebris auersum a lumine Nympha
collocat ; ipsa procul nebulis obscura resistit.
iam rapidus torrens sitientis Sirius Indos
ardebat caelo, et medium sol igneus orbem 425
hauserat ; arebant herbae, et caua flumina siccis
faucibus ad limum radii tepefacta coquebant :
cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
ibat ; cum uasti circum gens umida ponti
exsultans rorem late dispergit amarum. 430
sternunt se somno diuersae in litore phocae ;
ipse, uelut stabuli custos in montibus olim,
uesper ubi e pastu uitulos ad tecta reducit
auditisque lupos acuunt balatibus agni,
considit scopulo medius, numerumque recenset. 435
cuius Aristaeo quoniam est oblata facultas,
uix defessa senem passus componere membra,
cum clamore ruit magno, manicisque iacentem
occupat. ille suae contra non inmemor artis
omnia transformat sese in miracula rerum, 440
ignemque, horribilemque feram, fluuiumque liquen-
tem.
uerum ubi nulla fugam reperit pellacia, uictus
in sese redit, atque hominis tandem ore locutus .
'nam quis te, iuuenem confidentissime, nostras
iussit adire domos ? quidue hinc petis ?' inquit. 'at ille :
scis, Proteu, scis ipse ; neque est te fallere quicquam ;
sed tu desine uelle. deum praecepta secuti 447
uenimus, hinc lassus quaesitum oracula rebus.'
tantum effatus. ad haec uates ui denique multa
ardentis oculos intorsit lumine glauco, 450
et grauitur frendens sic fatis ora resoluit :
'Non te nullius exercent numinis irae.
magna luis commissa ; tibi has miserabilis Orpheus
haut quaquam ad meritum poenas, ni Fata resistant,
suscitat, et rapta grauitur pro coniuge saeuit. 455
illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
immanem ante pedes hydram moritura puella
seruantem ripas alta non uidit in herba.
at chorus aequalis Dryadum clamore supremos
inplerunt montes ; flerunt Rhodopeiae arces 460
altaque Pangaea et Rhesi Mauortia tellus
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.
ipse, caua solans aegrum testudine amorem,
te, dulcis coniunx, te solo in litore secum,
te ueniente die, te decedente canebat. 465
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
et caligantem nigra formidine lucum
ingressus, Manique adiit regemque tremendum,
nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
at cantu commotae Erebi de sedibus imis 470
umbrae ibant tennes simulacraque luce carentum,
quam multa in foliis auium se milia condunt,
uesper ubi aut hibernus agit de montibus imber,
matres atque uiri defunctaque corpora uita
magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae
impositique rogis iuuenes ante ora parentum ; 476
quos circum limus niger et deformis harundo
Cocyti tardaque palus inamabilis unda
alligat, et nouies Styx interfusa coerceat.
quin ipsae stupere domus atque intima Leti 480
Tartara caeruleosque implexae crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
atque Ixionii uento rota constitit orbis.

360 speciem M. circumspicit P. 367 primus M. rumpit R, rupit P. 369 "saxosum legendum est, non saxo-
sus" Seruius. 372 "legitur et influit" Seruius. 377 aras pro mensas P. 378 pinguibis M². 383 perfudit M².
399 dolis R : franguntur P R. 405 ludent R. 409 elapsus G. 410 uertit P. 411 tantu P M², i.e. tam tu : "alii legunt tan-
tu nate magis" Seruius. 414 diffundit M, defundit G, perfundit P, depromit R. 416 auras R. 430 discerpit P. 432
stabulis P. 435 consedit M. 442 pellacia schol. Bern., agnoscit Philarg. fallacia codd. 445 domus M. 446 cuiquam
P, agnoscunt Seruius et schol. Bern. 448 lapsis R. 453 lues R, Philarg., schol. Bern. 454 ad P, "tales (poenas) quales
mereris" Seruius, ob M R. 459 supremo P R, supremos M, Nonius 388, Seruius et schol. Bern. 470 cantum R. 472
in siluis M. 481 impecae M², schol. Bern., innexae R F, implexae M¹, Seruius. 483 "uento pro 'aduentu' significat,
ut sit septimus casus, aut uentu uerbum gerundi est, nam intellegi debet aduentu" Philargyrius.

iamque pedem referens casus euaserat omnis,
redditaque Eurydice superas ueniebat ad auras, 485
pone sequens, (namque hanc dederat Proserpina
legem)

cum subita incautum dementia cepit amantem,
ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes :
restitit, Eurydicenque suam, iam luce sub ipsa,
immemor, heu, uictusque animi respexit. ibi omnis
effusus labor atque immitis rupta tyranni 491
foedera, terque fragor stagnis auditus Auernis.
illa, 'quis et me,' inquit, 'miseram et te perdidit,
Orpheu,

quis tantus furor? en iterum crudelia retro
fata uocant, conditque natantia lumina somnus.
iamque uale: feror ingenti circumdata nocte, 496
inualidasque tibi tendens, heu non tua, palmas.

dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
conmixtus tenuis, fugit diuersa, neque illum,
prensantem nequiquam umbras et multa uolentem
dicere, praeterea uidit; nec portitor Orci 501

amplius obiectam passus transire paludem.
quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
quo fletu Manis, qua numina uoce moueret?

illa quidem Stygia nabat iam frigida cumba. 505
septem illum totos perhibent ex ordine menses
rupe sub aera deserti ad Strymonis undam
fuisse et gelidis haec euoluisse sub antris,

mulcentem tigris et agentem carmine quereus;
qualis populea maerens philomela sub umbra 510
amissos queritur fetus, quos durus arator
obseruans nido implumis detraxit; at illa

flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
integrat, et maestis late loca questibus implet.
nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei.

solus Hyperboreas glacies Tanaimque niualem 516
aruaque Rhiphaeis numquam uiduata pruinis
lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
dona querens; spretae Ciconum quo munere matres

inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi 520
discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
tum quoque marmorea caput a ceruice reuolsum
gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus

nolueret, Eurydicen uox ipsa et frigida lingua,

a miseram Eurydicen! anima fugiente uocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripae. 526

Haec Proteus, et se iactu dedit aequor in altum,
quaque dedit, spumantem undam sub uertice torsit.
at non Cyrene; namque ultro adfata timentem:

'Nate, licet tristis animo deponere curas. 530
haec omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphae,
cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
exitium misere apibus. tu munera supplex

tende, petens pacem, et facilis uenerare Napacas;
namque dabunt ueniam uotis, irasque remittent.
sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam. 536

quattuor eximios praestanti corpore tauros,
qui tibi nunc uiridis depascunt summa Lycaci,
delige, et intacta totidem ceruice iuuenças.

quattuor his aras alta ad delubra dearum
constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem, 540
corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
inferias Orphei Lethaea papauera mittes

et nigram mactabis ouem lucumque reuis; 545
placatam Eurydicen uitula uenerabere caesa.
Haud mora; continuo matris praecepta facessit;
ad delubra uenit, monstratas excitat aras,

quattuor eximios praestanti corpore tauros
ducit et intacta totidem ceruice iuuenças. 550
post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
inferias Orphei mittit, lucumque reuisit.

hic uero subitum ac dictu mirabile monstrum
aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
stridere apes utero et ruptis efferuere costis, 555
immensasque trahi nubes, iamque arbore summa
confluere et lentis unam demittere ramis.

Haec super aruorum cultu pecorumque cunebam
et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum
fulminat Euphraten bello, uictorque uolentis 560
per populos dat iura, namque adhaeret Olympo.

illo Vergilium me tempore dulcis aiebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti,
carmina qui lusi pastorum, audaxque iuuenta, 565
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

487 subito R. 492 stagni est auditus Auerni R, stagnis auditus Auerni F, Auerni Seruius. 504 quae numina
M R. 508 flesse sibi et R. astra R. 530 componere M^l. 539 intactus R g, schol. Bern. 547 capessit M g. 549 eximio
M R, eximio praestantis g^l. 550 intactas R g^l. 552 Orpheo R.

P. VERGILI MARONIS AENEIDOS

LIBER PRIMVS

A RMA uirumque cano, Troiae qui primus ab oris

Italiam, fato profugus, Lauinaque uenit litora, multum ille et terris iactatus et alto ui superum, saeuae memorem Iunonis ob iram, multa quoque et bello passus, dum conderet urbem, 5 inferretque deos Latio, genus unde Latinum Albanique patres atque altae moenia Romae.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso, quidue dolens, regina deum tot uoluere casus insignem pietate uirum, tot adire labores 10 inpulerit. tantaene animis caelestibus irae?

Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe ostia, diues opum studiisque asperrima belli; quam Iuno fertur terris magis omnibus unam posthabita coluisse Samo; hic illius arma, hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse, si qua fata sinant, iam tum tenditque fouetque. progeniem sed enim Troiano a sanguine duci audierat, Tyrias olim quae uerteret arces; 20 hinc populum late regem belloque superbum uenturum excidio Libyae; sic uoluere Parcas. id metuens ueterisque memor Saturnia belli, prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis—necdum etiam causae irarum saeuique dolores exciderant animo: manet alta mente repostum iudicium Paridis spretaeque iniuria formae, 25 et genus inuisum, et rapti Ganymedis honores; his accensa super iactatos aequore toto Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli, arebat longe Latio, multosque per annos errabant, acti fati, maria omnia circum. tantae molis erat Romanam condere gentem.

Vix e conspectu Siculae telluris in altum uela dabant laeti et spumas salis aere ruebant, 35 cum Iuno, aeternum seruans sub pectore uolnus, haec secum: ‘mene incepto desistere uictam,

nec posse Italia Teucrorum auertere regem? quippe uetor fati. Pallasne exurere classem Argiuom atque ipsos potuit submergere ponto, unius ob noxam, et furias Aiacis Oilei? 40

ipsa, Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem, disiecitque rates euertitque aequora uentis; illum expirantem transfixo pectore flammam turbine corripuit scopuloque infixit acuto. 45

ast ego, quae diuom incedo regina, Iouisque et soror et coniunx, una cum gente tot annos bella gero. et quisquam numen Iunonis adorat praeterea, aut supplex aris imponit honorem?’

Talia flammato secum dea corde uolutans nimborum in patriam, loca feta furentibus austris, Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro luctantis uentos tempestatesque sonoras imperio premit ac uinctis et carcere frenat. 55

illi indignantes magno cum murmure montis circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus arce sceptrata tenens, mollitque animos et temperat iras; ni faciat, maria ac terras caelumque profundum quippe ferant rapidi secum uerrantque per auras. 60

set pater omnipotens speluncis abdidit atris, hoc metuens, molemque et montis insuper altos inposuit, regemque dedit, qui foedere certo et premere et laxas sciret dare iussus habenas. ad quem tum Iuno supplex his uocibus usa est:

‘Aeole, namque tibi diuom pateratque hominum rex et mulerce dedit fluctus et tollere uento, 66 gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat aequor, Ilium in Italiam portans uictosque Penatis: incute uim uentis submersasque obrue puppis, aut age diuersos et dissice corpora ponto. 70

sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae, quarum quae forma pulcherrima Deiopea, conubio iungam stabili propriamque dicabo, omnis ut tecum meritis pro talibus annos exigat et pulchra faciat te prole parentem.’ 75

I I Suetonius in Vita Vergilii (42). “Nisus grammaticus audisse se ex senioribus aiebat Varium duorum librorum ordinem commutasse, et qui tunc secundus erat in tertium locum transtulisse, etiam primi libri correxisse principium his uersibus demptis

ille ego qui quondam gracili modulatus auena
carmen, et egressus siluis uicina coegi
ut quamuis auido parerent arua colono,
gratum opus agricolis, at nunc horrentia Martis
arma uirumque cano.”

sed Ouidio (Trist. 2. 533) Persio (l. 96) et Martiali (8. 56. 19, 14. 185. 2) manifestum est Aeneida ab *arma uirumque* incepisse; ne mentionem faciam inscriptionis primi post Christum saeculi (C. I. L. 2. 4967. 31) quae habet uerba *arma uirumque—Litora*. accedit quod, cum Iliadis prooemium e septem uersibus constet, consentaneum est eundem numerum uersuum in prooemio suo seruaturum fuisse Vergilium. 2 *Lauiniaque* V. 8 uerba *numine laeso* mutanda non sunt, *laedere* enim seu *spernere* seu *delibare numen* est signum praesentis dei (siue statua id est siue uox siue somnium siue miracula naturae qualia sunt mare sol luna stellae) uiolare aut neglegere: Lucr. 6 68 sqq., Verg. A. 2 183, Hor. Epod. 15 1 sqq., Liu. 2 36 4, Ou. Her. 2 31 sqq. 11 *impulerat* R. 30 *Achillis* R. 44 *tempore pro pectore* Valerius Probus, teste Seruio. 45 *infixit* probabat Cornutus, teste Seruio. 48 *adoret* Ti. Donatus, Seruius G. 4 501. 49 *imponet* M R, *imponat* Ti. Donatus. 69 *uenti* coni. Eussner. sed conferas uelim Schol. Bob. in Cic. pro Sulla c. 33 “ut iudiciis inuicti uerecundiam.”

Aeolus haec contra: 'tuus, o regina, quid optes, explorare labor; mihi iussa capessere fas est. tu mihi, quodcumque hoc regni, tu scepra Iouemque concilias, tu das epulis accumbere diuom, nimborumque facis tempestatumque potentem.' 80

Haec ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem impulit in latus: ac uenti, uelut agmine facto, qua data porta, ruunt et terras turbine perfilant. incubuere mari, totumque a sedibus imis una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis 85 Africus, et uastos uoluunt ad litora fluctus. insequitur clamorque uirum stridorque rudentum. eripiunt subito nubes caelumque diemque Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra. intonueri poli, et crebris micat ignibus aether, 90 praesentemque uiris intantant omnia mortem. exempto Aeneae soluuntur frigore membra; ingemit, et duplicis tendens ad sidera palmas talia uoce refert: 'o terque quaterque beati, quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis contigit optetere! o Danaum fortissime gentis Tydide! mene Iliacis occumbere campis non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra, saeuus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis 100 scuta uirum galeasque et fortia corpora uoluit?'

Talia iactanti stridens Aquilone procella uelum aduersa ferit, fluctusque ad sidera tollit. franguntur remi; tum prora auertit, et undis dat latus; insequitur cumulo praeruptus aquae mons. hi summo in fluctu pendunt; his unda dehiscens 106 terram inter fluctus aperit; furit aestus harenis. tris Notus abreptas in saxa latentia torquet, saxa uocant Itali mediis quae in fluctibus Aras, dorsum immane mari summo; tris Eurus ab alto 110 in breuia et Syrtis urguet, miserabile uisu, inliditque nadis atque aggere cingit harenae. unam, quae Lycios fidumque uehebat Oronten, ipsius ante oculos ingens a uertice pontus in puppin ferit: excutitur pronusque magister 115 uoluitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem torquet agens circum, et rapidus uorat aequore uortex. apparent rari nantes in gurgite uasto, arma uirum tabulaeque et Troia gaza per undas. iam ualidam Ilionei nauem, iam fortis Aechi, 120 et qua uectus Abas, et qua grandaeuus Aletes, uicit hiemps; laxis laterum compagibus omnes accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum, emissamque hiemem sensit Neptunus et imis 125 stagna refusa uadis, grauiter commotus: et alto prospiciens, summa placidum caput extulit unda. disiectam Aeneae toto uidet aequore classem, fluctibus oppressos Troas caelique ruina, nec latuere doli fratrem Iunonis et irae. 130 Eurum ad se Zephyrumque uocat. dehinc talia fatur:

'Tantane uos generis tenuit fiducia uestri? iam caelum terramque meo sine numine, Venti, miscere, et tantas audetis tollere moles? quos ego—! sed motos praestat componere fluctus. post mihi non simili poena commissa luetis. 136 maturate fugam, regique haec dicite nestro: non illi imperium pelagi saeuumque tridentem, sed mihi sorte datum. tenet ille inmania saxa, uestras, Eure, domos; illa se iacet in aula Aeolus, et clauso uentorum carcere regnet.'

Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat, collectasque fugat nubes solemque reduct. Cymothoe simul et Triton adnixus acuto detrudunt naui scopulo; leuat ipse tridenti; 145 et uastas aperit Syrtis, et temperat aequor, atque rotis summas leuibis perlabitur undas. ac ueluti magno in populo cum saepe coorta est

seditio, saeuitque animis ignobile uolguis, 149 iamque faces et saxa uolant (furor arma ministrat); tum, pietate grauem ac meritis si forte uirum quem conspexere, silent, arrectisque auribus adstant; ille regit dictis animos et pectora mulcet: sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam prospiciens genitor caeloque inuectus aperto 155 flectit equos curruque uolans dat lora secundo.

Defessi Aeneadae, quae proxima litora, cursu contendunt petere, et Libyae uertuntur ad oras. est in secessu longo locus: insula portum efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto 160 frangitur inque sinus scindit sese unda reductos; hinc atque hinc uastae rupes geminique minantur in caelum scopuli, quorum sub uertice late aequora tuta silent; tum siluis scaena coruscis desuper horrentique atrum nemus imminet umbra; fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum, 166 intus aquae dulces uinoque sedilia saxo, nymphae domus: hic fessas non uincula nauis ulla tenent, unco non alligat ancora morsu. huc septem Aeneas collectis nauibus omni 170 ex numero subit; ac magno telluris amore egressi optata potiuntur Troes harena et sale tabentis artus in litore ponunt. ac primum silici scintillam excudit Achates suscepitque ignem foliis atque arida circum 175 nutrimenta dedit rapitque in fomite flammam. tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma expediunt fessi rerum, frugesque receptas et torrere parant flammis et frangere saxo.

Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem 180 prospectum late pelago petit, Anthea si quem iactatum uento uideat Phrygiaeque biremis aut Capyn aut celsis in puppihus arma Caii. nauem in conspectu nullam, tris litore ceruos prospicit errantis; hos tota armenta secuntur 185 a tergo, et longum per uallis pascitur agmen. constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas corripuit, fidus quae tela gerebat Achates, ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis cornibus arboreis, sternit, tum uolgus, et omnem 190 miscet agens telis memora inter frondea turbam; nec prius absistit, quam septem ingentia uictor corpora fundat humi, et numerum cum nauibus aequet. hinc portum petit, et socios partitur in omnis. uina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes 195 litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros, diuidit, et dictis maerentia pectora mulcet:

'O socii (neque enim ignari sumus ante malorum), o passi grauiora, dabit deus his quoque finem. uos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200 accessitis scopulos, uos et Cyclopea saxa experti: reuocate animos, maestumque timorem mittite: forsan et haec olim meminisse iuuabit. per uarios casus, per tot discrimina rerum tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205 ostendunt; illic fas regna resurgere Troiae. durate, et uosmet rebus seruare secundis.'

Talia uoce refert, curisque ingentibus aeger spem uoltu simulat, premit altum corde dolorem. illi se praedae accingunt dapibusque futuris: 210 tergora diripiunt costis et uiscera nudant; pars in frustra secant ueribusque tremantia figunt; litore aena locant alii, flammisque ministrant. tum uictu reuocant uiris, fusique per herbam implentur ueteris Baechi pinguisque ferinae. 215 postquam exempta fames epulis mensaeque remotae, amissos longo socios sermone requirunt, spemque metumque inter dubii, seu uiuere credant, siue extrema pati nec iam exaudire uocatos, praecipue pius Aeneas nunc acris Oronti, 220 nunc Amyci casum gemit et crudelia secum

104 *proam* Mg, Seruius. 113 *Orontem* Mg. 117 *uertes* M, *vortex* Rg, testatur Plinius ap. Charis. p. 88. 120 *Achates* M R, *Achats* Plinius ap. Charisium p. 132. 150 "multi non uolant, sed uolunt inuenisse se dicunt" Seruius. 193 *humo* M F Rg, Nonius p. 312, *hum* Seruius.

fata Lyci fortemque Gyan fortemque Cloanthum.

Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo
despiciens mare uelivolū terrasque iacentis
litoraue et latos populos, sic uertice caeli 225
constitit et Libyae defixit lumina regnis.
atque illū talis iactantem pectore curas
tristior et lacrimis oculis suffusa nitentis
adloquitur Venus: 'o qui res hominumque deumque
aeternis regis imperiis, et fulmine terras, 230
nunc meus Aeneas in te committere tantum,
quid Troes potuere, quibus, tot funera passis,
cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
certe hinc Romanos olim, uolentibus annis,
hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucri, 235
qui mare, qui terras omni dicione tenerent,
pollicitus: quae te, genitor, sententia uertit?
hoc equidem occasum Troiae tristisque ruinas
solabar, fatis contraria fata rependens;
nunc eadem fortuna uiros tot casibus actos 240
insequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achiuis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
regna Liburnorum, et fontem superare Timaui,
unde per ora nouem uasto cum murmure montis 245
it mare proruptum et pelago premit arua sonanti.
hic tamen ille urbem Patavi sedesque locauit
Teuclorum, et genti nomen dedit armaque fixit
Troia, nunc placida compositus pace quiescit:
nos, tua progenies, caeli quibus adnuis arcem, 250
nauibus, infandum, amissis, unius ob iram
prodinur atque Italīs longe disiungimur oris.
hic pietatis honos? sic nos in scepra reponis?'
Olli subridens hominū sator atque deorum
uultu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
oscula libauit natae, dehinc talia fatur:
'parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
fata tibi. cernes urbem et promissa Lauini
moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimū Aenean; neque mesententia uertit. 260
hic tibi (labor enim, quando haec te cura remordet,
longius et uolūens fatorum arcana mouebo)
bellum ingens geret Italia populosque ferocis
contundet, moresque uiris et moenia ponet,
tertia dum Latio regnantem uiderit aestas 265
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
triginta magnos uolūdens mensibus orbis
imperio explebit, regnumque ab sede Lauini 270
transferet, et longam multa ui muniet Albam.
hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
inde lupae fuluō nutricis tegmine laetus 275
Romulus excipiet gentem, et Mauortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
his ego nec metas rerum nec tempora pono;
imperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,
quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet, mecumque fouebit 281
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
sic placitum. ueniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
seruitio premet ac uictis dominabitur Argis. 285
nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
accipies securā; uocabitur hic quoque uotis. 290
aspera tum positīs mitescent saecula bellis;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis

claudentur Belli portae; Furor impius intus
saeua sedens super arma et centum uinctus aenis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento.' 296

Haec ait, et Maia genitum demittit ab alto,
ut terrae utque nouae pateant Karthaginis arces
hospitio Teuclis, ne fati nescia Dido
finibus arceret. uolat ille per aera magnum 300
remigio alarum, ac Libyae citus astitit oris.
et iam iussa facit, ponuntque ferocia Poeni
corda uolente deo; in primis regina quietum
accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas, per noctem plurima uolūens, 305
ut primum lux alma data est, exire locosque
explorare nouos, quas uento accesserit oras,
qui teneant, nam inculta uidet, hominesne feraene,
quaerere constituit, sociisque exacta referre.
classem in conuexo nemorum sub rupe cauata 310
arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
occulit; ipse uno graditur comitatus Achate,
bina manu lato crispans hastilia ferro.
cui mater media sese tulit obuia silua,
uirginis os habitumque gerens et uirginis arma, 315
Spartanae, uel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce uolūcremque fuga praeuertitur Hebrum.
namque uomeris de more habilem suspenderat arcum
uenatrix, dederatque comam diffundere uentis,
kuda genu, nōdoque sinus collecta fluentis. 320
ac prior, 'heus, inquit, iuuenes, monstrate, mearum
uidistis si quam hic errantem forte sororum,
succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,
aut spumantem apri cursum clamore prementem.'

Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:
'nulla tuarum audita mihi neque uisa sororum, 326
o—quam te memorem, uirgo? namque haut tibi uoltus
mortalis, nec uox hominem sonat: o, dea certe;
an Phoebi soror? an Nymphtarum sanguinis una?
sis felix, nostrumque leues, quaecumque, laborem,
et quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris 331
iactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
erramus, uento huc et uastis fluctibus aeti:
multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.'

Tum Venus: 'haut equidem tali me dignor honore;
uirginibus Tyriis mos est gestare pharetram, 336
purpureoque alte suras uincire cothurno.
Punica regna nides, Tyrios et Agenoris urbem;
sed fines Libyci, genus intractabile bello.
imperium Dido Tyria regit urbe profecta, 340
germanum fugiens. longa est iniuria, longae
ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicium, et magno miserae dilectus amore,
cui pater intactam dederat, primisque iugarat 345
ominibus. sed regna Tyri germanum habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.
quos inter medius uenit furor. ille Sychaeum
impius ante aras atque auri caecus amore
clam ferro incautum superat, securus amorum 350
germanae; factumque diu celauit, et aegram,
multa malus simulans, uana spe lusit amantem.
ipsa sed in somnis inhumati uenit imago
coniugis, ora modis attollens pallida miris;
crudelis aras traiecta pectora ferro 355
nudauit, caecumque domus scelus omne retexit.
tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
auxiliumque uiae ueteris tellure recludit
thensauros, ignotum argenti pondus et auri.
his commota fugam Dido sociosque parabat. 360
conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni
aut metus acer erat; naui, quae forte paratae,
corripiunt, onerantque auro; portantur auri
Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.
deuenerē locos, ubi nunc ingentia cernis 365

224 despiciens agnoscit Seruius. 236 omnis F V, agnoscit Seruius. 246 praeruptum V² g, Sen. N. Q. 311, agnoscit Seruius. 260 Aeneam R. 272 hinc Seruii aetate legebatur: hic codd. 289 onustum codd.; legebatur etiam Seruii aetate honestum. 317 Eurum coni. Rutgers, Hebrum codd. et grammatici. 333 uastis et P M², et uastis M¹ R. 348 medios M, Seruius, Ti. Donatus. 359 thesauos M R, thesauros P.

moenia surgentemque nouae Karthaginis arcem,
meretricique solum, laeti de nomine Byrsam,
taurino quantum possent circumdare tergo,
sed uos qui tandem quibus aduenistis ab oris,
quoue tenetis iter? quae rentis talibus illis
suspirans imoque trahens a pectore nocem:

‘O dea, si prima repetens ab origine pergam,
et uacet annalis nostrorum audire laborum,
ante diem clauso componat Vesper Olympo.
nos Troia antiqua, si uestras forte per auras
Troiae nomen lit, diuersa per aequora uectos
forte sua Libycais tempestas adpulit oris.
sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penatis
classe uelho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam et genus ab Ioue summo.
bis denis Phrygium conscendi nauihus aequor,
matre dea monstrante uiam, data fata secutus;
uix septem conuolsae undis Eouroque supersunt.
ipse ignotus, egeus, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus.’ nec plura querentem

passa Venus medio sic interfata dolore est:
‘Quisquis es, haut, credo, inuisus caelestibus auras
uitalis carpis, Tyrian qui aduenieris urbem.
perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
namque tibi reduces socios classemque relatum
nuntio et in tutum uersis aquilonibus actam,
ni frustra augurium uani docuere parentes.
aspice bis senos laetantis agmine cyenos,
aetheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto
turbabat caelo; nunc terras ordine longo
aut capere aut captas iam despectare uidentur:
ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
et coetu cinxere polum, cantusque dedere,
haut aliter puppesque tuarum pubesque tuorum
aut portum tenet aut pleno subit ostia uelo.
perge modo, et, qua te ducit uia, derige gressum.’

Dixit, et auertens rosea ceruice refulsit,
ambrosiaeque comae diuinum uertice odorem
spirauer, pedes uestis defluxit ad imos,
et uera incessu patuit dea. ille ubi matrem
adgnouit, tali fugientem est uoce secutus:
‘quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
non datur ac ueras audire et reddere uoces?’
talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
at Venus obscuro gradientis aere saepit,
et multo nebulas circum dea fudit amictu
cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
molirine moram, aut ueniendi poscere causas.
ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuinit
laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo
ture calent arae sertisque recentibus halant.

Corripere uiam interea, qua semita monstrat.
iamque ascendebat collem, qui plurimus urbi
imminet aduersasque aspectat desuper arces.
miratur molem Aeneas, magalia quondam,
miratur portas strepitumque et strata uiarum.
instant ardentes Tyrii pars ducere muros
molirique arcem et manibus subuoluere saxa,
pars optare locum tecto et concludere sulco;
ura magistratusque legunt sanctumque senatum;
hie portus alii effodiunt: hie lata theatris
fundamenta leuant alii, immanisque columnas
rupibus excidunt, scenais decora alta futuris.
qualis apes aestate noua per florea rura
exeret sub sole labor, cum gentis adultos
educunt fetus, aut cum liquentia mella
stipant et dulci distendunt nectare cellas,
aut onera accipiunt uenientum aut agmine facto

ignauum fucos pecus a praesepebus arcent:
feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
‘o fortunati, quorum iam moenia surgunt!’

Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis.
infern se saeptus nebula, mirabile dictu,
per medios miscetque uiris neque cernitur ulli.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
quo primum iactati undis et turbine Poeni
effodere loco signum quod regia Iuno
monstrarat, caput aeris equi; sic nam fore bello
egregiam et facilem uictu per saecula gentem.
hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
condebatur, donis opulentum et numine diuae,
aerea cui gradibus surgebant limina nixaeque
aere trabes, foribus cardo stridentat aenis.
hoc primum in luco noua res oblata timorem
leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
ausus et adflictis melius confidere rebus.
namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
reginam opperiens, dum, quae Fortuna sit urbi,
artificumque manus intra se operumque laborem
miratur, uidet Iliacas ex ordine pugnas
bellaque iam fama totum uulgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et saeuum ambobus Achillen.
constitit, et lacrimans, ‘quis iam locus, inquit, Achate,
quae regio in terris nostri non plena laboris?’

en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi;
sunt lacrimae rerum et mentem mortalita tangunt.
solue metus; feret haec aliquam tibi fama salutem.’
sic ait, atque animum pictura pascit inani,
multa gemens, largoque uincet flumine uoltum.
namque uidebat, uti bellantes Pergama circum
haec fugerent Grai, premeret Troiana iuuentus,
haec Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
nec procul hinc Rhessi niueis tentoria uelis
adgnosceit lacrimans, primo quae prodita somno
Tydides multa uastabat caede cruentus,
ardentisque auertit equos in castra, prius quam
palula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
parte alia fugiens amissis Troilus armis,
infelix puer atque impar congressus Achilli,
fertur equis curruque haeret resupinus inani,
lora tenens tamen; huic ceruixque comaeque tra-

huntur
per terram, et uersa puluis inscribitur hasta.
interea ad templum non aequae Palladis ibant
crinibus Iliades passis peplumque ferebant
suppliciter, tristes et tunsae pectora palmis;
diua solo fixos oculos auersa tenebat.

ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
exanimumque auro corpus uendebat Achilles.
tum uero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, atque ipsum corpus amici,
tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
se quoque principibus permixtum adgnouit Achiuis,
Eosque acies et nigri Memnonis arma.
ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque uiris concurrere uirgo.

Haec dum Dardanio Aeneae miranda uidentur,
dum stupet obtutuque haeret defixus in uno,
regina ad templum, forma pulcherrima Dido,
incessit, magna iuuenum stipante caterua.
qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi
exeret Diana choro, quam mille secutae
hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
fert uero gradiens deas supereminet omnis:
Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus:

369 aduenistis R, aut uenistis cett. codd. 374 componat P¹ R, componit M¹ P², Seruius hic et ad Ecl. 3. 108. 380 Ioue magno R. 381 bis senos Heitmann. 396 capdos P², respectare P, capdos Ribbeck, capdos confirmat Seruius G. 2. 230. 401 dirige M. 412 multum G, multum amictum Isid. Orig. 1. 36. 19. 413 possit G R. 425 aptare R¹. 427 lata F, alta cett. codd., Seruius, theatris P¹ R F, theatra M, Nomus p. 340, Seruius. 428 petunt F. 436 fragrantia P. 441 umbra M P R V², umbras V¹, Probus fecte Seruio. 448 necaeque codd. ‘multi necae legunt, non necae’ Seruius. 455 inter se codd. optimi, Seruius, Nomus p. 347, intra se unus ex cursiis Ribbeckii, idemque coniecit Madvigius. 488 adgnosceit F R. 497 comitante R. 501 dea P R.

talis erat Dido, talem se laeta ferebat
per medios, instans operi regnisque futuris.
tum foribus diuae, media testudine templi, 505
saepia armis solioque alte subnixa resedit.
iura dabat legesque uiris, operumque laborem
partibus aequabat iustis, aut sorte trahebat:
cum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque uidet fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios, ater quos aequore turbo 511
dispulerat penitusque alias auexerat oras.
obstipuit simul ipse, simul percussus Achates
laetitiaque metuque; auidi coniungere dexteras
ardebant; sed res animos incognita turbat. 515
dissimulant, et nube caua speculantur amieti,
quae fortuna uiris, classem quo litore linquant,
quid ueniant; cunctis nam lecti nauibus ibant,
orantes ueniam, et templum clamore petebant.

Postquam introgressi et coram data copia fandi,
maximus Ilioneus placido sic pectore coepit: 521
'o regina, nouam cui condere Iuppiter urbem
iustitiaque dedit gentis frenare superbas,
Troes te miseri, uentis maria omnia uecti,
oramus, prohibe infandos a nauibus ignis, 525
parce pio generi, et propius res aspice nostras.
non nos aut ferro Libycos populare Penatis
uenimus, aut raptas ad litora uertere praedas;
non ea uis animo, nec tanta superbia uictis.
est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt, 530
terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae;
Oenotri coluere uiri; nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
hic cursus fuit:

cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion 535
in uada caeca tulit, penitusque procacibus austris
perque undas, superante salo, perque inuia saxa
dispulit; huc pauci uestris adnauius oris.
quod genus hoc hominum? quaeue hunc tam barbara
morem
permittit patria? hospitio prohibemur harenae; 540
bella cient, primaque uetant consistere terra.
si genus humanum et mortalia temnitis arma,
at sperate deos, memores fandi atque nefandi.
rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter,
nec pietate fuit nec bello maior et armis; 545
quem si fata uirum seruant, si uescitur aura
aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris,
non metus; officio nec te certasse priorem
paeniteat. sunt et Siculis regionibus urbes
armaeque, Troianoque a sanguine clarus Acestes. 550
quassatam uentis liceat subducere classem,
et siluis aptare trabes et stringere remos,
si datur Italiam, sociis et regere recepto,
tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus;
sin absumpta salus, et te, pater optime Teucrum, 555
pontus habet Libyae, nec spes iam restat Iuli,
at freta Sicaniae saltem sedesque paratas,
unde huc aduecti, regemque petamus Acesten.
talibus Ilioneus; cuncti simul ore fremebant
Dardanidae. 560

Tum breuiter Dido, uultum demissa, profatur:
'soluite corde metum, Teucri, secludite curas.
res dura et regni nouitas me talia cogunt
moliri, et late finis custode tueri.
quis genus Aeneadam, quis Troiae nesciat urbem,
uirtutesque uirosque, aut tanti incendia belli? 566
non obtunsa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu uos Hesperiam magnam Saturniaque arua,
siue Erycis finis regemque optatis Acesten, 570
auxilio tutos dimittam opibusque iuabo.
uoltis et his mecum pariter considerare regnis?

urbem quam statuo, uestra est; subducite nauis;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem 575
adforet Aeneas! equidem per litora certos
dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
si quibus eiectus siluis aut urbibus errat.'

His animum arrecti dictis et fortis Achates
et pater Aeneas iandudum erumpere nubem 580
ardebant. prior Aeneas compellat Achates:
'nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
omnia tuta uides, classem sociosque receptos.
unus abest, medio in fluctu quem uidimus ipsi
submersum; dictis respondent cetera matris.' 585
uix ea fatus erat, cum circumfusa repente
scindit se nubes et in aethera purgat apertum.
restitit Aeneas claraque in luce refulsit,
os umerosque deo similis; namque ipsa decoram
caesariem nato genetrix lumenque iuuentae 590
purpureum et laetos oculis adflarat honores:
quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
argentum Pariusque lapis circumdatur auro.
tum sic reginam adloquitur, cunctisque repente
inprouisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum, 595
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
o sola infandos Troiae miserata labores,
quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
omnibus exhaustis iam casibus, omnium egenos,
urbe domo socias, grates persolvere dignas 600
non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
usquam iustitia est et mens sibi conscia recti,
praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt
saecula? qui tanti talem genere parentes? 606
in freta dum fluuii current, dum montibus umbrae
lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt,
quae me cumque uocant terrae,' sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra laeuoque Serestum, 611
post alios fortemque Gyan fortemque Cloanthum.

Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido,
casu deinde uiri tanto, et sic ore locuta est:
'quis te, nate dea, per tanta pericula casus 615
insequitur? quae uis immanibus applicat oris?
tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
alma Venus Phrygi genuit Simoentis ad undam?
atque equidem Teucrum meminisse Sidona uenire
finibus expulsum patriis, noua regna petentem 620
auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
uastabat Cyprum, et uictor ditione tenebat,
tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianae nomenque tuum regesque Pelasgi.
ipse hostis Teucros insigni laude ferebat, 625
seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe uolebat.
quare agite, o tectis, iuuenes, succedite nostris.
me quoque per multos similis fortuna labores
iactatam hac demum uoluit consistere terra.
non ignara mali miseris succurrere disco.' 630
sic memorat; simul Aenean in regia ducit
tectis, simul diuom templis indicit honorem.
nec minus interea sociis ad litora mittit
uiginti tauros, magnorum horrentia centum
terga suum, pinguis centum cum matribus agnos, 635
munera laetitiaque dei.
at domus interior regali splendida luxu
instruitur, mediisque parant conuiuia tectis:
arte laboratae uestes ostroque superbo,
ingens argentum mensis, caelataque in auro 640
fortia facta patrum, series longissima rerum
per tot ducta uiros antiqua ab origine gentis.

Aeneas, neque enim patrius consistere mentem

512 auerterat V g. 513 percussus M P² Seruius, percussus P¹ V R. 518 cunctis P, cuncti M R, Seruius, Ti. Donatus, lectis P² R, agnoscit Seruius. 550 aruaque M. 572 terris R. 580 iandudum M P¹, iamudum R. 590 iuuenta P. 599 exhaustos M R P, exhaustis F, Seruius. 629 considerare P. 636 dii (i. e. diu) a Vergilio scriptum esse adfirmat Gellius (9. 14). dii P, dei M R, Ti. Donatus, diu (i. e. diu) etiam in antiquis libris inuentum fuisse testatur Seruius. 642 antiqua R P¹, antiquae M P².

passus amor, rapidum ad naus praemittit Achaten,
Ascanio ferat haec, ipsunque ad moenia ducat; 645
omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
et circumtextum croceo uelamen acantho,
ornatus Argivae Helenae, quos illa Mycenis, 650
Pergama cum peteret inconcessosque Hymenaeos,
extulerat, matris Leda mirabile donum:
praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
maxima natarum Priami, colloque monile
bacatum et duplicem gemmis auroque coronam. 655
haec celerans iter ad naus tendebat Achaten.

At Cythera nouas artis, noua pectore uersat
consilia, ut faciem mutatus et ora Cupido
pro dulci Ascanio ueniat donisque furentem
incendat reginam atque ossibus implicet ignem; 660
quippe domum timet ambiguum Tyriosque bilinguis;
urit atrox Iuno, et sub noctem cura recursat.
ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
'nate, meae uires, mea magna potentia solus,
nate, patris summi qui tela Typhoea temnis, 665
ad te confugio et supplex tua numina posco.
frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
litora iactetur odiis Iunonis acerbae,
nota tibi, et nostro doluisti saepe dolore.
hunc Phenissa tenet Dido blandisque moratur 670
uocibus; et uereor, quo se Iunonia uertant
hospitia; haud tanto cessabit cardine rerum.
quocirca capere ante dolis et cingere flamma
reginam meditor, ne quo se numine mutet,
sed magno Aeneae mecum teneatur amore. 675
qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem:
regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
dona ferens, pelago et flammis restantia Troiae;
hunc ego sopitum somno super alta Cythera 680
aut super Idalium sacrata sede recondam,
ne qua scire dolos mediusque occurrere possit.
tu faciem illius noctem non amplius unam
falle dolo, et notos pueri puer indue uoltus,
ut, cum te gremio accipiet laetissima Dido 685
regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
occultum inspires ignem fallasque ueneno.
paret Amor dictis carae generitricis, et alas
exiit, et gressu gaudens incedit Iuli. 690
at Venus Ascanio placidam per membra quietem
inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos, ubi mollis amaracus illum
floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
Iamque ibat dicto parens et dona Cupido 695
regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
cum uenit, aulaeis iam se regina superbis
aurea composuit sponda mediamque locauit.
iam pater Aeneas et iam Troiana iuuentus
conueniunt, stratoque super discumbitur ostro. 700

dant famuli manibus lymphas Cereremque canistris
expediunt tonsisque ferunt mantelia uillis.
quinquaginta intus famulae, quibus ordine longam
cura penum struere et flammis adolere Penatis;
centum aliae totidemque pares aetate ministri, 705
qui dapibus mensas onerent et pocula ponant.
nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
conuenere, toris iussi discumbere pictis.
mirantur dona Aeneae, mirantur Iulum
flagrantisque dei uultus simulataque uerba, 710
pallamque et pictum croceo uelamen acantho.
praecipue infelix, pesti deuota futurae,
expleri mentem nequit ardescitque tuendo
Phoenissa, et pariter puero donisque mouetur.
ille ubi complexu Aeneae colloque pependit 715
et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
reginam petit. haec oculis, haec pectore toto
haeret et interdum gremio fouet, inscia Dido,
insidat quantus miserae deus. at memor ille
matris Acidaliae paulatim abolere Sychaeum 720
incipit, et uiuo temptat praeuertere amore
iam pridem resides animos desuetaque corda.

Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae,
crateras magnos statuunt et uina coronant.
fit strepitus tectis, uocemque per ampla uoluntant 725
atria; dependent lychni laquearibus aureis
incensi, et noctem flammis funalia uincunt.
hic regina grauem gemmis auroque poposcit
impleuitque mero pateram, quam Belus et omnes
a Belo soliti; tum facta silentia tectis: 730
'Iuppiter, hospitibus nam te dare iura locuntur,
hunc laetum Tyriisque diem Troiaque profectis
esse uelis, nostrosque huius meminisse minores.
adsit laetitiae Bacchus dator, et bona Iuno;
et uos, o, coetum, Tyrii, celebrate fauentes.' 735
dixit, et in mensam laticum libauit honorem,
primaque, libato, summo tenus attigit ore;
tum Bitiae dedit increpitans; ille inpiger hausit
spumantem pateram, et pleno se prouit auro;
post alii proceres, cithara crinitus Iopas 740
personat aurata, docuit quem maximus Atlas.
hic canit errantem lunam solisque labores;
unde hominum genus et pecudes; unde imber et ignes;
Aeturae pluuiasque Hyadas geminosque Triones;
quid tantum Oceano properent se tingere soles 745
hiberni, uel quae tardis mora noctibus obstet.
ingeminant plausu Tyrii, Troesque secuntur.
nec non et vario noctem sermone trahebat
infelix Dido, longumque bibebat amorem,
multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;
nunc, quibus Aurorae uenisset filius armis, 751
nunc, quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
'immo age, et a prima die, hospes, origine nobis
insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
erroresque tuos; nam te iam septima portat 755
omnibus errantem terris et fluctibus aestas.'

LIBER SECVNDVS

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.

inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

'Infandum, Regina, iubes renouare dolorem,
Troianas ut opes et lamentabile regnum
eruerint Danaï; quaeque ipse miserrima uidi, 5

et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum Dolopumue aut duri miles Vlixī
temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo
praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
sed si tantus amor casus cognoscere nostros 10

668 iactetur F¹ P, iacteturque M R F², Seruius. acerbae F¹ P¹, iniquae M R, Ti. Donatus. 670 hunc M R, nunc P F¹. 701 famulae M P. 703 ordine longo codd., Nonius p. 247, Ti. Donatus: longam auctor quem sequitur Charisius p. 74, agnoscit Gellius 4. 1. 704 instruere codd. Gellii 4. 1. 15. 706 onerant—ponunt R G. 719 insidat R G, agnoscit Seruius. 726 "legitur et lacuaribus" Seruius. 741 quae Seruius pro quem.

et breuiter Troiae supremum audire laborem,
quamquam animus meminisse horret, luctuque
refugit,
incipiam.

fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis eum diuina Palladis arte
aedificant, sectaque intexunt abiete costas;
notum pro reditu simulant; ea fama uagatur.
huc delecta uirum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri, penitusque cauernas
ingentis uterumque armato milite complent.

Est in conspectu Tenedos, notissima fama
insula, diues opum, Priami dum regna manebant,
nunc tantum sinus et statio male fida carinis;
huc se prouecti deserto in litore condunt.
nos abissi rati et uento petiisse Mycenae.
ergo omnis longo soluit se Teuceria luctu.
panduntur portae; iuuat ire et Dorica castra
desertosque uidere locos litusque relictum.
hic Dolopum manus, hic saeuus tendebat Achilles;
classibus hic locus; hic acie certare solebant.
pars stupet innuptae donum exitiale Mineruae
et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
duci intra muros hortatur et arce locari,
siue dolo, seu iam Troiae sic fata ferebant.
at Capys, et quorum melior sententia menti,
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent, subiectisue urere flammis,
aut terebrare cauas uteri et temptare latebras.
scinditur incertum studia in contraria uolus.

Primum ibi ante omnis, magna comitante caterua,
Laocoön ardens summa decurrit ab arce,
et procul: 'o miseri, quae tanta insania, ciues?
creditis auctos hostis? aut uia putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Vlixes?
aut hoc inclusi ligno occulantur Achiui,
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos uenturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.'
sic fatus ualidis ingentem uiribus hastam
in latus inque feri curuam compagibus aluum
contorsit. stetit illa tremens, utroque recesso
insonnere cauae gemitumque dedere cauernae.
et, si fata deum, si mens non laeua fuisset,
impulerat ferro Argolicas foedera latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta, maneres.

Ecce, manus iuuenem interea post terga reuinctum
pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae, qui se ignotum uenientibus ultro,
hoc ipsum ut strueret Troiamque aperiret Achiui,
obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
seu uersare dolos, seu certae occumbere morti.
undique uisendi studio Troiana iuuentus
circumfusa ruit, certantque inludere capto.
accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno
disce omnis.
namque ut conspectu in medio turbatus, inermis,
constitit atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
'heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora pos-
sunt

accipere? aut quid iam misero mihi denique restat,
cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt?
quo gemitu conuersi animi, compressus et omnis
impetus. hortamur fari; quo sanguine cretus,
quidue ferat, memoret, quae sit fiducia capto.

[ille haec, deposita tandem formidine, fatur:]
'Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque,
fatebor

uera,' inquit; 'neque me Argolica de gente negabo;
hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem
finxit, uanum etiam mendacemque improba finget.
fando aliquod si forte tuas peruenit ad aures
Belidae nomen Palamedis et incluta fama
gloria, quem falsa sub proditioe Pelasgi
insontem infando indicio, quia bella uetabat,
demisere neci, nunc cassum lumine lugent:
illi me comitem et consanguinitate propinquum
pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
dum stabat regno incolumis regumque uigebat
consiliis, et nos aliquid nomenque decusque
gessimus. inuidia postquam pellacis Vlix
(haud ignota loquor) superis concessit ab oris,
adflactus uitam in tenebris luctuque trahebam,
et casum insontis mecum indignabar amici.
nec tacui demens, et me, fors si qua tulisset,
si patrios umquam remeassem uictor ad Argos,
promisi ultorem, et uerbis odia aspera moui.
hinc mihi prima mali labe, hinc semper Vlixes
criminibus terrere nouis, hinc spargere uoces
in uulgum ambiguas, et quaerere conscius arma.
nec requieuit enim, donec Calchante ministro—
sed quid ego haec autem neququam ingrata reuoluo?
quidue moror, si omnis uno ordine habetis Achiuos,
idque audire sat est? landudum sumite poenas;
hoc Ithacus uelit, et magno mercetur Atridae.'

Tum uero ardemus scitari et quaerere causas,
ignari scelorum tantorum artisque Pelasgae.
prosequitur pauitans, et ficto pectore fatur:

'Saepe fugam Danai Troia cupiere relictam
moliri et longo fessi discedere bello;
fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
interclusit hiemps, et terruit Auster euntis.
praecipue, cum iam hic trabibus contextus acernis
staret ecus, toto sonuerunt aethere nimbi.
suspensi Eurypylum scitatum ora Phoebi
mittimus, isque adytis haec tristitia dicta reportat:
'sanguine placastis uentos et uirgine caesa,
cum primum Iliacas, Danaei, uenistis ad oras;
sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica.' uolgi quae uox ut uenit ad aures,
obstipuerunt animi, gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.
hic Ithacus uatem magno Calchante tumultu
protrahit in medios; quae sint ea numina diuom,
flagitat. et mihi iam multi crudele caneabant
artificis scelus, et taciti uentura uidebant.
bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
prodere uoce sua quemquam aut opponere morti.
uix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
composito rumpit uocem, et me destinat arae.
adsensere omnes, et, quae sibi quisque timebat,
iamque dies infanda aderat; mihi sacra parari,
et salsa fruges, et circum tempora uittae;
eripui, fateor, leto me, et uincula rupi,
limosoque lacu per noctem obscurus in ulua
delitui, dum uela darent, si forte dedissent.
nec mihi iam patriam antiquam spes ulla uidendi,
nec dulcis natos exoptatumque parentem;
quos illi fors et poenas ob nostra reposcent
effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
quod te per superos et conscia numina ueri,
per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus usquam

18 dilecta P. 24 deserto litore Eussner ut d. participium sit. 37 iubet P² Nonius p. 400. subiectisue inuentum esse in antiquis exemplaribus testatur Seruius: subiectisque codd. 48 aut aliquis latet error equo Diom. p. 434: aut aliquis latet error equo, ne credite, Teucri, Quidquid id est, Prob. Inst. p. 145. 56 staret—maneres M² P R, stares—maneres Velius Longus, Diomedes, Marius Victorinus, stares—maneret Ti. Donatus. 65 crimen Ti. Donatus, agnoscit Seruius. 76 om. M P g, agnoscitur neque a Seruio neque a Ti. Donato. 89 conciliis M P, consiliis V¹. 90 fallacis P. 105 casus pro causas P. 114 scitatum M², g², Nonius p. 386, Charisius p. 241 P, agnoscit Seruius, scitantem P, scitantum M, scitantem probat Seruius. 138 duplicis P¹, agnoscit Seruius. 142 umquam M¹. restet M², Seruius, restat M¹.

intemerata fides, oro, miserere laborum
tantorum, miserere animi non digna ferentis.'

His lacrimis uitam damus, et miserescimus ultro.
ipse uiro primus manicas atque arta leuari 146
uincla iubet Priamus, dictisque ita fatu amicis :
'quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios ;
noster eris, mihiq; haec edidisse uera roganti : 149
quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
quidue petunt? quae religio? aut quae machina belli?'
dixerat. ille, dolis instructus et arte Pelasga,
sustulit exutas uinclis ad sidera palmas :
'uos, aeterni ignes, et non uiolabile uestrum
testor numen,' ait, 'uos arae ensesque nefandi 155
quos fugi, uitaeque deum quas hostia gessi :
fas mihi Graiorum sacra resoluere iura,
fas odisse uiros, atque omnia ferre sub auras,
si qua tegunt ; teneor patriae nec legibus ullis.
tu morlo promissis manes seruataque serues, 160
Troia, fidem, si uera feram, si magna rependam.

Omnis spes Danaum et coepta fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. impius ex quo
Tydides sed enim scelerumque inuentor Vlixes,
fatale adgressi sacroto auellere templo 165
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
corripere sacram effigiem, manibusque cruentis
uirgineas ausi diuae contingere uitas,
ex illo fluere ac retro sublapsa referri
spes Danaum, fractae uires, auersa deae mens. 170
nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
uix positum castris simulacrum : arsero coruscae
luminibus flammae arrectis, saluusque per artus
sudor iit, terque ipsa solo, mirabile dictu,
emiecuit, parmanque ferens hastamque trementem.
extemplo temptanda fuga canit aequora Calchas, 176
nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
omina ni repetant Argis, numenque reducant,
quod pelago et curuis secum auexere carinis.
et nunc, quod patrias uento petiere Mycenae, 180
arma deosque parant comites, pelagique remenso
inprouisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
effigiem statuere, nefas quae triste paret.
hanc tamen immensam Calchas attollere molem 185
roboribus textis caeloque educere iussit,
ne recipi portis aut duci in moenia posset,
neu populum antiqua sub religione tueri.
nam si uestra manus uiolasset dona Mineruae, 189
tum magnum exitum (quod di prius omen in ipsum
conuertant!) Priami imperio Phrygibusque futurum;
sin manibus uestris uestram ascendisset in urbem,
ultra Asiam magno Pelopea ad moenia bello
uenturam, et nostros ea fata manere nepotes.'

Talibus insidiis periurique arte Sinonis 195
credita res, captique dolis lacrimisque coactis,
quos neque Tydides nec Larissiens Achilles,
non anni domuere decem, non mille carinae.

Hic aliud maius miseris multoque tremendum
obicitur magis, atque inprouida pectora turbat. 200
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(horresco referens) immensis orbitibus angues
incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt; 205
pectora quorum inter fluctus arrecta iubaque
sanguineae superant undas; pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa uolumine terga;
fit sonitus spumante salo. ianque arma tenebant,
ardentisque oculis suffecti sanguine et igni, 210
sibila lambebant linguis uibrantibus ora.
diffingimus uisu exsangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt; et primum parua duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
implicat et miseros morsu depascitur artus; 215
post ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,

corripiunt, spirisque ligant ingentibus; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati, superant capite et ceruicibus altis.
ille simul manibus tendit diuelleré nodos, 220
perfusus sanie uitas atroque ueneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit :
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit ceruice securim.
at gemini lapsu delubra ad summa dracones 225
effugiunt saeuaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum uero tremefacta nouus per pectora cunctis
insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230
laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
ducendum ad sedes simulacrum orandaque diuae
numina conclamant.

diuidimus muros et moenia pandimus urbis.
accingunt omnes operi, pedibusque rotarum 235
subiciunt lapsus, et stuppea uincla collo
intendunt. scandit fatalis machina muros,
feta armis. pueri circum innuptaeque puellae
sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
illa subit, mediaeque minans inlabitur urbi. 240
o patria, o diuom domus Ilium, et incluta bello
moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
substitit, atque utero sonitum quater arma dedere;
instamus tamen immemores caecique furore,
et monstrum infelix sacra sistimus arce. 245
tunc etiam fatis aperit Cassandra futuras
ora, dei iussu non umquam credita Teucris.
nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
ille dies, festa uelamus fronde per urbem.

Vertitur interea caelum et ruit oceano nox, 250
inuoluens umbra magna terramque polumque
Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teucris
conticuere; sopor fessos complectitur artus.
et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
a Tenedo, tacitae per amica silentia lunae 255
litora nota petens, flammam cum regia puppis
extulerat, fatisque deum defensum iniquis
inclusos utero Danaos et pinea furtim
laxat claustra Sinon. illos patefactus ad auras
reddit equus, lactique cauo se robore promunt 260
Thessandrus Sthenelusque duces et diras Vlixes,
demissum lapsi per funem, Aeneasque Thoasque
Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon,
et Menelaus et ipse doli fabricator Epeus.
inuadunt urbem somno uinoque sepultam : 265
caeduntur uigiles, portisque patentibus omnia
accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
incipit et dono diuum gratissima serpit.
in somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector
uisus adesse mihi largosque effundere fletus, 271
raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
ei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuias indutus Achilli, 275
uel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis!
squalentem barbam et concretos sanguine crinis
uulneraque illa gerens quae circum plurima muros
acceperat patrios. ultro flens ipse uidebar
compellare uirum et maestas expromere uoces : 280
'o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucreum,
quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
expectate uenis? ut te post multa tuorum
funera, post uarios hominumque urbisque labores
defessi aspicimus! quae causa indigna serenosis 285
foedauit uultus? aut cur haec uulnera cerno?'
ille nihil, nec me quaerentem uana moratur,
sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
'heu fuge, nate dea, teque his,' ait, 'eripe flammis.
hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia. 290

148 iam hinc P. 164 scelerum inuentor V P. 187 posset P, possit F M. 196 coacti g², Nonius p. 253. 226 diffu-
giunt M. 251 magnam P. 261 dius Macrob. Sat. 5. 17, diuus F.

sat patriae Priamoque datum : si Pergama dextra
defendi possent, etiam hac defensa fuissent :
sacra suosque tibi commendat Troia Penatis :
hos cape fatorum comites, his moenia quaere
magna, pererrato statues quae denique ponto.' 295
sic ait, et manibus uittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diuerso interea miscentur moenia luctu,
et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus arboribusque obiecta recessit, 300
clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
excutor somno, et summi fastigia tecti
ascensu supero, atque arrectis auribus adsto :
in segetem ueluti cum flamma furentibus austris
incidit, aut rapidum montano flumine torrens 305
sternit agros, sternit sata laeta bouumque labores,
praecipitisque trahit siluas ; stupet inscius alto
accipiens sonitum saxi de uertice pastor.
tum uero manifesta fides, Danaumque patescunt
insidiae. iam Deiphobi dedit ampla ruinam 310
Volcano superante domus, iam proximum ardet
Vcalegon ; Sigea igni freta lata relucet.
exoritur clamorque uirum clangorque tubarum.
arma amens capio ; nec sat rationis in armis ;
sed glomerare manum bello et concurrere in arcem
cum sociis ardent animi ; furor iraque mentem 316
praecipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuom,
Panthus Othryades, arcis Phoebeique sacerdos,
sacra manu uictosque deos paruumque nepotem 320
ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
'quo res summa loco, Panthu ? quam prendimus
arcem ?'

uix ea fatus eram, gemitu cum talia reddidit :
'uenit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae. fuimus Troes, fuit Ilium et ingens 325
gloria Teucrorum ; ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit : incensa Danai dominantur in urbe.
arduus armatos mediis in moenibus adstans
fundit ecus, uictorque Sinon incendia miscet
insultans. portis alii bipatentibus adsunt, 330
milia quot magnis umquam uenerunt Mycenis ;
obsedere alii telis angusta uiarum
oppositi ; stat ferri acies mucrone corusco
stricta, parata neci ; uix primi proelia temptant
portarum uigiles, et caeco Marte resistunt.' 335
talibus Othryadae dictis et numine diuom
in flammam et in arma feror, quo tristis Erinyes,
quo fremitus uocat et sublatius ad aethera clamor.
addunt se socios Ripheus et maximus armis 339
Epytus, oblatis per lunam, Hypanisque Dynasque,
et lateri adglomerant nostro, iuuenisque Coroebus,
Mygdonides. illis ad Troiam forte diebus
uenerat, insano Cassandrae incensus amore,
et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat,
infelix, qui non sponsae praecepta furentis 345
audierit.

quos ubi confertos audere in proelia uidi,
incipio super his : 'iuuenes, fortissima frustra
pectora, si uobis audentem extrema cupido
certa sequi, quae sit rebus fortuna uidetis : 350
excessere omnes, adytis arisque relictis,
di quibus imperium hoc steterat ; succurritis urbi
incensae ; moriamur et in media arma ruamus.
una salus uictis nullam sperare salutem.'
sic animis inuenum furor additus. inde, lupi ceu 355
raptos atra in nebula, quos improba uentris
exegit caecos rabies, catulique relictis
faucibus expectant siccis, per tela, per hostis
uadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus
urbis iter ; nox atra caua circumuolat umbra. 360
quis cladem illius noctis, quis funera fando

explicet, aut possit lacrimis aequare labores ?
urbs antiqua ruit, multos dominata per annos ;
plurima perque uias sternuntur inertia passim
corpora perque domos et religiosa deorum 365
limina. nec soli poenas dant sanguine Teucris ;
quondam etiam uictis redit in praecordia uirtus
uictioresque cadunt Danaï. crudelis ubique
luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.

Primus se, Danaum magna comitante caterua, 370
Androgeos offert nobis, socia agmina credens
inseius, atque ultro uerbis compellat amicis :
'festinate, uiri. nam quae tam sera moratur
segnities ? alii rapiunt incensa feruntque 374
Pergama ; nos celsis nunc primum a nauibus itis.'
dixit, et extemplo, neque enim responsa dabantur
fida satis, sensit medios delapsus in hostis.
obstipuit, retroque pedem cum uoce repressit.
improuism aspris ueluti qui sentibus anguem
pressit humi nitens, trepidusque repente refugit 380
attollentem iras et caerulea colla tumentem ;
haut secus Androgeos uisu tremefactus abibat.
inruimus, densis et circumfundimur armis,
ignarosque loci passim et formidine captos
sternimus. adspirat primo fortuna labori. 385
atque hic successu exultans animisque Coroebus,

'o socii, qua prima,' inquit, 'fortuna salutis
monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur :
mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis
aptemus. dolus an uirtus, quis in hoste requirat ? 390
arma dabunt ipsi.' sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam clipeique insigne decorum
induitur, laterique Argium adcommodat ensem.
hoc Ripheus, hoc ipse Dymas omnisque iuuentus
laeta facit ; spoliis se quisque recentibus armat. 395
uadimus inmixti Danaïs haud numine nostro,
multaque per caecam congressi proelia noctem
conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
diffugiunt alii ad naui, et litora cursu
fida petunt : pars ingentem formidine turpi 400
scandunt rursus eum et nota conduntur in aluo.

Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis !
ecce trahebatur passis Priameia uirgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Mineruae,
ad caelum tendens ardentia lumina frustra, 405
lumina, nam teneras arcebant uincula palmas.
non tulit hanc speciem furia mente Coroebus,
et sese medium iniecit periturus in agmen.
consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
hic primum ex alto delubri culmine telis 410
nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
tum Danaï gemitu atque ereptae uirginis ira
undique collecti inuadunt, acerrimus Ajax,
et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis ; 415
aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
Eurus equis ; stridunt siluae, saeuitque tridentis
spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
illi etiam, si quos obscura nocte per umbram 420
fudimus insidiis totaque agitauius urbe,
apparent ; primi clipeos mentitaque tela
adgnoscent, atque ora sono discordia signant.
ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
Penelei dextra diuae arripotentis ad aram 425
procumbit ; cadit et Ripheus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et seruantissimus aequi ;
dis aliter usum ; pereunt Hypanisque Dynasque
confixi a sociis ; nec te tua plurima, Panthu,
labentem pietas nec Apollinis infula textit. 430
Iliaci cineres et flamma extrema meorum,
testor, in occasu uestro nec tela nec ulla
uitauisse uices, Danaum et si fata fuissent,

317 praecipitat P. 321 "legitur et cursum" Seruius. 333 oppositis Mg¹. 349 audendi M, agnoscunt Seruius et Ti. Donatus. 371 Androgeus M, Androgeos P, Seruius. 383 circumfundimus P. 387 quae prima M. 396 inmixtis M. 398 demittimus M. 426 procubuit Charisius p. 92, Macrobius S. 4. 3. 14. 433 uices Danaum coniungit Ti. Donatus, qui interpretatur "cum alternis recentiores occurrerent." coniungo Danaum fata, i.e. "si fata Danaïs fuissent propitia."

ut caderem meruisse manu. diuellimur inde,
Iphitus et Pelias mecum, quorum Iphitus aëo 435
iam grauior, Pelias et uolnere tardus Vlix;
protinus ad sedes Priami clamore uocati.
hic uero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis
cernimus obsessumque acta testudine limen. 441
haerent parietibus scalae, postisque sub ipsos
nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
protecti obiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidae contra turris ac tecta domorum 445
culmina conuellunt; his se, quando ultima cernunt,
extrema iam in morte parant defendere telis;
auratasque trabes, ueterum decora alta parentum,
deuolunt; alii strictis mucronibus imas
obsedere fores; has seruant agmine denso. 450
instaurati animi, regis succurrere tectis,
auxilioque leuare uiros, uimque addere uictis.

Limem erat caecaeque fores et peruius usus
tectorum inter se Priami, postesque relictos
a tergo, infelix qua se, dum regna manebant, 455
saepius Andromache ferre incommitata solebat
ad soceros, et auctum puerum Astyanacta trahebat.
euado ad summi fastigia culminis, unde
tela manu miseri iactabant inrita Teucri.
turrin praecipiti stantem summisque sub astra
eductam tectis, unde omnis Troia uideri 461
et Danaum solitae naues et Achaica castra,
adgressi ferro circum, qua summa labantis
iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
sedibus, impulimusque; ea lapsa repente ruinam
cum sonitu trahit et Danaum super agmina late 466
incidit. ast alii subeunt, nec saxa, nec ullum
telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
exsultat, telis et luce coruscus aëna; 470
qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
nunc, positus nouus exuiis nitidusque iuuent,
lubrica conuoluit sublato pectore terga
arduus ad solem, et linguis micat ore trisuleis. 475
una ingens Periphas et eorum agitator Achilles,
armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
succedunt tecto, et flammam ad culmina iactant.
ipse inter primos correpta dura bipenni
limina perumpit, postisque a cardine uellit 480
aeratos; iamque excisa trabe firma cauauit
robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
apparet domus intus, et atria longa patescunt;
apparent Priami et ueterum penetralia regum,
armatosque uident stantis in limine primo. 485

At domus interior gemitu miseroque tumultu
miscetur, penitusque cauae plangoribus aedes
femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.
tum pauidae tectis matres ingentibus errant,
amplexaeque tenent postis atque oscula figunt. 490
instat ui patria Pyrrhus; nec claustra neque ipsi
custodes sufferre ualent; labat ariete crebro
ianua, et emoti procumbunt cardine postes.
fit uia ui; rumpunt aditus, primosque trucidant
inmissi Danai, et late loca milite complent. 495
non sic, aggeribus ruptis cum spumeis annis
exiit oppositasque emicuit gurgite moles,
fertur in arua furens cumulo, camposque per omnis
cum stabulis armenta trahit. uidi ipse furentem
caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas;
uidi Hecubam centumque nurus, Priamumque per 501
aras

sanguine foedantem, quos ipse sacrauerat, ignis,
quingenta illi thalami, spes tanta nepotum,
barbarico postes auro spoliisque superbi,

procubere; tenent Danai, qua deficit ignis. 505

Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.
urbis uti captae casum conuolsae uidit
limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
arma diu senior desueta trementibus aëo
circumdat nequiquam umeris, et inutile ferrum 510
cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
ingens ara fuit iuxtaque ueterrima laurus,
incumbens arae atque umbra complexa Penatis.
hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515
praecipites atra ceu tempestate columbae,
condensae et diuom amplexae simulacra sedebant.
ipsum autem sumptis Priamum iuuenalibus armis
ut uidit, 'quae mens tam dira, miserrime coniunx,
impulit his cingi telis? aut quo ruis?' inquit. 520
non tali auxilio nec defensoribus istis
tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
huc tandem concede; haec ara tuebitur omnis,
aut moriere simul.' sic ore effata recepit
ad sese et sacra longaeuam in sede locauit. 525

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
unus natorum Priami, per tela, per hostis
porticibus longis fugit, et uacua atria lustrat
saucius; illum ardens infesto uolnere Pyrrhus
insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta:
ut tandem ante oculos euasit et ora parentum, 531
concedit, ac multo uitam cum sanguine fudit.
hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
non tamen abstinit, nec uoci iraeque pepercit:
'at tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis, 535
di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
persoluant grates dignas et praemia reddant
debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere uoltus.

at non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulchro
reddidit Hectorem, meque in mea regna remisit.'
sic fatus senior, telumque inbelles sine ictu
coniecit, rauco quod protinus aere repulsum 545
et summo clipei nequiquam umbone pendit.
cui Pyrrhus: 'refers ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento.
nunc morere.' hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati, 551
implicuitque comam laena, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdedit ensem.
haec finis Priami fatorem; hic exitus illum 554
sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa uidentem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
auolsumque umeris caput, et sine nomine corpus.

At me tum primum saeuus circumstetit horror.
obstipui; subiit cari genitoris imago, 560
ut regem aequaeuum crudeli uolnere uidi
uitam exhalantem; subiit deserta Creusa,
et direpta domus, et parui casus Iuli.
respicio, et quae sit me circum copia lustror.
deseruere omnes defessi, et corpora saltu 565
ad terram misere aut ignibus aegra dedere.

[Iamque adeo super unus eram, cum limina Vestae
seruantem et tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
erranti passimque oculos per cuncta ferenti. 570
illa sibi infestos enersa ob Pergama Teucros
et poenas Danaum et deserti coniugis iras
praemetuens, Troiae et patriae communis Erinys,
abdiderat sese atque aris inuisa sedebat.
exarsere ignes animo; subit ira cadentem 575
ulcisci patriam et sceleratas sumere poenas.]

434 manum in quibusdam codicibus inuentum esse testatur Ti. Donatus. 443 ac tela Mg. agnoscit Seruius. 445 tota domorum Pl. agnoscit Seruius. 448 illa P F, alta M. 460 turrem F, Charisius p. 39. 462 Achaea F. 465 clapsa Pl. 474 conuoluit F. 503 spes ampla P. 552 coma lacuum P. uu. 567-588 omittunt eodd. optime, non agnoscunt in commentariis nec Seruius nec Ti. Donatus. accedit quod ne unus quidem eorum ab ullo uetere grammatico citatus

'scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenae
 aspiciet? partoque ibit regina triumpho,
 coniugiumque domumque, patres natosque uidebit,
 Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris? 580
 occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
 Dardanum totiens sudarit sanguine litus?
 non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
 feminea in poena est nec habet uictoria laudem,
 exstinxisse nefas tamen et sumpsisse merentis 585
 laudabor poenas, animumque explesse iuuabit
 †ultriciis famam, et cineres satiassse meorum.
 talia iactabam, et furiata mente ferebar,]
 cum mihi se, non ante oculis tam clara, uidendam
 obtulit et pura per noctem in luce refulsit 590
 alma parens, confessa deam, qualisque uideri
 caelicolis et quanta solet, dextraque prehensum
 continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
 'nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras? 594
 quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
 non prius aspicias, ubi fessum aetate parentem
 liqueris Anchisen? superet coniunxne Creusa,
 Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
 circum errant acies, et, ni mea cura resistat,
 iam flammæ tulerint inimicus et hauserit ensis. 600
 non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacaenae
 culpatusue Paris, diuom inclementia, diuom,
 has euerit opes sternitque a culmine Troiam.
 aspice (namque omnem, quae nunc obducta tuenti
 mortalis hebetat uisus tibi et umida circum 605
 caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis
 iussa time, neu praeceptis parere recusa)
 hic, ubi disiectas moles anolsaque saxis
 saxa uides mixtoque undantem puluere fumum,
 Neptunus muros magnoque emota tridenti 610
 fundamenta quatit totamque a sedibus urbem
 eruit. hic Iuno Scaëas saeuissima portas
 prima tenet, sociumque furens a nauibus agmen
 ferro accincta uocat.
 iam summas arces Tritonia, respice, Pallas 615
 insedit, nimbo effulgens et Gorgone saeua.
 ipse Pater Danaïs animos uirisque secundas
 sufficit, ipse deos in Dardana suscitât arma.
 eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
 nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
 dixerat, et spissis noctis se condidit umbris. 621
 apparent dirae facies inimicaeque Troiae
 numina magna deum.
 Tum uero omne mihi uisum considerare in ignis
 Ilium et ex imo uerti Neptunia Troia; 625
 ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
 cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
 eruere agricolae certatim; illa usque minatur
 et tremefacta comam concusso uertice nutat,
 uolneribus donec paulatim euicta supremum 630
 congemuît traxitque iugis anolsa ruinam.
 descendit, ac ducente deo flammam inter et hostis
 expeditor; dant tela locum, flammæque recedunt.
 Atque ubi iam patriae peruentum ad limina sedis
 antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos
 optabam primum montis primumque petebam, 636
 abnegat excisa uitam producere Troia
 exiliumque pati. 'uos o, quibus integer aevi
 sanguis, ait, solidæque suo stant robore uires,
 uos agitate fugam. 640
 me si caelicolae uoluissent ducere uitam,
 has mihi seruassent sedes. satis una superque
 uidimus excidia et captæ suprauimus urbi.
 sic o, sic positum adfati discedite corpus.
 ipse manu mortem inueniam; miserebitur hostis
 exuiasque petet; facilis iactura sepulchri. 646

iam pridem inuis diuis et inutilis annos
 demoror, ex quo me diuom pater atque hominum
 rex

fulminis adflauit uentis et contigit igni.'

Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
 nos contra effusi lacrimis coniunxque Creusa 651
 Ascaniusque omnisque domus, ne uertere secum
 cuncta pater fatoque urgenti incumbere uellet.
 abnegat, inceptoque et sedibus haeret in isdem. 654
 rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto,
 nam quod consilium aut quae iam fortuna dabatur?
 'mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
 sperasti, tantumque nefas patrio excidit ore?
 si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
 et sedet hoc animo, perituraeque addere Troiae 660
 teque tuosque iuuat, patet isti ianua leto,
 iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 gnatum ante ora patris, patrem qui obruncat ad aras.
 hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
 eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque 665
 Ascanium patremque meum iuxtaque Creusam
 alterum in alterius macatatos sanguine cernam?
 arma, uiri, ferte arma; uocat lux ultima uictos.
 reddite me Danaïs; sinite instaurata reuisam
 proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti.'

Hinc ferro accingor rursus clipeoque sinistram 671
 insertabam aptans meque extra tecta ferebam.

ecce autem complexa pedes in limine coniunx
 haerebat, paruunque patri tendebat Iulium:

'si periturus abis, et nos rape in omnia tecum; 675
 sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 hanc primum tutare domum. cui paruus Iulus,
 cui pater et coniunx quondam tua dicta relinquitur?'

Talia uociferans gemitu tectum omne replebat,
 cum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.

namque manus inter maestorumque ora parentum
 ecce leuis summo de uertice uisus Iuli 682

fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
 lambere flamma comas et circum tempora pasci.

nos pauidi trepidare metu, crinemque flagrantem
 excutere et sanctos restringere fontibus ignis. 686

at pater Anchises oculos ad sidera laetus
 extulit, et caelo palmas cum uoce tetendit:

'Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis, 689
 aspice nos; hoc tantum; et, si pietate meremur,
 da deinde auxilium, pater, atque haec omina firma.'

uix ea fatus erat senior, subitoque fragore
 intonuit laeum, et de caelo lapsa per umbras

stella facem ducens uulsa cum luce cucurrit.
 illam, summa super labentem culmina tecti, 695

cernimus Idaea claram se condere silua
 signantemque uias; tum longo limite sulcus

dat lucem, et late circum loca sulphure fumant.
 hic uero uictus genitor se tollit ad auras,

adfaturque deos et sanctum sidus adorât. 700

'iam iam nulla mora est; sequor, et, qua ducitis,
 adsum,

di patrii: seruate domum, seruate nepotem.
 uestrum hoc augurium, uestroque in numine Troia est.

cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.' 705

Dixerat ille; et iam per moenia clarior ignis
 auditur, propiusque aestus incendia uoluunt.

'ergo age, care pater, ceruici inponere nostrae;
 ipse subibo ueris, nec me labor iste grauiat;

quo res cumque cadent, unum et commune periculum,
 una salus amobus erit. mihi paruus Iulus 710

sit comes, et longe seruet uestigia coniunx.
 uos, famuli, quae dicam, animis aduertite uestris.

est urbe egressis tumultus templumque uetustum
 desertæ Cêreris, iuxtaque antiqua cupressus

est. adfirmat Seruius in Vita Vergili Aeneidi praeposita scriptos fuisse a Vergilio, sed a Vario et Tusca omissos. mihi quidem haudquaquam credibile uidetur tales uiros in Vergilium, summum poetam atque ipsis amicissimum, tale facinus potuisse admittere. itaque hos uersus spurius esse arbitror. 587 sic uersus traditus est in Seruii codd. uide quae disputant *Ancient Lives of Vergil* p. 24. 616 nimbo. "alii limbo legunt" Seruius. 620 numquam M¹. 630 uicta V. 632 dea M¹ V¹, Ti. Donatus. 663 patremque M. 665 eripit M. 667 mactato M P V. 680 subito M P, subitum F, Seruius. 691 augurium Pseudo-Probos p. 14. 699 tollere P.

religione patrum multos seruata per annos. 715
hanc ex diuerso sedem uenimus in unam.
tu, genitor, cape sacra manu patrosque Penatis;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attrectare nefas, donec me flumine uiuo
abluero. 720

Haec fatus, latos umeros subiectaque colla
ueste super fuluque insternor pelle leonis,
succedoque oneri; dextrae se paruos Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis;
pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum;
et me, quem dudum non ulla iniecta mouebant 726
tela neque aduerso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
suspensum et pariter comitum onerique timentem.

Iamque propinquabam portis, omnemque uidebar
euasisse uiam, subito com creber ad auras 731
uisus adesce pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens, 'nate, exclamat, fuge, nate; propinquant.'
ardentis clipeos atque aera micantia cerno.
hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. namque auia cursu 736
dum sequor et nota excedo regione uiarum,
heu, misero coniunx fatone erepta Creusae
substitit, errauit uia, seu lassa resedit,
incertum; nec post oculis est reddita nostris. 740
nec prius amissam respexi animumque reflexi,
quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
uenimus; hic demum collectis omnibus una
defuit, et comites natumque uirumque fefellit.
quem non incusauit amens hominumque deorumque,
aut quid in euersa uidi crudelius urbe? 746
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque Penatis
commendo sociis et curua ualle recondo;
ipse urbem repeto et eingor fulgentibus armis.
stat casus renouare omnis, omnemque reuerti 750
per Troiam, et rursus caput obiectare periclis.

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto, et uestigia retro
obserrata sequor per noctem et lumine lustror.
horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset, 756
merefero. iruerant Danaï, et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia uento
uoluitur; exsuperant flammae, furit aestus ad auras.

procedo et Priami sedes arcemque reuiso. 760
et iam porticibus uacuis Iunonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Vlives
praedam adseruabant. huc undique Troia gaze
incensis erepta adytis mensaeque deorum,
crateresque auro solidi captiuaque uestis 765
congeritur. pueri et pauidae longo ordine matres
stant circum.

ausus quin etiam uoces iactare per umbram
impleui clamore uias, maestusque Creusam
nequiquam ingeminans iterumque iterumque uocaui.
quaerenti et tectis urbis sine fine furenti 771
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
uisa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui, steteruntque comae et uox faucibus haesit.
tum sic adfari et curas his demere dictis: 775
'quid tantum insano iuuat indulgere dolori,
o dulcis coniunx? non haec sine numine diuom
eueniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exilia, et uastum maris aequor arandum,
et terram Hesperiam uenies, ubi Lydius arua 781
inter opima uirum leni fluit agmine Thybris:
illic res laetae regnumque et regia coniunx
parta tibi. lacrimas dilectae pelle Creusae:
non ego Myrmidonum sedes Dolopumue superbas
aspiciam, aut Grai seruitum matribus ibo, 786
Dardanis, et diuae Veneris nurus;
sed me magna deum Genetrix his detinet oris.
iamque uale, et nati serua communis amorem.'
haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa uolentem
dicere deseruit, tenuisque recessit in auras. 791
ter conatus ibi collo dare brachia circum:
ter frustra compressa manus effugit imago,
par leuibus uentis uolucricque similima somno.

Sic demum socios consumpta nocte reuiso. 795
atque hic ingentem comitum adfluxisse nouorum
inuenio admirans numerum, matresque, uirosque,
collectam exilio pubem, miserabile uolgos.
undique conuenere, animis opibusque parati,
in quascumque uelim pelago deducere terras. 800
iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
ducebatque diem, Danaïque obsessa tenebant
limina portarum, nec spes opis ulla dabatur;
cessi et sublato montis genitore petiui.

LIBER TERTIVS

Postquam res Asiae Priamique euertere gentem
inmeritam uisum Superis, ceciditque superbum
Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia,
diuersa exilia et desertas quaerere terras
auguriis agimur diuom, classemque sub ipsa 5
Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae,
incerti quo fata ferant, ubi sistere detur,
contrahimusque uiros. uix prima inceperat aestas,
et pater Anchises dare fatis uela iubebat;
litora cum patriae lacrimans portusque relinquo 10
et campos ubi Troia fuit. feror exul in altum
cum sociis natoque Penatibus et magnis dis.

Terra procul uastis colitur Mauortia campis,
Thraeces arant, acri quondam regnata Lycurgo,
hospitium anticum Troiae sociique Penates, 15
dum fortuna fuit. feror huc, et litore curuo

moenia prima loco, fatis ingressus iniquis,
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaeae matri diuisque ferebam
auspiciis coeptorum operum, superoque nitentem
caelicolum regi maetabam in litore taurum. 21
forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
uirgulta et densis hastilibus horrida myrtus.
accessi, uiridemque ab humo conuellere siluam
conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras, 25
horrendum et dictu uideo mirabile monstrum.
nam quae prima solo ruptis radicibus arbor
uellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae
et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
rursus et alterius lentum conuellere uimen 31
insequor et causas penitus temptare latentis:

739 lapsa M, raptā P¹. 747 Anchisem M. 755 animo M P. 758 tecti M¹ pro uento. 762 diuus Charisius p. 273.
771 ruenti P. 775 hunc uersum in multis codicibus omissum fuisse testatur Seruius. 778 nec te comitem hinc portare
M, nec te comitem hinc asportare P. "si tamen uis fide seruata scander, fiat conuersio, ut ueniunt nec te hinc
comitem asportare" Seruius. 783 res Italae M P². 787 "sane hunc uerum quidam ita supplēuit, et tua coniunx"
Seruius. 804 montem P, Seruius.

ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
 multa mouens animo Nymphas uenerabat agrestis
 Gradiumque patrem, Geticis qui praesidet aruis,
 rite secundarent uisus omenque leuarent. 36
 tertia sed postquam maiore hastilia nisu
 adgredior genibusque aduersae oblector harenae
 (eloquar an sileam?) gemitus lacrimabilis imo
 auditur tumulo, et uox reddita fertur ad aures: 40
 'quid miserum, Aeneae, laceras? iam parce sepulto;
 parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
 externum tulit, aut cruor hic de stipite manat.
 heu, fuge crudelis terras, fuge litus auarum.
 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea textit 45
 telorum seges et iaculis increuit acutis.'

Tum uero ancipiti mentem formidine pressus
 opstipui, steteruntque comae et uox faucibus haesit.
 hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 infelix Priamus furtim mandarat alendum 50
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dardaniae cingique urbem obsidione uideret.
 ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
 res Agamemnonias uictriciaeque arma secutus,
 fas omne abruptit; Polydorum obtruncat, et auro
 ui potitur. quid non mortalia pectora cogis, 56
 auri sacra fames? postquam pauidi ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero, et quae sit sententia posco.
 omnibus idem animus, scelerata excedere terra, 60
 linqui pollutum hospitium, et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae,
 caeruleis maestae uittis atraque cupresso,
 et circum Iliades crimem de more solutae; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
 condimus et magna supremum uoce ciemus.

Inde ubi prima fides pelago placataque uenti
 dant maria et lenis crepitans uocat auster in altum,
 deducunt socii naui et litora complent. 71
 prouehimur portu, terraeque urbesque recedunt.
 sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri et Neptuno Aegaeo,
 quam pius Arquitenens oras et litora circum 75
 errantem Myconoe et celsa Gyaroque reuinxit,
 immotamque coli dedit et contemnere uentos.
 huc feror; haec fessos tuto placidissima portu
 accipit. egressi ueneramur Apollinis urbem.
 rex Anius, rex idem hominum Phoebeique sacerdos,
 uittis et sacra redimitus tempora lauro, 81
 occurrit; ueterem Anchisen agnoscit amicum.
 iungimus hospitio dextras, et tecta subimus.

Templa dei saxo uenerabar structa uetusto: 84
 'da propriam, Thymbraeae, domum; da moenia fessis
 et genus et mansuram urbem; serua altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque inmitis Achilli.
 quem sequimur? quoque ire iubet? ubi ponere sedes?
 da, pater, augurium, atque animis inlabere nostris.'
 uix ea fatus eram: tremere omnia uisa repente 90
 liminaque laurusque dei totusque moueri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 summissi petimus terram, et uox fertur ad aures:
 'Dardanidae duri, quae uos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem uos ubere laeto 95
 accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
 et nati natorum, et qui nascentur ab illis.'
 haec Phoebus; mixtoque ingens exorta tumultu
 laetitia, et cuncti quae sint ea moenia quaerunt, 100
 quo Phoebus uocet errantis inbeataque reuerti?
 tum genitor, ueterum uolens monumenta uiuorum,
 'audite, o proceres, ait, et spes discite uestras:
 Creta Iouis magni medio iacet insula ponto;

mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostrae. 105
 centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
 maximus unde pater, si rite audita recordor,
 Teucrus Rhoeteas primum est adeductus ad oras,
 optauitque locum regno. nondum Ilium et arces
 Pergameae steterant; habitabant uallibus imis. 110
 hinc mater cultrix Cybeli Corybantiaque aera
 Idaeumque nemus; hinc fida silentia sacris,
 et iuncti currum dominae subiere leones.
 ergo agite et diuum ducunt qua iussa sequamur;
 placemus uentos et Gnosia regna petamus. 115
 nec longo distant cursu; modo Iuppiter adsit,
 tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.'
 sic fatus, meritos aris mactauit honores,
 taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
 nigrum Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Fama uolat pulsum regnis cessisse paternis 121
 Idomeneae ducem, deserataque litora Cretae,
 hoste uacare domum, sedesque astare relictas.
 linquimus Ortygiae portus, pelagoque uolamus, 124
 bacchatamque iugis Naxum uiridemque Donyssam,
 Olearon niueamque Parum sparsasque per aequor
 Cycladas et crebris leginus freta concita terris.
 nauticus exoritur uario certamine clamor;
 hortantur socii: 'Cretam proauis petamus.'
 prosequitur surgens a puppi uentus euntis, 130
 et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
 ergo audius muros optatae molior urbis,
 Pergameamque uoco, et laetam cognomine gentem
 hortor amare focos arcemque attollere tectis.
 iamque fere siccio subductae litore puppes; 135
 conubiis aruisque nouis operata iuuentus;
 iura domosque dabam: subito cum tabida membris,
 corrupto caeli tractu, miserandaque uenit
 arboribusque satisque lues et letifer annus.
 linquebant dulcis animas aut aegra trahebant 140
 corpora; tum sterilis exurere Sirius agros;
 arebant herbae, et uictum seges aegra negabat.
 rursus ad oraculum Ortygiae Phoebumque remenso
 hortatur pater ire mari, ueniamque precari:
 quam fessis finem rebus ferat; unde laborum 145
 temptare auxilium iubeat; quo uertere cursus.

Nox erat, et terris animalia somnus habebat:
 effigies sacrae diuum Phrygiique Penates,
 quos mecum a Troia mediisque ex ignibus urbis
 extuleram, uisi ante oculos astare iacentis 150
 in somnis, multo manifesti lumine, qua se
 plena per insertas fundebat luna fenestras;
 tum sic adfari et curas hic demere dictis:
 'quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 hic canit, et tua nos en ultro ad limina mittit. 155
 nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti,
 nos tumidum sub te permensi classibus aequor,
 idem uenturos tollemus in astra nepotes,
 imperiumque urbi dabimus. tu moenia magnis
 magna para, longumque fugae ne linque laborem.
 mutandae sedes. non haec tibi litora suasit 161
 Delius aut Cretae iussit considerare Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae;
 Oenotri coluere uiri; nunc fama minores 165
 Italiam dixisse duces de nomine gentem:
 hae nobis propriae sedes; hinc Dardanus ortus
 Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
 surge age et haec laetus longaeu dicta parenti
 haud dubitanda refer: Corythum terrasque requirat 171
 Ausonias. Dictae negat tibi Iuppiter arua.'
 talibus attonitus uisis et uoce deorum
 (nec sopor illud erat, sed coram agnoscere uultus
 uelatasque comas praesentiaque ora uidebat;
 tum gelidus toto manabat corpore sudor) 175
 corripio e stratis corpus, tendoque supinas

75 prius pro pius Seruii temporibus legebatur. 82 agnoscit M, agnouit P F. accurrit M². 111 hic Nonius p. 250, Seruius Aen. 10. 220. Cybele codd., Cybeli Nonius p. 250, Seruius, qui Cybele agnoscit. 118 mactabat Nonius p. 320, Macrob. S. 3. 4. 6. 123 damos M. 125 Naxon M. 126 Pharon M. 142 negare F¹. 146 temptari M², Seruius. 166 duxisse F.

ad caelum cum uoce manus, et munera libo
 inemerata focis. perfecto laetus honore
 Anchisen facio certum, remque ordine pando.
 agnouit prolem ambiguum geminosque parentes,
 seque nouo ueterum deceptum errore locorum. 181
 tum memorat: 'nate, Iliacis exercite fati,
 sola mihi talis casus Cassandra canebat.
 nunc repeto haec generi portendere debita nostro,
 et saepe Hesperiam, saepe Italia regna uocare. 185
 set quis ad Hesperiae uenturos litora Teucros
 crederet? aut quem tum uates Cassandra moueret?
 cedamus Phoebo, et moniti meliora sequamur.'
 sic ait; et cuncti dicto paremus ouantes. 189
 hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
 uela damus, uastumque caua trabe currimus aequor.

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius
 ullae
 apparent terrae, caelum undique et undique pontus,
 tum mihi caeruleus supra caput astitit imber,
 noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris.
 continuo uenti uolunt mare magnaue surgunt 196
 aequora; dispersi iactantur gurgite uasto;
 inuoluere diem nimbi, et nox umida caelum
 abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
 excutimur cursu et caecis erramus in undis. 200
 ipse diem noctemque negat discernere caelo,
 nec meminisse uiae media Palinurus in unda.
 tris adeo incertos caeca caligine soles
 erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
 quarto terra die primum se attollere tandem 205
 uisa, aperire procul montis, ac uoluere fumum.
 uela cadunt, remis insurgimus; haut mora, nautae
 adnixi torquent spumas et caerulea uerrunt.

Seruatim ex undis Strophadum nec litora primum
 excipiunt; Strophades Graio stant nomine dictae.
 insulae Ionio in magno, quas dira Celaeno 211
 Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam
 clausa domus, mensasque metu liquere priores.
 tristius haut illis monstrum, nec saeuior ulla
 pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis. 215
 uirginei uoluerum uolus, foedissima uentris
 proluuiis uncaeque manus et pallida semper
 ora fame.
 huc ubi delati portus intrauimus, ecce
 laeta boum passim campis armenta uidemus 220
 caprigenumque pecus nullo custode per herbas.
 inruimus ferro, et diuos ipsumque uocamus
 in partem praedantemque Ionem; tum litore curuo
 extruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
 at subitae horridio lapsu de montibus adsunt 225
 Harpyiae et magnis quantunt clangoribus alas,
 diripiuntque dapes contactuque omnia foedant
 immundo; tum uox taetrum dira inter odorem.
 rursum in recessu longo sub rupe cauata,
 arboribus clausa circum atque horrentibus umbris,
 instruimus mensas arisque reponimus ignem: 231
 rursum ex diuerso caeli caecisque latebris
 turba sonans praedam pedibus circumuolat uncis,
 polluit ore dapes. sociis tunc, arma capessant,
 edico, ubi bellum cum gente gerendum. 235
 haud secus ac iussi faciunt, tectosque per herbam
 disponunt enses et scuta latentia condunt.
 ergo ubi delapsae sonitum per curua dedere
 litora, dat signum specula Misenus ab alta
 aere cauo. inuadunt socii, et noua proelia temptant,
 obscenas pelagi ferro foedare uolucres. 241
 sed neque uim plumis ulla nec uulnera tergo
 accipiunt, celerique fuga sub sidera lapsae
 senesam praedam et uestigia foeda relinquunt.
 una in praecelsa consedit rupe Celaeno, 245
 infelix uates, rumpitque hanc pectore uocem:
 'bellum etiam pro caede boum stratisque iuuenis,

Laomedontiadae, bellumne inferre paratis
 et patrio Harpyias insontis pellere regno?
 accipite ergo animis atque haec mea figite dicta. 250
 quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
 praedixit, uobis Furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu petitis, uentisque uocatis
 ibitis Italiam, portusque intrare licebit;
 set non ante datam cingetis moenibus urbem, 255
 quam uos dira fames nostraeque iniuria caedis
 amesas subigat malis absumere mensas.'
 dixit, et in siluam pinnis ablata refugit.
 at sociis subita gelidus formidine sanguis
 deriguit; cecidere animi, nec iam amplius armis,
 set uotis precibusque iubent exposcere pacem, 261
 siue deae, seu sint dirae obscenaeque uolucres.
 et pater Anchises passis de litore palmis
 numina magna uocat, meritosque indicit honores:
 'di, prohibete minas; di, talem auertite casum 265
 et placidi seruate pios'. tum litore funem
 deripere, excussosque iubet laxare rudentis.
 tendunt uela Noti; fugimus spumantibus undis,
 qua cursum uentusque gubernatorque uocabat.
 iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos 270
 Dulichiumque Sameque et Neritos ardua saxis.
 effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna,
 et terram altricem saeui execramur Vlixi.
 mox et Leucatae nimboosa cacumina montis
 et formidatus nautis aperitur Apollo. 275
 hunc petimus fessi et paruae succedimus urbi;
 ancora de prora iacitur, stant litore puppes.

Ergo insperata tandem tellure potiti
 lustramurque Ioui uotisque incendimus aras,
 Actiaque Iliacis celebramus litora ludis. 280
 exercent patrias oleo labente palaestras
 nudati socii; iuuat euasisse tot urbes
 Argolicas mediosque fugam tenuisse per hostis.
 interea magnum sol circumuoluitur annum,
 et glacialis hiemps aquilonibus asperat undas. 285
 aere cauo clipeum, magni gestamen Abantis,
 postibus aduersis figo, et rem carmine signo:
 AENEAS HAEC DE DANAIIS VICTORIBUS ARMA.
 linquere tum portus iubeo et considere transtris.
 certatim socii ferunt mare et aequora uerrunt. 290
 protinus aerias Phaeacum abscondimus arces,
 litoraue Epiri legimus portuque subimus
 Chaonio et celsam Buthroti accedimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat auris
 Priamiden Helenum Graias regnare per urbes, 295
 coniugio Aeacidum Pyrrhi sceptrisque potitum,
 et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
 opstipui, miroque incensum pectus amore,
 compellare uirum et casus cognoscere tantos.
 progredior portu, classis et litora linquens, 300
 sollemnis cum forte dapes et tristia dona
 ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam
 libabat cineri Andromache Manesque uocabat
 Hectorem ad tumulum, uiridi quem caespite inanem
 et geminas, causam lacrimis, sacrauerat aras. 305
 ut me conspexit uenientem et Troia circum
 arma amens uidit, magnis exterrita monstis
 deriguit uisu in medio, calor ossa reliquit;
 labitur, et longo uix tandem tempore fatur:
 'uerane te facies, uersus mihi nuntius adfers, 310
 nate dea? uiuiste? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est?' dixit, lacrimasque effudit et omnem
 impleuit clamore locum. uix pauca furenti
 subicito et raris turbatus uocibus hisco:
 'uiuo equidem, uitamque extrema per omnia duco;
 ne dubita, nam uera uides. 316
 heu, quis te casus deiecit coniuge tanto
 excipit, aut quae digna satis fortuna reuisit,
 Hectoris Andromache? Pyrrhin conubia seruas?'

199 abrupti G. 204 "hinc Pelopis gentes Malaeaeque sonantia saxa circumstant, pariterque undae terraeque
 minantur; pulsantur saeuis et circumstistimur undis." hi uersus circumducti inuenti dicuntur et extra paginam in mundo
 Seruina. 209 prima Mg. 210 accipiunt M. 230 clausa M², clausam P M¹ (pro clausa in?). 252 mando P². 266
 placide P. 268 ferimur P². 292 portus M, Chaonios M², agnoscit Seruius. 310 uerum mihi M. 312 effundit P. 319
 Andromachen agnoscit Seruius, Andromache codd. et Ti. Donatus.

deiecit uultum et demissa uoce locuta est : 320
 'o felix una ante alias Priameia uirgo,
 hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
 iussa mori, quae sortitus non pertulit ullos,
 nec uictoris eri tetigit captiua cubile !
 nos, patria incensa diuersa per aequora uectae, 325
 stirpis Achilleae fastus iuuenemque superbum,
 seruitio enixae, tulimus ; qui deinde, secutus
 Ledaeam Hermionen Lacedaemoniosque hymenaeos,
 me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
 ast illum, ereptae magno flammatus amore 330
 coniugis et scelerum Furiis agitatus, Orestes
 excipit incautum patriasque obruncat ad aras.
 morte Neoptolemi regnorum redditae cessit
 pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos
 Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit, 335
 Pergamamque Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
 sed tibi qui cursum uenti, quae fata dedere ?
 aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris ?
 quid puer Ascanius ? superatne et uescitur aura,
 quem tibi iam Troia— 340
 equa tamen puero est amissae cura parentis ?
 equid in antiquam uirtutem animosque uirilis
 et pater Aeneas et auunculus excitat Hector ?'
 talia fundebat lacrimans longosque ciebat
 in cassum fletus, cum sese a moenibus heros 345
 Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
 agnoscitque suos, laetusque ad limina ducit,
 et multum lacrimas uerba inter singula fundit.
 procedo, et paruam Troiam simulataque magnis
 Pergama et arentem Xanthi cognominis riuum 350
 agnoscio, Scaeaque amplector limina portae.
 nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur.
 illos porticius rex accipiebat in amplis ;
 aulai medio libabant pocula Bacchi,
 impositis auro dapibus, paterasque tenebant. 355
 Iamque dies alterque dies processit, et aerae
 uela uocant tumidoque inflatur carbasus austro :
 his uatem adgredior dictis ac talia quaeso :
 'Troigena, interpres diuom, qui numina Phoebe,
 qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis 360
 et uolucrum linguas et praepetis omina pinnae,
 fare age (namque omnem cursum mihi prospera
 dixit
 religio, et cuncti suaserunt numine diui
 Italiam petere et terras temptare repostas ;
 sola nouum dictique nefas Harpyia Celaeno 365
 prodigium canit, et tristis denuntiat iras
 obscenamque famem) quae prima pericula uito ?
 quidue sequens tantos possim superare labores ?'
 hic Helenus, caesis primum de more iuuenis,
 exorat pacem diuom, uitaeque resoluti
 sacrat capitis, meque ad tua limina, Phoebe, 370
 ipse manu multo suspensum numine ducit,
 atque haec deinde canit diuino ex ore sacerdos.
 'Nate dea (nam te maioribus ire per altum
 auspiciis manifesta fides : sic fata deum rex 375
 sortitur uoluitque uices ; is uertitur ordo)
 pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustras
 aequora et Ausonio possis considerare portu,
 expediam dictis ; prohibent nam cetera Parcae
 scire Helenum farique uetat Saturnia Iuno. 380
 principio Italiam, quam tu iam rere propinquam
 uicinosque, ignare, paras inuadere portus,
 longa procul longis uia diuidit inuia terris.
 ante et Trinacria lentandus remus in unda,
 et salis Ausonii lustrandum nauibus aequor 385
 infernique lacus Aeaeaeque insula Circae,
 quam tuta possis urbem componere terra.
 signa tibi dicam ; tu condita mente teneto :
 cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam

litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus 390
 triginta capitem fetus enixa iacebit,
 alba, solo recubans, albi circum ubera nati,
 is locus urbis erit, requies eia certa laborum.
 nec tu mensarum morsus horresce futuros :
 fata uiam inuenient aderitque uocatus Apollo. 395
 has autem terras Italicque hanc litoris oram,
 proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
 effuge ; cuncta malis habitantur moenia Graeis.
 hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
 et Sallentinus obsedit milite campos 400
 Lyctius Idomeneus ; hic illa ducis Meliboei
 parua Philoctetae subnixta Petelia muro.
 quin ubi transmissae steterint trans aequora classes
 et positis aris iam uota in litore solues,
 purpureo uelare comas adopertus amictu, 405
 ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
 hostilis facies occurrat et omina turbet.
 hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto :
 hac casti maneant in religione nepotes.
 quid ubi digressum Siculae te admouerit orae 410
 uentus et angustis rarescent claustra Pelori,
 laeua tibi tellus et longo laeua petantur
 aequora circuitu ; dextrum fuge litus et undas.
 haec loca ui quondam et uasta conuolsa ruina
 (tantum aevi longinqua ualet mutare uetustas) 415
 dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus
 una foret ; uenit medio ui pontus et undis
 Hesperium Siculo latus abscondit, aruaque et urbes
 litore diductas angusto interluit aestu.
 dextrum Scylla latus, laeuum inplacata Charybdis
 obsidet atque imo barathri ter gurgite uastos 421
 sorbet in abruptum fluctus rursusque sub auras
 erigit alternos et sidera uerberat unda.
 at Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,
 ora exertantem et naui in saxa trahentem. 425
 prima hominis facies et pulchro pectore uirgo
 pube tenus, postrema immani corpore pistris,
 delphinum caudas utero commissa lporum.
 praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 cessantem, longos et circumflectere cursus, 430
 quam semel informem uasto uidisse sub antro
 Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa.
 praeterea, si qua est Heleno prudentia, uati
 si qua fides, animum si ueris implet Apollo, 434
 unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum
 praedicam, et repens iterumque iterum monebo :
 Iunonis magnae primum prece numen adora ;
 Iunoni cane uota libens dominamque potentem
 supplicibus supera donis : sic denique uictor
 Trinacria finis Italos mittere relicta. 440
 huc ubi delatus Cumaeam accesseris urbem
 diuinosaque lacus et Aeuernae sonantia siluis,
 insanam uatem aspicias, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina uirgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit.
 illa manent in mota locis neque ab ordine cedunt ;
 uerum eadem, uerso tenuis cum cardine uentus
 impulit et teneras turbauit ianua frondes,
 numquam deinde cauo uolitantia prendere saxo, 450
 nec reuocare situs aut iungere carmina curat :
 inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 quamuis increpitem socii, et ui cursus in altum
 uela uocet possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas uatem precibusque oracula poscas
 ipsa canat uocemque uolens atque ora resoluat.
 illa tibi Italiae populos uenturaque bella,
 et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
 expediet, cursusque dabit uenerata secundos. 460
 haec sunt, quae nostra liceat te uoce moneri.

330 *flammatus* F P, *inflammatus* M. 340 *quem* F et M (de quo errauit Ribbeckius) ; testantur Suetonius Vita Verg. 41, Seru. Aen. 1. 636. 346 *Helenus multis* P. 348 *lacrimans* P, agnoscit Seruius. 354 *aulai in medio* Velius Longus p. 57. 360 *lauros* M². 362 *omnis* P. 372 *suspensus* agnoscit Seruius pro *suspensum*. 417 *ingens* pro *undis* Seneca N. Q. 6. 29. 1. 419 *aequore diductas* Seneca N. Q. 6. 29. 1. 436 *praecipiam* Quintilianus 2. 13. 8.

uade age, et ingentem factis fer ad aethera Troiam.'

Quae postquam uates sic ore effatus amico est,
dona dehinc auro grauius sectoque elephantio
imperat ad naui ferri, stipatque carinis
ingens argentum Dodonaeosque lebetes, 465
loricam consertam hamis auroque trilecem,
et conum insignis galeae cristasque comantis,
arma Neoptolemi. sunt et sua dona parenti.
addit equos, additque duces; 470
remigum supplet; socios simul instruit armis.

Interea classem uelis aptare iubebat
Anchises, fieret uento mora ne qua ferenti.
quem Phoebi interpres multo compellat honore:
'coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo, 475
cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
ecce tibi Ausoniae tellus; hanc arripe uelis.
et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est;
Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
uade, ait, o felix nati pietate. quid ultra 480
prouehor et fando surgentis demoror austros?'
nec minus Andromache, digressu maesta supremo,
fert picturatas auri subtegmine uestes
Prygiam Ascanio chlamydem, nec cedit honori,
textilibusque onerat donis, ac talia fatur: 485
'accipe et haec, manuum tibi quae monumenta
meorum

sint, puer, et longum Andromachae testentur amorem,
coniugis Hectoreae. cape dona extrema tuorum,
o mihi sola mei super Astyanactis imago.
sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat; 490
et nunc aequali tecum pubesceret aeuo.'
hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:
'uiuete felices, quibus est fortuna peracta
iam sua; nos alia ex aliis in fata uocamur.
uobis parita quies; nullum maris aequor arandum,
arua neque Ausoniae semper cedentia retro 496
quaerenda. effigiem Xanthi Troiamque uidetis,
quam uestrae fecere manus, melioribus, opto,
auspiciis, et quae fuerit minus obuia Grais.
si quando Thyrim uicinaque Thybridis arua 500
intraro gentique meae data moenia cernam,
cognatas urbes olim populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor
atque idem casus, unam faciemus utramque
Troiam animis; maneat nostros ea cura nepotes.'

Prouehimur pelago uicina Ceraunia iuxta, 506
unde iter Italiam cursusque breuissimus undis.
sol ruit interea et montes umbrantur opaci.
sternitur optatae gremio telluris ad undam,
sortiti remos, passimque in litore siccio 510
corpora curamus; fessos sopor inrigat artus.
necdum orbem medium Nox horis acta subibat:
haut segnis strato surgit Palinurus et omnis
explorat uentos, atque auribus aera captat;
sidera cuncta notat tacito labentia caelo, 515
Aeturae pluuiasque Hyadas geminosque Triones,
armatumque auro circumspicit Oriona.
postquam cuncta uidet caelo constare sereno,
dat clarum e puppi signum; nos castra mouemus,
temptamusque uiam et uelorum pandimus alas. 520
iamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
cum procul obscuro collis humilemque uidemus
Italiam. Italiam primus conclamant Achates,
Italiam laeto socii clamore saluant.
tum pater Anchises magnum cratera corona 525
induit inpleuitque mero, diuosque uocauit
stans prima in puppi:
'di maris et terrae tempestatumque potentes,
ferre uiam uento facilem et spirare secundi.'
crebrescunt optatae aurae, portusque patescit 530

iam propior, templumque apparet in arce Mineruae.
uela legunt socii et proras ad litora torquent.
portus ab Euroo fluctu curuatus in arcum;
obiectae salsa spumant aspargine cautes;
ipse latet; gemino demittunt brachia muro 535
turriti scopuli, refugitque ab litore templum.
quattuor hic, primum omen, equos in gramine uidi
tendentis campum late, candore niuali.

et pater Anchises: 'bellum, o terra hospita, portas;
bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.
set tamen idem olim curru succedere sueti 541
quadrupedes, et frena iugo concordia ferre:
spes et pacis,' ait. tum numina sancta precamur
Palladis armisonae, quae prima accepit ouantis,
et capita ante aras Phrygio uelamur amictu; 545
praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
Iunoni Argivae iussos adoleum honores.
haut mora, continuo perfectis ordine uotis,
cornua uelatarum obuertimus antemnarum,
Graiugenumque domos suspectaque linquimus arua.
hinc sinus Herculei, si uera est fama, Tarenti 551
cernitur; attollit se diua Lacinia contra
Caulonisque arces et nauifragum Seylaceum.
tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
et gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa 555
audimus longe fractasque ad litora uoces,
exultantque uada, atque aestu miscentur harenae.
et pater Anchises: 'nimirum haec illa Charybdis:
hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.
eripite, o socii, pariterque insurgite remis.' 560
haud minus ac iussi faciunt, primusque rudentem
contorsit laeuas proram Palinurus ad undas;
laeuam cuncta cohors remis uentisque petiuit.
tollimur in caelum curuato gurgite, et idem
subducta ad Manis imos desedimus unda. 565
ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
ter spumam elisam et rorantia uidimus astra.
interea fessos uentus cum sole reliquit,
ignarique uiae Cycloпом adlabimur oris.

Portus ab accessu uentorum immotus et ingens 570
ipse; sed horificis iuxta tonat Aetna ruinis,
interdumque atram prorumpit ad aethra nubem,
turbine fumantem piceo et candente fauilla,
attollitque globos flammaram et sidera lambit;
interdum scopulos auolsaque viscera montis 575
erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
cum gemitu glomerat, fundoque exaestuauit imo.
fama est Enceladi semestum fulmine corpus
urgeri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
impositam ruptis flammam expirare caminis; 580
et fessum quotiens mutet latus, intremere omnem
murmure Trinacriam, et caelum subtexere fumo.
noctem illam tecti siluis immania monstra
perferimus, nec quae sonitum det causa uidemus.
nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra 586
siderea polus, obscuro sed nubila caelo,
et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera iamque dies primo surgebat Eoo,
umentemque Aurora polo dimouerat umbram:
cum subito e siluis, macie confecta suprema, 590
ignoti noua forma uiri miserandaque cultu
procedit supplexque manus ad litora tendit.
respicimus. dira inluuiis immissaque barba,
consertum tegumen spinis; at cetera Graius,
et quondam patriis ad Troiam missus in armis. 595
isque ubi Dardanios habitus et Troia uidit
arma procul, paulum aspectu conterritus haesit,
continuitque gradum; mox sese ad litora praeceps
cum fletu precibusque tulit: 'per sidera testor,
per superos atque hoc caeli spirabile lumen, 600

469 parentis P. 475 Anchisa Gellius 15. 13. 10, Nonius p. 281, Seruius: in codicibus uariatur inter Anchisa et Anchisae (i.e. Anchise). 476 erepta P. 484 honore P, quod probauisse Terentium Scaurum testatur Seruius. 499 fuerint M P, agnoscit Seruius. 503 Hesperiam M G. 504 faciamus G. 527 prima G P, celsa M. (8 680). 535 demittunt P. 545 aram P. Rufinianus p. 57 Halm. 553 Aulonis pro Caulonis agnoscit Seruius. 556 ab litore M², Diom. p. 420. 558 hic M P. 581 motet melius esse censet Seruius. mutet confirmat Seneca Tranq. An. II 10. mutat M² P². 600 numen M¹ P¹.

tollite me, Teucri; quas cumque abducite terras;
 hoc sat erit. scio me Danaïs e classibus unum,
 et bello Iliacos fateor petiisse Penatis.
 pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
 spargite me in fluctus uastoque immergite ponto. 605
 si pereō, hominum manibus periisse iuuabit.
 dixerat, et genua amplexus genibusque uolutans
 haerebat. qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 hortamur; quae deinde agitet fortuna, fateri. 609
 ipse pater dextram Anchises, haut multa moratus,
 dat iuueni, atque animum praesenti pignore firmat.
 ille haec, deposita tandem formidine, fatur:
 'sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlixi,
 nomine Achemenides, Troiam genitore Adamasto
 paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus.
 hic me, dum trepidi crudelia limina lincunt, 616
 immemores socii uasto Cyclopis in antro
 deseruere. domus sanie dapibusque cruentis
 intus opaca, ingens. ipse arduus, altaque pulsat
 sidera (di, talem terris auertite pestem!) 620
 nec uisu facilis nec dictu adfabilis ulli.
 uisceribus miserorum et sanguine uescitur atro.
 uidi egomet, duo de numero cum corpora nostro
 prensa manu magna medio resupinus in antro
 frangeret ad saxum, sanieque expersa natarent 625
 limina; uidi atro cum membra fluentia tabo
 manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
 haut in pune quidem; nec talia passus Vlixes,
 oblitus sui est Ithacus discriminis tanto.
 nam simul expletus dapibus uinoque sepultus 630
 ceruicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
 immensus, saniem eructans et frusta cruento
 per somnum commixta mero, nos, magna precati
 numina sortitique uices, una undique circum
 fundimur, et telo lumen terebramus acuto, 635
 ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
 Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar,
 et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
 sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore funem
 rumpite. 640
 nam qualis quantusque cauo Polyphemus in antro
 lanigeras claudit pecudes atque ubera pressat,
 centum alii curua haec habitant ad litora uolgo
 infandi Cyclopes et altis montibus errant.
 tertia iam lunae se cornua lumine complent, 645
 cum uitam in siluis inter deserta ferarum
 lustra domosque traho, uastosque ab rupe Cyclopas
 prospicio, sonitumque pedum uocemque tremesco.
 uictum infelicem, bacas lapidosaeque corna,
 dant rami, et uulsis pascunt radicibus herbae. 650
 omnia conlustrans, hanc primum ad litora classem
 conspexi uenientem. huic me, quaecumque fuisset,
 addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 uos animam hanc potius quocumque absumite leto.'
 Vix ea fatus erat, summo cum monte uidemus 655
 ipsam inter pecudes uasta se mole mouentem
 pastorem Polyphemum et litora nota petentem,
 monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum.
 trunca manum pinus regit et uestigia firmat;

lanigeræ comitantur oues; ea sola uoluptas 660
 solamenque mali.
 postquam altos tetigit fluctus et ad aequora uenit,
 luminis effossi fluidum lauit inde cruorem,
 dentibus infrendens gemitu, graditurque per aequor
 iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit. 665
 nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
 supplice sic merito, tacitque incidere funem;
 uerrimus et proni certantibus aequora remis.
 sensit, et ad sonitum uocis uestigia torsit.
 uerum ubi nulla datur dextra adfectare potestas, 670
 nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,
 clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes
 contremuere undae, penitusque exterrita tellus
 Italiae, curisque immugiit Aetna cauernis.
 at genus e siluis Cyclopum et montibus altis 675
 excitum ruit ad portus et litora complent.
 cernimus adstantis nequiquam lumine toruo
 Aetnaeos fratres, caelo capita alta ferentis,
 concilium horrendum: quales cum uertice celso
 aerae quercus, aut coniferae cyparissi 680
 constiterunt, silua alta Iouis, lucusue Dianae.
 praecipitis metus acer agit quocumque rudentis
 excutere, et uentis intendere uela secundis.
 contra iussa monent Heleni, Scyllam atque Charyb-
 dim
 inter utramque uiam leti discrimine paruo, 685
 ni teneant cursus; certum est dare lineae retro.
 ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori
 missus adest. uiuo praeteruehor ostia saxo
 Pantagiae Megarosque sinus Thapsumque iacentem.
 talia monstrabat relegens errata retrorsus 690
 litora Achemenides, comes infelicis Vlixi.
 Sicanio praetenta sinu iacet insula contra
 Plemurium undosum; nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 occultas egisse uias supter mare; qui nunc 695
 ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
 iussi numina magna loci ueneramur; et inde
 exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
 hinc altas cautes proiectaque saxa Pachyni
 radimus, et fatis numquam concessa moueri 700
 apparet Camarina procul campique Geloi,
 inmanisque Gela fluuii cognomine dicta.
 arduus inde Acragas ostentat maxima longe
 moenia, magnanimum quondam generator equorum;
 teque datis linquo uentis, palmosa Selinus, 705
 et uada dura lego saxis Lilybeia caecis.
 hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora
 accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque leuamen,
 amitto Anchisen. hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu, tantis nequiquam erepte periclis!
 nec uates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta uiarum,
 hinc me digressum uestris deus appulit oris. 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat diuum, cursusque docebat.
 conticuit tandem, factoque hic fine quieuit.

621 *effabilis* P, Seruius. 625 *adpersa* M, agnoscit Seruius. 627 *trepidi* M P². 632 *immensum* P, Seruius. 635 *tenebram* agnoscit Seruius, probat Ti. Donatus. 651 *primo ab litore* Nonius p. 335. 652 *prospexi* M. 655 *cum in monte* P². 659 *manum* Quintilianus 8. 4. 24, *manu* codd. 661 *solamenque mali de collo fistula pendet* P. 665 *fluctu* P M², Seruius. 668 *uertimus* M P, *uerimus* F. 670 *dextra* P¹ M², Ti. Donatus, *dextram* M¹ P² F, Seruius. 684 *Scylla atque Charybdis* F. 708 *actus* M, *actis* P R, Seruius.

LIBER QVARTVS

At regina graui iamdudum saucia cura
uolnus alit uenis et caeco carpitur igni.
multi uiri uirtus animo multasque recursat
gentis honos; haeret infixi pectore uultus
uerbaque, nec placidam membris dat cura quietem. 5
postera Phoebea lustrabat lampade terras
umentemque Aurora polo dimouerat umbram,
cum sic unanimum adloquitur male sana sororem:
'Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!
quis nouus hic nostris successit sedibus hospes, 10
quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis!
credo equidem, nec uana fides, genus esse deorum.
degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
iactatus fatis! quae bella exhausta caneant!
si mihi non animo fixum immotumque sederet, 15
ne cui me uinclo uellem sociare iugali,
postquam primus amor deceptam morte fefellit;
si non pertaesum thalami taedaeque fuisset,
huic uni forsam potui succumbere culpae.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychaei 20
coniugis et sparsos fraterna caede Penatis,
solus hic inflexit sensus, animumque labantem
impulit. agnosco ueteris uestigia flammae.
sed mihi uel tellus optem prius ima dehiscat,
uel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
pallentis umbras Erebo noctemque profundam, 26
ante, Pudor, quam te uiolo, aut tua iura resoluo.
ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
abstulit; ille habeat secum seruetque sepulchro.
sic effata sinum lacrimis impleuit obortis. 30

Anna refert: 'o luce magis dilecta sorori,
solane perpetua maerens necperere iuuenta,
nec dulcis natos Veneris nec praemia noris?
id cinerem aut Manis credis curare sepultos?
esto, aegram nulli quondam flexere mariti, 35
non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas
ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
diues alit: placitone etiam pugnabis amori?
nec uenit in mentem quorum conserderis aruis?
hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello, 40
et Numidae intreni cingunt et inhospita Syrtis;
hinc deserta siti regio lateque furentes
Barcaei. quid bella Tyro surgentia dicam,
germanique minas?
dis equidem auspiciis reor et Iunone secunda 45
hunc cursum Iliacas uento tenuisse carinas.
quam tu urbem, soror, hanc cernes, quae surgere
regna

coniugio tali! Teucrum comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
tu modo posce deos ueniam sacrisque litatis 50
indulge hospitio causasque innecte morandi,
dum pelago desaeuit hiemps et aequos Orion,
quassataeque rates, dum non tractabile caelum.'

His dictis incensum animum flammauit amore,
spemque dedit dubiae menti, soluitque pudorem. 55
principio delubra aduenit, pacemque per aras
exquirunt; mactant lectas de more bidentis
legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo,
Iunoni ante omnis cui uincula iugalia curae.
ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido 60
candentis uaceae media inter cornua fundit,
aut ante ora deum pinguis spatiatur ad aras,

instauratque diem donis, pecudumque reclusis
pectoribus inhians spirantia consulit exta.
heu uatum ignarae mentes! quid nota furentem, 65
quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
interea, et tacitum uiuit sub pectore uolnus.
uritur infelix Dido totaque uagatur
urbe furens, qualis coniecta cerua sagitta,
quam procul incautam memora inter Cresia fixit 70
pastor agens telis, liquitque uolatile ferrum
nescius; illa fuga siluas saltusque peragrat
Dictaeos; haeret lateri letalis harundo.
nunc media Aeneas secum per moenia ducit,
Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam; 75
incipit effari, mediaque in uoce resistit;
nunc eadem labente die conuiuia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
post, ubi digressi, lumenque obscura uicissim 80
luna premit suadentque cadentia sidera somnos,
sola domo maeret uacua, stratisque relictis
incubat. illum absens absentem auditque uidetque:
aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
non coeptae adsurgunt turres, non arma iuuentus
exercent, portusue aut propugnacula bello
tuta parant; pendent opera interrupta minaeque
murorum ingentes aequataque machina caelo.

Quam simul ac tali pensit peste teneri 90
cara Iouis coniunx, nec famam obstore furori,
talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
'egregiam uero laudem et spolia imagine refertis
tuque puerque tuus, magnum et memorabile numen,
una dolo diuum si femina uicta duorum est. 95
nec me adeo fallit ueritatem te moenia nostra
suspectas habuisse domos Karthaginis altae.
sed quis erit modus, aut quo nunc certamine tanto?
quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
exeremus? habes, tota quod mente petisti: 100
ardet amans Dido traxitque per ossa furorem.
communem hunc ergo populum paribusque regamus
auspiciis; liceat Phrygio seruire marito,
dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.'

Olli (sensit enim simulata mente locutam, 105
quo regnum Italiae Libycae auerteret oras)
sic contra est ingressa Venus: 'quis talia demens
abnuat, aut tecum malit contendere bello,
si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur?
sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam 110
esse uelit Tyrii urbem Troiaque profectis,
miscerique probet populos, aut foedera iungi.
tu coniunx; tibi fas animum temptare precando.
perge; sequar.' tum sic exceptit regia Iuno:
'mecum erit iste labor. nunc qua ratione, quod instat, 116
conferri possit, paucis, aduerte, docebo.
uenatum Aeneas unaque miserrima Dido
in nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
extulerit Titan radiisque retexerit orbem.
his ego nigram commixta grandine nimbum, 120
dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt,
desuper infundam et tonitru caelum omne ciebo.
diffugient comites et nocte tegentur opaca:
speluncam Dido dux et Troianus eandem
deuenient. adero, et, tua si mihi certa uoluntas, 125

IV 8 unanimum M¹, Seruius, Ti. Donatus, unanimum M² P² F. 9 terret agnoscit Seruius. 25 abigit F. 26 Erebi M¹ P², Erebo P¹ M² F. G. 28 primum F. P¹. 40 intractabile R. 43 Paccui Isid. Orig. 9. 2. 107. 53 post quassatae rates aliquid excidisse arbitror, interpretatur enim Ti. Donatus "quassatae rates asperis interea flatibus non esse credendas." 54 impensio F., agnoscit Seruius. inflammant P² M. G. 58 frangit R. F. 74 Aeneas R. 106 aduertit agnoscit et improbat Seruius. 112 foedere agnoscit Seruius. 116 quod fieri M¹. 118 primum M¹ R.

conubio iungam stabili propriamque dicabo.
hic Hymenaeus erit.' non aduersata petenti
adnuat, atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
it portis iubare exorto delecta iuuentus ;
retia rara, plagae, lato uenabula ferro,
Massylque ruunt equites et odora canum uis.
reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum expectant, ostroque insignis et auro
stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit.
tandem progreditur magna stipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.
cui pharetra ex auro, crines nondantur in aurum,
aurea purpuream subnectit fibula uestem.
nec non et Phrygii comites et laetus Iulus
incedunt, ipse ante alios pulcherrimus omnis
infert se socium Aeneas atque agmina iungit.
qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
deserit ac Delum matrem inuisit Apollo
instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi ;
ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
fronde premit crinem fingens atque implicat auro,
tela sonant uomeris : haut illo signior ibat
Aeneas ; tantum egregio decus enitet ore.

postquam altos uentum in montis atque inuia lustra,
ecce ferae, saxi deiectae uertice, caprae
decurrere iugis ; alia de parte patentis
transmittunt cursu campos atque agmina cerui
puluerulenta fuga glomerant montisque relinquunt.
at puer Ascanius mediis in uallibus acri
gaudet equo, iamque hos cursu, iam praeterit illos,
spumantemque dari pecora inter inertia uotis
optat aprum aut fuluum descendere monte leonem.

Interea magno misceri murmure caelum
incipit ; insequitur commixta grandine nimbus ;
et Tyrii comites passim et Troiana iuuentus
Dardaniusque nepos Veneris diuersa per agros
tectata metu petiere ; ruunt de montibus amnes.
speluncam Dido dux et Troianus eandem
deueniunt. prima et Tellus et pronuba Iuno
dant signum ; fulsere ignes et conscius aether
conubiis, summoque ulularunt uertice Nymphae.
ille dies primus leti primusque malorum
causa fuit ; neque enim specie famaue mouetur
nec iam furtiuum Dido meditatur amorem ;
coniugium uocat ; hoc praetextit nomine culpam.

Exemplo Libyae magnas it Fama per urbes,
Fama malum qua non aliud uelocius ullum ;
mobilitate uiget uiresque acquirit eundo ;
parua metu primo ; mox sese attollit in auras
ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
illam Terra parens, ira inritata deorum,
extremam, ut perhibent, Coeo Encladaque sororem
progeniuit, pedibus celerem et pernicious alis,
monstrum horrendum, ingens, cui, quot sunt corpore
plumae,

tot uigiles oculi subter, mirabile dictu,
tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
nocte uolat caeli medio terraeque per umbram
stridens, nec dulci declinat lumina somno ;
luce sedet custos aut summi culmine tecti
turribus aut altis et magnas territat urbes,
tam ficti prauique tenax quam nuntia ueri.
haec tum multiplici populos sermone replebat
gaudens et pariter facta atque infecta canebat :
uenisse Aenean, Troiano sanguine cretum,
cui se pulchra uiro dignetur iungere Dido ;
nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fouere
regnorum inmemores turpique cupidine captos.
haec passim dea foeda uirum diffundit in ora,
protinus ad regem cursus detorquet Iarban,

incenditque animum dictis atque aggerat iras.

Hic Hammone satus, rapta Garamantide Nympha,
templa Ioui centum latis inmania regnis,
centum aras posuit, uigilemque sacrauerat ignem,
excubias diuum aeternas, pecudumque cruore
pingue solum et uariis florentia limina sertis.
isque amens animi et rumore accensus amaro
dicitur ante aras media inter numina diuom
multa Iouem manibus supplex orasse supinis :
'Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
aspicis haec ? an te, genitor, cum fulmina torques,
nequiquam horremus, caecique in nubibus ignes
terrificant animos et inania murmura miscent ?
femina, quae nostris errans in finibus urbem
exiguam pretio posuit, cui litus arandum
cuique loci leges dedimus, conubia nostra
reppulit ac dominum Aenean in regna recepit.
et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
subnixus, raptu potitur : nos munera templis
quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.'

Talibus orantem dictis arasque tenentem
auditi omnipotens, oculosque ad moenia torsit
regia et oblitus famae melioris amantis.
tum sic Mercurium adloquitur ac talia mandat :
'uade age, nate, uoca Zephyros et labere pinnis,
Dardaniumque ducem, Tyria Karthagine qui nunc
expectat, fatisque datas non respicit urbes,
adloquere et celeris defer mea dicta per auras.
non illum nobis genetrix pulcherrima talem
promisit Graiumque ideo bis uindictae armis ;
sed fore qui grauidam imperiis belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucris
proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
si nulla accendit tantarum gloria rerum
nec super ipse sua molitur laude laborem,
Ascanione pater Romanas inuidet arces ?
quid struit ? aut qua spe inimicia in gente moratur,
nec prolem Ausoniam et Launiam respicit arua ?
nauiget : haec summa est ; hic nostri nuntius esto.'

Dixerat. ille patris magni parere parabat
imperio ; et primum pedibus talaria nectit
aurea, quae sublimem alis siue aequora supra
seu terram rapido pariter cum flamine portant ;
tum uirgam capit (haec animas ille euocat Orco
pallentis, alias sub Tartara tristia mittit,
dat somnos adimitque, et lumina morte resignat ;
illa fretus agit uentos, et turbida tranat
nubila) ; iamque uolans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, caelum qui uertice fulcit,
Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
piniferum caput et uento pulsatur et imbri ;
nix umeros infusa tegit ; tum flumina mento
praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.
hic primum paribus nitens Cyllenius alis
constitit ; hinc toto praeceps se corpore ad undas
misit, aui similis, quae circum litora, circum
piscosos scopulos humilis uolat aequora iuxta.
haud aliter terras inter caelumque uolabat
litus harenosum ad Libyae uentosque secabat
materno ueniens ab auro Cyllenias proles.
ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Aenean fundantem arces ac tecta nouantem
conspicit : atque illi stellatus iaspide fulua
ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena
demissa ex uomeris, diues quae munera Dido
fecerat et tenui telas discreuerat auro.
continuo inuadit : 'tu nunc Karthaginis altae
fundamenta locas, pulchramque uxoris urbem
exstruis heu, regni rerumque oblite tuarum ?
ipse deum tibi me claro demittit Olympo

127 auersata R, agnoscit Seruius. 129 relinquit M¹. 154 tramittunt F¹. 168 conubii R P² F. 169 laborum P¹, Philargyrius ad G. 2. 168. 174 quo V P¹, agnoscit Seruius. 187 magnas et M¹. 191 Troiano a sanguine R. 196 cursum Non. p. 377. 204 "numina—sane multi munera legunt" Seruius. 217 subnexus agnoscere uidetur Seruius. 243 ducit P¹. 257 ac Libyae M.

regnator, caelum et terras qui numine torquet;
ipse haec ferre iubet celeris mandata per auras: 270
quid struis? aut qua spe Libycais teris otia terris?
si te nulla mouet tantarum gloria rerum
[nec super ipse tua moliris laude laborem],
Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
respice, cui regnum Italiae Romanae tellus 275
debentur.' tali Cyllenius ore locutus
mortalis uisus medio sermone reliquit,
et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.

At nero Aeneas aspectu ommutuit amens,
arrectaeque horrore comae, et uox faucibus haesit.
ardet abire fuga dulcisque relinquere terras, 281
attonitus tanto monitu imperioque deorum.
heu quid agat? quo nunc reginam ambire furem
audeat adfatu? quae prima exordia sumat?
atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
in partisque rapit uarias perque omnia uersat. 286
haec alternanti potior sententia uisa est:
Mnesthea Sergestumque uocat fortemque Serestum,
classem aptent taciti sociosque ad litora cogant,
arma parent, et, quae rebus sit causa nonandis, 290
dissimulent; sese interea, quando optima Dido
nesciat et tantos rumpi non speret amores,
temptaturum aditus, et quae mollissima fandi
tempora, quis rebus dexter modus. ocius omnes
imperio laeti parent et iussa facessunt. 295

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
praesensit, motusque exceperit prima futuros,
omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
detulit armari classem cursunque parari.
saeuit inops animi totamque incensa per urbem 300
bacchatur, qualis commotis excita sacris
Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho
orgia nocturnusque uocat clamore Cithaeron.
tandem his Aenean compellat uocibus ultro:

'Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305
posse nefas, tacitusque mea decedere terra?
nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
nec moritura tenet crudeli funere Dido?
quin etiam hiberno moliris sidere classem,
et mediis properas aquilonibus ire per altum, 310
crudelis? quid? si non arua aliena domosque
ignotas peteres, et Troia antiqua maneret,
Troia per undosum peteretur classibus aequor?
mene fugis? per ego has lacrimas dextramque tuam
te

(quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui)
per conubia nostra, per inceptos hymenaeos, 316
si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
dulce meum, miserere domus labentis et istam,
oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
odere, infensi Tyrii; te propter eundem 321
extinctus pudor et, qua sola sidera adibam,
fama prior. cui me moribundam deseris, hospes?
hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.
quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas? 326
saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
ante fugam suboles, si quis mihi paruulus aula
luderet Aeneas, qui te tamen ore referret,
non equidem omnino capta ac deserta uiderer.' 330

Dixerat. ille Iouis monitis innotata tenebat
lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
tandem pauca refert: 'ego te, quae plurima fando
enumerare uales, nunquam, regina, negabo
promeritam; nec me meminisse pigebat Elissae, 335
dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
pro re pauca loquar. neque ego hanc abscondere furto
speraui, ne finge, fugam, nec coniugis umquam
praetendi taedas aut haec in foedera ueni.

me si fata meis paterentur ducere uitam 340
auspiciis et sponte mea componere curas,
urbem Troianam primum dulcisque meorum
reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
et recidua manu posuissem Pergama uictis.
sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, 345
Italiam Lyciae iussere capessere sortes;
hic amor, haec patria est. si te Karkhaginis arces,
Phoenissam, Libycaeque aspectus detinet urbis,
quae tandem, Ausonia Teucros considerare terra,
inuidia est? et nos fas extera quaerere regna. 350
me patris Anchisae, quotiens umentibus umbris
nox operit terras, quotiens astra ignea surgunt,
admonet in somnis et turbida terret imago;
me puer Ascanius capitisque iniuria cari,
quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus aruis. 355
nunc etiam interpretis diuom, Ioue missus ab ipso
(testor utrumque caput) celeris mandata per auras
detulit; ipse deum manifesto in lumine uidi
intransum muros, uocemque his auribus hausit.
desine neque tuis incendere teque querellis; 360
Italiam non sponte sequor.'

Talia dicentem iamdudum auersa tuetur,
huc illuc uoluens oculos, totumque pererrat
luminibus tacitis, et sic accensa profatur:
'nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor,
perfide; sed duris genuit te cautibus horrens 366
Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
nam quid dissimulo? aut quae me ad maiora reseruo?
num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
num lacrimas uictus dedit, aut miseratus amantem
est? 370

quae quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno,
nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
nusquam tuta fides. eiectione litore, egentem
excepi et regni demens in parte locaui;
amissam classem, socios a morte reduxi. 375
heu, furis incensa feror. nunc augur Apollo,
nunc Lyciae sortes, nunc et Ioue missus ab ipso
interpretis diuom fert horrida iussa per auras.
scilicet is superis labor est, ea cura quietos
solicitat. neque te teneo neque dicta refello; 380
i, sequere Italiam uentis, pete regna per undas.
spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
saepe uocaturum. sequar atris ignibus absens,
et, cum frigida mors anima seduxerit artus, 385
omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, poenas,
audiam, et haec Manis ueniet mihi fama sub imos.'
his medium dictis sermonem abruptit, et auras
aegra fugit, seque ex oculis auertit et aufert,
linquens multa metu cunctantem et multa parantem
dicere. succipiunt famulae, conlapsaque membra 391
marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
solando cupit et dictis auertere curas, 394
multa gemens magnoque animum labefactus amore,
iussa tamen diuum exsequitur, classemque reuinit.
tum uero Teucrici incumbunt et litore celsas
deducunt toto nauis. natat uncta carina,
frondentisque ferunt remos et robora siluis
infabricata, fugae studio. 400
migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis.
ac uelut ingentem formicae farris acerum
cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt;
it nigrum campis agnien, praedamque per herbas
conuectant calle angusto; pars grandia trudunt 405
obnixae frumenta umeris; pars agmina cogunt
castigantque moras; opere omnis semita feruet.
quis tibi tum, Dido, cernenti talia sensus,
quosue dabas gemitus, cum litora feruere late
prospiceres arce ex summa, totumque uideres 410

269 ac terram P. 273 om. M P. 283 quoniam Nonius pp. 30, 242. 309 moliri F P. 312 sed Troia P¹. 323 moriturum Prisc. 2 p. 16. 348 "sane quidam in nouis et emendatis libris pro detinet deceret inuentum adserunt" Seruius. 391 suscipiunt M, succipiunt P, Capet Orth. p. 98. 407 opera M¹, Nonius p. 251.

misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
ire iterum in lacrimas, iterum temptare precando
cogitur, et supplex animos summittere amor,
ne quid inexpectum frustra moritura relinquat. 415

'Anna, uides toto properari litore: circum
undique conuenere; uocat iam carbasus auras,
puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
et perferre, soror, potero. miserae hoc tamen unum
exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille 421
te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
sola uiri mollis aditus et tempora noras:

i, soror, atque hostem supplex adfare superbum:
non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuravi, classemue ad Pergama misi, 426
nec patris Anchisae cinerem Manisue reuelli,
cur mea dicta neget duras demittere in auris.
quo ruit? extremum hoc miserae det munus ananti:
expectet facilemque fugam uentosque ferentis. 430
non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat;
tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
dum mea me uictam doceat fortuna dolere.
extremam hanc oro ueniam (miserere sororis); 435
quam mihi cum dederis, cumulatam morte remittam.'

Talibus orabat, talisque miserima fletus
fertque refertque soror. sed nullis ille mouetur
fletibus, aut uoces ullas tractabilis audit;
fata obstant, placidasque uiri deus obstruit auris. 440
ac uelut annoso ualidam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
eruere inter se certant; it stridor, et altae
consternunt terram concusso stipite frondes;
ipsa haeret scopulis, et, quantum uertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit: 446
haud secus adsiduis hinc atque hinc uocibus heros
tunditur, et magno persentit pectore curas;
mens innota manet; lacrimae uoluntur inanes.

Tum uero infelix fatis exterrita Dido 450
mortem orat; taedet caeli conuexa tueri.
quo magis inceptum peragat lucemque relinquat,
uidit, turicremis cum dona inponeret aris,
horrendum dictu, latices nigrescere sacros
fusaque in obscenum se uertere uina cruorem. 455
hoc uisum nulli, non ipsi effata sorori.
praeterea fuit in tectis de marmore templum
coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
uelleribus niueis et festa fronde reuinctum:
hinc exaudiri uoces et uerba uocantis 460
uisa uiri, nox cum terras obscura teneret;
solaque culminibus ferali carmine bubo
saepe queri et longas in fletum ducere uoces;
multaque praeterea uatum praedicta priorum
terribili monitu horrificant. agit ipse furemtem 465
in somnis ferus Aeneas; semperque relinqui
sola sibi, semper longam incomitata uidetur
ire uiam et Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum ueluti demens uidet agmina Pentheus,
et solem geminum et duplicis se ostendere Thebas;
aut Agamemnonius scaenis agitatus Orestes 471
armatam facibus matrem et serpentibus atris
cum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.

Ergo ubi concepit furias euicta dolore
decreuitque mori, tempus secum ipsa modumque 475
exigit, et, maestam dictis aggressa sororem,
consilium uultu tegit, ac spem fronte serenat:
'inueni, germana, uiam, (gratae sorori)
quae mihi reddat eum uel eo me soluat amantem.
Oceani finem iuxta solemque cadentem 480
ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas

axem umero torquet stellis ardentibus aptum:
hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
quae dabat et sacros seruabat in arbore ramos, 485
spargens umida mella sporiferumque papauer.
haec se carminibus promittit soluere mentes,
quas uelit, ast aliis duras immittere curas;
sistere aquam fluiui, et uertere sidera retro;
nocturnosque ciuit Manis; mugire uidebis 490
sub pedibus terram et descendere montibus ornos.
testor, cara, deos et te, germana, tuumque
dulce caput, magicas inuitat accingier artis.
tu secreta pyram tecto interiore sub auras
erige, et arma uiri, thalamo quae fixa reliquit 495
impius, exuuiasque omnis lectumque ingalem,
quo perii, super imponent: abolere nefandi
cuncta uiri monumenta iuuat monstratque sacerdos.'
haec effata silet; pallor simul occupat ora.
non tamen Anna nouis praetexere funera sacris 500
germanam credit, nec tantos mente furores
concepit, aut grauiora timet, quam morte Sychaei.
ergo iussa parat.

At regina, pyra penetrati in sede sub auras
erecta ingenti taedis atque ilice secta, 505
intenditque locum sertis et fronde coronat
funerea; super exuuias ensemque relictum
effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
stant arae circum, et erinis effusa sacerdos
ter centum tonat ore deos, Erebumque Chaosque 510
tergeminamque Hecatem, tria uirginis ora Dianae.
sparserat et latices simulatos fontis Auerni,
falcibus et messae ad Lunam quaeruntur aenis
pubentes herbae nigri cum lacte ueneni;
quaeritur et nascentis equi de fronte reuulsus 515
et matri praereptus amor.

ipsa mola manibusque piis altaria iuxta,
unum exuta pedem uinculis, in ueste recincta,
testatur moritura deos et conscia fati
sidera; tum, si quod non aequo foedere amantis 520
curae numen habet iustumque memorque, precatur.
Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
corpora per terras, silvaeque et saeuia quierant
aequora, cum medio uoluntur sidera lapsu, 524
cum tacet omnis ager, pecudes piaeque uolucres,
quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis
rura tenent, somno positae sub nocte silenti
[lenibant curas, et corda oblita laborum].
at non infelix animi Phoenissa, nec umquam
soluitur in somnos, oculisque aut pectore noctem 530
accipit: ingeminant curae, rursusque resurgens
saeuit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.
sic adeo insistit, secumque ita corde uolutat:
'en, quid ago? rursusne procos inrisa priores
experiar, Nomadumque petam conubiasupplex, 535
quos ego sim totiens iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classis atque ultima Teucrum
iussa sequar? quiaue auxilio iuuat ante leuatos,
et bene aput memores ueteris stat gratia facti?
quis me autem, fac uelle, sinet, ratibusque superbis
inuisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum 541
Laomedontaeae sentis periuria gentis?
quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantis?
an Tyriis omnique manu stipata meorum
inferar, et, quos Sidonia uix urbe reuelli, 545
rursus agam pelago, et uentis dare uela iubebo?
quin morere, ut merita es, ferroque dolorem.
tu lacrimis euicta meis, tu prima furemtem
his, germana malis oneras atque obicis hosti.
non licuit thalami expertem sine crimine uiam 550
degere, more ferae, talis nec tangere curas;
non seruata fides, cineri promissa Sychaeo.'

427 cineres P. 428 negat P¹ M². 436 dederis a Vario et Tucra editum fuisse testatur Seruius, dederit M P. cumu-
lata M. ululatum nuper coniecit Arturus Palmer. 443 alte Seruius. 446 radicem M P¹, radice F P². 462 sera
Nonius p. 194. 464 piorum M. 473 diuae P F¹. 482 attorquet M¹. 490 mouet P¹ F¹. 497 superimponent F M¹,
superimponas P M², utrumque agnoscit Seruius. 498 iuuat F, iubet P¹. 528 om. M P, non interpretatur Seruius.
540 sinat P¹. 541 inuisam M¹, agnoscit Seruius. 552 Sychaei M P².

tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
carpebat somnos, rebus iam rite paratis. 555
huic se forma dei uoluit redeuntis eodem
obtulit in somnis, rursusque ita uisa monere est,
omnia Mercurio similis, uocemque coloremque
et crinis flauos et membra decora iuuenta :
'nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos, 560
nec quae te circum stent deinde pericula cernis,
demens, nec Zephyros audis spirare secundos ?
illa dolos dirumque nefas in pectore uersat,
certa mori, uariosque irarum concitat aestus.
non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas ?
iam mare turbare trabibus, saeuasque uidebis 566
conlucere faces, iam feruere litora flammis,
si te his attigerit terris Aurora morantem.
heia age, rumpe moras. uarium et mutabile semper
femina.' sic fatus nocti se inmiscuit atrae. 570

Tum uero Aeneas, subitis exterritus umbris,
corripit e somno corpus sociosque fatigat ;
'praecipites uigilate, uiri, et considite transtris ;
soluite uela citi. deus aethere missus ab alto
festinare fugam tortosque incidere funis 575
ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum,
quisquis es, imperioque iterum paremus ouantes.
adsis o placidusque iuues, et sidera caelo
dextra feras.' dixit, uaginata eripit ensem
fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro. 580
idem omnis simul ardor habet, rapiuntque ruuntque ;
litora deseruere ; latet sub classicis aequor ;
adnixi torquent spumas et caerula uerrunt.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 585
regina e speculis ut primum albescere lucem
uidit et aequatis classem procedere uelis,
litoraque et uacuus sensit sine remige portus,
terque quaterque manu pectus percussa decorum
flauentisque abscissa comas, 'pro Iuppiter ! ibit 590
hic,' ait, 'et nostris inluserit aduena regnis ?
non arma expedit, totaque ex urbe sequentur,
diripientque rates alii naualibus ? ite,
ferre citi flammam, date tela, impellite remos !
quid loquor ? aut ubi sum ? quae mentem insaniam
mutat ? 595

infelix Dido ! nunc te facta impia tangunt ?
tum deuit, cum scepra dabas. en dextra fidesque,
quem secum patrios aiunt portare Penatis,
quem subisse ueris confectum aetate parentem !
non potui abreptum diueller corpus et undis 600
spargere ? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis ?
uerum anceps pugnae fuerat fortuna. fuisse ;
quem metui moritura ? faces in castra tulissem, 604
inplessemque foros flammis, natumque patremque
cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
tuque harum interpres curarum et conscia Iuno,
nocturnisque Hecate triuivis ululata per urbes,
et Dirae ultrices, et di morientes Elissae, 610
accipite haec, meritumque malis aduertite numen,
et nostras audite preces. si tangere portus
infandum caput ac terris adnare necesse est,
et sic fata Iouis poscent, hic terminus haeret :
at bello audacis populi uenatus et armis, 615
finibus extorris, complexu auolsus Iuli,
auxilium impleret, uideatque indigna suorum
funera ; nec, cum se sub leges pacis iniquae
tradiderit, regno aut optata luce fruatur ; 619
sed cadat ante diem mediaeque inhumatus harena.
haec precor, hanc uocem extremam cum sanguine
fundo.

tum uos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum

exercete odiis, cinerique haec mittite nostro
munera. nullus amor populis, nec foedera sunt.
exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625
qui face Dardanio ferroque sequare colonos,
nunc, olim, quocumque dabunt se tempore uires.
litora litoribus contraria, fluctibus undas
inprecor, arma armis ; pugnent ipsique nepotesque.'

Haec ait, et partis animum uersabat in omnis, 630
inuissam quaerens quam primum abrumper lucem.
tum breuiter Barcen nutricem adfata Sychaei ;
namque suam patria antiqua cinis ater habebat :
'Annam cara mihi nutrix huc siste sororem ;
dic corpus properet fluuiat spargere lympha, 635
et pecudes secum et monstrata piacula ducat ;
sic ueniat ; tuque ipsa pia tege tempora uitta.
sacra Ioui Stygio, quae rite incepta paraui,
perficere est animus, finemque imponere curis,
Dardaniique rogam capitis permittere flammae.' 640
sic ait. illa gradum studio celerabat anili.
at trepida, et coeptis immanibus effera Dido,
sanguineam uoluens aciem, maculisque tremantis
interfusa genas, et pallida morte futura,
interiora domus inrumpit limina, et altos 645
conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanum, non hos quaesitum munus in usus.
hic, postquam Iliacas uestes notumque cubile
conspexit, paulum lacrimis et mente morata,
inecubuitque toro, dixitque nouissima uerba : 650
'dulces exuiuae, dum fata deusque sinebat,
accipite hanc animam, meque his exsoluite curis.
uixi, et quem dederat cursum fortuna peregi ;
et nunc magna mei sub terras ibit imago.
urbem praeclaram statui ; mea moenia uidi ; 655
ulta uirum, poenas inimico a fratre recepi ;
felix, heu nimium felix, si litora tantum
numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae !'
dixit, et, os inpressa toro, 'moriemur inultae,
sed moriamur,' ait. 'sic, sic iuuat ire sub umbras. 660
hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis.'
dixerat ; atque illam media inter talia ferro
conlapsam aspiciunt comites, ensemque cruore
spumantem, sparsasque manus. it clamor ad alta
atria ; concussam bacchatur fama per urbem. 666
lamentis gemituque et femineo ululatu
tectis fremunt ; resonat magnis plangoribus aether.
non aliter, quam si inmissis ruat hostibus omnis 669
Karthago aut antiqua Tyros, flammamque furentem
culmina perque hominum uoluuntur perque deorum.
audii exanimis, trepidoque exterrita cursu
unguibus ora soror foedans et pectora pugnis
per medios ruit, ac morientem nomine clamat.
'hoc illud, germana, fuit ? me fraude petebas ? 675
hoc rogas iste mihi, hoc ignes araeque parabant ?
quid primum deserta querar ? comitemne sororem
spreuisti moriens ? eadem me ad fata uocasses ;
idem ambas feror dolor, atque eadem hora tulisset.
his etiam struxi manibus, patriosque uocaui 680
uoce deos, sic te ut posita crudelis abessem ?
extincti te meque, soror, populumque patresque
Sidonios urbemque tuam. date uulnera lymphis
obluam, et, extremus si quis super halitus errat,
'ore legam.' sic fata gradus euaserat altos, 685
semianimemque sinu germanam amplexa fouebat
cum gemitu, atque atros siccabat ueste cruores.
illa, grauis oculos conata attollere, rursus
deficit ; infixum stridit sub pectore uolnus.
ter sese attollens cubitoque adnixa leuauit ; 690
ter reuoluta toro est, oculisque errantibus alto
quaesiuit caelo lucem, ingemuitque reperta.

Tum Iuno omnipotens, longum miserata dolorem
difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,

559 iuuentae P. 564 uarioque irarum fluctuat aestu M, aestu F. 565 in praeceps F¹. 576 instimulat P F. 586 primam P. 598 portasse M, et fortasse Seruius. 616 conspectu Non. p. 15. 629 nepotes P². 632 Sychaei est M. 640 flammis M. 641 celebrabat P M², agnoscit Seruius. anilem P. 646 gradus P. 651 sinebant F P². 662 secum nostrae M. 668 clangoribus P.

quae luctantem animam nexosque resolveret artus.
nam quia nec fato merita nec morte peribat, 696
set misera ante diem subitoque accensa furore,
necdum illi flauum Proserpina uertice crinem
abstulerat Stygioque caput damnauerat Orco.
ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis, 700

mille trahens uarios aduerso sole colores,
deuolat, et supra caput astitit: 'hunc ego Diti
sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.'
sic ait, et dextra crinem secat: omnis et una
dilapsus calor, atque in uentos uita recessit. 705

LIBER QVINTVS

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
certus iter, fluctusque atros aquilone secabat,
moenia respiciens, quae iam infelices Elissae
confluunt flammis. quae tantum accenderit ignem,
causa latet; duri magno set amore dolores 5
polluto, notumque, furens quid femina possit,
triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.

Vt pelagus tenere rates, nec iam amplius ulla
occurrit tellus, maria undique et undique caelum,
olli caeruleus supra caput astitit imber, 10
noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris.
ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
'heu, quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
quidue, pater Neptune, paras?' sic deinde locutus
colligere arma iubet ualidisque incumbere remis, 15
obliquatque sinus in uentum, ac talia fatur:
'magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter auctor
spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo.
mutati transuersa fremunt et uespere ab atro
consurgunt uenti, atque in nubem cogitur aer. 20
nec nos obniti contra, nec tendere tantum
sufficiamus. superat quoniam Fortuna, sequamur,
quoque uocat, uertamus iter. nec litora longe
fida reor fraterna Erycis portusque Sicanos,
si modo rite memor seruata remetior astra, 25
tum pius Aeneas: 'equidem sic poscere uentos
iandudum et frustra cerno te tendere contra.
flecte uiam uelis. an sit mihi gratior ulla,
quoque magis fessas optem demittere nauis,
quam quae Dardanium tellus mihi seruat Acesten,
et patris Anchisae gremio complectitur ossa?' 31
haec ubi dicta, petunt portus, et uela secundi
intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis,
et tandem laeti notae aduertuntur harenae.

At procul excelso miratus uertice montis 35
aduentum sociasque rates occurrit Acestes,
horridus in iaculis et pelle Libystidis ursae,
Troia Criniso conceptum flumine mater
quem genuit. ueterum non inmemor ille parentum
gratatur reduces et gaza laetus agresti 40
excepit, ac fessos opibus solatur amicis.

Postera cum primo stellas Oriente fugarat
clara dies, socios in coetum litore ab omni
aduocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
'Dardanidae magni, genus altoa sanguine diuom, 45
annuus exactis completur mensibus orbis,
ex quo reliquias diuinique ossa parentis
condidimus terra maestisque sacrauiamus aras.
iamque dies, nisi fallor, adest, quem semper acerbum,
semper honoratum (sic, di, uoluistis) habebo. 50
hunc ego Gaetulis agerem si Syrtibus exul,
Argolicoque mari deprensus et urbe Mycenae,
annua uota tamen sollemnisque ordine pompas
exequeretur, strueremque suis altaria donis.
nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis, 55
haut equidem sine mente reor, sine numine diuom,

adsumus et portus delati intramus amicos.
ergo agite, et laetum cuncti celebremus honorem;
poscamus uentos, atque haec me sacra quot annis
urbe uelit posita templis sibi ferre dicatis. 60
bina boum uobis Troia generatus Acestes
dat numero capita in nauis; adhibete Penatis
et patrios epulis et quos colit hospes Acestes.
praeterea, si nona diem mortalibus alium
Aurora extulerit radiisque retexerit orbem, 65
prima citae Teucris ponam certamina classis;
quique pedum cursu ualet, et qui uiribus audax
aut iaculo incedit melior leuibisque sagittis,
seu crudo fudit pugnam committere caestu,
cuncti adsint, meritaque expectent praemia palmae.
ore fauete omnes, et cingite tempora ramis. 71

Sic fatus uelat materna tempora myrto.
hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Acestes,
hoc puer Ascanius, sequitur quos cetera pubes.
ille e concilio multis cum milibus ibat 75
ad tumulum, magna medius comitante caterua.
hic duo rite mero libans carchesia Baccho
fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro,
purpureosque iacit flores, ac talia fatur:
'salue, sancte parens, iterum: saluete, recepti 80
nequiquam cineres, animaeque umbraeque paternae.
non licuit finis Italos fataliaque arua,
nec tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Thy-
brim.'

dixerat haec, adytis cum lubricis anguis ab imis
septem ingens gyros, septena uolumina traxit, 85
amplexus placide tumulum lapsusque per aras,
caeruleae cui terga notae maculosus et auro
squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
mille iacit uarios aduerso sole colores.
obstipuit visu Aeneas. ille agmine longo 90
tandem inter pateras et leuia pocula serpens
libauitque dapes rursusque innoxius imo
successit tumulo et depasta altaria liquit.
hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
incertus, geniumne loci famulumne parentis 95
esse putet; caedit binas de more bidentis,
totque sues, totidem nigrantis terga iuuenos;
uinaque fundebat pateris, animamque uocabat
Anchisae magni Manisque Acheronte remissos.
nec non et socii, quae cuique est copia, laeti 100
dona ferunt, onerant aras, inactantque iuuenos;
ordine aena locant alii, fusique per herbas
subiciunt ueribus prunas et uiscera torrent.

Expectata dies aderat nonamque serena
Auroram Phaethontis equi iam luce uehebant, 105
famaque finitimos et clari nomen Acestae
excierat; laeto complebant litora coetu,
uisuri Aeneadas, pars et certare parati.
munera principio ante oculos circoque locantur
in medio, sacri tripodes uiridesque coronae 110
et palmae pretium uictoribus, armaque et ostro

698 nondum M.

V 6 posset M. 19 ab alto M². 29 dimittere Seru. 36 ex celso agnoscit Seru. 52 arce P¹. 68 leuibue R. 71
tempora cingite R. 89 trahit R. 96 quas P V, Nonius p. 272, Seruius ad Aen. 5. 78, quod ex caeditque binas, lec-
tione in R tradita, uidetur esse corruptum. 107 complerant P.

perfusae uestes, argenti auriq[ue] talenta;
et tuba commissos medio canit aggere ludos.
prima pares ineunt grauib[us] certamina remis
quattuor ex omni delectae classe carinae.
uelocem Mnestheus agit acri remige Pristim,
mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi,
ingentemq[ue] Gyas ingenti mole Chimaeram,
urbis opus, triplici pubes quam Dardania uersu
impellunt, terno consurgunt ordine remi;
Sergestusq[ue], domus tenet a quo Sergia nomen,
Centaurio inuehitur magna, Scyllaque Cloanthus
caerulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.

Est procul in pelago saxum spumantia contra
litora, quod tumidis summersum tunditur olim
fluctibus, hiberni condunt ubi sidera Cori;
tranquillo silet, immotaq[ue] attollitur unda
campus et apricus statio gratissima mergis.
hic uiridem Aeneas frondenti ex ilice metam
constituit signum nautis pater, unde reuerti
scirent et longos ubi circumflectere cursus.
tum loca sorte legunt, ipsique in puppib[us] auro
ductores longe effulgent ostroq[ue] decori;
cetera populea uelatur fronde iuuentus
nudatosq[ue] umeros oleo perfusa nitescit.
considunt transtris, intentaq[ue] brachia remis;
intenti expectant signum, exultantiaq[ue] haurit
corda pavor pulsans laudumq[ue] arrecta cupido.
inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
haut mora, prosilire suis; ferit aethera clamor
nauticus, adductis spumant freta uersa lacertis.
insidunt pariter sulcos, totumq[ue] dehiscit
conuolsum remis rostrisque tridentibus aequor.
non tam praecipites biuq[ue] certamine campum
corripere ruuntq[ue] effusi carcere currus,
nec sic immissis aurigae undantia lora
concussere iugis pronique in uerbera pendent.
tum plausu fremituq[ue] uirum studiisque fauentum
consonat omne nemus, uocemq[ue] inclusa uolant
litora, pulsati colles clamore resultant.
effugit inter alios primisque elabitur undis
turbam interfremitumq[ue] Gyas; quem deinde Cloan-
thus

consequitur, melior remis, sed pondere pinus
tarda tenet. post hos aequo discrimine Pristis
Centaurusq[ue] locum tendunt superare priorem;
et nunc Pristis habet, nunc uictam praerit ingens
Centaurus, nunc una ambae iunctisque feruntur
frontibus et longa sulcant uada salsa carina.
iamq[ue] propinquabant scopulo metamq[ue] tenebant,
cum princeps medioq[ue] Gyas in gurgite uictor
rectorem nauis compellat uoce Menoeten:
'quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cressum;
litus ama, et laeuas stringat sine palmla cautes;
altum alii teneant.' dixit; sed caeca Menoetes
saxa timens proram pelagi detorquet ad undas.
quo diuersus abis? iterum, 'pete saxa, Menoete!
cum clamore Gyas reuocabat; et ecce Cloanthum
respicit instantem tergo et propiora tenentem.
ille inter nauemq[ue] Gya scopulosq[ue] sonantis
radit iter laeuum interior, subitoq[ue] priorem
praerit et metis tenet aequora tuta relictis.
tum uero exarsit iuueni dolor ossibus ingens,
nec lacrimis caruere genae, segnemq[ue] Menoeten,
oblitis decorisque sui sociumq[ue] salutis,
in mare praecipitem puppi deturbat ab alta;
ipse gubernaculo rector subit, ipse magister,
hortaturq[ue] uiros, clauumq[ue] ad litora torquet.
at grauis, ut fundo uix tandem redditus imo est,
iam senior madidaq[ue] fluens in ueste Menoetes
summa petit scopuli siccae in rupe resedit.
illum et labentem Teucri et risere natantem,

et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
hic laeta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto Mnesthique, Gyan superare morantem.
Sergestus capit ante locum scopuloq[ue] propinquat,
nec tota tamen ille prior praeuente carina;
parte prior; partim rostro premit aemula Pristis.
at media socios incedens naue per ipsos
hortatur Mnestheus: 'nunc, nunc insurgite remis,
Hectorei socii, Troiae quos sorte suprema
delegi comites; nunc illas promite uires,
nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi
Ionioque mari Maleaeq[ue] sequacibus undis.
non iam prima peto Mnestheus, neq[ue] uincere certo;
quanquam o!—set superent, quibus hoc, Neptune,
dedisti;
extremos pudeat rediisse; hoc uincite, ciues,
et prohibete nefas.' ollo certamine summo
procumbunt; uastis tremit ictibus aerea puppis,
subtrahiturq[ue] solum; tum creber anhelitus artus
aridaq[ue] ora quatit; sudor fluit undique riuus.
attulit ipsi uiris optatum casus honorem.
namq[ue] furens animi dum proram ad saxa suburget
interior spatioq[ue] subit Sergestus iniquo,
infelix saxis in procurentibus haesit.
concussae cautes, et acuto in murice remi
obnixi crepuere, inlisaq[ue] prora pendit.
consurgunt nautae et magno clamore morantur,
ferratasq[ue] trudes et acuta cuspide contos
expediunt, fractosq[ue] legunt in gurgite remos.
at laetus Mnestheus successuq[ue] acrior ipso
agmine remorum celeri uentisque uocatis
prona petit maria et pelago decurrit aperto.
qualis spelunca subito commota columba,
cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,
fertur in arua uolans, plausumq[ue] exterrita pinnis
dat tecto ingentem, mox aere lapsa quieto
radit iter liquidum, celeris neq[ue] commouet alas:
sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
aequora, sic illam fert impetus ipse uolantem.
et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum breuib[us]q[ue] uadis frustra q[ue] uocantem
auxilia et fractis discentem currere remis.
inde Gyan ipsamq[ue] ingenti mole Chimaeram
consequitur; cedit, quoniam spoliata magistro est.
solus iamq[ue] ipso superest in fine Cloanthus:
quem petit, et summis adnixus uiribus urget.
tum uero ingeminat clamor, eunetiq[ue] sequentem
instigant studiis, resonatq[ue] fragoribus aether.
hi proprium decus et partum indignantur honorem
ni teneant, uitamq[ue] uolunt pro laude pacisci;
hos successus alit: possunt, quia posse uidentur.
et fors aequatis cepissent praemia rostris,
ni palmas ponto tendens utrasq[ue] Cloanthus
fudissetq[ue] preces, dinosq[ue] in uota uocasset:
'di, quibus imperium pelagi est, quorum aequora
curro,
uobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
constituam ante aras, uoti reus, extaq[ue] salsos
proiciam in fluctus et uina liquentia fundam.'
dixit, eumq[ue] imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorciq[ue] chorus Panopeaq[ue] uirgo,
et pater ipse manu magna Portunus euntem
impulit; illa Noto citius uolucricq[ue] sagitta
ad terram fugit, et portu se condidit alto.
tum satus Anchisa, cunctis ex more uocatis,
uictorem magna praeconis uoce Cloanthum
declarat, uiridique aduelat tempora lauro;
muneraq[ue] in nauis ternos optare iuencos
uinaq[ue] et argenti magnum dat fere talentum.
ipsis praecipuos ductoribus addit honores:
uictori chlamydem auratam, quam plurima circum

112 talentum M P. 116 Pristin M P. 141 abductis F. 158 longae—carinae Seru. A. 3 495 (si lectio certa est). 162 dirige M. cursum M² Sen. Ben. 6. 7. 163 laeua M P, laeua R. 167 et om. R. 187 partem M. 202 animo P. 208 sudes M et Ti. Donatus. 220 in om. Med. 226 catus P. 228 resonat clamoribus P. 235 aequore R. 238 proiciam P R M¹, Seruius, porreiciam M², Macrob. S. 3 2 1, agnoscit Seruius. ac P. 249 praecipue M, Nonius p. 320.

- purpura Maeandro duplici Meliboea cucurrit, 251
 intextisque puer frondosa regius Ida
 uelocis iaculo ceruus cursuque fatigat,
 acer, anhelanti similis, quem praepes ab Ida
 sublimem pedibus rapuit Iouis armiger unciis ; 255
 longaevi palmas nequiquam ad sidera tendunt
 custodes, saeuitque canum latratus in auras.
 at qui deinde locum tenuit uirtute secundum,
 leuibus huic hamis consertam auroque trilecem
 loricam, quam Demoleo detraxerat ipse 260
 uictor apud rapidum Simoenta sub Illo alto,
 donat habere uiro, decus et tutamen in armis.
 uix illam famuli Phegeus Sagarius ferebant
 multiplicem, conixi ueris ; indutus at olim
 Demoleos cursu palantis Troas agebat. 265
 tertia dona facit geminis ex aere lebetas,
 cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.
 iamque adeo donati omnes opibusque superbi
 puniceis ibant euincti tempora taenis,
 cum saeuo et scopulo multa uix arte reuolsus, 270
 amissis remis atque ordine debilis uno,
 inrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 qualis saepe uiae depensus in aggere serpens,
 aerea quem oblicum rota transiit, aut grauis ictu
 seminecem liquit saxo lacerumque uiator, 275
 nequiquam longos fugiens dat corpore tortus,
 parte ferox ardensque oculis et sibila colla
 arduus attollens ; pars uulnere clauda retentat
 nixantem nodis seque in sua membra plicantem.
 tali remigio nauis se tarda mouebat ; 280
 uela facit tamen et uelis subit ostia plenis.
 Sergestum Aeneas promisso munere donat,
 seruatum ob nauem laetus sociosque reductos.
 olli serua datur, operum haut ignara Mineruae,
 Cressa genus, Pholoe, geminique sub ubere nati. 285
 Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
 gramineum in campum, quem collibus undique
 curuis
 cingebant siluae, mediaque in ualle theatri
 circus erat ; quo se multis cum milibus heros
 consessu medium tulit exstructoque resedit. 290
 hic, qui forte uelint rapido contendere cursu,
 inuitat pretiis animos, et praemia ponit.
 undique conueniunt Teucri mixtique Sicani,
 Nisus et Euryalus primi,
 Euryalus forma insignis uiridique iuuenta, 295
 Nisus amore pio pueri ; quos deinde secutus
 regius egregia Priami de stirpe Dioreas ;
 hunc Salius simul et Patron, quorum alter Acarnan,
 alter ab Arcadio Tegeaeae sanguine gentis ;
 tum duo Trinaerii iuuenes, Helymus Panopesque,
 adsueta siluis, comites senioris Aestae ; 301
 multi praeterea, quos fama obscura recondit.
 Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus :
 'accipite haec animis, laetasque aduertite mentes :
 nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305
 Gnosia bina dabo leuato lucida ferro
 spicula caelatamque argento ferre bipennem ;
 omnibus hic erit unus honos. tres praemia primi
 accipient, flauaque caput nectentur oliua.
 primus equum phaleris insignem uictor habeto, 310
 alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
 Threiciis, lato quam circum amplexitur auro
 balteus et tereti subnectit fibula gemma ;
 tertius Argolica hac galea contentus abito.'
 haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente 315
 corripunt spatia audito, limenque relinquunt,
 effusi nimbo similes ; simul ultima signant.
 primus abit longeque ante omnia corpora Nisus
 emicat, et uentis et fulminis oecior alis ;
 proximus huic, longo set proximum interuallo, 320
- insequitur Salius ; spatio post deinde relicto
 tertius Euryalus ;
 Euryalumque Helymus sequitur ; quo deinde sub
 ipso
 ecce uolat calcemque terit iam calce Dioreas,
 incumbens umero ; spatia et si plura supersint, 325
 transeat elapsus prior ambiguumque relinquat.
 iamque fere spatio extremo fessique sub ipsam
 finem aduentabant, leui cum sanguine Nisus
 labitur infelix, caesis ut forte iuuenis
 fusus humum uiridisque super madefecerat herbas.
 hic iuuenis iam uictor ouans uestigia presso 331
 haud tenuit titubata solo, set pronus in ipso
 concidit immundoque fimo sacroque cruore,
 non tamen Euryali, non ille oblitus amorum ;
 nam sese opposuit Salio per lubrica surgens ; 335
 ille autem spissa iacuit reuolutus harena.
 emicat Euryalus, et munere uictor amici
 prima tenet, plausumque uolat fremeitum secundo.
 post Helymus subit, et nunc tertia palma Dioreas.
 hic totum caueae consessum ingentis et ora 340
 prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
 ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 tutatur fauor Euryalum lacrimaeque decorae
 gratior et pulchro ueniens in corpore uirtus.
 adiuuat et magna proclamat uoce Dioreas, 345
 qui subiit palmae, frustra ad praemia uenit
 ultima, si primi Salio reddantur honores.
 tum pater Aeneas, 'uestra,' inquit, 'munera uobis
 certa manent, pueri, et palmam mouet ordine nemo ;
 me liceat casus miserari insontis amici.' 350
 sic fatus tergum Gaetuli immane leonis
 dat Salio, uillis onerosum atque unguibus aureis.
 hic Nisus, 'si tanta, inquit, sunt praemia uictis,
 et te lapsorum miseret, quae munera Niso
 digna dabis ? primam merui qui laude coronam, 355
 ni me, quae Salium, fortuna inimica tulisset.'
 et simul his dictis faciem ostendebat et udo
 turpia membra fimo. risit pater optimus olli,
 et clipeum efferrī iussit, Didymaonis artem,
 Neptuni sacro Danaïs de poste refixum. 360
 hoc iuuenem egregium praestanti munere donat.
 Post, ubi confecti cursus, et dona peregit :
 'nunc, si cui uirtus animusque in pectore praesens,
 adsit, et euinctis attollat brachia palmis.'
 sic ait et geminum pugnae proponit honorem, 365
 uictori uelatum auro uittisque iuuenem,
 ense atque insignem galeam solacia uicto.
 nec mora ; continuo uastis cum uiribus effert
 ora Dares, magnoque uirum se murmure tollit ;
 solus qui Paridem solitus contendere contra, 370
 idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
 uictorem Buten, immani corpore qui se
 Bebrycia ueniens Amyci de gente ferebat,
 perculit et fulua moribundum extendit harena.
 talis prima Dares caput altum in proelia tollit, 375
 ostenditque umeros latos, alternaque iactat
 brachia protendens, et uerberat ictibus auras.
 quaeritur huic alius ; nec quisquam ex agmine
 tanto
 audet adire uirum manibusque inducere caestus.
 ergo alacris, cunctosque putans excedere palma, 380
 Aeneae stetit ante pedes, nec plura moratus
 tum laeua taurum cornu tenet, atque ita fatur :
 'nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
 quae finis standi ? quo me decet usque teneri ?
 ducere dona iube.' cuncti simul ore fremebant 385
 Dardanidae, reddique uiro promissa iuebant.
 hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
 proximus ut uiridante toro consederat herbae :
 'Entelle, heroum quondam fortissime frustra,

257 ad auras P. 265 Demoleus M. 270 reuolsam R. 274 transit R. transiit confirmat Seruius G. 3 173. 278
 uulnera P. 279 nexantem R. Priscianus 1 p. 469, 538, Eutyches p. 485. 280 ferebat P. 281 plenius subit ostia uelis M.
 285 uerba M P¹. 295 insigni P. 296 quem P. 299 Arcadia P. Tegeae de P² M² R, agnoscit Seruius. 306 Cnosia P.
 309 nectuntur P. 312 circumplectitur M. 327 ipsum M². 327 reddentur P. 350 misereri R P¹. 359 artes M¹, artis
 M². 374 percutit R. 382 laeua P. 388 herba R.

tantane tam patiens nullo certamine tolli
dona sines? ubi nunc nobis deus ille magister
nequiquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacrium, et spolia illa tuis pendencia tectis?
ille sub haec: 'non laudis amor nec gloria cessit
pulsa metu; sed enim gelidus tardante senecta
sanguis hebet, frigentque effetae in corpore uires.
si mihi, quae quondam fuerat, quaque improbus
iste

exultat fidens, si nunc foret illa iuuentas,
haut equidem pretio inductus pulchroque iuueno
uenissem, nec dona moror.' sic deinde locutus
in medium geminos immani pondere caestus
proiecit, quibus acer Eryx in proelia suetus
ferre manum duroque intendere brachia tergo.
obstupere animi: tantorum ingentia septem
terga hominum plumbo insuto ferroque rigebant.
ante omnis stupet ipse Dares, longeque recusat;
magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa
huc illuc uinculorum immensa uolumina uersat.
tum senior talis referebat pectore uoces:

'quid, si quis caestus ipsius et Herculis arma
uidisset tristemque hoc ipso in litore pugnam?
haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat;
(sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro);
his magnum Alciden contra stetit; his ego suetus,
dum melior uires sanguis dabat, aemula necdum
temporibus geminis canebat sparsa senectus.
sed si nostra Dares haec Troius arma recusat,
idque pio sedet Aeneae, probat auctor Aecetes,
aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto;
solue metus; et tu Troianos exue caestus.'
haec fatus duplicem ex umeris reiecit amictum,
et magnos membrorum artus, magna ossa lacer-
tosque

exiit, atque ingens media consistit harena.
tum satus Anchisa caestus pater extulit aequos,
et paribus palmas amborum innexuit armis.
constitit in digitis extemplo arceus uterque,
brachiaque ad superas interritus extulit auras.
abduxere retro longe capita ardua ab ictu
inmiscentque manus manibus pugnantque lacessunt.
ille pedum melior motu fretusque iuuenta,
hic membris et mole ualens; sed tarda trementi
genua labant, uastos quatit aeger anhelitus artus.
multa uiri nequiquam inter se uolnera iactant,
multa cauo lateri ingeminant et pectore uastos
dant sonitus, erratque auris et tempora circum
crebra manus; duro crepitant sub uolnere malae.
stat grauis Entellus nisque immotus eodem,
corpore tela modo atque oculis uigilantibus exit.
ille, uelut celsam oppugnat qui molibus urbem,
aut montana sedet circum castella sub armis,
nunc hos, nunc illos auditus, omnemque pererrat
arte locum, et uariis aduultibus inritus urguet.
ostendit dextram insurgens Entellus et alte
extulit: ille ictum uenientem a vertice uelox
praenidit, celerique elapsus corpore cessit:
Entellus uires in uentum effudit, et ultro
ipse grauis graniterque ad terram pondere nastro
concidit: ut quondam caua concidit aut Ery-
mantho,

aut Ida in magna, radicitus eruta pinus.
consurgunt studiis Teucri et Trinacria pubes;
aut clamor caelo, primusque accurrit Aecetes,
aequeumque ab humo miserans attollit amicum.
at non tardatus casu neque territus heros
acrior ad pugnam redit, ac uim suscitit ira.
tum pudor incendit uires et conscia uirtus,
praecipitemque Daren ardens agit aequore toto,
nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra;
nec mora, nec requies: quam multa grandine nimbi

culminibus crepitant, sic densis ictibus heros
creber utraque manu pulsat uersatque Dareta.
tum pater Aeneas procedere longius iras
et saeuire animis Entellum haut passus acerbis;
sed finem inposuit pugnae, fessumque Dareta
eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
'infelix, quae tanta animum dementia cepit?
non uires alias conuersaque numina sentis?
cede deo.' dixitque et proelia uoce diremit.
ast illum fidi aequales, genua aegra trahentem,
iactantemque utroque caput, crassumque cruorem
ore eiactantem mixtosque in sanguine dentes,
ducunt ad nauis; galeamque ensemque uocati
accipiunt; palmam Entello taurumque relinquunt.
hic uictor, superans animis tauroque superbus:
'nate dea, uosque haec, inquit, cognoscite, Teucri,
et mihi quae fuerint inuenali in corpore uires,
et qua seruetis reuocatum a morte Dareta.'
dixit, et aduersi contra stetit ora iuueni,
qui donum adstabat pugnae, duroque reducta
librauit dextra media inter cornua caestus,
arduus, effractoque inlitis in ossa cerebro.
sternitur exanimisque tremens procumbit humi
bos.

ille super talis effundit pectore uoces:
'hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte
Daretis

persoluo; hic uictor caestus artemque repono.'
Protinus Aeneas celeri certare sagitta
inuit qui forte uelint, et praemia dicit,
ingentique manu malum de naue Seresti
erigit, et uolucrum traiecit in fune columbam,
quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
conuenere uiri, deiectamque aerea sortem
acceperat galea; et primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis;
quem modo nauali Mnestheus certamine uictor
consequitur, uiridi Mnestheus euinctus oliua.
tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater,
Pandare, qui quondam, iussus confundere foedus,
in medios telum torisisti primus Achiuos.
extremus galeaque ima subsegit Aecetes,
ausus et ipse manu iuuenum temptare laborem.
tum ualidis flexos incurrauit uiribus arcus
pro se quisque uiri, et deprimunt tela pharetris.
primaque per caelum neruo stridente sagitta
Hyrtacidae iuuenis uolucris diuerberat auras;
et uenit, aduersique infligit arbore mali.
intremuit malus, timuitque exterrita pinnis
ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.
ast ipsam miserandus auem contingere ferro
non ualuit; nodos et uincula linea rupit,
quis innexa pedem malo pendebat ab alto;
illa notos atque atra uolans in nubila fugit.
tum rapidus, iandudum arcu contenta parato
tela tenens, fratrem Eurytion in uota uocauit,
iam uacuo laetam caelo speculatus, et alis
plaudentem nigra figit sub nube columbam.
decidit exanimis, uitamque reliquit in astris
aetheriis, fixamque refert delapsa sagittam.
amissa solus palma superabat Aecetes;
qui tamen aerias telum contendit in auras,
ostentans artemque pater arcumque sonantem.
ille oculis subitum obicitur magnoque futurum
augurio monstrum; docuit post exitus ingens,
seraque terrifici cecinerunt omina uates.
namque uolans liquidis in nubibus arsit harundo,
signauitque uiam flammis, tenuisque recessit
consumpta in uentos; caelo ceu saepe relaxa
transeunt crinemque uolantia sidera ducunt.

398 iuuentus P. 421 deiecit P¹. 425 intremuit M¹. 441 nunc illos nunc hos R. 446 effudit P¹. 449 radicitus
M P, radicitus R, Frisc. 2 p. 78, Ti. Donatus. 457 nunc deinde M. 470 eiactantem M. 473 auersi P. 477 aduersi P.
484 reponit R. 486 ponit M R V. 491 primaui R V. 503 diuerberat M. 512 alta P. 516 figit nigram P¹. 518 aerus
R M. 520 contorsit P M². 522 subito M P R.

attonitis haesere animis, superosque precati
 Trinacrii Teucricae uiri; nec maximus omen 530
 abnuit Aeneas; set laetum amplexus Acesten
 muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
 'sume, pater; nam te uoluit rex inagnus Olympi
 talibus auspiciis exsortem ducere honores.
 ipsius Anchisae longaeui hoc munus habebis, 535
 cratera inpressum signis, quem Thracius olim
 Anchisae genitori in magno munere Cisseus
 ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.'
 sic fatus cingit uiridanti tempora lauro,
 et primum ante omnis uictorem appellat Acestem.
 nec bonus Eurytion praelato inuidit honori, 541
 quamuis solus auem caelo deiecit ab alto.
 proximus ingreditur donis, qui uincula rupit,
 extremus uolueri qui fixit harundine malum.
 At pater Aeneas, nondum certamine misso, 545
 custodem ad sese comitemque inpubis Iuli
 Epytiden uocat, et fidam sic fatur ad aurem:
 'uade age, et Ascanio, si iam puerile paratum
 agmen habet secum curusque instruxit equorum,
 ducat auo turmas, et sese ostendat in armis, 550
 dic,' ait. ipse omnem longo decedere circo
 infusum populum et campos iubet esse patentis.
 incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 frenatis lucent in equis, quos omnis euntis
 Trinacriae mirata fremit Troiaque inuentus. 555
 omnibus in morem tonsa coma pressa corona;
 cornea bina ferunt praefixa hastilia ferro;
 pars leuis umero pharetras; it pectore summo
 flexilis obtorti per collum circulus auri.
 tres equitum numero turmae, ternique uagantur
 ductores; pueri bis seni quemque secenti 561
 agmine partito fulgent paribusque magistris.
 una acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
 nomen aui referens Priamus, tua clara, Polite,
 progenies, auctura Italos; quem Thracius albis 566
 portat equus bicolor maculis, uestigia primi
 alba pedis frontemque ostentans arduus albam.
 alter Atys, genus unde Atii duxere Latini,
 paruus Atys pueroque puer dilectus Iulo.
 extremus formaque ante omnis pulcher, Iulus 570
 Sidonio est inuectus equo, quem candida Dido
 esse sui dederat monumentum et pignus amoris.
 cetera Trinacrii pubes senioris Acestae
 fertur equis.
 excipiunt plausu pauidos, gaudentque tuentes 575
 Dardanidae, ueterumque agnoscunt ora parentum.
 postquam omnem laeti consessum oculosque suorum
 lustrare in equis, signum clamore paratis
 Epytides longe dedit insonuitque flagello.
 olli discurrere pares, atque agmina terni 580
 diductis soluere choris, rursusque uocati
 conuertere uias infestaque tela tulere.
 inde alios ineunt cursus aliosque recursus
 aduersi spatiis, alternosque orbibus orbis 584
 impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis;
 et nunc terga fuga nudant, nunc spicula uertunt
 infensi, facta pariter nunc pace feruntur.
 ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 parietibus textum caecis iter, ancipitemque 590
 mille uis habuisse dolum, qua signa sequendi
 frangeret indepensus et inreueabilis error;
 haut alio Teucrum nati uestigia cursu
 impediunt, textuntque fugas et proelia ludo,
 delphinum similes, qui per maria umida nando
 Carpathium Libycumque secant luduntque per 595
 undas.
 hunc morem cursus atque haec certamina primus

Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam,
 rettulit et priscos docuit celebrare Latinos,
 quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes;
 Albani docuere suos; hinc maxima porro 600
 accepit Roma, et patrium seruauit honorem;
 Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen.
 hac celebrata tenus sancto certamina patri.
 Hinc primum Fortuna fidem mutata nouauit.
 dum uariis tumulto referunt sollemnia ludis, 605
 Irim de caelo misit Saturnia Iuno
 Iliacam ad classem, uentosque adspirat eunti,
 multa mouens, necdum antiquum saturata dolorem.
 illa, uiam celerans per mille coloribus arcum,
 nulli uisa cito decurrit tramite uirgo. 610
 conspicit ingentem concursum, et litora lustrat,
 desertosque uidet portus classemque relictam.
 at procul in sola secretae Troades acta
 amissum Anchisen flebant, cunctaque profundum
 pontum aspectabant flentes. 'heu, tot uada fessis
 et tantum superesse maris!' uox omnibus una. 616
 urbem orant; taedet pelagi perferre laborem.
 ergo inter medias sese haut ignara nocendi
 conicit, et faciemes deae uestemque reponit;
 fit Beroe, Tmarii coniunx longaeua Doryeli, 620
 cui genus et quondam nomen natique fuissent;
 ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
 'o miserae, quas non manus, inquit, Achaica bello
 traxerit ad letum patriae sub moenibus! o gens
 infelix, cui te exitio Fortuna reseruat? 625
 septima post Troiae excidium iam uertitur aestas,
 cum freta, cum terras omnis, tot inhospita saxa
 sideraque emensae ferimur, dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, et uoluimur undis.
 hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes: 630
 quis prohibet muros iacere et dare ciuibus urbem?
 o patria et rapti nequiquam ex hoste Penates,
 nullane iam Troiae dicentur moenia? nusquam
 Hectoreos amnis, Xanthum et Simoenta, uidebo?
 quin agite et mecum infaustas exurite puppes. 635
 nam mihi Cassandrae per somnum uatis imago
 ardentis dare uisa faces: hic quaerite Troiam;
 hic domus est, inquit uobis. iam tempus agi res,
 nec tantis mora prodigiis. en quattuor arae 639
 Neptuno; deus ipse faces animumque ministrat.'
 haec memorans prima infensum ui corripit ignem,
 sublataque procul dextra conixa coruscat,
 et iacit. arrectae mentes stupefactaque corda
 Iliadum. hic una e multis, quae maxima natu,
 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645
 'non Beroe uobis, non haec Rhoeteia, matres,
 est Doryeli coniunx; diuini decoris
 ardentisque notate oculos; qui spiritus illi,
 qui uultus, uocisque sonus, uel gressus eunti. 650
 ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
 aegram, indignantem, tali quod sola careret
 munere, nec meritos Anchisae inferret honores.'
 haec effata.
 at matres primo ancipites, oculisque malignis
 ambiguae spectare rates miserum inter amorem 655
 praesentis terrae fatisque uocantia regna:
 cum dea se paribus per caelum sustulit alis
 ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
 tum uero attonitae monstris actaeque furore 659
 conclamant, rapiuntque focis penatilibus ignem,
 pars spoliant aras, frondem ac uirgulta facesque
 coniciunt. furit immissis Vulcanus habenis
 transtra per et remos et pietas abiete puppes.
 nuntius Anchisae ad tumulum cuneosque theatri
 incensas perfert naui Eumelus, et ipsi 665

534 honorem M³ gr. 536 crateram P² M². 541 tralato uidetur legisse Ti. Donatus. honore P¹. 548 paratus P¹. 551 discedere P. 556 tonsa coma pressa corona est Seru. Aen. 1 701, qui tonsa cum coma iungit. legit fortasse tonsa est coma pressa corona. 558 et P² R¹ M. 564 cara P¹. 568 dixere M². 573 Trinacriae P² M, Trinacrii R P¹, Trinacriis quattuor codd. Bodleiani recentiores. 580 agmine P. 581 deductis M R. 584 diuersis P. alternis R pro alternos. 591 fulleret M. 592 nati Teucrum P. 595 luduntque per undas om. P. 602 uix animum induco non esse corruptum pueri: scripseratne Vergilius ludi? "Iulus ipse—Troia uocatur" Seruius; neque aliter locum intellexisse uidetur Ti. Donatus. 604 hic M. 611 consessum M¹. 628 tulimus pro ferimur R. 631 quid R. 633 numquam R. 638 agit R. 640 animam R. 649 quis P R. et gressus P. 654 malignae R. 662 immensis R.

respiciunt atram in nimbo uolitare fauillam.
 primus et Ascanius, cursus ut laetus equestris
 ducebat, sic acer equo turbata petiuit
 castra, nec exanimes possunt retinere magistri. 669
 'quis furor iste nouus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
 heu miserae ciues? non hostem inimicaque castra
 Argium, uestras spes uritis. en, ego nester
 Ascanius!'—galeam ante pedes proiecit inanem,
 qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
 accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum.
 ast illae diuersa metu per litora passim 676
 diffugiunt, siluasque et sicubi concaua furtim
 saxa petunt; piget incepti lucisque, suosque
 mutatae adgnoscent, excussaque pectore Iuno est.
 sed non ideoque flamma atque incendia uires 680
 indomitas posuere; udo sub robore uiuit
 stuppa uomens tardum fumum, lentusque carinas
 est uapor, et toto descendit corpore pestis,
 nec uires heroum infusaque flumina prorsunt.
 tum pius Aeneas uomeris abscondere uestem 685
 auxilioque uocare deos et tendere palmas:
 'Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Troianos, si quid pietas antiqua labores
 respicit humanos, da flammam euadere classi
 nunc, Pater, et tenuis Teucrum res eripe leto. 690
 uel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 si mereor, demitte tuaque hic obrue dextra.'
 nix haec ediderat, cum effusus in mibribus atra
 tempestas sine more furit, tonitruque tremescunt
 ardua terrarum et campi; ruit aethere toto 695
 turbidus imber aqua densisque nigerrimus austris;
 implenturque super puppes; semusta madescunt
 robora; restinctus donec uapor omnis et omnes,
 quattuor amissis, seruatae a peste carinae.

At pater Aeneas, casu concussus acerbo, 700
 nunc huc ingentis, nunc illuc pectore curas
 mutabat uersans, Siculisque resideret aruis,
 oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
 tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 quem docuit multaque insignem reddidit arte— 705
 haec responsa dabat, uel quae portenderet ira
 magna deum, uel quae fatorum posceret ordo—
 isque his Aeneas solatus uocibus inquit:
 'nate dea, quo fato trahunt retrahuntque, sequamur;
 quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
 est tibi Dardanius diuinæ stirpis Acestes: 711
 hunc cape consiliiis socium et coniunge uolentem;
 huic trade, amissis superant qui nauibus, et quos
 pertaesum magni incepti rerumque tuarum est;
 longaeuosque senes ac fessas aequore matres, 715
 et quidquid tecum inualidum metuensque periculi est,
 delige, et his habeant terris sine moenia fessi;
 urbem appellabunt permissio nomine Acestam.'

Talibus incensus dictis senioris amici,
 tum uero in curas animo diducitur omnis. 720
 et nox atra polum bigis subuecta tenebat:
 uisa dehinc caelo facies delapsa parentis
 Anchisae subito talis effundere uoces:
 'nate, mihi uita quondam, dum uita manebat,
 care magis, nate, Iliacis exerceite fatis, 725
 imperio Iouis huc uenio, qui classibus ignem
 depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est.
 consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
 dat senior; lectos iuuenes, fortissima corda,
 defer in Italiam; gens dura atque aspera cultu 730
 debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 infernas accede domos, et Auerna per alta
 congressus pete, nate, meos. non me impio namque
 Tartara habent, tristes umbrae, sed amoenia piorum
 concilia Elysiumque colo. huc casta Sibylla 735
 nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.

tum genus omne tuum et quae dentur moenia disces,
 iamque uale; torquet medios Nox umida cursus,
 et me saeuus equis Oriens adflauit anhelis.'
 dixerat, et tenuis fugit, ceu fumus, in auras. 740
 Aeneas, 'quo deinde ruis? quo proripis? inquit,
 quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?'
 haec memorans cinerem et sopitos suscitât ignis,
 Pergameumque Larem et canae penetralia Vestae
 farre pio et plena supplex ueneratur acerâ. 745

Extemplo socios primumque accersit Acesten,
 et Iouis imperium et cari praecepta parentis
 edocet, et quae nunc animo sententia constet.
 haut mora consiliis, nec iussa recusat Acestes.
 transcribunt urbi matres, populumque uolentem 750
 deponunt, animos nil magnae laudis egentis.
 ipsi transtra nouant, flammisque ambesa reponunt
 robora nauigiis, aptant remosque ridentesque,
 exigui numero, sed bello uiuida uirtus.
 interea Aeneas urbem designat aratro 755
 sortiturque domos; hoc Ilium et haec loca Troiam
 esse iubet. gaudet regno Troianus Acestes,
 indiciteque forum et patribus dat iura uocatis.
 tum uicina astris Erycino in uertice sedes
 fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos 760
 ac lucus late sacer additur Anchiseo.

Iamque dies epulata nouem gens omnis, et aris
 factus honos: placidi strauerunt aequora uenti,
 creber et adspirans rursus uocat Auster in altum.
 exoritur procurua ingens per litora fletus; 765
 complexi inter se noctemque diemque morantur.
 ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
 uisa maris facies et non tolerabile nomen,
 ire uolunt, omnemque fugae preferre laborem.
 quos bonus Aeneas dictis solatur amicis, 770
 et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
 tris Eryci uitulos et Tempestatibus agnam
 caedere deinde iubet, soluique ex ordine funem.
 ipse, caput tonsae foliis euinctus oliuae,
 stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
 proiecit in fluctus ac uina liquentia fundit. 776
 prosequitur surgens a puppi uentus euntis.
 certatim socii feriunt mare et aequora uerrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis.
 adloquitur, talisque effundit pectore questus: 780
 'Iunonis grauis ira nec exsaturabile pectus
 cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis;
 quam nec longa dies pietas nec mitigat ulla,
 nec Iouis imperio fatigae infracta quiescit.
 non media de gente Phrygum exedisse nefandis 785
 urbem odiis satis est, nec poenam traxe per omnem:
 reliquias Troiae, cineres atque ossa peremptae
 insequitur. causas tanti sciat illa furoris.
 ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis
 quam molem subito excierit: maria omnia caelo 790
 miscuit, Aeoliis nequiquam freta procellis,
 in regnis hoc ausa tuis.
 per scelus ecce etiam Troianis matribus actis
 exussit foede puppis, et classe subegit
 amissa socios ignotae linquere terrae. 795
 quod superest, oro, liceat dare tuta per undas
 uela tibi, liceat Laurentem attingere Thybrim,
 si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.'
 tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
 'fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, 800
 unde genus ducis. merui quoque: saepe furores
 compressi et rabiem tantam caelique marisque,
 nec minor in terris, Xanthum Simoentaque testor,
 Aeneae mihi cura tui. cum Troia Achilles
 exanimata sequens impingeret agmina muris, 805
 milia multa daret leto, gementem repleti
 annes, nec reperire uiam atque euoluere posset

680 flammam P M¹, flammae R. 685 excindere M, abscondere R. 692 dimitte M P. 695 campis P M¹. 719 ac-
 census R. 720 deducitur R. animo P R M, animum Seruius. 722 facies caelo R. 731 est Latio P. 734 tristis M².
 746 arcessit P. 761 additus P. 767 ipsae quibus Nonius p. 307. 768 nomen M². caelum R. 772 agnos M. 777 et
 778 inmerso ordine M R. 784 fatigae F. 785 exedisse F. 795 ignota terra M. 797 Thybrim P. 805 immitteret F.
 807 neque euoluere (? i.e. nec uoluere) P.

in mare se Xanthus, Pelidae tunc ego forti
congressum Aenean nec dis nec uiribus aequis
nube caua rapui, cuperem cum uertere ab imo 810
structa meis manibus periuræ moenia Troiae.
nunc quoque mens eadem perstat mihi; pelletimores.
tutus, quos optas, portus accedet Auerni.
unus erit tantum, amissum quem gurgite quaeres;
unum pro multis dabitur caput.' 815
his ubi laeta deae permulsit pectora dictis,
iungit equos auro genitor, spumantiaque addit
frena feris, manibusque omnis effundit habenas.
caeruleo per summa leuis uolat aequora curru;
subsidunt undae tumidumque sub axe tonanti 820
sternitur aequor aquis, fugiunt uasto aethere nimbi.
tum uariae comitum facies, inmania cete,
et senior Glauci chorus Inousque Palaemon
Tritonesque citi Phorcique exercitus omnis;
laeua tenet Thetis et Melite Panopeaque uirgo 825
Nesaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque.

Hic patris Aeneae suspensam blanda uicissim
gaudia pertemptant mentem; iubet oculus omnes
attolli malos, intendi bracchia uelis.
una omnes fecere pedem, pariterque sinistros, 830
nunc dextros soluere sinus; una ardua torquent
cornua detorquentque; ferunt sua flamina classem.
princeps ante omnis densum Palinurus agebat
agmen; ad hunc alii cursum contendere iussi.
iamque fere mediam caeli Nox umida metam 835
contigerat; placida laxabant membra quiete
sub remis fusi per dura sedilia nautae;
cum leuis aetheriis delapsus Somnus ab astris
aera dimouit tenebrorum et dispulit umbras,

te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans 840
insonti; puppique deus consedit in alta,
Phorbanti similis, funditque has ore loquellas:
'Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem;
aequatae spirant aerae; datur hora quieti:
pone caput, fessosque oculos furare labori. 845
ipse ego paulisper pro te tua mtonera inibo.
cui uix attollens Palinurus lumina fatur:
'mene salis placidi uultum fluctusque quietos
ignorare iubes? mene huic confidere monstro?
Aenean credam quid enim fallacibus auris 850
et caelo, totiens deceptus fraude sereni?'
talìa dicta dabat, clauumque affixus et haerens
nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.
ecce deus ramum Lethaeo rore madentem
uique soporatum Stygia super utraque quassat 855
tempora, cunctantiaque natantia lumina soluit.
uix primos inopina quies laxauerat artus:
et super incumbens cum puppis parte reuolsa
cumque gubernaculo liquidas proiecit in undas
praecipitem ac socios nequiquam saepe uocantem;
ipse uolans tenuis se sustulit ales ad auras. 861
currit iter tutum non setius aequore classis,
promissisque patris Neptuni interrita fertur.
iamque adeo scopulos Sirenium aduecta subibat,
difficilis quondam multorumque ossibus albos, 865
tum rauca adsiduo longe sale saxa sonabant:
cum pater amisso fluitantem errare magistro
sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis,
multa gemens casuque animum concussus amici:
'o nimum caelo et pelago confise sereno, 870
nudus in ignota, Palinure, iacebis harena.'

LIBER SEXTVS

Sic fatur lacrimans, classique inmittit habenas,
et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris.
obuertunt pelago proras; tum dente tenaci
ancora fundabat nauis, et litora curuae
praetexunt puppes. iuuenum manus emicat ardens 5
litus in Hesperium; quaerit pars semina flammae
abstrusa in uenis silicis, pars densa ferarum
tectæ rapit siluas inuentaque flumina monstrat.
at pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae, 10
antrum immane, petit, magnam cui mentem ani-
mumque

Delius inspirat uates aperitque futura.
iam subeunt Triuia lucos atque aurea tecta.

Daedalus, ut fama est, fugiens Minoia regna,
praepetibus pinnis ausus se credere caelo, 15
insuetum per iter gelidas enauit ad Aretos,
Chalcidicaque leuis tandem super adstitit arce.
redditis his primum terris, tibi, Phoebe, sacrauit
remigium alarum, posuitque inmania templa.
in foribus letum Androgeo; tum pendere poenas 20
Cecropidae iussi, miserum, septena quodannis
corpora natorum; stat ductis sortibus urna.
contra elata mari respondet Gnosia tellus:
hic crudelis amor tauri, suppositaque furto
Pasiphae, mixtumque genus prolesque biformis 25
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae;

hic labor ille domus et inextricabilis error;
magnum reginae sed enim miseratus amorem
Daedalus ipse dolos tecti ambagesque resoluit,
caeca regens filo uestigia. tu quoque magnam 30
partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
bis conatus erat casus effingere in auro;
bis patriae cecidere manus. quin protinus omnia
perlegerent oculis, ni iam praemissus Achates
adforet atque una Phoebi Triuiaque sacerdos, 35
Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
'non hoc ista sibi tempus spectacula poscit;
nunc grege de intacto septem mactare iuuenicos
praestiterit, totidem lectas de more bidentis.'
talibus adfata Aenean, nec sacra morantur 40
iussa uiri, Teucros uocat alta in templa sacerdotes.

Excisum Euboicae latius ingens rupis in antrum,
quo lati ducunt aditus centum, ostia centum;
unde ruunt totidem uoces, responsa Sibyllae.
uentum erat ad limen, cum uirgo, 'poscere fata 45
tempus,' ait; 'deus, ecce, deus!' cui talia fanti
ante fores subito non uultus, non color unus,
non comptae mansere comae; set pectus anhelum,
et rabie fera corda tument; maiorque uideri,
nec mortale sonans, adflata est numine quando 50
iam propiore dei. 'cessas in uota precesque,
Tros,' ait, 'Aeneas? cessas? neque enim ante dehiscent
attonitae magna ora domus.' et talia fata

809 Aeneam R. 810 eripui F². 811 perituræ M¹ F. 812 timorem M. 821 equis M¹. fugiuntque ex aethere M². 823 Ionius R. 825 tenent P. 829 remis M R. 850 Aeneam R. austris P², Ti. Donatus. 851 caelo P¹, Seruius, Ti. Donatus; caeli P² M R, agnoscit Seruius. 852 dictabat pro dicta dabat P. 860 uoce pro saepe M. cum hic finis esset libri quinti, qualis a Vario et Tucca editus est, Probus duos primos uersus libri sexti fini quinti adiunxit. finem libri quinti habuit Ti. Donatus qualem edidi.

VI 20 Androgeo testantur Seruius et grammatici, Androgei M P R. 21 quotannis M². 23 Gnosia P. 33 omne R. 34 pellegerent Scaurus Orth. p. 26. 37 poscunt M¹ R, agnoscit Seruius. 39 ex more F.

contineat. gelidus Teucris per dura cucurrit
ossa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
'Phoebe, grauis Troiae semper miserata labores, 56
Dardana qui Paridis dexteri tela manusque
corpus in Aeacidae, magnas obeuntia terras
tot maria intraui duce te penitusque repostas
Massylum gentes praetentaque Syrtibus arua, 60
iam tandem Italiae fugientis prendimus oras;
hac Troiana tenus fuerit Fortuna secuta.
nos quoque Pergameae iam fas est parcere genti,
dique deaeque omnes, quibus obstitit Ilium et

ingens
gloria Dardaniae. tuque, o sanctissima uates 65
praescia venturi, da, non indebita posco
regna meis fati, Latio considere Teucros
errantisque deos agitataque numina Troiae.
tum Phoebo et Triuiæ solido de marmore templum
institutum, festosque dies de nomine Phoebi. 70
te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
hic ego namque tuas sortes arcanaque fata,
dicta meae genti, ponam, lectosque sacrobo,
alma, uiros. foliis tantum ne carmina manda,
ne turbata uolent rapidis ludibria uentis; 75
ipsa canas oro.' finem dedit ore loquendi.

At, Phoebi nondum patiens, immanis in antro
baechatur uates, magnum si pectore possit
excussisse deum; tanto magis ille fatigat
os ravidum, fera corda domans, fingitque premendo.
ostia iamque domus patuere ingentia centum 81
sponte sua, uatisque ferunt responsa per auras:
'o tandem magnis pelagi defuncte periclis!
set terrae grauiora manent. in regna Lauini
Dardanidae uenient; mitte hanc de pectore curam;
set non et uenisse uolent. bella, horrida bella, 86
et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
non Simois tibi nec Xanthus nec Dorica castra
defuerint; alius Latio iam partus Achilles,
natus et ipse dea; nec Teucris addita Iuno 90
usquam aberit; cum tu supplex in rebus egenis
quas gentes Italum aut quas non oraueris urbes!
causa mali tanti coniunx iterum hospita Teucris
externique iterum thalami.
tu ne cede malis, set contra audentior ito 95
quam tua te Fortuna sinet. uia prima salutis,
quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.'

Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla
horrendas canit ambages antroque remugit,
obscuris uera inuoluens: ea frena furenti 100
concutit, et stimulos sub pectore uertit Apollo.
ut primum cessit furor et rabida ora quierunt,
incipit Aeneas heros: 'non ulla laborum,
o uirgo, noua mi facies inopinae surgit;
omnia praecipue atque animo mecum ante peregi. 105
num oro: quando hic inferni ianua regis
dicitur et tenebrosa palus Acheronte refuso,
ire ad conspectum cari genitoris et ora
contingat; doceas iter et sacra ostia pandas.
illum ego per flammam et mille sequentia tela 110
eripui his ueris, medioque ex hoste recepi;
ille meum comitatus iter maria omnia mecum
atque omnis pelagique minas caelique ferebat,
inualidus, uires ultra sortemque senectae.
quin, ut te supplex peterem, tua limina adirem, 115
idem orans mandata dabat. gnatique patrisque,
alma, precor, miserere; potes namque omnia, nec te
nequiquam lucis Hecate praefecit Auernis.
si potuit Manis accersere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusque canoris, 120
si fratrem Pollux alterna morte redemit,

itque reditque uiam totiens—quid Thesea magnum,
quid memorem Alciden? et mi genus ab Ioue summo.'

Talibus orabat dictis, arasque tenebat,
cum sic orsa loqui uates: 'sate sanguine diuum, 125
Tros Anchisiade, facilis descensus Averno;
noctes atque dies patet atri ianua Ditis;
set reuocare gradum superasque euadere ad auras,
hoc opus, hic labor est. pauci, quos aequus amauit
Iuppiter, aut ardens exiit ad aethera uirtus, 130
dis geniti potuere. tenent media omnia siluae,
Cocytusque sinu labens circumuenit atro.
quod si tantus amor menti, si tanta cupido,
bis Stygios innare lacus, bis nigra uidere
Tartara, et insano iuuat indulgere labori, 135
accipe quae peragenda prius. latet arbore opaca.
aureus et foliis et lento uimine ramus,
Iunoni infernae dictus sacer; hunc tegit omnis
lucis et obscuris claudunt conuallibus umbrae.
set non ante datur telluris opera subire, 140
auricomos quam qui decerpserit arbore fetus.
hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
instituit. primo auolso non deficit alter
aureus, et simili frondescit uirga metallo.
ergo alte uestiga oculis, et rite repertum 145
carpe manu; namque ipse uolens facilisque sequetur,
si te fata uocant; aliter non uiribus ullis
uincere, nec duro poteris conuellere ferro.
praeterea iacet exanimum tibi corpus amici
(heu, nescis) totamque incestat funere classem, 150
dum consulta petis nostroque in limine pendes.
sedibus hunc refer ante suis et conde sepulchro.
duc nigras pecudes; ea prima piacula sunt.
sic demum lucos Stygis et regna inuiis
aspicies.' dixit, pressoque obmutuit ore. 155

Aeneas maestus defixus lumina uoluit
ingreditur, linquens antrum, caecosque uolutat
euentus animo secum. cui fidus Achates
it comes, et paribus curis uestigia figit.
multa inter sese uario sermone serabant, 160
quem socium exanimum uates, quod corpus human-
dum

diceret: atque illi Misenum in litore sicco,
ut uenere, uident indigna morte preemptum,
Misenum Aeoliden, quo non praestantior alter
aere ciere uiros, Martemque accendere cantu. 165
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
et lituo pugnas insignis obibat et hasta.
postquam illum uita uictor spoliavit Achilles,
Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
addiderat socium, non inferiora secutus. 170
sed tum, forte caua dum personat aequora concha,
demens, et cantu uocat in certamina diuos,
aemulus exceptum Triton, si credere dignum est,
inter saxa uirum spumosa immerserat unda.
ergo omnes magno circum clamore fremebant, 175
praecipue pius Aeneas. tum iussa Sibyllae,
haut mora, festinant flentes, aranque sepulchro
congerere arboribus caeloque educere certant.
itur in antiquam siluam, stabula alta ferarum,
procumbunt piceae, sonat icta securibus ilex, 180
fraxineaeque trabes cuneis et fissile robur
scinditur, aduoluunt ingentis montibus ornos.
nec non Aeneas opera inter talia primus
hortatur socios, paribusque accingitur armis.
atque haec ipse suo tristi cum corde nolutat, 185
aspectans siluam immensam, et sic uoce precatur:
'si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
ostendat nemore in tanto! quando omnia uere
heu nimium de te uates, Misene, locuta est.'

57 dexteri codd. 67 consistere R. 69 templa P. 70 constitutum R. 78 posset R. 84 terra R, Seruius, qui terrae agnoscit. pro Lauini alios Latini legissime testatur Seruius. 96 qua Seneca Epist. 82 18, quam codd., Seruius. scribendum uidetur quam, tua enim Fortuna Fortuna Troiana est. 105 mecum ipse Seneca l. c. percepit Seruius, quamquam in codicibus eius uariatur. 109 contingam P R. 113 caelique minas pelagique M. 115 et tua M P. 119 accersere Seruius. 126 Auerni P² R, Seruius, qui Averno agnoscit. 132 Cocytos M. 133 cupido est M¹ R. 141 quis P R. 144 similis M. 147 nec pro non R. 159 fiet M¹. 161 ceuuenim M. 177 sepulchri M R, Nonius p. 298, Seruius. 186 forte pro uoce M P, Seruius (corruptum ex ore?).

uix ea fatus erat, geminae cum forte columbae 190
 ipsa sub ora uiri caelo uenere uolantes
 et uiridi sedere solo. tum maximus heros
 maternas agnoscit aues laetusque precatur :
 'este duces, o, si qua uia est, cursumque per auras
 derigite in lucos, ubi pinguem diues opacat 195
 ramus humum. tuque, o, dubiis ne defice rebus,
 diua parens.' sic effatus uestigia pressit,
 obseruans, quae signa ferant, quo tendere pergant.
 pascentes illae tantum prodire uolando,
 quantum acie possent oculi seruare sequentum. 200
 inde ubi uenere ad fauces graueolentis Auerni,
 tollunt se celeres, liquidumque per aera lapsae
 sedibus optatis geminae super arbore sidunt,
 discolor unde auri per ramos aura refulsit.
 quale solet siluis brumali frigore uiscum 205
 fronde uirere noua, quod non sua seminat arbos,
 et croceo fetu teretis circumdare truncos :
 talis erat species auri frondentis opaca
 ilice, sic leni crepitabat brattea uento.
 corripit Aeneas extemplo audisque refringit 210
 cunctantem, et uatis portat sub tecta Sibyllae.

Nec minus interea Misenum in litore Teucri
 flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
 principio pinguem taedis et robore secto
 ingentem struxere pyram, cui frondibus atris 215
 intexunt latera, et feralis ante cupressos
 constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
 pars calidos latices et aena undantia flammis
 expediunt, corpusque lauant frigentis et unguunt.
 fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt, 220
 purpureasque super uestes, uelamina nota,
 coniciunt. pars ingenti subiere feretro,
 triste ministerium, et subiectam more parentum
 auersi tenere facem. congesta cremantur
 turea dona, dapes, fuso crateres oliuo. 225
 postquam conlapsi cineres et flamma quieuit,
 reliquias uino et bibulam lauere fauillam,
 ossaque lecta cado texit Corynaeus aeno.
 idem ter socios pura circumtulit unda,
 spargens rore leui et ramo felicis oliuae, 230
 lustrauitque uiros, dixitque nouissima uerba.

At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
 imponit, suaque arma uiro remumque tubamque,
 monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
 dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen. 235
 His actis propere exsequitur praecepta Sibyllae.
 spelunca alta fuit uastoque inmanis hiatu,
 scrupula, tuta lacu nigro nemorumque tenebris,
 quam super haut ullae poterant impune uolantes
 tendere iter pinnis : talis sese halitus atris 240
 faucibus effundens supera ad conuexa ferebat :
 [unde locum Grai dixerunt nomine Aornon.]
 quattuor hic primum nigrantis terga iuuenos
 constituit frontique inuergit uina sacerdos,
 et summas carpens media inter cornua saetas 245
 ignibus inponit sacris, libamina prima,
 uoce uocans Hecaten, caeloque Ereboque potentem.
 supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
 suscipiunt pateris. ipse atri uelleris agnam
 Aeneas matri Eumenidum magnaeque sorori 250
 ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, uaccam.
 tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
 et solida inponit taurorum uiscera flammis,
 pingue super oleum fundens ardentibus extis.
 ecce autem, primi sub lumina solis et ortus 255
 sub pedibus mugire solum, et iuga coepta moueri

siluarum, uisaeque canes ululare per umbram,
 aduentante dea. 'procul o, procul este, profani,'
 conclamat uates, 'totoque abstistite luco ;
 tuque inuade uiam, uaginaque eripe ferrum ; 260
 nunc animis opus, Aeneas, nunc pectore firmo.'
 tantum effata, furens antro se immisit aperto ;
 ille ducem haut timide uadentem passibus aequat.

Di, quibus imperium est animarum umbraeque
 silentes

et Chaos et Phlegethon, loca nocte tacentia late,
 sit mihi fas audita loqui ; sit numine uestro 266
 pandere res alta terra et caligine mersas.

Ibant obscuro sola sub nocte per umbram,
 perque domos Ditis uacuas et inania regna :
 quale per incertam lunam sub luce maligna 270
 est iter in siluis, ubi caelum condidit umbra
 Iuppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.
 uestibulum ante ipsum, primis in faucibus Orco
 luctus et ultrices posuere cubilia Curae ;
 pallentesque habitant Morbi tristisque Senectus 275
 et Metus et malesuada Fames ac turpis Egestas,
 terribiles uisu formae, Letumque Labosque ;
 tum consanguineus Leti Sopor et mala mentis
 gaudia mortiferumque aduerso in limine Bellum,
 ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens,
 uipereum crinem uititis innexa cruentis. 281

In medio ramos annosaque brachia pandit
 ulmus opaca, ingens, quam sedem Somnia uolgo
 uana tenere ferunt, folisque sub omnibus haerent.
 multaque praeterea uariarum monstra ferarum 285
 Centauri in foribus stabulant Scyllaeque bifformes
 et centumgeminus Briareus ac belua Lernaë,
 horrendum stridens, flammisque armata Chimaera.
 Gorgones Harpyiaeque et forma tricornis umbræ.
 corripit hic subita trepidus formidine ferrum 290
 Aeneas strictamque aciem uenientibus offert,
 et, ni docta comes tenuis sine corpore uitas
 admoneat uolitare caua sub imagine formæ,
 inruat, et frustra ferro diuerberet umbras.

Hinc uia, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
 turbidus hic caeno uastaque uoragine gurgēs 296
 aestuat atque omnem Coccyto eructat harenam.
 portitor has horrendas aquas et flumina seruat
 terribili squalore Charon, cui plurima mento
 canities inculca iacet, stant lumina flamma, 300
 sordidus ex uomeris nodo dependet amictus.
 ipse ratem conto subigit, uelisque ministrat,
 et ferruginea subuectat corpora cumba,
 iam senior, set cruda deo uiridisque senectus.
 huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305
 matres atque uiri defunctaque corpora uita
 magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae
 impositique rogis iuuenes ante ora parentum :
 quam multa in siluis autumnii frigore primo 309
 lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
 quam multae glomerantur aues, ubi frigidus annus
 trans pontum fugat et terris immittit apricis.
 stabant orantes primi transmittere cursum,
 tendebantque manus ripae ulterioris amore.
 nauita set tristis nunc hos nunc accipit illos, 315
 ast alios longe summos arceat harena.
 Aeneas miratus enim motusque tumultu
 'dic, ait, o uirgo, quid uult concursus ad amnem ?
 quidue petunt animæ ? uel quo discrimine ripas
 hae linquunt, illae remis uada liuida uerrunt ?' 320
 olli sic breuiter fata est longæua sacerdos :
 'Anchisa generate, deum certissima proles,

193 agnouit M. 195 dirigite M. 200 acies M¹. 204 unde auro R. 209 brattia P. 231 domos pro uiros P¹ R. 241 super R P¹ M¹. 242 om. FMP, habet R. fictus est ex Prisciani periages. 1055. Auernum R, Aornum g. 243 primus M¹. 249 suscipiunt M R, succipiunt confirmat Seruius. 252 inchoat FM. 254 superque F M P R, schol. Veron. super antiqua aliquot exempla Pierii, Canon., Ball. infundens M. scripsitne Vergilius pingue oleum super infundens ? 255 limina M. 270 inceptam Seruius, qui incertam agnoscit. inceptam legit fortasse Ti. Donatus. 273 primisque M R. 281 inniza R. 289 "sane quidam dicunt uersus alios hos a poeta hoc loco relictos, qui ab eius emendatoribus sublatis sint ; Gorgonis in medio portentum inmane Medusae, uiperæ circum ora comæ, cui sibila torquent infamesque rigent oculi, mentoque sub imo serpentum extremis nodantur uincula caudis" Seruius. 295 undam Nonius p. 303. 300 flammæ R M¹ P¹. 320 liquida R. uertunt P.

Coccyti stagna alta nides Stygiamque paludem,
di cuius irare timent et fallere numen.
haec omnis, quam cernis, inops inhumataque turba
est;

portitor ille Charon; hi, quos uehit unda, sepulti.
nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
centum errant annos uolitantque haec litora circum;
tum demum admissi stagna exoptata reuolunt.
constitit Anchisa satus et uestigia pressit,
multa putans, sortemque animi miseratus iniquam.
cernit ibi maestos et mortis honore carentis
Leucaspim et Lyciae ductorem classis Oronten,
quos simul a Troia uentos per aequora uectos
obruit Auster, aqua inuoluens nauemque uirosque.

Ecce gubernator sese Palinurus agebat,
qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
exciderat puppi mediis effusus in undis.
hunc ubi uix multa maestum cognouit in umbra,
sic prior adloquitur: 'quis te, Palinure, deorum
eripuit nobis, medioque sub aequore mersit?
dic age. namque mihi, fallax haud ante repertus,
hoc uno responso animum delusit Apollo,
qui fore te ponto incolumem finisque canebat
uenturum Ausonios. en haec promissa fides est?'

ille autem: 'neque te Phoebi cortina fefellit,
dux Anchisiade, nec me deus aequore mersit.
namque gubernaculum multa ui forte reuolsum,
cui datus haerebam custos cursusque regebam,
praecipitans traxi mecum. maria aspera iuro
non ullum pro me tantum cepisse timorem,
quam tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
deficeret tantis naui surgentibus undis.
tris Notus hibernas immensa per aequora noctes
uexit me uolentus aqua; uix lumine quarto
prospexi Italiam summa sublimis ab unda.
paulatim adnabam terrae; iam tuta tenebam,
ni gens crudelis madida cum ueste grauatum
prensantemque uncis manibus capita aspera montis
ferro inuasisset praedamque ignara putasset.
nunc me fluctus habet uersantem in litore uenti.
quod te per caeli iucundum lumen et auras,
per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
eripe me his, inuicte, malis: aut tu mihi terram
inice, namque potes, portusque require Velinos;
aut tu, si qua uia est, si quam tibi diua creatrix
ostendit (neque enim, credo, sine numine diuum
flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
da dextram misero, et tecum me tolle per undas,
sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.'

talia fatus erat, coepit cum talia uates:
'unde haec, o Palinure, tibi tam dira cupido?
tu Stygias inhumatus aquas annemque seuerum
Eumenidum aspicias, ripamue iniussus adibis?
desine fata deum flecti sperare precando.
set cape dicta memor, duri solacia casus.
nam tua finitimi, longe lateque per urbes
prodigiis aeti caelestibus, ossa piabunt
et statuent tumulum et tumulo sollemnia mittent,
aeternumque locus Palinuri nomen habebit.'

hi dictis curae emotae, pulsusque parumper
corde dolor tristi; gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt fluuiique propinquant.
nauita quos iam inde ut Stygia prospexit ab unda
per tacitum nemus ire pedemque aduertere ripae,
sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro:
'quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
fare age, quid uenias, iam istinc, et comprime gressum.
umbrarum hic locus est, Somni Noctisque soporae;
corpora uiua nefas Stygia uectare carina,
nec uero Alciden me sum laetatus euntem

accepisse lacu, nec Thesea Pirithoumque,
dis quamquam geniti atque inuicti uiribus essent.
Tartareum ille manu custodem in uincula petiuit,
ipsius a solio regis, traxitque tremetem;
hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

quae contra breuiter fata est Amphrysia uates:
'nullae hic insidiae tales; absiste moueri;
nec uim tela ferunt; licet ingens ianitor antro
aeternum latrans exsanguis terreat umbras,
casta licet patrum seruet Proserpina limen.

Troius Aeneas, pietate insignis et armis,
ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
si te nulla mouet tantae pietatis imago,
at ramum hunc (aperit ramum, qui ueste latebat)
adgnosceas. tumida ex ira tum corda residunt.
nec plura his. ille admirans uenerabile donum
fatalis uirgae, longo post tempore uisum,
caeruleam aduertit puppim, ripaeque propinquant.

inde alias animas, quae per iuga longa sedebant,
deturbat, laxatque foros; simul accipit alueo
ingentem Aenean. genuit sub pondere cumba
sutilis, et multam accepit rimosa paludem.
tandem trans fluuium incolumis uatemque uirumque
informi limo glaucaeque exponit in uia.

Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
personat, aduerso recubans immanis in antro.
cui uates, horrere uidens iam colla colubris,
melle soporatum et medicatis frugibus offam
obicit. ille fame rabida tria guttura pandens
corripit obiectam, atque immania terga resoluit
fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
occupat Aeneas aditum custode sepulto,
euaditque celer ripam inreueabilis undae.

Continuo audita uoces uagitus et ingens
infantumque animae flentes in limine primo,
quos dulcis uitae exsortes et ab ubere raptos
abstulit atra dies et funere mersit acerbo.
hos iuxta falso damnati crimine mortis,
nec uero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes:
quaesitor Minos urnam mouet; ille silentum
conciliumque uocat uitasque et crimina discit.

proxima deinde tenent maesti loca, qui sibi letum
insontes peperere manu lucemque perosi
proicere animas. quam uellent aethere in alto
nunc et pauperiem et duros perferre labores!
fas obstat, tristique palus inamabilis unda
alligat, et nouiens Styx interfusa coeret.
nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
lugentes campi; sic illos nomine dicunt.

hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
secreti celant calles et murtea circum
silua tegit; curae non ipsa in morte relincent.
his Phaedram Procrimque locis, maestamque Eri-
phylen,

crudelis nati monstrantem uolnera, cernit,
Euadnenque et Pasiphaen; his Laodamia
it comes, et iuuenis quondam, nunc femina, Caeneus,
rursus et in ueterem fato reuoluta figuram.
inter quas Phoenissa recens a uolnere Dido
errabat silua in magna; quam Troius heros
ut primum iuxta stetit agnouitque per umbras
obscuram, qualem primo qui surgere mense
aut uidet aut uidisse putat per nubila lunam,
demisit lacrimas, dulcique adfatus amore est:

'infelix Dido, uerus mihi nuntius ergo
nenerat extinctam, ferroque extrema secutam?
funeris heu tibi causa fui? per sidera iuro,
per superos et si qua fides tellure sub ima est,
inuitus, regina, tuo de litore cessi.
set me iussa deum, quae nunc has ire per umbras
per loca senta situ cogunt noctemque profundam,

332 animo P R. 334 Orontem M R. 336 uirumque P. 350 gerulam P. 358 et iam R. 383 terrae M P R,
Nonius p. 378, terra Seruius. 385 conspexit M. 387 adloquitur R. 399 hinc Fl. 433 consilium P. Pseudo-Asconius
p. 140 Orelli. 436 quos M. 438 fata obstant Seruius. trestes undae P M. 442 peruenit M. 445 Procrin P R,
Seruius. 449 reuoluta R. 452 umbram M. 455 dimisit M.

imperiis egere suis; nec credere quini
hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro. 465
quem fugis? extremum fato, quod te adloquor, hoc
est.

talibus Aeneas ardentem et torua tuentem
lenibat dictis animun lacrimasque ciebat.
illa solo fixos oculos auersa tenebat,
nec magis incepto uultum sermone mouetur, 470
quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
tandem corripuit sese, atque inimica refugit
in nemus umbriferum, coniunx ubi pristinus illi
respondet curis aequatque Sychaenus amorem.
nec minus Aeneas, casu concussus iniquo, 475
prosequitur lacrimis longe et miseratur euntem.

Inde datum molitur iter. iamque arua tenebant
ultima, quae bello clari secreta frequentant.
hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopaeus et Adrastus pallentis imago; 480
hic multum fleti ad superos belloque caduci
Dardanidae, quos ille omnis longo ordine cernens
ingemuit, Glaucumque Medontaque Thersilochum-
que.

tris Antenoridae Cererique sacrum Polyboeten 484
Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
circumstant animae dextra laeuaque frequentes.
nec uidisse semel satis est; inuat usque morari
et conferre gradum et ueniendi discere causas.
at Danaum proceres Agamemnoniaque phalanges
ut uidere uirum fulgentiaque arma per umbras, 490
ingenti trepidare metu; pars uertere terga,
ceu quondam petiere rates; pars tollere uocem
exiguam: inceptus clamor frustratur hiantis.

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum uidit, lacerum crudeliter ora, 495
ora manusque ambas, populataque tempora raptis
auribus, et truncas inhoneste uulnere naris.
uix adeo agnouit pauitantem ac dira tegentem
supplicia, et notis compellat uocibus ultro:
'Deiphobe arripotens, genus alto a sanguine Teucri,
quis tam crudelis optauit sumere poenas? 501
cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
nocte tulit fessum uasta te caede Pelasgum
procubuisse super confusae stragis aceruum.
tunc egomet tumulum Rhoeteo litore inanem 505
constitui, et magna Manis ter uoce uocaui.
nomen et arma locum seruant; te, amice, nequius
conspicere et patria decedens ponere terra.'

ad quae Priamides: 'nihil o tibi amice relictum;
omnia Deiphobo soluisti et funeris umbris. 510
set me fata mea et scelus exitiale Lacaenae
his mersere malis; illa haec monimenta reliquit.
namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est.
cum fatalis equus saltu super ardua uenit 515
Pergama et armatum peditem grauis attulit aluo,
illa, chorum simulans, euhantis orgia circum
ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat
ingentem, et summa Danaos ex arce uocabat.
tum me, confectum curis somnoque grauatum, 520
infelix habuit thalamus, pressitque iacentem
dulcis et alta quies placidaque simillima morti.
egregia interea coniunx arma omnia tectis
emouet, et fidum capiti subduxerat ensem;
intra tecta uocat Menelaum, et limina pandit, 525
scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
et famam extinguui ueterum sic posse malorum.
quid moror? inrumpunt thalamo; comes additur una
hortator scelerum Aeolides. di, talia Graiis

instaurate, pio si poenas ore reposco. 530
set te qui uiuum casus, age, fare uicissim,
attulerint. pelagique uenis erroribus actus,
an monitu diuum? an quae te fortuna fatigat,
ut tristis sine sole domos, loca turbida, adires?'
hac uice sermonum roseis Aurora quadrigis 535
iam medium aetherio cursu traiecerat axem;
et fors omne datum traherent per talia tempus;
sed comes admonuit breuiterque adfata Sibylla est:
'nox ruit, Aeneas; nos flendo ducimus horas.
hic locus est, partis ubi se uia findit in ambas: 540
dextera quae Ditis magni sub moenia tendit,
hac iter Elysium nobis; at laeua malorum
exercent poenas, et ad impia Tartara mittit.'
Deiphobus contra: 'ne saeui, magna sacerdos;
discedam, explebo numerum, reddarique tenebris.
i decus, i, nostrum; melioribus utere fati.' 546
tantum effatus et in uerbo uestigia torsit.

Respicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra
moenia lata uidet, triplici circumdata muro,
quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis, 550
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
porta aduersa, ingens, solidoque adamante columnae,
uis ut nulla uirum, non ipsi excindere bello
caelicolae ualeant; stat ferrea turris ad auras,
Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta, 555
uestibulum exsomnia seruat noctesque diesque.
hinc exaudiri gemitus et saeua sonare
uerbera; tum stridor ferri tractaeque catenae.
constitit Aeneas, strepitumque exterritus hausit.
'quae scelerum facies? o uirgo, effare; quibusue 560
urgentur poenis? qui tantus plangor ad auris?'
tum uates sic orsa loqui: 'dux inclute Teucerum,
nulli fas casto sceleratum insistere limen;
set me cum lucis Hecate praefecit Auernis,
ipsa deum poenas docuit, perque omnia duxit. 565
Gnosius haec Rhadamanthus habet, durissima regna,
castigatque auditque dolos, subigitque fateri,
quae quis apud superos, furto laetatus inani,
distulit in seram commissa piacula mortem.
continuo sontis ultrix accincta flagello 570
Tisiphone quatit insultans, toruosque sinistra
intentans anguis uocat agmina saeua sororum.
tum demum horrisson stridentes cardine sacrae
panduntur portae. cernis, custodia qualis
uestibulo sedeat? facies quae limina seruet? 575
quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
saeuior intus habet sedem. tum Tartarus ipse
bis patet in praeceptis tantum tenditque sub umbras,
quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum.
hic genus anticum Terrae, Titania pubes, 580
fulmine deiecti fundo uoluuntur in imo.
hic et Aloidas geminos immania uidi
corpora, qui manibus magnum rescindere caelum
adgressi, superisque Iouem detrudere regnis.
uidi et crudelis dantem Salmonea poenas, 585
dum flammis Iouis et sonitus imitatur Olympi.
quattuor hic inuectus equis et lampada quassans
per Graium populos mediaeque per Elidis urbem
ibat ouans, diuumque sibi poscebat honorem,
demens! qui nimbos et non imitabile fulmen 590
aere et cornipedum pulsu simularet equorum.
at pater omnipotens densa inter nubila telum
contorsit, non ille facies nec fumea taedis
lumina, praecipitemque immani turbine adegit.
nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnus,
cernere erat, per tota noem cui iugera corpus 596
porrigitur, rostroque inmanis uoltur obunco
immortale iecur tondens fecundaque poenis

475 percussus R. 476 lacrimans M. 477 tenebat P. 481 hi M. 484 Polyboten P¹, Polyboeten M R, Nonius p. 397.
486 frementes P. 488 poscere R. 495 uidet P R F, uidit et M¹. 498 et F R. 500 Teucerum F. 505 in litore M P². 516
aluo M R. 520 tunc P. 524 amouet M F² P². 528 thalamos R. additus P R. 529 Oclides M P, agnoscit Seruius.
536 cursus R. 542 hic pro hac R. 547 pressit M R. 551 tonantia R. 553 ferro M. 556 insonans R. 559
strepitu—haesit P² M, strepitum—haesit F¹ R P¹, strepitum—hausit Seruius. 561 quis M P. clangor P. auras M R,
Seruius. 562 hinc pro sic P R. 566 Gnosius P R. 580 proles R. 586 flammam P. 591 cursu R M² F². simularat F².
595 omnipotentis F¹ M¹, Nonius 243. 597 adunco P.

niscera rimaturque epulis habitatque sub alto
pectore, nec fibris requies datur ulla renatis. 600
quid memorem Lapithas, Ixiona Pirithoumque?

quo super atra silex iam iam lapsura cadentique
imminet adsimilis; lucent genialibus altis
aurea fulera toris, epulaeque ante ora paternae
regifico luxu; Furium maxima iuxta 605
accubat et manibus prohibet contingere mensas
exsurgitque facem attollens atque intonat ore.
hic, quibus inuisi fratres, dum uita manebat,
pulsatusue parens, aut fraus innexa clienti,
aut qui diuitiis soli incubuere repertis, 610
nec partem posuere suis, quae maxima turba est,
quique ob adulterium caesi, quique arma secuti
impia, nec ueriti dominorum fallere dextras,
inclusi poenam expectant. ne quare doceri,
quam poenam, aut quae forma uiros fortunae mersit.
saxum ingens uoluunt alii, radiisque rotarum 616
districti pendunt; sedet, aeternumque sedebit,
infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnis
admonet et magna testatur uoce per umbras:
'discite iustitiam moniti, et non temnere diuos.' 620
nendidit hic auro patriam dominumque potentem
imposuit; fixit leges pretio atque rexit;
hic thalamum inuasit natae uetitosque hymenaeos;
ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
non, mihi si linguae centum sint oraque centum, 625
ferrea uox, omnis scelerum comprehendere formas,
omnia poenarum perecurrere nomina possim.'

Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeua sacerdos:
'set iam age, carpe uiam et susceptum perfice munus;
adceleremus,' ait; 'Cyclopum ducta caminis 630
moenia conspicio atque aduerso fornice portas,
haec ubi nos praecepta iubent deponere dona.'
dixerat, et pariter gressi per opaca uiarum
corripunt spatium medium, foribusque propinquant.
occupat Aeneas aditum corpusque recenti 635
spargit aqua ramumque aduerso in limine figit.

His demum exactis, perfecto munere diuae,
deuenere locos laetos et amoena uirecta
fortunatorum memorum sedesque beatas.
largior hic campos aether et lumine uestit 640
purpureo, solemque suum, sua sidera norunt.
pars in granineis exercent membra palaestris,
contendunt ludo et fulua luctantur harena;
pars pedibus plaudunt choreas et carmina dicunt.
nec non Threicius longa cum ueste sacerdos 645
obloquitur numeris septem discrimina uocum,
iamque eadem digitis, iam pectine pulsant eburno.
hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Ilusque Assaracusque et Troiae Dardanus auctor.
arma procul currasque uirum miratur inanis. 651
stant terra defixae hastae, passimque soluti
per campum pascuntur equi. quae gratia currum
armorumque fuit inuis, quae cura nitentis
pascere equos, eadem sequitur tellure repostos. 655
conspicit, ecce, alios dextra laeuoque per herbam
nescentis laetumque choro Paeani canentis
inter odoratum lauri nemus, unde superne
plurimus Eridani per siluam uoluitur amnis.
hic manus ob patriam pugnando uolnera passi, 660
quique sacerdotes casti, dum uita manebat,
quique pii uates et Phoebo digna locuti,
inuentas aut qui uitam excoluere per artis,
quique sui memores alios fecere merendo;
omnibus his niuea cinguntur tempora uitta. 665

quos circumfusus sic est adfata Sibylla,
Musaeum ante omnis; medium nam plurima turba
hunc habet, atque ueris extantem suspicit altis:
'dicite, felices animae, tuque, optime uates,
quae regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
uenimus et magnos Erebi tranauimus amnes.' 671
atque hic responsum paucis ita reddidit heros:
'nulli certa domus; lucis habitamus opacis,
riparumque toros et prata recentia riuis
incolimus. sed uos, si fert ita corde uoluntas, 675
hoc superate iugum; et facili iam tramite sistam.'
dixit et ante tulit gressum camposque nitentis
desuper ostentat; dehinc summa cacumina lincunt.

At pater Anchises penitus conualle uirenti
inclusas animas superumque ad lumen ituras 680
lustrabat studio recolens, omnemque suorum
forte recensabat numerum carosque nepotes,
fataque fortunasque uirum moresque manusque.
isque ubi tendentem aduersum per gramina uidit
Aenean, alacris palmas utrasque tetendit, 685
effusaeque genis lacrimae, et uox excidit ore:
'uenisti tandem, tuaque exspectata parenti
uicit iter durum pietas? datur ora tueri,
nate, tua, et notas audire et reddere uoces?
sic equidem ducebam animo rebarque futurum, 690
tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit.
quas ego te terras et quanta per aequora uentum
accipio! quantis iactatum, nate, periculis!
quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent!
ille autem: 'tua me, genitor, tua tristis imago, 695
saepius occurrent, haec limina tendere adagit;
stant sale Tyrrheno classes, da iungere dextram,
da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.'
sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
ter conatus ibi collo dare brachia circum, 700
ter frustra comprehensa manus effugit imago,
par leuibis uentis uoluerique simillima somno.

Interea uidet Aeneas in ualle reducta
seclusum nemus et uirgulta sonantia siluae, 704
Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem.
hunc circum innumerae gentes populiue uolabant;
ac uelut in pratis ubi apes aestate serena
floribus insidunt uariis, et candida circum
lilia funduntur; strepit omnis murmure campus.
horrescit visu subito, causasque requirit 710
inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
quiae uiri tanto complerint agmine ripas.
tum pater Anchises: 'animae, quibus altera fato
corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
securos latices et longa obliuia potant. 715
has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
quo magis Italia mecum laetere reperta.'

'o pater, anne aliquas ad caelum hinc ire putandum
est
sublines animas iterumque ad tarda reuerti 720
corpora? quae lucis miseris tam dira cupido?'
'dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo,'
suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
'Principio caelum ac terram camposque liquentis
lucentemque globum Lunae Titaniaque astra 725
spiritus intus alit, totamque infusa per artus
mens agitat molem et magno se corpore miscet.
inde hominum pecudumque genus nitaque uolantum
et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.
igneus est ollis uigor et caelestis origo 730
seminibus, quantum non noxia corpora tardant
terrenique hebetant artus moribundaque membra.

599 oculis Nonius p. 382. 602 quo R, quod F¹, quas M P F². hic uersus cum uix dubium sit quin Tantalum describat, ante eum excidisse uersum puto: uide quae in Commentario Coningtoniano (ed. IV) disputauimus. 604 paternae (i.e. Iouis) R, paternae M P, Non. 204. 607 inuocat P. 609 aut Nonius p. 372. Seruius, et codd. optimi. 617 districti FM P R. 630 ducta FPR, educta M. 651 mirantur M F. 652 terras F. 653 campos R. 661 maneret Nonius pp. 267, 440. 664 aliquos F¹ M P R, Seruius, alios F², Macrob. Somn. Scip. 1.8.6, Ti. Donatus. 671 transnauiamus M¹. 674 siluis pro riuis R. 678 dim G. 685 lacrimans P¹ pro alacris. 692 per pro te R. 699 rigabant P. 704 reclusum R. siluis M¹ F, siluis M² G P R. 707 uoluit F G M. 718 Italiam capientem R. 719 putandum, om. est, G¹ F. 721 cupido est F¹. 723 suspicit M P F². 724 terras F² G M. 725 ingentemque M¹. 728 uoluerum R.

hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, neque
 auras
 respiciunt clausae tenebris et carcere caeco.
 quin et supremo cum lumine uita reliquit, 735
 non tamen omne malum miseris nec funditus omnes
 corporeae excedunt pestes, penitusque necesse est
 multa diu concreta modis inolescere miris.
 ergo exercentur poenis, ueterumque malorum
 supplicia expendunt: aliae panduntur inanis 740
 suspensae ad uentos; aliis sub gurgite uasto
 infectum eluitur scelus, aut exuritur igni;
 quisque suos patimur Manes; exinde per amplum
 mittitur Elysium et pauci laeta arua tenemus;
 donec longa dies, perfecto temporis orbe, 745
 concretam exemit labem, purumque relinquit
 aetherium sensum atque aurai simplicis ignem.
 has omnis, ubi mille rotae uoluer per annos,
 Lethaeum ad fluuium deus euocat agmine magno,
 scilicet immemores supera ut conuexa reuisant 750
 rursus et incipiunt in corpora uelle reuerti.
 Dixerat Anchises, natumque unaque Sibyllam
 conuentus trahit in medios turbamque sonantem,
 et tumulum capit, unde omnis longo ordine posset
 aduersos legere, et uenientum discere uultus. 755
 'Nunc age, Dardaniam prolem quae deinde sequatur
 gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
 inlustris animas nostrumque in nomen ituras,
 expeditam dictis, et te tua fata docebo.
 ille, uides, pura iuuenis qui nititur hasta, 760
 proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
 aetherias Italo commixtus sanguine surget,
 Siluius, Albanum nomen, tua postuma proles,
 quem tibi longaeuo serum Launinia coniunx
 educet siluis regem regumque parentem, 765
 unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
 proximus ille Procas, Troianae gloria gentis,
 et Capys et Numitor et qui te nomine reddet
 Siluius Aeneas, pariter pietate uel armis
 egregius, si umquam regnandam acceperit Albam.
 qui iuuenes! quantas ostendant, aspice, uires, 771
 atque umbrata gerunt ciuili tempora quercu!
 hi tibi Nomentum et Gabios urbemque Fidenam,
 hi Collatinas imponent montibus arces,
 Pometios, Castrumque Inui Bolamque Coramque. 775
 haec nomina erunt, nunc sine nomine terrae.
 quin et auo comitem sese Mauortius addet
 Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 educet. uiden, ut geminae stant uertice cristae,
 et pater ipse suo superum iam signat honore? 780
 en, huius, nate, auspiciis illa incluta Roma
 imperium terris, animos aequabit Olympo,
 septemque una sibi muro circumdabit arces,
 felix prole uirum: qualis Berecynthia mater
 inuehitur curru Phrygias turrita per urbes, 785
 laeta deum partu, centum complexa nepotes,
 omnis caelicolas, omnis supera alta tenentis.
 huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem
 Romanosque tuos. hie Caesar et omnis Iuli
 progenies, magnum caeli uentura sub axem. 790
 hic uir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,
 Augustus Caesar, Diui genus, aurea condet
 saecula qui rursus Latio regnata per arua
 Saturno quondam; super et Garamantas et Indos
 proferet imperium; iacet extra sidera tellus, 795
 extra anni solisque uias, ubi caelifer Atlas
 axem umero torquet stellis ardentibus aptum.
 huius in aduentum iam nunc et Caspia regna
 responsis horrent diuum et Maeotia tellus,
 et septemgemi turbant trepida ostia Nili. 800

nec uero Alcides tantum telluris obiuit,
 fixerit aeripedem ceruam licet, aut Erymanthi
 pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu;
 nec, qui pampineis uictor iuga flectit habenis,
 Liber, agens celso Nysae de uertice tigres. 805
 et dubitamus adhuc uirtute extendere uires,
 aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
 quis procul ille autem ramis insignis oliuae
 sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
 regis Romani, primam qui legibus urbem 810
 fundabit, Curibus paruus et paupere terra
 missus in imperium magnum. cui deinde subibit,
 otia qui rumpet patriae residues mouebit
 Tullus in arma uiros et iam desueta triumphis
 agmina. quem iuxta sequitur iactantior Ancus, 815
 nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
 uis et Tarquinios reges, animamque superbam
 ultoris Bruti, fascesque uidere receptos?
 consulis imperium hic primus saeuasque secures
 accipiet, natosque pater noua bella mouentis 820
 ad poenam pulchra pro libertate uocabit,
 infelix! utemque ferent ea facta minores,
 uincet amor patriae laudumque immensa cupido.
 quin Decios Drusosque procul saeuumque securi
 aspice Torquatum et referentem signa Camillum. 825
 illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
 concordēs animae nunc et dum nocte premuntur,
 heu quantum inter se bellum, si lumina uitae
 attigerint, quantas acies stragemque ciebunt!
 aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci 830
 descendens, gener aduersis instructus Eois.
 ne, pueri, ne tanta animis aduescite bella,
 neu patriae ualidas in uiscera uertite uires;
 tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo,
 proice tela manu, sanguis meus! — 835
 ille triumphata Capitolia ad alta Corinθο
 uictoraget currum, caesis insignis Achuiis.
 eruet ille Argos Agamemnonisque Mycenae,
 ipsumque Aeaciden, genus armipotētis Achilli,
 ultus auos Troiae, templa et temerata Mineruae. 840
 quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relinquat?
 quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
 Scipiadās, cladem Libyae, paruoque potentem
 Fabricium, uel te sulco, Serrane, serentem?
 quo fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es, 845
 unus qui nobis cunctando restituit rem.
 excudent alii spirantia mollius aera,
 credo equidem, uiuos ducent de marmore uultus,
 orabunt causas melius, caelique meatus
 describent radio et surgentia sidera dicent: 850
 tu regere imperio populos, Romane, memento;
 hae tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
 parcere subiectis, et debellare superbos.
 Sic pater Anchises, atque haec mirantibus addit:
 'aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855
 ingreditur, uictorque uiros supereminet omnis!
 hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
 sistet, eques sternet Poenos Gallumque rebellem,
 tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.'
 atque hic Aeneas; una namque ire uidebat 860
 egregium forma iuuenem et fulgentibus armis,
 sed frons laeta parum, et deiecto lumina uultu:
 'quis, pater, ille, uirum qui sic comitatur euntem?
 filius, ane aliquis magna de stirpe nepotum?
 qui strepitus circa comitum! quantum instar in
 ipso! 865
 sed nox atra caput tristi circumuolat umbra.'
 tum pater Anchises, lacrimis ingressus obortis:
 'o gnate, ingentem luctum ne quaere tuorum;

734 *despiciunt* g¹, *despiciunt* F M P R, *suspiciunt* Augustinus Ciu. Dei XIV 3 8, XXI 13 fortasse recte, *respiciunt* Seruius. 746 *labem* R. *reliquit* P R. 747 *aurai* testatur Seruius *Aen.* VII 464, *aurae* M P R F. 750 *super* ut M¹. 754 *possent* Nonius p. 333, *possit* F. 762 *surgit* M. 765 *educit* M. 768 *reddat* R. 772 *gerit* M. 776 *gentes* pro *terrae* M¹. 780 *insignat* R. 787 *super* alta M¹ P R. 801 *obibit* M¹ P R. 803 *placaret* M, *pacaret* R. 806 *uirtutem* *extendere* *factis* M, Seruius, Ti. Donatus, ut uidetur. 819 *primum* M. 824 *Brutos* R, Schol. Iuu. 8 254. 827 *prementur* P¹ R. 845 *gressum* R. *tun* P¹. 846 *restituit* R. 848 *cedo* P¹. 852 *hacc* P¹. *pacique* codd., *pacis* Seruius. 858 *equis* R. 859 *tristiaque* R. 865 *quis* M R. 868 *nate* F P R.

ostendent terris hunc tantum fata neque ultra
esse sinent. nimium uobis Romana propago 870
uisa potens, Superi, propria haec si dona fuissent.
quantos ille uirum magnam Maioris ad urbem
campus aget gemitus! uel quae, Tiberine, uidebis
funera, cum tumulum praeterlabere recentem!
nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos 875
in tantum spe tollet auos, nec Romula quondam
ullo se tantum tellus iactabit alumno.
heu pietas, heu prisca fides inuictaque bello
dextera! non illi se quisquam inpune tulisset
obuius armato, seu cum pedes iret in hostem, 880
seu spumantis equi foderet calcabris armos.
heu, miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis,
purpureos spargam flores, animamque nepotis
his saltem adcumulem donis, et fungar inani 885

munere.' sic tota passim regione uagantur
aeris in campis latis, atque omnia lustrant.
quae postquam Anchises natum per singula duxit,
incenditque animum famae uenientis amore,
exim bella uiro memorat quae deinde gerenda, 890
Laurentisque docet populos urbemque Latini,
et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminae Somni portae, quarum altera fertur
cornea, qua ueris facilis datur exitus umbris;
altera candenti perfecta nitens elephanto, 895
sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes.
his ibi tum natum Anchises unaque Sibyllam
prosequitur dictis portaque emittit eburna:
ille uiam secat ad nauis sociosque reuisit;
tum se ad Caietae recto fert litore portum. 900
ancora de prora iacitur; stant litore puppes.

LIBER SEPTIMVS

Tu quoque litoribus nostris, Aeneia nutrix,
aeternam moriens famam, Caieta, dedisti;
et nunc seruat honos sedem tuus, ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat. 5
at pius exequiis Aeneas rite solutis,
aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
aequora, tendit iter uelis portumque relinquit.
adspirant aerae in noctem, nec candida cecus
luna negat; splendet tremulo sub lumine pontus.
proxima Circaeae raduntur litora terrae, 10
diues inaccessos ubi Solis filia lucos
adsiduo resonat cantu, tectisque superbis
urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
arguto tenuis percurrens pectine telas.
hinc exaudiri gemitus iraeque leonum, 15
uincla recusantum et sera sub nocte rudentum,
saetigerique sues atque in praeseptis ursi
saeuire, ac formae magnorum ululare luporum,
quos hominum ex facie dea saeuu potentibus herbis
induerat Circe in uultus ac terga ferarum. 20
quae ne monstra pii paterentur talia Troes
delati in portus, neu litora dira subirent,
Neptunus uentis impleuit uela secundis,
atque fugam dedit, et praeteruola feruida uexit.

Iamque rubescebat rutilis mare, et aethere ab alt'
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis: 26
cum uenti posuere, omnisque repente resedit
flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.
atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum
prospicit. hunc inter fluuiio Tiberinus amoeno, 30
uerticibus rapidis, et multa flauus harena,
in mare prorumpit. uariae circumque supraque
adsuetae ripis uolueres et fluminis aluco
aethera mulcebant cantu, lueoque uolabant.
flectere iter sociis terraeque aduerrere proras 35
imperat, et laetus fluuiio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
quis Latio antiquo fuerit status, aduena classem
cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
expediam, et primae reuocabo exordia pugnae. 40
tu uatem, tu, diua, mone. dicam horrida bella,
dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo,
maius opus moueo. rex aera Latinus et urbes 45
iam senior longa placidas in pace regebat.

hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
accipimus; Fauno Picus pater; isque parentem
te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
filius huic fato diuum prolesque uiril'is 50
nulla fuit, primaque oriens erepta iuuenta est.
sola domum et tantas seruabat filia sedes,
iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.
multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia; petit ante alios pulcherrimus omnis 55
Turnus, auis atausque potens, quem regia coniunx
adiungi generum miro properabat amore;
sed uariis portenta deum terroribus obstant.
laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
sacra comam, multosque metu seruata per annos, 60
quam pater inuentam, primas cum conderet arces,
ipse ferebatur Phoebosacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
huius apes summum densae, mirabile dictu,
stridore ingenti liquidum trans aethera uectae, 65
obsedere apicem, et, pedibus permutua nexis,
examen subitum ramo frondente pependit.
continuo uates, 'externum cernimus,' inquit,
'aduentare uirum, et partis petere agmen easdem
partibus ex isdem, et summa dominarier arce.' 70
praeterea, castis adolet dum altaria taedis,
ut iuxta genitorem adstat Lauinia uirgo,
uisa, nefas, longis comprehendere crinibus ignem,
atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
regalisque accensa comas, accensa coronam, 75
insignem gemmis; tum fumida lumine fuluo
inuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis.
id uero horrendum ac uisu mirabile ferri:
namque fore inlustrem fama fatisque canebant
ipsam, set populo magnum portendere bellum, 80
at rex sollicitus monst'ris, oracula Fauni,
fatidici genitoris, adit, lucosque sub alta
consulit Albunea, nemorum quae maxima sacro
fonte sonat saeuamque exhalat opaca mephitim.
hinc Italiae gentes omnisque Oenotria tellus 85
in dubiis responsa petunt; huc dona sacerdos
cum tulit et caesarum ouium sub nocte silenti
pellibus incubuit stratis somnosque petiuit,
multa modis simulacra uidet uolitantia miris,
et uarias audit uoces, fruiturque deorum 90
conloquio, atque imis Acheronta adfatur Auernis.
hic et tum pater ipse petens responsa Latinus

871 *superis* R. 889 *famae melioris* M. 890 *exim* F¹, *exin* F² M P R. 897 *his ubi* M.VII 4 *signant* M P. 7 *portus* P. 13 *nocturno in lumine* M. 16 *sacra* pro *sera* P. 64 *talamum* M¹ pro *summum*.66 *permutua*; non *per mutua*, scribendum esse censeo. 71 *cum* Nonius 247, 440. 84 *saeuum* M.

centum lanigeras mactabat rite bidentis,
atque harum effultus tergo stratisque iacebat
uelleribus: subita ex alto uox reddita luco est: 95
'ne mea conubiis natam sociare Latinis,
o mea progenies, thalamis neu crede paratis;
externi ueniunt generi, qui sanguine nostrum
nomen in astra ferant, quorumque ab stirpe nepotes
omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens 100
aspicit Oceanum, uertique regique uidebunt.'
haec responsa patris Fauni monitusque silenti
nocte datos non ipse suo premit ore Latinus,
sed circum late uolitans iam fama per urbes
Ausonias tulerat, cum Laomedontia pubes 105
gramineo ripae reliquit ab aggere classem.

Aeneas primique duces et pulcher Iulus
corpora sub ramis deponunt arboris altae,
instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
subiciunt epulis, (sic Iuppiter ille monebat) 110
et Cereale solum pomis agrestibus augent.
consumptis hic forte aliis, ut uertere morsus
exiguam in Cererem penuria adegit edendi
et uiolare manu malisque audacibus orbem
fatalis crusti patulis nec parcere quadris, 115
'heus, etiam mensas consumimus!' inquit Iulus;
nec plura, adludens. ea uox audita laborum
prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
continuo, 'salue fati mihi debita Tellus, 120
uosque, ait, o fidi Troiae saluete Penates:
hic domus, haec patria est. genitor mihi talia namque,
nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit:
cum te, nate, fames ignota ad litora uectum
accisis coget dapibus consumere mensas, 125
tum sperare domos defessus ibique memento
prima locare manu molirique aggere tecta.
haec erat illa fames; haec nos suprema manebat.
exitis positura modum.

quare agite et primo laeti cum lumine solis, 130
quae loca, quine habeant homines, ubi moenia gentis,
uestigemus, et a portu diuersa petamus.
nunc pateras libate Ioui precibusque uocate
Anchisen genitorem et uina reponite mensis.'
sic deinde effatus frondenti tempora ramo 135
implicat, et Geniumque loci primamque deorum
Tellurem Nymphasque et adhuc ignota precatur
flumina, tum Noctem Noctisque orientia Signa
Idaeumque Iouem Phrygiamque ex ordine Matrem
inuocat, et duplicis Caeloque Ereboque parentes.
hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto 141
intonuit, radiisque ardentem lucis et auro
ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.
diditit hic subito Troiana per agmina rumor,
aduenisse diem, quo debita moenia condant. 145
certatim instaurant epulas, atque omine magno
crateras laeti statuunt et uina coronant.

Postera cum prima lustrabat lampade terras
orta dies, urbem et finis et litora gentis
diuersi explorant; haec fontis stagna Numici, 150
hunc Thybrim fluium, hic fortis habitare Latinos.
tum satius Anchisa delectos ordine ab amni
centum oratores augusta ad moenia regis
ire iubet, ramis uelatos Palladis omnis,
donaque ferre uiro pacemque exposcere Teueris. 155
haud mora, festinant iussi rapidisque feruntur
passibus. ipse humilis designat moenia fossa
moliturque locum primasque in litore sedes
castrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
iamque iter emensi turris ac tecta Latinorum 160
ardua cernebant iuuenes muroque subibant.
ante urbem pueri et primaeuo flore iuuentus
exercentur equis domitantque in puluere currus,
aut acris tendunt arcus aut lenta lacertis

spicula contorquent cursuque ictuque lacessunt:
cum praeuectus equo longaeui regis ad auris 166
nuntius ingentis ignota in ueste reportat
aduenisse uiros. ille intra tecta uocari
imperat, et solio medius consedit auito.
tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
urbe fuit summa, Laurentis regia Pici, 171
horrendum siluis et religione parentum.
hic sceptrum accipere et primos attollere fasces
regibus omen erat; hoc illis curia templum,
hae sacris sedes epulis; hic ariete caeso 175
perpetuis soliti patres considerare mensis.
quin etiam ueterum effigies ex ordine auorum
antiqua e cedro, Italusque paterque Sabinus
uitisator, curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnusque senex Ianique bifrontis imago, 180
uestibulo adstant, aliique ab origine reges,
Martiique opae patriam pugnando uulnera passi.
multaque praeterea sacris in postibus arma,
captiui pendent currus curuaeque secures,
et cristae capitum et portarum ingentia claustra
spiculaeque clipeique ereptaque rostra carinis. 186
ipse Quirinali lituo paruaque sedebat
succinctus trabea laeuaque ancile gerebat
Picus, equum domitor; quem capta cupidine coniunx
aurea percussus uirga uersumque uenenis. 190
fecit auem Circe, sparsitque coloribus alas.
tali intus templo diuum patriaque Latinus
sede sedens Teucros ad sese in tecta uocauit;
atque haec ingressis placido prior edidit ore:

'Dicite, Dardanidae, neque enim nescimus et urbem
et genus, auditique aduertitis aequare cursum, 196
quid petitis? quae causa rates, aut cuius egentes
litus ad Ausonium tot per uada caerula uexit?
siue errore uiae, seu tempestatibus acti,
qualia multa mari nantae patiuntur in alto, 200
fluminis intrastis ripas portuque sedetis,
ne fugite hospitium neue ignorete Latinos
Saturni gentem, hant uinclo nec legibus aequam,
sponte sua ueterisque dei se more tenentem.
atque equidem meminini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris 206
Dardanus Idaes Phrygiae penetrarit ad urbes
Threiciamque Samon, quae nunc Samothracia fertur.
hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum
aurea nunc solio stellantis regia caeli 210
accipit et numerum diuorum altaribus auget.'

Dixerat; et dicta Ilioneus sic uoce secutus:
'rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
atra subegit hiemps uestris succedere terris,
nec sidus regione uiae litusque fefellit; 215
consilio hanc omnes animisque uolentibus urbem
aderimur, pulsique regnis, quae maxima quondam
extremo ueniens Sol aspicebat Olympo.
ab Ioue principium generis; Ioue Dardana pubes
gaudet auro; rex ipse Iouis de gente suprema, 220
Troius Aeneas, tua nos ad limina misit.
quanta per Idaeos saeuus effusa Mycenis
tempestas ierit campos, quibus actus uterque
Europae atque Asiae fati concurrerit orbis,
audivit, et si quem tellus extrema refuso 225
summouet Oceano, et si quem extenta plagarum
quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
diluui ex illo tot uasta per aequora uecti
dis sedem exiguum patrias litusque rogamus
innocuum et cunctis undamque auramque patentem.
non erimus regno indecores, nec uestra feretur 231
fama leuis, tantique abolescet gratia facti,
nec Troiam Ausonios gremio exceperis pigebit.
fata per Aeneae iuro dextramque potentem,
siue fide seu quis bello est expertus et armis: 235
multi nos populi, multae (ne femne, quod ultro

95 subito M. 98 uenient MPR, "melius ueniunt" Seruius. 110 ipse M1. 119 nomine M2. 125 ambesis R, ancisis uidetur legisse Seruius. 128 manebant R. 138 Noctique R. 148 primo R. 160 Latini M2. 161 murosque R. 163 exercetur P. 169 considit R. 175 haec R. 182 qui pro que F1M. 202 nec fugite M. 207 penetravit FMP, penetrarit R. 211 numero P2. 212 dictum M1. 221 mittit F. 224 concurritur P, concurreret R. 232 tantius R.

praeferrimus manibus uittas ac uerba precantia)
et petiere sibi et uoluere adiungere gentes;
sed nos fata deum uestras exquirere terras
imperii egere suis. hinc Dardanus ortus; 240
huc repetit iussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrenum ad Thybrim et fontis uada sacra Numici.
dat tibi praeterea Fortunae parua prioris
munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
hoc pater Anchises auro libabat ad aras; 245
hoc Priami gestamen erat, cum iura uocatis
more daret populis, sceptrumque sacerdos tiaras
Iliadumque labor uestes.

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
obutu tenet ora, soloque immobilis haeret, 250
intentos uolens oculos. nec purpura regem
picta mouet, nec sceptrum mouent Priameia tantum,
quantum in conubio natae thalamoque moratur;
et ueteris Fauni uoluit sub pectore sortem:
hunc illum fati externa ab sede profectum 255
portendi generum, paribusque in regna uocari
auspicis; hinc progeniem uirtute futuram
egregiam, et totum quae uiribus occupet orbem
tandem laetus ait: 'di nostra incepta secudent
auguriumque suum! dabitur, Troiane, quod optas.
munera nec sperno. non uobis, rege Latino, 261
diuitis uber agri Troiaeue opulentia derit.

ipse modo Aeneas, nostri si tanta cupido est,
si iungi hospitio properat sociisque uocari,
adueniat, uultus neue exhorrescat amicos. 265

pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
uos contra regi mea nunc mandata referte;
est mihi nata, uiro gentis quam iungere nostrae
non patrio ex adyto sortes, non plurima caelo

monstra sinunt; generos externis adfore ab oris, 270
hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata
et reor, et, si quid ueri mens augurat, opto.'

haec effatus equos numero pater eligit omni.
stabant ter centum nitidi in praeseptis altis. 275
omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci.

instratos ostro alipedes pictisque tapetis;
aurea pectoribus demissa monilia pendunt;
tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum;
absenti Aeneae currum geminosque iugalis 280

semine ab aethero, spirantis naribus ignem,
illorum de gente, patri quos daedala Circe,
supposita de matre nothos furata creauit.
talibus Aeneadae donis dictisque Latini

sublimes in equis redeunt, pacemque reportant. 285
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
saena Iouis coniunx, aurasque innecta tenebat,
et laetum Aenean classemque ex aethere longe
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.

moliri iam tecta uidet, iam fidere terrae, 290
deseruisse rates. stetit acri fixa dolore,
tum quassans caput haec effundit pectore dicta:

'heu stirpem inuisam, et fati contraria nostris
fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
num capti potuere capi? num incensa cremauit 295
Troia uiros? medias acies mediosque per ignes
inuenere uiam. at, credo, mea numina tandem
fessa iacent, odiis aut exsaturata quieui;

quin etiam patria excussos infesta per undas
ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto, 300
absumptae in Teucros uiros caelique marisque.
quid Syrtes aut Scylla mihi, quid uasta Charybdis
profuit? optato conduntur Thyridis alueo,
securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem

immanem Lapithum ualuit; concessit in iras 305
ipse deum antiquam genitor Calydonia Dianae;

quod scelus aut Lapithas tantum aut Calydonia me-
rentem?

ast ego, magna Iouis coniunx, nil linquere inausum
quae potui infelix, quae memet in omnia uerti, 309
uincor ab Aenea. quod si mea numina non sunt
magna satis, dubitem haut equidem implorare quod
usquam est.

flectere si nequeo Superos, Acheronta mouebo.
non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
atque inmota manet fatis Lauinia coniunx:

at trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
at licet amborum populos excindere regum. 316
haec gener atque socer coeant mercede suorum.

sanguine Troiano et Rutulo dotabere, uirgo,
et Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Cisseis praegnans ignis enixa iugalis; 320
quin idem Veneri partus suus et Paris alter,
funestaeque iterum recidua in Pergama taedae.

Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
luctificam Allecto dirarum ab sede dearum
infernisque ciet tenebris, cui tristia bella 325
iraeque insidiaeque et crimina noxia cordi.

odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareae monstrum: tot sese uertit in ora,
tam saeuae facies, tot pululat atra colubris.
quam Iuno his acuit uerbis, ac talia fatur: 330

'hunc mihi da proprium, uirgo sata Nocte, laborem,
hanc operam, ne noster honos infractae cedat
fama loco, neu conubiis ambire Latinum
Aeneadae possint, Italosque obsidere fines.

tu potes unanimos armare in proelia fratres 335
atque odiis uersare domos, tu uerbera tectis
funereasque inferre faces, tibi nomina mille,
mille nocendi artes. fecundum concute pectus,
dissice compositam pacem, sere crimina belli;

arma uelit poscatque simul rapiatque iuuentus.'

Exim Gorgoneis Allecto infecta uenenis
principio Latium et Laurentis tecta tyranni 341
celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatae,

quam super aduentu Teucrum Turnique hymenaeis
femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.
huic dea caeruleis unum de crinibus anguem 346
conicit inque sinum praecordia ad intima subdit,

quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
ille, inter uestes et leuia pectora lapsus,
uoluitur attactu nullo, fallitque furentem, 350
uipeream inspirans animam; fit tortile collo

aurum ingens coluber, fit longae taenia uitae,
innectitque comas, et membris lubricus errat.
ac dum prima lues udo sublapsa ueneno 354
pertemptat sensus atque ossibus implicat ignem,

needum animus toto percepit pectore flammam,
mollius, et solito matrum de more, locuta est,
multa super nata lacrimans Phrygiisque hymenaeis:

'exulibusne datur duenda Lauinia Teucris,
o genitor? nec te miseret gnataeque tuique? 360
nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet
perfidus alta petens abducta uirgine praedo?

at non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor
Ledaemque Helenam Troianas uexit ad urbes? 364
quid tua sancta fides? quid cura antiqua tuorum
et consanguineo totiens data dextera Turno?

si gener externa petitur de gente Latinis,
idque sedet, Faunisque premunt te iussa parentis.
omnem equidem sceptris terram quae libera nostris
dissidet, externam reor, et sic dicere diuos. 370

et Turno, si prima domus repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres mediaeque Mycenae.'

His ubi nequiquam dictis experta Latinum
contra stare uidet, penitusque in uiscera lapsum

237 uittasque precantia uerba F2, uittas ac uerba precantium R, cf. Stat. Silu. 1.4.46 "dignarique manus humiles et uerba precantum." 262 Troiaeque P2. 263 sociusue FRV. 281 flagrantis F. 288 longo M. 289 adusque R. 295 nunc capti M. 307 Lapithas=Calydone mercede F2 R M1. Seruius, Lapithas=Caludona merentem M2 F2, improbat Seruius. 310 uincor M1. 317 at pro hac M. 324 sororum R. 329 ora pro atra R. 330 dictis R. 337 funereas inferre V. eni nomina Nonius 354. 341 cin R V. 349 corpora R. 351 sperans M V. 356 concepit R. 357 locuta M. 358 natae M G1. 363 anon M1, agnoscit Seruius. 370 poscere diuos M1.

serpentis furiale malum, totamque pererrat, 375
 tum uero infelix, ingentibus excita monstribus,
 immensam sine more furit lymphata per urbem :
 ceu quondam torto uoluitans sub uerbere turbo,
 quem pueri magno in gyro uacua atria circum
 intenti ludo exercent ; ille actus habena 380
 curuatis fertur spatiis ; stupet inscia supra
 inpubesque manus, mirata uolubile buxum ;
 dant animos plagae. non cursu segnior illo
 per medias urbes agitur populosque feroces.
 quin etiam in siluas, simulato numine Bacchi, 385
 maius adorta nefas maioremque orsa furorem,
 euolat, et natam frondosis montibus addit,
 quo thalamum eripiat Teucris taedasque moretur,
 euhoe Bacche, fremens, solum te uirgine dignum
 uociferans : etenim mollis tibi sumere thyrsos, 390
 te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
 fama uolat, furiisque accensas pectore matres
 idem omnis simul ardor agit, noua quaerere tecta.
 deseruere domos, uentis dant colla comasque ;
 ast aliae tremulis ululatibus aethera complent, 395
 pampineasque gerunt incinctae pellibus hastas.
 ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
 sustinet, ac natae Turnique canit hymenaeos,
 sanguineam torquens aciem, torumque repente
 clamat : ' io matres, audite, ubi quaeque, Latinae :
 si qua piis animis manet infelices Amatae 401
 gratia, si iuris materni cura remordet,
 soluite crinalis uittas, capite orgia mecum.'
 talem inter siluas, inter deserta ferarum,
 reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi. 405
 Postquam uisa satis primos acuisse furores,
 consiliumque omnemque domum uertisse Latini,
 protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
 audacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem
 Acrisioe Danae fundasse colonis, 410
 praecipiti delata Noto. locus Ardea quondam
 dictus anis ; et nunc magnum manet Ardea nomen ;
 set fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
 iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
 Allecto torum faciem et furialia membra 415
 exiit ; in uultus sese transformat anilis
 et frontem obscenam rugis arat ; induit albos
 cum uitta crinis ; tum ramum innectit oliuae ;
 fit Calybe Iunonis anus templique sacerdos ;
 et iuueni ante oculos his se cum uocibus offert : 420
 ' Turne, tot in cassum fufos patiere labores,
 et tua Dardanii transcribi scepra colonis ?
 rex tibi coniugium et quaesitas sanguine dotes
 abnegat, externusque in regnum quaeritur heres.
 i nunc, ingratis offer te, inrise, periclis ; 425
 Tyrrhenas, i, sterne acies ; tege pace Latinos.
 haec adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
 ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
 quare age, et armari pubem portisque moueri
 laetus in arma para, et Phrygios qui flumine pulchro
 consedere duces pictasque exure carinas. 431
 caelestum uis magna iubet. rex ipse Latinus,
 ni dare coniugium et dicto parere fatetur,
 sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.'
 Hic iuuenis, uatem inridens, sic orsa uicissim
 ore refert : ' classes inuectas Thybridis undam 436
 ore, ut rere, meas effugit nuntius auris ;
 ne tantos mihi finge metus. nec regia Iuno
 inmemor est nostri ;
 sed te uicta situ uerique effeta senectus, 440
 o mater, curis nequiquam exercet, et arma
 regum inter falsa uatem formidine ludit.
 cura tibi diuom effigies et templa tueri ;

bella uiri pacemque gerent, quis bella gerenda.'
 Talibus Allecto dictis exarsit in iras. 445
 at iuueni oranti subitus tremor occupat artus,
 derigere oculi : tot Erinys sibilat hydrys,
 tantaque se facies aperit ; tum flammea torquens
 lumina cunctantem et quaerentem dicere plura
 repulit, et geminos erexit crinibus anguis, 450
 uerberaque insonuit, rabidoque haec addidit ore :
 ' en ego uicta situ, quam ueri effeta senectus
 arma inter regum falsa formidine ludit ;
 respice ad haec : adsum dirarum ab sede sororum ;
 bella manu letumque gero.' 455
 sic effata facem iuueni coniecit, et atro
 lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
 olli somnum ingens rumpit pavor, ossaque et artus
 perfundit toto proruptus corpore sudor.
 arma amens fremit, arma toro tectisque requirit ;
 saeuit amor ferri et scelerata insania belli, 461
 ira super : magno ueluti cum flamma sonore
 uirgea suggeritur costis undantis aeni,
 exultantque aestu latices ; furit intus aquai
 fumidus atque alte spumis exuberat amnis ; 465
 nec iam se capit unda ; uolat uapor ater ad auras.
 ergo iter ad regem polluta pace Latinum
 indicit primis iuuenem, et iubet arma parari,
 tutari Italiam, detrudere finibus hostem ;
 se satis ambobus Teucrisque uenire Latinisque. 470
 haec ubi dicta dedit diuosque in uota uocauit,
 certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
 hunc decus egregium formae mouet atque iuuentae,
 hunc atau reges, hunc claris dextera factis.
 Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
 Allecto in Teucros Stygiis se concauit alis. 476
 arte noua speculata locum, quo litore pulcher
 insidiis cursuque feras agitabat Iulus,
 hic subitam canibus rabiem Coecytia uirgo
 obicit et noto naris contingit odore, 480
 ut ceruum ardentes agerent ; quae prima laborum
 causa fuit belloque animos accendit agrestis.
 ceruus erat forma praestanti et cornibus ingens,
 Turridae pueri quem matris ab ubere raptum
 nutribant Turrusque pater, cui regia parent 485
 armenta, et lati custodia credita campi.
 aduuetum imperiis soror omni Siluia cura
 mollibus intexens ornatat cornua sertis,
 pectebatque ferum, puroque in fonte lauabat.
 ille manum patiens mensaeque aduuetus erili 490
 errabat siluis rursusque ad limina nota
 ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
 hunc procul errantem rabidae uenantis Iuli
 commouere canes, fluuium cum forte secundo
 deflueret, ripaque aestus uiridante leuaret. 495
 ipse etiam, eximiae laudis succensus amore,
 Ascanius curuo derexit spicula cornu ;
 nec dextrae erranti deus afuit, actaque multo
 perque uterum sonitu perque ilia uenit harundo.
 saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500
 successitque gemens stabulis, questuque cruentus
 atque imploranti similis tectum omne replebat.
 Siluia prima soror, palmis percussa lacertos,
 auxilium uocat et duos conclamat agrestis.
 olli, pestis enim tacitis latet aspera siluis, 505
 inprovisi adsunt, hic torre armatus obusto,
 stipitis hic grauidi nodis ; quod cuique repertum
 rimanti, telum ira facit. uocat agnina Turrus,
 quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
 scindebat, rapta spirans immane securi. 510
 at saeua e speculis tempus dea nancta nocendi
 ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo

380 habenis R. 385 siluis M¹. nomine R. 386 exorsa R. 412 tenet M² R. 416 cultus Arusianus p. 265 L. 430 iube pro para M. 436 alueo pro undam R. 444 gerant M, schol. Veron. 448 fumea R. 451 rapido Fg¹. 454 ad haec adsum Seruius. 458 illi F R. ingens somnum R. rupit R. 459 perfudit M. praeruptus Fg¹. 464 aquae uis F R, Macrobius S. 5 l1 23, aquai M, Charis. Exc. p. 538 K, Seruius. 466 nec se iam F. 481 malorum M², Seruius. 484 Tyrridae, Tyrrhidae, Tyrrus, Tyrrhus codd. Turrus Charis. p. 178 K. scripsi igitur Tyrridae. 486 late M² gl. 497 direxit F² M. 502 repleuit R V. 505 illi M² V. 507 repertum est R. 510 scindebant M¹, Nonius p. 265.

pastorale canit signum, cornuque recuruo
Tartaream intendit uocem, qua protinus omne
contremuit nemus et siluae insonuere profundae;
auditi et Triviae longe lacus; audiit amnis 516
sulpurea Nar albus aqua fontesque Velini,
et trepidae matres pressere ad pectora natos.
tum uero ad uocem celeres, qua bucina signum
dura dedit, raptis concurrunt undique telis 520
indomiti agricolae; nec non et Troia pubes
Aescanio auxilium castris effundit apertis.
derexere acies. non iam certamine agresti,
stipitibus duris agitur sudibusque praestitis,
sed ferro ancipiti decernunt, atraque late 525
horrescit strictis seges ensibus, aeraque fulgent
sole lacessita et lucem sub nubila iactant:
fluctus uti primo coepit cum albescere uento,
paulatim sese tollit mare et altius undas
erigit, inde imo insurgit ad aethera fundo. 530
hic iuuenis primam ante aciem stridente sagitta,
natorum Turri fuerat qui maximus, Almo,
sternitur; haesit enim sub gutture uulnus et udae
uocis iter tenuemque inclusit sanguine uitam.
corpora multa uirum circa, seniorque Galaesus, 535
dum paci medium se offert, iustissimus unus
qui fuit Ausoniisque olim ditissimus aruis:
quinque greges illi balantum, quina redibant
armata, et terram centum uertebat atratis.

Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur,
promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum 541
imbuuit et primae commisit funera pugnae,
deserit Hesperiam, et caeli conuersa per auras
Iunonem uictrix adfatur uoce superba:
'en, perfecta tibi bello discordia tristi; 545
dic, in amicitiam coeant et foedera iungant.
quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros,
hoc etiam his addam, tua si mihi certa uoluntas:
finitimas in bella feram rumoribus urbes,
accendamque animos insani Martis amore, 550
undique ut auxiliouenant: spergem arma per agros,
tum contra Iuno; terrorum et fraudis abunde est:
stant belli causae: pugnatur comminus armis;
quae fors prima dedit, sanguis nouus imbuit arma.
taliam coniugia et talis celebrent hymenaeos 555
agregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
te super aetherias errare licentius auras
haut pater ille uelit, summi regnator Olympi.
cede locis. ego, si qua super fortuna laborum est,
ipsa regam.' talis dederat Saturnia uoces; 560
illa autem attollit stridentis anguibus alas,
Coccytum petit sedem, supera ardua linquens.
est locus Italiae medio sub montibus altis,
nobilis et fama multis memoratus in oris,
Ampsancti ualles; densis hunc frondibus atrum 565
urguet utrimque latus nemoris, medioque fragorus
dat sonitum saxis et torto uertice torrens.
hic specus horrendum et saeui spiracula Ditis
monstrantur, ruptoque ingens Acheronte uorago
pestiferas aperit fauces, quis condita Erinys, 570
inuistum munus, terras caelumque leuabat.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
imponit regina manum. ruit omnis in urbem
pastorum ex acie numerus, caesosque reportant
Almonem puerum foedatque ora Galaesi, 575
implorantque deos, obtestanturque Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine caedis et igni
terrorem ingeminat: Teucros in regna uocari;
stirpem admisceri Phrygiam: se limine pelli. 579
tum, quorum attonitae Baccho nemora auia matres

insultant thiasis, (neque enim leue nomen Amatae,) 580
undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
contra fata deum, peruerso numine poscunt. 585
certatim regis circumstant tecta Latini;
ille uelut pelagi rupes immota resistit,
ut pelagi rupes magno ueniente fragore,
quae sese, multis circum latrantibus undis,
mole tenet; scopuli nequiquam et spumea circum
saxa fremunt, laterique inlisa refunditur alga. 590
uerum ubi nulla datur caecum exsuperare potestas
consilium, et saeuae nutu Iunonis eunt res,
multa deos aurasque pater testatus inanis,
'frangimur, heu, fatis, inquit, ferimurque procella.
ipsi has sacrilego penditis sanguine poenas, 595
o miseri. te, Turne, nefas, te triste manebit
supplicium, uotisque deos uenerabere seris.
nam mihi parta quies, omnisque in limine portus
funere felici spoliis.' nec plura locutus
saepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanae coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouent in proelia Martem,
siue Getis inferre manu lacrimabile bellum
Hyrcanisue Arabibus parant, seu tendere ad Indos
Auroramque sequi Parthosque reposcere signa: 606
sunt geminae Belli portae, sic nomine dicunt,
religione sacrae et saeui formidine Martis;
centum aerei claudunt uectes aeternaue ferri
robora, nec custos absistit limine Ianus; 610
has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,
ipse Quirinali trabes cinetique Gabino
insignis reserat stridentia limina consul;
ipse uocat pugnas, sequitur tum cetera pubes,
aeraque adsensu conspirant cornua rauco. 615
hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
more iubebatur tristisque recludere portas.
abstinuit tactu pater, auersusque refugit
foeda ministeria, et caecis se condidit umbris.
tum regina deum caelo delapsa morantis 620
impulit ipsa manu portas, et cardine uerso
belli ferratos rumpit Saturnia postes.
ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante;
pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
puluerulentus equis furit; omnes arma requirunt.
pars leuis clipeos et spicula lucida tergent 626
aruina pingui subiguntque in cote secures;
signaque ferre iuuat sonitusque audire tubarum.
quinque adeo magnae positos incedibus urbes
tela nouant, Atina potens Tiburque superbum, 630
Ardea Crustumique et turrigerae Antemnae.
tegmina tuta cauant capitum, flectuntque salignas
umbonum cratis; alii thoracae aenos
aut leuis ocreas lento ducunt argento;
uomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri 635
cessit amor; recoctum patrios fornacibus enses,
classica iamque sonant; it bello tessera signum.
hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementis
ad iuga cogit equos; clipeumque auroque trilecem
loricam induitur, fidoque accingitur ense. 640

Pandite nunc Helicon, deae, cantusque mouete,
qui bello exciti reges, quae quomque secutae
complerint campos acies, quibus Italia iam tum
floruerit terra alma uiris, quibus arserit armis;
et meministis enim, diuiae, et memorare potestis;
ad nos uix tenuis famae perlabitur aura. 646
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
contemptor diuom Mezentium agmina armat:

514 incendit M¹ R. 516 audit et amnis R. 523 direxere Rg. 528 ponto pro uento M R. Macrobo. S. 5 13 20. uento g. 543 conuersa M¹, conuersa M² Rg. Seruius hic et Aen. 10 40. " dicit etiam quidam commentarius conueta legendum, ut sit ipsa conueta: quod difficile in exemplaribus inuenitur " Seruius. 547 quandoquidem R. 558 ille, al. ipse g. 562 super ardua M R. 565 Amfracti R. 568 specus horrendus suis temporibus in antiquis codicibus repertum esse testatur Seruius. idem antiquos codices praecula habuisse dicit, quae dicta essent ἀπὸ τῶν πειρατῶν, scilicet a finibus inferorum. 571 tenuit R. 577 ipse g. 593 testatur M Rg, testatus V. 612 Sabino F. 622 rupt F R. 626 tergent g². 628 uulst M. 638 rapidus M¹. tremens M¹ F R. 640 lorica R. 641 mouete pro mouete agnoscit Seruius. 642 acciti M. 643 complerunt R.

filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
non fuit, excepto Laurentis corpore Turni. 650
Lausus, eum domitor debellatorque ferarum,
ducit Agyllina nequiquam ex urbe secutos
mille viros, dignus, patriis qui laetior esset
imperii, et cui pater haut Mezentius esset.

Post hos insignem palma per gramina currum 655
nietoresque ostentat equos satus Hercule pulchro
pulcher Auentinus, clipeoque insigne patrum
centum anguis cinctamque gerit serpentibus Hy-
dram;

collis Auentini silua quem Rea sacerdos
furtium partu sub luminis edidit oras, 660
mixta deo mulier, postquam Laurentia uictor
Geryone exstincto Tiryntius attigit aera,
Tyrrenoque boues in flumine lauit Hiberas.
pila manu saeuosque gerunt in bella dolones,
et tereti pugnant mucrone uerique Sabello. 665
ipse pedes, tegimen torquens immane leonis,
terribili inpexum saeta, cum dentibus albis
indutus capiti, sic regia tecta subibat,
horridus, Herculeoque numeros innexus amictu.

Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,
fratris Tiburti dictam cognomine gentem, 671
Catillusque acerque Coras, Argiua iuuentus,
et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
cei duo nubigenae cum uertice montis ab alto
descendunt Centauri, Homolen Othrymque niuaelem
linquentes cursu rapido; dat euntibus ingens 676
silua locum, et magno cedunt uirgulta fragore.

Nec Praenestinae fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem
inuentumque focis omnis quem credidit aetas, 680
Caeculus. hunc legio late comitatur agrestis,
quique altum Praeneste uiri, quique arua Gabinae
Iunonis gelidumque Anienem et roscida riuus
Hernica saxa colunt, quos diues Anagnia pascit,
quos, Amasene pater. non illis omnibus arma, 685
nec clipei currusque sonant; pars maxima glandes
liuentis plumbi spargit; pars spicula gestat
bina manu; fuluosque lupi de pelle galeros
tegmen habent capiti; uestigia nuda sinistri
instituere pedis; crudus tegit altera pero. 690

At Messapus, eum domitor, Neptunia proles,
quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
iam pridem resides populos desuetaque bello
agmina in arma uocat subito, ferrumque retractat.
hi Fescenninas acies Aequosque Faliscos, 695
hi Soractis habent arces Flauiniaque arua,
et Cimini cum monte lacum luposque Capenos.
ibant aequati numero, regemque caneabant:
cei quondam niuei liquida inter nubila cyeni
cum sese e pastu referunt et longa canoros 700
dant per colla modos; sonat amnis et Asia longe
pulsus palus.

nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto
misceri putet, aeriam sed gurgite ab alto
urgueri uoluerum raucarum ad litora nubem. 705

Eccē, Sabinorum prisco de sanguine magnum
agmen agens Clausus magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
una ingens Amiterna cohors priscoque Quirites, 710
Ereti manus omnis oliuiferaeque Mutuscae;
qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,
qui Tetricae horrentis rupes montemque Seuerum
Casperiamque colunt Forulosque et flumen Himellae;
qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida misit
Nursia, et Ortinae classes populiue Latini; 716

quosque secans infaustum interluit Alia nomen:
quam multi Libyco uoluunt marmore fluctus,
saeuus ubi Orion hibernis conditur undis;
uel cum sole nouo densae torrentur aristae, 720
aut Hermi campo, aut Lyciae flauentibus aruis.
scuta sonant, pulsuque pedum conterrita tellus.

Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
curru iungit Halaesus equos, Turnoque ferocis
mille rapit populos, uertunt felicia Baccho 725
Massica qui rastris, et quos de colibus altis
Aurunci misere patres Sidicinae iuxta
aequora, quique Cales linquunt, amnisque uadosi
accola Volturni, pariterque Saticulus asper
Oscorumque manus. teretes sunt aclydis illis 730
tela; set haec lento mos est aptare flagello.
laeas cetra tegit; falcati comminus enses.

Nec tu carminibus nostris indietus abibis,
Oebale, quem generasse Telon Sebethide nympha
fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret, 735
iam senior; patriis set non et filius aruis
contentus late iam tum dicione premebat
Sarrastis populos et quae rigat aequora Sarnus,
quique Rufas Batulumque tenent atque arua Ce-
lemnae,

et quos maliferae despectant moenia Bellae, 740
Teutonico ritu soliti torquere cateias;
tegmina quis capitum raptus de subere cortex,
aerataeque micant peltae, micat aereus ensis.

Et te montosae misere in proelia Nersae,
Vfens, insignem fama et felicibus armis; 745
horrida praecipue cui gens, adsuetaque multo
uenatu nemorum, duris Aequicula glaebis.
armati terram exercent, semperque recentis
connectare iuuat praedas et uiuere raptu.

Quin et Marruuia uenit de gente sacerdos, 750
fronde super galeam et felici comptus oliua,
Archippi regis missu, fortissimus Vmbro,
uipere generi et grauitur spirantibus hydrys
spargere qui somnos cantique manumque solebat,
mulcebatque iras et morsus arte leuabat. 755
sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum
eualuit, neque eum iuuere in uolnera cantus
somniaferi et Marsis quaesitae montibus herbae.
te nemus Angitia, uitrea te Fucinus unda,
te liquidi fleuere lacus. 760

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius, insignem quem mater Aricia misit,
eductum Egeriae lucis umentia circum
litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte no-
uercae 765

occiderit patriasque explevit sanguine poenas
turbatis distractus equis, ad sidera rursus
aetheria et superas caeli uenisse sub auras,
Paeoniis reuocatum herbis et amore Dianae.
tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
mortalem infernis ad lumina surgere uitae, 771
ipse repertorem medicinae talis et artis
fulmine Phoebigenam Stygias detrusit ad undas.
at Trivia Hippolytum secretis alma recondit
sedibus, et nymphae Egeriae nemorice relegat, 775
solus ubi in siluis Italis ignobilis aenum
exigeret, uersoque ubi nomine Virbius esset.
unde etiam templo Triviae lucisque sacratiss
cornipedes arcentur equi, quod litore currum
et iuuenem monstris pauidi effudere marinis. 780
filius ardentis haut setius aequore campi
exercebat equos curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos praestanti corpore Turnus

649 hunc M¹. 654 Medientius P. 659 Rhea M P R¹, Rea R² g¹. puto nomen non Graecum esse, sed Italicum.
667 inplexum R. 669 innixus P R. 671 dictam de nomine P. 678 deficit R. 681 late legio M. 689 tegmina P.
capitis M². 696 Flaminia P². 699 flumina P pro nubila. 713 amnemque seuerum P. 715 Fabarum R. 716 Ortinae
P M², Seru. hic et Aen. 2 30, 3 602, Hortinae M¹ R. 717 Alia M P, Alia R. 722 cursuque pedum M. 727 senes
M² pro patres. 730 Tuscorumque E. 736 armis R. 737 tenebat M P. 738 Sarrastris, P² codd. Seruii. qua R. 739
Batulum P R, Seruii F. Calennae R. 755 mulcebatque feras P. 757 ad pro in M². uolnera M¹ R. 762 Verbius R,
Seruii F. 773 Poenigenam M R, Seruius, Phoebigenam P, Val. Probus. 777 Verbius g¹.

nertitur arma tenens, et toto uertice supra est.
 cui triplici erinita iuba galea alta Chimaeram 785
 sustinet, Aetnaeos ellantem faucibus ignis,
 tam magis illa fremens et tristibus effera flammis,
 quam magis effuso erudescunt sanguine pugnae.
 at leuem clipeum sublati cornibus lo
 auro insignibat, iam saetis obsita, iam bos, 790
 argumentum ingens, et custos uirginis Argus,
 caelataque annem fundens pater Inachus urna.
 insequitur nimbus peditum, clipeataque totis
 agmina densentur campis, Argiuaque pubes
 Auruncaeque manus, Rutuli ueteresque Sicani 795
 et Sacrae acies et picti scuta Labei;
 qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
 litus arant, Rutulosque exercent nomine collis,
 Circaeumque ingum, quis Iuppiter Anxuris aruis
 praesidet, et uiridi gaudens Feronia luco; 800

qua Saturae iacet atra palus, gelidusque per imas
 quaerit iter ualles atque in mare conditur Vfens.
 Hos super aduenit Volsea de gente Camilla,
 agmen agens equitum et florentis aere cateruas, 805
 bellatrix, non illa colo calathisue Mineruae
 femineas adueta manus, sed proelia uirgo
 dura pati cursuque pedum praeuere uentos.
 illa uel intactae segetis per summa uolaret
 gramina, nec teneras cursu laesisset aristas;
 uel mare per medium fluctu suspensa tumentem 810
 ferret iter, celeris nec tingeret aequore plantas.
 illam omnis tectis agrisque effusa iuuentus
 turbaque miratur matrum et prospectat euntem,
 attonitis inhians animis, ut regius ostro
 uelet honos leuis umeros, ut fibula crinem 815
 auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram
 et pastorem praefixa cuspe myrtum.

LIBER OCTAVVS

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce
 extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu,
 utque aeris concussit equos, utque impulit arma,
 exemplo turbati animi, simul omne tumultu
 coniurat trepido Latium saeuitique iuuentus 5
 effera, ductores primi Messapus et Vfens
 contemptorque deum Mezentius undique cogunt
 auxilia, et latos uastant cultoribus agros.
 mittitur et magni Venuus Diomedis ad urbem,
 qui petat auxilium, et Latio consistere Teucros, 10
 aduectum Aenean classi uictosque Penatis
 inferre et fati regem se dicere posci,
 edoceat, multasque uiro se adiungere gentis
 Dardanio, et late Latio increbrescere nomen.
 quid struat his coeptis, quem, si Fortuna sequatur,
 euentum pugnae cupiat, manifestus ipsi, 16
 quam Turno regi, aut regi apparere Latino.

Talia per Latium, quae Laomedontius heros
 cuncta uidens magno curarum fluctuat aestu:
 atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
 in partisque rapit uarias perque omnia uersat: 21
 sicut aquae tremulum labris ubi lumen aenis
 sole repercussum aut radiantis imagine lunae
 omnia perulitat late loca, iamque sub auras
 erigitur summique ferit lacuaria tecti. 25
 nox erat, et terras animalia fessa per omnis
 alitum pectundumque genus sopor altus habebat:
 cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe
 Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
 procubuit seramque dedit per membra quietem. 30
 huic deus ipse loci fluuiio Tiberinus ameno
 populeas inter senior se attollere frondes
 uisus; cum tenuis glauco uelabat anietu
 carbasus, et crinis umbrosa tegebat harundo;
 tum sic adfari et curas hic demere dictis: 35
 'O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
 qui reuelis nobis aeternaque Pergama seruas,
 exspectate solo Laurenti aruisque Latinis,
 hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Penates;
 neu belli terrere minis; tumor omnis et irae 40
 concessere deum.
 iamque tibi, ne uana putes haece fingere somnum,
 litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
 triginta capitum fetus enixa, iacebit,

alba, solo recubans, albi circum ubera nati. 45
 [hic locus urbis erit, requies ea certa laborum,]
 ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.
 haut incerta cano. nunc qua ratione, quod instat,
 expedias victor, paucis, aduerte, docebo. 50
 Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
 qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,
 delegere locum et posuere in montibus urbem
 Pallantis proau de nomine Pallanteum.
 hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina; 55
 hos castris adhibe socios, et foedera iunge.
 ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
 aduersum remis superes subuectus ut amnem.
 surge age, nate dea, primisque cadentibus astris
 Iunoni fer rite preces, iramque minasque 60
 supplicibus supera notis. mihi victor honorem
 persolues, ego sum, pleno quem flumine cernis
 stringentem ripas et pingua culta secantem,
 caeruleus Thybris, caelo gratissimus annis.
 hic mihi magna domus, celsis caput urbilus exit.
 Dixit, deinde lacu Fluiuius se condidit alto, 66
 ima petens; nox Aenean somnusus reliquit.
 surgit et, aetherii spectans orientia Solis
 lumina, rite cauis undam de flumine palmis
 sustinet, ac talis effundit ad aethera uoces: 70
 'nymphae, Laurentes Nymphae, genus amnis unde
 est,
 tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
 accipite Aenean et tandem arcete periculis.
 quo te cumque lacus, miserantem incommoda nostra,
 fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis, 75
 semper honore meo, semper celebrabere donis,
 corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum.
 adsis o tantum et propius tua numina firmes.'
 sic memorat, geminasque legit de classe biremis
 remigioque aptat; socios simul instruit armis. 80
 Ecce autem subitum atque oculis mirabile mon-
 strum
 candida per siluam cum fetu concolor albo
 procubuit uiridique in litore conspiciunt sus;
 quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Iuno,
 mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram. 85
 Thybris ea fluuium, quam longa est, nocte tumentem

796 stant Gauranae acies Macrobi. S. 5 15 19. 799 Anxuris P. Macrobi. l. c., schol. Hor. S. 1 5 26, Ancurus M R. 801 Asturae pro Saturae agnoscit Seruius. 814 haesere P pro inhians.

VIII 2 somnuerunt Pl. 10 considere P. 25 lacuaria M P R, lacuaria M P R, "multi lacuaria legunt" Seruius. 29 pectore M. 42 nec uana R. 46 om. M P. 50 expellam P M. 56 foderi P, agnoscit Seruius. 65 certa domus P. 67 reliquit R. 75 tenent FR.

leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
 mitis ut in morem stagni placidaeque paludis
 sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset.
 ergo iter inceptum celerant rumore secundo. 90
 labitur uncta uadis abies; mirantur et undae,
 miratur nemus insuetum fulgentia longe
 scuta uirum fluuio pictasque innare carinas.
 olli remigio noctemque diemque fatigant,
 et longos superant flexus, uariisque teguntur 95
 arboribus, uiridisque secant placido aequore siluas.
 sol medium caeli conscenderat igneus orbem,
 cum muros arcemque procul ac rara domorum
 tecta uident; quae nunc Romana potentia caelo
 aequauit; tum res inopes Euandrus habebat. 100
 ocius aduertunt proras, Urbique propinquant.

Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem
 Amphitryoniadae magno diuisque ferebat
 ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
 una omnes iuuenum primi pauperque senatus 105
 tura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras.
 ut celsas uidere rates atque inter opacum
 adlabi nemus et tacitis incumbere remis,
 terrentur uisu subito, cunctique relictis
 consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas 110
 sacra uetat, raptoque uolat telo obuius ipse,
 et procul e tumulo: 'iuuenes, quae causâ subegit
 ignotas temptare uias? quo tenditis?' inquit.
 'qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?'
 tum pater Aeneas puppi sic fata ab alta, 115
 paciferaeque manu ramum praetendit oliuae:
 'Troigenas ac tela uidet inimica Latinis,
 quos illi bello profugos egere superbo.
 Euandrum petimus. ferte haec, et dicite lectos
 Dardaniae uenisse duces, socia arma rogantis.' 120
 obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 'egredere o quicumque es, ait, coramque parentem
 adloquere, ac nostris succede penatibus hospes.'
 excepitque manu, dextramque amplexus inhaesit.
 progressi subeunt luco, fluuiumque relinquit. 125

Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis:
 'optime Graiugenum, cui me Fortuna precari
 et uitta comptos uoluit praetendere ramos,
 non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas
 quodque ab stirpe fores geminis coniunctis Atridis;
 sed mea me uirtus et sancta oracula diuom, 131
 cognatique patres, tua teris didita fama,
 coniunxere tibi, et fatis egere uolentem.
 Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor,
 Electra, ut Grai perhibent, Atlantide cretus, 135
 aduehitur Teucros; Electram maximus Atlas
 edidit, aetherios uero qui sustinet orbis.
 uobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenae gelido conceptum uertice fudit;
 at Maïam, auditis si quicquam credimus, Atlas, 140
 idem Atlas generat, caeli qui sidera tollit.
 sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 his fretus non legatos neque prima per artem
 temptamenta tui pepigi; me, me ipse meumque
 obieci caput et supplex ad limina neni. 145
 gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello
 insequitur; nos si pellant, nihil abfore credunt,
 quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant,
 et mare, quod supra, teneant quodque adluit infra.
 accipe daque fidem. sunt nobis fortia bello 150
 pectora, sunt animi et rebus spectata iuuentus.'
 dixerat Aeneas. ille os oculosque loquentis
 iandudum et totum lustrabat lumine corpus.
 tum sic pauca refert: 'ut te, fortissime Teucrum,
 accipio adgnoscoque libens! ut uerba parentis 155
 et uocem Anchisae magni uoltumque recorder!
 nam meminî Hesionae uisentem regna sororis

Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
 protinus Arcadiae gelidos inuicere finis.
 tum mihi prima genas uestibat flore iuventas; 160
 mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
 Laomedontiaden; set cunctis altior ibat
 Anchises. mihi mens iuuenali ardebat amore
 compellare uirum, et dextrae coniungere dextram;
 accessi, et cupidus Phenei sub moenia duxi. 165
 ille mihi insignem pharetram Lyeiasque sagittas
 discedens chlamydemque auro dedit intertextam,
 frenaque bina meus quae nunc habet aurea Pallas.
 ergo et, quam petitis, iuncta est mihi foedere dextra,
 et, lux cum primum terris se crastina reddet, 170
 auxilio laetos dimittam, opibusque iuuabo.
 interea sacra haec, quando hic uenisti amici,
 annua, quae differre nefas, celebrate fauentes
 nobiscum, et iam nunc sociorum adsuescite mensis.'

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi 175
 pocula, gramineoque uiros locat ipse sedili,
 praecipuumque toro et nillosi pelle leonis
 accipit Aeneas, solioque inuitat aerno.
 tum lecti iuuenes certatim araeque sacerdos
 uiscera tosta ferunt taurorum onerantque canistris
 dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant. 181
 nescitur Aeneas simul et Troiana iuuentus
 perpetui tergo bouis et lustralibus extis.

Postquam exempta fames et amor compressus
 edendi,

rex Euandrus ait: 'non haec sollemnia nobis, 185
 has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
 uana superstitio ueterumque ignara deorum
 inposuit: saeuis, hospes Troiane, periclis
 seruati facinus meritosque nouamus honores.
 iam primum saxis suspensam hanc aspice rupem, 190
 disiectae procul ut moles, desertaque montis
 stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
 hic spelunca fuit, uasto summota recessu,
 semihominis Caci facies quam dira tenebat,
 solis inaccessam radiis; semperque recenti 195
 caede tepebat humus, foribusque adfixa superbis
 ora uirum tristi pendebant pallida tabo.
 huic monstro Voleanus erat pater: illius atros
 ore uomens ignis magna se mole ferebat.
 attulit et nobis aliquando optantibus aetas 200
 auxilium aduentumque dei. nam maximus ultor,
 tergemini nece Geryonae spoliisque superbus,
 Alcides aderat, taurosque hac uictor agebat
 ingentis, uallemque boues amnemque tenebant.
 at furis Caci mens efferat, ne quid inausum 205
 aut intractatum scelerisue dolue fuisset,
 quattuor a stabulis praestanti corpore tauros
 auertit, totidem forma superante iuencas.
 atque hos, ne qua forent pedibus uestigia rectis,
 cauda in speluncam tractos uersisque uiarum 210
 indicibus raptos saxo occultabat opaco.
 quaerenti nulla ad speluncam signa ferebant.
 interea, cum iam stabulis saturata moueret
 Amphitryoniades armenta abutumque pararet,
 discessu mugire boues, atque omne querellis 215
 impleri nemus, et colles clamore relinqui.
 reddidit una bonum uocem uastoque sub antro
 mugit et Caci spem custodita fefellit.
 hic uero Alcidea furis exarserat atro
 felle dolor; rapit arma manu nodisque grauatum 220
 robur, et aëri cursu petit ardua montis.
 tum primum nostri Caecum uidere timentem
 turbatumque oculis; fugit illic oclor Euro
 speluncamque petit; pedibus timor addidit alas.
 ut sese inclusit, raptisque immane catenis 225
 deiecit saxum, ferro quod et arte paterna
 pendebat, fultosque emuniit obice postis,

90 peragunt R, Nonius p. 385, Macrob. S. 6. 1 37. Rumone (i.e. Tiberi) M¹, agnoscit Seruius. 102 sollemne P R.
 108 tacitos M P R, tacitis V, Seruius. 115 fatus R. 116 paciferae R. 121 percussus R. 132 dedita R. 139 fundit
 P. 140 creditis P. 147 adfore P M², affore M¹, obfore Seruius. 167 intertexto P¹ R, agnoscit Seruius. 190 iam
 pridem R. 191 deiectae R. 194 tegebat M P R. 202 Geryoni R. 206 inemptum M². 211 raptor coniecit Wake-
 field. 212 quaerentis R. 214 parabat M¹. 221 aetherii M¹. 223 "oculis: alii oculi legunt" Seruius.

ecce furens animis aderat Tiryntius, omnemque
accessum lustrans huc ora ferebat et illuc,
dentibus infrendens. ter totum feruidus ira 230
lustrat Auentini montem; ter saxea temptat
limina nequiquam; ter fessus ualle resedit.
stabat acuta silex, praecisis undique saxis
speluncae dorso insurgens, altissima uisu,
dirarum nidis domus opportuna uolucrum. 235
hanc, ut prona iugo laeuum incumbebat ad amnem,
dexter in aduersum nitens concussit, et imis
auolsam soluit radicibus; inde repente
impulit; impulsu quo maximus insonat aether,
dissultant ripae refluuntque exterritis amnis. 240
at specus et Caci detecta apparuit ingens
regia, et umbrosae penitus uatiue cauernae:
non secus, ac si qua penitus uix terra dehiscens
infernas reseret sedes et regna recludat
pallida, dis inuisa, superque immane barathrum 245
cernatur, trepident inmisso lumine Manes.
ergo insperata deprensam luce repente
inclusumque cauo saxo atque insueta rudentem
desuper Alcides telis premit, omniaque arma
aduocat, et ramis uastisque molaribus instat. 250
ille autem, neque enim fuga iam super ulla pericli,
faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
euomit inuoluitque domum caligine caeca,
prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
fumiferam noctem commixtis igne tenebris. 255
non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
praecepit iecit saltu, qua plurimum undam
fumus agit nebulaque ingens specus aestuat atra.
hic Cacum in tenebris incendia uana uolentem
corripit in nodum complexus, et angit inhaerens 260
elisos oculos et siccum sanguine guttur.
panditur extemplo foribus domus atra reuolsis,
abstractaeque boues abiurataeque rapinae
caelo ostenduntur, pedibusque informe cadauer
protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo 265
terribilis oculos, uoltum uillosaque saetis
pectora semiferi atque extinctos faucibus ignes.
ex illo celebratus honos, laetique minores
seruauere diem, primusque Potitius auctor
et domus Herculei custos Pinaria sacri. 270
hanc aram luo statuit, quae maxima semper
dicetur nobis, et erit quae maxima semper.
quare agite, o iuuenes, tantarum in munere laudum
cingite fronde comas et pocula porgite dextris
communemque uocate deum et date uina uolentes.
dixerat: Herculeia bicolor cum populus umbra 276
uelauitque comas folisque innexa pendit,
et sacer impleuit dextram scyphus. ocius omnes
in mensam laeti libant diuosque precantur.
Deuxo interea propior fit Vesper Olympo: 280
iamque sacerdotes primusque Potitius ibant,
pellibus in morem cineti, flammisque ferebant.
instaurant epulas, et mensae grata secundae
dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
tum Salii ad cantus incensa altaria circum 285
populeis adsunt euincti tempora ramis,
hic iuuenum chorus, ille senum; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt: ut prima nouercae
monstra manu geminosque premens eliserit anguis;
ut bello egregias idem disiecerit urbes, 290
Troiamque Oechaliampque; ut duos mille labores
rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquae,
pertulerit. 'tu nubigenas, inuicte, bimembris,
Hylaeumque Pholumpque, manu, tu Cresia mactas
prodigia et uastum Nemeae sub rupe leonem. 295
te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orei
ossa super recubans antro semesa cruento;
nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus,

arduus arma tenens; non te rationis egentem
Lernaes turba caput circumstetit anguis. 300
salue, uera Iouis proles, decus addite diuini,
et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.
taliam carminibus celebrant; super omnia Caci
speluncam adiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.
Exim se cuncti diuinis rebus ad urbem 306
perfectis referunt. ibat rex obsitus aevo,
et comitem Aenean iuxta natumque tenebat
ingrediens, uarioque uiam sermone leuabat.
miratur facilisque oculos fert omnia circum 310
Aeneas capiturque locis et singula laetus
exquiratque auditque uirum monumenta priorum.
tum rex Euandrus Romanae conditor arcis:
'haec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tene-
bant,
gensque uirum truncis et duro robore nata, 315
quis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros
aut componere opes norant aut parcere parto,
sed rami atque asper uictu uenatus alebat.
primus ab aethrio uenit Saturnus Olympo,
arma Iouis fugiens et regnis exul adeptis. 320
is genus indocile ac dispersum montibus altis
composuit legesque dedit Latiumque uocari
maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
aurea quae perhibent, illo sub rege fuere
saecula: sic placida populos in pace regebat; 325
deterior donec paulatim ac decolor aetas
et belli rabies et amor successit habendi.
tum manus Ausonia et gentes uenere Sicanae,
saepius et nomen posuit Saturnia tellus;
tum reges asperque immani corpore Thybris, 330
a quo post Itali fluuium cognomine Thybrim
diximus; amisit uerum uetus Albulam nomen.
me pulsum patria pelagique extrema sequentem
fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
his posuere locis, matrisque egere tremenda 335
Carmentis Nymphae monita et deus auctor Apollo.
uix ea dicta: dehinc progressus monstrat et aram
et Carmentalem Romani nomine portam
quam memorant, Nymphae priscum Carmentis
honorem,
uatis fatidicae, cecinit quae prima futuros 340
Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.
hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
restituit et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycae.
nec non et sacri monstrat nemus Argilei, 345
testaturque locum, et letum docet hospitii Argi.
hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
aurea nunc, olim siluestribus horrida dumis.
iam tum religio pauidos terrebant agrestis
dira loci; iam tum siluam saxumque tremebant. 350
'hoc nemus, hunc,' inquit, 'frondoso uertice collem,
quis deus incertum est, habitat deus; Arcades ipsum
credunt se uidisse Iouem, cum saepe nigram
aegida concuteret dextra nimbosque cieret.
haec duo praeterea disiectis oppida muris, 355
reliquias ueterumque uides monumenta uirorum.
hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem;
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.'
talibus inter se dictis ad tecta subibant
pauperis Euandri, passimque armenta uidebant 360
Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
ut uentum ad sedes: 'haec, inquit, limina uictor
Alcides subiit, haec illum regia cepit.
aude, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum
finge deo, rebusque ueni non asper egenis.' 365
dixit, et angusti subter fastigia tecti

239 insonat R. 246 trepidantque R. 247 deprensam in luce M² R. 251 pericli est P. 257 inicit P. 261 "multi elidens legunt" Seruius. 262 domus alta P. 282 flammamque R. 288 ferant M². 291 et duos R. 295 Nemeae P¹, Seruius, Nemea P² R. M. 306 carin R. 313 Euander P. 335 tremenda R. 338 Romano R. 341 nomine pro nobile R. 342, 343 uersum hic excidisse arbitror. 350 siluas R. 357 urbem M² R. 361 latis M, cauernis R. 364, 365 dignam | finge domum Auct.

ingentem Aenean duxit, stratisque locauit
effultum foliis et pelle Libystidis ursae.

Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.
at Venus haut animo nequiquam exterrita mater,
Laurentumque minis et duro mota tumultu 371
Volcanum adloquitur, thalamoque haec coniugis
aureo

incipit, et dictis diuinum adspirat amorem :
'dum bello Argolici uastabant Pergama reges
debita casurasque inimicis ignibus arces, 375
non ullum auxilium miseris, non arma rogau
artis opisque tuae ; nec te, carissime coniunx,
in cassumue tuos uolui exercere labores,
quamuis et Priami deberem plurima natis,
et durum Aeneae fleuissem saepe laborem. 380
nunc Iouis imperiis Rutulorum constitit oris :
ergo eadem supplex uenio, et sanctum mihi numen
arma rogo, genetrix nato. te filia Nerei,
te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.
aspice, qui coeant populi, quae moenia clausis 385
ferrum acuunt portis in me excidiumque meorum.
dixerat, et niueis hinc atque hinc diua lacertis
cunctantem amplexu molli fouet. ille repente
accepit solitam flammam, notusque medullas
intrauit calor, et labefacta per ossa cucurrit : 390
non secus atque olim tonitru cum rupta corusco
igne rima micans percurrit lumine nimbos.
sensit laeta dolis et formae conscia coniunx.
tum pater aeterno fatur deuinctus amore :
'quid causas petis ex alto ? fiducia cessit 395
quo tibi, diua, mei ? similis si cura fuisset,
tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset ;
nec pater omnipotens Troiam nec fata uetabant
stare decemque alios Priamum superesse per annos.
et nunc, si bellare paras atque haec tibi mens est,
quidquid in arte mea possum promittere curae, 401
quod fieri ferro liquidum potest electro,
quantum ignes animaeque ualent, assiste precando
uiribus indubitare tuis.' ea uerba locutus
optatos dedit amplexus, placidumque petiuit 405
coniugis infusus gremio per membra soporem.

Inde ubi prima quies medio iam noctis abactae
curriculo expulerat somnum, cum femina primum,
cui tolerare colo uitam tenuique Minerua
impositum, cinerem et sopitos suscitauit ignes, 410
noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
exeret penso, castum ut seruare cubile
coniugis et possit paruos educere natos,
haut secus Ignipotens nec tempore segnior illo
mollibus e stratis opera ad fabrilis surgit. 415
insula Sicani iuxta latus Aeoliamque
erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis,
quam super specus et Cyclopus exesa caminis
antra Aetnaea tonant, ualidique incudibus ictus
auditi referunt gemitum, striduntque cauernis 420
stricturae Chalybum, et fornacibus ignis anhelat,
Volcani domus, et Volcania nomine tellus.
hoc tunc Ignipotens caelo descendit ab alto.
ferrum exercebant uasto Cyclopes in antro,
Brontesque Steropesque et nudus membra Pyraemon.
his informatum manibus iam parte polita 426
fulmen erat, toto Genitor quae plurima caelo
deicit in terras, pars imperfecta manebat.
tris imbris torti radios, tris nubes aquosae
addiderat, rutuli tris ignis et alitis Austri. 430
fulgores nunc terrificos sonitumque metumque
miscebant operi flammisque sequacibus iras.
parte alia Marti currumque rotasque uolucres
instabant, quibus ille uiros, quibus excitat urbes ;
aegidatque horrifera, turbatae Palladis arma, 435
certant squamis serpentum auroque polibant,
conexosque anguis ipsamque in pectore diuae

Gorgona, desecto uertentem lumina collo.

'tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores,
Aetnaei Cyclopes, et huc aduertite mentem : 440
arma acri faciendae uiro. nunc uiribus usus,
nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
praecipitate moras.' nec plura effatus ; at illi
oculus incubere omnes pariterque laborem
sortiti. fluit aes riuus aurique metallum, 445
uolnificusque chalypus uasta fornace liquescit.
ingentem clipeum informant, unum omnia contra
tela Latinorum, septenosque orbibus orbis
impediunt. alii uentosis folliibus auras
accipiunt redduntque ; alii stridentia tinguunt 450
aera lacu. gemit impositis incudibus antrum.
illi inter sese multa ui braccia tollunt
in numerum, uersantque tenaci foreipe massam.

Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux suscitauit alma 455
et matutini uoluerum sub culmine cantus.
consurgit senior, tunicaeque inducit artus,
et Tyrrhena pedum circumdat uincula plantis ;
tum lateri atque umeris Tegeaeum subligat ense,
demissa ab laena pantherae terga retorquens. 460
nec non et gemini custodes limine ab alto
praecedunt gressumque canes comitantur erilem.
hospitis Aeneae sedem et secreta petebat,
sermonum memor et promissi muneris, heros.
nec minus Aeneas se matutinus agebat. 465
filius huic Pallas, illi comes ibat Achaes.
congressi iungunt dextras, mediisque residunt
aedibus, et licito tandem sermone fruuntur.
rex prior haec :

'maxime Teucrorum ductor, quo sospite numquam
res equidem Troiae uictas aut regna fatebor, 471
nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
exiguas uires : hinc Tusco claudimur amni,
hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis,
sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis 475
iungere castra paro, quam fors inopina salutem
ostentat. fatis huc te poscentibus adfers.
haut procul hinc saxo incolitur fundata uetusto
urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam
gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis. 480
hanc multos florentem annos rex deinde superbo
imperio et saeuis tenuit Mezentius armis.
quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni
effera ? di capiti ipsius generique reseruent !
mortua quin etiam iungebat corpora uiuis, 485
componens manibusque manus atque oribus ora,
tormenti genus, et sanie taboque fluentis
complexu in misero longa sic morte necabat.
at fessi tandem ciues infanda furentem
armati circumstant ipsumque domumque, 490
obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
ille inter caedem Rutulorum elapsus in agros
confugere, et Turni defendit hospitis armis.
ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis ;
regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt. 495
his ego te, Aenea, ductorem milibus addam.
toto namque fremunt condensae litore puppes,
signaque ferre iubent ; retinet longaeuus haruspex
fata canens : "o Maeoniae delecta iuuentus,
flos ueterum uirtusque uirum, quos iustus in hostem
fert dolor et merita accendit Mezentius ira, 501
nulli fas Italo tantam subiungere gentem :
externos optate duces." tum Etrusca resedit
hoc acies campo, monitis exterrita diuom.
ipse oratores ad me regnique coronam 505
cum sceptro misit mandatque insignia Tarchon,
succedam castris Tyrrhenaque regna capessam.
sed mihi tarda gelu saeculisque effata senectus
inuidet imperium seraeque ad fortia uires.

378 incassumque M¹. 382 nomen g, fortasse P². 390 calefacta R. 391 haut secus M. tonitruum M. 394 deuictus P². 401 possunt M¹. 406 infusum P¹, probauit Valerius Probus. 417 Lipare R. 420 strident M¹. 423 huc P. 431 horrificos R. 438 delecto R. 443 et illi P¹. 453 forfice R. 460 panthera P. 462 procedunt P. 474 circumsonat M². 492 caedes M² P.

natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella 510
hinc partem patriae traheret. tu, cuius et annis
et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
ingredere, o Teucerumque Italum fortissime ductor.
hunc tibi praeterea, spes et solacia nostri,
Pallanta adiungam; sub te tolerare magistro 515
militiam et graue Martis opus, tua cernere facta
adsuescat, primis et te miretur ab annis.

Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
lecta, dabo, totidemque suo tibi munere Pallas.

Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant 520
Aeneas Anchisiades et fidus Achates;
multaque dura suo tristi cum corde putabant
ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.
namque inproviso vibratus ab aethere fulgor
cum sonitu venit, et ruere omnia uisa repente, 525
Tyrrenusque tubae mugire per aethera clangor.
suspiciunt; iterum atque iterum fragor increpat in-
gens.

arma inter nubem caeli in regione serena
per sudum rutilare uident et pulsa tonare.
obstupere animis alii; sed Troius heros 530
adgnouit sonitum et diuae promissa parentis.
tum memorat: 'ne uero, hospes, ne quare profecto,
quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
hoc signum cecinit missuram diua creatrix
si bellum ingrueret Volcaniaque arma per auras 535
laturam auxilio.

heu, poenae miseris caedes Laurentibus instant!
quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub
undis

scuta uirum galeasque et fortia corpora uolues,
Thyri pater! poscant acies, et foedera rumpant!'

Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto; 541
et primum Herculeis sopitas ignibus aras
excitat, hesternumque Larem paruosque Penates
laetus adit; mactat lectas de more bidentis
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus, 545
post hinc ad nauis graditur, sociosque reuiscit;
quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
praestantis uirtute legit; pars cetera prona
fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
nuntia uentura Ascanio rerumque patrisque. 550
dantur equi Teucris Tyrrenha petentibus arua;
ducunt exsortem Aeneae, quem fulua leomis
pellis obit totum, praefulgens unguibus aureis.

Fama uolat paruum subito uolgata per urbem,
ocius ire equites Tyrreni ad litora regis. 555
nota metu duplicant matres, propiusque periclo
it timor, et maior Martis iam apparet imago.
tum pater Euandrus dextram complexus cunctis
haeret, inexpectus lacrimis, ac talia fatur:
'o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos, 560
qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
strai scutorumque incendi uictor aceruos,
et regem hac Erulum dextra sub Tartara misi,
nascenti cui tris animas Feronia mater,
horrendum dictu, dederat, terna arma mouenda;
ter leto sternendus erat; cui tunc tamen omnis 566
abstulit haec animas dextra, et totidem exiit armis:
non ego nunc dulci amplexu diuellerer usquam,
nate, tuo; neque finitimo Mezentius umquam
huic capiti insultans tot ferro saeua dedisset 570
funera, tam multis niduasset ciuium urbem.
at uos, o superi, et diuom tu maxime rector
Iuppiter, Arcadii, quaeso, miserescite regis,
et patrias audite preces: si numina uestra
incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant, 575
si uisurum eum uiuo et uenturus in unum:

uitam oro; patior quemuis durare laborem.
sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris:
nunc, o nunc liceat crudelem abrumperé uitam,
dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri, 580
dum te, care puer, mea sera et sola uoluptas,
complexu teneo; grauior neu nuntius auris
uolneret.' haec genitor digressu dicta supremo
fundeat; famuli conlapsum in tecta ferebant.

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis, 585
Aeneas inter primos et fidus Achates,
inde alii Troiae proceres; ipse agmine Pallas
in medio, chlamyde et pictis conspectus in armis:
qualis ubi Oceani perflus Lucifer unda,
quem Venus ante alios astrorum diligit ignis, 590
extulit os sacrum caelo tenebrasque resoluit.
stant pauidae in muris matres, oculisque sequuntur
pulueram nubem et fulgentis aere cateruas.

olli per dumos, qua proxima meta uiarum,
armati tendunt; it clamor, et agmine facto 595
quadripedante putrem sonitu quatit ungula campum.
est ingens gelidum lucus prope Caeritis amnem,
religione patrum late sacer; undique colles
inclusere caui et nigra nemus abiete cingit.

Silvano fama est ueteris sacrasse Pelasgos, 600
aruorum pecorisque deo, lucumque diemque,
qui primi finis aliquando habuere Latinos.
haut procul hinc Tarcho et Tyrreni tuta tenebant
castra locis, celsoque omnis de colle uideri
iam poterat legio, et latis tendebat in aruis. 605
huc pater Aeneas et bello lecta iuuentus
succedunt, fessique et equos et corpora curant.

At Venus aetherios inter dea candida nimbos
dona ferens aderat; natumque in ualle reducta
ut procul et gelido secretum flumine uidit, 610
talibus adfata est dictis, seque obtulit ultro:
'en perfecta mei promissa coniugis arte
munera; ne mox aut Laurentis, nate, superbos,
aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.'

dixit et amplexus nati Cytherea petiuit; 615
arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
ille, deae donis et tanto laetus honore,
expleri nequit atque oculos per singula uoluit,
miraturque interque manus et brachia uersat
terribilem cristis galeam flammisque uomentem 620
fatiferumque ense, loriam ex aere rigentem,
sanguineam, ingentem, qualis cum caerulea nubes
solis inardescit radiis longeque refulget;

tum leuis ocreas electro auroque recocto
hastamque et clipei non enarrabile textum. 625
illic res Italas Romanorumque triumphos,
haut uatum ignarus uenturique inscius aevi,
fecerat Ignipotens; illic genus omne futurae
stirpis ab Ascanio pugnataque in ordine bella.
fecerat et uiridi fetam Mauortis in antro
procubuisse lupam; geminos huic ubera circum
ludere pendentes pueros et lambere matrem
inpauidos; illam tereti ceruice reflexa
mulcere alternos et corpora fingere lingua.

nec procul hinc Romam et raptas sine more Sabinas
consessu caueae, magnis Circensibus actis, 636
addiderat, subitque nouum consurgere bellum
Romulidis Tatiaoque seni Caribusque seueris.
post idem inter se posito certamine reges
armati Iouis ante aram paterasque tenentes 640
stabant et caesa iungelant foedera porca.
haut procul inde citae Mettum in diuersa quadrigae
distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!)
raptabatque uiri mendacis uiscera Tullus
per siluam, et sparsi rorabant sanguine uepres. 645

510 exhortarem P. 512 fatum indulget R. Seruius. 519 suo sibi P², tuo sibi M¹. nomine M, Seruius. 527 intonat Seruius. 529 sonare P R. 538 unda R. 543 suscitatur R. externum M, improbat Seruius. 544 mactant M. 555 Tyrrenha ad limina P. 559 inexpectum lacrimans P¹, inexpectus lacrimans P² R, inexpectus lacrimans M, agnoscit Seruius, qui ipse probat inexpectum lacrimans. 569 finitimos P¹, usquam P R. 577 patiar P². 579 nunc o nunc R, nunc nunc o M P. 581 sola et sera M R. 582 compleris M² R. in Nonius 315. 583 maesta pro dicta M¹. 610 clypeo M¹, Seruius. 620 minant P. 627 "quibusdam uidetur hunc uersum omitti potuisse" Seruius. 628 omnipotens M. 633 reflexam M¹. 634 lingere M¹. 640 aras R. pateram M. 643 despulerant M².

nec non Tarquinius eiectionem Porsenna iubebat
accipere, ingentem urbem obsidione premebat ;
Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
illum indignanti similem, similemque minanti
aspiceres, pontem auferat quia uellere Cocles, 650
et fluuium uinculis innaret Cloelia ruptis.
in summo custos Tarpeiae Manlius arcis
stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
atque hic auratis uolitans argenteus anser 655
porticibus Gallos in limine adesse canebat ;
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
defensi tenebris et dono noctis opacae ;
aurea caesaries ollis atque aurea uestis ;
uirgatis lucent sagulis ; tum lactea colla 660
auro innectuntur ; duo quisque Alpina coruscant
gaesa manu, scutis protecti corpora longis.
hic exsultantis Salios nudosque Luperos
lanigerosque apices et lapsa ancilia caelo
extuderat ; castae ducebant sacra per urbem 665
pilentis matres in mollibus. hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis,
et scelerum poenas, et te, Catilina, minaci
pendentem scopulo Furiarumque ora trementem ;
secretosque pios ; his dantem iura Catonem. 670
haec inter tumidi late maris ibat imago,
aurea, sed fluctu spumabant arca cano ;
et circum argento clari delphines in orbem
aequora uerberant caudis aestumque secabant.
in medio classes aeratas, Actia bella, 675
cernere erat ; totumque instructo Marte uideres
feruere Leucaten auroque effulgere fluctus.
hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
cum patribus populoque, Penatibus et magnis dis,
stans celsa in puppi ; geminas cui tempora flammis
laeta uomunt, patriumque aperitur uertice sidus.
parte alia uentis et dis Agrippa secundis 682
arduus agmen agens ; cui, belli insigne superbum,
tempora nauali fulgent rostrata corona.
hinc ope barbarica uariisque Antonius armis, 685
uictor ab Aurorae populis et litore rubro,
Aegyptum uiresque Orientis et ultima secum
Bactra uehit ; sequiturque, nefas, Aegyptia coniunx.

una omnes ruere, ac totum spumare reductis
conuolsum remis rostrisque tridentibus aequor. 690
alta petunt ; pelago credas innare reuolsas
Cycladas aut montis concurrere montibus altos ;
tanta mole uiri turritis puppibus instant.
stuppea flamma manu telisque uolatile ferrum
spargitur : arua noua Neptunia caede rubescunt.
regina in mediis patrio uocat agmina sisto : 696
nequid etiam geminos a tergo respicit anguis.
omnigenumque deum monstra et latrator Anubis
contra Neptunum et Venerem contraque Mineruam
tela tenent. saeuit medio in certamine Mauors 700
caelatus ferro, tristesque ex aethere Dirae ;
et scissa gaudens uadit Discordia palla,
quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
desuper : omnis eo terrore Aegyptus et Indi, 705
omnis Arabs, omnes uertebant terga Sabaei.
ipsa uidebatur uentis regina uocatis
uela dare et laxos iam iamque inmittere funes.
illam inter caedes pallentem morte futura
fecerat Ignipotens undis et lapyge ferri ; 710
contra autem magno maerentem corpore Nilum
pendentemque sinus et tota ueste uocantem
caeruleum in gremium latebrosaue flumina uictos.
at Caesar, triplici inuictus Romana triumpho
moenia, dis Italici uotum immortale sacrabat, 715
maxima ter centum totam delubra per urbem.
laetitia ludisque uiae plausuque fremebant ;
omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae ;
ante aras terram caesi strauere iuueni.
ipse, sedens nixeo candentis limine Phoebi, 720
dona recognoscit populorum aptatque superbis
postibus ; incedunt uictae longo ordine gentes,
quam uariae linguis, habitu tam uestis et armis.
hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,
hic Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos 725
finxerat ; Euphrates ibat iam mollior undis ;
extremique hominum Morini Rhenusque bicornis ;
indomitique Dahae et pontem indignatus Araxes.
taliam per clipeum Volcani, dona parentis,
miratur, rerumque ignarus imagine gaudet, 730
attollens umero famamque et fata nepotum.

LIBER NONVS

Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Irim de caelo misit Saturnia Iuno
audacem ad Turnum. luo tum forte parentis
Pulumni Turnus sacrata ualle sedebat.
ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est : 5
‘ Turne, quod optanti diuom promittere nemo
auderet, uoluenda dies, en, attulit ultro.
Aeneas, urbe et sociis et classe relicta,
sceptra Palatini sedemque petit Euandri.
nec satis : extremas Corythi penetrauit ad urbes,
Lydorumque manum collectos armat agrestis. 11
quid dubitas ? nunc tempus equos, nunc poscere currus.
 rumpe moras omnis et turbata arripe castra.’
dixit, et in caelum paribus se sustulit alis,
ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum. 15
adgnouit iuuenis duplicisque ad sidera palmas

sustulit ac tali fugientem est uoce secutus :
‘ Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
detulit in terras ? unde haec tam clara repente
tempestas ? medium uideo discedere caelum, 20
palantisque polo stellas. sequor omina tanta,
quisquis in arma uocas.’ et sic effatus ad undam
processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
multa deos orans, onerauitque aethera uotis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25
diues equum, diues pictai uestis et auri ;
Messapus primas acies, postrema coercent
Turridae iuuenes ; medio dux agmine Turnus
[uertitur arma tenens, et toto uertice supra est].
ceu septem surgens sedatis amnibus altus 30
per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus
cum refluit campis et iam se condidit alueo.

655 hinc R. 657 olle pro Galli R. 661 coruscat P. 662 gessa M. 672 spumabat P R. 680 stat R. huc (i.e. huic)
P² pro cui. 686 Europae R. 690 stridentibus R. 692 legebatur etiam Seruii tempore montibus altis. 700 tenens P².
701 dirae R M². 704 tendebat P. 722 matres pro gentes R. 724, 725 hinc—hinc P. 731 facta Seruius, qui fata
agnoscit. “ hunc uersum notant critici quasi superfluo et inutiliter additum, nec conuenientem grauitati eius, namque
est magis neotericus ” Seruius.

IX 11 manus P. 17 et M P. 21 sequar M. 25 iamque adeo M². 26 picta M¹ R P², pictai testantur grammatici.
28 Tyrrhidae codd. uid. ad Aen. 7 484. 29 om. codd. optimi.

hic subitam nigro glomerari puluere nubem
prospiciunt Teuceri, ac tenebras insurgere campis.
primus ab aduersa conclamat mole Caius : 35
'quis globus, o ciues, caligine uoluitur atra?
ferte citi ferrum, date tela, ascendite muros.
hostis adest, heia !' ingenti clamore per omnis
condunt se Teuceri portas et moenia complent.
namque ita discedens praeceperat optimis armis 40
Aeneas : si qua interea fortuna fuisset,
neu struere auderent aciem neu credere campo ;
castra modo et tutos seruarent aggere muros.
ergo, etsi conferre manum pudor iraque monstrat,
obiiciunt portas tamen et praecepta facessunt, 45
armatique cauis expectant turribus hostem.
Turnus, ut ante uolans tardum praecesserat agmen,
nigriti lectis equitum comitatus et urbi
improvisus adest ; maculis quem Thracicus albis
portat equus cristaque tegit galea aurea rubra. 50
'ecquis erit, mecum, iuuenes, qui primus in hostem
en—?' ait, et iaculum adtorques emittit in auras,
principium pugnae, et campo sese arduus infert.
clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur
horrissono ; Teucrum mirantur inertia corda : 55
non aequo dare se campo, non obuia ferre
arma uiros, sed castra fouere. huc turbidus atque huc
lustrat equo muros, aditumque per auia quaerit.
ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili
cum fremit ad caulas, uentos perpressus et imbres, 60
nocte super media ; tuti sub matribus agni
balatum exercent ; ille asper et improbus ira
saenit in absentis ; collecta fatigat edendi
ex longo rabies et siccae sanguine fauces :
haud aliter Rutulo muros et castra tuenti 65
ignescunt irac ; duris dolor ossibus ardet,
qua temptet ratione aditus, et quae uia clausos
excutiat Teucros uallo atque effundat in aequum.
classem, quae lateri castrorum adiuncta latebat,
aggeribus saeptam circum et fluminalibus undis, 70
inuadit, sociosque incendia poscit ouantis,
atque manum pinu flagranti feruidus implet.
tum uero incumbunt ; urget praesentia Turni ;
atque omnis facibus pubes accingitur atris.
diripere focus ; piceum fert fumida lumen 75
taeda et commixtam Volcanus ad astra fauillam.
Quis deus, o Musae, tam saeua incendia Teucris
auertit ? tantos ratibus quis depulit ignis ?
dicite. prisca fides facto, est fama perennis.
tempore quo primum Phrygia formabat in Ida 80
Aeneas classem, et pelagi petere alta parabat,
ipsa deum fertur genetrix Berecynthia magnum
uocibus his adfata Iouem : 'da, nate, petenti,
quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
[pineae silua mihi, multos dilecta per annos ;] 85
lucis in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
nigriti picea trabibusque obscurus acernis :
has ego Dardanio iuueni, cum classis egeret,
laeta dedi ; nunc sollicitam timor anxius angit.
solue metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
ne cursu quassatae ullo neu turbine uenti 91
uincantur ; prosit nostris in montibus ortas.'
filius huic contra, torquet qui sidera mundi :
'o genetrix, quo fata uocas ? aut quid petis istis ?
mortaline manu factae immortale carinae 95
fas habeant ? certusque incerta pericula lustret
Aeneas ? cui tanta deo permissa potestas ?
immo, ubi defunctae finem portusque tenebunt
Ausonios olim, quaecumque euaserit undis

Dardaniumque ducem Laurentia uexerit arua, 100
mortalem eripiam formam, magnique iubebo
aequoris esse deas, qualis Nereia Doto
et Galatea secant spumantem pectore pontum.
dixerat, idque ratum Stygii per flumina fratris,
per pice torrentis atraque uoragine ripas 105
adnuat, et totum nutu tremefecit Olympum.

Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcae
debita complerant : cum Turni iniuria Matrem
admonuit ratibus sacris depellere taedas.
hic primum noua lux oculis offulsit, et ingens 110
uisus ab Aurora caelum transcurrere nimbus,
Idaeique chori ; tum uox horrenda per auras
excidit et Troum Rutulorumque agmina complet :
'ne trepidate meas, Teuceri, defendere nauis,
neue armate manus ; maria ante exurere Turno 115
quam sacras dabitur pinus. uos ite solutae,
ite deae pelagi ; genetrix iubet.' et sua quaeque
continuo puppes abrumpunt uincula ripis,
delphinumque modo demersis aequora rostris
ima petunt. hinc uirgineae, mirabile monstrum,
reddunt se totidem facies, pontoque feruntur 121
[quot prius aeratae steterant ad litora prorae].

Obstupere animis Rutuli ; conterritus ipse
turbatis Messapus equis ; cunctatur et amnis
rauca sonans, reuocatque pedem Tiberinus ab alto.
at non audaci Turno fiducia cessit ; 126
ultra animos tollit dietis, atque increpat ultro :
'Troianos haec monstra petunt ; his Iuppiter ipse
auxilium solitum eripuit, non tela neque ignis
expectant Rutulos. ergo maria inuia Teucris, 130
nec spes ulla fugae ; rerum pars altera adempta
est ;

terra autem in nostris manibus ; tot milia gentes
arma ferunt Italiae. nil me fatalia terrent,
si qua Phryges praee se iactant, responsa deorum :
sat fatis Venerique datum, tetigere quod arua 135
fertilis Ausoniae Troes. sunt et mea contra
fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem
coniuge praerepta ; nec solos tangit Atridas
iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
sed periisse semel satis est : peccare fuisset 140
ante satis, penitus modo non genus omne perosos
femineum. quibus haec mediis fiducia ualli
fossarumque morae, leti discrimina parua,
dant animos ! at non uiderunt moenia Troiae
Neptuni fabricata manu considere in ignis ? 145
sed uos, o lecti, ferro qui scindere uallum
apparat et mecum inuadit trepidantia castra ?
non armis mihi Volcani, non mille carinis
est opus in Teucros. addant se protinus omnes
Etrusci socios. tenebras et inertia furta 150
Palladii, caesis summae custodibus arcis,
ne timeant ; nec equi caeca condemur in aluo ;
luce, palam, certum est igni circumdare muros.
haut sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasga
esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
nunc adeo, melior quoniam pars acta diei, 156
quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
procurate, uiri, et pugnam sperate parari.'
interea uigilum exeuhiis obsidere portas
cura datur Messapo et moenia cingere flammis. 160
bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,
delecti ; ast illos centeni quemque secuntur
purpurei cristis iuuenes auroque corusci.
discurrunt, uariantque uices, fusique per herbam
indulgent uino, et uertunt crateras aenos. 165

33 magno P. 37 et scandite R F. 42 acies R. 43 tuto F. 44 furor iraque Nonius p. 268. monstrant F. 51 et quis P. 52 intorquens M. 53 campis R. 54 clamorem M P. Seruius, qui etiam clamore agnoscit. 66 durus P. 67 qua uia F M P¹, quae uia P¹ R, utrumque agnoscit Seruius. 68 aequor P¹. 70 clausam circum R. 72 manu pinum P. fragrant P. 77 qui deus P. 82 genetrix fertur R. 85 dilecta M. hunc uersum dittographum esse iure censet Ribbeckius. 91 ne cursu P, neu M R. 99 legebatur etiam Seruii tempore undas. 103 aut R. 120 mirabile dicta R. 122 omittunt codd. optimi. 123 animi Rutulis M P. Seruius. 124 turbatus P¹ R. 130 aspectans M¹. 131 decepta est R. 132 gentis M R. 135 datum est F P R. 138 an solos Macrobi. S. 4 4 11. 141 perosos M¹. 143 discernine paruo F¹ M. 144 an non agnoscit Seruius. 151 late pro summae F R (i.e. altae). 155 ferant F P. 156 dei est M². 160 flamma F R. 162 dilecti P¹. secuti R.

conlucent ignes; noctem custodia ducit
insomnem ludo.

Haec super e uallo prospectant Troes, et armis
alta tenent; nec non trepidi formidine portas
explorant, pontisque et propugnacula iungunt, 170
tela gerunt. instant Mnestheus acerque Serestus,
quos pater Aeneas, si quando aduersa uocarent,
rectores iuuenum et rerum dedit esse magistros.
omnis per muros legio, sortita periculum,
excubat exercetque uices, quod cuique tuendum est.

Nisus erat portae custos, acerrimus armis, 176
Hyrtaeides, comitem Aeneae quem miserat Ida
uenatrix, iaculo celerem leuibisque sagittis;
et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
non fuit Aeneadam Troiana neque induit arma, 180
ora puer prima signans intonsa iuuenta.
his amor unus erat, pariterque in bella ruebant;
tum quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait: 'dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido? 185
aut pugnam aut aliquid iandudum inuadere magnum
mens agitat mihi nec placida contenta quiete est.
cernis quae Rutulos habeat fiducia rerum:
lumina rara micant; somno uinoque soluti
procubueri; silent late loca. percipe porro, 190
quid dubitem, et quae nunc animo sententia surgat.
Aeneam acciri omnes, populusque patresque,
exposcunt mittique uiros qui certa reportent.
si, tibi quae posco, promittunt (nam mihi facti
fama sat est), tumulo uideor reperire sub illo 195
posse uiam ad muros et moenia Pallantea.'
obstipuit magno laudum percussus amore
Euryalus; simul his ardentem adfatur amicum:
'mene igitur socium summis adiungere rebus,
Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200
non ita me genitor, bellis adsuetus Opheltis,
Argolicum terrorem inter Troiaequae labores
sublatum erudiit; nec tecum talia gessi,
magnanimum Aenean et fata extrema secutus:
est hic, est animus lucis contemptor, et istum 205
qui uita bene credat emi, quo tendis, honorem.'

Nisus ad haec: 'equidem de te nil tale uerebar,
nec fas; non: ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter, aut quicumque oculis haec aspexit aequis.
sed si quis—quae multa uides discrimine tali— 210
si quis in aduersum rapiat casusue deusue,
te superesse uelim; tua uita dignior aetas.
sit qui me raptum pugna pretione redemptum
mandet humo, solita aut si qua id fortuna uetabit,
absenti ferat inferias, decoretque sepulchro. 215
neu matri miserae tanti sim causa doloris,
quae te sola, puer, multis e matribus ausa
persequitur, magni nec moenia curat Aestae.'
ille autem: 'causas nequiquam nectis inanis,
nec mea iam mutata loco sententia cedit. 220
adceleremus,' ait, uigiles simul excitat, illi
succedunt seruantque uices; statione relicta
ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cetera per terras omnis animalia somno
laxabant curas et corda oblita laborum: 225
ductores Teucrum primi, delecta iuuentus,
consilium summis regni de rebus habebant,
quid facerent, quisue Aeneae iam nuntius esset.
stant longis adnixi hastis et scuta tenentes
castrorum et campi medio. tum Nisus et una 230
Euryalus confestim alacres admittunt orant;
rem magnam, pretiumque morae fore. primus Iulus
accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
tum sic Hyrtacides: 'audite o mentibus aequis,
Aeneadae, neu haec nostris spectentur ab annis, 235
quae ferimus. Rutuli somno uinoque soluti
conticuere; locum insidiis conspeximus ipsi,

qui patet in biuio portae, quae proxima ponto;
interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
erigitur; si fortuna permittitis uti, 240
quaesitum Aenean et moenia Pallantea,
mox hic cum spoliis, ingenti caede peracta,
adfore cernetis. nec nos uia fallit euntis:
uidimus obscuris primam sub uallibus urbem
uenatu adsiduo et totum cognouimus amnem.' 245
hic annis grauis atque animi maturus Aletes:
'di patrii, quorum semper sub numine Troia est,
non tamen omnino Teucros delere paratis,
cum talis animos iuuenum et tam certa tulistis
pectora.' sic memorans, umeros dextrasque tenebat
amborum, et uoltum lacrimis atque ora rigabat. 251
'quae uobis, quae digna, uiri, pro laudibus istis
praemia posse rear solui? pulcherrima primum
di moresque dabunt uestri; tum cetera reddet
actutum pius Aeneas atque integer aeuus 255
Ascanius, meriti tanti non immemor umquam.'
'immo ego uos, cui sola salus genitore reducto,'
excipit Ascanius, 'per magnos, Nise, Penatis
Assaracique Larem et canae penetralia Vestae
obtestor; quaecumque mihi fortuna fidesque est, 260
in uestris pono gremiis: reuocare parentem,
reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
bina dabo argento perfecta atque aspera signis
pocula, deuicta genitor quae cepit Arisba,
et tripodas geminos, auri duo magna talenta, 265
cratera anticum, quem dat Sidonia Dido.
si uero capere Italiam sceptrisque potiri
contigerit victori, et praedae dicere sortem:
uidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
aureus; ipsum illum, clipeum cristasque rubentis
excipiam sorti, iam nunc tua praemia, Nise. 271
praeterea bis sex genitor lectissima matrum
corpora captiuosque dabit, suaque omnibus arma;
insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
te uero, mea quem spatiis propioribus aetas 275
insequitur, uenerande puer, iam pectore toto
accipio et comitem casus complector in omnis.
nulla meis sine te quaeretur gloria rebus;
seu pacem seu bella geram, tibi maxima rerum
uerborumque fides.' contra quem talia fatur 280
Euryalus: 'me nulla dies tam fortibus ausis
dissimilem arguerit; tantum fortuna secunda
hanc aduersa cadat. sed te super omnia dona
unum oro: genetrix Priami de gente uetusta
est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus 285
mecum excedentem, non moenia regis Aestae.
hanc ego nunc ignaram huius, quodcumque, periculi
inque salutatum linquo; nox et tua testis
dextera, quod nequam lacrimas perferre parentis.
at tu, oro, solare inopem, et succurre relictas. 290
hanc sine me spem ferre tui: audientior ibo
in casus omnis.' percussa mente dedere
Dardanidae lacrimas; ante omnis pulcher Iulus,
atque animus patriae strinxit pietatis imago.
tum sic effatur: 295
'sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.
namque erit ista mihi genetrix, nomenque Creusae
solum deferuit, nec partum gratia talem
parua manet. casus factum quicumque sequuntur,
per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat: 300
quae tibi polliceor reduci rebusque secundis,
haec eadem matrique tuae generique manebunt.'
sic ait inlacrimans; umero simul exiit ense,
auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atque habilem uagina aptarat eburna. 305
dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
exuias; galeam fidus permutat Aletes.
protinus armati incedunt; quos omnis euntis
primorum manus ad portas, iuuenumque senumque,

171 instat P. 173 "iuuenum: legitur et iuueni" Seruius. 174 legio est R. 189 sculpi Seruius. 209 aspiciis P. 226 primi et in π? 237 procubueri P. 244 sub moenibus P². 246 animis R. 252 pro talibus ausis Macrob. S. 6 6 12. 268 ducere R, agnoscit Seruius. 270 comantis pro rubentis R. 274 campis R. quos P² M. 283 aut aduersa probat Seruius, agnoscit haut aduersa. 287 periculi est M, periculi (om. est) P R. 299 sequetur P.

prosequitur notis. nec non et pulcher Iulus, 310
ante annos animumque gerens curamque uirilem,
multa patri mandata dabat portanda. sed aurae
omnia disceperunt et nubibus irrita donant.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram
castra inimica petunt, multis tamen ante futuri 315
exitio. passim somno uinoque per herbam
corpora fusa uident, arrectos litore currus,
inter lora rotasque uiros, simul arma iacere,
uina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus: 319
'Euryale, audendum dextra; nunc ipsa uocat res.
hac iter est. tu, ne qua manus se attollere nobis
a tergo possit, custodi et consule longe;
haec ego uasta dabo, et lato te limite ducam.'
sic memora, uocemque premit; simul ense superbum
Lamnetem adgreditur, qui forte tapetibus altis 325
extractus toto proflabat pectore somnum,
rex idem, et regi Turno gratissimus augur;
sed non augurio potuit depellere pestem.
tris iuxta famulos temere inter tela iacentis
armigerumque Remi premit aurigamque sub ipsis
nactus equis, ferroque secat pendente colla; 331
tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
sanguine singulantem; atro tepefacta cruore
terra torique madent. nec non Lamyrumque La-
mumque

et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte 335
luserat, insignis facie, multoque iacebat
membra deo uictus; felix, si protinus illum
aequasset nocti ludum in lucemque tulisset.
inpastus ceu plena leo per ouilia turbans,
suadet enim uesana fames, manditque trahitque 340
molle pecus mutumque metu; fremit ore eruento.
nec minor Euryali caedes; incensus et ipse
perurit, ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumque Herbesumque subit Rhoetumque Aba-
rinque,

ignaros; Rhoetum, uigilantem et cuncta uidentem,
sed magnum metuens se post cratera tegebat: 346
pectore in aduerso totum eni comminus ensem
condidit adsurgenti, et multa morte recepit
purpureum; uomit ille animam, et cum sanguine
mixta

uina refert moriens; hic furto feruidus instat. 350
iamque ad Messapi socios tendebat; ibi ignem
deficere extremum et religatos rite uidebat
carpere gramen equos: breuiter cum talia Nisus
(sensit enim nimia caede atque cupidine ferri)
'absistamus, ait; nam lux inimica propinquat. 355
poenarum exhaustum satiescit; uia facta per hostes.
multa uirum solido argento perfecta relinquit
armae craterasque simul pulchrosque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis
cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim 360
quae mittit dona, hospitio cum iungeret absens,
Caediceus; ille suo moriens dat habere nepoti;
post mortem bello Rutuli pugnaeque potiti;
haec rapit, atque umeris nequiquam fortibus aptat.
tum galeam Messapi habilem cristisque decoram 365
induit. excedunt castris, et tuta capessunt.

Interea praemissi equites ex urbe Latina,
cetera dum legio campis instructa moratur,
ibant et Turno regi responsa ferebant,
ter centum, scutati omnes, Volcente magistro. 370
iamque propinquabant castris, muroque subibant,
cum procul hos laeuo flectentis limite cernunt,
et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
prodidit inmemorem radiisque aduersa refulsit.
haut temere est uisum, conclamat ab agmine Vol-
cens: 375

'state, uiri; quae causa uiae? quine estis in armis?
quoue tenetis iter?' nihil illi tendere contra,
sed celerare fugam in siluas et fidere nocti.
obiciunt equites sese ad diuortia nota
hinc atque hinc, omnemque abitus custode coronant.
silua fuit late dumis atque ilice nigra 381
horrida, quam densi complerant undique sentes;
rara per occultos lucebat semita calles.

Euryalum tenebrae ramorum onerosa praeda
impediunt, fallitque timor regione uiarum. 385
Nisus abit; iamque imprudens euaserat hostis
atque locos, qui post Albae de nomine dicti
Albani, tum rex stabula alta Latinus habebat:
ut stetit, et frustra absentem respexit amicum.

'Euryale infelix, qua te regione reliqui? 390
quauae sequar, rursus perplexum iter omne reuoluens
fallacis siluae?' simul et uestigia retro
obseruata legit dumisque silentibus errat.
audit equos, audit strepitus et signa sequentum.
nec longum in medio tempus, cum clamor ad auris
peruenit, ac uidet Euryalum; quem iam manus
omnis, 396

fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
oppressum rapit et conantem plurima frustra.
quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis
eripere? an sese medios moriturus in enses 400
inferat, et pulchram properet per uulnera mortem?
ocius adducto torquens hastile lacerto,

suspiciens altam Lunam, et sic uoce precatur:
'tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,
astrorum decus et nemorum Latonia custos; 405
si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
dona tulit, si qua ipse meis uenatibus auxi
suspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi;
hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras.'

dixerat, et toto conixus corpore ferrum 410
conicit. hasta nolans noctis diuerberat umbras,
et uenit abuersi in tergum Sulmonis, ibique
frangitur, ac fissio transit praecordia ligno.
uoluitur ille uomens calidum de pectore flumen
frigidus, et longis singultibus ilia pulsat. 415

diuersi circumspectant. hoc acrior idem,
ecce, aliud summa telum librabat ab aure.
dum trepidant, iit hasta Tago per tempus utrumque,
stridens, traiectoque haesit tepefacta cerebro.
saenit atrox Volcens, nec teli conspicit usquam 420
auctorem, nec quo se ardens immittere possit.

'tu tamen interea calido mihi sanguine poenas
persolues amborum,' inquit; simul ense recluso
ibat in Euryalum. tum uero exterritus, amens,
conclamat Nisus: nec se celare tenebris 425
amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:

'me, me, adsum, qui feci, in me conuertite ferrum,
o Rutuli; mea fraus omnis; nihil iste nec ausus,
nec potuit; caelum hoc et conscia sidera testor;
tantum infelicem nimium dilexit amicum.' 430

talia dicta dabat; sed uiribus ensis adactus
transadigit costas et candida pectora rumpit.
uoluitur Euryalus leto, pulchrosque per artus
it eruo, inque umeros ceruix conlapsa recumbit:
purpureus ueluti cum flos succisus aratro 435

languescit moriens, lassoue papauera collo
demisere caput, pluuia cum forte grauantur.
at Nisus ruit in medios, solumque per omnis
Volcentem petit; in solo Volcente moratur.
quem circum glomerati hostes hinc comminus atque
hinc 440

proturbant. instat non setius ac rotat ensem
fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore

348-9 multa nocte Cornutus ap. Seruium, multa morte recepit purpuream; ita Seruius multos distinxisse adfirmat. purpuream (sc. animam) codd. 363 praedaeque R, pugnaeque M. 371 uirosque P. 375 iugere P. 378 silus P. 380 huc illic pro hinc atque hinc Nonius 458. abitus M¹, probant Schol. Ver. et Seruius, abitus P R V M¹. 382 complent M. 383 dicebat Seruius, M¹. 391 resolvens M¹. 395 tum M. 400 in hostes M R, agnoscit Seruius. 403 altam ad Lunam R V. et sic uoce precatur codd. uersum excidisse puto. 412 aduersa M¹ R, Nonius p. 114, Seruius, quibus tergum pro scuto positum est. 416 aerius M¹ P². 417 telum summa P. 432 transibat R, transadigit M¹ P, Nonius p. 243.

condidit aduerso et moriens animam abstulit hosti.
tum super exanimum sese proiecit amicum
confossus, placidaque ibi demum morte quieuit. 445

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
nulla dies umquam memori uos eximet aevo,
dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Victores praeda Rutuli spoliisque potiti, 450
Volentem exanimum flentes in castra ferebant.

nec minor in castris luctus Rhamneta reperto
exsangui et primis una tot caede peremptis,
Serranoque Numaque, ingens concursus ad ipsa
corpora seminecisque uiros tepidaque recentem 455
caede locum et plenos spumanti sanguine riuos.
adgnoscent spolia inter se galeamque nitentem
Messapi et multo phaleras sudore receptas.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 460

iam sole infuso, iam rebus luce reiectis,
Turnus in arma uiros, armis circumdatus ipse,
suscitat, aeratasque acies in proelia cogit
quisque suas, uariisque acuunt rumoribus iras.
quin ipsa arrectis, uisu miserabile, in hastis 465
praefigunt capita et multo clamore secuntur
Euryali et Nisi.

Aeneadae duri murorum in parte sinistra
opposuere aciem, (nam dextera cingitur amni)
ingentisque tenent fossas, et turribus altis 470
stant maesti; simul ora uirum praefixa mouebant,
nota nimis miseris atroque fluentia tabo.

Interea pauidam uolitans pinnata per urbem
nuntia Fama ruit, matrisque adlabitur auris
Euryali. at subitus miserae calor ossa reliquit; 475
excussi manibus radii, reuolutaque pensa.

euolat infelix, et femineo ululatu,
scissa comam, muros amens atque agmina cursu
prima petit, non illa uirum, non illa pericli 479
telorumque memor; caelum dehincquestibus implet:

“hunc ego te, Euryale, aspicio? tunc ille senectae
sera meae requies, potuisti linquere solam,
crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
adfari extremum miserae data copia matri? 485

heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
alitibusque iaces! nec te tua funera mater
produxi, pressine oculos, aut uulnera laui,
ueste tegens, tibi quam noctes festina diesque
urgebam et tela curas solabar anils.

quo sequar? aut quae nunc artus uolsaque membra
et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te, 491
nate, refers? hoc sum terraeque marique secuta?

figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
conicite, o Rutuli, me primam absumite ferro;
aut tu, magne pater diuom, miserere, tuoque 495
inuisionem hoc detrude caput sub Tartara telo,

quando aliter nequeo crudelem abrumperé uitam.
hoc fletu concussi animi, maestusque per omnis
it gemitus; torpent infractae ad proelia uires.
illam incendentem luctus Idaeus et Actor 500
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli

corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.
At tuba terribilem sonitum procul aere canoro
increpuit; sequitur clamor caelumque renugit.
adcelerant acta pariter testudine Volsci; 505
et fossas implere parant ac uellere uallum.

quaerunt pars aditum, et scalas ascendere muros,
qua rara est acies interlucetque corona
non tam spissa uiris. telorum effundere contra
omne genus Teucri ac duris detrudere contis, 510
adsueti longo muros defendere bello.

saxa quoque infesto uoluebant pondere, si qua
possent tectam aciem perrumpere, cum tamen omnis
ferre iuuat subter densa testudine casus.

nec iam sufficiunt. nam qua globus imminet ingens,
inmanem Teucri molem uoluntque ruuntque, 516
quae strauit Rutulos late, armorumque resoluit
tegmina. nec curant caeco contendere Marte
amplius audaces Rutuli, sed pellere uallo
missilibus certant. 520

parte alia horrendus uisu quassabat Etruscum
pinum et fumiferos infert Mezentius ignes;
at Messapus eum domitor, Neptunia proles,
rescindit uallum et scalas in moenia poscit.

Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti, 525
quas ibi tum ferro strages, quae funera Turnus
ediderit, quem quisque uirum demiserit Orco;
et mecum ingentis oras euoluite belli.

[et meministis enim, diuiae, et memorare potestis.]

Turris erat uasto suspectu et pontibus altis, 530
opportuna loco; summis quam uiribus omnes
expugnare Itali summaque euertere opum ui
certabant, Troes contra defendere saxis

perque cauas densi tela intorquere fenestras.
princeps ardentem coniecit lampada Turnus, 535
et flammam adfixit lateri; quae plurima uento
corripuit tabulas et postibus haesit ades.

turbati trepidare intus, frustraue malorum
uelle fugam. dum se glomerant, retroque residunt
in partem, quae peste caret, tum pondere turris 540
prociuit subito, et caelum tonat omne fragore.

semineces ad terram, immani mole secuta,
confixique suis telis et pectora duro
transfossi ligno ueniunt. uix unus Helenor
et Lycus elapsi; quorum primaueus Helenor, 545
Maeonio regi quem serua Licymnia furtim

sustulerat uetitisque ad Troiam miserat armis,
ense leuis nudo parmaque inglorius alba.

isque ubi se Turni media inter milia uidit,
hinc acies atque hinc acies adstare Latinas: 550
ut fera, quae, densa uenantum saepta corona,
contra tela furit, seseque haut nescia morti

inicit et saltu supra uenabula fertur,
haud aliter iuuenis medios moriturus in hostis
inruit, et, qua tela uidet densissima, tendit. 555
at pedibus longe melior Lycus inter et hostis

inter et arma fuga muros tenet, altaque certat
prendere tecta manu sociumque attingere dextras.

quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,
increpat his uictor: “nostrasne euadere, demens, 560
sperasti te posse manus?” simul arripit ipsum
pendentem, et magna muri cum parte reuellit:

qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cyenum
sustulit alta petens pedibus Iouis armiger uncis,
quaesitum aut matri multis balatibus agnum 565
Martius a stabulis rapuit lupus. undique clamor
tollitur; inuadunt et fossas aggere complent;

ardentis taedas alii ad fastigia lactant.

Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portae subeuntem ignisque ferentem, 570
Emathiona Liger, Corynaeum sternit Asilas,

hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta;
Ortygium Caeneus, uictorem Caenea Turnus,
Turnus Ityn Cloniumque, Dioxippum Promolumque,
et Sagarim et summisstantem pro turribus Idan; 575
Priuernum Capys. hunc primo leuis hasta Themillae
strinxerat; ille manum proiecto tegmine demens

ad uolnus tulit; ergo alis adlapsa sagitta
et laeui infixae est lateri manus, abditaque intus
spiramenta animae letali uolnere rupit. 580

444 exanimem P R. 451 exanimem P R. 455-6 “tepidaque recentem caede locum hypallage est pro tepidum locum recenti caede. unde multi legunt tepidumque recenti caede locum.” Seruius. tepidumque recenti P, tepidumque M² R, tepidamque M¹. 456 pleno spumantis M P². 464 suos P R, Seruius. 468 in om. R. 471 uidebant pro mouebant P. 481 illa R. 484 extremis P¹ M. 485 date edd. plerique. 486 “funera mater i.e. funerea, nam apud maiores funeras dicebant eas ad quas funus pertinet, ut sororem, matrem” Seruius. “nec te in tua funera mater produxi, nec tuum, inquit, funus prosecuta sum” Ti. Donatus. 506 pellere M² R, uallo M². 514 iuuat F P, libet M² R. 524 ad moenia P. 529 omittunt codd. optimi. 552 contra tela ruit P. 565 matris R. 567 inuadunt fossas atque aggere R. 575 Idam P. 579 adfixa P.

stabat in egregiis Arcentis filius armis,
 pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Hibera,
 insignis facie, genitor quem miserat Arcens,
 eductum Matris luco Symaethia circum
 flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici: 585
 stridentem fundam positis Mezentius hastis
 ipse ter adducta circum caput egit habena,
 et media aduersi liquefacto tempora plumbo
 diffudit, ac multa porrectum extendit harena.

Tum primum bello celerem intendisse sagittam
 dicitur, ante feras solitus terrere fugacis, 591
 Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum,
 cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 is primam ante aciem digna atque indigna relatu
 uociferans tumidusque nouo praecordia regno 596
 ibat et ingentem sese clamore ferebat:

'non pudet obsidione iterum ualloque teneri,
 bis capti Phryges, et morti praetendere muros?
 en, qui nostra sibi bello conubia poscunt!
 quis deus Italiae, quae uos dementia adegit?
 non hic Atridae nec fandi fictor Vlixes.

durum ab stirpe genus natos ad flumina primum
 deferimus saeuoque gelu duramus et undis;
 uenat inuigilant pueri siluasque fatigant; 605
 flectere ludus equos et spicula tendere cornu.
 at patiens opertum paruoque adsueta iuuentus
 aut rastris terram donat aut quatit oppida bello.

omne aeuum ferro teritur, uersaque iuuentum
 terga fatigamus hasta; nec tarda senectus 610
 debilitat uires animi mutataque uigorem:
 canitiem galea premimus; semperque recentis
 comportare iuuat praedas et uiuere raptis.

uobis picta eroco et fulgenti murice uentis;
 desidiaae cordi; iuuat indulgere choreis; 615
 et tunicae manicas et habent redimicula mitrae.
 o uere Phrygiae, neque enim Phryges, ite per alta
 Dindyma, ubi aduersus biforem dat tibia cantum.
 tympana uos buxusque uocat Berecynthia Matris
 Idaeae: sinite arma uiris, et cedite ferro.' 620

talia iactantem dictis ac dira canentem
 non tulit Ascanius; neruoque obuersus equino
 intendit telum, diuersaque brachia ducens
 constitit, ante Iouem supplex per uota precatus:

'Iuppiter omnipotens, audacibus adnue coeptis: 625
 ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona,
 et statuum ante aras aurata fronte iuuentum
 candentem pariterque caput cum matre ferentem,
 iam cornu petat et pedibus qui spargat harenam.'

auduit et caeli Genitor de parte serena 630
 intonuit laeuum; sonat una fatifer arcus.
 ecefugit horrendum stridens adducta sagitta,
 perque caput Remuli uenit et eua tempora ferro
 traicit.

'i, uerbis uirtutem include superbis! 634
 bis capti Phryges haec Rutulus responsa remittunt.'
 hoc tantum Ascanius; Teucri clamore sequuntur
 laetitiaeque fremunt animosque ad sidera tollunt.

aetheria tum forte plaga erinitus Apollo
 desuper Ausonias acies urbemque uidebat,
 nube sedens, atque his uictorem adfatur Iulum:

'macte noua uirtute, puer; sic itur ad astra, 641
 dis genite et geniture deos. iure omnia bella
 gente sub Assaraci fato uentura resident;
 nec te Troia capit.' simul haec effatus ab alto

aethere se mittit, spirantis dimouet auras, 645
 Ascaniumque petit. formam tum uertitur oris
 antiquom in Buten. hic Dardanio Anchisae
 armiger ante fuit fidusque ad limina custos;
 tum comitem Ascanio pater addidit. ibat Apollo
 omnia longaeuo similis, uocemque coloremque 650

et crinis albos et saeua sonoribus arma,
 atque his ardentem dictis adfatur Iulum:
 'sit satis, Aenide, telis inipune Numanum
 oppetisse tuis; primam hanc tibi magnus Apollo
 concedit laudem, et paribus non inuidet armis; 655
 cetera parce, puer, bello.' sic orsus Apollo
 mortalis medio aspectus sermone reliquit,
 et procul in tenuem ex oculis euauit auram.
 adgnouere deum proceres diuinaque tela
 Dardanidae, pharetramque fuga sensere sonatem.
 ergo audum pugnae dictis ac numine Phoebi 661
 Ascanium prohibent; ipsi in certamina rursus
 succedunt animasque in aperta pericula mittunt.
 it clamor totis per propugnacula muris;
 intendunt acris arcus ammentaque torquent. 665
 sternitur omne solum telis; tum scuta cauaque
 dant sonitum flictu galeae; pugna aspera surgit:
 quantus ab occasu ueniens pluuiialibus Haedis
 uerberat imber humum; quam multa grandine nimbi
 in uada praecipitant, cum Iuppiter horridus austris 670
 torquet aquosam hiemem et caelo caua nubila rumpit.

Pandarus et Bitias, Idaeo Alcanore creti,
 quos Iouis eduxit luco siluestris laera,
 abietibus iuuenes patriis et montibus aequos,
 portam, quae ducis imperio commissa, recludunt, 675
 freti armis, ultroque inuitant moenibus hostem.
 ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant,
 armati ferro et cristis capita alta corusci:

quales aeriae liquentia flumina circum,
 siue Padi ripis, Atesim seu propter amoenum, 680
 consurgunt geminae quercus intonsaque caelo
 attollunt capita et sublimi uertice nutant.

inrumpunt, aditus Rutuli ut uidere patentis.
 continuo Quercens et pulcher Aquicolus armis
 et praeceps animi Marus et Mauortius Haemon 685
 agminibus totis aut uersi terga dedere,
 aut ipso portae posuere in limine uitam.

tum magis incresecunt animis discordibus irae;
 et iam collecti Troes glomerantur eodem,
 et conferre manum et procurrere longius audent. 690

Ductori Turno, diuersa in parte furenti

turbantique uiros, perfertur nuntius, hostem
 feruere caede noua et portas praebere patentis.
 deserit inceptum, atque immani concitus ira

Dardanium ruit ad portam fratresque superbos. 695
 et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
 Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,

coniecto sternit iaculo; uolat Italia cornus
 aera per tenerum, stomachoque infixata sub altum
 pectus abit; reddit specus atri uulneris undam 700
 spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.

tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit
 Aphidnum;

tum Bitian ardentem oculis animisque frementem,
 non iaculo; neque enim iaculo uitam ille dedisset;
 sed magnum stridens contorta phalarica uenit, 705
 fulminis acta modo; quam nec duo taurea terga,
 nec duplici squama lorica fidelis et auro

sustinuit; conlapsa ruunt inmania membra.
 dat tellus gemitum, et clipeum super intonat ingens.
 talis in Euboico Baiarum litore quondam 710
 saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
 constructam ponto iaciunt: sic illa ruinam

prona trahit, penitusque uadis inlisa recumbit;
 misceat se maria, et nigrae attolluntur harenae;
 tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
 Inarime Iouis imperiis inposta Typhoeo. 716

Hic Mars armipotens animum uiresque Latinis
 addidit, et stimulos acris sub pectore uertit,
 inmisitque fugam Teucris atrumque timorem.

584 Matris Macrob. S. 5 19 15, Martis M P R, Seruius, Ti. Donatus. 586 armis R pro hastis. 604 duroque P. 610 legabatur etiam temporibus Seruii sera senectus. 623 contendit M R. 631 letifer P. 632 et fuit P R, agnoscit Seruius, effugit M. 634 transit P², transiit P¹, transadit R, traiecit M. 645 misit P, demouet R. 646 forma F R M¹. 657 aspectu M P R. 667 adflictu M R, flictu testatur Seruius. 674 patris iuuenes P. 678 coruscant M. 679 "Liquetia legendum est, non liquetia" Seruius. 684 Aquiculus M P. 685 Marus M, Tmaros R. 689 glomerantur in unum R. 690 conferre gradum et procedere longius Nonius p. 268. 702 Achidnum R. 710 qualis P. 719 furorem pro timorem F¹.

undique conueniunt, quoniam data copia pugnae,
 bellatorque animo deus incidit. 721
 Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit,
 et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
 portam ui multa conuerso cardine torquet,
 obnixus latis ueris, multosque suorum 725
 moenibus exclusos duro in certamine linquit;
 ast alios secum includit recipitque ruentis,
 demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
 uiderit inrumpentem, ultroque incluserit urbi,
 immanem ueluti pecora inter inertia tigrim. 730
 continuo noua lux oculis effulsit, et arma
 horrendum sonuere; tremunt in uertice cristae
 sanguineae, clipeoque micantia fulmina mittit.
 agnoscunt faciem inuisam atque inmania membra
 turbati subito Aeneadae. tum Pandarus ingens 735
 emicat, et mortis fraternae feruidus ira
 effatur: 'non haec dotalis regia Amatae;
 nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
 castra inimica uides; nulla hinc exire potestas.'
 olli subridens sedato pectore Turnus: 740
 'incipi, si qua animo uirtus, et consere dextram;
 hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.'
 dixerat. ille rudem nodis et cortice crudo
 intorquet summis adnixus uiribus hastam;
 excepere aurae; uulnus Saturnia Iuno 745
 detorsit ueniens, portaeque infigitur hasta.
 'at non hoc telum, mea quod ui dextera uersat,
 effugies; neque enim is teli nec uulneris auctor.'
 sic ait, et sublatum alte consurgit in ense,
 et mediam ferro gemina inter tempora frontem 750
 diuidit inpubisque immani uulnere malas.
 fit sonus; ingenti concussa est pondere tellus;
 conlapsos artus atque arma cruenta cerebro
 sternit humi moriens, atque illi partibus aequis
 huc caput atque illuc uero ex utroque pependit.
 diffugiunt uersi trepida formidine Troes. 756
 et, si continuo uictorem ea cura subisset,
 rumpere claustra manu sociosque immittere portis,
 ultimus ille dies bello gentique fuisset.
 sed furor ardentem caedisque insana cupido 760
 egit in aduersos.
 principio Phalerim et succiso poplite Gygen
 excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 in tergus; Iuno uires animumque ministrat.
 addit Halym comitem et confixa Phegea parma;
 ignaros deinde in muris Martemque cientis 766
 Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanim-
 que.
 Lyncea tendentem contra sociosque uocantem
 uibranti gladio conixus ab aggere dexter

occupat; huic uno deiectum cominus ictu 770
 cum galea longe iacuit caput. inde ferarum
 uastatorem Amycum, quo non felicius alter
 ungere tela manu ferrumque armare ueneno;
 et Clytium Aeoliden, et amicum Crethea Musis,
 Crethea Musarum comitem, cui carmina semper 775
 et citharae cordi, numerosque intendere neruis;
 semper equos atque arma uirum pugnascque cane-
 bat.

Tandem ductores audita caede suorum
 conueniunt Teucri, Mnestheus acerbique Serestus;
 palantisque uident socios hostemque receptum. 780
 et Mnestheus: 'quo deinde fugam, quo tenditis?'
 inquit.

'quos alios muros, quae iam ultra moenia habetis?
 unus homo, et uestris, o ciues, undique saeptus
 aggeribus, tantas strages impune per urbem
 ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco? 785
 non infelicitis patriae ueterumque deorum
 et magni Aeneae, segnes, miseretque pudetque?'
 talibus accensi firmanur, et agmine denso
 consistunt. Turnus paulatim excedere pugna
 et fluuium petere ac partem quae cingitur unda. 790
 acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
 et glomerare manum: ceu saeuum turba leonem
 cum telis premit infensis; at terribis ille,
 asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga
 ira dare aut uirtus patitur, nec tendere contra, 795
 ille quidem hoc cupiens, potis est per tela uirosque.
 haut aliter retro dubius uestigia Turnus
 impropinata refert, et mens exaestuat ira.
 quin etiam bis tum medios inuaserat hostis,
 bis confusa fuga per muros agmina uertit; 800
 sed manus e castris propere coit omnis in unum,
 nec contra uires audet Saturnia Iuno
 sufficere; aeriam caelo nam Iuppiter Irim
 demisit, germanae haut mollia iussa ferentem,
 ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis. 805
 ergo nec clipeo iuuenis subsistere tantum
 nec dextra ualet; iniectis sic undique telis
 obruitur. strepit adsiduo caua tempora circum
 tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscunt;
 discussaeque iubae capiti; nec sufficit umbo 810
 ictibus; ingeminant hastis et Troes et ipse
 fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
 liquitur et piceum, nec respirare potestas,
 flumen agit; fessos quatit aeger anhelitus artus.
 tum demum praecipit saltu sese omnibus armis 815
 in fluuium dedit. ille suo cum gurgite flauo
 accepit uenientem ac mollibus extulit undis,
 et laetum sociis abluta caede remisit.

LIBER DECIMVS

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
 conciliumque uocat diuom pater atque hominum rex
 sideream in sedem, terras ante arduus omnis
 castraque Dardanidum aspectat populosque Latinos.
 considunt tectis bipatentibus; incipit ipse: 5
 'caelicolae magni, quianam sententia uobis
 uersa retro, tantumque animis certatis iniquis?
 abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
 quae contra uetitum discordia? quis metus aut hos
 aut hos arma sequi ferrumque lacessere suasit? 10
 adueniet iustum pugnae, ne arcessite, tempus,

cum fera Karthago Romanis arcibus olim
 exitium magnum atque Alpes inmittit apertas:
 tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
 nunc sinite, et placitum laeti componite foedus.' 15

Iuppiter haec paucis; at non Venus aurea contra
 pauca refert:

'o Pater, o hominum rerumque aeterna potestas!
 namque aliud quid sit, quod iam inplorare queamus?
 cernis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur 20
 per medios insignis equis tumidusque secundo
 Marte ruat? non clausa tegunt iam moenia Teucros:

721 animos M¹. 723 quis casus P R. 724 ui magna M. 730 tigrin P. 731 offulsit R. 733 clipei—mittunt P.
 fortasse scripsit Vergilius clipeoque micantia fulmina nictant: cf. Lucr. 6 182 "nictantia fulgura flammae." 741
 animi R. 747 librat P. 764 tergus R P¹, Seruius A. 1 211, Charisius p. 71 K, tergum M, Nonius p. 414. 765 con-
 fixum P² M². 769 dextra M¹. 781 fuga P¹. 782 quaeue ultra P. 786 nonne M². 789 pugnae P R. 793 ac terribis
 M R. 814 "quidam acer legunt" Seruius. 816 uasto pro flauo P.

X 15 laeti placidum M. 22 claustra M.

quin intra portas atque ipsis proelia miscent
 aggeribus moerorum et inundant sanguine fossas.
 Aeneas ignarus abest. numquamne leuari
 obsidione sines? muris iterum imminet hostis
 nascentis Troiae, nec non exercitus alter;
 atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
 Tydides. equidem credo, mea uulnera restant,
 et tua progenies mortalia demoror arma!
 si sine pace tua atque inuito numine Troes
 Italiam petiere, luant peccata, neque illos
 iuueris auxilio: sin tot responsa secuti,
 quae Superi Manesque dabant, cur nunc tua quis-

quam
 uertere iura potest? aut cur noua condere fata?
 quid repetam exustas Erycin in litore classis?

quid tempestatum regem uentosque furentis
 Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
 nunc etiam Manis (haec intemptata manebat
 sors rerum) mouet, et superis inmissa repente
 Allecto, medias Italum bacchata per urbes.
 nil super imperio moueor; sperauimus ista,
 dum fortuna fuit; uincant quos uincere maui.
 si nulla est regio, Teucris quam det tua coniunx
 dura, per euersae, genitor, fumantia Troiae
 excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
 incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.

Aeneas sane ignotis iactetur in undis,
 et, quaecumque uiam dederit fortuna, sequatur:
 hunc tegere et dirae ualeam subducere pugnae.
 est Amathus, est celsa mihi Paphus atque Cythera.
 Idaliaeque domus: positis inglorius armis
 exigit hic aeuum. magna ditione iubeto
 Karthago premat Ausoniam; nihil urbibus inde
 obstabit Tyriis. quid pestem euadere belli
 iuuat et Argolicos medium fugiasse per ignis,

totque maris uastaeque exhausta pericula terrae,
 dum Latium Teucri recidiuaque Pergama quaerunt?
 non satius, cineres patriae insedissem supremos
 atque solum, quo Troia fuit? Xanthum et Simoenta
 redde, oro, miseris, iterumque reuoluere casus
 da, pater, Iliacos Teucri. tum regia Iuno
 acta furore graui: 'quid me alta silentia cogis
 rumpere et obductum uerbis uolgare dolorem?
 Aenean hominum quisquam diumque subegit
 bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam petiit fati auctoribus; esto:

Cassandrae impulsus furis: num linquere castra
 hortati sumus, aut uitam committere uentis?
 num puero summam belli, num credere muros?
 Tyrrhenamque fidem aut gentis agitare quietas?
 quis deus in fraudem, quae dara potentia nostra
 egit? ubi hic Iuno demissaue nubibus Iris?
 indignum est Italos Troiam circumdare flammis
 nascentem, et patria Turnum consistere terra,
 cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater:
 quid, face Troianos atra uim ferre Latinis,
 arua aliena iugo premere atque auertere praedas?

quid saceros legere et gremiis abducere pactas,
 pacem orare manu, praefigere puppibus arma?
 tu potes Aenean manibus subducere Graium,
 proque uiro nebulam et uentos obtendere inanis,
 et potes in totidem classem conuerture Nymphas:
 nos aliquid Rutulos contra iuuissse nefandum est?
 Aeneas ignarus abest: ignarus et absit.

est Paphus, Idaliisque tibi, sunt alta Cythera:
 quid grandiam bellis urbem et corda aspera temptas?
 nosne tibi fluxas Phrygiae res uertere fundo
 conamur? nos? an miseros qui Troas Achiuis
 obiecit? quae causa fuit, consurgere in arma
 Europamque Asiamque, et foedera soluere furto?

me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter,
 aut ego tela dedi, fouine Cupidine bella?
 tum decuit metuisse tuis: nunc sera querellis
 haut iustus adsurgis, et inrita iurgia iactas.'

Talibus orabat Iuno, cunctique fremebant
 caelicolae adsensu uario; ceu flamma prima
 cum deprensa fremunt siluis, et caeca uoluntant
 murmura, uenturos nautis prodentia uentos.
 tum Pater omnipotens, rerum cui prima potestas, ico
 inquit; eo dicente deum domus alta silescit,
 et tremefacta solo tellus; silet arduus aether;
 tum Zephyri posuere; premit placida aequora pontus.
 'accipite ergo animis atque haec mea figite dicta.
 quandoquidem Ausonios coniungi foedere Teucri
 haut licitum, nec uestra caput discordia finem: 106
 quae cuique est fortuna hodie, quam quisque secat

spem,
 Tros Rutulusne fuit, nullo discrimine habebō,
 seu fatis Italum castra obsidione tenentur,
 siue errore malo Troiae monitisque sinistris.
 Rutulos soluo. sua cuique exorsa laborem
 fortunamque ferent. rex Iuppiter omnibus idem.
 fata uiam inuenient.' Stygii per flumina fratris,
 per pice torrentis atraque uoragine ripas
 adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
 hic finis fandi. solio tum Iuppiter aureo
 surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.

Interea Rutuli portis circum omnibus instant
 sternere caede uiros et moenia cingere flammis.
 at legio Aeneadam uallis obsessa tenetur,
 nec spes ulla fugae. miseri stant turribus altis
 nequiquam, et rara muros cinxere corona
 Asius Imbrasides Hicetaoniusque Thymoetes
 Assaracique duo et senior cum Castore Thymbris,
 prima acies; hos germani Sarpedonis ambo,
 et Clarus et Thaemon, Lycia et mitantur ab alta.
 fert ingens toto conexus corpore saxum,
 haut partem exiguum montis, Lyrnesius Acmon,
 nec Clytio genitore minor nec fratre Menestheo.

hi iaculis, illi certant defendere saxis,
 molisque ignem, neruoque aptare sagittas.
 ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
 Dardanius caput, ecce, puer detectus honestum,
 qualis gemma, micat, fulum quae diuidit aurum,
 aut collo decus aut capiti: uel quale per artem
 inclusum buxo aut Oricia terebintho
 luctet ebur; fusos ceruix cui lactea crinis
 accipit et molli subnectens circulus auro.
 te quoque magnanimae uiderunt, Iemare, gentes
 uulnera derigere et calamos armare ueneno,
 Maconia genere domo, ubi pinguis culta
 exercentque uiri Paeolusque inrigat auro.
 adfuit et Mnestheus, quem pulsus pristina Turni
 agger moerorum sublimem gloria tollit,
 et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi.

Illi inter sese duri certamina belli
 contulerant: media Aeneas freta nocte secabat.
 namque, ut ab Euandro castris ingressus Etruscis,
 regem adit, et regi memorat nomenque genusque;
 quidue petat, quidue ipse ferat; Mezentius arma
 quae sibi conciliet, uiolentaque pectora Turni
 edocet; humanis quae sit fiducia rebus,
 admonet, inmiscetque preces; haut fit mora;

Tarchon
 iungit opes foedusque ferit; tum libera fati
 classem consendit iussis gens Lydia diuom,
 externo commissa duci. Aeneia puppis
 prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones;
 imminet Ida super, profugis gratissima Teucri.
 hic magnus sedet Aeneas, secumque uolutat

24 fossas P. Seruius. Ti. Donatus, fossae M.R. 28 surgit M. 35 urra R, iussa M.P.V. 46 demittere P. 48 prociat pro sane R. oris pro undis P². 49 quacumque P. 50 duria R. 53 regit V. 58 rediura R. 71 Tyrrhenamque R.V. et gentis R. 72 nostri M¹. 77 agram P. 80 manu et R. 83 potis M. classes M. 96 dictis pro Iuno P. 100 summa M¹ P. 105 Ausonius=Teucrios P. 106 breuium est R. 110 monitus P. 111 papulos soluo Nonius 390. 126 ab Ida P. 136 Corycia M². 137 ceruix fusos P. 138 mollis subnectit M. 150 "quidque petat quidque ipse ferat multi dicunt oportuisse dici" Seruius. 154 fatis in lemmate plerique codices Seruii.

euentus belli uarios; Pallasque sinistro 160
adfixus lateri iam quaerit sidera, opacae
noctis iter, iam quae passus terraque marique.

Pandite nunc Heliconae, deae, cantusque mouete,
quae manus interea Tusci comitetur ab oris

Aenean, armetque rates, pelagoque uehatur. 165

Massicus aerata princeps secat aequora Tigri;
sub quo mille manus iuuenum, qui moenia Clusi,
quique urbem liquere Cosas; qui tela sagittae
gorytique leues umeris et letifer arcus.

una toruus Abas; huic totum insignibus armis 170
agmen et aurato fulgebant Apolline puppis.

sexcentos illi dederat Populonia mater

expertos belli iuuenes; ast Ilua trecentos,

insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.

tertius, ille hominum diuomque interpres Asilas, 175

cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent

et linguae uoluerum et praesagii fulminis ignes,

mille rapit denus acie atque horrentibus hastis.

hos parere iubent Alpheae ab origine Pisae,

urbs Etrusca solo. sequitur pulcherrimus Astur, 180

Astur equo fidens et uersicoloribus armis.

ter centum adiciunt, (mens omnibus una sequendi)

qui Caerete domo, qui sunt Minionis in aruis,

et Pyrgi ueteres intempestaeque Grauiscae.

Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, 185

transierim, Cunare, et paucis comitate Cupauo,

cuius olorinae surgunt de uertice pinnae,

crimen, Amor, uestrum, formaeque insigne paternae.

namque ferunt luctu Cyncum Phaethontis amati,

populeas inter frondes umbramque sororum 190

dum canit et maestum Musa solatur amorem,

canentem molli pluma dixisse senectam,

linquentem terras et sidera uoce sequentem.

filius, aequalis comitatus classe cateruas,

ingentem remis Centaurum promouet: ille 195

instat aquae saxumque undis immane minatur

arduas, et longa sulcat maria alta carina.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,

fatidicae Mantus et Tusci cietus amnis,

qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen, 200

Mantua, diues aus; set non genus omnibus unum:

gens illi triplex, populi sub gente quaterni;

ipsa caput populis; Tusco de sanguine uires.

hinc quoque quingentos in se Mezentius arnat,

quos pater Benaco uelatus harundine glauca 205

Mincius infesta ducebat in aequora pinu.

it grauis Aulestes, centenaque arbore fluctum

uerberat adsurgens; spumant uada marmore uerso.

hunc uehit immanis Triton et caerula concha

exterrens freta; cui laterum tenuis hispida nanti 210

frons hominem praefert, in pristim desinit alius;

spumaea semifero sub pectore murmurat unda.

Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant

subsidiis Troiae, et campos salis aere secabant.

Iamque dies caelo concesserat, almaque curru 215

noctiuago Phoebe medium pulsabat Olympum:

Aeneas, neque enim membris dat cura quietem,

ipse sedens clauumque regit uelisque ministrat.

atque illi medio in spatio chorus, ecce, suarum

occurrit comitum: nymphae, quas alma Cybebe 220

numen habere maris nymphasque e nauibus esse

iusserat, innabant pariter fluctusque secabant,

quot prius aeratae steterant ad litora puppes.

adgnoscent longe regem, lustrantque choreis.

quarum quae fandi doctissima Cymodocea, 225

pone sequens dextra puppim tenet, ipsaque dorso

eminet, ac laeua tacitis subremigat undis.

tum sic ignarum adloquitur: 'uigilasne, deum gens,
Aenea? uigila, et uelis immitte rudentis.

nos sumus, Idaeae sacro de uertice pinus, 230

nunc pelagi nymphae, classis tua. perfidus ut nos

praecipitis ferro Rutulus flammaque premebat,

rupinus inuitae tua uincula, teque per aequor

quaerimus. hanc genitrix faciem miserata refecit,

et dedit esse deas, aeuumque agitare sub undis. 235

at puer Ascanius muro fossisque tenetur

tela inter media atque ardentis Marte Latinos.

iam loca iussa tenet forti permixtus Etrusco

Arcas eques. medias illis opponere turmas,

ne castris iungant, certa est sententia Turno. 240

surge age, et Aurora socios ueniente uocari

primus in arma iube, et clipeum cape, quem dedit ipse

inuietum Ignipotens, atque oras ambiat auro.

crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,

ingentis Rutulae spectabit caedis aceruos.' 245

dixerat: et dextra discedens impulit altam,

haud ignara modi, puppim. fugit illa per undas

ocior et iaculo et uentis aequante sagitta.

inde aliae celerant cursus. stupet inscius ipse

Tros Anchisiades; animos tamen omine tollit. 250

tum breuiter supera aspectans conuxa precatur:

'alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi

turrigeraeque urbes biuigique ad frena leones,

tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques

augurium, Phrygibusque adsis pede, diua, secundo.'

tantum effatus. et interea reuoluta rubebat 256

matura iam luce dies, noctemque fugarat:

principio sociis edicit, signa sequantur,

atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.

iamque in conspectu Teucros habet et sua castra, 260

stans celsa in puppi, clipeum cum deinde sinistra

extulit ardentem. clamorem ad sidera tollunt

Dardanidae e muris; spes addita suscitatur iras;

tela manu iaciunt; quales sub nubibus atris

Strymoniae dant signa grues, atque aethera tranant

cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo. 266

at Rutulo regi ducibusque ea mira uideri

Ausoniis, donec uersas ad litora puppis

respiciunt, totumque adlabi classibus aequor.

ardet apex capiti, cristisque a uertice flamma 270

funditur, et uastos umbo uomit aureus ignis:

non secus, ac liquida si quando nocte cometae

sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,

ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris,

nascitur et laeua contristat lumine caelum. 275

Haut tamen audaci Turno fiducia cessit

litora praecipere, et uenientis pellere terra.

[ultra animos tollit dictis, atque inerepat ultro:]

'quod uotis optastis, adest, perfringere dextra.

in manibus Mars ipse uiris. nunc coniugis esto 280

quisque suae tectique memor; nunc magna referto

facta, patrum laudes. ultro occurramus ad undam.

dum trepidi, egressique labant uestigia prima.

audentis Fortuna iuuat.'

haec ait, et secum uersat, quos ducere contra, 285

uel quibus obsessos possit concedere muros.

Interea Aeneas socios de puppibus altis

pontibus exponit. multi seruare recursus

languentis pelagi, et breuibis se credere saltu;

per remos alii. speculatus litora Tarchon, 290

qua uada non spirant nec fracta remurmurat unda,

sed mare inoffensum crescenti adlabitu aestu,

aduertit subito proram, sociosque precatur:

'nunc, o lecta manibus, ualidis incumbite remis;

tollite, ferte rates; inimicam findite rostris 295

163 monete P. 168 Cosam P¹. 178 armis pro hastis P. 179 Alpheae ab origine M, Prisc. l. p. 71 K. 186 Cinire V, Cinera P, Cinyrae M, Cumarre (i.e. Cunare) R, idque agnoscit Seruius. Ricina o coni. Mawer. 202 illis V. 203 populi R. 211 pristin P. 223 quae P² pro quot. prorae pro puppes M². 227 at laeua M. 237 ardentis P, horrentis M R. 238 tenent M. 242 igni pro ipse V. 245 spectabis M P, agnoscit Seruius. 251 super aspectans P V. 256 ruebat R M, Seruius. 270 capitis R. ac uertice P R. 271 aereus M. 278 om. M P. 280 uiri R. 281 referte P¹. 283 egressis M P, egressi R, agnoscit Seruius. 284 hunc uersum Seneca Ep. 94 ita citat audentes fortuna iuuat, piger ipse sibi obstat. (Buecheler Rhen. Mus. 1879 p. 623.) 291 spirant M, Seruius G. l. 326, sperat P R, probat Seruius. 293 proram M², prora R, proras M¹ P.

hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
frangere nec tali puppin statione recuso,
arrepta tellure semel.' quae talia postquam
effatus Tarchon, socii consurgere tonsas
spumantisque rates aruis inferre Latinis, 300
donec rostra tenent siccum et sedere carinae
omnes innocuae: sed non puppis tua, Tarchon.
namque inflata uadis dorso dum pendet iniquo,
anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
soluitur, atque uiros mediis exponit in undis; 305
fragmina remorum quos et fluitantia transtra
impediunt, retrahitque pedes simul unda relabens.

Nec Turnum segnis retinet mora; sed rapit acer
totam aciem in Teucros, et contra in litore sistit.
signa canunt. primus turmas inuasit agrestis 310
Aeneas, omen pugnae, strauitque Latinos,
occiso Therone, uirum qui maximus ultro
Aenean petit. huic gladio perque aerea suta,
per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
inde Lichan ferit, exsectum iam matre pereempta,
et tibi, Phoebe, sacrum. casus euadere ferri 316
quo licuit paruo? nec longe, Cissea durum
immanemque Gyan, sternentis agmina claua,
deiecit leto; nihil illos Herculis arma,
nec ualidae iuure manus genitorque Melampus, 320
Alcidae comes usque grauis dum terra labores
praebuit. ecce Pharo, uoces dum iactat inertis,
intorquens iaculum clamanti sistit in ore.
tu quoque, flauentem prima lanugine malas
dum sequeris Clytium infelix, noua gaudia, Cydon,
Dardania stratus dextra, securus amorum, 326
qui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres,
ni fratrum stipata cohors foret obuia, Phorci
progenies, septem numero, septenaque tela
conciunt; partim galea clipeoque resultant 330
inrita, deflexit partim stringentia corpus
alma Venus. fidum Aeneas adiutor Aechaten:
'suggere tela mihi; non ullum dextera frustra
torserit in Rutulos, steterunt quae in corpore Graium
Iliacis campis.' tum magnam corripit hastam, 335
et iacit; illa uolans clipei transuerberat aera
Maeonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.
huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
sustentat dextra: reiecto missa lacerto
protinus hasta fugit seruatque cruenta tenorem, 340
dexteraque ex umero neruis moribunda pendit.
tum Numitor iaculo fratris de corpore rapto
Aenean petiit; sed non et figere contra
est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae.
hic Curibus, fidens primaueo corpore, Clausus 345
aduenit, et rigida Dryopem ferit eminus hasta
sub mentum, grauius pressa, pariterque loquenti
noceam animamque rapit traiecit gutture; at ille
fronte ferit terram, et crassum uomit ore cruorem.
tres quoque Threiciois Boreae de gente supremi, 350
et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
per uarios sternit casus. accurrit Halaesus
Aurunaque manus; subit et Neptunia proles,
insignis Messapus equis. expellere tendunt
nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipso 355
Ausoniae. magno discordes aethere uenti
proelia ceu tollunt animis et uiribus aequis;
non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit;
anceps pugna diu; stant obnixi omnia contra:
haud aliter Troianae acies aciesque Latinae 360
concurrunt; haeret pede pes densusque uiro uir.

At parte ex alia, quae saxa rotantia late
impulerat torrens arbustaque diruta ripis,
Arcadas, insuetos acies inferre pedestris,

ut uidit Pallas Latio dare terga sequaci, 365
aspera quis natura loci dimittere quando
suasit equos, unum quod rebus restat egenis,
nunc prece, nunc dictis uirtutem accendit amaris:
'quo fugitis, socii? per uos et fortia facta,
per ducis Euandri nomen deuictaque bella, 370
spemque meam, patriae quae nunc subit aemula
laudi,

fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostis
est uia. qua globus ille uirum densissimus urget,
hac uos et Pallanta ducem patria alta reposit.
numina nulla premunt; mortali uirgum ab hoste
mortales; totidem nobis animaeque manusque. 376
ecce, maris magna claudit nos obice pontus;
deest iam terra fugae: pelagus Troianne petemus?'
haec ait, et medius densos prorumpit in hostis.
obuius huic primum, fatis adductus iniquis, 380
fit Lagus; hunc, magno uellit dum pondere saxum,
intorto figit telo, discrimina costis
per medium qua spina dabat; hastamque receptat
ossibus haerentem. quem non super occupat Hisbo,
ille quidem hoc sperans; nam Pallas ante ruentem,
dum furit, incautum crudeli morte sodalis, 386
excipit, atque ense tumido in pulmone recondit.
hinc Sthenium petit, et Rhoeti de gente uetusta
Anchemolum, thalamus ausum incestare nouercae.
uos etiam gemini Rutulis ececidistis in aruis, 390
Daucia, Laride Thymberque, simillima proles,
indiscreta suis gratusque parentibus error;
at nunc dura dedit uobis discrimina Pallas;
nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;
te decisa suum, Laride, dextera quaerit, 395
semianimesque micant digiti ferrumque retractant.
Arcadas, accensos monitu et praelara tuentis
facta uiri, mixtus dolor et pudor armat in hostis.
tum Pallas biugis fugientem Rhoetae praeter
traicit. hoc spatium tantumque morae fuit Illo; 400
Illo namque procul ualidam derexerat hastam:
quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
te fugiens fratremque Tyren; curruque uolutus
caedit semianimis Rutulorum calcibus arua.
ac uelut, optato uentis aestate coortis, 405
dispersa innittit siluis incendia pastor;
correptis subito mediis extenditur una
horrida per latos acies Volcania campos;
ille sedens uictor flammis despectat uantis:
non aliter socium uirtus coit omnis in unum, 410
teque iuuat, Palla. sed bellis acer Halaesus
tendit in aduersos, seque in sua colligit arma.
hic maetat Ladona Phereaque Demodoemumque;
Strymonio dextram fulgenti deripit ense
elatam in iugulum: saxo ferit ora Thoantis, 415
ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
fata canens siluis genitor celarat Halaesum;
ut senior leto canentia lumina soluit,
iniecare manum Parcae, telisque sacrarunt
Euandri. quem sic Pallas petit ante precatus: 420
'da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
fortunam atque uiam duri per pectus Halaesi.
haec arma exuiasque uiri tua quercus habebit.'
audiit illa deus; dum textit Imaona Halaesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum, 425
at non caede uiri tanta perterrita Lausus,
pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
sternitur Arcadiae proles, sternuntur Etrusci,
et uos, o Graiis inperdita corpora, Teucri. 430
agmina concurrunt ducibusque et uiribus aequis.
extremi addensent acies; nec turba moueri

297 puppes P. R. 303 uadi P¹, agnosce Seruius. 307 pedem M². 317 quod M P¹, lemma Seruii; quo P², cui R, agnosce Seruius; "medicorum ferrum quid istum profuit euasisse"? Ti. Donatus, qui fortasse aut quo aut quid legit. 322 Para Nonius 328, "legitur et Pharo" Seruius, Pharon P M². 323 clamantis M P. 330 partem M¹ R. 334 steterint M¹. 337 rumpit R. 339 traiecit cold., quod corruptum esse puto: retro acto lacerto interpretatur Seruius. reiecto Peck-kamp. 349 premit terram P. 350-1 tres-tris, ita scripsisse Vergilium testatur Gellius 13 21 11. 359 "legitur et obnixi" Seruius. 363 intulerat R. 366 aspera aquas Madvig. quos P. deuictaque R. 377 "nonnulli uitant generis dubietatem et legunt magni" Seruius. clausit π, Ti. Donatus. 378 petamus M² R. 381 uellit magno P R. 383 dedit R. 390 agris P. 398 furor pro pudor R. 401 derexerat M² P. 417 "canens—alii cauens legunt" Seruius. 432 addensant P² M R.

tela manusque sinit. hinc Pallas instat et urget,
hinc contra Lausus, nec multum discrepat aetas,
egregii forma, sed quis fortuna negarat 435
in patriam reditus. ipsos concurrere passus
haut tamen inter se magni regnator Olympi;
mox illos sua fata manent maiore sub hoste.

Interea soror alma monet succedere Lauso
Turnum, qui uoluci curru medium secat agmen. 440
ut uidit socios: 'tempus desistere pugnae;
solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
debetur; cuperem ipse parens spectator adesset.'
haec ait; et socii cesserunt aequore iusso.
at, Rutulum abscessu, iuuenis tum iussa superba
miratus stupet in Turno, corpusque per ingens 446
lumina uoluit, obitque truci procul omnia uisu,
talibus et dictis it contra dicta tyranni:
'aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
aut leto insigni; sorti pater aequus utrique est. 450
tolle minas.' fatus medium procedit in aequor.
frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.
desiliit Turnus biuigis; pedes apparat ire
comminus. utque leo, specula cum uidit ab alta
stare procul campis meditantem in proelia taurum,
aduolat, haud alia est Turni uenientis imago. 456
hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,
ire prior Pallas, si qua fors adiunget ausum
uiribus imparibus, magnumque ita ad aethera fatur:
'per patris hospitium et mensas, quas aduena adisti,
te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis. 461
cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
uictoremque ferant morientia lumina Turni.'
audivit Alcides iuuenem, magnumque sub imo
corde premit gemitum lacrimasque effundit inanis.
tum genitor natum dictis adfatur amicis: 466
'stat sua cuique dies; breue et inreparabile tempus
omnibus est uitae; set famam extendere factis,
hoc uirtutis opus. Troiae sub moenibus altis
tot gnati cecidere deum; quin occidit una 470
Sarpedon, mea progenies. etiam sua Turnum
fata uocant, metasque dati peruenit ad aeu.'
sic ait, atque oculos Rutulorum reicit auis.
at Pallas magnis emittit uiribus hastam,
uaginaque caua fulgentem deripit ense. 475
illa uolans, ueri surgunt qua tegmina summa,
incidit, atque uiam clipei molita per oras,
tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
hic Turnus ferro praefixum robur acuto
in Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur: 480
'aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.'
dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot aeris,
quem pellis totiens obeat circumdatus tauri,
uibranti medium cuspis transuerberat ictu,
loricaeque moras et pectus perforat ingens. 485
ille rapit calidum frustra de corpore telum:
una eademque uia sanguis animusque sequuntur.
corrui in uolnus; sonitum super arma dedere;
et terram hostilem moriens peti ore cruento.
quem Turnus super adsistens: 490
'Arcades, haec,' inquit, 'memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandiest,
largior. haut illi stabunt Aeneia paruo
hospitia.' et laeua pressit pede, talia fatus, 495
exanimem, rapiens immania pondera baltei,
inpressumque nefas: una sub nocte iugali
caesa manus iuuenum foede, thalamique cruenti,
quae Clonus Eurytides multo caelauerat auro;
quo nunc Turnus ouat spolio gaudetque potitus.
nescia mens hominum fati sortisque futurae, 501
et seruare modum, rebus sublata secundis!

Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum
intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque
oderit. at socii multo gemitu lacrimisque 505
inpositum seuto referunt Pallanta frequentes.
o dolor atque decus magnum rediture parenti,
haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert,
cum tamen ingentis Rutulorum linquis aceruos!

Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor 510
aduolat Aeneae, tenui discrimine leti
esse suos; tempus, uersis succurrere Teucris.
proxima quaeque metit gladio, latumque per agmen
ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
caede noua quaerens. Pallas, Euander, in ipsis
omnia sunt oculis, mensae, quas aduena primas 516
tunc adiit, dextraeque datae. Sulumone creatos
quattuor hic iuuenes, totidem, quos educat Vfens,
uiuents rapit, inferias quos immolet umbris,
captiuoque rogi perfundat sanguine flammis. 520
inde Mago procul insensam contenderat hastam.
ille astu subit; at tremibunda superuolat hasta;
et genua amplectens effatur talia supplex:
'per patrios Manis et spes surgentis Iuli
te precor, hanc animam serues gnatoque patrique.
est domus alta; iacent penitus defossa talenta 526
caelati argenti; sunt auri pondera facti
infectique mihi. non hic uictoria Teucrum
uertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.'
dixerat. Aeneas contra cui talia reddit: 530
'argenti atque auri memoras quae multa talenta,
gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
sustulit ista prior iam tum Pallante precepto.
hoc patris Anchisae Manes, hoc sentit Iulus.'
sic fatus galeam laeua tenet, atque reflexa 535
cervice orantis capulo tenus applicat ense.
nec procul Haemonides, Phoebi Triuiaque sacerdos,
infula cui sacra redimibat tempora uitta,
totus conlucens ueste atque insignibus albis; 539
quem congressus agit campo, lapsumque superstans
immolat, ingentique umbra tegit; arma Serestus
lecta refert ueris, tibi, rex Gradine, tropaeum.
instaurant acies Volcani stirpe creatus
Caeculus et ueniens Marsorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram
et totum clipei ferro deiecerat orbem; 546
(dixerat ille aliquid magnum, uimque adfore uerbo
crediderat, caeloque animum fortasse ferebat,
canitiemque sibi et longos promiserat annos;)
Tarquitis exultans contra fulgentibus armis, 550
siluiculae Fauno Dryope quem nympha creat,
obuius ardenti sese obtulit. ille reducta
loricam clipeique ingens onus impedit hasta;
tum caput orantis nequiquam et multa parantis
dicere deturbat terrae, truncumque tepentem 555
prouoluens super haec inimico pectore fatur:
'istic nunc, metuende, iace. non te optima mater
condet humi, patrioque onerabit membra sepulchro:
alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
unda feret, piscesque inpasti uolnera lambent.' 560
profinus Antaeum et Lucam, prima agmina Turni,
persequitur, fortemque Numam, fuluumque Camer-
tem,
magnanimo Volente satum, ditissimus agri
qui fuit Ausonidum, et tacitis regnauit Amyclis.
Aegaeon qualis, centum cui brachia dicunt 565
centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
pectoribusque arsisse, Iouis cum fulmina contra
tot paribus streperet clipeis, tot stringeret enses:
sic toto Aeneas desaenit in aequore uictor,
ut semel intepuit mucro. quin ecce Niphaei 570
quadriiugis in equos aduersaque pectora tendit.

441 pugna R. 444 "iusso satis licenter dictum est, adeo ut huic loco Probus alogum adposuerit" Seruius. 446 miratur R. 455 meditantem proelia P. 471 "multi et iam legunt, ut sit ecce" Seruius. 475 diripit M. 476 tegmina prima R. 481 nunc magis est Seruii tempore agnoscebatur. 483 cum pellis R. 484 cuspis medium M. de uulnere M. 490 sic ore profatur add. R. 507 parentis R. 512 uersis tempus P. 516 primus R. 521 infestam P R. contorserat R. 522 at P R, en M¹, ab M², ac M³. 533 illa M. 536 oranti P¹. 539 albis Valerius Probus, armis MP² R, Ti. Donatus. 555 deturpat M². 558 humo M². patrioue P R.

atque illi, longe gradientem et dira frementem
ut uidere, metu uersi retroque ruentes
effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
interea biugis infert se Lucagus albis 575
in medios, fraterque Liger; sed frater habentis
fleetit equos, strictum rotat acer Lucagus ense.
haut tulit Aeneas tanto feruore furentis:
inruit, aduersaque ingens apparuit hasta.
cui Liger: 580
'non Diomedis equos, nec currum cernis Achilli,
aut Phrygiae campos; nunc belli finis et aeni
his dabitur terra.' uesano talia late
dicta uolant Ligeri; sed non et Troius heros
dicta parat contra; iaculum nam torquet in hostem.
Lucagus ut pronus pendens in uerbera telo 586
admonuit biugos, proiecto dum pede laeao
aptat se pugnae, subit oras hasta per imas
fulgentis clipei, tum laeum perforat inguen;
excessus curru moribundus uoluitur aruis. 590
quem pius Aeneas dictis adfatur amaris:
'Lucage, nulla tuos currus fuga segniss equorum
prodidit, aut uanae uertere ex hostibus umbrae;
ipse rotis saliens iuga deseris.' haec ita fatus
arripuit biugos; frater tendebat inertis 595
infelix palmas, curru delapsus eodem:
'per te, per qui te talem genere parentes,
uir Troiane, sine hanc animam, et miserere precantis.'
pluribus oranti Aeneas: 'haud talia dudum
dicta dabas. morere, et fratrem ne desere frater.'
tum, latebras animae, pectus mucrone recludit. 601
talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquae uel turbinis atri
more furens. tandem erumpunt et castra relincent
Ascanius puer et nequiquam obsessa iuuentus. 605
Iunonem interea compellat Iuppiter ultro:
'o germana mihi atque eadem gratissima coniunx,
ut rebare, Venus, nec te sententia fallit,
Troianas sustentat opes, non uiuida bello 609
dextra uiris animusque ferox patiensque pericli.'
cui Iuno summissa: 'quid, o pulcherrime coniunx,
sollicitas aegram et tua tristia dicta timentem?
si mihi, quae quondam fuerat, quamque esse decebat,
uis in amore foret, non hoc mihi namque negares,
omnipotens, quin et pugnae subducere Turnum,
et Dauno possem incolumem seruare parenti. 616
nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine poenas.
ille tamen nostra deducit origine nomen,
Pulminusque illi quartus pater; et tua larga
saepe manu multisque onerant limina donis.' 620
cui rex aetherii breuiter sic fatur Olympi:
'si mora praesentis leti tempusque caduco
oratur iuuenti, meque hoc ita ponere sentis,
tolle fuga Turnum atque instantibus eripe fati.
haecenus indulgisse uacat. sin altior istis 625
sub precibus uenia ulla latet, totumque moueri
mutariue putas bellum, spes pascis inanis.'
et Iuno adlacerans: 'quid, si, quae uoce grauaris,
mente dares, atque haec Turno rata uita maneret?
nunc manet insontem grauis exitus; aut ego ueri
uana feror. quod ut o potius formidine falsa 631
ludar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectas!
haec ubi dicta dedit, caelo se protinus alto
misit, agens hiemem nimbo succincta per auras,
Iliacamque aciem et Laurentia castra petiuit. 635
tum dea nube caua tennem sine uiribus umbram
in faciem Aeneae, uisu mirabile monstrum,
Dardaniis ornat telis, clipeumque iubasque
diuini adsimulat capitis, dat inania uerba,

dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis:
morte obita qualis fama est uolitare figuras, 641
aut quae sopitos deludunt somnia sensus.
at primas laeta ante acies exultat imago,
inritaque uirum telis et uoce lacessit.
instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
conicit; illa dato uertit uestigia tergo. 646
tum uero Aenean auersum ut cedere Turnus
credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem:
'quo fugis, Aenea? thalamos ne desere pactos;
hac dabitur dextra tellus quaesita per undas.' 650
talia uociferans sequitur, strictumque coruscat
mucrone; nec ferre uidet sua gaudia uentos.
forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
expositis stabat scalis et ponte parato,
qua rex Clusinis aduectus Osinius oris. 655
huc sese trepida Aeneae fugientis imago
conicit in latebras; nec Turnus segnior instat,
exsuperatque moras, et pontis transilit altos.
uix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,
anolamque rapit reuoluta per aequora nauem. 660
illum autem Aeneas absentem in proelia poscit:
obuia multa uirum demittit corpora morti.
tum leuis haut ultra latebras iam quaerit imago,
sed sublime uolans nubi se immiscuit atrae,
tum Turnum medio interea fert aequore turbo. 665
respicit ignarus rerum ingratusque salutis,
et duplicis cum uoce manus ad sidera tendit:
'omnipotens genitor, tantum me crimine dignum
duxisti, et talis uoluisti expendere poenas?
quo feror? unde abii? quae me fuga, quemue reducit?
Laurentisne iterum muros aut castra uidebo? 671
quid manus illa uirum, qui me meaque arma secuti?
quosne, nefas, omnis infanda in morte reliqui,
et nunc palantis uideo, gemitumque cadentum
accipio? quid ago? aut quae iam satis ima dehiscat
terra mihi? uos o potius miserescite, uerti; 676
in rupes, in saxa, uolens nos Turnus adoro,
ferre ratem, saeuisque uadis immitte Syrtis,
quo neque me Rutuli, nec conscia fama sequatur.'
haec memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc;
an sese mucrone ob tantum dedecus amens 681
induat, et crudum per costas exigat ensem;
fluctibus an iaciat mediis, et litora nando
curua petat, Teucrumque iterum se reddat in arma.
ter conatus utramque uiam; ter maxima Iuno 685
continuit, iuuenemque animi miserata repressit.
labitur alta secans fluctuque aestuque secundo,
et patris antiquam Dauni deferunt ad urbem.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
succedit pugnae, Teucrosque inuadit ouantis. 690
concurrunt Tyrrhenae acies, atque omnibus uni,
uni odiisque uiro telisque frequentibus instant.
ille, uelut rupes, uastum quae prodit in aequor,
obuia uentorum furiis expostaque ponto, 694
uim cunctam atque minas perfert caelique marisque,
ipsa immota manens; prolem Dolichaonis Hebrum
sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacem,
sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
occupat os faciemque aduersam, poplite Palmum
succiso uolui segnem sinit; armaque Lauso 700
donat habere ueris et uertice figere cristas.
nec non Euanthen Phrygium, Paridisque Mimanta
aequalem comitemque, una quem nocte Theano
in lucem genitori Amyco dedit, et face praegnans
Cisseis regina Parin: Paris urbe paterna 705
ocubatur; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
ac uelut ille canum morsu de montibus altis

572 ac M¹. 574 currum R. 575 biugis P. 585 hostes P. 587 traiecit M. 588 apud P. 595 incernis P¹. 604 fremens R. 612 iussa M. fortasse pro uia. 621 fatus R M². 629 data R. 640 gressusque M. 655 Osinius R. 659 rupt R. 661 ille autem Aenean P R. Vrbanius ap. Seruium, illum autem Aeneas M. Ti. Donatus. 665 interea medio R. 668 tanto P. 670 quomodo reducit M¹. 673 quosque Asper, quosque R M. quosque P. 675 et quae M. dehiscat R. 681 mucrone M P². Seruius, Priscianus 2, pp. 347. 359 K. mucrone P¹ R. 682 abant P¹ R. 683 acutet R. 705 Parin erat codd., Seru. Aen. 5 535: turbantur uerba ap. Seru. Aen. 5 370. Parin, Paris coniecit Bentleius ad Hor. Epod. 5 28. erat uidetur glossema fuisse, quo Paris extrusum est. uid. XI 342, ubi pro canis canis ambo habes in P R eminus ambo.

actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
defendit, multosque palus Laurentia, silva 709
pastus harundinea, postquam inter retia uentum est,
substitit, infremuitque ferox et inhorruit armos;
nec cuiquam irasci propiusue accedere uirtus,
sed iaculis tutisque procul clamoribus instant:
haut aliter, iustae quibus est Mezentius irae,
non ulli est animus stricto concurrere ferro; 715
missilibus longe et uasto clamore lacessunt:
ille autem inpauidus partis cunctatur in omnis,
dentibus infrendens, et tergo decutit hastas.
uenerat antiquis Corythi de finibus Acon,
Graius homo, infectos linquens profugushymenaeos;
hunc ubi miscentem longe media agmina uidit, 721
purpureum pinnis et pactae coniugis ostro:
inpastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,
suadet enim uesana fames, si forte fugacem 724
conspexit capream aut surgentem in cornua ceruum,
gaudet, hians immane, comasque arrexit, et haeret
uisceribus super accumbens; lauit improba taeter
ora cruor:
sic ruit in densos alacer Mezentius hostis.
sternitur infelix Acon, et calcibus atram 730
tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
atque idem fugientem haut est dignatus Oroden
sternere, nec iacta caecum dare cuspidis uulnus;
obuius aduersoque occurrit, seque uiro uir
contulit, haut furto melior sed fortibus armis. 735
tum super abiectum posito pede nixus et hasta:
'pars belli haud temnenda, uiri, iacet altus Orodes.'
conclamant socii laetum pacana secuti.
ille autem expirans: 'non me, quicumque es, inulto,
uictor, nec longum laetabere; te quoque fata 740
prospectant paria, atque eadem mox arua tenebis.'
ad quae subridens mixta Mezentius ira:
'nunc morere. ast de me diuum pater atque homi-
num rex

uiderit.' hoc dicens eduxit corpore telum:
olli dura quies oculos et ferreus urget 745
somnia; in aeternam clauduntur lumina noctem.
Caediceus Alcathoum obruncat, Sacrator Hydaspen,
Partheniumque Rapo et praedurum uiribus Orsen,
Messapus Croniumque Lycaoniumque Erichaeten,
illum infrenis equi lapsu tellure iacentem, 750
hunc peditem pedes. et Lycius proccesserat Agis;
quem tamen haut expers Valerus uirtutis aitae.
deicit; at Thronium Salius, Saliumque Nealces,
insidiis, iaculo et longe fallente sagitta.

Iam grauis aequabat luctus et mutua Mauors 755
funera; caedebant pariter pariterque ruebant
uictores uictique; neque his fuga nota, neque illis.
di Iouis in tectis iram miserantur inanem
amborum, et tantos mortalibus esse labores;
hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno. 760
pallida Tisiphone media inter milia saeuit.
at uero ingentem quatiens Mezentius hastam
turbidus ingreditur campo. quam magnus Orion,
cum pedes incedit mediis per maxima Nerei
stagna uiam scindens, uero supereminet undas,
aut, summis referens annosam montibus ornum, 766
ingrediturque solo et caput inter nubila condit:
talis se uastis infert Mezentius armis.
huic contra Aeneas, speculatur in agmine longo,
obuius ire parat. manet inperterritus ille, 770
hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat;
atque oculis spatium emensus, quantum satis hastae:
'dextra mihi deus et telum, quod missile libro,
nunc adsint! uoueo praedonis corpore raptis
indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum 775
Aeneae.' dixit, stridentemque eminus hastam

iecit; at illa uolans clipeo est excussa, proculque
egregium Antorem latus inter et ilia figit,
Herculis Antorem comitem, qui missus ab Argis
haeserat Euandro, atque Itala consederat urbe. 780
sternitur infelix alieno uulnere, caelumque
aspicit, et dulcis moriens reminiscitur Argos.
tum pius Aeneas hastam iacit; illa per orbem
aere cauum triplici, per linea terga, tribusque
transiit intextum tauris opus, imaque sedit 785
inguine; sed uires haud pertulit. ocius ensem
Aeneas, uiso Tyrrheni sanguine laetus,
eripit a femine, et trepidanti feruidus instat.
ingemuit cari grauitur genitoris amore,
ut uidit, Lausus, lacrimaeque per ora uolutae. 790
hic mortis drae casum tuaque optima facta,
si qua fidem tanto est operi latura uetustas,
non equidem, nec te, iuuenis memorande, silebo.
ille pedem referens et inutilis inque ligatus
cedebat, clipeoque inimicum hastile trahebat. 795
proripuit iuuenis seseque inniscuit armis,
iamque adsurgens dextra plagamque ferentis
Aeneae subiit mucronem, ipsumque morando
sustinuit; socii magno clamore secuntur,
dum genitor nati parma protectus abiret, 800
telaque coniciunt, proturbantque eminus hostem
missilibus. furit Aeneas, tectusque tenet se.
ac uelut effusa si quando grandine nimbi
praecipitant, omnis campis diffugit arator,
omnis et agricola, et tuta latet arce uiator, 805
aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
dum pluit in terris, ut possint sole reducto
exercere diem: sic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli, dum detonet omnis,
sustinet, et Lausum increpatit Lausoque minatur:
'quo moriture ruis, maioraque uiribus audes? 811
fallit te incautum pietas tua.' nec minus ille
exultat demens; saeuae iamque altius irae
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
Parcae fila legunt: ualidum namque exigit ensem
per medium Aeneas iuuenem, totumque recondit. 816
transiit et parmam muero, leuia arma minacis,
et tunicam, molli mater quam neuera auro,
impleuitque sinum sanguis; tum uita per auras
concessit maesta ad manis, corpusque reliquit. 820
at uero ut uultum uidit morientis et ora,
ora modis Anchisiades pallentia miris,
ingemuit miserans grauitur, dextramque tetendit,
et mentem patriae subiit pietatis imago.
'quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum? 826
arma, quibus laetanta, habe tua; teque parentum
manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.
hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneae magni dextra cadis.' increpat ultro 830
cunctantis socios, et terra subleuat ipsum,
sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
uulnera siccabat lymphis, corpusque leuabat
arboris adelinis trunco. procul aerea ramis 835
dependet galea, et prato grauius arma quiescunt.
stant lecti circum iuuenes; ipse aeger, anhelans,
colla fouet, fusus propexam in pectore barbam;
multa super Lauso rogat, multosque remittit,
qui reuocent, maestique ferant mandata parentis.
at Lausum socii exanimem super arma ferebant 841
flentes, ingentem atque ingenti uulnere uictum.
adgnouit longe gemitum praesaga mali mens.
canitum multo deformat puluere, et ambas
ad caelum tendit palmas, et corpore inhaeret. 845
'tantane me tenuit uiuendi, nate, uoluptas,

709 multosque P. 712 propiusque P. 718 "tergo scuto" Seruius. 727 incumbens M. lauat R. 737 uiris Asper. 742 ad quem R. 754 insignis iaculo M¹, Ti. Donatus. 756 cedebant P R, agnoscit Seruius. 762 Medientius Nonius 272. 763 campum M. 769 hunc M P. 770 ipse Nonius p. 349. 791 optime R M¹, agnoscit Seruius. 796 proripuit P R. 797 dextrae P, Seruius, fortasse recte. 798 subiit M. 805 arte M P R, Seruius, Ti. Donatus. 807 pluuit M¹ P R. 809 detinet P² M. 812 fullet P. 815 lina P. 819 sinus M¹. 823 grauitur miserans M. 824 strinxit M pro subiit. 834 lauabat M P R. 835 ramo pro trunco R. 838 in corpore P. 839 rogans P. 844 in mundo pro multo M¹.

ut pro me hostili paterer succedere dextrae,
quem genui? tuane haec genitor per uulnera seruo,
morte tua uiuens? heu, nunc misero mihi denum
exitium infelix! nunc alte uulnus adactum! 850
idem ego, nate, tuum maculaui crimine nomen,
pulsus ob inuidiam solio sceptrisque paternis.
debueram patriae poenas odisque meorum:
omnis uiuo, neque adhuc homines lucemque relinquo,
sed linquam.' simul hoc dicens attollit in aegrum
se femur, et, quamquam uis alto uulnere tardat,
haut deiectus equum duci iubet. hoc decus illi,
hoc solamen erat; bellis hoc uictor abibat
omnibus. adloquitur maerentem, et talibus inquit:
'Rhaebe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est, 861
uiximus. aut hodie uictor spolia illa cruenti
et caput Aeneae referes, Lausique dolorum
ultor eris mecum, aut, aperit si nulla uiam uis,
occumbes pariter; neque enim, fortissime, credo,
iussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.' 866
dixit, et exceptus tergo consueta locauit
membra, manusque ambas iaculis oneravit acutis,
aere caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
sic cursum in medios rapidus dedit. aestuat ingens
uno in corde pudor mixtoque insaniam luctu, 871
[et furis agitatur amor et conscia uirtus.]
atque hic Aenean magna ter uoce uocauit.
Aeneas adgnouit enim, laetusque precatur:
'sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo; 875
incipias conferre manum.
tantum effatus, et infesta subit obuius hasta.

ille autem: 'quid me erepto, saeuissime, nato
terres? haec uia sola fuit, qua perdere posses.
nec mortem horremus, nec diuum parcimus ulli. 880
desine: nam uenio moriturus, et haec tibi porto
dona prius.' dixit, telumque intorsit in hostem;
inde aliud super atque aliud figitque, uolatque
ingenti gyro; set sustinet aureus umbo.
ter circum adstantem laeuos equitauit in orbis, 885
tela manu iaciens; ter secum Troius heros
immanem aerato circumfert tegmine siluam.
inde ubi tot traxisse moras, tot spicula taedet
uellere, et arguetur pugna congressus iniqua,
multa mouens animo iam tandem erumpit, et inter
bellatoris equi caua tempora conicit hastam. 891
tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
uerberat, effusumque equitem super ipse secutus
implicat, eiectoque incumbit cernuus armo.
clamore incendunt caelum Troesque Latinique. 895
aduolat Aeneas, uaginaque eripit ensem,
et super haec: 'ubi nunc Mezentius acer, et illa
effera uis animi?' contra Tyrrhenus, ut auras
suspiciens hausit caelum, mentemque recepit:
'hostis amare, quid increpitas mortemque minaris?
nullum in caede nefas; nec sic ad proelia ueni; 901
nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus.
unum hoc, per, si qua est uictis uenia hostibus, oro:
corpus humo patiari tegi. scio acerba meorum
circumstare odia: hunc, oro, defende furorem; 905
et me consortem nati concede sepulchro.'
haec loquitur, iuguloque haut inscius accipit ensem,
undantique animam diffundit in arma cruore.

LIBER VNDECIMVS

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humanis
praecipit curae turbataque funere mens est,
uota deum primo uictor soluebat Eoo.
ingentem quercum decisis undique ramis 5
constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi, magne, tropaeum,
Bellipotens; aptat rorantis sanguine cristas
telaque trunca uiri et bis sex thoraca petitem
perfossumque locis, clipeumque ex aere sinistrae 10
subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
tum socios, namque omnis eum stipata tegebat
turba ducem, sic incipiens hortatur ouantis:
'maxima res effecta, uiri; timor omnis abesto,
quod superest; haec sunt apolia et de rege superbo
primitiae, manibusque meis Mezentius hic est. 16
nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
arma parate animis, et spe praesumite bellum,
ne qua mora ignaros, ubi primum uellere signa
adnuerint superi pubemque educere castris, 20
inpediat, segnisue metu sententia tardet.
interea socios inhumataque corpora terrae
mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo.
ite, ait, egregias animas, quae sanguine nobis
hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25
muneribus, maestamque Euandri primus ad urbem
mittatur Pallas, quem non uirtutis egentem
abstulit atra dies et funere mersit acerbo.'
Sic ait inlaerimans recipitque ad limina gressum,
corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes 30

seruabat senior, qui Parrhasio Euandro
armiger ante fuit, sed non felicibus aequae
comes auspiciis caro datus ibat alumno.
circum omnis famulumque manus Troianaque turba
et maestum Iliades crinem de more solutae. 35
ut uero Aeneas foribus sese intulit altis,
ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
pectoribus, maestoque innugit regia luctu.
ipse, caput niuei fultum Pallantis et ora
ut uidit leuique patens in pectore uulnus 40
cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis:
'tene, inquit, miserande puer, cum laeta ueniret,
inuidit fortuna mihi, ne regna uideres
nostra, neque ad sedes uictor ueherere paternas?
non haec Euandro de te promissa parenti 45
discedens dederam, cum me complexus euntem
mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
acris esse uiros, cum dura proelia gente.
et nunc ille quidem spe multum captus inani
fors et uota facit, cumulatque altaria donis; 50
ut iuuenem exanimem et nil iam caelestibus ullis
debentem uano maesti comitamur honore.
infelix, nati funus crudele uidebis.
hi nostri reditus, expectatique triumphi?
haec mea magna fides? at non, Euandre, pudendis 56
uulneribus pulsum aspicias; nec sospite dirum
optabis nato funus pater. ei mihi, quantum
praesidium Ausonia et quantum tu perdis, Iule!'
Haec ubi defleuit, tolli miserabile corpus
imperat, et toto lectos ex agmine mittit 60

850 exitium g¹, Seruius, Ti. Donatus. 857 tardet P² M². 860 talia fatur R. 862 cruenta P² M R, cruenti P¹, agnoscit Seruius. 863 dolorem P. 870 cursu=redit R. 872 om. M P R, non interpretatur nec Seruius nec Ti. Donatus. 883 fugitque M¹ P¹. 884 acris P. 889 cernuus P R. 898 et auras M² P². 908 defundit R. anima=cruorem P¹.

XI 8 roranti R. 21 segnisque M² P. 23 sub imo est M R. 30 exanimis R¹. 51 exanimem R. 54 exoptati R. 60 ordine P R.

mille uiros, qui supremum comitentur honorem
 intersintque patris lacrimis, solacia luctus
 exigua ingentis, misero sed debita patri.
 haud segnes alii crates et molle feretrum
 arbuteis texunt uirgis et uimine querno, 65
 exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 hic iuuenem agresti subliniē stramine ponunt:
 qualem uirgineo demessum pollice florem,
 seu mollis uiolae seu languentis hyacinthi,
 cui neque fulgor adhuc nec dum sua forma recessit;
 non iam mater alit tellus, uiresque ministrat. 71
 tum geminas uestes auroque ostroque rigentes
 extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
 ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 fecerat, et tenui telas discreuerat auro. 75
 harum unam iuueni supremum maestus honorem
 induit, arsurasque comas obnubuit amictu;
 multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
 aggerat, et longo praedam iubet ordine duci.
 addit equos et tela, quibus spoliauerat hostem. 80
 uinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 inferias, caeso sparsurus sanguine flammās;
 indutosque iubet truncos hostilibus armis
 ipsos ferre duces, inimicaeque nomina figi.
 ducitur infelix aevo confectus Acoetes, 85
 pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora;
 sternitur et toto proiectus corpore terrae.
 ducunt et Rutulo perfusus sanguine currus.
 post bellator equus, positus insignibus, Aethon,
 it lacrimans, guttisque uenat grandibus ora. 90
 hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus
 uictor habet. tum maesta phalanx Teucrique se-
 quantur
 Tyrrhenique omnes et uersis Arcades armis.
 postquam omnis longe comitum praecesserat ordo,
 substitit Aeneas, gemituque haec addidit alto: 95
 'nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
 fata uocant: salue aeternum mihi, maxime Palla,
 aeternumque uale.' nec plura effatus ad altos
 tendebat muros gressumque in castra ferebat.
 Iamque oratores aderant ex urbe Latina, 100
 uelati ramis oleae, ueniamque rogantes:
 corpora, per campos ferro quae fusa iacebant,
 redderet, ac tumulto sineret succedere terrae;
 nullum cum uictis certamen et aethere cassis;
 parceret hospitibus quondam socerisque uocatis. 105
 quos bonus Aeneas, haut aspernanda precantes,
 prosequitur uenia, et uerbis haec insuper addit:
 'quaenam uos tanto fortuna indigna, Latini,
 implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
 pacem me exanimis et Martis sorte peremptis 110
 oratis? equidem et uiuis concedere uellem.
 nec ueni, nisi fata locum sedemque dedisset;
 nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
 hospitia, et Turni potius se credidit armis.
 aequius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115
 si bellum finire manu, si pellere Teucros
 apparat, his mecum decuit concurrere telis;
 uixet, qui uitam deus aut sua dextra dedisset.
 nunc ite et miseris supponite ciuibus ignem.'
 dixerat Aeneas. illi opstipuerunt silentes, 120
 conuersique oculos inter se atque ora tenebant.
 tum senior, semperque odiis et crimine Drances
 infensus iuueni Turno sic ore uicissim
 orsa refert: 'o fama ingens, ingentior armis,
 uir Troiane, quibus caelo te laudibus aequem? 125
 iustitiaene prius mirer, belline laborum?
 nos uero haec patriam grati referemus ad urbem,
 et te, si qua uiam dederit fortuna, Latino
 iungemus regi. quaerat sibi foedera Turnus.

quin et fatalis murorum attollere moles, 130
 saxaque subuectare umeris Troiana iuuabit.'
 dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant.
 bis senos pepigere dies, et pace sequestra
 per siluas Teucri mixtique impune Latini
 errauere iugis. ferro sonat icta bipenni 135
 fraxinus; euertunt actas ad sidera pinus;
 robora nec cuneis et olentem scindere cedrum,
 nec plaustris cessant uectare gementibus ornos.
 Et iam Fama uolans, tanti praenuntia luctus,
 Euandrum Euandrique domos et moenia replet, 140
 quae modo uictorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruere, et de more netusto
 funereas rapuere faces; lucet uia longo
 ordine flammaram, et late discriminat agros.
 contra turba Phrygum ueniens plangentia lungit 145
 agmina. quae postquam matres succedere tectis
 uiderunt, maestam incendunt clamoribus urbem.
 at non Euandrum potis est uis ulla tenere;
 sed uenit in medios. feretro Pallanta reposito
 procubuit super, atque haeret lacrimansque gemens-
 que, 150
 et uia uix tandem uocis laxata dolore est:
 'non haec, o Palla, dederas promissa parenti,
 cautius ut saeuo uelles te credere Marti.
 haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis
 praedule decus primo certamine posset. 155
 primitiae iuuenis miserae, bellicae propinqui
 dura rudimenta et nulli exaudita deorum
 uota precesque meae! tuque, o sanctissima coniunx,
 felix morte tua, neque in hunc seruata dolorem!
 contra ego uiuendo uici mea fata, superstes 160
 restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
 obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem,
 atque haec pompa domum me, non Pallanta, referret!
 nec uos arguerim, Teucri, nec foedera, nec quas
 iunximus hospitio dextras; sors ista senectae 165
 debita erat nostrae. quod si immatura manebat
 mors gnatum, caesis Volsecorum milibus ante
 ducentem in Latium Teucros cecidisse iuuabit.
 quin ego non alio digner te funere, Palla, 169
 quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, et quam
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
 magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera leto;
 tu quoque nunc stares inmanis truncus in armis,
 esset par aetas et idem si robur ab annis,
 Turne. sed infelix Teucros quid demoror armis?
 uadite et haec memores regi mandata referte: 176
 quod uitam moror inuisam, Pallante perempto,
 dextera causa tua est, Turnum gnatoque patrique
 quam debere uides. meritis uacat hic tibi solus
 fortunaeque locus. non uitae gaudia quaero; 180
 nec fas; sed gnato Manis perferre sub imos.'
 Aurora interea miseris mortalibus a'mam
 extulerat lucem, referens opera atque labores:
 iam pater Aeneas, iam curuo in litore Tarchon
 constituere pyras. huc corpora quisque suorum 185
 more tulere patrum; subiectisque ignibus atris
 conditur in tenebras altum caligine caelum.
 ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
 decurrere rogos; ter maestum funeris ignem
 lustrauere in equis, ululatusque ore dedere. 190
 spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma.
 it caelo clamorque uirum clangorque tubarum.
 hic alii spolia occisis derepta Latinis
 coniciunt igni, galeas ensesque decoros
 frenaque feruentisque rotas; pars munera nota, 195
 ipsorum clipeos et non felicia tela.
 multa boum circa mactantur corpora morti,
 saetigerosque sues raptasque ex omnibus agris

68 demissum P. 82 flammam R. 84 fingi R. 93 Tyrrhenique duces R, Seruius. 95 edidit M² R. 97 Pallas R.
 101 precantes R. 126 iustitiaene M R, agnoscit Seruius. laborem R. iustitiam—laborem uidetur legisse Ti. Donatus.
 131 subiectare P. 136 pinos M. 140 complet M². 142 legebatur etiam Seruii tempore Arcades at (uel ut) portis ruere.
 149 Pallante M¹ P R, Seruius. 150 procumbit R. 151 uoci R M². sed cf. Lucr. 6 1148 ulceribus uocis uia saepia
 coibat. 152 "alii non parenti sed petenti legunt" Seruius. 164 arguerem R. 168 iuuaret M R, Ti. Donatus. 169
 "alii dignem legunt iuxta ueteres" Seruius.

in flammam iugulant pecudes. tum litore toto
ardentis spectant socios, semustaque seruant 200
busta, neque auelli possunt, nox umida donec
inuerit caelum stellis ardentibus aptum.

Nec minus et miseri diuersa in parte Latini
innumeras struxere pyras; et corpora partim
multa uirum terrae infoliant, auctaeque partim 205
finitimos tollunt in agros, urbiq; remittunt;
cetera, confusaeque ingentem caedis acerum,
nec numero nec honore cremant; tunc undique uasti
certatim crebris conluent ignibus agri.
tertia lux gelidam caelo dimouerat umbram: 210
maerentes altum cinerem et confusa ruebant
ossa focis, tepidoque onerabant aggere terrae.
iam uero in tectis, praediuitis urbe Latini,
praecipuus fragor et longi pars maxima luctus.
hic matres miseraeque nurus, hic cura sororum 215
pectora maerentum, puerique parentibus orbi,
dirum execrantur bellum Turnique hymenaeos;
ipsum armis, ipsumque iubent decernere ferro,
qui regnum Italiae et primos sibi poscat honores.
ingrauat haec saeuus Drances, solumque uocari 220
testatur, solum posci in certamina Turnum.
multa simul contra uariis sententia dictis
pro Turno; et magnum reginae nomen obumbrat;
multa uirum meritis sustentat fama tropaeis.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu, 225
ecce super maesti magna Diomedis ab urbe
legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
tantorum impensis operum; nil dona neque aurum
nec magnas ualuisse preces; alia arma Latinis
quaerenda, aut pacem Troiano ab rege petendum.
deficit ingenti luctu rex ipse Latinus. 231

fatalem Aenean manifesto numine ferri
admonet ira deum tumulique ante ora recentes.
ergo concilium magnum primosque suorum
imperio accitos alta intra limina cogit. 235
olli conuenere, fluuntque ad regia plenis
tectis uiis. sedet in mediis et maximus aeuo
et primus sceptris, haut laeta fronte, Latinus.
atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,
quae referant, fari iubet, et responsa reposcit 240
ordine cuncta suo. tum facta silentia linguis,
et Venulus dicto parens ita farier inlit:

'Vidimus, o ciues, Diomede Argiuaque castra,
atque iter emensi casus superauimus omnis,
contigimusque manum qua concidit Iliæ tellus. 245
ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis
uictor Gargani condebat Iapygis agris.
postquam introgressi et coram data copia fandi,
munera praefereimus, nomen patriamque docemus;
qui bellum intulerint, quae causa attraxerit Arpos.
auditis ille haec placido sic reddidit ore: 251
"o fortunatae gentes, Saturnia regna,
antiqui Ausonii, quae uos fortuna quietos
solicitat, suadetque ignota laessere bella?
quicumque Iliacos ferro uiolauimus agros, 255
(mitto ea quae muris bellando exhausta sub altis,
quos Simois premat ille uiros) infanda per orbem
supplicia et scelerum poenas expendimus omnes,
uel Priamo miseranda manus; scit triste Mineruae
sidus et Euboicae cautes ultorque Caphereus. 260
militia ex illa diuersum ad litus abacti
Atrides Protei Menelaus adusque columnas
exulat, Aetnaeos uidit Cyclopa Vlixes.
regna Neoptolemi referam, uersosque penatis
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros? 265
ipse Mycenaeus magnorum ductor Achiuom

coniugis infandae prima intra limina dextra
oppetit; deuictam Asiam subsedit adulter.
inuidisse deos, patriis ut redditus aris
coniugium optatum et pulchram Calydonā uiderem?
nunc etiam horribili uisu portenta secuntur, 271
et socii amissi petierunt aethera pinnis
fluminibusque uagantur aues, heu dira meorum
supplicia! et scopulos lacrimosis uocibus implent.
haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt 275
tempore, cum ferro caelestia corpora demens
adpetii et Veneris uiolauit uolnere dextram.
ne uero, ne me ad talis impellite pugnas.
nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
Pergama; nec ueterum memini laetorū malorum.
munera, quae patriis ad me portatis ab oris, 281
uertite ad Aenean. stetimus tela aspera contra,
contulimusque manus: experto credite quantus
in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam.
si duo praeterea talis Idaeā tulisset 285
terra uiros, ultro Inachias uenisset ad urbes
Dardanus, et uersis lugeret Graecia fatis.
quidquid aput durae cessatum est moenia Troiae,
Hectoris Aeneaeque manu uictoria Graium
haesit et in decimum uestigia rettulit annum. 290
ambo animis, ambo insignes praestantibus armis;
hic pietate prior. coeant in foedera dextrae,
qua datur; ast armis concurrant arma caute."
et responsa simul quae sint, rex optime, regis
audisti, et quae sit magno sententia bello." 295

Vix ea legati: uariisque per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor; ceu saxa morantur
cum rapidos amnis, fit clauso gurgite murmur,
uicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
ut primum placati animi, et trepida ora quierunt,
praeatus duos solio rex inlit ab alto: 301

'Ante equidem summa de re statuisset, Latini,
et uellem et fuerat melius; non tempore tali
cogere concilium, cum muros adsidet hostis.
bellum inopportuno, ciues, cum gente deorum 305
inuitisque uiris gerimus, quos nulla fatigant
proelia, nec uicti possunt assistere ferro.
spem si quam adscitis Aetolum habuistis in armis,
ponite. spes sibi quisque; sed haec quam angusta,
uidetis.

cetera qua rerum iaceant perculsa ruina, 310
ante oculos interque manus sunt omnia uestras.
nec quemquam inuaso: potuit quae plurima uirtus
esse, fuit; toto certatum est corpore regni.
nunc adeo, quae sit dubiae sententia menti,
expediam et paucis, animos adhibete, docebo. 315
est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,
longus in occasum, finis super usque Sicanos;
Aurunci Rutulique serunt, et uomere duos
exercent colles, atque horum asperissima pascunt.
haec omnis regio et celsi plaga pinea montis 320
cedat amicitiae Teucrorum; et foederis aequas
dicamus leges, sociosque in regna uocemus;
considant, si tantus amor, et moenia condant.
sin alios finis aliamque capessere gentem
est animus, possuntque solo decedere nostro: 325
bis denas Italo texamus robore nauis,
seu pluris complere ualent; iacet omnis ad undam
materies; ipsi numerumque modumque carinis
praecipiant; nos aera, manus, naualia demus.
praeterea, qui dicta ferant et foedera firmant, 330
centum oratores prima de gente Latinos
ire placet, pacisque manu praetendere ramos,
munera portantis auriq; eborisque talenta

202 fulgentibus R. 207 stragis R. 214 longe pro longi probant Seruius et Ti. Donatus. 220 et saeuus Drances P. 224 simul pro uirum M¹. 226 "legitur et magni" Seruius. 230 petendum M¹ P R. 235 moenia R. 236 ruant M. 243 Diomedem M P R, "aut Diomedem legendum - aut Diomede" (Διομήδης) Seruius, qui probat Diomede. 248 congressi R. 255 populauimus R. 258 "alii sceleris omnis legunt" Seruius. 261 adacti M. 267 inter P. 263 deuictam Asian M P R, "melius - est ut deuicta Asia legamus" Seruius, deuicta Asia id. Aen. 5 498. possedit M² R. 272 "legunt nonnulli et admissis pinnis, sed melius est amissi" Seruius. 275 haec eadem P. 279 diruta R (? pro deruta?) bellum est R. 284 insurgat Nonius 296. 288 certatum est M². 294 regum R. 300 rabida ora R. 304 obsidet M. 324 aliamue P.

et sellam regni trabeamque insignia nostri.

consulite in medium, et rebus succurrite fessis.' 335

Tum Drances, idem infensus, quem gloria Turni obliqua inuidia stimulisque agitabat amaris, largus opum, et lingua melior, sed frigida bello dextera, consiliis habitus non futilis auctor, seditione potens : genus huic materna superbum 340 nobilitas dabat, incertum de patre ferebat ; surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras : 'rem nulli obscuram, nostrae nec uocis egentem, consulis, o bone rex ; cuncti se scire fatentur, quid fortuna ferat populi ; set dicere mussant. 345 det libertatem fandi, flatuque remittat, cuius ob auspicium infaustum moresque sinistros—dicam equidem, licet arma mihi mortemque mine-

tur—
lumina tot cecidisse ducum totamque uidemus
consedisse urbem luctu, dum Troia temptat 350
castra, fugae fidens, et caelum territat armis.
unum etiam donis istis, quae plurima mitti
Dardanidis dicique iubes, unum, optime regum,
adicias ; nec te ullius uiolentia uincat,
quingnatam egregio genero dignisque hymenaeis 355
des pater, et pacem hanc aeterno foedere firmes.
quod si tantus habet mentes et pectora terror,
ipsum obtestemur, ueniamque oremus ab ipso,
cedat ; ius proprium regi patriaeque remittat.
quid miseros totiens in aperta pericula cuius 360
proicis, o Latio caput horum et causa malorum ?
nulla salus bello ; pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
primus ego, inuisum quem tu tibi fingis, et esse
nil moror, in supplex uenio. miserere tuorum, 365
pone animos, et pulsus abi. sat funera fusi
uidimus, ingentis et desolauimus agros.
aut, si fama mouet, si tantum pectore robor
concupis, et si adeo dotalis regia cordi est,
aude, atque aduersum findens fer pectus in hostem.
scilicet, ut Turno contingat regia coniunx, 371
nos, animae uiles, inhumata infletaque turba,
sternamur campis. etiam tu, si qua tibi uis,
si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
qui uocat.' 375

Talibus exarsit dictis uiolentia Turni ;
dat gemitum, rumpitque has imo pectore uoces :
'larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi
tum, cum bella manus poscunt ; patribusque uocatis
primus ades. sed non replenda est curia uerbis, 380
quae tuto tibi magna uolant, dum distinct hostem
agger moerorum, nec inundant sanguine fossae.
proinde tona eloquio, solitum tibi ; neque timoris
argue tu, Drance, quando tot stragis acernos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropaeis 385
insignis agros. possit quid uiuida uirtus,
experiare licet ; nec longe scilicet hostes
quaerendi nobis ; circumstant undique muros.
imus in aduersos ! quid cessas ? an tibi Mauors
uentosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390
semper erit ?
pulsus ego ? aut quisquam merito, foedissime, pulsum
arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
sanguine et Euandri totam cum stirpe uidebit
procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis ?
haut ita me experti Bitias et Pandarus ingens, 396
et quos mille die uictor sub Tartara misi
inclusus muris hostilique aggere saeptus.
'nulla salus bello.' capiti cane talia, demens,
Dardanio rebusque tuis. proinde omnia magno 400

ne cessa turbare metu, atque extollere uires
gentis bis uictae, contra premere arma Latini.
nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma treme-

scunt,
nunc et Tydides et Larissaeus Achilles,
amnis et Hadriacae retro fugit Auidus undas. 405
uel cum se pauidum contra mea iurgia fingit
artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
numquam animam talem dextra hac, absiste moueri,
amittes ; habitet tecum et sit pectore in isto.
nunc ad te, et tua magna, pater, consulta reuertor.
si nullam nostris ultra spem ponis in armis, 411
si tam deserti sumus, et semel agmine uerso
funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum,
oremus pacem, et dextras tendamus inertis.
quamquam o si solitae quicquam uirtutis adesset !
ille mihi ante alios fortunatusque laborum 416
egregiusque animi, qui, ne quid tale uideret,
procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
sin et opes nobis et adhuc intacta iuuentus,
auxilioque urbes Italiae populiue supersunt, 420
sin et Troianis cum multo gloria uenit
sanguine :—sunt illis sua funera, parque per omnis
tempestas—cur indecoris in limine primo
deficimus ? cur ante tubam tremor occupat artus ?
multa dies uariique labor mutabilis aevi 425
restituit in melius ; multos alterna reuiscens
ludit et in solido rursus fortuna locauit.
non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi :
at Messapus erit felixque Tolumnius et quos
tot populi misere duces ; nec parua sequetur 430
gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
est et Volscorum egregia de gente Camilla,
agmen agens equitum et florentis aere cateruas.
quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
idque placeat, tantumque bonis communibus obsto, 435
non adeo has exosa manus Victoria fugit,
ut tanta quicquam pro spe temptare recusem.
ibo animis contra, uel magnum praestet Achillen
factaque Volcani manibus paria induat arma
ille licet. nobis animam hanc soceroque Latino 440
Turnus ego, haut ulli ueterum uirtute secundus,
deuoui. "solum Aeneas uocat." et uocet oro ;
nec Drances potius, siue est haec ira deorum,
morte luat, siue est uirtus et gloria, tollat.'

Illi haec inter se dubiis de rebus agebant 445
certantes : castra Aeneas aciemque mouebat.
nuntius ingenti per regia tecta tumultu
ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet :
instructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis descendere campis. 450
extemplo turbati animi concussaque uolgi
pectora, et arrectae stimulis haut mollibus irae.
arma manu trepidi poscunt ; fremit arma iuuentus,
flent maesti mussantque patres. hic undique clamor
dissensu uario magnus se tollit ad auras : 455
haut secus atque alto in luco cum forte cateruae
consedere auium, piscosoue amne Padusae
dant sonitum rauci per stagna loquacia cyeni.
'immo, ait, o ciues, arrepto tempore Turnus,
cogite concilium, et pacem laudate sedentes : 460
illi armis in regna ruant.' nec plura locutus
corripuit sese et tectis citus extulit altis.
'tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis :
duc, ait, et Rutulos. equitem, Messapus, in armis,
et cum fratre Coras, latis diffundite campis. 465
pars aditus urbis firmet, turrisque capestat ;
cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.'

335 uestris P. 338 linguae P¹ et Seruius. 345 petat M¹. 356 iungas M¹ pro firmes. 358 "ueniamque oremus ab ipso cedat : Asper hic distinguit, i.e. hanc ueniam oremus ut cedat" Seruius. 366 funere fuso P¹. fusis M. 367 designauimus P. 369 aut si M. 373 sternemur probat Ti. Donatus. 378 semper Drance P. R. 381 delinet M. 382 aggere M. P. R. murorum P² R. fossas Priscian. l p. 394 K, qui fossae agnoscit. 406 iactat pro fingit Quint. 9.3.14. 410 magne pater M, Ti. Donatus. 412 simul pro semel P. 414 inermis Seruius Aen. 1.487. 418 momordit P¹. 422 suntque R. "illis : legitur et illi" Seruius. 425 uarii R M¹ P¹, Seruius, uarius M² P². 428 auxilium π, quod manifestum interpretamentum est. 439 induit P. 451 animo R. 455 in auras P. R. 457 piscosque P. 463 maniplos P. 464 equites P². 466 firment M¹ R. capestant R.

ilicet in muros tota discurritur urbe.
 consilium ipse pater et magna incepta Latinus
 deserit ac tristi turbatus tempore differt, 470
 multaque se incusat, qui non acceperit ultro
 Dardanum Aenean, generumque adsciverit urbi.
 praefodiunt alii portas, aut saxa sudesque
 subuectant. bello dat signum rauca cruentum
 bucina. tum muros uaria cinxere corona 475
 matronae puerique; uocat labor ultimus omnis.
 nec non ad templum summasque ad Palladis arces
 subuehitur magna matrum regina caterua,
 dona ferens, iuxtaque comas Launina uirgo,
 causa mali tanti, oculos delecta decoros. 480
 succedunt matres, et templum ture uaporant,
 et maestas alto fundunt de limine uoces:
 'armipotens, praeses belli, Tritonia uirgo,
 frange manu telum Phrygii praedonis, et ipsum
 pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.' 485
 ingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.
 ianque adeo rutilum thoraca indutus aenis
 horrebat squamis, surasque incluserat auro,
 tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem,
 fulgebatque alta decurrens aureus arce, 490
 exultatque animis, et spe iam praecipit hostem:
 qualis ubi abruptis fugit praesepia uinculis
 tandem liber equus, campoque potitus aperto
 aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
 aut aduetus aquae perfundi flumine noto 495
 emicat, arrectisque fremitu ceruicibus alte
 luxurians, luduntque iubae per colla, per amos.
 obuia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
 occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 desiluit, quam tota cohors imitata relictis 500
 ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
 'Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
 audeo et Aeneadam promitto occurrere turmae
 solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra.
 me sine prima manu temptare pericula belli; 505
 tu pedes ad muros subsiste, et moenia serua.'
 Turnus ad haec, oculos horrenda in uirgine fixus:
 'o decus Italiae uirgo, quas dicere grates,
 quasue referre parem? sed nunc, est omnia quando
 iste animus supra, mecum partire laborem. 510
 Aeneas, ut fama fidem missique reportant
 exploratores, equitum leuia inprobus arma
 praemisit, quaterent campos; ipse ardua montis
 per deserta iugo superans adueniat ad urbem.
 furta paro belli conexo in tramite siluae, 515
 ut buias armato obsidam milite fauces.
 tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis;
 tecum acer Messapus erit turmaeque Latinae,
 Tiburtique manus; ducis et tu concepe curam.
 sic ait, et paribus Messapum in proelia dictis 520
 hortatur sociosque duces, et pergit in hostem.
 est curio anfractu ualles, adcommoda fraudi
 armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
 urget utrimque latus, tenuis quo semita ducit
 angustaeque ferunt fauces aditusque maligni. 525
 hanc super in speculis summoque in uertice montis
 planities ignota iacet, tutique receptus,
 seu dextra laenaeque uelis occurrere pugnae,
 siue instare iugis et grandia uoluere saxa.
 huc iuuenis nota fertur regione uiarum, 530
 arripuitque locum et siluis insedit iniquis.
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 unam ex uirginibus sociis sacraeque caterua,
 compellabat et has tristis Latonia uoces
 ore dabat: 'graditur bellum ad crudele Camilla,
 o uirgo, et nostris nequiquam ingitur armis, 536
 cara mihi ante alias. neque enim nouus iste Dianae

uenit amor, subitaque animum dulcedine mouit.
 pulsus ob inuidiam regno uiresque superbas
 Priuerno antiqua Metabus cum excederet urbe, 540
 infantem fugiens media inter proelia belli
 sustulit exilio comitem, matrisque uocauit
 nomine Casmillae, mutata parte, Camillam.
 ipse sinu prae se portans iuga longa petebat
 solum nemorum; tela undique saeuia premebant,
 et circumfuso uolitabant milite Volsci. 546
 ecce, fugae medio, summis Amasenus abundans
 spumabat ripis; tantus se nubibus imber
 ruperat. ille, innare parans, infantis amore
 tardatur, caroque oneri timet. omnia secum 550
 uersanti subito uix haec sententia sedit:
 telum inmane, manu ualida quod forte gerebat
 bellator, solidum nodis et robore cocto,
 huic natam, libro et siluestri subere clausam, 554
 implicat, atque habilem mediae circumligat hastae;
 quam dextra ingenti librans ita ad aethera fatur:
 "alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia uirgo,
 ipse pater famulam uoueo: tua prima per auras
 tela tenens supplex hostem fugit. accipe, testor,
 diua, tuam, quae nunc dubiis committitur auris." 561
 dixit, et adducto contortum hastile lacerto
 inmittit: sonuere undae; rapidum super amnem
 infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
 at Metabus, magna propius iam urgente caterua,
 dat sese fluuio, atque hastam cum uirgine uictor
 gramineo donum Triviae de caespite uellit. 566
 non illum tectis ullae, non moenibus urbes
 acceperere, neque ipse manus feritae dedisset:
 pastorum et solis exegit montibus aeuum.
 hic natam in dumis interque horrentia lustra 570
 armentalis equae manum et lacte feno
 nutribat, teneris innulgens ubera labris.
 utque pedum primis infans uestigia plantis
 institerat, iaculo palmas armauit acuto,
 spiculaque ex umero paruae suspendit et arcum. 575
 pro crinali auro, pro longae tegmine pallae,
 tigridis exuviae per dorsum a neritice pendunt.
 tela manu iam tum tenera puerilia torsit,
 et fundam tereti circum caput egit habena, 579
 Strymoniamque gruem aut album deiecit olorem.
 multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 optauere nurum; sola contenta Diana
 aeternum telorum et uirginitatis amorem
 intemerata colit. nellem haud correpta fuisset
 militia tali, conata lacessere Teucros: 585
 cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
 uerum age, quandoquidem fati urgetur acerbis,
 labere, Nympha, polo, finisque inuise Latinas,
 tristis ubi infausto committitur omne pugna.
 haec capite, et ultricem pharetra deprime sagittam:
 haec, quicumque sacrum uiolarit uulnere corpus, 591
 Tros Italusue, mihi pariter det sanguine poenas.
 post ego nube caua miserandae corpus et arma
 inspoliata feram tumulo, patriaeque reponam.' 595
 dixit; at illa leuis caeli delapsa per auras
 insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
 At manus interea muris Troiana propinquat
 Etrusque duces equitumque exercitus omnis,
 compositi numero in turmas. fremitu aequore toto
 insultans sonipes, et pressis pugnat habenis 600
 huc obuersus et huc; tum late ferreus hastis
 horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 nec non Messapus contra celeresque Latini
 et cum fratre Coras et uirginis ala Camillae
 aduersi campo apparent, hastasque reductis 605
 protendunt longe dextris, et spicula vibrant;
 aduentusque uirum fremitusque ardescit equorum.

469 consilium M¹, concilium M² P R. 480 malis tantis R, agnoscit Ti. Donatus, mali tantis M, mali tanti P, Seruius. 483 praesens M² P, agnoscit Seruius. 487 Rutulum M P. 501 desiluit P. 503 turmas R. 519 Thurna M P¹. 524 "quo—legitur et qua" Seruius. 527 recessus M² R, improbat Seruius. 534 tristi R. 542 locum P. 552 ferebat M P. 566 tollit P. 570 hinc P¹. 574 onerant Seruius. 587 quando equidem R. 592 Italusque M P R, Italusue Seruius. 595 demissa P R. 598 "Etrusci—quidam sane Etruri legunt" Seruius. 601 conuersus M P. 605 reductas M¹. 606 praetendunt M¹.

iamque intra iactum teli progressus uterque
 substiterat: subito erumpunt clamore furentisque
 exhortantur equos; fundunt simul undique tela 610
 crebra niuis ritu, caelumque obtexitur umbra.
 continuo aduersis Tyrrhenus et acer Aconteus
 conixi incurrunt hastis, primique ruinam
 dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
 pectora pectoribus rumpunt; excussus Aconteus 615
 fulminis in morem aut tormento ponderis acti,
 praecipitat longe, et uitam dispergit in auras.
 extemplo turbatae acies, uersique Latini
 reiciunt parmas et equos ad moenia uertunt.
 Troes agunt; princeps turmas inducit Asilas. 620
 iamque propinquabant portis, rursusque Latini
 clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
 hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus 624
 nunc ruit ad terram, scopulosque superiacit unda
 spumeus, extremamque sinu perfundit harenam;
 nunc rapidus retro atque aestu reuoluta resorbens
 saxa fugit, litusque uado labente relinquit.
 bis Tусci Rutulos egere ad moenia uersos;
 bis reiecti armis respectant terga tegentes. 630
 tertia sed postquam congressi in proelia totas
 implicuere inter se acies, legitque uirum uir:
 tum uero et gemitus morientum, et sanguine in
 alto

armaque corporaque et permixti caede uirorum
 semianimes uoluntur equi; pugna aspera surgit. 635
 Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
 hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
 quo sonipes ietu furit arduus, atque iactat
 uulneris impatiens arrecto pectore crura.
 uoluitur ille excussus humi. Catillus Iollan, 640
 ingentemque animis, ingentem corpore et armis
 deicit Herminium, nudo cui uertice fulua
 caesaries nudique umeri; nec uulnera terrent;
 tantus in arma patet. latos huic hasta per amos
 acta tremit, duplicatque uirum transfixa dolore. 645
 funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
 certas pulchramque petunt per uulnera mortem.

At medias inter caedes exultat Amazon,
 unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla;
 et nunc lenta manu spargens hastilia denset, 650
 nunc ualidam dextra rapit indefessa bipennem;
 aureus ex umero sonat arcus et arma Dianae.
 illa etiam in tergum, si quando pulsa recessit,
 spicula conuerso fugientia derigit arcu.
 at circum lectae comites, Larinaque uirgo 655
 Tullaque et aeratam quatens Tarpeia securim,
 Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla
 delegit, pacisque bonas bellicae ministras:
 quales Threiciae cum flumina Thermodontis
 pulsant et pictis bellantur Amazones armis, 660
 seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
 feminae exultant lunatis agmina peltis.
 quem telo primum, quem postremum, aspera uirgo,
 deicis? aut quot humi morientia corpora fundis? 665
 Euneum Clytio primum patre; cuius apertum
 aduersi longa transuerberat abiete pectus.
 sanguinis ille uomens riuos cadit, atque cruentam
 mandit humum, moriensque suo se in uolnere uersat.
 tum Lirim, Pagasumque super; quorum alter habenas
 suffosso reuolutus equo dum colligit, alter 671
 dum subit ac dextram labenti tendit inermem,
 praecipites pariterque ruunt. his addit Amastrum
 Hippotaden, sequiturque incumbens eminus hasta

Tereaque Harpalcumque et Demophoonta Chro-
 minque; 675

quotque emissae manu contorsit spicula uirgo,
 tot Phrygii cecidere uiri. procul Ornitus armis
 ignotis et equo uenator Iapyge fertur,
 cui pellis latos umeros erepta iuueneco
 pugnatori operit, caput ingens oris hiatus 680
 et malae texere lupi cum dentibus albis,
 agrestisque manus armat sparus; ipse cateruis
 uertitur in mediis, et toto uertice supra est.
 hunc illa exceptum, neque enim labor agmine uerso,
 traicit, et super haec inimico pectore fatur: 685
 'siluis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
 aduenit qui uestra dies muliebribus armis
 uerba redarguerit. nomen tamen haud leue patrum
 manibus hoc referes, telo cecidisse Camillae.
 proflinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrum
 corpora: set Buten auersum cuspidis fixit 691
 loricam galeamque inter, qua colla sedentis
 lucent, et laeum dependet parma lacerto;
 Orsilochum, fugiens magnumque agitata per orbem,
 eludit gyro interior, sequiturque sequentem; 695
 tum ualidam perque arma uiro perque ossa securim,
 altior exurgens, oranti et multa precanti
 congeminat; uulnus calido rigat ora cerebro.
 incidit huic subitoque aspectu territis haesit
 Appennicicola bellator filius Auni, 700
 haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 isque, ubi se nullo iam cursu euadere pugnae
 posse neque instantem reginam auertere cernit,
 consilio uersare dolos ingressus et astu,
 incipit haec: 'quid tam egregium, si femina forti 705
 fidis equo? dimitte fugam, et te comminus aequo
 mecum crede solo, pugnaeque accinge pedestri:
 iam nosces, uentosa ferat cui gloria fraudem.'
 dixit; at illa furens acrique accensa dolore
 tradit equum comiti, paribusque resistit in armis,
 ense pedes nudo, puraque interrita parma. 711
 at iuuenis, uicisse dolo ratus, auolat ipse,
 haud mora, conuersisque fugax aufertur habenis,
 quadripedemque citum ferrata calce fatigat.
 'uane Ligus, frustraque animis elate superbis, 715
 nequiquam patrias temptasti lubricus artis,
 nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.'
 haec fatur uirgo, et perniciosus ignea plantis
 transit eum cursu, frenisque aduersa prehensis
 congregitur poenaeque inimico ex sanguine sumit:
 quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto 721
 consequitur pinnis sublimem in nube columbam,
 comprehensamque tenet, pedibusque euiscerat uncis;
 tum cruor et uolsae labuntur ab aethere plumae.

At non haec nullis hominum sator atque deorum
 obseruans oculis summo sedet altus Olympo. 726
 Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia saeua
 suscitatur, et stimulis haud mollibus incit iras.
 ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon
 fertur equo, uariisque instigat uocibus alas, 730
 nomine quemque uocans, refecitque in proelia pulsos.
 'quis metus, o numquam dolituri, o semper inertes
 Tyrrheni, quae tanta animis ignauia uenit?
 femina palantis agit, atque haec agmina uertit?
 quo ferrum, quidue haec gerimus tela inrita dextris?
 at non in Venerem segnes nocturnaue bella, 736
 aut ubi curua choros indixit tibia Bacchi,
 expectate dapes et plenae pocula mensae,
 (hic amor, hoc studium) dum sacra secundus haruspex
 nuntiet, ac lucos uocet hostia pinguis in altos!' 740
 haec effatus eum in medios, moriturus et ipse,

609 substituerant M² R, substiterat P, constituerant M¹. 612 aduersi P¹ M R. 613-14 ruinam dant sonitu ingenti R, ruina dant sonitum ingentem P, ruinam dant sonitum ingenti M. 616 tormenti M¹. actus P. 624 procumbens R. 625 terras M. suberigit R. undam Seruii cod. Paris. 627 resoluta P². 629 Teucris M¹. 640 Iollan M² R. 650 densat M¹ R. 652 umeris R. 653 si quando in tergum M R. "conuerso arcu retrorsum non frustra iactabat iacula" Ti. Donatus. 654 fulgentia R. 657 diua M, dura R. 658 bonac R, Seruius. 671 suffuso R g M² Seruius, suffosso M¹, agnoscit Seruius. 672 inertem g, inermem Ti. Donatus; dubitare uidetur Seruius. 688 redargueret R. 703 uertere R. 708 fraudem R M¹, probat Seruius: laudem P M², reprehendit Seruius, probat Ti. Donatus. 728 incitat M P. 730 iras P. 738 expectare codd. deteriores.

concitatur, et Venulo aduersum se turbidus infert,
dereptumque ab equo dextra complectitur hostem
et gremium ante suum multa ui concitus aufert.
tollitur in caelum clamor, cunctique Latini 745
conuertere oculos. uolat igneus aequore Tarchon,
arma uirumque ferens; tum summa ipsius ab hasta
defringit ferrum, et partis rimatur apertas,
qua uolnus letale ferat; contra ille repugnans
sustinet a iugulo dextram, et uim uiribus exit. 750
utque uolans alte raptum cum fulua draconem
fertaquila, implicuitque pedes, atque unguibus haesit;
saucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
arduus insurgens; illa haut minus urget obunco 755
luctantem rostro; simul aethera uerberat alis:
haut aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarchon
portat ouans. ducis exemplum euentumque secuti
Maeonidae incurrunt. tum fatis debitus Arruns
uelocem iaculo et multa prior arte Camillam 760
circuit, et, quae sit fortuna facillima, temptat.
qua se cumque furens medio tulit agmine uirgo,
haec Arruns subit, et tacitus uestigia lustrat;
qua uictrix redit illa pedemque ex hoste reportat,
haec iuuenis furtim celeris detorquet habenas. 765
hos aditus, iamque hos aditus, omnemque pererrat
undique circuitum, et certatim quatit improbus hastam.
forte sacer Cybelae Chlorens olimque sacerdos
insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
spumantemque agitabat eum, quem pellis aenis
in plumam squamis auro conserta tegebat. 771
ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
aureus ex uomeris erat arcus et aurea uati
cassida; tum croceam chlamydemque sinusque cre-
pantis 775
carbaseos fuluo in nodum collegerat auro,
pictus aeu tunicas et barbara tegmina erum.
hunc uirgo, siue ut templis praeligeret arma
Troia, captiuo siue ut se ferret in auro,
uenatrix unum ex omni certamine pugnae 780
caeca sequebatur, totumque incauta per agmen
femineo praedae et spoliolum ardebat amore:
telum ex insidiis cum tandem tempore capto
concitatur et superos Arruns sic uoce precatur:
‘summe deum, sancti custos Soractis Apollo, 785
quem primi colimus, cui pinus arbor aeterno
pascitur, et medium freti pietate per ignem
cultores multa praeminus uestigia pruna,
da, pater, hoc nostris abolere dedecus armis,
omnipotens. non exunias pulsaeue tropaeum 790
uirginis, aut spolia ulla peto; mihi cetera laudem
facta ferent; haec dira meo dum uulnere pestis
pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.’
audiit et noti Phoebus succedere partem
mente dedit, partem uolucris dispersit in auras:
sterneret ut subita turbatus morte Camillam, 796
adnuat oranti; reducem ut patria alta uideret,
non dedit, inque notos uocem uertere procellae.
ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
conuertere animos acris oculosque tulere 800
cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa nec aurae
nec sonitus memor aut uenientis ab aethere teli,
hasta sub exertam donec perlata papillam
haesit, uirginemque alte bibit acta cruorem. 804
concurrunt trepidae comites, dominantque ruentem
succipiunt. fugit ante omnis exteritus Arruns,
laetitia mixtoque metu, nec iam amplius hastae

credere nec telis occurrere uirginis audet.
ac uelut ille, prius quam tela inimica sequantur,
continuo in montis sese auisus abdidit altos 810
occiso pastore lupus magnouae iuuenio,
consciis audacis facti, caudamque remulcens
subiecit pauitantem utero, siluasque petiuit:
haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns,
contentusque fuga mediis se inmiscuit armis. 815
illa manu moriens telum trahit; ossa sed inter
ferreus ad costas alto stat uulnere mucro.
labitur exsanguis; labuntur frigida leto
lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
tum sic expirans Accam, ex aequalibus unam, 820
adloquitur; fida ante alias quae sola Camillae,
quicum partiri curas; atque haec ita fatur:
‘hactenus, Acca soror, potui; nunc uolnus acerbum
conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
effuge et haec Turno mandata nouissima perfer: 825
succedat pugnae Troianosque arecat urbe.
iamque uale.’ simul his dictis linquebat habenas,
ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
paulatim exsoluit se corpore, lentaque colla
et captum leto posuit caput, arma relinquens, 830
uitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
tum uero immensus surgens ferit aurea clamor
sidera; deiecta crudescit pugna Camilla;
incurrunt densi simul omnis copia Teucrum
Tyrrhenique duces Euandrique Arcades alae. 835
At Triuiaie custos iandudum in montibus Opis
alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
utque procul medio iuuenum in clamore furentum
prospexit tristi mulcatam morte Camillam,
ingemuitque deditque has imo pectore uoces: 840
‘heu nimium, uirgo, nimium crudele luisti
supplicium, Teucros conata laceessere bello!
nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
profuit, aut nostras uimero gessisse sagittas.
non tamen indecorem tua te regina reliquit 845
extrema iam in morte; neque hoc sine nomine letum
per gentis erit, aut famam patieris inultae.
nam quicumque tuum uiolauit uulnere corpus,
morte luet merita.’ fuit ingens monte sub alto
regis Dercenni terreno ex aggere bustum 850
antiqui Laurentis, opacae ilice tectum;
hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
sistit et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
ut uidit fulgentem armis ac uana tumentem;
‘cur, inquit, diuersus abis? huc dirige gressum,
huc periture ueni, capias ut digna Camillae 856
praemia. tune etiam telis moriere Dianae?’
dixit, et aurata uolucrum Threissa sagittam
deprompsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
et duxit longe, donec curuata coirent 860
inter se capita, et manibus iam tangeret aequis,
laeua aciem ferri, dextra neruoque papillam.
extemplo teli stridorem aurasque sonantis
audiit una Arruns, haesitque in corpore ferrum.
illum expirantem socii atque extrema gementem
obliti ignoto camporum in puluere linquunt; 866
Opis ad aetherium pinnis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, leuis ala Camillae;
turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas,
disiectique duces desolatique manipuli 870
tuta petunt, et equis auersi ad moenia tendunt.
nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis
sustentare ualet telis, aut sistere contra;
sed laxos referunt uomeris languentibus arcus,

742 offert Rg. 755 adunco R. 768 Cybele M, Seruius et Ti. Donatus. Cybele g. 774 ex uomeris erat M b, ex uomeris sonat g. 799 ubi pro ut M. 801 auras (genetium) antiquam fuisse lectionem adfirmat Seruius, Asprum ut uidetur secutus. 803 expertum R. 806 succipiunt M P R, sed uide quae disputauimus "Contributions to Latin Lexicography," p. 591. 818 "alii telo legunt" Seruius. 821 fidam M P R. 822 quicum P. 826 urbi P R (fortasse recte). 828 tota P. 830 relinquens M P, reliquit R. "alii arma relinquant laudant dictum, i.e. arma decidebant e manibus Camillae" Seruius. uidetur et T. Donatus legisse relinquant. 834 concurrunt R. 835 Tyrrhenanum M. 836 amictum P R. 838 iuuenum medio P. 844 pharetras P R. 845 relinquit P. 850 Derceni M. 854 luctantem animis M. 856 Camilla R. 870 defectuque M. 871 equos P.

quadripedumque putrem cursu quatit ungula cam-
pum. 875
uoluitur ad muros caligine turbidus atra
puluis, et e speculis percussae pectora matres
femineum clamorem ad caeli sidera tollunt.
qui cursu portas primi inrupere patens,
hos inimica super mixto premit agmine turba ; 880
nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso
moenibus in patriis atque intra tuta domorum
confixi expirant animas. pars claudere portas ;
nec sociis aperire uiam, nec moenibus audent
accipere orantes ; oriturque miserrima caedes 885
defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
exclusi ante oculos lacrimantumque ora parentum
pars in praecipitis fossas urgente ruina
uoluitur, inmissis pars caeca et concita frenis
arietat in portas et duos obice postis. 890
ipsae de muris summo certamine matres,
(monstrat amor uerus patriae) ut uidere Camillam,
tela manu trepidae iaciunt, ac robore duro
stipitibus ferrum sudibusque imitantur caedibus

praecipites, primaque mori pro moenibus ardent.
Interea Turnum in siluis saeuissimus implet 896
nuntius, et iuueni ingentem fert Acca tumultum :
deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
ingruere infensos hostis, et Marte secundo
omnia corripuisse, metum iam ad moenia ferri. 900
ille furens (et saeua Iouis sic numina poscunt)
deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
uix e conspectu exierat campumque tenebat,
cum pater Aeneas, saltus ingressus apertos,
exsuperatque iugum siluae euadit opaca. 905
sic ambo ad muros rapidi fotoque feruntur
agmine, nec longis inter se passibus absunt,
ac simul Aeneas fumantis puluere campos
prospexit longe Laurentiaque agmina uidit,
et saeuum Aenean agnouit Turnus in armis 910
aduentumque pedum flatumque audiuit equorum.
continuoque ineant pugnas et proelia temptent,
ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hiberno
tinguat equos noctemque die labente reducat.
considunt castris ante urbem et moenia uallant. 915

LIBER DVODECIMVS

Turnus ut infractos aduerso Marte Latinos
defecisse uidet, sua nunc promissa reposci,
se signari oculis, ultro inplacabilis ardet,
attollitque animos. Poenorum qualis in aruis
saucius ille graui uenantum uulnere pectus 5
tum demum mouet arma leo, gaudetque comantis
excutiens ceruice toros, fixumque latronis
inpauidus frangit telum, et fremit ore cruento :
haut secus accenso gliscit uiolentia Turno.
tum sic adfatur regem, atque ita turbidus infit : 10
'nulla mora in Turno, nihil est, quod dicta retractent
ignaua Aeneadae, nec, quae pepigere, recusent.
congregior. fer sacra, pater, et concipe foedus.
aut hac Dardanum dextra sub Tartara mittam,
desertorem Asiae (sedeant spectentque Latini), 15
et solus ferro crimen commune refellam ;
aut habeat uictos, cedat Lauinia coniunx.'

Olli sedato respondit corde Latinus :
'o praestans animi iuuenis, quantum ipse feroci 19
uirtute exsuperas, tanto me impensius aequum est
consulere, atque omnis metuentem expendere casus.
sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
multa manu ; nec non aurumque animusque Latino
est.

sunt aliae innuptae Latio et Laurentibus agris,
nec genus indecores. sine me haec haut mollia fatu
sublatis aperire dolis ; simul hoc animo hauri : 26
me natam nulli ueterum sociare procorum
fas erat, idque omnes diuique hominesque canebant.
uictus amore tui, cognato sanguine uictus,
coniungis et maestae lacrimis, uincla omnia rupi : 30
promissam eripui genero ; arma impia sumpsi.
ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur
bella, uides, quantos primus patiari labores.
bis magna uicti pugna uix urbe tuemur
spes Italas ; recalent nostro Thybrina fluenta 35
sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albert.
quo referor totiens ? quae mentem insania mutat ?
si Turno extincto socios sum adscire paratus,
cur non inecolumi potius certamina tollo ?
quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet 40
Italia, ad mortem si te—Fors dicta refutet !—

prodiderim, natam et conubia nostra petentem ?
respice res bello uarias ; miserere parentis
longaevi, quem nunc maestum patria Ardea longe
diuidit.' haudquaquam dictis uiolentia Turni 45
flectitur ; exsuperat magis, aegrescitque medendo.
ut primum fari potuit, sic institit ore :

'quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro
me

deponas, letumque sinas pro laude pacisci.
et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra, 50
spargimus ; et nostro sequitur de uulnere sanguis.
longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
feminea tegat, et uanis sese oculat umbris.'

At regina, noua pugnae conterrita sorte,
flebat, et ardentem generum moritura tenebat : 55
'Turne, per has ego te lacrimas, per si quis Amatae
tangit honos animum,—spes tu nunc una, senectae
tu requies miserae ; decus imperiumque Latini
te penes ; in te omnis domus inclinata recumbit—
unum oro : desiste manum committere Teueris. 60
qui te cumque manent isto certamine casus,
et me, Turne, manent ; simul haec inuisa relinquam
lumina, nec generum Aenean captiua uidebo.'

accepit uocem lacrimis Lauinia matris
flagrantis perfusa genas, cui plurimus ignem 65
subiecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro
si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
alba rosa ; talis uirgo dabat ore colores.

illum turbat amor, figitque in uirgine uultus. 70
ardet in arma magis, paucisque adfatur Amatae :

'ne, quaeso, ne me lacrimis, neue omine tanto
prosequere in duri certamina Martis euntem,
o mater ; neque enim Turno mora libera mortis.
nuntius haec, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno 75
haud placitura refer : "cum primum crastina caelo
puniceis inuecta rotis Aurora rubebit,
non Teucros agat in Rutulos ; Teucrum arma quies-

cant,
et Rutuli : nostro dirimamus sanguine bellum ;
illo quaeratur coniunx Lauinia campo." 80

Haec ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit ;

875 quadripedo F¹ R. 882 inter F R. 895 audent M². 901 pellunt R pro poscunt. 903 camposque M¹. 908 tum
pater Aeneas P R. 910 conspexit P pro agnouit. 911 aduentusque M. flatumque R.
XII 16 crimen ferro R. 24 aruis M. 33 patiari M¹ R. 47 incipit M.

poscit equos, gaudetque tuens ante ora fremantis,
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
 qui candore nives anteirent, cursibus auras
 circumstant properi aurigae manibusque laessunt
 pectora plausa cauis et colla comantia peunt. 86
 ipse dehinc auro squalentem alloquo orichalco
 circumdat loriceam umeris; simul aptat habendo
 enseque clipeumque et rubrae cornua cristae;
 ense, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti 90
 fecerat et Stygia candentem tinxerat unda.
 exim, quae mediis ingenti adnixa columna
 aedibus adstabat, ualidam ui corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū, quassatque trementem,
 uociferans: 'nunc, o numquam frustrata uocatus 95
 hasta meos, nunc tempus adest; te maximus Aetor,
 te Turni nunc dextra gerit; da sternere corpus
 loricaeque manu ualida lacerare reuolsam
 semiuiui Phrygis, et foedere in puluere crines
 nibratos calido ferro muraque madentis.' 100
 his agitur furiis; totoque ardentis ab ore
 scintillae absistunt; oculis micat acribus ignis.
 mugitus ueluti cum prima in proelia taurus
 terrificos ciet atque irasci in cornua temptat,
 arboris obnixus trunco, uentosque lacessit 105
 ictibus, aut sparsa ad pugnam proludit harena.
 Nec minus interea maternis saeuus in armis
 Aeneas acuit Martem et se suscitāt ira,
 oblato gaudens componi foedere bellum.
 tum socios maestique metum solatur Iuli,
 fata docens, regique iubet responsa Latino 110
 certa referre uiros et pacis dicere leges.
 Postera uix summos spargebat lumine montis
 orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
 solis equi, lucemque elatis naribus efflant, 115
 campum ad certamen magnae sub moenibus urbis
 dimensi Rutulique uiri Teuerique parabant
 in medioque focos et dis communibus aras
 gramineas. alii fontemque ignemque ferebant,
 uelati limo, et uerbena tempora uincti. 120
 procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
 agmina se fundunt portis. hinc Troius omnis
 Tyrrhenusque ruit uariis exercitus armis,
 haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
 pugna uocet. nec non mediis in milibus ipsi 125
 doctores auro uolitant ostroque superbi,
 et genae Assaraci Mnesteus et fortis Asilas
 et Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
 defigunt tellure hastas et acuta reclinant. 130
 tum studio effusae matres et uolgens inermum
 inualidique senes turris ac tecta domorum
 obvedere, alii portis sublimibus adstant.
 At Iuno e summo, qui nunc Albanus habetur,
 (tum neque nomen erat nec honos aut gloria monti)
 prospiciens tumulo campum aspectabat et ambas 136
 Laurentum Troumque acies urbemque Latini.
 extemplo Turni sic est adfata sororem,
 diua deam, stagnis quae fluminibusque sonoris
 praesidet; hunc illi rex aetheris altus honoris 140
 Iuppiter erepta pro uirginitate sacravit:
 'nympha, decus fluiuiorum, animo gratissima nostro,
 sis, ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
 magnanimi Iouis ingratus ascendere cubile,
 praetulerim caelique libens in parte locarim: 145
 disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolorem.
 qua uisa est fortuna pati Parcaeque sinebant
 cedere res Latio, Turnum et tua moenaria texti:
 nunc iuuenem inparibus uideo concurrere fati,
 Parcarumque dies et uis inimica propinquat. 150

non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.

tu pro germano si quid praesentius audes,
 perge; decet. forsā miseros meliora sequentur.
 uix ea: cum lacrimas oculis Iuturna profudit,
 terque quaterque manu pectus percussit honestum.
 'non lacrimis hoc tempus,' ait Saturnia Iuno; 156
 'adcelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti;
 aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.
 auctor ego audendi.' sic exhortata reliquit
 incertam et tristi turbatam uulnere mentis. 160

Interea reges, ingenti mole Latinus
 quadriungo uehitur curru, cui tempora circum
 aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
 solis aui specimen; bigis it Turnus in albis,
 bina manu lato crispans hastilia ferro. 165
 hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo,
 sidereo flagrans clipeo et caelestibus armis,
 et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae,
 procedunt castris, puraque in ueste sacerdos
 saetigeri fetum suis intonsamque bidentem 170
 attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
 illi ad surgentem conuersi lumina solem
 dant fruges manibus salsas, et tempora ferro
 summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 tum pius Aeneas stricto sic ense precatur: 175

'esto nunc sol testis et haec mihi terra uocanti,
 quam propter tantos potui perferre labores,
 et pater omnipotens, et tu Saturnia coniunx,
 iam melior, iam, diua, precor; tuque inclute Mauors,
 cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques; 180
 fontesque fluuiosque uoco, quaque aetheris alti
 religio, et quae caeruleo sunt numina ponto:
 cesserit Ausonio si fors uictoria Turno,
 conuenit Euandri uictos discedere ad urbem;
 cedet Iulus agris; nec post arma ulla rebelles 185
 Aeneadae referent, ferroue haec regna laessent.
 sin nostrum aduenerit nobis uictoria Martem,
 (ut potius reor, et potius di numine firmant)
 non ego nec Teucris Italos parere iubebo
 nec mihi regna peto; paribus se legibus ambae 190
 inuictae gentes aeterna in foedera mittant.
 sacra deosque dabo; socer arma Latinus habeto,
 imperium sollemne socer; mihi moenia Teucri
 constituent, urbiue dabit Launina nomen.'
 sic prior Aeneas; sequitur sic deinde Latinus, 195
 auspiciens caelum, tenditque ad sidera dextram:
 'haec eadem, Aenea, terram, mare, sidera, iuro,
 Latonaeque genus duplex, Ianumque bifrontem,
 uinque deum infernam et duri sacraia Ditis;
 audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit. 200
 tango aras, medios ignis et numina testor:
 nulla dies pacem hanc Italae nec foedera rumpet,
 quo res cumque cadent; nec me uis ulla uolentem
 auertet, non, si tellurem effundat in undas,
 diluuiū miscens, caelumque in Tartara soluat; 205
 ut sceptrum hoc' (dextra sceptrum nam forte gerebat)

'numquam fronde leui fundet uirgulta nec umbras,
 cum semel in siluis imo de stirpe recisum
 matre caret, posuitque comas et braccia ferro
 olim arbor; nunc artificis manus aere decoro 210
 inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.'
 talibus inter se firmabant foedera dictis
 conspectu in medio procerum. tum rite sacratas
 in flammam iugulant pecudes, et uiscera uiuis
 eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215

At uero Rutulis inpar ea pugna uideri
 iamdudum, et uario misceri pectora motu;

85 *properi* R. 92 *exin* R. *columnae* M R, *columna* g et Arusianus p. 455 K. 102 *eristant* R. 103 *primum* R. 104 *aut irasci* P R, *utque irasci* M². 117 *demoni* M. 120 *leno* Hyginus ap. Seruium, *Iuno* M P R. 122 *haec* R. 124 *instructi bello* M. 126 *ostroque decori* P R. 130 *telluri* R. 132 *et tecta* M. 133 *instans* R. 142 *carissima* P R. 145 *locarem* P¹. 146 *nec pro ne* R. 147 *pro qua* "quidam putant Vergilium quoad uisa est fortuna reliquisse" Seruius. an scripsit poeta quod uisus est? 164 *profundit* M¹. 167 *monte* P. 162 *quadriungo* P. 176 *precanti* M. 184 *decideri* M¹. 185 *cedat* R. 188 *ut potius* M¹, *propius* R. *numina* P R. 202 *rumpat* P. 203 *cadet* R. 211 *certare* R. 213 *prospectu* M. 217 *iamdudum* M.

tum magis, ut propius cernunt non uiribus aequis

*
adiuuat incesso tacito progressus et aram
suppliciter uenerans demisso lumine Turnus, 220
tabentesque genae et iuuenali in corpore pallor.
quem simul ac Iuturna soror crebrescere uidit
sermonem, et uulgi uariare labantia corda,
in medias acies, formam adsimulata Camerti,
cui genus a proauis ingens, clarumque paternae 225
nomen erat uirtutis, et ipse acerrimus armis,
in medias dat sese acies, haut nescia rerum,
rumoresque serit uarios, ac talia fatur:
'non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
obiectare animam? numerone an uiribus aequi 230
non sumus? en, omnes et Troes et Arcades hi sunt,
fatalesque manus, infensa Etruria Turno.
uix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,
succedet fama, uiuusque per ora feretur; 235
nos, patria amissa, dominis parere superbis
cogemur, qui nunc lenti consedimus aruis.'
talibus incensa est iuuenum sententia dictis
iam magis atque magis, serpitque per agmina mur-

mur;
ipsi Laurentes mutati ipsique Latini. 240
qui sibi iam requiem pugnae rebusque salutem
sperabant, nunc arma uolunt, foedusque precantur
infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
his aliud maius Iuturna adiungit, et alto
dat signum caelo, quo non praesentius ullum 245
turbauit mentes Italas, monstroque fefellit.
namque uolans rubra fuluus Iouis ales in aethra
litoreas agitabat aues turbamque sonantem
agminis aligeri: subito cum lapsus ad undas
cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
arrexer animos Itali, cunctaque uolucres 251
conuertunt clamore fugam, mirabile uisu,
aetheraque obscurant pinnis, hostemque per auras
facta nube premunt, donec ui uictus et ipso
pondere deficit, praedamque ex unguibus ales 255
proiecit fluuiio, penitusque in nubila fugit.
tum uero augurium Rutuli clamore salutant,
expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,
'hoc erat, hoc, uotis, inquit, quod saepe petiui.
accipio, agnoscoque deos; me, me duce ferrum 260
corripite, o miseri, quos improbus aduena bello
terrat, inualidas ut aues, et litora uestra
ui populat. petet ille fugam, penitusque profundo
uela dabit. uos unanimes densete catenas,
et regem uobis pugna defendite raptum.' 265
dixit, et aduersos telum contorsit in hostis
procurrens; sonitum dat stridula cornus, et auras
certa secat. simul hoc, simul ingens clamor, et
omnes

turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
hasta uolans, ut forte nouem pulcherrima fratrum
corpora constiterant contra, quos fida crearat 271
una tot Arcadio coniunx Tyrrhena Glylippo,
horum unum ad medium, teritur qua subtilis aluo
balteus et laterum iuncturas fibula mordet,
egregium forma iuuenem et fulgentibus armis, 275
transadigit costas, fuluaeque effundit harena.
at fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
corripiunt, caecique ruunt. quos agmina contra
procurrunt Laurentum; hinc densi rursus inundant
Troes Agyllinique et pictis Arcades armis. 281
sic omnis amor unus habet decernere ferro.
diripuerat aras; it toto turbida caelo
tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber;

craterasque focosque ferunt. fugit ipse Latinus
pulsatos referens infecto foedere diuos. 286
infrenant alii currus, aut corpora saltu
subiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
Messapus regem regisque insigne gerentem,
Tyrrhenum Aulestem, audis confundere foedus
aduerso proteret equo; ruit ille recedens, 291
et miser oppositis a tergo inuoluitur aris
in caput inque umeros. at feruidus aduolat hasta
Messapus, teloque orantem multa trabali 294
desuper altus equo grauitur ferit, atque ita fatur:
'hoc habet; haec melior magnis data uictima diuis.'
concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.
obuius ambustum torrem Corynaeus ab ara
corripit, et uenienti Ebuso plagamque ferenti
occupat os flammis; olli ingens barba reluxit, 300
nidoremque ambusta dedit; super ipse secutus
caesariem laeua turbati corripit hostis,
inpressoque genu nitens terrae applicat ipsum;
sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum,
pastorem, primaque acie per tela ruentem, 305
ense sequens nudo superimminet; ille securi
aduersi frontem mediam mentumque reducta
dissicit, et sparsa late rigat arma cruore.
olli dura quies oculos et ferreus urget
somnia; in aeternam conduntur lumina noctem.

At pius Aeneas dextram tendebat inermem 311
nudato capite, atque suos clamore uocabat:
'quo ruitis? quaeue ista repens discordia surgit?
o cohibete iras; ictum iam foedus, et omnes
compositae leges; mihi ius concurrere soli; 315
me sinite, atque auferte metus: ego foedera faxo
firma manu; Turnum debent haec iam mihi sacra.'
has inter uoces, media inter talia uerba,
ecce, uiro stridens alis adlapsa sagitta est,
incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta, 320
quis tantam Rutulis laudem, casumne deusne,
attulerit: pressa est insignis gloria facti,
nec sese Aeneae iactauit uulnere quisquam.
Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine uidit
turbatosque duces, subita spe feruidus ardet; 325
poscit equos atque arma simul, saltuque superbus
emicat in curram, et manibus molitur habenas.
multa uirum uolitans dat fortia corpora leto;
seminecis uoluit multos, aut agmina curru
proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
qualis aput gelidi cum flumina concitus Hebri
sanguineus Mauros clipeo increpat, atque furentis
bella mouens immittit equos; illi aequore aperto
ante Notos Zephyrumque uolant; gemit ultima pulsu
Thracia pedum; circumque atrae Formidinis ora
Iraeque Insidiaque, dei comitatus, aguntur: 336
talibus equos alacer media inter proelia Turnus
fumantis sudore quatit, miserabile caesis
hostibus insultans; spargit rapida ungula rores
sanguineos, mixtaque cruor calcatur harena. 340
iamque neci Sthenelumque dedit Thamyrimque
Pholumque

hunc congressus et hunc, illum eminus; eminus ambo
Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasus
ipse
nutrierat Lycia, paribusque ornauerat armis,
uel conferre manum, uel equo praeuertere uentos.
parte alia media Eumedes in proelia fertur, 346
antiqui proles bello praeclara Dolonis,
nomine auum referens, animo manibusque parentem,
qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
ausus Pelidae pretium sibi poscere currus; 350
illum Tydides alio pro talibus ausis
adfecit pretio, nec equis adspirat Achillis.

218 post hunc uersum aliquid uidetur excidisse. 221 *pubentes* M P R, *tabentes* Ti. Donatus ad u. 219. 230 *ac uiribus aequis* P. 231 *hinc sunt* R. 239 *tum magis* P. 245 *praestantius* R, Ti. Donatus. 247 *fuluus rubra* M. 264 *unanimes* Ti. Donatus, Seru. A. 11 650, *unanimes* M, *unanimes* cett. *densate* M P, *densete* Seru. l.c. 273 *auro pro aluo* M. 288 *adstant* M². 290 "*legitur et auuidum*" Seruius. 300 *illi* P R. 310 *clauduntur* M R. 311 *inertem* M¹. 313 *quoue* R. 321 *casusue deusue* M. 330 *et raptas* R. 332 *intonat* M R. 342 *illum eminus ambo* M¹ P R, alterum *eminus* add. M² g². 343 *Embrasidas, Embrasus* P R.

hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
ante leui iaculo longum per inane secutus,
sistit equos biugis et curru desilit, atque 355
semianimi lapsoque superuenit, et pede collo
inpresso, dextrae mucronem extorquet et alto
fulgentem tinguit iugulo, atque haec insuper addit :
'en, agros, et, quam bello, Troiane, petisti, 359
Hesperiam metire iacens : haec praemia, qui me
ferro ausi temptare, ferunt ; sic moenia condunt.'
huic comitem Asbyten coniecta cuspid mittit,
Chloreaque Sybarimque Daretaque Thersilochum-
que

et sternacis equi lapsum ceruice Thymoeten.
ac uelut Edoni Boreae cum spiritus alto 365
insonat Aegaeo, sequiturque ad litora fluctus ;
qua uenti incubuere, fugam dant nubila caelo ;
sic Turno, quacumque uiam secat, agmina cedunt
conuersaeque ruunt acies ; fert impetus ipsum,
et cristam aduerso curru quatit aura uolantem. 370
non tulit instantem Phegeus animisque frementem ;
obiecit sese ad currum, et spumantia frenis
ora citatorum dextra detorsit equorum.
dum trahitur pendetque iugis, hunc lata reiectum
lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem 375
loricam, et summum degnstat uulnere corpus.
ille tamen clipeo obiecto conuersus in hostem
ibat, et auxilium ducto mucrone petebat ;
cum rota praecipitem et procursu concitus axis
impulsi effunditque solo, Turnusque secutus 380
inam inter galeam summum thoracis et oras
abstulit ense caput, truncumque reliquit harenac.

Atque ea dum campis uictor dat funera Turnus,
interea Aenean Mnesteus et fidus Achates
Ascaniusque comes castris statuere cruentum, 385
alternos longa nitentem cuspid gressus.
saeuit, et infracta luctatur harundine telum
eripere, auxilique uiam, quae proxima, poscit :
ense secant lato uulnus, telique latebram
rescindant penitus, seseque in bella remittant. 390
iamque aderat Phoebus ante alios dilectus Iapyx
Iasides, acri quondam cui captus amore
ipse suas artes, sua munera, latus Apollo
augurium citharamque dabat celerisque sagittas.
ille, ut depositi proferret fata parentis, 395
scire potestates herbarum usumque medendi
maluit et mutas agitare inglorius artes.
stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Aeneas, magno iuuenum et maerentis Iuli
concurso, lacrimis immobilis. ille retorto 400
Paeonium in morem senior succinctus amictu,
multa manu medica Phoebeque potentibus herbis
nequiquam trepidat, nequiquam spicula dextra
sollicitat prensatque tenaci forcipe ferrum.
nulla uiam fortuna regit ; nihil auctor Apollo 405
subuenit ; et saeuus campis magis ac magis horror
crebrescit, propiusque malum est. iam puluere
caelum

stare uident, subeunt equites, et spicula castris
densa cadunt mediis. it tristis ad aethera clamor
bellantum iuuenum et duro sub Marte cadentum.
hic Venus, indigno nati concussa dolore, 411
dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
puberibus caulem foliis et flore comantem
purpureo ; non illa feris incognita capris
gramina, cum tergo uolucres haesere sagittae. 415
hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
detulit ; hoc fusum labris splendentibus annem
inficit, occulte medicans, spargitque salubris
ambrosiae sucos et odoriferam panaceam.
fouit ea uulnus lymphae longaeus Iapyx 420

ignorans, subitoque omnis de corpore fugit
quippe dolor, omnis stetit imo uulnere sanguis.
iamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
excidit, atque nouae redire in pristina uires.
'arma citi properate uiro ! quid statis ?' Iapyx 425
conclamat, primusque animos accendit in hostem.
'non haec humanis opibus, non arte magistra
proueniunt, neque te, Aenea, mea dextera seruat ;
maior agit deus atque opera ad maiora remittit.'
ille audius pugnae suras incluserat auro 430
hinc atque hinc, oditque moras, hastamque coruscant.
postquam habilis lateri clipeus loricaque tergo est,
Ascanium fuis circum complectitur armis,
summaque per galeam delibans oscula fatur :
'disce, puer, uirtutem ex me uerumque laborem,
fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello 436
defensum dabit, et magna inter praemia ducet :
tu facito, mox cum matura adoleuerit aetas,
sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum
et pater Aeneas et auunculus excitet Hector.' 440

Haec ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
telum immane manu quatens ; simul agmine denso
Antheusque Mnesteusque ruunt, omnisque relictis
turba fluit castris. tum caeco puluere campus
miscetur, pulsuque pedum tremis excita tellus. 445
uidit ab aduerso uenientis aggere Turnus,
uidere Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor ; prima ante omnis Iuturna Latinos
audiit agnouitque sonum, et tremefacta refugit.
ille uolat, campoque atrum rapit agmen aperto. 450
qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbis
it mare per medium ; miseris, heu, praescia longe
horrescunt corda agricolis ; dabit ille ruinas
arboribus, stragemque satius ; ruet omnia late ;
ante uolant sonitumque ferunt ad litora uenti : 455
talis in aduersos ductor Rhoeeteius hostis
agmen agit ; densi cuneis se quisque coactis
adglomerant. ferit ense grauem Thybraeus Osirim,
Arcetium Mnesteus, Epulonem obtruncat Achates,
Vientemque Gyas ; cadit ipse Tolumnius augur,
primus in aduersos telum qui torserat hostis. 461
tollitur in caelum clamor, uersique uicissim
puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
ipse neque auersos dignatur sternere morti,
nec pede congressos aequo nec tela ferentis 465
insequitur ; solum densa in caligine Turnum
uestigat lustrans, solum in certamina poscit.
hoc concussa metu mentem Iuturna uirago
aurigam Turni media inter lora Metiscum
excutit, et longe lapsum temone relinquit ; 470
ipsa subit, manibusque undantis flectit habenas,
cuncta gerens, uocemque et corpus et arma Metisci.
nigra uelut magnas domini cum diuitis aedes
peruolat et pinnis alta atria lustrat hirundo,
pabula parua legens nidisque loquacibus escas ; 475
et nunc porticibus uacuis, nunc umida circum
stagna sonat : similis medios Iuturna per hostis
fertur equis, rapidoque uolans obit omnia curru ;
iamque hic germanum, iamque hic ostentat ouantem ;
nec conferre manum patitur ; uolat auiam longe. 480
haut minus Aeneas tortos legit obuius orbis,
uestigatque uirum et disiecta per agmina magna
uoce uocat. quotiens oculos coniecit in hostem,
alipedumque fugam cursu temptauit equorum,
auersos totiens currus Iuturna retorsit. 485
heu, quid agat ? uario nequiquam fluctuat aestu,
diuersaeque uocant animum in contraria curae.
huic Messapus, uti laeua duo forte gerebat
lenta, leuis cursu, praefixa hastilia ferro,
horum unum certo contorquens derigit ictu. 490

356 clapoque P¹, Seruius. 364 Thymotem M. 365 Edōmī Aelius Donatus, improbante Seruio. 374 hic lata R, hinc lata P. 380 effuditque R. 382 harena R. 385 puer R pro comes. 389 latebras M. 394 dedit M, agnoscit sed improbat Seruius. 398 fatus M. 400 laetissimaeque R. 401 Paconidum M, Pacomum P. 404 forficē R. 408 subeuntque R. 412 ipsa manu pro dictamnum legit Ti. Donatus, apertam corruptelam. carpit R. 422 mori R P². 428 Acan M¹. 444 ruit P. 446 agmine R. 449 admositque P. 454 ruit M. 455 uolans P² M. 457 coacti M² et fortasse Seruius. 459 Archetrum M. 464 aduersos M P, Ti. Donatus. 470 reliquit M¹ P R. 479 ostendit M¹. 485 aduersos M².

substitit Aeneas, et se collegit in arma,
poplite subsidens; apicem tamen incita summum
hasta tulit, summasque excussit uertice cristas.
tum uero adsurgunt irae; insidiisque subactus,
diuersos ubi sensit equos currumque referri, 495
multa Iouem et laesi testatus foederis aras,
iam tandem inuadit medios, et Marte secundo
terribilis saeuam nullo discrimine caedem
suscitat, irarumque omnis effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine
caedes 500

diuersas, obitumque ducum, quos aequore toto
inque uicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
expediat? tanton placuit concurrere motu,
Iuppiter, aeterna gentis in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucionem (ea prima ruentis 505
pugna loco statuit Teucros) haut multa morantem,
excipit in latus, et, qua fata celerissima, crudum
transadigit costas et cratis pectoris ense.

Turnus equo deiectum Amycum fratremque Diorem,
congressus pedes, hunc uenientem cuspid longa, 510
hunc mucrone ferit curruque abscisa duorum
suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum,
tris uno congressu, et maestum mittit Oniten,
nomen Echionium matrisque genus Peridiae; 515
hic fratres Lycia missos et Apollinis agris,
et iuuenem exosum nequiquam bella Menoeten,
Arcada, piscosae cui circum flumina Lernae
ars fuerat pauperque domus, nec nota potentum
munera, conductaque pater tellure serebat. 520

ac uelut inmissi diuersis partibus ignes
arentem in siluam et uirgulta sonantia lauro:
aut ubi decursu rapido de montibus altis
dant sonitum spumosi amnes, et in aequora currunt
quisque suum populatus iter: non signius ambo 525
Aeneas Turnusque ruunt per proelia; nunc, nunc
fluctuat ira intus: rumpuntur nescia uinci
pectora; nunc totis in uulnera uiribus itur.

Murranum hic, ataus et auorum antiqua sonantem
nomina per regesque actum genus omne Latinos, 530
praecipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
excutit effunditque solo; hunc lora et iuga subter
prouoluere rotae; crebro super ungula pulsu
incita nec domini memorum proculcat equorum.
ille ruenti Hylo animisque immane frementi 535
occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
dextera nec tua te, Graium fortissime, Cretheu,
eripuit Turno; nec di texere Cupencum,
Aenea ueniente, sui; dedit obuia ferro 540
pectora, nec misero clipei mora profuit aeris.
te quoque Laurentes uiderunt, Aeole, campi
oppetere et late terram consternere tergo;
occidis, Argiuae quem non potuere phalanges
sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles; 545
hic tibi mortis erant metae, domus alta sub Ida,
Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
totae adeo conuersae acies, omnesque Latini,
omnes Dardanidae, Mnestheus, acerque Serestus,
et Messapus equum domitor, et fortis Asilas, 550
Tuseorumque phalanx, Euandrique Arcades alae,
pro se quisque uiri summa nituntur opum ui;
nec mora, nec requies; uasto certamine tendunt.

Hic mentem Aenea genetrix pulcherrima misit,
iret ut ad muros, ubique aduerteret agmen 555
ocius et subita turbaret clade Latinos.
ille, ut uestigans diuersa per agmina Turnum
huc atque huc acies circumtulit, aspicit urbem
immunem tanti belli atque impune quietam.

continuo pugnae accendit maioris imago; 560
Mnesthea Sergestumque uocat fortemque Serestum
ductores, tunulumque capit, qua cetera Teucrum
concurrit legio, nec scuta aut spicula densi
deponunt. celso medius stans aggere fatur:

'ne qua meis esto dictis mora; Iuppiter hac stat;
neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito. 566
urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
ni frenum accipere et uicti parere fatentur,
erua, et aequa solo fumantia culmina ponam.
scilicet expectem, libeat dum proelia Turno 570
nostra pati, rursusque uelit concurrere uictus?
hoc caput, o ciues, haec belli summa nefandi.
ferte faces propere, foedusque reposcite flammis.'
dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
dant cuneum, densaque ad muros mole feruntur. 575
scalae inprovisi subitusque apparuit ignis.
discurrunt alii ad portas primosque trucidant,
ferrum alii torquent et obumbrant aethera telis.

ipse inter primos dextram sub moenia tendit
Aeneas, magnaque incusat noce Latinum, 580
testaturque deos iterum se ad proelia cogi,
bis iam Italos hostis, haec altera foedera rumpi.
exoritur trepidos inter discordia ciuis:
urbem alii reserare iubent et pandere portas
Dardanidis, ipsumque trahunt in moenia regem; 585
arma ferunt alii et pergunt defendere muros:
inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
uestigauit apes, fumoque impleuit amaro;
illae intus trepidae rerum per cerea castra
discurrunt, magnisque acunt stridoribus iras; 590
uoluitur ater odor tectis; tum murmure caeco
intus saxa sonant; uacuas it fumus ad auras.

Accidit haec fessis etiam fortuna Latinis,
quae totam luctu concussit funditus urbem.
regina ut tectis uenientem prospicit hostem, 595
incessi muros, ignis ad tecta uolare,
nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
infelix pugnae iuuenem in certamine credit
extinctum, et, subito mentem turbata dolore,
se causam clamat crimisque caputque malorum, 600
multaque per maestum demens effata fuorem,
purpureos moritura manu discindit amictus,
et nodum informis leti trabe necit ab alta.
quam cladem miserae postquam acceperet Latinae,
filia prima manu flores Lauinia crines 605
et roseas laniata genas, tum cetera circum
turba furit; resonant late plangoribus aedes.
hinc totam infelix uolgatur fama per urbem.
demittunt mentes; ite scissa ueste Latinus,
coniugis attonitus fati urbisque ruina, 610
canitiem immundo perfusam puluere turpans
[multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanum Aenean, generumque adsciuerit ultro].

Interea extremo bellator in aequore Turnus
palantis sequitur paucos iam segnior, atque 615
iam minus atque minus successu laetus equorum.
attulit hunc illi caecis terroribus aura
commixtum clamorem, arrectasque impulit auris
confusae sonus urbis et inlaetabile murmur.
'ei mihi, quid tanto turbantur moenia luctu? 620
quisue ruit tantus diuersa clamor ab urbe?'
sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
atque huic, in faciem soror ut conuersa Metisci
aurigae currumque et equos et lora regebat,
talibus occurrit dictis: 'hac, Turne, sequamur 625
Troiuigenas, qua prima uiam uictoria pandit;
sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
ingruit Aeneas Italae et proelia miscet,
et nos saeua manu mittamus funera Teucris.

495 sentit M. 496 testatur P R. 497 tamen P. 505 furentis V. 506 moratum Seruius. 509 Diorem P R. 511
abscissa M R. 513 Talaim P. 515 nomine M R, Ti. Donatus. "male quidam legunt nomine Chionium" Seruius.
520 limina M (fortasse corruptum ex munia). munera confirmat Seruius. 522 ardentem M¹. 532 excipit M. 541
aeris codd., aerei Aldina ed. prior. 582 haec iam altera M². 587 ueluti pro ut cum M. 596 ignesque R. 598 in certa-
mina P, a certamine R. 605 flauos M P R. "flauos—antiqua lectio flores habuit" Seruius, Valerium Probum auctorem
secutus. 607 latae M¹ R, fortasse recte. 612-13 om. codd. optimi. 624 gerebat P. 627 possunt P.

nec numero inferior, pugnae nec honore recedes.' 630
Turnus ad haec :

'o soror, et dudum adgnoui, cum prima per artem
foedera turbasti teque haec in bella dedisti,
et nunc nequiquam fallis dea. sed quis Olympo
demissam tantos uoluit perferre labores? 635
an fratris miseri letum ut crudele uideres?
nam quid ago? aut quae iam spondet Fortuna
salutem?

uidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem
Murrānum, quo non superat mihi carior alter,
oppetere ingentem atque ingenti uulnere uictum. 640
occidit infelix nostrum ne dedecus Vfers
aspiceret; Teucri potiuntur corpore et armis.
exscindine domos, id rebus defuit unum,
perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
terga dabo, et Turnum fugientem haec terra uidebit?
usque adeone mori miserum est? uos o mihi Manes
este boni, quoniam Superis auersa uoluntas. 647
sancta ad uos anima, atque istius inscia culpa
descendam, magnorum haud umquam indignus
auorum.'

Vix ea fatus erat: medios uolat, ecce, per hostis
uectus equo spumante Saces, aduersa sagitta 651
saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
'Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
fulminat Aeneas armis, summasque minatur
deiecturum arces Italum excidioque daturum; 655
iamque faces ad tecta uolant. in te ora Latini,
in te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,
quos generos uocet, aut quae sese ad foedera flectat.
praeterea regina, tui fidissima, dextra
occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit. 660
soli pro portis Messapus et acer Atinas
sustentant aciem. circum hos utrimque phalanges
stant densae, strictisque seges mucronibus horret
ferrea: tu currum deserto in gramine uersas.' 665
opstipuit uaria confusus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito stetit; aestuat ingens
uno in corde pudor mixtoque insania luctu
et furis agitatus amor et conscia uirtus.
ut primum discussae umbrae et lux reddita menti,
ardentis oculorum orbis ad moenia torsit 670
turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
ecce autem, flammis inter tabulata uolutus
ad caelum undabat uertex turrimque tenebat,
turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse
sublidentem rotas pontisque instrauerat altos. 675
'iam iam fata, soror, superant; absiste morari;
quo deus et quo dura uocat Fortuna, sequamur.
stat conferre manum Aeneae, stat, quidquid acerbi
est,

morte pati; neque me indecorem, germana, uidebis
amplius. hunc, oro, sine me furere ante fuorem.' 681
dixit, et e curru saltum dedit ocuis aruis,
perque hostis, per tela ruit, maestamque sororem
deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
ac ueluti montis saxum de uertice praeceps
cum ruit, auolsum uento, seu turbidus imber 685
proluit, aut annis soluit sablapsa uetustas;
fertur in abruptum magno mons improbus actu,
exultatque solo, siluas armenta uirosque
inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus
sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
sanguine terra madet, striduntque hastilibus aerae;
significatque manu, et magno simul incipit ore:
'pareite iam, Rutuli, et uos tela inhibete, Latini;
quaecumque est fortuna, mea est; me uerius unum
pro nobis foedus luere, et decernere ferro.' 695
discessere omnes mediū, spatiumque dedere.

At pater Aeneas, audito nomine Turni,
deserit et muros, et summas deserit arces,
praecipitatque moras omnis, opera omnia rumpit,
laetitia exultans, horrendumque intonat armis: 700
quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
cum fremit illicibus, quantus, gaudetque nivali
uertice se attollens pater Appenninus ad auras.
iam uero et Rutuli certatim et Troes et omnes
conuertere oculos Itali, quique alta tenebant 705
moenia, quique imos pulsabant ariete muros,
armaque deposuere umeris. stupet ipse Latinus
ingentis, genitos diuersis partibus orbis,
inter se coisse uiros et cernere ferro.
atque illi, ut uacuo patuerunt aequore campi, 710
procursu rapido, coniectis eminus hastis,
inuadunt Martem clipeis atque aere sonoro.
dat genitum tellus; tum crebris ensibus ictus
congeminant; fors et uirtus miscentur in unum.
ac uelut ingenti Sila summoue Taburno 715
cum duo conuersis iniuicia in proelia tauri
frontibus incurrunt; pauidi cessere magistri;
stat pecus omne metu mutum, mussantque iuuencae,
quis nemori imperitet, quem tota armenta se-
quantur;

illi inter sese multa ui uulnera miscent, 720
cornuque obnixi indigunt, et sanguine largo
colla armosque lauant; gemitu nemus omne re-
mugit:

non aliter Tros Aeneas et Daunius heros
concurrunt clipeis; ingens fragor aethera complet. 725
Iuppiter ipse duas aequato examine lances
sustinet, et fata inponit diuersa duorum,
quem damnet labor, et quo uergat pondere letum.
emicat hic, impune putans, et corpore toto
alte sublatum consurgit Turnus in ense,
et ferit. exclamant Troes trepidique Latini, 730
arrectaeque arborum aëres. at perdidit ensis
frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,

ni fuga subsidio subeat. fugit ocior Euro,
ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
fama est, praecipitem, cum prima in proelia iunctos
conscendebat equos, patrio mucrone relicto, 736
dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci;
idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
suffecit; postquam arma dei ad Volcania uentum
est,

mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu 740
dissiliit; fulua resplendet fragmen harena.
ergo amens diuersa fuga petit aequora Turnus,
et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis;
undique enim Teucri densa includere corona, 744
atque hinc uasta palus, hinc ardua moenia cingunt.

Nec minus Aeneas, quamquam tardante sagitta
interdum genua impediunt cursumque recusant,
insequitur, trepidique pedem pede feruidus urguet:
inclusum ueluti si quando flumine nactus
ceruum aut puniceae saeptum formidine pinnae 750
uenator cursu canis et latratibus instat;
ille autem, insidiis et ripa territus alta,
mille fugit refugitque uias: at uiuidus Vmber
haeret hians, iam iamque tenet, similisque tenenti
inerepuit malis, morsuque elusus inani est. 755
tum uero exoritur clamor, ripaeque lacusque
responsant circa, et caelum tonat omne tumultu.
ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnis,
nomine quemque uocans, notumque efflagitat ense.
Aeneas mortem contra praesensque minatur 760
exitium, si quisquam adeat, terretque trementis,
excisurum urbem minitans, et saucius instat.

635 *te perferre* R, *te ferre* M P. 639 *fuera* pro *superat* M. 641 *ne nostrum* M R. 647 *aduersa* M. 648 sic codi.
optimi et Seruius et Macrobius S. 3. 3. 6. 662 *aëres* M. un. 698, 699 inuerso ordine habet V. 701 *Athos* Seruius. 709
cernere P. testatur Seneca Epist. 58. 3. *deuenero* P. M R. "*cernere* *foras*: uera et antiqua haec est lectio—posteritas
coepit legere et *deuenero* ferro" Seruius. 714 *missos* V. 715 *silua* R. 727 *aut quo* Nonius p. 277. Seruius, Agroeius
p. 120 K. Priscian. l. p. 394 K. inter un. 732 et 733 uersum excidisse recte putat Ribbeck. 735 *primum* P R. 741
resplendent fragmina P M. 764 *tenens* R.

quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
huc illuc; neque enim leuia aut ludicra petuntur
praemia, sed Turni de uita et sanguine certant. 765
forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
hic steterat, nautis olim uenerabile lignum,
seruati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti diuo et uotas suspendere uestes;
sed stirpem Teucuri nullo discrimine sacrum 770
sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
hic hasta Aeneae stabat; huc impetus illam
detulerat, fixam et lenta radice tenebat.
ineubuit uoluitque manu conuellere ferrum
Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu 775
non poterat. tum uero amens formidine Turnus,
'Faune, precor, miserere, inquit, tuque optima ferrum
terra tene, colui uestros si semper honores,
quos contra Aeneadae bello fecere profanos.
dixit, opemque dei non cassa in uota uocauit. 780
namque diu luctans lentoque in stirpe moratus
uiribus haud ullis ualuit discludere morsus
roboris Aeneas. dum nititur acer et instat,
rursus in aurigae faciem mutata Metisci
procurrit fratrique ensem dea Daunia reddit. 785
quod Venus audaci Nymphae indignata licere,
accessit, telumque alta ab radice reuellit.
olli sublimes, armis animisque refecti,
hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
adsistunt contra certamina Martis anhelii. 790
Iunonem interea Rex omnipotentis Olympi
adloquitur, fulua pugnas de nube tuentem:
'quae iam finis erit, coniunx? quid denique restat?
indigetem Aenean scis ipsa, et scire fateris,
deberi caelo, fatisque ad sidera tolli. 795
quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus haeres?
mortalin deuit uiolari uulnere diuum?
aut ensem (quid enim sine te Iuturna ualeret?)
ereptum reddi Turno, et uim crescere uictis?
desine iam tandem, precibusque inflectere nostris;
ne te tantus edit tacitum dolor, et mihi curae 801
saepe tuo dulci tristes ex ore recurrant.
uentum ad supremum est. terris agitare uel undis
Troianos potuisti, infandum accendere bellum,
deformare domum, et luctu miscere hymenaeos: 805
ulterius temptare ueto.' sic Iuppiter orsus;
sic dea summisso contra Saturnia uultu:
'ista quidem quia nota mihi tua, magne, uoluntas,
Iuppiter, et Turnum et terras inuita reliqui;
nec tu me aeria solam nunc sede uideres 810
digna indigna pati, sed flammis cineta sub ipsa
starem acie traheremque inimica in proelia Teucros.
Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri
suasi, et pro uita maiora audere probaui;
non ut tyla tamen, non ut contenderet arcum; 815
adiuro Stygii caput implacabile fontis,
una superstitio superis quae reddita diuini.
et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
illud te, nulla fati quod lege tenetur,
pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum: 820
cum iam conubiis pacem felicibus, esto,
component, cum iam leges et foedera iungent,
ne uetus indigenas nomen mutare Latinos,
neu Troas fieri iubeas Teucrosque uocari,
aut uocem mutare uiros, aut uertere uestem. 825
sit Latium, sint Albani per saecula reges,
sit Romana potens Italia uirtute propago;
occidit, occideritque sinas cum nomine Troia.
olli subridens hominum rerumque repertor:
'es germana Iouis Saturnique altera proles: 830
irarum tantos uoluis sub pectore fluctus!
nerum age et inceptum frustra summitte furorem:
do quod uis, et me uictusque uolensque remitto.

sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt,
utque est nomen erit; commixti corpore tantum 835
subsident Teucuri; morem ritusque sacrorum
adiciam; faciamque omnes uno ore Latinos.
hinc genus Ausonio mixtum quod sanguine surget,
supra homines, supra ire deos pietate uidebis,
nec gens ulla tuos aequae celebrabit honores.' 840
adnuit his Iuno, et mentem laetata retorsit.
interea excedit caelo, nubemque relinquit.

His actis aliud Genitor secum ipse uoluit,
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
dicuntur geminae pestes cognomine Dirae, 845
quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram
uno eodemque tulit partu, paribusque reuinxit
serpentum spiris, uentosaeque addidit alas.
hae Iouis ad solium saeuique in limine regis
apparent, acuntque metum mortalibus aegris, 850
si quando letum horrificum morbosque deum rex
molitur, meritas aut bello terreat urbes.
harum unam celerem demisit ab aethere summo
Iuppiter, inque omen Iuturnae occurrere iussit.
illa uolat, celerique ad terram turbine fertur. 855
non secus, ac neruo per nubem impulsa sagitta,
armatam saeuu Parthum quam felle ueneni,
Parthus, siue Cydon, telum inmedicabile, torsit,
stridens et celeris incognita transilit umbras:
talis se sata Nocte tulit, terrasque petiuit. 860
postquam acies uidet Iliacas atque agmina Turni,
alitis in paruae subitam conlecta figuram,
quae quondam in bustis aut culminibus desertis
nocte sedens serum canit inportuna per umbras;
hanc uersa in faciem Turni se pestis ob ora 865
fertque refertque sonans, clipeumque euerberat alis.
illi membra nouus soluit formidine torpor,
arrectaeque horrore comae, et uox faucibus haesit.
at, procul ut Dirae stridorem agnouit et alas,
infelix crinis scindit Iuturna solutos, 870
unguibus ora soror foedans et pectora pugnis:
'quid nunc te tua, Turne, potest germana iuuare?
aut quid iam durae superat mihi? qua tibi lucem
arte morer? talin possum me opponere monstro?
iam iam linquo acies. ne me terrete timentem, 875
obscae uolucres; alarum uerbera nosco
letalemque sonum; nec fallunt iussa superba
magnanimi Iouis. haec pro uirginitate reponit?
quo uitam dedit aeternam? cur mortis adempta est
condicio? possem tantos finire dolores 880
nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
immortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
te sine, frater, erit? o quae satis ima dehiscat
terra mihi, Manique deam demittat ad imos!' 885
tantum effata, caput glauco contextit amictu,
multa gemens, et se fluuiio dea condidit alto.

Aeneas instat contra telumque coruscat,
ingens, arboreum, et saeuo sic pectore fatur:
'quae nunc deinde mora est? aut quid iam, Turne,
retractas? 889
non cursu, saeuus certandum est comminus armis.
uerte omnis tete in facies, et contrahe, quidquid
sue animis siue arte uales; opta ardua pinnis
astra sequi, clausumue caua te condere terra.'
ille caput quassans: 'non me tua feruida terrent
dicta, ferox: di me terrent et Iuppiter hostis.' 895
nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
saxum anticum, ingens, campo quod forte iacebat,
limes agro positus, litem ut discerneret aruis;
uix illud lecti bis sex ceruice subirent,
qualia nunc hominum producit corpora tellus; 900
ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
altior insurgens et cursu concitus heros.
sed neque currentem se nec cognoscit euntem,

773 lenta ab radice M² P. 784 conuersa M² P. 788 animumque P¹. 790 certamine b, agnoscit Seruius. 801 ni P¹.
edit P¹, testantur Diomedes p. 362 K, Schol. Hor. Epod. 3 8, edat P² M, lemma Seruii. 824 Teucrosque P. 825 uestes P.
828 occidat P. 835 sanguine tanto R. 859 "male quidam auras" (pro umbras) "legunt" Seruius. 862 subito P.
conuersa M. 865 ad ora P, in ora M². 870 scindit crinis R. 874 possim R. 880 possim M. 883 quam satis P.
dehiscet P¹. 884 demittit P¹. 893 clausumque M R.

tollentemue manus saxumue immane mouentem ;
 genua labant, gelidus concreuit frigore sanguis. 905
 tum lapis ipse uiri, uacuum per inane uolutus,
 nec spatium euasit totum, neque pertulit ictum.
 ac uelut in somnis, oculos ubi languida pressit
 nocte quies, nequiquam audios extendere cursus
 uelle uidemur, et in mediis conatibus aegri 910
 succidimus ; non lingua ualet, non corpore notae
 sufficiunt uires, nec uox aut uerba secuntur :
 sic Turno, quacumque uiam uirtute petiuit,
 successum dea dira negat. tum pectore sensus
 uertuntur uarii ; Rutulos aspectat et urbem, 915
 cunctaturque metu, telumque instare tremescit ;
 nec, quo se eripiat, nec, qua ui tendat in hostem,
 nec currus usquam uidet aurigamue sororem.
 cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
 sortitus fortunam oculis, et corpore toto 920
 eminus intorquet. murali concita numquam
 tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 dissultant crepitus. uolat atri turbinis instar
 exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
 loricae et clipei extremos septemplex orbes, 925
 per medium stridens transit femur. incidit ictus
 ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit

mons circum, et uocem late nemora alta remittunt.
 ille humilis supplex oculos dextramque precantem
 protendens, 'equidem merui, nec deprecor,' inquit ;
 'utere sorte tua. miseri te si qua parentis 932
 tangere cura potest, oro,—fuit et tibi talis
 Anchises genitor—Dauni miserere senectae,
 et me, seu corpus spoliatum lumine mauis, 935
 redde meis. uicisti, et uictum tendere palmas
 Ausonii uidere ; tua est Lauinia coniunx :
 ulterius ne tende odiis.' stetit acer in armis
 Aeneas, uoluens oculos, dextramque repressit ;
 et iam iamque magis cunctantem flectere sermo 940
 coeperat, infelix umero cum apparuit alto
 balteus et notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri, uictum quem uolnere Turnus
 strauerat atque umeris inimicum insigne gerebat.
 ille, oculis postquam saeui monimenta doloris 945
 exuiasque hausit, furiis accensus et ira
 terribilis : 'tunc hinc spoliis indute meorum
 eripiare mihi ? Pallas te hoc uolnere, Pallas
 immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.' 950
 hoc dicens ferrum aduerso sub pectore condit
 feruidus. ast illi soluuntur frigore membra,
 uitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

904 *tollentemque* M. *manu* P, *manum* Ti. Donatus.
 929 *late uocem* R. 930 *supplexque* M.

913 *quacumque* P¹. 916 *telumque* P. 918 *aurigamque* R.

Q. HORATI FLACCI

C A R M I N V M

LIBER PRIMVS

I

MAECENAS atanis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum :
sunt quos curriculo puluerem Olympicum
collegisse iuuat metaque feruidis
euitata rotis palmaque nobilis.
5 terrarum dominos euehit ad deos
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergemini tollere honoribus ;
illum, si proprio condidit horreo
quicquid de Libycis uerritur areis.
10 gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicens condicionibus
numquam demouneas, ut trabe Cypria
Myrtoum pauidus nauta secet mare.
luctantem Icaris fluctibus Africum
15 mercator metuens otium et oppidi
laudat rura sui : mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati.
est qui nec ueteris pocula Massici
nec partem solido demere de die
20 spernit, nunc uiridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.
multos castra iuuant et lituo tubae
permixtus sonitus bellaque matribus.
detestata. manet sub Ioue frigido
25 uenator tenerae coniugis immemor,
seu uisa est catulis cerua fidelibus
seu ropit teretis Marsus aper plagas.
me doctarum hederarum praemia frontium
dis miscent superis, me gelidum nemus
30 nympharumque leues cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibias
Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
quodsi me lyricis uatibus inseres,
35 sublimi feriam sidera uertice.

II

Iam satis terris niuis atque dirae
grandinis misit pater et rubente
dextera sacras iaculatus arces
terrui urbem,
terrui gentis, graue ne rediret
saeculum Pyrrhae noua monstra questae,
omne cum Proteus pecus egit altos
uisere montis,

piscium et summa genus haesit ulmo,
nota quae sedes fuerat columbis,
et superiecto pauidae natarunt
aequore dammae.
uidimus flauom Tiberim retortis
litore Etrusco uiolenter undis
15 ire deiectum monimenta regis
templaue Vestae,
Iliae dum se nimium querenti
iactat ultorem, uagus et sinistra
labitur ripa Ioue non probante u-
20 xorius amnis.
audiet ciuis acuisse ferrum,
quo graues Persae melius perirent,
audiet pugnas uitio parentum
rara iuuentus.
15 quem uocet diuom populus ruentis
imperi rebus ? prece qua fatigent
uirgines sanctae minus audientem
carmina Vestam ?
cui dabit partis scelus expiandi
20 Iuppiter ? tandem uenias precamur
nube candentis umeros amictus,
augur Apollo ;
siue tu mauis, Erycina ridens,
quam Iocus circum uolat et Cupido ;
25 siue neclectum genus et nepotes
respicias, auctor
heu nimis longo satiate ludo,
quem iuuat clamor galeaeque leues
acer et Mauri peditis cruentum
30 uoltus in hostem,
siue mutata iuuenem figura
ales in terris imitatis, almae
filius Maiae, patiens uocari
Caesaris ultor :
35 serus in caelum redeas diuque
laetus intersis populo Quirini,
neue te nostris uitii iniquom
ocior aura
tollat : hic magnos potius triumphos,
hic ames dici pater atque princeps,
50 neu sinas Medos equitare inultos
te duce, Caesar.

III

Sic te diua potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,

In hoc libro hi codices citantur : A' (Aa) γ v B' (B C) R F (φ ψ) λ' (λ l) π' (π L) V : sed carmina 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 33, 34 et partes aliorum omisit B : post 13 deficit v : 2, 38 incipit L : 7, 5 incipit γ, qui 18, 15-23, 5 omisit. I 5, 6, 7 sic distinxit primus T. Gataker (*Aduersaria* c. xvi), nuper Munro. uulgo leg. *nobilis terrarum—deos ; hunc etc.* 7 *nobilium π.* 13 *dimoucas* codd. omn. praeter B R. 17 *tuta* Acidalius (Comm. in Vell. Pat. II 110) quod maluit Benth. *iura* coni. Keller. 28 *teretis* R. 35 *inseris* F' π. II 10 *palumbis* Porphyrio. 18 *uelorum* F' π. 39 *Marsi* T. Faber, Benth. al.

uentorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Iapyga,
nauis, quae tibi creditum
debes Vergilium, finibus Atticis
reddas incolumem precor
et serues animae dimidium meae.
illi robur et aes triplex
circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum
decertantem Aquilonibus
nec tristis Hyadas nec rabiem Noti,
quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere uolt freta.
quem mortis timuit gradum,
qui siccis oculis monstra natantia,
qui uidit mare turbidum et
infamis scopulos Acrioeraunia?
nequiquam deus absceidit
prudens Oceano dissociabili
terras, si tamen impiae
non tangenda rates transiliunt uada.
audax omnia perpeti
gens humana ruit per uetitum nefas:
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit;
post ignem aethera domo
subductum macies et noua februm
terris incubuit cohors
semotique prius tarda necessitas
leti corripuit gradum.
expertus uacuom Daedalus aera
pinnis non homini datis;
perrupit Acheronta Hercules labor.
nil mortalibus arduist;
caelum ipsum petimus stultitia neque
per nostrum patimur scelus
iracunda Iouem ponere fulmina.

IV

Soluitur acris hiemps grata uice ueris et Fauoni,
trahuntque siccas machinae carinas,
ac neque iam stabulis gaudet pecus aut arator igni,
nec prata canis albicant pruinis.
iam Cytherea choros ducit Venus imminente luna, 5
iunctaeque Nymphis Gratiae decentes
alterno terram quatunt pede, dum grauis Cyclopus
Volcanus ardens uisitat officinas.
nunc decet aut uiridi nitidum caput impedire myrto
aut flore, terrae quem ferunt solutae; 10
nunc et in umbris Fauno decet immolare lucis,
seu poscat agna siue malit haedo.
pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
regumque turris. o beate Sesti,
uitae summa brevis spem nos uetat inchoare longam.
iam te premet nox fabulaeque manes 16
et domus exilis Plutonia: quo simul mearis,
nec regna uini sortiere talis,
nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet iuuentus
nunc omnis et mox uirgines tepebunt. 20

V

Quis multa gracilis te puer in rosa
perfusus liquidis urget odoribus
grato, Pyrrha, sub antro?
cui flauam religas comam,

simplex munditiis? heu quotiens fidem 5
mutatosque deos flebit et aspera
nigris aequora uentis
emirabitur insolens,
qui nunc te fruitur credulus aurea,
qui semper uacuam, semper amabilem 10
sperat, nescius aurae
fallacis. miseri, quibus
intemptata nites. me tabula sacer
notiua paries indicat uuida
suspendisse potenti 15
uestimenta maris deo.

VI

Scriberis Vario fortis et hostium
uictor Maeonii carminis alite,
quam rem cumque ferox nauibus aut equis
miles te duce gesserit.
nos, Agrippa, neque haec dicere nec grauem 5
Pelidae stomachum cedere nescii
nec cursus duplicis per mare Vlixei
nec saeuam Pelopis domum
conamur tenues grandia, dum pudor
inbellisque lyrae Musa potens uetat 10
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni.
quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut puluere Troico
nigrum Merionen aut ope Palladis 15
Tydiden superis parem?
nos conuiuia, nos proelia uirginum
sectis in iuuenes unguibus acrium
cantamus, uacui, siue quid urimur,
non praeter solitum leues. 20

VII

Laudabunt alii claram Rhodon aut Mytilenen
aut Ephesum bimarissae Corinthi
moenia uel Baecho Thebas uel Apolline Delphos
insignis aut Thessala Tempe;
sunt quibus unum opus est intactae Palladis urbem
carmine perpetuo celebrare et 6
undique decerptam fronti praeponere oliuam;
plurimus in Iunonis honorem
aptum dicet equis Argos ditisque Mycenae:
me nec tam patiens Lacedaemon 10
nec tam Larissae percussit campus opimae,
quam domus Albunae resonantis
et praeceps Anio ac Tiburni lucus et uda
mobilibus pomaria riuus.
albus ut obscuro deterget nubila caelo 15
saepe Notus neque parturit imbris
perpetuos, sic tu sapiens finire memento
tristitiam uitaeque labores
molli, Plance, mero, seu te fulgentia signis
castra tenent seu densa tenebit 20
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
cum fugeret, tamen uda Lyaeo
tempora populea fertur uinxisse corona,
sic tristic affatus amicos:
'quo nos cumque feret melior fortuna parente, 25
ibimus, o socii comitesque.
nil desperandum Teuero duce et auspice Teuero:
certus enim promisit Apollo

III 18 rectis Benth. 19 *turgidum* RF π, *turbidum* V cet. 37 *arduum* CRL, *ardua* est V cet. IV 8 *uiscid* A'CRN'π, *urit* FLV (de forma *uiscid* ad Munroem p. xxix). 12 *amar* v π, *aquam* — *haedum* V ut uid. V 14 *humida* F. VI 2 *aliti* Fen. 3 *qua rem* Muret. Benth. 7 *duplices* A'CL. 13 *qui* Housman, qui etiam ui. 13 16 post 4 ponendos esse censet. (Diar. Philolog. tom. xvii p. 303 sqq.) 18 *strictis* Benth. VII 2 *Epheson* FL. 6, 7 *indequa* (om. et) Bouhierus. 7 *deceptus* *frondi* com. Erasmus (ut tradit Glareanus) 8 *houari* Peerlk. Haupt. Keller. 9 *deit* A'CL. 15 hic nouum carmen incipiunt A'γF'N'π. *deterget* γC. 17 *perpetuos* γF', *perpetuus* R. 27 *Teueri* A'γC'R. *Phoebe* com. Benth. post *auspice* distinguunt Keller al.

ambiguam tellure noua Salamina futuram.
o fortes peioraque passi
mecum saepe uiri, nunc uino pellite curas :
cras ingens iterabimus aequor.

VIII

Lydia, die, per omnis
te deos oro, Sybarin cur properes amando
perdere, cur apricum
oderit campum, patiens pulueris atque solis,
cur neque militaris
inter aequalis equitet, Gallica nec lupatis
temperet ora frenis ?
cur timet flauom Tiberim tangere ? cur oliuom
sanguine uiperino
cautius uitat neque iam liuida gestat arnis
bracchia, saepe disco,
saepe trans finem iaculo nobilis expedito ?
quid latet, ut marinae
filium dicunt Thetidis sub lacrimosa Troiae
funera, ne uirilis
cultus in caedem et Lycias proriperet cateruas ?

IX

Vides ut alta stet niue candidum
Soracte, nec iam sustineant onus
siluae laborantes geluque
flumina constiterint acuto ?
dissolue frigus ligna super foco
large reponens atque benignius
deprome quadrimum Sabina,
o Thaliarche, merum diota.
permitte diuis cetera, qui simul
strauere nentos aequore feruido
deproeliantis, nec cupressi
nec ueteres agitantur orni.
quid sit futurum cras, fuge quaerere, et
quem fors dierum cumque dabit, lucro
appone, nec dulcis amores
sperne puer neque tu choreas,
donec uirenti canities abest
morosa. nunc et campus et areae
lenesque sub noctem susurri
composita repetantur hora,
nunc et latentis proditor intumo
gratus puellae risu ab angulo
pignusque dereptum lacertis
aut digito male pertinaci.

X

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
uoce formasti catus et decorae
more palaestrae,
te canam, magni Iouis et deorum
nuntium curuaeque lyrae parentem,
callidum quicquid placuit iocoso
condere furto.
te, boues olim nisi reddidisses
per dolum amotas, puerum minaci
uoce dum terret, uiduus pharetra
risit Apollo.
quin et Atridas duce te superbos

Ilio diues Priamus relicto
Thessalosque ignis et iniqua Troiae
castra fefellit.
tu pias laetis animas reponis
sedibus uirgaque leuem coerces
aurea turbam, superis deorum
gratus et imis.

XI

Tu ne quaesieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi
finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
temptaris numeros, ut melius, quicquid erit, pati,
seu pluris hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam,
quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum. sapias, uina liques et spatio breui
spem longam reseces. dum loquimur, fugerit inuida
aetas : carpe diem, quam minimum credula postero.

XII

Quem uirum aut heroa lyra uel acri
tibia sumis celebrare, Clio,
quem deum ? cuius recinet iocosa
nomen imago
aut in umbrosis Heliconis oris
aut super Pindo gelidoue in Haemo ?
unde uocalem temere insecutae
Orphea siluae
arte materna rapidos morantem
fluminum lapsus celerisque uentos,
blandum et auritas fidibus canoris
ducere quercus.
quid prius dicam solitis parentis
laudibus, qui res hominum ac deorum,
qui mare et terras uariisque mundum
temperat horis :
unde nil maius generatur ipso,
nec uiget quicquam simile aut secundum ?
proximos illi tamen occupauit
Pallas honores,
proeliis audax ; neque te silebo,
Liber, et saeuus inimica uirgo
beluis, nec te, metuende certa
Phoebe sagitta.
dicam et Alciden puerosque Ledae,
hunc equis, illum superare pugnis
nobilem ; quorum simul alba nautis
stella refulsit,
defluit saxis agitatus umor,
concidunt uenti fugiuntque nubes
et minax, quod sic uoluere, ponto
unda recumbit.
Romulum post hos prius an quietum
Pompili regnum memorem an superbos
Tarquini fasces, dubito, an Catonis
nobile letum.
Regulum et Scauros animaeque magnae
prodigum Paulum superante Poeno
gratus insigni referam camena
Fabriciumque.
hunc et incomptis Curium capillis
utilem bello tulit et Camillum
saeua paupertas et auitus apto
cum lare fundus.
crescit occulto uelut arbor aeuo
fama Marcelli ; micat inter omnis

VIII 2 hoc deos oro γ γ π, hoc d. uere AB. properas π. 6 equitat γ π. IX 1 candidus Mallius Theod. ed. Gaisf. p. 539. 6 largiri potis F π. 7 depone γ F l π. 14 sors Fea, alii. 23 direptum γ γ π. XI 3 pati / Orelli. 5 qui π. 6 sic distinguunt Bentr. Munro, alii, Tyrrhenum, sapias uulgo. XII 2 sumes F π V. caelo R F λ π. 3 recinet A B λ V, recinet γ F l, retinet a γ C R l π. 13 parentum γ F π. 15 ac A γ B. 20, 21 sic dist. Bentr. al. ; honores. proeliis edd. plerique. (proeliis audax, h. e. Mars, Palmer.) 31 quia V. sic di Muret. Bentr. sicut conl. Housman. 34 ac Hamacher. 35-37 catenis nobilitatum Reg. Hamacher. pro nobilitatum Housman (nobile) laetum conl. 41 intonsis Quintilianus 9. 3, 18. 43 arto ed. Mediol. 1477, L. Mueller, alii. 45 aruo N. Heinsius. 46 Marcellis Peerlk. L. Muell.

Iulium sidus uelut inter ignis
luna minores.
gentis humanae pater atque custos,
orte Saturno, tibi cura magni
Caesaris fatis data : tu secundo
Caesare regnes.
ille seu Parthos Latio imminens
egerit iusto domitos triumpho,
siue subiectos orientis orae
Seras et Indos,
te minor latum reget aequos orbem ;
tu graui curru quaties Olympum,
tu parum castis inimica mittes
fulmina lucis.

XIII

Cum tu, Lydia, Telephi
ceruicem roseam, circa Telephi
laudas brachia, nae memum
feruens difficili bile tumet iecur.
tum nec mens mihi nec color
certe sede manent, umor et in genas
furtim labitur, arguens
quam lentis penitus macerer ignibus.
uror, seu tibi candidos
turparunt umeros inmodicae mero
rixae, siue puer furens
inpressit memorem dente labris notam.
non, si me satis audias,
speres perpetuam dulcia barbare
laedentem oscula, quae Venus
quinta parte sui nectaris imbuit.
felices ter et amplius,
quos inrupta tenet copula nec malis
diuolsus querimoniis
suprema citius soluet amor die.

XIV

O nauis, referent in mare te noui
fluctus ! o quid agis ? fortiter occupa
portum ! nonne uidēs ut
nudum remigio latus,
et malus celeri saucius Africo
antennaeque gemant, ac sine funibus
uix durare carinae
possint imperiosius
aequor ? non tibi sunt integra lintea,
non di, quos iterum pressa uoces malo.
quammis Pontica pinus
siluae filia nobilis,
iactes et genus et nomen inutile :
nil pietis timidus nauita puppibus
fidit. tu nisi uentis
debes ludibrium, cane.
nuper sollicitum quae mihi taedium,
nunc desiderium curaue non leuis,
interfusa nitentis
uites aequora Cycladas.

XV

Pastor cum traheret per freta nauibus
Idaeis Helenen perfidus hospitam,
ingrato celeris obruit otio
uentos, ut caneret fera
Nereus fata. ' mala ducis aui domum

quam multo repetet Graecia milite,
coniurata tuas rumpere nuptias
et regnum Priami uetus.
50 heu heu, quantus equis, quantus adest uiris
sudor ! quanta moues funera Dardanae
genti ! iam galeam Pallas et aegida
currusque et rabiem parat.
55 nequiquam Veneris praesidio ferox
pectes caesariem grataque feminis
inbelli cithara carmina diuides ;
nequiquam thalamo grauis
hastas et calami spicula Cnosii
uitabis, strepitumque et celerem sequi
60 Aiacem : tamen heu serus adulteros
crines puluere collines.
non Laertiaden, exitium tuae
gentis, non Pylum Nestora respicis ?
urgent inpauidi te Salaminii
Teucer, te Sthenelus sciens
pugnae, siue opus est imperitare equis,
25 non auriga piger. Merionen quoque
nosces. ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre :
quem tu, ceruus uti uallis in altera
visum parte lupum graminis inmemor,
30 sublimi fugies mollis anhelitu,
non hoc pollicitus tuae.
iracunda diem proferet Ilio
matronisque Phrygum classis Achillei ;
post certas hiemes uret Achaicus
35 ignis tiliacas domos.

XVI

O matre pulchra filia pulchrior,
quem criminosis cumque uoles modum
pones iambis, siue flamma
siue mari libet Hadriano.
non Dindymene, non alytis quatit
5 mentem sacerdotum incola Pythius,
non Liber aequae, non acuta
sic geminant Corybantes aera,
tristes ut irae, quas neque Noricus
deterret ensis nec mare naufragum
10 nec saeuos ignis nec tremendo
Iuppiter ipse ruens tumultu.
fertur Prometheus addere principi
limo coactus particulam undique
desectam et insani leonis
15 uim stomacho apposuisse nostro.
irae Thyesten exitio graui
strauere, et altis urbibus ultimae
stetere causae, cur perirent
funditus imprimeretque muris
20 hostile aratrum exercitus insolens.
compesce mentem : me quoque pectoris
temptauit in dulci iuuenta
feruor et in celeres iambos
misit furem : nunc ego mitibus
25 multare quaero tristia, dum mihi
fias recantatis amica
obprobriis animumque reddas.

XVII

Velox amoenum saepe Lucretilem
mutat Lycaeo Faunus et igneam
defendit aestatem capellis
usque meis pluuiosque uentos.

XII 57 lactum a B L. uocat F. XIII 2 lactea Bentr. alii. 5 tum γ F. 8 π, tunc A. γ B. R. L. 6 manet B. 13 audies γ. 19 diuolsus Muret. alii. XIV 6 gemunt γ, Fea, L. Mueller. 8 possunt C. 20 Cycladas γ F. X. L. XV 2 Helenam V. 9 cheu γ F. X. L. 13, 16, ut etiam III 21, nequequam Keller, cum eod. uno et altero. 20 cultas γ R. F. π. 21 cecidit γ L. 22 genti γ R. F. 24 Teucer et γ C. Teucerque et Bentr. alii. 36 Pergameas, Dardanae, barbaricas eod. XVI 8 si Bentr. alii.

impune tutum per nemus arbutos
quaerunt latentis et thyma deuiae
 olentis uxores mariti,
 nec uiridis metuunt colubras
nec Martialis Haediliae lupos,
utcumque dulci, Tyndari, fistula
 ualles et Vsticae cubantis
 leuia personuere saxa.
di me tuentur, dis pietas mea
et musa cordi est. hinc tibi copia
 manabit ad plenum benigno
 ruris honorum opulenta cornu.
hic in reducta ualle Caniculae
uitabis aestus et fide Teia
 dices laborantis in uno
 Penelopen uitreamque Circen.
hic innocentis pocula Lesbii
duces sub umbra nec Semeleius
 cum Marte confundet Thyoneus
 proelia nec metues proteruom
suspecta Cyrum, ne male dispari
incontinentis iniciat manus
 et scindat haerentem coronam
 crinibus inmeritamque uestem.

XVIII

Nullam, Vare, sacra uite prius seueris arborem
circa mite solum Tiburis et moenia Catili:
sicciis omnia nam dura deus proposuit, neque
mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
quis post uina grauem militiam aut pauperiem
 crepat? 5
quis non te potius, Bacche pater, teque, decens
 Venus?
ac nequis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
debellata, monet Sithoniis non leuis Euhius,
cum fas atque nefas exiguo fine libidinum 10
 discernunt auidi. non ego te, candide Bassareu,
 inuittum quatiā nec uariis opsita frondibus
 sub diuom rapiam. saeua tene cum Berecynthio
cornu tympana, quae subsequitur caecus amor sui
et tollens uacuum plus nimio gloria uerticem 15
arcanique fides prodiga, perlucidior uitro.

XIX

Mater saeua Cupidinum
Thebanaeque iubet me Semelae puer
et lasciuia Licentia
 finitis animum reddere amoribus.
urit me Glyceræ nitor 5
 splendentis Pario marmore purius;
urit grata proteruitas
 et uoltus nimium lubricus aspici
in me tota ruens Venus
Cyprum deseruit, nec patitur Scythas 10
et uersis animosum equis
 Parthum dicere nec quae nihil attinent.
hic uiuom mihi caespitem, hic
uerbenas, pueri, ponite turaque
bimi cum patera meri:
 mactata ueniet lenior hostia.

XX

Vile potabis modicis Sabinum
cantharis, Graeca quod ego ipse testa

5 conditum leui, datus in theatro
 cum tibi plausus,
 care Maecenas eques, ut paterni 5
fluminis ripae simul et iocosa
redderet laudes tibi Vaticani
 montis imago.
Caecubum et prelo domitam Caleno
†tu bibes uiam: mea nec Falernae 10
temperant uites neque Formiani
 pocula colles.

XXI

Dianam tenerae dicite uirgines,
intonsum, pueri, dicite Cynthium
 Latonanque supremo
 dilectam penitus Ioui.
uos laetam fluuiis et nemorum coma, 5
quaecumque aut gelido prominet Algido,
 nigris aut Erymanthi
 siluis aut uiridis Gragi.
uos Tempe totidem tollite laudibus
natalēque, mares, Delon Apollinis 10
 insignemque pharetra
 fraternaue umerum lyra.
hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
pestemque a populo et principe Caesare in
 Persas atque Britannos 15
 uestra motus aget prece.

XXII

Integer uitae scelerisque purus
non eget Mauris iaculis neque arcu
nec uenenatis grauida sagittis,
 Fusce, pharetra,
siue per Syrtis iter aestuosas, 5
siue facturus per inhospitalem
Caucasum uel quae loca fabulosus
 lambit Hydaspes.
namque me silua lupus in Sabina,
dum meam canto Lalagen et ultra 10
terminum curis uagor expeditis,
 fugit inermem.
quale portentum neque militaris
Daunias latis alit aesculetis,
nec Iubae tellus generat, leonum 15
 arida nutrix.
pone me, pigris ubi nulla campis
arbor aestiua recreatur aura,
quod latus mundi nebulae malusque
 Iuppiter urget; 20
pone sub curru nimium propinqui
solis in terra domibus negata:
dulce ridentem Lalagen amabo,
 dulce loquentem.

XXIII

Vitas inuleo me similis, Chloe,
quaerenti pauidam montibus auis
 matrem non sine uano
 aurarum et siluae metu.
nam seu mobilibus uepris inhorruit 5
ad uentum foliis, seu uirides rubum
 dimouere lacertae,
 et corde et genibus tremit.
atqui non ego te, tigris ut aspera

XXVII 5 totum ε, Bentr. 9 haeduleae coni. Bentr. 19 disces B. XVIII 5 increpat CF. 15 extollens F N, attollens π.
XIX 2 iubent B N. Semeles ε (fortasse etiam V). 12 attinet RF. XX 10 moues Bücheler, bibas Keller, uides coni.
Munro. liques coni. Krueger. tum bibes L. Mueller. XXI 5 comam a B' F L V. 14 in om. A' C R'. XXII 2 nec A' C R'.
4 Tusce F. 14 Daunias N' π. 18 umbra Victorinus 2604. XXIII 1 uitat codices et scholiastae paene omnes. hinnuleo
uulg. 5 uepris Gogauius, Bentr., uitis Muret., ueris codd. 6 ad uentum Muret., Bentr., ad uentos Keller, aduentus codd.

Gaetulusue leo, frangere persequor :
tandem desine matrem
tempestiua sequi uiro.

XXIV

Quis desiderio sit pudor aut modus
tam cari capitis? praecipe lugubris
cantus, Melpomene, cui liquidum pater
uocem cum cithara dedit.

ergo Quintilium perpetuus sopor
urget? cui Pudor et Iustitiae soror,
incorrupta Fides, nudaque Veritas
quando ullum inueniet parem?
multis ille bonis flebilis occidit,
nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
tu frustra pius, heu, non ita creditum
poscis Quintilium deos.

quid si Threicio blandius Orpheo
auditam moderere arboribus fidem,
num uanae redeat sanguis imagini,
quam uirga semel horrida
non lenis precibus fata recludere
nigro compulerit Mercurius gregi?
durum: sed leuius fit patientia
quicquid corrigere est nefas.

XXV

Pareius iunctas quatiunt fenestras
iactibus crebris iuuenes proterui,
nec tibi somnos adimunt, amatque
ianua limen,

quae prius multum facilis mouebat
cardines. audis minus et minus iam:
'me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis?'

inuicem moechos anus arrogantis
flebis in solo leuis angiporitu,
Thracio bacchante magis sub inter-
lunia uento,

cum tibi flagrans amor et libido,
quae solet matres furiare equorum,
saeniet circa iecur ulcerosum,

non sine questu,
laeta quod pubes hedera uirenti
gaudeat pulla magis atque myrto,
aridas frondes hiemis sodali
dedicet Hebro.

XXVI

Musis amicus tristitiam et metus
tradam proteruis in mare Creticum

portare uentis, quis sub Arcto
rex gelidae metuatur orae,
quid Tiridaten terreat, unice
securus. o quae fontibus integris

gaudes, apricos nocte flores,
nocte meo Lamiae coronam,
Pimplea dulcis. nil sine te mei
prosunt honores: hunc fidibus nouis,
hunc Lesbio sacrare plectro
teque tuasque decet sorores.

XXVII

Natis in usum laetitiae scyphis
pugnare Thracum est: tollite barbarum

10 morem uerecundumque Bacchum
sanguineis prohibete rixis.
uino et lucernis Medus acinaces 5
immane quantum discrepat; impium
lenite clamorem, sodales,
et cubito remanete presso.
uoltis seueri me quoque sumere
partem Falerni? dicat Opuntiae 10
frater Megyllae, quo beatus
uolnere, qua pereat sagitta.
cessat uoluntas? non alia bibam
mercede. quae te cumque domat Venus, 15
non erubescendis adurit
ignibus ingenioque semper
amore peccas: quicquid habes, age
depone tutis auribus. a miser, 10
quanta laborabas Charybdi,
digne puer meliore flamma!
quae saga, quis te soluere Thessalis
magus nenenis, quis poterit deus?
uix inligatum te triforini 15
Pegasus expedit Chimaera.

XXVIII

20 Te maris et terrae numeroque carentis harenae
mensorem cohibent, Archyta,
pulueris exigui prope litus parua Matinum
munera, nec quicquam tibi prodest 5
aeris temptasse domos animoque rotundum
percurrisse polum morituro.
occidit et Pelopis genitor, conuiua deorum,
Tithonusque remotus in auras,
et Iouis arcanis Minos admissus, habentque 10
Tartara Panthoiden iterum Orco
demissum, quamuis clipeo Troiana refixo
tempora testatus nihil ultra
nervos atque cutem morti concesserat atrae,
iudice te non sordidus auctor 15
naturae uerique. sed omnis una manet nox
et calcanda semel uia leti.
dant alios Furiae torto spectacula Marti,
exitios auidum mare nautis;
mixta senum ac iuuenum densentur funera, nullum 15
saeua caput Proserpina fugit;
me quoque deuexi rapidus comes Orionis 20
Illyricis Notus obruit undis.
at tu, nauta, uagae ne parce malignus harenae
ossibus et capiti inhumato
particulam dare: sic, quodcumque minabitur Eurys
fluctibus Hesperis, Venusinae 26
plectantur siluae te sospite, multaue merces,
unde potest, tibi defluat aequo
ab Ioue Neptunoque sacri custode Tarenti.
neclegis inmeritis nocituram 30
postmodo te natis fraudem committere? forset
debita iura uicesque superbae
te maneant ipsum: precibus non linquar inultis,
teque piacula nulla resoluent.
quamquam festinas, non est mora longa: licebit 35
iniecto ter puluere curras.

XXIX

Icci, beatis nunc Arabum inuides
gazis et acrem militiam paras
non ante deuictis Sabaeae
regibus horribiliue Medo
nectis catenas. quae tibi uirginum 5
sponso necato barbara seruiet?

XXIV 13 quod si et 15 non sine interrogatione Orelli, al. XXV 2 uolubus L. c. 13 cupidus B. 20 Euro Bentl. al.
XXVI 5 quod L. Muell. 9 Pimplea gold., Pimplea N. Heins. Bentl. alii, Pimplea Peerlkamp, Keller. XXVII 13
uoluntas A' γ C R L, uoluptas B F N π. XXVIII 3 litus F N L, litum A' γ B R π. 6 morituro? Fea, alii. 15 mors A' R.
24 intumulto Peerlkamp. 31 forset γ D F λ π V, forset C I, forset a R, forset A' B.

puer quis ex aula capillis
ad cyathum statuatur unctis,
doctus sagittas tendere Sericas
arcu paterno? quis neget arduis
pronos relabi posse riuos
montibus et Tiberim reuerti,
cum tu coemptos undique nobilis
libros Panaeti Socraticam et domum
mutare loricis Hiberis,
pollicitus meliora, tendis?

XXX

O Venus regina Cnidi Paphique,
sperne dilectam Cypron et uocantis
ture te multo Glycerae decoram
transfer in aedem.
feruidus tecum puer et solutis
Gratiae zonis properentque Nymphae
et parum comis sine te Iuuentas
Mercuriusque.

XXXI

Quid dedicatum poscit Apollinem,
uates? quid orat de patera nouom
fundens liquorem? non opimae
Sardiniae segetes feraces,
non aestuosae grata Calabriae
armenta, non aurum aut ebur Indicum,
non rura quae Liris quiescit
mordet aqua taciturnus amnis.
premant Calena falce quibus dedit
fortuna uitem, diues ut aureis
mercator exsiccet culillis
uina Syra reparata merce,
dis carus ipsis, quippe ter et quater
anno reuisens aequor Atlanticum
impune: me pascunt oliuae,
me cichorea leuesque maluae.
frui paratis et ualido mihi,
Latoe, dones et precor integra
cum mente nec turpem senectam
degere nec cithara carentem.

XXXII

Poscimus. siquid uacui sub umbra
lusimus tecum, quod et hunc in annum
uiuat et pluris, age dic Latinum,
barbite, carmen,
Lesbio primum modulate ciui,
qui, ferox bello, tamen inter arma,
siue iactatam religarat udo
litore nauem,
Liberum et Musas Veneremque et illi
semper haerentem puerum canebat
et Lycum nigris oculis nigroque
crine decorum.
o decus Phoebi et dapibus supremi
grata testudo Iouis, o laborum
dulce lenimen, mihi tecumque salue
rite uocanti.

XXXIII

Albi, ne doleas plus nimio memor
immitis Glycerae, neu miserabilis

decantes elegos, cur tibi iunior
laesa praeniteat fide.
insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor, Cyrus in asperam
declinat Pholoen: sed prius Apulis
iungentur capreae lupis,
quam turpi Pholoe peccet adultero.
sic uisum Veneri, cui placet imparis
formas atque animos sub iuga aenea
saeuo mittere cum ioco.
ipsum me melior cum peteret Venus
grata detinuit compede Myrtale
libertina, fretis acrior Hadriae
curuantis Calabros sinus.

XXXIV

Parcus deorum cultor et infrequens
insanientis dum sapientiae
consultus erro, nunc retrorsum
uela dare atque iterare cursus
cogor relictos: namque Diespiter,
igni corusco nubila diuidens
plerumque, per purum tonantis
egit equos uolucrumque currum,
quo bruta tellus et uaga flumina,
quo Styx et inuisi horrida Taenari
sedes Atlanteusque finis
concutitur. ualet ima summis
mutare et insignem attenuat deus,
obscura promens; hinc apicem rapax
fortuna cum stridore acuto
sustulit, hic posuisse gaudet.

XXXV

O diua, gratum quae regis Antium,
praesens uel imo tollere de gradu
mortale corpus uel superbos
uertere funeribus triumphos:
te pauper ambit sollicita prece
ruris colonus, te dominam aequoris
quicumque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.
te Dacus asper, te profugi Scythae,
urbesque gentesque et Latium ferox,
regumque matres barbarorum et
purpurei metuunt tyranni,
iniurioso ne pede proruas
stantem columnam, neu populus frequens
ad arma cessantis, ad arma
conciat imperiumque frangat.
te semper anteit serua Necessitas,
clauos trabalis et cuneos manu
gestans aena, nec seuerus
uncus abest liquidumque plumbum.
te Spes et albo rara Fides colit
uelata panno, nec comitem abnegat,
utcumque mutata potentis
ueste domos inimica linquis.
ut uolgus infidum et meretrix retro
periura cedit, diffugiunt cadis
cum faece siccatis amici,
ferre iugum pariter dolosi.
serues iturum Caesarem in ultimos
orbis Britannos et iuuenem recens
examen Eois timendum
partibus Oceanoque rubro.
eheu cicatricum et sceleris pudet

XXXI 9 Calenam Porphyrio, Bentl. L. Muell. 10 ut B R F N, et A' γ C. 11 culillis A' γ C R, culillis F π' N. 15
pascant Bentl. 18 at codd. omn., ac Bentl., et Lambin. alii. XXXII 1 poscimus R F λ π scholiastae plerique, poscimus
A' γ B' L. 8 nauim B. 15 mihi, cuique con. Bentl., medicumque Lachm. XXXIV 5 relectos e con. N. Heinsii
Bentl. 13 insigne Bentl. XXXV 17 serua A' γ B' R L scholl., sacua F λ' π. 22 peplo con. Meineke, sed comitem con.
Peerlk. 33 heu, heu B π.

fratrumque, quid nos dura refugimus
aetas, quid intactum nefasti
liquimus? unde manum iuuentus
metu deorum continuit, quibus
pepercit ari? o utinam noua
incude diffingas retunsuni in
Massagetis Arabasque ferrum.

XXXVI

Et ture et fidibus iuuat
placare et nituli sanguine debito
custodes Numidae deos,
qui nunc Hesperia sospes ab ultima
earis multa sodalibus,
nulli plura tamen diuidit oscula
quam dulci Laniae, memor
actae non alio rege puertiae
mutataeque simul togae.
Cressa ne careat pulchra dies nota,
neu promptae modus amphorae,
neu morem in Saliū sit requies pedum,
neu multi Damalis meri
Bassum Threicia uineat amystide,
neu desint epulis rosae
neu uiuax apium neu breue lilium.
omnes in Damalin putris
deponent oculos, nec Damalis nouo
dinelleitur adultero,
lasciuus hederis ambitiosior.

XXXVII

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus, nunc Saliaribus
ornare puluinar deorum
tempus erat dapibus, sodales.
antehac nefas deprimere Caecubum

cellis auitis, dum Capitolio
regina dementis ruinas
Iunus et imperio parabat
contaminato cum grege turpium
morbo uirorum, quidlibet impotens
sperare fortunaque dulci
ebria. sed minuit furorem
uix una sospes nauis ab ignibus,
mentemque lymphatam Mareotico
redegit in ueros timores
Caesar, ab Italia uolantem
remis adurgens, accipiter uelut
mollis columbas, aut leporem citus
uenator in campis nivalis
Haemoniae, daret ut catenis
fatale monstrum, quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expauit ense nec latentis
classe cita reparauit oras;
ausa et iacentem uisere regiam
uultu sereno, fortis et asperas
tractare serpentes, ut atrum
corpore combiberet uenenum,
deliberata morte ferocior;
saeuis Liburnis scilicet inuidens
priuata deduci superbo
non humilis mulier triumpho.

XXXVIII

Persicos odi, puer, apparatus,
displacent nexae philyra coronae,
mitte sectari, rosa quo locorum
sera moretur.
simplici myrto nihil adlabores
sedulus curo: neque te ministrum
dedecet myrtus neque me sub arta
uite bibentem.

LIBER SECVNDVS

I

Motum ex Metello consule ciuicium,
bellique causas et uitia et modos,
indumque Fortunae grauisque
principum amicitias et arma
nondum expiatis uncta croribus,
periculosae plenum opus aleae,
tractas et incedis per ignes
suppositos cineri doloso.
paulum seuerae Musa tragoediae
desit theatris: mox, ubi publicas
res ordinari, grande munus
Cecropio repetes corno,
insigne maestis praesidium reis
et consulenti, Pollio, curiae,
cui laurus aeternos honores
Delmatico peperit triumpho.
iam nunc minaci murmure cornuum
perstringis auris, iam litui strepunt,
iam fulgor armorum fugacis

terret equos equitumque uoltus.
audire magnos iam uideo duces
non indecoro puluere sordidos
et cuncta terrarum subacta
praeter atrocem animum Catonis.
Iuno et deorum quisquis amicior
Afris inulta cesserat impotens
tellure, uictorum nepotes
rettulit inferias lugurthae.
quis non Latino sanguine pinguior
campus sepulchris impia proelia
testatur auditumque Medis
Hesperiae sonitum ruinae?
qui gurgis aut quae flumina lugubris
ignara belli? quod mare Dauniae
non decolorauere caedes?
quae caret ora cruore nostro?
sed ne relictis, Musa, procax iocis
Cecae retractes munera neniae:
mecum Dionaeo sub antro
quaere modos leuiore plectro.

XXXV 36 *liquimus* B. 39 *diffingas* B. J. XXXVI 11, 12, 13, 15 *uix* R F. XXXVII 5 *deponere* B. 10 *opprobriorum* conl. Bentl. 24 *repulant* R (si Orellio fides), *penetrant*, *propulant*, *remouant*, *repellant*, *perarant* editores. XXXVIII 6 *causa* cod. unus, *cura* Bentl., *sodales*, *curo* dist. Keller.

II In hoc libro hos codices citamus: A (Aa) γ B (B C) R F (φ ψ) ρ (λ l) π (π L) V. Incipit a post IX 17: deficit l in XVI-XIX 4. I 16 *Delmatico* A B γ R, *Dalmatico* cet.

II

Nullus argento color est avaris
 abdito terris, inimice laminae
 Crispe Sallusti, nisi temperato
 splendeat usu.
 uiuet extento Proculius aeuo,
 notus in fratres animi paterni;
 illum aget pinna metuentes solui
 fama superstes.
 latius regnes auidum domando
 spiritum, quam si Libyam remotis
 Gadibus iungas et uterque Poenus
 seruiat uni.
 crescit indulgens sibi dirus hydrops,
 nec sitim pellit, nisi causa morbi
 fugerit uenis et aquosus albo
 corpore languor.
 redditum Cyri solio Prahaten
 dissidens plebi numero beatorum
 eximit uirtus populumque falsis
 dedocet uti
 nocibus, regnum et diadema tutum
 deferens uni propriamque laurum,
 quisquis ingentis oculo inretorto
 spectat acervos.

III

Aequam memento rebus in arduis
 seruare mentem, non secus in bonis
 ab insolenti temperatam
 laetitia, moriture Delli,
 seu maestus omni tempore uixeris,
 seu te in remoto gramine per dies
 festos reclinatum bearis
 interiore nota Falerni.
 quo pinus ingens albaque populus
 umbram hospitalem consociare amant
 ramis? quid obliquo laborat
 lympa fugax trepidare riuo?
 huc uina et unguenta et nimium breuis
 flores amoenae ferre iube rosae,
 dum res et aetas et sororum
 fila trium patiuntur atra.
 cedes coemptis saltibus et domo
 uillaque, flauos quam Tiberis lauit,
 cedes, et extructis in altum
 diuitiis potietur heres.
 diuesne prisco natus ab Inacho,
 nil interest, an pauper et infima
 de gente sub diuo moreris,
 uictima nil miserantis Orci:
 omnes eodem cogimur, omnium
 uersatur urna serius ociosus
 sors exitura et nos in aeternum
 exilium inpositura cumbae.

IV

Ne sit ancillae tibi amor pudori,
 Xanthia Phoeu, prius insolentem
 serua Briseis niueo colore
 mouit Achillem;
 mouit Aiace Telamone natum
 forma captivae dominum Teccessae;
 arsit Atrides medio in triumpho

uirgine rapta,
 barbarae postquam cecidere turmae
 Thessalo uictore et ademptus Hector
 tradidit fessis leuiora tolli
 Pergama Graias.
 nescias, an te generum beati
 Phyllidis flauae decorent parentes;
 regium certe genus et penatis
 maeret iniquos.
 crede non illam tibi de scelesta
 plebe delectam, neque sic fidelem,
 sic lucro auersam potuisse nasci
 matre pudenda.
 braccia et uultum teretisque suras
 integer laudo: fuge suspicari
 cuius octauom trepidauit aetas
 claudere lustrum.

V

Nondum subacta ferre iugum ualet
 ceruice, nondum munia comparis
 aequare nec tauri ruentis
 in uenerem tolerare pondus.
 circa uirentis est animus tuae
 campos iuuencae, nunc fluuiis grauem
 solantis aestum, nunc in udo
 ludere cum uitulis salicto
 praegestientis. tolle cupidinem
 immitis uuae: iam tibi liuidos
 distinguet autumnus racemos
 purpureo uariis colore.
 iam te sequetur: currit enim ferox
 aetas, et illi, quos tibi demperit,
 apponet annos: iam proterua
 fronte petet Lalage maritum,
 dilecta quantum non Pholoe fugax,
 non Chloris albo sic uero nitens,
 ut pura nocturno renidet
 luna mari Cnidiusue Gyges:
 quem si puellarum insereres choro,
 mire sagacis falleret hospites
 discrimen obscurum solutis
 crinibus ambiguoque uoltu.

VI

Septimi, Gadis aditure mecum et
 Cantabrum indoctum iuga ferre nostra et
 barbaras Syrtis, ubi Maura semper
 aestuat unda:
 Tibur Argeo positum colono
 sit meae sedes utinam senectae,
 sit modus lasso maris et uiarum
 militiaeque.
 unde si Parcae prohibent iniquae,
 dulce pellitis ouibus Galaesi
 flumen et regnata petam Laconi
 rura Phalantho.
 ille terrarum mihi praeter omnis
 angulus ridet, ubi non Hymetto
 mella decedunt uiridique certat
 baca Venafro,
 uer ubi longum tepidasque praebet
 Iuppiter brumas et amicus Falon
 fertili Baccho minimum Falernis
 inuidet uis.

II 2 *abditae* con. Lambinus. *minuitque* (siue *minimusque*) con. Housman (Diar. Philol. xvii p. 309). 5 *uiuit* φ π. 7 *agit* F N'. 13 *durus* L. 17 *Prahaten* a B' F π' λ, *Phraaten* A R, *Phrahaten* γ V. 18 *plebis* a C π V. *beatum* l (A φ a secunda manu). III 2 *ac bonis* cum codd. aliquot suis Benti. Peerlk., *ut bonis* con. Housman. 9 *quo* a γ C l L V, *quid* A B R F π, *qua* Benti. alii qui etiam 11 *ramis* et, *ramosque* et et alia huiusmodi legunt. 18 *lauat* A' B L. 28 *exilium* A' B' γ R, *exitium* F N' π. IV 18 *delectam* a γ C R, *dilectam* A B V cet. 21 *teretis* A' B' R N' L. V 13 *fugax* et 17 *ferox* Cruquius. 14 *quod* et 15 *annus* con. Benti. VI 18 *amicus* codd., *amictus* N. Heinsius, Keller, *apricus* Benti. 19 *fertilis* F N' Seruius (ad Aen. 3 553) Benti., *fertili* A' γ B' R cet. *nimium* F L.

ille te mecum locus et beatae
postulant arces, ibi tu calentem
debita sparges lacrima fauillam
uatis amici.

VII

O saepe mecum tempus in ultimum
deducte Bruto militiae duce,
quis te redonauit Quiritem
dis patriis Italoque caelo,
Pompei, meorum prime sodalium,
cum quo morantem saepe diem mero
fregi coronatus nitentis
malobathro Syrio capillos?
tecum Philippos et celerem fugam
sensi relicta non bene parmula,
cum fracta uirtus et minaces
turpe solum tetigere mento.
sed me per hostis Mercurius celer
denso pauentem sustulit aere;
te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosus.
ergo obligatam redde Ioui dapem,
longaque fessum militia latus
depone sub lauro mea nec
parce cadis tibi destinatis.
obliuioso leuia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchiis. quis udo
deproperare apio coronas
curatue myrto? quem Venus arbitrum
dicet bibendi? non ego sanius
bacchabor Edonis: recepto
dulce mihi furere est amico.

VIII

Vlla si iuris tibi perierati
poena, Barine, nocuisset umquam,
dente si nigro fieres uel uno
turpior ungui,
crederem: sed tu simul obligasti
perfidum uotis caput, entescis
pulchrior multo iuuenumque prodis
publica cura.
expedit matris cineres opertos
fallere et toto taciturna noctis
signa cum caelo gelidaque diuos
morte carentis.
ridet hoc, inquam, Venus ipsa, rident
simplices Nymphae, ferus et Cupido
semper ardentis acuens sagittas
cote cruenta.
adde quod pubes tibi crescit omnis,
seruitus crescit noua, nec priores
impiae tectum dominae relinquunt
saepe minati.
te suis matres metuunt iuuenis,
te senes parci miseraeque nuper
uirgines nuptae, tua ne retardet
aura maritos.

IX

Non semper imbres nubibus hispidos
manant in agros aut mare Caspium
uexant inaequales procellae
usque, nec Armeniis in oris,

amice Valgi, stat glacies iners
mensas per omnis aut Aquilonibus
querqueta Gargani laborant
et foliis uiduantur orni:
tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum, nec tibi Vespero
surgente decedunt amores
nec rapidum fugiente solem.
at non ter aëo functus amabilem
plorauit omnis Antiochum senex
annos, nec inpubem parentes
Troilon aut Phrygiae sorores
fleuere semper. desine mollium
tandem querellarum, et potius noua
cantemus Augusti tropaea
Caesaris et rigidum Niphaten
Medumque flumen gentibus additum
uictis minores uoluere uertices,
intraque praescriptum Gelonos
exiguus equitare campis.

X

Rectius uiues, Licini, neque altum
semper urgendo neque, dum procellas
cautus horrescis, nimium premendo
litus iniquom:
auream quisquis medioeritatem
diligat, tutus caret opsoleti
sordibus tecti, caret inuidenda
sobrius aula.
saepius uentis agitur ingens
pinus et celsae grauiore casu
decidunt turres feriantque summos
fulgura montis.
sperat infestis, metuit secundis
alteram sortem bene praeparatum
pectus. informis hiemes reducit
Iuppiter, idem
summouet. non, si male nunc, et olim
sic erit: quondam cithara tacentem
suscitat musam neque semper arcum
tendit Apollo.
rebus angustis animosus atque
fortis appare; sapienter idem
contrahes uento nimium secundo
turgida uela.

XI

Quid bellicosus Cantaber et Scythes,
Hirpine Quincti, cogitet Hadria
diuisus obiecto, remittas
quaerere, nec trepides in usum
poscentis aëui pauca: fugit retro
leuis iuuentas et decor, arida
pellente lasciuos amores
canitie facilemque somnum.
non semper idem floribus est honor
uernis neque uno luna rubens nitet
uoltu: quid aeternis minorem
consiliis animum fatigas?
cur non sub alta uel platano uel hac
pinu iacentes sic temere et rosa
canos odorati capillos,
dum licet, Assyriaque nardo
potamus uncti? dissipat Euhius
curas edacis. quis puer ocius
restinguet ardentis Falerni
pocula praetereunte lympa?
quis deuum scortum eliciet domo

VII 12 *turpe* G. Fabricius, Bentr. alii. VIII 1 *perierati* B R L, *perierati* cet. IX 3 *uersant* R (Fea teste).
7 *querqueta* F γ δ. 12 *rapido solo* B. X 6 *opsoleti* A γ γ B. 9 *sacros* edd. aliquot. 18 *citharae* F L π, *cithara* cet.
XI 4 *in usum* codd. omn., *in usu* cum scholiasta cod. v Haupt. Keller. 16 *Assyriaque* B.

Lyden? eburna, dic age, cum lyra
maturet, incomp'tum Lacaenae
more comae religata nodum.

XII

Nolis longa ferae bella Numantiae,
nec durum Hannibalem nec Siculum mare
Poeno purpureum sanguine mollibus
aptari citharae modis,
nec saeuos Lapithas et nimium mero
Hylaeum domitosque Herculea manu
Telluris iuuenes, unde periculum
fulgens contremuit domus
Saturni ueteris: tuque pedestribus
dices historiis proelia Caesaris,
Maecenas, melius ductaque per uias
regum colla minacium.
me dulcis dominae Musa Licymniae
cantus, me uoluit dicere lucidum
fulgentis oculos et bene mutuis
fidum pectus amoribus,
quam nec ferre pedem dedecuit choris
nec certare ioco nec dare brachia
ludentem nitidis uirginibus sacro
Dianae celebris die.
num tu quae tenuit diues Achaemenes
aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes
permutare uelis crine Licymniae,
plenas aut Arabum domos,
cum flagrantia detorquet ad oscula
ceruicem aut facili saeuitia negat,
quae poscente magis gaudeat eripi,
interdum rapere occupet?

XIII

Ille et nefasto te posuit die,
quicumque primum, et sacrilega manu
produxit, arbos, in nepotum
perniciem obprobriumque pagi;
illum et parentis crediderim sui
fregisse ceruicem et penetralia
sparsisse nocturno cruore
hospitis; ille uenena Colcha
et quicquid usquam concipitur nefas
tractauit, agro qui statuit meo
te, triste lignum, te caducum
in domini caput inmerentis.
quid quisque uitet, numquam homini satis
cautum est in horas. nauita Bosphorum
Poenus perhorrescit neque ultra
caeca timet aliunde fata,
miles sagittas et celerem fugam
Parthi, catenas Parthus et Italum
robur; sed inprouisa leti
uis rapuit rapietque gentis.
quam paene furuae regna Proserpinae
et iudicantem uidimus Aeacum
sedesque discriptas piorum et
Aeoliis fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus
et te sonantem plenius aureo,
Alcaeae, plectro dura nauis,
dura fugae mala, dura belli.
utrumque sacro digna silentio

mirantur umbrae dicere; sed magis
pugnans et exactos tyrannos
densum umeris bibit aure uolgens.
quid mirum, ubi illis carminibus stupens
demittit atras belua centiceps
auris et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues?
quin et Prometheus et Pelopis parens
dulci laborem decipitur sono
nec curat Orion leones
aut timidos agitare lyncas.

XIV

Eheu, fugaces, Postume, Postume,
labuntur anni, nec pietas moram
rugis et instanti senectae
afferet indomitaeque morti;
non, si trecentis quotquot eunt dies,
amice, places inlacrimabilem
Plutona tauris, qui ter amplum
Geryonem Tityonque tristi
compescit unda, scilicet omnibus,
quicumque terrae munere uescimur,
enauganda, siue reges
siue inopes erimus coloni.
frustra cruento Marte carebimus
fractisque rauci fluctibus Hadriae,
frustra per autumnos nocentem
corporibus metuemus Austrum.
uisendus ater flumine languido
Cocyto errans et Danaï genus
infame damnatusque longi
Sisyphus Aeolides laboris.
linquenda tellus et domus et placens
uxor, neque harum, quas colis, arborum
te praeter inuisas cupressos
ulla breuem dominum sequetur.
absumet heres Caecuba dignior
seruata centum clauibus et mero
tinguet pauimentum superbo,
pontificum potiore cenis.

XV

Iam pauca aratro iugera regiae
moles relinquent, undique latius
extenta uisentur Lucrino
stagna lacu, platanusque caelebs
euincet ulmos; tum uiolaria et
myrtus et omnis copia narium
spargent oliuetis odorem
fertilibus domino priori;
tum spissa ramis laurea feruidos
excludet ictus. non ita Romuli
praescriptum et intonsi Catonis
auspiciis ueterumque norma.
priuatus illis census erat breuis,
commune magnum: nulla decempedis
metata priuatis opacam
porticus excipiebat Arcton,
nec fortuitum spernere caespitem
leges sinebant, oppida publico
sumptu iubentes et deorum
templa nouo decorare saxo.

XI 23, 24 codd. omn. *nodum* et (praeter unum) *incomp'tum* uel *in comptum* exhibent. unus ille (Bentleii) *incomp'tam* habet. inter *comas* et *comam* uariant plerique, sed A B N' *comae* habent. Bentl. Keller alii *incomp'tam*—*comam*—*nodo* legunt; Orelli *in comptum*—*comas*—*nodum* maluit. XII 2 *dirum* Orelli. 28 *occupat* π L, *occupet* cet. omn. XIII 1 *illum* N. Heinsius, Bentl. 8 *Colcha* A' γ B C R λ V, *Colchica* F l π. 15 *Thynus* Lachmann L. Mueller alii. 16 *timetue* Lachmann (ad Lucr. II 27) alii. 23 *discriptas* A' B, *descriptas* γ C R π, *discretas* F N' L. 38 *laborem* A' B R π F, *laborum* γ C N' L V (ut uid.). XIV 5 *tricenis* codd. paene omn. (etiam V). 8 *Geryonem* a v B R φ π, *Geryonem* A γ C ↓ N' L. 24 *uita* F N' π'. 27 *superbus* Feae cod. unus, *superbum* Lambin. XV continuant cum XIV A' B C R V et scholl. multi. 10 *aestus* ζ. 12 *forma* π L.

XVI

Otium diuos rogat in patenti
 prensus Aegaeo, simul atra nubes
 condidit lunam neque certa fulgent
 sidera nautis ;
 otium bello furiosa Thrace,
 otium Medi pharetra decori,
 Grophe, non gemmis neque purpura ue-
 nale neque auro.
 non enim gazae neque consularis
 summonet licet miseris tumultus
 mentis et curas laqueata circum
 tecta uolantis.
 uiuitur paruo bene, cui paternum
 splendet in mensa tenui salinum,
 nec leuis somnos timor aut cupido
 sordidus aufert.
 quid breui fortes iaculamur aeuo
 multa ? quid terras alio calentis
 sole mutamus ? patriae quis exul
 se quoque fugit ?
 scandit aeratas uitiosa nauis
 cura nec turmas equitum relinquit,
 ocior ceruis et agente nimbos
 ocior Euro.
 laetus in praesens animus quod ultrast
 oderit curare et amara lento
 temperet risu : nihil est ab omni
 parte beatum.
 abstulit clarum cita mors Achillem,
 longa Tithonum minuit senectus,
 et mihi forsant tibi quod negarit,
 porriget hora.
 te greges centum Siculaeque circum
 mugiant uaccae, tibi tollit hinnitum
 apta quadrigis equa, te bis Afro
 murice tinctae
 uestiunt lanae : mihi parua rura et
 spiritum Graiae tenuem Camenae
 Parca non mendax dedit et malignum
 spernere uolgus.

XVII

Cur me querellis exanimas tuis ?
 nec dis amicum est nec mihi te prius
 obire, Maecenas, mearum
 grande decus columenque rerum.
 a, te meae si partem animae rapit
 maturior uis, quid moror altera,
 nec carus aequae nec superstes
 integer ? ille dies utramque
 ducet ruinam. non ego perfidum
 dixi sacramentum : ibimus, ibimus,
 utrumque preceps, supremum
 carpere iter comites parati.
 me nec Chimaerae spiritus igneae,
 nec si resurgat centimanus Gigas
 diuillet umquam : sic potenti
 Iustitiae placitumque Parcis.
 seu Libra seu me Scorpius aspexit
 formidulosus, pars uolentior
 natalis horae, seu tyrannus
 Hesperiae Capricornus undae,
 utrumque nostrum incredibili modo
 consentit astrum. te Iouis impio
 tutela Saturno refulgens
 eripuit uolucrisque fati

tardauit alas, cum populus frequens
 laetum theatris ter crepuit sonum :
 me truncus inlapsus cerebro
 sustulerat, nisi Faunus ictum
 dextra leuasset, Mercurialium
 custos uirorum. reddere uictimas
 aedemque uotum memento :
 nos humilem feriemus agnam.

XVIII

Non ebur neque aureum
 mea renidet in domo lacunar ;
 non trabes Hymettiae
 premunt columnas ultima recisas
 Africa, neque Attali
 ignotus heres regiam occupaui,
 nec Laconicas mihi
 trahunt honestae purpuras clientae.
 at fides et ingeni
 benigna uenast, pauperemque diues
 me petit ; nihil supra
 deos lacezzo nec potentem amicum
 largiora flagito,
 satis beatus unicus Sabinis.
 truditur dies die
 nouaeque pergunt interire lunae :
 tu secunda marmora
 locas sub ipsum funus et sepulchri
 immemor struis domos,
 marisque Bais obstrepentis urges
 summouere litora,
 parum locuples continente ripa.
 quid quod usque proximis
 reuellis agri terminos et ultra
 limites clientium
 salis auarus ? pellitur paternos
 in sinu ferens deos
 et uxor et uir sordidosque natos.
 nulla certior tamen
 rapacis Orci fine destinata
 aula diuitem manet
 erum. quid ultra tendis ? aequa tellus
 pauperi recluditur
 regumque pueris, nec satelles Orci
 callidum Promethea
 reuexit auro captus : hic superbum
 Tantalum atque Tantali
 genus coercet, hic leuare functum
 pauperem laboribus
 uocatus atque non uocatus audit.

XIX

Bacchum in remotis carmina rupibus
 uidi docentem, credite posteri,
 nymphasque discentis et auris
 capripedum Satyrorum acutas.
 euhoe ! recenti mens trepidat metu,
 plenoque Bacchi pectore turbidum
 laetatur : euhoe ! parce Liber,
 parce, graui metuende thyrsos !
 fas peruiacis est mihi Thyiadas
 uinique fontem lactis et uberes
 cantare riuos atque truncis
 lapsa cauis iterare mella ;
 fas et beatæ coniugis additum
 stellis honorem tectaque Penthei
 disiecta non leni ruina
 Thracis et exitium Lycurgi.

XVI 25 *ultrast* R, *ultra est cet.* 31 *forset* F π. XVII 14 *Gygus* V, *gigans* R, *gigas* cet., *Gygus* Lambin., *Gygus* Muret. Benth. 19 *letalis* F π. 25 *alas* om. F π. XVIII 8 *clientes* F λ π. 10 *uenast* R. 14 *uincis* coni. Dinter. 30 *sede* Benth. cum codd. aliquot Cruquii. 34 *regumque proli* coni. L. Mueller, qui *pueris* disyllabon esse olim censuerat ut etiam Lucr. IV 1026. 36 *reuinxit* π.

XVII 14 *Gygus* V, *gigans* R, *gigas* cet., *Gygus* Lambin., *Gygus* Muret. Benth. 19 *letalis* F λ π. 25 *alas* om. F π. XVIII 8 *clientes* F λ π. 10 *uenast* R. 14 *uincis* coni. Dinter. 30 *sede* Benth. cum codd. aliquot Cruquii. 34 *regumque proli* coni. L. Mueller, qui *pueris* disyllabon esse olim censuerat ut etiam Lucr. IV 1026. 36 *reuinxit* π. XIX 9 *Thyadas* codd.

tu flectis amnes, tu mare barbarum,
tu separatis uiuidus in iugis
nodo coerces uiperino
Bistonidum sine fraude crinis.
tu, cum parentis regna per arduum
cohors Gigantum scanderet impia,
Rhoetum retorsisti leonis
unguibus horribilique mala;
quamquam choreis aptior et iocis
ludique dictus, non sat idoneus
pugnae ferebaris, sed idem
pacis eras mediusque belli.
te uidit insons Cerberus aureo
cornu decorum leniter atterens
caudam et recedentis trilingui
ore pedes tetigitque crura.

XX

Non usitata nec tenui ferar
pinna biformis per liquidum aethera

uates neque in terris morabor
longius inuidiaque maior
urbes relinquam. non ego pauperum §
sanguis parentum, non ego quem uocas,
dilecte Maecenas, obibo
nec Stygia cohibebor unda.
iam iam residunt cruribus asperae 10
pelles, et album mutor in alitem
superne, nascunturque leues
per digitos umerosque plumae.
iam Daedaleo notior Icaro
uisam gementis litora Bosphori 15
Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos.
me Colchus et, qui dissimulat metum
Marsae cohortis, Dacus et ultimi
noscent Geloni, me peritus 20
discet Hiber Rhodanique potor.
absint inani funere neniae
luctusque turpes et querimoniae:
compesce clamorem ac sepulchri
mitte superuacuos honores.

LIBER TERTIVS

I

Odi profanum uolgus et arceo:
faue te linguis; carmina non prius
audita Musarum sacerdos
uirginibus puerisque canto.
regum timendorum in proprios greges,
reges in ipsos imperium est Iouis,
clari Giganteo triumpho,
cuncta supercilio mouentis.
est ut uiro uir latius ordinet
arbusta sulcis, hic generosior
descendat in campum petitor,
moribus hic meliorque fama
contendat, illi turba clientium
sit maior: aequa lege Necessitas
sortitur insignis et imos;
omne capax mouet urna nomen.
destrictus ensis cui super impia
ceruice pendet, non Siculae dapes
dulcem elaborabunt saporem,
non auium citharaeque cantus
somnia reducent: somnus agrestium
lenis uirorum non humilis domos
fastidit umbrosamque ripam,
non Zephyris agitata Tempe.
desiderantem, quod satis est, neque
tumultuosum sollicitat mare,
nec saeuos Arcturi cadentis
impetus aut orientis Haedi,
non uerberatae grandine uineae
fundusque mendax, arbore nunc aquas
culpante, nunc torrentia agros
sidera, nunc hiemes iniquas.
contracta pisces aequora sentiunt
iactis in altum molibus: huc frequens

caementa demittit redemptor 35
cum famulis dominusque terrae
fastidiosus. sed timor et minae
scandunt eodem quo dominus, neque
decedit aerata triremi et
post equitem sedet atra cura. 40
quodsi dolentem nec Phrygius lapis
nec purpurarum sidere clarior
delenit usus nec Falerna
uitis Achaemeniumque costum:
cur inuidendis postibus et nouo 45
sublime ritu moliar atrium?
cur ualle permixtum Sabina
diuitias operosiores?

II

Angustam amice pauperiem pati
robustus acri militia puer
condiscat et Parthos ferocis
uexet eques metuendus hasta 5
uitamque sub diuo et trepidis agat
in rebus. illum ex moenibus hosticis
matrona bellantis tyranni
prospiciens et adulta uirgo
suspiret: eheu, ne rudis agminum 10
sponsus lacessat regius asperum
tactu leonem, quem cruenta
per medias rapit ira caedes.
dulce et decorum est pro patria mori:
Mors et fugacem persequitur uirum, 15
nec pareit inbellis iuuentae
poplitibus timido tergo.
uirtus repulsae nescia sordidae
intaminatis fulget honoribus,

XIX 23 *Rhoecum* V. XX 6, 7 *uocas* codd. ad unum omn. *quem uocas* 'dilecte,' ediderunt (cum schol. cod. γ) Ritter, Munro: alij uarie locum emendare conati sunt: sed uide sis quae disseruit Pluess, *Horazstudien* pp. 179-184. 13 *notior* A' γ v B R λ', *ocior* C F L π, *tutior* con. Bentr. prob. Lachm. ad Lucr. III 374, *tactior* con. Pluess.

III In hoc libro citauimus codd. hos: A' (A a) γ v B' (B C) R F (φ ψ) λ' (λ l) π' (π L) V: sed c. III et partes aliorum omisit B: v deficit in II 29-IV 15, V 27-VII 12, IX 4-XV 2, XIX 3 usque ad finem libri. I unum carmen esse c. I-VI existimauerunt Porphyrio et edd. aliquot. 17 *districtus* F λ' π'. 27 *saeuos* π. 35 *dimittit* C λ. 39 et om. codd. paene omnes, unde Bentr. 40 *postque* legit. 43 *delinit* γ v F λ' L. II 16 *timido* A' γ v B, *timidoque* C R F λ' π'.

nec sumit aut ponit securis
 arbitrio popularis aerae.
 uirtus, recludens inmeritis mori
 caelum, negata temptat iter uia,
 coetusque uolgaris et udam
 spernit humum fugiente pinna.
 est et fideli tuta silentio
 merces: uetabo, qui Cereris sacrum
 uolgarit arcanae, sub isdem
 sit trabibus fragilemque mecum
 soluat phaselon. saepe Diespiter
 neclectus incesto addidit integrum;
 raro antecedentem scelestum
 deseruit pede poena claudo.

III

Iustum et tenacem propositi uirum
 non ciuium ardor praua iubentium,
 non uoltus instantis tyranni
 mente quatit solida neque Auster
 dux inquieti turbidus Hadriae
 nec fulminantis magna manus Iouis;
 si fractus inlabatur orbis,
 impavidum ferient ruinae.
 hac arte Pollux et uagus Hercules
 enisus arces attigit igneas,
 quos inter Augustus recumbens
 purpureo bibet ore nectar.
 hac te merentem, Bacche pater, tuae
 uexere tigres indocili iugum
 collo trahentes; hac Quirinus
 Martis equis Acheronta fugit,
 gratum elocuta consilientibus
 Iunone diuis: 'Ilion, Ilion
 fatalis incestusque iudex
 et mulier peregrina uertit
 in puluerem, ex quo destituit deos
 mercede pacta Laomedon, mihi
 castaeque damnatum Mineruae
 cum populo et duce fraudulentio.
 iam nec Lacaenae splendet adulterae
 famosus hospes nec Priami domus
 periura pugnaces Achiuos
 Hectoreis opibus refringit,
 nostrisque ductum seditionibus
 bellum resedit. protinus et grauis
 iras et inuisum nepotem,
 Troica quem peperit sacerdos,
 Marti redonabo; illum ego lucidas
 inire sedes, discere nectaris
 sucos et adscribi quietis
 ordinibus patiar deorum.
 dum longus inter saeuia Ilion
 Romamque pontus, qualibet exules
 in parte regnanto beati;
 dum Priami Paridisque busto
 insultet armentum et catulos ferae
 celent inultae, stet Capitolium
 fulgens triumphatisque possit
 Roma ferox dare iura Medis.
 horrenda late nomen in ultimis
 extendat oras, qua medius liquor
 secernit Europen ab Afro,
 qua tumidus rigat arua Nilus,
 aurum inrepertum et sic melius situm,
 cum terra celat, spernere fortior
 quam cogere humanos in usus

omne sacrum rapiente dextra.
 quicumque mundo terminus obstitit,
 hunc tanget armis, uisere gestiens
 qua parte debacchentur ignes,
 qua nebulae pluuiique rores.
 sed bellicosus fata Quiritibus
 hac lege dico, ne nimium pii
 rebusque fidentes auitae
 tecta uelint reparare Troiae.
 Troiae renascens alite lugubri
 fortuna tristi clade iterabitur,
 ducente uictrices cateruas
 coniuge me Iouis et sorore.
 ter si resurgat murus aeneus
 auctore Phoebo, ter pereat meis
 excisus Argiuis, ter uxor
 capta uirum puerosque ploret.
 non hoc iocosae conueniet lyrae:
 quo, Musa, tendis? desine peruicax
 referre sermones deorum et
 magna modis tenuare paruis.

IV

Descende caelo et dic age tibia
 regina longum Calliope melos,
 seu uoce nunc mauis acuta
 seu fidibus citharae Phoebi.
 auditis, an me ludit amabilis
 insania? audire et uideor pios
 errare per lucos, amoena
 quos et aquae subeunt et aerae.
 me fabulosae Voltur in Apulo
 nutricis extra limina †Pulliae
 ludo fatigatumque somno
 fronde noua puerum palumbes
 texere, mirum quod foret omnibus,
 quicumque celsae nidum Acheruntiae
 saltusque Bantinos et arum
 pingue tenent humilis Forenti,
 ut tuto ab atris corpore uiperis
 dormirem et ursis, ut premerer sacra
 lauroque conlataque myrto,
 non sine dis animosus infans.
 uester, Camenae, uester in arduos
 tollor Sabinos, seu mihi frigidum
 Praeneste seu Tibur supinum
 seu liquidae placuere Baiae.
 uestris amicis fontibus et choris
 non me Philippis uersa acies retro,
 denota non extinxit arbor
 nec Sicula Palinurus unda.
 utcumque mecum uos eritis, libens
 insanientem nauita Bosphorum
 temptabo et urentis harenas
 litoris Assyrii uiator;
 uisam Britannos hospitibus feros
 et lactum equino sanguine Concanum,
 uisam pharetratos Gelonos
 et Scythicum inuiolatus amnem.
 uos Caesarem altum, militia simul
 fessas cohortes addidit oppidis,
 finire quaerentem labores
 Pierio recreatis antro.
 uos lene consilium et datis et dato
 gaudetis, almae. scimus, ut impios
 Titanas immanemque turmam
 fulmine sustulerit caduco,

II 22 pro iter A' C' X' ire exhibent. 27 uolgarit A' γ' C'. 28 fragilantur Bentl. III continuant cum II A' C' R' V
 Porphyrio, Acro, Meinek. 7 inlabatur A' X'. 10 inuisus F π'. 12 bibit A' γ' R' X', bibit (C' F) π'. 23 damnatum Bentl.
 Lachm. 34 discere γ' C' R' F π' scholl., ducere A' X'. 69 conueniat L γ'. IV 10 altrens L. limen Apuliae codd. paene
 omnes, sed A' B' R' (etiam schol. γ') limina pulliae habent, limina puliae L. edd. uarie emendant, e.g. limina
 sedulae coniecit Bentl., Dauniae Paldamus, peripulae Baehrens, uellulae Yonge, Madvig. Keller 9 auia pro Apulo
 legit. 31 arentis π' F. 38 addidit B' F (cf. Tac. Ann. xiii 31), addidit A' γ' C' R' X' V, reddidit cum codd. aliquot
 Bentl. 43 turmam F π', turbam cet.

qui terram inertem, qui mare temperat
uentosum et urbes regnaque tristia
diuosque mortalisque turbas
imperio regit unus aequo.
magnum illa terrorem intulerat Ioui
fidens iuuentus horrida brachiis
fratresque tendentes opaco
Pelion inposuisse Olympo.
sed quid Typhoeus et ualidus Mimas,
aut quid minaci Porphyryon statu,
quid Rhoetus euolsisque truncis
Enceladus iaculator audax
contra sonantem Palladis aegida
possent ruentes? hinc audis stetit
Volcanus, hinc matrona Iuno et
numquam umeris positurus arcum,
qui rore puro Castaliae lauit
crinis solutos, qui Lyciae tenet
dumeta natalemque siluam,
Delius et Patareus Apollo.
uis consili expers mole ruit sua;
uim temperatam di quoque prouehunt
in maius; idem odere uires
omne nefas animo mouentis.
testis mearum centimanus Gigas
sententiarum, notus et integrae
temptator Orion Dianae,
uirginea domitus sagitta.
iniecta monstros Terra dolet suis
maeretque partus fulmine luridum
missos ad Orcum; nec peredit
inpositam celer ignis Aetnen,
incontinentis nec Tityi iecur
reliquit ales, nequitiae additus
custos: amatores trecentae
Pirithoum cohibent catenae.

V

Caelo tonantem credidimus Iouem
regnare: praesens diuos habebitur
Augustus adiectis Britannis
imperio grauiusque Persis.
milesne Crassi coniuge barbara
turpis maritus uixit, et hostium
(pro curia inuersique mores!)
consenuit socerorum in armis
sub rege Medo Marsus et Apulus,
ancillorum et nominis et togae
oblitus aeternaeque Vestae,
incolumi Ioue et urbe Roma?
hoc cauerat mens prouida Reguli
dissentientis condicionibus
foedis et exemplo trahentis
perniciem ueniens in aeuom,
si non periret immiserabilis
captiua pubes. 'signa ego Punicis
adfixa delubris et arma
militibus sine caede' dixit
'derepta uidi; uidi ego ciuium
retorta tergo braccia libero,
portasque non clausas et arua
Marte coli populata nostro.
auro repensus scilicet acrior
miles redibit. flagitio additis
damnum: neque amissos colores
lana refert medicata fuco,

45 nec uera uirtus, cum semel excidit,
curat reponi deterioribus.
30 si pugnat extricata densis
cerua plagis, erit ille fortis,
qui perfidis se credidit hostibus
50 et marte Poenos proteret altero
qui lora restrictis lacertis
sensit iners timuitque mortem.
†hic, unde uitam sumeret inscius.
pacem duello miscuit. o pudor!
55 o magna Karthago probrosis
altior Italiae ruinis!
40 fertur pudicae coniugis osculum
paruosque natos ut capitis minor
ab se remouisse et uirilem
60 toruus humi posuisse uoltum,
donec labantis consilio patres
firmaret auctor numquam alias dato
interque maerentis amicos
egregius properaret exul.
65 atqui sciebat quae sibi barbarus
tortor pararet; non aliter tamen
dimouit obstantis propinquos
et populum reditus morantem,
70 quam si clientum longa negotia
disiudicata lite relinqueret,
tendens Venafranum in agros
55 aut Lacedaemonium Tarentum.

VI

Delicta maiorum inmeritis lues,
Romane, donec templa refeceris,
aedisque labentis deorum et
80 foeda nigro simulacra fumo.
dis te minorem quod geris, imperas:
hinc omne principium, nunc refer exitum.
di multa neclecti dederunt
Hesperiae mala inctuosae.
iam bis Monaeses et Pacori manus
non auspicatos contudit impetus
10 nostros et adiecisse praedam
torquibus exiguis reuidet.
5 paene occupatam seditionibus
deleuit urbem Dacus et Aethiops,
hic classe formidatus, ille
missilibus melior sagittis.
10 fecunda culpa saecula nuptias
primum inquinare et genus et domos:
hoc fonte deriuata clades
in patriam populumque fluxit.
20 motus doceri gaudet Ionicos
†matura uirgo et fingitur artibus
15 iam nunc et incestos amores
de tenero meditatatur ungui;
mox iuniores quaerit adulteros
25 inter mariti uina, neque elegit
cui donet inpermissa raptim
gaudia luminibus remotis,
30 sed iussa coram non sine conscio
surgit marito, seu uocat institor
seu nauis Hispanae magister,
dedecorum pretiosus emptor.
25 non his iuuentus orta parentibus
infect aequor sanguine Punico
Pyrrhumque et ingentem cecidit
35 Antiochum Hannibalemque dirum;

IV 46 umbras coni. Benti. 47 turbas γυ C R, turmas A' F N π'. 67 uiris R a pr. m. et hic et IV 2, 22, alibi uires.
69 Gigas codd. omn., Gyas Lambin., Gyges alii. 78 relinquit L. V 8 aruis e coni. T. Fabri edd. 15 trahentis codd.
ad unum omn., trahenti edd. paene omn. 17 perirent Glareanus, perires Lachmann coni. ad Lucr. I 11. 37 hic codd.
omn., hinc Benti. sumeret inscius A' γ B' R F N π', aptius L alii (imprimis Benti.). mortem hinc, unde u. sumeret
aptius, pacem et duello Benti., m. hinc u. u. sumere iustius, pacemque bello coni. Housman, hinc—sumere turpius ego.
51 amicos F π'. 54 disiudicata F N π' al., diiudicata plerique. VI 10 inauspicatos A' B N'. 11 nostris col. unus,
nostrorum coni. Benti. 22 acerba uirgo L. Muell. Romana Lehrs coni. frangitur cod. unus, artubus F l π'. 27
intermissa A' γ C. 30 cum R π. 36 durum F

sed rusticorum maseula militum
proles, Sabellis docta ligonibus
uersare glaebas et seuerae
matris ad arbitrium recisos
portare fustis, sol ubi montium
mutaret umbras et iuga demeret
bobus fatigatis, amicum
tempus agens abeunte curru.
damnosa quid non imminuit dies?
aetas parentum, peior anis, tulit
nos nequiores, mox daturos
progeniem uitiosiore.

VII

Quid fles, Asterie, quem tibi candidi
primo restituent uere Faunonii
Thyna merce beatum,
constantis iuuenem fidei
Gygen? ille Notis actus ad Oricum
post insana Caprae sidera frigidas
noctes non sine multis
insonnis lacrimis agit.
atqui sollicitae nuntius hospitae,
suspirare Chloen et miseram tuis
dicens ignibus uri,
temptat mille uafers modis.
ut Proetum mulier perfida credulum
falsis impulerit criminibus nimis
casto Bellerophontae
maturare necem refert.
narrat paene datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens;
et peccare docentis
fallax historias monet;
frustra: nam scopulis surdior Icar
uoces audit adhuc integer, at tibi
ne uicinus Enipeus
plus iusto placeat caue;
quamuis non alius flectere equum sciens
aeque conspicitur gramine Martio,
nec quisquam citus aeque
Tusco denatat alueo,
prima nocte domum claudere neque in uias
sub cantu querulae despicere tibiae
et te saepe uocanti
duram difficilis mane.

VIII

Martiis caelebs quid agam Kalendis,
quid uelint flores et acerra turis
plena miraris positusque carbo in
caespite uiuo,
docte sermones utriusque linguae.
noueram dulcis epulas et album
libero caprum prope funeratus
arboris ictu.
hic dies anno redeunte festus
corticem adstrictum pice demouebit
amphorae fumum bibere institutae
consule Tullo.
sume, Maecenas, cyathos amici
sospitis centum et uigilis lucernas
perfer in lucem; procul omnis esto
clamor et ira.
mitte ciuilibus super urbe curas:
occidit Daci Cotisonis agmen,

Medus infestus sibi luctuosus
dissidet armis,
seruit Hispanae uetus hostis orae
Cantaber sera donitus catena,
iam Scythae laxo meditantur arcu
cedere campis.
neclegens, nequa populus labore,
parce priuatus nimum cauere et
dona praesentis cape laetus horae ac
linque seuera.

IX

Donec gratus eram tibi,
nec quisquam potior brachia candidae
ceruici iuuenis dabat,
Persarum uigui rege beator.
'donec non alia magis
arsisti, neque erat Lydia post Chloen,
multi Lydia nominis
Romana uigui clarior Ilia.'
me nunc Thraessa Chloee regit,
dulcis docta modos et citharae sciens,
pro qua non metuum mori,
si parcent animae fata superstiti.
'me torret face mutua
Thurini Calais filius Ornyti,
pro quo bis patiar mori,
si parcent puero fata superstiti.'
quid si prisca redit Venus
diductosque iugo cogit aeneo,
si flaua excutitur Chloee
relictataeque patet ianua Lydiae?
'quamquam sidere pulchrior
ille est, tu lenior cortice et improbo
iracundior Hadria,
tecum uiuere amem, tecum obeam libens.

X

Extremum Tanain si biberes, Lyce,
saeuo nupta uiro, me tamen asperas
porrectum ante fores obicere incolis
plorares Aquilonibus.
audis quo strepitu ianua, quo nemo
inter pulchra satum tecta remugiat
uentis, et positas ut glacietae nives
puro numine Iuppiter?
ingratam Veneri pone superbiam,
ne currente retro funis eat rota:
non te Penelopen difficilem prociis
Tyrrhenus genuit parens.
o quamuis neque te munera nec preces
nec tinctus uiola pallor amantium
nec uir Pieria paelice sancius
curuat, supplicibus tuis
parcas, nec rigida mollior aesculo
nec Mauris animum mitior anguibus.
non hoc semper erit liminis aut aquae
caelestis patiens latus.

XI

Mercuri (nam te docilis magistro
mouit Amphion lapides canendo)
tuque testudo resonare septem
callida nervis,

VI 43 bobus C F N L, bubus A γ R π, sed cf. Prisc. 7. 16. 81. p. 773. VII 4 fidei codd. omn. 18 apst. B, abst. cet. 20 mouet Fl. 22 audit om. F π, ludit corr. spernit A. 23 nec a B π. 30 centum γ R π. VIII 5 sermonis codd. plerique, sermones a R. Donat. ad Ter. Eun. III 2. 25. 14 hospitis a L, uigilis R. 15 profer L. 19 infestas ubi luctuosus Benth. 27 rapa F L. ac A': omis. γ γ B R F π π, et e com. addidit Benth. IX 5 aliam l. 17 quod se A γ l. 21 quamuis F π'. X 6 situm F L. 6, 7 remugiat? sentis et Benth. 8 duro Benth.

nec loquax olim neque grata, nunc et
diuitum mensis et amica templis,
dic modos, Lyde quibus obstinatas
applicet auris,
quae uelut latis equa trima campis
ludit exultim metuitque tangi,
nuptiarum expers et adhuc proteruo
cruda marito.
tu potes tigris comitesque siluas
ducere et riuos celeres morari;
cessit immanis tibi blandienti
ianitor aulae.
[Cerberus, quamuis furiale centum
muniant angues caput eius atque
spiritus taeter saniesque manet
ore trilingui.]
quin et Ixion Tityosque uoltu
risit inuito, stetit urna paulum
sicca, dum grato Danaï puellas
carmine mulces.
audiat Lyde scelus atque notas
uirginum poenas et inane lymphae
dolum fundo pereuntis imo
seraque fata,
quae manent culpas etiam sub Orco.
impiae, (nam quid potuere maius?)
impiae sponso potuere duro
perdere ferro.
una de multis face nuptiali
digna periurum fuit in parentem
splendide mendax et in omne uirgo
nobilis aeuom,
'surge' quae dixit iuueni marito,
'surge, ne longus tibi somnus, unde
non times, detur; socerum et scelestas
falle sorores,
quae, uelut nantiae uitulos leaenae,
singulos, eheu, lacerant: ego illis
mollior nec te feriam neque intra
claustra tenebo.
me pater saeuus oneret catenis,
quod uiro clemens misero peperci;
me uel extremos Numidarum in agros
classe releget.
i, pedes quo te rapiunt et aurae,
dum fauet nox et Venus, i secundo
omine et nostri memorem sepulchro
scalpe querellam.'

XII

Miserarum est neque amori dare ludum neque dulci
mala uiuo lauere aut exanimari metuentis
patruae uerbera linguae.
tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas
operosaeque Minervae studium aufert, Neobule, 5
Liparaei nitor Hebri,
simul unctos Tiberinis umeros lauit in undis,
eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
neque segni pede uictus;
catus idem per apertum fugientis agitato
grege ceruos iaculari et celer arto latitantem
fruticeto excipere aprum.

XIII

O fons Bandusiae splendidior uitro,
dulci digne mero non sine floribus,

5 cras donaberis haedo,
cui frons turgida cornibus
primis et uenerem et proelia destinat; 5
frustra: nam gelidos inficiet tibi
rubro sanguine riuos
10 lasciui suboles gregis.
te flagrantis atrox hora Caniculae
nescit tangere, tu frigus amabile
fessis uomere tauris
15 praebes et pecori uago.
fies nobilium tu quoque fontium,
me dicente cauis impositam ilicem
saxis, unde loquaces 15
lymphae desiliunt tuae.

XIV

25 Herculis ritu modo dictus, o plebs,
morte uenalem petiisse laurum,
Caesar Hispana repetit penatis
uictor ab ora.
unico gaudens mulier marito 5
prodeat iustis operata sacris
et soror clari ducis et decora
supplice uitta
uirginum matres iuuenumque nuper
10 sospitum. uos, o pueri et puellae,
iam uirum expectate. male ominatis
35 parcite uerbis.
hic dies uere mihi festus atras
eximet curas: ego nec tumultum,
nec mori per uim metuam tenente
15 Caesare terras.
40 i, pete unguentum, puer, et coronas,
et cadum Marsi memorem duelli,
Spartacum siqua potuit nagantem
fallere testa. 20
dic et argutae properet Neerae
45 murreum nodo cohíbere crinem;
si per inuisum mora ianitorem
fiet, abito.
lenit albescens animos capillus
25 litium et rixae cupidos proteruae;
50 non ego hoc ferrem calidus iuuenta
consule Planco.

XV

Vxor pauperis Ibyci,
tandem nequitiae fige modum tuae
famosisque laboribus;
5 maturo propior desine funeri
inter ludere uirgines
et stellis nebulam spargere candidis.
non, siquid Pholoen satis
et te, Chlora, decet: filia rectius
10 expugnat iuuenum domos,
pulso Thyias uti concita tympano. 10
illam cogit amor Nothi
lasciuae similem ludere capreae:
te lanae prope nobilem
tonsaе Luceriam, non citharae decent
nec flos purpureus rosae 15
nec poti uetulam faece tenus cadi.

XI 17-20 om Peerlk. Meinek. alii (recentiores plerique). 18 exeatque coni. Bentr. XII carmen sic diuisit Bentr.
alii (ut Nauck) in quaternorum uersuum strophas diuidunt. codd. uariant: sed in plerisque miserarum—neque dulci
—animari—tibi qualum etc. initia uersuum sunt. 11 arto R F X' π V, alto A' γ B' L. XIII 1 Bandusiae A B' F X' π V,
Blandusiae a γ R L. 16 nymphae F π. XIV 6 sacris A' B' X' π, diuis γ C R F L scholl., castis sacris Bentr. 7 cari
R F π. 10 puellae ac Keller. 11 iam—expertae codd. non Bentr. expertes Cunningham. expectate ego, iam uirum
spectate Bueheler. male ominatis γ C L V (A l in ras.) scholl., male nominatis cet., male inominatis Bentr. 14 exiget
B. 22 cohíbente Muret. Bentr. XV 2 pone γ C R, fige V cet. 16 uetulam R L, uetula A' γ v B' F X' π.

XVI

Inclusam Danaen turris aenea
robustaeque fores et uigilum canum
tristes excubiae munierant satis
nocturnis ab adulteris,
si non Acrisium uirginis abditae
custodem pauidum Iuppiter et Venus
risissent : fore enim tutum iter et patens
conuerso in pretium deo.
aurum per medios ire satellites
et perrumpere amat saxa potentius
ictu fulmineo : concidit auguris
Argiui domus ob lucrum
demersa exitio ; diffidit urbium
portas uir Macedo et subruit aemulos
reges muneribus ; munera nauium
saenos inlaqueant duces.
crescentem sequitur cura pecuniam
maiorumque fames. iure perhorru
late conspicuum tollere uerticem,
Maecenas, equitum decus.
quanto quisque sibi plura negauerit,
ab dis plura feret : nil cupientium
nudus castra peto et transfuga diuitum
partis linquere gestio,
contemptae dominus splendidior rei,
quam si quicquid arat impiger Apulus
occultare meis diceret horreis,
magnas inter opes inops.
purae riuos aquae siluaque iugerum
paucorum et segetis certa fides meae
fulgentem imperio fertilis Africae
fallit sorte beator.
quamquam nec Calabrae mella ferunt apes
nec Laestrygonia Bacchus in amphora
languescit mihi nec pinguis Gallicis
crescunt uellera pascuis,
importuna tamen pauperies abest,
nec, si plura uelim, tu dare deneges.
contracto melius parua cupidine
uectigalia porrigam,
quam si Mygdoniis regnum Alyattei
campis continuem. multa petentibus
desunt multa : benest, cui deus optulit
parca quod satis est manu.

XVII

Aeli uetusto nobilis ab Lamo,
(quando et priores hinc Lamias ferunt
denominatos et nepotum
per memores genus omne fastos
auctore ab illo ducit originem,
qui Formiarum moenia dicitur
princeps et innantem Maricae
litoribus tenuisse Lirim
late tyrannus) cras foliis nemus
multis et alga litus inutili
demissa tempestas ab Euro
sternet, aquae nisi fallit augur
annosa cornix. dum potes, aridum
componere lignum : cras Genium mero
curabis et porco bimenstri
cum famulis operum solutis.

XVIII

Faune, Nympharum fugientum amator,
per meos finis et aprica rura

lenis incedas abeasque paruis
aequus alumnis,
si tener pleno cadit haedus anno, 5
larga nec desunt Veneris sodali
uina craterae, uetus ara multo
fumat odore.
ludit herboso pecus omne campo, 10
cum tibi Nonae redeunt Decembres ;
festus in pratis uacat otioso
cum boue pagus ;
inter audaces lupus errat agnos ;
spargit agrestis tibi silua frondes ;
gaudet inuisam pepulisse fossor 15
ter pede terram.

XIX

Quantum distet ab Inacho
Codrus, pro patria non timidus mori,
narras, et genus Aeaci,
et pugnata sacro bella sub Ilio :
20 quo Chium pretio cadum
mercemur, quis aquam temperet ignibus,
quo praebente domum et quota
Paelignis caream frigorigibus, taces.
da lunae propere nouae,
25 da noctis mediae, da, puer, auguris
Murenarum : tribus aut nouem
miscantor cyathis pocula commodis.
qui Musas amat imparis,
ternos ter cyathos attonitus petet
30 uates ; tris prohibet supra
rixarum metuens tangere Gratia
nudis iuncta sororibus.
insanire iuuat ; cur Berecynthiae
cessant flamina tibiae ?
35 cur pendet tacita fistula cum lyra ?
parentis ego dexterarum
odi : sparge rosas ; audiat inuidus
dementem strepitum Lycus,
et uicina seni non habilis Lyco.
40 spissa te nitidum coma,
25 puro te similem, Telephe, Vespere
tempestiua petit Rhode :
me lentus Glycerae torret amor meae.

XX

Non uides, quanto moueas periculo,
Pyrrhe, Gaetulae catulos leaenae ?
dura post paulo fugies inaudax
proelia raptor,
5 cum per obstantis iuuenum cateruas
ibit insignem repetens Nearchum :
grande certamen, tibi praeda cedat
maior an illi.
interim, dum tu celeris sagittas
10 promissas, haec dentes acuit timendos,
10 arbiter pugnae posuisse nudo
sub pede palmam
fertur, et leni recreare uento
sparsum odoratis umerum capillis,
15 qualis aut Nireus fuit aut aquosa
raptus ab Ida.

XXI

O nata mecum consule Manlio,
seu tu querellas siue geris iocos

XVI 29 riuos R v. 43 benest R ut uid. XVII 4 fastus R F π. 5 ducit D. Heinisius, Bentl. alii, ducis codd. uu. 2-5 delendos censent Meinek. L. Muell. alii. XVIII 12 perditus R F π c. XIX 1 distat R L. 12 miscantor Rutgers. N. Hein. Bentl. al., miscantor codd. omni. 24 habili V. 27 Rhode A γ BR x', Chloc F π. XX 8 sic codd. maior an illa Peerlk. Orelli, Keller.

seu rixam et insanos amores
 seu facilem, pia testa, somnum,
 quocumque lectum nomine Massicum
 seruas, moueri digna bono die,
 descendere, Coruino iubente
 promere languidiora uina.
 non ille, quamquam Socraticis madet
 sermonibus, te necleget horridus :
 narratur et prisci Catonis
 saepe mero caluisse uirtus.
 tu lene tormentum ingenio admoues
 plerumque duro ; tu sapientium
 curas et arcanum iocoso
 consilium retegis Lyaeo ;
 tu spem reducis mentibus anxiis
 uiresque et addis cornua pauperi,
 pos te neque iratos trementi
 regum apices neque militum arma.
 te Liber et si laeta aderit Venus
 segnesque nodum soluere Gratiae
 uiuaeque producent lucernae,
 dum rediens fugat astra Phoebus.

XXII

Montium custos nemorumque uirgo,
 quae laborantis utero puellas
 ter uocata audis adimisque leto,
 diua triformis,
 imminens uillae tua pinus esto,
 quam per exactos ego laetus annos
 uerris obliquom meditantis ictum
 sanguine donem.

XXIII

Caelo supinas si tuleris manus
 nascente luna, rustica Phidyle,
 si ture placaris et horna
 fruge Lares auidaue porca,
 nec pestilentem sentiet Africum
 fecunda uitis nec sterilem seges
 robiginem aut dulces alumni
 pomifero graue tempus anno.
 nam quae niali pascitur Algido
 deuota quercus inter et ilices
 aut crescit Albanis in herbis
 uictima, pontificum securis
 ceruice tinguet : te nihil attinet
 temptare multa caede bidentium
 paruos coronantem marino
 rore deos fragileque myrto.
 immunis aram si tetigit manus,
 non sumptuosa blandior hostia,
 molliuit auersos Penatis
 farre pio et saliente mica.

XXIV

Intactis opulentior
 thesauris Arabum et diuitis Indiae
 caementis licet occupes
 Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum :
 si figit adamantinos
 summis uerticibus dira Necessitas
 clauos, non animum metu,
 non mortis laqueis expedit caput.
 campestris melius Scythae,
 quorum plaustra uagas rite trahunt domos,

uiuunt et rigidi Getae,
 inmetata quibus iugera liberas
 fruges et cererem ferunt,
 nec cultura placet longior annua,
 defunctumque laboribus
 aequali recreat sorte uicarius.
 illic matre carentibus
 priuignis mulier temperat innocens,
 nec dotata regit uirum
 coniunx nec nitido fudit adultero.
 dos est magna parentium
 uirtus et metuens alterius uiri
 certo foedere castitas,
 et peccare nefas aut pretium est mori.
 o quisquis uolet impias
 caedes et rabiem tollere ciuicam,
 si quaeret 'pater urbium'
 subscribi statuis, indomitam audeat
 refrenare licentiam,
 clarus post genitis : quatenus, heu nefas,
 uirtutem incolumem odimus,
 sublatam ex oculis quaerimus inuidi.
 quid tristes querimoniae,
 si non supplicio culpa reciditur ?
 quid leges sine moribus
 uanae proficiunt, si neque feruidis
 pars inclusa caloribus
 mundi nec Boreae finitimum latus
 durataeque solo niues
 mercatorem abigunt, horrida callidi
 uineunt aequora nauitae,
 magnum pauperies opprobrium iubet
 quiduis et facere et pati
 uirtutisque uiam deserit arduae ?
 uel nos in Capitolium,
 quo clamor uocat et turba fauentium,
 uel nos in mare proximum
 gemmas et lapides aurum et inutile,
 summi materiem mali,
 mittamus, scelorum si bene paenitet.
 eradenda cupidinis
 prauī sunt elementa et tenerae nimis
 mentes asperioribus
 formandae studiis. nescit equo rudis
 haerere ingenuus puer
 uenarique timet, ludere doctior,
 seu Graeco iubeas trocho,
 seu malis uetita legibus alea,
 cum periura patris fides
 consortem socium fallat et hospites,
 indignoque pecuniam
 heredi properet. scilicet improbae
 crescent diuitiae : tamen
 curtae nescio quid semper abest rei.

XXV

Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum ? quae nemora aut quos agor in specus ;
 uelox mente noua ? quibus
 antris egregii Caesaris audiar
 aeternum meditans deus
 stellis inserere et consilio Iouis ?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis
 exsomnis stupet Euhias,
 Hebrum prospiciens et niue candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi deuio
 ripas et uacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens

XXI 5 nomine omnes codd. praeter B R L qui numine habent. 19 pos te π ↓ a pr. m. Keller. XXIII 7 robiginem A C R V, rubiginem cet. 19 molliuit γ C L R (uu. 12-20 om. B), mollibit A' F N π (V ut uid.), mollirit cum uno cod. Cuningh. XXIV 4 terrenum Lachmann (cf. Liv. xxiii 19). Apulicum C F, publicum γ R π V, ponticum A' B N. XXV 6 consilio A' γ B' N L V, concilio R F π. 9 exsomnis omn. Edonis Bentr., Haupt, Meinek. 12 ac γ Bentr.

Baccharumque ualentium
 proceras manibus uertere fraxinos,
 nil paruum aut humili modo,
 nil mortale loquar. dulce periculumst,
 o Lenae, sequi deum
 cingentem uiridi tempora pampino.

XXVI

Vixi puellis nuper idoneus
 et militau non sine gloria:
 nunc arma defunctumque bello
 barbiton hic paries habebit,
 laeuom marinae qui Veneris latus
 custodit. hic, hic ponite lucida
 funalia et uectes et arcus
 oppositis foribus minacis.
 o quae beatam diua tenes Cyprium et
 Memphin carentem Sithonia niue,
 regina, sublimi flagello
 tange Chloen semel arrogantem.

XXVII

Impios parrae recinentis omen
 ducat et praegnas canis aut ab agro
 raua decurrens lupa Lanuuiuo
 fetaeque uolpes.
 rumpit et serpens iter institutum,
 si per obliquom similis sagittae
 terruit mannos. ego cui timebo
 prouidus auspex,
 antequam stantis repetat paludes
 imbrum diuina auis imminuentum,
 oscinem corum prece suscitabo
 solis ab ortu.
 sis licet felix, ubicumque mauis,
 et memor nostri, Galatea, uiuas,
 teque nec laeuos uetat ire picus
 nec uaga cornix.
 sed uides, quanto trepidet tumultu
 pronus Orion. ego quid sit ater
 Hadriae noni sinus et quid albus
 peccet Iapyx.
 hostium uxores puerique caecos
 sentiant motus orientis Austri et
 aequoris nigri frenitum et trementis
 uerbere ripas.
 sic et Europe niueum doloso
 credidit tauro latus et scatentem
 beluis pontum mediasque fraudes
 palluit audax.
 nuper in pratis studiosa florum
 et debitae Nymphis opifex coronae
 nocte sublustri nihil astra praeter
 uidit et undas.
 quae simul centum tetigit potentem
 oppidis Creten, 'pater, o relictum
 filiae nomen pietasque' dixit
 'uicta furore!
 unde quo ueni? leuis una mors est
 uirginum culpa. uigilansne ploro
 turpe commissum, an uitius carentem
 ludit imago
 uana, quae porta fugiens eburna
 somnium ducit? meliusne fluctus
 ire per longos fuit, an recentis
 carpere flores?

15 siquis infamem mihi nunc iuuenem
 dedat iratae, lacerare ferro et
 frangere enitar modo multum amati
 cornua monstri.
 20 impudens liqui patrios penates,
 impudens Orcum moror. o deorum
 siquis haec audis, utinam inter errem
 nuda leones!
 antequam turpis macies decentis
 occupet malas teneraeque sucus
 defluat praedae, speciosa quaero
 5 pascere tigris.
 'uilis Europe' pater urget absens
 'quid mori cessas? potes hac ab orno
 pendulum zona bene te secuta
 60 laedere collum.
 siue te rupes et acuta leto
 saxa delectant, age te procellae
 crede ueloci, nisi erile mauis
 10 carpere penum
 regius sanguis dominaeque tradi
 barbarae paelex.' aderat querenti
 perfidum ridens Venus et remisso
 filius arcu.
 mox, ubi lusit satis, 'abstineto'
 dixit 'irarum calidaeque rixae,
 70 cum tibi inuisus laceranda reddet
 cornua taurus.
 uxor inuicti Iouis esse nescis:
 mitte singultus; bene ferre magnam
 5 disce fortunam: tua sectus orbis
 nomina ducet.'

XXVIII

10 Festo quid potius die
 Neptuni faciam? prome reconditum,
 Lyde, strenua Caecubum,
 munitaeque adhibe uim sapientiae.
 15 inclinare meridiem
 sentis ac, ueluti stet uolucris dies,
 parcis deripere horreo
 cessantem Bibuli consulis amphoram?
 nos cantabimus in uicem
 20 Neptunum et uiridis Nereidum comas;
 tu curua recines lyra
 Latonam et celeris spicula Cynthiae;
 summo carmine, quae Cnidon
 fulgentisque tenet Cycladas et Paphum
 25 iunctis uisit oloribus,
 dicetur merita Nox quoque nenia.

XXIX

30 Tyrrhena regum progenies, tibi
 non ante uerso lene merum cado
 cum flore, Maecenae, rosarum et
 pressa tuis balanis capillis
 35 iam dudum apud mest: eripe te morae,
 ne semper udim Tibur et Aefulae
 decliue contempleris aruom et
 Telegoni iuga parricidae.
 fastidiosam desere copiam et
 40 molem propinquam nubibus arduis;
 omite mirari beatae
 fumum et opes strepitumque Romae.
 plerumque gratae diuitibus uices
 mundaеque paruo sub lare pauperum

XXV 18 periculumst R a pr. manu ut uid. XXVI 1 puellis codd. et scholl. omn., duellis Franke, Keller. 7
 sceurus con. Bentl., et asetas Keller, et uncus Jani, et herpas Cuningh. XXVII 2 praegnas A' B' R, praegnas
 C' γ F' λ' π'. 5 rumpit R F π' scholl. Bentl. al., rumpit A' γ B' λ' L. 15 uetat C. Lambin. Bentl. al., uetat ceteri codd.
 48 monstri A' B' λ' π' V, laeuus γ R F. 57 Europa V (Bland. omn.). 69 iustit A' γ C' R F π', iustit B' λ' (a pr. manu).
 71 iam tibi inuisus malebat Bentl. XXVIII 9 inuicem cett., inuicis R F π'. 14 Paphum F. XXIX 5 mest R'
 6 ne γ R F λ' π', nec A' B'. Aefulae corr. Huebner apud Herm. I. 426, priores Aesulae dabant.

cenae sine aulacis et ostro
 sollicitam explicuere frontem.
 iam clarus occultum Andromedae pater
 ostendit ignem, iam Procyon furit
 et stella uesani Leonis,
 sole dies referente siccos;
 iam pastor umbras, cum grege languido
 riuomque fessus quaerit et horridi
 dumeta Siluani caretque
 ripa uagis taciturna uentis.
 tu ciuitatem quis deceat status
 curas et urbi sollicitus times
 quid Seres et regnata Cyro
 Bactra parent Tanaisque discors.
 prudens futuri temporis exitum
 caliginosa nocte premit deus
 ridetque, si mortalis ultra
 fas trepidat. quod adest memento
 componere aequos; cetera fluminis
 ritu feruntur, nunc medio alueo
 cum pace delabentis Etruscum
 in mare, nunc lapides adesos
 stirpisque raptas et pecus et domos
 uoluentis una, non sine montium
 clamore uicinaeque siluae,
 cum fera diluuiis quietos
 inritat amnis. ille potens sui
 laetusque deget, cui licet in diem
 dixisse 'uixi: cras uel atra
 nube polum pater occupato,
 uel sole puro; non tamen inritum,
 quodcumque retrost, efficiet neque
 diffinget infectumque reddet
 quod fugiens semel hora uexit.'
 Fortuna saeuo laeta negotio et

15 ludum insolentem ludere pertinax 50
 transmutat incertos honores,
 nunc mihi, nunc alii benigna.
 laudo manentem; si celeris quatit
 pinnas, resigno quae dedit et mea
 20 uirtute me inuoluo probamque 55
 pauperiem sine dote quaero.
 non est meum, si mugiat Africis
 malus procellis, ad miseris preces
 decurrere et uotis pacisci,
 25 ne Cypriae Tyriaque merces 60
 addant auaro diuitias mari:
 tunc me biremis praesidio scaphae
 tutum per Aegaeos tumultus
 aura feret geminusque Pollux.

XXX

Exegi monumentum aere perennius
 35 regalique situ pyramidum altius,
 quod non imber edax, non Aquilo impotens
 possit diruere aut innumerabilis
 annorum series et fuga temporum. 5
 non omnis moriar, multaque pars mei
 40 uitabit Libitinam: usque ego postera
 crescram laude recens, dum Capitolium
 scandet cum tacita uirgine pontifex.
 dicar, qua uiolens obstreperit Aufidus
 45 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnauit populorum, ex humili potens
 princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
 15 quaesitam meritis et mihi Delphica
 lauro cinge uolens, Melpomene, comam.

LIBER QVARTVS

I

Intermissa, Venus, diu
 rursus bella moues? parce precor, precor.
 non sum qualis eram bonae
 sub regno Cinarae. desine, dulcium
 mater saeua Cupidinum,
 circa lustra decem flectere mollibus
 iam durum imperiis: abi,
 quo blandae iuuenum te reuocant preces.
 tempestiuus in domum
 Pauli purpureis ales oloribus
 comissabere, Maximi,
 si torrere iecur quaeris idoneum:
 namque et nobilis et decens
 et pro sollicitis non tacitus reis
 et centum puer artium
 late signa feret militiae tuae,
 et quandoque potentior
 largi muneribus riserit aemuli,
 Albanos prope te lacus
 ponet marmoream sub trabe citrea.
 illic plurima naribus
 duces tura, lyraeque et Berecynthiae
 delectabere tibiae
 mixtis carminibus non sine fistula;

illic bis pueri die 25
 numen cum teneris uirginibus tuum
 laudantes pede candido
 in morem Salium ter quatient humum.
 me nec femina nec puer
 iam nec spes animi credula mutui 30
 nec certare iuuat mero
 nec uincere nouis tempora floribus.
 sed cur heu, Ligurine, cur
 manat rara meas lacrima per genas?
 cur facunda parum decoro 35
 inter uerba cadit lingua silentio?
 nocturnis ego somniis
 iam captum teneo, iam uolucrem sequor
 te per gramina Martii
 40 campi, te per aquas, dure, uolubilis.

II

Pindarum quisquis studet aemulari,
 20 Iule, ceratis ope Daedalea
 nititur pinnis, uitreo daturus
 nomina ponto.
 monte decurrens uelut amnis, imbres
 5 quem super notas aluere ripas,

XXIX 34 aequore FLπ. 46 retrost R a pr. m. ut uidetur. 60 Syriaeque ζ. XXX 12 regnator π.
 IV Codd. hos citauit A' (A a) γ γ' B' (B C) RF (φ ↓) λ' (λ l) π' (π L) V: sed tantum c. XV exhibet v: deficit C post
 VII 21: B omittit III et XV. 19 domum RF π', domo A' γ B' λ'. 10 Porphyreus V, ut uid. 18 largi A' γ B', largis
 RF λ' π'. 20 citrea A' B' π' γ V, Cyprea R l F. 22 lyra, Berecynthia V. 23 tibia R φ V. II 2 ille coni. Peerlkamp,
 Iule R F. 6 cum super notas saliere ripas V π.

feruit inmensusque ruit profundo
 Pindarus ore,
 laurea donandus Apollinari,
 seu per audacis noua dithyrambos
 uerba deuoluit numerisque fertur
 lege solutis ;
 seu deos regesue canit, deorum
 sanguinem, per quos cecidere iusta
 morte Centauri, cecidit tremendae
 flamma Chimaerae ;
 siue quos Elea domum reducit
 palma caelestis pugilemque equomue
 dicit et centum potiore signis
 munere donat,
 flebili sponsae iuuenemue raptum
 plorat et uiris animumque moresque
 aureos educit in astra nigroque
 inuidet Orco.
 multa Dircaeum leuat aura cycnum,
 tendit, Antoni, quotiens in altis
 nubium tractus : ego apis Matinae
 more modoque,
 grata carpentis thyma per laborem
 plurimum, circa nemus uulidique
 Tiburis ripas operosa paruus
 carmina lingo.
 concines maiore poeta plectro
 Caesarem, quandoque trahet ferocis
 per sacrum cliuom merita decorus
 fronde Sygambros :
 quo nihil maius meliusue terris
 fata donauere bonique diui
 nec dabunt, quamuis redeant in aurum
 tempora priscum.
 concines laetosque dies et urbis
 publicum ludum super impetrato
 fortis Augusti reditu forumque
 litibus orbum.
 tum meae, siquid loquar audiendum,
 uocis accedet bona pars, et 'o sol
 pulcher, o laudande!' canam recepto
 Caesare felix.
 tteque, dum procedis, io triumphe,
 non semel dicemus, io triumphe,
 ciuitas omnis, dabimusque diuis
 tura benignis.
 te decem tauri totidemque uaccae,
 me tener soluet uitulus, relicta
 matre qui largis iuuenescit herbis
 in mea uota,
 fronte curuatos imitatus ignis
 tertium lunae referentis ortum,
 qua notam duxit, niueus uideri,
 cetera fuluos.

III

Quem tu, Melpomene, semel
 nascentem placido lumine uideris,
 illum non labor Isthmius
 clarabit pugilem, non equos impiger
 curru ducet Achaico
 victorem, neque res bellica Deliis
 ornatum foliis ducem,
 quod regum timidas contuderit minas,
 ostendit Capitolio :
 sed quae Tibur aquae fertile praefluunt,
 et spissae nemorum comae
 fingent Aeolio carmine nobilem.

Romae principis urbium
 dignatur suboles inter amabilis
 uatum ponere me choros,
 et iam dente minus mordeor inuido.
 o testudinis aureae
 dulcem quae strepitum, Pieri, temperas,
 o mutis quoque piscibus
 donatura cyeni, si libeat, sonum,
 totum muneris hoc tui est,
 quod monstror digito praetereuntium
 Romanae fidicen lyrae :
 quod spiro et placeo, si placeo, tuum est.

IV

Qualem ministrum fulminis alitem,
 cui rex deorum regnum in auis uagas
 permisit expertus fidelem
 Iuppiter in Ganymede flauo,
 olim iuuentas et patrius uigor
 nido laborum protulit insecum
 uernique iam nimbis remotis
 insolitos docuere nisis
 uenti pauentem, mox in ouilia
 demisit hostem uiuidus impetus,
 nunc in reluctantis dracones
 egit amor dapis atque pugnae ;
 qualemue laetis caprea pascuis
 intenta fuluae matris ab ubere
 iam lacte depulsam leonem,
 dente nouo peritura uidit :
 uidere Raeti bella sub Alpibus
 Drusum gerentem Vindelici quibus
 mos unde deductus per omne
 tempus Amazonia secum
 dexteras obarmet, quaerere distuli :
 nec scire fas est omnia, sed diu
 lateque uictrices cateruae
 consiliis iuuenis reuictae
 sensere, quid mens rite, quid indoles
 nutrita faustis sub penetralibus
 posset, quid Augusti paternus
 in pueros animus Neronis.
 fortes creantur fortibus et bonis ;
 est in iuuenis, est in equis patrum
 uirtus, neque inbellem feroces
 progenerant aquilae columbam ;
 doctrina sed uim promouet insitam,
 rectique cultus pectora roborant ;
 utrumque detecere mores,
 dedecorant bene nata culpa.
 quid debeas, o Roma, Neronibus,
 testis Metaurum flumen et Hasdrubal
 demictus et pulcher fugatis
 ille dies Latio tenebris,
 qui primus alma risit adorea,
 dirus per urbes Afer ut Italas
 ceu flamma per taedas uel Euris
 per Siculas equitauit undas.
 post hoc secundis usque laboribus
 Romana pubes reuicit, et impio
 uastata Poenorum tumultu
 fana deos habuere rectos,
 dixitque tandem perfidus Hannibal :
 'cerui, luporum praeda rapacium,
 sectamur ultro, quos opimus
 fallere et effugere est triumphus.
 gens, quae cremato fortis ab Illo
 lactata Tuscis aequoribus sacra

II 7 feruit A' B, feruet codd. plerique. 13 regesue π Bentl. aMi, regesque codd. plerique. 23 educit B' F π V, reducit A' γ R' Λ' L. 49 sic codd. omn. praeter B C qui procedit habent. ioque ego conieci, asque—procedit Bentleius, tuque—procedis Keller, teque—procedit Orelli, terque coni. Pauly, atque alii. III 4 equos A' C π. 21 turst malebat Iachm. ad Lucr. 1993. IV 6 propulit γ λ' π'. 17 Raetis N. Heins. Bentl. Orell. 18-22 uerba quibus—sed om. Lambin. Peerlk. alii (sunt etiam qui omissis quibus—omnia, 22 et diu legunt). 24 reductae R, repressae Porphyrio. 29, 30 fortibus, et bonis est interpungunt codd. aliquot. 36 dedecorant A' γ B' Λ' L, indecorant R F π scholl.

natosque maturosque patres
pertulit Ausonias ad urbes,
duris ut ilex tonsa bipennibus
nigrae feraci frondis in Alcido,
per damna, per caedes ab ipso
ducit opes animumque ferro.
non Hydra secto corpore firmior
uinci dolentem creuit in Herculem,
monstrumue submisere Colchi
maius Echioniae Thebae.
merses profundo: pulchrior teuenit;
luctere: multa proruet integrum
cum laude uictorem geretque
proelia coniugibus loquenda.
Karthagini iam non ego nuntios
mittam superbos: occidit, occidit
spes omnis et fortuna nostri
nominis Hasdrubale interempto.
nil Claudiae non perficient manus,
quas et benigno numine Iuppiter
defendit et curae sagaces
expediunt per acuta belli.'

V

Diuis orte bonis, optume Romulae
custos gentis, abes iam nimium diu;
maturum reditum pollicitus patrum
sancto consilio, redi.
lucem redde tuae, dux bone, patriae:
instar ueris enim uoltus ubi tuus
adfulsit populo, gratior it dies
et soles melius nitent.
ut mater iuuenem, quem Notus inuido
flatu Carpathii trans maris aequora
cunctantem spatio longius annuo
dulci distinet a domo,
uotis ominibusque et precibus uocat,
curuo nec faciem litore demouet:
sic desideris icta fidelibus
quaerit patria Caesarem.
tutus bos etenim rura perambulat,
nutrit rura Ceres almaque Faustitas,
pacatum uolitant per mare nauitae,
culpari metuit fides,
nullis polluitur casta domus stupris,
mos et lex maculosum edomuit nefas,
laudantur simili prole puerperae,
culpam poena premit comes.
[quis Parthum paueat, quis gelidum Scythen,
quis Germania quos horrida parturit
fetus incolumi Caesare? quis ferae
bellum curet Hiberiae?]
condit quisque diem collibus in suis,
et uitam uiduas ducit ad arbores;
hinc ad uina redit laetus et alteris
te mensis adhibet deum;
te multa prece, te prosequitur mero
defuso pateris, et Laribus tuum
miscet numen, uti Graecia Castoris
et magni memor Herculis.
'longas o utinam, dux bone, ferias
praestes Hesperiae!' dicimus integro
sicci mane die, dicimus uidi,
cum sol Oceano subest.

55

60

65

70

75

10

15

20

25

30

35

40

45

50

55

VI

Diue, quem proles Niobeae magnae
uindicem linguae Tityosque raptor
sensit et Troiae prope uictor altae
Phthius Achilles,
ceteris maior, tibi miles impar,
filius quamuis Thetidis marinae
Dardanas turris quateret tremenda
cuspidem pugnae.
ille, mordaci uelut icta ferro
pinus aut inpulsa cupressus Euro,
procidit late posuitque collum in
pulvere Teuero.
ille non inclusus equo Mineruae
sacra mentito male feriatos
Troas et laetam Priami choreis
falleret aulam,
sed palam cautis grauis, heu nefas heu,
nescios fari pueros Achiuus
ureret flammis, etiam latentem
matris in aluo,
ni tuis uictis Venerisque gratae
uocibus diuom pater adnuisset
rebus Aeneae potiore ductos
alite muros.
doctor argutae fidicen Thaliae,
Phoebe, qui Xantho lauis amne crinis,
Dauniae defende decus Camenae,
leuis Aggieu.
spiritum Phoebus mihi, Phoebus artem
carminis nomenque dedit poetae.
uirginum primae puerique claris
patribus orti,
Deliae tutela deae, fugacis
lyncae et cernuus cohibentis arcu,
Lesbium seruare pedem meique
pollicis ictum,
rite Latonae puerum canentes,
rite crescentem face Noctilucam,
prospere frugum celeremque pronos
uoluer mensis.
nupta iam dices 'ego dis amicum,
saeculo festas referente luces,
reddidi carmen docilis modorum
uatis Horati.'

5

10

15

20

25

30

35

40

VII

Diffugere niues, redeunt iam gramina campis
arboribusque comae,
mutat terra uices et decrescentia ripas
flumina praetereunt,
gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
ducere nuda choros.
immortalia ne speres, monet annus et alium
quae rapit hora diem.
frigora mitescent Zephyris, uer proterit aestas,
interitura, simul
pomifer autumnus fruges effuderit, et mox
bruma recurrit iners.
damna tamen celeres reparant caelestia lunae:
nos, ubi decidimus,
quo pius Aeneas, quo Tullus diues et Ancus,
puluis et umbra sumus.
quis scit an adiciant hodiernae crastina summae
tempora di superi?

5

10

15

IV 65 merses γ R π scholl., mersus A B' X'. exiet cum uno cod. Orelli, euenit cett., exiit coni. Postgate. 73 perficient A' γ B' R X' π, perficiunt V, perficiant F. V 4 consilio λ, concilio cet. 14 dimouet A' γ B' R X' π. 18 farra Bentl. 34 defuso γ R F L, diffuso A' B' X' π. VI 10 impressa a B' X'. 17 cautis Housman, captis codd. plerique, om. F π'; raptor, uictor aliquot Bentleii; uictis Peirlk. 19 latentes Cruquius, alii. 21 flexus V, Bentl. 28 lactus V. Aggieu a π, Aggieu B', Aggieu V, Aggieu uel Aggieu nostri plerique. 38 nocte lucem F et (ut uid.) π. VII 15 pater π V. diues Tullus π. 17 uitae π et (ut uid.) V.

cuncta manus avidas fugient heredis, amico
 quae dederis animo.
 cum semel occideris et de te splendida Minos
 fecerit arbitria,
 non, Torquate, genus, non te facundia, non te
 restituet pietas:
 infernis neque enim tenebris Diana pudicum
 liberat Hippolytum,
 nec Lethaea ualet Theseus abrumpere caro
 uincula Pirithoo.

VIII

[Donarem pateras grataque commodus,
 Censorine, meis aera sodalibus,
 donarem tripodas, praemia fortium
 Graiorum, neque tu pessuma munera
 ferres, diuite me scilicet artium,
 quas aut Parrhasius protulit aut Scopas,
 hic saxo, liquidis ille coloribus
 sollers nunc hominem ponere, nunc deum.
 sed non haec mihi uis, non tibi talium
 res est aut animus deliciarum egens.
 gaudes carminibus; carmina possumus
 donare et pretium dicere muneris.
 non incisa notis marmora publicis,
 per quae spiritus et uita redit bonis
 post mortem ducibus, non celeres fugae
 reiectaeque retrorsum Hannibalis minae,
 non incendia Karthaginis impiae
 eius, qui domita nomen ab Africa
 lueratus rediit, clarius indicant
 laudes, quam Calabrae Pierides; neque,
 si chartae sileant quod bene feceris,
 mercedem tuleris. quid foret Iliac
 Mauortisque puer, si taciturnitas
 opstaret meritis inuida Romuli?
 ereptum Stygiis fluctibus Aeacum
 uirtus et fauor et lingua potentium
 natum diuitibus consecrat insulis.
 dignum laude uirum Musa uetat mori:
 caelo Musa beat: sic Iouis interest
 optatis epulis impiger Hercules,
 clarum Tyndaridae sidus ab infimis
 quassas eripiunt aequoribus rates,
 ornatus uiridi tempora pampino
 Liber uota bonos ducit ad exitus.]

IX

Ne forte credas interitura, quae
 longe sonantem natus ad Ausidum
 non ante uolgas per artem
 uerba loquor socianda chordis.
 non, si priores Maconius tenet
 sedes Homerus, Pindaricae latent
 Caeaeque et Alcaei minaces
 Stesichorique graues Camenae;
 nec siquid olim lussit Anacreon,
 delenit aetas; spirat adhuc amor
 uiuantque commissi calores
 Aeoliae fidibus puellae.
 non sola comptos arsit adulteri
 crines et aurum nestibus inlitum
 mirata regalisque cultus
 et comites Helene Lycæna;
 primusue Teucer non Cydoneo
 direxit arcu; non semel Ilios

nexata; non pugnavit ingens
 Idomeneus Sthenelusue solus
 dicenda Musis proelia; non ferox
 Hector uel acer Deiphobus grauis
 exceptit ictus pro pudicis
 coniugibus puerisque primus.
 uixere fortes ante Agamemnona
 multi; sed omnes inlacrimabiles
 urgentur ignotique longa
 nocte, carent quia uate sacro.
 paulum sepultae distat inertiae
 celata uirtus. non ego te meis
 chartis inornatum sileri
 totue tuos patiar labores
 impune, Lolli, carpere liuidas
 obliuiones. est animus tibi
 rerumque prudens et secundis
 temporibus dubisque rectus,
 iudex avarae fraudis et abstinens
 ducentis ad se cuncta pecuniae,
 consulque non unius anni,
 sed quotiens bonus atque fidus
 iudex honestum praetulit utili,
 reiecit alto dona nocentium
 uultu, per obstantis cateruas
 explicuit sua uictor arma.
 non possidentem multa uocaueris
 recte beatum; rectius occupat
 nomen beati, qui deorum
 muneribus sapienter uti
 duramque callet pauperiem pati
 peiusque leto flagitium timet,
 non ille pro caris amicis
 aut patria timidus perire.

X

O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens,
 insperata tuae cum ueniet t'pluma superbiae
 et, quae nunc umeris inuolitant, deciderint comae,
 nunc et qui color est puniceae flore prior rosae,
 mutatus, Ligurine, in faciem uerterit hispidam,
 dicēs 'heu' quotiens te speculo uideris alterum,
 'quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit,
 uel cur his animis incolumes non redeunt genae?'

XI

Est mihi nonum superantis annum
 plenus Albani cadus; est in horto,
 Phylli, nectendis apium coronis;
 est hederæ uis
 multa, qua crinis religata fulges;
 ridet argento domus; ara castis
 uincta uerbenis auct immolato
 spargier agno;
 cuncta festinat manus, huc et illuc
 cursitant mixtae pueris puellae;
 sordidum flammæ trepidant rotantes
 uertice fumum.
 ut tamen noris quibus aduocaris
 gaudiis, Idus tibi sunt agenda,
 qui dies mensem Veneris marinae
 findit Aprilem,
 iure sollennis mihi sanctorumque
 paene natali proprio, quod ex hac
 luce Maecenas meus affluentis
 ordinat annos.

VIII 1 commodis F¹ π . 15 celeris fuga A' B¹. 17 impendia, stipendia editores. uu. 15 non—19 rediit om. Lachm. Meinek. Haupt. 17 deiebat Bentl., 14-17 om. Peerlkamp. 14 redit bonis—si charta—mercedem tuleris? omisiss uersibus 15-20, maoult Verrall (Diar. Philolog. xvii p. 145). uu. 28 et 33 deiebant Lachm. Haupt. mihiquidem recte Lelus totum carmen damnare uidetur. IX 8 Stesichorice A' B¹ π , —que cet. 31 sedulo A B¹. sileri cet. 52 perere γ R F π V. peribat A' B¹ π . X 2 pro pluma bruma coni. Bentl., multa coni. Housman. 5 Ligurine Bentl., Ligurinum codl. XI 7 auct A' γ B L. habet R F π π .

Telephum, quem tu petis, occupauit
non tuae sortis iuuenem puella
diues et lasciuia tenetque grata
compede uinctum.
terret ambustus Phaethon auaras
spes, et exemplum graue praebet ales
Pegasus terrenum equitem grauatus
Bellerophontem,
semper ut te digna sequare et ultra
quam licet sperare nefas putando
disparem uites. age iam, meorum
finis amorum
(non enim posthac alia calebo
femina), condisce modos, amanda
noce quos reddas: minuentur atrae
carmine curae.

XII

Iam ueris comites, quae mare temperant,
impellunt animae lintea Thraciae;
iam nec prata rigent, nec fluuii strepunt
hiberna niue turgidi.
nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
infelix auis et Cecropiae domus
aeternum obprobrium, quod male barbaras
regum est ultra libidines.
dicunt in tenero gramine pinguium
custodes ouium carmina fistula,
delectantque deum, cui pecus et nigri
colles Arcadiae placent.
adduxere sitim tempora, Vergili:
sed pressum Calibus ducere Liberum
si gestis, iuuenum nobilium cliens,
nardo uina merebere.
nardi paruus onyx eliciet cadum,
qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
spes donare nouas largus amaraque
curarum eluere efficax.
ad quae si properas gaudia, cum tua
uelox mercede ueni: non ego te meis
immunem meditor tinguere poculis,
plena diues ut in domo.
uerum pone moras et studium lucri,
nigrorumque memor, dum licet, ignium
misce stultitiam consiliis breuem:
dulce est desipere in loco.

XIII

Audiuere, Lyce, di mea uota, di
audiuere, Lyce: sis anus, et tamen
uis formosa uideri,
ludisque et bibis impudens,
et cantu tremulo pota Cupidinem
lentum sollicitas. ille uirentis et
doctae psallere Chiaae
pulchris excubat in genis.
importunus enim transuolat aridas
quercus et refugit te quia luridi
dentes, te quia rugae
turpant et capitis niues.
nec Coae referunt iam tibi purpurae
nec cari lapides tempora, quae semel
notis condita fastis
inclusit uolucris dies.
quo fugit uenue, heu, quoue color? decens
quo motus? quid habes illius, illius,
quae spirabat amores,
quae me surpuerat mihi,

felix post Cinarani, notaque et artium
gratarum facies? sed Cinarae breuis
annos fata dederunt,
seruatura diu parem
cornicis uetulae temporibus Lyceen,
possent ut iuuenes uisere feruidi
multo non sine risu
dilapsam in cineres facem.

XIV

Quae cura patrum quaeue Quiritium
plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, uirtutes in aeuom
per titulos memoresque fastus
aeternet, o qua sol habitabilis
illustrat oras, maxime principum?
quem legis expertes Latinae
Vindelici didicere nuper,
quid Marte posses. milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Breunosque uelocis et arces
Alpibus impositas tremendis
deiecit acer plus uice simplici;
maior Neronum mox graue proelium
commisit immanisque Raetos
auspiciis pepulit secundis,
spectandus in certamine Martio,
deuota morti pectora liberae
quantis fatigaret ruinis,
indomitas prope qualis undas
exercet Auster, Pleiadum choro
scindente nubes, impiger hostium
uexare turmas et frementem
mittere equom medios per ignes.
sic tauriformis uoluitur Aufidus,
qui regna Dauni praeffluit Apuli,
cum saeuit horrendamque cultis
diluuium meditatur agris,
ut barbarorum Claudius agmina
ferrata uasto diruit impetu,
primosque et extremos metendo
strauit humum, sine clade uictor,
te copias, te consilium et tuos
praebente diuos. nam tibi, quo die
portus Alexandria supplex
et uacuum patefecit aulam,
fortuna lustris prospera tertio
belli secundos reddidit exitus,
laudemque et optatum peractis
imperis decus arrogauit.
te Cantaber non ante domabilis
Medusque et Indus, te profugus Scythes
miratur, o tutela praesens
Italiae dominaeque Romae.
te fontium qui celat origines
Nilusque et Hister, te rapidus Tigris,
te beluosus qui remotis
opstrepit Oceanus Britannis,
te non pauentis funera Galliae
duraeque tellus audit Hiberiae,
te caede gaudentes Sygambri
compositis uenerantur armis.

XV

Phoebus uolentem proelia me loqui
uictas et urbes increpuit lyra,
ne parua Tyrrenum per aequor
uela darem. tua, Caesar, aetas

XI 24 uictum A' B λ'. XII 11 delectante π, delectantem F. XIII 14 cari γ R F π V scholl., elari A' B λ'. 21
nota quot artium coni. Housman. 26 possint R φ λ' L. 28 dilapsam F π scholl., delapsam A' B R λ'. XIV 4 fastus
A' γ B R F l π, fastos λ L. 11 Brennosque γ L. 28 meditatur a γ R Seruius ad Georg. III 153, Aen. IV 171, minitatur
A F λ' π. de cod. V non liquet.

fruges et agris rettulit uberes,
et signa nostro restituit Ioui
derepta Parthorum superbis
postibus, et uacuum duellis
Ianum Quirini clausit et ordinem
rectum euaganti frena licentiae
iniecit emouitque culpas
et ueteres reuocauit artes,
per quas Latinum nomen et Italiae
creuere uires famaue et imperi
porrecta maiestas ad ortus
solis ab Hesperio cubili.
custode rerum Caesare non furor
ciuilis aut uis exiget otium,

5	non ira, quae procudit enses et miseras inimicat urbes.	20
	non qui profundum Danuuium bibunt edicta rumpent Iulia, non Getae, non Seres infidiue Persae,	
10	non Tanain prope flumen orti. nosque et profestis lucibus et sacris inter iocosi munera Liberi,	25
	cum prole matronisque nostris rite deos prius adprecari, uirtute functos more patrum duces	
15	Lydis remixto carmine tibiis Troiamque et Anchisen et almae progeniem Veneris canemus.	30

XV 18 *exiget* A' R λ' π scholl., *eximet* γ F L.

Q. HORATI FLACCI

E P O D O N L I B E R

I

I BIS Liburnis inter alta nauium,
 amice, propugnacula,
 paratus omne Caesaris periculum
 subire, Maecenas, tuo.
 quid nos, quibus te uita si superstite
 iucunda, si contra, grauis?
 utrumne iussi persequemur otium
 non dulce, ni tecum simul,
 an hunc laborem mente laturi, decet
 qua ferre non mollis uiros?
 feremus, et te uel per Alpium iuga,
 inhospitalem et Caucasum,
 uel Occidentis usque ad ultimum sinum
 forti sequemur pectore.
 roges, tuom labore quid iuuen meo
 inbellis ac firmus parum?
 comes minore sum futurus in metu,
 qui maior absentis habet;
 ut assidens implumibus pullis auis
 serpentium adlapsus timet
 magis relictis, non, ut adsit, auxili
 latura plus praesentibus.
 libenter hoc et omne militabitur
 bellum in tuae spem gratiae,
 non ut iuuenis illigata pluribus
 aratra nitantur meis
 pecusue Calabris ante sidus feruidum
 Lucana mutet pascuis,
 nec ut superni uilla candens Tusculi
 Circaea tangat moenia.
 satis superque me benignitas tua
 ditauit: haut paruero
 quod aut auarus ut Chremes terra premam,
 discinctus aut perdam ut nepos.

II

Beatus ille qui procul negotiis,
 ut prisca gens mortalium,
 paterna rura bobus exercet suis
 solutus omni faenore,
 neque excitatur classico miles truci
 nec horret iratum mare,
 forumque uitat et superba ciuium
 potentiorum limina.
 ergo aut adulta uitium propagine
 altas maritat populos,
 aut in reducta ualle mugientium
 prospectat errantis greges,

inutilisque falce ramos amputans
 feliciores inserit,
 aut pressa puris mella condit amphoris, 15
 aut tondet infirmas ouis;
 uel cum decorum mitibus pomis caput
 Autumnus agris extulit,
 5 ut gaudet insitua decerpens pira,
 certantem et uam purpurae, 20
 qua muneretur te, Priape, et te, pater
 Siluane, tutor finium.
 libet iacere modo sub antiqua ilice,
 10 modo in tenaci gramine.
 labuntur altis interim ripis aquae, 25
 queruntur in siluis aues,
 fontesque lymphis opstrepunt manantibus,
 somnos quod inuitet leuis.
 15 at cum tonantis annus hibernus Iouis
 imbres niuesque comparat,
 aut trudit acris hinc et hinc multa cane 30
 apros in obstantis plagas,
 aut amite leui rara tendit retia,
 20 turdis edacibus dolos,
 pauidumque leporem et aduenam laqueo gruem 35
 iucunda captat praemia.
 quis non malarum, quas amor curas habet,
 haec inter obliuiscitur?
 25 quodsi pudica mulier in partem iuuat
 domum atque dulcis liberos, 40
 Sabina qualis aut perusta solibus
 pernecis uxor Apuli,
 sacrum uetustis extruat lignis focum
 30 lassi sub aduentum uiri,
 claudensque textis eratibus laetum pecus 45
 distenta siccet ubera,
 et horna dulci uina promens dolio
 dapes inemptas apparet:
 non me Lucerna iuuerint conchylia
 magisque rhombus aut scari, 50
 siquos Eois intonata fluctibus
 hiemps ad hoc uertat mare;
 non Afra auis descendat in uentrem meum,
 non attagen Ionicus
 iucundior, quam lecta de pinguissimis 55
 oliua ramis arborum,
 5 aut herba lapathi prata amantis et graui
 maluae salubres corpori,
 uel agna festis caesa Terminalibus
 uel haedus ereptus lupo. 60
 has inter epulas ut iuuat pastas ouis
 uidere properantis domum,
 10 uidere fessos uomerem inuersum boues
 collo trahentis languido,

Codd. hos citauit: A' (A a) γ ν B' (B C) R F (φ ↓) λ' (λ l) π' (π L) V: ν uero deficit in I 1-II 50 et V 71-XVII 27: partes nonnullas omisit B: lectiones codicis g hic illic addidit Keller. I 5 sit Aldus, Keller, si est u. sist Ritter, approbante Munrone. 15 laborem codd., labore Glareanus. 21 ut adsit A' λ' V (ut uid.) scholl., ut assit γ B, ut sit R F π', uti sit Benti. Meinek. al. 34 ut nepos γ R F π', nepos A' E' λ'. II 3 bobus γ B F λ' L, bubus A' C R π. 23 nouum epod. incipiunt A' γ C λ' g. 25 ripis A' γ C λ', riuus B F π' V. 27 frondesque e coni. Marklandi Lehrs, Keller. 37 ager coni. L. Mueller. Roma quas coni. P. T. Scrinierius (Mnemos. N. S. xv p. 325).

postosque uernas, ditis examen domus,
circum residentis Lares.
haec ubi locutus faenerator Alfius,
iam iam futurus rusticus,
omnem redegit Idibus pecuniam,
quaerit Kalendis ponere.

III

Parentis olim siquis impia manu
senile guttur fregerit,
edit cicutis alium nocentius.
o dura messorum ilia!
quid hoc ueneni saeuit in praecordiis?
num uiperinus his cruor
incoctus herbis me fefellit, an malas
Canidia tractauit dapes?
ut Argonautas praeter omnis candidum
Medea miratast ducem,
ignota tauris illigaturum iuga
perunxit hoc Iasonem;
hoc delibutis ulta donis paelicem
serpente fugit alite.
nec tantum unquam siderum insedit uapor
siticulosae Apuliae,
nec munus umeris efficacis Herculis
inarsit aestuosius.
at siquid unquam tale concupiueris,
iocose Maecenas, precor
manum puella sauiio opponat tuo,
extrema et in sponda cubet.

IV

Lupis et agnis quanta sortito optigit,
tecum mihi discordia est,
Hibericis peruste funibus latus
et crura dura compede.
licet superbus ambules pecunia,
fortuna non mutat genus.
uidesne, sacram metiente te uiam
cum bis trium ulnarum toga,
ut ora uertat huc et huc euntium
liberrima indignatio?
'sectus flagellis hic triumphalibus
praeconis ad fastidium
arat Falerni mille fundi iugera
et Appiam mannis terit
sedilibusque magnus in primis eques
Othone contempto sedet.
quid attinet tot ora nauium graui
rostrata duci pondere
contra latrones atque serilem manum,
hoc, hoc tribuno militum?'

V

'At o deorum quicquid in caelo regit
terras et humanum genus,
quid iste fert tumultus, et quid omnium
uultus in unum me truces?
per liberos te, si uocata partibus
Lucina ueris adfuit,
per hoc inane purpureae decus precor,
per improbatum haec Iouem,
quid ut nouerca me intueris aut uti
petita ferro belua?'
ut haec trementi questus ore constitit
insignibus raptis puer,

65 inpube corpus, quale posset impia
mollire Thracum pectora,
Canidia, breuibz implicata uiperis 15
crines et incompertum caput,
iubet sepulchris caprificos erutas,
iubet cupressos funebres
70 et uncta turpis oua ranae sanguine
plumamque nocturnae strigis
herbasque, quas Iolcos atque Hiberia 20
mittit uenenorum ferax,
et ossa ab ore rapta ieiunae canis
flammis aduri Colchicis.
at expedita Sagana per totam domum
spargens Auenalis aquas 25
horret capillis ut marinus asperis
echinus aut currens aper.
abacta nulla Veia conscientia
ligonibus duris humum 30
exhauriebat ingemens laboribus,
quo posset infossus puer
longo die bis terque mutatae dapis
inemori spectaculo,
cum prominere ore, quantum extant aqua 35
suspensa mento corpora:
exsecta uti medulla et aridum iecur
amoris esset poculum,
interminato cum semel fixae cibo
intabuissent pupulae. 40
non defuisse masculae libidinis
Ariminensem Foliam
et otiosa credidit Neapolis
et omne uicinum oppidum,
quae sidera excantata uoce Tifessala 45
lunamque caelo deripit.
hic inresectum saeua dente liuido
Canidia rodens pollicem
quid dixit aut quid tacuit? 'o rebus meis
non infideles arbitrae, 50
nox et Diana, quae silentium regis,
arcana cum fiunt sacra,
nunc, nunc adeste, nunc in hostilis domos
iram atque numen uertite.
5 formidulosas cum latent siluis ferae
dulci sopore languidae,
senem, quod omnes rideant, adulterum
latrent Suburanæ caues
10 nardo perunctum, quale non perfectius
meae laborarint manus.
quid accidit? cur dira barbarae minus
uenena Medae ualent,
15 quibus superbam fugit ulta paelicem,
magni Creontis filiam,
cum palla, tabo munus inbutum, nouam
incendio nuptam abstulit?
65 atqui nec herba nec latens in asperis
radix fefellit me locis.
indormit unctis omnium cubilibus
obliuione paelicum. 70
a, a, solutus ambulat ueneficae
scientioris carmine.
non usitatis, Vae, potionibus,
o multa fleturum caput,
ad me recurre, nec uocata mens tua 75
Marsis redibit uocibus.
5 maius parabo, maius infundam tibi
fastidienti poculum,
priusque caelum sidet inferius mari
tellure porrecta super, 80
quam non amore sic meo flagres uti
bitumen atris ignibus.
10 sub haec puer iam non, ut ante, mollibus
lenire uerbis impias,

IV 8 codd. plerique bis ter, aliquot bis l. trium e coni. Barthii Benti. Meinek. alii. V 1 regit A' γ υ B' R L, regis F' N π. 15 implicata γ υ R F π, illigata A' B' N. 28 Laurens auctore N. Heinsio, Benti. L. Muell. 37 exsecta ζ, exsecta auctore N. Heinsio, Benti., exsecta cum uno cod. Fea. 58 suburanæ γ υ B' R F π V, suburbanæ A' C' N. 63 superbam υ R F N V, superba A' γ B' π. 65 inbutum γ υ R F N π, infectum A' B' noua AB, nouam cet.

sed dubius unde rumperet silentium,
 misit Thyesteas preces :
 ' uenena magnum fas nefasque non ualent
 conuertere humanam uicem.
 diris agam uos ; dira detestatio
 nulla expiatur uictima.
 quin, ubi perire iussus expirauero,
 nocturnus occurram furor,
 petamque uoltus umbra curuis unguibus,
 quae uis deorum est manium,
 et inquietis assidens praecordiis
 pauore somnos auferam.
 uos turba uicatim hinc et hinc saxis petens
 contundet obscenas anus ;
 post insepulta membra different lupi
 et Esquilinae alites,
 neque hoc parentes, heu mihi superstites,
 effugerit spectaculum.'

VI

Quid inmerentis hospites uexas canis
 ignauos aduersum lupos ?
 quin huc inanis, si potes, uertis minas
 et me remorsurum petis ?
 nam qualis aut Molossus aut fuluos Lacon,
 amica uis pastoribus,
 agam per altas aure sublata niues,
 quaecumque praecedet fera ;
 tu cum timenda uoce compesti nemus,
 proiectum odoraris cibum.
 caue, caue : namque in malos asperimus
 parata tollo cornua,
 qualis Lycambae spretus infido gener
 aut acer hostis Bupalò.
 an siquis atro dente me petiuerit,
 inultus ut flebo puer ?

VII

Quo, quo scelesti ruitis ? aut cur dexteris
 aptantur enses conditi ?
 parumne campis atque Neptuno super
 fusumst Latini sanguinis,
 non ut superbas inuidae Karthaginis
 Romanus arces ureret,
 intactus aut Britannus ut descenderet
 sacra catenatus uia,
 sed ut secundum uota Parthorum sua
 urbs haec periret dextera ?
 neque hic lupis mos nec fuit leonibus,
 numquam nisi in dispar feris.
 furorae caecus an rapit uis acrior
 an culpa ? responsum date.
 tacent, et ora pallor albus inficit
 mentesque percussae stupent.
 sic est : acerba fata Romanos agunt
 scelusque fraternae necis,
 ut inmerentis fluxit in terram Remi
 sacer nepotibus cruor.

VIII

Rogare longo putidam te saeculo
 uires quid eneruet meas,

85 cum sit tibi dens ater et rugis uetus
 frontem senectus exaret,
 hietque turpis inter aridas natis
 podex uelut crudae bouis ? 5
 sed incitat me pectus et mammae putres,
 90 equina quales ubera,
 uenterque mollis et femur tumentibus
 exile suris additum. 10
 esto beata, funus atque imagines
 ducant triumphales tuum,
 95 nec sit marita, quae rotundioribus
 onusta bacis ambulet.
 quid quod libelli Stoici inter Sericos
 iacere puluillos amant ? 15
 inlitterati num minus nerui pigrent,
 100 minusue languet fascinum ?
 quod ut superbo prouoces ab inguine,
 20 ore adlaborandum est tibi.

IX

Quando repostum Caecubum ad festas dapes
 uictore laetus Caesare
 tecum sub alta (sic Ioui gratum) domo,
 beate Maecenas, bibam,
 5 sonante mixtum tibiis carmen lyra,
 hac Dorium, illis barbarum ?
 ut nuper, actus cum freto Neptunius
 dux fugit ustis nauibus,
 minatus urbi uincla, quae detraxerat
 10 seruis amicus perfidis. 10
 Romanus eheu (posterì, negabitis)
 emancipatus feminae
 fert uallum et arma miles et spadonibus
 seruire rugosis potest,
 15 interque signa turpe militaria
 sol aspicit conopium.
 tad hunc frementes uerterunt bis mille equos
 Galli canentes Caesarem,
 hostiliumque nauium portu latent
 puppes sinistrorsum citae. 20
 io triumphae, tu moraris aureos
 carrus et intactas boues ?
 io triumphae, nec Iugurthino parem
 bello reportasti ducem,
 5 neque Africanum, cui super Karthaginem
 uirtus sepulchrum condidit.
 terra marique uictus hostis punico
 lugubre mutauit sagum.
 aut ille centum nobilem Cretam urbibus
 10 uentis iturus non suis,
 exercitatus aut petit Syrtis Noto,
 aut fertur incerto mari.
 capaciores affer huc, puer, scyphos
 et Chia uina aut Lesbia,
 15 uel, quod fluentem nauseum coerceat,
 35 metire nobis Caecubum.
 curam metumque Caesaris rerum iuuat
 dulci Lyaeo soluere.

X

Mala soluta naus exit alite
 ferens olentem Meuium :
 ut horridis utrumque uerberes latus,
 Auster, memento fluctibus ;

V 87, 88 sic cum codd. omnibus Orelli. 87 uenena magica et 88 non uertere coni. Benti. 88 humana inuicem Keller, immani uice Peerlk. 87 uenena (magnum) fas nefasque, non ualent Lambin. Munro (sc. ualent f. n. non ualent conu. h. u.), u. maga non fas nefasque non u. c. h. uicem Haupt. L. Muell. 88 post conuertere interpungunt nonnulli. 102 effugerit γ R F L scholl., effugerint A' B' λ' π. VI 3 uerte V (uerte, si potes, si pete mauolt L. Muell.). VII 12 umquam codd. omnes, nunquam edd. (Benti. Keller, al.) 15 albus ora pallor A' B' λ'. VIII 17 pigrent coni. Housman, rigent codd. omni. 18 magisue edd. IX 17 sic codd. paene omni. (A' γ R F π V scholl.), adhuc λ', at huc nonnulli, ad hoc Benti. L. Muell., at hinc Cunina. Keller, at hoc (abl.) Fea, at hoc (acc.) Orelli, ab hoc N. Heinsius, Peerlkamp. 28 mutabit coni. Lachm. ad Lucr. II 829.

niger rudentis Eurus inuerso mari
 fractosque remos differat ;
 insurgat Aquilo, quantus altis montibus
 frangit trementis ilices ;
 nec sidus atra nocte amicū appareat,
 qua tristis Orion cadit ;
 quietiore nec feratur aequore,
 quam Graia uictorum manus,
 cum Pallas usto uertit iram ab Illo
 in impiam Aiæcis ratem.
 o quantus instat nauitis sudor tuis
 tibi que pallor luteus,
 et illa non uirilil heulatio,
 preces et auersum ad Iouem,
 Ionius udo cum remugiens sinus
 Noto carinam ruperit.
 opima quodsi praeda curuo litore
 porrecta mergos iuueris,
 libidinosus immolabitur caper
 et agna Tempestatibus.

XI

Petti, nihil me sicut antea iuuat
 scribere uersiculos amore percussum graui,
 amore, qui me praeter omnis expetit
 mollibus in pueris aut in puellis urere.
 hic tertius December, ex quo destiti
 Inachia furere, silui honorem decutit.
 heu me, per urbem (nam pudet tanti mali)
 fabula quanta fui ! conuiuiorum et paenitet,
 in quis amantem languor et silentium
 arguit et latere petitus imo spiritus !
 'contrane lucrum nil ualere candidum
 pauperis ingenium ?' querebar adplorans tibi,
 simul calentis inuerecundus deus
 feruidiore mero arcana promorat loco.
 'quodsi meis inuestuet praecordiis
 libera bilis, ut haec ingrata uentis diuidat
 fomenta uolnus nil malum leuantia,
 desinet inparibus certare summotus pudor.'
 ubi haec seuerus te palam laudaueram,
 iussus abire domum ferebar incerto pede
 ad non amicos heu mihi postis et heu
 limina dura, quibus lumbos et infregi latus.
 nunc gloriantis quamlibet mulierculam
 uincere mollitia amor Lycisci me tenet :
 unde expedit non amicorum queant
 libera consilia nec contumeliae graues,
 sed alius ardor aut puellae candidae
 aut teretis pueri longam renodantis comam.

XII

Quid tibi uis, mulier nigris dignissima barris ?
 munera cur mihi quidue tabellas
 mittis nec firmo iuueni neque naris obsessae ?
 namque sagacius unus odoror,
 polypus an grauis hirsutis cubet hircus in alis,
 quam canis acer, ubi lateat sus.
 qui sudor uictis et quam malus undique membris
 crescit odor, cum pene soluto
 indomitam properat rabiem sedare, neque illi
 iam manet umida creta colorque
 stercore fucatus crocodili, iamque subando
 tenta cubilia tectaque rumpit ;
 uel mea cum saeuus agitat fastidia uerbis :
 'Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
 mollis opus. pereat male quae te

5 Lesbia quaerenti taurum monstrauit inertem,
 cum mihi Cous adesset Amyntas,
 cuius in indomito constantior inguine neruos,
 quam noua collibus arbor inhaeret. 20
 muricibus Tyriis iteratae uellera lanae
 10 cui properabantur ? tibi nempe,
 ne foret aequalis inter conuiua, magis quem
 diligeret mulier sua quam te.
 o ego non felix, quam tu fugis, ut pauet acris 25
 agna lupos capreaeque leones.'

XIII

Horrida tempestas caelum contraxit et imbres
 nivesque deducunt Iouem ; nunc mare, nunc siluae
 Threicio Aquilone sonant : rapimus, amici,
 occasionem de die, dumque uirent genua
 et decet, obducta soluatur fronte senectus. 5
 tu uina Torquato moue consule pressa meo ;
 cetera mitte loqui : deus haec fortasse benigna
 reducet in sedem uice. nunc et Achaemenio
 perfundi nardo iuuat et fide Cyllenea
 leuare diris pectora sollicitudinibus, 10
 nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno :
 'inuiete mortalis dea nate puer Thetide,
 te manet Assaraci tellus, quam frigida + parui
 findunt Scamandri flumina, lubricus et Simois ;
 5 unde tibi reditum certo subtemine Parcae 15
 rupere nec mater domum caerula te reuehet.
 illic omne malum uino cantique leuato,
 deformis aegrimoniae dulcibus alloquiiis.'

XIV

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
 obliuionem sensibus,
 pocula Lethaeos ut si ducentia somnos
 apte haec traxerim,
 candide Maecenas, occidis saepe rogando : 5
 deus, deus nam me uetat
 inceptos, olim promissum carmen, iambos
 ad umbilicum adducere.
 non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
 Anacreonta Teium, 10
 qui persaepe caua testudine fleuit amorem
 non elaboratum ad pedem.
 25 ureris ipse miser ; quodsi non pulchrior ignis
 accendit opessam Ilion,
 gaude sorte tua : me libertina nec uno 15
 contenta Phryne macerat.

XV

Nox erat et caelo fulgebat luna sereno
 inter minora sidera,
 cum tu, magnorum numen laesura deorum,
 in uerba iurabas mea,
 5 artius atque hederā procerā adstringitur ilex 5
 lentis adhaerens brachiis,
 dum pecori lupo et nautis infestus Orion
 turbaret hibernum mare
 intonsosque agitare Apollinis aura capillos,
 fore hunc amorem mutuom. 10
 o dolitura mea multum uirtute Neaera !
 nam siquid in Flacco uiri est,
 non feret assiduas potiori te dare noctes
 et quaeret iratus parem,
 nec semel offensae cedet constantia formae, 15
 si certus intrarit dolor.

X 2 inuicit codd. paene omn. XI 1 Petti a γ B. 2 percussum A' γ B scholl., percussum C' R F X' π. XIII 3
 amice Bentl. 11 grandi cecinit γ B F π, cor. gr. A' B X' scholl. 13 rui con. Oberdick in *Notis Annalibus* cxxv p. 272.
 proui, puri, tardi al. cf. ad XVI 33. XV 15 offensi Gogauis, Bentl. Keller.

et tu, quicumque es felicior atque meo nunc
superbus incedis malo,
sis pecore et multa diues tellure licebit
tibi que Pactolus fluat
nec te Pythagorae fallant arcana renati
formaque uincas Nireae,
heu heu, translato alio maerebis amores :
ast ego uicissim risero.

XVI

Altera iam teritur bellis ciuilibus aetas,
suis et ipsa Roma uiribus ruit.
quam neque finitimi ualuerunt perdere Marsi,
minacis aut Etrusca Porsenae manus,
aemula nec uirtus Capuae nec Spartacus acer
nouisque rebus infidelis Allobrox,
nec fera caerulea domuit Germania pube
parentibusque abominatus Hannibal,
impia perdemus deuoti sanguinis aetas,
ferisque rursus occupabitur solum.
barbarus, heu, cineres insistet uictor, et urbem
eques sonante uerberabit ungula,
quaeque carent uentis et solibus ossa Quirini,
nefas uidere, dissipabit insolens.
forte, quod expediat, communiter aut melior pars
malis carere quaeritis laboribus :
nulla sit hac potior sententia : Phocaeorum
uelut profugit execrata ciuitas
agros atque Lares patrios habitandaque fana
apris reliquit et rapacibus lupis,
ire, pedes quocumque ferent, quocumque per undas
Notus uocabit aut proteruos Africus,
sic placet ? an melius quis habet suadere ? secunda
ratem occupare quid moramur alite ?
sed iuremus in haec : ' simul imis saxa renarint
uadis leuata, ne redire sit nefas ;
neu conuersa domum pigeat dare lintea, quando
Padus Matina lauerit cacumina,
in mare seu celsus procurrerit Appenninus,
nouaque monstra iunxerit libidine
mirus amor, inuet ut tigris subsidere ceruis,
adulteretur et columba miluo,
credula nec rauos timeant armenta leones,
ametque salsa leuis hircus aequora.'
haec et quae poterunt reditus abscondere dulcis
eamus omnis execrata ciuitas,
aut pars indocili melior grege ; mollis et exspes
inominata perpremat cubilia.
uos, quibus est uirtus, muliebrem tollite luctum,
Etrusca praeter et uolate litora.
nos manet Oceanus circumuagus ; arua, beata
petamus arua, diuites et insulas,
reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis
et inputata floret usque uinea,
germinat et numquam fallentis termes oliuae
suamque pulla ficus ornat arborem,
mella caua manant ex ilice, montibus altis
leuis crepante lymphae desilit pede.
illic iniussae ueniunt ad muletra capellae,
refertque tenta grex amicus ubera ;
nec uespertinus circumgemit ursus ouile,
neque intumescit alta uiperis humus.
pluraque felices mirabimur, ut neque largis
aquosus Eurys arua radat imbribus,
pinguia nec siccis urantur semina glaebis,
utrumque rege temperante caelitem.
non huc Argoo contendit remige pinus
neque inpudica Colchis intulit pedem ;

non huc Sidonii torserunt cornua nautae,
laboriosa nec cohors Vluxe ;
nulla nocent pecori contagia, nullius astri
gregem aestuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piaecreuit litora genti,
ut inquinauit aere tempus aureum ;
aere, dehinc ferro durauit saecula, quorum
piis secunda uate me datur fuga.

XVII

Iam iam efficaci do manus scientiae,
supplex et oro regna per Proserpinae,
per et Dianae non mouenda numina,
per atque libros carminum ualentium
refixa caelo deuocare sidera,
Canidia, parce uocibus tandem sacris
citumque retro solue, solue turbinem.
mouit nepotem Telephus Nereium,
in quem superbus ordinarat agmina
Mysorum et in quem tela acuta torserat.
unxere matres Iliae addictum feris
alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
postquam relictis moenibus rex procidit
heu peruiacis ad pedes Achillei.
saetosa duris exuere pellibus
laboriosi remiges Vluxe
uolente Circa membra ; tunc mens et sonus
relapsus atque notus in uolus honor.
dedi satis superque poenarum tibi,
amata nautis multum et institoribus.
fugit iuuentas, et uerecundus color
reliquit ossa pelle amicta lurida ;
tuis capillus albus est odoribus ;
nullum a labore me reclinat otium.
urget diem nox et dies noctem, neque est
leuare tenta spiritu praecordia.
ergo negatum uincor ut credam miser
Sabella pectus increpare carmina
caputque Marsa dissillire nenia.
quid amplius uis ? o mare et terra, ardeo
quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana feruida
uirens in Aetna flamma. tu, donec cinis
iniuriosis aridus uentis ferar,
cales uenenis officina Colchicis.
quae finis aut quod me manet stipendium ?
effare : iussas cum fide poenas luam,
paratus expiare, seu poposceris
centum iuuenos, siue mendacis lyra
uoles sonari, tu pudica, tu proba
perambulabis astra sidus aureum.
infamis Helenae Castor offensum uicem
fraterque magni Castoris, uicti prece,
adempta uati reddidere lumina :
et tu (potes nam) solue me dementia,
o nec paternis obsoleta sordibus,
nec in sepulchris pauperum prudens anus
nouendilibus dissipare pulueres.
tibi hospitale pectus et purae manus,
tuosque uenter Pactumeius, et tuo
cruore rubros obstetrix pannos lauit,
utrumque fortis exilis puerpera.
' quid obseratis auribus fundis preces ?
non saxa nudis surdiora nautis
Neptunus alto tundit hibernus salo.
inultus ut tu riseris Cotytia
uulgata, sacrum liberi Cupidinis,
et Esquilini pontifex uenefici

XV 21 *Panthoidae* con. W. Ribbeck. (*Mus. Rhen.* xxxviii 471). XVI 14 *uidere* A B' λ, *uideri* a γ R F λ π V. 15 *quid* codd., *quod* e con. Rutgersii (prob. Benti.) Keller. 33 *rauos* A B V, *flauos* plerique, *saeuos* λ', *prauos* C, *fuluos* al. 48 *nympha* R F L. 51 *ouile* B R λ' π, *ouili* a, F V. uu. 61, 62 edd. alii alio transposuerunt, uelut ante u. 49, 51, 53, 57 ; sunt etiam qui deleant. 61 *astri* A' C R F λ' L, *Austri* γ B π. 63 *sacrauit* π. 65 *aerea* A λ'. XVII 5 *refixa* A' γ B' L g, *defixa* R F λ' π. 11 *unxere* a γ R F π V, *inxere* A B' λ' L g. 17 *Circe* F L. 18 *relapsus* a γ R F π', *relatus* A B' λ'. 22 *ora* Benti. *amictus* A B' λ'. 42 *uice* codd. paene omnes, *uicem* R, Benti. 56 *Cocytia* codd. plerique.

impune ut urbem nomine impleris meo?
 quid proderit ditasse Paelignas anus
 uelociusue miscuisse toxicum?
 sed tardiora fata te uotis manent:
 ingrata misero uita ducendast in hoc,
 nouis ut usque suppetas doloribus.
 optat quietem Pelopis infidi pater,
 egens benignae Tantalus semper dapis,
 optat supremo conlocare Sisyphus
 in monte saxum; sed uetant leges Iouis.
 uoles modo altis desilire turribus,

60	modo ense pectus Norico recludere, frustraue uincla gutturi nectes tuo, fastidiosa tristis aegrimonia. uectabor umeris tunc ego inimicis eques,	
	meaeque terra cedit insolentiae.	75
65	an quae mouere cereas imagines, ut ipse nosti curiosus, et polo deripere lunam uocibus possim meis, possim crematos excitare mortuos	
	desiderique temperare poculum, plorem artis in te nil agentis exitus?	80
70		

XVII 60 *proderat* A B λ' , *proderit* cett. **62** *sed* A' B' R γ , *si* F λ' π' . **64** *doloribus* a γ ν R F π' , *laboribus* A B' λ' . **72** *nectes* γ ν R F π , *innectes* A' B' λ' L γ . **81** *agentis* A B' F λ' L, *habentis* a γ ν R π . *exitus* A' γ B' λ , *exitum* ν R F l π' .

Post Epodon librum subscriptionem Mauortianam habent A λ' (λ l) γ al. his fere uerbis: *Vettius Agorius Basilius Mauortius u. c. et int. ex com. dom. ex cons. ord. legi et ut potui emendare conferente mihi Magistro Felice Oratore Urbis Romae.* (Subscriptio codicis A, iam dudum abrepta, nuper in bibliotheca Hamburgæ inuenta est.)

Q. HORATI FLACCI

CARMEN SAECVLARE

PHOEBE siluarumque potens Diana,
lucidum caeli decus, o colendi
semper et culti, date quae precamur
tempore sacro,
quo Sibyllini monuere uersus
uirgines lectas puerosque castos
dis, quibus septem placuere colles,
dicere carmen.
alme Sol, curru nitido diem qui
promis et celas, aliusque et idem
nasceris, possis nihil urbe Roma
uisere maius.
rite maturos aperire partus
lenis, Ilithyia, tuere matres,
siue tu Lucina probas uocari
seu Genitalis:
diua, producas subolem, patrumque
prosperes decreta super iugandis
feminis prolisque nouae feraci
lege marita,
certus undenos deciens per annos
orbis ut cantus referatque ludos
ter die claro totiensque grata
nocte frequentis.
uosque ueraces cecinisse, Parcae,
quod semel dictum stabilis per aeuum
terminus seruet, bona iam peractis
iungite fata.
fertilis frugum pecorisque tellus
spicea donet Cererem corona;
nutriant fetus et aquae salubres
et Iouis aerae.
condito mitis placidusque telo
supplices audi pueros, Apollo;
siderum regina bicornis, audi,
Luna, puellas.
Roma si uestrum est opus Iliaeque
litus Etruseum tenuere turmae,

iussa pars mutare lares et urbem
sospite cursu,
cui per ardentem sine fraude Troiam
castus Aeneas patriae superstes
liberum muniuit iter, daturus
plura relictis:
di, probos mores docili iuuentae,
di, senectuti placidae quietem,
Romulae genti date remque prolemque
et decus omne;
quaeque uos bobus ueneratur albis
clarus Anchisae Venerisque sanguis,
impetret, bellante prior, iacentem
lenis in hostem.
iam mari terraque manus potentis
Medus Albanasque timet securis;
iam Scythae responsa petunt superbi
nuper et Indi.
iam fides et pax et honor pudorque
priscus et neglecta redire uirtus
audet, apparetque beata pleno
Copia cornu.
augur et fulgente decorus arcu
Phoebus acceptusque nouem Camenis,
qui salutari leuat arte fessos
corporis artus,
si Palatinas uidet aequus aras,
remque Romanam Latiumque felix
alterum in lustrum meliusque semper
prorogat aeuum.
quaeque Auentinum tenet Algidumque,
quindecim Diana preces uirorum
curat et uotis puerorum amicas
applicat auris.
haec Iouem sentire deosque cunctos
spem bonam certamque domum reporto,
doctus et Phoebi chorus et Dianae
dicere laudes.

Carmen saeculare "et a codicibus manu scriptis et a ueteribus grammaticis post librum epodon ponitur" Keller. in antiquioribus codicibus, ut uidetur, hic fere ordo operum seruatur: Carminum Libri I—IV, Ars Poetica, Epodon Liber, Carmen Saeculare, Epistularum Libri II, Sermonum Libri II. 5 quo π, quos ν R F, quod A' γ B' Λ' V. 26 dictum ν C F π, dictum est A' γ B' Λ' L. stabilis per aeuum Bentl., stabilisque rerum codd. 49 quique C. bobus a ν B L, bubus A γ C R F Λ' π, cf. ad Carm. III 6. 43. 51 imperet ν R F Λ. 65 aras γ ν R π' V scholl., arces A' B' F Λ'. 68 prorogat a γ R F π', sed 71 curat 72 applicat omnes.

Q. HORATI FLACCI S E R M O N V M

LIBER PRIMVS

I

QVI fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
sen ratio dederit sen fors obiecerit, illa
contentus uiuat, laudet diuersa sequentis?
'o fortunati mercatores!' grauis annis
miles ait multo iam fractus membra labore. 5
contra mercator, nauem iactantibus Austris,
'militia est potior. quid enim? concurritur: horae
momento cita mors uenit aut uictoria laeta.'
agricolam laudat iuris legumque peritus,
sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. 10
ille datis uadibus qui rure extractus in urbem est,
solos felices uiuentis clamat in urbe.
cetera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
delassare ualent Fabium. ne te morer, audi
quo rem deducam. si quis dicens 'en ego' dicat 15
'iam faciam quod uoltis: eris tu, qui modo miles,
mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc uos,
uos hinc mutatis discedite partibus. heia!
quid statis?'—nolint. atqui licet esse beatis.
quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas 20
iratus buccas inflet neque se fore posthac
tam facilem dicat, uotis ut praebeat aurem?
praeterea ne sic ut qui iocularia ridens
percurram, (quamquam ridentem dicere uerum
quid uetat? ut pueris olim dant crustula blandi 25
doctores, elementa uelint ut discere prima;
sed tamen amoto quaeramus seria ludo):
ille grauem duro terram qui uertit aratro,
perfidus hic campo, miles nautaeque per omne
audaces mare qui currunt, hae mente laborem 30
sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
paruola (nam exemplo est) magni formica laboris
ore trahit quodcumque potest atque addit aceruo
quem struit, hant ignara ac non incauta futuri. 35
quae, simul inuersum contristat Aquarius annum,
non usquam prorepit et illis utitur ante
quaesitis patiens, cum te neque feruidus aestus
demoueat lucro, neque hiemps, ignis, mare, ferrum,
nil obstat tibi, dum ne sit te ditior alter. 40
quid inuat, immensum te argenti pondus et auri
furtim defossa timidum deponere terra?
'quod si comminuas, uilem redigatur ad assem.'
at ni id fit, quid habet pulchri constructus aceruus?
milia frumenti tua triuerit area centum, 45
non tuus hoc capiet uenter plus ac meus, ut si

reticulum panis uenalis inter onusto
forte uehas umero, nihilo plus accipias quam
qui nil portarit. uel dic, quid referat intra
naturae finis uiuenti, iugera centum an 50
mille aret? 'at suauest ex magno tollere aceruo.'
dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquis,
cur tua plus laudes eumeris granaria nostris?
ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna
uel cyatho, et dicas 'magno de flumine mallet, 55
quam ex hoc fonticulo tantundem sumere.' eo fit,
plenior ut siquos delectet copia iusto,
cum ripa simul anolsos ferat Aufidus acer.
at qui tantuli eget, quantost opus, is neque limo
turbatam haurit aquam neque uitam amittit in undis.
at bona pars hominum decepta cupidine falso 61
'nil satis est' inquit, 'quia tanti quantum habeas
sis.'
quid facias illi? iubeas miserum esse, libenter
quatenus id facit: ut quidam memoratur Athenis
sordidus ac diues, populi continere uoces 65
sic solitus: 'populus me sibilat, at mihi plaudo
ipse domi, simul ac nummos contempler in arca.'
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
flumina. quid rides? mutato nomine de te
fabula narratur: congestis undique saccis 70
indormis inhians, et tamquam parcere sacris
cogeris aut pietis tamquam gaudere tabellis.
nescis quo ualeat nummus, quem praebeat usum?
panis ematur, holus, uini sextarius, adde
quis humana sibi doleat natura negatis. 75
an uigilare metu exanimem, noctesque diesque
formidare malos fures, incendia, seruos,
ne te compilent fugientes, hoc iuuat? horum
semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
at si condoluit temptatum frigore corpus 80
aut alius casus lecto te adflixit, habes qui
adsideat, fomenta pareat, medicum roget, ut te
suscitet ac reddat gnatis carisque propinquis?
non uxor saluum te uolt, non filius; omnes
uicini oderunt, noti, pueri atque puellae. 85
miraris, cum tu argento post omnia ponas,
si nemo praestet quem non merearis amorem?
an si cognatos, nullo natura labore
quos tibi dat, retinere uelis seruareque amicos,
infelix operam perdas, ut siquis asellum 90
in campo doceat parentem currere frenis?
denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,
pauperiem metuas minus et finire laborem

Serm. I. II. "Sermones hi libri nuncupantur etiam apud ueteres grammaticos. ex omnibus quos contulimus libros nullus exhibet titulum saturarum." Holder. antiquam codicis V inscriptionem fuisse 'Libri Eclogarum duo' Cruquius auctor est. ex codicibus nostris deficit omnino A: inde a u. III 135 B: a u. I 70 π. C habet tantum uu. IV 122-VI 40. incipit g. qui totum librum exhibent sunt α γ ν E g R F (φ ↓) X' (λ ↓) L V. I 38 sapiens F X' π V. 65 matem R F X' π. 66 ne sibilat codil., si sibilat coni. A. Palmer cum neget sibilare cum accusatiuo posse coniungi. 81 adflixit α ν E B R F X' π V, adflixit γ g, quod edd. plerique malunt. 88 at F X', ac γ. 92 quoque coni. Muretus.

incipias parto quod auebas, ne facias quod
Vmmidius qui tam (non longa est fabula) diues 95
ut metretur nummos, ita sordidus ut se
non umquam seruo melius uestiret, ad usque
supremum tempus, ne se penuria uictus
opprimeret, metuebat. at hunc liberta securi
diuisit medium, fortissima Tyndaridarum. 100
'quid mi igitur suades? ut uiuam Naeuius, aut sic
ut Nomentanus?' pergis pugnantly secum
frontibus aduersis componere: non ego auarum
cum ueto te fieri, uappam iubeo ac nebulonem.
est inter Tanain quiddam socerumque Viselli: 105
est modus in rebus, sunt certi denique fines,
quos ultra citraque nequit consistere rectum.
illuc uenit abii redeo: 'nemon' ut auarus
se probet ac potius laudet diuersa sequentis,
quodque aliena capella gerat distentius uber, 110
tabescat, neque se maiori pauperiorum
turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.
sic festinanti semper locupletior opstat,
ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
instat equis auriga suos uincuntibus, illum 115
praeteritum temnens extremos inter euntem.
inde fit ut raro, qui se uixisse beatum
dicat et exacto contentus tempore uita
cedat uti conuiuia satur, reperire queamus.
iam satis est: ne me Crispini scrinia lippi 120
compilasse putes, uerbum non amplius addam.

II

Ambubaiarum conlegia, pharmacopolae,
mendici, mimaе, balatrones, hoc genus omne
maestum ac sollicitum est cantoribus morte Tigelli:
quippe benignus erat. contra hic, ne prodigus esse
dicatur metuens, inopi dare nolit amico, 5
frigus quo duramque famem propellere possit.
hunc si perconteris, aui cur atque parentis
praeclaram ingrata stringat malus ingluuie rem,
omnia conductis coemens opsonia nummis,
sordidus atque animi quod parui nolit haberi, 10
respondet. laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius uappae famam timet ac nebulonis
diues agris, diues positus in faenore nummis
quinas hic capiti mercedes execat, atque
quanto perditior quisque est, tanto acrius urget; 15
nomina sectatur, modo sumpta ueste uirili,
sub patribus duris tirorum. 'maxime' quis non
'Iuppiter!' exclamat, simul atque audiuit? 'at in se
pro quaestu sumptum facit hic.' uix credere possis,
quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti
fabula quem miserum gnato uixisse fugato 21
inducit, non se peius cruciauerit atque hic.
siquis nunc quaerat 'quo res haec pertinet?' illuc:
dum uitant stulti uitia, in contraria currunt.
Maltinus tunicis demissis ambulat, est qui 25
inguen ad opscenum subductus usque; facetus
pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
nil medium est. sunt qui nolint tegisise nisi illas,
quorum substa talos tegat instita ueste:
contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem. 30
quidam notus homo cum exiret fornice, 'macte
uirtute esto' inquit sententia dia Catonis:
'nam simul ac uenas inflauit taetra libido,
huc iuuenes aequom est descendere, non alienas
permolere uxores.'—'nolim laudari' inquit 35

'sic me' mirator eunni Cupiennius albi.
audiret operae pretium, procedere recte
qui moechis non uoluit, ut omni parte laborent,
utque illis multo corrupta dolore uoluptas,
atque haec rara cadat dura inter saepe pericla. 40
hic se praecipitem tecto dedit, ille flagellis
ad mortem caesus, fugiens hic decedit acrem
praedonum in turbam, dedit hic pro corpore nummos,
hunc permixerunt calones; quin etiam illud
accidit, ut quidam testis caudamque salacem 45
demeteret ferro. 'iure' omnes: Galba negabat.
tutor at quanto merx est in classe secunda,
libertinarum dico, Sallustius in quas
non minus insanit quam qui moechatur. at hic si,
qua res, qua ratio suaderet, quaque modeste 50
munifico esse licet, uellet bonus atque benignus
esse, daret quantum satis esset, nec sibi damno
dedecorique foret. uerum hoc se amplectitur uno,
hoc amat et laudat: 'matronam nullam ego tango.'
ut quondam Marsaeus, amator Originis ille, 55
ut patrum mimae donat fundumque laremque,
'nil fuerit mi' inquit 'cum uxoribus umquam
alienis.'

uerum est, cum mimis, est cum meretricibus, unde
fama malum grauius quam res trahit. an tibi abunde
personam satis est, non illud, quicquid ubique 60
officit, euitare? bonam deperdere famam,
rempatris oblimare, malum est ubicumque. quid inter
est in matrona, ancilla peccesue togata?
Vilius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
nomine deceptus, poenas dedit usque superque 65
quam satis est, pugnis caesus ferroque petitus,
exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
huic si muttonis uerbis mala tanta uident
diceret haec animus: 'quid uis tibi? numquid ego a te
magno prognatum deposco consule eunum 70
uelatumque stola, mea cum conferbuit ira?'
quid responderet? 'magno patre nata puellast.'
at quanto meliora monet pugnantly atque istis
diues opis natura suae, tu si modo recte
dispensare uelis ac non fugienda petendis 75
inmiscere. tuo uitio rerumne labores,
nil referre putas? quare, ne paeniteat te,
desine matronas sectari, unde laboris
plus haurire malist quam ex re decerpere fructus.
nec magis huic inter nibeos uiridisque lapillos 80
(tsit licet hoc, Cerinthe, tuum) tenerum est femur
aut crus

rectius; atque etiam melius persaepe togatae.
adde huc quod mercem sine fucis gestat, aperte
quod uenale habet ostendit, neque, siquid honesti est,
iactat habetque palam, quaerit quo turpia celet. 85
regibus hic mos est, ubi equos mercantur: opertos
inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
molli fulta pedest, emptorem inducat hiantem,
quod pulchrae clunes, breue quod caput, ardua ceruix.
hoc illi recte: re corporis optima Lyncei 90
contempler e oculis, Hypsaea caecior illa,
quae mala sunt, spectes. 'o crus, o brachia!' uerum
depugis, nasuta, breui latere ac pede longo est.
matronae praeter faciem nil cernere possis,
cetera, ni Catia est, demissa ueste tegentis. 95
si interdicta petes, uallo circumdata (nam te
hoc facit insanum), multae tibi tum officient res,
custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
ad talos stola demissa et circumdata palla,
plurima quae inuideant pure apparet tibi rem. 100

I 94 auebas a E g v R, habebas B F N' π'. 95 qui tam Benth., quidam codd. 108 nemon' ut a γ E B R, Benth. Fea al., ne non ut v g F N' π', qui nemo ut V. Haupt, Kiessling, recentiores plerique: sunt uero, si qua fides Cruquio et Feae, codices (etiam R apud Feam) qui nemo ut exhibent atque ita Dillenb. Orell. Holder ediderunt. 113 post 116 ponit Peerlk., pro sic Hamacher si, Postgate ut et in 114 sic. 115 suos B R F N' π', suis a γ v E L. II 12 Fufidius γ E R L, Fufidius v F N' π', Fufidius B g V. 13 (= A. P. 421) uncis inclusit Holder, silent de eo scholiastae. 14 exigit codd. aliquot. 26 sic dist. Doederlein, usque facetus. uulg. 28 noluit a φ l. 38 moechos Fl. 44 permixerunt E B scholl., permixerunt codd. plerique. 49 ut codd. plerique. 64 genero Meinek. Mueller. 78 matronas sectarier v E L R, sectari matronas a γ B F N'. 81 sit licet aequae, Corinthe, tuum coni. Housman, o Cerinthe, tuo Benth. 86 Thracibus e coni. Kiesslingii Holder (sed inuitus, ut uid.).

altera, nil opstat: Cois tibi paene uidere est
ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
metri possis oculo latus. an tibi maui
insidias fieri pretiumque auellier ante
quam mercem ostendi? 'leporum uenator ut alta
in niue secetur, positum sic tangere nolit' 106
cantat, et apponit 'meus est amor huic similis: nam
transulat in medio posita et fugientia captat.'
hiscine uersiculis speras tibi posse dolores
atque aestus curasque grauis e pectore pelli? 110
nonne, cupidinibus statuat natura modum quem,
quid latura, sibi quid sit dolitura negatum,
quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris
pocula? num esuriens fastidis omnia praeter 115
pauonem rhombumque? tument tibi cum inguina,
num, si

ancilla aut uerna est praesto puer, impetus in quem
continuo fiat, malis tentigine rumpi?
non ego: namque parabilem amo uenerem facilemque,
illam 'post paulo'; 'sed pluris'; 'si exierit uir' 120
Gallis; hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
stet pretio neque cunctetur, cum est iussa uenire.
candida rectaque sit, munda haecenus, ut neque longa
nec magis alba uelit, quam dat natura, uideri.
haec, ubi supposit dextro corpus mihi laeuom, 125
Ilia et Egeria est; do nomen quodlibet illi,
nec uereor, ne, dum futuo, uir rure recurat,
ianua frangatur, latret canis, undique magno
pulsata domus strepitu resonet, uespallida lecto
desiliat mulier, miseram se conscia clamet, 130
cruribus haec metuat, doti depressa, egomet mi.
discincta tunica fugiendum est et pede nudo,
ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
deprendi miserum est: Fabio uel iudice uincam.

III

Omnibus hoc uitium est cantoribus, inter amicos
ut numquam inducant animum cantare rogati,
iniussu numquam desistant. Sardus habebat
ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
si peteret per amicitiam patris atque suam, non 5
quicquam proficeret; si collibisset, ab ouo
usque ad mala citaret 'io Baeche' modo summa
uoce, modo hac, resonat quae chordis quattuor ima.
nil aequale homini fuit illi: saepe uelut qui
currebat fugiens hostem, persaepe uelut qui 10
Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
saepe decem seruos; modo reges atque tetrarchas,
omnia magna loquens, modo 'sit mihi mensa tripes et
concha salis puri et toga, quae defendere frigus
quamuis crassa queat.' deciens centena dedisses 15
huic parco, paucis contento: quinque diebus
nil erat in oculis. noctes uigilabat ad ipsum
mane, diem totum stertebat. nil fuit unquam
sic impar sibi. nunc aliquis dicat mihi 'quid tu?
nullane habes uitia?' immo alia, et fortasse minora.
Maenius absentem Nouium cum carperet, 'heus tu' 21
quidam ait 'ignoras te, an ut ignotum dare nobis
uerba putas?' 'egomet mi ignosco' Maenius inquit.
stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis, 25
cur in amicorum uitiiis tam cernis acutum,
quam aut aquila aut serpens Epidaurius? at tibi
contra
euenit, inquirant uitia ut tua rursus et illi.
iracundior est paulo, minus aptus acutis
naribus horum hominum; rideri possit eo quod 30
rusticus tonso toga defluit et male latus
in pede calceus haeret; at est bonus, ut melior uir

non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium
ingens
inculto latet hoc sub corpore. denique te ipsum
concute, numqua tibi uitiorum inuenerit olim 35
natura aut etiam consuetudo mala: namque
neclectis urenda filix innascitur agris.
illuc praeuertamur, amatorem quod amicae
turpia decipiunt caecum uitia, aut etiam ipsa haec
delectant, ueluti Balbinum polypos Hagnae. 40
uellem in amicitia sic erraremus et isti
errori nomen uirtus posuisset honestum:
ac pater ut gnati, sic nos debemus, amici
siquod sit uitium, non fastidire: strabonem
appellat pactum pater, et pullum, male paruus 45
sicuti filius est, ut abortiuus fuit olim
Sisyphus; hunc uarum distortis cruribus, illum
balbutit scaurum prauis fultum male talis.
parcius hic uiuit: frugi dicatur. ineptus
et iactantior hic paulo est: concinnus amicis
postulat ut uideatur. at est truculentior atque
plus aequo liber: simplex fortisque habeatur.
caldior est: acris inter numeretur. opinor,
haec res et iungit, iunctos et seruat amicos.
at nos uirtutes ipsas inuertimus atque 55
sincerum cupimus uas incrustare. probus quis
nobiscum uiuit, multum demissus homo; illi
tardo cognomen pingui damus. hic fugit omnis
insidias nullique malo latus obdit apertum,
cum genus hoc inter uitae uersetur, ubi acris 60
inuidia atque uigent ubi crimina: pro bene sano
ac non incauto fictum astutiumque uocamus.
simplicior quis est et, qualem me saepe libenter
optulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
aut tacitum impellat quouis sermone molestus: 65
'communi sensu plane caret' inquit. eheu,
quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
nam uitiiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
qui minimis urgetur. amicus dulcis, ut aequum est,
cum mea compenset uitiiis bona, pluribus hisce, 70
si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
si uolet: hac lege in trutina ponetur eadem.
qui ne tuberibus propriis offendat amicum
postulat, ignoscet uerrucis illius: aequum est,
peccatis ueniam poscentem reddere rursus. 75
denique, quatenus excidi penitus uitium irae,
cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
ut quaeque est, ita suppliciiis delicta coeret?
siquis eum seruum, patinam qui tollere iussus
semessos piscis tepidumque ligurrierit ius, 80
in cruce suffigat, Labeone insanior inter
sanos dicatur. quanto hoc furiosius atque
maius peccatum est: paulum deliquit amicus,
quod nisi concedas, habere insuauis: acerbus 85
odisti et fugis ut Rusonem debitor aeris,
qui nisi, cum tristes misero uenere Kalendae,
mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
porrecto iugulo historias captiuus ut audit.
commixit lectum potus mensae catillum 90
Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem,
aut positum ante mea quia pullum in parte catini
sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
sit mihi? quid faciam, si furtum fecerit, aut si
prodiderit commissa fide sponsumue negarit? 95
quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
cum uentum ad uerum est: sensus moresque re-
pugnant
atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.
cum proroperunt primis animalia terris, 99
mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
unguibus et pugnibus, dein fustibus, atque ita porro
pugnabant armis, quae post fabricauerat usus,

II 110 tolli BV, pelli a γ v ERF XL. 131 doti haec e coni. N. Heinsii Benth. III 7 Baeche EBR, quod
suadent Turneb. Iachm. ad Lucr. II 27, Baeche coni. Hirschfelder. 8 qua e coni. Palmer. 34 pectore FAX. 42 uetus
coni. Heinsman. 57 illi V. 58 tardo ac Benth. pinguis damus: fuit coni. Palmer. 60 uersum V. 71 amare
Doering, L. Muell. 85 sic interpunxit Benth. alii habere insuauis, acerbus. 90 commixit a, γ v R L, commixit cet.

donec uerba, quibus uoces sensusque notarent,
nominaque inuenere; dehinc abistere bello,
oppida coeperunt munire et ponere leges, 105
nequis fur esset neu latro neu quis adulter.
nam fuit ante Helenam cunnus taeterima belli
causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
quos uenerem incertam rapientis more ferarum
uiribus editior caedebat ut in grege taurus. 110
iura inuenta metu iniusti fateare necesse est,
tempora si fastosque uelis euoluere mundi.
nec natura potest iusto secernere iniquum,
diuidit ut bona diuersis, fugienda petendis;
nec uincet ratio hoc, tantundem tibi peccet idemque
qui teneros caules alieni fregerit horti 116
et qui nocturnus sacra diuum legerit. adsit
regula, peccatis quae poenas inroget aequas,
nam ut scutica dignum horribili sectere flagello,
ne ferula caedas meritum maiora subire 120
uerbera non uereor, cum dicas esse paris res
furta latrociniiis et magnis parua mineris
falce recisurum simili te, si tibi regnum
permittant homines. si diues, qui sapiens est,
et sutor bonus et solus formosus et est rex: 125
cur optas quod habes? 'non nosti, quid pater' inquit
'Chrysippus dicat: sapiens cepidas sibi numquam
nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens.' qui?
'ut quamuis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
optumus est modulator; ut Alfenus uaser omni 130
abiecto instrumento artis clausaque taberna
tonsor erat; sapiens operis sic optumus omnis
est opifex solus, sic rex.' uellunt tibi barbam
lasciui pueri, quos tu nisi fuste coerces,
urgeris turba circum te stante miserque 135
rumperis et latras, magnorum maxime regum.
ne longum faciam: dum tu quadrante lauatum
rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces
ignoscent, siquid peccaro stultus, amici, 140
inque uicem illorum patiar delicta libenter,
priuatusque magis uiuam te rege beatus.

IV

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poetae
atque alii, quorum comoedia prisca uirosum est,
siquis erat dignus describi, quod malus ac fur,
quod moechus foret aut sicarius aut aliqui
famosus, multa cum libertate notabant. 5
hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus
mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
emunctae naris, durus componere uersus.
nam fuit hoc uitiosus: in hora saepe ducentos,
ut magnum, uersus dictabat stans pede in uno; 10
cum fluere lulentus, erat quod tollere uelles;
garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
scribendi recte: nam ut multum, nil moror. ecce,
Crispinus minimo me prouocat: 'accipe, si uis,
accipiam tabulas; detur nobis locus, hora, 15
custodes; uideamus uter plus scribere possit.'
di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
finxerunt animi, raro et perpauca loquentis;
at tu conclusas hircinis follihus auras
usque laborantis dum ferrum molliat ignis, 20
ut mauis, imitare. beatus Fannius ultro
delatis capsis et imagine, cum mea nemo
scripta legat uolgo recitare timentis ob hanc rem,
quod sunt quos genus hoc minime iuuat, utpote
pluris
culpari dignos. quemuis media elige turba, 25

aut ob auaritiam aut misera ambitione laborat.
hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
hic mutat merces surgente a sole ad eum quo
uespertina tepet regio; quin per mala praecepta 30
fertur, uti pulvis collectus turbine, nequid
summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
omnes hi metuunt uersus, odere poetas.
'faenum habet in cornu, longe fuge: dummodo
risum
excutiat sibi, non hic cuiquam parceret amico, 35
et quodcumque semel chartis inleuerit, omnis
gestiet a furno redeuntis scire lacuque
et pueros et anus.' agedum, pauca accipe contra.
primum ego me illorum, dederim quibus esse poetas,
excerpam numero: neque enim concludere uersum
dixeris esse satis; neque, siqui scribat uti nos 41
sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
ingenium cui sit, cui mens diuinior atque os
magna sonaturum, des nominis huius honorem.
idcirco quidam comoedia necne poema 45
esset quaesiuere, quod acer spiritus ac uis
nec uerbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
differt sermoni, sermo merus. at pater ardens
saeuit, quod meretrice nepos insanus amica
filius uxorem grandi cum dote recuset, 50
ebrius et, magnum quod dedecus, ambulet ante
noctem cum facibus. numqui Pomponius istis
audiret leuiores, pater si uiueret? ergo
non satis est puris uersum perscribere uerbis,
quem si dissoluas, quiuiss stomachetur eodem 55
quo personatus pacto pater. his, ego quae nunc,
olim quae scripsit Lucilius, eripias si
tempora certa modosque et quod prius ordine uerbum
est
posterius facias praeponens ultima primis,
non, ut si soluas 'postquam Discordia taetra 60
belli ferratos postis portasque refregit,'
inuenias etiam disiecti membra poetae.
hactenus haec: alias iustum sit necne poema,
nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer 65
ambulat et Capius, rauci male cumque libellis,
magnus uterque timor latronibus; at bene siquis
et uiuat puris manibus, contemnat utrumque.
ut sis tu similis Caeli Birrique latronum,
non ego sim Capri neque Sulci: cur metuas me? 70
nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
quis manus insudet uolgi Hermogenisque Tigelli;
nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
non ubiuis coramue quibuslibet. in medio qui
scripta foro recitent, sunt multi, quique lauantes:
suaue locus uoci resonat conclusus. inanis 76
hoc iuuat, haut illud quaerentis, num sine sensu,
tempore num faciant alieno. 'laedere gaudes'
inquit 'et hoc studio prauus facis. unde petitur
hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum, 80
uixi cum quibus? absentem qui rodit amicum,
qui non defendit alio culpante, solutos
qui captat risus hominum famamque dicacis,
fingere qui non uisa potest, commissa tacere
qui nequit: hic niger est, hunc tu, Romane,
caueto. 85
saepe tribus lectis uideas cenare quaternos,
e quibus unus amet quauis aspergere cunctos
praeter eum qui praebet aquam; post hunc quoque
potus,
condita cum uerax aperit praecordia Liber.
hic tibi comis et urbanus liberque uidetur 90
infesto nigris: ego si risi, quod ineptus
pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,

III 103 sensus, uocesque, n., con. Housman. 119 ne scutica et 120 nam ut ferula codd. initia uersuum transposuit Housman, 'ut' pro 'quamuis' sumpto. 121 nunc uereor con. Palmer. 128 qui B, quo cet. 131 clausaque ustrina V. 132 tonsor V, Benti. Fea, alii, sutor codd. cet. IV 15 accipiam γ v R F A V Benti. Dillenb. al., accipe tam E a L g Holder. 19 hircunis E L, hircinis cet. 25 erue R F A, eripe V, arripe Benti. al. 52 numqui γ E L, numquid cet. 70 sum cum codd aliquot Benti. 79 inquis v g R F A. 87 auct codd. paene omn., amet V (ut uid.) Benti. Dillenb. Orell. al.

linidus et mordax uideor tibi? mentio siquae
de Capitolini furtis iniecta Petilli
te coram fuerit, defendas ut tuus est mos : 95
'me Capitolinus conuictore usus amicoque
a puero est, causaque mea permulta rogatus
fecit, et incolumis laetor quod uiuit in urbe ;
sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
fugerit : ' hic nigrae sucus lolliginis, haec est 100
aerugo mera ; quod uitium procul afore chartis,
atque animo, prius ut, siquid promittere de me
possum aliud uere, promitto. liberius si
dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
cum uenia dabis : insuevit pater optimus hoc me
ut fugerem exemplis uitiorum quaeque notando, 106
cum me hortaretur, parce frugaliter atque
uiuere uti contentus eo quod mi ipse parasset :
'nonne uides, Albi ut male uiuat filius utque
Baius inops? magnum documentum, ne patriam rem
perdere quis uelit.' a turpi meretricis amore 111
cum deterretet : 'Scetani dissimilis sis.'
ne sequeretur moechas, concessa cum uenere uti
possem : 'deprenti non bella est fama Treboni'
aiebat. 'sapiens, uitatu quidque petitu 115
sit melius, causas reddit tibi : mi satis est, si
traditum ab antiquis morem seruare tuamque,
dum custodis eges, uitam famamque tueri
incolumem possum ; simul ac durauerit aetas
membra animumque tuum, nabis sine cortice.' sic
me 120
formabat puerum dictis, et siue iubebat
ut facerem quid, 'habet auctorem, quo facias hoc,'
unum ex iudicibus selectis obiebat ;
siue uetabat, 'an hoc inhonestum et inutile factu
neene sit addubites, flagret rumore malo cum 125
hic atque ille?' audios uicinum funus ut aegros
exanimat mortisque metu sibi parcere cogit,
sic teneros animos aliena obprobria saepe
absterrent uitis. ex hoc ego sanus ab illis,
perniciem quaecumque ferunt, mediocribus et quis
ignoscas uitis teneor. fortassis et istinc 131
largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
consilium proprium. neque enim, cum lectulus aut
me

porticus exceperit, desum mihi. 'rectius hoc est.
hoc faciens uiuam melius. sic dulcis amicis 135
occurram. hoc quidam non belle : numquid ego illi
inprudens olim faciam simile?' haec ego mecum
compressis agito labris ; ubi quid datur oti,
inludo chartis. hoc est mediocribus illis
ex uitis unum ; cui si concedere nolis, 140
multa poetarum ueniat manus, auxilio quae
sit mihi : nam multo plures sumus, ac ueluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

V

Egressum magna me accepit Aricia Roma
hospitio modico : rhetor comes Heliodorus,
Graecorum longe doctissimus ; inde Forum Appi,
differtum nautis, cauponibus atque malignis.
hoc iter ignaui diuissimus, altius ac nos 5
praeinctis unum : minus est grauis Appia tardis.
hic ego propter aquam, quod erat deterrima, uentri
indico bellum, cenantis haut animo aequo
expectans comites. iam nox inducere terris
umbras et caelo diffundere signa parabat ; 10
tum pueri nautis, pueris conuicia nautae
ingerere : 'huc appelle!' 'trecentos inseris. ohe,
iam satis est.' dum aes exigitur, dum mula ligatur,
tota abit hora. mali culices ranaeque palustres
auertunt somnos, absentem ut cantat amicum 15

multa prolutus uappa nauta atque uiator
certatim : tandem fessus dormire uiator
incipit, ac missae pastum retinacula mulae
nauta piger saxo religat stertitque supinus.
iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem 20
sentimus ; donec cerebrosus proslit unus
ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
fuste dolat. quarta nix demum exponitur hora.
ora manusque tua lauius, Feronia, lymphae.
milia tum pransi tria repimus atque subimus 25
inpositum saxis late candentibus Anxur.
huc uenturus erat Maecenas optumus atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
legati, auersos soliti componere amicos.
hic oculis ego nigra meis collyria lippus 30
inlinere : interea Maecenas aduenit atque
Cocceius, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.
fundos Aufidio Lusco praetore libenter
linquimus, insani ridentes praemia scribae, 35
praetextam et latum clauum prunaque uitillum.
in Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Murena praebente domum, Capitone culinam.
postera lux oritur multo gratissima : namque
Plotius et Varius Sinuessaes Vergiliusque 40
occurrunt, animae, qualis neque candidiores
terra tulit neque quis me sit deuinctor alter.
o qui complexus et gaudia quanta fuerunt !
nil ego contulerim iucundo sanus amico.
proxima Campano ponti quae uillula, tectum 45
praebuit, et parochi, quae debent, ligna salemque.
hinc muli Capuae clittellais tempore ponunt.
lusum it Maecenas, dormitum ego Vergiliusque :
namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
hinc nos Coccei recipit plenissima uilla, 50
quae super est Caudi cauponas. nunc mihi paucis
Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirri,
Musa, uelim memores, et quo patre natus uterque
contulerit litis. Messi clarum genus Osci ;
Sarmenti domina extat : ab his maioribus orti 55
ad pugnam uenere. prior Sarmentus 'equi te
esse feri similem dico.' ridemus, et ipse
Messius 'accipio,' caput et mouet. 'o tua cornu
ni foret execto frons, inquit 'quid faceres, cum
sic mutilus minitaris?' at illi foeda cicatrix 60
saetosam laeui frontem turpauerat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat :
nil illi larua aut tragicis opus esse coturnis.
multa Cicirrus ad haec : donasset iamne catenam
ex uoto Laribus, quaerebat : scriba quod esset, 66
nilo deterius dominae ius esse : rogabat
denique cur unquam fugisset, cui satis una
farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
prorsus inuende cenam produimus illam. 70
tendimus hinc recta Beneuentum, ubi sedulus hospes
paene macros arsit dum turdos uersat in igni :
nam uaga per ueterem dilapso flamma culinam
uolcano summum properabat lambere tectum.
conuiuas audios cenam seruosque timentis 75
tum rapere atque omnis restringere uelle uideres.
incipit ex illo montis Apulia notos
ostentare mihi, quos torret Atabalus et quos
numquam erepsemus, nisi nos uicina Truici
uilla recepisset lacrimoso non sine fumo, 80
udos cum foliis ramos urente camino.
hic ego mendacem stultissimus usque puellam
ad mediam noctem expecto ; somnus tamen aufert
intentum ueneri : tum inundo somnia uisu
nocturnam uestem maculant uentreque supinum.
quattuor hinc rapimur uiginti et milia redis, 86
mansuri oppidulo, quod uersu dicere non est,

IV 93 siqua u R F A. 102 sic dist. Housman, animo prius, ut uulg. 110 Barus g R F A. 124 factu u C d A, factum V cet. 126 uidet F A, audios cet. 139 incumbo u F A L. V 1 exceptit u F A V, excipit R, accipit cet. 3 longe a u E C R, linguae u F A L g. 34 Fusco V. 51 Caudi V cum cet. plerisque. 67 dominae F A, domine g R, domini u C L.

signis perfacilest : uenit uilissima rerum
hic aqua, sed panis longe pulcherrimus, ultra
callidus ut soleat umeris portare uiator ;
nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna
qui locus a forti Diomede est conditus olim.
flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
inde Rubos fessi peruenimus, utpote longum
carpentes iter et factum corruptius imbrī.
postera tempestas melior, uia peior ad usque
Bari moenia piscosi. dein Gnatia lymphis
iratis exstructa dedit risusque iocosque,
dum flamma sine tura liquescere limine sacro
persuadere cupit. credat Iudaeus Apella,
non ego. namque deos didici securum agere aeuum,
nec, siquid miri faciat natura, deos id
tristis ex alto caeli demittere tecto.
Brundisium longae finis chartaeque uiaequēst.

VI

Non quia, Maecenas, Lydorum quicquid Etruscos
incoluit finis, nemo generosior est te,
nec quod auus tibi maternus fuit atque paternus,
olim qui magnis legionibus imperitarint,
ut plerique solent, naso suspendis adunco
ignoto aut ut me libertino patre natos.
cum referre negas quali sit quisque parente
natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi uere,
ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
multos saepe uiros nullis maioribus ortos
et uixisse probos, amplis et honoribus auctos ;
contra Laeuinum, Valeri genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis
non umquam pretio pluris licuisse, notante
iudice quo nosti populo, qui stultus honores
saepē dat indignis et famae seruit ineptus,
qui stupet in titulis et imaginibus. quid oportet
nos facere a uolgo longe longēque remotos ?
namque esto, populus Laeuino mallet honorem
quam Decio mandare nouo, censorque moueret
Appius, ingenuo si non essem patre natus :
uel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
non minus ignotos generosis. quo tibi, Tili,
sumere depositum clauom fierique tribuno ?
inuidia adcreuit, priuato quae minor esset.
nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
pellibus et latum demisit pectore clauom,
audit continuo 'quis homo hic?' et 'quo patre
natus?'
ut siqui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
et cupiat formosus, eat quacumque, puellis
iniciat curam quaerendi singula, quali
sit facie, sura, quali pede, dente, capillo :
sic qui promittit, cuius, urbem sibi curae,
imperium fore et Italiam, delubra deorum,
quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
omnis mortalis curare et quaerere cogit.
'tunc, Syri, Damae, aut Dionysi filius, audes
deicere de saxo cuius aut tradere Cadmo?'
'at Nouius collega gradu post me sedet uno :
namque est ille, pater quod erat meus.' 'hoc tibi
Paulus
et Messalla uideris ? at hic, si plostra ducenta
concurrantque foro tria funera magna, sonabit
cornua quod uincatque tubas : saltem tenet hoc nos.'
nunc ad me redeo libertino patre natum,
quem rodunt omnes libertino patre natum,
nunc quia sim tibi, Maecenas, conuictor, at olim

quod mihi pareret legio Romana tribuno.
dissimile hoc illi est, quia non, ut forsit honorem
iure mihi inuideat quiuīs, ita te quoque amicum,
praesertim cautum dignos adsumere, praua
ambitione procul. felicem dicere non hoc
me possim, casu quod te sortitus amicum :
nulla etenim mihi te fors optulit ; optimus olim
Vergilius, post hunc Varius dixere quid essem.
ut ueni coram, singultim pauca locutus,
(infans namque pudor prohibebat plura profari)
non ego me claro natum patre, non ego circum
me Satureianum uectari rura caballo,
sed quod eram narro. respondes, ut tuus est mos,
pauca : abeo, et reuocas nono post mense iubesque
esse in amicorum numero. magnum hoc ego duco,
quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
non patre praeclaro, sed uita et pectore puro.
atqui si uitis mediocribus ac mea paucis
mendosast natura, aliqui recta, uelut si
egregio insparsos reprehendas corpore naeuos,
si neque auaritiam neque sordes ac mala lustra
obiciet uere quisquam mihi, purus et insons,
ut me conlaudem, si et uiuo carus amicis :
causa fuit pater his, qui macro pauper agello
noluit in Flauī ludum me mittere, magni
quo pueri magnis e centurionibus orti,
laeuo suspensi loculos tabulamque lacerto,
ibant octonos referentes Idibus aeris ;
sed puerum est ausus Roman portare docendum
artis, quas doceat quiuīs eques atque senator
semet prognatos. uestem seruosque sequentis,
in magno ut populo, siqui uidisset, auita
ex re praeberis sumptus mihi crederet illos.
ipse mihi custos incorruptissimus omnis
circum doctores aderat. quid multa ? pudicum,
qui primus uirtutis honos, seruauit ab omni
non solum facto, uerum obprobrio quoque turpi ;
nec timuit, sibi ne uitio quis uerteret, olim
si praeco paruus aut, ut fuit ipse, coactor
mercedes sequeretur : neque ego essem questus ; at
hoc nunc
laus illi debetur et a me gratia maior.
nil me paeniteat sanum patris huius, eoque
non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
quod non ingenuos habeat clarosque parentis,
sic me defendam. longe mea discrepat istis
et uox et ratio. nam si natura iuberet
a certis annis aeuum remeare peractum,
atque alios legere, ad factum quoscumque parentis
optaret sibi quisque, meis contentus honestos
fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
iudicio uolgi, sanus fortasse tu, quod
nollem onus haut umquam solitus portare molestum.
nam mihi continuo maior quaerenda foret res
atque salutandi plures, ducendus et unus
et comes alter, uti ne solus rusue peregere aut
exire, plures calones atque caballi
pascendi, ducenda petorrita. nunc mihi curto
ire licet mulo uel si libet usque Tarentum,
mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos :
obiciet nemo sordes mihi quas tibi, Tili,
cum Tiburte uia praetorem quinque secuntur
te pueri, lasanum portantes oenophorumque.
hoc ego commodius quam tu, praeclarē senator,
milibus atque aliis uiuo. quacumque libido est,
incedo solus, percontor quanti holus ac far,
fallacem circum uespertinumque pererro
saepē forum, adsisito diuinis. inde domum me
ad porri et ciceris refero laganique catinum ;
cena ministratur pueris tribus, et lapis albus

VI 4 imperitarent v RFΛ'. 6 sic edidit Palmer. uulgo leg. ignotos aut me—natum. ignotos codd. omni. aut a γ FΛ' L, inter aut ut, at ut, et ut, aut me ut uariant cet. natos a γ E g, natus C, natum v FΛ' L (R corr.). 29 homo est hic? quo V, hic est a γ E L. 39 e uel aut codd. aliquot, de cet. 40 pos me R a pr. m. 43 magna sonabit coniungunt Bentl. al. 68 nec mala LV. 75 octonos—aeris a γ E R, octonis—aera v FΛ' L. 87 ad hoc a γ v RFΛ' L, at hic g, at hoc Dillenb. Orell. Hold. al. 102 peregre l, peregre aut cet. paene omnes, peregreue cum uno cod. edd. plerique : sunt uero qui rus peregreue malint.

poecula cum cyatho duo sustinet, astat echinus
 uilis, cum putera gutus, Campana supellex.
 deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod eras
 surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se 120
 uoluit ferre negat Nouiorum posse minoris.
 ad quartam iaceo; post hanc uagor, aut ego, lecto
 aut scripto quod me tacitum inuuet, unguor oliuo,
 non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
 ast ubi me fessum sol acrior ire lauatum 125
 admonuit, fugio campum lusumque trigonem.
 pransus non auide, quantum interpellat inani
 uentre diem durare, domesticus otior. haec est
 uita solutorum misera ambitione grauicue.
 his me consolator uicturum suauius, ac si 130
 quaestor auus pater atque meus patruusque fuissent.

VII

Proscripti Regis Rupili pus atque nenenum
 hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
 omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
 Persius hic permagna negotia diues habebat
 Clazomenis, etiam litis cum Rege molestas, 5
 durus homo atque odio qui posset uincere Regem,
 confidens, tumidus, adeo sermonis amari,
 Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
 ad Regem reden. postquam nihil inter utrumque
 conuenit (hoc etenim sunt omnes iure molesti, 10
 quo fortes, quibus aduersum bellum incidit: inter
 Hectora Priamiden, animosum atque inter Achillem
 ira fuit capitalis, ut ultima diuideret mors,
 non aliam ob causam, nisi quod uirtus in utroque
 summa fuit; duo si discordia nexet inertis 15
 aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedem
 cum Lycio Glaucio, discedat pigrior, ultro
 muneribus missis), Bruto praetore tenente
 ditem Asiam Rupili et Persi par pugnat, uti non
 compositum melius cum Bitho Baebius. in ius 20
 acres procurrant, magnum spectaculum uterque.
 Persius exponit causam; ridetur ab omni
 conuentu; laudat Brutum laudatque cohortem:
 solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubris
 appellat comites, excepto Rege; Canem illum, 25
 inuisum agricolis sidus, uenisse; rubeat
 flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
 tum Praenestinus salso multoque fluenti
 expressa arbusto regerit conuicia, durus
 uindemiator et inuictus, cui saepe uiator 30
 cessisset magna compellans uoce cuculum.
 at Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
 Persius exclamat: 'per magnos, Brute, deos te
 oro, qui reges consueris tollere, cur non
 hunc Regem iugulas? operum hoc, mihi crede,
 tuorum est.' 35

VIII

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
 cum faber, incertus scannum faceretne Priapum,
 maluit esse deum. deus inde ego, furum auiumque
 maxima formido: nam fures dextra coercent
 obscenoque ruber porrectus ab inguine palus; 5
 ast inportunas uolucres in uertice harundo
 terret fixa uetatque nouis considerare in hortis.
 huc prius angustis eiecta cadauera cellis
 consuecunt uili portanda locabat in area;
 hoc miserae plebi stabat commune sepulchrum, 10
 Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti.

mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
 hic dabat, heredes monumentum ne sequeretur.
 nunc licet Esquilis habitare salubribus atque
 aggere in aprico spatium, qui modo tristes 15
 albis informem spectabant ossibus agrum;
 cum mihi non tantum furesque feraeque suetae
 hunc uexare locum curae sunt atque labori,
 quantum carminibus quae uersant atque uenenis
 humanos animos: has nullo perdere possum 20
 nec prohibere modo, simul ac uaga Luna decorum
 protulit os, quin ossa legant herbasque nocentis.
 uidi egomet nigra succident uadere palla
 Canidiam, pedibus nudis passoque capillo,
 cum Sagana maiore ululante. pallor utrasque 25
 fecerat horrendas aspectu. scalpere terram
 unguibus et pullam diuellere mordicus agnam
 coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
 manis elicerent animas responsa daturas.
 lanea et effigies erat, altera cerea: maior 30
 lanea, quae poenis conpesceret inferiorem;
 cerea suppliciter stabat seruilibus ut quae
 iam peritura modis. Hecaten uocat altera, saeuam
 altera Tisiphonen: serpentis atque uideres
 infernas errare canes, Lunamque rubentem, 35
 ne foret his testis, post magna latere sepulchra.
 mentior at siquid, merdis caput inquirer albis
 coruorum atque in me ueniat mictum atque cacatum
 Iulius, et fragilis Peditia furque Voranus.
 singula quid memorem? quo pacto altera loquentes
 umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum, 41
 utque lupi barbam uariae cum dente colubrae
 abliderint furtim terris, et imagine cerea
 largior arserit ignis, et ut non testis inultus
 horruerim uoces Furiarum et facta diuorum. 45
 nam displosa sonat quantum uesica, pepedi
 ditissima nate fies; at illae currere in urbem.
 Canidiae dentes, altum Saganae caliendum
 excidere atque herbas atque incantata lacertis
 uinacula cum magno risuque iocoque uideres. 50

IX

Ibam forte uia Sacra, sicut meus est mos
 nescio quid meditans nugarum, totus in illis.
 accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
 arreptaue manu 'quid agis, dulcissime rerum?'
 'suauiter, ut nunc est' inquam, 'et cupio omnia
 quae uis.' 5
 cum adsectaretur, 'numquid uis?' occupo. at ille
 'noris nos' inquit; 'docti sumus.' hic ego 'pluris
 hoc' inquam 'mihi eris.' misere discedere quaerens,
 ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
 dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos 10
 manaret talos. 'o te, Bolane, cerebri
 felicem!' aiebam tacitus, cum quidlibet ille
 garriret, uicos, urbem laudaret. ut illi
 nil respondebam, 'misere cupis' inquit 'abire:
 iamdudum uideo: sed nil agis; usque tenebo, 15
 persequar hinc quo nunc iter est tibi.' 'nil opus
 est te
 circumagi: quendam uolo uisere non tibi notum;
 trans Tiberim longe cubat is prope Caesaris hortos.'
 'nil habeo quod agam et non sum piger: usque
 sequar te.'
 demitto auriculas ut iniquae mentis asellus, 20
 cum grauius dorso subiit onus. incipit ille:
 'si bene me noui, non Viscum pluris amicum,
 non Varium facies: nam quis me scribere pluris
 aut citius possit uersus? quis membra mouere

VI 123 scribo g. 126 ita Bentl. Orell. Palmer, al. inuisumque trig. Pauly. rabiosi tempora signi codd. praeter V g omni. (g lususque habet). ad loc. sic commentatur Cruquius "fugio rabiosi tempora sig. codex Bland. antiquissimus habet fugio campum lusumque trigonem. sed supposita sunt puncta, uulgataque lectio est adnotata." VII 7 tumidus a γ E g R V, tumidusque v F X L. 17 purior g V, pulchrior cet. VIII 7 fissa coni. Fen. 15 quo codd., qua Bentl., qui Peck. 19 uerant col. unus. 32 ut quae R, utque a γ F X g. 36 crepuscula coni. Housman. 41 resonarent Bentl. al. IX 16 persequar: hinc—tibi? interpungit Holder. perge, sequar, quo nunc coni. Palm. 23 l'arum F X'.

mollius? inuideat quod et Hermogenes, ego canto.' interpellandi locus hic erat: 'est tibi mater, 26 cognati, quis te saluo est opus?' 'haut mihi quisquam.

omnis composui.' 'felices! nunc ego resto. confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella quod puero cecinit mota diuina anus urna: 30 "hunc neque dira uenena nec hosticus auferet ensis nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra: garrulus hunc quando consumet cumque: loquaces, si sapiat, uitet simul atque adoleuerit aetas." uentum erat ad Vestae, quarta iam parte diei 35 praeterita, et casu tum respondere uadato debebat; quod ni fecisset, perdere litem. 'si me amas,' inquit, 'paulum hic ades.' 'inter-

eam, si aut ualeo stare aut noui ciuilia iura: et propro quo scis.' 'dubius sum quid faciam' inquit, 40 'tene relinquam an rem.' 'me, sodes.' 'non faciam' ille,

et praecedere coepit. ego, ut contendere durum cum uictore, sequor. 'Maecenas quomodo tecum?' hinc repetit. 'paucorum hominum et mentis bene sanae.'

'nemo dexteris fortuna est usus. haberes 45 magnum adiutorem, posset qui ferre secundas, hunc hominem uelles si tradere. dispeream, ni summosses omnis.' 'non isto uiuimus illic quo tu rere modo: domus hac nec purior ullast nec magis his aliena malis; nil mi officit, inquam, ditior hic aut est quia doctior; est locus uni 51 cuique suus.' 'magnum narras, uix credibile.' 'atqui sic habet.' 'accendis quare cupiam magis illi proximum esse.' 'uelis tantummodo: quae tua

uirtus, expugnabis; et est qui uinci possit, eoque 55 difficilis aditus primos habet.' 'haut mihi dero: muneribus seruos corrumpam; non, hodie si exclusus fuero, desistam; tempora quaeram; occurram in triuiis, deducam. nil sine magno uita labore dedit mortalibus.' haec dum agit, ecce Fuscus Aristius occurrit, mihi carus et illum 61 qui pulchre nosset. consistimus. 'unde uenis?' et 'quo tendis?' rogat et respondet. uellere coepi et prensare manu lentissima braccia, nutans, distorquens oculos, ut me eriperet. male salsus 65 ridens dissimulare; meum iecur urere bilis. 'certe nescio quid secreto uelle loqui te aiebas mecum.' 'memini bene, sed meliore tempore dicam: hodie tricensima sabbata. uin tu curtis Iudaeis oppedere?' 'nulla mihi' inquam 70 'religio est.' 'at mi: sum paulo infirmior, unus multorum. ignoscas; alias loquar.' huncine solem tam nigrum surrexe mihi! fugit improbus ac me sub cultro linquit. casu uenit obuius illi aduersarius et 'quo tu turpissime?' magna 75 'inclamat uoce, et 'licet antestari?' ego uero oppono auriculam. rapit in ius: clamor utrimque, undique concursus. sic me seruauit Apollo.

X

[Lucili, quam sis mendosus, teste Catone defensore tuo peruincam, qui male factos emendare parat uersus, hoc lenius ille, qui multum puer et loris et funibus udis exoratus, ut esset opem qui ferre poetis antiquis posset contra fastidia nostra,

grammaticorum equitum doctissimus. ut redeam illuc—]

Nempe incomposito dixi pede currere uersus Lucili. quis tam Lucili fautor inepte est, ut non hoc fateatur? at idem, quod sale multo urbem defricuit, charta laudatur eadem. nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera: nam

5 et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer. ergo non satis est risu diducere rictum auditoris; et est quaedam tamen hic quoque uirtus; est breuitate opus, ut currat sententia neu se impediatur uerbis lassas onerantibus auris; 10 et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso, defendente uicem modo rhetoris atque poetae, interdum urbani, parentis uiribus atque

extenuantis eas consulto. ridiculum acri fortius et melius magnas plerumque secat res. 15 illi, scripta quibus comoedia prisca uiris est, hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher Hermogenes umquam legit, neque simius iste nil praeter Caluom et doctus cantare Catullum. 'at magnum fecit quod uerbis Graeca Latinis 20 miscuit.' o seri studiorum, quine putetis difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti contigit? 'at sermo lingua concinnus utraque suauior, ut Chio nota si commixta Falernist.' cum uersus facias, te ipsum percontor, an et cum 25 dura tibi peragenda rei sit causa Petilli? scilicet oblitus patriaeque patrisque, Latine cum Pedius causas exudet Poplicola atque

Coruinus, patriis intermiscere petita uerba foris malis, Canusini more bilinguis? 30 atque ego cum Graecos facerem natus mare citra uersiculos, uenit me tali uoce Quirinus, post mediam noctem uisus, cum somnia uera: 'in siluam non ligna feras insanius ac si magnas Graecorum malis implere cateruas.' 35 turgidus Alpinus iugulat dum Memnona dumque defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo, quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa, nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris. arguta meretrice potes Dauoque Chremeta 40 eludente senem comis garrire libellos unus uiuorum, Fundani; Pollio regum facta canit pede ter percussio; forte epos acer, ut nemo, Varius ducit; molle atque facetum Vergilio adnuerunt gaudentes rure Camenae. 45 hoc erat, experto frustra Varrone Atacino atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem, inuentore minor; neque ego illi detrachere ausim haerentem capiti cum multa laude coronam. at dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem 50 plura quidem tollenda relinquendis. age, quaeso, tu nihil in magno doctus reprehendis Homero? nil comis tragici mutat Lucilius Acci? non ridet uersus Enni grauitate minores, cum de se loquitur non ut maiore reprehensis? 55 quid uetat et nosmet Lucili scripta legentis quaerere, num illius, num rerum dura negarit uersiculos natura magis factos et euntis mollius ac suisque pedibus quid claudere senis, hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos 60 ante cibum uersus, totidem cenatus? Etrusci quale fuit Cassi rapido feruentius anni ingenium, capsis quem fama est esse librisque ambustum propriis. fuerit Lucilius, inquam, 65 comis et urbanus, fuerit limatior idem, quam rudis et Graecis intacti carminis auctor quamque poetarum seniorum turba; sed ille,

IX 30 sic Bentl. diuina mota codd. omnes. 39 ista re con. Verrall in Diar. Philolog. xiii p. 56. 50 nihil officit V. 56 dero g R (a pr. man.) V, deero cett. 64 prensare a γ ν LV, pressare ↓ g l, pressare R φ λ. X [1-8] exhibent F λ, omittunt a γ ν E g R L V scholl. [4] uir et est codd. duo (non nostri). [5] puerum. [6] exhortatus L. Muell. 5 nam E R scholl., num a γ ν F λ L, n g. 27 oblitus codd., oblitus e con. Bentl. Holder, Muell. Latine FR λ, Latini a γ ν E V g L. edd. qui oblitus—Latini legunt, comma post Latini ponunt. 45 adnuerant a γ L.

sì foret hoc nostrum fato delapsus in aeuum,
deteret sibi multa, recideret omne quod ultra
perfectum traheretur, et in uersu faciendo 70
saepe caput scaberet, uiuos et roderet unguis.
saepe stilum uertas, iterum quae digna legi sint
scripturus, neque te ut miretur turba labores,
contentus paucis lectoribus. an tua demens
uilibus in ludis dictari carmina malis? 75
non ego: nam satis est equitem mihi plaudere, ut
audax
contemptis aliis explosa Arbusecula dixit.
men moueat cimex Pantilius, aut cruciet quod
uellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus

Fannius Hermogenis laedat conuiua Tigelli? 80
Plotius et Varius, Maecenas Vergiliusque,
Valgius et probet haec Octauius optimus atque
Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque!
ambitione relegata te dicere possum,
Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre, simulque 85
uos, Bibule et Serui, simul his te, candide Furni,
compluris alios, doctos ego quos et amicos
prudens praetereo; quibus haec, sint qualiacumque,
adridere uelim, doliturus, si placeant spe
deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli, 90
discipularum inter iubeo plorare cathedras.
i, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

LIBER SECVNDVS

I

Sunt quibus in satura uidear nimis acer et ultra
legem tendere opus; sine nervis altera, quicquid
composui, pars esse putat similisque meorum
mille die uersus deduci posse. Trebati,
quid faciam, praescribe. 'quiescas.' ne faciam,
inquis, 5
omnino uersus? 'aio.' peream male, si non
optimum erat; uerum nequeo dormire. 'ter uncti
transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
inrignomque mero sub noctem corpus habento.
aut si tantus amor scribendi te rapit, aude 10
Caesaris inuicti res dicere, multa laborum
praemia laturus.' cupidum, pater optime, uires
deficiunt: neque enim quinis horrentia pilis
agmina nec fracta pereuntis cuspidē Gallos
aut labentis equo describat uolnera Parthi. 15
'attamen et iustum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius.' hant mihi dero,
cum res ipsa feret: nisi dextro tempore, Flacci
uerba per attentam non ibunt Caesaris aurem,
cui male si palpere, recalceirat undique tutus. 20
'quanto rectius hoc, quam tristi laedere uersu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,
cui sibi quisque timet, quamquam est intactus, et
odit.'
quid faciam? saltat Milonius, ut semel icto
accessit feruor capiti numerusque lucernis; 25
Castor gaudet equis, ouo prognatus eodem
pugnis; quot capitum uiunt, totidem studiorum
milia. ne pedibus delectat claudere uerba
Lucili ritu, nostrum melioris utroque.
ille uelut fidis arcana sodalibus olim 30
credebat libris, neque si male cesserat usquam
decurrrens alio, neque si bene: quo fit, ut omnis
uotiuia pateat ueluti descripta tabella
uita senis. sequor hunc, Lucanus an Apulus aniceps:
nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus; 35
missus ad hoc, pulsus, uetus est ut fama, Sabellis,
quo ne per uacatione Romano incurreret hostis,
siue quod Apula gens seu quod Lucania bellum
incurteret uolenta. sed hic stilus haud petet ultro
quemquam animantem et me ueluti custodiet ensis 41
uagina tectus: quem cur destringere coner
tutus ab infestis latronibus? o pater et rex

Iuppiter, ut pereat positum robigine telum,
nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille 45
qui me commorit (melius non tangere, clamo),
flebit et insignis tota cantabitur urbe.
Cernius iratus leges ninitatur et urnam,
Canidia Albuci, quibus est inimica, uenenum,
grande malum Turius, siquid se iudice cerkes,
ut quo quisque ualet suspectos terreat, utque 50
imperet hoc natura potens, sic collige mecum.
dente lupus, cornu taurus petit: unde, nisi intus
monstratum? Scaeuae uiuacem crede nepoti
matrem: nil faciet sceleris pia dextera (mirum,
ut neque calce lupus quemquam neque dente petit 55
bos);
sed mala tollet anum uitiatu melle cicuta.
ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
expectat seu mors atris circumuolat alis,
diues, inops, Romae, seu fors ita iusserit exul,
quisquis erit uitae scribam color. 'o puer, ut sis 60
uitalis metuo, et maiorum nequis amicis
frigore te feriat.' quid? cum est Lucilius ausus
primus in hunc operis componere carmina morem,
detrabere et pellem, nitidus qua quisque per ora
cederet, introrsum turpis; num Laelius aut qui 65
dixit ab oppressa meritum Karthagine nomen,
ingenio offensi aut laeso dolere Metello
famosisque Lupo coperto uersibus? atqui
primores populi arripuit populumque tributum,
scilicet uni aequus uirtuti atque eius amicis. 70
quin ubi se a uolgo et scaena in secreta remorant
uirtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,
nugari cum illo et discincti ludere, donec
decoqueretur holus, soliti. quicquid sum ego, quam-
uis
infra Lucili censum ingeniumque, tamen me 75
cum magnis uixisse inuita fatebitur usque
inuidia, et fragili quaerens inlidere dentem,
offendet solido, nisi quid tu, docte Trebati,
dissentis. 'equidem nihil hinc diffingere possum;
sed tamen ut monitus caueas, ne forte negoti 80
incutiat tibi quid sanctarum insectia legum:
si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
iudiciumque.' esto, siquis mala: sed bona siquis
indice condiderit laudatus Caesare? siquis
obprobriis dignum latrauerit, integer ipse? 85
'soluentur risu tabulae, tu missus abibis.'

X 68 *delapsus* a γ υ E F N, *delapsus* alii (tres Blandinii), *dilatatus* g L. Benti. Orell. Palm. cf. Epod. 17, 18. 86
Bibule Muretus, Benti. Orell. Hold. al., *Bibuli* codd. omn.

II In hoc libro deficient omniuo uel paene omniuo codices A B C R π: in partibus υ, post VII 27 a. qui totum
aut paene totum librum exhibent, sunt a γ υ E g F (s d) X (X L) V. I 31 *cesserat* codd. paene omni., *cesserat* cum
duobus codd. (non nostris) Lambin. Benti. al. 45 *commoritur* codd. unus (Bentlei). 49 *si quis* = *certat* g F X L. 74
dequoqueretur a γ F X, sed alibi (Serm. II 2, 41, 8, 48, 8, 52) forma *coquere* in plerisque codd. exhibetur. 79 *diffingere*
a γ L g, *diffindere* v υ L corr., *diffidere* v pr. F X. 86 *tabulae* coni. Francke.

II

Quae uirtus et quanta, boni, sit uiuere paruo
(nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofellus
rusticus, abnormis sapiens crassaque Minerua)
discite, non inter lances mensasque nitentis,
cum stupet insanis acies fulgoribus et cum
adelinis falsis animus meliora recusat, 5
uerum hic inpransi mecum disquirite. 'cur hoc?'
dicam, si potero. male uerum examinat omnis
corruptus iudex. leporem sectatus equoue
lassus ab indomito uel si Romana fatigat 10
militia adsuetum graecari, seu pila uelox,
molliter austerum studio fallente laborem,
seu te discus agit, pete cedentem aera disco:—
cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
sperne cibum uilem; nisi Hymettia mella Falerno
ne biberis diluta. foris est promus, et atrum 16
defendens piscis hiemat mare: cum sale panis
latrantem stomachum bene leniet. unde putas aut
qui partum? non in caro nidore uoluptas
summa, sed in te ipso est. tu pulmentaria quaere
sudando: pinguem uitili albumque neque ostrea 21
nec scarus aut poterit peregrina luuare lagois.
uix tamen eripiam, posito pauone uelis quin
hoc potius quam gallina tergere palatum,
corruptus uanis rerum, quia ueneat auro 25
rara auis et picta pandat spectacula cauda:
tamquam ad rem attineat quicquam. num uesceris
ista,
quam laudas, pluma? cocto num adest honor idem?
carne tamen quamuis distat nil, hac magis illam
inparibus formis deceptum te petere! esto: 30
unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
captus hiet? pontisne inter iactatus an amnis
ostia sub Tusci? laudas, insane, trilibrem
nullum, in singula quem minuas pulmenta necesse
est.
ducit te species, uideo. quo pertinet ergo 35
proceros odisse lupos? quia scilicet illis
maiores natura modum dedit, his breue pondus.
ieiunus raro stomachus uolgaria temnit.
'porrectum magno magnum spectare catino 39
uellem' ait Harpyis gula digna rapacibus. at uos,
praesentes Austri, coquite horum opsonia. quam-
quam
putet aper rhombusque recens, mala copia quando
aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
atque acidus manolt inulas. necdum omnis abacta
pauperies epulis regum: nam uilibus ouis 45
nigrisque est oleis hodie locus. haut ita pridem
Galloni praeconis erat accipensere mensa
infamis. quid? tum rhombos minus aequor alebat?
tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
donec uos auctor docuit praetorius. ergo 50
siquis nunc mergos suauis edixerit assos,
parebit prauis docilis Romana iuuentus.
sordidus a tenui uictu distabat, Ofello
iudice: nam frustra uitium uitaueris illud,
si te alio prauum detorseris. Auidienus, 55
cui Canis ex uero ductum cognomen adhaeret,
quinquennis oleas est et siluestria corna,
ac nisi mutatum parciit defundere uinum, et
cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
ille repotia, natalis aliosue dierum 60
festos albatu celebraret, cornu ipse bilibri
caulibus instillat, ueteris non parcus aceti.

quali igitur uictu sapiens utetur, et horum
utrum imitabitur? hac urget lupus, hac canis, aiunt.
mundus erit, qua non offendat sordibus atque 65
in neutram partem cultus miser. hic neque seruis,
Albuci senis exemplo, dum munia didit,
saeuus erit, nec sic ut simplex Naeuius unctam
conuiuiis praebebit aquam: uitium hoc quoque mag-
num.

accipe nunc, uictus tenuis quae quantaque secum 70
adferat. in primis ualeas bene: nam uariae res
ut noceant homini credas, memor illius escae,
quae simplex olim tibi sederit: at simul assis
miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
dulcia se in bilem uertent stomachoque tumultum
lenta feret pituita. uides ut pallidus omnis 76
cena desurgat dubia? quin corpus onustum
hesternis uitiliis animum quoque praegrauat una
atque adfigit humo diuinae particulam aurae.
alter, ubi dicto citius curata sopori 80
membra dedit, uegetus praescripta ad munia surgit.
hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
siue diem festum rediens aduexerit annus,
seu recreare uolet tenuatum corpus, ubique
accedent anni, tractari mollius aetas 85
inbecilla uolet. tibi quidnam accedet ad istam,
quam puer et ualidis praesumis, mollitiem, seu
dura ualetudo incedit seu tarda senectus?
[francidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
illis nullus erat, sed, credo, hac mente, quod hospes
tardius adueniens uitiatum commodius quam 91
integrum edax dominus consumeret. hos utinam
inter

heroas natum tellus me prima tulisset!]
das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
occupet humanam? grandes rhombi patinaeque 95
grande ferunt una cum damno dedecus. adde
iratum patruum, uicinos, te tibi iniquum
et frustra mortis cupidum, cum derit egentia
as, laquei pretium. 'iure' inquit 'Trausius istis
iurgatur uerbis: ego uectigalia magna 100
diuitiasque habeo tribus amplas regibus.' ergo
quod superat non est melius quo insumere possis?
cur eget indignus quisquam, te diuite? quare
templa ruunt antiqua deum? cur, inprobe, carae
non aliquid patriae tanto emetris acervo? 105
uni nimirum recte tibi semper erunt res,
o magnus posthac inimicis risus! uterne
ad casus dubios fides tibi certius? hic qui
pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,
an qui contentus paruo metuensque futuri 110
in pace, ut sapiens, aptarit idonea bello?
quo magis his credas, puer hunc ego paruus Ofellum
integris opibus noui non latius usum,
quam nunc accisis. uideas metato in agello
cum pecore et gnatis fortem mercede colonum, 115
'non ego' narrantem 'temere edi luce profesta
quicquam praeter holus fumosae cum pede pernae.
ac mihi seu longum post tempus uenerat hospes
siue operum uacuo gratius conuiua per imbrem
uicinus, bene erat non piscibus urbe petitis, 120
sed pullo atque haedo; tunc pensilis uua secundas
et nux ornabat mensas cum duplici ficu.
post hoc ludus erat culpa potare magistra,
ac uenerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
explicuit uino contractae seria frontis. 125
saeuiat atque nouos moueat fortuna tumultus:
quantum hinc imminuet? quanto aut ego parcius
aut uos,
o pueri, nituitis, ut huc nouus incola uenit?

II 2 *Ofella* cum uno cod. Orelli quod malebat Benti. 3 *abnormis* v g F l Benti. Dillenb. Orell. Hold., *abnormi* a γ E l l v. 13 spurium puto. 29 sic E g (γ ↓ uar.) scholl. cet. plerique (a γ v F l l) illa habent, quos secuti edd. uarie interpungunt aut emendant. lectiones et interpretationes plus uiginti apud Orellium inueneris. *carne tamen*, quam uis (ut Jahn), distat nil haec magis (μαγίς) illa coni. Madvig, *nitet hic magis* illa coni. H. J. Heller Philolog. xlv 682, *auis pro magis* Heindorf. 30 *te petere* a γ g ↓ scholl., *te patet* v F l l, *depetere* E. 53 *distabit* ζ, Orelli, Palmer. 56 *ductum* L v, *dictum* cet. paene omnes. 65 *qua* a γ E v scholl., *qui* v g F l l. 89-93 uncis inclusit Palmer. 99 *aes* e corr. codd. aliquot. 106 *rectae* V. 123 *cupa* Benti.

nam propriae telluris erum natura neque illum
nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille;
illum aut nequities aut uafri inscitia iuris, 131
postremum expellet certe uiuacior heres.
nunc ager Vmbreni sub nomine, nuper Ofelli
dictus, erit nulli proprius, sed cedit in usum
nunc mihi, nunc alii. quocirca uiuite fortes 135
fortiaque aduersis opponite pectora rebus.

III

'Si raro scribis, ut toto non quater anno
membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,
iratus tibi, quod uini omnique benignus
nil dignum sermone canas, quid fiet? ab ipsis
Saturnalibus huc fugisti sobrius. ergo 5
dic aliquid dignum promissis. incipe. nil est:
culpantur frustra calami, inneritusque laborat
iratis natus paries dis atque poetis.
atqui uoltus erat multa et praeclara minantis,
si uacuum tepido cepisset uillula tecto. 10
quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
inuidiam placare paras uirtute relicta?
contemnere, miser! uitanda est improba Siren
desidia, aut quicquid uita meliore parasti 15
ponendum aequo animo.' di te, Damasippe, deaeque
uerum ob consilium donent tonsore. sed unde
tam bene me nosti? 'postquam omnis res mea Ianum
ad medium fracta est, aliena negotia curo,
excussus propriis. olim nam quaerere amabam, 20
quo uafri ille pedes lauisset Sisypheus aere,
quid sculptum infabre, quid fustum durius esset;
callidus huic signo ponebam milia centum;
hortos egregiasque domos mercarier unus
cum lucro noram: unde frequentia Mercuriali 25
inposuere mihi cognomen compita.' noui,
et miror morbi purgatum te illius. 'atqui
emouit ueterem mire nouus, ut solet, in cor
traiecit lateris miseri capitisque dolore; 29
ut lethargicus hic, cum fit pugil et medicum urget.'
dum nequid simile huic, esto ut libet. 'o bone, ne te
frustrare: insanis et tu stultique prope omnes,
siquid Stertinius ueri crepat, unde ego mira
descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
solatus iussit sapientem pascere barbam 35
atque a Fabricio non tristem ponte reuerti.
nam male re gesta, cum uellem mittere operto
me capite in flumen, dexter stetit et 'caue faxis
te quicquam indignum: pudor' inquit 'te malus
angit.

insanos qui inter uereare insanus haberi. 40
primum nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit
in te
solo, nil uerbi, pereas quin fortiter, addam.
quem mala stultitia et quemcumque inscitia ueri
caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
autumat. haec populos, haec magnos formula reges,
excepto sapiente, tenet. nunc accipe, quare 46
desipiant omnes aequae ac tu, qui tibi nomen
insano posuere. uelut siluis, ubi passim
palantis error certo de tramite pellit,
ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit, unus utriusque
error, sed uariis inludit partibus: hoc te 51
crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
qui te deridet, caudam trahat. est genus unum
stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignis,
ut rupis fluuiosque in campo ob stare queratur, 55
alterum et huic uarum et nihilo sapientius ignis

per medios fluuiosque ruentis: clamet amica,
mater, honesta soror, cum cognatis pater, uxor:
'hic fossa est ingens, hic rupes maxima: serua!' 60
non magis audierit, quam Fufius ebrius olim,
cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis
'mater, te appello!' clamantibus. huic ego uolgens
errori similem cunctum insanire docebo.

insanit ueteres statuas Damasippus emendo:
integer est mentis Damasippi creditor? esto. 65
'accipe quod numquam reddas mihi' si tibi dicam,
tunc insanus eris si acceperis, an magis excors
reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?
scribe decem a Nerio: non est satis; adde Cicutae
nodosi tabulas centum, mille adde catenas; 70
effugiet tamen haec sceleratus uincula Proteus.
cum rapies in ius malis ridentem alienis,
fiet aper, modo auis, modo saxum et, cum uolet,
arbor.

si male rem gerere insani est, contra bene sani,
putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perelli 75
dictantis, quod tu numquam rescribere possis.
audire atque togam iubeo componere, quisquis
ambitione mala aut argenti pallet amore,
quisquis luxuria tristitiae superstitione
aut alio mentis morbo calet: huc propius me, 80
dum doceo insanire omnis, uos ordine adite.
danda est ellebori multo pars maxima auaris;
nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
heredes Staberi summam incidere sepulchro,
ni sic fecissent, gladiatorum dare centum 85
damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,
frumenti quantum metit Africa. 'sive ego praeue
seu recte hoc uolui, ne sis patruus mihi.' credo
hoc Staberi prudentem animum uidisse. 'quid ergo
sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo 90
heredes uoluit?' quoad uixit, credidit ingens
pauperiem uitium et cauit nihil acrius, ut, si
forte minus locuples uno quadrante periret,
ipse uideretur sibi nequior: omnis enim res,
uirtus, fama, decus, diuina humanaque pulchris 95
diuitiis parent; quas qui construxerit, ille
clarus erit, fortis, iustus. 'sapiensne?' etiam, et rex
et quicquid uolet. hoc, ueluti uirtute paratum,
sperauit magnae laudi fore. quid simile isti
Graecus Aristippus? qui seruos prociore aurum 100
in media iussit Libya, quia tardius irent
propter onus segnes. uter est insanior horum?
nil agit exemplum, litem quod lite resoluit.
siquis emat citharas, emptas comportet in unum,
nec studio citharae nec Musae conditus ulli, 105
si scalptra et formas non sutor, nautica uela
auersus mercaturis, delirus et amens
undique dicatur merito. qui discrepat istis,
qui nummos aurumque recondit, nescius uti
compositis metuensque uelut contingere sacrum?
siquis ad ingentem frumenti semper acruom 111
porrectus uigilet cum longo fuste, neque illinc
audeat esuriens dominus contingere granum,
ac potius foliis parcus uescatur amaris;
si positus intus Chii ueterisque Falerni 115
mille cadis, nihil est, ter centum milibus, acre
potet acetum; age, si et stramentis incubet unde-
octoginta annos natus, cui stragula uestis,
blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca:
nimirum insanus paucis uideatur, eo quod 120
maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
dis inimice senex, custodia? ne tibi desit?
quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
ungere si caules oleo meliore caputque 125

II 134 erat u L Benti. Peerlk. qui ita distinguunt dictus erat: nulli proprius: . III 1 si Eg V (ut uid.), sic a γ u F X L. scribis u F X L V (ut uid.), scribes a γ Eg. si raro scribis, scriptorum quaeque retexens manuol Palmer omissio ut — poscas. 4 ab a γ u E L, at γ F L V. 5 post fugisti distinguunt edd. aliquot. 21 faber F X. 25 Mercuriali Gryphius, Palmer, Mercuriale codd. 50 utrique u γ F X, utrisque γ E. 69 a Nerio V scholl., a Nerio uel Nerio cet. 93 perisset u F X (tres Blandinii). 96 construxerit γ Eg D L, contraxerit u F X V. 113 consumere Peerlk. 117 utuac pro unde coni. Meinek.

coeperis inpeza foedum porrigine? quare,
si quiduis satis est, periurus, surripis, aufers
undique? tun sanus? populum si cadere saxis
incipias seruosue tuos, quos aere pararis,
insanum te omnes pueri clamentque puellae; 130
cum laqueo uxorem interemis matremque ueneno,
incolumi capite es? quid enim? neque tu hoc facis
Argis,

nec ferro ut demens genetricem occidis Orestes.
an tu reris eum occisa insanisse parente,
ac non ante malis dementem actum Furiis quam
in matris iugulo ferrum tepefecit acutum? 136
quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
nil sane fecit quod tu reprehendere possis:
non Pyladen ferro uiolare aususue sororem
Electram, tantum maledicit utrique uocando 140
hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
pauper Opimius argenti positi intus et auri,
qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla uappamque profestis,
quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres
iam circum loculos et clauis laetus ouansque 146
curreret. hunc medicus multum celer atque fidelis
excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
effundi saccos nummorum, accedere pluris
ad numerandum; hominem sic erigit; addit et illud:
'ni tua custodis, audius iam haec auferet heres.' 151
'men uiuo?' 'ut uiuas igitur, uigila. hoc age!'
quid uis?

'deficient inopem uenae te, ni cibis atque
ingens accedit stomacho fultura ruenti.
tu cessas? agedum, sume hoc tisanarium orizae.' 155
'quanti emptae?' 'paruo.' 'quanti ergo?' 'oc-
tussibus.' 'eheu,
quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?'
'quisnam igitur sanus?' 'qui non stultus. 'quid
auarus?'

stultus et insanus. 'quid, siquis non sit auarus,
continuo sanus?' minime. 'cur, Stoice?' dicam.
non est cardiacus (Craterum dixisse putato) 161
hic aeger: recte est igitur, surgetque? negabit,
quod latus aut renes morbo temptentur acuto.
non est periurus neque sordidus: immolet aequis
hic porcum Laribus; uerum ambitiosus et audax:
nauiget Anticyram. quid enim differt barathrone 166
dones quicquid habes, an numquam utare paratis?
Sernius Oppidius Canusi duo praedia, diues
antiquo censu, gnatis diuise duobus
fertur et hoc moriens pueris dixisse uocatis 170
ad lectum: 'postquam te talos, Aule, nucesque
ferre sinu laxo, donare et ludere uidi,
te, Tiberi, numerare, cauis abscondere tristem:
extinui, ne uos ageret insania discors,
tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam. 175
quare per diuos oratus uterque Penatis,
tu caue ne minuas, tu ne maius facias id,
quod satis esse putat pater et natura coercet.
praeterea ne uos titillet gloria, iure
iurando opstringam ambo: uter aedilis fueritue 180
uestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
in cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
latus ut in circo spatieris et aeneus ut stes,
nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?
scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu, 185
astuta ingenuom uolpes imitata leonem.'
nequis humasse uelit Aiace, Atrida, uetas cur?
'rex sum.' nil ultra quaero plebeius. 'et aequam
rem imperito, at sicui uideor non iustus, inulto
dicere quod sentit permitto.' maxime regum, 190

di tibi dent capta classem redducere Troia.
ergo consulere et mox respondere licebit?
'consule.' cur Aiax, heros ab Achille secundus,
putescit, totiens seruatis clarus Achiuus?
gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
per quem tot iuuenes patrio caruere sepulchro? 196
'mille ouium insanus morti dedit, inclitum Vlixen
et Menelaum una mecum se occidere clamans.'
tu cum pro uitula statuis dulcem Aulide natam
ante aras spargisque mola caput, inprobe, salsa, 200
rectum animi seruas cursum? insanus quid enim
Aiax

fecit? cum strauit ferro pecus, abstinuit uim
uxore et gnato; mala multa precatus Atridis
non ille aut Teucrum aut ipsum uiolauit Vlixen.
'uerum ego, ut haerentis aduerso litore nauis 205
eriperem, prudens placui sanguine diuos.'
nempe tuo, furiose. 'meo, sed non furiosus.
qui species alias ueris, scelerisque tumultu
permixtas capiet, commotus habebitur, atque
stititiane erret, nihilum distabit, an ira. 210
Aiax inmeritos cum occidit desipit agnos:
cum prudens scelus ob titulos admittit inanis,
stas animo, et purum est uitio tibi, cum tumidum
est, cor?

siquis lectica nitidam gestare amet agnam,
huic uestem, ut gnatae, paret ancillas, paret aurum,
Rufam aut Pusillam appellet fortique marito 216
destinet uxorem: interdicto huic omne adimat ius
praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
quid? siquis gnatam pro muta deuouet agna,
integer est animi? ne dixeris. ergo ubi praua 220
stultitia, hic summa est insania; qui sceleratus,
et furiosus erit: quem cepit uitrea fama,
hunc circum tonuit gaudens Bellona cruentis.
nunc age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
uincet enim stultos ratio insanire nepotes. 225
hic simul accepit patrimoni mille talenta,
edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
unguentarius ac Tusei turba impia uici,
cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
mane domum ueniant. quid tum? uenere fre-
quentes; 230
uerba facit leno: 'quicquid mihi, quicquid et horum
cuique domi est, id crede tuum et uel nunc pete uel
cras.'

accipe quid contra haec iuuenis responderit aequus.
'in niue Lucana dormis ocreatus, ut aprum
cenem ego; tu piscis hiberno ex aequore uerris. 235
segnis ego, indignus qui tantum possideam: aufer,
sume tibi deciens. tibi tantundem. tibi triplex,
unde uxor media currit de nocte uocata.'
filius Aesopi detractam ex aure Metellae,
scilicet ut deciens solidum absorberet, aceto 240
diluit insignem bacam: qui sanior, ac si
illud idem in rapidum flumen iaceretue cloacam?
Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
nequitia et nugis, prauorum et amore gemellum,
lusciniis soliti impenso prandere coemptas, 245
quorsum abeant? sani ut creta an carbone notati?
aedificare casas, plotello adiungere mures,
ludere par impar, equitare in harundine longa
siquem delectet barbatum, amentia uerset.
si puerilius his ratio esse uincet amare, 250
nec quicquam differre, utrumne in puluere, trimus
quale prius, ludas opus an meretricis amore
sollicitus piores: quaero, faciasne quod olim
mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille 255

III 156 ergo om. a γ v^l. 166 balatroni coni. Bentr. 174 uesania F v^l λ. 183 altus Peerlkamp, lautus alii. spectere coni. Palmer. 189 at λ V, ac cet. 191 redducere λ, deducere Bentr. 194 putescit g L corr., putescit V cet. 201 quorsum codd. omnes, cursum Botheus, Hold. Palm. qui quorsum retinent, ita plerumque distinguunt—seruas? 'quorsum'? tanquam responderet Agamemno. 208 ueris scelerisque V g, ueri scelerisque a γ v E L, ueris celerisque F λ. pro scelerisque coniecit Horkel cerebrique, Palm. uerasque, Postgate iecorisque. 212 committit V, committit g Porph. 215 gnatae pater coni. Housman. 235 uerris V v F λ (l uar.) L, uellis a γ E g l. 246 sani ut a γ E g l, codd. aliquot sani, sani an, Samii habent, sanin' Bentr. Orelli. 251 primus V. 255 cubital V¹ ut uid., cubitale cet.

dicetur ex collo furtim carpsisse coronas,
postquam est inpransi correptus uoce magistri?
porrigis irato puero cum poma, recusat;
'sume, catelle.' negat. si non des, optet. amator
exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non, 260
quo rediturus erat non arecessitus, et haeret
inuasis foribus? 'nec nunc, cum me uocet ultro,
accedam? an potius mittere finire dolores?
excluit: reuocat. redeam? non, si obsecret.' ecce
seruus, non paulo sapientior: 'o ere, quae res 265
nec modum habet neque consilium, ratione modoque
tractari non uolt. in amore haec sunt mala, bellum,
pax rursum: haec siquis tempestatis prope ritu
mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si 270
insanire pareat certa ratione modoque.'
quid? cum Picens excerpens semina pomis
gaudes, si cameram percussit forte, penes te es?
quid? cum balba feris amoso uerba palato,
aedificante casas qui sanior? adde cruorem 275
stultitiae, atque ignem gladio scrutare. modo, in-
quam,

Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
cerritus fuit, an commotae crimine mentis
absolues hominem et sceleris damnabis eundem,
ex more inponens cognata uocabula rebus? 280
libertinus erat, qui circum compita siccus
lautis mane senex manibus currebat et 'unum,
(quid tam magnum?' addens) 'unum me surpitem
morti!

dis etenim facile est' orabat, sanus utrisque
auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus, 285
exceperet dominus, cum uenderet. hoc quoque uolgens
Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.
'Iuppiter, ingentis qui das adimisque dolores,'
mater ait pueri mensis iam quinque cubantis,
'frigida si puerum quartana reliquerit, illo 290
mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
in Tiberi stabit.' casus medicusue lenarit
aegrum ex praecipiti: mater delira necabit
in gelida fixum ripa febremque reducet.
quone malo mentem concussa? timore deorum. 295
haec mihi Stertinius, sapientum octauos, amico
arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
dixit insanum qui me, totidem audiet atque
respicere ignoto discet pendente tergo.'
Stoice, post damnum sic uendas omnia pluris, 300
qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
insanire putas? ego nam uideor mihi sanus.
'quid? caput abscisum manibus cum portat Agaue
gnati infelicis, sibi tunc furiosa uidetur?'
stultum me fateor (liceat concedere ueris) 305
atque etiam insanum; tantum hoc edisserere, quo me
aegrotare putes animi uitio. 'accipe: primum
aedificas, hoc est longos imitaris, ab imo
ad summum totus moduli bipedalis: et idem 310
corpore maiorem rides Turbonis in armis
spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
an quodecumque facit Maecenas, te quoque uerum est,
tantum dissimilem, et tanto certare minorem?
absentis ranae pullis uituli pede pressis 315
unus ubi effugit, matri denarrat ut ingens
belua cognatos eliserit: illa rogare,
'quantane? num tantum, sufflansse, 'magna fuisset?'
'maior dimidio.' 'num tanto?' cum magis atque
se magis inflaret, 'non, si te ruperis' inquit, 319
'par eris.' haec a te non multum abludit imago.
adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino:
quae siquis sanus fecit, sanus facis et tu.
non dico horrendam rabiem.' iam desine. 'cultum
maiores censu.' teneas, Damasippe, tuis te.

'mille puellarum, puerorum mille furores.' 325
o maior, tandem parcas, insane, minori!

IV

Vnde et quo Cati? 'non est mihi tempus, auenti
ponere signa nouis praeceptis, qualia uincunt
Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.'
peccatum fateor, cum te sic tempore laeui
interpellarim; sed des ueniam bonus, oro. 5
quodsi interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
siue est naturae hoc siue artis, mirus utroque.
'quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
utpote res tenuis, tenui sermone peractas.'
ede hominis nomen, simul et, Romanus an hospes.
'ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor. 11
longa quibus facies ouis erit, illa memento,
ut suci melioris et ut magis alba rotundis,
ponere: namque marem cohibent callosa uitellum.
caule suburbano qui siccis creuit in agris 15
dulcior: inriguo nihil est elutius horto.
si uespertinus subito te oppresserit hospes,
ne gallina malum responset dura palato,
doctus eris uiuam musto mensare Falerno:
hoc teneram faciet. pratensibus optima fungis 20
natura est; aliis male creditur. ille salubris
aestates curaget, qui nigris prandia moris
finiet, ante grauem quae legerit arbore solem.
Aufidius forti miscelat mella Falerno:
mendose, quoniam uacuis committere uenis 25
nil nisi lene decet: leni praecordia mulso
prolueris melius. si dura morabitur aluus,
mitulus et uiles pellent opstantia conchae
et lapathi breuis herba, sed albo non sine Coo.
lubrica nascentes implent conchylija lunae; 30
sed non omne mare est generosae fertile testae:
murice Baiano melior Lucina peloris,
ostrea Circeis, Miseno oriuntur echini,
pectinibus patulis iacet se molle Tarentum.
nec sibi cenarum quiuis temere arroget artem, 35
non prius exacta tenui ratione saporum.
nec satis est cara piscis auertere mensa
ignarum, quibus est ius aptius et quibus assis
languidus in cubitum iam se conuiua reponet.
Vmber et iligna nutritus glande rotundas 40
curuat aper lances carnem uitantis inertem:
nam Laurens malus est, uluis et harundine pinguis.
uinea summittit capreas non semper edulis.
fecundi leporis sapiens sectabitur armos.
piscibus atque auibus quae natura et foret aetas, 45
ante meum nulli patuit quaesita palatum.
sunt quorum ingenium noua tantum crustula promit.
nequaquam satis in re una consumere curam;
ut siquis solum hoc, mala ne sint uina, laboret,
quali perfundat piscis securus oliuo. 50
Massica si caelo suppones uina sereno,
nocturna, siquid crassi est, tenuabitur aura,
et decedet odor neruis inimicus; at illa
integrum perdunt lino uitata saporem.
Surrentina uaffer qui miscet faece Falerna 55
uina, columbino linum bene colligit ouo,
quatenus ima petit uolens aliena uitellus.
tostis marcentem squillia recreabis et Afra
potorem coelea: nam lactuca innatat acri
post uinum stomacho; perna magis ac magis hillis
flagitat in morsus refici, quin omnia malit 61
quaecumque inmundis feruent allata popinis.
est operae pretium duplicis pernoscere iuris
naturam. simplex e dulci constat oliuo,
quod pingui miscere mero muriaque decebit 65

III 303 manibus cum portat g, manibus portauit V, demens c. p. cet. 313 tantum V, tanto cet. 322 ita a γ v
Eg FN, facit et sanus facies tu codd. aliquot (tres Bland.). IV 2 uincunt v g FA V, uincant Bentl. cum uno cod.
15 cole V, colle F, caule cet. 19 musto Bentl. Munro, Palm., mixto codd. 44 fecundae V, Bentl. 61 in morsus l
Cruq. Dillenb.

non alia, quam qua Byzantia putuit orca.
 hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
 Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
 pressa Venafranae quod baca remisit oliuae.
 Picenis cedunt pomis Tiburtia suco : 70
 nam facie praestant. uennuncula conuenit ollis ;
 rectius Albanam fumo duraueris uuam.
 hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
 primus et inuenior piper album cum sale nigro
 inretum puris circumposuisse catillis. 75
 inmane est uitium dare milia terna macello
 angustoque uagos piscis urgere catino.
 magna mouet stomacho fastidia, seu puer unctis
 tractauit calicem manibus, dum furta ligurrit,
 siue grauis ueteri craterae limus adhaesit. 80
 uilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
 consistit sumptus ? nelectis, flagitium ingens.
 ten lapides uarios lutulenta radere palma
 et Tyrias dare circum inluta toralia uestis,
 oblitum, quanto curam sumptumque minorem 85
 haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
 quae nisi diuitibus nequeunt contingere mensis ?
 docte Catii, per amicitiam diuosque rogatus
 ducere me auditum, perges quocumque, memento.
 nam quamuis memori referas mihi pectore cuncta,
 non tamen interpres tantundem inueris. adde 91
 uoltum habitumque hominis, quem tu uidisse beatus
 non magni pendis, quia contigit ; at mihi cura
 non mediocris inest, fontis ut adire remotos
 atque haurire queam uitae praecepta beatae. 95

V

Hoc quoque, Teresia, praeter narrata petenti
 responde, quibus amissas reparare queam res
 artibus atque modis. quid rides ? iamne doloso
 non satis est Ithacam reuehi patriosque penates
 aspicere ? o nulli quicquam mentite, uides ut 5
 nudus inopsque domum redeam te uate, neque illi
 aut apotheca procis intacta est aut pecus : atqui
 et genus et uirtus, nisi cum re, uilior alga est.
 'quando pauperiem missis amagibus horres,
 accipe qua ratione queas ditescere. turdus 10
 siue aliud priuum dabitur tibi, deuolet illuc,
 res ubi magna nitet domino sene ; dulcia poma
 et quoscumque feret cultus tibi fundus honores,
 ante Larem gustet uenerabilior Lare diues ;
 qui quamuis periurus erit, sine gente, cruentus 15
 sanguine fraterno, fugitiuus, ne tamen illi
 tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
 utne tegam spurco Damae latus ? haut ita Troiae
 me gessi, certans semper melioribus. 'ergo
 pauper eris.' fortem hoc animum tolerare iubebo :
 et quondam maiora tui. tu protinus unde 21
 diuitias aerisque ruam dic, augur, acruos.
 'dixi equidem et dico : captes astutus ubique
 testamenta senum, neu, si uaser unus et alter
 insidiatorem praeroso fugerit hamo, 25
 aut spem deponas aut artem inlusus omittas.
 magna minorae foro si res certabitur olim,
 uiuet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
 qui meliorem audax uocet in ius, illius esto
 defensor ; fama ciuem causaque priorem 30
 sperne, domi si gnatus erit fecundaue coniunx.
 "Quinte" puta aut "Publi" (gaudent praenomine
 molles
 auriculae), "tibi me uirtus tua fecit amicum :
 ius anceps noui, causas defendere possum ;
 eripiet quibus oculis citius mihi quam te 35

contemptum quassa nuce pauperet : haec mea cura
 est,
 nequid tu perdas neu sis iocus." ire domum atque
 pelliculam curare iube ; fi cognitor ipse :
 persta atque obdura, res rubra Canicula findet
 infantis statuas, seu pingui tentus omaso 40
 Furius hibernas cana niue conspuet Alpis.
 "nonne uides" aliquis cubito stantem prope tangens
 inquit, "ut patiens, ut amicis aptus, ut acer ?"
 plures adhabunt thynni et cetaria crescent.
 sicut praeterea ualidus male filius in re 45
 praeclara sublatus aletur, ne manifestum
 caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
 adrepe officiosus, ut et scribare secundus
 heres et, siquis casus puerum egerit Orco,
 in uacuum uenias : perraro haec alea fallit. 50
 qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
 abnuere et tabulas a te remouere memento,
 sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
 cera uelit uersu ; solus multisne coheres,
 ueloci percurrere oculo. plerumque recoctus 55
 scriba ex quinqueuero corum deludet hiantem,
 captatorque dabit risus Nasica Corano.
 num furis ? an prudens ludis me obscura canendo ?
 'o Laertiade, quicquid dicam, aut erit aut non :
 diuinare etenim magnus mihi donat Apollo.' 60
 quid tamen ista uelit sibi fabula, si licet, ede.
 'tempore, quo iuuenis Parthis horrendus, ab alto
 demissum genus Aeneae, tellure marique
 magnus erit, forti nubet procerca Corano
 filia Nasicae, metuentis reddere soldum. 65
 tum gener hoc faciet : tabulas socero dabit atque
 ut legat orabit ; multum Nasica negatas
 accipiet tandem et tacitus leget inuenietque
 nil sibi legatum praeter plorare suisque.
 illud ad haec iubeo : mulier si forte dolosa 70
 libertusue senem delirum temperet, illis
 accedas socius ; laudes, laudaris ut absens.
 adiunat hoc quoque, sed uincit longe prius ipsum
 expugnare caput. scribet mala carmina uecors :
 laudato. scortator erit : caue te roget ; ultro 75
 Penelopam facilis potiori trade.' putasne,
 perduci poterit tam frugi tamque pudica,
 quam nequiere proci recto depellere cursu ?
 'uenit enim magnum, donandi parca iuentus,
 nec tantum Veneris quantum studiosa culinae. 80
 sic tibi Penelope frugi est : quae si semel uno
 de sene gustarit tecum partita lucellum,
 ut canis a corio numquam absterrebitur uncto.
 mesenequid dicam factum est : anus improba Thebis
 ex testamento sic est elata : cadauer 85
 unctum oleo largo nudis umeris tulit heres,
 scilicet elabi si posset mortua ; credo,
 quod nimium institerat uiuenti. cautus adito,
 neu desis operae neu immoderatus abundes.
 difficile et morosum offendet garrulus : ultra 90
 non etiam sileas ; Dausus sis comicus atque
 stes capite obstipo, multum similis metuenti.
 obsequio grassare ; mone, si increbruit aura,
 cautus uti uelut carum caput ; extrahe turba
 oppositis umeris ; aurem substringe loquaci. 95
 importunus amat laudari : donec 'ohe iam !'
 ad caelum manibus sublatis dixerit, urge :
 crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
 cum te seruitio longo curaque leuari,
 et certum uigilans, 'quartae sit partis Vlixes' 100
 audieris 'heres : 'ergo nunc Dama sodalis
 nusquam est ? unde mihi tam fortem tamque fide-
 lem ?'
 sparge subinde et, si paulum potes, inlacrimare : est
 gaudia prodentem uultum celare. sepulchrum

IV 80 *eretriae* V¹ g v F. 84 *inluta* a γ v EL, *inlota* FN. V 1 *Teresia* a γ v EF, *Tiresia* N. 40 *infames* con. H. Bluemner. 48 *ut* ci con. Madvig., *uti* Heindorf. al. 59, 60 *aut* erit, *aut* non *diuinare* etiam Bothe, quem alii secuti sunt. 79 *uenit* enim (*indignum*) Benti. 87 *ut* sic *posset* V. 90 *ultro* l Benti. al. 91 *nolet* iam Baehrens. 93 *increbruit* a FN. 103 *inlacrima* : e re est con. Praedicow, probante Lachm. ad Lucr. V 533. 103, 104 *sparge* subinde : et sic p. p. *inlacrimare* et gaudia prudenter uultu celare malebat Benti. 104 *prudens* uoluit con. Bluemner.

permissum arbitrio sine sordibus extruere: funus 105
egregie factum laudet uicinia. siquis
forte coheredum senior male tussiet, huic tu
dic, ex parte tua seu fundi siue domus sit
emptor, gaudentem nummo te addicere. sed me
imperiosa trahit Proserpina: uiue ualeque. 110

VI

Hoc erat in notis: modus agri non ita magnus,
hortus ubi et tecto uicinus iugis aquae fons
et paulum siluae super his foret. auctius atque
di melius fecere. bene est. nil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.
si neque maiorem feci ratione mala rem, 6
nec sum facturus uitio culpaue minore;
si uenero stultus nihil horum: 'o si angulus ille
proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
o si unam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
thensauro inuento qui mercedem mihi agrum 11
illum ipsum mercatus arauit, diues amico
Hercule!' si, quod adest, gratum iuuat, hac prece
te oro:

'pingue pecus domino facias et cetera praeter 14
ingenium, utque soles, custos mihi maximum adsis,
ergo ubi me in montis et in arcem ex urbe remoui,
quid prius industrem saturis musaque pedestri?
nec mala me ambitio perdit nec plumbens Auster
Autumnusque grauis, Libitinae quaestus acerbae.
matutine pater, seu fane libentius audis, 20
unde homines operum primos uitaeque labores
instituunt (sic dis placitum), tu carminis esto
principium. Romae sponsorem me rapis. 'heia,
ne prior officio quisquam respondeat, urge.'
siue Aquilo radit terras seu brama niualet 25
interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto
luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
'quid tibi uis, insane, et quam rem agis?' improbus
urget

iratis precibus: 'tu pulses omne quod obstat, 30
ad Maecenatem memori si mente recurras?
hoc iuuat et melli est, non mentiar. at simul atras
uentumst Esquilias, aliena negotia centum
per caput et circa saluunt latus. 'ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras. 35
de re communi scribae magna atque noua te
orabant hodie meminisses, Quinte, reuerti.
imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.'
dixeris 'experiar'; 'si uis, potes' addit et instat.
septimus octauo propior iam fugerit annus, 40
ex quo Maecenas me coepit habere suorum
in numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere reda
uellet iter faciens, et cui concedere nugae
hoc genus: 'hora quota est? Thraex est Gallina
Syro par?

matutina parum cautus iam frigora mordent, 45
et quae rimosa bene deponuntur in aure.
per totum hoc tempus subiectioni in diem et horam
inuidiae noster. ludos spectauerat una,
luserat in campo: 'Fortunae filius' omnes.
frigidum a rostris manat per compita rumor: 50
quicumque obuius est, me consulit: 'o bone (nam te
scire, deos quoniam propius contingis, oportet),
numquid de Dacis audisti?' nil equidem. 'ut tu
semper eris derisor.' at omnes di exagitant me,
si quicquam. 'quid? militibus promissa Triquetra
praedia Caesar an est Itala tellure daturus?' 56
iurantem me scire nihil mirantur ut unum
scilicet egregii mortalem atque silenti.
perditur haec inter misero lux, non sine notis:

o rus, quando ego te aspiciam, quandoque licebit 60
nunc ueterum libris, nunc somno et inertibus horis
ducere sollicitae iucunda obliuia uitae?
o quando faba Pythagorae cognata simulque
uncta satis pingui ponentur holuscula lardo?
o noctes cenaque deum, quibus ipse meique 65
ante Larem proprium uescor uernasque procaces
pasco libatis dapibus. prout cuique libido est,
siccant inaequalis calices conuiui solutus
legibus insanis, seu quis capit acria fortis
pocula seu modicis uescit laetius. ergo 70
sermo oritur, non de uillis domibus alienis,
nec male necne Lepos saltet, sed, quod magis ad nos
pertinet et nescire malum est, agitamur, utrumne
diuitiis homines an sint uirtute beati,
quidue ad amicitias, usus rectumne, trahat nos, 75
et quae sit natura boni summumque quid eius.
Ceriuis haec inter uicinus garrit anilis
ex re fabellas. siquis nam laudat Arelli
sollicitas ignarus opes, sic incipit: 'olim
rusticus urbanum murem mus paupere fertur 80
accepisse cauo, ueterem uetus hospes amicum,
asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
solueret hospitii animum. quid multa? neque ille
sepositi ciceris nec longae inuidit auenae,
aridum et ore ferens acinum semessaque lardi 85
frusta dedit, cupiens uaria fastidia cena
uincere tangentis male singula dente superbo;
cum pater ipse domus palea porrectus in horna
esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
tandem urbanus ad hunc "quid te iuuat" inquit,
'amice, 90

praerupti nemoris patientem uiuere dorso?
uis tu homines urbemque feris praepondere saluis?
carpe uiam, mihi crede, comes; terrestria quando
mortalis animas uiuunt sortita, neque ulla est
aut magno aut paruo leti fuga: quo, bone, circa, 95
dum licet, in rebus iucundis uiue beatus,
uiue memor, quam sis aevi breuis." haec ubi dicta
agrestem pepulere, domo leuis exiit; inde
ambo propositum peragunt iter, urbis auentes
moenia nocturni subrepere. iamque tenebat 100
nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
in locuplete domo uestigia, rubro ubi cocco
tincta super lectos canderet uestis eburnos,
multaque de magna superessent fercula cena,
quae procul extructis inerant hesternae canistris. 105
ergo ubi purpurea porrectum in ueste locauit
agrestem, ueluti succinctus cursat hospes
continuatque dapes, nec non uenit illis
fungitur olliciis, praecambens omne quod adest.
ille cubans gaudet mutata sorte bonisque 110
rebus agit laetum conuiuium, cum subito ingens
ualuarum strepitus lectis excussit utrumque.
currere per totum pauidi conclauae, magisque
exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
personuit canibus. tum rusticus "haut mihi uita
est opus hac" ait et "ualeas: me silua cauosque 116
tutus ab insidiis tenui salabitur eruo."

VII

'Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere seruus
pauca reformido.' Dauusne? 'ita, Dauus, amicum
mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
ut uitale putes.' age, libertate Decembri,
quando ita maiores uoluerunt, utere; narra. 5
'pars hominum uitiiis gaudet constanter et urget
propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
interdum prauis obnoxia. saepe notatus
cum tribus anellis, modo laeua Priscus inani,

VI 24 *urges* Lamb. probante Palmero. 29 *quid tibi uis* et *quas res agis* a 7 q FN L, *quid uis* XL corr. et ita edid. Cruq. Orelli, Keller al. *quam rem* Bentl. cf. 7. 67. *quo rus* conl. Palmer, *qui fers* Hoasm. 59 *perantur* Lachmann ad. Lucr. II 829. 70 *textus* Peckkamp. Palmer. 94 *uand* a. 109 *praetibus* Bentl. VII cum VI continuant VF, prob. Bentl. Pauly. 2 *Dauus*, ut etiam 100, cum uno eod. (t) scribit Keller, sed 46 *Dauus*.

uixit inaequalis, clauom ut mutaret in horas, 10
 aedibus ex magnis subito se conderet, unde
 mundiior exiret uix libertinus honeste,
 iam moechus Romae, iam mallet doctor Athenis
 uiuere, Vertumnis quotquot sunt natus iniquis.
 scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra 15
 condidit articulos, qui pro se tolleret atque
 mitteret in phimum talos, mercede diurna
 conductum pauit: quanto constantior isdem
 in uitis, tanto leuius miser ac prior ille,
 qui iam contento, iam laxo fune laborat. 20
 non dices hodie quorsum haec tam putida tendant,
 furcifer? 'ad te, inquam.' quo pacto, pessime?
 'laudas
 fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
 siquis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
 aut quia non sentis, quod clamas rectius esse, 25
 aut quia non firmus rectum defendis et haeres
 nequiquam caeno cupiens euellere plantam.
 Romae rus optas; absentem rusticus urbem
 tollis ad astra leuis. si nusquam es forte uocatus
 ad cenam, laudas securum holus ac, uelut usquam
 uinctus eas, ita te felicem dicis amasque 31
 quod nusquam tibi sit potandum. iusserit ad se
 Maecenas serum sub lumina prima venire
 conuiuiam: "nemon oleum feret oculus? equis
 audit?" cum magno blateras clamore fugisque. 35
 Muluius et scurrae, tibi non referenda precati,
 discedunt. "etenim fateor me" dixerit ille
 "duci uentre leuem, nasum nidore supinor,
 inbecillus, iners, siquid uis, adde, popino.
 tu cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro 40
 insectare uelut melior, uerbisque decoris
 obuoluas uitium?" quid, si me stultior ipso
 quingentis empto dragmis deprenderis? aufer
 me uoltu terrere; manum stomachumque teneto,
 dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo. 45
 te coniunx aliena capit, meretricula Dauum:
 peccat uter nostrum cruce dignius? acris ubi me
 natura intendit, sub clara nuda lucerna
 quaecumque excepit turgentis uerbera caudae,
 clunibus aut agitauit equum lasciuia supinum, 50
 dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
 ditior aut formae melioris meiat eodem.
 tu cum proiectis insignibus, anulo equestri
 Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
 turpis, odoratum caput obscurante lacerna, 55
 non es quod simulas? metuens induceris atque
 altercante libidinis tremis ossa pauore.
 quid refert, uri uirgis ferroque necari
 auctoratus eas, an turpi clausus in area,
 quo te demisit peccati conscia erilis, 60
 contractum genibus tangas caput? estne marito
 matronae peccantis in ambo iusta potestas?
 in corruptorem uel iustior. illa tamen se
 non habitu mutata loco peccatae superne,
 cum te formidet mulier neque credat amanti. 65
 ibis sub furcam prudens dominoque furenti
 committes rem omnem et uitam et cum corpore
 famam.
 euasti: credo, metues doctusque cauebis;
 quaeres, quando iterum pauas iterumque perire
 possis, o totiens seruus! quae belua ruptis, 70
 cum semel effugit, reddit se praua catenis?
 "non sum moechus" ais: neque ego, hercule, fur,
 ubi uasa
 praetereo sapiens argentea. tolle periculum,
 iam uaga prosiliet frenis natura remotis.
 tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque 75
 tot tantisque minor, quem ter uindicta quaterque
 inposita haut umquam misera formidine priuet?

adde super, dictis quod non leuius ualeat: nam,
 siue uicarius est qui seruo paret, uti mos
 uester ait, seu conseruus: tibi quid sum ego? nempe 81
 tu, mihi qui imperitas, alii seruus miser atque
 duceris, ut neruis alienis mobile lignum.
 quisnam igitur liber? sapiens, sibi que imperiosus,
 quem neque pauperies neque mors neque uincula
 terrent,
 responsare cupidinibus, contemnere honores 85
 fortis, et in se ipso totus teres atque rotundus,
 externi nequid ualeat per leue morari,
 in quem manca ruit semper fortuna. potesne
 ex his ut proprium quid noscere? quinque talenta
 poscit te mulier, uexat foribusque repulsum 90
 perfundit gelida, rursus uocat. eripe turpi
 colla iugo, "liber, liber sum" dic age. non quis:
 urget enim dominus mentem non lenis et acris
 subiectat lasso stimulos uersatque negantem.
 uel cum Pausiaca torpes, insane, tabella, 95
 qui peccas minus atque ego, cum Fului Rutubaeque
 aut Pacideiani contento poplite miror
 proelia rubrica picta aut carbone, uelut si
 re uera pugnent, feriant uidentque mouentes
 arma uiri? nequam et cessator Dauus; at ipse 100
 subtilis ueterum iudex et callidus audis.
 nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
 uirtus atque animus cenis responsat opimis?
 obsequium uentris mihi perniciosius est cur?
 tergo plector enim. qui tu impunitior illa, 105
 quae paruo sumi nequeunt, obsonia captas?
 nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
 inlusique pedes uitiosum ferre recusant
 corpus. an hic peccat, sub noctem qui puer uam
 furtiuam mutat strigili? qui praedia uendit, 110
 nil seruile gulae parens habet? adde quod idem
 non horam tecum esse potes, non otia recte
 ponere, teque ipsum uitas fugitiuus et erro,
 iam uino quaerens, iam somno fallere curam;
 frustra: nam comes atra premit sequiturque fu-
 gacem. 115
 unde mihi lapidem? 'quorsum est opus?' unde
 sagittas?
 'aut insanit homo aut uersus facit.' ocius hinc te
 ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

VIII

Vt Nasidieni iuuat te cena beati?
 nam mihi quaerenti conuiuiam dictus here illic
 de medio potare die. 'sic, ut mihi numquam
 in uita fuerit melius.' da, si graue non est,
 quae prima iratum uentrem placauerit esca. 5
 'in primis Lucanus aper: leni fuit Austro
 captus, ut aiebat cenae pater: acria circum
 rapula, lactucae, radices, qualia lassum
 peruellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.
 his ubi sublati puer alte cinctus acernam 10
 gausape purpureo mensam pertersit, et alter
 sublegit quodcumque iaceret intulit quodque
 posset cenantis offendere: ut Attica uirgo
 cum sacris Cereris procedit fuscus Hydaspes
 Caecuba uina ferens, Alcon Chium maris experts. 15
 hic erus: "Albanum, Maecenas, siue Falernum
 te magis adpositis delectat, habemus utrumque."
 diuitias miseras! sed quis cenantibus una,
 Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
 'summus ego, et prope me Viscus Thurinus et infra,
 si memini, Varius, cum Seruilio Balatrone 21
 Vibidius, quos Maecenas adduxerat umbras.
 Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,

VII 13 doctor v g F L L, doctus a¹ γ E I Bentl. Orelli, Keller. 17 pyrgum g φ uar. 18 isdem a g F L L, iisdem V, idem γ v E L. 19 ac prior F N L, acrior a γ v E g V. ille codd. omn., illo corr. codd. et edd. aliquot. 35 furisque L V. 43 dragmis γ v E g L, dracmis F N L. 48 incendit g L, intendit V cet. 63-65 eiciebant Kirchner, Pauly. 72 uisa g V. 97 Pacideiani F g V ut uid., Placideiani γ v E N L. 109 uua et 110 furtiuam strigilem Lamb. VIII 4 da F L, die γ v E C g L V.

ridiculus totas semel absorbere placentas.		
Nomentanus ad hoc, qui, siquid forte lateret,	25	finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum 60
indice monstraret digito: nam cetera turba,		tolleret? "heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
nos, inquam, cenamus auis, conchylia, piscis,		te deus? ut semper gaudes inludere rebus
longe dissimilem noto celantia suum,		humanis!" Varius mappa conpescere risum
ut uel continuo patuit, cum passeris atque		uix poterat. Balatro, suspendens omnia naso
ingustata mihi porrexerit ilia rhombi.	30	"haec est condicio uiuendi" aiebat, "eoque 65
post hoc me docuit melinela rubere minorem		responsura tuo numquam est par fama labori.
ad lunam delecta: quid hoc intersit, ab ipso		tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
audieris melius. tum Vibidius Balatroni:		sollicitudine districtum, ne panis adustus,
"nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti,"		ne male conditum ius adponatur, ut omnes
et calices poscit maiores. uertere pallor	35	praecinetti recte pueri comptique ministrent? 70
tum parochi faciem, nil sic metuentis ut acris		adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
potores, uel quod maledicunt liberius uel		ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
feruida quod subtile exsurdant uina palatum.		sed conuiuatoris uti ducis ingenium res
inuertunt Allifanis uinaria tota		aduersae nudare solent, celare secundae."
Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi	40	Nasidienus ad haec: "tibi di quaecumque precaris,
conuiuiae lecti nihilum nocuere lagoenis.		commoda dent; ita uir bonus es conuiuiaque
adfertur squillas inter murena natantis		comis;" 76
in patina porrecta. sub hoc erus "haec grauida"		et soleas poscit. tum in lecto quoque uideres
inquit		stridere secreta diuisos aure susurros.
"capta est, deterior post partum carne futura.		nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
his mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri	45	redde age quae deinceps risisti. "Vibidius dum 80
pressit cella, garo de sucis piscis Iberi,		quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagoena,
uino quinquenni, uerum citra mare nato,		quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque
dum quoquitur (cocto Chium sic conuenit, ut non		ridetur fictis rerum, Balatrone secundo,
hoc magis ullum aliud), pipere albo non sine aceto,		Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
quod Methymnaeam uitio mutauerit uiam.	50	emendaturus fortunam; deinde secuti 85
erucas uiridis, inulas ego primus amaras		mazonomo pueri magno discerpta ferentes
monstrauit inquoquere; inlutos Curtillus echinos,		membra gruis, sparsi sale multo non sine farre,
ut melius muria quod testa marina remittat."		pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae,
interea suspensa grauis aulaea ruinas		et leporum auolsos, ut multo suauius, arnos,
in patinam fecere, trahentia pulueris atri	55	quam si cum lumbis quis edit. tum pectore adusto
quantum non Aquilo Campanis excitat agris.		uidimus et merulas poni et sine clune palumbes, 91
nos maius ueriti, postquam nihil esse pericli		suauis res, si non causas narraret earum et
sensimus, erigimur. Rufus posito capite, ut si		naturas dominus: quem nos sic fugimus uli,
filius innaturus obisset, flere. quis esset		ut nihil omnino gustaremus, uelut illis
		Canidia adflasset peior serpentibus Afris.' 95

VIII 24 *semel* v C g F L l, *simul* γ E λ tres Bland. *absorbere* λ duo Bland. 29 *passeres assy* et Bentl. cum codicibus nescio quibus. 30 *porreuerat* idem. 48 *quoquitur* λ. 52 *inquoquere* F λ' (cf. 1, 74). 88 *athae* V g, *alba* cet. (cf. 4, 44). 95 *Afris* γ E g, *atris* C F λ L.

Q. HORATI FLACCI
EPISTULARVM
LIBER PRIMVS

I

PRIMA diete mihi, summa dicende camena,
spectatum satis et donatum iam rude quaeris,
Maecenas, iterum antiquo me includere ludo:
non eadem est aetas, non mens. Veianus armis
Herculis ad postem fixis latet abditus agro, 5
ne populum extrema totiens exoret harena.
est mihi purgatam crebro qui personet aurem
'solue senescentem mature sanus equum, ne
peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.'
nunc itaque et uersus et cetera ludicra pono: 10
quid uerum atque decens curo et rogo et omnis in
hoc sum;
condo et compono quae mox depromere possim.
ac ne forte roges quo me duce, quo lare tuter:
nullius addictus iurare in uerba magistri,
quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes. 15
nunc agilis fio et mersor ciuilibus undis,
uirtutis uerae custos rigidusque satelles;
nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
et mihi res, non me rebus subiungere conor.
ut nox longa quibus mentitur amica, diesque 20
longa uidetur opus debentibus, ut piger annus
pupillis, quos dura premit custodia matrum:
sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
consiliumque morantur agendi naniter id quod
aeque pauperibus prodest, locupletibus aequae, 25
aeque neclectum pueris senibusque nocebit.
restat ut his ego me ipse regam solerque elementis.
non possis oculo quantum contendere Lynceus:
non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
nec, quia desperes inuicti membra Glyconis, 30
nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
feruet auaritia miseroque cupidine pectus:
sunt uerba et uoces quibus hunc lenire dolorem
possis et magnam morbi deponere partem. 35
landis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
ter pure lecto poterunt recreare libello.
inuidus, iracundus, iners, uinosus, amator:
nemo adeo ferus est, ut non miscere possit,
si modo culturae patientem commodet aurem. 40
uirtus est uitium fugere, et sapientia prima
stultitia caruisse. uides, quae maxima credis
esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
quanto deuites animi capitisque labore;
impiger extremos curris mercator ad Indos, 45
per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
ne cures ea, quae stulte miraris et optas,

discere et audire et meliori credere non uis?
quis circum pagos et circum compita pugnax
magna coronari contemnat Olympia, cui spes, 50
cui sit condicio dulcis sine puluere palmae?
uilius argentum est auro, uirtutibus aurum.
'o cines, ciues, quaerenda pecunia primum est;
uirtus post nummos!' haec Ianus summus ab imo
prodocet, haec recinunt iuuenes dictata senesque, 55
[laeue suspensi loculos tabulamque lacerto.]
est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque,
sed quadringentis sex septem milia desunt:
plebs eris. at pueri ludentes 'rex eris' aiunt
'si recte facies.' hic murus aeneus esto, 60
nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex an puerorum est
nenia, quae regnum recte facientibus offert,
et maribus Curiis et decantata Camillis?
isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem, 65
si possis, recte, si non, quocumque modo rem,
ut propius spectes lacrimosa poemata Pupii,
an qui Fortunae te responsare superbae
liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
quodsi me populus Romanus forte roget, cur 70
non ut porticibus sic iudiciis fruam isdem,
nec sequar aut fugiam quae diligit ipse uel odit,
olim quod uolpes aegroto cauta leoni
respondit referam: 'quia me uestigia terrent,
omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum.' 75
belua multorum es capitum: nam quid sequar aut
quem?
pars hominum gestit conducere publica; sunt qui
frustis et pomis uiduas uenentur auaras
excipiantque senes quos in uiuaria mittant;
multis occulto crescit res faenore. uerum 80
esto aliis alios rebus studiisque teneri:
idem eadem possunt horam durare probantes?
'nullus in orbe sinus Bais praelucet amoenis'
si dixit diues, lacus et mare sentit amorem
festinantis eri; cui si uitiosa libido 85
fecerit auspicium, 'cras ferramenta Teanum
tolletis, fabri.' lectus genialis in aula est:
nil ait esse prius, melius nil caelibe uita;
si non est, iurat bene solis esse maritis.
quo teneam uoltus mutantem Protea nodo? 90
quid pauper? ride: mutat cenacula, lectos,
balnea, tonsores, conducto nauigio aequae
nauseat ac laeuples, quem ducit priua triremis.
si curatus inaequali tonsore capillos
occurri, rides; si forte subucula pexae 95
trita subest tunicae, uel si toga dissidet impar,

I Deficiunt omnino codd. B C. qui totum librum exhibent, sunt A' (Aa) γ ν Ε γ R F (φ ψ) λ' (λ l) π' (π L) V. I 32 quodam A' E F V, quodam γ ν g R λ' π'. 43 laborem ν R π. 44 repulsam ν R π. dolore γ. 56 in omnibus codd. traditum delent edd. tamquam ex Sem. I 6, 74 huc translatus: uersum post 59 transponere uult Housm. 58 ante 57 habent codd. paene omnes praeter Eg. 58 desint F λ' l. 78 crustis Benti. al. 91 uiden' ut (pro ride) Benti.

rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,
quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
aestuat et uitae disconuenit ordine toto,
diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis? 100
insanire putas sollemnia me neque rides,
nec medici credis nec curatores egere
a praetore dati, rerum tutela mearum
cum sis et praeue sectum stomachis ob unguem
de te penditis, te respicientis amici. 105
ad summam, sapiens uno minor est Ioue, diues,
liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,
praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

II

Troiani belli scriptorem, Maxime Lolli,
dum tu declamas Romae, Praeneste relegi:
qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid
non,

planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
cur ita crediderim, nisi quid te distinct, audi. 5
fabula, qua Paradis propter narratur amorem
Graecia barbariae lento conlisa duello,
stultorum regum et populorum continet aestus.
Antenor censet belli praecidere causam.
quid Paris? ut saluus regnet uiuatque beatus, 10
cogi posse negat. Nestor componere litis
inter Peliden festinat et inter Atriden:
hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.
seditione, dolis, scelere atque libidine et ira 15
Iliacos intra muros peccatur et extra.
rursus, quid uirtus et quid sapientia possit,
utile proposuit nobis exemplar Vlixen,
qui domitor Troiae multorum prouidus urbes 19
et mores hominum inspexit, latumque per aequor,
dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
pertulit, aduersis rerum immersabilis undis.
Sirenum uoces et Circae pocula nosti:
quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
sub domina meretrice fuisset turpis et excors, 25
uixisset canis immundus uel amica luto sus.
nos numerus sumus et fruges consumere nati,
sponsi Penelopae nebulones Alcinoique
in cute curanda plus aequo operata iuuentus,
cui pulchrum fuit in medios dormire dies et
ad strepitum citharae fecissatum ducere curam. 30
ut ingulgent hominem, surgunt de nocte latrones:
ut te ipsum serues, non expergisceris? atqui,
si noles sanus, curres hydropicus; et ni
posces ante diem librum cum lumine, si non
intendes animum studiis et rebus honestis, 35
inuidia uel amore uigil torquebere. nam cur,
quae laedunt oculum, festinas demere: siquid
est animum, differs curandi tempus in annum?
dimidium facti qui coepit habet: sapere aude; , 40
incipere: qui recte uiuendi prorogat horam,
rusticus expectat dum defluat annis: at ille
labitur et labetur in omne uolubilis aeuum.
quaeritur argentum puerisque beata creandis
uxor et incultae pacantur uomere siluae. 45
quod satis est cui contingit, nil amplius optet.
non domus et fundus, non aeris aceruus et auri
aegroto domini deduxit corpore febris,
non animo curas: ualeat possessor oportet,
si comportatis rebus bene cogitat uti. 50
qui cupit aut metuit, iuuat illum sic domus et res,
ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,
auriculas citharae collectae sorde dolentis.

sincerum est nisi uas, quodcumque infundis acescit.
sperne uoluptates: nocet empti dolore uoluptas. 55
semper auarus eget: certum uoto pete finem.
inuidus alterius macrescit rebus opimis;
inuidia Siculi non inuenere tyranni
maius tormentum. qui non moderabitur irae,
infectum uolet esse, dolor quod suaserit et mens, 60
dum poenas odio per uim festinat inulto.
ira furor brevis est: animum rege; qui nisi paret,
imperat: hunc frenis, hunc tu conpescce catena.
fingit equum tenera docilem ceruice magister
ire uiam qua monstret eques; uenaticus, ex quo 65
tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
militat in siluis catulus. nunc adhibe puro
pectore uerba puer, nunc te melioribus offer.
quo semel est inbuta recens, seruabit odorem
testa diu. quodsi cessas aut strenuus anteis, 70
nec tardum opporior nec praecedentibus insto.

III

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti priuignus, scire laboro.
Thraecane uos Hebrusque niali compede uinctus,
an freta uicinas inter currentia turris,
an pingues Asiae campi collesque morantur? 5
quid studiosa cohors operum struit? hoc quoque curo.
quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
bella quis et paces longum diffundit in aeuum?
quid Titius, Romana breui uenturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus, 10
fastidire lacus et riuos ausus apertos?
ut ualeat? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa,
an tragica desaeuit et ampullatur in arte?
quid mihi Celsus agit, monitus multumque mouendus,
priuatas ut quaerat opes et tangere uitet 16
scripta Palatinus quaecumque recepit Apollo,
ne, si forte suas repetitum uenerit olim
grex auium plumas, moueat cornicula risum
furtiuus nudata coloribus? ipse quid audeas? 20
quae circumuolitas agilis thyma? non tibi paruom
ingenium, non incultum est et turpiter hirtum:
seu linguam causis acuis seu ciuica iura
respondere paras seu condis amabile carmen,
prima feres hederæ uicticis praemia. quodsi 25
frigida curarum fomenta relinquere posses,
quo te caelestis sapientia duceret, ires.
hoc opus, hoc studium parui properemus et ampli,
si patriae uolumus, si nobis uiuere cari.
debes hoc etiam rescribere, sit tibi curae 30
quantae conueniat Munatius. an male sarta
gratia nequiquam coit et rescinditur ac uos
heu calidus sanguis heu rerum inscitia uexat
indomita ceruice feros? ubicumque locorum
uiuitis, indigni fraterum rumpere foedus, 35
pascitur in uestrum reditum uotiuua iuuenca.

IV

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
scribere quod Cassi Parmensis opuscula uincat,
an tacitum siluas inter reptare salubris,
curantem quicquid dignum sapiente bonoque est? 5
non tu corpus eras sine pectore: di tibi formam,
di tibi diuitias dederunt artemque fruendi.
quid uoueat dulci nutricula maius alumno,

II 1 maxime Orelli al. 4 planius A' γ E g L, plenius ν R φ λ π V (ut uid.). 5 detinet g. 31 curam A' γ ν R F λ' π', somnum E g V (ut uid.), unde cessantem—somnum Bentl. (qui etiam certatim—noctem coni.), recreatum—somnum coni. Munro (Diar. Philol. ix 217), cessatim—cruxa coni. Palmer (Hermath. vii 152), aressitum inducere somnum coni. Housman, cessare et ludere et ungui ego conieci. cf. 7, 57 et II 2, 183. III 4 turris uel turres A' γ F λ' L g, terras ν π V. 21 paruom π, paruom cet. 30 si cum eodd. aliquot Bentl. 32 at edd. nonnulli (Dillenb. Orelli), alii aliter uu. 30-34 interpungentes. 33 sic eodd., seu—seu eod.

qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui gratia, fama, ualetudo contingat abunde, et mundus uictus, non deficiente crumina? inter spem curamque, timores inter et iras omnem crede diem tibi diluxisse supremum: grata superueniet quae non sperabitur hora. me pinguem et nitidum bene curata cute uises, cum ridere uoles, Epicuri de grege porcum.

V

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis nec modica cenare times holus omne patella, supremo te sole domi, Torquate, manebo. uina bibes iterum Tauro diffusa palustris inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum: si melius quid habes, arcesse, uel imperium fer. iamdudum splendet focus et tibi munda supellex. mitte leuis spes et certamina diuitiarum et Moschi causam: cras nato Caesare festus dat ueniam somnumque dies; inpune licebit aestiuam sermone benigno tendere noctem. quo mihi fortunam, si non conceditur uti? parcus ob heredis curam nimiumque seuerus adsidet insano: potare et spargere flores incipiam patiarque uel inconsultus haberi. quid non ebrietas dissignat? operta recludit, spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem, sollicitis animis onus eximit, addocet artes. fecundi calices quem non fecere disertum, contracta quem non in paupertate solutum? haec ego procurare et idoneus imperor et non inuitus, ne turpe toral, ne sordida mappa conruget naris, ne non et cantharus et lanx ostendat tibi te, ne fidos inter amicos sit qui dicta foras eliminat, ut coeat par iungaturque pari: Butram tibi Septeciumque et nisi cena prior potiorque puella Sabinum detinet adsumam; locus est et pluribus umbris; sed nimis arta premunt olidae conuiuia caprae. tu quotus esse uelis rescribe et rebus omissis atria seruantem postico falle clientem.

VI

Nil admirari prope res est una, Numici, solaque quae possit facere et seruare beatum. hunc solem et stellas et decedentia certis tempora momentis sunt qui formidina nulla imbuti spectent. quid censes munera terrae? quid maris extremos Arabas ditantis et Indos? ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis, quo spectanda modo, non sensu credis et ore? qui timet his aduersa, fere miratur eodem quo cupiens pacto: paupor est utrobique molestus, inprovisa simul species intraret utrumque. gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem, si, quicquid uidit melius peiusue sua spe, defixis oculis animoque et corpore torpet? insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui, ultra quam satis est uirtutem si petat ipsam. i nunc, argentum et marmor uetus aeraque et artes suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores; gaude quod spectant oculi te mille loquentem; nauus mane forum et uespertinus pete tectum, ne plus frumenti dotalibus emetat agris Mutus et (indignum, quod sit peioribus ortus) hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.

IV 9 qui ER ↓ λ' π V, quin A' γ g φ L, quam v, quam—ut possit Lamb. al. 11 crumina codd. plerique. V 11 festinam Meinek., festinam coni. Housman. 12 fortunam A' v E g F λ' π, fortuna γ R. 16 dissignat A γ v ER ↓ λ' π, designat a g φ L. 17 inermem A' γ g F. 19 facundi ER π. VI 7 ludicra, quid plausus et a. d. Quiritis? dist. Holder, aliter alii. 10 utrobique A ER, utrobique cet. cf. Wilkins ad loc. 11 externat coni. Jacobs, prob. Lachm. ad Lucr. IV 1020. 20 nauos l, gnaus L. 31 putes A. 42 quod habeo v E g R ↓, quot V cet. 50 laeuum E, saeuum cet. 68 nil A' E g L, nihil γ, non v R F λ' π. VII 5 colorque A v V.

quicquid sub terra est, in apricum proferet aetas, defodiet condetque nitentia. cum bene notum porticus Agrippae et uia te conspexerit Appi, ire tamen restat, Numa quo deuenit et Ancus. si latus aut renes morbo temptantur acuto, quaere fugam morbi. uis recte uiuere (quis non?); si uirtus hoc una potest dare, fortis omissis hoc age deliciis. uirtutem uerba putas et lucum ligna: caue ne portus occupet alter, ne Cibyrica, ne Bithyna negotia perdas; mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et tertia succedant et quae pars quadrat aceruum, scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos et genus et formam regina Pecunia donat, ac bene nummatum decorat Suadela Venusque. mancupiis locuples eget aeris Cappadocum rex: ne fueris hic tu. chlamydes Lucullus, ut aiunt, si posset centum scaenae praebere rogatus, 'qui possum tot?' ait; 'tamen et quaeram, et quot habebo mittam.' post paulo scribit sibi milia quinque esse domi chlamydam; partem uel tolleret omnis. exilis domus est ubi non et multa supersunt et dominum fallunt et prosunt furibus. ergo si res sola potest facere et seruare beatum, hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas. si fortunatum species et gratia praestat, mercemur seruum, qui dicet nomina, laeuum qui fodiet latus et cogat trans pondera dextram porrigere: 'hic multum in Fabia ualet, ille Velina; cui libet hic fascis dabit eripietque curule cui uolet inportunus ebur.' 'frater' 'pater' adde; ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta. si bene qui cenat bene uiuit, lucet, eamus quo ducit gula, piscemur, uenemur, ut olim Gargilius, qui mane plagas, uenabula, seruos differtum transire forum populumque iubebat, unus ut e multis populo spectante referret emptum mulus aprum. crudi tumidique lauamur, quid deceat, quid non, obliui, Caerite cera digni, remigium uitiosum Ithacensis Vlixei, cui potior patria fuit interdicta uoluptas. si, Minnervae uti censet, sine amore iocisque nil est iucundum, uiuas in amore iocisque uiue, uale. siquid nouisti rectius istis, candidus inperiti: si nil, his utere mecum.

VII

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum, Sextilem totum mendax desideror. atqui, si me uiuere uis sanum recteque ualentem, quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti, Maecenase, ueniam: dum ficus prima calorque dissignatorem decorat lictoribus atris, dum pueris omnis pater et matercula pallet, officiosae sedulitas et opella forensis adducit febris et testamenta resignat. quodsi bruma nives Albanis inlinet agris, ad mare descendat uates tuus et sibi parcat contractusque leget; te, dulcis amice, reuerset cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima. non quo more piris uesci Calaber iubet hospes tu me fecisti locupletem. 'uescere sodes.' 'iam satis est.' 'at tu quantum uis tolle.' 'benigne.' 'non inuisa ferēs pueris munuscula paruis.' 'tam teneor dono, quam si dimittar onustus.' 'ut libet: haec porcis hodie comendanda relinques.'

prodigus et stultus donat quae spernit et odit : 20
haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
uir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
nec tamen ignorat quid distent aera lupinis.
dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
quodsi me noles usquam discedere, reddes 25
forte latus, nigros angusta fronte capillos,
reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
inter uina fugam Cinarum maerere proteruae.
forte per angustam tenuis uolpecula rimam
reperat in cumeram frumenti, pastaque rursus 30
ire foras pleno tendebat corpore frustra ;
cui mustela procul 'si uis' ait 'effugere istinc,
maera cauum repetes artum, quem maera subisti.'
hac ego si compellor imagine, cuncta resigno ;
nec somnum plebis laudo satur altitium nec 35
otia diuitis Arabum liberrima muto.
saepe uerecundum laudasti, rexque paterque
audisti coram, nec uerbo parcius absens :
inspice, si possum donata reponere laetus.
haut male Telemachus, proles patientis Ulixei : 40
'non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
porrectus spatii nec multae prodigus herbae :
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.'
paruum parua decent : mihi iam non regia Roma,
sed uacuum Tibur placet aut inbelles Tarentum. 45
strenuus et fortis causisque Philippus agendis
clarus ab officiis octauam circiter horam
dum redit atque foro nimium distare Carinas
iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
adrasum quendam uacua tonsoris in umbra 50
cuttello proprios purgantem leniter unguis.
'Demetri,' (puer hic non laeue iussa Philippus
accipiebat) 'abi, quare et refer, unde domo, quis,
cuius fortunae, quo sit patre quoue patrono.'
it, redit et narrat, Volteium nomine Menam,
praeconem, tenui censu, sine crimine, notum 55
et proparare loco et cessare et quaerere et uti,
gaudentem paruisque sodalibus et lare certo
et ludis et post decisa negotia campo.
'scitari libet ex ipso quodecumque refers : dic 60
ad cenam ueniat. non sane credere Mena,
mirari secum tacitus. quid multa? 'benigne'
respondet. 'neget ille mihi?' 'negat improbus et te
neclegit aut horret.' Volteium mane Philippus
uilia uendentem tunicato scruta popello 65
occupat et saluere iubet prior ; ille Philippo
excusare laborem et mercennaria uincla,
quod non mane domum uenisset, denique quod non
prouidisset eum. 'sic ignouisse putato
me tibi, si cenas hodie mecum.' 'ut libet.' 'ergo
post nonam uenies ; nunc i, rem strenuus auge.' 71
ut uentum ad cenam est, dicenda taecunda locutus
tandem dormitum dimittitur. hic ubi saepe
occultum uisus decurrere piscis ad hamum,
mane cliens et iam certus conuiua, iubetur 75
rura suburbana indictis comes ire Latinis.
inpositus mannus arum caelumque Sabinum
non cessat laudare. uidet ridetque Philippus,
et sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
dum septem donat sestertia, mutua septem 80
promittit, persuadet uti mercetur agellum.
mercatur. ne te longis ambagibus ultra
quam satis est morer : ex nitido fit rusticus atque
suleos et uincta crepat mera, praeparat ulmos,
inmoritur studiis et amore senescit habendi. 85
uerum ubi oues furto, morbo periere capellae,
spem mentita seges, bos est enectus arando,
offensus damnis media de nocte caballum
arripit iratusque Philippi tendit ad aedis.
quem simul aspexit scabrum intonsumque Philippus,
'durus' ait, 'Voltei, nimis attentusque uideris 91

esse mihi.' 'pol me miserum, patrone, uocares,
si uelles' inquit 'uerum mihi ponere nomen.
quod te per Genium dextramque deosque Penatis
obsecro et obtestor, uitae me redde priori!' 95
qui semel aspexit, quantum dimissa petitis
praesent, mature redeat repetatque relicta.
metiri se quemque suo modulo ac pede uerum est.

VIII

Celso gaudere et bene rem gerere Albinouano
Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.
si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem
uiuere nec recte nec suauiter ; haut quia grando 5
contuderit uitis oleamque momorderit aestus,
nec quia longinquis armentum aegrotet in agris ;
sed quia mente minus ualidus quam corpore toto
nil audire uelim, nil discere, quod leuet aegrum ;
fidis offendar medicis, irascar amicis, 10
cur me funesto properent arcere ueterno ;
quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam ;
Romae Tibur amem uentosus, Tibure Romam.
post haec, ut ualeat, quo pacto rem gerat et se,
ut placeat iuueni percontare utque cohorti.
si dicet 'recte,' primum gaudere, subinde 15
praeceptum auriculis hoc instillare memento :
'ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.'

IX

Septimius, Claudii, nimirum intellegit unus,
quanti me facias. nam cum rogat et prece cogit,
scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
munere cum fungi propriis censet amicis, 5
quid possim uidet ac nouit me ualidus ipso.
multa quidem dixi, cur excusatus abirem ;
sed timui mea ne finxisse minima putarer,
dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
sic ego, maioris fugiens obprobria culpa, 10
frontis ad urbanae descendi praemia. quodsi
depositum laudas ob amici iussa pudorem,
scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

X

Urbs amatorem Fuscum saluere iubemus
ruris amatores, hac in re scilicet una
multum dissimiles, at cetera paene gemelli
fraternis animis, quicquid negat alter, et alter,
adnuimus pariter : uetuli notique columbi, 5
tu nidum seruas, ego laudo ruris amoeni
ruios et musco circumlita saxa nemusque.
quid quaeris ? uiuo et regno, simul ista reliqui
quae uos ad caelum fertis rumore secundo,
utque sacerdotis fugitiuus, liba recuso, 10
pane ego iam mellitis potiore placentis.
uiuere naturae si conuenienter oportet,
ponendaque domo quaerenda est area primum,
nouistine locum potiore rure beato ?
est ubi plus tepeant hienes ? ubi gratior aura 15
leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
cum semel accepit solem furibundus acutum ?
est ubi diucllat somnos minus inuida cura ?
deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis ?
purior in uicis aqua tendit rumpere plumbum, 20
quam quae per pronum trepidat cum murmure
riuum ?
nempe inter uarias nutritur silua columnas,

VII 25 *noles* A E, *nolles* est. 29 *utcululu* Bentl. prob. Lachmann ad Luer. III 1014. 30 *cameram* v. π. *pulmenti* conl. Hauthal. 46 hic in F N noua ep. incipit. 58 *culto* Bentl. 96 *simul* codd. *paene omnes, semel* cum uno et altero Bentl. al. cf. Serm. II 8, 24. VIII 12 *uentosus* A γ v E q R, L, *uenturus* F N π V. X 3 *ad cet.* E V, *ad cetera* codd. plerique. 5 uarie interpungunt edd. 9 *effertis* V.

laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
 naturam expelles furca, tamen usque recurret
 et mala perrumpet furtim fastidia uictrix.
 non qui Sidonio contendere callidus ostro
 nescit Aeginatam potantia uellera fucum,
 certius accipiet damnum propiusue medullis,
 quam qui non poterit uero distinguere falsum.
 quem res plus nimio delectauere secundae,
 mutatae quatient. siquid mirabere, pones
 inuitus. fuge magna: licet sub paupere tecto
 reges et regum uita praecurrere amicos.
 ceruus equum pugna melior communibus herbis
 pellebat, donec minor in certamine longo
 implorauit opes hominis frenumque recepit;
 sed postquam uicto uiolens discessit ab hoste,
 non equitem dorso, non frenum depulit ore.
 sic qui pauperiem ueritus potiore metallis
 libertate caret, dominum uehet improbus atque
 seruiet aeternum, quia paruo nesciet uti.
 cui non conueniet sua res, ut calceus olim,
 si pede maior erit, subuertet, si minor, uret.
 laetus sorte tua uiues sapienter, Aristi,
 nec me dimittes incastigatum, ubi plura
 cogere quam satis est ac non cessare uidebor.
 imperat aut seruit collecta pecunia cuique,
 tortum digna sequi potius quam ducere funem.
 haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
 excepto quod non simul esses, cetera laetus.

XI

Quid tibi uisa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
 Quid concinna Samos? quid Croesi regia Sardis?
 Zmyrna quid et Colophon? maiora minoraue fama,
 cunctane prae campo et Tiberino flumine sordent?
 an uenit in uotum Attalicis ex urbibus una?
 an Lebedum laudas odio maris atque uiarum?
 'seis Lebedus quid sit? Gabiis desertior atque
 Fidenis uicus; tamen illic uiuere uellem,
 oblitusque meorum, obliuiscendus et illis,
 Neptunum procul e terra spectare furem.'
 sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
 aspersus uolet in caupona uiuere; nec qui
 frigus collegit, furnos et balnea laudat
 ut fortunatam plene praestantia uitam;
 nec, si te ualidus iactauerit Auster in alto,
 idcirco nauem trans Aegaeum mare uendas.
 incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit, quod
 paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
 per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
 dum licet ac uoltum seruat Fortuna benignum,
 Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.
 tu quaecumque deus tibi fortunauerit horam
 grata sume manu neu dulcia differ in annum,
 ut, quocumque loco fueris, nixisse libenter
 te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
 non locus effusi late maris arbiter, aufert,
 caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
 strenua nos exercet inertia: nauibus atque
 quadrigis petimus bene uiuere. quod petis, hic est,
 est Vlubris, animus si te non deficit aequus.

XII

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
 si recte frueris, non est ut copia maior
 ab Ioue donari possit tibi. tolle querellas:
 pauper enim non est cui rerum suppetit usus.
 si uentri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil

diuitiae poterunt regales addere maius.
 si forte in medio positorum apstemius herbis
 uiuis et urtica, sic uiues protinus ut te
 confestim liquidus Fortunae riuus inaret,
 uel quia naturam mutare pecunia nescit,
 uel quia cuncta putas una uirtute minora.
 miramur, si Democriti pecus edit agellos
 cultaque, dum peregre est animus sine corpore uelox,
 cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
 nil paruum sapias et adhuc sublimia cures:
 quae mare conpescant causae, quid temperet annum,
 stellae sponte sua iussaene uagentur et errent,
 quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
 quid uelit et possit rerum concordia discors,
 Empedocles an Stertinium deliret acumen?
 uerum, seu piscis seu porrum et caepe trucidas,
 utere Pompeio Grospho, et siquid petet ultro
 defer: nil Grosphus nisi uerum orabit et aequum.
 uilis amicorum est annona, bonis ubi quid dest.
 ne tamen ignores quo sit Romana loco res,
 Cantaber Agrippae, Claudii uirtute Neronis
 Armenius cecidit; ius imperiumque Prahates
 Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
 Italiae pleno defundit Copia cornu.

XIII

Vt proficiscentem docui te saepe diuque,
 Augusto reddes signata uolumina Vini,
 si ualidus, si laetus erit, si denique poscet;
 ne studio nostri pecces odiumque libellis
 sedulus inportes opera uehemente minister.
 si te forte meae grauis uret sarcina chartae,
 abicito potius, quam quo perferre iuberis
 clitellas ferus impingas Asinaeque paternum
 cognomen uertas in risum et fabula fias.
 uiribus uteris per cliuos, flumina, lamas.
 uictor propositi simul ac perueneris illuc,
 sic positum seruabis onus, ne forte sub ala
 fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum,
 ut uinosa domus furtiuae Pyrriae lanae,
 ut cum pillole soleas conuiua tribulis.
 ne uolgo narres te sudauisse ferendo
 carmina quae possint oculis aurisque morari
 Caesaris; oratus multa prece, nitere porro.
 uade, uale, caue ne titubes mandataque frangas.

XIV

Vilice siluarum et mihi me reddentis agelli,
 quem tu fastidis habitatum quinque focis et
 quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
 certemus, spinas animone ego fortius an tu
 euellas agro, et melior sit Horatius an res.
 me quamuis Lamiae pietas et cura moratur,
 fratrem maerentis, rapti de fratre dolentis
 insolabiliter, tamen istuc mens animusque
 fert et amat spatibus substantia rumpere claustra.
 rure ego uiuentem, tu dicis in urbe beatum:
 cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
 stultus uterque locum inmeritum causatur inique:
 in culpa est animus, qui se non effugit umquam.
 tu mediastinus tacita prece rura petebas,
 nunc urbem et ludos et balnea uilicis optas;
 me constare mihi seis et discedere tristem,
 quandocumque trahunt inuisa negotia Romam.
 non eadem miramur; eo disconuenit inter
 meque et te: nam quae deserta et inhospita tesqua
 credis, amoena uocat mecum qui sentit, et odit

X 24 expellas codd. aliquot. 25 fastidia E.g. fastigia A' γ ν R F λ' π', uestigia V. 37 uictor codd., uiolens uicto Benti., uicto ridens Haupt, uicto inludens coni. Holder. XI 3 minoraque E, minorane fama? Benti. Fea, Meinek. al. 22 oram A' R π'. 22, 23 in tribus Bland. addidit manus recenior. 24 ut A' γ E (q corr.), tu ν R F λ' π' V. XII 1 Acrillae coni. Horkel, Anal. Hor. 89 sqq. cf. Liv. xxiv 35. 24 dest a' π' R V. XIII 2 Vinni codd. 14 glomus A' γ E R π', glomos g F λ' V. XIV 9 auct Benti. 11 res Eg unus Bland. 19 qua A' V, quae cet.

quae tu pulchra putas. fornix tibi et uneta popina
ineunt urbis desiderium, uideo, et quod
angulus iste feret piper et tus ocius uua,
nec uicina subest unum praeberet taberna
quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius 25
ad strepitum salias terrae grauis: et tamen urges
iam pridem non tacta lignonibus arua bouemque
disiunctum curas et strictis frondibus explēs;
addit opus pigro riuus, si decedit imber,
multa mole docendus aprico parcere prato. 30
nunc age, quid nostrum concentum diuidat, audi.
quem tenues decuere togae nitidique capilli,
quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
quem bibulum liquidi media de luce Falerni:
cena breuis inuat et prope riuum somnus in herba:
nec lussisse pudet, sed non incidere ludum. 36
non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
limat, non odio obscuro morsuque nenenat:
rident uicini glaebas et saxa mouement.
cum seruis urbana diaria rodere mauis; 40
horum tu in numerum uoto ruis: inuidet usum
lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
optat ephippia bos, piger optat arare caballus:
quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

XV

Quae sit hiemps Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
quorum hominum regio et qualis uia (nam mihi
Baiae
Musa superuacuas Antonius, et tamen illis
me facit inuisum, gelida cum perluor unda
per medium frigus. sane murteta relinqui 5
dictaque cessantem neruis elidere morbum
sulpura contemni uicis gemit, inuidus aegris,
qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.
mutandus locus est et deuersoria nota 10
praeterlegendus equus. 'quo tendis? non mihi
Cumae
est iter aut Baiae' laena stomachosus habena
dicit eques, sed equi frenato est auris in ore),
maior utrum populum frumenti copia pascat,
collectosne bibant imbres puteosne perennis 15
ingis aquae: (nam uina nihil moror illius orae.
rure meo possum quiduis perferre patique;
ad mare cum ueni, generosum et lene requiro,
quod curas abigat, quod cum spe diuite manet
in uenas animumque meum, quod uerba ministret,
quod me Lucanae iuuenem commendat amicae), 21
tractus uter pluris lepores, uter educet apros,
utra magis piscis et echinos aequora celent,
pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reuerti:
scribere te nobis, tibi nos aderedere par est. 25
Maenius, ut rebus maternis atque paternis
fortiter absumptis urbanus coepit haberi
seurra, uagus, non qui certum praesaepe teneret,
inpransus non qui ciuem dignosceret hoste,
quaelibet in quemuis obprobria fingere saeuus, 30
perniciēs et tempestas barathrumque macelli,
quicquid quaesierat, uentri donabat an: ro.
hic, ubi nequitiae fruturibus et timidis nil
aut paulum abstulerat, patinas cenabat omasi
uilis et agninae, tribus ursis quod satis esset, 35
scilicet ut uentres lamma candente nepotum
diceret urendos. correctus Bestius idem,
quicquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
uerterat in fumum et cinerem, 'non hercule miror,'
aiebat, 'siqui comedunt bona, cum sit obeso 40

nil melius turdo, nil uolua pulchrius ampla.'
nimirum hic ego sum: nam tuta et paruola laudo,
cum res deficiunt, satis inter uilia fortis:
uerum ubi quid melius contingit et unctius, idem
uos sapere et solos aio bene uiuere, quorum 45
conspicitur nitidis fundata pecunia uillis.

XVI

Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti,
aruo pascat erum an bacis opulentet oliuae,
pomisne et pratis an amicta uitibus ulmo:
scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
continui montes ni dissocientur opaca 5
ualle, sed ut ueniens dextrum latus aspiciat Sol,
laeuum discedens curru fugiente uaporet.
temperiem laudes. quid si rubicunda benigni
cornu uepres et pruna ferant, si quereus et ilex
multa fruge pecus, multa dominum iuuat umbra? 10
dicas adductum propius frondere Tarentum.
fons etiam riuo dare nomen idoneus, ut nec
frigidior Thraecam nec purior ambiat Hebrus,
infirmitas capiti fluit utilis, utilis aluo.
hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae, 15
incolumem tibi me praestant Septembribus horis.
tu recte uiuis, si curas esse quod audis.
iactamus iam pridem omnis te Roma beatum;
sed uereor, necui de te plus quam tibi credas,
neue putes alium sapiente bonoque beatum, 20
neu, si te populus sanum recteque ualentem
dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
siquis bella tibi terra pugnata marique 25
dicat et his uerbis uacuas permulceat auris:
'tene magis saluum populum uelit an populum tu,
seruet in ambiguo qui consulit et tibi et urbi,
Iuppiter,' Augusti laudes adgnosceret possis:
cum pateris sapiens emendatusque uocari, 30
respondesne tuo, dic sodes, nomine? 'nempe
uir bonus et prudens dici delector ego ac tu.'
qui dedit hoc hodie, cras, si uolet, auferet, ut si
detulerit fasces indigno, detrahet idem.
'pone, meum est' inquit: pono tristisque recedo. 35
idem si clamat furem, neget esse pudicum,
contendat laqueo collum pressisse paternum,
mordeat obprobriis falsis mutemque colores?
falsus honor inuat et mendax infamia terret
quem nisi mendosum et medicandum? uir bonus est
quis? 40
'qui consulta patrum, qui leges iuraque seruat,
quo multae magnaeque secantur iudice lites,
quo res sponsore et quo causae teste tenentur.'
sed uidet hunc omnis domus et uicinia tota
introrsum turpem, speciosum pelle decora. 45
'nec furtum feci nec fugi' si mihi dicat
seruus: 'habes pretium, loris non ureris' aio.
'non hominem occidi.' 'non pascas in cruce carnos.'
'sum bonus et frugi.' renuit negitatque Sabellus:
cautus enim metuit foueam lupus accipiterque 50
suspectos laqueos et opertum miluus hamum.
oderunt peccare boni uirtutis amore;
tu nihil admittes in te formidine poenae:
sit spes fallendi, misceris sacra profanis.
nam de mille fabae modis cum subripis unum, 55
damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
uir bonus, omne forum quem spectat et omne
tribunal,
quandocumque deos uel porco uel boue placat,

XIV 40 *cibaria* g R. 43 sic dist. Benti. Orelli, *hos piger, optat* Holder. XV 11 *sanis* coni. Duff. 16 *dulcis* E g V, *iugis* cet. 24 "tres Bland. cod. habent *Phaeaxque*" Cruquius. 26 incipit noua epistula in v E g F π'. 37 *correctus* A γ v L V, *correctus* E g F X π', *corrector* post Lambin. Benti. et edd. plerique, qui tamen uarie interponunt uu. 43, 44 aut omittunt aut alio loco habent codd. plerique. XVI 3 *an pratis* E g Benti. Meinek. al. *amica* E. 5 *ni* v R F X π', *si* a γ E, *nisi* Cruquius. Keller, qui *si* manu, commate post ? uaporet interponit, ita ut *laudes* apodosis fiat. 7 *curu* V. 14 *aptus et utilis* R π'. 15 *et (iam si credis) amoenae* Benti. al. 43 *res sponsore* V, *responsore* cet.

'Iane pater!' clare, clare cum dixit 'Apollo!'
 labra mouet metuens audiri 'pulchra Lauerna, 60
 da mihi fallere, da iusto sanctoque uideri,
 noctem peccatis et fraudibus obice nubem.'
 qui melior seruo, qui liberior sit auarus,
 in triuiis fixum cum se demittit ob assem,
 non uideo: nam qui cupiet, metuet quoque; porro
 qui metuens uiuet, liber mihi non erit unquam. 66
 perdidit arma, locum uirtutis deseruit, qui
 semper in augenda festinat et obruitur re.
 uendere cum possis captiuum, occidere noli:
 seruiet utiliter: sine pascat durus aretque, 70
 nauiget ac mediis hiemet mercator in undis,
 annonae prosit, portet frumenta penusque.
 uir bonus et sapiens audebit dicere: 'Pentheu,
 rector Thebarum, quid me perferre patique
 indignum coges?' 'adimam bona,' 'nempe pecus,
 rem, 75
 lectos, argentum: tollas licet.' 'in manicis et
 compedibus saeuo te sub custode tenebo.'
 'ipse deus, simul atque uolam, me soluet.' opinor,
 hoc sentit 'moriar.' mors ultima linea rerum est.

XVII

Quamuis, Scaeuia, satis per te tibi consulis et scis,
 quo tandem pacto deceat maioribus uti:
 discere, docendus adhuc quae censet amicus, ut si
 caecus iter monstrare uelit; tamen aspice siquid
 et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur. 5
 si te grata quies et primam somnus in horam
 delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,
 si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo.
 nam neque diuitibus contingunt gaudia solis,
 nec uixit male, qui natus moriensque fefellit. 10
 si prodesse tuis pauloque benignius ipsum
 te tractare uoles, accedes sicus ad unctum.
 'si pranderet holus patienter, regibus uti
 nollet Aristippus.' 'si sciret regibus uti,
 fastidiret holus, qui me notat.' utrius horum 15
 uerba probes et facta, doce, uel iunior audi,
 cur sit Aristippi potior sententia. namque
 mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
 'scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et
 splendidius multo est. equus ut me portet, alat rex,
 officium facio: tu posces uilia, uerum es 21
 dante minor, quamuis fers te nullius egentem.'
 omnis Aristippum deicit color et status et res,
 temptantem maiora, fere praesentibus aequum.
 contra, quem duplici panno patientia uelat, 25
 mirabor, uitae uia si conuersa decebit.
 alter purpureum non expectabit amictum,
 quidlibet indutus celeberrima per loca uadet
 personamque feret non inconcinns utramque;
 alter Mileti textam cane peius et angue 30
 uitabit chlamydem, morietur frigore, si non
 rettuleris pannum. refer et sine uiuat ineptus.
 res gerere et captos ostendere ciuibus hostis
 attingit solum Iouis et caelestia temptat.
 principibus placuisse uiris non ultima laus est. 35
 non cuius homini contingit adire Corinthum.
 sedit qui timuit ne non succederet: esto.
 quid? qui peruenit fecitne uiriliter? atqui
 hic est aut nusquam, quod quaerimus; hic onus
 horret,
 ut paruis animis et paruo corpore maius; 40
 hic subit et perfert. aut uirtus nomen inane est,
 aut decus et pretium recte petit experiens uir.
 coram rege suo de paupertate tacentes
 plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter

an rapias; atqui rerum caput hoc erat, hic fons. 45
 'indotata mihi soror est, pauperula mater,
 et fundus nec uendibilis nec pascere firmus'
 qui dicit, clamat 'nictum date!' succinit alter
 'et mihi!' diuiduo findetur munere quadra:
 sed tacitus pasci si posset coruus, haberet 50
 plus dapis et rixae multo minus inuidiaeque.
 Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum
 qui querit salebras et acerbum frigus et imbres,
 aut cistam effractam et subducta uiatica plorat,
 nota refert meretricis acumina, saepe catellam, 55
 saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
 nulla fides damnis uirisque doloribus adsit.
 nec semel inrisus triuiis attollere curat
 fracto crure planum. licet illi plurima manet
 lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim 60
 'credite, non ludo; crudeles, tollite claudum,'
 'quaere peregrinum,' uicinia rauca reclamat.

XVIII

Si bene te noui, metues, liberrime Lolli,
 scurrantis speciem praebere, professus amicum.
 ut matrona meretrici dispar erit atque
 discolor, infido scurrae distabit amicus.
 est huic diuersum uitio uitium prope maius, 5
 asperitas agrestis et inconcinna grauisque,
 quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,
 dum uolt libertas dici mera ueraque uirtus.
 uirtus est medium uitiorum et utrimque reductum.
 alter in obsequium plus aequo pronus et imi 10
 derisor lecti sic nutum diuitis horret,
 sic iterat uoces et uerba cadentia tollit,
 ut puerum saeuo credas dictata magistro
 reddere uel partis mimum tractare secundas;
 alter rixator de lana saepe caprina, 15
 propugnat nugis armatus: 'scilicet ut non
 sit mihi prima fides et, uere quod placet, ut non
 acriter elatrem? pretium aetas altera sordet.'
 ambigitur quid enim? Castor sciat an Docilis plus;
 Brundisium Minuci melius uia ducat an Appi. 20
 quem damnosa uenus, quem praeceps alea nudat,
 gloria quem supra uires et uestit et unguis,
 quem tenet argenti sitis inportuna famesque,
 quem paupertatis pudor et fuga, diues amicus,
 saepe decem uitis instructor, odit et horret, 25
 aut, si non odit, regit ac ueluti pia mater
 plus quam se sapere et uirtutibus esse priorem
 uolt et ait prope uera: 'meae (contendere noli)
 stultitiam patiuntur opes; tibi paruola res est:
 arta decet sanum comitem toga: desine mecum 30
 certare.' Eutrapelus, cuiusque nocere uolebat,
 uestimenta dabat pretiosa: 'beatus enim iam
 cum pulchris tunicis sumet noua consilia et spes:
 dormiet in lucem, scorto postponet honestum
 officium, nummos alienos pascet, ad imum 35
 Thraex erit, aut holitoris ager mercede caballum.'
 arcanum neque tu scrutaberis illius umquam,
 commissumque teges et uino tortus et ira.
 nec tua laudabis studia alio alta repndes,
 nec, cum uenari uolet ille, poemata panges. 40
 gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
 Zethi, dissiluit, donec suspecta seuro
 conticuit lyra. fraternis cessisse putatur
 moribus Amphion: tu cede potentis amici
 lenibus imperiis, quotiensque educet in agros 45
 Aetolis onrata plagis iumenta canesque,
 surge et inhumanae senium deponere Camenae,
 cenes ut pariter pulmenta laboribus empta:
 Romanis sollemne uiris opus, utile famae

XVII 2 *tenuem* e coni. Horkelii Meinek. 12 *inunctum* V, ad *inunctum* E. 21 *uerum es* A F X, *es* omittunt codd. paene omnes (*uerum* scribit Keller). *uilia rerum* cum codd. aliquot Lambinus et edd. plerique. 43 *sua* codd. aliquot, Bentl. XVIII 15 *rixator* V, *rixator* coni. Muretus. *caprina* et Bentl. 16 *pro pugno* e coni. Withofii iam mauult Keller, Epilog. 3, 678. 19 *Dolichis*, *Dolichos* codd. aliquot. 37 *uilius* codd. paene omni. 46 *Aeoliis* codd. aliquot.

nitaeque et membris, praesertim cum ualeas et
uel cursu superare canem uel uiribus aprum
possis. adde nililia quod speciosius arma
non est qui tractet; scis, quo clamore coronae
proelia sustineas campestria; denique saeuam
militiam puer et Cantabrica bella tulisti
sub duce qui templis Parthorum signa refigit
nunc, et, siquid abest, Italis adiudicat armis.
ac ne te retrahas et inexcusabilis absis,
quamuis nil extra numerum fecisse modumque
curas, interdum nugaris rure paterno:
partitur lintres exercitus, Actia pugna
te duce per pueros hostili more refertur,
aduersarius est frater, lacus Hadria, donec
alterutrum uelox Victoria fronde coronet.
consentire suis studiis qui crediderit te,
fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
protinus ut moneam, siquid monitoris eges tu:
quid de quoque uiro et cui dicas, saepe uideto.
percontatorem fugito: nam garrulus idem est,
nec retinet patulae commissae fideliter aures,
et semel emissum uolat inreuocabile uerbum.
non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerie
intra marmoreum uenerandi limen amici,
ne dominus pueri pulchri caraeue puellae
munere te paruo beet aut incommodus angat.
qualem commendes etiam atque etiam aspice, ne
mox

ineuntur aliena tibi peccata pudorem.
fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
ut penitus notum, si temptent crimina, serues
tuterisque tuo fidentem praesidio: qui
dente Theonino cum circumroditur, ecquid
ad te post paulo uentura pericula sentis?
nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
et neglecta solent incendia sumere uires.
dulcis inexpertis cultura potentis amici;
expertus metuet. tu, dum tua naui in alto est,
hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
sedatum celeres, agilem nauumque remissi,
[potores bibuli media de nocte Falerni]
oderunt porrecta negantem pocula, quamuis
nocturnos iures te formidare tepores.
deme supercilio nubem: plerumque modestus
occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
inter cuncta leges et percontabere doctos,
qua ratione queas traducere leniter acuum:
num te semper inops agitet uexetque cupido,
num pavor et rerum medioeriter utilium spes,
uirtutem doctrina paret naturae donet,
quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
quid pure tranqillet, honos an dulce lucellum,
an secretum iter et fallentis semita uitae.
me quotiens reficit gelidus Digentia riuus,
quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,
quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
'sit mihi quod nunc est, etiam minus, ut mihi uiuam
quod superest aeni, siquid superesse uolunt di;
sit bona librorum et prouisae frugis in annum
copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae.
sed satis est orare Iouem, quae donat et aufert:
detuitam, detopes; aequum mi animum ipse parabo.'

XIX

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
nulla placere diu nec uiuere carmina possunt,
quae scribuntur aquae potioribus. ut male sanos

adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas,
uina fere dulces oluerunt mane Camenae;
laudibus arguitur uini uinosos Homerus;
Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma
prosiluit dicenda. 'forum putealque Libonis
mandabo siccis, adimam cantare seueris'—
hoc simul edixi, non cessauere poetae
nocturno certare mero, putere diurno.
quid? siquis uoltu toruo ferus et pede nudo
exiguaeque togae simulet textore Catonem,
uirtutemne repraesentet moresque Catonis?
rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
dum studet urbanus tenditque disertus haberi.
decipit exemplar uitii imitabile: quodsi
pallerem casu, biberent exangue cuninum.
o imitatores, seruum pecus, ut mihi saepe
bilem, saepe iocum uestri mouere tumultus!
libera per uacuum posui uestigia princeps,
non aliena meo pressi pede: qui sibi fidet,
dux reget examen. Parios ego primus iambos
ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia uerba Lycamben.
ac ne me foliis ideo breuioribus ornes,
quod timui mutare modos et carminis artem;
temperat Archilochi musam pede mascula Sappho,
temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,
nec socerum quaerit, quem uersibus oblinat atris, 30
nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
uolgaui fidicen; iuuat inmemorata ferentem
ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
scire uelis, mea cur ingratus opuscula lector
laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
non ego uentosae plebis suffragia uenor
impensis cenarum et tritae munere uestis:
non ego nobilium scriptorum auditor et ultor
grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
hinc illae lacrimae. 'spissis indigna theatris
scripta pudet recitare et nugis addere pondus'
si dixi, 'rides' ait 'et Iouis auribus ista
seruas: fidis enim manare poetica mella
te solum, tibi pulcher.' ad haec ego naribus uti
formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
'dispicet iste locus' clamo et diludia posco.
ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
ira truces inimicitias et funebre bellum.

XX

Vortunnum Ianumque, liber, spectare uideris,
scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
odisti clauis et grata sigilla pudico,
paucis ostendi gemis et communia laudas,
non ita nutritus. fuge, quo descendere gestis:
non erit emissio reditus tibi. 'quid miser egi?
quid uolui?' dices, ubi quid te laeserit, et scis
in breue te cogi, cum plenus languet amator.
quodsi non odio peccantis desipit augur,
carus eris Romae, donec te deserat aetas;
contrectatus ubi manibus sordescere uolgi
coeperis, aut tineas pascas taciturnus inertis,
aut fugies Vticam aut uinctus mitteris Ilerdam.
ridebit monitor non exauditus ut ille,
qui male parentem in rupes protrusit asellum
iratus: quis enim inuitum seruare laboret?
hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
occupet extremis in uicis balba senectus.
cum tibi sol tepidus pluris admouerit auris,
me libertino natum patre et in tenui re
maiores pinnas nido extendisse loqueris,

XVIII 61 *lyntres* A R v E, *lyntres* cet. 91 *liquidi, luce*, Bentl., sed hunc u. uix unus codex a prima manu exhibet. abest omnino perisque. *bibuli* aderunt delent Pottier, Meinek. L. Mueller. 93 *uapores* cum eodd. duobus Orell. 111 *quae* A R v L π, *qui* γ v E g L. *donat* A γ v E R L, *ponat* π, *ponit* F v (V ut uid.). XIX 10 *edixi* v E g R F λ π, *edixit* A γ l L, *edixi* coni. D. Heinsius. 15 *lingua* A γ v g R F v π', *cena* a E duo Bland. XX 2 *nudus* F λ'.

ut quantum generi demas, uirtutibus addas;
me primis urbis belli placuisse domique,
corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

25

forte meum si quis te percontabitur aeuum,
me quater undenos sciat impleuisse Decembris,
conlegam Lepidum quo dixit Lollius anno.

LIBER SECVNDVS

I

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
res Italas armis tuteris, moribus ornes,
legibus emendes: in publica commoda peccem,
si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux, 5
post ingentia facta deorum in templa recepti,
dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
componunt, agros adsignant, oppida condunt,
plorauere suis non respondere fauorem
speratum meritis. diram qui contudit hydram 10
notaque fatali portenta labore subegit,
comperit inuidiam supremo fine domari.
urit enim fulgore suo, qui praegrauat artis
infra se positas, extinctus amabitur idem.
praesenti tibi maturos largimur honores 15
iurandasque tuum per numen ponimus aras,
nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno
te nostris ducibus, te Grais antefereundo,
cetera nequaquam simili ratione modoque 20
aestimatis et, nisi quae terris semota suisque
temporibus defuncta uidet, fastidit et odit,
sic fautor ueterum, ut tabulas peccare uetantis
quas bis quinque uiri sanxerunt, foedera regum
uel Gabis uel cum rigidis aequata Sabinis, 25
pontificum libros, annosa uolumina uatum
dictitet Albano Musas in monte locutas.
si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque
scripta uel optima, Romani pensantur eadem
scriptores trutina, non est quod multa loquamur: 30
nil intra est olea, nil extra est in nuce duri,
nenimus ad summum fortunae, pingimus atque
psallimus et luctumur Achiuis doctius unctis.
si meliora dies, ut uina, poemata reddit,
scire uelim, chartis pretium quotus adroget annus.
scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter 36
perfectos ueteresque referri debet an inter
uilis atque nouos? excludat iurgia finis.
'est uetus atque probus, centum qui perficit annos.'
quid? qui deperit minor uno mense uel anno, 40
inter quos referendus erit? ueteresne poetas,
an quos et praesens et postera respuat aetas?
'iste quidem ueteres inter ponetur honeste,
qui uel mense breui uel toto est iunior anno.'
utor permissio, caudaeque pilos ut equinae 45
paulatim uello et demo unum, demo etiam unum,
dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
qui redit in fastos et uirtutem aestimat annis
miraturque nihil, nisi quod Libitina sacrauit.
Ennius, et sapiens et fortis et alter Homerus, 50
ut critici dicunt, leuiter curare uidetur,
quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naeuius in manibus non est et mentibus haeret

paene recens? adeo sanctum est uetus omne poema.
ambigitur quotiens, uter utro sit prior, aufert 55
Pacuius docti famam senis, Accius alti,
dicitur Afrani toga conuenisse Menandro,
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
uincere Caecilius grauitate, Terentius arte.
hos ediscit et hos arto stipata theatro 60
spectat Roma potens, habet hos numeratque poetas
ad nostrum tempus Liui scriptoris ab aeuo.
interdum uolgens rectum uidet; est ubi peccat.
si ueteres ita miratur laudatque poetas,
ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat; 65
si quaedam nimis antiquae, si pleraque dure
dicere credit eos, ignaue multa fatetur,
et sapit et mecum facit et Ioue iudicat aequo.
non equidem insector delendaue carmina Liui
esse reor, memini quae plagosum mihi paruo 70
Orbilium dictare; sed emendata uideri
pulchraque et exactis minimum distantia miror.
inter quae uerbum emicuit si forte decorum,
si uersus paulo concinnior unus et alter,
iniuste totum ducit uenditque poema. 75
indignor quicquam reprehendi, non quia crasse
compositum inlepidum putetur, sed quia nuper,
nec ueniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
recte necne crocum floresque perambulet Attae
fabula si dubitem, clament periisse pudorem 80
cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
quae grauis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
uel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt.
uel quia turpe putant parere minoribus, et quae
inberbes didicere, senes perdenda fateri. 85
iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
quod mecum ignorat, solus uult scire uideri,
ingeniis non ille fauet plauditis sepultis,
nostra sed in pugnat, nos nostraque liuidus odit.
quodsi tam Graecis nonitis inuisa fuisset 90
quam nobis, quid nunc esset uetus? aut quid haberet,
quod legeret tereretque uirum publicus usus?
ut primum positis nugari Graecia bellis
coepit et in uitium fortuna labier aequa,
nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum, 95
marmoris aut eboris fabros aut aeris amauit,
suspendit picta uoltum mentemque tabella,
nunc tibicinibus, nunc est gausa tragoedis;
sub nutrice puella uelut si luderet infans,
quod cupide petiit, mature plena reliquit. 100
hoc paces habuere bonae uentique secundi.
Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa
mane domo uigilare, clienti promere iura,
cautos nominibus rectis expendere nummos, 105
maiores audire, minori dicere, per quae
crescere res posset, minui damnosa libido.
quid placet aut odio est, quod non mutabile
credas? 101

XX 24 solibus ustum coni. Herbst. 28 duxit codd., dixit Doering.

II Deficient omnino ABC, a u. I 247 γ, usque ad u. II 66 ν. qui totum hunc librum habent, sunt a E g R F (φ ψ) X (λ l) π' (π L) V. I 16 numen E R V Seruius ad Verg. Ecl. I 7, nomen a γ g F λ λ' π'. 19 delet Ribbeck, hoc pro hic in 18 legens, post 15 transponit K. Mack ap. Nou. Annal. x 697. 28 Graiorum E g V. 31 olea Bentl., oleam codd. 46 et item F λ', itidem γ. 67 cedit Bentl. 73 decorum et g R F λ λ' π'. 85 imberbi cum V Bentl. Dillenb. al. 101 quid placet—credas? codex unus post 106 habet, post 107 posuerunt Lachmann, Keller: delendum censent alii.

mutauit mentem populus leuis et calet uno
 scribendi studio: pueri patresque seueri
 fronde comas uincti cenant et carmina dictant. 110
 ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere uersus,
 inuenior Parthis mendacior et prius orto
 sole uigil calanum et chartas et serinia posco.
 nauem agere ignarus nauis timet; habrotonum
 aegro
 non audet nisi qui didicit dare; quod medicorum
 est 115
 promittunt medici; tractant fabrilis fabri:
 scribimus indocti doctique poemata passim.
 hic error tamen et leuis haec insania quantas
 uirtutes habeat, sic collige. uatis auarus
 non temerest animus; uersus amat, hoc studet
 unum; 120
 detrimenta, fugas seruorum, incendia ridet;
 non fraudem socio puerum incogitat ullam
 pupillo; uiuit siliquis et pane secundo;
 militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
 si das hoc, paruis quoque rebus magna iuari. 125
 os tenerum pueri balbumque poeta figurat,
 torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem,
 mox etiam pectus praeceptis format amicis,
 asperitatis et inuidiae corrector et irae,
 recte facta refert, orientia tempora notis 130
 instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
 castis cum pueris ignara puella mariti
 disceret unde preces, uatem ni Musa dedisset?
 poscit opem choris et praesentia numina sentit,
 caelestis implorat aquas docta prece blandus, 135
 auertit morbos, metuenda pericula pellit,
 impetrat et pacem et locupletem frugibus annum:
 carmine di superi placantur, carmine manes.
 agricolae prisci, fortes paruoque beati,
 condita post frumenta leuantes tempore festo 140
 corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
 cum sociis operum pueris et coniuge fida
 tellurem porco, Siluanum lacte piabant,
 floribus et uino Genium memorem breuis aeni.
 Fescennina per hunc inuenta licentia morem 145
 uersibus alternis obprobria rustica fudit,
 libertasque recurrentis accepta per annos
 lusit amabiliter, donec iam saeuus apertum
 in rabiem coepit uerti iocus et per honestas
 ire domos impune minax. dolere cruento 150
 dente lacessiti, fuit intactis quoque cura
 condicione super communi: quin etiam lex
 poenae lata, malo quae nollet carmine quemquam
 describi; uertere modum formidine fustis
 ad bene dicendum delectandumque redacti. 155
 Graecia capta ferum uictorem cepit et artis
 intulit agresti Latio: sic horridus ille
 defluxit numerus Saturnius et graue uirus
 munditiae pepulere; sed in longum tamen aeuum
 manserunt hodieque manent uestigia ruris. 160
 serus enim Graecis admouit acumina chartis,
 et post Punica bella quietus quaerere coepit,
 quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
 temptauit quoque rem si digne uertere posset,
 et placuit sibi natura sublimis et acer: 165
 nam spirat tragicum satis et felicitur audet,
 sed turpem putat inscite metuitque lituram.
 creditur, ex medio quia res accessit, habere
 sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
 plus oneris, quanto ueniae minus. aspice, Plautus
 quo pacto partis tutetur amanti ephebi, 171
 ut patris attenti, lenonis ut insidiosi,
 quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
 quam non adstricto percurrat pulpita socco:
 gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc

securus cadat an recto stet fabula talo. 176
 quem tulit ad scaenam uentoso Gloria curru,
 exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
 sic leue, sic paruum est, animum quod laudis auarum
 subruit aut reficit. ualeat res ludicra, si me 180
 palma negata macrum, donata reducit opimum.
 saepe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
 quod numero plures, uirtute et honore minores,
 indocti stolidique et depugnare parati,
 si discordet eques, media inter carmina poscunt 185
 aut ursum aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
 uerum equitis quoque iam migravit ab aure uoluptas
 omnis ad incertos oculos et gaudia uana.
 quattuor aut pluris aulaeae premuntur in horas,
 dum fugiunt equitum turmae peditumque cateruae:
 mox trahitur manibus regum fortuna retortis, 191
 esseda festinant, pilenta, petorrita, naues,
 captium portatur ebur, captiua Corinthus.
 si foret in terris, rideret Democritus, seu
 diuersum confusa genus panthera camelo 195
 siue elephans albus uolgi conuerteret ora:
 spectaret populum ludis attentius ipsis,
 ut sibi praebentem nimio spectacula plura,
 scriptores autem narrare putaret asello
 fabellam surdo. nam quae peruincere uoces 200
 eualuere sonum, referunt quem nostra theatra?
 Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
 tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
 diuitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
 cum stetit in scaena, concurrat dextera laeuae. 205
 'dixit adhuc aliquid?' 'nil sane.' 'quid placet
 ergo?'
 'lana Tarentino uiolas imitata ueneno.'
 ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,
 cum recte tractent alii, laudare maligne:
 ille per extantum funem mihi posse uidetur 210
 ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
 inritat, mulet, falsis terroribus implet,
 ut magus, et modo me Thebis modo ponit Athenis.
 uerum ago et his, qui se lectori credere malunt
 quam spectatoris fastidia ferre superbi, 215
 curam redde breuem, si munus Apolline dignum
 uis complere libris et uatibus addere calcar,
 ut studio maiore petant Helicon auientem.
 multa quidem nobis facinus mala saepe poetae,
 ut uincta egomet caedam mea, cum tibi librum 220
 sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
 siquis amicorum est ausus reprehendere uersum;
 cum loca iam recitata reuoluimus inreuocati;
 cum lamentamur non apparere labores
 nostros et tenui deducta poemata filo; 225
 cum speramus eo rem uenturam, ut simul atque
 carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
 arcernas et egere uetes et scribere cogas.
 sed tamen est operae pretium cognoscere, qualis
 aedituos habeat belli spectata domique 230
 uirtus, indigno non committenda poetae.
 gratus Alexandro regi magno fuit ille
 Choerilos, incultis qui uersibus et male natis
 rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
 sed ueluti tractata notam labemque remittunt 235
 atramenta, fere scriptores carmine foedo
 splendida facta linunt. idem rex ille, poema
 qui tam ridiculum tam care prodigis emit,
 edicto uetuit, nequis se praeter Apellen
 pingeret aut alius Lysippo duceret aera 240
 fortis Alexandri uoltum simulantia. quodsi
 iudicium subtile uidendis artibus illud
 ad libros et ad haec Musarum dona uocares,
 Boeotum in crasso iurares aere natum.
 at neque dedecorat tua de se iudicia atque 245

109 *puerique* Cruquius, Benth. 115 *dare quod medicorum est*, delete 116, mauult Maek loc. cit., *medicorum*—*melior* coni. Benth. 163 *Aeschylus* EFRAN⁷. 167 *in scriptis* Eg I, V. 168 *accessit* Eg I, V. 173 *dossennus*, quasi appellatiuum uerbum (Gallice 'bon vivant'), scribunt Keller al. 186 *gaudet* a γ Eg I, V schol., *plaudet* RFX⁷. 198 *nimio* a Eg R⁷ V, *nimo* γ FAX L Benth. Orell., *nummum* codd. aliquot. 233 *Choerilos* RFX⁷. 240 *auderet* e Lambini coni. Benth.

munera, quae multa dantis cum laude tulerunt,
dilecti tibi Vergilius Variusque poetae,
nec magis expressi uoltus per aenea signa,
quam per uatis opus mores animique uirorum
clarorum apparent. nec sermones ego mallem 250
repentis per humum quam res componere gestas,
terrarumque situs et flumina dicere et arces
montibus impositas et barbara regna tuisque
auspiciis totum confecta duella per orbem,
claustraque custodem pacis cohibentia Ianum 255
et formidatam Parthis te principe Romam,
si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque
parum

carmen maiestas recipit tua, nec meus audet
rem temptare pudor, quam uires ferre recusent.
sedulitas autem stulte, quem diligit, urget; 260
praecipue cum se numeris commendat et arte:
discit enim citius meminitque libentius illud
quod quis deridet, quam quod probat et ueneratur.
nil moror officium quod me grauat, ac neque ficto
in peius uoltu proponi cereus usquam 265
nec prae factis decorari uersibus opto:
ne rubeam pingui donatus munere et una
cum scriptore meo capsula porrectus operta
deferar in uicem uendentem tus et odores
et piper et quicquid chartis amicitur ineptis. 270

II

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
siquis forte uelit puerum tibi uendere natum
Tibure uel Gabiis et tecum sic agat 'hic et
candidus et talos a uertice pulcher ad imos
fiet eritque tuus nummorum milibus octo 5
uerna ministeriis ad nutus aptus erilis,
litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
cuilibet, argilla quiduis imitaberis uda;
quin etiam canet inductum sed dulce bibenti.
multa fidem promissa leuant, ubi plenius aequo 10
laudat uenalis qui uolt extrudere merces.
res urget me nulla: meo sum pauper in aere.
nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
quiuis ferret idem.—semel hic cessauit et, ut fit,
in scalis latuit metuens pendentes habenae.' 15
des nummos, excepta nihil te si fuga laedit:
ille ferat pretium poenae securus, opinor.
prudens emisti uitiosum, dicta tibi est lex:
insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua.
dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi 20
talibus officiis prope mancun, ne mea saeuus
iurgares ad te quod epistula nulla rediret.
quid tum profeci, mecum facientia iura
si tamen adtemptas? quereris super hoc etiam, quod
expectata tibi non mittam carmina mendax. 25
Luculli miles collecta uiatica multis
aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
perdiderat, post hoc uehemens lupus, et sibi et hosti
iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
praesidium regale loco deiecit, ut aiunt, 30
summe munito et multarum diuite rerum.
clarus ob id factum donis ornatur honestis,
accipit et bis dena super sestertia nummum.
forte sub hoc tempus castellum euertere praetor
nescio quod cupiens hortari coepit eundem 35
uerbis, quae timido quoque possent addere mentem:
'i, bone, quo uirtus tua te uocat, i pede fausto,
grandia laturus meritorum praemia—quid stas?'
post haec ille catus, quantumuis rusticus, 'ibit,
ibit eo quo uis qui zonam perdidit' inquit. 40

Romae nutrir mihi contigit atque doceri,
iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
adiocere bonae paulo plus artis Athenae,
scilicet ut uellem curuo dinoscere rectum
atque inter siluas Academii quaerere uerum. 45
dura sed emouere loco me tempora grato,
ciuilisque rudem belli tulit aestus in arma,
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
unde simul primum me dimisere Philippi,
decisis humilem pinnis inopemque paterni 50
et laris et fundi paupertas impulit audax
ut uersus facerem: sed quod non desit habentem
quae poterunt umquam satis expurgare cicutae,
ni melius dormire putem quam scribere uersus?
singula de nobis anni praedantur euntes: 55
eripuerunt iocos, uenerem, conuiuia, ludum;
tendunt extorquere poemata: quid faciam uis?
denique non omnes eadem mirantur amantque:
carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
ille Bioneis sermonibus et sale nigro. 60
tres mihi conuiuiae prope dissentire uidentur,
poscentes uario multum diuersa palato.
quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
quod petis, id sane est inuisum acidumque duobus.
praeter cetera me Romaene poemata censes 65
scribere posse inter tot curas totque labores?
hic sponsum uocat, hic auditum scripta, relictis
omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
hic extremo in Auentino, uisendus uterque:
interualla uides humane commoda. 'uerum 70
purae sunt plateae, nihil ut meditantibus opstet.'
festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
tristia robustis luctantur funera plaustris,
hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus: 75
i nunc et uersus tecum meditare canoros!
scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbem,
rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
uis canere et contracta sequi uestigia uatum? 80
ingenium, sibi quod uacuas desumpsit Athenas
et studiis annos septem dedit insenuitque
libris et curis, statua taciturnus exit
plerumque et risu populum quatit: hic ego rerum
fluctibus in mediis et tempestatibus urbis 85
uerba lyrae motura sonum conecere digner?
'frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi, foret huius ut Mucius illi.
qui minus argutos uexat furor iste poetas? 90
carmina compono, hic elegos. 'mirabile uisu
caelaturneque nouem Musis opus!' aspice primum,
quanto cum fastu, quanto molimine circum
spectemus uacuum Romanis uatibus aedem;
mox etiam, si forte uacas, sequere et procul audi, 95
quid ferat et quare sibi neccat uterque coronam.
caedimur et totidem plagis consumimus hostem,
lento Sannites ad lumina prima duello.
discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
quis nisi Callimachus? si plus adposcere uisus, 100
fit Minnervus et optiuo cognomine crescit.
multa fero, ut placem genus inritabile uatum,
cum scribo, et supplex populi suffragia capto:
idem, finitis studiis et mente recepta,
opturem patulas impune legentibus aures? 105
ridentur mala qui componunt carmina; uerum
gaudent scribentes et se uenerantur et ultro,
si taceas, laudant quicquid scripsere beati.
at qui legitimum cupiet fecisse poema,
cum tabulis animum censoris sumet honesti; 110

I 247 Varusque F N π V. 262 discet V. II 8 imitaberis a Eg L V, imitabitur N, imitabimur R F π. 11 excludere R F N π V. 16 laedit V Bentl. 32 opimis g V (λ uar.). 36 menteis V. 44 uellem a Eg, possim R F N π. 70 ita codd., haut sane Froehlich, Keller, homini uni Ribbeck. 80 contracta E, cantata V, contracta a v g R F N π, unde non tacta coni. Bentl. 83 Curri statua N π. 87 fautor, suasor, auctor edd. alii post rhetor aliquid excidisse putant; pectus erat Romae consulto rhetor coni. Bentl., praemostrator erat consulto coni. Housman, rhetor erat Romae consulto ita frater coni. Postgate. 89 sic edd., foret hic—illi codd.

audebit, quaecumque parum splendoris habebunt
et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
uerba mouere loco, quamuis inuita recedant
et uersentur adhuc inter penetralia Vestae;
obscurata diu populo bonus eruet atque
proferet in lucem speciosa uocabula rerum,
quae praeis memorata Catonibus atque Cethegis
nunc situs informis premit et deserta uetustas;
adsciscet noua, quae genitor produxerit usus,
uemens et liquidus paruoque simillimus anni
fundet opes Latiumque beabit diuite lingua;
luxuriantia comescet, nimis aspera sano
leuabit cultu, uirtute carentia tollet,
ludentis speciem dabit et torquebitur ut qui
nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa mouetur.
praetulerim scriptor delirus inersque uideri,
dum mea delectent mala me uel denique fallant,
quam sapere et ringi. fuit haut ignobilis Argis,
qui se credebatur miros audire tragoedos
in uacuo laetus sessor clausorque theatro,
cetera qui uitae seruaret munia recto
more, bonus sane uicinus, amabilis hospes,
comis in uxorem, posset qui ignoscere seruis
et signo laeso non insanire lagoenae,
posset qui rupem et puteum uitare patentem:
hic ubi cognatorum opibus curisque relictus
expulit elleboro uerbum bilemque meraco,
et redit ad sese: 'pol, me occidistis, amici,
non seruastis' ait, 'cui sic extorta uoluptas
et demptus per uim mentis gratissimus error.'
nimirum sapere est abiectis utile nugis,
et tempestiuum pueris concedere ludum,
ac non uerba sequi fidibus modulanda Latinis,
sed uerac numerosque modulosque ediscere uitae.
quocirca necum loquor haec tacitusque recorder:
'si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
narrare medicis: quod, quanto plura parasti,
tanto plura cupis, nulline faterier audes?
si uoluis tibi monstrata radice uel herba
non fieret leuius, fugeres radice uel herba
proficiente nihil curarier: audieras, cui
rem di donarent, illi decedere prauam
stultitiam, et cum sis nihilo sapientior, ex quo
plenior es, tamen uteris monitoribus idem?
at si diuitiae prudentem reddere possent,
si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,
uiuere in terris te si quis aurarior uno.
si proprium est, quod quis libra mercatus et aere est,
quaedam, si credis consultis, mancipat usus:
qui te pascit ager, tuus est, et uilicus Orbi,
cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
te dominum sentit. das nummos, accipis uiam,
pultos, oua, cadum temeti: nempe modo isto

paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis
aut etiam supra nummorum milibus emptum.
quid refert, uiuas numerato nuper an olim?
emptor Aricini quondam Veientis et arui
emptum cenat holus, quamuis aliter putat, emptis
sub noctem gelidam lignis calefactat aenum:
sed uocat usque suum, qua populus adsita certis
limitibus uicina refugit iurgia: quodquam
sit proprium quicquam, puncto quod mobilis horae
nunc prece, nunc pretio, nunc ui, nunc morte suprema
permutet dominos et cedat in altera iura.
sic quia perpetuus nulli datur usus et heres
heredem alterius uelut unda superuenit undam,
quid uici prosunt aut horrea? quidue Calabris
saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
grandia cum paruus, non exorabilis auro?
gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
argentum, uestes Gaetulo murice tinctas
sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
cur alter fratrum cessare et ludere et ungui
praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
diues et importunus ad umbram lucis ab ortu
siluestrem flammis et ferro mitiget agrum,
scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
naturae deus humanae, mortalis in unum
quodque caput, uultu mutabilis, albus et ater.
utar et ex modico, quantum res poscet, aceruo
tollam, nec metuam, quid de me iudicet heres,
quod non plura datis inuenerit; et tamen idem
scire uolam, quantum simplex hilarisque nepoti
discrepet et quantum discordet paruus auaro.
distatenim, spargas tua prodigus, an neque sumptum
inuitis facias neque plura parare labores,
ac potius, puer ut festis pinquatribus olim,
exiguo gratoque fruaria tempore raptim.
pauperies immunda + domus procul absit: ego utrum
naue ferar magna an parua, ferar unus et idem.
non agimur tumidis uelis Aquilone secundo,
non tamen aduersis aetatem ducimus Austris,
uiribus, ingenio, specie, uirtute, loco, re
extremi primorum, extremis usque priores.
non es auarus: abi! quid? cetera iam simul isto
cum uitio fugere? caret tibi pectus inani
ambitione? caret mortis formidine et ira?
somnia, terrores, magicos, miracula, sagas,
nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
natalis grate numeras? ignoscis amicis?
lenior et melior fis accedente senecta?
quid te exempta iuuat spinis de pluribus una?
uiuere si recte nescis, decede peritis.
lusisti satis, edisti satis atque bibisti:
tempus abire tibi est, ne potum largius aequo
rideat et pulset lasciuia decentius aetas.

120 uchemens codd. 123 carentia D Eg, calentia a v R F V π V. 158 mercedus a R E π V, mercatur F X v g. aere
est a E V, aere R π F X v g. 161 daturas F v X π V, daturus a Eg R. 163 mod-esto Laclm. ad Laer. III 954. 167 quamquam
codd. paene omni. 171 refugit codd. omni. nostri, refugit aliquot. Benti., refugit Holder, refringit v coni. Horkeli Meinek.,
refutat Ribbeck. 176 alternis Benti. 197 V " totus ad finem huius ep. partim obliteratus est, partim lacer " Cruquius.
199 sic codd. plerique, sed sunt (F X π) qui domus et absit omittunt. codd. procul procul, modo procul, modo ut procul,
procul procul, coni. 203 colare F X π. 206 fugere R F X π. fuge rite a v Eg. 212 leuat cum codd. aliquot, Benti.
Dillenb. Meinek. Orell. Wilkins.

Q. HORATI FLACCI

DE ARTE POETICA LIBER

HVMANO capiti ceruicem pictor equinam
iungere si uelit et uarias inducere plumas
undique conlatis membris, ut turpiter atrum
desinat in piscem mulier formosa superne:
spectatum admissi risum teneatis amici? 5
credite, Pisones, isti tabulae fore librum
persimilem, cuius uelut aegri somnia uanae
finguntur species, ut nec pes nec caput uni
reddatur formae. 'pictoribus atque poetis
quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.' 10
scimus, et hanc ueniam petimusque damusque ui-
cissim;
sed non ut placidis coeant inmitia, non ut
serpentes aibus gementur, tigribus agni.
inceptis grauibz plerumque et magna professis
purpureus, late qui splendeat, unus et alter 15
adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
et properantis aquae per amoenos ambitus agros
aut flumen Rhenum aut pluuius describitur arcus;
sed nunc non erat his locus. et fortasse cupressum
scis simulare: quid hoc, si fractis enatat expes 20
nauibus, aere dato qui pingitur? amphora coepit
institui: currente rota cur urceus exit?
denique sit quiduis simplex dumtaxat et unum.
maxima pars uatum, pater et iuuenes patre digni,
decipimur specie recti: breuis esse laboro, 25
obscurus fio; sectantem leuia nerui
deficiunt animique; professus grandia turget;
serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
qui uariare cupit, rem prodigialiter unam,
delphinum siluis adpingit, fluctibus aprum. 30
in uitium ducit culpae fuga, si caret arte.
Aemilium circa ludum faber imus et unguis
exprimet et mollis imitabitur aere capillos,
infelix operis summa, quia ponere totum
nesciet: hunc ego me, siquid componere curem, 35
non magis esse uelim, quam naso uiuere prauo,
spectandum nigris oculis nigroque capillo.
sumite materiam uestris, qui scribitis, aequam
uiribus et uersate diu, quid ferre recusent,
quid ualeant uereri. cui lecta potenter erit res, 40
nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
ordinis haec uirtus erit et uenus, aut ego fallor,
ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
pleraque differat et praesens in tempus omittat.
in uerbis etiam tenuis cautusque serendis 46
hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. 45
dixeris egregie, notum si callida uerbum
reddiderit iunctura nouum. si forte necesse est,
iudiciis monstrare recentibus abdita rerum,

ingere cinctutis non exaudita Cethegis 50
continget dabiturque licentia sumpta pudenter.
et noua fictaque nuper habebunt uerba fidem, si
Graeco fonte cadent parce detorta. quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
Vergilio Varioque? ego cur, acquirere pauca 55
si possum, inuideor, cum lingua Catonis et Enni
sermonem patrium ditauerit et noua rerum
nomina protulerit? licuit semperque licebit
signatum praesente nota producere nomen.
ut siluae foliis pronos mutantur in annos, 60
prima cadunt: ita uerborum uetus interit aetas,
et iuuenum ritu florent modo nata uigentque.
debemur morti nos nostraque. siue receptus
terra Neptunus classes Aquilonibus arceat,
regis opus, sterilisue diu tpalus aptaque remis 65
uicinas urbes alit et graue sentit aratrum,
seu cursum mutauit iniquom frugibus annis,
doctus iter melius, mortalia facta peribunt:
nedum sermonum stet honos et gratia uiuax.
multa renascuntur quae iam cecidere, cadentque 70
quae nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus,
quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
res gestae regumque ducumque et tristia bella
quo scribi possent numero, monstrauit Homerus.
uersibus inpariter iunctis querimonia primum, 75
post etiam inclusa est uoti sententia compos;
quis tamen exiguos elegos emisit auctor,
grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armauit iambo:
hunc socci cepere pedem grandesque coturni, 80
alternis aptum sermonibus et popularis
uincens strepitus et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus diuos puerosque deorum
et pugilem uictorem et equom certamine primum
et iuuenum curas et libera uina referre. 85
descriptas seruare uices operumque colores
cur ego si nequeo ignoroque, poeta salutor?
cur nescire pudens prae quam discere malo?
uersibus exponi tragicis res comica non uolt:
indignatur item priuatis ac prope socco 90
dignis carminibus narrari cena Thyestae.
singula quaeque locum teneant sortita decentem.
interdum tamen et uocem comoedia tollit,
iratusque Chremes timido delitigat ore;
et tragicus plerumque dolet sermone pedestri 95
Telephus et Peleus, cum pauper et exul uterque
proicit ampullas et sesquipedalia uerba,
si curat cor spectantis tetigisse querella.
non satis est pulchra esse poemata: dulcia suntu

Hunc librum post Carmina exhibent codices praeter unum omnes. deficient A Eg. qui habent, sunt a γ γ B' (B C) R F (φ ψ) λ' (λ λ) π' (π L) V, sed desunt uu. 104-195 in v. 7 aegri γ γ C F λ' π V, aegris a B R. 26 lenia cum codd. aliquot Benti. al. 29 ita dist. Jeep, olim Keller, cupit r. p. unam, uulg. 32 imus codd., unus (quasi unicus) edd. fere omnes. 43 post dicat comate interpunxit Benti. 46, 45 hoc ordine posuit Benti. 49 rerum B' (a' ut uid.), rerum et V cet. 55 Varoque v F λ. 59 procudere nummum Benti. 60 ut siluis folia priuos Benti. unde Housman ut siluae foliis priuos—prima cadunt ita uerborum. interpungit. 61 pro ita uerborum Nettleship noua succrescunt coni. (Diar. Philol. xii 51). 65 sic codd. omnes et Seruius ad Aen. II 69, IV 107. edd. palus diu, palus prius, palus dudum, aptataque, pulsataque coniecerunt. 80 coturni codd. omnes. 92 decentem B V, decenter cet. hunc u. omittunt edd. aliquot.

et quocumque uolent animum auditoris agunto. 100
ut ridentibus adrident, ita flentibus adsunt
humani uoltus: si uis me flere, dolendum est
primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia laedent,
Telephe uel Peleu; male si mandata loqueris,
aut dormitabo aut ridebo. tristia maestum 105
uoltum uerba decent, iratum plena minarum,
ludentem lasciuia, seuerum seria dictu.
formatur enim natura prius nos intus ad omnem
fortunarum habitum; iuuat aut impellit ad iram,
aut ad humum maerore graui deducti et angit; 110
post effert animi motus interprete lingua.
si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
intererit multum, diuosne loquatur an heros,
maturusne senex an adhuc florentie iuuenta 115
feruidus, et matrona potens an sedula nutrix,
mercatorne uagus cultorne uirentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
aut famam sequere aut sibi conuenientia finge.
scriptor † honoratum si forte reponis Achillem, 120
impiger, iracundus, inexorabilis, acer
iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
sit Medea ferox inuictaque, flebilis Ino,
perfidus Ixion, Io uaga, tristis Orestes.
siquid inexpertum scaenae committis et audes 125
personam formare nouam, seruetur ad imum,
qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
difficilest proprie communia dicere; tuque
rectius Iliacum carmen deducis in actus,
quam si proferres ignota indictaque primus. 130
publica materies priuati iuris erit, si
non circa uilem patulumque moraberis orbem,
nec uerbo uerbum curabis reddere fidus
interpres, nec desilies imitator in artum,
unde pedem proferre pudor uetet aut operis lex. 135
nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
'fortunam Priami cantabo et nobile bellum.'
quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
parturient montes, nascetur ridiculus mus.
quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: 140
'dic mihi, Musa, uirum, captae post tempora Troiae
qui mores hominum multorum uidit et urbes.'
non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdim.
nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri, 146
nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo;
semper ad euentum festinat et in medias res
non secus ac notas auditorem rapit et quae
desperat tractata nitescere posse, relinquit; 150
atque ita mentitur, sic ueris falsa remiscet,
primo ne medium, medio ne discrepet imum.
tu, quid ego et populus mecum desideret, audi.
si plosoris eges aulaeae manentis et usque
sessuri, donec cantor 'nos plaudite' dicat, 155
aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
mobilibusque decor naturis dandus et annis.
reddere qui uoces iam scit puer et pede certo
signat humum, gestit paribus concludere et iram
colligit ac ponit temere et mutatur in horas. 160
inherbis iuuenis, tandem custode remoto,
gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,
cereus in uitium flecti, monitoribus asper,
utilium tardus prouisor, prodigius aeris,
sublimis cupidusque et amata relinquere pernix. 166
conuersis studiis aetas animusque uirilis
quaerit opes et amicitias, inseruit honori,
commisisse cauet quod mox mutare laboret.
multa senum circumueniunt incommoda, uel quod
quaeret et inuentis miser abstinet ac timet uti, 170
uel quod res omnis timide gelideque ministrat,
dilator, spe longus, iners audiusque futuri,
difficilis, querulus, laudator temporis acti
se puero, castigator censorque minorum.
multa ferunt anni uenientes comoda secum, 175
multa recedentes adimunt. ne forte seniles
mandentur iuueni partes pueroque uiriles,
semper in adiunctis aeuoque morabimur aptis.
aut agitur res in scaenis aut acta refertur.
segniùs iritant animos demissa per aurem 180
quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
digna geri promes in scaenam, multaue tolles
ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
ne pueros coram populo Medea trucidet, 185
aut humana palam quoquat exta nefarius Atreus,
aut in auem Procne uertatur, Cadmus in anguem.
quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.
neue minor neu sit quinto productior actu
fabula quae posci uolt et spectanda reponi; 190
nec deus intersit, nisi dignus uindice nodus
inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
actoris partis chorus officiumque uirile
defendat, neu quid medios intercinat actus
quod non proposito conducatur et haereat apte. 195
ille bonis faueatque et consilietur amice,
et regat iratos, et amet peccare timentis;
ille dapes laudet mensae breuis, ille salubrem
iustitiam legesque et apertis otia portis;
ille tegat commissas, deosque precetur et oret 200
ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
tibia non, ut nunc, orichalco uincta tubaque
aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco
adspirare et adesse choris erat utilis atque
nondum epissa nimis complere sedilia flatu; 205
quo sane populus numerabilis, utpote paruus,
et frugi castusque uerecundusque coibat.
postquam coepit agros extendere uictor et urbes
latior amplecti murus uinoque diurno
placari Genius festis impune diebus, 210
accessit numerisque modisque licentia maior.
indoctus quid enim saperet liberque laborum
rusticus urbano confusus, turpis honesto?
sic priscæ motumque et luxurium addidit arti
tibicen traxitque uagus per pulpita nestem; 215
sic etiam fidibus uoces creuere seueris,
et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
utiliumque sagax rerum et diuina futuri
sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
carmine qui tragico uilem certauit ob hircum, 220
mox etiam agrestis Satyros nudauit et asper
incolumi grauitate iocum temptauit eo quod
inlecebris erat et grata nouitate morandus
spectator functusque sacris et potus et exlex.
uerum ita risores, ita commendare dicacis 225
conueniet Satyros, ita uertere seria ludo,
ne quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
regali conspectus in auro nuper et ostro,
migret in obscuras humili sermone tabernas,
aut, dum uitat humum, nubes et inania captet. 230
effutire leuis indigna tragoedia uersus,
ut festis matrona moueri iussa diebus,
intererit Satyris paulum pudibunda proternis.
non ego inornata et dominantia nomina solum
uerbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo, 235
nec sic enitar tragico differre colori,
ut nihil intersit, Dauusne loquatur et audax
Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
an custos famulusque dei Silenus alumni.

101 *adflent* Bentl. 102 *unuiduli* con. Housman. 114 *Dauus* codd. aliquot, *diuiscne*—an *Trus* con. Erasmus (Adag. I cent. 3. 57). 120 *Homercum* con. Bentl., *Homericum* alii. 139 *parturient* cum codd. aliquot Orell. 157 *materis* Bentl. al. 161 *inherbis* a B R F N π, *inherbus* γ C V. 172 *spe lentus*—*pauidusque* fut. Bentl. 178 *morabimur* a γ I, *morabitur* B R F N π. 190 *spectata* N π. 197 *pacare* codd. aliquot (non nostri), *pacare* timentes cum uno codice Bentl. al., *pacare* timentes Keller. 202 *uincta* v C. 203 *paruus* R F N duo Bland. 237 *et audax* B V, *an audax* cet.

ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis 240
 speret idem, sudet multum frustraue labore
 ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
 tantum de medio sumptis accedit honoris.
 silius deducti caueant me iudice Fauni,
 ne uelut innati triuiis ac paene forenses 245
 aut nimium teneris iuuenitur uersibus umquam,
 aut immunda crepent ignominiosae dicta:
 offenduntur enim quibus est equos et pater et res,
 nec siquid fricti ciceris probat et nucis emptor
 aequis accipiunt animis donantue corona. 250
 syllaba longa breui subiecta uocatur iambus,
 pes citus; unde etiam trimetris adescere iussit
 nomen iambeis, cum senos redderet ictus
 primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
 tardior ut paulo grauiorque ueniret ad auris, 255
 spondeos stabilis in iura paterna recepit
 commodus et patiens non ut de sede secunda
 cederet aut quarta socialiter. hic et in Acci
 nobilibus trimetris apparet rarus, et Enni
 in scaenam missos cum magno pondere uersus 260
 aut operae celeris nimium curaque carentis
 aut ignoratae premit artis crimine turpi.
 non quivis uidet inmodulata poemata iudex,
 et data Romanis ueniant indigna poetis.
 idcircone uager scribamque licenter, an omnis 265
 uisuros peccata putem mea, tutus et intra
 spem ueniae cautus? uitaiu denique culpam,
 non laudem merui. uos exemplaria Graeca
 nocturna uersate manu, uersate diurna.
 at uestri proaui Plantinos et numeros et 270
 laudauere sales, nimium patienter utrumque,
 ne dicam stulte, mirati, si modo ego et uos
 scimus inurbanum lepido seponere dicto,
 legitimumque sonum digitis callemus et aure.
 ignotum tragicæ genus inuenisse Camenae 275
 dicitur et plaustris uexisse poemata Thespis
 quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
 post hunc personae pallaeque repertor honestae
 Aeschylus et modicis instrauit pulpita tignis
 et docuit magnumque loqui nitique coturno. 280
 successit uetus his comoedia, non sine multa
 laude; sed in uitium libertas excedit et uim
 dignam lege regi: lex est accepta, chorusque
 turpiter opticit sub lato iure nocendi.
 nil intemptatum nostri liquere poetae;
 nec minimum meruere decus uestigia Graeca 285
 ausi deserere et celebrare domestica facta,
 uel qui praetextas uel qui docuere togatas.
 nec uirtute foret clarisue potentius armis
 quam lingua Latium, si non offenderet unum 290
 quemque poetarum limae labor et mora. uos, o
 Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
 multa dies et multa litura coercuit atque
 praeseclum deciens non castigauit ad unguem.
 ingenium misera quia fortunatius arte 295
 eredit et excludit sanos Helicone poetas
 Democritus, bona pars non unguis ponere curat,
 non barbam, secreta petit loca, balnea uitat.
 nanciscetur enim pretium nomenque poetae,
 si tribus Anticyris caput insanabile numquam 300
 tonsori Licino commiserit. o ego laeos,
 qui purgor bilem sub uerni temporis horam!
 non alius faceret meliora poemata: uerum
 nil tantist. ergo fungar uice cotis, acutum
 reddere quae ferrum ualet exors ipsa secandi; 305
 munus et officium, nil scribens ipse, docebo,
 unde parentur opes, quid alat formetque poetam,
 quid deceat, quid non, quo uirtus, quo ferat error.
 scribendi recte sapere est et principium et fons;
 rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae, 310

uerbaque pronisam rem non inuita sequentur.
 qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
 quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae 315
 partes in bellum missi ducis: ille profecto
 reddere personae scit conuenientia cuique.
 respicere exemplar uitae morumque iubebo
 doctum imitatore et uiuas hinc ducere uoces.
 interdum speciosa locis morataque recte 320
 fabula nullius ueneris, sine pondere et arte,
 ualdius oblectat populum meliusque moratur,
 quam uersus inopes rerum nugaeque canorae.
 Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius auaris. 325
 Romani pueri longis rationibus assem
 discunt in partis centum diducere. 'dicat
 filius Albini: si de quincunce remotast
 uncia, quid superat? poteras dixisse,' 'triens,' 'eu!
 rem poteris seruare tuam. redit uncia, quid fit?'
 'semis.' an haec animos aerugo et cura peculi 330
 cum semel inbuert, speramus carmina fingi
 posse linenda cedro et leui seruanda cupresso?
 aut prodesse uolunt aut delectare poetae,
 aut simul et iucunda et idonea dicere uitae.
 quicquid praecipies, esto breuis, ut cito dicta 335
 percipiant animi dociles teneantque fideles:
 omne superuacuum pleno de pectore manat.
 ficta uoluptatis causa sint proxima ueris,
 ne quodcumque uelit poscat sibi fabula credi,
 neu pransae Lamiae uiuum puerum extrahat aluo. 341
 centuriae seniorum agitant expertia frugis,
 celsi praetereunt austera poemata Ramnes:
 omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
 lectorem delectando pariterque monendo. 345
 hic meret aera liber Sosis, hic et mare transit
 et longum noto scriptori prorogat aeuum.
 sunt delicta tamen quibus ignouisse uelimus:
 nam neque chorda sonum reddit, quem uolt manus
 et mens,
 poscentique grauem persaepe remittit acutum,
 nec semper feriet quodcumque minabitur arcus. 350
 uerum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 offendar maculis, quas aut incuria fudit
 aut humana parum cavit natura. quid ergost?
 ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 quamuis est monitus, uenia caret, et citharoedus 356
 ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
 sic mihi, qui multum cessat, fit Choriolus ille,
 quem bis terue bonum cum risu moriet et idem
 indignor: †quandoque bonus dormitat Homerus;
 uerum operi longo fas est obrepere somnum. 360
 ut pictura poesis: erit quae, si propius stes,
 te capiat magis, et quaedam, si longius abstes.
 haec amat obscurum; uolet haec sub luce uideri,
 iudicis argutum quae non formidat acumen;
 haec placuit semel, haec deciens repetita placebit. 366
 o maior inuenum, quamuis et uoce paterna
 fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
 tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
 recte concedi; consultus iuris et actor
 causarum medioeris abest uirtute disert 370
 Messallae, nec scit quantum Cascellius Aulus,
 sed tamen in pretios: medioeribus esse poetis
 non homines, non di, non concessere columnae.
 ut gratas inter mensas symphonia discors
 et crassum unguentum et Sardo cum melle papauer
 offendunt, poterat duci quia cena sine istis: 376
 sic animis natum inuentumque poema iuuandis,
 si paulum summo decessit, uergit ad imum.
 ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
 indoctusque pilae disciue trochiue quiescit, 380

253 *momen* Ribbeck, Keller. 294 *praeseclum* B V, *perfectum* cet. 319 *locis* a γ ν B L V, *iocis* F N π (R ut uid.). 328 *superest* codd. aliquot, *superet* Benti. 330 an B V, at, ad cet. 339 *uelit* a γ B Seruius ad Aen. XII 83, *uolet* ν R F λ π. 350 *quocumque* coni. Madvig atque habuit cod. V *quoi* in u. 426. 358 *terue* B, *terque* cet. *paene* omni. 359 post *indignor* interpungit (cum Gonedio) Housman. idem *quondam* *ueros* pro *quandoque* *bonus* coni. at idem—*Homerus*? Ribbeck. 360 *operi longo* B R F λ π V, *opere in longo* a γ ν. 371 *nec scit* B V, *nescit* cet.

ne spissae risum tollant impune coronae:
 qui nescit uersus tamen audent fingere. 'quidni?
 liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 summam numerorum uitioque remotus ab omni.'
 tu nihil inuita dices faciesue Minerua: 385
 id tibi iudicium, ea mens; siquid tamen olim
 scripseris, in Maeci descendat iudicis auris
 et patris et nostras, nonumque prematur in annum,
 membranis intus positis: delere licebit
 quod non edideris; nescit uox missa reuerti. 390
 siluestris homines sacer interpresque deorum
 caedibus et uictu foedo deterruit Orpheus,
 dictus ob hoc lenire tigris rabidosque leones.
 dictus et Amphion, Thebanae conditor urbis,
 saxa mouere sono testudinis et prece blanda 395
 ducere quo uellet, fuit huic sapientia quando
 publica priuatis secernere, sacra profanis,
 concubitu prohibere uago, dare iura maritis,
 oppida moliri, leges incidere ligno.
 sic honor et nomen diuinis uatibus atque 400
 carminibus uenit. post hos insignis Homerus
 Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
 uersibus exacuit; dictae per carmina sortis,
 et uitae monstrata uia est, et gratia regum
 Pieriis temptata modis, ludusque repertus 405
 sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
 natura fieret laudabile carmen an arte,
 quaesitumst: ego nec studium sine diuite uena,
 nec rude quid prosit uideo ingenium: alterius sic
 altera poscit opem res et coniurat amice. 411
 qui studet optatam cursu contingere metam,
 multa tulit fecitque puer, sudauit et alsit,
 abstinuit uenere et uino; qui Pythia cantat
 tibicen, didicit prius extimuitque magistrum. 415
 nunc satis est dixisse 'ego mira poemata pango;
 occupet extremum scabies; mihi turpe relinquist,
 et quod non didici sane nescire fateri.'
 ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
 adsentatores iubet ad lucrum ire poeta 420
 diues agris, diues positis in faenore nummis.
 si uero est, unctum qui recte ponere possit
 et spondere leui pro paupere et eripere artis
 litibus implicitum, mirabor, si sciet inter
 noscere mendacem uerumque beatus amicum. 425
 tu seu donaris seu quid donare uoles cui,
 nolito ad uersus tibi factos ducere plenum
 laetitiae; clamabit enim 'pulchre! bene! recte!'

pallescet super his, etiam stillabit amicis
 ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram. 430
 ut qui conducti plorant in funere, dicunt
 et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
 derisor uero plus laudatore mouetur.
 reges dicuntur multis urgere culillis,
 et torquere mero quem perspexisse laborant, 435
 an sit amicitia dignus: si carmina condas,
 numquam te fallent animi sub uolpe latentes.
 Quintilio siquid recitares, 'corrigere sodes
 hoc' aiebat 'et hoc.' melius te posse negares,
 bis terque expertum frustra, delere iubebat 440
 et male tornatos inculdi reddere uersus,
 si defendere delictum quam uertere malles,
 nullum ultra uerbum aut operam insumebat inanem,
 quin sine riuali teque et tua solus amares.
 uir bonus et prudens uersus reprehendit inertis; 445
 culpabit duos, incomptis adlinet atrum
 transuerso calamo signum, ambitiosa recidet
 ornamenta, parum claris lucem dare coget,
 arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
 fiet Aristarchus, nec dicet 'cur ego amicum 450
 offendam in nugis?' hae nugae seria ducent
 in mala derisum semel exceptumque sinistre.
 ut mala quem scabies aut morbus regius urget
 aut fanaticus error et iracunda Diana,
 uesanum tetigisse timent fugiuntque poetae 455
 qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
 hic dum sublimis uersus ructatur et errat,
 si ueluti merulis intentus decidit auceps
 in puteum foveamue, licet 'succurrite' longum
 clamet 'io ciues!' non sit qui tollere curet. 460
 si curet quis opem ferre et demittere funem,
 'qui seis, an prudens huc se deiecerit atque
 seruari nolit?' dicam, Siculique poetae
 narrabo interitum. 'deus immortalis haberi
 dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
 insiluit. sit ius liceatque perire poetis: 466
 inuitum qui seruat, idem facit occidenti.
 nec semel hoc fecit, nec, si retractus erit iam,
 fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
 nec satis apparet, cur uersus factitet: utrum 470
 minxerit in patrios cineres, an triste bidental
 mouerit incestus. certe furit, ac uelut ursus
 obiectos caueae ualuit si frangere clatros,
 indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
 quem uero arripuit, tenet occiditque legendo, 475
 non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.'

393 *rabidos* B V, *rapidos* cet. 394 *arcis* a u R. 396 sic corr. Housman, *fuit huic sup. quondam* codd. 410 *possit* cum codd. aliquot Bentl. Dillenb. Orell. 423 *spondere uict* cum Housman. *atris* codd. *paene omni. artes* Bentleyi coniectura, postea ab uno codice confirmata. 426 *uoles quia* V. 436 *laborent a* γ B J. 437 *fallant* FL. *anquis sub* *nepe* coni. Housman. 458 *si* γ, *sic* codd. nostri omnes. 462 *deuocet a* γ u ER Cruquius, *peruocet* FA π Bentl. Orell. Wilk. 471 *minxerit* codd. praeter unum omnes et 473 *clatros* omnes.

ALBI TIBULLI

LIBER PRIMVS

I

DIVITIAS alius fuluo sibi congerat auro
et teneat culti iugera multa soli,
quem labor adsiduus uicino terreat hoste,
Martia cui somnos classica pulsa fugent :
me mea paupertas uita traducat inerti, 5
dum meus adsiduo luceat igne focus.
ipse seram teneras maturo tempore uites
rusticus et facili grandia poma manu :
nec spes destituat, sed frugum semper aceruos 10
praebeat et pleno pinguia musta lacu.
nam ueneror, seu stipes habet desertus in agris
seu uetus in triuio florida sarta lapis :
et quodecumque mihi pomum nouus educat annus,
libatam agricolae ponitur ante deo.
flaua Ceres, tibi sit nostro de rure corona 15
spicea, quae templi pendeat ante fores ;
pomosisque ruber custos ponatur in hortis
terreat ut saeua falce Priapus aues.
nos quoque, felicis quondam, nunc pauperis agri
custodes, fertis munera uestra, lares : 20
tunc uitula innumeros lustrabat caesa iuuenos :
nunc agna exigui est hostia parua soli :
agna cadet uobis, quam circum rustica pubes
clamet 'io messes et bona uina date.'
iam modo iam possim contentus uiuere paruo 25
nec semper longae deditus esse uiae,
sed canis aestiuos ortus uitare sub umbra
arboris ad riuos praetereuntis aquae.
nec tamen interdum pudeat tenuisse bidentem
aut stimulo tardos increpuisse boues, 30
non agnamue sinu pigeat fetumue capellae
desertum oblita matre referre domum.
at uos exiguo pecori, furesque lupique,
parcite : de magno est praeda petenda grege.
hic ego pastoremque meum lustrare quot annis 35
et placidam soleo spargere lacte Palem.
adsitis, diui, nec uos e paupere mensa
dona nec e puris spernite fictilibus.
fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
pocula, de facili composuitque luto. 40
non ego diuitias patrum fructusque requiro,
quos tulit antiquo condita messis auo :
parua seges satis est, satis est, requiescere lecto
si licet et solito membra leuare toro.
quam iuuat inmites uentos audire cubantem 45
et dominam tenero continuisse sinu
aut, gelidas hibernus aquas cum fuderit Auster,
securum somnos imbre iuuante sequi !
hoc mihi contingat : sit diues iure, furorem
qui maris et tristes ferre potest pluuias. 50

o quantum est auri pereat potiusque smaragdi,
quam flet ob nostras ulla puella uias.
te bellare decet terra, Messalla, marique,
ut domus hostiles praeferat exuias :
me retinent uinctum formosae uincta puellae, 55
et sedeo duras ianitor ante fores.
non ego laudari curo, mea Delia : tecum
dum modo sim, quaeso segnis inersque uocer.
te spectem, suprema mihi cum uenerit hora,
te teneam moriens deficiente manu. 60
flebis in arsuro positum me, Delia, lecto,
tristibus et lacrimis oscula mixta dabis.
flebis : non tua sunt duro praecordia ferro
uincta, nec in tenero stat tibi corde silex.
illo non iuuenis poterit de funere quisquam 65
lumina, non uirgo, sicca referre domum.
tu manes ne laede meos, sed parce solutis
crinibus et teneris, Delia, parce genis.
interea, dum fata sinunt, iungamus amores :
iam ueniet tenebris mors adoperta caput : 70
iam subrepit iners aetas, nec amare decebit,
dicere nec cano blanditias capite.
nunc leuis est tractanda Venus, dum frangere postes
non pudet et rixas inseruisse iuuat.
hic ego dux milesque bonus : uos, signa tubaeque,
ite procul, cupidis uulnera ferte uiris : 76
ferre et opes : ego composito securus aceruo
despiciam dites despiciamque famem.

II

Adde merum uinoque nouos compesce dolores,
occupet ut fessi lumina uicta sopor :
neu quisquam multo percussum tempora Baccho
excitet, infelix dum requiescit amor.
nam posita est nostrae custodia saeua puellae, 5
clauditur et dura ianua firma sera.
ianua difficilis domini, te uerberet imber,
te Iouis imperio fulmina missa petant.
ianua, iam pateas uni mihi, uicta querelis,
neu furtim uerso cardine aperta sones. 10
et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
ignoscas : capiti sint precor illa meo.
te meminisse decet, quae plurima uoce peregi
supplice, cum posti florida sarta darem.
tu quoque ne timide custodes, Delia, falle. 15
audendum est : fortes adiuuat ipsa Venus.
illa fauet, seu quis iuuenis noua limina temptat,
seu reserat fixo dente puella fores :
illa docet molli furtim derepere lecto,
illa pedem nullo ponere posse sono, 20

I huius carminis uersus alii alio modo transponendos censuerunt. 2 multa P M Diomedes, magna O. 3 conterat Palmer, deterat in mentem uenit Husehio. 14 libandum Francken. deum O, deo aut agricolam c. 24 clamat O. 25 iam modo iam possim M, iam modo non possum O, iam modo iners possim Vahlen. 29 bidentem P, bidentes O. 35 hunc Dietrich. 44 scilicet O P. 48 imbre P, igne O, igne crepante Rothstein. 51 hic nouam elegiam incipere opinatus est Reisig, cf. Rhein. Mus. 33 p. 147. 54 exiles O. 59 et 60 te c, et O. II 3 perfusum c. 7 dominae codd. deteriores.

illa niro coram nutus conferre loquaces
 blandaque compositis abdere uerba notis.
 nec docet hoc omnes, sed quos nec inertia tardat
 nec uetat obscura surgere nocte timor.
 en ego cum tenebris tota uagor anxius urbe, 25
 nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro 25a
 uulneret aut rapta praemia ueste petat.
 quisquis amore tenetur, eat tutusque sacerque
 qualibet : insidias non timuisse decet.
 non mihi pigra nocent hibernae frigora noctis,
 non mihi, cum multa decidit imber aqua. 30
 non labor hic laedit, reseret modo Delia postes
 et uocet ad digitum me tacitura sonum.
 parcite luminibus, seu uir seu femina fiat
 obuia : celari uult sua furta Venus.
 neu strepitum terrete pedum, neu quaerite nomen, 35
 neu prope fulgenti lumina ferte facie.
 si quis et imprudens aspexerit, occultat ille
 perque deos omnes se meminisse neget :
 nam fuerit quicumque loquax, is sanguine natam,
 is Venerem e rapido sentiet esse mari. 40
 nec tamen huic credet conuinx tuus, ut mihi uerax
 pollicita est magico saga ministerio.
 hanc ego de caelo ducentem sidera uidi,
 fluminis haec rapidi carmine uertit iter,
 haec cantu finditque solum manesque sepulcris 45
 elicit et tepido deuocat ossa rogo :
 iam tenet infernas magico stridore cateruas,
 iam iubet aspersas lacte referre pedem.
 cum libet, haec tristi depellit nubila caelo :
 cum libet, aestiuo conuocat orbe niues. 50
 sola tenere malas Medae dicitur herbas,
 sola feros Hecatae perdomuisse canes.
 haec mihi composuit cantus, quis fallere posses :
 ter cane, ter dictis despue carminibus.
 ille nihil poterit de nobis credere cuiquam,
 non sibi, si in molli uiderit ipse toro. 55
 tu tamen abstineas aliis : nam cetera cernit
 omnia : de me uno sentiet ille nihil.
 quid credam ? nempe haec eadem se dixit amores
 cantibus aut herbis soluere posse meos, 60
 et me lustrauit tacidis, et nocte serena
 concidit ad magicos hostia pulla deos.
 non ego totus abesset amor, sed mutus esset,
 orabam, nec te posse carere uelim.
 ferreus ille fuit, qui te cum posset habere, 65
 maluerit praedas stultus et arma sequi.
 ille licet Cilicum uictas agat ante cateruas,
 ponat et in capto Martia castra solo,
 totus et argento contextus, totus et auro,
 insideat celeri conspiciendus equo : 70
 ipse boues mea si tecum modo Delia possim
 iungere et in solito pascere monte pecus,
 et te dum liceat teneris retinere lacertis,
 mollis et inculca sit mihi somnus humo.
 quid Tyrio recubare toro sine amore secundo 75
 prodest, cum fletu nox uigilanda uenit ?
 nam neque tunc plumae nec stragula picta soporem
 nec sonitus placidae ducere posset aquae.
 num Veneris magnae uolauit numina uerbo,
 et mea nunc poenas impia lingua luit ? 80
 num feror incestus sedes adisse deorum
 sartaque de sanctis diripuisse foci ?
 non ego, si merui, dubitem procumbere templis
 et dare sacratis oscula liminibus,
 non ego tellurem genibus perrepere supplex 85
 et miserum sancto tundere poste caput.
 at tu, qui laetus rides mala nostra, cauet
 mox tibi : non unus saeuiret usque deus.
 uidi ego, qui iuuenum miseros lusisset amores,

post Veneris uinclis subdere colla senem 90
 et sibi blanditias tremula componere uoce
 et manibus canas fingere uelle comas :
 stare nec ante fores puduit caraeue puellae
 ancillam medio detinuisse foro.
 hunc puer, hunc iuuenis turba circumterit arta, 95
 despuat in molles et sibi quisque sinus.
 at mihi parce, Venus : semper tibi dedita seruit
 mens mea : quid messes uris acerba tuas ?

III

Ibitis Aegaeas sine me, Messalla, per undas,
 o utinam memores ipse cohorsque mei :
 me tenet ignotis aegrum Phaeacia terris :
 abstineas audias mors precor atra manus.
 abstineas, mors atra, precor : non hic mihi mater 5
 quae legat in maestos ossa perusta sinus,
 non soror, Assyrios cineri quae dedat odores
 et fleat effusis ante sepulcra comis,
 Delia non usquam, quae me cum mitteret urbe,
 dicitur ante omnes consuluisse deos. 10
 illa sacras pueri sortes ter sustulit : illi
 rettulit e triuiis omina certa puer.
 cuncta dabant reditus : tamen est deterrita num-
 quam,
 quin fletet nostras respueretque uias.
 ipse ego solator, cum iam mandata dedissem, 15
 quaerebam tardas anxius usque moras.
 aut ego sum causatus aues aut omina dira,
 Saturniue sacram me tenuisse diem.
 o quotiens ingressus iter mihi tristia dixi
 offensum in porta signa dedisse pedem ! 20
 audeat inuito ne quis discedere Amore,
 aut sciat egressum se prohibente deo.
 quid tua nunc Isis mihi, Delia, quid mihi prosunt
 illa tua totiens aera repulsa manu,
 quidue, pie dum sacra colis, pureque lauari 25
 te, memini, et puro secubuisse toro ?
 nunc, dea, nunc succurre mihi : nam posse mederi
 picta docet templis multa tabella tuis :
 ut mea uotiuas persoluens Delia uoces
 ante sacras lino tecta fores sedeat 30
 bisque die resoluta comas tibi dicere laudes
 insignis turba debeat in Pharia.
 at mihi contingat patrios celebrare penates
 reddereque antiquo menstrua tura lari.
 quam bene Saturno uiuebant rege, priusquam 35
 tellus in longas est patefacta uias !
 nondum caeruleas pinus contemperat undas,
 effusum uentis praeberatque sinum,
 nec uagus ignotis repetens compendia terris
 presserat externa nauita merce ratem. 40
 illo non ualidus subiti iuga tempore taurus,
 non domito frenos ore momordit equus,
 non domus ulla fores habuit, non fixus in agris,
 qui regeret certis finibus arua, lapis.
 ipsae mella dabant quercus, utroque ferebant 45
 obuia securis ubera lactis oues.
 non acies, non ira fuit, non bella, nec ense
 immiti saeuus duxerat arte faber.
 nunc Ioue sub domino caedes et uulnera semper,
 nunc mare, nunc leti mille repente uiae. 50
 parce, pater. timidum non me periuria terrent,
 non dicta in sanctos impia uerba deos.
 quod si fatales iam nunc expleuimus annos,
 fac lapis inscriptis stet super ossa notis :
 'hic iacet immiti consumptus morte Tibullus, 55
 Messallam terra dum sequiturque mari.'
 sed me, quod facilis tenero sum semper Amori,

II 23 deest O. 58 ipse O. 71 boues modo sim tecum mea Delia e, boues, mea, sim tecum modo, Delia, possum
 Francken, Muenos. n. s. 13 p. 182. 82 deripuisse e. 87 sq. cauet mox tibi—non Leo. 88 uni e, in nos Leo, in me
 conl. Hiller. III 4 mors modo nigra codd. meliores. in archetypo lacuna fuisse uidetur. 12 trinis Muretus. 14 cum
 O. respiceretque O, desperetque Haupt. 17 aues dant omina O. 18 Saturni O. 21 neu quis O. 47 rabies Bur-
 mannus, macies Woelfflin, Rhein. Mus. 41 p. 472. 50 nunc modo P. I. Meier.

ipsa Venus campos ducet in Elysios.
 hic choreae cantusque uigent, passimque uagantes
 dulce sonant tenui gutture carmen aues : 60
 fert casiam non culta seges, totosque per agros
 floret odoratis terra benigna rosis :
 ac iuuenum series teneris immixta puellis
 ludit, et adsidue proelia miscet Amor.
 illic est, cuicumque rapax mors uenit amanti, 65
 et gerit insigni myrtea sarta coma.
 at scelerata iacet sedes in nocte profunda
 abdita, quam circum flumina nigra sonant :
 Tisiphoneque impexa feros pro crinibus angues
 saeuit, et huc illuc impia turba fugit : 70
 tunc niger in porta serpentum Cerberus ore
 stridet et aeratas excubat ante fores.
 illic lunonem temptare Ixionis ausi
 uersantur celeri noxia membra rota :
 porrectusque nouem Tityos per iugera terrae
 adsiduus atro uiscere pascit aues.
 Tantulus est illic, et circum stagna : sed acrem
 iam iam poturi deserit unda sitim :
 et Panai proles, Veneris quod numina laesit,
 in caua Lethaeae dolia portat aquas. 80
 illic sit, quicumque meos uiolauit amores,
 optauit lentas et mihi militias.
 at tu casta precor maneat, sanctique pudoris
 adsideat custos sedula semper anus.
 haec tibi fabellas referat positaque lucerna
 deducat plena stamina longa colu :
 at circa grauibz pensis adfixa puella
 paulatim somno fessa remittat opus.
 tunc ueniam subito, nec quisquam nuntiet ante,
 sed uidear caelo missus adesse tibi. 90
 tunc mihi, qualis eris, longos turbata capillos
 obuia nudato, Delia, curre pede.
 hoc precor, hunc illum nobis Aurora nitentem
 Luciferum roseis candida portet equis.

IV

‘Sic umbrosa tibi contingant tecta, Priape,
 ne capiti soles, ne noceantque niues :
 quae tua formosos cepit sollertia? certe
 non tibi barba nitet, non tibi culta coma est,
 nudus et hibernae producis frigora brumae, 5
 nudus et aestiui tempora sicca canis.’
 sic ego : tum Bacchi respondit rustica proles
 armatus curua sic mihi falce deus.
 ‘o fuge te tenerae puerorum credere turbae :
 nam causam iusti semper amoris habent. 10
 hic placet, angustis quod equum compescit habenis :
 hic placidam niueo pectore pellit aquam :
 hic, quia fortis adest audacia, cepit : at illi
 uirgineus teneras stat pudor ante genas.
 sed ne te capiant, primo si forte negabit,
 taedia : paulatim sub iuga colla dabit. 15
 longa dies homini docuit parere leones,
 longa dies molli saxa peredit aqua :
 annus in apricis maturat collibus uuas,
 annus agit certa lucida signa uice. 20
 nec iurare time : Veneris periuria nenti
 irrita per terras et freta summa ferunt.
 gratia magna Ioui : uenit pater ipse ualere,
 iurasset cupide quidquid ineptus amor :
 perque suas impune sinit Dictynna sagittas 25
 adfirmes, crines perque Minerua suos.
 at si tardus eris, errabis : transiet aetas
 quam cito : non segnis stat remeatque dies.

quam cito purpureos deperdit terra colores,
 quam cito formosas populus alba comas. 30
 quam iacet, infirmas uenere ubi fata senectae,
 qui prior Eleo est carcere missus equus.
 uidi iam iuuenem, premeret cum serior aetas,
 maerentem stultos praeterisse dies.
 crudeles diui ! serpens nouus exiit annos : 35
 formae non ullam fata dedere moram.
 solis aeterna est Baccho Phoeboque iuuentas :
 nam decet intonsus crinis utrumque deum.
 tu, puero quodecumque tuo temptare libebit,
 cedas : obsequio plurima uincit amor. 40
 neu comes ire neges, quamuis uia longa paretur
 et canis arenti torreat arua siti,
 quamuis praetextens picta ferrugine caelum
 uenturam admittat nimbifer arcus aquam.
 uel si caeruleas puppi uolet ire per undas, 45
 ipse leuem remo per freta pelle ratem.
 nec te paeniteat duros subiisse labores
 aut opera insuetas atteruisse manus,
 nec, uelit insidiis altis si claudere ualles,
 dum placeas, uerui retia ferre negent. 50
 si uolet arma, leui temptabis ludere dextra :
 saepe dabis nudum, uincat ut ille, latus.
 tum tibi mitis erit, rapias tum cara licebit
 oscula : pugnabit, sed tamen apta dabit.
 rapta dabit primo, mox offeret ipse roganti, 55
 post etiam collo se implicuisse uelit.
 heu male nunc artes miseras haec saecula tractant :
 iam tener adsueuit munera uelle puer.
 at tu, qui Venerem docuisti uendere primus,
 quisquis es, infelix urgeat ossa lapis. 60
 Pieridas, pueri, doctos et amate poetas,
 aurea nec superent munera Pieridas.
 carmine purpurea est Nisi coma : carmina ni sint,
 ex umero Pelopis non nituisset ebur.
 quem referent Musae, uiuet, dum robora tellus, 65
 dum caelum stellae, dum uehet amnis aquas.
 at qui non audit Musas, qui uendit amorem,
 Idaeae currus ille sequatur Opis,
 et tercentenas erroribus expleat urbes
 et secet ad Phrygios uilia membra modos. 70
 blanditiis uult esse locum Venus ipsa : querelis
 supplicibus, miseris flentibus illa fauet.
 haec mihi, quae canerem Titio, deus edidit ore :
 sed Titium coniunx haec meminisse uetat.
 pareat ille suae : uos me celebrare magistrum, 75
 quos male habet multa callidus arte puer.
 gloria cuique sua est : me, qui spernentur, amantes
 consulunt : cunctis ianua nostra patet.
 tempus erit, cum me Veneris praecepta ferentem
 deducat iuuenem sedula turba senem. 80
 heu, heu, quam Marathus lento me torquet amore !
 deficiunt artes, deficiuntque doli.
 parce, puer, quaeso, ne turpis fabula fiam,
 cum mea ridebunt uana magisteria.

V

Asper eram et bene discidium me ferre loquebar :
 at mihi nunc longe gloria fortis abest.
 namque agor, ut per plana citus sola uerbere turben,
 quem celer adsueta uersat ab arte puer.
 ure ferum et torque, libeat ne dicere quicquam 5
 magnificum post haec : horrida uerba doma.
 parce tamen, per te furtiui foedera lecti,
 per Venerem quaeso compositumque caput.
 ille ego, cum tristi morbo defessa iaceres,

III 71 per centum C. ora Palmer, Journ. of Philol. 15 p. 142. 86 colu M, colo O P. 87 at P, ac O. IV huius carminis uersus alii alio modo transponendos censuerunt. 9 fugite M, fugito Housman. 27 transiit ε. 28 quam cito alii cum sequentibus coniungunt. 30 alta O P. 33 sq. cf. Berl. philol. Wochenschr. 1886 p. 392. uidi ego iam ε, uidi etiam Postgate. 40 uincet O. 43 picea ε. 44 admittat codd. det., amicit et annuitat codd. mel. nimbifer et nubifer ε, imbrifer O. Eurys Huschke, ortus Baehrens. incutiat n. ortus Palmer, alliciat n. Eurys Zingerle kl. phil. Abh. 4 p. 14. 54 dabis Zingerle 3 p. 34. rapta, tamen dederit Francken. 55 dabis ε (et Zingerle). 59 at ε, iam O. 72 flentibus O. 80 diducat O. V 7 per te ε, parce O.

te dicor uotis eripuisse meis :
 ipseque te circum lustraui sulfure puro,
 carmine cum magico praecinuisset anus :
 ipse procuraui ne possent saeuia nocere
 somnia, ter sancta deueneranda mola :
 ipse ego uelatus filo tunicisque solutis
 uota nouem Triuiæ nocte silente dedi.
 omnia persolui : fruitur nunc alter amore,
 et precibus felix utitur ille meis.
 at mihi felicem uitam, si salua fuisses,
 fingebam demens, sed reuente deo.
 rura colam, frugumque aderit mea Delia custos,
 area dum messes sole calente teret,
 aut mihi seruabit plenis in lintribus uuas
 pressaque ueloci candida musta pede.
 consuescet numerare pecus, consuescet amantis
 garrulus in dominae ludere uerna sinu.
 illa deo sciet agricolae pro uitibus uuam,
 pro segete spicas, pro grege ferre dapem.
 illa regat cunctos, illi sint omnia curae :
 at inuet in tota me nihil esse domo.
 huc ueniet Messalla meus, cui dulcia poma
 Delia selectis detrahat arboribus :
 et tantum uenerata uirum, hunc sedula curet,
 huic paret atque epulas ipsa ministra gerat.
 haec mihi fingebam, quae nunc Eurusque Notusque
 iactat odoratos uota per Armenios.
 saepe ego temptaui curas depellere uino :
 at dolor in lacrimas uerterat omne merum.
 saepe aliam tenui : sed iam cum gaudia adirem,
 admonuit dominae deseruitque Venus.
 tunc me discedens deuotum femina dixit
 (a pudet) et narrat scire nefanda meam.
 non facit hoc uerbis, facie tenerisque lacertis
 deuouet et flauis nostra puella comis.
 talis ad Haemonium Nereis Pelea quondam
 uecta est frenato caerula pisce Thetis.
 haec nocuere mihi, quod adest huic diues amator :
 uenit in exitum callida lena meum.
 sanguineas edat illa dapes atque ore cruento
 tristia cum multo pocula felle bibat :
 hanc uolent animae circum sua fata querentes
 semper, et e tectis strix uiolenta canat :
 ipsa fame stimulante furens herbasque sepulcris
 quaerat et a saeuis ossa relicta lupis,
 currat et inguinibus nudis ululectae per urbes,
 post agat e triuiis aspera turba canum.
 eueniet : dat signa deus : sunt numina amanti,
 saeuit et iniusta lege relicta Venus.
 at tu quam primum sagae praecepta rapacis
 desere : nam donis uincitur omnis amor.
 pauper erit praesto semper tibi : pauper adibit
 primus et in tenero fixus erit latere :
 pauper in angusto fidus comes agmine turbae
 subicteque manus efficietque uiam :
 pauper ad occultos furtim deductos amicos
 uinclaque de niueo detrahet ipse pede.
 heu canimus frustra : nec uerbis uicta patescit
 ianua, sed plena est percutienda manu.
 at tu, qui potior nunc es, mea fata timeto :
 uersatur celeri Fors leuis orbe rotæ.
 non frustra quidam iam nunc in limine perstat
 sedulus ac crebro prospicit ac refugit,
 et simulat transire domum, mox deinde recurrit
 solus et ante ipsas exscreat usque fores.
 nescio quid furtius amor parat. utere quaeso,
 dum licet : in liquida nat tibi linter aqua.

10

15

20

25

30

36

40

45

50

55

60

65

70

75

VI

Semper, ut inducar, blandos offers mihi uultus,
 post tamen es misero tristis et asper, Amor.
 quid tibi saeuitiae mecum est ? an gloria magna est
 insidias homini composuisse deum ?
 nam mihi tenduntur casses : iam Delia furtim
 nescio quem tacita callida nocte fouet.
 illa quidem tam multa negat, sed credere durum est :
 sic etiam de me pernegat usque uiro.
 ipse miser docui, quo posset ludere pacto
 custodes : heu heu nunc premor arte mea.
 fingere tunc didicit causas, ut sola cubaret,
 cardine tunc tacito uertere posse fores :
 tunc sucos herbasque dedi, quis liuor abiret,
 quem facit impresso mutua dente Venus.
 at tu, fallacis coniunx incaute puellae,
 me quoque seruato, peccet ut illa nihil.
 neu iuuenes celebret multo sermone, caueo,
 neu cubet laxo pectus aperta sinu,
 neu te decipiat nutu, digitoque liquorem
 ne trahat et mensae ducat in orbe notas.
 exhibet quam saepe, time, seu uisere dicet
 sacra Bonae maribus non adeunda Deae.
 at mihi si credas, illam sequar unus ad aras :
 tunc mihi non oculis sit timuisse meis.
 saepe, uelut gemmas eius signumque probarem,
 per causam memini me tetigisse manum :
 saepe mero somnum peperit tibi, at ipse bibebam
 sobria supposita pocula uictor aqua.
 non ego te laesi prudens : ignosce fatenti.
 iussit amor : contra quis ferat arma deos ?
 ille ego sum, nec me iam dicere uera pudebit,
 instabat tota cui tua nocte canis.
 quid tenera tibi coniuge opus ? tua si bona nescis
 seruare, frustra clauis inest foribus.
 te tenet, absentes alios suspirat amores
 et simulat subito condoluisse caput.
 at mihi seruandum credas : non sacua recuso
 uerbera, detrecto non ego uinclæ pedum.
 tum procul absitis, quisquis colit arte capillos,
 et fluit effuso cui toga laxa sinu :
 quisquis et occurret, ne possit crimen habere,
 stet procul ante, alia stet procul ante uia.
 sic fieri iubet ipse deus, sic magna sacerdos
 est mihi diuino uaticinata sono.
 haec ubi Bellonae motu est agitata, nec acrem
 flammam, non amena uerbera torta timet :
 ipsa bipenne suos caedit uiolenta lacertos
 sanguineque effuso spargit inulta deam,
 statque latus praefixa uergit, stat saucia pectus,
 et canit euentus, quos dea magna monet.
 'pareite, quam custodit Amor, uiolare puellam,
 ne pigeat magno post didicisse malo.
 attigerit, labentur opes, ut uulnere nostro
 sanguis, ut hic uentis diripiturque cinis.'
 et tibi nescio quas dixit, mea Delia, poenas :
 si tamen admittas, sit precor illa leuis.
 non ego te propter parco tibi, sed tua mater
 me mouet atque iras aurea uincit anus.
 haec mihi te adducit tenebris multoque timore
 coniungit nostras clam taciturna manus :
 haec foribusque manet noctu me adfixa proculque
 cognoscit strepitus me ueniente pedum.
 uiue diu mihi, dulcis anus ; proprios ego tecum,

10

15

20

25

30

35

40

45

50

55

60

V 11 ipse ego ζ , ter ζ , ter lectum lustraui coni. Hiller. 16 Triuiæ ζ , creme O. 28 segete et sp. O. 30 at inuet et ac inuet ζ , adinuet O, me inuet Francken. 33 uirum se sedula Palmer. post uirum hexametri partem alteram cum pentametro et hexametri subsequentis parte priore intercedisse coni. Hiller. 34 finat Burmannus. 42 a pudet —et L. Mueller, heu pudet—et Wunderlich, et—pudet heu Scaliger. mea O, corr. Nodell. 45 Nereis quae P. O. 49 edit Francken. 57 eueniet ζ . 60 num—amor? coni. Huschke. 61 semper tibi Muretus, semper te P, tibi praesto O. 65 amores Krafft. 69 fuerit O. 74 usque ζ , ipse O. 76 nam O. VI huius carminis uersus alii alio modo transponendos censuerunt. 3 quid tibi, sucus puer ζ , quid tibi saeuitiae, puer, est? Francken. 7 iurata negat Heyne, mihi cuncta negat coni. Hiller, commata negat Palmer. 11 mure O. 18 lassio O. 35 et 36 ab hoc loco alienos esse censet Francken. 40 effluit O. 42 ante Statius, aut O. 46 non et amens O.

sit modo fas, annos contribuuisse uelim.
 te semper natamque tuam te propter amabo : 65
 quidquid agit, sanguis est tamen illa tuus.
 sit modo casta, doce, quamuis non uitta ligatos
 impediat crines nec stola longa pedes.
 et mihi sint durae leges, laudare nec ullam
 possim ego, quin oculos appetat illa meos ; 70
 et si quid peccasse putet, ducarque capillis
 immerito proprias proripiarque uias.
 non ego te pulsare uelim, sed, uenerit iste
 si furor, optarim non habuisse manus.
 nec saeuo sis casta metu, sed mente fideli : 75
 mutuus absenti te mihi seruet amor.
 at quae fida fuit nulli, post uicta senecta
 ducit inops tremula stamina torta manu
 firmaque conductis adnectit licia telis
 tractaque de niueo uellere ducta putat. 80
 hanc animo gaudente uident iuuenumque cateruae
 commemorant merito tot mala ferre senem :
 hanc Venus ex alto flentem sublimis Olympo
 spectat et infidis quam sit acerba monet.
 haec aliis maledicta cadant : nos, Delia, amoris 85
 exemplum cana simus uterque coma.

VII

Hunc cecinere diem Parcae fatalia nentes
 stamina, non ulli dissoluenda deo :
 hunc fore, Aquitanas posset qui fundere gentes,
 quem tremere fortis milite uictus Atax.
 euenere : nouos pubes Romana triumphos 5
 uidit et euinctos brachia capta duces :
 at te uictrices lauros, Messalla, gerentem
 portabat niueis currus eburnus equis.
 non sine me est tibi partus honos : Tarbella Pyrene
 testis et Oceani litora Santonici, 10
 testis Arar Rhodanusque celer magnusque Garunna,
 Carnutis et flaua caerula lymphae Liger.
 an te, Cydne, canam, tacitis qui leniter undis
 caeruleus placidis per uada serpis aquis,
 quantus et aetherio contingens uertice nubes 15
 frigidus intonsos Taurus alat Cilicas ?
 quid referam, ut uolitet crebras intacta per urbes
 alba Palaestino sancta columba Syro,
 utque maris uastum prospectet turribus aequor
 prima ratem uentis credere docta Tyros, 20
 qualis et, arentes cum findit Sirius agros,
 fertilis aestiua Nilus abundet aqua ?
 Nile pater, quamam possim te dicere causa
 aut quibus in terris oculuissse caput ?
 te ropter nullos tellus tua postulat imbres, 25
 arida nec Pluuio supplicat herba Ioui.
 te canit atque suum pubes miratur Osirim
 barbara, Memphiten plangere docta bouem.
 primus aratra manu sollerti fecit Osiris
 et teneram ferro sollicitauit humum, 30
 primus inexpertae commisit semina terrae
 pomaque non notis legit ab arboribus.
 hic docuit teneram palis adiungere uitem,
 hic uiridem dura cadere falce comam :
 illi iucundos primum matura saporis 35
 expressa incultis uua dedit pedibus.
 ille liquor docuit uoces inflectere cantu,
 mouit et ad certos nescia membra modos :
 Bacchus et agricolae magno confecta labore
 pectora tristitiae dissoluenda dedit : 40
 Bacchus et adflictis requiem mortalibus adfert,

crura licet dura compede pulsa sonent.
 non tibi sunt tristes curae nec luctus, Osiri,
 sed chorus et cantus et leuis aptus amor,
 sed uarii flores et frons redimita corymbis, 45
 fusa sed ad teneros lutea palla pedes
 et Tyriae uestes et dulcis tibia cantu
 et leuis occultis conscia cista sacris.
 huc ades et Genium ludis Geniumque choreis
 concelebra et multo tempora funde mero : 50
 illius et nitido stillent unguenta capillo,
 et capite et collo mollia sarta gerat.
 sic uenias hodie : tibi dem turis honores,
 liba et Mopsopio dulcia melle feram.
 at tibi succrescat proles, quae facta parentis 55
 augeat et circa stet ueneranda senem.
 nec taceat monumenta uiae, quem Tuscula tellus
 candidaque antiquo detinet Alba lare.
 namque opibus congesta tuis hic glarea dura
 sternitur, hic apta iungitur arte silex. 60
 te canit agricola, magna cum uenerit urbe
 serus, inoffensum rettuleritque pedem.
 at tu, natalis multos celebrande per annos,
 candidior semper candidiorque ueni.

VIII

Non ego celari possum, quid nutus amantis
 quidue ferant miti lenia uerba sono.
 nec mihi sunt sortes nec conscia fibra deorum,
 praecinuit euentus nec mihi cantus auis : 5
 ipsa Venus magico religatum brachia nodo
 perdocuit multis non sine uerberibus.
 desine dissimulare : deus crudelius urit,
 quos uidet inuitos succubuisse sibi.
 quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos
 saepeque mutatas disposuisse comas, 10
 quid fuco splendente genas ornare, quid unguis
 artificis docta subsecuisse manu ?
 frustra iam uestes, frustra mutantur amictus,
 ansaque compressos colligat arta pedes.
 illa placet, quamuis inculto uenerit ore 15
 nec nitidum tarda compserit arte caput.
 num te carminibus, num te pallentibus herbis
 deuouit tacito tempore noctis anus ?
 cantus uicinis fruges traducit ab agris,
 cantus et iratae detinet anguis iter, 20
 cantus et e curru Lunam deducere temptat,
 et faceret, si non aera repulsa sonent.
 quid queror, heu, misero carmen nocuisse, quid herbas ?
 forma nihil magicis utitur auxiliis :
 sed corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse 25
 oscula, sed femori conseruisse femur.
 nec tu difficilis puero tamen esse memento :
 persequitur poenis tristitia facta Venus.
 munera ne poscas : det munera canus amator,
 ut foueat molli frigida membra sinu. 30
 carior est auro iuuenis, cui leuia fulgent
 ora nec amplexus aspera barba terit.
 huic tu candentes umero suppose lacertos,
 et regum magnae despiciantur opes.
 at Venus inuenit puero concumbere furtim, 35
 dum timet et teneros conserit usque sinus,
 et dare anhelanti pugnantibus unida linguis
 oscula et in collo figere dente notas.
 non lapis hanc gemmaeque iuuat, quae frigore sola
 dormiat et nulli sit cupienda uiro. 40
 heu sero reuocatur amor seroque iuuentas,

VI 70 possum O. 71 sq. cf. Berl. phil. Wochenschr. 1886 p. 393. putet, puter, putor ε, putat O. ducorque O. 72 pronas ε, properas Scaliger, pronus Henschke. immerito in medias dubitanter coni. Rothstein. proripiorque O. 82 senes ε. 84 quod sit O. VII 8 nitidis O. 9 sine re Housman. tua bella O, corr. Scaliger. 13 an ε, at O. post u. 13 duos uersus excidisse censet Housman. 16 arat O. 49 centum O, corr. Markland. ludos O, ludo Markland. Genium ludis centumque choreis Ramsay. 54 mella O. 57 quae (quae) O. 61 e magna ε, a magna Baehrens. VIII hanc elegiam ex tribus carminibus uel fragmentis constare male iuxta positus censet Francken, cf. Mnem. n. s. 17 p. 62. 1 celare O. 9 prodest molles P. 10 saepe et mutatas P. 11 comas O.P. 14 colligat P, colligat aut colligit O. 15 ille Meier, bella Francken. 17 cf. Berl. phil. Wochenschr. 1886 p. 392. 35 ac Baehrens. inueniet ε. 36 timet ε.

cum uetus infecit cana senecta caput.
 tum studium formae est: coma tum mutatur, ut annos
 dissimulet uiridi cortice tineta nuxis:
 tollere tum cura est albos a stirpe capillos 45
 et faciem dempta pelle referre nouam.
 at tu, dum primi floret tibi temporis aetas,
 utere; non tardo labitur illa pede.
 neu Marathum torque: puero quae gloria uicto est?
 in ueteres esto dura, puella, senes. 50
 parce precor tenero; non illi sentica causa est,
 sed nimius luto corpora tingit amor.
 uel miser absentis maestas quam saepe querelas
 conicit et lacrimis omnia plena madent!
 'quid me spernis?' ait. 'poterat custodia uinci: 55
 ipse dedit cupidis fallere posse deus.
 nota. Venus furtiua mihi est, ut lenis agatur
 spiritus, ut nec dent oscula rapta sonum:
 et possum media quamuis obrepere nocte
 et strepitu nullo clam reserare fores. 60
 quid prosunt artes, miserum si spernit amantem
 et fugit ex ipso saeuia puella toro?
 uel cum promittit, subito sed perflida fallit,
 est mihi nox multis euigilanda malis.
 dum mihi uenturam lingo, quodcumque mouetur, 65
 illius credo tunc sonuisse pedes.'
 desistas lacrimare, puer: non frangitur illa,
 et tua iam fletu lumina fessa tument.
 oderunt, Pholoe, moneo, fastidia diui,
 nec prodest sanctis tura dedisse focis. 70
 hic Marathus quondam miseros ludebat amantes,
 nescius ultorem post caput esse deum:
 saepe etiam lacrimas fertur risisse dolentis
 et cupidum facta detinuisse mora:
 nunc omnes odit fastus, nunc displicet illi 75
 quaecumque opposita est ianuua dura sera.
 at te poena manet, ni desinis esse superba.
 quam cupies uotis hunc reuocare diem!

IX

Quid mihi, si fueras miseros laesurus amores,
 foedera per diuos, clam uiolanda, dabas?
 a miser, et si quis primo periuri celat,
 sera tamen tacitis poena uenit pedibus.
 parcite, caelestes: aequum est impune licere
 numina formosis laedere uestra semel.
 luera petens habili tauros adiungit aratro
 et durum terrae rusticus urget opus;
 luera petituras freta per parentia uentis
 ducunt instabiles sidera certa rates.
 muneribus meus est captus puer. at deus illa
 in cinerem et liquidas munera uertat aquas.
 iam mihi persoluet poenas, puluisque decorem
 detrahet et uentis horrida facta coma.
 uretur facies, urentur sole capilli, 15
 deteret inualidos et uia longa pedes.
 admonui quotiens 'auro ne pollue formam:
 saepe solent auro multa subesse mala.
 diuitius captus si quis uiolauit amorem,
 asperaque est illi difficilisque Venus.
 ure meum potius flamma caput et pete ferro
 corpus et intorto uerberare terga seca.
 nec tibi celandi spes sit peccare paranti:
 est deus, occultos qui notat esse dolos.
 ipse deus tacito permisit fletu ministro
 ederet ut multo libera uerba mero:
 ipse deus somno domitos emittere nocem
 iussit et inuitos facta tegenda loqui.'
 haec ego dicebam: nunc me fleuisse loquentem,
 nunc pudet ad teneros procubuisse pedes. 30
 tunc mihi iurabas nullo te diuitis auri
 pondere, non gemmis, uendere uelle fidem,

non tibi si pretium Campania terra daretur,
 non tibi si Bacchi cura Falernus ager.
 illis eriperes uerbis mihi sidera caeli 35
 lucere et puras fulminis esse uias.
 quin etiam flebas: at non ego fallere doctus
 tergebam umentes credulus usque genas.
 quid faciam, nisi et ipse fores in amore puellae?
 sit precor exemplo *sit* leuis illa tuo. 40
 o quotiens, uerbis ne quisquam conscius esset,
 ipse comes multa lumina nocte tuli!
 saepe insperanti uenit tibi munere nostro
 et latuit clausas post adoperta fores.
 tum miser interii, stulte confisus amari: 45
 nam poteram ad laqueos cautior esse tuos.
 quin etiam attonita laudes tibi mente canebam,
 et me nunc nostri Pieridumque pudet.
 illa uelim rapida Vulcanus carmina flamma
 torreat et liquida deleat amnis aqua. 50
 tu procul hinc absis, cui formam uendere cura est
 et pretium plena grande referre manu.
 at te, qui puerum donis corrumpere es ausus,
 rideat adsiduis uxor inulta dolis,
 et cum furtiuo iuuenem lassauerit usu, 55
 tecum interposita languida ueste cubet.
 semper sint externa tuo uestigia lecto,
 et pateat cupidis semper aperta domus:
 nec lasciua soror dicatur plura bibisse
 pocula uel plures emeruisse uiros. 60
 illam saepe ferunt conuiuia ducere Baccho,
 dum rota Luciferi prouocet orta diem:
 illa nulla queat melius consumere noctem
 aut operum uarias disposuisse uices.
 at tua perdidicit: nec tu, stultissime, sentis, 65
 cum tibi non solita corpus ab arte mouet.
 tune putas illam pro te disponere crines
 aut tenues denso pectere dente comas?
 ista haec persuadet facies, auroque lacertos
 uinciat et Tyrio prodeat apta sinu? 70
 non tibi, sed iuueni cuidam uult bella uideri,
 deuoneat pro quo remque domumque tuam.
 nec facit hoc uitio, sed corpora foeda podagra
 et senis amplexus culta puella fugit.
 huic tamen accubuit noster puer: hunc ego credam 75
 cum trucibus Venerem iungere posse feris.
 blanditiasne meas aliis tu uendere es ausus,
 tune aliis demens oscula ferre mea?
 tum flebis, cum me uinctum puer alter habebit
 et geret in regno regna superba tuo. 80
 at tua tum me poena iuuat, Venerique merenti
 fixa notet casus aurea palma meos:
 'hanc tibi fallaci resolutus amore Tibullus
 dedicat et grata sis. dea, mente rogat.'

X

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses?
 quam ferus et uere ferreus ille fuit!
 tum caedes hominum generi, tum proelia nata,
 tum breuior dirae mortis aperta uia est.
 an nihil ille miser meruit; nos ad mala nostra 5
 uertimus, in saeuas quod dedit ille feras?
 diuitis hoc uitium est auri; nec bella fuerunt,
 faginus astabat cum scyphus ante dapes.
 non arces, non uallus erat, somnumque petebat
 securus varias dux gregis inter oues. 10
 tunc mihi uita foret, ulgi nec tristia nossem
 arma nec audissem corde micante tubam.
 nunc ad bella trahor, et iam quis forsitan hostis
 haesura in nostro tela gerit latere.
 sed patrii seruate Lares: aluistis et idem, 15
 cursarem uestros cum tener ante pedes.
 neu pudeat prisco uos esse e stipite factos:

VIII 49 seu O. 52 luteo O. 53 uae c. 61 possunt O. 64 et mihi uae m. est uig. m. Francken. IX 25 saepe c,
 lingua Rigler. 31 tibi O. non illo Vahlen. 36 fulminis O. 44 sed O. 69 haec om. eodl. mel. istare Laehmann.
 73 hec facit O. 75 huic c, hunc O. 81 tum c, dum O. X 10 sparsas c. 11 uulgo Haupt.

sic ueteris sedes incoluistis aui.
 tunc melius tenere fidem, cum paupere cultu
 stabat in exigua ligneus aede deus.
 hic placatus erat, seu quis libauerat uuam,
 seu dederat sanctae spicea sarta comae :
 atque aliquis noti compos liba ipse ferebat
 postque comes purum filia parua fauum.
 at nobis aerata, Lares, depellite tela,
 hostiaque e plena rustica porcus hara.
 hanc pura cum ueste sequar myrtoque canistra
 uincta geram, myrto uinctus et ipse caput.
 sic placeam uobis : alius sit fortis in armis,
 sternat et aduersos Marte fauente duces,
 ut mihi potanti possit sua dicere facta
 miles et in mensa pingere castra mero.
 quis furor est atram bellis arcessere mortem ?
 imminet et tacito clam uenit illa pede.
 non seges est infra, non uinea culta, sed audax
 Cerberus et Stygiae nauita turpis aquae :
 illic percissisque genis ustoque capillo
 errat ad obscuros pallida turba lacus.
 quam potius laudandus hic est, quem prole parata
 occupat in parua pigra senecta casa !
 ipse suas sectatur oues, at filius agnos,
 et calidam fesso comparat uxor aquam.
 sic ego sim, liceatque caput candescere canis,

temporis et prisci facta referre senem.
 interea pax arua colat. pax candida primum
 duxit araturos sub inga curua boues :
 pax aluit uites et sucos condidit uuae,
 funderet ut nato testa paterna merum
 pace bidens uomerque nitent ; at tristia duri
 militis in tenebris occupat arma situs.
 rusticus e lucoque uehit, male sobrius ipse,
 uxorem plastro progeniemque domum.
 sed Veneris tunc bella calent, scissosque capillos
 femina perfractas conqueriturque fores :
 flet teneras subtusa genas : sed uictor et ipse
 flet sibi dementes tam ualuisse manus.
 at lasciuus Amor rixae mala uerba ministrat,
 inter et iratum lentus utrumque sedet.
 a, lapis est ferrumque, suam quicumque puellam
 uerberat ; e caelo deripit ille deos.
 sit satis e membris tenuem rescindere uestem,
 sit satis ornatus dissoluisse comae,
 sit lacrimas mouisse satis : quater ille beatus
 quo tenera irato flere puella potest.
 sed manibus qui saeuus erit, scutumque sudemque
 is gerat et miti sit procul a Venere.
 at nobis, pax alma, ueni spicamque teneto,
 perfluat et pomis candidus ante sinus.

LIBER SECVNDVS

I

Quisquis adest, faueat : fruges lustramus et agros,
 ritus ut a prisco traditus exstat ano.
 Bacche, ueni, dulcisque tuis e cornibus uua
 pendeat, et spicis tempora cinge, Ceres.
 luce sacra requiescat humus, requiescat arator,
 et graue suspenso uomere cesset opus.
 soluite uincta iugis : nunc ad praesepia debent
 plena coronato stare boues capite.
 omnia sint operata deo : non audeat ulla
 lanificam pensis imposuisse manum.
 uos quoque abesse procul iubeo, discedat ab aris,
 cui tulit hesterni gaudia nocte Venus.
 casta placent superis : pura cum ueste uenite
 et manibus puris sumite fontis aquam.
 cernite, fulgentes ut eat sacer agnus ad aras
 uinctaque post olea candida turba comas.
 di patrii, purgamus agros, purgamus agrestes ;
 uos mala de nostris pellite limitibus,
 neu seges eludat messem fallacibus herbis,
 neu timeat celeres tardior agna lupos.
 tunc nitidus plenis confisus rusticus agris
 ingeret ardenti grandia ligna foco,
 turbaque uernarum, saturi bona signa coloni,
 ludet et ex uirgis extruet ante casas.
 euentura precor : uiden ut felicibus extis
 significet placidos nuntia fibra deos ?
 nunc mihi fumosos ueteris proferte Falernos
 consulis et Chio soluite uincta cado.
 uina diem celebrent : non festa luce madere
 est rubor, errantes et male ferre pedes.
 sed ' bene Messallam ' sua quisque ad pocula dicat,
 nomen et absentis singula uerba sonent.

gentis Aquitanae celebr Messalla triumphis
 et magna intonsis gloria uictor auis,
 huc ades aspiroque mihi, dum carmine nostro
 redditur agricolis gratia caelitibus.
 rura cano rurisque deos. his uita magistris
 desueuit querna pellere glande famem :
 illi compositis primum docuere tigillis
 exiguum uiridi fronde operire domum :
 illi etiam tauros primi docuisse feruntur
 seruitium et plastro supposuisse rotam.
 tum uictus abiecti feri, tum consita pomus,
 tum bibit irriguas fertilis hortus aquas,
 aurea tum pressos pedibus dedit uua liquores
 mixtaque securo est sobria lympa mero.
 rura ferunt messes, calidi cum sideris aestu
 deponit flauas annua terra comas.
 rure leuis uerno flores apic ingerit alueo,
 compleat ut dulci sedula melle fauos.
 agricola adsiduo primum satiatus aratro
 cantauit certo rustica uerba pede,
 et satur arenti primum est modulatus auena
 carmen, ut ornatos diceret ante deos ;
 agricola et minio suffusus, Bacche, rubenti
 primus inexpecta duxit ab arte choros.
 huic datus a pleno, memorabile munus, ouili
 dux pecoris : curtas auxerat hircus opes.
 rure puer uerno primum de flore coronam
 fecit et antiquis imposuit laribus.
 rure etiam teneris curam exhibitura puellis
 molle gerit tergo lucida uellus ouis.
 hinc et femineus labor est, hinc pensa colusque,
 fusus et apposito pollice uersat opus :
 atque aliqua adsidue texitrix operata Mineruam
 cantat, et applauso tela sonat latere.

X 18 ueteris O. 23 ipsa c. 36 puppis O P. 37 percissisque P, percussisque O, rescissisque Lachmann. 46 curua O, panda P. 49 bidens uomerque uigent codd. det., nitens uomer uiderit mel., bidens uomerque nitet P. 50 occupet c. 51 e luco reuehit Carrio. post u. 50 distichon excidisse statuit Haupt. 60 diripit O. 61 rescindere O. II 11 ualeat O. 9 sunt O P. 34 ades O. 47 rure terunt Vahlen. 53 satis Meier. 54 duccet O. 58 curtas—opes Waardenburg, hircus—oues O. hauxerat O. post pecoris alii interpunctionem omittunt. huic datus, a pl. m. m. ouili, dux p. curtas a. hirtus opes Postgate. uerba hircus auxerat h. oues ad explendam lacunam addita esse censet Bubendey. 66 appulso O.

ipse quoque inter agros interque armenta Cupido
natus et indomitas dicitur inter equas.
illic indocto primum se exercuit aru :
ei mihi, quam doctas nunc habet ille manus ! 70
nec pecudes, uelut ante, petit ; fixisse puellas
gestit et audaces perdomuisse uiros.
hic iuueni detraxit opes ; hic dicere iussit
limen ad iratae uerba pudenda senem :
hoc duce custodes furtim transgressa iacentes 75
ad iuuenem tenebris sola puella uenit
et pedibus praetemptat iter suspensa timore,
explorat caecas cui manus ante uias.
a miseri, quos hic grauius deus urget ! at ille
felix, cui placidus leniter adfluit Amor. 80
sancte, ueni dapibus festis ; sed pone sagittas
et procul ardentis hinc precor abde faces.
uos celebrem cantate deum pecorique uocate
uoce ; palam pecori, clam sibi quisque uocet ;
aut etiam sibi quisque palam : nam turba iocosa 85
obstrepat et Phrygio tibia curua sono.
ludite : iam nox iungit equos, currumque sequuntur
matris lasciuo sidera fulua choro,
postque uenit tacitus furuis circumdatus alis
somnia et incerto somnia nigra pede. 90

II

Dicamus bona uerba : uenit natalis ad aras :
quisquis ades, lingua, uir mulierque, faue.
urantur pia tura focis, urantur odores,
quos tener e terra diuite mittit Arabs.
ipse suos Genius adsit uisuris honores, 5
cui decorant sanctas mollia sarta comas.
illius puro destillent tempora nardo,
atque satur libo sit madeatque mero,
adnuat et, Cornute, tibi, quodecumque rogabis.
en age, quid cessas ? adnuat ille : roga. 10
auguror, uxoris fidos optabis amores ;
iam reor hoc ipsos edidicisse deos.
nec tibi malueris, totum quaecumque per orbem
fortis arat ualido rusticus arua boue,
nec tibi, gemmarum quidquid felicibus Indis 15
nascitur, Eoi qua maris unda rubet.
uota cadunt : utinam strepitantibus aduolet alis
flauaque coniugio uincula portet Amor,
uincula, quae maneant semper, dum tarda senectus
inducat rugas inficiatque comas. 20
hic ueniat natalis anis prolemque ministret,
ludat et ante tuos turba nouella pedes.

III

Rura meam, Cornute, tenent nillaeque puellam :
ferreus est, heu heu, quisquis in urbe manet.
ipsa Venus latos iam nunc migravit in agros,
uerbaque aratoris rustica disceit Amor.
o ego, cum aspicerem dominam, quam fortiter illic 5
uersarem ualido pingue bidente solum,
agricolaeque modo curuum sectarum aratrum,
dum subigunt steriles arua serenda boues !
nec quererem, quod sol graciles exureret artus,
laederet et teneras pussula rupta manus. 10
pauit et Admeti tauros formosus Apollo,
nec eithara intonsae profueruntque comae,
nec potuit curas sanare salubribus herbis :
quidquid erat medicae uicerat artis amor. 14
ipse deus solitus stabulis expellere uaccas 14*

et miscere nouo docuisse coagula lacte b
lacteus et t'mixtus obriguisse liquor. c
tunc fiscella leui detexta est uimine iunci, 15
raraque per nexus est uia facta sero.
o quotiens illo uitulum gestante per agros
dicitur occurrens erubuisse soror !
o quotiens ausae, caneret dum ualle sub alta,
rumpere mugitu carmina docta boues ! 20
saepe duces trepidis petiere oracula rebus,
uenit et a templis irrita turba domum :
saepe horrere sacros doluit Latona capillos,
quos admirata est ipsa nouerca prius.
quisquis inornatumque caput crinesque solutos 25
aspiceret, Phoebi quaereret ille comam.
Delos ubi nunc, Phoebe, tua est, ubi Delphica Pytho ?
nempe amor in parua te iubet esse casa.
felices olim, Veneri cum fertur aperte
seruire aeternos non puduisse deos. 30
fabula nunc ille est : sed cui sua cura puella est,
fabula sit mauult quam sine amore deus.
at tu, quisquis is es, cui tristi fronte Cupido
imperat, ut nostra sint tua castra domo

ferrea non Venerem sed praedam saecula laudant :
praeda tamen multis est operata malis. 36
praeda feras acies cinxit discordibus armis :
hinc cruor, hinc caedes mors propiorque uenit.
praeda uago iussit geminare pericula ponto,
bellica cum dubiis rostra dedit ratibus. 40
praedator cupit immensos obsidere campos,
ut multa innumera iugera pascat oue :
cui lapis externus curae est, urbisque tumultu
portatur ualidis mille columna iugis,
claudit et indomitum moles mare, lentus ut intra 45
neglegat hibernas piscis ades minas.
at mihi laeta trahant Samiae conuiuia testae
lietaque Cumana lubrica terra rota.
heu heu diuitibus uideo gaudere puellas :
iam ueniant praedae, si Venus optat opes : 50
ut mea luxuria Nemesis fluat utque per urbem
incedat donis conspicienda meis.
illa gerat uestes tenues, quas femina Coa
texuit, auratas disposuitque uias :
illi sint comites fusi, quos India torret, 55
solis et admotis inficit ignis equis :
illi selectos certent praebere colores
Africa puniceum purpureumque Tyros.
nota loquor : regnum ipse tenet, quem saepe coegit
barbara gypsatos ferre catasta pedes. 60
at tibi dura seges, Nemesim qui abducis ab urbe,
persoluat nulla semina certa fide.
et tu, Bacche tener, iucundae coisitor uuae,
tu quoque deuotos, Bacche, relinque lacus.
haud impune licet formosas tristibus agris 65
abdere : non tanti sunt tua musta, pater.
o ualeant fruges, ne sint modo rure puellae :
glans alat, et prisco more bibantur aquae.
glans aluit ueteres, et passim semper amarunt :
quid nocuit sulcos non habuisse satos ? 70
tunc, quibus aspirabat Amor, praebebat aperte
mitis in umbrosa gaudia ualle Venus.
nullus erat custos, nulla exclusura dolentes
ianua : si fas est, mos precor ille redi. 75
horrida uillosa corpora ueste tegant.
nunc si clausa mea est, si copia rara uidendi,
heu miserum, laxam quid iuuat esse togam ?
ducite : ad imperium dominae sulcabitur agros :
non ego me uinclis uerberibusque nego. 80

I 67 ipse interque greges c, ipse quoque inter oues coni. Hiller, ipse interque agnos Otto Zeitschr. f. d. Gymnasialw. 1885 p. 388 (ipse quoque inter agnos antea uitiiose Polster). 73 opus O. 83 sq. post uocate distinguunt alii. 88 thoro O. 89 fuluis O. II 1 ad aras cum dicamus b, u. coniungunt alii. tuas, natalis, ad aras coni. Hiller. 5 adsit Genius c. 7 distillent O. 21 ueniat Housman, hac u. n. aui Heinsius. III 14 maletris Rigler, maetu subriguisse Lachmann. 34 lacunae signum posuit Lachmann. 36 aduorta P. 53 gerit O. 59 uana uel uota Rossbach. post u. 54 lacunae signum posuit Lachmann. ille Guyetus, iste Heyne. 62 terra O.

IV

Hic mihi seruitium uideo dominamque paratam :
iam mihi, libertas illa paterna, uale.
seruitium sed triste datur, teneorque catenis,
et numquam misero uincula remittit Amor,
et seu quid merui seu quid peccauimus, urit. 5
uror, io, remoue, saeua puella, faces.
o ego ne possim tales sentire dolores,
quam refero mallem in gelidis montibus esse lapis,
stare uel insanis cautes obnoxia uentis,
naufraga quam uasti tunderet unda maris ! 10
nunc et amara dies et noctis amarior umbra est :
omnia nunc tristi tempora felle madent.
nec prosunt elegi nec carminis auctor Apollo :
illa caua pretium flagitat usque manu.
ite procul, Musae, si non prodestis amanti : 15
non ego uos, ut sint bella canenda, colo,
nec refo solisque uias et qualis, ubi orbem
compleuit, uersis luna recurrit equis.
ad dominam faciles aditus per carmina quaero :
ite procul, Musae, si nihil ista ualent. 20
at mihi per caedem et facinus sunt dona paranda,
ne iaceam clausam flebilis ante domum :
aut rapam suspensa sacris insignia fanis :
sed Venus ante alios est uiolanda mihi.
illa malum facinus suadet dominamque rapacem 25
dat mihi ; sacrilegas sentiat illa manus.
o pereat, quicumque legit uiridesque smaragdos
et niueam Tyrio murice tingit ouem.
hic dat auaritia causas et Coa puellis
uestis et e rubro lucida concha mari. 30
haec fecere malas ; hinc clauim ianua sensit
et coepit custos liminis esse canis.
sed pretium si grande feras, custodia uicta est,
nec prohibent clauces, et canis ipse tacet.
heu quicumque dedit formam caelestis auarae, 35
quale bonum multis attulit ille malis !
hinc fletus rixaeque sonant, haec denique causa
fecit ut infamis *nunc* deus esset Amor.
at tibi, quae pretio uictos excludis amantes,
eripiant partas uentus et ignis opes : 40
quin tua tunc iuuenes spectent incendia laeti,
nec quisquam flammae sedulus addat aquam.
seu ueniet tibi mors, nec erit qui lugeat ullus,
nec qui det maestus munus in exsequias.
at bona quae nec auara fuit, centum licet annos 45
uixerit, ardentem flebitur ante rogam :
atque aliquis senior ueteres ueneratus amores
annua constructo sarta dabit tumulo
et 'bene' discedens dicit 'placideque quiescas,
terrae securae sit super oia leuis. 50
uera quidem moneo, sed prosunt quid mihi uera ?
illius est nobis lege colendus amor.
quin etiam sedes iubeat si uendere auitas,
ite sub imperium sub titulumque, lares.
quidquid habet Circe, quidquid Medea ueneni, 55
quidquid et herbarum Thessala terra gerit,
et quod, ubi indomitis gregibus Venus adflat amores,
hippomanes cupidae stillat ab inguine equae,
si modo me placido uideat Nemesis mea uultu,
mille alias herbas misceat illa, bibam. 60

V

Phoebe, faue : nouus ingreditur tua templa sacerdos :
huc age cum cithara carminibusque ueni.
nunc te uocales impellere pollice chordas,

nunc precor ad laudes flectere uerba *nouas*.
ipse triumphali deuinctus tempora lauro, 5
dum cumulant aras, ad tua sacra ueni.
sed nitidus pulcherque ueni ; nunc indue uestem
sepositam, longas nunc bene pecte comas,
qualem te memorant Saturno rege fugato 10
uictori laudes concinuisse Ioui.
tu procul euentura uides, tibi deditus augur
scit bene quid fati prouida cantet auis,
tuque regis sortes, per te praesentit aruspex,
lubrica signauit cum deus exta notis :
te duce Romanos numquam frustrata Sibylla, 15
abditae quae senis fata canit pedibus.
Phoebe, sacras Messalinum sine tangere chartas
uatis, et ipse precor *quid* canat illa doce.
haec dedit Aeneae sortes, postquam ille parentem
dicitur et raptos sustinuisse Lares : 20
nec fore credebant Romam, cum maestus ab alto
Ilion ardentem respiceretque deos.
Romulus aeternae nondum formauerat urbis
moenia, consorti non habitanda Remo,
sed tunc pascabant herbosa Palatia uaccae 25
et stabant humiles in Iouis arce casae.
lacte madens illic suberat Pan ilicis umbrae
et facta agresti lignea falce Palores,
pendebatque uagi pastoris in arbore uotum,
garrula siluestri fistula sacra deo, 30
fistula, cui semper decrescit arundinis ordo :
nam calamus cera iungitur usque minor.
at qua Velabri regio patet, ire solebat
exiguus pulsa per uada linter aqua.
illa saepe gregis diti placitura magistro 35
ad iuuenem festa est uecta puella die,
cum qua fecundi redierunt munera ruris,
caseus et niueae candidus agnus ouis.
'impiger Aenea, uolitantis frater Amoris,
Troica qui profugis sacra uehis ratibus, 40
iam tibi Laurentes adsignat Iuppiter agros,
iam uocat errantes hospita terra Lares.
illic sanctus eris, cum te ueneranda Numici
unda deum caelo miserit indigetem.
ecce super fessas uolitat Victoria puppes ; 45
tandem ad Troianos diua superba uenit.
ecce mihi lucent Rutulis incendia castris :
iam tibi praedico, barbare Turne, necem.
ante oculos Laurens castrum murusque Lauini est
Albaque ab Ascanio condita longa duce. 50
te quoque iam uideo, Marti placitura sacerdos
Ilia, Vestales deseruisse focos,
conebitusque tuos furtim uitatasque iacentes
et cupidi ad ripas arma relicta dei.
carpite nunc, tauri, de septem montibus herbas, 55
dum licet : hic magnae iam locus urbis erit.
Roma, tuum nomen terris fatale regendis,
qua sua de caelo prospicit arua Ceres,
quaque patent ortus et qua fluitantibus undis
Solis anhelantes abluunt amnis equos. 60
Troia quidem tunc se mirabitur et sibi dicit
uos bene tam longa consuluisse uia.
uera cano : sic usque sacras innoxia laurus
uescar, et aeternum sit mihi uirginitas.
haec cecinit uates et te sibi, Phoebe, uocauit, 65
iactauit fusas et caput ante comas.
quidquid Amalthea, quidquid Marpesia dixit
Herophile, *Phyto* Graia quod admonuit,
quasque Aniena sacras Tiburs per flumina sortes
portarit sicco pertuleritque sinu— 70
hae fore dixerunt belli mala signa cometen,
multus ut in terras deplueretque lapis :

IV 1 Sic O. 4 remittit O. 5 seu nil pecc. Heinsius. 10 uasti ζ , om. A, uitrei V. 12 nunc P, nam O. 17 uias equalis O. 29 uerba hic dat au. causas spuria habet Belling Philol. 47 p. 381. dat Coa Meier. 36 ipse O. 37 sq. uerba haec—Amor spuria habet Belling. 38 nunc Broukhuisius, hic O, sic Heinsius. 43 ueniat codd. det. neque sit Dousa. 60 mille malas Schoene, cf. Philol. Anz. 15 p. 591. V 4 nouas Vahlen, meas O, mea Lachmann, tua Visser, sacras Leo. 11 debitus O. 15 Sibylla est ζ . 18 quos O. 20 captos O. deos et u. 22 lares Housman. 23 firmauerat O. 62 longam c. uiam O. 64 noscar O. 68 Phoebo grata O, corr. Huschke et Lachmann. 69 quodque Albana s. Tiberis O. 71 haec O. 72 ut ζ , et O. deplueritque O.

atque tubas atque arma ferunt strepitantia caelo audita et lucos praecinuisse fugam :		et seu longa uirum terrae uia seu uaga ducent aequora, cum telis ad latus ire uolet ?	
ipsum etiam Solem defectum lumine uidit	75	ure, puer, quaeso, tua qui ferus otia liquit,	5
iungere pallentes nubilus annus equos et simulacra deum lacrimas fudisse tepentes fataque uocales praemonuisse boues.		atque iterum erroneum sub tua signa uoca. quod si militibus parces, erit hic quoque miles, ipse leuem galea qui sibi portet aquam.	
haec fuerant olim : sed tu iam mitis, Apollo, prodigia indomitae merge sub aequoribus,	80	castra peto, ualeatque Venus ualeantque puellae : et mihi sunt uires, et mihi facta tuba est.	10
et succensa sacris crepitet bene laurea flammis, omine quo felix et sacer annus erit.		magna loquor, sed magnifice mihi magna locuto executiunt clausae fortia uerba fores.	
laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni :		iuravi quotiens rediturum ad limina numquam ! cum bene iuravi, pes tamen ipse redit.	
oblitus et musto feriet pede rusticus uuas, dolia dum magni deficientque lacus ;	85	acer Amor, fractas utinam tua tela sagittas, si licet, exstinctas aspiciamque faces !	15
ac madidus Baccho sua festa Palilia pastor concinet : a stabulis tunc procul este lupi.		tu miserum torques, tu me mihi dira precari cogis et insana mente nefanda loqui.	
ille leuis stipulae solemnis potus aceruos accendit, flammis transilietque sacras.	90	iam mala finissem leto ; sed credula uitam spes fouet et fore cras semper ait melius.	20
et fetus matrona dabit, natusque parenti oscula compressis auribus eripiet,		spes alit agricolae, spes sulcis credit aratis semina, quae magno fenore reddat ager :	
nec taedeat anum paruo aduigilare nepoti balbaque cum puero dicere uerba senem.		haec laqueo uolucres, haec captat arundine pisces, cum tenues hamos abdedit ante cibis :	
tunc operata deo pubes discumbit in herba, arboris antiquae qua leuis umbra cadit,	95	spes etiam ualida solatur compede uinctum ; crura sonant ferro ; sed canit inter opus :	25
aut e ueste sua tendent umbracula sortis uincta, coronatus stabit et ipse calix.		spes facilem Nemesim spondet mihi ; sed negat illa. ei mihi, ne uincas, dura puella, deam.	
at sibi quisque dapes et festas exstruet alte caespitibus mensas caespitibusque torum.	100	parce, per immatura tuae precor ossa sororis ; sic bene sub tenera parua quiescat humo.	30
ingeret hic potus iuuenis maledicta puellae, postmodo quae uotis irrita facta uelit :		illa mihi sancta est, illius dona sepulcro et madefacta meis sarta feram lacrimis,	
nam ferus ille suae plorabit sobrius idem et se iurabit mente fuisse mala.		illius ad tumultum fugiam supplexque sedelo et mea cum muto fata querar cinere.	
pace tua pereant arcus pereantque sagittae, Phoebe, modo in terris erret inermis Amor.	105	non feret usque suum te propter flere clientem : illius ut uerbis, sis mihi lenta, ueto,	35
ars bona : sed postquam sumpsit sibi tela Cupido, heu heu quam multis ars dedit ista malum !		ne tibi neglecti mittant mala somnia manes, maestaque sopitae stet soror ante torum,	
et mihi praecipue. iaceo cum saucius annum et fauce morbo, cum iuuat ipse dolor,	110	qualis ab excelsa praecipit delapsa fenestra uenit ad infernos sanguinolenta lacus.	40
usque cano Nemesim, sine qua uersus mihi nullus uerba potest iustos aut reperire pedes.		desino, ne dominae luctus renouentur acerbi : non ego sum tanti, ploret ut illa semel.	
at tu, nam diuum seruat tutela poetas, praemoneo, uati parce, puella, sacro ;		nec lacrimis oculos digna est foedare loquaces : lena nocet nobis, ipsa puella bona est.	
ut Messalinum celebrem, cum praemia belli ante suos currus oppida uicta feret,	115	lena necat miserum Phryne furtimque tabellas occulto portans itque redditque sinu :	45
ipse gerens lauros : lauro deuinctus agresti miles 'io' magna uoce 'triumphe' canet.		saepe, ego cum dominae dulces a limine duro agnosco uoces, haec negat esse domi :	
tunc Messalla meus pia det spectacula turbae et plaudat curru praetereunte pater.	120	saepe, ubi nox promissa mihi est, languere puellam nuntiat aut aliquas extimuisse minas.	50
adnue ; sic tibi sint intonsi, Phoebe, capilli, sic tua perpetuo sit tibi casta soror.		tunc morior curis, tunc mens mihi perdita fingit, quisue meam teneat, quot teneatur modis :	
		tunc tibi, lena, precor diras : satis anxio uiuas, mouerit e uotis pars quotacumque deos.	

VI

Castra Macer sequitur : tenero quid fiet Amori ?
sit comes et collo fortiter arma gerat ?

V 79 fuerunt et fuerint c. 83 uerba gaudete coloni parenthesin esse putant alii. 87 at c. 92 compressis O. 98 et ante calix c. 99 extenuat O. 109 tacito O. 110 quam uiuat laxo, quam uiuat H. Weber Quaest. Catull. p. 141. 112 reperire cod. opt., reperisse cod. det. 116 fuerit O. VI 16 sequebat O. 23 sq. cf. Berl. phil. Wochenschr. 1886 p. 393. 36 ut del. Rigler. 45 uelat O. phirne O. l. uelat m. recipi c. 47 diro O. 49 mihi promissa est O.

LIBER TERTIVS

I

Martis Romani festae uenere kalendae
 exorians nostris hic fuit annus auis:
 et uaga nunc certa discurrent undique pompa
 perque uias urbis munera perque domos.
 dicite, Pierides, quonam donetur honore
 seu mea, seu fallor, cara Neaera tamen.
 carmine formosae, pretio capiuntur auarae:
 gaudeat, ut digna est, uersibus illa meis.
 lutea sed niueum inuoluat membrana libellum,
 pumex et canas tondeat ante comas
 summaque praetextat tenuis fastigia chartae
 indicet ut nomen littera facta meum,
 atque inter geminas pingantur cornua frontes:
 sic etenim comptum mittere oportet opus.
 per uos, auctores huius mihi carminis, oro
 Castaliamque umbram Pieriosque lacus,
 ite domum cultumque illi donate libellum,
 sicut erit: nullus defluat inde color.
 illa mihi referet, si nostri mutua cura est,
 an minor, an toto pectore deciderim.
 sed primum meritam larga donate salute
 atque haec submisso dicite uerba sono:
 'haec tibi uir quondam, nunc frater, casta Neaera,
 mittit et accipias munera parua rogat,
 teque suis iurat caram magis esse medullis,
 siue sibi coniunx siue futura soror:
 sed potius coniunx: huius spem nominis illi
 auferet extincto pallida Ditis aqua.'

II

Qui primus caram iuueni carumque puellae
 eripuit iuuenem, ferreus ille fuit.
 durus et ille fuit, qui tantum ferre dolorem,
 uiuere et erepta coniuge qui potuit.
 non ego firmus in hoc, non haec patientia nostro
 ingenio: frangit fortia corda dolor:
 nec mihi uera loqui pudor est uitaeque fateri
 tot mala perpeasae taedia nata meae.
 ergo cum tenuem fuero mutatus in umbram
 candidaque ossa super nigra fauilla teget,
 ante meum ueniat longos incompta capillos
 et fleat ante meum maesta Neaera rogum.
 sed ueniat carae matris comitata dolore:
 maereat haec genero, maereat illa uiro.
 praefatae ante meos manes animamque precatae
 perfusaeque pias ante liquore manus,
 pars quae sola mei superabit corporis, ossa
 incinctae nigra candida ueste legent,
 et primum annoso spargent collecta Lyaeo,
 mox etiam niueo fundere lacte parent,
 post haec carbazeis umorem tollere uelis
 atque in marmorea ponere sicca domo.
 illic quas mittit diues Panchaia merces
 Eoique Arabes, diues et Assyria,
 et nostri memores lacrimae fundantur eodem:
 sic ego componi uersus in ossa uelim.
 sed tristem mortis demonstret littera causam
 atque haec in celebri carmina fronte notet:
 'Lygdamus hic situs est: dolor huic et cura Neaerae,
 coniugis ereptae, causa perire fuit.'

III

Quid prodest caelum uotis implesse, Neaera,
 blandaque cum multa tura dedisse prece,
 non ut marmorei prodirem e limine tecti,
 insignis clara conspicuusque domo,
 aut ut multa mei renouarent iugera tauri
 et magnas messes terra benigna daret,
 sed tecum ut longae sociarem gaudia uitae
 inque tuo caderet nostra senecta sinu,
 tum cum permenso defunctus tempore lucis
 nudus Lethaea cogeret ire rate?
 nam graue quid prodest pondus mihi diuitis auri,
 aruaque si findant pingua mille boues?
 quidue domus prodest Phrygiis innixa columnis,
 Taenare, siue tuis, siue, Caryste, tuis,
 et nemora in domibus sacros imitantia lucos
 aurataeque trabes marmoreumque solum?
 quidue in Erythraeo legitur quae litore concha
 tinctaque Sidonio murice lana iuuat,
 et quae praeterea populus miratur? in illis
 inuidia est: falso plurima uulgus amat.
 non opibus mentes hominum curaeque leuantur:
 nam fortuna sua tempora lege regit.
 sit mihi paupertas tecum iucunda, Neaera:
 at sine te regum munera nulla uolo.
 o niueam, quae te poterit mihi reddere, lucem!
 o mihi felicem terque quaterque diem!
 at si, pro dulci reditu quaecumque uouentur,
 audiat auersa non meus aure deus,
 nec me regna iuuant nec Lydius aurifer amnis
 nec quas terrarum sustinet orbis opes.
 haec alii cupiant, liceat mihi paupere cultu
 securo cara coniuge posse frui.
 adsis et timidis faueas, Saturnia, uotis,
 et faueas concha, Cypria, uecta tua.
 aut si fata negant reditum tristesque sorores,
 stamina quae ducunt quaeque futura neunt,
 me uocet in uastos amnes nigramque paludem
 diues in ignaua luridus Orcus aqua.

IV

Di meliora ferant, nec sint mihi somnia uera,
 quae tulit hesterni pessima nocte quies.
 ite procul, uani, falsumque auertite uisum:
 desinite in nobis quaerere uelle fidem.
 diui uera monent, uenturae nuntia sortis
 uera monent Tuscis exta probata uiris:
 somnia fallaci ludunt temeraria nocte
 et puidas mentes falsa timere iubent.
 et natum in curas hominum genus omina noctis
 farre pio placant et saliente sale?
 et tamen, utcumque est, siue illi uera moneri,
 mendaci somno credere siue uolent,
 efficiat uanos noctis Lucina timores
 et frustra immeritum pertinuisset uelit,
 si mea nec turpi mens est obnoxia facto
 nec laesit magnos impia lingua deos.
 iam nox aetherium nigris emensa quadrigis
 mundum caeruleo lauerat amne rotas,
 nec me sopierat menti deus utilis aegrae:
 somnus sollicitas deficit ante domos.

III De tertii libri carminibus cf. Herm. 18 p. 352 sqq. I-VI a Tibullo recte abiudicauit Voss, VII Heyne. I 10 pumicet et c. O. 11 protexit O. 12 tuum O, puer Lachmann (seruata lectione pumicet). 21 meritum O. longa c. II 10 supra O. 15 rogatae O. 21 uentis O. 24 pinguis et Ass. c. 29 causa Neaera O. III 7 sociarent O. 24 at c, et O. 28 aduersa O. 29 non me P. IV 2 extrema c. 3 uanum codd. det. 4 nobis Guyetus, uotis O, uanis Muretus. 9 et natum maturas O. 17 emersa O.

tandem, cum summo Phoebus prospexit ab ortu,
pressit languentis lumina sera quies.
hic iuuenis casta redimitus tempora lauro
est uisus nostra ponere sede pedem.
non illo quicquam formosius ulla priorum
aetas, heroum nec tulit ulla domus.
intonsi crines longa ceruice fluebant,
stillabat Syrio myrtea rore coma.
candor erat, qualem praefert Latonia Luna,
et color in niueo corpore purpureus,
ut iuueni primum uirgo deducta marito
inficitur teneras ore rubente genas,
et cum contextunt amarantis alba puellae
lilia et autumnio candida mala rubent.
ima uidebatur talis inludere palla;
namque haec in nitido corpore uestis erat.
artis opus rariae, fulgens testudine et auro
pendebat laeua garrula parte lyra.
hanc primum ueniens plectro modulatus eburno
felices cantus ore sonante dedit:
sed postquam fuerant digiti cum uoce locuti,
edidit haec dulci tristitia uerba modo:
'salue, cura deum: casto nam rite poetae
Phoebusque et Bacchus Pieridesque fauent.
sed proles Semeles Bacchus doctaeque sorores
dicere non norunt, quid ferat hora sequens:
at mihi fatorum leges aeneique futuri
euentura pater posse uidere dedit.
quare ego quae dico non fallax accipe uates,
quodque deus uero Cynthius ore feram.
tantum cara tibi, quantum nec filia matri,
quantum nec cupido bella puella uiro,
pro qua sollicitas caelestia numina uotis,
quae tibi securos non sinit ire dies,
et, cum te fusco somnus uelauit amictu,
uanum nocturnis fallit imaginibus,
carminibus celebrata tuis formosa Neaera
alterius mauult esse puella uiri,
diuersasque suas agitat mens impia curas,
nec gaudet casta nupta Neaera domo.
a crudele genus nec fidum femina nomen!
a pereat, didicit fallere si qua uirum.
sed flecti poterit: mens est mutabilis illis:
tu modo cum multa brachia tende fide.
saeuus Amor docuit ualidos temptare labores;
saeuus Amor docuit uerbera posse pati.
me quondam Admeti niueas pauisse iuuencae
non est in uanum fabula ficta iocum:
tunc ego nec cithara poteram gaudere sonora
nec similes chordis reddere uoce sonos,
sed perlucenti cantum meditabar aena,
ille ego Latonae filius atque Iouis.
nescis quid sit amor, iuuenis, si ferre recusas
immittem dominam coniugiumque ferum.
ergo ne dubita blandas adhibere querelas:
uincuntur molli pectora dura prece.
quod si uera canunt sacris oracula templis,
haec illi nostro nomine dicta refer:
hoc tibi coniugium promittit Delius ipse;
felix hoc alium desine uelle uirum.
dixit, et ignauus defluxit corpore somnus.
a, ego ne possim tanta uidere mala.
nec tibi crediderim uotis contraria nota
nec tantum crimen pectore inesse tuo.
nam te nec uasti genuerunt aequora ponti
nec flammam uoluens ore Chimaea fero
nec canis anguinea redimitus terga caterua,
cui tres sunt linguae tergeminumque caput,
Scyllaeque uirgineam canibus succincta figuram,
nec te conceptam saeua leaena tulit,

barbara nec Scythiae tellus horrendaue Syrtis,
sed culta et duris non habitanda domus,
et longe ante alias omnes mitissima mater
isque pater quo non alter amabilior.
haec deus in melius crudelia somnia uertat
et iubeat tepidos irrita ferre notos.

V

Vos tenet, Etruscis manat quae fontibus unda,
unda sub aestium non adeunda Canem,
nunc autem sacris Baiarum proxima lymphis,
cum se purpureo uere remittit humus:
at mihi Persephone nigram denuntiat horam:
immerito iuueni parce nocere, dea.
non ego temptaui nulli temeranda uirorum
audax laudandae sacra docere deae,
nec mea mortiferis infecit pocula sucis
dextera nec cuiquam trita uenena dedit,
nec nos sacrilegos templis admoimus ignes,
nec cor sollicitant facta nefanda meum,
nec nos insanae meditantes iurgia mentis
impia in aduersos soluimus ora deos.
et nondum cani nigros laesere capillos,
nec uenit tardo curua senecta pede.
natalem primo nostrum uidere parentes,
cum cecidit fato consul uterque pari.
quid fraudare iuuat uitam crescentibus uuis
et modo nata mala uellere poma manu?
parcite, pallentes undas quicumque tenetis
duraque sortiti tertia regna dei.
Elysios olim liceat cognoscere campos
Lethaeamque ratem Cimmeriosque lacus,
cum mea rigosa pallebunt ora senecta
et referam pueris tempora priscae senex.
atque utinam uano nequiquam terrear aestu!
languent ter quinos sed mea membra dies.
at uobis Tuseae celebrantur numina lymphae
et facilis lenta pellitur unda manu.
uiuete felices, memores et uiuite nostri,
siue erimus seu nos fata fuisse uelint.
interea nigras pecudes promittite Diti
et niuei lactis pocula mixta mero.

VI

Candide Liber, ades; sic sit tibi mystica uitis
semper, sic hedera tempora uincta feras;
aufer et ipse meum patera medicante dolorem:
saepe tuo cecidit munere uictus amor.
care puer, madeant generoso pocula Baccho,
et nobis prona funde Falerna manu.
ite procul durum curae genus, ite labores;
fulserit hic niueis Delius alitibus.
uos modo proposito dulces faueatis amici,
neue neget quisquam me duce se comitem.
aut si quis uini certamen mite recusat,
fallat eum tecto cara puella dolo.
ille facit dites animos deus, ille ferocem
contudit et dominae misit in arbitrium,
Armenias tigres et fuluas ille leaeas
uicit et indomitis mollia corda dedit.
haec Amor et maiora ualet. sed poscite Bacchi
munera: quem uestrum pocula sicca iuuant?
conuenit ex aequo nec toruus Liber in illis,
qui se quique una uina iocosa colunt:
nam uenit iratus nimium nimiumque seueris:
qui timet irati numina magna, bibat.
quales his poenas qualis quantusque minetur,

IV 26 humanum nec uidet illud opus O, corr. Lachmann. 32 flore uir doctus in Actis Soc. Traiect. 42 tristi dulcia O. 50 quodque O. ferat O, corr. Broukhuisius. 66 possi O M, saeua F. 71 cantus. 87 me consanguinea O. 96 impia O. V 1 Nos aut. . os O. 3 maxima O, corr. Scioppius. 7 decem O. 10 trita F, culta O. 11 sacrilegos et sacrilegi ., sacrilegis O. ignes ., equos O. 13 meditantis O. 16 facito P. 22 decipite Housman. 29 nobis O. 31 sed ., VI 3 pariter medicando O, corr. Waardenburg. 8 pulserit O, fulserit Idaliis hic Venus a. Housman. 17 uolet O. 21 ita ., non uenit—seuerus O, conuenit—seuerus Lachmann.

Cadmeae matris praeda cruenta docet.
sed procul a nobis hic sit timor, illaque, si qua est,
quid valeat laesi sentiat ira dei. 26
quid precor, a, demens? uenti temeraria uota,
aeris et nubes diripienda ferant.
quamuis nulla mei superest tibi cura, Neaera,
sils felix, et sint candida fata tua. 30
at nos securae reddamus tempora mensae:
uenit post multos una serena dies.
ei mihi, difficile est imitari gaudia falsa;
difficile est tristi fingere mente iocum,
nec bene mendaci risus componitur ore, 35
nec bene sollicitis ebria uerba sonant.
quid queror infelix? turpes discedite curae:
odit Linaeus tristitia uerba pater.
Gnosia, Thesaeae quondam periuria linguae
fleuisti ignoto sola relicta mari:
sic cecinit pro te doctus, Minoi, Catullus
ingrati referens impia facta uiri. 40
uos ego nunc moneo; felix, quicumque dolore
alterius disces posse cauere tuo.
nec uos aut capiant pendentia bracchia collo
aut fallat blanda sordida lingua prece.
etsi perque suos fallax iurauit ocellos
Iunonemque suam perque suam Venerem,
nulla fides inerit: periuria ridet amantum
Iuppiter et uentos irrita ferre iubet. 50
ergo quid totiens fallacis uerba puellae
conqueror? ite a me, seria uerba, precor.
quam uellem tecum longas requiescere noctes
et tecum longos peruigilare dies,
perfida nec merito nobis inimica merenti,
perfida, sed, quamuis perfida, cara tamen! 55
Naida Bacchus amat: cessas, o lente minister?
temperet annosum Marcia lympha merum.
non ego, si fugit nostrae conuiuia mensae
ignotum cupiens uana puella torum,
sollicitus repetam tota suspiria nocte. 60
tu, puer, i, liquidum fortis adde merum.
iam dudum Syrio madefactus tempora nardo
debueram sertis implicuisse comas.

VII (LIB. IV 1)

PANEGYRICVS MESSALLAE

Te, Messalla, canam, quamquam mea cognita uirtus
terret: ut infirmae nequeant subsistere uires,
incipiam tamen. a meritis si carmina laudes,
deficiant: humilis tantis sim conditor actis,
nec tua praeter te chartis intexere quisquam
facta queat, dictis ut non maiora supersint. 5
est nobis uoluisse satis, nec munera parua
respueris. etiam Phoebo gratissima dona
Cres tulit, et cunctis Baccho iucundior hospes
Icarus, ut puro testantur sidera caelo 10
Erigoneque Canisque, neget ne longior aetas.
quin etiam Alcides, deus ascensus Olympum,
laeta Molorcheis posuit uestigia tectis,
paruaque caelestis placauit mica, nec illis
semper inaurato taurus cedit hostia cornu. 15
hic quoque sit gratus paruus labor, ut tibi possim
inde alios aliosque memor componere uersus.
Alter dicat opus magni mirabile mundi,
qualis in immenso desederit aere tellus,
qualis in curuum pontus confluerit orbem, 20
et uagus, e terris qua surgere nititur, aer,
huic et contextus passim fluat igneus aether,

pendentique super claudantur ut omnia caelo:
at quodcumque meae poterunt audere Camenae,
seu tibi par poterunt seu, quod spes abnuuit, ultra 25
siue minus (certeque canent minus), omne uouemus
hoc tibi, nec tanto careat mihi carmine charta.
nam quamquam antiquae gentissuperant tibia laudes,
non tua maiorum contenta est gloria fama,
nec quaeris quid quaque index sub imagine dicat, 30
sed generis priscos contendis uincere honores,
quam tibi maiores maius decus ipse futuris:
at tua non titulus capiet sub nomine facta,
aeterno sed erunt tibi magna uolumina uersu, 35
conuenientque tuas cupidi componere laudes
undique quique canent uincto pede quique soluto. 35
quis potior, certamen erit: sim uictor in illis,
ut nostrum tantis inscribam nomen in actis.

Nam quis te maiora gerit castrisue foroue?
nec tamen hic aut hic tibi laus maiorum minorue, 40
iusta pari premitur ueluti cum pondere libra,
prona nec hac plus parte sedet nec surgit ab illa,
qualis, inaequatum si quando onus urget utrimque,
instabilis natat alterno depressior orbe.
nam seu diuersi fremat inconstantia uulgi, 45
non alius sedare queat; seu iudicis ira
sit placanda, tuis poterit mitescere uerbis.
non Pylos aut Ithace tantos genuisse feruntur
Nestora uel paruae magnum decus urbis Vlixen,
uixerit ille senex quamuis, dum terna per orbem 50
saecula fertilibus Titan decurreret horis,
ille per ignotas audax errauerit urbes,
qua maris extremis tellus includitur undis.
nam Ciconumque manus aduersis repulit armis, 55
nec ualuit lotos coeptos auertere cursus,
cessit et Aetnaeae Neptunius incola rupis
uicta Marone foedatus lumina Baccho:
uexit et Aeolus placidum per Nereae uentos:
incultos adiit Laestrygonas Antiphatenque, 60
nobilis Artacie gelida quos irrigat unda:
solum nec doctae uerterunt pocula Circes,
quamuis illa foret Solis genus, apta uel herbis
aptaque uel cantu ueteres mutare figuras:
Cimmerion etiam obscuras accessit ad arcis, 65
quis numquam candente dies apparuit ortu,
seu supra terras Phoebus seu curreret infra:
uidit, ut inferno Plutonis subdita regno
magna deum proles leuibus discurreret umbris,
praeteriitque cita Sirenum litora puppi. 70
illum inter geminae nantem confinia mortis
nec Scyllae saeuo conterruit impetus ore,
cum canibus rabidas inter fera serperet undas,
nec uiolenta suo consumpsit more Charybdis,
uel si sublimis fluctu consurgeret imo, 75
uel si interrupto nudaret gurgite pontum.
non uiolata uagi sileantur pascua Solis,
non amor et fecunda Atlantidos arua Calypsus,
finis et erroris miseri Phaeacia tellus.
atque haec seu nostras inter sunt cognita terras, 80
fabula siue nouum dedit his erroribus orbem,
sit labor illius, tua dum facundia, maior.

Nam te non alius belli tenet aptius artes,
qua deceat tutam castris praeducere fossam,
qualiter aduersos hosti defigere ceruos,
quemue locum ducto melius sit claudere uallo, 85
fontibus ut dulces erumpat terra liquores,
ut facilisque tuis aditus sit et arduus hosti,
laudis et addiduo uigeat certamine miles,
quis tardamue sudem melius celeremue sagittam
iecerit aut lento perfrigerit obuia pilo, 90
aut quis equum celeremue arto compescere freno
possit et effusas tardo permittere habenas

VI 33 hei codd. det., si et i mel., et M. 44 tibi Palmer. 45 ne uos decipiant P. 46 prece P, fide O. 51 qui O. 52 procul τ. 59 fugiat τ. 62 tu p. i F, tu p. et O, i p. i coni. Heyne. 63 Tyrio O. VII Panegyricus Messallae incerti auctoris. uulgo hic incipit liber quartus, quae distributio Italici debetur. 1 tua et me τ, mea O. 2 nequeant F, ualeant O. 13 terris O. 14 pacauit O. 18 dictat O F. 24 at τ, et O. 37 potius O. 44 alterno instabilis nutat depressior orbe Francken. 60 artace O. 68 undis O. 72 rapidas τ. freta O. 73 cons. in ore O. 82 iam τ. 84 neruos P, uernos aut neruos O. 91 aut P, et O. celeremue O P, celeremque τ.

inque uicem modo directo contendere passu,
seu libeat, curuo breuius conuertere gyro,
quis parua, seu dextra uelit seu laeua, tueri, 95
siue hac siue illac ueniat grauis impetus hastae
amplior, aut signata cita loca tangere funda,
iam simul audaces uenient certamina Martis,
aduersisque parent acies concurrere signis,
tum tibi non desit faciem componere pugnae, 100
seu sit opus quadratum acies consistat in agmen,
rectus ut aequatis decurrat frontibus ordo,
seu libeat duplicem seiunctum cernere Martem,
dexter uti laeuum teneat dextrumque sinister
miles sitque duplex gemini uictoria casus. 105

At non per dubias errant mea carmina laudes:
nam bellis experta cano. testis mihi uictae
fortis Iapythiae miles, testis quoque fallax
Pannonius, gelidas passim disiectis in Alpes
testis Arupinis et pauper natus in aruis, 110
quem si quis uideat uetus ut non frerit aetas,
terna minus Pyliae miretur saecula famae.
namque senex longae peragit dum *tempora uitae*, 112³
centum fecundos Titan renouauerit annos,
ipse tamen uelox celerem super edere corpus
audet equum ualidisque sedet moderator habenis.
te duce non alias conuersus terga domator 116
libera Romanae subiecit colla catenae.

Nec tamen his contentus eris: maiora peractis
instant, compertum est ueracibus ut mihi signis,
quis Anythaeonius nequeat certare Melampus. 120
nam modo fulgentem Tyrio subtegmine uestem
indueras oriente die duce fertilis anni,
splendidior liquidis cum Sol caput extulit undis
et fera discordes tenuerunt flamina uenti,
curua nec adiectos egerunt flumina cursus, 125
quin rapidum placidis etiam mare constitit undis,
ulla nec aerias uolucris perlabitur auras
nec quadrupes densas depascitur aspera siluas,
quin largita tuis sunt *cuncta* silentia uotis.
Iuppiter ipse leui uectus per inania curru 130
aduiit et caelo uicinum liquit Olympum,
intentaque tuis precibus se praeiuit aure
cunctaque ueraci capite aduiit: additus aris
laetior eluxit structos super ignis acerosus.

Quin hortante deo magnis insistere rebus 135
incepe; non idem tibi *sint* aliisque triumphii.
non te uicino remorabitur obuia Marte
Gallia nec latius audax Hispania terris
nec fera Theraeo tellus obsessa colono,
nec qua uel Nilus uel regia lymphae Chaoespes 140
profluit aut rapidus, Cyri dementia, Gyndes
aret Areetaeis laud una per ostia campis,
nec qua regna uago Tamiris finiuit Araxe,
impia nec saeuus celebrans conuiuia mensis
ultima uicinus Phoebo tenet arua Padacus, 145
quaue Hebrus Tanaisque Getas rigat atque Magy-
nos.

quid moror? Oceanus ponto qua continet orbem,
nulla tibi aduersis regio sese offeret armis.
te manet inuictus Romano Marte Britannus
teque interiecto mundi pars altera sole. 150
nam circumfuso consistit in aere tellus
et quinque in partes toto disponitur orbe.
atque duae gelido uastantur frigore semper:
illae et densa tellus absconditur umbra,
et nulla incepto perlabitur unda liquore, 155
sed durata riget densam in glaciemque niuemque,
quippe ubi non unquam Titan super egerit ortus.

at media est Phoebi semper subiecta calori,
seu propior terris aestiuum fertur in orbem
seu celer hibernas properat decurrere lucas: 160
non igitur presso tellus exsurgit aratro,
nec frugem segetes praebent neque pabula terrae:
non illic colit arua deus, Bacchusue Ceresue,
nulla nec exustas habitant animalia partes.
fertilis hanc inter posita est interque rigentem 165
nostraque et huic aduersa solo pars altera nostro,
quas similis utrimque tenens uicinia caeli
temperat, alter et alterius uires necat aer:
hinc placidus nobis per tempora uertitur annus:
hinc et colla iugo didicit submittere taurus 170
et lenta excelsos uitis consendere ramos,
tondeturque seges maturas annua partus,
et ferro tellus, pontus confinditur aere;
quin etiam structis exsurgunt oppida muris.
ergo ubi praeclaros poscent tua facta triumphos, 175
solus utroque idem diceris magnus in orbe.

Non ego sum satis ad tantae praeconia laudis,
ipse mihi non si praescribat carmina Phoebus.
est tibi, qui possit magnis se accingere rebus,
Valgius; aeterno propior non alter Homero. 180
languida non noster peragit labor otia, quamuis
fortuna, ut mos est illi, ne aduersa fatiget.
nam mihi, cum magnis opibus domus alta niteret,
cui fuerant flauii ditantes ordine sulci
horrea fecundas ad deficientia messis, 185
cuique pecus denso pasebant agmine colles,
et domino satis et nimium furique lupoque,
nunc desiderium superest: nam cura nouatur,
cum memor ante actos semper dolor admonet annos.
sed licet asperiora cadant spoliisque relictis, 190
non te deficient nostrae memorare Camenae.
nec solum tibi Pierii tribuuntur honores:
pro te uel rapidas ausim maris ire per undas,
aduersis hiberna licet tumeant freta uentis;
pro te uel densis solus subsistere turmis 195
uel paruum Aetnaeae corpus committere flammae.
sum quodcumque, tuum est. nostri si paruula cura
sit tibi, quanta libet, si sit modo, non mihi regna
Lydia, non magni potior sit fama Gylippi,
posse Meleteas nec mallem uincere chartas. 200
quod tibi si uersus noster, totusue minusue,
uel bene sit notus, summo uel ineret in ore,
nulla mihi statuent finem te fata canendi.
quin etiam mea tunc tunulus cum texerit ossa,
seu matura dies celerem properat mihi mortem, 205
longa manet seu uita, tamen, mutata figura
seu me finget equum rigidos percurrere campos
doctum, seu tardi pecoris sim gloria taurus
siue ego per liquidum uolucris uehar acra pennis,
quandocumque hominem me longa receperit aetas,
inceptis de te subtexam carmina chartis. 211

VIII (IV 2)

Sulpicia est tibi culta tuis, Mars magne, kalendis;
spectatum e caelo, si rapis, ipse ueni.
hoc Venus ignosceat: at tu, uiolente, caneto
ne tibi miranti turpiter arma cadant. 5
illius ex oculis, cum uult exurere diuos,
accendit geminas lampadas acer Amor.
illam, quidquid agit, quoquo uestigia mouit,
componit furtim subsequiturque decor.
seu soluit crines, fuis decet esse capillis:

VII 93 cont. *prosim* Francken. 94 *contendere* OP, corr. Christ. Crasius. *curuam emu. quaram* Francken. 98 *ueniant* P. 103 *seu uinctum* O, *seu uinctum* P, corr. Salmasius. 109 *conuina* non post *Pannonius* sed post *Alpes* ponunt alii. 110 *agnos* O. 112³ *tempora* Voss, *saecula* O. *uictae* =, *uictae* O. 113 *renouauerat* (*renouauerat*?) O. 129 *multa* O. 136 *non* =, *nunc* O. *sunt* O. *quid* Lachmann. 139 *telere* O. 140 *diuaspes* (id.) O. 141 *Gyndes* =, *cydnus* O F. 142 *aret* Lachmann, *Areetas* Scaliger, *aret* *Areetas* F, *aretas* *aret* O. *ant* *unda* *perhospita* F, *ant* *unda* *caristia* O, corr. Heinsius. 143 *Tomyris* =. 145, 146 post *Padacus* colon, post *Magnum* *conuina* ponunt alii. 167 *utrique* O. 168 *negat* O. 173 *confunditur* O. 174 *concordat* O. 175 *poscent* O, *uerat* F, *uerat* Lachmann. *per* *claros* *uerat* Scaliger. 189 *antefectos* F, *aceros* O. 190 *relictis* O. 203 *delat* O. 210 *quandocumque* F, *in quere* *cumque* O, *tum quancumque* Housman. VIII XII Lachmann alii a Tibullo abdicauerunt, haud recte ut mihi uidetur.

seu compsit, comptis est ueneranda comis. 10
 urit, seu Tyria uoluit procedere palla:
 urit, seu niuea candida ueste uenit.
 talis in aeterno felix Vertumnus Olympo
 mille habet ornatus, mille decenter habet.
 sola puellarum digna est, cui mollia caris 15
 uellera det sucis bis madefacta Tyros,
 possideatque, metit quidquid bene olentibus aruis
 cultor odoratae diues Arabs segetis
 et quascumque niger rubro de litore gemmas
 proximus Eois colligit Indus aquis. 20
 hanc nos, Pierides, festis cantate kalendis,
 et testudinea Phoebe superbe lyra.
 hoc sollemne sacrum multos haec sumet in annos:
 dignior est uestro nulla puella choro.

IX (IV 3)

Parce meo iuueni, seu quis bona pascua campi
 seu colis umbrosi deuia montis aper;
 nec tibi sit duros acuisse in proelia dentes:
 incolumem custos hunc mihi seruet Amor.
 sed procul abducit uenandi Delia cura:
 o pereant siluae deficiantque canes!
 quis furor est, quae mens, densos indagine colles
 claudentem teneras laedere uelle manus?
 quidue iuuat furtim latebras intrare ferarum
 candidaque hamatis crura notare rubis? 10
 sed tamen, ut tecum liceat, Cerinthe, uagari,
 ipsa ego per montes retia torta feram,
 ipsa ego uelocis quaeram uestigia cerui
 et demam celeri ferrea uincla cani.
 tunc mihi, tunc placeant siluae, si, lux mea, tecum
 arguar ante ipsas concubuisse plagas: 16
 tunc ueniat licet ad casses, inlaesus abibit,
 ne Veneris cupidae gaudia turbet, aper.
 nunc sine me sit nulla Venus, sed lege Dianae,
 caste puer, casta retia tange manu: 20
 et quaecumque meo furtim subrepat amori,
 incidat in saeuas diripienda feras.
 at tu uenandi studium concede parenti,
 et celer in nostros ipse recurre sinus.

X (IV 4)

Huc ades et tenerae morbos expelle puellae,
 huc ades, intonsa Phoebe superbe coma.
 crede mihi, propera: nec te iam, Phoebe, pigebit
 formosae medicas applicuisse manus.
 effice ne macies pallentes occupet artus, 5
 neu notet informis pallida membra color,
 et quodecumque mali est et quidquid triste timemus,
 in pelagus rapidis euehat amnis aquis.
 sancte, ueni, tecumque feras, quicumque sapes,
 quicumque et cantus corpora fessa leuant: 10
 neu iuuenem torque, metuit qui fata puellae
 uotaque pro domina uix numeranda facit.
 interdum uouet, interdum, quod langueat illa,
 dicit in aeternos aspera uerba deos.
 pone metum, Cerinthe: deus non laedit amantes. 15
 tu modo semper ama: salua puella tibi est.
 nil opus est fletu: lacrimis erit aptius uti,
 si quando fuerit tristior illa tibi. 21
 at nunc tota tua est, te solum candida secum 22
 cogitat, et frustra credula turba sedet.
 Phoebe, faue: laus magna tibi tribuetur in uno

corpore seruato restituisse duos. 20
 iam celebrer, iam laetus eris, cum debita reddet 23
 certatim sanctis laetus uterque focus.
 tunc te felicem dicet pia turba deorum, 25
 optabunt artes et sibi quisque tuas.

XI (IV 5)

Qui mihi te, Cerinthe, dies dedit, hic mihi sanctus
 atque inter festos semper habendus erit.
 te nascente nouum Parcae cecinere puellis
 seruitium et dederunt regna superba tibi.
 uror ego ante alias: iuuat hoc, Cerinthe, quod uror,
 si tibi de nobis mutuus ignis adest. 6
 mutuus adsit amor, per te dulcissima furta
 perque tuos oculos per Geniumque rogo.
 mane Geni, cape tura libens uotisque faueto,
 si modo, cum de me cogitat, ille calet. 10
 quod si forte alios iam nunc suspiret amores,
 tunc precor infidos, sancte, relinque focos.
 nec tu sis iniusta, Venus: uel seruiat aequae
 uinctus uterque tibi, uel mea uincla leua.
 sed potius ualida teneamur urtherque catena, 15
 nulla queat posthac nos soluissse dies.
 optat idem iuuenis quod nos, sed tectius optat:
 nam pudet haec illum dicere uerba palam.
 at tu, Natalis, quoniam deus omnia sentis,
 adnue: quid refert, clamne palamne roget? 20

XII (IV 6)

Natalis Iuno, sanctos cape turis aceros,
 quos tibi dat tenera docta puella manu.
 tota tibi est hodie, tibi se laetissima compsit,
 staret ut ante tuos conspicienda focos.
 illa quidem orandi causas tibi, diua, relegat: 5
 est tamen, occulte cui placuisse uelit.
 at tu, sancta, faue, neu quis diuellat amantes,
 sed iuueni quaeso mutua uincla para.
 sic bene compones: ullae non ille puellae
 seruire aut cuiquam dignior illa uiro. 10
 nec possit cupidus uigilans dependere custos,
 fallendique uias mille ministret Amor.
 adnue purpureaque ueni perlucida palla:
 ter tibi fit libo, ter, dea casta, mero.
 praecipit et natae mater studiosa quod optat: 15
 illa aliud tacita, iam sua, mente rogat.
 uritur, ut celeres urunt altaria flammae,
 nec, liceat quamuis, sana fuisse uelit.
 sis iuueni grata, ut, ueniet cum proximus annus,
 hic idem uotis iam uetus adsit amor. 20

XIII (IV 7)

Tandem uenit amor, qualem texisse pudori
 quam nudasse alicui sit mihi fama magis.
 exorata meis illum Cytherea Camenis
 attulit in nostrum deposuitque sinum.
 exsoluit promissa Venus: mea gaudia narret, 5
 dicetur si quis non habuisse sua.
 non ego signatis quicquam mandare tabellis,
 ne legat id nemo quam meus ante, uelim,
 sed peccasse iuuat, nultus componere famae
 taedet: cum digno digna fuisse ferar. 10

VIII 23 sumat τ . 24 thoro O. X 6 candida τ . 23 laetus Haupt, clarus Maehly Bl. f. d. Bayer. Gymnasial-
 schulw. 24 p. 480. XI 1 Qui mihi F, Est qui O. 4 dederant O. 10 ualet O, ualet F. 17 tutius O. 20 clamue
 palamue O. XII 3 lota τ . 5 orandi O. 10 cuidam O. 14 fit τ , sic (sit?) O. 15 praecipiat natue—optet τ . 19 sis
 F, si O, sit τ . Iuno Gruppe. ut add. Eberz, et τ . 20 idem iunctis Schulze Wochenschr. f. kl. Phil. 1885 p. 598.
 adsit codd. det., esset mel. XIII-XVIII Sulpiciae tribuit Gruppe. carmen XIII utrum a Sulpicia profectum sit an a
 Tibullo, dubium est (cf. Ribbeck Gesch. der röm. Dichtung 2 p. 196); de ceteris Gruppe recte indicauit. XIII 1 pudore
 pars codd. 8 ne τ , ne O. nemo τ , uenio O.

XIV (IV 8)

Inuisus natalis adest, qui rure molesto
et sine Cerinthe tristis agendus erit.
dulcius urbe quid est? an ulla sit apta puellae
atque Arretino frigidus amnis agro?
iam, nimium Messalla mei studiose, quiescas,
neu tempestivae $\dagger$ saepe propinque uiae.
hic animum sensusque meos abducta relinquo,
arbitrio quamvis non sinis esse meo.

XV (IV 9)

Scis iter ex animo sublatum triste puellae?
natali Romae iam licet esse tuo.
omnibus ille dies nobis natalis agatur,
qui necopinanti nunc tibi forte uenit.

XVI (IV 10)

Gratum est, securus multum quod iam tibi de me
permittis, subito ne male inepta cadam.
sit tibi cura togae potior pressumque quasillo
seortum quam Serui filia Sulpicia.
solliciti sunt pro nobis, quibus illa dolori est,
ne cedam ignoto maxima causa toro.

XVII (IV 11)

Estne tibi, Cerinthe, tuae pia cura puellae,
quod mea nunc uexat corpora fessa calor?
a ego non aliter tristes euincere morbos
optarim, quam te si quoque uelle putem.
at mihi quid prosit morbos euincere, si tu
nostra potes lento pectore ferre mala?

XVIII (IV 12)

Ne tibi sim, mea lux, aequae iam feruida cura,
ac uideor paucos ante fuisse dies,

si quicquam tota commisi stulta iuuenta,
cuius me fatear paenituisse magis,
hesterna quam te solum quod nocte reliqui,
ardorem cupiens dissimulare meum.

XIX (IV 13)

Nulla tuum nobis subducat femina lectum:
hoc primum iuncta est foedere nostra Venus.
tu mihi sola places, nec iam te praeter in urbe
formosa est oculis ulla puella meis.
atque utinam posses uni mihi bella uideri!
displiceas aliis: sic ego tutus ero.
nil opus inuidia est; procul absit gloria uulgi:
qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.
sic ego secretis possum bene uiuere silvis,
qua nulla humano sit uia trita pede.
tu mihi curarum requies, tu nocte uel atra
lumen, et in solis tu mihi turba locis.
nunc licet e caelo mittatur amica Tibullo,
mittetur frustra deficietque Venus.
hoc tibi sancta tuae Iunonis numina iuro,
quae sola ante alios est mihi magna deos.
quid facio demens? heu heu mea pignora cedo.
iuravi stulte: proderat iste timor.
nunc tu fortis eris, nunc tu me audacius ures:
hoc peperit misero garrula lingua malum.
iam faciam quodcumque uoles, tuus usque manebo,
nec fugiam notae seruitium dominae;
sed Veneris sanctae considam uinctus ad aras:
haec notat iniustos supplicibusque fauet.

XX (IV 14)

Rumor ait crebro nostram peccare puellam:
nunc ego me surdis auribus esse uelim.
crimina non haec sunt nostro sine facta dolore:
quid miserum torques, rumor acerbe $\dagger$ tace.

XIV 4 *amnis* τ . 6 non *codl. det.*, non *t. parec. pr.*, *uiae* Francken, non *tam festinus ne rapere usque uiae* Domercq Rev. de Philol. 12 p. 27. 8 *arbitrio quoniam* τ , *arbitrium quoniam non scis esse meum* Francken. XV 2 *tu* A F, *tuac* τ , *nico* Huschke. 3 *optarim* Domercq. XVI 1 *tibi* τ , *meis* O. 5 *doloris* (quod cum *mauerat* *causa* (ungerodum) Rigler. 6 *credam* O. XVII 1 *tuac* *placitura* p. O. 5 *si et cum* τ , *quid* O. XIX huius elegiae scriptorem non esse Tibullum comprobare conatus est Postgate, Journ. of Phil. 9 p. 280 seq. 8 *ipse* O. XX Tibullo non est iusta causa cur abiudicetur. 3 *iacta* τ .

Post XX habent O et F, atque hoc quidem cum nomine Domiti Marsi, hoc Tibulli epitaphium.

Te quoque Vergilio comitem non aequa, Tibulle,

Mors iuuenem campos misit ad Elyseos,

ne foret, aut elegis molles qui floret amores

aut caneret forti regna bella pede.

FRAGMENTUM sub Tibulli nomine citat Charisius p. 87 *hoc femur, huius femoris sed frequenter huius feminis hoc femini dictum est et pluraliter tam femina quam femora ideoque . . . ullus hoc ipsum erudite custodit cum dicit implicuitque femur femini, p. 130 femini Tibullus: implicuit femini femini, non femori quasi sit hoc femur huius femoris. Charisii uerba ad II 8 26 'sed femoni conseruisse femur' referenda uix putauerim. Bruckhausius Tibulli nomen pro alio nomine perperam positum esse non sine probabilitate coniecit: potuit is error ex ipso nostro loco facile oriri. de loco Tibulli deperdito cogitauit Heyne.—De duobus PRAPUS (82, 83) Tibullo attributis unde quae disserui Herm. IS. p. 343 sqq.*

CORPVS POETARVM LATINORVM

A SE ALIISQVE DENVO RECOGNITORVM
ET BREVI LECTIONVM VARIETATE
INSTRVCTORVM

EDIDIT

IOHANNES PERCIVAL POSTGATE

FASC. II

QVO CONTINENTVR

PROPERTIVS
OVIDIVS

LONDINI

SVMPTIBVS G. BELL ET FILIORVM

MDCCCXCIV

** * * In binding Parts I. and II. together, the Preface which appeared in Part I. is to be cancelled, and that given herewith substituted.*

The published price of Volume I. in cloth is One Guinea net.

Cloth covers for binding the parts will be supplied at 2s. net.

CORRIGENDA IN FASC. I

In textu:

ENNIVS *Annales* lib. I *fragm.* lxxv pro *Tatiansium*—*Tatianses* leg. *Tatiansium*—*Tatianses* VIII *fragm.* xii leg. *commodu'*, pro *commodu'* X iv pro *superare* leg. *tolerare*

LVCRETIVS I 943 leg. *uidetur*

VERGILIUS *Aen.* V 416 leg. *geminis* 454 leg. *suscitat* 709 leg. *fata* VII 207 *Idaeas* X 554 leg. *multa* XI 370 leg. *fidens*

HORATIVS *Carm.* I xiii 6 leg. *certa* xvi 26 leg. *mutare* xxxi 1 leg. *Apollinem* pro *Apollinem*, xxxv 25 pro ut leg. at II xvii 11 leg. *praecedes* III viii 7 leg. *Libero* *Epist.* II ii 89 pro *illi* leg. *ille* de *art. poet.* 159 leg. *concludere* 170 leg. *quaerit*

TIBULLVS *Pan. Mess.* (p. 282) 1 pro *mea* leg. *mea*

In adnotatione:

LVCRETIVS p. 32 lib. II add. 289 *mens* Lamb., *res* codd. p. 35 II 555 del. *frusta*—*uidetur*. p. 73 VI 292 pro Lach. leg. Bentr. p. 81 VI 1180 pro Lach. leg. codd. et pro codd. leg. Lach. VI 1270 add. *pellis* codd., corr. Lach.

VERGILIUS p. 119 *Georg.* II 270 leg. 270 *steterint* M 271 *valerint* M ib. 341 pro *frons* M leg. *frons* P M R et q. s. p. 122 III 219 leg. *silua* P¹ M¹ Seruius et q. s.

HORATIVS p. 204 *Carm.* I i 5-7 pro T. Gataker et q. s. leg. Pontanus p. 205 vii 8 leg. *honore* Oudendorp ib. vii 27 pro Keller leg. Wade p. 208 xx 10 pro L. Mueller leg. Doederlein et Porphyrio ad Scrm. II ii 48 p. 209 xxv 20 pro Bentr. leg. Rutgersius p. 212 II ii 17 leg. *Phraaten* A R₂ ib. iii 9 leg. 9 *qua* Bentr. alii qui etiam 11 *ramis* et, *ramosque* et et alia huiusmodi legunt. 11 *quo a γ C / L V, quid A B R F π.* p. 218 III v 15 ante edd. add. Canter p. 220 III xiv 10 pro Keller leg. Horkel p. 234 *Epod.* xvi 14 leg. *uideri a γ R F l π' V.* p. 235 xvii ad fin. pro *Hamburgensis* leg. *Hamburgense* p. 248 *Serm.* II iii 215 pro *Housman* leg. *Wachsmuth* p. 250 II iii 179 pro *L.* add. *hanc* *que* *om. g* p. 259 *Epist.* I xv pro 11 leg. 5 p. 260 xviii 37 add. *ilius* Bentr. p. 267 de *arte poetica* 120 leg. *Homereum* uel *Homeriacum* con. Bentley p. 269 de a. p. 396 pro *huic* leg. *hacc* 423 pro *Housman* leg. Geel.

SEXTI PROPERTI

CYNTHIA

QVI VVLGO VOCATVR

LIBER PRIMVS

I

CYNTHIA prima suis miserum me cepit
ocellis,
contactum nullis ante cupidinibus,
tum mihi constantis deiecit lumina fastus
et caput inpositis pressit Amor pedibus,
donec me docuit castas odisse puellas
improbus et nullo uiuere consilio.
et mihi iam toto furor hic non deficit anno,
cum tamen aduersos cogor habere deos.
Milanion nullos fugiendo, Tulle, labores
sacuitiam durae contudit Iasidos.
nam modo Partheniis amens errabat in antris,
ibat et hirsutas ille uidere feras.

ille etiam Hylaei percussus uerbere rami
saucius Arcadiis rupibus ingemuit.
ergo uelocem potuit domuisse puellam :
tantum in amore preces et benefacta ualent.
in me tardus Amor non ullas cogitat artes
nec meminit notas, ut prius, ire uias.
at uos, deductae quibus est fallacia lunae
et labor in magicis sacra piare focis,
en agedum dominae mentem conuertite nostrae
et facite illa meo palleat ore magis.
tunc ego crediderim uobis et sidera et amnes
posse Cytnaeis ducere carminibus.
aut uos, qui sero lapsus reuocatis, amici,
quaerite non sani pectoris auxilia.
fortiter et ferrum saeuos patiemur et ignes,
sit modo libertas quae uelit ira loqui.
ferre per extremas gentes et ferre per undas,
qua non ulla meum femina norit iter.
uos remanete, quibus facili deus adnuit aure,
sitis et in tuto semper amore pares.
in me nostra Venus noctes exercet amaras,
et nullo uacuis tempore deficit amor.
hoc, moneo, uitate malum : sua quemque moretur

cura, neque assueto mutet amore torum. 36
quod si quis monitis tardas aduerterit aures,
heu referet quanto uerba dolore mea !

II

Quid iuuat ornato procedere, uita, capillo
et tenues Coa ueste mouere sinus ?
aut quid Orontea crines perfundere murra,
teque peregrinis nendere numeribus,
naturaeque decus mercato perdere cultu
nec sinere in propriis membra nitere bonis ?
crede mihi, non ulla tuae est medicina figurae :
nudus Amor formae non amat artificem.
aspice quos summittat humus formosa colores,
ut ueniant hederæ sponte sua melius,
surgat et in solis formosius arbutus antris,
et sciat indociles currere lymphæ uias.
litora natiuis resplendent picta lapillis,
et uolueres nulla dulcius arte canunt.
non sic Lenciippis succendit Castora Phoebe,
Pollucem cultu non Hilaria soror,
non, Idae et cupido quondam discordia Phoebo,
Eueni patriis filia litoribus,
nec Phrygium falso traxit candore maritum
anecta externis Hippodamia rotis ;
sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
qualis Apelleis est color in tabulis.
non illis studium uulgo conquerere amantes ;
illis ampla satis forma pudicitia.
non ego nunc uereor, ne sim tibi uilior istis :
uni siqua placet, culta puella sat est,
cum tibi praesertim Phoebus sua carmina donet
Aonianque libens Calliopea lyram,
unica nec desit iucundis gratia dictis,
omnia quaeque Venus quaeque Minerva probat.
his tu semper eris nostrae gratissima uitae,
taedia dum miserae sint tibi luxuriae.

I I I fecit A (Vossianus 38) F (Laurentianus plut. 36, 49). 5 castas docuit V¹ (V = Ottonobiano-Vaticanus 1514). 7 annis A (F¹?) V, hic etiam totis. 9 Minalion φ (= A F) N(eapolitanus siue Guelferbytanus inter Gudianus 224) V, corr. Volsens. 12 illaqueare Ayrmann, comminus ille Palm(er). 13 Hylaei Volsens, puilli φ V N. uerbere Baehr(ens), uolueres N V, arbore φ. aliquid (ante 12) intercidisse monuit Housman. 16 proos. fides Fontene fort. recte. 17 manes intellegens, fort. recte. 24 Cytnaeis Hertberg, eurythralinas φ N V. Cytnaeis idem Hertzb. et edd. recentt. 25 aut Hemsterhuys, et φ N V. 33 corruptum. nostra, dura Francus, fort. uorsa, cf. 17 ; me non nostra Housm. 34 Amor Baehr, male. 36 nec F. torum Otto, locum φ N V. II 7 tua est φ N unde tunc est L. Muell(er). 8 uerum Housm. 9 dumosa Baehr., non iussa Sandstrom, morosa Housm. 10 ut Itali, et φ N V. 13 respicent nos, persuadent φ N V (collucent φ), praefulgent Baehr., per se dent Sealiger. 14 incipit Dracontius 1792b. edidit V. V correctus, similiter f n d). 16 ilaira n, telaria N, tela ira φ, thelaira Δ (= D V). 17 idae n v, ida Ω (= φ Δ N). 18 Eueni n f mg. v mg., euenit O (= φ Δ), et uenit N μ (Parisinus 8233 siue Memmianus). 22 et Otto. 23 uulgo Ω, fueo Eldick, aquirere am(e) ftes φ, fulgore amquerere Housm., fort. fulgorem anqu, amctes. 28 entropen Δ. 29 uelut φ N.

III

Qualis Thesea iacuit cedente carina
 languida desertis Gnosia litoribus,
 qualis et accubuit primo Cepheia somno
 libera iam duris cotibus Andromede,
 nec minus assiduus Edonis fessa choreis
 qualis in herboso concidit Apidano :
 talis uisa mihi mollem spirare quietem
 Cynthia non certis nixa caput manibus,
 ebria cum multo traherem uestigia Baccho
 et quaterent sera nocte facem pueri.
 hanc ego, nondum etiam sensus deperditus omnes,
 molliter inpresso conor adire toro ;
 et quamuis duplici correptum ardore iuberent
 hac Amor hac Liber, durus uterque deus,
 subiecto leuiter positam temptare lacerto
 osculaque admota sumere et arma manu,
 non tamen ausus eram dominae turbare quietem,
 expertae metuens iurgia saeuitiae ;
 sed sic intentis haerebam fixus ocellis,
 Argus ut ignotis cornibus Inachidos.
 et modo soluebam nostra de fronte corollas
 ponebamque tuis, Cynthia, temporibus,
 et modo gaudebam lapsos formare capillos,
 nunc furtiua cauis poma dabam manibus,
 omnia quae ingrato largibar munera somno,
 munera de prono saepe uoluta sinu.
 et quotiens raro duxti suspiria motu,
 obstupui uano credulus auspicio,
 nequa tibi insolitos portarent uisa timores,
 neue quis inuitam cogeret esse suam :
 donec diuersas praecurrens luna fenestras,
 luna moraturis sedula luminibus,
 compositos leuibis radiis patefecit ocellos.
 sic ait in molli fixa toro cubitum :
 ' tandem te nostro referens iniuria lecto
 alterius clausis expulit e foribus,
 nempe ubi longa meae consumpsi tempora noctis,
 languidus exactis, ei mihi, sideribus ?
 o utinam tales perducas, inprobe, noctes,
 me miseram qualis semper habere iubes.
 nam modo purpureo fallebam stamine somnum,
 rursus et Orpheae carmine fessa lyrae ;
 interdum leuiter mecum deserta querebar
 externo longas saepe in amore moras,
 dum me iucundis laesam sopor inpulit alis :
 illa fuit lacrimis ultima cura meis.'

IV

Quid mihi tam multas laudando, Basse, puellas
 mutatum domina cogis abire mea ?
 quid me non pateris uitae quodcumque sequetur
 hoc magis assueto ducere seruitio ?
 tu licet Antiopae formam Nycteidis et tu
 Spartanæ referas laudibus Hermionae,
 et quascumque tulit formosi temporis aetas,
 Cynthia non illas nomen habere sinet ;
 nedum, si leuibis fuerit collata figuris,
 inferior duro iudice turpis eat.
 haec sed forma mei pars est extrema furoris :
 sunt maiora, quibus, Basse, perire iuuat,

ingenuus color et multis decus artibus et quae
 gaudia sub tacita ducere ueste libet :
 quo magis et nostros contendis soluere amores,
 hoc magis accepta fallit uterque fide.
 non inpine ferēs. sciet haec insana puella
 et tibi non tacitis uocibus hostis erit ;
 nec tibi me post haec committet Cynthia nec te
 quaeret ; erit tanti criminis illa memor,
 et te circum omnis alias irata puellas
 differet : heu nullo limine carus eris.
 nullas illa suis contemnet fletibus aras,
 et quicumque sacer, qualis ubique, lapis.
 non ullo grauius temptatur Cynthia damno,
 quam sibi cum raptō cessat amore decus,
 praecipue nostro. maneat sic semper, adoro,
 nec quicquam ex illa quod querar inueniam.

V

Inuide, tu tandem uoces compesce molestas
 et sine nos cursu, quo sumus, ire pares.
 quid tibi uis, insane ? meae sentire furores ?
 infelix, properas ultima nosse mala
 et miser ignotos uestigia ferre per ignes
 et bibere e tota toxica Thessalia.
 non est illa uagis similis conlata puellis :
 molliter irasci non sciet illa tibi.
 quod si forte tuis non est contraria uotis,
 at tibi curarum milia quanta dabit !
 non tibi iam somnos, non illa relinquet ocellos :
 illa feros animis alligat una uiros.
 a, mea contemptus quotiens ad limina curres,
 cum tibi singultu fortia uerba cadent,
 et tremulus maestis orietur fletibus horror,
 et timor informem ducet in ore notam,
 et quaecumque uoles fugient tibi uerba querenti,
 nec poteris, qui sis aut ubi, nosse miser.
 tum graue seruitium nostrae cogere puellae
 discere et exclusum quid sit abire domum ;
 nec iam pallorem totiens mirabere nostrum,
 aut cur sim toto corpore nullus ego.
 nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti :
 nescit Amor priscis cedere imaginibus.
 quod si parua tuae dederis uestigia culpaē,
 quam cito de tanto nomine rumor eris !
 non ego tum potero solacia ferre roganti,
 cum mihi nulla mei sit medicina mali ;
 sed pariter miseri socio cogemur amore
 alter in alterius mutua flere sinu.
 quare, quid possit mea Cynthia, desine, Galle,
 quaerere : non inpine illa rogata uenit.

VI

Non ego nunc Hadriae uereor mare noscere tecum,
 Tulle, neque Aegaeο ducere uela salo,
 cum quo Rhipeos possim conscendere montes
 ulteriusque domos uadere Memnonias ;
 sed me complexae remorantur uerba puellae,
 mutatoque graues saepe colore preces.
 illa mihi totis argutat noctibus ignes
 et queritur nullos esse relictā deos,
 illa meam mihi iam se denegat ; illa minatur,
 quae solet ingrato tristis amica uiro.

III 7 spirare f v n mg., sper. O. 12 cogor V. 16 pro et arma uaria temptauerunt uelut cara, auara, amara. 25 omniaque Ω, corr. Dousa. 27 duxit Ω. 29 sibi Δ. 31 perc. Δ. 33 compositis O. ocellis φ. 37 nempe Burm(ann), namque Ω, iamque (hoc = Heins.) et in 38 is Rossberg. 39 producas Gryphiana ed. a. 1551 quod usitatus. 43 grauiter —loquebar Δ. 45 lapsam Ω, corr. v. IV 7 formosi (ex 5 inlatum ut uid.) temporis Ω quod ferri nequit, famosi t. Baehr. possis etiam spatiosi t., formosi corporis Rossberg. 13 et om. F, que post ing. supra lin. add. 14 dicere Ω, corr. Itali. nocte Palm. olim. 16 adducta Markland, fort. astricta, fallit suspectum, fallis utrumque Δ. 22 differt φ, deferet Δ. 23 contemnet φ N, non tinget (debutit tinget) Heins. 24 nec Hoeufft, quaeret ub. Housm. 26 decus Kraffert, cf. Stat. S. III 5. 69, deus Ω. 27 nostri Ω. V 3 meae Hemsterhuys, meos Ω. 7 fort. contacta. 8 sciet Itali, solet Ω, uolet Palm. 9 ruis Ω, corr. n. nostris Ω, corr. n. uerbis Housm. VI 3 quo rhip. n μ, corrip. N, corrip. O. 4 domo—Memnonia Lach. me(in e Δ)monias O. 6 dolore O. 9 se iam Heins. 10 irato Ω, corr. Itali.

his ego non horam possum durare querelis :
a pereat, si quis lentus amare potest !
an mihi sit tanti doctas cognoscere Athenas
atque Asiae ueteres cernere diuitias,

ut mihi deducta faciat conuicia puppi
Cynthia et insanis ora notet manibus,
osculaque opposito dicat sibi debita uento
et nihil infido durius esse uiro ?

tu patrui meritis conare anteire secures
et uetera oblitis iura refer sociis.

nam tua non aetas umquam cessauit amori ;
semper at armatae cura fuit patriae :

et tibi non umquam nostros puer iste labores
adferat et lacrimis omnia nota meis.

me sine, quem semper uoluit Fortuna iacere,
hanc animam extremae reddere nequitiae.

multi longinquo periire in amore libenter,
in quorum numero me quoque terra tegat.

non ego sum laudi, non natus idoneus armis :
hanc me militiam fata subire uolunt.

at tu seu mollis qua tendit Ionia seu qua
Lydia Pactoli tinguunt arata liquor,

seu pedibus terras seu pontum carpere remis
ibis, et acceptis par eris imperiis,

tum tibi siqua mei ueniet non inmemor hora,
uiuere me duro sidere certus eris.

VII

Dum tibi Cadmeae dicuntur, Pontice, Thebae
armaque fraternae tristitia militiae,
atque, ita sin felix, primo contendis Homero,
sint modo fata tuis mollia carminibus :

nos, ut consueamus, nostros agitantur amores
atque aliquid durum quaerimus in dominam ;

nec tantum ingenio quantum seruire dolori
cogor et aetatis tempora dura queri.

hic mihi contiteri uitae modus, haec mea fama est.
hinc cupio nomen carminis ire mei.

nec poterunt iuuenes nostro reticere sepulchro :
'ardoris nostri magne poeta, iaces.'

me laudent doctae solum placuisse puellae,

Pontice, et iniustas saepe tulisse minas :
me legat assidue post haec neglectus amator,

et prosint illi cognita nostra mala.

te quoque si certo puer hic conuasserit arenam,
quod nolim nostros te uiolasse deos,

longe castra tibi, longe miser agmina septem
flebis in aeterno surda iacere situ,

et frustra cupies mollem componere uersum,
nec tibi subiciet carmina serus amor.

tum me non humilem mirabere saepe poetam ;
tunc ego Romanis praeferar ingeniis.

tu caue nostra tuo contemnas carmina fastu :
saepe uenit magno faenore tardus amor

VIII

Tunc igitur demens, nec te mea cura moratur ?

an tibi sum gelida uulior Illyria,
et tibi iam tanti, quicumque est, iste uidetur,

ut sine me uento quolibet ire uelis ?

tunc audire potes uesani murmura ponti
fortis et in dura naue iacere potes ?

tu pedibus teneris positas fulcire pruinas,
tu potes insolitas, Cynthia, ferre niues ?

o utinam hibernae duplicentur tempora brumae,
et sit iners tardis nauita Vergiliis,

nec tibi Tyrrhena soluatur funis harena,
neue inimica meas eleuet aura preces,

et me defixum uacua patiatur in ora
crudellem infesta saepe uocare manu.

atque ego non uideam tales subsidere uentos,
cum tibi prouectas auferet unda rates ;

sed quocumque modo de me, periura, mereris,
sit Galatea tuae non aliena uiuae ;

utere felici praeuecta Ceraunia remo ;
accipiat placidis Oricos aequoribus.

nam me non ullae poterunt corrumpere, de te
quin ego, uita, tuo limine uera querar ;

nec me deficiet nantas rogitare citatos :
'dicite, quo portu clausa puella mea est ?'

et dicam 'licet Atracii considat in oris,
et licet Hylaeis, illa futura mea est.'

Hic erit ; hic iurata manet. rumpantur iniqui !
uicinus : assiduus non tulit illa preces.

falsa licet cupidus deponat gaudia liuor :
destitit ire nouas Cynthia nostra uias.

illi carus ego et per me carissima Roma
dicitur, et sine me dulcia regna negat.

illa uel angusto mecum requiescere lecto
et quocumque modo maluit esse mea,

quam sibi dotatae regnum uetus Hippodamiae,
et quas Elis opes ante pararat equis.

quamuis magna daret, quamuis maiora daturus,
non tamen illa meos fugit avara sinus.

hanc ego non auro, non Indis flectere conchis,
sed potui blandi carminis obsequio.

sunt igitur Musae, neque amanti tardus Apollo,
quis ego fretus amo ; Cynthia rara mea est.

nunc mihi summa licet contingere sidera plantis :
sive dies seu nox uenerit, illa mea est ;

nec mihi riuialis certos subducit amores.
ista meam norit gloria canitiem.

IX

Dicebam tibi uenturos, irrisor, amores

nec tibi perpetuo libera uerba fore :

ecce iaces supplexque uenis ad iura puellae,

et tibi nunc quaeuis imperat empta modo.

non me Chaoniae uineant in amore columbae

dicere, quos iuuenes quaeque puella domet.

me dolor et lacrimae merito fecere peritum :

atque utinam posito dicar amore rudis !

quid tibi nunc misero prodest graue dicere carmen

aut Amphioniae moenia there lyrae ?

plus in amore ualet Minnermi uersus Homero :

carmina mansuetos lenia quaerit Amor.

i quaeso et tristis istos compone libellos,

et cane quod quaeuis nosse puella uelit.

quid si non esset facilis tibi copia ? nunc tu

insanus medio flumine quaeris aquam.

ne dum etiam palles, uero nec tangeris igni :

haec est uenturi prima fauilla mali.

tum magis Armenias cupies accedere tigres

et magis infernae uincula nosse rotas,

quam pueri totiens arcum sentire medullis

VI 15 om. φ. 17 delita Δ. ut posito Lach. ponto Fontaine fort. recte. 24 nota F. 25 quem, cum. φ. uol. semp. Δ. 26 huic a. extremam Housm. 34 ita Pass(erntius), accepti para e. imperii Ω. VII 3 prius v. 15 percussit Guyetus haud scio an recte. 16 nullum N. te uoluisse Itali (quo te u. Muell.), uoluisse 2, uoluisse Cantabrig. 20 uerus O. 23, 24 ante 11 transposuit Housm. VIII 1 culpa φ. 4 me om. φ. 7 ruinas φ N. 13 luctus Housm. 15, 16 post 12 transposuit Scal. 16 patitur Itali. arena Δ ex 11. 19 ut te φ N. prout Δ. 21 taedae φ fort. recte. 22 tuta O. tumene Ω. uera Pass., uerba Ω. loquar Δ. 25 Antueris Volsens. Antueris Palm., dic. antueris licet haec Δ. 26 Hylaeis Palm. (cf. III 16. 13), hily φleis φ N. ellacia Δ, Hylleis ed. Rouilliana, Eleis τ. 27 46 a prioribus separauit Lipsius. 36 equis a. p. opes F. 44 seu Δ, sine φ N. 45 certos V N f mg., summos A F, somnus D. subduct f. IX 4 quous v. an quous ? 11 minnermi N, minnermi A (om. F), minnermi Δ. 12 tertia 22. 13 combure Cantabrig. 20 noscere uincula Δ fort. recte.

et nihil iratae posse negare tuae.
 (nullus Amor cuiquam faciles ita praebeuit alas,
 ut non alterna presserit ille manu.)
 nec te decipiat, quod sit satis illa parata : 25
 acrius illa subit, Pontice, siqua tua est.
 quippe, ubi non liceat uacuos seducere ocellos
 nec uigilare alio nomine, cedat Amor ?
 qui non ante patet, donec manus attigit ossa.
 quisquis es, assiduus o fuge blanditias. 30
 illis et silices et possint cedere quercus,
 nedum tu par sis, spiritus iste leuis.
 quare, si pudor est, quam primum errata fatere :
 dicere quo pereas saepe in amore leuat.

X

O iucunda quies, primo cum testis amori
 adfueram uestris conscius in lacrimis !
 o noctem meminisse mihi iucunda uoluptas,
 o quotiens uotis illa uocanda meis,
 cum te complexa morientem, Galle, puella
 uidimus et longa ducere uerba mora !
 quamuis labentis premeret mihi somnus ocellos
 et mediis caelo Luna ruberet equis,
 non tamen a uestro potui secedere lusu :
 tantum in alternis uocibus ardor erat. 10
 sed quoniam non es ueritus concedere nobis,
 accipe commissae munera laetitiae :
 non solum uestros didici reticere calores ;
 est quiddam in nobis maius, amice, fide.
 possum ego diuersos iterum coniungere amantes, 15
 et dominae tardas possum aperire fores,
 et possum alterius curas sanare recentis,
 nec leuis in uerbis est medicina meis.
 Cynthia me docuit semper quae cuique petenda
 quaeque cauenda forent : non nihil egit amor. 20
 tu caue, ne tristi cupias pugnare puellae
 neuē superba loqui neuē tacere diu,
 neu, siquid petiit, ingrata fronte negaris,
 neu tibi pro uano uerba benigna cadant.
 irritata uenit, quando contemnitur illa,
 nec meminit iustas ponere laesa minas : 25
 at quo sis humilis magis et subiectus amori,
 hoc magis effectu saepe frui bono.
 is poterit felix una remanere puella,
 qui numquam uacuo pectore liber erit. 30

XI

Ecquid te mediis cessantem, Cynthia, Bais,
 qua iacet Herculeis semita litoribus,
 et modo Thesproti mirantem subdita regno
 et modo Misenis aequora nobilibus
 nostri cura subit memores a ducere noctes ?
 equis in extremo restat amore locus ?
 an te nescioquis simulatis ignibus hostis
 sustulit e nostris, Cynthia, carminibus ?
 atque utinam mage te remis confisa minutis
 paruula Lucrina cymba moretur aqua, 10
 aut teneat clausam tenui Teuthrantis in unda
 alternae facilis cedere lympha manu,

quam uacet alterius blandos audire susurros
 molliter in tacito litore compositam,
 ut solet amoto labi custode puella 15
 perfida, communes nec meminisse deos ;
 non quia perspecta non es mihi cognita fama,
 sed quod in hac omnis parte timetur amor.
 ignosces igitur, siquid tibi triste libelli
 attulerint nostri : culpa timoris erit. 20
 nam mihi non maior carae custodia matris
 aut sine te uitae cura sit ulla meae.
 tu mihi sola domus, tu, Cynthia, sola parentes,
 omni tu nostrae tempore laetitiae.
 seu tristis ueniam seu contra laetus amicis, 25
 quicquid ero, dicam 'Cynthia causa fuit.'
 tu modo quam primum corruptas desere Baiae :
 multis ista dabant litora discidium,
 litora, quae fuerant castis inimica puellis.
 a pereant Baiae, crimen amoris, aquae ! 30

XII

Quid mihi desidiaē non cessas fingere crimen,
 quod faciat nobis Cynthia, Roma, moram ?
 tam multa illa meo diuina est milia lecto,
 quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano ;
 nec mihi consuetos amplexu nutrit amores 5
 Cynthia nec nostra dulcis in aure sonat.
 olim gratus eram : non illo tempore cuiquam
 contigit ut simili posset amare fide :
 inuidiae fuimus. num me deus obruit ? an quae 10
 lecta Prometheis diuidis herba iugis ?
 non sum ego qui fueram : mutat uia longa puellas.
 quantus in exiguo tempore fugit amor !
 nunc primum longas solus cognoscere noctes
 cogor et ipse meis auribus esse grauis.
 felix qui potuit praesenti flere puellae ; 15
 non nihil aspersis gaudet Amor lacrimis :
 aut si despectus potuit mutare calores,
 sunt quoque translato gaudia seruitio.
 mi neque amare aliam neque ab hac desciscere fas
 est :
 Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit. 20

XIII

Tu, quod saepe soles, nostro laetabere casu,
 Galle, quod abrepto solus amore uacem.
 at non ipse tuas imitabor, perfide, uoces :
 fallere te numquam, Galle, puella nolit.
 dum tibi deceptis augetur fama puellis, 5
 certus et in nullo quaeris amore moram,
 perditus in quadam tardis pallescere curis
 incipis et primo lapsus abire gradu.
 haec erit illarum contempti poena doloris :
 multarum miseras exiget una uices. 10
 haec tibi uulgares istos compescet amores ;
 nec noua quaerendo semper amicus eris.
 haec ego non rumore malo, non augure doctus ;
 uidi ego : me quares teste negare potes ?
 uidi ego te toto uinctum languescere collo 15
 et flere iniectis, Galle, diu manibus,
 et cupere optatis animam deponere membris,

IX 23, 24 melius post 5. 10 locaueris. 26-28 interpungunt alii *acrius*—est; *quippe ubi*—nomine c. A. 27 *uacuo* Baehr. subd. Δ. 28 *cedit* φ, *an cedit*? 30 *aufuge* Ω, corr. Pass. 31 *salices* Ω. *possunt* Δ. 32 *posis* Ω, corr. Baehr. fort. ille. 34 *qua* φ. X 2 *thalamis* Hushke. 11 *concedere* Ω, corr. v. 13 *dolores* Ω, corr. Guyetus et Heins. 19 *quaeuunque* Δ N f, *quacumque* φ, corr. Muell. 23 *irata* Burn. 25 *irit.* Δ, *irritatura* φ. 28 *effectu* φ fort. recte. XI 4 *et modo* φ Scal. *proxima* Ω. 5 *ah ducere* Scal., *adducere* Ω. 6 *externo* Pass. *extremo pectore restat amor* Heimreich. 11 *Teuthrantis* Scal., *teutantis* v, *teutantis* Δ N f, *tuet.* φ. 15, 16 post 8 ponit Housm. *quod blanditur. amota* φ N. 17 *est* Δ. 20 post *attulerint* interpung. DFN. 21 *nam* Keil, *an* Ω, *an m. nunc* 'Beckius Lips. 1791.' 24 *omnia*—tempora Ω, corr. Fontaine. *leticie* Δ, *deliciae* Fontaine. 25 *elatus* Baehr. 28 *dabunt* Ω. 29 *fuerunt* Scal. XII priori continuat Ω. 2 *cynthia* codd. Pass., *conscia* Ω, interpung. nos, *Roma* pro uoc. accipere etiam Kraffert et Palm. 6 *sonus* Lach(mann). 8, 9 interpunxit Wakker. *fide. i. fuimus*: uulg. 9 *non me* φ N. *quem* O. 10 *diuidis* nos, *diuidit* Δ N, *diuitis* φ. 11 *quod* Burn. fort. recte. 17 *colores* N, *colores* Δ. 19 *desistere* F, *dissistere* A N, *dissedere* Δ, corr. Heins. XIII 5 *forma* φ. 6 *uiam* Δ. 7 *queritis* in φ. 8 *adire* Ω, corr. v mg. 11 *nec t.*—*componet* O. 12 *iniquus* Guyetus (*inicus* Housm.). 13 *uogo* Francius. 16 *in*(*in l* φ)*ectis* φ N. 17 *membris* Scal., *uerbis* Ω, *labris* codd. Pass.

et quae deinde meus celat, amice, pudor.
 non ego complexus potui diducere uestros :
 tantus erat demens inter utrosque furor. 20
 non sic Haemonio Salmonida mixtus Enipeo
 Taenarius facili pressit amore deus,
 nec sic caelestem flagrans amor Herculis Heben
 sensit ab Oetaeis gaudia prima iugis.
 una dies omnis potuit praecurrere amores : 25
 nam tibi non tepidas subdidit illa faces,
 nec tibi praeteritos passa est succedere fastus,
 nec sinet abduci : te tuus ardor aget.
 nec mirum, cum sit Ioue digna et proxima Leda
 et Ladae partu gratior, una tribus, 30
 illa sit Inachiis et blandior heroinis,
 illa suis uerbis cogat amare Iouem.
 tu uero, quoniam semel es periturus, amore
 utere : non alio limine dignus eras.
 qui tibi sit felix quoniam nouus incidit error ; 35
 et quocumque uoles, una sit ista tibi.

XIV

Tu licet abiectus Tiberina molliter unda
 Lesbia Mentoreo uina bibas opere,
 et modo tam celeres mireris currere lintres
 et modo tam tardas funibus ire rates ;
 et nemus omne satas intendat uertice siluas, 5
 urgetur quantis Caucasus arboribus :
 non tamen ista meo ualeant contendere amori :
 nescit Amor magnis cedere diuitiis.
 nam siue optatam mecum trahit illa quietem,
 seu facili totum ducit amore diem, 10
 tum mihi Pactoli ueniunt sub tecta liquores,
 et legitur rubris gemma sub aequoribus :
 tum mihi cessuros spondent mea gaudia reges :
 quae maneant, dum me fata perire uolent.
 nam quis diuitiis aduerso gaudet Amore ? 15
 nulla mihi tristi praemia sint Venere.
 illa potest magnas heroum infringere uires,
 illa etiam duris mentibus esse dolor.
 illa neque Arabium metuit transcendere limen,
 nec timet ostrino, Tulle, subire toro 20
 et miserum toto iuuenem uersare cubili :
 quid releuant uariis serica textilibus ?
 quae mihi dum placata aderit, non ulla uerebor
 regna uel Alcinoi munera despicere.

XV

Saepe ego multa tuae lenitatis dura timebam,
 hac tamen excepta, Cynthia, perfidia.
 aspice me quanto rapiat fortuna periclo :
 tu tamen in nostro lenta timore uenis,
 et potes hesternis manibus componere crines 5
 et longa faciem quaerere desidia,
 nec minus Eois pectus uariare lapillis,
 ut formosa nouo quae parat ire uiro.
 at non sic Ithaci digressu mota Calypso
 desertis olim fleuerat aequoribus : 10
 multos illa dies incompitis maesta capillis
 sederat, iniusto multa locuta salo,
 et quamuis numquam post haec uisura dolebat
 illa tamen longae conscia laetitiae.
 nec sic Aesoniden rapientibus anxia uentis 17
 Hypsipyle uacuo constitit in thalamo :

Hypsipyle nullos post illos sensit amores,
 ut semel Haemonio tabuit hospitio. 20
 Alpheisiboea suos ulta est pro coniuge fratres, 15
 sanguinis et cari uincula rupit amor. 16
 coniugis Eudae miseros delata per ignes 21
 occidit, Argiuae fama pudicitiae.
 quarum nulla tuos potuit conuertere mores,
 tu quoque uti fieres nobilis historia.

Desine iam reuocare tuis periuria uerbis, 25
 Cynthia, et oblitos parce mouere deos
 audax a nimium, nostro dolitura periclo,
 siquid forte tibi durius inciderit.
 (nulla prius uasto labentur flumina ponto, 30
 annus et inuersas duxerit ante uices,
 quam tua sub nostro mutetur pectore cura :
 sis quodcumque uoles, non aliena tamen.)
 tam tibi ne uiles isti uideantur ocelli,
 per quos saepe mihi credita perfidia est !
 hos tu iurabas, siquid mentita fuisses, 35
 ut tibi suppositis exciderent manibus :
 et contra magnum potes hos attollere solem,
 nec tremis admissae conscia nequitiae ?
 quis te cogebat multos pallere colores
 et fletum inuitis ducere luminibus ? 40
 quis ego nunc pereo similes monituras amantes
 'o nullis tutum credere blanditiis !'

XVI

Quae fueram magnis olim patefacta triumphis,
 ianua Tarpeiae nota pudicitiae,
 cuius inaurati celebrantur limina currus,
 captorum lacrimis unida supplicibus, 5
 nunc ego, nocturnis potorum saucia rixis,
 pulsata indignis saepe queror manibus,
 et mihi non desunt turpes pendere corollae
 semper et exclusi signa iacere faces.
 nec possum infamis dominae defendere noctes 10
 nobilis obscenis tradita carminibus.
 nec tamen illa suae reuocatur parcere famae
 purior et saeculi uiuere luxuria.
 has inter grauius cogor deslere querelas,
 supplicis a longis tristior excubiis.
 ille meos numquam patitur requiescere postes, 15
 arguta referens carmina blanditia :
 'ianua uel domina penitus crudelior ipsa,
 quid mihi tam duris clausa taces foribus ?
 cur numquam reserata meos admittis amores,
 nescia furtiuas reddere mota preces ? 20
 nullane finis erit nostro concessa dolori,
 tristis et in tepido limine somnus erit ?
 me mediae noctis, me sidera prona iacentem,
 frigidaque Eoo me dolet aura gelu.
 tu sola humanos numquam miserata dolores 25
 respondes tacitis mutua cardinibus.
 o utinam traiecta caua mea uocula rima
 percussas dominae uertat in auriculas !
 sit licet et saxo patientior illa Siano,
 sit licet et ferro durior et chalybe, 30
 non tamen illa suos poterit compescere ocellos ;
 surget et innitis spiritus in lacrimis.
 nunc iacet alterius felici nixa lacerto :
 at mea nocturno uerba cadunt Zephyro.
 sed tu sola mei, tu maxima causa doloris, 35
 uicta meis numquam, ianua, muneribus.
 te non ulla meae laesit petulantia linguae,

XIII 24 ab Scal., in Ω . Octavis Scal., *otto* supra c ser. V *threis* Δ , (*antho*) *threis* Φ N, *athreis* Rossberg, *rogis* Schrader. 25 *amantes* Ω , corr. Lach. 35 *qui* Palm., *quae* Ω . 36 *quote*, Fruterius, *quae*, Φ N, *quore*, Δ , an *quore*? XIV 1 *ulua* Markland. 5 *unde* Lach. *ut tendat* Rothstein. 22 *releuant* O. 24 *and* Muell., *ne* $\approx$. XV 2 *huc* N. 5 *esternis* V, ext. DF. 7 *Eois* Δ , *hęc choyis* F, *haec chois* A, et *chois* N. 15, 16 post 20 transp. Markland Schrader. 21 *delata* $\approx$ fort. a *delapsu* oriundum, *data* Ω . 25 a prioribus separauit Ribbeck. 27 *et nostro* Lach. 29 32 *huc* alieni fort. post 18, 16 ponendi. 29 *nulla* cod. Pass., *multa* Ω . 33 *tam* (*mihi*) Madv., *quam* Ω . XVI 8 *exclusi* Lipsius, *exclusis* Ω . *tenere* V. 9 et 10 post 12 transp. Baehr. 9 *uoces* Housm. 12 *turpior* $\approx$, corr. Fontene. 13 *grandibus* *querelis* Ω , corr. Scal. 22 *turpis* Ω . 23 *noctis* Housm. coll. Ou. Am. 1 G. 44, *noctes* Ω . *plena* Ω .

quae solet tirato dicere tota loco,
ut me tam longa raucum patiari querela
sollicitas triuio peruigilare moras. 40
at tibi saepe nouo deduxi carmina uersu,
osculaque inpressis nixa dedi gradibus.
ante tuos quotiens uerti me, perida, postes,
debitaque occultis uota tui manibus !
haec ille et siquae miseri nouistis amantes 45
et matutinis obstrepit alitibus.
sic ego nunc dominae uitis et semper amantis
fletibus alterna differor inuidia.

XVII

Et merito, quoniam potui fugisse puellam,
nunc ego desertas alloquor alcyonas.
nec mihi Cassiope solito uisura carinam,
omniaque ingrato litore uota cadunt.
quin etiam absenti prosunt tibi, Cynthia, uenti : 5
aspice, quam saeuas increpat aura minas !
nullane placatae ueniet fortuna procellae ?
haecine parua meum funus harena teget ?
tu tamen in melius saeuas conuerte querelas :
sat tibi sit poenae nox et iniqua uada. 10
an poteris siccis mea fata reposcere ocellis,
ossaque nulla tuo nostra tenere sinu ?
a pereat, quicumque rates et uela parauit
primus et inuito gurgite fecit iter.
nonne fuit leuius dominae peruincere mores 15
(quamuis dura, tamen rara puella fuit),
quam sic ignotis circumdata litora siluis
cernere et optatos quaerere Tyndaridas ?
illic siqua meum sepelissent fata dolorem,
ultimus et posito staret amore lapis, 20
illa meo caros donasset funere crines,
molliter et tenera poneret ossa rosa :
illa meum extremo clamasset puluere nomen,
ut mihi non ullo pondere terra foret.
at uos, aequoreae formosa Doride natae, 25
candida felici soluite uela choro :
si quando uestras labens Amor attigit undas,
mansuetis socio parcite pectoribus.

XVIII

Haec certe deserta loca et taciturna querenti,
et uacuum Zephyri possidet aura nemus :
hic licet occultos proferre inpune dolores,
si modo sola queant saxa tenere fidem.
unde tuos primum repetam, mea Cynthia, fastus ? 5
quod mihi das flendi, Cynthia, principium ?
qui modo felices inter numerabar amantes,
nunc in amore tuo cogor habere notam.
quid tantum merui ? quae te mihi crimina mutant ?
an noua tristitiae causa puella tuae ? 10
sic mihi te referas felix, ut non altera nostro
limine formosos intulit ulla pedes.
quamuis multa tibi dolor hic meus aspera debet,
non ita saeuam tamen uenerit ira mea,
ut tibi sim merito semper furor et tua flendo 15

lumina deiectis turpia sint lacrimis.
an quia parua damus mutato signa calore,
et non ulla meo clamat in ore fides ?
uos eritis testes, siquos habet arbor amores, 20
fagus et Arcadio pinus amica deo.
a, quotiens uestras resonant mea uerba sub umbras,
scribitur et teneris Cynthia corticibus !
a, tua quot peperit nobis iniuria curas,
quae solum tacitis cognita sunt foribus !
omnia consueui timidus perferre superbae 25
iussa neque arguto facta dolore queri.
pro quo mi nudi montes et frigida rupes
et datur inculto tramite dura quies ;
et quodcumque meae possunt narrare querelae,
cogor ad argutas dicere solus aues. 30
sed qualiscumque es, resonent mihi 'Cynthia'
siluae,
nec deserta tuo nomine saxa uacent.

XIX

Non ego nunc tristes uereor, mea Cynthia, Manes,
nec moror extremo debita fata rogo ;
sed ne forte tuo careat mihi funus amore,
hic timor est ipsis durior exequiis.
non adeo leuiter nostris puer haesit ocellis, 5
ut meus obliu puluis amore uacet.
illic Phylacides incundae coniugis heros
non potuit caecis inmemor esse locis,
sed cupidus falsis attingere gaudia palmis
Thessalis antiquam uenerat umbra domum. 10
illic quicquid ero, semper tua dicar imago :
traicit et fati litora magnus amor.
illic formosus ueniant chorus heroinae,
quas dedit Argiuis Dardana praeda uiris ;
quarum nulla tua fuerit mihi, Cynthia, forma 15
gratior, et (Tellus hoc, ita iusta, sinat)
quamuis te longae remorentur fata senectae,
cara tamen lacrimis ossa futura meis :
quae tu uiua mea possis sentire fauilla !
tum mihi non ullo mors sit amara loco. 20
quam uereor, ne te contempto, Cynthia, busto
abstrahat a nostro puluere iniquus amor,
cogat et inuitam lacrimas siccare cadentes :
flebitur adsiduus certa puella minis.
quare, dum licet, inter nos laetemur amantes : 25
non satis est ullo tempore longus amor.

XX

Hoc pro continuo te, Galle, monemus amore ;
id tibi ne uacuo defluat ex animo ;
saepe imprudenti fortuna occurrit amanti
crudelis : Minuis hic erat Ascanius.
est tibi non infra specie, non nomine dispar 5
Thiodamanteo proximus ardor Hylae :
huic tu, siue leges Vmbrae sacra flumina siluae,
siue Aniena tuos tinxerit unda pedes,
siue Gigantea spatiabere litoris ora,
siue ubicumque uago fluminis hospitio, 10

XVI 35 ingrato Fruterius et Dousa, immerito cod. Pass. tota Ω , turba τ , probra Rossberg, alii alia. loco Ω , ioco τ .
42 nixa suspectum, fixa Graeuus et Heins., mixta sc. carminibus, cf. III 13. 29. 48 (a)eterna Ω , corr. Markland.
diff. v, def. Ω . XVII 3 corruptum. solitam Pass., solio Verrall post Heins. qui e solio (sed Cassiopeae 'sella'
magis tritum), Castoreast stella inuisura Housm. (cf. 18), Cassiopeas statio Lach. 6 increpet Δ . 11 reponere Ω ,
corr. Baehr. 19 meum. demum Δ , om. F spatio relicto. 24 tum m. cod. Pass. 26 choro Φ N, noto Δ . 28 pectoribus
Housm., choribus F, litoribus cett. XVIII 9 carmina Ω . 16 delectis N v, dilectis O. 17 colore v mg., colore Ω .
20 amata Δ . 21, 22 uestras—teneris Schrader et Koppiers, teneras—uestris (nostris Φ) Ω . 23 et 24 post 6 ponit
Housm. fort. recte. 23 an t. quod Ω . 24 foliis Baehr. 27 mi nos, nudi montes Markland, diuini fontes Ω , dumosi
montes Heins., dumeti sentes Housm., decidui (melius esset dectui uel -es) fontes Fontaine. 31 resonant Φ . tibi F¹.
XIX 4 obsequiis F¹. 5 nostris v, noster Ω . 8-11 om. F. 10 Thessalus A N. uerberat Δ . 13 ueniat Δ . formosus
Housm., formosae Ω . 15-17 om. F¹. 15 harum Heins. 16 interpunxit Leo. 17 longe te A N. 19 uix sanum.
fort. quas uiua mea te possit coll. On. Tr. III 3. 81-84 (quod si in te me possim cod. Pass.), quae cum mixta mea possim
Baehr. 22 e Ω . XX 1 Nec Φ , Haec τ . 3, 4 interpunxit Rutgersius. minuis μ , minis N, minius peioraue O.
hic (= talis) nos, (sic) erat Baehr., dixerat O, dixerit N, trux erat Housm. 5 specie Heins., speciem Ω . 6 Thero-
damant(h)eo Ω . 7 hunc Φ N, nunc Δ , corr. Auratus. umbrosae fl. Ω , corr. Hoeufft.

Nympharum cupidas semper defende rapinas
(non minor Ausonias est amor *Hydriadas*),
ne tibi sit, durum, montes et frigida saxa,
Galle, neque expertos semper adire lacus;
quae miser ignotis error perpessus in oris
Herculis indomito fleuerat Ascanio.
namque ferunt olim Pagasae nauulibus Argon
egressam longe Phasidos isse uiam,
et iam praeteritis labentem Athamantidos undis
Mysorum scopulis adplicuisse ratem.
hic manus heroum, placidis ut constitit oris,
mollia composita litora fronde tegit.
at comes inuicti iuuenis processerat ultra,
sacram sepositi quaerere fontis aquam.
hunc duo sectati fratres, Aquilonia proles,
hunc super et Zetes, hunc super et Calais,
oscula suspensis instabant carpere palmis,
oscula et alterna ferre supina fuga.
ille sub extrema pendens secluditur ala
et uolucres ramo submouet insidias.
iam Pandioniae cessit genas Orithyiae:
a dolor, ibat Hylas, ibat Enhydriasin.
hic erat Arganthi Pege sub uertice montis
grata domus Nymphis umida Thyniasin;
quam supra nullae pendeabant debita curae
roscida desertis poma sub arboribus,
et circum irriguo surgebant lilia prato
candida purpureis mixta papaueribus.
quae modo decerpens tenero pueriliter ungui
proposito florem praetulit officio,
et modo formosis incumbens nescius undis
errorem blandis tardat imaginibus.
tandem haurire parat demissis flumina palmis
innixus dextro plena trahens umero.
cuius ut accensae *Hydriades* candore puellae

miratae solitos destituere choros,
prolapsum leuiter facili traxere liquore:
tum sonitum rapti corpore fecit Hylas.
cui procul Alcides iterat responsa: sed illi
nomen ab extremis fontibus aura refert.
his, o Galle, tuos monitus seruabis amores,
formosum ni uis perdere rusus Hylam.

XXI

Tu, qui consortem properas enadere casum,
miles, ab Etruscis saucius aggeribus,
qui nostro gemitu turgentia lumina torques,
pars ego sum uestrae proxima militiae.
sic te seruat possint gaudere parentes,
ut soror acta tuis sentiet e lacrimis,
Gallum per medios ereptum Caesaris enses
effugere ignotas non potuisse manus;
et quaecumque super dispersa inuenerit ossa
montibus Etruscis, haec sciat esse mea.

XXII

Qualis et unde genus, qui sint mihi, Tulle, Penates,
quaeris pro nostra semper amicitia.
si Perusina tibi patriae sunt nota sepulchra
Italiae duris funera temporibus,
cum Romana suos egit discordia ciues,
(sic, mihi praecipue, pulvis Etrusca, dolor,
tu proiecta mei perpressa es membra propinqui,
tu nullo miseri contegis ossa solo),
proxima subposito contingens Vmbria campo
me genuit terris fertilis uberibus.

LIBER SECVNDVS VT VVLGO DICITVR

I

Quaeritis, unde mihi totiens scribantur amores,
unde meus ueniat mollis in ora liber.
non haec Calliope, non haec mihi cantat Apollo;
ingenium nobis ipsa puella facit.
siue lyrae carmen digitis percussit eburnis,
miramur, facilis ut premat arte manus:
seu uidi ad frontem spatios errare capillos,
gaudet laudatis ire superba comis:
siue illam Cois fulgentem incedere coccis,
haec totum e Coa ueste uolumen erit:
seu cum poscentes somnum declinat ocellos,
inuenio causas mille poeta nouas:
seu nuda erepto mecum luctatur amictu,
tum uero longas condimus Iliadas:

seu quicquid fecit sine est quodcumque locuta, 15
maxima de nihilo nascitur historia.
quod mihi si tantum, Maecenas, fata dedissent,
ut possem heroas ducere in arma manus,
non ego Titanas canerem, non Ossan Olympo
impositam, ut caeli Pelion esset iter, 20
non ueteres Thebas, nec Pergama nomen Homeri,
Xerxis et imperio bina coisse uada,
regnaue prima Remi aut animos Carthagini altae,
Cimbrorumque minas et benefacta Mari:
bellaque resque tui memorarem Caesaris, et tu 25
Caesare sub magno cura secunda fores.
nam quotiens Mutinam aut ciuilia busta Philippos
aut canerem Siculae classica bella fugae
uersosque focos antiquae gentis Etruscae
et Ptolomaei litora capta Phari, 30

XX 11 *semper cupidas* φ N. 12 *Ausonias* (= *Adriados* Perreus, cf. Catull. 91. 6, *ausonia* v. *Hadriadas* Lach. (-*adas* nos), *adriacas* 22, *Adriacum* Strabon., cf. *Dryades* Hensl. sed *Dryades* arborumque non aquarum. 13 *sint dari* Ω, corr. v mg. *turbada* φ unde *Gronovius turbada* sc. *gelu*. 14 *reperio* Lumenus. 21 *placida* Hensl. 24 *suscepit* Rutgerius, *rayam* Ω. 26 *zet(h)us* φ N. fort. *super it*. 27 *palmis* ('remigio alarum') Ω, *plantis* v mg. 31 *cessat* Ω, *cessat* v. 32 *Enhydriasin* (*Enhyd.* nos) Baehr., at *Hydriasin* Vnger, *enhydriasin* Hensl. Δ *hene* 2. *Homandriasin* vulg. 33 *Pege* Turnebus, *Pege* Scal., *phoen* 2. 45 *quous* Δ, *derecta* 2. *auda* 2. vulg., corr. Vnger. 48 *tum comitem* r. c. ciuit Sandström. 49 *ter* 'Hyla' respondet: at Fontaine, iterat respondet: at Haupt. 51 *monitis* Δ. 52 *nymphis credere* Ω, corr. Palm. *rursus* v Palm. (*rusus* Housm.), *uisus* Ω. XXI priori continuat O. 3 *quid* Ω, *quin* J. H. Onions. 4 *maxima* v mg. 5 *si* D. ut post *seru*, add. Ω, del. Pass. 6 *ut* nos (cf. 5), *ne* Ω, *hac* Beroaldus. *sentiet* nos, *sentiat* Ω. 9 *quicumque* φ. XXII priori continuat N. 3 *sepultae* eodd. Pass. 6 *sit* Ω, *sic* Scal. 8 *tu* N, et φ D fort. V1. post 8 Housm. inserit II 30, 21, 22 et post 10 IV 1. 65, 66. 9 *an subposito*—*campos*?

II I 3 *caliope* Δ, ? φ. 5, 6 post 7, 8 posuit Fontaine (Lach.), 7, 8 post 9, 10 Lach. 5 *illam*. iuuat Housm. traditum ordinem seruans qui sic quoque seruati poterit si in 5 *seu audi* legens et in 7 *seu illi*. *comis* Lach., *coccis* φ N. *topis* Δ. 6 *hac* Kuinoel, *hoc* Δ. *actutum* v Rosberg. 10 *faciles* Δ. *premat* suspectum, *regat* Schrader et Hemsterhuys, *facili ut temperat* nos. 11 *cum*. iam Baehr., *tum* Housm. 11, 12 post 13, 14 positus. 14 *tunc* φ. 20 *impositum* Δ fort. recte. 21 *nec* Δ N. 23 *Carthagini* D. 24 *Cimbrorumque* Lach. 30 *ptolomaei* N, *ptol.* V, *thol.* 4, *ptolomaei* D.

aut canerem Aegyptum et Nilum, cum atratus in urbem
 septem captiuis debilis ibat aquis,
 aut regum auratis circumdata colla catenis,
 Actiaque in Sacra currere rostra Via,
 te mea Musa illis semper contexeret armis, 35
 et sumpta et posita pace fidele caput.
 (Theseus infernis, superis testatur Achilles,
 hic Ixioniden, ille Menoetiaden.)
 sed neque Phlegraeos Ionis Enceladique tumultus
 intonet angusto pectore Callimachus, 40
 nec mea conueniunt duro praecordia uersu
 Caesaris in Phrygios condere nomen auos.
 nauita de uentis, de tauris narrat arator;
 enumerat miles uulnera, pastor oues;
 nos contra angusto uersantis proelia lecto: 45
 qua pote quisque, in ea conterat arte diem.
 laus in amore mori; laus altera, si datur uno
 posse frui: fruar o solus amore meo!
 si memini, solet illa leuis culpae puellas,
 et totam ex Helena non probat Iliada. 50
 seu mihi sunt tangenda nouercae pocula Phaedrae,
 pocula priuigno non nocitura suo,
 seu mihi Circaeο pereundum est gramine siue
 Colchis Iolciacis urat athena focis,
 una meos quoniam praedata est femina sensus, 55
 ex hac ducentur funera nostra domo.
 omnino humanos sanat medicina dolores:
 solus amor morbi non habet artificem.
 tarda Philoctetae sanauit crura Machaon,
 Phoenicis Chiron lumina Phyllyrides; 60
 et deus extinctum Cressis Epidaurius herbis
 restituit patriis Androgeona focis;
 Mysus et Haemonia iuuenis, qua cuspidē uulnus
 senserat, hac ipsa cuspidē sensit opem.
 hoc siquis uitium poterit mihi demere, solus 65
 Tantaleae poterit tradere poma manu:
 dolia uirgineis idem ille repleuerit urnis,
 ne tenera adsidua colla grauentur aqua:
 idem Caucasea soluet de rupe Promethei
 brachia et a medio pectore pellet auem. 70
 quandocumque igitur uitam mea fata reposcent,
 et breue in exiguo marmore nomen ero,
 Maecenas, nostrae spes inuidiosa iuuentae,
 et uitae et mortis gloria iusta meae,
 si te forte meo ducet uia proxima busto, 75
 esseda caelatis siste Britannia iugis,
 taliaque illacrimans mutae iace uerba fauillae:
 'huic misero fatum dura puella fuit.'

II

(Liber eram et uacuo meditabar uiuere lecto,
 at me composita pace fefellit Amor.)
 cur haec in terris facies humana moratur?
 Iuppiter, ignosco pristina furta tua.
 fulua coma est longaeque manus, et maxima toto 5
 corpore, ut incedit uel Ioue digna soror,
 aut cum Dulichias Pallas spatiat̃ur ad aras,

Gorgonis anguiferae pectus operta comis,
 qualis et Ischomache Lapithae genus heroine,
 Centauris medio grata rapina mero, 10
 Mercurio Ossaeis fertur Boebeidos undis
 uirgineum primo composuisse latus.
 cedite iam, diuiae, quas pastor uiderat olim
 Idaeis tunicas ponere uerticibus.
 hanc utinam faciem nolit mutare senectus, 15
 etsi Cumaeae saecula uatis aget.

III

'Qui nullam tibi dicebas iam posse nocere,
 haesisti, cecidit spiritus ille tuus.
 uix unum potes, infelix, requiescere mensem,
 et turpis de te iam liber alter erit.'
 quaerebam, sicea si posset piscis harena 5
 nec solitus ponto uiuere toruus aper,
 aut ego si possem studiis uigilare seueris:
 differtur, numquam tollitur ullus amor.
 nec me tam facies, quamuis sit candida, cepit
 (lilia non domina sunt magis alba mea) 10
 nec de more comae per leuia colla fluentes,
 non oculi, geminae, sidera nostra, faces,
 nec siqua Arabio lucet bombyce puella
 (non sum de nihilo blandus amator ego), 15
 ut Maeotica nix minio si certet Hiberno,
 utque rosae puro lacte natant folia,
 quantum quom posito formose saltat Iaccho, 17
 egit ut euhantes dux Ariadna choros,
 et quantum, Aeolio cum temptat carmina plectro,
 par Aganippeae ludere docta lyrae, 20
 et sua cum antiquae committit scripta Corinnae,
 'carmina quae quiuiss non putet aequa suis.'
 num tibi nascenti primis, mea uita, diebus
 candidus argutum sternuit omen Amor?
 haec tibi contulerunt caelestia munera diui, 25
 haec tibi ne matrem forte dedisse putes.
 non non humani sunt partus talia dona:
 ista decem menses non peperere bona.
 nec semper nobiscum humana cubilia uises;
 Romana accumbes prima puella Ioui, 30
 gloria Romanis una es tu nata puellis:
 post Helenam haec terris forma secunda redit. 32
 haec ego nunc mirer si flagrat nostra iuuentus?
 pulchrius hac fuerat, Troia, perire tibi.
 olim mirabar, quod tanti ad Pergama belli 35
 Europae atque Asiae causa puella fuit:
 nunc, Pari, tu sapiens et tu, Menelae, fuisti,
 tu quia poscebas, tu quia lentus eras.
 digna quidem facies, pro qua uel obiret Achilles
 uel Priamus, belli causa probanda fuit. 40
 siquis uult fama tabulas anteire uetustas,
 hic dominam exemplo ponat in arte meam.
 siue illam Hesperis siue illam ostendet Eois,
 uret et Eoos, uret et Hesperios.

IV (His saltem ut teneam iam finibus! ei mihi,
 siquis, 45

I 31 *gip̃tum* f, *cy(i)F̃ptum* φ N, *cyprum* Δ, *coptum* Baehr. *atratus* Baehr., *attractus* A N, *tractatus* F, *tractus* Δ. 35 *contexerit* Ω. 37, 38 ponendi uid. ante III 9. 33, 34 quos u. hic inserere uult Housm. 41 *praeueniunt* F et ex conu. A¹. 45 *uersantis* Muell., *uersantes* Ω. 47 *uno* = *uni* quod con. Hoeufft et H. Bosscha. 53 *sanguine* d mg. *siue* languet, num *seu* mi? 54 *Iolciacis* Scal., *C(h)olciacis* Ω. a u. 57 nouam elegiam constituit Heimreich post 70 insertis 4. 7-16 (17-26) praeeunt Scal. 58 *habet* 'Vossianus quartus', *amat* Ω ex I 2. 8. 61 *Cresis* Ω. 63 interpunctus. *Haemonii* Heins. post hunc u. deficit A. 66 *Tantelea* N, *Tantalea* O (= F D V), corr. Beroaldus. 67 *umbris* Baehr. 71 *me* Heins. 78 nouum carmen in N. II 1, 2 hic alienos ante 3. 5 Scal. posuit. 4 *ignoro* Ω, corr. n v, agnosco Burm. 6 *ut* nos, et Ω. 7 *aut*, fort. uel, ut ε. 9-12 post I 3. 6 ponit Housm. 9 *Ischomachi* Schneidewin. 11 *Mercurioque* Δ. *Ossaeis* Burm., *satis* Ω. 12 *Brino* Turnebus. 13 *iam* ε, etiam Ω. III 1 *nullum* Ω, corr. Heins. 9-44 priori carmini adnectit Housm. 10 *sint* FN. 11, 12 post 16 transp. Housm. 11 et M. F. 17 *quom* Lach., *quod* Ω. 18 *adriagna* N¹, *adrianna* F, *adriana* Δ, corr. n. 22 *quiuiss* Ω, *lyrines* v mg. Vrbinas 641(v) unde -que *Erinnes* Volscus Beroaldus, alia alii temptarunt uelut *quaeuis* Palm. putet nos, putat Ω. 23 *non* N, *nunc* Δ. 24 *candidus* Macrobius (Gr. Lat. Keil V p. 626, 15) cod. Vat. ap. Pass., *ardidus* FN, *aridus* Δ. *augustae* Macrob. 25 *contulerint* FN et post ras. V, cum *tulerint* D. 26 *me* O. 27 *partus* sunt Nf. 29 et 31 inter se transp. Sterk Lach. 30 *accumbens* Ω. 33 at D F. *num* V, *non* in *nunc* corr. N, *num* Burm. *flagrat* Fontaine Keil, *flagret* Ω. 34 *Priamus*, interpunctus Hemsterhuys. 42 *arte* D, ante cett. 45-54 ad priora plane non pertinentes cum IV coniungunt Schrader alii. 45, 46 cum sequentibus non cohaerere uidit Scal. *hei* Lach., ā F, aut N Δ *ah* Puerius.

acrius ut moriar, uenerit alter amor')
 ac ueluti primo taurus detractat aratra,
 post uenit assueto mollis ad arua iugo,
 5 sic primo iuuenes trepidant in amore feroces,
 dehinc domiti post haec aequa et iniqua ferunt.
 turpia perpessus uates est uincla Melampus, 51
 cognitus Iphicli subripuisse boues;
 quem non lucra, magis Pero formosa coegit,
 10 mox Amythaonia nupta futura domo.

IV

Multa prius dominae delicta queraris oportet,
 saepe roges aliquid, saepe repulsus eas,
 et saepe inneritos corrumpas dentibus ungues,
 et crepitum dubio suscitet ira pede.
 15 (nequiquam perfusa meis unguenta capillis, 5
 ibat et expenso planta morata gradu)
 non hic herba ualet, non hic nocturna Cytacis,
 non Perimedeae graminia cocta manus;
 25 nam cui non ego sum fallaci praemia uati? 15
 26 quae mea non decies somnia uersat anus? 16
 21 non eget hic medicis, non lectis mollibus aeger, 11
 huic nullum caeli tempus et aura nocet;
 ambulat, et subito mirantur fumus amici:
 sic est incautum, quidquid habetur amor;
 19 quippe ubi nec causas nec apertos cernimus
 ictus: 9
 20 unde tamen ueniant tot mala, caeca uia est. 10
 27 hostis siquis erit nobis, amet ille puellas: 17
 gaudeat in puero, siquis amicus erit.
 tranquillo tuta descendis flumine cymba:
 30 quid tibi tam parui litoris unda nocet? 20
 alter saepe uno mutat praecordia uerbo;
 altera uix ipso sanguine mollis erit.

V

Hoc uerum est tota te ferri, Cynthia, Roma
 et non ignota uiuere nequitia?
 haec merui sperare? dabis mihi, perfida, poenas:
 et nobis aliquo, Cynthia, uentus erit.
 inueniam tamen e multis fallacibus unam, 5
 quae fieri nostro carmine nota uelit,
 nec mihi tam duris insultet moribus et te
 uellicet: heu sero flebis amata diu.
 nunc est ira recens, nunc est discedere tempus:
 si dolor a fuerit, crede, redibit amor. 10
 non ita Carpathiae uariant Aquilonibus undae
 nec dubio nubes uertitur atra Noto,
 quam facile irati uerbo mutantur amantes:
 dum licet, iniusto subtrahere colla iugo.
 nec tu non aliquid, sed prima nocte, dolebis: 15
 omne in amore malum, si patiare, leue est.
 at tu per dominae lunonis dulcia iura
 parce tuis animis, uita, nocere tibi.
 non solum taurus ferit uncis cornibus hostem,
 uerum etiam instanti laesa repugnat ouis. 20
 nec tibi periuro scindam de corpore uestes,
 nec mea praecclusas fregerit ira fores,
 nec tibi conexos iratus carpere crines
 nec duris ausim laedere pollicibus:
 rusticus haec aliquis tam turpia proelia quaerat,
 cuius non hederæ circumnecare caput. 26

scribam igitur, quod non umquam tua deleat aetas,
 'Cynthia forma potens, Cynthia uerba leuis.'
 crede mihi, quamuis contemnas murmura famae,
 hic tibi pallori, Cynthia, uersus erit. 30

VI

Non ita complebant Ephyreae Laidos aedes,
 ad cuius iacuit Graecia tota fores,
 turba Menandreae fuerat nec Thaidos olim
 tanta, in qua populus lusit Erichthonius,
 nec quae disiectas potuit componere Thebas, 5
 Phryne tam multis facta beata uiris.
 quin etiam falsos fingis tibi saepe propinquos,
 oscula nec desunt qui tibi iure ferant.
 me iuuenum pictae facies, me nomina laedunt,
 me tener in cunis et sine uoce puer. 10
 me laedet si multa tibi dabit oscula mater,
 me soror et cum qua dormit amica simul:
 omnia me laedunt: timidus sum (ignosce timori)
 et miser in tunica suspicor esse uirum.
 his olim, ut fama est, utiis ad proelia uentum est;
 his Troiana uides funera principis. 16
 aspera Centauros eadem dementia iussit
 frangere in aduersum pocula Piriithoum.
 cur exempla petam Graium? tu criminis auctor,
 nutritus duro, Romule, lacte lupae: 20
 tu rapere intactas docuisti in pane Salinas:
 per te nunc Romae quidlibet audet Amor.
 (felix Admeti coniunx et lectus Vlixis,
 et quaecumque uiri femina limen amat.)
 templa Pudicitiae quid opus statuisse puellis, 25
 si cuius nuptae quidlibet esse licet?

quae manus obscenas depinxit prima tabellas
 et posuit casta turpia uisa domo,
 illa puellarum ingenus corruptit ocellos
 nequitiaeque suae nobis esse rudes. 30
 a gemat in terris ista qui protulit arte
 iurgia sub tacita condita laetitia.
 non istis olim uariabant tecta figura:
 tum paries nullo crimine pictus erat.

sed non innerito uelauit aranea fanum
 et mala desertos occupat herba deos. 35

quos igitur tibi custodes, quae limina ponam,
 quae nunquam supra pes inimicus eat?
 nam nihil inuitae tristis custodia prodest:
 quam peccare uidet, Cynthia, tutatus est. 40

(nos uxor numquam, numquam seducet amica:
 semper amica mihi, semper et uxor eris.)

VII

Causa es certe sublatam, Cynthia, legem,
 qua quondam edicta fleuimus uterque diu,
 ni nos diuideret: quamuis diducere amantes
 non queat inuitos Iuppiter ipse duos.
 'at magnus Caesar.' sed magnus Caesar in armis: 5
 deuictae gentes nil in amore ualent.
 nam citius pateret caput hoc discedere collo,
 quam possem nuptae perdere more faces,

III 51 nylampus N V, uil. F. 53 nunc D F. IV 5, 6 hic alienos esse censet Housm. 7 noctura D. 8 per medela(e) Ω. disticha 9-10 et 15-16 locum inter se mutare iussimus, 15-16 post 8 transp. Birt. 15 praecua Δ. 17 ipse D F. 20 lonetis Palm. V continuat priori F N. 3 me F N. 4 aliquo H. Fosscha (et Lach) q. aquilo: 10. 10 abf. Δ, aff. F N. 21 periurae Δ. VI 2 pedes Δ. 5 disiectas Schrader, delictas Ω, deletas f v edd. 8 nec Δ N, ue F, ne desint f. 9 numina codd. Pass. et Gebhardi, fort. recte. 11 laedit - edd. dedit v edd. 12 quae Dousa filius uulg. 13 laedunt (-ant p) - edd. 15 unum Lach. 20 dura - 23 amet 2. 23, 24 ante 41 ponit Heimreich post 24, 26, 34, 36, 40 lacunas indicauit Lach. 26 cuius N, cuius F, quou(iu) D) s Δ. quolibet Δ Baehr., cuilibet F. 31 tenebris Fontaine. 32 turpia Herwerden, arma Ruhnken. sub. sed f. 35 q. H. v. d. m. m. 35 36 ante 27 translat. melius foret nunc non. 41 me duet 2, corr. Birt. 41, 42 sequentis carminis fuisse docet Birt. VII 1 et 2, s Schrader Koppiers. 2 stenus 22. 3 me N, quis O. 8 proderet Pass. amica Δ.

aut ego transirem tua limina clausa maritus,
respiens udis prodita luminibus. 10
a mea tum qualis caneret tibi tibia somnos,
tibia funesta tristior illa tuba !

unde mihi patriis natos praebere triumphis ?
nullus de nostro sanguine miles erit.
(quod si nostra meae comitarent castra puellae, 15
non mihi sat nauus Castoris iret equus.
hinc etenim tantum meruit mea gloria nomen,
gloria ad hibernos lata Borysthenidas.)
tu mihi sola places : placeam tibi, Cynthia, solus :
hic erit et patrio nomine pluris amor. 20

VIII

Eripitur nobis iam pridem cara puella,
et tu me lacrimas fundere, amice, uetas !
(nullae sunt inimicitiae nisi amoris acerbae :
ipsum me iugula, lenior hostis ero.)
possum ego in alterius positam spectare lacerto ? 5
nec mea dicetur, quae modo dicta mea est ? 6
magni saepe duces, magni cecidere tyranni,
et Thebae steterunt altaque Troia fuit. 10
omnia uertuntur : certe uertuntur amores :
uinceris aut uincis ; haec in amore rota est. 8
(munera quanta dedi uel qualia carmina feci !
illa tamen numquam ferrea dixit 'amo.') 11

ergo tam multos nimium temerarius annos,
inproba, qui tulerim teque tuamque domum,
ecquandone tibi liber sum uisus ? an usque 15
in nostrum iacies uerba superba caput ?

Sic igitur prima moriere aetate, Properti ?
sed morere, interitu gaudeat illa tuo.
exagitet nostros Manes, sectetur et umbras,
insultetque rogis, calcet et ossa mea. 20
(quid ? non Antigonea tumulo Boeotius Haemon
corruit ipse suo saucius ense latus
et sua cum miserae permiscuit ossa puellae,
qua sine Thebanam noluit ire domum ?)
sed non effugies : mecum moriaris oportet ;
hoc eodem ferro stillet uterque cruor.
quamuis ista mihi mors est inhonesta futura,
mors inhonesta quidem, tu moriere tamen.
ille etiam abrepta desertus coniuge Achilles
cessare in tectis pertulit arma sua. 30
uiderat ille fuga stratos in littore Achiuos,
feruere et Hectorea Dorica castra face ;
uiderat informem multa Patroclon harena
porrectum et sparsas caede iacere comas,
omnia formosam propter Briseida passus : 35
tantus in erepto saeuit amore dolor.
at postquam sera captiua est reddita poena,
fortem illum Haemoniis Hectora traxit equis.
inferior multo cum sim uel matre uel armis,
mirum, si de me iure triumphat Amor ? 40

IX

Iste quod est, ego saepe fui, sed fors et in hora
hoc ipso eiecto carior alter erit.
Penelope poterat bis denos salua per annos
uiuere, tam multis femina digna procis ;
coniugium falsa poterat differre Minerua, 5
nocturno soluens texta diurna dolo ;
uisura et quamuis numquam speraret Vlixen,
illum expectando facta remansit anus.
neon exanimem amplectens Briseis Achillen
candida uesana uerberat ora manu, 10
et dominum lauit maerens captiua cruentum
appositum fluiis in Simoente uagis,
foedauitque comas, et tanti corpus Achilli
maximaque in parua sustulit ossa manu,
cum tibi nec Peleus aderat nec caerulea mater, 15
Scyria nec uiduo Deidamia toro.
tunc igitur ueris gaudebat Graecia nuptis ;
tunc etiam felix inter et arma pudor.
at tu non una potuisti nocte uacare,
impia, non unum sola manere diem. 20
quid si longinquos retinerer miles ad Indos, 29
aut mea si staret nauis in Oceano ? 30
quin etiam multo duxistis pocula risu :
forsitan et de me uerba fuere mala. 21
hic etiam petitur, qui te prius ipse reliquit :
di faciant, isto capta fruare iuro !
haec mihi nota tuam propter suscepta salutem, 25
cum capite hoc Stygiae iam poterentur aquae,
et lectum flentes circum starent amici ?
hic ubi tum, pro di, perfida, quisue fuit ?
sed uobis facile est uerba et componere fraudes : 31
hoc unum didicit femina semper opus.
non sic incerto mutantur flamine Syrtis,
nec folia hiberno tam tremefacta Noto,
quam cito feminea non constat foedus in ira, 35
siue ea causa grauis, siue ea causa leuis.
nunc, quoniam ista tibi placuit sententia, cedam :
tela, precor, pueri, promite acuta magis ;
figite certantes atque hanc mihi soluite uitam :
sanguis erit uobis maxima palma meus. 40
sidera sunt testes et matutina pruina
et furtim misero ianua aperta mihi,
te nihil in uita nobis acceptum umquam :
nunc quoque erit, quamuis sis inimica, nihil.
nec domina ulla meo ponet uestigia lecto : 45
solus ero, quoniam non licet esse tum.
atque utinam, si forte pios eduximus annos,
ille uir in medio fiat amore lapis !
non ob regna magis diris cecidere sub armis
Thebani media non sine matre duces. 50
quam, mihi si media liceat pugnare puella,
mortem ego non fugiam morte subire tua.

VII 11 caneret. fort. quateret. tibi om. F. tibia Ω, Cynthia ε. 14 erat Baehr. 13 nouum carmen in Ω. gnatos Δ N. 15-18 hic alieni ; quid enim Propertius miles ad Propertium patrem ? nostra nos, uera Ω, q. mea si tenerae Heins. haud male si uerae (h. e. 'fidae') scripsisset. 16 nauus Housm., magnus Ω. 18 hibernas coniecimus pro hibernos Ω ; nam 'Borysthenidae' ignotum. 20 patriae D V¹ (?). nomine nos, sanguine Ω ex u. 14. VIII 3, 4 ad 9. 49-52 pertinent ; alienos hic esse uidit Housm. 4 segnior Δ. 7, 8 post 10 transp. Scal. 8 at uincet Palm. fort. recte. 10 steterant Ω, corr. Scal. 11, 12 alienos hic esse monuit Housm., 13-16 Lach. 13 iam Ω. 14 quin N¹ unde qum Muell. 17 a prioribus separauit Lach. 21-24 hic alienos post 28. 40 reicit Housm. 21 boetius Ω. 23 misera — puella Tyrrell. 25-28 ad 9. 49-52 pertinere putat Burm. efficies O μ. 29 sqq. a prioribus separauit Baehr. 30 Teucros cod. Pass., Teucris Housm. 31 fuga Pass., fugas Ω. stratos Pass., tractos Ω. 38 idem Mueller, ille Kooten. 39 matre cod. Pass., matre (in arte D) Ω. IX 2 electo F N V. 3 salua, fort. orba, sola Latinus Latinus. 8 illi Lach. 12 propositum F N. simoente Guyetus Housm., simoenta Ω. uagis Unger, uadis Ω, flauis—uadis Heins. cum Xanthi epitheto. 13, 14 ante 11 ponit Vahlen., et tanti uix sanum, fort. et humati, cf. Quint. Sm. 3. 723 sqq. sicans tibi c., Achille Birt, facilius esset et tum tibi c., Achille. Achillis O. 15 quom t. Δ, quando ibi cod. Pass., cui tum Housm. 16 toro ε, uiro Ω. 17 uiris F N, castis Δ. nuptis Baehr., natis Ω. 18 otia tunc Housm. bene. 21 duxisti O. 26 potarentur F, peterentur Δ. 28 quidue Otto. 29, 30 post 20 transp. Housm. 38 precor, quidem F. 41-48 loco non suo esse monuit Wakker. 43 nobis F N, nobis est D, magis est V. 44 erit nos, eris Ω. sic N, sit F¹. nihil nos, mihi Ω. 49 sqq. cf. ad 8. 3, 4, et 25-28. 52 superbe Birt.

X [III I]

Sed tempus lustrare aliis *Helicon* choreis,
campum et *Maenon* iam dare tempus equo.
iam libet et fortes memorare ad proelia turnas
et Romana mei dicere castra ducis.
quod si deficient vires, audacia certe 5
laus erit: in magnis et uoluisse sat est.
(aetas prima canat *Veneres*, extrema tumultus:
bella canam, quando scripta puella mea est.)
nunc uolo subducto grauior procedere uultu,
nunc aliam citharam me mea *Musa* docet. 10
surge, anime, ex humili; iam, carmina, sumite uires;
Pierides, magni nunc erit oris opus:
iam negat *Euphrates* equitem post terga tueri
Parthorum et *Crassos* se tenuisse dolet:
India quin, *Auguste*, tuo dat colla triumpho, 15
et domus intactae te tremit *Arabiae*:
et siqua extremis tellus se subtrahit oris,
sentiat illa tuas postmodo capta manus.
haec ego castra sequar: uates tua castra canendo
magnus ero: seruent hunc mihi fata diem! 20
ut caput in magnis ubi non est tangere signis,
ponitur hic imos ante corona pedes,
sic nos nunc, inopes laudis descendere in arcem,
pauperibus sacris uilia tura damus.
nondum etiam *Asraeos* norunt mea carmina fontes,
sed modo *Permessi* flumine lauit *Amor*. 26

XI [III II]

Scribant de te alii uel sis ignota licebit:
laudet, qui sterili semina ponit humo.
omnia, crede mihi, tecum uno munera lecto
auferet extremi funeris atra dies:
et tua transibat contemnens ossa uiator, 5
nec dicit 'cinis hic docta puella fuit.'

XII [III III]

Quicumque ille fuit, puerum qui pinxit *Amorem*,
nonne putas miras hunc habuisse manus?
is primum uidit sine sensu uiuere amantes
et leuibus curis magna perire bona.
idem non frustra uentosas addidit alas, 5
fecit et heu uano corde uolare deum;
scilicet alterna quoniam iactamur in unda,
nostraque non ullis permanet aura locis:
et merito hamatis manus est armata sagittis,
et pharetra ex umero *Gnosia* utroque haeret: 10
ante ferit quoniam, tuti quam cernimus hostem,
nec quisquam ex illo uulnere sanus abit.
in me tela manent, manet et puerilis imago:
sed certe pennas perdidit ille suas;
euolat heu nostro quoniam de pectore nusquam 15
assiduusque meo sanguine bella gerit.
quid tibi iucundum est siccis habitare medullis?
si pudor est, alio traice tela tua.
intactos isto satius temptare ueneno:
non ego, sed tenuis uapulat umbra mea. 20

quam si perdideris, quis erit qui talia cantet
(haec mea *Musa* leuis gloria magna tua est),
qui caput et digitos et lumina nigra puellae
et canat ut soleant molliter ire pedes.

XIII [III IV]

Non tot *Achaemenis* armatur tetrusca sagittis,
spicula quot nostro pectore fixit *Amor*.
hic me tam graciles uetuit contemnere *Musas*,
iussit et *Asraeum* sic habitare nemus,
non ut *Pieriae* quercus mea uerba sequantur, 5
aut possim *Ismaria* ducere ualle feras,
sed magis ut nostro stupefiet *Cynthia* uersu,
tunc ego sim *Inachio* notior arte *Lino*.
non ego sum formae tantum mirator honestae,
nec siqua illustres femina iactat auos: 10
me iuuat in gremio doctae legisse puellae,
auribus et puris scripta probasse mea.
hoc ubi contigerit, populi confusa ualet
fabula: nam domina iudice tutus ero.
quae si forte bonas ad pacem uerterit aures, 15
possum inimicitias tunc ego ferre *Iouis*.

XIII^b [III V]

Quandocumque igitur nostros mors claudet
ocellos,
accipe quae serues funeris acta mei.
5 nec mihi tunc fulero sternatur lectus eburno, 21
6 nec sit in *Attalico* mors mea nixa toro: 22
3 nec mea tunc longa spatietur imagine pompa, 19
4 nec tuba sit fati uana querela mei: 20
7 desit odoriferis ordo mihi lancelibus, adsint 23
plebei paruae funeris exequiae.
sat mea sic magnat, si tres sint pompa libelli,
10 quos ego *Persephoneae* maxima dona feram. 26
tu uero nudum pectus lacerata sequeris,
nec fueris nomen lassa uocare meum,
osculaue in gelidis poneas suprema labellis,
cum dabitur *Syrio* munere plenus onyx. 30
15 deinde, ubi subpositus cinerem me fecerit ardor,
accipiat *Manes* parua testa meos:
et sit in exiguo laurus super adlita busto
quae tegat extincti funeris umbra locum;
et duo sint uicesus: qui uincat laeti *Horrida*
Pylais 35
20 VNIVS HIC QVONDAM SERVVS AMORIS ERAT.
nec minus haec nostri notescat fama sepulchri,
quam fuerant *Phthii* busta cruenta uiri.
tu quoque si quando uenies ad fata, (memento)
hoc iter ad lapides cana ueni memores. 40
25 interea caue sis nos aspernata sepultos:
nonnihil ad uerum conscia terra sapit.
atque utinam primis animam me ponere cunis
iussisset quacuvis de tribus una soror!
nam quo tam dubiae sermetur spiritus horae? 45
30 Nestoris est uisus post tria saecula cinis:
cui si longaeuiae minuisset fata senectae
Gallieus *Iliacis* miles in aggeribus,
non ille *Antilochi* uidisset corpus humari,
diceret aut 'o Mors, cur mihi sera uenis?' 50

X continuat priori F, hinc nouum librum ordiuntur Lach. ubi, initium perisse uidetur. 1 Est D. 2 et cetera. Ω, transp. Housm. *Maenon* Heims., (*Maenon* Ω. 7, 8 hic aliter et fortasse cum IV l. 87, 88 coniungendi. 10 nunc N V, namque D F, uenique τ. 11 arena Ω, corr. Heims. *carmina* Δ N add. multi ut cum *hanc* coniungant. 13 timere malim. 14 metuisse V d mg., timuisse v mg. 15 quis Ω. 22 hoc FN. 23 in a. Birt. *carum* Ω. *carum* τ. 25 ceterum Nodell al. XI multis fragmentum uidetur. 1 uel Ω, in F. 3 secum τ. 5 hic τ. et Ω. *hanc* Birt cum n. XII 1 puerum. primus F. 3 hic F. 6 haud uano Nodell, humano Ω. 7, 8 uix sani, Fontaine aura et in 8 umbra Baehr. 10 fort. latet. 11 tectum Burm. 12 erit D F. 15 heu Muretus, c O (c N), a Baehr. 18 puer Ω, cor. v. tela tua τ, puella tuo Ω. XIII achaemenis Ω. armantur O. *Euthera* Housm., armantur Susa Ital. 12 pueris FN V. 13 hoc Santen, haec Ω. contigerint FN. 16 et 17 cohaerentia in O separant Hemsterhuys et Schrader. 21, 22 post 18 transp. Otto. 24 obsequiae FN (sed corr. N¹). 25 sic Baehr., sit Ω, sat τ. est add. τ. -st Baehr. 28 tu nec eris Rossberg. 38 funere quam Housm. recte ut uid. 39 adfata Housm. passiuè accipiendum. 46 iussus Δ. 47 cui si Luineius, quis Ω. tam (ex 45) long. Ω. meminisset F. 48 Gallieus corruptum ut uid., caeruleus (= Memnon) Naeke, praestaret *Ileus* (hoc Lach.) *Argolaeus*, cf. Hom. Il. 8. 80 seqq. 49 ibi om. N. unde aut Mueller.

35 tu tamen amisso non numquam flebis amico :
 fas est praeteritis semper amare uiros.
 testis, cui niueum quondam percussit Adonem
 uenantem Idalio uertice durus aper.
 illis formosus iacuisse paludibus, illuc 55
 40 diceris effusa tu, Venus, isse coma.
 sed frustra mutos reuocabis, Cynthia, Manes :
 nam mea quid poterunt ossa minuta loqui ?

XIV [III VI]

Non ita Dardanio gausus Atrida triumpho est,
 cum caderent magnae Laumedontis opes,
 nec sic errore exacto laetatus Vlixes,
 cum texit carae litora Dulichiae,
 nec sic Electra, saluum cum aspexit Oresten, 5
 cuius falsa tenens fleuerat ossa soror,
 nec sic incolumen Minois Thesea uidit,
 Daedaliu lino cum duce rexit iter,
 quanta ego praeterita collegi gaudia nocte :
 immortalis ero, si altera talis erit. 10
 at dum demissis supplex ceruicibus ibam,
 dicebar sicco uilior esse lacu.
 nec mihi iam fastus opponere quaerit iniquos,
 nec mihi ploranti lenta sedere potest.
 atque utinam non tam sero mihi nota fuisset 15
 condicio ! cineri nunc medicina datur.
 ante pedes caecis lucebat semita nobis :
 scilicet insano nemo in amore uidet.
 hoc sensi prodesse magis : contemnite, amantes :
 sic hodie ueniet siqua negauit heri. 20
 pulsabant alii frustra dominamque uocabant :
 mecum habuit positum lenta puella caput.
 haec mihi deuictis potior uictoria Parthis ;
 haec spolia, haec reges, haec mihi currus erunt.
 magna ego dona tua figam, Cytherea, columna,
 taleque sub nostro nomine carmen erit : 26
 HAS PONO ANTE TVAM TIBI DIVA PROPERTIVS
 AEDEM

EXVVIAS TOTA NOCTE RECEPTVS AMANS.

(nunc in te, mea lux, ueniat mea litora nauis
 seruata, an mediis sidat honusta uadis. 30
 quod si forte aliqua nobis mutabere culpa,
 uestibulum iaceam mortuus ante tuum.)

XV [III VII]

O me felicem ! nox o mihi candida, et o tu
 lectule deliciis facte beate meis !
 quam multa adposita narramus uerba lucerna,
 quantaque sublato lumine rixa fuit !
 nam modo nudatis mecum est luctata papillis, 5
 interdum tunica duxit operta moram.
 illa meos somno lapsos patefecit ocellos
 ore suo et dixit 'sicine, lente, iaces ?'
 quam uario amplexu mutamus brachia ! quan-
 tum
 oscula sunt labris nostra morata tuis ! 10
 non iuuat in caeco Venerem corrumpere motu :
 si nescis, oculi sunt in amore duces.
 ipse Paris nuda fertur perisse Lacaina,
 cum Menelaeo surgeret e thalamo,

XIII 53 cui Huschke, qui Ω. 55 illic = formosus nos, formosum Ω quo seruato lauuisse =, cuius Baehr. 58 qui N. XIV 1 est Ω, om. Charisius p. 67, 11 (Keil). 2 om. F. 5 suum saluum Δ unde cum salu. Housm., fort. sic laeta suum saluum conspexit O. 6 soror. sinu Heins. 11 cum D F. 16 condito N. 27 tuas=aedes Ω, corr. Scal., tuas=ayas Baehr. 29-32 huc non pertinere uidit W. Fischer. 29 in te D'Orville, ad te Ω. ueniat =, ueniet Ω, teneat Heins. mea Ω, mihi J. H. Voss. litore Δ N f quod retineri poterit si in 30 salua sit an scripseris. 30 an F N, in Δ. 31 que (i.e. quae) si F quod mauult Housm. XV perturbati carminis uersus ordinauimus ita: 1-24, 51-54 (nos), 49, 50 (Palm.), 29, 30 (Housm.), 27, 28 (Housm.), 25, 26 (Palm.), 31-48. 41-48 post 30. 18 ponit Housm. 1 Ah Δ. o nox Ω, et om. F, Io=io nox=io tu Housm. 7 lassos Ω. 8 lecte F N. 16 nitidae Palm., cupidae Baehr. 17 cubares Ω, cubaris Muret., pertendes=cubare J. Rivius. 22 hoc Δ. 26 uelles Δ N. uti Baehr., ut Ω. 28 notum Volpi, totum Ω. 35 calores Beroaldus, dolores Ω. 37 interea nos, tecum Ω, interdum Housm., tales iterum Baehr. 41 cuperent, uellem F¹ unde uellent d mg. 42 et Ω, nec Fontaine. 43 esset neque Δ. 47 h(a)ec f n, nec Ω. 49 licet Δ, licet F. licet o Muell. 53 magn. nob. nunc qui N. spir. Scal., sper. Ω. XVI 12 una F N. 13, 14 u. ad 28. 15 amicam F. 16 indignum =. 17, 18 post 12 transp. Housm. 18 ipso Ω. 21 non tam cod. Pass. essent languidum, fortasse iscent.

nudus et Endymion Phoebi cepisse sororem 15
 dicitur et nuda concubuisse deae.
 quod si pertendens animo uestita cubaris,
 scissa ueste meas experire manus :
 quin etiam, si me ulterius prouexerit ira,
 ostendes matri brachia laesa tuae. 20
 necdum inclinatae prohibent te ludere mammae :
 uiderit haec siquam iam peperisse pudet.
 dum nos fata sinunt, oculos satiemus amore :
 nox tibi longa uenit nec reditura dies.
 ac ueluti folia arentis liquere corollas, 51
 quae passim calathis strata natate uides,
 sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,
 forsitan includet crastina fata dies. 54
 tu modo, dum lucet, fructum ne desere uitae. 49
 omnia si dederis oscula, pauca dabis. 50
 errat, qui finem uesani quaerit amoris :
 uerus amor nullum nouit habere modum. 29
 exemplo iunctae tibi sint in amore columbae, 30
 masculus et notum femina coniugium. 27
 atque utinam haerentes sic nos uincire catena 28
 uellet, uti nunquam soluere ulli dies ! 25
 terra prius falso partu deludet arantes, 26
 et citius nigros Sol agitabit equos, 31
 fluminaque ad caput incipient reuocare liquores,
 aridus et sicco gurgite piscis erit,
 quam possim nostros alio transferre calores : 35
 huius ero uiuus, mortuus huius ero.
 quod mihi si interea tales concedere noctes
 illa uelit, uitae longus et annus erit :
 si dabit haec multas, fiam immortalis in illis :
 nocte una quiuu uel deus esse potest. 40
 qualem si cuncti cuperent decurrere uitam
 et pressi multo membra iacere mero,
 non ferrum crudele neque esset bellica nauis,
 nec nostra Actiacum uerteret ossa mare,
 nec totiens propriis circum oppugnata triumphis 45
 lassa foret crines soluere Roma suos.
 haec certe merito poterunt laudare minores :
 laeserunt nullos pocula nostra deos.

XVI [III VIII]

Praetor ab Illyricis uenit modo, Cynthia, terris,
 maxima praeda tibi, maxima cura mihi.
 non potuit saxo uitam posuisse Cerauno ?
 a Neptune, tibi qualia dona darem !
 nunc sine me plena fiunt conuiuia mensa, 5
 nunc sine me tota ianua nocte patet.
 quare, si sapis, oblatas ne desere messes
 et stolidum pleno uellere carpe pecus :
 deinde, ubi consumpto restabit munere pauper,
 dic alias iterum nauigat Illyrias. 10
 Cynthia non sequitur fasces nec curat honores ;
 semper amatorum ponderat illa sinus.
 semper in Oceanum mittit me quaerere gemmas 17
 et iubet ex ipsa tollere dona Tyro. 18
 ergo muneribus quibus mercatur amorem ? 15
 Iuppiter, indigna merce puella perit. 16
 atque utinam Romae nemo esset diues et ipse 19
 straminea posset dux habitare casa ! 20
 numquam uenales essent ad munus amicae,
 atque una fieret cuncta puella domo ;

numquam septenas noctes sciuncta cubares,
candida tam foedo brachia fusa uiro,
non quia peccarim, testor te, sed quia uulgo
formosis leuitas semper amica fuit.
barbarus excussis agitast uestigia lumbis
et subito felix nunc mea regna tenet.
at tu nunc nostro, Venus, o succurre dolori,
rumpat ut assiduus membra libidinibus.
nullane sedabit nostros iniuria fletus?
a, dolor hic uitii nescit abesse tuis.
tot iam abiere dies, cum me nec cura theatri
nec tetigit Campi nec mea mensa iuuat.
a, pudeat certe, pudeat; nisi forte, quod aiunt,
turpis amor surdis auribus esse solet.
cerne duces, modo qui fremitu compleuit inani
Actia damnatis aequora militibus.
hunc infamis amor uersis dare terga carinis
iussit et extremo quaerere in orbe fugam.
(Caesaris haec uirtus et gloria Caesaris haec est:
illa, qua uicit, condidit arma manu.)
sed quascumque tibi uestes, quoscumque smaragdus,
quosue dedit flauo lumine chrysolithos,
haec uideam rapidas in uanum ferre procellas;
quae tibi terra, uelim, quae tibi fiat aqua.
aspice quid donis Eriphyla inuenit amaris,
arserit et quantis nupta Creusa malis.
non semper placidus periurus ridet amantes
Iuppiter et surda neglegit aure preces.
uidistis toto sonitus percurrere caelo
fulmina aetherea desiluisse domo:
non haec Pleiades faciunt neque aquosus Orion,
nec sic de nihilo numinis ira cadit:
periurus tunc ille solet punire puellas,
deceptus quoniam fleuit et ipse, deus.
quare ne tibi sit tanti Sidonia uestis,
ut timeas, quotiens nubilus Auster erit.

XVII [III IX]

Mentiri noctem, promissis ducere amantem,
hoc erit infectas sanguine habere manus.
nunc iacere e duro corpus iuuat, impia, saxo,
sumere et in nostras trita uenena manus.
horum ego sum uates, quotiens desertus amaras
expleui noctes, fractus utroque toro.
uel tu Tantalea monere ad flumina sorte,
ut liquor arenti fallat ab ore sitim;
uel tu Sisyphios licet admirare labores,
difficile ut toto monte uoluet omnis:
durius in terris nihil est quod uiuat amante,
nec, modo si sapias, quod minus esse uelis.
quem modo felicem inuidia adridente ferebant,
nunc decimo admittor uix ego quoque die.
nec licet in triuiis sicca requiescere luna
aut per rimosas mittere uerba fores.
quod quamuis ita sit, dominam mutare cauebo:
tum flebit, cum in me senserit esse fidem.

XVIII [III X, XI]

(Assiduae multis odium peperere querelae:
frangitur in tacito femina saepe uiro.

siquid uidisti, semper uidisse negato:
aut siquid doluit forte, dolere nega.)
quid mea si canis aetas marcesceret annis,
et faceret scissas languida ruga genas?
at non Tithoni spernens Aurora senectam
desertum Eoa passa iacere domo est:
illa deos curum conscendens dixit iniquos,
inuitum et terris praestitit officium;
illum saepe suis decedens fouit in ulnis,
nec prius abiunctos sedula lauit equos:
illum ad uicinos cum amplexa quiesceret Indos,
maturus iterum est quæsta redire dies.
cui maiora senis Tithoni gaudia uiui
quam grauis amisso Memnone luctus erat.
cum sene non puduit talem dormire puellam
et canae totiens oscula ferre comae:
at tu etiam iuuenem odisti me, perfida, cum sis
ipsa anus haut longa curua futura die.
quin ego deminuo curam, quod saepe Cupido
huic malus esse solet cui bonus ante fuit.

Nunc etiam infectos demens imitare Britannos,
ludis et externo tincta nitore caput?
ut natura dedit, sic omnis recta figura est:
turpis Romano Belgicus ore color.
illi sub terris fiant mala multa puellae,
quae mentita suas uertit inepta comas.
an si caeruleo quaedam sua tempora fuco
tinxerit, ideo caerulea forma bona est?
deme; mihi per te poteris formosa uideri;
mi formosa sat es, si modo saepe uenis.
cum tibi nec frater nec sit tibi filius ullus,
frater ego et tibi simi filius unus ego,
ipse tuus semper tibi sit custodia lectus,
nec nimis ornata fronte sedere uelis.
(credam ego narranti, noli committere, famae:
et terram rumor transilit et maria.)

XIX [III XII]

Etsi me inuito discedis, Cynthia, Roma,
lactor quod sine me deua rura coles.
nullus erit castis iuuenis corruptor in agris,
qui te blanditiis non sinat esse probam;
ulla neque ante tuas orietur rixa fenestras,
nec tibi clamatae somnus amarus erit.
sola eris et solos spectabis, Cynthia, montes
et pecus et fines pauperis agricolae.
illie te nulli poterunt corrumpere ludi
fanaque peccatis plurima causa tuis:
illie assidue tauros spectabis arantes
et uitam docta ponere fide comas.
atque ibi rara feres inculto tura sacello,
haedus ubi agrestis cornuet ante focos,
protinus et nuda choreas imitabere sura;
omnia ab externo sint modo tuta uiro.
ipse ego uenabor: iam nunc me sacra Dianae
suscipere et Veneris ponere uota iuuat:
incipiam captare feras et reddere pinu
cornua et audaces ipse monere canes;
non tamen ut uastos ausim temptare leones
aut celer agrestes comminus ire sues.
haec igitur mihi sit lepores audacia molles

XVI 23 nunquam Palm., non quia Ω. cubaris Ω, corr. Itali. 27 exclusis(-it N) Ω. 13, 14 post 28 transp. Housm. 29, 30 post 46 transp. Carutti. 32 ah Laeh., an Ω quod seruari poterit si *adina* legas in 31. *saes* Ω. 34 *mausa* = add. perique. 35 ah Δ, at FN. 41, 42 hic alienos esse sensit Fontene. post III 11. 38 transp. Housm. XVII 1 *fadere* D. 13, 14 post 2 transp. Housm., post 16 Laeh. qui in 13 *abst* legit. in 3 *harum* com. Wimbolt. 7 a *miserere* Baehr. 9 *admirante* Ω, corr. noscf. Mart. V 6. 5. 14 *tetra* =. XVIII 1 4 hic alienos esse monuit Rossberg. 5 *mea* si N, si iam O. *marcesceret* Heins., *mea* caneret O, *canesceret* N, *marceret* (hoc Palm.) ab annis Housm. 7 at v mg., an Ω. 9 *undis* Ω. 10 *nec* nos, *quam* Δ. *adiunctos* Δ, *aduinctos* N, om. F¹, corr. Scal. 13, 14 ante 9 transp. Burm. 15 cui FN, *quod* v mg., *quae* Δ. 20 *haud* f, aut Ω. 22 *huic* N f v, *nunc* O. cui FN, qui Δ. 23 sqq. separauit a prioribus Kuinoel. *tunc etiam* Housm. 24 *nudis* Housm., *lactis* Kraftert. 29 *deus* Pat. 7989, *deus* Ω. *mei* Δ. *per* te Hoeufft al., *certe* Ω. 30 *sat* es Heins., *satis* Ω. 31, 32 post 28 transp. Baehr. 31 *succo* Δ. 34 *ego*, interp. Paley, sed 33, 34 fort. hic alieni sicut censet Housm. 37, 38 pertinere ad eleg. 19 monuit Housm. 38 *terris* Guyetus fort. recte. XIX 1 *Et sine* me Δ. 2 *colis* Ω. 4 *probam* FN, *meam* Δ. 5 *nulla* n, corr. 'Commellini liber.' 17-24 hic alienos esse putat Housm. 18 *Veneris* Housm., *Veneri* Ω. 20 *mouere* O.

excipere et stricto figere anem calamo,
qua formosa suo Clitumnus flumina luco
integit et niueos abluuit unda boues.
tu quotiens aliquid conabere, uita, memento
uenturum paucis me tibi Luciferis.
sic me nec solae poterunt auertere siluae
nec uaga muscosis flumina fusa ingis,
quin ego in assidua mutem tua nomina lingua,
absenti nemo non nocuisse uelit.

XX [III XIII]

Quid fles abducta grauius Briseide? quid fles
anxia captiua tristius Andromacha?
quidue mea de fraude deos, insana, fatigas?
quid quereris nostram sic cecidisse fidem?
non tam nocturna uolucris funesta querela
Attica Cecropiis obstreperit in foliis,
nec tantum Niobae bis sex ad busta superbae
sollicito lacrimans defluit os Sipylo.
me licet aeratis astringant brachia nodis,
sint tua uel Danaes condita membra domo:
in te ego et aeratas rumpam, mea uita, catenas,
ferratam Danaes transiliumque domum.
de te quodcumque ad surdas mihi dicitur aures:
tu modo ne dubita de grauitate mea.
ossa tibi iuro per matris et ossa paterna
(si fallo, cinis heu sit mihi uterque grauis)
me tibi ad extremas mansurum, uita, tenebras:
ambos una fides auferet, una dies.
quod si nec nomen nec me tua forma teneret,
posset seruitium mite tenere tuum.
septima iam plenae deducitur orbita lunae,
cum de me et de te compita nulla tacent:
interea nobis non numquam ianua mollis,
non numquam lecti copia facta tui.
nec mihi muneribus nox ulla est empta beatis:
quicquid eram, hoc animi gratia magna tui.
cum te tam multi peterent, tu me una petisti:
possum ego naturae non meminisse tuae?
tum me uel tragicæ uexetis Erinyes et me
inferno damnes, Aeace, iudicio,
atque inter Tityi uolucres mea poena uagetur,
tumque ego Sisyphoe saxa labore geram.
nec tu supplicibus me sis uenerata tabellis:
ultima talis erit, quae mea prima fides.
haec mihi perpetuo laus est, quod solus amator
nec cito desisto nec temere incipio.

XXI [III XIV]

A quantum de me Panthi tibi pagina finxit,
tantum illi Pantho ne sit amica Venus!
sed tibi iam uideor Dodona uerior augur?
uxorem ille tuus pulcher amator habet.
tot noctes periere: nihil pudet? aspice, cantat
liber: tu nimium credula sola iaces.
et nunc inter eos tu sermo es: de ille superbus
dicit se inuito saepe fuisse domi.
dispeream, si quicquam aliud quam gloria de te
quaeritur: has laudes ille maritus habet.
Colchida sic hospes quondam decepti Iason:
eiecit Aesoniam namque Creusa domo.
sic a Dulichio iuuenae est elusa Calypso:

uidit amatorem pandere uela suum.
a nimium faciles aurem praebere puellae,
discite desertae non temere esse bonae.
hinc quoque (quid sat erit?) iam pridem quaeri-
tur alter:
experta in primo, stulta, cauere potes.
nos quocumque loco, nos omni tempore tecum
siue aegra pariter siue ualente sumus.

XXII [III XV]

Seis here mi multas pariter placuisse puellas,
seis mihi, Demophoon, multa uenire mala.
nulla meis frustra lustrantur compita plantis.
o nimis exitio nata theatra meo,
siue aliquis molli diducit candida gestu
brachia seu uarios incinit ore modos!
interea nostri quaerunt sibi uulnus ocelli,
candida non tecto pectore siqua sedet,
siue uagi crines puris in frontibus errant,
Indica quos medio uertice gemma tenet.
quae si forte aliquid uultu mihi dura negarat,
frigida de tota fronte cadebat aqua.
quaeris, Demophoon, cur sim tam mollis in omnes?
quod quaeris, 'quare?' non habet ullus amor.
cur aliquis sacris laniat sua brachia cultris,
et Phrygis insanos caeditur ad numeros?
uni cuique dedit uitium natura; creato
mi fortuna aliquid semper amare dedit.
me licet et Thamyrae cantoris fata sequantur,
numquam ad formosas, inuide, caecus ero.
sed tibi si exiles uideor tenuatus in artus,
falleris; haut unquam est culta labore Venus.
percontare licet: saepe est experta puella
officium tota nocte ualere meum.
Iuppiter Alcmenae geminas requieuerat Arctos,
et caelum noctu bis sine rege fuit;
nec tamen idcirco languens ad fulmina uenit:
nullus amor uires eripit ipse suas.
quid? cum e complexu Briseidos iret Achilles,
num fugere minus Thessala tela Phryges?
quid? ferus Andromachae lecto cum surgeret
Hector,
bella Mycenaeae non timuere rates?
ille uel hic classes poterant uel perdere muros:
hic ego Pelides, hic ferus Hector ego.
aspice, uti caelo modo sol modo luna ministret:
sic etiam nobis una puella parum est.
altera me cupidis teneat foveatque lacertis,
altera si quando non sinit esse locum,
aut si forte irata meo sit facta ministro,
ut sciat esse aliam, quae uelit esse mea.
nam melius duo defendunt retinacula nauim,
tutius et geminos anxia mater alit.

[III XVI]

aut si es dura, nega: sin es non dura, uenito.
quid iuuat, a, nullo ponere uerba loco?
hic unus dolor est ex omnibus acer amanti,
speranti subito siqua uenire negat.
5 quanta illum toto uersant suspiria lecto,
cum recipi, quem non nouerit, ille putat!
et rursus puerum quaerendo audita fatigat,
quem, quae scire timet, quaerere plura iubet. 50

XIX 25, 26 fort. post 2 ponendi. 26 pedes Δ. 29-32 hic alieni uidentur. 29 sic Ω, set Munro, hic cod. Pass. 31 in. ibi Baehr. metuum Jacob. 32 non. fort. mi. XX priori continuat F. 7 niobe—superbe Ω. 8 lacrimas N. os Housm., a Ω. 9 mi ε. 10 tua Santen, mea Ω. uel N V, nec D F. 11 ego ferratas Δ. 12 stas iliamque Ω. 15 parentis Ω, corr. Hoeufft. 23, 24 unquam—umquam Δ N. 31 uersum corruptum sic refigere poteris adque iecur (iec. Darbshire) Tityi uolucris mea poena cauetur (uel utque—nouetur). 35 hoc—ius Ω, corr. Housm. XXI 3 incipit L (Holkhamicus 333). 5 pudet om. FL (= φ). 6 sola. turba D mg. 7 te om. φ. 12 eiecit Aesoniam (hoc Heins.) Housm., eiecit est tenuis Ω. 13 delusa Δ. 17 huic Δ L N. (quid sat erit?) nos, qui restat Ω. XXII 4 fort. omnia (codd. Pass.) et. 5 did. Pass., ded. Ω. 6 inicit Δ. 16 quaeritur D F. 17 natura; interpunximus. 19 sequentur Δ. 22 haud Δ L, hoc F. nunquam D F. 24 hospitium φ. 30 non Δ N. 31 e lecto Hertz. 33 poterat O. 38 sinat Δ. 39 deo—sinistro Baehr. 43-50 alienos hic esse notarunt Itali, post 17. 4 ponit Housm. 48 cur Ω, cum v mg. quem ε, quae Ω, quasi Markland. illa Δ. putat ε, uetat Ω, necat Heyne fort. recte. 50 om. N. quae quoque Δ L. quaerere. promere Baehr. futu φ unde furta Palm., facta Baehr.

XXIII [III XVII]

Cui fugienda fuit indocti semita vulgi,
 ipsa petita laeu nunc mihi dulcis aqua est.
 ingenuus quisquam alterius dat munera seruo,
 ut promissa suae uerba ferat dominae?
 et quaerit totiens 'quaenam nunc porticus illam 5
 integit?' et 'campo quo mouet illa pedes?'
 deinde, ubi pertuleris quos dicit fama labores
 Herculis, ut scribat 'muneris ecquid habes?'
 cernere uti possis uultum custodis amari,
 captus et immunda saepe latere casa? 10
 quam care semel in toto nox uertitur anno!
 a pereant, siquos ianua clausa iuuat!
 contra, reiecto quae libera uadit amictu,
 custodum et nullo saepta timore, placet;
 cui saepe immundo Sacra coneritur Via socco, 15
 nec sinit esse moram, siquis adire uelit.
 differet haec nunquam nec poscet garrula, quod te
 astrictus ploret saepe dedisse pater;
 nec dicet 'timeo, propra iam surgere, quaeso:
 infelix, hodie uir mihi rure uenit.' 20
 et quas Euphrates et quas mihi misit Orontes,
 me iuerint: nolim furta pigenda tori.
 libertas quoniam nulla illam restat amanti,
 nullus liber erit, siquis amare uolet.
 'tu quereris, cum sis iam noto fabula libro, 1
 et tua sit toto Cynthia lecta foro?'
 cui non his uerbis aspergat tempora sudor?
 a, pudor ingenuis haut reticendus amor.
 quod si tam facilis spiraret Cynthia nobis, 5
 non ego nequitiae dicerer esse caput,
 nec sic per totam infamis traducerer urbem,
 urer et quamuis non bene, uerba darem.
 quare ne tibi sit mirum me quaerere uiles:
 parcius infamant: num tibi causa leuis? 10
 (et modo patonis caudae flabellae superbiae
 et manibus dura frigus habere pila
 et cupit iratum talos me poscere eburnos,
 quaeque nitent Sacra uilia dona Via.
 a peream, si me ista mouent dispendia: sed me
 fallaci dominae iam pudet esse iocum.) 16

XXIV^b [III XIX]

Hoc erat in primis quod me gaudere inebas?
 tam te formosam non pudet esse leuem?
 una aut altera nox nondum est in amore peracta,
 et dicor lecto iam grauis esse tuo. 20
 5 me modo laudabas et carmina nostra legebas:
 ille tuus pennas tam cito uertit amor?
 contendat mecum ingenio, contendat et arte,
 in primis una discat amare domo:
 si libitum tibi erit, Lernaeeas pugnet ad hydras 25
 10 et tibi ab Hesperio mala dracone ferat;
 taetra uenena libens et naufragus ebiat undas
 et numquam pro te deneget esse miser
 (quos utinam in nobis, uita, experiare labores):
 iam tibi de timidus iste superbus erit, 30
 15 qui nunc se in timidum iactando uenit honorem:
 discedium uobis proximus annus erit.

XXIII 1 Cui φ. Qui Δ N. fuit ind. fugienda (et a l. d. φ N, haec τ uulg.) Ω, corr. Housm. 4 fact. seruat. 11 nam cardo—nū uertitur Heimreich. 22 me capiant O. pigenda nos, pudica Δ. 23 nulla illam uel aet nos, nulli iam Ω. XXIV 1 nouam el. in Δ FN (L. ng.) cum priore coniunxit Scal. quereres nos, loqueres Ω. 3 qua Δ, cui φ N. 4 a p. Housm. (qui ingenuus reuocandus a.), aut p. Ω, haut p. Haupt (qui etiam ingenuus haec pro uenens aut Ω, post hos a p. ingenuis haut r. nos, alia alii. 8 ureret Ω. non bene Housm., nomine Ω. 10 nunc Δ. 11 16 huc non pertinere uidit Scal. 13 an inuitum? 15 ac p. Δ. si me Ω. 17 sqq. a prioribus separauit Scal. 23 lacunam notauit Muell. 31 tumide F unde se tumide i. inuenit Paley. 35-38 post 52 transp. Rossberg. 35 tum Baehr., tu Ω. me Porson, mea Ω. 36, 37 heu heu Δ. 38 nauita Ω, corr. Pontanus. 45 uecta Heins., nota Ω. 46 seruato N, ab infido Δ, om. φ. 47, 48 hie alienos esse uid. Scal. al. 51 hic 'Leidenensis secundus.' me. m. Sandström. XXV 2 uenit N, interpunctus cum μ, 'saepe u.' uulg. 12 saepe Ω. 17 dominae (dñae) teritur φ N, de me t. Δ, corr. nos. sublimine N, sub lumine Δ F. 26 ante Ω, aze Burm., arte τ uulg. 35 gratia antiqua cod. Pass., antiquis grata Ω. 38, 39 om. L. 39 in om. Δ F. 40 si Ω. 41 pleno Ω, niuco Housm., plenam tenero Heins.

at me non aetas mutabit tota Sibyllae,
 non labor Alcidae, non niger ille dies.
 tuam me compones et dices 'ossa, Properti, 35
 20 haec tua sunt: eheu tu mihi certus eras,
 certus eras eheu, quamuis nec sanguine auito
 nobilis et quamuis non ita diues eras.'
 nil ego non patiar, numquam me iniuria mutat:
 ferre ego formosam nullum onus esse puto. 40
 25 credo ego non paucos ista periisse figura,
 credo ego sed multos non habuisse fidem.
 paruo dilexit spatio Minoida Theseus,
 Phyllida Demophoon, hospes uterque malus.
 iam tibi Iasonia uecta est Medea carina 45
 30 et modo seruato sola relicta uiro.
 (lura est, quae multis simulatum fingit amorem,
 et se plus uni siqua parare potest)
 noli nobilibus, noli conferre beatis:
 uix uenit, extremo qui legat ossa die; 50
 35 hi tibi nos erimus: sed tu potius precor ut me
 demissis plangas pectora munda comis.

XXV [III XX]

Vnica nata meo pulcherrima cura dolori,
 excludit quoniam sors mea saepe 'ueni,'
 ista meis fiet notissima forma libellis,
 Calue, tua uenia, pace, Catulle, tua.
 miles depositis annosus secubat armis, 5
 grandaeuque negant ducere aratra boues;
 putris et in uacua requiescit nauiis harena,
 et uetus in templo bellica parua uacat:
 at me ab amore tuo deducet nulla senectus,
 siue ego Tithonus siue ego Nestor ero. 10
 nonne fuit satius duro seruire tyranno
 et gemere in tauro, saeue Perille, tuo?
 Gorgonis et satius fuit obdurescere uultu?
 Caucaseas etiam si pateremur aues?
 sed nunc obistam. teritur rubigine mucro 15
 ferreus et paruo saepe liquore sili:
 at nullo teritur, durae sub limine amor qui
 restat et immerita sustinet aure minas.
 ultro contemptus rogat et peccasse fatetur
 laesus et inuitis ipse redit pedibus. 20
 tu quoque, qui pleno lectus adsumis amore,
 credule, nulla diu femina pondus habet.
 an quisquam in mediis persoluit uota procellis,
 cum saepe in portu fracta carina natet?
 aut prius infecto deposcit praemia cursu, 25
 septima quam metam triuerit ante rota?
 mendaces ludunt flatus in amore secundi:
 siqua uenit sero, magna ruina uenit.
 tu tamen interea, quamuis te diligit illa,
 in tacito cohibe gaudia clausa sinu. 30
 namque in amore suo semper sua maxima cuique
 nescioquo pacto uerba nocere solent.
 quamuis te persaepe uocet, semel ire memento:
 inuidiam quod habet, non solet esse diu.
 at si saecula forent gratis antiqua puellis, 35
 essem ego, quod nunc tu: tempore uincor ego.
 non tamen ista meos mutabant saecula mores:
 unus quisque sua nouerit ire uia.
 at nos, qui officia in multis reuocatis amores,
 quantum sic cruciat lumina uestra dolor! 40
 uidistis pleno teneram candore puellam,

uidistis fuscas, ducit uterque color :
uidistis patriam Argivas prodente figura,
uidistis nostras, utraque forma rapit :
illaque plebeio uel sit sandycis amictu, 45
haec atque illa mali uulneris una uia est.

*
cum satis una tuis insomnia portet ocellis,
una sit et cuius femina multa mala.

XXVI [III XXI]

Vidi te in somnis fracta, mea uita, carina
Ionio lassas ducere rore manus,
et quaecumque in me fueras mentita fateri,
nec iam umore graues tollere posse comas,
qualem purpureis agitatam fluctibus Hellen, 5
aurea quam molli tergo uexit ouis.
quam timui, ne forte tuum mare nomen haberet,
teque tua labens nauita fletet aqua !
quae tum ego Neptuno, quae tum cum Castore
fratri,
quaeque tibi excepi, iam dea Leucothoe ! 10
at tu, uix primas extollens gurgite palmas,
saepe meum nomen iam peritura uocas.
quod si forte tuos uidisset Glaucus ocellos,
esses Ionii facta puella maris,
et tibi ob inuidiam Nereides increpitant, 15
candida Nesaee, caerula Cymothoe.
sed tibi subsidio delphinum currere uidi,
qui, puto, Arioniam uexerat ante lyram.
iamque ego conabar summo me mittere saxo,
cum mihi discussit talia uisa metus. 20

XXVI^b [III XXII]

Nunc admirentur quod tam mihi pulchra puella
seruiat et tota dicar in urbe potens.
non, si gaza Midae redeant et flumina Croesi,
dicat 'de nostro surge, poeta, toro.'
5 nam mea cum recitat, dicit se odisse beatos : 25
carmina tam sanete nulla puella colit.
(multum in amore fides, multum constantia
prodest :
qui dare multa potest, multa et amare potest.)
*
11 unum litus erit positus torus unaque tecto 31
12 arbor, et ex una saepe bibemus aqua, 32
9 seu mare per longum mea cogitet ire puella, 29
10 hanc sequar et fidos una cogit aura duos. 30
13 et tabula una duos poterit componere amantes, 33
prora cubile mihi seu mihi puppis erit.
15 omnia perpetiar : saeuus licet urgeat Euris 35
uelaque in incertum frigidus Auster agat,
quicumque et uenti miserum uexastis Vlixen
et Danaum Euboico litore mille rates,
et qui mouistis montis duo, cum ratis Argo
20 dux erat ignoto missa columba mari. 40
illa meis tantum non umquam desit ocellis,
incendat nauem Iuppiter ipse licet.
certe isdem nudi pariter iactabimur oris :
me licet unda ferat, te modo terra tegat.

XXV 42 fuscas Markland, fusco Ω. ducit N, dulcis Δ F, lucus L. 43 quadam N, quandam O uulg., corr. Housm. coll. Moret. 32. Argiua Housm., Argiua Ω uulg. prodire N uulg. 45 fort. istaque. 47 lacunam indicauit Housm. XXVI 5 agitauit(-it L) φ. 6 fort. tam m. 8 teg. Heins., atq. Ω. 10 quae t, suscepi Heins. iam, tum Beroaldus. 11, 12 post 18 transp. Heimreich al. 15 prae inuidia Δ F. 16 nisc(a) e Ω, corr. Fruterius. 21 sqq. a prioribus sep. Burm. 23 gaza Midae Palm. (nos coll. Stat. Silu. II 2. 121, I 3. 105), cambis(a) e Ω. 27, 28 hic alieni fort. ante 24. 49 ponendi fort. praestat. post 28 nou. el. in N, lacunam indicauit Housm. idem huc 31, 32 transp. 31 positus torus Housm., sopitis Ω. 36 turbidus A. cod. Pass. Puccius. 39 montis duo Palm. cf. Val. Fl. II 381, IV 707 cett., duo litora Ω. 41 desit. spectat φ, an numquam secedat? 44 modo N, quoque O ex I 6. 28. 47 dum N. aruis O. 49 nam Vahlen. amplexae (passiuo genere) nos, amplexu Ω. 53 mitescet F N, mutescet Δ L. 54 uacans Ayrmann (uoc. Housm.), uorans Ω. XXVII 6 pericla uiae Ω, corr. Waardenburg. 7 fles tu Housm., fletus N, flemus O. capiti Δ L. tumultu cod. Mus. Brit. 23766, tumultum Ω. 8 uterque D. 9 domibusq. Ω, corr. Muell. 12 nec arma Δ. 14 scruat Δ. XXVIII 1, 2 uid. ad 33. 7 paremque F praue. 9 non N. illa Ω. 11 templa a contempta genitum, membra Waardenburg, forma Stamp. 16 uenit Ω, corr. v. 21 deuota N, monstrata O. 22 erat corruptum, fort. abit.

25 sed non Neptunus tanto crudelis amori, 45
Neptunus fratri par in amore Ioui.
testis Amynone, latices cum ferret, in Argis
compressa et Lerna pulsa tridente palus.
iam deus amplexae uotum persoluit, at illi
30 aurea diuinis urna profudit aquas. 50
crudelem et Boream rapta Orithyia negauit :
hic deus et terras et maria alta domat.
crede mihi, nobis mitescet Scylla nec umquam
alternante uocans uasta Charybdis aqua ;
35 ipsaque sidera erunt nullis obscura tenebris : 55
purus et Orion, purus et Haedus erit.
quod mihi si ponenda tuo sit corpore uita,
exitus hic nobis non inhonestus erit.

XXVII [III XXIII]

At nos incertam, mortales, funeris horam
quaeritis, et qua sit mors aditura uia,
quaeritis et caelo, Phoenicum inuenta, sereno,
quae sit stella homini commoda quaeque mala.
seu pedibus Parthos sequimur seu classe Bri-
tannos, 5
et maris et terrae caeca perinde uia est ;
rursus et obiectum fles tu caput esse tumultu,
cum Mauoris dubias miscet utrimque manus ;
praeterea domibus flammam metuisque ruinas,
neu subeant labris pocula nigra tuis. 10
solus amans nouit, quando periturus et a qua
morte, neque hic Boreae flabra neque arma
timet.
iam licet et Stygia sedeat sub harundine remex,
cernat et infernae tristitia uela ratis :
si modo clamantis reuocauerit aura puellae, 15
concessum nulla lege redibit iter.

XXVIII [III XXIV]

*
Venit enim tempus, quo torridus aestuat aer, 3
incipit et siccio feruere terra Cane.
sed non tam ardoris culpa est neque crimina caeli,
quam totiens sanctos non habuisse deos.
hoc perdit miseram, hoc perdidit ante puellas : 6
quicquid irarunt, uentus et unda rapit.
num sibi collatam doluit Venus ipsa ? peraeque
prae se formosis inuidiosa dea est. 10
an contempta tibi Iunonis templa Pelasgae ?
Palladis aut oculos ausa negare bonos ?
semper, formosae, non nostis parcere uerbis.
hoc tibi lingua nocens, hoc tibi forma dedit.
sed tibi uexatae per multa pericula uitae 15
extremo ueniet mollior hora die.
Io uersa caput primos mugiuerat annos :
nunc dea, quae Nili flumina uacca bibit.
Ino etiam prima terris aetate uagata est :
hanc miser inplorat nauita Leucothoen. 20
Andromede monstrei fuerat deuota marinis :
haec eadem Persei nobilis uxor erat.
Calisto Arcadios errauerat ursa per agros :
haec nocturna suo sidere uela regit.
quod si forte tibi properarint nata quietem, 25

ipsa, sepultura facta beata tua,
narrabis Semelae, quo sit formosa periclo;
credet et illa, sua docta puella malo;
et tibi Maeonias omnis heroidas inter
primus erit nulla non tribuente locus. 30
nunc, utcumque potes, fato gere saucia morem:
et deus et durus uertitur ipse dies.

XXVIII^b [III XXV]

Iuppiter, affectae tandem miserere puellae: 1
tam formosa tuum mortua crimen erit. 2
hoc tibi uel poterit coniunx ignoscere Iuno: 33
frangitur et Iuno, siqua puella perit. 34
1 deficiunt magico torti sub carmine rhombi, 35
et tacet extincto laurus adusta fœco,
et iam Luna negat totiens descendere caelo,
nigraque funestum concinit omen ausis.
7 si non unius, quæso, miserere duorum. 41
8 uinam, si uiuet: si cadet illa, cadam. 42
5 una ratis fati nostros portabit amores. 39
6 caerula ad infernos uelificata lacus. 40
9 pro quibus optatis sacro me carmine damno: 43
scribam ego 'per magnum est salua puella
louem';
11 ante tuosque pedes illa ipsa operata sedebit, 45
narrabitque sedens longa pericla sua.

XXVIII^c [III XXVI]

Haec tua, Persephone, maneat clementia, nec tu,
Persephonaë coniunx, saeuior esse uelis.
sunt apud infernos tot milia formosarum:
pulchra sit in superis, si licet, una locis. 50
5 uobiscum est Iope, uobiscum candida Tyro,
uobiscum Europe nec proba Pasiphaë,
† et quot Troia tulit uetus et quot Achaia formas,
† et Phœbi et Priami diruta regna senis:
et quaecumque erat in numero Romana puella,
10 occidit: has omnis ignis auarus habet. 56
(nec forma aeternum aut cuiquam est fortuna
perennis:
longius aut propius mors sua quemque manet.)
tu quoniam es, mea lux, magno dimissa periclo,
munera Dianae debita reddere choros, 60
15 redde etiam excubias diuæ nunc, ante iu-
ueneae,
uotiuas; noctes et mihi solue decem.

XXIX [III XXVII]

Hesterno modo cum potu sub nocte uagarer,
nec me seruorum duceret ulla manus,
obuia, nescioquot pueri, mihi turba minuta
uenerat (hos uetuit me numerare timori,
quorum alii faculas, alii retinere sagittas,
5 pars etiam uisa est uincula parare mihi;

sed nudi hi fuerant. quorum lasciuior unus,
'arripite hunc,' inquit 'nam bene nostis eum:
hic erat, hunc mulier nobis irata locauit.'
dixit, et in collo iam mihi nodus erat. 10
hic alter iubet in medium propellere, at alter
'intereat qui nos non putat esse deos!
haec te non meritum totas expectat in horas:
at tu nescioquas quaeris, inepte, fores.
quae cum Sidoniae nocturna ligamina mitrae 15
soluerit atque oculos mouerit illa graues,
adflabunt tibi non Arabum de gramine odores,
sed quos ipse suis fecit Amor manibus.
parcite iam, fratres, iam certos spondet amores,
et iam ad mandatam uenimus ecce domum.' 20
atque ita me in tectum duxerunt rursus amicae:
'i nunc et noctes disce manere domi.'
mane erat, et uolui, si sola quiesceret illa,
uisere; et in lecto Cynthia sola fuit.
obstupui: non illa mihi formosior unquam 25
uisa, neque ostrina cum fuit in tunica,
ibat et intactae narratum somnia Vestae,
neu sibi neu mihi quae nocitura forent:
talis uisa mihi somno dimissa recenti.
en quantum per se candida forma ualet! 30
'quid tu matutinus' ait 'speculator amicae?
me similem uestris moribus esse putas?
non ego tam facilis: sat erit mihi cognitus unus,
uel tu uel siquis uerior esse potest.
apparent non ulla toro uestigia presso, 35
signa uoluantis nec iacuisse duos.
aspice, ut in toto nullus mihi corpore surgat
spiritus admissio motus adulterio.'
dixit, et opposita propellens saucia dextra
prosiluit in laxa nixa pedem solea. 40
sic ego tam saneti custos deludor amoris:
ex illo felix nox mihi nulla fuit.

XXX [III XXVIII]

Quo fugis a demens? nulla est fuga (tu licet usque
ad Tanaën fugias, usque sequetur Amor),
non si Pegaseo uecteris in aere dorso,
nec tibi si Persei mouerit ala pedes:
uel si te sectae rapiant talibus amae, 5
nil tibi Mercurii proderit alta uia.
instat semper Amor supra caput, instat amanti;
et grauis ipse super libera colla sedet.
excubat ille acer custos et tollere numquam
te patietur humo lumina capta semel. 10
et, iam si pecces, deus exorabilis ille est,
si modo praesentis uiderit esse preces.

ista senes licet accensent conuiuia duri,
nos modo propositum, uita, teramus iter.
illorum antiquis onerentur legibus aures: 15
hic locus est in quo, tibia docta, sonas,
quae non iure uado Maeandri iacta natasti,
turpia cum faceret Palladis ora tumor.

XXVIII 26 ita Kninoel, illa sepultura facta h. tuae v. ante cum ipso et facta -, sepulturae tuae Markland.
29 inter her. om. φ N. cum 2 Pass. 33, 34 coniunxit (Housm. etiam 35-38). 35 hinc nouum carmen in N et α).
sub imagine F. 36 iacet Canterus, iacet Ω. 38 concinit v mg., condidit Ω. 39, 40 post 42 transp. Otto. 40 lacus Ω,
locos Baehr. post h. u. 8. 21 24 transp. uult Housm. 44 est om. v. 45 operata Vaticanus 3188 pro uia. lect. operata
Ω. 47 seq. a prioribus sep. Lach. 51 est capi Ω, Housm. Housm. est feli v. 53 troia ii corruptum, Creta Rossberg.
Phthia Wassenberg. 54 ph(oe)bi Ω, Beli Jacob, Thebae Scal. 57, 58 hic alienos ante III 18. 25 ponit Housm. 59
dimissa Ω. 60 tholo eod. Pass. 62 notatus, ita punctum add. Gebhardt eod. (nos). XXIX a prioribus separatum
in N v et p. 1 Hesterno nos, Hesterna Ω, Extrema Heins. post modo O (rosa N) hic add. in v ex 28. 39, debent
Baehr. potu sub nos, potus Ω. 7 sed nudi (sc. merces cum et faces et sagittae tela sunt) ha nos. sed nudi v.
fuerunt Heins. 9 notant C. F. W. Mueller. 10 ducerat Δ. 11 at N, et O. 14 toris Dousa pater. 21 hinc duceret nos.
amictu Ω, corr. W. Fischer. 24 at Ω. 27 intactae nos, hinc castae Ω. narrabat φ. 29 talis Ω, qualis Broukh(usius).
dimissa Ω. 30 en Muell., heu Ω. 31 quod φ N, quo v. 36 uoluantis L f, uoluntatis F N, uoluptatis Δ. non O.
38 motus Marcellus, notus Ω, natus Dousa pater. 39 dextra v, nostra φ D N, om. V⁷. 40 laxa f mg. v, saxa
Ω. 41 custos Δ, custode I. N, custodis F. deludor olim Palam. sed in aliena alienus, eludor Baehr., redudor Δ,
reludor N, rector φ, fort. retrudor. 42 non Ω. XXX continuat priori O. 2 tantum φ D. 8, 9 fort. ille-
ipse. 11 at J. H. Voss. 13 18 separauit Heinrich. 15 onerantur Ω. 17 menandri O N¹. 18 pallidus O.
timor Δ F.

(num tu, dure, paras Phrygias nunc ire per undas
et petere Hyrcani litora muta maris ?) 20
(spargereque alterna communes caede Penates
et ferre ad patrios praemia dira Lares)
unum contentum pudeat me uiuere amica ?
hoc si crimen erit, crimen Amoris erit :
mi nemo obiciat. libeat tibi, Cynthia, mecum 25
rorida muscosis antra tenere iugis.
illic aspicias scopulis haerere sorores
et canere antiqui dulcia furta Iouis,
ut Semela est combustus, ut est deperditus Io,
denique ut ad Trois tecta uolarit auis. 30
nec tu uirginibus reuerentia moueris ora :
hic quoque non nescit quid sit amare chorus,
si tamen Oeagri quaedam compressa figura 35
Bistonis olim rubipus accubuit.
quod si nemo extat qui uicerit alitis arma,
communis culpa cur reus unus agor ? 32
hic ubi te prima statuent in parte choreae,
et medius docta cuspide Bacchus erit, 37
tum capiti sacros patiar pendere corymbos :
nam sine te nostrum non ualet ingenium. 40

XXXI [III XXIX]

Quaeris, cur ueniam tibi tardior. aurea Phoebi
porticus a magno Caesare aperta fuit.
tanta erat in speciem Poenis digesta columnis,
inter quas Danaï femina turba senis.
tum medium claro surgebat marmore templum
et patria Phoebus carius Ortygia. 9
et duo Solis erant supra fastigia currus ;
et ualuae, Libyci nobile dentis opus,
altera deiectos Parnasi uertice Gallos,
altera maerebat funera Tantalidos.
deinde inter matrem deus ipse interque sororem 15
Pythius in longa carmina ueste sonat.
hic equidem Phoebus uisus mihi pulchrior ipso
marmoreus tacita carmen hiare lyra : 5
atque aram circum steterunt armenta Myronis,
quattuor artifices, uiuida signa, boues. 8

*

XXXII [III XXX]

Hoc utinam spatium loco, quodcumque uacabis, 7
Cynthia ! sic tibi me credere turba uetat. 8
qui uidet, is peccat : qui te non uiderit ergo, 1
non cupiet : facti lumina crimen habent.
nam quid Praenesti dubias, o Cynthia, sortes,
quid petis Aeaei moenia Telegoni ?
cur nocte Herculeum deportant esseda Tibur, 5
Appia cur totiens te uia Lanuuium ?
cur uidet accensam deuotam currere taedis
in nemus et Triuiæ lumina ferre deae ? 9
scilicet umbrosis sordet Pompeia columnis 10
porticus, aulaeis nobilis Attalidis,

et creber platanis pariter surgentibus ordo,
flumina sopito quaeque Marone cadunt, 15
et leuiter lymphis toto crepitantibus orbe
quam subito Triton ore recondit aquam.
fallis, et ista tui furtum uia monstrat amoris :
non urbem, demens, lumina nostra fugis :
nil agis, insidias in me componis inanes, 20
tendis iners docto retia nota mihi.
sed de me minus est : famae iactura pudicae
tanta tibi miserae, quanta meretur, erit.
nuper enim de te nostras mala iecit ad aures
rumor, et in tota non bonus urbe fuit.
'sed tu non debes inimicae credere linguae : 25
semper formosis fabula poena fuit.'
'non tua deprenso damnata est fama ueneno :
testis eris puras, Phoebe, uidere manus.
sin autem longo nox una uel altera lusu
consumpta est, non me crimina parua mouent.' 30
'Tyndaris externo patriam mutauit amore
et sine decreto uia reducta domum est.
ipsa Venus, quamuis corrupta libidine Martis,
nec minus in caelo semper honesta fuit,
quamuis Ida, Rhea, pastorem dicat amasse 35
atque inter pecudes accubuisse deam.
hoc et Hamadryadum spectauit turba sororum
Silenique senes et pater ipse chori,
cum quibus Idaeus legisti poma sub antro,
subposita excipiens, Nai cadauca, manu. 40
an quisquam in tanto stuporom examine quaerit
'cur haec tam diues ? quis dedit ? unde dedit ?'
o nimium nostro felicem tempore Romam,
si contra mores una puella facit !
haec eadem ante illam iam inpuerit et Lesbia fecit : 45
quae sequitur, certe est inuidiosa minus.
qui quaerit Tatios ueteres durasque Sabinas,
hic posuit nostra nuper in urbe pedem.
tu prius et fluctus poteris siccare marinos
altaque mortali deripere astra manu, 50
quam facere, ut nostrae nolint peccare puellae.
is mos Saturno regna tenente fuit :
at cum Deucalionis aquae fluxere per orbem,
et post antiquas Deucalionis aquas,
dic mihi, quis potuit lectum seruare pudicum, 55
quae dea cum solo uiuere sola deo ?
uxorem quondam magni Minois, ut aiunt,
corrupt torui candida forma bouis.
nec minus aerato Danae circumdata muro
non potuit magno casta negare Ioui.' 60
'quod si tu Graias aequaeque imitata Latinas,
semper uiue meo libera iudicio.'

XXXIII [III XXXI]

Tristia iam redeunt iterum sollemnia nobis :
Cynthia iam noctes est operata decem.
atque utinam pereat, Nilo quae sacra tepente
misit matronis Inachis Ausoniis !
quae dea tam cupidos totiens diuisit amantes ? 5
quaecumque illa fuit, semper amara fuit.

XXX 19-22 Carutti, 19-20 Housm. ante 1, 2 ponunt. 19 nunc tu (om. F) dura p. O, non (num n mg.) tamen inmerito N mire. ad 12 8. 23 sqq. a prioribus separauit Lach. una O, corr. Baehr. 26 tedere L, detinere N, de rege μ v. 30 troiae Ω, corr. Ruhken. 31, 32 post 36 transp. Rossberg. 35 figurae Housm. 37 me Ω. 38 eris Rossberg. XXXI priori continuat Ω, sep. μ v. 3 tota ε, quanta Baehr. Poenis om. φ D. columbis Ω, corr. f v mg. 6 habere D. 7 steterant Δ L N. 8 artificis Ω. 10 clarior O. 11 et quo—erat Ω, corr. Hertz. post 16 Dousa transp. 5-8, lac. notauit Perreius. XXXII priori continuat Ω. 2 crimina lumen Ω, corr. Vat. 3188 uar. 3 Praenestis Itali. 5 nocte nos, uate N, uatem Ω, tua te Baehr. deportant suspectum, fort. te raptant. 6 Lanuuium Jortin, di(di f N)cit anum Ω. 7, 8 ante 1 transp. Housm. 8 sic nos, sed Ω, nam ε. tibi me Δ, time N, timeo φ. 9 cur Baehr., cum Ω. 13 platanis ante creb. N, post creb. Δ, post par. φ. urgentibus Ω, corr. Calphurnius. 15 toto Heins., lato Housm., tota Ω. orbe Heins., urbe Ω. 16 quam Housm., cum Ω. 17 falleris Ω, corr. Baehr. duce Lach. 22 mereris O. 23 nostras f, nostra Ω. mala iecit nos, me (la)edit (-et Δ) Ω, mala fudit Palm., male dixit Schneidewin. aure F. 25 te Scal. 29 uel L, aut Δ F N. luxu Δ. 32 decreto corruptum, dedecore est—domum Santen. 33 quamuis O, fertur N. Martis. uixit L. 35 Rhea nos, parim Ω. 37 hoc Δ N, non φ. 38 senis Ω. 40 Nai cadauca, nos (Nai, cad. Scal.), naica dona Ω. 45 iam add. ε. 47 duosque Sabinos Ω, corr. Heins. 50 deripere Burm., deicere Ellis, deligere Ω. 52 HIs F, Hic L N. 53 at Beroaldus, et Ω. 54 antiqui Markland. 61 si Ω, seu cod. Pass. aequaeque Muell. (aequae Lach.), tuque ε φ N, siue es Δ, que es μ, fort. tuue is imitare. XXXIII continuat priori N.

tu certe Iouis occultis in amoribus, Io,
sensisti, nullas quid sit inire uias,
cum te iussit habere puellam cornua Iuno
et pecoris duro perdere uerba sono.
a quotiens quernis laesisti frondibus ora
mandisti et stabulis arbuta pasta tuis!
an, quoniam agrestem detraxit ab ore figuram
Iuppiter, idcirco facta superba dea es?
an tibi non satis est fuscis Aegyptus aluminis?
cur tibi tam longa Roma petita uia?
quidue tibi prodest uiuans dormire puellas?
sed tibi, crede mihi, cornua rursus erunt,
aut nos e nostra te, saeua, fugabimus urbe:
cum Tiberi Nilo gratia nulla fuit.
at tu, quae nostro nimium purgata dolore es,
noctibus his uacui ter faciamus iter.
non audis et uerba sinis mea ludere, cum iam
flectat Icarii sidera tarda boues.
lenta bibis: mediae nequeunt te frangere noctes.
an nondum est talos mittere lassa manus?
a pereat, quicumque meracas reperit uuas
corruptique bonas nectare primus aquas!
Icare Ceropii merito ingulate colonis,
pamphicus nosti quam sit amarus odor.
tuque o Eurytion uino Centaure peristi,
nec non Ismario tu, Polypheme, mero.
uino forma perit, uino corruptitur aetas,
uino saepe suum nescit amica uirum.
me miserum, ut multo nihil est mutata Iyaco!
iam bibe: formosa es: nil tibi uina nocent,
cum tu praependens demissas in pocula sertae
et mea deducta carmina uoce legis.
largius effuso madeat tibi mensa Falerno,
spumet et aurato mollius in calice,
nulla tamen lecto recipit se sola libenter:
est quiddam, quod nos quaerere cogat Amor:
semper in absentes felicior aestus amantes:
eleuat assiduos copia longa uiros.

XXXIV [III XXXII]

Cur quisquam faciem dominae nunc eredit amor?
sic crepta mihi paene puella mea est.
expertus dico, nemo est in amore fidelis:
formosam raro non sibi quisque petit.
polluit ille deus cognatos, soluit amicos,
et bene concordis tristitia ad arma uocat.
hospes in hospitium Menelao uenit adulter:
Colchis et ignotum nomen secuta uirum est?
Lyneeu, tunc meam potuisti, perfide, curam
tangere? nonne tuae tum cecidere manus?
quid si non constans illa et tam certa fuisset?
posses in tanto uiuere flagitio?
tu mihi uel ferro corpus uel perde ueneno:
a domina tantum te modo tolle mea.
te socium uitae, te pectoris esse licebit,
te dominum admitto rebus, amice, meis:

lecto te socium, lecto te deprecor uno:
riualet possum non ego ferre Iouem.
ipse meas solus, quod nil est, aemulor umbras,
stultus, quod nullo saepe timore tremo.
una tamen causa est, qua crimina tanta remitto,
errabant multo quod tua uerba mero.
sed numquam uitae me fallet ruga seuerae:
omnes iam norunt quam sit amare bonum.
Lyneceus ipse meas seros insanit amores.
solum te nostros laetor adire deos.

XXXIV^b

Quid tua Socraticis tibi nunc sapientia libris
proderit aut rerum dicere posse uias?
aut quid Crethi tibi prosunt carmina plectri?
nil iuuat in magno uester amore senex.
tu satius musis leuiorem imitere Philetam
et non inflati somnia Callimachi.
nam cursus licet Aetoli referas Acheloi,
fluxerit ut magno factus amore liquor;
atque etiam ut Phrygio fallax Maeandria campo
errat et ipsa suas decipit unda uias;
qualis et Adrasti fuerit uocalis Arion
tristis ad Archemori funera uictor equos:
Amphiarea tibi non prosint fata quadrigae
aut Capanei magno grata ruina Ioui.
desine et Aeschyleo componere uerba coturno,
desine, et ad molles membra resoluere choros.
incipi iam angusto uersus includere torno,
inque tuos ignes, dure poeta, ueni.
tu non Antimacho, non tutior ibis Homero:
despicit et magnos poeta puella deos.
harum nulla solet rationem quaerere mundi,
nec cur fraternis Luna laboret equis,
nec si post Stygias aliquis sedet arbor undas,
nec si consulto fulmina missa tenent.
sed non ante graui taurus succumbit aratro,
cornua quam ualidis haeserit in laqueis,
nec tu tam duros per te patieris amores:
trux tamen a nobis ante demandus eris.
aspice me, cui parua domi fortuna relicta est,
nullus et antiquo Marte triumphus aui,
ut regnem mixtas inter coniuua puellas
hoc ego, quo tibi nunc eleuor, ingenio.

XXXIV^c

Me inuict hesternis positum languere corollis,
quem tetigit iactu certus ad ossa deus,
Actia Vergilium custoditis litora Phoebi,
Caesaris et fortes dicere posse rates,
qui nunc Aenae Troiani suscitatur arma
iactaque Lauinis moenia litoribus.
cedite Romani scriptores, cedite Graui:

XXXIII 8 nullas nos (uas Laeh. 'itineraria' (u. 22) esse docuit), nullas 22. uas, et in 10 sono, interpungit Housm. 9 habere post te D, post pu. F. 12 mansisti—abditā Ω, corr. Palm. et add. Heins. 16 uia est Δ. 19 fugauimus O. 21 placata 22, corr. nos. 23 mea, melius me. 25 40 non huius carminis esse arbitratur Baehr. 31 tu que o O, tu quoque L. 37 ita N et Charisius p. 107, 25 K., demissa—serta O, praep. φ N Char., perp. Δ. 42 nos O. 43 fort. absente amante. XXXIV continuat priori 22, separauit Itali. 1 non credit O, iam credit N, nunc credit nos corr. amari v, amice Itali. 4 formam L, et formam Δ F. 7 hospes 22, fort. hostes cf. On. F. II 785 sqq., Troi et Mueller. 8 nocte Baehr. 9, 10 tangere—perfide O. 12 posses (et F) d. i. O, posses v. Heins. 13 corpus nos, protus 22. 15 pectoris nos, corporis 22. 17 socerum nos, solum 22. 21 qua O, cur N. 23 fall. m. N. 25 saepe O. 27 sup. 125 sqq. alii a prioribus nos separauimus lacuna quoque notata. uersuum ordinem grauitur turbatum restituere conatus est Munro Journal of Philology vi 325 sqq. 29 Crethi 22 (Crethos Homeri mater), crethi v (mag.) x, uaria atque inutilia coniecere. plectri Palm., lecta Ω, lecti codd. nescioqui. 30 noxer D F. 31 mus. memorem O, mem. mus. N, (memam) leuiorem (i. Philetam) inuenit Santen, Meropem musis Jacob, mem. lusis Unger. 33 iam v. rursus (vtr L) Ω. casus Markland. 34 hucert Heins. magno 22, tenuis Palm. factus 22, fractus v, tactus Heins. 38 testra Heins. 39 ita nos, non amphiarca (ueru N) prosunt (sunt F) tibi f. q. 22, alii alia aut numeris dicesse uersum aut Amphiarcae nouum uerbum excedentes. 40 magno om. O, irato Heins. 41 et (a)eschilleo φ N unde Achilleo Scal. 42 thoros F, toros (s. om. D) Δ. 43 Augusto O. incl. N L, componere Δ F. 47-50 ante 55 transp. Muell. 47 si O. grauis Ω unde uer. taurus Housm. 48 lacrimis φ. 53 ita Jacob, aliquid Ω, tum restabit crāpas Ω, restabit N, restauerit uides Δ, aliquid restabit (malum restabas) harenas un doctus ap. Baehr. 59 sqq. a prioribus separauit Housm. hest. v mg., ext. N, et. φ, aeternum Δ. 61 uirailio Ω.

nescioquid maius nascitur Iliade.
 tu canis umbrosi subter pineta Galaesi
 Thyrsin et adtritris Daphnin harundinibus,
 utque decem possint corrumpere mala puellas,
 missus et inpressis haedus ab uberibus.
 felix, qui uiles pomis mercaris amores !
 huic licet ingratae Tityrus ipse canat.
 felix intactum Corydon qui temptat Alexin
 agricolae domini carpere delicias !
 quamuis ille sua lassus requiescat auena,
 laudatur facilis inter Hamadryadas.
 ut canis Ascraei ueteris praecepta poetae,
 quo seges in campo, quo uiret uua iugo,
 tale facis carmen docta testudine quale
 Cynthius inpositis temperat articulis :

70

75

80

non tamen haec ulli uenient ingrata legenti,
 siue in amore rudis siue peritus erit;
 nec minor hic animis, ut sit minor ore, canorus
 anseris indocto carmine cessit olor.
 haec quoque perfecto ludebat Iasone Varro,
 Varro Leucadiae maxima flamma suae;
 haec quoque lasciuī cantarunt scripta Catulli,
 Lesbia quis ipsa notior est Helena;
 haec etiam docti confessa est pagina Calui,
 cum caneret miserae funera Quintiliae;
 et modo formosa qui multa Lycoride Gallus
 mortuus inferna uulnera fleuit aqua.
 Cynthia quin etiam uersu laudata Properti,
 hos inter si me ponere Fama uolet.

85

90

LIBER TERTIVS [VEL QVARTVS]

I

Callimachi Manes et Coi sacra Philetae,
 in uestrum, quaeso, me sinite ire nemus.
 primus ego ingredior puro de fonte sacerdos
 Itala per Graios orgia ferre choros.
 dicite, quo pariter carmen tenuastis in antro ?
 quoue pede ingressi ? quamue bibistis aquam ?
 a ualeat, Phoebum quicumque moratur in armis !
 exactus tenui pumice uersus eat ;
 quo me Fama leuat terra sublimis, et a me
 nata coronatis Musa triumphat equis,
 et mecum in curru parui uectantur Amores,
 scriptorumque meas turba secuta rotas.
 quid frustra missis in me certatis habenis ?
 non datur ad Musas currere lata uia.
 multi, Roma, tuas laudes annalibus addent,
 qui finem imperii Bactra futura canent :
 sed, quod pace legas, opus hoc de monte sororum
 detulit intacta pagina nostra uia.
 mollia, Pegasides, date uestro sarta poetae :
 non faciet capiti dura corona meo.
 at mihi quod uiuo detraxerit inuida turba,
 post obitum duplici faenore reddet Honos.
 omnia post obitum fingit maiora uetustas ;
 maius ab exequiis nomen in ora uenit.
 nam quis equo pulsas abiegnō nosceret arces,
 fluminaque Haemonio comminus isse uiro,
 Idaeum Simoenta Iouis cum prole Scamandro,
 Hectora ter campos ter maculasse rotas ?
 Deiphobumque Helenumque et Polydamanta et in
 armis
 qualemcumque Parin uix sua nosset humus.
 exiguo sermone fores nunc, Ilion, et tu,
 Troia, bis Oetaei numine capta dei.
 nec non ille tui casus memorator Homerus
 posteritate suum crescere sensit opus.
 meque inter seros laudabit Roma nepotes :
 illum post cineres auguror ipse diem.

5

10

15

20

25

30

35

ne mea contempto lapis indicet ossa sepulcro,
 prouisum est Lycio uota probante deo.

II [I 39-64]

Carminis interea nostri redeamus in orbem ;
 gaudeat in solito tacta puella sono.
 Orphea delenisse feras et concita dicunt
 flumina Threicia sustinuisse lyra ;
 saxa Cithaeronis Thebas agitata per artem
 sponte sua in muri membra coisse ferunt ;
 quin etiam, Polypheme, fera Galatea sub Aetna
 ad tua rorantes carmina flexit equos :
 miremur, nobis et Baccho et Apolline dextro,
 turba puellarum si mea uerba colit ?
 quod non Taenareis domus est mihi fulta columnis,
 nec camera auratas inter eburna trabes,
 nec mea Phaeacas aequant pomaria siluas,
 non operosa rigat Marcius antra liquor :
 at Musae comites et carmina cara legenti,
 et defessa choris Calliopea meis.
 fortunata, meo siqua es celebrata libello !
 carmina erunt formae tot monumenta tuae.
 nam neque pyramidum sumptus ad sidera ducti,
 nec Iouis Elei caelum imitata domus,
 nec Mausolei diues fortuna sepulchri
 mortis ab extrema condicione uacant.
 aut illis flamma aut imber subducat honores,
 annorum aut ictus pondera uicta tuorum.
 at non ingenio quaesitum nomen ab aevo
 excidet : ingenio stat sine morte decus.

I 39

I 40

I

5

10

15

20

III [II]

Visus eram molli recubans Heliconis in umbra,
 Bellorophonte qua fluit umor equi,
 reges, Alba, tuos et regum facta tuorum,

XXXIV 72 hinc O. ipsa Ω, corr. f v mg. 75 auenas codd. Pass., suas—auenas Pass. 77 ut nos, tu Ω ; 77-80 post 66 ponit Ribbeck. 78 herba D. uenit Schrader, uiget cod. nescioquis. 83 hic Lach. ed. Berolinensis. animi φ. aut sim Ω, corr. Housm. 91 quam Ω. 92 fleuit (i.e. flere non destitit) nos, cf. IV 4. 39 sq., lauit Ω.

III I 1 sacra Ω, fata Baehr. ('umbra,' cf. Mela II 2). 5 tenuistis O. 13 inmissis Auratus. 22 reddet f v, reddit Ω. onus Ω. 23 omnia O, famae N latet aliquid. uetustae N. 25 pulsas suspectum, fort. pressas. artes Ω. 26 esse D N, ille F. 27 cula Lynabula parui O, om. N, corr. G. Wolff. 28 ter cod. Pass., per Ω. 29 ita Lach., pu(φ, po Δ N)li-damantes in a. Ω, Polydamanta sub a. cod. Pass. 38 est om. φ. 39 hinc nouum carmen Ω, edd. multi ab Orphea incipiunt, multi cum prioribus coniungunt. 40 in Ω, ut v quod melius nisi laeta malis legere. II 1 delenisse Ayrmann, detinuisse L N quod defendi potest, detenuisse F V, te tenuisse D. 2 su(b)st. φ N, det. Δ. 7 nobis. nostro φ. 11 pheacias Ω. 12 martius Ω. 13 comites f v, comitis (s om. φ) Ω. grata φ. 14 nec d. Baehr. Palm. sed cf. Stat. Silu. I 5. 2. 15 est Ω. 20 uacat Δ L. 22 ictus Δ Housm., ictu F N. pondere Δ L N. III 5 iam Guyetus et Heins,

tantum operis, nervis hiscere posse meis ;
 paruaque tunc magnis admodum fontibus ora,
 unde pater sitiens Ennius ante bibit,
 et cecinit Curios fratres et Horatia pila,
 anseris et tutum uoce fuisse Iouem,
 uicticiaeque moras Fabii pugnamque sinistram
 Cannensem et uersos ad pia uota deos,
 Hannibalemque Lares Romana sede fugantes,
 regiaque Aemilia uecta tropaea fuge,
 cum me Castalia speculans ex arbore Phoebus
 sic ait, aurata nixus ad antra lyra :
 'quid tibi cum tali, demens, est flumine? quis te
 carminis heroi tangere iussit opus?
 non hic ulla tibi speranda est fama, Properti :
 mollia sunt paruis prata terenda rotis,
 ut tuus in scamno iacetur saepe libellus,
 quem legat expectans sola puella uirum.
 cur tua praescriptos euecta est pagina gyros?
 non est ingenii cumba grauanda tui.
 alter remus aquas, alter tibi radat harenas :
 tutus eris : medio maxima turba mari est.'
 dixerat, et plectro sedem mihi monstrat eburno,
 qua noua muscoso semita facta solo est.
 hic erat adfixis uiridis spelunca lapillis,
 pendebantque cauis tympana pumicibus,
 orgia mystarum, et Sileni patris imago
 fictilis et calami, Pan Tegeae, tui ;
 et Veneris dominae uolucres, mea turba, columbae
 tingunt Gorgoneo punice rostra lacu,
 diuersaeque nouem sortitae iura puellae
 exercent teneras in sua dona manus.
 haec hederas legit in thyrsos, haec carmina nervis
 aptat, at illa manu textit utraque rosam.
 e quarum numero me contigit una dearum :
 ut reor a facie, Calliopea fuit :
 'contentus niueis semper uectabere cygnis,
 nec te fortis equi ducet ad arma sonus,
 nil tibi sit rauco praeconia classica cornu
 flare nec Aonium tingere Marte nemus,
 aut quibus in campis Mariano proelia signo
 stent et Teutonicas Roma refringat opes,
 barbarus aut Suebo perfusus sanguine Rhenus
 saucia maerenti corpora uectet aqua.
 quippe coronatos alienum ad limen amantes
 nocturnaeque canes ebria signa fugae,
 ut per te clausas sciat excantare puellas,
 qui uolet austeros arte ferire uiros.'
 talia Calliope, lymphisque a fonte petitis
 ora Philetaea nostra rigauit aqua.

IV (III)

Arma deus Caesar dices meditatur ad Indos,
 et freta gemmiferi findere classe maris.
 magna, uiri, merces ; parat ultima terra triumphos :
 Tigris et Euphrates sub tua iura fluent :
 sera, sed Ausoniis ueniet provincia uirgis :
 adulescent Latio Partha tropaea Ioui.
 ite agite, expertae bello date lintea prorae,
 et solitum armigeri ducite munus equi.

omina fausta cano. Crassos clademque piate ;
 ite et Romanae consulite historiae.
 ipsa tuam serua prolem, Venus : hoc sit in aenum,
 cernis ab Aenea quod superesse caput.
 Mars pater et sacrae fatalia lumina Vestae,
 ante meos obitus sit, precor, illa dies,
 qua uideam spoliis oneratos Caesaris axes,
 ac uulgi plausu saepe resistere equos,
 inque sinu carae nixus spectare puellae
 incipiam, et titulis oppida capta legam,
 tela fugacis equi et bracati militis arcus
 et subter captos arma sedere duces.
 praeda sit haec illis, quorum meruere labores :
 me Sacra sat erit plaudere posse Via.

V (IV)

Pacis Amor deus est ; pacem ueneramur amantes :
 sat mihi cum domina proelia dura mea.
 nec mihi mille iugis Campania pinguis aratur,
 nec bibit e gemma diuite nostra sitis :
 nec tamen inuiso pectus mihi carpitur auro,
 nec, misera, aera paro clade, Corinthe, tua.
 o prima infelix fingenti terra Prometheus !
 ille parum cauti pectoris egit opus :
 corpora disponens mentem non uidit in arte.
 recta animi primum debuit esse tina.
 nunc maris in tantum uento iactamur, et hostem
 quaerimus, atque armis nectimus arma noua.
 haut ulla portabilis opes Acherontis ad undas :
 nudus at inferna, stulte, uehere rate.
 uictor cum uictis pariter miscebitur umbris :
 consule cum Mario, capte Iugurtha, sedes.
 Lydus Dulichio non distat Croesus ab Iro :
 optima mors, parca quae uenit apta die.
 me iuuat in prima coluisse Heliconia iuuenta
 Musarumque choris implicuisse manus :
 me iuuat et multo mentem uincire Lyaeo
 et caput in uerna semper habere rosa.
 atque ubi iam Venerem grauis interceperit aetas,
 sparserit et nigrae alba senecta comas,
 tum mihi naturae libeat perdiscere mores,
 quis deus hanc mundi temperet arte domum,
 qua uenit exorians, qua deficit, unde conactis
 cornibus in plenum menstrua luna redit,
 unde salo superant uenti, quid flamine captet
 Eurus, et in nubes unde perennis aqua,
 sit uentura dies, mundi quae subruat arces,
 purpureus pluuias cur bibit arcus aquas,
 aut cur Perithaebi tremuere cacumina Pindi,
 solis et atratis luxurit orbis equis,
 cur serus uersare boues et plaustra Bootes,
 Pleiadum spisso cur coit igne chorus,
 curue suos fines altum non exeat aequor,
 plenus et in partes quattuor annus eat,
 sub terris sint iura deum et tormenta Gigantum,
 num rota, num scopuli, num sitis inter aquas,
 aut Alcmæoniae furiae aut ieiunia Phinei,
 Tisiphones atro si furit angue caput,
 num tribus infernum custodit faucibus antrum

III 8 et 12 inter se transp. Polster. 11 lares F, laeres LV¹ μ, lares N, alacres D v. 16 heroyei L. 17 hinc Fruterius. 21 ita Scal. praescripto ueneta est (om. φ) p. quio v. 22 cauda Δ N, turba LV mg. 26 quo N. 29 erga Heins. ergo Ω (pro magis d mg. et v mg. ergo). mystarum Unger. cf. Sen. Oed. 437, nosterum v. 32 gorgoneo L. 33 diuersaeq. F. iura 'Vaticanus quintus' Scal., rura Ω. 36 et F. 41 praeconia Δ F. 42 illa v. corr. Fruterius. tingere D F, canere V. 45 Suebo Ital. scilicet v. 52 philetaea Δ F N. IV 4 cf. Aus. Epigr. 31 (1), flue L. Thybris, et dicit Housm. fort. recte. 5 Seros et Janus Gohelmeus, quo accepto uenient Heins. 14 ita G. F. Barth fauente Ou. Tr. IV 2. 53, ad u. plausus v. 19, 20 post 10 nos transp. 19 prolem serua O. 22 mi v. ita nos, sacra om. L, post sat erit habent N V, sat erit uicta D F. V priori comuere Muret. Scal. Baehr. 2 sat Liuiensis, stant Ω. 3 et 5 transp. Housm. 3 malim non t. 6 misera Heins., miser Ω, mixta Ruhnken. aere N, ire O. clade N f, pace F, classe Δ L. 8 cauti v, caute Ω. 9 uidit in arte corruptum, u. inerte v, malim indit in arcem (in arce cod. Pass.), indidit (arti) Baehr. 11 corruptum. uento Ω, ponto Housm. 12 nectimus N V, qu(a)erimus φ D. 14 ad infernas—rates Ω Lach., corr. Schrader. 15 malim uictrix. 18 parca corruptum, carpta Baehr., Parcae Lach. apta Δ F, acta L N. 24 sparserit et N, sparait et φ, sparsit Δ. nigrae v, integras Ω. 27, 28 fort. post 34 ponendi. 31 arcem Δ F bonum et hoc. 34 attractis Δ F. 35 et flamma palustra φ, et flamma boni N (bonae v). 39 Gigantum om. N unde inuentum L. Beck, reuocam Housm. 40 et 42 inter se transp. Housm. 42, 43 pro rota quater non N et L, hic primum non ex cod. v.

Cerberus, et Tityo iugera pauca nouem ;
an ficta in miseris descendit fabula gentis,
et timor haut ultra quam rogos esse potest.
exitus hic uitae superet mihi : uos, quibus arma
grata magis, Crassi signa referte domum.

VI [V]

Dic mihi de nostra quae sentis uera puella :
sic tibi sint dominae, Lygdame, dempta iuga.
omnis enim debet sine uano nuntius esse,
maioresque timens seruus habere fidem.
nunc mihi, siqua tenes, ab origine dicere prima
incipe : suspensis auribus ista bibam.
num me laetitia tumefactum fallis inani,
haec referens, quae me credere uelle putas ?
sicine eam incompitis uidisti flere capillis ?
illius ex oculis multa cadebat aqua ?
nec speculum strato uidisti, Lygdame, lecto ?
ornabat niueas nullane gemma manus ?
ac maestam teneris uestem pendere lacertis,
scriniaque ad lecti clausa iacere pedes ?
tristis erat domus, et tristes sua pensa ministrae
carpebant, medio nebat et ipsa loco,
unidaque impressa siccebat lumina lana,
rettulit et querulo iurgia nostra sono ?
'haec te teste mihi promissa est, Lygdame, merces ?
est poenae seruo rumpere teste fidem.
ille potest nullo miseram me linquere facto,
et qualem nolo dicere habere domi !
gaudet me uacuo solam tabescere lecto.
si placet, insultet, Lygdame, morte mea.
non me moribus illa, sed herbis improba uicit :
staminea rhombi ducitur ille rota ;
illum turgentis ranae portenta rubetae
et lecta exectis anguibus ossa trahunt,
et strigis inuenta per busta iacentia plumae,
cinctaque funesto lanea uitta toro.
si non uana canunt mea somnia, Lygdame, testor,
poena erit ante meos sera, sed ampla, pedes ;
putris et in uacuo textetur aranea lecto :
noctibus illorum dormiet ipsa Venus.
quae tibi si ueris animis est questa puella,
hac eadem rursus, Lygdame, curre uia
et mea cum multis lacrimis mandata reporta :
iram, non fraudes esse in amore meo ;
me quoque consimili inpositum torquerier igni.
iurabo bis sex integer esse dies.
quodsin e tanto felix concordia bello
extiterit, per me, Lygdame, liber eris.

VII [VI]

Ergo sollicitae tu causa, pecunia, uitae !
per te in maturum mortis adimus iter.
tu uitis hominum crudelia pabula praebes :
semina curarum de capite orta tuo.
tu Paetum ad Pharios tendentem lintea portus
obruis insano terque quaterque mari.
nam dum te sequitur, primo miser excidit aeno
et noua longinquis piscibus esca natat.

quod si contentus patrio bone uerteret agros,
uerbaque duxisset pondus habere mea,
uiuere ante suos dulcis conuiuia Penates,
pauper, at in terra nil nisi fletet opes.
non tulit hic Paetus stridorem audire procellae
et duro teneras laedere fune manus,
sed thyio thalamo aut Oricia terebintho
effultum pluma uersicolore caput :
huic fluctus uiuo radicitus abstulit ungues,
et miser inuisam traxit hiatus aquam ;
hunc paruo ferri uidit nox improba ligno.
Paetus ut occideret, tot coiere mala.
frens tamen exterritus dedit haec mandata querelis,
cum moribunda niger clauderet ora liquor :
'di maris Aegaei quos sunt penes aequora, Venti,
et quaecumque meum degrauat unda caput,
quo raptis miseros primae lanuginis annos ?
attulimus fontes in freta uestra manus ?
a miser alyconum scopulis affligar acutis :
in me caeruleo fuscina sumpta deo est.
at saltem Italiae regionibus aduehat aestus :
hoc de me sat erit si modo matris erit.
subtrahit haec fantem torta uertigine fluctus ;
ultima quae Paeto uoxque diesque fuit.
Paete, quid aetatem numeras ? quid cara natanti
mater in ore tibi est ? non habet unda deos ;
et mater non iusta pia dare debita terrae
nec pote cognatos inter humare rogos :
sed tua nunc uolucres adstant super ossa marinae,
nunc tibi pro tumulo Carpathium omne mare est.
o centum aequoreae Nereo genitore puellae,
et tu materno tacta dolore Thetis,
uos decuit lasso subponere brachia mento :
non poterat uestras ille grauari manus.
infelix Aquilo, raptae timor Orithyiae,
quae spolia ex illo tanta fuere tibi ?
aut quidnam fracta gaudes, Neptune, carina ?
portabat sanctos alueni ille uiros.
reddite corpus humo, posita est in gurgite uita ;
Paetum sponte tua, uilis harena, tegas :
et quotiens Paeti transit nauta sepulchrum,
dicat 'et audaci tu timor esse potes'.
ite, rates curuatae et leti texite causas :
ista per humanas mors uenit acta manus.
terra parum fuerat fatis, adiecimus undas :
fortunae miseras auximus arte uias.
uentorum est, quodcumque paras : haut ulla carina
consequitur ; fallit portus et ipse fidem.
nam tibi nocturnis ad saxa ligata procellis
omnia detrito uincula fune cadunt.
(sunt Agamemnonias testantia litora curas,
'qua notat Argynni poena minantis aquae.
hoc iuueni amisso classem non soluit Atrides,
pro qua mactata est Iphigenia mora.)
ancora te teneat, quem non tenere Penates ?
quid meritum dicas, cui sua terra parum est ?
natura insidians pontum subtrauit auaris :
ut tibi succedat, uix semel esse potest.
saxa triumphalis fregere Capherea puppes,
naufraga cum uasto Graecia tracta salo est.
paulatim socium iacturam fleuit Vlixes,
in mare cui solum non ualuere doli.
at tu, saeue Aquilo, numquam mea uela uidebis :
ante fores dominae condar oportet iners.

V 46 *haut* N, aut O. 47 *hic*. *huius* L. *superest* Ω. VI 2 *sic* φ N, si Δ l (=L corr.). 3, 4 post 8 transp. Housm. 3 *num* τ, non N, dum O. 5 *uano* nuntius e. D N f v mg., *uanus* e. φ, *uanis* e. relator V l. hoc distichon damnat Lach. 9 *sicut* eam O, si cā (= causa) N. 12 et 14 inter se transp. G. T. Suringar. 13 at τ. 22 et q. N, (a)equalem O. nullo N, nulla O, corr. Palmer. domi Heins., domo Ω. 28 *exactis* F, *exectis* Burm., alia alii. 30 *uiro* Ω, corr. Heins. 31 *cadunt* D. 39 interpunxit Vahlen. 41 *quod* sin Muell., *quod* nisi N, *quid* mihi si O. e Lach., et N, om. O. VII priori continuat F; uu. 9-72 ita ordinauimus : 43-66, 17-18 (Scal.), 9-12, 67-70, 13-16, 25-32, 35-36, 19-20 (Housm.), [21-24 huius el. non esse uidentur,] 33-34 (Housm.), 37-42, 71-72. 1 *uitae* es Δ. 22 *quae* V. natat f. arg(ag) Nynni φ N, argium Δ. minan(n om. l)is aquae Ω, Athamantiadae Hertzb., Mimantis aquae Ellis. 23 *nec* O, hic Lach. 25 *positaque* in O. 29 *curuata* Lendrum, *curu(a)e* Ω, *curuas* τ. 32 *Naturae* et in 37 *Fortuna* Broukh. 41 *palantum* Heins. 42 *soli* Ω, *soliti* τ. 46 *nisi* Δ F (?), ubi L N. *fleere* potest Ω, corr. Baehr. 47 *hunc* Δ L, hoc F, haec N. 49 *chio* Ω, corr. Santen. *corythia* N, *corythia* peiora O. 51 et 53 inter se transp. W. Fischer. 50 *effultus* τ, et *fulturn* Ω. 51 *uiuos* Palmerius. 52 *miseri* Pass. *inuitam* Δ F. 60 *fontes* nos, *longas* Ω, *nocuas* Housm. 63 *euchat* Ω. 66 *noxque* O. 68 *tracta* Ω, corr. v. *thetis* N, *petis* L, *pedis* D F, V eras.

VIII [VII]

Dulcis ad hesternas fuerat mihi rixa lucernas,
 uocis et insanae tot maledicta tuae,
 cum furibunda mero mensam propellis et in me
 proicis infesta cymbia plena manu.
 tu uero nostros audax inuade capillos
 et mea formosis unguibus ora nota;
 tu minitare oculos subiecta exurere flamma,
 fac mea rescisso pectora nuda sinu.
 nimirum ueri dantur mihi signa caloribus:
 nam sine amore graui femina nulla dolet.
 quae mulier rabida iactat conuicia lingua,
haec Veneris magnae uoluitur ante pedes,
 custodum grege seu circa se stipat euntem,
 seu sequitur medias, Maenas ut icta, uias,
 seu timidam crebro dementia somnia terrent,
 seu miseram in tabula picta puella mouet.
 his ego tormentis animi sum uerus aruspex,
 has didici certo saepe in amore notas.
 non est certa fides quam non in iurgia uertas:
 hostibus eneniat lenta puella meis.
 in morso aequales uideant mea uulnera collo:
 me doceat liuor mecum habuisse meam.
 aut in amore dolere uolo aut audire dolentem,
 siue meas lacrimas siue uidere tuas.
 (teeta superciliis si quando uerba remittis,
 aut tua cum digitis scripta silenda notas.)
 odi ego quae nunquam pungunt suspiria somnos:
 semper in irata pallidus esse uelim.
 aut tecum aut pro te mihi cum rualibus arma
 semper erunt: in te pax mihi nulla placet.
 dulcior ignis erat Paridi, cum Graia per arma
 Tyndaridi poterat gaudia ferre suae.
 dum uincunt Danaï, dum restat barbarus Hector,
 ille Helenae in gremio maxima bella gerit.
 (gande, quod nulla est aequae formosa: doleres,
 siqua foret: nunc sis iure superba licet.
 at tibi, qui nostro nexisti retia lecto,
 sit socer aeternum nec sine matre domus,
 cui nunc siqua data est furandae copia noctis,
 offensa illa mihi, non tibi amica, dedit.)

IX [VIII]

Maecenas, eques Etrusco de sanguine regum,
 intra fortunam qui cupis esse tuam,
 quid me scribendi tam uastum mittis in aequor?
 non sunt apta meae grandia uela rati.
 turpe est, quod nequeas, capiti committere pondus
 et pressum inflexo mox dare terga genu.
 omnia non pariter rerum sunt omnibus apta,
 palma nec ex aequo ducitur ulla iugo.
 gloria Lysippo est animosa effingere signa;
 exactis Calamis se mihi iactat equis.
 in Veneris tabula summam sibi ponit Apelles;
 Parrhasius parua uindicat arte locum.
 argumenta magis sunt Mentoris inclita formae;
 at Myos exiguum flectit acanthus iter.

Phidiaeus signo se Iuppiter ornat eburno;
 Praxitelen Paria uendit at urbe lapis.
 est quibus Eleae concurrat palma quadrigae;
 est quibus in celeres gloria nata pedes.
 hic satius ad pacem; hic castrensibus utilis armis.
 naturae sequitur semina quisque suae.
 at tua, Maecenas, uitae praecepta recepi,
 cogor et exemplis te superare tuis.
 cum tibi Romano dominas in honore secures
 et liceat medio ponere iura foro,
 uel tibi Medorum pugnaces ire per hastas
 atque onerare tuam fixa per arma domum,
 et tibi ad effectum uires det Caesar et omni
 tempore tam faciles insinuentur opes,
 parcis, et in tenues humilem te colligis umbras:
 uelorum plenos subtrahis ipse sinus.
 crede mihi, magnos aequabunt ista Camillos
 iudicia et uenies tu quoque in ora uirum,
 Caesaris et famae uestigia iuncta tenebis;
 Maecenatis erunt uera tropaea fides.
 non ego uelifera tumidum mare findo carina:
 tota sub exiguo flumine nostra mora est.
 non flebo in cineres arcem sedisse repentes
 Cadmi nec semper proelia clade pari,
 nec referam Scaëas et Pergama Apollinis arces,
 et Danaum decimo uere redisse rates,
 moenia cum Graio Neptunia pressit aratro
 uictor Palladiae ligneus artis equus.
 inter Callimachi sat erit placuisse libellos
 et cecinisse modis, Coe poeta, tuis.
 haec urant pueros, haec urant scripta puellas,
 meque deum clament et mihi sacra ferant.
 te duce uel Iouis arma canam caeloque minantem
 Coeum et Phlegraeis Eurymedonta iugis;
 eductosque pares siluestri ex ubere teges
 ordiar et caeso moenia firma Remo,
 celsaque Romanis decerpta palatia tauris,
 crescet et ingenium sub tua iussa meum;
 prosequar et currus utroque ab litore ouantes,
 Parthorum astutiae tela remissa fugae,
 castraque Pelusi Romano subtrita ferro,
 Antonique graues in sua fata manus.
 mollia tu coeptae fautor cape lora iuuentae,
 dexteraque inmissis da mihi signa rotis.
 hoc mihi, Maecenas, laudis concedis, et a te est,
 quod ferar in partes ipse fuisse tuas.

X [IX]

Mirabar, quidnam misissent mane Camenae,
 ante meum stantes sole rubente torum.
 natalis nostrae signum misere puellae
 et manibus faustos ter crepuere sonos.
 transeat hic sine nube dies, stent aere uenti,
 ponat et in sicco molliter unda minas.
 aspiciam nullos hodierna luce dolentes,
 et Niobae lacrimas supprimat ipse lapis.
 Alcyonum positis requiescant ora querelis,
 increpet assumptum nec sua mater Itym;
 tuque, o cara mihi, felicibus edita pennis,
 surge et praesentes iusta precare deos.

VIII continuat priori O. 1 *hesternas* L., *externas* Δ. 3 *cum Itali*, *cum* Δ. 4 *infesta* Palm., *insana* Δ., an *infensa*? 11 *grauida* Δ., corr. Scal. 12 *haec* Lilius, et Δ. 13 *custodem* Δ L., *grege* (non) Baehr., *seu* nos (pro se) Lach., *gregebus* Ω; sed haec fort. hic aliena quod de 13 18 censet Housm. 18 *has* N., *nam* O. 19 ita Vahlen, *iniurgia* N., *inuria* O. *uertas* Vahlen, *uersat* (tat F) Δ. 25, 26 hic alieni Guyeto nisi. 27 cf. Stat. Th. II 336 sq. 28 *centum* O. 29 *cum* φ N., *quo* Δ. *arata* Δ., corr. Fruterius. 33, 34 ante 29 transp. Housm. 35 40 hic alieni. 37 *uocisti* Prisc. p. 902 et Diomed. p. 369, 21 K., *tendisti* Δ. 40 *offensam* Ω. IX 2 *inter* Δ F. 8 *flamma* Ω, *fama* Lipsius. 9-19 inter-punximus. 9 *ingere* O. 10 *calamus* Ω, corr. Itali. 11 *ponit* f v mg., *poscit* Δ N., *posita* φ. ut V. t. summum s. *poscit* A. Rothstein. 12 *iocum* Lach. 13 *inclita* nos, *addita* Ω. 14 *ad* Ω. *Myos* Itali, *muros* L d rrg., *muros* Δ F, *muros* N. 16 *Paria* Broukh. de Pario intellegendum, *propria* Ω. *uindicat* Ω, corr. Barm. 22 *canor* Broukh. 25 *hastus* Markland, *hostes* Ω. 26 *hono* L f rrg. O. 33 cf. ad II 1. 39. 35 *om* N. 36 *tula* τ., *sed* Baehr. ē (= est) uel e ante flum. O. 37 *phebo* N. *paternus* Ω, corr. nos, cf. Lucr. V 400. 38 *semper* Ω, *fratrum* Todd. Pass. 39 *artes* Broukh. 44 *Coe* Beroaldus, *dure* Ω. 45 *curant*—*curant*, corr. Itali. 47 58 hic alienos esse censet nescioquis. 48 *oromodonta* Ω, corr. Huschke. 49 et 51 inter se transp. Peiper. 51 fort. *eductosque* (celsaque in 49 iam Lach.). 55 *claustrag*. Palmerius et Lipsius. 57 *mollis* Ω, corr. Broukh. *faustor* φ, *factor* N. 59, 60 ante 47 transp. Lach. X 1 *uisissent* Heins. 3 *miserere* O. 6 *minas* f v, *minax* Ω. 12 *praesentes* codl. Pass., *poscentes* Ω, *poscendos* Lach.

ac primum pura somnum tibi discute lymphæ
et nitidas presso pollice finge comas :
dein qua primum oculis cepisti uaste Properti 15
indue, nec uacuum flore relinque caput ;
et pete, qua polles, ut sis tibi forma perennis,
inque meum semper stent tua regna caput.
inde coronatas ubi ture piauēris aras,
luxerit et tota flamma secunda domo, 20
sit mensae ratio, noxque inter pocula currat,
et crocino naris murreus ungat onyx ;
tibia continuis succumbat rauca choreis,
et sint nequitiae libera uerba tuae,
dulciaque ingratos adimant conuicia somnos ; 25
publica uicinae perstrepat aura uiae :
sit sors et nobis talorum interprete iactu,
quem grauius pennis uerberet ille puer.
cum fuerit multis exacta trientibus hora,
noctis et instituet sacra ministra Venus, 30
annua soluamus thalamo sollemnia nostro,
natalisque tui sic peragamus iter.

XI [X]

Quid mirare, meam si uersat femina uitam
et trahit addictum sub sua iura uirum,
criminaque ignaui capitis mihi turpia fingis,
quod nequeam fracto rumpere uincla iugo ?
uenturum melius praesagit nauita mortem ;
uulneribus didicit miles habere metum.
ista ego praeterita iactaui uerba iuuenta :
tu nunc exemplo disce timere meo.
Colchis flagrantis adamantina sub iuga tauros
egit et armigera proelia seuit humo,
custodisque feros clausit serpentis hiatus,
iret ut Aesonias aurea lana domos.
ausa ferox ab equo quondam obpugnare sagittis
Maeotis Danaum Penthesisleas rates ;
aurea cui postquam nudauit cassida frontem, 15
uicit uictorem candida forma uirum.
Omphale in tantum formae processit honorem,
Lydia Gygaeo tincta puella lacu,
ut, qui pacato statuisset in orbe columnas,
tam dura traheret mollia pensa manu. 20
Persarum statuit Babylona Semiramis urbem
ut solidum cocto tolleret aggere opus,
et duo in aduersum mitti per moenia currus
nec possent tacto stringere ab axe latus ;
duxit et Euphratem medium, quam condidit, arcis,
iussit et imperio subdere Bactra caput. 26
nam quid ego heroas, quid raptum in crimina diuos ?
Iuppiter infamat seque suamque domum.
quid, modo quae nostris obprobria uexerit armis
et famulos inter femina trita suos ? 30
coniugii obsceni pretium Romana poposcit
moenia et addictos in sua regna patres.
noxia Alexandria, dolis aptissima tellus,
et totiens nostro Memphi cruenta malo,
tres ubi Pompeio detraxit harena triumphos 35
una ; Philippeo sanguine inuiste notam,
issent Phlegraeo melius tibi funera campo,
uel tua si socero colla daturus eras. 38
scilicet, incesti meretrix regina Canopi, 39

(tollet nulla dies hanc tibi, Roma, notam) 36
ausa Ioui nostro latrantem opponere Anubim, 41
et Tiberim Nili cogere ferre minas,
Romanamque tubam crepitanti pellere sistro,
baridos et contis rostra Liburna sequi,
foedaque Tarpeio conopia tendere saxo, 45
iura dares statuas inter et arma Mari !
fugisti tamen in timidi uaga flumina Nili :
accepere tuae Romula uincla manus.
bracchia spectauī sacris admorsa colubris,
et trahere oecultum membra saporis iter.
'non haec, Roma, fuit tanto tibi ciue uerenda' 55
dixi 'aut assiduo lingua sepulta mero.
septem urbs alta ingis, toto quae praesidet orbi,
femineo extimuit territa Marte minas ?' 58
quid nunc Tarquinii fractas inuat esse secures,
nomine quem simili uita superba notat ? 47
nunc ubi Scipiadæ classes, ubi signa Camilli, 67
aut modo Pompeia Bosphore capta manu, 68
Hannibalis spolia et uicti monumenta Syphacis 59
et Pyrrhi ad nostros gloria fracta pedes, 60
si mulier patiēda fuit ? cape, Roma, triumphum, 49
et longum Augusto salua precare diem. 50
haec di condiderunt, haec di quoque moenia ser-
uant : 65
uix timeat saluo Caesare Roma Iouem. 66
Curtius expletis statuit monumenta lacunis ; 61
at Decius misso proelia rupit equo ;
Coclitis abscessis testatur semita pontes ;
est cui cognomen coruus habere dedit :
Leucadius uersas acies memorabit Apollo ; 69
tantum operis belli sustulit una dies. 70
at tu, siue petes portus sen, nauita, linques,
Caesaris in toto sis memor Ionio.

XII [XI]

Postume, plorantem potuisti linquere Gallam,
miles et Augusti fortia signa sequi ?
tantine ulla fuit spoliati gloria Parthi,
ne faceres, Galla multa rogante tua ?
si fas est, omnes pariter peracitis auari, 5
et quisquis fido praetulit arma toro !
tu tamen iniecta tectus, uesane, lacerna
potabis galea fessus Araxis aquam :
illa quidem interea fama tabescent inani,
haec tua ne uirtus fiat amara tibi, 10
neue tua Medae laetentur caede sagittae,
ferreus aurato neu cataphractus equo,
neue aliquid de te flendum referatur in urna :
sic redeunt, illis qui cecidere locis.
ter quater in casta felix o Postume Galla, 15
moribus his alia coniuge dignus eras.
quid faciet nullo munita puella timore,
cum sis luxuriae, Roma, magistra tuae ?
sed securus eas : Gallam non munera uincunt,
duritiaque tuae non erit illa memor. 20
nam quocumque die saluum te fata remittent,
pendebit collo Galla pudica tuo.
Postumus alter erit miranda coniuge Vlixes.
non illi longae tot nocuere morae ;
castra decem annorum, et Ciconum mons Ismara 25
capta,

X 15 te qua DV (?) L, denique F. 17, 18 om. N. pelles O, corr. f v. 19 ubi N, tibi O. 23 nocturnis Ω, corr. Housm. pauca O. 25 conuicia Broukh., conuiuia Ω. 26 perstrepat Ω, corr. f. 28 grauius Beroaldus, grauibz Ω. 31 thal. et s. O. XI 5 uenturam corruptum, iactura Lendrum, fort. naufrage iam—praesagis. mortem Ω, noctem f mg. v mg., multa coniecere uiri docti. 14 Mcotis N f mg., nectis L, iniectis Δ F. 15 cui N f v, qui O. 17 nouum carmen in F μ. omphaliae DV (?), Maonis Housm. 21 nouum carmen in O μ. 22 cingeret Fontaine. 23 mitti Tyrrell, missi Ω. 24 ne Δ. 25 qua N f mg. v. arces Ω, corr. Baehr. 26 surgere Ω, corr. Burm. senior. 27 crimine Ω, corr. v. 29 uexerat = edd. multi. 31 coniugis Ω, corr. Pass. 35 tres Δ N, res L, hec F. tibi φ μ. 36 et 40 inter se transp. Lach. 38 nec t. sic Housm. 39 nou. el. φ. 40 inuiste nos (-a τ), adusta Ω. notam nos, nota Ω. 45 conopea Beroaldus, canopeia Ω. 46 dares Palm., dare Ω, dare et τ. 47-68 ita ordinauimus, 51-58 (Housm.), 47-48, 67-68, 59-60 (Pass.), 49-50, 65-66, 61-64. 48 uocat Δ. 51 uada φ N. 55 haec τ, hoc Ω. 56 dixit et Ω, corr. nos. 58 om. N. femineas timuit (hoc om. φ) Ω, corr. nos. 61 Cur (Dur φ D) ius Ω. 62 ac Δ L, admisso Dec. Scal. 63 abs(ab) Leisios φ, adscisos N. 64 est Puccius, et Ω. 65 condiderant O, corr. Liuiueius. XII 4 facias O. 7 infecta Ω. 12 ita D f v, catophratus φ N. 14 si credent O, si credunt N, corr. v. 18 cum Ω, cui Palm. sis Palm., sit Ω. suae τ. 25 mons Ω, manus Lach., Mars Mucll., domus Baehr., alia alii. capta Fontaine, calpe F N, talpe Δ L, fort. Ismare capte, cf. ll. 68.

exustaque tuae mox, Polypheme, genae,
et Circae fraudes, lotosque herbaeque tenaces,
Seyllaque et alternas scissa Charybdis aquas,
Lampetis Ithacis ueribus mugisse iuuenos
(pauerat hos Phoebo filia Lampetie),
et thalamum Aëaeae flentis fugisse puellae,
totque hiemis noctes totque natasse dies,
nigrantisque domos animarum intrasse silentium,
Sicanium surdo remige adisse latus,
et ueteres arcus leto renouasse procorum,
errorisque sui sic statuisse modum.
nec frustra, quia casta domi persederat uxor.
uincit Penelope Aelia Gallia fidem.

XIII (XII)

Quaeritis, unde audis nox sit pretiosa puellis,
et Venere exhaustae damna querantur opes.
certa quidem tantis causa et manifesta rapinis:
luxuria nimium libera facta uia est.
Inda cauis aurum mittit formica metallis,
et uenit e rubro concha Erycina salo,
et Tyros ostrinos praebet Cadmea colores,
cinnamon et multi pastor odoris Arabs.
haec etiam clausae expugnant arma puellas,
quaeque gerunt fastus, Icaroti, tuos:
matrona incedit census induta nepotum
et spolia obprobrii nostra per ora trahit.
nulla est poscendi, nulla est reuerentia dandi,
aut si qua est, pretio tollitur ipsa mora.
felix Eois lex funeris uia maritis,
quos Aurora suis rubra colorat equis.
namque ubi mortifero iacta est fax ultima lecto,
uxorum fuis stat pia turba comis,
et certamen habent leti, quae uia sequatur
coniugium: pudor est non licuisse mori.
ardent uictrices et flammae pectora praebent,
inponuntque suis ora perusta uiris.
hoc genus infidum nuptiarum; hic nulla puella
nec fida Euhadne nec pia Penelope.
felix agrestum quondam pacata iuuentus,
diuitiae quorum messis et arbor erant.
illis munus erat decussa Cydonia ramo
et dare puniceis plena canistra rubis.
nunc uiolas tondere manu, nunc mixta referre
lilia uimineos lucida per calathos,
et portare suis nestitas frondibus uuas
aut uariam plumae uersicoloris auem.
his tum blanditiis furtiua per antra puellae
oseula siluiculis empta dedere uiris.
hinulei pellis positos operibat amantes,
altaque natuo creuerat herba toro,
pinus et incumbens lentis circumdabat umbras;
nec fuerat nudas poena uidere deas;
crinigerique dei uacuam pastoris in aulam
dux aries saturas ipse reduxit oues;
dique deaeque omnes, quibus sit tutela per agros,
praebebant uestris uerba benigna focis:

et leporem, quicumque uenis, uenaberis, hospes,
et si forte meo tramite quaeris auem:
et me Pana tibi comitem de rupe uocato,
sive petes calamo praemia siue cane.
at nunc desertis cessant sacra lucis:
aurum omnes uicta iam pietate colunt.
auro pulsa fides, auro uenalia iura;
aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.
torrida sacrilegum testantur limina Brennum,
dum petit intonsi Pythia regna dei:
at mox lauriger concussus uertice diras
Gallica Parnasus sparsit in arma nines.
te scelus accepto Thracis Polymestoris auro
nutrit in hospitio non, Polydore, pio.
tu quoque, ut auratos gereres, Eriphyla, lacertos,
delapsis nusquam est Amphiarus equis.
proloquar (atque utinam patriae sim uanus aruspex),
frangitur ipsa suis Roma superba bonis.
certa loquor, sed nulla fides: neque enim Ilia quon-
dam
uerax Pergameis Maenas habenda malis.
sola Parim Phrygiae fatum componere, sola
fallacem patriae serpente dixit equum.
ille furor patriae uilis fuit, ille parenti:
experta est ueros irrita lingua deos.

XIV (XIII)

Multa tuae, Sparte, miramur iura palaestrae,
sed mage uirginei tot bona gymnasii,
quod non infames exercet corpore ludos
inter luctantes nulla puella uiros,
cum pila uelocis fallit per brachia iactus,
inerepat et uersi clauis adunca trochi;
puluerulentaque ad extremas stat femina metas.
et patitur duro uulnera paneratio,
nunc ligat ad caestum gaudientia brachia loris,
missile nunc disci pondus in orbe rotat,
et modo Taygeti, crines aspersa pruina,
sectatur patrios per iuga longa canes:
gyrum pulsat equis, niueum latus ense reuincit,
uirginemque cauo protegit aere caput.
qualis Amazonum nudatis bellica manibus
Thermodontaeis turba lauantur aquis:
qualis et Eurotae Pollux et Castor harenis,
hic uictor pugnis, ille futurae equis;
inter quos Helene nudis capere arma papillis
fertur nec fratres erubuisse deos.
lex igitur Spartana uetat secedere amantes,
et licet in triuiis ad latus esse suae;
nec timor aut ulla est clausae tutela puellae
nec grauis austeri poena cauenda uiri.
nullo praemisso de rebus tute loquaris
ipse tuis: longae nulla repulsa morae.
non Tyriae uestes errantia lumina fallunt,
est neque odoratae cura molesta comae.
at nostra ingenti uadit circumdata turba,
nec digitum angusta est inseruisse uia,

XII 29 *Lampetis Ithacis* N nec meliora cett. (*scythiacis* Δ). 30 spiritum censet Palm. et desiderat Aed. mentionem, quod si uerum est, amissus U. sic refingi poterit *inclusisse* *Notos utribus Aëolios* coll. [Tib. Pan. Mess. 58 et On. Am. III 12. 29. 32 *notasse* O. 34 *Sicanium* Δ, corr. nos. *latus* F¹ Broukh., *latus* L., *latus* cett. 35 *actas* Δ F. *lato* v. 38 *uincet* v. Penelope (Aelia) Δ (*delia* μ), corr. v et (*Aelia*) Pass. XIII 2 *uenerem* Ω, corr. Itali. 3 *ruinis* Ω, corr. Palm. 6 *Erythraea* Beroaldus, fort. *Aracina*. 8 *pastor corruptum* uid., *coston* Guyetus, fort. *carptor*. 9 *nifeas* supra *clausas* ser. in N. *puellas* Markland, *puellas* Δ. 10 *gerunt* Senopius et Guyetus, *terant* Δ, *derant* Heins. (*derant* Δ) Ω, corr. v. 19 *lacti* D N, *letum—coniugii* (20) Housm. quod placet. 21 *ardent* Ω, *gaudent* N. Stephanus. 23 *hic nulla* N V in ras., *innupta* D L, *nupta* F. 25 *pacata* suspectum. 26 *quarum* O. 27 *illius* D. *munus* om. F. *erat* V (?) in ras., *erant* N, om. φ D. 30 *ueneris* codd. ap. Pass. (?) *Fruternus*, *ueneris* Δ, *ueneris* codd. ap. Pass. 32 *ueneris* supra φ N. 35 *atque hinulei* (*hinulei* φ) Δ, corr. Scal. *positos* Heins., *lotos* Δ, *lotos* Δ I. N., *lotos* F, corr. Baehr. 39 *criniger atque* Ω, corr. nos. coll. Tib. II 3. 11 sqq. 42 *uestris* Ω, *iustis* Baehr. 43 *hic alienos esse* censet Housm. 43 *at Δ L.* *uenerabiles* O. 47 et O. 51 *lucina* O. 53 *ueneris* N v. *aurata* φ N, *dallus* O. 54 *per nas(s)* D F, *parnasus* L. 55 *et Δ*. 56 *pro* N f, *tuo* O. 58 *delapsus* cod. Eternensis, *delapsus* v. Δ I. v. *namquam* φ D, *nunc* V. 59 *ueneris* Ω, corr. v. 62 *Phoebus* cod. Pass. unde *Phoebus* ipse, aut *habere* scribe aut in 61 *tibi* pro *thea*. 65 *fuit utilis* Ω, corr. Baehr. XIV priori continuat N¹. 3 *laudes* Ω, corr. Auratus. 9 *caudentia* Gruterus. 15, 16 post 10 posuit Housm. sed locus ne sic quidem sanus est. 14 *Thermodontaeis* Δ N, *Thermodontaeis* Δ. *launtur* F N, *uagatur* Heins. 17 *arces* Volsens, *helices* N, *athens* O. 19 *capere arma*, *arma* L, *armata* Δ, *et armata* F. *capit* O. 28 *comae* Canterus, *domi* Ω. 30 *uia* v N, *tua* D V (?), *tria* L, *nra* F.

nec quae sit facies nec quae sint uerba rogandi,
inuenias : caecum uersat amator iter.
quod si iura fores pugnasque imitata Laconum,
carior hoc esses tu mihi, Roma, bono.

XV [XIV]

Sic ego non ullos iam norim in amore tumultus,
nec ueniat sine te nox uigilanda mihi :
fabula nulla tuas de nobis concitet aures : 45
te solam et lignis funeris ustus amem. 46
ut mihi praetexti pudor est sublatus amictus 3
et data libertas noscere amoris iter,
illa rudes animos per noctes conscia primas
inbuit heu nullis capta Lycinna datis. 5
tertius, haud multo minus est, iam ducitur annus :
uix memini nobis uerba coisse decem.
cuncta tuus sepeliuit amor, nec femina post te
ulla dedit collo dulcia uincula meo. 10
at tu non meritam parcas uexare Lycinnam : 43
nescit uestra ruens ira referre pedem. 44
testis erit Dirce tam uano crimine saeua, 11
Nycteos Antiopeu accubuisse Lyco.
a quotiens pulchros uulsit regina capillos,
molliaque immites fixit in ora manus !
a quotiens famulam pensis onerauit iniquis, 15
et caput in dura ponere iussit humo !
saepe illam immundis passa est habitare tenebris ;
uilem ieiunae saepe negauit aquam.
Iuppiter, Antiopeae nusquam succurris habenti
tot mala ? corruptit dura catena manus. 20
si deus es, tibi turpe tuam seruire puellam.
inuocet Antiope quem nisi uincta Iouem ?
sola tamen, quaecumque aderant in corpore uires,
regales manicas rupit utraque manu.
inde Cithaeronis timido pede currit in arces. 25
nox erat, et sparsa triste cubile gelu.
saepe uago Asopi sonitu permota fluentis
credebat dominae pone uenire pedes.
et durum Zethum et lacrimis Amphiona mollem
experta est stabulis mater abacta suis. 30
ac ueluti, magnos cum ponunt aequora motus,
Eurus ut aduerso desinit ire Noto,
litore sic tacito sonitus rarescit harenae,
sic cadit inflexo lapsa puella genu.
sera tamen pietas natis et cognitus error. 35
digne Iouis natos qui tueare senex,
tu reddis pueris matrem, puerique trahendam
ueruntur Diren sub truncis ora bouis.
Antiope, cognosce Iouem : tibi gloria Dirce
ducitur in multis mortem habitura locis. 40
prata cruentantur Zethi, uictorque canebat
Paeana Amphion rupe, Aracynthe, tua.

XVI [XV]

Nox media, et dominae mihi uenit epistula nostrae :
Tibure me missa iussit adesse mora,
candida qua geminas ostendunt culmina turres,
et cadit in patulos lymphae Aniena lacus.

quid faciam ? obductis committam mene tenebris, 5
ut timeam audaces in mea membra manus ?
at si distulero haec nostro mandata timore,
nocturno fletus saeuior hoste mihi.
peccaram semel, et totum sum pulsus in annum :
in me mansuetas non habet illa manus. 10
nec tamen est quisquam, sacros qui laedat amantes :
Scironis media sic licet ire uia.
quisquis amator erit, Scythicis licet ambulet oris :
nemo adeo, ut noceat, barbarus esse uolet.
sanguine tam paruo quis enim spargatur amantis 19
improbis, et cuius sit comes ipsa Venus ? 20
luna ministrat iter, demonstrant astra salebras ; 15
ipse Amor accensas praecutit ante faces ;
saeua canum rabies morsus auerit hiantes :
huic generi quouis tempore tuta uia est.
quod si certa meos sequerentur funera cursus, 21
talis mors pretio uel sit emenda mihi.
adferet haec unguenta mihi sertisque sepulchrum
ornabit custos ad mea busta sedens.
di faciant, mea ne terra locet ossa frequenti, 25
qua facit assiduo tramite uulgus iter.
post mortem tumuli sic infamantur amantum :
me tegat arborea deua terra coma,
aut humer ignotae cumulis uallatus harenae :
non uiuat in media nomen habere uia. 30

XVII [XVI]

Nunc, o Bacche, tuis humiles aduoluimur aris :
da mihi placatus uela secunda, pater.
tu potes insanae Veneris compescere fastus,
curarumque tuo fit medicina mero.
per te iunguntur, per te soluntur amantes : 5
tu uitium ex animo dilue, Bacche, meo.
te quoque enim non esse rudem testatur in astris
lyncibus ad caelum uecta Ariadna tuis.
hoc mihi, quod ueteres custodit in ossibus ignes,
funera sanabant aut tua uina malum. 10
semper enim uacuos nox sobria torquet amantes
spesque timorque animo uersat utroque uago.
quod si, Bacche, tuis per feruida tempora donis
accersitus erit somnus in ossa mea,
ipse seram uites pangamque ex ordine coles, 15
quos carpant nullae me uigilante ferae.
dum modo purpureo cumulem mihi dolia musto,
et noua pressantis inquinet uina pedes,
quod superest uitae, per te et tua cornua uiuam,
uirtutisque tuae, Bacche, poeta ferar. 20
dicam ego maternos Aetnaeo fulmine partus,
Indica Nysaeae arma fugam choris,
uesanumque noua nequigam in uite Lycurgum,
Pentheos in triplices funera rapta greges,
curuaque Tyrrhenos delphinum corpora nautas 25
in uada pampinea desiluise rate,
et tibi per Diae bene olentia flumina saxa,
unde tuum potant Naxia turba merum.
candida laxatis onerato colla corymbis
cinget Bassaricas Lydia mitra comas ; 30
leuis odorato ceruix manabit oliuo,
et feries nudos ueste fluente pedes.

XIV 31 sit v, sint Ω. faciles 'Commelini liber.' 33 luctasque Fontaine. XV 1 nullos D F V¹ (?). 3 praetexta O. uelatus Ω, releuatus Fontaine. amictus F N. 5 fort. Cynthia, pr. cf. I 12. 2. 7 iam nos, cum Ω. 11 nou. el. in Ω. uano R. Franz, uero Ω. 13 uulsit Rob. Titius, ussit Ω. 14 inmittens φ N. 15 imp(imp)ensis O. 21 est Ω. 22 uincta Ω. 27 (a)esopi φ N. 30 tabulis Ω. 31 at φ. 32 ut Jacob (ubi Lach.), in O, sub N. aduersos—notos O, fort. aduersus. 34 si O. 35 est Ω, fort. motast (uel ortast) et. ordo D. 41 parta Ω. Zetho uel Zethus =, Zaeae Palm. 43, 44 post 10 transp. Volpi. 45, 46 post 2 transp. Otto. 45 conciet Δ. XVI 4 nymphæ Ω, corr. f. 7 haec dist. O. 9 portus N. 11 laedit O. si l. O. scilicet N. 13, 14 habet inscr. Pomp. C. I. L. IV n. 1950. Scythiae inscr. P. ambulet inscr. P. v, ambulat Ω. 14 adeo inscr. P., deo Ω. ut feriat inscr. P. 16 praec. Guyetus, perc. Ω, fort. conc. cf. Ou. Am. I 2. 11. 19, 20 post 14 transp. Struchtmeyer. 20 et cuius sit Palm., exclusis fit Ω, ecce suis it W. Fischer. 21 casus Ω, corr. Markland. 23 haec Guyetus, huc Ω. 25 nec φ N V. 29 aut Ω. humeri N, humor L et (post ign.) Δ. cumulus F V, tumultus L. 30 non N, me O. XVII 2 placatus nos, coll. Ou. F. III 789 sq., pacato Ω. 3 aut infensas aut fluctus cum cod. Pass. legendum uid. 12 uago pro modo Ω scripsimus, pro animo Ω (-um v) animae Housm., alii alia. 15 coles (caules) Burm., colles Ω. 17 cumulem nos, coll. Ou. Tr. III 10. 72, numen Δ N, nūne F, numerē L, spument = uulg. 21 flumine Δ F. 24 grata Ω, corr. Pass. 27 Diae—saxa nos, post Palm. qui Diam—saxis (possis etiam saxeam) inuenit (nasci Baehr.), mediam—Naxon Ω. 30 cingit Ω, corr. v.

mollia Dircaeae pulsabunt cymbala Thebae,
capripedes calamo Panes hiantes canent,
uertice turrigero iuxta dea magna Cybele
tundet ad Idaeos tympana rauca choros.
ante fores templi crater antistitis auro
libatum fundens in tua sacra merum.
haec ego non humili referam memoranda coturno,
qualis Pindarico spiritus ore tonat.
tu modo seruitio uacuum me siste superbo
atque hoc sollicitum uince sopore caput.

XVIII [XVII]

Clausus ab umbroso qua tundit pontus Auerno
fumida Baiarum stagna tepentis aquae,
qua iacet et Troiae tubicen Misenus harena,
et sonat Herculeo structa labore uia,
hic, ubi mortales dextra cum quaereret urbes
cymbala Thebano concrepuere deo—
at nunc, inuisae magno cum crimine Baiae,
quis deus in uestra constitit hostis aqua?—
hic pressus Stygias uultum demisit in undas
errat et in uestro spiritus ille lacu.
quid genus aut uirtus aut optima profuit illi
mater, et amplexum Caesaris esse focos?
aut modo tam pleno fluitantia uela theatro
et per maternas omnia gesta manus?
occidit, et misero steterat uicesimus annus:
tot bona tam paruo clausit in orbe dies.
i nunc, tolle animos et tecum finge triumphos,
stantiaque in plausum tota theatra iuuent;
Attalicas supera uestes, atque omnia magnis
gemmea sint ludis: ignibus ista dabis.
sed tamen huc omnes, huc primus et ultimus ordo:
est mala, sed cunctis ista terenda uia est.
exoranda canis tria sunt latrantia colla;
scandenda est torui publica cymba senis.

ille licet ferro cautus se condat et aere,
mors tamen inclusum protrahit inde caput.
Nireia non facies, non uis exenit Achillem,
Croesum aut, Pactoli quas parit umor, opes.
(hic olim ignaros luctus populauit Achiuis,
Atridae magno cum stetit alter amor.)
at tibi nauta, pias hominum qui traicit umbras,
hac animae portet corpus inane tuae,
qua Siculae uictor telluris Claudius et qua
Caesar ab humana cessit in astra uice.

XIX [XVIII]

Obieitur totiens a te mihi nostra libido:
crede mihi, uobis imperat ista magis.
uos, ubi contempti rupistis frena pudoris,
nescitis cupidae mentis habere modum.
flamma per incensas citius sedetur aristas,
fluminaque ad fontis sunt reditura caput,
et placidum Syrtes portum et bona litora nautis
praebeant hospitio saeua Malea suo,
quam possit uestros quisquam reprehendere cursus

et rabidae stimulos frangere nequitiae.
testis, Cretaei fastus quae passa iuuenti
induit abiegnae cornua falsa bouis:
testis Thessalico flagrans Salmonis Enipeo,
quae uoluit liquido tota subire deo.
nam quid Medae referam quo pectore matris
iram natorum caede piauit amor?
quidue Clytaemestrae, propter quam tota Mycenis
infamis, stuprum, stat Pelopea domus?
crimen et illa fuit patria succensa senecta
arboris in frondes condita Myrrha nouae.
tuque, o Minoa uenundata Seylla figura
tondens purpurea regna paterna coma.
hanc igitur dotem uirgo desponderat hosti:
Nise, tuas portas fraude reclusit amor.
non tamen inmerito Minos sedet arbiter Orci:
uictor erat quamuis, aequus in hoste fuit.
at (uos, innuptae, felicius urite taedas)
pendet Cretaea tracta puella rate.

XX [XIX et XX]

Credis eum iam posse tuae meminisse figurae,
uidisti a lecto quem dare uela tuo?
durus, qui lucro potuit mutare puellam!
tantine, ut lacrimis, Africa tota fuit?
at tu stulta adeo's? tu fingis inania uerba?
forsitan ille alio pectus amore terit.
est tibi forma potens, sunt castae Palladis artes,
splendidaque a docto fama refulget auro;
fortunata domus, modo sit tibi fidus amicus.
fidus ero: in nostros curre, puella, toros.
Nox mihi prima uenit. primae date tempora
noctis:
longius in primo, Luna, morare toro:
tu quoque, qui aestiuos spatiosius exigis ignes,
Phoebe, moraturae contrahe lucis iter.
quam multae ante meis cedent seminibus horae,
dulcia quam nobis concitet arma Venus!
foedera sunt ponenda prius signandaque iura
et scribenda mihi lex in amore nouo.
haec Amor ipse suo constringit pignera signo:
testis sidereae tota corona deae.
namque ubi non certo uincitur foedere lectus,
non habet ultores nox uigilanda deos,
et quibus inposuit, soluit mox uincla libido:
contineant nobis omnia prima fidem.
ergo, qui tactas in foedera ruperit aras,
pollueritque nouo sacra marita toro,
illi sint quicumque solent in amore dolores,
et caput argutae praebeat historiae,
nec fletu dominae patefiant nocte fenestras:
semper amet, fructu semper amoris egens.

XXI

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas,
ut me longa graui soluat amore uia.
crescit enim assidue spectando cura puellae:

XVII 33 *cymb.* Burm., *tympana* Ω. 35 *Cybele* Ω, ut alibi. 36 *fundet* Ω, corr. Seal. *timp.* Burm., *cymbala* Ω. XVIII 1 *tundit* Ω, corr. Baehr. 3 *sonat* et in 4 *acut* dubitanter coni. Baehr. 5 *mortales* O. *doctus* φ N. *condent* Beroaldus. 9 *hic* Guyetus, *his* Ω. 10 *et inferno* Housm. 13 *fluitantia* F. 20 *genius* L. *seneca* D V. *sunt* O. 21 *huc* o. f. *huc* o. Ω unde *marit* *huc* o. (*marit* iam Keil) Palm. quod si uerum fort. conuersa at *praeus*, it. 24 *torum* f v. *tort* φ D, *troci* N; post h. u. intercidit aliquid, Housm. huc trahit II 28, 57 sq. 26 *Nereia* Ω. 28 *praeat* F. 29, 30 *huc* alienos esse multi uiderunt, post IV 6, 34 post Housm. 31 *traicit* Ω, corr. Paley. 32 *haec* Guyetus. *portet* 'cod. Regius' Paley. *sua* γ, *uia* Housm. 34 *uia* Baehr., *uia* Ω. XIX 4 *cupidae* Rossberg. *captas* Δ N. *libas* φ. 6 *ludis* L. *montes* F. *sunt* nos, *sint* Ω. 9 *reprehendere* Δ. 10 *rapidae* Ω. 12 *aiegno* N. *boui* Ω. 15, 16 post 20 transp. nos. 17 *q. tempore* Ω, corr. Palm. 19 *Clytaemestra* Δ. 20 *stuprum* nos, coll. IV 7, 57, *stupra* Ω. 21 *interpunximus*. 22 *purpuream* = *comam* Markland. 25, 26 post 28 transp. Housm. 25 *distinxit* Leo. XX 1 *cum* D. 4 *tactas* (N. *tantis* O) in *laerensis* Ω, corr. Heins. 5 *deos* Ω, corr. Rossberg. *uera* Lach., *uata* Baehr. 6 *toro* F N. *uocat* L. 11 *tuque* o Lach. *speci*(ti) *lijus* O. 13, 14 ante 11 transp. Seal. idem 11 sup. a prioribus separatim *mod* Palm. 15 *condenda* Heins. 17 *constringit* Beroaldus, *constringit* N, *confringit* O. 18 *torta* Ω quod def. Hertzb. 19, 20 post 12 transp. Lach. 19 *cedant* Δ L. 23 *nox* Ω. 24 *omnia* Ω. 25 *tactas* cod. Pass., *pactas* Ω, *tacta* sif f. r. ara Housm., *haud* scio an recte. 29 fort. *durae*, cf. ad II 25, 17. XXI 3 *spectandi* N, *spectanti* nescioquis.

ipse alimenta sibi maxima praebet amor.
 bis tamen aut semel admittit, cum saepe negavit : 7
 seu uenit, extremo dormit amicta toro. 8
 omnia sunt temptata mihi, quaecumque fugari 5
 possit, at ex omni me premit ille deus. 6
 unum erit auxilium : mutatis Cynthia terris 9
 quantum oculis, animo tam procul ibit amor. 10
 nunc agite, o socii, propellite in aequora nauem,
 remorumque pares ducite sorte uices,
 iungiteque extremo felicia lintea malo :
 iam liquidum nautis aura secundat iter.
 Romanae turres et nos ualeatis amici, 15
 qualiscumque mihi tuque puella uale.
 ergo ego nunc rudis Hadriaci uhar aequoris hospes,
 cogar et undisonos nunc prece adire deos.
 deinde per Ionium uectus cum fessa Lechaea
 sedarit placida uela phaselus aqua, 20
 quod superest, sufferre, pedes, properate laborem,
 Isthmos qua terris arceat utrumque mare.
 inde ubi Piraei capient me litora portus,
 scandam ego Theseae brachia longa uiae.
 illic aut stadiis animum emendare Platonis 25
 incipiam aut hortis, docte Epicure, tuis,
 persequar aut studium linguae, Demosthenis arma,
 †librorumque tuos, docte Menandre, sales ;
 aut certe tabulae capient mea lumina pictae
 siue ebore exactae seu magis aere manus. 30
 et spatia annorum aut longa interualla profundi
 lenibunt tacito uulnera nostra sinu :
 seu moriar, fato, non turpi fractus amore ;
 atque erit illa mihi mortis honesta dies.

XXII

Frigida tam multos placuit tibi Cyzicus annos,
 Tulle, Propontiaqua qua fluit Isthmos aqua,
 Dindymis et sacra fabricata † inuenta Cybebe,
 raptorisque tulit qua uia Ditis equos ?
 si te forte iuuant Helles Athamantidos urbes, 5
 nec desiderio, Tulle, mouere meo,
 tu licet aspicias caelum omne Atlanta gerentem,
 sectaque Persea Phorcidos ora manu,
 Geryonis stabula et luctantum in puluere signa
 Herculis Antaeique Hesperidumque choros, 10
 tuque tuo Colchum propellas remige Phasim,
 Peliacaeque trabis totum iter ipse legas,
 qua rudis Argoa natat inter saxa columba
 in faciem prorae pinus adacta nouae,
 et siqua Ortygii uisenda est ora Caystri, 15
 ut quae septenas temperat unda uias ;
 omnia Romanae cedent miracula terrae :
 natura hic posuit, quicquid ubique fuit.
 armis apta magis tellus, quam comoda noxae :
 famam, Roma, tuae non pudet historiae. 20
 nam quantum ferro, tantum pietate potentes
 stamus : uictrices temperat illa manus.
 hic Anio Tiburne fluis, Clitumnus ab Vmbro
 tramite, et aeternum Marcus umor opus,
 Albanus lacus et foliis Nemorensis abundans, 25
 potaque Pollucis lympa salubris equo.
 at non squamoso labuntur uentre cerastae,
 Italia portentis nec furit unda nouis ;

non hic Andromedae resonant pro matre catenae,
 nec tremis Ausonias, Phoebe fugate, dapes ; 30
 nec cuiquam absentes arserunt in caput ignes,
 exitium nato matre mouente suo ;
 Penthea non saeuae uenantur in arbore Bacchae,
 nec soluit Danaas subdita cerua rates ;
 cornua nec ualuit curuare in paelice Iuno 35
 aut faciem turpi dedecorare boue.
 (arboreasque cruces Sinis et non hospita Grais
 saxa et curuatas in sua fata trabes.)
 haec tibi, Tulle, parens, haec est pulcherrima sedes ;
 hic tibi pro digna gente petendus honos ; 40
 hic tibi ad eloquium ciues, hic ampla nepotum
 spes et uenturae coniugis aptus amor.

XXIII

Ergo tam doctae nobis periere tabellae,
 scripta quibus pariter tot periere bona.
 has quondam nostris manibus detruerat usus,
 qui non signatas iussit habere fidem,
 illae iam sine me norant placare puellas 5
 et quaedam sine me uerba diserta loqui.
 non illas fixum caras effecerat aurum :
 uulgari buxo sordida cera fuit.
 qualescumque mihi semper mansere fideles,
 semper et effectus promeruere bonos. 10
 forsitan haec illis fuerunt mandata tabellis :
 ' irascor, quoniam es, lente, moratus heri.
 an tibi nescioquae uisa est formosior ? an tu
 non bona de nobis crimina ficta iacis ? '
 aut dixit ' uenies hodie, cessabimus una : 15
 hospitium tota nocte parabit Amor '
 et quaecumque uolens reperit non stulta puella
 garrula, cum blandis dicitur hora dolis.
 me miserum, his aliquis rationem scribit auarus
 et ponit duras inter ephemeridas. 20
 quas siquis mihi rettulerit, donabitur auro.
 quis pro diuitiis ligna retenta uelit ?
 i puer, et citus haec aliqua propone columna,
 et dominum Esquilii scribe habitare tuum.

XXIV

Falsa est ista tuae, mulier, fiducia formae,
 olim oculis nimium facta superba meis.
 noster amor tales tribuit tibi, Cynthia, laudes :
 uersibus insignem te pudet esse meis.
 mixtam te uaria laudauis saepe figura, 5
 ut, quod non esses, esse putaret amor ;
 et color est totiens roseo collatus Eoo,
 cum tibi quaesitus candor in ore foret.
 quod mihi non patrii poterant auertere amici,
 eluere aut uasto Thessala saga mari, 10
 haec ego, non ferro, non igne coactus, et ipsa
 naufragus Aegaea uerba fatebor aqua.
 correptus saeuo Veneris torrebatur aheni ;
 uinctus eram uersas in mea terga manus.
 ecce coronatae portum tetigere carinae, 15
 traiectae Syrtes, ancora iacta mihi est.
 nunc demum uasto fessi respiscimus aestu,

XXI 6 ipse φ N. 7, 8 ante 5 transp. nos. 7 bis Cornelissen, uix Ω. negarit φ N. 8 amica Ω, corr. Scal. 9 (a)equore Δ L.N. 19 Lechaea nos (o uulg.), licheo peiora Ω. 21 sufferte = uulg. 25 aut Muell., uel Ω. stadiis (uel spatii) Broukh., studiis Ω. 28 libaboque G. T. Suringar, ludorumque Heins. alia alii. culte Heins., compte D'Orville, munde Kuinoel. 31 et Baehr., aut Ω. 33 sic Guyetus. XXII 1 annos f l, annus O. 2 quae φ N. equos ? interpunit Carutti. 3 Dindimus Ω, corr. Palm. iuuenta Δ F, e uite Haupt coll. Ap. Rhod. I 1117 sqq. unde etiam in caute Housm., secto uel sacro—e(Ellis indente Barton coll. Pausan. VIII 46. 6 et Ω. 13 argea Δ F. 15, 16 post 10 aptius posueris (post 6 Housm.). 15 at siqua O, siqua et Heins. Ortygii Is. Voss., orige Ω, olorigeri Itali, Ortygia et Haupt. 16 quae Palm., qua Ω. 19-22 ante 39 transponebat Baehr. 22 ira Ω. 26 almo D. flues Ω. 24 martius Ω. 25 foliis Housm., sotiis Δ, soci(ti) φ N. ab unda Ω, corr. idem. 26 nympha Ω. 27 lambuntur O. 28 fuit Ω. una Ω. 37 Scinis Beroaldus, senis (in N cinis supra scr.) Ω. et non om. F. 37, 38 post 30 transponebat Hertzsb., bene si nescis et inhospita legas. 42 melius esset uenturus. XXIII 11 fuerunt nescioquis, fuerant O, fuerint N. 14 bene =. 15 dixi Ω. cessauimus Ω. 16 parauit Ω, corr. Heins. 17 uolens nescioquis, dolens Ω. 18 garrula, interpunit Housm. ducitur Ω. 19 auari Ω. 20 diras N. 22 signa Ω, corr. Beroaldus. XXIV 2 elegis Schrader. 6 essem F, esset Δ. esse N, saepe O. 9, 10 ante 13 ponit Housm.

nulneraque ad sanum nunc coiere mea.
Mens Bona, siqua dea es, tua me in sacraria dono :
exciderunt surdo tot mea vota Ioui. 20

XXV

Risus eram positus inter conuiuia mensis,
et de me poterat quilibet esse loquax.
quinque tibi potui seruire fideliter annos :
ungue meam morso saepe querere fidem.
nil mouer lacrimis : ista sum captus ab arte ; 5
semper ab insidiis, Cynthia, flere soles.

flebo ego discedens, sed fletum iniuria uincet :
tu bene conueniens non sinis ire iugum.
limina iam nostris ualeant lacrimantia uerbis,
nec tamen irata ianua fracta manu. 10
at te celatis aetas grauis urgeat annis,
et ueniat formae ruga sinistra tuae.
uellere tum cupias albos a stirpe capillos,
a, speculo rugas increpitante tibi,
exclusa inque uicem fastus patiare superbos, 15
et quae fecisti facta queraris anus.
has tibi fatalis cecinit mea pagina diras.
euentum formae disce timere tuae.

LIBER QVARTVS [VEL QVINTVS]

I

Hoc quodcumque uides, hospes, qua maxima Ro-
ma est,
ante Phrygem Aeneam collis et herba fuit :
atque ubi Nauali stant sacra Palatia Phoebo,
Eiandri profugae concubuerunt boues.
fictilibus creuere deis haec aurea templa, 5
nec fuit obprobrio facta sine arte casa,
Tarpeiusque pater nuda de rupe tonabat,
nec Tiberis rostris aduena tutus erat.
qua gradibus domus ista Remi se sustulit, olim
unus erat fratrum maxima regna focus. 10
optima nutricum nostris lupa Martia rebus,
qualia creuerunt moenia lacte tuo !
nil patrium nisi nomen habet Romanus alumnus : 37
sanguinis altricem non putet esse lupam. 38
curia, praetexto quae nunc nitet alta senatu, 11
pellitos habuit, rustica corda, patres.
lucina cobeat priscos ad uerba Quirites :
centum illi in prato saepe senatus erat.
nec sinuosa cauo pendebant uela theatro ; 15
pulpita sollemnis non oluere crocos.
nulli cura fuit externos quaerere diuos,
cum tremere patrio pendula turba sacro ;
annuaque accenso celebrante Parilia faeno,
qualia nunc curto lustra nonantur equo, 20
Vesta coronatis pauper gaudebat asellis,
ducebant macrae nilia sacra boues.
parua saginati lustrabant compita porci,
pastor et ad calamos exta litabat onis.
uerbera pellitus saetosa mouebat arator, 25
unde licens Fabius sacra Lupercus habet.
nec rudis infestis miles radiabat in armis :
miscabant usta proelia nuda sude.
prima galeritus posuit praetoria Lycomen,
magnaue pars Tatius rerum erat inter oues. 30
(quippe suburbanae parua nimis urbe Bouillae
et, qui nunc nulli, maxima turba Gabi. 33

et stetit Alba potens, albae suis omine nata, 35
hac ubi Fidenas longa erat isse uia.) 36
Ennius hirsuta eingat sua dicta corona : 61
mi folia ex hederā porrigē, Bacche, tua,
ut nostris tumefacta superbiat Vmbria libris,
Vmbria Romani patria Callimachi ;
scandentes quis qui cernet de uallibus arces, 65
ingenio muros aestimet ille meo.
Roma, faue, tibi surgit opus ; date candida ciues
omina, et inceptis dextera cantet auis. 68
munera namque pio conor disponere uersu :
ei mihi, quod nostro est paruus in ore sonus. 57
sed tamen exiguo quodcumque e pectore rui
fluxerit, hoc patriae seruiet omne meae. 60
sacra diesque canam et cognomina prisca locorum : 69
has meus ad metas sudet oportet equus. 70
dicam 'Troia cades, et Troica Roma resurges, 87
et maris et terrae longa pericla canam. 88
huc melius profugos misisti, Troia, Penates ; 39
huc quali uicta est Dardania puppis aue, 40
arma resurgētis portus uictricia Troiae ! 47
felix terra tuos cepit, Iule, deos ;
si modo Auernalis tremulae cortina Sibyllae
dixit Auentino rura pianda Remo, 50
aut si Pergamene sero rata carmina uatis
longaenū ad Priami uera fuere caput :
'uertite equum, Danaī ! male uincitis : Ilia tellus
uiuēt, et huic cineri Iuppiter arma dabit.' 54
iam bene spondebant tunc omnia, quod nihil illos 41
haeserat abiegni uenter apertus equi,
cum pater in nati trepidus ceruice pendit,
et uerita est ueros urere flamma pios. 44
hinc Titienae Ramnesque uiri Luceresque coloni, 31
quattuor hinc albos Romulus egit equos. 32
hinc animi uenere Deci Brutique secures, 45
auxit et ipsa sui Caesaris arma Venus. 46
'quo ruis imprudens, uage, dicere fata, Properti ? 71
non sunt, a, dextro condita fila colo.

XXIV *Ir deo est* Ω, *dea es Itali, adeo es* Housm. 20 *exciderant* Ω. XXV priori continuat O, fort. melius. 5
cautus Heinrich al. 7 *uincit* Ω. 8 *ire* N, *esse* O. 9 *luminā* O. 13 *cum* O. *cupies* V, *capias* F N. 15 *patrie* Δ. 16
ut D. *quereris* V. 18 *formae* N V in ras., *ordinae* Δ D. latere aliquid uidetur, fort. *Veneris*, cf. Hor. Carm. I 13. 17.
IV I huius el. uu. 1-70 cum 87 88 sic ordinandi sunt 1-10, 55 56, 37 38 (37-38, 55-56 L Lange), 11-30 (33-36).
tum 61 68, 57 60, 69 70 (61 64, 57 60, 67 70 Housm.), 87 88 (Seal.), 39 40, 47 54 (47 52 Housm.), 41 44 (post 54
Housm.), 31-32, 45-46. 1 *qua* Scioppius al., *quam* Ω. 6 *non* O. 7 *Tarpeius* ex μ. 8 *nec*—*rostris* nos, *et*—*nostris*
Ω. *tutus* O, fort. *tortus*, *bubus* N ex 4. 9 *quo* O, *quod* N. 15 *cauo* N, *uuo* Δ, om. φ. 19 *celebrante* Housm., *celebrate*
D, *celebrare* cett. quo seruato *annua* at Lach. *palidia* Δ. 20 *equo*, interponimus. 21 *Vestra* Δ N. 28 *nuda* N, *facta*
O. 29 *Ly(i) Olymon* Ω. 31 *soloni* N, *seloni* μ v, unde *seneni* Housm. fort. recte. 33-36 hic alienos post 10. 26 transp.
Housm. 33 *nimis* nos, *minus* Ω. *uio(l)a* Ω. 36 *hac* ubi Ω corruptum ut uid., *ac tibi* Baehr. fort. *hinc* ubi. *longe* Ω.
ire O. *uas* Ω, fort. *fuga*, cf. Ou. ex Pont. I 3. 81, 82. 38 *putet* Ω, *pudet* τ uulg. 40 *huc* Baehr., *heu* Ω. 41 *omnia* L,
omnia Δ F, quo seruato *spondebat* concias, *illam* Ω, corr. Schrader. 45 *hinc* Heins., *tunc* Ω. 46 *auxit* Muell.,
uexit Ω. 50 *rura* corruptum, fort. *crura*. 57 *munera* nos, cf. Lucr. I 47, *moenia* Ω, *munere*—*uersus* Muell. *conor* τ,
coner Ω. 59 *riui* Ω, *uiui* nos coni. coll. Ou. ex P. IV 8. 65 sq. 61 sqq. a prioribus separauit Housm. 65 cf. ad I 22. 8.
quis(queis) qui nos, *quisquis* Δ N, *quasuis* φ. cernit F, *cernit* Δ L N. 66 *ext.* Δ F. 68 *omnia* L, *omnia* D. *incertis* F,
in tectis Δ L. 71 sqq. a prioribus separauit Lach. *uaga* τ.

accersis lacrimas cantans, auersus Apollo :
 poscis ab inuita uerba pigenda lyra.
 certa feram certis auctoribus, aut ego uates
 nescius aerata signa mouere pila.
 me creat Archytas suboles Babylonius Horops
 Horon, et a proauo ducta Conone domus.
 di mihi sunt testes non degenerasse propinquos,
 inque meis libris nil prius esse fide.
 nunc pretium fecere deos et fallimus auro
 (Iuppiter !) obliquae signa iterata rotae,
 felicesque Iouis stellas Martisque rapacis
 et graue Saturni sidus in omne caput,
 (quid moneant Pisces animosaeque signa Leonis,
 lotus et Hesperia quid Capricornus aqua.)
 dixi ego, cum geminos produceret Arria natos
 (illa dabat natis arma uetante deo),
 non posse ad patrios sua pila referre Penates :
 nempe meam firmant nunc duo busta fidem.
 quippe Lupercus, aui dum saucia protegit ora,
 heu sibi prolapsus non bene cauit equo :
 Gallus at, in castris dum credita signa tuetur,
 concidit ante aquilae rostra cruenta suae.
 fatales pueri, duo funera matris anarae,
 uera, sed inuito, contigit ista fides.
 idem ego, cum Cinarae traheret Lucina dolores
 et facerent uteri pondera lenta moram,
 'Iunonis facito uotum inpetrabile' dixi :
 illa parit : libris est data palma meis.
 hoc neque harenosum Libyae Iouis explicat antrum
 aut sibi commissos fibra locuta deos,
 aut siquis motas cornicis senserit alas,
 umbrae quae magicis mortua prodit aquis.
 aspicienda uia est caeli uerusque per astra
 trames et ab zonis quinque petunda fides.
 exemplum graue erit Calchas ; namque Aulide soluit
 ille bene haerentes ad pia saxa rates :
 idem Agamemnoniae ferrum ceruice puellae
 tinxit ; et Atrides uela cruenta dedit :
 nec rediere tamen Danaï. tu diruta fletum
 supprime et Euboicos respice, Troia, sinus.
 Nauplius ultores sub noctem porrigit ignes,
 et natat exuiis Graecia pressa suis.
 uictor Oiliade, rape nunc et dilige uatem,
 quam uetat auelli ueste Minerva sua.
 hactenus historiae : nunc ad tua deuehar astra ;
 incipe miraculis aequus adesce nouis.
 Vmbria te notis antiqua Penatibus edit,
 (mentior ? an patriae tangitur ora tuae ?)
 qua nebulosa cauo roat Meuania campo,
 et lacus aestiuis non tepet Vmber aquis,
 scandentisque Asis consurgit uertice murus,
 murus ab ingenio notior ille tuo.
 ossaque legisti non illa aetate legenda
 patris et in tenues cogeris ipse Lares :
 nam tua cum multi uersarent rura iuuenti,
 abstulit excultas pertica tristis opes.
 mox ubi bulla rudi dimissa est aurea collo,
 matris et ante deos libera sumpta toga,
 tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo
 et uetat insano uerba tonare foro :
 'at tu finge elegos, pellax opus, haec tua castra,
 scribat ut exemplo cetera turba tuo.

militiam Veneris blandis patiere sub armis
 et Veneris pueris utilis hostis eris.
 nam tibi uictrices quascumque labore parasti,
 eludet palmas una puella tuas :
 illius arbitrio noctem lucemque uidebis :
 gutta quoque ex oculis non nisi iussa cadet.
 et bene cum fixum mento decusseris uncum,
 nil erit hoc, rostro te premet ansa suo.
 nec mille excubiae nec te signata iuuabunt
 limina : persuasae fallere rima sat est.
 nunc tua uel mediis puppis luctetur in undis,
 uel licet armatis hostis inermis eas,
 uel tremefacta cauo tellus diducat hiatum,
 octipedis Cancrī terga sinistra time.

II

Qui mirare meas tot in uno corpore formas,
 accipe Vertumini regna paterna dei.
 Tuscus ego et Tuscis orior, nec paenitet inter
 proelia Volsinios deseruisse focos,
 tempore quo socii uenit Lycomedius armis
 atque Sabina feri contudit arma Tati.
 uidi ego labentes acies et tela caduca,
 atque hostes turpi terga dedisse fugae.
 et tu, Roma, meis tribuisti praemia Tuscis,
 unde hodie uicus nomina Tuscus habet.
 sed facias, diuum sator, ut Romana per aeuum
 transeat ante meos turba togata pedes.
 haec me turba inuat, nec templo laetor eburno :
 Romanum satis est posse uidere forum.
 hac quondam Tiberinus iter faciebat, et aiunt
 remorum auditos per uada pulsa sonos :
 at postquam ille suis tantum concessit alumnis,
 Vertumnus uerso dicor ab amne deus.
 seu, quia uertentis fructum praecerpimus anni,
 Vertumni rursus credis id esse sacrum.
 prima mihi uariat liuentibus uia racemis,
 et coma lactenti spicea fruge tumet.
 hic dulces cerasos, hic autumnalia pruna
 cernis et aestiuo mora rubere die.
 insitor hic soluit pomosa nota corona,
 cum pirus inuito stipite mala tulit.
 nam quid ego adiciam, de quo mihi maxima fama
 est,
 hortorum in manibus dona probata meis ?
 caeruleus cucumis tumidoque cucurbita uentre
 me notat et iunco brassica uincta leui ;
 nec flos ullus hiat pratis, quin ille decenter
 inpositus fronti langueat ante meae.
 mendax fama, uoces : alius mihi nominis index :
 de se narranti tu modo crede deo.
 opportuna mea est cunctis natura figuris :
 in quacumque uoles uerte, decorus ero.
 indue me Cois, fiam non dura puella :
 meque uirum sumpta quis neget esse toga ?
 da falcem et torto frontem mihi comprime faeno :
 iurabis nostra gramina secta manu.
 arma tuli quondam et, memini, laudabar in illis :
 corbis in inposito pondere messor eram.
 sobrius ad lites : at cum est inposta corona,

I 73 cantans Baehr, cantas Ω. aduersus Δ F. 75 haud τ. 81 nunc N L V (?), in D F. deis Luetjohann. falli-
 mus Housm., fallitur Ω. 83 rapaces maluit Liuiueius. 85 moueant φ N. 86 letus F. 85, 86 post 108 ponit Housm.
 praeunte Scal. aptius post II 27. 4 posueris. 88 pericla τ, sepulch(h)ra Ω, regna superba Housm. 89 accia Δ.
 93 aui nos, equi Ω. 95 et Δ. 98 in uno φ D V (?). 101 facito u. Lach., u. facito Burm., facite u. Ω. 103 Libyci
 τ. 104 at O. 106 umbrane quae N, umbraque ne O, corr. Turnebus. 108 petunda L N V (?). 120 miraculis Housm.,
 tu lacrimis Ω. 123 quam Ω. 124 inpetet Ω, corr. Housm. 125 axis Δ, Asisi Lach. 129 cum φ N, non Δ. 135
 ac Δ, et F. pellax Heins., fallax Ω. Apollinis uerbis finem 146 constituit Heimreich, 138 Luetjohann. 140 cludit O.
 141 cum f. μ, conf. Ω. merito O. dec. Broukh., discussit (-is τ) Ω. 142 erit N, premit O. premit (-it F) Ω. nostros-
 ausa Ω, corr. Calderinus. 143, 144 post 140 transp. Housm. 144 quidem ex O. 146 limina Ω, corr. v mg. prima Ω
 (om. F), corr. Beroaldus. 149 cauum f, cauo Baehr., cauo Ω. ded. O. II huius el. uersus ita ordinandi sunt 1-4,
 51-54 (Housm.), 49-50 (id.), 55-56 (id.), 5-18, 41-46 (Schrader), 19-40, 47-48, 57-fin. 2 regna Housm., signa Ω.
 petenda O. 3 et om. Ω. 4 uolsani(i om. F) os Ω, e uolsinios ut uidetur genitum. 5 nec Δ. mea φ N. 7 et. ut L. 9
 campum Heins. 10 Vertamnus Paley, idem in 12 Vertanni, fort. recte. 11 praecepimus Δ N, percepimus φ, corr. Fea.
 12 credidit Ω, corr. nos. 19 uoces φ (= uoces Δ), nocēs N. 22 quacumque O. 25 facta O. 28 in N, om. φ, ab Δ, fort.
 inposito corbis. 29 ac O. 44 necat O. 49 at tu O. 52 contulit Δ.

clamabis capiti uina subisse meo.
cinge caput mitra, speciem furabor Iacchi:
furabor Phoebi, si modo pleetra dabis.
cassibus impositis uenor: sed harundine sumpta
fauor plumoso sum dens aucupio.
est etiam aurigae species Vertumnus et eius,
traicit alterno qui leue pondus equo.
suppetat, hoc pisces calamo praedabor, et ibo
mundus demissis institor in tunicis.
pastor ouem ad baculum possum curare, uel idem
sirpiculis medio puluere ferre rosam.
at mihi, quod formas unus uertebat in omnes,
nomen ab euentu patria lingua dedit.
sex superant uersus: te, qui ad uadimoniam curris,
non moror: haec spatium ultima creta meis.
stipes acernus eram, properanti falce dolatus,
ante Numam grata pauper in urbe deus.
at tibi, Mamurri, formae caelator athenae,
tellus artifices ne terat Osea manus,
qui me tam docilis potuisti fundere in usus.
unum opus est, operi non datur unus honos.

III

Haec Arethusa suo mittit mandata Lycotae,
cum totiens absis si potes esse meus.
siqua tamen tibi lecturo pars oblita deerit,
haec erit e lacrimis facta litura meis:
ac siqua incerto fallet te littera tractu,
signa meae dextrae iam morientis erunt.
te modo uiderunt iteratos Bactra per ortus,
te modo munito Sericus hostis equo,
hibernique Getae, pictoque Britannia curru,
tursus et Eoa decolor Indus aqua.
haecne marita fides? pacta haec mihi praemia
noctis,
cum rudis urgenti brachia uicta dedi?
quae mihi deductae fax omen praetulit, illa
traxit ab euerso lumina nigra toro;
et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis
uicta data est: nupsi non comitante deo.
omnibus heu portis pendent mea noxia uota:
textitur haec castris quarta laeterna tuis.
occidat, inmerita qui carpsit ab arbore uallum
et struxit querulas rauca per ossa tubas,
dignior obliquo funem qui torquet Oeno,
aeternusque tuam paseat, aselle, funem.
dic mihi, num teneros urit lorica lacertos?
num grauis inbelles atterit hasta manus?
haec noceant potius, quam dentibus ulla puella
det mihi plorandas per tua colla notas.
diceris et macie uultum tenuasse: sed opto,
e desiderio sit color iste meo.
at mihi cum noctes induxit Vesper amaras,
siqua relicta iacent, osculor arma tua.
tum queror in toto non sidere pallia lecto,
lucis et auctores non dare carmen aues.

Craugidos et catulae nox est mihi grata querentis: 55
illa tui partem uindicat una toro. 56
noctibus hibernis castrensia pensa laboro 33
et Tyria in gladios uellera secta suos; 34
cogor et e tabula pictos ediscere mundos, 37
qualis et haec docti sit positura dei, 38
et disce, qua parte fluat uincendus Araxes, 35
quot sine aqua Parthus milia currat equos,
quae tellus sit lenta gelu, quae putris ab aestu, 39
uentus in Italiam qui bene uela ferat. 40
adsidet una soror, curis et pallida nutrix
peierat hiberni temporis esse moras.
felix Hippolyte! nuda tulit arma papilla
et textit galea barbara molle caput.
Romanis utinam patuissent castra puellis!
essem militiae sarcina fida tuae;
nec me tardarent Scythiae iuga, cum Pater altas
acrius in glaciem frigore necit aquas.
omnis amor magnus, sed raptu in coniuge maior:
hanc Venus, ut uiuat, uentilat ipsa facem. 50
nam mihi quo Poenis nunc purpura fulgeat ostris
crystallusque meas ornet aquosa manus?
omnia surda tacent, rarisque adsueta Kalendis
uix aperit clausos una puella Lares.
siue in finitimo genuit stans noctua tigno, 59
seu uoluit tangi parca lucerna mero, 60
illa dies hornis caedem denuntiat agnis,
succinctique calant ad noua lucra popae.
flore sacella tego, uerbenis compita uelo, 57
et crepat ad ueteres herba Sabina focos. 58
ne, precor, ascensis tanti sit gloria Bactris, 63
raptuae odorato carbasia lina duci,
plumbea cum tortae sparguntur pondera fundae, 65
subdolos et uersis increpat arcus equis.
sed (tua sic domitis Parthae telluris alumnis
pura triumphantes hasta sequatur equos)
incorrupta mei conserua foedera lecti:
hac ego te sola lege redisse uelim:
armaque cum tulero portae uotina Capenae, 70
subscribam SALVO GRATIA PVELLA VIRO.

IV

Tarpeium nemus et Tarpeiae turpe sepulchrum
fabor et antiqui limina capta Iouis.
quid tum Roma fuit, tubicem uicina Curitis 9
cum quateret lento murmure saxa Iouis? 10
murus erant montes: ubi nunc est curia saepepta, 13
bellicus exili fonte bibeat equus. 14
hinc Tatiis frontem uallo praecingit acerno, 7
fidique suggesta castra coronat humo; 8
atque ubi nunc terris diemur nra subactis, 11
stabant Romano pile Sabina foro. 12
lucis erat felix hederoso conditus antro, 3
multaque natum obstrepat arbor aquas.
Siluani ramosa domus, quo dulcis ab aestu 5
fistula poturas ire iubebat oues.

IV 31 *achet* Ω, corr. Itali. 34 *fauor* N, *fauor* Φ, *fauor* Δ, corr. Rossberg. 35 *est etiam*, *mentare* Housm., fort. *asciscam*. *Vertumnus* suspectum, fort. *cum uertebat*, et *claus* Ω. 39 *pastor ouem* Hubert, *pastorem* s. *pastor me*—*currare* (hoc ~) Aynmann, alia alii. 47 *at* Ω, sic ed. Annii Viterbiensis, fort. *et*. 48 *nouena* Fortmanni Schrader, sed distichon Guyeto non iniuria suspectum. 61 *mamuri* Δ. 62 *me* O. 63 *quod* Δ la, *quod* Baehr. *ut* *discere* Hertz, cf. Stat. Silu. II 2. 53. 64 *opus* N, *opus* O. III 1 *Hippolyte* φ N om. *Haec*. 5 *at* φ, *aut* N V in ras. 7 *Bactra* (blactra O) p. o. om. N. 8 *munus* Δ, corr. Beroaldus. *Sericus* id., *hericus* φ N, *henricus* V, *hernicus* D, *Neuricus* Jacob. 9 *Hircania* Housm., *multa* Schrader, fort. *pactae*. *aucupio*. 10 *tanquam* Housm., *astis* Ω. *Lae*—*equo* Gruterus. *dec*, Pass., *dise* Ω. 11 *ita* nos praecunte Housm., qui et *primis praecunte* n. com., et *parce* *anna* N, et *pacatae* *mibi* φ, *huc sunt pacta* *mibi* Δ. (*quanta*) *noctes* Muell., *noctes* Ω. 16 *acta* O. 21 *cano* O. 23 *nam* v. *dum* Ω. uu. 29 seq. ordo perturbatus est. 37 38 *ante* 55 transp. Broukh., 55 56 *ante* 33 Housm., 57 58 post 62 Housm. 34 *radios* Ω, *clausos* (=tuos) cod. Pass. fort. uere si suo pro suos legeris quod con. Rossberg. 37 *conor* Broukh. 38 *educti* s. p. *Dai* (debut *Dahi*) Ellis, *Dahae* iam Hoeufft, *Arctoi* s. p. *soli* Fontaine. 48 *acrius* dedimus pro *Af(f)ricus* Ω, sed fort. scripsit Prop. *acethicus* (uel *acethicus*) graecissimus, *acethicus* Muell., *acethicus* Housm. 49 *raptu* in Schippers, *aperto* in Ω, in *apto* cod. Pass. 51 *nunc* Housm., *te* N, *tibi* O. 52 *tuas* o. O. 53 *que* om. O. 55 *Craugidos* Bergk, *Gracidos* L N, *Grancidos* Δ F. 59 *furtiuo* Δ F. 60 *tingi* Itali. 61 *ornis* c. φ N. 62 *suecin*(c)(a) *aeque* Ω corr. Itali. 63 *accensis* ed. Brixiensis. 67 *sit* O (*sint* F). IV 1–14 *ita* ordinauimus 1, 2; 9, 10; 13, 14; 7, 8; 11, 12; 3–6 (Baehr.). 1 *Tarpeiae* Housm., *tarpellae* F, *tarpele* N, *tarpeiae* cett. nec multo aliter in 15. 3 *con-*
sistis s. 7. *huc* nos, *hunc* Ω. *frontem* Palm. sed male de 'monte' intellegens, *fontem* Ω. 9 *cum* O. *Curitis* Bergk, *Curetis* Ω. 10 *facta* I. O. 12 *foro* f v, *foco* Ω. 14 *exili* nos, *ex illo* Ω.

hinc Tarpeia deae fontem libavit : at illi	15	cum pagana madent fercula deliciis,
urbebat medium ficitilis urna caput.		cumque super raros faeni flammantis acervos
uidit Aerenosis Tatium proludere campis	20	traicit immundos ebria turba pedes.
pictaque per flauas arma leuare iubas :		Romulus excubias decreuit in otia solui
obstupuit regis facie et regalibus armis,		atque intermissa castra silere tuba.
interque oblitus excidit urna manus.		hoc Tarpeia suum tempus rata conuenit hostem :
saepe illa inmeritae causata est omina lunae,		pacta ligat, pactis ipsa futura comes.
et sibi tinguendas dixit in amne comas :		mons erat ascensu dubius
saepe tulit blandis argentea lilia Nymphis,	25	 festoque remissis :
Romula ne faciem laederet hasta Tati :		nec mora, uocales occupat ense canes.
dumque subit primo Capitolia nubila fumo,		omnia praebebant somnos : sed Iuppiter unus
rettulit hirsutis brachia secta rubis ;		decreuit poenis inuigilare suis.
et sua Tarpeia residens ita fleuit ab arce		prodiderat portaeque fidem patriamque iacentem,
uulnera, uicino non patiendae Ioui :	30	nubendique petit quem uelit ipsa diem.
ignes castrorum et Tatiae praetoria turmae		at Tati (neque enim scelere dedit hostis honorem)
et formosa oculis arma Sabina meis,		'nube' ait 'et regni scande cubile mei.'
o utinam ad uestros sedeam captiua Penates,		dixit, et ingestis comitum super obruit armis.
dum captiua mei conspicer esse Tati.		haec, uirgo, officiis dos erat apta tuis.
Romani montes et montibus addita Roma	35	nec satis una malae potuit mors esse puellae,
et ualeat probro Vesta pudenda meo.		quae uoluit flammam fallere, Vesta, tuas.
ille equus, ille meos in castra reportet amores,		a duce Tarpeia mons est cognomen adeptus :
cui Tati dextras collocat ipse iubas.		o uigil, iniuste praemia sortis habes.
quid mirum in patrios Scyllam saeuisse capillos,		
candidaque in foedos inguina uersa canes ?	40	
prodit quid mirum fraterni cornua monstri,		
cum patuit lecto stamine torta uia ?		
quantum ego sum Ausoniis crimen factura puellis,		
inproba uirgineo lecta ministra foco !		
Pallados extinctos siquis mirabitur ignes,	45	
ignoscat : lacrimis spargitur ara meis.		
cras, ut rumor ait, tota purgabitur urbe :		
tu cape spinos rorida terga iungi.		
lubrica tota uia est et peritida : quippe tacentes	50	
fallaci celat limite semper aquas.		
o utinam magicæ nossem cantamina Musae !		
hanc quoque formoso lingua tulisset opem.		
te toga picta decet, non quem sine matris honore		
nutrit inhumanae dura papilla lupae.		
sic, hospes, spatierne tua regina uia ?	55	
dos tibi non humilis prodita Roma uenit.		
si minus, at raptæ ne sint inpune Sabinae,		
me rape et alterna lege repende uices.		
commissas acies ego possum soluere nupta ;		
uos media palla foedus inite mea.	60	
adde, Hymenæae, modos ; tubicen, fera murmura		
conde :		
credite, uestra meus molliet arma torus.		
at iam quarta canit uenturam bucina lucem,		
ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.		
experiar somnum, de te mihi somnia quaeram :	65	
fac uenias oculis uenias benigna meis.		
dixit, et incerto permisit brachia somno,		
nescia se furiis accubuisse nouis.		
nam Vesta, Iliacæ felix tutela fauillae,		
culpam alit et plures condit in ossa faces.	70	
illa ruit, qualis celerem prope Thermodonta		
Strymonis abscisso pectus aperta sinu.		
urbi festus erat (dixere Parilia patres,		
hic primus coepit moenibus esse) dies,		
annua pastorum conuiuia, lusus in urbe,	75	

V

Terra tuum spinis obducatur, lena, sepulchrum,	
et tua, quod non uis, sentiat umbra sitim ;	
nec sedeant cineri Manes, et Cerberus ultor	
turpia ieiuno terreat ossa sono.	
docta uel Hippolytum Veneri mollire negantem,	5
concordique toro pessima semper auis,	
Penelopen quoque neglecto rumore mariti	
nubere lasciuo cogeret Antinoo.	
illa uelit, poterat magnes non ducere ferrum	
et uolucris nidis esse nouerca suis.	10
quippe et, Collinas ad fossam mouerit herbas,	
stantia currenti diluerentur aqua.	
audax cantatae leges inponere lunae	
et sua nocturno fallere terga lupo,	
posset ut intentos astu caecare maritos,	15
cornicem inmeritas eruit ungue genas ;	
consultique striges nostro de sanguine et in me	
hippomanes fetae semina legit equae.	
exorabat opus uerbis, heu, blanda, perinde	
saxosam atque forat sedula talpa uiam :	20
'si te Eoa Dorozantium iuuat aurea ripa,	
et quae sub Tyria concha superbit aqua,	
Eurypylis placet Coae textura Mineruae	
sectaque ab Attalicis putria signa toris,	
seu quae palmiferae mittunt uenalia Thebae,	25
murreaque in Parthis pocula cocta focis,	
sperne fidem, prouolue deos, mendacia uincant,	
frange et damnosae iura pudicitiae.	28
dum uernat sanguis, dum rugis integer annus,	59
utere, ne quid cras libet ab ore dies.	60
uidi ego odoratum uictura rosaria Paestum	
sub matutino cocta iacere Noto.	62

IV 15 hic τ. 16 futilis L. 17, 18 post 92 transp. Broukh. 17 nec nos, et Ω. 20 aera Heins., frena Palm. 23 omnia Δ F. 30 compatienda O. 32 famosa φ N. 37 reportet cod. Pass., reponet Ω. 40 foedos Heins., s(a)euos Ω. 42 stramine Δ F (?). 45 Palladis Δ L. 47 purgabitur Huleatt, pugnabitur Palm. qui et cessabitur. 48 tum nescioquis. 50 semper suspectum, sup(er) Rossberg, fort. uepris. 52 hanc Baehr., h(a)ec Ω. 55 spatierne Housm. post spatierne Heins., patiære Δ, patrianæ F, patr(r) in ras.) are L, parianne N. 57 at F, ait N, ac Δ L. ne L N, non O. 59 nupt(a)e Ω, corr. Luetjohann. 60 media Baehr., medium Ω. 63 at Fonteine, et Ω, set Luetjohann. 66 oculis uenias O. 68 se furiis Liuieneus, nefariis Ω, uae fur. Jacob. 71 furit Baehr. distichon hoc post 8. 52 reicit Housm. th(t) Ojermoodonta Ω, corr. v. 72 absciso φ N. pectus Hertzberg, fertur Ω. 73 palidia Δ. 74 ire Heins. 75 urbi N, fort. et urui, arui Baehr. 76 delitiis v mg., diuitiis Ω. 78 inmundas—dapes Ω, corr. Itali. 82 coepit Housm. fort. recte. 83 ascensum monstrat dubio Housm., lacunam indicauit Baehr., remissus N edd. plurimi, ascensum dapibus f. remissus Jacob. 85 somni Lach., somno et se pro sed Rossberg. 86 tuis Ω. 88 ipse v edd. multi. 93 tarpeio Δ, Tarpeium Palm., a nece Tarpeiae Bassanus. 94 iniuste N. sortis corruptum, fontis Ribbeck, fort. fortis (h. e. 'strenuae'). V 5 nocte(o) F O. 9 poterit O, corr. Fonteine. 12 diruerentur Burm. 15 et i. Ω. 19 exercebat Housm. malim exterebrabat, cf. Plant. Bacch. 1199. heu Housm., ceu Ω, perinde idem, perure Ω. 20 atque idem, -que Ω. forat Rossberg, ferat Ω. talpa v, culpa Ω, gutta Jacob. 21 dorozantium N, derorantium O, Topazitum nos post Housm. qui topazorum coni., alia alii. rica Heins. 23 Eurypilit Ω, corr. Heins. 24 sextaq. O. 25 quem Δ F, q L. 28 frangit Ω. post hunc u. 59-62 transp. Luetjohann. 61 odorati—paesti Ω, corr. Schippers (et nos).

- ianitor ad dantis uigilet : si pulsat inanis, 47
 surdus in obductam somniet usque seram.
 nec tibi displiceat miles non factus amori,
 nauta nec attrita si ferat aera manu, 50
 aut quorum titulus per barbara colla pendit,
 cretati medio cum saluere foro.
 aurum spectato, non quae manus adferat aurum.
 uersibus auditis quid nisi uerba feres?
 [quid iuuat ornato procedere, uita, capillo 55
 et tenues Coa ueste mouere sinus?]
 qui uersus, Coae dederit nec munera uestis,
 istius tibi sit surda sine arte lyra. 58
 nec te Medae delectent probra sequacis
 (nempe tulit fastus, ausa rogare prior), 41
 sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
 cum ferit astutos comica moecha Getae.
 in mores te uerte uiri : si cantica iactat, 45
 i comes et uoces ebria iunge tuas.
 si tibi forte comas uexauerit, utilis ira ;
 postmodo mercata pace premendus erit. 31
 ingerat Apriles Iole tibi, tundat Omicloe
 natalem Mais Idibus esse tuum. 32
 supplex ille sedet : posita tu scribe cathedra
 quidlibet : has artes si pauet ille, tenes. 35
 semper habe morsus circa tua colla recentes,
 litibus alternis quos putet esse datos. 40
 denique ubi amplexu Venerem promiseris empto, 33
 fac pueros similes Isidis esse dies. 34
 et simulare uirum pretium facit : utere causis :
 maior dilata nocte recurrit amor.' 30
 his animus nostrae dum uersat Acanthis amicae, 63
 per tenues ossa *has* sunt numerata cutes.
 sed cape torquatae, Venus o regina, columbae 65
 ob meritum ante tuos guttura seeta focos.
 uidi ego rugoso tussim conrescere collo,
 sputaque per dentes ire eruenta canos,
 atque animam in tegetes putrem expirare paternas :
 horruit algenti pergula curta foco. 70
 exequiae fuerunt rari furtina capilli
 uincula et imundo pallida mitra situ,
 et canis in nostros nimis exspectata dolores,
 cum fallenda meo pollice clatra forent.
 sit tumulus lenae curto uetus ampliora collo : 75
 urgeat hunc supra uis, caprifico, tua.
 quisquis amas, scabris hoc bustum caedite saxis,
 mixtaque cum saxis addite uerba mala.

VI

- Sacra facit uates : sint ora fauentia sacris,
 et cadat ante meos ieta iuuenta focos.
 serfa Philetacis certet Romana corymbis,
 et Cyrenaeas urna ministret aquas.
 costum molle date et blandi mihi turis honores, 5
 terque focum circa laneus orbis eat.
 spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
 tibia Mygdonius libet eburna cadia.
 ite procul fraudes, alio sint aere noxae :
 pura nouum uati laurea mollit iter. 10
 Musa, Palatini referemus Apollinis aedem :
 res est, Calliope, digna fauore tuo.

V 29-58 sic ordinauimus : 47 58, 41 46, 31 32 (Housm.), 35 40, 33 34, 29 30. 29 *et* fort. *hanc, extimulare* Heins., *et stimulare* Otto. 34 *similes* N V (in ras.), om. Φ et D spatio post *pueros* relicto unde *pueros similes* Baehr., *sim. pueros* N uulg. Isidis Beroaldus, *subteris* Ω . *deus* L D V (?). 35 *tibi tendat* Δ L, *circumdat* F. *amice* Ω (om. N, am. I ras. V), corr. Palm. 36 *malis* Φ N V. 33 *quilibet* O. 40 *alterius* Φ D. *putat* L F. 41 *non* Δ L. 44 *comis* amica Guyetus, *getes* N. 47, 48 habet inser. Pomp. C. I. L. IV n. 1894. *dantis* inser. P., *dantes* Ω . *pulsat* inser. P., *pulset* Ω . 52 *celati* Ω , corr. Pass. *saluere* Δ F. 55, 56 = I 2. 1, 2 (cf. 57) del. Seal. 57 *quod* Ω . 58 *ipsam* Ω . *uere* N. 63 *animus* L N V supra scr., *animis* F D V. *achantis* Ω , corr. v. 64 *has* om. Ω , add. Hertz. 67 *crebrescere* Housm. 70 *percola* Δ L N (*parula* F), corr. Seal. *curua* Ω . 71 *faciant* Ω , corr. Pass. 73 *corrupta* I. N. 74 *caltra* Ω , corr. Beroaldus. 77 *caedito* Ω , corr. Luineius. VI priori continuatum in Ω sep. n v. 2 *cadet* O. 3 *cera* Ω , corr. Seal. *philippis* Ω , corr. Beroaldus. 8 *Cadis* nonnulli edd. 11 noua elegia in O μ et n mg. *referamus* V unde *reseramus* Schippers (praestet *reseremus*). 17 A. I. *Leucas* Markland. 21 *tenero* V. 22 *feminea* Ω , corr. Markland. *actu* Δ . 25 *acem* Ω . *uicis* O. *lunarat* Δ N, *lunarat* L. 28 *ante* Lapsius, *unda* Ω , *uener*. 30 *scandalata* V. 34 *enisset*. Ω , corr. v. 35 *quali* Rossberg, *qualis* Ω . 36 *deae* ed. Etonensis, *lyrae* Ω , *ferae* Sterke. 45 *et* (l. *Fumen* O. *prope* O. *latinis* Ω , corr. Markland. 49 *quotque* Housm. 50 *expirare* (F) O. 60 *tu meus* Baehr., *sum deus* Ω . et D, *est cetti*, en Markland. 63 *ille* O. 72 *blanditaeque* Seal., post *blanditaeque* interpungit Muell. 74 *perque* Ω , corr. v.

ingenium potis irritat Musa poetis : 75
 Bacche, soles Phoebo fertilis esse tuo.
 ille puldosos memoret seruire Sugambros,
 Cepheam hic Meroen fuscaque regna canat,
 hic referat sero confessum foedere Parthum :
 'reddat signa Remi, mox dabit ipse sua : 80
 siue aliquid pharetris Augustus parcat Eois,
 differat in pueros ista tropaea suos.
 gaude, Crasse, nigras siquid sapis inter harenas :
 ire per Euphraten ad tua busta licet.'
 sic noctem patera, sic ducam carmine, donec 85
 iniciat radios in mea uina dies.

VII

Sunt aliquid Manes : letum non omnia finit,
 luridaque extinctos effugit umbra rogos.
 Cynthia namque meo uisa est incumbere fulcro,
 murmur ad extremas nuper humata uiae,
 pomosis Anio qua spumifer incubat aruis, 81
 et numquam Herculeo numine pallet ebur, 82
 cum mihi somnus ab exequiis penderet amarus, 5
 et quererer lecti frigida regna mei.
 eosdem habuit secum, quibus est elata, capillos,
 eosdem oculos : lateri uestis adusta fuit,
 et solitum digito beryllon addederat ignis,
 summaque Lethaeus triuerat ora liquor. 10
 spirantibus animos et uocem misit, et illi
 pollicibus fragiles increpue manus :
 'perfide nec cuiquam melior sperande puellae,
 in te iam uires somnus habere potest ?
 iamne tibi exciderunt uigilacis furta Suburae 15
 et mea nocturnis trita fenestra dolis ?
 per quam demisso quotiens tibi fune pependi,
 alterna ueniens in tua colla manu !
 saepe Venus triuio commissa, et pectore mixto
 fecerunt tepidas pallia nostra uias. 20
 foederis heu taciti, cuius fallacia uerba
 non audituri diripere Noti !
 at mihi non oculos quisquam inclamauit euntis :
 unum impetrassem te reuocante diem :
 nec crepuit fissa me propter harundine custos, 25
 laesit et obiectum tegula curta caput.
 denique quis nostro curum te funere uidit,
 atram quis lacrimis incaluisse togam ?
 si piguit portas ultra procedere, at illuc
 iussisses lectum lentius ire meum. 30
 cur uentos non ipse rogis, ingratis, petisti ?
 cur nardo flammae non oluere meae ?
 hoc etiam graue erat, nulla mercede hyacinthos
 inicere et fracto busta piare cado.
 quae modo per uiles inspecta est publica noctes, 39
 haec nunc aurata cyclade signat humum ; 40
 te patiente meae conflauit imaginis aurum, 47
 ardenti e nostro dotem habitura rogo : 48
 et grauiora rependit iniquis pensa quasillis, 41
 garrula de facie siqua locuta mea est :
 nostraque quod Petale tulit ad monumenta coronas,
 codicis immundi uincula sentit anus :
 caeditur et Lalage tortis suspensa capillis, 45

per nomen quoniam est ausa rogare meum.
 non tamen insector, quamuis mereare, Properti : 49
 longa mea in libris regna fuisse tuis. 50
 iuro ego Fatorum nulli reuolubile carmen,
 tergeminusque canis sic mihi molle sonet,
 me seruasse fidem. si fallo, uipera nostris
 sibilet in tumulis et super ossa cubet.
 nam gemina est sedes tristem sortita per amnem, 55
 turbaque diuersa remigat omnis aqua.
 una Clytaemestrae stuprum uel adultera Cressae
 portat mentitae lignea monstra bouis.
 ecce coronato pars altera pulsa phaselo,
 mulcet ubi Elysias aura beata rosas, 60
 qua numerosa fides quaque aera rutunda Cybebes
 mitratisque sonant Lydia plectra choris.
 Andromedaeque et Hypermestre sine fraude marita
 narrant historiae nota pericula suae :
 haec sua maternis queritur luere catenis 65
 brachia nec meritas frigida saxa manus :
 narrat Hypermestre magnum ausas esse sorores,
 in scelus hoc animum non ualuisse suum.
 sic mortis lacrimis uitae sanamus amores :
 celo ego perfidiae crimina multa tuae. 70
 sed tibi nunc mandata damus, si forte moueris,
 si te non totum Chloridos herba tenet.
 Lygdamus uratur, candescat lamina uernae : 35
 sensi ego cum insidiis pallida uina bibi.
 et Nomas arcanas tollat uersuta saluas ;
 dicet damnatas ignea testa manus. 38
 nutrix in tremulis nequid desideret annis 73
 Parthenie : potuit nec tibi auara fuit.
 deliciae meae Latris, cui nomen ab usu est, 75
 ne speculum dominae porrigat illa nouae.
 et quoscumque meo fecisti nomine uersus,
 ure mihi : laudes desine habere meas.
 pelle hederam tumulo, mihi quae praegnantem corymbo
 mollia contortis alligat ossa comis. 80
 hic carmen media dignum me scribe columna, 83
 sed breue, quod currens uector ab urbe legat : 84
 HIC TIBURNE TVA IACET AVREA CYNTHIA TERRA.
 ACCESSIT RIPAE LAVS ANIENE TVAE. 86
 nec tu sperne piis uenientia somnia portis :
 cum pia uenerunt somnia, pondus habent.
 nocte uagae ferimur, nox clausas liberat umbras,
 errat ab abiecta Cerberus ipse sera. 90
 luce iubent leges Lethaeae ad stagna reuerti.
 nos uehimur, uectum nauta recenset onus.
 nunc te possideant aliae : mox sola tenebo :
 mecum eris, et mixtis ossibus ossa teram.
 haec postquam querula mecum sub lite peregit, 95
 inter complexus excidit umbra meos.

VIII

Disce, quid Esquilias hac nocte fugarit aquosas,
 cum uicina nouis turba cucurrit agris,
 turpis in arcana sonuit cum rixa taberna, 19
 si sine me, famae non sine labe meae. 20
 Lanuuium annosi uetus est tutela draconis, 3
 hic tibi tam rarae non perit hora morae,

VI 75 *positis* φ N. *irritat* Ω, corr. Scal. 79 *haec* F, hoc D. *ferro* Δ F. 81 *aliquis* Ω. 85 *uocem* φ D. VII 2 *extinctos* Pass., *euinctos* O, *euictos* τ. post 4 nos 81, 82 transp. 5 *amores* N, *amoris* O, corr. Liuiueus. 7 *hosdem* Ω. 8 *hosdem* O. 9 *ademerat* Δ. 10 *tinxerat* Schrader, fort. *strinxerat*. 11 et Heins., at Ω. 15 *exciderant* Ω, corr. Scal. tecta S. O. 19 *commixta* Ω. et Heins., est Ω. 20 *pectora* n. O, *proelia* n. nescioquis. 21 *pacti* Palm., fort tecti. 23 *eunti* Heins., fort. recte. 25 *fixa* F. 30 *letum* Δ. 33 *erit* O. 35-38 post 72 transp. nos, post 76 Schrader. 36 fort. *arsi* ego. 37 et nos, aut Ω. *salinas* Ω. 41 *rependit* N, *fundit* O. 47, 48 post 40 transp. Schrader. 48 *ardenti* (uel -e) τ, *ardent* Ω. 51 *carmen* om. L, *stamen* τ, fort. *nemen*. 55 *tristem* Burm., *turpem* Δ. 57 *Clytaemnestrae* Δ. *uehit* altera Ω, corr. Ellis. Cressam p. mentitam Haupt, fort. in 58 *bouem*. 59 *pulsa* nos cf. Enn. A. 411, *parta* Ω, *ucta* τ. 61 *qua* *quaerar* (N, *qu(a)erat* O) *ut unda* Ω, corr. Turnebus (rut. Pass.). 63 *maritae* Ω, corr. Rossberg. 64 *nota* *pericula* Heinreich, *pectora* *nota* Ω, quo seruato *historias*—*suas* Markland. 65 *suma* *eternis* L, *summa* *aeternis* (ect. F) cett., corr. μ mg. τ. 69 *mortis* *corruptum*, *maestis* Burm., fort. *memoris*. *sacramus* Baehr., *solamur* Pass. 72 *cloridos* Δ F, chor. L. 78 *ure*: m. l. me sine Baehr. 79 *praegnanter* Cornelissen, *pugnante* Ω. 80 *mollis* Ω. 81 *pomosis* Broukh., *ramosis* Ω, *lamosis* Ellis. (h)amo O. *pomifer* Ω, corr. Broukh. 83 hoc O. 84 *uictor* O. 85 *hic*. sed Ω. *Tiburne* tua nos, *tiburtina* F uulg., *tiburna* D N, *tribuna* L, eras. V. *iacet* hic Ω. 86 *aniane* Ω. 93 *nec* O. 95 *sub* num sanum? VIII 19, 20 post 2 transp. Luetjohann. 3 *Lan.* ann. om. F. 4 *ubi* Ω, seruandum si *huc* scripseris, cf. 15 (*huc* mea iam Jacob).

- qua sacer abripitur caeco descensus hiatu
(quae penetras uirgo tale iter, omne caue),
ieiuni serpentis honos cum pabula poscit
annua et ex ima sibila torquet humo.
ille sibi adnotas a uirgine corripit escas :
uirginis in palmis ipsa canistra tremunt.
talìa demissae pallent ad sacra puellae,
cum temere angino creditur ore manus.
si fuerint castae, redeunt in colla parentum,
clamantque agricolae 'fertilis annus erit.'
huc mea detonsis auerta est Cynthia mannis :
causa fuit Iuno, sed mage causa Venus.
Appia dic, quaeso, quantum te teste triumphum
egerit effusus per tua saxa rotis.
spectaclum ipsa sedens primo temone pendit,
ausa per inpuros frena mouere locos.
Serica nam taceo uolsi carpenta nepotis
atque armillatos colla Molossa canes ;
qui dabit immundae uenalia fata saginae,
uincet ubi erasas barba pudenda genas.
cum fieret nostro totiens iniuria lecto,
mutato uolui castra mouere toro.
Phyllis Auentinae quaedam est uicina Dianae,
sobria grata parum : cum bibit, omne decet.
altera Tarpeios est inter Teia lucos,
candida, sed potae non satis uis erit.
his ego constitui noctem lenire uocatis,
et Venere ignota furta nouare mea.
unus erat tribus in secreta lectulus herba
quaeris discubitus ? inter utramque fui.
Lygdamus ad cyathos utrique aestiua supellex
et Methymnaei Graia salua meri.
Nile, tuus tibicen erat, crotalistris Phyllis,
et facilis spargi munda sine arte rosa ;
nanus et ipse suos breuiter concretus in artus
iactabat truncas ad caua buxa manus.
sed neque suppletis constabat flamma lucernis,
recedit inque suos mensa supina pedes.
me quoque per talos Venerem quaerente secundos
semper damnosi subsilire canes.
cantabant surdo, nudabant pectora caeco :
Lanuui ad portas, ei mihi, totus eram ;
cum subito rauci sonuerunt cardine postes,
et leuia ad primos murmura facta Lares.
nec mora, cum totas resupinat Cynthia ualuas,
non operosa comis, sed furibunda decens.
pocula mi digitos inter cecidere remissos,
pallueruntque ipso labra soluta mero.
fulminat illa oculis et quantum femina saeuit,
spectaclum capta nec minus urbe fuit.
Phyllidos iratos in uultum coniecit ungues :
terrata uicinas Teia clamat aquas.
lumina sopitos turbant elata Quirites,
omnis et insana semita uoce sonat.
illas direptisque comis tunicisque solutis
excipit obscurae prima taberna uiae.
Cynthia gaudet in exuuiis uictrixque recurrit
et mea peruersa sauciat uia manu
inponitque notam collo morsuque eruant,
praecipueque oculos, qui meruere, ferit.
- atque ubi iam nostris lassauit braccia plagis,
Lygdamus ad plutei fulcra sinistra latens
eruitur, geniumque meum protractus adorat.
Lygdame, nil potui : tecum ego captus eram.
supplicibus palmis tum demum ad foedera ueni,
cui uix tangendos praebuit illa pedes,
atque ait 'admissae si uis me ignoscere culpae,
accipe, quae nostrae formula legis erit.
tu neque Pompeia spatiahere cultus in umbra,
nec cum lascium sternet harena forum.
colla caue inflectas ad summum obliqua theatrum
aut lectica tuae se det aperta morae.
Lygdamus in primis, omnis mihi causa querele,
ueneat et pedibus uincula bina trahat.'
indixit legem : respondi ego 'legibus utar.'
riserat imperio facta superba dato.
dein quemcumque locum externae tetigere puellae,
sufficit ac pura limina tergit aqua,
imperat et totas iterum mutare lacernas,
terque meum tetigit sulphuris igne caput.
atque ita mutato per singula pallia lecto
† respondi, et noto soluimus arma toro.

IX

- Amphitryoniades qua tempestate iuuenocos
egerat a stabulis, o Erythea, tuis,
uenit ad intactos pecorosa Palatia montes,
et statuit fessos fessus et ipse boues,
qua Velabra suo stagnabant flumine quaque
nauta per urbana uelificabat aquas.
sed non infido manserunt hospite Caeco
incolumes : furto polluit ille Ionem.
accola Cacus erat, metuendo raptor ab antro,
per tria partitos qui dabat ora sonos.
hic, ne certa forent manifestae signa rapinae,
auersos cauda traxit in antra boues ;
nec sine teste deo : furem conuere iuuenici,
furis et implacidas dirui ira fores.
Maenaliu iacuit pulsus tria tempora ramo
Cacus, et Alcides sic ait : 'ite boues,
Herculis ite boues, nostrae labor ultime clauae,
his mihi quaesitae, his mea praeda, boues,
aruaque mugitu sancite bouaria longo :
nobile erit Romae pascua uestra forum.'
dixerat, at sicco torquet sitis ora palato,
terraque non ullas feta ministrat aquas.
sed procul inclusas audit ridere puellas,
lucus ubi umbroso fecerat orbe nemus,
femineae loca clausa deae fontes piandos,
inpune et nullis sacra relecta uiris.
denia puniceae uelabant limina uitae ;
turis odorato luxerat igne casa ;
populus et longis ornabat frondibus aedem,
multaque cantantes umbra tegebat aues.
huc ruit in siccam congesta puluere barbam
et iacit ante fores uerba minora deo :
'uos precor, o luci sacro quae luditis antro,
pandite defessis hospita fana uiris.

VIII 6 qua penetrat Ω, corr. Pass. 7 punctum post hon. del. edd. uett. 8 ex una Ω. 9, 10 post 12 transp. Housm. 11 colligit O. 15 mannis Beroaldus, ab annis Ω. 21 (et in 56) spectaclum Ω (et in 56 L.), spectacula L. N. spectandum Δ F. 23 Si uirgo Vianum tacto Ω, corr. Beroaldus. nepoti Ω. 24 nota Nilosa φ N. 28 mulcitate Ω. noluit Ω, corr. Beroaldus. 29 noua cl. in Ω. 34 notari O. 35 umbra Heins. 36 disc. Palm. cons. Ω. 37 utroque N. uterque O, corr. Scal. 38 Graia Palmerius, grata Δ (fort. recte), gracia φ N ; Γῆς Lesb conditor. 39 Nilotas Scal., unguentum Housm. coralistris Δ L., colistris F, charalistris N, corr. Turnebus. Biblis Palm., phoenis Housm. 40 et Ω, haec Baehr. 41 magnus Ω, corr. Beroaldus. 44 recedit φ, decidit Δ. 45 secundo Ω, secundum Palm. 48 hei F, heu Δ L. totus Cuyper, solus Ω. 50 nec l. τ. 54 pallueruntque Ω, corr. Liniemus. 58 clauant. patchast D. 60 modo Ω, corr. Fruterius. 68 fulera μ mg. Beroaldus, fusca Ω. 69 prostratus τ. 71 uenit Ω. 72 cur F, cum N. 78 ac det Gruterus et Heinsius, sudet Ω, sudet Palmerius. 80 uenerit Δ. 81 leger τ. respondi. dixi F. 83 dein N, cf. in (in om. D) O. 84 sufficit Beroaldus, ac Baehr., suffic at L, sufficit FN, suffocat Δ. 88 pro respondi, ex 81 inlato, tis posita Baehr., fort. ascendi uel insecendi. noto Heins., toto Ω, sub Baehr. et monimus cum Heins. fort. recte. IX 2 erithra N, erithra φ, erithrae V, erythrac D. 3 ad Itali, et Ω. intactos nos, adiectos N, adiui(D)netos Δ L, adiutos F, inultos Baehr. 5 ue libra O, quoque Ω. 8 incolumis Ω. 9 accola Schrader, cf. Liu. I 7. 5, incolae Itali, insula Ω. 21 at Housm., et Ω. 22 nullas Ω, n eras. in V. feta. fort. caeca, coll. On. ex P. IV 2. 17 aq., sed cf. Anth. L. 666, 5 sq. (Riese). ministrat Ω, corr. v. 24 ubi Heins., ab Ω. 27 luana O. 28 turis Heins., putris Ω. 29 largis Baehr., glaucis Housm. 33 lucis Ω, corr. Scal. 34 uana Ω. uis Ω.

fontis egens erro circaque sonantia lymphis, et caua suscepto flumine palma sat est. audistisne aliquem, tergo qui sustulit orbem? ille ego sum: Alciden terra recepta uocat. quis facta Herculeae non audit fortia clauae et nunquam ad nastas irrita tela feras, atque uni Stygias homini luxisse tenebras?	35	uouerat, et spoliū corruit ille Ioui. urbis uirtutumque parens sic uincere sueuit, qui tulit a parco frigida castra Lare. idem eques, e frenis idem fuit aptus aratris, nec galea hirsuta compta lupina iuba. picta neque inducto fulgebat parma pyropo: praebebant caesi baltea lenta boues. necdum ultra Tiberim belli sonus; ultima praeda Nomentum et captae iugera terna Corae. Cossus at insequitur Veientis caede Tolumni, uincere cum Veios posse laboris erat. heu, Vei ueteres, et uos tum regna fuistis, et uestro posita est aurea sella foro: nunc intra muros pastoris bucina lenti cantat, et in uestris ossibus arua metunt. forte super portae dux Veius astitit arcem colloquiumque sua fretus ab urbe dedit: dumque aries murum cornu pulsabat ahenō, uinea qua ductum longa tegebat opus, Cossus ait 'forti melius concurrere campo.' nec mora fit, plano sistit uterque gradum. di Latias inuere manus, desecta Tolumni ceruix Romanos sanguine lauit equos. Claudius a Rheno traiectos arcuit hostes, Belgica cui uasti parma relata ducis Virdomari. genus hic Rheno iactabat ab ipso, mobilis et rectis fundere gaesa rotis. illi, ut uirgatis iaculans it ab agmine braxis, torquis ab incisa decidit uinea gula. haec spolia in templo tria condita: causa Feretri, omine quod certo dux ferit ense ducem; seu quia uicta suis umeris huc arma ferebant, hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.	16 20 20 25 26 23 24 27 30 35 40 46
angulus hic mundi nunc me mea fata trahentem accipit: haec fesso uix mihi terra patet. quod si Iunoni sacrum faceretis amarae, non clausisset aquas ipsa nouerca suas. sin aliquam uultusque meus saetaeque leonis terrent et Libyco sole perusta coma, idem ego Sidonia feci seruilia palla officia et Lydo pensa diurna colo; mollis et hirsutum cepit mihi fascia pectus, et manibus duris apta puella fui. talibus Alcides; at talibus alma sacerdos, puniceo canas stamine uincta comas: 'parce oculis, hospes, lucoque abscede uerendo: cede aegedum et tuta limina linque fuga interdicta uiris. metuenda lege piatur, quae se summota uindictat ara casa. magno Tiresias aspexit Pallada uates, fortia dum posita Gorgone membra lauat. di tibi dent alios fontes: haec lymphā puellis auiā secreti limitis una fuit. sic anus: ille umeris postes concussit opacos, nec tulit iratam ianua clausa sitim. at postquam exhausto iam flumine uicerat aestum, ponit uix siccis tristia iura labris: 'maxima quae gregibus deuota est ara repertis, ara per has' inquit 'maxima facta manus, haec nullis umquam pateat ueneranda puellis, Herculis aeternum nec sit inulta sitis.' hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem, sic Sanctum Tatiae composuere Cures. Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno: Sancte, uelis libro dexter inesse meo.	65 66 43 45 50 55 60 70 73 74 71 72	XI Desine, Paule, meum lacrimis urgere sepulchrum: panditur ad nullas ianua nigra preces. cum semel infernas intrarunt funera leges,	25 26 23 24 27 30 35 40 46 3

X

Nunc Iouis incipiam causas aperire Feretri
armaque de ducibus trina recepta tribus.
magnum iter ascendo, sed dat mihi gloria uires:
non inuat e facili lecta corona iugo.
inbuis exemplum primae tu, Romule, palmae
huius, et exuuiū plenus ab hoste redis,
tempore quo portas Caeninum Acrona petentem
uictor in euersum cuspidē fundis equum.
Acron Hercules Caenina ductor ab arce,
Roma, tuis quondam finibus horror erat.
hic spolia ex umeris ausus sperare Quirini
ipse dedit, sed non sanguine sicca suo.
hunc uidet ante cauas librantem spicula turres
Romulus et uotis occupat ante ratis:
'Iuppiter, haec hodie tibi uictima corruiet Acron.'

XI

Desine, Paule, meum lacrimis urgere sepulchrum:
panditur ad nullas ianua nigra preces.
cum semel infernas intrarunt funera leges,
obserat umbrosos lurida porta locos.
nota mouent superos: ubi portitor aera recepit,
nempe tuas lacrimas litora surda bibent.
te licet orantem fuscae deus audiat aulae,
non exorato stant adamante uiae.
sic maestae cecinere tubae, cum subdita nostrum
detraheret lecto fax inimica caput.
quid mihi coniugium Pauli, quid currus auorum
profiuit aut famae pignora tanta meae?
num minus inmites habuit Cornelia Parcas,
et sum, quod digitis quinque leuatur, onus?
damnatae testes et uos uada lenta paludes,
et quaecumque meos implicat unda pedes,
immatura licet, tamen huc non noxia ueni:
turpior assensu non erit ulla meo,
uel tu, quae tardam mouisti fune Cybeben,
Claudia, turritae rara ministra deae,
uel cui, sacra suos cum Vesta reposeret ignes,
exhibuit uiuos carbasus alba focos.

IX 40 uastas =, natas φ, uatas N, uacuas Δ unde Santen male nocuas. 42 (= 66 nisi quod hic O) expulerunt Itali. post h. u. 65, 66 transp. Jacob. 43 quid Δ. 45 aliquem Δ L N. 52 iuncta Δ L N. 54 lumina O. 55 uiris. interp. Schippers, post fuga uulg. 57 magnum Ω, corr. Pass. 60 fuit Ω, corr. Fruterius. 70 ita Heins. (Herc. extremum Par. 7989), Hercule (u. eras. L) exterminium Ω. nec sit Housm., nescit Ω. 71, 72 post 74 transp. Schneidewin. 72 adesse Par. 7989. 74 Sancum Heins. X priori continuat N. 5 imb. nos, imb. N, ind. O. 6 eximio F, exuuiū N, malim exuto. 7 Acrona Itali, acronta Ω. 8 nec uersum Ω, corr. v. 14 rates Ω. 17 uirtutemq. φ, -isq. N. 18 parco Jacob, porco Ω. 19 e (uel a) nos, et Ω. 20 nec Housm., et Ω. 25, 26 ante 23 transp. Pass., cf. ad l. 33-38. 26 capta F N, terra Ω. 27 heu Luetjohann, e N, e F, et Δ. 34 regebat Δ F. 35 fortis Markland. 36 gradu Ω. 37 Romuleas F mire nisi forte Romuleos in 38 fuisse credideris. 39 fort. Rhodano, cf. Polyb. II 34. 2 (Eridanum Guyetus). 40 cui Guyetus, cum Ω. 41 Virtomani ab Ω, ut uid., traditum corr. Itali. Brenno =. 42 nobilis = uulg. sed cf. Heins. Aduers. p. 28. e rectis Pass., erecti N, effecti O, fort. e flexis. 43 ut add. nos. iaculantis Ω, corr. nos (iaculanti ut Lach.). 45 haec D (? V), nec φ, nunc N. 46 crimine O. 47 huc Broukh., haec Ω. XI continuat priori N. 3, 8; 5, 4 (hoc Peerlkamp); 7, 6 ordinauit Ribbeck. 8 herbosus φ N, locos Markland, rogos Ω. 13 nun V, non D N. 14 en =, legatur Ω. 15 testes Housm., noctes Ω. ad uu. 17-76, deperditos in N, adhibemus μ v (Ω = Δ φ μ v). 17-100 sic ordinauimus 17, 50-54, 19, 20, 49, 18 (47-54 post 18 transp. Housm.), 21-32, 43-44 (Peerlkamp), 33-42, 47-48 (Peerlk.), 45-46, 55-62, 97-98 (Carutti), 65-66 (Housm.), 99-100 (id.), 73-74 (Peerlk.), 63-64 (Housm.), 75-96, 69-70, 67-68, 71-72 (Baehr.). 50 a(s)sensu Ω. 52 Gaudia O μ. 53 uel cuius rasio (iasos μ v) Ω, corr. Baehr.

aut siquis posita iudex sedet Aeacus urna,	19	nec mea de sterili facta rapina domo.	
in mea sortita uindictet ossa pila :	20	et bene habet : numquam matri lugubria sumpta :	97
quaelibet austeras de me ferat urna tabellas :	49	uenit in exequias tota caterua meas.	98
deprecor hic umbrae mollia iura meae.	18	uidimus et fratrem sellam geminasse curulem ;	65
assideant fratres, iuxta Minoida sellam	21	consule quo festo tempore rapta soror.	66
Eumenidum intento turba seuera foro.		causa perorata est. flentes me surgite, testes,	99
Sisyphæ, mole uaces ; taceant Ixionis orbes ;		dum pretium uitæ grata rependit Humus.	100
fallax Tantaleo corripere ore liquor ;		nunc tibi commendo communia pignora natos	73
Cerberus et nullas hodie petat improbus umbras,	25	(haec cura et cineri spirat inusta meo)	74
et iaceat tacita laxa catena sera.		te, Lepide, et te, Paule, meum post fata leuamen ;	63
ipsa loquar pro me : si fallo, poena sororum		condita sunt uestro lumina nostra sinu.	64
infelix ueros urgeat urna meos.		fungere maternis uicibus, pater : illa meorum	75
sicui fama fuit per auita tropaea decori,		omnis erit collo turba ferenda tuo.	
Afra Numantinos regna locuntur auos :	30	oscula cum dederis tua flentibus, adice matris :	
altera maternos exaequat turba Libones,		tota domus coepit nunc onus esse tuum.	
et domus est titulis utraque fulta suis.		et siquid doliturus eris, sine testibus illis ;	
non fuit exuuiis tantis Cornelia damnum :	43	cum uenient, siccis oscula falle genis.	80
quin et erat magnæ pars imitanda domus.	44	sat tibi sint noctes, quas de me, Paule, fatiges,	
mox, ubi iam facibus cessit praetexta maritis,	33	somniaque in faciem credita saepe meam :	
uinxit et acceptas altera uitta comas,		atque ubi secreto nostra ad simulacra loqueris,	
iungor, Paule, tuo sic discessura cubili,	35	ut responsurae singula uerba iace.	
ut lapide hoc uni nupta fuisse legar.		seu tamen aduersum mutarit ianua lectum,	85
testor maiorum cineres tibi, Roma, colendos,		sederit et nostro cauta nouerca toro,	
sub quorum titulis, Africa, tunsa iaces,		coniugium, pueri, laudate et ferte paternum :	
		capta dabit uestris moribus illa manus.	
et Persen proano stimulantem pectus Achille		nec matrem laudate nimis : conlata priori	
quique tuas proauos fregit, Auernæ domos,	40	uertet in offensas libera uerba suas.	90
me neque censurae legem mollis nec ulla		seu memor ille mea contentus manserit umbra	
labe mea nostros erubuisse foros.		et tanti cineres duxerit esse meos,	
mi natura dedit leges a sanguine ductas,	47	discite uenturam iam nunc lenire senectam,	
ne possem melior iudicis esse metu.	48	caelibis ad curas nec uacet ulla uia.	
nec mea mutata est aetas, sine crimine tota est :	45	quod mihi detractum est, uestros accedat ad annos :	
uiximus insignes inter utramque facem.	46	prole mea Paulum sic iunet esse senem.	96
nec te, dulce caput, mater Scribonia, laesi :	55	et serie fulcite genus : mihi cymba uolenti	69
in me mutatum quid nisi fata uelis ?		soluitur aucturis tot mea fata meis.	70
maternis laudor lacrimis urbisque querelis,		filia, tu specimen censurae nata paternae,	67
defensa et gemitu Caesaris ossa mea.		fac teneas unum nos imitata uirum.	68
ille sua nata dignam uixisse sororem		haec est feminei merces extrema triumphii,	71
inrepat, et lacrimas uidimus ire deo.	60	laudat ubi emeritum libera fama torum.	72
et tamen emerui generosos uestis honores,		moribus et caelum patuit : sis digna merendo,	101
		cuius honoratis ossa uehantur auis.	

XI 18 *deprecor* Koppiers, *del pater* Ω. 19 *at* Nestor. 20 *is* Heins. *iudicet* Δ *u.* 21 *oscula* et Itali. *memoria* Δ. *sella* et V *μ* v, *sella* φ D. 24 *corripere* I. Ω, corr. Amatus. 26 *lupus* F. 27 *lupus* Ω. *factor* Ω. 29 *tropaea* et Ω. *decori* μ v, *decora* trophæi O. 30 *om.* F. *Afra* Seal., *era* μ, *era* Ω the v. *auera*, et Δ I. *nostra* N. *santa* Baehr., *uera* N. *nostra* Palm. 31 *uirga* Peerlkamp. *lupus* Ω. 34 *adspicias* Itali, fort. *accipit* et *uenies*. 36 *at* Grauius, *in* Ω. 39 *duos* uersus periisse uidit Munro. *persen* O. *proauo* Achille Lipsius, *proauo* Achille Ω uulg. *seuerantem* Ω uulg. 40 *proauos* μ (-us v), *proauo* O. *Auernæ* Munro, *Achille* Ω. 43 *non* f. μ v, *con(ton e)fuit* O. 46 *insignes* O, *insontes* Burm. 48 *possis* Ω. 49 *quantlibet* Liuiueius. *umbra* Eldick. 63 *tu*—*tu* τ uulg. 66 *festo* Koppiers, *facto* Ω. 67 *speciem* φ D. 70 *uicturis* Δ I. μ v, *nupturis* F. *solut* (-) *lucturis* ed. Eton., fort. *solutis*, *lucturis*, *factis* : *uicturis*, corr. Palmerius. 72 *rogum* Ω, corr. Schrader. 76 *fouenda* Muell. 77 *mater* Ω. 79 *si quis* Ω, corr. v. *erit* Ω. 81 *sunt* O. 82 *reddita* Grauius. 84 *tace* Ω. 87 *durate* Housm. 92 *dixerit* Δ. 93 *sentire* Ω, corr. Schrader. 97 *matri* Baehr., *mator* Ω uulg. *lubrigia* N, *lubrica* O. *sumptum* Ω, corr. Baehr. (*sumpsi* τ uulg.). 101 *sis* nos, *sua* Ω, *sua* noscitur ap. Burm. 102 *uehantur* O. *auis* Heins., *apuis* φ N, *equis* Δ.

P. OVIDI NASONIS HEROIDES

I

PENELOPE VLIXI

HANC tua Penelope lento tibi mittit, Vluxe.
nil mihi rescribas tu tamen : ipse ueni.
Troia iacet certe, Danaïs inuisa puellis.
uix Priamus tanti totaque Troia fuit.
o utinam tum, cum Lacedaemona classe petebat, 5
obrutus insanis esset adulter aquis !
non ego deserto iacuissem frigida lecto,
non quererem tardos ire relicta dies :
nec mihi quaerenti spatiosam fallere noctem
lassaret uiduas pendula tela manus. 10
quando ego non timui grauiora pericula ueris ?
res est solliciti plena timoris amor.
in te fingebam uiolentos Troas ituros.
nomine in Hectoreo pallida semper eram.
siue quis Antilochum narrabat ab Hectore uictum,
Antilochus nostri causa timoris erat : 16
siue Menoetiaden falsis cecidisse sub armis,
flebam successu posse carere dolos.
sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam,
Tlepolemi leto cura nouata mea est. 20
denique, quisquis erat castris ingulatus Achiuis,
frigidius glacie pectus amantis erat.
sed bene consuluit casto deus aequus amor.
uersa est in cineres sospite Troia uiro.
Argolici rediere duces. altaria fumant : 25
ponitur ad patrios barbara praeda deos.
grata ferunt nymphae pro saluis dona maritis :
illi uicta suis Troica fata canunt.
mirantur iustique senes trepidaeque puellae ;
narrantis coniunx pendet ab ore uiri. 30
atque aliquis posita monstrat fera praelia mensa,
pingit et exiguo Pergama tota mero :
'hac ibat Simois, haec est Sigeia tellus,
hic steterat Priami regia celsa senis :
illic Aeacides, illic tendebat Vluxe : 35
hic lacer admissos terruit Hector equos.'
omnia namque tuo senior, te quaerere misso,
rettulerat gnato Nestor, at ille mihi.
rettulit et ferro Rhesumque Dolonaque caesos,
utque sit hic somno pròditus, ille dolo. 40
ausus es, o nimium nimiumque oblite tuorum,
Thracia nocturno tangere castra dolo,
totque simul mactare uiros, adiutus ab uno !
at bene cautus eras et memor ante mei.
usque metu micuere sinus, dum uictor amicum 45
dictus es Ismaris isse per agmen equis.
sed mihi quid prodest uestris disiecta lacertis
Ilios, et murus quod fuit, esse solum,
si maneo qualis Troia durante manebam,

uirque mihi dempto fine carendus abest ? 50
diruta sunt aliis, uni mihi Pergama restant,
incola captiuo quae boue uictor arat.
iam seges est, ubi Troia fuit, resecandaque falce
luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus :
semisepulta uirum curuis feriuntur aratris 55
ossa ; ruinosas occulit herba domos.
uictor abes, nec scire mihi, quae causa morandi,
aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
quisquis ad haec uertit peregrinam litora puppim,
ille mihi de te multa rogatus abit : 60
quamque tibi reddat, si te modo uiderit usquam,
traditur huic digitis charta notata meis.
nos Pylon, antiqui Neleia Nestoris arua,
misimus : incerta est fama remissa Pylo.
misimus et Sparten : Sparte quoque nescia ueri. 65
quas habitas terras, aut ubi lentus abes ?
utilius starent etiam nunc moenia Phoebi.
irascor uotis heu leuis ipsa meis !
scirem ubi pugnares, et tantum bella timerem,
et mea cum multis iuncta querela foret. 70
quid timeam, ignoro : timeo tamen omnia demens,
et patet in curas area lata meas.
quaecumque aequor habet, quaecumque pericula
tellus,
tam longae causas suspicor esse morae.
hae ego dum stulte metuo, quae uestra libido est, 75
esse peregrino captus amore potes.
forsitan et narres, quam sit tibi rustica coniunx,
quae tantum lanas non sinat esse rudes.
fallar, et hoc crimen tenues uanescat in auras,
neue, reuertendi liber, abesse uelis ! 80
me pater Icarius uiduo discedere lecto
cogit, et immensas increpat usque moras.
increpet usque licet : tua sum, tua dicar oportet ;
Penelope coniunx semper Vluxe ero.
ille tamen pietate mea precibusque pudicis 85
frangitur, et uires temperat ipse suas.
Dulichii Samique et quos tulit alta Zacynthos,
turba ruunt in me luxuriosa proci :
inque tua regnant, nullis prohibentibus, aula :
uiscera nostra, tuae dilacerantur opes. 90
quid tibi Pisandrum Polybumeque Medontaque dirum
Eurymachique aidas Antinoique manus,
atque alios referam, quos omnis turpiter absens
ipse tuo partis sanguine rebus alis ?
Irus egens pecorisque Melanthius actor edendi 95
ultimus accedunt in tua damna pudor.
tres sumus inbelles numero, sine uiribus uxor,
Laertesque senex, Telemachusque puer.
ille per insidias paene est mihi nuper adeptus,
dum parat inuitis omnibus ire Pylon. 100
di, precor, hoc iubeant, ut euntibus ordine fatis

I hanc codd., haec malim, cf. X 3. 2 tu tamen Bentr., at tamen G, ut tamen : ipse Gronov., attamen : ipse
= Heins. 10 lassasset G Merk(ell). 31 iamque G. 33 hac est G. 36 lacer admissos =, alacer missos G w, cf. Consol.
ad Liu. 320. 40 dolo codd., uigil editor Etonensis. 42 castra gradu Baehrens. 43 Ilion = esse G, Plan(udes) ut uid.,
ante =. 52 accola Heins. 62 nouata G¹ Merk. 65 uestri Bentr. 66 habites—agas Bentr. 74 longe G. 75 metuo G,
meditor E w. 82 inuisas Bentr. coll. xix 210. 83 sim G² Bentr. 86 e ||||| res G, et uires w, τὴν οἰκίαν αὐστηρίαν Plan.,
et uoces Francius. ira suas Heins., atque iras Reise. ille w. 90 dilamantur =. 91 dium uel dicam Bentr. 95
auctor w. 99, 100 spurios ducebat Bentr. 101 haec =, ho E, o Heins.

ille meos oculos comprimat, ille tuos.
 hae faciunt custosque bonum longaeuaque nutrix,
 tertius inmundae cura fidelis harae.
 sed neque Laertes, ut qui sit inutilis armis, 105
 hostibus in mediis regna tenere potest.
 Telemacho ueniet, uiuat modo, fortior aetas:
 nunc erat auxiliis illa tuenda patris.
 nec mihi sunt uires inimicos pellere tectis.
 tu citius uenias, portus et ara tuis. 110
 est tibi, sitque, precor, gnatus, qui mollibus annis
 in patrias artes erudiendus erat.
 respice Laerten: ut iam sua lumina condas,
 extremum fati sustinet ille diem.
 certe ego, quae fueram te discedente puella, 115
 protinus ut uenias, facta uidebor anus.

II

PHYLLIS DEMOPHOONTI

Hospita, Demophoon, tua te Rhodepeia Phyllis
 ultra promissum tempus abesse queror.
 cornua cum lunae pleno semel orbe coissent,
 litoribus nostris ancora pacta tua est.
 luna quater latuit, toto quater orbe recreuit; 5
 nec uehit Actaeas Sithonis unda rates.
 tempora si numeres, bene quae numeramus amantes,
 non uenit ante suam nostra querela diem.
 spes quoque lenta fuit. tarde, quae credita laedunt,
 credimus. inuito nunc et amore noces. 10
 saepe fui mendax pro te mihi; saepe putau
 alba procellosos uela referre notos.
 Thesea deuoni, quia te dimittere nollet:
 nec tenuit cursus forsitan ille tuos.
 interdum timui, ne, dum uada tendis ad Hebri, 15
 mersa foret cana naufraga puppis aqua.
 saepe deo supplex, ut tu, scelerate, ualeres,
 ipsa mihi dixi 'si ualet ille, uenit.' 20
 denique fidus amor quidquid properantibus obstat,
 finxit, et ad caues ingeniosa fui.
 at tu lentus abes, nec te iurata reducant
 numina, nec nostro motus amore redis.
 Demophoon, uentis et uerba et uela dedisti: 25
 uela queror reditu, uerba carere fide.
 dic mihi, quid feci, nisi non sapienter amaui?
 crimine te potui demeruisse meo.
 unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi.
 sed scelus hoc meriti pondus et instar habet. 30
 iura, fides ubi nunc, commissaque dextera dextrae,
 quique erat in falso plurimus ore deus?
 promissis socios ubi nunc Hymenaeus in annos,
 qui mihi coniugii sponsor et obses erat?
 per mare, quod totum uentis agitur et undis, 35
 per quod saepe ieras, per quod iturus eras,
 perque tuum mihi iurasti, nisi fictus et ille est,
 concita qui uentis aequora mulcet, auum,
 per Venerem nimiumque mihi facientia tela,
 altera tela arcus, altera tela faces, 40
 lunonemque, toris quae praesidet alma maritis,
 et per taediferae mystica sacra deae.
 si de tot laeisis sua numina quisque deorum
 uindictae, in poenas non satis unus eris.
 at laceras etiam puppes furiosa refeci, 45

ut, qua desererer, firma carina foret;
 remigiumque dedi, quod me fugiturnus haberes.
 heu, patior telis uulnera facta meis!
 credidimus blandis, quorum tibi copia, uerbis;
 credidimus generi nominibusque tuis; 50
 credidimus lacrimis: an et hae simulare docentur?
 hae quoque habent artes, quaque iubentur, eunt?
 dis quoque credidimus. quo iam tot pignora nobis?
 parte satis potui qualibet inde capi.
 nec moueor, quod te iuui portuque locoque. 55
 debuit haec meriti summa fuisse mei.
 turpiter hospitium lecto cumulassem iugali
 paenitet, et lateri conseruisse latus.
 quae fuit ante illam, mallem suprema fuisset
 nox mihi, dum potui Phyllis honesta mori. 60
 speraui melius, quia me meruisse putaui.
 quaecumque ex merito spes uenit, aequa uenit.
 fallere credentem non est operosa puellam
 gloria. simplicitas digna fauore fuit.
 sum decepta tuis et amans et femina uerbis. 65
 di faciant, laudis summa sit ista tuae.
 inter et Aegidas media statuaris in urbe:
 magnificus titulus stet pater ante suis:
 cum fuerit Sciron lectus torusque Procrustes
 et Sinis, et tauri mixtaque forma uiri, 70
 et domitae bello Thebae, fuscique bimbibres
 et pulsata nigri regia caeca dei,
 hoc tua post illos titulo signetur imago,
 HIC EST, CUIUS AMANS HOSPITA CAPTA DOLO
 EST.
 de tanta rerum turba factisque parentis 75
 sedit in ingenio Cressa relicta tuo.
 quod solum excusat, solum miraris in illo.
 haeredem patriae, perfide, fraudis agis.
 illa, nec inuideo, fruitur meliore marito,
 inque capistratis tigris alta sedet. 80
 at mea despecti fugiunt conubia Thraces,
 quod ferar externum praeposuisse meis.
 atque aliquis 'iam nunc doctas eat' inquit 'Athenas:
 armiferam Thracen qui regat, alter erit.
 exitus acta probat.' careat successibus, opto, 85
 quisquis ab euentu facta notanda putat.
 at si nostra tuo spumescant aequora remo,
 iam mihi, iam dicar consuluisse meis.
 sed neque consului, nec te mea regia tanget,
 fessaque Bistoniam membra lauabis aqua. 90
 illa meis oculis species abeuntis inhaeret,
 cum premeret portus classis itura meos.
 ausus es amplecti, colloque infusus amantis
 oscula per longas iungere pressa moras,
 cumque tuis lacrimis lacrimas confundere nostras, 95
 quodque foret uelis aura secunda, queri,
 et mihi discedens suprema dicere uoce
 'Phylli, fac expectes Demophoonta tuum.'
 expectem, qui me numquam uisurus abisti?
 expectem pelago uela negata meo? 100
 et tamen expecto. redeas modo uerus amanti,
 ut tua sit solo tempore lapsa fides.
 quid precor infelix? te iam tenet altera coniunx
 forsitan et nobis qui male fauit, amor:
 utque tibi excidimus, nullam, puto, Phyllida nosti.
 ei mihi, si, quae sim Phyllis et unde, rogas. 106
 quae tibi, Demophoon, longis erroribus actio

I 103 hae Tyrrell, hae G, hoc τ, hae Van Lennep, hinc Merk. 105 armis τ (G²), annis E x Bentl. 107, 108 damnat Schenkl, 111, 112 ego, 111-114 Bentl. 110 ara G² τ Heins., ara G² x. 113 ut in Bentl. elaudas G² τ. 116 uenies G², redeas E x. II 3 quater τ Baum. 6 Bistonis Bentl. 7 bene quae E x, quae nos G τ. 10 ita G, inuita n. et amantem nocent α (nocens E), inuito n. es amore nocens Merk. 11 putauit x, notauit G. 14 ab hoc u. incipit P. 17 deo ego, deus P G x, diis E, deis Hubertinus, Leo. post h. u. in Gissensi solo codicum hodie notorum sequuntur hi duo: cum (sum edd.) pree turmonis sum uenerata fores (turiferis deuenerata ex duobus codd. Baum. et Ald.) saepe ualens uentos caelo pelagique fauentes quos sede mouere tempus erat, multis iam suspectos. 29, 30 delecti Lentz. 35 et aures G τ. 36 nempe Bentl. 45 Ha G τ, Ah τ. 47 quod haberes P G, quo abares x. 50 nomenibusque Hubertinus, Plan., numini-busque P G x. 51 simulare P supra scr. u. 53 quo Heins., quod P¹, quid P² x. 61 quia in G τ, quia te P. demeruisse Casaubon. 62 de (ex P²) merito P, ita recte Keil, fallitur Sedl. ex G x. 73 titulos P. 82 ferar x. 84 sic P. armig-erem G τ. 89 tangit x. 90 fessae Meyllus. 98 face x. 100 negata meo G x. P exhibet uelut gata meo: sed tertia a ex c facta uidetur: et meo parum lucide scriptum: ita ut meo fuisse suspicaris: unde mihi in mentem uenit negante tamen. olim dedi negante data: et negante ab Ouidio scriptum esse nullus dubita: cf. 13. 128. 7. 55. 102 et G τ. 105 utque P (sic) eodl., atque Madv., usque nescio quis.

Threicio portus hospitiumque dedi,
cuius opes auxere meae, cui diues egenti
munera multa dedi, multa data fuit :
quae tibi subiecti latissima regna Lycurgi,
nomine femineo uix satis apta regi,
qua patet umbrosum Rhodope glacialis ad Haemum,
et sacer admissas exigit Hebrus aquas :
cui mea uirginitas auius libata sinistris,
castaque fallaci zona recincta manu.
pronuba Tisiphone thalamis ululauit in illis,
et cecinit maestum deuia carmen auis.
adfuit Allecto breuius torquata colubris,
suntque sepulchrali lumina mota face.
maesta tamen scopulos fruticosaque litora calco,
quaque patent oculis *aequora* lata meis.
siue die laxatur humus, seu frigida lucent
sidera, prospicio, quis freta uentus agat.
et quaecumque procul uenientia lineae uidi,
protinus illa meos auguror esse deos.
in freta procuro, uix me retinentibus undis,
mobile qua primas porrigit aequor aquas.
quo magis accedunt, minus et minus utilis adsto :
linquor, et ancillis excipienda cado.
est sinus, adductos modice falcatus in arcus :
ultima praerupta cornua mole rigent.
hinc mihi suppositas inmittere corpus in undas
mens fuit ; et, quoniam fallere pergis, erit.
ad tua me fluctus proiectam litora portant,
occurramque oculis intumescunt tuis.
duritia ferrum ut superes adamantaque teque,
'non tibi sic' dices 'Phylli, sequendus eram.'
saepe uenenorum sitis est mihi : saepe cruenta
traiectam gladio morte perire iuvat.
colla quoque, infidis quia se necenda lacertis
praeberunt, laqueis implicuisse lubet.
stat nece matura tenerum pensare pudorem.
in necis electu parua futura mora est.
inscribere meo causa inuidiosa sepulchro ;
aut hoc aut simili carmine notus eris :
PHYLLIDA DEMOPHOON LETO DEDIT, HOSPES
AMANTEM :
ILLE NECIS CAUSAM PRAEBVIT, IPSA MANVM.

III

BRISEIS ACHILLI

Quam legis, a rapta Briseide littera uenit,
uix bene barbarica Graeca notata manu.
quascumque aspicias, lacrimae fecere lituras.
sed tamen et lacrimae pondera uocis habent.
si mihi pauca queri de te domino uiroque
fas est, de domino pauca uiroque querar.
non, ego poscenti quod sum cito tradita regi,
culpa tua est : quamuis haec quoque culpa tua est.
nam simul Eurybates me Talthybique uocant,
Eurybati data sum Talthybioque comes.
alter in alterius iactantes lumina uoltum
quaerebant taciti, noster ubi esset amor.
differri potui : poenae mora grata fuisset.
ei mihi, discedens oscula nulla dedi.
at lacrimas sine fine dedi, rupique capillos :
infelix iterum sum mihi uisa capi.
saepe ego decepto uolui custode reuerti :
sed me qui timidam prenderet, hostis erat.

si progressa forem, caperer ne nocte timebam,
quamlibet ad Priami munus itura nurum.
sed data sim, quia danda fui. tot noctibus absum,
nec repetor. cessas, iraque lenta tua est.
ipse Menoetiades tum, cum tradebar, in aurem
'quid fles? hic paruo tempore' dixit 'eris.'
nec repetitis parum : pugnas, ne reddar, Achille.
i nunc, et cupidi nomen amantis habe.
uenerunt ad te Telamone et Amyntore nati,
ille gradu propior sanguinis, ille comes,
Laertaeque satus, per quos comitata redirem :
auxerunt blandae grandia dona preces,
uiginti fuluos operoso ex aere lebetas,
et tripodas septem pondere et arte pares :
addita sunt illis auri bis quinque talenta,
bis sex aduerti uincere semper equi,
quodque superuacuum est, forma praestante puellae
Lesbides, euersa corpora capta domo :
cumque tot his, sed non opus est tibi coniuge, coniunx
ex Agamemnoniis una puella tribus.
si tibi ab Atride pretio redimenda fuisset,
quae dare debueras, accipere illa negas?
qua merui culpa fieri tibi nilis, Achille?
quo leuis a nobis tam cito fugit amor?
an miseros tristis fortuna tenaciter urget,
nec uenit inceptis mollior hora malis?
diruta marte tuo Lynnesia moenia uidi,
et fueram patriae pars ego magna meae.
uidi consortes pariter generisque necisque
tres cecidisse : tribus, quae mihi, mater erat.
uidi, quantus erat, fustum tellure cruenta,
pectora iactantem sanguinolenta uirum.
tot tamen amissis te compensauimus unum :
tu dominus, tu uir, tu mihi frater eras.
tu mihi, iuratus per numina matris aquosae,
utile dicebas ipse fuisse capi.
scilicet ut, quamuis ueniam dotata, repellas,
et mecum fugias quae tibi dantur, opes.
quin etiam fama est, cum crastina fulserit eos,
te dare nubiferis lineae uelle notis.
quod scelus ut pauidas miserae mihi contigit aures,
sanguinis atque animi pectus inane fuit.
ibis, et, o miseram, cui me, uolente, relinquis?
quis mihi desertae mite leuamen erit?
deuorer ante, precor, subito telluris hiatu,
aut rutilo missi fulminis igne cremet,
quam sine me Phthiis canescant aequora remis,
et uideam puppes ire relicta tuas.
si tibi iam reditusque placent patriique penates,
non ego sum classi sarcina magna tuae.
uictorem captiua sequar, non nupta maritum :
est mihi, quae lanas molliat, apta manus.
inter Achaeiadas longe pulcherrima matres
in thalamis coniunx ibit eatque tuos,
digna nurus socero, Iouis Aeginaeque nepote,
cuique senex Nereus prosocer esse uelit.
nos humiles famulaeque tuae data pensa trahemus,
et minuent plenas stamina nostra colos.
exagitet ne me tantum tua, deprecor, uxor,
quae mihi nescioquo non erit aequa modo,
neue meos coram scindi patiare capillos,
et leuiter dicas 'haec quoque nostra fuit.'
uel patiare licet, dum ne contempta relinquir :
hic mihi uae miserae concutit ossa metus.
quid tamen expectas? Agamemnona paenitet irae,

II 109, 110 hoc distichon post 114 collocauerunt Suringar Madv., hic notam interrogationis post 110, 116 posuit.
111 *letissima* P corr. m¹. 114 *exiit* P m¹. 120 *luminata* P, fortasse *lumina nata*. 121 *culmina* Burmannus. 122
quaque P. *litora* codd. corr. Aldus. 142 *praeberant* P² G ω. *lubet* τ Heins., *iuuat* P G. 148 *illa* P mg. m¹ ω. III
6 *uiroque* (supra scr. e) *queri* P, *queror* τ, *queri* Riese in 5 *sit* pro *si* scribens. 12 *uester* Heins. 14 *dedit* P τ. 18 *redderet*
Ehwald. 19 post *ne* dist. Madv. 20 *nuru* /// P. 21 *sum* G ω. 25 *nec* P, non G ω. *parum est* ω. 29 *Laertaeque* G ω.
30 *blandae* cod. Gissensis, *blandas* P G ω. 31 *fului*—*lebetes* Madv., *blandas* in 30 *tutans*, fortasse *fului pretioso*—
lebetes. 32 *tripodes* τ. 39 *hoc uel sic* Benti. *Atrida* ω. 43 *misero* P. 44 *aura* ω. *malis* K. Lehrs, *meis* codd.
46 *par* P. 48 *quibus* Benti. *mihi* (sic) P. 51 *amissos*—*uno* Heins. 55 *repellar* G ω. 57 *fuls* tum rasura, supra scr. t *hora*
supra ras. P². *eos* Plan. τ. *hora* G ω. 58 *linea* ω. *uela* P G ω, *plena* τ Sedlm. coll. Rem. 266, *uella* τ, unde uelle
Micyllus. 60 *animae* Benti. 61 *relinquis* P ω, *relinques* G τ. 71 *acheiadas* P, *achaidas* P² G. 73 *nepoti* P. 76 *plenos*
P ut uid. ante ras. τ Ehwald. 78 *nescio* P, quo om. 80 *sed* Benti. 81 *dum non* G τ, *dum nec* τ.

et iacet ante tuos Graecia maesta pedes,
 uince animos iramque tuam, qui cetera uincis. 85
 quid lacerat Danaos impiger Hector opes?
 arma cape, Aeacide, sed me tamen ante recepta,
 et preme turbatos Marte fauente uiros.
 propter me mota est, propter me desinat ira :
 sinister ego tristitiae causa modusque tuae. 90
 nec tibi turpe puta precibus succumbere nostris.
 coniugis Oenides uersus in arma prece est.
 res audita mihi, nota est tibi. fratribus orba
 deuouit nati spemque caputque parens.
 bellum erat : ille ferox positus secessit ab armis, 95
 et patriae rigida mente negauit opem.
 sola uirum coniunx flexit. felicius illa !
 at mea pro nullo pondere uerba cadunt.
 nec tamen indignor ; nec me pro coniuge gessi
 saepius in domini serua uocata torum. 100
 me quaedam, memini, dominam captiua uocabat :
 'seruitio' dixi 'nominis addis onus.'
 per tamen ossa uiri subito male tecta sepulchro,
 semper iudiciis ossa uerenda meis,
 perque trium fortes animas, mea numina, fratrum,
 qui bene pro patria cum patriaque iacent, 106
 perque tuum nostrumque caput, quae iunximus una,
 perque tuos enses, cognita tela meis,
 nulla Mycenaum sociasae cubilia mecum
 iuro : fallentem deseruisse uelis. 110
 si tibi nunc dicam 'fortissime, tu quoque iura
 nulla tibi sine me gaudia facta,' neges.
 at Danai maerere putant. tibi plectra mouentur,
 te tenet in tepido mollis amica sinu.
 et quisquam quaerit, quare pugnare recuses? 115
 pugna nocet ; citharae noxque Venusque iuuant.
 tutius est iacuisse toro, tenuisse puellam,
 Threiciam digitis increpuisse lyram,
 quam manibus clipeos et acutae cuspidis hastam,
 et galeam pressa sustinuisse coma. 120
 sed tibi pro tutis insignia facta placebant,
 partaque bellando gloria dulcis erat.
 an tantum, dum me caperes, fera bella probabas,
 cumque mea patria laus tua uicta iacet?
 di melius ! ualidoque, precor, uibrata lacerto 125
 transeat Hectoreum Pelias hasta latus !
 mitte me, Danaï, dominum legata rogabo,
 multaque mandatis oscula mixta feram.
 plus ego quam Phoenix, plus quam facundus Vlixes,
 plus ego quam Teucri, credite, frater agam. 130
 est aliquid, collum solitis tetigisse lacertis,
 praesentis oculo admonuisse sinu.
 sis licet immitis, matrisque ferocior undis,
 ut taceam, lacrimis comminuere meis.
 nunc quoque, (sic omnes Pelens pariter impleat annos,
 sic eat auspiciis Pyrrhus ad arma tuis !) 136
 respice sollicitam Briseida, fortis Achille,
 nec miseram lenta ferrens ure mora.
 aut, si uersus amor tuus est in taedia nostri,
 quam sine te cogis uiuere, coge mori. 140
 utque facis, coges. abiit corpusque colorque :
 sustinet hoc animae spes tamen una tui :
 qua si destituor, repetam fratresque uirumque :
 nec tibi magnificum femina iussa mori.
 cur autem iubeas ? stricto pete corpora ferro : 145
 est mihi qui fosso pectore sanguis eat.
 me petat ille tuus qui, si dea passa fuisset,
 ensis in Atridae pectus iturus erat.

a, potius serues nostram, tua munera, uitam.
 quod dederas hosti uictor, amica rogo. 150
 perdere quos melius possis, Neptunia praebent
 Pergama : materiam caedis ab hoste pete.
 me modo, siue paras impellere remige classem,
 siue manes, domini iure uenire iube.

IV

PHAEDRA HIPPOLYTO

Qua, nisi tu dederis, caritura est ipsa, salutem,
 mittit Amazonio Cressa puella uiro.
 perlege quodcumque est. quidepistola lecta nocebit?
 te quoque in hac aliquid iuuat, esse potest.
 his arcana notis terra pelagoque feruntur : 5
 inspicit acceptas hostis ab hoste notas.
 ter tecum conata loqui ter inutilis haesit
 lingua, ter in primo destitit ore sonus.
 qua licet et sequitur, pudor est miscendus amor :
 dicere quae puduit, scribere iussit amor. 10
 quidquid amor iussit, non est contemnere tutum :
 regnat et in dominos ius habet ille deos.
 ille mihi primo dubitanti scribere dixit
 'scribe : dabit uictas ferrens ille manus.'
 adsit, et, ut nostras audio fouet igne medullas, 15
 figat sic animos in mea nota tuos.
 non ego nequitia socialia foedera rumpam :
 fama (uelim quaeas) crimine nostra uacat.
 uenit amor grauius, quo serius. urimur intus ;
 urimur, et caecum pectora uulnus habent. 20
 scilicet ut teneros laedunt iuga prima iuuenos,
 frenaque uix patitur de grege captus equus,
 sic male uixque subit primos rude pectus amores,
 sarcinaque haec animo non sedet apta meo.
 ars fit, ubi a teneris crimen condiscitur annis : 25
 quae uenit exacto tempore, peius amat.
 tu noua seruatae capies libamina famae :
 et pariter nostrum fiet uterque nocens.
 est aliquid, plenis pomaria carpere ramis,
 et tenui primam delegere ungue rosam. 30
 si tamen ille prior, quo me sine crimine gessi,
 candor ab insolita labe notandus erat,
 at bene successit, digno quod adurimur igni.
 peius adulterio turpis adulter obest.
 si mihi concedat Iuno fraterumque uirumque, 35
 Hippolytum uideor praepositura Ioui.
 iam quoque, uix credes, ignotas mutor in artes :
 est mihi per saeuas impetus ire feras.
 iam mihi prima dea est arcu praesignis adunco
 Delfia. iudicium subsequor ipsa tuum. 40
 in nemus ire libet, pressaque in retia ceruis
 hortari celeris per iuga summa canes,
 aut tremulum excusso iaculum uibrare lacerto,
 aut in graminea ponere corpus humo.
 saepe iuuat uersare leues in puluere currus, 45
 torquentem frenis ora fugacis equi.
 nunc feror, ut Bacchi furis Eleleides actae,
 quaeque sub Idaeo tympana colle mouent,
 aut quas semideae Dryades Faunisque bicornes
 numine contactas attonuere suo. 50
 namque mihi referunt, cum se furor ille remisit,
 omnia : me tacitam conscius urit amor.
 forsitan hunc generis fato reddamus amorem,

III 86 integer Honeftius. 87 accideas et P. 90 sumque — tristia P. 95 Iulla P² G w. secesserat armis Bentl. 97 flexit. felix P, flexit in marg. 98 ad P. pro ! Gruter alioque, non recte. 112 capta Bentl. 115 et G E w, si (post ras.) P. quisquam P (quisquis fuisse suspiceris) G, quisque E, si quis x. quater eodd. c² quare P, si quis uine (cum ego olim) quare Bentl. 132 presentisq P (G. simul) (eg.) suis P omnia m¹, simi G w etc. Ar. Lys. 155, sui Sheltenhorst, Heins. Madv., suis tutatur Sedlm. 136 tuis G w, tuus (alterum u in tuus ex ala litt. corr.) P, ita Sedl. mihi quidem P uisus est exhibere tu par uel per, patris P m² mg. Madv. an suis (i.e. secundis), uel par. 145 pectora x, fortasse recte. 149 at G w. 154 more G w. IV 1 qua P cum unius litterae spatium in quo scriptura euauit, quam x. salutem G w, edd. nett., salute'//// P. 9 quitur Birt, Sedlm. 19 urit x. grauior G x. serior E. 26 cui Faber, calet Werfer, fortasse quae uelit sc. sarcinam amoris. 27 capies x Heins., carpis P G, carpes x. 30 delegere P, deligere G. 31 si x, sic P x, et G. 33 sic sit (supra ser. cces a m²) P. 34 abest x Heins. 37 mutor P G, mutor x edd. nett. cf. Met. 8. 188. 38 par P. 46 sequacis P² x. 47 elegides P. 48-103 folium ex P intereidit. 48 quique Micyllus.

et Venus ex tota gente tributa petat.
Iuppiter Europen (prima est ea gentis origo) 55
dilexit, tauro dissimulante deum.
Pasiphae mater, decepto subdita tauro,
enixa est utero crimen onusque suo.
perfidus Aegides, ducentia fila secutus,
curua meae fugit tecta sororis ope. 60
en ego nunc, ne forte parum Minoia credar,
in socias leges ultima gentis eo.
hoc quoque fatale est: placuit domus una duabus.
me tua forma capit: capta parente soror.
Thesides Theseusque duas rapuere sorores. 65
ponite de nostra bina tropaea domo.
tempore quo nobis inita est Cerealis Eleusin,
Gnosia me uellem detinuisset humus.
tunc mihi praecipue, nec non tamen ante placebas:
acer in extremis ossibus haesit amor. 70
candida uestis erat, praecincti flore capilli;
flaua uerecundus tinxerat ora rubor:
quemque uocant aliae uultum rigidumque trucemque,
pro rigido, Phaedra iudice, fortis erat.
sint procul a nobis iuuenes ut femina compta: 75
fine coli modico forma uirilil amat.
te tuus iste rigor, positique sine arte capilli,
et leuis egregio pulvis in ore decet.
siue ferocis equi luctantia colla recuruas,
exiguo flexos miror in orbe pedes: 80
seu lentum ualido torques hastile lacerto,
ora ferox in se uersa lacertus habet:
siue tenes lato uenabula cornea ferro:
denique nostra iuuas lumina, quidquid agas.
tu modo duritiam siluis deponere iugosis. 85
non sum militia digna perire tua.
quid iuuat incinctae studia exercere Dianae,
et Veneri numeros eripuisse suos?
quod caret alterna requie, durabile non est:
haec reparat uires fessaque membra nouat. 90
arcus, et arma tuae tibi sunt imitanda Dianae,
si numquam cesses tendere, mollis erit.
clarus erat siluis Cephalus, multaeque per herbas
concederant illo percutiente ferae:
nec tamen Aurorae male se praebat amandum. 95
ibat ad hunc sapiens a sene diua uiro.
saepe sub illicibus Venerem Cinyraque creatum
sustinuit positos quaelibet herba duos.
arsit et Oenides in Maenalia Atalanta:
illa ferae spoliū pignus amoris habet. 100
nos quoque iam primum turba numeremur in ista.
si Venerem tollas, rustica silua tua est.
ipsa comes ueniam, nec me latebrosa mouebunt
saxa, neque obliquo dente timendus aper.
aequora bina suis obpugnant fluctibus Isthmon,
et tenuis tellus audit utrumque mare. 106
hic tecum Troezena colam, Pittheia regna:
iam nunc est patria gratior illa mea.
tempore abest, aberitque diu Neptunius heros:
illum Pirithoi detinet ora sui. 110
praeposuit Theseus, nisi si manifesta negamus,
Pirithoum Phaedrae Pirithoumque tibi.
sola nec haec ad nos iniuria uenit ab illo.
in magnis laesi rebus uterque sumus.
ossa mei fratris claua perfracta trinodi 115
sparsit humi: soror est praeda relicta feris.
prima securigeras inter uirtute puellas
te peperit, nati digna uigore parens.
si quaeras, ubi sit, Theseus latus ense peregit:

nec tanto mater pignore tuta fuit. 120
at ne nupta quidem taedaeque accepta iugali.
cur, nisi ne caperes regna, paterna nothus?
addidit et fratres ex me tibi, quos tamen omnis
non ego tollendi causa, sed ille fuit.
o utinam nocitura tibi, pulcherrime rerum, 125
in medio nisu uiscera rupta forent!
i nunc, sic meriti lectum reuerere parentis:
quem fugit et factis abdicat ille suis.
nec, quia priuigno uidear coitura nouerca,
terruerint animos nomina uana tuos. 130
ista uetus pietas, aeno moritura futuro,
rustica Saturno regna tenente fuit.
Iuppiter esse pium statuit, quodcumque iuuaret:
et fas omne facit fratre marita soror.
illa coit firma generis iunctura catena, 135
imposuit nodos cui Venus ipsa suos.
nec labor est. celare licet. †pete munus ab illa.
cognato poterit nomine culpa tegi.
uiderit amplexus aliquis, laudabimur ambo:
dicar priuigno fida nouerca meo. 140
non tibi per tenebras duri reseranda mariti
ianua, non custos decipiendus erit.
ut tenuit domus una duos, domus una tenebit.
oscula aperta dabis, oscula aperta dabis.
tutus eris mecum laudemque merebere culpa, 145
tu licet in lecto conspiciare meo.
tolle moras tantum, properataque foedera iunge!
qui mihi nunc saeuit, sic tibi parcat amor.
non ego dedignor supplex humilisque precari.
heu, ubi nunc fastus altaque uerba iacent? 150
et pugnare diu nec me summittere culpae
certa fui, certi siquid haberet amor.
uicta precor, genibusque tuis regalia tendo
brachia. quid deceat, non uidet ullus amans.
depuduit, profugusque pudor sua signa reliquit. 155
da ueniam fassae, duraque corda doma!
quod mihi sit genitor, qui possidet aequora, Minos,
quod ueniant proau fulmina torta manu,
quod sit aus radiis frontem uallatus acutis,
purpureo tepidum qui mouet axe diem— 160
nobilitas sub amore iacet. miserere priorum,
et mihi si non uis parcere, parce meis!
est mihi dotalis tellus Iouis insula, Crete.
seruiat Hippolyto regia tota meo.
flecte feros animos! potuit corrumpere taurum 165
mater. eris tauro saeuior ipse truci?
per Venerem, parcas, oro, quae plurima mecum est.
sic numquam quae te spernere possit, ames:
sic tibi secretis agilis dea saltibus adsit,
siluaque perdans praebat alta feras: 170
sic faueant Satyri montanaque numina Panes,
et cadat aduersa cuspidis fossus aper.
sic tibi dent Nymphae, quamuis odisse puellas
diceris, arentem quae leuet unda sitim.
addimus his precibus lacrimas quoque. uerba pre-
cantis 175
perlegis, et lacrimas finge uidere meas.

V

OENONE PARIDI

Perlegis, an coniunx prohibet noua? perlege: non est
ista Mycenaea littera facta manu.
Pegasis Oenone, Phrygiis celeberrima siluis,

IV 56 *delusit* uel *elusit* Markland. fort. *pellexit*. 65 *Thesides* = uulgo, *Theseides* G, *Thescides* w. 67 *eleusin* F, Priscian. 1. 544 (K), *eleusis* G w. 74 *erit* E τ. 84 *iuuat* w. sed 82, 83 spurri uidentur. 86 *militia* ego, cf. Am. 2. 14, 6, Hor. S. 2. 2, 11, Ep. 1. 2, 67, *materia* codd. uulgo inepte, *materies* d. *uigore tuo* Bentr. (n. s. *materies* d. p.) *tuam* Munro litteris ad me datis. 93 *herbam* τ. 101 *quam primum* Francius, cf. u. 147, *iam pridem* Bentr. 103 *salebrosa* τ. 108 *carior* P m¹ mg. G w. 110 *Perithoi* P G τ Merk. 111 *si* om. P. add. Heins., *nisi nos* G w. *negemus* G τ. 127 *si* P G, *sic* τ, et τ. 137 *ita* codd., *celare, licet peccemus, amorem* A. Palmer, Sedlm. cf. Tib. 1. 9. 23, 16. 295. 139 *amplexos* P. 141 *reserenda* P. *manti* P, a scripto super m m² ut uid. 141-144 delet Peters. 149 *uocari* Bentr. 150 *uerba?* iacent Sedlm. cum Slichtenhorst. 151 *at* Bentr. 155 *rubor* Heins. *relinquit* P τ. 160 *purpureum rapido* Bentr. ex F. 3. 518. 165 *ferox* P¹ τ, Ehwald qui confert 19. 141. 176 *perlege* et G τ, *perlege* sed Bentr., *perlegis* at Burmann. V in τ praemittitur distichon: *nympha suo Paridi, quamuis suus esse recuset, mittit ab Idaeis uerba legenda iugis*. 3 *Pegasis* F, *Pedasis* Micyllus, *perlegis* Birt.

- laesa queror de te, si sinis, ipsa meo.
 quis deus opposuit nostris sua numina notis? 5
 ne tua permaneam, quod mihi crimen obest?
 leniter, ex merito quicquid patiari, ferendum est:
 quae uenit indigno poena, dolenda uenit.
 nondum tantus eras, cum te contenta marito
 edita de magno flumine nymphea fui. 10
 qui nunc Priamides (absit reuerentia uero)
 seruus eras: seruo nubere nymphea tuli.
 saepe greges inter requieuius arbore tecti,
 mixtaque cum foliis praebuit herba torum.
 saepe super stramen fenoque iacentibus alto 15
 defensa est humili cana pruina casa.
 quis tibi monstrabat saltus uenatibus aptos,
 et tegeret catulos qua fera rupe suos?
 retia saepe comes maculis distincta tendenti;
 saepe citos egi per iuga longa canes. 20
 incisae seruant a te mea nomina fagi,
 et legor Oenone falce notata tua:
 et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt:
 crescite, et in titulos surgite recta meos.
 popule, uiue, precor, quae consita margine ripae 27
 hoc in rugoso cortice carmen habes:
 CVM PARIS OENONE POTERIT SPIRARE RELICTA,
 AD FONTEM XANTHI VERSA RECVRRET AQVA. 30
 Xanthe, retro propera, uersaeque recurrite lymphae:
 sustinet Oenonen deseruisse Paris.
 illa dies fatum miserae mihi dixit, ab illa
 pessima mutati coepit amoris hiemps,
 qua Venus et Iuno sumptisque decentior armis 35
 uenit in arbitrium nuda Minerva tuum.
 attoniti micuere sinus, gelidusque cucurrit,
 ut mihi narrasti, dura per ossa tremor.
 consului, neque enim modice terrebar, anusque
 longaeuosque senes. constitit esse nefas. 40
 caesa abies, sectaeque trabes; et classe parata
 caerula ceratas accipit unda rates.
 flecti discedens: hoc saltem parce negare:
 [praeterito magis est iste pudendus amor.
 et flecti, et nostros uidiisti flentis ocellos:] 45
 miscuimus lacrimas maestus uterque suas.
 non sic adpositis uincitur utibus ulmus,
 ut tua sunt collo brachia nexa meo.
 a quotiens, cum te uento quererere teneri,
 riserunt comites: ille secundus erat.
 oscula dimissae quotiens repetita dedisti:
 quam uix sustinuit dicere lingua 'uale.'
 aura leuis rigido pendientia lineae malo 50
 suscitata, et remis eruta canet aqua.
 prosequor infelix oculis abeuntia uela,
 qua licet, et lacrimis umet arena meis.
 utque celer uenias, uirides Nereidas oro:
 scilicet ut uenias in mea damna celer. 55
 notis ergo meis alii redire redisti?
 ei mihi, pro dira paelice blanda fui!
 aspicit immensum moles natua profundum:
 mons fui, aequoreis illa resistit aquis.
 hinc ego uela tuae cognoui prima carinae,
 et mihi per fluctus impetus ire fuit.
 dum moror, in summa fupileit mihi purpura prora. 65
 pertimui. cultus non erat ille tuus.
 fit propior terrasque cita ratis attigit aura:
 fimeas uidi corde tremente genas.
- non satis id fuerat; quid enim furiosa morabar?
 haerebat grenio turpis amica tuo. 70
 tunc uero rupique sinus et pectora planxi,
 et secui madidas ungue rigente genas,
 impleuique sacram querulis ululatibus Iden.
 illuc has lacrimas in mea saxa tuli.
 sic Helene doleat, desertaque coniuge ploret, 75
 quaeque prior nobis intulit, ipsa ferat.
 nunc tibi conueniunt quae te per aperta sequantur
 aequora, legitimos destituantque uiros.
 at cum pauper eras armentaque pastor agebas,
 nulla nisi Oenone pauperis uxor erat. 80
 non ego miror opes, nec me tua regia tangit,
 nec de tot Priami dicar ut una nurus.
 non tamen ut Priamus nymphae socer esse recuset,
 aut Hecubae fuerim dissimulanda nurus.
 dignaque sum et cupio fieri matrona potentis: 85
 sunt mihi, quas possint sceptris decere, manus.
 nec me, faginea quod tecum fronde iacebam,
 despicere; purpureo sum magis apta toro.
 denique tutus amor meus est tibi. nulla parantur
 bella, nec ultrices aduehit unda rates. 90
 Tyndaris infestis fugitiua repositur armis:
 hac uenit in thalamos dote iuperba tuos.
 quae si sit Danais reddenda, uel Hectora fratrem,
 uel cum Deiphobo Polydamanta roga.
 quid grauis Antenor, Priamus quid suadeat ipse, 95
 consule, quis aetas longa magistra fuit.
 turpe rudimentum, patriae praepone re raptam.
 causa pudenda tua est: iusta uir arma mouet.
 nec tibi, si sapias, fidam promitte Laecenam,
 quae sit in amplexus tam cito uersa tuos. 100
 ut minor Atrides temerati foedera lecti
 clamat, et externo laesus amore dolet,
 tu quoque clamabis. nulla reparabilis arte
 laesa pudicitia est: deperit illa semel.
 ardet amore tui? sic et Menelaon amauit. 105
 nunc iacet in uiduo credulus ille toro.
 felix Andromache, certo bene nupta marito.
 uxor ad exemplum fratris habenda fui.
 tu leuior foliis, tum cum sine pondere suci
 mobilibus uentis arida facta uolant. 110
 et minus est in te quam summa pondus arista,
 quae leuis assiduis solibus usta riget.
 hoc tua, nam recolo, quondam germana canebat,
 sic mihi diffusis uaticinata comis:
 'quid facis, Oenone? quid harenae semina mandas?
 non profecturis litora lubus aras. 116
 Graia iuuenca uenit, quae te patriamque domumque
 perdat! io prohibe! Graia iuuenca uenit!
 dum licet, obscenam ponto demergite puppin!
 heu, quantum Phrygii sanguinis illa uehit!' 120
 dixerat: in cursu famulae rapere furentem.
 at mihi flauentes diriguere comae.
 a nimium miserae uates mihi uera fuisti.
 possidet, en saltus illa iuuenca meos!
 sit facie quamuis insignis, adultera certe est. 125
 deseruit socios hospite capta deos.
 illam de patria Theseus, nisi nomine fallor,—
 nescio quis Theseus abstulit ante sua.
 a iuvene et cupido credatur reddita uirgo?
 unde hoc conpererim tam bene, quaeris? amo. 130
 uim licet appelles, et culpam nomine ueles:

V 4 ipse G o Plan. 5 appositus P. 8 cui Bentl. indigne G o, indignae Heins. 11 absit P G Plan., adsit r. 16 depressa P, depressa G, corr. Parrhasius. 24 recta P G Plan. *Recta* uertens, *rite* r. post h. u. in E et eod. recte sequitur distichon *populus est memini fluminali consita ripa* (tal. ripa) est in qua nostri littera scripta memini. alii ante u. 23 alii ante 29 ponunt. spurium esse apertum est. 28 *nomini* r. 31 *nymphea* P Heins. 33 *ducat* E r. Plan. 38 *dura* olim Sedlmayero probaueram, sed cf. Aen. 6, 54. 40 *longaeuosque senes* P. 44, 45 *dammant* Metzelius. 45 *perossata* Bentl. melius esset *triuisti*, cf. Catull. 66, 30. 48 *bracchia* P. 56 *umet* P¹, *hune* G. 65 *purpur* [///] P. *prora* om. P. 68 *greges* uel *gregum* Bentl. *comas* com. Sedlm. quod placet. 69 *fuerat*? J. F. Hensinger, Elhwald. *mercedem* r. Heins. 74 *illuc* P G, *illinc* E r. Plan. 75 *se bene* P¹ (*sic de te* P²). *delectaque* P. 77 *uicini* ueniant P G r. 81 *tangit* com. ex tangit P. 83 aut Riese. 84 *ad dissimulanda* ueris. sed 84, 85 fortasse spurii sunt. 86 *qua* (usque ser. s) P. *quae* r. 87 *mea* P¹. 89 *ibi* Bentl. 95 *ceneat* r. 96 post h. u. duo folia 5. 97 usque ad 6. 49 ex P deperdita sunt. 108 *fuit* E. *σὺν γόγῳ* ὅτι Plan. 113 *hacc* r. Plan. (ταῦτα). 116 *nil* r. Plan. (οὐδὲν ἰσχυρῶς). 121 *incursu* r. fortasse Plan. (ἐντροχῶδιν). *famuli* G. 124 *illa* o Plan. *Graia* G r. 128 *ante* G ex arte corr., *arte* o Plan., *arce* r. 130 *hacc* E r., ταῦτα Plan., sed 129, 130 spurii uidentur.

quae totiens rapta est, praebuit ipsa rapi.
 at manet Oenone fallenti casta marito :
 et poterat falli legibus ipse tuus.
 me Satyri celeres, siluis ego tecta latebam, 135
 quaesierunt rapido, turba proterua, pede,
 cornigrumque caput pinu praecinctus acuta
 Faunus, in immensis qua tumet Ida iugis.
 me fide conspicuus Troiae munitor amavit;
 [ille meae spoliū uirginitatis habet, 140
 id quoque luctando. rupi tamen ungue capillos,
 oraque sunt digitis aspera facta meis.
 nec pretium stupri gemmas aurumque poposci;
 turpiter ingenuum munera corpus emunt.
 ipse, ratus dignam, medicas mihi tradidit artes] 145
 admisitque meas ad sua dona manus.
 quaecumque herba potens ad opem radixque medenti
 utilis in toto nascitur orbe, mea est.
 me miseram, quod amor non est medicabilis herbis !
 deficior prudens artis ab arte mea. 150
 [ipse repertor opis uaccas pauisse Pheraeas
 fertur, et a nostro saucius igne fuit.]
 quod nec graminibus tellus fecunda creandis
 nec deus, auxilium tu mihi ferre potes.
 et potes, et mervi. dignae miserere puellae : 155
 non ego cum Danaïs arma cruenta ferro.
 sed tua sum tecumque fui puerilibus annis,
 et tua, quod superest temporis, esse precor.

VI

HYPSIPYLE IASONI

Litora Thessaliae reduci tetigisse carina
 diceris auratae uellere diues ouis.
 gratulor incolumi, quantum sinis. hoc tamen ipsum
 debuerat scripto certius esse tuo.
 nam ne pacta tibi praeter mea regna redires, 5
 cum cuperes, uentos non habuisses potes.
 quamlibet aduerso signatur epistula uento.
 Hypsipyle missa digna salute fui.
 cur mihi fama prior quam nuntia litera uenit ?
 isse sacros Martis sub iuga panda boues, 10
 seminibus lacticis segetes adulesse uirorum,
 inque necem dextra non eguisse tua :
 peruigilem spoliū pecudis seruasse draconem,
 rapta tamen forti uellera fulua manu.
 haec ego si possem timide credentibus 'ista 15
 ipse mihi scripsit' dicere, quanta forem !
 quid queror officium lenti cessasse mariti ?
 obsequium, maneo si tua, grande tuli.
 barbara narratur uenisse uenefica tecum,
 in mihi promissi parte recepta tori. 20
 credula res amor est. utinam temeraria dicar
 criminibus falsis insinulasse uirum.
 nuper ab Haemoniis hospes mihi Thessalus oris
 uenerat : et tactum uix bene limen erat,
 'Aesonides' dixi 'quid agit meus ?' ille pudore 25

haesit, in opposita lumina fixus humo.
 protinus exilui, tunicisque a pectore ruptis
 'uiuui, an' exclamo 'me quoque fata uocant ?'
 'uiuui' ait *timidus*. timidum iurare coegi.
 uix mihi teste deo credita uita tua est. 30
 [ut rediit animus, tua facta requirere coepi.
 narrat aenipeds Martis arasse boues,
 uipereos dentes in humum pro semine iactos,
 et subito natos arma tulisse uiros :
 terrigenas populos ciuili Marte peremptos 35
 inplesse aetatis fata diurna suae.
 deuictus serpens. iterum, si uiuat Iason,
 quaerimus. alternant spesque timorque fidem.]
 singula dum narrat, studio cursuque loquendi
 detegit ingenio uulnera nostra suo. 40
 heu, ubi pacta fides ? ubi connubialia iura,
 faxque, sub arsuros dignior ire rogos ?
 non ego sum furto tibi cognita. pronuba Iuno
 affuit et sertis tempora uinctus Hymen.
 at mihi nec Iuno nec Hymen, sed tristes Erinyes 45
 praetulit infaustas sanguinolenta faces.
 quid mihi cum Minys, quid cum Dodonide pinu ?
 quid tibi cum patria, nauita Tiphys, mea ?
 non erat hic aries uillo spectabilis aureo,
 nec senis Aeetae regia Lemnos erat. 50
 certa fui primo ; sed me mea fata trahebant,
 hospita feminea pellere castra manu.
 Lemniadesque uiros, nimium quoque, uincere norunt.
 milite tam forti causa tuenda fuit.
 urbe uirum iuui, tectoquo animoque recepi. 55
 hic tibi bisque aestas bisque ecurrit hiemps.
 tertia messis erat, cum tu dare uela coactus
 implesti lacrimis talia uerba tuis :
 'abstrahor, Hypsipyle. sed dent modo fata recursus,
 uir tuus hinc abeo, uir tibi semper ero. 60
 quod tamen e nobis grauida celatur in aluo,
 uiuat, et eiusdem simul uterque parens.
 haec tamen ; et lacrimis in falsa cadentibus ora
 cetera te meminini non potuisses loqui.
 ultimus e sociis sacram conscendis in Argon. 65
 illa uolat ; uentus concava uela tenet.
 caerulea propulsa subducitur unda carinae :
 terra tibi, nobis aspiciunt aquae.
 in latus omne patens turris circumspicit undas :
 huc feror, et lacrimis osque sinusque madent. 70
 per lacrimas spectro, cupidaeque fauentia menti
 longius adsueto lumina nostra uident.
 adde preces castas, innixtaque uota timori,
 nunc quoque te saluo persoluenda mihi.
 uota ego persoluam ? notis Medea fruetur ? 75
 cor dolet, atque ira mixtus abundat amor.
 dona feram templis, uiuum quod Iasona perdo ?
 hostia pro damnis concidat icta meis ?
 non equidem secuta fui ; semperque uerebar,
 ne pater Argolica sumeret urbe nurum. 80
 Argolidas timui : nocuit mihi barbara paellex.
 non expectata uulnus ab hoste tuli.
 nec facie meritisque placet ; sed carmina nouit,

V 136 *quaesierunt* G E ω, *quaesierunt* recte Sedlm. cum τ. ita P 2. 142, 7. 166, 12. 71, 14. 72 semper prima manu perfectum exhibet. 140-145 uersus molestos totamque sententiam euertentes in dubium uocauit Merkel. seruat Plan. 147 *medendi* codd. corr. Heins. 151, 152 merito damnauit Merkelius. 152 e G si Loersio fides, τ. 153 *creatis* E ω. VI in ε praefigitur distichon : *Lemnius Hypsipyle, Bacchi genus, Aesone nato Dicit et in uerbis pars quota mentis erat. 3, 4 ipsum debuerat—certius scribo, ipso debueram—certior* G ω. ipse τ, ipsum Doua Heins. qui ipsa quoque protulit. 6 *dum* G. 7 *quē libet* G, *quaelibet* E ω. *signatur* τ, *signetur* G. 9 *quam littera nuntia* E τ, Plan. uel *nuntia littera, de te quam littera* G τ. 15 *hoc* G τ. o ego Heins. perbene. ipse Burm. Bentr. 17 *cur* G. 18 *officium* Bentr. Planudem ante oculos et in 17 et 18 *obsequium* habuisse, per eandem uocem (χαίρος—χαίρω) conuertentem confirmat Gudeman. 20 *utura* E pr. ω. 28 *trahunt* E τ. 29 *timidus* *timidum* Heins., *timidumque* mihi G τ, *timidum* quod amat E τ, *timide* quod ait τ. codd. discrepantes manum archetypi uersum arguunt. fortasse, 'uiuui' ait *timidus* ; 'iura' ; *iurare* coegi. 31 *ut rediit* A ω, cf. 13. 29 (Art. 3. 707, Fast. 3. 333, 5. 515), utque a. r. G ω. 31-38 Merkelio iure suspecti. 32 *aenipeds* Heins., *acripeds* G, et *acripeds* E τ. 37 *deuicto serpente* τ, 'deuictus serpens ?' Owen, ut dictus (uel d. ut est) serpens, iterum Postgate. 38 *uicem* Bentr. 41 *heu* ω, *heus* G E, cf. Fast. 3. 485. 45. 46 spuriū uidentur. 47 *Dodonide* Plan. quod uerum esse eicit Gudeman p. 65, coll. Ap. Rhod. 1. 527, 4. 583 et Apoll. 1. 9, 16, *Tritonide* codd. 49 *aureo* τ, *auro* G E ω. 50 *redit* P ; u. ad 5. 96. 51 *mala* G τ. 54 *forti causa* Merkel, *fortuna* P¹, *forti uita* P² G ω, f. *ripa* τ, f. *uita* Sedlm., f. *pinna* quoque Merkel, f. *nauita*, *tuenda* fui ego olim. 55 *uiuui* ego, *uidi* codd., cf. 2. 55, Met. 11. 282, Iuu. 3. 121. 58 *suis* Heins., Bentr. 65 *concedis* G¹ Merkel. *argon* G ω Merkel, cf. quae in praefatione dicta sunt. 66 *uento* (malim *uentis*)—*tument* Francius. 71 *amanti* E, *Volscus*. 76, 77 spuriū ? 77 *perdam* G ω. 78 *concidet* G ω, *expectato* P post ras. G ω, a sub ras. P. 83 *mcritis* (ue²) P. *carmine* G ω. *nouit* E pr. τ, *mouit* G ω, P ex mouet corr.

diraque cantata pabula falce metit.
 illa reluctantem curru deducere lunam 85
 nititur, et tenebris abdere solis equos.
 illa refrenat aquas, obliquaque flumina sistit :
 illa loco siluas uiaque saxa mouet.
 per tumulos errat passis discincta capillis,
 certa que de tepidis colligit ossa rogis. 90
 deuouet absentis, simulacraque cerea fingit,
 et miserum tenuis in iecur urget acus,
 et quae nescierim melius. male quaeritur herbis
 moribus et forma conciliandus amor.
 hanc potes amplecti, thalamoque relictus in uno 95
 impavidus somno nocte silente frui ?
 scilicet ut tauros, ita te iuga ferre coegit :
 quaque ferus anguis, te quoque mulcet ope.
 adde, quod adscribi factis procerumque tuisque
 se fauet, et titulo coniugis uxor obest. 100
 atque aliquis Peliae de partibus acta uenenis
 imputat, et populum, qui sibi credat, habet.
 'non haec Aesonides, sed Phasias Aectine
 aurea Phrixiae terga reuellit ouis.'
 non probat Alcimede mater tua (consule matrem)
 non pater, a gelido cui uenit axe nurus. 106
 illa sibi a Tanai Scythiaeque paludibus ndae
 quaerat et a patria Phasidis usque uirum.
 mobilis Aesonide, uerunque incertior aura,
 cur tua polliciti pondere uerba carent ? 110
 uir meus hinc ieras ; uir non meus inde redisti.
 sim reducis coniunx, sicut entis eram !
 si te nobilitas generosaeque nomina tangunt,
 en ego Minoo nata Thoante feror.
 Bacchus auus : Bacchi coniunx redimita corona 115
 praeradiat stellis signa minora suis.
 dos tibi Lemnos erit, terra ingeniosa colenti.
 me quoque dotalis inter habere potes.
 nunc etiam peperi. gratare ambobus, Iason.
 dulce mihi grauidae fecerat auctor onus. 120
 felix in numero quoque sum, prolemque gemellam
 pignora Lucina bina fauente dedi.
 si quaeris, cui sint similes ? cognosceris illis.
 fallere non norunt : cetera patris habent.
 legatos quos paene dedi pro matre ferendos. 125
 sed tenuit coeptas saeua nouerca uias.
 Medeam timui. plus est Medea nouerca :
 Medae faciunt ad scelus omne manus.
 spargere quae fratris potuit lacerata per agros
 corpora, pignoribus parceret illa meis ? 130
 hanc hanc, o demens Colchisque ablate uenenis,
 diceris Hypsipyles praeposuisse toro !
 turpiter illa uirum cognouit adultera uirgo :
 me tibi teque mihi taeda pudica dedit.
 prodidit illa patrem : rapui de clade Thoanta. 135
 deseruit Colchos : me mea Lemnos habet.
 quid refert, scelerata piam si uincet, et ipso
 crimine dotata est emeruisse uirum ?
 Lemniadum facinus culpo, non miror, Iason.
 quamlibet infirmis ipse dat arma dolor. 140
 dic age, si uentis, ut oportuit, actus iniquis
 intrasse portus tuque comesque meos,

obuiaque exissem fetu comitante gemello ?
 hiscere nempe tibi terra roganda fuit !
 quo uultu natos, quo me, scelerate, uideres ? 145
 perfidiae pretio qua nece dignus eras ?
 ipse quidem per me tutus sospesque fuisses :
 non quia tu dignus, sed quia mitis ego.
 paecicis ipsa meos implexsem sanguine uultus,
 quosque ueneficiis abstulit illa suis. 150
 Medae Medea forem. quod siquid ab alto
 iustus adest notis Iuppiter ipse meis,
 quod gemit Hypsipyle, lecti quoque subnuba nostri
 maereat, et leges sentiat ipsa suas.
 utque ego destituor coniunx materque duorum, 155
 a totidem natis orba sit illa uiro.
 nec male parta diu teneat, peiusque relinquat :
 exulet, et toto quaerat in orbe fugam.
 quam fratri germana fuit miseroque parenti
 filia, tam natis, tam sit acerba uiro. 160
 cum mare, cum terras consumpserit, aera templet :
 erret inops, exspes, caede cruenta sua.
 haec ego coniugio fraudata Thoantias oro
 uiuite deuoto nuptaque uirque toro !

VII

DIDO AENEAE

Sic ubi fata uocant, udis abiectus in herbis
 ad uada Maeandri concinit albus olor.
 nec quia te nostra sperem prece posse moueri,
 adloquor ; aduerso mominus ista deo.
 sed merita et famam corpusque animique pudicum
 cum male perdidim, perdere uerba leue est. 6
 certus es ire tamen miseramque relinquere Didon,
 atque idem uenti uela fideinque ferent ?
 certus es, Aenea, cum foedere soluere naues,
 quaque ubi sint nescis, Italia regna sequi, 10
 nec noua Carthago, nec te crescentia tangunt
 moenia, nec sceptro tradita summa tuo ?
 facta fugis, facienda petis. quaerenda per orbem
 altera, quaesita est altera terra tibi.
 ut terram inuenias, quis eam tibi tradet habendam ?
 quis sua non notis arua tenenda dabit ? 16
 alter habendus amor tibi restat et altera Dido :
 quamque iterum fallas, altera danda fides.
 quando erit, ut condas instar Carthaginis urbem,
 et uideas populos altus ab arce tuos ? 20
 omnia ut enutiant, nec di tua uota morentur,
 unde tibi, quae te sic amet, uxor erit ?
 uror, ut inducto ceratae sulphure taedae.
 Aenean animo noxae disquire refert. 26
 ille quidem male gratus et ad mea munera surdus,
 et quo, si non sim stulta, carere uelim :
 non tamen Aenean, quamuis male cogitat, odi :
 sed queror infidum, quetaque peius amo. 30
 parce, Venus, nurui, durumque amplectere fratrem.
 frater Amor ; castris militet ille tuis.

VI 84 face P pr. 85 curru τ Heins. cf. Tib. 1. 8, 21, Met. 15. 790, Verg. Aen. 10. 215, cursu P G x vulgo. 90 colligit P. 91 fignit P. Sedlm. 93 male τ, muge P G E. 94 mordas P Plan., nobilis E G ex nobilis m' corr. 100 fauet P, supra ser. fauit m' ut uid., fauit G', uolet G (2 m'), fauit E τ, se canet ego, se canet Madvig, S. Allen, se uolet Kock., se paret Birt., se uolet Sedlm., se canet etiam hunc uerum esse uidetur, sed fauet quodam modo defendit Erasmus u. 406. 103 sed fil cum post ras. (non in marg.) phasias (sic) actas P et sic fore G x. Phasias Actas Heins. alii. 5 Phasias Aetnos θυάτης Plan. 107 Tanais P G x, a Tanais edd. uett., a Tanai τ, uada P, unde G, corr. Heins. 110 pollicito E τ. 111 cur non ω Benth. quod placet. 118 quomodo P sed l et s dispennitur, quod tabs G, corr. Salmasius, male tamen dotata interpretans, res tales τ. 131 hanc hanc ego, hanc P, cf. Hor. Epod. 4. 20, hanc o ta P m', hanc tamen G ω. 133 furto Benth. 135 caude E τ. 137 refera P. Punt fortasse referat, uincet τ. 140 q. ipse P, quomlibet iratis τ. P', quod libet ad facinus G τ, quamlibet infirmis J. F. Heusinger, q. uincit C. Heusinger. 146 perfide quo G τ. 147 te P'. 150 ueneficis P. 152 ille com. Heins. Benth. quod placet. 153 succuba τ. 155 mater materque P'. 156 ita P G, cf. Madv., Aduersaria ii 72. 167 mala P τ. 162 mols P. corpus P. VII m τ prae-mittuntur : Accipe, Dardaniade, mortuorum carmen Elissae : quae teus, a nobis altera uerba teus. 3 non τ. 4 nouimus P τ, uenimus Heins. 5 merita d f. Heins., meru uel meriti f. P', meru uel meriti f. P' an meritiu f., meriti f. G ω. 8 uerba P τ. 13 fugienda P' τ. 16 torunda G' Merkel. 17, 18 spurii ? 17 ita τ, alter amor tibi est habendus et P, a. a. t. et exat G E τ (habenda et G), a. a. t. restat habendus et τ vulgo, a. a. tibi restat ? habendat altera Dido Birt, Khwald. 19 erat P'. 21 ut enutiant E τ Merkel., se ueniant G P (si m' supra ras.) x. di Lemnep. coll. 18. 5, 19. 95, Met. 8. 71. te codd. 25 post h. u. duo spurii uersus in τ. 29 cogitet u.

aut ego quem coepi, neque enim dedignor, amare,
materiam curae praebat ille meae.
fallor, et ista mihi falso iactatur imago. 35
matris ab ingenio dissidet ille suae.
te lapis et montes innataque rupibus altis
roborā, te saevae progenere ferae,
aut mare, quale uides agitari nunc quoque uentis :
quo tamen aduersis fluctibus ire paras. 40
quo fugis ? obstat hiemps. hiemis mihi gratia prosit.
aspice, ut euersas concitet Eurūs aquas.
quod tibi malueram, sine me debere procellis :
iustior est animo uentus et unda tuo.
non ego sum tanti—quid non censeris inique ? 45
ut pereas, dum me per freta longa fugis.
exerce pretiosa odia et constantia magno,
si, dum me careas, est tibi uile mori.
iam uenti ponent, strataque aequaliter unda
caeruleis Triton per mare curret equis. 50
tu quoque cum uentis utinam mutabilis esses ;
et nisi duritia roborā uincis, eris.
quid, si nescires, insana quid aequora possunt ?
expertae totiens quam male credis aquae !
ut pelago suadente etiam retinacula soluas, 55
multa tamen latus tristia pontus habet.
nec uiolasse fidem temptantibus aequora prodest :
perfidiae poenas exigit ille locus,
praecipue cum laesus amor ; quia mater Amorum
nuda Cytheriacis edita fertur aquis. 60
perdita ne perdam, timeo, noceamue nocenti,
neu bibat aequoreas naufragus hostis aquas.
uiue, precor. sic te melius, quam funere perdam.
tu potius leti causa ferere mei.
finge, age, te rapido (nullum sit in omine pondus)
turbine deprendi : quid tibi mentis erit ? 66
protinus occurrent falsae periuria linguae,
et Phrygia Dido fraude coacta mori :
coniugis ante oculos deceptae stabit imago
tristis et effusis sanguinolenta comis. 70
quid tanti est ut tum 'merui, concede,' dicas
quaque cadent, in te fulmina missa putes ?
da breue saeuitiae spatium pelagique tuaeque :
grande morae pretium tuta futura uia est.
nec mihi tu curae : puero parcatur Iulo. 75
te satis est titulum mortis habere meae.
quid puer Ascanius, quid commercuere Penates ?
ignibus ereptos obruet unda deos ?
sed neque fers tecum, nec, quae mihi, perfide, iactas,
presserunt umeros sacra paterque tuos. 80
omnia mentiris. nec enim tua fallere lingua
incipit a nobis primaque plector ego.
si quaeras, ubi sit formosi mater Iuli,
occidit a duro sola relictā uiro.
haec mihi narraras. at me mouere ! merentem 85
ure : minor culpa poena mouere mea est.
nec mihi mens dubia est, quin te tuā numina damnent :
per mare, per terras septima iactat hiemps.
fluctibus eiectum tuta statione recepi,
uixque bene audito nomine regna dedi. 90
his tamen officiis utinam contenta fuisset,
et mihi concubitus fama sepulta foret !
illa dies nocuit, qua nos decliue sub antrum
caeruleus subitis compulit imber aquis.

audieram uocem : nymphas ululasse putauī : 95
Eumenides fatīs signa dedere meis.
exige, laese pudor, poenas, uiolate Sychaei
*
ad quas, me miseram, plena pudoris eo.
est mihi marmorea sacratūs in aede Sychaeus :
oppositae frondes uelleraque alba tegunt. 100
hinc ego me sensi noto quater ore citari :
ipse sono tenui dixit 'Elissa, ueni !'
nulla mora est, uenio : uenio tibi debita coniunx.
sum tamen admissi tarda pudore mei.
da ueniam culpae : decepit idoneus auctor. 105
inuidiam noxae detrahit ille meae.
diua parens seniorque pater, pia sarcina nati,
spem mihi mansuri rite dedere tori.
si fuit errandum, causas habet error honestas.
adde fidem, nulla parte pigendus erit. 110
durat in extremum, itaque nouissima nostrae
prosequitur, fati qui fuit ante, tenor.
occidit internas coniunx mactatus ad aras,
et sceleris tanti praemia frater habet.
exul agor, cineresque uiri patriamque relinquo, 115
et feror in dubias hoste sequente uias :
adplicor ignotis, fratrique elapsa fretoque
quod tibi donauī, perfide, litus emo.
urbem constitui, lateque patentia fixi
moenia finitimis inuidiosa locis. 120
bella tument. bellis peregrina et femina temptor,
uixque rudis portas urbis et arma paro.
mille procis placui, qui me coiere querentes
nescio quem thalamis praeposuisse suis.
quid dubitas uinctam Gaetulo tradere Iarbae ? 125
praeberim scelerī brachia nostra tuo.
est etiam frater, cuius manus impia possit
respergi nostro, sparsa crure uiri.
pone deos et quae tangendo sacra profanas :
non bene caelestis impia dextra colit. 130
si tu cultor eras elapsis igne futurus,
paenitet elapsos ignibus esse deos.
forsitan et grauidam Didon, scelerate, relinquo,
parsque tui lateat corpore clausa meo.
accedet fatīs matris miserabilis infans, 135
et nondum nati funeris auctor eris :
cumque parente sua frater morietur Iuli,
poenaeque conexos auferet una duos.
sed iubet ire deus. uellem, uetuisset adire,
Punica nec Teucris pressa fuisset humus. 140
hoc duce nempe deo uentis agitaris iniquis,
et teris in rapido tempora longa freto ?
Pergama uix tanto tibi erant repetenda labore,
Hectore si uiuo quanta fuere, forent.
non patrium Simeoenta petis, sed Thybridis undas ;
nempe, ut peruenias quo cupis, hospes eris. 146
utque latet uitatque tuas abstrusa carinas,
uix tibi continget terra petita seni.
hos potius populos in dotem, ambage remissa,
accipe et aduectas Pygmalionis opes. 150
Ilion in Tyriam transfer felicius urbem,
resque loco regis sceptraque sacra tene.
si tibi mens audita est belli, si quaerit Iulus,
unde suo partus marte triumphus eat,
quem superet, nequid desit, praebebimus hostem.

VII 33 aut ego supra scr. et P. A ||| ego G, atque ego E τ. quem u edd. uett., quae P G E. amorem Madv. 36 suo P¹. 37 montis P. 40 quod τ. flatus Bentl. 43 debueram G τ. 45 de hoc u. uide quae in praefatione dicta sunt. 60 uida Bentl. 62 hospes Riese quod placet, cf. Aen. 4. 323. 71 ut tum Madvig, ego, tutum (o scripta supra priorem u) P, totum G u. 75 tu parcas τ Plan., parcatur τ. 77 quid commercuere ego, quid meruere P, ii add. ma. rec., quid di m. G u. di Penates nusquam apud Ouidium, et deos mox sequitur, cf. Fast. 1. 362. 82 primaue Bentl. plector G u. 85 hoc P, haec G. narrabas u. nec me Madv., haec me Sedlm. nouere P¹ τ. 87 te te numera P¹, an funera ? 92 nec—concubitu Werfer. 96 fati—mei Lennep. coll. Cons. ad Liu. 401. 97 sicco ut uid. P¹, sycheu P², sychei G. ante Sychaei uidentur exidisse quaedam, quam lacunam τ exhibent : uiolat [aure lecti iura nec ad cineres fama retenta meos uosque mei manes animaeque cinisque (umbræque Bentl.)] Sychaei, 103 dedita P. 104 amissi P, amisso—meo G τ. 108 uiri P. 113 internas τ, interras P, in terras G τ, Herceas Heins. 116 dubias τ, cf. 16. 21, duras P G. 119 finci P¹ ut uid., feci τ. 127 poscit u edd. uett. 133 Dido P¹. 136 nato Heins. 139 uellem u. adire om. P¹. 145 tybridas P¹. 152 resque ego, cf. Fast. 5. 125, Met. 6. 677, ras. in P ita tamen ut loco clare legi possit, et uestigia appareant primae uersus litterae, quae facile R nullo modo M nec S esse potuit, inque loco P² G, sisque loco Shuckburgh, hancque loco uel hieque locum τ, iamque locum ego olim. 155 quod superest P, quod superet E, qui ab hoc u. deficit.

hic pacis leges, hic locus arma capit. 156
tu modo, per matrem fraternaue tela, sagittas,
perque fugae comites, Dardana sacra, deos!
sic superent, quoscumque tua de gente reportas,
Mars ferus et damni sit modus ille tui, 160
Ascaniusque suos feliciter impleat annos,
et senis Anchisae mollior ossa cubent!
parce, precor, domui, quae se tibi tradit habendam;
quod crimen dicis praeter amasse meum?
non ego sum Phthias magnisue oriunda Mycenis,
nec steterunt in te uirque paterque meus. 166
si pudet uxoris, non nupta, sed hospita dicar.
dum tua sit Dido, quidlibet esse feret.
nota mihi freta sunt Afrum frangentia litus;
temporibus certis dantque negantque uiam. 170
cum dabit aura uiam, praebebis carbasa uentis;
nunc leuis eiectam continet alga ratem.
tempus ut obseruem, manda mihi. serius ibis,
nec te, si cupies, ipsa manere sinam.
et socii requiem poscunt, laniataque classis 175
postulat exiguas semirefecta moras.
pro meritis et si qua tibi debebimus, ultro,
pro spe coniugii tempora parua peto:
dum freta mitescunt et amor, dum tempore et usu
fortiter edisco tristia posse pati. 180
si minus, est animus nobis effundere uitam:
in me crudelis non potes esse diu.
aspicias utinam, quae sit scribentis imago.
scribimus, et gremio Troicus ensis adest:
perque genas lacrimae strictum labuntur in ense,
qui iam pro lacrimis sanguine tinctus erit. 186
quam bene conueniunt fato tua munera nostro!
instruis impensa nostra sepulchra breui.
nec mea nunc primum feriuntur pectora telo:
ille locus saeni uulnus amoris habet. 190
Anna soror, soror Anna, meae male conscia culpa,
iam dabis in cineres ultima dona meos.
nec consumpta rogis inseribar ELISSA SYCHAEI,
hoc tamen in tumuli marmore carmen erit:
'praebuit Aeneas et causam mortis et ense. 195
ipsa sua Dido conceidit usa manu.'

VIII

HERMIONE ORESTAE

Pyrhus Achillides, animosus imagine patris,
inclusum contra insque piumque tenet.
quod potui, renui, ne non uiua tenerem. 5
cetera femineae non ualere manus.
'quid facis, Aeacide? non sum sine uindictae dixi:
'haec tibi sub domino est, Pyrrhe, puella suo.'
surdior ille freto clamantem nomen Orestis
traxit inornatis in sua tecta comis. 10
quid grauius capta Lacedaemone serua tulisses,
si raperet Graias barbara turba nurus?
parcius Andromachen uexauit Achaia uictrix,
cum Danaus Phrygias ureret ignis opes.
at tu, cura mei si te pia tangit, Oreste, 15
inice non timidas in tua iura manus.
an siquis rapiat stabulis armenta reclusis,

arma feras, rapta coniuge lentus eris?
sit socer exemplo nuptae repetitor ademptae,
nupta foret Paridi mater, ut ante fuit. 22
nec tu mille rates sinuosaeque uela pararis,
nec numeros Danai militis: ipse ueni.
sic quoque eram repetenda tamen; nec turpe marito,
aspera pro caro bella tulisse toro. 26
quid, quod auus nobis idem Pelopeius Atreus,
et, si non esses uir mihi, frater eras?
uir, precor, uxori, frater succurre sorori:
instant officio nomina bina tuo. 30
me tibi Tyndareus, uita grauis auctor et annis,
tradidit; arbitrium neptis habebat auus.
at pater Aeacio promiserat, inscius acti;
plus quo, quo prior est ordine, possit auus.
cum tibi nubebam, nulli mea taeda nocebat: 35
si iungar Pyrrho, tu mihi laesus eris.
et pater ignoscet nostro Menelaus amori:
succubuit telis praepetis ipse dei.
quem sibi permisit, genero concedet amorem.
proderit exemplo mater amata suo. 40
tu mihi, quod matri pater est: quas egerat olim
Dardanius partis aduena, Pyrrhus agit.
ille licet patris sine fine superbiat actis,
et tu quae referas facta parentis, habes.
Tantalides omnis ipsumque regebat Achillem. 45
hic pars militiae, dux erat ille ducum.
tu quoque habes proauum Pelopem Pelopisque
parentem.
si melius numeres, a Ioue quintus eris.
nec uirtute cares. arma inuidiosa tulisti:
sed tu quid faceres? induit illa pater. 50
materia uellem fortis meliore fuisses.
non lecta est operi sed data causa tuo.
hanc tamen implesti; iuguloque Aegisthus aperto
tecta cruentauit, quae pater ante tuus.
increpat Aeacides, laudemque in crimina uertit: 55
et tamen aspectus sustinet ille meos.
rumpor, et ora mihi pariter cum niente tumescunt,
pectoraque inclusis ignibus usta dolent.
Hermione coram quisquamne obiecit Oresti,
nec mihi sunt uires nec ferus ensis adest? 60
 flere licet certe. flendo defundimus iram,
perque sinum lacrimae fluminis instar eunt.
has solas habeo semper semperque profundo;
ument incultae fonte perenne genae.
num generis fato, quod nostros errat in annos, 65
Tantalides matres apta rapina sumus?
non ego flumine referam mendaciae cygni,
nec querar in plumis delituisse Iouem.
qua duo porrectus longe freta distinct Isthmos,
uecta peregrinis Hippodamiae rotis. 70
[Castori Amyclaeo et Amyclaeo Polluci
reddita Mopsopia Taenaris urbe soror]
Taenaris Idaeo trans aequora ab hospite rapta
Argolicas pro se uertit in arma manus.
uix equidem memini, memini tamen. omnia luctus,
omnia solliciti plena timoris erant. 76
flebat auus Phoebeque soror fratresque gemelli,
orabat superos Leda summeque Iouem.
ipsa ego, non longos etiam tunc scissa capillos,

VII 157 *patrem* P. 159 *reportat* Madv. 165 *Phthias* Heins., *phthias* P sed s m² ut mid., *Phthia* vulgo. *magnisue* Burmannus, *magnisueque* eodd. 168 *quidlibet* P, *quodlibet* G¹. 172 s. *tenis secretum* P, *tenes* supra ras. P². *crectum* Madv., *cicuta leuon* Merkel. 173 *certus* τ, *tutus* π. 177 *praebebis* π. *ultro* P (sic recte, *ultro* π. 179 *mitescunt* P, *mitescant* G. w. *tempore et usu* Salmasius, *temperet* P, *usum* supra ser. m², et *amorem temperet* usus Shuckburgh. 187 *fato* τ, *fucto* P G. 191 *culpa* P m² ap. Seidl. 193 et Bentl. 194 m. c P¹. *marmora* Bentl. VIII m τ praemittitur distichon: *alloquer Hermione nuper fratremque uirumque, nunc fratrem: nomen coniugis alter habet. 5 renui* supra ras. in P, *fecit* τ. 21 *potui* h. u. aut intercidit distichon aut quod uerius, u. 22 spiritus est et unus pentameter tantum deest. lacunam ita explent τ, *cui pia militiae causa puella fuit. si socer opacius uenit stertisset in aula (sedisset marg. edd. uett.), si* Burm. Merk., sine lacunae nota. 24 *numeros* P² G. 33 *Aeacio* Riese, *Aeaco* P. *Aeacidae* π. 34 *plus quo*, quo ego, *plus quoque* P¹, *plus quoque qui* P² G. uulg., cf. 19. 76. *possit* π. *possit* P G. 39 *concedit* P¹ G¹. Merkel. 45 *petebat* P, an *precebat*? 47 *habes* om. P, qui supra quoque m² ut mid. 48 *medros* Nodellus, quod placet. ab Heins. 50 *tu* om. P¹. *pater* P¹, *patrem* P² G. w. 61 *disparatiss* G¹, *diffinitiss* π. 63 *semper habeo* P, *habeo semper* solasque G. 65-82 aut spurii aut interpolati. 65 n² P¹, hoc P² G. hoc=fatum τ. *eralnannos* (t supra ser.) P, *errat in annos* G. w. *durat* Heins. 69 *destinat* P G. *hemus* P¹. 71, 72 certe spurii. 72 *Tenari* P¹, *Tindari* P. 73 *Tenaris* P¹, *Tyndaris* P². 77 *Phoebeque* Mezirius, *phoebeque* P τ. *flebatque* G a Plan.

clamabam 'sine me, me sine, mater, abis?' 80
nam coniunx aberat. ne non Pelopeia credar,
ecce Neoptolemo praeda parata fui.
Pelides utinam uitasset Apollinis arcus!
damnares nati facta proterua pater.
nec quondam placuit, nec nunc placuisset Achilli,
abducta uiduum coniuge flere uirum. 86
quae mea caelestis iniuria fecit iniquos?
quodue mihi miserae sidus obesse querar?
parua mea sine matre fui; pater arma ferebat:
et duo cum uiuant, orba duobus eram. 90
non tibi blanditis primis, mea mater, in annis
incerto dictas ore puella tuli:
non ego captaui breuius tua colla lacertis,
nec gremio sedi sarcina grata tuo:
non cultus tibi cura mei: nec pacta marito
intraui thalamos matre parante nouos. 95
obuia prodieram reduci tibi (uera fatebor)
nec facies nobis nota parentis erat.
te tamen esse Helenen, quod eras pulcherrima, sensi;
ipsa requirebas, quae tua nata foret. 100
pars haec una mihi, coniunx bene cessit Orestes:
is quoque, ni pro se pugnat, ademptus erit.
Pyrrhus habet captam reduce et uictore parente.
hoc munus nobis diruta Troia tulit.
cum tamen altus equis Titan radiantibus instat,
perfruo infelix liberiore malo. 106
nox ubi me thalamis ululantem et acerba gementem
condidit, in maesto procubuique toro,
pro somno lacrimis oculi funguntur obortis,
quaque licet fugio sicut ab hoste uiro. 110
saepe malis stupeo; rerumque oblita locique
ignara tetigi Scyria membra manu:
utque nefas sensi, male corpora tacta relinquo
et mihi pollutas credor habere manus.
saepe Neoptolemi pro nomine nomen Orestis 115
exit; et errorem uocis ut omen amo.
per genus infelix iuro generisque parentem,
qui freta, qui terras et sua regna quatit:
per patris ossa tui, patrui mihi, quae tibi debent,
quod se sub tumulo fortiter ulta iacent: 120
aut ego praemoriar primoque exstinguar in aeuo,
aut ego Tantalidae Tantalus uxor ero.

IX

DEIANIRA HERCVLI

Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris:
uictorem uictae subeubuisse queror.
fama Pelasgiadas subito peruenit in urbes
decolor et factis infitianda tuis,
quem numquam Iuno seriesque inmensa laborum 5
fregerit, huic Iolen inposuisse iugum.
hoc uelit Eurystheus, uelit hoc germana Tonantis,
laetaque sit uitae labe nouerca tuae.
at non ille uelit, cui nox, sic creditur, una
non tanta, ut tantum conciperere, fuit. 10
plus tibi quam Iuno, nocuit Venus. illa premendo
sustulit, haec humili sub pede colla tenet.
respie uindictibus pacatum uiribus orbem,
qua latam Nereus caerulus ambit humum.
se tibi pax terrae, tibi se tuta aequora debent: 15

implesti meritis solis utramque domum.
quod te laturum est, caelum prius ipse tulisti:
Hercule subposito sidera fulsit Atlans.
quid nisi notitia est misero quaesita pudori,
si cumulus turpis facta priora notat? 20
tene ferunt geminos pressisse tenaciter angues,
cum tener in cunis iam Ioue dignus eras?
coepisti melius quam desinis; ultima primis
cedunt. dissimiles hic uir et ille puer.
quem non mille ferae, quem non Stheneleius hostis,
non potuit Iuno uincere, uincit amor. 26
at bene nupta feror, quae nominor Herculis uxor,
sitque socer rapidis qui tonat altus equis.
quam male inaequales ueniunt ad aratra iuuenti,
tam premitur magno coniuge nupta minor. 30
non honor est sed onus species laesura ferentis.
siqua uoles apte nubere, nube pari.
uir mihi semper abest, et coniuge notior hospes,
monstraque terribiles persequiturque feras.
ipsa domo uidua, uotis operata pudicis, 35
torqueor, infesto ne uir ab hoste cadat.
inter serpentes aprosque audiosque leones
iactor, et haesuros terna per ora canes.
me pecudum fibrae simulacraque inania somni
ominaque arcana nocte petita mouent. 40
aucupor infelix incertae murmura famae,
speque timor dubia, spesque timore cadit.
mater abest queriturque deo placuisse potenti:
nec pater Amphitryon nec puer Hyllus adest.
arbiter Eurystheus irae Iunonis iniquae 45
sentitur nobis, iraque longa deae.
haec mihi ferre parum? peregrinis addis amores,
et mater de te quaelibet esse potest.
non ego Parthenis temerata uallibus Augem,
nec referam partus, Ormeni nympha, tuos: 50
non tibi crimen erunt, Teuthrantia turba, sorores,
quarum de populo nulla relicta tibi est.
una, recens crimen, defertur adultera nobis,
unde ego sum Lydo facta nouerca Lamo.
Maeandros, terris totiens errator in isdem, 55
qui lassas in se saepe retorquet aquas,
uidit in Herculeo suspensa monilia collo
illo, cui caelum sarcina parua fuit.
non puduit fortis auro cohibere lacertos,
et solidis gemmas opposuisse toris. 60
nempe sub his animam pestis Nemeaea lacertis
edidit, unde uerus tegmina laeuis habet.
ausus es hirsutos mitra redimire capillos.
aptior Herculeae populus alba comae.
nec te Maeonia laseinae more puellae 65
ineingi zona dedecuisse patet?
non tibi succurrit crudi Diomedis imago,
efferus humana qui dape pauit equas?
si te uidisset cultu Busiris in isto,
uictori uicto nempe pudendus erat. 70
detrahat Antaeus duro redimicula collo,
ne pigeat molli subeubuisse uiro.
inter Ioniacas calathum tenuisse puellas
diceris, et dominae pertinuisset minas.
non fugis, Alcide, uicticem mille laborum 75
rasilibus calathis inposuisse manum,
crassaque robusto deducis pollice fila,
aequaue formosae pensa rependis erae?
a quotiens, digitis dum torques stamina duris,

VIII 88 quod mihi uae ω, edd. uett., cf. 3. 82 al., Ib. 207. quidni quod, uae mi miserae. 102 me malim. pugnet G. 104 hoc munus G = quod uereor ne sit a correctore. et minus a P, munus et hoc = Plan., fortasse mique onus, a. P saepe que omittit, mox mi onus in minus corruptum et necessario in uersum traxit. 111 stueo nerusque P¹. 120 sic τ. 121 primoque prio|| P¹, primo P². exuar P. IX in = praemittitur distichon: mittor ad Alciden a coniuge conscia mentis littera si coniunx Deianira tua est. 1 uestris Heins. 3 Palasgiadas P¹, Pelasgiacas Bentl. τ. 4 discolor τ. 9 uelit τ, uenis P G. si P² G ω. 10 tanta τ, tanti P G. 12 humilis P G. 15 tuta Heins., tota P G. 18 Atlans P¹. 20 cumulus P¹, cumulas P² ω. turpis ego, stupri P G ω, strupi τ, turpi Heins. notat τ, J. Dousa, nota P G ω, notas τ. 27 nominor P G ω, nominer τ. 38 esuros τ, hausuros Postgate coll. Lucr. 5. 991. terno P², cerno G Plan. ora G¹ Plan., ossa P G² ω. 40 omniaque P G. 44 illus P, ilus G. 49 Augem = Plan., aug||| P¹, angem P², anguem ω. 52 tuo P¹. 53 defertur edd. uett. quaedam, referentur P¹, narratur P², referetur G ω uulgo. 55 erratur P. 56 lapsas τ. 58 collo = Bentl. 63, 64 om. P¹. 66 patet ego, pudet P G, putas uel putes Heins. uulgo, cf. 17. 32. 70 uictori ego, hic|| (in huic corr. m²) uictor P, |||uic uictor G, huic uictor uulgo, sic uictor = Sedlm. erat P², eras P G ω. 78 pensa corr. P¹. famosae τ, fort. recte.

- praevalidae fusos comminuerunt manus. 80
[crederis infelix sentitiae tremefactus habenis]
ante pedes dominae [pertinuisse minas,]
[eximius pompis immania semina laudum]
factaque narrabas dissimulanda tibi :
scilicet immanes elisis faucibus hydros
infantem caudis inuoluisse manum :
ut Tegeaeus aper cupressifero Erymantho
incubat, et uasto pondere laedit humum.
non tibi Threiciis adfixa penatibus ora,
non hominum pingues caede tacentur equae : 90
prodigiumque triplex, armenti diues Hiberi
Geryones, quamuis in tribus unus erat :
inque canes totidem trunco digestus ab uno
Cerberos implicitis angue mirante comis :
quaeque redundabat fecundo uulnere serpens 95
fertilis et damnis diues ab ipsa suis,
quique inter laenumque latus laenumque lacertum
praegrane compressa fauce pendit onus :
et male confisum pedibus formaque bimembri
pulsum Thessalicis agmen equestre ingis. 100
haec tu Sidonio potes insignitis amictu
dicere ? non cultu lingua retenta silet ?
se quoque nympha tuis ornauit Iardanis armis,
et tulit e capto nota tropaea uiro.
i nunc, tolle animos et fortia gesta recense ! 105
quo tu non esses iure uir illa fuit.
qua tanto minor es, quanto te, maxime rerum,
quam quos uicisti, uincere maius erat.
illi procedit rerum mensura tuarum.
cede bonis : heres laudis amica tuae. 110
o pudor, hirsuti costis exuta leonis
aspera texerunt uellera molle latus.
falleris et nescis. non sunt spolia illa leonis,
sed tua : tuque feri uictor es, illa tui.
femina tela tulit Lernaëis atra uenenis, 115
ferre grauem lana uix satis apta colum,
instruxitque manum claua domitricae ferarum,
uidit et in speculo coniugis arma sui.
haec tamen audieram. licuit non credere famae,
et uenit ad sensus mollis ab aure dolor. 120
ante meos oculos adducitur aduena paelex,
nec mihi, quae patior, dissimulare licet.
non sinis auerti : mediam captiua per urbem
inuitis oculis aspienda uenit.
nec uenit incultis captarum more capillis, 125
fortunam uultu fassa decente suam.
ingreditur late lato spectabilis auro,
qualiter in Phrygia tu quoque cultus eras.
dat uultum populo, sublimis ut Hercule uicto :
Oechaliam uino stare parente putes. 130
forsitan et pulsa Aetolide Deianira
nomine deposito paelicis uxor erit :
Eurytidosque Ioles et insani Alcidae
turpia famosus corpora iunget Hymen.
mens fugit admonitu, frigusque perambulat artus,
et iacet in gremio languida facta manus. 136
me quoque cum multis, sed me sine crimine amasti.
ne pigeat, pugnae bis tibi causa fui.
cornua flens legit ripis Achelous in udis,
truncaque limosa tempora mersit aqua. 140
seminur occubuit in lotifero Eueno
- Nessus, et infecit sanguis equinus aquas.—
sed quid ego haec refero ? scribenti nuntia uenit
fama, uirum tunicae tabe perire meae.
ei mihi, quid feci ? quo me furor egit amantem ?
impia quid dubitas Deianira mori ? 146
an tuus in media coniunx lacerabitur Oeta,
tu sceleris tanti cauis superstes eris ?
siquid adhuc habeo facti, cur Hercules uxor
credar, coniugii mors mea pignus erit. 150
tu quoque cognosces in mea, Meleagre, sororem.
impia quid dubitas Deianira mori ?
heu deuota domus ! solio sedet Agrios alto ;
Oenea desertum nuda senectae premit :
exulat ignotis Tydeus germanus in oris ; 155
alter fatali uiuus in igne fuit :
exegit ferrum sua per praecordia mater.
impia quid dubitas Deianira mori ?
deprecor hoc unum per iura sacerrima lecti,
ne uidear fati insidiata suis. 160
Nessus ut est audum percussus arundine pectus,
'hic' dixit 'uires sanguis amoris habet.
inlita Nesseo misi tibi texta ueneno.
impia quid dubitas Deianira mori ?
iamque uale, seniorque pater germanaque Gorge,
et patria et patriae frater adempte tuae, 166
et tu lux oculis hodierna nouissima nostris,
uirque, sed o possis, et puer Hylle, uale.

X

ARIADNE THESEO

- Mitius inueni quam te genus omne ferarum.
credita non ulli quam tibi peius eram.
quae legis, ex illo, Theseu, tibi litore mitto,
unde tuam sine me uale tulere ratem :
in quo me somnusque meus male prodidit et tu, 5
per facinus somnis insidiata meis.
tempus erat, uitrea quo primum terra pruina
spargitur et tectae fronde queruntur aues :
incertum uigilans, a somno languida, moui
Thesea prensuras semisupina manus. 10
nullus erat : referoque manus, iterumque retempto,
perque torum moueo brachia : nullus erat.
excussere metus somnum ; conterrita surgo,
membraque sunt uiduo praecipitata toro.
protinus adductis somnerunt pectora palmas, 15
utque erat e somno turbida, rapta coma est.
luna fuit. aspecto, siquid nisi litora cernam.
quod uideant oculi, nil nisi litus habent.
nunc huc, nunc illuc, et utroque sine ordine curro.
alta puellares tardat harena pedes. 20
interea toto clamanti litore 'Theseu !'
reddebant nomen concaua saxa tuum,
et quotiens ego te, totiens locus ipse uocabat.
ipse locus miserae ferre uolebat opem.
mons fuit : apparent frutices in uertice rari ; 25
nunc scopulus raucis pendet adesus aquis.
ascendo, uires animus dabat, atque ita late
aequora prospectu metior alta meo.
inde ego, nam uentis quoque sum crudelibus usa,

IX 81 om. P¹ add. mg. m². 82 uide Praefationem. 83 om. P¹ add. m² marg. uarie scribunt τ. 85 *disco* τ, *disco* P² G, *disco* P¹. 86 *cunis* τ, *nodis* Heims. 87 *Utegens* P¹, ut *Phrygius* Vnger. in *cupressifero* P G a. 88 ultima syllaba in *incubat* et *laedit* incerta in P¹, *incubat*—*laedit* P². 95 *redulabat* aut simile quid P¹. 101 *insignis* P¹. 103 *onerauit* τ. *Dardanis* P G, corr. Ant. Volsens. 106 *quo* scripsi, *quem* P¹, *quod* P² G a, *quam* Madv. 109 *procedit* (supra ser. h) P¹. 111 *costis* ω Madv., *costas* P G. 126 *decente* Lemnep, *tegente* P, *tegeto* G Plan., *tegenae* Bentl., *sua* P, ultima litt. ex alia mutata m². *uultum* f. *tegenti* manu τ, *coma* Housman. 128 *in* G¹ Plan. 129 *sublimis* ut τ Plan., *sublimi* sub P G a, *sublimis* ab τ. 133 *insani* P, *insani* G, atque *Inachia* Bentl., *Amni* idem, Merkel, *Insani* Riese, totum distichon suspectum. 139 *in* *imis* P supra ras. ut uid. 141 *seminur* Heims. l. *fero* ueneno P, *cem* supra ras. m² et q; post *fero* m², *letiferoque* ueneno G, *lerni* supra ser. m², *lotifero* Bentl., *lentifero* Madv., *Eueno* Heims. 143 scribendi P¹. 149 P ? et quid ω, *ecquid* Ehwald. 150 *mea* P, *mihi* G. 153 *Agrios* Plan. Micyllus, *acrios* (uel *acrior*) P, *acrior* G a. 159 hoc om. P¹. 160 *fatis* ω, *eat* P¹, *titulis* P² G, *thalamis* τ. X in τ praemittitur distichon : *illa relicta feris etiam nunc improbe Theseu uiuit et haec aequa mente tulisse uelis*. 1, 2 in G¹ post 6 sequuntur, spurii multis uisui. 3 *quam* τ. 6 *pro* τ. 9 *languentia* P¹. 10 *preuans* (n supra ser.) P, *pressuras* G a, *prensuras* Plan. τ. *semisupina* codd. corr. Heims. 16 a G a. hic incipit V. 21 *clamanti* τ Plan. P², *clamaui* G a, ras. in P ad *clamatum* potius quam *clamaui* ducit. 26 nunc P V, *hinc* G, *hic* τ. 27, 28 spurii ?

nidi praecipiti carbasa tenta noto. 30
aut uidi, aut † tamquam quae me uidisse putarem,
frigidior glacie senianimisque fui.
nec languere diu patitur dolor. excitor illo,
excitor et summa Thesea uoce uoco.
‘quo fugis?’ exclamo ‘scelerate reuertere Theseu,
flecte ratem! numerum non habet illa suum.’ 36
haec ego. quod uoci deerat, plangere replebam:
uerbera cum uerbis mixta fuere meis.
si non audires, ut saltem cernere posses,
iactatae late signa dedere manus. 40
candidaque inposui longae uelamina uirgae,
scilicet oblitos admonitura mei.
iamque oculis ereptus eras. tum denique fletui:
torpuerant molles ante dolore genae.
quid potius facerent quam me mea lumina flerent,
postquam desiderant uela uidere tua? 46
aut ego diffusis erravi sola capillis,
qualis ab Ogygio concita Baccha deo:
aut mare prospiciens in saxo frigida sedi,
quamque lapis sedes, tam lapis ipsa fui. 50
saepe torum repeto, qui nos acceperat ambos,
sed non acceptos exhibiturus erat,
et tua, quae possum pro te, nestigia tango,
strataque quae membris intepuere tuis.
incumbo, lacrimisque toro manante profusis 55
‘pressimus’ exclamo ‘te duo: redde duos.
uenimus huc ambo: cur non discedimus ambo?
perfide, pars nostri, lectule, maior ubi est?’
quid faciam? quo sola ferar? uacat insula cultu;
non hominum uideo, non ego facta boum. 60
omne latus terrae cingit mare. nauita nusquam,
nulla per ambiguas puppis itura uias.
finge dari comitesque mihi uentosque ratemque,
quid sequar? accessus terra paterna negat.
ut rate felici pacata per aequora labar, 65
temperet ut uentos Aeolus, exul ero.
non ego te, Crete centum digesta per urbes,
aspiciam, puero cognita terra Ioui.
at pater et tellus iusto regnata parenti
proditae sunt facto, nomina cara, meo, 70
cum tibi, ne uictor tecto morerere recurro,
quae regerent passus, pro duce fila dedi:
cum mihi dicebas ‘per ego ipsa pericula iuro,
te fore, dum nostrum uiuet uterque, meam.’
uiuimus, et non sum, Theseu, tua: si modo uiuit 76
femina periuri fraude sepulta uiri.
me quoque qua frater, mactasses, improbe, claua:
esset quam dederas, morte soluta fides.
nunc ego non tantum quae sum passura, recorder,
sed quaecumque potest uila relicta pati. 80
occurrunt animo pereundi mille figurae:
morsque minus poenae quam mora mortis habet.
iam iam uenturos aut hac aut suspicor illac,
qui lanient audio uiscera dente, lupos.
forsitan et fuluos tellus alat ista leones. 85
quis scit, an et saenam tigrida *Dia* ferat?
et freta dicuntur magnas expellere phocas.
quis uetat et gladios per latus ire meum?
tantum ne religer dura captiua catena,
neue traham serua grandia pensa manu: 90
cui pater est Minos, cui mater filia Phoebe,
quodque magis meminimus, quae tibi pacta fui.
si mare, si terras porrectaque litora uidi,
multa mihi terrae, multa minantur aquae.

caelum restabat; timeo simulacra deorum. 95
destitutor rapidis praeda cibusque feris.
siue colunt habitantque uiri, diffidimus illis:
externos didici laesa timere uiros.
uiuere Androgeos utinam, nec facta luisses
impia funeribus, Cecropi terra, tuis: 100
nec tua mactasset nodoso stipite, Theseu,
ardua parte uirum dextera, parte bouem:
nec tibi quae reditus monstrarent, fila dedissem,
fila per adductas saepe recepta manus.
non equidem miror, si stat uictoria tecum, 105
strataque Cretaeam belua *planxit* humum.
non poterant figi praecordia ferrea cornu:
ut te non tegeres, pectore tutus eras.
illic tu silices, illic adamanta tulisti;
illic qui silices, Thesea, uincat, habes. 110
crudeles somni, quid me tenuistis inertem?
aut semel aeterna nocte premenda fui.
uos quoque crudeles, uenti, nimiumque parati,
flaminaque in lacrimas officiosa meas.
dextera crudelis, quae me fratremque necauit, 115
et data poscenti, nomen inane, fides.
in me iuratur somnus uentusque fidesque:
proditae sum causis una puella tribus.
ergo ego nec lacrimas matris moritura uidebo,
nec mea qui digitis lumina condant, erit? 120
spiritus infelix peregrinas ibit in auras,
nec positos artus unguet amica manus?
ossa superstabunt nolucres inhumata marinae?
haec sunt officii digna sepulchra meis?
ibis Cecropios portus, patriaque receptus 125
cum steteris urbis celsus in arce tuae,
et bene narraris letum taurique uirique
sectaque per dubias saxea tecta uias,
me quoque narrato sola tellure relicta:
non ego sum titulus subripienda tuis. 130
nec pater est Aegeus, nec tu Pittheidos Aethrae
filius: auctores saxa fretumque tui.
di facerent, ut me summa de puppe uideres:
mouisset uultus maesta figura tuos.
nunc quoque non oculis, sed qua potes, aspice mente
haerentem scopulo, quem uaga pulsata aqua: 136
aspice demissos lugentis more capillos
et tunicas lacrimis sicut ab imbre grauis.
corpus ut impulsae segetes aquilonibus horret,
litteraque articulo pressa tremante labat. 140
non te per meritum, quoniam male cessit, adoro:
debita sit facto gratia nulla meo:
sed nec poena quidem. si non ego causa salutis,
non tamen est, cur sis tu mihi causa necis.
has tibi plangendo lugubria pectora lassas 145
infelix tendo trans freta longa manus:
hos tibi, qui superant, ostendo maesta capillos:
per lacrimas oro, quas tua facta mouent:
flecte ratem, Theseu, uersoque relabere uelo!
si prius occidero, tu tamen ossa feres. 150

XI

CANACE MACAREO

Siqua tamen caecis errabant scripta lituris,
oblitus a dominae caede libellus erit.
dextra tenet calamus, strictum tenet altera ferrum,
et iacet in gremio charta soluta meo.

X 31 aut uidi a/// uam (supra scr. etiam m²) quae (supra scr. cum m²) me P, a. u. aut tamquam quae me G, aut fuerant quae me V, aut etiam Plan., putavi G. uersus depositus. aut certe cum ε, ut uidi aut etiam cum Heusinger, aut uidi aut tantum quia me uidisse putavi Madv. putavam Postgate, cetera ut Madv. 40 alte iactatae scripserim. 46 desiderant ε Plan., desideram P ω, desiderat G. 69 a Ehwald. 71 uictus P² ω. 75 uiuit ε, uiuis P G ω, uiuo Benth. 77-80 spurii? 86 ita editor Eton. duce Heinsio qui proposuerat saena tigride *Dia* uacet. qui scit an et haec tigrides insula habent P, quis scit an haec (et Plan.) saeuas tigridas insula habet G ω Plan., an et s. l. intus alat edit. Eton. hodie. uulgatam damnat elisio insula habet. sed fortasse spurii aut 85, 86 aut 86, 87. 87 magnos G ε. 99 luisset P¹, tulisset P². 104 relecta Heins. 106 planxit Benth. cf. 16, 334 al., strauit P (str- certe m¹) G² Plan., textit G¹, pressit ε. 112 at G ω. 114, 115 suspecti. 126 urbis P² ε, urbes P¹, turbes P¹, turbae G ω. in aure P¹, in arce P² V ε, in ore G¹, honore G² Plan., in orbe ε Birt. 129 sola Micyllus, solam codd. 139 horrent P G. 143 ne P V. 149 uelo ε, uento P G ω. XI in ε praemittitur distichon: Aeolis Aeolidae quam non habet ipsa salutem mittit et armata uerba notata manu.

haec est Aeolidos fratri scribentis imago :
 sic uideor duro posse placere patri.
 ipse necis cuperem nostrae spectator adesset,
 auctorisque oculis exigeretur opus.
 ut ferus est multoque suis truculentior Euris,
 spectasset siccis vulnera nostra genis.
 scilicet est aliquid, cum saeuus uiuere uentis.
 ingenio populi conuenit ille sui.
 ille Noto Zephyroque et Sithonio Aquiloni
 imperat, et pinnis, Eure proterue, tuis.
 imperat, heu, uentis, tumidae non imperat irae ;
 possidet et uitis regna minora suis.
 quid iuuat admotam per aurorum nomina caelo
 inter cognatos posse referre fouem ?
 aum minus infestum, funebria munera, ferrum
 feminea teneo, non mea tela, manu ?
 o utinam, Macareu, quae nos commisit in unum,
 uenisset leto senior hora meo !
 cur umquam plus me, frater, quam frater, anasti,
 et tibi non debet quod soror esse, fui ?
 ipsa quoque incalui ; qualemque audire solebam,
 nescio quem sensi corde tepente deum.
 fugerat ore color ; macies adduxerat artus :
 sumebant minimos ora coacta cibos ;
 nec somni faciles, et nox erat annua nobis,
 et gemitum nullo laesa dolore dabam.
 nec, cur haec facerem, poteram mihi reddere
 causam ;
 nec noram quid amans esset : at illud eram.
 prima malum nutrix animo praesensit anili,
 prima mihi nutrix 'Aeoli, dixit 'amas.'
 erubui, gremioque pudor deiecit ocellos :
 haec satis in tacita signa fatentis erant.
 iamque tumescebant uitati pondera uentris,
 aegraque furtiuum membra grauabat onus.
 quas mihi non herbas, quae non medicamina nutrix
 attulit audaci suppositae manu,
 ut penitus nostris (hoc te celauimus unum)
 uisceribus crescens excuteretur onus !
 a, nimium uiuax admotis restitit infans
 artibus, et tecto tutus ab hoste fuit.
 iam nouiens erat orta soror pulcherrima Phoebi,
 denaque luciferos Luna mouebat equos :
 nescia, quae faceret subitos mihi causa dolores,
 et rudis ad partus et noua miles eram.
 nec tenui uocem. 'quid' ait 'tua crimina prodis ?'
 oraque clamantis conscia pressit anus.
 quid faciam infelix ? gemitus dolor edere cogit,
 sed timor et nutrix et pudor ipse uentant.
 contineo gemitus elapsaque uerba rependo,
 et cogor lacrimas conbibere ipsa meas.
 mors erat ante oculos ; et opem Lucina negabat :
 et graue, si morerer, mors quoque crimen erat :
 cum super incumbens scissa tunicaque comaque
 pressa refouisti pectora nostra tuis,
 et mihi 'uiue, soror, soror o carissima,' aisti,
 'uiue, nec unius corpore perde duos !
 spes bona det uires ; fratri nam nupta futura es.
 illius, de quo mater, et uxor eris.'
 mortua, crede mihi, tamen ad tua uerba reuixi :
 et positum est utri crimen onusque mei.
 quid tibi grataris ? media sedet Aeolus aula :
 crimina sunt oculis subripienda patris.
 frugibus infantem ramisque albensis oliuae
 et leuibz uittis sedula celat anus,
 fictaque sacra facit, dicitque precantia uerba :
 dat populus sacris, dat pater ipse uiam.

iam prope limen erat. patrias uagitus ad auris
 uenit, et indicio proditur ille suo.
 eripit infantem mentitaque sacra reuelat
 Aeolus : insana regia uoce sonat.
 ut mare fit tremulum, tenui cum stringitur aura,
 ut quatitur tepido fraxina uirga Noto,
 sic mea uibrari pallentia membra uideres :
 quassus ab imposito corpore lectus erat.
 inruit et nostrum uulgat clamore pudorem,
 et uix a misero continet ore manus.
 ipsa nihil praeter lacrimas pudibunda profudi.
 torpuerat gelido lingua retenta metu.
 iamque dari paruum canibusque auibusque nepotem
 iusserat, in solus destituitque locis.
 uagitus dedit ille miser (sensisse putares)
 quaque suum poterat uoce rogabat aum.
 quid mihi tunc animi credis, germane, fuisse,
 nam potes ex animo colligere ipse tuo,
 cum mea me coram siluas inimicus in altas
 uiscera montanis ferret edenda lupis ?
 exierat thalamo. tunc demum pectora plangi
 contigit inque meas unguibus ire genas.
 interea patrius uultu maerente satelles
 uenit, et indignos edidit ore sonos
 'Aeolus hunc ense mittit tibi' tradidit ense
 'et iubet ex merito scire, quid iste uelit.'
 scimus ; et utemur uiolento fortiter ense :
 pectoribus condam dona paterna meis.
 his mea muneribus, genitor, conubia donas ?
 hac tua dote, pater, filia diues erit ?
 tolle procul decepte faces, Hymenaeae, maritas,
 et fuge turbato tecta nefanda pede.
 ferte faces in me, quas fertis, Erinyes atrae,
 ac meus ex isto luceat igne rogus.
 nubite felices Parca meliore sorores,
 amissae memores sed tamen este mei.
 quid puer admisit tam paucis editis horis ?
 quo laesit facto uix bene natus aum ?
 si potuit meruisse necem, meruisse putetur :
 a miser, admissio plectitur ille meo !
 nate, dolor matris, rapidam praeda ferarum,
 ei mihi, natali dilacerate tuo :
 nate, parum fausti miserabile pignus amoris :
 haec tibi prima dies, haec tibi summa fuit.
 non mihi te licuit lacrimis perfundere iustis,
 in tua non tonsas ferre sepulchra comas :
 non super incubui, non oscula frigida carpi.
 diripiunt auidae uiscera nostra ferae.
 ipsa quoque infantis cum uulnere prosequi umbras,
 nec mater fuero dicta nec orba diu.
 tu tamen, o frustra miserae sperate sorori,
 sparsa, precor, nati collige membra tui,
 et refer ad matrem socioque impone sepulchro,
 urnaque nos habeat quamlibet arta duos.
 uiue memor nostri, lacrimasque in uulnere funde,
 neue reformida corpus amantis amans.
 [tu, rogo, dilectae nimium mandata sororis
 perfer. mandatum persequar ipsa patris.]

XII

MEDEA NASONI

At tibi Colchorum, memini, regina uacauit,
 ars mea, cum peteres, ut tibi ferret opem.
 tunc quae dispensant mortalia fila sorores
 debuerant fusos euoluisse meos.

XI 19 non minus a. 27 ara V. 28 animos P. 42 exueret r. 44 lectis G. 45 aucta malum. 46 nonnigae P r.
 49 agit P. agis r. 53 continuo r. Heins., continuo P G x. 56 si morerer r. somnar P. si uacaret P. erat quod supra
 adscriptum est glossa non lectio est. si morior G. si moriar G. 59 dacti - Riese. 61 ita G x. fratri ex n. n. f.
 P² in marg. P¹ in ras. germani n. f. c. Bentl. germano n. f. c. Ehw. 67 frangitibus G V Plan. 72 uix G r. 76
 frangitibus (a?) P quinque ultimis litteris expunctis. frangitibus ita scripserim. 82 gelida facies retenta manu P. 91
 plancti P G x. 92 meas. in ras P. genus P. P¹ in ras. 104 ac Merkel, at P. et G. at r. 106 amissa P G. admissi a.
 125 uulnera P. fuluere G. fauere r. quod non spernendum. 127, 128 spuri, ut Heinsio usum. tu rogo praecetur
 P² in marg. prima scriptura crassa, teste Sedlm. nimium P. sororas P. mandatum P. mandatis P G x. persequar P.
 perferat G x. XII in - praemittitur hoc distichon: erat inops contempta meo Medea maritum dicit. an a reuocis
 tempora nulla uacant. 1 ut G r. 3 fila r. Heins., facta P, fata G. cf. Am. 3. 1. 17.

tum potui Medea mori bene. quidquid ab illo 5
 produxi uitae tempore, poena fuit.
 ei mihi, cur umquam iuuenalibus acta lacertis
 Phrixeam petiit Pelias arbor ouem?
 cur umquam Colchi Magneta uidimus Argon,
 turbaque Phasiacam Graia bibistis aquam? 10
 cur mihi plus aequo flauī placuerē capilli
 et decor et linguae gratia ficta tuae?
 aut semel in nostras quoniam noua puppis harenas
 uenerat, audacis attuleratque uiros,
 isset anhelatos non praemedicatus in ignes 15
 immemor Aesonides oraue adusta boum,
 semina suisset, totidem quot semina et hostes,
 et caderet cultu cultor ab ipse suo.
 quantum perfidiae tecum, scelerate, perisset,
 dempta forent capiti quam mala multa meo! 20
 est aliqua ingrato meritum exprobrare uoluptas,
 hac fruar; haec de te gaudia sola feram.
 iussus in expertam Colchos aduertere puppim,
 intrasti patriae regna beata meae.
 hoc illic Medea fui, noua nupta quod hic est: 25
 quam pater est illi, tam mihi diues erat.
 hic Ephryen bimarem, Scythia tenuis ille niuosa
 omne tenet, Ponti qua plaga laeua iacet.
 accipit hospitio iuuenes Aetæa Pelagos,
 et premitis pictos corpora Graia toros. 30
 tunc ego te uidi, tunc coepi scire, quis esses.
 illa fuit mentis prima ruina meae.
 et uidi et perii; nec notis ignibus arsi,
 ardet ut ad magnos pinea taeda deos.
 et formosus eras, et me mea fata trahebant: 35
 abstulerant oculi lūmina nostra tui.
 perfide, sensisti. quis enim bene celat amorem?
 eminet indicio prodita flamma suo.
 dicitur iterea tibi lex, ut dura ferorum
 insolito premeres uomere colla boum. 40
 Martis erant tauri plus quam per cornua saeui,
 quorum terribilis spiritus ignis erat:
 aere pedes solidi, praetentaque naribus aera,
 nigra per adflatus haec quoque facta suos.
 semina praeterea populos genitura iuberis 45
 spargere deuota lata per arua manu,
 qui peterent natis secum tua corpora telis:
 illa est agricolae messis iniqua suo.
 lumina custodis, succumbere nescia somno,
 ultimus est aliqua decipere arte labor. 50
 dixerat Aetæes. maesti consurgitis omnes,
 mensaque purpureos deserit alta toros.
 quam tibi tunc longe regnum dotale Creusae
 et socer et magni nata Creontis erant?
 tristis abis. oculis abeuntem prosequor udis, 55
 et dixit tenui murmure lingua 'uale!'
 ut positum tetigi thalamo male saucia lectum,
 acta est per lacrimas nox mihi, quanta fuit.
 ante oculos taurique meos segetesque nefandae,
 ante meos oculos peruigil anguis erat. 60
 hinc amor, hinc timor est; ipsum timor auget
 amorem.
 mane erat, et thalamo cara recepta soror
 disiectamque comas aduersaque in ora iacentem
 inuenit, et lacrimis omnia plena meis.
 orat opem Minyis. alter petit, alter habebit: 65
 Aesonio iuueni quod rogat illa, damus.
 est nemo et piceis et frondibus ilicis atrum:
 uix illuc radiis solis adire licet.

sunt in eo, fuerant certe, delubra Dianae:
 aurea barbarica stat dea facta manu. 70
 noscis, an exciderunt mecum loca? uenimus illuc:
 orsus es infido sic prior ore loqui:
 'ius tibi et arbitrium nostrae fortuna salutis
 tradidit, inque tua est uitae morsque manu.
 perdere posse sat est, siquem inuēt ipsa potestas:
 sed tibi seruatus gloria maior ero. 76
 per mala nostra precor, quorum potes esse leuamen,
 per genus et numen cuncta uidentis aui,
 per triplicis uultus arcanaque sacra Dianae,
 et si forte aliquos gens habet ista deos: 80
 o uirgo, miserere mei, miserere meorum:
 effice me meritis tempus in omne tuum!
 quod si forte uirum non dedignare Pelasgum,—
 sed mihi tam faciles unde meosque deos?—
 spiritus ante meus tennes uanesque in auras, 85
 quam thalamo, nisi tu, nupta sit ulla meo:
 conscia sit luno, sacris praefecta maritis,
 et dea, marmorea cuius in aede sumus!'
 haec animum (et quota pars haec sunt?) mouere puellae
 simplicis, et dextrae dextera iuncta meae. 90
 uidi etiam lacrimas. an pars est fraudis in illis?
 sic cito sum uerbis capta puella tuis.
 iungis et aripedes inadusto corpore tauros
 et solidam iusso uomere findis humum.
 arua uenenatis pro semine dentibus imple: 95
 nascitur et gladios scutaque miles habet.
 ipsa ego, quae dederam medicamina, pallida sedi,
 cum uidi subitos arma tenere uiros:
 donec terrigenae, facinus mirabile, fratres
 inter se strictas conseruere manus. 100
 peruigil ecce draco squamis crepitantibus horrens
 sibilat, et torto pectore uerit humum.
 dotis opes ubi erant? ubi erat tibi regia coniunx,
 quique maris gemini distinet Isthmos aquas?
 illa ego, quae tibi sum nunc denique barbara facta,
 nunc tibi sum pauper, nunc tibi uisa nocens, 106
 flammea subdixi medicato lumina somno,
 et tibi, quae raperes, uellera tuta dedi.
 proditus est genitor, regnum patriamque reliqui;
 munus in exilio quodlibet esse tuli. 110
 uirginitas facta est peregrini praeda latronis;
 optima cum cara matre relicta soror.
 at non te fugiens sine me, germane, reliqui.
 deficit hoc uno littera nostra loco.
 quod facere ausa mea est, non audeo scribere dextra.
 sic ego, sed tecum, dilaceranda fui. 116
 nec tamen extimui, (quid enim post illa timerem?)
 credere me pelago femina, iamque nocens.
 numen ubi est? ubi di? meritas subeamus in alto,
 tu fraudis poenas, credulitatis ego. 120
 compressos utinam Symplegades elisissent,
 nostraque adhaererent ossibus ossa tuis,
 aut nos Scylla rapax canibus mersisset edendos
 debuit ingratis Scylla nocere uiris.
 quaeque uomit totidem fluctus totidemque resorbet,
 nos quoque Trinacriae subposuisset aquae! 126
 sospes ad Haemonias uictorque reuerteris urbes:
 ponitur ad patrios aurea lana deos.
 quid referam Peliae natas pietate nocentes
 caesaque uirginea membra paterna manu? 130
 ut culpent alii, tibi me laudare necesse est,
 pro quo sum totiens esse coacta nocens.
 ausus es, o iusto desunt sua uerba dolori,

XII 6 uitae = Heins., uitam P G w. 9 Argo P, uide ad 6. 65. 15 praemeditatus P w Plan. 16 adusta ε, adunca G P² w, P¹ in ras. 17 icisset G P¹ in ras. sensisset P². totidem quot semina et = Madv., totidemque et semina et P, totidem quod seminat hostes G¹, t. sumpsisset et G² w, t. sensisset et ε, icisset totidem scuisset et Shuckburgh, Plan. 18 ut P w. 25 fuit P G, fui ε Heins. 30 grata P V. 31 quis P G, quid ε Burm., cf. Pont. 1. 7. 33 ut—ut Egnatius. 39 dixerat P² G w. rex P G w, corr. Heins. 56 erat P. 62 et. est malim. 63 auersa V ε. 65 ita P¹ cum quo facit Plan. Birt, Sedlm. petit altera et altera habebit P² G, habebat G², alter petit /// altera habebit V. 71 noscis G V, nescio P sed o m² supra ras. exciderant P² G. necum. animo G Plan. 80 aliquos P G w, aequos ego, alios ε, cf. Fast. 6. 766. 91 an et ars Sedlm. 93 excidit fortasse distichon. et om. G ε, unde aeuipedes coni. Heins. 99 miserabile G w. 100 inter constrictas P. 101 peruigil ecce draco P² ε, insopor ecce uigil P¹ w, insuper ecce uigil Heinsius. 103, 104 exulare iubet Ehwald. 110 quodlibet P, quolibet = Burm., quod licet G w. nomen pro munus Bentl. 118 tamque ε. 123 mersisset ego, misisset codd. cf. Met. 14. 72.

ausus es 'Aesoniam' dicere 'cede domo !'
iussa domo cessi, natis comitata duobus 135
et, qui me sequitur semper, amore tui.
ut tibi nostras Hymen cantatus ad aures
uenit, et accenso lampades igne micant,
tibi quae effundit socialia carmina uobis,
at mihi funerea flebiliora tuba, 140
pertinui : nec adhuc tantum scelus esse putabam :
sed tamen in toto pectore frigus erat.
turba ruunt, et 'Hymen' clamant, 'Hymenaeae' fre-
quenter.
quo propior uox haec, hoc mihi peius erat.
diuersi flebant serui, lacrimasque tegebant. 145
quis uellet tanti nuntius esse mali ?
me quoque, quiquid erat, potius nescire iuuabat :
sed tamquam scirem, mens mea tristis erat.
† cum minor e pueris, iussus studioque uidendi,
constitit ad geninae limina prima foris. 150
'hinc mihi, mater, abi ! pompam pater' inquit 'Iason
ducit, et adiunctos aureus urguet equos.'
protinus abscessa planxii mea pectora ueste,
tuta nec a digitis ora fuere meis.
ire animus mediae suadebat in agmina turbae, 155
sertaque compositis demere rapta comis.
uix me continui, quin sic laniata capillos
clamarem 'meus est' incieremque manus.
laese pater, gaude : Colchi gaudete relictī :
inferias umbrae fratris habete mei. 160
deseror, amissis regno patriaque domoque,
coniuge, qui nobis omnia solus erat.
serpentis igitur potui taurosque furentes,
unum non potui perdimuisse uirum.
quaeque feros pepuli doctis medicatibus ignes, 165
non ualeo flammam effugere ipsa meas.
ipsi me cantus herbaeque artesque relinunt ;
nil dea, nil Hecates sacra potentis agunt.
non mihi grata dies ; noctes uigilantur amarae,
et tener a misero pectore somnus abit. 170
quae me non possum, potui sopire draconem.
utilior cuius quam mihi cura mea est.
quos ego seruauī, pater amplectitur artus,
et nostri fructus illa laboris habet.
forsitan et, subitae dum te iactare maritae 175
quaeris et iniustus auribus apta loqui,
in faciem moresque meos nonne crimina lingas :
'rideat et uitis laeta sit illa meis.
rideat, et Tyrio iaceat sublimis in ostro :
flebit, et ardore uincet adusta meos ! 180
dum ferrum flammamque aderunt sucusque ueneni,
hostis Medae nullus inultus erit.
quod si forte preces praecordia ferrea tangunt,
nunc animis audi uerba minora meis.
tam tibi sum supplex quam tu mihi saepe fuisti ;
nec moror ante tuos procubuisse pedes. 185
si tibi sum uilis, communis respice natos :
saeuim in partus dira nouerca meos.
et nimium similes tibi sunt, et imagine tangor,
et, quotiens uideo, lumina nostra madent. 190
per superos oro, per anitae lumina flammæ,
per meritum et natos, pignora nostra, duos :
redde torum, pro quo tot res insana reliqui :
adde fidem dictis, auxiliumque refer.
non ego te imploro contra taurosque uirosque, 195
utque tua serpens uicta quiescat ope.
te peto, quem merui, quem nobis ipse dedisti,
cum quo sum pariter facta parente parens.

dos ubi sit, quaeris? campo numeravimus illo,
qui tibi laturo uellus arandus erat. 200
aureus ille aries uulgo spectabilis alto
dos mea; quam dicam si tibi 'redde,' neges.
dos mea tu sospes; dos est mea Graia iuuentus:
i nunc, Sisyphias, improbe, confer opes. 204
quod uiuis, quod habes nuptam socerumque potens,
hoc ipsum, ingratus quod potes esse, meum est.
quos equidem actutum—sed quid praedicere poenam
attinet? ingentis parturit ira minas.
quo fert ira, sequar: facti fortasse pigebit;
et piget infido consuluisse uiro. 210
uiderit ista deus, qui nunc mea pectora uersat.
nescio quid certe mens mea maius agit.

XIII

LAODAMIA PROLISILAO

Mittit, et optat amans, quo mittitur, ire salutem,
Haemonis Haemonio Laodamia uiro.
Aulide te fama est uento retinente morari :
a, me cum fugeres, hic ubi uentus erat ?
tum freta debebant uestris obistere remis ;
illud erat saeuis utile tempus aquis.
oscula plura uiro mandataque plura dedissem :
et sunt quae uolui dicere multa tibi.
raptus es hinc praecipis, et qui tua uela uocaret,
quem cuperent nautae, non ego, uentus erat.
uentus erat nautis aptus, non aptus amanti :
soluor ab amplexu, Protesilae, tu,
linguaque mandantis uerba imperfecta reliquit :
uix illud potui dicere triste 'uale.'
incubuit Boreas, abreptaque uela tetendit :
iamque meus longe Protesilaus erat.
dum potui spectare uirum, spectare iuuabat :
summe tuos oculos usque secuta meis.
ut te non poteram, poteram tua uela uidere,
uela diu uultus potueram tinere.
at postquam nec te nec uela fugacia uidi,
et, quod spectarem, nil nisi pontus erat,
lux quoque tecum abiit, tenebrisque exanguis obortis
succiduo dicor proeubuisse genu.
uix socer Iphiclus, uix me grandaeuus Acastus,
uix mater gelida maesta refecit aqua.
officium fecere pium, sed inutile nobis.
indignor miserae non licuisse mori.
ut redit animus, pariter rediere dolores.
pectora legitimus casta momordit amor.
nec mihi petendos cura est praebere capillos,
nec libet aurata corpora ueste tegi.
ut quas paupinea tenuisse bicorner hasta
creditur, huc illuc, qua furor egit, eo.
conueniunt matres Phylacides, et mihi clamant
'indue regales, Laodamia, sinus.'
scilicet ipsa geram saturatas murice uestes,
bella sub Iliacis moenibus ille gerat ?
ipsa comas pectar, galea caput ille prematur :
ipsa nouas uestes, dura uir arma ferat ?
qua possum, squalore tuos imitata labores
dicar ; et haec belli tempora tristis agam.
Dyspari Priamide, damno formose tuorum,
tam sis hostis iners quam malus hospes eras.
aut te Taenariae faciem culpasset maritae,
aut illi uellem displicuisse tuam.

XII 140 at, ci P. 141 putabant P teste Sedlm., patebat Heins. 143 *Hymenque* f. P (qu²), *hymenae* G., *frequent* P, *frequent* G w. 149 ita P G. *clamore* Phœres conl. ergo, melius *ramore* Housman, *Phœres* non improbus. = habent *missus*, *missu*, *missi*, *missus*, *missa*, *missu*, *missus*, *missum*. 151 *hæc* =, *hæc* uel *hæc* malum, *hinc* = abis? uel *hinc* = ad? Postgate. 165 *populi* =, *epauli* (l supra scilicet. i P. *epauli* G. an fudi? 170 *ne* eodd., et *atque* *incor* a misero P¹ ut uid., *tunc* *incor* misero G w. *habet* *collat*, *abst* *scipis*, cf. Trist. 4. 3. 22, Art. 2. 546, *abst* ci. Postgate. 185 *tum* =, *nam* P G w. *quoniam*, *quod* P G w. 201 *alto* P Sedlm. Elwald, qui confert Ap. Rhod. 4. 177, *auro* P² G. *auro* w. 203 *grata* P. 205 *pat* *uidetur* P² G w. 209 *fert* ergo, *fert* P¹, *sed* t m w. 211 *uolens* P¹, *deus* P². XIII 7 *plura* =. 13 *mandantes* P G w. 29 *absque* a, *redet* G. 34 *quo* =. 35 *Phylacides* G w uidgo, *Phylacides* P¹, *Phylacides* P², *Phylleides* Heins. 37-40 ex P abscissi, *præter* s in *scilicet* et *uestes*, *lanas* =. 38 *geret* G w. 39 *pectar* V =, *pectum* =. 40 *fert* G V. 41 *quo* P² =. 43 *Dussary* Hubertinus, coll. II. 3. 39, *duo* *Pari* *codd.*

tu, qui pro rapta nimium, Menelae, laboras,
 ei mihi, quam multis flebilis ultor eris!
 di, precor, a nobis omen remouete sinistrum,
 et sua det reduci uir meus arma Ioui. 50
 sed timeo, quotiens subiit miserabile bellum:
 more nuius lacrimae sole madentis eunt.
 Ilion et Tenedos Simoisque et Xanthus et Ide
 nomina sunt ipso paene timenda sono.
 nec rapere ausurus, nisi se defendere posset, 55
 hospes erat: uires nouerat ille suas.
 uenerat, ut fama est, multo spectabilis auro,
 quique suo Phrygiis corpore ferret opes,
 classe uirisque potens, per quae fera bella geruntur;
 et sequitur regni pars quotacumque sui? 60
 his ego te uictam, consors Ledaëa gemellis,
 suspicor: haec Danaïs posse nocere puto.
 [Hectora nescio quem timeo: Paris Hectora dixit
 ferrea sanguinea bella mouere manu.]
 Hectora, quisquis is est, si sum tibi cara, caueto;
 signatum memori pectore nomen habe. 66
 hunc ubi uitaris, alios uitare memento,
 et multos illic Hectoras esse puta:
 et facito ut dicas, quotiens pugnare parabis,
 'parcere me iussit Laodamia sibi.' 70
 si cadere Argolico fas est sub milite Troiam,
 te quoque non ullum uulnus habente cadat.
 pugnet et aduersos tendat Menelaus in hostis: 73
 hostibus e mediis nupta petenda uiro est. 76
 causa tua est dispar: tu tantum uiuere pugna,
 inque pios dominae posse redire sinus.
 parcite, Dardanidae, de tot, precor, hostibus uni,
 ne meus ex illo corpore sanguis eat. 80
 non est, quem deceat nudo concurrere ferro,
 saeuæque in obpositos pectora ferre uiros.
 fortius ille potest multo, quam pugnat, amare.
 bella gerant alii: Protesilaus amet. 85
 nunc fateor, uolui reuocare animusque ferebat.
 substitit auspicii lingua timore mali.
 cum foribus uelles ad Troiam exire paternis,
 pes tuus offenso limine signa dedit.
 ut uidi, ingenui tacitoque in pectore dixi 90
 'signa reuersuri sint, precor, ista uiri!'
 haec tibi nunc refero, ne sis animosus in armis.
 fac meus in uentos hic timor omnis eat.
 sors quoque nescioquem fato designat iniquo,
 qui primus Danaum Troada tangat humum.
 infelix, quae prima uirum lugebit ademptum! 95
 di faciant, ne tu strenuus esse uelis!
 inter mille rates tua sit millensima puppis,
 iamque fatigatas ultima uerset aquas.
 hoc quoque praemoneo, de naue nouissimus exi;
 non est, quo properas, terra paterna tibi. 100
 cum uenies, remoque moue ueloque carinam,
 inque tuo celerem litore siste gradum.
 siue latet Phoebus, seu terris altior exstat,
 tu mihi luce dolor, tu mihi nocte uenis:
 nocte tamen quam luce magis. nox grata puellis,
 quarum subpositus colla lacertus habet. 106
 aucupor in lecto mendaces caelibe somnos.
 dum careo ueris, gaudia falsa iuuant.
 sed tua cur nobis pallens occurrit imago?
 cur uenit, a, uerbis multa querela tuis? 110
 excutior somno, simulacraque noctis adoro:
 nulla caret fumo Thessalis ara meo:

tura damus, lacrimamque super, qua sparsa relucet,
 ut solet affuso surgere flamma mero.
 quando ego te reducem cupidis amplexa lacertis
 languida laetitia soluar ab ipsa mea? 116
 quando erit, ut lecto mecum bene iunctus in uno
 militiae referas splendida facta tuae?
 quae mihi dum referes, quamuis audire iuuabit,
 multa tamen rapies oscula, multa dabis. 120
 semper in his apte narrantia uerba resistunt:
 promptior est dulci lingua relecta mora.
 sed cum Troia subit, subeunt uentique fretumque;
 spes bona sollicito uicta timore cadit.
 hoc quoque, quod uenti prohibent exire carinas, 125
 me mouet: inuitis ire paratis aquis.
 quis uelit in patriam uento prohibente reuerti?
 a patria pelago uela uetante datis.
 ipse suam non praebet iter Neptunus ad urbem;
 quo ruitis? uestras quisque redite domos! 130
 quo ruitis, Danaï? uentos audite uetantis!
 non subiti casus, numinis ista mora est.
 quid petitur tanto nisi turpis adultera bello?
 dum licet, Inachiae uertite uela rates.
 sed quid ago? reuoco? reuocaminis omen abesto,
 blandaque compositis aura secundet aquas. 136
 Troasin inuideo, quae sic lacrimosa suorum
 funera conspiciunt, nec procul hostis erit.
 ipsa suis manibus forti noua nupta marito
 imponet galeam Dardanae arma dabit. 140
 arma dabit, dumque arma dabit, simul oscula sumet
 (hoc genus officii dulce duobus erit),
 producetque uirum, dabit et mandata reuerti,
 et dicet 'referas ista fac arma Ioui!'
 ille, ferens dominae mandata recentia secum 145
 pugnabit caute, respicietque domum.
 exuit haec reduci clipeum, galeamque resoluat,
 excipietque suo corpora lassa sinu.
 nos sumus incertae; nos anxius omnia cogit,
 quae possunt fieri, facta putare timor. 150
 dum tamen arma geres diuerso miles in orbe,
 quae referat uultus est mihi cera tuos.
 illi blanditias, illi tibi debita uerba
 dicimus, amplexus accipit illa meos.
 crede mihi, plus est, quam quod uideatur, imago:
 adde sonum ceræ, Protesilaus erit. 156
 hanc spectro, teneoque sinu pro coniuge uero,
 et, tamquam possit uerba referre, queror.
 per reductus corpusque tuum, mea numina, iuro,
 perque pares animi coniugiique faces, 160
 [perque, quod ut uideam canis albere capillis,
 quod tecum possis ipse referre, caput,]
 me tibi uenturam comitem, quocumque uocaris,
 siue — quod heu timeo, siue superstes eris.
 ultima mandato claudetur epistula paruo: 165
 sit tibi cura mei, sit tibi cura tui!

XIV

HYPERMNESTRA LYNCEO

Mittit Hypermnestra de tot modo fratribus uni:
 cetera nuptarum crimine turba iacet.
 clausa domo teneor grauiusque coercita uinclis:
 est mihi supplicii causa fuisse piam.

XIII 53 *xantus* P. G. 55 *nisi si* Burm. 60 *quotacumque* P² Heins. Benth. cf. Tib. 2. 6. 54, *quotaque* P¹, *quotaque* G. 63, 64 sine dubio eiciendi. 73 post h. u. in codd. recentioribus cum Plan. leguntur: *ut rapiat Paridi quam Paris ante sibi irruat et causa quem uincit uincat et armis*. 77 *uoluo* P¹. 83 *amore* P² ω Plan. sed 82, 83 ab Ouidio abiudicandi. 87 *laribus* Benth. 100 *properas* = Franc., *properes* P. G. ω. 110 *a!* Madv., *a* uulgo. *tuis*. *tens* P. unde suspiceris *latens* in archetypo fuisse. olim edidi *a u. muta, q. latens*. *labris* pro *uerbis* Jackson, Birt, Sedlm. *an uobis—latens*. 113 *lacrimasque* τ. *qua* (quae G) *sparsa relucet* τ, *quae sareluet* P, *ara* mg. m¹ ut mihi quidem uisum, i supra *quae* scripto. 114 *afuso* G, *a fuso* τ. 120 *multata merapites* P¹. *repetes* Rappold, *capiet* = Plan. 122 *relecta* Francius, alii cf. Fast. 4. 610, *refere* P, *referre* G ω, *retenta* τ. 124 *solliciti* P, om. Plan. 135 *sed* (nisi si uerius) *quid ego reuoco* quattuor ultimis litteris inculcatis: tum rasura, supra quam *reuocantis* et scriptum est m² P, *sed quid ago reuocans? omen reuocantis abesto G, reuocaminis omen* Heins. Benth. Merk., mira uarietas in τ. 137 *Troas* P, *Troadas* G V ω, corr. Salmassius. *qui* P V. 140 *barbaraque* ω. 141, 142 spurii uidentur. 144 *arma fac ista* G ω. 152 *certa* P¹ G¹. 154 *tuos* V. 161, 162 furca expellendi. 161 ut m² P. 165, 166 spurii, ut Sedlmayero uidentur. 166 *si tibi* τ, P (?). XIV 1, 2 suspecti.

quod manus extimuit iugulo demittere ferrum, 5
sum rea : laudarer, si scelus ausa forem.
esse ream praestat quam sic placuisse parenti ;
non piget immunes caedis habere manus.
me pater igne licet, quem non uiolauimus, urat,
quaeque aderant sacris, tendat in ore faces : 10
aut illo iugulet, quem non bene tradidit, ense,
ut, qua non cecidit uir nece, nupta cadam :
non tamen, ut dicant morientia 'paenitet' ora,
efficiet : non est, quam piget esse piam.
paeniteat sceleris Danaum saeuasque sorores. 15
hic solet euentus facta nefanda sequi.
cor pauet admonitu temeratae sanguine noctis,
et subitus dextrae praepedit ossa tremor.
quam tu caede putes fungi potuisse mariti,
scribere de facta non sibi caede timet. 20
sed tamen experiar. modo facta crepuscula terris,
ultima pars lucis primaeque noctis erat :
ducimur Inachides magni sub tecta Pelasgi,
et socer armatas accipit ipse nurus.
undique confluunt praecipitae lampades auro : 25
dantur in inuitos impia tura focos :
uulgus 'Hymen, Hymenae' uocant ; fugit ille
uocantis :
ipsa Iouis coniunx cessit ab urbe sua.
ecce mero dubii, comitum clamore frequentes,
illor nouo madidas impediende comas, 30
in thalamos laeti, thalamos, sua busta, feruntur,
strataque corporibus, funere digna, premunt.
iamque cibo uinoque graues somnoque iacebant,
securumque quies alta per Argos erat :
circum me gemitus morientum audire uidebar, 35
et tamen audieram, quodque uerebar, erat.
sanguis abijt, mentemque calor corpusque relinquit,
inque nouo iacui frigida facta toro.
ut leni zephyro graciles uibrantur aristae,
frigida populeas ut quatit aura comas, 40
aut sic aut etiam tremui magis. ipse iacebas,
quaeque tibi dederam uina saporis erant.
excussere metum uolenti iussa parentis :
erigor, et capio tela tremente manu.
non ego falsa loquar : ter acutum sustulit ense,
ter male sublato recedit ense manus. 46
admoui iugulo — sine me tibi uera fateri —
admoui iugulo tela paterna tuo :
sed timor et pietas crudelibus obstitit ausis,
castaque mandatum dextra refugit opus. 50
purpureos laniata sinus, laniata capillos
exigno dixi talia uerba sono :
'saeuus, Hypermnestra, pater est tibi ; iussa
parentis
effice : germanis sit comes iste suis.
femina sum et uirgo, natura mitis et annis : 55
non faciunt molles ad fera tela manus.
quin age, dumque iacet, fortis imitare sorores :
credibile est caesos omnibus esse uiros.
si manus haec aliquam posset committere caedem,
morte foret dominae sanguinolenta suae. 60
an meruere necem patruelia regna petendo
quae tamen externis praedia danda forent ?
finge uiros meruisse mori. quid fecimus ipsae ?
quo mihi commissio non licet esse piae ?
quid mihi cum ferro ? quo bellica tela puellae ? 65
aptior est digitis lana colusque meis.

haec ego. dumque queror, lacrimae sua uerba se-
quuntur,
deque meis oculis in tua membra cadunt.
dum petis amplexus sopitaque brachia iactas,
paene manus telo saucia facta tua est. 70
iamque patrem famulosque patris lucemque time-
bam.
expulerunt somnos haec mea dicta tuos :
'surge age, Belide, de tot modo fratribus unus !
nox tibi, ni properas, ista perennis erit.' 75
territus exurgis : fugit omnis inertia somni :
aspicis in timida fortia tela manu.
quaerenti causam 'dum nox sinit, effuge' dixi :
'dum nox atra sinit.' tu fugis, ipsa moror.
mane erat, et Danaus generos ex caede iacentis
dinumerat ; summae criminis unus abes. 80
fert male cognatae iacturam mortis in uno,
et queritur factum sanguinis esse parum.
abstrahor a patriis pedibus, raptamque capillis,
(haec meruit pietas praemia) carcer habet.
scilicet ex illo Iunonia permanet ira, 85
cum bos ex homine est, ex boue facta dea.
at satis est poenae teneram mugisse puellam,
nec, modo formosas, posse placere Ioui.
adstitit in ripa liquidi noua uacca parentis,
cornuaque in patriis non sua uidit aquis : 90
conatoque queri mugitus edidit ore,
territaque est forma, territa uoce sua.
quid furis, infelix ? quid te miraris in umbra ?
quid numeras factos ad noua membra pedes ?
illa Iouis magni paelex metuenda sorori, 95
fronde leuas nimiam caespitibusque famem :
fonte bibis, spectasque tuam stupefacta figuram,
et, te ne feriant quae geris arma, times.
quaeque modo, ut posses etiam Ioue digna uideri,
diues eras, nuda nuda recumbis humo. 100
per mare, per terras cognataque flumina curris :
dat mare, dant amnes, dat tibi terra uiam.
quae tibi causa fugae ? quid, t' Io, freta longa pererras ?
non poteris uultus effugere ipsa tuos.
Inachi, quo properas ? eadem sequerisque fugisque
tu tibi dux comiti, tu comes ipsa duci. 106
per septem Nilus portus emissus in aequor
exiit insana paelicis ora boue.
ultima quid referam, quorum mihi cana senectus
auctor ? dant anni, quod querar, ecce mei. 110
bella pater patrumque gerunt ; regnoque domoque
pellimur. eiectos ultimus orbis habet.
[ille ferox solus solio acceptoque potitur :
cum sene nos inopi turba uagantur inops.]
de fratrum populo pars exiguissima restat. 115
quique dati leto, quaque dedere, Ileo.
nam mihi quot fratres, totidem periere sorores :
accipiat lacrimas utraque turba meas.
en ego, quod uiuis, poenae crucianda reseruor :
quid fiet sonti, cum rea laudis agar, 120
et consanguineae quondam centensima turbae
infelix uno fratre manente cadam ?
at tu, si qua pia, Lyncei, tibi cura sororis,
quaeque tibi tribui munera, dignus habes,
uel fer opem ; uel dede neci, defunctaque uita 125
corpora furtiuus insuper adde rogis,
et sepeli lacrimis perfusa fidelibus ossa,
sculptaque sint titulo nostra sepulchra breui

XIV 5 *dimittere* P^o. 11 *ense* ω , *ensem* P G. 14 *pia* Bentl. Mady. 18 *ossa* Naugerus edd. uett. cf. 10. 140. 22 *noctis primaeque lucis* P. 23 *tyranni* = Heins. 24 *nec socer* Birt. 27 *uocat* G τ . 34 *anxia* V, *auos* τ . 36 *audieram* = Bentl. 42 *dederant* τ . *uina* codd., *plena* ego. *quoniam* t. *dederant* u., *saporis* cras Postgate. 46 *recedit* V, *decidit* P² G², *|||||* *tendit* P¹, *recedit* G¹ ut uid. 47 *et rursus* monitis *iussuque* *coacta* *parentis* ω , *tandem* *uicta* *mei* *sacra* *formidini* *patris* τ , scilicet excederat hexameter in aliquo cod. 61 *en* τ , *ant* P¹, *haud* P², i G¹, non G², *at* Riese. *petendo* scripsi, *tenendo* P¹, *tenendo* P², *tenendo* G V. 62 *in* P *erasus*, *quo* *tamen* *externis* *aduen* *||||* m². *in* G post u. 61 sequitur 114, *dein* *quae* *tamen* *externis* *danda* *forent* *quoniam* *et* *ita* ω , *regna* *tenenda* *forent* τ , scripsi *praedia* *danda* *forent*. 64 *piam* G ω . 80 *habes* P¹ G¹. 82 *factum* τ , *facti* P^o, *fusi* G. 85-118 Scaligeri suspecti. 86 *quom* Madv., *quo* codd. 91 *et* *conata* P² ω . *queri* G V ω , cf. Met. 1. 637, *loqui* P. 93 *furis* τ . *unda* P² ω . 95 *ipsa* ω . 96 *fonte* V. *leuat* G. 99 *posses* G, *possis* P. 100 *uda* *nuda* G. 103 *quid* ω P, *frustra* ego. *pro* *Io* *coni*. Ehwald tu. 108 *insana*—*boue* ed. Eton., *insanae*—*bouis* codd. cf. Met. 4. 590. 109 *uictas* Bentl. distichon idem cum Heinsio ab Ouidio abiudicat. 113, 114 desunt in P¹ τ . 115 *restas* τ . 123 *Lyncei* Plan. Heins. P¹ *in* *ras*, *supra* *ras*. P² habet *remant* ap. Elwald, *tenant* ap. Sedlm. *ten* est G ω .

'exul Hypermnestra, pretium pietatis iniquum
quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.' 130
scribere plura libet: sed pondere lapsa catenae
est manus, et uires subtrahit ipse timor.

XV

SAPPHO PHAONI

Ecquid, ut adspecta est studiosae littera dextrae,
protinus est oculis cognita nostra tuis,
an, nisi legisses auctoris nomina Sapphus,
hoc breue nescires unde mouetur opus?
forsitan et, quare mea sint alterna, requiris, 5
carmina, cum lyricis sim magis apta modis.
flendus amor meus est. elegiae flebile carmen:
non facit ad lacrimas barbiter ulla meas.
uror, ut indomitis ignem exercentibus euris
fertilis accensis messibus ardet ager. 10
arua Phaon celebrat diuersa Typhoidos Aetnae:
me calor Aetnaeo non minor igne tenet.
nec mihi, dispositis quae iungam carmina neruis,
proveniunt. uacuae carmina mentis opus.
nec me Pyrrhiades Methymniadesue puellae, 15
nec me Lesbiadem cetera turba iuuant.
uillis Anactorie, uillis mihi candida Cydno:
non oculis grata est Atthis, ut ante, meis,
atque aliae centum, quas non sine crimine amau.
improbe, multarum quod fuit, unus habes. 20
est in te facies, sunt apti lusibus anni:
o facies oculis insidiosa meis!
sume fidem et pharetram, fies manifestus Apollo:
accedant capiti cornua, Bacchus eris.
et Phoebus Daphnen, et Gnosida Bacchus amauit,
nec norat lyricos illa uel illa modos. 26
at mihi Pegasides blandissima carmina dictant:
iam canitur toto nomen in orbe meum:
nec plus Alcaeus, consors patriaeque lyraeque,
laudis habet, quamuis grandius ille sonet. 30
si mihi difficilis formam natura negauit,
ingenio fornacae damna repende meae.
sum breuis: at nomen, quod terras impleat omnes,
est mihi. mensuram nominis ipsa fero.
candida si non sum, placuit Cepheia Perseo 35
Andromede, patriae fusca colore suae.
et uariis albae iunguntur saepe columbae,
et niger a uiridi turtur amatur aue.
si, nisi quae facie poterit te digna uideri,
nulla futura tua est, nulla futura tua est. 40
at mea cum legeres, etiam formosa uidebar:
unam iurabas usque decere loqui.
cantabam, memini, meminerunt omnia amantes;
oscula cantanti tu mihi rapta dabas.
haec quoque laudabas, omnique a parte placebam,
sed tum praecipue cum fit amoris opus. 46
tunc te plus solito lasciuiua nostra iuuabat,
crebraque mobilitas aptaque uerba ioco,
et quod, ubi amborum fuerat confusa uoluptas,
plurimus in lasso corpore languor erat. 50
nunc tibi Sicelides ueniunt noua praeda puellae.
quid mihi cum Lesbo? Sicelis esse uolo.
o uos erronem tellure remittite nostrum,
Nisiades matres Nisiadesque nurus,

nec uos decipiant blandae mendacia linguae. 55
quae dicit uobis, dixerat ante mihi.
tu quoque, quae montes celebras, Erycina, Sicanos,
nam tua sum, uati consule, diua, tuae.
an grauis inceptum peragit fortuna tenorem,
et manet in cursu semper acerba suo? 60
sex mihi natales ierant, cum lecta parentis
ante diem lacrimas ossa bibere meas.
arsit iners frater uictus meretricis amore,
mixtaque cum turpi damna pudore tulit.
factus inops agili peragit freta caerulea remo, 65
quasque male amisit, nunc male quaerit opes.
me quoque, quod monui bene multa fideliter, odit.
hoc mihi libertas, hoc pia lingua dedit.
et tamquam desit quae me hac sine cura fatiget,
accumulat curas filia parua meas. 70
ultima tu nostris accedis causa querelis.
non agitur uento nostra carina suo.
ecce, iacent collo sparsi sine lege capilli,
nec premit articulos lucida gemma meos.
ueste tegor uili: nullum est in crinibus aurum; 75
non Arabum noster dona capillus olet.
cui colar infelix, aut cui placuisse laborem?
ille mei cultus unicus auctor abest.
molle meum leuibusque cor est uiolabile telis,
et semper causa est, cur ego semper amem; 80
sine ita nascenti legem dixere sorores,
nec data sunt uitae fila seuera meae,
sine abeunt studia in mores artisque magistra
ingenium nobis molle Thalia facit.
quid mirum, si me primae lanuginis aetas 85
abstulit atque anni quos uir amare potest?
hunc ne pro Cephalo raperes, Aurora, timebam:
et faceres, sed te prima rapina tenet.
hunc si conspiciat, quae conspiciat omnia, Phoebe,
iussus erit somnos continuare Phaon. 90
hunc Venus in caelum curru uexisset eburno,
sed uidet et Marti posse placere suo.
o nec adhuc iuuenis nec iam puer, utilis aetas,
o decus atque aeni gloria magna tui,
huc ades, inque sinus, formose, relabere nostros: 95
non ut ames oro, uerum ut amere sinas.
scribimus, et lacrimis oculi rorantur obortis:
adspecte, quam sit in hoc multa litura loco.
si tam certus eras hinc ire, modestius isses,
et mihi dixisses 'Lesbi puella, uale.' 100
non tecum lacrimas, non oscula nostra tulisti:
denique non timui, quod dolitura fui.
nil de te mecum est, nisi tantum iniuria; nec tu
admoeneat quod te, pignus amantis habes.
non mandata dedi. neque enim mandata dedissem
ulla, nisi ut nolles immemor esse mei. 106
per tibi, qui nunquam longe discedat, amorem,
perque nouem iuro, numina nostra, deas,
cum mihi nescio quis 'fugiant tua gaudia' dixit,
nec me flere diu nec potuisse loqui. 110
et lacrimae deerant oculis et uerba palato;
adstrictum gelido frigore pectus erat.
postquam se dolor inuenit, nec pectora plangi
nec puduit scissis exululare comis,
non aliter, quam si nati pia mater adempti 115
portet ad exstructos corpus inane rogos.
gaudet et e nostro crescit maerore Charaxus
frater, et ante oculos itque reditque meos.

XIV 131 pondera P¹. lapsa P¹, lassa P² G², pressa G¹. XV de hac Epistula uide quae in Praefatione dicta sunt. 1 numquid ubi τ. 4 mouetur ω, ueniret F. 7 elegiae ego, elegia τ, elegi ω, elegi quoque F, elegis: hoc De Vries, elegi sunt Baehrens. 15 Pierides subeunt, uel subeunt Naiadesque, uel Dryadesque τ. 16 inuat τ. 19 non F, hic ω. 32 rependo codd. corr. Bentl. 33, 34 codd. praeter F, et Excerpt. Par.: nec me despicias si sim tibi corpore parua mensuramque breuiss nominis ipsa fero. codex Harleianus utrumque distichon exhibet. 45 omnique a ω, omni tibi F. 48 sono F. 49 et quod Naugerius, equid F. 53 nec uos τ, at uos τ, aut uos Bentl. errorem ω. admittite τ, amittite τ. uestrum τ, uestra Micyllus. 57 quae inmites ω. 63 iners Oudendorp, inops codd. 69 desint quae me sine fine fatigent ω. 76 ita F, Arabo—rore—olet ω. 78 abes Heins. 79 leuibusque F, que om. ω. cor om. F. 82 et τ. 83 artesque magistras F, artesque magistrae Excerpt. Par. corr. Heins. 84 dedit ω. 85 miseram F. 96 amere ego, amare F ω, ameres τ (serus: amere De Vries). 100 et michi F, et modo ω, si modo τ. 101 summa ω, 103 tu Burm., te codd. 104 admonuit ω. tu F ω. 106 isse F. 111 lingua τ, 113 imminuit τ, mea p. planxi τ.

utque pudenda mei uideatur causa doloris,
 'quid dolet haec? certe filia uiuit' ait. 120
 non ueniunt in idem pudor atque amor. omne uidebat
 uulgas: eram lacerare pectus aperta sinu.
 tu mihi cura, Phaon; te somnia nostra reducunt,
 somnia formoso candidiora die.
 illic te inuenio, quamuis regionibus absis: 125
 sed non longa satis gaudia somnus habet.
 saepe tuos nostra ceruice onerare lacertos,
 saepe tuae uideor supposuisse meos.
 oscula cognosco, quae tu committere linguae
 aptaque consueras accipere, apta dare. 130
 blandior interdum, uerisque simillima uerba
 eloquor, et uigilant sensibus ora meis:
 ulteriora pudet narrare, sed omnia fiunt,
 et iuuat, et siccae non licet esse mihi.
 at cum se Titan ostendit et omnia secum, 135
 tam cito me somnos destituisse queror.
 antra nemusque peto, tamquam nemus antraque
 prosint:
 conscia deliciis illa fuere meis.
 illuc mentis inops, ut quam furialis Enyo
 attigit, in collo crine iacente feror. 140
 antra uident oculi scabro pendentia tofo,
 quae mihi Mygdonii marmoris instar erant:
 inuenio siluam, quae saepe cubilia nobis
 praebuit et multa texit opaca coma.
 sed non inuenio dominum siluaeque meumque. 145
 uile solum locus est: dos erat ille loci.
 cognoui pressas noti mihi caespitis herbas:
 de nostro curuum pondere gramen erat.
 incubui tetigique locum, qua parte fuisti:
 grata prius, lacrimas combulit herba meas. 150
 quin etiam rami positos lugere uidentur
 frondibus, et nullae dulce queruntur aues.
 sola uirum non ulta pie maestissima mater
 concinit Ismarium Daulias ales Ityn.
 ales Ityn, Sappho desertos cantat amores; 155
 hactenus; ut media cetera nocte silent.
 est nitidus uitroque magis perlucidus omni
 fons sacer: hunc multi numen habere putant:
 quem supra ramos expandit aquatica lotos,
 una nemus; tenero caespite terra uirot. 160
 hic ego cum lassos posuissem flebilis artus,
 constitit ante oculos Naias una meos:
 constitit, et dixit 'quoniam non ignibus aequis
 ureris, Ambracia est terra petenda tibi.
 Phoebeus ab excelso, quantum patet, adspicit aequor:
 Actaeum populi Leucadiumque uocant: 166
 hinc se Deucalion Pyrrhae succensus amore
 misit, et illaeso corpore pressit aquas:
 nec mora, uersus amor fugit lentissima mersi
 pectora, Deucalion igne leuatus erat. 170
 hanc legem locus ille tenet. pete protinus altam
 Leucada, nec saxo desiluisse time.
 ut monuit, cum uoce abiit. ego frigida surgo,
 nec lacrimas oculi continuere mei.
 ibimus, o nymphae, monstrataque saxa petemus.
 sit procul insano uictus amore timor. 176
 quicquid erit, melius, quam nunc, erit. aura, subito:
 et mea non magnum corpora pondus habent.
 tu quoque, mollis Amor, pennas suppone cadenti,
 ne sim Leucadiae mortua crimen aquae. 180
 inde chelyn Phoebo, communia munera, ponam,
 et sub ea uersus unus et alter erunt:
 GRATA LYRAM POSVI TIBI, PHOEBE, POETRIA
 SAPPHO:

CONVENIT ILLA MIHI, CONVENIT ILLA TIBI.
 cur tamen Actiacas miseram me mittis ad oras, 185
 cum profugum possis ipse referre pedem?
 tu mihi Leucadia potea esse salubrior unda;
 et forma et meritis tu mihi Phoebus eris.
 an potes, o scopulis undaque ferocior omni,
 si moriar, titulum mortis habere meae? 190
 at quanto melius iungi mea pectora tecum
 quam saxis poterant praecipitanda dari!
 haec sunt illa, Phaon, quae tu landare solebas,
 uisaeque sunt totiens ingeniosa tibi.
 nunc uellem facunda forem. dolor artibus obstat,
 ingeniumque meis substituit omne malis. 196
 non mihi respondent ueteres in carmina uires:
 plectra dolore tacent, muta dolore lyra est.
 Lesbides aequoreae, nupturaeque proles,
 Lesbides, Aeolia nomina dicta lyra, 200
 Lesbides, infamem quae me fecistis amatae,
 desinite ad citharas turba uenire meas.
 abstulit omne Phaon, quod uobis ante placebat,
 me miseram, dixi quam modo paene 'meus!'
 efficite ut redeat; uates quoque uestra redibit. 205
 ingenio uires ille dat, ille rapit.
 ecquid ago precibus, pectusque agreste mouetur?
 an riget, et Zephyri uerba cadauca ferunt?
 qui mea uerba ferunt, uellem tua uela referrent:
 hoc te, si saperes, lente, decebat opus. 210
 siue redis, puppique tuae uotina paramus
 munera, quid laceras pectora nostra mora?
 solue ratem! Venus orta mari mare praestat amanti.
 aura dabit cursum, tu modo solue ratem.
 ipse gubernabit residens in puppe Cupido: 215
 ipse dabit tenera uela legetque manu.
 siue iuuat longe fugisse Pelasgida Sappho—
 non tamen inuenies cur ego digna fugi—
 hoc saltem miserae crudelis epistula dicat,
 ut mihi Leucadiae fata petantur aquae. 220

XVI

PARIS HELENAE

Hanc tibi Priamides mitto, Ledaica salutem,
 quae tribui sola te mihi dante potest.
 eloquar, an flammae non est opus indicis notae,
 et plus quam uellem, iam meus extat amor?
 ille quidem lateat malum, dum tempora dentur 5
 laetitiae mixtos non habitura metus.
 sed male dissimulo. quis enim celauerit ignem,
 lumine qui semper proditit ipse suo?
 si tamen expectas, uocem quoque rebus ut addam,
 uror. habes animi nuntia uerba mei. 10
 parce, precor, fasso; nec uultu cetera duro
 perlege, sed formae conueniente tunc.
 iam dudum gratum est, quod epistula nostra recepta
 spem facit, hoc recipi me quoque posse modo.
 quae rata sit, nec te frustra promiserit, opto, 15
 hoc mihi quae suasit mater Amoris iter.
 namque ego diuino monitu, ne noscitur peccare,
 aduehor, et coepto non leue numen adest.
 praemia magna quidem, sed non indebita posco:
 pollicita est thalamo te Cytherea meo. 20
 hac duce Sigeo dubias a litore feci
 longa Phereclea per freta puppe uias.
 illa dedit faciles auras uentosque secundos:
 in mare nimirum ius habet orta mari.

XV 124 formosum malim. 125 absit F. 133 ulterius uidet hic w. 134 sicca F. sine te reliquit. Ibid w. 138 uires w. 139 feratilis De Vries. coll. Petron. 120. 6. Enyo F. Eructo w. uulgo. 140 in pulit. 142 habet. 144 tenet w. pressit F. 147 agnosci. 153 prius w. 156 interpuncti et ante et post hactenus. cf. 6. 63. ut w. in F. et. 157 ita Heins., utroque—ammi F. 159 extendit. 161 fletibus. 162 ita F. formosus par est uisus adesse mihi reliqui. uia Bentl. 165 quando V F. 169 ita F. uisus w. amans. fugit F. hinc. 170 uelut w. Heins. uersa F. Pyrrhae Heins. 170 erat F. abiit. 173 terita. 174 nec l. grauidae. genae w. 175 nymphae. nympha F. 183 posuit w. poetria Egnatius, poetica codl. 188 et formae ueritas codl. corr. Heins. 194 sum w. 199 aequales Baehrens. 201 amare w. amore Baehrens. 211 parantur. paranda Elwald. 212 lacerat w. mora uires F. 213 eunti w. 215 gubernator F. 217 saphon F. 218 non w. fugi. De Vries, fuga w. XVI 1 Ledaica Heins. 13 recepta est G V w. 15 sint Pl. 18 nomen P. 22 feralea P G, corr. Heins.

perstet et, ut pelagi, sic pectoris adiuuet aestum ;
 deferat in portus et mea uota suos. 26
 attulimus flammās, non hic inuenimus illas.
 hae mihi tam longae causae fuere uiae.
 nam neque tristis hiemps neque nos huc appulit error.
 Taenaris est classi terra petita meae. 30
 nec me crede fretum merces portante carina
 findere. quas habeo, di tueantur opes.
 nec uenio Graias ueluti spectator ad urbes :
 oppida sunt regni diuitiora mei.
 te peto, quam pepigit lecto Venus aurea nostro. 35
 te prius optaui, quam mihi nota fores.
 ante tuos animo uidi, quam lumine, uultus :
 prima fuit uultus nuntia fama tui.
 [nec tamen est mirum, si, sicut oportuit, arcu
 missilibus telis eminus ictus amo : 40
 sic placuit fati ; quae ne conuellere temptes,
 accipe cum uera dicta relata fide.
 matris adhuc utero partu remorante tenebar ;
 iam grauidus iusto pondere uenter erat :
 illa sibi ingentem uisa est sub imagine somni 45
 flammiferam pleno reddere uentre facem.
 territa consurgit metuendae noctis opacae
 uisa seni Priamo, uatibus ille refert.
 arsurum Paridis uates canit Ilion igni.
 pectoris, ut nunc est, fax fuit illa mei. 50
 forma uigorque animi, quamuis de plebe uidebar,
 indicium tectae nobilitatis erat.
 est locus in mediae nemorosae uallibus Idae,
 deuus et piceis ilicibusque frequens,
 qui nec ouis placidae nec amantis saxa capellae 55
 nec patulo tardae carpitur ore bouis ;
 hinc ergo Dardaniae muros excelsae tecta
 et freta prospiciens arbore nixus eram.
 ecce, pedum pulsu uisa est mihi terra moueri
 (uera loquar, ueri uix habitura fidem) 60
 constitit ante oculos actus uelocibus alis
 Atlantis magni Pleionesque nepos
 (fas uidisse fuit, fas sit mihi uisa referre)
 inque dei digitis aurea uirga fuit.
 tresque simul diuae, Venus et cum Pallade Iuno, 65
 graminibus teneros imposuere pedes.
 obstupui, gelidusque comas exexerat horror,
 cum mihi 'pone metum' nuntius ales ait :
 'arbitrere formae ; certamina siste dearum,
 uincere quae forma digna sit una duas.' 70
 neue recusarem, uerbis Iouis imperat et se
 protinus aetheria tollit in astra uia.
 mens mea conualuit, subitoque audacia uenit,
 nec timui uultu quamque notare meo.
 uincere erant omnes dignae, iudexque querebar, 75
 non omnes causam uincere posse suam.
 sed tamen ex illis iam tunc magis una placebat :
 hanc esse ut scires, unde mouetur amor.
 tantaque uincendi cura est : ingentibus ardent
 iudicium donis sollicitare meum. 80
 regna Iouis coniunx, uirtutem filia iactat ;
 ipse potens dubito fortis an esse uelim.
 dulce Venus risit ; 'ne te, Pari, munera tangant
 utraque suspensi plena timoris' ait :
 'nos dabimus quod amas, et pulchrae filia Ledae 85
 ibit in amplexus, pulchrior illa, tuos.'
 dixit. et ex aequo donis formaque probata
 uictorem caelo rettulit illa pedem.
 interea, credo, uersis ad prospera fati
 regius agnoscor per rata signa puer. 90
 laeta domus nato per tempora longa recepta est,
 addit et ad festos hunc quoque Troia diem.
 utque ego te cupio, sic me cupiere puellae :

multarum uotum sola tenere potes.
 nec tantum regum natae petiere ducumque, 95
 sed Nymphis etiam curaue amorque fui.
 † quas super Oenonem facies mutarer in orbem, 96a
 nec Priamo est a te dignior ulla nurus. 96b
 sed mihi cunctarum subeunt fastidia, postquam
 coniugii spes est, Tyndari, facta tui.
 te uigilans oculis, animo te nocte uidebam,
 lumina cum placido uicta sopore iacent. 100
 quid facies praesens, quae nondum uisa placebas ?
 ardebam, quamuis hic procul ignis erat ;
 nec potui debere mihi spem longius istam,
 caerulea peterem quin mea uota uia.
 Troia caeduntur Phrygia pineta securi, 105
 quaeque erat aequoreis utilis arbor aquis ;
 ardua proceris spoliatur Gargara siluis,
 innumeraeque mihi longa dat Ida trabes.
 fundatura citas flectuntur robora naues,
 textitur et costis panda carina suis. 110
 addimus antennis et uela sequentia malo ;
 accipit et pictos puppis adunca deos :
 qua tamen ipse uehor, comitata Cupidine paruo
 sponsor coniugii stat dea picta sui.
 imposita est factae postquam manus ultima classi,
 protinus Aegaeis ire lubebat aquis. 116
 et pater et genetrix inhihent mea uota rogando,
 propositumque pia uoce morantur iter.
 et soror effusis, ut erat, Cassandra capillis,
 cum uellent nostrae iam dare uela rates, 120
 'quo ruis ?' exclamat ; 'referes incendia tecum :
 quanta per has, nescis, flamma petatur aquas.'
 uera fuit uates ; dictos inuenimus ignes,
 et ferus in molli pectore flagrat amor.
 portubus egredior uentisque ferentibus usus 125
 applicor in terras, Oebali nympha, tuas.
 excipit hospitio uir me tuus : hoc quoque factum
 non sine consilio numinibusque deum.
 ille quidem ostendit, quicquid Lacedaemone tota
 ostendi dignum conspiciumque fuit ; 130
 sed mihi laudatam cupienti cernere formam,
 lumina nil aliud quo caperentur erat.
 ut uidi, obstupui praecordique intima sensi
 attonitus curis intumuisse nouis ;
 his similes uultus, quantum reminiscor, habebat,
 uenit in arbitrium cum Cytherea meum. 136
 si tu uenisses pariter certamen in illud,
 in dubium Veneris palma futura fuit.
 magna quidem de te rumor praeconia fecit,
 nullaue de facie nescia terra tua est ; 140
 nec tibi par usquam Phrygia, nec solis ab ortu
 inter formosas altera nomen habet ;]
 credis et hoc nobis ? minor est tua gloria uero,
 famaue de forma paene maligna fuit.
 plus hic inuenio, quam quod promiserat illa, 145
 et tua materia gloria uicta sua est.
 ergo arsit merito, qui nouerat omnia, Theseus,
 et uisa es tanto digna rapina uiro,
 more tuae gentis nitida dum nuda palaestra
 ludis et es nudis femina mixta uiris. 150
 quod rapuit, laudo. miror, quod reddidit umquam.
 tam bona constanter praeda tenenda fuit.
 ante recessisset caput hoc ceruice cruenta,
 quam tu de thalamis abstraherere meis.
 tene manus umquam nostrae dimittere uellent ? 155
 tene meo paterer uiuus abire sinu ?
 si reddenda fores, aliquid tamen ante tulissem,
 nec Venus ex toto nostra fuisset iners.
 uel mihi uirginitas esset libata, uel illud, 160
 quod poterat salua uirginitate rapi.

XVI 33 ueluti. lentus Bentr. 39-142 de his uu. uide quae in Praefatione dicta sunt. 38 pr. mihi u. V, an pr. mihi uulnus—tulit. 39 oportuit Micyllus, oporteat codd., oportet ab Heins. 51 Dardaniade Fr. Paul. 60 ueri Heins., uero codd. 68 tum Fr. Paul. 75 querebar Heins., uerebar codd. 83 ne Schroeder, nec codd. 85 dos codd. 87 probatis Heins. 91 post Heins. 96a ita codd., Oenones faciem mirabar : in orbe Ehwald. post Aldum distichon uulgo omittitur. 96b a te Heins., ad te codd. 105 Troiaque codd. 111 malo ego, malos codd., malis Ehwald. 116 lubebat Heins., iubebat Fr. Paul, iubebar uulg. 117 at Bentr. 118 pia Heins., uiae codd. 134 intonuisse codd., corr. Burm. 143 crede sed Gruter 144 tum est P² fuit G².

da modo te, quae sit Paridis constantia, nosces :
 flamma rogi flammās finiet una meas.
 praeposui regnis ego te, quae maxima quondam
 pollicita est nobis nupta sororque Iouis.
 dumque tuo possem circumdare brachia collo, 165
 contempta est uirtus Pallade dante mihi.
 nec piget, aut umquam stulte legisse uidebor.
 permanet in uoto mens mea firma suo.
 spem modo ne nostram fieri patiāre caducam,
 deprecor, o tanto digna labore peti ! 170
 non ego coniugium generosae degener opto :
 nec mea, crede mihi, turpiter uxor eris.
 Pliada, si quaeres, in nostra gente Iouemque
 inuenies, medios ut taceamus auos.
 sceptrā parens Asiae, qua nulla beator ora est, 175
 finibus immensis uix obeunda tenet.
 innumeras urbes atque aurea tecta uidebis,
 quaeque suos dicas templa decere deos.
 Ilion aspicias firmataque turribus altis
 moenia, Phoebeae structa canore lyrae. 180
 quid tibi de turba narrem numeroque uirorum ?
 uix populum tellus sustinet illa suum.
 occurrent denso tibi Troades agmine matres,
 nec capient Phrygias atria nostra nurus.
 o quotiens dices ' quam pauper Achaia nostra est ! '
 una domus quaeuis urbis habebit opes. 186
 nec mihi fas fuerit Sparten contemnere uestram :
 in qua tu nata es, terra beata mihi est.
 parca sed est Sparte, tu cultu diuite digna.
 ad talem formam non facit iste locus. 190
 hanc faciem largis sine fine paratibus uti
 deliciisque decet luxuriare nouis.
 cum uideas cultus nostra de gente uirorum,
 qualem Dardaniam credis habere nurus ?
 da modo te faciliem, nec designare maritum, 195
 rure Therapnaeo nata puella, Phrygem.
 Phryx erat et nostro genitus de sanguine, qui nunc
 cum dis potando nectare miscet aquas.
 Phryx erat Aurorae coniux : tamen abstulit illum
 extremum noctis quae dea finit iter. 200
 Phryx etiam Anchises, uolucrum cui mater Amorum
 gaudet in Idaeis concubuisse iugis.
 nec, puto, conlatis forma Menelaus et annis
 iudice te nobis antefereendus erit.
 non dabimus certe socerum tibi clara fugantem 205
 lumina, qui trepidos a dape uertat equos :
 nec Priamo pater est soceri de caede cruentus,
 et qui Myrtoas crimine signat aquas :
 nec proauo Stygia nostro captantur in unda
 poma, nec in mediis quaeritur umor aquis. 210
 quid tamen hoc refert, si te tenet ortus ab illis ?
 cogitur huic domui Iuppiter esse socer.
 heu facinus ! totis indignus noctibus ille
 te tenet, amplexu perfruiturque tuo.
 at mihi conspiceris posita uix denique mensa : 215
 multaue, quae laedant, hoc quoque tempus habet.
 hostibus eueniant conuiuia talia nostris,
 exuper posito qualia saepe mero.
 paenitet hospitii, cum me spectante lacertos
 imponit collo rusticus iste tua. 220
 rumpor et inuideo, quidni tamen omnia narrem ?
 membra superiecta cum tua ueste fouet.
 oscula cum uero coram non dura daretis,
 ante oculos posui pecula sumpta meos.
 lumina demitto, cum te tenet artius ille, 225
 crescit et inuito lentus in ore cibis.
 saepe dedi gemitus : et te, lasciua, notaui
 in gemitu risum non tenuisse meo.
 saepe mero uolui flammam compescere : at illa

creuit, et ebrietas ignis in igne fuit. 230
 multaue ne uideam, uersa ceruice recumbo :
 sed reuocas oculos protinus ipsa meos.
 quid faciam, dubito. dolor est meus illa uidere ;
 sed dolor a facie maior abesse tua.
 qua licet et possum, luctor celare furorem. 235
 sed tamen apparet dissimulatus amor.
 nec tibi uerba damus. sentis mea uulnera, sentis.
 atque utinam soli sint ea nota tibi !
 a quotiens lacrimis uenientibus ora reflexi,
 ne causam fletus quaereret ille mei. 240
 a quotiens aliquem narraui potus amorem,
 ad uultus referens singula uerba tuos,
 indiciumque mei ficto sub nomine feci :
 ille ego, si nescis, uerus amator eram.
 quin etiam, ut possem uerbis petulantius uti, 245
 non semel ebrietas est simulata mihi.
 prodita sunt, memini, tunica tua pectora laxa,
 atque oculis aditum nuda dedere meis,
 pectora uel puris niuibis, uel lacte tuamque
 complexo matrem candidiora Ioue. 250
 dum stupeo uisis, nam pocula forte tenebam,
 tortilis e digitis excidit ansa meis.
 oscula si natae dederas, ego protinus illa
 Hermiones tenero lactus ab ore tuli.
 et modo cantabam ueteres resupinus amores : 255
 et modo per nutum signa tendenda dabam.
 et comitum primas, Clymenen Aethraemque, tuarum
 ausus sum blandis nuper adire sonis :
 quae mihi non aliud, quam formidare, locutae,
 orantis medias deseruere preces. 260
 di facerent, pretium magni certaminis esses,
 teque suo posset uictor habere toro :
 ut tulit Hippomenes Schoeneida praemia cursus,
 uenit ut in Phrygiis Hippodamia sinus,
 ut ferus Alcides Acheloia cornua fregit, 265
 dum petit amplexus. Deianira, tuos.
 nostra per has leges audacia fortiter isset,
 teque mei scires esse laboris opus.
 nunc mihi nil superest, nisi te, formosa, precari,
 amplectique tuos, si patiāre, pedes. 270
 o decus, o praesens geminorum gloria fratrum,
 o Ioue digna uiro, ni Ioue nata fores,
 aut ego Sigeos repetam te coniuge portus,
 aut hic Taenaria contegar exul humo.
 non mea sunt summa leuiter districta sagitta 275
 pectora. descendit uulnus ad ossa meum.
 hoc mihi, nam repeto, fore, ut a caeleste sagitta
 figar, erat uerax uaticinata soror.
 parce datum fati, Helene, contemnere amorem :
 sic habeas faciles in tua uota deos. 280
 multa quidem subeunt ; sed coram ut plura loquamur,
 excipe me lecto nocte silente tuo.
 an pudet et metuis Venerem temerare maritam,
 castaque legitimi fallere iura tori ?
 a, nimium simplex Helene, ne rustica dicam : 285
 hanc faciem culpa posse carere putas ?
 aut faciem mutes, aut sis non dura necesse est :
 his est cum forma magna pudicitiae.
 Iuppiter his gaudet, gaudet Venus aurea furtis.
 haec tibi nempe patrem furta dedere Iouem. 290
 uix fieri, si sunt uires in semine morum,
 et Iouis et Ledaē filia, casta potes.
 casta tamen tum sis, cum te mea Troia tenebit,
 et tua sim, quaeso, crimina solus ego.
 nunc ea peccemus, quae corriget hora iugalīs, 295
 si modo promisit non mihi uana Venus.
 sed tibi et hoc suadet rebus, non uoce, maritus.
 neuē sui furtis hospitīs obstet, abest.

XVI 161 *Paridi* τ. 164 aut hic aut post 166 uario interpolatur in τ. 167 *elegiacae* G. *fatebor* Heins. 175 *sceptrā*, *regna* Housm. 178 *deceat* ex *dicere* mutatur P. 194 *quales* ω. 198 *disputando* P. *dis potendus* G. = *mediet* V. 201 *erat* ω. 203 *collatus* τ. et *armis* G ω. 205 *tibi clara*. Titania Benth. 206 *numina* qui *trepidos* = *equos* Benth. 220 *ille* G ω. 221 *quidam* V. Plan. *quidam*, nam post ras. P. *quid* n. G =. 241 *aliquem* P sed in mg. m. l. *uenerem* et hoc V τ, an *uenerem*. 252 c om. P, add. Heins., a ω. 258 *cum* τ. 259 *nil* G. post 263 duo un. in τ interpolati. 267 *uictoria* G. *protinus* Benth. *esset* P. 277 *recolo* τ. 278 *figerer*, *est* u. Heins. 291 *sint* G ω. *morum* Merk., *amorum* P G V. *aurorum* τ. 297 c om. P, an *sed tibi* consueudet.

non habuit tempus, quo Cresia regna uideret,
 aptius : o mira calliditate uirum ! 300
 is 'set et Idaei mando tibi' dixit iturus
 'curam pro nobis hospitibus, uxor, agas.'
 neclegis absentis, testor, mandata mariti.
 cura tibi non est hospitibus ulla tui.
 huncine tu speras hominem sine pectore dotes 305
 posse satis formae, Tyndari, nosse tuae ?
 falleris, ignorat : nec, si bona magna putaret,
 quae tenet, externo crederet illa uiro.
 ut te nec mea uox nec te meus incitet ardor,
 cogimur ipsius commoditate frui : 310
 aut erimus stulti, sic ut superemus et ipsum,
 si tam securum tempus abibit iners.
 paene suis ad te manibus deducit amantem :
 utere non uafri simplicitate uiri.
 sola iaces uiduo tam longa nocte cubili : 315
 in uiduo iaceo solus et ipse toro.
 te mihi, meque tibi communia gaudia iungant :
 candidior medio nox erit illa die.
 tunc ego iurabo quaeuis tibi numina, meque
 adstringam uerbis in sacra uestra meis. 320
 tunc ego, si non est fallax fiducia nostra,
 efficiam praesens, ut mea regna petas.
 si pudet et metuis, ne me uideare secuta,
 ipse reus sine te criminis huius ero.
 nam sequar Aegidae factum fratrumque tuorum. 325
 exemplo tangi non propiore potes.
 te rapuit Theseus, geminas Leucippidas illi :
 quartus in exemplis adnumerabor ego.
 Troia classis adest, armis instructa uirisque :
 iam facient celeres remus et aura uias. 330
 ibis Dardanius ingens regina per urbes,
 teque nouam credet uulgus adesse deam.
 quaque feres gressus, adolebunt cinnama flammae,
 caesaque sanguineam uictima planget humum.
 dona pater fratresque et cum genitrice sorores 335
 Iliadesque omnes totaque Troia dabit.
 ei mihi, pars a me uix dicitur ulla futuri.
 plura feres quam quae littera nostra refert.
 nec tu rapta time, ne nos fera bella sequantur,
 concitet et uires Graecia magna suas. 340
 tot prius abductis ecqua est repetita per arma ?
 crede mihi, uanos res habet ista metus.
 nomine ceperunt Aquilonis Erechthida Thraces,
 et tuta a bello Bistonis ora fuit.
 Phasida puppe noua uexit Pagaseius Iason, 345
 laesa neque est Colcha Thessala terra manu.
 te quoque qui rapuit, rapuit Minoida Theseus :
 nulla tamen Minos Cretas ad arma uocat.
 terror in his ipso maior solet esse periclo :
 quaque timere libet, pertinuisset pudet. 350
 finge tamen, si uis, ingens consurgere bellum :
 et mihi sunt uires, et mea tela nocent.
 nec minor est Asiae quam uestrae copia terrae :
 illa uiris diues, diues abundat equis.
 nec plus Atrides animi Menelaus habebit 355
 quam Paris, aut armis antefereendus erit.
 paene puer caesis abducta armenta recepi
 hostibus, et causam nominis inde tuli.
 paene puer iuuenes uario certamine uici,
 in quibus Ilioneus Deiphobusque fuit. 360
 neue putes non me nisi comminus esse timendum,
 figitur in iusso nostra sagitta loco.
 num potes haec illi primae dare facta iuuentae,
 instruere Atriden num potes arte mea ?
 omnia si dederis, numquid dabis Hectora fratrem ?

unus is innumeri militis instar habet. 366
 quid ualeam nescis, et te mea robora fallunt :
 ignoras cui sis nupta futura uiro.
 aut igitur nullo belli repetere tumultu,
 aut cedent marti Dorica castra meo. 370
 nec tamen indignor pro tanta sumere ferrum
 coniuge. certamen praemia magna mouent.
 tu quoque, si de te totus contenderis orbis,
 nomen ab aeterna posteritate feres :
 spe modo non timida dis hinc egressa secundis 375
 exige cum plena munera pacta fide.

XVII

HELENA PARIDI

Nunc oculos tua cum uiolarit epistola nostros,
 non rescribendi gloria uisa leuis.
 ausus es hospitii temeratis, aduena, sacris
 legitimam nuptae sollicitare fidem !
 scilicet idcirco uentosa per aequora uectum 5
 excepit portu Taenaris ora suo,
 nec tibi, diuersa quamuis e gente uenires,
 oppositas habuit regia nostra fores,
 esset ut officii merces iniuria tanti ?
 qui sic intrabas, hospes an hostis eras ? 10
 nec dubito, quin haec, cum sit tam iusta, uocetur
 rustica iudicio nostra querella tuo.
 rustica sim sane, dum non oblita pudoris,
 dumque tenor uitae sit sine labe meae.
 si non est ficto tristis mihi uultus in ore, 15
 nec sedeo duris torua superciliis,
 fama tamen clara est, et adhuc sine crimine uixi,
 et laudem de me nullus adulter habet.
 quo magis admiror, quae sit fiducia coepti,
 spemque tori dederit quae tibi causa mei. 20
 an, quia uim nobis Neptunius attulit heros,
 rapta semel uideor his quoque digna rapi ?
 crimen erat nostrum, si delinita fuissim :
 cum sim rapta, meum quid nisi nolle fuit ?
 non tamen e facto fructum tulit ille petitem. 25
 excepto redii passa timore nihil.
 oscula luctanti tantummodo pauca proteruius
 abstulit. ulterius nil habet ille mei.
 quae tua nequitia est, non his contenta fuisset :
 di melius ! similis non fuit ule tui. 30
 reddidit intactam, minuitque modestia crimen :
 et iuuenem facti paenituisset patet.
 Thesea paenituit, Paris ut succederet illi,
 ne quando nomen non sit in ore meum ?
 nec tamen irascor. quis enim succenset amanti ? 35
 si modo, quem praefers, non simulatur amor.
 hoc quoque enim dubito : non quod fiducia desit,
 aut mea sit facies non bene nota mihi ;
 sed quia credulitas damno solet esse puellis,
 uerbaque dicuntur uestra carere fide. 40
 at peccant aliae, matronaque rara pudica est.
 quis prohibet raris nomen inesse meum ?
 nam mea quod uisa est tibi mater idonea, cuius
 exemplo flecti me quoque posse putes,
 matris in admissio falsa sub imagine lusae 45
 error inest : pluma tectus adulter erat.
 nil ego, si peccem, possum nescisse ; nec ullus
 error, qui facti crimen obumbret, erit.
 illa bene errauit, uitiumque auctore redemit.
 felix in culpa quo Ioue dicar ego ? 50

XVI 301 locus depositus. pro esset et P V scripsi is 'set et. cf. Planudis uersio ἐκείνης καὶ ἀπαγωγῆς. esset ut G, 'res et ut Madv., iuit et, exit et similia τ, 'restat ut—mandem Merk. alia alii. 308 ille G. 314 l. non uafri P mg. m^l, cf. 17. 176. mandātis P (ā marginale notam indicat), mandantis G. 320 uestra ego, tuae gentis scilicet. iura P ω, iussa G. rata iura Heins., stata iura Bentl. meis P G ω, tuis Heins. uulgo. 321 nostri ω. 323 aut ω. 326 propiore ω, propiore P G (ut uid.). 341 et quia P, et quae τ, equae τ. 349 terror suspectum. 361 non me. Paridem G. 364 non P, sed num mg. m^l, non τ. 366 habet G τ, erit P. 372 manent G^l, reponendum censeo merent. XVII 1 praemittuntur ab Heinsio, non ut ille dicit in margine P adscripti, qui non habet : si mihi quae legi Pari non legisse liceat seruare numeros sicut ut ante probae. 7 a G τ. 16 l. uideor P mg. m^l. 17 cara Heins. lusi l. uixi P, lusi Plan., uixi G ω. 36 simulator P^l. 37 non quo V. 42 qui P^l.

et genus et proavos et regia nomina iactas.
 clara satis domus haec nobilitate sua est.
 Iuppiter ut soceri proavus taceatur et omne
 Tantalidae Pelopis Tyndaricque decus,
 dat mihi Leda Iouem cygno decepta parentem, 55
 quae falsam gremio credula fomit aem.
 i nunc, et Phrygiae late primordia gentis,
 cumque suo Priamum Laumedonte refer.
 quos ego suspicio. sed qui tibi gloria magna est
 quintus, is a nostro nomine primus erit. 60
 sceptrum tuae quamvis rear esse potentia Troiae,
 non tamen haec illis esse minora puto.
 si iam diuitiis locus hic numeroque uirorum
 uincitur, at certe barbara terra tua est.
 munera tanta quidem promittit epistola diues, 65
 ut possint ipsas illa mouere deas.
 sed si iam uellem fines transire pudoris,
 tu melior culpa causa futurus eras.
 aut ego perpetuo famam sine labe tenebo,
 aut ego te potius quam tua dona sequar. 70
 utque ea non sperno, sic acceptissima semper
 munera sunt, auctor quae pretiosa facit.
 plus multo est quod amas, quod sum tibi causa
 laboris,
 quod tam per longas spes tua uenit aquas.
 illa quoque, adposita quae nunc facis, improbe,
 mensa, 75
 quamuis experiar dissimulare, noto:
 cum modo me spectas oculis, lasciuie, proteruis,
 quos uix instantes lumina nostra ferunt,
 et modo suspiras, modo pocula proxima nobis
 sumis, quaque bibi, tu quoque parte bibis. 80
 a, quotiens digitis, quotiens ego tecta notau
 signa supercilio paene loquente dari.
 et saepe extimui, ne uir meus illa uideret,
 non satis occultis erubuique notis.
 saepe uel exiguo uel nullo murmure dixi 85
 'nil pudet hunc': nec uox haec mea falsa fuit.
 orbe quod in mensae legi sub nomine nostro,
 quod deducta mero littera fecit, amo.
 credere me tamen hoc oculo reuente negaui.
 ei mihi, iam didici sic ego posse loqui. 90
 his ego blanditiis, si peccatura fuissen,
 flecterer; his poterant pectora nostra capi.
 est quoque, confiteor, facies tibi rara, potestque
 uelle sub amplexu ire puella tuos.
 altera sed potius felix sine crimine fiat, 95
 quam cadat externo noster amore pudor!
 discite meo exemplo formosis posse carere.
 est uirtus placitis abstinuisse bonis.
 quam multos credis iuuenes optare, quod optas,
 qui sapiant? oculos an Paris unus habes? 100
 non tu plus cernis, sed plus tenerius aules:
 nec tibi plus cordis, sed minus oris adest.
 tunc ego te uellem celeri uenisse carina,
 cum mea uirginitas mille petita precis:
 si te uidissem, primus de mille fuisses. 105
 iudicio ueniam uir dabit ipse meo.
 ad possessa uenis praeeptaue gaudia serus.
 spes tua lenta fuit: quod petis, alter habet.
 ut tamen optarem fieri tua Troica coniunx,
 inuitam sic me nec Menelaus habet. 110
 desine molle, precor, uerbis conuellere pectus,
 neue mihi, quam te dicis amare, noce:
 sed sine, quam tribuit sortem fortuna, tueri,
 nec spoliis nostri turpe pudoris aue.
 at Venus hoc pacta est; et in altae uallibus Idae
 tres tibi se nudas exhibuere deae: 116
 unaque cum regnum, belli daret altera laudem,

'Tyndaridis coniunx' tertia dixit 'eris.'
 credere uix equidem caelestia corpora possum
 arbitrio formam subposuisse tuo. 120
 utque sit hoc uerum, certe pars altera ficta est,
 iudicii pretium qua data dicor ego.
 non est tanta mihi fiducia corporis, ut me
 maxima teste dea dona fuisse putem.
 contenta est oculis hominum mea forma probari.
 laudatrix Venus est inuidiosa mihi. 125
 sed nihil infirmo: faueo quoque laudibus istis;
 nam mea uox quare, quod cupit, esse neget?
 nec tu suscense, nimium mihi creditus aegre.
 tarda solet magnis rebus inesse fides. 130
 prima mea est igitur Veneri placuisse uoluptas;
 proxima, me uisam praenicia summa tibi,
 nec te Palladios nec te Iunonis honores
 auditis Helenae praeposuisse bonis.
 ergo ego sum uirtus, ego sum tibi nobile regnum?
 ferrea sim, si non hoc ego pectus amem. 136
 ferrea, crede mihi, non sum; sed amare repugno
 illum quem fieri uix puto posse meum.
 quid bibulum curuo proscindere litus aratro,
 spemque sequi coner, quam locus ipse negat? 140
 sum rudis ad Veneris furtum, nullaque fidelem
 (di mihi sunt testes) lusimus arte uirum.
 nunc quoque, quod tacito mando mea uerba libello,
 fungitur officio littera nostra nouo.
 felices, quibus usus adest! ego nescia rerum 145
 difficilem culpa suspicio esse uiam.
 ipse malo metus est. iam nunc confundor, et omnes
 in nostris oculis uultibus esse reor.
 nec reor hoc falso: sensi mala murmura uulgi;
 et quasdam uoces rettulit Aethra mihi. 150
 at tu dissimula, nisi si desistere mauis.
 sed cur desistas? dissimulare potes.
 lude, sed occulte. maior, non maxima, nobis
 est data libertas, quod Menelaus abest.
 ille quidem procul est, ita re cogente, profectus: 155
 magna fuit subitae iustaeque causa uiae.
 aut mihi sic uisum est. ego, cum dubitaret an iret,
 'quam primum' dixi 'fac reditus eas.'
 omine laetatus dedit oscula, 'res' que 'domusque
 et tibi sit curae Troicis hospes' ait. 160
 uix tenui risum; quem dum compescere luctor,
 nil illi potui dicere praeter 'erit.'
 uela quidem Creten uentis dedit ille secundis:
 sed tu non adeo cuncta licere puta.
 sic meus hinc uir abest, ut me custodiat absens. 165
 an nescis longas regibus esse manus?
 fama quoque est oneri. nam quo constantius ore
 laudamur uestro, iustius ille timet.
 quae uiuat, ut nunc est, eadem mihi gloria damnoest,
 et melius famae uerba dedisse fuit. 170
 nec, quod abest, hic me tecum mirare relictam.
 moribus et uitae credidit ille meae.
 de facie metuit, uitae confidit; et illum
 securum probitas, forma timere facit.
 tempora ne pereant ultra data, praecipis, utque 175
 simplicis utamur commoditate uiri.
 et libet et timeo; nec adhuc exacta uoluntas
 est satis; in dubio pectora nostra labant.
 et uir abest nobis, et tu sine coniuge dormis:
 inque uicem tua me, te mea forma capit: 180
 et longae noctes, et iam sermone coimus:
 et tu, me miseram, blandus, et una domus:
 et peream, si non inuitant omnia culpam.
 nescio quo tardor sed tamen ipsa metu.
 quod male persuades, utinam bene cogere posses!
 ui mea rusticitas excutienda fuit. 186

XVII 51 et genus Pl, quod genus -, aliud latet. 54 genus l. deus P m'. 57 late suspectum, an iacta. 61 terrae l. Troiae P, terrae Gw, cf. 210. 73 la in laboris m' P, doloris V, Bentl, scribe laboris. 74 per tota G. 79 nobis l. nostra P, nostra G. 80 bibo G. 95 uel potius P. 97 meo exemplo suspectum, an ex exemplo. formosis P. 100 supra u. 102 minus P G, magis -. fortasse crede, sed oris. minus Riese. 113 fortanum l. natura P m', in G ras. l. fortuna fortasse noster natura. 114 aut ego, habi cochl. 122 deus w. 148 nostra P. 164 idem w. 168 fortius G. 171 relictia P. 177 uoluntas -, uoluptas P G. 185 mala P, bene Bentl, haud bene. 186 foret G w.

utilis interdum est ipsis iniuria passis :
 sic certe felix esse coacta forem.
 dum nouus est, potius cepto pugnemus amori.
 flamma recens parua sparsa resedit aqua. 190
 certus in hospitibus non est amor. errat ut ipsi ;
 cumque nihil speres firmius esse, fuit.
 Hypsipyle testis, testis Minoia uirgo est,
 in non exhibitis utraque lusa toris.
 tu quoque dilectam multos, infide, per annos 195
 diceris Oenonen destituisse tuam.
 nec tamen ipse negas : et nobis omnia de te
 quaerere, si nescis, maxima cura fuit.
 adde quod, ut cupias constans in amore manere,
 non potes : expediunt iam tua uela Phryges. 200
 dum loqueris mecum, dum non sperata paratur,
 qui ferat in patriam, iam tibi uentus erit.
 cursibus in mediis nouitatis plena relinquis
 gaudia. cum uentis noster abibit amor.
 an sequar, ut suades, laudataque Pergama uisam
 pronurus et magni Laumedontis ero? 206
 non ita contemno uolucris praeconia famae,
 ut probris terras impleat illa meis.
 quid de me poterit Sparte, quid Achaia tota,
 quid gentes aliae, quid tua Troia loqui? 210
 quid Priamus de me, Priami quid sentiet uxor,
 totque tui fratres Dardanidesque nurus?
 tu quoque, qui poteris fore me sperare fidelem,
 et non exemplis anxius esse tuis?
 quicumque Iliacos intrauerit aduena portus, 215
 is tibi solliciti causa timoris erit.
 ipse mihi quotiens iratus 'adultera' dices,
 oblitus nostro crimen inesse tuum?
 delicti fies idem reprehensor et auctor.
 terra, precor, uultus obruat ante meos! 220
 at fruar Iliacis opibus cultuque beato,
 donaque promissis uberiora feram.
 purpura nempe mihi pretiosaque texta dabuntur,
 congestoque auri pondere diues ero.
 da ueniam fassae : non sunt tua munera tanti. 225
 nescio quo tellus me tenet ipsa modo.
 quis mihi, si laedar, Phrygiis succurret in oris?
 unde petam fratres, unde parentis opem?
 omnia Medae fallax promisit Iason :
 pulsa est Aesoniam num minus illa domo? 230
 non erat Aeetes, ad quem despecta rediret,
 non Idyia parens Chalciopeque soror.
 tale nihil timeo. sed nec Medea timebat.
 fallitur augurio spes bona saepe suo.
 omnibus inuenies, quae nunc iactantur in alto, 235
 nauibus a portu lene fuisse fretum.
 fax quoque me terret, quam se peperisse cruentam
 ante diem partus est tua uisa parens :
 et uatum timeo monitus, quos igne Pelasgo
 Ilion arsurum praemonuisse ferunt. 240
 utque fauet Cytherea tibi, quia uicit, habetque
 parta per arbitrium bina tropaea tuum,
 sic illas uereor, quae, si tua gloria uera est,
 iudice te causam non tenere duae.
 nec dubito quin, te si prosequar, arma parentur.
 ibit per gladios, ei mihi, noster amor. 246
 an fera Centauris indicere bella coegit
 Atracis Haemonios Hippodamia uiros,
 tu fore tam iusta lentum Menelaon in ira
 et geminos fratres Tyndareumque putas? 250

quod bene te iactes et fortia facta loquaris,
 a uerbis facies dissidet ista tuis.
 apta magis Veneri quam sunt tua corpora Marti.
 bella gerant fortes ; tu, Pari, semper ama.
 Hectora, quem laudas, pro te pugnare iubeto. 255
 militia est operis altera digna tuis.
 his ego, si saperem pauloque audacior essem,
 uterer. utetur, siqua puella sapit :
 aut ego depositam faciam fortasse pudore,
 et dabo cunctatas tempore uicta manus. 260
 quod petis, ut furtim praesentes ista loquamur,
 scimus quid captes conloquiumque uoces.
 sed nimium properas, et adhuc tua messis in herba
 est.
 haec mora sit uoto forsitan amica tuo.
 hactenus. arcanum fortituae conscia mentis 265
 littera iam lasso pollice sistat opus.
 cetera per socios Clymenen Aethraemque loquamur,
 quae mihi sunt comites consiliumque duae.

XVIII

LEANDRI HERONI

[Mittit Abydenus, quam mallet ferre salutem,
 si cadat unda maris, Sesta puella, tibi.]
 Si mihi di faciles, si sunt in amore secundi,
 inuitis oculis haec mea uerba leges.
 sed non sunt faciles. nam cur mea uota morantur,
 currere me nota nec patiuntur aqua? 6
 ipsa uides caelum pice nigrius, et freta uentis
 turbida perque cauas uix adeunda rates.
 unus, et hic audax, a quo tibi littera nostra
 redditur, e portu nauita mouit iter. 10
 ascensurus eram, nisi quod cum uincula prae
 solueret, in speculis omnis Abydos erat.
 non poteram celare meos, uelut ante, parentes :
 quemque tegi uolumus, non latuisset amor.
 protinus haec scribens 'felix, i, littera' dixi : 15
 'iam tibi formosam porriget illa manum.
 forsitan admotis etiam tangere labellis,
 rumpere dum niueo uincula dente uolet.'
 talibus exiguo dictis mihi murmure uerbis,
 caetera cum charta dextra locuta me est. 20
 at quanto mallet, quam scriberet, illa nataret,
 meque per adsuetas sedula ferret aquas.
 [aptior illa quidem placido dare uerbera ponto :
 est tamen et sensus apta ministra mei.]
 septima nox agit, spatium mihi longius anno, 25
 sollicitum raucis ut mare feruet aquis.
 his ego si uidi mulcentem pectora somnum
 noctibus, insani sit mora longa freti.
 rupe sedens aliqua spectro tua litora tristis,
 et quo non possum corpore, mente feror. 30
 lumina quin etiam summa uigilantia turre
 aut uidet aut acies nostra uidere putat.
 ter mihi deposita est in sicca uestis harena :
 ter graue temptauit carpere nudus iter :
 obstitit inceptis tumidum iuuenalibus aequor, 35
 mersit et inuersis ora natantis aquis.
 at tu, de rapidis innansuetissime uentis,
 quid mecum certa proelia mente geris?
 in me, si nescis, Borea, non aequora, saeuus.

XVII 188 uelim τ . 190 residit Heins. 191 erat P. 192 fuit P, fugit G ω . 194 lusa τ , iusta P G, questa Heins. 197 neget τ , quod placeat si ne legatur. 203 prima P². relinques τ . 204 an uelis. 210 Asiæ τ . 214 nox P¹, mox P². 220 procul P. 226 ista ω . 230 numinis P¹. 232 idia P sub ras., in ipsea m² mutauit, corr. Delrius, erat ipsa G¹, ipsea G². Chalciopeque P, Calliopeque G. 240 arsuram τ . 244 deae τ . 245 dubite P, dubitem Merk. persequar P¹ G ω . 249 in ulta P¹. 251 iactas P. 252 ipsa τ . tuis G ω , suis P. 254 fortes. alii τ . 256 danda τ . tui ω . 259 sapiam τ , faituam P, ut mihi usum est, scitiam, s incertum, P secundum Keil ap. Elwald, faciam G ω . pudorem P, fortasse depositum faciam h. e. deponam ut missum facere est mittere. 260 cunctatas ego, cunctas P, coniunctas P² τ , confessas Sedlm., cunctantes Birt. 261 plura τ . 264 nec τ , et Riese. fit τ edd. uett. 265 arcanæ furtium malim. XVIII 1, 2 in P ma. alia scripti sunt in uacuo spatio ante initium epistolae, sic tamen ut non minus spatii relictum sit quam quod inter ceteras epistolas uacat. 2 Sesti Heins. 3 si ego, et P, tibi G V, uel τ , ut τ , qui τ . sint G τ . 6 mota τ , non τ . 8 obeunda τ . 10 a τ . soluit uel fecit τ . 16 formosam P. 17 etiam. dominae τ . 21 ah uel Ha G τ . 23 24 o.n. P¹ τ , non Plan. 26 ut. quod ω , quo τ . 36 et ad inuersis P, et aduersis ω . 38 tætra Housman, cf. Cat. 60. 3.

- quid faceres, esset ni tibi notus amor? 40
tam gelidus quod sis, non te tamen, improbe, quon-
dam
ignibus Actaeis incaluisse negas.
gaudia rapturo siquis tibi claudere uellet
aerios aditus, quo paterere modo?
parce, precor, facilemque moue moderatus auram:
imperet Hippotades sic tibi triste nihil. 46
uana peto, precibusque meis obmurmurat ipse,
quasque quatit, nulla parte coerces aquas.
nunc daret audaces utinam mihi Daedalus alas:
Icarium quamuis hinc prope litus abest. 50
quidquid erit, patiar: liceat modo corpus in auras
tollere, quod dubia saepe pendit aqua.
interea, dum cuncta negant uentique fretumque,
mente agito furti tempora prima mei.
nox erat incipiens, namque est meminisse uoluptas,
cum foribus patriis egrediebar amans. 56
nec mora, deposito pariter cum ueste timore
iactabam liquido brachia lenta mari.
luna fere tremulum praebebat lumen eunti,
ut comes in nostras officiosa uias. 60
hanc ego suspiciens 'faueas, dea candida,' dixi
'et subeant animo Latmia saxa tuo.
non sinit Endymion te pectoris esse seueri.
flecte, precor, nultus ad mea furta tuos.
tu, dea, mortalem caelo delapsa petebas:
(uera loqui liceat) quam sequor, ipsa dea est. 65
neu referam liquores caelesti pectore dignos,
forma nisi in ueras non cadit illa deas.
a Veneris facie non est prior uita tuaque;
neue meis credas uocibus, ipsa uide. 70
quantum, cum fulges radiis argentea puris,
concedunt flammis sidera cuncta tuis,
tanto formosior formosior omnibus illa est:
si dubitas, caecum, Cynthia, lumen habes.'
haec ego, uel certe non his diuersa locutus
per mihi cedentes nocte ferebar aquas. 75
unda repercussae radiabat imagine lunae,
et nitor in tacita nocte diurnus erat:
nullaque uox usquam, nullum ueniebat ad aures
praeter dinotae corpore murmur aquae. 80
Aleyones solae, memores Ceycis amati,
nescio quid uisae sunt mihi dulce queri.
iamque fatigatis uero sub utroque lacertis
fortiter in summas erigor altus aquas.
ut procul aspexi lumen, 'meus ignis in illo est: 85
'illa meum' dixi 'litora lumen habent.'
et subito lassus uires rediere lacertis,
uisaque, quam fuerat, mollior unda mihi.
frigora ne possim gelidi sentire profundi,
qui calet in cupido pectore, praestat amor. 90
quo magis accedo propioraque litora fiunt,
quoque minus restat, plus libet ire mihi.
cum uero possum cerni quoque, protinus addis
spectatrix animos, ut ualeamque facis.
nunc etiam nando dominae placuisse laboro, 95
atque oculis iacto brachia nostra tuos.
te tua uix prohibet nutrix descendere in altum.
hoc quoque enim uidi, nec mihi uerba dabas.
nec tamen effecit, quamuis retinebat euntem,
ne fieret prima pes tuus udus aqua. 100
excipis amplexu, feliciae oscula iungis,
oscula, di magni, trans mare digna peti!
eque tuis demptos ueris mihi tradis amictus,
et madidam siccas aequoris imbre comam.
caetera nox et nos et turris conscia nouit, 105
- quodque mihi lumen per uada monstrat iter.
non magis illius numerari gaudia noctis,
Hellespontiaci quam maris alta potest.
quo breuius spatium nobis ad furta dabatur,
hoc magis est cautum, ne foret illud iners. 110
iamque fugatura Tithoni coniuge noctem
praeuius Aurorae Lucifer ortus erat:
oscula congerimus properata sine ordine raptim,
et querimus paruas noctibus esse moras.
atque ita cunctatus, monitu nutricis amaro 115
frigida deserta litora turre peto.
digredimur flentes, repetoque ego Virginis aequor,
respiens dominam, dum licet, usque meam.
siqua fides uero est, ueniens huc esse natator,
cum redeo, uideor naufragus esse mihi. 120
hoc quoque si credes, ad te uia prona uidetur:
a te cum redeo, clius inertis aquae.
inuitus repeto patriam; quis credere possit?
inuitus certe nunc moror urbe mea.
ei mihi, cur animis inuerti secernimur undis, 125
unaque mens, tellus non habet una duos?
uel tua me Sestus uel te mea sumat Abydos:
tam tua terra mihi quam tibi nostra placet.
cur ego confundor, quotiens confunditur aequor?
cur mihi, causa leuis, uentus obesse potest? 130
iam nostros curui norunt delphines amores,
ignotum nec me piscibus esse reor.
iam patet attritus solitarum limes aquarum,
non aliter, multa quam uia pressa rota.
quod mihi non esset nisi sic iter, ante querebar. 135
at nunc per uentos hoc quoque deesse queror.
fluctibus immodicis Athamantidos aequora canent,
uixque manet portu tuta carina suo.
hoc mare, cum primum de uirgine nomina mersa
quae tenet, est nactum, tale fuisse puto. 140
et satis amissa locus hic infamis ab Helle est,
utque mihi pareat, nomine crimen habet.
inuideo Phrixo, quem per freta tristia tutum
aurea lanigero uellere uexit ouis.
nec tamen officium pecoris nauis requiro, 145
dummodo, quas findam corpore, dentur aquae.
arte egeo nulla. fiat modo copia nandi,
idem nauigium, nauita, uector ero.
nec sequor aut Helicen aut, qua Tyros utitur, Arc-
ton:
publica non curat sidera noster amor. 150
Andromedan alius spectet clarumque Coronam,
quaeque micat gelido Parrhasis Vrsa polo.
at mihi quod Persens et cum Ioue Liber amarunt,
indiciu dubiae non placet esse uiae.
est aliud lumen, multo mihi certius istis, 155
non errat tenebris quo duce noster amor.
hoc ego dum spectem, Colchos et in ultima Ponti,
quaque uiam fecit Thessala pinus, eam:
et iuuenem possim superare Palaeon nando,
miraque quem subito reddidit herba deum. 160
saepe per adsiduos languent mea brachia motus,
uixque per immensas fessa trahuntur aquas.
his ego cum dixi 'pretium non uile laboris
iam dominae uobis colla tenenda dabo,'
protinus illa ualent atque ad sua praemia tendunt,
ut celer Eleo carcere missus equus. 166
ipse meos igitur seruo, quibus uror, amores,
teque, magis caelo digna puella, sequor.
digna quidem caelo es, sed adhuc tellure morare,
aut dic, ad superos et mihi qua sit iter. 170
hic es, et exigue misero contingis amanti

XVIII 41 quod, cum P² G^o w. num P. 45 faciliusque malim. moderatus w. 50 hinc -, hic P² G^o. adest P² G^o edd. uett. 56 lardus Heins. 59 fere suspectum. mihi w. 76 sponte Francus. 79 nostras ueniebat w. 84 factor -. 86 lument P, numen -. 98 dabam Nodellius. 102 diis magnis w. 103 de edd. uett. 119 hinc Elwald. 121 credes ego, coll. 4. 3f. credis P² w^o uulg., credas - (G^o). 125 secernimur G^o. 131 delphin P² G^o. 133 attritus P². miles P². 135 iter ante -, iterare P (-re m²) G^o. 147 parte -, parce -, arce ed. princ. Argo—nulla Withhof. 148 rector -. 156 errat tenebris -, Bentl., erat t. P², erit in t. P² G^o. 159 possum w. 160 morsaque Fortinus, Bentl. coll. Met 13. 942. 167 amores, amans P². 169 carlo es Merk., cars adhuc P², carlo sed huc P², carlo sed adhuc G^o uulg. moraris P², moraris -. 170 et, hinc P² w. 171 hic es exigue P², utinque uenies uero P², hic es et exiguam uel exiguum -, exiguum G^o. at Burn.

cumque mea fiunt turbida mente freta.
quid mihi, quod lato non separar aequore, prodest?
num minus haec nobis tam brevis obstat aqua?
an malim, dubito, toto procul orbe remotus 175
cum domina longe spem quoque habere meam.
quo propior nunc es, flamma propiore calesco,
et res non semper, spes mihi semper adest.
paene manu, quod amo, tanta est uicinia, tango:
saepe sed heu lacrimas hoc mihi 'paene' mouet. 180
uelle quid est aliud fugientia prendere poma,
spemque suo refugii fluminis ore sequi?
ergo ego te nunquam, nisi cum uolet unda, tenebo,
et me felicem nulla uidebit hiemps?
cumque minus firmum nil sit quam uentus et unda,
in uentis et aqua spes mea semper erit? 186
aestus adhuc tamen est. quid, cum mihi laeserit
aequor

Plias et Arctophylax Oleniumque pecus?
aut ego non noui quam sim temerarius, aut me
in freta non cautus tum quoque mittet amor. 190
neue putes id me, quod abest, promittere tempus,
pignora polliciti non tibi tarda dabo.
sit tumidum paucis etiam nunc notibus aequor,
ire per inuitas experiemur aquas.
aut mihi continget felix audacia saluo, 195
aut mors solliciti finis amoris erit.
optabo tamen, ut partis expellar in illas,
et teneant portus naufraga membra tuos.
flebis enim, tactuque meum dignabere corpus,
et 'mortis' dices 'huic ego causa fui.' 200
scilicet interitus offenderis omine nostri,
litteraque inuisa est hac me parte tibi?
desino, parce queri. sed uti mare finiat iram,
accedant, quaeso, fac tua uota meis.
pace breui nobis opus est, dum transferor isto. 205
cum tua contigero litora, perstet hiemps.
istic est aptum nostrae nauale carinae,
et melius nulla stat mea puppis aqua.
illic me claudat Boreas, ubi dulce morari est:
tunc piger ad nandum, tunc ego cautus ero: 210
nec faciam surdis conuicia fluctibus ulla,
triste nataturo nec querar esse fretum.
me pariter uenti teneant tenerique lacerti,
per causas istic impediatur duas.
cum patietur hiemps, remis ego corporis utar. 215
lumen in aspectu tu modo semper habe.
interea pro me pernoctet epistula tecum,
quam precor ut minima prosequar ipse mora.

XIX

HERO LEANDRO

Quam mihi misisti uerbis, Leandre, salutem
ut possim missam rebus habere, ueni!
longa mora est nobis omnis, quae gaudia differt;
da ueniam fassae, non patienter amo.
urimur igne pari: sed sum tibi uiribus inpar. 5
fortius ingenium suspicor esse uiris.
ut corpus, teneris ita mens infirma puellis.
deficiam, parui temporis adde moram.
uos modo uenando, modo rus geniale colendo
ponitis in uaria tempora longa mora. 10
aut fora uos retinent, aut unctae dona palaestrae,
flectitis aut freno colla sequacis equi:
nunc uoluerem laqueo, nunc piscem ducitis hamo:

diluitur posito serior hora mero.
his mihi summotae, uel si minus acriter urar, 15
quod faciam, superest praeter amare nihil.
quod superest, facio; teque, o mea sola uoluptas,
plus quoque, quam reddi quod mihi possit, amo.
aut ego cum cara de te nutrice susuro,
quaeque tuum, miror, causa moretur iter: 20
aut mare prospiciens odioso concita uento
corripio uerbis aequora paene tuis:
aut, ubi saeuitiae paulum grauis unda remisit,
posse quidem sed te nolle uenire, queror,
dumque queror, lacrimae per amantia lumina ma-
nant, 25
pollice quas tremulo conscia siccant anus.
saepe tui, spectro, si sint in litore passus,
impositas tamquam seruet harena notas.
utque rogem de te, et scribam tibi, siquis Abydo
uenerit, aut, quaero, siquis Abydon eat. 30
quid referam, quotiens dem uestibus oscula, quas tu
Hellesponticae ponis iturus aqua?
sic ubi lux acta est et noctis amior hora
exhibuit pulso sidera clara die,
protinus in summo uigilantia lumina tecto 35
ponimus, aduetae signa notamque uiae.
tortaque uersato ducentes stamina fuso
feminea tardas fallimus arte moras.
quid loquar interea tam longo tempore, quaeris?
nil nisi Leandri nomen in ore meo est. 40
'iamne putas exisse domo mea gaudia, nutrix,
an uigilant omnes et timet ille suos?
iamne suas umeris illum deponere uestes,
pallade iam pingui tinguere membra putas?'
adnuit illa fere: non nostra quod oscula curet, 45
sed mouet obrepens somnus anile caput.
postque morae minimum 'iam certe nauigat,' inquam
'lentaque dimotis brachia iactat aquis.'
paucaeque cum tacta perfeci stamina terra,
an medio possis, quaerimus, esse freta. 50
et modo prospicimus, timida modo noce precamur,
ut tibi det faciles utilis aura uias.
auribus incertas uoces captamus, et omnem
aduentus strepitum credimus esse tui.
sic ubi deceptae pars est mihi maxima noctis 55
acta, subit furtim lumina fessa sopor.
forsitan inuitus mecum tamen, improbe, dormis:
et, quamquam non uis ipse uenire, uenis.
nam modo te uideor prope iam spectare natantem,
brachia nunc umeris umida ferre meis: 60
nunc dare, quae soleo, madidis uelamina membris,
pectora nunc iuncto nostra fouere sinu,
multaque praeterea lingua reticenda modesta,
quae fecisse iuuat, facta referre pudet.
me miseram breuis est haec et non uera uoluptas. 65
nam tu cum somno semper abire soles.
firmius, o, cupidi tandem coeamus amantes,
nec careant uera gaudia nostra fide.
cur ego tot uiduas exegi frigida noctes?
cur totiens a me, lente natator, abes? 70
est mare, confiteor, nondum tractabile nanti.
nocte sed hesternae lenior aura fuit.
cur ea praeterita est? cur non uentura timebas?
tam bona cur perit, nec tibi rapta uia est?
protinus ut similis detur tibi copia cursus, 75
hoc melior certe, quo prior, illa fuit.—
at cito mutata est iactati forma profundum.
tempore, cum properas, saepe minore uenis.
hic, puto, deprensus nil quod quereris haberes,

XVIII 174 non ω . 175 an τ , num P G ω . 177 propius P G, corr. ω . 190 cautum ω . 191 in Dilthey. 197 tantum τ . istas Postgate. 203 desino P G, desine G² V τ . parte P ω . uti ego, ut et P (?), ut hanc V, ut hoc G (?). 205 istic uel istuc uel illuc τ . 218 prosequar P G, persequar τ . XIX 3 defert P. 5 urimur P. 12 fugacis ω . 13 amo P, Sedlm. 15 summotis ω . 16 quid G. 18 credi ω . 21 freta τ . 29, 30 eiecit Bentl. 31 do corr. ex de P, do ω . 35 summa—turpe P¹. 36 signaque nota τ . 42 homines Bentl., quod placet. 44 putes G τ . 45 fore P V ω . 47 nimium P τ . 49 terra P recte, tela G τ , male: Hero net, non textit. 58 quamuis ω . 62 ita P, iuncta nostra G, iuncto uestra τ , nostro iuncta Merk., aliud latere uidetur fort. iuncto tosta (frigore). 63 praetereo τ . lingua—modestae V τ , Merk. 65, 66 Heinsio suspecti: quare? 68 ne τ . 70 morator P¹ τ . 71 nondum in ras. P¹, non nunc Bentl. 77 pacati Bentl.

- meque tibi amplexo nulla noceret hiemps. 80
certe ego tum uentos audirem laeta sonantis,
et nunquam placidas esse precarer aquas.
quid tamen enenit, cur sis metuentior undae,
contemptumque prius nunc uerere fretum?
nam memini, cum te saeuum ueniente minaxque 85
non minus, aut multo non minus aequor erat:
cum tibi clamabam 'sic tu temerarius esto,
ne miserae uirtus sit tua flenda mihi.'
unde nouus timor hic, quoque illa audacia fugit?
magnus ubi est spretis ille natator aquis? 90
sis tamen hoc potius, quam quod prius esse solebas;
et facias placidum per mare tutus iter:
dummodo sis idem, dum sic, ut scribis, amemur,
flammaque non fiat frigidus illa cinis.
non ego tam uentos timeo mea uota morantes, 95
quam similis uento ne tuus erret amor:
ne non sim tanti, superentque pericula causam,
et uidear merces esse labore minor.
interdum metuo, patria ne laedar, et inpar
dicar Abydeno Thressa puella toro. 100
ferre tamen possum patientius omnia, quam si
otio nescioqua pacifice captus agis,
in tua si ueniunt alieni colla lacerti,
fitque nouus nostri finis amoris amor.
a, potius peream, quam crimine uulnerer isto: 105
fataque sint culpa nostra priora tua.
nec, quia uenturi dederis mihi signa doloris,
haec loquor, aut fama sollicitata noua:
omnia sed uereor: quis enim securus amant?
cogit et absentes plura timere locus. 110
felices illas, sua quas praesentia nosse
crimina uera iubet, falsa timere uetat.
nos tam uana mouet, quam facta iniuria fallit,
incitat et morsus error uterque pares.
o utinam uenias! aut ut uentusue paterue, 115
causaque sit certe femina nulla morae!
quodsi quam sciero, moriar, mihi crede, dolendo;
iamdudum pecca, si mea fata petis.
sed neque peccabis frustra ego terror istis:
quoque minus uenias, inuida pugnat hiemps. 120
me miseram! quanto planguntur litora fluctu,
et latet obscura condita nube dies.
forsitan ad pontum mater pia uenerit Helles,
mersaque roratis nata fleatur aquis.
an mare ab inuiso priuigneae nomine dictum 125
uexat in aequoream uersa nouerca deam?
non fauet, ut nunc est, teneris locus iste puellis.
haec Helle periit, haec ego laedor aqua.
at tibi flammiarum memori, Neptune, tuarum
nullus erat uentis impediendus amor:
si neque Anymone, nec laudatissima forma
criminis est Tyro fabula uana tui,
Lucidaque Aleyone + Ceuceque et Aueone nata,
et nondum nexis angue Medusa comis,
flammae Laodice caeloque recepta Celaeo, 135
et quarum memini nomina lecta mihi.
has certe pluresque canunt, Neptune, postea
molle latus lateri composuisse tuo.
cur igitur, totiens uirea expertus amoris,
aduersum nobis turbine claudis iter? 140
parce, ferox, latoque mari tua proelia misce.
seducit terras haec breuis unda duas.
te decet aut magnas magnum iactare carinas,
aut etiam totis classibus esse truce.
turpe deo pelagi iuuenem terrere natantem: 145
- gloriaque est stagno quolibet ista minor.
nobilis ille quidem est et clarus origine, sed non
a tibi suspecto ducit Vlixee genus.
da ueniam seruaque duos: natat ille; sed isdem
corpus Leandri, spes mea, pendet aquis. 150
sternuit et lumen, posito nam scribimus illo,
sternuit, et nobis prospera signa dedit.
ecce, merum nutrix faustos instillat in ignes,
'eras' que 'erimus plures' inquit, et ipsa bibit.
effice nos plures, euicta per aequora lapsus, 155
o penitus toto corde recepte mihi!
in tua castra redi, socii deserat amoris:
ponuntur medio cur mea membra toro?
quod timeas, non est. auso Venus ipsa fauebit,
sternet et aequoreas aequore nata uias. 160
ire libet medias ipsi mihi saepe per undas:
sed solet hoc maribus tutius esse fretum.
nam cur hac uectis Phrixo Phrixique sorore
sola dedit uastis femina nomen aquis?
forsitan ad reditum metuas ne tempora desint, 165
aut gemini nequeas ferre laboris onus.
at nos diuersi medium coeamus in aequor,
obuique in summis oscula demus aquis,
atque ita quisque suas iterum redeamus ad urbes:
exiguum, sed plus quam nihil illud erit. 170
uel pudor hic utinam, qui nos clam cogit amare,
uel timidus famae cedere uellet amor!
nunc male res iunctae, calor et reuerentia, pugnant.
quid sequar in dubio est. haec decet, ille iuuat.
ut semel intrant Colebos Pagaeus Iason, 175
impositam celeri Phasida puppe tulit:
ut semel Idaeus Lacedaemona uenit adulter,
cum praeda rediit protinus ille sua.
tu quam saepe petis quod amas, tam saepe relin-
quis.
et quotiens graue sit puppibus ire, natas. 180
sic tamen, o iuuenis, tumidarum uictor aquarum,
sic facito spernas, ut uereare, fretum.
arte laboratae merguntur ab aequore naues.
tu tua plus remis brachia posse putas?
quod cupis, hoc nautae morantur. Leandre, natus:
exitus hic fractis puppibus esse solet. 186
me miseram! cupio non persuadere quod hortor,
sisque, precor, monitis fortior ipse meis:
dummodo peruenias, exens utique saepe per undas
inuenas inuictis brachia lassa meis. 190
sed mihi, caeruleas quotiens obuertor ad undas,
nescioquae pauidum frigora pectus habet.
nec minus hesternae confundor imagine noctis,
quoniam est sacris illa pasta meis
namque sub aurora, tam dormitante lucerna, 195
somnia quo cerni tempore uera solent.
stamina de digitis cecideret sopore remissis,
collaque puluino nostra ferenda dedi.
hic ego uentosas nantem delphina per undas
cernere non dubia sum mihi uisa fide: 200
quem postquam bibulis inlitis fluctus harenis,
unda simul miserum uitaeque deseruit.
quidquid id est, timeo: nec tu mea somnia ride,
nec nisi tranquillo brachia crede mari.
si tibi non parens, dilectae parce puellae, 205
quae nunquam nisi te sospite suspens ero.
spes tamen est tractis uicibus pacis in undis:
tum placidas toto pectore fude uias,
interea, nanti quoniam freta peruia non sunt,
leniat inuisas littera missa moras. 210

XIX 81 *lacta* (sic) P, *lenta* G, Merk. 92 *cautus* Francius. 190 *Seta* Vw, *uena* G. 102 *uapas* Gw. 108 *fama*, *uentura* Pl. 110 *multa* G. *ipse* G. 111 *nostra* Pl. 112 *iubet* suspectum, *iuuat* Pw. 113 *uera*—*ficta* G. 117 *resciero* P² mg. 118 *peccas* codd., corr. Heusinger. 127 *utrumque* est Dilthey. 131 *si* aut s; P. 133 *ceuceque* (sic) et *auone* sed ras, inter q. etc. P, *celaeque* et *auone* G. *Calypsoque* Heinsius. Heins. ex Hyg. Fab. 157. *Cleopatra* et *Alcyone* Ant. Volsius edd. nett. immensa uarietas in G. pro *ceuce* q. possis aut *Leandre* aut *Glaucis*. 147, 148 *Kantleao* suspecti. 153 *cece*, cur (supra scripto) P, an *lacta*? 158 *uidus* G. 163 *huc* P, *huc* G, *huc* Vw. 165 *uictus* w, *uictura* w. 169 *utroque* Benti. 171, 172 *out*—aut *malum*. *amori* Benti. an *cordi*, *amore*. 192 *quae* Gw, qd P. *frangere* Vw, *fringere* P G. *habet* P, *habent* Gw. 205 *erit* w. 207 *stratis* Benti. coll. 7. 49 quod placet. 208 *tal*—G G. 209 *uente* G, *nandi* PG. 210 *immensa* G.

XX

ACONTIVS CYDIPPAE

Pone metum; nihil hic iterum iurabis amanti:
 promissam satis est te semel esse mihi.
 perlege, discedat sic corpore languor ab isto,
 quod meus est ulla parte dolere dolor.
 quid pudor ante subit? nam, sicut in aede Dianae,
 suspicor ingenuas erubuisse genas. 6
 coniugium pactamque fidem, non crimina posco.
 debitus ut coniunx, non ut adulter amo.
 uerba licet repetas, quae demptus ab arbore fetus
 pertulit ad castas me iaciente manus. 10
 inuenies illic id te spondere, quod opto
 te potius, uirgo, quam meminisse deam.
 nunc quoque idem timeo. sed idem tamen acrius
 illud
 adsumpsit uires, auctaque flamma mora est.
 quique fuit numquam paruus, nunc tempore longo
 et spe, quam dederas tu mihi, creuit amor. 16
 spem mihi tu dederas. meus hic tibi credidit ardor:
 non potes hoc factum teste negare dea.
 adfuit, et praesens, ut erat, tua uerba notauit,
 et uisa est mota dicta tulisse coma. 20
 deceptam dicas nostra te fraude licebit,
 dum fraudis nostrae causa feratur amor.
 fraus mea quid petiit, nisi, uti tibi iungerer, unum?
 id me, quod quereris, conciliare potest.
 non ego natura nec sum tam callidus usu. 25
 solertem tu me, crede, puella, facis.
 te mihi compositis, siquid tamen egimus, a me
 adstrinxit uerbis ingeniosus Amor.
 dictatis ab eo feci sponsalia uerbis,
 consultoque fui iuris Amore uaffer. 30
 sit fraus huic facto nomen, dicarque dolosus:
 si tamen est, quod ames uelle tenere, dolus.
 en iterum scribo mittoque rogantia uerba.
 altera fraus haec est; quodque queraris, habes.
 si noceo, quod amo, fateor, sine fine nocebo, 35
 teque, peti caueas tu licet, usque petam.
 per gladios alii placitas rapuere puellas:
 scripta mihi caute littera crimen erit?
 di faciant, possim plures inponere nodos,
 ut tua sit nulla libera parte fides. 40
 mille doli restant; cliuio sudamus in imo:
 ardor inexpertum nil sinet esse meus.
 sit dubium, possisne capi; captabere certe.
 exitus in dis est; sed capiere tamen.
 ut partem effugas, non omnia retia falles, 45
 quae tibi, quam credis, plura tetendit Amor.
 si non proficient artes, uenienus ad arma,
 uique tui cupido rapta ferere sinu.
 non sum, qui solem Paridis reprehendere factum,
 nec quemquam, qui, uir posset ut esse, fuit. 50
 nos quoque—sed taceo. mors huius poena rapinae
 ut sit, erit, quam te non habuisse, minor.
 aut esses formosa minus; peterere modeste:
 audaces facie cogimur esse tua.
 tu facis hoc oculique tui, quibus ignea cedunt 55
 sidera, qui flammae causa fuere meae:
 hoc faciunt flauī crines et eburnea ceruix,
 quaeque, precor, ueniant in mea colla manus,
 et decor et uultus sine rusticitate pudentes,

et, Thetidis qualis uix rear esse, pedes. 60
 cetera si possem laudare, beator essem:
 nec dubito, totum quin sibi par sit opus.
 hac ego compulsus, non est mirabile, forma,
 si pignus uolui uocis habere tuae.
 denique, dum captam tu te cogare fateri, 65
 insidiis esto capta puella meis.
 inuidiam patiar: passo sua praemia dentur.
 cur suus a tanto crimine fructus abest?
 Hesione Telamon, Briseida cepit Achilles:
 utraque uictorem nempe secuta uirum. 70
 quamlibet accuses et sis irata licebit,
 irata liceat dum mihi posse frui.
 idem, qui facimus, factam tenuabimus iram,
 copia placandi sit modo parua tui.
 ante tuos liceat flentem consistere uultus, 75
 et liceat lacrimis addere uerba sua:
 utque solent famuli, cum uerbera saeua uerentur,
 tendere summissas ad tua crura manus.
 ignoras tua iura: uoca. cur arguor absens?
 iamdudum dominae more uenire iube. 80
 ipsa meos scindas licet imperiosa capillos,
 oraque sint digitis liuida nostra tuis.
 omnia petetiar. tantum fortasse timebo,
 corpore laedatur ne manus ista meo.
 sed neque compedibus nec me conpesce catenis. 85
 seruabor firmo uinctus amore tui.
 cum bene se, quantumque uolet, satiauerit ira,
 ipsa tibi dices 'quam patienter amat!'
 ipsa tibi dices, ubi uideris omnia ferre,
 'tam bene qui seruit, seruiat iste mihi.' 90
 nunc reus infelix absens agor; et mea, cum sit
 optima, non ullo causa tuente perit.
 hoc quoque, quantumuis sit scriptum iniuria nos-
 trum:
 quod de me solo nempe queraris, habes.
 non meruit falli mecum quoque Delia: si non 95
 uis mihi promissum reddere, redde deae.
 adfuit et uidit, cum tu decepta rubebas,
 et uocem memori condidit aure tuam.
 omina re careant! nihil est uiolentius illa,
 cum sua, quod nolim, numina laesa uidet. 100
 testis erit Calydonis aper, sic saeuus, ut illo
 sit magis in natum saeua reperta parens.
 testis et Actaeon, quondam fera creditus illis,
 ipse dedit leto cum quibus ante feras:
 quaeque superba parens, saxo per corpus oborto
 nunc quoque Mygdonia flebilis astat humo. 106
 ei mihi, Cydippe, timeo tibi dicere uerum,
 ne uidear causa falsa monere mea:
 dicendum tamen est. hoc est, mihi crede, quod
 aegra
 ipso nubendi tempore saepe iaces. 110
 consulit ipsa tibi, neu sis periura laborat;
 et saluam salua te cupit esse fide.
 inde fit, ut, quotiens existere perfida temptas,
 peccatum totiens corrigat illa tuum.
 parce mouere feros animosae uirginis arcus: 115
 mitis adhuc fieri, si patiare, potest.
 parce, precor, teneros corrumpere fibribus artus.
 seruetur facies ista fruenda mihi.
 seruentur uultus ad nostra incendia nati,
 quique subest niueo lenis in ore rubor. 120
 hostibus, et siquis, ne fias nostra, repugnat,
 sic sit, ut inualida te solet esse mihi.

XX in 5 praemittitur: *Accipe, Cydippe, despecti nomen Aconti illius, in pomo qui tibi uerba dedit.* 4 quod Dilthey, qui P (post ras. et q minusculo) cett. dolente 5. quo—dolente Dilthey, nuper. 5 ante P G w, ora 5. 13 teneo Oudendorp, cupio Benti. an spero. 15 nunc 5, nec P G. 16 ex spe G 5. crescit 5. 19 ut erātū P, iurantia Baehrens. 20 tulisse P G w, corrupte ut uid., probasse 5, Ehwald. 23, 24 Heinsio suspecti. uti 5, ut P. quod G. uni codd., unum scripsi, iungerer? unum Burm. 27 a me P, arte G w, ante 5. 30 consumptoque P¹ G. 36 peti 5, petam P G. usque 5, ipse P, ipsa G. 37 placidas P G w. 48 uique scripsi, inque codd. cupidus P¹, meo cupido P², cupidos—sinus Sedlm. cf. Art. I. 128. 55 hoc om. P. 59 motus Dilthey, quod placet. 62 ita 5. quin tua (tu P¹). pars sit opus P G w. 69, 70 eiecit Dilthey. 75 flentis P. 76 sua ego, cf. 14. 67, sui P, suis G, meis w, tuis 5. 78 sed in ad corr. P, sub G w. uirva 5. 82 aspera G. 89 ferri Dilthey. 93 quantumuis ego: quod [] iussit in ras. spatium circiter trium litterarum P, quod tu uis G, uulgo. 97, 98 secl. Dilthey. 98 ore suo G. 100 quae G. 101, 102 damnauit Heins., 101–106 Dilthey. 101 sic sacuus 5 P² mg. ap. Ehwald, P¹ in ras., nam scimus P² G w, uulgo. 107 uerbum P². 108 mouere G. 120 leuis 5.

torqueor ex aequo, uel te nubente, uel aegra,
dicere nec possum quid minus ipse uelim.
maceror interdum, quod sim tibi causa dolendi,
teque mea laedi calliditate puto. 126
in caput ut nostrum dominae periuria, quaeso,
eueniant; poena tuta sit illa mea.
ne tamen ignorem quid agas, ad limina crebro
anxius huc illuc dissimulante eo. 130
subsequor ancillam furtim famulumque, requirens,
profuerint somni quid tibi, quidue cibi.
me miseram, quod non medicorum iussa ministro,
effingoque manus insideoque toro!
et rursus miserum, quod me procul inde remoto,
quem minime uellem, forsitan alter adest! 136
ille manus istas effingit et adsidet aegrae,
inuisis superis cum superisque mihi.
dumque suo temptat salientem pollice uenam,
candida per causam brachia saepe tenet: 140
contrectatque sinus et forsitan oscula iungit.
officio merces plenior ista suo est.
quis tibi permisit nostras praecerpere messes?
ad spes alterius quis tibi fecit iter?
iste sinus meus est; mea turpiter oscula sumis,
a mihi promisso corpore tolle manus. 146
improbe, tolle manus! quam tangis, nostra futura
est.
postmodo si facies istud, adulter eris.
elige de uacuis quam non sibi uindictae alter.
si neseis, dominum res habet ista suum. 150
nec mihi credideris. recitetur formula pacti:
neu falsam dicas esse, fac ipsa legat.
alterius thalamo, tibi nos, tibi dicimus, exi.
quid facis hic? exi! non uacat iste torus.
nam quod habes et tu gemini uisita altera pacti,
non erit ideo par tua causa meae. 156
haec mihi se pepigit, pater hanc tibi, primus ab
illi:
sed propior certe, quam pater, ipsa sibi est.
promisit pater hanc; haec et iurauit amanti.
ille homines, haec est testificata deam. 160
ille timet mendax, haec et periura uocari.
num dubites, hic sit maior an ille metus?
denique, ut amborum conferre pericula possis,
respic ad euentus: haec cubat, ille ualet.
nos quoque dissimili certamina mente subimus, 165
nec spes par nobis nec timor aequus adest.
tu petis ex tuto: grauior mihi morte repulsa est,
idque ego iam, quod tu fors anabis, amo.
si tibi iustitiae, si recti cura fuisset,
cedere debueras ignibus ipse meis. 170
nunc quoniam ferus hic pro causa pugnat iniqua,
ad quid, Cydippe, littera nostra redit?
hic facit, ut iaceas et sis suspecta Dianae;
hunc tu, si sapias, limen adire uetes.
hoc faciente subis tum saeua pericula uitae: 175
atque utinam pro te, qui mouet illa, cadat!
quem si reppuleris, nec, quem dea damnat, amaris,
tu tunc continuo, certe ego saluus ero.
siste metum, uirgo. stabili potiere salute,
fac modo polliciti conscia templa colas. 180
non boue mactato caelestia numina gaudent,
sed, quae praestanda est et sine teste, fide.
ut ualeant, aliae ferrum patiuntur et ignes:
fert aliis tristem succus amarus opem.
nil opus est istis. tantum periuria uita, 185

teque simul serua meque datamque fidem.
praeteritae ueniam dabit ignorantia culpa;
exciderant animo foedera lecta tuo.
admonita es modo uoce mea, modo casibus istis,
quos, quotiens temptas fallere, ferre soles. 190
his quoque uitatis in partu nempe rogabis,
ut tibi luciferas adferat illa manus?
audiet et, repetens quae sint audita, requirit
ipsa, tibi de quo coniuge partus eat.
promittes uotum: scit te promittere falso. 195
iurabis: scit te fallere posse deos.
non agitur de me. cura maior laboro.
anxia sunt uitae pectora nostra tuae.
cur modo te dubiam pauidi fleuere parentes,
ignaros culpa quos facis esse tuae? 200
et cur ignorent? matri licet omnia narres.
nil tua, Cydippe, facta ruboris habent.
ordine fac referas, ut sis mihi cognita primum,
sacra pharetratae dum facit ipsa deae,
ut te conspecta subito, si forte notasti, 205
restiterim fixis in tua membra genis,
et, te dum nimum miror, nota certa furoris,
deciderint uero pallia lapsa meo:
postmodo nescioqua uenisse uolubile malum,
uerba ferens doctis insidiosus notis: 210
quod quia sit lectum sancta praesente Diana,
esse tuam uinctam numine teste fidem.
ne tamen ignoret scripti sententia quae sit,
lecta tibi quondam nunc quoque uerba refer.
'nube, precor,' dicit 'cui te bona nomina iungunt.
quem fore iurasti, sit gener ille mihi. 216
quisquis is est, placeat, quoniam placet ante Dianae.'
talis erit mater, si modo mater erit.
sed tamen ut quaerat, quis sim qualisque, uideto:
inueniet nobis consuluisse deam. 220
insula, Corycii quondam celeberrima nymphis,
cingitur Aegaeo, nomine Cea, mari:
illa mihi patria est: nec, si generosa probatis
nomina, despectis arguor ortus auis.
sunt et opes nobis, sunt et sine crimine mores: 225
amplius utque nihil, me tibi iungit amor.
appeteres talem uel non iurata maritum.
iuratae uel non talis habendus erat.
haec tibi me in somnis iaculatrix scribere Phoebe,
haec tibi me uigilem scribere iussit Amor: 230
e quibus alterius mihi iam nocuere sagittae,
alterius noceant ne tibi tibi, caue.
iuncta salus nostra est: miserere meique tuique;
quid dubitas unam forte duobus opem?
quod si contigerit, cum iam data signa sonabunt
tinctaque uotiuo sanguine Delos erit, 236
aurea ponetur mali felicius imago,
causaeque uersiculis scripta duobus erit:
'effigie pomi testatur Acontius huius,
quae fuerint in eo scripta, fuisse rata.' 240
longior infirmum ne lasset epistola corpus,
clausaque consueti sit tibi fine, uale!

XXI

CYDIPPE ACONTIO

Pertinui, scriptumque tuum sine murmure legi,
iuraret nequos inscia lingua deos.
et puto captasses iterum, nisi, ut ipse fateris,

XX 124 esse P² w. 127 ut add. Elwald. inque caput G w. 134 adsideoque Benti. 135 remota G w. 136 uelera P. abest G. 144 spes P ut saepe in talibus, spes G w. saepe m. c. edd. uett. quod non displicet. 147 154 uacat inchoat Dithley. 155 gemini Merkel, humani w. et P mg. ut referunt: eundem non potui legere, P² in ras., G euacuatum. 158 propior P. 161 ita c. hoc mutat ueniens P² (P¹ eras.) G w. haec et c. tenet haec (supra ser. to P. tenet haec w. 163, 164) clausit Dithley. 170 credere P. 172 ad te c. ed. princ. Rom. Elwald. 175 post h. u. deficit P. 178 tu tunc scripsi, et tu w. et tunc c. certe eodd., post scripserim tempore Gilbert, continuo par te tunc Hausmann. 189 audet cum c. G w. 193 et c. ed. Rom. 1171, haec G w. huius Dithley, an auderet. 194 isto tibi Dithley. 197 uolubile c. 204 facit G w. facis w. 208 ueneris = meis = (G ?). 209 post ego G. 210 dictus G. 215 an proce? 219 et ego, et eodd. si tamen et c. qui = Benti. iubato = Heintz. 221 Coryceus G w. Cortharus Battmann, coll. Met. 10. 109, 7. 368. Corantheris c. 228 eram Benti. 242 sibi Heins. ceterum 241, 242 eiecit Dithley. XXI 1 in c. praemittuntur: Littera peruenit tua quo conuenit Acontii et pater est oculis insidiata meis. 3 et G, ut c. al c.

promissam scires me satis esse semel.
nec lectura fui. sed, si tibi dura fuisset,
aucta foret saevae forsitan ira deae.
omnia cum faciam, cum dem pia tura Dianae,
illa tamen iusta plus tibi parte fauet,
utque cupis credi, memori te vindicat ira :
talis in Hippolyto uix fuit illa suo.
at melius uirgo fauisset uirginis annis,
quos uereor paucos ne uelit esse mihi.
[languor enim causis non apparentibus haeret,
adiuuor et nulla fessa medentis ope.
quam tibi nunc gracilem uix haec rescribere quamque
pallida uix cubito membra leuare putas ?
huc timor accedit, ne quis nisi conscia nutrix
colloqui nobis sentiat esse uices.
ante foresset haec quid agamque rogantibus intus,
ut possim tuto scribere, 'dormit' ait.
mox ubi, secreti longi causa optima, somnus
credibilis tarda desinit esse mora,
iamque uenire uidet, quos non admittere durum est,
excreat et ficta dat mihi signa nota :
sicut erant, properans uerba imperfecta relinquo
et tegitur trepido littera coepta sinu.
inde meos digitos iterum repetita fatigat :
quantus sit nobis aspicis ipse labor.
quo peream si dignus eras, ut uera loquamur :
sed melior iusto quamque mereris ego.
ergo te propter totiens incerta salutis
commentis poenas doque dedique tuis ?
haec nobis formae te laudatore superbae
contingit merces ? et placuisse nocet ?
si tibi deformis, quod mallet, uisa fuisset,
culpatum nulla corpus egeret ope :
nunc laudata gemo, nunc me certamine uestro
perditis, et proprio uulneror ipsa bono.
dum neque tu cedis nec se putat ille secundum,
tu uotis obstat illius, ille tuis.
ipsa uelut naus iactor, quam certus in altum
propellit Boreas, aestus et unda refert :
cumque dies caris optata parentibus instat,
immodicus pariter corporis ardor adest.
ei mihi, coniugii tempus crudelis ad ipsum
Persephone nostras pulsas acerba fores.
iam pudet, et timeo, quamuis mihi conscia non sim,
offensos uidear ne meruisse deos.
accidere hoc aliquis casu contendit, et alter
acceptum superis hunc negat esse uirum.
neue nihil credas in te quoque dicere famam,
facta ueneficiis pars putat ista tuis.
causa latet, mala nostra patent : uos pace mouetis
aspera summtota proelia, plector ego.
dic *mihi* nunc, solitoque tibi me decipe more :
quid facies odio, sic ubi amore nocet ?
si laedis quod amas, hostem sapienter amabis ;
me, precor, ut serues, perdere uelle uelis.
aut tibi iam nulla est speratae cura puellae,
quam ferus indigna tabe perire sinis,
aut, dea si frustra pro me tibi saeuia rogatur,
quid mihi te iactas ? gratia nulla tua est.
elige quid fingas. non uis placare Dianam ;
immemor es nostri : non potes ; illa tui est.
uel numquam mallet, uel non mihi tempore in illo
esset in Aegaeis cognita Delos aquis.
tunc mea difficili deducta est aequore nauis,
et fuit ad coeptas hora sinistra uias.
quo pede processit ! quo me pede limine moui !
picta citae tetigi quo pede texta ratis !

bis tamen aduerso redierunt carbasa uento—
mentior, a demens ! ille secundus erat.
ille secundus erat, qui me referebat euntem
quique parum felix impediabat iter.
atque utinam constans contra mea uela fuisset !
sed stultum est uenti de leuitate queri.
mota loci fama properabam uisere Delon,
et facere ignaua puppe uidebar iter.
quam saepe, ut tardis, feci conuicia remis
questaque sum uento lintea parca dari !
et iam transieram Myconon, iam Tenon et Andron,
inque meis oculis candida Delos erat.
quam procul ut uidi 'quid me fugis, insula ?' dixi,
'laberis in magno numquid, ut ante, mari ?'
institeram terrae, cum iam prope luce peracta
demere purpureis Sol iuga uellet equis.
quos idem solitos postquam reuocauit ad ortus,
comunter nostrae matre iubente comae :
ipsa dedit gemmas digitis et crinibus aurum
et uestes umeris induit ipsa meis.
protinus egressae superis, quibus insula grata est,
flaua salutatis tura merumque damus.
dumque parens aras uotiuo sanguine tingit
festaque fumosis ingerit exta focis,
sedula me nutrix alias quoque ducit in aedes,
erramusque uago per loca sacra pede.
et modo porticibus spatior, modo munera regum
miror et in cunctis stantia signa locis ;
miror et innumeris structam de cornibus aram
et de qua pariens arbore nixa dea est ;
et quae praeterea—(neque enim meminisse libetue,
quicquid ibi uidi, dicere)—Delos habet.
forsitan haec spectans a te spectabar, Aconti,
uisaque simplicitas est mea posse capi.
in templum redeo gradibus sublime Dianae :
tutior hoc equis debuit esse locus ?
mittitur ante pedes malum cum carmine tali—
ei mihi, iurauit nunc quoque paene tibi.
sustulit hoc nutrix mirataque 'perlege' dixit :
insidias legi, magne poeta, tuas.
nomine coniugii dicto confusa pudore
sensi me totis erubuisse genis ;
luminaque in gremio ueluti defixa tenebam,
lumina propositi facta ministra tui.
improbe, quid gaudes, aut quae tibi gloria parta est,
quidue uir elusa uirgine laudis habes ?
non ego constiteram sumpta peltata securi,
qualis in Iliaco Penthesilea solo ;
nullus Amazonio caelatus balteus auro,
sicut ab Hippolyte, praeda relata tibi est.
uerba quid exultas tua si mihi uerba dederunt,
sumque parum prudens capta puella dolis ?
Cydippen pomum, pomum Schoeneida cepit :
tu nunc Hippomenes scilicet alter eris.
at fuerat melius, si te puer iste tenebat,
quem tu nescioquas dieis habere faces,
more bonis solito spem non corrumpere fraude :
exoranda tibi, non capienda fui.
cur, me cum peteres, ea non profitenda putabas,
propter quae nobis ipse petendus eras ?
cogere cur potius quam persuadere uolebas,
si poteram audita condicione capi ?
quid tibi nunc prodest iurandi formula iuris
linguaeque praesentem testificata deam ?
quae iurat, mens est : nil coniurauimus illa ;
illa fidem dictis addere sola potest.
consilium prudensque animi sententia iurat,

XXI 9, 10 secluit Dilthey. 12 post h. u. desunt omnes boni codices et Planudis uersio. 'reliqui quicquid legitur adulterinum est' Ant. Volsens in ed. Ven. 1487. uu. 13-144 leguntur in paucis codd. recentibus, uu. 145 ad fin. in solo Laurentiano (L) saec. xiv. 17 huc Heins., nunc codd. 21 longi L, longe edd. uett. 24 dicta Burm., pacta malim. 26 coepta Dilthey, cauta codd. 29 quo Heins., quae codd. 38 perditis τ, proditis w. 44 adest τ, inest w. 45 ei J. F. Heusinger, et L, nec τ, nunc =. 49 at Benth. 51 nihil ed. Rom., mihi codd. 52 tuis edd. uett., meis codd. 55 die *mihi* nunc Dilthey, dicam nunc codd., die iam nunc Crispinus, die age nunc Lennep. 60 tabe Scipio Gentilis, labe codd. 77 Delum =. 82 Phosphor erat ed. princ. Rom. 91 grata = Benth., sacra w uulg. 95 alias codd., altus Wakefield. 100 de. an duo. 125 fortasse fouebat. 127 boni τ, edd. uett. corrumpere suspectum. 135, 136 secluit Dilthey. nil nos iurauimus Benth., n. cum iurauimus, illa, scil. iurauit, malim.

et nisi iudicii uincula nulla ualent.
 si tibi coniugium uolui promittere nostrum,
 exige polliciti debita iura tori : 140
 sed si nil dedimus praeter sine pectore uocem,
 uerba suis frustra iuribus orba tenes.
 non ego iuravi, legi iurantia uerba ;
 uir mihi non isto more legendus eras.
 decipe sic alias ; succedat epistula pomo ; 145
 si ualeat hoc, magnas diuitis aufer opes ;
 fac iurent reges sua se tibi regna daturus,
 sitque tuum, toto quicquid in orbe placet.
 maior es hoc ipsa multo mihi crede, Diana,
 si tua tam praesens littera numen habet. 150
 cum tamen haec dixi, cum me tibi firma negaui,
 cum bene promissi causa peracta mei est,
 confiteor, timeo saeuae Latoides iram
 et corpus laedi suspicor inde neum.
 nam quare, quotiens socialia sacra parantur, 155
 nupturae totiens languida membra cadunt ?
 ter mihi iam ueniens positas Hymenaeus ad aras
 fugit et e thalami limine terga dedit ;
 uixque manu pigra totiens infusa resurgunt
 lumina, uix moto corripit igne facies. 160
 saepe coronatis stillant unguenta capillis,
 et trahitur multo splendida palla croco.
 cum tetigit limen, lacrimas mortisque timorem
 cernit et a cultu multa remota suo :
 proicit ipse sua deductas fronte coronas 165
 spissaque de nitidis tergit amoma comis ;
 et pudet in tristi laetum consurgere turba,
 quique erat in palla, transit in ora rubor.
 at mihi, uae miserae, torrentur febribus artus,
 et grauius iusto pallia pondus habent ; 170
 nostraque plorantes uideo super ora parentes,
 et face pro thalami fax mihi mortis adest.
 parce laboranti, picta dea laeta pharetra,
 daque salutiferam iam mihi fratris opem.
 turpe tibi est, illum causas depellere leti,
 te contra titulum mortis habere meae. 175
 nunquid, in umbroso cum uelles fonte lauari,
 imprudens uultus ad tua labra tuli ?
 praeteriine tuas de tot caelestibus aras,
 aequae tua est nostra spectata parente parens ? 180
 nil ego peccaui, nisi quod periuria legi
 inque parum fausto carmine docta fui.
 tu quoque pro nobis, si non mentiris amorem,
 tura feras ; prosint, quae nocuerit, manus.
 cur, quae succenset, quod adhuc tibi pacta puella
 non tua sit, fieri ne tua possit, agit ? 186
 omnia de uiua tibi sunt speranda : quid aufert
 saeua mihi uitam, spem tibi diua mei ?
 nec tu credideris illum, cui destinor uxor,
 aegra superposita membra fouere manu. 190
 assidet ille quidem, quantum permittitur ipsi ;
 sed meminit nostrum uirginis esse torum.
 iam quoque nescioquid de me sensisse uidetur :

nam lacrimae causa saepe latente cadunt,
 et minus audacter blanditur et oscula rara 195
 accipit et timido me uocat ore suam.
 nec miror sensisse, notis cum prodar apertis :
 in dextrum uersor, cum uenit ille, latus,
 nec loquor, et tecto simulatur lumine somnus,
 captantem tactus reicioque manum. 200
 ingemit et tacito suspirat pectore meque
 offensam, quamuis non mereatur, habet.
 ei mihi, quod gaudes et te iuuat ista uoluntas !
 ei mihi, quod sensus sum tibi fassa meos !
 si mens aequa foret, tu nostra iustius ira, 205
 qui mihi tendebas retia, dignus eras.
 scribis, ut inualidum liceat tibi uisere corpus :
 es procul a nobis ; et tamen inde nocet.
 mirabar, quare tibi nomen Acontius esset :
 quod faciat longe uulnus, acumen habes. 210
 certe ego conualui nondum de uulnere tali,
 ut iaculo scriptis eminus icta tuis.
 quid tamen huc uenias ? sane miserabile corpus,
 ingenii uideas magna tropaea tui.
 concidimus macie ; color est sine sanguine, qualem
 in pomo refero mente fuisse tuo ; 216
 candida nec mixto sublucent ora rubore :
 forma noui talis marmoris esse solet ;
 argenti color est inter conuiuia talis,
 quod tactum gelidae frigore pallet aquae. 220
 si me nunc uideas, uisam prius esse negabis
 'arte nec est' dices 'ista petenda mea ;'
 promissique fidem, ne sim tibi iuncta, remittes,
 et cupies illud non meminisse deam.
 forsitan et facies, iurem ut contraria rursus, 225
 quaeque legam, mittes altera uerba mihi.
 sed tamen aspiceres uellem, prout ipse rogabas,
 et discas sponsae languida membra tuae.
 durius et ferro si sit tibi pectus, Aconti,
 tu ueniam nostris uocibus ipse petas. 230
 ne tamen ignores : ope qua reualescere possim,
 quaeritur a Delphis fata canente deo.
 is quoque nescioquam, nunc ut uaga fama susurrat,
 neglectam queritur testis habere fidem.
 hoc deus, hoc uates, hoc et mea carmina dicunt : 235
 at desunt uoto carmina nulla tuo.
 unde tibi fauor hic ? nisi quod noua forte reperta est,
 quae capiat magnos littera lecta deos.
 teque tenente deos, nunc sequor ipsa deorum
 doque libens uictas in tua uota manus ; 240
 fassaque sum matri deceptae foedera linguae,
 lumina fixa tenens plena pudoris humo.
 cetera cura tua est : plus hoc quoque uirgine factum,
 non timuit tecum quod mea charta loqui.
 iam satis inualidos calamo lassauimus artus 245
 et manus officium longius aegra negat.
 quid, nisi quod cupio me iam coniungere tecum,
 restat, ut adscribat littera nostra VALE ?]

XXI 143 150 seclisut Diltthey. 145 *alios* L. 149 *huc ipsa* Bentl., *hanc dari* L. *nullo modo crede Diana* edd. uett., *cum me tibi firma negaui* L. 157 *aras* = Shektenhorst, *aures* L. 159 *infusa reseruant* L. *contusa reseruant* Diltthey, *infusa reserunt* F. Heusinger, *infusa reserunt* Elhwald. 165 *sua deductas* Franciscus, Bentl., *suas deductas* L. 180 *aque* ed. Bersm., *atque* L. 186 *fit* Heins. fortasse recte. 193 *me* L. *te* Heins., *an re*. 196 *accipit* L. *admouet* Diltthey, *uolunt appret*. 198 *uocifer* Franciscus. 200 *recepit* Heins., *recepit* L. 203 *ei*. *si* L. corr. Gronovius ; ita in u. 204. *uoluntas* J. F. Heusinger, *uoluptas* L. 205 *ita* Lennep. *si mihi lingua foret* L. 211 *an mali*. 214 *magna* Diltthey, *humi* L. ex E. 66, 17. 212 *irrepperisse* censens, *digna* Lennep. 227 *aspicias* Bentl. *procul. quod et* Bentl. 227 *aspicias* Bentl., *adspiceres* Elhwald. 229 *si sit ego, cum sit* L. *uasi si* Bentl., *ut ferro non sit* Heins. 231 *ita* dist. Lennep. 234 *uocis* Bentl. 235 *hoc u.* Burm., *et u.* L. *carmina* L. *somnia* malim. 236 *at* L. a / Crispinus, *an* Lennep, *et ego*. *numina* Elhwald. 239 *nomen* L. edd. uett., *nomen* uulg. *peris uetus liber* Heinsii, unde coniecit *partes*, quod suauit Bentl., recepit Elhwald ; *an enen. sequor* L. 242 *tenens* Heins., *tenet* L. *humo* L. *humi* Heins.

P. OVIDI NASONIS

A M O R V M

LIBER PRIMVS

EPIGRAMMA IPSIVS.

Qui modo Nasonis fueramus quinque libelli,
tres sumus. hoc illi praetulit auctor opus
ut iam nulla tibi nos sit legisse uoluptas,
at leuior demptis poena duobus erit.

I

A RMA graui numero uiolentaque bella para-
bam
edere, materia conueniente modis :
par erat inferior uersus : risisse Cupido
dicitur atque unum surripuisse pedem.
'quis tibi, saeue puer, dedit hoc in carmina iuris? 5
Pieridum uates, non tua turba sumus.
quid, si praecripiat flauae Venus arma Mineruae,
uentilet accensas flaua Minerua faces?
quis probet in siluis Cererem regnare iugosis,
lege pharetratae uirginis arua coli? 10
crinibus insignem quis acuta cuspide Phoebum
instruat, Aoniam Marte mouente lyram?
sunt tibi magna, puer, nimiumque potentia regna :
cur opus adfectas, ambitiose, nouum?
an, quod ubique, tuum est? tua sunt Heliconia
Tempe? 15
uix etiam Phoebo iam lyra tuta sua est?
cum bene surrexit uersu noua pagina primo,
attenuat nervos proximus ille meos;
nec mihi materia est numeris leuioribus apta,
aut puer, aut longas compta puella comas. 20
questus eram; pharetra cum protinus ille soluta
legit in exitium spicula facta meum,
lunauitque genu sinuosum fortiter arcum,
'quod' que 'canas, uates, accipe, dixit, opus.'
me miserum! certas habuit puer ille sagittas: 25
uror, et in uacuo pectore regnat Amor.
sex mihi surgat opus numeris, in quinque residat :
ferrea cum uestris bella ualete modis.
cingere litorea flauentia tempora myrto,
Musa per undenos emodulanda pedes. 30

II

Esse quid hoc dicam, quod tam mihi dura uidentur
strata, neque in lecto pallia nostra sedent,
et uacuu somno noctem, quam longa, peregi,
lassaque uersati corporis ossa dolent?
nam, puto, sentirem, siquo temptarer amore: 5
an subit et tecta callidus arte nocet?
sic erit. haeserunt tenues in corde sagittae,

et possessa ferus pectora uersat Amor.
cedimus, an subitum luctando accendimus ignem?
cedamus: leue fit, quod bene fertur, onus. 10
uidi ego iactatas mota face crescere flammam,
et uidi nullo concutiente mori.
uerbera plura ferunt, quam quos iuuat usus aratri,
detractant pressi dum iuga prima boues.
asper equus duris contunditur ora lupatis: 15
frena minus sentit, quisquis ad arma facit.
acrius inuitus multoque ferocius urget,
quam qui seruitium ferre fatentur, Amor.
en ego confiteor; tua sum noua praeda, Cupido;
porrigimus uictas ad tua iura manus. 20
nil opus est bello. ueniam pacemque rogamus;
nec tibi laus armis uictus inermis ero.
neete comam myrto, maternas iunge columbas:
qui deceat, currum uitricus ipse dabit;
inque dato curru, populo clamante triumphum, 25
stabis et adiunctas arte mouebis aues.
ducentur capti iuuenes captaeque puellae:
haec tibi magnificus pompa triumphus erit.
ipse ego, praeda recens, factum modo uulnus habeo
et noua captiua uincula mente feram. 30
Mens Bona ducetur manibus post terga retortis
et Pudor et castris quidquid Amoris obest.
omnia te metuent: ad te sua brachia tendens
uulgus 'io' magna uoce 'trumphe' canet.
Blanditiae comites tibi erunt Errorque Furorque,
adsidue partes turba secuta tuas. 36
his tu militibus superas hominesque deosque.
haec tibi si demas commoda, nudus eris.
laeta triumphanti de summo mater Olympo
plaudet et adpositas sparget in ora rosas. 40
tu pinnas gemma, gemma uariante capillos
ibis in auratis aureus ipse rotis.
tunc quoque non paucos, si te bene nouimus, ures,
tuuc quoque praeteriens uulnera multa dabis.
non possunt, licet ipse uelis, cessare sagittae; 45
feruida uicino flamma uapore nocet.
talis erat domita Bacchus Gangetide terra.
tu grauis alitibus, tigribus ille fuit.
ergo cum possim sacri pars esse triumphum,
parce tuas in me perdere, uictor, opes. 50
adspice cognati felicia Caesaris arma:
qua uiciti, uictos protegit ille manu.

I 7, 8 *rauae*—*rana* coni. Bentl(ey). 15 *est* addidit Riese ex Parisino Regio qui continet l. 3—2. 49. II 14 *prenti* Markland, cf. Rem. 235. 19 ita interpunxerunt edd. uett. 49 *ergo cum uulg.*, *ergo ego cum* Burm(ann) ex codd.; cf. 4. 3. 51 *hinc* incipit P(uteanus Parisinus 8242). 52 *uincit* codex Moreti.

III

Iusta precor : quae me nuper praedata puella est,
aut amet aut faciat cur ego semper anem.
a, nimium nolui ! tantum patiat^r amari ;
audierit nostras tot Cytherea preces.
accipe, per longos tibi qui deseruiat annos ; 5
accipe, qui pura norit amare fide.
si me non ueterum commendant magna parentum
nomina, si nostri sanguinis auctor eques,
nec meus innumeris renouatur campus aratris,
temperat et sumptus parcus uterque parens : 10
at Phoebus comitesque nouem utisque repertor
hac faciunt et, me qui tibi donat, Amor,
et nulli cessura fides, sine crimine mores,
nudaque simplicitas purpureusque pudor.
non mihi mille placent, non sum desultor amoris : 15
tu mihi, siqua fides, cura perennis eris.
tecum quos dederint annos mihi fila sororum,
uiuere contingat, teque dolente mori.
te mihi materiem felicem in carmina praebe :
prouenient causa carmina digna sua. 20
carmine nomen habent exterrita cornibus Io
et quam fluminea ludit adulter aue,
quaque super pontum simulato uecta iuuenco
uirginea tenuit cornua uara uicta.
nos quoque per totum pariter cantabimur orbem, 25
iunctaque semper erunt nomina nostra tuis.

IV

Vir tuus est epulas nobis aditurus easdem.
ultima cena tuo sit, precor, illa uiro.
ergo ego dilectam tantum conuiua puellam
adspiciam ? tangi quem iuuat, alter erit ? 5
alteriusque sinus apte subiecta fouebis ?
incipit collo, cum uolet, ille manum ?
desine mirari, posito quod candida uino
Atracis ambiguos traxit in arma uiros.
nec mihi silua domus, nec equo mea membra
cohaerent : 10
uix a te uideor posse tenere manus.
quae tibi sint facienda tamen, cognosce ; nec Euris
da mea nec tepidis uerba ferenda Notis.
ante ueni, quam uir : nec quid, si ueneris ante,
possit agi uideo ; sed tamen ante ueni.
cum premet ille torum, uultu comes ipsi modesto 15
ibis, ut accumbas : clam mihi tange pedem.
me specta natusque meos uultumque loquacem ;
excipe furtiuas et refer ipsa notas.
uerba superciliis sine uoce loquentia dicam :
uerba leges digitis, uerba notata mero. 20
cum tibi succurret Veneris lasciuia nostrae,
purpureas tenero pollice tange genas.
siquid erit, de me tacita quod mente queraris,
pendeat extrema mollis ab aure manus.
cum tibi, quae faciam, mea lux, dicam^{us}, placebunt,
uersetur digitis anulus usque tuis. 26
tange manu mensam, tangunt quo more precantes,
optabis merito cum mala multa uiro.
quod tibi miscerit, sapias, bibat ipse, iubeto :
tu puerum leuiter posce, quod ipsa uoles. 30
quae tu reddideris, ego primus pocula sumam,
et qua tu biberis, hac ego parte bibam.
si tibi forte dabit quod praegustauerit ipse,
reice libatos illius ore cibos.
nec premat inpositis sinito tua colla lacertis, 35
mite nec in rigido pectore pone caput,
nec sinus admittat digitos habilesue papillae ;

oscula praecipue nulla dedisse uelis.
oscula si dederis, fiam manifestus amator,
et dicam ' mea sunt ' iniciamque manum. 40
haec tamen adspiciam. sed quae bene pallia celant,
illa mihi caeci causa timoris erunt.
nec femori committe femur nec crure cohaere
nec tenerum duro cum pede iunge pedem.
multa miser timeo, quia feci multa proterue, 45
exemplique metu torqueor ipse mei.
saepe mihi dominaeque meae properata uoluptas
ueste sub iniecta dulce peregit opus.
hoc tu non facies : sed ne fecisse puteris,
conscia de tergo pallia deme tuo. 50
uir bibit usque roga ; precibus tamen oscula desint,
dumque bibit, furtim, si potes, adde merum.
si bene compositus somno uinoque iacebit,
consilium nobis resque locusque dabunt.
cum surges abitura domum, surgemus et omnes, 55
in medium turbae fac memor agmen eas.
agmine me inuenies aut inuenieris in illo :
quidquid ibi poteris tangere, tange mei.
me miserum ! monui, paucas quod prosit in horas :
separor a domina nocte iubente mea. 60
nocte uir includet : lacrimis ego maestus obortis,
qua licet, ad saeuas prosequar usque fores.
oscula iam sumet : iam non tantum oscula sumet :
quod mihi das furtim, iure coacta dabis.
uerum inuita dato (potes hoc) similisque coactae ; 65
blanditiae taceant, sitque maligna Venus.
si mea uota ualent, illum quoque ne iuuat, opto ;
si minus, at certe te iuuat inde nihil.
sed quaecumque tamen noctem fortuna sequetur,
cras mihi constanti uoce dedisse nega. 70

V

Aestus erat, mediamque dies exegerat horam.
adposui medio membra leuanda toro.
pars adaperta fuit, pars altera clausa fenestrae,
quale fere siluae lumen habere solent,
qualia sublucent fugiente crepuscula Phoebo, 5
aut ubi nox abiit, nec tamen orta dies.
illa uerecundis lux est praebenda puellis,
qua timidus latebras speret habere pudor.
ecce Corinna uenit, tunica uelata recincta,
candida diuidua colla tegente coma : 10
qualiter in thalamos famosa Seniramis isse
dicitur et multis Laïs amata uiris.
deripui tunicam : nec multum rara nocebat ;
pugnabat tunica sed tamen illa tegi.
quae cum ita pugnaret, tamquam quae uincere
nollet, 15
uicta est non aegre proditione sua.
ut stetit ante oculos posito uelamine nostros,
in toto nusquam corpore menda fuit.
quos umeros, quales uidi tetigique lacertos !
forma papillarum quam fuit apta premi ! 20
quam castigato planus sub pectore uenter !
quantum et quale latus ! quam iuuenale femur !
singula quid referam ? nil non laudabile uidi,
et nudam pressi corpus ad usque memm.
cetera quis nescit ? lassus requieuius ambo. 25
proueniant medii sic mihi saepe dies.

VI

Ianitor, indignum, dura religate catena,
difficilem moto cardine pande forem.
quod precor, exiguum est : aditu fac ianua paruo
oblicum capiat semiadaperta latus.

III 11 iurisque codd., correxit Marius Niger. 12 haec Palmer coll. Her. I 103, haec P S(angallensis), hinc Merk(ell). et me S, ut me P, at me Merk. 13 d. at Elhw(ald). IV 15 premet P S Heins. 20 uerba teges P S. 23 loquaris P, queraris Heins. ex codd. 43 femor P. 46 ipse S, ecce Heins., esse P. 50 detecto = toro Riese. 60 separor S uulg., separer P. 61 obortis S, abortis P. V 11 famosa Heins., thalamosa P, formosa S fortasse recte. VI 2 motu P. 4 oblicum P.

longus amor tales corpus tenuauit in usus, 5
 aptaque subducto corpore membra dedit.
 ille per excubias custodum leniter ire
 monstrat; inoffensos dirigit ille pedes.
 at quondam noctem simulacraque uana timebam:
 mirabar, tenebris quisquis iturus erat. 10
 risit, ut audirem, tenera cum matre Cupido,
 et leuiter 'fies tu quoque fortis' ait.
 nec mora, uenit amor: non umbras nocte uolantis,
 non timeo strictas in mea fata manus.
 te nimium lentum timeo; tibi blandior uni: 15
 tu, me quo possis perdere, fulmen habes.
 adspice (et, ut uideas, inmitia claustra relaxa),
 uda sit ut lacrimis ianua facta meis.
 certe ego, cum posita stares ad uerbera ueste,
 ad dominam pro te uerba tremente tuli. 20
 ergo quae ualuit pro te quoque gratia quondam,
 heu facinus! pro me nunc ualet illa parum?
 redde uicem meritis. grato licet esse; quid opstas?
 tempora noctis eunt: excute poste seram.
 excute. sic umquam longa releuere catena, 25
 nec tibi perpetuo serua bibatur aqua.
 ferreus orantem nequiquam, inanitor, audis.
 roboribus duris ianua fulta riget.
 urribus obsessis clausae munimina portae
 prosunt: in media pace quid arma times? 30
 quid facies hosti, qui sic excludis amantem?
 tempora noctis eunt: excute poste seram.
 non ego militibus uenio comitatus et armis:
 solus eram, si non saeuus adesset Amor.
 hunc ego, si cupiam, nusquam dimittere possum:
 ante uel a membris diuidar ipse meis. 36
 ergo Amor et modicum circa mea tempora uinum
 mecum est et madidis lapsa corona comis.
 arma quis haec timeat? quis non eat obuius illis?
 tempora noctis eunt: excute poste seram. 40
 lentus es, an somnus, qui te male prodit, amantis
 uerba dat in uentos aure repulsa tua?
 at, memini, primo, cum te celare uolebam,
 peruigil in mediae sidera noctis eras.
 forsitan et tecum tua nunc requiescit amica. 45
 heu, melior quanto sors tua sorte mea!
 dummodo sic, in me durae transite catenae.
 tempora noctis eunt: excute poste seram.
 fallimur, an uerso sonuerunt cardine postes,
 raucaeque concussae signa dedere fores? 50
 fallimur; impulsa est animoso ianua uento.
 ei mihi, quam longe spem tulit aura meam!
 si satis es raptae, Borea, memor Orithyiae,
 huc ades et surdas flamine tunde foris.
 urbe silent-tota uitreoque madentia rore 55
 tempora noctis eunt: excute poste seram.
 aut ego iam ferroque ignique paratior ipse,
 quem face sustineo, tecta superba petam.
 nox et Amor uinumque nihil moderabile suadent:
 illa pudore uacat, Liber Amorque metu. 60
 omnia consumpsi, nec te precibusque minisque
 mouimus, o foribus durior ipse tuis.
 non te formosae decuit seruare puellae
 limina; sollicito carcere dignus eras.
 iamque pruinosis molitur Lucifer axes, 65
 inque suum miseris excitat ales opus.
 at tu, non laetis detracta corona capillis,
 dura super tota limina nocte iace.
 tu dominae, cum te proiectam mane uidebit,
 temporis absumpti tam male testis eris. 70
 qualiscumque, uale, sentique abeuntis honorem:
 lente nec admissis turpis amante, uale.
 uos quoque, crudeles rigido cum limine postes,
 duraque conseruae ligna, nalete, fores.

VII

Adde manus in uincla meas (meruere catenas*),
 dum furor omnis abit, siquis amicus ades.
 nam furor in dominam temeraria brachchia mouit;
 flet mea uaesana laesa puella manu. 5
 tunc ego uel caros potui uiolare parentes,
 saeuu uel in sanctos uerbera ferre deos.
 quid? non et clipei dominus septemplex Aiax
 strauit deprensos lata per arua greges,
 et uindex in matre patris, malus ultor, Orestes
 ausus in arcanas poscere tela deas? 10
 ergo ego digestos potui laniare capillos?
 nec dominam motae dedecere comae.
 sic formosa fuit; talem Schoenaida dicam
 Maenalias arcu sollicitasse feras.
 talis periuri promissaque uelaeque Thesei 15
 fleuit praecipites Cressa tulisse Notos.
 sic, nisi uitatis quod erat Cassandra capillis,
 procubuit templo, casta Minerva, tuo.
 quis mihi non 'demens,' quis non mihi 'barbare'
 dixit?
 ipsa nihil: pauido est lingua retenta metu. 20
 sed taciti fecere tamen conuicia uultus:
 egit me lacrimis, ore silente, reum.
 ante meos ueneris uellem cecidisse lacertos:
 utiliter potui parte carere mei.
 in mea uaesanas habui dispendia uires 25
 et ualui poenam fortis in ipse meam.
 quid mihi nobiscum, caedis scelerumque ministrae?
 debita sacrilegae uincla subite manus.
 an, si pulsassem minimum de plebe Quiritem
 plecterer, in dominam ius mihi maius erit? 30
 pessima Tydides scelerum monimenta reliquit.
 ille deam primus perculit, alter ego:
 et minus ille nocens. mihi, quam profitebar amare,
 laesa est: Tydides saeuus in hoste fuit.
 i nunc, magnificos uictor molire triumphos, 35
 cinge comam lauro uotaque redde Ioui,
 quaeque tuos currus comitatus turba sequetur,
 clamet 'io forti uicta puella uiro est!'
 ante eat effuso tristic captiua capillo,
 si sinerent laesae, candida tota, genae. 40
 aptius inpressis fuerat liuere labellis
 et collo blandi uictis habere notam.
 denique si tumidi ritu torrentis agebar
 caecaque me praedam fecerat ira suam,
 nonne satis fuerat timidae inclamasse puellae 45
 nec nimium rigidas intonuisse minas?
 aut tunicam summa deducere turpiter ora
 ad mediam? mediae zona tulisset opem.
 at nunc sustinui, raptis a fronte capillis,
 ferreus ingenuas ungue notare genas. 50
 adstitit illa amens albo et sine sanguine uultu,
 caeduntur Paris qualia saxa iugis.
 exanimis artus et membra trementia uidi,
 ut cum populeas uentilat aura comas;
 ut leni Zephyro gracilis uibratur harundo; 55
 summae cum tepido stringitur unda Noto.
 suspensaeque diu lacrimae fluxere per ora,
 qualiter abiecta de niue manat aqua.
 tunc ego me primum coepi sentire nocentem.
 sanguis erant lacrimae, quas dabat illa, meus. 60
 ter tamen ante pedes uolui procumbere supplex:
 ter formidatas repulit illa manus.
 at tu ne dubita (minuet uindicta dolorem)
 protinus in uultus unguibus ire meos.
 nec nostris oculis nec nostris parce capillis: 65
 quamlibet infirmas adiuuat ira manus;

VI 8 derigit Housman. 17 et ut uideas Gronouius ex codd., uti u. Ehw., et om. P S, inuideas S. 23 quod optas codd., quid obstat Heins. 41 te P S. prodit codd. dett., perdat P. amanti Heins., amanti P. se—praebet amanti uulg. 65 pruinosis P, pruinosis uulg. 72 lenta P. VII 4 uaesana P. 48 mediae uulg., media P. 58 abiecta codd., adfecta Madv., umecta Merk., aprica Palmer, obiecta uulg. 62 repulit uulg., retulit P, retrudit Ehw. 66 adiubat P, adiucet uulg.

neue mei sceleris tam tristia signa supersint,
pone recompositas in statione comas.

VIII

Est quaedam (quicumque uolet cognoscere lenam,
audiat), est quaedam nomine Dipsas anus.
ex re nomen habet. nigri non illa parentem
Memnonis in roseis sobria uidit equis.
illa magas artes Aeaeaeque carmina nouit 5
inque caput liquidas arte recurat aquas.
scit bene, quid gramen, quid torto concita rhombo
licia, quid ualeat uirus amantis equae.
cum uoluit, toto glomerantur nubila caelo;
cum uoluit, puro fulget in orbe dies. 10
sanguine, siqua fides, stillantia sidera uidi;
purpureus Lunae sanguine uultus erat.
hanc ego nocturnas uersam uolitare per umbras
suspicio et pluma corpus anile tegi.
suspicio; et fama est. oculis quoque pupula duplex
fulminat, et gemino lumen ab orbe uenit. 16
euocat antiquis proauos atausque sepulcris
et solidam longo carmine findit humum.
haec sibi proposuit thalamos temerare pudicos.
nec tamen eloquio lingua nocente caret. 20
fors me sermoni testem dedit. illa monebat
talia (me duplices oculuere fores):
'scis here te, mea lux, iuueni placuisse beato?
haesit et in uultu constitit usque tuo.
et cur non placeas? nulli tua forma secunda est. 25
me miseram! dignus corpore cultus abest.
tam felix esses, quam formosissima, uellem:
non ego, te facta diuite, pauper ero.
stella tibi oppositi nocuit contraria Martis.
Mars abiit; signo nunc Venus apta suo. 30
prosit ut adueniens, en adspice! diues amator
te cupiit. curae, quid tibi desit, habet.
est etiam facies, quae se tibi conparet, illi:
si te non emptam uellet, emendus erat.'
erubuit. 'deceat alba quidem pudor ora. sed iste,
si simules, prodest: uerus obesse solet. 36
cum bene deiectis gremium spectabis ocellis,
quantum quisque ferat, respiciendus erit.
forsitan imundae, Tatío regnante, Sabinæ
noluerint habiles pluribus esse uiris. 40
nunc Mars externis animos exercet in armis;
at Venus Aeneae regnat in urbe sui.
ludunt formosae. casta est, quam nemo rogauit;
aut, si rusticitas non uetat, ipsa rogat.
has quoque, quas frontis rugas in uertice portas,
excute: de rugis crimina multa cadent. 46
Penelope iuuenum uires temptabat in arcu:
qui latus argueret, corneus arcus erat.
labitur occulte fallitque uolubilis aetas,
et celer admissis labitur annus equis. 50
aera nitent usu. uestis bona quaerit haberi.
canescunt turpi tecta relicta situ.
forma, nisi admittas, nullo exercente senescit:
nec satis effectus unus et alter habent. 55
certior e multis nec iam inuidiosa rapina est.
plena uenit canis de grege praeda lupis.
ecce, quid iste tuus praeter noua carmina uates
donat? amatoris milia multa leges.
ipse deus uatum palla spectabilis aurea
tractat inauratae consona fila lyrae. 60
qui dabit, ille tibi magno sit maior Homero.
crede mihi, res est ingeniosa dare.
nec tu, siquis erit capitis mercede redemptus,

despice: gypsati crimen inane pedis.
nec te decipiant ueteres circum atria cerae. 65
tolle tuos tecum, pauper amator, auos.
quin, quia pulcher erit, poscet sine munere noctem;
quod det, amatorem flagitet ante suum.
parcius exigito pretium, dum retia tendis,
ne fugiant: captos legibus ure tuis. 70
nec nocuit simulatus amor. sine credat amari;
et caue ne gratis hic tibi constet amor.
saepe nega noctes. capitis modo finge dolorem,
et modo quae causas praebat, Isis erit.
mox recipe, ut nullum patiendi colligat usum, 75
neue relentescat saepe repulsus amor.
surda sit oranti tua ianua, laxa ferenti.
audiat exclusi uerba receptus amans.
et, quasi laesa prior, nonnumquam irascere laeso:
uanescit culpa culpa repensa tua. 80
sed numquam dederis spatiosum tempus in iram:
saepe simultates ira morata facit.
quin etiam discant oculi lacrimare coacti,
et faciant udas ille uel ille genas.
nec, siquem falles, tu periurare timeto: 85
commodat in lusus numina surda Venus.
seruus et ad partes sollers ancilla parentur,
qui doceant, apte quid tibi possit emi;
et sibi pauca rogent. multos si pauca rogabunt,
postmodo de stipula grandis aceruus erit. 90
et soror et mater nutrix quoque carpat amantem:
sit cito per multas praeda petita manus.
cum te deficient poscendi munera causae,
natalem libo testificare tuum.
ne securus amet nullo riuale, caneto: 95
non bene, si tollas proelia, durat amor.
ille uiri uideat toto uestigia lecto
factaque lasciuiis liuida colla notis.
munera praecipue uideat quae miserit alter.
si dederit nemo, Sacra roganda Via est. 100
cum multa abstuleris, ut non tamen omnia donet,
quod numquam reddas, commodet, ipsa roga.
lingua inuenit mentemque tegat: blandire nosque;
impia sub dulci melle uenena latent.
haec si praestiteris uau mihi cognita longo, 105
nec tulerint uoces uentus et aura meas,
saepe mihi dices uiuae bene, saepe rogabis,
ut mea defunctae molliet ossa cubent.
uox erat in cursu, cum me mea prodidit umbra.
at nostrae uix se continuere manus, 110
quin albam raramque comam haematosaque uino
lumina rugosas distrahentemque genas.
di tibi dent mollosque lates inopemque senectam
et longas hiemes perpetuamque sitim.

IX

Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
quae bello est habilis, Veneri quoque conuenit aetas.
turpe senex miles, turpe senilis amor. 5
quos petiere duces annos in milite forti,
hos petit in socio bella puella uiro.
peruigilant ambo. terra requiescit uterque:
ille fores dominae seruat, at ille duces.
militis officium longa est uia. mitte puellam,
strenuus exempto fine sequetur amans. 10
ibit in aduersos montes duplicataque nimbo
flumina; congestas exteret ille niues;
nec freta pressurus tumidos causabitur Euros
aptaque uerrendis sidera quaeret aqvis.

VIII 11 stillantia uulg., stillantia P. 16 uenit P, micat P man. prim. pro uar. ser. Ehw. 18 longo suspectum. 30 apta tuo Heins. ex codd. 31, 32 ita interpunxit Madv. cum edd. uett. 37 spectabis P, spectaris Nagerius. 45 quas=portas codd., quae=portant Burm. 50 et=annus equis P, ut=annus aquis Heins. ex cod. Sarrau. Merk. 55 nec tam S. 58 hunc u. corruptum esse censet Palmer. 65 quinquaginta P uulg., errent atria Heins., quanta atria Palmer. 67 quin P, qui uulg. Merk., quid Burm. e cod. 72 et P, at uulg., sed ed. princ. 80 uanescit P, uanescet uulg. 100 nemo P man. prim. pro uar. ser., nil P, sibi nil S, tibi nil uulg., nullus Mueller. IX 5 animos Rautenberg. 6 uiro P S al., uero Heins. Merk.

quis nisi uel miles uel amans et frigora noctis 15
 et denso mixtas perferet imbre niues?
 mittitur infestos alter speculator in hostes;
 in riuale oculos alter, ut hoste, tenet.
 ille graues urbes, hic duras limen amicae
 obsidet. hic portas frangit, at ille fores.
 saepe soporatos inuadere profuit hostes,
 caedere et armata uulgus inerme manu.
 sic fera Threicii ceciderunt agmina Rhesi,
 et dominum capti deseruistis equi.
 saepe maritorum somnis utuntur amantes, 25
 et sua sopitis hostibus arma mouent.
 custodum transire manus uigilumque cateruas
 militis et miseri semper amantis opus.
 Mars dubius; nec certa Venus. uictique resurgunt,
 quosque neges umquam posse iacere, cadunt. 30
 ergo desidiā quicumque uocabat amorem,
 desinat. ingenii est experientis amor.
 ardet in abducta Briseide magnus Achilles:
 dum licet, Argiuas frangite, Troes, opes.
 Hector ab Andromaches complexibus ibat ad arma,
 et galeam capiti quae daret, uxor erat. 36
 summa ducum, Atrides, uisa Priameide fertur
 Maenadis effusus obstipuisse comis.
 Mars quoque deprensus fabrilis uincula sensit:
 notior in caelo fabula nulla fuit. 40
 ipse ego segnis eram discinctaque in otia natus:
 mollierant animos lectus et umbra meos.
 inpulit ignauum formosae cura puellae,
 iussit et in castris aera merere suis.
 inde uidēs agilem nocturnaque bella gerentem. 45
 qui nolet fieri desidiosus, amet.

X

Qualis ab Eurota Phrygiis auecta carinis
 coniugibus belli causa duobus erat,
 qualis erat Lede, quam plumis abditus albis
 callidus in falsa lusit adulter aue,
 qualis Anymone siccis errauit in agris, 5
 cum premeret summi uerticis urna comas,
 talis eras; aquilamque in te taurumque timebam,
 et quicquid magno de Ioue fecit amor.
 nunc timor omnis abest, animique resanuit error;
 nec facies oculos iam capit ista meos. 10
 cur sim mutatus, quaeris? quia munera poscis.
 haec te non patitur causa placere mihi.
 donec eras simplex, animum cum corpore amaui;
 nunc mentis uitio laesa figura tua est.
 et puer est et nudus Amor. sine sordibus annos 15
 et nullas uestes, ut sit apertus, habet.
 quid puerum Veneris pretio prostare iubetis?
 quo pretium condāt, non habet ille sinum.
 nec Venus apta feris Veneris nec filius armis:
 non decet inbelles aera merere deos. 20
 stat meretrix certo cuius mercabilis aere
 et miseris iusso corpore quaerit opes.
 deuouet imperium tamen haec lenonis auari,
 et quod uos facitis sponte, coacta facit.
 sumite in exemplum pecudes ratione carentes. 25
 turpe erit, ingenium mitius esse feris.
 non equa munus equum, non taurum uacca poposcit;
 non aries placitam munere captat ouem.
 sola uiro mulier spoliis exultat ademptis,
 sola locat noctes, sola locanda uenit, 30
 et uendit quod utrumque inuat, quod uterque pete-
 bat,
 et pretium, quanti gaudeat ipsa, facit.
 quae Venus ex aequo uentura est grata duobus,
 altera cur illam uendit et alter enit?
 cur mihi sit damno, tibi sit lucrosa uoluptas, 35

quam socio motu femina uirque ferunt?
 non bene conducti uendunt peruria testes,
 non bene selecti iudicis arca patet.
 turpe reos empta miseros defendere lingua;
 quod faciat magnas, turpe tribunal, opes. 40
 turpe tōi reditu census augere paternos
 et faciem lucro prostituisse suam.
 gratia pro rebus merito debetur inemptis;
 pro male conducto gratia nulla toro.
 omnia conductor soluit. mercede soluta 45
 non manet officio debitor ille tuo.
 parcite, formosae, pretium pro nocte pacisci;
 non habet enentus sordida praeda bonos.
 non fuit armillas tanti pepigisse Sabinas,
 ut premerent sacrae uirginis arma caput. 50
 e quibus exierat, traiecit uiscera ferro
 filius: et poenae causa monile fuit.
 nec tamen indignum est a diuite praemia posci:
 munera poscenti quo dare possit habet.
 carpite de plenis pendentes uitibus uinas; 55
 praebeat Alcinoi poma benignus ager.
 officium pauper numerat studiumque fidemque:
 quod quis habet, dominae conferat omne suae.
 est quoque carminibus meritas celebrare puellas
 dos mea: quam uolui, nota fit arte mea. 60
 scinduntur uestes, gemmae franguntur et aurum:
 carmina quam tribuent, fama perennis erit.
 nec dare, sed pretium posci dedignor et odi.
 quod nego poscenti, desine uelle, dabo

XI

Colligere incertos et in ordine ponere crines
 docta neque ancillas inter habenda Nape,
 inque ministeriis furtivae cognita noctis
 utilis et dandis ingeniosa notis,
 saepe uenire ad me dubitantem hortata Corinnam, 5
 saepe laboranti fida reperta mihi,
 accipe et ad dominam peraratas mane tabellas
 perfer, et obstantes sedula pelle moras.
 nec silicem uenae nec durum in pectore ferrum,
 nec tibi simplicitas ordine maior adest. 10
 credibile est et te sensisse Cupidinis arcus:
 in me militiae signa tuere tuae.
 si quaeret quid agam, spe noctis uiuere dices.
 cetera fert blanda cera notata manu.
 dum loquor, hora fugit. uacuae bene redde tabellas;
 uerum continuo fac tamen illa legat. 16
 adspicias oculos mando frontemque legentis:
 e tacito uultu scire futura licet.
 nec mora, perlectis rescribat multa iubeto:
 odi cum late splendida cera uacat. 20
 comprimat ordinibus uersus, oculosque moretur
 margine in extremo littera rasa meos.
 quid digitos opus est graphio lassare tenendo?
 hoc habeat scriptum tota tabella, VENI.
 non ego uictrices lauro redimire tabellas 25
 nec Veneris media ponere in aede morer.
 subscribam VENERI FIDAS SIBI NASO MINISTRAS
 DEDICAT. at nuper uile fuistis acer.

XII

Flete meos casus: tristes rediere tabellae.
 infelix hodie littera posse negat.
 omina sunt aliquid. modo cum discedere uellet,
 ad limen digitos restitit icta Nape.
 missa foras iterum limen transire memento 5
 cautius atque alte sobria ferre pedem.

IX 25 saepe Riese ex cod. Sarrau., nempe P.S. 34 argiuas S, argoas Pal. 41 natus uulg., nutus P, nudus S. 44 aera uulg., aere Merk. ex P(?). X 18 condāt uulg., condas P. 21 quouis P.S. 49 eligisse P, tetigisse S, corr. Marius, pepigisse sinistras ed. princ. 54 quo Walker, quod codd. 57 numerat P Arund(elianus), numeret uulg.

ite hinc, difficiles, funebria ligna, tabellae,
 tuque negaturis cera referta notis,
 quam, puto, de longae collectam flore cicuta
 melle sub infami Corsica misit apis.
 at tamquam minio penitus medicata rubebas :
 ille color uere sanguinolentus erat.
 proiectae triuiis iaceatis, inutile lignum,
 uosque rotae frangat praetereuntis onus.
 illum etiam, qui uos ex arbore uertit in usum,
 conuincam puras non habuisse manus.
 praeiuit illa arbor misero suspendia collo ;
 carnifici diras praeiuit illa cruces ;
 illa dedit turpes raui bubonibus umbras ;
 uolturis in ramis et strigis oua tulit.
 his ego commisi nostros insanus amores
 molliaque ad dominam uerba ferenda dedi ?
 aptius hae capiant uadimonia garrula ceræ,
 quas aliquis duro cognitor ore legat.
 inter ephemeridas melius tabulasque iacerent,
 in quibus absumptas fleret auarus opes.
 ergo uos rebus duplices pro nomine sensi.
 auspicii numerus non erat ipse boni.
 quid precer iratus, nisi uos cariota senectus
 rodat, et immundo cera sit alba situ ?

XIII

Iam super oceanum uenit a seniore marito
 flaua pruinosa quae uehit axe diem.
 'quo properas, Aurora? mane; sic Memnonis umbris
 annua sollemni caede parentet auis.
 nunc iuuat in teneris dominae iacuisse lacertis :
 si quando, lateri nunc bene iuncta meo est.
 nunc etiam somni pingues et frigidus aer,
 et liquidum tenui gutture cantat auis.
 quo properas, ingrata uiris, ingrata puellis ?
 roscida purpurea supprime lora manu.
 prima bidente uidet oneratos arua colentes ;
 prima uocas tardos sub iuga panda boues.
 tu pueros somno fraudas tradisque magistris,
 ut subeant tenerae uerbera saeua manus.
 ante tuos ortus melius sua sidera seruat
 nauita, nec media nescius errat aqua.
 te surgit quamuis lassus ueniente uiator,
 et miles saeuas aptat ad arma manus.
 atque eadem sponsum ciues ante atria mittis,
 unius ut uerbi grandia damna ferant.
 nec tu consulto nec tu iucunda deserto :
 cogitar ad lites surgere uterque nouas.
 tu, cum feminei possint cessare labores,
 lanificam reuocas ad sua pensa manus.
 omnia perpeterer. sed surgere mane puellas,
 quis, nisi cui non est ulla puella, ferat ?
 optaui quotiens, ne nox tibi cedere uellet,
 ne fugerent uultus sidera mota tuos !
 optaui quotiens, aut uentus frangeret axem,
 aut caderet spissa nube retentus equus !
 inuida, quo properas ? quod erat tibi filius ater,
 materni fuerat pectoris ille color.
 Tithono uellem de te narrare liceret :
 femina non caelo turpior ulla foret.
 illum dum refugis, longo quia grandior aeuo,
 surgis ad inuisas a sene mane rotas.
 at si, quem mauis, Cephalum complexa teneres,
 clamares 'lente currite, noctis equi.'
 cur ego plectar amans, si uir tibi marcet ab annis ?

num me nupsisti conciliante seni ?
 adspice, quot somnos iuueni donarit amato
 Luna : neque illius forma secunda tuae.
 ipse deum genitor, ne te tam saepe uideret,
 commisit noctes in sua uota duas.
 iurgia finieram. scires audisse : rubebat.
 nec tamen adueto tardius orta dies.

XIV

Dicebam 'medicare tuos desiste capillos.'
 tingere quam possis, iam tibi nulla coma est.
 at si passa fores, quid erat spatiosius illis ?
 contigerant imum, qua patet usque, latus.
 quid, quod erant tenues, et quos ornare timeres,
 uela colorati qualia Seres habent,
 uel pede quod gracili deducit aranea filum,
 cum leue deserta sub trabe nectit opus.
 nec tamen ater erat, nec erat tamen aureus ille,
 sed, quamuis neuter, mixtus uterque color ;
 qualem cliusae madidis in ualibus Idae
 ardua derepto cortice cedrus habet.
 adde quod et dociles et centum flexibus apti
 et tibi nullius causa doloris erant.
 non acus abruptit, non uallum pectinis illos.
 ornatrix tuto corpore semper erat.
 ante meos saepe est oculos ornata, nec umquam
 brachia derepta saucia fecit acu.
 saepe etiam, nondum digestis mane capillis,
 purpureo iacuit semisupina toro.
 tum quoque erat neglecta decens, ut Thracia Bacche,
 cum temere in uiridi gramine lassa iacet.
 cum graciles essent tamen et lanuginis instar,
 heu, male uexatae quanta tulere comae !
 quam se praebuerunt ferro patienter et igni,
 ut fieret torto nexilis orbe sinus !
 clamabam 'scelus est istos, scelus urere crines.
 sponte decent : capiti, ferrea, parce tuo.
 uim procul hinc remoue. non est, qui debeat uri ;
 erudit admotas ipse capillus acus.
 formosae periere comae, quas uellet Apollo,
 quas uellet capiti Baechus inesse suo.
 illis contulerim, quas quondam nuda Dione
 pingitur umenti sustinuisse manu.
 quid male dispositos quereris periisse capillos ?
 quid speculum maesta ponis, inepta, manu ?
 non bene consuetis a te spectaris oculis :
 ut placeas, debes inmemor esse tui.
 non te cantatae laeserunt paelicis herbae,
 non anus Haemonia perilda lauit aqua,
 nec tibi uis morbi nocuit (procul omen abesto),
 nec minuit densas inuida lingua comas :
 facta manu culpaque tua dispendia sentis ;
 ipsa dabas capiti mixta uenena tuo.
 nunc tibi captiuos mittet Germania crines :
 culta triumphatae munere gentis eris.
 o quam saepe comas aliquo mirante rubebis,
 et dices 'empta nunc ego merce probor.
 nescio quam pro me laudat nunc iste Sygambra :
 fama tamen memini cum fuit ista mea.'
 me miserum ! lacrimas male continet, oraque dextra
 protegit, ingenuas picta rubore genas.
 sustinet antiquos gremio spectatque capillos,
 ei mihi, non illo munera digna loco.
 collige cum uultu mentem. reparabile damnum est.
 postmodo natiua conspiciere coma.

XII 11 at cold., a Riese. 12 sanguinolentus P. 19 raui Hein., rasis P, raris Arund., raueris uulg.
 XIII 1 uenit a cold. plerique, a om. PS Arund. 3 umbris P, umbra S edd. uett. 15-18 om. PS, habent cold.
 reliqui post 10. 19 sponsum ciues Palmer, sponsum cultos P, sponsum consulti S, sponsum inuolutos Madv., alius
 uidet sponsum stultos Elhw. ; sponsum uinctos Lachm. 23 tunc cum PS. post 32 quid si Cephalo nunquam flagrant
 amore an putat quotiens nequitiam esse suam uulg., om. PS ; quae spuria esse uidentur. 37 longo cold., longi com.
 Merk. mutata interpunctione. 39 nauis Riese, ualis Merk., nauis P, nauis S uulg. XIV 21 neglecta P ut
 ubique. 24 male PS, mala uulg. 26 uocis uulg., uocis P, uocis S, uocis Burn. 39 plectar P. 46 culta
 uulg., tuta PS al. 53 spectatque S al., plectatque P.

XV

Quid mihi, Liur edax, ignauos obicis annos,
ingenique uocas carmen inertis opus?
non me more patrum, dum strenua sustinet aetas,
praemia militiae puluerulenta sequi,
nec me uerbosas leges ediscere, nec me 5
ingrato uocem prostituisse foro?
mortale est, quod quaeris, opus; mihi fama perennis
quaeritur, in toto semper ut orbe canar.
uiuēt Maconides, Tenedos dum stabit et Ide,
dum rapidas Simois in mare uoluet aquas. 10
uiuēt et Ascræus, dum mustis uua tumebit,
dum cadet incurua falce resecta Ceres.
Battiades semper toto cantabitur orbe:
quamuis ingenio non ualet, arte ualet.
nulla Sophocleo ueniet iactura cothurno. 15
cum sole et luna semper Aratus erit.
dum fallax seruus, durus pater, inproba lena
uiuent et meretrix blanda, Menandros erit.
Ennius arte carens animosique Accius oris

casurum nullo tempore nomen habent. 20
Varronem primamque ratem quae nesciet aetas
aureaque Aesonio terga petita duci?
carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
exitio terras cum dabit una dies.
Tityrus et segetes Aeneidae arma legentur, 25
Roma triumphati dum caput orbis erit.
donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma,
discentur numeri, culte Tibulle, tui.
Gallus et Hesperis et Gallus notus Eois
et sua cum Gallo nota Lycoris erit. 30
ergo cum silices, cum dens patientis aratri
depereant aeuo, carmina morte carent.
cedant carminibus reges regumque triumpho,
cedat et auriferi ripa benigna Tagi.
uilia miretur uulgus; mihi flauus Apollo 35
pocula Castalia plena ministret aqua,
sustineamque coma metuentem frigora myrtum;
atque ita sollicito multus amante legar.
pascitur in uiuis liuor, post fata quiescit,
cum suus ex merito quemque tuetur honos. 40
ergo etiam cum me supremus adederit ignis,
uiuam, parsque mei multa superstes erit.

LIBER SECVNDVS

I

Hoc quoque composui Paelignis natus aquosis
ille ego nequitiae Naso poeta meae.
hoc quoque iussit Amor. procul hinc, procul este,
seueræ:
non estis teneris apta theatra modis.
me legat in sponsi facie non frigida iurgo 5
et rudis ignoto tactus amore puer.
atque aliquis iuuenum, quo nunc ego, saucius arcu
agnoscat flammae conscia signa suae,
miratusque diu 'quo' dicat 'ab indice doctus
composuit casus iste poeta meos?' 10
ausus eram, memini, caelestia dicere bella
centimanumque Gygen (et satis oris erat),
cum male se Tellus ulta est, ingestaque Olympo
ardua deuexum Pelion Ossa tulit.
in manibus nimbos et cum Ioue fulmen habebam, 15
quod bene pro caelo mitteret ille suo.
clausit amica fores. ego cum Ioue fulmen omisi
excidit ingenio Iuppiter ipse meo.
Iuppiter, ignoscas. nil me tua tela iuuabant.
clausa tuo maius ianua fulmen habet. 20
blanditias elegosque lenis, mea tela, resumpsi:
mollierunt duras lenia uerba fores.
carmina sanguineae deducunt cornua Lunae
et reuocant niueos Solis euntis equos,
carmine dissiliunt abruptis faucibus angues, 25
inque suos fontes uersa recurrit aqua.
carminibus cessere fores, insertaque posti,
quamuis robur erat, carmine uicta sera est.
quid mihi profuerit uelox cantatus Achilles?
quid pro me Atrides alter et alter agent, 30
quique tot errando quot bello perdidit annos,
raptus et Haemonis flebilis Hector equis?
at facie tenerae laudata saepe puellae
ad uatem, pretium carminis, ipsa uenit:
magna datur merces. heroum clara ualete 35

nomina: non apta est gratia uestra mihi.
ad mea formosos uultus adhibete, puellae,
carmina, purpureus quae mihi dictat Amor.

II

Quem penes est dominam seruandi cura, Bagoe,
dum perago tecum pauca, sed apta, uaca.
hesterna nidi spatiantem luce puellam
illa quae Danaï porticus agmen habet.
protinus, ut placuit, misi scriptoque rogavi. 5
rescripsit trepida 'non licet' illa manu.
et, cur non liceat, quaerenti reddita causa est,
quod nimium dominae cura molesta tua est.
si sapis, o custos, odium, mihi crede, mereri
desine: quem metu it quisque, perisse cupit. 10
uir quoque non sapiens. quid enim seruare laboret,
unde nihil, quamuis non tueare, perit?
sed gerat ille suo morem furiosus amori,
et castum, multis quod placet, esse putet:
huic furtiua tuo libertas munere detur, 15
quam dederis illi, reddat ut illa tibi.
consciis esse uelis; domina est obnoxia seruo.
consciis esse times; dissimulare licet.
scripta leget secum: matrem misisse putato.
uenerit ignotus: postmodo notus erit. 20
ibit ad affectam, quae non languebit, amicam
uisere: iudiciis aegra sit illa tuis.
si faciet tarde, ne te mora longa fatiget,
inposita gremio stertere fronte potes.
nec tu, lingeram fieri quid possit ad Isim, 25
quaesieris, nec tu curua theatra time.
consciis adsiduus commissi tollet honores.
quis minor est autem quam tacuisse labor?
ille placet uersatque domum, neque uerbera sentit:
ille potens; alii sordida turba iacent. 30
huic, uerae ut lateant causae, finguntur inanes:

XV 19 accius S, actius P Merk. 25 segetes Benth. ex codd. dett., fruges P S. 38 atque codd., aque Mueller.
II I 3 seueræ Burm. Ehw. ex P, seueri S, seuera Merk. 12 gygen P S, Gyan nonnulli codd. 19 tela edd. uett.,
uerba P S Arund., bella aliquot codd. 33 facies P S, facie Heins., ut facies tenerae laudatust Ehw. II 18-27 om.
P man. pr. S. 20 erit P man. sec., cat uulg. 21 ad afflictam P man. sec. 22 corr. Heinsius, uisat et iudiciis P
man. sec., uisat iudiciis uulg.

atque ambo domini, quod probat una, probant.
 cum bene uir traxit uultum rugasque coegit,
 quod uoluit fieri blanda puella, facit.
 sed tamen interdum tecum quoque iurgia necat 35
 et simulat lacrimas carnificemque uocet.
 tu contra obicies, quae tuto diluit illa;
 in uerum falso crimine deme fidem.
 sic tibi semper honos, sic alta peculia crescent.
 haec fac: in exiguo tempore liber eris. 40
 adspicis indicibus nexas per colla catenas?
 squalidus orba fide pectora carcer habet.
 quaerit aquas in aquis et poma fugacia capat
 Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.
 dum nimium seruat custos Iunonius Ion, 45
 ante suos annos occidit; illa deast.
 uidi ego conpedibus liuentia crura gerentem,
 unde uir incestum scire coactus erat.
 poena minor merito: nocuit mala lingua duobus;
 uir doluit; famae damna puella tulit. 50
 crede mihi, nulli sunt crimina grata marito,
 nec quemquam, quamuis audiat, illa iuuant.
 seu tepet, indicium securas prodis ad aures:
 siue amat, officio fit miser ille tuo.
 culpa nec ex facili quamuis manifesta probatur: 55
 iudicis illa sui tuta fauore uenit.
 uiderit ipse licet, credet tamen ille neganti
 damnabitque oculos et sibi uerba dabit.
 adspiciat dominae lacrimas, plorabit et ipse
 et dicet 'poenas garrulus iste dabit.' 60
 quid dispar certamen inis? tibi uerbera uicto
 adsunt; in gremio iudicis illa sedet.
 non scelus adgredimur, non ad miscenda coimus
 toxica, non stricto fulminat ense manus.
 quaerimus ut tuto per te possimus amare: 65
 quid precibus nostris mollius esse potest?

III

Ei mihi, quod dominam nec uir nec femina seruas,
 mutua nec Veneris gaudia nosse potes!
 qui primus pueris genitalia membra recidit,
 uulnera quae fecit debuit ipse pati.
 mollis in obsequium facilisque rogantibus esses, 5
 si tuus in quauis praetepuisset amor.
 non tu natus equo, non fortibus utilis armis;
 bellica non dextrae conuenit hasta tuae.
 ista mares tractent; tu spes depono uiriles:
 sunt tibi cum domina signa ferenda tua. 10
 hanc imple meritis; huius tibi gratia prosit:
 si careas illa, quis tuus usus erit?
 est etiam facies, sunt apti lusibus anni:
 indigna est pigro forma perire situ.
 fallere te potuit, quantum habere molestus:
 non caret effectu, quod uoluer duo. 15
 aptius ut fuerit precibus temptasse, rogamus,
 dum bene ponendi munera tempus habes.

IV

Non ego mendosos ausim defendere mores
 falsaue pro uitiis arma mouere meis.
 confiteor, siquid prodest delicta fateri;
 in mea nunc demens crimina fassus eo.
 odi, nec possum cupiens non esse quod odi. 5
 heu quam, quae studeas ponere, ferre graue est!
 nam desunt uires ad me mihi iusque regendum;
 auferor, ut rapida concita puppis aqua.
 non est certa meos quae forma mouet amores.
 centum sunt causae cur ego semper amem. 10

siue aliqua est oculos in se deiecta modestos,
 uror, et insidiae sunt pudor ille meae.
 siue procax aliqua est, capior, quia rustica non est,
 spemque dat in molli mobilis esse toro.
 aspera si uisa est rigidasque imitata Sabinas, 15
 uelle, sed ex alto dissimulare puto.
 siue es docta, places raras dotata per artes:
 siue rudis, placita es simplicitate tua.
 est quae Callimachi prae nostris rustica dicat
 carmina: cui placeo, protinus ipsa placet. 20
 est etiam quae me uatem et mea carmina culpet:
 culpantis cupiam sustinuisse femur.
 molliter incedit: motu capit. altera dura est:
 at poterit tacto mollior esse uiro.
 haec quia dulce canit flecitque facillima uocem, 25
 oscula cantanti rapta dedisse uelim.
 haec querulas habili percurrit pollice choras:
 tam doctas quis non possit amare manus?
 illa placet gestu numerosaque brachia ducit,
 et tenerum molli torquet ab arte latus. 30
 ut taceam de me, qui causa tangor ab omni,
 illic Hippolytum pone; Priapus erit.
 tu, quia tam longa es, ueteres heroidas aequas
 et potes in toto multa iacere toro.
 haec habilis breuitate sua est. corrumpor utraque;
 conueniunt uoto longa breuisque meo. 36
 non est culta: subit, quid cultae accedere possit.
 ornata est: dotes exhibet ipsa suas.
 candida me capiet, capiet me flaua puella,
 est etiam in fusco grata colore Venus. 40
 seu pendent niuea pulli ceruice capilli,
 Leda fuit nigra conspicienda coma;
 seu flauent, placuit croceis Aurora capillis.
 omnibus historiis se meus aptat amor.
 me noua sollicitat, me tangit serior aetas: 45
 haec melior, specie corporis illa placet.
 denique quas tota quisquam probet urbe puellas,
 noster in has omnis ambitiosus amor.

V

Nullus amor tanti est (abeas, pharetrate Cupido)
 ut mihi sint totiens maxima uota mori.
 uota mori mea sunt, cum te peccare recorder;
 ei mihi perpetuum nata puella malum!
 non mihi deceptae nudant tua facta tabellae, 5
 nec data furtiue munera crimen habent.
 o utinam arguerem sic ut non uincere possem!
 me miserum, quare tam bona causa mea est?
 felix qui quod amat defendere fortiter audeat,
 cui sua 'non feci' dicere amica potest. 10
 ferreus est nimiumque suo fauet ille dolori,
 cui petitur uicta palma cruenta rea.
 ipse miser uidi, cum me dormire putares,
 sobrius adposito crimina uestra mero.
 multa supercilio uidi uiibrante loquentes: 15
 nutibus in uestris pars bona uocis erat.
 non oculi tacuere tui, conscriptaque uino
 mensa, nec in digitis littera nulla fuit.
 sermonem agnoui, quod non uideatur, agentem,
 uerbaque pro certis iussa ualere notis. 20
 iamque frequens ierat mensa conuiua relictā:
 compositi iuuenes unus et alter erant.
 improba tum uero iungentes oscula uidi,
 (illa mihi lingua nexa fuisse liquet)
 qualia non fratri tulerit germana seuerō, 25
 sed tulerit cupido mollis amica uiro:
 qualia credibile est non Phoebo ferre Dianam,
 sed Venerem Marti saepe tulisse suo.
 'quid facis?' exclamo 'quo nunc mea gaudia differs?

II 38 in uerum P S, in uero P man. sec. S man. sec., et ueris Elw. ex cod. Sarrau., qui habet et ueri. 53 prodis P, perdis uulg. IV 18 placida ex cod. Palat. Burm. Merk., placeas S Riese, places P. 42 Leda fuit Laetia. 46 sapit Heins. ex codd., placet P S al. V 3 peccare Mueller ex P, peccasse uulg. 5 deceptae codd., deprensae coni. Elw. sine necessitate, deletur Palat. 16 in uestris S, sub uestris P, ab uestris Mueller. pars quota Heins. 27 Phoebo—Dianam Bentl., Phoebum—Dianae codd.

iniciam dominas in mea iura manus. 30
 haec tibi sunt mecum, mihi sunt communia tecum :
 in bona cur quisquam tertius ista uenit ?
 haec ego, quaeque dolor linguae dictauit. at illi
 conscia purpureus uenit in ora pudor,
 quale coloratum Tithoni coniuge caelum 35
 subrubet, aut sponso uisa puella nouo :
 quale rosae fulgent inter sua lilia mixtae,
 aut ubi cantatis luna laborat equis,
 aut quod, ne longis flauescere possit ab annis,
 Maeonis Assyrium femina tinxit ebur. 40
 his erat aut alicui color ille simillimus horum,
 et numquam uisu pulchrior illa fuit.
 spectabat terram : terram spectare decebat.
 maesta erat in uultu : maesta decenter erat.
 sicut erant (et erant culti), laniare capillos 45
 et fuit in teneras impetus ire genas.
 ut faciem uidi, fortes cecidere lacerti :
 defensa est armis nostra puella suis.
 qui modo saeuus eram, supplex utroque rogauit,
 oscula ne nobis deteriora daret. 50
 risit et ex animo dedit optima, qualia possent
 excutere irato tela trisulca Ioui.
 torquor infelix, ne tam bona senserit alter,
 et uolo non ex hac illa fuisse nota.
 haec quoque, quam docui, multo meliora fuerunt,
 et quiddam uisa est addidisse noui. 56
 quod nimium placuere, malum est : quod tota labellis
 lingua tua est nostris, nostra recepta tuis.
 nec tamen hoc unum doleo, non oscula tantum
 iuncta queror, quamuis haec quoque iuncta queror.
 illa nisi in lecto nusquam potuere doceri. 61
 nescioquis pretium grande magister habet.

VI

Psittacus, Eois imitatrix ales ab Indis,
 occidit : exequias ite frequenter, aues.
 ite, piaee uolucres, et plangite pectora pinnis
 et rigido teneras ungue notate genas.
 horrida pro maestis lanietur pluma capillis, 5
 pro longa resonent carmina uestra tuba.
 quod scelus Ismarii quereris, Philomela, tyranni,
 expleta est annis ista querela suis.
 alitis in rarae miserum deuertere funus :
 magna, sed antiqua est causa doloris Itys. 10
 omnes, quae liquido librat in aere cursus,
 tu tamen ante alios, turtur anice, dole.
 plena fuit uobis omni concordia uita,
 et stetit ad finem longa tenaxque fides.
 quod fuit Argolico iuuenis Phoeus Orestae, 15
 hoc tibi, dum licuit, psittace, turtur erat.
 quid tamen ista fides, quid rari forma coloris,
 quid uox mutandis ingeniosa sonis,
 quid iuuat, ut datus es, nostrae placuisse puellae ?
 infelix auium gloria, nempe iaces. 20
 tu poteras fragiles pinnis hebetare zmaragdos,
 tincta gerens rubro punica rostra croco.
 non fuit in terris uocum simulantiore ales :
 reddebis blaeso tam bene uerba sono.
 raptus es inuidia : non tu fera bella mouebas ; 25
 garrulus et placidae pacis amator eras.
 ecce, coturnices inter sua proelia uiuunt,
 forsitan et fiant inde frequenter anus.
 plenus eras minimo ; nec prae sermonis amore
 in multos poteras ora uacare cibos. 30
 nux erat esca tibi causaeque papauera somni,
 pellebatque sitim simplicis umor aquae.
 uiuit edax uultur ducensque per aera gyros

miluus et pluuiæ graculus auctor aquae :
 uiuit et armiferae cornix inuisa Mineruae, 35
 illa quidem saeculis uix moritura nouem.
 occidit illa loquax humanae uocis imago,
 psittacus, extremo munus ab orbe datum.
 optima prima fere manibus rapiuntur auaris :
 implentur numeris deteriora suis. 40
 tristia Phylacidae Thersites funera uidit :
 iamque cinis, uiuis fratribus, Hector erat.
 quid referam timidae pro te pia uota puellae,
 uota procelloso per mare rapta Noto ?
 septima lux uenit, non exhibitura sequentem, 45
 et stabat uacuo iam tibi Parca colo.
 nec tamen ignauo stupuerunt uerba palato :
 clamaui moriens lingua 'Corinna, uale.'
 colle sub Elysio nigra nemus ilice frondet,
 udaeque perpetuo gramine terra uiuet. 50
 siqua fides dubiis, uolucrum locus ille piarum
 dicitur, obscae quo prohibentur aues.
 illic innocui late pascuntur olores,
 et uiuax phoenix, unica semper auis.
 explicat ipsa suas ales Iunonia pinnas ; 55
 oscula dat cupido blanda columba mari.
 psittacus has inter nemorali sede receptus
 conuertit uolucres in sua uerba pias.
 ossa tegit tumulus, tumulus pro corpore magnus,
 quo lapis exiguus par sibi carmen habet ; 60
 COLLIGOR EX IPSO DOMINAE PLACVISSE SEPVLCHRO.
 ORA FVERE MIHI PLVS AVE DOCTA LOQVI.

VII

Ergo sufficiam reus in noua crimina semper ?
 ut uincam, totiens dimicuisse piget.
 siue ego marmorei respexi summa theatri,
 eligis e multis, unde dolere uelis :
 candida seu tacito uidit me femina uultu, 5
 in uultu tectas arguis esse notas.
 siquam laudauit, misero petis ungue capillos :
 si culpo, crimen dissimulare putas.
 siue bonus color est, in te quoque frigidus esse ;
 seu malus, alterius dicor amore mori. 10
 atque ego peccati uellem mihi conscius essem :
 aequo animo poenam, qui meruere, ferunt.
 nunc temere insimulas, credendoque omnia frustra
 ipsa uetas iram pondus habere tuam. 15
 adspice ut auritus miserandae sortis asellus
 adsiduo domitus uerbere lentus eat.
 ecce nouum crimen : sollers ornare Cypassis
 obicitur dominae contemneras torum.
 di melius, quam me, si sit peccasse libido,
 sordida contemptae sortis amica iuuat ! 20
 quis Veneris famulae conubia liber inire
 tergaque complexi uerbere secta uelit ?
 adde quod ornandis illa est operata capillis
 et tibi perdocta est grata ministra manu.
 scilicet ancillam, quia erat tibi fida, rogarem ? 25
 quid, nisi ut indicio iuncta repulsa foret ?
 per Venerem iuro puerique uolatilis arcus
 me non admissi criminis esse reum.

VIII

Ponendis in mille modos perfecta capillis,
 comere sed solas digna, Cypassi, deas,
 et mihi iucundo non rustica cognita furto,
 apta quidem dominae, sed magis apta mihi,
 quis fuit inter nos sociati corporis index ? 5

V 33 haec S uulg., hoc P. 41 his PS, hic uulg. 42 uisu Housman, casu codd. VI 9 deuerttere Heins., deuertite codd., diuertite S. 10 antiqua est PS uulg., antiqui Heins. ex codd. 25-28 post 32 ponit Schrader. 30 poterant PS. 33 ducitque PS. 37 illa PS, ille codd. pauci. 39 Auernis Heins. 45 uenit PS, aderat uulg. VII 1 Ergo ego sufficiam edd. uett. 6 tectas Palmer, tacitas codd. 23 ornandis edd. uett., ornatis PS. 24 perdocta est PS, per doctas uulg. manu Heins., manus codd. Merk. perdoctaest—manus Mueller. 25 qui erat P, corr. Palmer, quae sit uulg.

sensit concubitus unde Corinna tuos?
num tamen erubui? num uerbo lapsus in ullo
furtiuae Veneris conscia signa dedi?
quid, quod in ancilla siquis delinquere possit,
illum ego contendere mente carere bona?
Thessalus ancillae facie Briseidos arsit:
serua Mycenaeo Phoebas amata duci.
nec sum ego Tantalide maior nec maior Achille.
quod decuit reges, cur mihi turpe putem?
ut tamen iratos in te defixit ocellos,
uidi te totis erubuisse genis.
at quanto, si forte refers, praesentior ipse
per Veneris feci numina magna fidem!
tu, dea, tu iubeas animi periuria puri
Carpathium tepidos per mare ferre Notos.
pro quibus officii pretium mihi dulce repende
concubitus hodie, fusca Cypassi, tuos.
quid renuis fingisque nouos, ingrata, timores?
unum est e dominis emeruisse satis.
quod si stulta negas, index anteaecta fatebor
et ueniam culpae proditor ipse meae,
quoque loco tecum fuerim quotiensque, Cypassi,
narrabo dominae, quotque quibusque modis.

IX

O numquam pro me satis indignate Cupido,
o in corde meo desidiöse puer,
quid me, qui miles numquam tua signa reliqui,
laedis, et in castris uulneror ipse meis?
cur tua fax urit, figit tuus arcus amicos?
gloria pugnantes uincere maior erat.
quid? non Haemonius, quem cuspidem percudit, heros
confossum medica postmodo iuuat ope?
uenator sequitur fugientia, capta relinquit,
semper et inuentis ulteriora petit.
nos tua sentimus, populus tibi deditus, arma:
pigra reluctanti cessat in hoste manus.
quid iuuat in nudis hamata retundere tela
ossibus? ossa mihi nuda relinquit amor.
tot sine amore uiri, tot sunt sine amore puellae:
hinc tibi cum magna laude triumphus eat.
Roma, nisi immensum uires mouisset in orbem,
stramineis esset nunc quoque tecta casis.
fessus in acceptos miles deducitur agros;
mittitur in saltus carcere liber equus;
longaque subductam celant naualia pinum;
tutaque deposito poscitur ense rudis.
me quoque, qui totiens merui sub amore puellae,
defunctum placide uiuere tempus erat.
'niue' deus 'posito' siquis mihi dicat 'amore,'
deprece; usque adeo dulce puella malum est.
cum bene pertaesum est, animoque relanguit ardor,
nescio quo miserae turbine mentis agor.
ut rapit in praeceps dominum spumantia frustra
frena retentantem durior oris equus:
ut subitus, prope iam pressa tellure, carinam
tangente portus uentus in alta rapit:
sic me saepe refert incerta Cupidinis aura,
notaque purpureus tela resumit Amor.
fige, puer. positus nudus tibi praebeor armis:
hic tibi sunt uires, huc tua dextra facit;
huc, tamquam iussae, ueniunt iam sponte sagittae.
uix illis prae me nota pharetra sua est.
infelix, tota quicumque quiescere nocte
sustinet et somnos praemia magna uocat.
stulte, quid est somnus gelidae nisi mortis imago?
longa quiescendi tempora fata dabunt.
me modo decipiant uoces fallacis amicae:
sperando certe gaudia magna feram.
et modo blanditias dicat, modo iurgia neccat:
saepe fruar domina, saepe repulsus eam.

quod dubius Mars est, per te, priuigne Cupido, est;
et mouet exemplo uitricus arma tuo.
tu leuis es multoque tuis uentosior alis,
gaudiaeque ambigua dasque negasque fide.
si tamen exaudis, pulchra cum matre, Cupido,
indeserta meo pectore regna gere.
accedant regno, nimium uaga turba, puellae:
ambobus populis sic uenerandus eris.

X

Tu mihi, tu certe, memini, Graecine, negabas
uno posse aliquem tempore amare duas.
per te ego decipior; per te deprensus inermis,
ecce, duas uno tempore turpis amo.
utraque formosa est; operosae cultibus ambae;
artibus in dubio est haec sit an illa prior.
pulchrior hac illa est, haec est quoque pulchrior illa,
et magis haec nobis, et magis illa placet.
errant, ut uentis discordibus acta phaselcs,
diuiduumque tenent alter et alter amor.
quid geminas, Erycina, meos sine fine dolores?
non erat in curas una puella satis?
quid folia arboribus, quid pleno sidera caelo,
in freta collectas alta quid addis aquas?
sed tamen hoc melius quam si sine amore iacerem:
hostibus eueniat uita seuera meis.
hostibus eueniat uiduo dormire cubili,
et medio laxo ponere membra toro.
at mihi saeuus amor somnos abrumpat inertes,
simque mei lecti non ego solus onus.
me mea disperdat nullo prohibente puella,
si satis una potest; si minus una, duae.
sufficiam; graciles non sunt sine uiribus artus;
pondere, non neruis corpora nostra carent.
et lateri dabit in uires alimenta uoluptas:
decepta est opera nulla puella mea.
saepe ego lascine consumpsi tempora noctis,
utilis et forti corpore mane fui.
felix, quem Veneris certamina mutua perdunt:
di faciant, leti causa sit ista mei!
induat aduersis contraria pectora telis
miles et aeternum sanguine nomen emat.
quaerat auarus opes, et quae lassari arando
aequora periuro naufragus ore bibat.
at mihi contingat Veneris languescere motu,
cum moriar, medium soluar et inter opus;
atque aliquis nostro lacrimans in funere dicat
'conueniens uitae mors fuit ista tuae.'

XI

Prima malas docuit, mirantibus aequoris undis,
Peliaco pinus uertice caesa uias,
quae concurrentis inter temeraria cautes
conspiciam fuluo uellere uexit ouem.
o utinam, ne quis remo freta longa moueret,
Argo funestas pressa bibisset aquas!
ecce, fugit notumque torum sociosque Penates,
fallacisque uias ire Corinna parat.
quid tibi, me miserum, Zephyros Eurosque timebo
et gelidum Borean egelidumque Notum?
non illic urbes, non tu mirabere siluas:
una est iniusti caerula forma maris.
nec medius tenuis conchas pictosque lapillos
pontus habet: bibuli litoris illa mora est.
litora marmoreis pedibus signate, puellae:
hactenus est tutum; cetera caeca uia est.
et uobis alii uentorum proelia narrent;
quas Scylla infestet quasque Charybdis aquas;
et quibus emineant uiolenta Ceraunia saxis;

VIII 16 uidit te P. S. IX 1 re s. indignande Madv. 18 densa casis Marius ex eod., Burn. 25 ab hoc u. nouam incipere elegiam statuit Mueller. 36 huc Heins., hic eod. 37 hic P. 51 cupido eod., mouentem P. man. sec. uulg. 52 gere uulg., geres Mueller, tene Burn. X 16 om. P. man. prim. 27 ita P. S., lasciuac consumpto tempore Heins.

quo lateant Syrtes magna minorque sinu. 20
 haec alii referant; at uos quod quisque loquatur
 credite: credenti nulla procella nocet.
 sero respicitur tellus, ubi fune soluto
 currit in immensum panda carina salum;
 nauita sollicitus cum uentos horret iniquos, 25
 et prope tam letum quam prope cernit aquam.
 quod si concussas Triton exasperet undas,
 quam tibi sit toto nullus in ore color!
 tum generosa uoces fecundae sidera Ledae
 et 'felix' dicas 'quem sua terra tenet!' 30
 tutius est fouisse torum, legisse libellos,
 Threiciam digitis increpuisse lyram.
 at si uana ferunt uolucres mea dicta procellae,
 aequa tamen puppi sit Galatea tuae.
 uestrum crimen erit talis iactura puellae, 35
 Nereidesque deae Nereidumque pater.
 uade memor nostri, uento reditura secundo.
 inpleat illa tuos fortior aura sinus.
 tum mare in haec magnus proclinet litora Nereus,
 huc uenti spirent, huc agat aestus aquas. 40
 ipsa roges, Zephyri ueniant in lineae pleni,
 ipsa tua moueas turgida uela manu.
 primus ego adspiciam notam de litore puppim
 et dicam 'nostros aduehit illa deos';
 excipiamque umeris, et multa sine ordine carpam 45
 oscula. pro reditu uictima uota cadet.
 inque tori formam molles stermentur harenae,
 et tumulus mensae quilibet esse potest.
 illic adposito narrabis multa Lyaeo,
 paene sit ut mediis obruta nauis aquis; 50
 dumque ad me properas, neque iniquae tempora
 noctis
 nec te praecipites extimuisse Notos.
 omnia pro ueris credam, sint ficta licebit.
 cur ego non uotis blandiar ipse meis?
 haec mihi quam primum caelo nitidissimus alto 55
 Lucifer admisso tempora portet equo.

XII

Ite triumphales circum mea tempora laurus!
 uicimus: in nostro est ecce Corinna sinu,
 quam uir, quam custos, quam ianua firma, tot hostes,
 seruabant, ne qua posset ab arte capi!
 haec est praecipuo uictoria digna triumpho, 5
 in qua, quaecumque est, sanguine praeda caret.
 non humiles muri, non paruis oppida fossis
 cincta, sed est ductu capta puella meo.
 Pergama cum caderent bello superata bilistri,
 ex tot in Atridis pars quota laudis erat? 10
 at mea seposita est et ab omni milite dissors
 gloria, nec titulum muneris alter habet.
 me duce ad hanc uoti finem, me milite ueni;
 ipse eques, ipse pedes, signifer ipse fui.
 nec casum fortuna meis immiscuit actis. 15
 huc ades, o cura parte Triumphe mea!
 nec belli est noua causa mei. nisi rapta fuisset
 Tyndaris, Europae pax Asiaeque foret.
 femina siluestris Lapithas populumque biforem
 turpiter adposito uertit in arma mero: 20
 femina Troianos iterum noua bella mouere
 impulit in regno, iuste Latine, tu:
 femina Romanis etiamnunc urbe recenti
 inmisit soceros armaque saeua dedit.
 uidi ego pro niuea pugnantes coniuge tauros: 25
 spectatrix animos ipsa iuuenca dabat.
 me quoque, qui multos, sed me sine caede, Cupido
 iussit militiae signa mouere suae.

XIII

Dum labefactat onus grauidi temeraria uentris,
 in dubio uitae lassa Corinna iacet.
 illa quidem clam me tantum molita pericli
 ira digna mea: sed cadit ira metu.
 sed tamen aut ex me conceperat, aut ego credo: 5
 est mihi pro facto saepe, quod esse potest.
 Isi, Paraetonium genaliaque arua Canopi
 quae colis et Memphin palmiferamque Pharon,
 quaque celer Nilus lato delapsus in alueo
 per septem portus in maris exit aquas, 10
 per tua sistra precor, per Anubidis ora uerendi:
 sic tua sacra pius semper Osiris amet,
 pigraque labatur circa donaria serpens,
 et comes in pompa corniger Apis eat:
 huc adhibe uultus et in una parce duobus. 15
 nam uitam dominae tu dabis, illa mihi.
 saepe tibi sedit certis operata diebus,
 qua tingit laurus Gallica turba tuas.
 tuque laborantes utero miserata puellas,
 quarum tarda latens corpora tendit onus, 20
 lenis ades precibusque meis faue, Ilithyia:
 digna est, quam iubeas muneris esse tui.
 ipse ego tura dabo fumosis candidus aris,
 ipse feram ante tuos munera uota pedes.
 adiciam titulum SERVATA NASO CORINNA: 25
 tu modo fac titulo muneribusque locum.
 si tamen in tanto fas est monuisse timore,
 hac tibi sit pugna dimicuisse satis.

XIV

Quid inuat immunes belli cessare puellas,
 nec fera peltatas agmina uelle sequi,
 si sine Marte suis patiuntur uulnera telis
 et caecas armant in sua fata manus?
 quae prima instituit teneros conuellere fetus, 5
 militia fuerat digna perire sua.
 scilicet, ut careat rugarum crimine uenter,
 sternetur pugnae tristis harena tuae?
 si mos antiquis placuisset matribus idem,
 gens hominum uitio deperitura fuit: 10
 quique iterum iaceret generis primordia nostri
 in uacuo lapides orbe, parandus erat.
 quis Priami fregisset opes, si numen aquarum
 iusta recusasset pondera ferre Thetis?
 Ilia si tumido geminos in uentre necasset, 15
 casurus dominae conditor urbis erat.
 si Venus Aenean grauidi temerasset in aluo,
 Caesaribus tellus orba futura fuit.
 tu quoque, cum posses nasci, formosa, perisses,
 temptasset, quod tu, si tua mater opus. 20
 ipse ego, cum fuero melius periturus amando,
 uidissem nullos matre necante dies.
 quid plenam fraudas uitem crescentibus uuis
 pomaeque crudeli uellis acerbam manu?
 sponte fluant matura sua; sine crescere nata: 25
 est pretium paruae non leue uita morae.
 uestra quid effoditis subiectis uiscera telis
 et nondum natis dira uenena datis?
 Colchida respersam puerorum sanguine culpant
 atque sua caesum matre queruntur Ityn. 30
 utraque saeua parens: sed tristibus utraque causis
 iactura socii sanguinis ulta uirum.
 dicite, quis Tereus, quis nos inritet Iaso
 figere sollicita corpora uestra manu?

XI 21 referant ad uos Ehw. ex PS; idem mutauit interpunctionem. 22 credenti uulg., quaerenti Ehw. ex P. 25 cum codd. nonnulli, quia P Arund., iam S, qua Heins. 40 ita Heins., huc uentis spectent P, huc uentus spectet S. aestus Merk. ex uett. edd., eurus PS. 41 pleni PS, soli uulg. 48 instar erit uulg., esse potest PS defendit Palmer. XII 17 noua cura PS. 20 adposito codd., a posito Mueller. 27 qui multos S, cum multis P, cum multis Burm. XIII 3 clamat PS. 7 gentilia PS. XIV 29 natorum aliquot codd. sanguine matrem PS, 30 atque PS, aue uulg. cf. I 15. 38.

hoc neque in Armeniis tigres fecere latebris, 35
perdere nec fetus ausa laeana suos.
at tenerae faciunt, sed non inpine, puellae :
saepe, suos utero quae necat, ipsa perit.
ipsa perit ferturque rogo resoluta capillos,
et clamant ' merito, ' qui modo cumque uident. 40
ista sed aetherias uanescent dicta per auras,
et sint omnibus pondera nulla meis.
di faciles, peccasse semel concede tuto ;
et satis est ; poenam culpa secunda ferat.

XV

Anule, formosae digitum nineture puellae,
in quo censendum nil nisi dantis amor,
munus eas gratum. te laeta mente receptum
protinus articulis induat illa suis.
tam bene conuenias, quam mecum conuenit illi, 5
et digitum iusto commodus orbe teras.
felix, a domina tractaberis, anule, nostra.
inuideo donis iam miser ipse meis.
o utinam fieri subito mea munera possim
artibus Aeaeae Carpathiue senis ! 10
tunc ego te cupiam, domina, et tetigisse papillas
et laeuam tunicis inseruisse manum,
elabar digito, quamuis angustus et haerens,
inque sinum mira laxus ab arte cadam.
idem ego ut arcanas possim signare tabellas, 15
neue tenax ceram siccaque gemma trahat,
umida formosae tangam prius ora puellae ;
tantum ne signem scripta dolenda mihi.
si labor ut condar loculis, exire negabo,
adstringens digitos orbe minore tuos. 20
non ego dedecori tibi sim, mea uita, futurus,
quodue tener digitus ferre recuset onus.
me gere, cum calidis perfundes imbribus artus,
damnaque sub gemma perfer euntis aquae.
sed, puto, te nuda mea membra libidine surgent, 25
et peragant partes anulus ille niri.
inrita quid uoueo ? paruum proficiscere munus :
illa datam tecum sentiat esse fidem.

XVI

Pars me Sulmo tenet Paeligni tertia ruris,
parua sed iniguus ora salubris aquis.
sol licet admoto tellurem sidere findat,
et micet Icarii stella proterua canis :
arua pererrantur Paeligna liquentibus undis, 5
et uret in tenero fertilis herba solo.
terra ferax Cereris, multoque feracior uuis ;
dat quoque baciferam Pallada rarus ager.
perque resurgentes riuus labentibus herbas
gramineus madidam caespes obumbrat humum.
at meus ignis abest. uerbo peccauius uno : 11
quae mouet ardores, est procul ; ardor adest.
non ego, si medius Polluce et Castore ponar,
in caeli sine te parte fuisse uelim.
solliciti iaceant terraque premantur iniqua, 15
in longas orbem qui secuere uias.
aut iuuenum comites iussissent ire puellas,
si fuit in longas terra secunda uias.
tum mihi, si premerem uentosus horridus Alpes,
dummodo cum domina, molle fuisset iter. 20
cum domina Libycas ausim perumpere Syrtes
et dare non aequis uela ferenda Notis.

non quae uirgineo portenta sub inguine latrant,
nec timeam uestros, curua Malea, sinus :
non quas submersis ratibus saturata Charybdis 25
fundit et effusas ore receptat aquas.
quod si Neptuni uentosa potentia uincit,
et subuenturos auferet unda deos,
tu nostris niueos umeris inpone lacertos :
corpore nos facili dulce feremus onus. 30
saepe petens Heron iuuenis transnauerat undas :
tum quoque transnasset, sed uia caeca fuit.
at sine te, quamuis operosi uitibus agri
me teneant, quamuis annibus arua natent,
et uocet in riuos currentem rusticus undam, 35
frigidaque arboreas mulceat aura comas :
non ego Paelignos uideor celebrare salubres,
non ego natalem, rura paterna, locum,
sed Scythiam Cilicasque feros uiridesque Britannos,
quaeque Prometheo saxa cruore rubent. 40
ulmus amat uitem, uitis non deserit ulmum :
separor a domina cur ego saepe mea ?
at mihi te comitem iuraras usque futuram
per me perque oculos, sidera nostra, tuos.
uerba puellarum foliis leuiora caducis 45
inrita, qua uisum est, uentus et unda ferunt.
siqua mei tamen est in te pia cura relictis,
incipi pollicitis addere facta tuis,
paruaque quamprimum rapientibus esseda mannis
ipsa per admissas concute lora iubas. 50
at uos, qua ueniet, tumidi subsidite montes,
et faciles curuis uallibus este uiae.

XVII

Siquis erit qui turpe putet seruire puellae,
illo conuincar iudice turpis ego.
sim licet infamis, dum me moderatius urat
quae Paphon et fluctu pulsa Cythera tenet.
atque utinam dominae miti quoque praeda fuissem,
formosae quoniam praeda futurus eram ! 6
dat facies animos. facie uiolenta Corinna est.
me miserum, cur est tam bene nota sibi ?
scilicet a speculi sumuntur imagine fastus :
nec nisi compositam se prius illa uidet. 10
non tibi si facies animum dat et omnia regni,
o ! facies oculos nata tenere meos,
collatum idcirco tibi me contemnere debes :
aptari magnis inferiora licet.
traditur et nymphe mortalis amore Calypso 15
capta recusantem detinuisse uirum.
creditor aequoream Phthio Nereida regi,
Egeriam iusto concubuisse Numae ;
Vulcano Venerem, quamuis incude relictas
turpiter obliquo claudicet ille pede. 20
carminis hoc ipsum genus inpar : sed tamen apte
iungitur herous cum breuiore modo.
tu quoque me, mea lux, in quaslibet accipe leges :
te deceat medio iura dedisse foro.
non tibi crimen ero, nec quo laetere remoto. 25
non erit hic nobis infitidius amor.
sunt mihi pro magno felicia carmina censu,
et multae per me nomen habere uolunt.
noni aliquam, quae se circumferat esse Corinnam.
ut fiat, quid non illa dedisse uelit ? 30
sed neque diuersi ripa labuntur eadem
frigidus Eurotas populiferque Padus,
nec, nisi tu, nostris cantabitur ulla libellis :
ingenio causas tu dabis una meo.

XIV 38 utero codd., uteros coni. Merk. 43 tuto uulg., tuo P, uoto S. XV 9 possim uulg., possem edd. recentt.
11 te P S, si cod. Francofurtensis, ne al., tum dominus codd., te cupiam, domina, et Mady. (adu. crit. t. ii p. 69), cum
cupiat domina et Rappold, si subeat dominae Merk. 19 si labor Ehw., sed labor Ehw., 23 perfunderis Heins., perfundes
P S, perfundes uulg. 24 perfer euntis codd., fer perentis coni. Douss : uide Ehw. praefat. p. x. XVI 3 licet
admoto P, licet admoto S, licet et admoto Mueller. 7 uuae Heins. 13 semideus P S. 25, 26 ante 23, 24 posuit Ehw. 25
quas edd. nett., qua P, quae S. 27 Neptum P S, Neptunum codd. plerique. XVII 3 me, me Mueller. 11 animum
P (?) S, nimium uulg., et omnia Owen (Tristia p. xxxviii), nomina P S, in omnia uulg. 16 recusantem P S, reluctantem
uulg. 22 herous S, in uersus P. 24 foro P, toro uulg. 29 corinnam fecerat esse P S.

XVIII

Carmen ad iratum dum tu perducis Achillen
 primaque iuratis induis arma uiris,
 nos, Macer, ignaua Veneris cessamus in umbra,
 et tener ausuros grandia frangit Amor.
 saepe meae 'tandem' dixi 'discede' puellae : 5
 in gremio sedit protinus illa meo.
 saepe 'pudet' dixi. lacrimis uix illa retentis
 'me miseram, iam te' dixit 'amare pudet?'
 implicuitque suos circum mea colla lacertos
 et, quae me perdunt, oscula mille dedit. 10
 uincor, et ingenium sumptis reuocatur ab armis,
 resque domi gestas et mea bella cano.
 sceptrum tamen sumpsit, curaque tragoedia nostra
 creuit, et huic operi quamlibet aptus eram.
 risit Amor pallamque meam pictosque cothurnos 15
 sceptraque priuata tam cito sumpta manu.
 hinc quoque me dominae numen deduxit iniquae,
 deque cothurnato uate triumphat Amor.
 quod licet, aut artes teneri profiteamur Amoris
 (ei mihi, praeceptis urgeor ipse meis !) 20
 aut quod Penelopes uerbis reddatur Vlix
 scribimus, et lacrimas, Phylli relictas, tuas ;
 quod Paris et Macareus et quod male gratus Iaso
 Hippolytique parens Hippolytusque legant,
 quodque tenens strictum Dido miserabilis ense 25
 dicat et Aoniae Lesbis amata lyrae.
 quam cito de toto rediit meus orbe Sabinus
 scriptaque diuersis rettulit ille locis !
 candida Penelope signum cognouit Vlix :
 legit ab Hippolyto scripta nouerca suo. 30
 iam pius Aeneas miserae rescripsit Elissae :
 quodque legat Phyllis, si modo uiuit, adest.
 tristis ad Hypsipylon ab Iasone littera uenit :
 det notam Phoebo Lesbis amata lyram
 nec tibi, qua tutum uati, Macer, arma canenti 35
 aureus in medio Marte tacetur Amor.
 et Paris est illic et adultera, nobile crimen,
 et comes extincto Landamia uiro.
 si bene te noui, non bella libentius istis
 dicis, et a uestris in mea castra uenis. 40

XIX

Si tibi non opus est seruata, stulte, puella,
 at mihi fac serues, quo magis ipse uelim
 quod licet, ingratum est ; quod non licet, acrius urit.
 ferreus est siquis quod sinit alter amat.
 speremus pariter, pariter metumamus amantes, 5
 et faciat uoto rara repulsa locum.

quo mihi fortunam, quae numquam fallere curet ?
 nil ego, quod nullo tempore laedat, amo.
 uiderat hoc in me uitium uersuta Corinna,
 quaque capi possem callida norat opem. 10
 a, quotiens sani capitis mentita dolores
 cunctantem tardo iussit abire pede !
 a, quotiens finxit culpam, quantumque licebat
 insonti, speciem praebuit esse nocens !
 sic ubi uexarat tepidosque refouerat ignis, 15
 rursus erat uotis comis et apta meis.
 quas mihi blanditias, quam dulcia uerba parabat !
 oscula, di magni, qualia quotque dabat !
 tu quoque, quae nostros rapuisti nuper ocellos,
 saepe time insidias, saepe rogata nega. 20
 et sine me ante tuos proiectum in limine postis
 longa, pruinosa frigora nocte pati.
 sic mihi durat amor longosque adolescit in annos :
 hoc iuuat ; haec animi sunt alimenta mei.
 pinguis amor nimiumque patens in taedia nobis 25
 uertitur et, stomacho dulcis ut esca, nocet.
 si numquam Danaen habuisset aenea turris,
 non esset Danae de Ioue facta parens.
 dum seruat Iuno mutatam cornibus Ion,
 facta est quam fuerat gratior illa Ioui. 30
 quod licet et facile est quisquis cupit, arbore frondis
 carpit et e magno flumine potet aquam.
 siqua uolet regnare diu, deludat amantem.
 ei mihi, ne monitis torquear ipse meis !
 quidlibet eueniat, nocet indulgentia nobis : 35
 quod sequitur, fugio ; quod fugit, ipse sequor.
 at tu formosae nimium secure puellae,
 incipe iam prima claudere nocte forem.
 incipe, quis totiens furtim tua limina pulset,
 quaerere, quod latrent nocte silente canes, 40
 quas ferat et referat sollers ancilla tabellas,
 cur totiens uacuo secubet ipsa toro.
 mordeat ista tuas aliquando cura medullas,
 daque locum nostris materiamque dolis.
 ille potest uacuo furari litore harenas, 45
 uxorem stulti siquis amare potest.
 iamque ego praemoneo ; nisi tu seruare puellam
 incipis, incipiet desinere esse mea.
 multa diuque tuli. speraui saepe futurum,
 cum bene seruasses, ut bene uerba darem. 50
 lentus es et pateris nulli patienda marito :
 at mihi concessi finis amoris erit.
 scilicet infelix numquam prohibebor adire ?
 nox mihi sub nullo uindice semper erit ?
 nil metuum ? per nulla traham suspiria somnos ? 55
 nil facies, cur te iure perisse uelim ?
 quid mihi cum facili, quid cum lenone marito ?
 corrumpis uitio gaudia nostra tuo.
 quin alium, quem tanta inuēt patientia, quaeris ?
 me tibi riualem si iuuat esse, ueta. 60

LIBER TERTIVS

I

Stat uetus et multos incaedua silua per annos :
 credibile est illi numen inesse loco.
 fons sacer in medio speluncaque pumice pendens,
 et latere ex omni dulce queruntur aues.
 hic ego dum spatior tectus nemoralibus umbris, 5

quod mea quaerebam Musa moueret opus.
 uenit odoratos Elegia nexa capillos,
 et, puto, pes illi longior alter erat.
 forma decens, uestis tenuissima, uultus amantis,
 et pedibus uitium causa decoris erat. 10
 uenit et ingenti uiolenta Tragoedia passu :
 fronte comae torua, palla lacebat humi ;

XVIII 26 aoniae PS ; cf. I 1. 12, Aeoliae uulg. Mueller, amica lyrae P man. sec. 38 Laudamia S. codd. pauci. 20 time PS, face uulg., trene Rautenberg, timens sedas Palmer. 26 ita interpunxit Ehw. 29 Ion Ehw., Io codd. 31 cupit P man. sec. S, libet P man. prim., uoca P. III I 7 Elegia u. Lachmann ad Lucr. VI 971.

amata lyrae ex u. 34 sumptum esse uidetur, amata deae XIX 7 fortunio P. curet codd. nonnulli, possit PS, curat codd. pauci. 20 time PS, face uulg., trene Rautenberg, timens sedas Palmer. 26 ita interpunxit Ehw. 29 Ion Ehw., Io codd. 31 cupit P man. sec. S, libet P man. prim., uelit Mueller. 53 prohibebis P. 59 tanta iubat P. 60 esse

laeua manus sceptrum late regale mouebat,
 Lydius alta pedum uincula cothurnus erat :
 et prior 'ecquis erit' dixit 'tibi finis amandi,
 o argumenti lente poeta tui? 15
 nequitiam uinosa tuam conuiuia narrant,
 narrant in multas compita secta uias.
 saepe aliquis digito uatem designat euntem
 atque ait "hic, hic est, quem ferus urit Amor."
 fabula, nec sentis, tota iactaris in urbe, 21
 dum tua praeterito facta pudore refers.
 tempus erat thyrso pulsum grauiore moueri.
 cessatum satis est : incipe maius opus.
 materia premis ingenium ; cane facta uirorum : 25
 "haec animo" dices "area facta meo est."
 quod tenerae cantent, lusit tua Musa, puellae,
 primaque per numeros acta iuuenta suos.
 nunc habeam per te Romana Tragoedia nomen :
 implebit leges spiritus iste meas, 30
 hactenus : et mouit pietis innixa cothurnis
 densum caesarie terque quaterque caput.
 altera, si memini, limis subrisit ocellis.
 fallor, an in dextra myrtea uirga fuit?
 'quid grauibz uerbis, animosa Tragoedia,' dixit 35
 'me premis? an numquam non grauis esse potes?
 inparibus tamen es numeris dignata moueri :
 in me pugnasti uersibus usa meis.
 non ego contulerim sublimia carmina nostris :
 obruit exiguas regia uestra fores. 40
 sum leuis, et mecum leuis est, mea cura, Cupido.
 non sum materia fortior ipsa mea.
 rustica sit sine me lasciui mater Amoris :
 huic ego proueni lena comesque deae.
 quam tu non poteris duro reserare cothurno, 45
 haec est blanditiis ianua laxa meis.
 et tamen emerui plus, quam tu, posse, ferendo
 multa supercilio non patiunda tuo.
 per me decepto didicit custode Corinna
 liminis adstricti sollicitare fidem, 50
 delabique toro tunica uelata soluta
 atque inpercussos nocte mouere pedes.
 uel quotiens foribus duris incisa pependi,
 non uerita a populo praetereunte legi '
 quin ego me memini, dum custos saeuus abiret, 55
 ancillae missam delituisse sinu.
 quid, cum me munus natali mittis, at illa
 rumpit et adposita barbara mersit aqua?
 prima tuae moui felicia semina mentis.
 munus habes, quod te iam petit ista, meum.' 60
 desiderat. coepi 'per uos utramque rogamus,
 in uacuas aures uerba timentis eant.
 altera me sceptro decoras altoque cothurno :
 iam nunc contacto magnus in ore sonus.
 altera das nostro uicturum nomen amori : 65
 ergo ades et longis uersibus adde breues.
 exiguum uati concede, Tragoedia, tempus :
 tu labor aeternus : quod petit illa, breue est.'
 mota dedit ueniam. teneri properentur Amores,
 dum uacat ; a tergo grandius urguet opus. 70

II

'Non ego nobilium sedeo studiosus equorum :
 cui tamen ipsa faues, uincat ut ille, precor.
 ut loquerer tecum, ueni, tecumque sederem,
 ne tibi non notus, quem facis, esset amor.
 tu crura spectas, ego te. spectemus uterque, 5
 quod iuuat, atque oculos pascat uterque suos.
 o cuiumque faues, felix agitator equorum!
 enicui illi curae contigit esse tuae?
 hoc mihi contingat ; sacro de carcere missis
 insistam forti mente uelendus equis, 10

et modo lora dabo, modo uerbere terga notabo,
 nunc stringam metas interiore rota.
 si mihi currenti fueris conspecta, morabor,
 deque meis manibus lora remissa fluent.
 at quam paene Pelops Pisaea concidit hasta, 15
 dum spectat uultus, Hippodamia, tuos.
 nempe fauore suae uicit tamen ille puellae.
 uincamus dominae quisque fauore suae.
 quid frustra refugis? cogit nos linea iungi :
 haec in lege loci commoda circus habet. 20
 tu tamen a dextra, quicumque es, parce puellae :
 contactu lateris laeditur ista tui.
 tu quoque, qui spectas post nos, tua contrahe crura,
 si pudor est, rigido nec preme terga genu.
 sed nimium demissa iacent tibi pallia terra : 25
 collige ; uel digitis en ego tollo meis.
 inuida uestis eras, quae tam bona crura tegebas ;
 quoque magis spectes, inuida uestis eras.
 talia Milanion Atalantes crura fugacis
 optauit manibus sustinuisse suis. 30
 talia pinguntur succinctae crura Dianae,
 cum sequitur fortes fortior ipsa feras.
 his ego non uisis arsi : quid fiet ab istis?
 in flammam flammis, in mare fundis aquas.
 suspicor ex istis et cetera posse placere, 35
 quae bene sub tenui condita ueste latent.
 uis tamen interea faciles arcessere uentos,
 quos faciet nostra mota tabella manu?
 an magis hic meus est animi, non aeris, aestus,
 captaque femineus pectora torret amor? 40
 dum loquor, alba leui sparsa est tibi puluere uestis.
 sordide de niueo corpore puluis abi.
 sed iam pompa uenit. linguis animisque faucte.
 tempus adest plausus : aurea pompa uenit.
 prima loco fertur passis Victoria pinnis : 45
 huc ades et meus hic fac, dea, uincat amor.
 plaudite Neptuno, nimium qui creditis undis.
 nil mihi cum pelago ; me mea terra capit.
 plaude tuo Marti, miles. nos odimus arma ;
 pax iuuat et media pace repertus amor. 50
 auguribus Phoebus, Phoebe uenantibus adsit.
 artifices in te uerte, Minerua, manus.
 ruricolae, Cereri teneroque adsurgite Baccho.
 Pollucem pugiles, Caetera placeat equis.
 nos tibi, blanda Venus, puerisque potentibus arcu
 plaudimus. inceptis adnue, diua, meis, 56
 daque nonam mentem dominae : peditur amari.
 adnuat et motu signa secunda dedit.
 quod dea promisit, promittas ipsa, rogamus :
 pace loquar Veneris, tu dea maior eris. 60
 per tibi tot iuro testes pompaeque deorum,
 te dominam nobis tempus in omne peti.
 sed pendet tibi crura : potes, si forte iuuabit,
 cancellis primos inseruisse pedes.
 maxima iam uacuo praetor spectacula circo 65
 quadriugos aequo carcere misit equos.
 cui studeas, uideo. uincet, quicumque fauchis.
 quid cupias, ipsi scire uidentur equi.
 me miserum ! metam spatioso circuit orbe.
 quid facis? admoto proximus axe subit. 70
 quid facis, infelix? perdis bona uota puellae :
 tende, precor, ualida lora sinistra manu.
 fauimus ignauo. sed enim reuocate, Quirites,
 et date iactatis undique signa togis.
 en, reuocant. at, ne turbet toga mota capillos, 75
 in nostros abdas te licet usque sinus.
 iamque patent iterum reserato carcere postes :
 euolat admissis discolor agmen equis.
 nunc saltem supera spatioque insurge patenti :
 sint mea, sint dominae fac rata uota meae. 80
 sunt dominae rata uota meae : mea uota supersunt.
 ille tenet palmam : palma petenda mea est.'

I 30 ipse meas P. 43 sit P.S. 47, 48 ante 43 posuit Drenkhahn. 53 incisa uulg., infixa codd. aliquot, inlisa Elw. ex S. 56 miseram codd. uett. 58 mersit codd., mersat Elw. 60 habes codd. uett., habet P.S. II 5 cursus P., cursum codd. plerique, currus Bentl. 8 tua codd., tibi Bentl. 15 at P. ad S. a uulg. 16 hippodamia S., hippodamea P. 24 terga manu P. Arund. 33 ipsos Mueller. 57 nonam P.S., nouam codd. multi. 70 proximus P.

risit et argutis quiddam promisit ocellis.
'hoc satis hic; alio cetera redde loco.'

III

Esse deos, i, crede: fidem iurata fefellit,
et facies illi quae fuit ante manet.
quam longos habuit nondum periura capillos,
tam longos, postquam numina laesit, habet.
candida candorem roseo suffusa rubore
ante fuit: niueo lucet in ore rubor.
pes erat exiguus: pedis est artissima forma.
longa decensque fuit: longa decensque manet.
argutos habuit, radiant ut sidus ocelli,
per quos mentita est perfida saepe mihi.
scilicet aeterno falsum iurare puellis
di quoque concedunt, formaque numen habet.
perque suos illam nuper iurasse recordor
perque meos oculos; et dolere mei.
dicite, di, si uos inpune fefellerat illa,
alterius meriti cur ego damna tui?
at non inuidiae uobis Cephæia uirgo est,
pro male formosa iussa parente mori?
non satis est, quod uos habui sine pondere testis,
et mecum lusus ridet inulta deos?
ut sua per nostram redimat periuria poenam,
uictima deceptus decipientis ero?
aut sine re nomen deus est frustra timetur
et stulta populos credulitate mouet;
aut siquis deus est, teneras amat ille puellas,
et nimium solas omnia posse iubet.
nobis fatifero Mauors accingitur ense:
nos petit inuicta Palladis hasta manu.
nobis flexibiles curuantur Apollinis arcus:
in nos alta Iouis dextera fulmen habet.
formas superi metuunt offendere laesi,
atque ultro, quae se non timuere, timent.
et quisquam pia tura focis inponere curat?
certe plus animi debet inesse uiris.
Iuppiter igne suo lucos iaculatur et arces
missaque periuras tela ferire uetat.
tot meruere peti: Semele miserabilis arsit;
officio est illi poena reperta suo.
at si uenturo se subduxisset amanti,
non pater in Baccho matris haberet opus.
quid queror et toto facio conuicia caelo?
di quoque habent oculos, di quoque pectus habent.
si deus ipse forem, numen sine fraude liceret.
femina mendaci falleret ore meum.
ipse ego iurarem uerum iurare puellas,
et non de tetricis dicerer esse deus.
tu tamen illorum moderatus utere dono,
aut oculis certe parce, puella, meis.

IV

Dure uir, inposito tenerae custode puellae
nil agis: ingenio est quaeque tuenda suo.
siqua metu dempto casta est, ea denique casta est;
quae, quia non liceat, non facit, illa facit.
ut iam seruaris bene corpus, adultera mens est,
nec custodiri, ni uelit, illa potest.
nec corpus seruare potes, licet omnia claudas;
omnibus exclusis intus adulter erit.
cui peccare licet, peccat minus. ipsa potestas
semina nequitiae languidiora facit.
desine, crede mihi, uitia irritare uetando;
obsequio uinces aptius illa tuo.
uidi ego nuper equum contra sua uincla tenacem

ore reluctanti fulminis ire modo.
constitit, ut primum concessas sensit habenas,
frenaque in effusa laxa iacere iuba.
nitimur in uetutum semper cupimusque negata.
sic interdictis imminet aeger aquis.
centum fronte oculos, centum ceruice gerebat
Argus: et hos unus saepe fefellit Amor.
in thalamum Danae ferro saxoque perennem
quae fuerat uirgo tradita, mater erat:
Penelope mansit, quamuis custode carebat,
inter tot iuuenes intemerata procos.
quidquid seruatur, cupimus magis; ipsaque furem
cura uocat. pauci, quod sinit alter, amant.
nec facie placet illa sua, sed amore mariti:
nescio quid, quod te ceperit, esse putant.
non proba fit, quam uir seruauit, sed adultera cara.
ipse temerum pretium corpore maius habet.
indignere licet, inuauit inconcessa uoluptas:
sola placet, 'timeo' dicere siqua potest.
nec tamen ingenuam ius est seruare puellam.
hic metus externae corpora gentis agat.
scilicet ut possit custos 'ego' dicere 'feci,'
in laudem serui casta sit illa tui?
rusticus est nimium, quem laedit adultera coniunx,
et notos mores non satis urbis habet,
in qua Martigenae non suat sine crimine nati
Romulus Iliades Iliadesque Remus.
quo tibi formosam, si non nisi casta placebat?
non possunt ullis ista coire modis.
si sapis, indulge dominae uultusque seueros
exue, nec rigidi iura tuere uiri,
et cole quos dederit (multos dabit) uxor amicos:
gratia sic minimo magna labore uenit.
sic poteris iuuenum conuiuia semper inire
et, quae non dederis, multa uidere domi.

V

'Nox erat, et somnus lassos submisit ocellos:
terruerunt animum talia uisa meum.
colle sub aprico creberrimus ilice lucus
stabat, et in ramis multa latebat auis.
area gramineo suberat uiridissima prato,
umida de guttis lene sonantis aquae.
ipse sub arboreis uitabam frondibus aestum:
fronde sub arborea sed tamen aestus erat.
ecce, petens uariis immixtas floribus herbas
constitit ante oculos candida uacca meos,
candidior niuib, tunc cum cecidere recentes,
in liquidas nondum quas mora uertit aquas,
candidior, quod adhuc spumis stridentibus albet,
et modo siccata, lacte, reliquit ouem.
taurus erat comes huic, feliciter ille maritus,
cumque sua teneram coniuge pressit humum.
dum iacet et lente reuocatas ruminat herbas
atque iterum pasto pascitur ante cibo,
uisus erat, somno uires adimente ferendi,
cornigerum terra deposuisse caput.
huc leuib, cornix pinnis delapsa per auras
uenit et in uiridi garrula sedit humo,
terque bouis niueae petulanti pectora rostro
fodit et albens abstulit ore iuba.
illa locum taurumque diu cunctata relinquit;
sed niger in uacca pectore liuor erat.
utque procul uidit carpentes pabula tauros
(carpebant tauri pabula laeta procul),
illuc se rapuit gregibusque immiscuit illis
et petiit herbae fertilioris humum.
dic age, nocturnae, quicumque es, imaginis augur,
siquid habent ueri, uisa quid ista ferant.'

II 84 hoc satis hic Heins. ex codd., hoc satis est P, hic satis est Ehw. III 1 i, crede Heins., hic crede PS.
17 at uulg., ad P, an Riese. 26 mirum Postgate. 35 suo codd., suos edd. quidam Riese. IV 6 ni uulg., ne P
Ehw. illa uulg., ulla PS. 29 fit codd. aliquot, sit PS edd. uett. V hanc elegiam ab Ouidio abiudicarunt
Merk. Mueller, alii. 11 tunc. tum Housman. 14 reliquit S, relinquit P. 19 ferendi Bentl. ex aliquot codd.,
ferenti PS Arund.

sic ego. nocturnae sic dixit imaginis augur,
 expendens animo singula dicta suo:
 'quem tu mobilibus foliis uitare uolebas,
 sed male uitabas, aestus amoris erat.
 uacca puella tua est: aptus color ille puellae.
 tu uir, et in uacca comparare taurus eras.
 pectora quod rostro cornix fodiebat acuto,
 ingenium dominae lena mouebat anus.
 quod cunctata diu taurum sua uacca reliquit,
 frigidus in uiduo destituere toro.
 liuor et aduerso maculae sub pectore nigrae
 pectus adulterii labe carere negant.'
 dixerat interpres: gelido mihi sanguis ab ore
 fugit, et ante oculos nox stetit alta meos.

VI

Amnis, harundinibus limosas obsite ripas,
 ad dominam propero: siste parumper aquas.
 nec tibi sunt pontes, nec quae sine remigis ictu
 concaua traiecto cumba rudente uehat.
 paruus eras, memini, nec te transire refugii,
 summaque uix talos contigit unda meos.
 nunc ruis, adposito niuibus de monte solutis,
 et turpi crassas gurgite uoluis aquas.
 quid properasse iuuat, quid parca dedisse quieti
 tempora, quid nocti conseruisse diem,
 si tamen hic standum est, si non datur artibus ullis
 ulterior nostro ripa premenda pedi?
 nunc ego quas habuit pinnae Danaeius heros,
 terribili densum cum tulit angue caput,
 nunc opto currum, de quo Cerialia primum
 semina uenerunt in rude missa solum.
 prodigiosa loquor ueterum mendacia natum;
 nec tulit haec unquam nec feret ulla dies.
 tu potius, ripis effuse capacibus amnis,
 (sic aeternus eas) labere fine tuo.
 non eris inuidiae, torrens, mihi crede, ferendae,
 si dicar per te forte retentus amans.
 flumina debuerunt iuuenes in amore iuuare;
 flumina senserunt ipsa, quid esset amor.
 Inachus in Melie Bithynide pallidus isse
 dicitur et gelidis incaluisse uadis.
 nondum Troia fuit lustris obsessa duobus,
 cum rapuit nultus, Xanthe, Neaera tuos.
 quid? non Alpheon diuersis currere terris
 uirginis Arcadiae certus adegit amor?
 te quoque promissam Xutho, Penae, Creusam
 Phthiotum terris occuluisse ferunt.
 quid referam Asopon? quem cepit Martia Thebe,
 natarum Thebe quinque futura parens.
 cornua si tua nunc ubi sint, Acheloe, requiram,
 Herulis irata fracta querere manu:
 nec tanti Calydon, nec tota Aetolia tanti,
 una tamen tanti Deianira fuit.
 ille fluens diues septena per ostia Nilus,
 qui patriam tantae tam bene celat aquae,
 fertur in Euanthe collectam Asopide flammam
 uincere gurgitibus non potuisse suis.
 sicus ut amplecti Salmonida posset Enipeus,
 cedere iussit aquam: iussa recessit aqua.
 nec te praetereo, qui per caua saxa uolutus
 Tiburis Argei pomifera arua rigas:
 Ilia cui placuit, quamuis erat horrida cultu,
 ungue notata comas, ungue notata genas.
 illa gens patriuique nefas delictaque Martis
 errabat nudo per loca sola pede.
 hanc Anien rapidis animosus uidit ab undis
 raucaeque de mediis sustulit ora uadis,

atque ita 'quid nostras' dixit 'teris anxia ripas,
 Ilia, ab Idaeo Laumedonte genus?
 quo cultus abiire tui? quid sola uagaris,
 uitta nec euinctas inpedit alba comas?
 quid fles et madidos lacrimis corruptis ocellos
 pectoraque insana plangis aperta manu?
 ille habet et silices et uiuum in pectore ferrum,
 qui tenero lacrimas lentus in ore uidet.
 Ilia, pone metus; tibi regia nostra patebit,
 teque colent amnes: Ilia, pone metus.
 tu centum aut plures inter dominabere nymphas;
 nam centum aut plures flumina nostra tenent.
 ne me sperne, precor, tantum, Troiana propago;
 munera promissis uberiora feres.'
 dixerat. illa oculos in humum delecta modestos
 spargebat teneros flebilis imbre sinus.
 ter molita fugam ter ad altas restitit undas,
 currendi uires eripiente metu.
 sera tamen scindens inimico pollice crinem
 edidit indignos ore tremante sonos:
 'o utinam mea lecta forent patrioque sepulcro
 condita, cum poterant uirginis ossa legi!
 cur, modo Vestalis, taedas inuitor ad ullas
 turpis et Iliacis infitianda focis?
 quid moror et digitis designor adultera vulgi?
 desint famosus quae notet ora pudor.'
 haec hactenus; et uentem tumidis praetendit ocellis
 atque ita se in rapidas perdita misit aquas.
 supposuisse manus ad pectora lubricus amnis
 dicitur et socii iura dedisse tori.
 te quoque credibile est aliquae caluisse puella;
 sed nemora et siluae crimina uestra tegunt.
 dum loquor, increuit latis spatiosior undis,
 nec capit admissas aduenas altus aquas.
 quid mecum, furiose, tibi? quid mutua differa
 gaudia? quid coeptum, rustice, rumpis iter?
 quid, si legitimum fluere, si nobile flumen,
 si tibi per terras maxima fama foret?
 nomen habes nullum, riuus collecte caducis,
 nec tibi sunt fontes, nec tibi certa domus.
 fontis habes instar pluuiamque nivesque solutas,
 quas tibi diuitias pigra ministrat hiemps.
 aut lutulentus agis brumali tempore cursus,
 aut premis arentem puluerulentus humum.
 quis te tum potuit sitiens haurire uiator?
 quis dixit grata uoce 'perennis eas'?
 damnosus pecori curris, damnosior agris.
 forsitan haec alios, me mea damna mouent.
 hunc ego uae demens narrabam fluminum amores.
 iactasse indigne nomina tanta pudet.
 nescioquem hunc spectans Acheloon et Inachon
 amnem
 et potui nomen, Nile, referre tuum.
 at tibi pro meritis, opto, non candide torrens,
 sint rapidi soles siccaeque semper hiemps.

VII

At non formosa est, at non bene culta puella,
 at, puto, non uotis saepe petita meis.
 hanc tamen in nullos tenui male languidus usus,
 sed iacui pigro crimen onusque toro;
 nec potui cupiens, pariter cupiente puella,
 inguinis effeti parte iuuante frui.
 illa quidem nostro subiecit eburnea collo
 braccia, Sithonia candidiora mine.
 osculaque inseruit cupide luctantia linguis,
 lasciuium femori supposuitque femur,
 et mihi blanditias dixit dominumque uocauit,

VI 7 adposito uulg., adpositis P, appositis S, opposito Marius ex codd. 23 debuerunt Riese, debuerat P, debebant S.
 25 Lyreide Unger. 31 Antho Heins., quanto P S, Xantho uulg. 41 Euanthe Riese, euanthe P, euanthe S, Euanthe
 uulg. 45 uolutus S, uolutans uulg. 46 pomifer P S, corr. Bentl., spumifer uulg. 65 Romana propago P S.
 68 teneros P, tepido S, tepidos Burm. 85 increuit codd., inuicere Elw., spatiosior Bentl., spatiosus in P S.
 spatiosus Merk. ex cod. Marii. 96 puluerulentus codd., puluere lentus Mueller. 97 tua codd., iam Mueller.
 sitiens uulg., totiens P. 102 indigne codd., indigno Burm.

et quae praeterea publica uerba iuuant.
 tacta tamen ueluti gelida mea membra cicuta
 segnia propositum destituere meum.
 truncus iners iacui, species et inutile pondus, 15
 et non exactum, corpus an umbra forem.
 quae mihi uentura est, siquidem uentura, senectus,
 cum desit numeris ipsa iuuenta suis?
 a, pudet annorum, cum me iuuenemque uirumque
 nec iuuenem nec me sensit amica uirum. 20
 sic flammas aditura, pias aeterna sacerdos
 surgit, et a caro fratre uerenda soror.
 at nuper bis flaua Chlide, ter candida Pitho,
 ter Libas officio continuata meo est.
 exigere a nobis angusta nocte Corinnam, 25
 me memini numeros sustinuisse nouem.
 num mea Thessalico languent deuota ueneno
 corpora? num misero carmen et herba nocent?
 sagaue poenicea defixit nomina cera
 et medium tenuis in iecur egit acus? 30
 carmine laesa Ceres sterilem uanescit in herbam:
 deficiunt laesi carmine fontis aquae:
 ilicibus glandes, cantataque uitibus uua
 decidit, et nullo poma mouente fluunt.
 quid uetat et neruos magicas torpere per artes? 35
 forsitan inpatiens sit latus inde meum.
 huc pudor accessit facti: pudor ipse nocebat;
 ille fuit uitii causa secunda mei.
 at qualem uidi tantum tetigisse puellam!
 sic etiam tunica tangitur illa sua. 40
 illius ad tactum Pylus iuuenescere possit
 Tithonosque annis fortior esse suis.
 haec mihi contigerat. sed uir non contigit illi.
 quas nunc concipiam per noua uota preces? 44
 credo etiam magno, quo sum tam turpiter usus,
 muneris oblatis paenituisse deos.
 optabam certe recipi: sum nempe receptus;
 oscula ferre: tuli; proximus esse: fui.
 quo mihi fortunae tantum? quo regna sine usu?
 quid nisi possedi diues auarus opes? 50
 sic aetud mediis taciti uulgor in undis
 pomaque, quae nullo tempore tangat, habet.
 a tenera quisquam sic surgit mane puella,
 protinus ut sanctos possit adire deos? 54
 sed, puto, non blande, non optima perdidit in me
 oscula; non omni sollicitauit ope.
 illa graues potuit quercus adamantaque durum
 surdaque blanditiis saxa mouere suis.
 digna mouere fuit certe uiuosque uirosque:
 sed neque tum uixi, nec uir, ut ante, fui. 60
 quid inuet ad surdas si cantet Phemius aures?
 quid miserum Thamyran picta tabella iuuat?
 at quae non tacita formaui gaudia mente!
 quos ego non finxi disposuique modos!
 nostra tamen iacuerunt uelut praemortua membra 65
 turpiter, hesterni languidiora rosa:
 quae nunc, ecce, nigent intempestiua ualentque,
 nunc opus exposcunt militiamque suam.
 quin istic pudibunda iaces, pars pessima nostri?
 sic sum pollicitis captus et ante tuis. 70
 tu dominum fallis; per te deprensus inermis
 tristia cum magno damna pudore tuli.
 hanc etiam non est mea dedignata puella
 molliter admota sollicitare manu.
 sed postquam nullas consurgere posse per artes 75
 inmemoremque sui procubuisse uidet,
 'quid me ludis?' ait, 'quis te, male sane, iubebat
 inuitum nostro ponere membra toro?'
 aut te traiectis Aeaea uenefica lanis
 deuouet, aut alio lassus amore uenis.' 80
 nec moriet: desiluit tunica uelata soluta:
 et decuit nudos proripuisse pedes.

neue suae possent intactam scire ministrae,
 dedecus hoc sumpta dissimulauit aqua.

VIII

Et quisquam ingenuas etiamnunc suspicit artes
 aut tenerum dotes carmen habere putat?
 ingenium quondam fuerat pretiosius auro;
 at nunc barbaria est grandis habere nihil.
 cum pulchrae dominae nostri placuere libelli, 5
 quo licuit libris, non licet ire mihi.
 cum bene laudauit, laudato ianua clausa est:
 turpiter huc illuc ingeniosus eo.
 ecce, recens diues parto per uulnera censu
 praefertur nobis sanguine pastus eques! 10
 hunc potes amplecti formosis, uita, lacertis?
 huius in amplexu, uita, iacere potes?
 si nescis, caput hoc galeam portare solebat;
 ense latus cinctum, quod tibi seruit, erat.
 laeua manus, cui nunc serum male conuenit aurum,
 scuta tulit. dextram tange: eruenta fuit. 16
 qua periit aliquis, potes hanc contingere dextram?
 heu, ubi mollities pectoris illa tui?
 cerne cicatrices, ueteris uestigia pugnae:
 quaesitum est illi corpore, quicquid habet. 20
 forsitan et, quotiens hominem iugulauerit, ille
 indicet. hoc fassas tangis, auara, manus?
 ille ego Musarum purus Phoebique sacerdos
 ad rigidas canto carmen inane fores?
 discite, qui sapitis, non quae nos scimus inertes, 25
 sed trepidas acies et fera castra sequi,
 proque bono uersu primum deducite pilum.
 hoc tibi, si uelles, posset, Homere, dari.
 Iuppiter admonitus nihil esse potentius auro,
 corruptae pretium uirginis ipse fuit. 30
 dum merces aberat, durus pater, ipsa seuera,
 aerati postes, ferrea turris erat:
 sed postquam sapiens in munera uenit adulter,
 praebuit ipsa sinus et, dare iussa, dedit.
 at cum regna senex caeli Saturnus haberet, 35
 omne lucrum tenebris alta premebat humus:
 aeraque et argentum cumque auro pondera ferri
 Manibus admorat; nullaque massa fuit.
 at meliora dabat, curuo sine uomere fruges
 pomaque et in quercu mella reperta caua. 40
 nec ualido quisquam terras scindebat aratro;
 signabat nullo limite mensor humum;
 non freta demisso uerberant eruta remo:
 ultima mortali tum uita lius erat.
 contra te sollers, hominum natura, fuisti 45
 et nimium damnis ingeniosa tuis.
 quo tibi, turritis incingere moenibus urbes?
 quo tibi, discordes addere in arma manus?
 quid tibi cum pelago? terra contenta fuisses.
 cur non et caelum tertia regna facis? 50
 qua licet, adfectas caelum quoque: templa Quirinus,
 Liber et Alcides et modo Caesar habent.
 eruium terra solidum pro frugibus aurum:
 possidet inuentas sanguine miles opes.
 Curia pauperibus clausa est: dat census honores:
 inde grauis iudex, inde seuerus eques. 56
 omnia possideant, illis campusque Forumque
 seruiat, hi pacem crudaque bella gerant:
 tantum ne nostros audi diuice amoris,
 et satis est; aliquid pauperis esse sinant. 60
 at nunc, exaequet tetricas licet illa Sabinas,
 imperat, ut captae, qui dare multa potest.
 me prohibet custos, in me timet illa maritum:
 si dederim, tota cedit uterque domo.

VII 19 cum (quam) Palmer, quo P, quod uulg., cur Merk. 29 poenicea uulg., sanguinea P.S. 45 quos sum P, quis sum S. 55 sed puto non blanda P.S., corr. Ehw., sed non blanda puto uulg. VIII 1 suspicit Heins., suspiciet S, suspiciet Merk. ex P. 5 pulchrae edd. uett., pulchre uulg. 28 posset S, possit P. 33 uenit codd., uertit coni. Mueller. 41 terra scindebat P, terras sc. Amari editio, terram sc. uel terras fidebat uulg. 50 regna uulg., dona P. facis P.S., petis uulg. 51, 52 uncinis inclusit Ehw. 59 audi codd., auide Ehw. ex P (?).

o si neclecti quisquam deus ultor amantis
tam male quaesitas puluere mutet opes !

IX

Memnona si mater, mater plorauit Achillem,
et tangunt magnas tristitia fata deas,
flebilis indignos, Elegia, solue capillos :
a, nimis ex uero nunc tibi nomen erit !
ille tui uates operis, tua fama, Tibullus
ardet in extructo, corpus inane, rogo.
ecce, puer Veneris fert euersamque pharetram
et fractos arcus et sine luce facem.
adspice, demissis ut eat miserabilis alis
pectoraque infesta tundat aperta manu.
excipiunt lacrimas sparsi per colla capilli,
oraque singultu concutiente sonant.
fratris in Aeneae sic illum funere dicunt
egressum tectis, pulcher Iule, tuus.
nec minus est confusa Venus moriente Tibullo,
quam iuueni rupit cum ferus inguen aq̄er.
at sacri uates et diuum cura uocatur ;
sunt etiam, qui nos numen habere putent.
scilicet omne sacrum Mors inopportuna profanat,
omnibus obscuras inicit illa manus.
quid pater Ismario quid mater profuit Orpheo ?
carmine quid uictas obstipuisse feras ?
et Linon in siluis idem pater 'aelinon' altis
dicitur inuita concinuisse lyra.
adice Maeoniden, a quo, ceu fonte perenni,
uatium Pieriis ora rigantur aquis :
hunc quoque summa dies nigro submersit Auerno :
defugiunt audios carmina sola rogos.
durat opus uatum, Troiani fama laboris,
tardaque nocturno tela retexa dolo.
sic Nemesis longum, sic Delia nomen habebunt,
altera cura recens, altera primus amor.
quid uos sacra iuuant ? quid nunc Aegyptia prosunt
sistra ? quid in uacuo secubuisse toro ?
cum rapiunt mala fata bonos, ignoscite fasso,
sollicitor nullos esse putare deos.
uiue pius : moriere pius ; cole sacra : colentem
Mors grauis a templis in caua busta trahet.
carminibus confide bonis : iacet ecce Tibullus ;
uix manet e toto parua quod urna capit.
tene, sacer uates, flammae rapuere rogales,
pectoribus pasci nec timere tuis ?
aurea sanctorum potuissent templa deorum
urere, quae tantum sustinere nefas.
auertit uultus, Erycis quae possidet arces :
sunt quoque qui lacrimas continuisse negant.
sed tamen hoc melius, quam si Phaeacia tellus
ignotum uili supposuisset humo.
hinc certe madidos fugientis pressit ocellos
mater et in cineres ultima dona tulit :
hinc soror in partem misera cum matre doloris
uenit inornatas dilaniata comas :
cumque tuis sua iunxerunt Nemesisque priorque
oscula, nec solos destituere rogos.
Delia descendens 'felicius' inquit 'amata
sum tibi : uixisti, dum tuus ignis eram.'
cui Nemesis 'quid' ait 'tibi sunt mea damna dolori ?
me tenuit moriens deficiente manu.'
si tamen e nobis aliquid nisi nomen et umbra
restat, in Elysia ualle Tibullus erit.
obuius huic uenias, heder a iuuenalia cinctus
tempora cum Caluo, docte Catulle, tuo ;
tu quoque, si falsum est temerati crimen amici,
sanguinis atque animae prodige Galle tuae.

65 his comes umbra tua est ; siqua est modo corporis
umbra,
auxisti numeros, culte Tibulle, pios.
ossa quieta, precor, tuta requiescite in urna,
et sit humus cineri non onerosa tuo ! 65

X

Annua uenerunt Cerealis tempora sacri :
secubat in uacuo sola puella toro.
5 flaua Ceres, tenues spicis redimita capillos,
cur inhiibes sacris commoda nostra tuis ?
te, dea, munificam gentes ubique loquuntur : 5
nec minus humanis inuidet ulla bonis.
ante nec hirsuti torrebant farra coloni,
nec notum terris area nomen erat.
10 sed glandem quercus, oracula prima, ferebant :
haec erat, et teneri caespitis herba, cibus.
10 prima Ceres docuit turgescere semen in agris,
falce coloratas subsecuitque comas :
prima iugis tauros supponere colla coegit
et ueterem curuo dente reuellit humum.
14 hanc quisquam lacrimis laetari credit amantum
et bene tormentis secubituque coli ?
nec tamen est, quamuis agros amet illa feraces,
rustica, nec uiduum pectus amoris habet.
20 'retes erunt testes ; nec fingunt omnia Cretes ;
'Crete nutrito terra superba Ioue.
20 illic, sideream mundi qui temperat arcem,
exiguus tenero lac bibit ore puer.
magna fides testi : testis laudatur alumno.
fassuram Cererem crimina nostra puto.
uiderat Iasium Cretaea diua sub Ida
figentem certa terga ferina manu.
25 uidit, et, ut tenerae flammam rapuere medullae,
hinc pudor, ex illa parte trahebat amor.
uictus amore pudor. sulcos arere uideres,
et sata cum minima parte redire sui.
30 cum bene iactati pulsarant arua ligones,
ruperat et durum uomere aduncus humum,
seminaque in latos ierant aequaliter agros,
inrita decepti uota colentis erant.
35 diua potens frugum siluis cessabat in altis ;
deciderant longae spicae certa comae.
sola fuit Crete secundo fertilis anno :
omnia, qua tulerat se dea, messis erat.
40 ipse locus nemorum canebat frugibus Idae,
et ferus in silua farra metebat aper.
40 optauit Minos similes sibi legifer annos :
optauit, Cereris longus ut esset amor.
45 quod tibi secubitus tristes, dea flaua, fuissent,
hoc cogor sacris nunc ego ferre tuis.
cur ego sim tristis, cum sit tibi nata reperta,
regnaque quam Iuno sorte minore regat ?
45 festa dies Veneremque uocat cantusque merumque :
haec decet ad dominos munera ferre deos.

XI

Multa dinque tuli ; uitiis patientia uicta est.
cede fatigato pectore, turpis amor.
scilicet adserui iam me fugique catenas,
et quae non puduit ferre, tulisse pudet.
5 nicimus et domitum pedibus calcamus amorem :
uenerunt capiti cornua sera meo.
perfer et obdura ; dolor hic tibi proderit olim.
saepe tulit lassus sucus amarus openi.
ergo ego sustinui, foribus tam saepe repulsus,
ingenuum dura ponere corpus humo ! 10

VIII 65 *neclecti* P. IX 10 hic desinit S. 23 *et Linon* = *aelinon* P. Ehw. cuius uide praefat. p. xii, *aelinon* = *aelinon* uulg. 28 *defugiunt* J. C. Jahn ex codd. duobus, *defugiunt* uulg. 35 *rapuere* P. *rapuere* codd. plerique. 37 *m. pius* : interpretur Jahn. 49 *madidos* uulg., *grauidos* uel *potulos* Heins. X 20 23 *uicinis* inclusit Biese. 24 *nostra* P. nota uulg. 27 *ut uidet flammam* Palmer. 39 *Idae* P. *Ida* uulg. 42 *optauit* codd., *optasset* Merk. ex P (?). 45-46 *uicinis* inclusit Ehw. XI 7 *perfer* et *obdura* uulg., *perferre obdura* P. Merk.

ergo ego nesciocui, quem tu complexa tenebas,
 excubui clausam, seruus ut, ante domum?
 uidi, cum foribus lassus prodiret amator,
 inualidum referens emeritumque latus.
 hoc tamen est leuius quam quod sum uisus ab illo:
 eueniat nostris hostibus ille pudor. 16
 quando ego non fixus lateri patienter adhaesi,
 ipse tuus custos, ipse uir, ipse comes?
 scilicet et populo per me comitata placebas;
 causa fuit multis noster amoris amor. 20
 turpia quid referam uanae mendacia linguae
 et periuratos in mea damna deos?
 quid iuuenum tacitos inter conuiuia nutus,
 uerbaque compositis dissimulata notis?
 dicta erat aegra mihi: praeceps amensque ecurri.
 ueni, et riuale non erat aegra meo. 26
 his et quae taceo duraui saepe ferendis;
 quaere alium pro me, qui queat ista pati.
 iam mea notitia puppis redimita corona
 lenta tumescentes aequoris audit aquas. 30
 desine blanditias et uerba potentia quondam
 perdere: non ego sum stultus, ut ante fui.
 luctantur pectusque leue in contraria tendunt
 hac amor, hac odium; sed, puto, uincit amor.
 odero, si potero: si non, inuitus amabo. 35
 nec iuga taurus amat: quae tamen odit, habet.
 nequitiam fugio: fugientem forma reducit;
 auersum morum crimina: corpus amo.
 sic ego nec sine te nec tecum uiuere possum,
 et uideor uoti nescius esse mei. 40
 aut formosa fores minus, aut minus inproba,
 uellem:
 non facit ad mores tam bona forma malos.
 facta merent odium; facies exorat amorem:
 me miserum, uitii plus ualet illa suis!
 parce, per o lecti socialia iura, per omnis, 45
 qui dant fallendos se tibi saepe, deos,
 perque tuam faciem, magni mihi numinis instar,
 perque tuos oculos, qui rapere meos.
 quidquid eris, mea semper eris; tu selige tantum,
 me quoque uelle uelis, anne coactus amem. 50
 lintea dem potius uentisque ferentibus utar,
 ut, quamuis nolim, cogar amare, uelim.

XII

Quis fuit ille dies, quo tristia semper amanti
 omina non albae concinuistis aues?
 quodue putem sidus nostris occurrere fati,
 quosue deos in me bella mouere querar?
 quae modo dicta mea est, quam coepi solus amare,
 cum multis uereor ne sit habenda mihi. 6
 fallimur, an nostris innotuit illa libellis?
 sic erit: ingenio prostitit illa meo.
 et merito: quid enim formae praeconia feci?
 uendibilis culpa facta puella mea est. 10
 me lenone placet, duce me perductus amator,
 ianua per nostras est ad aperta manus.
 an prosint, dubium: nocuerunt carmina semper.
 inuidiae nostris illa fuere bonis.
 cum Thebe, cum Troia foret, cum Caesaris acta, 15
 ingenium mouit sola Corinna meum.
 auersis utinam tetigissem carmina Musis,
 Phoebus et inceptum destituisset opus!
 nec tamen ut testes mos est audire poetas.
 malueram uerbis pondus abesse meis. 20
 per nos Scylla patri caros furata capillos
 pube premit rabidos inguinibusque canes:
 nos pedibus pinnae dedimus, nos crinibus angues:

uictor Abantiades alite fertur equo:
 idem per spatium Tityon porreximus ingens, 25
 et tria uipereo fecimus ora cani:
 fecimus Encladon iaculantem mille lacertis,
 ambiguae captos uirginis ore uiros:
 Aeolios Ithacis inclusimus utribus Euros:
 proditor in medio Tantalus amne sitit: 30
 de Niobe silicem, de uirgine fecimus ursam.
 concinit Odrysium Cecropis ales Ityn.
 Iuppiter aut in aues aut se transformat in aurum,
 aut secat inposita uirgine taurus aquas.
 Protea quid referam, Thebanaeque semina dentes;
 qui uomerem flammis ore, fuisse boues, 36
 flere genis electra tuas, auriga, sorores,
 quaeque rates fuerint, nunc maris esse deas,
 auersumque diem mensis furialibus Atrei,
 duraque percussam saxa secuta lyram? 40
 exit in immensum fecunda licentia uatum,
 obligat historica nec sua uerba fide.
 et mea debuerat falso laudata uideri
 femina: credulitas nunc mihi uestra nocet.

XIII

Cum mihi pomiferis coniunx foret orta Faliscis,
 moenia contigimus uicta, Camille, tibi.
 casta sacerdotes Iunoni festa parabant
 per celebres ludos indigenamque bouem.
 grande morae pretium ritus cognoscere, quamuis 5
 difficilis cliui huc uia praebet iter.
 stat uetus et densa praenubilis arbore lucus.
 adspice: concedes numen inesse loco.
 accipit ara preces uotiuque tura piorum,
 ara per antiquas facta sine arte manus. 10
 hinc, ubi praesonuit sollemni tibia cantu,
 it per uelatas annua pompa uias.
 ducuntur niueae populo plaudente iuuencae,
 quas aluit campis herba Falisca suis,
 et uituli nondum metuenda fronte minaces, 15
 et minor ex humili uictima porcus hara,
 duxque gregis cornu per tempora dura recuruo.
 inuisa est dominae sola capella deae.
 illius indicio siluis inuenta sub altis
 dicitur inceptam destituisse fugam. 20
 nunc quoque per pueros iaculis incessitur index,
 et pretium auctori uulneris ipsa datur.
 qua uentura dea est, iuuenes timidaeque puellae
 praeuerrunt latas ueste iacente uias.
 uirginei crines auro gemmaque premuntur, 25
 et tegit auratos palla superba pedes;
 more patrum Graio uelatae uestibus albis
 tradita supposito uertice sacra ferunt.
 ore fauent populi tunc, cum uenit aurea pompa,
 ipsa sacerdotes subsequiturque suas. 30
 Argiua est pompae facies; Agamemnone caeso
 et scelus et patrias fugit Halaesus opes;
 iamque pererratis profugus terraque fretoque
 moenia felici condidit alta manu.
 ille suos docuit Iunonia sacra Faliscos. 35
 sint mihi, sint populo semper amica suo.

XIV

Non ego ne pecces, cum sis formosa, recuso,
 sed ne sit misero scire necesse mihi.
 nec te nostra iubet fieri censura pudicam,
 sed tamen, ut temptes dissimulare, rogat.
 non peccat, quaecumque potest peccasse negare; 5

XI 19 comitata P, cantata Burm. ex F(rancofurtensi). 33 ab hoc u. nouam incipiendam esse elegiam disservit Mueller. XII 21 caros P, canos uulg. 22 rabidos uulg., rapidos P. XII 27-XIV 2 desunt in P. 27 Encladon Heins. ex F. XIII 4 per uulg., et F al. 8 concedes edd. uett., concedas codd. numinis esse locum uulg. Riese. 11 hinc uulg. Merk., huc Heins. 21 incessitur uulg., accersit F. 24 praeuerrunt uulg., praebuerant F, praesternunt Heins. 28 tradita uulg., condita Sarrau. Riese. 29 tunc. tum Housman. 30 subsequitur uulg., consequitur aliquot codd.

solaque famosam culpa professa facit.
 quis furor est, quae nocte latent, in luce fateri,
 et quae clam facias, facta referre palam?
 ignoto meretrix corpus iunctura Quiriti
 opposita populum summonet ante sera : 10
 tu tua prostitues famae peccata sinistrae,
 commissi perages indiciumque tui?
 sit tibi mens melior, saltemue imitare pudicas ;
 teque probam, quamuis non eris, esse putem.
 quae facis, haec facito ; tantum fecisse negato, 15
 nec pudeat coram uerba modesta loqui.
 est qui nequitiam locus exigit : omnibus illum
 deliciis inple : stet procul inde pudor.
 hinc simul exieris, lasciuiam protinus omnis
 absit, et in lecto crimina pone tuo. 20
 illic nec tunicam tibi sit posuisse pudori
 nec femori inpositum sustinuisse femur.
 illic purpureis condatur lingua labellis,
 inque modos Venerem mille figuret amor.
 illic nec uoces nec uerba iuuantia cessent, 25
 spondaque lasciua mobilitate tremat.
 indue cum tunicis metuentem crimina uultum,
 et pudor obscenum diffiteatur opus.
 da populo, da uerba mihi. sine nescius errem,
 et liceat stulta credulitate frui. 30
 cur totiens uideo mitti recipique tabellas ?
 cur pressus prior est interiorque torus ?
 cur plus quam somno turbatos esse capillos
 collaque conspicio dentis habere notam ?
 tantum non oculos crimen deducis ad ipsos ; 35
 si dubitas famae parcere, parce mihi.
 mens abit, et morior, quotiens peccasse fateris,
 perque meos artus frigida gutta fluit.
 tunc amo ; tunc odi frustra, quod amare necesse est ;
 tunc ego, sed tecum, mortuus esse uelim. 40

nil equidem inquiram, nec quae celare parabis
 insequar ; et falli muneris instar erit.
 si tamen in media deprensa tenebere culpa,
 et fuerint oculis probra uidenda meis,
 quae bene uisa mihi fuerint, bene uisa negato : 45
 concedent uerbis lumina nostra tuis.
 prona tibi uinci cupientem uincere palma est ;
 sit modo ' non feci ' dicere lingua meior.
 cum tibi contingat uerbis superare duobus,
 etsi non causa, iudice uince tuo. 50

XV

Quaere nouum uatem, tenerorum mater Amorum :
 raditur hic elegis ultima meta meis ;
 quos ego composui, Paeligni ruris alumnus
 (nec me deliciae dedecuerunt meae)
 siquid id est, usque a proauis uetus ordinis heres, 5
 non modo militiae turbine factus eques.
 Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo ;
 Paelignae dicar gloria gentis ego,
 quam sua libertas ad honesta coegerat arma,
 cum timuit socias anxia Roma manus. 10
 atque aliquis spectans hospes Sulmonis aquosi
 moenia, quae campi iugera pauca tenent,
 ' quae tantum ' dicat ' potuistis ferre poetam,
 quantulaeumque estis, uos ego magna uoco. '
 culte puer, puerique parens Amathusia culti, 15
 aurea de campo uellite signa meo.
 corniger increpuit thyrsos grauiore Lyaeus :
 pulsanda est magnis arca maior equis.
 inbelles elegi, genialis Musa, ualete,
 post mea mansurum fata superstes opus. 20

XIV 6 *solaque formosam* P ; cf. I 5. 11, *deformem* edd. uett. 22 *femur* P. 39 40 *dannauerunt* Mueller Ehw.
 42 *falli* Madv. (adu. crit. t. ii p. 70), *falsis* P, *falsi* uulg., *falsum* Merk. XV 9 20 *desunt* in P. 13 *dicat* F al., *dicet*
 uulg.

P. OVIDI NASONIS

MEDICAMINA FACIEI FEMINEAE

DISCITE, quae faciem commendet cura, puellae, et quo sit uobis forma tuenda modo. cultus humum sterilem Cerialia pendere iussit munera; mordaces interiere rubi. cultus et in pomis sucos emendat acerbos, fissaque adoptiuas accipit arbor opes. culta placent: auro sublimia tecta linuntur; nigra sub inposito marmore terra latet; uellera saepe eadem Tyrio medicantur aeno; sectile deliciis India praebet ebur. forsitan antiquae Tatio sub rege Sabinae maluerint, quam se, rura paterna coli; cum matrona, premens altum rubicunda sedile, adsiduo durum pollice nebat opus, ipsaque claudebat, quos filia pauera, agnos, ipsa dabat uirgas caesaque ligna foco. at uestrae matres teneras peperere puellas. uultis inaurata corpora ueste tegi; uultis odoratos positu uariare capillos; conspicuam gemmis uultis habere manum. induitis collo lapides Oriente petitos, et quantos onus est aure tulisse duos. nec tamen indignum: sit uobis cura placendi, cum comptos habeant saecula uestra uiros. feminea uestri poliuntur lege mariti, et uix ad cultus nupta, quod addat, habet. cui se quaeque parent et quos uenerunt amores, refert. munditia crimina nulla merent. rure latent finguntque comas. licet arduus illas celet Athos, cultas altus habebit Athos. est etiam placuisse sibi quaecumque uoluptas: uirginibus cordi gratique forma sua est. laudatas homini uolueris Iunonia pennas explicat et forma muta superbit auis. sic potius nos uret amor, quam fortibus herbis, quas maga terribili subsecat arte manus. nec uos graminibus nec mixto credite suco, nec temptate nocens uirus amantis equae. nec mediae Marsis finduntur cantibus angues, nec redit in fontes unda supina suos. et, quamuis aliquis Temesaea remouerit aera, numquam Luna suis excutietur equis. prima sit in uobis morum tutela, puellae. ingenio facies conciliante placet. certus amor morum est. formam populabitur aetas,	et placitus rugis uultus aratus erit. tempus erit, quo uos speculum uidisse pigebit, et ueniet rugis altera causa dolor. sufficit et longum probitas perdurat in aeuum, perque suos annos hinc bene pendet amor. dic age, cum teneros somnus dimiserit artus, candida quo possint ora nitere modo. hordea, quae Libyci ratibus misere coloni, exue de palea tegminibusque suis. par erui mensura decem madesiat ab ouis; sed cumulent libras hordea nuda duas. haec ubi uentosas fuerint siccata per auras, lenta iube scabra frangat asella mola; et quae prima cadent uiuaci cornua cerno, contere in haec (solidi sexta fac assis eat) iamque ubi puluereae fuerint confusa farinae, protinus innumeris omnia cerne cavis. adice narcissi bis sex sine cortice bulbos, strenua quos puro marmore dextra terat: sextantemque trahat gummi cum semine Tusco. huc nouiens tanto plus tibi mellis eat. quaecumque afficiet tali medicamine uultum, fulgebit speculo lenior illa suo. nec tu pallentes dubita torrere lupinos, et simul inflantis corpora frige fabae. utraque sex habeant aequo discrimine libras; utraque da nigris comminuenda molis. nec cerussa tibi, nec nitri spuma rubentis desit et Illyrica quae uenit iris humo. da ualidis iuuenum pariter subigenda lacertis; sed iustum tritis uncia pondus erit. addita de querulo uolucrum medicamina nido ore fugant maculas; aleyonea uocant. pondere, si quaeris, quo sim contentus in illis, quod trahit in partes uncia secta duas. ut coeant apteque lini per corpora possint, adice de flauis Attica mella fauis. quamuis tura deos irataque numina placent, non tamen accensis omnia danda focis. tus ubi miscueris radenti corpora nitro, ponderibus iustis fac sit utrumque triens. parte minus quarta dereptum cortice gummi, et modicum e murris pinguibus adde cubum. haec ubi contrieris, per densa foramina cerne; puluis ab infuso melle premendus erit. profuit et marathos bene olentibus addere murris	46 51 55 60 65 70 75 80 85 90
---	---	--

MEDICAMINA etc. titulum ex M(arciano) et Art. am. III 205 restituit Ehw. 2 forma uulg., cura codd., causa Ehw. 6 fissaque M, cultaque Merk. Riese. 12 maluerint M uulg., maluerant codd. pauci. 13 cubile G(uelferbytanus). 14 adsiduo durum M uulg., adsiduuum duro G. 17 uestrae M codd. plerique, nostrae alii. 25 potiuntur M C(heltenhamianus), potiuntur uulg., corr. Heins. 27 cui (quoi) Postgate, codd. inter se magnopere discrepant, M uidetur habere pro se quaeque—et quos uenerentur. quo se cuique—et quo Ehw., nec quos Mueller, nec quo iam Heins. 31–34 spurios censet Postgate. 31 quaecumque codd., cuicumque Marius. 35 uos urget codd., nos uret Heins. 41 Temes(a)ea remouerit M, Temeseia mouerit uulg. 51 dic age M C L(ugdunensis), discite Gothanus. 59 cadent M C, cadunt uulg. 60 solida codd., corr. Heins. fac M L, face uulg. 62 innumeris uel in numeris codd., in eumeris edd. uett. 68 illa C L M in ras. (?), ipsa uulg. 70 inflantis Marius, inflantes—fabas Heins., instantis M C L codd. plerique, fabae codd. 74 illirica M, aprica G ex corr. 85 corpora M codd. plerique, tubera L uulg. 86 utrumque codd., utrimque Heins. 87 dereptum Heins. direptum codd. 88 murris M, myrris C. 89 contrieris M C, contriris uulg. 91 marathos codd.

(quinque parent marathi scripula, murra nonem)		tempore sis paruo mollis licet inlita uultus,	
arentisque rosae quantum manus unaprehendat,		haerebit toto nullus in ore color.	
cumque Ammoniaci mascula tura sale.		uidi quae gelida madefacta papauera lymphae	
hordea quem faciunt, illis affunde cremorem.	95	contereret teneris illineretque genis.	100
aequent expensas cum sale tura rosas.			

92 parent M C L, trahant Muretus. scripula M C L. 93 prehendat M C L, prehendit uulg. 95 affunde M L, infunde G uulg. 97 ita Heins. sit—uultu M C L. 98 multus uulg. 100 post hunc u. lacunam statuerunt edd.

P. OVIDI NASONIS
ARTIS AMATORIAE
LIBER PRIMVS

SIQVIS in hoc artem populo non nouit amandi,
hoc legat et lecto carmine doctus amet.
arte citae ueloque rates remoque mouentur,
arte leues currus : arte regendus Amor.
curribus Automedon lentisque erat aptus habenis, 5
Tiphys in Haemonia puppe magister erat :
me Venus artificem tenero praecepit Amori.
Tiphys et Automedon dicar Amoris ego.
ille quidem ferus est et qui mihi saepe repugnet :
sed puer est, aetas mollis et apta regi. 10
Phillyrides puerum cithara perfecit Achillem
atque animos placida contudit arte feros.
qui totiens socios, totiens exterruit hostes,
creditur annosum pertinuisse senem.
quas Hector sensurus erat, poscente magistro 15
uerberibus iussas praebeuit ille manus.
Aeacidae Chiron, ego sum praeceptor Amoris.
saeuus uterque puer : natus uterque dea.
sed tamen et tauri ceruix oneratur aratro,
frenaque magnanimi dente teruntur equi : 20
et mihi cedit Amor, quamuis mea uulneret arcu
pectora iactatas excutiatque faces.
quo me fixit Amor, quo me uolentius ussit,
hoc melior facti uulneris ultor ero.
non ego, Phoebe, datas a te mihi mentiar artes, 25
nec nos aerae uoce monemur auis ;
nec mihi sunt uisae Clio Clisusque sorores
seruanti pecudes uallibus, Ascrea, tuis.
usus opus mouet hoc : uati parete perito :
uera canam, coeptis, mater Amoris, ades. 30
este procul, uitae tenues, insigne pudoris,
quaeque tegis medios instita longa pedes.
nos Venerem tutam concessaque furta canemus,
inque meo nullum carmine crimen erit.
principio, quod amare uelis, reperire labora, 35
qui noua nunc primum miles in arma uenis.
proximus huic labor est placitam exorare puellam :
tertius, ut longo tempore duret amor.
hic modus ; haec nostro signabitur area curru :
haec erit admissa meta premenda rota. 40
dum licet et loris passim potes ire solutis,
elige cui dicas ' tu mihi sola places.'
haec tibi non tenues ueniet delapsa per auras :
quaerenda est oculis apta puella tuis.
scit bene uenator, ceruis ubi retia tendat, 45
scit bene, qua frendens ualle moretur aper :
aucupibus noti frutices : qui sustinet hamos,
nouit, quae multo pisce natentur aquae.
tu quoque, materiam longo qui quaeris amori,
ante frequens quo sit discere puella loco, 50
non ego quaerentem uento dare uela iubebo,
nec tibi, ut inuenias, longa terenda uia est.

Andromedan Perseus nigris portarit ab Indis,
raptaque sit Phrygio Graia puella uiro :
tot tibi tamque dabit formosas Roma puellas, 55
' haec habet ' ut dicas ' quicquid in orbe fuit.'
Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos,
aequore quot pisces, fronde teguntur aues,
quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas :
mater in Aeneae constitit urbe sui. 60
seu caperis primis et adhuc crescentibus annis,
ante oculos ueniet uera puella tuos :
siue cupis iuuenem, iuuenes tibi mille placebunt,
cogeris et noti nescius esse tui :
seu te forte iuuat sera et sapientior aetas, 65
hoc quoque, crede mihi, plenius agmen erit.
tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra,
cum sol Herculei terga leonis adit :
aut ubi muneribus nati sua munera mater
addidit, externo marmore diues opus : 70
nec tibi uitetur quae, priscis sparsa tabellis,
porticus auctoris Liuius nomen habet :
quaque parare necem miseris patruelibus ausae
Belides et stricto stat ferus ense pater.
nec te praetereat Veneri ploratus Adonis, 75
cultaque Iudaeo septima sacra Syro.
nec fuge linigerae Memphitica templa iuuencae :
multas illa facit, quod fuit ipsa Ioui.
et fora conueniunt (quis credere possit ?) Amori,
flammaque in arguto saepe reperta foro. 80
subdita qua Veneris facto de marmore templo
Appias expressis aera pulsat aquis,
illo saepe loco caput consultus Amori,
quique aliis cauit, non cauet ipse sibi :
illo saepe loco desunt sua uerba deserto, 85
resque nouae ueniunt, causaque agenda sua est.
hunc Venus et templis, quae sunt confinia, ridet.
qui modo patronus, nunc cupit esse cliens.
sed tu praecipue curuis uenare theatris :
haec loca sunt uoto fertiliora tuo. 90
illic inuenies quod ames, quod ludere possis,
quodque semel tangas, quodque tenere uelis.
ut redit itque frequens longum formica per agmen,
granifero solitum cum uehit ore cibum,
aut ut apes saltusque suos et olentia nactae 95
pascua per flores et thyma summa uolant,
sic ruit in celebres cultissima femina ludos :
copia iudicium saepe morata meum est.
spectatum ueniunt, ueniunt spectentur ut ipsae.
ille locus casti damna pudoris habet. 100
primus sollicitos fecisti, Romule, ludos,
cum iunxit uiduos rapta Sabina uiros.
tunc neque marmoreo pendebant uela theatro,
nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

I 10 apta O(xoniensis), arte R(egius Parisinus 7311) arte rego Riese. 21 cedit O, cedit R. 26 aerae codd., Aoniae Mueller. 53 portauit codd., corr. Naugerius. 60 in—constitit urbe O, et—constit in urbe R, constat R man. sec. uulg. 76 syro O pro uar. scr., deo O, uiro R man. sec. in ras. 83 amoris codd. multi. 101 primus uulg., primos R O.

- illic, quas tulerant nemorosa Palatia, frondes 105
simpliciter posita; scena sine arte fuit.
in gradibus sedit populus de caespite factis,
qualibet hirsutas fronde tegente comas.
respiciunt oculisque notant sibi quisque puellam,
quam uelit, et tacito pectore multa mouent. 110
dumque, rudem praebente modum tibicine Tusco,
ludius aequatam ter pede pulsat humum,
in medio plausu (plausus tunc arte crebant)
rex populo praedae signa petita dedit.
protinus exiliunt animum clamore fatentes 115
uirginibus cupidas iniiciuntque manus.
ut fugiunt aquilas, timidissima turba, columbae,
atque fugit uisos agna nouella lupos,
sic illae timere uiros sine more ruentes.
constitit in nulla, qui fuit ante, color. 120
nam timor unus erat, facies non una timoris:
pars laniat crines, pars sine mente sedet;
altera maesta silet, frustra uocat altera matrem;
haec queritur, stupet haec; haec manet, illa fugit.
ducuntur raptae, genialis praeda, puellae, 125
et potuit multas ipse decere timor.
siqua repugnat nimum comitemque negabat,
sublatam cupido uir tulit ipse sinu,
atque ita 'quid teneros lacrimis corrumpis ocellos?
quod matri pater est, hoc tibi' dixit 'ero.' 130
Romule, militibus scisti dare commoda solus.
haec mihi si dederis commoda, miles ero.
scilicet ex illo sollemnina more theatra
nunc quoque formosis insidiosa manent.
nec te nobilium fugiat certamen eorum. 135
multa capax populi commoda circus habet.
nil opus est digitis, per quos arcana loquaris,
nec tibi per nutus accipienda nota est.
proximus a domina, nullo prohibente, sedeto;
iunge tuum lateri qua potes usque latus. 140
et bene, quod cogit, si nolit, linea iungi,
quod tibi tangenda est lege puella loci.
hic tibi quaeratur socii sermonis origo,
et moueant primos publica uerba sonos.
cuius equi ueniant, facito studiosae requiras; 145
nec mora: quisquis erit, cui fauet illa, faue.
at cum pompa frequens certantibus ibit ephēbis,
tu Veneri dominae plaude fauente manu.
utque fit, in gremium puluis si forte puellae
deciderit, digitis excutiendus erit. 150
et si nullus erit puluis, tamen excute nullum:
quolibet officio causata apta tuo.
pallia si terra nimum demissa iacebunt,
collige et immunda sedulus effer humo.
protinus, officii pretium, patiente puella 155
contingent oculis crura uidenda tuis.
respice praeterea, post uos quicumque sedebit,
ne premat opposito mollia terga genu.
parua leuis capiunt animos. fuit utile multis,
puluinum facili composuisse manu. 160
profruit et tenui uentos mouisse tabella
et caua sub tenerum scamna dedisse pedem.
hos aditus circusque nouo praebebit amori
sparsaque sollicito tristis harena foro.
illa saepe puer Veneris pugnavit harena, 165
et qui spectauit uulnera, uulnus habet.
dum loquitur tangitque manum poscitque libellum
et quaerit posito pignore, uineat uter,
saucius ingenuit telumque uolatile sensit
et pars spectati muneris ipse fuit. 170
quid, modo cum belli naualis imagine Caesar
Persidas induxit Cecropiasque rates?
nempe ab utroque mari iuuenes, ab utroque puellae
uenere, atque ingens orbis in urbe fuit.
- quis non inuenit turba quod amaret in illa? 175
eheu, quam multos aduena torsit amor!
ecce, parat Caesar domito quod defuit orbi
addere: nunc, Oriens ultime, noster eris.
Parthe, dabis poenas: Crassi gaudete sepulti,
signaque barbaricas non bene passa manus. 180
ultor adest primisque ducem proficitur in annis
bellaque non puero tractat agenda puer.
parcite natales timidi numerare deorum:
Caesaribus uirtus contigit ante diem.
ingenium caeleste suis uelocius annis 185
surgit et ignauae fert male damna morae.
paruus erat, manibusque duos Tiryntius angues
pressit et in cunis iam Ioue dignus erat.
nunc quoque qui puer es, quantus tum, Bacche, fuisti,
cum timuit thyrsos India uicta tuos? 190
auspiciis annisque patris, puer, arma mouebis,
et uinces annis auspiciisque patris.
tale rudimentum tanto sub nomine debes,
nunc iuuenum princeps, deinde future senum.
cum tibi sint fratres, fratres ulciscere laesos: 195
cumque pater tibi sit, iura tuere patris.
induit arma tibi genitor patriaeque tuusque:
hostis ab inuito regna parente rapit.
tu pia tela feres, sceleratas ille sagittas:
stabit pro signis iusque piumque tuis. 200
uincuntur causa Parthi: uincantur et armis.
Eoas Latio dux meus addat opes.
Marsque pater Caesarque pater, date numen eunti:
nam deus e uobis alter es, alter eris.
auguror, en, uinces; uotiuoque carmina reddam,
et magno nobis ore sonandus eris. 206
consistes aciemque meis hortabere uerbis.
o desint animis ne mea uerba tuis.
tergaque Parthorum Romanaque pectora dicam
telaque, ab euerso quae fecit hostis equo. 210
qui fugis ut uineas, quid uicto, Parthe, relinquis?
Parthe, malum iam nunc Mars tuus omen habet.
ergo erit illa dies, qua tu, pulcherrime rerum,
quattuor in niveis aureis ibis equis.
ibunt ante duces onerati colla catenis, 215
ne possint tuti, qua prius, esse fuga.
spectabunt laeti iuuenes mixtaeque puellae,
diffundetque animos omnibus ista dies.
atque aliqua ex illis cum regum nomina quaeret,
quae loca, qui montes, quaeue ferantur aquae,
omnia responde: nec tantum siqua rogabit; 221
et quae nescieris, ut bene nota refer.
hic est Euphrates, praecinetus harundine frontem:
cui coma dependet caerulea, Tigris erit:
hos facito Armenios: haec est Danaëa Persis: 225
urbs in Achaemeniis ualibus ista fuit.
ille uel ille duces. et erunt quae nomina dicas,
si poteris, uere; si minus, apta tamen.
dant etiam positis aditum conuiui mensis:
est aliquid praeter uina, quod inde petas. 230
saepe illic positi teneris adducta lacertis
purpureus Bacchi cornua pressit Amor:
uinaque cum bibulas sparsere Cupidinis alas,
permanet et capto stat grauis ille loco.
ille quidem pinnas uelociter executi udas: 235
sed tamen et spargi pectus amore noceat.
uina parant animos faciuntque caloribus aptos:
cura fugit multo diluiturque mero.
tunc ueniunt risus, tum pauper cornua sumit,
tum dolor et curae rugaque frontis abit. 240
tunc aperit mentes aeuo rarissima nostro
simplicitas, artes excutiente deo.
illic saepe animos iuuenum rapere puellae,
et Venus in uinis ignis in igne fuit.

I 114 *petita* Benth. Madv. (adu. crit. t. ii p. 78), *petenda* uulg., *repente* uel *potente* Burn. 127 *repugnabat* R, *repugnabat* uulg. Riese. 133 *sollemnina* codd., *sollemni* con. Madv. l. c. 141 *nolit* O, *nolis* R Merk. 147 *certantibus* —*ephebis* R, *celestibus* —*eburnis* O. 161 *uento* —*tabellam* R O, *uentos* —*tabella* uulg. 161 *annis* R O, *armis* codd. sex Heinsii Merk. 191-2 *animis* —*animis* uulg., *annis* —*annis* R O. 199 *feres* O, *feras* R Merk. 211 *qui* Heins., *quid* R uulg., *quod* Arund. 226 *facito* Heins., *facit* O, *facis* R in ras. 231 *positi* uulg., *positis* R, *possitis* O, *podi* Lachm. 236 6 *hos* u. spurius esse censet Palmer.

- hic tu fallaci nimium ne crede lucernae ; 245
iudicio formae noxque merumque nocent.
luce deas caeloque Paris spectauit aperto,
cum dixit Veneri 'uincis utramque, Venus.'
nocte latent mendae, uitioque ignoscitur omni,
horaque formosam quamlibet illa facit. 250
consule de gemmis, de tincta murice lana,
consule de facie corporibusque diem.
quid tibi femineos coetus uenatibus aptos
enumerem? numero cedit harena meo.
quid referam Baias praetextaque litora Bais, 255
et quae de calido sulphure fumat aqua?
hinc aliquis uulnus referens in pectore dixit
'non haec, ut fama est, unda salubris erat.'
ecce suburbanae templum nemorale Dianae
partaque per gladios regna nocente manu. 260
illa quod est uirgo, quod tela Cupidinis odit,
multa dedit populo uulnera, multa dabit.
hactenus, unde legas quod ames, ubi retia ponas,
praecipit inparibus uecta Thalea rotis.
nunc tibi, quae placuit quas sit capienda per artes,
dicere praecipuae molior artis opus. 266
quisquis ubique, uiri, dociles aduertere mentes,
pollicitisque fauens uulgus adeste meis.
prima tuae menti ueniat fiducia, ferme
posse capi. capies, tu modo tende plagas. 270
uere prius uolucres taceant, aestate cicadae,
Maenalius lepori det sua terga canis,
femina quam iuueni blande temptata repugnet.
haec quoque, quam poteris credere nolle, uolet.
utque uiro furtiuam Venus, sic grata puellae. 275
uir male dissimulat: tectius illa cupit.
conueniat maribus, ne quam nos ante rogemus:
femina iam partes uicta rogantis agat.
mollibus in pratis admugit femina tauro:
femina cornipedi semper adhinnit equo. 280
parcior in nobis nec tam furiosa libido:
legitimum finem flamma uirilil habet.
Byblida quid referam, uetito quae fratris amore
arsit et est laqueo fortiter ulta nefas?
Myrrha patrem, sed non qua filia debet, amauit, 285
et nunc obducto cortice pressa latet.
illias lacrimis, quas arbore fundit odora,
unguimur, et dominae nomina gutta tenet.
forte sub umbris nemorosae uallibus Idae
candidus, armenti gloria, taurus erat, 290
signatus tenui media inter cornua nigro:
una fuit labes, caetera lactis erant.
illum Gnosiadesque Cydoneaeque iuuencae
optarunt tergo sustinuisse suo:
Pasiphae fieri gaudebat adultera tauri; 295
inuida formosas oderat illa boues.
nota cano. non hoc, centum quae sustinet urbes,
quamuis sit mendax, Creta negare potest.
ipsa nouas frondes et prata tenerrima tauro
fertur inadsueta subsequisse manu. 300
it comes armentis, nec ituram cura moratur
coniugis, et Minos a boue uictus erat.
quo tibi, Pasiphae, pretiosas sumere uestes?
ille tuus nullas sentit adulter opes.
quid tibi cum speculo, montana armenta petenti?
quid totiens positas fingis, inepta, comas? 306
crede tamen speculo, quod te negat esse iuuencae.
quam cuperes fronti cornua nata tuae!
siue placet Minos, nullus quaeratur adulter;
siue uirum mauis fallere, falle uiro. 310
in nemus et saltus thalamo regina relictio
fertur, ut Aonio concita Baccha deo.
a, quotiens uaccam uultu spectauit iniquo
et dixit 'domino cur placet ista meo?
adspice, ut ante ipsum teneris exultet in herbis:
nec dubito, quin se stulta decere putet.' 316
dixit et ingenti iamdudum de grege duci
iussit et inmeritam sub iuga curua trahi,
aut cadere ante aras commentaque sacra coegit
et tenuit laeta paelicis exta manu. 320
paelicibus quotiens placauit numina caesis,
atque ait exta tenens 'ite, placete meo.'
et modo se Europen fieri, modo postulat Ion,
altera quod bos est, altera uecta boue.
hanc tamen inpleuit uacca deceptus acerna 325
dux gregis, et partu proditus auctor erat.
Cressa Thyesteo si se abstinuisset amore
(et quantum est uno posse carere uiro!),
non medium rupisset iter curruque retorto
Auroram uersis Phoebo adisset equis. 330
filia purpureos Niso furata capillos
pube premit rabidos inguinibusque canes.
qui Martem terra, Neptunum effugit in undis,
coniugis Atrides uictima dira fuit.
cui non defleta est Ephysraeae flamma Creusae 335
et nece natorum sanguinulenta parens?
fleuit Amyntorides per inania lumina Phoenix:
Hippolytum pauidi diripuistis equi.
quid fodis inmeritis, Phineu, sua lumina natis?
poena reuersura est in caput ista tuum. 340
omnia feminea sunt ista libidine mota:
acrior est nostra plusque furoris habet.
ergo age, ne dubita cunctas sperare puellas:
uix erit e multis quae neget una tibi.
quae dant quaeque negant, gaudent tamen esse ro-
gatae. 345
ut iam fallaris, tuta repulsa tua est.
sed cur fallaris, cum sit noua grata uoluptas,
et capiant animos plus aliena suis?
fertilior seges est alienis semper in agris,
uicinumque pecus grandius uber habet. 350
sed prius ancillam captandae nosse puellae
cura sit: accessus molliet illa tuos.
proxima consiliis dominae sit ut illa, uideto,
neue parum tacitis conscia fida iocis.
hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpere rogando: 355
quod petis, ex facili, si uolet illa, feres.
illa leget tempus (medici quoque tempora seruant)
quo facilis dominae mens sit et apta capi.
mens erit apta capi tum, cum laetissima rerum
ut seges in pingui luxuriabit humo. 360
pectora dum gaudent nec sunt adstricta dolore,
ipsa patent. blanda tum subit apta Venus.
tum cum tristis erat, defensa est Ilios armis:
militibus grauidum laeta recepit equum.
tum quoque temptanda est, cum paelice laesa do-
lebit: 365
tum facies opera, ne sit inulta, tua.
hanc matutinos pectens ancilla capillos
incitet et uelo remigis addat opem,
et secum tenui suspirans murmure dicat
'at, puto, non poteras ipsa referre uicem.' 370
tum de te narret, tum persuadentia uerba
addat et insano iuret amore mori.
sed propera, ne uela cadant auraeque residant:
ut fragilis glacies, interit ira mora.
quaeris, an hanc ipsam prosit uiolare ministram?
talibus admissis alea grandis inest. 376
haec a concubitu fit sedula, tardior illa:
haec dominae munus te parat, illa sibi.
casus in euentu est. licet hic indulgeat ausis,
consilium tamen est abstinuisse meum. 380

I 255 *bais* O, *uelis* R in ras. uulg., *Baulis* Heins. 256 *sulphure* R, *solphore* O. 264 *thalea* R O. 269 *ferme* Housman, *formae* R, *cunctas* uulg. 287-8 *uincis* inclusit Riese. 293 *gnosiades* R in ras. Merk. 321 *paelicibus* R. 323 *Ion* Ehw., *Io* codd. 326 *partu* uulg., *partus* R. 328 *et* R O, *en* Riese. *uno* O, *unum* R. *carere* O quod defendit Postgate, *uni-placere* uulg., *uno-calere* Koechly. 329 *curusque* Mueller. post 331 *hunc hostem patitur cum reliquis auibus*, *altera Scylla nouum Circes medicamine monstrum* uulg., om. R O, hi u. spurii esse uidentur. 337 *phoenix* codd., *lucis* Housman. 367 *hanc* codd., *tunc* Riese. 370 *ut* R O, *at* Lachm. (Lucr. p. 282). *poteras ipse* R, *poteris ipsa* O. 373 *auraeque* Heins. ex cod. Palatino, *iureq* R in ras., *iraeque* O uulg.

non ego per praeceps et acuta cacumina uadam,
nec inueniunt quisquam me duce captus erit.
si tamen illa tibi, dum dat recipitque tabellas,
corpore, non tantum sedulitate placet,
fac domina potiare prius; comes illa sequatur: 385
non tibi aut ancilla est incipienda Venus.
hoc unum moneo, siquid modo creditur arti,
nec mea dicta rapax per mare uentus agit:
aut non temptaris aut perforce. tollitur index,
cum semel in partem criminis ipsa uenit. 390
non aus utiliter uiscatis effugit alis;
non bene de laxis cassibus exit aper,
saucius arrepto piscis teneatur ab hamo:
perprime temptatam, nec nisi uictor abi.
tunc neque te prodest communi noxia culpa, 395
factaque erunt dominae dictaeque nota tibi.
sed bene celetur. bene si celabitur index,
notitiae suberit semper amica tuae.
tempora qui solis operosa colentibus arua,
fallitur, et nautis adspicienda putat. 400
nec semper credenda Ceres fallacibus aruis,
nec semper uiridi concava puppis aquae,
nec teneras semper tutum captare puellas:
saepe dato melius tempore fiet idem.
siue dies suberit natalis, siue Kalendae, 405
quas Venerem Marti continuasse iuuat:
siue erit ornatus non ut fuit ante sigillis,
sed regum positas circus habebit opes:
differ opus. tunc tristes hiemps, tunc Phlaeas instans;
tunc tener aequorea mergitur Haedus aqua: 410
tunc bene desinitur; tunc siquis creditur alto,
uix tenuit lacerae naufraga membra ratis.
tu licet incipias, qua flebilis Alia luce
vulneribus Latinis sanguinolenta fuit,
quaque die redeunt, rebus minus apta gerendis, 415
cultu Palaestino septima festa Syro.
magna superstitio tibi sit natalis amicae:
quaque aliquid dandum est, illa sit atra dies.
cum bene uitaris, tamen auferet. inuenit artem
femina, qua cupidi carpat amantis opes. 420
institor ad dominam ueniet discinctus emacem,
expedit merces teque sedente suas:
quas illa inspicias, sapere ut uideare, rogabit:
oscula deinde dabit: deinde rogabit, emas.
hoc fore contentam multos iurabit in annos, 425
nunc opus esse sibi, nunc bene dicet emi.
si non esse domi, quos des, causabere nummos,
littera poscetur; ne didicisse inuet.
quid, quasi natali cum poscit munera libo,
et quotiens opus est, nascitur illa sibi? 430
quid, cum mendaci damno maestissima plorat,
elapsusque caua fingitur aure lapis?
multa rogant utenda dari, data reddere nolunt:
perdis, et in damno gratia nulla tuo.
non mihi, sacrilegas meretricum ut persequar artes,
cum totidem linguis sint satis ora decem. 436
cera uadam temptet rasis infusa tabellis:
cera tuae primum conscia mentis eat.
blanditias ferat illa tuas imitataque amantum
uerba; nec exiguas, quisquis es, adde preces. 440
Hectora donauit Priamo prece motus Achilles:
fleat iratus uoce rogante deus.
promittas facito. quid enim promittere laedit?
pollicitis diues quilibet esse potest.
spes tenet in tempus, semel est si credita, longum:
illa quidem fallax, sed tamen apta dea est. 446
si dederis aliquid, poteris ratione relinqui:
praeteritum tulerit, perdiditque nihil.
at quod non dederis, semper uideare daturus.

sic dominum sterilis saepe fefellit ager: 450
sic, ne perdiderit, non cessat perdere lusor,
et reuocat cupidas alea saepe manus.
hoc opus, hic labor est, primo sine munere iungi.
ne dederit gratis quae dedit, usque dabit. 455
ergo eat et blandis peraretur littera uerbis
exploretque animos primaque temptet iter.
littera Cydippen pomo perlata fefellit,
insciaque est uerbis capta puella suis.
disce bonas artes, moneo, Romana iuuentus,
non tantum trepidos ut tueare reos. 460
quam populus iudexque grauis lectusque senatus,
tam dabit eloquio uicta puella manus.
sed lateant uires, nec sis in fronte disertus.
effugiant uoces uerba molesta tuae.
quis, nisi mentis inops, tenerae declamat amicae?
saepe ualens odii littera causa fuit. 466
sit tibi credibilis sermo consuetaque uerba,
blanda tamen, praesens ut uideare loqui.
si non accipiet scriptum inlectumque remittet,
lecturam spera propositumque tene. 470
tempore difficiles ueniunt ad aratra iuuenti;
tempore lenta pati frena docentur equi;
ferreus adsiduo consumitur anulus usu;
interit adsidua uomer aduncus humo.
quid magis est saxo durum, quid mollius unda? 475
dura tamen molli saxa cauuntur aqua.
Penelopen ipsam, persta modo, tempore uinces.
capta uides sero Pergama, capta tamen.
legerit, et nolit rescribere? cogere noli:
tu modo blanditias fac legat usque tuas. 480
quae uoluit legisse, uolet rescribere lectis:
per numeros uenient ista gradusque suos.
forsitan et primo ueniet tibi littera tristis,
quaecumque roget, ne se sollicitare uelis.
quod rogat illa, timet: quod non rogat, optat, ut
inestes. 485
insequere, et uoti postmodo compos eris.
interea siue illa toro resupina feretur,
lecticam dominae dissimulanter adi,
neue aliquis uerbis odiosas offerat auris,
quam potes ambignis callidis abde notis: 490
seu pedibus uacuis illi spatiosa teretur
porticus, hic socias tu quoque iunge moras:
et modo praecedas facito, modo terga sequaris,
et modo festines, et modo lentus eas.
nec tibi de meliis aliquot transire columnas 495
sit pudor, aut lateri continuasse latus.
nec sine te curuo sedeat speciosa theatro:
quod spectes, ueris adferret illa suis.
illam respicias, illam mirere licebit:
multa supercilio, multa loquere notis. 500
et plaudas, aliquam mimo saltante puellam,
et faucas illi, quisquis agatur amans.
cum surgit, surges: donec sedet illa, sedebis:
arbitrio dominae tempora perde tuae.
sed tibi nec ferro placeat torquere capillos, 505
nec tua mordaci punice crura teras.
ista iube faciant, quorum Cybeleia mater
concinitur Phrygiis exultata modis.
forma uiros neelecta deest. Minoida Theseus
abstulit, a nulla tempora comptus acu: 510
Hippolytum Phaedra, nec erat bene cultus, amauit:
cura deae siluis aptus Adonis erat.
munditie placeant, fuscantur corpora Campo;
sit bene conueniens et sine labe toga;
lingua ne rigeat; careant rubigine dentes; 515
nec uagus in laxa pes tibi pelle natet:
nec male deformet rigidos tonsura capillos:

I 389 aut non temptaris Heins., and non temptaris codex Bern., aut non temptasses O, aut non quam temptas R, aut nunquam temptes Merk. un. 395-6 uincis inclusit Elhw., om. R O, habent eodd. plerique et R man. sec. 413 tu O, tum R, tunc uulg. 416 Syro Heins. ex eodd., crasum in R, uero R man. sec. uulg. 436 non uulg., quid O, quod (crasum) non R. 436 sint O, sunt R. 438 constia R, uenia O eod. Sarau. Merk., conserua uulg. 455 peraretur R man. sec., peraretur R, perhorretur O. 466-471 om. R O, R man. sec. add. in marg. 495 aliquot O Arund., aliquot R. 504 perde eodd., perde Koeh. 513 munditia R, munditia uulg. 514 sit sint Arund. 515 lingua R, linguam O, lingua ne rigeat Palmer collato III 441, linguam ne piget Houstonian.

sit coma, sit trita barba resecta manu.
et nihil emineant et sint sine sordibus unguēs,
inque cana nullus stet tibi nare pilus, 520
nec male odorati sit tristis anhelitus oris,
nec laedat naris uirque paterque gregis.
cetera lasciuiae faciant, concede, puellae,
et siquis male uir quaerit habere uirum.
ecce, suum uatem Liber uocat. hic quoque amantis
adiuuat et flammae, qua calet ipse, fauet. 526
Gnosis in ignotis amens errabat harenis,
qua breuis aequoreis Dia feritur aquis.
utque erat e somno tunica uelata recincta,
nuda pedem, croceas inreligata comas, 530
Thesae crudelem surdas clamabat ad undas,
indigno teneras imbre rigante genas.
clamabat flebatque simul. sed utrumque decebat;
non facta est lacrimis turpior illa suis.
iamque iterum tumdens mollissima pectora palmis
'perfidus ille abiit. quid mihi fiet?' ait. 536
'quid mihi fiet?' ait. sonuerunt cymbala toto
litore et adtonita tympana pulsa manu.
excidit illa metu rupitque nouissima uerba:
nullus in exanimi corpore sanguis erat. 540
ecce Mimallonides sparsis in terga capillis,
ecce leues Satyri, praenua turba dei.
ebrius ecce senex pando Silenus asello
uix sedet et pressas continet ante iubas.
dum sequitur Bacchas, Bacchae fugiuntque petunt-
que, 545
quadripedem ferula dum malus urget eques,
in caput aurito cecidit delapsus asello;
clamauerunt Satyri 'surge age, surge, pater.'
iam deus in curru, quem summum texerat uuis,
tigribus adiunctis aurea lora dabat. 550
et color et Theseus et uox abiere puellae:
terque fugam petiit terque retenta metu est.
horruit, ut sterilis agitat quas uentus aristas,
ut leuis in madida canna palude tremit.
cui deus 'en adsum tibi cura fidelior' inquit: 555
'pone metum: Bacchi, Gnosias, uxor eris.
munus habe caelum. caelo spectabere sidus.
saepe reget dubiam Cressa Corona ratem.'
dixit et e curru, ne tigres illa timeret,
desilit: inposito cessit harena pede: 560
implicitamque sinu (neque enim pugnare ualebat)
abstulit. in facili est omnia posse deo.
pars 'Hymenae' canunt, pars clamant Euhion
'Euhoe';
sic coeunt sacro nupta deusque toro.
ergo ubi contigerint positi tibi munera Bacchi, 565
atque erit in socii femina parte tori,
Nyxellumque patrem nocturnaque sacra precare,
ne iubeant capiti uina nocere tuo.
hic tibi multa licet sermone latentia tecto
dicere, quae dici sentiat illa sibi, 570
blanditiasque leues tenui perscribere uino,
ut dominam in mensa se legat illa tuam,
atque oculos oculis spectare fatentibus ignem:
saepe tacens uocem uerbaque uultus habet.
fac primus rapias illius tacta labellis 575
pocula, quaque bibit parte puella, bibas:
et quemcumque cibum digitis libauerit illa,
tu pete; dumque petes, sit tibi tacta manus.
sint etiam tua uota, uiro placuisse puellae:
utilior nobis factus amicus erit. 580
huic, si sorte bibes, sortem concede priorem:
huic detur capiti missa corona tuo.
siue erit inferior, seu par, prior omnia sumat,
nec dubites illi uerba secunda loqui.

tuta frequensque uia est, per amici fallere nomen. 585
tuta frequensque licet sit uia, crimen habet.
inde procurator nimium quoque multa procurat
et sibi mandatis plura uidenda putat.
certa tibi a nobis dabitur mensura bibendi:
officium praestent mensque pedesque suum. 590
iurgia praecipue uino stimulata caueto
et nimium faciles ad fera bella manus.
occidit Eurytion stulte data uina bibendo.
aptior est dulci mensa merumque ioco.
si uox est, canta: si mollia braccia, salta: 595
et quacumque potes dote placere, place.
ebrietas ut uera nocet, sic ficta iuuabit:
fac titubet blaeso subdola lingua sono,
ut, quidquid facias dicasque proteruius aequo,
credatur nimium causa fuisse merum. 600
et bene dic dominae: bene, cum quo dormiat illa:
sed, male sit, tacita mente precare, uiro.
at cum discedet mensa conuiuia remota,
ipsa tibi accessus turba locumque dabit.
insere te turbae, leuiterque admotus eunti 605
uelle latus digitis et pede tange pedem.
conloqui iam tempus adest. fuge rustice longe
hinc pudor: audentem Forsque Venusque iuuat.
non tua sub nostras ueniat facundia leges:
fac tantum cupias, sponte disertus eris. 610
est tibi agendus amans, imitandaque uulnera uerbis:
haec tibi quaeratur qualibet arte fides.
nec credi labor est. sibi quaeque uidetur amanda.
pessima sit, nulli non sua forma placet.
saepe tamen uere coepit simulator amare; 615
saepe, quod incipiens finxerat esse, fuit.
quo magis, o, faciles imitantibus este, puellae:
fiet amor uerus, qui modo falsus erat.
blanditiis animum furtim deprendere nunc sit,
ut pendens liquida ripa subitur aqua. 620
nec faciem nec te pigeat laudare capillos
et teretes digitos exiguumque pedem.
delectant etiam castas praeconia formae.
uirginibus curae grataque forma sua est.
nam cur in Phrygiis Iunonem et Pallada siluis 625
nunc quoque iudicium non tenuisse pudet?
laudatas ostendit auis Iunonia pinnas:
si tacitus spectes, illa recondit opes.
quadripedes inter rapidi certamina cursus
depexaeque iubae plausaque colla iuuant. 630
nec timide promitte: trahunt promissa puellas.
pollicito testes quoslibet adde deos.
Iuppiter ex alto periuria ridet amantum,
et iubet Aeolius inrita ferre notos.
per Styga Iunoni falsum iurare solebat 635
Iuppiter: exemplo nunc fauet ipse suo.
expedit esse deos; et, ut expedit, esse putemus;
dentur in antiquos tura merumque focos.
nec secunda quies illos similisque sopori
detinet; innocue uiuite: numen adest. 640
reddite depositum; pietas sua foedera seruet;
fraus absit; uacuas caedis habete manus.
ludite, si sapitis, solas impune puellas.
hac magis est una fraude pudenda fides.
fallite fallentes: ex magna parte profanum 645
sunt genus: in laqueos, quos posuerit, cadant.
dicitur Aegyptos caruisse iuuantibus arua
imbris atque annos sicca fuisse nouem:
cum Thrasius Busirin adit monstratque piari
hospitis adfuso sanguine posse Iouem. 650
illi Busiris 'fies Iouis hostia primus'
inquit 'et Aegyptio tu dabis hospes aquam.'
et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli

I 518 trita coni. Housman collato Vitru. II 1. 6, tuta R O, scita Heins., docta Merk. ex Guelf(erbytno). 528 india fertur R al., corr. Heins., chia feritur codd. duo. 543 ita interpunct Ehw. 544 ante Ehw. 551 Theseus. sensus codd. duo. 560 pede R O, pedi uulg. 576 bibas uulg., bibes R Riese. 581 bibes uulg., tibi R, bibis Mueller. 583 siue erit edd. uett., si uellit R, si uellit O, siue sit uulg. Merk. omnia Scaliger. 610 cupias R O, incipias uulg. Merk. ex Erfurteni. 619 nunc uulg., non R. 628 opus R. 644 hac O, haec R. magis—pudenda R O, minus—tuenda Heins. ex codd.

torruit : infelix inbuit auctor opus.
 iustus uterque fuit : neque enim lex aequior ulla est,
 quam necis artifices arte perire sua. 656
 ergo ut periurus merito periuria fallant,
 exemplum doleat femina laesa suo.
 et lacrimae prosunt : lacrimis adamanta mouebis.
 fac madidas uideat, si potes, illa genas. 660
 si lacrimae (neque enim ueniunt in tempore semper)
 deficient, uncta lumina tange manu.
 quis sapiens blandis non misceat oscula uerbis ?
 illa licet appelles : non data sume tamen.
 pugnabit primo fortassis et 'inprobe' dicet : 665
 pugnando uinci se tamen illa uolet.
 tantum ne noceant teneris male rapta labellis,
 neue queri possit dura fuisse, caue.
 oscula qui sumpsit, si non et cetera sumpsit,
 haec quoque, quae data sunt, perdere dignus erit.
 quantum defuerat pleno post oscula uoto ? 671
 ei mihi, rusticitas, non pudor ille fuit.
 uim liect appelles : grata est uis ista puellis :
 quod iuuat, inuitae saepe dedisse uolunt.
 quaecumque est Veneris subita uiolata rapina, 675
 gaudet, et inprobitas muneris instar habet.
 at quae cum posset cogi, non tacta recessit,
 ut simulet uultu gaudia, tristis erit.
 uim passa est Phoebe ; uis est allata sorori :
 et gratus raptae raptor uterque fuit. 680
 fabula nota quidem, sed non indigna referri,
 Scyrias Haemonio iuncta puella uiro.
 iam dea laudatae dederat mala praemia formae
 colle sub Idaeo uincere digna duas,
 iam nurus ad Priamum diuerso uenerat orbe, 685
 Graiaque in Iliacis moenibus uxor erat :
 iurabant omnes in laesi uerba mariti ;
 nam dolor unius publica causa fuit.
 turpe nisi hoc matris precibus tribuisset, Achilles
 ueste uirum longa dissimulatus erat. 690
 quid facis, Aeacide ? non sunt tua munera lanae.
 tu titulos alia Palladis arte petas.
 quid tibi cum calathis ? clipeo manus apta ferendo est.
 pensa quid in dextra, qua cadet Hector, habes ?
 reice succinctos operoso stamine fufos ; 695
 quassanda est ista Pelias hasta manu.
 forte erat in thalamo uirgo regalis eodem :
 haec illum stupro comperit esse uirum.
 niriibus illa quidem uicta est (ita credere oportet),
 sed uoluit uinci uiribus illa tamen. 700
 saepe 'mane' dixit, cum iam properaret Achilles :
 fortia nam posito sumpserat arma colo.
 uis ubi nunc illa est ? quid blanda uoce moraris
 auctorem stupri, Deidamia, tui ?
 seilicet ut pudor est quaedam coepisse priorem, 705
 sic alio gratum est incipiente pati.
 a, nimia est iuueni propriae fiducia formae,
 expectat siquis, dum prior illa roget.
 uir prior accedat, uir uerba precantia dicat :
 excipiat blandas comiter illa preces. 710
 ut potiare, roga (tantum cupit illa rogari) ;
 da causam uoti principiumque tui.
 Iuppiter ad ueteres supplex heroidas ibat :

corrupt magnum nulla puella Iouem.
 si tamen a precibus tumidos accedere fastus 715
 senseris, incepto parce referre pedem.
 quod refugit, multae cupiunt : odere, quod instat.
 lenius instando taedia tolle tui.
 nec semper Veneris spes est profitenda roganti :
 intret amicitiae nomine tectus amor. 720
 hoc aditu uidi tetricae data uerba puellae :
 qui fuerat cultor, factus amator erat.
 candidus in nauta turpis color : aequoris unda
 debet et a radiis sideris esse niger :
 turpis et agricolae, qui uomere semper adunco 725
 et grauibus rastris sub Ioue uersat humum.
 et tua, Palladiae petitur cui palma coronae,
 candida si fuerint corpora, turpis eris.
 palleat omnis amans : hic est color aptus amanti.
 hoc decet, hoc stulti non ualuisset putent. 730
 pallidus in Dirces siluis errabat Orion ;
 pallidus in lenta Naide Daphnis erat.
 arguat et macies animum ; nec turpe putaris
 palliolum nitidis inposuisse comis.
 attenuant iuuenum uigilatae corpora noctes 735
 curaque et in magno qui fit amore dolor.
 ut uoto potiare tuo, miserabilis esto ;
 ut qui te uideat, dicere possit 'amas.'
 conquerar, an moneam, mixtum fas omne nefasque ?
 nomen amicitia est, nomen inane fides. 740
 ei mihi, non tutum est, quod ames, laudare sodali !
 cum tibi laudanti credidit, ipse subit.
 at non Actorides lectum temeravit Achillis :
 quantum ad Pirithoum, Phaedra pudica fuit.
 Hermionam Pylades quod Pallada Phoebeus amabat,
 quodque tibi geminus, Tyndari, Castor, erat. 746
 siquis idem sperat, iacturas poma myricas
 speret, et e medio flumine mella petat.
 nil nisi turpe iuuat, curae sua cuique uoluptas :
 haec quoque ab alterius grata dolore uenit. 750
 heu facinus ! non est hostis metuendus amanti.
 quos credis fidos, effuge ; tutus eris.
 cognatum fratremque caue carumque sodalem :
 praebebit ueros haec tibi turba metus.
 finituros eram. sed sunt diuersa puellis 755
 pectora : mille animos exiipe mille modis.
 nec tellus eadem parit omnia. uiribus illa
 conuenit, haec oleis ; hic bene farra uirent.
 pectoribus mores tot sunt, quot in orbe figurae :
 qui sapit, innumeris moribus aptus erit, 760
 utque leues Proteus modo se tenuabit in undas,
 nunc leo, nunc arbor, nunc erit hirtus aper.
 hi iaculo pisces, illi capiuntur ab hamis,
 hos caua contento retia fune trahunt.
 nec tibi conueniet cunctos modus unus ad annos. 765
 longius insidias cerua uidebit annus.
 si doctus uideare rudi petulansue pudenti,
 diffidet miserae protinus illa sibi.
 inde fit, ut quae se timuit committere honesto,
 uilis in amplexus inferioris eat. 770
 pars superat coepta, pars est exhausta laboris.
 hic tenent nostras ancora iacta rates.

I 662 uncta Heins., uita uulg., uncta R O, uita Guelf. 669 cetera sumptis R O, cetera sumit uulg. 683 mala R Guelf., qua Merk. ex coll. Zwier. 684 duas O pro nar. ser. tres Heins., uenas R Guelf. uulg. 715 abscedere fastus R, flatus O. 727 tua R O, tibi uulg. palladiae codd. plerique, puella dia R. 730 statti Hertzberg, neutri R, nulli Mueller, multis putas? Palmer. 731 om. O. Dirces Heins., lincea R, Sala Schultze, Liro Unger. orion codd. plerique, arion R. 736 in R O, e uulg. 744 phaedra codd., Cressa Lachm. 745 quod R O, quo uulg., qua Ehw. 747 iacturas R O, laturas uulg. 758 hic R O, hac Merk. 763 hi—illi edd. uett., hic codd., illic O, illa R. 764 hos edd. uett., hic R ex corr., hacc O, hoc R. 770 in O, ad R.

LIBER SECVNDVS

Dicite 'io Paeon', et 'io' bis dicite 'Paeon' !
 decidit in casses praeda petita meos.
 laetus amans donat uiridi mea carmina palma
 praelata Asraeo Maeonioque seni.
 talis ab armiferis Priameius hospes Amyclis
 candida cum rapta coniuge uela dedit.
 talis erat, qui te curru victore ferebat,
 uecta peregrinis Hippodamia rotis.
 quid properas, iuuenis? mediis tua pinus in undis
 nauigat, et longe, quem peto, portus abest. 10
 non satis est uenisse tibi me uate puellam:
 arte mea capta est, arte tenenda mea est.
 nec minor est uirtus, quam quaerere, parta tueri.
 casus inest illic; hoc erit artis opus.
 nunc mihi, siquando, puer et Cytherea, fauete, 15
 nunc Erato; nam tu nomen amoris habes.
 magna paro, quas possit Amor remanere per artes,
 dicere, tam uasto peruagus orbe puer.
 et leuis est et habet geminas, quibus auolet, alas:
 difficile est illis inposuisse modum. 20
 hospitibus effugio praestruxerat omnia Minos:
 audacem pinnis repperit ille uiam.
 Daedalus ut clausit conceptum crimine matris
 semibouemque uirum semiuirumque bouem,
 'sit modus exilio,' dixit 'iustissime Minos:
 accipiant cineres terra paterna meos. 25
 et quoniam in patria, fatis agitatibus iniquis,
 uiuere non potui, da mihi posse mori.
 da reditum puero, senis est si gratia uilis:
 si non uis puero parcere, parce seni.' 30
 dixerat haec. sed et haec et multo plura licebat
 dicere: regressus non dabat ille uiro.
 quod simul ut sensit, 'nunc, nunc, o Daedale,' dixit
 'materiam, qua sis ingeniosus, habes.
 possidet et terras et possidet aequora Minos; 35
 nec tellus nostrae nec patet unda fugae.
 restat iter caeli; caelo temptabimus ire.
 da ueniam coepto, Iuppiter alte, meo.
 non ego sidereas adfecto tangere sedes:
 qua fugiam dominum, nulla nisi ista uia est. 40
 per Styga detur iter; Stygias transnabimus undas.
 sunt mihi naturae iura nouanda meae.'
 ingenium mala saepe mouent. quis crederet um-
 quam,
 aérias hominem carpere posse uias?
 remigium uolucrum disponit in ordine pinnas 45
 et leue per lini uincula necit opus;
 imaque pars ceris adstringitur igne solutis,
 finitusque nouae iam labor artis erat.
 tractabat ceramque puer pinnae renidens,
 nescius haec umeris arma parata suis. 50
 cui pater 'his' inquit 'patria est adeunda carinis,
 hac nobis Minos effugiendus ope.
 aera non potuit Minos, alia omnia clausit:
 quem licet, inuentis aera rumpe meis.
 sed tibi non uirgo Tegeaea comesque Bootae 55
 ensiger Orion adspiciendus erit:
 me pinnis sectare datis; ego praeuius ibo:
 sit tua cura sequi; me duce tutus eris.
 nam siue aetherias uicino sole per auras
 ibimus, inpatiens cera calor erit; 60
 siue humiles propiore freto iactabimus alas,
 mobilis aequoreis pinna madescet aquis.
 inter utrumque uola. uentos quoque, nate, timeto,
 quaque ferent auras, uela secunda dato.'

dum monet, aptat opus puero monstratque moneri,
 erudit infirmas ut sua mater aues. 66
 inde sibi factas umeris accommodat alas
 perque nouum timide corpora librat iter.
 iamque uolaturus paruo dedit oscula nato,
 nec patriae lacrimas continere genae. 70
 monte minor collis, campis erat altior aequis:
 hinc data sunt miserae corpora bina fugae.
 et mouet ipse suas et nati respicit alas
 Daedalus et cursus sustinet usque suos.
 iamque nouum delectat iter; positoque timore 75
 Icarus audaci fortius arte uolat.
 hos aliquis, tremula dum captat harundine pisces,
 uidit, et inceptum dextra reliquit opus.
 iam Samos a laeua, (fuerant Naxosque relictæ
 et Paros et Clario Delos amata deo) 80
 dextra Lebynthos erat siluisque umbrosa Calymne
 cinctaque piscosis Astypalaea uadis;
 cum puer, incautis nimium temerarius annis,
 altius egit iter deseruitque patrem.
 uincla labant, et cera deo propiore liquescit; 85
 nec tenues uentos brachia mota tenent.
 territus a summo dispexit in aequora caelo:
 nox oculis pauido uenit oborta metu.
 tabuerant ceræ: nudos quatit ille lacertos,
 et trepidat, nec quo sustineatur habet. 90
 decidit, atque cadens 'pater o, pater, auferor' inquit.
 clausurunt uirides ora loquentis aquae.
 at pater infelix, nec iam pater, 'Icare' clamat,
 'Icare,' clamat 'ubi es quoque sub axe uolas?'
 'Icare' clamabat: pinnae adspexit in undis. 95
 ossa tegit tellus; aequora nomen habent.
 non potuit Minos hominis conspescere pinnae:
 ipse deum uolucrum detinuisse paro.
 fallitur, Haemonias siquis decurrit ad artes
 datque quod a teneri fronte reuellit equi. 100
 non facient, ut uiuat amor, Medeides herbae
 mixtaque cum magicis nenias Marsa sonis.
 Phasias Aesoniden, Circe tenuisset Vlixem,
 si modo seruari carmine posset amor.
 nec data profuerint pallentia philtra puellis: 105
 philtra nocent animis uimque furoris habent.
 sit procul omne nefas. ut ameris, amabilis esto;
 quod tibi non facies solae forma dabit,
 sis licet antiquo Nireus adamatus Homero
 Naiadumque tener crimine raptus Hylas. 110
 ut dominam teneas nec te mirere relictum,
 ingenii dotes corporis adde bonis.
 forma bonum fragile est, quantumque accedit ad
 annos,
 fit minor et spatio carpitur ipsa suo.
 nec uiolae semper nec hiantia lilia florent, 115
 et riget amissa spina relictia rosa.
 et tibi iam uenient cani, formosae, capilli,
 iam uenient rugae quae tibi corpus arent.
 iam molire animum qui duret, et adstrue formae:
 solus ad extremos permanet ille rogos. 120
 nec leuis ingenuas pectus coluisse per artes
 cura sit et linguas edidicisse duas.
 non formosus erat, sed erat facundus Vlixes,
 et tamen aequoreas torsit amore deas.
 o quotiens illum doluit properare Calypso 125
 remigioque aptas esse negauit aquas!
 haec Troiae casus iterumque iterumque rogabat:
 ille referre aliter saepe solebat idem.

II 18 orbe uulg., hoste R. 32 egressus R, et egressus Guelf. 42 sunt uulg., sint R. 77, 78 om. Merk. cum R qui tamen habet inuerso ordine post 103. 79 fuerat R, fuerant R man. sec. 87 despicit R, despicit uulg. 94 quoque R, quoue uulg. 115 nec hiantia codd. aliquot Heinsii, nec hyacinthina sed hyae eras. et apollinea superscript R, semperue hyacinthina Heins. 109 sis codex Moreti, Heins., sit uulg. 119 iam codd., tu Mueller.

litore constiterant. illic quoque pulchra Calypso
exigit Odryssi fata cruenta ducis. 130
ille leui uirga (uirgani nam forte tenebat),
quod rogat, in spisso litore pingit opus.
'haec' inquit 'Troia est,' (muros in litore fecit)
'hic tibi sit Simois : haec mea castra puta.
campus erat,' (campumque facit) 'quem caede Do-
lonis 135
sparsimus, Haemonios dum uigil optat equos.
illic Sithonii fuerant tentoria Rhesi ;
haec ego sum, captis nocte, reuectus equis.'
pluraque pingebat, subitus cum Pergama fluctus
abstulit et Rhesi cum duce castra suo. 140
tum dea 'quas' inquit 'fidas tibi credis ituro,
perdiderint undae nomina quanta, uides ?'
ergo age, fallaci timide confide figurae,
quisquis es, aut aliquid corpore pluris habe,
dextera praecepit caput indulgentia mentes ; 145
asperitas odium saeuoque bella mouet.
odinus accipitrem, quia uiuit semper in armis,
et pauidum solitos in pecus ire lupos.
at caret insidiis hominum, quia mitis, hirundo,
quasque colat turres Chaeonis ales habet. 150
este procul, lites et amarae proelia linguae :
dulcibus est uerbis mollis alendus amor.
lite fugent nuptaeque uiros nuptasque mariti
inque uicem credant res sibi semper agi.
hoc decet uxores ; dos est uxoria lites ; 155
audiat optatos semper amica sonos.
non legis iussu lectum uenistis in unum :
fungitur in uobis munere legis amor.
blanditias molles auremque iuuantia uerba
adfer, ut aduentu laeta sit illa tuo. 160
non ego diuitibus uenio praeceptor amandi :
nil opus est illi, qui dabit, arte mea.
secum habet ingenium, qui, cum libet, 'accipe'
dicit.
cedimus : inuentis plus placet ille meis.
pauperibus uates ego sum, quia pauper amari : 165
cum dare non possem munera, uerba dabam.
pauper amet caute, timeat maledicere pauper,
multaque diuitibus non patiunda ferat.
me memini iratum dominae turbasse capillos :
haec mihi quam multos abstulit ira dies ! 170
nec puto nec sensi tunicam lauasse ; sed ipsa
dixerat, et pretio est illa redempta meo.
at uos, si sapitis, uestri peccata magistri
effugite et culpae damna timeite meae.
proelia cum Parthis, cum culta pax sit amica 175
et iocus, et causas quicquid amoris habet.
si nec blanda satis nec erit tibi comis amanti,
perfer et obdura : postmodo mitis erit.
flectitur obsequio curuatus ab arbore ramus ;
frangis, si uires experire tuas. 180
obsequio tranantur aquae ; nec uincere possis
flumina, si contra quam rapit unda nates.
obsequium tigris domat Numidasque leones.
rustica paulatim taurus aratra subit.
quid fuit asperius Nonacrina Atalanta ? 185
subcubuit meritis trux tamen illa viri.
saepe suos casus nec initia facta puellae
flesse sub arboribus Milaniona ferunt.
saepe tulit iusso fallacia retia collo ;
saepe fera toruos cuspidi fixit apros ; 190
sensit et Hylae contentum saucius arcum :
sed tamen hoc arcu notior alter erat.
non te Maenalias armatum scandere siluas
nec iubeo collo retia ferre tuo,
pectora nec missis iubeo praebere sagittis : 195
artis erunt cautae mollia iussa meae.
cede repugnanti : cedendo uictor abibis ;
fac modo quas partis illa iubebit agas.

arguet : arguito ; quicquid probat illa, probato.
quod dicet, dicas ; quod negat illa, neges. 200
riserit : adride ; si flebit, flere memento.
inponat leges uultibus illa tuis.
seu ludet numerosque manu iactabit eburnos,
tu male iactato, tu male iacta dato ;
seu iacies talos, uictam ne poena sequatur, 205
damnosi facito stent tibi saepe canes ;
siue latrocinii sub imagine calculus ibit,
fac pereat uitreo miles ab hoste tuus.
ipse tene distenta suis umbracula uirgis ;
ipse fac in turba, qua uenit illa, locum. 210
nec dubita tereti scamnum producere lecto,
et tenero soleam deme uel adde pedi.
saepe etiam dominae, quamuis horrebis et ipse,
algenti manus est calcifienda sinu.
nec tibi turpe puta (quamuis sit turpe, placebit)
ingenua speculum sustinuisse manu. 216
ille, fatigata praebendo monstra nouerca,
qui meruit caelum, quod prior ipse tulit,
inter Ioniacas calathum tenuisse puellas
creditur et lanas excoluisse rudes. 220
paruit imperio dominae Tiryntius heros :
i nunc et dubita ferre quod ille tulit.
iussus adesse foro iussa maturius hora
fac semper uenias, nec nisi serus abi.
'occurras aliquo' tibi dixerit : omnia differ ; 225
curre, nec inceptum turba moretur iter.
nocte domum repetens epulis perfuncta redibit :
tunc quoque pro seruo, si uocat illa, ueni.
rure erit, et dicet 'uenias' : Amor odit inertes ;
si rota defuerit, tu pede carpe uiam. 230
nec graue te tempus sitiensque Canicula tardet
nec uia per iactas candida facta niues.
militiae species amor est. discedit, segnes :
non sunt haec timidis signa tuenda uiris.
nox et hiemps longaeque viae saeuique dolores 235
mollibus his castris et labor omnis inest.
saepe feres imbrem caelesti nube solum,
frigidus et nuda saepe iacebis humo.
Cynthiae Admeti uatesque penisse Phoraei
fertur et in parua delituisse casa. 240
quod Phoebum decuit, quem non decet ? exue fastus,
curam mansuri quisquis amoris habes.
si tibi per tutum planumque negabitur ire,
atque erit opposita ianua fulta sera,
at tu per praecepta tecto delabere aperto ; 245
dum quoque furtiuas alta fenestra uias.
laeta erit, et causam tibi se sciet esse pericli ;
hoc dominae certi pignus amoris erit.
saepe tua poteris, Leandre, carere puella :
transnabas, animum nosset ut illa tuum. 250
nec pudor ancillas, ut quaeque erit ordine prima,
nec tibi sit seruos demeruisse pudor.
nomine quemque suo (nulla est iactura) saluta :
iunge tuis humiles ambitione manus.
sed tamen et seruo (leuis est impensa) roganti 255
porrige Fortunae munera parua die :
porrige et ancillae, qua poenas luer perpendit
lusa maritali Gallica ueste manus.
fac plebem, mihi crede, tuam. sit semper in illa
ianitor et thalami qui iacet ante fores. 260
nec dominam iubeo pretioso munere dones :
parua, sed e paruis callidus apta dato.
dum bene diues ager, dum rami pondere nutant,
adferat in calatho rustica dona puer.
rure suburbano poteris tibi dicere missa, 265
illa uel in Sacra sint licet empti Via.
adferat aut uuas, aut quas Amarylles amabat,
at nunc castaneas non amat illa nuces.
quin etiam turdoque licet missaque columba
te memorem dominae testificare tuae. 270

II 138 nocte uulg., noctem R in ras., nocte Merk. 144 atque uulg., aut corr. ex huius R. 196 cauta R, cauto Heins., caute Merk. 198 cas R. 217 fatigata—nouerca Madv. (adu. crit. t. ii p. 78), fatigata nouerem codl. praebendo R, perdendo codl. 227 epulis uulg., epula R, epulo Heins. 243 planumque uulg., placidumque R Guelf. 247 et R, ut uulg. sciet codl., scire Merk. 268 nunc codl., nisi Riese. 269 corona R.

turpiter his emitur spes mortis et orba senectus.
a, pereant, per quos munera crimen habent!
quid tibi praecipiam teneros quoque mittere uersus?
ei mihi, non multum carmen honoris habet.
carmina laudantur, sed munera magna petuntur:
dummodo sit diues, barbarus ipse placet. 276
aurea sunt uere nunc saecula. plurimus auro
uenit honos; auro conciliatur amor.
ipse licet uenias Musis comitatus, Homere,
si nihil attuleris, ibis, Homere, foras. 280
sunt tamen et doctae, rarissima turba, puellae:
altera non doctae turba, sed esse uolunt.
utraque laudetur per carmina; carmina lector
commendet dulci qualiacumque sono.
his ergo aut illis uigilatum carmen in ipsas
forsitan exigui muneris instar erit.
at quod eris per te facturus et utile credis,
id tua te facito semper amica roget.
libertas alicui fuerit promissa tuorum:
hanc tamen a domina fac petat ille tua. 290
si poenam seruo, si uincula saeua remittis,
quod facturus eras, debeat illa tibi.
utilitas tua sit; titulus donetur amicae.
perde nihil; partis illa potentis agat.
sed te, cuiusque est retinendae cura puellae,
attonitum forma fac putet esse sua. 295
siue erit in Tyriis, Tyrios laudabis amictus;
siue erit in Cois, Coa decere puta.
aurata est: ipso tibi sit pretiosior auro.
gausapa si sumit, gausapa sumpta proba. 300
adstiterit tunicata: 'moues incendia' clama,
sed timida, caueat frigora, uoce roga.
compositum discrimen erit: discrimina lauda;
torsit igne comam: torte capille, place.
brachia saltantis, uocem mirare canentis, 305
et, quod desiderit, uerba querentis habe.
ipsos concubitus, ipsum uenerere licebit
quod inuat, et quaedam gaudia noctis habe.
ut fuerit torua uiolentior illa Medusa,
fiet amatori lenis et aequa suo. 310
tantum, ne pateas uerbis simulator in illis,
effice, nec uultu destrue dicta tuo.
si latet ars, prodest; adfert deprensa pudorem
atque adimit merito tempus in omne fidem.
saepe sub autumnum, cum formosissimus annus,
plenaque purpureo subrubet uua mero, 316
cum modo frigore premitur, modo soluitur aestu,
aere non certo, corpora languor habet.
illa quidem ualeat. sed si male firma cubabit
et uitium caeli senserit aegra sui, 320
tunc amor et pietas tua sit manifesta puellae;
tum sere, quod plena postmodo falce metas.
nec tibi morosi ueniant fastidia morbi,
perque tuas fiant, quae sinet ipsa, manus.
et uideat flentem, nec taedeat oscula ferre, 325
et sicco lacrimas conbibat ore tuas.
multa uoue, sed cuncta palam; quotiensque libebit,
quae referas illi, somnia laeta uide.
et ueniat quae lustret anus lectumque locumque,
praeferat et tremula sulpur et oia manu. 330
omnibus his inerunt gratiae uestigia curae;
in tabulas multis haec uia fecit iter.
nec tamen officiis odium quaeratur ab aegra:
sit suus in blanda sedulitate modus.
neue cibo prohibe, nec amari pocula suci 335
porrige: riuales misceat illa tuus.
sed non quo dederas a litore carbasia uento,
utendum, medio cum potiere freto.
dum nouus errat amor, uires sibi colligat usu:
si bene nutrieris, tempore firmus erit. 340
quem taurum metuis, uitulum mulcere solebas;

sub qua nunc recubas arbore, uirga fuit.
nascitur exiguus, sed opes acquirit eundo,
quaue uenit, multas accipit amnis aquas.
fac tibi consuescat: nil aduuetudine maius: 345
quam tu dum capias, taedia nulla fuge.
te semper uideat, tibi semper praebet aures;
exhibeat uultus noxque diesque tuos.
cum tibi maior erit fiducia, posse requiri,
cum procul absenti cura futurus eris, 350
da requiem. requietus ager bene credita reddit,
terraque caelestes arida sorbet aquas.
Phyllida Demophoon praesens moderatius ussit;
exarsit uellis acrius illa datis.
Penelopen absens sollers torquebat Vlixes. 355
Phylacides aberat, Laudamia, tuus.
sed mora tuta breuis. lentescent tempore curae,
uanescitque absens et nouus intrat amor.
dum Menelaus abest, Helene, ne sola iaceret,
hospitis est tepido nocte recepta sinu. 360
qui stupor hic, Menelae, fuit? tu solus abibas;
isdem sub tectis hospes et uxor erant.
accipit timidas credis, furiose, columbas;
plenum montano credis ouile lupo.
nil Helene peccat, nihil hic committit adulter: 365
quod tu, quod faceret quilibet, ille facit.
cogis adulterium dando tempusque locumque.
quid nisi consilio est usa puella tuo?
quid faciat? uir abest, et adest non rusticus hospes,
et timet in uacuo sola cubare toro. 370
uiderit Atrides: Helenen ego crimine soluo;
uisa est humani commoditate uiri.
sed neque fuluus aper media tam saeuus in ira est,
fulmineo rabidos cum rotat ore canes,
nec lea, cum catulis lactantibus ubera praebet, 375
nec breuis ignaro uipera laesa pede,
femina quam socii deprensa paelice lecti
ardet, et in uultu pignora mentis habet.
in ferrum flammisque ruit positoque decore
fertur, ut Aonii cornibus icta dei. 380
coniugis admissum uiolataque iura marita est
barbara per natos Phasias ulta suos.
altera dira parens haec est, quam cernis, hirundo:
adspice, signatum sanguine pectus habet.
hoc bene compositos, hoc firmos soluit amores: 385
crimina sunt cantis ista timenda uiris.
nec mea uos uni damnat censura puellae:
di melius! uix hoc nupta tenere potest.
ludite, sed furto celetur culpa modesto:
gloria peccati nulla petenda sui est. 390
nec dederis munus, cognosse quod altera possit,
nec sint nequitiae tempora certa tuae.
et, ne te capiat latebris sibi femina notis,
non uno est omnis conueniendi loco.
et quotiens scribes, totas prius ipse tabellas 395
inspice: plus multae, quam sibi missa, legunt.
laesa Venus iusta arma mouet telumque remittit,
et, modo quod quæsta est, ipse querare, facit.
dum fuit Atrides una contentus, et illa
casta fuit; uitio est improba facta uiri. 400
audierat laurumque manu uitatas ferentem
pro nata Chrysen non ualuisse suae:
audierat, Lyrnesi, tuos, abducta, dolores,
bellaque per turpis longius isse moras.
haec tamen audierat. Priameida uiderat ipsa:
uictor erat praedae praeda pudenda suae. 406
inde Thyestiadem animo thalamoque recepit,
et male peccantem Tyndaris ulta uirum.
quae bene celaris, siquae tamen acta patebunt,
illa, licet pateant, tu tamen usque nega. 410
tum neque subiectus, solito nec blandior esto:
haec animi multum signa nocentis habent;

II 276 ipse uulg., ille R Guelf. 300 sumit R, sumpsit Charisius, Priscian. 308 locus nondum sanatus. quaedam R, praedam Merk. laudi Housman. quae dat—habet Ehw. 330 sulpor R. 356 Laudamia R. 361 qui R, quis uulg. 375 lactantibus R, lactentibus uulg. Charis. 377 quam uulg., cum R. 381-4 proscriptis Merk. 381 marita est R, marita Koch, maritae uulg. 383 est codd., en Mueller. 387 damnat uulg., donat R Guelf. 391 possit uulg., posset R.

sed lateri ne parce tuo : pax omnis in uno est :
 concubitu prior est infitianda Venus.
 sunt quae praecepiant herbas, satureia, nocentis 415
 sumere ; iudicis ista uenena meis.
 aut piper urticae mordacis semine miscent
 tritque in annoso flaua pyrethra mero.
 sed dea non patitur sic ad sua gaudia cogi,
 colle sub umbroso quam tenet altus Eryx. 420
 candidus, Alcathoi qui mittitur urbe Pelasga,
 bulbus et ex horto quae uenit herba salax,
 ouaque sumantur, sumantur Hymettia mella,
 quasque tulit folio pinus acuta nuces.
 docta, quid ad magicas, Erato, deuenteris artes? 425
 interior curru meta terenda meo est.
 qui modo celabas monitu tua crimina nostro,
 flecte iter et monitu detege furta meo.
 nec leuitas culpanda mea est. non semper eodem
 inpositus uento panda carina uehit. 430
 nam modo Threicio Borea, modo currimus Euro ;
 saepe tument Zephyro lineae, saepe Noto.
 adspice ut in curru modo det fluitantia rector
 lora, modo admissos arte retinet equos.
 sunt quibus ingrate timida indulgentia seruit, 435
 et, si nulla subest aemula, languet amor.
 luxuriant animi rebus plerumque secundis,
 nec facile est aequa commoda mente pati.
 ut leuis assumptis paulatim uiribus ignis
 ipse latet, summo canet in igne cinis, 440
 sed tamen extinctas admoto sulphure flammis
 inuenit, et lumen, quod fuit ante, reddit :
 sic, ubi pigra situ securaque pectora torpent,
 acribus est stimulis eliciendus amor.
 fac timeat de te, tepidamque recalface mentem : 445
 palleat indicio criminis illa tui.
 o quater et quotiens numero comprehendere non est
 felicem, de quo laesa puella dolet ;
 quae, simul inuitas crimen peruenit ad aures,
 excidit, et miserae uoxque colorque fugit. 450
 ille ego sim, cuius laniet furiosa capillos ;
 ille ego sim, teneras cui petat ungue genas,
 quem uideat lacrimans, quem toruis spectet ocellis,
 quo sine non possit uiuere, posse uelit.
 si spatium quaeras, breue sit, quod laesa queratur,
 ne lenta uires colligat ira mora. 455
 candida iamdudum cingantur colla lacertis,
 inque tuos flens est accipienda sinus.
 oscula da flenti, Veneris da gaudia flenti :
 pax erit. hoc uno soluitur ira modo. 460
 cum bene saeuierit, cum certa uidebitur hostis,
 tum pete concubitus foedera : mitis erit.
 illic depositis habitat Concordia telis ;
 illo, crede mihi, Gratia nata loco est.
 quae modo pugnant, iungunt sua rostra columbae,
 quarum blanditias uerbaque murmur habet. 466
 prima fuit rerum confusa sine ordine moles,
 unaque erat facies sidera, terra, fretum.
 mox caelum inpositum terris, humus aequore cincta
 est,
 inque suas partes cessit inane chaos. 470
 silua feras, uolucres aer accepit habendas ;
 in liquida, pisces, delituistis aqua.
 tum genus humanum solis errabat in agris,
 idque merae uires et rude corpus erat :
 silua domus fuerat, cibus herba, cubilia frondes ; 475
 iamque diu nulli cognitus alter erat.
 blanda truces animos fertur mollesse uoluptas.
 constiterant uno femina uirque loco.
 quid facerent, ipsi nullo didicere magistro :
 arte Venus nulla dulce peregit opus. 480
 ales habet, quod amet ; cum quo sua gaudia iungat,
 inuenit in media femina piscis aqua.
 cerua parē sequitur, serpens serpente tenetur :

haeret adulterio cum cane nexa canis :
 laeta salitur ouis ; tauro quoque laeta iuuenca est :
 sustinet immundum sima capella marem : 486
 in furias agitantur equae, spatique remota
 per loca diuiduos amne sequuntur equos.
 ergo age et iratae medicamina fortia praebe.
 illa feri requiem sola doloris habent, 490
 illa Machaonios superant medicamina sucos ;
 his, ubi peccaris, restituendus eris.
 haec ego cum canerem, subito manifestus Apollo
 mouit inauratae pollice fila lyrae.
 in manibus laurus, sacris induta capillis 495
 laurus erat. uates ille uiuendus adit.
 is mihi 'lasciui' dixit 'praeceptor Amoris,
 due, age, discipulos ad mea templa tuos,
 est ubi diversum fama celebrata per orbem
 littera, cognosci quae sibi quemque iubet. 500
 qui sibi notus erit, solus sapienter amabit
 atque opus ad uires exigit omne suas.
 cui faciem natura dedit, spectetur ab illa ;
 cui color est, umero saepe patente cubet ;
 qui sermone placet, taciturna silentia uitet ; 505
 qui canit arte, canat ; qui bibit arte, bibat.
 sed neque declament medio sermone disertis,
 nec sua non sanus scripta poeta legat.'
 sic monuit Phoebus : Phoebo parete monenti.
 certa dei sacro est huius in ore fides. 510
 ad propiora uocor. quisquis sapienter amabit,
 uincet, et e nostra, quod petet, arte feret.
 credita non semper sulci cum faenore reddunt,
 nec semper dubias adiunat aura rates.
 quod iuuat, exiguum ; plus est, quod laedat amantes.
 proponant animo multa ferenda suo. 516
 quot lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla,
 caerulea quot bacae Palladis arbor habet,
 litore quot conchae, tot sunt in amore dolores,
 quae patimur, multo spicula felle madent. 520
 dicta erit isse foras, quam tu fortasse uidebis :
 isse foras et te falsa uidere puta.
 clausa tibi fuerit promissa ianua nocte :
 perfer et immunda ponere corpus humo.
 forsitan et uultu mendax ancilla superbo 525
 dicet 'quid nostras obsidet iste fores ?'
 postibus et durae supplex blandire puellae,
 et capiti demptas in fore pone rosas.
 cum uolet, accedes ; cum te uitabit, abibis.
 dedecet ingenuos taedia ferre sui. 530
 'effugere hunc non est' quare tibi possit amica
 dicere ? non omni tempore sensus obest.
 nec maledicta puta nec uerbera ferre puellae
 turpe, nec ad teneros oscula ferre pedes.
 quid moror in paruus ? animus maioribus instat. 535
 magna canam : toto pectore, uilibus, ades.
 ardua molimur ; sed nulla, nisi ardua, uirtus :
 difficilis nostra poscitur arte labor.
 riualem patienter habe : uictoria tecum
 stabit ; eris magni uictor in arce Iouis. 540
 haec tibi non hominem, sed quercus crede Pelasgas
 dicere : nil istis ars mea maius habet.
 innuet illa : feras ; scribeb : ne tange tabellas ;
 unde nolet, ueniat, quoque libebit, eat. 545
 hoc in legitima praestant uxorē mariti,
 cum, tener, ad partes tu quoque, somne, uenis.
 haec ego, confiteor, non sum perfectus in arte.
 quid faciam ? monitis sum minor ipse meis.
 mene palam nostrae det quisquam signa puellae,
 et patiar, nec me quolibet ira ferat ? 550
 oscula uir dederat, meminī, suus : oscula questus
 sum data. barbaria noster abundat amor.
 non semel hoc uitium nocuit mihi. doctior ille,
 quo ueniunt alii conciliante uiro.
 sed melius nescisse fuit. sine furta tegantur, 555

II 413 ita interpunxit Vahlen. est om. Merk. 416 quae R, qui vulg. 425 medicas eod. unus, Heins. 495 induta R, inducta vulg. 496 adit vulg., abit R, agit Heins. 521 quam eod., quom Riese. uelut Guel., uideris R. 531 quare eod., canit n. Heins. 532 obest R, abest Guel., adest Heins. 540 in arce vulg., in arte Hertzberg, ab arte Elw., in orbe R. 550 feret eod. 552 lentus obes Postgate. 554 uiro eod., uiri Bentl.

ne fugiat ficto fassus ab ore pudor.
 quo magis, o iuvenes, deprendere parcite uestras.
 peccent; peccantes uerba dedisse putent.
 crescit amor prensis. ubi par fortuna duorum est,
 in causa damni perstat uterque sui. 560
 fabula narratur toto notissima caelo
 Mulciberis capti Marsque Venusque dolis.
 Mars pater insano Veneris turbatus amore
 de duce terribili factus amator erat.
 nec Venus oranti (neque enim dea mollior ulla est)
 rustica Gradiuo difficilisque fuit. 566
 a, quotiens lasciua pedes risisse mariti
 dicitur et duras igne uel arte manus!
 Marte palam simul est Vulcanum imitata: decebat,
 multaue cum forma gratia mixta fuit. 570
 sed bene concubitus primo celare solebant.
 plena uerecundi culpa pudoris erat.
 indicio Solis (quis Solem fallere possit?)
 cognita Vulcano coniugis acta suae.
 quam mala, Sol, exempla moues? pete munus ab
 ipsa: 575
 et tibi, si taceas, quod dare possit, habet.
 Mulciber obscuros lectum circaque superque
 disponit laqueos: lumina fallit opus.
 fingit iter Lemnum: ueniunt ad foedus amantes;
 impliciti laqueis nudus uterque iacent. 580
 conuocat ille deos; praebent spectacula capti;
 uix lacrimas Venerem continuisse putant.
 non uultus texisse suos, non denique possunt
 partibus obscenis obposuisse manus.
 hic aliquis ridens 'in me, fortissime Mauors,
 si tibi sunt oneri, uincula transfer' ait.
 uix precibus, Neptune, tuis captiua resoluuit
 corpora: Mars Threcen occupat, illa Paphum.
 hoc tibi perfecto, Vulcane, quod ante tegebant,
 liberi faciant, ut pudor omnis abest. 590
 saepe tamen demens stulte fecisse fateris,
 teque ferunt artis paenituisse tuae.
 hoc uetiti uos este. uetat deprensa Dione
 insidias illas, quas tulit ipsa, dare.
 nec uos riuali laqueos disponite, nec uos
 excipite arcana uerba notata manu. 595
 ista uiri capient, si iam captanda putabunt,
 quos faciet iustos ignis et unda uiros.
 en, iterum testor: nihil hic nisi lege remissum
 luditur; in nostris instita nulla iocis. 600
 quis Cereris ritus ausit uulgare profanis,
 magnaue Threicia sacra reperta Samo?
 exigua est uirtus praestare silentia rebus;
 at contra grauis est culpa tacenda loqui.
 o bene, quod frustra captatis arbore pomis
 garrulus in media Tantalus aret aqua!
 praecipue Cytherea iubet sua sacra taceri:
 admoneo, ueniat ne quis ad illa loquax,
 condita si non sunt Veneris mysteria cistis,
 nec caua aesaenis ictibus aera sonant, 610
 attamen inter nos medio uersantur in usu,
 sed sic, inter nos ut latuisse uelint.
 ipsa Venus pubem, quotiens uelamina ponit,
 protegitur laeua semireducta manu.
 in medio passimque coit pecus. hoc quoque uiso
 auertit uultus saepe puella suos. 616
 conueniunt thalami furtis et ianua nostris,
 parsque sub iniecta ueste pudenda latet;
 et si non tenebras, at quiddam nubis opacae
 quaerimus atque aliquid luce patente minus. 620
 tunc quoque, cum solem nondum prohibebat et
 imbreu

tegula, sed quercus tecta cibumque dabat,
 in nemore atque antris, non sub loue, iuncta
 uoluptas:
 tanta rudi populo cura pudoris erat.
 at nunc nocturnis titulos inponimus actis, 625
 atque emittit magno nil nisi posse loqui.
 scilicet excuties omnis ubiqueque puellas,
 cui libet ut dicas 'haec quoque nostra fuit'?
 ne desint quas tu digitis ostendere possis,
 ut quamque adtigeris, fabula turpis erit? 630
 parua queror. fingunt quidam, quae uera negarent,
 et nulli non se concubuisse ferunt.
 corpora si nequeunt, quae possunt, nomina tangunt,
 famaue non tacto corpore crimen habet.
 i nunc, claude fores, custos odiose, puellae 635
 et centum duris postibus obde seras.
 quid tui superest, cum nominis extat adulter,
 et credi, quod non contigit esse, cupit?
 nos etiam ueros parce profiteamur amores,
 tectaque sunt solida mystica furta fide. 640
 parcite praecipue uitia exprobrare puellis,
 utile quae multis dissimulasse fuit.
 nec suus Andromedae color est obiectus ab illo,
 mobilis in gemino cui pede pinna fuit.
 omnibus Andromache uisa est spatiosior aequo:
 unus, qui modicam diceret, Hector erat. 646
 quod male fers, aduesce: feres bene. multa uetustas
 lenit; at incipiens omnia sentit amor.
 dum nouus in uiridi coalescit cortice ramus,
 concutiat tenerum quaelibet aura, cadet: 650
 mox etiam uentis, spatio durata, resistet,
 firmaque adoptiuas arbor habebit opes.
 eximit ipsa dies omnis et corpore mendas,
 quodque fuit uitium, desinit esse mora.
 ferre nouae nares taurorum terga recusant; 655
 adsiduo domitas tempore fallit odor.
 nominibus mollire licet mala. fusca uocetur,
 nigrior Illyrica cui pice sanguis erit:
 si paeta est, Veneri similis: si raua, Mineruae;
 sit gracilis, macie quae male uiua sua est. 660
 dic habilem, quaecumque breuis; quae turgida,
 plenam;
 et lateat uitium proximitate boni.
 nec quotus annus eat, nec quo sit nata, require,
 consule, quae rigidus munera censor habet:
 praecipue si flore caret, meliusque peractum 665
 tempus, et albentes iam legit illa comas.
 utilis, o iuvenes, aut haec aut serior aetas:
 iste feret segetes, iste serendus ager.
 dum uires annique sinunt, tolerate labores;
 iam ueniet tacito curua senecta pede. 670
 aut mare remigiis aut uomere findite terras
 aut fera belligeras addite in arma manus,
 aut latus et uires operamque adferte puellis:
 hoc quoque militia est, hoc quoque quaerit opes.
 adde quod est illis operum prudentia maior, 675
 solus et artifices qui facit, usus adest.
 illae munditiis annorum damna rependunt,
 et faciunt cura, ne uideantur anus.
 utque uelis, Venerem iungunt per mille figuras:
 inuenit plures nulla tabella modos. 680
 illis sentitur non irritata uoluptas.
 quod iunet, ex aequo femina uirque ferant.
 odi concubitus, qui non utrumque resoluunt.
 hoc est cur pueri tangar amore minus.
 odi quae praebet, quia sit praebere necesse, 685
 siccaque de lana cogitat ipsa sua.
 quae datur officio, non est mihi grata uoluptas:

II 556 *ficto* Madv. (adu. crit. t. ii p. 78), *uicto* codd. *fassus* R, *laesus* R ex corr., *tonsus* Guelf. 569 *simul* codd., *semel* Merk. 571 *primo* R, *primos* uulg. 577 *lecto* R. 589 *perfecto* R, *profectum* Heins., *profecto* Guelf. *tegebant* uulg., *gerebant* R. 590 *ut* R, *et* uulg. 592 *artis* R pro uar. scr., *ite* R, *irae* uulg. 593 *uetiti* uos esse R, corr. Ehw., *uetui*. uos ecce uulg. 611 *haud* tamen Heusinger, Madv., *at sic* Housman. 612 *se* tamen inter nos Housman. 616 *saepe* codd., *nempe* Bentr. 633 *tangunt* R Guelf., *tractant* R pro uar. scr. 651 *etiam* R Guelf., *eadem* R pro uar. scr. 653 *eximit* R, *eximet* uulg., *omnis* R. 659 *paeta* uulg., *leta* Guelf., *crasia* R, *crassa* Merk. *si straba*, *sit* Bentr. (*straba* iam Heins.) *Veneri* uulg., *ueneris* R. *raua* Heins., *parua* R, *flaua* R in marg., *fulua* Guelf., *torua* Merk. 666 *legit* aliquot codd., *legit* R. 669-674 post 702 ponit Mueller. 676 *ita* interpunctus Housman.

officium faciat nulla puella mihi.
 me uoces audire iuuat sua gaudia fassas ;
 utque morer memet sustineamque roget. 690
 adspiciam dominae uietos amentis ocellos :
 langueat, et tangi se uetet illa diu.
 haec bona non primae tribuit natura iuuentae,
 quae cito post septem lustra nenire solent.
 qui properant, noua musta bibant ; mihi fundat
 auitum 695
 consulibus priscis condita testa merum.
 nec platanus, nisi sera, potest obistere Phoebo,
 et laedunt nudos prata nouella pedes.
 scilicet Hermionen Helenae praepondere posses ?
 et melior Gorge quam sua mater erat ? 700
 at Venerem quicumque uoles adtingere seram,
 si modo duraris, praemia digna feres.
 conscius, ecce, duos accepit lectus amantes :
 ad thalami clausas, Musa, resiste fores.
 sponte sua sine te celeberrima uerba loquentur, 705
 nec manus in lecto laeua iacebit iners.
 inuenient digiti, quod agant in partibus illis,
 in quibus occulte spicula tingit Amor.
 fecit in Andromache prius hoc fortissimus Hector,
 nec solum bellis utilis ille fuit. 710
 fecit et in capta Lyrneside magnus Achilles,
 cum premeret mollem lassus ab hoste torum.
 illis te manibus tangi, Brisei, sinebas,
 inbutae Phrygia quae nece semper erant ;
 aut fuit hoc ipsum, quod te, lasciua, iuaret, 715
 ad tua uictrices membra uenire manus ?

crede mihi, non est Veneris properanda uoluptas,
 sed sensim tarda prolificiunda mora.
 cum loca reppereris, quae tangi femina gaudet,
 non obstat, tansas quo minus illa, pudor. 720
 adspicies oculos tremulo fulgore micantes,
 ut sol a liquida saepe refulget aqua.
 accedent questus, accedet amabile murmur
 et dulces gemitus aptaque uerba ioco.
 sed neque tu dominam uelis maioribus usus 725
 desine, nec cursus anteat illa tuos.
 ad metam properate simul. tum plena uoluptas,
 cum pariter uicti femina uirque iacent.
 hic tibi seruandus tenor est, cum libera dantur
 otia, furtiuum nec timor urget opus. 730
 cum mora non tuta est, totis incubere renis
 utile et admisso subdere calcar equo.
 finis adest operi. palmam date, grata iuuentus,
 sartaque odoratae myrtea ferte comae.
 quantus apud Danaos Podalirius arte medendi, 735
 Aeacides dextra, pectore Nestor erat,
 quantus erat Calchas extis, Telamonius armis,
 Automedon curru, tantus amator ego.
 me uatem celebrate, uiri ; mihi dicite laudes,
 cantetur toto nomen in orbe meum. 740
 arma dedi uobis ; dederat Vulcanus Achilli :
 uincite muneribus, uicit ut ille, datis.
 sed quicumque meo superarit Amazona ferro,
 inscribat spoliis NASO MAGISTER ERAT.
 ecce, rogant tenerae, sibi dem praecepta, puellae :
 uos eritis chartae proxima cura meae. 746

LIBER TERTIVS

Arma dedi Danaïs in Amazonas : arma supersunt,
 quae tibi dem et turmae, Pentheseila, tuae.
 ite in bella pares. uincant, quibus alma Dione
 fauerit et toto qui uolat orbe puer.
 non erat armatis aequum concurrere nudas : 5
 sic etiam uobis uincere turpe, uiri.
 dixerit e multis aliquis 'quid uirus in anguis
 adicis et rabidae tradis ouile lupae ?'
 parecite paucorum diffundere crimen in omnes :
 spectetur meritis quaeque puella suis. 10
 si minor Atrides Helenen, Helenesque sororem
 quod premat Atrides crimine maior habet,
 si scelere Oecides Talaioniae Eriphyllae
 uiuus et in uinis ad Styga uenit equis ;
 est pia Penelope lustris errante duobus 15
 et totidem lustris bella gerente uiro.
 respice Phylaciden et quae comes isse marito
 fertur et ante annos occubuisse suos.
 fata Pheretiadae coniunx Pagasaea redemit
 proque uiro est uxor funere lata uiri. 20
 'accipe me, Capaneu : cineres miscebimur' inquit
 Iphiias, in medios desiluitque rogos.
 ipsa quoque et cultu est et nomine femina Virtus :
 non mirum, populo si placet illa suo.
 nec tamen hae mentes nostra poseuntur ab arte : 25
 conueniunt cumbae uela minora meae.
 nil nisi lasciui per me discuntur amores :
 femina, praecipiam, quo sit amanda modo.
 femina nec flammis nec saeuos discutit arcus.
 parcius haec uideo tela nocere uiris. 30
 saepe uiri fallunt : tenerae non saepe puellae,

paucaque, si quaeras, crimina fraudis habent.
 Phasida, iam matrem, fallax dimisit laso :
 uenit in Aesonios altera nupta sinus.
 quantum in te, Theseu, uolucres Ariadna marinas
 paut, in ignoto sola relictæ loco ! 36
 quaere, nouem cur una uiae dicantur, et audi
 depositis siluas Phylida flesse comis.
 et tantam pietatis habet, tamen hospes et ensem
 praebuit et causam mortis, Elissa, tuae. 40
 quid uos perdiderit, dicam ? nescistis amare.
 defuit ars uobis : arte perennat amor.
 nunc quoque nescirent ! sed me Cytherea docere
 iussit et ante oculos constitit ipsa meos.
 tum mihi 'quid miserae' dixit 'meruere puellae ? 45
 traditur armatis uulgas inermis uiris.
 illos artifices gemini fecere libelli :
 haec quoque pars monitis erudienda tuis.
 probra Therapnaeae qui dixerat ante maritae,
 mox cecinit laudes prosperiore lyra. 50
 si bene te noui (cultas ne laede puellas),
 gratia, dum uiues, ista petenda tibi est.'
 dixit et e myrto (myrto nam uincta capillos
 constiterat) folium granaeque pauca dedit.
 sensimus acceptis munus quoque : purior aether 55
 fulsit, et e toto pectore cessit onus.
 dum facit ingenium, petite hinc praecepta, puellae,
 quas pudor et leges et sua iura sinunt.
 uenturae memores iam nunc estote senectae :
 sic nullum uobis tempus abibit iners. 60
 dum licet, et uernos etiamnum educitis annos,
 ludite : eunt anni more fluentis aquae.

II 690 utque—memet uulg., atque—meme R. 708 figit codd. aliquot. 713 ita R, tangi manibus uulg. 714 nuper Palmer.

III 13 eriphyle R, Eriphyles Merk. 19 Pagasaea uulg., pagasia R. 20 proque uiro codd. Heinsii, pro uiro R, pro uiro Riese. 21 miscebimur Heins., miscebimus codd. 33 Phasida iam ead., phasidem R, Phasidam Merk. 37 uiae ita Heins., una uice R, issa uias dicatur uulg. 51 monui codd. quidam, foni Palmer. 52 ueros uulg., uenis R Guelf. 61 ueros R, uernos Heins., uirides Markl. etiamnum R. eductes Housman collato Prop. II 9. 47, recedat R, degitis Ehw., editis uulg.

nec quae praeteriit iterum reuocabitur unda,
 nec quae praeteriit hora redire potest.
 utendum est aetate : cito pede labitur aetas, 65
 nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.
 hos ego, qui canent, frutices uiolaria uidi ;
 hac mihi de spina grata corona data est.
 tempus erit, quo tu, quae nunc excludis amantes,
 frigida deserta nocte iacebis anus, 70
 nec tua frangetur nocturna ianua rixa,
 sparsa nec inuenies limina mane rosa.
 quam cito me miserum ! laxantur corpora rugis,
 et perit, in nitido qui fuit ore, color ;
 quasque fuisse tibi canas a uirgine iuras, 75
 spargentur subito per caput omne comae.
 anguibus exiit tenui cum pelle uetustas,
 nec faciunt ceruos cornua iacta senes.
 nostra sine auxilio fugiunt bona. carpite florem,
 qui, nisi carptus erit, turpiter ipse cadet. 80
 adde quod et partus faciunt breuiora iuuentae
 tempora : continua messe senescit ager.
 Latmius Endymion non est tibi, Luna, rubori ;
 nec Cephalus roseae praeda pudenda deae ;
 ut Veneri, quem luget adhuc, donetur Adonis, 85
 unde habet Aenean Harmoniamque suos ?
 ite per exemplum, genus o mortale, dearum,
 gaudia nec cupidis uestra negare uiris.
 ut iam decipiant, quid perditis ? omnia constant.
 mille licet sumant, deperit inde nihil. 90
 conteritur ferrum, silices tenuantur ab usu :
 sufficit et damni pars caret illa metu.
 quis uetet adposito lumen de lumine sumi ?
 quisue cauio uastas in mare seruet aquas ?
 et tamen ulla uiro mulier 'non expedit' inquit ? 95
 quid, nisi quam sumes, dic mihi, perdis aquam ?
 nec uos prostituit mea uox, sed uana timere
 damna uetat : damnis munera uestra carent.
 sed me flaminibus uenti maioris iturum,
 dum sumus in portu, prouehat aura leuis. 100
 ordior a cultu. cultis bene Liber ab uuis
 prouenit, et culto stat seges alta solo.
 forma dei munus. forma quota quaeque superbit ?
 pars uestrum tali munere magna caret.
 cura dabit faciem ; facies neglecta peribit, 105
 Idaliae similis sit licet illa deae.
 corpora si ueteres non sic coluere puellae,
 nec ueteres cultos sic habuere uiros.
 si fuit Andromache tunicas induta ualentes,
 quid mirum ? duri militis uxor erat. 110
 scilicet Aiaci coniunx ornata uenires,
 cui tegumen septem terga fuere boum ?
 simplicitas rudis ante fuit ; nunc aurea Roma est
 et domiti magnas possidet orbis opes.
 adspice quae nunc sunt Capitolia, quaeque fuerunt :
 alterius dices illa fuisse louis. 116
 Curia consilio nunc est dignissima tanto :
 de stipula Tatio regna tenente fuit.
 quae nunc sub Phoebo ducibusque Palatia fulgent,
 quid nisi araturis pascua bubus erant ? 120
 prisca iuuent alios ; ego me nunc denique natum
 gratulor ; haec aetas moribus apta meis ;
 non quia nunc terrae lentum subducitur aurum,
 lectaque diuerso litore concha uenit,
 nec quia decrescunt effosso marmore montes, 125
 nec quia caeruleae mole fugantur aquae ;
 sed quia cultus adest, nec nostros mansit in annos
 rusticitates, priscis illa superstes auis.
 uos quoque non caris aures onerate lapillis,
 quos legit in uiridi decolor Indus aqua, 130
 nec prodite graues insuto uestibus auro.
 per quas nos petitis, saepe fugatis, opes.
 munditiis capimur. non sint sine lege capilli :
 admotae formam dantque negantque manus.

nec genus ornatus unum est. quod quamque decebit,
 elegat, et speculum consulat ante suum. 136
 longa probat facies capitis discrimina puri :
 sic erat ornatis Laudamia comis.
 exiguum summa nodum sibi fronte relinqui,
 ut pateant aures, ora rotunda uolunt. 140
 alterius crines umero iacentur utroque :
 talis es adsumpta, Phoebe canore, lyra.
 altera succinatae religetur more Dianae,
 ut solet, attonitas cum petit illa feras.
 huic decet inflatos laxae iacuisse capillos ; 145
 illa sit adstrictis impedienda comis.
 hanc placet ornari testudine Cyllenea :
 sustineat similes fluctibus illa sinus.
 sed neque ramosa numerabis in ilice glandes,
 nec quot apes Hyblae, nec quot in Alpe ferae, 150
 nec mihi tot positus numero comprehendere fas est ;
 adicit ornatus proxima quaeque dies.
 et neglecta decet multas coma. saepe iacere
 hesternam credas : illa repexa modo est.
 ars casu similis. sic capta uidit ut urbe 155
 Alcides Iolen, 'hanc ego' dixit 'amo.'
 talem te Bacchus, Satyrus clamantibus 'euhoe'
 sustulit in currus, Gnosi relictam, suos.
 o quantum indulget uestro natura decori,
 quarum sum multitis damna pianda modis ! 160
 nos male detegimur ; raptique aetate capilli,
 ut Borea frondes excutiente, cadunt.
 femina cantitem Germanis inficit herbis,
 et melior uero quaeritur arte color ;
 femina procedit densissima crinibus emptis 165
 proque suis alios efficit aere suos.
 nec rubor est emisse : palam uenire uidemus
 Herculis ante oculos uirgineumque chorum.
 quid de ueste loquar ? nec nunc segmenta requiro,
 nec quae de Tyrio murice, lana, rubes. 170
 cum tot prodierint pretio leuiore colores,
 quis furor est census corpore ferre suos ?
 aeris ecce color, tum cum sine nubibus aer,
 nec tepidus pluuias concitat Auster aquas :
 ecce tibi similis, quae quondam Phrixon et Hellen 176
 diceris Inois eripuisse dolis.
 hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis :
 crediderim Nymphas hac ego ueste tegi.
 ille crocum simulat : croceo uelatur amictu,
 roscida luciferos cum dea iungit equos : 180
 hic Paphias myrtos, hic purpureas amethystos,
 albescentes rosas, Threiciamque gruem.
 nec glandes, Amarylly, tuae, nec amygdala desunt ;
 et sua uelleribus nomina cera dedit.
 quot noua terra parit flores, cum uere tepenti 185
 uitis agit gemmas pigraque fugit hiemps,
 lana tot aut plures sucos bibit ; elige certos ;
 nam non conueniens omnibus omnis erit.
 pulla decent niueas : Briseida pulla decebant ;
 cum rapta est, pulla tum quoque ueste fuit. 190
 alba decent fuscas : albis, Cephei, placebas ;
 sic tibi uestitae pressa Seriphos erat.
 quam paene admonui, ne trux caper iret in alas,
 neue forent duris aspera erura pilis !
 sed non Caucasea doceo de rupe puellas, 195
 quaeque bibant undas, Myse Caice, tuas.
 quid si praecipiam, non fuscet inertia dentes,
 oraque suscepta mane lauentur aqua ?
 scitis et inducta candorem quaerere creta.
 sanguine quae uero non rubet, arte rubet. 200
 arte supercillii confinia nuda repletis,
 paruaque sinceris uelat aluta genas.
 nec pudor est oculos tenui signare fauilla
 uel prope te nato, lucide Cydne, croco.
 est mihi, quo dixi uestrae medicamina formae, 205
 paruus, sed cura grande, libellus, opus.

III 69 cum tu R pro uar. scr. 81 breuiora edd. uett., seniores R Guelf. 105 neglecta R. 117 consilio R, concilio uulg. 135 decebit uulg., licet R pro uar. scr. 150 Hyblae R, Hyble uulg. 155 casus R (cf. II 659), corr. Riese, casum similet Merk. ex Guelf. 167 ita interpunxit Madv. rubor codl., pudor Dilthey, cf. 203. 205 mihi uulg., mi R, in Ehw.

- hinc quoque praesidium laesae petitote figurae :
non est pro uestris ars mea rebus iners.
non tamen expositas mensa deprendat amator
pyxidas : ars faciem dissimulata iuuat. 210
quem non offendat toto faex inlita uultu,
cum fluit in tepidos pondere lapsa sinus ?
oesopa quid redolent, quamuis mittatur Athenis
demptus ab immundo uellere sucus ouis ?
nec coram mixtas ceruae sumpsisse medullas 215
nec coram dentes defricuisse probem.
ista dabunt formam, sed erunt deformia uisu ;
multaque, dum fiunt, turpia, facta placent.
quae nunc nomen habent operosi signa Myronis,
pondus iners quondam duraque massa fuit. 220
anulus ut fiat, primo conluditur aurum.
quas geritis uestis, sordida lana fuit.
cum fieret, lapis asper erat : nunc, nobile signum,
nuda Venus madidas exprimit imbre comas.
tu quoque dum coleris, nos te dormire putemus : 225
aptius a summa conspiciere manu.
cur mihi nota tuo causa est candoris in ore ?
claude forem thalami : quid rude prodis opus ?
multa uiros nescire decet ; pars maxima rerum
offendat, si non interiora tegas. 230
aurea quae splendent ornato signa theatro,
inspice, quam tenuis brattea ligna tegat.
sed neque ad illa licet populo, nisi facta, uenire,
nec nisi summotis forma paranda uiris.
at non pectendos coram praebere capillos, 235
ut iaceant fusi per tua terga, ueto.
illo praecipue, ne sis morosa, caueo
tempore, nec lapsas saepe resoluere comas.
tuta sit ornatix. odi, quae sauciat ora
unguibus, et rapta brachia figit acu. 240
deuouet (et tangit) dominae caput illa, simulque
plorat ad inuisas sanguinolenta comas.
quae male crinita est, custodem in limine ponat
orneturque Bonae semper in aede deae.
dictus eram subito cuidam uenisse puellae : 245
turbida peruersas induit illa comas.
hostibus eueniat tam foedi causa pudoris,
inque nurus Parthas dedecus illud eat.
turpe pecus mutilum, turpis sine gamine campus
et sine fronde frutex et sine crine caput. 250
non mihi uenistis, Semele Ledene, docendae,
perque fretum falso Sidoni uecta bone,
aut Helene, quam non stulte, Menelae, reposcis,
tu quoque non stulte, Troice raptor, habes.
turba docenda uenit, pulchrae turpesque puellae ;
pluraque sunt semper deteriora bonis. 256
formosae non artis opem praeceptaque quaerunt :
est illis sua dos, forma sine arte potens.
cum mare compositum est, securus nauita cessat ;
cum tumet, auxiliis adsidet ille suis. 260
rara tamen mendo facies caret. oecule mendas,
quaque potes, uitium corporis abde tui.
si breuis est, sed eas, ne stans uidere sedere,
inque tuo iaceas quantulumcumque toro.
hic quoque, ne possit fieri mensura cubantis, 265
insecta lateant fac tibi ueste pedes.
quae nimium gracilis, pleno uelamina filo
sumat, et ex umeris latus amictus eat.
pallida purpureis tangat sua corpora uirgis ;
nigrior ad Pharii confuge piscis opem. 270
pes malus in nivea semper celestis aluta :
arida nec uinctis crura resoluere suis.
conueniunt tenues scapulis analectrides altis
angustum circa fascia pectus eat.
- exiguo signet gestu, quodcumque loquatur, 275
cui digiti pingues et noster unguis erit.
cui grauis oris odor, numquam ieiuna loquatur,
et semper spatio distet ab ore uiri.
si niger aut ingens aut non erit ordine natus
dens tibi, ridendo maxima damna feres. 280
quis credat ? discunt etiam ridere puellae ;
quaeritur atque illis hac quoque parte decor.
sint modici rictus paruaeque utrimque lacunae,
et summos dentes ima labella tegant.
nec sua perpetuo contendant ilia risu, 285
sed leue nescioquid femineumque sonet.
est quae peruerso distorqueat ora cachinno :
cum risu laeta est altera, flere putes.
illa sonat raucum quiddam atque inamabile ; ridet,
ut rudis a scabra turpis asella mola. 290
quo non ars penetrat ? discunt lacrimare decenter,
quoque uolunt plorant tempore quoque modo.
quid, cum legitima fraudatur littera uoce,
blaesaque fit iusso lingua coacta sono ?
in uitio decor est, quaedam male reddere uerba : 295
discunt posse minus, quam potuere, loqui.
omnibus his, quoniam prosunt, impendite curam.
discite femineo corpora ferre gradu.
est et in incessu pars non contempta decoris ;
allicit ignotos ille fugatque uiros. 300
haec mouet arte latus tunicisque fluentibus auras
accipit, extensos fertque superba pedes ;
illa uelut coniunx Vmbri rubicunda mariti
ambulat ingentis uarica fertque gradus.
sed sit, ut in multis, modus hic quoque : rusticus
alter 305
motus, concesso mollior alter erit.
pars umeri tamen ima tui, pars summa lacerti
nuda sit, a laeua conspicienda manu.
hoc nos praecipue, niueae, decet. hoc ubi uidi,
oscula ferre uero, qua patet usque, libet. 310
monstra maris Sirenes erant, quae uoce canora
quamlibet admissas detinere rates.
his sua Sisyphides auditis paene resoluit
corpora ; nam sociis inlita cera fuit.
res est blanda canor : discant cantare puellae ; 315
pro facie multis uox sua lena fuit.
et modo marmoreis referant audita theatris
et modo Niliacis carmina lusa modis.
nec plectrum dextra, citharam tenuisse sinistra
nesciat arbitrio femina docta meo. 320
saxa ferasque lyra mouit Rhodopeius Orpheus
Tartareosque lacus tergeminumque canem.
saxa tuo cantu, uindex iustissime matris,
fecerunt muros officiosa nouos.
quamuis mutus erat, uoci fauisse putatur 325
piscis, Arioniae fabula nota lyrae.
disce etiam duplici genialia nablia palma
uertere : conueniunt dulcibus illa iocis.
sit tibi Callimachi, sit Coi nota poetae,
sit quoque uinosa Teia Musa senae. 330
nota sit et Sappho (quid enim lasciuius illa ?)
enue pater uafri luditur arte Getae.
et teneri possis carmen legisse Properti,
siue aliquid Galli, siue, Tibulle, tuum ;
dictaque Varroni fuluis insignia uillis 335
uellera germanae, Phrixe, querenda tuae :
et profugum Aenean, altae primordia Romae,
quo nullum Latio clarius extat opus.
forsitan et nostrum nomen miscelbitur istis,
nec mea Lethaeis scripta dabuntur aquis, 340
atque aliquis dicet ' nostri lege culta magistri

III 207 figurac codd. pauci uulg., puellae R Riese. 213 oesopa codd., oesopa Wagner. 217 formam uulg., curam R. 224 exprimit Merck. ex R. 228 prodis codd. pauci, cogis R. 231 splendent Parm., prouident codd. 232 quam tenuis uulg., contemnis R. brattea R. bractea uulg. contemnis. bat con. Madv. (adu. crit. t. ii p. 79). 241 ita interpolauit Ehw. et codd., ut Heins. plorat et ut, tangit, Housman. 242 ad uulg., et R. in Merck. ex Gueff. deuouet inuisas Housman. 252 perque codd., perue Ehw. 269 tangat R Gueff., spergat uulg. 273 analectrides Heins., analeptrides R. analeptrides uulg. 277 loquatur uulg., loquatur R. 282 atque codd., atque Haupt. 286 sonet R, sonent uulg. 288 laeta uulg., lata R in marg., usa R, fusa Palmer, quassa Rappold. 302 cepus Palmer coll. Prop. II 4. 16. 305 multis R, canetis Riese, cultu Heins. 332 curue uulg., curuae R, curpa Ehw.

carmina, quis partes instruit ille duas;
 deue tribus libris, titulus quos signat Amorum,
 elige, quod docili molliter ore legas;
 uel tibi composita cantetur epistula uoce: 345
 ignotum hoc aliis ille nouauit opus.
 o ita, Phoebe, uelis! ita uos, pia numina uatum,
 insignis cornu Bacche nouemque deae!
 quis dubitet, quin scire uelim saltare puellam,
 ut moueat posito braccia iussa mero? 350
 artifices lateris, scenae spectacula, amantur:
 tantum mobilitas illa decoris habet.
 parua monere pudet, talorum dicere iactus
 ut sciat et uires, tessera missa, tuas;
 et modo tres iactet numeros, modo cogitet, apte 355
 quam subeat partem callida quamque uocet.
 cautaeque non stulte latronum proelia ludat,
 unus cum gemino calculus hoste perit,
 bellatorque sua prensus sine compare bellat,
 aemulus et coeptum saepe recurrit iter. 360
 reticuloque pilae leues fundantur aperto,
 nec, nisi quam tolles, ulla mouenda pila est.
 est genus, in totidem tenui ratione redactum
 scriptula, quot menses lubricus annus habet:
 parua tabella capit ternos utrimque lapillos, 365
 in qua uicisse est continuasse suos.
 mille facesse iocos; turpe est nescire puellam
 ludere: ludendo saepe paratur amor.
 sed minimus labor est sapienter iactibus uti:
 maius opus mores composuisse suos. 370
 tum sumus incauti studioque aperimus in ipso,
 nudaque per lusus pectora nostra patent.
 ira subit, deforme malum, luerique cupido,
 iurgiaque et rixae sollicitusque dolor.
 crimina dicuntur; resonat clamoribus aether; 375
 inuocat iratos et sibi quisque deos.
 nulla fides tabulae; quae non per uota petuntur!
 et lacrimis uidi saepe madere genas.
 Iuppiter a uobis tam turpia crimina pellat,
 in quibus est ulli cura placere uiro. 380
 hos ignaua iocos tribuit natura puellis:
 materia ludunt uberiore uiro.
 sunt illis celeresque pilae iaculumque trochique
 armaque et in gyros ire coactus equus.
 nec uos Campus habet nec uos gelidissima Virgo, 386
 nec Tuscus placida deuehit amnis aqua.
 at licet et prodest Pompeias ire per umbras,
 Virginis aetheriis cum caput ardet equis.
 uisite laurigero sacrata Palatia Phoebo:
 ille Paraetonica mersit in alta rates: 390
 quaequesororconiunxque ducis monimenta pararunt
 naualique gener cinctus honore caput.
 uisite turicremas uaccae Memphitidos aras;
 uisite conspiciuis terna theatra locis.
 spectentur tepido maculosae sanguine harenae, 395
 metaeque feruenti circueunda rota.
 quod latet, ignotum est: ignoti nulla cupido:
 fructus abest, facies cum bona teste caret.
 tu licet et Thamiram superes et Amoebea cantu,
 non erit ignota gratia magna lyrae. 400
 si Venerem Cous nusquam posuisset Apelles,
 mersa sub aequoreis illa lateret aquis.
 quid petitur sacris, nisi tantum fama, poetis?
 hoc uotum nostri summa laboris habet.
 cura deum fuerant olim regumque poetae, 405
 praemiaque antiqui magna tulere chori.
 sanctaque maiestas et erat uenerabile nomen
 uatibus, et largae saepe dabantur opes.
 Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
 contiguus poni, Scipio magne, tibi. 410
 nunc ederae sine honore iacent; operataque doctis
 cura uigil Musis nomen inertis habet.

sed famae uigilare iuuat. quis nosset Homerum,
 Ilias aeternum si latuisset opus?
 quis Danaen nosset, si semper clusa fuisset 415
 inque sua turri perlatusset anus?
 utilis est uobis, formosae, turba, puellae;
 saepe uagos ultra limina ferte pedes.
 ad multas lupa tendit oues, praedetur ut unam,
 et Iouis in multas deuolat ales aues. 420
 se quoque det populo mulier speciosa uidendam:
 quem trahat, e multis forsitan unus erit.
 omnibus illa locis maneant studiosa placendi,
 et curam tota mente decoris agat.
 casus ubique ualet: semper tibi pendeat hamus:
 quo minime credis gurgite, piscis erit. 426
 saepe canes frustra nemorosus montibus errant,
 inque plagam nullo ceruus agente uenit.
 quid minus Andromedae fuerat sperare reuinctae,
 quam lacrimas ulli posse placere suas? 430
 funere saepe uiro uir quaeritur: ire solutis
 crinibus et fletus non tenuisse decet.
 sed uitate uiros cultum formaeque professos,
 quique suas ponunt in statione comas,
 quae uobis dicunt, dixerunt mille puellis: 435
 errat et in nulla sede moratur amor.
 femina quid faciat, cum sit uir leuior ipsa,
 forsitan et plures possit habere uiros?
 uix mihi credetis; sed credite: Troia maneret,
 praeceptis Priami si foret usa sui. 440
 sunt qui mendaci specie grassentur amoris
 perque aditus talis lucra pudenda petant.
 nec coma nos fallat liquido nitidissima nardo
 nec breuis in rugas lingua pressa suas;
 nec toga decipiat filo tenuissima, nec si 445
 anulus in digitis alter et alter erit.
 forsitan ex horum numero cultissimus ille
 fur sit et uratur uestis amore tuae.
 'redde meum' clamant spoliatae saepe puellae,
 'redde meum' toto uoce boante foro. 450
 has, Venus, e templis multo radiantibus auro
 lenta uides lites Appiadesque tuae.
 sunt quoque non dubia quaedam mala nomina fama:
 deceptae, a, multi crimen amantis habent.
 discite ab alterius uestris timuisse querellis: 455
 ianua fallaci ne sit aperta uiro.
 parcite, Cecropides, iuranti credere Theseo:
 quos faciet testis, fecit et ante, deos.
 et tibi, Demophoon Thesei criminis heres,
 Phyllide decepta nulla relicta fides. 460
 si bene promittent, totidem promittite uerbis;
 si dederint, et uos gaudia pacta date.
 illa potest uigiles flammās extinguere Vestae
 et rapere e templis, Inachi, sacra tuis,
 et dare mixta uiro tritis aconita ciutis, 465
 accepto Venerem munere siqua negat.
 fert animus propius consistere: suppressa habenas,
 Musa, nec admissis excutiare rotis.
 uerba uadum temptent abiignis scripta tabellis:
 accipiat missas apta ministra notas. 470
 inspicie; quodque leges, ex ipsis collige uerbis,
 fingat, an ex animo sollicitusque roget.
 postque breuem rescribere moram: mora semper
 amantes
 incitat, exiguum si modo tempus habet.
 sed neque te facilem iuueni promitte roganti, 475
 nec tamen e duro, quod petit ille, nega.
 fac timeat speretque simul, quotiensque remittes,
 spesque magis ueniat certa minorque metus.
 munda, sed e medio consuetaque uerba, puellae,
 scribite: sermonis publica forma placet. 480
 a, quotiens dubius scriptis exarsit amator,
 et nocuit formae barbara lingua bonae!

III 343 *deue* tribus uulg., *dece* cerem R, *decerpens* Riese. *titulus* quos uulg., *titulos* quo R, *titulo* quos Ehw. 364 *scriptula* Scaliger, *spicula* codd. 376, 378 transponit Riese. 388 cum uulg., qua R. 405 *fuerunt* Heins. 415 *clu*.sa R. 426 *credis* R, *credas* Vatic. 440 *priame*—tuis R, *Priamis*—tuis Housman Cassandram, ut iam Madv., intelligens. 454 a, Ehw., *multi* Burmann a multis codd., *armillis* Merk. 458 *testis* R. 467 *suppreme* Merk. ex R. 433 *excutiare* codd., *expatiare* Merk. 476 *eduro* R, corr. Heins. *ille* R Guelf., *ore* Heins. Merk.

sed quoniam, quamuis uitae careatis honore,
est uobis uestros fallere cura uiros,
ancillae puerique manu perarate tabellas;
pignora nec puero credite uestra nouo.
uidi ego pallentis isto terrore puellas
seruitium miseris tempus in omne pati.
perditus ille quidem, qui talia pignora seruat,
sed tamen Aetnaei fulminis instar habent.
iudice me fraus est concessa repellere fraudem,
arnaque in armatos sumere iura sinunt.
ducere consuescat multas manus una figuras.
a, pereant, per quos ista monenda mihi.
nec nisi deletis tutum rescribere ceris,
ne teneat geminas una tabella manus.
femina dicatur scribenti semper amator:
illa sit in uestreis, qui fuit ille, notis.
si licet a paruus animum ad maiora referre,
plenaque curuato pandere uela sinu,
pertinet ad faciem rabidos conspescere mores:
candida pax homines, trux decet ira feras.
ora tument ira; nigrescunt sanguine uenae;
lumina Gorgoneo saeuinus igne micant.
'i procul hinc,' dixit 'non es mihi, tibia, tanti',
ut uidit uultus Pallas in amne suos.
uos quoque si media speculum spectetis in ira,
cognoscite faciem uix satis ulla suam.
nec minus in uultu damnosa superbia uestro:
comibus est oculis alliciendus amor.
odimus inmodicos (experto credite) fastus;
saepae tacens odii semina uultus habet.
spectantem specta; ridentis mollia ride:
innuet, acceptas tu quoque redde notas.
sic ubi prolusit, rudibus puer ille relictis
spicula de pharetra promit acuta sua.
odimus et maestus: Tecmessam diligit Ajax:
nos, hilarem populum, femina laeta capit.
numquam ego te, Andromache, nec te, Tecmessa,
rogarem,
ut mea de uobis altera amica foret.
credere uix uideo, cum cogar credere partu,
uos ego cum uestris concubuisse uiris.
scilicet Aiaci mulier maestissima dixit
'lux mea' quaeque solent uerba iuuare uiros?
quis uetat a magnis ad res exempla minores
sumere, nec nomen pertimuisse ducis?
dux bonus huic centum commissit uite regendos,
huic equites, illi signa tuenda dedit.
uos quoque, de nobis quem quisque erit apud adusum,
inspice et certo ponite quemque loco.
munera det diues; ius qui profitebitur, adsit;
facundus causam saepe clientis agat.
carmina qui facimus, mittamus carmina tantum.
hic chorus ante alios aptus amare sumus.
nos facimus placitae late praeconia formae:
nomen habet Nemesis, Cynthia nomen habet;
Vesper et Eoae nouere Lycorida terrae;
et multi, quae sit nostra Corinna, rogant.
adde quod insidiae sacris a uatibus absunt,
et facit ad mores ars quoque nostra suos.
nec nos ambitio nec amor nos tangit habendi:
contempto colitur lectus et umbra foro.
sed facile haeremus ualidoque perurimur aestu
et nimium certa scimus amare fide.
scilicet ingenium placida mollitur ab arte,
et studio mores conuenienter eunt.
uatibus Aoniis faciles estote, puellae:
numen inest illis, Pieridesque fauent.
est deus in nobis, et sunt commercia caeli:
sedibus aetheriis spiritus ille uenit.
a doctis pretium scelus est sperare poetis.
me miserum! scelus hoc nulla puella timet.

dissimulate tamen, nec prima fronte rapaces
este: nouus uiso casse resistet amans.
sed neque uector equum, qui nuper sensit habenas,
comparibus frenis artificemque reget,
nec stabilis animos annis uiridemque iuuentam
ut capias, idem limes agendus erit.
hic rudis et castris nunc primum notus Amoris,
qui tetigit thalamos praeda nouella tuos,
te solam norit, tibi semper inhaerere uni:
cingenda est altis saepibus iusta seges.
effuge riualem: uinces, dum sola tenebis.
non bene cum sociis regna Venusque manent.
ille uetus miles sensim et sapienter amabit
multaque tironi non patienda feret.
nec franget postes nec saeuis ignibus uret
nec dominae teneras adpetet ungue genas,
nec scindet tunicasue suas tunicasue puellae,
nec raptus flendi causa capillus erit.
ista decent pueros aetate et amore calentes;
hic fera composita uulnera mente feret,
ignibus heu lentis uretur, ut umida faena,
ut modo montanis silua recisa iugis.
certior hic amor est, breuis et fecundior ille.
quae fugiunt, celeri carpite poma manu.
omnia tradantur: portas reserauimus hosti:
et sit in infida proditiōne fides.
quod datur ex facili, longum male nutrit amorem:
miscenda est lactis rara repulsa iocis.
ante fores iaceat, 'crudelis ianua' dicat,
multaque summis, multa minanter agat.
dulcia non ferimus: suco renouemur amaro.
saepae perit uentis obruta cumula suis.
hoc est, uxores quod non patiatu amari:
conueniunt illas, cum uoluere, uiri.
adde forem, et duro dicat tibi ianitor ore
'non potes': exclusum te quoque tanget amor.
ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.
nec dubito, telis quin petar ipse meis.
dum cadit in laqueos, captus quoque nuper, amator
solum se thalamos speret habere tuos.
postmodo riualem partitae foedera lecti
sentiat. has artes tolle: senescit amor.
tum bene fortis equus reserato carcere currit,
cum, quos praetereat quosque sequatur, habet.
quamlibet extinctos iniuria suscitāt ignes.
en ego confiteor: non nisi laesus amo.
causa tamen nimium non sit manifesta doloris,
pluraque sollicitus, quam sciet, esse putet.
incitat et lecti tristis custodia serui,
et nimium duri cura molesta uiri.
quae uenit ex tuto, minus est accepta uoluptas;
ut sis liberior Thaide, finge metus.
cum melius foribus possis, admitte fenestra,
inque tuo uultu signa timentis habe.
callida prosiliat dicatque ancilla 'perimus';
tu iuuenem trepidum quolibet abde loco.
admiscenda tamen Venus est secura timori,
ne tanti noctes non putet esse tuas.
qua uaser eludi possit ratione maritus,
quaue uigil custos, praeteriturus eram.
nupta uirum timeat; rata sit custodia nuptae:
hoc decet, hoc leges iusque pudorque iubent.
te quoque seruari, modo quam uindicta redemit,
quis ferat? ut fallas, ad mea sacra ueni.
tot licet obseruent, adsit modo certa uoluntas,
quot fuerant Argo lumina, uerba dabis.
scilicet obstabit custos, ne scribere possis,
sumendae detur cum tibi tempus aquae?
conscia cum possit scriptas portare tabellas,
quas tegat in tepido fascia lata sinu?
cum possit sura chartas celare ligatas

III 485 manu perarate Benth. Merk., manus ferat arte R. Guelf. 486 credite uulg., credita R. manu codd., uolo Merk. 487 pallentis Merk. ex Guelf., pallentes codd. Heinsii, fallentis R. 490 habet codd., corr. Housman. 499 si licet R. Elhw., sed libet Heins. uulg. 545 mollitur codd., mollitur Heins. 554 uisa care R. 573 heu R. hic uulg. faena uulg., frena R. 575 breuis codd. nonnulli, grauis uulg. 583 renouemur uulg., renouemus R. renouamur codd. plerique. 591 ita interpunxerunt H. A. Koch, Madv. 606 signa codd. aliquot, Heins., uerba R. Guelf.

et uincto blandas sub pede ferre notas?
 cauerit haec custos; pro charta conscia tergum 625
 praebat inque suo corpore uerba ferat.
 tuta quoque est fallitque oculos e lacte recenti
 littera: carbonis puluere tange; leges.
 fallit et umiduli quae fiet acumine lini,
 et feret occultas pura tabella notas. 630
 adfuit Acrisio seruandae cura puellae:
 hunc tamen illa suo crimine fecit auum.
 quid faciat custos, cum sint tot in urbe theatra,
 cum spectet iunctos illa libenter equos?
 cum sedeat Phariae sistris operata iuuencae, 635
 quoque sui comites ire uetantur, eat?
 cum fuget a templis oculos Bona Diua uirorum,
 praeterquam siquos illa uenire iubet?
 cum, custode foris tunicas seruante puellae,
 celent furtiuos balnea multa iocos? 640
 cum, quotiens opus est, fallax aegrotet amica
 et cedat lecto quamlibet aegra suo?
 nomine cum doceat, quid agamus, adultera clauis,
 quasque petas non det ianua sola uias?
 fallitur et multo custodis cura Lyaeo, 645
 illa uel Hispano lecta sit uua iugo.
 sunt quoque, quae faciant altos medicamina somnos
 uictaque Lethaea lumina nocte premant.
 nec male deliciis odiosum conscia tardis
 detinet et longa iungitur ipsa mora. 650
 quid iuuat ambages praeceptaque parua mouere,
 cum minimo custos munere possit emi?
 munera, crede mihi, capiunt hominesque deosque;
 placatur donis Iuppiter ipse datis.
 quid sapiens faciet? stultus quoque munere gaudet.
 ipse quoque accepto munere mutus erit. 656
 sed semel est custos longum redimendus in aeuum:
 saepe dabit, dederit quas semel, ille manus.
 questus eram, memini, metuendus esse sodales:
 non tangit solos ista querella uiros. 660
 credula si fueris, aliae tua gaudia carpent,
 et lepus hic alius exagitatus erit.
 haec quoque, quae praebet lectum studiosa lo-
 cumque,
 crede mihi, mecum non semel illa fuit.
 nec nimium uobis formosa ancilla ministret: 665
 saepe uicem dominae praebuit illa mihi.
 quo feror insanus? quid aperto pectore in hostem
 mittor et indicio prodor ab ipse meo?
 non auis aucupibus monstrat, qua parte petatur;
 non docet infestos currere cerua canes. 670
 uiderit utilitas: ego coepit fideliter edam.
 Lemniasin gladios in mea fata dabo.
 efficit (et facile est) ut nos credamus amari:
 prona uenit cupidus in sua uota fides.
 spectet amabilius iuuenem et suspiret ab imo 675
 femina, tam sero cur ueniatque roget;
 accedant lacrimae, dolor et de paelice fictus,
 et laniet digitis illius ora suis:
 iamdudum persuasus erit; miserebitur ultro
 et dicet 'cura carpitur ista mei.' 680
 praecipue si cultus erit speculoque placebit,
 posse suo tangi credet amore deas.
 sed te, quaecumque est, moderate iniuria turbet,
 nec sis audita paelice mentis inops.
 nec cito credideris: quantum cito credere laedat,
 exemplum uobis non leue Procris erit. 686
 est prope purpureos collis florentis Hymetti
 fons sacer et uiridi caespite mollis humus.
 silua nemus non alta facit; tegit arbutus herbam;
 ros maris et lauri nigraque myrtus olent; 690
 nec densum foliis buxum fragilesque myricae

nec tenues cytisi cultaque pinus abest.
 lenibus impulsae Zephyris auraque salubri
 tot generum frondes, herbaque summa tremat.
 grata quies Cephalo; famulis canibusque relictis
 lassus in hac iuuenis saepe resedit humo, 696
 'quae' que 'meos releues aestus,' cantare solebat
 'accipienda sinu, mobilis aura, ueni.'
 coniugis ad timidas aliquis male sedulus aures
 auditos memori retulit ore sonos. 700
 Procris ut accepit nomen quasi paelicis 'Auræ,'
 excidit et subito muta dolore fuit.
 palluit, ut serae lectis de uite racemis
 pallescunt frondes, quas noua laesit hiemps,
 quaeque suos curuant matura cydonia ramos, 705
 cornaque adhuc nostris non satis apta cibis.
 ut rediit animus, tenues a pectore uestes
 rumpit et indignas sauciat ungue genas.
 nec mora, per medias passis furibunda capillis
 euolat, ut thyro concita Baccha, uias. 710
 ut prope peruentum, comites in ualle relinquit,
 ipsa, nemus tacito clam pede fortis init.
 quid tibi mentis erat, cum sic male sana lateres,
 Procri? quis adtoniti pectoris ardor erat?
 iam iam uenturam, quaecumque erat Aura, putabas
 scilicet, atque oculis probra uidenda tuis? 716
 nunc uenisse piget (neque enim deprendere uelles),
 nunc iuuat: incertus pectora uersat amor.
 credere quae iubeant, locus est et nomen et index,
 et quia mens semper, quod timet, esse putat. 720
 uidit ut oppressa uestigia corporis herba,
 pulsantur trepidi corde micante sinus.
 iamque dies medius tenues contraxerat umbras,
 inque pari spatio uesper et ortus erant:
 ecce, redit Cephalus siluis, Cyllenia proles, 725
 oraque fontana feruida pulsata aqua.
 anxia Procri, lates; solitas iacet ille per herbas
 et 'Zephyri molles auraque' dixit 'ades.'
 ut patuit miserae iucundus nominis error,
 et mens et rediit uerus in ora color. 730
 surgit, et oppositas agitata corpore frondes
 mouit, in amplexus uxor itura uiri.
 ille, feram uidisse ratus, iuuenaliter artus
 corripit: in dextra tela fuere manu.
 quid facis, infelix? non est fera, supprime tela. 735
 me miserum! iaculo fixa puella tuus est.
 'ei mihi!' conclamat 'fixisti pectus amicum:
 hic locus a Cephalo uulnera semper habet.
 ante diem morior, sed nulla paelice laesa:
 hoc faciet positae te mihi, terra, leuem. 740
 nomine suspectas iam spiritus exit in auras:
 labor, eo; cara lumina conde manu.'
 ille sinu dominae morientia corpora maesto
 sustinet et lacrimis uulnera saeuia lauat.
 exit et incauto paulatim pectore lapsus 745
 excipitur miseri spiritus ore uiri.
 sed repetamus opus; mihi nudis rebus eundum est,
 ut tangat portus fessa carina suos.
 sollicitae expectas, dum te in conuiuia ducam,
 et quaeris monitus hac quoque parte meos. 750
 sera ueni positae decens incende lucerna.
 grata mora uenies: maxima lena mora est.
 etsi turpis eris, formosa uidebere potis,
 et latebras uitiiis nox dabit ipsa tuis.
 carpe cibos digitis: est quiddam gestus edendi; 755
 ora nec immunda tota perungue manu.
 neu domi praesume dapes, sed desine citra,
 quam capis: es paulo, quam potes esse, minus.
 Priamides Helenen auide si spectet edentem,
 oderit et dicat 'stulta rapina mea est.' 760

III 642 *celet*—*quenlibet* Bernensis. 644 *petas* uulg., *petes* R. 651 *mouere* uulg., *monere* R. 655 *quoque* R, *quum* Merk. 664 *illa* codd., *ipsa* Riese. 672 *Lemnias* et R, *Lemniasin* Heins. 675 et R, om. uulg. 687 *Hymeti* R. 700 *retulit* Riese, *retulit* R Guelf., *detulit* uulg. 720 *mens* R, *amans* Heins. uulg. 721 *ut* uulg., et R. 733 *uidisse* R, *mouisse* Heins., *sonuisse* aliquot codd. *artus* Merk., *arcus* R. 742 *eo* Palmer, *io* codd. 743, 744 post 746 posuerunt Merk. alii. 745 *exit* Heins., *dixit* codd. 749 *solicite* R codd. *plerique*, *scilicet* uulg. *expectas* uulg., *expectes* R. 752 *uenies* uulg., *ueniens* R Guelf., *est Veneri* Heins. 755 *quiddam* cod. Vat. et ed. princeps, *quidam* R et plerique. 757 *neue* R, *sine* Heins. *sed* R, *seu* Heins. 758 *capis* Heins., *es* Vogel et Madv., *capies* R.

aptius est deceatque magis potare puellas :
 cum Veneris puero non male, Bacche, facis.
 hoc quoque, qua patiens caput est animusque pe-
 desque
 constant : ne, quae sunt singula, bina uide.
 turpe iacens mulier multo madefacta Lyaeo : 765
 digna est concubitus quoslibet illa pati.
 nec somnis posita tutum succumbere mensa :
 per somnos fieri multa pudenda solent.
 ulteriora pudet docuisse. sed alma Dione
 'praecipue nostrum est, quod pudet', inquit 'opus'.
 nota sibi sint quaeque : modos a corpore certos 771
 sumite ; non omnis una figura decet.
 quae facie praesignis erit, resupina iaceto ;
 spectentur tergo, quis sua terga placent.
 Milanion umeris Atalantes crura ferebat : 775
 si bona sunt, hoc sunt accipienda modo.
 parua uehaturequo. quod erat longissima, numquam
 Thebais Hectoreo nupta resedit equo.
 strata premat genibus paulum cernice reflexa
 femina per longum conspicienda latus. 780
 cui femurest iuuenale, carent quoque pectora menda,
 stet uir, in oblico fusa sit ipsa toro.
 nec tibi turpe puta crinem, ut Phylleia mater,
 soluere, et effusis colla reflecte comis.
 tu quoque, cui rugis uterum Lucina notauit, 785
 ut celer auersis utere Parthus equis.

mille modi Veneris : simplex minimique laboris,
 cum iacet in dextrum semisupina latus.
 sed neque Phoebei tripodes nec corniger Ammon
 uera magis uobis, quam mea Musa, canet. 790
 siqua fides, arti, quam longo fecimus usu,
 credite : praestabunt carmina nostra fidem.
 sentiat ex imis Venerem resoluta medullis
 femina ; et ex aequo res iuuat illa duos.
 nec blandae uoces iucundaque murmura cessent, 795
 nec taceant mediis improba uerba iocis.
 tu quoque, cui Veneris sensum natura negauit,
 dulcia mendaci gaudia finge sono.
 infelix, cui torpet hebes locus ille, puella,
 quo pariter debent femina uirque frui. 800
 tantum, cum finges, ne sis manifesta, caueto,
 effice per motum luminaque ipsa fidem.
 quod iuuat, et uoces et anhelitus arguat oris.
 a pudet, arcana pars habet ista notas.
 gaudia post Veneris quae poscet munus amantem,
 illa suas nolet pondus habere preces. 806
 nec lucem in thalamos totis admittite fenestris.
 aptius in uestro corpore multa latent.
 lusus habet finem : cygnis descendere tempus,
 duxerunt collo qui iuga nostra suo. 810
 ut quondam iuuenes, ita nunc, mea turba, puellae
 inscribant spoliis NASO MAGISTER ERAT.

III 764 ne R, nec uulg. 776 accipienda Heins. ex codd., aspicienda R Guelf. 787 modi uulg., iocis R. 799 puella est Heins. ex codd., puellae R, est om. Merk., puella es eod. Sarrau. 803 quod uulg., quid et R, quid Elw., quam Merk. 806 nollet R alii, nollet Heins. ex codd.

P. OVIDI NASONIS

REMEDIA AMORIS

L EGERAT huius Amor titulum nomenque libelli:
 'bella mihi, uideo, bella parantur' ait.
 'parce tuum uatem sceleris damnare, Cupido,
 tradita qui totiens te duce signa tuli.
 non ego Tydides, a quo tua saucia mater
 in liquidum rediit aethera Martis equis.
 saepe tepent alii iuuenes, ego semper amauī;
 et si, quid faciam nunc quoque, quaeris, amo.
 quin etiam docui, qua posses arte parari,
 et quod nunc ratio est, impetus ante fuit.
 nec te, blande puer, nec nostras prodimus artes,
 nec noua praeteritum Musa retexit opus.
 si quis amat quod amare iuuat, feliciter ardet;
 gaudeat et uento nauiget ille suo.
 at si quis male fert indignae regna puellae,
 ne pereat, nostrae sentiat artis opem.
 cur aliquis laqueo collum nodatus amator
 a trabe sublimi triste pendit onus?
 cur aliquis rigido fodit sua pectora ferro?
 inuidiam caedis, pacis amator, habes.
 qui, nisi desierit, misero periturus amore est,
 desinat; et nulli funeris auctor eris.
 et puer es, nec te quicquam nisi ludere oportet.
 lude: decent annos mollia regna tuos.
 nam poteras uti nudis ad bella sagittis;
 sed tua mortifero sanguine tela carent.
 uitricus et gladiis et acuta dimicet hasta
 et uictor multa caede cruentus eat:
 tu cole maternas, tuto quibus utimur, artes,
 et quarum uitio nulla fit orba parens.
 effice nocturna frangatur ianuā rixa,
 et tegat ornatas multa corona fores;
 fac coeant furtim iuuenes timidaeque puellae,
 uerbaque dent cauto qualibet arte uiro;
 et modo blanditias, rigido modo iurgia posti
 dicat et exclusus flebile cantet amans.
 his lacrimis contentus eris sine crimine mortis:
 non tua fax audios digna subire rogos.
 haec ego, mouit Amor gemmatas aureus alas
 et mihi 'propositum perfice' dixit 'opus.'
 ad mea, decepti iuuenes, praecepta uenite,
 quos suus ex omni parte fefellit amor.
 discite sanari, per quem didicistis amare:
 una manus uobis uulnus opemque feret.
 terra salutare herbas eademque nocentes
 nutrit, et urticae proxima saepe rosa est.
 uulnus in Herculeo quae quondam fecerat hoste,
 uulneris auxilium Pelias hasta tulit.
 sed quaecumque uiris, uobis quoque dicta, puellae,
 credite; diuersis partibus arma damus.
 e quibus ad uestros siquid non pertinet usus,
 attamen exemplo multa docere potest.
 utile propositum est saeuas extinguere flammās,

nec seruum uitii pectus habere sui.
 uixisset Phyllis, si me foret usa magistro,
 et per quod nouiens, saepius isset iter.
 nec moriens Dido summa uidisset ab arce
 Dardanias uento uela dedisse rates.
 nec dolor armasset contra sua uiscera matrem,
 quae socii damno sanguinis ulta uirum est.
 arte mea Tereus, quamuis Philomela placeret,
 per facinus fieri non meruisset auis.
 da mihi Pasiphaen: iam tauri ponet amorem.
 da Phaedram: Phaedrae turpis abibit amor.
 redde Parim nobis: Helenen Menelaus habebit,
 nec manibus Danais Pergama uicta cadent.
 impia si nostros legisset Scylla libellos,
 haesisset capiti purpura, Nise, tuo.
 me duce damnosas, homines, conpescite curas,
 rectaque cum sociis me duce nauis eat.
 Naso legendus erat tum cum didicistis amare:
 idem nunc uobis Naso legendus erit.
 publicus assertor dominis suppressa leuabo
 pectora: uindictae quisque fauete suae.
 te precor incipiens: adsit tua laurea nobis,
 carminis et medicae, Phoebe, repertor opis.
 tu pariter uati, pariter succurre medenti:
 utraque tutelae subdita cura tuae est.
 dum licet et modici tangunt praecordia motus,
 si piget, in primo limine siste pedem.
 opprime, dum noua sunt, subiti mala semina morbi,
 et tuus incipiens ire resistat equus.
 nam mora dat uires; teneras mora percoquit uas,
 et ualidas segetes, quod fuit herba, facit.
 quae praebet latas arbor spatiantibus umbras,
 quo posita est primum tempore, uirga fuit.
 tum poterat manibus summa tellure reuelli;
 nunc stat in immensum uiribus aucta suis.
 quale sit id, quod amas, celeri circumspice mente,
 et tua laesuro subtrahe colla iugo.
 principiis obsta; sero medicina paratur,
 cum mala per longas conualuere moras.
 sed propera, nec te uenturas differ in horas:
 qui non est hodie, cras minus aptus erit.
 uerba dat omnis amor reperitque alimenta morando:
 optima uindictae proxima quaeque dies.
 flumina pauca uidēs de magnis fontibus orta:
 plurima collectis multiplicantur aquis.
 si cito sensisses, quantum peccare parares,
 non tegeres uultus cortice, Myrrha, tuos.
 uidi ego, quod fuerat primo sanabile, uulnus
 dilatam longae damna tulisse morae.
 sed quia delectat Veneris decerpere fructum,
 dicimus adsidue 'cras quoque fiet idem.'
 interea tacitae serpunt in uiscera flammae,
 et mala radices altius arbor agit.
 si tamen auxilii perierunt tempora primi

9, 10 om. R. 9 posses Merk., possis uulg. 13 amat codd., amans Ehw. 19 fodit Heins. ex codd., fodiat R. 25, 26 uncinis inclus. Bentr. in notis marginalibus. non p. cod. quidam teste Bentr. ib. tela cerent R, calant Palmer. 46 rosa est codd., rumex Palmer. 65 crede Bentr. ib. Parim Merk., Parim corr. ex Parim R. 70 cum sociis R uulg., compositis Riese. 84 quod Heins. ex codd., quae R. 88 aucta uulg., acta Merk. 106 mala uulg., male R.

- et uetus in capto pectore sedit amor,
maius opus superest. sed non, quia serior aegro
admoce, ille mihi destituendus erit. 110
quam laesus fuerat partem, Pœantius heros
certa debuerat praeseuuisse manu.
post tamen hic multos sanatus creditur annos
supremam bellis inposuisse manum.
qui modo nascentis properabam pellere morbos, 115
admoceo tardam nunc tibi lentus opem.
aut noua, si possis, sedare incendia tempestes,
aut ubi per uires procubuerit suas.
cum furor in cursu est, currenti cede furori:
difficiles aditus impetus omnis habet. 120
stultus, ab obliquo qui cum descendere possit,
pugnat in aduersas ire natator aquas.
inpatiens animus nec adhuc tractabilis arte
respuat atque odio uerba momentis habet.
adgrediar melius tum cum sua uulnera tangi 125
iam sinet et ueris uocibus aptus erit.
quis matrem, nisi mentis inops, in funere nati
flere uetet? non hoc illa monenda loco est.
cum dederit lacrimas animumque impleuerit aegrum,
ille dolor uerbis emoderandus erit. 130
temporis ars medicina fere est. data tempore prosunt
et data non apto tempore uina nocent.
quin etiam accendas uitia inritesque uetando,
temporibus si non adgrediare suis.
ergo ubi uisus eris nostrae medicabilis arti, 135
fac monitis fugias otia prima meis.
haec, ut ames, faciunt; haec, ut fecere, tuentur;
haec sunt iucundi causa cibusque mali.
otia si tollas, periire Cupidinis arcus,
contemptaeque iacent et sine luce faces. 140
quam platanus uino gaudet, quam populus unda,
et quam limosa canna palustris humo,
tam Venus otia amat; qui finem quaeris amoris,
(cedit amor rebus) res age: tutus eris.
languor et inmodici sub nullo uindice somni
aleaque et multo tempora quassa mero
eripiunt omnes animo sine uulnere neruos.
adfluit incautus insidiosus Amor.
desidiā puer ille sequi solet, odit agentes.
da uacuae menti, quo teneatur, opus. 150
sunt fora, sunt leges, sunt, quos tuarier, amici:
uade per urbanae splendida castra togae.
uel tu sanguinei iuuenalia munera Martis
suscipe: deliciae iam tibi terga dabunt.
ecce fugax Parthus, magni noua causa triumphi,
iam uidet in campis Caesaris arma suis. 156
uince Cupidineas pariter Parthasque sagittas
et refer ad patrios bina tropaea deos.
ut semel Aetola Venus est a cuspidē laesa,
mandat amatori bella gerenda suo. 160
quaeritis, Aegisthus quare sit factus adulter
in promptu causa est: desidiosus erat.
pugnabant alii tardis apud Iliōn armis;
transtulerat uires Graecia tota suas.
sine operam bellis uellet dare, nulla gerebat; 165
sine foro, uacuum litibus Argos erat.
quod potuit, ne nil illie ageretur, amauit.
sic uenit ille puer, sic puer ille manet.
rura quoque oblectant animos studiumque colendi:
quaelibet huic curae cedere cura potest. 170
colla iube domitos oneri supponere tauros,
sauciet ut durum uomer aduincens humum;
obruere uersata Cerialia semina terra,
quae tibi cum multo faenore reddat ager.
adspice curuatos pomorum pondere ramos, 175
ut sua, quod peperit, uix ferat arbor onus.
adspice labentes iucundo murmure riuos;
adspice tendentes fertile grainen oues.
- ecce petunt rupes praeruptaque saxa capellae;
iam referunt haedūs ubera plena suis. 180
pastor inaequali modulatur harundine carmen,
nec desunt comites, sedula turba, canes.
parte sonant alia siluae mugitibus altae,
et queritur uitulum mater abesse suum.
quid, cum suppositos fugiunt examina fumos, 185
ut releuent dempti uimina curua faui?
poma dat autumnus; formosa est messibus aestas;
uer praebet flores: igne leuatur hiemps.
temporibus certis maturam rusticus uuam
deligit, et nudo sub pede musta fluunt; 190
temporibus certis desectas alligat herbas
et tonsam raro pectine uerrit humum.
ipse potes riguis plantam deponere in hortis;
ipse potes riuos ducere lenis aquae.
uenerit insitio: fac ramum ramus adoptet, 195
stetque peregrinis arbor aperta comis.
cum semel haec animum coepit mulcere uoluptas,
debilibus pinnis inritus exit Amor.
uel tu uenandi studium cole: saepe recessit
turpiter a Phoebi uicta sorore Venus. 200
nunc leporem pronum catulo sectare sagaci,
nunc tua frondosis retia tende iugis;
aut pauidos terre uaria formidine ceruos,
aut cadat aduersa cuspidē fossus aper.
nocte fatigatum somnus, non cura puellae, 205
excipit et pingui membra quiete leuat.
lenius est studium, studium tamen, alite capta
aut lino aut calamis praemia parua sequi,
uel, quae piscis edax auido male deuoret ore,
abdere suspensis aera recurua cibis. 210
aut his aut aliis, donec dediscis amare,
ipse tibi furtim decipiendus eris.
tu tantum, quamuis firmis retinere uinculis,
i procul et longas carpere perge uias.
flebis, et occurret desertae nonnulla amicae, 215
stabit et in media pes tibi saepe uia.
sed quanto minus ire uoles, magis ire memento:
perfer, et inuitos currere coge pedes.
nec pluuia opta, nec te peregrina morentur
sabbata nec damnis Allia nota suis. 220
nec quot transieris, sed quot tibi, quaere, supersint
nulla, nec, maneat ut prope, finge moras;
tempora nec numera, nec crebro respice Romam,
sed fuge: tutus adhuc Parthus ab hoste fuga est.
dura aliquis praecepta uocet mea? dura fatemur
esse; sed ut ualeas, multa dolenda feres. 226
saepe bibi sucos, quantum inuitus, amarus
aeger, et oranti mensa negata mihi.
ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes,
arida nec sitiens ora leuabis aqua: 230
ut ualeas animo, quicquam tolerare negabis?
at pretium pars haec corpore maius habet.
sed tamen est artis tristissima ianua nostrae,
et labor est unus tempora prima pati.
adspicis ut pressos urant iuga prima iuuenecos, 235
et noua uelocem cingula laedat equum?
forsitan a Laribus patris exire pigebit:
sed tamen exhibis: deinde redire uoles;
nec te Lar patrius, sed amor reuocabit amicae,
praetendens culpae praesentia uerba tuae. 240
cum semel exieris, centum solacia curae
et rus et comites et uia longa dabit.
nec satis esse putes discedere; lentus abesto,
dum perdat uires sitque sine igne cinis.
quod nisi firmata propteris mente reuerti, 245
inferat arma tibi saeva rebellis Amor;
quidquid et aferis, audis sitiensque redibilis,
et spatium damno cesserit omne tuo.
uiderit, Haemoniae siquis mala pabula terrae

112 certa—manu Heins., caetera—manum R. debuerat celeri tres Monacenses, 1 = num. g 10, 2 = num. B viii, 3 = num. B cv. 116 tibi R uulg., quosq. Monac. 2 Merk. 137 ut R uulg., quod Monac. 1 Merk. 154 delicta tres Monac., dilecta R. 185 suppositos uulg., compositos R. 189, 190 om. R. 210 saepe uoles Palmer, sub patris Benth., suppreas eodd., sub patris Heins. 220 alia R. Alia Merk. 230 leuabis uulg., uolabis R. tres Monac. uolabis Mueller. 240 praetendens uulg., praetendens R. Riese. 243 delicta R.

- et magicas artes posse iuuare putat. 250
ista ueneficii uetus est uia; noster Apollo
innocuum sacro carmine monstrat opem.
me duce non tumulo prodire iubebitur umbra;
non anus infami carmine rumpet humum;
non seges ex aliis transibit in agros, 255
nec subito Phoebe pallidus orbis erit.
ut solet, aequoreas ibit Tiberinus in undas;
ut solet, in niueis Luna uehetur equis.
nulla recantatas deponent pectora curas,
nec fugiet uiuo sulpure uictus amor. 260
quid te Phasiacae inuenerunt gramina terrae,
cum cuperes patria, Colchi, manere domo?
quid tibi profuerunt, Circe, Perseides herbae,
cum sua Neritias abstulit aura rates?
omnia fecisti, ne callidus hospes abiret: 265
ille dedit certae lineae plena fugae.
omnia fecisti, ne te ferus ureret ignis:
longus et inuito pectore sedit amor.
uertere tu poteras homines in mille figuras;
non poteras animi uertere iura tui. 270
diceris his etiam, cum iam discedere uellet,
Dulichium uerbis detinuisse ducem:
'non ego, quod primo, memini, sperare solebam,
iam precor, ut coniunx tu meus esse uelis.
et tamen, ut coniunx essem tua, digna uidebar, 275
quod dea, quod magni filia Solis eram.
ne properes, oro; spatium pro munere posco.
quid minus optari per mea uota potest?
et freta mota uides, et debes illa timere.
utilior uelis postmodo uentus erit. 280
quae tibi causa fugae? non hic noua Troia resurgit,
non aliquis socios rursus ad arma uocat.
hic amor et pax est, in qua male uulneror una,
totaque sub regno terra futura tuo est.'
illa loquebatur; nauem soluebat Vlixes: 285
inrita cum uelis uerba tulere Noti.
ardet et adusetas Circe deccurrit ad artes;
nec tamen est illis adtenuatus amor.
ergo quisquis opem nostra tibi poscis ab arte,
deme ueneficis carminibusque fidem. 290
si te causa potens domina retinebit in urbe,
accipe, consilium quod sit in urbe meum.
optimus ille sui uindex, laudentia pectus
uincula qui rupit dedoluitque semel.
sicui tantum animi est, illum mirabor et ipse, 295
et dicam 'monitis non eget iste meis.'
tu mihi, qui, quod amas, aegre dediscis amare,
nec potes, et uelles posse, docendus eris.
saepe refer tecum sceleratae facta puellae,
et pone ante oculos omnia damna tuos. 300
'illud et illud habet, nec ea contenta rapina est;
sub titulum nostros misit avara Lares.
sic mihi iurauit, sic me iurata fefellit,
ante suas quotiens passa iacere fores!
diligat ipsa alios, a me fastidit amari. 305
institor, heu, noctes, quas mihi non dat, habet'.
haec tibi per totos inacescant omnia sensus;
haec refer, hinc odii semina quaere tui.
atque utinam possis etiam facundus in illis
esse! dole tantum: sponte disertus eris. 310
haeserat in quadam nuper mea cura puella:
conueniens animo non erat illa meo;
curabar propriis aeger Podalirius herbis,
et, fateor, medicus turpiter aeger eram.
profuit adsidue uitis insistere amicae, 315
idque mihi factum saepe salubre fuit.
'quam mala' dicebam 'nostrae sunt crura puellae!'
nec tamen, ut uere confiteamur, erant.
'bracchia quam non sunt nostrae formosa puellae!'
- et tamen, ut uere confiteamur, erant. 320
'quam brevis est!' nec erat. 'quam multum poscit
amantem!'
haec odio uenit maxima causa meo.
et mala sunt uicina bonis; errore sub illo
pro uitio uirtus crimina saepe tulit.
qua potes, in peius dotes deflecte puellae 325
iudiciumque breui limite falle tuum.
turgida, si plena est; si fusca est, nigra uocetur;
in gracili macies crimen habere potest.
et poterit dici petulans quae rustica non est;
et poterit dici rustica siqua proba est. 330
quin etiam, quacumque caret tua femina dote,
hanc moueat, blandis usque precare sonis.
exige uti cantet, siqua est sine uoce puella;
fac saltet, nescit siqua mouere manum.
barbara sermone est? fac tecum multa loquatur.
non didicit ehordas tangere? posce lyran. 336
durius incedit: fac inambulet. omne papillae
pectus habent: nitium fascia nulla tegat.
si male dentata est, narra, quod rideat, illi.
mollibus est oculis? quod fleat illa, refer. 340
proderit et subito, cum se non finxerit ulli,
ad dominam celeres mane tulisse gradus.
auferimur cultu: gemmis auroque teguntur
omnia; pars minima est ipsa puella sui.
saepe ubi sit, quod ames, inter tam multa requiras.
decipit hac oculos aegide diues Amor. 346
inprouisus ades: deprendes tutus inermem;
infelix uitis excidet illa suis.
non tamen huic nimium praecepto credere tutum est:
fallit enim multos forma sine arte decens. 350
tum quoque, compositis cum collinit ora uenenis,
ad dominae uultus (nec pudor obstat) eas.
pyxidas inuenies et rerum mille colores,
et fluere in tepidos oesopa lapsa sinus. 354
illa tuas redolent, Phineu, medicamina mensas:
non semel hinc stomacho nausea facta meo est.
nunc tibi quae medio Veneris praestemus in usu,
eloquar. ex omni est parte fugandus amor.
multa quidem ex illis pudor est mihi dicere; sed tu
ingenio uerbis concipe plura meis. 360
nuper enim nostros quidam carpere libellos,
quorum censura Musa proterua mea est.
dummodo sic placeam, dum toto canter in orbe,
quod uolet, impugnent unus et alter opus.
ingenium magni liuor detractat Homeri: 365
quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes.
et tua sacrilegae laniarunt carmina linguae,
pertulit huc uictos quo duce Troia deos.
summa petit liuor: perfiant altissima uenti;
summa petunt dextra fulmina missa Iouis. 370
at tu, quicumque es, quem nostra licentia laedit,
si sapis, ad numeros exige quidque suos.
fortia Maeonio gaudent pede bella referri;
delicis illic quis locus esse potest?
grande sonant tragici: tragicos decet ira cothurnos.
usibus e mediis soccus habendus erit. 376
liber in aduersos hostes stringatur iambus,
seu celer, extremum seu trahat ille pedem.
blanda pharetratos Elegia cantet Amores,
et leuis arbitrio ludat amica suo. 380
Callimachi numeris non est dicendus Achilles;
Cydyippe non est oris, Homere, tui.
quis feret Andromaches peragentem Thaida partes?
peccat, in Andromache Thaida quisquis agat.
Thais in arte mea est: lasciuiua libera nostra est.
nil mihi cum uitta: Thais in arte mea est. 386
si mea materiae respondet Musa iocosae,
uicinus, et falsi criminis acta rea est.

261 *pasiphe* R, *phasidae* Monac. 3, *Phasidae* Merk. 282 *rursus* R, *Rhesus* uulg. 293 *sui* Heins., *fuit* codd.
302 *titulum* uulg., *titulo* R tres Monac. 309 *possis* Monac. 2, 3, *posses* R Monac. 1. 320 *et* Heins., *nec* codd. 321 *nec*
Monac. 3, *et* R Monac. 1, 2. 333 *uti* cod. unus ap. Heinsium, Scaligeri excepta, *ut* R, *quod* uulg., *exigito* *cantet*
Heins. 338 *uitium* uulg., *tumidae* Merk. ex Monac. 3 *mutata* interpunctione. 350 *multos* R, *multas* uulg. 351 *ita*
Riese ex R qui habet *compositis cum linit, cum positis sua collinit* uulg. 356 *meo* est R, *meo* uulg. 364 *uolet* codd.,
dolet Merk. *impugnent* uulg., *impugnet* R. 385 *mea* est R, *mea* uulg.

rumper, linor edax. magnum iam nomen habemus ;
maius erit, tantum, quo pede coepit, eat. 390
sed nimum properas. uiuum modo, plura dolebis ;
et capiunt animi carmina multa mei.
nam iuuat, et studium famae mihi creuit honore.
principio cliui noster anhelat equus.
tantum se nobis elegi debere fatentur, 395
quantum Vergilio nobile debet epos.
hactenus inuidiae respondimus. attrahe lora
fortius et gyro curre, poeta, tuo.
ergo ubi concubitus et opus iuuenale petetur,
et prope promissae tempora noctis erunt, 400
gaudia ne dominae, pleno si corpore sumes,
te capiant, in eas quamlibet ante uelim.
quamlibet inuenias, in qua tua prima uoluptas
desinat : a prima proxima segnis erit.
sustentata Venus gratissima. frigore soles, 405
sole iuuant umbrae, grata fit unde siti.
et pudet, et dicam : Venerem quoque iunge figura,
qua minime iungi quamque decere putas.
nec labor efficere est. rarae sibi uera fatentur ;
et nihil est quod se dedecuisse putent. 410
tunc etiam iubeo totas aperire fenestras
turpique admissio membra notare die.
at simul ad metas uenit finita uoluptas,
lassaque cum tota corpora mente iacent,
dum piget, et malis nullam tetigisse puellam, 415
tacturusque tibi non uideare diu,
tunc animo signa, quodcumque in corpore mendum
est,
luminaeque in uitii illius quoque tene.
forsitan haec alique (nam sunt quoque) parua uocabit ;
sed quae non prosunt singula, multa iuuant. 420
parua necat morsu spatiosum uipera taurum ;
a cane non magno saepe tenetur aper.
tu tantum numero pugna praeceptaque in unum
contrahe : de multis grandis aceruus erit.
sed quoniam totidem mores totidemque figurae, 425
non sunt iudiciis omnia danda meis.
quo tua non possunt offendi pectora facto,
forsitan hoc alio iudice crimen erit.
ille quod obscenas in aperto corpore partes
uiderat, in cursu qui fuit, haesit amor ; 430
ille quod a Veneris rebus surgente puella
uidit in immundo signa pudenda toro.
ludit, o siquos potuerunt ista mouere :
adflrant tepidae pectora uestra faeces.
adtrahet ille puer contentos fortius arcus, 435
sauceia maiorem turba petitis opem.
quid, qui clam latuit reddente obscena puella,
et uidit quae mos ipse uidere uetat ?
di melius, quam nos moneamus talia quemquam !
ut prosint, non sunt expedienda tamen. 440
hortor et, ut pariter binas habeatis amicas :
fortior est, plures siquis habere potest.
secta bipertito cum mens discurrit utroque,
alterius uires subtrahit alter amor.
grandia per multos tenuantur flumina riuos, 445
cassaque seducto stipite flamma perit.
non satis una tenet ceratas ancora puppes,
nec satis est liquidis unicus hamus aquis.
qui sibi iam pridem solacia bina parauit,
iam pridem summa uictor in arce fuit. 450
at tibi, qui fueris dominae male creditus uni,
nunc saltem nouus est inueniendus amor.
Pasiphaes Minos in Procridea perdidit ignes ;
cessit ab Idaea coniuge uicta prior.

Amphilochi frater ne Phegida semper amaret, 455
Callirhoe fecit parte recepta tori,
et Parin Oeonoe summos tenuisset ad annos,
si non Oebalia paelice laesa foret.
coniugis Odryσιο placuisset forma tyranno :
sed melior clausae forma sororis erat. 460
quid moror exemplis, quorum me turba fatigat ?
successore nouo uincitur omnis amor.
fortius e multis mater desiderat unum,
quam quem flens clamat ' tu mihi solus eras.
et ne forte putes noua me tibi condere iura : 465
(atque utinam inuenti gloria nostra foret !)
uidit ut Atrides (quid enim non ille uideret,
cuius in arbitrio Graecia tota fuit ?),
Marte suo captam Chryseida uictor amabat.
at senior stulte flebat ubique pater. 470
quid lacrimas, odioso senex ? bene conuenit illis :
officio natam laedis, inepte, tuo.
quam postquam reddi Calchas, ope tutus Achilles,
iusserat, et patria est illa recepta domo,
' est ' ait Atrides ' illius proxima forma, 475
et, si prima sinat syllaba, nomen idem.
hanc mihi, si sapiat, per se concedat Achilles ;
si minus, imperium sentiat ille meum.
quod si quis uestrum factum hoc accusat, Achiui,
est aliquid ualida sceptrum tenere manu. 480
nam si rex ego sum, nec mecum dormiat ulla,
in mea Thersites regna licebit eat.'
dixit, et hanc habuit solacia magna prioris ;
et posita est cura cura repulsa noua.
ergo adsume nouas auctore Agamemnone flammas,
ut tuus in biuiu distincteatur amor. 486
quaeris, ubi inuenias ? artes, i, perlege nostras :
plena puellarum iam tibi nauis erit.
quod si quid praecipere ualent mea, siquid Apollo
utile mortales perdocet ore meo, 490
quamuis infelix media torreberis Aetna,
frigidior glacie fac uidere tuae ;
et sanum simula, ne, si quid forte dolebis,
sentiat ; et ride, cum tibi flendus eris.
non ego te iubeo medias abruptum curas : 495
non sunt imperii tam fera iussa mei.
quod non es, simula, positosque imitare furores :
sic facies uere, quod meditatus eris.
saepe ego, ne biberem, uolui dormire uideri :
dum uideor, somno limina uicta dedi. 500
deceptum risi, qui se simulabat amare,
in laqueos auceps decideratque suos.
intra amor mentes usu, dediscitur usu :
qui poterit sanum fingere, sanus erit.
dixerit, ut uenias : pacta tibi nocte uenito ; 505
ueneris, et fuerit ianua clausa : feres.
nec dic blanditias nec fac conuicia posti,
nec latus in duro limine pone tuum.
postera lux aderit : careant tua uerba querellis,
et nulla in uultu signa dolentis habe. 510
iam ponet fastus, cum te languere uidebit :
hoc etiam nostra munus ab arte feres.
te quoque falle tamen, nec sit tibi finis amandi
propositus, frenis saepe repugnat equus.
utilitas lateat : quod non proficere, fiet. 515
quae nimis apparent retia, uitat auis.
nec sibi tam placeat, nec te contemnere possit ;
sume animos, animis cedat ut illa tuis.
ianua forte patet ? quamuis reuocare, transi.
est data nox ? dubita nocte uenire data. 520
posse pati facile est, ubi, si patientia desit,

401 *corpore* R, *pectore* uulg. 406 *fit* uulg., *sit* R. 408 *putas* R Monac. 1, 3, *putes* Monac. 2 uulg. 415 *et* R, *ut* Heins. 425 *ita* R teste Elhw., *moros totidem* uulg. 433 436 post 440 posuit Mueller. 437 *quid* quæ Gueff., *quidquid* codd. plerique. 440 *experientia* quidam codd. 443 *hiperato* R, *hiperitudo* uulg. 446 *casuque* R man. sec. Heims., *hæresque* R, *læsaque* al. *sævaque* Merk. *seducto* uulg., *ducto* Merk. ex Monac. 1. 453 *Præerbo* Heims., *promide* codd. 464 *quæ* codd., *quem* Elhw., *cui* Heims. 467 *ut* R tres Monac., *id* uulg. 475 *Atrides* *at* est codd., corr. Heims. 478 *sential* R, *sential* R ex corr. 479 *accusat* R, *incusat* uulg. 481 *illa* R, *illa* uulg. 492 *glæva* Heims., *dominæ* codd. 497 *es* uulg., *est* R man. pr. 505 *ita* interpunxit Madv. 514 *propositus* Benti. Burm. *propositus* codd. 517 *ne sibi—ne* R, *ne tibi—quæ* Merk., *ne tibi—quod* codd. plerique. 521 *ibi* R, *tibi* uulg. *se* om. R, add. Madv. *sapientia* R, *patientia* uulg.

protinus ex facili gaudia ferre licet.
 et quisquam praecepta potest mea dura uocare ?
 en, etiam partes conciliantis ago.
 nam quoniam uariant animi, uariabimus artes. 525
 mille mali species, mille salutis erunt.
 corpora uix ferro quaedam sanantur acuto ;
 auxilium multis sucus et herba fuit.
 mollior es, neque abire potes uinctusque teneris,
 et tua saeuus Amor sub pede colla premit ? 530
 desine luctari. referant tua carbasa uenti,
 quaque uocant fluctus, hac tibi remus eat.
 explenda est sitis ista tibi, qua perditus ardes.
 cedimus ; e medio iam licet amne bibas.
 sed bibe plus etiam, quam quod praecordia poscunt ;
 gutture fac pleno sumpta redundet aqua. 536
 perfringere usque tua, nullo prohibente, puella :
 illa tibi noctes auferat, illa dies.
 taedia quaere : mali faciunt et taedia finem.
 iam quoque, cum credes posse carere, mane, 540
 dum bene te cumules et copia tollat amorem,
 et fastidia non iuuat esse domo.
 fit quoque longus amor quem diffidentia nutrit :
 hunc tu si quaeres ponere, pone metum.
 qui timet, ut sua sit, ne quis sibi detrahat illam, 545
 ille Machaonia uix ope sanus erit.
 plus amat e natis mater plerumque duobus,
 pro cuius reditu, quod gerit arma, timet.
 est prope Collinam templum uenerabile portam ;
 inposuit templo nomina celsus Eryx. 550
 est illic Lethaeus Amor, qui pectora sanat
 inque suas gelidam lampadas addit aquam.
 illic et iuuenes uotis obliuia poscunt,
 et siqua est duro capta puella uiro.
 is mihi sic dixit (dubito, uerusne Cupido 555
 an somnus fuerit ; sed, puto, somnus erat) :
 ‘ o qui sollicitos modo das, modo demis amores,
 adice praeceptis hoc quoque, Naso, tuus.
 ad mala quisque animum referat sua : ponet amorem.
 omnibus illa deus plusue minusue dedit. 560
 qui Puféal Ianumque timet celeresque Kalendas,
 torqueat hunc aeris mutua summa sui.
 cui durus pater est, ut uoto cetera cedant,
 haic pater ante oculos durus habendus erit.
 hic male dotata pauper cum coniuge uiuit : 565
 uxorem facito credat adesse suam.
 est tibi rure bono generosae fertilis uuae
 uinea ? ne nascens usta sit uua, time.
 ille habet in reditu naum ; mare semper iniquum
 cogit et damno litora foeda suo. 570
 filius hunc miles, te filia nubilis angat.
 et quis non causas mille doloris habet ?
 ut posses odisse tuam, Pari, funera fratrum
 debueras oculis substituuisse tuis.
 plura loquebatur : placidum puerilis imago 575
 destituit somnum, si modo somnus erat.
 quid faciam ? media nauim Palinurus in unda
 deserit ; ignotas cogor inire uias.
 quisquis amas, loca sola nocent ; loca sola caueto.
 quo fugis ? in populo tutior esse potes. 580
 non tibi secretis (augent secreta furores)
 est opus ; auxilio turba futura tibi est.
 tristis eris, si solus eris, dominaeque relictæ
 ante oculos facies statuit, ut ipsa, tuos.
 tristior idcirco nox est, quam tempora Phoebi : 585
 quae releuet luctus, turba sodalis abest.
 nec fuge colloquium, nec sit tibi ianua clausa,
 nec tenebris uultus flebilis abde tuos.
 semper habe Pyladen aliquem, qui curet Orestem :
 hic quoque amicitiae non leuis usus erit. 590
 quid nisi secretæ laeserunt Phyllida siluæ ?

certa necis causa est : incommitata fuit.
 ibat, ut Edono referens trieterica Baccho
 ire solet fuis barbara turba comis,
 et modo, qua poterat, longum spectabat in aequor,
 nunc in harenosa lassa iacebat humo. 596
 ‘ perfide Demophoon ’ surdas clamabat ad undas,
 ruptaque singultu uerba loquentis erant.
 limes erat tenuis longa subnubilus umbra,
 qua tulit illa suos ad mare saepe pedes. 600
 nona terebatur miserae uia. ‘ uiderit ’ inquit,
 et spectat zonam pallida facta suam ;
 adspicit et ramos. dubitat refugitque quod audet,
 et timet, et digitos ad sua colla refert.
 Sithoni, tunc certe uellem non sola fuisses : 605
 non flesset positis Phyllida silua comis.
 Phyllidis exemplo nimium secreta timete,
 laese uir a domina, laesa puella uiro.
 praestiterat iuuenis, quidquid mea Musa iubebat,
 inque suae portu paene salutis erat : 610
 recidit, ut cupidus inter deuenit amantes,
 et, quae condiderat, tela resumpsit Amor.
 siquis amas, nec uis, facito contagia uites.
 haec etiam pecori saepe nocere solent.
 dum spectant laesos oculi, laeduntur et ipsi, 615
 multaque corporibus transiunt nocent.
 in loca nonnumquam siccis arentia glebis
 de prope currenti flumine manat aqua.
 manat amor tectus, si non ab amante recedas ;
 turbaque in hoc omnes ingeniosa sumus. 620
 alter item iam sanus erat : uicinia laesit ;
 occursum dominae non tulit ille suae.
 uulnus in antiquum rediit male firma cicatrix,
 successumque artes non habuere meae.
 proximus a tectis ignis defenditur aegre : 625
 utile finitimis abstinuissis locis.
 nec quae ferre solet spatiantem porticus illam,
 te ferat, officium neuē colatur idem.
 quid iuuat admonitu tepidam recalescere mentem ?
 alter, si possis, orbis habendus erit. 630
 non facile esuriens posita retinere mensa,
 et multam saliens incitat unda sitim.
 non facile est taurum uisa retinere iuuenca ;
 fortis equus uisae semper adhiñit equae.
 haec ubi praestiteris, ut tandem litora tangas, 635
 non ipsam satis est deseruisse tibi.
 et soror et mater ualeant et conscia nutrix,
 et quisquis dominae pars erit illa tuae.
 nec ueniat seruus, nec flens ancillula fictum
 suppliciter dominae nomine dicat ‘ haue. ’ 640
 nec, si seire uoles quid agat, tamen, illa, rogabis.
 perfer : erit lucro lingua retenta tuo.
 tu quoque, qui causam finiti reddis amoris
 deque tua domina multa querenda refers,
 parce queri. melius sic ulciscere tacendo, 645
 ut desideris effluat illa tuis.
 et malim taceas, quam te desisse loquaris :
 qui nimium multis ‘ non amo ’ dicit, amat.
 sed meliore fide paulatim extinguitur ignis,
 quam subito. lente desine ; tutus eris. 650
 flumine perpetuo torrens solet altior ire ;
 sed tamen haec breuis est, illa perennis aqua.
 fallat et in tenues euanidis exeat auras
 perque directum molles emoriatur amor.
 sed modo dilectam scelus est odisse puellam : 655
 exitus ingeniis conuenit iste feris.
 non curare sat est. odio qui finit amorem,
 aut amat aut aegre desinet esse miser.
 turpe uir et mulier, iuncti modo, protinus hostes.
 non illas lites Appias ipsa probat. 660
 saepe reas faciunt, et amant, ubi nulla simultas

525 uariamus et artes Monac. 2. 531 referant uulg., referent R. 542 inuict uulg., libet R Monac. 1, 2. 547, 548
 proscriptis Merk. 560 ille Monac. 3, ille codd. plerique. 566 facto R Monac. 3, corr. Madv. futo—obesse uulg.
 suo codl., corr. Madv. 570 foeda uulg., faeda R, plena Monac. 2, feta Heins. 573 posses Monac. 1, 2, possis uulg.
 600 qua R, quo uulg. 605 tunc. tum Housman. 607 timete uulg., timeto Merk. ex Monac. 3. 611 recidit R. 612
 condiderat Heins. ex codd., conciderat R, conciderunt Benti. 645 ut R Monac. 1, 3, dum uulg. 651 altior R, acrior
 Riese, acrius uulg., altius codd. plerique.

incidit, admonitu liber aberrat amor.
forte aderam iuueni: dominam lectica tenebat:
horrebant saeuis omnia uerba minis.
iamque uadaturus 'lectica prodeat' inquit. 665
prodierat. uisa coniuge mutus erat.
et manus et manibus duplices cecidere tabellae;
uenit in amplexus atque ita 'uincis' ait.
tutius est aptumque magis, discedere pace
nec petere a thalamis litigiosa fora. 670
munera quae dederas, habeat sine lite, iubeto:
esse solent magno damna minora bono.
quod si uos aliquis casus conducat in unum,
mente memor tota, quae damus arma, tene.
nunc opus est armis; hic, o fortissime, pugna: 675
uincenda est telo Penthesis tua.
nunc tibi rualis, nunc durum limen amanti,
nunc subeant mediis irrita uerba deis.
nec componere comas, quia sis uenturus ad illam,
nec toga sit laxo conspicienda sinu. 680
nulla sit ut placeas alienae cura puellae:
iam facito e multis una sit illa tibi.
sed quid praecipue nostris conatibus obstat?
eloquar, exemplo quemque docente suo:
desinimus tarde, quia nos speramus amari. 685
dum sibi quisque placet, credula turba sumus.
at tu nec uoces (quid enim fallacius illis?)
crede nec aeternos pondus habere deos.
neue puellarum lacrimis moueare, caucto.
ut flerent, oculos erudire suos. 690
artibus innumero mens oppugnatur amantum,
ut lapis aequoreis undique pulsus aquis.
nec causas aperi, quare diuortia malis,
nec dic quid doleas (clam tamen usque dole),
nec peccata refer, ne diluat. ipse fauebis, 695
ut melior causa causa sit illa tua.
qui silet, est firmus: qui dicit multa puellae
probra, satisfieri postulat ille sibi.
non ego Dulichio furari more sagittas
nec raptas ausim tingere in amne faces. 700
nec nos purpureas pueri rescabimus alas,
nec sacer arte mea laxior arcus erit.
consilium est, quodecumque cano. parete canenti,
utque facis, coeptis, Phoebe saluber, ades.
Phoebus adest. sonuere lyrae, sonuere pharetrae;
signa deum nosco per sua: Phoebus adest. 706
confer Amyclaeis medicatum uellus aenis
murice cum Tyrio: turpius illud erit.
uos quoque formosis uestras conferte puellas:
incipiet dominae quemque pudere suae. 710
utraque formosae Paridi potuerit uideri:
sed sibi conlatam uicit utramque Venus.
nec solum faciem, mores quoque confer et artem:
tantum iudicio ne tuus obsit amor.
exiguum est quod deinde canam: sed profuit illud
exiguum multis, in quibus ipse fui. 716
scripta caue relegas blandae seruata puellae:
constantis animos scripta relecta mouent.
omnia pone feros (pones inuitus) in ignes,
et dic 'ardoris sit rogus iste mei.' 720
Thiestias absentem succendit stipite natum:
tu timide flammae perfida uerba dabis?
si potes, et ceras remoue. quid imagine muta
carperis? hoc periit Laudamia modo.
et loca muta nocent. fugito loca conscia uestri 725
conubitus; causas illa doloris habent.
'hic fuit, hic cubuit; thalamo dormiuius illo;
hic mihi lasciuia gaudia nocte dedit.'
admonitus refricatur amor, uulnusque nouatum
scinditur: infirmis culpa pusilla nocet. 730

ut paene extinctum cinerem si sulphure tangas,
uiuere, et e minimo maximus ignis erit;
sic, nisi uitaris quidquid renouabit amorem,
flamma redardescet, quae modo nulla fuit.
Argolides cuperent fugisse Capherea puppes, 735
teque, senex luctus ignibus ulte tuos.
praeterita cautus Niseide nauita gaudet.
tu loca quae nimium grata fuere caue.
haec tibi sint Syrtes; haec Acroceraunia uita;
hic uomit epotas dira Charybdis aquas. 740
sunt quae non possunt aliquo cogente iuberi,
saepe tamen casu facta iuuare solent.
perdat opes Phaedra: parces, Neptune, nepoti,
nec faciet pauidos taurus auitus equos.
Gnosida fecisses inopem: sapienter amasset. 745
diuitiis alitur luxuriosus amor.
cur nemo est, Hecalen, nulla est, quae ceperit Iron?
nempe quod alter egens, altera pauper erat.
non habet unde suum paupertas pascat amorem.
non tamen hoc tanti est, pauper ut esse uelis. 750
at tanti tibi sit, non indulgere theatris,
dum bene de uacuo pectore cedat amor.
eneruant animos citharae lotosque lyraeque
et uox et numeris brachia mota suis.
illic adsidue ficti saltantur amantes: 755
quid caueas, actor, quid uiuet, arte docet.
eloquar inuitus: teneros ne tange poetas.
summoveo dotes ipse ipse meas.
Callimachum fugito: non est inimicus Amori;
et cum Callimacho tu quoque, Coe, noces. 760
me certe Sappho meliorem fecit amicae,
nec rigidos mores Teia Musa dedit.
carmina quis potuit tuto legisse Tibulli,
uel tua, cuius opus Cynthia sola fuit?
quis poterit lecto durus discedere Gallo? 765
et mea nescio quid carmina tale sonant.
quod nisi dux operis uatem frustratur Apollo,
aemulus est nostri maxima causa mali.
at tu riualem noli tibi fingere quemquam,
inque suo solam crede iacere toro. 770
acrius Hermionen ideo dilexit Orestes,
esse quod alterius coeperat illa uiri.
quid, Menelae, doles? ibas sine coniuge Creten
et poterat nupta lentus abesse tua.
ut Paris hanc rapuit, nunc demum uxore carere 775
non potes: alterius creuit amore tuus.
hoc et in abducta Briseide flebat Achilles,
illam Plisthenio gaudia ferre toro.
nec frustra flebat, mihi credite. fecit Atides,
quod si non faceret, turpiter esset iners. 780
certe ego fecissem, nec sum sapientior illo:
inuidiae fructus maximus ille fuit.
nam sibi quod numquam tactam Briseida iurat
per sceptrum, sceptrum non putat esse deos.
di faciant, possis dominae transire relictas 785
limina, proposito sufficiantque pedes.
et poteris. modo uelle tene. nunc fortiter ire,
nunc opus est celeri subdere calcar equo.
illo Lotophagos, illo Sirenas in antro
esse puta; remis adice uela tuis. 790
hunc quoque, quo quondam nimium riuale dolebas,
uellem desinere hostis habere loco.
at certe, quamuis odio remanente, saluta.
oscula cum poteris iam dare, sanus eris.
ecce, cibos etiam, medicinae fungar ut omni 795
munere, quos fugias quosque sequare, dabo.
Daunius, an Libycis bulbis tibi missus ab oris,
an ueniat Megaris, noxius omnis erit.
nec minus erucas aptum uitare salaces,

669, 670 proseripsit Heins. 683 quid uulg., quod Merk. ex Monac. 2. obstat R Elhw., desit uulg. 699 Dulichio R, Dulichias uulg., furari Housman et Palmer qui fabulam Philoctetae conferunt, furari codl., furatus uulg. 701 rescabimus uulg., rescabimus R Merk. 713 artem R, artes uulg. 719 ponis R, quamuis uulg. 724 Laudamoi R. 725 muta Merk., multa codd. 727 dormiuius uulg., dormimus in R. 729 admonitus R, admonitu uulg. 730 culpa R, causa uulg. 735 Capherea R. 745, 746 secluserunt Mueller Elhw. 778 toro R pro uar. scr., oiro R, uiro codd. plerique. 798 an ueniat Monac. 1, adueniat codd. plerique.

et quicquid Veneri corpora nostra parat. 800
 utilius sumas acuentis lumina rutas,
 et quicquid Veneri corpora nostra negat.
 quid tibi praecipiam de Bacchi munere, quaeris?
 spe breuius monitis expedire meis.
 uina parant animum Veneri, nisi plurima sumas, 805
 et stupeant multo corda sepulta mero.
 nutritur uento, uento restinguitur ignis:

lenis alit flammās, grandior aura necat.
 aut nulla ebrietas, aut tanta sit, ut tibi curas
 eripiat: siqua est inter utrumque, nocet. 810
 hoc opus exegi. fessae date sarta carinae.
 contigimus portus, quo mihi cursus erat.
 postmodo reddetis sacro pia uota poetae,
 carmine sanati femina uirque meo.

P. OVIDI NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER PRIMVS

IN noua fert animus mutatas dicere formas
corpora ; di, coeptis (nam uos mutastis et illas)
adspirate meis primaque ab origine mundi
ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Ante mare et terras et quod tegit omnia caelum 5
unus erat toto naturae uultus in orbe,
quem dixere Chaos : rudis indigestaque moles
nec quicquam nisi pondus iners congestaque eodem
non bene iunctarum discordia semina rerum.
nullus adhuc mundo praebebat lumina Titan, 10
nec noua crescendo reparabat cornua Phoebe,
nec circumfuso pendebat in aere tellus
ponderibus librata suis, nec brachia longo
margine terrarum porrexerat Amphitrite.
utque erat et tellus illic et pontus et aer, 15
sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
lucis egens aer ; nulli sua forma manebat,
obstabatque aliis aliud, quia corpore in uno
frigida pugnant calidis, uementia siccis,
mollia cum duris, sine pondere habentia pondus. 20

Hanc deus et melior litem natura dedit.
nam caelo terras et terris absceidit undas
et liquidum spisso secreuit ab aere caelum.
quae postquam enouit caecoque exemit acervo,
dissociata locis concordiae pace ligauit. 25
igneae conuexi uis et sine pondere caeli
emicit summaque locum sibi fecit in arce ;
proximus est aer illi leuitate locoque ;
densior his tellus elementaque grandia traxit
et pressa est grauitate sua ; circumflus umor 30
ultima possedit solidumque coercuit orbem.

Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille deorum,
congeriem secuit sectamque in membra redegit,
principio terram, ne non aequalis ab omni
parte foret, magni speciem glomerauit in orbis. 35
tum freta diffudit rapidisque tumescere uentis
iussit et ambitae circumdare litora terrae.
addidit et fontes et stagna immensa lacusque,
fluminaque obliquis cinxit decliua ripis,
quae diuersa locis partim sorbentur ab ipsa, 40
in mare perueniunt partim campoque recepta
liberioris aquae pro ripis litora pulsant.
iussit et extendi campos, subsidere ualles,
fronde tegi siluas, lapidosos surgere montes.
utque duae dextra caelum totidemque sinistra 45

parte secant zonae, quinta est ardentior illis,
sic onus inclusum numero distinxit eodem
cura dei, totidemque plagae tellure premuntur.
quarum quae media est, non est habitabilis aestu ;
nix tegit alta duas ; totidem inter utrumque locauit
temperiemque dedit mixta cum frigore flamma. 51
imminet his aer ; qui, quanto est pondere terrae
pondus aquae leuius, tanto est onerosior igni.
illic et nebulas, illic consistere nubes

iussit et humanas motura tonitrua mentes 55
et cum fulminibus facientes frigora uentos.
his quoque non passim mundi fabricator habendum
aera permisit ; uix nunc obsistitur illis,
cum sua quisque regant diuerso flamina tractu,
quin lanient mundum ; tanta est discordia fratrum.

Eurus ad auroreum Nabataeque regina recessit 61
Persidaeque et radiis iuga subdita matutinis ;
uesper et occiduo quae litora sole tepescunt,
proximasunt Zephyro ; Scythiam septemque trionem
horrifer inuasit Boreas ; contraria tellus 65
nubibus adsiduis pluuioque madescit ab Austro.

haec super inposuit liquidum et grauitate carentem
aethera nec quicquam terrenae faecis habentem.
uix ea limitibus dissepserat omnia certis,
cum, quae pressa diu massa latuere sub illa, 70
sidera coeperunt toto effervesce caelo.
neu regio foret ulla suis animantibus orba,
astra tenent caeleste solum formaque deorum,
cesserunt nitidis habitandae piscibus undae,
terra feras cepit, uolucres agitabilis aer. 75

Sanctius his animal mentisque capacius altae
deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset.
natus homo est, sine hunc diuino semine fecit
ille opifex rerum, mundi melioris origo,
siue recens tellus seductaque nuper ab alto 80
aethere cognati retinebat semina caeli ;
quam satus Iapeto mixtam fluuialibus undis
linxit in effigiem moderantum cuncta deorum ;
pronaque cum spectent animalia cetera terram,
os homini sublime dedit caelumque uidere 85
iussit et erectos ad sidera tollere uultus.
sic, modo quae fuerat rudis et sine imagine, tellus
induit ignotas hominum conuersa figuras.

Aurea prima sata est aetas, quae uindice nullo,
sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat. 90

I 2 illas codd., illae Merk.(cl). 15 quaque (in ras.) erat et tellus Marcianus, ut qua erat et tellus c. Erfurtensis saue
Amplonianus) λ (Laurentianus), atque ubi erat t. N(eapolitanus), utque erat t. Be(rnense fragmentum), utque erat et t.
Merk. quae refugit tellus illuc ut p. Porphy. ad Hor. Carm. III l. 29. aether M A (Marcianus 2616) N, aev. vulg.
23 aethere M (in ras.) A. 27 s. legit N t, cf. XII 43. 30 sua M A Be N, sui λ Merk. 31 ultima codd., extima Ciofanus.
36 diffundit Be, diffundi Heins. tum A Be N t, tunc M. 50 inter utrumque codd., in utrumque Be, cor. Burn. ex codd.
53 pondere a. leuior M A Be, pondus a. leuior t, corr. Constantius Fanensis. 59 regat A N t, rotat Be. 61 nabataeque
M N t λ, nabataeque A Be. 64 trionem A Be t λ Seneca. 69 uix ea M in ras., atque ea Be, uix ita vulg. dissepserat Be,
dissepserat N, dissepserat M A t λ. 70 tum codd. plerique, cum Be. dei fuerant colopha caeca (multi N) Be N.
72 animalibus codd., animantibus Heins. 85 uidere codd., tueri codd., pauci. 87, 88 hos uu. debebat Bentl.

poena metusque aberant, nec uerba minacia fixo
aere legebantur, nec supplex turba timebat
iudicis ora sui, sed erant sine uindice tuti.
nondum caesa suis, peregrinum ut uiseret orbem,
montibus in liquidas pinus descenderat undas, 95
nullaque mortales praeter sua litora norant.
nondum praecipites cingebant oppida fossae;
non tuba directi, non aeris cornua flexi,
non galeae, non ensis erant; sine militis usu
mollia securae peragebant otia gentes. 100
ipsa quoque immunis rastroque intacta nec ullis
saucia uomeribus per se dabat omnia tellus;
contentique cibis nullo cogente creatis
arbutos fetus montanaque fraga legebant
cornaque et in duris haerentia mora rubetis 105
et quae deciderant patula Iouis arbore glandes.
uer erat aeternum, placidique tepentibus auris
mulsebant Zephyri natos sine semine flores.
mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
nec renouatus ager grauidis canebat aristas; 110
flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
flauaque de uiridi stillabant ilice mella.

Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,
sub Ioue mundus erat, subit argentea proles,
auro deterior, fuluo pretiosior aere. 115
Iuppiter antiqui contraxit tempora ueris,
perque hiemes aestusque et inaequalis autumnos
et breue uer spatium exegit quattuor annum.
tum primum siccis aer feruoribus ustus
canduit, et uentis glacies adstricta pendit. 120
tum primum subiere domus; domus antra fuerunt
et densi frutices et uinctae cortice uirgae.
semina tum primum longis Cerealia sulcis
obruta sunt, pressique iugo gemuere iuueni.

Tertia post illam successit aenea proles, 125
saeuior ingeniis et ad horrida promptior arma,
non sclerata tamen. de duro est ultima ferro.
protinus inrupit uenae peioris in aeuum
omne nefas; fugere pudor uerumque fidesque;
in quorum subiere locum fraudesque dolique 130
insidiaque et uis et amor scleratus habendi.
uela dabant uentis, nec adhuc bene nouerat illos
nauita; quaeque diu steterant in montibus altis,
fluctibus ignotis insultauere carinae.
communemque prius ceu lumina solis et auras 135
cautus humum longo signauit limite mensor.
nec tantum segetes alimentaue debita diues
poscebatur humus; sed iutum est in uiscera terrae;
quasque recondiderat Stygiisq. admoenerat umbris,
effodiuntur opes, inritamenta malorum. 140
iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum
proderat: prodit bellum, quod pugnat utroque
sanguineaue manu crepitantia concutit arma.
uiuitor ex rapto; non hospes ab hospite tutus,
non socer a genero; fratrum quoque gratia rara est.
inminet exitio uir coniugis, illa mariti; 146
lurida terribiles miscent aconita nouercae;
filii ante diem patrios inquirunt in annos.
uicta iacet pietas, et uirgo caede madentes
ultima caelestium terras Astraea reliquit. 150
Neue foret terris securior arduus aether,
adfectasse ferunt regnum caeleste Gigantas
altaque congestos struxisse ad sidera montes.
tum pater omnipotens misso perfergit Olympum
fulmine et excussit subiecto Pelion Ossae. 155
obruta mole sua cum corpora dira iacerent,

perfusam multo natorum sanguine Terram
inmaduisse ferunt calidumque animasse cruorem,
et, ne nulla suae stirpis monumenta manerent,
in faciem uertisse hominum. sed et illa propago 160
contemptrix superum saeuiaeque audissima caedis
et uiolenta fuit; scires e sanguine natos.

Quae pater ut summa uidit Saturnius arce,
ingemit et, facto nondum uulgata recenti
foeda Lycaoniae referens conuiuia mensae, 165
ingentes animo et dignas Ioue concipit iras,
conciliumque uocat: tenuit mora nulla uocatos.
est uia sublimis, caelo manifesta sereno;
lactea nomen habet, candore notabilis ipso.
hac iter est superis ad magni tecta Tonantis 170
regalemque domum. dextra laeuaque deorum
atria nobilium ualuis celebrantur apertis.
plebs habitat diuersa locis: hac fronte potentes
caelicolae clarique suos posuere penates.
hic locus est, quem, si uerbis audacia detur, 175
haud timeam magni dixisse Palatia caeli.
ergo ubi marmoreo superi sedere recessu,
celsior ipse loco sceptroque innixus eburno
terrificam capitis concussit terque quaterque
caesariem, cum qua terram, mare, sidera mouit. 180
talibus inde modis ora indignantia soluit:
'non ego pro mundi regno magis anxius illa
tempestate fui, qua centum quisque parabat
inicare angipedum captiuo braccia caelo.
nam quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
corpore et ex una pendebat origine bellum. 186
nunc mihi, qua totum Nereus circumsonat orbem,
perdendum est mortale genus. per flumina iuro
intra sub terra Stygio labentia luco,
cuncta prius temptata: sed inmedicabile uulnus 190
ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.
sunt mihi semidei, sunt rustica numina, Nymphae
Faunique Satyrique et ncticolae Siluani;
quos, quoniam caeli nondum dignamur honore,
quas dedimus, certe terras habitare sinamus. 195
an satis, o superi, tutos fore creditis illos,
cum mihi, qui fulmen, qui uos habeoque reoque,
struxerit insidias notus feritate Lycaon?'
confremuere omnes studiisque ardentibus ausum
taliam deposcunt. sic, cum manus impia saeuit 200
sanguine Caesareo Romanum exstinguere nomen,
attonitum tantae subito terrore ruinae
humanum genus est totusque perhorruit orbis.
nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum est,
quam fuit illa Ioui. qui postquam uoce manuque
murmura compressit, tenuere silentia cuncti. 206
substitit ut clamor, pressus grauitate regentis,
Iuppiter hoc iterum sermone silentia rupit:
'ille quidem poenas (curam hanc dimittite) soluit.
quod tamen admissum, quae sit uindicta, docebo.
contigerat nostras infamia temporis aures; 211
quam cupiens falsam, summo delabor Olympo
et deus humana lustru sub imagine terras.
longa mora est, quantum noxae sit ubique repertum,
enumerare; minor fuit ipsa infamia uero. 215
Maenala transieram, latebris horrenda ferarum,
et cum Cyllene gelidi pineta Lycae.
Arcadis hinc sedes et inhospita tecta tyranni
ingredior, traherent cum sera crepuscula noctem.
signa dedi uenisse deum, uulgusque precari 220
coeperat: inridet primo pia uota Lycaon;
mox ait "experiat, deus hic, discrimine aperto,

I 91-93 hos uu. om. A Be s, in marg. habent N² λ. 91 *minacia* N² uulg., *minancia* M λ. 92 *ligabantur* M N² λ edd. nett. 98 *directi* Housman, *directi* codd. 99 *erat* codd. plerique, corr. Heins. 114 *subiitque* M. 121 *domos domus* A² Be N s λ. 125 *illas* λ Riese. 132 *neque* A Be P (arisiense fragmentum. uid. Ellis in Journ. of Phil. xv p. 244). 135 *auras* Be N Heins., *aurae* s λ, *auire* M in ras. A. 138 *in. per* N. 140 *inritamenta* ex A P. 142 *proderat* A Be. 152 *gigantas* A Be N¹, *gigante* (in ras.) s M P s λ. 155 *subiecto* A P, *subiectae* Be, *subiecti* || M¹, *subiectum* λ, *subiecto* N. *Pelio Ossam* Burm. coll. Vrg. Georg. I 281. 166 *animo* Be N, *animos* (s del.) A T (egerseensis), *animos* M s λ. *Ioue* om. M. 173 *hac fronte* A N P T, a (in ras.) fr. M s λ, *hac parte* Be. 189 *terra* codd. Argent. et Leidens., *terras* codd. 190 *temptanda* M A N² P s, *temptant* B ata λ B Plan (udes). *uulnus* M pro uar. scr. N in ras. s, *corpus* M A Be λ, *cura* uel *curae* Merk. 199 *contremuere* M A N s λ, *non fremuere* Be qui hic desinit, *confremuere* ed. Aldina 1502. 202 *tante subito* A λ Plan., *tanto subitae* cett. 206 om. A, habet M in marg. 207, 208 seclisut Merk. 217 *Cyllene* Plan. Heins., *cilleno* M A N s λ.

an sit mortalis; nec erit dubitabile uerum." nocte grauem somno necopina perdere morte me parat; haec illi placet experientia ueri. 225 nec contentus eo est; missi de gente Molossa obsidis unius iugulum mucrone resoluit, atque ita semineces partim feruentibus artus mollit aquis, partim subiecto torruit igni. quos simul inposuit mensis, ego uindice flamma 230 in domino dignos euerti tecta penates. territus ipse fugit, nactusque silentia ruris exululat frustra; loqui conatur; ab ipso colligit os rabiem, solitaeque cupidine caedis neritur in pecudes et nunc quoque sanguine gaudet. in uillos abeunt uestes, in crura lacerti; 236 fit lupus et ueteris seruat uestigia formae. canities eadem est, eadem uiolenta uultus, idem oculi lucent; eadem feritatis imago est. occidit una domus; sed non domus una perire 240 digna fuit; qua terra patet, fera regnat Erinyes. in facinus iurasse putes. dent oculus omnes, quas meruere pati, sic stat sententia, poenas. dicta Iouis pars uoce probant stimulosque frementi adiecit, alii partes adsensibus implent. 245 est tamen humani generis iactura dolori omnibus, et quae sit terrae mortalibus orbae forma futura rogant, quis sit laturus in aras tura, ferisne paret populandas tradere terras. talia quaerentes (sibi enim fore cetera curae) 250 rex superum trepidare uelit subolemque priori dissimilem populo promittit origine mira. Iamque erat in totas sparsurus fulmina terras; sed timuit ne forte sacer tot ab ignibus aether conceperet flammam, longusque ardesceret axis. 255 esse quoque in fati reminiscitur adfore tempus, quo mare, quo tellus correptaque regia caeli ardeat et mundi moles operosa laboret. tela reponuntur manibus fabricata Cyclopum; poena placet diuersa, genus mortale sub undis 260 perdere et ex omni nimbo demittere caelo. protinus Aeoliis Aquilonem claudat in antris et quaecumque fugant inductas flamina nubes, emittitque Notum. madidis Notus euolat alis, terribilem picea tectus caligine uultum. 265 barba grauis nimbis; canis fluit unda capillis; fronte sedent nebulae; rorant pennaeque sinusque. utque manu late pendientia nubila pressit, fit fragor, hinc densi funduntur ab aethere nimbi. nuntia Iunonis, uarios induta colores, 270 incipit Iris aquas alimentaque nubibus adfert. sternuntur segetes et deplorata colonis uota iacent, longique perit labor inritus anni. nec caelo contenta suo est Iouis ira; sed illum caeruleus frater iuuat auxiliariis undis. 275 conuocat hic amnes. qui postquam tecta tyranni intrare sui, 'non est hortamine longo nunc' ait 'utendum; uires effundite uestras (sic opus est), aperite domos ac mole remota fluminibus uestris totas inmitte habenas.' 280 iusserat: hi redeunt ac fontibus ora relaxant et defrenato uoluntur in aequora cursu. ipse tridente suo terram percussit; at illa intremuit motuque uias patefecit aquarum. exspatiata ruunt per apertos flumina campos 285 cumque satis arbusta simul pecudesque uirosque tecta, cumque suis rapiunt penetralia sacris.

siqua domus mansit potuitque resistere tanto indeiecta malo, culmen tamen altior huius unda tegit, pressaeque latent sub gurgite turres. 290 iamque mare et tellus nullum discrimen habebant. omnia pontus erant; deerant quoque litora ponto. occupat hic collem; cumba sedet alter adunca et ducit remos illic, ubi nuper ararat. ille supra segetes aut mersae culmina uillae 295 nauigat; hic summa piscem deprendit in ulmo. figitur in uiridi, si fors tulit, ancora prato, aut subiecta terunt curuae uincta carinae. et, modo qua graciles gramen carpere capellae, nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocae. 300 mirantur sub aqua lucos urbesque domosque Nereides, siluasque tenent delphines et altis incursant ramis agitataeque robora pulsant. nat lupus inter oues; fuluos uehit unda leones, unda uehit tigres; nec uires fulminis apro, 305 crura nec ablato prosunt uelocia ceruo. quaesitisque diu terris, ubi sistere detur, in mare lassatis uolucris uaga decidit alis. obruerat tumulos immensa licentia ponti, pulsabantque noui montana cacumina fluctus. 310 maxima pars unda rapitur; quibus unda pepercit, illos longa domant inopi ieiunia uictu. Separat Aonios Oetaeis Phocis ab aruis, terra ferax, dum terra fuit, sed tempore in illo pars maris et latus subitarum campus aquarum. 315 mons ibi uerticibus petit arduus astra duobus, nomine Parnasos, superantque cacumina nubes hic ubi Deucalion (nam cetera texerat aequor) cum consorte tori parua rate uectus adhaesit, Corycides nymphas et numina montis adorant 320 fatidicamque Themis, quae tunc oracula tenebat. non illo melior quisquam nec amantior aequi uir fuit, aut illa metuentior ulla deorum. Iuppiter ut liquidis stagnare paludibus orbem et superesse uirum de tot modo milibus unum 325 et superesse uidet de tot modo milibus unam, innocuos ambo, cultores numinis ambo, nubila disiecit nimbisque Aquilone remotis et caelo terras ostendit et aethera terras. nec maris ira manet; positoque tricuspile telo 330 mulcet aquas rector pelagi, supraque profundum extantem atque umeros innato murice tectum caeruleum Tritona uocat conchaeque sonanti inspirare iubet fluctusque et flumina signo iam reuocare dato. caua bucina sumitur illi, 335 tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo, bucina quae, medio concepit ubi aera ponto, litora noce replet sub utroque iacentia Phoebo. tunc quoque, ut ora dei madida rorantia barba contigit et cecinit iussos inflata receptus, 340 omnibus audita est telluris et aequoris undis, et quibus est undis audita, coercuit omnes. iam mare litus habet; plenos capit alueus amnes; flumina subsidunt; collesque exire uidentur; surgit humus; crescent sola decrescentibus undis. postque diem longam nudata cacumina siluae 345 ostendunt limumque tenent in fronde relictum. redditus orbis erat. quem postquam uidit inanem et desolatas agere alta silentia terras, Deucalion lacrimis ita Pyrrham affatur obortis: 350 'o soror, o coniunx, o femina sola superstes, quam commune mihi genus et patruelis origo,

I 226 est om. A. 231 dominum codd., corr. Ciofanus. 233 ab illo M. 235 utitur MN. 239 lurent Housman (Transactions Camb. Philol. Soc. t. iii p. 140). est om. s. 244 probat A. 255 totusque A. 258 proles obsessa M A N. 261 demittere N A. 268 lata I. 269 hinc. et A A. 272 coloni A Heims. 290 labant Seneca met. qu. 111 28. 292 erat A N A. 293 colles M A. kmba M. cimba A s. cimba A. 297 anchora A N. u. Owen, Tristia p. xvi. 298 tegunt M in ras. A A. 299 qua ed. princ., c. Plan., quo codd. 302 et. in A N s. 304-309 extant in Be. 307 detur A Merk. al., cf. Verg. Aen. III 7, possit M A A s, posset Be N s Riese. 313 acteis M A N A, aethis s, corr. Delrius, Aonius Aetolos Suchier. 317 parnasos ex A. superatque cacumine A s A. 320 adorant Plan. Korn, adhorat M pro uar. scr., ad(h)orant M A N A. 326 om. M, in marg. add. man. saec. XIII teste Korn, A N in marg. 327 ambo—ambo A Ellis. 332 m. tinctum Benti. 333 conchaeque M in ras. N s A s, conchaeque A ed. princ. 338 latentia A. 340 receptus A T Heims. vulg., recessus M in ras. N s A Riese. 343, 344 transpos. Merk. 345 loca codd., corr. Housman (l. c. p. 141). 348 apertum s A.

deinde torus iunxit, nunc ipsa pericula iungunt,
 terrarum, quascumque uident occasus et ortus,
 nos duo turba sumus; possident cetera pontus. 355
 haec quoque adhuc uitae non est fiducia nostrae
 certa satis; terrent etiam nunc nubila mentem.
 quis tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
 nunc animus, miseranda, foret? quo sola timorem
 ferre modo posses? quo consolante doleres? 360
 namque ego, crede mihi, si te quoque pontus haberet,
 te sequeretur, coniunx, et me quoque pontus haberet.
 o utinam possem populos reparare paternis
 artibus atque animas formatae infundere terrae.
 nunc genus in nobis restat mortale duobus 365
 (sic uisum superis), hominumque exempla manemus.
 dixerat; et flebant. placuit caeleste precari
 numen et auxilium per sacras quaerere sortes.
 nulla mora est; adeunt pariter Cephisidas undas,
 ut nondum liquidas, sic iam uada nota secantes. 370
 inde ubi libatos inorauere liquores
 uestibus et capiti, flectunt uestigia sanctae
 ad delubra deae, quorum fastigia turpi
 pallebant musco stabantque sine ignibus arae.
 ut templi tetigere gradus, procumbit uterque 375
 pronus humi gelidoque pauens dedit oscula saxo,
 atque ita 'si precibus' dixerunt 'numina iustis
 uicta remollescunt, si flectitur ira deorum,
 dic, Themī, qua generis damnum reparabile nostri
 arte sit, et mersis fer opem, mitissima, rebus.' 380
 mota dea est sortemque dedit: 'discedite templo
 et uelate caput cinctasque resolute uestes
 ossaque post tergum magnae iactate parentis.
 obstipuerē diu; rumpitque silentia uoce
 Pyrrha prior iussisque deae parere recusat, 385
 detque sibi ueniam pauido rogat ore, pauetque
 laedere iactatis maternas ossibus umbras.
 interea repetunt caecis obscura latebris
 uerba datae sortis secum inter seque uolunt;
 inde Promethides placidis Epimethida dictis 390
 mulcet et 'aut fallax' ait 'est sollertia nobis,
 aut pia sunt nullumque nefas oracula suadent.
 magna parens terra est; lapides in corpore terrae
 ossa reor dici; iacere hos post terga iubemur.'
 coniugis angurio quamquam Titania mota est, 395
 spes tamen in dubio est: adeo caelestibus ambo
 diffidunt monitis. sed quid temptare nocebit?
 discedunt uelantque caput tunicasque recingunt
 et iussos lapides sua post uestigia mittunt.
 saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste uetustas?) 400
 ponere duritiem coepere suumque rigorem
 molliriue mora mollitiae ducere formam.
 mox ubi creuerunt naturaque mitior illis
 contigit, ut quaedam, sic non manifesta, uideri
 forma potest hominis, sed uti de marmore coepta,
 non exacta satis rudibusque simillima signis. 406
 quae tamen ex illis aliquo pars umida suco
 et terrena fuit, uersa est in corporis usum;
 quod solidum est flectique nequit, mutatur in ossa;
 quae modo uena fuit, sub eodem nomine mansit; 410
 inque breui spatio superiorum numine saxa
 missa uiri manibus faciem traxere uirorum,
 et de femineo reparata est femina iactu.
 inde genus durum sumus experiensque laborum,
 et documenta damus, qua sinus origine nati. 415
 Cetera diuersis tellus animalia fornīs
 sponte sua peperit, postquam uetus amor ab igne
 percaluit solis, caenumque udaeque paludes

intumescere aestu, fecundaque semina rerum
 uiuaci nutrita solo, ceu matris in aluo, 420
 creuerunt faciemque aliquam cepere morando.
 sic ubi deseruit madidos septemfluius agros
 Nilus et antiquo sua flumina reddidit alueo,
 aetherioque recens exarsit sidere limus,
 plurima cultores uersis animalia glaebis 425
 inueniunt, et in his quaedam modo coepta sub ipsum
 nascendi spatium, quaedam imperfecta suisque
 trunca uident numeris, et eodem in corpore saepe
 altera pars uiuit, rudis est pars altera tellus.
 quippe ubi temperiem sumpserē umorque calorque,
 concipiunt, et ab his oriuntur cuncta duobus. 431
 cumque sit ignis aquae pugnax, uapor umidus omnes
 res creat, et discors concordia fetibus apta est.
 ergo ubi diluuiū tellus lutulenta recenti
 solibus aetheriis altoque recanduit aestu, 435
 edidit innumeras species, partimque figuras
 rettulit antiquas, partim noua monstra creauit.
 illa quidem nollet, sed te quoque, maxime Python,
 tum genuit; populisque nouis, incognite serpens,
 terror eras: tantum spatii de monte tenebas. 440
 hunc deus arcitenens, numquam letalibus armis
 ante nisi in damnis capreisque fugacibus usus,
 mille grauem telis, exhausta paene pharetra,
 perdidit effuso per uolnera nigra ueneno.
 neue operis famam possent delere uetustas, 445
 instituit sacros celebri certamine ludos,
 Pythia perdomitae serpentis nomine dictos.
 his iuuenum quicumque manu pedibusque rotate
 uicerat, aesculeae capiebat frondis honorem.
 nondum laurus erat; longoque decentia crine 450
 tempora cingebat de qualibet arbore Phoebus.
 Primus amor Phoebi Daphne Peneia, quem non
 fors ignara dedit, sed saeua Cupidinis ira.
 Delius hunc nuper, uicto serpente superbus,
 uiderat adducto flectentem cornua neruo 455
 'quid' que 'tibi, lasciuē puer, cum fortibus armis?'
 dixerat 'ista decent ueros gestamina nostros,
 qui dare certa ferae, dare uulnera possumus hosti,
 qui modo pestifero tot iugera uentre prementem
 strauimus innumeris tumidum Pythona sagittis.
 tu face nescioquos esto contentus amores 461
 indagare tua, nec laudes asserere nostras.'
 filius huic Veneris 'figat tuus omnia, Phoebe,
 te meus arcus;' ait 'quantoque animalia cedunt
 cuncta deo, tanto minor est tua gloria nostra.' 465
 dixit, et eliso percussis aere pennis
 impiger umbrosa Parnasi constitit arce
 eque sagittifera prompsit duo tela pharetra
 diuersorum operum: fugat hoc, facit illud amorem.
 quod facit, auratum est et cuspidē fulget acuta; 470
 quod fugat, obtusum est et habet sub harundine
 plumbum.
 hoc deus in nymphā Peneide fixit; at illo
 laesit Apollineas traiecit per ossa medullas.
 protinus alter amat, fugit altera nomen amantis.
 siluarum tenebris captiuarumque ferarum 475
 exuuiis gaudens inuuptaeque aemula Phoebe.
 uitta coercebat positos sine lege capillos.
 multi illam petiere; illa auersata petentes
 inpatiens expersque uiri nemora auiā lustrat,
 nec quid Hymen, quid Amor, quid sint conubia
 curat. 480
 saepe pater dixit 'generum mihi, filia, debes;'
 saepe pater dixit 'debes mihi, nata, nepotes.'

I 353 *iunxit* M λ. 360 *dolores* M A λ. 363 *possim* M ex corr. A N, *posses* ε. 366 *uisum est* ε λ, *est* M add. man. rec., om. N. 370 *ut—sic* N¹, *et—sed* M in ras., *et—sed* A ε, *sed—sed* λ. 382 *cinctasque* λ in ras. A N, *cunctasque* M ε. 384 *obstipuerē* ex M A. 388 *suspensa* l. Seneca. 389 *deae* M A N. *sortes* M. 390 *inde* ε Priscian. p. 67, *hinc* M A N λ, *unde* Merk. 397 *nocebat* A N ε λ. 398 *discedunt* A N λ, *descendunt* M. 404 *ut* et M. 405 *uti est* Merk. *cepta* M (a in ras.) N ε λ, *cocepto* A Heins. Korn, *coceptis* Merk. 414 *unde* Probus. 426 *sub* Naugerius, *κατά* Plan., *per* codd. 435 *almoque* Burm. Merk. 441 *n. letalibus* Housman l. c., et n. *talibus* codd., *sed* n. Polle. 442 *clammis* A, *damnis* M, *damis* λ. 445 *posset* A ε λ, *possit* M N. 448 *his* Heins. N², *hic* M A λ. *pedibusque* M A N¹. 452 *quam* M A λ. 454 *uicta* A N λ. 460 *innocuis* M. 462 *indagare* (inuestigare suprascript.) M, *indignare* A, *instigare* Riese, *irritare* N uulg. 465 *cuncta tibi* codd. aliquot dett. 468 *atque* A λ. 475 *latebris* A N λ. 477 in marg. habet M², om. A. 479 *memorum auiā* ε.

illa, velut crimen taedas exosa iugales,
pulehra uerecundo suffunditur ora rubore
inque patris lacens haerens ceruice lacertis 485
'da mihi perpetua, genitor carissime,' dixit
'uirginitate frui: dedit hoc pater ante Dianae.'
ille quidem obsequitur; sed te decor iste quod optas
esse uetat notoque tuo tua forma repugnat.
Phoebus amat uisaeque cupit cubilia Daphnes, 490
quodque cupit sperat; suaque illum oracula fallunt.
utque leues stipulae demptis adolentur aristis,
ut facibus saepes ardent, quas forte uiator
nec nimis admouit uel iam sub luce reliquit,
sic deus in flammis abiit, sic pectore toto 495
uritur et sterilem sperando nutrit amorem.
spectat inornatos collo pendere capillos
et 'quid si comantur?' ait. uidet igne micantes
sideribus similes oculos, uidet oscula, quae non
est uidisse satis; laudat digitosque manusque 500
brachiaque et nudos media plus parte lacertos.
siqua latent, meliora putat. fugit oecior aura
illa leui neque ad haec reuocantis uerba resistit:
'nymphae, precor, Penei, mane; non insequor hostis.
nymphae, mane; sic agna lupum, sic cerua leonem,
sic aquilam penna fugiunt trepidante columbae, 506
hostes quaeque suos: amor est mihi causa sequendi.
me miserum! ne prona cadas indignaque laedi
crura notent sentes, et sim tibi causa doloris. 509
aspera, qua properas, loca sunt. moderatus, oro,
curre fugamque inhihe: moderatius insequar ipse.
cui placeas inquirere tamen. non incola montis,
non ego sum pastor, non hic armenta gregesque
horridus obseruo. nescis, temeraria, nescis
quem fugias, ideoque fugis. mihi Delphica tellus
et Claros et Tenedos Pataraeque regia seruit; 516
Iuppiter est genitor; per me quod eritque fuitque
estque patet; per me concordant carmina uerba.
certa quidem nostra est; nostra tamen uia sagitta
certior, in uacuo quae uulnera pectore fecit. 520
inuentum medicina meum est, opiferque per orbem
dicor, et herbarum subiecta potentia nobis.
ei mihi, quod nullis amor est sanabilis herbis,
nec prosunt domino, quae prosunt omnibus, artes.
plura locuturum timido Peneia cursu 525
fugit cumque ipso uerba imperfecta reliquit,
tum quoque uisa decens. nudabant corpora uenti,
obnuaque aduersas uibrabant flamina nubes,
et leuis impulsos retro dabat aura capillos;
auctaque forma fuga est. sed enim non sustinet ultra
perdere blanditias inuenis deus, utque mouebat 531
ipse Amor, admissio sequitur uestigia passu.
ut canis in uacuo leporem cum Gallicus aruo
nidit, et hic praedam pedibus petit, ille salutem;
alter inhaesuro similis iam iamque tenere 535
sperat et extento stringit uestigia rostro;
alter in ambiguo est an sit consensus, et ipsis
morsibus eripitur tangentiisque ora relinquit:
sic deus et uirgo est hic spe celer, illa timore.
qui tamen insequitur, pennis adiutus Amoris 540
oecior est requiemque negat tergoque fugacis
imminet et crimem sparsum ceruicibus adflat.
uiribus absumptis expalluit illa, citaeque
uicta labore fugae, spectans Peneidas undas, 544
'fer pater' inquit 'opem, si flumina nomen habetis;
qua nimium placeui, mutando perde figuram.' 547
uix prece finita, torpor grauis occupat artus;
mollia cinguntur tenui praecedida libro;
in frondem crines, in ramos brachia crescent; 550
pes modo tam uelox pigris radicibus haeret;

ora cacumen obit: remanet nitor unus in illa.
hanc quoque Phoebus amat, postitque in stipitis
dextra

sensit adhuc trepidare nouo sub cortice pectus,
complexusque suis ramos, ut membra, lacertis 555
oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.
cui deus 'at quoniam coniunx mea non potes esse,
arbor eris certe' dixit 'mea. semper habebunt
te coma, te citharae, te nostrae, laure, pharetrae;
tu ducibus Latiis aderis, cum laeta triumphum 560
uox canet et uisent longas Capitolia pompas;
postibus Augustis eadem fidissima custos
ante fores stabis medianque tuebere quercum;
utque meum intonsis caput est iuuenale capillis,
tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.'
finierat Paean: factis modo laurea ramis 566
adnuit utque caput uisa est agitata cacumen.

Est nemus Haemoniae, praerupta quod undique
claudit

silua: uocant Tempe. per quae Peneos ab imo
effusus Pindo spumosis uoluitur undis 570
deiectoque graui tenues agitantia fumos
nubila concludit summisque adspersine siluis
inpluit et sonitu plus quam uicina fatigat.
haec domus, haec sedes, haec sunt penetralia magni
amnis; in his residens facto de cautibus antro 575
undis iura dabat nymphisque colentibus undas.
conueniunt illuc popularia flumina primum,
nescia gratentur consolenturne parentem,
populifer Sperchios et inrequietus Enipeus 579
Apidanusque senex lenisque Amphrysos et Aeas,
moxque amnes alii, qui, qua tulit inpetus illos,
in mare deducunt fessas erroribus undas.
Inachus unus abest innoque reconditis antro
fletibus augeat aquas natamque miserrimus Ion
luget ut amissam. nescit uitane fruatur 585
an sit apud manes; sed quam non inuenit usquam,
esse putat nusquam atque animo peiora ueretur.
uiderat a patrio redeuntem Iuppiter illam
flumine et 'o uirgo loue digna tuoque beatum
nescio quem factura toro, pete' dixerat 'umbras 590
altorum nemorum' (et nemorum monstrauerat um-
bras),

'dum calet et medio sol est altissimus orbe,
quod si sola times latebras intrare ferarum,
praeside tuta deo nemorum secreta subibis,
nec de plebe deo, sed qui caelestia magna 595
sceptra manu teneo, sed qui uanga fulmina mitto.
ne fuge me' (fugiebat enim). iam pascua Lernaee
constititque arboribus Lyrea reliquerat arua,
cum deus induit latus caligine terras
occuluit tennitque fugam rapuitque pudorem. 600
interea medios luno despexit in Argos
et noctis faciem nebulas fecisse uolucres
sub nitido mirata die, non fluminis illas
esse nec umentis sensit tellure remitti:
atque, suis coniunx ubi sit, circumspicit, ut quae
deprenti totiens iam nosset furta mariti. 606
quem postquam caelo non repperit, 'aut ego fallor
aut ego laedor' ait, delapsaque ab aethere summo
constitit in terris nebulasque recedere iussit.
coniugis aduentum praesenserat inque nitentem 610
Inachidos uultus mutauerat ille iuuenecam.
bos quippe formosa est. speciem Saturnia uaccas,
quamquam inuita, probat, nec non et cuius et unde
quoue sit armento, ueri quasi nescia quaerit.
Iuppiter e terra genitam mentitur, ut auctor 615
desinat inquiri; petit hanc Saturnia munus.

I 484 suffunditur ε, suffundit A, suffundens λ, suffuderat M N. 498 comarentur A λ. 502 quaeque latent Quintilianus VIII 3 47. 518 uerbis A, uerbus M. 530 aucta uia (fuga ε) forma est A ε λ. 531 mouebat eodd., corr. Heins. 544-547 sp. peneidos u. in mss. M², om. 545 M, rasuram hemistichii et uersus unus N, u. l. f. tellus aut herosa uel istam que facit ut ledar mutando p. f. qua nimium pl. spectansque peneidos u. fer—habetis A λ, u. l. f. sp. peneidos u. fer—habetis qua n. pl. tellus aut (l. aut) hisce uel istam quae facit ut ledar m. p. f. ε, duabus lectionibus in unum conflatis. 552 obit A² Heins., habent eodd. 560 Latiis Heins., latris eodd. 564 inuenit A N ε A Seruius. 569 Peneos Probus. 573 influit ε λ. 580 eridanusque eodd., corr. Raph. Regius. 584 Ion scripsi hic et in 628, 629. eodd. Io, cf. Am. II 19 29. 601 appros eodd., corr. L. Mueller. 604 sentit ε λ Heins. 607 hic delicit ε usque ad II 228. 615 mentitus M A.

quid faciat? crudele suos addicere amores,
non dare, suspectum est. pudor est qui suadeat
illine,
hinc dissuadet amor. nictus pudor esset amore;
sed leue si munus sociae generisque torique 620
uacca negaretur, poterat non uacca uideri.
paelice donata non protinus exiit omnem
diua metum timuitque Iouem et fuit anxia furti,
donec Arestoridae seruandam tradidit Argo.
centum luminibus cinctum caput Argus habebat;
inde suis uicibus capiebant bina quietem, 626
cetera seruabant atque in statione manebant.
constiterat quocumque modo, spectabat ad Ion;
ante oculos Ion, quamuis auersus, habebat.
luce sinit pasci; cum sol tellure sub alta est, 630
claudit et indigno circumdat uincula collo.
frondibus arboreis et amaro pascitur eruo,
proque toro terrae non semper gramen habenti
incubat infelix limosaque flumina potat.
illa etiam supplex Argo cum brachia uellet 635
tendere, non habuit quae brachia tenderet Argo;
et conata queri mugitus edidit ore,
pertinuitque sonos propriaque exterrita uoce est.
uenit et ad ripas, ubi ludere saepe solebat,
Inachidas ripas; nouaque ut conspexit in unda 640
cornua, pertinuit seque exsternata refugit.
Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse
quae sit; at illa patrem sequitur sequiturque sorores
et patitur tangi seque admirantibus offert.
decerptas senior porrexerat Inachus herbas; 645
illa manus lambit patriisque dat oscula palmis,
nec retinet lacrimas et, si modo uerba sequantur,
oret opem nomenque suum casusque loquatur.
littera pro uerbis, quam pes in puluere duxit,
corporis indicium mutati triste peregit. 650
'me miserum' exclamat pater Inachus, inque
gementis
cornibus et niueae pendens ceruice iuuencae
'me miserum,' ingeminat 'tunc es quaesita per
omnes,
nata, mihi terras? tu non inuenta reperta
luctus eras leuior. retices nec mutua nostris 655
dicta refers; alto tantum suspiria ducis
pectore, quodque unum potes, ad mea uerba remugis.
at tibi ego ignarus thalamos taedasque parabam,
spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum.
de grege nunc tibi uir, nunc de grege natus habendus.
nec finire licet tantos mihi morte dolores; 661
sed nocet esse deum, praecelsaque ianua leti
aeternum nostros luctus extendit in aeuum.'
taliam maerentem stellatus submouet Argus
ereptamque patri diuersa in pascua natam 665
abstrahit; ipse procul montis sublime cacumen
occupat, unde sedens partes speculatur in omnes.
Nec superum rector mala tanta Phoronidos ultra
ferre potest natumque uocat, quem lucida partu
Pleias enixa est, letoque det inperat Argum. 670
parua mora est alas pedibus uirgamque potenti
somniaferam sumpsisse manu tegumenque capillis.
haec ubi disposuit, patria Ioue natus ab arce
desilit in terras. illic tegumenque remouit
et posuit pennas: tantum modo uirga retenta est.
hac agit, ut pastor, per deuia rura capellas, 676
dum uenit, adductas et structis cantat auenis.
uoce noua captus custos Iunonius 'at tu,
quisquis es, hoc poteris mecum considerare saxo,'
Argus ait 'neque enim pecori fecundior ullo 680

herba loco est, aptamque uides pastoribus umbram.
sedit Atlantiades et euntem multa loquendo
detinuit sermone diem, iunctisque canendo
uincere harundinibus seruantia lumina temptat.
ille tamen pugnat mollis euincere somnos 685
et, quamuis sopor est oculorum parte receptus,
parte tamen uigilat; quaerit quoque, namque reperta
fistula nuper erat, qua sit ratione reperta.
tum deus 'Arcadiae gelidis in montibus' inquit
'inter Hamadryadas celeberrima Nonacrinas 690
Naias una fuit; nymphae Syringa uocabant.
non semel et Satyros eluserat illa sequentes
et, quoscumque deos umbrosa silua feraxue
rus habet. Ortygiam studiis ipsaque colebat
uirginitate deam; ritu quoque cincta Dianae 695
falleret et posset credi Latonia, si non
corneus huic arcus, si non foret aureus illi.
sic quoque fallabat. redeuntem colle Lycaeo
Pan uidet hanc, pinuque caput praecinctus acuta
taliam uerba refert.' restabat uerba referre, 700
et precibus spretis fugisse per auia nympham,
donec harenosi placidum Ladonis ad amnem
uenerit. hic illam cursum impredientibus undis,
ut se mutarent, liquidas orasse sorores,
Panaque cum prensam sibi iam Syringa putaret, 705
corpore pro nymphae calamos tenuisse palustres.
dumque ibi suspirat, motos in harundine uentos
effecisse sonum tenuem similemque querenti.
arte noua uocisque deum dulcedine captum
'hoc mihi concilium tecum' dixisse 'manebit.' 710
atque ita disparibus calamis compagine ceruae
inter se iunctis nomen tenuisse puellae.
taliam dicturus uidit Cyllenius omnes
succubuisse oculos adopertaque lumina somno.
supprimit extemplo uocem firmatque soporem 715
languida permulcens medicata lumina uirga;
nec mora, falcato nutantem uulnerat ense,
qua collo est confine caput, saxoque cruentum
deicit et maculat praeuuptam sanguine rupem. 719
Arge, iaces, quodque in tot lumina lumen habebas,
extinctum est, centumque oculos nox occupat una.
excipt hos uolucrisque suae Saturnia pennis
collocat et gemmis caudam stellantibus inplet.
protinus exarsit nec tempora distulit irae,
horriferamque oculis animoque obiecit Erinyn 725
paelicis Argolicae stimulusque in pectore caecos
condidit et profugam per totum terruit orbem.
ultimus immenso restabas, Nile, labori.
quem simul ac tetigit, positisque in margine ripae
procubuit genibus resupinoque ardua collo, 730
quos potuit solos, tollens ad sidera uultus
et gemitu et lacrimis et luctuoso mugitu
cum Ioue uisa queri finemque orare malorum.
coniugis ille suae complexus colla lacertis
finiat ut poenas, tandem rogat, 'in' que 'futurum
pone metus,' inquit 'numquam tibi causa doloris 736
haec erit'; et Stygias iubet hoc audire paludes,
ut lenita dea est, uultus capit illa priores
fitque quod ante fuit: fugiunt e corpore saetae,
cornua decrescunt, redunt luminis artior orbis, 740
contrahitur rictus, redeunt umerique manusque,
ungulae in quinos dilapsa absumitur ungues.
de boue nil superest, formae nisi candor, in illa.
officioque pedum nympha contenta duorum
erigitur metuitque loqui, ne more iuuencae 745
mugiat, et timide uerba intermissa retemptat.
nunc dea linigera colitur celeberrima turba.

I 618 suspectum omisso est edd. plerique. 623 furto λ, ferto A. 632 amara—herba codd., corr. Housman (l. c. p. 142). 637 conatoque q. Heins. ex codd. paucis, conatoque q. A. 640 Inachidas: rictus Merk. collato 741. 641 seseque exterrita fugit A N λ illatum ut uid. ex Amor. I 3. 21. 647 lacrimis sed M A N. 654 reperta es codd., corr. Pareus. 660 nunc uulg., et codd. plerique. 664 merentem codd. (uide Ellis in Journ. Philol. t. xii p. 65), maerentis codd. pauci. 666 ipse A N, inde uulg. 677 abductas Heins. Merk. 678 at tu Burm. ex cod. Thuanico, iunonis et arte cod. Paris. 8001, arte (corr. ex arce) M, arte A, artis N² λ. 693 umbrosa codd., corr. Heins. feraxque codd., corr. Heins. 696 credi posset edd. plerique. 698 om. M A. 710 colloquium M, consilium A N λ, concilium Heins. 719 repem A, uepreu Postgate, cauteu Heins. ex cod. uno. 727 terruit uulg., circuit A, exercuit Postgate. 729 positus in Heins. Merk. 733 queri est λ Merk. 742 om. A, M² habet in marg. 747 linigera A Heins., niligera M N, niligera λ.

Huic Epaphus magni genitus de semine tandem
 creditur esse Iouis, perque urbes iuncta parenti
 templa tenet. fuit huic animis aequalis et annis 750
 Sole satus Phaethon. quem quondam magna lo-
 quentem
 nec sibi cedentem Phoeboque parente superbum
 non tulit Inachides, 'matri' que ait 'omnia demens
 credis et es tumidus genitoris imagine falsi.'
 erubuit Phaethon iramque pudore repressit 755
 et tulit ad Clymenen Epaphi conuicia matrem;
 'quoque magis doleas, genetrix,' ait 'ille ego liber,
 ille ferox tacui. pudet haec obprobria nobis
 et dici potuisse et non potuisse refelli.
 at tu, si modo sum caelesti stirpe creatus, 760
 ede notam tanti generis meque asserere caelo.'
 dixit, et implicuit materno brachia collo
 perque suum Meropisque caput taedasque sororum

traderet orauit ueri sibi signa parentis.
 ambiguum Clymene precibus Phaethontis an ira 765
 mota magis dicti sibi criminis, utraque caelo
 brachia porrexit spectansque ad lumina Solis
 'per iubar hoc' inquit 'radiis insigne coruscis,
 nate, tibi iuro, quod nos auditque uidetque,
 hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem,
 Sole satum. si ficta loquor, neget ipse uidendum 771
 se mihi, sitque oculis lux ista nouissima nostris.
 nec longus patrios labor est tibi nosse penatis:
 unde oritur, domus est terrae contermina nostrae.
 si modo fert animus, gradere, et scitabere ab ipso.'
 emicat extemplo laetus post talia matris 776
 dicta suae Phaethon et concipit aethera mente
 Aethiopusque suos positosque sub ignibus Indos
 sidereis transit patriosque adit impiger ortus.

LIBER SECVNDVS

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
 clara micante auro flammisque imitante pyropo,
 cuius ebur nitidum fastigia summa tegebant;
 argenti bifores radiabant lumine ualuae.
 materiam superabat opus; nam Mulciber illic 5
 aequora caelarat medias cingentia terras
 terrarumque orbem caelumque, quod imminet orbi.
 caeruleos habet unda deos, Tritona canorum
 Proteaque ambiguum balnearumque prementem
 Aegaeona suis immania terga lacertis 10
 Doridaeque et natas, quarum pars mare uidentur,
 pars in mole sedens uiridis siccare capillos,
 pisce uehi quaedam; facies non omnibus una,
 non diuersa tamen, qualem decet esse sororum.
 terra uiros urbisque gerit siluasque ferasque 15
 fluminaque et nymphas et cetera numina ruris.
 haec super inposita est caeli fulgentis imago
 signaque sex foribus dextris totidemque sinistris.
 quo simul adeliui Clymeneia limite proles
 uenit et intrant dubitanti tecta parentis, 20
 profinus ad patrios sua fert uestigia uultus
 consistitque procul; neque enim propiora ferebat
 lumina. purpurea uelutis ueste sedebat
 in solio Phoebeus claris lucente smaragdis.
 a dextra laenaeque Dies et Mensis et Annus 25
 Saeculaeque et positae spatii aequalibus Horae
 Verque nouum stabat cinctum florente corona;
 stabat nuda Aestas et spicae sarta gerebat;
 stabat et Autumnus calcatis sordidus uisus,
 et glacialis Hiemps canos hirsuta capillos. 30
 inde loco medius rerum nouitate pauentem
 Sol oculis inueniem, quibus adspicit omnia, uidit
 'quae' que 'uia tibi causa? quid hac' ait 'arce
 petisti,
 progenies, Phaethon, haud infitianda parenti?'
 ille refert 'o lux immensi publica mundi, 35
 Phoebe pater, si das usum mihi nominis huius,
 nec falsa Clymene culpam sub imagine celat,
 pignora da, genitor, per quae tua uera propago
 credat, et hunc animis errorem detrahe nostris.'
 dixerat; at genitor circum caput omne micantes 40
 deposuit radios propiusque accedere iussit;

amplexumque dato 'nec tu meus esse negari
 dignus es, et Clymene ueros' ait 'edidit ortus.
 quoque minus dubites, quoduis pete munus, ut illud
 me tribuente feras. promissis testis adesto 45
 dis iuranda palus, oculis incognita nostris.'
 uix bene desierat: currus rogat ille paternos
 inque diem alipedum ius et moderamen equorum.
 paenituit iurasse patrem. qui terque quaterque
 concutiens inlustre caput 'temeraria' dixit 50
 'uox mea facta tua est. utinam promissa liceret
 non dare; confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem.
 dissuadere licet. non est tua tuta uoluntas.
 magna petis, Phaethon, et quae nec uiribus istis
 munera conueniant nec tam puerilibus annis. 55
 sors tua mortalis: non est tua tuta uoluntas.
 plus etiam quam quod superis contingere fas est
 nescius adfectas. placeat sibi quisque licebit;
 non tamen ignifero quisquam consistere in axe
 me ualet excepto. uasti quoque rector Olympi, 60
 qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
 non agat hos currus; et quid Ioue maius habemus?
 ardua prima uia est et qua uix mane recentes
 enituntur equi; medio est altissima caelo,
 unde mare et terras ipsi mihi saepe uidere 65
 fit timor et pauida trepidat formidine pectus;
 ultima prona uia est et eget mortidine certo.
 tunc etiam, quae me subiectis excipit undis,
 ne ferar in praecipit, Tethys solet ipsa uereri.
 adde quod adsidua rapitur uertigine caelum 70
 sideraque alta trahit celerique uolumine torquet.
 nitor in aduersum, nec me, qui cetera, uincit
 impetus, et rapido contrarius uertigine euehor orbi.
 finge datos currus: quid ages? poterisne rotatis
 obuus ire polis, ne te citus auferat axis? 75
 forsitan et lucos illic urbesque deorum
 concipias animo delubraque ditia donis
 esse? per insidias iter est formaeque ferarum.
 utque uiam teneas nulloque errore traharis,
 per tamen aduersi gradiaris cornua Tauri 80
 Haemoniosque arcus uiolentique ora Leonis
 saeuaque circuitu curuantem brachia longo
 Scorpion atque aliter curuantem brachia Cancrum.

I 748 huic Heins., hinc N & in ras. uulg., nunc M A. collato Verg. Aen. II 161.

II 1 22 extant in Be. 1 apta columnis Benth. 9 ballenarum N Merk., ballenarum M A Be N. 11 uidetur Be teste Ellis M A N A. 19 adelui uulg., adelui Be Housman. 21 sua fert, uertit A Plan. 24 smaragdis N. 30 hiemps ex M N A. 36 huius usum M Heins. 55 conueniant A A. 57 fas est N?, fas sit M? in ras. Riese. possit A N A. 62 agat Plan. Heins., agat M N A, agit A. 64 medio A N, media M A, enitantur Seneca Heins. 66 sit M A N Seneca. trepidi M A N Seneca. 69 solet ima Seneca. 74 iunge Seneca. 75 nec A, ne N. auferet A N.

758 obprobria ex M A. 771 si ficta fero A cum fauet Ellis

nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis, 84
 quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,
 in promptu regere est; uix me patiuntur, ubi acres
 incaluerunt animi, ceruixque repugnat habenis.
 at tu, funesti ne sin tibi muneris auctor,
 nate, caue, dum resque sinit, tua corrige uota.
 scilicet ut nostro genitum te sanguine credas, 90
 pignora certa petis? do pignora certa timendo
 et patrio pater esse metu probor. adspice uultus
 ecce meos; utinamque oculos in pectora posses
 inserere et patrias intus deprendere curas.
 denique quicquid habet diues, circumspecte, mundus
 eque tot ac tantis caeli terraeque marisque 96
 posce bonis aliquid; nullam patiari repulsam.
 deprecor hoc unum, quod uero nomine poena,
 non honor est; poenam, Phaethon, pro munere poscis.
 quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis? 100
 ne dubita, dabitur (Stygias iurauimus undas)
 quodcumque optaris; sed tu sapientius opta.
 finierat monitus, dictis tamen ille repugnat
 propositumque premit flagratque cupidine currus.
 ergo qua licuit genitor cunctatus ad altos 105
 deducti iuuenem, Vulcania munera, currus.
 aureus axis erat, temo aureus, aurea summae
 curuatura rotae, radorum argenteus ordo;
 per iuga chrysolithi positaeque ex ordine gemmae
 clara repercusso reddebant lumina Phoebo. 110
 dumque ea magnanimus Phaethon miratur opusque
 perspicit, ecce uigil nitido patefecit ab ortu
 purpureas Aurora fores et plena rosarum
 atria. diffugiunt stellae, quarum agmina cogit
 Lucifer et caeli statione nouissimus exit. 115
 quem petere ut terras mundumque rubescere uidit
 cornuque extremae uelut euanescente lunae,
 iungere equos Titan uelocibus inperat Horis.
 iussa deae celeres peragunt, ignemque uomentis
 ambrosiae suco saturos, praesepibus altis 120
 quadrupedes ducunt adduntque sonantia frena.
 tum pater ora sui sacro medicamine nati
 contigit et rapidae fecit patientia flammae,
 inposuitque comae radios, praesagaque luctus
 pectore sollicito repetens suspiria dixit: 125
 'si potes his saltem monitis parere parentis,
 parce, puer, stimulis et fortius utere loris:
 sponte sua properant; labor est inhibere uolentes.
 nec tibi directos placeat uia quinque per arcus:
 sectus in oblicum est lato curamine limes, 130
 zonarumque trium contentus fine polumque
 effugit Australem iunctamque Aquilonibus Arcton.
 hac sit iter; manifesta rotae uestigia cernes.
 utque ferant aequos et caelum et terra calores,
 nec preme, nec summum molire per aethera currum.
 altius egressus caelestia tecta cremabis, 136
 inferius terras; medio tutissimus ibis.
 neu te dexterio tortum declinet ad Anguem,
 neu te sinisterior pressam rota ducat ad Aram;
 inter utrumque tene. Fortunae cetera mando, 140
 quae iuuat et melius, quam tu tibi, consulat opto.
 dum loquor, Hesperio positas in litore metas
 umida nox tetigit. non est mora libera nobis;
 poscitur; efulget tenebris Aurora fugatis.
 corripere lora manu; uel, si mutabile pectus 145
 est tibi, consiliis, non curribus utere nostris,
 dum potes et solidis etiam nunc sedibus adstas,
 dumque male optatos nondum premis inscius axes.
 quae tutus spectes, sine me dare lumina terris.
 occupat ille leuem iuuenali corpore currum 150
 statque super manibusque datas contingere habenas
 gaudet et inuito grates agit inde parenti.

interea uolucres Pyrois et Eous et Aethon,
 Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras
 flammiferis implent pedibusque repagula pulsant. 155
 quae postquam Tethys, factorum ignara nepotis,
 reppulit, et facta est immensi copia caeli,
 corripere uiam pedibusque per aera motis
 obstantes scindunt nebulas pennisque leuati
 praetereunt ortos isdem de partibus Euros. 160
 sed leue pondus erat, nec quod cognoscere possent
 Solis equi, solitaque iugum grauitate carebat;
 utque labant curuae iusto sine pondere naues
 perque mare instabiles nimia leuitate feruntur,
 sic onere adueto uacuum dat in aera saltus 165
 succutiturque alte similisque est currus inani.
 quod simul ac sensere, ruunt tritumque relinquunt
 quadriiugi spatium nec, quo prius, ordine currunt.
 ipse pauet, nec qua commissas flectat habenas,
 nec scit, qua sit iter; nec, si sciat, inperet illis. 170
 tum primum radii gelidi caluere Triones
 et uetito frustra temptarunt aequore tingui;
 quaeque polo posita est glaciale proxima Serpens,
 frigore pigra prius nec formidabilis ulli,
 incaluit sumpsitque nouas feruoribus iras. 175
 te quoque turbatum memorant fugisse, Bootes,
 quamuis tardus eras et te tua plaustra tenebant.
 ut uero summo desepit ab aethere terras
 infelix Phaethon penitus penitusque iacentes,
 palluit, et subito genae intremuere timore, 180
 suntque oculis tenebrae per tantum lumen obortae.
 et iam mallet equos nunquam tetigisse paternos,
 iam cognosce genus piget et ualuisse rogando;
 iam Meropis dici cupiens ita fertur, ut acta
 praecipiti pinus Borea, cui uicta remisit 185
 frena suus rector, quam dis uotisque reliquit.
 quid faciat? multum caeli post terga relictum,
 ante oculos plus est; animo metitur utrumque
 et modo, quos illi fatum contingere non est,
 prospicit occasus, interdum respicit ortus; 190
 quidque agat, ignarus stupet, et nec frena remittit
 nec retinere ualet, nec nomina nouit equorum.
 sparsa quoque in uario passim miracula caelo
 uastarumque uidet trepidus simulacra ferarum.
 est locus, in geminis ubi brachia concauat arcus
 Scorpions et cauda flexisque utrimque laeertis 196
 porrigit in spatium signorum membra duorum.
 hunc puer ut nigri madidum sudore nenei
 uulnera curuata minitantem cuspidem uidit,
 mentis inops gelida formidine lora remisit. 200
 quae postquam summo tetigere iacentia tergo,
 exspatiantur equi nulloque inhibente per auras
 ignotae regionis eunt, quaque impetus egit,
 hac sine lege ruunt altoque sub aethere fixis
 incursant stellis rapiuntque per aua currum. 205
 et modo summa petunt, modo per decline uiasque
 praecipites spatio terrae propiore feruntur;
 inferiusque suis fraternos currere Luna
 admiratur equos; ambustaque nubila fumant;
 corripitur flammis, ut quaeque altissima, tellus, 210
 fissaque agit rimas et sucis aet ademptis.
 pabula canescunt, cum frondibus uritur arbor,
 materiamque suo praebet seges arida damno.
 parua queror; magnae pereunt cum moenibus urbes,
 cumque suis totas populis incendia terras 215
 in cinerem uertunt. siluae cum montibus ardent;
 ardet Athos Taurosque Cilix et Tmolus et Oete
 et tum sicea, prius creberrima fontibus, Ide
 uirgineusque Helicon et nondum Oeagrius Haemus;
 ardet in immensum geminatis ignibus Aetne 220
 Parnasosque biceps et Eryx et Cynthus et Othrys

II 93 pectora A N, pectore M λ. 106 uolcania A. 109 musae Diomedes p. 451. 116 Tuem (T in ras. ex Q) patere (ater in ras.) M, quem pater A, tum pater N in ras. λ, corr. Merk. 126 parentis codd., paternis Heins. 128 uolentes A Heins., uolantes M uulg. 129 directos uulg., directos A Housman. 130 oblicum λ et alibi. 135 cursum Merk. 144 efulget Heins., et fulget codd. unde efulget Housman. 150 iuueni M in ras. N λ, iuuenali A P. 153 et euos P. eous om. et M A N λ, corr. Heins. 157 caeli M N, mundi A λ. 165 uacuum M ex corr., uacuos N ex corr. M A λ. 178 desepit Lachm. Haupt. 183 i. genus agnoscit A, unde i. g. agnoscit Ellis. 201 summum—tergum N Heins. cadentia Polle. 214 queror. loquor N. 215 terras λ Riese, gentes M A N uulg. 221 parnasosque ex A.

et tandem niuib. Rhodope caritura Mimasque
Dindymaque et Mycale natusque ad sacra Cithaeron.
nec prosunt Scythiae sua frigora; Caucasus ardet
Ossaque cum Pindo maiorque ambobus Olympus
aeriaque Alpes et nuber Appenninus. 226
tum uero Phaethon cunctis e partibus orbem
adspicit accensum nec tantos sustinet aestus,
feruentisque auras uelut e fornace profunda
ore trahit currusque suos candescere sentit; 230
et neque iam cineres eiectatamque fauillam
ferre potest calidoque innoluitur undique fumo,
quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus
nescit, et arbitrio uolucrum raptatur eorum.
sanguine tum credunt in corpora summa uocato 235
Aethiopum populos nigrum traxisse colorem;
tum facta est Libye raptis umoribus aestu
arida; tum nymphae passis fontesque lacusque
defleuere comis; quaerit Boeotia Dircen,
Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas. 240
nec sortita loco distantes flumina ripas
tuta manent; mediis Tanais fumauit in undis
Peneosque senex Teuthranteusque Caius
et celer Ismenos cum Phlegiaci Erymantho
arsurusque iterum Xanthus flauusque Lycormas,
quique recuruatil ludit Maeandros in undis, 246
Mygdoniusque Melas et Taenarius Eurotas.
arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes
Thermodonque citus Gangesque et Phasis et Hister.
aestuat Alpheos, ripae Spercheides ardent, 250
quodque suo Tagus amne nebit, fluit ignibus, aurum;
et quae Maeonias celebrabant carmine ripas
flumineae uolucres, medio caluere Caystro.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem
occulitque caput, quod adhuc latet; ostia septem
puluerulenta uacant, septem sine flumine ualles. 256
fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccat
Hesperiosque amnes Rhenum Rhodanumque Pad-
umque,
cuique fuit rerum promissa potentia, Thybrin.
dissilit omne solum, penetratque in Tartara rimis
lumen et infernum terret cum coniuge regem. 261
et mare contrahitur, siccaeque est campus harenae,
quod modo pontus erat; quosque altum texerat
aequor,
exsistunt montes et sparsas Cycladas augent.
ima petunt pisces, nec se super aequora curui 265
tollere consuetae audent delphinae in auras;
corpora phocarum summo resupina profundo
exanimata natant. ipsum quoque Nereia fama est
Doridaque et natas tepidis latuisse sub antris.
ter Neptunus aquis cum toruo brachia nultu 270
exserere ausus erat, ter non tulit aeris ignes.
alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
inter aquas pelagi contractosque undique fontes,
qui se considerant in opacae uiscera matris,
sustulit oppressos collo tenus arida uultus, 275
opposititque manum fronti magnoque tremore
omnia concutens paulum subseclit et infra,
quam solet esse, fuit; fractaque ita uoce locuta est:
'si placet hoc meruique, quid o tua fulmina cessant,
summe deum? liceat periturae uiribus ignis 280
igne perire tuo clademque auctore lenare.
uix equidem fauces haec ipsa in uerba resoluta
(presserat ora uapor); 'tostos en adspice crines
inque oculis tantum, tantum super ora fauillae.
hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem 285
officii que refers, quod adunci uulnera aratri
rastrorumque fero totoque exerceor anno,
quod pecori frondes alimentaque mitia, fruges

humano generi, uobis quoque tura ministro?
sed tamen exitum fac me meruisse: quid undae,
quid meruit frater? cur illi tradita sorte 291
aequora decrescunt et ab aethere longius absunt?
quod si nec fratris nec te mea gratia tangit,
at caeli miserere tui; circumspecte utrumque,
fumat uterque polus; quos si uitiauerit ignis, 295
atria uestra ruent. Atlans en ipse laborat
uixque suis umeris candentem sustinet axem.
si freta, si terrae pereunt, si regia caeli,
in chaos antiquum confundimur. eripe flammis,
siquid adhuc superest, et rerum consule summae. 300
dixerat haec Tellus; neque enim tolerare uaporem
ulterius potuit nec dicere plura; summeque
rettulit os in se propioraque manibus antra.
at pater omnipotens, superos testatus et ipsum
qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato 305
interitura graui, summam petit arduus arcem,
unde solet nubes latis inducere terris,
unde mouet tonitrus uibrataque fulmina iactat.
sed neque, quas posset terris inducere, nubes
tunc habuit, nec, quos caelo demitteret, imbres. 310
intonat et dextra libratum fulmen ab aure
misit in aurigam pariterque animaque rotisque
expulit et saeuis conpescuit ignibus ignes.
consternantur equi et saltu in contraria facto
colla iugo eripiunt abruptaque lora relinquunt. 315
illic frena iacent, illic temone reuulsus
axis, in hac radii fractarum parte rotarum,
sparsaque sunt late laceri uestigia currus.
at Phaethon, rutilos flamma populante capillos,
uoluitur in praecipit longoque per aera tractu 320
fertur, ut interdum de caelo stella sereno,
etsi non cecidit, potuit cecidisse uideri.
quem procul a patria diuerso maximus orbe
exciipit Eridanus fumantiaque abluit ora;
Naides Hesperiae trifida fumantia flamma 325
corpora dant tumulo; signant quoque carmines axum:
HIC STYX EST PHAETHON, CUIUS AVREGA PATENT;
QUEM SI NON TENUIT, MAGNIS TAMEN ENCIDIT
AVSIS.
nam pater obductos, luctu miserabilis aegro,
condiderat uultus; et, si modo credimus, unum 330
isse diem sine sole ferunt; incendia lumen
praebebant aliquisque malo fuit us in illo.
At Clymene postquam dixit, quaecumque fuerunt
in tantis dicenda malis, lugubris et amens
et laniata sinus totum percensuit orbem; 335
exanimisque artus primo, mox ossa requirens
repperit ossa tamen peregrina condita ripa,
incubuitque loco nomenque in marmore lectum
perfudit lacrimis et aperto pectore fuit.
nec minus Heliades lugent et, inania morti 340
munera, dant lacrimas, et caesae pectora palmis
non auditurum miseras Phaethonta querellas
nocte dieque nocent adsternuntque sepulcro.
luna quater iunctis implet cornibus orbem:
illae more suo (nam morem fecerat usus) 345
plangorem dederant. e quis Phaethusa, sororum
maxima, cum uellet terra procumbere, quæta est
deriguissae pedes. ad quam conata uenire
candida Lampetie subita radice retenta est.
tertia, cum crinem manibus laniare pararet, 350
auellit frondes; haec stipite crura teneri,
illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
dumque ea mirantur, conplectitur inguina cortex,
perque gradus uterum pectusque uerosque man-
usque
ambit, et extabant tantum ora uocantia matrem.

II 239 *cirron* A Ellis. 243 *peneosque* ex A. 244 *ismenos* ex A. *Phlegiaci* Merk., *phlegiaci* N *Mycale* M A N cA, *Psophon* Glareanus. 246 *maendros* ex e. 250 *alpheos* ex N (corr. ex *alpheos* A). 252 *celebrabant* A² Hems. 256 *auocant* M N A¹. 270 *nultu* N. 273 *que* com. M. 275 *omniferos* N in ras. cA. *nultus* N. 278 *fracta* Housman (l. e.), *sacra* M A N cA, *ruca* G. H. Mueller et C. Schenkl, *siccat* codd. aliquot dett., *siccat* *faues* Bentl. 284 *tantum* t. A Hems., *tamam* (in ras.) t. M, *uoluit* (in ras.) t. est A, *tantum uoluit* t., *erasus* N. 295 *quid* si M A, *quos* (corr. ex *quid*) si N. 296 *athlans* M. 302 *poterat* cA. 310 *demitteret* e, *demitteret* M A N A. 313 *sacrus* Ciofanius Bentl. 326 *supantique* hoc Hems. ex codd. 337 *ripa* (terra superscript.) M, *ripa* A N, *terra* A. 347 *terrat* A cA (c man. rec.). 348 *deriguissae* A cA.

quid faciat mater, nisi, quo trahat inpetus illam, 356
huc atque illuc et, dum licet, oscula iungat?
non satis est; truncis auellere corpora temptat
et teneros manibus ramos abruptit; at inde 359
sanguineae manant, tamquam de vulnere, guttae.
'parce, precor, mater', quaecumque est saucia,
clamat,

'parce, precor; nostrum laceratur in arbore corpus.
iamque uale'—cortex in uerba nouissima uenit.
inde fluunt lacrimae, stillataeque sole rigescunt
de ramis electra nouis, quae lucidus annis 365
excipit et nurbis mittit gestanda Latinis.

Aduit huic monstro proles Stheneleia Cynus,
qui tibi materno quamuis a sanguine iunctus,
mente tamen, Phaethon, propior fuit. ille relicto
(nam Ligurum populos et magnas rexerat urbes) 370
inperio ripas uirides annemque querellis
Eridanum inplerat siluamque sororibus auctam,
cum uox est tenuata uiro, canaeque capillos
dissimulant pluma, collumque a pectore longe
porrigitur, digitosque ligat iunctura rubentes; 375
penna latus uelat, tenet os sine acumine rostrum.
fit noua Cynus auis, nec se caeloque Ionique
credit, ut iniuste missi memor ignis ab illo;
stagna petit patulosque lacus, ignemque perosus,
quae colat, elegit contraria flumina flammis. 380

Squalidus interea genitor Phaethontis et expers
ipse sui decoris, qualis cum deficit orbem
esse solet, lucemque odit seque ipse diemque
datque animum in luctus; et luctibus adicit iram
officiumque negat mundo. 'satis' inquit 'ab aeu- 386
sors mea principiis fuit inrequieta, pigetque
actorum sine fine mihi, sine honore, laborum.
quilibet alter agat portantes lumina currus.
si nemo est omnesque dei non posse fatentur,
ipse agat, ut saltem, dum nostras temptat habenas,
orbatura patres aliquando fulmina ponat. 391
tum sciet, ignipedum uires expertus equorum,
non meruisse necem qui non bene rexit illos.'
taliam dicentem circumstant omnia Solem
numina, neue uelit tenebras inducere rebus, 395
supplice uoce rogant; missos quoque Iuppiter ignes
excusat precibusque minas regaliter addit.
colligit amantes et adhuc terrore pauentes
Phoebus equos stimuloque dolens et uerbere saeuit;
saeuit enim, natumque obiecit et inputat illis. 400

At pater omnipotens ingentia moenia caeli
circuit, et ne quid labefactum uiribus ignis
corruat, explorat. quae postquam firma suique
roboris esse uidet, terras hominumque labores
perspicit. Arcadiae tamen est impensior illi 405
cura suae; fontesque et nondum audientia labi
flumina restituit, dat terrae gramina, frondes
arboribus, laesasque iubet reuirescere siluas.
dum redit itque frequens, in uirgine Nonacrina
haesit; et accepti caluere sub ossibus ignes. 410
non erat huius opus lanam mollire trahendo
nec positu uariare comas. ubi fibula uestem,
uitta coeuerat neglectos alba capillos.
et modo leue manu iaculum, modo sumpserat arcum,
miles erat Phoebes; nec Maenalon attigit ulla 415
gratior hac Triuia. sed nulla potentia longa est.
ulterior medio spatium sol altus habebat,
cum subit illa nemus, quod nulla ceciderat aetas.
exiit hic uero pharetram lentosque retendit
arcus inque solo, quod texerat herba, iacebat 420
et pictam posita pharetram ceruice premebat.
Iuppiter ut uidit fessam et custode uacantem,
'hoc certe furtum coniunx mea nesciet,' inquit

'aut si rescierit, sunt, o, sunt iurgia tanti.'
protinus induitur faciem cultumque Dianae 425
atque ait 'o comitum, uirgo, pars una mearum,
in quibus es uenata iugis? de caespite uirgo
se leuat et 'salue numen, me iudice,' dixit
'audiat ipse licet, maius loue.' ridet et audit
et sibi praeferrere se gaudet et oscula iungit 430
nec moderata satis nec sic a uirgine danda.
qua uenata foret silua, narrare parantem
impedit amplexu, nec se sine crimine prodit.
illa quidem contra, quantum modo femina possit,
(adspiceres utinam, Saturnia; mitior esses) 435
illa quidem pugnat: sed quae superare puella,
quisue fouem poterat? superum petit aethera uictor
Iuppiter; huic odio nemus est et conscia silua.
unde pedem referens paene est oblita pharetram
tollere cum telis et quem suspenderat arcum. 440
ecce suo comitata choro Dictynna per altum
Maenalon ingreditur et caede superba ferarum
adspicit hanc usamque uocat: clamata refugit
et timuit primo, ne Iuppiter esset in illa.
sed postquam pariter nymphas incedere uidit, 445
sensit abesse dolos numerumque accessit ad harum.
heu quam difficile est crimen non prodere uultu!
uix oculos attollit humo, nec, ut ante solebat,
iuncta deae lateri nec toto est agmine prima;
sed silet et laesi dat signa rubore pudoris; 450
et, nisi quod uirgo est, poterat sentire Diana
mille notis culpam: nymphae sensisse feruntur.
orbe resurgebant lunaria cornua nono,
cum dea uenatu, fraternis languida flammis,
nacta nemus gelidum, de quo cum murmure labens
ibat et attritas uersabat riuus harenas, 456
ut loca laudauit, summas pede contigit undas;
his quoque laudatis 'procul est' ait 'arbiter omnis;
nuda superfusus tinguamus corpora lymphis.'
Parrhasis erubuit. cunctae uelamina ponunt; 460
una moras quaerit. dubitanti uestis adempta est;
qua posita nudo patuit cum corpore crimen.
attonitae manibusque uterum celare uolenti
'i procul hinc' dixit 'nec sacros pollue fontes'
Cynthia, deque suo iussit secedere coetu. 465
Senserat hoc olim magni matrona Tonantis
distulaturae graues in idonea tempora poenas.
causa morae nulla est; et iam puer Arcas (id ipsum
indoluit Iuno) fuerat de paeciae natus.
cui simul obuertit saeuam cum lumine mentem, 470
'scilicet hoc etiam restabat, adultera,' dixit
'ut fecunda fores, fieretque iniuria partu
nota, Ionique mei testatum dedecus esset.
haud inpune feres; adimam tibi nempe figuram,
qua tibi quaque places nostro, inportuna, marito,' 476
dixit et aduersa prenis a fronte capillis
strauit humi pronam. tendebat brachia supplex:
brachia coeperunt nigris horrescere villis,
curuarique manus et aduncos crescere in unguis
officioque pedum fungi, laudataque quondam 480
ora Ioui lato fieri deformia rictu.
neue preces animos et uerba precantia flectant,
posse loqui eripitur; uox iracunda miraxque
plenaque terroris rauco de gutture fertur.
mens antiqua tamen facta quoque mansit in ursa,
adsiduoque suos gemitu testata dolores 486
qualescumque manus ad caelum et sidera tollit
ingratumque fouem, nequat cum dicere, sentit.
a quotiens, sola non ausa quiescere silua,
ante domum quondamque suis errauit in agris! 490
a quotiens per saxa canum latratibus acta est
uenatrixque metu uenantum territa fugit!

II 356 trahit A N s. 368 uinctus A s. 376 uestit Heins. Merk. sed cf. VII 468. 378 tradit M¹ A N. 382 orbe N s. l. 398 trementis N. 399 caedit Haupt. 400 enim. erum Merk. qui post saeuit interpunxit. 408 reuiuiscere s. l. 412 positu N s. l. positas A s. positu (as superscript.) M. cui M in ras. s. ubi (cui superscript.) A s. ubi N, causa Korn, cum Rappold. 434 possit s. l. posset M A N s. 436 quae M N s. non s. l. quem A, idem olim con. Bentl. 437 post superum interpungunt alii. 439 unde M in ras. A, inde s. l. 444 extimuit s. l. 456 riuos A. 470 cui A, quo uulg. aduertit N. 474 nempe s. l. namque M A N s. 476 aduersam M s. l. aduersam A codd, multi Heins., aduersa codd. pauci Naugerius, arreptam s. uulg. 485 tamen Raph. Regius, manet codd.

saepe feris latuit uisis, oblita quid esset,
ursaque prospectos in montibus horruit ursos,
pertinuitque lupos, quamuis pater esset in illis. 495

Ecce, Lycaoniae proles ignara parentis,
Arcas adest, ter quinque fere natalibus actis;
dumque feras sequitur, dum saltus eligit aptos
nexilibusque plagis siluas Erymanthidas ambit,
incidit in matrem; quae restitit Aetade uiso 500
et cognoscenti similis fuit. ille refugit
inmotusque oculos in se sine fine tenentem
nescius extimuit, propiusque accedere auenti
uulnifico fuerat fixurus pectora telo.
aruit omnipotens pariterque ipsosque nefasque 505
sustulit et celeri raptos per inania uento
inposuit caelo uicinaque sidera fecit.

Intumuit Iuno, postquam inter sidera paelex
fulsit, et ad canam descendit in aequora Tethyn
Oceanumque senem, quorum reuerentia mouit 510
saepe deos, causamque uiae seicantibus inquit:
'quaeritis, aetheriis quare regina deorum
sedibus huc adsim? pro me tenet altera caelum.
mentior, obscurum nisi nox cum fecerit orbem,
nuper honoratas summo, mea uulnera, caelo 515
uideritis stellis illic, ubi circulus axem
ultimus extremum spatioque breuissimus ambit.
et uero quisquam Iunonem laedere nolit
offensamque tremat, quae prorsum sola nocendo? 519
o, ego quantum egi! quam uasta potentia nostra est!
esse hominem uetui: facta est dea. sic ego poenas
sontibus inpono, sic est mea magna potestas.
uindictae antiquam faciem uulnibusque ferinos
detrahat, Argolica quod in ante Phoronide fecit.
cur non et pulsa ducit Iunone meoque? 525
collocat in thalamo socerumque Lycaona sumit?
at uos si laesae tangit contemptus alumnae,
gurgite caeruleo septem prohibete triones
sideraque in caelo, stupri mercede, recepta
pellite, ne puro tinguatur in aequore paelex.' 530

Di maris aduerant; habili Saturnia curru
ingreditur liquidum pauonibus Argo,
tam nuper pietas caeso pauonibus Argo,
quam tu nuper eras, cum candidus ante fuisses,
corne loquax, subito nigrantes uersus in alas. 535
nam fuit haec quondam niueis argentea pennis
ales, ut aequaret totas sine labe columbas,
nec seruaturis uigili Capitolia uoce
cederet anseribus nec amanti illumina cyeno.
lingua fuit damno; lingua faciente loquaci, 540
qui color albus erat, nunc est contrarius albo.
pulehrior in tota, quam Larisaea Coronis,
non fuit Haemonia; placuit tibi, Delphice, certe,
dum uel casta fuit uel inobseruata. sed ales
sensit adulterium Phoebeius, utque latentem 545
detegeret culpam, non exorabilis index
ad dominum tendebat iter. quem garrula motis
consequitur pennis, scietur ut omnia, cornix
auditaque uiae causa 'non utile carpis'
inquit 'iter: ne sperne meae praesagia linguae. 550
quid fuerim quid simque, uide meritumque require:
iuuenies nouissem fidem. nam tempore quodam
Pallas Erichthonium, prolem sine matre creatam,
clauserat Actaeo texta de uimine cista 555
uirginibusque tribus gemino de Cecrope natia
et legem dederat, sua ne secreta uiderent.
abdit fronde leui densa speculabar ab ulmo,
quid facerent. commissae duae sine fraude tuentur,
Pandrosos atque Herse; timidas uocat una sorores
Aglauros nodosque manu diducit; et intus 560

infantemque uident adporrectumque draconem.
acta deae refero; pro quo mihi gratia talis
redditur, ut dicar tutela pulsa Mineruae
et ponar post noctis auem. mea poena uolucres
admonuisse potest, ne uoce pericula quaerant. 565
at, puto, non ultro nec quicquam tale rogantem
me petiit? ipsa licet hoc a Pallade quaeras:
quamuis irata est, non hoc irata negabit.
nam me Phocaeica clarus tellure Coroneus
(nota loquor) genuit fueramque ego regia uirgo 570
diuitibusque procis (ne me contemne) petebar.
forma mihi nocuit. nam cum per litora lentis
passibus, ut soleo, summa spatiarer harena,
uidit et incaluit pelagi deus; utque precando
tempora cum blandis absumpsit inania uerbis, 575
nim parat et sequitur. fugio densumque relinquo
litus et in molli nequiquam lassor harena.
inde deos hominesque uoco; nec contigit ullum
uox mea mortalem; mota est pro uirgine iurgo,
auxiliumque tulit. tendebam brachia caelo: 580
brachia coeperunt leuibus nigrescere pennis.
reicere ex umeris uestem molibar; at illa
pluma erat inque cutem radices egerat imas.
plangere nuda meis conabar pectora palmis:
sed neque iam palmas nec pectora nuda gerebam.
currebam; nec, ut ante, pedes retinebat harena, 586
sed summa tollebar humo. mox acta per auras
euehor et data sum comes inculpata Mineruae.
quid tamen hoc prodest, si diro facta uolucris
crimine Nyctimene nostro successit honori? 590
an quae per totam res est notissima Lesbos,
non audita tibi est, patrum temerasse cubile
Nyctimene? auis illa quidem, sed conscia culpae
conspectum lucemque fugit tenebrisque pudorem
celat et a cunctis expellitur aethere toto.' 595
talitiam dicenti 'tibi' ait 'renocamina' coruus
'sint precor ista malo: nos uanum spernimus omen.'
nec coeptum dimittit iter, dominoque iacentem
cum iuene Haemonio uidisse Coronida narrat.
laurea delapsa est auditu crimine amantis, 600
et pariter uultusque deo plectrumque colorque
excidit; utque animus tumida feruebat ab ira,
arma adueta capit flexumque a cornibus arcum
tendit et illa suo totiens cum pectore iuncta
indenitatu traiecit pectora telo. 605
icta dedit gemitum tractoque a corpore ferro
candida puniceo perfudit membra cruore,
et dixit 'potui poenas tibi, Phoebe, dedisse,
sed peperisse prius; duo nunc moriemur in una.'
hactenus, et pariter uitam cum sanguine fudit. 610
corpus inane animae frigus letale secutum est.
Poenitit heu sero poenae crudelis amantem,
seque, quod audierit, quod sic exarserit, odit;
odit auem, per quam crimen causamque dolendi
scire coactus erat, nec non arcumque manumque
odit cumque manu temeraria tela sagittas; 616
conlapsamque fouet saepe ope uincere fata
nititur et medicas exercet inaniter artes.
quae postquam frustra temptata, rogumque parari
uidit et arsuos supremis ignibus artus, 620
tum uero gemitus (neque enim caelestia tingui
ora licet lacrimis) alto de corde petitos
edidit haud aliter, quam cum spectante iuuenca
lactentis uituli dextra libratus ab aure
tempora discussit claro caua malleus ictu. 625
ut tamen ingratos in pectora fudit odores
et dedit amplexus iniustaque iusta peregit,
non tulit in cineres labi sua Phoebus eosdem

II 497 actis A uulg., ferens—amos N in ras. A, rasura est in M, auctas Merk. 503 accelerare fugit M A N A. 504 uoluntio A. 505 arcuit Plan. Raph. Regius, arguit codd. 509 aequore M. 514 mentior codd., mentiar Accursus. 518 est uero cur quis N? e Heins., quisquam A N, quisque A, quisque M ante ras. 520 quanta hausta ut uidetur A, quantum (uel quanti) ista Ellis. 523 uoluit N. 525 expulsa A. 525, 526 ducit—collocat—sumat N Merk. 529 caelum codd. plerique, caelo N Heins. 532 aera A. 554 texta A. 560 aglauros M A N A. deducit M A N A. 582 reiecerat A. 583 egerat A codd. multi Heins., egerat N, fixerat M in ras. A. 587 alta N A. 589 tetro A. 591 lesbos ex MN. 600 amanti Heins. Merk. 603 capit M A A, rapit al. 606 corpore codd., uulnera Heins. uulg. 611 damnat Hartman. 620 sensit et Schol. ad Stat. Theb. VI 381, suppositus N.

semīna, sed natum flammis uteroque parentis
eripuit geminique tulit Chironis in antrum; 630
sperantemque sibi non falsae praemia linguae
inter aues albas uetuit consistere coruum.

Semifer interea diuinæ stirpis alumnus
laetus erat mixtoque oneri gaudebat honore.
ecce venit rutilis uumeros protecta capillis 635
filia Centauri, quam quondam nympha Chariclo
fluminis in rapidi ripis enixa uocauit

Ocyroen. non haec artes contenta paternas
edidicisse fuit; fatorum arcana canebat.

ergo ubi uaticinos concepit mente furores 640

incaluitque deo quem clausum pectore habebat,
adspicit infantem, 'toto' que 'salutifer orbi

cresee puer:' dixit 'tibi se mortalia saepe
corpora debebunt; animas tibi reddere ademptas

fas erit; idque semel dis indignantibus ausus, 645
posse dare hoc iterum flamma prohibebere auita

eque deo corpus fies exsangue, deusque,
qui modo corpus eras, et bis tua fata nouabis.

tu quoque, care pater, nunc immortalis et aeuīs
omnibus ut maneas nascendi lege creatus, 650

posse mori cupies, tum cum cruciabere dirae
sanguine serpentis per saucia membra recepto;

teque ex aeterno patientem numina mortis
efficiunt triplicesque deae tua fila resoluent.' 655

restabat fatis aliquid. suspirat ab imīs
pectoribus, laerimaeque genis labuntur obortae;

atque ita 'praeuertunt' inquit 'me fata, uetorque
plura loqui, uocisque meae praecluditur usus.

non fuerant artes tanti, quae numinis iram
contraxere mihi; mallet nescisse futura. 660

iam mihi subduci facies humana uidetur,
iam cibus herba placet, iam latis currere campis

inpetus est; in equam cognataque corpora uertor.
tota tamen quare? pater est mihi nempe biformis.'

talia dicenti pars est extrema querellae 665
intellecta parum, confusaque uerba fuerunt.

mox nec uerba quidem nec equae sonus ille uidetur,
sed simulantis equam, paruoque in tempore certos

edidit hinnitus et braccia mouit in herbas.
tum digiti coeunt et quinos alligat ungues 670

perpetuo cornu leuis ungula, crescit et oris
et colli spatium, longae pars maxima pallae

cauda fit, utque uagi crines per colla iacebant,
in dextras abiere iubas; pariterque nouata est

et uox et facies; nomen quoque monstra dedere. 675
Flebat opemque tuam frustra Philyreus heros,

Delphice, poscebat. nam nec rescindere magni
iussa Iouis poteras nec, si rescindere posses,

tunc aderas; Elin Messeniaque arua colebas.
illud erat tempus, quo te pastoria pellis 680

textit, onusque fuit baculus siluestre sinistrae,
alterius dispar septenis fistula cannis.

dumque amor est curae, dum te tua fistula mulcet,
incustoditae Pyllos memorantur in agros

processisse boues. uidet has Atlantide Maia 685
natus et arte sua siluis occultat abactas.

senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
rure senex; Battum uicinia cuncta uocabant.

dinitis hic saltus herbosaeque pascua Nelei
nobiliumque greges cunctos seruabat equarum. 690

hunc tenuit blandaque manu seduxit, et illi
'quisquis es, hospes,' ait 'si forte armenta requirit

haec aliquis, uidisse nega; neu gratia facto
nulla rependatur, nitidam cape praemia uaccam'; 695

et dedit. accepta uoces has reddidit hospes:
'tutus eas: lapis iste prius tua furta loquetur'

et lapidem ostendit. simulat Ioue natus abire;

mox redit et uersa pariter cum uoce figura
'rustice, uidisti siquas hoc limite' dixit 700
'ire boues, fer opem furtoque silentia deme:
iuncta suo pretium dabitur tibi femina tauro.'

at senior, postquam est merces geminata, 'sub illis
montibus' inquit 'erunt'; et erant sub montibus

illis.

risit Atlantiades et 'me mihi, perfide, prodīs?
me mihi prodīs?' ait; periuraque pectora uertit 705

in durum silicem, qui nunc quoque dicitur Index,
inque nihil merito uetus est infamia saxo.

Hinc se sustulerat paribus Caduceifer alis,
Munychiosque uolans agros gratamque Mineruae

despectabat humum cultique arbusta Lycei. 710
illa forte die castae de more puellae

uertice supposito festas in Palladis arces
pura coronatis portabant sacra canistris.

inde reuertentes deus adspicit ales iterque
non agit in rectum, sed in orbem curuat eundem. 716

ut uolucris uisis rapidissima miluus extis,
dum timet et densi circumstant sacra ministri,

flectitur in gyrum nec longius audet abire,
spemque suam motis audis circumuolat alis;

sic super Actaeas agilis Cyllenius arces 720
inclinat cursus et easdem circinat auras.

quanto splendidior quam cetera sidera fulget
Lucifer, et quanto quam Lucifer aurea Phoebe,

tanto uirginibus praestantior omnibus Herse
ibat eratque decus pompae comitumque suarum. 725

obstupuit forma Ioue natus, et aethere pendens
non secus exarsit, quam cum Balearica plumbum

funda iacit: uolat illud et incandescit eundo,
et quos non habuit sub nubibus inuenit ignis.

uertit iter caeloque petit terrena relicto, 730
nec se dissimulat; tanta est fiducia formae.

quae quamquam iusta est, cura tamen adiuuat illam,
permulcetque comas chlamydemque, ut pendeat

apte,

collocat, ut limbus totumque appareat aurum,
ut teres in dextra, quae somnos ducit et arcet, 735

uirga sit, ut tervis niteant talaria plantis.
pars secreta domus ebore et testudine cultos

tris habuit thalamos, quorum tu, Pandrose, dextrum,
Aglauros laeuum, medium possederat Herse,

quae tenuit laeuum, uenientem prima notauit 740
Mercurium nomenque dei scitarier ausa est

et causam aduentus. cui sic respondit Atlantis
Pleionesque nepos: 'ego sum, qui iussa per auras

uerba patris porto; pater est mihi Iuppiter ipse.
nec fingam causas; tu tantum fida sorori 745

esse uelis prolisque meae matertera dici.
Herse causa uiae est. faueas oramus amanti.'

adspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper
uiderat Aglauros flauae secreta Mineruae,

proque ministerio magni sibi ponderis aurum 750
postulat; interea tectis excedere cogit.

uertit ad hanc torui dea bellica luminis orbem
et tanto penitus traxit suspiria motu,

ut pariter pectus positamque in pectore forti
aegida concuteret. subit, hanc arcana profana 755

detexisse manu, tum cum sine matre creatam
Lemnicolae stirpem contra data foedera uidit,

et gratamque deo fore iam gratamque sorori,
et ditem sumpto, quod auara poposcerat, auro.

protinus Inuidiae nigro squalentia tabo 760
tectis petit. domus est imis in ualibus huius

abdita, sole carens, non ulli peruia uento,
tristis et ignauī plenissima frigoris, et quae

igne uacet semper, caligine semper abundet.

II 636 *Chariclo* codd., corr. Politianus. 642 *totoque* M A λ Can. VII (cod. Bodleianus Canonici VII), *toti* M^l. *orbe* ε. 646 *prohiberis* M N ε. 649 sic Plan., *iam mortalis* M A N ε. 655 *dictis* Benti. 657 *me* codd. nonnulli Heins., *mea* M A N λ. 663 *pectora* ε. 664 *namque* λ. 668 *equam* ed. Aldina 1502, quod nunc apparet in N, *equae* codd. 669 *herbis* M, *herbas* (i. suprascript.) A. 670 *colligat* N. 681 *baculus* M in ras. A N λ Ellis, *baculum* M^l. 688 *uicinia cuncta* Housman (l. c.), *uiciniaeque tota* M in ras., *uicinia rura* N ε, *uicina hunc rura* A λ, *uicinia tota* uulg. 691 *tenuit* A Ellis, *timuit* uulg. 701 *pretium* Heins. ex cod. uno, *pariter* codd. 716 *miluus* in e. λ, *miluus* A ε. 723 *quam* codd., *te* Heins. uulg. 730 *petit diuersa* A N λ. 734 *latumque* Koch. 736 *ut, et* ε λ. 739 et 749 *aglauros* ex A N λ. 749 *flauae* codd., *rauae* Haupt.

huc ubi peruenit bello metuenda uirago, 765
constitit ante domum (neque enim succedere tectis
fas habet) et postes extrema cuspidē pulsāt.
concussae patuere fores. uidet intus edentem
uipereas carnes, uitiorum alimenta suorum,
Inuidiam, uisaeque oculos auertit. at illa 770
surgit humo pigre semesarumque relinquit
corpora serpentum passuque incedit inerti;
utque deam uidit formaque armisque decoram,
ingemuit uultumque una ac suspiria duxit.
pallor in ore sedet, macies in corpore toto, 775
sic opus est: Aglauros ea est.' haud plura locuta
fugit et inpressa tellurem reppulit hasta.
illa deam obliquo fugientem lumine cernens
murmura parua dedit, successurumque Minervae
indoluit. baculumque capit, quem spinea totum
uincula cingebant, adopertaque nubibus atris, 790
quacumque ingreditur, florentia proterit arua
exuritque herbas et summa cacumina carpit
adflatuque suo populos urbesque domosque
polluit. et tandem Tritonida conspicit arcem,
ingeniis opibusque et festa pace uiuentem, 795
uixque tenet lacrimas, quia nil lacrimabile cernit.
sed postquam thalamos intrauit Cecropae natae,
iussa facit pectusque manu ferrugine tincta
tangit et hamatis praecordia sentibus inplet,
inspiratque nocens uirus piceumque per ossa 800
dissipat et medio spargit pulmone uenenum.
neue mali causae spatium per latius errent,
germanam ante oculos fortunatumque sororis
coniugium pulchraque deum sub imagine ponit,
cunctaque magna facit. quibus irritata dolore 805
Cecropis occulto mordetur, et anxia nocte,
anxia luce gemit, lentaque miserrima tabe
liquitur, ut glacies incerto saucia sole.
feliciisque bonis non lenius uritur Hereses,
quam cum spinosis ignis supponitur herbis, 810
quae neque dant flammis lentoque tepore cremantur.
saepe mori uoluit, ne quicquam tale uideret,
saepe uelut crimen rigido narrare parenti;
denique in aduerso uenientem limine sedit
exclusura deum. cui blandimenta precesque 815
uerbaque iactanti mitissima 'desine;' dixit
'hinc ego me non sum nisi te motura repulso.'
'stemus' ait 'pacto' uelox Cyllenius 'isto.'
caelatasque fores uirga patefecit. at illi

surgere conanti partes, quascumque sedendo 820
flectimus, ignaua nequeunt grauitate moueri.
illa quidem pugnat recto se attollere trunco;
sed genuum iunctura riget, frigusque per inguen
labitur, et pallent amisso sanguine uenae.
utque malum late solet inmedicabile cancer 825
serpere et inlaesas uitiatas addere partes,
sic letalis hiemps paulatim in pectora uenit
uitalesque uias et respiramina clausit.
nec conata loqui est, nec, si conata fuisset,
uocis habebat iter: saxum iam colla tenebat, 830
oraeque duruerant, signumque exsangue sedebat.
nec lapis albus erat: sua mens infecerat illam.
Has ubi uerborum poenas mentisque profanae
cepit Atlantiades, dictas a Pallade terras
linquit et ingreditur iactatis aethera pennis. 835
seuocat hunc genitor. nec causam fassus amoris
'fide minister' ait 'iussorum, nate, meorum,
pelle moram solitoque celer delabere cursu,
quaeque tuam matrem tellus a parte sinistra
suspicit (indigenae Sidonida nomine dicunt), 840
hanc pete, quodque procul montano gramine pasci
armentum regale uides, ad litora uerte.'
dixit, et expulsi iamdudum monte iuueni
litora iussa petunt, ubi magni filia regis
ludere uirginibus Tyriis comitata solebat. 845
non bene conueniunt nec in una sede morantur
maiestas et amor. scepri grauitate relicta
ille pater rectorque deum, cui dextra trisulcis
ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
induitur faciem tauri mixtusque iuuenis 850
mugit et in teneris formosus obambulat herbis.
quippe color niuis est, quam nec uestigia duri
calcanere pedis nec soluit aquaticus Auster.
colla toris extant, armis palaeia pendent,
cornua parua quidem, sed quae contendere possis
facta manu, puraque magis perlucida gemma. 856
nullae in fronte minae, nec formidabile lumen;
pacem uultus habet. miratur Ageneor nata,
quod tam formosus, quod proelia nulla minetur.
sed quamuis mitem metuit contingere primo; 860
mox adit et flores ad candida porrigit ora.
gaudet amans et, dum ueniat sperata uoluptas,
oscula dat manibus; uix, a, uix cetera differt,
et nunc alludit uiridique exultat in herba,
nunc latus in fuluis niueum deponit harenis; 865
paulatimque metu dempto modo pectora praebet
uirginea plaudenda manu, modo cornua sertis
inpedienda nouis. ausa est quoque regia uirgo,
nescia quem premeret, tergo considerare tauri,
cum deus a terra siccoque a litore sensim 870
falsa pedum primis uestigia ponit in undis;
inde abit ulterius medique per aequora ponti
fert praedam. pauet haec litusque ablata relictum
respicit, et dextra cornum tenet, altera dorso 874
inposita est; tremulae sinuantur flamine uestes.

II 765 bello M A, belli A N¹ Heins. 774 ima ad codd. (ima M in ras.) corr. Housman, multum atque animos suspensa Riese, deae A N¹. 776 lurent cod. Bodl. Digby 65 teste Ellis. 787 obliuio A. 788 succi surrita A uisus M¹ A, successibus (busque s) atque N¹ s, successu namque A. 789 quem M¹ N¹ A Can. VII Ellis, cf. 680, quod M¹ A. 792 perpanera M A N A. 808 inserto Merk. 809 non actus Heins. 811 lento cod. unus, leni uulg. 819 caelestique M N A. 821 dicitur M in ras. s. A. 823 per unguis M A N A, per artus codd. nonnulli, per inguen Erkema. 824 callent Haupt. 827 hiemps ex M A A, in corpora A. II 833-III 610 extant in Br (fragmento Musei Britannici 11967). 836 sed uocat M N, amorem Francius. 855 parua codd., uera Heins., torua Housman collato Lucan. I 612. 863 a i Ellis, ha A, ah A, iam M N² in ras. 867 pulchra A. 871 falsa codd., fissa Merk. primo M A N A, primis codd. multi. 874 cornum Priscian. p. 211, cornu codd.

LIBER TERTIVS

Iamque deus posita fallacis imagine tauri
se confessus erat Dictaeaeque rura tenebat,
cum pater ignarus Cadmo perquirere raptam
inperat et poenam, si non inuenerit, addit
exilium, facto pius et sceleratus eodem. 5
orbe pererrato (quis enim deprendere possit
furta Iouis?) profugus patriamque iramque parentis
uitat Agenorides Phoebeque oracula supplex
consulit et, quae sit tellus habitanda, requirit.
'bos tibi' Phoebus ait 'solis occurret in aruis, 10
nullum passa iugum curuique immunis aratri.
hac duce carpe uias et, qua requieverit herba,
moenia fac condas Boeotiaque illa uocato.'
uix bene Castalio Cadmus descenderat antro,
incustoditam lente uidet ire iuuenam 15
nullum seruiti signum ceruice gerentem.
subsequitur pressoque legit uestigia gressu
auctoremque uiae Phoebum taciturnus adorat.
iam uada Cephis Panopesque euaserat arua:
bos stetit, et, tollens speciosam cornibus altis 20
ad caelum frontem, mugitibus inpulit auras
atque ita respiciens comites sua terga sequentis
procubuit teneraque latus submitit in herba.
Cadmus agit grates peregrinaeque oscula terrae
figit et ignotos montes agrosque salutat. 25
sacra Ioui facturus erat. iubet ire ministros
et petere e uiuis libandas fontibus undas.
silua uetus stabat, nulla uiolata securi,
et specus in media, uirgis ac uimine densus,
efficiens humilem lapidum compagibus arcum, 30
uberibus fecundus aquis, ubi conditus antro
Martius anguis erat, cristis praesignis et auro;
igne micant oculi, corpus tumef omne ueneno,
tresque vibrant linguae, tripliciter stant ordine dentes.
quem postquam Tyria lucum de gente profecti 35
infausto tetigere gradu, demissaque in undas
urna dedit sonitum, longo caput extulit antro
caeruleus serpens horrendaque sibila misit.
effluxere urnae manibus, sanguisque relinquit
corpus, et attonitis subitus tremor occupat artus. 40
ille uolubilibus squamosos nexibus orbes
torquet et immensos saltu sinuatur in arcus,
ac media plus parte leues erectus in auras
despicit omne nemus, tantoque est corpore, quanto
si totum spectes, geminas qui separat Arctos. 45
nec mora, Phoenicias, siue illi tela parabant,
siue fugam, siue ipse timor prohibebat utrumque,
occupat; hos morsu, longis complexibus illos,
hos necat adflati funesta tabe ueneni.
fecerat exiguas iam sol altissimus umbras; 50
quae mora sit sociis, miratur Agenore natus
uestigatque uiros. tegumen derepta leoni
pellis erat, telum splendenti lancea ferro
et iaculum, teloque animus praestantior omni.
ut nemus intrauit letataque corpora uidit 55
uictoremque supra spatiosi corporis hostem
tristia sanguinea lambentem uulnera lingua,
'aut ultor uestrae, fidissima pectora, mortis,
aut comes' inquit 'ero.' dixit dextraque molarem
sustulit et magnum magno conamine misit. 60
illius impulsu cum turribus ardua celsis
moenia mota forent: serpens sine uulnere mansit

loricaeque modo squamis defensus et atrae
duritia pellis ualidos cute reppulit ictus.
at non duritia iaculum quoque uicit eadem; 65
quod medio lentae spinae curuamine fixum
constitit, et totum descendit in ilia ferrum.
ille dolore ferox caput in sua terga retorsit
uulneraque adspexit fixumque hastile momordit,
idque, ubi ni multa partem labefecit in omnem, 70
uix tergo eripuit; ferrum tamen ossibus haesit.
tum uero postquam solitas accessit ad iras
causa recens, plenis tumuerunt guttura uenis,
spumaque pestiferos circumfluit albida rictus,
terraque rasa sonat squamis, quique halitus exit 75
ore niger Stygio, uitiatas inficit auras.
ipse modo immensum spiris facientibus orbem
cingitur, interdum longa trabe rectior adstat,
inpete nunc uasto, ceu concitus imbribus amnis,
fertur et obstantes proturbat pectore siluas. 80
cedit Agenorides paulum spolioque leonis
sustinet incursus instantiaque ora retardat
cuspidis praetenta. furit ille et inania duro
uulnera dat ferro figitque in acumine dentes.
iamque uenenifero sanguis manare palato 85
coeperat et uirides adspersine tinxerat herbas;
sed leue uulnus erat, quia se retrahebat ab ictu
laesaque colla dabat retro plagamque sedere
cedendo arcebat nec longius ire sinebat,
donec Agenorides coniectum in guttura ferrum 90
usque sequens pressit, dum retro quercus eunti
obstitit, et fixa est pariter cum robore ceruix.
pondere serpentis curuata est arbor et ima
parte flagellari gemuit sua robora caudae.
dum spatium uictor uicti considerat hostis, 95
uox subito audita est, neque erat cognoscere
promptum
unde, sed audita est: 'quid, Agenore nate, peremptum
serpentem spectas? et tu spectabere serpens.'
ille diu pauidus pariter cum mente colorem
perdiderat, gelidoque comae terrore rigebant. 100
ecce uiri fantrix, superas delapsa per auras,
Pallas adest motaeque iubet supponere terrae
uipereos dentes, populi incrementa futuri.
paret et, ut presso sulcum patefecit aratro,
spargit humi iussos, mortalia semina, dentes. 105
inde, fide maius, glabrae coepere moueri,
primaque de sulcis acies apparuit hastae,
tegmina mox capitum pieto nutantia cono,
mox umeri pectusque onerataque brachia telis
existunt, crescitque seges clipeata uirorum. 110
sic ubi tolluntur festis aulaeae theatris,
surgere signa solent primumque ostendere uultus,
cetera paulatim, placidoque educta tenore
tota patent imoque pedes in margine ponunt.
terrificus hoste nouo Cadmus capere arma parabat:
'ne cape,' de populo, quem terra creauerat, unus 116
exclamat 'nec te ciuilibus insere bellis.'
atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
comminus ense ferit; iaculo cadit eminus ipse.
hic quoque, qui leto dederat, non longius illo 120
uiuuit et expirat, modo quas acceperat, auras:
exemploque pari furit omnis turba, suoque
Marte cadunt subiti per mutua uulnera fratres.

III 1-56 extant in Be. 6 posset ε λ. 14 discesserat A. 29 media Be Priscianus, medio uulg. a culmine M Br, aculmine λ, aculmine denso A. 34 om. Be. uibrant marg. ed. Gryph. 1534, micant codd., sibi Br. 37 ita codd. 39 urnae Be Plan. Heins., undae codd. relinquit A, reliquit M in ras. N Be Br¹ ε λ. 43 leuis A. 44 dispiciit Lachm. 48 complexibus M A Be Br N, amplexibus ε λ. 49 afflatu M N ε, adflatu A, adflata funesti Riese, funesta M A Br N ε, funesti Be λ. 52 tegumen M ε. derepta Be N, direpta cett. leonis M Br A. 58 corpora codd., corr. Heins. 62-86 om. A. 75 quoque M λ. 76 herbas ε λ. 80 perturbat λ. 81 om. M. 90 gutture codd., corr. Bentr. 93 imae codd., τῶ τῆς οὐρανίας ἀκρῶ Plan., ima Polle. 99 cum uoce ε λ. 102 matrigue λ.

iamque brevis uitae spatium sortita iuuentus
sanguineam tepido plangebant pectore matrem, 125
quinque superstitibus, quorum fuit unus Echion.
is sua iecit humo monitu Tritonidis arma
fraternaeque fidem pacis petiitque deditque.
hos operis comites habuit Sidonius hospes,
cum posuit iussam Phoebeis sortibus urbem. 130

Iam stabant Thebae; poteras iam, Cadme, uideri
exilio felix. socii tibi Marsaque Venusque
contigerant; huc adde genus de coniuge tanta,
tot natos natasque et, pignora cara, nepotes,
hos quoque iam iuuenes. sed scilicet ultima semper
expectanda dies homini est dicique beatus 136
ante obitum nemo supremamque funera debet.

Prima nepos inter tot res tibi, Cadme, secundas
causa fuit luctus, alienaque cornua fronti
addita, nosque, canes, satiatae sanguine erili. 140
at bene si quaeras, fortunae crimen in illo,
non scelus inuenies; quod enim scelus error habebat?
mons erat infectus uariarum caede ferarum;
iamque dies medius rerum contraxerat umbras
et sol ex aequo meta distabat utraque, 145
cum iuuenis placido per deua lustra uagantes
participes operum compellat Hyantius ore:
'lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum,
fortunaque dies habuit satis. altera lucem
cum croceis inuecta rotis Aurora reducet, 150
propositum repetemus opus; nunc Phoebus utraque
distat idem meta finditque uaporibus arua.
sistite opus praesens nodosaeque tollite lina.'

iussa uiri faciunt intermittuntque laborem.
uallis erat piceis et acuta densa cupressu, 155
nomine Gargaphie, succinctae sacra Dianae.
cuius in extremo est antrum nemorale recessu,
arte laboratum nulla; simulauerat artem
ingenio natura suo; nam punice uiuo
et leuibis tofis natium duxerat arcum. 160
fons sonat a dextra, tenui perlucidus unda,
margine gramineo patulos succinctus hiatus.
hic dea siluarum uenatu fessa solebat
uirgineus artus liquido perfundere rore.
quo postquam subit, nympharum tradidit uni 165
armigerae iaculum pharetramque arcusque retentos;
altera depositae subiecit brachia pallae;
niola duae pedibus demunt; nam doctior illis
Ismenis Crocale sparsos per colla capillos
colligit in nodum, quamuis erat ipsa solutis. 170
exicipiant laticem Nephelaeque Hyalaeque Rhanisque
et Psecae et Phiale funduntque capicibus urnis.
dumque ibi perluitur solita Titania lympha,
ecce nepos Cadmi dilata parte laborum
per nemus ignotum non certis passibus errans 175
peruenit in lucem; sic illum fata ferebant.
qui simul intrauit rorantia fontibus antra,
sicut erant uiso nuda sua pectora nymphae
percussere uiro subitisque ululatus omne
implerere nemus circumfusaeque Dianam 180
corporibus texere suis; tamen altior illis
ipsa dea est colloque tenuis supereminet omnes,
qui color infectis aduersi solis ab ietu
nubibus esse solet aut purpureae Aurorae,
is fuit in uultu uisae sine ueste Dianae. 185
quae quamquam comitum turba est stipata suarum,
in latius obliquum tamen adstitit oraque retro
flexit, et, ut uellet promptas habuisse sagittas,
quas habuit sic hausit aquas uultumque uirilem
perfudit, spargensque comas ultricebus undis 190

addidit haec cladis praenuntia uerba futurae:
'nunc tibi me posito uisam uelamine narres,
si poteris narrare, licet'. nec plura minata
dat sparsa capiti uiuacis cornua cerui,
dat spatium collo summasque cacuminat aures, 195
cum pedibusque manus, cum longis brachia mutat
cruribus et uelat maculoso uellere corpus.
additus et paupor est. fugit Autonoeius heros
et se tam celerem cursu miratur in ipso.
ut uero uultus et cornua uidit in unda, 200
'me miserum!' dicturus erat: uox nulla secuta est.
ingemuit, uox illa fuit, lacrimaeque per ora
non sua fluxerunt: mens tantum pristina mansit.
quid faciat? repetatne domum et regalia tecta,
an lateat siluis? pudor hoc, timor inpediit illud. 205
non dubitat, uidere canes primumque Melampus
Ichnobatesque sagax latratu signa dedere,
Gnosius Ichnobates, Spartana gente Melampus.
inde ruunt alii rapida uelocis aura, 209
Pamphagus et Dorceus et Oribasus, Arcades omnes,
Nebrophonusque ualens et trux cum Laelape Theron
et pedibus Pterelas et naribus utilis Agre,
Hylaeusque ferox, nuper percussus ab apro,
deque lupo concepta Nape, pecudesque secuta
Poemenis et natis comitata Harpyia duobus 215
et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon
et Dromas et Canache Sticteque et Tigris et Alee
et niueis Leucon et uillis Asbolus atris
praeualidusque Lacon et cursu fortis Aello
et Thous et Cyprio uelox cum fratre Lyceae 220
et nigram medio frontem distinctus ab albo
Harpalos et Melaneus hirsutae corpore Lachne
et patre Dictaeo sed matre Laconide nati
Labros et Agriodius et acutae uocis Hylactor 224
quosque referre mora est. ea turba cupidine praedae
per rupes scopulosque adituque carentia saxa,
quaue est difficilis quaue est uia nulla, sequuntur.
ille fugit per quae fuerat loca saepe secutus,
heu famulos fugit ipse suos. clamare libebat
'Actaeon ego sum, dominum cognoscite uestrum.'
uerba animo desunt; resonat latratibus aether. 231
prima Melanchaetes in tergo vulnera fecit,
proxima Theridamas; Orestrophus haesit in armis
tardius exierant; sed per compendia montis
anticipata uia est. dominum retinentibus illis, 235
cetera turba coit confertque in corpore dentes.
iam loca uulneribus desunt. gemit ille sonumque
etsi non hominis, quem non tamen edere possit
ceruus, habet maestisque replet iuga nota querellis.
et genibus pronis supplex similisque roganti 240
circumfert tacitos tamquam sua brachia uultus.
at comites rapidum solitis hortatibus agmen
ignari instigant oculisque Actaeona quaerunt,
et uelut absentem certatim Actaeona clamant
(ad nomen caput ille refert) et abesse queruntur,
nec capere oblatae segnem spectacula praedae. 246
uellet abesse quidem, sed adest; uelletque uidere,
non etiam sentire canum fera facta suorum.
undique circumstant mersisque in corpore rostris
dilacerant falsi dominum sub imagine cerui. 250

Rumor in ambiguo est: aliis uiolentior aequo 253
uisa dea est; alii laudant dignamque seuera
uirginitate uocant; pars inuenit utraque causas. 255
sola Iouis coniunx non tam culpetne probetne
eloquitur, quam clade domus ab Agenore ductae
gaudet et a Tyria collectum paelice transfert
in generis socios odium. subit ecce priori 259

III 125 ita codd., sanguineam tepidam Merk. Haupt. plangebant N¹ A, tangebat A. corpore v. 127 homini N² A.
130 composuit M N A, iussus M Br A A. 134 natus natosque M A A (om. que). 136 homini est M Br N A, haecina A,
hominem A, hominis schol. Lucani. 149 fortunae Lipsiense fragmentum codd. Giofani Plan., fortunata uulg. 152 terra-
codd., meta Li, quod olim coni. Bentl., creta Merk. 162 succinctus M Br, inuictus A A A, distinctus N. 176 traha-
bant Li. 178 nuda uiso A A Li. 186 est habet A, om. M Br N A A Korn. 187 astitit Br, abstulit Ellis in Journ.
Philol. xii p. 68. 204 uideatne A. 206 primusque A A, primique Li Hellmuth, primamque M N Br A. 207 dederunt
A N A. 213 fero Li Heins. 227 feruntur Haupt ex codd. duobus, secuntur A. 233 theodamas Li. 234 exierat M A Br A.
235 praecipitata A N A. 238 posset A. 242 latratibus A N A. 246 optatus A. 249 in uiscera Li. 250 falsa Li. 251, 252
nec nisi finita per plurima uulnera uita ira pharetrata fertur satata Diana codd., prosteripsit Heins. Merk. Korn.

causa recens, grauidamque dolet de semine magni
esse Iouis Semelem. tum linguam ad iurgia soluens,
'profecti quid enim totiens per iurgia?' dixit
'ipsa petenda mihi est, ipsam, si maxima Iuno
rite uocor, perdam, si me gemmantia dextra
sceptrā tenere deceat, si sum regina Iouisque 265
et soror et coniunx, certe soror. at, puto, furto est
contenta et thalami brevis est iniuria nostri?
concepit, id deerat, manifestaque crimina pleno
fert utero et mater, quod uix mihi contigit, uno
de Ioue uult fieri; tanta est fiducia formae. 270
fallat eam faxo; nec sum Saturnia, si non
ab Ioue mersa suo Stygias penetrabit ad undas.'

Surgit ab his solio fuluaque recondita nube
limen adit Semeles. nec nubes ante remouit,
quam simulauit anum posuitque ad tempora canos
sulcauitque eutem rugis, et curua trementi 276
membra tulit passu; uocem quoque fecit anilem
ipsaque erat Beroe, Semeles Epidauria nutrix.
ergo ubi captato sermone diuque loquendo
ad nomen uenere Iouis, suspirat et 'opto 280
Iuppiter ut sit;' ait 'metuo tamen omnia. multi
nomine diuorum thalamos iniere pudicos.
nec tamen esse Iouem satis est; det pignus amoris,
si modo uerus is est; quantusque et qualis ab alta
Iunone excipitur, tantus talisque, rogato, 285
det tibi complexus suaque ante insignia sumat.'

Talibus ignaram Iuno Cadmeida dictis
formarat. rogat illa Iouem sine nomine munus.
cui deus 'elige;' ait 'nullam patiere repulsam. 289
quoque magis credas, Stygii quoque conscia sunt
numina torrentis; timor et deus ille deorum est.'
laeta malo nimiumque potens periturae amantis
obsequio Semele 'qualem Saturnia' dixit
'te solet amplecti, Veneris cum foedus initis,
da mihi te talem.' uoluit deus ora loquentis 295
opprimere: exierat iam uox properata sub auras.
ingemuit; neque enim non haec optasse, neque ille
non iurasse potest. ergo maestissimus altum
aethera conscendit uultuque sequentia traxit
nubila, quis nimbos inmixtae fulgura uentis 300
addidit et tonitrus et ineuitabile fulmen.
qua tamen usque potest, uires sibi demere temptat
nec, quo centimanum deiecerat igne Typhoea,
nunc armatur eo; nimium feritatis in illo est.
est aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum 305
saeuitiae flammaeque minus, minus addidit irae;
tela secunda uocant superi. capit illa dumque
intrat Agenoream. corpus mortale tumultus
non tulit aetherios donisque ingalibus arsit.
imperfectus adhuc infans genetrix ab aluo 310
eripitur, patrioque tener (si credere dignum est)
insuitur femori maternaque tempora complet.
furtim illum primis Ino matertera canis
educat; inde datum nymphae Nyseides antris
occuluere suis lactisque alimenta dedere. 315

Dumque ea per terras fatali lege geruntur
tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi,
forte Iouem memorant, diffusus nectare, curas
seposuisse grauis uacuaque agitassemis
cum Iunone locos et 'maior uestra profecto est, 320
quam quae contingit maribus' dixisse 'uoluptas.'
illa negat. placuit quae sit sententia docti
quaerere Tiresiae; Venus huic erat utraque nota.
nam duo magnorum uiridi coeuntia silua
corpora serpentum baculi uiolauerat ictu; 325
deque uiro factus, mirabile, femina septem
egerat autumnos. octauo rursus eosdem
uidit, et 'est uestrae si tanta potentia plagae,'

dixit 'ut auctoris sortem in contraria mutet,
nunc quoque uos feriam.' percussis anguibz isdem
forma prior rediit genetriaque uenit imago. 331
arbiter hic igitur sumptus de lite iocosa
dicta Iouis firmat. grauius Saturnia iusto
nec pro materia fertur doluisse, suique
iudicis aeterna damnauit lumina nocte. 335

at pater omnipotens (neque enim licet irrita cuiquam
facta dei fecisse deo) pro lumine adempto
scire futura dedit poenamque leuauit honore.

Ille per Aonias fama celeberrimas urbes
inreprehensa dabat populo responsa petenti. 340
prima fide uocisque datae temptamina sumpsit
caerula Liriope. quam quondam flumine curuo
implicuit clausaeque suis Cephisos in undis
uim tulit. enixa est utero pulcherrima pleno
infantem, nymphis iam tum qui posset amari, 345
Narcissumque uocat. de quo consultus, an esset
tempora maturae uisurus longa senectae,
fatidicus uates 'si se non nouerit' inquit.
uana diu uisa est uox auguris; exitus illam
resque probat letique genus nouitasque furoris. 350
namque ter ad quinos unum Cephisos annum
addiderat poteratque puer iuuenisque uideri:
multi illum iuuenes, multae cupiere puellae.

sed fuit in tenera tam dura superbia forma:
nulli illum iuuenes, nullae tetigere puellae. 355
adspicit hunc trepidos agitantem in retia ceruos
uocalis nymphae, quae nec reticere loquenti,
nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.
corpus adhuc Echo, non uox erat, et tamen usum
garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat,
reddere de multis ut uerba nouissima posset. 361
fecerat hoc Iuno, quia, cum deprendere uellet
sub Ioue saepe suo nymphas in monte iacentes,
illa deam Iouis prudens sermone tenebat,
dum fugerent nymphae. postquam Saturnia sensit,
'huius' ait 'linguae, qua sum delusa, potestas 366
parua tibi dabitur, uocisque breuissimus usus';
reque minas firmat; tamen haec in fine loquendi
ingeminat uoces auditaque uerba reportat.
ergo ubi Narcissum per deuia rura uagantem 370
uidit et incaluit, sequitur uestigia furtim,
quoque magis sequitur, flamma propiore calescit,
non aliter quam cum summis circumlita taedis
admotas rapiunt uiuacia sulpura flammās.

o quotiens uoluit blandis accedere dictis 375
et molles adhibere preces! natura repugnat
nec sinit incipiat: sed, quod sinit, illa parata est
expectare sonos ad quos sua uerba remittat.
forte puer, comitum seductus ab agnine fido, 379
dixerat 'aequis adest?' et 'adest' responderat Echo.
hic stupet utque aciem partes dimittit in omnes,
uoce 'ueni' magna clamat: uocat illa uocantem.
respicit et rursus nullo ueniente 'quid' inquit
'me fugis?' et totidem quot dixit uerba recepit.
perstat et, alternas deceptus imagine uocis, 385
'huc coeamus' ait; nullique libentius unquam
responsura sono 'coeamus' rettulit Echo
et uerbis fauet ipsa suis egressaque silua
ibat, ut iniceret sperato brachia collo.
ille fugit fugiensque 'manus complexibus aufer; 390
ante' ait 'emoria, quam sit tibi copia nostri.'
rettulit illa nihil nisi 'sit tibi copia nostri.'
spreta latet siluis pudibundaque frondibus ora
protegit et solis ex illo uiuit in antris.
sed tamen haeret amor crescitque dolore repulsae.
extenuant uigiles corpus miserabile curae, 396
adducitque eutem macies, et in aera sucus

III 261 tum. dum N. soluit codd., corr. Capoferreus. 269 uni codd., uno M¹ in marg. 272 in undas codd. 291 deorum est MN ε λ, est om. A, uide Ellis l. c. p. 71. 338 damnumque Siebelis. 341 fide M in ras. Br Priscian., fidei A ε λ, fidem N². datae codd., ratae Priscian. Haupt Merk. 343 cephisos A ε λ. 345 tum A N, tunc uulg. possit λ. 358 prius M Br. 362 quia cum codd., quae ne Heins. Benti. uellet Housman ex cod. rec., posset codd. 363 cum ioue ε Plan. ut uid. 365 postquam hoc codd. 368 tantum haec Bothe Merk., namque Bach. 374 admotam—flam-mam ε Merk. 381 utque M Br, atque A N ε λ. 390 aufert codd., corr. Heins. 396 et enuant codd., corr. Burm. ex cod. uno, attenuant recc.

corporis omnis abit : uox tantum atque ossa supersunt.

uox manet ; ossa ferunt lapidis traxisse figuram. [inde latet siluis nulloque in monte uidetur ; omnibus auditur : sonus est qui uiuit in illa.] 400

Sic hanc, sic alias undis aut montibus ortas luserat hic nymphas, sic coetus ante uiriles. inde manus aliquis despectus ad aethera tollens 'sic amet ipse licet, sic non potiatu amato' dixerat. adsensit precibus Rhamnusia iustis, fons erat inlimis, nitidis argenteus undis, quem neque pastores neque pastae monte capellae contigerant aliudue pecus, quem nulla uolueris nec fera turbarat nec lapsus ab arbore ramus. 410 gramen erat circa, quod proximus umor alebat, siluaque sole locum passura tepescere nullo. hic puer, et studio uenandi lassus et aestu, procubuit, faciemque loci fontemque secutus. dumque sitim sedare cupit, sitis altera creuit ; 415 dumque bibit, uisae correpit imagine formae spem sine corpore amat ; corpus putat esse quod unda est.

adstupet ipse sibi uultuque inmotus eodem haeret, ut e Pario formatum marmore signum. 419 spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus et dignos Baccho, dignos et Apolline crines inpubesque genas et chryseia colla decusque oris et in niueo mixtum candore ruborem, cunctaque miratur, quibus est mirabilis ipse. se cupit imprudens, et qui probat ipse probatur, 425 dumque petit, petitur, pariterque accendit et ardet. irrita fallaci quotiens dedit oscula fonti ! in mediis quotiens uisum captantia collum brachia mersit aquis nec se deprendit in illis ! quid uideat, nescit ; sed quod uidet, uritur illo, 430 atque oculos idem, qui decipit, incitat error. credule, quid frustra simulacra fugacia captas ? quod petis, est nusquam ; quod amas, auertere, perdes.

ista reperussae, quam cernis, imaginis umbra est ; nil habet ista sui ; tecum uenitque manetque, 435 tecum discedet, si tu discedere possis. non illum Cereris, non illum cura quietis abstrahere inde potest ; sed opaca fusus in herba spectat inexploto mendacem lumine formam, perque oculos perit ipse suos ; paulumque leuatus ad circumstantes tendens sua brachia siluas 441 'aequis, io siluae, crudelius' inquit 'amanit ? scitis enim et multis latebra opportuna fuistis, equem, cum uestrae tot agantur saecula uitae, qui sic tabuerit, longo meministis in aeuo ?' 445 et placet et uideo ; sed quod uideoque placetque non tamen inuenio : tantus tenet error amantem. quoque magis doleam, nec nos mare separat ingens nec uia nec montes nec clausis moenia portis ; exigua prohibemur aqua. cupit ipse teneri ; 450 nam quotiens liquidis porreximus oscula lymphis, hic totiens ad me resupino nititur ore. posse putes tangi : minimum est quod amantibus obstat.

quisquis es, huc exi. quid me, puer unice, fallis, quoue petitus abis ? certe nec forma nec aetas 455 est mea, quam fugias ; et amarunt me quoque nymphae.

spem mihi nescioquam uultu promittis amico, cumque ego porrexii tibi brachia, porrigis ultro : cum risi, adrides : lacrimas quoque saepe notani me lacrimante tuas, nutu quoque signa remittis 460 et, quantum motu formosi suspicer oris, uerba refers aures non peruenientia nostras.

iste ego sum : sensi, nec me mea fallit imago. uror amore mei ; flammas moueoque feroque. quid faciam ? roger ane rogem ? quid deinde ro- gabo ? 465

quod cupio, mecum est ; inopem me copia fecit. o utinam a nostro secedere corpore possem. uotum in amante nouum, uellem quod amamus abesset.

iamque dolor uires adimit, nec tempora uitae 469 longa meae superant, primoque exstinguor in aeuo. nec mihi mors grauis est, posituro morte dolores : hic qui diligitur uellem diuturnior esset. nunc duo concordēs anima moriemur in una. dixit et ad faciem rediit male sanus eandem et lacrimis turbauit aquas obscuraque moto 475 reddita forma lacu est. quam cum uidisset abire, 'quo refugis ? remane, nec me, crudelis, amantem desere ;' clamauit 'liceat, quod tangere non est, adspicere et misero praebere alimenta furori.' dumque dolet, summa uestem deduxit ab ora 480 nudaque marmoreis percussit pectora palmis. pectora traxerunt roseum percussa ruborem, non aliter quam poma solent, quae candida parte, parte rubent, aut ut uariis solet uua racemis ducere purpureum nondum matura colorem. 485 quae simul adspexit liquefacta rursus in unda, non tulit ulterius, sed ut intabescere flauae igne leui cerae matutinaeque pruinae sole tepente solent, sic attenuatus amore liquitur et tecto paulatim carpitur igni. 490

et neque iam color est mixto candore rubori, nec uigor et uires et quae modo uisa placebant, nec corpus remanet, quondam quod amauerat Echo. quae tamen ut uidit, quamuis irata memorque, indoluit, quotiensque puer miserabilis 'eheu' 495 dixerat, haec resonis iterabit uocibus 'eheu' ; cumque suos manibus percussisset ille lacertos, haec quoque reddebat sonitum plangoris eundem. ultima uox solitam fuit haec spectantis in undam, 'heu frustra dilecte puer' totidemque remisit 500 uerba locus, dictoque 'uale,' 'uale' inquit et Echo. ille caput uiridi fessum submisit in herba ; lumina mors clausit domini mirantia formam. tum quoque se, postquam est inferna sede receptus, in Stygia spectabat aqua. planxere sorores 505 Naidēs et sectos fratri posere capillos, planxerunt Dryades ; plangentibus adsonat Echo. iamque rogi quassasque faces feretrumque para- bant :

nusquam corpus erat ; croceum pro corpore florem inueniunt, foliis medium ingentibus albis. 510

Cognita res meritam uati per Achaidas urbes attulerat famam, nomenque erat auguris ingens. spernit Echionides tamen hunc ex omnibus unus contemptor superum Pentheus praesagaque ridet uerba senis tenebrasque et cladem lucis adeptae obiecit. ille mouens albertia tempora canis 515 'quam felix esses, si tu quoque luminis huius orbus' ait 'fieres, ne Bacchica sacra uideres, namque dies aderit, quam non procul auguror esse, qua nouus huc ueniat, proles Semeleia, Liber, 520 quem nisi templorum fueris dignatus honore, mille lacer spargere locis et sanguine siluas foedabis matremque tuam matrisque sorores. eueniet ; neque enim dignabere numen honore, meque sub his tenebris nimium uidisse queris.' talia dicentem proturbat Echione natus. 526 dicta fides sequitur ; responsaque uatis aguntur. Liber adest, festisque fremunt ululatus agri ; turba ruit, mixtaeque uiris matresque nurusque

III 400, 401 damnauerunt Heins. al. 415 secluserunt Merk. Korn., post 421 ponit Postgate. 417 secluserunt Merk. Korn. unda, umbra ex corr. i A. 418 adstupet A, at stupet N A, ac stupet i. 421 dignos bis A, uid. Ellis ante. Oxon. t. i fasc. v p. 14. 428, 429 medias—aquas A. 448 nec me N. 463 ille N, in te A. 474 ad speciem Merk. 480 summo ab ore M A N A, summa ab ore Br. corr. Naugerius. 482 roseum M Br, tenum A N A Merk. Riess. 490 tecto codd. plerique, caeco Heins. ex codd. Plan. 503 mors. mare M, mox Heins. ex codd. 506 impositura M A N A, impositura Br. posuere i. 510 hic desinit Br usque ad IV 292.

nulgusque proceresque ignota ad sacra feruntur. 530
 'quis furor, anguigenae, proles Mauortia, uestras
 attonuit mentes?' Pentheus ait 'aerane tantum
 aere repulsa ualent et aduncu tibia cornu
 et magicae fraudes, ut, quos non bellicus ensis,
 non tuba terruerit, non strictis agmina telis, 535
 femineae uoces et mota insaniam uino
 obscenique greges et inania tympana uincant?
 uosne, senes, mirer, qui longa per aequora uecti
 hac Tyron, hac profugos posuistis sede Penates,
 nunc sinitis sine Marte capi? uosne, acrior aetas, 540
 o iuuenes, propiorque meae, quos arma tenere,
 non thyrsos, galeaque tegi, non fronde, decebat
 este, precor, memores, qua sitis sitipe creati,
 illiusque animos, qui multos perdidit unus,
 sumite serpentis. pro fontibus ille lacuque 545
 interit; at uos pro fama uincite uestra.
 ille dedit leto fortes; uos pellite molles
 et patrium retinet decus. si fata uetabant
 stare diu Thebas, utinam tormento uirique
 moenia diruerent, ferrumque ignisque sonarent! 550
 essemus miseri sine crimine; sorsque querenda,
 non celanda foret, lacrimaeque pudore carerent.
 at nunc a puero Thebae capientur inermi,
 quem neque bella iuuant nec tela nec usus eorum,
 sed madidi mura crines mollesque coronae 555
 purpuraque et pictis intextum uestibus aurum.
 quem quidem ego actutum, modo uos absistite, cogam
 adsumptumque patrem commentaque sacra fateri.
 an satis Acrisio est animi, contemnere uanum
 numen et Argolicas uenientis claudere portas, 560
 Penthea terribit cum totis aduena Thebis?
 ite citi,' famulis hoc inperat, 'ite ducemque
 attrahite huc uinctum; iussis mora segnis abesto.'
 hunc ausus, hunc Athamas, hunc cetera turba suorum
 corripiunt dictis frustra inhiere laborant. 565
 acrior admonitu est, iritaturque retenta
 et crescit rabies, remoraminaque ipsa nocebant.
 sic ego torrentem, qua nil obstabat eunti,
 lenius et modico strepitu decurrere uidi;
 at quacumque trabes obstructaque saxa tenebant,
 spumeus et feruens et ab obice saeuior ibat. 571
 ecce cruentati redeunt et, Bacchus ubi esset,
 quaerenti domino Bacchum uidisse negarunt;
 'hunc' dixere 'tamen comitem famulumque sacrorum
 cepimus'; et tradunt manibus post terga ligatis 575
 sacra dei quendam Tyrrhena gente secutum.

Adspicit hunc Pentheus oculis, quos ira tremendos
 fecerat, et quamquam poenae uix tempora differt,
 'o periture tuaque aliis documenta dature 579
 morte,' ait 'ede tuum nomen nomenque parentum
 et patriam, morisque noui cur sacra frequentes.'
 ille metu uacuis 'nomen mihi' dixit 'Acoetes,
 patria Maeonia est, humili de plebe parentes.
 non mihi, quae duri colerent, pater, arua iuueni,
 lanigerosue greges, non ulla armenta reliquit; 585
 pauper et ipse fuit linoque solebat et hamis
 decipere et calamo salientes ducere pisces.
 ars illi sua census erat. cum traderet artem,
 "accipe quas habeo, studii successor et heres,"
 dixit "opes." moriensque mihi nil ille reliquit 590
 praeter aquas: unum hoc possum appellare pater-
 num.

mox ego, ne scopulis haererem semper in isdem,
 addidici regimen dextra moderante carinae
 flectere et Oleniae sidus pluuiiale capellae 594
 Taygetenque Hyadasque oculis Arctonque notau
 uentorumque domos et portus puppibus aptos.

forte petens Delon Ciae telluris ad oras
 applicor et dextris adducor litora remis
 doque leues saltus udaeque inmittor harenae.
 nox ubi consumpta est (Aurora rubescere primo 600
 coeperat), exurgo laticesque inferre recentes
 admoneo monstroque uiam, quae ducat ad undas.
 ipse, quid aura mihi tumulto promittat ab alto,
 prospicio comitesque uoco repetoque carinam.

"adsumus en" inquit sociorum primus Opheltes,
 utque putat, praedam deserto nactus in agro,
 uirginea puerum ducit per litora forma.
 ille mero somnoque grauis titubare uidetur
 uixque sequi. specto cultum faciemque gradumque;
 nil ibi, quod credi posset mortale, uidebam. 610
 et sensi et dixi sociis "quod numen in isto
 corpore sit, dubito: sed corpore numen in isto est.
 quisquis es, o faueas nostrisque laboribus adsis.
 his quoque des ueniam." "pro nobis mitte precari"
 Dictys ait, quo non alius consendere summam 615
 oior antennis prensoque rudente relabi.
 hoc Libys, hoc flauus, prorae tutela, Melanthus,
 hoc probat Alcimedon, et, qui requiemque modum-
 que

uoce dabat remis, animorum hortator Epopeus,
 hoc omnes alii: praedae tam caeca cupido est. 620
 "non tamen hanc sacro uiolari pondere pinum
 perpetiar;" dixi "pars hic mihi maxima iuris";
 inque aditu obisto. furit audacissimus omni
 de numero Lycabas, qui Tusca pulsus ab urbe
 exilium dira poenam pro caede luebat. 625

is mihi, dum resto, iuuenali guttura pugno
 rupit, et excussum misisset in aequora, si non
 haesissem, quamuis amens, in fune retentus.
 inpia turba probat factum. tum denique Bacchus
 (Bacchus enim fuerat), ueluti clamore solutus 630
 sit sopor aque mero redeant in pectora sensus,
 "quid facitis? quis clamor?" ait "qua, dicite, nautae,
 huc ope perueni? quo me deferre paratis?"
 "pone metum," Proreus "et quos contingere portus
 ede uelis;" dixit "terra sistere petita." 635
 "Naxon" ait Liber "cursus aduertite uestros.
 illa mihi domus est; uobis erit hospita tellus."
 per mare fallaces perque omnia numina iurant
 sic fore, meque iubent pietate dare uela carinae.
 dextera Naxos erat; dextra mihi lintea danti 640
 "quid facis, o demens? quis te furor" inquit
 Opheltes

"persequitur timor." "laeuam pete" maxima
 nutu

pars mihi significat, pars, quid uelit, ore susurrat.
 obstipui, "capiat" que "aliquis moderamina" dixi
 meque ministerio scelerisque artisque remoui. 645
 increpor a cunctis, totumque innummurat agmen;
 e quibus Aethalion "te scilicet omnis in uno
 nostra salus posita est" ait et subit ipse meumque
 explet opus Naxoque petit diuersa relicta.
 tum deus inludens, tamquam modo denique fraudem
 senserit, e puppi pontum prospectat adunca 651
 et flenti similis "non haec mihi litora, nautae,
 promisistis," ait "non haec mihi terra rogata est.
 quo merui poenam facto? quae gloria uestra est,
 si puerum iuuenes, si multi fallitis unum?" 655
 iamdudum flebam: lacrimas manus inpia nostras
 ridet et inpellit properantibus aequora remis.
 pro tibi nunc ipsum (nec enim praesentior illo
 est deus) adiuro, tam me tibi uera referre,
 quam ueri maiora fide. stetit aequore puppis 660
 haud aliter quam si siccam nauale teneret.

III 530 *nulgusque et proceres* ϵ λ . 532 *attollit*. codd., *attonuit* Plan. schol. ad Stat. Theb. VII 164 N. 539 *ac pro-*
fugos M codd. Nangerii. 545 *fontibus* codd. rec., *frondibus* M N A ϵ λ . 554 *ussus* A. 555 *madidus* (*medius* A)—*crinis*
 N A λ . 566 *retentu* N. 567 *moderamina* M A² N ϵ λ . 576 *quondam* codd., corr. J. C. Jahn. 590 *nil* ϵ λ , *nil* uulg.
 594 *fluuiiale* M N ϵ et ut uid. N. 597 *delon* N in ras. λ . *chiae* codd., *Ciae* Bothe, *Ciae* Lachm. 602 *ducit* A ϵ λ .
 617 *flauos* ϵ A ex corr. 626 *iuuueni* N ϵ λ . 631 *atque* M N ϵ , *atque* a λ . *pectore* M ϵ . 640 *naxo* (ex u M) M ϵ λ ,
naxus N. 641 *Opheltes* in ras. M² N², *acoete* ϵ λ . 642 *pro se quisque timet* codd., corr. Burm., *quisque tenet* Heins. ex
 codd. duobus. *pro sociisque timet* Ellis in Journ. Philol. t. xii p. 72, *persequitur?* *retine* Riese. 643 *aure* codd., corr.
 Roscher. 644 *alius* codd. nonnulli. 661 *haut* M, non ϵ . *siccam* Housman (l. c. p. 143), *siccum* codd.

illi admirantes remorum in uerbere perstant
 uelaeque deducunt geminaque ope currere temptant.
 impediunt hederae remos nexuque recuruo
 serpunt et grauidis distinguunt uela corymbis. 665
 ipse racemiferis frontem circumdatus uuis
 pampineis agit uelatam frondibus hastam.
 quem circa tigres simulacraque inania lyncum
 pictarumque iacent fera corpora pantherarum.
 exsiluere uiri, siue hoc insania fecit, 670
 siue timor; primusque Medon nigrescere coepit
 corpore et expresso spinas curuamine flecti.
 incipit huic Lycabas: "in quae miracula" dixit
 "uerteris?", et lati rictus et panda loquenti
 naris erat, squamamque cutis durata trahebat. 675
 at Libys, obstantes dum uult obuertere remos,
 in spatium resiliere manus breue uidit et illas
 iam non esse manus, iam pinnas posse uocari.
 alter, ad intortos cupiens dare brachia funes,
 brachia non habuit truncoque repandus in undas
 corpore desiluit; falcata nouissima cauda est, 681
 qualia diuiduae sinuantur cornua lunae.
 undique dant saltus multaque adspersine rorant
 emerguntque iterum redeuntque sub aequora rursus
 inque chori ludunt speciem lasciuiae iactant 685
 eorpora et acceptum patulis mare naribus efflant.
 de modo uiginti (tot enim ratis illa ferebat)
 restabant solus. pauidum gelidumque trementi
 corpore uixque meum firmat deus "excute" dicens
 "corde metum Diamque tene." delatus in illam
 accessi sacris Baccheaque festa frequento. 691
 'praebuimus longis' Pentheus 'ambagibus aures',
 inquit 'ut ira mora uires assumere posset.
 praecipitem, famuli, rapite hunc cruciatuque diris
 corpora tormentis Stygiae demittite nocti.' 695
 protinus abstractus solidis Tyrrhenus Aeetes
 clauditur in tectis; et dum crudelia iussae

instrumenta necis ferrumque ignesque parantur,
 sponte sua patuisse fores lapsasque lacertis
 sponte sua fama est nullo solente catenas. 700
 Perstat Echionides; nec iam iubet ire, sed ipse
 uadit, ubi electus facienda ad sacra Cithaeron
 cantibus et clara bacchantum uoce sonabat.
 ut fremit acer equus, cum bellicus aere canoro
 signa dedit tubicen, pugnaeque adsumit amorem,
 Penthea sic ictus longis ululatus aether 706
 mouit, et audito clamore recanduit ira.
 monte fere medio est, cingentibus ultima siluis,
 purus ab arboribus, spectabilis undique campus.
 hic oculis illum cernentem sacra profanis 710
 prima uidet, prima est insano concita cursu,
 prima suum misso uiolauit Penthea thyrsos
 mater. 'io geminae' clamauit 'adeste sorores.
 ille aper, in nostris errat qui maximus agris,
 ille mihi ferendus aper.' ruit omnis in unum 715
 turba furens; cunctae coeunt trepidumque sequuntur,
 iam trepidum, iam uerba minus uiolenta loquentem,
 iam se damnantem, iam se peccasse fatentem.
 saucius ille tamen 'fer opem, matertera' dixit
 'Autonoe. moneant animos Actaeonis umbrae.'
 illa, quis Actaeon, nescit dextramque precantis 721
 abstulit; Inoo lacerata est altera raptu.
 non habet infelix, quae matri brachia tendat,
 trunca sed ostendens deiectis uulnera membris,
 'adspice, mater' ait. uisis ululauit Agaue 725
 collaque iactauit monique per aera crinem
 auulsumque caput digitis complexa cruentis,
 clamat 'io comites, opus haec uictoria nostrum est!'
 non citius frondes autumnis frigore tactas 729
 iamque male haerentes alta rapit arbore uentus,
 quam sunt membra uiri manibus direpta nefandis.
 talibus exemplis monitae noua sacra frequentant
 turaque dant sanctasque colunt Ismenides aras.

LIBER QVARTVS

At non Alcithoe Minyeias orgia censet
 accipiendi dei, sed adhuc temeraria Bacchum
 progeniem negat esse Iouis sociasque sorores
 impietatis habet. festum celebrare sacerdos
 immunesque operum famulas dominasque suorum 5
 pectora pelle tegi, crinales soluere uittas,
 sarta coma, manibus frondentes sumere thyrsos
 iusserat et saeuam laesi fore numinis iram
 uaticinatus erat. parent matresque nurusque
 telasque calathosque infectaque pensa reponunt 10
 turaque dant Bacchumque uocant Bromiumque
 Lyaeumque
 ignigenamque satumque iterum solumque binatrem.
 additur his Nyseus indetonsusque Thyoneus
 et cum Lenaeo genialis consitor uuae
 Nycteliusque Eleleusque parens et Iacchus et Euban
 et quae praeterea per Graias plurima gentes 16
 nomina, Liber, habes. 'tibi enim inconsumpta
 iuuenta est,
 tu puer aeternus, tu formosissimus alto
 conspiceris caelo, tibi, cum sine cornibus adstas,
 uirgineum caput est. Oriens tibi uictus adusque 20

decolor extremo qua tingitur India Gange;
 Penthea tu, uenerande, bipenniferumque Lyeurgum
 sacrilegos inactas Tyrrhenaeque mittis in aequor
 corpora; tu biuigum pictis insignia frenis
 colla premis lyncum; Bacchae Satyrique sequuntur,
 quique senex ferula titubantes ebrius artus 26
 sustinet et pando non fortiter haeret asello.
 quacumque ingrederis, clamor iuuenalis et una
 femineae uoces impulsaque tympana palmis
 concanque aera sonant longoque foramine buxus.
 placatus mitisque' rogant Ismenides 'adsis', 31
 insaeque sacra colunt. solae Minyides intus,
 intempestina turbantes festa Minerva,
 aut ducunt lanas aut stamina pollice uersant,
 aut haerent telae famulasque laboribus urgent. 35
 e quibus una leui deducens pollice filum
 'dum cessant aliae commentatae sacra frequentant,
 nos quoque, quas Pallas, melior dea, detinet,' inquit
 'utile opus manu uario sermone leuemus
 perque uices aliquid, quod tempora longa uideri 40
 non sinat, in medium uacuas referamus ad aures.'
 dicta probant primamque iubent narrare sorores.

III 669 ululant fera Benth. 672 et expresso codd. nonnulli, sed (corr. ex it) presso M, et pr. A, sed pr. A, depresso N. 675 sammamque Merk. 676 abstentos Merk. 678 pennas codd. esse. posse Housman. 680 undas N et, unda M A. 682 diuiduae codd., corr. rece. Gronou. 688 pauidus gelidusque codd., corr. Heins., cuius lectio nunc apparet in N. 690 dum N, chon M in ras., chon et A. 691 sacris. satyris C. Schenkl, Bacchis Polle, Baccho Rappold, sacra codd. festa frequento N et Haupt Riese. 693 assumere N Plan., assumere uulg. 694 diris Heins., diris codd. 695 uicti N et, morti M A. 713 io. et o M N. 716 trepidumque. cunctaeque r. 724 deiectis codd. aliquot Heins., deceptis Housman (l. c.) Plan. ut uid. 728 huc r, hoc M N A.

IV 10 telasque et calathos N. 11 Lyaeum om. que M N A. 15 Euban M, euan et A Priscian. 21 tingitur et uulg., cingitur M N A. 28 iuuenilis M in ras. N et A. 34 adducunt M et ut uid. N. 41 sinet M.

illa, quid e multis referat (nam plurima norat)
cogitat et dubia est, de te, Babylonia, narret,
Derceti, quam uersa squamis uelantibus artus 45
stagna Palaestini credunt motasse figura;
an magis, ut sumptis illius filia pennis
extremos albis in turribus egerit annos;
Nais an ut cantu nimiumque potentibus herbis
uerterit in tacitos iuuenalia corpora pisces, 50
donec idem passa est; an, quae poma alba ferebat,
ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor.
hoc placet; hanc, quoniam uulgaris fabula non est,
talibus orsa modis, lana sua fila sequente.
'Pyramus et Thisbe, iuuenum pulcherrimus alter,
altera, quas Oriens habuit, praelata puellis, 56
contiguas tenuere domos, ubi dicitur altam
coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
notitiam primosque gradus uicinia fecit;
tempore creuit amor. tae dae quoque iure coissent;
sed netuere patres. quod non potuere uetare, 61
ex aequo captis ardebant mentibus ambo.
conscius omnis abest; nutu signisque loquuntur,
quoque magis tegitur, tectus magis aestuat ignis.
fissus erat tenui rima, quam duxerat olim 65
cum fieret, paries domui communis utrique.
id nitium nulli per saecula longa notatum
(quid non sentit amor?) primi uidistis amantes
et nocis fecistis iter; tutaque per illud
murmure blanditiae minimo transire solebant. 70
saepae, ubi constiterant hinc Thisbe, Pyramus illinc,
inque uices fuerat captatus anhelitus oris,
"innide" dicebant "paries, quid amantibus obstat?
quantum erat, ut sineres toto nos corpore iungi,
aut hoc si nimium est, uel ad oscula danda pateres?
nec sumus ingrati; tibi nos debere fatemur, 76
quod datus est uerbis ad amicas transitus aures."
talia diuersa nequiquam sede locuti
sub noctem dixere uale partique dedere
oscula quisque suae non peruenientia contra. 80
postera nocturnos Aurora remouerat ignes
solque pruinosas radiis siccauerat herbas:
ad solitum coiere locum. tum murmure paruo
multa prius questi, statuunt ut nocte silenti
fallere custodes foribusque excedere temptent, 85
cumque domo exierint, urbis quoque tecta relinquant;
neue sit errandum lato spatiantibus aruo,
conueniant ad busta Nini lateantque sub umbra
arboris. arbor ibi, niueis uberrima pomis
ardua morus, erat, gelido contermina fonti. 90
pacta placent. et lux, tarde discedere uisa,
praecipitatur aquis, et aquis nunc exit ab isdem.
callida per tenebras uersato cardine Thisbe
egreditur fallitque suos, adopertaque uultum
peruenit ad tumulum, dictaque sub arbore sedit. 95
audacem faciebat amor. uenit ecce recenti
caede leaena boum spumantes oblita rictus,
depositura sitim uicini fontis in unda.
quam procul ad lunae radios Babylonia Thisbe
nidit et obscurum timido pede fugit in antrum, 100
dumque fugit, tergo uelamina lapsa reliquit.
ut lea saeua sitim multa conpescuit unda,
dum redit in siluas, inuentos forte sine ipsa
ore cruentato tenues lanauit amictus.
serius egressus uestigia uidit in alto 105
puluere certa ferae totoque expalluit ore
Pyramus. ut uero uestem quoque sanguine tinctam
repperit, "una duos" inquit "nox perdet amantes;
e quibus illa fuit longa dignissima uita,
nostra nocens anima est. ego te, miseranda, peremi,

in loca plena metus qui iussi nocte uenires, 111
nec prior huc ueni. nostrum diuellite corpus
et scelerata fero consumite uiscera morsu,
o quicumque sub hac habitatis rupe, leones.
sed timidi est optare necem". uelamina Thisbes
tollit et ad pactae secum fert arboris umbram; 116
utque dedit notae lacrimas, dedit oscula uesti,
"accipe nunc" inquit "nostri quoque sanguinis
haustus."
quoque erat accinctus, demisit in ilia ferrum,
nec mora, feruenti moriens e uulnere traxit. 120
ut iacuit resupinus humo, cruor emicat alte,
non aliter quam cum uitiatio fistula plumbo
scinditur et tenui stridente foramine longas
eiaciatur aquas atque ictibus aera rumpit.
arbori fetus adspersine caedis in atram 125
uertuntur faciem, madefactaque sanguine radix
purpureo tinguit pendentia mora colore.
ecce metu nondum posito, ne fallat amantem,
illa redit iuuenemque oculis animoque requirit,
quantaque uitari narrare pericula gessit. 130
utque locum et uersa cognoscit in arbore formam,
sic facit incertam pomi color, haeret an haec sit.
dum dubitat, tremebunda uidet pulsare cruentum
membra solum retroque pedem tulit oraque buxo
pallidiora gerens exhorruit aequoris instar, 135
quod tremat, exigua cum summum stringitur aura.
sed postquam remorata suos cognouit amores,
percutit indignos claro plangore lacertos,
et laniata comas amplexaque corpus amatum
uulnera suppleuit lacrimis fletumque cruori 140
miscuit et gelidis in uultibus oscula figens
"Pyrame", clamauit "quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde; tua te carissima Thisbe
nominat; exaudi uultusque attolle iacentes."
ad nomen Thisbes oculos iam morte grauatos 145
Pyramus erexit uisaeque recondidit illa.
quae postquam uestemque suam cognouit et ense
uiditebur uacuum, "tua te manus" inquit "amorque
perdidit, infelix. est et mihi fortis in unum
hoc manus, est et amor; dabit hic in uulnera uires.
prosequar extinctum letique miserrima dicar 151
causa comesque tui; quique a me morte reuelli
heu sola poteris, poteris nec morte reuelli.
hoc tamen amborum uerbis estote rogati,
o multum miseri meus illiusque parentes, 155
ut quos certus amor, quos hora nouissima iunxit,
componi tumulo non inuideatis eodem.
at tu, quae ramis arbor miserabile corpus
nunc tegis unius, mox es tectura duorum,
signa tene caedis pullosque et luctibus aptos 160
semper habe fetus, gemini monumenta cruoris."
dixit et aptato pectus mucrone sub imum
incubuit ferro, quod adhuc a caede tepebat.
uota tamen tetigere deos, tetigere parentes;
nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater; 165
quodque rogis superest, una requiescit in urna.
Desierat, mediumque fuit breue tempus, et orsa est
dicere Leuconoe; uocem tenuere sorores.
'hunc quoque, siderea qui temperat omnia luce,
cepit amor Solem; Solis referemus amores. 170
primus adulterium Veneris cum Marte putatur
hic uidisse deus; uidet hic deus omnia primus.
indoluit facto Inuonigenaeque marito
furta tori furtique locum monstrauit. at illi
et mens et quod opus fabrilis dextra tenebat 175
excidit. extemplo graciles ex aere catenas
retiaque et laqueos, quae lumina fallere possent,

IV 46 motasse Merk., mutasse M uulg. 48 albis M, cf. Columell. VIII 8, altis N & λ Riese. 50 iuuenalia M. 53 hanc codd. nonnulli, haec MN in ras., hoc & λ. 63 locuntur M λ. 74 nos toto & λ. 75 est del. Heins. Merk. 91 uisa est M. Merk. 92 exit MN & λ, surgit codd. multi Heins. hunc u. secluit Merk. 100 timido uulg., trepido Burn. ex cod. Cantab. 119 dimisit & λ. 121 ut. et & N. 127 puniceo Heins. ex cod. uno. 131 uisa M, uisam N & λ, uersa Postgate, uersam codd. aliquot Heins. 136 fremit MN in ras. & λ, tremit Burn. ex codd. 140 subleuit Madv. (sed u. Mayor Journ. Philol. xvi p. 113). 145 iam &, in M λ, a N. 150 hoc Heins. ex codd., haec codd. 151 prosequar cod. Dresdensis Zingerle, persequare uulg., cf. 551. 154 hoc. his M λ. 168 Leuconoe Heins. Hellmuth ex cod. Tegerenseensi, leucothoe MN & λ. 177 possint λ.

elimat; non illud opus tenuissima uincant
stamina, non summo quae pendet aranea tigno.
utque leues tactus momentaque parua sequantur,
efficit, et lecto circumdata collocat apte. 181
ut uenere torum coniunx et adulter in unum,
arte uiri uincisquae noua ratione paratis
in mediis ambo deprenti amplexibus haerent.
Lemnius extemplo ualuas patefecit eburnas 185
admisitque deos: illi iacuerie ligati
turpiter; atque aliquis de dis non tristibus optat
sic fieri turpis: superi risere, diuque
haec fuit in toto notissima fabula caelo.
exigit indicii memorem Cythereia poenam 190
inque uices illum, tectos qui laesit amores,
laedit amore pari. quid nunc, Hyperione nate,
forma colorque tibi radiataque lumina prosunt?
nempe tuis omnes qui terras ignibus uris,
ureris igne nouo; quique omnia cernere debes, 195
Leucothoen spectas et uirgine figis in una,
quos mundo debes, oculos. modo surgis Eoo
temperius caelo, modo serius incidis undis,
spectandique mora brumales porrigis horas;
deficis interdum, uitiumque in lumina mentis 200
transit, et obscurus mortalia pectora terras.
nec, tibi quod lunae terris propioris inago
obstiterit, palles; facit hunc amor iste colorem.
diligis hanc unam; nec te Clymeneque Rhodosque
nec tenet Aëaeae genetrix pulcherrima Circes, 205
quaeque tuos Clytie quamuis despecta petebat
concupitibus ipsoque illo graue uulnus habebat
tempore; Leucothoe multarum obliuia fecit,
gentis odoriferae quam formosissima partu
edidit Eurynome. sed postquam filia creuit, 210
quam mater cunctas, tam matrem filia uicit.
rexit Achaemenias urbes pater Orchamus, isque
septimus a prisco numeratur origine Belo.
axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum;
ambrosiam pro gramine habent; ea fessa diurnis
membra ministeriis nutrit reparatque labori. 216
dumque ibi quadrupes caelestia pabula carpunt
noxque uicem peragit, thalamos deus intrat amatos,
uersus in Eurynomes faciem genetricis, et inter
bis sex Leucothoen famulas ad lumina cernit 220
lenia uersato ducentem stamina fuso.
ergo ubi ceu mater carae dedit oscula natae,
"res" ait "arcana est. famulae, discedite neue
eripite arbitrium matri secreta loquendi."
paruerant; thalamoque deus sine teste relicto 225
"ille ego sum" dixit "qui longum metior annum,
omnia qui uideo, per quem uidet omnia tellus,
mundi oculus. mihi, crede, places." pauet illa,
metuque
et colus et fusus digitis cecidere remissis.
ipse timor deuit. nec longius ille moratus 230
in ueram rediit speciem solitumque nitorem.
at uirgo, quamuis inopino territa uisu,
nieta nitore dei posita uim passa querella est.
inuidit Clytie (neque enim moderatus in illa
Solis amor fuerat) stimulatque paelicis ira 235
uulgat adulterium diffamataque parenti
indicat. ille ferox infmansuetusque precantem
tendentemque manus ad lumina Solis et "ille
uim tulit inuitae" dicentem defodit alta
crudus humo tumulumque super grauis addidit arenae.
dissipat hunc radiis Hyperione natus iterque 241
dat tibi, qua possis defossos promere uultus.
nec tu iam poteras enectum pondere terrae
tollere, nymphea, caput corpusque exsangue iacebas.
nil illo fertur uoluerum moderator equorum 245
post Phaethonteos uidisse dolentis ignes.

ille quidem gelidos radiorum uiribus artus,
si queat, in uiuum temptat reuocare calorem;
sed quoniam tantis fatum conatibus obstat,
nectare odorato sparsit corpusque locumque, 250
multaque praequestus "tanges tamen aethera" dixit.
protinus inbutum caelesti nectare corpus
delicuit terramque suo madefecit odore;
uirgaque per glaebas sensim radicibus actis
turea surrexit tumulumque cacumine rupit. 255
At Clytien quamuis amor excusare dolorem
indiciumque dolor poterat, non amplius auctor
lucis adit, Venerisque modum sibi fecit in illa.
tabuit ex illo dementer amoribus usa,
nympharum inpatiens, et sub Ioue nocte dieque
sedit humo nuda, nudis incompta capillis, 261
perque nouem lucas expers undaeque cibique
rore mero lacrimisque suis ieiunia paut;
nec se mouit humo: tantum spectabat euntis
ora dei uultusque suos flectebat ad illum. 265
membra ferunt haesisse solo, partemque coloris
luridus exsangues pallor conuertit in herbas.
est in parte rubor, uiolaeque similimus ora
flos tegit. illa suum, quamuis radice tenetur,
uertitur ad Solem, mutataque seruat amorem. 270
Dixerat, et factum mirabile ceperat aures.
pars fieri potuisse negat, pars omnia ueros
posse deos memorant; "sed non est Bacchus in illis."
poscitur Alcithoe, postquam siluere sorores.
quae radio stantis percurrens stamina telae 275
"uulgatos taceo" dixit "pastoris amores
Daphnidis Idaei, quem Nymphae paelicis ira
contulit in saxum; tantus dolor urit amantes.
nec loquor, ut quondam naturae iure nouato
ambiguus fuerit modo uir, modo femina Sithon. 280
te quoque, nunc adamas, quondam fidissime paruus,
Celmi, Ioui largoque satus Curetas ab imbri
et Crocon in paruus uersum cum Similace flores
praetereo, dulcique animos nouitate tenebo.
unde sit infamis, quare male fortibus undis 285
Salmacis eneruet tactosque remolliat artus,
discite. causa latet, uis est notissima fontis.
Mercurio puerum diua Cythereide natum
Naides Idaeis enutriuere sub antris;
cuius erat facies, in qua materque paterque 290
cognosci possent; nomen quoque traxit ab illis.
is tria cum primum fecit quinquennia, montes
deseruit patrios, Idaque altitice relicta
ignotis errare locis, ignota uidere
flumina gaudebat, studio minuerat laborem. 295
ille etiam Lycias urbes Lyciaeque propinquos
Caras adit. uidet hic stagnum lucentis ad immum
usque solum lymphae. non illic canna palustris
nec steriles uluae nec acuta cuspidi iunci;
perspicuus liquor est, stagni tamen ultima niuo 300
caespitibus cinguntur semperque uirentibus herbis.
Nympha colit, sed nec uenatibus apta, nec arcus
flectere quae soleat, nec quae contendere cursu,
solaeque Naiadum celeri non nota Dianae.
saepe suas illi fama est dixisse sorores: 305
"Salmaci, uel iaculum uel pictas sume pharetras
et tua cum duris uenatibus otia misce."
nec iaculum sumit nec pictas illa pharetras
nec sua cum duris uenatibus otia miscet,
sed modo fonte suo formosos perluit artus, 310
saepe Cytoriaco deducit pectine crines
et, quid se deceat, spectatas consulit undas;
nunc perlucenti circumdata corpus amictu
mollibus aut foliis aut mollibus incubat herbis;
saepe legit flores. et tunc quoque legebat, 315
cum puerum uidit uisumque optauit habere.

IV 181 apte M pro nar. ser. i, arte MN (ex apte) A. 193 calomque A Riese. laudatque N. 203 ipse Plan 224
loquendi M. 231 faciem N + Merk. 236 diffamatumque codd., corr. Heins. 253 delicuit N i (corr. ex delituit M),
delituit A, delicuit Priscianus pp. 477, 491. 260 inpatiens M¹ N² i, patiens M¹ N³ A, inuoluerum patiens Benth. ex cod
Zulichemiano, nympharum inpatiens C. Scheuk, ali. alia temptauit uelut nymphas operiens inpatiens Madv. parum
patiens Merk. 273 et Bacchus MN A. 282 celui codd., corr. Sealger. 283 melius codd. 292 V 389 statum in Br
298 nymphae M Br. 311 cythoraco codd. pleaque.

nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
quam se composuit, quam circumspexit amictus
et finxit uultum, et meruit formosa uideri.
tunc sic orsa loqui: "puer o dignissime credi 320
esse deus, seu tu deus es, potes esse Cupido,
siue es mortalis, qui te genueres, beati,
et frater felix, et fortunata profecto,
siqua tibi soror est, et quae dedit ubera nutrix;
sed longe cunctis longeque beator illa, 325
siqua tibi sponsa est, siquam dignabere taeda.
haec tibi siue aliqua est, mea sit furtiua uoluptas,
seu nulla est, ego sim, thalamumque ineamus
eundem."

Nais ab his tacuit. pueri rubor ora notauit;
nescit enim quid amor; sed et erubuisse decebat.
hic color aprica pendentibus arbore pomis 331
aut ebori tincto est, aut sub candore rubenti,
cum frustra resonant aera auxiliaria, lunae.
poscenti nymphae sine fine sororia saltem
oscula iamque manus ad eburnea colla ferenti 335
"desinis an fugio tecumque" ait "ista relinquo?"
Salmacis extimuit "loca" que "haec tibi libera
trado,

hospes" ait simulatque gradu discedere uerso,
tum quoque respiciens, fruticumque recondita silua
delituit flexuque genu submisit. at ille, 340
scilicet ut uacuis et inobseruatus in herbis,
huc it et hinc illuc, et in adludentibus undis
summa pedum taloque tenus uestigia tinguit;
nec mora, temperie blandarum captus aquarum
mollia de tenero uelamina corpore ponit. 345

tum uero placuit, nudaeque cupidine formae
Salmacis exarsit: flagrant quoque lumina nymphae,
non aliter quam cum puro nitidissimus orbe
opposita speculi referitur imagine Phoebus.
uixque moram patitur, uix iam sua gaudia differt,
iam cupit amplecti, iam se male continet amens. 351
ille cauis uelox applauso corpore palmis
desilit in latices, alternaque brachia ducens
in liquidis translucet aquis, ut eburnea siquis
signa tegat claro uel candida lilia uitro. 355

"uicimus, et meus est" exclamat Nais et omni
ueste procul iacta mediis inmittitur undis
pugnantemque tenet luctantiaque oscula carpit,
subiectaque manus inuitaque pectora tangit,
et nunc hac inueni, nunc circumfunditur illac; 360
denique nitentem contra elabique uolentem
implicat, ut serpens, quam regia sustinet ales
sublimemque rapit: pendens caput illa pedesque
alligat et cauda spatiantes implicat alas;
utue solent hederæ longos intexere truncos, 365
utque sub aequoribus deprensus polypus hostem
continet, ex omni dimissis parte flagellis.
perstat Atlantiades sperataque gaudia nymphae
denegat. illa premit, commissaque corpore toto
sicut inhaerebat, "pugnes licet, inprobe," dixit 370
"non tamen effugies. ita, di, iubeatis, et istum
nulla dies a me nec me deducat ab isto."

uota suos habuere deos; nam mixta duorum
corpora iunguntur, faciesque inducitur illis
una. uelut siquis conducat cortice ramos, 375
crescendo iungi pariterqueadolescere cernit,
sic ubi complexu coierunt membra tenaci,
nec duo sunt et forma duplex; nec femina dici
nec puer ut possit, neutrumque et utrumque uiden-
tur.

ergo ubi se liquidas, quo uir descenderat, undas 380
semimarem fecisse uidet mollitaque in illis
membra, manus tendens, sed non iam uoce uirili,
Hermaphroditus ait "nato date munera uestro,
et pater et genetrix, amborum nomen habenti:
quisquis in hos fontes uir uenerit, exeat inde 385
semiuir et tactis subito mollescat in undis."
motus uterque parens nati rata uerba biformis
fecit et incerto fontem medicamine tinxit.

Finis erat dictis; sed adhuc Minyeia proles
urget opus spernitque deum festumque profanat,
tympana cum subito non apparentia raucis 391
obstrepere sonis, et adunco tibia cornu
tinnulaque aera sonant; redolent murræque cro-
cique,

resque fide maior, coepere uirescere telae
inque hederæ faciem pendens frondescere uestis.
pars abijt in uites, et quae modo fila fuerunt, 395
palmitum mutantur; de stamine pampinus exit;
purpura fulgorem pictis accomodat uuis.
iamque dies exactus erat, tempusque subibat,
quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem, 400
sed cum luce tamen dubiae confinia noctis;

tecta repente quati pinguesque ardere uidentur
lampades et rutilis conluere ignibus aedes
falsaque saeuarum simulacra ululare ferarum.
fumida iam dudum latitant per tecta sorores 405
diuersaeque locis ignes ac lumina uitant;
dumque petunt tenebras, paruos membrana per artus
porrigitur tenuique includit brachia pinna.
nec qua perdiderint ueterem ratione figuram
scire sinunt tenebrae. non illas pluma leuauit; 410
sustinuere tamen se perlucetibus alis;
conataeque loqui minimam et pro corpore uocem
emittunt peraguntque leues stridore querellas.
tectaque, non siluas celebrant, lucemque perosae
nocte uolant seroque tenent a uespere nomen. 415

Tum uero totis Bacchi memorabile Thebis
numen erat, magnasque noui matertera uires
narrat ubique dei, de totque sororibus experts
una doloris erat, nisi quem fecere sorores.
adspicit hanc, natis thalamoque Athamantis haben-
tem 420

sublimes animos et alumno numine, Iuno
nec tulit, et secum 'potuit de paelice natus
uertere Maeonios pelagoque inmergere nautas
et laceranda suae nati dare uiscera matri
et triplices operire nouis Minyeidas alis: 425
nil poterit Iuno nisi inultos flere dolores?
idque mihi satis est? haec una potentia nostra est?
ipse docet quid agam (fas est et ab hoste doceri),
quidque furor ualeat, Penthea caede satisque
ac super ostendit: cur non stimuletur eatque 430
per cognata suis exempla furoribus Ino?'

Est uia decliuis funesta nubila taxo;
ducit ad infernas per muta silentia sedes.
Styx nebulas exhalat iners, umbraeque recentes
descendunt illac simulacraque functa sepulcris. 435
pallor hiempsque tenent late loca senta, nouique,
qua sit iter, manes, Stygiam quod ducat ad urbem
ignorant, ubi sit nigri fera regia Ditis.
mille capax aditus et apertas undique portas
urbs habet; utque fretum de tota flumina terra, 440
sic omnes animas locus accipit ille, nec ulli
exiguus populo est, turbamue accedere sentit.
errant exsangues sine corpore et ossibus umbrae,

IV 323 frater λ², mater M N ε λ. 325 potentior ε edd. uett., beator codd. plerique. 336 aut fugio ε λ. 340 flexu N² Lachm. Lucr. p. 263, flexo M N in ras. ε λ, flexa Br. 341 scilicet. ut puer λ. uacuis Br M ex corr., uacuis N ε λ. ut puer et uacuis ut Heins. 346 tum uero stupuit ε λ. 347 nimphe ε λ. 358 pugnantisque manus inuitaque o. M Br. 367 demissis M Br teste Gottl(ieh) N λ. 369 dimissa M Br N, demissa ε λ, commissa cod. Argent. Heins. 371 ut di ε λ. 372 diducat edd. uett. 373 tetigere λ. conducta Heins. 378 et Br, sed M ε λ. 379 uidetur Br. 385 idem λ. 386 et. ut M Br. 387 rata M in ras., data Br. 388 incerto M in ras. N ε λ, incesto Br quod olim Merk. 389 sed. et N λ. 393 redolent N ε, et olent M Br λ. 400 posses codd., possis Heins. 403 conluere uulg., coll(conl. λ)ucent M Br teste Gottl. N ε λ. 407 latebras Heins. ex codd. 408 tenuesque—pennae ε λ. sed uide Plin. hist. nat. X 168. includit cod. unus Heins., includunt M Br N ε λ. 412 et om. Br N ε λ. 415 tenent M Br N ε λ, trahunt Heins. ex codd. 421 alumni N ε λ. 426 nec poterit ε λ. 436 tenet λ. 437 quod ducat ε, quo d. Br¹, qua d. cett.

parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
 pars aliquas artes, antiquae imitamina uitae. 445
 sustinet ire illuc caelesti sede relictâ
 (tantum odiis iraeque dabat) Saturnia Iuno. 447
 quo simul intrauit sacroque a corpore pressum
 ingemuit limen, tria Cerberus extulit ora
 et tres latratu simul edidit. illa sorores 450
 Nocte uocat genitas, graue et inplacabile nomen.
 carceris ante fores clausas adamante sedebant
 deque suis atros pectebant crinibus angues.
 quam simul agnunt inter caliginis umbras, 455
 surrexere deae. sedes Scelerata uocatur;
 niscera praebebat Tityos lanianda nouemque
 iugibus distentus erat; tibi, Tantale, nullae
 deprenduntur aquae, quaeque imminet, effugit arbor;
 aut petis aut argues ruiturum, Sisyphæ, saxum, 460
 uoluit Ixion et se sequiturque fugitque;
 moliri que suis letum patrelibus ausae
 adsiuæ repetit, quas perdant, Belides undas.
 quos omnes acie postquam Saturnia torua
 uidit et ante omnes Ixiona, rursus ab illo 465
 Sisyphon adspiciens 'cur hic e fratribus' inquit
 'perpetuas patitur poenas, Athamanta superbum
 regia diues habet, qui me cum coniuge semper
 spreuit?' et exponit causas odiique uiaeque,
 quidque uelit. quod uellet, erat, ne regia Cadmi 470
 staret, et in facinus traherent Athamanta sorores.
 inperium, promissa, preces confundit in unum
 sollicitatque deas. sic haec Iunone locuta,
 Tisiphone canos, ut erat, turbata capillos
 mouit et obstantes reiecit ab ore colubras 475
 atque ita 'non longis opus est ambagibus;' inquit
 'facta puta quaecumque iubes. inamabile regnum
 desere teque refer caeli melioris ad auras.'
 laeta redit Iuno; quam caelum intrare parantem
 roratis lustrauit aquis Thaumantias Iris. 480
 nec mora, Tisiphone madefactam sanguine sumit
 inportuna facem fluidoque cruore rubentem
 induit pallam tortoque incingit angue
 egrediturque domo. Luctus comitatur euntem
 et Pavor et Terror trepidoque Insania uultu. 485
 limine constiterat: postes tremuisse feruntur
 Aeolii, pallorae fores infecit acernas,
 solque locum fugit. monstris est territa coniunx,
 terribus est Athamas; tectoque exire parabant:
 obstitit infelix aditumque obsedit Erinys, 490
 nexaque uipereis distendens brachia nodis
 caesariem excussit. motae sonuere colubrae,
 parsque iacent ueris, pars circum pectora lapsae
 sibilâ dant sanieque uomunt linguaue coruscant.
 inde duos mediis abruptim crinibus angues 495
 pestiferaque manu raptos inmisit. at illi
 Inooque sinus Athamanteosque pererrant,
 inspirantque graues animas; nec uulnera membris
 ulla ferunt: mens est, quae diros sentiat ictus.
 attulerat secum liquidi quoque monstra ueneni, 500
 oris Cerberei spumas et uirus Echidnae,
 erroresque uagos caecaeque obliuia mentis,
 et scelus et lacrimas rabieque et caedis amorem,
 omnia trita simul; quae sanguine mixta recenti
 coxerat aere cauo, uiridi uersata cicuta. 505
 dumque pauent illi, uergit furiale uenenum
 pectus in amborum praecordiaque intima mouit.
 tum face iactata per eundem saepius orbem
 consequitur motis uelociter ignibus ignes.
 sic uictrix iussique potens ad inania magni 510
 regna redit Ditis sumptumque recingit anguem.
 Protinus Aeolides media furibundus in aula

clamat 'io, comites, his retia tendite siluis.
 hic modo cum gemina uisa est mihi prole laena.'
 utque feras, sequitur uestigia coniugis amens 515
 deque sinu matris ridentem et parua Learchum
 brachia tendentem rapit et bis terque per auras
 more rotat fundae rigidoque infantia saxo
 discutit ora ferox. tum denique concita mater,
 seu dolor hoc fecit seu sparsi causa ueneni, 520
 exululat passisque fugit male sana capillis,
 teque ferens paruum nudis, Melicerta, lacertis
 'euhoe Bacche' sonat. Bacchi sub nomine Iuno
 risit et 'hos usus praestet tibi' dixit 'alumnus.'
 imminet aequoribus scopulus; pars ima cauatur 525
 fluctibus et tectas defendit ab imbribus undas,
 summa riget frontemque in apertum porrigit aequor.
 occupat hunc (uires insania fecerat) Ino
 seque super pontum nullo tardata timore
 mittit onusque suum; percussa recanduit unda. 530
 at Venus, inneritata neptis miserata labores,
 sic patruo blandita suo est: 'o numen aquarum,
 proxima cui caelo cessit, Neptune, potestas,
 magna quidem posco, sed tu miserere meorum,
 iactari quos cernis in Ionio immenso, 535
 et dis adde tuis. aliqua et mihi gratia ponto est,
 si tamen in dio quondam concreta profundo
 spuma fui Graiumque manet mihi nomen ab illa.'
 adnuat oranti Neptunus et abstulit illis
 quod mortale fuit maiestatemque uerendam 540
 inposuit, nomenque simul faciemque nouauit
 Leucothoeque deum cum matre Palaemona dixit.
 Sidoniae comites, quantum ualuere, secutae
 signa pedum, primo uidere nouissima saxo;
 nec dubium de morte ratae, Cadmeida palmis 545
 deplanxere domum, scissae cum ueste capillos,
 utque parum iustae nimiumque in paecie saeuae
 inuidiam fecere deae. conuicia Iuno
 non tulit et 'faciam uos ipsas maxima' dixit 549
 'saeuitiae monimenta meae.' res dicta secuta est.
 nam quae praecipue fuerat pia, 'prosequar' inquit
 'in freta reginam', saltumque datura moueri
 haud usquam potuit scopuloque adfixa cohaesit.
 altera dum solito temptat plangore ferire 555
 pectora, temptatos sensit riguisse lacertos;
 illa, manus ut forte tetenderat in maris undas,
 saxea facta manus in easdem porrigit undas;
 huius, ut arreptum laniabat uertice crinem,
 duratos subito digitos in crine uideres;
 quo quaeque in gestu deprensa est, haesit in illo.
 pars uolucres factae; quae nunc quoque gurgite in 561
 illo
 aequora destringunt summis Iemenides alis.
 Nescit Agenorides natam paruumque nepotem
 aequoris esse deos; luctu serieque malorum
 uictus et ostentis, quae plurima uiderat, exit 565
 conditor urbe sua, tamquam fortuna locorum,
 non sua se premeret; longisque erroribus actus
 contigit Illyricos profuga cum coniuge fines.
 iamque malis annisque graues, cum prima retractant
 fata domus releguntque suos sermone labores, 570
 'num sacer ille mea traiecit cuspidè serpens'
 Cadmus ait 'fuerat, tum cum Sidone profectus
 uipereos sparsi per humum, noua semina, dentes?
 quem si cura deum tam certa uindicta ira,
 ipse precor serpens in longam porrigat aluum.' 575
 dixit et, ut serpens, in longam tenditur aluum
 durataeque cuti squamas incrementum sentit
 nigraque caeruleis uariari corpora guttis.
 in pectusque cadit pronus, commissaque in unum

IV 446 *exercent aliam partem sua poena coarct* N² et codd. aliquot recentt., *damnan*, edd. 451 *semel* M Br N & A, *simul* codd., *Ciofari*. 454 *cumque* s. Merk. 458 *distentus* A, *distractus* M Br N & A. 459 *arbores* s. 460 *extremum* M var., *rediturum* M Br N & A in ras. 471 *furoribus* M Br N & A, *sorores* N in ras. Heins. 474 *ut erat canos* M Br N & A. 487 *Aeneas* Merk. 488 *exterrita* M N & A, *et territa* Br. et t. r. 489 *parabat* Br N & A. 498 *animas* A Tegenenseis, *animas* M Br N & uulg. 499 *duros* A. 505 *uersata* Madv. adu. crit. t. ii p. 482. 506 *uerit* codd., *cor*. Gronou. 511 *sumpto* angue N. 521 *sparsisque* s. A. 537 *dio* M (*me* superscript.) Merk. Korn. *modo* Br N & A Zingler. 546 *scissis* = *capillis* N in ras. s. A. 551 *prosequar* codd. aliquot Heins., *persequar* M N Br & A, cf. 151. 558 *arrectum* M Br. 562 *Ismerides* Heins., *minides* similia codd. 567 *errantibus* s. Merk. 577 *cutis* M Br N. 579 *conuictaque* s. A.

paulatim tereti tenuantur acumine crura. 580
brachia iam restant: quae restant brachia tendit
et lacrimis per adhuc humana fluentibus ora
'accede, o coniunx, accede, miserrima,' dixit
'dumque aliquid superest de me, me tange ma-
numque

accipe, dum manus est, dum non totum occupat
anguis.' 585

ille quidem uult plura loqui; sed lingua repente
in partes est fissa duas, nec uerba uolenti
sufficiunt, quotiensque aliquos parat edere questus,
sibilat; hanc illi uocem natura reliquit.

nuda manu feriens exclamat pectora coniunx 590
'Cadme, mane teque, infelix, his exue monstris.
Cadme, quid hoc? ubi pes, ubi sunt umerique
manusque

et color et facies et, dum loquor, omnia? cur non
me quoque, caelestes, in eandem uertitis anguem?'
dixerat; ille suae lambebat coniugis ora 595

inque sinus caros, ueluti cognosceret, ibat
et dabat amplexus adsuetaque colla petebat.
quisquis adest (aderant comites) terretur; at illa
lubrica permulcet cristati colla draconis.

et subito duo sunt iunctoque uolumine serpunt, 600
donec in adpositi memoris subiere latebras.

nunc quoque nec fugiunt hominem nec uulnere
laedunt,
quidque prius fuerint, placidi meminere dracones

Sed tamen ambobus uersae solacia formae
magna nepos dederat, quem debellata colebat 605

India, quem positus celebrabat Achaia templis.
solus Abantiades ab origine cretus eadem

Acrisius superest, qui moenibus arceat urbis
Argolicae contraque deum ferat arma genusque
non putet esse Iouis. neque enim Iouis esse putabat

Persea, quem pluuio Danae conceperat auro. 611

mox tamen Acrisium (tanta est praesentia ueri)
tam uiolasse deum, quam non agnosce nepotem

paenitet; inpositus iam caelo est alter, at alter
uiperei referens spolum memorabile monstri 615

aera carpebat tenerum stridentibus alis.
cumque super Libycas uictor penderet harenas,
Gorgonei capitis guttae cecidere cruentae,

quas humus exceptas uarios animauit in angues;
unde frequens illa est infestaque terra colubris. 620

inde per immensum uentis discordibus actus
nunc huc, nunc illuc exemplo nubis aequosae

fertur et ex alto seductas aethere longe
despectat terras totumque superuolat orbem.

ter gelidas Arctos, ter Cancris brachia uidit, 625
saepe sub occasus, saepe est ablatus in ortus.

iamque cadente die, ueritus se credere nocti,
constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe

exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
euocet Aurorae, currus Aurora diurnos. 630

hic hominum cunctis ingenti corpore praestans
Iapetionides Atlas fuit. ultima tellus

rege sub hoc et pontus erat, qui Solis anhelis
aequora subdit equis et fessos excipit axes.

mille greges illi totidemque armenta per herbas 635
errabant, et humum uicinia nulla premebant.

arborae frondes auro radiante nitentes
ex auro ramos, ex auro poma tegebant.

'hospes,' ait Perseus illi 'seu gloria tangit
te generis magni, generis mihi Iuppiter auctor; 640

siue es mirator rerum, mirabere nostras.
hospitium requiemque peto.' memor ille uetustae

sortis erat (Themis hanc dederat Parnasia sortem)
'tempus, Atla, ueniet, tua quo spoliabitur auro

arbor, et hunc praedae titulum Ioue natus habebit.'
id metuens solidis pomaria clauserat Atlas 646

moenibus et uasto dederat seruanda draconi
arcebatque suis externos finibus omnes.

huic quoque 'uade procul, ne longe gloria rerum,
quam mentiris' ait, 'longe tibi Iuppiter absit;' 650

uinque minis addit manusque expellere temptat
cunctantem et placidis miscentem fortia dictis.

uiribus inferior (quis enim par esset Atlantis
uiribus?) 'at quoniam parui tibi gratia nostra est,

accipe munus' ait, laeuaque a parte Medusae 655
ipse retrouersus squalentia protulit ora.

quantus erat, mons factus Atlas; nam barba comae-
que

in siluas abeunt, iuga sunt umerique manusque,
quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen,

ossa lapis fiunt; tum partes auctus in omnes 660
creuit in immensum (sic, di, statuistis) et omne

cum tot sideribus caelum requieuit in illo.
Clauserat Hippotades aeterno carcere uentos,

admonitorque operum caelo clarissimus alto
Lucifer ortus erat. pennis ligat ille resumtis 665

parte ab utraque pedes teloque accingitur unco
et liquidum motis talaribus aera findit.

gentibus innumeris circumque infraque relictis
Aethiopum populos Cepheaque conspiciit arua.

illic inmeritam maternae pendere linguae 670
Andromedan poenas inmitis iusserat Ammon.

quam simul ad duras religatam brachia cautes
uidit Abantiades, nisi quod leuis aura capillos

mouerat et tepido manabant lumina fletu,
marmoreum ratus esset opus. trahit inscius ignes

et stupet et uisae correptus imagine formae 676
paene suas quater est oblitus in aere pennas.

ut stetit, 'o' dixit 'non istis digna catenis,
sed quibus inter se cupidi iunguntur amantes,

pande requirenti nomen terraeque tuumque 680
et cur uincta geras.' primo silet illa, nec audet

appellare uirum uirgo; manibusque modestos
celasset uultus, si non religata fuisset;

lumina, quod potuit, lacrimis impleuit obortis.
saepius instanti, sua ne delicta fateri 685

nolle uideretur, nomen terraeque suumque,
quantaque maternae fuerit fiducia formae,

indicat. et nondum memoratis omnibus unda
insonuit, ueniensque immenso belua ponto

inminet et latum sub pectore possidet aequor. 690
conclamat uirgo; genitor lugubris et una

mater adest, ambo miseri, sed iniustus illa.
nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus

plangoremque ferunt iunctoque in corpore adhaerent,
cum sic hospes ait: 'lacrimarum longa manere 695

tempora uos poterunt; ad opem brevis hora feren-
dam est.

hanc ego si peterem Perseus Ioue natus et illa,
quam clausam impleuit fecundo Iuppiter auro,

Gorgonis anguicomae Perseus superator et alis 700
aetherias ausus iactatis ire per auras,

praeferret cunctis certe gener. addere tantis
dotibus et meritum, faueant modo numina, tempto;

ut mea sit, seruata mea uirtute, paciscor.
accipiant legem (quis enim dubitaret?) et orant

promittuntque super regnum dotale parentes. 705
ecce uelut naui praefixo concita rostro

sulcat aquas, iuuenum sudantibus acta lacertis,
sic fera dimotis impulsu pectoris undis

tantum aberat scopulis, quantum Balearica torto
funda potest plumbi medii transmittere caeli; 710

cum subito iuuenis pedibus tellure repulsa

IV 587 loquenti M Br N ε λ Merk. 598 illis: pro uar. scr. 605 dederat. fuerat Heins. ex codd. 610 esse Iouis Heins. ex codd., esse deum (dñ Br) M Br N ε λ. aequore Br λ¹ et ut uid. M¹ N¹. 628 regnis N ε, regis M Br λ. 630 currus ε, cursus M Br N λ. 631 cunctis (c||s M) M N ε λ, cunctos Br¹ (?). 637 uiuentes Burm. ex cod. Bononiensi. 644 athlans Br, athlas M. 647 moenibus ε Heins., montibus codd. 649 nec longe M. 653 Atlantis Heins. ex codd. 660 altus M Br N ε λ, auctus Heins. ex codd. 663 Aetnaeo Housman (Transactions Camb. Philol. Soc. iii p. 144), Tyrrheno Heins., aetato Benth., alterno Haupt. 671 andromedan Br N. inmitis Heins. Merk. Korn. iniustus M Br N ε λ. 676 et uisae ε uulg., exiguae M Br N, eximiae λ Merk. corruptus M Br. 690 eminet codd. aliquot. 700 aeras Lachm. Lucr. p. 167.

arduus in nubes abiit. ut in aequore summo
 umbra uiri uisa est, uisam fera saeuit in umbram.
 utque Iouis praepes, uacuo cum uidit in aruo
 praebentem Phoebo lucentia terga draconem, 715
 occupat auersum, neu saeuia retorquet ora,
 squamigeris audios figit ceruicibus unguis,
 sic celeri missus praecipit per inane uolatu
 terga ferae pressit dextroque frementis in armo
 Inachides ferrum curuo tenuis abdidit hamo. 720
 uulnere laesa graui modo se sublimis in auras
 attollit, modo subdit aquis, modo more ferocis
 nersat apri, quem turba canum circumsona terret.
 ille audios morsus uelocibus effugit alis;
 quaque patet, nunc terga canis super obsita conchis,
 nunc laterum costas, nunc qua tenuissima cauda 726
 desinit in piscem, falcato uulnerat ense.
 belua puniceo mixtos cum sanguine fluctus
 ore uomit; maduere graues adspersine pennae.
 nec bibulis ultra Perseus talaribus ausus 730
 credere, conspexit scopulum, qui uertice summo
 stantibus extat aquis, operitur ab aequore moto.
 nixus eo rupisque tenens iuga prima sinistra
 ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
 litora cum plausu clamor superasque deorum 735
 inpleuere domos; gaudet generumque salutant
 auxiliumque domus seruatoremq. fatentur
 Cassiope Cepheusque pater, resoluta catenis
 incedit uirgo, pretiumque et causa laboris.
 ipse manus hausta uictrices abluit unda, 740
 anguiferumque caput dura ne laedat harena,
 mollit humum foliis natasque sub aequore uirgas
 sternit et inponit Phoreynidos ora Medusae.
 uirga recens bibulaque etiamnum uiua medulla
 uim rapuit monstri tactuque induruit huius 745
 percipitque nomm ramis et fronde rigorem.
 at pelagi nymphae factum mirabile temptant
 pluribus in uirgis et idem contingere gaudent
 seminaque ex illis iterant iactata per undas.
 nunc quoque curulis eadem natura remansit, 750
 duritiam tacto capiant ut ab aere, quodque
 uimen in aequore erat, fiat super aequora saxum.
 Dis tribus ille focos totidem de caespite ponit,
 laeum Mercurio, dextrum tibi, bellica uirgo,
 ara Iouis media est. mactatur uacca Mineruae, 755
 alipedi uultus, taurus tibi, summe deorum.
 protinus Andromedan et tanti praemia facti

indotata rapit; taedas Hymenaeus Amorque
 praecutiunt, largis satiantur odoribus ignes,
 sartaque dependunt tectis et ubique lyraeque 760
 tibiaque et cantus, animi felicia laeti
 argumenta, sonant. reseratis aurea ualuus
 atria tota patent, pulchroque instructa paratu
 Cepheni proceres ineunt conuiuia regis.
 postquam epulis functi generosi munere Bacchi 765
 diffudere animos, cultusque genusque locorum
 quaerit Lyncides moresque animumque uiorum. 767
 quae simul edocuit 'nunc, o fortissime,' dixit 769
 'fare precor' Cepheus, 'quanta uirtute, quibusque 770
 artibus abstuleris crinita draconibus ora.'
 narrat Agenorides gelido sub Atlante iacentem
 esse locum solidae tutum munimine molis;
 cuius in introitu geminas habitasse sorores
 Phorcidias, unius partitis luminis usum. 775
 id se sollerti furtim, dum traditur, astu
 supposita cepisse manu perque abdita longe
 deuique et siluis horrentia saxa fragosis
 Gorgoneas tetigisse domos passimque per agros
 perque uias uidisse hominum simulacra ferarumque
 in silicem ex ipsis uisa conuersa Medusa. 781
 se tamen horrendae clipei, quod laeua gerebat,
 aere percussio formam adspexisse Medusae,
 cumque grauissomnus colubrasque ipsamque tenebat,
 eripuisse caput collo; pennisque fugacem 785
 Pegason et fratrem matris de sanguine natos
 addidit et longi non falsa pericula cursus,
 quae freta, quas terras sub se uidisset ab alto
 et quae iactatis tetigisset sidera pennis.
 ante expectatum tacuit tamen. excipit unus 790
 ex numero procerum, quaerens, cur sola sororum
 gesserit alternis inmixtos crinibus angues.
 hospes ait 'quoniam scitaris digna relatu,
 accipe quae sit causam. clarissima forma
 multorumque fuit spes inuidiosa procerum 795
 illa; neque in tota conspectior ulla capillis
 pars fuit. inueni, qui se uidisse referret.
 hanc pelagi rector templo uitiassae Mineruae
 dicitur. auersa est et castos aegide uultus
 nata Iouis texit; neue hoc inpune fuisset, 800
 Gorgoneum crinem turpes mutauit in hydros.
 [nunc quoque, ut attonitos formidine terreat hostes,
 pectore in aduerso quos fecit, sustinet angues.]

LIBER QVINTVS

Dumque ea Cephenum medio Danaeius heros
 agnigne commemorat, fremida regalia turba
 atria complentur; nec coniugialia festa
 qui canat est clamor, sed qui fera nuntiet arma.
 inque repentinos conuiuia uersa tumultus 5
 adsimilare freto possis, quod saeuia quietum
 uentorum rabies motis exasperat undis.
 primus in his Phineus, belli temerarius auctor,
 fraxineam quatiens aeratae cuspidis hastam,
 'en' ait 'en adsum praereptae coniugis ultor, 10
 nec mihi te pennae nec falsum uersus in aurum
 Iuppiter eripiet.' conanti mittere Cepheus

'quid facis?' exclamat, 'quae te, germane, furem
 mens agit in facinus? meritae haec gratia tantis
 redditur? hac uitam seruatae dote rependis? 15
 quam tibi non Perseus, uerum si quaeris, ademit,
 sed graue Nereidum numen, sed corniger Hammon,
 sed quae uisceribus ueniebat belua ponti
 exsaturanda meis. illo tibi tempore rapta est
 quo peritura fuit; nisi si crudelis id ipsum 20
 exigis, ut pereat, luctuque leuabere nostro.
 scilicet haud satis est, quod te spectante reuincta est
 et nullam quod opem patruus sponsusue tulisti;
 insuper, a quoquam quod sit seruata, dolebis

IV 713 uisa — umbra Br N A. 715 lucentia M pro uar. scr. 718 misso M¹ Br A. 727 uerberat N: Hauptal. uenerat Br¹.
 733 nixus A. 744 diamonue M N Br A. 749 iterant A, ut erant M Br N A. 750 coratius A. 758 in dotata Merk.
 767 codd. rec. post quaerit inserunt abundantes quaerenti protinus unus narrat. amonum, habitatus A uar. 769 quae
 M, qui Merk. 770 (Cepheus Plan., perseus codd. 780 ferarumque N¹, ferarum M Br A. 782 se A, sed M Br N A. quae
 laeua N Riese. 783 repercusso codd., repercussum Riese. 784 dumque codd., cumque Hoffman Korn. 786 festos
 codd., corr. Regius. 790 ante spectatum M Br A. 792 alternis M Br N. 796 totis M¹ Br A. 802, 803 hos uu. damian.
 Haupt Korn Zingerle.

V 2 fremida — turba M¹ Br¹ N¹, fremitu turbae M² Br² A, trepida turba Madv. 6 posses A. 17 amon N¹ A.
 amon A. 18 ponti codd. nostri, Quint. Inst. IX 3. 48, ponto codd. multi Heins. 20 nisi tu N.

praemiaque eripies? quae si tibi magna videntur,
ex illis scopulis, ubi erant adfixa, petisses. 26
nunc sine, qui petiit, per quem haec non orba
senectus,

ferre, quod et meritis et uoce est pactus, eumque
non tibi, sed certae praelatum intellege morti.
ille nihil contra; sed et hunc et Persea uultu 30
alterno spectans, petat hunc, ignorat, an illum,
cunctatusque breui contortam uiribus hastam,
quantas ira dabat, nequiquam in Persea misit.
ut stetit illa toro, stratis tum denique Perseus
exiit; teloque ferox inimica remisso 35
pectora rupisset, nisi post altaria Phineus
isset; et (indignum) sclerato profuit ara.
fronte tamen Rhoeti non inrita cuspis adhaesit
qui postquam cecidit ferrumque ex osse reuulsum est,
calceitrat et positas adspergit sanguine mensas. 40
tum uero indomitas ardescit uulgi in iras,
telaque coniciunt, et sunt qui Cephea dicunt
cum genero debere mori. sed limine tecti
exierat Cepheus, testatus iusque fidemque
hospitiique deos, ea se prohibente moueri. 45
bellica Pallas adest et protegit aegide fratrem
datque animos. erat Indus Athis, quem flumine
Gange

edita Limnaee uitreis peperisse sub undis
creditur, egregius forma, quam diuite cultu
augebat, bis adhuc oetonis integer annis, 50
indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
aureus; ornabant aurata monilia collum
et madidos murra curuum crinale capillos.
ille quidem iaculo quamuis distantia misso
figere doctus erat, sed tendere doctior arcus. 55
tum quoque lenta manu flectentem cornua Perseus
stipite, qui media positus fumabat in ara,
perculit et fractis confudit in ossibus ora.
hunc ubi laudatos iactantem in sanguine uultus
Assyrius uidit Lycabas, iunctissimus illi 60
et comes et ueri non dissimulatur amoris,
postquam exhalantem sub acerbo uulnere uitam
deplorauit Athin, quos ille tenderat arcus
arripit et 'mecum tibi sint certamina' dixit
'nec longum pueri fato laetabere, quo plus 65
inuidiae, quam laudis habes.' haec omnia nondum
dixerat, emicuit neruo penetrabile telum
uitatumque tamen sinuosa ueste pependit.
uertit in hunc harpen spectatam caede Medusae
Acrisioniades adigitque in pectus; at ille 70
iam moriens, oculis sub nocte natantibus atra,
circumspexit Athin seque adclinauit ad illum
et tulit ad manes iunctae solacia mortis.
ecce Suenites, genitus Metione, Phorbas
et Libys Amphimedon, auidi committere pugnam,
sanguine, quo late tellus madefacta tepebat, 76
concederant lapsi; surgentibus obstitit ensis,
alterius costis, iugulo Phorbantis adactus.
at non Actoriden Erytum, cui lata bipennis
telum erat, hamato Perseus petit ense, sed altis 80
extantem signis multaeque in pondera massae
ingentem manibus tollit cratera duabus
indigitque uiro; rutilum uomit ille cruorem
et resupinus humum moribundo uertice pulsat.
inde Semiramio Polydegmona sanguine cretum 85
Caucasiumque Abarim Sperchionidemque Lycetum
intonsumque comas Helicem Phlegyanque Cly-
tumque

sternit et exstructos morientum calcat acervos.
nec Phineus ausus concurrere cominus hosti
intorquet iaculum; quod detulit error in Idan, 90
expertem frustra belli et neutra arma secutum.
ille tuens oculis inimitem Phinea toruis
'quandoquidem in partes' ait 'abstrahor, accipe,
Phineu,

quem fecisti hostem pensaque hoc uulnere uulnus';
iamque remissurus tractum de uulnere telum 95
sanguine defectos cecidit conlapsus in artus.
tum quoque, Cephenum post regem primus, Hodites
ense iacet Clymeni; Prothoenora percutit Hypseus,
Hypsea Lyncides. fuit et grandaeuus in illis
Emathion, aequi cultor timidusque deorum; 100
qui, quoniam prohibent anni bellare, loquendo
pugnat et inaccessit sclerataque deuouet arma.
huic Chromis amplexo tremulis altaria palmis
decutit ense caput; quod protinus incidit arae
atque ibi semianimi uerba execrantia lingua 105
edidit et medios animam exspirauit in ignes.
hinc gemini fratres Broteasque et caestibus Ammon
inuictus, uinci si possent caestibus enses,
Phinea cecidere manu, Cererisque sacerdos
Ampycus, albenti uelatus tempora uitta. 110
tu quoque, Lampetide, non hos adhibendus ad
usus,

sed qui, pacis opus, citharam cum uoce moueres,
iussus eras celebrare dapes festumque canendo.
quem procul adstantem plectrumque inbelles te-
nentem
Paetalus iridens 'Stygiis cane cetera' dixit 115
'manibus' et laeui mucronem tempore fixit.
concidit et digitis morientibus ille retemptat
fila lyrae, casuque ferit miserabile carmen.
nec sinit hunc inipune ferox cecidisse Lycormas,
raptaque de dextro robusta repagula posti 120
ossibus inlitis mediae ceruicis; at ille
prociubuit terrae mactati more iuueni.
demere temptabat laeui quoque robora postis
Cinyphius Pelates; temptanti dextera fixa est
cuspidem Marmaridae Corythi lignoque cohaesit. 125
haerenti latus hausit Abas; nec corrui ille,
sed retinente manum moriens e poste pendit.
sternitur et Melaneus, Perseia castra secutus,
et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri,
diues agri Dorylas, quo non possederat alter 130
latius aut totidem tollebat farris acervos.
huius in obliquo missum stetit inguine ferrum;
letifer ille locus. quem postquam uulneris auctor
singultantem animam et uersantem lumina uidit
Bactrius Halcioneus, 'hoc, quod premis' inquit
'habeto' 135

de tot agris terrae' corpusque exsangue reliquit.
torquet in hunc hastam calido de uulnere raptam
ultra Abantiades; media quae nare recepta
ceruice exacta est in partemque eminet ambas.
dumque manum Fortuna iuuat, Clytiumque Cla-
ninque, 140
matre satos una, diuerso uulnere fudit;
nam Clytii per utrumque graui librata lacerto
fraxinus acta femur, iaculum Clanis ore momordit.
occidit et Celadon Mendesium, occidit Astreus,
matre Palaestina, dubio genitore creatus, 145
Aethionque sagax quondam uentura uidere,
tunc aue deceptus falsa, regisque Thioactes
armiger et caeso genitore infans Agyrtes.

V 39 osse M in ras., hoste Br N. 42 dicant λ edd. uett. 48 Limnaee Magnis, Limnaee uulg. 59 fedatos ε λ. 62 acervo M Br. 72 in i. Heins. ex codd. 74 suenites codd., Syenites uulg. 80 hamato Heins., ammoto M Br, admoto N λ, admotum ε. 81 pondera Merk., pondere codd. 85 polydegmona codd. aliquot recc. fortasse Br¹, Polydaemona uulg. 88 instructos M Br ε. 95 uulnere M Br N, corpore ε λ uulg. 96 deictos M in ras. 97, 98 tum M, tunc Br, hic N ε λ uulg., tu—iacies Haupt. 102 deuocat M Br λ. 105 semianimi ε uulg., semianimis M N Br λ. 108 inuicti N λ uulg. 110 amphicous codd., corr. Heins. 111 Lampetide Plan. N¹, iampetide cett. 113 damnat Hartman. 114 cui—adstanti—tenenti λ. 115 Paetalus Housman, pactalus N, Παταλος Plan., Pettalus uulg. 116 et seum M Br. 118 ferit Housman (Trans. Camb. Phil. Soc. iii p. 144), fuit uulg., canit N in ras. 120 posti Priscian., poste codd. 121 clisit M N λ, inmisit ε. 127 manu N ε λ uulg. 128 Melaneus Plan. Heins., Menaleus uulg. 130, 131 damnat Postgate. 131 farris in ras. M² Br² λ, turis N ε in ras. Merk., frugis Siebelis. 142 grauis M Br.

plus tamen exhausto superest; namque omnibus
unum 149
opprimere est animus, coniurata undique pugnant
agmina pro causa meritum impugnante fidenque;
haec pro parte socer frustra pius et noua coniunx
cum genetrice fauent ululatuque atria complent.
sed sonus armorum superat genitusque cadentum
pollutosque semel multo Bellona penates 155
sanguine perfundit renouataque proelia miscet.
circueunt unum Phineus et mille secuti
Phinea; tela uolant hiberna grandine plura
praeter utrumque latus praeterque et lumen et
aures.
adplicat hinc umeros ad magnae saxa columnae, 160
tutaque terga gerens aduersaque in agmina uersus
sustinet instantes. instabat parte sinistra
Chaonius Molpeus, dextra Nabataeus Ethemon.
tigris u! auditis diuersa ualle duorum
exstimulata fame mugitibus armentorum 165
nescit utro potius ruat, et ruere ardet utroque,
sic dubius Perseus, dextra laeuanē feratur,
Molpea traieci submouit uulnere cruris
contentusque fuga est; neque enim dat tempus
Ethemon,
sed furit et, cupiens alto dare uulnera collo, 170
non circumspectis exactum uiribus ensem
fregit in extrema percussae parte columnae:
lammina dissiliit dominique in gutture fixa est.
non tamen ad letum causas satis illa ualentes
plaga dedit; trepidum Perseus et inermia frustra
bracchia tendentem Cyllenide confodit harpe 176
uerum ubi uirtutem turbae succumbere uidit,
'auxilium,' Perseus 'quoniam sic cogitis ipsi,'
dixit 'ab hoste petam. uultus auertite uestros,
siquis amicus adest' et Gorgonis extulit ora. 180
'quaere alium, tua quem moueant miracula' dixit
Thescelus; utque manu iaculum fatale parabat
mittere, in hoc haesit signum de marmore gestu.
proximus huic Ampyx animi plenissima magni
pectora Lyncidae gladio petit; inque petendo 185
dextera dirigit nec citra mota nec ultra est.
at Nileus, qui se genitum septemque Nilo
ementitus erat, clipeo quoque flumina septem
argento partim, partim caelauerat auro, 189
'adspice,' ait 'Perseu, nostrae primordia gentis;
magna feres tacitas solacia mortis ad umbras,
a tanto cecidisse uiro.' pars ultima uocis
in medio suppressa sono est, adaptaque uelle
ora loqui credas, nec sunt ea peruia uerbis.
incerepat hos 'uitio' que 'animi, non uiribus' inquit
'Gorgoneis torpētis' Eryx 'incurrite mecum 196
et prosternite humi iuuenem magica arma mouen-
tem.'
incursum erat; tenuit uestigia tellus,
inmotusque silex armataque mansit imago.
hi tamen ex merito poenas subire; sed unus 200
miles erat Persei, pro quo dum pugnat, Aconteus,
Gorgone conspecta saxo concreuit oborto.
quem ratus Astyages etiamnum uiuere, longo
ense ferit; sonuit tinnitibus ensis acutis.
dum stupet Astyages, naturam traxit eandem 205
marmoreoque manet uultus mirantis in ore.
nomina longa mora est media de plebe uirorum
dicere; bis centum restabant corpora pugnae,
Gorgone bis centum riguerunt corpora uisa.
paenitent iniusti tunc denique Phinea belli. 210
sed quid agat? simulacra uidet diuersa figuris
agnoscitque suos et nomine quemque uocatum
poscit opem, credensque parum, sibi proxima tangit

corpora; marmor erant. aduertitur, atque ita sup-
plex 214
confessasque manus obliquaque bracchia tendens,
'uincis', ait 'Perseu. remoue tua monstra tuaeque
saxificos uultus, quaecumque ea, tolle Medusae
tolle, precor. non nos odium regnique cupido
compulit ad bellum; pro coniuge mouimus arm
causa fuit meritis melior tua, tempore nostra. 220
non cessasse piget. nihil, o fortissime, praete;
hanc animam concede mihi; tua cetera sunt.
taliam dicenti neque eum, quem uoce rogabat,
respicere audenti 'quod' ait, 'timidissime Phineu,
et possum tribuisse et magnum est munus inerti,
pone metum, tribuam; nullo uiolabere ferro. 226
quin etiam mansura dabo monimenta per aeuum,
inque domo soceri semper spectabere nostri,
ut mea se sponsi soletur imagine coniunx.'
dixit et in partem Phorcynida transtulit illam, 230
ad quam se trepido Phineus obuerterat ore.
tunc quoque conanti sua uertere lumina ceruix
dirigit, saxoque oculorum induruit umor.
sed tamen os timidum uultusque in marmore supplex
submissaeque manus faciesque obnoxia mansit. 235
Victor Abantiades patrios cum coniuge muros
intrat et inmeriti uindex ultorque parentis
adgreditur Proetum; nam fratre per arma fugato
Acirioneas Proetus possederat arces.
sed nec ope armorum, nec, quam male ceperat, arce
torua colubriferi superauit lumina monstri. 241
Te tamen, o paruae rector, Polydecta, Seriphi,
nec iuuenis uirtus per tot spectata labores
nec mala mollierant, sed inexorabile durus
exerces odium, nec iniqua finis in ira est. 245
detrectas etiam laudem fictamque Medusae
arguis esse necem. 'dabimus tibi pignora ueri;
parcite luminibus' Perseus ait oraque regis
ore Medusaeo silicem sine sanguine fecit.
Hactenus aurigenae comitem Tritonia fratri 250
se dedit; inde caua circumdata nube Seriphon
deserit, a dextra Cythno Gyaroque relictis,
quaue super pontum uia uisa breuissima, Thebas
uirgineumque Heliconem petit. quo monte posita
constitit et doctas sic est adfata sorores: 255
'fama noui fontis nostras peruenit ad aures,
dura Medusaei quem praecipit ungula rupit.
is mihi causa viae. uolui mirabile factum
cernere; uidi ipsum materno sanguine nasci.
excipit Vranie: 'quaecumque est causa uidendi 260
has tibi, diua, domos, animo gratissima nostro es.
uera tamen fama est, et Pegasus huius origo
fontis'; et ad latices deduxit Pallada sacros.
quae mirata diu factas pedis ictibus undas
siluarum lucos circumspicit antiquarum 265
antraque et innumeris distinctas floribus herbas,
felicisque uocat pariter studioque locoque
Mnemonidas. quam sic adfata est una sororum:
'o, nisi te uirtus opera ad maiora tulisset,
in partem uentura chori Tritonia nostri, 270
uera refers meritoque probas artesque locumque,
et gratam sortem, tutae modo sinus, habemus.
sed (uetitum est adeo scelere nihil) omnia terrent
uirgineas mentes, dirusque ante ora Pyreneus
uertitur, et nondum tota me mente recepi. 275
Daulida Threicio Phoeaeque milite rura
ceperat ille ferox iniustaque regna tenebat.
templa petebamus Parnasia; uidit euntes,
nostraque fallaci ueneratus numina uultu 279
'Mnemonides,' cognorat enim, 'consistite,' dixit
'nec dubitate, precor, tecto graue sidus et imbrem'

V 160 certant N. 151 impugnante (corr. ex impugnare) M Br N°. 155 semel Heins. ex codd., simul codd. nostri. 160 hic M Br N t, hinc A. 163 Chaonius Suchier. 168 uulnera M Br¹. 172 in. et Br N t A uulg. percussa Br. 176 infortia M Br N t uulg., inermia t Korn, inania codd. aliquot Heins. 179 conuertere M. 180 quisquis A. 181 oracula Br N et ut uid. M¹. 186 deriquit Riese. citro—ultra Capoferreus. est om. Heins. 188 et mentitus Br. 195 non t Br ex corr., cum M¹. cur M² N² t uar., tum A. 199 silet M N A. 216 fera Heins. ex codd. 218 puerum Heins. 221 nil A. nihil Lach. Ouidio negat; sed cf. Trist. IV 8 38, V 8 2. 233 deriquit M N. 247 puerum M Br. 252 a. at Br t. cypro codd., Cythno Plan. 261 es Heins., est N A, om. M Br t. 262 est est N. origo est M. 279 manina M t A

(imber erat) "uitare meo; subiere minores
saepe casas superi." dictis et tempore motae
adnuimusque uiro primasque intrauimus aedes.
desierant imbres, uictoque Aquilonibus Austro 285
fusca repurgato fugiebant nubila caelo.
inpetus ire fuit; clauditi sua tecta Pyreneus
nimque parat. quam nos sumptis effugimus alis.
ipse secuturo similis stetit arduus arce
"qua" que "uia est uobis, et erit mihi" dixit
"eadem," 290

seque iacit uecors e summae culmine turris
et cadit in uultus, discussae ossibus oris
tundit humum moriens scelerato sanguine tinctam.

Musa loquebatur: pennae sonuere per auras,
uoxque salutantem ramis ueniebat ab altis. 295
suspicit, et linguae quaerit tam certa loquentes
unde sonent, hominemque putat Ioue nata locutum.
ales erat, numeroque nouem, sua fata querentes,
institerant ramis imitantes omnia picae.
miranti sic orsa deae dea: 'nuper et istae 300
auxerunt uoluerum uictae certamine turbam.
Pieros has genuit Pellaeis diues in aruis,
Paeonis Euippe mater fuit. illa potentem
Lucinam nouiens, nouiens paritura, uocauit.
intumuit numero stolidarum turba sororum 305
perque tot Haemonias et per tot Achaidas urbes
huc uenit et tali committit proelia uoce:

"desinite indoctum uana dulcedine uulgus
fallere: nobiscum, si qua est fiducia uobis,
Thespiades, certate, deae. nec uoce nec arte 310
uincemur, totidemque sumus. uel cedite uictae
fonte Medusaeo et Hyantea Aganippe,
uel nos Emathiis ad Paeonas uoce uiuosos
cedamus campis. dirimant certamina Nymphae."
turpe quidem contendere erat, sed cedere uisum 315
turpius. electae iurant per flumina Nymphae
factaque de uiuo pressere sedilia saxo.
tunc sine sorte prior quae se certare professa est,
bella canit superum falsoque in honore Gigantas
ponit et extenuat magnorum facta deorum; 320
emissumque ima de sede Typhoea terrae
caelitibus fecisse metum, cunctosque dedisse
terga fugae, donec fessos Aegyptia tellus
ceperit et septem discretus in ostia Nilus.
huc quoque ferrigenam uenisse Typhoea narrat 325
et se mentitis superos celasse figuris:
"duxque gregis" dixit "fit Iuppiter, unde recuruis
nunc quoque formatus Libys est cum cornibus
Ammon.

Delius in coruo, proles Semeleia capro,
fele soror Phoebi, niuea Saturnia uacca, 330
pisse Venus latuit, Cyllenius ibidis alis."
haectenus ad citharam uocalia mouerat ora;
poscimur Aonides. sed forsitan otia non sint,
nec nostris praebere uacet tibi cantibus aures.
'ne dubita, uestrumque mihi refer ordine carmen' 335
Pallas ait nemorisque leui consedit in umbra.
Musa refert: 'dedimus summam certaminis uni.
surgit et inmissos hedera collecta capillos
Calliope querulas praetemptat pollice chordas,
atque haec percussis subiungit carmina neruis. 340

"Prima Ceres unco glaebam dimouit aratro,
prima dedit fruges alimentaque mitia terris,
prima dedit leges; Cereris sunt omnia munus.
illa canenda mihi est. utinam modo dicere possem
carmina digna dea; certe dea carmine digna est. 345

Vasta Giganteis ingesta est insula membris
Trinacris et magnis subiectum molibus urguet
aetherias ausum sperare Typhoea sedes.

nititur ille quidem pugnatque resurgere saepe;
dextra sed Ausonio manus est subiecta Peloro, 350
laeua, Pachyne, tibi, Lilybaeo crura premuntur,
degrauat Aetna caput; sub qua resupinus harenas
eiecat flammamque ferox uomit ore Typhoeus.
saepe remoliri luctatur pondera terrae
oppidaque et magnos deuoluere corpore montes. 355
inde tremit tellus, et rex pauet ipse silentum,
ne pateat latoque solum retegatur hiatu
inmissusque dies trepidantes terreat umbras.

Hanc metuens cladem tenebrosa sede tyrannus
exierat curruque atrorum uectus equorum 360
ambibat Siculae cautus fundamina terrae.
postquam exploratum satis est loca nulla labare,
depositoque metu, uidet hunc Erycina uagantem
monte suo residens, natumque amplexa uoluerem
"arma manusque meae, mea, nate, potentia," dixit,
"illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido, 366
inque dei pectus celeres molire sagittas,
cui triplicis cecit fortuna nouissima regni.
tu superos ipsumque Iouem, tu numina ponti
uicta domas ipsumque regit qui numina ponti. 370
Tartara quid cessant? cur non matrisque tuumque
imperium profers? agitur pars tertia mundi.
et tamen in caelo, quae iam patientia nostra est,
spernimur, ac mecum uires minuuntur Amoris.
Pallada nonne uidēs iaculatricemque Dianam 375
abscessisse mihi? Cereris quoque filia uirgo,
si patiemur, erit; nam spes adfectat easdem.
at tu, pro socio, si qua est ea gratia, regno
iunge deam patruo." dixit Venus. ille pharetram
solut et arbitrio matris de mille sagittis 380
unam seposuit, sed qua nec acutior ulla
nec minus incerta est nec quae magis audiat arcus,
oppositoque genu curuauit flexile cornum
inque cor hamata percussit harundine Ditem.

Haud procul Hennaëis lacus est a moenibus altae,
nomine Pergus, aquae. non illo plura Caystros 386
carmina cygnorum labentibus audit in undis.
silua coronat aquas ingens latus omne suisque
frondibus ut uelo Phoebeos submouet ignes.
frigora dant rami, Tyrios humus umida flores; 390
perpetuum uer est. quo dum Proserpina luo
ludit et aut uiolas aut candida lilia carpit,
dumque puellari studio calathosque sinumque
inplet et aequales certat superare legendo,
paene simul uisa est dilectaque raptaque Diti; 395
usque adeo est prosperatus amor. dea territa maestō
et matrem et comites, sed matrem saepius, ore
clamat; et ut summa uestem lanariat ab ora,
collecti flores tunicis cecidere remissis.
tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis, 400
haec quoque uirgineum mouit iactura dolorem.
raptor agit curris et nomine quemque uocando
exhortatur equos, quorum per colla iubasque
excutit obscura tinctas ferrugine habenas,
perque lacus altos et olentia sulphure fertur 405
stagna Palicorum, rupta feruentia terra,
et qua Bacchiadae, bimari gens orta Corinθο,
inter inaequales posuerunt moenia portus.

Est medium Cyanes et Pisaeae Arethusae,
quod coit angustis inclusum cornibus aequor. 410
hic fuit, a cuius stagnum quoque nomine dictum est,
inter Sicelidas Cyane celeberrima nymphas.
gurgite quae medio summa tenus extitit aluo
agnouitque deam. "nec longius ibitis" inquit;
"non potes inuitae Cereris gener esse; roganda, 415
non rapienda fuit. quod si conponere magnis
parua mihi fas est, et me dilexit Anapis;

V 291 summo ε λ. 296 loquentis M Br. 301 turbam N ε λ, poenam (turbam superscript.) M Br, pennam Merk.
328 est. es Plan. 329 coruo est M Br N ε λ. 344 possem M Br N. 346 coniecta λ, iniecta N. 353 eiectat M Br.
ferox M Br N, fero ε λ uulg. 354 remoliri M Br λ. 363 depositique metus (corr. ex depositoque metu) M uulg. 370
terrae M² (in ras.) N ε λ, ponti codd. aliquot Naugerii. ipsumque—Tartara quid om. Br. 373 quae Heins., quoque
M Br N ε λ. 382 auolat arcu M Br. 383 cornum Br¹ teste Gottl. Priscian. p. 211, cornu codd. 387 edit Br N λ. 389 hinc
deest Br usque ad 588. 390 tyrios M N Heins., uarios ε λ uulg. 402 uocatos Heins. ex codd. 405 lacus sacros
Diomedes p. 319 Merk.

exorata tamen, nec, ut haec, exterrita nupsi." dixit et in partes diuersas brachia tendens obstitit. haud ultra tenuit Saturnius iram, 420 terribilisque hortatus equos in gurgitis ima contortum valido sceptrum regale lacerto condidit. ieta uiam tellus in Tartara fecit et pronos currus medio cratere recepit.

at Cyane raptamque deam contemptique fontis iura sui maerens, inconsolabile uulnus 425 mente gerit tacita lacrimisque absumitur omnis, et quarum fuerat magnum modo numen, in illas extenuatur aquas. molliiri membra uideres, ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem; 430 primaque de tota tenuissima quaeque liquescunt, caerulei crines digitique et crura pedesque; nam breuis in gelidas membris exilibus undas transitus est. post haec ueneri tergusque latusque pectoraque in tennes abeunt enanida riuos. 435 denique pro uino uitiatas sanguine uenas lymphas subit, restatque nihil quod prendere possis.

Interea pauidae nequiquam filia matri omnibus est terris, omni quaesita profundo, illam non udis ueniens Aurora capillis 440 cessantem uidit, non Hesperus. illa duabus flammiferas pinus manibus succendit ab Aetna perque pruinosas tulit inrequieta tenebras, rursus ubi alma dies hebetarat sidera, natam solis ab oceanis solis quaerebat ad ortus. 445 fessa labore sitim collegerat, oraque nulli colluerant fontes, cum tectam stramine uidit forte casam paruasque fores pulsant; at inde prodit anus diuamque uidet lymphamque roganti dulce dedit, tosta quod tlexerat ante polenta. 450 dum bibit illa datam, duri puer oris et audax constitit ante deam risitque audiamque nocent. offensa est neque adhuc epota parte loquentem cum liquido mixta perfudit diua polenta. 454 conbibit os maculas, et quae modo brachia gessit, crura gerit; cauda est mutatis addita membris; inque breuem formam, ne sit uis magna nocendi, contrahitur, paruaque minor mensura lacerta est. mirantem flentemque et tangere monstra parantem fugit anum latebramque petit; aptumque pudori nomen habet, uariis stellatus corpora guttis. 461

Quas dea per terras et quas errauerit undas, dicere longa mora est; quaerenti defuit orbis. Sicaniam repetit, dumque omnia lustrat eundo, uenit et ad Cyanen. ea ni mutata fuisset, 465 omnia narrasset; sed et os et lingua uolenti dicere non aderant, nec quo loqueretur habebat. signa tamen manifesta dedit notamque parenti, illo forte loco delapsam in gurgite sacro Persephones zonam summis ostendit in undis. 470 quam simul agnouit, tamquam tunc denique raptam scisset, inornatos lanauit diua capillos et repetita suis percussit pectora palmis. nescit adhuc, ubi sit; terras tamen increpat omnes ingratasque uocat nec frugum munere dignas, 475 Trinacriam ante alias, in qua uestigia damni repperit. ergo illic saena uertentia glaebas fregit aratra manu, parilique irata colonos ruricolaeque boues leto dedit aruaque iussit fallere depositum uitiatique semina fecit. 480 fertilitas terrae, latum uulgata per orbem, lassa iacet; primis segetes moriuntur in herbis, et modo sol nimius, nimius modo corripit imber, sideraque uentique nocent, audaciaeque uolueres semina iacta legunt; lolium tribulique fatigant 485 triticeas messes et inexpugnabile gramen. tum caput Eleis Alpheias extulit undis

rorantesque comas a fronte remouit ad aures atque ait "o toto quaesitae uirginis orbe et frugum genetrix, immensos siste labores, 490 neue tibi fidae uiolenta irascere terrae. terra nihil meruit patuitque inuita rapinae. nec sum pro patria supplex; huc hospita ueni, Pisa mihi patria est et ab Elide ducimus ortus; Sicaniam peregrina colo, sed gratior omni 495 haec mihi terra solo est; hos nunc Arethusa penates, hanc habeo sedem; quam tu, mitissima, serua. mota loco cur sim tantique per aequoris undas aduehar Ortygiam, ueniet narratibus hora tempestina meis, cum tu curaque leuata 500 et uultus melioris eris. mihi peruia tellus praebet iter, subterque imas ablata caernas hic caput attollo desuetaque sidera cerno. ergo dum Stygio sub terris gurgite labor, uisa tua est oculis illic Proserpina nostris; 505 illa quidem tristis neque adhuc interrita uultu, sed regina tamen, sed opaci maxima mundi, sed tamen inferni pollens matrona tyranni."

Mater ad auditas stupuit ceu saxea uoces attonitaeque diu similis fuit: utque dolore 510 pulsa graui grauis est amentia, curribus auras exit in aetherias. ibi toto nubila uultu ante Iouem passis stetit inuidiosa capillis "pro" que "meo ueni supplex tibi, Iuppiter," inquit "sanguine proquetuo. si nulla est gratiamatris, 515 nata patrem moueat; neu sit tibi cura, precamur, uilior illius, quod nostro est edita partu. en quaesita diu tandem mihi nata reperta est, si reperire uocas amittere certius, aut si 519 scire, ubi sit, reperire uocas. quod rapta, feremus, dum modo reddat eam; neque enim praedone marito filia digna tua est, si iam mea filia non est." Iuppiter exceptit: "commune est pignus onusque nata mihi tecum. sed si modo nomina rebus addere uera placet, non hoc iniuria factum, 525 uerum amor est; neque erit nobis gener ille pudori, tu modo, diua, uelis. ut desint cetera, quantum est esse Iouis fratrem! quid quod non cetera desunt, nec cedit nisi sorte mihi? sed tanta cupido si tibi discidium est, repetet Proserpina caelum, 530 lege tamen certa, si nullos contigit illic ore cibos; nam sic Parcarum foedere cautum est."

Dixerat; at Cereri certum est educere natam. non ita fata sinunt, quoniam icuinia uirgo soluerat et, cultis dum simplex errat in hortis, 535 puniceum curua decerperat arbore pomum sumptaque pallenti septem de cortice grana presserat ore suo. solusque ex omnibus illud Ascalaphus uidit, quem quondam dicitur Orphne, inter Auernales hand ignotissima nymphas, 540 ex Acheronte suo siluis peperisse sub atris; uidit et indicio reditum crudelis ademitt. ingemuit regina Erebi testemque profanam fecit auem, sparsumque caput Phlegethontide lymphas in rostrum et plumas et grandia lumina uertit. 545 ille sibi ablatulus fuluis amicitur in alis, inque caput crescit, longosque reflectit ungues, uixque mouet natas per inertia brachia pennas; foedaque fit uolueris, uenturi nuntia luctus, ignauus bubo, dirum mortalibus omen. 550

Hic tamen indicio poenam linguaue uideri commuerisse potest; uobis, Acheloides, unde pluma pedesque auium, cum uirginis ora geratis? an quia, cum legeret uernos Proserpina flores, in comitum numero, doctae Sirenes, eratis? 555 quam postquam toto frustra quaesistis in orbe, protinus ut uestram sentirent aequora curam,

V 421 hortatur M N A. 426 inconsolabile M. 437 possis M in ras., posses N A. 445 ad ueniens N et Heins. ex codd. ab optu Heins. ex codd. 446 conceperat M N A Riese. 450 errant N. A uulg. 460 parat M Merk. Korn. color N in ras. A uulg. 461 stillatus Laehm. 467 quo Heins. ex codd. (corr. ex qua) N, qua M. A. 482 lassa Bach. fessa C. Schenkl. falsa uulg., sparsa N A, cassa cod. unus Heins. 484 sidera cui A. 499 aduehar codd. nostri. 509 ut audita uoc M. 511 oras Laehm. Lucr. p. 167. 513 sparsis A. 536 puniceum M. paraceum Merk. paraceum uulg. 537 gurgite callente Merk. coll. Plin. n. h. XIX 33. 541 furas—sub atris A uulg. 546 in. A M uulg.

posse super fluctus alarum insistere remis
optastis ; facilesque deos habuistis, et artus
uidistis uestros subitis flauescere pennis. 560
ne tamen ille canor mulcendas natus ad aures
tantaque dos oris linguae deperderet usum,
uirginei uultus et uox humana remansit.

At medius fratrisque sui maestraeque sororis
Iuppiter ex aequo uolentem diuidit annum. 565
nunc dea, regnorum numen commune duorum,
cum matre est totidem, totidem cum coniuge menses.
uertitur extemplo facies et mentis et oris ;
nam modo quae poterat Diti quoque maesta uideri,
laeta deae frons est, ut sol, qui tectus aquosis 570
nubibus ante fuit, uictis e nubibus exit.

Exigit alma Ceres, nata secunda recepta,
quae tibi causa fugae, cur sis, Arethusa, sacer fons.
conticuere undae ; quarum dea sustulit alto
fonte caput uiridesque manu siccata capillos 575
fluminis Elei ueteres narrauit amores.
“ parsego nymphaeum, quae sunt in Achaide,” dixit
“ una fui, nec me studiosius altera saltus
legit, nec posuit studiosius altera casses.

sed quamuis formae numquam mihi fama petita est,
quamuis fortis eram, formosae nomen habebam. 581
nec mea me facies nimium laudata iuuabat,
quaque aliae gaudere solent, ego rustica dote
corporis erubui crimenque placere putauit.
lassa reuertebat (memini) Stympthalide silua ; 585
aestus erat, magnamque labor geminauerat aestum.
inuenio sine uertice aquas, sine murmure euntes,
perspicuas ad humum, per quas numerabilis alte
calculus omnis erat, quas tu uix ire putares.
cana salicti dabant nutritaque populus unda 590
sponte sua natas ripis decliuibus umbras.

accessi primumque pedis uestigia tinxit,
poplite deinde tenuis ; neque eo contenta recingor
molliaque inpono salici uelamina curuae
nudaque mergor aquis. quas dum ferioque trahoque
mille modis labens excussaue brachia iacto, 596
nescioquod medio sensi sub gurgite murmur
territaque insisto propioris margine fontis.

“ quo properas, Arethusa ? ” suis Alpheos ab undis,
“ quo properas ? ” iterum rauco mihi dixerat ore. 600
sicut eram, fugio sine uestibus ; altera uestes
ripa meas habuit. tanto magis instat et ardet ;
et quia nuda fui, sum uisa paratior illi.
sic ego currebam, sic me ferus ille premebat,
ut fugere accipitrem penna trepidante columbae, 605
ut solet accipiter trepidas urgere columbas.
usque sub Orchomenon Psophidaque Cyllenaeque
Maenaliosque sinus gelidumque Erymanthon et Elin
currere sustinui ; nec me uelocior ille.

sed tolerare diu cursus ego, uiribus inpar, 610
non poteram ; longi patiens erat ille laboris.
per tamen et campos, per opertos arbore montes,
saxa quoque et rupes et qua uia nulla, cucurri.
sol erat a tergo : uidi praecedere longam
ante pedes umbram, nisi si timor illa uidebat, 615
sed certe sonitusque pedum terrebat et ingens
cristales uittas adflabat anhelitus oris.
fessa labore fugae “ fer opem, deprendimur,” inquam,
“ armigerae, Diana, tuae, cui saepe dedisti

ferre tuos arcus inclusaque tela pharetra.” 620
mota dea est spissisque ferens e nubibus unam
me super iniecit. lustrat caligine tectam
amnis et ignarus circum caua nubila quaerit.
bisque locum, quo me dea tlexerat, inscius ambit
et bis “ io Arethusa, io Arethusa ” uocauit. 625
quid mihi tunc animi miserae fuit ? anne quod agnae
est,

siqua lupos audit circum stabula alta frementes,
aut lepori, qui uepre latens hostilia cernit
ora canum nullosque audet dare corpore motus ?
non tamen abscedit ; neque enim uestigia cernit 630
longius ulla pedum ; seruat nubemque locumque.
occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
caeruleaeque cadunt toto de corpore guttae,
quaue pedem moui, manat lacus, eque capillis
ros cadit, et citius, quam nunc tibi facta renarro,
in latices mutor. sed enim cognoscit amatas 636
amnis aquas, positoque uiri, quod sumpserat, ore
uertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.
Delia rupit humum, caecisque ego mersa cauernis
aduehor Ortygiam, quae me cognomine diuae 640
grata meae superas eduxit prima sub auras.”

Hac Arethusa tenus, geminos dea fertilis angues
curribus admouit frenisque coercuit ora,
et medium caeli terraeque per aera uicta est,
atque leuem currum Tritonida misit in urbem 645
Triptolemo ; partimque rudi data semina iussit
spargere humo, partim post tempora longa recultae.
iam super Europen sublimis et Asida terram
uectus erat iuuenis ; Scythicas aduertitur oras.
rex ibi Lyncus erat ; regis subit ille penates. 650
qua ueniat, causamque uiae nomenque rogatus
et patriam “ patria est clarae mihi ” dixit “ Athe-
nae,

Triptolemus nomen. ueni nec puppe per undas,
nec pede per terras ; patuit mihi peruius aether.
dona ferro Cereris, latos quae sparsa per agros 655
frugiferas messes alimentaque mitia reddant.”
barbarus inuidit, tantique ut muneris auctor
ipse sit, hospitio recipit somnoque grauatum
adgreditur ferro. conantem figere pectus
lynca Ceres fecit rursusque per aera iussit 660
Mopsopium iuuenem sacros agitare ingales.”

Finierat dictos e nobis maxima cantus ;
at nymphae uicisse deas Heliconae colentes
concordi dixere sonos. conuicia uictae 664
cum facerent, “ quoniam ” dixit “ certamine uobis
supplicium meruisse parum est, maledictaque culpae
additis, et non est patientia libera nobis,
ibimus in poenas et, qua uocat ira, sequemur.”
rident Emathides spernuntque minacia uerba ;
conataque loqui et magno clamore proteruas 670
intentare manus, pennas exire per ungues
adspexere suos, operiri brachia plumis ;
alteraque alterius rigido coneresce rostro
ora uidet, uolucresque nouas accedere siluis.
dumque uolunt plangi, per brachia mota leuatae
aere pendebant, nemorum conuicia, picae. 676
nunc quoque in alitibus facundia prisca remansit
raucaque garrulitas studiumque inmane loquendi.”

V 558 *remis. pennis* M N. 576 *alpei* M. 588-VI 412 extant in Br. 597 *nescio quid* M Br. 598 *propiori* N², *ripae* ε pro uar. scr. λ, *fontis* M N Br ε uulg. 608 *elim* M Br. 619 *Dictynna* Heins. ex codd. 625 *io arethusa uocauit io arethusa* λ. 634 *lacus* ε pro uar. scr. 645 *cursum* Br. 651 *quid ueniat* M in ras. 662 *doctum—cantum* Br Korn, *doctos—cantus* M (s in ras.) N uulg., *dictos—cantus* λ Merk. Zingerle. 665 *facerent* M in ras. λ, *acerent* Br N ε uulg. 669 *ridentemque athides* M Br, *peiora cett.*, corr. Heins. *minantia* ε λ.

LIBER SEXTVS

Praebuerat dictis Tritonia talibus aures
carminaque Aonidum iustamque probauerat iram.
tum secum 'laudare parum est; laudemur et ipsae
numina nec sperni sine poena nostra sinamus';
Maeoniaeque animum fatis intendit Arachnes, 5
quam sibi lanificae non cedere laudibus artis
audierat. non illa loco neque origine gentis
clara, sed arte fuit. pater huic Colophonius Idmon
Phocaico bibulas tinguebat murice lanas,
occiderat mater; sed et haec de plebe suoque 10
aequa uiro fuerat. Lydas tamen illa per urbes
quaesierat studio nomen memorabile, quamuis
orta domo parua paruus habitabat Hypaepis.
huius ut adspicerent opus admirabile, saepe
deseruere sui nymphae uincta Timoli, 15
deseruere suas nymphae Pactolides undas.
nec factas solum uestes spectare iuuabat;
tum quoque cum fierent (tantus decor adfuit arti)
siue rudem primos lanam glomerabat in orbes,
seu digitis subigebat opus repetitaque longo 20
uellera molliat nebulas aequantia tractu,
siue leui teretem uersabat pollice fusum,
seu pingebat acu, scires a Pallade doctam.
quod tamen ipsa negat, tantaque offensa magistra
'certet' ait 'mecum; nihil est quod uicta recusem.
Pallas anum simulat falsosque in tempora canos 26
addit et infirmos, baculo quos sustinet, artus.
tum sic orsa loqui: 'non omnia grandior aetas,
quae fugiamus, habet; seris uenit usus ab annis.
consilium ne sperne meum. tibi fama petatur 30
inter mortales faciendae maxima lanae;
cede deae ueniamque tuis, temeraria, dictis
supplice noce roga; ueniam dabit illa roganti.
adspicit hanc toruis inceptaque fila relinquit
uixque manum retinens confessaque uultibus iram
talibus obscuram resecuta est Pallada dictis: 36
'mentis inops longaue uenis confecta senecta.
et nimum uixisse diu nocet. audiat istas,
si qua tibi nurus est, si qua est tibi filia, nocet.
consilii satis est in me mihi; neue monendo 40
profecisse putes, eadem est sententia nobis.
cur non ipsa uenit? cur haec certamina uitat?'
tum dea 'uenit' ait, formamque remouit anilem
Palladaque exhibuit. uenerantur numina nymphae
Mydonidesque nurus; sola est non territa uirgo.
sed tamen erubuit, subitusque inuita notauit 46
ora rubor rursusque euanuit, ut solet aer
purpureus fieri, cum primum Aurora mouetur,
et breue post tempus candescere solis ab ortu.
perstat in incepto stolidaque cupidine palmae 50
in sua fata ruit; neque enim Ioue nata recusat,
nec monet ulterius, nec iam certamina differt.
haud mora, constituunt diuersis partibus ambae
et gracili geminas intendunt stamine telas.
tela iugo uincta est, stamen secernit harundo, 55
inseritur medium radiis subtemen acutis,
quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
percusso pauunt insecti pectine dentes.
utraque festinant cinctaeque ad pectora uestes
brachia docta mouent, studio fallente laborem. 60
illie et Tyrium quae purpura sensit aenum

textit et tenues parui discriminis umbrae,
qualis ab imbre solet percusso solibus arcus
inficere ingenti longum curuamine caelum;
in quo diuersi niteant cum mille colores, 65
transitus ipse tamen spectantia lumina fallit;
usque adeo quod tangit idem est, tamen ultima
distant.

illie et lentum filis inmittitur aurum
et uetus in tela deducitur argumentum.
Cecropia Pallas scopulum Mauortis in arce 70
pingit et antiquam de terrae nomine litem.
bis sex caelestes medio Ioue sedibus altis
augusta grauitate sedent. sua quemque deorum
inseribit facies: Iouis est regalis imago;
stare deum pelagi longoque ferire tridente 75
aspera saxa facit, medioque e uulnere saxi
exiluisse fretum, quo pignore uindictet urbem;
at sibi dat clipeum, dat acutae cuspidis hastam,
dat galeam capiti, defenditur aegide pectus,
percussamque sua simulat de cuspidis terram 80
edere cum bacis fetum canentis oliuae
mirarique deos; operis Victoria finis.
ut tamen exemplis intellegat aemula laudis,
quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
quattuor in partes certamina quattuor addit, 85
clara colore suo, breuibus distincta sigillis.

Threiciam Rhodopen habet angulus unus et
Haemum,

nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam,
nomina summorum sibi qui tribuere deorum.
altera Pygmaeae fatum miserabile matris 90
pars habet; hanc Iuno uictam certamine iussit
esse graem populisque suis indicare bellum.
pinxit et Antigonem ausam contendere quondam
cum magni consorte Iouis, quam regia Iuno
in uolucrem uertit: nec profuit Ilion illi 95
Laumedonue pater, sumptis quin candida pennis
ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
qui superest solus, Cinyran habet angulus orbem;
isque gradus templi, natarum membra suarum,
amplectens saxoque iacens lacrimare uidetur. 100
circuit extremas oleis pacalibus oras;
is modus est, operisque sua facit arbore finem.

Maeonis elusam designat imagine tauri
Europam: uerum taurum, freta uera putares.
ipsa uidebatur terras spectare relictas 105
et comites clamare suas tactumque uereri
adsilientis aquae timidisque reducere plantas.
fecit et Asterien aquila luctante teneri;
fecit olorinis Ledam regulare sub alis;
addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram 110
Iuppiter inplerit gemino Nycteiða fetu,
Amphitryon fuerit, cum te, Tirynthia, cepit,
aureus ut Danaen, Asopida luserit ignis,
Mnemosynen pastor, uariis Deoida serpens.
te quoque mutatum toruo, Neptune, iuuenco 115
uirgine in Aeolia posuit. tu uisus Enipeus
gignis Aloidas, aries Bisaltida fallis;
et te flaua comas frugum mitissima mater
sensit equum, sensit uolucrem crinita colubris
mater equi uolucris, sensit delphina Melantho. 120

VI 15 *dimota* Br. 18 ita interpunxit Capoferreus. 27 *quaque* codd., quos Riese, quod Hellmuth, *baucum* quod Merk. 35 *manu* Br, *manus* c.A. 46 *essidit* Merk. 50 *m.* et M Br. *stolidae* codd., corr. Postgate. 52 *nec tam* M Br. 53 *consistunt* i. pro uar. ser. Korn. 55 *uincta* i. Sen. Ep. 90, 20. 58 *percussam* N, *quid lato* Sen. l. c. *paucent* Gruterus, *poriunt* cod. Sen., *pauent* Br¹, *feriunt* M² N¹ A, *quatiunt* i. uar. 59 *festinat* i. A. 61 *sensit* i. A. 63 *percussis* codd., corr. Postgate. *q. sole solit*—*uulnibus* Hausman. 77 *fecit* Br¹ M¹, *terram* N¹ c. A. 82 *operi* Heins. ex codd. 87 *Haemon* Heins. ex codd. 107 *recludere* M Br N A, *recondere* i. corr. Heins. ex codd. 111 *impleret* M Br c. A. 113 *igneus* N, probauit Heins. 117 *bisalpida* codd.

omnibus his faciemque suam faciemque locorum reddidit. est illic agrestis imagine Phoebus, utque modo accipitris pennas, modo terga leonis gesserit, ut pastor Macareida luserit Issen; Liber ut Erigone falsa deceiverit uua; ut Saturnus equo geminum Chirona crearit. ultima pars telae, tenui circumdata limbo, nexilibus flores hederis habet intertextos. non illud Pallas, non illud carpere Liur possit opus. doluit successu flaua uirago et rupit pictas, caelestia crimina, uestes. utque Cytoriaco radium de monte tenebat, ter quater Idmoniae frontem percussit Arachnes. non tulit infelix laqueoque animosa ligauit guttura. pendente Pallas miserata leuauit atque ita 'uiue quidem, pende tamen, improba' dixit 'lexque eadem poenae, ne sis secura futuri, dicta tuo generi serisque nepotibus esto.' post ea discedens scuis Hecateidis herbae sparsit; et extemplo tristi medicamine tactae defluxere comae, cum quis et naris et aures, fitque caput minimum, toto quoque corpore parua est; in latere exiles digiti pro cruribus haerent; cetera uenter habet; de quo tamen illa remittit stamen et antiquas exercet aranea telas. Lydia tota fremit, Phrygiaeque per oppida facti rumor it et magnum sermonibus occupat orbem. ante suos Niobe thalamus cognouerit illam, tum cum Maeoniam uirgo Sipylumque colebat; nec tamen admonita est poena popularis Arachnes cedere caelitibus uerbisque minoribus uti. multa dabant animos; sed enim nec coniugis artes, nec genus amborum magnique potentia regni sic placuere illi, quamuis ea cuncta placerent, ut sua progenies: et felicissima matrum dicta foret Niobe, si non sibi uisa fuisset. nam sata Tiresia uenturi praescia Manto per medias fuerat, diuino concita motu, uaticinata uias: 'Ismenides, ite frequentes et date Latonae Latonigenisque duobus cum prece tura pia lauroque innectite crinem. ore meo Latona iubet.' paretur, et omnes Thebaides iussis sua tempora frondibus ornant turaque dant sanctis et uerba precantia flammis. ecce uenit comitum Niobe celeberrima turba, uestibus intexto Phrygiis spectabilis auro, et, quantum ira sinit, formosa; mouensque decoro cum capite inmissos uerum per utrumque capillos constitit; utque oculos circumtulit alta superbos, 'quis furor auditos' inquit 'praeponere uisis caelestes? aut cur colitur Latona per aras, numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor, cui licuit soli superiorum tangere mensas. Pleiadum soror est genetrix mea, maximus Atlas est auus, aetherium qui fert ceruicibus axem, Iuppiter alter auus; socero quoque glorior illo. me gentes metuunt Phrygiae, me regia Cadmi sub domina est, fidibusque mei commissa mariti moenia cum populis a meque uiroque reguntur. in quamcumque domus aduertit lumina partem, inmensae spectantur opes. accedit eodem digna dea facies. huc natus adice septem et totidem iuuenes et mox generosque nurusque. quaerite nunc, habeat quam nostra superbia laudem, nescioquoque audete satam Titanida Coeo Latonam praefere mihi, cui maxima quondam exiguum sedem pariturae terra negauit. nec caelo nec humo nec aquis dea uestra recepta est;

exul erat mundi, donec miserata uagantem "hospita tu terris erras, ego" dixit "in undis" instabilemque locum Delos dedit. illa duorum facta parens; uteri pars haec est septima nostri. sum felix; quis enim neget hoc? felixque manebo; hoc quoque quis dubitet? tutam me copia fecit. maior sum quam cui possit Fortuna nocere, multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet. excessere metum mea iam bona. fingite demi huic aliquid populo natorum posse meorum, non tamen ad numerum redigar spoliata duorum, Latonae turbam; quae quantum distat ab orba? infectis propterea sacris, laurumque capillis ponite.' deponunt et sacra infecta relinquant, quodque licet, tacito uenerantur murmure numen. Indignata dea est summoque in uertice Cynthi talibus est dictis gemina cum prole locuta: 'en ego uestra parens, uobis animosa creatis, et, nisi lunoni, nulli cessura dearum, an dea sim dubitor perque omnia saecula cultis arceor, o nati, nisi uos succurritis, aris. nec dolor hic solus; diro conuicia facto Tantalus adiecit uosque est postponere natis ausa suis, et me, quod in ipsam recidat, orbam dixit et exhibuit linguam sclerata paternam.' adiectura preces erat his Latona relatis: 'desine' Phoebus ait; 'poenae mora longa querella est,' dixit idem Phoebe; celerique per aera lapsu contigerant tecti Cadmeida nubibus arcem. planus erat lateque patens prope moenia campus, adsiduus pulsatus equis, ubi turba rotarum duraque mollierat subiectas ungula glaebas. pars ibi de septem genitis Amphione fortes conscendunt in equos Tyrioque rubentia suco terga premunt auroque graues moderantur habenas. e quibus Ismenus, qui matri sarcina quondam prima suae fuerat, dum certum flectit in orbem quadrupedis cursus spumantiaeque ora coercet, 'ei mihi' conclamat medioque in pectore fixa tela gerit, frenisque manu moriente remissis in latus a dextro paulatim defluit armo. proximus, audito sonitu per inane pharetrae, frena dabat Sipylus, ueluti cum praescius imbris nube fugit uisa pendenciaeque undique rector carbasa deducit, ne qua leuis effluat aura. frena tamen dantem non euitabile telum consequitur; summaque tremens ceruice sagitta haesit et exstabat nudum de gutture ferrum. ille, ut erat, pronus per colla admissa iubasque uoluitur et calido tellurem sanguine foedat. Phaedimus infelix et auiti nominis heres Tantalus, ut solito finem inposuere labori, transierant ad opus nitidae iuuenale palaestrae et iam contulerant arto luctantia nexu pectora pectoribus, cum tento concita neruo, sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta. ingemuere simul, simul incuruata dolore membra solo posuere, simul suprema iacentes lumina uersarunt, animam simul exhalarunt. adspicit Alphenar laniataque pectora plangens aduolat, ut gelidos complexibus adleuet artus. inque pio cadit officio; nam Delius illi intima fatifero rupit praecordia ferro. quod simul eductum est, pars est pulmonis in hamis eruta, cumque anima cruor est effusus in auras. at non intonsus simplex Damasichthona uulnus adficit. ictus erat, qua crus esse incipit et qua mollia nervosus facit internodia poples.

VI 130 *raua* Benti. 165 *creberrima* M Br N s. 184 *laudem* M Br, *causam* N s l. 200 post 203 codd., traiecit Gronouius. *quae* codd., *qua* Benti. 201 *ite satis propere* codd., corr. Withof, *ite*; *satisque superque sacri* est Ellis, alii alia. 202 *infectaque sacra* Heins. 212 *recidat* s, *decidat* M Br N l in ras. 223 *auoque graues*—*habeas* codd. aliquot, *auro grauidas*—*habeas* s, *auro grauidis*—*habeas* M Br N l. 224 *ismenos* s Merk. 231 *imbris* Heins. ex codd., *imbres* codd. 234 t. *dantem* B² s, t. *tandem* M B¹, *dabat tamen hunc* N² l, *dabat dantem* Heins. 236 *crudum* Polle. 237 *colla* Heins. ex codd., *crura* codd. *ammissa* M Br. 243 *contento* M s, *contorto* N in ras. 249 *euolat* M Br N l.

dumque manu temptat trahere exitiabile telum,
altera per iugulum pennis tenuis acta sagitta est.
expulit hanc sanguis seque ei aculatus in altum
emicat et longe terebrata prosiluit aura. 260
ultimus Ilioneus non profectura precando
bracchia sustulerat, 'di' que 'o communiter omnes'
dixerat, ignarus non omnes esse rogandos,
'parcite,' motus erat, cum iam reuocabile telum
non fuit, Arcitenens. minimo tamen occidit ille
uulnere, non alte percusso corde sagitta. 266

Fama mali populique dolor lacrimaeque suorum
tam subitae matrem certam fecere ruinae,
mirantem potuisse irascentemque, quod ausi
hoc essent superi, quod tantum iuris haberent. 270
nam pater Amphion ferro per pectus adacto
finierat moriens pariter cum luce dolorem.
heu quantum haec Niobe Niobe distabat ab illa,
quae modo Latois populum submouerat aris
et mediam tulerat gressus resupina per urbem, 275
inuidiosa suis, at nunc miseranda uel hosti.
corporibus gelidis incumbit et ordine nullo
oscula dispensat natos suprema per omnes.
a quibus ad caelum liuentia bracchia tollens
'pascere, crudelis nostro, Latona, dolore, 280
pascere' ait 'satiataque meo tua pectora luctu;
efflor. exulta uictrixque inimica triumphat. 283
cur autem uictrix? miserae mihi plura supersunt,
quam tibi felici; post tot quoque funera uiuco.' 285
dixerat, et sonuit contento neruus ab arcu.
qui praeter Nioben unam conterrituit omnes;
illa male est audax. stabant cum uestibus atris
ante toros fratrum demisso crine sorores.
e quibus una trahens haerentia uiscere tela 290
inposito fratri moribunda relanguit ore;
altera solari miseram conata parentem
conticuit subito duplicataque uulnere caeco est. 293
haec frustra fugiens conlabitur, illa sorori
inmoritur, latet haec, illam trepidare uideres.
sexque datis leto diuersaque uulnera passis
ultima restabat. quam toto corpore mater,
tota ueste tegens 'unam minimamque relinque;
de multis minimam posco' clamauit 'et unam.' 300
dumque rogat, pro qua rogat, occidit. orba resedit
exanimis inter natos natasque uirumque
deriguitque malis. nullos mouet aura capillos,
in uultu color est sine sanguine, lumina maestis
stant inmoti genis, nihil est in imagine uiuum. 305
ipsa quoque interius cum duro lingua palato
congelat, et uenae desistunt posse moueri;
nec flecti cernui, nec bracchia reddere motus,
nec pes ire potest; intra quoque uiscera saxum est.
flet tamen. et ualidi circumdata turbine uenti 310
in patriam rapta est. ibi fixa caecumque montis
liquitur, et lacrimas etiam nunc marmora manant.

Tunc uero cuncti manifestam numinis iram
femina uirque timent cultuque impensius omnes
magna gemelliparae venerantur numina diuae. 315
utque fit, a facto propiore priora renarrant.
e quibus unus ait: 'Lyciae quoque fertilis agris
non impune deam ueteres sprenere coloni.
res obscura quidem est ignobilitate uirorum,
mira tamen. uidi praesens stagnumque locumque
prodigio notum. nam me iam grandior aeno 321
inpatiensque uiae genitor deducere lectos
iusserat inde boues gentisque illius eunti
ipse duce dederat. cum quo dum pascua lustris,
ecce lacu medio sacrorum nigra fauilla 325
ara uetus stabat, tremulis circumdata cannis.
restitit et pauido "faueas mihi" murmure dixit
dux meus; et simili "faueas" ego murmure dixi.

Naiadum Faunine foret tamen ara rogabam
indigenae dei, cum talia rettulit hospes: 330
"non hac, o iuuenis, montanum numen in ara est;
illa suam uocat hanc, cui quondam regia coniunx
orbem interdixit, quam uix erratica Delos
orantem accepit, tum cum leuis insula nabat.
illic incumbens cum Palladis arbore palinae 335
edidit inuita geminos Latona nouerca.
hinc quoque lunonem fugisse puerpera fertur
inque suo portasse sinu, duo numina, natos.
iamque Chimaeriferae, cum sol grauis ureret arua,
finibus in Lyciae longo dea fessa labore 340
sidereo siccata sitim collegit ab aestu,
uberaque ebiberant auidi lactantia nati.
forte lacum mediocrius aquae prospexit in imis
vallibus; agrestes illic fruticosa legebant
uimina cum iuncis gratamque paludibus uluam.
accessit positoque genu Titania terram 346
pressit, ut hauriret gelidos potura liquores.
rustica turba uetat. dea sic adfata uetantes:
"quid prohibetis aquis? usus communis aquarum
est.

nec solem proprium natura nec aera fecit 350
nec tenues undas; ad publica munera ueni.
quae tamen ut detis, supplex peto. non ego nostros
abluere hic artus lassataque membra parabam,
sed releuare sitim. caret os umore loquentis
et fauces arent, uixque est uia uocis in illis. 355
haustus aquae mihi nectar erit, uitamque fatebor
accepisse simul; uitam dederitis in unda.
hi quoque uos moueant, qui nostro bracchia tendunt
parua sinu"; et casu tendebant bracchia nati. 359
quem non blanda deae potuissent uerba mouere?
hi tamen orantem perstant prohibere minasque,
ni procul abscedat, conuiciaque insuper addunt.
nec satis est: ipsos etiam pedibusque manuque
turbauere lacus inmoque et gurgite mollem
huc illuc limum saltu mouere maligno. 365
distulit ira sitim; neque enim iam filia Coei
supplicat indignis, nec dicere sustinet ultra
uerba minora dea, tollensque ad sidem palmas
"aeternum stagno" dixit "uiuatis in isto."
eueniunt optata deae; iuuat esse sub undis 370
et modo tota caua submergere membra palude,
nunc proferre caput, summo modo gurgite nare,
saepe super ripam stagni consistere, saepe
in gelidos resiliere lacus. sed nunc quoque turpes
litibus exercent linguas pulsoque pudore, 375
quamuis sint sub aqua, sub aqua maledicere temp-
tant.

uox quoque iam rauca est, inflataque colla tu-
mescunt,
ipsaque dilatant patulos conuicia rictus.
terga caput tangunt, colla intercepta uidentur,
spina uiret, uenter, pars maxima corporis, albet, 380
limosoque nouae saliant in gurgite ranae."

Sic ubi nescioquis Lycia de gente uirorum
rettulit exitium, Satyri reminiscitur alter,
quem Tritoniaca Latous harundine uictum
adfecit poena. "quid me mihi detrahis?" inquit:
'a piget, a non est' clamabat 'tibia tanti.' 386
clamanti cutis est summos direpta per artus,
nec quicquam nisi uulnus erat; eruo undique manat,
detectique patent nerui, trepidaeque sine ulla
pelle micant uenae; salientia uiscera possis 390
et perlucentes numerare in pectore fibras,
illum ruricolae, siluarum numina, Fauni
et Satyri fratres et tunc quoque carus Olympus
et Nymphae flerunt, et quisquis montibus illis
lanigerosque greges armentaue buccera paut. 395

VI 259 *iaculatus* Heins. ex codd., *iaculatus* M Br N & A. 282 *corpa ferum satia deit per funera septem* codd. plerique, expulit Heins., idem seruato hoc u. 281 expulsi. 289 *uagos* & A. 293 *toto est* M Br, *tota est* N. 294 *omneque compressit* (non *pressit* A) nisi *postquam spiritus ibat* codd. plerique, expulit Heins. 303 *deripuit* & A. 313 *tum* & Merk. 327 *paruida* A, *paulo* M Br N & E, *parua* codd. pauci. 330 *indigenam* Heins., *indigenam* uulg. 333 *ab* codd. Naugerii. 334 *errantem* & Merk. 341 *concepit* & A. 348 *uetant* Heins. Merk. 349 *aquas* & A. 370 *et ueniunt* M A. 387 *derecta* Heins. 390 *posses* N & A. 393 *tum* Housman.

fertilis innaduit madefactaque terra caducas
concepit lacrimas ac uenis perbibit inis;
quas ubi fecit aquam, uacuas emisit in auras.
inde petens rapidus ripis decliuius aequor
Marsya nomen habet, Phrygiaeliquidissimus amnis.

Talibus extemplo redit ad praesentia dictis 401
uulgus et extinctum cum stirpe Amphiona luget.
materiniuidia est. tamen hanc quoque dicitur unus
flesse Pelops, umeroque, suas a pectore postquam
deduxit uestes, ebur ostendisse sinistro. 405
concolor hic umerus nascendi tempore dextro
corporeusque fuit; manibus mox caesa paternis
membra ferunt iunxisse deos; aliisque repertis,
qui locus est iuguli medius summique lacerti,
defuit. inpositum est non parentis in usum 410
partis ebur, factoque Pelops fuit integer illo.

Finitimi proceres coeunt, urbesque propinquae
orauere suos ire ad solacia reges,
Argosque et Sparte Pelopeiadesque Mycenae
et nondum toruae Calydon inuisa Dianae 415
Orchomenosque ferax et nobilis aere Corinthus
Messeneque ferox Patraeque humilesque Cleonae
et Nelea Pylos, neque adhuc Pittheia Troezen,
quaeque urbes aliae bimari clauduntur ab Isthmo
exteriusque sitae bimari spectantur ab Isthmo. 420
credere quis posset? solae cessastis Athenae.
obstitit officio bellum, subiectaque ponto
barbara Mopsopios terrebant agmina muros.
Threicius Tereus haec auxiliariis armis
fuderat et clarum uincendo nomen habebat; 425
quem sibi Pandion opibusque uirisque potentem
et genus a magno ducentem forte Gradiuo
conubio Procnos iunxit. non pronuba Iuno,
non Hymenaeus adest, non illi Gratia lecto;
Eumenides tenere faces de funere raptas, 430
Eumenides strauere torum, tectoque profanus
incubuit bubo thalamique in culmine sedit.
hac aue coniuncti Procne Tereusque, parentes
hac aue sunt facti. gratata est scilicet illis
Thracia, disque ipsi grates egere dumque, 435
quaque data est claro Pandione nata tyranno,
quaque erat ortus Itys, festum iussere uocari.
usque adeo latet utilitas. iam tempora Titan
quinque per autumnos repetiti duxerat anni,
cum blandita uiro Procne 'si gratia' dixit 440
'ulla mea est, uel me uisendam mitte sorori,
uel soror huc ueniat. redituram tempore paruo
promittis socio; magni mihi muneris instar
germanam uidisse dabis.' iubet ille carinas
in freta deduci neloque et remige portus 445
Cecropios intrat Piraeaeque litora tangit.
ut primum soceri data copia, dextera dextrae
iungitur. infausto committitur omine sermo.
coeperat aduentus causam, mandata referre
coniugis et celeres missae spondere recursus; 450
ecce uenit magno diues Philomela paratu,
diuiter forma; quales audire solemus
Naidas et Dryadas mediis incedere siluis,
si modo des illis cultus similesque paratus.
non secus exarsit conspecta uirgine Tereus, 455
quam siquis canis ignem supponat aristis,
aut frondem positasque cremet faenilibus herbas.
digna quidem facies; sed et hunc innata libido
exstimulat, pronumque genus regionibus illis
in Venerem est; flagrat uitio gentisque suoque. 460
inpetus est illi comitum corrumpere curam
nutricisque fidem, nec non ingentibus ipsam
sollicitare datis totumque inpendere regnum,
aut rapere et saeuo raptam defendere bello.

et nihil est quod non effreno captus amore 465
ausit, nec capiunt inclusas pectora flammās.
iamque moras male fert cupidoque reuertitur ore
ad mandata Procnos et agit sua uota sub illa.
facundum faciebat amor; quotiensque rogabat
ulterius iusto, Procnos ita uelle ferebat. 470
addidit et lacrimas, tamquam mandasset et illas.
pro superi, quantum mortalia pectora caecae
noctis habent! ipso sceleris molimine Tereus
creditur esse pius laudemque a crimine sumit.
quid quod idem Philomela cupit patrosque lacertis
blanda tenens umeros, ut eat uisura sororem, 475
perque suam contraque suam petit ipsa salutem.
spectat eam Tereus praecontractatque uidendo,
osculaque et collo circumdata brachia cerneus
omnia pro stimulis facibusque ciboque furoris 480
accipit; et quotiens amplectitur illa parentem,
esse parens uellet; neque enim minus inpius esset.
uincitur ambarum genitor prece. gaudet agitur
illa patri grates et successisse duabus
id putat infelix, quod erit lugubre duabus. 485
iam labor exiguus Phoebo restabat, equique
pulsabant pedibus spatium decliui Olympi;
regales epulae mensis et Bacchus in auro
ponitur. hinc placido dantur sua corpora somno.
at rex Odrysius, quamuis secessit, in illa 490
aestuat; et, repetens faciem motusque manusque,
qualia uult fingit quae nondum uidit, et ignes
ipse suos nutrit, cura remouente soporem.
lux erat, et generi dextram complexus euntis
Pandion comitem lacrimis commendat obortis: 495
'hanc ego, care gener, quoniam pia causa coegit
et uolueri ambae, uoluisti tu quoque, Tereu,
do tibi, perque fidem cognataque pectora supplex
per superos oro, patrio ut tuearis amore
et mihi sollicitae lenimen dulce senectae 500
quam primum (omnis erit nobis mora longa) remittas.
tu quoque quam primum (satis est procul esse
sororem)'
si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito.'
mandabat pariterque suae dabat oscula natae,
et lacrimae mites inter mandata cadebant. 505
utque fide pignus dextras utriusque poposcit
inter seque datas iunxit, natamque nepotemque
absentes pro se memori rogat ore salutem;
supremumque uale pleno singultibus ore
uix dixit timuitque suae praesagia mentis. 510
ut semel inposita est pictae Philomela carinae,
admotumque fretum remis tellusque repulsa est,
'uicimus,' exclamat 'mecum mea uota feruntur',
exultatque et uix animo sua gaudia differt
barbarus, et nusquam lumen detorquet ab illa; 515
non aliter quam cum pedibus praedator obuncis
deposuit nido leporem Iouis ales in alto;
nulla fuga est capto, spectat sua praemia raptor.
iamque iter effectum, iamque in sua litora fessis
puppibus exierant, cum rex Pandione natam 520
in stabula alba trahit, siluis obscura uetustis,
atque ibi pallentem trepidamque et cuncta timentem
et iam cum lacrimis, ubi sit germana, rogantem
includit fassusque nefas et uirginem et unam
ui superat, frustra clamato saepe parente, 525
saepe sorore sua, magnis super omnia diuis.
illa tremit uelut agna pauens, quae saucia cani
ore excussa lupi nondum sibi tuta uidetur,
utque columba suo madefactis sanguine plumis
horret adhuc audiosque timet, quibus haeserat,
ungues. 530
mox ubi mens rediit, passos laniata capillos,

VI 399 *rapidum* codd., corr. Housman ex Plan. 403 *tamen hanc* codd. rec. Housman, *hanc tunc* codd. nostri. 405 *diduxit* Const. Fanensis Merk. 412 hic desinit Br. 417 *patereque* codd., corr. Raph. Regius. 422 *subiectaque* M N λ, *subiecta*, r pro uar. scr. 428 *Procnos* scribo hic et alibi, inter e et g uariant codd. 435 *Thrace* Lachm. *ipsi* Heins. ex codd., *ipsis* M N ε λ. 441 *uisendae* Heins. 443 *infausto* M ε λ N in ras., et *fausto* Burn. ex codd. multis. *omine* M in marg., *ordine* M N ε λ. 454 *similis* M. 465 *inopino* c. a. Priscian. p. 482. 489 *tempora* Housman coll. fast. II 327. 497 et Heins. ex codd., ut M N ε λ. 505 *dites* Merk. 506 *utque fide* Priscian. p. 366, *utque fidei* N ante ras., ut *fidei* codd. cett. 516 *aduncis* M in marg. ε λ. 519 *effectum* est λ.

ludenti similis, caesis plangore lacertis,
intendens palmas 'o diris barbare factis,
o crudelis' ait, 'nec te mandata parentis
cum lacrimis mouere piis nec cura sororis 535
nec mea uirginitas nec coniugialia iura?
omnia turbasti, paelex ego facta sororis,
tu geminus coniunx, hostis mihi debita Procne.
quin animam hanc, ne quod facinus tibi, perfide,
restet,

eripis? atque utinam fecisses ante nefandos 540
concupitus; uacuas habuisses criminis umbras.
si tamen haec superi cernunt, si numina diuum
sunt aliquid, si non perierunt omnia mecum,
quandocumque mihi poenas dabis. ipsa pudore
proiecto tua facta loquar. si copia detur, 545
in populos ueniam; si siluis clausa tenebor,
inplebo siluas et conscia saxa mouebo;

audiet haec aether, et si deus ullus in illo est.
talibus ira feri postquam commota tyranni,
nec minor hac metus est, causa stimulatus utraque,
quo fuit accinctus, uagina liberat ense 551

arrepitque coma flexis post terga lacertis
uincla pati cogit. iugulum Philomela parabat
spemque suae mortis uiso conceperat ense;

ille indignantem et nomen patris usque uocantem
luctantemque loqui comprehensam forcepe linguam 556
abstulit ense ferro. radix micat ultima linguae;
ipsa lacet terraeque tremens innumuratur aerae,
utque salire solet mutilatae cauda colubrae,
palpitat et moriens dominae uestigia quaerit. 560

hoc quoque post facinus (uix ausim credere) fertur
saepe sua lacerum repetisse libidine corpus.
sustinet ad Procnem post talia facta reuertit,
coniuge quae uiso germanam quaerit. at ille

dat gemitus fictos commentaque funera narrat, 565
et lacrimae fecere fidem. uelamina Procne
deripit ex umeris auro fulgentia lato
induiturque atras uestes et inane sepulcrum
constituit falsisque piaecula manibus infert
et luget non sic lugendae fata sororis. 570

signa deus bis sex acto lustrauerat anno:
quid faciat Philomela? fugam custodia claudit;
structa rigent solido stabulorum moenia saxo;
os mutum facti caret indice. grande doloris

ingenium est, miserisque uenit solertia rebus. 575
stamina barbarica suspendit callida tela
purpureasque notas filis intexuit albis,
indicium sceleris, perfectaque tradidit uni,
utque ferat dominae gestu rogat illa. rogata
pertulit ad Procnem, nec scit quid tradat in illis. 580

euoluit uestes saeui matrona tyranni
fortunaque suae carmen miserabile legit,
et (mirum potuisse) silet. dolor ora repressit;
uerbaque quaerenti satis indignantia linguae
defuerunt. nec flere uacat; sed fasque nefasque 585
confusura ruit, poenaeque in imagine tota est.

Tempus erat, quo sacra solent trietERICA Bacchi
Sithoniae celebrare nurus; nox conscia sacris.
nocte sonat Rhodope tinnitibus aeris acuti;
nocte sua est egressa domo regina deique 590
ritibus instruitur furialiaque accipit arma.
uite caput tegitur, lateri ceruina sinistro
uellera dependent, umero leuis incubat hasta.
concita per siluas turba comitante suarum
terribilis Procne furisique agitata doloris, 595
Bacche, tuas simulat. uenit ad stabula auia tandem
exulanteque euhoeque sonat portasque refringit
germanamque rapit; raptaeque insignia Bacchi

induit et uultus hederarum frondibus abdit,
attonitamque trahens intra sua moenia ducit. 600
ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
horruit infelix totoque expalluit ore.

nacta locum Procne sacrorum pignora demit
oraque deuolat miserae pudibunda sororis
amplexumque petit. sed non attollere contra 605
sustinet haec oculos, paelex sibi uisa sororis,
deiectoque in humum uultu iurare uolenti
testarique deos, per uim sibi dedecus illud
inlatum, pro uoce manus fuit. ardet et iram

non capit ipsa suam Procne; fletumque sororis 610
corripens 'non est lacrimis hoc' inquit 'agendum,
sed ferro, sed siquid habes, quod uincere ferrum
possit. in omne nefas ego me, germana, paraui.
aut ego, cum facibus regalia tecta cremaro,
artificem mediis inmittam Terea flammis, 615

aut linguam aut oculos et quae tibi membra pudorem
abstulerunt, ferro rapiam aut per uulnere mille
sontem animam expellam. magnum quodcumque
paraui;

quid sit, adhuc dubito.' peragit dum talia Procne,
ad matrem ueniebat Itys. quid possit ab illo 620
admonita est; oculisque tuens inimitibus 'a, quam
es similis patri' dixit. nec plura locuta
triste parat facinus tacitaeque exaestuat ira.
ut tamen accessit natus matrique salutem

attulit et paruus adduxit colla lacertis 625
mixtaque blanditiis puerilibus oscula iunxit,
mota quidem est genetrix infractaque constitit ira
inuitique oculi lacrimis maduere coactis.
sed simul ex nimia mentem pietate labare

sensit, ab hoc iterum est ad uultus uersa sororis 630
inque uicem spectans ambos 'cur admouet' inquit
'alter blanditias, rapta silet altera lingua?
quam uocat hic matrem, cur non uocat illa sororem?
cui sis nupta, uide, Pandione nata, marito.

degeneras; scelus est pietas in coniuge Tereo.' 635
nec mora, traxit Ityn, ueluti Gangetica ceruae
lactentem fetum per siluas tigris opacas;
utque domus altae partem tenere remotam,
tendentemque manus et iam sua fata uidentem

et 'mater, mater' clamantem et colla petentem 640
ense ferit Procne, lateri qua pectus adhaeret,
nec uultum uertit. satis illi ad fata uel unum
uulnus erat; iugulum ferro Philomela resoluit.
uiuaque adhuc animaeque aliquid retinentia membra

dilaniant. pars inde cauis exultat aenis, 645
pars ueribus stridunt; manant penetralia tabo.
his adhibet coniunx ignarum Terea mensis
et patrii moris sacrum mentita, quod uni
fas sit adire uiro, comites famulosque remouit.

ipse sedens solio Tereus sublimis auito 650
uescitur inque suam sua uiscera congerit aluum;
tantaque nox animi est, 'Ityn huc accersite' dixit.
dissimulare nequit crudelia gaudia Procne,
iamque suae cupiens existere nuntia cladis,

'intus habes, quem posesis' ait. circumspicit ille 655
atque ubi sit quaerit. quaerenti iterumque uo-
canti,
sicut erat sparsis furiali caede capillis,

prosiluit Itysque caput Philomela cruentum
misit in ora patris; nec tempore maluit ullo
posse loqui et mentis testari gaudia dictis. 660
Thracius ingenti mensas clamore repellit
uipereasque ciet Stygia de ualle sorores;

et modo, si posset, reserato pectore diras
egerere inde dapes demersaque uiscera gestit,

VI 532 hunc u. damnat Heins. alii. 538 debita codd. uid. Ib. 30 et quae Ellis illic adnotauit, *dedata* Birt recepit Korn. *Progne* Withof, *poena* codd. 567 *dreipit* ed. Veneta 1486. 576 *canclata* M. i. A. *pillata* M. N. *callida* Heins. ex codd., *Pallade* *telae* Merk. 580 *neset* M. N. i. A. 582 *fortanary* M. N. i. A. *germanary* Heins. Housman *fatum* unus cod. Housman. 583 *orsa* Merk. 593 *tergata* Benth. 602 *corruat* M. 605 *amplexum* i. *amplexum* Heins. ex codd. 611 *hoc* hic N Heins. 613 *possit* A. 614 *cremabo* codd., *cremabo* Heins. 616 *aut quae* Heins. ex codd. 629 *ea* *nimia* N. *eximia* M. i. A. *ac nimia* Benth. *mentem* uulg., *mortem* M. N. i. A. 646 *strident* N. *stridet* i. A. 652 *arcessite* N. A. 658 *Itysq.* codd., *Itysq.* uel *Itysq.* codd., *Itysq.* Riese, *Itysq.* Heins. 660 *mentis* unus rec., *mentis* M. N. i. A. 663 *possit* Heins. 664 *demerary* Raph. Regius, *ins. erary* N. *emerary* M. i. A.

flet modo seque uocat bustum miserabile nati, 665
nunc sequitur nudo genitas Pandione ferro.
corpora Cecropidum pennis pendere putares;
pendebant pennis. quarum petit altera siluas,
altera tecta subit; neque adhuc de pectore caedis
excessere notae, signataque sanguine pluma est. 670
ille dolore suo poenaeque cupidine uelox
uertitur in uolucrum, cui stant in uertice cristae,
prominet immodicum praelonga cuspidem rostrum.
[nomen epops uolueri, facies armata uidetur.]

Hic dolor ante diem longaeque extrema senectae
tempora Tartareas Pandiona misit ad umbras. 676
sceptra loci rerumque capit moderamen Erechtheus,
iustitia dubium ualidisne potentior armis.
quattuor ille quidem iuuenes totidemque creat
feminae sortis; sed erat par forma duarum. 680
e quibus Aeolides Cephalus te coniuge felix,
Procri, fuit; Boreae Tereus Thracisque nocebant,
dilectaque diu caruit deus Orithyia,
dum rogat et precibus mauult quam uiribus uti.
ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus ira, 685
quae solita est illi nimiumque domestica uento,
'et merito:' dixit 'quid enim mea tela reliqui,
saeuitiam et uires iramque animosque minaces,
admouique preces, quarum me dedecet usus?
apta mihi uis est; ui tristitia nubila pello, 690
ui freta concutio nodosaeque robora uerto
induroque nives et terras grandine pulso.
idem ego cum fratres caelo sum nactus aperto

(nam mihi campus is est), tanto molimine luctor,
ut medius nostris concursibus insonet aether 695
exiliantque cauis elisi nubibus ignes.
idem ego, cum subii conuexa foramina terrae
supposuique ferox imis mea terga cauernis,
sollicito manes totumque tremoribus orbem.
hac ope debueram thalamos petiisse, socerque 700
non orandus erat, ui sed faciendus Erechtheus.
haec Boreas aut his non inferiora locutus
excussit pennas; quarum iactatibus omnis
adflata est tellus, latumque perhorruit aequor.
puluereamque trahens per summa cacumina pallam
uerit humum pauidamque metu caligine tectus 706
Orithyian amans fulvis amplexatur alis.
dum uolat, arserunt agitati fortius ignes.
nec prius aerii cursus suppressit habenas,
quam Ciconum tenuit populos et moenia raptor. 710
illic et gelidi coniunx Actaea tyranni
et genetrix facta est, partus enixa gemellos,
cetera qui matris, pennas genitoris habent.
non tamen has una memorant cum corpore natas,
barbaque dum rutilis aberat subnixae capillis, 715
inplumes Calaisae puer Zetesque fuerunt.
mox pariter pennae ritu coepere uolucrum
cingere utrumque latus, pariter flauescere malae.
ergo ubi concessit tempus puerile iuuentae,
uelleram cum Minyis nitido radiantia uillo 720
per mare non notum prima petiere carina.

LIBER SEPTIMVS

Iamque fretum Minyae Pagasaea puppe secabant,
perpetuaque trahens inopem sub nocte senectam
Phineus uisus erat, iuuenesque Aquilone creati
uirgineas uolucres miseri senis ore fugarant, 5
multaque perpessi claro sub Iasone tandem
contigerant rapidas limosi Phasidis undas.
dumque adeunt regem Phrixaeque uelleram poscunt,
lexque datur Minyis magnorum horrenda laborum,
concipit interea ualidos Aetias ignes.
et luctata diu, postquam ratione furorem 10
uincere non poterat, 'frustra, Medea, repugnas;
nescioquis deus obstat' ait: 'mirumque, nisi hoc est,
aut aliquid certe simile huic, quod amare uocatur.
nam cur iussa patris nimium mihi dura uidentur?
sunt quoque dura nimis. cur quem modo denique
uidi, 15
ne pereat timeo? quae tanti causa timoris?
excute uirgineo conceptas pectore flammam,
si potes, infelix. si possem, sanior essem.
sed grauat inuitam noua uis, aliudque cupido,
mens aliud suadet. uideo meliora proboque, 20
deteriora sequor. quid in hospite, regia uirgo,
ureris et thalamos alieni concipis orbis?
haec quoque terra potest, quod ames, dare. uiuat
an ille
occidat, in dis est. uiuat tamen; idque precari
uel sine amore licet. quid enim commisit Iason? 25
quem, nisi crudelem, non tangat Iasonis aetas
et genus et uirtus? quem non, ut cetera desint,
ore mouere potest? certe mea pectora mouit.
at nisi opem tulero, taurorum adflabitur ore
concurrentque suae segeti, tellure creatis 30

hostibus, aut audito dabitur fera praeda draconi.
hoc ego si patiar, tum me de tigride natam,
tum ferrum et scopulos gestare in corde fatebor.
cur non et specto pereuntem oculosque uidendo 35
conscelero? cur non tauros exhortor in illum
terrigenasque feros insopitumque draconem?
di meliora uelint! quamquam non ista precanda,
sed facienda mihi. prodamne ego regna parentis,
atque ope nescioquis seruabitur aduena nostra,
ut per me sospes sine me det lintea uentis 40
uirque sit alterius, poenae Medea relinquitur?
si facere hoc aliamue potest praepone nobis,
occidat ingratus. sed non is uultus in illo,
non ea nobilitas animo est, ea gratia formae,
ut timeam fraudem meritique obliuia nostri. 45
et dabit ante fidem, cogamque in foedera testes
esse deos. quid tuta times? accingere et omnem
pelle moram: tibi se semper debebit Iason,
te face sollemni iunget sibi, perque Pelasgas
seruatrices urbes matrum celebrare turba. 50
ergo ego germanam fratremque patremque deosque
et natale solum uentis ablata relinquam?
nempe pater saeuus, nempe est mea barbara tellus,
frater adhuc infans. stant mecum uota sororis,
maximus intra me deus est. non magna relinquam,
magna sequar: titulum seruatae pubis Achiuae 56
notitiamque loci melioris et oppida, quorum
hic quoque fama uiget, cultusque artesque locorum;
quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
Aesoniden mutasse uelim; quo coniuge felix 60
et dis cara ferar et uertice sidera tangam.
quid quod nescioqui mediis concurrere in undis

VI 673 pro longa codd., corr. Heins. 674 damnauit Riese. 690, 691 ui—ui Heins., ut—ut M ε λ, et—et N. 701 ui sed Bothe, sed ui Heins., mihi sed codd.

VII 8 uis M N λ, uox ε, lex codd. pauci Heins. minis codd. nonnulli, numeris M N ε λ. 12 nisi Heins., quid codd. 29 igne Ciofanus ex codd. 30 segeti N ex corr., segetis M ε λ. 34 expecto M N. 47 quid corr. ex quin M, quin Merk. 57 loci codd., soli Heins. 62 incurvere M N λ.

dicuntur montes, ratibusque inimica Charybdis
nunc sorbere fretum, nunc reddere, cinctaque saeuus
Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo? 65
nempe tenens quod amo, gremioque in Iasonis
haerens

per freta longa ferar; nihil illum amplexa uerebor,
aut, si quid metuum, metum de coniuge solo.
coniugiumne putas speciosaque nomina culpae
inponis, Medea, tuae? quin adspice quantum 70
adgrediare nefas, et, dum licet, effuge crimen.
dixit; et ante oculos Rectum Pietasque Pudorque
constiterant, et uicta dabat iam terga Cupido.

Ibat ad antiquas Hecates Perseides aras,
quas nemo umbrum secretaque silua tegebat, 75
et iam fortis erat, pulsusque resederat ardor;
cum uidet Aesoniden exstinctaque flamma reluxit.
erubere genae, totoque recandit ore;
utque solet uentis alimenta adsumere quaeque
parua sub inducta latuit scintilla fauilla, 80
crescere et in ueteres agitata resurgere uires,
sic iam lenis amor, iam quem languere putares,
ut uidit iuuenem, specie praesentis inarsit.
et casu solito formosior Aesone natus
illa luce fuit; posses ignorare amanti. 85
spectat et in uultu ueluti tum denique uiso
lumina fixa tenet, nec se mortalia demens
ora uidere putat, nec se declinat ab illo.
ut uero coepitque loqui dextramque prehendit
hospes et auxilium submissa uoce rogauit
promisitque torum, lacrimis ait illa profusis: 90
'quid faciam uideo; nec me ignorantia ueri
decipiet, sed amor. seruare munere nostro;
seruatus promissa dato.' per sacra triformis
ille deae, lucoque foret quod numen in illo, 95
perque patrem soceri cernentem cuncta futuri
euentusque suos et tanta pericula iurat.
creditus accepit cantatas protinus herbas
edidiciteque usum laetusque in tecta recessit.

Postera depulerat stellas Aurora micantes: 100
conueniunt populi sacrum Mauortis in aruum
consistuntque iugis. medio rex ipse resedit
agmine purpureus sceptroque insignis eburno.
ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
aeripedes tauri, tactaeque naporibus herbae 105
arident; utque solent pleni resonare camini,
aut ubi terrena silices fornace soluti
concupiunt ignem liquidarum adspergine aquarum,
pectora sic intus clausas uoluentia flammis
gutturaque uesta sonant. tamen ille Aesone natus
obuius it. uertere truces uenientis ad ora 111
terribiles uultus praefixaque cornua ferro
puluereumque solum pede pulsauere bisulco
fumificisque locum mugitibus inpleuerunt.
derigere metu Minyae. subit ille, nec ignes 115
sentit anhelatos (tantum medicamina possunt)
pendulaque audaci mulcet palearia dextra
suppositosque iugo pondus graue cogit aratri
ducere et insuetum ferro proscindere campum.
mirantur Colchi, Minyae clamoribus augent 120
adiiciuntque animos. galea tum sumit aena
uipereos dentes et aratos spargit in agros.
semina mollit humus ualido praetincta ueneno;
et crescent fiuntque sati noua corpora dentes.
utque hominis speciem materna sumit in aluo 125
perque suos intus numeros conponitur infans,
nec nisi maturus communes exit in auras,
sic ubi uisceribus grauidae telluris imago

effecta est hominis, feto consurgit in aruo,
quodque magis mirum est, simul edita concutit
arma. 130

quos ubi uiderunt praeacutae cuspidis hastas
in caput Haemonii iuuenis torquere parantes,
demisere metu uultumque animumque Pelasgi.
ipsa quoque extimuit, quae tutum fecerat illum,
utque peti uidit iuuenem tot ab hostibus unum, 135
palluit et subito sine sanguine frigida sedit;
neue parum ualeant a se data gramina, carmen
auxiliare canit secretasque aduocat artes.
ille grauem medios silicem iaculatus in hostes
a se depulsum Martem conuertit in ipsos. 140
terrigenae pereunt per mutua uulnera fratres
ciuilique cadunt acie. gratantur Achiui
uictoremque tenent audisae amplexibus haerent.
tu quoque uictorem complecti, barbara, uelles;
obstitit incepto pudor et reuerentia famae. 145-6
quod licet, adfectu tacito laetaris agisque
carminibus grates et dis auctoribus horum.

Peruigilem superest herbis sopire draconem,
qui crista linguisque tribus praesignis et uncis 150
dentibus horrendus custos erat arboris aureae.
hunc postquam sparsit Lethaei gramine suci
uerbaque ter dixit placidos facientia somnos,
quae mare turbatum, quae concita flumina sistunt,
sompnus in ignotos oculos sibi uenit, et auro 155
heros Aesonius potitur; spolioque superbus
muneris auctorem secum, spolia altera, portans
uictor Iolciacos tetigit cum coniuge portus

Haemoniae matres pro gnatis dona receptis
grandaeuique ferunt patres congestaque flamma 160
tura liquefaciunt, inductaque cornibus aurum
uictima uota cadit. sed abest gratantibus Aeson,
iam propior leto feassusque senilibus annis.
cum sic Aesonides: 'o cui debere salutem
confiteor, coniunx, quamquam mihi cuncta dedisti
excessitque fidem meritum summa tuorum, 166
si tamen hoc possunt (quid enim non carmina pos-
sunt?).

deme meis annis et demptos addo parenti.'
nec tenuit lacrimas. mota est pietate rogantia,
dissimilemque animum subit Aeeta relictus. 170
nec tamen adfectus tales confessa 'quod' inquit
'excidit ore tuo, coniunx, scelus? ergo ego cumquam
posse tuae uideo spatium transibere uitae?
nec sinat hoc Hecate, nec tu petis aequa. sed isto,
quod petis, experiar maius dare munus, Iason. 175
arte mea soceri longum temptabimus aeuum,
non annis renouare tuis; modo diua triformis
adiuuat et praesens ingentibus adnuat ausis.'

tres aberant noctes, ut cornua tota coirent 179
efficerentque orbem. postquam plenissima fulsit
et solida terras spectauit imagine luna,
egreditur tectis uestes induta recinctas,
nuda pedem, nudos ueris infusa capillos,
fertque uagos mediae per muta silentia noctis 184
inconitata gradus. homines uolucresque ferasque
soluerat alta quies; nullo cum murmure saepes,
inmotaeque silent frondes, silet umidus aer;
sidera sola micant. ad quae sua brachia tendens
ter se conuertit, ter sumptis flumine crinem
inorauit aquis ternisque ululatibus ora 190
soluit et, in dura submisso poplite terra,
'Nox' ait 'arcanis fidissima, quaeque diurnis
aurea cum Luna succeditis ignibus, astra,
tuque triceps Hecate, quae coepit conscia nostris

VII 69 *putas* codd. plerique, *uocas* N. 76 *recesserat* Bach. 82 *lentus* Heins. ex codd. 99 *leson* Merk. 116 ita Naugerius, d. m. *subtenuit* i. n. *illos* codd. 116 *sentit* Heins., *sensit* codd. 118 *suppositosque* M N A. 145, 146 ita Lenz, o. i. p. at *conpleta fuisses sed te ne faceres t. r. f. uulg.* (ordine inuenio dant M N b). 147 *aspectu* *sectaris* Merk. 151 *arietis aurei* codd. duo Heins. 152 *carmine* M N A. 155 *sibi* cod. unus, *abi* codd. *subuenit* Sucher. 158 *ululatus* cod. unus Regii, *cholchiacus* M N, *peiora* EA. 159 *gnatis* N, quod fuisse uidetur in M. 162 *cauda* cod. unus, *facit* codd., *lilat* Merk. 168 *annos* Heins. 171 *quid* M. 181 *et. ac t.* 182 *recinctas* i. uar. *relictas* M A, *crasus* N. 183 *umeros* N, *nudis ueris* *capillis* Merk. 186 ita Plan. Heins., pro *serpes* habent *serpat* M, *serpant* i. *serpens* A, *sternunt* N, *sed* codd. plerique *adlunt sopitis similis* nullo cum *murmure saepes*. 190 *ululatus* codd. aliquot, *latibus* N, *iocibus* M, uterque post ras., *hastibus* EA.

adiutrixque uenis cantusque artisque magorum, 195
 quaeque magos, Tellus, pollentibus instruis herbis,
 auraeque et uenti montesque amnesque lacusque,
 dique omnes nemorum, dique omnes noctis adeste;
 quorum ope, cum uolui, ripis mirantibus amnes
 in fontes rediere suos, concussaque sisto, 200
 stantia concutit cantu freta, nubila pello
 nubilaque induco, uentos abigoque uocoque,
 uipereas rumpo uerbis et carmine fauces,
 uinuaque saxa sua conuulsaque robora terra
 et siluas moueo, iubeoque tremescere montes 205
 et mugire solum manesque exire sepulchris,
 te quoque, Luna, traho, quamuis Temesaea labores
 aera tuos minuant; currus quoque carmine nostro
 pallet aui, pallet nostris Aurora uenenis.
 uos mihi taurorum flammam hebetastis et unco 210
 inpatiens oneris collum pressistis aratro,
 uos serpentigenis in se fera bella dedistis
 custodemque rudem somni sopistis et aurum
 uindice decepto Graias misistis in urbes.
 nunc opus est sucis, per quos renouata senectus 215
 in florem redeat primosque recolligat annos.
 et dabitis. neque enim micuerunt sidera frustra,
 nec frustra uoluerum tractus ceruice draconum
 currus adest. aderat demissus ab aethere currus.
 quo simul adscendit frenataque colla draconum 220
 permulsit manibusque leues agitauit habenas,
 sublimis rapitur subiectaque Thessala Tempe
 despicit, et certis regionibus adplicat angues,
 et quas Ossa tulit, quas altum Pelion herbas,
 Othrysque Pindusque et Pindo maior Olympus 225
 perspicit, et placitas partim radice renellit,
 partim succidit curuamine falci aenae.
 multa quoque Apidani placuerunt gramina ripis,
 multa quoque Amphrysi, neque eras innumis,
 Enipeu;
 nec non Peneus, nec non Spercheides undae 230
 contribuere aliquid inuincosaque litora Boebes.
 carpsit et Euboica uinua Anthedone gramen,
 nondum mutato uulgatum corpore Glauci.
 et iam nona dies curru pennisque draconum
 nonaque nox omnes lustrantem uiderat agros, 235
 cum rediit. neque erant tacti, nisi odore, dracones,
 et tamen annosae pellem postere senectae.
 constitit adueniens citra limenque foresque
 et tantum caelo tegitur refugitque uiriles
 contactus statuitque aras e caespite binas, 240
 dexteriore Hecates, ast laeua parte Iuuentae.
 has ubi uerbenis siluaque incinxit agresti,
 haud procul egesta scrobibus tellure duabus
 sacra facit cultrosque in guttura uelleris atri
 coniecit et patulas perfundit sanguine fossas. 245
 tum super inuergens liquidi carchesia mellis
 alteraque inuergens tepidi carchesia lactis
 uerba simul fudit terrenaque numina ciuit,
 umbrarumque rogat rapta cum coniuge regem,
 ne properent artus anima fraudare senili. 250
 quos ubi placauit precibusque et murmure longo,
 Aesonis effatum proferri corpus ad auras
 iussit et in plenos resolutum carmine somnos,
 exanimi similem, stratis porrexit in herbis.
 hinc procul Aesoniden, procul hinc iubet ire ministros
 et monet arcanis oculis remouere profanos. 256
 diffugiunt iussi. passis Medea capillis
 bacchantum ritu flagrantem circuit aras

multifidasque faces in fossa sanguinis atra
 tinguit et intinctas geminis accendit in aris, 260
 terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.
 interea ualidum posito medicamen aeno
 feruet et exultat spumisque tumentibus albet.
 illic Haemonia radices ualle resecas
 seminaque floresque et sucos incoquit atros; 265
 adicit extremo lapides Oriente petitos
 et quas Oceani refluum mare lauit harenas,
 addit et exceptas luna pernocte pruinas
 et strigis infames ipsis cum carnibus alas
 inque uirum soliti uultus mutare ferinos 270
 ambigui prosecta lupi; nec defuit illic
 squamea Cinyphii tenuis membrana chelydri
 uinacisque iecur cerui; quibus insuper addit
 ora caputque nouem cornicis saecula passae.
 his et mille aliis postquam sine nomine rebus 275
 propositum instraxit mortali barbara maius,
 arenti ramo iam pridem mitis oliuae
 omnia confudit summisque immiscuit ima.
 ecce uetus calido uersatus stipes aeno
 fit uiridis primo, nec longo tempore frondes 280
 induit et subito grauidis oneratur oliuis.
 at quacumque cauo spumas eiecit aeno
 ignis et in terram guttae cecidere calentes,
 uernat humus, floresque et mollia pabula surgunt.
 quae simul ac uidit, stricto Medea recludit 285
 ense senis iugulum, neteremque exire cruorem
 passa, replet sucis. quos postquam conbibit Aeson
 aut ore acceptos aut uulnere, barba comaeque
 canitie posita nigrum rapuere colorem;
 pulsa fugit macies, abeunt pallorque situsque, 290
 adiectoque cauae suppletur corpore rugae,
 membraque luxuriant. Aeson miratur, et olim
 ante quater denos hunc se reminiscitur annos.
 Viderat ex alto tanti miracula monstri
 Liber, et admonitus iuuenis nutricibus annos 295
 posse suis reddi, capit hoc a Colchide munus.
 Neue doli essent, odium cum coniuge falsum
 Phasias adsimulat Peliaeque ad limina supplex
 confugit; atque illam, quoniam grauis ipse senecta
 est,
 excipiunt natae. quas tempore callida paruo 300
 Colchis amicitiae mendacis imagine cepit.
 dumque refert inter meritorum maxima, demptos
 Aesonis esse situs atque hac in parte moratur,
 spes est uirginibus Pelia subiecta creatis
 arte suum parili reuiuiscere posse parentem; 305
 idque petunt pretiumque iubent sine fine pacisci.
 illa breui spatio silet et dubitare uidetur
 suspenditque animos ficta grauitate rogantes.
 mox ubi pollicita est, 'quo sit fiducia maior
 muneris huius,' ait 'qui uestras maximus aeuo est
 dux gregis inter oues, agnus medicamine fiet.' 311
 protinus innumeris effectus laniger annis
 attrahitur flexo circum caua tempora cornu.
 cuius ut Haemonio marcentia guttura cultro
 fodit et exiguo maculauit sanguine ferrum, 315
 membra simul pecudis ualidosque uenefica sucos
 mergit in aere cauo; minuunt en corporis artus
 cornuaque exurunt nec non cum cornibus annos,
 et tener auditur medio balatus aeno.
 nec mora, balatum mirantibus exilit agnus 320
 lasciuitque fuga lactantiaque ubera quaerit.
 obstipere satae Pelia; promissaque postquam

VII 195 *artis*que Madv., *art*esque codd. 207 *temerata* codd., *temesa* M¹ ut uid., corr. Const. Fanensis. 209 *pallet* Heins., *pallent* codd. *au*i Heins., *at* N, *at* M, et ϵ λ . 223 *dispicit* Lachm. *certis* codd. nonnulli, *eretes* M, *eritis* M² N ϵ λ , *fetis* Zingerle, *Trices* Merk. 225 *-que-que* et codd. aliquot, *-que et-* (et N²) ϵ λ N, *quas-quas* M. 228 *eridani* codd., *Apidani* Plan. 231 *Boebes* Plan. Regius, *phoebes* codd. 234 *ita* Heins. ex codd., *nona d. etiam* (et *iam* N) M N ϵ λ . 242 *quas* Heins. 245 *coicit* M¹. 246 *mellis* N λ , *uini* M, *lactis* (et 247 *mellis*) ϵ . 247 *altera* M ex corr. λ , *aerea* N ϵ , *aenea* codd. aliquot, uid. quae in Praef. dixi. 248 *liuit* M in ras., *leuit* λ , *lenit* N λ ², *ciuit* Heins., *poscit* codd. plerique. 260 *infestas* M N ϵ λ , *intinctas* Heins. ex codd. 265 *acres* λ . 268 *ita* cod. unus Heins., *lunae de nocte* N ϵ λ , *lunae per nota* M. 271 *illic* Heins. ex codd., *illis* M N λ , *illi* ϵ . 276 *munus* M² ϵ λ . 282 *cui-*aeni M, *cui-*aenis N. 293 *nunc* codd., *hunc* Plan. Naugerius. 305 *reuiuiscere* N ϵ uar. Priscian. p. 132, *deuiuiscere* M ex corr., *reuiuiscere* λ , *reuiuiscere* ϵ . 306 *atque* p. λ , *iamque* p. Burm. 308 *rogantum* ϵ λ Merk. 317 *ea* M N ϵ λ uulg., *en* cod. Cantab.

exhibuere fidem, tum nero impensius instant.
ter iuga Phoebus equis in Hiberno flumine mersis
dempserat, et quarta radiantia nocte micabant 325
sidera, cum rapido fallax Aetias igni
inponit purum laticem et sine uiribus herbas.
iamque neci similis resolutio corpore regem
et cum rege suo custodes somnus habebat,
quem dederant cantus magicaeque potentia linguae,
intrarant iussae cum Colchide limina natae 331
ambierantque torum. 'quid nunc dubitatis inertes?
stringite' ait 'gladios ueteremque haurite cruorem,
ut repleam uacuas iuuenali sanguine uenas.
in manibus uestris uita est aetateque parentis; 335
si pietas ulla est, nec spes agitatis inanes,
officium praestate patri telisque senectatem
exigite et saniem coniecto emittite ferro.'
his, ut quaeque pia est, hortatibus inopia prima est
et, ne sit scelerata, facit scelus. haud tamen ictus
ulla suos spectare potest, oculosque reflectunt 341
caecaque dant saeuus auersae vulnera dextris.
ille, cruore fluens, cubito tamen adleuat artus
semilacerque toro temptat consurgere et inter
tot medius gladios pallentia brachia tendens 345
'quid facitis, gnatae? quid uos in fata parentis
armat?' ait. cecidere illis animique manusque.
plura locutura cum uerbis guttura Colchis
abstulit et calidis laniatum mersit in undis.

Quod nisi pennatis serpentibus isset in auras, 350
non exempta foret poenae. fugit alta superque
Pelion umbrosum, Philyreia tecta, superque
Othryn et euentu ueteris loca nota Cerambi.
hic ope Nympharum sublatus in aera pennis,
cum grauis infuso tellus foret obruta ponto, 355
Deucalioneas effugit inobrutus undas.
Aeolium Pitane a laeua parte relinquit
factaque de saxo longi simulacra draconis,
Idaeumque nemus, quo nati furta, iuuenem
occuluit Liber falsi sub imagine cerui, 360
quaque pater Corythi parua tumulatus harena,
et quos Maera nouo latratu terruit agros,
Eurypylique urbem, qua Coae cornua matres
gesserunt tum cum discederet Herculis agmen,
Phoebeumque Rhodon et Ialysios Telchinas, 365
quorum oculos ipso uitantes omnia visu
Iuppiter exosus fraternis subdidit undis.
transit et antiquae Carthae moenia Ceae,
qua pater Aleidamas placidam de corpore natae
miraturus erat nasci potuisse columbam. 370
inde lacus Hyries uidet et Cyneia Tempe,
quae subitus celebrauit olor. nam Phyllius illic
inperio pueri uolucresque ferumque leonem
tradiderat domitis; taurum quoque vincere iussus
uicerat, et spreto totiens iratus amore 375
praemia poscenti taurum suprema negabat.
ille indignatus 'cupies dare' dixit et alto
desiluit saxo. cuncti cecidisse putabant;
factus olor niueis pendebat in aere pennis.
at genetrix Hyrie, seruari nescia, flendo 380
dilecuit stagnum suo de nomine fecit.
adiacet his Pleuron, in qua trepidantibus alis
Ophias effugit natorum uulnera Combe.
inde Calareae Letoides adspicit arua,
in uolucrum uersi cum coniuge conscia regis. 385
dextera Cyllene est, in qua cum matre Menephron
conebiturus erat saeuarum more ferarum.
Cephison procul hinc deflentem fata nepotis
respicit, in tumidam phocen ab Apolline uersi,

Eumelique domum lugentis in aere natum. 390
tandem uipereis Ephyren Pirenida pennis
contigit. hic aeuo ueteres mortalia primo
corpora uulgarunt pluuiabibus edita fungis.
sed postquam Colchis arsit noua nupta uenenis,
flagrantemque domum regis mare uidit utrumque,
sanguine natorum perfunditur impius ensis, 396
ultaque se male mater Iasonis effugit arma.
hinc Titaniacis ablata draconibus intrat
Palladias arces, quae te, iustissima Phene,
teque, senex Peripha, pariter uidere volantes 400
innixamque nouis neptem Polypemonis alis.
excipit hanc Aegeus, facto damnandus in uno;
nec satis hospitium est; thalami quoque foedere
iungit.

Iamque aderat Theseus, proles ignara parenti,
et uirtute sua bimarem pacauerat Isthmon. 405
huius in exitum miscet Medea quod olim
attulerat secum Scythicis aconiton ab oris.
illud Echidneae memorant e dentibus ortum
esse canis. specus est tenebroso caecus hiatus
et uia decliuus, per quam Tiryntius heros 410
restantem contraque diem radiosque micantes
obliquantem oculos nexis adamante catenis
Cerberon abstraxit; rabida qui concitus ira
impleuit pariter ternis latratibus auras
et sparsit uirides spumis alentibus agros. 415
has concreasse putant nactasque alimenta feracis
fecundique soli uires cepisse nocendi.
quae quia nascuntur dura uiuacia caute,
agrestes aconita uocant. ea coniugis astu
ipse parens Aegeus nato porrexit ut hosti. 420
sumperat ignara Theseus data pocula dextra,
cum pater in capulo gladii cognouit eburno
signa sui generis facinusque excussit ab ore.
effugit illa necem, nebulis per carmina motis.

At genitor, quamquam laetatur sospite nato, 425
attonitus tamen est ingens discrimine paruo
committi potuisse nefas. fouet ignibus aras
muneribusque deos inplet, feruntque secures
colla torosa bouum uinctorum tempora uittis
nullus Erechthidis fertur celebratio illo 430
inluxisse dies. agitant conuiua patres
et medium uulgus, nec non et carmina, uino
ingenium faciente, canunt. 'te, maxime Theseu,
mirata est Marathon Cretaei sanguine tauri;
quodque suis securus arat Cromyona colonus, 435
munus opusque tuum est. tellus Epidauria per te
clauigeram uidit Vulcani occumbere prolem,
uidit et inमितem Cephisia ora Procrusten,
Cereyonis letum uidit Cerealis Eleusin.
occidit ille Sinis, magnis male uiribus usus, 440
qui poterat curuare trabes et agebat ab alto
ad terram late sparsuras corpora pinus.
tutus ad Aleathoen, Lelegeia moenia, limes
composito Scirone patet, sparsisque latronis
terra negat sedem, sedem negat ossibus unda; 445
quae iactata diu fertur durasse uetustas
in scopulos: scopulis nomen Scironis inhaeret.
si titulos annosque tuos numerare uelimus,
facta premant annos. pro te, fortissime, uota
publica suscipimus, Bacchi tibi sumimus haustus.'
consonat adsensu populi precibusque fauentum 451
regia nec tota tristes locus ullus in urbe est.

Nec tamen (usque adeo nulla est sincera uoluptas,
solicitemque aliquid laetis interuenit) Aegeus
gaudia percepit nato secunda recepto. 455

VII 334 iuuenili M² N² A. 336 ne—agitatis N² A. 343 subito M² N² A. subitios i. cubito Ciofani ex codd. 346 quos uos M² N² A. 363 corae M² A. car N. char i. Coae Tactant. Plan. 366 uolantes N² Naugerius. uolantes M² A. uolantes i. 368 carcheia codd., corr. ed. Aldin 1502. 375 spreto Naugerius ex codd., stricto codd. 380 seruati Heins. ex codd. uno, seruatum N² A. 381 dilecti N² Priscian. p. 477, dilecti M² A. dilecti i. 386 dextra M² N² A. 390 natorum codd., corr. Suchier. 395 male M² N² A. corr. Gronovius. 399 iustissima N. iustissima codd. eett., phoenicea M² N² A. phoenicea A. iustissima Phene J. C. Jahn, iustissima Pheni Schrader. 405 et M² Zingerle, quo N² uulg. 410 et. est M² N² A. 413 abstraxit Heins. ex codd., attraxit M² A. adtraxit N² A. 429 tempora Houman, tempora N. corpora M² A. cornua i. 434 Cretaei Merk. 435 suam codd., corr. Salvagnius. 440 Scirus Heins., scirus M. scirus M² N² A. scirus. 443 aleathoen codd., Aleathoen Plan. ed. Ald. 449 premant M.

bella parat Minos. qui quamquam milite, quam-
quam
classe ualeat, patria tamen est firmissimus ira
Androgeique necem iustis ulciscitur armis.
ante tamen bello uires acquirit amicas,
quaque potens habitus, uoluci freta classe pererrat.
hinc Anaphen sibi iungit et Astypaleia regna, 461
promissis Anaphen, regna Astypaleia bello;
hinc humilem Myconum cretosaque rura Cimoli
florentemque thymo Cythnum planamque Seriphon
marmoreamque Paron, quamque inopia prodidit Arne
Siphnon et accepto, quod auara poposcerat, auro 466
mutata est in auem, quae nunc quoque diligit aurum,
nigra pedes, nigris uelata monedula pennis.
at non Oliaros Didymaeque et Tenos et Andros
et Gyaros nitidaeque ferax Peparethos oliuae 470
Gnosiacas iuuer rates. latere inde sinistro
Oenopiam Minos petit, Aeacideia regna:
Oenopiam ueteres appellauere, sed ipse
Aeacus Aeginam genericis nomine dixit.
turba ruit tantaque uirum cognoscere famae 475
expetit. occurrunt illi Telamonque, minorque
quam Telamon Peleus, et proles tertia Phocus.
ipse quoque egreditur tardus grauitate senili
Aeacus et quae sit ueniendi causa requirit.
admonitus patrii luctus suspirat et illi 480
dicta refert rector populorum talia centum:
'arma iuues oro pro gnato sumpta piaequae
pars sis militiae; tumulto solacia posco.'
huic Asopiades 'petis inrita' dixit 'et urbi
non facienda meae: neque enim coniunctur ulla 485
Cecropidis hac est tellus: ea foedera nobis.'
tristis abit 'stabunt' que 'tibi tua foedera magno'
dixit; et utilius bellum putat esse minari,
quam gerere atque suas ibi praeconsumere uires.
classis ab Oenopis etiamnum Lycia muris 490
spectari poterat, cum pleno concita uelo
Attica puppis adest in portusque intrat amicos,
quae Cephalum patriaeque simul mandata ferebat.
Aeacidae longo iuuenes post tempore uisum
agnouere tamen Cephalum dextrasque dedere 495
inque patris duxere domum. spectabilis heros
et ueteris retinens etiamnum pignora formae
ingreditur, ramumque tenens popularis oliuae
a dextra laenaeque duos aetate minores
maior habet, Clyton et Buten, Pallante creatos. 500
postquam congressus primi sua uerba tulerunt,
Cecropidae Cephalus peragit mandata rogatque
auxilium foedusque refert et iura parentum
inperiumque peti totius Achaidos addit.
sic ubi mandatam inuit facundia causam, 505
Aeacus, in capulo sceptri nitente sinistra,
'ne petite auxilium, sed sumite,' dixit 'Athenae;
nec dubie uires, quas haec habet insula, uestras
ducite, et (o maneant rerum status iste mearum)
robora non desunt; superat mihi miles et hosti. 510
gratia dis, felix et inexcusabile tempus.'
'immo ita sit,' Cephalus 'crescat tua ciuibus opto
urbs' ait. 'adueniens equidem modo gaudia cepi,
cum tam pulchra mihi, tam par aetate iuuentus
obuia processit. multos tamen inde requiro, 515
quos quondam uidi uestra prius urbe receptus.'
Aeacus ingemuit tristisque ita uoce locutus:
'flebile principium melior fortuna secuta est.

hanc utinam possem uobis memorare sine illo. 519
ordine nunc repetam. neu longa ambage morer uos,
ossa cinisq; iacent, memori quos mente requiris.
et quota pars illi rerum periere mearum!
dira lues ira populis Iunonis iniquae
incidit, exosae dictas a paelice terras.
dum uisum mortale malum tantaque latebat 525
causa nocens cladis, pugnatum est arte medendi;
exitium superabat opem, quae uicta iacebat.
principio caelum spissa caligine terras
pressit et ignauos inclusit nubibus aestus;
dumque quater iunctis expleuit cornibus orbem 530
Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem,
letiferis calidi spirantur aestibus Austri.
constat et in fontes uitium uenisse lacusque,
miliaque incultos serpentum multa per agros
errasse atque suis fluuios temerasse uenenis. 535
strage canum primo uolucrumque ouiumque bouum-
que,
inque feris subiti deprensa potentia morbi.
concidere infelix uafidos miratur arator
inter opus tauros medioque recumbere sulco.
lanigeris gregibus balatus dantibus aegros 540
sponte sua lanaeque cadunt et corpora tabent.
acer equus quondam magnaue in puluere famae
degenerat palmas, ueterumque oblitus honorum
ad praesepe gemit leto moriturus inert.
non aper irasci meminit, non fidere cursu 545
cerua, nec armentis incurrere fortibus ursi.
omnia languor habet. siluisque agrisque uiisque
corpora foeda iacent, uitiantur odoribus aerae.
mira loquar: non illa canes auidaeque uolucres,
non cani tetigere lupi; dilapsa liquescunt 550
adflatuque nocent et agunt contagia late.
peruenit ad miseros damno grauiore colonos
pestis et in magnaue dominatur moenibus urbis.
uiscera torrentur primo, flammaeque latentis
indicium rubor est et ductus anhelitus igni. 555
aspera lingua tumet, tepidisque amentia uentis
ora patent, aeraeque graues captantur hiatu.
non stratum, non ulla pati uelamina possunt,
nuda sed in terra ponunt praecordia; nec fit
corpus humo gelidum, sed humus de corpore feruet.
nec moderator adest, inque ipsos saeua medentes 561
erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.
quo propior quisque est seruitque fidelius aegro,
in partem leti citius uenit. utque salutis
spes abiit, finemque uident in funere morbi, 565
indulgent animis et nulla, quid utile, cura est.
utile enim nihil est. passim positoque pudore
fontibus et fluuiis puteisque capacibus haerent,
inde graues multi nequeunt consurgere et ipsi
inmoriuntur aquis; aliqui tamen haurit et illas. 570
nec sitis est exstincta prius quam uita bibendo. 569
tantaque sunt miseris inuisi taedia lecti: 572
prosiliunt, aut si prohibent consistere uires,
corpora deuoluunt in humum, fugiuntque penates
quisque suos, sua cuique domus funesta uidetur. 575
et quia causa latet, locus est in crimine; partim
semianimes errare uiis, dum stare ualebant,
adspicere, fientes alios terraque iacentes
lassaque uersantes supremo lumina motu.
membraque pendentes tendunt ad sidera caeli, 580
hic illic, ubi mors deprnderat, exhalantes.

VII 461 *stimphaleia* λ, similia cett., corr. Regius. 463 *Cimoli* ed. Ald., *timoli* codd. 464 *fl. tyron cy(i)prum pl.* s2) *seriphon* codd., *thymo Cythnon* Heins., *tyro Cythnum* plantaque Birt, *pariamque* S. Const. Fanensis. 465 *quam* quae Canter., uid. Ellis in Journ. Phil. xii p. 74. 466 *Siphnon* et Heins., *sithon* M λ, *Sithonis accepto* N ε quod probat Ellis. 469 at uulg., nec cod. unus, ut N. Tenos ed. Ald., *seno(u)s* codd. 490 *etiam nunc* M N ε λ. 499 a ed. princ., et codd. 506 *sceptri* ε² λ², *regni* M N ε λ. 509 ita Gronouius, *dicite et omnia quae r. M. d. et omnis ait* M² λ, *omnis* (is ex a N) *aut* N ε. 510 *hostis* M N, *hosti* ε λ. 519 *ullo* codd. plerique, *illo* N (post ras.) ed. princ. 520 *morer uos* N in ras. ε, *moreris* M λ. 522 *illie* M N² λ. 527 *quae uicta* M, *uictaeque* N ε λ. 530 *iuunctis* ε, *plenis* M N λ. 532 *flatus* Heins. ex codd. 536 *ouium* Heins. ex codd., *auium* M ε λ. 544 *leto* uulg., *longo* M N λ, *morbo* ε. 555 *igni* uel *igne* codd., *aegre* edd. uett., *anhelitus aridus igni* Housman (l. c.). 559 *dura* codd., *nuda* Bentl., *dura* sed Ochsner. 564 *inque* M, *hincque* λ, *atque* M² N ε λ², *utque* Heins. ex codd. 569 *exstincta prius est* M ε λ. hunc u. post 571 transtulit Bothe, damnauit Merk. 576 *partim* Korn, *paruum* N¹, *paruum* M λ, *notus* M³ ε uulg., on. Plan. 580 et 581 proscriptis Heins. 580 *perdentis* Riese. *tendunt ad sidera caeli* N² in ras. ε, *tendentia sidera lacti* M¹ λ.

quid mihi tunc animi fuit? an quod debuit esse,
ut uitam odissem et cuperem pars esse meorum?
quo se cumque acies oculorum flexerat, illic
uulgus erat stratum, ueluti cum putria motis 585
poma cadunt ramis agitataque illic glandes.
templa uides contra gradibus sublimia longis:
Iuppiter illa tenet. quis non altaribus illis
inrita tura dedit? quotiens pro coniuge coniunx,
pro gnato genitor, dum uerba precantia dicit, 590
non exoratis animam finiuit in aris,
inque manu turis pars inconsumpta reperta est.
admoti quotiens templis, dum uota sacerdos
concepit et fundit purum inter cornua uinum,
haud expectato ceciderunt uulnere tauri. 595
ipse ego sacra Ioui pro me patriaque tribusque
cum facerem natis, mugitus uictima diros
edidit et subito conlapsa sine ictibus ullis
exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.
fibra quoque aegra notas ueri monitusque deorum
perdiderat; tristes penetrant ad uiscera morbi. 601
ante sacros uidi proiecta cadauera postes,
ante ipsas, quo mors foret inuidiosior, aras.
pars animam laqueo claudunt mortisque timorem
morte fugant ultroque uocant uenientia fata. 605
corpora missa neci nullis de more feruntur
funeribus; neque enim capiebant funera portae.
aut inhumata premunt terras, aut dantur in altis
indotata rogos. et iam reuerentia nulla est,
deque rogis pugnant, alienisque ignibus ardent. 610
qui lacrimae desunt, infelictaeque uagantur
natorumque patrumque animae iuuenumque senum-
que;
nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.
attonitus tanto miserarum turbine rerum,
"Iuppiter o" dixi "si te non falsa locuntur 615
dicta sub amplexu Aeginae Asopidos isse
nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem,
aut mihi redde meos, aut me quoque conde sepulcro."
ille notam fulgore dedit tonitruque secundo.
"accipio, sintque ista, precor, felicia mentis 620
signa tuae;" dixi "quod das mihi, pigneror omen."
forte fuit iuxta patulis rarissima ramis
sacra Ioui quercus de semine Dodonaeo.
hic nos frugilegas adspeximus agmine longo
grande onus exiguo formicas ore gerentes 625
rugosoque suum seruantes cortice callem.
dum numerum miror, "totidem pater optime" dixi,
"tu mihi da ciues et inania moenia supple."
intremuit ramisque sonum sine flamine motis
alta dedit quercus. pauido mihi membra timore 630
horruerant, stabantque comae. tamen oscula terrae
roboribusque dedi. nec me sperare fatebar,
sperabam tamen atque animo mea uota fouebam.
nox subit, et curis exercita corpora somnus
occupat. ante oculos eadem mihi quercus adesse
et frondere itidem totidemque animalia ramis 636
ferre suis uisa est pariterque tremescere motu
graniferumque agmen subiectis spargere in aruis;
crescere quod subito et maius maiusque uideri
ac se tollere humo rectoque adsistere trunco 640
et maciem numerumque pedum nigrumque colorem
ponere et humanam membris inducere formam.
somnus abit; damno uigilans mea uisa querorque
in superis opis esse nihil. at in aedibus ingens 644
murmur erat, uocesque hominum exaudire uidebar
iam mihi desuetas. dum suspicor has quoque somni
esse, uenit Telamon properus, foribusque reclusis
"speque fideque, pater," dixit "maiora uidebis:
egredere." egredior, qualesque in imagine somni
uisus eram uidisse uiros, ex ordine tales 650

adspicio noscoque. adeunt regemque salutant.
uota Ioui soluo populisque recentibus urbem
partior et uacuos priscis cultoribus agros,
Myrmidonasque uoco, nec origine nomina fraudo.
corpora uidisti; mores, quos ante gerebant, 655
nunc quoque habent: parcum genus est patiensque
laborum

quaesitque tenax et quod quaesita reseruet.
hi te ad bella pares annis animisque sequentur,
cum primum, qui te feliciter attulit, Eurys'
(Eurus enim attulerat) 'fuerit mutatus in Austros.'

Talibus atque aliis longum sermonibus illi 661
impleuere diem. lucis pars ultima mensae
est data, nox sominis. iubar aureus extulerat sol;
flabat adhuc Eurus redituraque uela tenebat.
ad Cephalum Pallante sati, cui grandior aetas, 665
ad regem Cephalus simul et Pallante creati
conueniunt. sed adhuc regem sopor altus habebat.
excipit Aeacides illos in limine Phocus;
nam Telamon fraterque uiros ad bella legebat.
Phocus in interius spatium pulchrosque recessus 670
Cecropidas ducit, cum quis simul ipse resedit.

adspicit Aeoliden ignota ex arbore factum
ferre manu iaculum, cuius fuit aurea cuspis.
pauca prius mediis sermonibus ille locutus
'sum nemorum studiosus' ait 'caedisque ferinae:

qua tamen e silua teneas hastile recisum, 676
iamdudum dubito. certe si fraxinus esset,
fulua colore foret; si cornus, nodus inesset.

unde sit ignoro; sed non formosius isto
uiderunt oculi telum iaculabile nostri.' 680

excipit Actaeis e fratribus alter, et 'usum
maiores specie mirabere' dixit 'in isto.
consequitur quodecumque petit, fortunaque missum
non regit, et reuolat nullo referente cruentum.'

tum uero iuuenis Nereius omnia quaerit, 685

cur sit et unde datum, quis tanti muneris auctor.
quae petit ille refert. set enim narrare pudori est,
qua tulerit mercede; silet tactusque dolore

coniugis amissae lacrimis ita fatur obortis:
'hoc me, nate dea, (quis possit credere?) telum 690
flere facit facietque diu, si uiuere nobis

fata diu dederint; hoc me cum coniuge cara
perdidit; hoc utinam caruissem munere semper.

Procris erat, si forte magis peruenit ad aures
Orithyia tuas, raptae soror Orithyiae: 695

si faciem moresque uelis conferre duarum,
dignior ipsa rapti. pater hanc mihi iunxit Erech-

theus,
hanc mihi iunxit amor. felix dicebar eramque.

non ita dis uisum est aut nunc quoque forsitan
essem.

alter agebatur post sacra iugalia mensis, 700
cum me cornigeris tendentem retia ceruis
uertice de summo semper florentis Hymetti

lutea mane uidet pulsas Aurora tenebris
inuitumque rapit. liceat mihi uera referre

pace deae. quod sit roseo spectabilis ore, 705
quod teneat lucis, teneat confinia noctis,
nectareis quod alatur aquis. ego Procrin amabam:

pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore.
saera tori coitusque nouos thalamosque recentes,

primaque deserti referrebam foedera lecti. 710
mota dea est et "siste tuas, ingrata, querellas;
Procrin habe;" dixit "quodsi mea prouida mens

est,
non habuisse uoles." meque illi irata remisit.

dum redeo necumque deae memorata retracto,
esse metus coepit, ne iura iugalia coniunx 715
non bene seruasset. facies aetasque iubebat

VII 589 tulit M² uulg. 600 fibra om. M¹, exta N. 601 perdiderant N. 612 natorumque uirumque codd., n. patrumque Heins., natorum querubundae Merk. 613 tumulos Plan. tumulo est codd. 615 locuntur M¹ N. 616 sic M., uisus est a. quondam asopidos aeginae fere cett. 636 frondere itidem Polle, promittere itidem M in ras. A pro uar. set., promittit idem N¹, ramos totidem a. 639 et add. Heins. 656 parcumque genus p. Heins. ex codd. 658 accuntur a. l. 660 Austrom Polle, quod nunc apparet in N. 662 optima M N A. 687 sed enim Merk., set e. Heinsman, ceterum M, peiora cett. 699 damnauit Bentl. 714 cum redeo M.

credere adulterium ; prohibebant credere mores.
sed tamen afueram, sed et haec erat, unde redibam,
crimini exemplum, sed cuncta timemus amantes.
quaerere quod doleam statuo donisque pudicam 720
solicitare fidem. fauet huic Aurora timori
inmutatque meam (uideor sensisse) figuram.
Palladis in eo non cognoscendus Athenas
ingrediorque domum. culpa domus ipsa carebat
castaque signa dabat dominoque erat anxia raptu.
uix aditu per mille dolos ad Erechthida facto, 726
ut uidi, obstipui meditataque paene reliqui
temptamenta fide. male me quin uera faterer
continui, male quin, ut oportuit, oscula ferrem.
tristis erat (sed nulla tamen formosior illa 730
esse potest tristi) desiderioque calebant
coniugis abrepti. tu collige, qualis in illa,
Phoece, decor fuerit, quam sic dolor ipse decebat.
quid referam, quotiens temptamina nostra pudici
repullerint mores, quotiens "ego" dixerit "uni 735
seruor ; ubicumque est, uni mea gaudia seruo ?"
cui non ista fide satis experientia sano
magna foret ? non sum contentus et in mea pugno
uulnera, dum census dare me pro nocte paciscor ;
muneraque augendo tandem dubitare coegi. 740
exclamo "simulator adest : male fictus adulter
uerus eram coniunx. me, perfida, teste teneris."
illa nihil : tacito tantummodo uicta pudore
insidiosa malo cum coniuge limina fugit,
offensaque mei genus omne perosa uirosum 745
montibus errabat, studiis operata Dianae.
tum mihi deserto uiolenti ignis ad ossa
peruenit. orabam ueniam et peccasse fatebar
et potuisse datis simili succumbere culpa
me quoque muneribus, si munera tanta darentur.
haec mihi confesso, laesum prius ulta pudorem, 751
reddidit et dulces concorditer exigit annos.
dat mihi praeterea, tamquam se parua dedisset
dona, canem munus, quem cum sua traderet illi
Cynthia, "currando superabit" dixerat "omnes."
dat simul et iaculum, manibus quod (cernis)
habemus. 756
muneris alterius quae sit fortuna, requiris ?
accipe : mirandi nouitate mouebere facti.
Carmina Laiades non intellecta priorum
soluerat ingeniis, et praecipitata iacebat 760
inmemor ambagum uates obscura suarum.
protinus Aoniis inmittitur altera Thebis
pestis, et exitio multi pecorumque suoque
rurigenae pauere feram. uicina iuuentus 765
uenimus et latos indagine cinximus agros.
illa leui uelox superabat retia saltu
summaque transibat positarum lina plagarum.
copula detrahitur canibus ; quas illa sequentes
effugit et celeri non signior alite ludit. 770
poscor et ipse meum consensu Laelapa magno
(muneris hoc nomen). iamdudum uincula pugnat
exuere ipse sibi colloque morantia tendit.
uix bene missus erat, nec iam poteramus ubi esset
scire. pedum calidis uestigia puluis habebat, 775
ipse oculis ereptus erat. non ocior illo
hasta nec exutae contorto uerbere glandes,
nec Gortyniaco calamus leuis exit ab arcu.
collis apex medii subiectis imminet aruis ;

tollor eo capioque noui spectacula cursus, 780
quo modo deprendi, modo se subducere ab ipso
uulnere uisa fera est. nec limite callida recto
in spatiumque fugit, sed decipit ora sequentis
et redit in gyrum, ne sit suus inpetus hosti.
imminet hic sequiturque parem similisque tenenti
non tenet et uanos exercet in aera morsus. 786
ad iaculi uertebar opem : quod dextera librat
dum mea, dum digitos amentis addere tempto,
lumina deflexi ; reuocataque rursus eodem
rettuleram ; medio (mirum) duo marmora campo
adspicio ; fugere hoc, illud captare putares. 791
scilicet inuictos ambo certamine cursus
esse deus uoluit, si quis deus adfuit illis.
hactenus, et tacuit. "iaculo quod crimen in ipso
est ?"
Phocus ait. iaculi sic crimina reddidit ille. 795
"Gaudia principium nostri sunt, Phoece, doloris :
illa prius referam. iuuat o meminisse beati
temporis, Aeacida, quo primos rite per annos
coniuge eram felix, felix erat illa marito.
mutua cura duos et amor socialis habebat. 800
nec Iouis illa meo thalamos praeferret amori,
nec, me quae caperet, non si Venus ipsa ueniret,
ulla erat ; aequales urebant pectora flammae.
sole fere radiis feriente cacumina primis
uenatum in siluas iuuenaliter ire solebam. 805
nec mecum famulos nec equos nec naribus acres
ire canes nec lina sequi nodosa sinebam ;
tutus eram iaculo. sed cum satiata ferinae
dextera caedis erat, repetebam frigus et umbras
et, quae de gelidis exhalat uallibus, auram. 810
aura petebatur medio mihi lenis in aestu,
auram expectabam, requies erat illa labori
"aura," (recordor enim) "uenias" cantare solebam,
"meque iuues intresque sinus, gratissima, nostros,
utque facis, releuare uelis, quibus urimur, aestus."
forsitan addiderim (sic me mea fata trahebant) 816
blanditias plures et "tu mihi magna uoluptas,"
dicere sim solitus "tu me reficisque uolesque,
tu facis, ut siluas, ut amem loca sola, meoque
spiritus iste tuus semper captatur ab ore." 820
uocibus ambiguus deceptam praebuit aurem
nescioquis, nomenque aurae tam saepe uocatum
esse putans nymphae, nympha me credit amare.
crimini extemplo ficti temerarius index
Procrin adit linguaque refert audita susurra. 825
credula res amor est. subito conlapsa dolore,
ut sibi narratur, cecidit longoque reflecta
tempore se miseram, se fati dixit iniqui
deque fide quæsta est ; et crimine concita uano
quod nihil est, metuuit, metuuit sine corpore nomen,
et dolet infelix ueluti de paelice uera. 831
saepe tamen dubitat speratque miserrima falli
indicioque fidem negat et, nisi uiderit ipsa,
damnatura sui non est delicta mariti.
postera depuluerant Aurorae lumina noctem : 835
egredior siluamque peto, uictorque reuertens
"aura, ueni" dixi "nostroque medere labori."
et subito gemitus inter mea uerba uidebar
nescioquos audisse : "ueni" tamen "optima" dixi.
fronde leuem rursus strepitum faciente caduca 840
sum ratus esse feram telumque uolatile misi.

VII 731 *calchat* ε, *dolebat* M N, erasus λ. 737 *fide* codd. aliquot, *fidei* ε, *fides* M N λ. 739 *pro nocte paciscor* Heins. ex codd., *promitto loquendo* M N, de quo uid. Zingerle praefat. p. xiv, *pro n. loquendo* λ ε Korn, *locando* cod. unus Heins. 741 *male* (ε ex corr.) *fictor adest male fictus adulter* M, *simulator adest Housman, male fictus* a. Korn, *iamne ultor* a. Zingerle, *mala pectora detego tectus adulter* λ, *similia* codd. plerique, unde *ego fictus adulter* edd. nonnulli. alii alia. coniecerunt. 758 *mirandum* codd., corr. Heins. 759 *naiades* codd., corr. Taurellus. 760 corr. Heins. ex codd., *solvitur* M, *solvunt* N² ε λ. 762 om. M² N¹ λ¹, *scilicet alma themis non talia linquit inulta cett.*, *damnauerunt* edd. recentt. 763 *immissa est bestia (uelua N) thebis* N in ras. ε λ. 764 *cessit* M in ras. N ε in ras. λ, corr. Gronovius. *multis* codd., corr. idem. suo N ε, *sum* M λ. 765 *rurigenae* ε, *rurigenam* M λ, *ruricolae* N². 769 quos M N ε. 770 *celeri* Merk., *cac* M ante ras., *cactum* M² N ε λ, *uolueri* Heins. 777 *excussae* Heins. ex codd. corr., *exutae* M² N ε λ, *exiui* M ante ras. 780 eo M, *in hunc* N ε λ. 786 *morsus*. *motus* M N¹ λ. 788 *indure* Heins. ex codd. 791 *latrare* codd., *capitare* Polle receperunt Magnus et Zingerle. 806 *famuli*—*equi* M N λ. 807 *solebant* M N λ. 818 *sum* M ε λ, *sim* N Heins. 820 *captatur* codd. aliquot, *capiatur* M N ε λ. 823 *mihi*—*amari* N ε. 824 *facti* M N¹ λ. 827 *michi* M N ε λ, *sibi* Heins. ex codd. 835 ita N, *aurorum*—*nocte* M ε λ. 836 *reuertens* Postgate coll. V 585, *per herbas* codd., *pererrans* Merk., *remeansque* per h. Zingerle in praefat. p. xv. 839 *dicens* M N ε λ, *dixi* N pro uar. scr. Heins.

Procris erat; medioque tenens in pectore vulnus
 "ei mihi" conclamat. uox est ubi cognita fidae
 coniugis, ad uocem praeceps amensque cucurri.
 semianimum et sparsas foedantem sanguine uestes
 et sua (me miserum) de uulnere dona trahentem 846
 inuenio, corpusque meo mihi carius ulnis
 mollihus attollo scissaque a pectore ueste
 uulnera saena ligo conorque inhibere cruorem,
 neu me morte sua sceleratum deserat, oro. 850
 uiribus illa carens et iam moribunda coegit
 haec se pauca loqui: "per nostri foedera lecti
 perque deos supplex oro superosque meosque,
 per si quid merui de te bene perque manentem

nunc quoque, cum pereo, causam mihi mortis,
 amorem, 855
 ne thalamis Auram patiari innubere nostris."
 dixit, et errorem tum denique nominis esse
 et sensi et docui. sed quid docuisse iuuabat?
 labitur, et paruae fugiunt cum sanguine uires,
 dumque aliquid spectare potest, me spectat et in me
 infelicem animam nostroque exhalat in ore. 861
 sed nultu meliore mori secura uidetur.
 flentibus haec lacrimans heros memorabat; et ecce
 Aeacus ingreditur duplici cum prole nouoque
 milite, quem Cephalus consortibus accipit armis. 865

LIBER OCTAVVS

Iam nitidum retegente diem noctisque fugante
 tempora Lucifero cadit Eurus, et umida surgunt
 nubila. dant placidi cursum redeuntibus Austri
 Aeacidis Cephaloque; quibus feliciter acti
 ante expectatum portus tenere petitos. 5
 interea Minos Lelegeia litora uastat
 praetemptatque sui uires Mauortis in urbe
 Alcethoi, quam Nisus habet, cui splendidus ostro
 inter honoratos medioque in uertice canos
 crinis inhaerebat, magni fiducia regni. 10

Sexta resurgebant orientis cornua lunae;
 et pendebat adhuc belli fortuna, diuque
 inter utrumque uolat dubiis Victoria pennis.
 regia turris erat uocalibus addita muris,
 in quibus auratam proles Letoia fertur
 deposuisse lyram: saxo sonus eius inhaesit.
 saepe illuc solita est adscendere filia Nisi
 et petere exiguo resonantia saxa lapillo,
 tum cum pax esset: bello quoque saepe solebat
 spectare ex illa rigidi certamina Martis. 20
 iamque mora belli procerum quoque nomina norat
 armaque equo:que habitusque Cydoneasque phare-
 tras.

nonerat ante alios faciem ducis Europaei,
 plus etiam quam nosse sat est. hac iudice Minos,
 seu caput abdidit cristata casside pennis, 25
 in galea formosus erat; seu sumpserrat aere
 fulgentem clipeum, clipeum sumpsisse decebat.
 forserat adductis hastilia lenta laertis;
 laudabat uirgo iunctam cum uiribus artem.
 inposito calamo patulos sinuauerat arcus:
 sic Phoebum sumptis iurabat stare sagittis.
 cum uero faciem dempto nudauerat aere
 purpureusque albi stratis insignia pictis
 terga premebat equi spumantiaque ora regebat,
 uix sua, uix sanae uirgo Niseia compos
 mentis erat. felix iaculum, quod tangeret ille,
 quaeque manu premeret, felicia frena uocabat.
 inpetus est illi, liceat modo, ferre per agmen
 uirgineos hostile gradus, est inpetus illi
 turribus e summis in Gnosia mittere corpus
 castra, uel aeratas hosti recludere portas,
 uel siquid Minos aliud uelit. utque sedebat
 candida Dictaei spectans tentoria regis,
 'laeter' ait 'doleanne geri lacrimabile bellum, 44
 in dubio est. doleo, quod Minos hostis amanti est;
 sed nisi bella forent, numquam mihi cognitus esset.

me tamen accepta poterat deponere bellum
 obside; me comitem, me pacis pignus haberet.
 si quae te peperit, talis, pulcherrime rerum,
 qualis es ipse, fuit, merito deus arsit in illa. 50
 o ego ter felix, si pennis lapsa per auras
 Gnosiaci possem castris insistere regis,
 fassaque me flammisque meas, qua dote, rogarem,
 uellet emi; tantum patrias ne posceret arces.
 nam pereant potius sperata cubilia, quam sim 55
 proditione potens; quamuis saepe utile uinci
 uictoris placidi fecit clementia multis.
 iusta gerit certe pro nato bella precepto
 et causaque ualet causamque tuentibus armis.
 et, puto, uincemur. qui si manet exitus urbem, 60
 cur suus haec illi reserabit moenia Mauors
 et non noster amor? melius sine caede moraque
 inpensaque sui poterit superare cruoris.
 non metuum certe, ne quis tua pectora, Minos,
 uulneret imprudens. quis enim tam durus, ut in te
 derigere inuitem non insecus audeat hastam? 66
 coepta placent, et stat sententia tradere mecum
 dotalem patriam finemque inponere bello.
 uerum uelle parum est. aditus custodia seruat
 claustraque portarum genitor tenet; hunc ego solum
 infelix timeo, solus mea nota moratur. 71
 di facerent, sine patre forem! sibi quisque profecto
 est deus; ignauis precibus Fortuna repugnat.
 altera iam ludum succensa cupidine tanto
 perdere gauderet, quodcumque obstaret amori. 75
 et cur ulla foret me fortior? ire per ignes
 et gladios ausim. nec in hoc tamen ignibus ullis
 aut gladiis opus est; opus est mihi crine paterno.
 illa mihi est auro pretiosior, illa beatam
 purpura me uotique mei factura potentem.' 80

Talia dicenti curatum maxima nutrix
 nox interuenit, tenebrisque audacia crenit.
 prima quies aderat, qua curis fessa diurnis
 pectora somnus habet: thalamos taciturna paternos
 intrat et (heu facinus) uitali nata parentem 85
 crine suum spoliatur, praedaeque potita nefanda
 [fert secum spoliū scelus progressaque porta]
 per medios hostes (meriti fiducia tanta est)
 peruenit ad regem. quem sic adfata pauentem est:
 'suasit amor facinus, proles ego regia Nisi 90
 Scylla tibi trado patriaeque meosque penates,
 praemia nulla peto nisi te. cape pignus amoris
 purpureum crinem, nec me nunc tradere crinem,

VII 865 consortibus Housman, cum fortibus codd.

VIII 8 alcathoe codd., corr. Heins. 9 medio de u. a. λ, medio eub u. N. 26 auro Heins. ex codd. nonnullis. 49 rerum Heins., rerum M N a. λ. 50 ipsa M N a. λ. 59 tuentibus N, tuentibus M a. λ. 60 corr. Merk. ex codd., quae cum m. codd., quo retento in 61 cum pro cur Korn. reserit (seret M? in ras.) nec M N a. λ. reserbat Heins. ex codd. nonnullis. 65 durus M N a. λ. durus vulg. 67 mecum N a. λ. cdd. uett., secum M cdd. qui coepta parum est parenthesis esse iudicant. 85 fatali a Merk. 87 fert secum spoliū scelus progressaque porta a Priscian. p. 152 M. in marg. cum ponte pro porta, damnuuit Heins.

sed patrium tibi crede caput'; scelerataque dextra
munera porrexit. Minos porrecta refugit 95
turbatusque noui respondit imagine facti:
'di te submoueant, o nostri infamia saeculi,
orbe suo, tellusque tibi pontusque negetur.
certe ego non patiar Iouis incunabula, Creten,
qui meus est orbis, tantum contingere monstrum.'
dixit; et ut leges captis iustissimus auctor 101
hostibus inposuit, classis retinacula solui
iussit et aeratas impleri remige puppes.
Scylla freto postquam deductas nare carinas
nec praestare ducem sceleris sibi praemia uidit, 105
consumptis precibus uiolentam transit in iram,
intendensque manus, passis furibunda capillis,
'quo fugis,' exclamat 'meritorum auctore relicta,
o patriae praelate meae, praelate parenti?
quo fugis, inmitis? cuius uictoria nostrum 110
et scelus et meritum est. nec te data munera,
nec te

noster amor mouit, nec quod spes omnis in unum
te mea congesta est? nam quo deserta reuertar?
in patriam? superata iacet. sed finge manere?
proditione mea clausa est mihi. patris ad ora, 115
quem tibi donauit? cuius odere merentem,
finitimi exemplum metuunt. obstruximus orbem
terrarum nobis ut Crete sola pateret.
hac quoque si prohibes et nos, ingrate, relinquis,
non genetrix Europa tibi est, sed inhospita Syrtis,
Armeniae tigres Austroque agitata Charybdis. 121
nec Ioue tu natus, nec mater imagine tauri
ducta tua est: generis falsa est ea fabula: uerus
et ferus et captus nullius amore iuuencae,
qui te progeniuit, taurus fuit. exige poenas, 125
Nise pater: gaudete malis, modo prodita, nostris,
moenia. nam, fateor, merui et sum digna perire.
sed tamen ex illis aliquis, quos inopia laesi,
me perimat: cur, qui uicisti crimine nostro,
insequeris crimen? scelus hoc patriaeque patrique,
officium tibi sit. te uere coniuge digna est, 131
quae toruum ligno decepit adultera taurum
discordemque utero fetum tulit. ecquid ad aures
perueniunt mea dicta tuas? an inania uenti
uerba ferunt idemque tuas, ingrate, carinas? 135
iam iam Pasiphaen non est mirabile taurum
praeposuisse tibi: tu plus feritatis habebas.
me miseram, properare iuuat, diuulsaque remis
unda sonat. mecum simul, a, mea terra recedit.
nil agis, o frustra meritum oblite meorum: 140
insequar inuitum puppinque amplexa recurram
per freta longa trahar.' uix dixerat, insilit undis
consequiturque rates, faciente cupidine uires,
Gnosiacaque haeret comes inuidiosa carinae.
quam pater ut uidit (nam iam pendebat in aura 145
et modo factus erat fuluis haliaetus alis),
ibat, ut haerentem rostro laceraret adunco.
illa metu puppim dimisit, et aura cadentem
sustinuisse leuis, ne tangeret aequora, uisa est.
pluma fuit: plumis in auem mutata uocatur 150
ciris, et a tonso est hoc nomen adepta capillo.

Vota Ioui Minos taurorum corpora centum
soluit, ut egressus ratibus Curetida terram
contigit, et spoliis decorata est regia fixis.
creuerat opprobrium generis, foedumque patebat 155
matris adulterium monstri nouitate biformis.
destinat hunc Minos thalamis remouere pudorem
multiplicique domo caecisque includere tectis.
Daedalus ingenio fabrae celeberrimus artis
ponit opus turbatae notas et lumina flexum 160
ducit in errore uariarum ambage uiarum.

non secus ac liquidus Phrygiis Maeandros in aruis
ludit et ambiguo lapsu refluitque fluitque
occurrentesque sibi uenturas adspicit undas,
et nunc ad fontes, nunc ad mare uersus apertum 165
incertans exercet aquas: ita Daedalus inplet
innumeras errore uias; uixque ipse reuerenti
ad limen potuit: tanta est fallacia tecti.
quo postquam geminam tauri iuuenisque figuram
clausit, et Actaeo bis pastum sanguine monstrum
tertia sors annis domuit repetita nouenis: 171
utque ope uirginea nullis iterata priorum
ianua difficilis filo est inuenta relecto,
protinus Aegides rapta Minoide Diam
uela dedit comitemque suam crudelis in illo 175
litore destituit. deserta et multa querenti
amplexus et opem Liber tulit; utque perenni
sidere clara foret, sumptam de fronte coronam
inmisit caelo. tenues uolat illa per auras,
dumque uolat, gemmae nitidos uertuntur in ignes
consistuntque loco, specie remanente coronae, 181
qui medius Nixique genu est Anguemque tenentis.

Daedalus interea Creten longumque perosus
exilium tactusque loci natalis amore
clausus erat pelago. 'terras licet' inquit 'et undas
obstruat, at caelum certe patet: ibimus illac. 186
omnia possideat, non possidet aera Minos.'
dixit, et ignotas animum dimittit in artes
naturamque nouat. nam ponit in ordine pennas,
a minima coeptas, longam breuiore sequenti, 190
ut cliuo creuisse putes; sic rustica quondam
fistula disparibus paulatim surgit auenis.
tum lino medias et ceris alligat imas,
atque ita compositas paruo curamine flectit,
ut ueras imitetur aues. puer Icarus una 195
stabat et, ignarus sua se tractare pericla,
ore residenti modo, quas uaga mouerat aura,
captabat plumas, flauam modo pollice ceram
molliabat lusque suo mirabile patris
inpediebat opus. postquam manus ultima coeptis
inposita est, geminas opifex librauit in alas 201
ipse suum corpus motaque pependit in aura.
instruit et natum 'medio' que 'ut limite curras,
Icare,' ait 'moneo, ne, si demissior ibis,
unda grauet pennas, si celsior, ignis adurat. 205
inter utrumque uola. nec te spectare Booten
aut Helicen iubeo strictumque Orionis ense;
me duce carpe uiam.' pariter praecepta uolandi
tradit et ignotas umeris accommodat alas.
inter opus monitusque genae maduere seniles 210
et patriae tremere manus. dedit oscula nato
non iterum repetenda suo, pennisque leuatus
ante uolat comitique timet, uelut ales, ab alto
quae teneram prolem produxit in aera nido,
hortaturque sequi damnosaeque erudit artes 215
et mouet ipse suas et nati respicit alas.
hos aliquis, tremula dum capat harundine pisces,
aut pastor baculo stiuane innixus arator
uidit et obstipuit, quique aethera carpere possent,
credidit esse deos. et iam Iunonia laeua 220
parte Samos, fuerant Delosque Parosque relictas,
dextra Lebinthus erat fecundaque melle Calymne,
cum puer audaci coepit gaudere uolatu
deseruitque ducem caelique cupidine tractus
altius egit iter. rapidi uicinia solis 225
mollit odoratas, pennarum uincula, ceras.
tabuerant cerae: nudos quatit ille lacertos
remigioque carens non ullas percipit auras.
oraeque caerulea patrium clamantia nomen
excipiuntur aqua; quae nomen traxit ab illo. 230

VIII 115 ob (ex ad) N. 117 exponimus M, exponimus N 'meliores' Heins., obstruximus M² λ uulg., orbe M, expunimus Merk., expendimus Madv., exposcere in orbe Korn. 119 hae N ε λ Heinsius, hanc M uulg. 123 uerū M² ε. 130 patrisque N ε λ. 131 uero M N λ. 138 diuulsaq. N, diuulsaq. λ. 145 aura Koch, auras codd. 146 halietos in N, similia cett., corr. Heins. 153 et M N λ. 160 limina M N ε λ, lumina Heins. ex codd. flexu N¹ ε λ. 162 liquidus phrygiis N λ ε, liquidus phrygius M. aruis N λ, undis M ε. 173 relicto M N ε λ, relecto Heins. ex codd. 190 sequente ε λ. 197 penitit in ras. Menti M N ε λ. 205 pinnae N¹ (sic 212 et alibi). 221 fuerat M N ε λ, fuerant Heins. ex codd. 224 tactus M in ras. N ε λ, tractus Heins. ex codd.

at pater infelix, nec iam pater, 'Icare,' dixit,
'Icare,' dixit 'ubi es? qua te regione requiram?'
'Icare' dicebat; pennas adspexit in undis
deuonitque suas artes corpusque sepulcro
condidit: et tellus a nomine dicta sepulti.

Hunc miseri tumulo ponentem corpora nati
garrula lamoso prospexit ab elice perdis
et plausit pennis testataque gaudia cantu est;
unica tunc uolueris nec uisa prioribus annis,
factaque nuper auis, longum tibi, Daedale, crimen.
namque huic tradiderat, fatorum ignara, docendam
progeniem germana suam, natalibus actis

ille etiam medio spinas in pisce notatas
traxit in exemplum ferroque incidit acuto
perpetuos dentes et serrae repperit usum.
primus et ex uno duo ferrea brachia nodo
ninxit, ut aequali spatio distantibus illis
altera pars stare, pars altera duceret orbem.
Daedalus inuidit sacraque ex arce Mineruae

praecipitem misit, lapsum mentitus. at illum,
quae fauet ingeniis, exceptit Pallas auemque
reddidit et medio uelauit in aere pennis.
sed uigor ingeniis quondam uelocis in alas
inque pedes abiit; nomen, quod et ante, remansit.
non tamen haec alte uolueris sua corpora tollit,

nec facit in ramis altoque cacumine nidos;
propter humum uolitat ponitque in saepibus oua
antiquique memor metuit sublimia casus.

Iamque fatigatum tellus Aetnaeae tenebat
Daedalon, et sumptis pro supplice Coccyus armis
mitis habebatur, iam lamentabile Athenae
pendere desierat Thesea laude tributum.
templa coronantur, bellatricemque Mineruam
cum loue disque uocant alii, quos sanguine uoto
muneribusque datis et acerris turis honorant.

sparserat Argolicas nomen uaga fama per urbes
Theseos, et populi, quos diues Achaia cepit,
huius opem magnis implorauerunt periculis.
huius opem Calydon, quamuis Melagron haberet,
sollicita supplex petiit prece. causa petendi

sus erat, infestae famulus nindexque Dianae.
Oeneia namque ferunt pleni successibus anni
primitias frugum Cereri, sua uina Lyaeo,
Palladios flauae latices libasse Mineruae.

coeptus ab agricolis superos peruenit ad omnes
ambitosus honor; solas sine ture relictas
praeteritae cessasse ferunt Latoides aras.
tangit et ira deos. 'at non inpune feretis,
quaeque inhonoratae, non et dicemur inultae'

inquit; et Oenios ultorem spreta per agros
misit aprum, quanto maiores heribida tauros
non habet Epiros, sed habent Sicula arua minores.
sanguine et igne micant oculi, riget horrida
ceruix,

feruida cum rauco latos stridore per armos
spuma fluit, dentes aequantur dentibus Indis,
fulmen ab ore uenit, frondes adflatibus ardent.
is modo crescentes segetes proculcat in herba,
nunc matura metit fleturi uota coloni

et Cererem in spicis intercipit. area frustra
et frustra expectant promissas horrea messes.
sternuntur grauidi longo cum palmite fetus
baeaeque cum ramis semper frondentis oliuae.

saeuit et in pecudes; non has pastorem canisue,
non armenta truces possunt defendere tauri.
diffugunt populi nec se nisi moenibus urbis
esse putant tutos, donec Melagros et una
lecta manus iuuenum coiere cupidine laudis:

Tyndaridae gemini, praestantes caestibus alter,
alter equo, primaque ratis molitor Iason
et cum Pirithoo, felix concordia, Theseus
et duo Thesiadae, proles Aphareia, Lynceus
et uelox Idas, et iam non femina Caeneus
Leucippusque ferox iaculoque insignis Acastus
Hippothousque Dryasque et cretus Amyntore
Phoenix

Actoridaeque pares et missus ab Elide Phyleus.
nec Telamon aberat magnique creator Achilles
cumque Pheretiade et Hyanteo Iolao
impiger Eurytion et cursu inuictus Echion
Naryciusque Lelex Panopaeusque Hyleusque fe-
roxque

Hippasus et primis etiamnum Nestor in annis,
et quos Hippocoön antiquis misit Amyclis,
Penelopaeque socer cum Parrhasio Ancaeo

Ampycidesque sagax et adhuc a coniuge tutus
Oecides nemorisque decus Tegaeae Lycaei;
rasilis huic summam mordebat fibula uestem,
crinis erat simplex, nodum collectus in unum,
ex uero pendens resonabat eburnea laeua
telorum custos, arcum quoque laeua tenebat.

talis erat cultu; facies, quam dicere uere
uirgineam in puero, puerilem in uirgine possis.
hanc pariter uidit, pariter Calydonius heros
optauit, renuente deo, flammisque latentes
hausit et 'o felix, siquem dignabitur' inquit
'ista uirum'; nec plura sinit tempusque pudorque
dicere: maius opus magni certaminis urget.

Silua frequens trabibus, quam nulla ceciderat
aetas,

incipit a plano deuexaque prospicit arua.
quo postquam uenere uiri, pars retia tendunt,
uincula pars adimunt canibus, pars pressa sequuntur
signa pedum cupiuntque suum repetere periculum.

concaua uallis erat, quo se demittere riuus
adsuerant pluuiialis aquae. tenet ima lacunae
lenta salix uluaeque leues iuniceque palustres
uiminaeque et longa paruae sub harundine cannae.
hinc aper excitus medios uolentis in hostes
fertur, ut elisis excussi nubibus ignes.

sternitur incursu nemus et propulsa fragorem
silua dat. exclamant iuuenes praetentaque forti
tela tenent dextra lato uibrantia ferro.

ille ruit spargitque canes, ut quisque furenti
obstat, et obliquo latrantes dissipat ictu.
cuspis Echionio primum contorta lacerto
uana fuit truncoque dedit leue uulnus acerno.

proxima, si nimis mittentis uiribus usa
non foret, in tergo uisa est haesura petito:
longius it; auctor teli Pagasaens Iason.

'Phoebe,' ait Ampycides 'si te coluque coloque,
da mihi, quod petitur, certo contingere telo.'

qua potuit, precibus deus adnuit; ictus ab illo est,
sed sine uulnere, aper. ferrum Diana uolanti
abstulerat iaculo; lignum sine acumine uenit.

ira feri mota est, nec fulmine lenius arsit;
emicat ex oculis, spirat quoque pectore flamma,
utque uolat moles adducto concita neruo,
cum petit aut muros aut plenas milite turre,

in iuuenes certo sic inpete uulnificus aus
fertur et Hippalmon Pelagonaque, dextra tuentes
cornua, prosternit; socii rapere iacentes.

at non letiferos effugit Enaesimus ictus
Hippocoonte satus; trepidantem et terga parantem
uertere succiso liquerunt poplite nerui.

forsitan et Pylus citra Troiana perisset
tempora; sed sumpto posita conamine ab hasta

VIII 237 *lamoso*—*elice* Housman (l. c.), *ramoso*—*ilice* eod., *limoso*—*ilice* auct. de dub. nom. (Keil, gr. Lat. v 587).
262 *mitis* eod., *maetus* Merk. 266 *aeruis* M N i, *adorant* e. 278 *praeteritas* M N A, *latentes* M. 279 *terres* Benth.,
ferens eod. 285, 286 et *setae similes rigidis hastilibus* horrent *stantque uelut uallum uelut alta hastilia setae*
fere eod., u. 285 del. Heins., u. 286 om. M¹ del. Burm. 299 *melagros* (o. ex u) M, *melagros* N e. 305, 306 ordine
inuerso M N e A, 313 *etiam nunc* A, 323 *possis* M N e, *posset* A. 334 *dimittit* M N e A. 337 *longae parui* M N e A, corr.
Heins. ex eod. 339 *ita* Postgate, *excussis elisiculis* e A eod. *ignis* e A. 351 *telo* M pro uar. ser., *ferrum* M. 356 *flamma*
N e A. 359 *uasto* Burm. ex eod. Leidensi. 360 *ippatamon* A, *hypatemon* cett., *Hippalmon* Riese, *Eupatamon* uulg.

arboris insiluit, quae stabat proxima, ramis
despexitque, loco tutus, quem fugerat hostem.
dentibus ille ferox in querno stipite tritis
inminet exitio, fidensque recentibus armis 370
Eurytidae magni rostro femur hausit adunco.
at gemini, nondum caelestia sidera, fratres,
ambo conspicui, niue candidioribus ambo
nectabantur equis, ambo uibrata per auras
hastarum tremulo quatiebant spicula motu. 375
vulnera fecissent, nisi saetiger inter opacas,
nec iaculis isset nec equo loca peruia, siluas.
persequitur Telamon studioque incautus eundi
pronus ab arborea cecidit radice retentus.
dum lenat hunc Peleus, celerem Tegeaea sagittam
inposuit neruo sinuatoque expulit arcu. 381
fixa sub aure feri summum destrinxit harundo
corpus et exiguo rubefecit sanguine saetas.
nec tamen illa sui successu laetior ictus
quam Meleagros erat. primus uidisse putatur 385
et primus sociis uisum ostendisse cruorem
et 'meritum' dixisse 'feres uirtutis honorem.'
erubere uiri seque exhortantur et addunt
cum clamore animos iaciuntque sine ordine tela.
turba nocet iactis et quos petit impedit ictus. 390
ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas
'discite, femineis quid tela uirilia praestent,
o iuuenes, operique meo concedite' dixit.
'ipsa suis licet hunc Latonia protegat armis,
inuita tamen hunc perimet mea dextra Diana.' 395
talìa magniloquo tumidus memorauerat ore
incipitemque manu tollens utraque securim
institerat digitis, primos suspensus in artus.
occupat audentem, quaque est uia proxima leto,
summa ferus geminos derexit ad inguina dentes.
concidit Ancaeus, glomerataque sanguine multo 401
uiscera lapsa fluunt; madefacta est terra cruore.
ibat in aduersum proles Ixionis hostem
Pirithous, ualida quatiens uenabula dextra.
cui procul Aegides 'o me mihi carior' inquit 405
'pars animae consiste meae. licet eminus esse
fortibus: Ancaeo nocuit temeraria uirtus.'
dixit et aerata torsit graue cuspide cornum;
quo bene librato uotique potente futuro,
obstitit aesculea frondosus ab arbore ramus. 410
misit et Aesonides iaculum, quod casus ab illo
uerit in inmeriti fatum latrantis, et inter
ilia coniectum tellure per ilia fixum est.
at manus Oenidae uariat, missisque duabus
hasta prior terra, medio stetit altera tergo. 415
nec mora, dum saeuit, dum corpora uersat in orbem
stridentemque nouo spumam cum sanguine fundit,
uulneris auctor adest hostemque iritat ad iram
splendidaque aduersos uenabula condit in armos.
gaudia testantur socii clamore secundo 420
uicticemque petunt dextrae coniungere dextram
inmanemque ferum multa tellure iacentem
mirantes spectant. neque adhuc contingere tutum
esse putant, sed tela tamen sua quisque cruentat.
ipse pede inposito caput exitiabile pressit 425
atque ita 'sume mei spoliū, Nonacria, iuris,'
dixit 'et in partem ueniat mea gloria tecum.'
protinus exuias rigidis horrentia saetis
terga dat et magnis insignia dentibus ora.
illi laetitiae est cum munere muneris auctor: 430
inuidere alii, totoque erat agmine murmur.
e quibus ingenti tendentes bracchia uoce
'pone age nec titulos intercipe, femina, nostros'
Thesiadae clamant 'nec te fiducia formae
decipiat, ne sit longe tibi captus amore 435
auctor' et huic adimunt munus, ius muneris illi.
non tulit et tumida frendens Mauortius ira

'discite, raptore alieni' dixit 'honoris,
facta minis quantum distent' hausitque nefando
pectora Plexippi nil tale timentia ferro. 440
Toxea quid faciat dubium pariterque uolentem
ulcisci fratrem fraternaque fata timentem
haud patitur dubitare diu calidumque prioris
caede recalcescunt consorti sanguine telum.
Dona deum templis nato uictore ferebat, 445
cum uidet extinctos fratres Althaea referri.
quae plangere dato maestis clamoribus urbem
inplet et auratis mutauit uestibus atras.
at simul est auctor necis editus, excidit omnis
luctus, et a lacrimis in poenae uersus amorem est.
stipes erat, quem, cum partus enixa iaceret 451
Thestias, in flammam triplices posuere sorores;
staminaque impresso fatalia pollice nentes
'tempora' dixerunt 'eadem lignoque tibi,
o modo nate, damus.' quo postquam carmine dicto
excessere deae, flagrantem mater ab igne 456
eripuit ramum sparsitque liquentibus undis.
ille diu fuerat penetralibus abditus imis
seruatusque tuos, iuuenis, seruauerat annos.
protulit hunc genetrix taedasque et fragmina poni
inperat et positos inimicos admouet ignes. 461
tum conata quater flammis inponere ramum,
coepta quater tenuit. pugnant materque sororque,
et diuersa trahunt unum duo nomina pectus.
saepe metu sceleris pallebant ora futuri, 465
saepe suum feruens oculis dabat ira ruborem.
et modo nescioquid similis crudele minanti
uultus erat, modo quem misereri credere posses.
cumque ferus lacrimas animi siccauerat ardor,
inueniebantur lacrimae tamen. utque carina, 470
quam uentus uentoque rapit contrarius aestus,
nim geminam sentit paretque incerta duobus;
Thestias haud aliter dubiis adfectibus errat
inque uices ponit positamque resuscitat iram.
incipit esse tamen melior germana parente, 475
et consanguineas ut sanguine leniat umbras,
inpietate pia est. nam postquam pestifer ignis
conualuit, 'rogus iste cremet mea uiscera' dixit.
utque manu dira lignum fatale tenebat,
ante sepulcrales infelix adstitit aras 480
'poenarum' que 'deae triplices, furialibus,' inquit,
'Eumenides, sacris uultus aduertite uestros.
ulciscor facioque nefas: mors morte pianda est,
in scelus addendum scelus est, in funera funus.
per coaceruatos pereat domus in pia luctus. 485
an felix Oeneus nato uictore fruatur,
Thestius orbis erit? melius lugebitis ambo.
uos modo, fraterni manes animaeque recentes,
officium sentite meum magnoque paratas
accipite inferias, uteri mala pignora nostri. 490
ei mihi, quo rapior? fratres, ignoscite matri.
deficiunt ad coepta manus. meruisse fatemur
illum, cur pereat? mortis mihi displicet auctor.
ergo inpune feret uiuusque et uictor et ipso
successu tumidus regnum Calydonis habebit: 495
uos cinis exiguis gelidaeque iacebitis umbrae?
haud equidem patiar. pereat sceleratus et ille
spemque patris regnique trahat patriaeque ruinam.
mens ubi materna est? ubi sunt pia iura parentum
et quos sustinui bis mensum quinque labores? 500
o utinam primis arsisse ignibus infans,
idque ego passa forem. uixisti munere nostro;
nunc merito moriere tuo. cape praemia facti
bisque datam, primum partu, mox stipite raptu,
redde animam; uel me fraternis adde sepulcris. 505
et cupio et nequeo. quid agam? modo uulnera
fratrum
ante oculos mihi sunt et tantae caedis imago,

VIII 371 orithie M N ε λ, Eurytidae Merk., Actoridae Gierig. 377 essent M λ. 382 destrinxit M. 385 meleagrus M ε, meleager N λ. 398 pronos Merk. 409 quo ε², cui cett. 410 aesculea N² in ras. ε λ uulg., abscisa M, obstipa Merk. 412 ita Heins. ex codd., et immeritum figit similiaue codd. plerique. 422 feram N ε λ. 432 tendens sua M, tendunt sua N. 443 priori M. 453 fatali M N. 457 torrem Heins. ex codd. 463 pugnat M λ. 474 perque ε λ. 498 regniq. Heins. ex codd., regnumq. M N ε λ. 499 uota M² in marg. ε.

nunc animum pietas maternaque nomina frangunt.
me miseram, male uincetis, sed uincite, fratres;
dummodo quae dederō uobis solacia uosque
ipsa sequar.' dixit dextrae auersa trementi
funerem torrem medios coniecit in ignes.
aut dedit aut uisus gemitus est ipse dedisse
stipes, ut inuitis corruptus ab ignibus arsit.
inscius atque absens flamma Meleagrus ab illa
uritur et caecis torrerī uiscera sentit
ignibus ac magnos superat uirtute dolores.
quod tamen ignauo cadat et sine sanguine leto,
maeret et Ancaeī felicia uulnera dicit,
grandaeuūque patrem fratresque piasque sorores
cum gemitu sociamque tori uocat ore supremo,
forsitan et matrem. crescunt ignisque dolorque,
languescuntque iterum: simul est extinctus uterque,
inque leues abiit paulatim spiritus auras,
paulatim cana prunam uelante fauilla.
Alta iacet Calydon; lugent iuuenesque senesque,
nilisque proceresque gemunt, scissaeque capillos
planguntur matres Calydonides Eueninae.
pulvere canitiem genitor uultusque seniles
foedat humi fusus spatiosumque increpat aenum.
nam de matre manus diri sibi conscia facti
exegit poenas acto per uiscera ferro.
non mihi si centum deus uota sonantia linguis
ingeniumque capax totumque Heliconā dedisset,
tristia persequeretur miserarum uota sororum.
inmemores decoris liuentia pectora tundunt;
dumque manet corpus, corpus refoventque fouentque,
oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto:
post cinerem cineres haustos ad pectora pressant
adfasaeque iacent tumulo signataque saxo
nomina complexae lacrimas in nomina fundunt.
quas Parthaoniae tandem Latonia clade
exsatiata domus praeter Gorgeneum murumque
nobilis Alemēnae natis in corpore pennīs
adleuat et longas per brachia porrigit alas
corneaeque ora facit uersasque per aera mittit.
Interea Theseus sociati parte laboris
functus Erechtheas Tritonidos ibat ad arces.
clausit iter fecitque moras Achelous eunti
imbre tumens. 'succede meis,' ait 'inclite, tectis,
Cecropida, nec te committe rapacibus undis.
ferre trabes solidas obliquae uoluere magno
murmure saxa solent. uidi contermina ripae
cum gregibus stabula alta trahi; nec fortibus illic
profuit armentis nec equis uelocibus esse.
multa quoque hic torrens niuib' de monte solutis
corpora turbineo iuuenalia uertice mersit.
tutior est requies, solito dum flumina currant
limite, dum tenues capiat suus aluens undas.'
Adnuit Aegides 'utar,' que 'Acheloē, domoque
consilioque tuo' respondit; et usus utroque est.
pumice multicauo nec leuibus atria tophis
structa subit; molli tellus erat umida musco,
summa laeuabant alterno murice conchae.
ianque duas lucis partes Hyperione mēso
discubere toris Theseus comitesque laborum:
haec Ixionides, illa Troezenius heros
parte Lelex, raris iam sparsus tempora canis,
quosque alios parili fuerat dignatus honore
annis Aearnanum, laetissimus hospite tanto.
protinus adpositas nudaē uestigia nymphae
instruxere epulis mensas dapibusque remotis
in gemma posuere merum. tum maximus heros,
aequora prospiciens oculis subiecta, 'quis' inquit
'ille locus?' digitoque ostendit, et 'insula nomen
quod gerit illa, doce; quamquam non una uidetur.'

annis ad haec 'non est' inquit 'quod cernitis, unum;
quinque iacent terrae; spatium discrimina fallit.
quoque minus spretae factum mirare Dianae,
Naides hae fuerant. quae cum bis quicque iuuenos
mactassent rurisque deos ad sacra uocassent,
inmemores nostri festas duxere choreas.
intumui, quantusque feror, cum plurimus umquam,
tantus eram, pariterque animis immanis et undis
a siluis siluas et ab aruis arua reuulsi,
cumque loco nymphas, memores tum denique nostri,
in freta prouolui. fluctus nosterque marisque
continuum diduxit humum partesque reuellit
in totidem, mediis quot cernis Echinadas undis.
ut tamen ipse uides, procul in recessit
insula, grata mihi: Perimelen nauita dicit.
huic ego uirgineum dilectae nomen ademi.
quod pater Hippodamas aegre tulit inque profundum
propulit e scopulo periturae corpora natae.
excepi nantemque ferens 'o proxima mundi
regna uagae' dixi 'sortite tridentifer undae,
adfer opem mersaeque, precor, feritate paterna
da, Neptune, locum; uel sit locus ipsa, licebit.'
dum loquor, amplexa est artus noua terra natantes
et grauis increuit mutatis insula membris.'

Annis ab his tacuit. factum mirabile cunctos
mouerat; inridet credentes, utque deorum
spretor erat mentisque ferox, Ixione natus
'ficta refers nimiumque putas, Acheloē, potentes
esse deos,' dixit 'si dant adimuntque figuras.'
Obstupere omnes nec talia dicta probantur,
ante omnesque Lelex, animo maturus et aeuo,
sic ait: 'immensa est finemque potentia caeli
non habet, et quicquid superi uoluere, peractum est.
quoque minus dubites, tiliae contermina quereus
collibus est Phrygiis, modico circumdata muro.
ipse locum uidi; nam me Pelopeia Pittheus
misit in arua, suo quondam regnata parenti.
haud procul hinc stagnum est: tellus habitabilis olim,
nunc celebres mergis fulicisque palustris undae.
Iuppiter huc specie mortali cumque parente
uenit Atlantiades positus caduceifer alis.
mille domos adiere, locum requiemque petentes,
mille domos clausere aerae. tamen una recepit,
parua quidem, stipulis et canna tecta palustri,
sed pia Baucis anus parilique aetate Philemon
illa sunt annis iuncti iuuenalibus, illa
consuere casa paupertatemque fatendo
efflere leuem nec iniqua mente ferendo,
nec refert, dominos illic famulosque requiras:
tota domus duo sunt, idem parentemque iubentes.
Ergo ubi caelicolae paruos tetigere penates
submissoque humiles intrarunt uertice postes,
membra senex posito iussit releuare sedili,
quo superiniecit textum rude sedula Baucis.
inde foco tepidum cinerem dimouit et ignes
suscitat hesternos foliisque et cortice siccō
nutrit et ad flammās anima producit anili;
multifidasque faces ramaliaque arida tecto
detulit et minuit paruoque adnouit aeno.
quodque suus coniunx riguo collegerat horto,
truncat holus foliis. furca leuat ille bicorni
sordida terga suis nigro pendientia tigno
seruatoque diu rescat de tergore partem
exiguam sectamque domat feruentibus undis.
Interea medias fallunt sermonibus horas
concutiuntque torum de molli fluminis ulua
inpositum lecto sponda pedibusque salignis.
uestib' hunc uelant, quas non nisi tempore festo
sternere consuerant; sed et haec uilisque uetusque

VIII 513 ipse Benth., ille codd. 514 ut. et M N A. 515 melior-ros N., -er A. 528 plangunt hanc M., plangunt A., plangunt se r., erasus N., corr. Heins. Euenina Heins., euenia M., peiora cett. 535 uota M A uulg., dicta N e, uoce Merk. 539 pressant A., uersant M N e. 543, 544 praeter Alemēnae seclust Merk. 557 uertice i., caluere M N A. 559 capiat M N A., corr. Heins. ex codd., capiat r. 560 ubi M N A., ubi Heins. ex codd. 573 cum Benth. 577 cernimus N e A. 585 reuelli A. 588 resoluit Heins. ex codd. 597 600, 603-608 uu. insiticios om. M N A., habent codd. plerique. 621 medio M N A., modico i Heins. 637 pauos M. 640 quo, cum Macdv. 641 inque M N A. 652 654 om. M N A., expunxerunt codd. recent. 656 impositus codd., corr. Merk.

uestis erat, lecto non indignanda saligno.
 adcubere dei. mensam succincta tremensque 660
 ponit anus; mensae sed erat pes tertius inpar:
 testa parem fecit. quae postquam subdita clium
 sustulit, aequatam mentae tersere uirentes.
 ponitur hic bicolor minterae baca Mineruae
 conditae in liquida corna autumnalia faece 665
 intibaque et radix et lactis massa coacti
 ouaque non acri leuiter uersata fauilla,
 omnia fictilibus. post haec caelatus eodem
 sistitur argento crater fabricataque fago
 pocula, qua caua sunt, flauentibus inlita ceris. 670
 parua mora est, epulasque foci misere calentes;
 nec longae rursus referuntur uina senectae
 dantque locum mensis paulum seducta secundis.
 hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis
 prunaque et in patulis redolentia mala canistris 675
 et de purpureis collectae uitibus uuae.
 candidus in medio fauus est. super omnia uultus
 accessere boni nec iners pauperque uoluntas.

Interea totiens haustum cratera repleri
 sponte sua per seque uident succrescere uina. 680
 attoniti nouitate paudent manibusque supinis
 concipiunt Baucisque preces timidusque Philemon
 et ueniam dapibus nullisque paratibus orant.
 unicus anser erat, minimae custodia uillae;
 quem dis hospitibus domini maectare parabant. 685
 ille celer penna tardos aetate fatigat
 eluditque diu tandemque est uisus ad ipsos
 confugisse deos. superi uetueri necari
 "di" que "sumus, meritasque luet uicinia poenas
 inopia;" dixerunt "uobis immunitus huius 690
 esse mali dabitur. modo uestra relinquit tecta
 ac nostros comitate gradus et in ardua montis
 ite simul." parent ambo baculisque leuati
 nituntur longo uestigia ponere cliuo.

Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta
 missa potest; flexere oculos et mersa palude 696
 cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere.
 dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
 illa uetus dominis etiam casa parua duobus
 uertitur in templum; furcas subiere columnae, 700
 stramina flauescunt aurataque tecta uidentur
 caelataeque fores adopertaque marmore tellus.
 talia tum placido Saturnius edidit ore:
 "dicite, iuste senex et femina coniuge iusto
 digna, quid optetis." cum Baucide pauca locutus
 iudicium superis aperit commune Philemon: 706
 "esse sacerdotes delubraque uestra tueri
 poscimus; et, quoniam concordere egimus annos,
 auferat hora duos eadem, nec coniugis unquam
 busta meae uideam neu sim tumulandus ab illa."

Vota fides sequitur. templi tutela fuere, 711
 donec uita data est. annis aetuoque soluti
 ante gradus sacros cum starent forte locique
 narrarent casus, frondere Philemona Baucis,
 Baucida conspexit senior frondere Philemon. 715
 iamque super geminis crescente cacumine uultus
 mutua, dum leuati, reddebant dicta "uale" que
 "o coniunx" dixere simul, simul addita textit
 ora frutex. ostendit adhuc Thineius illic
 incola de gemino uicinis corpore truncos. 720

Haec mihi non uani, neque erat cur fallere uellent,
 narrauerunt senes. equidem pendentia uidi
 sarta super ramos, ponensque recentia dixi
 "cura deum di sint, et qui coluere, colantur."

Desierat, cunctosque et res et mouerat auctor,
 Thesea praecipue. quem facta audire uolentem 726
 mira deum, innixus cubito Calydonius amnis
 talibus adloquitur: "sunt, o fortissime, quorum
 forma semel mota est et in hoc renouamine mansit;

sunt quibus in plures ius est transire figuras, 730
 ut tibi, complexi terram maris incolae, Proteu.
 nam modo te iuuenem, modo te uidere leonem,
 nunc uiolentus aper, nunc quem tetigisse timerent
 anguis eras, modo te faciebant cornua taurum.
 saepe lapis poteras, arbor quoque saepe uideri; 735
 interdum, faciem liquidarum imitatus aquarum,
 flumen eras, interdum undis contrarius ignis.

Nec minus Autolyce coniunx, Erysichthone nata,
 iuris habet. pater huius erat, qui numina diuum
 sperneret et nullos aris adoleret honores. 740
 ille etiam Cereale nemus uiolasse securi
 dicitur et lucos ferro temerasse uetustos.
 stabat in his ingens annoso robore quercus,
 una nemus; uitae mediam memoresque tabellae
 sartaque cingebant, noti argumenta potentis. 745
 saepe sub hac Dryades festas duxere choreas,
 saepe etiam manibus nexis ex ordine trunci
 circuire modum, mensuraque roboris ulnas
 quinque ter inplebat. nec non et cetera tantum
 silua sub hac, silua quantum fuit herba sub omni.

Non tamen idcirco ferrum Triopaeus illa 751
 abstinuit, famulosque iubet succidere sacrum
 robur; et ut iussos cunctari uidit, ab uno
 edidit haec rapta sceleratus uerba securi:
 "non dilecta deae solum, sed et ipsa licebit 755
 sit dea, iam tanget frondente cacumine terram."

Dixit, et obliquos dum telum librat in ictus,
 contremuit gemitumque dedit Deoia quercus;
 et pariter frondes, pariter pallescere glandes
 coepere ac longi pallorem ducere rami. 760
 cuius ut in trunco fecit manus inopia uulnus,
 haud aliter fluxit discusso cortice sanguis,
 quam solet, ante aras ingens ubi uictima taurus
 concidit, abrupta cruor e ceruice profundi.

Obstupere omnes, aliquisque ex omnibus audet
 detertere nefas saeuamque inhibere bipennem. 766
 adspicit hunc "mentis" que "pia cape praemia" dixit
 Thessalus; inque uirum conuertit ab arbore ferrum
 detruncatque caput. repetitaque robora caedit,
 redditus et medio sonus est de robore talis: 770
 "nympha sub hoc ego sum Cereri gratissima ligno,
 quae tibi factorum poenas instare tuorum
 uaticinor moriens, nostri solacia leti."

Persequitur scelus ille suum, labefactaque tandem
 ictibus innumeris adductaque funibus arbor 775
 corrui et multam prostrauit pondere siluam.
 attonitae Dryades damno nemorumque suoque,
 omnes germanae, Cererem cum uestibus atris
 maerentes adeunt poenamque Erysichthonis orant.
 adnuit his capitisque sui pulcherrima motu 780
 concussit grauidis oneratos messibus agros.
 moliturque, genus poenae miserabile si non
 ille suis esset nulli miserabilis actis,
 pestifera acerare Fame. quae quatenus ipsi
 non adeunda deae est (neque enim Cereremque 785
 Famamque

fata coire sinunt), montani numinis unam
 talibus agrestem conpellat Oreada dictis:
 "est locus extremis Scythiae glacialis in oris,
 triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore tellus;
 Frigus iners illic habitat Pallorque Tremorque 790
 et ieiuua Fames. ea se in praecordia condant
 sacrilegi scelerata iube; nec copia rerum
 uincat eam, superetque meas certamine uires.
 neue uiae spatium te terreat, accipe currus,
 accipe, quos frenis alte moderere, dracones." 795
 et dedit. illa dato subuecta per aera curru
 deuenit in Scythiam rigidique cacumine montis
 (Caucason appellant) serpentum colla leuauit.
 quaesitanique Famem lapidoso uidit in agro

VIII 668, 669 eadem—argilla Dan. Heins. 693 ita M¹ et ut uid. N¹, p. et dis praecuntibus ambo membra leuant
 baculis tardique senilibus annis fere cett. 714 narrassent λ, inciperent N, nauarent curas Merk. 719 thineius M N ε λ,
 Dinieus Suchier, Thimneius Riese, Thymbreius Korn. 724 pii dis sunt—coluntur λ Heins. 740 odores M N.
 750 omnis codd., silua Heins. 758 deo ida M, deoia λ N (corr. ex deo dia), Deoia Heins. 761 improba λ. 762
 sanguine cortex M N ε λ. 770 editus e N ε λ. de. cum N². 784 quatinus M N ε. 797 cacumina M N ε.

unguibus et raras uellentem dentibus herbas. 800
hirtus erat crinis, caua lumina, pallor in ore,
labra incana situ, scabrae rubigine fauces,
dura cutis, per quam spectari uiscera possent,
ossa sub incuruis exstabant arida lumbis,
uentris erat pro uentre locus, pendere putares 805
pectus et a spinae tantummodo crate teneri.
auxerat articulos macies, genuumque tumebat
orbis, et inmodico prodibant tubere tali.
hanc procul ut uidit (neque enim est accedere iuxta
ausa), refert mandata deae; paulumque morata,
quamquam aberat longe, quamquam modo uenerat
illuc, 811

uisa tamen sensisse famem retroque dracones
egit in Haemoniam, uersis sublimis habenis.
Dicta Fames Cereris, quamuis contraria semper
illius est operi, peragit; perque aera uento 815
ad iussam delata domum est et protinus intrat
sacilegi thalamos altoque sopore solum
(noctis enim tempus) geminis amplectitur ulnis;
seque uiro inspirat faucesque et pectus et ora
adflit et in uacuis spargit ieiunia uenis. 820
functaque mandato fecundum deserit orbem
inque domos inopes, adsueta reuertitur antra.

Lenis adhuc somnus placidi Erysichthona pennis
mulcebat: petit ille dapes sub imagine somni
oraeque uana mouet dentemque in dente fatigat, 825
exerectque cibo delusum guttur inani
proque epulis tenues nequiquam deuorat auras.
ut uero est expulsa quies, furit ardor edendi
perque auidas fauces immensaue uiscera regnat.
nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aer,
poscit, et adpositis queritur ieiunia mensis 831
inque epulis epulas quaerit; quodque uribus esse
quodque satis poterat populo, non sufficit uni;
plusque cupit, quo plura suam demittit in alium.
utque fretum recipit de tota flumina terra 835
nec satiatur aquis peregrinosque ebibit amnes,
utque rapax ignis non umquam alimenta recusat
innumerasque trabes cremat et, quo copia maior
est data, plura petit turbaque uoracior ipsa est;
sic epulas omnes Erysichthonis ora profani 840
accipiunt poscuntque simul. cibus omnis in illo
causa cibi est, semperque locus fit inanis edendo.

Iamque fame patrias altaque uoragine uentris
attenuarat opes, sed inattenuata manebat
tum quoque dira fames, inplacataeque uigebat 845
flamma gulae. et tandem, demisso in uiscera censu,
filia restabat, non illo digna parente.
hanc quoque uendit inops. dominum generosa re-
cusat

et uicina suas tendens super aequora palmas
“eripe me domino, qui raptae praemia nobis 850
uirginitatis habes” ait. haec Neptunus habebat.
qui prece non sprete, quamuis modo uisa sequenti
esset ero, formamque nouat uultumque uirilem
induit et cultus pisces capientibus aptos.
hanc dominus spectans “o qui pendentia paruo 855
aera cibo celas, moderator harundinis,” inquit
“sic mare compositum, sic sit tibi piscis in unda
credulus et nullos, nisi fixus, sentiat hamos;
quae modo cum uili turbatis ueste capillis 859
litore in hoc steterat, nam stantem in litore uidi,
dic ubi sit; neque enim uestigia longius exstant.”
illa dei munus bene cedere sensit et a se
se quaeri gaudens, his est rescuta rogantem:
“quisquis es, ignoscas; in nullam lumina partem
gurgite ab hoc flexi studioque operatus inhaesi. 865
quoque minus dubites, sic has deus aequoris artes
adiuuat, ut nemo iamdudum litore in isto,
me tamen excepto, nec femina constitit ulla.”
credidit et uerso dominus pede pressit harenam
elususque abiit; illi sua reddita forma est. 870

Ast ubi habere suam transformia corpora sensit,
saepe pater dominis Triopeida tradit. at illa
nunc equa, nunc ales, modo bos, modo ceruus abibat
praebebatque uido non iusta alimenta parenti.
uis tamen illa mali postquam consumpserat omnem
materiam, decedatque graui noua pabula morbo, 875
ipse suos artus lacerans diuelleret morsu
coepit et infelix minuendo corpus alebat.
quid moror externis? etiam mihi nempe nouandi est
corporis, o iuuenis, numero finita potestas. 880
nam modo qui nunc sum uideor, modo flector in
anguem.

armenti modo dux uires in cornua sumo,
cornua, dum potui. nunc pars caret altera telo
frontis, ut ipse uides. gemitus sunt uerba secuti.

LIBER NONVS

Quae gemitus truncaeque deo Neptunius heros
causa rogat frontis, cum sic Calydonius amnis
coepit, inornatos redimitus harundine crines:
“triste petis munus. quis enim sua proelia uictus
commemorare uelit? referam tamen ordine. nec
tam 5
turpe fuit uinci quam contendisse decorum est,
magnaue dat nobis tantus solacia uictor,
nomine siqua suo fando peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima uirgo
multorumque fuit spes inuidiosa procorum. 10
cum quibus ut socii domus est intrata petiti,
“accipe me generum,” dixi “Parthaone nate:”
dixit et Alcides. alii cessare duobus.
ille Iouem socerum dare se famamque laborum

et superata suae referebat iussa nouercae. 15
contra ego “turpe deum mortali cedere” dixi
(nondum erat ille deus); “dominum me cernis
aquarum
cursibus obliquis inter tua regna fluentem.
nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
sed popularis ero et rerum pars una tuarum. 20
tantum ne noceat quod me nec regia Iuno
odit et omnis abest fussorum poena laborum.
nam, quo te iactas, Alcmena nate, creatum,
Iuppiter aut falsus pater est aut crimine uerus.
matris adulterio patrem petis. elige fictum 25
esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.”
taliam dicentem iamdudum lumine toruo
spectat et accensae non fortiter inperat irae

VIII 800 *raris* M N t A, *rarus* M². 810 *morata est* M. 820 *peragit* M N t A, *spargit* Heins. ex codd. 829 *uiscera* codd., *uiscere* Merk. 841 *ipso* M. 852 *modo*, non (*modo* supraser.) M, et N t A, *non* Riese. 854 *uultus* *piscem* M N A. 865 *homeratus* M t A, *oneratus* N, *operatus* Heins. ex cod. Thuan. 876 *dederat* codd., corr. Burm. 877 *lacerans* Postgate ex Plan., *lacerro* codd. 879 *nempe* Polle, *saepe* codd.

IX 8 *fando* Burmann; cf. XV 497, *tandem* codd. 10 *ambitiosa* Benti. 17 *dominum* M in marg. t, *numen* M², om. M¹, *regem* N A Merk. 18 *inter tua* M cum in *tertio* pro uar. ser. 20 *ero* M supra ras., *ego* Koch. 23 *quod te*—*matre* A. 26 *malles* M in res.

uerbaque tot reddit : " melior mihi dextera lingua.
dummodo pugnando superem, tu uince loquendo." 30
congregiturque ferox. puidit modo magna locutum
cedere; reieci uiridem de corpore uestem
bracciaque opposui tenuique a pectore uaras
in statione manus et pugnae membra parauit. 35
ille cauis hausto spargit me puluere palmis
inque uicem fuluae tactu flauescit harenae.
et modo ceruicem, modo crura micantia captat,
aut captare putes, omnique a parte lacessit.
me mea defendit grauitas frustraue petebar,
haud secus ac moles, quam magno murmure fluctus
oppugnant : manet illa suoque est pondere tuta. 41
digredimur paulum rursusque ad bella coimus,
inque gradu stetimus certi non cedere; eratque
cum pede pes iunctus, totoque ego pectore pectus
et digitos digitis et frontem fronte premebam. 45
non aliter uidi fortes concurrere tauros,
cum pretium pugnae toto nitidissima saltu
expetitur coniunx; spectant armenta pauentque,
nescia quem maneat tanti uictoria regni.
ter sine profectu uoluit nitentia contra 50
reicere Alcides a se mea pectora; quarto
excuit amplexus adductaque brachia soluit,
impulsumque manu (certum est mihi uera fateri)
protinus auertit tergoque onerosus inhaesit.
siqua fides (neque enim ficta mihi gloria uoce 55
quaeritur), inposito pressus mihi monte uidebar.
uix tamen inserui sudore fluentia multo
brachia, uix solui duos a corpore nexus :
instat anhelanti prohibetque resumere uires
et ceruice mea potitur. tum denique tellus 60
pressa genu nostro est, et harenae ore momordi.
inferior uirtute meas deuertor ad artes
elaboroque uiro longum formatus in anguem.
qui postquam flexos sinuauit corpus in orbes
cumque fero moui linguam stridore bisulcam, 65
risit et inludens nostras Tiryntius artes
"cunaram labor est angues superare mearum,"
dixit "et ut uincas alios, Acheloe, dracones,
pars quota Lernaeae serpens eris unus echidnae?
uulneribus fecunda suis erat illa, nec ullum 70
de centum numero caput est inpune recisum,
quin gemino ceruix herede ualentior esset.
hanc ego ramosam natis e caede colubris
crescentemque malo domui domitamque reclusi. 74
quid fore te credas, falsum qui uersus in anguem
arma aliena moues? quem forma precaria celat?"
dixerat et summo digitorum uincula collo
inicit; angebar ceu guttura forcipe pressus
pollicibusque meas pugnabam euellere fauces. 80
sic quoque deuicto restabat tertia tauri
forma trilis; tauro mutatus membra rebello.
induit ille toris a laeua parte laceros
admissumque trahens sequitur depressaque dura
cornua figit humo meque alta sternit harena. 85
nec satis hoc fuerat : rigidum fera dextera cornu
dum tenet, infregit truncaque a fronte reuellit.
Naides hoc, pomis et odoro flore repletum,
sacrarunt, diuesque meo Bona Copia cornu est.
dixerat, et nympha ritu succincta Dianae, 90
una ministrarum, fusis utrimque capillis,
incessit totumque tulit praediuite cornu
autumnum et mensas, felicia poma, secundas.
lux subit et primo feriente cacumina sole 94
discedunt iuuenes. neque enim, dum flumina pacem
et placidos habeant lapsus totaeque residant,
opperiuntur, aquae. uultus Achelous agrestes
et lacerum cornu mediis caput addidit undis.

Hunc tamen ablati domuit iactura decoris,

cetera sospes habet; capitis quoque fronde saligna
aut super inposita celatur harundine damnum. 101
at te, Nesse ferox, eiusdem uirginis ardor
perdiderat uoluci traiectum terga sagitta.
namque noua repetens patrios cum coniunge muros
uenerat Eueni rapidas Ioue natus ad undas. 105
uulior solito, nubis hiemalibus auctus
uerticibusque frequens erat atque inperuius amnis.
intrepidum pro se, curam de coniuge agentem
Nessus adit, membrisque ualens seitusque uadorum,
'officio' que 'meo ripa sistetur in illa 110
haec,' ait 'Alcide; tu uiribus utere nando.'
pallentemque metu fluiumque ipsumque timentem
tradidit Aonijs pauidam Calydonida Nesso.
mox, ut erat, pharetraque grauis spolioque leonis
(nam clauam et curuos trans ripam miserat arcus)
'quandoquidem coepi, superentur flumina' dixit; 116
nec dubitat nec qua sit clementissimus amnis
quaerit, et obsequio deferri spernit aquarum.
iamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
coniugis agnouit uocem; Nessoque paranti 120
fallere depositum 'quo te fiducia' clamat
'uana pedum, uiolente, rapit? tibi Nesse biformis,
dicimus. exaudi nec res intercepe nostras.
si te nulla mei monit reuerentia, at orbes
conubitus uetitos poterant inhibere paterni. 125
haud tamen effugies, quamuis ope fidis equina:
uulnere, non pedibus te consequar.' ultima dicta
re probat et missa fugientia terga sagitta
traicit; exstabat ferrum de pectore aduncum.
quod simul euulsum est, sanguis per utrumque
foramen 130

emicuit, mixtus Lernaei tabe ueneni.
excipit hunc Nessus : 'neque enim moriemur inulti'
secum ait, et calido uelamina tincta cruore
dat munus raptae uelut inritamen amoris.

Longa fuit medii mora temporis, actaque magni
Herculis inperant terras odiumque nouercae. 136
uictor ab Oechalia Cennae sacra parabat
uota Ioui, cum Fama loquax praecessit ad aures,
Deianira, tuas, quae ueris addere falsa
gaudet et e minimo sua per mendacia crescit, 140
Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
credit amans uenerisque nouae perterrita fama
indulsit primo lacrimis flendoque dolore
diffudit miseranda suum. mox deinde 'quid autem
flemus?' ait 'paelex lacrimis laetabitur istis. 145
quae quoniam adueniet, properandum aliquidque
nouandum est,

dum licet et nondum thalamos tenet altera nostros.
conquerar an sileam? repetam Calydonia morene?
excedam tectis an, si nihil amplius, obstem?
quid si me, Meleagre, tuam memor esse sororem 150
forte paro facinus, quantumque iniuria possit
femineusque dolor, iugulata paelice testor?'
in cursus animus uarios abit; omnibus illis
praetulit inbutam Nesso sanguine uestem
mittere, quae uires defecto reddat amori. 155
ignaroque Lichae, quid tradat nescia, luctus
ipsa suos tradit blandisque miserrima uerbis,
dona det illa uiro mandat. capit inscius heros
induiturque ueris Lernaeae uirus echidnae.
tura dabat primis et uerba precantia flammis 160
uinaque marmoreas patera fundebat in aras;
incaluit uis illa mali resolutaque flammis
Herculeos abiit late dilapsa per artus.
dum potuit, solita gemitum uirtute repressit;
uicta malis postquam est patientia, reppulit aras 165
inpleuitque suis nemorosum uocibus Oeten.
nec mora, letiferam conatur scindere uestem :

IX 33 uersas M^l. 39 petebat M^l. 40 magno quam e Merk. 44 pectus Grunauer, pronus codd. 62 deuertor N^l,
diuertor uulg. 71 centum M², comitum M N e^l. 74 reclusi Merk. cuius praef. uide p. xxix, reduxi codd., redussi
Madv., utriusque renasci Korn lacunam statuens; huius numeros ad finem libri secutus sum. 94 fugit N^l M cum subit
pro uar. ser. 97 agrestis M. 105 Eueni edd., euehni M, hebni N^l e^l. 106 actus e^l. 117 dementissimus l. 124
reuerentia mouit N e^l. 128 re N^l, res M^l. 130 euulsum N. 153 in cursus—abit codd., incursus habet D. Heins. ex
cod. Palat. 160 prunis l. 163 dilapsa codd., diffusa edd. uett. 166 nemorosam N.

qua trahitur, trahit illa cutem, foedumque relatu,
aut haeret membris frustra temptata reuelli,
aut laceros artus et grandia detegit ossa. 170
ipse cruror, gelido ceu quondam lammina candens
tincta lacu, stridit coquiturque ardente ueneno.
nec modus est, sorbent auidae praecordia flammae,
caeruleusque fluit toto de corpore sudor,
ambustique sonant nerui, caesaque medullis 175
tabe liquefactis tollens ad sidera palmas
'cladibus,' exclamat 'Saturnia, pascere nostris
pascere et hanc pestem specta, crudelis, ab alto
corque ferum satia; uel si miserandus et hosti,
hoc est, si tibi sum, diris cruciatibus aegram 180
inuisamque animam natamque laboribus aufer.
mors mihi munus erit. decet haec dare dona noueram.
ergo ego foedantem peregrino templa cruore
Busirin domui saeuoque alimenta parentis
Antaeo eripui? nec me pastoris Hiberi 185
forma triplex, nec forma triplex tua, Cerbere, mouit?
uosne, manus, ualidi pressistis cornua tauri?
uestrum opus Elis habet, uestrum Stympthalides
undae
Partheniumque nemus? uestra uirtute relatus
Thermodontiaci caelatus balteus auro 190
pomaque ab insomni concustodita dracone?
nec mihi Centauri potuere resistere, nec mi
Arcadiae uastator aper? nec profuit hydrae
crescere per damnum geminasque resumere uires?
quid, cum Thracis equos humano sanguine pingues
plenaque corporibus laceris praesepia uidi 196
uisaque deiici dominumque ipsosque peremi?
his elisa iacet moles Nemeaea lacertis;
hac caelum coice tuli. defessa iubendo est
saeua Iouis coniunx; ego sum indefessus agendo. 200
sed noua pestis adest, cui nec uirtute resisti
nec telis armisque potest. pulmonibus errat
ignis edax inuis perque omnes pascitur artus.
at ualeat Eurystheus. et sunt qui credere possint
esse deos?' dixit perque altum saucius Oeten 205
haud aliter graditur, quam si uenabula taurus
corpore fixa gerat, factique refugerit auctor.
saepe illum gemitus edentem, saepe frementem,
saepe retemptantem totas infringere uestes
sternentemque trabes irascentemque uideres 210
montibus aut patrio tendentem brachia caelo.
ecce Lichan trepidum ratifantem rupe cauita
adspicit; utque dolor rubiem collegat omnem,
'tune, Licha,' dixit 'feralia dona dedisti?
tune meae necis auctor eris?' tremit ille pauetque 215
pallidus et timide uerba excusantem dicit.
dicentem genibusque manus adhibere parantem
corripit Alcides et terque quaterque rotatum
mittit in Euboicas tormento fortius undas.
ille per aerias pendens induruit auras. 220
utque ferunt imbres gelidus concreescere uentis,
inde niues fieri, niuibz quoque molle rotatis
adstringi et spissa glomerari grandine corpus;
sic illum ualidis iactum per inane lacertis
exsanguemque metu nec quicquam uicinis habentem 226
in rigidos uersum silices prior edidit aetas.
nunc quoque in Euboico scopulis breuis eminet alto
gurgite et humanae seruat uestigia formae;
quem, quasi sensurum, nautae calcare uerentur
appellatque Lichan. at tu, Iouis inclita proles, 230
arboribus caesis, quas ardua gesserat Oete,
inque pyram structis, arcum pharetramque capacem
regnaque uisuras iterum Troiana sagittas

ferre iubet Poeante satum, quo flamma ministro
subdita; dumque audis comprehenditur ignibus agger,
congeriem siluae Nemeaeo uellere summam 236
sternis et inposita clauae ceruice recumbis,
haud alio uultu quam si conuiuia iaceres
inter plena meri redimitus pocula sertis.

Iamque ualens et in omne latus diffusa sonabat 240
securusque artus contemptoremque petebat
flamma suum: timuere dei pro uindice terrae.
quos ita (sensit enim) laeto Saturnius ore
Iuppiter adloquitur: 'nostra est timor iste uoluptas,
o superi, totoque libens mihi pectore grator, 245
quod memoris populi dicor rectorque paterque,
et mea progenies uestro quoque tuta fauore est.
nam quamquam ipsius datur hoc immanibus actis,
obligor ipse tamen. sed enim (nec pectora uano
fida metu paueant) istas nunc spernite flammass. 250
omnia qui uicet, uincet, quos cernitis, ignes,
nec nisi materna Vulcanum parte potentem
sentiet: aeternum est a me quod traxit, et expers
atque immune necis nullaque domabile flamma.
idque ego defunctum terra caelestibus oris 255
accipiam, cunctique meum laetabile factum
dis fore confido. siquis tamen Hereule, siquis
forte deo doliturus erit, data praemia nolet,
sed meruisse dari sciet inuitusque prohibet.
adsensere dei: coniunx quoque regia uisa est 260
cetera non duro, duro tamen ultima uultu
dicta tulisse Iouis seque indoluisse notatam.
interea quodcumque fuit populabile flammae,
Muleiber abstulerat, nec cognoscenda remansit
Herculis effigies, nec quicquam ab imagine ductum
matris habet tantumque Iouis uestigia seruat. 266
utque nouus serpens posita cum pelle senecta
luxuriare solet squamaque nitere recenti,
sic, ubi mortales Tiryntius exiit artus,
parte sui meliore uiget maiorque uideri 270
coepit et angusta fieri grauitate uerendus.
quem pater omnipotens inter caua nubila raptum
quadriugo curru radiantibus intulit astris.

Sensit Atlas pondus. neque adhuc Steneleus iras
soluerat Eurystheus odiumque in prole patrum 275
exercebat atrox. at longis anxia curis
Argolis Alceme, questus ubi ponat aniles,
cui referat nati testatos orbe labores
cuiue suos casus, Iolen habet. Hercules illam
inperiis thalamoque animoque receperat Hyllus 280
inpleratque uterum generoso semine. cui sic
incipit Alceme: 'faucant tibi numina saltem
corripiantque moras, tum cum matura uocalis
praepositam timidis parentibus lithyiam;
quam mihi difficilem Iunonis gratia fecit. 285
namque laboriferi cum iam natalis adesset
Herculis et decimum premeretur sidere signum,
tendebat grauitas uterum mihi, quodque ferebam,
tantum erat, ut posses auctorem dicere teeti
ponderis esse Iouem. nec iam tolerare dolores 290
ulterius poteram; quin nunc quoque frigidus artus,
dum loquor, horror habet, parsque est meminisse
doloris.

septem ego per noctes, totidem emeiata diebus,
fessa malis tendensque ad caelum brachia magno
Lucinam Nixosque patres clamore uocabam. 295
illa quidem uenit, sed praecorrupta meumque
quae donare caput Iunoni uellet iniquae;
utque meos audit gemitus, subsedit in illa
ante fores ara dextroque a poplite laeumum

IX 176 *tendens* Heins. ex codd. 179 *hostis* Bothe. 180 *haec est* M. *hostes* et al. *hosti* Zingerle. *hostes* *enim* t. s. vulg., uide Madv. aduers. t. ii p. 86. 191 *non custodita* t. 199 *ex* Bentl. 204 *at ualeat* M et corr. N. *ad ualeat* t. v. 205 *autem* N et A. 206 *tuus* M². 208 *frementem* M N et. 209 *refragari* codd. duo Hemsli. 222 *uol* codd., corr. Ragh. Ragh. 227 *emicat* Glareanus Merk. 229 *sensurum* M in ras. 238 *haud* corr. ex aut M. *uol* t. N. 250 *ita* Ragh. *ut* ne spernit M. *ut* *ut* *spernit* N et A. t. *despernit* Korn. 258 *uol* Hems. ex codd., *uol* t. M N et A. 268 *ut* t. N et A. *ut* t. M (e in ras.), *uicere* Burm. Merk. 281 *germinis* Heins. ex codd. *enim* Hems. ex codd. *enim* M N et A. 287 *decimo* M. 289 *posset* codd. uett., *posset* M N et A. 290 *labores* t. A Merk., *labores* N. 295 *Vulcanus* pater Mork unde eius praef. p. xxix), *nerasque* M. *nerasque* N. *nerasque* N (i et u) in ras., tum *pater* M N et A. *aduersus* *pater* t. A pro uar. scr., *uicis* *propter* C. Schenkl. 239 *a* Priscian., *est* est M N et A.

pressa genu et digitis inter se pectine iunctis 300
sustinuit partus. tacita quoque carmina uoce
dixit, et inceptos tenuerunt carmina partus.
nitor et ingrato facio conuicia demens
uana Ioui cupioque mori moturaque duros
uerba queror silices. matres Cadmeides adsunt 305
notaque suscipiunt exhortanturque dolentem.
una ministrarum, media de plebe, Galanthis
flaua comas aderat, faciendis strenua iussis,
officiis dilecta suis. ea sensit iniqua
nescioquid Inunone geri; dumque exit et intrat 310
saepe fores, diuam residentem uidit in ara
brachiaque in genibus digitis conexa tenentem
et "quaecumque es," ait "dominae gratare; leuata
est

Argolis Alemene potiturque puerpera uoto."
exiit iunctasque manus pauefacta remisit 315
diua potens uteri: ninclis leuor ipsa remissis.
numine decepto risisse Galanthis fama est.
ridentes pensamque ipsis dea saeua capillis
traxit et e terra corpus releuare uolentem
arcuit inque pedes mutauit brachia primos. 320
strenuitas antiqua manet, nec terga colorem
amiserere suum; forma est diuersa priori.
quae quia mendaci parientem inuenerat ore,
ore parit; nostrasque domos, ut et ante, frequentat.

Dixit et admonitu ueteris commota ministrae 325
ingemuit. quam sic nurus est adfata dolentem:
'te tamen, o genetrix, alienae sanguine nostro
rapta mouet facies. quid si tibi mira sororis
fata meae referam? quamquam lacrimaeque dolorque
inediunt prohibentque loqui. fuit unica matri 330
(me pater ex alia genuit) notissima forma
Oechalidum Dryope. quam uirginitate carentem
uimque dei passam Delphos Delonque tenentis
excipit Andraemon, et habetur coniuge felix.
est lacus, adeliuis denexo margine formam 335
litoris efficiens; summum myrta coronant.
uenerat huc Dryope factorum nescia, quoque
indignere magis, Nymphis latura coronas,
inque sinu puerum, qui nondum impleuerat annum,
dulce ferebat onus tepidique ope lactis alebat. 340
haud procul a stagno Tyrios imitata colores
in spem bacarum florebat aquatica lotos.
carperat hinc Dryope, quos oblectamina nato
porrigeret, flores, et idem factura uidebar
(namque aderam); uidi guttas e flore cruentas 345
decidere et tremulo ramos horrore moueri.
scilicet, ut referunt tardi nunc denique agrestes,
Lotis in hanc nympha fugiens obscena Priapi
contulerat uersos, seruato nomine, uultus.

Nescierat soror hoc. quae cum perterrita retro 350
ire et adoratis uellet discedere nymphis,
haeserunt radice pedes. conuellere pugnat,
nec quicquam nisi summa mouet. succrescit ab imo
totaque paulatim lentus premit inguina cortex.
ut uidit, conata manu laniare capillos, 355
fronde manum inpleuit; frondes caput omne tene-
bant.

at puer Amphissus (namque hoc auus Eurytus illi
addiderat nomen) materna rigescere sentit
ubera, nec sequitur ducentem lacteus umor.
spectatrix aderam fati crudelis opemque 360
non poteram tibi ferre, soror; quantumque ualebam,
crescentem truncum ramosque amplexa morabar,
et, fateor, uolui sub eodem cortice condi.
ecce uir Andraemon genitorque miserrimus adsunt
et quaerunt Dryopen: Dryopen quaerentibus illis
ostendi loton. tepido dant oscula ligno 366

adfusique suae radicibus arboris haerent.
nil nisi iam faciem, quod non foret arbor, habebat
cara soror. lacrimae misero de corpore factis
inrorant foliis, et dum licet oraque praestant 370
uocis iter, tales effundit in aera questus:

"siqua fides miseris, hoc me per numina iuro
non meruisse nefas; patior sine crimine poenam.
uiximus innocuae. si mentior, arida perdam
quas habeo frondes et caesa securibus urar. 375
hunc tamen infantem maternis demite ramis
et date nutrici; nostraque sub arbore saepe
lac facitote bibat nostraque sub arbore ludat.
cumque loqui poterit, matrem facitote salutet
et tristis dicat "latet hoc in stipite mater." 380
stagna tamen timeat nec carpat ab arbore flores
et frutices omnes corpus putet esse deaurum.
care uale coniunx, et tu, germana, paterque;
qui, siqua est pietas, ab acutae uulnere falcis,
a pecoris morsu frondes defendite nostras. 385
et quoniam mihi fas ad uos incumbere non est,
erigite huc artus et ad oscula nostra uenite,
dum tangi possunt, paruumque attollite natum.
plura loqui nequeo. nam iam per candida mollis
colla liber serpit, summoque cacumine condor. 390
ex oculis remouete manus. sine munere uestro
contegat inductus morientia lumina cortex."
desierant simul ora loqui, simul esse; diuque
corpore mutato rami caluere recentes.

Dumque refert Iole factum mirabile, dumque 395
Eurytidos lacrimas admoto pollice siccant,
Alcmena (flet et ipsa tamen) conpescuit omnem
res noua tristitiam. nam limine constitit alto
paene puer dubiaque tegens lanugine malas
ora reformatus primos Iolaus in annos. 400
hoc illi dederat Iunonia munus Hebe,
uicta uiri precibus. quae cum iurare pararet
dona tributam post hunc se talia nulli,
non est passa Themis. 'nam iam discordia Thebae
bella mouent' dixit, 'Capaneusque nisi ab Ioue
uinci 405

haud poterit, fientque pares in uulnere fratres,
subductaque suos manes tellure uidebit
uiuus adhuc uates; ultusque parente parentem
natus erit facto pius et sceleratus eodem.
attonitusque malis, exul mentisque domusque. 410
uultibus Eumenidum matrisque agitabitur umbris,
donec eum coniunx fatale poposcerit aurum,
cognatumque latus Phegeius hauserit ensis.
tum demum magno petet hos Acheloia supplex
ab Ioue Callirhoe natis infantibus annos 415
neue necem sinat esse deum cultoris inultam.
Iuppiter his motus priuignae dona nurusque
praecipit facietque uiros inpubibus annis.'

Haec ubi faticano uenturi praescia dixit
ore Themis, uario superi sermone fremebant, 420
et 'cur non alius eadem dare dona liceret'
murmur erat. queritur ueteres Pallantias annos
coniugis esse sui, queritur canescere mitis
Iasiona Ceres, repetitum Mulciber aeuum
poscit Erichthonio; Venerem quoque cura futuri
tangit et Anchisae renouare paciscitur annos. 426
cui studeat, deus omnis habet, crescitque fauore
turbida seditio, donec sua Iuppiter ora,
soluit et 'o nostri siqua est reuerentia,' dixit
'quo ruitis? tantumne aliquis sibi posse uidetur,
fata quoque ut superet? fati Iolaus in annos, 431
quos egit, rediit; fati iuuenescere debent
Callirhoe geniti, non ambitione nec armis.
uos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,

IX 300 et om. λ Priscian. 305 queror M ε, loquor N in ras. λ, ε pro uar. scr. 322 priore M. 335 acclinis ε Merk. 349 seruato M in marg., sublatō MN λ (l ex II N). 351 ire et a. uulg., ired a. M, ired et oratis N ε λ. 357 amphissos N ε λ, amphissus M. 368 habebas λ Merk. Riese. 370 ac ε λ. 388 possum edd. plerique. 406 poterunt M. fientque codd. nonnulli Plan., fletuntque M, fient atque N, deflentque ε λ. 407 sitos Merk. 416 diu uictoris M, diu genitoris codd. teste Heins., sui cultoris Koch, deum c. Postgate, diu deus ultor Korn (cf. XIV 750), ε λ uers. sic dant addat neue n. s. e. ultoris inultam, N sic neu genitorque n. s. e. parentis inultam. 417 his auctus Merk. 419 uaticano λ, 423 mitem M. 424 aesonā flaua ceres M.

me quoque fata regunt. quae si mutare ualerem,
nec nostrum seri curarent Aeacon anni, 436
perpetuumque aevi florem Rhadamanthus haberet
cum Minos meo, qui propter amara senectae
pondera despicitur nec quo prius ordine regnat.
dicta Iouis mouere deos; nec sustinet ullus, 440
cum uideat fessos Rhadamanthos et Aeacon annis
et Minoa, queri. qui, dum fuit integer aevi,
terruerat magnas ipso quoque nomine gentes.
tunc erat inualidus Deionidenque iuuentae
robore Miletum Phoeboque parente superbum 445
pertinuit, credensque suis insurgere regnis,
haud tamen est patriis arcere penatibus ausus.

Sponte fugis, Milete, tua celerique carina
Aegaeas metiris aquas et in Aside terra
moenia constituis positoris habentia nomen. 450
hic tibi, dum sequitur patriae curuamina ripae,
filia Maecandri totiens redeuntis eodem
cognita Cyaneae, praestanti corpora forma,
Byblida cum Cauno, prolem est enixa gemellam.
Byblis in exemplo est ut ament concessa puellae;
Byblis Apollinei correpta cupidine fratris 456
non soror ut fratrem, nec qua debet, amabat.
illa quidem primo nullos intellegit ignes,
nec peccare putat quod saepius oscula iungat,
quod sua fraterno circumdet brachia collo, 460
mendacique diu pietatis fallitur umbra.
paulatim declinat amor, uisuraque fratrem
cuius uenit nuniumque cupit formosa uideri,
et signa est illic formosior, inuidet illi.
sed nondum manifesta sibi est nullumque sub illo
igne facit uotum; ueruntamen aestuat intus. 466
iam dominum appellat, iam nomina sanguinis odit,
Byblida iam mauult quam se uocet ille sororem.
spes tamen obscenas animo demittere non est
ausa suo uigilans; placida resoluta quiete 470
saepae uidet quod amat: uisa est quoque iungere
fratri

corpus, et erubuit quamuis sopita iacebat.
somnia abijt; silet illa diu repetitque quietis
ipsa suae speciem dubiaque ita mente profatur:
'me miseram, tacitae quid uult sibi noctis imago?
quam nolim rata sit! cur haec ego somnia uidi? 476
ille quidem est oculis quamuis formosus iniquis
et placet, et possim, si non sit frater, amare,
et me dignus erat. uerum nocet esse sororem.
dummodo tale nihil uigilans committere temptem,
saepae licet simili redeat sub imagine somnus. 481
testis adest somno, nec adest imitata uoluptas,
pro Venus et tenera uolucer cum matre Cupido,
gaudia quanta tui! quam me manifesta libido
contigit! ut iacui totis resoluta medullis! 485
ut meminisse uiuat! quamuis breuis illa nuptas
noxque fuit praeceptis et coeptis inuida nostris.
o ego, si liceat mutato nomine iungi,
quam bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!
quam bene, Caune, meo poteram gener esse parenti!
omnia, di facerent, essent communia nobis, 491
praeter auos: tu me uellem generosior esses.
nescioquam facies igitur, pulcherrime, matrem;
at mihi, quae male sum, quos tu, sortita parentes,
nil nisi frater eris. quod obest, id habebimus
unum. 495
quid mihi significant ergo mea uisa? quod autem
somnia pondus habent? an habent et somnia pondus?
di melius! di nempe suas habuere sorores.
sic Saturnus Opem iunctam sibi sanguine duxit,
Oceanus Tethyn, Iunonem rector Olympi. 500
sunt superis sua iura. quid ad caelestia ritus

exigere humanos diuersaque foedera tempto?
aut nostro uetus de corde fugabitur ardor,
aut hoc si nequeo, peream, precor, ante toroque
mortua componar, positaque det oscula frater. 505
et tamen arbitrium quaerit res ista duorum.
finge placere mihi: scelus esse uidebitur illi.
at non Aeolidae thalamos timuere sororum.
unde sed hos noui? cur haec exempla parauit?
quo feror? obscenae procul hinc discedite flammae,
nec, nisi qua fas est germanae, frater ametur. 511
si tamen ipse meo captus prior esset amore,
forsitan illius possem indulgere furori.
ergo ego, quae fueram non reiecura petentem,
ipsa petam? poterisne loqui? poterisne fateri? 515
coget amor, potero; uel, si pudor ora tenebit,
littera celatos arcana fatebitur ignes.
hoc placet, haec dubiam uicet sententia mentem.
in latus erigitur cubitoque innixa sinistro
'uidebit: insanos' inquit 'fateamur amores. 520
ei mihi, quo labor? quem mens mea concipit ignem?'
et meditata manu componit uerba tremanti.
dextra tenet ferrum, uacuam tenet altera ceram.
incipit et dubitat, scribit damnatque tabellas,
et notat et delet, mutat culpataque probatque 525
inque uicem sumptas ponit positasque res-umit.
quid uelit ignorat; quicquid factura uidetur,
dispicit. in uultu est audacia mixta pudori.
scripta 'soror' fuerat; uisum est delere sororem
uerbaque correctis incidere talia ceris: 530
'quam, nisi tu dederis, non est habitura salutem,
hanc tibi mittit amans: pudet, a, pudet edere nomen.
et si quid cupiam quaeris, sine nomine uellem
posset agi mea causa meo, nec cognita Byblis
ante forem, quam spes uotorum certa fuisset. 535
esse quidem laesi poterat tibi pectoris index
et color et macies et uultus et umida saepe
lumina nec causa suspiria mota patenti
et crebri amplexus, et quae, si forte notasti,
oscula sentiri non esse sororia possent. 540
ipsa tamen, quamuis animo graue uulnus habebam,
quamuis intus erat furor igneus, omnia feci
(sunt mihi di testes), ut tandem sanior essem,
pugnauique diu uolenta Cupidinis arma
effugere infelix, et plus quam ferre puellam 545
posse putes ego dura tuli. superata fateri
cogor openque tuam timidus exposcere uotis.
tu seruare potes, tu perdere solus amantem:
elige utrum facias. non hoc inimica precatur,
sed quae, cum tibi sit inunctissima, inuictior esse 550
expetit et uinclo tecum propiore ligari.
iura senes norint et, quid liceatque nefasque
fasque sit, inquirant legumque examina seruent:
conueniens Venus est annis temeraria nostris.
quid liceat nescimus adhuc et cuncta licere 555
credimus et sequimur magnorum exempla deorum.
nec nos aut durus pater aut reuerentia famae
aut timor impedit: tamen ut sit causa timendi,
dulcia fraterno sub nomine furta tegemus.
est mihi libertas tecum secreta loquendi, 560
et damus amplexus et iungimus oscula coram.
quantum est quod desit? miserere fatentis amores
et non fassurae, nisi cogeret ultimus ardor,
neue merere meo suberibi causa sepulcro.
taliam nequiquam perarantem plena reliquit 565
cera manum, summusque in margine uersus ad-
haesit.
protinus inpressa signat sua crimina gemma,
quam tinxit lacrimis (linguam defecerat umor),
deque suis unum famulis pudibunda uocauit

IX 441 *radamanthum* M. 453 *praestanti* M ante ras, N in ras, *praestantia* Riese. *formam*, *nympham* M pro uar. aer. 459 *iungat* X. 464 *illae*, *illa* t, *illa* M (a in ras.). 468 *manu* N. 469 *deuotum* M N. 476 *uolens* M. 492 ita codd. hunc u. corruptum esse iudicat Merk. 494 at M N, *hei* M in marg. X. 496 *quid autem* X. 504 *ante*, *ipsa* v A. 506 *et*, at X. 512 *mei* N v A. 514 *quae*, *quomodo*. 530 *corruptis* M v. 534 *posset* M. 536 *poterat* M. 538 *motu* *patentis* M ante ras. 541 *ut uen* q. u. *habebat* M. 558 *impedient* X. *tamen* Housman ex Plaut., *tandem* Korn. *ut sit* K tv; *tandem* sit M N X, *tantum* *obest* t. 560 *amores* Riese collat v 520, *amori* corr. ex *amoris* M, *amori* v, *amorem* A unig. 566 *summoque* M in marg. v. 538 *linguae* N v.

et pauidum blandita 'fer has, fidissime, nostro' 570
dixit, et adiecit longo post tempore 'fratri.'
cum daret, elapsae manibus cecidere tabellae.
omine turbata est: misit tamen. apta minister
tempora nactus adit traditque latentia uerba.
attonitus subita iuuenis Maeandrius ira 575
proicit acceptas lecta sibi parte tabellas
uixque manus retinens trepidantis ab ore ministri
'dum licet, o uetitae scelerate libidinis auctor,
effuge' ait 'qui, si nostrum tua fata pudorem
non traherent secum, poenas mihi morte dedisses.'
ille fugit pauidus dominaeque ferocia Cauni 581
dicta refert. palles audita, Bybli, repulsa,
et pauet obsessum glaciali frigore corpus.
mens tamen ut rediit, pariter rediere furores,
linguaque uix tales icto dedit aere uoces: 585
'et merito. quid enim temeraria uulneris huius
indiciū feci? quid, quae celanda fuerunt,
tam cito commisi properatis uerba tabellis?
ante erat ambiguus animi sententia dictis
praetemptanda mihi. ne non sequeretur euntem,
parte aliqua ueli, qualis foret aura, notare 591
debueram tutoque mari decurrere, quae nunc
non exploratis inpleui lineae uentis.
auferor in scopulos igitur subuersaque toto
obruor oceano, neque habent mea uela recursus. 595
quid quod et omnibus certis prohibebat amori
indulgere meo, tum cum mihi ferre iubenti
excidit et fecit spes nostras cera caducas?
nonne uel illa dies fuerat uel tota uoluntas,
sed potius mutanda dies? deus ipse monebat 600
signaque certa dabat, si non male sana fuisset.
et tamen ipsa loqui, nec me committere ceræ
debueram praesensque meos aperire furores.
uidisset lacrimas, uultum uidisset amantis,
plura loqui poteram, quam quae cepere tabellae. 605
inuito potui circumdare brachia collo
et, si reicerer, potui moritura uideri
amplectique pedes adfusaque poscere uitam.
omnia fecissem, quorum si singula duram
flectere non poteram, potuissent omnia, mentem.
forsitan et missi sit quaedam culpa ministri: 611
non adit apte nec legit idonea, credo,
tempora nec petiit horamque animumque uacantem.
haec nocere mihi. neque enim est de tigride natus,
nec rigidas silices solidumue in pectore ferrum 615
aut adamanta gerit nec lac bibit ille leaenae.
uincetur. repetendus erit; nec taedia coepti
ulla mei capiam, dum spiritus iste manebit.
nam primum, si facta mihi reuocare liceret, 619
non coepisse fuit; coepita expugnare secundum est.
quippe nec ille potest, ut iam mea uota relinquam,
non tamen aursorum semper memor esse meorum;
et, quia desierim, leuiter uoluissē uidebor,
aut etiam temptasse illum insidiisque petisse;
uel certe non hoc, qui plurimus arguet et urit 625
pectora nostra, deo sed uicta libidine credat.
denique iam nequeo nil commisisse nefandum.
et scripsi et petii: temerata est nostra uoluntas.
ut nihil adiciam, non possum innoxia dici.
quod superest, multum est in uota, in crimina par-
uum.' 630
dixit, et (incertae tanta est discordia mentis)
cum pigeat temptasse, libet temptare; modumque
exit et infelix committit saepe repelli.
mox ubi finis abest, patriam fugit ille nefasque
inque peregrina ponit noua moenia terra. 635
Tum uero maestam tota Miletida mente
defecisse ferunt, tum uero a pectore uestem
diripuit planxitque suos furibunda lacertos.

iamque palam est demens inconcessamque fatetur
spem Veneris; sine qua patriam inuisosque penates
deserit et profugi sequitur uestigia fratris. 641
utque tuo motae, proles Semeleia, thyrsos
Ismariae celebrant repetita triennia Bacchae,
Byblida non aliter latos uulasse per agros
Bubasides uidere nurus. quibus illa relictis 645
Caras et armiferos Lelegas Lyciamque pererrat.
iam Cragon et Limyren Xanthique reliquerat undas,
quoque Chimaera iugo mediis in partibus ignem,
pectus et ora leae, caudam serpentis habebat.
deficiunt siluae, cum tu lassata sequendo 650
concidis et dura positis tellure capillis,
Bybli, iaces frondesque tuo premis ore caducas.
saepe etiam nymphae teneris Lelegeidis ulnis
tollere conantur, saepe, ut medeatur amori,
praecipiuunt surdaeque adhibent solacia menti. 655
muta iacet uiridesque suis tenet unguitibus herbas
Byblis et umeat lacrimarum gramina riuo.
Naidas his uenam, quae nunquam arescere posset,
supposuisse ferunt. quid enim dare maius habe-
bant?
protinus, ut secto piceae de cortice guttae, 660
utue tenax grauida manat tellure bitumen,
utue sub aduentu spirantis lene Fauoni
sole remollescit, quae frigore constitit, unda,
sic lacrimis consumpta suis Phoebeia Byblis
uertitur in fontem, qui nunc quoque uallibus illis
nomen habet dominae nigraeque sub ilice manat. 666
Fama noui centum Cretaeas forsitan urbes
inplesset monstri, si non miracula nuper
Iphide mutato Creta propiora tulisset.
proxima Cnosio nam quondam Phaestia regno 670
progenuit tellus ignotum, nomine Ligdum,
ingenua de plebe uirum. nec census in illo
nobilitate sua maior, sed uita fidesque
inculcata fuit. grauidae qui coniugis aures 674
uocibus his monuit, cum iam prope partus adesset
'quae noueam, duo sunt: minimo ut releuere dolore
utque marem parias. onerosior altera sors est,
et uires fortuna negat. quod abominor, ergo
edita forte tuo fuerit si femina partu,
(inuitus mando: pietas, ignosce) necetur.' 680
dixerat, et lacrimis uultum lauere profusus
tam qui mandabat, quam cui mandata dabantur.
sed tamen usque suum uanis Telethusa maritum
sollicitat precibus, ne spem sibi ponat in arto.
certa sua est Ligdo sententia. iamque ferendo 685
uix erat illa grauem maturo pondere uentrem,
cum medio noctis spatio sub imagine somni
Inachis ante torum, pompa comitata sacrorum,
aut stetit aut uisa est. inerant lunaria fronti
cornua cum spicis nitido flauentibus auro 690
et regale decus. cum qua latrat Anubis
sanctaque Bubastis uariisque coloribus Apis
quique premit uocem digitoque silentia suadet
sistraque erant numquamque satis quaesitus Osiris
plenaque somniferis serpens peregrina uenenis. 695
tum uelut excussam somno et manifesta uidentem
sic adfata dea est: 'pars o Telethusa mearum,
pone graues curas mandataque falle mariti.
nec dubites, cum te partu Lucina leuarit,
tollere quicquid erit. dea sum auxiliaris opemque 701
exorata fero, nec te coluisse quereris
ingratum numen.' monuit thalamoque recessit.
laeta toro surgit purasque ad sidera supplex
Cressa manus tollens, rata sint sua uisa, precatur.
ut dolor increuit, seque ipsum pondus in auras 705
expulit et nata est ignaro femina patre,
iussit ali mater puerum mentita; fidemque

IX 570 feras M. 574 latentia Koch. 580 tecum N ε λ. 592 totoque M N λ. 594 nunc feror M in marg. submer-
saeque ε. 599 uoluntas edd., uoluptas codd. 618 cupiam λ. 619 fata M pro uar. scr. 625 urit et ussit ε λ. 628
uoluntas N ε, uoluptas M λ. 638 "num suis—lacertis?" Riese. 640 pro qua Benti. 647 Cragon edd., grac(h)on
M N ε λ. 653 saepe illam ε λ. 654 mederetur ε λ, moderetur codd. aliquot. 657 riuus M, riuo N ε λ, riuus al. 653
naidas M N ε λ. 670 quendam Housman. 676 nimio M. 686 uix erat Heins., ui//cerat M, peiora cett. 688 sacrorum
M N ε λ, suorum Heins. ex codd. 706 patre codd. plerique, patri N edd. uett. 707 puerum mater ε Merk.

res habuit, neque erat ficti nisi conscia nutrix.
 uota pater soluit nomenque inponit autum :
 Iphis auus fuerat. gauisa est nomine mater, 710
 quod commune foret, ne quemquam falleret illo.
 inde incepta pia mendacia fraude latebant :
 cultus erat pueri ; facies, quam siue puellae
 siue dares puero, fuerat formosus uterque.
 Tertius interea decimo successerat annus, 715
 cum pater, Iphi, tibi flauam despondet lanthen,
 inter Phaestias quae laudatissima formae
 dote fuit uirgo, Dictaeo nata Teleste.
 par aetas, par forma fuit, primasque magistris
 acceperat artes, elementa aetatis, ab isdem. 720
 hinc amor ambarum tetigit rude pectus et aequum
 uulnus utrique dedit. sed erat fiducia dispar :
 coniugium pactaeque expectat tempora taedae,
 quamque uirum putat esse, uirum fore credit Ianthē ;
 Iphis amat, qua posse frui desperat, et auget 725
 hoc ipsum flammās, ardetque in uirgine uirgo.
 uixque tenens lacrimas 'quis me manet exitus,'
 inquit
 'cognita quam nulli, quam prodigiosa nouaeque
 cura tenet Veneris ? si di mihi parere nollent, 729
 naturale malum saltem et de more dedissent.
 nec uacam uaccae nec equas amor urit equarum ;
 urit oues aries, sequitur sua femina ceruum.
 sic et aues coeunt, interque animalia cuncta
 femina femineo correpta cupidine nulla est. 735
 uellem nulla forem. ne non tamen omnia Crete
 monstra ferat, taurum dilexit filia Solis,
 femina nempe marem : meus est furiosior illo,
 si uerum profitemur, amor. tamen illa secuta est
 spem Veneris, tamen illa dolis et imagine uaccae 740
 passa bouem est, et erat qui deciperetur adulter.
 huc licet ex toto sollertia confluat orbe,
 ipse licet reuolet ceratis Daedalus alis,
 quid faciet ? num me puerum de uirgine doctis
 artibus efficiet ? num te mutabit, Ianthē ? 745
 quin animum firmas, teque ipsa recolligis, Iphi,
 consillique inopes et stultos excutis ignes ?
 quid sis nata, uide, nisi te quoque decipis ipsam,
 et pete quod fas est, et ama quod femina debes.
 spes est quae capiat, spes est quae pascat amorem :
 hanc tibi res admittit. non te custodia caro 751
 arceat ab amplexu nec cauti cura mariti,
 non patris asperitas, non se negat ipsa roganti,
 nec tamen est potiunda tibi, nec, ut omnia fiant,
 esse potes felix, ut dique hominesque laborent. 755

nunc quoque uotorum nulla est pars uana meorum,
 dique mihi faciles, quicquid ualuere, dederunt ;
 quodque ego, uult genitor, uult ipsa socerque
 futurus.
 at non uult natura, potentior omnibus istis,
 quae mihi sola nocet. uenit ecce optabile tempus,
 luxque iugalis adest, et iam mea fiet Ianthē ; 761
 nec mihi continget ; mediis sitiemus in undis.
 pronuba quid Iuno, quid ad haec, Hymenaeae,
 uenitis
 sacra, quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambae ?
 pressit ab his uocem. nec lenius altera uirgo 765
 aestuat utque celer uenias, Hymenaeae, precatur.
 quod petit haec, Telethusa timens modo tempora
 differt,
 nunc ficto languore moram trahit, omnia saepe
 uisaeque causatur. sed iam consumpsertat omnem
 materiam ficti, dilataque tempora taedae 770
 institerant, unusque dies restabat. at illa
 crinalem capiti uitam nataeque sibi
 detrahit et passis aram complexa capillis
 'Isi, Paraetionum Mareoticaeque arua Pharonque
 quae colis et septem digestum in cornua Nilum, 775
 fer, precor,' inquit 'opem nostroque medere timori.
 te, dea, te quondam tuaeque haec insignia uidi
 cunctaque cognoui, sonitum comitantiaque aera
 sistrorum, memorique animo tua iussa notavi. 779
 quod uidet haec lucem, quod non ego punior, ecce
 consilium munusque tuum est. miserere duarum
 auxilioque iuua.' lacrimae sunt uerba secutae.
 uisa dea est mouisse suas, et mouerat, aras,
 et templi tremuere fores, imitataque lunam
 cornua fulserunt, crepuitque sonabile sistrum. 785
 non secunda quidem, fausto tamen omine laeta
 mater abit templo. sequitur comes Iphis euntem,
 quam solita est, maiore gradu. nec candor in ore
 permanet et uires augentur, et acrior ipse est
 uultus, et incompitis breuior mensura capillis, 790
 plusque uigoris adest habuit quam femina. nam
 quae
 femina nuper eras, puer es. date munera templis
 nec timida gaudete fide. dant munera templis,
 addunt et titulum ; titulus breue carmen habebat :
 DONA PUER SOLUIT QUAE FEMINA VOVERAT ITHIS.
 postera lux radiis latum patefecerat orbem, 795
 cum Venus et Iuno sociosque Hymenaeus ad ignes
 conueniunt, potiturque sua puer Iphis Ianthē.

LIBER DECIMVS

Inde per immensum croceo uelatus amictu
 aethera digreditur Ciconumque Hymenaeus ad aras
 tendit et Orpheus nequiquam uoce uocatur.
 adfuit ille quidem ; sed nec sollennia uerba
 nec laetos uultus nec felix attulit omen. 5
 fax quoque, quam tenuit, lacrimoso stridula fumo
 usque fuit nullosque inuenit motibus ignes.
 exitus auspicio grauior ; nam nupta per herbas
 dum noua Naiadum turba comitata uagatur,
 occidit in talum serpentis dente recepto. 10
 quam satis ad superas postquam Rhodopeius auras

defleuit uates, ne non temptaret et umbras,
 ad Styga Taenaria est ausus descendere porta
 perque leues populos simulacraque functa sepulcro
 Persephonen adit inamoenaque regna tenentem 15
 umbrarum dominum. pulsisque ad carmina neruis
 sic ait : 'o positi sub terra numina mundi,
 in quem recidimus, quicquid mortale creamur.
 si licet et falsi positus ambagibus oris
 uera loqui sinitis, non huc, ut opaca uiderem 20
 Tartara, descendi, nec uti uillosa colubris
 terna Medusaei uincirem guttura monstri.

IX 712 inde incepta Zingerle, indecepta M N i, inde cepta A, impercepta edd. uett. Merck. 723 expectant M N i A, expectat edd. 724 quemque codd. suum fore edd. uett. 729 nollent Mady., nollent codd. 730 parcaes delauerant si non et perdere uellent M in marg. N i A, expulerunt edd. duce Heinsio. 748 uides M A. 750 pascat uulg., pascat M N i A. 756 uana uulg., una M N i A. 778 comitesque factus M, comitantiaque era M² in marg., comitesque faciesque N i A. 780 ecce M, ipse M uar., haecque N² in ras., ego ponor in igne i, thalamo quod non ego ponor A. 781 matresque A. monitusque N, insumsq. i. tri (om. est) N. tuarum codd. aliquot. 797 socerque M N A.

X 10 tato M in ras. 14 sepulcris Heins. 18 recidimus M N A, decidimus i. 21 ueluti M, nec corr. ex uel N.

causa uiae est coniunx, in quam calcata uenenum
uipera diffudit crescentesque abstulit annos.
posse pati uolui nec me temptasse negabo. 25
uicit Amor. supera deus hic bene notus in ora est,
an sit et hic, dubito. sed et hic tamen auguror
esse;

famaque si ueteris non est mentita rapinae,
uos quoque iunxit Amor. per ego haec loca plena
timoris,

per Chaos hoc ingens uastique silentia regni, 30
Eurydice, cro, properata retexite fata.
omnia debentur uobis, paulumque morati
serius aut citius sedem properamus ad unam.
tendimus huc omnes, haec est domus ultima, uosque
humani generis longissima regna tenetis. 35

haec quoque, cum iustos matura peregerit annos,
iuris erit uestri; pro munere poscimus usum.
quod si fata negant ueniam pro coniuge, certum est
nolle redire mihi: leto gaudete duorum.

talia dicentem neruosque ad uerba mouentem 40
exsanguis flebant animae; nec Tantalus undam
captauit refugam, stupuitque Ixionis orbis,
nec carpere iecur uolucres, urnisque uacarent
Belides, inque tu sedisti, Sisyphus, saxo.
tunc primum lacrimis uictarum carmine fama est 45
Eumenidum maduisse genas. nec regia coniunx
sustinet oranti, nec qui regit ima, negare,
Eurydice, uocant. umbras erat illa recentes
inter et incessit passu de uulnere tardo.

nunc simul et legem Rhodopeius accipit Orpheus, 50
ne flectat retro sua lumina, donec Aernas
exierit ualles; aut inrita dona futura.
carpitur adcliuis per muta silentia trames,
arduus, obscurus, caligine densus opaca.

nec procul afuerunt telluris margine summae; 55
hic, ne deficeret, metuens auditusque uidendi
flectit amans oculos; et protinus illa relapsa est,
brachiaque intendens prendique et prendere certans
nil nisi cedentes infelix arripit auras.

iamque iterum moriens non est de coniuge quicquam
questa suo; quid enim nisi se quereretur amatam? 61
supremumque 'uale,' quod iam uix auribus ille
acciperet, dixit reuolutaque rursus eodem est.
non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus,

quam tria qui timidus, medio portante catenas, 65
colla canis uidit; quem non pavor ante reliquit,
quam natura prior, saxo per corpus oborto;
quique in se crimen traxit uoluitque uideri

Olenos esse nocens, tuque, o confisa figurae,
infelix Lethaea, tuae, iunctissima quondam 70

pectora, nunc lapides, quos umida sustinet Ide.
orantem frustra iterum transire uolentem
portitor arcuerat. septem tamen ille diebus
squalidus in ripa Cereris sine munere sedit:

cura doloreque animi lacrimaeque alimenta fuere. 75
esse deos Erebi crudeles questus, in altam
se recipit Rhodopen pulsumque Aquilonibus Hae-
mum.

Tertius aequoreis inclusum Piscibus annum
finierat Titan, omnemque refugerat Orpheus
femineam Venerem, seu quod male cesserat illi, 80
siue fidem dederat. multas tamen ardor habebat
iungere se uati, multae doliue repulsae.

ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
in teneros transferre mares citraque iuuentam
aetatis breue uer et primos carpere flores. 85

Collis erit collemque super planissima campi
area, quam uiridem faciebant graminis herbae.
umbra loco deerat. qua postquam parte resedit
dis genitus uates et fila sonantia mouit,

umbra loco uenit. non Chaonis afuit arbor, 90
non nemus Heliadum, non frondibus aesculus altis,
nec tiliae molles, nec fagus et innuba laurus,
nec coryli fragiles et fraxinus utilis hastis
enodisque abies curuataque glandibus ilex
et platanus genialis acerque coloribus inpar 95
amnicolaeque simul salices et aquatica lotos
perpetuoque uirens buxum tenuesque myricae
et bicolor myrtus et bacis caerulea finus.

uos quoque, flexipedes hederae, uenistis et una
pampineae uites et amictae uitibus ulmi 100
ornique et piceae pomoque onerata rubenti
arbutus et lentae, uictoris praemia, palmae
et succincta comas hirsutaque uertice pinus,
grata deum matri; siquidem Cybeleius Attis
exiit hac hominem truncoque induruit illo. 105

Adfuit huic turbae metas imitata cupressus,
nunc arbor, puer ante deo dilectus ab illo,
qui citharam neruis et neruis temperat arcum.
namque sacer nymphis Carthaea tenentibus arua
ingens ceruus erat, lateque patentibus altis 110

ipse suo capiti praebebat cornibus umbras.
cornua fulgebant auro, demissaque in armos
pendebant tereti gemmata monilia collo.
bulla super frontem paruis argentea loris
uineta mouebatur; parili leuitate nitebant 115

auribus et geminis circum caua tempora bacae.
isque metu uacuos naturalique pudore
deposito celebrare domos mulcendaque colla
quamlibet ignotis manibus praebere solebat.

sed tamen ante alios, Caeae pulcherrime gentis, 120
gratus erat, Cyparisse, tibi. tu pabula ceruum
ad noua, tu liquidi duebas fontis ad undam,
tu modo texebas uarios per cornua flores,
nunc eques in tergo residens huc laetus et illuc
mollia purpureis frenabas ora capistris. 125

aestus erat mediusque dies, solisque uapore
concaua litorei feruebant brachia Cancrī:
fessus in herbosa posuit sua corpora terra
ceruus et arborea frigus duebat ab umbra.

hunc puer imprudens iaculo Cyparissus acuto 130
fixit; et ut saeuo morientem uulnere uidit,
uelle mori statuit. quae non solacia Phoebus
dixit? et ut leuiter pro materiaque doleret
admonuit; gemit ille tamen munusque supremum

hoc petit a superis, ut tempore lugeat omni. 135
iamque per imensos egesto sanguine fletus
in uiridem uerti coeperunt membra colorem,
et modo qui niuea pendebant fronte capilli,
horrida caesaries fieri sumptoque rigore

sidereum gracili spectare cacumine caelum. 140
ingemuit tristisque deus 'lugebere nobis
lugebisque alios aderisque dolentibus' inquit.
Tale nemus uates attraxerat inque ferarum
concilio medius turba uolucrumque sedebat.

ut satis impulsas temptauit pollice chordas 145
et sensit uarios, quamuis diuersa sonarent,
concordare modos, hoc uocem carmine mouit:

'Ab Ioue, Musa parens, cedunt Iouis omnia regno,
carmina nostra moue. Iouis est mihi saepe potestas
dicta. prius cecini plectro grauiore Gigantas 150
sparsaque Phlegraeis uicticia fulmina campis;
nunc opus est leuiore lyra, puerosque canamus
dilectos superis, inconcessisque puellas
ignibus attonitas meruisse libidine poenam.

Rex superum Phrygii quondam Ganymedis amore
arsit, et inuentum est aliquid quod Iuppiter esse, 156
quam quod erat, mallet. nulla tamen alite uerti
dignatur, nisi quae posset sua fulmina ferre.
nec mora, percusso mendacibus aere pennis

X 23 est om. i Merk. 32 debemus M. 42 steteruntque I. orbes Benti. 50 heros Heins. ex codd. 58 captans N i, certus Merk. 73 arguerat M N i. 90 abfuit M i. 93 et corili M N. 94 cirrataque Merk. 98 tinus Heins., pinus M i, ficus i, N erasus. 101 honorata M. 112 gemmataque l. 113 gemmata N in ras., demissa M i, diffusa i. 115 parili leuitate Postgate, ἰσὺ τὸ μίσητος Plan., pariliq. (parilesq. l.) aetate uulg., pariliq. ex aere Heins. ex codd., decore Madv. 123 sternebas M i, texebas i. Riese Merk., nectebas Korn. 126 nitore M. 133 et ut leuiter uulg., ad hunc i. M, at utiliter Merk. 150 ita Korn cum l, post prius interpuuerunt edd. perlique. 151 carmina M N i l.

abripit Iliaden; qui nunc quoque pocula miscet 160
inuittaque Ioui nectar Iunone ministrat.

Te quoque, Amycelide, posuisset in aethere
Phoebus,

tristia si spatium ponendi fata dedissent.

qua licet, aeternus tamen es; quotiensque repellit
uer hiemem Piscique Aries succedit aquoso, 165

tu totiens oreris uiridique in caespite flores.

te meus ante omnes genitor dilexit, et orbe

in medio positi caruerunt praeside Delphi,

dum deus Eurotan immunitamque frequentat

Sparten. nec citharae nec sunt in honore sagittae.

inmemor ipse sui non retia ferre recusat, 171

non tenuisse canes, non per iuga montis iniqui

ire comes, longaue alit aduuetudine flammam.

iamque fere medius Titan uenientis et actae

noctis erat spatiumque pari distabat utrimque: 175

corpora ueste leuant et suco pinguis oliui

splendescunt latique ineunt certamina disci.

quem prius aeries libratum Phoebus in auras

misit et oppositas disiecit pondere nubes.

recedit in solidam longo post tempore terram 180

pondus et exhibuit iunctam cum uiribus artem.

protinus inprudens actusque cupidine lusus

tollere Taenarides orbem properabat. at illum

dura repercusso subiecit uerberare tellus

in uultus, Hyacinthe, tuos. expalluit aequae 185

quam puer ipse deus conlapsosque excipit artus,

et modo te refouet, modo tristitia uulnera siccant.

nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.

nil prosunt artes: erat immedicabile uulnus.

ut si quis uiolas rigouae papauer in horto 190

liliaque infringat fuluis haerentia linguis,

marcida demittant subito caput illa uictum

nec se sustineant spectentque cacumine terram;

sic uultus moriens iacet, et defecta uigore

ipsa sibi est oneri ceruix umeroque recumbit. 195

"laberis, Oelabide, prima fraudate iumenta,"

Phoebus ait "uideoque tuum, mea crimina, uulnus.

tu dolor es facinusque meum; mea dextera leto

inscribenda tuo est. ego sum tibi funeris auctor.

quae mea culpa tamen? nisi si lussisse uocari 200

culpa potest, nisi culpa potest et amasse uocari.

atque utinam merito uitam tecumque liceret

reddere. quod quoniam fatali lege tenemur,

semper eris mecum memorique haerebis in ore.

te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt, 205

flosque notus scripto genitus imitabere nostros.

tempus et illud erit, quo se fortissimus heros

addat in hunc florem folioque legatur eodem."

taliam dum uero memorantur Apollinis ore,

ecce eruo, qui fusus humo signauerat herbas, 210

desinit esse cruor, Tyrioque nitentior ostro

flos oritur formamque capit quam lilia, si non

purpureus color his, argenteus esset in illis.

non satis hoc Phoebus est (is enim fuit auctor honoris):

ipse suos genitus foliis inscribit, et AI AI 215

flos habet inscriptum, funestaque littera ducta est.

nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon, honorque

durat in hoc aeu; celebrandaque more priorum

annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.

At si forte roges fecundam Amathunta metallis 220

an genuisse uelit Propoetidas, abnuet aequae

atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu

frons erat; unde etiam nomen traxere Cerastae.

ante fores horum stabat Iouis Hospitis ara;

ignarus sceleris quam si quis sanguine tinctam 225

aduena uidisset, mactatos crederet illic

lactantes uitulos Amathusiacasque bidentes:

hospes erat caesus. sacris offensa nefandis

ipsa suas urbes Ophiusiaque arua parabat

deserere alma Venus. "sed quid loca grata, quid urbes

peccauere meae? quod" dixit "crimen in illis? 231

exilio poenam potius gens inopia pendat,

uel nece, uel si quid medium est mortisque fugaeque.

idque quid esse potest, nisi uersae poena figurae?"

dum dubitat, quo mutet eos, ad cornua uultum 235

flexit et admonita est haec illis posse relinqui;

grandiaque in toruos transformat membra iuuenos.

Sunt tamen obscenae Venerem Propoetidas ausae

esse negare deam. pro quo sua, numinis ira,

corpora cum forma primae uulgasse feruntur; 240

utque pudor cessit sanguisque induruit oris,

in rigidum paruo silicem discrimine uersae.

Quas quia Pygmalion aeuum per crimen agentis

uiderat, offensus uitiis, quae plurima menti

femineae natura dedit, sine coniuge caelebs 245

uiuiebat thalamique diu consorte carebat.

interea niueum mira feliciter arte

sculpsit ebur formamque dedit, qua femina nasci

nulla potest; operisque sui concepit amorem.

uirginis est uerae facies, quam uiuere credas, 250

et, si non obstat reuerentia, uelle moueri:

ars adeo latet arte sua. miratur et haurit

pectore Pygmalion simulati corporis ignes.

saepe manus operi temptantes admouet, an sit

corpus an illud ebur; nec adhuc ebur esse fatetur. 255

oscula dat reddique putat, loquiturque tenetque,

et credit tactis digitos insidere membris,

et metuit pressos ueniat ne liuor in artus.

et modo blanditias adhibet, modo grata puellis

munera fert illi conchas teretesque lapillos 260

et paruas uolucres et flores mille colorum

liliaque pictasque pilas et ab arbore lapsas

Heliadum lacrimas; ornat quoque uestibus artus,

dat digitis gemmas, dat longa monilia collo;

aure leues baccae, redimicula pectore pendunt. 265

cuncta decent: nec nuda minus formosa uidetur.

collocat hanc stratis concha Sidonide tinctis

appellatque tori sociam adclinatae colla

mollibus in plumis, tamquam sensura, reponit.

facta dies Veneris tota celeberrima Cypro 270

uenerat, et pandis inductae cornibus aurum

conceiderant ietae niuea ceruice iuuencae,

turaque fumabant; cum munere functas ad aras

constitit et timide "si di dare cuncta potestis,

sit coniunx, opto," non ausus "eburnea uirgo" 275

dicere, Pygmalion "similis mea" dixit "eburnae."

sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,

nota quid illa uelint; et, amici numinis omen,

flamma ter accensa est apicemque per aera duxit.

ut rediit, simulacra suae petit ille puellae 280

incumbensque toro dedit oscula; uisa tepere est.

admouet os iterum, manibus quoque pectora temptat:

temptatum mollescit ebur positoque rigore

subsedit digitis ceditque, ut Hymettia sole

cera remollescit tractataque pollice multas 285

flectitur in facies ipsoque fit utilis usu.

dum stupet et dubie gaudet fallique ueretur,

rursus amans rursusque manu sua uota retractat.

corpus erat: salient temptatae pollice uenae.

tum uero Paphius plenissima concepit heros 290

uerba, quibus Veneri grares agit, oraque tandem

ore suo non falsa premit; dataque oscula uirgo

sensit et erubuit, timidumque ad lumina lumen

attollens pariter cum caelo uidit amantem.

X 162 Amycelide Unger Merk. 169 Europam M N A. inuittantem/supraser. taby. M. 173 asso i Merk. 177 lactique C. Schenkl ex codd. paucis. 180 recedit M N A. 182 ludi codd. multi Helius. 184 repercusso M N A. ab eadem uen ras.) M. in aera A. in aere N s. 191 horrentia Riese. 192 uictum Riese, quietum M, grauatum N² in ras. e A. 202 pro te uitam e A. tecumque mori uitamque Housman (l. c. p. 148). 215 ai ai Regius coll. XIII 396, ia e A, ce N² e uar., ecce M. 221 annuit M N (an ex ab) e A. abnuet codd. pauci Helius, abnuat Helius. 225 in lapibus sceleris uideris N) codd., ignarus sceleris Madv., lugubris; incesto Postgate. 231 crimen auit i Merk. 243 crimen agentes i uar., crimina gentis M N e A, crimina agentes edd. ueft. 264 munilia M. 271 blandis codd., pandis Gronouius et Helius. 284 subsedit M N A. A. subsedit codd. unus Helius

coniugio, quod fecit, adest dea. iamque coactis 295
cornibus in plenum nouiens lunariis orbem
illa Paphon genuit, de qua tenet insula nomen.

Editus hac ille est, qui, si sine prole fuisset,
inter felices Cinyras potuisset haberi.

dira canam; procul hinc natae, procul este parentes.
aut, mea si uestras mulcebunt carmina mentes, 301
desit in hac mihi parte fides, nec credite factum,
uel, si credetis, facti quoque credite poenam.

si tamen admissum sinit hoc natura uideri,
[gentibus Ismariis et nostro gratulor orbi.] 305

gratulor huic terrae, quod abest regionibus illis,
quae tantum genere nefas. sit diues amomo
cinnamaque costumque suum sudataque ligno
tura ferat floresque alios Panchaia tellus,
dum ferat et murrum: tanti noua non fuit arbor. 310
ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,

Myrrha, facesque suas a crimine uindicat isto.
stipite te Stygio tumidisque adflauit echidnis

e tribus una soror. scelus est odisse parentem;
hic amor est odio maius scelus. undique lecti 315

te cupiunt proceres, totoque Oriente iuuenta
ad thalami certamen adest. ex omnibus unum

elige, Myrrha, uirum, dum ne sit in omnibus unus.
illa quidem sentit foedoque repugnat amori,

et secum "quo mente feror? quid molior?" inquit:
"di, precor, et pietas sa crataque iura parentum, 321

hoc prohibete nefas scelerique resistite nostro;
si tamen hoc scelus est. sed enim dammare negatur

hanc Venerem pietas, coeuntque animalia nullo
cetera dilectu; nec habetur turpe iuuencae 325

ferre patrem tergo, fit equo sua filia coniunx,
quasque creauit, init pecudes caper, ipsaque, cuius

semine concepta est, ex illo concipit ales.
felices, quibus ista licent. humana malignas

cura dedit leges, et quod natura remittit, 330
inuida iura negant. gentes tamen esse feruntur,

in quibus et nato genitrix et nata parenti
iungitur, et pietas geminato crescit amore.

me miseram, quod non nasci mihi contigit illic,
fortunaque loci laedor. quid in ista reuoluor? 335

spes interdictae, discedite. dignus amari
ille, sed ut pater, est. ergo si filia magni

non essem Cinyrae, Cinyrae concumbere possem.
nunc quia iam meus est, non est meus, ipsaque damno

est mihi proximitas: aliena potentior essem. 340
ire libet procul hinc patriaeque relinquere fines,

dum scelus effugiam. retinet malus ardor amantem,
ut praesens spectem Cinyram tangamque loquarque

osculaque adiuueam, si nil conceditur ultra.
ultra autem sperare aliquid potes, inopia uirgo? 345

et quot confundas et iura et nomina sentis?
tune eris et matris paelex et adultera patris?

tune soror nati genitrixque uocabere fratris?
nec metues atro crinitas angue sorores,

quas facibus saeuis oculis atque ora petentes 350
noxia corda uident? at tu, dum corpore non es

passa nefas, animo ne concipe, neue potentis
concubitu uetito naturae pollue foedus.

uelle puta: res ipsa uetat. pius ille memorque est
moris. et o uellem similis furor esset in illo." 355

Dixerat, at Cinyras, quem copia digna procorum
quid faciat dubitare facit, scitatur ab ipsa

nomine dictis, cuius uelit esse mariti.
illa silet primo patriisque in uultibus haerens

aestuatur et tepido suffundit lumina rore. 360
uirginei Cinyras haec credens esse timoris

flere uetat siccatae genas atque oscula iungit.
Myrrha datis nimium gaudet; consultaque, qualem

optet habere uirum, "similem tibi" dixit. at ille
non intellectam uocem conlaudat et "esto 365

tam pia semper" ait. pietatis nomine dicto
demisit uultus sceleris sibi conscia uirgo.

noctis erat medium, curasque et corpora somnus
soluerat. at uirgo Cinyreia peruigil igni

carpitur indomito furiosaque uota retractat. 370
et modo desperat, modo uult temptare, pudetque

et cupit, et quid agat non inuenit. utque securi
saucia trabs ingens, ubi plaga nouissima restat,

quo cadat in dubio est omnique a parte timetur;
sic animus uario labefactus uulnere nutat 375

huc leuis atque illuc momentaque sumit utroque.
nec modus et requies, nisi mors, reperitur amoris.

mors placet. erigitur laqueoque innectere fauces
destinat; et zona summo de poste reuincta

"care uale Cinyra causamque intellege mortis" 380
dixit et aptabat pallenti uincula collo.

Murmura uerborum fidas nutricis ad aures
peruenisse ferunt, limen seruantis alumnae.

surgit anus reseratque fores, mortisque paratae
instrumenta uidens, spatio conclamat eodem 385

seque ferit scinditque sinus ereptaque collo
uincula dilaniat. tum denique flere uacauit,

tum dare complexus laqueique requirere causam.
muta silet uirgo terramque immota tuetur

et deprensa dolet tardae conamina mortis. 390
instat anus canosque suos et inania nudans

ubera per cunas alimentaque prima precatur
ut sibi committat quicquid dolet. illa rogantem

auersata gemit. certa est exquirere nutrix
nec solam spondere fidem. "dic" inquit "opemque

me sine ferre tibi; non est mea pigra senectus. 396
seu furor est, habeo quae carmine sanet et herbis,

siue aliquis nocuit, magico lustrare ritu,
ira deum siue est, sacris placabilis ira.

quid rear ulterius? certe fortuna domusque 400
sospes et in cursu est, uiuit genitrixque paterque."

Myrrha, patre auditio, suspiria duxit ab imo
pectore. nec nutrix etiamnum concipit ullum

mente nefas, aliquemque tamen praesentit amorem;
propositique tenax, quodeumque est, orat, ut ipsi

indictet, et gremio lacrimantem tollit anili 406
atque ita conplectens infirmis membra lacertis

"sensimus;" inquit "amas. et in hoc mea (pone
timorem)

sedulitas erit apta tibi, nec sentiet umquam
hoc pater." exiuit gremio furibunda torumque 410

ore premens "discede, precor, miseroque pudori
parce" ait. instanti "discede aut desine" dixit

"quaerere, quid doleam; scelus est, quod scire
laboras."

horret anus tremulasque manus annisque metuque
tendit et ante pedes supplex procumbit alumnae 415

et modo blanditur, modo, si non conscia fiat,
terret; et iudicium laquei coeptaeque minatur

mortis et officium commissio spondet amori.
extulit illa caput lacrimisque inpleuit obortis

pectora nutricis; conataque saepe fateri 420
saepe tenet uocem pudibundaque uestibus ora

textit et "o" dixit "felicem coniuge matrem."
hactenus, et gemit. gelidos nutricis in artus

ossaque (sensit enim) penetrat tremor, albaque toto
uertice canities rigidis stetit hirta capillis. 425

multaque, ut excuteret diros, si posset, amores,
addidit. at uirgo scit se non falsa moneri,

certa mori tamen est, si non potiatur amore.
"uiue," ait haec "potiere tuo;" et non ausa

"parente"

dicere conticuit promissaque numine firmat. 430

Festa pia Cereris celebrabant annua matres
illa quibus niuea uelatae corpora ueste

primitias frugum dant spicea sarta suarum

X 305 hunc u. om. M, secluserunt edd. recent. 310 mirram ελ. 318 murra M. 325 delectu cod. unus Heins., delictu N cod. Tegernseensis. 333 crescat M, ut—crescat N Dan. Heins. 345 ita λ, a. spectare N, a. expectare ε, aut respectare M. 354 est deleuit Heins. 355 iuris Heins. ex codd. 367 dimisit M. 381 patienti Merk. 387 uelauit M ελ. 399 placatus iram N ελ. 401 uiuunt ελ. 408 nec uulg., et codd. nostri. in hoc N² ελ, hunc M. 423 gelidus N¹.

perque nouem noctes Venerem tactusque uiriles
in uetitis numerant. turba Cenchreis in illa, 435
regis adest coniunx, arcanaque sacra frequentat.
ergo legitima uacans dum coniuge lectus,
nacta grauem uino Cinyram male sedula nutrix,
nomine mentito ueros exponit amores
et faciem laudat. quaesitis uirginis annis 440
“par” ait “est Myrrhae.” quam postquam addu-
cere iussa est

utque domum rediit, “gaude, mea” dixit “alumna;
uicinus.” infelix non toto pectore sentit
laetitiam uirgo, praesagaque pectora maerent,
sed tamen et gaudet: tanta est discordia mentis. 445
tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones
flexerat obliquo plastrum temone Bootes:
ad facinus uenit illa suum. fugit aurea caelo
luna, tegunt nigrae latitantia sidera nubes,
nox caret igne suo. primus tegis, Icare, uultus,
Erigoneque pio sacrata parentis amore. 451

ter pedis offensi signo est reuocata, ter omen
funereus bubo letali carmine fecit;

it tamen, et tenebrae minuunt noxque atra pudorem;
nutricisque manum laeua tenet, altera motu 455
caecum iter explorat. thalami iam limina tangit
iamque fores aperit, iam ducitur intus; at illi
poplite succiduo genua intremuere, fugitique
et color et sanguis, animusque relinquit euntem.

quoque suo proprior sceleri est, magis horret, et ausi
paenitet, et uellet non cognita posse reuerti. 461
euntem longaeua manu deducit et alto
admotam lecto cum traderet “accipe,” dixit

“ista tua est, Cinyra” deuotaque corpora iunxit.
accipit obsceno genitor sua uiscera lecto 465
uirgineoque metus leuat hortaturque timentem.

forsitan aetatis quoque nomine “filia” dixit,
dixit et illa “pater,” sceleri ne nomina desint.
plena patris thalamis excedit et inopia diro
semina fert utero conceptaque crimina portat. 470
postera nox facinus geminat: nec finis in illa est.
cum tandem Cinyras, audis cognoscere amantem
post tot concubitus, inlato lumine uidit
et scelus et natam uerbisque dolore retentis
pendenti nitidum uagina deripit ensem. 475

Myrrha fugit tenebrisque et caecae munere noctis
intercepta neci est; latosque uagata per agros
palmiferos Arabas Panchaeaque rura relinquit.
perque nouem errauit redeuntis cornua lunae,
cum tandem terra requieuit fessa Sabaea. 480

uixque uteri portabat onus. tum nescia uoti
atque inter mortisque metus et taedia uitae
est tales complexa preces: “o si qua patetis
numina confessis, merui nec triste recuso
supplicium. sed ne uiolam uiuosque superstes 485
mortuaeque exstinctos, ambobus pellite regnis
mutataeque mihi uitamque necemque negate.”

numen confessis aliquod patet: ultima certe
uota suos habnere deos. nam crura loquentis
terra superuenit, ruptosque obliqua per ungues 490
porrigitur radix, longi firmamina trunci,
ossaque robur agunt, mediaeque manente medulla

sanguis in it in sucos, in magnos brachia ramos,
in paruos digitum, duratur cortice perlis.
iamque grauem crescens uterum perstrinxerat arbor
pectoraque obruerat collumque operire parabat; 496
non tulit illa moram, uenientique obuia ligno
subsidit mersitque suos in cortice uultus.

quae quamquam amisit ueteres cum corpore sensus,
flet tamen, et tepidae manant ex arbore guttae. 500
est honor e lacrimis, stillataque cortice murre
nomen erile tenet nulloque tacebitur aeuo.

At male conceptus sub robore creuerat infans

quaerebatque uiam, qua se genetrice relicta
exsereret; media grauidus tumet arbore uenter. 505
tendit onus matrem; neque habent sua uerba do-
lores,

nec Lucina potest parientis uoce nocari.
nitenti tamen est similis curuataque crebros
dat gemitus arbor lacrimisque cadentibus umet.
constitit ad ramos mitis Lucina dolentes 510

admouitque manus et uerba puerpera dixit.
arbor agit rimas et fissa cortice uiuum
reddit onus, uagisque puer; qui nullo herbis
Naides inpositum lacrimis unxere parentis.

laudaret faciem Liuior quoque; qualia namque 515
corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
talis erat; sed, ne faciat discrimina cultus,
aut huic adde leues aut illis deme pharetras.

labitur occulte fallitque uolatilis aetas,
et nihil est annis uelocius. ille sorore 520

natus atque suo, qui conditus arbore nuper,
nuper erat genitus, modo formosissimus infans,
iam iuuenis, iam uir, iam se formosior ipso est;

iam placet et Veneri matrisque ulciscitur ignes.
namque pharetratus dum dat puer oscula matri 525
inseius extanti destrinxit harundine pectus.

laesa manu natum dea reppulit. altius actum
uulnus erat specie primoque fefellerat ipsam.
capta uiri forma non iam Cythereia curat

litora, non alto repetit Paphon aequore cinctam 530
piscosamque Chidon grauidamue Amathunta
metallis;

abstinet et caelo: caelo praefertur Adonis.
hunc tenet, huic comes est; aduetaque semper in
umbra

indulgere sibi formamque augere colendo,
per iuga, per siluas dumosaque saxa uagatur 535
sine genu uestem ritu succincta Dianae

hortaturque canes tutaque animalia praedae,
aut pronos lepores aut celsum in cornua ceruum
aut agitat dammas; a fortibus abstinet apris

raptoresque lupos armatosque ungibus uros 540
uitat et armenti saturatos caede leones.

te quoque, ut hos timeas, siquid prodesse monendo
possit, Adoni, monet, “fortis” que “fugacibus esto;”
inquit “in audaces non est audacia tuta.

parce meo, iuuenis, temerarius esse periclo, 545
neue feras, quibus arma dedit natura, lacesse,
stet mihi ne magno tua gloria. non mouet aetas

nec facies nec quae Venerem mouere leones
saetigerosque sues oculosque animosque ferarum.
fulmen habent acres in aduncis dentibus apris, 550
inpetus est fuluis et uasta leonibus ira,

inuisumque mihi genus est.” quae causa, roganti
“dicam” ait “et ueteris monstrum mirabere culpae.
sed labor insolitus iam me lassauit, et ecce

opportuna sua blanditur populus umbra, 555
datque torum caespes; libet hac requiescere tecum.”
et requieuit humo pressitque et gramen et ipsum,

inque sinu iuuenis posita ceruice reclinis
sic ait ac mediis interserit oscula uerbis.

“Forsitan audieris aliquam certamine cursus 560
ueloces superasse uiros. non fabula rumor
ille fuit; superabat enim. nec dicere posses,
laude pedum formaene bono praestantior esset.

scitanti deus huic de coniuge “coniuge” dixit
“nil opus est, Atalanta, tibi: fuge coniugis usum.
nec tamen effugies teque ipsa uiua carebis.” 566

territa sorte dei per opacas innuba siluas
inuit et instantem turbam uiolenta procorum
condicione fugat, nec “sum potiunda, nisi” inquit

“uicta prius cursu. pedibus contendite mecum:
praemia ueloci coniunx thalamique dabuntur, 571

X 434 uirorum M. 445 sed b. c. ἀλλὰ καὶ ἔ; Plan. 446 troque M. 453 infandus b. Seruius ad Verg. Aen. IV 462.
459 reliquit a N. 493 it in, int M N. 495 praestantiorat N & A, praestantiorat codd. pauca Heins. 501 e Merk., d
codd. 510 dolentes N. 518 illis Alduin, illi codd. 520 estque nihil Laeb., cf. ad V 221. 531 grauidamque codd. multi
Priscian. 536 genus Heins., uentus N. 543 possit Heins. ex codd., possit M N & A. 550 an. et M N. 559 labris
M N A. 562 possit M.

mors pretium tardis. ea lex certaminis esto.”
 illa quidem inmitis; sed (tanta potentia formae est)
 uenit ad hanc legem temeraria turba procorum.
 sederat Hippomenes cursus spectator iniqui 575
 et “petitur cuiquam per tanta pericula coniunx?”
 dixerat ac nimios iuuenum damnarat amores.
 ut faciem et posito corpus uelamine uidit,
 quale meum, uel quale tuum, si femina fias,
 obstipuit, tollensque manus “ignoscite,” dixit 580
 “quos modo culpaui. nondum mihi praemia nota,
 quae peteretis, erant.” laudando concipit ignes
 et, ne quis iuuenum currat uelocius, optat
 inuidiaque timet. “sed cur certaminis huius
 intemptata mihi fortuna relinquitur?” inquit 585
 “audentes deus ipse iuuat.” dum talia secum
 exigit Hippomenes, passu uolat alite uirgo.
 quae quamquam Seythica non setius ire sagitta
 Aonio uisa est iuueni, tamen ille decorem
 miratur magis; et cursus facit ille decorem. 590
 aura refert uibrata citis talaria plantis,
 tergaque iactantur crines per eburnea, quaeque
 poplitibus suberant picto genualia limbo;
 inque puellari corpus candore ruborem
 traxerat, haud aliter quam cum super atria uelum
 candida purpureum simulatas inficit umbras. 596
 dum notat haec hospes, decursa nouissima meta
 est

et tegitur festa uictrix Atalanta corona.
 dant gemitum uicti penduntque ex foedere poenas.
 non tamen euentu iuuenis deterritis horum 600
 constitit in medio, uultuque in uirgine fixo
 “quid facilem titulum superando quaeris inertes?
 mecum confer:” ait “seu me fortuna potentem
 fecerit, a tanto non indignabere uinci;
 namque mihi genitor Megareus Onchestius, illi 605
 est Neptunus auus, pronepos ego regis aquarum,
 nec uirtus citra genus est; seu uincar, habebis
 Hippomene uicto magnum et memorabile nomen.”
 talia dicentem molli Schoeneia uultu
 adspicit et dubitat, superari an uincere malit. 610
 atque ita “quis deus hunc formosis” inquit “ini-
 quus

perdere uult caraque iubet discrimine uitae
 coniugium petere hoc? non sum, me iudice, tanti.
 nec forma tangor (poteram tamen hac quoque tangi)
 sed quod adhuc puer est; non me mouet ipse, sed
 aetas. 615

quid quod inest uirtus et mens interrita leti?
 quid quod ab aequorea numeratur origine quartus?
 quid quod amat tantique putat conubia nostra,
 ut pereat, si me fors illi dura negarit?
 dum licet, hospes, abi thalamosque relinque
 cruentos. 620

coniugium crudele meum est. tibi nubere nulla
 nolet, et optari potes a sapiente puella.
 cur tamen est mihi cura tui, tot iam ante peremptis?
 uiderit! intereat, quoniam tot caede procorum
 admonitus non est agiturque in taedia uitae. 625
 occidet hic igitur, noluit quia uiuere mecum,
 indignamque necem pretium patietur amoris?
 non erit inuidiae uictoria nostra ferendae.
 sed non culpa mea est. utinam desistere uelles,
 aut, quoniam es demens, utinam uelocior esses! 630
 at quam uirginis puerili uultus in ore est!
 a, miser Hippomene, nollem tibi uisa fuissem.
 uiuere dignus eras. quod si felicius essem,
 nec mihi coniugium fata inportuna negarent,
 unus eras cum quo sociare cubilia uellem.” 635
 dixerat, utque rudis primoque Cupidine tacta,
 quid facit ignorans, amat et non sentit amorem.
 iam solitos poscunt cursus populusque paterque,

cum me sollicita proles Neptunia uoce
 inuocat Hippomenes “Cytherea” que “conprecor,
 ausis 640

adsit” ait “nostris et quos dedit adiunget ignes.”
 detulit aura preces ad me non inuida blandas;
 motaque sum, fateor. nec opis mora longa dabatur.
 est ager, indigenae Tamasenum nomine dicunt,
 telluris Cypriae pars optima, quam mihi prisci 645
 sacranere senes templisque accedere dotem
 hanc iussere meis. medio nitet arbor in aruo,
 fulua comam, fuluo ramis crepitantibus auro.
 hinc tria forte mea ueniens decerpta ferebam
 aurea poma manu; nullique uidenda nisi ipsi 650
 Hippomenen adii docuique, quis usus in illis.
 signa tubae dederant, cum carcere pronus uterque
 emicet et summam celeri pede libat harenam.

posse putes illos sicco freta radere passu
 et segetis canae stantes percurrere aristas. 655
 adiunct animos iuueni clamorque fauorque
 uerbaque dicentum “nunc, nunc incumbere tempus.
 Hippomene, propera. nunc uiribus utere totis.
 pelle moram, uinces.” dubium, Megareus heros
 gaudeat, an uirgo magis his Schoeneia dictis. 660
 o quotiens, cum iam posset transire, morata est
 spectatosque diu uultus inuita reliquit!
 aridus e lasso ueniebat anhelitus ore,
 metaque erat longe. tum denique de tribus unum
 fetibus arboreis proles Neptunia misit. 665
 obstipuit uirgo nitidique cupidine pomi
 declinat cursus aurumque uolubile tollit.
 praeterit Hippomenes; resonant spectacula plausu.
 illa moram celeri cessataque tempora cursu
 corrigit atque iterum iuuenem post terga relinquit.
 et rursus pomi iactu remorata secundi 671
 consequitur transitque uirum. pars ultima cursus
 restabat; “nunc” inquit “ades, dea muneris
 auctor.”

inque latus campi, quo tardius illa rediret,
 iecit ab obliquo nitidum iuuenaliter aurum. 675
 an peteret uirgo uisa est dubitare; coegi
 tollere et adieci sublato pondera malo
 inpediique oneris pariter grauitate moraque.
 neu meus sermo cursu sit tardior ipso,
 praeterita est uirgo; duxit sua praemia uictor. 680
 dignane, cui grates ageret, cui turis honorem
 ferret, Adoni, fui? nec grates inmemor egit,
 nec mihi tura dedit. subitam conuerto in iram,
 contemptuque dolens, ne sim spernenda futuris,
 exemplo caueo meque ipsa exhortor in ambos. 685
 templa, deum Matri quae quondam clarus Echion
 fecerat ex voto, nemorosus abdita siluis,
 transibant, et iter longum requiescere suasit.
 illic concubitus intempestiua cupido
 occupat Hippomenen, a numine concita nostro. 690
 luminis exigui fuerat prope templa recessus,
 speluncae similis, natiuo punice tectus,
 religione sacer prisca, quo multa sacerdos
 lignea contulerat ueterum simulacra deorum.
 hunc init et uetito temerat sacraria probro. 695
 sacra retorserunt oculos, turritaque Mater
 an Stygia fontes dubitauit mergeret unda.
 poena leuis uisa est. ergo modo leuia fuluae
 colla iubaue uelant, digitum curuantur in ungues,
 ex ueris armi fiunt, in pectora totum 700
 pondus abit, summae cauda nerruntur harenae.
 iram uultus habet, pro uerbis murmura reddunt,
 pro thalamis celebrant siluas; aliisque timendi
 dente premunt domito Cybeleia frena leones. 704
 hos tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum,
 quod non terga fugae sed pugnae pectora praebet,
 effuge, ne uirtus tua sit damnosa duobus.”

X 584 inuidiamque M N Λ. 589 decoris ε λ. 590 miratur magis est ε λ. ipse uulg., ille M N ε λ. 591 ablata
 codd. (ex oblata M), uibrata Plan., Korn coll. 1528 sq. 622 nollet M ε λ. 637 quod facit edd. uett., quidque agat Heins.,
 quid factum Merk., quid uelit Nick, quid fuit Housman (l. c. p. 149). 644 damasenum codd., corr. Farnabius.
 654 laedere p. M. 663 e. a ε λ. 673 numinis M. 681 ne cui N ex corr., nec ut M ε λ. 691 huminis M, liminis
 N ε λ.

Illā quidem monuit iunctisque per aera cygnis
 carpit iter; sed stat monitis contraria uirtus.
 forte suum latebris uestigia certa secuti
 exiit canes, silisque exire parantem
 fixerat obliquo iuuenis Cinyreus ietu.
 protinus excussit pando uenabula rostro
 sanguine tincta suo trepidumque et tuta petentem
 trux aper insequitur totosque sub inguine dentes
 abdidit et fulua moribundum strauit harena.
 necta leni curru medias Cytherea per auras
 Cypron olorinis nondum peruenerat alis,
 agnouit longe gemitum morientis et albas
 flexit aues illuc; utque aethere uidit ab alto
 exanimem inque suo iactantem sanguine corpus,
 desiluit pariterque sinum pariterque capillos
 rupit et indignis percussit pectora palmis.

710

715

720

questaque cum fati "sed non tamen omnia uestri
 iuris erunt:" dixit "luctus monimenta manebant
 semper, Adoni, mei, repetitaque mortis imago
 annua plangoris peraget simulamina nostri.
 at cruor in florem mutabitur. an tibi quondam
 femineos artus in olentes uertere menthas,
 Persephone, licuit: nobis Cinyreus heros
 inuidiae mutatus erit?" sic fata cruore
 nectare odorato sparsit; qui tactus ab illo
 intumuit sic ut pluuiū perlucida caelo
 surgere bulla solet. nec plena longior hora
 facta mora est, cum flos de sanguine concolor ortus,
 qualem, quae lento celant sub cortice granum,
 punica ferre solent. breuis est tamen usus in illo;
 namque male haerentem et nimia leuitate caducum
 excutiunt idem, qui praestant nomina, uenti.'

730

736

746

LIBER VNDECIMVS

Carmine dum tali siluas animosque ferarum
 Threicius uates et saxa sequentia ducit,
 ecce nurus Ciconum, tectae lymphata ferinis
 pectora uelleribus, tumuli de uertice cernunt
 Orphea percussis sociantem carmina neruis.
 e quibus una, lenes iactato crine per auras,
 'en,' ait 'en hic est nostri contemptor'; et hastam
 uatis Apollinei uocalia misit in ora;
 quae foliis praesuta notam sine uulnere fecit.
 alterius telum lapis est; qui missus in ipso
 aere concentu uictus uocisque lyraeque est
 ac ueluti supplex pro tam furialibus ausis
 ante pedes iacuit. sed enim temeraria crescent
 bella, modusque abiit insanaque regnat Erinys.
 cunctaque tela forent cantu mollita: sed ingens
 clamor et infracto Berecynthia tibia cornu
 tympanaque et plausus et Bacchei ululatus
 obstrepere sono citharae. tum denique saxa
 non exauditi rubrunt sanguine uatis.
 ac primum attonitas etiamnum uoce eantis
 innumeras uolucres anguesque agmenque ferarum
 Maenades Orphei titulum rapuere theatri.
 inde cruentatis uertuntur in Orphea dextris
 et coeunt ut aues, si quando luce uagantem
 noctis auem cernunt. structoque utrimque theatro
 ceu matutina ceruus periturus harena
 praeda canum est, uatem repetunt et fronde uirentes
 coniciunt thyrsos non haec in munera factos.
 hae glaebas, illae directos arbore ramos,
 pars torquent silices. neu desint tela furori,
 forte boues presso subigebant uomere terram,
 nec procul hinc multo fructum sudore parantes
 dura lacertosi fodiebant arua coloni.
 agmine qui uiso fugiunt operisque relinquunt
 arma sui, uacuosque iacent dispersa per agros
 sarculaque rastrique graues longique ligones.
 quae postquam rapuere ferae cornuque minaces
 diuisere boues, ad uatis fata recurrunt;
 tendentem manus atque illo tempore primum
 inrita dicentem nec quicquam uoce mouentem
 sacrilegae perimunt; perque os, pro Iuppiter, illud

5

10

15

20

26

30

35

40

auditum saxis intellectumque ferarum
 sensibus in uentos anima exhalata recessit.

Te maestae uolucres, Orphen, te turba ferarum,
 te rigidi silices, te carmina saepe secuta
 fleuerunt siluae, positae te frondibus arbor
 tonsa comam luxit. lacrimis quoque flumina dicunt
 increuisse suis, obscuraque carbasa pullo
 Naides et Dryades passosque habuere capillos.
 membra iacent diuersa locis. caput, Hebre, lyram-
 que

45

50

55

60

65

70

75

80

excipis; et (mirum) medio dum labitur amne,
 flebile nescioquid queritur lyra, flebile lingua
 murmurat exanimis, respondent flebile ripae.
 iamque mare inuictae flumen populare relinquunt
 et Methymnaeae potiuntur litore Lesbi.
 hic ferus expositum peregrinis anguis harenis
 os petit et sparsos stillanti rore capillos.
 tandem Phoebus adest morsusque inferre parantem
 [arceat et in lapidem rictus serpentis apertos]
 congelat et patulos, ut erant, indurat hiatus.

Umbra subit terras et, quae loca uiderat ante,
 cuncta recognoscit; quatenusque per arua porum
 inuenit Eurydicen cupidisque amplexitur ulnis.
 hic modo coniunctis spatiantur passibus ambo;
 nunc praecedentem sequitur, nunc prauius anteit
 Eurydicenque suam iam tuto respicit Orpheus.

Non impune tamen scelus hoc sinit esse Lyaeus,
 amissoque dolens sacrorum uate suorum,
 protinus in siluis matres Edonidas omnes,
 quae uidere nefas, torta radice ligauit.
 quippe pedum digitos uia, quam tum est quaeque
 secuta,

traxit et in solidam detrusit acumina terram.
 utque suum laqueis, quos callidus abdidit aeupeus,
 erus ubi commisit uolucris sensitque teneri,
 plangitur ac trepidans adstringit uincula motu;
 sic, ut quaeque solo defixa cohaeserat harum,
 externata fugam frustra temptabat; at illam
 lenta tenet radix exultantemque coerct.
 dumque ubi sint digiti, dum pes ubi quaerit et ungues,
 adspicit in teretes lignum succedere suras.

X 710 suis MΛ. 718 Chytron Bergk. 724 sed Korn, est M, et N + Λ, at Heins, ex codl. 731 inuidia M. 732 sparsit (eras. t) M, spargit + Λ Merk. tinctus Housman, tractus M. 733 fulua M N + Λ, plauca Dan. Heins. edl. 734 spargere MΛ.

XI 12-14 hos uu. damnat Postgate. 16 inflato + Λ, inflato corr. ex infracto N. 22 theatri M N + Λ, triumphu uulg. 26 ceu Heins. ex codl., cum M, ut N + Λ. 27 uatemque petunt codl., corr. Korn. 29 deripias Heins. 30 torquent Λ. 37 minaci MΛ. 40 mouentem M. 45 te Bentr., tua codl. 46 arbor N + Λ. 47 comam Plan. Heins. ex codl., coma M +, comas NΛ. 48 obstrusaq. codl., corr. N² + uar. 57 obstitit et sparsus (sparsus N) M NΛ. 59 hunc u. proscripterunt Riese C. Schenkl. 64 coniuncti M. 66 tutus (us eras. M) M N. 69 siluis merens M. 71, 72 hos uu. occluserunt Korn Zingerle. 71 uia quam tum Housman, in quantum codl. 72 acumene N uulg. 76 cohaeserat M. 80 teretes M.

et conata femur maerenti plangere dextra,
robora percussit. pectus quoque robora fiunt,
robora sunt umeri, nodosaeque brachia ueros
esse putes ramos, et non fallare putando.

Nec satis hoc Baccho est; ipsos quoque deserit
agros

cumque choro meliore sui uineta Timoli
Pactolone petit, quamuis non aureus illo
tempore nec caris erat inuidiosus harenis.
hunc adsueta cohors Satyri Bacchaeque frequentant;
at Silenus abest. titubantem annisque meroque
uricolae cepere Phryges uinctumque coronis
ad regem duxere Midan, cui Thracius Orpheus
orgia tradiderat cum Cecropio Eumolpo.

qui simul agnouit socium comitemque sacrorum,
hospitis aduentu festum genialiter egit

per bis quinque dies et iunctas ordine noctes.
et iam stellarum sublime coegerat agmen

Lucifer undecimus, Lydos cum laetus in agros
rex uenit et iuueni Silenum reddit alumno.

huic deus optandi gratum, sed inutile, fecit
muneris arbitrium, gaudens altore recepto.

ille male usus donis ait 'effice quicquid
corpore agnoui fulum uertatur in aurum.'

adnuit optatis nocituraque munera soluit
Liber et indoluit quod non meliora petisset.

laetus abit gaudetque malo Berecynthius heros
pollicitique fidem tangendo singula temptat;

uixque sibi credens non alta fronde uirentem
ilice detraxit uirgam: uirga aurea facta est.

tollit humo saxum: saxum quoque palluit auro.

contigit et glaebam: contactu glaeba potenti
massa fit. arentis Cereris decerpit aristas:

aurea messis erat. demptum tenet arbore pomum:
Hesperidas donasse putes. si postibus altis

admonit digitos, postes radiare uidentur.
ille etiam liquidis palmas ubi lauerat undis,

unda fluens palmis Danaen eludere posset.
uix spes ipse suas anao capit, aurea fingens

omnia. gaudenti mensas posuere ministri
exstructas dapibus nec tostae frugis egentes.

tum uero, siue ille sua Cerealia dextra
munera contigerat, Cerealia dona rigebant,

siue dapes audio conuellere dente parabat.
lammina fulua dapes, admoto dente, premebat.

miscuerat puris auctorem muneris undis:
fusile per rictus aurum fluatere uideres.

attonitus nouitate mali diuesque misereque
effugere optat opes et quae modo nouerat odit.

copia nulla famem releuat; sitis arida guttur
urit, et inuiso meritis torquetur ab auro.

ad caelumque manus et splendida brachia tollens
'da ueniam, Leneae pater; peccauimus,' inquit

'sed miserere, precor, speciosoque eripe damno.'
mite deum numen: Bacchus peccasse fatentem

restituit pactique fide data munera soluit.
'neue male optato maneat circumlitus auro,

uade' ait 'ad magnis uicinum Sardibus amnem
perque iugum nitens labentibus obuiis undis

carpe uiam, donec uenias ad fluminis ortus,
spumigeroque tuum fonti, qua plurimus exit,

subde caput corpusque simul, simul elue crimen.'
rex iussae succedit aquae. uis aurea tinxit

flumen et humano de corpore cessit in amnem.
nunc quoque iam ueteris percepto semine uenae

arua rigent auro madidis pallentia glaebis.

Ille perosus opes siluas et rura colebat

Panaque montanis habitantem semper in antris.
pingue sed ingenium mansit, nocituraque, ut ante,
rursus erant domino stolidae praecordia mentis.
nam freta prospiciens late riget arduus alto

Tmolus in ascensu, cliuoque extensus utroque
Sardibus hinc, illinc paruis finitur Hypaepis.

Pan ibi dum teneris iactat sua flamina Nymphis
et leue cerata modulatur harundine carmen,

ausus Apollineos prae se contemnere cantus,
iudice sub Tmolo certamen uenit ad inpar.

monte suo senior iudex consedit et aures
liberat arboribus; quereu coma caerulea tantum

cingitur, et pendent circum caua tempora glandes.
isque deum pecoris spectans 'in iudice' dixit

'nulla mora est.' calamis agrestibus insonat ille
barbaricoque Midan (aderat nam forte canenti)

carmine delenti. post hunc sacer ora retorsit
Tmolus ad os Phoebi; nultum sua silua secuta est.

ille caput flauum lauro Parnaside uinctus
uerit humum Tyrio saturata murice palla

instructamque fidem gemmis et dentibus Indis
sustinet a laeua; tenuit manus altera plectrum.

artificis status ipse fuit. tum stamina docto
pollice sollicitat; quorum dulcedine captus

Pana iubet Tmolus citharae submittere cannas.
iudicium sanetique placet sententia montis

omnibus; arguitur tamen atque iniusta uocatur
unius sermone Midae. nec Delius aures

humanam stolidas patitur retinere figuram,
sed trahit in spatium nullisque albertibus inplet

instabilesque inas facit et dat posse moueri.
cetera sunt hominis, partem damnatur in unam

induiturque aures lente gradienti aselli.
Ille quidem celare cupit turpique pudore

tempora purpureis temptat releuare tiaris.
sed solitus longos ferro rescare capillos

uiderat hoc famulus, qui cum nec prodere uisum
dedecus auderet, cupiens efferre sub auras,

nec posset reticere tamen, secedit humumque
effodit et, domini quales adspexerat aures,

uoce refert parua terraeque innummurat haustae;
indiciumque suae uocis tellure regesta

obruit et scrobibus tacitus discedit opertis.
creber harundinibus tremulis ibi surgere lucus

coepit et, ut primum pleno maturuit anno,
prodidit agricolam; leni nam motus ab austro

obruta uerba refert dominique coarguit aures.
Vltus abit Tmolo liquidumque per aera uectus

angustum citra pontum Nephelaeides Helles
Laumedonteis Latous adstitit aruis.

dextera Sigei, Rhoetei laeua profundi
ara Panomphaeo uetus est sacrae Tonanti.

inde nouae primum moliri moenia Troiae
Laumedonta uidet susceptaque magna labore

crebere tridentigero tumidi genitore profundi
mortalem induitur formam Phrygiaeque tyranno

aedificat muros, pactus pro moenibus aurum.
stabat opus: pretium rex infitiat et addit,

perfidiae cumulum, falsis periuria uerbis.
'non impune feres' rector maris inquit, et omnes

inclinauit aquas ad auae litora Troiae
inque freti formam terras compleuit opesque

abstulit agricolis et fluctibus obruit agros.

poena neque haec satis est; regis quoque filia mon-
stro

poscitur aequoreo. quam dura ad saxa reuinctam

XI 81 tangere M. 83 nodosaque Postgate, longos quoque M N ε λ, porrectaq. aliquot codd. edd. uett., frondo-
saq. Korn. 84 fallere M N ε. 95 aduentum M, aduentu N ex corr. 101 ultore M. 112 arentis M Plan., arentes N ε λ
uulg. 117 possit M ε λ. 135 pactique Heins. ex codd., factique M N ε λ. fidem codd. aliquot. 138 nitens C. Schenk-
l, uite M, ripae N in ras. ε, rapae λ. montis codd. pauci Heins., Phrygiae Korn. 147 aruis M. 149 stultae M λ. 153
flamina H. Schenk, munera Benti., carmina codd. 161 intonat λ. 163 resoluit N ε λ. 166 saturatur M. 167 in-
structamque N λ Korn, instructamque M Merk., distinctamque ε. 175 humanas stolidam M. 180 turpemque pudorem
codd. aliquot, torpensque pudore C. Schenk. 181 releuare Housman (Trans. Camb. Phil. Soc. t. iii p. 150), uelare
codd. 185 possit M ε λ. 193 coarctuit M λ. 198 pano(a) λπεο M N ε λ, Panomphaeo Plan. R. Regius. 209 terras
conuertit ε λ.

aindicat Alcides promissaque munera dios
poscit equos; tantique operis mercede negata
bis periura capit superatae moenia Troiae. 215
nec pars militiae, Telamon, sine honore recessit,
Hesioneque data potitur. nam coniuge Peleus
clarus erat diua; nec aui magis ille superbit
nomine quam socii: siquidem Iouis esse nepoti
contigit haud uni, coniunx dea contigit uni. 220

Namque senex Thetidi Proteus 'dea' dixerat
'undae

conceipe: mater eris iuuenis, qui fortibus annis
acta patris uincet maiorque uocabitur illo.
ergo, ne quiequam mundus Ioue maius haberet,
quamuis haud tepidos sub pectore senerat ignes, 225
Iuppiter aequoreae Thetidis conubia fugit
in suaque Aeaciden succedere uota nepotem
iussit et amplexus in uirginis ire marinae.

Est sinus Haemoniae curuos falcatus in arcus
(brachia procurrant) ubi, si foret altior unda, 230
portus erat: summis inductum est aequor arenis.
litus habet solidum, quod nec uestigia seruet,
nec remoretur iter, nec opertum pendeat alga.
myrtea silua subest, bicoloribus ondata bacis.

est specus in medio, natura factus an arte 235
ambiguum, magis arte tamen; quo saepe uenire
frenato delphine sedens, Theti, nuda solebas.
illic te Peleus, ut somno uincta iacebas,
occupat; et, quoniam precibus temptata repugnans,
uim parat innectens ambobus colla lacertis. 240

quod nisi uenisses uariatis saepe figuris
ad solitas artes, auso foret ille potius.
sed modo tu uolueris: uolucrem tamen ille tenebat,
nunc grauis arbor eras: haerebat in arbore Peleus.
tertia forma fuit maculosae tigridis: illa 245
territus Aeacides a corpore brachia soluit.
isque deos pelagi uiuo super aequora fuso
et pecoris fibris et fumo turis adorat,
donec Carpathius medio de gurgite uates

'Aeacide, dixit 'thalanis potiere petitis; 250
tu modo, cum rigido sopita quiescit in antro,
ignaram laqueis uincoloque innecte tenaci.
nec te decipiat centum mentita figuras;
sed preme quicquid erit, dum quod fuit ante re-
formet.'

dixerat haec Proteus et condidit aequore uultum 255
admisitque suos in uerba nouissima fluctus.
pronus erat Titan inclinatoque tenebat
Hesperium temone fretum, cum pulchra relecto
Nereis ingreditur consueta cubilia ponto.
uix bene uirgineos Peleus inuaserat artus, 260
illa nouat formas, donec sua membra teneri
sentit et in partes diuersas brachia tendi.
tum demum ingemuit, 'neque' ait 'sine numine
uincis',

exhibita estque Thetis. confessam amplectitur heros
et potitur uotis ingentique inplet Achille. 265

Felix et nato, felix et coniuge Peleus
et cui, si demas iugulati crimina Phoci,
omnia contigerant. fraterno sanguine sotentem
expulsumque domo patria Trachinia tellus
accipit. hic regnum sine ui, sine caede regebat 270
Lucifero genitore satus patriumque nitorem
ore ferens Ceyx. illo qui tempore maestus
dissimilisque sui fratrem lugebat ademptum.
quo postquam Aeacides fessus curaque uiaque
uenit et intrauit paucis comitantibus urbem, 275

quosque greges pecorum, quae secum armenta trahe-
bat,

haud procul a muris sub opaca ualle reliquit,
copia cum facta est adeundi prima tyranni,
uelamenta manu praetendens supplice, qui sit
quoque satus memorat; tantum sua crimina celat
mentiturque fugae causam; petit urbe uel agro 281
se iuuat. hunc contra placido Trachinius ore

talibus adloquitur: 'mediae quoque commoda plebi
nostra patent, Peleu, nec inhospita regna tenemus.
adiciis huic animo momenta potentia, clarum 285
nomen aumique Iouem. ne tempora perde precando:
quod petis omne feres; tuaque haec pro parte uocato,
qualiacumque uides. ntinam meliora uideres.'

et flebat. moueat tantos quae causa dolores, 289
Peleusque comitesque rogant. quibus ille profatur:
'forsitan hanc uolucrem, rapto quae uiuit et omnes
terret aues, semper pennas habuisse putetis. 292
frater erat belloque ferox ad uimque paratus, 294
nomine Daedalion, illo genitore creatus, 295
qui uocat Auroram caeloque nouissimus exit.

culta mihi pax est, pacis mihi cura tenendae
coniugique fuit; fratri fera bella placebant.
illius uirtus reges gentesque subegit,
quae nunc Thisbaeas agitat mutata columbas. 300
nata erat huic Chione. quae dotatissima forma
mille procos habuit, bis septem nubilis annis.

forte reuertentes Phoebus Maiaque creatus,
ille suis Delphis, hic uertice Cylleneo,
uidere hanc pariter, pariter traxere calorem. 305
spem Veneris differt in tempora noctis Apollo;
non fert ille moras uirgaque mouente soporem
uirginis os tangit. tactu iacet illa potenti
uimque dei patitur. nox caelum sparserat astris:

Phoebus anum simulat praereptaue gaudia sumit.
ut sua maturus compleuit tempora uenter, 311
alipedis de stirpe dei uersuta propago
nascitur, Autolycus, furtum ingeniosus ad omne,
candida de nigris et de candentibus atra
qui facere adsuerat, patriae non degener artis, 315
nascitur e Phoebis (namque est enixa gemellos)
carmine uocali clarus citharaque Philammon.

quid peperisse duos et dis placuisse duobus
et forti genitore et progenitore tonanti
esse satam prodest? an obest quoque gloria multis?
obfuit huic certe, quae se praeferre Dianae 321
sustinuit faciemque deae culpauit. at illi
ira ferox mota est "factis" quae "placebimus"

inquit.
nec mora, curuauit cornu neruoque sagittam
inipulit et meritam traiecit harundine linguam. 325
lingua tacet, nec uox temptataque uerba sequuntur,
conantemque loqui cum sanguine uita reliquit.
quo misit amplexus ego tum patrisque dolorem
corde tuli fratricum pio solacia dixi!

quae pater haud aliter quam cautes murmura ponti
accipit et natam delamentatur ademptam. 331
ut uero ardentem uidit, quater inpetus illi
in medios fuit ire rogos: quater inde repulsus
concita membra fugae mandat similisque iuuenco
spicula crabronum pressa ceruice gerenti, 335
qua uia nulla, ruit. iam tum mihi currere uisus
plus homine est, alasque pedes sumpsisse putares.

effugit ergo omnes ueloxque cupidine leti
uertice Parnasi potitur. miseratus Apollo,
cum se Daedalion saxo misisset ab alto, 340

XI 213 dios Postgate ex Plan. (dinos Boissonade), dictos codd. 218 superbat N (it in ras.), superbas M. 222 annis M N, actis A Plan. 226 utat Heins. ex codd. 233 opertum uulg., opertas (us corr. ex a) M, aperta N A. 235 et specus Priscian. 238 uicta N. 247 inde Heins., usque Merk. 251 gelido N ex corr. A. 258 relicto codd., corr. Merk. 259 ponto A, saxo M N. 270 tenebat Heins. ex codd., gerebat Housman (l. e.). 273 dissimilisque M. 278 prima, tecta M N A. 285 momenta Heins. ex codd., momenta M N A. 289 moueat M. 291 rapto, tor erat, M. 292 putatis A. 293 uir fuit et tanta est auium constantia tantum (uiri tam fusi) codd., damnauerunt codd. plerumque duce Heinsio. 294 acer erat codd., corr. Bentl. 297 culta N, cura M, hunc u. om. A. 301 quaedam notissima M. 319 tonanti M, tonante N A, nitenti codd. pauci Heins., conanti Merk. collato XV 749. 328 quo Korr., quam M N A, quem Heins. ex cod. Pal. amplexus M, amplexans M Merk., o pectus N in ras. A. patris M, patrem N, patruus A, patruo s. 329 dixi N A, misi M. 335 crabronum M N A. 336 ruit N A, cum fugit pro uar. scr., fuit M.

fecit auem et subitis pendentem sustulit alis
 oraque adunca dedit, cuiuos dedit unguibus hamos,
 uirtutem antiquam, maiores corpore uires.
 et nunc accipiter, nulli satis aequus, in omnes
 saeuit aues aliisque dolens fit causa dolendi.' 345

Quae dum Lucifero genitus miracula narrat
 de consorte suo, cursu festinus anhele
 aduolat armenti custos Phoeus Anetor
 et 'Peleu, Peleu, magnae tibi nuntius adsum
 cladis' ait. quodcumque ferat, iubet edere Peleus.
 pendet et ipse metu trepidi Trachinius oris. 351
 ille refert: 'fessos ad litora curua iuuenos
 adpuleram, medio cum Sol altissimus orbe
 tantum respiceret quantum superesse uideret;
 parsque boum fuluis genua inclinatat harenis 355
 laterumque iacens campos spectabat aquarum,
 pars gradibus tardis illuc errabat et illic,
 nant alii celsoque extant super aequora collo.
 templa mari subsunt nec marmore clara neque auro,
 sed trabibus densis lucoque umbrosa uetusto. 360
 Nereides Nereusque tenent; hos nauita ponti
 edidit esse deos, dum retia litore siccant.
 iuncta palus huic est, densis obsessa salictis,
 quam restagnantis fecit maris unda paludem.
 inde fragore graui strepitans loca proxima terret, 365
 belua uasta, lupus, iuncisque palustribus exit,
 oblitus et spumis et sparsus sanguine rictus
 fulmineos, rubra suffusus lumina flamma.
 qui quamquam saeuit pariter rabieque fameque,
 acrior est rabie. neque enim ieiunia curat 370
 caede boum diramque famem finire, sed omne
 uulnerat armentum sternitque hostiliter omne.
 pars quoque de nobis funesto saucia morsu,
 dum defensamus, leto est data. sanguine litus
 undaque prima rubet demugitaeque paludes. 375
 sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit.
 dum superest aliquid, cuncti coeamus et arma,
 arma capessamus coniunctaque tela feramus'.
 dixerat agrestis: nec Pelea damna mouebant, 380
 sed, memor admissi, Nereida colligit orbam
 damna sua inferias extincto mittere Phoco.
 induere arma uiros uiolentaque sumere tela
 rex iubet Oetaeus; cum quis simul ipse parabat
 ire. sed Aleyone coniunx excita tumultu
 prosilit et, nondum totos ornata capillos, 385
 disicet hos ipsos, colloque infusa mariti,
 mittat ut auxilium sine se, uerbisque precatur
 et lacrimis, animasque duas ut seruet in una.
 Aeacides illi: 'pulchros, regina, piosque
 pone metus; plena est promissi gratia uestri. 390
 non placet arma mihi contra noua monstra moueri:
 numen adorandum pelagi est.' erat ardua turris,
 arce pharus summa, fessis loca grata carinis.
 adscendunt illuc stratosque in litore tauros
 cum gemitu adspiciunt uastatoremque cruento 395
 ore ferum, longos infectum sanguine nillos.
 inde manus tendens in aperti litora ponti
 caeruleam Peleus Psamathen ut finiat iram
 orat opemque ferat. nec uocibus illa rogantis
 flectitur Aeacidae: Thetis hanc pro coniuge supplex
 accepit ueniam. sed enim reuocatus in acri 401
 caede lupus perstat, dulcedine sanguinis asper,
 donec inhaerentem lacerae ceruice iuuencae
 marmore mutauit. corpus praeterque colorem
 omnia seruauit: lapidis color indicat illum 405
 iam non esse lupum, iam non debere timeri.
 nec tamen hac profugum consistere Pelea terra

fata sinunt: Magnetas adit uagus exul et illic
 sumit ab Haemonio purgamina caedis Acasto.

Interea fratrisque sui fratremque secutis 410
 anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
 consulat ut sacras, hominum oblectamina, sortes,
 ad Clarium parat ire deum. nam templa profanus
 inuia cum Phlegiis faciebat Delphica Phorbas.
 consilii tamen ante sui, fidissima, certam 415
 te facit, Aleyone. cui protinus intima frigus
 ossa receperunt, buxoque similimus ora
 pallor obit, lacrimisque genae maduere profusis
 ter conata loqui, ter fletibus ora rigauit,
 singultuque pius interrumpente querellas 420
 'quae mea culpa tuam' dixit 'carissime, mentem
 uertit? ubi est, quae cura mei prior esse solebat?
 iam potes Aleyone securus abesse liquata?
 iam uia longa placet? iam sum tibi carior absens?
 at, puto, per terras iter est, tantumque dolebo, 425
 non etiam metuum, curaeque timore carebunt.
 aequora me terrent et ponti tristicus imago.
 et laceras nuper tabulas in litore uidi,
 et saepe in tumulis sine corpore nomina legi.
 neue tuum fallax animum fiducia tangat, 430
 quod socer Hippotades tibi sit, qui carcere fortes
 contineat uentos et, cum uelit, aequora placet.
 cum semel emissi tenuerunt aequora uenti,
 nil illis uetutum est, incommendataque tellus
 omnis et omne fretum. caeli quoque nubila uexant
 exequiuntque feris rutilos concursibus ignes. 436
 quo magis hos noui, (nam noui et saepe paterna
 parua domo uidi) magis hoc reor esse timendos.
 quod tua si flecti precibus sententia nullis,
 care, potest, coniunx, nimiumque es certus eundi,
 me quoque tolle simul. certe iactabimur una, 441
 nec, nisi quae patiari, metuum; pariterque feremus
 quicquid erit, pariter super aequora lata feremur.'

Talibus Aeolidis dictis lacrimisque mouetur
 sidereus coniunx; neque enim minor ignis in ipso est.
 sed neque propositos pelagi dimittere cursus, 446
 nec uult Aleyonen in partem adhibere periculi,
 multaque respondit timidum solantia pectus.
 non tamen idcirco causam probat. addidit illis
 hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem: 450
 'longa quidem est nobis omnis mora: sed tibi iuro
 per patrios ignes, si me modo fata remittent,
 ante reuersurum, quam luna bis impleat orbem.'
 his ubi promissis spes est adnota recursus,
 protinus eductas naualibus aequore tingui 455
 aptarique suis pinum iubet armamentis.
 qua rursus uisa, ueluti praesaga futuri,
 horruit Aleyone lacrimasque emisit obortas,
 amplexusque dedit tristisque miserrima tandem
 ore 'uale' dixit conlapsaque corpore toto est. 460
 ast iuuenes, quaerente moras Ceyce, reducunt
 ordinibus geminis ad fortia pectora remos
 aequalique ictu scindunt freta. sustulit illa
 uidentes oculos stantemque in puppe recurua
 concussaque manu dantem sibi signa maritum 465
 prima uidet redditque notas. ubi terra recessit
 longius, atque oculi nequeunt cognoscere uultus,
 dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
 haec quoque ut haud poterat, spatio submota, uideri,
 uela tamen spectat summo fluitantia malo. 470
 ut nec uela uidet, uacuum petit anxia lectum
 seque toro ponti. renouat lectusque torusque
 Aleyonae lacrimas et quae pars, admonet, absit.

Portibus exierant et mouerat aura rudentes:

XI 343 uirtute antiqua M. 344 nullis N λ, nulli (ras.) sati (ras.) s M, satiatus Riese ex Plan., multae insatiatus Postgate. 358 extant codd. aliquot, instant codd. 361 templi N². 365 strepitans Heins. ex codd., strepitus N ε, strepitu M λ. 366 iuncisq. Korn, cf. VIII 336, niueisq. M, siluisq. N in ras. ε λ, uluisq. Burm. paludibus M N¹. 367 et sparsus M, et spisso Heins. ex codd., et crasso N (ex sparso) ε λ, expersus Merk. 368 fulmineus M N. 381 sua Bentl., suo M λ, sui N (i in ras.). 387 mittat ut N ε λ, euetat M, praestet ut Merk. 393 pharus Heins., locus M N ε λ, focus codd. aliquot, loci codd. duo Heins. loca. nota Madv., lux Merk. 401 ab acri ε, in agris M N. 404 praeterque D. Heins., pariterque codd. 412 oblenimina Korn. 428 et. en ε. 435 fretum est M N ε. 436 fere M. 437, 438 hos uu. om. M N¹. 449 illi M λ. 452 remittant M N. 461 at N ε λ. 464 relicta M λ. 472 torusque codd. duo (et Housman Journ. Philol. xvi p. 35), locusque codd. 473 abstulit λ Priscian. p. 472, obstat ε in ras.

obuertit lateri pendentes nauita remos 475
cornuque in summa locat arbore totaque malo
carbassa deducit uenientesque accipit auras.
aut minus aut certe medium non amplius aequor
puppe secabatur, longeque erat utraque tellus,
cum mare sub noctem tumidis abescere cepit 480
fluctibus et praeceps spirare ualentis Eurus.
'ardua iamdudum demittite cornua' rector
clamat "et antennis totum subnectite uelum."
hic iubet: impediunt aduersae iussa procellae,
nec sinit audiri uocem fragor aequoris ullam. 485
sponte tamen propter alii subducere remos,
pars munire latus, pars uentis uela negare.
egerit hic fluctus aequorque refundit in aequor,
hic rapit antemnas. quae dum sine lege geruntur,
aspera crescit hiemps, omniq; e parte feroces 490
bella gerunt uenti fretaque indignantia miscent.
ipse pauet nec se, qui sit status, ipse fatetur
scire ratis rector, nec quid iubeatue uetue:
tanta mali moles tantoque potentior arte est.
quippe sonant clamore uiri, stridore rudentes, 495
uentorum incursu grauis unda, tonitribus aether.
fluctibus erigitur caelumque aequae uidetur
pontus et inductas adspergine tangere nubes.
et modo, cum fuluas ex imo uertit harenas,
concolor est illis, Stygia modo nigrior unda, 500
sternitur interdum spumisq; sonantibus albet.
ipsa quoque his agit uicibus Trachinia puppis
et nunc sublimis ueluti de uertice montis
despicere in ualles inumque Acheronta uidetur;
nunc, ubi demissam curuum circumstetit aequor,
suspiciere inferno summum de gurgite caelum. 506
saepae dat ingentem fluctu latus icta fragorem
nec leuius pulsata sonat quam ferreus olim
cum laceras aries ballistae concutit arces.
utque solent sumptis incursu uiribus ire 510
pectore in arma feri protentaque tela leones,
sic ubi se uentis admiserat unda coortis,
ibat in arma ratis multoque erat altior illis.
iamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ
rima patet praebetq; uiam letalibus undis. 515
ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres,
inque fretum credas totum descendere caelum,
inque plagas caeli tumefactum adscendere pontum.
uela madent nimbis et cum caelestibus undis 519
aequoreae miscentur aquae. caret ignibus aether,
caecaque nox premitur tenebris hiemisq; suisque.
discutiunt tamen has praebentq; micantia lumen
fulmina; fulmineis ardescent ignibus imbres.
dat quoque iam saltus intra caua texta carinae
fluctus; et ut miles, numero praestantior omni, 525
cum saepe adsiluit defensae moenibus urbis,
spe potitur tandem laudisque accensus amore
inter mille uiros murum tamen occupat unus,
sic ubi pulsarunt *noctiens* latera ardua fluctus,
uastius insurgens decimae ruit inpetus undae 530
nec prius abstitit fessam oppugnare carinam,
quam uelut in captas descendat moenia nauis.
pars igitur temptabat adhuc inuadere pinum,
pars maris intus erat. trepidant haud setius omnes,
quam solet urbs, aliis murum fodiuntibus extra 535
atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
deficit ars animique cadunt; totidemque uidentur,
quot ueniant fluctus, ruere atque inrumpere mortes.
non tenet hic lacrimas, stupet hic, uocat ille beatos
funera quos maneant; hic uotis numen adorat 540
brachiaque ad caelum, quod non uidet, inrita tollens
poscit opem; subeunt illi fraterque parensque,
huic cum pignoribus domus et quodcumque relictum
est.

Aleyone Ceyca mouet, Ceycis in ore
nulla nisi Aleyone est; et cum desideret unam, 545
gaudet abesse tamen. patriae quoque uellet ad oras
respicere inque domum supremos uertere uultus:
uerum ubi sit nescit; tanta uertigine pontus
feruet, et inducta piceis e nubibus umbra
omne latet caelum, duplicataque noctis imago est.
frangitur incursu nimborum turbinis arbor, 551
frangitur et regimen, spoliisque animosa superstes
unda uelut uictrix sinuataque despicit undas,
nec leuius quam siquis Athlon Pindumue reuulsos
sede sua totos in apertum euertit aequor, 555
praecipitata cadit pariterque et pondere et ictu
mergit in ima ratem; cum qua pars magna uiro-
rum, gurgite pressa graui neque in aera reddita, fato
functa suo est: alii partes et membra carinae
trunca tenent. tenet ipse manu, qua sceptrum sole-
bat, 560
fragmina nauigii Ceyx socerumque patremque
inuocat heu frustra. sed plurima nantis in ore
Aleyone coniunx. illam meminitque refertque,
illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus
optat et exanimis manibus tumuletur amicis. 565
dum natat, absentem, quotiens sinit hiscere fluctus,
nominat Aleyonen ipsique inimmurat undis.
ecce super medios fluctus niger areus aquarum
frangitur et rupta mersum caput obruit unda.
Lucifer obscurus nec quem cognoscere posses 570
illa luce fuit; quoniamque excedere caelo
non licuit, densis texit sua nubibus ora.
Aeolis interea tantorum ignara malorum
dinumerat noctes; et iam, quas induat ille,
festinat uestes, iam quas, ubi uenerit ille, 575
ipsa gerat, reditusque sibi promittit inanes.
omnibus illa quidem superbi pura ferebat,
ante tamen cunctos Iunonis templa colebat,
proque uiro, qui nullus erat, ueniebat ad aras,
utque foret sospes coniunx suus utque rediret 580
optabat, nullamque sibi praeferret. at illi
hoc de tot uotis poterat contingere solum.
At dea non ultra pro functo morte rogari
sustinet; utque manus funestas arceat aris,
'Iri, meae' dixit 'fidissima nuntia uocis, 585
uise soporiferam Somni uelociter aulam
extinctique iube Ceycis imagine mittat
Somnia ad Aleyonen ueros narrantia casus.'
dixerat: induitur uelamina mille colorum
Iris et arcuato caelum curuamine signans 590
tecta petit iussi sub nube latente regis.
Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
mons cauus, ignaui domus et penetralia Somni;
quo numquam radiis oriens mediusue cadensue
Phoebus adire potest. nebulae caligine mixtae 595
exhalantur humo dubinaeque crepuscula lucis.
non uigil ales ibi cristati cantibus oris
euocat Auroram, nec uoce silentia rumpunt
sollicitiue canes canibusque sagacior anser;
non fera, non pecudes, non moti flamine rami 600
humanaeque sonum reddunt conuicia linguae;
muta quies habitat. saxo tamen exit ab imo
rinus aquae Lethes, per quem cum murmure labens
inuait somnos crepitantibus unda lapillis.
ante fores antri fecunda papauera florent 605
innumeraeque herbae, quarum de lacte soporem
Nox legit et spargit per opacae umida terras.
ianna nec uerso stridores cardine reddit:
nulla domo tota, custos in limine nullus.
at medio tornis est ebena sublimis in antro, 610
plumeus, unicolor, pullo uelamine tectus;
quo cubat ipse deus membris languore solutis.

XI 483 *amptempnis* M. 493 *uelitque* M N A. 496 *undarum* codd., corr. Bothe. 499 *uerit* M N A, *uerit* uulg.
507 *fl. grauis* M, *fl. raris* N in ras. 512 *admiserat* (ad mutatum in eo) N, cod. Nicolaitanus, om. M, *conam*, A. 522
micantia uulg., *minantia* M N A. 523 *imbres* Housman (Trans. Camb. Phil. Soc. t. m p. 151), *opes* M, *undae* uulg.
529 *noctiens* Merk., *celsi* M in ras. N pro uer. acr., *acres*, de A siletur. 534 *setius* Heins., *segnius* A, hunc u. om.
M N. 542 *fratresque* Heins. ex codd. 555 *euertit* A. 571 *huc* M N A, *noct* N² in ras. A. 583 *profuncti* M.
608 nec N² ex corr. A, ne M A. reddat A. 610 *at. in* M N A. *hebeno* M N.

hunc circa passim varias imitantia formas
 Somnia uana iacent totidem, quot messis aristas,
 silua gerit frondes, eiectas litus harenas. 615
 quo simul intrauit manibusque obstantia uirgo
 Somnia dimouit, uestis fulgore reluxit
 sacra domus: tardaue deus grauitate iacentes
 uix oculos tollens iterumque iterumque relabens
 summaque percutiens nutanti pectora mento, 620
 excussit tandem sibi se, cubitoque leuatus,
 quid ueniat (cognouit enim) scitatur. at illa:
 'Somne, quies rerum, placidissime Somne deorum,
 pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris
 fessa ministeriis mulces reparasque labori, 625
 Somnia, quae ueras aequant imitamine formas,
 Herculea Trachine iube sub imagine regis
 Alcyonen adeant simulacraque naufraga fingant.
 inperat hoc Iuno.' postquam mandata peregit,
 Iris abit; neque enim ulterius tolerare uaporis 630
 uim poterat, labique ut somnum sensit in artus,
 effugit et remeant per quos modo uenerat arcus.

At pater e populo natorum mille suorum
 excitat artificem simulatoremque figurae
 Morpheae. non illo quisquam sollertius alter 635
 exprimit incessus uultumque sonumque loquendi.
 adicit et uestes et consuetissima cuique
 uerba. sed hic solos homines imitatur; at alter
 fit fera, fit uolucris, fit longo corpore serpens.
 hunc Icelon superi, mortale Phobetora uulgus 640
 nominat. est etiam diuersae tertius artis
 Phantasos: ille in humum saxumque undamque
 trabemque,

quaeque uacant anima, fallaciter omnia transit.
 regibus hi ducibusque suos ostendere uultus
 nocte solent, populos alii plebemque pererrant. 645
 praeterit hos genitor cunctisque e fratribus unum
 Morpheae, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus
 eligit; et rursus molli languore solutus
 deposuitque caput stratoque recondidit alto.
 ille uolat nullos strepitus facientibus alis 650
 per tenebras intraque morae breue tempus in urbem
 peruenit Haemoniam positisque e corpore pennis
 in faciem Ceycis abit; sumptaue figura
 luridus, exanimi similis, sine uestibus ullis, 654
 coniugis ante torum miserae stetit. uida uidetur
 barba uiri, madidisque grauis fluere unda capillis.
 tum lecto incumbens, fletu super ora profuso,
 haec ait: 'agnoscis Ceyca, miserrima coniunx?
 an mea mutata est facies nece? respice; nosces
 inueniesque tuo pro coniuge coniugis umbram. 660
 nil opis, Alcyone, nobis tua uota tulerunt:
 occidimus. falso tibi me promittere noli.
 nubilis Aegaeo deprendit in aequore nauem
 Auster et ingenti iactatam flamine soluit,
 oraque nostra, tuum frustra clamantia nomen, 665
 inplerunt fluctus. non haec tibi nuntiat auctor
 ambiguus, non ista uagis rumoribus audis;
 ipse ego fata tibi praesens mea naufragus edo.
 surge, age, da lacrimas lugubriaque indue nec me
 indeploratum sub inania Tartara mitte.' 670
 adicit his uocem Morpheus, quam coniugis illa
 crederet esse sui. fletus quoque fundere ueros
 uisus erat, gestumque manus Ceycis habebat.
 ingemit Alcyone, lacrimas mouet atque lacertos 674
 per somnum, corpusque petens amplectitur auras
 exclamatque 'mane. quo te rapis? ibimus una.'
 uoce sua specieque uiri turbata soporem
 excutit et primo si sit circumspicit illic
 qui modo uisus erat: nam moti uoce ministri

intulerant lumen: postquam non inuenit usquam,
 percudit ora manu laniatque a pectore uestes 681
 pectoraque ipsa ferit. nec crines soluere curat,
 scindit, et altrici, quae luctus causa, roganti
 'nulla est Alcyone, nulla est' ait. 'occidit una
 cum Ceyce suo. solantia tollite uerba. 685
 naufragus interiit. uidi agnouique manusque
 ad discedentem, cupiens retinere, tetendi.
 umbra fuit; sed et umbra tamen manifesta uirique
 uera mei. non ille quidem, si quaeris, habebat
 adsuetos uultus nec, quo prius, ore nitebat. 690
 pallentem nudumque et adhuc umentem capillo
 infelix uidi. stetit hoc miserabilis ipso
 ecce loco' et quaerit uestigia siqua supersint.
 'hoc erat, hoc animo quod diuinante timebam,
 et ne, me fugiens, uentos sequerere rogabam. 695
 at certe uellem, quoniam periturus abibas,
 me quoque duxisses. tum tum fuit utile tecum
 ire mihi; neque enim de uitae tempore quicquam
 non simul egissem, nec mors discreta fuisset.
 nunc absens perii, iactor quoque fluctibus absens,
 et sine me me pontus habet. crudelior ipso 701
 sit mihi mens pelago, si uitam ducere nitar
 longius et tanto pugnem superesse dolori.
 sed neque pugnabo nec te, miserande, relinquam,
 et tibi nunc saltem ueniam comites; inque sepulcro
 si non urna, tamen iunget nos littera; si non 706
 ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.'
 plura dolor prohibet, uerboque interuenit omni
 plangor, et attonito gemitu a corde trahuntur.

Mane erat; egreditur tectis ad litus et illum 710
 maesta locum repetit, de quo spectarat euntem.
 dumque moratur ibi, dumque 'hic retinacula soluit,
 hoc mihi discedens dedit oscula litore' dicit,
 dumque notata locis reminiscitur acta fretumque
 prospicit, in liquida, spatio distante, tuetur 715
 nescioquid quasi corpus aqua: primoque quid illud
 esset erat dubium; postquam paulum adpulit unda,
 et, quamuis aberat, corpus tamen esse liquebat,
 qui foret ignorans, quia naufragus, omine mota est
 et, tamquam ignoto lacrimam daret, 'heu miser,'
 inquit 720
 'quisquis es, et siqua est coniunx tibi.' fluctibus
 actum

fit propius corpus. quod quo magis illa tuetur,
 hoc minus et minus est mentis. iam iamque pro-
 pinquae
 admotum terrae, iam quod cognoscere posset, 724
 cernit. erat coniunx. 'ille est' exclamat et una
 ora, comas, uestem lacerat tendensque trementes
 ad Ceyca manus 'sic, o carissime coniunx,
 sic ad me, miserande, redis?' ait. adiacet undis
 facta manu moles, quae primas aequoris iras
 frangit et incursum quae praedelassat aquarum. 730
 insilit huc, mirumque fuit potuisse, uolabat
 percutiensque leuem modio natis aera pennis
 stringebat summas ales miserabilis undas.
 dumque uolat, maesto similem plenumque querellae
 ora dedere sonum tenui crepitantia rostro. 735
 ut uero tetigit mutum et sine sanguine corpus,
 dilectos artus amplexa recenteribus alis
 frigida nequiquam duro dedit oscula rostro.
 senserit hoc Ceyx an uultum motibus undae
 tollere sit uisus, populus dubitabat; at ille 740
 senserat. et tandem, superis miserantibus, ambo
 alite mutantur. fatis obnoxius isdem
 tunc quoque mansit amor, nec coniugiale solum
 foedus in alitibus. coeunt fiuntque parentes,

XI 618 *sacra*. atra Heins. 626 *aequant* Heins. ex codd., *aequant* M N ε λ. 630 *uaporem* M, *saporis* λ, *soporis* N ε. 631 *ui* M. 635 ita Riese, *illic quisquam* M N ante ras., *illo iussos* ε λ Merk., *illi* Korn. 640 *icecon* codd., *ἰκελον* Plan. 643 *animo* M. 644 *hi* N Plan., *hic* M ε λ. 645 *solent* N Plan., *solet* codd. *plebique per herbam* M. 646 *genitor* Mehler (Mnemosyne, 1878, p. 408), *senior* codd. 659 *facies nunc* M. 665 *damnantia* M (*clam*, in marg.). 673 *manu* M N. 687 *ac—tenenti* M N λ. 692 *ipse* M. 695 *fugeres* M λ. 697 *tum* tum Riese, *multum* M Merk. collato IV 155, *tecum* N λ. 700 *perreo* ε, *ponti* M. 701 *sine me* me Heins., *sine te* me Lenz, *sine me te* M N ε λ. 709 a. e. Heins. ex cod. uno. 714 hunc u. om. Heins. Korn. *quae dum tota locis M, dumque notata oculis ε λ, dumque not[ita] locis N¹. 716 corpus erat* M. 729 *iras* Heins. ex codd., *undas* M N ε λ. 739 *senserat* M λ ε. 740 *sed uisus* M λ, *et uisus* ε, *erasus* N¹.

perque dies placidos hiberno tempore septem 745
incubat Alcyone pendentes aequore midis.
tunc iacet unda maris; uentos custodit et arcet
Aeolus egressu praestatque nepotibus aequor.

Hos aliquis senior iunctim freta lata uelantes
spectat et ad finem seruatos laudat amores. 750
proximus, aut idem, si fors tulit, 'hic quoque' dixit
'quem mare carpentem substrictaque crura geren-

tem
adspicis,' (ostendens spatiosum in guttura mergum)
'regia progenies; et si descendere ad ipsum
ordine perpetuo quaeris, sunt huius origo 755

Ilus et Assaracus raptusque Ioui Ganymedes
Laumedonque senex Priamusque nouissima Troiae
tempora sortitus; frater fuit Hectoris iste.

qui nisi sensisset prima nota fuit iuuenta,
forsitan inferius non Hectore nomen haberet, 760
quamuis est illum proles enixa Dymantem,

Aesacon umbrosa furtim peperisse sub Ida
fertur Alexirhoe, Granico nata bicorni.
oderat hic urbes nitidaeque remotos ab aula
secretos montes et inambitiosa colebat 765

rura, nec Iliacos coetus nisi rarus adibat.
non agreste tamen nec inexpugnabile amori
pectus habens siluas captatum saepe per omnes
adspicit Hesperien patria Cebrenida ripa.

infectos umeris siccantem sole capillos. 770

uisa fugit Nymphæ, ueluti perterrita fulum
cerua lupum longæ lacu deprensa relicto
accipitrem fluuiialis anas. quam Troius heros
insequitur celeremque metu celer urguet amore.

ecce latens herba coluber fugientis adunco 775
dente pedem strinxit uirusque in corpore liquit.
cum uita suppressa fuga est. amplectitur amens
exanimem clamatque "piget, piget esse secutum.

sed non hoc timui, neque erat mihi uincere tanti.
perdidimus miseram nos te duo: uulnus ab angue,
a me causa data est. ego sum sceleratior illo; 781
qui tibi morte mea mortis solacia mittam."

dixit et e scopulo, quem rauca subderat unda,
se dedit in pontum. Tethys miserata cadentem
molliter excepit nantemque per aequora pennis 785
textit, et optatae non est data copia mortis.

indignatur amans inuitum uiuere cogi,
obstarique animae, misera de sede uolenti
exire; utque nouas umeris adsumperat alas, 789
subuolat atque iterum corpus super aequora mittit.

pluma lenat casus. furit Aesacus inque profundum
pronus abit letique uiam sine fine retemptat.
fecit amor maciem. longa internodia crurum,
longa manet ceruix, caput est a corpore longe. 794
aequor amat nomenque tenet, quia mergitur illo.

LIBER DVODECIMVS

Nescius adsumptis Priamus pater Aesacon alis
uiuere lugebat; tumulo quoque nomen habenti
inferias dederat cum fratribus Hector inanes.

defuit officio Paridis praesentia tristi,
postmodo qui rapta longum cum coniuge bellum 5
attulit in patriam; coniurataeque sequuntur
mille rates gentisque simul commune Pelasgae.

nec dilata foret uindicta, nisi aequora saeui
inuiā fecissent uenti Boeotaeque tellus 10
Aulide piscosa puppes tenuisset ituras.

hic patrio de more Ioui cum sacra parassent,
ut uetus accensis incanduit ignibus ara,
serpere caeruleum Danaï uidere draconem
in platanum, coeptis quae stabat proxima sacris.

nidus erat uoluerum bis quattuor arbore summa; 15
quas simul et matrem circum sua damna uolantem
conripuit serpens audoque abscondidit ore.

obstupere omnes. at ueri prouidus augur
Thestorides 'uincemus,' ait 'gaudete, Pelasgi.
Troia cadet; sed erit nostri mora longa laboris', 20
atque nouem uolucres in belli digere annos.

ille, ut erat, uirides amplexus in arbore ramos
fit lapis et superat serpentis imagine saxum.

Permanet Aoniis Nereus uiolentus in undis
bellaque non transfert; et sunt qui parcere Troiae
Neptunum credant quia moenia fecerat urbis. 26
at non Thestorides. nec enim nescitue tacetue

sanguine uirgineo placandam uirginis iram
esse deae. postquam pietatem publica causa
rexque patrem uicit castumque datura cruorem 30

flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris,
uicta dea est nubemque oculis obiecit et inter
officium turbamque sacri uocesque precantum
supposita fertur mutasse Mycenida cerua.

ergo ubi, qua deuit, lenita est caede Diana, 35
et pariter Phoebes, pariter maris ira recessit,
accipiunt uentos a tergo mille carinae
multaque perpessae Phrygia potiuntur harena.

Orbe locus medio est inter terrasque fretumque
caelestesque plagas, triplicis confinia mundi, 40
unde quod est usquam, quamuis regionibus absit,
inspicitur, penetratque cauas uox omnis ad aures.

Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce
innumerosque aditus ac mille foramina tectis
addidit et nullis inclusit limina portis. 45
nocte dieque patet. tota est ex aere sonanti;

tota fremitu nocēsque refert iteratque quod audit:
nulla quies intus nullaque silentia parte.

nec tamen est clamor, sed paruae murmura uocis,
qualia de pelagi, siquis procul audiat, undis 50
esse solent, qualemue sonum, cum Iuppiter atras
increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.

atria turba tenet: ueniunt, lene uulgus, euntque
mixtaeque cum ueris passim commenta uagantur
milia rumorum confusaeque uerba uolutant. 55
e quibus hi uacuas implent sermonibus aures,

hi narrata ferunt alio, mensuraeque ficti
crescit, et auditis aliquid nouus adicit auctor.
illic Credulitas, illic temerarius Error
uanaque Laetitia est consternatiue Timores 60

XI 747 iacet unda m. M, uia tuta m. N² + A. 749 iunctim (im ex um) M, circum N² + A. 753 guttura cA. 755
hatis. Ilus Polle qui u. 756 dmnat. 757 prius -que add. uett., -ue M N + A. 763 graeci comita M N, graeci cognata
+ A, corr. Pierius Valerian. 769 Hesperien Laetantius, operien similiaue codd. Cebrenida Plan., crebo. M N + A. 772
-ue Benth., -que codd. Merk. 774 angit M, angit N. 779 neque M N A, nec i Merk. 783 quem N + A, quo M, qua Merk.
784 se dedit N in ras. T, decidit M + A. thetis M N A. 786 morti M. 789 superis assumeret M N¹. 795 aequora M.
tenet i pro uar. ser., manet M N + A.

XII 9 bac(c)ia M N + A. 17 udo quas condidit ore M, unde abscondidit Merk., audoque recondidit ore i A, audoque
recondidit alio N in ras. 18 prodigus auctor M. 21 dyget M A. 23 superat Merk. cuius praefat. unde p. XXXV, seruat
codd. 24 nereus codd., Nereus Housman (l. c.) 26 urbs M N corr. ex urbs quod ediderunt Heus. Merk. 30 resque
M N in ras. + A. uincit + A. 43 domum, locum N, cf. I 27. 46 aere sonanti M A.

Seditioque repens dubioque auctore Susurri.
ipsa quid in caelo rerum pelagoque geratur
et tellure uidet totumque inquit in orbem.

Feceat haec notum Graias cum milite forti
aduentare rates. neque inexpectatus in armis 65
hostis adest: prohibent aditus litusque tuentur
Troes et Hectorea primus fataliter hasta,
Protesilae, cadis, commissaque proelia magno
stant Danaï, fortisque animae nece cognitus Hector.
nec Phryges exiguo quid Achaica dextera posset 70
sanguine senserunt. et iam Sigea rubebant
litora, iam leto proles Neptunia, Cycnus
mille uiros dederat, iam curru instabat Achilles
totaque Peliacae sternebat cuspidis ictu
agmina, perque acies aut Cycnum aut Hectora
quaerens 75

concreditur Cyeno; decimum dilatus in annum
Hector erat. tum colla iugo canentia pressos
exhortatus equos currum dextit in hostem
concutiensque suis uiibrantia tela lacertis
'quisquis es, o iuuenis,' dixit 'solamen habeto 80
mortis, ab Haemonio quod sis iugulatus Achille.'
hactenus Aeacides; uocem grauis hasta secuta est.
sed quamquam certa nullus fuit error in hasta,
nil tamen emissi profecit acumine ferri;
utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu, 85
'nate dea, nam te fama praenouimus,' inquit
ille 'quid a nobis uulnus miraris abesse?'
(mirabatur enim) 'non haec, quam cernis, equinis
fulua inbis cassis neque onus caua parma sinistrae
auxilio mihi sunt: decor est quaesitus ab istis. 90
Mars quoque ob hoc capere arma solet. remouebitur
huius

tegminis officium, tamen indestrictus abibo.
est aliquid non esse satum Nereide, sed qui
Nereaque et natas et totum temperat aequor.'
dixit et haesurum clipei curruamine telum 95
misit in Aeaciden; quod et aes et proxima rupit
terga nouena boum, decimo tamen orbe moratum est.
executit hoc heros rursusque tremantia forti
tela manu torsit; rursus sine uulnere corpus
sincerumque fuit. nec tertia cuspis apertum 100
et se praebentem ualuit destringere Cycnum.
haud secus exarsit quam circo taurus aperto,
cum sua terribili petit inritamina cornu,
poeniceas uestes, elusaque uulnera sentit.
num tamen excedit ferrum, considerat, hastae: 105
haerebat ligno. 'manus est mea debilis ergo
quasque' ait 'ante habuit uires, effudit in uno?
nam certe ualui, uel cum Lynesia primus
moenia deiici, uel cum Tenedonque suoque
Eetioneas inpleui sanguine Thebas, 110
uel cum purpureus populari caede Caius
fluxit opusque meae bis sensit Telephus hastae.
hic quoque tot caesis, quorum per litus aceros
et feci et uideo, ualuit mea dextra ualetque.'
dixit et, ante actis ueluti male crederet, hastam 115
misit in aduersum Lycia de plebe Menoeten
loricamque simul subiectaque pectora rupit.
quo plangente grauem moribundo pectore terram
extrahit illud idem calido de uulnere telum
atque ait, 'haec manus est, haec, qua modo uici-
mus, hasta. 120
ntar in hoc isdem: sit in hoc, precor, exitus idem.'
sic fatur Cycnumque petit, nec fraxinus errat
inque umero sonuit non euitata sinistro;

inde uelut muro solidaque a caute repulsa est.
qua tamen ictus erat, signatum sanguine Cycnum
uiderat et frustra fuerat gausus Achilles. 126
uulnus erat nullum; sanguis fuit ille Menoetae.
tum uero praeceps curru fremebundus ab alto
desilit et nitido securum comminus hostem
ense petens parmam gladio galeamque cauari 130
cernit, at in duro laedi quoque corpore ferrum.
haud tulit ulterius, clipeoque aduersa recteti
ter quater ora uiri capulo caua tempora pulsat
cedentique sequens instat turbatque ruitque 134
attonitoque negat requiem. paucor occupat illum,
ante oculosque natant tenebrae; retroque ferenti
auersos passus medio lapis obstitit aruo.
quem super impulsus resupino corpore Cycnum
ui multa uertit terraeque affixit Achilles.
tum clipeo genibusque premens praecordia duris 140
uincla trahit galeae; quae presso subdita mento
elidunt fauces et respiramen iterque
eripiunt animae. uictum spoliare parabat;
arma relictia uidet. corpus deus aequoris albam
contulit in uolucrum, cuius modo nomen habebat.

Hic labor, haec requiem multorum pugna dierum
attulit et positus pars utraque substitit armis. 147
dumque uigil Phrygios seruat custodia muros
et uigil Argolicas seruat custodia fossas,
festa dies aderat, qua Cycni uictor Achilles 150
Pallada mactatae placabat sanguine uaccae.
euius ut inposuit prosecta calentibus aris
et dis acceptus penetravit in aethera nidor,
sacra tulere suam, pars est data cetera mensis.
discubere toris proceres et corpora tosta 155
carne replent uinoque leuant curasque sitimque.
non illos citharae, non illos carmina uocum
longaue multifori delectat tibia buxi,
sed noctem sermone trahunt, uirtusque loquendi
materia est. pugnam referunt hostisque suamque,
inque uices adita atque exhausta pericula saepe 161
commemorare iuuat. quid enim loqueretur Achilles
aut quid apud magnum potius loqueretur Achillem?
proxima praecipue domito uictoria Cycno
in sermone fuit. uisum mirabile cunctis, 165
quod iuueni corpus nullo penetrabile telo
inuictumque a uulnere erat ferrumque terebat.
hoc ipse Aeacides, hoc mirabantur Achiui,
cum sic Nestor ait: 'uestro fuit unicus aeuo
contemptor ferri nulloque forabilis ictu 170
Cycnus. at ipse olim patientem uulnera mille
corpore non laeso Perrhaebum Caenea uidi,
Caenea Perrhaebum, qui factis inclitus Othryn
incoluit; quoque id mirum magis esset in illo,
femina natus erat.' monstri nouitate mouentur 175
quisquis adest, narretque rogant. quos inter Achilles:
'dic age, nam cunctis eadem est audire uoluntas,
o facunde senex, aeui prudentia nostri,
quis fuerit Caeneus, cur in contraria uersus,
qua tibi militia, cuius certamine pugnae 180
cognitus, a quo sit uictus, si uictus ab ullo est.'
tum senior: 'quamuis obestet mihi tarda uetustas
multaque me fugiant primis spectata sub annis,
plura tamen memini. nec quae magis haereat ulla
pectore res nostro est inter bellicae domique 185
acta tot. ac si quem potuit spatiosa senectus
spectatorem operum multorum reddere, uixi
annos bis centum; nunc tertia uiuitur aetas.
clara decore fuit proles Elateia Caenis,

XII 61 *repens* Heins., *recens* codd. 69 *fortis*—*nece* Huygens, *fortes*—*neque* codd. 70 *possit* M. 71 *Sigea* ed. Iuntina, *signata* M N. 73 *currus*—*achillis* N. 74 *stabat* M N. 77 *cantantia* Heins. ex codd. 91 *huius* M, omne N. 92 *indestrictus* Heins., *indestrictus* M N. 94 *temperet* N. 98 *executit* ε, *ἀνίστασι* Plan., *excipit* M N. 103 *irritamenta* malorum M; cf. I 140. 106 *lignum* M. 108 *ualuit* N. 109 *primum* N. 110 *ita* Plan. R. Regius, *Sicioneas* λ peiora cett. 118 *uertice* Heins. 120 *haec quando* M. 122 *fatus* M. 124 *repulsa* N² ex corr., *reuulsa* M. 127 *fuit*. *erat* Heins. 131 *at* Lenz, et codd. 132 *recteti* Ehwald collato Verg. Aen. XII 374, *recteto* M codd. aliquot Heins., *recteto* ε λ, *recepto* M ex corr., *reducto* N. 133 *ita* M, *capulo et uulg.* 138 *corpore* M N. 139 *pectore* Heins. uulg. 142 *iterque uulg.*, *utrumque* M. 155 *et*. *sed* M. 166 *iuuenis* N. 167 *terebat* edd. uett., *ferbat* N. 168 *feribat* M. 174 *quodque* M. 175 *mouentur* N in ras. λ, *mouetur* ε, *feruntur* M Merk. 176 *rogat* M. 182 *lonea* (in ras.) *senectus* N. 184 *illa* Heins. 185 *domique* Heins. ex codd., *domusque* M N. 189 *elate* laceris M.

Thessalidum uirgo pulcherrima perque propinquas
perque tuas urbes (tibi enim popularis, Achille) 191
multorum frustra notis optata procorum.
tempasset Pelens thalamos quoque forsitan illos;
sed iam aut contingerant illi comibia matris
aut fuerant promissa tuae. nec Caenis in ullos 195
denupsit thalamos: secretaque litora carpens
aequorei uim passa dei est; ita fama ferebat.
utque nouae Veneris Neptunus gaudia cepit,
"sint tua uota licet" dixit "secura repulsae: 199
elige quid uoneas." eadem hoc quoque fama ferebat.
"magnum" Caenis ait "facit haec iniuria uotum,
tale pati nil posse, mihi. da femina ne sim:
omnia praestiteris." grauiore nouissima dixit
uerba sono, poteratque uiri uox illa uideri,
sicut erat. nam iam uoto deus aequoris alii 205
adnuerat dederatque super, ne saucius ullis
uulneribus fieri ferroue occumbere posset.
munere laetus abit studiisque uirilibus aeuum
exigit Atacrides Peneiaque arua pererrat.
Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus 210
Nubigenasque feros positus ex ordine mensis
arboribus tecto discumbere iusserat antro.
Haemonii proceres aderant, aderamus et ipsi,
festaque confusa resonabat regia turba.
ecce canunt Hymenaeon et ignibus atria fumant, 215
cinctaque adest uirgo matrum nuruumque caterua,
praesignis facie. felicem diximus illa
coniuge Pirithoum; quod paene fefellimus omen.
nam tibi, saeuorum saeuissime Centaurorum,
Euryte, quam uino pectus tam uirgine uisa 220
ardet, et ebrietas geminata libidine regnat.
protinus euersae turbant conuiuia mensae,
raptaturque comis per uim noua nupta prehensis.
Eurytus Hippodamen, alii quam quisque probabant
aut poterant rapiunt, captaeque erat urbis imago.
femine clamore sonat domus. oculus omnes 226
surgimus, et primus "quae te uecordia," Theseus
"Euryte, pulsas," ait, "qui me uiuente lacessas
Pirithoum uiolentes duos ignarus in uno?"
[neue ea magnanimus frustra memorauerit heros 230
submouet instantes raptamque furentibus aufert.]
ille nihil contra (neque enim defendere uerbis
taliam facta potest), sed uindictis ora proteruis
insequitur manibus generosae pectora pulsas.
forte fuit iuxta signis extantibus asper 235
antiquus crater; quem uastum uastior ipse
sustulit Aegides aduersaque misit in ora.
sanguinis ille globos pariter cerebrumque merumque
uulnere et ore uomens madida resupinus harena
calcitrat. ardescunt germani caede Bimembres 240
certatimque omnes uno ore "arma, arma" loquuntur.
uina dabant animos. et prima pocula pugna
missa uolant fragilesque cadi curuique lebetes,
res epulis quondam, tum bello et caedibus aptae.
Primus Ophionides Amyceus penetralia donis 245
haud timuit spoliare suis et primus ab aede
lampadibus densum rapuit funale coruscis
elatumque alte, ueluti qui candida tauri
rumpere sacrificia molitur colla securi,
inlisit fronti Lapithae Celadontis et ossa 250
non agnoscendo confusa relinquit in ore.
exilure oculi disiectisque ossibus oris
acta retro naribus medioque est fixa palato.
hunc pede conuulso mensae Pellaeae acernae
strauit humi Pelates deiecto in pectora mento 255
cumque atro mixtos sputantem sanguine dentes

uulnere Tartareas geminato mittit ad umbras.

Proximus ut steterat, spectans altaria uultu
fumida terribili "cur non" ait "utimur istis?"
cumque suis Gryneus immanem sustulit aram 260
ignibus et medium Lapitharum icieit in agmen
depressitque duos, Brotean et Orion. Orio
mater erat Mycale, quam deduxisse canendo
saepe reluctanti constabat cornua lunae.
"non inpune feres, teli modo copia detur" 265
dixerat Exadius telique habet instar, in alta
quae fuerant pinu notui cornua cerui.
figitur hinc duplici Gryneus in lumina ramo
eruiturque oculos; quorum pars cornibus haeret,
pars fluit in barbam concretaque sanguine pendet.
Ecce rapit mediis flagrantem Rhoetus ab aris 271
pruniceum torrem dextraque a parte Charaxi
tempora perfringit fuluo protecta capillo.
correpti rapida, ueluti seges arida, flamma
arserunt crines, et uulnere sanguis inustus 275
terribilem stridore sonum dedit, ut dare ferrum
igne rubens plerumque solet, quod forcipe curua
cum faber eduxit, lacubus demittit; at illud
stridet et in tepida submersum sibilat unda.
saucius hirsutis audium de crinibus ignem 280
excutit inque umeros limen tellure reuulsum
tollit, onus plaustrum. quod ne permittat in hostem,
ipsa facit grauitas. socium quoque saxea moles
oppressit spatio stantem propiore Cometem.
gaudia nec retinet Rhoetus: "sic, conprecor," inquit
"cetera sit fortis castorum turba tuorum." 286
semicremoque nouat repetitum stipite uulnus
terque quaterque graui iuncturas uerticis ictu
rupit, et in liquido sederunt ossa cerebro.

Victor ad Euagrum Corythumque Dryantaque
transit. 290

e quibus ut prima tectus lanugine malas
procubuit Corythus, "puero quae gloria fuso
parta tibi est?" Euagrus ait. nec dicere Rhoetus
plura sinit rutilasque ferox in aperta loquentis
condidit ora uiri perque os in aperta flammis. 295
te quoque, saeue Drya, circum caput igne rotato
insequitur; sed non in te quoque constitit idem
exitus: adsiduae successus caedis ouantem,
qua iuncta est uero cervice, sude ligis obusta.
ingemuit duroque sudem uix osse reuellit 300
Rhoetus et ipse suo madafactus sanguine fugit.
fugit et Orneus Lycaebusque et saeuus armo
dexteriore Medon et cum Pisenore Thaumas,
quique pedum nuper certamine uicerat omnes
Mermeros, accepto tum uulnere tardius ibat, 305
et Pholus et Melaneus et Abas, praedator aprorum,
quique suis frustra bellum dissuaserat, augur
Asbolus. ille etiam metuenti uulnera Nesso
"ne fuge; ad Herculeos" inquit "seruaberis arcus."
at non Eurynomus Lycidasque et Areos et Imbreus
effugere necem; quos omnes dextra Dryantis 311
perculit aduersos. aduersum tu quoque, quamuis
terga fugae dederas, uulnus, Crenaeae, tulisti;
nam graue respiciens inter duo lumina ferrum,
qua naris fronti committitur, accipis, imae. 315

In tanto fremitu cunctis sine fine iacebat
sopitus nenis et inexperrectus Aphidas
languentique manu carchesia mixta tenebat,
fusus in Ossaeae uillosis pelibus ursae.
quem procul ut uidit frustra nulla arma mouentem,
inserit amento digitos "miscenda" que dixit 321
"cum Styge uina bibes" Phorbas; nec plura moratus

XII 192 multorumque fuit spes inuidiosa procorum M N; cf. IV 795. IX 10. 198 caepit M. 202 pati cum posse nichil N et A. 205 uotis M ex corr. 224 probabat A. 229 uolensque N, uolensque M et A. 230. 231 hos uir, om. M N¹. damnauerunt Merk. al. 233 proteruis M. 236 surgens ut, ipso M. 237 auersaque M. 242 et, sed M. 244 tum, nunc N. 247 iam pedibus M N. 251 cognoscendo N et A. 255 Pelates Plan., belates codd. 256 sputantem Heins., exprobra Plan., spumantem M N A. 262 depressit M ex corr., oppressit A, oppressit s. 264 reluctantes N. 265 illi, m. M. 268 ramo uulg., uolta N, uolta M unde uallo suspiciatur Merk. 277 fortis M. 290 dracentaque M N. 298 om. M N¹. hic desinit A. 299 se figit M. 300 duroque suo M. reuulsa Chianus, Diomed. Prisc. Merk. 302 licet desipit M N¹ h¹ = Hauniensis, corr. Nauger. 306 mendans M N et. 308 astilus uel astilos codd., corr. Roscher. 321 insertis digitis telo M. 322 bibes codd., libas Heins. ex codd. moratus M N¹, locutus s. h.

in iuuenem torsit iaculum, ferrataque collo
fraxinus, ut casu iacuit resupinus, adacta est.
mors caruit sensu, plenoque e gutture fluxit 325
inque toros inque ipsa niger carthesia sanguis.

Vidi ego Petraeum conantem tollere terra
glandiferam quercum; quam dum complexibus ambit
et quatit huc illuc labefactaque robora iactat,
lancea Pirihoi costis inmissa Petraei 330
pectora cum duro luctantia robore fixit.
Pirihoi cecidisse Lycum uirtute ferebant,
Pirihoi uirtute Chromin. sed uterque minorem
uictori titulum quam Dictys Helopsque dederunt:
fixus Helops iaculo, quod peruia tempora fecit 335
et missum a dextra laeum penetrauit ad aurem,
Dictys, ab ancipiti delapsus acumine montis,
dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
decidit in praeceps et pondere corporis ornum
ingentem fregit sauae induit ilia fractae. 340

Vltor adest Aphareus saxumque e monte reuulsum
mittere conatur. mittentem stipite querno
occupat Aegides cubitque ingentia frangit
ossa; nec ulterius dare corpus inutile leto
aut uacat aut curat, tergoque Bienoris alti 345
insilit, haud solito quemquam portare nisi ipsum,
oppositum genu costis, prensamque sinistra
caesariem retinens uultum minitantiæ ora
robore nodoso praeduraque tempora fregit.
robore Nedymnum iaculatoremq̃ue Lycotan 350
sternit et inmissa protectum pectora barba
Hippason et summis exstantem Riphea siluis
Thereaque, Haemoniis qui prensos montibus ursos
ferre domum uiuos indignantesque solebat.

Haud tulit utentem pugnae successibus ultra 355
Thesea Demoleon: solidoque reuellere trunco
annosam pinum magno molimine temptat;
quod quia non potuit, praefractam misit in hostem.
sed procul a telo Theseus ueniente recessit
Pallados admonitu; credi sic ipse uolebat. 360
non tamen arbor iners cecidit; nam Crantoris alti
abscidit iugulo pectusque umerumque sinistrum.
armiger ille tui fuerat genitoris, Achille,
quem Dolopum rector, bello superatus, Amyntor
Aeacidae dederat pacis pignusque fidemque. 365
hunc procul ut foedo disiectum uulnere Peleus
uidit, "at inferias, iuuenem gratissime Crantor,
accipe" ait, ualidoque in Demoleonte lacerto
fraxineam misit contentis uiribus hastam. 369
quae laterum cratem praerupit et ossibus haerens
inremuit. trahit ille manu sine cuspidē lignum;
id quoque uix sequitur; cuspis pulmone retenta est.
ipse dolor uires animo dabat; aeger in hostem
erigit pedibusque uirum proculcat equinis.
excipit ille ictus galea clipeoque sonantes 375
defensatque umeros praetentaque sustinet arma
perque armos uno duo pectora perforat ictu.

Ante tamen leto dederat Phlegraeon et Hysten
eminus, Iphinoum conlato Marte Claninque.
additur his Dorylas, qui tempora tecta gerebat 380
pelle lupi saeuique uicem praestantia teli
cornua uara boum multo rubefacta cruore.
huic ego (nam uires animus dabat) "adspice," dixi
"quantum concedant nostro tua cornua ferro"
et iaculum torsi. quod cum uitare nequiret, 385
opposit dextram passurae uulnera fronti.

adfixa est cum fronte manus. fit clamor, at illum
haerentem Peleus et acerbo uulnere uictum
(stabat enim propior) mediam ferit ense sub aluum.
prosiluit terraque ferox sua uiscera traxit 390
tractaque calcavit calcataque rupit et illis
crura quoque impediit et inani concidit aluo.

Nec te pugnantem tua, Cyllare, forma redemit,
si modo naturae formam concedimus illi.
barba erat incipiens, barbae color aureus, aurea 395
ex umeris medios coma dependebat in armos.
gratus in ore uigor; ceruix umerique manusque
pectoraque artificum laudatis proxima signis,
et quacumque uir est. nec equi mendosa sub illo
deteriorque uiro facies. da colla caputque, 400
Castore dignus erit. sic tergum sessile, sic sunt
pectora celsa toris. totus pice nigrior atra,
candida cauda tamen, color est quoque cruribus albus.
multae illum petiere sua de gente, sed una
abstulit Hylonome, qua nulla decentior inter 405
semiferos altis habitauit femina siluis.

haec et blanditiis et amando et amare fatendo
Cyllaron una tenet. cultus quoque, quantus in illis
esse potest membris, ut sit coma pectine leuis,
ut modo rore maris, modo se uiolaue rosaue 410
implicet, interdum canentia lilia gestet,
bisque die lapsis Pagasaeae uertice siluae
fontibus ora lauet, bis flumine corpora tinguat,
nec nisi quae decaant electarumque ferarum
aut umero aut lateri praetendat uellera laeum. 415
par amor est illis; errant in montibus una,
antra simul subeunt. et tum Lapitheia tecta
intrarant pariter, pariter fera bella gerebant.
auctor in incerto est, iaculum de parte sinistra
uenit et inferius, quam collo pectora subsunt, 420
Cyllare, te fixit. paruo cor uulnere laesum
corpore cum toto post teli educta refrixit.
protinus Hylonome morientes excipit artus
inpositaque manu uulnus fouet oraque ad ora 424
admouet atque animae fugienti obistere temptat.
ut uidet extinctum, dictis quae clamor ad aures
aruit ire meas, telo, quod inhaeserat illi,
ineubuit moriensque suum complexa maritum est.

Ante oculos stat et ille meos, qui sena leonum
uinxerat inter se conexis uellera nodis, 430
Phaeocomes, hominemque simul protectus equum-
que.

caudice qui misso, quem uix iuga bina monerent,
Tectaphon Oleniden a summo uertice fregit.
ast ego, dum parat hic armis nudare iacentem,
(scit tuus hoc genitor) gladium spoliantis in ima
ilia demisi. Cthionius quoque Teleboasque 436
ense iacent nostro: ramum prior ille bifurcum
gesserat, hic iaculum. iaculo mihi uulnera fecit.
signa uides, apparet adhuc uetus inde cicatrix.
tunc ego debueram capienda ad Pergama mitti, 440
tum poteram magni, si non superare, morari
Hectoris arma meis. illo sed tempore nullus
aut puer Hector erat; nunc me mea deficit aetas.
quid tibi uictorem gemini Periphanta Pyraethi,
Ampeya quid referam, qui quadrupedantis Echelli
fixit in aduerso cornum sine cuspidē uultu? 446
uecte Pelethronium Macareus in pectus adacto
strauit Erigdupum. memini et uenabula condi
inguine Nessesis manibus coniecta Cymeli.

XII 327 tollere codd. plerique, euellere N in ras. edd., uellere Merk. 332 hunc u. om. M N¹. cecidisse lycum uirtute N² h. u. l. c. edd. plerique. 341 ultor s. pro uar. sor. h., uictor M N s. 343 cubitque M N¹. 347 pressamque M. 350 Δυσκλῆς Plan. edd. Argent. et Colon., lichpen M N s., licetum aliquot codd. 353 thereaq. N, thescaq. M, thercaq. cod. Tegernseensis teste Hellmuth in Acad. Monac. 1883, p. 237. 356 solido diuellere N s. h. trunco cod. Heins. edd., dumo M N s. h., dudum Merk. 362 iaculo M N s. h. 369 contentis Heins., mentis quoque M s. h., magnis cum N, tormenti Polle. 370 praerupit Korn, prerupit M, perrupit s. h. uulg., perrumpit N. 375 sonanti M. 382 uara M, dura N s. h. 399 et qua parte uis s. h. 401 erat N fort. recte. sunt. stant Heins. Merk. 408 cultu h. Haupt. 411 candentia N fort. recte. 417 et cum M. 420 quam Heins. ex codd., qua M N s. h. 427 arguit M N s. h. 430 conexis N in ras. s. pro uar. sor. h., collectis M, coniectis s. 432 caudice corr. ex codice M, caudice s¹, codice h. Merk., cortice N². 433 Tectaphon Oleniden Merk. cuius praefat. uide p. xxxvi, tecta phonolen idemque M, theponolen uide s. peiora cett. frendit Merk. post hunc u. h² et alii codd. quinque uu. habent damnatos ab edd. recentt. 434 hunc Heins. ex codd. 436 thonius M s. h., nomius N. 440 capiendi pergama M. 443 at p. M. 444 Pyraethi Riese, pyreti M N s., perithi h. 445 nesseis N¹, nesses M s. h.

nec tu credideris tantum cecinisse futura 450
 Ampyciden Mopsam : Mopso iaculante biformis
 occubuit frustra loqui temptauit Hodites
 ad mentum lingua mentoque ad guttura fixo.

Quinque neei Caeneus dederat, Styphelumque
 Bromumque

Antimachumque Elymumque securiferumque Py-
 raeonem. 455

nulnera non memini, numerum nomenque notaui.
 prouolat Emathii spoliis armatus Halesi,
 quem dederat leto, membris et corpore Latreus
 maximus. huic aetas inter iuuenemque senemque,
 uis iuuenalis erat, uariabant tempora cani. 460

uis clipeo gladioque Macedoniae sarissa
 conspicuus faciemque obuersus in agmen utrumque
 armaque concussit certumque equitatu in orbem
 uerbaque tot fudit uacuas animosus in auras :

"et te, Caeni, feram? nam tu mihi femina semper,
 tu mihi Caenis eris. nec te natalis origo 466

commonuit, mentemque subit, quo praemia facto
 quaque uiri falsam speciem mercede pararis?

quid sis nata uide, uel quid sis passa, columque,
 i, cape cum calathis et stamina pollice torque; 470

bella relinque uiris." iactanti talia Caeneus
 extentum cursu missa latus eruit hasta,

qua uir equo commissus erat. furit ille dolore
 nudaque Phyllei iuuenis ferit ora sarissa.

non secus haec resilit, quam tecti a culmine grando,
 aut si quis paruo feriat caua tympana saxo. 476

comminus adgreditur laterique recondere duro
 luctatur gladium : gladio loca peruia non sunt.

"haud tamen effugies ; medio iugulaberis ense,
 quandoquidem mucro est hebes" inquit et in latus
 ensem. 480

obliquat longaue amplexitur ilia dextra.
 plaga facit gemitus in corpore marmoris icti,

fractaque dissiliit percusso lammina callo.
 ut satis inlaesos miranti praebuit artus,

"nunc age" ait Caeneus "nostro tua corpora ferro
 temptemus" capulque tenus demisit in armos 486

ensem fatiferum caecamque in uiscera mouit
 uersauitque manum uulnuseque in uulnere fecit.

ecce ruunt uasto rabidi clamore Bimembres
 telaque in hunc omnes unum mittuntque feruntque.

tela retusa cadunt, manet inperforatus ab omni 491
 inque cruentatus Caeneus Elateius ictu.

fecerat attonitos noua res. "heu dedecus ingens"
 Monychus exclamauit, "populus superamur ab uno

uixque uiro. quamquam ille uir est, nos segnibus
 actis, 495

quod fuit ille, sumus. quid membra inmania pro-
 sunt?

quid geminae uires et quod fortissima rerum
 in nobis duplex natura animalia iunxit?

nec nos matre dea, nec nos Ixione natos
 esse reor, qui tantus erat, Iunonis ut altae 500

spem caperet ; nos seminari superamur ab hoste,
 saxa trabesque super totosque inuoluit montes

uiuacemque animam missis elidite siluis.
 silua premat fauces, et erit pro uulnere pondus."

dixit et insani deiecit uiribus Austri 505
 forte trabem nactus ualidum coniecit in hostem

exemplumque fuit. paruoque in tempore nudus
 arboris Othrys erat, nec habebat Pelios umbras.

obrutus inmani cumulo sub pondere Caeneus
 aestuat arboreo coniectaque robora duris 510

fert umeris. sed enim postquam super ora caputque

creuit onus neque habet quas ducat spiritus auras,
 deficit interdum, modo se super aera frustra
 tollere conatur iactasque euoluere siluas,
 interdumque mouet, ueluti, quam cernimus, ecce, 516

ardua si terrae quatiatur motibus Ide.

exitus in dubio est. alii sub inania corpus
 Tartara detrusum siluarum mole ferebant ;

abnuat Ampyciden medioque ex aggere fuluis
 uidit autem pennis liquidas exire sub auras, 520

quae mihi tunc primum, tunc est conspecta supre-
 mum.

hanc ubi lustrantem leni sua castra uolatu
 Mopsus et ingenti circum clangore sonantem

adspexit, pariterque animis oculisque secutus
 "o salue," dixit "Lapithaeae gloria gentis, 525

maxime uir quondam, sed nunc auis unica, Caeneu."
 credita res auctore suo est. dolor addidit iram,

oppressumque aegre tulimus tot ab hostibus unum.
 nec prius abstinitus ferro exercere dolorem, 529

quam data pars leto, partem fuga noxque remouit."

Haec inter Lapithas et semihomines Centauros
 proelia, Tlepolemus, Pylio referente, dolorem

praeteriti Alcidae tacito non pertulit ore
 atque ait : "Herculeae mirum est obliuia laudis

acta tibi, senior. certe mihi saepe referro 535
 Nubigenas domitos a se pater esse solebat."

tristis ad haec Pylius : "quid me meminisse malorum
 cogis et obductos annis rescindere luctus

inque tuum genitorem odium offensasque fateri?
 ille quidem maiora fide di ! gessit et orbem 540

inpleuit meritis, quod mallem posse negare.
 sed neque Deiphobum nec Polydamanta nec ipsum

Hectora laudamus. quis enim laudauerit hostem?
 ille tuus genitor Messenia moenia quondam

atranit et inmeritas urbes Elinque Pylonque 545
 diruit inque meos ferrum flammamque penates

impulit. utque alios taceam, quos ille peremit,
 his sex Nelidae fuimus, conspecta iuuentus ;

his sex Herculeis ceciderunt, me minus uno,
 uiribus. atque alios uinci potuisse ferendum est :

mira Periclymeni mors est. cui posse figuras 551
 sumere quas uellet rursusque reponere sumptas

Neptunus dederat, Neptuli sanguinis auctor.
 hic ubi nequiquam est formas uariatus in omnes,

uertitur in faciem uolueris, quae fulmina curuis 555
 ferre solet pedibus, diuum gratissima regi.

uiribus usus auis pennis rostroque reduco
 hamatisque uiri laniauerat unguitibus ora

tendit in hanc nimium certos Tiryntius arcus
 atque inter nubes sublimia membra ferentem 560

pendentemque ferit, lateri qua iungitur ala.
 nec graue uulnus erat ; sed rupti uulnere nerui

deficiunt motumque negant uiresque uolandi.
 decidit in terram, non concipientibus auras

infirmis pennis, et quae leuis haeserat alae, 565
 corporis adfixi pressa est grauitate sagitta

perque latus summum iugulo est exacta sinistro.
 nunc uideor debere tui praeconia rebus

Herculis, o Rhodiae ductor pulcherrime classis?
 nec tamen ulterius quam fortia facta silendo 570

ulciscor fratres. solida est mihi gratia tecum."

Haec postquam dulci Neleius edidit ore,
 a sermone senis repetito munere Baechi

surrexere toris ; nox est data cetera somno.
 At deus, aequoreas qui cuspidate temperat undas,

in uolucrum corpus nati Phaethontida uersum 576
 mente dolet patria saeuumque perosus Achillem

XII 452 occubuit edd. uett., acubuit codd. 455 Pyraeum edd., pyraeum M N, pyraei s. pyraeum h. Pyraeum J. C. Jahn. 468 parasti M. 474 ora M N, ossa s. h. 483 callo Merk., collo codd. 486 temperans M N. 487 caecum Riese. 488 manu N. 489 rapidi M N. 505 insani h in ras., insanos M N. 506 uolueris Gronou. 509 tam cito M N. h. 510 coniectaque uulg., coniectaque M, coniectaque N. 513 super aera codd., superantia Korn. 518 retrusum M. 521 supremum N, uolueris M. h. 522 da Merk. 523 clangore Heus. ex codd., clangore M. h. 524 animis M. animo est N. h. 532 Tlepolemus M, triptolemus N. h. 536 pater ipse N in ras. h. 538 rescindere s. res-
 tinguere M, restringere N. 540 di gessit Heima., digessit M, quoque gessit N. h. 542 neque i. Seruius. 545 Pylonque
 edd. uett., pylumque codd. 546 penatis M. 561 iungitur uulg., iungitur M in ras. (fuisse iungitur statuit Korn),
 subdit Merk. 565 inferus Merk. quae Merk., qua M N. h. 568 uirne uulg., uirum h. Merk., uirum. 574 toro M N.

exercet memores plus quam ciuilibus iras.
iamque fere tracto duo per quinquennia bello
talibus intonsum compellat Sminthea dictis : 580
'o mihi de fratris longe gratissime natis,
inrita qui mecum posuisti moenia Troiae,
ecquid, ubi has iam iam casuras adspicis arces,
ingemis? aut ecquid tot defendentia muros
milia caesa doles? ecquid, ne persequar omnes, 585
Hectoris umbra subit circum sua Pergama tracti?
cum tamen ille ferox belloque cruentior ipso
uiuuit adhuc, operis nostri populator, Achilles.
det mihi se; faxo triplici quid cuspidem possim
sentiat. at quoniam concurrere comminus hosti 590
non datur, occulta necopinum perde sagitta.'
adnuat atque animo pariter patrique suoque
Delius indulgens nebula uelatus in agmen
peruenit Iliacum mediisque in caede uirorum
rara per ignotos spargentem cernit Achiuos 595
tela Parin. fassusque deum 'quid spicula perdis
sanguine plebis?' ait 'siqua est tibi cura tuorum,
uertere in Aeaciden caesosque ulciscere fratres'.
dixit et ostendens sternentem Troica ferro
corpora Peliden arcus obuertit in illum 600

certaque letifera derexit spicula dextra.
quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
hoc fuit. ille igitur tantorum uictor, Achille,
uictus es a timido Graiae raptore maritae.
at si femineo fuerat tibi Marte cadendum, 605
Thermodontiaca malles cecidisse bipenni.
Iam timor ille Phrygum, decus et tutela Pelasgi
nominis, Aeacides, caput insuperabile bello,
arserat; armarat deus idem, idemque cremarat.
iam cinis est, et de tam magno restat Achille 610
nescioquid, paruam quod non bene compleat urnam;
at uiuit totum quae gloria compleat orbem.
haec illi mensura uiro respondet et hac est
par sibi Pelides nec inania Tartara sentit.
ipse etiam, ut cuius fuerit cognoscere posses, 615
bella mouet clipeus, deque armis arma feruntur.
non ea Tydides, non audet Oileos Ajax,
non minor Atrides, non bello maior et aeuo
poscere, non alii. solis Telamone creato
Laerteque fuit tantae fiducia laudis. 620
a se Tantalides onus inuidiamque remouit
Argolicosque duces mediis considere castris
iussit et arbitrium litis traiecit in omnes.

LIBER TERTIVS DECIMVS

Consedere duces et vulgi stante corona
surgit ad hos clipei dominus septemplex Ajax,
utque erat inpatiens irae, Sigeia toruo
litora respexit classemque in litore uultu
intendensque manus 'agimus, pro Iuppiter,' inquit
'ante rates causam, et mecum confertur Vlixes. 6
at non Hectoreis dubitauit cedere flammis,
quas ego sustinui, quas hac a classe fugauit.
tutius est igitur fictis contendere uerbis
quam pugnare manu. sed nec mihi dicere promptum,
nec facere est isti; quantumque ego Marte feroci 11
inque acie ualeo, tantum ualet iste loquendo.
nec memoranda tamen uobis mea facta, Pelasgi,
esse reor; uidistis enim. sua narret Vlixes,
quae sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.
praemia magna peti fateor. sed demit honorem 16
aemulus: Alaci non est tenuisse superbum,
sit licet hoc ingens, quicquid sperauit Vlixes.
iste tulit pretium iam nunc temptaminis huius;
quo cum uictus erit, mecum certasse feretur. 20
atque ego, si uirtus in me dubitabilis esset,
nobilitate potens essem, Telamone creatus,
moenia qui forti Troiana sub Hercule cepit
litoraue intrauit Pagasaea Colcha carina.
Aeacus huic pater est, qui iura silentibus illis 25
reddit, ubi Aeoliden saxum graue Sisyphon arguet.
Aeacon agnoscit summus prolemque fatetur
Iuppiter esse suam; sic a Ioue tertius Aiax.
nec tamen haec series in causam prosit, Achiui,
si mihi cum magno non est communis Achille. 30
frater erat, fraternae peto. quid sanguine cretus
Sisyphio furtisque et fraude similimus illi
inserit Aeacidis alienae nomina gentis?
an quod in arma prior nulloque uidebitur ille, 35
ultima qui cepit detrectauitque furore

militiam ficto, donec sollertior isto,
sed sibi inutilior timidi commenta retextit
Naupliades animi uitataque traxit ad arma?
optima num sumat, quia sumere noluit ulla; 40
nos inhonorati et donis patruelibus orbi,
obtulimus quia nos ad prima pericula, simus?
atque utinam aut uerus furor ille aut creditus esset,
nec comes hic Phrygias umquam uenisset ad arces
hortator scelerum! non te, Poecantia proles, 45
expositum Lemnos nostro cum crimine haberet!
qui nunc, ut memorant, siluestribus abditus antris
saxa moues gemitu, Laertiadaeque precaris
quae meruit; quae, si di sunt, non uana precaris.
et nunc ille eadem nobis iuratus in arma, 50
heu spes una ducum, quo successore sagittae
Herculis utuntur, fractus morboque fameque
uelaturque aliturque auius uolucresque petendo
debita Troianis exercet spicula fatis.
ille tamen uiuit, quia non comitauit Vlixen; 55
mallet et infelix Palamedes esse relictus,
[uiueret aut certe letum sine crimine haberet]
quem male conuicti nimium memor iste furoris
prodere rem Danaam finxit fictumque probauit
crimen et ostendit, quod iam praefoderat, aurum. 60
ergo aut exilio uires subduxit Achiuis
aut nece; sic pugnat, sic est metuendus Vlixes.
qui licet eloquio fidum quoque Nestora uincat,
haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen
esse rear nullum. qui cum inploraret Vlixen 65
uulnere tardus equi fessusque senilibus annis,
proditus a socio est. non haec mihi crimina fingi
scit bene Tydides, qui nomine saepe uocatum
corripuit trepidoque fugam exprobrauit amico.
adspiciunt oculis superi mortalia iustis. 70
en eget auxilio, qui non tulit, utque reliquit,
sic linquendus erat; legem sibi dixerat ipse.

XII 580 *Sminthea* Beroaldus, *cinthia* codd. 592 *patruoque* Heins. ex codd. 596 *parim* M N. 604 *uictus es* M N h, *uinceris* e Merk. 609 *crenabat* M N. 611 *paruam* N², *paruum* M e h. 613 *hac est* Heins., *haec est* codd. 615 *posses* M N e h, *possis* Heins. ex codd. 619 *creatis* Heins.

XIII 19 *temptaminis* M, *certaminis* N in ras. uulg. 29 *causam* M N (eras. m), *causa* e h. 30 *non sit* h. 35 *ille* Heins. ex codd., *illis* M N e h. 38 *sed* Heins. ex cod. uno, et M N e h. 39 *in arma* Heins. Merk. 51 *pars* uulg., corr. Postgate, *pars illa* Korn. 54 *dedita* M N; cf. 921. 55 *comitatur* N e h. 56 *uellet* N e h. 57 *om.* M N, *damnauerunt* edd. recentt. duce Merk. 58 *iste* uulg., *esse* M, *ipse* e. 59 *danaam* M N, *danaum* e h. 61 *exilio* M.

conclamat socios. adsum uideoque trementem
pallentemque metu et trepidantem morte futura.
oppositi molem clipei texique iacentem 75
seruauit animam (minimum est hoc laudis) in-
tem.

si perstas certare, locum redeamus in illum;
redde hostem uulnibusque tuum solitumque timorem
post clipeumque late et mecum contende sub illo.
at postquam eripui, cui standi uulnera uires 80
non dederant, nullo tardatus uulnere fugit.
Hector adest secumque deos in proelia ducit,
quaue ruit, non tu tantum terroris, Vlixes,
sed fortes etiam; tantum trahit ille timoris.
hunc ego sanguineae successu caedis orantem 85
eminus ingenti resupinum pondere fudi,
hunc ego poscentem, cum quo coneretur, unus
sustinui. sortemque meam uouistis, Achiui,
et uestrae ualere preces. si quaeritis huius
fortunam pugnae, non sum superatus ab illo. 90
ecce ferunt Troes ferrumque ignesque louemque
in Danaas classes. ubi nunc facundus Vlixes?
nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
spem uestri reditus. date pro tot nauibus arma.
quod si uera licet mihi dicere, quaeritur istis 95
quam mihi maior honos, coniunctaque gloria nostra
est,

atque Ajax armis, non Aiace arma petuntur.
conferat his Ithacus Rhesus inbellentem Dolona
Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum
luce nihil gestum, nihil est Diomedes remoto. 100
si semel ista datis meritis tam uilibus arma,
diuidite, et pars sit maior Diomedis in illis.
quo tamen haec Ithaco, qui clam, qui semper inermis
rem gerit et fuit incautum decipit hostem?
ipse nitor galeae claro radiantis ab auro 105
insidias prodet manifestabitque latentem.
sed neque Dulichius sub Achillis casside uertex
pondera tanta feret, nec non onerosa grauisque
Pelias hasta potest inbellibus esse laetis,
nec clipeus uasti caelatus imagine mundi 110
conueniet timidae nataeque ad furta sinistrae.
debilitatum quid te petis, improbe, munus?
quod tibi si populi donauerit error Achiui,
cur spoliis, erit, non cur metuaris ab hoste,
et fuga, qua sola cunctos, timidissime, uincis, 115
tarda futura tibi est gestamina tanta trahenti.
adde quod iste tuus, tam raro proelia passus,
integer est clipeus: nostro, qui tela ferendo
mille patet plagis, nouus est successor habendus.
denique, quid uerbis opus est? spectemur agendo.
arma uiri fortis medios mittantur in hostes; 121
inde iubete peti et referentem ornate relatis.

Finierat Telamone satus uulgius secutum
ultima murmur erat, donec Laertius heros
adstitit atque oculos paulum tellure moratos 125
sustulit ad proceres expectatoque resoluit
ora sono; neque abest facundis gratia dictis.
'si mea cum uestris ualuisent nota, Pelasgi,
non foret ambiguus tanti certaminis heres,
tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille. 130
quem quoniam non aequa mihi uobisque negarunt
fata' (manuque simul ueluti lacrimantia tersit
lumina), 'quis magno melius succedit Achilli
quam per quem magnus Danaus successit Achilles?
huius modo ne prosit quod, ut est, hebes esse uidetur,
neue mihi noceat quod uobis semper, Achiui, 136
profit ingenium, meaque haec facundia, siqua est,
quae nunc pro domino, pro uobis saepe locuta est,
inuidia careat, bona nec sua quisque recuset.
nam genus et proauos et quae non fecimus ipsi, 140

uix ea nostra uoco. sed enim, quia rettulit Ajax
esse Iouis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
Iuppiter est totidemque gradus distamus ab illo.
nam mihi Laertes pater est, Arcesius illi,
Iuppiter huic, neque in his quisquam damnatus et
exul. 145

est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
altera nobilitas; deus est in utroque parente.
sed neque materno quod sum generosior ortu,
nec mihi quod pater est fraterni sanguinis insons,
proposita arma peto. meritis expendite causam,
dummodo, quod fratres Telamon Peleusque fuerunt,
Aiaceis meritum non sit, nec sanguinis ordo; 152
sed uirtutis honor spoliis quaeratur in istis.
aut si proximitas primusque requiritur heres,
est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi; 155
quis locus Aiace? Phthiam haec Seyrumque ferantur.
nec minus est isto Teucer patruelis Achilli.
num petit ille tamen, num si petat, auferat illa?
ergo operum quoniam nudum certamen habetur,
plura quidem feci quam quae comprehendere dictis 160
in promptu mihi sit; rerum tamen ordine ducar.
praescia uenturi genetrix Nereia leti
dissimulat cultu natum; et deceperat omnes,
in quibus Aiacem, sumptae fallacia uestis.
arma ego femineis animum motura uirilem 165
mercibus inserui; neque adhuc proiecerat heros
uirgineos habitus, cum parnam hastamque tenenti
'nate dea,' dixi 'tibi se peritura reseruant
Pergama. quid dubitas ingentem euertere Troiam?'
inieciue manum fortemque ad fortia misi. 170
ergo opera illius mea sunt; ego Telephon hasta
pugnantem domui, uictum orantemque refeci;
quod Thebae cecidere, meum est; me credite Lesbos,
me Tenedon Chrysenque et Cillan, Apollinis urbes,
et Seyrum cepisse; mea concussa putate 175
procubuisse solo Lyrnesia moenia dextra.
utque alios taceam, qui saeuum perdere posset
Hectora, nempe dedi; per me iacet inclitus Hector.
illis haec armis, quibus est inuentus Achilles,
arma peto. uirgo dederam, post facta reposeo. 180
ut dolor unius Danaos peruenit ad omnes
Aulidaeque Euboicam conplerunt mille carinae,
expectata diu, nulla aut contraria classi
flamma erant, duraeque iubent Agamemnona sortes
inmeritam saecuae natam mactare Dianae. 185
denegat hoc genitor diuique irascitur ipsis
atque in rege tamen pater est. ego mite parentis
ingenium uerbis ad publica commoda uerti.
nunc equidem fateor, fassoque ignoscat Atrides:
difficilem tenui sub iniquo iudice causam 190
hunc tamen utilitas populi fraterque datique
summa mouet sceptri, laudem ut cum sanguine
penset.

mittor et ad matrem, quae non hortanda, sed astu
decipienda fuit. quo si Telamonius isset,
orba suis essent etiam namq. lineae uentis. 195
mittor et Iliacas audax orator ad areas,
uisaque et intrata est altae mihi curia Troiae;
plenaque adhuc erat illa uiris. interitus egi
quam mihi mandarar communem Graecia causam.
accusaque Parin praedamque Helenamque reposeo
et moueo Priamum Priamoque Antenora iunctum.
at Paris et fratres et qui rapuere sub illo, 202
uix tenuere manus (scis hoc, Menelae) nefandas,
primaque lux nostri tecum fuit illa pericli.
longa referre mora est quae consilique manuque
utiliter feci spatiosi tempore belli. 206
post acies primas urbis se moenibus hostes
continuere diu, nec aperti copia Martis

XIII 74 *trepidantem* edd. uett., *nutrumentem* M N; h. 76 *est hic* M N. 83 *uolens* M. 91 *agnomus* Heins. ex codd. 92 *tunc* e h. 94 *spes* M. *tot pro* Heins. ex codd. 110 *caelatus* N; h (cf. 201), *celatus* Plan., *conuictus* M. 129 et 164 *heros* M. 130 *poteremur* Priscian., *poteremur* codd. 133 *succedit* M N; h, *succedat* Plan. Heins. ex codd. 135 *uti* est M h. *esse futur* Koch. 144 *Arcesius* ed. Aldina, *arcisus* codd. 152 *interuenit* Magnus. 158 *illa* M, *arma* N; h. 163 et om. codd. aliquot Heins. 167 *est* N. 184 *sunt* e h. 189 *hanc* N Benth., *nunc* M; h. 195 *etiam nunc* M, *nunc* corr. ex num N. 197 *orata* est M. 199 *communis* codd., corr. Benth.

ulla fuit; decimo demum pugnauius anno.
 quid facis interea qui nil, nisi proelia, nosti? 210
 quis tuus usus erat? nam si mea facta requiris,
 hostibus insidior, fossas munimine cingo,
 consolor socios ut longi taedia belli
 mente ferant placida, doceo quo simus alendi
 armandique modo, mittor quo postulat usus. 215
 ecce Iouis monitu, deceptus imagine somni,
 rex iubet incepti curam dimittere belli.
 ille potest auctore suam defendere uocem. 218
 non sinat hoc Aiax delendaque Pergama poscat,
 quodque potest, pugnet. cur non remoratur ituros?
 cur non arma capit, dat quod uaga turba sequatur?
 non erat hoc nimium numquam nisi magna loquenti.
 quid quod et ipse fugit? uidi, puduitque uidere,
 cum tu terga dares inhonestaque uela parares.
 nec mora, "quid facitis? quae uos dementia?" dixi
 "concitat, o socii, captam dimittere Troiam?" 226
 quidue domum fertis decimo, nisi dedecus, anno?"
 talibus atque aliis, in quae dolor ipse disertum
 fecerat, auersos profuga de classe reduxi.
 conuocat Atrides socios terrore pauentes; 230
 nec Telamoniades etiam nunc hiscere quicquam
 audet. at ausus erat reges incessere dictis
 Thersites, etiam per me haud inpune, proteruis.
 erigit et trepidos ciues exhortor in hostem
 amissamque mea uirtutem uoce repono. 235
 tempore ab hoc quodcumque potest fecisse uideri
 fortiter iste, meum est, qui dantem terga retraxi.
 denique de Danaïs quis te laudatue potitur?
 at sua Tydides mecum communicat acta,
 me probat et socio semper confidit Vlix. 240
 est aliquid de tot Graiorum milibus unum
 a Diomede legi. nec me sors ire iubebat:
 sic tamen et spreto noctisque hostisque periculo
 ausum eadem, quae nos, Phrygia de gente Dolona
 interimo; non ante tamen quam cuncta coegi 245
 prodere et edidici quid perfida Troia pararet.
 omnia cognoram, nec quod specularer habebam,
 et iam promissa poteram cum laude reuerti.
 haud contentus eo petii tentoria Rhesi
 inque suis ipsum castris comitesque peremi. 250
 atque ita captiuo uictor uotisque potitus
 ingredior curru laetos imitante triumphos.
 cuius equos pretium pro nocte poposcerat hostis,
 arma negate mihi, fueritque benignior Aiax.
 quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro 255
 deuastata meo? cum muldo sanguine fudi
 Coeranon Iphitiden et Alastoraque Chromiumque
 Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanim-
 que
 exitioque dedi cum Chersidamante Thoona 259
 et Charopem fatisque inmitibus Ennomon actum
 quique minus celebres nostra sub moenibus urbis
 procubuerunt manu. sunt et mihi uulnera, ciues,
 ipso pulchra loco. nec uanis credite uerbis:
 adspicite en' nestemque manu diduxit et 'haec sunt
 pectora semper' ait 'uestris exercita rebus. 265
 at nil inpendit per tot Telamonius annos
 sanguinis in socios et habet sine uulnere corpus.
 quid tamen hoc refert, si se pro classe Pelasga
 arma tulisse refert contra Troasque Iouemque
 confiteorque tulit? neque enim benefacta maligne
 detractare meum est. sed ne communia solus 271

occupet atque aliquem uobis quoque reddat honorem.
 reppulit Atrides sub imagine tutus Achillis
 Troas ab arsuris cum defensore carinis.
 ausum etiam Hectoreis solum concurrere telis 275
 se putat, oblitus regisque ducumque meique,
 nonus in officio et praelatus munere sortis.
 sed tamen euentus uestrae, fortissime, pugnae
 quis fuit? Hector abijt uiolatus uulnere nullo.
 me miserum, quanto cogor meminisse dolore 280
 temporis illius, quo Graium murus Achilles
 procubuit! nec me lacrimae luctusque timorque
 tardarunt quin corpus humo sublimere referrem.
 his umeris, his, inquam, umeris ego corpus Achillis
 et simul arma tuli; quae nunc quoque ferre laboro.
 sunt mihi quae ualeant in talia pondera uires, 286
 est animus certe uestros sensurus honores.
 scilicet idcirco pro nato caerula mater
 ambitiosa suo fuit, ut caelestia dona,
 artis opus tantae, rudis et sine pectore miles 290
 indueret? neque enim clipei caelamina nouit,
 Oceanum et terras cumque alto sidera caelo
 Pleiadasque Hyadasque immunemque aequoris Arc-
 ton
 diuersosque orbes nitidumque Orionis ense.
 [postulat ut capiat quae non intellegit arma.] 295
 quid quod me duri fugientem munera belli
 arguit incepto serum accessisse labori,
 nec se magnanimo maledicere sentit Achilli?
 si simulasse uocas crimen, simulauius ambo,
 si mora pro culpa est, ego sum maturior illo. 300
 me pia detinuit coniunx, pia mater Achillem,
 primaque sunt illis data tempora, cetera uobis.
 haud timeo, si iam nequeam defendere, crimen
 cum tanto commune uiro. deprensus Vlix
 ingenio tamen ille, at non Aiacis Vlixes. 305
 neue in me stolidae conuicia fundere linguae
 admiremur eum, uobis quoque digna pudore
 obicit. an falso Palamedem crimine turpe est
 accusasse mihi, uobis damnasae decorum?
 sed neque Naupliades facinus defendere tantum 310
 tamque patens ualuit, nec uos audistis in illo
 crimina; uidistis praestoque obiecta patebant.
 nec Poeantiaden quod habet Vulcania Lemnos,
 esse reus merui: factum defendite uestrum;
 consensistis enim. nec me suasisse negabo 315
 ut se subtraheret bellicae uiaeque labori
 temptaretque feros requie finire dolores.
 paruit et uiuit. non haec sententia tantum
 fida, sed et felix, cum sit satis esse fidelem.
 quem quoniam uates delenda ad Pergama poscunt,
 ne mandate mihi; melius Telamonius ibit 321
 eloquioque uirum morbisque iraque furentem
 molliet, aut aliqua producet callidus arte.
 ante retro Simois fluet et sine frondibus Ide
 stabit et auxilium promittet Achaia Troiae 325
 quam, cessante meo pro uestris pectore rebus,
 Aiacis stolidi Danaïs sollertia prosit.
 sis licet infestus sociis regique mihi,que,
 dure Philoctete, licet execerere meumque
 deuoeas sine fine caput cupiasque dolenti 330
 me tibi forte dari nostrumque haurire cruorem;
 te tamen adgrediar mecumque reducere nitar: 333
 tamque tuis potiar, faueat Fortuna, sagittis,
 quam sum Dardanio, quem cepi, uate potitus, 335

XIII 212 fossas, classes Halbertsma (Mnemosyne t. vi p. 106). 221 dat codd., det h Riese. 230 hunc u. inclu-
 serunt Haupt Korn. 233 proteruis M N h. 235 repono Benth. et sic cod. Nicolait., reposco uulg. 243 sic N² al.,
 su(ras. post u)m M, sum legit Korn, sed e h. 244 eadem h, etiam M N e, quae e h, qua corr. ex quae M, nunc N.
 ausus et ausum eadem Korn. 254 ita codd., ferat haec ut dignior Aiaz Muretus. Aiaz, Hector Koepen. de toto
 loco u. Benth. Phalaris praef. p. lxx. 264 diduxit N² e, deduxit M, diducit h. 272 atque, aut M N. 273 tectus Benth.
 275 Hectorco—Marti Heins. ex codd. 276-343 desunt in M, post 138 collocat N. 276 ducum Heins., ducis codd. 279
 hector abijt N h, est hector e Merk. 282 luctusue timorue codd. quidam Heins. 291 norit edd. uett. Heins. ex codd.
 294 ita Haupt ex cod. Bononiensi, diuersasque urbes codd., ursas C. Schenkl recepit Zingerle, feras Siebelis. 295 hunc
 u. damnauerunt Benth. Korn. 299 uocat Heins. ex codd. 303 nequeo Heins. ex codd. 312 praestoque Merk., pretioque
 codd. 317 lenire labores e. 319 facit esse codd., corr. Ciofanus. 322 morbis (om. que) N Heins. 332 utque tui mihi
 sic fiat tibi copia nostri N e h, damnauerunt Merk. alii Plan. 333 om. N¹. mecumque—nitar. ita edidit Merk., in codd.
 hic u. uarie suppletus est. mecumque—nitar inclusit Heins. qui statuit Ouidium u. imperfectum reliquisse. cf. Madv.
 adu. crit. t. ii p. 91.

quam responsa deum Troianaque fata retexi,
 quam rapui Phrygiae signum penetrabile Mineruae
 hostibus e mediis. et se mihi conferat Ajax?
 nempe capi Troiam prohibebant fata sine illo.
 fortis ubi est Ajax? ubi sunt ingentia magni
 verba uiri? cur hic metuis? cur audent Vlaxes
 ire per excubias et se committere nocti
 perque feros enses non tantum moenia Troum,
 uerum etiam summas arces intrare suaque
 eripere aede deam raptamque adferre per hostes?
 quae nisi fecissem, frustra Telamone creatus
 gestasset laeua taurorum tergora septem.
 illa nocte mihi Troiae uictoria parta est;
 Pergama tunc uici, cum uinci posse coegi.
 desine Tydiden uultuque et murmure nobis
 ostentare meum: pars est sua laudis in illo.
 nec tu, cum socia clipeum pro classe tenebas,
 solus eras; tibi turba comes, mihi contigit unus.
 qui nisi pugnacem sciret sapiente minorem
 esse nec indomitae deberi praemia dextrae,
 ipse quoque haec peteret; peteret moderator Ajax
 Euryplusque ferax clarioque Andraemone natus
 nec minus Idomeneus patriaque creatus eadem
 Meriones, peteret maioris frater Atridae.
 quippe manu fortes nec sunt mihi Marte secundi;
 consiliis cessere meis. tibi dextera bello
 utilis; ingenium est quod eget moderamine nostro;
 tu uires sine mente geris, mihi cura futuri;
 tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
 eligit Atrides; tu tantum corpore prodes,
 nos animo; quantoque ratem qui temperat anteit
 remigis officium, quanto dux milite maior,
 tantum ego te supero. nec non in corpore nostro
 pectora sunt potiora manu; uigor omnis in illis.
 at uos, o proceres, uigili date praemia uestro,
 proque tot annorum cura, quibus anxius egi,
 hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
 iam labor in fine est; obstantia fata remoui,
 atque posse capi faciendo Pergama cepi.
 per spes nunc socias casuraque moenia Troum
 perque deos oro, quos hosti nuper ademi,
 per siquid superest quod sit sapienter agendum,
 siquid adhuc audax ex praecipitique petendum
 est,
 este mei memores; aut si mihi non datis arma,
 huic date; et ostendit signum fatale Mineruae.
 Mota manus procerum est, et quid facundia posset
 re patuit; fortisque uiri tulit arma disertus.
 Hectora qui solus, qui ferrum ignesque fouemque
 sustinuit totiens, unam non sustinet iram,
 inuictumque uirum uicit dolor. arripit ense
 et 'meus hic certe est. an et hunc sibi poscit Vlaxes?
 hoc' ait 'utendum est in me mihi; quique cruore
 saepe Phrygum maduit, domini nunc caede maderit,
 ne quisquam Aiacei possit superare nisi Ajax.'
 dixit et in pectus tum demum uulnera passum,
 qua patuit ferrum, letalem condidit ense.
 nec ualere manus infixum educere telum:
 expulit ipse cruor. rubefactaque sanguine tellus
 purpureum uiridi genuit de caespite florem,
 qui prius Oebalio fuerat de uulnere natus.
 littera communis mediis pueroque uiroque
 inscripta est foliis, haec nominis, illa querellae.
 Victor ad Hysipyres patriam clarique Thoantis
 et ueterum terras infames caede uirorum
 uela dat, ut referat Tiryntia tela sagittas.
 quae postquam ad Graios domino comitante reuexit,
 inposita est sero tandem manus ultima bello.

[Troia simul Priamusque cadunt; Priameia coniunx
 perdidit infelix hominis post omnia formam,
 externasque nouo latratu terruit auras,
 longus in angustum qua clauditur Hellespontus.]
 Ilion ardebat, neque adhuc conserderat ignis,
 exiguumque senis Priami louis ara cruorem
 conbiberat. tractata comis antistitha Phoebi
 non profecturas tendebat ad aethera palmas.
 Dardanidas matres patriorum signa deorum,
 dum licet, amplexas succensaque templa tenentes
 inuidiosa trahunt uictores praemia Grai.
 mittitur Astyanax illis de turribus, unde
 pugnantem pro se proauitaque regna tuentem
 saepe uidere patrem monstratum a matre solebat.
 iamque uiam suadet Boreas, flatuque secundo
 carbasa mota sonant. iubet uti nauita uentis.
 'Troia, uale; rapimur' clamant, dant oscula terrae
 Troades et patriae fumantia tecta relinquunt.
 ultima conscendit classem, miserabile uisu,
 in mediis Hecube natorum inuenta sepulcris;
 prensantem tumulos atque ossibus oscula dantem
 Dulichiae traxere manus. tamen unus hausit
 inque sinu cineres secum tulit Hectoris haustos;
 Hectoris in tumulo canum de uertice cinem,
 inferias inopes, cinem lacrimasque reliquit.
 Est, ubi Troia fuit, Phrygiae contraria tellus
 Bistonis habitata uiris. Polymestoris illic
 regia diues erat, cui te commissit alendum
 clam, Polydore, pater Phrygiisque remouit ab armis;
 consilium sapiens, scelus nisi praemia magnas
 adiecisset opes, animi irritamentum auari.
 ut cecidit fortuna Phrygum, capit inpius ense
 rex Thracum iuguloque sui demisit alumni
 et, tamquam tolli cum corpore crimina possent,
 exanimem scopulo subiectas misit in undas.
 Litore Threicio classem religat Atrides,
 dum mare pacatum, dum uentus amior esset.
 hic subito, quantus cum uiueret esse solebat,
 exit humo late rapti similisque minanti
 temporis illius uultum referebat Achilles,
 quo ferus iniustum petiit Agamemnona ferro.
 'inmemores' que 'mei disceditis' inquit 'Achiui?
 obrutaque est mecum uirtutis gratia nostrae?
 ne facite; utque meum non sit sine honore sepulcrum,
 placeat Achilleos mactata Polyxena manes.
 dixit, et inmiti sociis parentibus umbrae,
 rapta sinu matris, quam iam prope sola fouebat,
 fortis et infelix et plus quam femina uirgo
 ducitur ad tumulum diroque fit hostia lusto.
 quae memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
 admota est sensitque sibi fera sacra parari,
 utque Neoptolemmi stantem ferrumque tenentem
 inque suo uidit figentem lunam uultu,
 'utere iamdudum generoso sanguine;' dixit
 'nulla mora est; at tu iugulo uel pectore telum
 conde meo' iugulumque simul pectusque retextit.
 'scilicet haud ulli seruire Polyxena uellem.
 mors tantum uellem matrem mea fallere posset.
 mater obest minuitque necis mihi gaudia; quamuis
 non mea mors illi, uerum sua uita tremenda est.
 uos modo, ne Stygios adeam non libera manes,
 (haud per tale sacrum numen placebitis ullum)
 este procul, si iusta peto, tactuque uiriles
 uirgineo remouete manus: acceptor illi,
 quisquis is est quem caede mea placare paratis,
 liber erit sanguis. siquos tamen ultima nostri
 uerba mouent oris, Priami uos filia regis,
 non captiua rogat, genetrici corpus inemptum

XIII 338 comparat N e Merk. 356 hoc M N. 360 manus—secundae M. tibi N h. 371 curis N in ras. e h. 379 u. leoninum si troiae fatis aliquod restore putatis (codd.) expunxerunt edd. 384 quicunque e h; cf. 91. 385 sustulit M N e. 386 uincit Heins. ex codd. 392 ferro N in ras. e h. 403 est sero codd. aliquot. estque sero e, que fero est M N h. 404 407 secluserunt Benti. al. 406 auras e, aras Bothe, externas—agros Koch. 409 417 secluserunt Merk. al. 410 tractata Heins. ex codd., tractaque M, tractisque N e h. antistitha M N e h. 423 hecuba e, idem fere N h, Hecuba Riese cum M, Hecuba est Merk. 436 demisit N h, demisit M, defuit v. 444 inuictum Magnus, aruato codd. 458 at Heins. ex codd., aut M N e h, quin Merk. 460 haud M corr. ex aut. ferrem h Heins. ex codd. 461 post 465 transp. Postgate. 464 tremenda uulg., tremenda M, erenda N. 466 de M N Riese. 471 non N uidet., nunc M e h.

reddite; neue auro redimat ius triste sepulcri
sed lacrimis. tum, cum poterat, redimebat et auro.
dixerat, at populus lacrimas, quas illa tenebat,
non tenet. ipse etiam flens inuitusque sacerdos 475
praebita coniecto rupit praecordia ferro.
illa super terram defecto poplite labens
pertulit intrepidos ad fata nouissima uultus.
tum quoque cura fuit partes uelare tegendas,
cum caderet, castique decus seruare pudoris. 480
Troades excipiunt deploratosque recensent
Priamidas et quod dederit domus una cruoris,
teque gemunt, uirgo, teque, o modo regia coniunx,
regia dicta parens, Asiae florentis imago, 484
nunc etiam praedae mala sors, quam uictor Vlixes
esse suam nollet, nisi quod tamen Hectora partu
edideras: dominum matri uix repperit Hector.
quae etiam complexa animae tam fortis inane,
quas totiens patriae dederat natisque uiroque,
huic quoque dat lacrimas. lacrimas in uulnera fun-
dit 490
osculaque ore tegit consuetaque pectora plangit
canitiemque suam concretam sanguine uellens
plura quidem, sed et haec laniato pectore dixit:
'nata, tuae (quid enim superest?) dolor ultime ma-
tris, 494
nata, iaces, uideoque tuum, mea uulnera, uulnus.
et, ne perdidit quemquam sine caede meorum,
tu quoque uulnus habes. at te, quia femina, rebar
a ferro tutam; cecidisti et femina ferro,
totque tuos idem fratres, te perdidit idem,
exitium Troiae nostrique orbator, Achilles. 500
at postquam cecidit Paridis Phoeboique sagittis,
nunc certe, dixi, non est metuendus Achilles.
nunc quoque mi metuendus erat; cinis ipse sepulti
in genus hoc saeuit, tumulto quoque sensimus hos-
tem.
Aeacidae fecunda fui. iacet Ilion ingens, 505
euentuque graui finita est publica clades,
sed finita tamen. soli mihi Pergama restant,
in cursuque meus dolor est. modo maxima rerum,
tot generis natisque potens nuriusque uiroque, 509
nunc trahor exul, inops, tumultis auulsa meorum,
Penelopae munus. quae me data pensa trahentem
matribus ostendens Ithacis "haec Hectoris illa est
clara parens, haec est" dicit "Priameia coniunx."
postque tot amissos tu nunc, quae sola leuabas
maternos luctus, hostilia busta piasti. 515
inferias hosti peperit. quo ferrea resto?
quidue moror? quo me seruas, annosa senectus?
quo, di crudeles, nisi quo noua funera cernam,
uiuacem differtis anum? quis posse putaret
felicem Priamum post diruta Pergama dici? 520
felix morte sua est; nec te, mea nata, peremptam
adspicit et uitam pariter regnumque reliquit.
at, puto, funeribus dotabere, regia uirgo,
condeturque tuum monumentis corpus auitis. 524
non haec est fortuna domus. tibi munera matris
contingent fletus peregrinaeque haustus harenae.
omnia perdidimus; superest, cur uiuere tempus
in breue sustineam, proles gratissima matri,
nunc solus, quondam minimus de stirpe uirili,
has datus Ismario regi Polydorus in oras. 530
quid moror interea crudelia uulnera lymphis
ablueret et sparsos inmiti sanguine uultus?
dixit et ad litus passu processit anili,
albentes lacerata comas. 'date, Troades, urnam'
dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas; 535
adspicit eiectum Polydori in litore corpus
factaque Threiciis ingentia uulnera telis.
Troades exclamant. obmutuit illa dolore,

et pariter uoces lacrimasque introrsus obortas
deorat ipse dolor. duroque simillima saxo 540
torpet et aduersa figit modo lumina terra,
interdum toruos sustollit ad aethera uultus,
nunc positi spectat uultum, nunc uulnera nati,
uulnera praecipue, seque armat et instruit ira.
qua simul exarsit, tamquam regina maneret, 545
ulcisci statuit poenaeque in imagine tota est.
utque furit catulo lactente orbata laeana
signaque nacta pedum sequitur, quem non uidet,
hostem,
sic Hecuba, postquam cum luctu miscuit iram,
non oblita animorum, annorum oblita suorum, 550
uadit ad artificem dirae Polymestora caedis
conloquiumque petit; nam se monstrare relictum
uelle latens illi, quod nato redderet, aurum.
credidit Odrysius praedaeque aduersus amore
in secreta uenit. tum blando callidus ore 555
'tolle moras, Hecuba,' dixit 'da munera nato.
omne fore illius quod das, quod et ante dedisti,
per superos iuro.' spectat truculenta loquentem
falsaque iurantem tumidaque exaestuât ira
atque ita correpto captiuarum agmina matrum 560
inuocat et digitos in perfida lumina condit
expellitque genis oculos (facit ira potentem)
immergitque manus foedatque sanguine sonti
non lumen, neque enim superest, loca luminis hau-
rit.
clade sui Thracum gens irritata tyranni 565
Troada telorum lapidumque incessere iactu
coept. at haec missum rauco cum murmure saxum
morsibus insequitur, rictuque in uerba parato
latrauit conata loqui. locus exstat et ex re 569
nomen habet; ueterumque diu memor illa malorum
tum quoque Sithonius ululauit maesta per agros.
illius Troasque suos hostesque Pelasgos,
illius fortuna deos quoque mouerat omnes,
sic omnes, ut et ipsa Iouis coniunxque sororque
euentus Hecubam meruisse negauerit illos. 575
Non uacat Aurorae, quamquam isdem fauerat
armis,
cladibus et casu Troiaeque Hecubaeque moueri.
cura deam propior luctusque domesticus angit
Memnonis amissi, Phrygiis quem lutea campis
uidit Achillea pereuntem cuspidem mater. 580
uidit, et ille color, quo matutina rubescunt
tempora, palluerat, latuitque in nubibus aether.
at non inpositos supremis ignibus artus
sustinuit spectare parens, sed crine soluto,
sicut erat, magni genibus procumbere non est 585
designata Iouis lacrimisque has addere uoces:
'omnibus inferior quas sustinet aureus aether
(nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem),
diua tamen ueni, non ut delubra diesque
des mihi sacrificios caliturasque ignibus aras; 590
si tamen adspicias, quantum tibi femina praestem,
tum cum luce noua noctis confinia seruo,
praemia danda putes; sed non ea cura neque hic
est
nunc status Aurorae, meritos ut poscat honores:
Memnonis orba mei uenio, qui fortia frustra 595
pro patruo tulit arma suo primisque sub annis
occidit a forti, sic uos uoluistis, Achille.
da, precor, huic aliquem, solacia mortis, honorem,
summe deum rector, maternaque uulnera leni.'
Iuppiter adnuerat, cum Memnonis arduus alto 600
corrui igne rogos nigrique uolumina fumi
infecere diem, ueluti cum flumina lentas
exhalant nebulas, nec sol admittitur infra.
atra fauilla uolat glomerataque corpus in unum

XIII 473 tum h, tunc uulg. 482 quod uulg., quot M, quid N h. 487 edideras Heins., ediderat codd. 490 uulnera uulg., uulnere M ε, uolnere N. 492 ita Postgate, concreto in s. uerrens codd. 494 matri Heins. ex codd. 495 meum tua u. pectus M N h. 496 et ne M ε h, en ne N Heins. al. 510 deorum M N. 518 nisi uti N ε h. 523 donabere M N. 539 uocem N ε h. 544 iram M N. 549 hecuba M. 556 hecuba M, Hecuba et Merk. 562 expilatque N ε h. potentem h, nocentem M N ε. 563 sonti N uulg., sontis M h. 567 saxum uulg., iactum M N. 601 uolumine M. 602 om. M. lentas Postgate, natas codd. flumine Nais Housman (l. c. p. 151). 603 exhalat M Housman.

densetur faciemque capit sumitque calorem 605
atque animam ex igni; leuitas sua praebuit alas.
et primo similis uolueri, mox uera uolueris
insonuit pennis. pariter somnare sorores
innumerae, quibus est eadem natalis origo.
terque rogam lustrant, et consonus exit in auras 610
ter clangor; quarto seducunt castra uolatu.
tum duo diuersa populi de parte feroces
bella gerunt rostrisque et aduincis unguibus iras
exercent alasque aduersaque pectora lassant,
inferiaeque cadunt cineri cognata sepulto 615
corpora seque uiro forti meminere creatas.
praepetibus subitis nomen facit auctor: ab illo
Memnonides dictae, cum sol duodena peregit
signa, parentali moriturae more rebellant.
ergo aliis latrasse Dymantida flebile nuntium est; 620
luctibus est Aurora suis intenta piasque
nunc quoque dat lacrimas et toto rorat in orbe.

Non tamen euersam Troiae cum moenibus esse
spem quoque fata sinunt; sacra et, sacra altera,
patrem

fert ueris, uenerabile onus, Cythereius heros. 625
de tantis opibus praedam pius eligit illam
Ascaniumque suum; profugaque per aequora classe
fertur ab Antandro scelerataque limina Thracum
et Polydoreo manantem sanguine terram
linquit et utilibus uentis aestuque secundo 630
intrat Apollineam sociis comitantibus urbem.
hunc Anius, quo rege homines, antistite Phoebus
rite colebatur, temploque domoque recepit
urbemque ostendit delubraque nota duasque
Latona quondam stirpes pariente retentas. 635

tunc dato flammis uinoque in tura profuso
caesarumque boum fibris de more crematis
regia tecta petunt positisque tapetibus altis
munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho.
tunc pius Anchises: 'o Phoebi lecte sacerdos, 640
fallor an et natum, cum primum haec moenia uidi,
bisque duas natus, quantum reminiscor, habebas?'
huic Anius niueis circumdata tempora uittis
concutiens et tristis ait: 'non falleris, heros
maxime; uidisti natorum quinque parentem, 645
quem nunc (tanta homines rerum inconstantia uersat)
paene uides orbem. quod enim nihili filius absens
auxilium quem dicta suo de nomine tellus

Andros habet, propatrem locumque et regna tenentem?
Delius angurium dedit huic; dedit altera Liber 650
femineae stirpi uoto maiora fideque
munera. nam tactu natarum cuncta mearum
in segetem laticemque meri canaeque Mineruae
transformabantur, diuesque erat usus in illis.
hoc ubi cognouit Troiae populator Atrides, 655

ne non ex aliqua uestram sensisse procellam
nos quoque parte putes, armorum uiribus usus
abstrahit inuitas gremio genitoris, alantque
inperat Argolicam caelestis munere classem.
effugiant quo quaeque potest: Enloera duabus, 660
et totidem natis Andros fraterna petita est.
miles adest et, ni dedantur, bella minatur.
uicta metu pietas consortia corpora poenae
dedit. et timido possis ignoscere fratri.
non hic Aeneas, non qui defenderet Andron 665
Hector erat, per quem decimum durastis in annum.
iamque parabantur captiui uincla lacertis;

illae tollentes etiam nunc libera caelo
brachia "Bacche pater, fer opem" dixere. tulitque
muneris auctor opem, si miro perdere more 670
ferre uocatur opem. nec qua ratione figuram
perdiderint potui scire aut nunc dicere possum,
summa mali nota est: pennas sumpserunt tuaeque
coniugis in uolucres niueas abiit columbas.

Talibus atque aliis postquam conuiuia dictis 675
inplerunt, mensa somnum petiere remota.
cumque die surgunt adeuntque oracula Phoebi;
qui petere antiquam matrem cognataque iussit
litora. prosequitur rex et dat munus ituris,
Anchisae sceptrum, chlamydem pharetramque
nepoti, 680

cratera Aeneae, quem quondam transtulit illi
hospes ab Aoniis Therses Ismenius oris.
miserat hunc illi Therses, fabricauerat Alcon
Hyleus et longo caelauerat argumento.
urbis erat, et septem posses ostendere portas: 685
hae pro nomine erant, et quae foret illa docebant.
ante urbem exequiae tumulique ignesque rogi
effusaeque comas et apertae pectora matres
significant luctum. Nymphae quoque flere uidentur
siccatosque queri fontes; sine frondibus arbor 690

nuda riget, rodunt arentia saxa capellae.
ecce facit mediis natus Orione Thebis,
hanc non femineum ingulo dare uulnus aperto,
illam demissa per fortia pectora tela
pro populo cecidisse suo pulchrisque per urbem 695
funeribus ferri celebrique in parte cremari;
tum de uirginea geminis exire fauilla,
ne genus intereat, iuuenes, quos fama Coronas
nominat, et cineri materno ducere pompam.
hactenus antiquo signis fulgentibus aere, 700
summus inaurato crater erat asper acantho.
nec leuiores datis Troiani dona remittunt
dantque sacerdoti custodem turis acerram,
dant pateram clarumque auro gemmisque coronam.

Inde recordati Teucros a sanguine Teucri 705
ducere principium, Creten temere; locique
ferre diu nequiere louem centumque relictis
urbibus Ausonios optant contingere portus.
saeuit hiemps iactatque uiros, Strophadumque
receptos

portibus infidis exterruit ales Aeolo. 710
et iam Dulichios portus Ithacamque Samonque
Neritiasque domus, regnum fallacis Vlixis,
praeter erant uecti; certatam lite deorum
Ambraciam uersique uident sub imagine saxum
iudicis, Actiaco quae nunc ab Apolline nota est, 715
uocalemque sua terram Dodonida queren
Chaoniosque sinus, ubi nati rege Molosso
inrita subiectis fugere incendia pennis.

Proxima Phaeacum felicius obsita pomis
rura petunt. Epiros ab his regnataque uenti 720
Buthrotos Phrygio simulataque Troia tenetur.
inde futurorum certi, quae cuncta fideli
Priamides Helenus monitu praedixerat, intrant
Sicaniam. tribus haec excurrit in aequora pennis;
e quibus imbriferos est uersa Paehynos ad Austros,
mollibus oppositum Zephyris Lilybaeon, ad Aretos
aequoris expertes spectat Boreamque Peloros. 727
hae subeunt Teucri, et remis aestuque secundo
sub noctem potitur Zancleae classis harena.

XIII 605 calorem Heins. ex codd., calorem M N s h. 606 animam Heins. ex codd., aueniam M N s h. 611 clangor
Heins. ex codd., planior M N h. 614 tempora uolant M, lassant corr. ex uolant N. 619 morte M² s h. morte codd.
pauci, moritura uoce M N, luce Merk. 620 est om. N s h. 624 forte M. 632 homines codd., fides Merk.
sed conf. Verg. Aen. III 80. 638 possitque Heins. ex codd. 653 latresque s h. canaque M Korn, bacanaque N s h uulg.
659 classem M N, gentem s h. 663 corpora M N h, pectora s uulg. 666 quem M N, quos s h. 668 dionanum Heins.
codd. aliquot. 672 possum M N s h, possum Heins. ex codd. 678 antequa cognataque morari iussit M N h. 681 cratera
N s h, crateram uulg. quem N s h (quem M), quam uulg. 683 hunc N, hanc uulg. 684 Nibcas M N h. 687 rogi
uulg., gyroque M. 692 Oriani codd., ab oriani M, ab orioni N s h. 693, 694 ita dedit Korn Bentl. secutus. 693 hanc
non. hac non N, agnen M. uulnus s, pectus M N h. 694 illac N, illas M. demissa tela Bentl. demisso—tela M.
demisso—tela N s cod. Tegernseensis teste Hellmuth, demisso—ferro h, per merita uulnosa M. unde Madv. adu. crit.
t. II p. 92. 706 creten cod. unus, Cretam uulg., certam N. 718 inrita Heins., inrita M, inopia N s h. pro subiectis
Ellis ap. edit. Simmons p. 155 tam subitis coni. 724 pennis M N, linguis s h. 726 opposidum cod. unus (et Hous-
man, l. c. p. 152), impositum M N s, expositum uulg.

Seylla latus dextrum, laeum inrequieta Charybdis
 infestat. uorat haec raptas reuomitque carinas, 731
 illa feris atram canibus succingitur aluum,
 uirginis ora gerens, et, si non omnia uates
 ficta reliquerunt, aliquo quoque tempore uirgo.
 hanc multi petiere proci. quibus illa repulsis 735
 ad pelagi Nymphas, pelagi gratissima Nymphis,
 ibat et elusus iuuenum narrabat amores.
 cui dum petendos praebet Galatea capillos,
 talibus adloquitur, repetens suspiria, dictis :
 'te tamen, o uirgo, genus haud inmitte uiro- 740
 rum expetit, utque facis, potes his impune negare.
 at mihi, cui pater est Nereus, quam caerula Doris
 enixa est, quae sum turba quoque tuta sororum,
 non nisi per luctus licuit Cyclopi amore
 effugere' et lacrimae uocem impediunt loquentis.
 quas ubi marmoreo detersit pollice uirgo 746
 et solata deam est, 'refer, o carissima,' dixit
 'neue tui causam tege (sum tibi fida) doloris.'
 Nereis his contra rescuta Crataeide natam est :
 'Aciserat, Fauno nymphaque Symaethide cretus, 750
 magna quidem patrisque sui matrisque uoluptas,
 nostra tamen maior; nam me sibi iunxerat uni.
 pulcher et octonis iterum natalibus actis
 signarat teneras molli lanugine malas.
 hunc ego, me Cyclops nulla cum fine petebat. 755
 nec, si quiesceris odium Cyclopi amorne
 Acidis in nobis fuerit praesentior, edam :
 par utrumque fuit. pro quanta potentia regni
 est, Venus alma, tui ! nempe ille inmitis et ipsis
 horrendus siluis et uisus ab hospite nullo 760
 impune et magni cum dis contemptor Olympi
 quid sit amor sentit ualidaque cupidine captus
 uritur, oblitus pecorum antiorumque suorum.
 iamque tibi formae, iamque est tibi cura placendi,
 iam rigidos pectus rastris, Polypheme, capillos, 765
 iam libet hirsutam tibi falce recidere barbani
 et spectare feros in aqua et componere uultus.
 caedis amor feritasque sitisque inmensa cruoris
 cessant, et tutaenuntque abeuntque carinae.
 Telemus interea Siculam delatus ad Aetnen, 770
 Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,
 terribilem Polyphemon adit "lumen" que, "quod
 unum
 fronte geris media, rapiet tibi" dixit "Vlixes"
 risit et "o uatum stolidissime, falleris," inquit,
 "altera iam rapuit." sic frustra uera momentem 775
 spernit et aut gradiens ingenti litora passu
 degrauat, aut fessus sub opaca reuertitur antra.
 prominet in pontum cuneatus acumine longo
 collis; utrumque latus circumfluit aequoris unda.
 huc ferus adscendit Cyclops mediusque resedit; 780
 lanigeras pecudes nullo ducente secutae,
 cui postquam pinus, baculi quae praebuit usum,
 ante pedes posita est, antennis apta ferendis,
 sumptaque harundinibus compacta est fistula
 centum,
 senserunt toti pastoria sibila montes, 785
 senserunt undae. latitans ego rupe meique
 Acidis in gremio residens procul auribus hausi
 talia dicta meis auditaque uerba notavi :
 "candidior folio niuei, Galatea, ligustri,
 floridior pratis, longa procerior alno, 790
 splendor utro, tenero lasciuior haedo,
 leuior adsiduo detritis aequore conchis,
 solibus hibernis, aestiua gratior umbra,
 nobilior palma, platano conspectior alta,
 lucidior glacie, matura dulcior uua, 795
 mollior et cygni plumis et lacte coacto,
 et, si non fugias, riguo formosior horto ;

saeuior indomitis eadem Galatea iuuenis,
 durior annosa quercu, fallacior undis,
 lentior et salicis uirgis et uitibus albis, 800
 his immobilior scopulis, uiolentior amne,
 laudato pauone superbior, acrior igni,
 asperior tribulis, feta truculentior ursae,
 surdior aequoribus, calcato imitior hydro,
 et, quod praecipue uellem tibi demere possem, 805
 non tantum ceruo claris latratibus acto,
 nerum etiam uentis uolucrigue fugacior aura.
 at bene si noris, pigeat fugisse morasque
 ipsa tuas damnes et me retinere labores.
 sunt mihi, pars montis, uiuo pendientia saxo 810
 antra, quibus nec sol medio sentitur in aestu
 nec sentitur hiemps. sunt poma grauantia ramos,
 sunt auro similes longis in uitibus uuae,
 sunt et purpureae; tibi et has seruamus et illas.
 ipsa tuis manibus siluestri nata sub umbra 815
 mollia fraga leges, ipsa autumnalia corna
 prunaeque, non solum nigro lumentia suco,
 uerum etiam generosa nouasque imitantia ceras.
 nec tibi castaneae me coniuge nec tibi deerunt
 arbutei fetus; omnis tibi seruiet arbor. 820
 hoc pecus omne meum est; multae quoque uallibus
 errant,
 multas silua tegit, multae stabulantur in antris.
 nec, si forte roges, possim tibi dicere quot sint;
 pauperis est numerare pecus. de laudibus harum
 nil mihi credideris; praesens potes ipsa uidere, 825
 ut uix circumeant distentum cruribus uber.
 sunt, fetura minor, tepidis in ouilibus agni,
 sunt quoque, par aetas, aliis in ouilibus haedi.
 lac mihi semper adest niueum; pars inde bibenda
 seruatur, partem liquefacta coagula durant. 830
 nec tibi deliciae faciles uulgataeque tantum
 munera contingent, dammae leporesque caperque
 parue columbarum demptusque cacumine nidus;
 inueni geminos, qui tecum ludere possint,
 inter se similes, uix ut dignoscere possis, 835
 uillosae catulos in summis montibus ursae,
 inueni et dixi "dominae seruabimus istos."
 iam modo caeruleo nitidum caput exsere ponto,
 iam, Galatea, ueni, nec munera despicere nostra.
 certe ego me noui liquidaque in imagine uidi 840
 nuper aquae, placuitque mihi mea forma uidenti.
 adspice sim quantus. non est hoc corpore maior
 Iuppiter in caelo; nam uos narrare soletis
 nescioquem regnare Iouem. coma plurima toruos
 prominet in uultus umerosque, ut lucus, obumbrat.
 nec mea quod rigidis horrent densissima saetis 846
 corpora turpe puta. turpis sine frondibus arbor,
 turpis equus, nisi colla iubae flauentia uelent,
 [pluma tegit uolucres, ouibus sua lana decori est],
 barba uiros hirtaeque decent in corpore saetae. 850
 unum est in media lumen mihi fronte, sed instar
 ingentis clipei. quid? non haec omnia magnus
 Sol uidet e caelo? Soli tamen unicus orbis.
 adde quod in uestro genitor meus aequore regnat;
 hunc tibi do socerum. tantum miserere precesque
 supplicis exaudi; tibi enim succumbimus uni. 856
 quique Iouem et caelum sperno et penetrabile
 fulmen,
 Nerei, te uereor; tua fulmine saeuior ira est.
 atque ego contemptus essem patientior huius,
 si fugeres omnes. sed cur Cyclope repulso 860
 Acin amas praefersque meis complexibus Acin?
 ille tamen placeatque sibi placeatque licebit,
 quod nollem, Galatea, tibi; modo copia detur,
 sentiet esse mihi tanto pro corpore uires.
 viscera uina traham diuisaque membra per agros

XIII 731 infestat M N h, infestant ε Merk. 734 ficta uulg., uana N. 738 cui M ε, quam N h Riese. 752 uinxerat M. 754 teneras molli M Korn, dubia teneras ε Merk., teneras dubia N h Riese. 762 sensit M N. 767 aquam M N ε h. 770 et 771 Telephus codd., corr. Raph. Regius. 788 mente notavi codd. aliquot. 794 palma Siebelis, receperunt edd. recentt., forma M, palmis cod. Berolin., pomis N ε h, mobilior dama Madv., mobilior flamma Ellis in edit. Simmons p. 162. 817 labentia M. 833 demptusque h, domitusue M, domitusque N. 838 exere N ε h, exime M. 849 om. MN¹. 861 complexibus M N, amplexibus N ε h uulg. 865 diuisaque M N.

perque tuas spargam (sic se tibi miscet) undas 866
 uror enim, laesusque exaestu acris ignis,
 cumque suis uideor translatus uiribus Aetnen
 pectora ferre meo; nec tu, Galatea, moueris." 870
 talia nequiquam questus (nam cuncta uidebam)
 surgit et, ut taurus uacca furibundis adempta,
 stare nequit siluaque et notis saltibus errat,
 cum ferus ignarus nec quicquam tale timentes
 me uidet atque Acin "uideo" que exclamat "et ista
 mittit, ut faciam ueneris concordia uestrae." 875
 tantaque uox, quantam Cyclops iratus habere
 debuit, illa fuit: clamore perhorruit Aetne.
 ast ego vicino pauefacta sub aequore mergor:
 terga fugae dederat conuersa Symaethius heros.
 "adfer opem, Galatea, precor, mihi; ferte, paren-
 tes," 880

dixerat "et uestris peritum admittite regnis."
 insequitur Cyclops partemque e monte reuulsam
 mittit, et extremus quamuis peruenit ad illum
 angulus ex saxo, totum tamen obruit Acin.
 at nos, quod fieri solum per fata licebat, 885
 fecimus ut uires adsumeret Acis auitas.
 puniceus de mole cruor manabat, et intra
 temporis exiguum rubor euanescere coepit
 fitque color primo turbati fluminis imbre
 purgaturque mora. tum moles fracta dehiscit, 890
 uiuaque per rimas proceraque surgit harundo,
 osque cauum saxi sonat exultantibus undis;
 miraque res, subito media tenus exstitit aluo
 incinctus iuuenis flexis noua cornua cannis, 895
 qui, nisi quod maior, quod toto caerulus ore,
 Acis erat. sed sic quoque erat tamen Acis, in amnem
 uersus, et antiquum tenuerunt flumina nomen.

Desierat Galatea loqui, coactu soluto
 discedunt placidisque natant Nereides undis.
 Scylla redit; neque enim medio se credere ponto
 aude; et aut bibula sine uestibus errat harena 901
 aut, ubi lassata est, seductos nacta recessus
 gurgitis, inclusa sua membra refrigerat unda.
 ecce fretum stringens, alti nouus incola ponti
 nuper in Euboica uersis Anthedone membris, 905
 Glaucus adest uisaeque cupidine uirginis haeret
 et quaecumque putat fugientem posse morari
 uerba refert. fugit illa tamen ueloxque timore
 peruenit in summum positi prope litora montis. 909
 ante fretum est ingens, apicem collectus in unum,
 longa sub arboribus conuexus in aequora uertex,
 constitit hic et tuta loco monstrum deusue
 ille sit ignorans, admiraturque colorem
 caesariemque ueros subiectaque terga tegentem,
 ultimaque excipit quod tortilis inguina piscis. 915
 sensit, et innitens quae stabat proxima moli,
 "non ego prodigium nec sum fera belua, uirgo,

sed deus" inquit "aquae; nec maius in aequora
 Proteus
 ius habet et Triton Athamantiadesque Palaemon.
 ante tamen mortalis eram; sed, scilicet altis 920
 debitis aequoribus, iam tum exercebar in illis.
 nam modo ducebam ducentia retia pisces,
 nunc in mole sedens moderabar harundine linum.
 sunt uiridi prato confinia litora, quorum
 altera pars undis, pars altera cingitur herbis; 925
 quas neque cornigeras morsu laesere iuenecae,
 nec placidae carpistis oues hirtae capellae.
 non apis inde tulit collectos sedula flores,
 non data sunt capiti genialia sarta, neque unquam
 falciferae secure manus. ego primus in illo 930
 caespite consedi, dum lina mendacia sicco.
 utque recenserem captiuos ordine pisces,
 insuper exposui, quos aut in retia casus
 aut sua credulitas in aduncos egerat hamos.
 res similis fictae (sed quid mihi fingere prodest?),
 gramine contacto coepit mea praeda moueri 936
 et mutare latus terraque, ut in aequore, niti.
 dumque moror mirorque simul, fugit omnis in undas
 turbas suas dominumque nouum litusque relinquunt.
 obstipui dubitoque diu causamque requiro, 940
 num deus hoc aliquis, num sacus fecerit herbae.
 "quae tamen has" inquam "uires habet herba?"

manuque
 pabula decerpsi decerptaque dente momordi.
 uix bene conbiberant ignotos guttura sucos,
 cum subito trepidare intus praecordia sensi 945
 alteriusque rapi naturae pectus amore.
 nec potui restare diu "repetenda" que "numquam
 terra, uale" dixi corpusque sub aequora mersi.
 di maris exceptum socio dignantur honore, 949
 utque mihi, quaecumque feram mortalita, demant,
 Oceanum Tethynque rogant. ego lustror ab illis,
 et purgante nefas nouiens mihi carmine dicto
 pectora fluminibus iubeor supponere centum.
 nec mora, diuersis lapsi de partibus amnes
 totaque uertuntur supra caput aequora nostrum.
 hactenus acta tibi possum memoranda referre, 956
 hactenus haec memini. nec mens mea cetera sensit.
 quae postquam rediit, alium me corpore toto
 ac fueram nuper, neque eundem mente recepi. 959
 hanc ego tum primum uiridem ferrugine barbam
 caesariemque meam, quam longa per aequora uectro,
 ingentesque umeros et caerula brachia uidi
 cruraque pinnigero curuata nouissima pisce.
 quid tamen haec species, quid dis placuisse marinis,
 quid inuit esse deum, si tu non tangeris istis? 965
 talia dicentem, dicturum plura, reliquit
 Scylla deum. furit ille inritatusque repulsa
 prodigiosa petit Titanidos atria Circes.

LIBER QUARTVS DECIMVS

Iamque Giganteis iniectam faucibus Aetnen
 aruaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri
 nescia nec quicquam iunctis debentia bubus,
 liquerat Euboicus tumidarum cultor aquarum,
 liquerat et Zancle aduersaque moenia Rhegi 5
 naufragumque fretum, gemino quod litore pressum

Ausoniae Siculaeque tenet confinia terrae.
 inde manu magna Tyrrhena per aequora uectus
 herbiferos adiit colles atque atria Glaucus
 Sole satae Circes, uariarum plena ferarum. 10
 quam simul adspexit, dicta acceptaque salute,
 "diua, dei miserere, precor; nam sola leuare

XIII 877 *actne* N., *Aetna* uulg. 880 *affer* (a in ras.) M, *et fer* N. 884 *ex sarco* Ellis ex Can. VII (cod. Bodleiano Canonici VII), *e saxo* uulg., *is motus* (us in ras.) M, *ex uicta* Riese. 887 *more* M N v. 890 *fracta* codd. Heins., *lacta* M N v. *tracta* Ellis ex Can. VII. 904 ita Heins., *fretum serpens* N v. h., *freta stridens* M. 911 *sub arboribus* codd. aliquot (*aequoribus* v. h.) (uide quae adnotauit Ellis l. c.), *sine a.* Heins. ex codd. nonnullis, *lamps ab aequoribus* Merk. in M N, *ad v. h.* 918 *aequore* M N h. 921 *debitus* Benth., *debitus* codd., *nam tam* uulg., *tantum* M. 925 ita codd., *fundit pars altera fungitur undis* M, unde *fundit* *funditur* *undis* Ellis, *funditur herbas* Merk. 928 *sedula* Priscian. p. 242, *semine* M N v., *collecto semine* Ellis ex cod. uno Bodl. 937 *motare* v. h. 967 *Scylla furens* M.

XIV 8 *lampus* v. Merk. 10 *uariarum* v. h., *uanarum* M N.

tu potes hunc,' dixit 'uidear modo dignus, amorem.
 quanta sit herbarum, Titani, potentia, nulli
 quam mihi cognitus, qui sum mutatus ab illis. 15
 neue mei non nota tibi sit causa furoris,
 litore in Italico, Messenia moenia contra,
 Scylla mihi uisa est. pudor est promissa precesque
 blanditiasque meas contemptaque uerba referre.
 at tu, siue aliquid regni est in carmine, carmen 20
 ore moue sacro, siue expugnacior herba est,
 utere temptatis operosae uiribus herbae.
 nec medeare mihi sanesque haec uulnera mando;
 fine nihil opus est: partem ferat illa calor.'
 at Circe (neque enim flammis habet aptius ulla 25
 talibus ingenium, seu causa est huius in ipsa,
 seu Venus indicio facit hoc offensa paterno)
 talia uerba refert: 'melius sequerere uolentem
 optantemque eadem parilique cupidine captam.
 dignus eras ultro (poteras certeque) rogari 30
 et, si spem dederis, mihi crede, rogaberis ultro.
 neu dubites absitque tuae fiducia formae,
 en ego, cum dea sim, nitidi cum filia Solis,
 carmine cum tantum, tantum quoque gramine possim,
 ut tua sim uoueo. spernente sperne, sequenti 35
 redde uices unoque duas ulciscere facto.'
 talia temptanti 'prius' inquit 'in aequore frondes'
 Glaucus 'et in summis nascentur montibus algae,
 sospite quam Scylla nostri mutantur amores.'
 indignata dea est. et laedere quatenus ipsum 40
 non poterat (nec uellet amans), irascitur illi,
 quae sibi praelata est; uenerisque offensa repulsa,
 protinus horrendis infamia pabula sucis
 conterit et tritis Hecateia gramina miscet.
 caerulaque induitur uelamina perque ferarum 45
 agmen adulantum media procedit ab aula
 oppositumque petens contra Zancleia saxa
 Rhegium, ingreditur feruentes aestibus undas,
 in quibus ut solidis ponit uestigia terris
 summaque decurrit pedibus super aequora siccis. 50
 paruus erat gurgis, curuos sinuatus in arcus,
 grata quies Scyllae; quo se referebat ab aestu
 et maris et caeli, medio cum plurimus orbe
 Sol erat et minimas a uertice fecerat umbras.
 hunc dea praeuiliat portentificisque uenenis 55
 inquinat, hic fusos latices radice nocenti
 spargit et obscurum uerborum ambage nouorum
 ter nouiens carmen magico demurmurat ore.
 Scylla uenit mediaque tenus descenderat aluo,
 cum sua foedari latrantibus inguina monstros 60
 adspicit. ac primo credens non corporis illas
 esse sui partes, refugitque abigitque timetque
 ora proterua canum; sed quos fugit attrahit una.
 et corpus quaerens femorum crurumque pedumque,
 Cerbereos rictus pro partibus inuenit illis, 65
 statque canum rabie, subiectaque terga ferarum
 inguinibus truncis utroque extante coeret.
 Fleuit amans Glaucus nimiumque hostiliter usae
 uiribus herbarum fugit conubia Circes.
 Scylla loco mansit, cumque est data copia primum,
 in Circes odium sociis spoliavit Vlixen. 71
 mox eadem Teucras fuerat mersura carinas,
 ni prius in scopulum, qui nunc quoque saxeus extat,
 transformata foret: scopulum quoque nauita uitat.
 Hunc ubi Troianae remis auidentem Charybdis 75
 euicere rates, cum iam prope litus adessent
 Ausonium, Libycas uento referuntur ad oras,
 excipit Aeneas illic animoque domoque
 non bene discidium Phrygii latura mariti
 Sidonis; inque pyra sacri sub imagine facta 80
 incubuit ferro deceptaque decipit omnes.
 rursus harenosae fugiens noua moenia terrae
 ad sedemque Erycis fidumque relatus Acesten

sacrificat tumulumque sui genitoris honorat.
 quasque rates Iris Iunonia paene cremarat. 85
 soluit et Hippotadae regnum terrasque calenti
 sulpure fumantis Acheloiadumque relinquit
 Sirenum scopulos. orbatuque praeside pinus
 Inarimen Prochytenque legit sterilique locatas
 colle Pithecusas, habitantum nomine dictas. 90
 quippe deum genitor, fraudem et periuria quondam
 Cercopum exosus gentisque admissa dolosae,
 in deforme uiros animal mutauit, ut idem
 dissimiles homini possent similesque uideri,
 membraque contraxit naresque a fronte resimas 95
 contudit et rugis perarauit anilibus ora;
 totaque uelatos flauenti corpora uillo
 misit in has sedes. nec non prius abstulit usum
 uerborum et natae dira in periuria linguae;
 posse queri tantum rauco stridore reliquit. 100
 Has ubi praeteriit et Parthenopeia dextra
 moenia deseruit, laeua de parte canori
 Aeolidae tumulum et loca feta palustribus undis,
 litora Cumarum uiuacisque antra Sibyllae
 intrat, et ad manes ueniat per Auerna paternos 105
 orat. at illa diu uultum tellure moratum
 erexit, tandemque deo furibundum recepto
 'magna petis,' dixit 'uir factis maxime, cuius
 dextera per ferrum, pietas spectata per ignes.
 pone tamen, Troiane, metum; potiere petitis 110
 Elysiasque domos et regna nouissima mundi
 me duce cognoscens simulacraque cara parentis.
 inuia uirtuti nulla est uia.' dixit et auro
 fulgentem ramum silua Iunonis Auernae
 monstrauit iussitque suo diueller truncos. 115
 paruit Aeneas et formidabilis Orci
 uidit opes atausque suos umbramque senilem
 magnanimi Anchisae; didicit quoque iura locorum,
 quaeque nouis essent adeunda pericula bellis.
 inde ferens lassos aduerso tramite passus 120
 cum duce Cumaea mollit sermone laborem.
 dumque iter horrendum per opaca crepuscula carpit,
 'seu dea tu praesens seu dis gratissima,' dixit
 'numinis instar eris semper mihi, meque fatebor
 muneris esse tui, quae me loca mortis adire, 125
 quae loca me uisae uoluisti euadere mortis.
 pro quibus aeras meritis euectus ad auras
 templa tibi statuum, tribuam tibi turis honores.
 respicit hunc uates et suspiratibus haustis
 'nec dea sum' dixit 'nec sacri turis honore 130
 humanum dignare caput. neu nescius erres,
 lux aeterna mihi carituraque fine dabitur,
 si mea uirginitas Phoebo patuisset amanti.
 dum tamen hanc sperat, dum praecorrumperre donis
 me cupit, "elige," ait "uirgo Cumaea, quid optes:
 optatis potiere tuis." ego pulueris hausti 136
 ostendi cumulum; quot haberet corpora puluis,
 tot mihi natales contingere uana rogaui.
 excidit ut peterem iuuenes quoque protinus annos.
 hos tamen ille mihi dabat aeternamque iuuentam, 140
 si uenerem paterer. contempto munere Phoebi
 innuba permaneo. sed iam felicior aetas
 terga dedit tremuloque gradu uenit aegra senectus,
 quae patiendi diu est. nam iam mihi saecula septem
 acta uides; superest, numerosus pulueris aequum, 145
 ter centum menses, ter centum musta uidere.
 tempus erit, cum de tanto me corpore paruam
 longa dies faciet consumptaque membra senecta
 ad minimum redigentur onus. nec amata uidebor
 nec placuisse deo. Phoebus quoque forsitan ipse 150
 uel non cognoscet uel dilexisse negabit;
 usque adeo mutata ferar. nulle uidentia,
 uoce tamen noscar; uocem mihi fata relinquunt.'
 Talia conuexum per iter memorante Sibylla

XIV 24 *fine nihil* codd. rec. aliquot, *fineque nil* ε, et *neque nil* M et ut uid. N¹, hoc mihi nil N² h. 30 *certe poterasque* ε, certo Ellis ex Can. VII. 36 *duos* codd. aliquot. 44 *gramina* M ε h, *amina* N in ras., *carmina* codd. aliquot. 49 *solita est—terris* M, corr. Korn, *solida—terra* N ε h. 66 *rabie* Heins. edd., *rabies* codd. quod defendit Ellis. 75 *hanc* h Merk. 92 *cercopum* M, *peiora* cett. 95 *remissas* codd., corr. Salmasius. 103 *uluis* Heins. ex codd. 105 *ad* M², ut cett. 121 *fallit* N ε. 128 *honores* M N ε, *honorem* h uulg. 137 *ostendens* ε, N corr. ex *ostendi*.

sedibus Euboicam Stygiis emergit in urbem 155
Troius Aeneas; sacrisque ex more litatis
litora adit nondum nutuicis habentia nomen.
hic quoque substititer post taedia longa laborum
Neritius Macareus, comes experientis Vlixei.
desertum quondam mediis, en, rupibus Aetnae 16
noseit Achameniden inpromisquoque repertum
nuiere miratus 'qui te casusue deusue
seruat, Achamenide? cur' inquit 'barbara Graium
prora uehit? petitur uestra quae terra carina?'
taliam quarenti, iam non hirsutus amictu, 165
iam suus et spinis conserto tegmine nullis,
fatur Achamenides: 'iterum Polyphemon et illos
adspiciam fluidos humano sanguine rictus,
haec mihi si potior domus est Ithaceque carina,
si minus Aenean veneror genitore. nec unquam 170
esse satis potero, praestem licet omnia, gratus.
quod loquor et spiro caelumque et sidera solis
respicio (possimne ingratus et inmemor esse?),
ille dedit, quod non anima haec Cyclopi in ora
uenit et, ut iam nunc lumen uitale relinquam, 175
aut tumulo aut certe non illa condar in aluo.
quid mihi tunc animi (nisi si timor abstulit omnem
sensus animumque) fuit, cum uos petere alta relictus
aequora conspexi? uolui inclinare, sed hosti
prodere me timui. uestrae quoque clamor Vlixis 180
paene rati nocuit. uidi, cum monte reuulso
inmanem scopulum medias permisit in undas;
uidi iterum ueluti tormenti uiribus acta
uasta Giganteo iaculante saxa lacerto,
et ne deprimeret fluctus uentusue carinam, 185
pertinui, iam me non esse oblitus in illa.
ut uero fuga uos a certa morte reduxit,
ille quidem totam gemebundus obambulat Aetnam
praetemptatque manu siluas et luminis orbus
rupibus incuruat foedataque brachia tabo 190
in mare protendens gentem exsecratur Achiuam,
atque ait: "o si quis referat mihi casus Vlixen,
aut aliquem et socius, in quem mea saeuat ira,
uiscera cuius edam, cuius uiuentia dextra
membra mea laniem, cuius mihi sanguis inundet 195
guttur et elisi trepidant post dentibus artus:
quam nullum aut leue sit damnum mihi lucis
ademptae!"
haec et plura ferox. me luridus occupat horror
spectantem uultus etiamnum caede madentes
crudelesque manus et inanem luminis orbem 200
membraque et humano concretam sanguine barbam.
mors erat ante oculos, minimum tamen illa malorum.
et iam prensurum, iam nunc mea uiscera rebar
in sua mersurum; mentique haerebat imago
temporis illius, quo uidi bina meorum 205
ter quater adflicti sociorum corpora terrae,
cum super ipso iacens hirsuti more leonis
uisceraque et carnes cumque albis ossa medullis
semanimesque artus auidam condebant in aluum.
me tremor inuasit; stabam sine sanguine maestus; 210
mandentemque uidens eiectantemque cruentas
ore dapes et frusta mero glomerata uomentem,
taliam fingebam misero mihi fata parari.
perque dies multos latitans omnemque tremiscens
ad strepitum, mortemque timens cupidusque moriri,
glande famem pellens et mixta frondibus herba, 216
solus, inops, expses, leto poenaeque relictus
hanc procul aspexi longo post tempore nauem
orauique fugam gestu ad litusque cucurri
et moui; Graiumque ratis Troiana recepit. 220

tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus
et ducis et turbae, quae tecum est credita ponto.'

Aeolon ille refert Tusco regnare profundo,
Aeolon Hippotaden cohibentem carcere uentos.
quos bouis inclusos tergo, memorabile munus, 225
Dulichium sumpsisse ducem flatique secundo
lucibus isse nouem et terram adspexisse petitam.
proxima post nonam cum sese Aurora moueret,
inuidia socios praedaeque cupidine uictos,
esse ratos aurum, dempsisse ligamina uentis; 230
cum quibus isse retro, per quas modo uenerat undas,
Aeolique ratem portus repetisse tyranni.
'inde Iami ueterem Laestrygonis' inquit 'in urbem
uenimus. Antiphates terra regnabat in illa.
missus ad hunc ego sum, numero comitante duorum,
uixque fuga quaesita salus comitique mihi; 236
tertius e nobis Laestrygonis impia tinxit
ora cruore suo. fugientibus instat et agmen
concitat Antiphates. coeunt et saxa trabesque
coniciunt merguntque uiros merguntque carinas. 240
una tamen, quae nos ipsamque uehebat Vlixen,
effugit. amissa sociorum parte dolentes
multaque conquesti terris adlabimur illis,
quas procul hinc cernis. procul hinc, mihi crede
uidenda

insula uisa mihi; tuque, o iustissime Troum, 245
nate dea (neque enim finito Marte uocandus
hostis es, Aenea), monco, fuge litora Circes.
nos quoque Circaeio religata in litore pinu,
Antiphatae memores inmansuetique Cyclopi,
ire negabamus, sed tecta ignota subire 250
sorte sumus lecti. sors me fidumque Politen
Eurylochumque simul nimumque Elpenora uni
bisque nouem socios Circaeae ad moenia misit.
quae simul attigimus stetimusque in limine tecti,
mille lupi mixtique lupis ursisque laeaeque 255
occursu fecere metum. sed nulla timenda
nullaque erat nostro factura in corpore uulnu
quin etiam blandas mouere per aera caudas
nostraeque adulantes comitant uestigia, donec
excipiunt famulae perque atria marmore tecta 260
ad dominam ducunt. pulchro sed et illa recessu,
sublimi solio, pallamque induta nitentem
insuper aurato circumuolutat amictu.

Nereides Nymphaeae simul, quae uellera motis
nulla trahunt digitis nec fila sequentia ducunt; 265
gramina disponunt sparsosque sine ordine flores
cernunt calathis uariasque coloribus herbas.
ipsa quod hae faciunt opus exigit, ipsa quis usus
quoue sit in folio, quae sit concordia mixtis
nouit et aduertens pensas examinat herbas. 270
haec ubi nos uidit, dicta acceptaque salute,
diffudit uultus et reddidit omnia uotis.
nec mora, misceri iusti iubet hordea grani
mellaque uimque meri cum lacte coagula passo,
quique sub hac lateant furtim dulcedine, sucos 275
adicit. accipimus sacra data pocula dextra.
quae simul arenti sitientes hausimus ore,
et tetigit summos uirga dea diti capillos,
(et pudet et referam) saetis horrescere coepi,
nec iam posse loqui, pro uerbis edere raucum 280
murmur et in terram toto procumbere uultu,
osque meum sensi pando occalescere rostro,
colla tumere toris, et qua modo pocula parte
sumpta mihi fuerant, illa uestigia feci.
cunque eadem passis (tantum medicamina possunt)
claudor hara. solumque suis caruisse figura 286

XIV 155 *emergit* h. uulg., *emersit* M N, *emersit* Can. VII. 159 *ulicis* h. cod. Monacensis Priscian., *ulicis* (is ex e?) M N in ras. s. 160 *en* Merk., *e* M h, *sub* N, *in* uulg., *is* Korn. 169 ita restituit Naugerus, *haec mihi* M, *haec me* s. h, *ha* M N. si (ex ni) *potior* N², *ut potior* Can. VII. *ut potior* M, *ut potior* h. *ithaceque* M N, *ithaceque* h, *ithace* atque s. 173 *inmemor* s, *impens* M N h. 176 *aut* *tumulo* N et Heins., *ut tumulo* M h. 181 *reuelso* N, *reuelsum* s. h. 185 *uentusue* M (emsus N), *iactusue* Merk., *fluctusue* *ictusue* Riese. 187 *a certa* M h, *ab acerua* N, *ab acerba* s. 188 *gemebundus* Heins. ex cod. uno. 196 *crupit* unus cod. Benth. 200 *orbem* M. 215 *eupansque* N s. *morari* uulg., *morique* M, *morari* N. 219 *genitu* M N h. 244, 245 *hinc*—*tuque* reclusit Korn. 250 *sed* cod. aliquot, *set* N in ras., *uel* M h, et s. 252 *nimum*—*uni* Thysii, *nimum*—*binos* M, *nimum*—*uno* uulg., *nimum*—*uno* (hanc N) N s. h. 255 *mixtaque* (hoc s.) l. *uiseraque* Heins. ex cod. 262 *sublimi*, *sollemi* M N h Euseb., *sublimis* codl. aliquot Burn. 269 *quoque* s. 272-307 desunt in M. 272 *omnia* Can. VII. 280 *reddere* Can. VII.

uidimus Eurylochum; solus data pocula fugit.
 quae nisi uitasset, pecoris pars una manerem
 nunc quoque saetigeri, nec tantae cladis ab illo
 certior ad Circeen ultor uenisset Vlixes. 290
 pacifer huic dederat florem Cyllenius album,
 moly uocant superi, nigra radice tenetur.
 tutus eo monitisque simul caelestibus intrat
 ille domum Circes, et ad insidiiosa uocatus
 pocula, conantem uirga mulcere capillos 295
 reppulit et stricto pauidam deterruit ense.
 inde fides dextraeque datae, thalamoque receptus
 coniugii dotem sociorum corpora poscit.
 spargimur ignotae siccis melioribus herbae
 percutimurque caput conuersae uerbere uirgae, 300
 uerbaque dicuntur dictis contraria uerbis.
 quo magis illa canit, magis hoc tellure leuati
 erigimur, saetaeque cadunt, bifidosque relinquit
 rima pedes, redeunt umeri et subiecta lacertis
 brachia sunt. flentem flentes amplectimur ipsi 305
 haeremusque ducis collo; nec uerba locuti
 ulla priora sumus, quam nos testantia gratos.
 annua nos illic tenuit mora, multaque praesens
 tempore tam longo uidi, multa auribus hausi.
 hoc quoque cum multis, quod clam mihi rettulit una
 quattuor e famulis ad talia sacra paratis. 311
 cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
 illa mihi niueo factum de marmore signum
 ostendit iuuenale, gerens in uertice picum,
 aede sacra positum multisque insigne coronis. 315
 quis foret et quare sacra coleretur in aede,
 cur hanc ferret auem quaerenti et scire uolenti
 "accipe," ait "Macareu, dominaeque potentia quae
 sit,

hinc quoque disce meae; tu dictis adice mentem.
 Picus in Ausoniis, proles Saturnia, terris 320
 rex fuit, utilium bello studiosus equorum.
 forma uiro, quam cernis, erat; licet ipse decorem
 adspicias ficta quae probes ab imagine ueram.
 par animus formae. nec adhuc spectasse per annos
 quinquennem poterat Graia quater Elide pugnam.
 ille suos Dryadas Latiis in montibus ortas 326
 uerterat in uultus, illum fontana petebant
 numina, Naiades, quas Albula, quasque Numici,
 quas Anienis aquae cursuque breuissimus Almo
 Narue tulit praeceptis et opacae Farfarus umbrae, 330
 quaeque colunt Scythicae stagnum nemorale Dianae
 finitimosque lacus. spretis tamen omnibus unam
 ille colit Nymphen, quam quondam in colle Palati
 dicitur Ionio peperisse Venilia Iano.
 haec ubi nubilibus primum maturuit annis, 335
 praeposito cunctis Laurenti tradita Pico est:
 rara quidem facie, sed rarior arte canendi,
 unde Canens dicta est. siluas et saxa mouere
 et mulcere feras et flumina longa morari
 ore suo uolucresque uagas retinere solebat. 340
 quae dum feminea modulatur carmina uoce,
 exierat tecto Laurentes Picus in agros,
 indigenas fixurus apros, tergumque premebat
 acris equi, laeuaque hastilia bina ferebat,
 poeniceam fuluo chlamydem contractus ab auro. 345
 uenerat in siluas et filia Solis eandem,
 utque nouas legeret fecundis collibus herbas,
 nomine dicta suo Circaea reliquerat arua.
 quae simul ac iuuenem uirgultis abdita uidit,
 obstipuit. cecidere manu quas legerat herbae, 350
 flammaque per totas uisa est errare medullas.
 ut primum ualido mentem collegit ab aestu,
 quid cuperet fassura fuit; ne posset adire,
 cursus equi fecit circumfususque satelles.

"non" ait "effugies, uento rapiare licebit, 355
 si modo me noui, si non euanuit omnis
 herbarum uirtus, nec me mea carmina fallunt."
 dixit et effigiem nullo cum corpore falsi
 finxit apri praeterque oculos transcurrere regis
 iussit et in densum trabibus nemus ire uideri, 360
 plurima quia silua est et equo loca peruia non sunt.
 haud mora, continuo praedae petit inscius umbram
 Picus equique celer spumantia terga relinquit
 spemque sequens unam silua pedes errat in alta.
 concipit illa preces et uerba precantia dicit 365
 ignotosque deos ignoto carmine adorat,
 quo solet et niueae uultum confundere Lunae
 et patrio capiti bibulas subtexere nubes.
 tum quoque cantato densetur carmine caelum
 et nebulas exhalat humus, caecisque uagantur 370
 limitibus comites, et adest custodia regi.
 nacta locum tempusque "per, o, tua lumina," dixit
 "quae mea ceperunt, perque hanc, pulcherime,
 formam,

quae facit ut supplex tibi sim dea, consule nostris
 ignibus et socerum, qui peruidet omnia, Solem 375
 accipe, nec durus Titanida despicie Circeen."
 dixerat. ille ferox ipsamque precesque relinquit
 et "quaecumque es," ait "non sum tuus. altera
 captum
 me tenet et teneat per longum, comprecor, aeuum.
 nec Venere externa socialia foedera laedam, 380
 dum mihi Ianigenam seruabunt fata Canentem."
 saepe retemptatis precibus Titania frustra
 "non inpune feres, neque" ait "reddere Canenti;
 laesaque quid faciat, quid amans, quid femina disces
 rebus; at est et amans et laesa et femina Circe."
 tum bis ad occasus, bis se conuertit ad ortus, 386
 ter iuuenem baculo tetigit, tria carmina dixit.
 ille fugit, sed se solito uelocius ipse
 currere miratur. pennas in corpore uidit
 seque nouam subito Latiis accedere siluis 390
 indignatus auem duro fera robora rostro
 figit et iratus longis dat vulnera ramis.
 purpureum chlamydis pennae traxere colorem,
 fibula quod fuerat uestemque momorderat aurum,
 pluma fit, et fuluo ceruix praecingitur auro; 395
 nec quicquam antiquum Pico, nisi nomina, restat.

Interea comites, clamato saepe per agros
 nequiquam Pico nullaque in parte reperto,
 inueniunt Circeen (nam iam tenuauerat auras
 passaque erat nebulas uentis ac sole recludi) 400
 criminibusque premunt ueris regemque reposcunt
 uimque ferunt saeuisque parant incessere telis.
 illa nocens spargit uirus sucosque ueneni
 et Noctem Noctisque deos Ereboque Chaoque
 conuocat et longis Hecateis ululatus orat. 405
 exilure loco (dictu mirabile) siluae,
 ingemuitque solum, uicinaque palluit arbor,
 sparsaque sanguineis maduerunt pabula guttis,
 et lapides uisi mugitus edere raucos,
 et latrare canes et humus serpentibus atris 410
 squalere et tennes animae uolitare silentum.
 attonitum monstis uulguis paueat; illa pauentis
 ora uenenata tetigit mirantia uirga.
 cuius ab tactu uariarum monstra ferarum
 in iuuenes ueniunt: nulli sua mansit imago. 415
 Sparserat occiduus Tartessia litora Phoebeus,
 et frustra coniunx oculis animoque Canentis
 expectatus erat. famuli populusque per omnes
 discurrunt siluas atque obuia lumina portant.
 nec satis est Nymphae flere et lacerare capillos 420
 et dare plangorem; facit haec tamen omnia seque

XIV 288 *maneret* codd., corr. Gruterus. 300 *percutimurq.* M N h, *percutiturq.* e. 324 *per* edd. uett., tot M N e h. 325 *gratia* codd., *gratos* Farnabius. *Elide* Heins., *edere* (ae M) M N e Riese. *pugna* M N e. 329 *quas. aut* Priscianus. 330 *Narne* M, *Narue* N e h, *Narque* Heins. *undae* e Merk. 334 *hionio* M, *ancipiti* e, *aonio* codd. nonnulli, *Ausonio* Rappold, *innocuo* Merk. 339 *longa* codd., *proxa* Housman. 357 *nec me* e Haupt, *me nec* N, et non M h Korn. 365 *uerba uenefica* e Merk. 371 *regis* M N e. 383 *ait. enim* Heins. 385 *at est* et Postgate, *ait sed* codd. tum et l. N e, est l. M, *laesa* est h. 386 *occasum* M N h. 390 *latis* M N e. 396 *antiqui* cod. unus Heins., *antiquo* N. 400 *resolui* N e. 411 *silentum* e, *uidentur* M N h. 416 *traphesia* codd., corr. Farnabius. *gresserat* e Can. VII.

proripit ac Latios errat uesana per agros.
sex illam noctes, totidem redeuntia solis
lumina uiderunt inopem somnique cibique
per iuga, per ualles, quia fors ducebat, euntem. 425
ultimus adspexit Thybris luctuque uiaque
fessam et iam longa ponentem corpora ripa.
illic cum lacrimis ipsos modulata dolores
uerba sono tenui maerens fundebat, ut olim
carmina iam moriens canit exequialia cygnus. 430
luctibus extremum tennes liquefacta medullas
tabuit inque leues paulatim euanuit auras.
fama tamen signata loco est, quem rite Canentem
nomine de Nymphae ueteres dixere Camenae."
talìa multa mihi longum narrata per annum 435
uisque sunt. residues et desuetudine tardi
rursus inire fretum, rursus dare uela iubemur.
incipitesque uias et iter Titania uastum
dixerat et saeui restare pericula ponti.

peritui, fateor; nactusque hoc litus adhaesi.' 440
Finierat Macareus. urnaque Aeneia nutrix
condita marmorea tumulo breue carmen habebat:
HIC ME CAETAM NOTAE PIETATIS ALVMNVS
EREPTAM ARGOLICO, QVO DEBVIT, IGNE CREMAVIT.
soluitur herboso religatus ab aggere funis, 445
et procul insidias infamataeque relinquit
tectae dae leucosque petunt, ubi nubilus umbra
in mare cum flaua prorumpit Thybris harena.
Faunigenaeque domo potitur nataque Latini,
non sine Marte tamen. bellum cum gente feroci
suscepit, pactaque furit pro coniuge Turnus. 451
concurrit Latio Tyrrhenia tota, diuque
ardua sollicitis uictoria quaeritur armis.
auget uterque suas externo robore uires,
et multi Rutulos, multi Troiana tuentur 455
castra. neque Aeneas Euandri ad moenia frustra,
at Venulus magnam profugi Diomedis ad urbem
uenerat. ille quidem sub Iapyge maxima Dauno
moenia condiderat totaliaque arua tenebat.
sed Venulus Turni postquam mandata peregit 460
auxiliumque petit, uires Aetolius heros
excusat; nec se aut socii committere pugnae
uellet sui populos aut quos e gente suorum
armet habere uiros. 'neue haec commenta putetis,
admonitu quamquam renouetur luctus amarus. 465
perpetiar memorare tamen. postquam alta cremata
est

Ilios et Danaos paucorum Pergama flammis
Naryciusque heros, a uirgine uirgine rapti,
quam meruit poenam solus, digessit in omnes,
spargimur et uentis inimica per aequora rapti 470
fulmina, noctem, imbres, iram caelique marisque
perpetinur Danaei cumulumque Capherea cladis.
neue morer referens tristes ex ordine casus,
Graecia tum potuit Priamo quoque flenda uideri.
me tamen armiferae seruatum cura Mineruae 475
fluctibus eripuit. patriis sed rursus ab agris
pellor, et antiquo memores de uulnere poenas
exigit alma Venus. tantosque per alta labores
aequora sustinui, tantos terrestribus armis,
ut mihi felices sint illi saepe uocati, 480
quos communis hiemps inportunusque Caphereus
mersit aquis, uellenque horum pars una fuisset.
ultima iam passi comites belloque fretoque
deficiunt finemque rogant erroris. at Aemon
feruidus ingenio, tum uero et cladibus asper, 485
"quid superest quod iam patientia uestra recuset

ferre, uiri?" dixit; "quid habet Cytherea quod ultra,
uelle puta, faciat? nam dum peiora timentur,
est locus in uulnus: sors autem ubi pessima rerum,
sub pedibus timor est securaque summa malorum.
audiat ipsa, licet; et, quod facit, oderit omnes 491
sub Diomede uiros; odium tamen illius omnes
spernimus; et magno stat magna potentia nobis."
talibus inritans Venerem Pleuronius Acmon
instimulat uerbis ueteremque resuscitat iram. 495
dicta placent paucis: numeri maioris amici
Acmona corripimus. cui respondere uolenti
uox pariter uocisque uia est tenuata, comaeque
in plumas abeunt, plumis noua colla teguntur
pectoraque et tergum, maiores brachia pennas 500
accipiunt, cubitique leues sinuantur in alas.
magna pedis digitos pars occupat, oraque cornu
indurata rigent finemque in acumine ponunt.
hunc Lycus, hunc Idas et cum Rhixenore Nyctena,
hunc miratur Abas; et dum mirantur, eandem 505
accipiunt faciem. numerusque ex agmine maior
subuolat et remos plausis circumuolat alas.
si uoluerum quae sit dubiarum forma requiris,
ut non cygnorum, sic albis proxima cygnis.

uix equidem has sedes et Iapygis arida Dauni 510
arua gener teneo minima cum parte meorum.
Hactenus Oenides. Venulus Calydonia regna
Peucetiosque sinus Messapiaeque arua relinquit.
in quibus antra uidet, quae multa nubila siluae
et leuibis cannis uariantia semicaper Pan 515
nunc tenet; at quodam tenuerunt tempore Nymphae.
Apulus has illa pastor regione fugatas
terrui et primo subita formidine mouit;
mox ubi mens rediit et contempere sequentem,
ad numerum motis pedibus duxere choreas. 520
inprobat has pastor saltuque imitatus agresti
addidit obscenis conuicia rustica dietis.
nec prius os tacuit, quam guttura condidit arbor.
arbor enim est sucoque licet cognoscere mores.
quippe notam linguae bacis oleaster amaris 525
exhibet; asperitas uerborum cessit in illas.

Hinc ubi legati rediere negata ferentes
arma Aetola sibi, Rutuli sine uiribus illis
bella instructa gerunt; multumque ab utraque
eruoris

parte datur. fert ecce anidas in pinea Turnus 530
texta faces, ignesque timent, quibus unda pepercit.
iamque picem et ceras alimentaque cetera flammis
Mulciber urebat perque altum ad carbasa malum
ibat, et incuruae fumabant transtra carinae;
cum memor has pinus Idae uertice caesas 535
sancta deum genetrix timuitibus aera puls
aeris et inflati complent murre buxi,
perque lenes domitis inuicta leonibus auras
'inrita sacrilega iactas incendia dextra, 539
Turne;' ait 'eripiam, nec me patiente cremabit
ignis edax nemorum partes et membra meorum.'
intonuit dicente dea, tonitruumque secuti
cum saliente graues ceciderunt grandine nimbi,
aeraque et tumidum subitis concursibus aequor
Astraei turbant et eunt in proelia fratres. 545
e quibus alma parens unius uiribus usa
stuppea praerupit Phrygiae retinacula classis
fertque rates pronas medioque sub aequore mergit.
robore mollito lignoque in corpora uerso
in capitum facies puppes mutantur aduncae, 550
in digitos abeunt et crura natantia remi,

XIV 427 iam longa M h, longa N, in gelida i. 428 ipsos dolores Can. VII N^o. ipsos dolore uulg. 435 mutata per uicem M et ut uid. N°. 436 usque, e, multaq. M N h. 456 ad lenia i. 457 frustra N uulg., marmora M. 461 que petit codd. aliquot, petit N, petit M h. 465 luctus renouentur amari i, renouentur l. amari N. 467 Ilium M N h. pergamena dextris M, dorus Merk. 472 capherea M N, Capharea uulg. similiter ts1. 473 referens N uulg., referam M h. 476 agria. Argis duo codd., idem con. Merk. 482 fuisse N. 484 terroris codd., corr. Accursius. 489 est locus in uulnus (us corr. ex ù) M, uulnus Merk., in uul. to N, est in uul. locus Heins. 493 et magno codd., et paruo Heins., hant magno Ellis. magniloquentia Merk. 494 eorum M, eorum N h, con. Bentl. 502 pedes M N h quod defendit Ellis, pedum e codd. 508 dolorem M N h Ellis, salutarum Heins. ex codd. 515 morantia codd., uariantia Ellis, latitantia Korn, nutantia Merk. 521 saltumque—arrestem M. 523 obtinuit N in ras. e. 525 bacis codd., folies Polle. 526 illas N h, dia M, dias i. 534 transtra i h Can. VII, ara M N. 547 classis. puppis M N.

quodque sinus fuerat latus est, mediisque carina
subdita nauigiis spinae mutatur in usum;
lina comae molles, antennae brachia fiunt.
caerulus, ut fuerat, color est; quasque ante time-

bant, 555

illas uirgineis exercent lusibus undas
Naidēs aequoreae; durisque in montibus ortae
molle fretum celebrant, nec eas sua tangit origo.
non tamen oblitae quam multa pericula saeuo
pertulerint pelago, iactatis saepe carinis 560
supposuere manus, nisi siqua uehebat Achiuos.
cladis adhuc Phrygiae memores, odere Pelasgos
Neritiaeque ratis uiderunt fragmina laetis
uultibus, et laetis uidere rigescere puppim
uultibus Alcinoi saxumque increscere ligno. 565

Spes erat, in Nymphas animata classe marinas,
posse metu monstri Rutulum desistere bello.
perstat, habetque deos pars utraque, quodque deorum
est

instar, habent animos. nec iam dotalia regna
nec sceptrum soceri nec te, Launina uirgo, 570
sed uicisse petunt, deponendique pudore
bella gerunt. tandemque Venus uictricia nati
arma uidet, Turnusque cadit; cadit Ardea, Turno
sospite dicta potens. quam postquam Dardanus
ignis

abstulit et tepida latuerunt tecta fauilla, 575
congerie e media tum primum cognita praepes
subuolat et cineres plausis euerberat alis.
et sonus et macies et pallor et omnia captam
quae deceant urbem, nomen quoque mansit in illa
urbis; et ipsa suis deplangitur ardea pennis. 580

Iamque deos omnes ipsamque Aeneia uirtus
Iunonem ueteres finire coegerat iras,
cum, bene fundatis opibus crescentis Iuli,
tempestius erat caelo Cythereius heros.
ambieratque Venus superos colloque parentis 585
circumfusa sui 'nunquam mihi' dixerat 'ullo
tempore dure pater, nunc sis mitissimus, opto,
Aeneaeque meo, qui te de sanguine nostro
fecit auum, quamuis paruum des, optime, numen,
dummodo des aliquid. satis est inamabile regnum
adspexisse semel, Stygios semel isse per amnes,' 591
adsensere dei, nec coniunx regia uultus
innotos tenuit, placatoque adnuuit ore.
tum pater 'estis' ait 'caelesti munere digni,
quaeque petis, pro quoque petis. cape, nata, quod
optas.' 595

fatus erat. gaudet gratesque agit illa parenti
perque leues auras iunctis inuecta columbis
litus adit Laurens, ubi tectus harundine serpit
in freta flumineis uicina Numicius undis.
hunc iubet Aeneae, quaecumque obnoxia morti, 600
abluere et tacito deferre sub aequora cursu.
corniger exsequitur Veneris mandata suisque
quicquid in Aenea fuerat mortale repurgat
et respergit aquis; pars optima restitit illi.
lustratum genetrix diuino corpus odore 605
unxit et ambrosia cum dulci nectare mixta
contigit os fecitque deum. quem turba Quirini
nuncupat Indigetem templaque arisque recepit.

Iude sub Ascanii ditione binominis Alba
resque Latina fuit. succedit Siluius illi. 610
quo satus antiquo tenuit repetita Latinus
nomina cum scepro. clarus subit Alba Latinum.
Epytus ex illo est. post hunc Capetusque Capysque,
sed Capys ante fuit. regnum Tiberinus ab illis

cepit et in Tusci demersus fluminis undis 615
nomina fecit aquae. de quo Remulusque feroxque
Acrota sunt geniti. Remulus maturior annis
fulmineo perit, imitator fulminis, ictu.

fratre suo sceptrum moderatur Acrota forti 620
tradit Auentino. qui, quo regnarat, eodem
monte iacet positus tribuitque uocabula monti.

iamque Palatinae summam Proca gentis habebat.
rege sub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas
inter Hamadryadas coluit sollertius hortos

nec fuit arborei studiosior altera fetus; 625
unde tenet nomen. non siluas illa nec amnes,
rus amat et ramos felicia poma ferentes.

nec iaculo grauis est, sed adunca dextera falce,
qua modo luxuriam premit et spatiantia passim
brachia conpescit, fisso modo cortice lignum 630
inserit et sucos alieno praestat alumnio.

nec sentire sitim patitur bibulaeque recuruas
radicis fibras labentibus inrigat undis.
hic amor, hoc studium; ueneris quoque nulla cupido
est.

uim tamen agrestum metuens pomaria claudit 635
intus et accessus prohibet refugitque uiriles.

quid non et Satyri, saltatibus apta iuuentus,
fecere et pinu praecincti cornua Panes
Siluanusque suis semper iuuenilior annis,
quique deus fures uel falce uel inguine terret, 640
ut poterentur ea? sed enim superabat amando
hos quoque Vertumnus, neque erat felicius illis.

o quotiens habitu duri messoris aristas
corbe tulit uerique fuit messoris imago!
tempora saepe gerens faeno religata recenti 645
desectum poterat gramen uersasse uideri;
saepe manu stimulos rigida portabat, ut illum
iurasses fessos modo disiunxisse iuuenos;

falce dat frondator erat uitisque putator;
induerat scalas, lecturum poma putares; 650
miles erat gladio, piscator harundine sumpta.
denique per multas aditum sibi saepe figuras
repperit, ut caperet spectatae gaudia formae.

ille etiam picta redimitis tempora mitra,
innitens baculo, positus per tempora canis,
adsimulauit anum cultosque intrauit in hortos
pomaque mirata est. 'tanto' que 'potentior' inquit, 655
paucaque laudatae dedit oscula, qualia numquam
uera dedisset anus, glaebaque incurua resedit,

suspiciens pandos autumnum pondere ramos. 660
ulmus erat contra speciosa nitentibus uuis;
quam socia postquam pariter cum uite probauit,
'at si staret' ait 'caelebs sine palmite truncus,
nil praeter frondes quare peteretur haberet.

haec quoque, quae iuncta uitis requiescit in ulmo,
si non nupta foret, terrae adclinata iaceret. 666
tu tamen exemplo non tangeris arboris huius
concutitusque fugis nec te coniungere curas.

atque utinam uelles, Helene non pluribus esset
sollicitata procis, nec quae Lapietheia mouit 670
proelia, nec coniunx timidi aut audacis Vlixis.
nunc quoque, cum fugias auerserisque petentes,
mille uiri cupiunt et semideique deique

et quaecumque tenent Albanos numina montes.
sed tu si sapiēs, si te bene iungere anumque 675
hanc audire uoles, quae te plus omnibus illis,
plus quam credis, amo, uulgares reice taedas
Vertumnusque tori socium tibi selige. pro quo
me quoque pignus habe. neque enim sibi notior ille
est

XIV 552 sinus uulg., prius N Riese. 559 saeuo N, saepe M h. 574 hospite uicta M N. barbarus codd., corr. Heins. ignis. ensis M N h. 575 patuerunt M N h. 582 coereuit M N h. 589 paruo M. 594 placato numine M h. 604 respergit Heins. ex codd., respersit M N h. 612 Alba Politianus, ecce codd. latinus M h, latino N s. 613 est om. s. 622 ita edd. Nangerium secuti, palatinus N s h. summae loca codd. 629 passim N in ras. uulg., contra M. 630 cortice uirgam Heins. ex codd. 632 recuruas N uulg., repugnans M, repurgans Ellis, retusas Merk. 641 poterunt N, potirentur M s h. 646 desertum—uersare M N h. 648 iurasses M N Can. VII, iurares uulg. 655 ad tempora Heins. ex codd. 657 peritor N (eri N²) Can. VII. 658 pluraque laudatae ac dedit Merk. 662 quam copiam—uirtute probauit M, q. compta—u. p. Merk. 666 nupta codd. aliquot, nuda M h, iuncta N² s. 671 timidi aut audacis codd., nimium tardantis Riese, tarde remcantis Postgate coll. Stat. S. II. 1. 118, 6. 57, alii alia temptarunt. Vlixei Heins.

quam mihi. nec passim toto uagus errat in orbe; 680
haec loca sola colit; nec, uti pars magna procorum,
quas modo uidit amat; tu primus et ultimus illi
ardor eris, solique suos tibi deuonet annos.
adde quod est iuuenis, quod naturale decoris
munus habet formasque apte fingetur in omnes, 685
et quod erit iussus, iubeas licet omnia, fiet.
quid quod amatis idem? quod, quae tibi poma
coluntur,

primus habet laetaque tenet tua munera dextra?
sed neque iam fetus desiderat arbore demptos,
nec, quas hortus alit, cum suis mitibus herbas, 690
nec quicquam nisi te. miserere ardentis et ipsum,
quod petit, ore meo praesentem crede precari;
ultiores deos et pectora dura perosam
Idalien memoremque time Rhamnusidis iram.
quoque magis timeas, (etenim mihi multa uetustas
scire dedit) referam tota notissima Cypro 696
facta, quibus flecti facile et mitescere possis.

Viderat a ueteris generosam sanguine Teucri
Iphis Anaxareten humili de stirpe creatus,
uiderat et totis perceperat ossibus aestum. 700
luctatusque diu, postquam ratione furorem
uincere non potuit, supplex ad limina uenit
et modo nutrici miserum confessus amorem,
ne sibi dura foret, per spes orauit aluminae;
et modo de multis alicui blanditus amicis 705
sollicita petiit propensum uoce fauorem.
saepe ferenda dedit blandis sua uerba tabellis,
interdum madidas lacrimarum rore coronas
postibus intendit posuitque in limine duro
molle latus tristisque serae conuicia fecit. 710
saeuior illa freto surgente cadentibus Haedis,
durior et ferro quod Noricus excoquit ignis,
et saxo quod adhuc uiuum radice tenetur,
spernit et inridet factisque inmitibus addit
uerba, superba ferox et spe quoque fraudat amantem.
non tulit inpatiens longi tormenta doloris 716
Iphis et ante fores haec uerba nouissima dixit:
"uincis, Anaxarete, neque erunt tibi taedia tandem
ulla ferenda mei. laetos molire triumphos
et Paena uoca notidaeque incingere lauru; 720
uincis enim, maiorque libens. age, ferrea, gaude.
certe aliquid laudare mei cogeris, eritque
quo tibi sim gratus; meritumque fatebere nostrum.
non tamen ante tui curam excessisse memento,
quam uitam, geminaque simul mihi luce carendum.
nec tibi fama mei uentura est nuntia leti: 726
ipse ego, ne dubites, adero praesensque uidebor,
corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
si tamen, o superi, mortalia facta uidetis,
este mei memores (nihil ultra lingua precari 730
sustinet) et longo facite ut narremur in aeuo,
et quae dempeistis uitae, date tempora famae."
dixit et ad postes ornatos saepe coronis
umentes oculos et pallida brachia tollens,
cum foribus laquei religaret uincula summis, 735
"haec tibi sarta placent, crudelis et impia?" dixit
inseruitque caput, sed tum quoque uersus ad illam,
atque onus infelix elisa fauce pendit.
icta pedum motu trepidantum [et multa timentum
uisa dedissesonum est ad aperta] ianua factum 740
prodidit. exclamant famuli frustra que lenatum
(nam pater occiderat) referunt ad limina matris.
accipit illa sinu, complexaque frigida nati
membra sui postquam miserorum uerba parentum

edidit et matrum miserarum facta peregit, 745
funera ducebat mediam lacrimosa per urbem
luridamque arsurum portabat membra feretro.
forte uiae uicina domus, qua flebilis ibat
pompa, fuit duraeque sonus plangoris ad aures
uenit Anaxaretæ, quam iam deus ultor agebat. 750
mota tamen "uideamus" ait "miserabile funus"
et patulis iniit tectum sublime fenestris.
uixque bene inpositum lecto prospexerat Iphin;
deriguere oculi, calidusque e corpore sanguis
inducto pallore fugit, conataque retro 755
ferre pedes, haesit; conata auertere uultus,
hoc quoque non potuit. paulatimque occupat artus,
quod fuit in duro iam pridem pectore, saxum.
neue ea ficta putes, dominae sub imagine signum
seruat adhuc Salaminis; Veneris quoque nomine
templum 760

Prospicientis habet. quorum memor, o mea, lentos
pone, precor, fastus et amanti iungere, Nymphæ.
sic tibi nec uernum nascentia frigus adurat
poma nec excutiant rapidi florentia uenti.
haec ubi nequiquam forma deus aptus anili 765
edidit, in iuuenem rediit et anilia demit
instrumenta sibi talisque apparuit illi,
qualis ubi oppositas nitidissima solis imago
eiecit nubes nullaue obstante reluit;
uimque parat; sed ui non est opus, inque figura 770
capta dei Nymphæ est et mutua uulnera sensit.

Proximus Ausoniae iniusti miles Amuli
rexit opes, Numitorque senex amissa nepotum
munere regna capit, festisque Palilibus urbis
moenia conduntur. Tatiisque patresque Sabini 775
bella gerunt, arcisque uia Tarpeia reclusa
dignam animam poena congestis exiit armis;
inde sati Curibus tacitorum more luporum
ore premunt uoces et corpora uicta sopore
inadant portasque petunt, quas obice firmo 780
clauserat Iliades. nam tamen ipsa reclusit
nec strepitum uerso Saturnia cardine fecit.
sola Venus portae cecidisse repagula sensit
et clausura fuit, nisi quod rescindere numquam
dis licet acta deum. Iano loca iuncta tenebant 785
Naides Ausoniae gelido rorantia fonte.
has rogat auxilium. nec Nymphæ iusta petentem
sustinuere deum uenasque et flumina fontis
ellicuere sui. nondum tamen inuia Iani
ora patenti erant, neque iter praecluserat unda. 790
lurida supponunt fecundo sulphura fonti
incenduntque casus fumante bitumine uenas.
uiribus his aliisque uapor penetrant ad intra
fontis, et Alpino modo quae cessare rigori
audebatis aquae, non ceditis ignibus ipsis. 795
flammifera gemini fumant adspersine postes,
portaque, nequiquam rigidis promissa Sabinis,
fonte fuit praestructa nouo, dum Martius arma
indueret miles. quae postquam Romulus ultro
obtulit, et strata est tellus Romana Sabinis 800
corporibus strata estque suis. generique cruorem
sanguine cum soceri permiscuit inpius ensis,
pace tamen sisti bellum nec in ultima ferro
decertare placet Tatiisque accedere regno.

Occiderat Tati, populisque aequata duobus, 805
Romule, ira dabas, posita cum casside Maiores
talibus adfatur diuimque hominumque parentem:
"tempus adest, genitor, quoniam fundamine magno
res Romana ualet nec praeside pendet ab uno,

XIV 681 haec uulg., nec e Merk. *magna* M N h, *sola* cum eodd. nonnullis Heins. (cf. Housman Trans. Camb. Philol. Soc. iii p. 141). 682 *quam modo* N. 695 *cauatis* e eod. uett. 700 *ambus* M N h. 705-707 hos u. om. M expunxit Merk. 711 *surdior* eodd. pau. *austris* eodd., corr. Const. Fanensis. *haudis* eodd. aliquot. 722 *eritque* N² e, *amoris* M h. 723 *hunc* u. secluserunt Merk. al. 724 *tui* Heins. Cui. VII, *tibi* M h, *uisti* N² e. *certaque* *causa* M, *curam* *fuisse* h, *cessasse* Heins., *excessisse* eodd. plerique. 733 *laudatis* M N h. 735 *sonant* M. 739 *trepidantem*—*timentum* eodd. aliquot Heins., *trepidantem*—*timentum* M N h. *et*—*ad aperta*que dantant Postgate. *trepidantem*—*sonant* Merk. 744 *miserarum* M N h Ellis, *miserorum* uulg. eod. 765 *forma deus aptus anili* M h, *uenas* d. a. in *omnes* N² e al., *formae* d. *apta* *uisti* (*uendi* iam Merkel) Housman, *deceptis* Ellis Cloum. Phibel. vii p. 76, *clatus* Korn, *ulatus* Zacherle. 766 *ambus*, *uisti* Postgate. 773 *repaga* M N e. 774 *poena* deus M N e, *parado* d. 780 *fumo*, *fullas* Priscianus. 803 *ferro* N² e, *tantum* M h. 804 *excedere* M N h. 809 *haec* Heins. ex eod. uno, *et* eod.

praemia, quae promissa mihi dignoque nepoti, 810
 soluere et ablatum terris inponere caelo.
 tu mihi concilio quondam praesente deorum
 (nam memoro memorique animo pia uerba notaui)
 "unus erit, quem tu tolles in caerula caeli"
 dixisti. rata sit uerborum summa tuorum.' 815
 aduult Omnipotens et nubibus aera caecis
 occuluit tonitruque et fulgure terruit orbem.
 quae sibi promissae sensit rata signa rapinae,
 inuixusque hastae pressos temone cruento
 inpauidus conscendit equos Gradius et ictu 820
 uerberis increpuit, pronusque per aera lapsus
 constitit in summo nemorosi colle Palati
 reddentemque suo iam regia iura Quiriti
 abstulit Iliaden. corpus mortale per auras
 dilapsum tennes; sic lata plumbea funda 825
 missa solet medio glans intabescere caelo.
 pulchra subit facies et puluinaribus altis
 dignior, est qualis trabati forma Quirini.
 Flebat ut amissum coniunx, cum regia Iuno
 Irin ad Hersiliam descendere limite curuo 830
 inperat et uacuae sua sic mandata referre:

'o et de Latia, o et de gente Sabina
 praecipuum, matrona, decus, dignissima tanti
 ante fuisse uiri, coniunx nunc esse Quirini, 835
 siste tuos fletus et, si tibi cura uidendi
 coniugis est, duce me lucum pete, colle Quirini
 qui uiret et templum Romani regis obumbrat.'
 paret et in terram pictos delapsa per arcus
 Hersiliam iussis compellat uocibus Iris.
 illa uerecundo uix tollens lumina uultu 840
 'o, dea, namque mihi nec quae sis dicere promptum
 est,
 et liquet esse deam, duc, o duc' inquit 'et offer
 coniugis ora mihi. quae si modo posse uidere
 fata semel dederint, caelum accepisse uidebor.'
 nec mora, Romuleos cum uirgine Thaumantea 845
 ingreditur colles; ibi sidus ab aethere lapsum
 decidit in terras, a cuius lumine flagrans
 aetherias crinis cum sidere cessit in auras.
 hanc manibus notis Romanae conditor urbis
 excipit et priscum pariter cum corpore nomen 850
 mutat Horamque uocat, quae nunc dea iuncta Quirino
 est.

LIBER QVINTVS DECIMVS

Quaeritur interea quis tantae pondera molis
 sustineat tantoque queat succedere regi.
 destinat imperio clarum praenuntia ueri
 fama Numam. non ille satis cognosce Sabinae
 gentis habet ritus; animo maiora capaci
 concepit et quae sit rerum natura requirit.
 huius amor curae, patria Curibusque relictis,
 fecit ut Herculei penetraret ad hospitium urbem.
 Graia quis Italicis auctor posuisset in oris
 moenia quaerenti sic e senioribus unus
 rettulit indigenis, ueteris non inscius aevi:
 'diues ab Oceano bobus Ioue natus Hiberis
 litora felici tenuisse Lacinia cursu
 fertur et, armento teneras errante per herbas,
 ipse domum magni nec inhospita tecta Crotonis 15
 intrasse et requie longum releuasse laborem;
 atque ita discedens "aueo" dixisse "nepotum
 hic locus urbis erit." promissaque uera fuerunt.
 nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
 Myscelus, illius dicit acceptissimus aevi. 20
 hunc super incumbens pressum grauitate soporis
 Clauiger adloquitur: "patrias, age, desere sedes;
 i, pete diuersi lapidosas Aesaris undas",
 et, nisi paruerit, multa ac metuenda minatur.
 post ea discedunt pariter somnusque deusque. 25
 surgit Alemonides tacitaeque recentia mente
 uisa refert, pugnatque diu sententia secum.
 numen abire iubet; prohibent discedere leges,
 poenaeque mors posita est patriam mutare uolenti.
 candidus Oceano nitidum caput abdiderat Sol, 30
 et caput extulerat densissima sidereum Nox:
 uisus adesce idem deus est eademque monere
 et, nisi paruerit, plura ac grauiora minari.
 extimuit patriumque simul transferre parabat
 in sedes penetrare nouas. fit murmur in urbe, 35

spretarumque agitur legum reus. utque peracta est
 causa prior crimenque patens sine teste probatum,
 squalidus ad superos tollens reus ora manusque
 "o cui ius caeli bis sex fecere labores, 5
 fer, precor" inquit "opem; nam tu mihi criminis
 auctor." 40
 mos erat antiquus niueis atrisque lapillis,
 his damnare reos, illis absolvere culpa.
 tunc quoque sic lata est sententia tristis; et omnis
 calculus innitem demittitur ater in urnam.
 quae simul effudit numerandos uersa lapillos, 45
 omnibus e nigro color est mutatus in album,
 candidaque Herculeo sententia numine facta
 soluit Alemoniden. grates agit ille parenti
 Amphitryoniadae uentisque fauentibus aequor
 nauigat Ionium Sallentinumque Neretum 50
 praeterit et Sybarin [Lacedaemoniumque Tarentum
 Sirinosque sinus] Crimensenque et Iapygis arua,
 uixque pererratis, quae spectant aequora, terris,
 inuenit Aesarei fatalia fluminis ora
 nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis
 ossa tegebat humus; iussaque ibi moenia terra 56
 condidit et nomen tumulati traxit in urbem.
 talia constabat certa primordia fama
 esse loci positaeque Italis in finibus urbis.
 Vir fuit hic, ortu Samius; sed fugerat una 60
 et Samon et dominos odioque tyrannidis exul
 sponte erat. isque, licet caeli regione remotos,
 mente deos adiit et quae natura negabat
 uisibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
 cumque animo et uigili perspexerat omnia cura, 65
 in medium discenda dabat coetusque silentum
 dictaque mirantium magni primordia mundi
 et rerum causas et, quid natura, docebat,
 quid deus, unde niues, quae fulminis esset origo,

XIV 810 quae Heins. ex codd., sunt M N h, sint ε. 813 pia N ε, tua M h. 814 tollas M N (e ex a) h. 817 orbem M N uulg., urbem ε Can. VII Ellis; cf. Hor. Carm. I 2. 4. 818 data N ε h. 820 inpauidus codd., inpauidos Merk. 823 iam (ia in ras.) M, non N h, nunc codd. multi Heins. 825 sic M in ras., ut ε h Priscian., ceu N. 830 hersilium M, hersilem N¹. hic desinit M. 831 uiduae codd. pauci Heins. Merk. 832 latio N ε Merk. 836 quirino h. 838 hic desinit N¹. 844 fateror N² in ras. ε Can. VII Merk. 848 aetherias crinis (acc.) Postgate, Hersili(a)e crinis codd., Hersilia aetherias Riese.

XV 1 qui tantae codd. pauci Heins. Merk. 20 micilus codd., corr. Scaliger. 34 extimuit Bothe, pertimuit N² ε uulg., extremuit h. 37 patens—probatum est h, patet—probatum N² codd. aliquot Heins. 39 o cuius celum codd., corr. Muretus. 42 culpam N² h al. 50, 51 lacedaemonium—sallentinum codd., transpos. Riese. tarentum—neretum N² ε. 51, 52 Luc.—sinus seclusit Korn. 52 Sirinos Ehwald, Thurinos uulg. nemesenque et ε h, nemesen et N², corr. Burm. 53 spectant litora codd., corr. Owen (Tristia p. lxxvi) ex Plan.

Iuppiter an uenti discussa nube tonarent, 70
quid quateret terras, qua sidera lege mearent,
et quodcumque latet. primusque animalia mensis
arguit inponi, primus quoque talibus ora
docta quidem soluit, sed non et credita, uerbis:
'parcite, mortales, dapibus temerare nefandis 75
corpora; sunt fruges, sunt deducunt ramos
pondere poma suo tumidaeque in uitibus uuae,
sunt herbae dulces, sunt quae mitescere flamma
molliorque queant. nec uobis lacteus umor
eripitur, nec mella thymi redolentia florem. 80
prodiga diuitias alimentaque initia tellus
suggerit atque epulas sine caede et sanguine praebet.
carne ferae sedant ieiunia, nec tamen omnes.
quippe equos et pecudes armenta quoque gramine uiuunt.
at quibus ingenium est immansuetumque ferumque,
Armeniae tigres iracundique leones 86
cumque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.
heu quantum scelus est in uiscera uiscera condi
congestoque auidum pinguescere corpore corpus
alteriusque animantem animantis uiuere leto! 90
scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
terra creat, nil te nisi tristitia mandere saeuo
uulnera dente iuuat rictusque referre Cyclopus?
nec, nisi perdidideris alium, placare uoracis
et male morati poteris ieiunia uentris? 95
at uetus illa aetas, cui fecimus aurea nomen,
fetibus arboreis et quas humus educat herbis
fortunata fuit nec polluit ora cruore.
tunc et aues tutae mouere per aera pennas,
et lepus inpauidus mediis errauit in aruis, 100
nec sua credulitas piscem suspenderit hamo.
cuncta sine insidiis nullamque timentia fraudem
plenaque pacis erant. postquam non utilis auctor
uictibus inuidit, quisquis fuit ille, leonum
corporeasque dapes auidam demersit in alium, 105
fecit iter sceleri. primoque e caede ferarum
inealuisse putes maculatum sanguine ferrum;
id quoque fas fuerat, nostrumque potentia letum
corpora missa neci salua pietate fatemur.
sed quam danda neci, tam non epulanda fuerunt.
longius inde nefas abiit, et prima putatur 111
hostia sus meruisse mori, quia semina pando
eruerat rostro spemque interciderat anni.
uite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
dicitur ultoris. nocuit sua culpa duobus: 115
quid meruistis oues, placidum pecus, inque tuendos
natum homines, pleno quae fertis in ubere nectar,
mollia quae nobis uestras uelamina lanas
praebetis uitaeque magis quam morte iuuatis?
quid merueri boues, animal sine fraude dolisque,
innocuum, simplex, natum tolerare labores? 121
inmemor est demum nec frugum munere dignus,
qui potuit curui dempto modo pondere aratri
ruricolam mactare suum, qui trita labore
illa, quibus totiens durum renouauerat aruum, 125
quod dederat messes, percussit colla securi.
nec satis est, quod tale nefas committitur; ipsos
inscribere deos sceleri, numenque supernum
caede laboriferi credunt gaudere iuueni.
uictima lae carens et praestantissima forma 130
(nam placuisse nocet) uitis praesignis et auro
sistitur ante aras auditque ignara precantem
inponique suae uidet inter cornua fronti,
quas coluit fruges percussa quoque sanguine cultros

inficit in liquida praeuisos forsitan unda. 135
protinus ereptas uiuenti pectore fibras
inspiciunt mentesque deum scrutantur in illis.
inde (fames homini uetitorum tanta ciborum)
audetis uesci, genus o mortale; quod, oro,
ne facite, et monitis animos aduertite nostris. 140
cumque bouum dabitis caesorum membra palato,
mandare uos uestros scite et sentite colonos.
et quoniam deus ora mouet, sequar ora mouentem
rite deum Delphosque meos ipsumque recludam
aethera et augustae reserabo oracula mentis. 145
magna nec ingeniis inuestigata priorum,
quaeque diu latuere canam. iuuat ire per alta
astra, iuuat terris et inertis sede relicta
nube uehi ualidique ueris insistere Atlantis
palantesque homines passim ac rationis egentes 150
despectare procul trepidosque obitumque timentes
sic exhortari seriemque euoluere fati.

O genus attonitum gelidae formidine mortis,
quid Styga, quid tenebras et nomina uana timetis,
materiem uatum, falsique pericula mundi? 155
corpora, siue rogus flamma seu tabe uetustas
abstulerit, mala posse pati non ulla putetis.
morte carent animae semperque priore relicta
sede nouis domibus uiuunt habitantque receptae.
ipse ego (nam meminimus) Troiani tempore belli 160
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
haesit in aduerso grauis hasta minoris Atridae.
cognoui clipeum, laeneae gestamina nostrae,
nuper Abanteis templo Iunonis in Argis.
omnia mutantur, nihil interit. errat et illine 165
huc uenit, hinc illuc, et quoslibet occupat artus
spiritus eque feris humana in corpora transit
inque feras noster nec tempore deponit allo.
utque nouis facilis signatur cera figuris,
nec manet ut fuerat, nec formam seruat eandem,
sed tamen ipsa eadem est; animam sic semper
eandem 171

esse, sed in uariis doceo migrare figuras.
ergo, ne pietas sit uicta cupidine uentris,
parcite, uaticinor, cognatas caede nefanda
exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur. 175
et quoniam magno feror aequore plenaque uentis
uela dedi, nihil est toto quod perstet in orbe;
cuncta fluunt, omnisque uagans formatur imago.
ipsa quoque adsiduo labuntur tempora motu 179
non secus ut flumen. neque enim consistere flumen
nec leuis hora potest; sed ut unda impellitur unda
urgueturque eadem ueniente arguetque priorem,
tempora sic fugiunt pariter pariterque sequuntur
et noua sunt semper. namquid fuit ante relictum est,
hinc quod haud fuerat, momentaque cuncta mouan-
tur. 185

cernis et emensas in lucem tendere noctes,
et iubar hoc nitidum nigrae succedere nocti.
nec color est idem caelo, cum lassa quiete
cuncta iacent media, cumque albo Lucifer exit
clarus equo; rursusque alius, cum praeuia lucis 190
tradendum Phoebo Pallantias inficit orbem.
ipse dei clipeus, terra cum tollitur ima,
mane rubet, terraque rubet cum conditur ima,
candidus in summo est, melior natura quod illic
aetheris est terraeque procul contagia fugit. 195
nec par aut eadem nocturnae forma Dianae
esse potest unquam. semperque bodierna sequente,

XV 73 arguit h al., areuit codd., aliquot Bentl. primus quom Merk. 80 florem codd., nonnulli Heins., flore N^o h. 86 Armeniacae Heins., ex codd. 88 in uiscera h al. sed cf. 138. 89 morbo Bentl., comesto N°. 92 erat h uulg., parit N^o e. 93 rictusq. N^o e h, rictusq. codd., aliquot Plan. codd. uett. 100 in herbas h, in agris codd., aliquot Heins. 104 leonum Bothe; cf. XIV 207 sq., deorum N^o e h al., decoris Schenkl., uorum codd., aliquot, puerorum Heins. 106 primaque Heins., ex codd. 107 potest h al., potem Heins., ex codd., putes uulg. 108 ut quoque fas Postgate. 112 necem Probus Merk., uori codd. 113 interfecerat Probus, intercepit e. 114 mactandus codd., aliquot. 115 adque satis codd., dicitur Probus, ducitur codd. 122 is demum est Zangerle, iam est Deas (= Cereris) Merk. 126 quot e Housman, tot N^o e h, condiderat Merk. 131 insignis h. 136 corpore N^o e codd., plerique Heins. 137, 138 ita corr. Postgate, unde codd. et illic (unde = ciborum?) Korn. ciborum est codd., est deleuerunt codd. uett. 139 immortali Lachm. 146 inuestigata N^o e h, custodiata Heins., ex codd. 170 formas eandem N^o e. 173 nec potas e. 180 ut h, ac e, sed uid. Housman Classical Review p. 341. 182 eadem N^o e, prior h codd., plerique Heins. ueniens h, ueniens N^o e. 186 emensas, emertis N^o, emersis codd., aliquot Heins., emensas h. 188 lupi e.

si crescit, minor est, maior, si contrahit orbem.
quid? non in species succedere quattuor annum
adspicis, aetatis peragentem imitamina nostrae? 200
nam tener ac lactens puerique similimus aeuo
uere nouo est. tunc herba recens et roboris expers
turget et insolida est et spe delectat agrestes.
omnia tunc florent, florumque coloribus almus
ludit ager, neque adhuc uirtus in frondibus ulla est.
transit in aetatem post uer robustior annus 206
fitque ualens iuuenis; neque enim robustior aetas
ulla nec uberior, nec quae magis ardeat ulla est.
excipit autumnus, posito feruore iuuentae
maturus mitisque inter iuuenemque senemque 210
temperie medius, sparsus quoque tempora canis.
inde senilis hiemps tremulo uenit horrida passu,
aut spoliata suos aut quos habet alba capillos.
nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla
corpora uertuntur, nec quod fuimusue sumusue 215
cras erimus. fuit illa dies, qua semina tantum
spesque hominum primae matris latitauimus aluo.
artifices Natura manus admouit et angī
corpora uisceribus distentae condita matris
noluit eque domo uacuas emisit in auras. 220
editus in lucem iacuit sine uiribus infans;
mox quadrupes ritumque tulit sua membra ferarum
paulatimque tremens et nondum poplite firmo
constitit adiutus aliquo conamine neruis.
inde ualens ueloxque fuit spatiumque iuuentae 225
transit; et emeritis medii quoque temporis annis
labitur occiduae per iter decliue senectae.
subruit haec aeuī demoliturque prioris
robora; fletque Milon senior, cum spectat inanes
illos, qui fuerant solidorum mole tororum 230
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
flet quoque, ut in speculo rugas adspexit aniles,
Tyndaris et secum cur sit bis rapta requirit.
tempus edax rerum, tuque, inuidiosa uetustas,
omnia destruitis uitiatamque dentibus aeuī 235
paulatim lenta consumitis omnia morte.

Haec quoque non perstant, quae nos elementa
uocamus,
quasque uices peragent, animos adhibete, docebo.
quattuor aeternus genitalia corpora mundus
continet. ex illis duo sunt onerosa suoque 240
pondere in inferis, tellus atque unda, feruntur,
et totidem grauitate carent nulloque premente
alta petunt, aer atque aere purior ignis.
quae quamquam spatio distent, tamen omnia fiunt
ex ipsis et in ipsa cadunt, resolutaque tellus 245
in liquidas rarescit aquas, tenuatus in auras
aeraque amor abit, dempto quoque pondere rursus
in superos aer tenuissimus emicat ignes.
inde retro redeunt, idemque retexitur ordo.
ignis enim densum spissatus in aera transit, 250
hic in aquas, tellus glomerata cogitur unda.
nec species sua cuique manet, rerumque nouatrix
ex aliis alias reparat natura figuras,
nec perit in toto quicquam, mihi credite, mundo,
sed uariat faciemque nouat. nascique uocatur 255
incipere esse aliud quam quod fuit ante, morique,
desinere illud idem. cum sint huc forsitan illa,
haec translata illuc, summa tamen omnia constant.
nil equidem durare diu sub imagine eadem
crediderim. sic ad ferrum uenistis ab auro, 260
saecula, sic totiens uersa est fortuna locorum.
uidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,

esse fretum, uidi factas ex aequore terras;
et procul a pelago conchae iacere marinae, 264
et uetus inuenta est in montibus ancora summis;
quodque fuit campus, uallem decursus aquarum
fecit, et eluue mons est deductus in aequor;
eque paludosa siccis humus aret harenis,
quaeque sitim tulerant, stagnata paludibus ument.
hic fontes natura nouos emisit, at illic 270
clausit, et aut ininis commota tremoribus orbis
flumina prosiliunt aut exsiccata residunt.
sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
existit procul hinc alioque renascitur ore.
sic modo conbiberit, modo tecto gurgite lapsus 275
redditur Argolicis ingens Eriasinus in aruis.
et Mysum capitisque sui ripaeque prioris
paenituisset ferunt, alia nunc ire, Caicum.
nec non Sicanias uolens Amenanus harenas
nunc fluit, interdum suppressis fontibus aret. 280
ante bibebatur, nunc, quas contingere nolis,
fundit Anigrus aquas, postquam, nisi uatibus omnis
eripienda fides, illic lauere Bimembres
uulnera, clauigeri quae fecerat Herculis arcus.
quid? non et Scythicis Hypanis de montibus ortus,
qui fuerat dulcis, salibus uitiatum amaris? 286
fluctibus ambitae fuerant Antissa Pharosque
et Phoenix Tyros; quarum nunc insula nulla est.
Leucada continuum ueteres habuere coloni;
nunc freta circueunt. Zancle quoque iuncta fuisse
dicitur Italiae, donec confinia pontus 291
abstulit et media tellurem reppulit unda.
si quaeras Helicen et Burin, Achaidas urbes,
inuenies sub aquis; et adhuc ostendere nautae
inclinata solent cum moenibus oppida mersis. 295
est prope Pittheam tumulus Troezena, sine ullis
arduus arboribus, quondam planissima campi
area, nunc tumulus; nam (res horrenda relatu)
uis fera uentorum, caecis inclusa cauernis,
expirare aliqua cupiens luctataque frustra 300
liberiores frui caelo, cum carcere rima
nulla foret toto nec peruia flatibus esset,
extentam tumefecit humum, ceu spiritus oris
tendere uesicam solet aut derepta bicorni
terga capro. tumor ille loci permansit, et alti 305
collis habet speciem longoque induruit aeuo.
plurima cum subeant audita et cognita nobis,
pauca super referam. quid? non et lymphas figuras
datque capitque nouas? medio tua, corniger Ammon,
unda die gelida est, ortuque obituque calescit. 310
admotis Athamanas aquas accendere lignum
narratur, minimos cum luna recessit in orbes.
flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
uiscera, quod tactis inducit marmora rebus.
Crathis et huic Sybaris nostris conterminis oris 315
electro similes faciunt auroque capillos.
quodque magis mirum est, sunt qui non corpora
tantum
uerum animos etiam ualeant mutare liquores.
cui non audita est obscenae Salmacis undae? 319
Aethiopesque lacus, quos siquis faucibus hausit,
aut furit aut patitur mirum grauitate soporem?
Clitorio quicumque sitim de fonte leuauit,
uina fugit gaudetque meris abstemius undis,
seu uis est in aqua calido contraria uino, 324
siue, quod indigenae memorant, Amythaone natus,
Proetidas attonitas postquam per carmen et herbas
eripuit furiis, purgamina mentis in illas

XV 201 ac h, et N² ε. 202 herba nitens h, uirens codd. multi Heins. 205 ridet ager codd. pauci Heins. 211 sparsis per t. c. codd. aliquot. 217 matrisque N² ε. latitauimus Korn praeuente ut uidetur Riese, habitauimus N² ε h, materna hab. Heins. ex codd., cubitauimus Merk. 218 abdi Bentr. 226 emensis codd. aliquot. 230 solidorum—tororum Heins., solidarum—ferarum N² ε h. mole h, more ε, morte codd. pauci. 232 inspexit h. 244 distant ε Merk. 246 tenuatur codd., corr. Micyllus. 250 deorsum Polle. 251 hic codd. aliquot, hic N² ε h. 253 reparat N² ε, reddit h. 254 in tanto ε uulg. 255 faciesque h. 270 hinc ε cod. Gothan. Merk. 271 antiquis tam multa codd., corr. Merk. collato 798, antiquis non nota Siebelis. 272 exsiccata codd. multi Heins. 275 modo tecto ε uulg., toto modo h, modo toto N², tacito modo Seneca. 279 amasenus codd., corr. Vrsinus. 284 fixerat N². 304 derepta Heins. ex codd., direpta codd. bicornis N² h. 305 capri N² ε h. 307 et ε h, aut N² uulg. 311 adamantis h, athamantis ε, theumatis N², corr. Merk. 315 huic Heins. ex codd., hinc uulg. arvis ε uulg., horis N². 317 est om. ε. 320 siquis uulg., quisquis N² ε codd. multi Heins., quisque ut Seneca. 322 leuauit codd., leuarit edd. plerique.

misit aquas, odiumque meri permansit in undis.
huic fluit effectu dispar Lyncestius annis,
quem quicumque parum moderato gutture traxit, 330
haud aliter titubat quam si mera uina bibisset.
est locus Arcadiae, Pheneum dixere priores,
ambiguus suspectus aquis, quas nocte timeto:
nocte necant potae, sine noxa luce bibuntur.
sic alias aliasque lacus et flumina uires 335
conciunt. tempusque fuit, quo naut in undis,
nunc leudet Ortygie. timuit concursibus Argo
undarum sparsas Symplegalas elisarum,
quae nunc immotae perstant uentibus resistunt.
nec quae sulphureis ardet fornacibus Aetne 340
igneae semper erit; neque enim fuit ignea semper.
nam siue est animal tellus et uiuit habetque
spiramenta locis flammam exhalantia multis,
spirandi mutare uias, quotiensque mouetur,
has finire potest, illas aperire cauernas; 345
siue leues imis uenti cohibentur in antris
saxaque cum saxis et habentem semina flammae
materiam iactant, ea concipit ictibus ignem,
antra relinquentur sedatis frigida uentis;
siue bitumineae rapiunt incendia uires 350
luteae exiguas ardescunt sulphura fumis,
nempe ubi terra cibos alimentaque pinguis flammae
non dabit assumptis per longum uiribus aeuum
naturaeque suum nutrimen deerit edaci,
non feret illa famem desertaque deseret ignes. 355
esse uiros fama est in Hyperborea Pallene,
qui soleant leuibus uelari corpora plumis,
cum Tritoniaceam nouiens subiere paludem:
haud equidem credo. sparsae quoque membra uenenis
exercere artes Scythides memorantur easdem. 360
si qua fides rebus tamen est addenda probatis,
nonne uides quaecumque mora fluidone calore
corpora tabuerint in parua animalia uerti?
i quoque delectos mactatos obrue tauros:
(cognita res usu) de putri uiscere passim 365
florilegae nascuntur apes, quae more parentum
rura colunt operique fauent in spemque laborant.
pressus humo bellator equus crabronis origo est.
concaua litoreo si demas brachia cancro,
cetera supponas terrae, de parte sepulta 370
scorpius exhibit caudaque minabitur unca.
quaeque solent canis frondes intextere filis
agrestes tineae, res obseruata colonis,
ferali mutant cum papillone figuram.
semina linus habet uirides generantia ranas, 375
et generat truncas pedibus, mox apta natando
crura dat, utque eadem sint longis saltibus apta,
posterior superat partes mensura priores.
nec catulus, partu quem reddidit ursa recenti, 379
sed male uiua caro est; lambendo mater in artus
flingit et in formam, quantam capit ipsa, reducit.
nonne uides quos cera tegit sexangula fetus
melliferarum apium sine membris corpora nasci
et seroque pedes serasque adsumere pennas?
Iunonis uolucrum, quae cauda sidera portat, 385
armigerumque Iouis Cythereiadasque columbas
et genus omne animum mediis e partibus oui,
ni sciret fieri, quis nasci posse putaret?
sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro,
mutari credant humanas angue medullas. 390
haec tamen ex aliis generis primordia ducunt;
una est quae reparat seque ipsa reseminet ales;
Assyrii phoenice uocant. non fruge neque herbis,
sed turis lacrimis et suco uiuit amomi.
haec ubi quicunque suae conpleuit saecula uitae, 395
ilicet in ramis tremulaeue cacumine palmae

unguibus et puro nidum sibi construit ore.
quo simul ac casias et nardi lenis aristas
quassaque cum fulua substrauit cinnama murra,
se super inponit finitque in odoribus aeuum. 400
inde ferunt, totidem qui uiuere debeat annos,
corpore de patrio paruam phoenice renasci.
cum dedit huic aetas uires onerique ferendo est,
ponderibus nidi ramos leuat arboris altae
fertque pius cunasque suas patriumque sepulcrum,
perque leues auras Hyperionis urbe potitus 406
ante fores sacras Hyperionis aede reponit.
si tamen est aliquid mirae nouitatis in istis,
alternare uices et, quae modo femina tegis, 409
passa marem est, nuncesse marem miremur hyaenam.
id quoque quod uentis animal nutritur et aura
protinus adsimulat; tetigit quoseumque colores.
uicta racemifero lyneae dedit India Baccho;
e quibus, ut memorant, quicquid uescia remisit,
uertitur in lapides et congelat aere tacto. 415
sic et curalium, quo primum contigit auras
tempore, durescit; mollis fuit herba sub undis.
desinet ante dies et in alto Phoebeus anhelos
aequore tinguet equos, quam consequar omnia uerbis
in species translata nouas. sic omnia uerti 420
cernimus atque illas adsumere robora gentes,
concidere has. sic magna fuit censusque uirisque
perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
nunc humilis ueteres tantummodo Troia ruinas
et pro diuitiis tumulos ostendit aurorum. 425
[clara fuit Sparte, magnae uiguerunt Mycenae,
nec non et Cecropis, nec non Amphionis arces.
uile solum Sparte est, altae cecidere Mycenae,
Oedipodioniae quid sunt, nisi nomina, Thebae?
quid Pandioniae restant, nisi nomen, Athenae?]
nunc quoque Dardaniam fama est consurgere Romam,
Appenninigenae quae proxima Thybridis undis 432
mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
haec igitur formam crescendo mutat et o'lim
immensi caput orbis erit. sic dicere uates, 435
faticinasque ferunt sortes, quantumque recorder,
dixerat Aeneae, cum res Troiana labaret,
Priamides Helenus flenti dubioque salutis:
"nate dea, si nota satis praesagia nostrae
mentis habes, non tota cadet te sospite Troia. 440
flamma tibi ferrumque dabunt iter. ibis et una
Pergama rapta feres, donec Troiaequae tibi
externum patrio contingat amicus arum.
urbem etiam cerno Phrygios debere nepotes,
quanta nec est nec erit nec uisa prioribus annis.
hanc alii proceres per saecula longa potentem, 446
sed dominam rerum de sanguine natus Iuli
efficiet. quo cum tellus erit usa, fruentur
aetheriae sedes, caelumque erit exitus illi."
haec Helenum cecinisse penatigero Aeneae 450
mente memor refero cognataque moenia laetor
crescere et utiliter Phrygibus uicisse Pelasgos.
ne tamen oblitus ad metan tendere longe
expatiemur equis, caelum et quodcumque sub illo
est. 454
inmutat formas tellusque et quicquid in illa est.
nos quoque, pars mundi, quoniam non corpora
solum,
uerum etiam uolucres animae sumus, inque ferinas
possumus ire domos pecudumque in corpora condi,
corpora, quae possunt animas habuisse parentum
aut fratrum aut aliquo iunctorum foedere nobis 460
aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus
neue Thyesteis cumulemus viscera mensis.
quam male consuescit, quam se parat ille cruori

XV 332 locus Heins. ex codd. Magnus, lacus N² h. 334 necant Postgate (cf. Plin. N. H. II 231, XXXI 6), nocent
uulg. 339 immotae. c. 340 Plan. 340 chana h. Aetne Heins. ex codd. Merk. 355 uires Preibisch, rec. Zingerle. 369
uenerio codd. aliquot. 362 fluidoque codd., corr. Heins. 364 in N², i h. hic (hine, hes, in) codd. al., delectos codd.
aliquot edd. plerique, delectos N² h. i serola delecto Madv. (serola post Heins.), in serola Idius Merk. cf. 122, alii alia
temptarunt. 396 ilicet C. Barth., ilicis codd. -ue codd. nonnulli Heins., -que N² h. 397 puro N² h. duro codd.
nonnulli, pundo Heins. ex codd. 399 murra N² h. 416 coralum h. coralium N². 426 430 hos un. spurius iudicant
Heins. 443 patria i. 453 nec tamen codd. pauci Heins. 455 -que om. i Merk. 458 pectora i h. 459 possunt h. Heins.

inpius humano, uituli qui guttura cultro
rumpit et inmotas praebet mugitibus aures, 465
aut qui uagitus similes puerilibus haedum
edentem iugulare potest, aut alite uesci,
cui dedit ipse cibos. quantum est quod desit in istis
ad plenum facinus? quo transitus inde paratur?
bos aret aut mortem senioribus inputet annis, 470
horrorem contra Borean ouis arma ministret,
ubera dent saturae manibus pressanda capellae.
retia cum pedicis laqueosque artesque dolosas
tollite nec uolucrum uiscata fallite uirga,
nec formidatis ceruos includite pennis, 475
nec celate cibis uncos fallacibus hamos.
perdite, siqua nocent, uerum haec quoque perditae
tantum;
ora *cruore* uacent alimenta que mitia carpant.
Talibus atque aliis instructo pectore dictis
in patriam remeasse ferunt utroque petitem 480
accepisse Numam populi Latialis habenas.
coniuge qui felix Nympha ducibusque Camenis
sacrificos docuit ritus gentemque feroci
adsuetam bello pacis traduxit ad artes. 484
qui postquam senior regnumque aeuumque peregit,
extinctum Latiaeque nurus populusque patresque
defleuere Numam. nam coniunx urbe relicta
nallis Aricinae densis latet abdita siluis
sacraque Oresteae questu gemituque Dianae
inpedit. a quotiens Nymphae nemorisque lacusque
ne faceret monuere et consolantia uerba 491
dixerunt; quotiens fletu Theseius heros
'siste modum'; dixit 'neque enim fortuna querenda
sola tua est. similes aliorum respice casus; 494
mitius ista feres. utinamque exempla dolentem
non mea te possent releuare; sed et mea possunt.
fando aliquem Hippolytum uestras si contigit
aures
credulitate patris, sceleratae fraude nouercae
occubuisse neci, mirabere, uixque probabo,
sed tamen ille ego sum. me Pasiphaeia quondam,
temptatum frustra, patrium temerare cubile, 501
quod uoluit, uoluisse, infelix, crimine uerso
(indiciine metu magis offensane repulsae?)
damnauit, meritumque nihil pater eicit urbe
hostilique caput prece detestatur euntis. 505
Pittheam profugo curru Troezena petebam,
iamque Corinthiaci carpebam litora ponti,
cum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum
in montis speciem curuari et crescere uisus
et dare mugitus summoque cacumine findi. 510
corniger hinc taurus raptis expellitur undis
pectoribusque tenuis molles erectus in auras
naribus et patulo partem maris euomit ore.
corda paucis comitum. mihi mens interrita mansit,
exiliis contenta suis; cum colla feroces 515
ad freta conuertunt adrectisque auribus horrent
quadrupes monstrique metu turbantur et altis
praecipitant currum scopulis. ego ducere uana
frena manu spumis albensibus oblita luctor
et retro lentas tendo resupinus habenas. 520
nec uires tamen habes rabies superasset equorum,
ni rota, perpetuum qua circumuertitur axem,
stipitis occurru fracta ac disiecta fuisset.
excutor curru, lorisque tenentibus artus
uiscera uiua trahi neruosque in stirpe teneri, 525
membra rapi partim partimque repressa relinqui,
ossa grauem dare fracta sonum fessamque uideres
exhalari animam, nullasque in corpore partes,
noscere quas posses; unumque erat omnia uulnus.
num potes aut audes cladi componere nostrae, 530

Nympha, tuam? uidi quoque regna carentia luce
et lacerum foui Phlegethontide corpus in unda.
nec nisi Apollineae ualido medicamine prolis
reddita uita foret. quam postquam fortibus herbis
atque ope Paonia, Dite indignante, recepi, 535
tum mihi, ne praesens auferem muneris huius
inuidiam, densas obiecit Cynthia nubes;
utque forem tutus possemque inpune uideri,
addidit aetatem nec cognoscenda reliquit
ora mihi. Cretenque diu dubitauit habendam 540
traderet an Delon. Delo Cretaque relictis
hic posuit nomenque simul, quod possit equorum
admonuisse, iubet deponere, 'qui' que 'fuisti
Hippolytus,' dixit 'nunc idem Virbius esto.'
hoc nemus inde colo de disque minoribus unus, 545
numine sub dominae lateo atque accenseor illi.

Non tamen Egeriae luctus aliena leuare
damna ualent; montisque iacens radicibus imis
liquitur in lacrimis donec pietate dolentis
mota soror Phoebi gelidum de corpore fontem 550
fecit et aeternas artus tenuauit in undas.

Et Nymphas tetigit noua res, et Amazone natus
haud aliter stupuit quam cum Tyrrenus arator
fatalem glaebam mediis adspexit in aruis
sponte sua primum nulloque agitante moueri, 555
sumere mox hominis terraeque amittere formam
orae uenturis aperire recentia fati,
(indigenae dixere Tagen, qui primus Etruscam
edocuit gentem casus aperire futuros):
utue Palatinis haerentem collibus olim 560
cum subito uidit frondescere Romulus hastam,
quae radice noua, non ferro stabat adacto,
et iam non telum, sed lenti uiminis arbor
non expectatas dabat admirantibus umbras:
aut sua fluminea cum uidit Cipus in unda 565
cornua. uidit enim falsamque in imagine credens
esse fidem, digitis ad fronte saepe relatis,
quae uidit tetigit. nec iam sua lumina damnans
restitit, ut uictor domito ueniebat ab hoste,
ad caelumque oculos et eodem cornua tollens 570
'quicquid,' ait 'superi, monstro portenditur isto,
seu laetum est, patriae laetum populoque Quirini,
siue minax, mihi sit.' uiridique e caespite factas
placat odoratis herbosas ignibus aras
unaque dat pateris mactatarumque bidentum, 575
quid sibi significant, trepidantia consulit exta.
quae simul adspexit Tyrrenhae gentis haruspex,
magna quidem rerum molimina uidit in illis,
non manifesta tamen. cum uero sustulit acre
a pecudis fibris ad Cipi cornua lumen, 580
'rex,' ait 'o salue; tibi enim, tibi, Cipe, tuisque
hic locus et Latiae parebunt cornibus arces.
tu modo rumpe moras portasque intrare patentes
adpropera; sic fata iubent. namque uer receptus
rex eris et sceptro tutus potiere perenni.' 585
restitit ille pedem toruamque a moenibus urbis
auertens faciem 'procul, a, procul omina' dixit
'taliam di pellant; multoque ego iustius aeuum
exul agam quam me uideant Capitolia regem.'
dixit et extemplo populumque grauemque senatum
conuocat. ante tamen pacali cornua lauro 591
uelat et aggeribus factis a milite forti
insistit priscoque deos e more precatu
'est' ait 'hic unus, quem uos nisi pellitis urbe,
rex erit. is qui sit, signo non nomine dicam: 595
cornua fronte gerit; quem uobis indicat augur,
si Romam intrarit, familiaria iura daturum.
ille quidem potuit portas inrumpere apertas;
sed nos obstitimus, quamuis coniunctior illo

XV 464 corpora N² h, guttura ε Tegernseensis Plan. cultro N² h, cf. VII 314, ferro ε Korn. 473 laqueos. om. que Merk. 475 includite codd. nonnulli, includite N² ε h. 478 uacent epulis codd., corr. Postgate. mitia. congrua codd. nonnulli. 481 latiaris ε. 497 u. si N² ε Merk., u. quoque uulg., u. puto codd. nonnulli. 504 ita h codd. plerique, arguit immeritumque pater proiecit ab urbe edd. plerique. 515 intenta codd. nonnulli. 522 circumuoluitur ε. 525 que om. uulg. 526 que om. N² h. 531 luce c. regna ε Merk. 541 creta deloque N² h. 546 accenseor Heins. ex codd., assentior N² ε h. 552 At n. h uulg. 569 remeabat codd. pauci Heins. fortasse recte; cf. VII 836. 570 cornua N² ε h, brachia Heins. ex codd. 574 herbosas. uerbenarum Merk. 596 nobis ε Haupt Merk. augur codd., auctor Priscian.

nemo mihi est. uos urbe uirum prohibete Quirites,
 nel, si dignus erit, grauibus uincite catenis, 601
 aut finite metum fatalis morte tyranni.
 qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
 murmura pinetis fiunt, aut qualia fluctus
 aequorei faciunt, siquis procul audiat illos, 605
 tale sonat populus. sed per confusa frementis
 uerba tamen uulgi uox eminet una 'quis ille est?'
 et spectant frontes praedictaque cornua quaerunt.
 rursus ad hos Cipus 'quem poscitis,' inquit 'habetis'
 et dempta capiti, populo prohibente, corona 610
 exhibuit gemino praesignia tempora cornu.
 demiserit oculos omnes gemitumque dedere
 atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
 inuiti uidere caput. nec honore carere
 ulterius passi, festam inposuere coronam. 615
 at proceres, quoniam muros intrare uetaris,
 ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedere,
 quantum depresso subiectis bobus atrato
 conplecti posses ad finem lucis ab ortu,
 cornuque aeratis miram referentia formam
 postibus insculpunt, longum mansura per aeuum.

Pandite nunc, Musae, praesentia numina uatum,
 (scitis enim, nec uos fallit spatiosa uetustas)
 nnde Coroniden circumflua Thyridis alti
 insula Romuleae sacris adiecerit urbis. 625

Dira lues quondam Latias uitiauerat auras,
 pallidaque exsangui squalebant corpora morbo.
 funeribus fessi postquam mortalia cernunt
 temptamenta nihil, nihil artes posse medentum,
 auxilium caeleste petunt mediamque tenentes 630
 orbis humum Delphos adeunt, oracula Phoebi,
 utque salutifera miseris succurrere rebus
 sorte uelit tantaeque urbis mala finiat orant.
 et locus et laurus et, quas habet ipse, pharetrae
 intremuere simul, cortinaeque reddidit imo 635
 hanc adyto uocem paenefactaque pectora mouit:
 'quod petis hinc, propiore loco, Romane, petisses,
 et pete nunc propiore loco; nec Apolline uisibis,
 qui minuat luctus, opus est, sed Apolline nato.
 ite bonis auihus prolemque accersite nostram.' 640
 iussa dei prudens postquam accepere senatus,
 quam colat, explorant, iuuenis Phoebeius urbem,
 quae petant uentis Epidauria litora mittunt.
 quae simul incurua missi tetigere carina,
 concilium Graiosque patres adiere, darentque 645
 orauere domum qui praesens funera gentis
 finiat Ausoniae; certas hoc dicere sortes.
 dissidet et uariat sententia; parsque negandum
 non putat auxilium, multi retinere suauique
 non emittere opem nec numina trudere suadent. 650
 dum dubitant, seram populere crepuscula lucem,
 umbraque telluris tenebras induxerat orbi,
 cum deus in omnibus opifer consistere uisus
 ante tuum, Romane, torum, sed qualis in aede
 esse solet, baculumque tenens agreste sinistra 655
 caesariem longae dextra deducere barbae
 et placido tales emittere pectore uoces:
 'pone metus, ueniam simulacraque nostra relinquam.
 hunc modum serpentem, baculum qui nexibus ambat,
 perspicue et usque nota risu, ut cognoscere possis, 660
 uertar in hunc, sed maior ero tantusque uidebor,
 in quantum uerti caelestia corpora debent.'
 extemplo cum uoce dens, cum uoce deoque
 somnus abit, somnique fugam lux alma secuta est.

postera sidereos Aurora fugauerat ignes: 665
 incerti quid agant, proceres ad templa petiti
 conueniunt operosa dei, quaque ipse morari
 sede uelit signis caelestibus, indicet orant.
 uix bene desiderant, cum cristis aureis altis
 in serpente deus praenuntia sibila misit 670
 aduentumque suo signumque arasque foresque
 marmoreumque solum fastigiaque aurea mouit
 pectoribusque tenus media sublimis in aede
 constitit atque oculos circumtulit igne micantes,
 territa turba pauet. cognouit numina castos 675
 euinctus uitta crines albente sacerdos
 et 'deus en, deus est! animis linguisque fauete,
 quisquis ades' dixit. 'sis, o pulcherrime, uisus
 utiliter populosque iuues tua sacra colentes.'
 quisquis adest iussum ueneratur numen, et omnes
 uerba sacerdotis referunt geminata piūque 681
 Aeneadae praestant et uoce et mente fauorem.
 adnuit his motisque deus rata pignora cristis
 et repetita dedit uibrata sibila lingua.
 tum gradibus nitidis delabitur oraque retro 685
 flectit et antiquas abiturus respicit aras
 adsuetasque domos habitataque templa salutat.
 inde per iniectis adopertam floribus ingens
 serpit humum flectitque sinus mediamque per urbem
 tendit ad incuruo munitos aggere portus. 690
 restitit hic agmenque suum turbacque sequentis
 officium placido uisus dimittere uultu
 corpus in Ausonia posuit rate. numinis illa
 sensit onus, pressa estque dei grauitate carina.
 Aeneadae gaudent caesoque in litore tauro 695
 torta coronatae soluunt retinacula puppis.
 inpulerat leuis aura ratem; deus eminet alte
 inpositaque premens puppim ceruice recuruam
 caeruleas despectat aquas. modicisque per aequor
 Ionium zephyris sextae Pallantidos ortu 700
 Italiam tenuit praeterque Lacinia templo
 nobilitata deae Scyllaeaque litora fertur.
 linquit Iapygiam laenisque Amphrisia remis
 saxa fugit, dextra praerupta Cocinthia parte,
 Rhoemithumque legit Caulonaeque Narceamque 705
 enicetique fretum Siculique angusta Pelori
 Hippotadaeque domos regis Temesesque metalla
 Leucosiamque petit tepidique rosaria Paesti.
 inde legit Capreas promunfurumque Mimeruae
 et Surrentino generosas palmitum colles 710
 Herculeamque urbem Stabiasque et in otia natam
 Parthenopen et ab hac Cumaeae templa Sibyllae.
 hinc calidi fontes lentiseferumque tenetur
 Litemum multamque trahens sub gurgite harenam
 Vulturum niueisque frequens Sinuessa columbis 715
 Minturnaeque graues et quam tumulauit alumnus
 Antiphaetaeque domus Trachasque obessa palude
 et tellus Circaeae et spissi litoris Antium.
 huc ubi ueliferam nautae aduerrere carinam 719
 (asper enim iam pontus erat), deus explicat orbes
 perque sinus crebros et magna uolumina labens
 templa parentis init flauum tangentia litus.
 aequore pacato patrias Epidaurias aras
 linquit et hospitio sibi iuncti numinis usus
 litoream tractu squamae crepitantis harenam 725
 sulcat et innisus moderamine naui in alta
 puppe caput posuit, donec Castrumque sacrasque
 Lauini sedes Tiberinaque ad ostia uenit.
 huc omnis populi passim matrumque patrumque

XV 600 *mi* est L. Mueller de re metr. p. 338. 606 *tremensis* N² h, *frementis* Heins. 620 *auratis* codd., corr. Iac. a Cruce. 624 *alti* codd., *altus* Heins. Merk. 625 *adueccerit* h, *adiueccerit* codd. nonnulli, *deueccerit* Priscian., *accueccerit* cod. Bononiensis Merk. Korn. *acceccerit* e, *acceccerit* N², *adlegerit* Housman (l. c. p. 153). 627 *tabo* Heins. ex codd., *marbo* N² h. 630 *tenentes* h. 634 *pharetras* h. 636 *carpina* h. 640 *acceccerit* N², *acceccerit* h uulg. 644 *quae postquam curua* N² e. 647 *certas* hae Riese, *certant* hae h, *certas* ita e uulg., *certant* ita codd. plerumque. 662 *debet* — *uerti* e Merk. 667 *conueniunt* N² al., *perueniunt* h codd. multi Heins. 677 sic Riese. et h, en N² e. en N² h, est e. est N² h, en h. 678 *adest* N² h uulg. 680 *uiam* N² e Merk. 682 et m. et u. N² e uulg. 683 *piignera* h. 685 *tum* N² e, *tunc* uulg. 694 ita e, *pressa*que dei N² uulg., *pressa*que — *carinam* h. 696 *puppis* h, *naui* N², *classis* e. 700 *sento* h. 702 *Scyllaeaque* Heins., *scyllae*que codd. 703 *amphrisia* h. 704 *clauina* codd., corr. I. Voss. 705 *Rhoemithumque* h, *Romethumque* N², *Romethumque* e Korn. 713 *lentiscigerum* h. 715 *columbis* Heins. ex codd., *colubris* N² h. 718 *antrum* codd., corr. Raph. Regius cuius lectio nunc apparet in Tegerensensi. 723 *placato* h. 724 *iuncti* sibi N² e uulg. 726 *iuuicis* e uulg. 729 *omnis* ed. Veneta 2, *omnis* codd.

obuia turba ruit, quaeque ignes, Troica, seruant,
 Vesta, tuos, laetorque deum clamore salutant, 731
 quaque per adversas naui cita ducitur undas,
 tura super ripas aris ex ordine factis
 parte ab utraque sonant et odorant aera fumis,
 ictaque coniectos incalfacit hostia cultros. 735
 iamque, caput rerum, Romanam intrauerat urbem;
 erigitur serpens summoque acclinia malo
 colla mouet sedesque sibi circumspicit aptas.
 scinditur in geminas partes circumfluus amnis,
 Insula nomen habet, laterumque a parte duorum
 porrigit aequales media tellure lacertos. 741
 huc se de Latia pinu Phoebeius anguis
 contulit et finem specie caeleste resumpta
 luctibus inposuit uenitque saluifer urbi.

Hic tamen accessit delubris aduena nostris: 745
 Caesar in urbe sua deus est. quem Marte togaque
 praecipuum non bella magis finita triumphis
 resque domi gestae prosperataque gloria rerum
 in sidus uertere nouum stellamque comantem, 749
 quam sua progenies. neque enim de Caesaris actis
 ullum maius opus quam quod pater exstitit huius.
 scilicet aequiores plus est domuisse Britannos
 perque papyriferi septemflua flumina Nili
 uictrices egisse rates Numidasque rebelles
 Cinyphiumque Iubam Mithridateisque tumulentem
 nominibus Pontum populo adiecisse Quirini 756
 et multos meruisse, aliquos egisse triumphos,
 quam tantum genuisse uirum? quo praeside rerum
 humano generi, superi, fauistis abunde.
 ne foret hic igitur mortali semine cretus, 760
 ille deus faciendus erat. quod ut aurea uidit
 Aeneae genetrix, uidit quoque triste parari
 pontifici letum et coniurata arma moueri,
 palluit et cunctis, ut cuique erat obuia, diuis
 'adspice,' dicebat 'quanta mihi mole parentur 765
 insidiae quantaque caput cum fraude petatur,
 quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
 solane semper ero iustis exercita curis,
 quam modo Tydidæ Calydonia uulneret hasta,
 nunc male defensae confundant moenia Troiae, 770
 quae uideam natum longis erroribus actum
 iactarique freto sedesque intrare silentum
 bellaque cum Turno gerere, aut, si uera fatemur,
 cum Iunone magis? quid nunc antiqua recorder
 damna mei generis? timor hic meminisse priorum
 non sinit; en acui sceleratos cernitis enses. 776
 quos prohibete, precor, facinusque repellite, neue
 caede sacerdotis flammam exstinguite Vestae.'

Talia nequiquam toto Venus anxia caelo
 uerba iacit superosque mouet. qui rumpere quam-
 quam 780
 ferrea non possunt ueterum decreta sororum,
 signa tamen luctus dant haud incerta futuri.
 arma ferunt inter nigras crepitantia nubes
 terribilesque tubas auditaque cornua caelo
 praemonuisse nefas. solis quoque tristis imago 785
 lurida sollicitis praebebat lumina terris.
 saepe faces usae mediis ardere sub astris;
 saepe inter nimbos guttae cecidere cruentae.
 caeruleus et uultum ferrugine Lucifer atra
 sparsus erat, sparsi Lunares sanguine currus. 790
 tristia mille locis Stygius dedit omina bubo;
 mille locis lacrimauit ebur; cantusque feruntur
 auditi sanctis et uerba minantia lucis.
 uictima nulla litat magnosque instare tumultus
 fibra monet, caesumque caput reperit in extis. 795
 inque foro circumque domos et templa deorum
 nocturnos ululasse canes umbrasque silentum

errauisse ferunt motamque tremoribus urbem.
 non tamen insidias uenturaque uincere fata
 praemonitus potuere deum strictique feruntur 800
 in templum gladii. neque enim locus ullus in urbe
 ad facinus diramque placet, nisi curia, caedem.
 tum uero Cytherea manu percussit utraque
 pectus et Aeneaden molitur condere nube,
 qua prius infesto Paris est ereptus Atridae 805
 et Diomedeos Aeneas fugerat enses.
 talibus hanc genitor: 'sola insuperabile fatum,
 nata, mouere paras? intres licet debuit, annis.
 tecta trium; cernes illic molimine uasto
 ex aere et solido rerum tabularia ferro, 810
 quae neque concursus caeli neque fulminis iram
 nec metuunt ullas tuta atque aeterna ruinas.
 inuenies illic incisa adamante perenni
 fata tui generis. legi ipse animoque notaui
 et referam, ne sis etiamnum ignara futuri. 815
 hic sua compleuit, pro quo, Cytherea, laboras,
 tempora, perfectis, quos terrae debuit, annis.
 ut deus accedat caelo templisque colatur,
 tu facies natusque suus; qui nominis heres
 inpositum feret unus onus caesique parentis 820
 nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
 illius auspiciis obsessae moenia pacem
 uicta petent Mutinae; Pharsalia sentiet illum,
 Emathiaque iterum madefient caede Philippi,
 et magnum Siculis nomen superabitur undis, 825
 Romanique ducis coniunx Aegyptia taedae
 non bene fisa cadet; frustra erit illa minata
 seruitura suo Capitolia nostra Canopo.
 quid tibi barbariam, gentes ab utroque iacentes
 Oceano numerem? quodcumque habitabile tellus 830
 sustinet huius erit; pontus quoque seruiet illi.
 pace data terris animum ad ciuilia uertet
 iura suum legesque feret iustissimus auctor
 exemploque suo mores reget inque futuri
 temporis aetatem uenturorumque nepotum 835
 prospiciens prolem sancta de coniuge natam
 ferre simul nomenque suum curasque iubebit;
 nec nisi cum senior Pylios aequauerit annos,
 aetherias sedes cognataque sidera tanget.
 hanc animam interea caeso de corpore raptam 840
 fac iubar, ut semper Capitolia nostra forumque
 diuus ab excelsa prospectet Iulius aede.'

Vix ea fatus erat, media cum sede senatus
 constitit alma Venus nulli cernenda, suique
 Caesaris eripuit membris neque in aera solui 845
 passa recentem animam caelestibus intulit astris.
 dumque tulit, lumen capere atque ignescere sensit
 emisitque sinu. luna uolat altius illa
 flammiferumque trahens spatioso limite crinem
 stella micat; natiue uidens bene facta fatetur 850
 esse suis maiora et uinci gaudet ab illo.
 hic sua praeferri quamquam uetat acta paternis,
 libera fama tamen nullisque obnoxia iussis
 inuitum praefert unaque in parte repugnat.
 sic magnus cedit titulus Agamemnonis Atreus, 855
 Aegea sic Theseus, sic Pelea uincit Achilles.
 denique, ut exemplis ipsos aequantibus utar,
 sic et Saturnus minor est Ioue. Iuppiter arces
 temperat aetherias et mundi regna triformis; 859
 terra sub Augusto est. pater est et rector uterque.
 di, precor, Aeneae comites, quibus ensis et ignis
 cesserunt, dique Indigetes genitorque Quirine
 urbis et inuicti genitor Gradiue Quirini
 Vestaque Caesares inter sacrata Penates
 et cum Caesarea tu, Phoebe domestice, Vesta, 865
 quique tenes altus Tarpeias Iuppiter arces,

XV 730 *seruat* s. h. Magnus, *seruant* N². 737 *acclinia* codd. aliquot Heins., *acclinia* N² s. h. 740 *e parte* s. Merk. 751 *ullum est* h. 776 *en me a. h.*, *en in me a.* Plan., *in me a.* N² s. uulg. 790 *cursus* h. 793 *minatia* h., *minacia* Heins. ex codd., *sonantia* N². 804 *et aeneaden* codd. duo, *sed tandem* h., *et interdum* N² s. 811 *concursum* N² h. codd. multi Heins., *concessum* s. Merk. 818 *locetur* N² s. codd. multi Heins. 820 *cacsique* N² h., *caedisque* s. Merk. 829 *barbariem* s. uulg. *gentesque* N² uulg. 838 *cum patre senior* h. Pylios Heins. Benti., cf. Trist. V 5. 62, *similes* N² s. h. al., *patrios* codd. pauci. 848 *sinu* Plan. Heins. ex codd., *simul* N² s. h. 855 *magnus* N² s. al., *magnis* h. al., *magni* Heins. 856 *uicit* s. h. 866 *edes* s., *uicis* Merk.

quosque alios nati fas appellare piunq̃ue est :
 tarda sit illa dies et nostro serior aeuo,
 qua caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
 accedat caelo faueatque precantibus absens. 870
 Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira nec ignis
 nec poterit ferrum nec edax abolere uetustas.
 cum uolet, illa dies, quae nil nisi corporis huius

ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi :
 parte tamen meliore mei super alta perennis
 astra ferar nomenque erit indelebile nostrum.
 quaque patet domitis Romana potentia terris,
 ore legar populi perque omnia saecula fama,
 siquid habent ueri uatum praesagia, uiuam.

875

XV 869 quem reuerat h. 876 indefebile h. s.

P. OVIDI NASONIS
FASTORVM
LIBER PRIMVS

TEMPORA cum causis Latium digesta per annum
lapsaque sub terras ortaue signa canam.
excipe pacato, Caesar Germanice, uultu
hoc opus et timidæ derige naui iter :
officioque, leuem non auersatus honorem,
huic tibi deuoto numine dexter ades.
sacra recognoscas annalibus eruta priscis
et quo sit merito quæque notata dies.
inuenies illic et festa domestica uobis :
sæpe tibi pater est, sæpe legendus auus.
quæque ferunt illi pictos signantia fastos,
tu quoque cum Druso præmia fratre feres.
Caesaris arma canant alii : nos Caesaris aras
et quoscumque sacris addidit ille dies.
adnue conanti per laudes ire tuorum
deque meo pauidos excute corde metus.
da mihi te placidum : dederis in carmina uiris ;
ingenium uultu statque caditque tuo.
pagina iudicium docti subitura mouetur
principis, ut Clario missa legenda deo.
quæ sit enim culti facundia sensimus oris,
ciuica pro trepidis cum tulit arma reis :
scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
ingenii currant flumina quanta tui.
si licet et fas est, uates rege uatis habenas,
auspicio felix totus ut annus eat.
Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
constituit menses quinque bis esse suo.
scilicet arma magis quam sidera, Romule, noras,
curaque finitimos uincere maior erat.
est tamen et ratio, Caesar, quæ mouerit illum,
erroremque suum quo tueatur habet.
quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
hoc anno statuit temporis esse satis.
per totidem menses a funere coniugis uxor
sustinet in uidua tristitia signa domo.
haec igitur uidit trabeati cura Quirini,
cum rudibus populis annua iura daret.
Martis erat primus mensis, Venerisque secundus :
haec generis princeps, ipsius ille pater.
tertius a senibus, iuuenum de nomine quartus,
quæ sequitur numero turba notata fuit.
at Numa nec Ianum nec auitas præterit umbras
mensibus antiquis præposuitque duos.
Ne tamen ignores uariorum iura dierum,
non habet officii Lucifer omnia idem.
ille nefastus erit per quem tris uerba silentur :

fastus erit per quem lege licebit agi.
nec toti perstare die sua iura putaris :
qui iam fastus erit, mane nefastus erat.
nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari,
uerbaque honoratus libera prætor habet.
est quoque quo populum ius est includere sæptis :
est quoque qui nono semper ab orbe redit.
uindicat Ausonias Iunonis cura Kalendas ;
Idibus alba Ioui grandior agna cadit ;
Nonarum tutela deo caret. omnibus istis,
ne fallare caue, proximus ater erit.
omen ab euentu est ; illis nam Roma diebus
damna sub auerso tristia Marte tulit.
haec mihi dicta semel totis haerentia fastis,
ne seriem rerum scindere cogar, erunt.

I. A. K. IAN. F.

Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum
inque meo primus carmine Ianus adest.
Iane biceps, anni tacite labentis origo,
solus de superis qui tua terga uides,
dexter ades ducibus quorum secura labore
otia terra ferax, otia pontus habet.
dexter ades patribusque tuis populoque Quirini
et resera nutu candida templa tuo.
prospera lux oritur : linguis animisque fauete ;
nunc dicenda bona sunt bona uerba die.
lite uacent aures, insanaque protinus absint
iurgia : differ opus, liuida turba, tuum.
cernis odoratis ut luceat ignibus aether,
et sonet accensis spica Cilissa focis ?
flamma nitore suo templorum uerberat aurum
et tremulum summa spargit in aede iubar.
uestibus intactis Tarpeias itur in arces,
et populus festo concolor ipse suo est.
iamque noui præeunt fascēs, noua purpura fulget,
et noua conspicuum pondera sentit ebur.
colla rudes operum præbent ferienda iuueni,
quos aluit campis herba Falisca suis.
Iuppiter arce sua totum cum spectat in orbem,
nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
salue, laeta dies, meliorque reuertere semper,
a populo rerum digna potente coli.
Quem tamen esse deum te dicam, Iane biformis ?
nam tibi par nullum Graecia numen habet.
ede simul causam, cur de caelestibus unus,
sitque quod a tergo, sitque quod ante, uides ?

I 3 uoltu A (Regimensis), ut fere : sic etiam uolguis uolnus. **5** officiique V(rsinianus) τ. **6** huic in ras. A, en V. munere V τ. **11** festos s. fastus V τ. **15** annue A, ut fere. **23** se codd., te ex corr. Peter unus cod. **25** scilicet A¹. **26** auspicio τ, aspicio et A, auxiliante V, auspice te τ Riese. **27** annum V. **28** suos V. **45** dierum om. A¹. **46** officium τ. **49** toti uulgo post Kreussler, toto A V τ Merk(el), tuto cett. **54** nonus Kreussler. **58** dies proximus V τ. **60** aduerso V τ. **64** primum A τ. **71** postera V. **74** turba, lingua V τ. **76** falisca τ. **83** ferienda securi A τ. **85** arte A. spectat τ, spectet A V τ Riese. **85** **86** post **88** ponere uult C. Schenkl, post **282** Riese. **90** nomen A. **92** idque quod a tergo est idque τ.

haec ego cum sumptis agitare mente tabellis,
lucidior uisa est quam fuit ante domus.
tunc sacer accipiti mirandus imagine Ianus 95
bina repens oculis obtulit ora meis.
extimui sensique metu riguisse capillos,
et gelidum subito frigore pectus erat.
ille tenens baculum dextra clauemque sinistra
edidit hos nobis ore priore sonos. 100
'disce metu posito, uates operose dierum,
quod petis et uoces percipe mente meas.
me Chaos antiqui, nam sum res prisca, uocabant :
aspice quam longi temporis acta canam.
lucidus hic aer et, quae tria corpora restant, 105
ignis, aquae, tellus, unus acerrus erat.
ut semel haec rerum secessit lite suarum
inque nouas abiit menses soluta domos,
flamma petit altum, propior locus aera cepit,
sederunt medio terra fretumque solo. 110
tunc ego, qui fueram globus et sine imagine moles,
in faciem redii dignaque membra deo.
nunc quoque, confusae quondam nota parua figurae,
ante quod est in me postque, uidetur idem.
Accipe quaesitae quae causa sit altera formae, 115
hanc simul ut noris officiumque neum.
quicquid ubique uides, caelum, mare, nubila, terras,
omnia sunt nostra clausa patentque manu.
me penes est unum uasti custodia mundi,
et ius uertendi cardinis omne meum est. 120
cum libuit Pacem placidis emittere tectis,
libera perpetuas ambulat illa uias :
sanguine letifero totus miscetur orbis,
ni teneant rigidae condita Bella serae.
praesideo foribus caeli cum mitibus Horis : 125
it reddit officio Iuppiter ipse meo.
inde uocor Ianus : cui cum Ceriale sacerdos
imponit libum farraque mixta sale,
nomina ridebis : modo namque Petulcius idem
et modo sacrificio Clusius ore uocor. 130
scilicet alterno uoluit rudis illa uetustas
nomine diuersas significare uices.
Vis mea narrata est : causam nunc discere figurae ;
iam tamen haec aliqua tu quoque parte uides.
omnis habet geminas hinc atque hinc ianua frontis,
e quibus haec populum spectat, at illa Larem. 136
utque sedens primi uester prope limina tecti
ianitor egressus introitusque uidet,
sic ego perspicio caelestis ianitor aulae
Eoas partes Hesperiasque simul. 140
ora uides Hecates in tres uertentia partes,
seruet ut in ternas compita secta uias :
et mihi, ne flexu ceruicis tempora perdam,
cernere non moto corpore bina liceat.
Dixerat : et uultu, si plura requirere uellem, 145
difficilem mihi se non fore fassus erat.
sumpsi animum gratesque deo non territus egi
uerbaque sum spectans plura locutus humum :
'dic age, frigoribus quare nouus incipit annus,
qui melius per uer incipiendus erat? 150
omnia tunc florent, tunc est noua temporis aetas,
et noua de grauidi palmite gemma tumet,
et modo formatis operitur frondibus arbor,
prodit et in summum seminis herba solum,
et tepidum uolucres concentibus aera mulcent, 155
ludit et in pratis luxuriatque pecus.
tum blandi soles, ignotaque prodit hirundo
et luteum celsa sub trabe figit opus :
tum patitur cultus ager et renouatur aratro.

haec anni nouitas iure uocanda fuit.' 160
quaesieram multis : non multis ille moratus
contulit in uersus sic sua uerba duos :
'bruma noui prima est ueterisque nouissima solis :
principium capiunt Phoebus et annus idem.'
Post ea mirabar, cur non sine litibus esset 165
prima dies. 'causam percipe' Ianus ait.
'tempora commisi nascentia rebus agendis,
totus ab auspicio ne foret annus iners.
quisque suas artes ob idem delibat agendo
nec plus quam solitum testificatur opus.' 170
Mox ego, 'cur, quamuis aliorum numina placem,
Iane, tibi primum tura merumque fero?'
'ut possis aditum per me, qui limina seruo,
ad quoscumque uoles' inquit 'habere deos.'
'at cur laeta tuis dicuntur uerba Kalendis, 175
et damus alternas accipimusque preces?'
tum deus, incumbens baculo quem dextra gerebat,
'omina principii' inquit 'inesse solent.
ad primam uocem timidus aduertitis aures,
et uisam primum consulit augur auem. 180
templa patent auresque deum, nec lingua caducas
concepit ulla preces, dictatae pondus habent.'
Desierat Ianus. nec longa silentia feci,
sed tetigi uerbis ultima uerba meis :
'quid uult palma sibi rugosaeque carica,' dixi 185
'et data sub niueo candida mella cado?'
'omen,' ait 'causa est, ut res sapor ille sequatur,
et peragat coeptum dulcis ut annus iter.
'dulcia cur dentur uideo : stipsis adice causam,
pars mihi de festo ne labet ulla tuo.' 190
risit et 'o quam te fallunt tua saecula,' dixit
'qui stipe mel sumpta dulcius esse putas.
uix ego Saturno quemquam regnante uidebam,
cuius non animo dulcia luera forent.
tempore creuit amor, qui nunc est summus, habendi :
uix ultra quo iam progrediatur habet. 196
pluris opes nunc sunt quam priusci temporis annis,
dum populus pauper, dum noua Roma fuit,
dum casa Martigenam capiebat parua Quirinum,
et dabat exiguum fluminis ulua torum. 200
Iuppiter angusta uix totus stabat in aede,
inque Iouis dextra fictile fulmen erat.
frondibus ornabant quae nunc Capitolia gemmis,
pascibatque suas ipse senator oues :
nec pudor in stipula placidam cepisse quietem 205
et faenum capiti supposuisse fuit.
iura dabat populis posito modo praetor aratro,
et leuis argenti lammina crimen erat.
at postquam fortuna loci caput extulit huius,
et tetigit summo uertice Roma deos, 210
creuerunt et opes et opum furiosa cupido,
et cum possideant plurima, plura petunt.
quaerere ut absumant, absumpta requirere certant,
atque ipsae uitiiis sunt alimenta uices.
sic quibus intumuit suffusa uenter ab unda, 215
quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.
in pretio pretium nunc est : dat census honores,
census amicitias : pauper ubique iacet.
tu tamen auspiciu si sit stipsis utile quaeris,
curque iuuent uestras aera uetusta manus? 220
aera dabant olim : melius nunc onien in auro est,
uictaque concessit prisca moneta nouae.
nos quoque templa iuuant, quamuis antiqua pro-
bemus,
aurea : maiestas conuenit ista deo.
laudamus ueteres, sed nostris utimur annis ; 225

I 95 *tunc* V M (allerstorfiensis) =. 97 *obstupui* V M =. 99 *dextra laetulum* V =. 106 *erant* =. 113 *quamquam* A. *figurae* est V =. 122 *perpetuas* A (teste Keil) V¹ =, *per totas* V = M. Riese. 126 *it* =, et codd. 127 *Cynobis* V (ut fere) Riese. 128 *librum* A¹. 131 *aeterna* A. 135 *frontis* ex A. 137 *uester primi* A. 141 *uergetia* V = (Guthling). 146 *pactus* erat A = Riese. 147 *non tri* (cetera erasa) A. 148 *suspectans* A V. *plura Elwald, pauca* codd. Riese al., *pacta* Merk. 153 *amictus* uatibus V =. *arbus* V. 157, 159 *tunc* =. 160 *anno* A. 165 *post haec sentibar* Bentley. 168 *at auspicio* A in ras. 169 *ibidem* A V¹ =. 172 *primo* V =. 177 *regebat* V¹. 179 *primit uoces* V. post 180 lacunam statuit Riese. 183 *fecit* A¹ ut uid. 186 *condita* A V Merk. Riese. *fauo* =. 192 *putes* V. 196 *quoniam* A. 201 *augusta* A. 202 *Iouis* codd., *dei* Bentl. *lumen* V. 205, 206 circumscripsit Peter, post u. 200 transponendos putat Baehrens. 206 *supposuisse* suo M. 207 *consul* V =. 211 *prius* et om. A. 212 *uolunt* V. 220 *nostras* =. 222 *concedit* V. 224 *ipsa* A =.

mos tamen est aequè dignus uterque coli.
 Finierat monitus. placidis ita rursus ut ante
 clauigerum uerbis adloquor ipse deum :
 'multa quidem didici : sed cur naualis in aere
 altera signata est, altera forma biceps?' 230
 'noscere me duplici posses ut imagine,' dixit
 'ni uetus ipsa dies extenuasset opus.
 causa ratis superest. Tuscum rate uenit in amnem
 ante pererrato falcifer orbe deus.
 hac ego Saturnum meminì tellure receptum : 235
 caelitibus regnis a Ioue pulsus erat.
 inde diu genti mansit Saturnia nomen ;
 dicta quoque est Latium terra latente deo.
 at bona posteritas puppem formauit in aere,
 hospitìs aduentum testificata dei. 240
 ipse solum colui cuius placidissima laeum
 radit harenosi Thybridis unda latus.
 hic ubi nunc Roma est, inaequa silua uirebat,
 tantaque res paucis pascua bubus erat.
 arx mea collis erat, quem uulgus nomine nostro 245
 nuncupat, haec aetas Ianiculumque uocat.
 tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
 esset, et humanis numina mixta locis.
 nondum Iustitiam facinus mortale fugarat :
 ultima de superis illa reliquit humum : 250
 proque metu populum sine ui pudor ipse regebat :
 nullus erat iustis reddere iura labor.
 nil mihi cum bello : pacem postesque tuebar ;
 et clauem ostendens 'haec' ait 'arma gero.'
 Presserat ora deus. tunc sic ego nostra resolui, 255
 uoce mea uoces eliciente dei :
 'cum tot sint iani, cur stas sacratus in uno
 hic ubi iuncta foris templa duobus habes ?'
 ille manu mulcens propexam ad pectora barbam
 protinus Oebalii rettulit arma Tati, 260
 utque leuis custos armillis capta Sabinos
 ad summae tacitos duxerit arcis iter.
 'inde, uelut nunc est, per quem descenditis,' inquit
 'arduus in ualles per fora clius erat.
 et iam contigerant portam, Saturnia cuius 265
 demperat oppositas insidiosa seras.
 cum tanto ueritus committere numine pugnam
 ipse meae moui callidus artis opus,
 oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi
 sumque repentinas eiaciulas aquas. 270
 ante tamen madidis subieci sulphura uenis,
 clauderet ut Tatìo feruidus umor iter.
 cuius ut utilitas pulsus percepta Sabinis,
 quae fuerat tuto reddita forma loco est.
 ara mihi posita est paruo coniuncta sacello : 275
 haec adolet flammis cum strue farra suis.'
 'At cur pace lates motisque recluderis armis ?'
 nec mora, quaesiti reddita causa mihi est :
 'ut populo reditus pateant ad bella profecto,
 tota patet dempta ianua nostra sera. 280
 pace fores obdo, ne qua discedere possit ;
 Caesareoque diu nomine clausus ero.'
 dixit, et attollens oculos diuersa uidentes
 aspexit toto quidquid in orbe fuit.
 pax erat ; et uestri, Germanice, causa triumphì, 285
 tradiderat famulas iam tibi Rhenus aquas.
 Iane, fac aeternos pacem pacisque ministros
 neuè suum praesta deserat auctor opus.
 Quod tamen ex ipsis lieuit mihi discere fastis,
 sacrauerè patres hac duo templa die. 290

accepit Phoebò nymphaque Coronide natum
 insula, diuidua quam premit amnis aqua.
 Iuppiter in parte est ; cepit locus unus utrumque.
 iunctaque sunt magno templa nepotis auro.

2. BF 3. CC 4. DC

Quis uetat et stellas, ut quaeque oriturque caditque,
 dicere ? promissi pars sit et ista mei. 296
 felices animae, quibus haec cognoscere primis
 inque domus superas scandere cura fuit.
 credibile est illas pariter uitisque locisque
 altius humanis exeruisse caput. 300
 non Venus et unum sublimia pectora fregit,
 officiumue fori, militiaeue labor ;
 nec leuis ambitio perfusaque gloria fuco
 magnarumque fames sollicitauit opum.
 admouere oculis distantia sidera nostris 305
 aetheraque ingenio supposuere suo.
 sic petitur caelum : non ut ferat Ossa Olympus,
 summaque Peliaca sidera tangat apex.
 nos quoque sub ducibus caelum metabimur illis
 ponemusque suos ad uaga signa dies. 310
 Ergo ubi nox aderit uenturis tertia Nonis,
 sparsaque caelesti rore madebit humus,
 octipedis frustra quaerentur brachia Cancri :
 praeceps occiduas ille subibit aquas.
 institerit Nonae, missi tibi nubibus atris 315
 signa dabunt imbres exoriente Lyra.

5. E NON.F 6. FF 7. GC 8. HC 9. A AGON

Quattuor adde dies ductos ex ordine Nonis ;
 Ianus Agonalì luce piandus erit.
 nominis esse potest succinctus causa minister,
 hostia caelitibus quo feriente cadit, 320
 qui calido strictos tincturos sanguine cultros
 semper agatne rogat nec nisi iussus agit.
 pars, quia non ueniant pecudes sed agantur, ab actu
 nomen Agonalem credit habere diem.
 pars putat hoc festum prisca Agnalia dictum, 325
 una sit ut proprio littera dempta loco.
 an, quia praeuosis in aqua timet hostia cultros,
 a pecoris lux est ipsa notata metu ?
 fas etiam fieri solitis aetate priorum
 nomina de ludis Graeca tulisse diem. 330
 et pecus antiquus dicebat agonia sermo ;
 ueraque iudicio est ultima causa meo.
 utque ea non certa est, ita rex placare sacrorum
 numina lanigerae coniuge debet ouis.
 Victima quae cecidit dextra uictrice uocatur ; 335
 hostibus a domitis hostia nomen habet.
 ante, deos homini quod conciliare ualeret,
 far erat et puri lucida mica salis.
 nondum pertulerat lacrimatas cortice murras
 acta per aequoreas hospita naui aquas ; 340
 tura nec Euphrates nec miserat India costum,
 nec fuerant rubri cognita fila croci.
 ara dabat fumos herbis contenta Sabinis
 et non exiguo laurus adusta sono.
 siquis erat factis prati de flore coronis 345
 qui posset uiolas addere, diues erat.
 hic qui nunc aperit percussi uiscera tauri,
 in sacris nullum culter habebat opus.
 prima Ceres auidae gauisa est sanguine porcae,

I 227 *finierat*, m. *distinx*. E. Hoffmann (Neue Jahrb. 1877, 396). *pauidis* Peter. 231 *ut codd.*, in τ , sub Madvig. 236 *ab I. V.* τ . 239 *seruauit* τ , *sacrauit* Benth. 241 *coluit* V. 243 *tunc ardua* A τ . 245 *ara mea est colli* A. *quem cultrix* τ Peter (post Merk.), *uolsus*, quem Merk. 248 *focis* Merk. 249 *figurat* A¹. 255 *resoluo* A¹ τ . 259 *in pectore* V. 261 *Sabinis* τ . 262 *duxerat* τ . 264 *per* A, et V Riese al., *ad* τ Peter. 265 *contigerat* A V τ Merk. 266 *inuidiosa* A V τ Riese al. 268 *noui* A. 270 *et iaculatus* A. 272 *latio* A¹. 282 *numine* τ Riese al. 283 *tuentes* τ Merk. 289 *dicere* A¹ τ . 293 *utrumque* A¹. 295 *quid* V. 296 *stet* et Merk., *fuit* τ , *ipsa* A Merk. al. 298 *domos* V τ . 299 *illos* A τ . *populisque* Benth., *uitisque* C. Schenkl. *iocisque* A τ (de V non liquet). 302 *officiumque* A τ . 308 *imaque* A, *ipsaque* Merk. 313 *quaeruntur* A. 314 *praecepit* A τ . *subiit* cod. unus edd. quidem. 315 *nonae* A V. *imbres* τ . 317 *dictos* A, *dictis* V, *ductis* τ Merk. 322 *rogas* τ . *agat* A τ , *aget* V. 323, 326, 325, 324 *ordinaut* A τ hos uu. *circumscr.* Merk. 325 *agonalia* (sed o *eras*.) A. 329 *fas* codd., *pars* pauci Riese, qui 329, 330 post 326 transp. 331 *pirus* A, *prius* τ . 332 *est* om. A. 333 *non* A τ , *nunc* V τ . 338 *fas* A. 347 *percussit* A.

ulta suas merita caede nocentis opes. 350
nam sata uere nouo teneris lactentia sucis
eruta saetigeræ comperit ore suis.
sus dederat poenas: exemplo territus huius
palmitē debueras abstinuisse, caper.
quem spectans aliquis dentes in uite prementem 355
talīa non tacito dicta dolore dedit:
'rode, caper, uitein: tamen hinc, cum stabis ad
aram,
in tua quod spargi cornua possit erit.'
uerba fides sequitur: noxae tibi deditus hostis
spargitur adfuso cornua, Bacche, mero. 360
culpa sui nocuit, nocuit quoque culpa capellæ:
quid bos, quid placidæ commercuisse oues?
flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas
uiderat inceptos destituisse fauos.
caerula quem genetrix aegre solata dolentem 365
addidit hæc dictis ultima uerba suis:
'siste, puer, lacrimas. Proteus tua damna leuabit
quoque modo repares quæ perire dabit.
decipiat ne te uersis tamen ille figuris,
impediāt geminas uincula firma manus.' 370
peruenit ad uatem iuuenis resolutaque somno
alligat æquorei brachia capta senis.
ille sua faciem transformis adulterat arte:
mox domitus uinculis in sua membra redit,
oræque caerulea tollens rorantia barba 375
'qua' dixit 'repare arte requiris apes?
obruere mactati corpus tellure iuueni:
quod petis a nobis obrutus ille dabit.'
iussa facit pastor. feruent examina putri
de boue: mille animas una necata dedit. 380
poscit ouem fatum: uerbenas improba carpsit,
quas pia dis ruris ferre solebat anus.
Quid tuti superest, animam cum ponat in aris
lanigerumque pecus ruricolæque boues?
placat equo Persis radiis Hyperionæ cinctum, 385
ne detur celeri uictima tarda deo.
quæ semel est triplici pro uirgine caesa Dianæ,
nunc quoque pro nulla uirgine cerua cadit.
exta canum uidi Triviae libare Sapaëos
et quicumque tuas aecolit, Haeme, niues. 390
caeditur et rigido custodi ruris asellus;
causa pudenda quidem, sed tamen apta deo.
festa corymbiferi celebrabas, Græciæ, Bacchi,
tertia quæ solito tempore bruma refert.
di quoque cultores in idem uenero Lyæi,
et quicumque iocis non alienus erat: 395
Panēs et in Venerem Satyrorum prona iuuentus,
quæque colunt amnes solaque rura deæ.
uenerat et senior pando Silenus asello,
quique ruber pauidas inguine terret aues. 400
dulcia qui dignum nemus in conuiuia nacti
gramine nestitis accubuerunt toris.
uina dabat Liber, tulerat sibi quisque coronam,
miscendas large riuus agebat aquas.
Naiades effusis aliæ sine pectinis usu, 405
pars aderant positæ arte manuque comis.
illa super suras tunicam collecta ministrat,
altera dissuto pectus aperta sinu.
exerit hæc uerum, uestem trahit illa per herbas;
impediunt teneros uincula nulla pedes. 410
hinc aliæ Satyris incendia mitia præbent;
pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.
te quoque, inextinctæ Silenæ libidinis, urunt:
nequitia est quæ te non sinit esse senem.
at ruber, hortorum decus et tutela, Priapus 415
omnibus ex illis Lotide captus erat.

hanc cupit, hanc optat, sola suspirat in illa,
signaque dat nutu sollicitatque notis.
fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam:
irrisum uultu despicit illa suo. 420
nox erat, et uino somnum faciente iacebant
corpora diuersis uicta sopore locis.
Lotis in herbosa sub acernis ultima ramis,
sicut erat lusu fessa, quieuit humo.
surgit amans animamque tenens uestigia furtim 425
suspensio digitis fert taciturna gradu.
ut tetigit niueæ secreta cubilia nymphæ,
ipsa sui flatus ne sonet aura cauet.
et iam finitima corpus librabat in herba:
illa tamen multi plena soporis erat. 430
gaudet et a pedibus tracto uelamine uota
ad sua felici coeperat ire uia.
ecce rudens rauco Sileni uector asellus
intempestinos edidit ore sonos.
territa consurgit Nymphæ manibusque Priapum 435
reicit et fugiens concitat omne nemus.
at deus obscena nimium quoque parte paratus
omnibus ad lunæ lumina risus erat.
morte dedit poenas auctor clamoris: et hæc est
Hellespontiacæ uictima grata deo. 440
Intactæ fueratis aues, solacia ruris,
adsuetum siluis innocuumque genus,
quæ facitis nidos, quæ plumis oua fouetis
et facili dulces editis ore modos.
sed nil ista iuuant, quia linguæ crimen habetis, 445
dique putant mentes uos aperire suas.
nec tamen hoc falsum: nam, dis ut proxima
quæque,
nunc pinna ueras, nunc datis ore notas.
tuta diu uoluerum proles tum denique caesa est,
inueruntque deos indidit exta sui. 450
ergo sæpe suo coniunx abducta marito
uritur Idaliis alba columba focis.
nec defensa iuuant Capitolia, quo minus anser
det iecur in lanceas, Inachi uacca, tuas.
nocte deæ Nocti cristatus caeditur ales, 455
quod tepidum uigili prouocet ore diem.
Interea Delphin clarum super æquora sidus
tollitur et patriis exerit ora uadis.

10. BEN.

Postera lux hiemem medio discrimine signat,
æquaque præteritæ quæ superabit erit. 460

11. C. CAR. N. 12. DC

Proxima prospiciet Tithono Aurora relicto
Arcadiæ sacrum pontificale deæ.
te quoque lux eadem, Turni soror, aede recepit
hic ubi Virginea Campus obitur aqua.
unde petam causas horum moremque sacrorum? 465
deriget in medio quis mea uela freto?
ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,
propositoque faue, ne tuus erret honor.
orta prior luna, de se si creditur ipsi,
a magno tellus Arcadæ nomen habet. 470
hic fuit Euander, qui, quamquam clarus utroque,
nobilior sacrae sanguine matris erat.
quæ simul ætheris animo conceperat ignes,
ore dabat pleno carmina uera dei.
dixerat hæc nato motus instare sibique, 475
multaque præterea, tempore nacta fidem.
nam iuuenis nimium uera cum matre fugatus

I 350 merito A. 351 latentia A. sulcis A. Peter. 361 sua A. 365 genetrix A ut ubique. soluta dolore A¹.
373 suam codd. 381 pascit A. ouis prato A² in ras. 387 quod V. triplicis A² in ras., gemina V. 389 sabeos codd.
393 racemiferi V. celebrabat codd. (excepto A). 396 locis A. mero V corr. Dousac. erit A¹. 400 auidas A. 409
uestes A. 413 urgent V. 418 solidatque A¹. 422 iacta V. 435 consurgens V. 436 genus V. 441 solatia codd.
443 sic V. et plumis codd. 447 id V. 448 pinna ex A. 452 utitur A. in calidis codd., corr. Heinsius. 453
iuuent A¹. 454 sic M. bacca V. inache laute A. lauta. 455 nocte. nocti V. postis A¹. -us A², noctis. 461
respicit V. T. ut nuta A¹, T. nupta V. 465 petunt A¹. 466 derigit A, diriget cett. 476 multam præteritq
Bentl. tempora V.

deserit Arcadiam Parrhasiumque larem.
 cui genetrix flenti 'fortuna uiriliter' inquit
 '(siste, precor, lacrimas) ista ferenda tibi est. 480
 sic erat in fatis; nec te tua culpa fugauit,
 sed deus; offenso pulsus es urbe deo.
 non meriti poenam pateris, sed numinis iram:
 est aliquid magnis crimen abesse malis.
 conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
 pectora pro facto spemque metumque suo. 486
 nec tamen ut primus maere mala talia passus:
 obruit ingentes ista procella uiros.
 passus idem est, Tyriis qui quondam pulsus ab
 oris
 Cadmus in Aonia constitit exul humo: 490
 passus idem Tydeus et idem Pagasaëus Iason,
 et quos praeterea longa referre mora est.
 omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
 ut uolucrum uacuo quicquid in orbe patet.
 nec fera tempestas toto tamen horret in anno: 495
 et tibi (crede mihi) tempora ueris erunt.'
 nocibus Euander firmata mente parentis
 naue secat fluctus Hesperiamque tenet.
 iamque ratem doctae monitu Carmentis in amnem
 egerat et Tuscis obuuius ibat aquis. 500
 fluminis illa latus, cui sunt uada iuncta Tarenti,
 aspicit et sparsas per loca sola casas;
 utque erat, immissis puppem stetit ante capillis
 continuitque manum torua regentis iter.
 et procul in dextram tendens sua brachia ripam 505
 pinea non sano ter pede texta ferit;
 neue daret saltum properans insistere terrae,
 uix est Euandri uixque retenta manu.
 'di' que 'petitorum' dixit 'saluete locorum,
 tuque nouos caelo terra datura deos, 510
 fluminaque et fontes, quibus utitur hospita tellus,
 et nemorum Nymphae Naiadumque chori.
 este bonis auibis uisi natoque mihique,
 ripaque felici tacta sit ista pede.
 fallor, an hi fient ingentia moenia colles, 515
 iuraque ab hac terra cetera terra petet?
 montibus his olim totus promittitur orbis
 quis tantum fati credat habere locum?
 et iam Dardaniae tangent haec litora pinus;
 hic quoque causa noui femina Martis erit. 520
 care nepos, Palla, funesta quid induis arma?
 indue: non humili uindice caesus eris.
 uicta tamen uinces euersaque, Troia, resurges:
 obruit hostiles ista ruina domos.
 urite uictrices Neptunia Pergama flammae: 525
 num minus hic toto est altior orbe cinis?
 iam pius Aeneas sacra et, sacra altera, patrem
 adieret: Iliacos accipe, Vesta, deos.
 tempus erit, cum uos orbemque tuebitur idem,
 et fient ipso sacra colente deo, 530
 et penes Augustos patriae tutela manebit;
 hanc fas imperii frena tenere domum.
 inde nepos natusque dei, licet ipse recuset,
 pondera caelesti mente paterna feret.
 utque ego perpetui olim sacrabor in aris, 535
 sic Augusta nouum Iulia numen erit.'
 talibus ut dictis nostros descendit in annos,
 substituit in medio praescia lingua sono.
 puppibus egressus Latia stetit exul in herba,
 felix, exilium cui locus ille fuit! 540
 nec mora longa fuit, stabant noua tecta, neque alter
 montibus Ausoniis Arcade maior erat.
 ecce boues illuc Erytheidas applicat heros

emensus longi clauiger orbis iter.
 dumque huic hospitium domus est Tegeaea, uagantur
 incustoditae lata per arua boues. 546
 mane erat: excussus somno Tirynthius actor
 de numero tauros sentit abesse duos.
 nulla uidet quaerens taciti uestigia furti:
 traxerat auersos Cacus in antra feros, 554
 Cacus, Auentinae timor atque infamia siluae,
 non leue finitimis hospitibusque malum.
 dira uiro facies, uires pro corpore, corpus
 grande: pater monstri Mulciber huius erat:
 proque domo longis spelunca recessibus ingens, 555
 abdita, uix ipsis inuenienda feris.
 ora super postes adfixaque brachia pendent,
 squalidaque humanis ossibus albet humus.
 seruata male parte bouum Ioue natus abibat:
 mugitum rauco furta dedere sono. 560
 'accipio reuocamus' ait uocemque secutus
 impia per siluas ultor ad antra uenit.
 ille aditum fracti praestruxerat obice montis;
 uix iuga mouissent quinque bis illud opus.
 nititur hic ueris (caelum quoque sederat illis) 565
 et uastum motu conlabefactat onus.
 quod simul euersum est, fragor aethera terruit ipsum,
 ictaque subsedit pondere molis humus.
 prima mouet Cacus collata proelia dextra
 remque ferox saxis stiptitibusque gerit. 570
 quis ubi nil agitur, patrias male fortis ad artes
 confugit et flammis ore sonante uomit.
 quas quotiens proflat, spirare Typhoea credas
 et rapidum Aetnaeo fulgur ab igne iaci.
 occupat Alcides, adductaque claua trinodis 575
 ter quater aduerso sedit in ore uiri.
 ille cadit mixtosque uomit cum sanguine fumos
 et lato moriens pectore plangit humum.
 immolat ex illis taurum tibi, Iuppiter, unum
 uictor et Euandrum ruricolaeque uocat; 580
 constituitque sibi, quae Maxima dicitur, aram,
 hic ubi pars urbis de boue nomen habet.
 nec tacet Euandri mater prope tempus adessee,
 Hercule quo tellis sit satis usa suo.
 at felix uates, ut dis gratissima uixit, 585
 possidet hunc Iani sic dea mense diem.

13. E EID'N 14. F ENDI'ES VITIOS EX S O

Idibus in magni castus Iouis aede sacerdos
 semimaris flammis uiscera libat ouis:
 redditae est omnis populo provincia nostro,
 et tuus Augusto nomine dictus auus. 590
 perlege dispositas generosa per atria ceras:
 contigerunt nulli nomina tanta uiro.
 Africa uictorem de se uocat; alter Isauras
 aut Cretum domitas testificatur opes;
 hunc Numidae faciunt, illum Messana superbum,
 ille Numantina traxit ab urbe notam: 596
 et mortem et nomen Druso Germania fecit.
 me miserum, uirtus quam breuis illa fuit!
 si petat a uictis, tot sumat nomina Caesar,
 quot numero gentes maximus orbis habet. 600
 ex uno quidam celebres aut torquis adempti
 aut corui titulos auxiliariis habent.
 Magne, tuum nomen rerum est mensura tuarum:
 sed qui te uicit nomine maior erat.
 nec gradus est supra Fabios cognominis ullus: 605
 illa domus meritis Maxima dicta suis.
 sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes;

I 481 factis A. 484 magni A. 489 est om. τ Güthl. 494 et V τ. uacua A. 495 errat A τ. 497 et firma A τ.
 formata V. 501 terenti V² τ Güthl. parenti V¹. 505 s. br. r. erasa A. 506 tecta A. 512 nemorum siluae A. 524
 obruit A M, obruit Riese al. 526 nunc minor A τ. 528 excipe V. ueste A. 533 recuses A. 536 nomen A V τ. 538
 medios p. l. sonos A V τ Merk. al. 546 lacta V Merk. al. 547 actor Heins., auctor uel heros A, hospes V. 550 ad V.
 ferox A V τ Riese. 553 dura A τ. 554 mulcifer V τ. 556 obdita V. 559 abibas A² Merk. 562 uictor A τ Merk. al.
 563 perstruxerat A. 564 bis iuga A. onus V τ. 568 iacta A. mollis A. 576 aduersus A¹. 585 undis A τ. 586 mente
 A¹. 589 uestro A (ue eras.) et V, oneris p. p. uestri Merk. 591 cinerosa A τ. 593 alitis aura A, aler is aura V.
 599, 600 post 602 transponit Postgate. 600 quod A. 602 torui A. habet V. 604 auc A. te quoque maior V τ. erit
 Postgate. 605 super A¹, ultra V τ Merk. al.

hic socium summo cum Ioue nomen habet.
sancta uocant augusta patres, augusta uocantur
templa sacerdotum rite dicata manu. 610
huius et augurium dependet origine uerbi,
et quodcumque sua Iuppiter augeat ope.
augeat imperium nostri ducis, augeat annos,
protegat et uestras querna corona fores:
auspiciisque deis tanti cognominis heres 615
omine suscipiat quo pater orbis onus.

15. G CAR

Respicit Titan actas ubi tertius Idus,
fient Parrhasiae sacra relata deae.
nam prius Ausonias matres carpenta uehebant:
haec quoque ab Euandri dicta parente reor. 620
mox honor eripitur, matronaque destinat omnis
ingratos nulla prole nouare uiros:
neue daret partus, ictu temeraria caeco
uisceribus crescens excutiebatur onus.
corripuisse patres ausas immitia nuptas, 625
ius tamen exemptum restituisse ferunt:
binaque nunc pariter Tegeae sacra parenti
pro pueris fieri uirginibusque iubent.
scortae non illi fas est inferre sacello,
ne uiolent pueros exanimata focos. 630
si quis amas ueteres ritus, assiste precanti:
nomina percipies non tibi nota prius.
Porrima placatur Postuertaque, siue sorores
siue fugae comites, Maenali diua, tuae.
altera quod porro fuerat, cecinisse putatur, 635
altera, uersurum postmodo quidquid erat.

16. HC

Candida te niueo posuit lux proxima templo,
qua fert sublimes alta Moneta gradus:
nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam;
nunc te sacraeae constituere manus. 640
Furius antiquam, populi superator Etrusci,
uouerat et uoti soluerat ille fidem.
causa, quod a patribus sumptis secesserat armis
uulgus, et ipsa suas Roma timebat opes.
causa recens melior: passos Germania crines 645
porrigit auspiciis, dux uenerande, tuis.
inde triumphatae libasti munera gentis
templaque fecisti, quam colis ipse, deae.
haec tua constituit genetrix et rebus et ara,
sola toro magni digna reperta Iouis. 650

17. AC 18. BC 19. CC 20. DC
21. EC 22. FC 23. GC

Haec ubi transierint, Capricorno, Phoebe, relicto
per iuuenis curres signa gerentis aquam.
Septimus hinc oriens cum se demiserit undis,
fulgebunt toto iam Lyra nulla polo.
Sidere ab hoc ignis ueniens nocte, Leonis 655
qui micat in medio pectore, mersus erit.

24. HC 25. AC 26. BC

Ter quater euolui signantes tempora fastos,
nec sementina est ulla reperta dies:
cum mihi (sensit enim) 'lux haec indicitur;' inquit
Musa 'quid a fastis non stata sacra petis?' 660
utque dies incerta sacro, sic tempora certa,
seminibus iactis est ubi fetus ager.

state coronati plenum ad praesepe iuueni:
cum tepido uestrum uere redibit opus.
rusticus emeritum palo suspendat aratrum: 665
omne reformidat frigida uulnus humus.
uilice, da requiem terrae semente peracta;
da requiem terram qui coluere uiris.
pagus agat festum: pagum lustrate, coloni,
et dete paganus annua liba focis. 670
placentur frugum matres Tellusque Ceresque,
farre suo grauidae uisceribusque suis.
officium commune Ceres et Terra tuentur:
haec praebet causam frugibus, illa locum.
consortes operis, per quas correcta uetustas, 675
quernaque glans uicta est utiliore cibo,
frugibus immensis auidos satiata colonos,
ut capiant cultus praemia digna sui.
uos date perpetuos teneris sementibus auctus,
nec noua per gelidas herba sit usta niues. 680
cum serimus, caelum uentis aperite serenis;
cum latet, aetheria spargite semen aqua.
neue graues cultis Ceritalia rura, caute,
agnine laesuro depopulentur aues.
uos quoque, formicae, subiectis parcite granis: 685
post messem praedae copia maior erit.
interea crescat scabrae robiginis expers,
nec uitio caeli pallescat aegra seges,
et neque deficiat macie neque pinguini aequo
diuitiis pereat luxuriosa suis 690
et careant loliis oculis uitiantibus agri,
nec sterilis culto surgat auena solo;
triticeos fetus passuraque farra bis ignem
hordeaque ingenti fenore reddat ager.
haec ego pro uobis, haec uos optate coloni, 695
eliciatque ratas utraque diua preces.
bella diu tenuere uiros: erat aptior ensis
uomere, cedebat taurus arator equo;
sarcula cessabant, uersique in pila ligones,
factaque de ratri pondere cassis erat. 700
gratia dis domuique tuae; religata catenis
iampridem uestro sub pede bella iacent.
sub iuga bos ueniat, sub terras semen aratas.
pax Cererem nutrit, pacis alumna Ceres.

27. CC 28. DC 29. EC

At quae uenturas praecedat sexta Kalendas, 705
haec sunt Ledaeis templa dicata deis.
fratribus illa deis fratres de gente deorum
circa Iuturnae composuere lacus.

30. FN 31. GC

Ipsam nos carmen deduxit Pacis ad aram:
haec erit a mensis iue secunda dies. 710
frondibus Actiacis comptos redimita capillos
Pax ades et toto mitis in orbe mane.
dum desint hostes, det quoque causa triumphis:
tu ducibus bello gloria maior eris.
sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma, 715
canteturque fera nil nisi pompa tuba.
horreat Aeneadas et primus et ultimus orbis:
si qua parum Roman terra timebat, anet.
tura, sacerdotes, Pacalibus adlite flammis,
albaque perfusa uictima fronte cadat. 720
utque domus quae praestat eam cum pace perennet,
ad pia propensos uota rogare deos.
Sed iam prima mei pars est exacta laboris,
cumque suo finem mense libellus habet.

I 611 originis urbi A² τ. 615 dies A. 618 relicta A¹. 622 iuare V. 625 causas A. 626 exertum A, amissum V. 636 uenturum cold. (exc. 2). erit A². 639 prospiciens A¹ Kreussler, qui et 640 ut te, nam te manu Riese. 640 restituere V. 642 ante V. 645 passus A¹, sparsos A² V τ. 646 corrigit A τ Merk. 649 hunc Peter cum duobus cold. 652 gerentis Heins., regentis cold. 654 ful. nulla A τ. 658 se mentita A V, sementina τ Peter. 660 Musa in ras. A. 661 sacra est V. tempore certo A τ. 662 lactis V. 665 uilicem V. suspendit A¹. 666 frugum A τ Riese. 667 uilice ex A¹. 668 terrae A V. quam V. 675 operis duo, superis cold. 677 fractibus V. 683 graues om. A. cultus A¹. dona V² τ Merk. 688 ulla A, usta τ Riese. 691 uincitibus V. 700 cuspis W. Gemoll (Neue Jahrb. 1878, p. 694). 705 praecedat V τ Merk. 707 dies A τ. 713 desunt A² τ. 718 touchit A² τ. 720 percussa V τ Peter. 721 perhesinus A¹. 722 at A.

LIBER SECVNDVS

Ianus habet finem. cum carmine crescit et annus :
 alter ut hic mensis, sic liber alter eat.
 nunc primum uelis, elegi, maioribus itis :
 exiguum, memini, nuper eratis opus.
 ipse ego uos habui faciles in amore ministros, 5
 cum lusit numeris prima iuuenta suis.
 idem sacra cano signataque tempora fastis :
 ecquis ad haec illinc crederet esse uiam ?
 haec mea militia est ; ferimus quae possumus arma,
 dextraque non omni munere nostra uacat. 10
 si mihi non ualido torquentur pila lacerto
 nec bellatoris terga premuntur equi,
 nec galea tegimur nec acuto cingimur ense
 (his habilis telis quilibet esse potest),
 at tua prosequimur studioso pectore, Caesar, 15
 nomina, per titulos ingredimurque tuos.
 ergo ades et placido paulum mea munera uultu
 respice, pacando siquid ab hoste uacas.
 februa Romani dixere piamina patres :
 nunc quoque dant uerbo plurima signa fidem. 20
 pontifices ab rege petunt et flamine lanas,
 quis ueterum lingua februa nomen erat :
 quaeque capit lictor domibus purgamina certis,
 torrida cum mica farra, uocantur idem :
 nomen idem ramo, qui caesus ab arbore pura 25
 casta sacerdotum tempora fronde tegit.
 ipse ego flaminicam poscentem februa uidi ;
 februa poscenti pinea uirga data est.
 denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur,
 hoc apud intonsos nomen habebat auos. 30
 mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci
 omne solum lustrant idque piamen habent :
 aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,
 tunc cum feralis praeteriere dies.
 omne nefas omnemque mali purgamina causam 35
 credebant nostri tollere posse senes.
 Graecia principum moris dedit, illa nocentis
 impia lustratos ponere facta putat.
 Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
 caede per Haemonias soluit Acastus aquas. 40
 uectam frenatis per inane draconibus Aegeus
 credulus inmerita Phasida fouit ope.
 Amphiareides Naupactoo Acheloo
 'solue nefas' dixit, soluit et ille nefas.
 a nimium faciles, qui tristitia crimina caedis 45
 fluminea tolli posse putatis aqua !
 sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres),
 primus ut est Iani mensis, et ante fuit.
 qui sequitur Ianus ueteris fuit ultimus anni :
 tu quoque sacrorum, Termine, finis eras. 50
 primus enim Iani mensis, quia ianua prima est :
 qui sacer est imis manibus, imus erat.
 postmodo creduntur spatio distantia longo
 tempora bis quini continuasse uiri.

1. H·K·FEB·N

Principio mensis Phrygiae contermina Matri 55
 Sospita delubris dicitur aucta nouis.

nunc ubi sunt, illis quae sunt sacrata Kalendis
 templa deae ? longa procubuerunt die.
 cetera ne simili caderent labefacta ruina,
 cauit sacrati prouida cura ducis, 60
 sub quo delubris sentitur nulla senectus ;
 nec satis est homines, obligat ille deos.
 templorum positor, templorum sancte repostor,
 sit superis opto mutua cura tui :
 dent tibi caelestes quos tu caelestibus annos, 65
 proque tua maneant in statione domo.
 Tunc quoque uicini lucus celebratur Helerni,
 qua petit aequeas aduena Thybris aquas.
 ad penetratae Numae Capitulinumque Tonantem
 inque Iouis summa caeditur arce bidens. 70
 saepe graues pluuias adopertus nubibus Auster
 concitat, aut posita sub niue terra latet.

2. AN 3. BN

Proximus Hesperias Titan abiturus in undas
 gemmea purpureis cum iuga demet equis,
 illa nocte aliquis tollens ad sidera uultum 75
 dicet 'ubi est hodie quae Lyra fulsit heri ?'
 dumque Lyræ quaeret, mediū quoque terga Leonis
 in liquidas subito mersa notabit aquas.

4. CN

Quem modo caelatum stellis Delphina uidebas,
 is fugiet uisus nocte sequente tuos : 80
 seu fuit occultis felix in amoribus index,
 Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
 quod mare non nouit, quae nescit Ariona tellus ?
 carmine currentes ille tenebat aquas.
 saepe sequens agnam lupus est a uoce retentus, 85
 saepe auidum fugiens restitit agna lupum :
 saepe canes leporesque umbra iacuerunt sub una,
 et stetit in saxo proxima cerua leae :
 et sine lite loquax cum Palladis alite cornix 90
 sedit, et accipitri iuncta columba fuit.
 Cynthia saepe tuis fertur, uocalis Arion,
 tamquam fraternis obstipuisse modis.
 nomen Arionum Siculas impleuerat urbes,
 captaque erat lyricis Ausonis ora sonis. 95
 inde domum repetens puppem conscendit Arion,
 atque ita quaesitas arte ferebat opes.
 forsitan, infelix, uentos undasque timebas :
 at tibi naue tua tutius aequor erat.
 namque gubernator dstricto constitit ense 100
 ceteraque armata conscia turba manu.
 quid tibi cum gladio ? dubiam rege, nauita, puppem :
 non haec sunt digitis arma tenenda tuis.
 ille, metu uiduus, 'mortem non deprecor,' inquit
 'sed liceat sumpta pauca referre lyra.' 105
 dant ueniam ridentque moram. capit ille coro-
 nam,
 quae possit crines, Phoebe, decere tuos ;
 induerat Tyrio bis tinctam murice pallam ;
 reddidit icta suos pollice chorda sonos ;

II 1 crescat V τ. 2 hinc Heins., it τ. 8 et quis A τ, sed quis V τ. 15 et t. prosequitur A¹. 18 aspice V τ. uacat codd. 23 certis A V τ, tersis Heins., uersis (post Merk.) Peter, ternus Merk., certa (casta) Koch, cortis Th. Bergk. 24 turbida A corr. m. l. 27 flammia tum A¹. 30 hic A. 33 corpora coni. Riese. 37 fuit τ Merk. al. 39 auctor idem A. 42 iuuat V Merk. 43 Amphiaraides Merk. ed. maior. 46 putatis posse A, putatis Bentl. 63 repertor A V τ. 66 pro ex per A. 67 tum V. Helerni Heins., asyli V τ, auerni A τ. 71 aether A V τ. uu. 73-78 ab Ouidio in altera recensione retractatos esse putat Güthl., coll. I 653 sqq. 78 notauit V. 81 felix moribus A¹. 83 qui A¹, quo A². mare om. A¹. 85 hac uoce Heins. cum uno cod. 86 respicit V. 89 cornix, supra scr. coruus A. 93 undas A V τ Peter. 95 conscendit A¹. 98 at. hac V. 100 armata est V τ. 101 puppim V τ, pinum τ. 103 uiduus Merk., pavidus A V Peter, uacuuus τ Riese al. 106 posset V

flebilibus numeris ueluti canentia dura
traiectus pinna tempora cantat olor. 110
protinus in medias ornatus desilit undas;
spargitur impulsa caerulea puppis aqua.
inde (lide maius) tergo delphina recurro
se memorant oneri supposuisse nouo.
ille sedens citharamque tenet, pretiumque uelendi,
cantat et aequoreas carmine mulet aquas. 116
di pia facta uident: astris delphina recepit
Iuppiter et stellas iussit habere nouem.

5. D NON

Nunc mihi mille sonos quoque est memoratus
Achilles,
nellem, Maeonide, pectus inesse tuum, 120
dum caninus sacras alterno pectine Nonas:
maximus hic fastis accumulatur honos.
deficit ingenium, maiorque uiribus urgens:
haec mihi praecipuo est ore canenda dies.
quid uolui demens elegis imponere tantum 125
ponderis? heroi res erat ista pedis.
sancte pater patriae, tibi plebs, tibi curia nomen
hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques:
res tamen ante dedit: sero quoque uera tulisti
nomina, iam pridem tu pater orbis eras. 130
hoc tu per terras, quod in aethere Iuppiter alto,
nomen habes: hominum tu pater, ille deum.
Romule, concedes. facit hic tua magna tuendo
moenia; tu dederas transilienda Remo.
te Tatius paruique Cures Caeninaque sensit: 135
hoc duce Romanum est solis utrumque latus.
tu breue nescioquid uictae telluris habebas:
quodcumque est alto sub Ioue, Caesar habet.
tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas:
tu recipis luco, repulit ille nefas. 140
uis tibi grata fuit: florent sub Caesare leges.
tu domini nomen, principis ille tenet.
te Remus incusat: ueniam dedit hostibus ille.
caelestem fecit te pater, ille patrem.
Iam puer Idaeus media tenus eminet aluo 145
et liquidas mixto nectare fundit aquas.
en etiam siquis Borean horrere solebat,
gaudeat; a Zephyris mollior aura uenit.

6. EN 7. FN 8. GN 9. HN 10. AN

Quintus ab aequoreis nitidum iubar extulit undis
Lucifer, et primi tempora ueris eunt. 150
ne fallare tamen, restant tibi frigora, restant;
magnaue discedens signa reliquit hiemps.

11. BN 12. CN

Tertia nox ueniat, Custodem protinus Vrsae
aspicies geminos exeruisse pedes.
inter Hamadryadas iaculatricemque Dianam 155
Callisto sacri pars fuit una chori.
illa deae tangens arcus "quos tangimus arcus,
este meae testes uirginitatis," ait.
Cynthia laudauit "promissa" que "foedera serua,
et comitum princeps tu mihi" dixit "eris." 160
foedera seruasset, si non formosa fuisset.
cauit mortales; de Ioue crimen habet.
nulle feras Phoebe siluis uenata redibat
aut plus aut medium sole tenente diem,
ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus, 165

in medio gelidae fons erat altus aquae),
'hac' ait 'in silua, uirgo Tegeaea, lauemur';
erubuit falso uirginis illa sono.
dixerat et Nymphis: Nymphae uelamina ponunt;
hanc pudet, et tardae dat mala signa morae. 170
exuerat tunicas; uteri manifesta tumore
proditur indicio ponderis ipsa sui.
cui dea 'uirgineos, periura Lycaoni, coetus
desere nec castas pollue' dixit 'aquas.'
luna nouum decies implebat cornibus orbem: 175
quae fuerat uirgo credita, mater erat.
laesa fuit Iuno formam mutatque puellae.
quid facis? inuito est pectore passa Iouem.
utque ferae uidit turpes in paelice nultus,
'huius in amplexus Iuppiter' inquit 'eat.' 180
ursa per incultos errabat squalida montes,
quae fuerat summo nuper amata Ioui.
iam tria lustra puer furto conceptus agebat,
cum mater nato est obuia facta suo.
illa quidem, tamquam cognosceret, adstitit amens
et gemit: gemitus uerba parentis erant. 186
hanc puer ignarus iaculo fixisset acuto,
ni foret in superas raptus uterque domos.
signa propinqua micant: prior est quam dicimus
Aetron,
Aetrophylax formam terga sequentis habet. 190
sacuit adhuc canamque rogat Saturnia Tethyn,
Maenaliam tactis ne lauet Aetron aquis.

13. D EID. N^o

Idibus agrestis fumant altaria Fauni
hic, ubi discretas insula rumpit aquas.
haec fuit illa dies, in qua Veientibus armis 195
ter centum Fabii ter cecidere duo.
una domus uires et onus susceperat urbis,
sumunt gentiles arma professa manus.
egreditur castris miles generosus ab idem,
e quis dux fieri quilibet aptus erat. 200
Carmentis portae dextro est uia proxima Iano:
ire per hanc noli, quisquis es; omen habet.
illa fama refert Fabios exisse trecentos:
[porta ualeat culpa, sed tamen omen habet.]
ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem, 205
(turbidus hibernis ille fluebat aquis)
castra loco ponunt: districtis ensibus ipsi
Tyrrhenum ualido Marte per agmen eunt;
non aliter quam cum Libya de caute leones
inundant sparsos lata per arua greges. 210
diffugiunt hostes inhonestaque uulnera tergo
accipiunt: Tusco sanguine terra rubet.
sic iterum, sic saepe cadunt. ubi uincere aperte
non datur, insidias armaque tecta parant.
campus erat, campi claudabant ultima colles 215
siluaeque montanas ocellere apta feras.
in medio paucos armentaue rara relinquant,
cetera uirgultis abdita turba latet.
ecce uelut torrens undis pluuiatibus auctus
aut niue, quae Zephyro uicta tepente fluit, 220
per sata perque uias fertur nec, ut ante solebat,
riparum clausas margine finit aquas:
sic Fabii uallem latis discursibus implent
quodque uident sternunt: nec metus alter inest.
quo ruitis, generosa domus? male creditis hosti:
simplex nobilitas, perfida tela caue. 226
fraude perit uirtus: in apertos uideque campos
prosiliunt hostes et latus omne tenent.

II 109, 110 circumscr. Merk. 110 pinna ex A. pectora coni. Riese. olos V. 113 fides maior V. 115 tens A¹, tenens A² V. 117 d. uidebis A¹. 119 quibus est V. 121 pectore A V¹ V. 122 onus A¹. 124 tuis A¹. 132 deus A¹. 137, 138 circumscr. Güthl. 139 duce te A. 140 summouet V. Peter al. illa A. 141 uix A. 147 si qui boream A. 150 erunt A V. 152 haemus A. haemus uett. 153 uenit V. 167 haec V. hys A¹, hic A² V. 168 tepa hinc A¹. 171 tunica A. 172 ipsa ponderis suo A¹. 173 uirginitas A¹. 174 nec M, re corr., ne A. 186 parantis Benth. 191 rogat om. A, petit V, uidit V. 195 ualentibus V. 196 et 199 circumscr. Merk. qui 198, 197 transp. 199 et 204 dicit Housman, qui 200 post 203 transp. coll. Liv. II 49. 4. 201 carmenti A¹ V. est dix ut A¹, dextra est uia A² V. 202 quae fera nomen V. 203, 204 om. A V. Peter circumscr. Güthl. 204 M alium uersum habet, eiecit Riese. 209 caute Postgate, gente A V. Riese alii, rupa V. 220 repente V.

quid faciant pauci contra tot milia fortes?
 quidue, quod in misero tempore restet, adest?
 sicut aper longe siluis Laurentibus actus 231
 fulmineo celeres dissipat ore canes,
 mox tamen ipse perit, sic non moriuntur inulti
 vulneraque alterna dantque feruntque manu.
 una dies Fabios ad bellum miserat omnes; 235
 ad bellum missos perdidit una dies.
 ut tamen Herculeae superessent semina gentis,
 credibile est ipsos consuluisse deos.
 nam puer impubes et adhuc uon utilis armis
 unus de Fabia gente relictus erat: 240
 scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,
 cui res cunctando restituenda foret.

14. EN

Continuata loco tria sidera, Coruus et Anguis
 et medius Crater inter utrumque iacet.
 Idibus illa latent, oriuntur nocte sequenti. 245
 quae sibi cur tria sint consociata canam.
 forte Ioui Phoebus festum sollemne parabat:
 non faciet longas fabula nostra moras:
 'i, mea' dixit 'auis, ne quid pia sacra moretur,
 et tenuem uiuis fontibus adfer aquam.' 250
 coruus inauratum pedibus cratera recuruis
 tollit et aerium peruolat altus iter.
 stabat adhuc duris ficus densissima pomis:
 temptat eam rostro; non erat apta legi.
 inmemor imperii sedisse sub arbore fertur, 255
 dum fierent tarda dulcia poma mora.
 iamque satur nigris longum rapit unguibus hydrum
 ad dominumque redit fictaque uerba refert:
 'hic mihi causa morae, uiuarum obsessor aquarum:
 hic tenuit fontes officiumque meum.' 260
 'addis' ait 'culpa mendacia' Phoebus 'et audes
 fatidicum uerbis fallere nelle deum?
 at tibi, dum lactens haerebit in arbore ficus,
 de nullo gelidae fonte bibentur aquae.'
 dixit: et, antiqui monumenta perennia facti, 265
 Anguis Auis Crater sidera iuncta micant.

15. F LVPER · N

Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos
 aspicit, et Fauni sacra bicornis eunt.
 dicite, Pierides, sacrorum quae sit origo,
 attigerint Latias unde petita domos. 270
 Pana deum pecoris ueteres coluisse feruntur
 Arcades: Arcadiis plurimus ille iugis.
 testis erit Pholoe, testes Stymphalides undae,
 quique citis Ladon in mare currit aquis,
 cinctaque pinetis nemoris iuga Nonacrini, 275
 altaque Cyllene Parrhasiaeque niues.
 Pan erat armenti, Pan illic numen equarum,
 munus ob incolumes ille ferebat oues.
 transtulit Euander siluestria numina secum.
 hic, ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat. 280
 inde deum colimus deupectaque sacra Pelasgis:
 flamen ad haec prisco more Dialis erat.
 Cur igitur currant, et cur (sic currere mos est)
 nuda ferant posita corpora ueste, rogas?
 ipse deus uelox discurrere gaudet in altis 285
 montibus, et subitas concipit ipse fugas;
 ipse deus nudus nudos iubet ire ministros;
 nec satis ad cursus commoda uestis erat.
 ante Iouem genitum terras habuisse feruntur

Arcades, et luna gens prior illa fuit. 290
 uita feris similis, nullos agitata per usus:
 artis adhuc expert et rude uulgus erat.
 pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas,
 nectar erat palmis hausta duabus aqua.
 nullus anhelabat sub adunco uomere taurus, 295
 nulla sub imperio terra colentis erat:
 nullus adhuc erat usus equi; se quisque ferebat:
 ibat ouis lana corpus amicta sua.
 sub Ioue durabant et corpora nuda gerebant,
 docta graues imbres et tolerare Notos. 300
 nunc quoque detecti referunt monumenta uetusti
 moris, et antiquas testificantur opes.
 Sed cur praecipue fugiat uelamina Faunus,
 traditur antiqui fabula plena ioci.
 forte comes dominae iuuenis Tyrranthius ibat: 305
 uidit ab excelso Faunus utrumque iugo.
 uidit, et incaluit, 'montana' quae 'numina,' dixit
 'nil mihi uobiscum est: hic meus ardor erit.'
 ibat odoratis umeros perfusa capillis
 Maeonis, aurato conspicienda sinu: 310
 aurea pellebant tepidos umbracula soles,
 quae tamen Herculeae sustinere manus.
 iam Bacchi nemus et Tmolii uincta tenebat,
 Hesperos et fusco roscidus ibat equo.
 antra subit tofis laqueata et pumice uiuo; 315
 garrulus in primo limine riuus erat.
 dumque parant epulas potandaque uina ministri,
 cultibus Alciden instruit illa suis.
 dat tenuis tunicas Gaetulo murice tinctas,
 dat teretem zonam, qua modo cincta fuit. 320
 uentre minor zona est; tunicarum uincla relaxat,
 ut posset magnas exeruisse manus.
 fregerat armillas non illa ad bracehia factas;
 scindebant magni uincla parua pedes.
 ipsa capit clauamque grauem spoliūque leonis 325
 conditaque in pharetra tela minora sua.
 sic epulis functi sic dant sua corpora somno
 et positis iuxta secubare toris.
 causa, repertori uitis quia sacra parabant,
 quae facerent pure, cum foret orta dies. 330
 noctis erat medium. quid non amor improbus audet?
 roscida per tenebras Faunus ad antra uenit,
 utque uidet comites somno uinoque solutos,
 spem capit in dominis esse soporis idem.
 intrat et huc illic temerarius errat adulter 335
 et praefert cautas subsequiturque manus.
 uenerat ad strati captata cubilia lecti
 et felix prima sorte futurus erat.
 ut tetigit fului saetis hirsuta leonis
 uellera, pertimuit sustinuitque manum, 340
 attonitusque metu rediit, ut saepe uiator
 turbatum uiso rettulit angue pedem.
 inde tori, qui iunctus erat, uelamina tangit
 mollia, mendacis decipitur nota.
 ascendit spondaeque sibi propiore recumbit, 345
 et tumidum cornu durius inguen erat.
 interea tunicas ora subducit ab ima:
 horrebant densis aspera crura pilis.
 cetera temptantem subito Tyrranthius heros
 repulit: e summo cecidit ille toro. 350
 fit sonus, inclamat comites et lumina poscit
 Maeonis: inlatis ignibus acta patent.
 ille gemit lecto grauius deiectus ab alto
 membraque de dura nix sua tollit humo.
 ridet et Alcides et qui uidere iacentem, 355
 ridet amatorem Lyda puella suum.

II 230 restat A¹. habent V². 231 siluis A¹, om. V, fuluis Riese. laurentibus τ, latratibus A V τ, latrantibus τ Riese (uid. Güthl. ad h. l.). 234 alternas A¹. 244 iacet V τ, latet A τ, nitet Benti. 246 tibi A. tum sociata A¹, tam soc. V τ Peter. 252 aethereum V. 263 lactans (supra scr. ens) A¹ Riese. 265 patentia V. 276 Troezenē A V τ Merk. 277 aquarum A τ. 281, 282 om. V. 282 erit A² τ. 283 sic om. A. 286 concitat τ Peter al. ille V τ. 288 erit V. 292 rude. hNide A. 299 se quoque dux V. 302 antiquae V. opes corruptum esse susp. Riese. 306 loco A τ Riese. 313 iamque nemus B. T. τ Merk. al., et molli (l. eras.) A. tenebant V τ. 314 Hesperos ex A. 321 uincla laxant V. 322 possit τ Güthl. uastas V τ Merk. al. 325 cupit A. 328 succub. A, sic cub. V. 329 pia τ Peter al. 335 et. ad A. 338 forte A¹ Merk. 341 manu A. 341, 342 circumser. Merk. 349 cubito τ Merk. 351 inclamant A V τ.

neste deus lusus fallentes lumina nestes
 non amat et nudos ad sua sacra uocat.
 Adde peregrinis causas, mea Musa, Latinas,
 inque suo noster puluere currat equus. 360
 cornipedi Fauno caesa de more capella
 uenit ad exiguas turba uocata dapes.
 dumque sacerdotes ueribus transuta salignis
 exta parant, medias sole tenente uias,
 Romulus et frater pastoralisque iuuentus 365
 solibus et campo corpora nuda dabant.
 caestibus et iaculis et misso pondere saxi
 brachia per lusus experienda dabant :
 pastor ab excelso 'per deuia rura iuuenos,
 Romule, praedones, et Reme,' dixit 'agunt.' 370
 longum erat armari; diuersis exit uterque
 partibus; occursum praeda recepta Remi.
 ut rediit, ueribus stridentia detrahit exta
 atque ait 'haec certe non nisi uictor edet.'
 dicta facit Fabique simul. uenit inritus illuc 375
 Romulus et mensas ossaque nuda uidet.
 risit et indoluit Fabios potuisse Remumque
 uincere, Quintilios non potuisse suos.
 fama manet facti. posito uelamine currunt,
 et memorem famam, quod bene cessit, habet. 380
 Forsitan et quaeras, cur sit locus ille Lupercal,
 quaeque diem tali nomine causa notet.
 Siluia Vestalis caelestia semina partu
 ediderat, patruo regna tenente suo.
 is iubet auferri paruos et in amne necari. 385
 quid facis? ex istis Romulus alter erit.
 iussa recusantes peragunt lacrimosa ministri,
 flent tamen, et geminos in loca iussa ferunt.
 Albula, quem Tiberimmersus Tiberinus in undis
 reddidit, hibernis forte tunebat aquis. 390
 hic, ubi nunc fora sunt, lintres errare uideres,
 quaque iacent ualles, Maxime Circe, tuae.
 huc ubi uenerunt (neque enim procedere possunt
 longius), ex illis unus et alter ait :
 'at quam sunt similes ! at quam formosus uterque !
 plus tamen ex illis iste uigoris habet. 396
 si genus arguitur uultu, nisi fallit imago,
 nescioquem uobis suspicor esse deum.
 at si quis uestrae deus esset originis auctor,
 in tam praecipiti tempore ferret opem : 400
 ferret opem certe, si non ope mater egeret,
 quae facta est uno mater et orba die.
 nata simul, moritura simul, simul ite sub undas
 corpora.' desierat deposuisse sinu.
 uagierunt ambo pariter : sensisse putares. 405
 hi redeunt udis in sua tecta genis.
 sustinet impositos summa cauius alueus unda.
 heu quantum fati parua tabella tulit !
 alueus in limo siluis adpulsus opacis
 paulatim fluuiio deficiente sedet. 410
 arbor erat : remanent uestigia, quaeque uocatur
 Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.
 uenit ad expositos, mirum, lupa feta gemellos.
 quis credat pueris non nocuisse feram ?
 non nocuisse parum est, prodest quoque. quos lupa 415
 nutrit,
 perdere cognatae sustinere manus.
 constitit et cauda teneris blanditur alumnis
 et fingit lingua corpora bina sua.
 Marte satos scires : timor affuit. ubera ducunt
 nec sibi promissi lactis aluntur ope. 420
 illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercis.
 magna dati nutrix praemia lactis habet.

Quid uetat Arcadio dictos a monte Lupercos ?
 Faunus in Arcadia templa Lycaeus habet.
 Nupta, quid expectas ? non tu pollentibus herbis 425
 nec prece nec magico carmine mater eris.
 excipe fecundae patienter uerbera dextrae ;
 iam socer optatum nomen habebit aui.
 nam fuit illa dies, dura cum sorte maritae
 reddebant uteri pignora rara sui. 430
 'quid mihi' clamabat 'prodest rapuisse Sabinas,
 Romulus (hoc illo sceptrum tenente fuit)
 'si mea non uires sed bellum iniuria fecit ?
 utilius fuerat non habuisse nurus.'
 monte sub Esquilio multis incaedus annis 435
 Iunonis magnae nomine lucus erat.
 huc ubi uenerunt, pariter nuptaeque uirique
 suppliciter posito procubere genu :
 cum subito motae tremuere cacumina siluae,
 et dea per lucos mira locuta suos. 440
 'Italidas matres' inquit 'sacer hircus inito.'
 obstipuit dubio territa turba sono.
 augur erat ; nomen longis intercidit annis :
 nuper ab Etrusca uenerat exul humo.
 ille caprum mactat : iussae sua terga puellae 445
 pellibus exsectis percutienda dabant.
 luna resumebat decimo noua cornua motu,
 uirque pater subito, nuptaeque mater erat.
 gratia Lucinae. dedit haec tibi nomina lucus,
 aut quia principium tu, dea, lucis habes. 450
 parce precor grauidis, facilis Lucina, puellis,
 maturumque utero mollior aufer onus.
 Orta dies fuerit, tu desine credere uentis ;
 perdidit illius temporis aura fidem.
 flamina non constant, et sex reserata diebus 455
 carceris Aeolii ianua lata patet.
 Iam leuis obliqua subsedit Aquarius urna :
 proximus aetherios excipe, Pisceis, equos.
 te memorant fratremque tuum (nam iuncta micatis
 signa) duos tergo sustinuisse deos. 460
 terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
 tunc cum pro caelo Iuppiter arma tulit,
 uenit ad Euphraten comitatus Cupidine paruo
 inque Palaestinae margine sedit aquae.
 populus et cannae riparum summa tenebant, 465
 spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
 dum latet, insonuit uento nemus. illa timore
 pallet et hostiles credit adesse manus.
 utque sinu tenuit natum, 'succurrite, Nymphae,
 et dis auxilium ferte duobus' ait. 470
 nec mora, prosiluit. pisces subire gemelli :
 pro quo nunc cerni sidera munus habent.
 inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis
 nec uiolant timidi piscibus ora Syri.

16. G EN 17. H QVIR'N'

Proxima lux uacua est. at tertia dicta Quirino. 475
 qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit :
 siue quod hasta curis priscis est dicta Sabinis,
 bellicus a telo uenit in astra deus :
 siue suo regi nomen posuere Quirites :
 seu quia Romanis iunxerat ille Cures. 480
 nam pater arripotens, postquam noua moenia uidit
 multaque Romulea bella peracta manu,
 'Iuppiter,' inquit 'habet Romana potentia uires :
 sanguinis officio non eget illa mei.
 redde patri natum. quamuis intercidit alter, 485
 pro se proque Remo qui mihi restat erit.

II 360 tuo A τ. 361 cornipedem (m. eras.) A. de more caesa c. A. 363 transfixa V τ. 367 uestibus A τ. 367,
 368 circumser. Güthl., dabant aut hic aut u. 366 mutandum putat Riese. 380 gessit A τ. 382 diem. locum A² τ. 391 mane
 om. A¹. 392 queque tacent A¹. 393 hic A. neque iam V. 394 an alter V. erit A¹. 396 istis A V τ. 398 c uobis τ.
 suspicer A¹ τ uulgo. patrem Bentl. 405 uagierant codd. (exc. A V). 408 dedit A², uelit τ Güthl. 412 rumina
 (romule A², romula τ) nunc f. rumina A τ. 418 finit A¹, tingit V τ. 419 affuit A¹. 420 et sibi perm. V τ. 421 illa.
 ipsa V τ. 423, 424 circumser. Riese uersui 421 adiectos ratus. 425 nuptaq; despectas A. 428 optati V. ait A. 439
 notae A¹. 453 fuerat A¹. 456 laxa τ Merk. 457 iam Iouis Merk. 465 tegebant τ. 466 his Heinsius. 469 si (i in
 ras.) tenuit A. 471 gemellis A. 472 cerni Heins., cernis codd. munus τ, nomen A V τ, habet A. 477 cures A V.
 485 altum A.

"unus erit, quem tu tolles in caerula caeli"
tu mihi dixisti: sint rata dicta Iouis.
Iuppiter annuerat. nutu tremefactus uterque
est polus, et caeli pondera nouit Atlas. 490
est locus, antiqui Capreae dixere paludem:
forte tuis illic, Romule, iura dabas.
sol fugit, et remouent subeuntia nubila caelum;
et grauis effusus decedit imber aquis.
hinc tonat, hinc missis abruptum ignibus aether.
fit fuga, rex patriis astra petebat equis. 496
luctus erat, falsaeque patres in crimine caedis;
haesissetque animis forsitan illa fides:
sed Proculus Longa ueniebat Iulius Alba,
lunaque fulgebat, nec facis usus erat, 500
cum subito motu saepes tremuere sinistrae:
rettulit ille gradus, horrueruntque comae:
pulcher et humano maior trabaque decorus
Romulus in media uisus adesse uia,
et dixisse simul 'prohibe lugere Quirites, 505
nec uiolent lacrimis numina nostra suis.
tura ferant placentque nouum pia turba Quirinum,
et patrias artes militiamque colant.'
iussit, et in tenues oculis euauit auras.
conuocat hic populos, iussaque uerba refert. 510
templa deo fiunt. collis quoque dictus ab illo est,
et referunt certi sacra paterna dies.
Lux quoque cur eadem Stultorum festa uocetur,
accipe. parua quidem causa sed apta subest.
non habuit doctos tellus antiqua colonos: 515
lassabant agiles aspera bella uiros.
plus erat in gladio quam curuo laudis aratro:
neglectus domino pauca ferebat ager.
farra tamen ueteres iaciebant, farra metebant,
primitias Cereri farra resecta dabant. 520
usibus admoniti flammis torrenda dederunt,
multaque peccato damna tulere suo.
nam modo uerberant nigras pro farre fauillas,
nunc ipsas ignes corripuere casas.
facta dea est Fornax. laeti Fornace coloni 525
orant, ut fruges temperet illa suas.
curio legitimis nunc Fornacalia uerbis
maximus indicit nec stata sacra facit:
inque foro, multa circum pendente tabella,
signatur certa curia quaeque nota. 530
stultaque pars populi quae sit sua curia nescit,
sed facit extrema sacra relata die.

18. AC 19. BC 20. CC 21. D FERAL·F

Est honor et tumulis, animas placare paternas,
paruaque in extructas munera ferre pyras.
parua petunt manes: pietas pro diuite grata est 535
munere: non audios Styx habet ima deos.
tegula porrectis satis est uelata coronis
et sparsae fruges parcaque mica salis,
inque mero mollita Ceres uiolaeque solutae:
haec habeat media testa relicta uia. 540
nec maiora ueto; sed et his placabilis umbra est:
adde preces positus et sua uerba focis.
hunc morem Aeneas, pietatis idoneus auctor,
attulit in terras, iuste Latine, tuas.
ille patris Genio sollemnia dona ferebat: 545
hinc populi ritus edidicere pios.
at quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
bella, Parentales deseruere dies.

non impune fuit; nam dicitur onine ab isto
Roma suburbanis incaluisse rogis. 550
uix equidem credo, bustis exisse feruntur
et tacitae questi tempore noctis aui;
perque uias urbis Latiosque ululasse per agros
deformes animas, uulgus inane, ferunt.
post ea praeteriti tumulis redduntur honores, 555
prodigisque uenit funeribusque modus.
dum tamen haec fiunt, uiduae cessate puellae:
expectet puros pinea taeda dies.
nec tibi, quae cupidae matura uidebere matri,
comat uirgineas hasta recurua comas. 560
conde tuas, Hymenaeae, faces et ab ignibus atris
aufer. habent alias maesta sepulcra faces.
di quoque templorum foribus celentur opertis;
ture uacent arae stentque sine igne foci.
nunc animae tenues et corpora functa sepulcris 565
errant, nunc posito pascitur umbra cibo.
nec tamen haec ultra, quam tot de mense supersint
Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.
hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem;
ultima placandis manibus illa dies. 570
ecce anus in mediis residens annosa puellis
sacra facit Tacitae: uix tamen ipsa tacet:
et digitis tria tura tribus sub limine ponit,
qua breuis occultum mus sibi fecit iter:
tum cantata tenet cum fuso licia plumbo, 575
et septem nigras uersat in ore fabas.
quodque pice adstrinxit, quod acu traiecit aena,
obsutum maenae torret in igne caput;
uina quoque instillat. uini quodcumque relictum
est,
aut ipsa aut comites, plus tamen ipsa bibit. 580
'hostiles linguas inimicaeque uinximus ora'
dicit discedens ebriaque exit anus.
Protinus a nobis quae sit dea Muta requires:
disce per antiquos quae mihi nota senes.
Iuppiter, inmodico Iuturnae uictus amore, 585
multa tulit tanto non patienda deo.
illa modo in siluis inter coryleta latebat,
nunc in cognatas desiliebat aquas.
conuocat hic Nymphas, Latium quaecumque tene-
bant,
et iacit in medio talia uerba choro: 590
'inuidet ipsa sibi uitaeque, quod expedit illi,
uestra soror summo iungere membra deo.
consulite ambobus. nam quae mea magna uoluptas,
utilitas uestrae magna sororis erit.
uos illi in prima fugienti obsistite ripa, 595
ne sua fluminea corpora mergat aqua,
dixerat: adnuerant nymphae Tiberinides omnes,
quaeque colunt thalamos, Ilia diua, tuos.
forte fuit Nais, Lara nomine; prima sed illi
dicta bis antiquum syllaba nomen erat, 600
ex uitio positum. saepe illi dixerat Almo
'nata, tene linguam': nec tamen illa tenet.
quae simul ac tetigit Iuturnae stagna sororis,
'effuge' ait 'ripas,' dicta refertque Iouis.
illa etiam Innonem adiit miserataque nuptam 605
'Naida Iuturnam uir tuus' inquit 'amat.'
Iuppiter intumuit, quaque est non usa modesta,
eripit huic linguam, Mercuriumque uocat:
'duc hanc ad Manes; locus ille silentibus aptus.
Nympha, sed infernae Nympha paludis erit.' 610
iussa Iouis fiunt. acceperat lucus euntes:

II 487 sidera V τ. 490 nouit τ, mouit A V Peter al. 492 tura A. 493 remanent V. caeli A¹ V. 494 effusus d. i. aquas A¹. 495 intonat emissis erumpitur V. 499 procul e A V τ. 500 surgebat V τ. 506 ne V τ. lumina A. 507 que om. A¹. quiritum A. 513 fel/ta A. 523 proferre A. 524 igni V τ. 526 ipsa A¹. 532 relicta A V τ. 538 puraque Postgate coll. I 338, paruaq. A¹ τ Riese, sparsaq. τ. 547 a tandem A¹. 553 latiosque τ, latosque V τ Peter, latos A² in ras. τ. 557 fieret A¹, fient A² τ. cessare A. 561 facis A. 562 sepulchra A (ut ubique). 564 que om. A. 567 hoc V. quot τ, quod A τ. 568 quod A. dies A τ, fides Th. Bergk opusc. I 600. 572 nec tamen V τ. illa A. 573 simul sub A. 575 tum τ E. Hoffmann, tunc uulg. ligat V τ Merk. al. cum fusco A Merk. al. rhombo τ Merk. al. 577 adstrixit A. transfixit V τ. 578 obtusum V. maenae Heins., mente A V τ. 581 lingas A (etiam 602, 608). 582 dicit A τ. 583 forsitan τ Güthl. 585 indomito I. captus V τ Merk. al. 587 iacebat A τ. 591 ipsa dei A. 592 concubuisse deo A τ Riese al. 594 prima V Merk. 595 uis A. 597 omis. tib. omnes A, omnes T. udae Merk. 599 lar A τ. 600 crit A. 602 ipsa A. 603 tectegit A. 605 nuptas A τ Merk. 608 eripit huic. eripuit τ Merk. al. monet V.

dicetur illa duci tunc placuisse deo.
uim parat hic, uultu pro uerbis illa precatur,
et frustra muto nititur ore loqui.
fitque grauis geminosque parit, qui compita seruant
et uigilant nostra semper in urbe Lares. 616

22. EC

Proxima cognati dixere Caristia cari,
et uenit ad socios turba propinqua deos.
scilicet a tumulis et qui periere, propinquis
protinus ad uiuos ora ferre iuuat, 620
postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,
aspicere, et generis dinumerare gradus.
innocui ueniant. procul hinc, procul impius esto
frater et in partus mater acerba suos;
cui pater est uiuax, qui matris digerit annos, 625
quae premit inuisam socrus iniqua nurum.
Tantalidae fratres absint et Iasonis uxor
et quae ruricolis semina tosta dedit
et soror et Procne Tereusque duabus iniquis
et quicumque suas per scelus auget opes. 630
dis generis date tura boni: Concordia fertur
illa praecipue mitis adesse die.
et libate dapes, ut, grati pignus honoris,
nutriat incinctos missa patella Lares.
iamque ubi suadebit placidos nox umida somnos,
larga precaturi sumite uina manu, 636
et bene uos, bene te, patriae pater, optime Caesar!
dicite suffuso per sacra uerba mero.

23. F TER·N

Nox ubi transierit, solito celebretur honore
separat indicio qui deus arua suo. 640
Termine, siue lapis, siue es defossus in agro
stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
te duo diuersa domini de parte coronant,
binaque sarta tibi binaque liba ferunt.
ara fit: huc ignem curto fert rustica testu
sumptum de tepidis ipsa colona focis. 645
ligna senex minuit concisaque construit arte
et solida ramos figere pugnat humo:
tum sicco primas irritat cortice flammis;
stat puer et manibus lata castris tenet. 650
inde ubi ter fruges medios immisit in ignis,
porrigit incisos filia parua fauos.
uina tenent alii: libantur singula flammis;
spectant, et linguas candida turba fauet.
spargitur et caeso communis Terminus agno 655
nec queritur, lactans cum sibi porca datur.
conueniunt celebrantque dapes uicinia simplex
et cantant laudes, Termine sancte, tuas:
'tu populos urbesque et regna ingentia finis:
omnis erit sine te litigiosus ager. 660
nulla tibi ambitio est, nullo corrumpere auro,
legitima seruas credita rura fide.
si tu signasses olim Thyreatida terram,
corpora non leto missa trecenta forent,
nec foret Othryades congestis lectus in armis. 665
o quantum patrii sanguinis ille dedit!
quid, noua cum fierent Capitolia? nempe deorum
cuncta Ioui cessit turba locumque dedit.
Terminus, ut ueteres memorant, inuentus in aede
restitit et magno cum Ioue templa tenet. 670
nunc quoque, se supra nequid nisi sidera cernat,
exiguum templi tecta foramen habent.

Termine, post illud leuitas tibi libera non est:
qua positus fueris in statione mane;
nec tu uicino quiequam concede roganti, 675
ne uideare hominem praeposuisse Ioui:
et seu uomeribus seu tu pulsabere rastris,
clamato "tuus est hic ager, ille tuus."
Est uia quae populum Laurentes ducit in agros,
quondam Dardanio regna petita duci. 680
illa lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris
sacra uidet fieri sextus ab urbe lapis.
gentibus est aliis tellus data limite certo:
Romanae spatium est urbis et orbis idem.

24. G REGIF·N

Nunc mihi dicenda est regis fuga. traxit ab illa
sextus ab extremo nomina mense dies. 686
ultima Tarquinius Romanae gentis habebat
regna, uir iniustus, fortis ab arma tamen.
ceperat hic alias, alias euerterat urbes,
et Gabios turpi fecerat arte suos. 690
namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
in medios hostes nocte silente uenit.
nudarant gladios: 'occidite' dixit 'inermem;
hoc cupiant fratres Tarquiniusque pater,
qui mea crudeli lacerauit uerberare terga.' 695
dicere ut hoc posset, uerbera passus erat.
luna fuit: spectant iuuenem gladiosque recondunt
tergaque, deducta ueste, notata uident:
flent quoque et ut secum tueatur bella precantur:
callidus ignaris adnuit ille uiris. 700
iamque potens misso genitorem appellat amico,
perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
sectus humum riuo lene sonantis aquae.
illuc Tarquinius mandata latentia nati 705
accipit, et uirga lilia summa metit.
nuntius ut rediit decussaque lilia dixit,
filius 'agnosco iussu parentis' ait.
nec mora, principibus caesis ex urbe Gabina,
traduntur ducibus moenia nuda suis. 710
ecce, nefas uisu, mediis altaribus anguis
exit et extinctis ignibus exta rapit.
consultitur Phoebeus. sors est ita reddita: 'matri
qui dederit princeps oscula, uictor erit.'
oscula quisque suae matri properata tulerunt, 715
non intellecto credula turba deo.
Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.
ille iacens pronus matri dedit oscula Terrae,
creditus offenso procubuisse pede. 720
cingitur interea Romanis Ardea signis
et patitur lentas obsidione moras.
dum uacat et metuunt hostes committere pugnam,
luditur in castris, otia miles agit.
Tarquinius iuuenis socios dapibusque meroque 725
accipit. ex illis rege creatus ait:
'dum nos sollicitos pigro tenet Ardea bello
nec sinit ad patrios arma ferre deos,
ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
coniugibus nostris mutua cura sumus?'
quisque suam laudat; studiis certamina crescunt
et fernet multo linguaue corque mero.
surgit cui dederat clarum Collatia nomen:
'non opus est uerbis, credite rebus' ait.
'nox superest. tollamur equis urbemque petamus.' 735
dicta placent; frenis impediuntur equi.

II 627 *tantalides* A. 633 *amoris* A² V² τ. 634 *intinctos* A τ. *cibos* A V τ. 636 *uina*, *uerba* A. 637 *nos* τ Heins.
Bentl. 638 *in sacra* A¹ V τ. *sint bona* M, *sint rata* Heins., *ter sacra* Riese, *sub suo* Peter, *per bona* Merk. 642 *nomen*
A V τ. 643 *pro* τ Merk. 644 *domi ferunt* A τ. 645 *hinc* A. *tecta* A¹, *tecto* A². 646 *tepidis*, *lapis* A¹. 649 *innotat* V.
653 *alibi* A. 663 *thyaterida* A V τ. 665 *lectus* Barth, *tectus* codd. 666 *patrii* τ Postgate, *patriae* A V τ uulg. 668 om.
A¹. 669 *innotus* W. Gemoll (Neue Jahrb. 1878, p. 494), *tum lentus* Burm. 674 *manes* A τ. 676 *nec* A. 678 *tuus*—*suus*
A² V² τ Peter al., *suus*—*tuus* τ Merk. 683, 684 circumscr. Merk. 694 *cupiunt* V τ. 700 *adnuit* ex A. 705 *T*.
aquis mandatis A¹. 722 *longus* A² V τ, *longus* A¹. 723 *contempnere* A. 725 *uicinas* Heins. 726 *ex illis* Guttl. ex
Ries. conl. 727 *nos difficilis* τ Merk. al. 732 *ferunt* τ Merk

pertulerant dominos. regalia protinus illi
 tecta petunt : custos in fore nullus erat.
 ecce nurus regis fuis per colla coronis
 inueniunt posito peruiolare mero. 740
 inde cito passu petitur Lucretia, cuius
 ante torum calathi lanaque mollis erat.
 lumen ad exiguum famulae data pensa trahebant :
 inter quas tenui sic ait illa sono :
 'mittenda est domino (nunc, nunc properate, puellae)
 quamprimum nostra facta lacerna manu. 746
 quid tamen auditis ? nam plura audire potestis :
 quantum de bello dicitur esse super ?
 postmodo uicta cades : melioribus, Ardea, restas,
 improba, quae nostros cogis abesse uiros. 750
 sint tantum reduces ! sed enim temerarius ille
 est meus, et stricto quolibet ense ruit.
 mens abit et morior, quotiens pugnantis imago
 me subit, et gelidum pectora frigus habet.
 desinit in lacrimas intentaque fila remittit 755
 in gremio uultus depositique suum.
 hoc ipsum decuit : lacrimae decuere pudicae,
 et facies animo dignaque parque fuit.
 'pone metum, ueni' coniunx ait. illa reuixit
 deque uiri collo dulce pependit onus. 760
 interea iuuenis furiales regius ignis
 concipit et caeco raptus amore furit.
 forma placet niueusque color flauique capilli,
 quique aderat nulla factus ab arte decor :
 uerba placent et uox, et quod corrumpere non est ;
 quoque minor spes est, hoc magis ille cupit. 766
 iam dederat cantus lucis praenuntius ales,
 cum referunt iuuenes in sua castra pedem.
 carpitur attonitos absentis imagine sensus
 ille. recordanti plura magisque placent. 770
 sic sedit, sic culta fuit, sic stamina neuit,
 neglectae collo sic iacere comae,
 hos habuit uultus, haec illi uerba fuerunt,
 hic color, haec facies, hic decor oris erat.
 ut solet a magno fluctus languescere flatu, 775
 sed tamen a uento, qui fuit, unda tumet,
 sic, quamuis aberat placitae praesentiae formae,
 quem dederat praesens forma manebat amor.
 ardet et iniusti stimulus agitatur amoris :
 comparat indigno uimque dolumque toro. 780
 'exitus in dubio est : audebimus ultima' dixit.
 'uiderit. audentes forsque deusque iuuat.
 cepimus audendo Gabios quoque.' talia fatus
 ense latus cinxit tergaque pressit equi.
 accipit aerata iuuenem Collatia porta, 785
 condere iam uultus sole parante suos.
 hostis ut hospes inuit penetralia Collatini :
 comiter excipitur ; sanguine iunctus erat.
 quantum animis erroris inest ! parat inscia rerum
 infelix epulas hostibus illa suis. 790
 functus erat dapibus, poscunt sua tempora somnum ;
 nox erat, et tota lumina nulla domo.
 surgit et auratum uagina liberat ense
 et uenit in thalamos, nupta pudica, tuos.
 utque torum pressit, 'ferrum, Lucretia, mecum est.
 natus' ait 'regis Tarquiniusque loquor.' 796
 illa nihil : neque enim uocem uiresque loquendi
 aut aliquid toto pectore mentis habet :
 sed tremit, ut quondam tabulis deprensa relictis
 parua sub infesto cum iacet agna lupo. 800
 quid faciat ? pugnet ? uincetur femina pugnans.
 clamet ? at in dextra, qui uetet, ensis erat.
 effugiat ? positus urguntur pectora palmis,

tunc primum externa pectora tacta manu. 804
 instat amans hostis precibus pretioque minisque :
 nec prece nec pretio nec mouet ille minis.
 'nil agis : eripiam,' dixit 'per crimina uitam :
 falsus adulterii testis adulter ero :
 interimam famulum, cum quo deprensa fereris.'
 succubuit famae uicta puella metu. 810
 quid, uictor, gaudes ? haec te uictoria perdet.
 heu quanto regnis nox stetit una tuis !
 iamque erat orta dies : passis sedet illa capillis,
 ut solet ad nati mater itura rogam,
 grandaeuumque patrem fido cum coniuge castris
 euocat, et posita uenit uterque mora. 816
 utque uident habitum, quae luctus causa requirunt,
 cui paret exequias, quoue sit icta malo ?
 illa diu reticet pudibundaque celat amictu
 ora : fluunt lacrimae more perennis aquae. 820
 hinc pater, hinc coniunx lacrimas solantur et orant
 indicet et caeco flentque pauentque metu.
 ter conata loqui ter destitit : ausaque quarto
 non oculos ideo sustulit illa suos.
 'hoc quoque Tarquinio debebimus ? eloquar,' inquit
 'eloquar infelix dedecus ipsa meum ?' 826
 quaeque potest narrat. restabant ultima : fleuit,
 et matronales erubere genae.
 dant ueniam facto genitor coniunxque coactae :
 'quam' dixit 'ueniam uos datis, ipsa nego.' 830
 nec mora, celato fixit sua pectora ferro
 et cadit in patris sanguinolenta pedes.
 tunc quoque iam moriens ne non procumbat honeste
 respicit ; haec etiam cura cadentis erat.
 ecce super corpus communia damna gementes 835
 oblitum decoris uirque paterque iacent.
 Brutus adest tandemque animo sua nomina fallit
 fixaque semianimi corpore tela rapit
 stillantemque tenens generoso sanguine cultrum
 edidit impaudos ore minante sonos : 840
 'per tibi ego hunc iuro fortem eastumque cruorem
 perque tuos manes, qui mihi numen erunt,
 Tarquinium profuga poenas cum stirpe daturum,
 iam satis est uirtus dissimulata diu.'
 illa iacens ad uerba oculos sine lumine mouit 845
 uisaeque concussa dicta probare coma.
 fertur in exequias animi matrona uiriliter
 et secum lacrimas inuidiamque trahit.
 uulnus inane patet. Brutus clamore Quirites
 concitat et regis facta nefanda refert. 850
 Tarquinius cum prole fugit : capit annua consul
 iura : dies regnis illa suprema fuit.

25. HC 26. A EN

Fallimur, an ueris praenuntia uenit hirundo
 nec metuit, ne qua uersa recurrat hiemps ?
 saepe tamen, Procne, nimium properasse quereris,
 uirque tuo Tereus frigore laetus erit. 856

27. B EQ-N 28. CC

Iamque duae restant noctes de mense secundo,
 Marsque citos iunctis curribus urget equos.
 ex uero positum permansit Equirria nomen,
 quae deus in Campo prospicit ipse suo. 860
 iure uenis, Gradiue : locum tua tempora poscunt,
 signatusque tuo nomine mensis adest.
 uenimus in portum libro cum mense peracto :
 nauiget hinc alia iam mihi linter aqua.

II 739 *nurus* Nodell ad Auian. p. 109, *nurum* codd. 741 *Lucretia* : *nebat* = Merk. al. 744 *ipsa* = Merk. 752 *qualibet* A V. 755 *lacrimis* *inceptoque* (-*taque* A²) A. *remisit* A = Riese. 756 *suo* A = Riese. 757 *pudicam* A = Riese. 759 *uenio* = Merk. al., om. V. 761 *furiatus* V =, *furiatos* Heins. 765 *et quam* A =. 769 *attonitus* V. 772 *inlectae* A. 775 *lang. fluctu* A. 776 *quo fuit* V. 777 *sed* A. 780 *metumque* A =. 782 *forsque mensque* A, *forsne deusne* V Merk. *iuuet* Merk. 785 *acceptae rata* A. 787 *Collatina* = Merk. 790 *hospitis i.* sui V. 791 *somni* V. 793 *aurata* A = Riese. 795 *ferrumque* A. es A. 796 *uocor* =. 799 *fremit* V. 802 *uedet* A. *adest* V. 805 *ministro* V. 808 *erit* V =. 818 *par ex.* A. *quoque* A. *acta* A¹. *modo* A in ras. =. 819 *retinet* A. 824 *adeo* V =, *ad eos* = Koch. 829 *coacto* V =. 831 *figit* V =. 835, 836 interpolatos susp. Riese, circumscrip. Güthl. 838 *semianimi*/s (corr. is) A. 845 *auersa* Bentr. 847 *ad* = Güthl. 853-864 om. V. 854 *nec* Koch (Symb. Ritschel. 353), et A = Merk. 862 *erat* A.

LIBER TERTIVS

Bellice, depositis clipeo paulisper et hasta,
Mars, ades et nitidas casside solue comas.
forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetae?
a te qui canitur nomina mensis habet.
ipse uides manibus peragi fera bella Mineruae: 5
num minus ingenuis artibus illa uacat?
Palladis exemplo ponendae tempora sume
cuspidis. inuenies et quod inermis agas.
tunc quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
cepit, ut huic urbi semina digna dares. 10
Siluia Vestalis (quid enim uetat inde moueri?)
sacra lauaturas mane petebat aquas.
nument erat ad molli decliuem tramite ripam:
ponitur e summa fictilis urna coma:
fessa resedit humo uentosque accepit aperto 15
pectore turbatas restituitque comas.
dum sedet, umbrosae salices uolucresque canorae
fecerunt somnos et leue murmur aquae.
blanda quies furtim uictis obrepit ocellis,
et cadit a mento languida facta manus. 20
Mars uidet hanc uisamque cupit potiturque cupita
et sua diuina furta fefellit ope.
somnia abijt, iacet ipsa grauis. iam scilicet intra
uiscera Romanae conditor urbis erat.
languida consurgit nec scit cur languida surgat, 25
et peragit talis arbore nixa sonos:
'utile sit faustumque precor, quod imagine somni
uidimus: an somno clarius illud erat?
ignibus Iliacis aderam, cum lapsa capillis
decidit ante sacros lanea uitta focos. 30
inde duae pariter, uisu mirabile, palmae
surgunt: ex illis altera maior erat,
et graubus ramis totum protexerat orbem
contigeratque sua sidera summa coma.
ecce meus ferrum patruus molitur in illas: 35
terreor admonitu, corque timore micat.
Marta, picus, auis gemino pro stipite pugnant
et lupa: tuta per hos utraque palma fuit.
dixerat et plenam non firmis uiribus urnam
sustulit: implerat, dum sua uisa refert. 40
interea crescente Reimo, crescente Quirino
caelesti tumidis pondere uenter erat.
quo minus emeritis exiret cursibus annus,
restabant nitido iam duo signa deo.
Siluia fit mater: Vestae simulacra feruntur 45
uirgineis oculis opposuisse manus.
ara deae certe tremuit pariente ministra,
et subijt cineres territa flamma suos.
hoc ubi cognouit contemptor Amulius aequi
(nam raptas fratri uictor habebat opes) 50
anne iubet mergi geminos. scelus unda refugit;
in sicca pueri destituuntur humo.
lacte quis infantes nescit creuisse ferino,
et picum expositis saepe tulisse cibos?
non ego te, tantae nutrix Larentia gentis 55
nec taceam uestras, Faustule pauper, opes.
noster honos ueniet, cum Larentalia dicam:
acceptus geniti illa December habet.
Marta ter senos proles adoleuerat annos,
et suberat flauae iam noua barba comae: 60

omnibus agricolis armentorumque magistris
Iliadae fratres iura petita dabant.
saepè domum ueniunt praedonum sanguine laeti
et redigunt actos in sua rura boues.
ut genus audierunt, animos pater editus auget, 65
et pudet in paucis nomen habere casis:
Romuleoque cedit traiectus Amulius ense,
regnaque longaeuo restituuntur auo.
moenia conduntur; quae quamuis parua fuerunt,
non tamen expedit transiluisse Remo. 70
Iam, modo qua fuerant siluae pecorumque recessus,
urbs erat, aeternae cum pater urbis ait:
'arbiter armorum, de cuius sanguine natus
credor et, ut credar, pignora multa dabo,
a te principium Romano dicimus anno: 75
primus de patrio nomine mensis erit.'
uox rata fit, patrioque uocat de nomine mensem.
dicitur haec pietas grata fuisse deo.
et tamen ante omnes Martem coluere priores;
hoc dederat studiis bellica turba suis. 80
Pallada Cecropidae, Minoa Creta Dianam,
Vulcanum tellus Hypsipylea colit;
Iunonem Sparte Pelopeiadesque Mycenae,
pinigerum Fauni Maenalis ora caput:
Mars Latio uenerandus erat, quia praesidet armis;
arma ferae genti remque decusque dabant. 86
quod si forte uacas, peregrinos inspicere fastos:
mensis in his etiam nomine Martis erit.
tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis;
sextus apud populos, Hernica terra, tuos. 90
inter Aricinos Albanaque tempora constat
factaque Telegoni moenia celsa manu.
quintum Laurentes, bis quintum Aequiculus acer,
a tribus hunc primum turba Curensis habet.
et tibi cum proauis, miles Paeligne, Sabinis 95
conuenit; huic genti quartus utriusque deus.
Romulus hos omnes ut uinceret ordine saltem,
sanguinis auctori tempora prima dedit.
Nec totidem ueteres, quos nunc, habuere Kalendas:
ille minor geminis mensibus annus erat. 100
nondum tradiderat uictas uictoribus artes
Graecia, facundum sed male forte genus.
qui bene pugnabat, Romanam nouerat artem;
mittere qui poterat pila, disertus erat.
quis tunc aut Hyadas aut Pliadæ Atlanteas 105
senserat, aut geminos esse sub axe polos?
esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
Sidoniis, Helicen Graia carina notet?
signaque quae longo frater percenseat anno,
ire per haec uno mense sororis equos? 110
libera currebant non obseruata per annum
sidera; constabat sed tamen esse deos.
non illi caelo labentia signa tenebant,
sed sua, quae magnum perdere crimen erat.
illa quidem faeno; sed erat reuerentia faeno, 115
quantam nunc aquilas cernis habere tuas.
pertica suspensos portabat longa maniplos,
unde manipularis nomina miles habet.
ergo animi indociles et adhuc ratione carentes
mensibus egerunt lustra minora decem. 120

III 2 adest A. 10 coepit et A. magna A V. 15 humi. 20 e A. 23 illa V. Merk. al. nam A. 30 sacros om.
A. uita A. 35 molitur A. 36 paret V. 37 pugnant A. 44 sua signa A. 51 pueros V. 53 late et mescit A.
55 laurentia codd. 57 honor V. 58 laurentalia codd. 61 ministris A. 64 cura A V. 65 agritus V. 71 quae f.
A V. 76 cris A. 88 cris A. 93 quantum laur. unus Guthl. (coll. Huscike d. rom. Jahr. p. 39, nouum Th. Bergk
Op. I 662. asper V. Peter al. 94 forensis A. Merk. 96 uterque A V. 102 gratia corr. gretia A. 106 polo A.
107 uocatur V. 108 graianira A. uocat V. 111 et inobs. V. Merk. al. 112 constabant et deo// A. 115 faeno
bis A. 119 indocibiles A.

annus erat, decimum cum luna receperat orbem :
 hic numerus magno tunc in honore fuit ;
 seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
 seu quia bis quino femina mense parit,
 seu quod adusque decem numero crescente uenitur,
 principium spatii sumitur inde nouis. 126
 inde patres centum denos secreuit in orbes
 Romulus, hastatos instituitque decem ;
 et totidem princeps, totidem pilanus habebat
 corpora, legitimo quique merebat equo. 130
 quin etiam partes totidem Titensibus ille,
 quosque uocant Ramnes, Luceribusque dedit.
 adusuetos igitur numeros seruauit in anno.
 hoc luget spatio femina maesta uirum.
 Neu dubites primae fuerint quin ante Kalendae 135
 Martis, ad haec animum signa referre potes.
 laurea, flaminibus quae toto perstitit anno,
 tollitur, et frondes sunt in honore nouae.
 ianua tunc regis posita uiret arbore Phoebi :
 ante tuas fit idem, curia prisca, fores. 140
 Vesta quoque ut folio niteat uelata recenti,
 cedit ab Iliacis laurea cana focis.
 adde quod arcana fieri nouis ignis in aede
 dicitur, et uires flamma refecta capit.
 nec mihi parua fides, annos hinc isse priores, 145
 Anna quod hoc coepta est mense Perenna coli.
 hinc etiam ueteres initi memorantur honores
 ad spatium belli, perfide Poene, tui.
 denique quintus ab hoc fuerat Quintilis, et inde
 incipit, a numero nomina quisquis habet. 150
 primus oliuiferis Romam deductus ab aruis
 Pompilius menses sensit abesse duos,
 siue hoc a Samio doctus, qui posse renasci
 nos putat, Egeria siue monente sua.
 sed tamen errabant etiam nunc tempora, donec 155
 Caesaris in multis haec quoque cura fuit.
 non haec ille deus tantaque propaginis auctor
 credidit officii esse minoris suis,
 promissumque sibi uoluit praenosceri caelum
 nec deus ignotas hospes inire domos. 160
 ille moras solis, quibus in sua signa rediret,
 traditur exactis disposuisse notis.
 is decies senos trecentum et quinque diebus
 iunxit et e pleno tempora quinta die.
 hic anni modus est : in lustrum accedere debet, 165
 quae consummatur partibus una dies.

1. D·K·MAR·N

‘Si licet occultos monitus audire deorum
 uatibus, ut certe fama licere putat,
 cum sis officiis, Gradiue, uirilibus aptus,
 dic mihi, matronae cur tua festa colant.’ 170
 sic ego. sic posita dixit mihi casside Mauors,
 sed tamen in dextra missilis hasta fuit :
 ‘nunc primum studiis pacis, deus utilis armis,
 aduocor et gressus in noua castra fero.
 nec piget incepti. iuuat hac quoque parte morari,
 hoc solam ne se posse Minerua putet. 176
 discite, Latinorum uates operose dierum,
 quod petis, et memori pectore dicta nota.
 parua fuit, si prima uelis elementa referre,
 Roma : sed in parua spes tamen huius erat. 180
 moenia iam stabant, populus angusta futuris,
 credita sed turbae tunc nimis ampla suae.
 quae fuerit nostri, si quaeris, regia nati,

aspice de canna straminibusque domum.
 in stipula placidi capiebat munera somni, 185
 et tamen ex illo uenit in astra toro.
 iamque loco maius nomen Romanus habebat,
 nec coniunx illi nec socer ullus erat.
 spernebant generos inopes uicinia diues,
 et male credebatur sanguinis auctor ego. 190
 in stabulis habitasse et oues pauisse nocebat
 iugeraque inculti pauca tenere soli.
 cum pare quaeque suo coeunt uolucresque feraeque,
 atque aliquam de qua procreet anguis habet.
 extremis dantur conubia gentibus : at quae 195
 Romano uellet nubere nulla fuit.
 indolui patriamque dedi tibi, Romule, mentem.
 “tolle preces,” dixi “quod petis arma dabunt.”
 festa parat Conso. Consus tibi cetera dicit,
 illo facta die dum sua sacra canes. 200
 intumescere Cures et quos dolor attigit idem :
 tum primum generis intulit arma socer.
 iamque fere raptae matrum quoque nomen habe-
 bant,
 tractaque erant longa bella propinqua mora.
 conueniunt nuptae dictam Iunonis in aedem, 205
 quas inter mea sic est nurus orsa loqui :
 “o pariter raptae, quoniam hoc commune tenemus,
 non ultra lentae possumus esse pie.
 stant acies : sed utra di sint pro parte rogandi,
 eligit : hinc coniunx, hinc pater arma tenet. 210
 quaerendum est, uiduae fieri malitis, an orbae.
 consilium uobis forte piumque dabo.”
 consilium dederat. parent crinesque resoluunt
 maestaque funerea corpora ueste tegunt.
 iam steterant acies ferro mortique paratae, 215
 iam lituus pugnae signa datus erat :
 cum raptae ueniunt inter patresque uirosque
 inque sinu natos, pignora cara, tenent.
 ut medium campi scissis tetigere capillis,
 in terram posito procubere genu : 220
 et quasi sentirent, blando clamore nepotes
 tendebant ad auos brachia parua suos.
 qui poterat clamabat auum tum denique uisum,
 et qui uix poterat posse coactus erat.
 tela uiris animique cadunt, gladiisque remotis 225
 dant soceri generis accipiuntque manus,
 laudatasque tenent natas, scutoque nepotem
 fert auus. hic scuti dulcior usus erat.
 inde diuis, quae prima mea est, celebrare Kalendas
 Oebaliae matres non leue munus habent, 230
 aut quia committi strictis mucronibus ausae
 finierant lacrimis Martia bella suis :
 uel quod erat de me feliciter Iliam mater,
 rite colunt matres sacra diemque meum.
 quid, quod hiemps adorta gelu tunc denique cedit,
 et pereunt uictae sole tepente niues ? 236
 arboribus redeunt detonsae frigore frondes,
 uidaque in tenero palmite gemma tumet :
 quaeque diu latuit, nunc se qua tollat in auras,
 fertilis occultas inuenit herba uias. 240
 nunc fecundus ager, pecoris nunc hora creandi,
 nunc auis in ramo fecta laremque parat.
 tempora iure colunt Latiae fecunda parentes,
 quarum militiam uotaque partus habet.
 adde quod, excubias ubi rex Romanus agebat, 245
 qui nunc Esquilias nomina collis habet,
 illic a nubibus Iunoni templa Latinis
 hac sunt, si memini, publica facta die.

III 124 quinto Madv. Adu. t. ii 106. 130 legitima quoque A. 135 debites A. 140 sit A. 145 esse A. 146 repe[[nte A. penna (na corr.) V. 150 a. in A. 155 tunc V. Güthl. 161 regna V. 162 noctis A. 164 iuncta V. quarta Riese al. sed uid. Peter ad loc. 167 sci[[licet A. 169 uiribus A. 176 solum A. 185 carpebat = Merk. al. 188 sacer A. 191 paruisse A. 193 compare A. 199 parat (t. eras.) A. para V. Peter al. 200 cum = 201 quod A. 206 ausa A. 208 lente et piae codd., corr. Madv. (Adu. t. ii 106). 211 malimus V. Merk. al. 212 nobis A. 213 plorant V. 215 stabant V. Riese al. 219 passis V. Peter al. 223, 224 circumscr. Riese. 223 tum A. V. tunc A. marg. man. pr. 228 auos A. 229, 230 post 232 ponit Riese. 229 mea est Rappold (Zeitschr. f. österr. Gymn. 31 p. 809), meas codd., diem, quae priua, meas Merk., mei primas mensis Riese, diem primasque meas = 230 nomen hab. A. 231, 232 circumscr. Merk. 231 aut A. an V. hac Merk., sic uel iam Riese. 236 lapsae A. Peter al., ‘fort. tactae’ Riese. 238 nudaque A. uiridique = Peter, humidae =

quid moror et uariis onero tua pectora causis?
 eminet ante oculos quod petis ecce, tuos. 250
 mater amat nuptas: matris me turba frequentat.
 haec nos praecipue tam pia causa decet.
 ferre deae flores: gaudet florentibus herbis
 haec dea: de tenero cingite flore caput:
 dicite 'tu nobis lucem, Lucina, dedisti': 255
 dicite 'tu noto parturientis ades.'
 siqua tamen grauida est, resoluta crine precetur,
 ut soluat partus molliter illa suos.
 Quis mihi nunc dicet, quare caelestia Martis
 arma ferant Salii, Mamuriumque canant? 260
 Nympha, mone, Nemori stagnoque operata Dianae;
 Nympha, Numae coniunx, ad tua facta ueni.
 uallis Aricinae silua praecinctus opaca
 est lacus antiqua religione sacer.
 hic latet Hippolytus furis directus equorum, 265
 unde nemus nullis illis aditur equis.
 licia dependent longas uelantia saepes,
 et posita est meritae multa tabella deae.
 saepe potens uoti frontem redimita coronis
 femina lucentes portat ab urbe faces. 270
 regna tenent fortes manibus pedibusque fugaces,
 et perit exemplo postmodo quisque suo.
 defluit incerto lapidosus murmure riuus:
 saepe, sed exiguis haustibus inde bibi.
 Egeria est quae praebet aquas, dea grata Camenis:
 illa Numae coniunx consiliumque fuit. 276
 principio nimium promptos ad bella Quiritis
 molliri placuit iure deumque metu.
 inde datae leges, ne firmior omnia posset;
 coepatae sunt pure tradita sacra coli. 280
 exiit feritas, armisque potentius aequum est,
 et cum ciue pudet conseruisse manus.
 atque aliis, modo trux, uisa iam ueritur ara
 uinaque dat tepidis farraque salsa focis.
 ecce deum genitor rutilas per nubila flammās 285
 spargit et effusis aethera siccāt aquis:
 non alias missi cecidere frequentius ignes;
 rex pauet et uulgi pectora terror habet.
 cui dea 'ne nimium ferrere: piabile fulmen
 est,' ait 'et saeui flectitur ira Iouis. 290
 sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
 tradere, Romani numen utrumque soli.
 nec sine ui tradent: adhibeto uincula captis':
 atque ita qua possint erudit arte capi.
 lucus Auentino suberat niger ileicis umbra, 295
 quo posses uiso dicere 'numen inest.'
 in medio gramen, muscoque adoperta uirenti
 manabat saxo uena perennis aquae:
 inde fere soli Faunus Picusque bibebant.
 huc uenit et Fonti rex Numa maectat ouem, 300
 plenaque odorati disponit pocula Bacchi,
 cumque suis antro conditus ipse latet.
 ad solitos ueniunt siluestria numina fontes
 et releuant multo pectora sicca mero.
 uina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro
 uinclaque sopitas addit in arta manus. 306
 somnus ut abscessit, pugnando uincula temptant
 rumpere: pugnant fortius illa tenent.
 tunc Numa: 'di nemorum, factis ignorecite nostris,
 si scelus ingenio scitis abesse meo; 310
 quoque modo possit fulmen monstrare piari.'
 sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:
 'magna petis nec quae monitu tibi discere nostro
 fas sit. habent finis numina nostra suos.
 di sumus agrestes et qui dominemur in altis 315
 montibus: arbitrium est in sua tela Ioui.

hunc tu non poteris per te deducere caelo,
 at poteris nostra forsitan usus ope.
 dixerat haec Faunus; par est sententia Pici:
 'deme' tamen 'nobis uincula,' Picus ait: 320
 'Iuppiter huc ueniet ualida perductus ab arte.
 nubila promissi Styx mihi testis erit.'
 emissi laqueis quid agant, quae carmina dicant,
 quaque trahant superis sedibus arte Iouem,
 scire nefas homini. nobis concessa canentur 325
 quaeque pio dici uatis ab ore licet.
 eliciunt caelo te, Iuppiter. unde minores
 nunc quoque te celebrant Eliciumque nocant.
 constat Auentinae tremuisse cacumina siluae,
 terraque subsedit pondere pressa Iouis. 330
 corda micant regis, totoque e corpore sanguis
 fugit, et hirsutae deriguere comae,
 ut rediit animus, 'da certa piamina' dixit
 'fulminis, altorum rexque paterque deum,
 si tua contigimus manibus donaria puris, 335
 hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.'
 adnuit oranti, sed uerum ambrage remotum
 abdidit et dubio terruit ore uirum.
 'caede caput' dixit: cui rex 'parebimus,' inquit
 'caedenda est hortis eruta cepa meis.' 340
 addidit hic 'hominis: sumes' ait ille 'capillos.'
 postulat hic animam, cui Numa 'piscis' ait.
 risit, et 'his' inquit 'facito mea tela procures,
 o uir conloquio non abigende deum.
 sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem 345
 Cynthus, imperii pignora certa dabo.'
 dixit, et ingenti tonitru super aethera motum
 fertur, adorantem destituitque Numam.
 ille redit laetus memoratque Quiritibus acta.
 tarda uenit dictis difficilisque fides. 350
 'at certe credemur,' ait 'si uerba sequetur
 exitus: en audi crastina, quisquis ades.
 protulerit terris cum totum Cynthus orbem,
 Iuppiter imperii pignora certa dabit.'
 discedunt dubii, promissaque tarda uidentur, 355
 dependetque fides a ueniente die.
 mollis erat tellus rorata mane pruina:
 ante sui populus limina regis adest.
 prodit et in solio medius consedit acerno.
 innumeri circa stantque silentque uiri. 360
 ortus erat summo tantummodo margine Phoebus:
 sollicitae mentes speque metuque pauent.
 constitit atque caput nixuo uelatus amictu
 iam bene dis notas sustulit ille manus,
 atque ita 'tempus adest promissi muneris,' inquit
 'pollicitam dictis, Iuppiter, adde fidem.' 366
 dum loquitur, totum iam sol emouerat orbem,
 et grauis aethereo uenit ab axe fragor.
 ter tonuit sine nube deus, tria fulgura misit.
 credite dicenti: mira sed acta loquor: 370
 a media caelum regione dehiscere coepit;
 summisere oculos cum duce turba suo.
 ecce leui scutum uersatum leniter aura
 decidit. a populo clamor ad astra uenit.
 tollit humo munus caesa prius ille iuuenca, 375
 quae dederat nulli colla premenda iugo;
 atque ancile uocat, quod ab omni parte recisum
 est,
 quaque notes oculis, angulus omnis abest.
 tum, memor imperii sortem consistere in illo,
 consilium multae calliditatis init. 380
 plura iubet fieri simili caelata figura,
 error ut ante oculos insidiantis eat.
 Mamurius, morum fabraene exactior artis,

III 251 *matris* me Heins., *matrem* quoque V., *matrum* me A = Riese, *nostram* mea Merk. 260 *monstrare* quoque A.
 261 *adoperta* = Peter al. 264 et A. 265 *loris* A =. 271 *pedibusque*, *manibusque* A¹, corr. marg. 273 *cauos* A.
 274 *antibus* A. *hibit* A =. 284 *subspicua* *farris* = Merk. 288 *res* A. *torre* A. 292 *utroque* =. 293 *adhibeto* A V =.
 294 *adidit* A V =, 'recte' =. Riese, *tradidit* =. 313 *neque* *mon.* et *dicere* A. 316 *tecla* A =. *iouis* V. 320 (et 342) *erit*
 A¹. 323 *laquei* A. *dicat* A. 324 *qui* (qua A²) *trahat* a s. A. 331 *pectore* V = Peter al. 332 *derig.* ex A. 334 *fulminis*
 A. 337 *remotum* = uar. scr. Peter, *remota* A V =. 341 *summos* = Merk. al. 351 *credemur* A =. 356 *adueniente* A =.
 359 *acervo* A. 363 *aque* *capud* A. 367 *euoluera* V. 368 *aethereo* V. 369 *fulmina* A = Riese. 377, 378 cm. A¹,
 add. in mg. A². 378 *quemque* V² =. 379 *tunc* A² = Riese.

difficile est, illud, dicere, clausit opus.
cui Numa munificus 'facti pete praemia;' dixit 385
'si mea nota fides, inrita nulla petes.'
iam dederat Saliis a saltu nomina dicta
armaque et ad certos uerba canenda modos.
tum sic Mamurius: 'merces mihi gloria detur,
nominaque extremo carmine nostra sonent.' 390
inde sacerdotes operi promissa uetusto
praemia persoluunt Mamuriumque nocant.
Nubere siqua uoles, quamuis properabitis ambo,
differ; habent paruae commoda magna morae.
arma mouent pugnas, pugna est aliena maritis; 395
condita cum fuerint, aptius omen erit.
His etiam coniunx apicatis sancta Dialis
lucibus inplexas debet habere comas.

2. EF 3. FC 4. GC

Tertia nox dimensa suos ubi mouerit ignes,
conditus e geminis Piscibus alter erit. 400
nam duo sunt; Austris hic est, Aquilonibus ille
proximus. a uento nomen uterque tenet.

5. HC

Cum croceis rorare genis Tithonia coniunx
coeperit et quintae tempora lucis aget,
sine est Aetophylax, siue est piger ille Bootes, 405
mergetur uisus effugietque tuos.
at non effugiet Vindemitor. hoc quoque causam
unde trahat sidus, parua docere mora est.
Ampelon intonsum Satyro Nymphaque creatum
fertur in Ismariis Bacchus amasse iugis: 410
tradidit huic uitam pendentem e frondibus ulmi,
quae nunc de pueri nomine nomen habet.
dum legit in ramo pictas temerarius unas,
decidit: amissum Liber in astra tulit.

6. AN² HOC·DIE·CAESAR·PONTIF·MAXIM·FACT·EST

Sextus ubi Oceano cliuosus scandit Olympum 415
Phoebo et alatis aethera carpit equis,
quisquis ades castaeque colis penetralia Vestae,
gratare Iliacis turaque pone focis.
Caesaris innumeris, quos maluit ille mereri,
accessit titulis pontificalis honor. 420
ignibus aeternis aeterni numina praesunt
Caesaris: imperii pignora iuncta uidet.
di ueteris Troiae, dignissima praeda ferenti,
qua grauis Aeneas tutus ab hoste fuit;
ortus ab Aenea tangit cognata sacerdos 425
numina: cognatum, Vesta, tuere caput.
quos sancta fouet ille manu, bene uiuitis ignes.
uiuite inextincti, flammaque duxque, precor.

7. B NON·F

Vna nota est Marti Nonis, sacrata quod illis
templa putant lucos Vedious ante duos. 430
Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
'quilibet huc' dixit 'confuge, tutus eris.'
o quam de tenui Romanus origine creuit!
turba uetus quam non inuidiosa fuit!
ne tamen ignaro nouitas tibi nominis obstet, 435
disce quis iste deus, curue uocetur ita.
Iuppiter est iuuenis. iuuenalis aspice uultus:
aspice deinde, manu fulmina nulla tenet.

fulmina post ausos caelum adfectare Gigantas
sumpta Ioui; primo tempore inermis erat. 440
ignibus Ossa nouis et Pelion altius Ossa
arsit et in solida fixus Olympus humo.
stat quoque capita simul: nymphae pauisse feruntur
Cretides; infanti lac dedit illa Ioui.
nunc uocor ad nomen. uegrandia farra coloni, 445
quae male creuerunt, uescaeque parua uocant.
uis ea si uerbi est, cur non ego Vedious aedem
aedem non magni suspicer esse Iouis?
Iamque ubi caeruleum uariabunt sidera caelum,
suspice: Gorgonei colla uidebis equi. 450
creditor hic caesae grauida ceruice Medusae
sanguine respersis prosiluisse iubis.
huic supra nubes et subter sidera lapso
caelum pro terra, pro pede pinna fuit,
iamque indignanti noua frena receperat ore, 455
cum leuis Aonias ungula fodit aquas.
nunc fruitur caelo, quod pinnis ante petebat,
et nitidus stellis quinque decemque micat.
Protinus aspicias uenienti nocte Coronam
Gnosida. Theseo crimine facta dea est. 460
iam bene periuro mutarat coniuge Bacchum,
quae dedit ingrato fila legenda uiro.
sorte tori gaudens 'quid flebam rustica?' dixit
'utiliter nobis perditus ille fuit.'
interea Liber depexos crinibus Indos 465
uicit et Eoo diues ab orbe redit.
inter captiuas facie praestante pellas
grata nimis Baccho filia regis erat.
flebat amans coniunx spatiatuque litore curuo
edidit incultis talia uerba comis: 470
'en iterum, fluctus, similis audite querellas:
en iterum lacrimas accipe, harena, meas.
dicebam, memini, "periure et peride Theseu!"
ille abiit; eadem crimina Bacchus habet.
nunc quoque "nulla uiro" clamabo "femina credat."
nomine mutato causa relata mea est: 476
o utinam mea sors, qua primum coeperat, isset,
iamque ego praesenti tempore nulla forem!
quid me desertis morituram, Liber, harenis
seruabas? potui dedoluisse semel. 480
Bacche leuiorque tuis, quae tempora cingunt,
frondibus, in lacrimas cognite Bacche meas,
ausus es ante oculos adducta paelice nostros
tam bene compositum sollicitare torum?
heu ubi pacta fides? ubi, quae iurare solebas? 485
me miseram, quotiens haec ego uerba loquar?
Thesea culpabas fallacemque ipse uocabas:
iudicio peccas turpius ipse tuo.
ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar,
ne totiens falli digna fuisse puter. 490
praecipue cupiam celari Thesea, ne te
consortem culpae gaudeat esse suae.
at, puto, praeposita est fuscae mihi candida paelex.
eueniat nostris hostibus ille color!
quid tamen hoc refert? uitio tibi gratior ipso est.
quid facis? amplexus inquinat illa tuos. 496
Bacche, fidem praesta, nec praefere amoribus ullam
coniugis. adseui semper amare uirum.
ceperunt matrem formosi cornua tauri,
me tua: at hic laudi est, ille pudendus amor. 500
ne noceat, quod amo. neque enim tibi, Bacche,
nocebat,
quod flammās nobis fassus es ipse tuas.
nec, quod nos uris, mirum facis. ortus in igne

III 384 est ulli A. clausit corruptum susp. Riese. 386 pedes A. 387 numina A¹. ducta V. 397-400 in mg. add. A³. 397 cincta = Merk., capitis coni. distincta A³, coni. capitis discincta V. 399 ortus =. 402 utrumque A. 409 satyris A. 411, 412 circumscr. Heins. 411 e om. A. = Merk. al. fontibus A¹. 415 ubi et terra A. =. scandet V. 416 aequora A. carpet V. =. aquis A¹. 418 cratera V. 419 quem = Riese, quo Merk. 422 uidet A. =. 429 nonhis A. 430 utiouis A. =. ueiouis V. 432 inquit V. Peter. 433 detinuit A. 435 nec A. =. 438 manum = Peter al. 439 gigantes A. = Riese. 444 cyruides A¹. 445 hunc et uegrandia A. colonae V. = Merk., colone A¹. 447 ueiouis A. =. ueiouis V. 448 ioui A. 451 caesa grauidae Madv. Adu. t. ii 106. 452 comis A. =. 454 pinna ex A. ita ex corr. u. 457. 462 regenda A. =. 'recte?' Riese. 465 depexis edd. aliquot. 466 uincit V. =. Gūthl. 469 littora A. 479 perituram = Merk. 487 theseu A. 489 haec A¹. =. utor A¹. 493 ut A. = Merk. 499-504 circumscr. Merk. 500 sic Heins. me uiuat (uiat A, muat V) et ledit A V. =. me tua me laedit = Merk. 502 nris A¹. 503 ne A.

diceris et patria raptus ab igne manu.
illa ego sum, cui tu solitus promittere caelum. 505
ei mihi, pro caelo qualia dona fero !
dixerat : audibat iamdudum uerba querentis
Liber, ut a tergo forte secutus erat.
occupat amplexu lacrimasque per oscula siccata
et 'pariter caeli summa petamus' ait : 510
'tu mihi iuncta toro mihi iuncta uocabula sumes ;
nam tibi mutatae Libera nomen erit.
sintque tuae tecum faciam monumenta coronae,
Vulcanus Veneri quam dedit, illa tibi.'
dicta facit gemmasque nouem transformat in ignes :
aurea per stellas nunc micat illa nouem. 516

8. CF 9. DC 10. EC 11. FC
12. GC 13. H EN 14. A EQ·N

Sex ubi sustulerit, totidem demerserit orbes,
purpureum rapido qui uehit axe diem,
altera gramineo spectabis Equirria Campo,
quem Tiberis curuis in latius urget aquis. 520
qui tamen eiecta si forte tenebitur unda,
Caelius accipiet puluerulentus equos.

15. B EID·N

Idibus est Annae festum geniale Perennae
haud procul a ripis, aduena Thybri, tuis.
plebs uenit ac uirides passim disiecta per herbas 525
potat, et accumbit cum pare quisque sua.
sub loue pars durat, pauci tentoria ponunt,
sunt quibus e ramis frondea facta caesa est,
pars, ubi pro rigidis calamos statuere columnis,
desuper extentas imposuere togas. 530
sole tamen uinoque calent annosque precantur,
quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt.
inuenies illic, qui Nestoris ebibat annos,
quae sit per calices facta Sibylla suos.
illic et cantant quicquid didicere theatris, 535
et iactant faciles ad sua uerba manus ;
et ducunt posito duras cratera choreas,
cultaque diffusis saltat amica comis.
cum redeunt, titubant et sunt spectacula uulgi,
et fortunatos obuia turba uocat. 540
occurrit nuper (uisa est mihi digna relatu)
pompa : senem potum pota trahebant anus.
quae tamen haec dea sit, quoniam rumoribus errat,
fabula proposito nulla tegenda meo.
arserat Aeneae Dido miserabilis igne, 545
arserat exstructis in sua fata rogis ;
compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
hoc breue, quod moriens ipsa reliquit, erat :
PRAEBUIT AENEAS ET CAUSAM MORTIS ET ENSEM.
IPSA SVA DIDO CONCDIT VSA MANV. 550
protinus inuadunt Numidae sine uindice regnum,
et potitur capta Maurus Iarba domo,
seque memor spretum, 'thalamis tamen' inquit
'Elissae
en ego, quem totiens reppulit illa, fruor.'
diffugiunt Tyrii, quo quemque agit error, ut olim
amisso dubiae rege uagantur apes. 556
tertia nudandas acceperat area messes,
inque canos ierant tertia iuxta lacus ;
pellitur Anna domo lacrimasque sororia linquit
moenia. germanae iuxta dat ante suae : 560
mixta bibunt molles lacrimis unguenta fauillae,
uertice libatas accipiuntque comas.
terque 'uale !' dixit, cineres ter ad ora relatos

pressit, et est illis uisa subesse soror.
nanta rateum comitesque fugae pede labitur aequo
moenia respiciens, dulce sororis opus. 566
fertilis est Melite sterili uicina Cosyrae
insula, quam Libyci uerberat unda freti.
hanc petit hospitio regis confisa uetusto ;
hospes opum diues rex ibi Battus erat. 570
qui postquam didicet casus utriusque sororis,
'haec,' inquit 'tellus quantalacumque tua est.'
et tamen hospitii seruasset ad ultima munus ;
sed timuit magnas Pygmalionis opes.
signa recensuerat bis sol sua, tertius ibat 575
annus, et exilio terra paranda noua est.
frater adest belloque petit. rex arma perosus
'nos sumus inbelles, tu fuge sospes' ait.
iussa fugit uentoque rateum committit et undis :
asperior quouis aequore frater erat. 580
est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
paruus ager, Cameren incola turba uocat :
illuc cursus erat. nec longius afuit inde,
quam quantum nouies mittere funda potest :
uela cadunt primo et dubia librantur ab aura : 585
'findite remigio' nauita dixit 'aquas.'
dumque parant torto subducere carbasa lino,
percutitur rapido puppis adunca noto
inque patens aequor frustra pugnante magistro
fertur, et ex oculis uisa refugit humus. 590
adsiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
uertitur, et canas alueus haurit aquas.
uincitur ars uento : nec iam moderator habenis
utitur, et uotis is quoque poscit opem.
iactatur tumidas exul Phoenix per undas, 595
umidaque opposita lumina ueste tegit.
tunc primum Dido felix est dicta sorori
et quaecumque aliquam corpore pressit humum.
ducitur ad Laurens ingenti flamine litus
puppis et expositis omnibus hausta perit. 600
iam pius Aeneas regno nataque Latini
auctus erat populos miscueratque duos.
litore totali solo comitatus Achate
secretum nudo dum pede carpit iter,
aspicit errantem, nec credere sustinet Annam 605
esse : 'quid in Latios illa ueniret agros ?'
dum secum Aeneas, 'Anna est !' exclamat Achates.
ad nomen uultus sustulit illa suos.
quo fugiat ? quid agat ? quos terrae quaerat hiatus ?
ante oculos miserae fata sororis erant. 610
sensit et adloquitur trepidam Cythereius heros ;
flet tamen admonitu motus, Elissa, tui :
'Anna, per hanc iuro, quam quondam audire solebas
tellurem fato prosperiore dari,
perque deos comites, hac nuper sede locatos, 615
saepe meas illos increpuisse moras.
nec timui de morte tamen : metus afuit iste.
ei mihi, credibili fortior illa fuit.
ne refer : asperi non illo pectore digna
uulnera, Tartarea ausus adire domos. 620
at tu, seu ratio te nostris appulsi oris,
siue deus, regni commoda carpe mei.
multa tibi memores, nil non debemus Elissae.
nomine grata tuo, grata sororis eris.'
taliter dicenti (neque enim spes altera restat) 625
credidit errores exposuitque suos.
utque domum intrauit Tyrios induta paratus,
incipit Aeneas : cetera turba silet :
'hanc tibi cur tradam, pia causa, Launina coniunx,
est mihi. consumpsi naufragus huius opes. 630
orta Tyro est, regnum Libyca possedit in ora ;

III 508 sequuntur A. uu. 564-589 ante 516 ponit A. 517 ē (cum V) deserit A V τ, dimiserit τ. 522 accipiat A τ Merk. 524 non A τ. 529 ibi A τ, ubi V τ. 532 sumunt τ. 537 uinctas V² τ Riese. 541 occurrit τ Merk. al. 545 mirabilis A. 547 cinis. ignis A τ. 557 nudatas A V τ, mandatas unus cod. Bentl. 564 est uisa illa sub. A. est illi uisa M τ. 567 milites A. 575 recensuit A V τ. 585 cadunt corruptum esse susp. Riese. 593, 594 circumser. Merk. 594 et Postgate, auisset a cras. Al. A V τ Merk., a unus Koeb. as A τ, sic Riese, des V, los Merk., disqui reposit. Burm. 599 figurat τ Merk. al., truditur M. C. Gertz (Nord. Tidsk. 1888). 609 heu fug. A. quos terrae quid agat A¹. 610 facta A τ. 612 admonitus A. mortis E. tuae τ. 619 corporis A V τ, 'recto?' Riese. 620 uoluerat A¹, unde uulnera elicias. 628 tacet A Riese.

quam precor ut carae more sororis ames.⁷
omnia promittit falsumque Lauinia uulnus
mente premit tacita dissimulatque fremens;
donaque cum uideat praeter sua lumina ferri 635
multa palam, mitti clam quoque multa putat.
non habet exactum, quid agat. furialiter odit
et parat insidias et cupit ulti mori.
nox erat: ante torum uisa est adstare sororis
squalenti Dido sanguinolenta coma 640
et 'fuge, ne dubita, maestum fuge' dicere 'tectum':
sub uerbum querulas impulit aura fores.
exilit et uelox humili super arua fenestra
se iacit: audacem fecerat ipse timor.
quaque metu rapitur, tunica uelata recincta 645
currit, ut auditis territa damna lupis.
corniger hanc tumidis rapuisse Numicius undis
creditur et stagnis oculuisse suis.
Sidonis interea magno clamore per agros
quaeritur: apparent signa notaque pedum: 650
uentum erat ad ripas; inerant uestigia ripis.
sustinuit tacitas conscius amnis aquas.
ipsa loqui uisa est 'placidi sum nympha Numici:
amne perenne latens Anna Perenna uocor.'
protinus erratis laeti uescuntur in agris 655
et celebrant largo remque diemque mero.
sunt quibus haec Luna est, quia mensibus impleat
annum;
pars Themis, Inachiam pars putat esse bouem.
inuenies, qui te nymphen Atlantida dicant,
teque Ioui primos, Anna, dedisse cibos. 660
haec quoque, quam referam, nostras peruenit ad
aures
fama, nec a ueri dissidet illa fide.
plebs uetus et nullis etiamtunc tuta tribunis
fugit et in Sacri uertice montis agit.
iam quoque, quem secum tulerant, defecerat illos
uictus et humanis usibus apta Ceres. 666
orta suburbanis quaedam fuit Anna Bouillis,
pauper, sed multae sedulitatis anus.
illa leui mitra canos incincta capillos
fingebat tremula rustica liba manu; 670
atque ita per populum fumantia mane solebat
diuidere: haec populo copia grata fuit.
pace domi facta signum posuere, perennem
quod sibi defectis illa tulisset opem.
nunc mihi cur contentem superest obscena puellae 675
dicere. nam coeunt certaque probra canunt.
nuper erat dea facta: uenit Gradiuus ad Annam
et cum seducta talia uerba facit:
'mense meo coleris, iunxi mea tempora tecum:
pendet ab officio spes mihi magna tuo. 680
armiferae armiferae correptos amore Mineruae
uror et hoc longo tempore uulnus alo.
effice di studio similes coeamus in unum.
conueniunt partes hae tibi, comis anus.'
dixerat. illa deum promisso ludit inani 685
et stultam dubia spem trahit usque mora.
saepius instanti 'mandata peregrinus,' inquit
'euicta est: precibus uix dedit illa manus.'
credit amans, thalamosque parat. deducitur illuc
Anna tegens uultus, ut noua nupta, suos. 690
oscula sumpturus subito Mars aspexit Annam.
nunc pudor elusum, nunc subit ira deum:
ridet amatorem carae noua diua Mineruae,
nec res hac Veneri gratior ulla fuit.

inde ioci ueteres obscenaque dicta canuntur, 695
et iuuat hanc magno uerba dedisse deo.
Praeteriturus eram gladios in principe fixos,
cum sic a castis Vesta locuta focis:
'ne dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos,
sacrilegae telis me petiere manus. 700
ipsa uirum rapui simulacraque nuda reliqui.
quae cecidit ferro, Caesaris umbra fuit.'
ille quidem caelo positus Iouis atria uidit
et tenet in magno templa dicata foro.
at quicumque nefas ausi, prohibente deorum 705
numine, polluerant pontificale caput,
morte iacent merita. testes estote Philippi,
et quorum sparsis ossibus albet humus.
hoc opus, haec pietas, haec prima elementa fuerunt
Caesaris, ulcisci iusta per arma patrem. 710

16. CF

Postera cum teneras Aurora refecerit herbas,
Scorpios a prima parte uidendus erit.

17. D LIB·N

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.
Bacche, faue uati, dum tua festa cano.
nec referam Semelen, ad quam nisi fulmina secum
Iuppiter adferret, spretus inermis erat; 716
nec, puer ut posses maturo tempore nasci,
expletum patrio corpore matris opus.
Sithonem et Scythicos longum est narrare triumphos
et domitas gentes, turifer Inde, tuas. 720
tu quoque Thebanae mala praeda tacebere matris,
inque tuum furis acte, Lycurge, genu.
ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra
dicere: sed non est carminis huius opus.
carminis huius opus causas exponere, quare 725
uilis anus populos ad sua liba uocet.
ante tuos ortus arae sine honore fuerunt,
Liber, et in gelidis herba reperta focis.
te memorant Gange totoque Oriente subacto
primitias magno seposuisse Ioui. 730
cinnama tu primus captiuamque tura dedisti
deque triumphato uiscera tosta boue.
nomine ab auctoris ducunt libamina nomen
libaque, quod sacris pars datur inde focis.
liba deo fiunt, sucis quia dulcibus idem 735
gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
ibat harenoso Satyris comitatus ab Hebro,
(non habet ingratos fabula nostra iocos)
iamque erat ad Rhodopen Pangaeaue florida uen-
tum;
aeriferae comitum concrepuere manus. 740
ecce nouae coeunt uolucres tinnitibus actae,
quosque mouent sonitus aera secuntur apes.
colligit errantes et in arbore claudit inani
Liber et inuenti praemia mellis habet. 745
ut Satyri leuisque senex tetigere saporem,
quaerebant fauos per nemus omne fauos.
audit in exesa stridorem examinis ulmo
aspicit et ceras dissimulatque senex;
utque piger pandi tergo residebat aselli,
applicat hunc ulmo corticibusque cauis. 750
constitit ipse super ramoso stipite nixus
atque auide trunco condita mella petit.

III 633 clausum Koch. 634 fremens V τ, metus A τ, metum M Gütthl. 635 mitti V τ. 636 multa tamen A τ. 639 adstare ex A. 640 squalenti A. 641 et fuge. effuge A V τ. 643 illi super A τ. ausa A V τ. 645 cumque A V. 646 damna A. 647 cupidus τ Peter. 651 inierant A. 653 uisa est loqui A¹. 655 uescuntur A. 656 remque A, segue V τ Peter al. 659 nymphae nalanida A V¹. 662 uera τ Merk. ed. maior. 663 est nullis etiam nunc tura A¹. 664 agit Bentl., abit V τ, erat A τ Riese. 665 illis V τ. 668 mundae τ Merk. 669 redimita M τ Merk. al. 670 cingebat A. 673 perennem Merk., perenne codd. 674 defectus A. ferebat A τ. 679 iunxit A. secum A corr. 684 haec A Merk. al. 688 et uictas unus, euictas τ Merk. al. 689 gaudet V τ Peter. 693 ludis am. A V τ. canae M. C. Gertz, rauae Bentl., castae Francius. 694 a Veneri A. 705 et A τ. 711 referunt A¹, ant A². 712 erat A. 715 nisi codd., cum unus Koch. 716 spretus Riese, paruus codd., partus Heins. inherb(m A²)is A¹, eras A τ, partus acerbus eras Koch (Symb. Ritsch. 354). 719 est om. A τ. 722 genus A τ. 723 subito A. 725 expromere τ Merk. 734 sanctis A V τ Gütthl. 736 referta A. 737 libat A. ad hebro A. 738 fab. sera A. 739 florida τ, flumina A V τ. 742 secuntur ex A. 751 nexus A.

milia crabronum coeunt et uertice nudo
 spicula deligunt oraue sima notant.
 ille cedit praeceps et calce feritur aselli 755
 inelamaturque suos auxiliunq; rogat.
 concurrunt Satyri turgentiaque ora parentis
 rident: percusso claudicat ille genu.
 ridet et ipse deus limunq; inducere monstrat;
 hic parat monitis et linit ora luto. 760
 melle pater fruitur; liboque infusa calenti
 iure repertori candida mella damus.
 femina cur presset, non est rationis optatae:
 femineos thyrsos concitat ille choros.
 cur anus hoc faciat, quaeris? uiniosior aetas 765
 haec est et grauidae munera uitae amat.
 cur hederam cincta est? hederam est gratissima Baccho;
 hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
 Nysiadas nymphas puerum quaerente nouerca
 hanc frondem cunis opposuisse ferunt. 770
 restat ut inueniam, quare toga libera detur
 Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
 siue quod ipse puer semper iuuenisque uideris,
 et media est aetas inter utrumque tibi:
 seu quia tu pater es, patres sua pignora natos 775
 commendant curae numinibusque tuis:
 siue, quod es Liber, uestis quoque libera per te
 sumitur et uitae liberioris iter:
 an quia, cum coheret prisci studiosius agros,
 et faceret patrio rure senator opus, 780
 et caperet fasces a curuo consul aratro,
 nec crimen duras esset habere manus,
 rusticus ad ludos populus ueniebat in urbem:
 (sed dis, non studiis ille dabatur honor:
 luce sua ludos uiae commentor habebat, 785
 quos cum taedifera nunc habet ille dea)
 ergo ut tironem celebrare frequentia posset,
 uisa dies dandae non aliena togae?
 mite caput, pater, huc placataque cornua uertas
 et des ingenio uela secunda meo. 790
 itur ad Argeos (qui sint, sua pagina dicet)
 haec, si commemorini, praeteritaque die.
 stella Lycaoniam uergit declinis ad Arcton
 Miluus: haec illa nocte uidenda uenit.
 quid dederit uolueri si uis cognoscere caelum: 795
 Saturnus regnis a Ioue pulsus erat;
 concitat iratus ualidos Titanas in arma,
 quaeque fuit fatis debita, temptat opem.
 matre satius Terra, monstrum mirabile, taurus
 parte sui serpens posteriore fuit: 800
 hunc triplici muro lucis incluserat atris
 Parearum monitu Styx uiolenta trium.
 uiscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
 sors erat aeternos uincere posse deos.
 immolat hunc Briareus facta ex adamante securi,
 et iam iam flammis exta daturus erat: 806
 Iuppiter alitibus rapere imperat; attulit illi
 miluus et meritis uenit in astra suis.

18. EC 19. FQVIN·N 20. GC 21. HC. 22. AN

Vna dies media est, et fiunt sacra Mineruae
 nominaque a iunctis quinque diebus habent. 810
 sanguine prima uacat, nec fas concurrere ferro:
 causa, quod est illa nata Minerua die.
 altera tresque super rasa celebrantur harena:
 ensibus exsertis bellica lacta dea est.
 Pallada nunc pueri teneraeque orate puellae; 815
 qui bene placarit Pallada, doctus erit.
 Pallade placata lanam mollire puellae

discant et plenas exonerare colos.
 illa etiam stantis radio percurrere telas
 erudit et rarum pectine denset opus. 820
 hanc cole, qui maculas laesis de uestibus aufers:
 hanc cole, uelleribus quisquis aena paras.
 nec quisquam inuita faciet bene uincula plantae
 Pallade, sit Tychio doctior ille licet:
 et licet antiquo manibus conlatus Epeo 825
 sit prior, irata Pallade mancus erit.
 uos quoque, Phoebea morbos qui pellitis arte,
 munera de uestris pauca referte deae.
 nec uos, turba fere censu fraudata, magistri,
 spernite; discipulos attrahit illa nouos: 830
 quique moues caelum, tabulamque coloribus uris,
 quique facis docta mollia saxa manu.
 mille dea est operum: certe dea carminis illa est.
 si mereor, studiis adsit amica meis.
 Caelius ex alto qua mons descendit in aequum 835
 hic, ubi non plana est, sed prope plana uia,
 parua licet uideas Captae delubra Mineruae,
 quae dea natali coepit habere suo.
 nominis in dubio causa est. capitale uocamus
 ingenium sollers: ingeniosa dea est. 840
 an quia de capitis fertur sine matre paterni
 uertice cum clipeo prosluisse suo?
 an quia perdomitis ad nos captiua Faliscis
 uenit? et hoc ipsum littera prisca docet.
 an quod habet legem, capitis quae pendere poenas
 ex illo iubeat furta reperta loco? 846
 a quacumque trahis ratione uocabula, Pallas,
 pro ducibus nostris aegida semper habe.

23. B TVBIL·N

Summa dies e quinque tubas lustrare canoras
 admonet et forti sacrificare deae. 850
 nunc potes ad solem sublato dicere uultu
 'hic here Phrixiae uellera pressit ouis.'
 seminibus tostis seclentate fraude nonercae
 sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
 mittitur ad tripodas certa qui sorte reportet, 855
 quam sterili terrae Delphicus edat opem.
 hic quoque corruptus cum semine nuntiat Helles
 et iuuenis Phrixi funera sorte peti.
 utque recusantem ciues et tempus et Ino
 compulerunt regem iussa nefanda pati, 860
 et soror et Phrixus uelati tempora uittis
 stant simul ante aras iunctaque fata gemunt.
 aspicit hos, ut forte penderat aethere, mater
 et ferit attonita pectora nuda manu,
 inque draconigenam nimbis comitantibus urbem
 desilit et natos eripit inde suos. 866
 utque fugam capiant, aries nitidissimus auro
 traditur: ille uehit per freta longa duos.
 dicitur infirma cornu tenuisse sinistra
 femina, cum de se nomina fecit aquae. 870
 paene simul perit, dum uult succurrere lapsae,
 frater, et extentas porrigit usque manus.
 flebat, ut amissa gemini consorte pericli,
 caeruleo innetam nescius esse deo.
 litoribus tactis aries fit sidus: at huius 875
 peruenit in Colchas aurea lana domos.

24. CQ·REX·C·F 25. DC 26. EC

Tres ubi Luciferos ueniens praemisierit Eos,
 tempora nocturnis aequa diurna feret.

III 753 crabronum A, crabronum V. 754 sima Heins., prima A -, summa V -. 755 asellus A¹, asello V. 762 splendida A -. 763 cur praestet - Peter. 766 erat A V - Merk. amans V - Merk. 768 dicere A -. 772 luciferi et tua A. 775 sed A. 777 u. q; l. A. 787 cironum A. possit A -. 789 mitte A -. 793 proclius V - Merk., declinus -. 795 derit A. 802 uiolent acrim A. 810 nomina quae iunctis Ald. prim. Merk. al., numinaque adiunctis A -. habes A. 813 strata V - Peter. 814 expertis A -. 815 ornatae A. 819 lanas A¹, 824 pticio A, stygio V. dictior A¹. 825 antiqua A. 829 feri V -, Phari Merk., breui Heins. sensu A V -. 829, 830 post 834 transponendos susp. C. Schenkl, 'immo post 832' Postgate. 836 hic A. 844 hoc signo A -, 'an sic nos' Riese. prima A -. 845 poena Heins. 846 recepta A -. 859 usque A -. 860 compulerunt V -. 862 cunctaque facta A.

27. F N^o HOC DIE CAESAR ALEXAND RECEPIT
28. GC 29. HC 30. AC (N^o)

Inde quater pastor saturos ubi clauserit haedos,
canuerint herbae rore recente quater, 880
Ianus adorandus cumque hoc Concordia mitis

et Romana Salus araque Pacis erit.

31. CC

Luna regit mensis: huius quoque tempora mensis
finit Auentino Luna colenda iugo.

LIBER QVARTVS

'Alma, faue,' dixi 'geminorum mater Amorum!'
ad uatem uultus rettulit illa suos:
'quid tibi' ait 'mecum? certe maiora canebas.
num uetus in molli pectore uulnus habes?'
'scis, dea,' respondi 'de uulnere.' risit, et aether 6
protinus ex illa parte serenus erat.
'saucius an sanus numquid tua signa reliqui?
tu mihi propositum, tu mihi semper opus.
quae decuit primis sine crimine lusimus annis
nunc teritur nostris area maior equis, 10
tempora cum causis annalibus eruta priscis
lapsaque sub terras ortaque signa cano.
uenimus ad quartum, quo tu celeberrima mense;
et uatem et mensem scis, Venus, esse tuos.'
mota Cytheriaca leuiter mea tempora myrto 15
contigit et 'coeptum perfee' dixit 'opus.'
sensimus, et causae subito patuere dierum.
dum licet et spirant flamina, nauis eat.
siqua tamen pars te de fastis tangere debet,
'Caesar, in Aprili quo tenearis habes. 20
hic ad te magna descendit imagine mensis
et fit adoptiua nobilitate tuus.
hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,
uidit et auctores rettulit ipse suos:
utque fero Marti primam dedit ordine sortem, 25
quod sibi nascendi proxima causa fuit,
sic Venerem gradibus multis in gente reptam
alterius uoluit mensis habere locum;
principiumque sui generis reuolutaque quaerens
saecula cognatos uenit adusque deos. 30
Dardanon Electra nesciret Atlantide natum
scilicet, Electram concubuisse Ioui?
huius Erichthonius: Tros est generatus ab illo:
Assaracon creat hic, Assaracusque Capyn.
proximus Anchises, cum quo commune parentis 35
non dedignata est nomen habere Venus.
hinc satus Aeneas, pietas spectata, per ignes
sacra patremque ueris, altera sacra, tulit.
uenimus ad felix aliquando nomen Iuli,
unde domus Teucros Iulia tangit auos. 40
Postumus hinc, qui quod siluis fuit ortus in altis,
Siluius in Latia gente uocatus erat.
isque, Latine, tibi pater est. subit Alba Latinum:
proximus est titulus Epytus, Alba, tuis.
ille dedit Capyi repetita uocabula Troiae 45
et tuus est idem, Calpete, factus auus.
cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet,
dicitur in Tuscae gurgite mersus aquae.
iam tamen Agrippan natum Remulumque nepotem
uiderat. in Remulum fulmina missa ferunt. 50
uenit Auentinus post hos, locus unde uocatur,
mons quoque. post illum tradita regna Procae.
quem sequitur duri Numitor germanus Amuli.

Ilia cum Lauso de Numitore sati.
ense cadit patruo Lausus. placet Ilia Marti 55
teque parit, gemino iuncte Quirine Remo.
ille suos semper Venerem Martemque parentes
dixit et emeruit uocis habere fidem:
neue secuturi possent nescire nepotes,
tempora dis generis continuata dedit. 60
Sed Veneris mensem Graio sermone notatum
auguror; a spumis est dea dicta maris.
nec tibi sit mirum Graeco rem nomine dici;
Itala nam tellus Graecia maior erat.
uenerat Euander plena cum classe suorum; 65
uenerat Alcides; Graius uterque genus.
(hospes Auentinis armentum pauit in herbis
clauiger, et tanto est Albula pota deo.)
dux quoque Neritius; testes Laestrygones extant
et quod adhuc Circes nomina litus habet. 70
et iam Telegoni, iam moenia Tiburis udi
stabant, Argolicae quod posuere manus.
uenerat Atridae fati agitatius Halaesus,
a quo se dictam terra Falisca putat.
adice Troianae suasorem Antenora pacis, 75
et generum Oeniden, Apule Daune, tuum.
serus ab Iliacis et post Antenora flammis
attulit Aeneas in loca nostra deos.
huius erat Solymus Phrygia comes unus ab Ida,
a quo Sulmonis moenia nomen habent: 80
Sulmonis gelidi, patriae, Germanice, nostrae.
me miserum, Scythico quam procul illa solo est!
ergo ego tam longe—sed supprime, Musa, querellas:
non tibi sunt maesta sacra canenda lyra.
Quo non lior abit? sunt qui tibi mensis honorem
eripuisse uelint inuideantque, Venus. 86
nam quia uer aperit tunc omnia densaque cedit
frigoris asperitas fetaque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum:
quem Venus iniecta uindicat alma manu. 90
illa quidem totum dignissima temperat orbem;
illa tenet nullo regna minora deo;
iuraque dat caelo, terrae, natalibus undis,
perque suos initus continet omne genus.
illa deos omnes (longum est numerare) creauit: 95
illa satis causas arboribusque dedit;
illa rudes animos hominum contraxit in unum
et docuit iungi cum pare quemque sua.
quid genus omne creat uoluerum, nisi blanda
uoluptas?
nec coeant pecudes, si leuis absit amor. 100
cum mare trux aries cornu deceat; at idem
frontem dilectae laedere parcit ouis.
deposita sequitur taurus feritate iuuenecam,
quem toti saltus, quem nemus omne tremit.
uis eadem lato quodcumque sub aequare uiuit 105

III 880 canuerintque cod. unus Güthl.

IV 7 nunquam ε. 9 lus. campis (amnis A²) A. 11, 12 circumscr. Merk. 12 canam (m eras.) A. 13 mensem ε Peter al. 14 mole (A²)ntem A. 15 cythara A. cytherea V. 20 quod tuaris A. 21 origine ε. 24 tuos A ε. 25 primam om. A. 26 nascenti A V ε Peter al. 27 receptam A. 29 quero A. 30 cognatosque A. 45 Capyi Scaliger, captae codd. repetita A V ε, recidiua ε Merk. al., an repet. u. Troia? 46 auos A. 47 tib. ab illo A ε. 49 nepotes A ε. 53 amulli A. 55 patrio A. patruu ε. 57 parentis A. 63 grecorum A. 67, 68 hic alienos esse monuit Postgate. 70 circe A. 72 quae ε Güthl. 73 Atrides V ε. 76 genum A. genus ε. 79 solemus A. 83 sic Peter, ego unus uel duo codd., age ceteri Merk. al. tam codd., tu Riese, iam coni. Peter. longe A¹ duo, longas cett. Merk. al. et V. 85 adit A V ε Peter. 88 parit ε. 91 annum ε.

seruat et innumeris piscibus implet aquas.
 prima feros habitus homini detraxit : ab illa
 uenerunt cultus mundaque cura sui.
 primus amans carmen uigilatum nocte negata
 dicitur ad clausas concinuisse fores : 110
 eloquiumque fuit duram exorare puellam,
 proque sua causa quisque disertus erat.
 mille per hanc artes motae ; studioque placendi
 quae latere prius multa reperta ferunt.
 hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi 115
 audeat ? a nobis sit furor iste procul.
 quid, quod ubique potens templisque frequentibus
 aucta
 urbe tamen nostra ius dea maius habet ?
 pro Troia, Romane, tua Venus arma ferebat,
 cum genuit teneram cuspidae laesa manum ; 120
 caelestesque duas Troiano iudice uicit :
 a, nolim uictas hoc meminisse deas.
 Assaracique nurus dicta est, ut scilicet olim
 magnus Iuleos Caesar haberet auos.
 nec Veneri tempus quam uer erat aptius ullum :
 uere nitent terrae, uere remissus ager. 126
 nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt,
 nunc tumido gemmas cortice palmes agit.
 et formosa Venus formoso tempore digna est,
 utque solet, Marti continuata suo. 130
 uere monet curuas materna per aequora puppes
 ire nec hibernas iam timuisse minas.

1. CK A [PRIL·N]

Rite deam colitis Latiae matresque nurusque
 et uos, quis uitae longaeque uestis abest.
 aurea marmoreo redimicula demite collo, 135
 demite diuitias : tota lauanda dea est.
 aurea siccato redimicula redditae collo :
 nunc alii flores, nunc noua danda rosa est.
 uos quoque sub uiridi myrto iubet ipsa lauari :
 causaque, cur iubeat, discite, caute subest. 140
 litore siccat rorantes nuda capillos :
 uiderunt Satyri, turba proterua, deam.
 sensit et opposita texit sua corpora myrto.
 tuta fuit facto uosque referre iubet.
 discite nunc, quare Fortunae tura Virili
 detis eo, calida qui locus umet aqua. 145
 accepit ille locus posito uelamine cunctas
 et uitium nudi corporis omne uidet.
 ut togat hoc celetque uiros, Fortuna Virilis
 praestat et hoc paruo ture rogata facit. 150
 nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
 sumere et expressis mella liquata fauis.
 cum primum cupido Venus est deducta marito,
 hoc bibit : ex illo tempore nupta fuit. 155
 supplicibus uerbis illam placate : sub illa
 et forma et mores et bona fama manet.
 Roma pudicitia proauorum tempore lapsa est :
 Cynaeam, ueteres, consuluistis anum.
 templa iubet fieri Veneri. quibus ordine factis
 inde Venus uerso nomina corde tenet. 160
 semper ad Aeneadas placido, pulcherrima, uultu
 respice totque tuas, diua, tuere nurus.
 Dum loquor, elatae metuendus acumine caudae
 Scorpions in uiridis praecipitatur aquas.

2. D [F]

Nox ubi transierit, caelumque rubescere primo 165
 coeperit, et tactae rore querentur aues,
 semiustamque facem uigilata nocte uiator

ponet, et ad solitum rusticus ibit opus,
 Phades incipient umeros releuare paternos,
 quae septem dici, sex tamen esse solent : 170
 seu quod in amplexum sex hinc uenere deorum :
 (nam Steropen Marti concubuisse ferunt,
 Neptuno Alcyonen et te, formosa Celaeno,
 Maian et Electram Taygetenque Ioui)
 septima mortali Merope tibi, Sisyphoe, nupsit ; 175
 paenitet, et facti sola pudore latet :
 siue quod Electra Troiae spectare ruinas
 non tulit ante oculos opposuitque manum.

3. EC 4. FC LVDI·MATR·MAG

Ter sine perpetuo caelum uersetur in axe,
 ter iungat Titan terque resoluat equos ; 180
 protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
 flabit, et Idaeae festa parentis erunt.
 ibunt seminares et inania tympana tudent,
 aeraque tinnitus aere repulsa dabunt.
 ipsa sedens molli comitum ceruice feretur 185
 urbis per medias exulata uias.
 scaena sonat, ludique uocant. spectate, Quirites,
 et fora Marte suo litigiosa uacent.
 quaerere multa libet ; sed me sonus aeris acuti
 terret et horrendo lotos adunca sono. 190
 'da, dea, quem sciter.' doctas Cybeleia neptes
 uidit et has curae iussit adesse meae.
 'pandite, mandati memores, Heliconis alumnae,
 gaudeat assiduo cur dea Magna sono.'
 sic ego. sic Erato (mensis Cythereius illi 195
 cessit, quod teneri nomen amoris habet) :
 'reddita Saturno sors haec erat : "optime regum,
 a nato sceptris excutiere tuis."
 ille suam metuens, ut quaeque erat edita, prolem
 deuorat, immersam uisceribusque tenet. 200
 saepe Rhea quæta est totiens fecunda nec unquam
 mater et indoluit fertilitate sua.
 Iuppiter ortus erat pro magno teste nefestas
 creditur ; acceptam parce mouere fidem) :
 ueste latens saxum caelesti gutture sedit. 205
 sic genitor fatis decipiendus erat.
 ardua iamdudum resonat tinnitibus Ide,
 tutus ut infanti uagiat ore puer.
 paus clipeos rudibus, galeas pars tumidit inanes :
 hoc Curetes habent, hoc Corybantæ opus. 210
 res latuit patrem : prisciue imitamina facti,
 aera deae comites raucaeque terga mouent.
 cymbala pro galeis, pro sentis tympana pulsant :
 tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.'
 desiderat. coepi : 'cur huic generi acre leones 215
 praebent insolitas ad iuga omnia iugas ?'
 desideram. coepit : 'feritas mollita per illam
 creditur : id curru fertilificata suo est.'
 'at cur turris caput est onerata corona ?
 an primis turres urbibus illa dedit ?' 220
 annuit. 'unde uenit' dixi 'sua membra secandi
 impetus ?' ut tacui, Pieris orsa loqui :
 'Phryx puer in siluis facie spectabilis Attis
 turrigeram casto nixit amore deam.
 hunc sibi seruari uoluit, sua templa tueri, 225
 et dixit "semper fac puer esse uelis."
 ille fidem iussis dedit et "si mentiar," inquit
 "ultima, qua fallam, sit Venus illa mihi."
 fallit et in nympha Sagaritide desinit esse
 quod fuit. hinc poenas exigit ira deae. 230
 Naida uulneribus succidit in arbore factis,
 illa perit ; fatum Naidos arbor erat.
 hic furit et credens thalami procumbere tectum

IV 108 cura solo A V. 113 notae A = Riese. 114 fuerunt A. 127, 128 circumser. Merk. 130 suo est A. 131, 132 post 126 ponendos susp. Riese, post 128 C. Schenkl uer remouet coniciens. 133 Latiae colitis = Peter. 135 soluile = Merk. 136, 137 om. A V. 136 delicias Koch. 141 subactas rura A. 143 tempora A. 146 gelada A. 158 Coeneam A. 159 Veneri om. A. 164 scorpio A, scorpius cett. 167 semustamque A. 191 quam scite A V. 199 proles V. 200 immensam A. 201 neque A. 203 notitia cod. unus uulg. sed Postgate cf. Pont. III 9 50. 209 rudibus duo, manibus codd. Merk., sudibus Lactant. I 21. 211 r. l. prisciue manent = Peter al. 215 Iconum A = Peter. 224 iunxit =. 231 Naida et 232 Naidos Unger (anal. Prop. 23).

effugit et cursu Dindyma summa petit ;
 et modo "tolle faces !" "remoue" modo "uer-
 bera !" clamant ; 235
 saepe Palaestinas iurat adesse deas.
 ille etiam saxo corpus laniauit acuto,
 longaque in immundo puluere tracta coma est,
 uoxque fuit "merui ; meritas do sanguine poenas.
 a, pereant partes quae nocuere mihi !" 240
 "a, pereant" dicebat adhuc, onus inguinis aufert,
 nullaque sunt subito signa relicta uiri.
 uenit in exemplum furor hic, mollesque ministri
 caedunt iactatis uilia membra comis.
 talibus Aoniae facunda uoce Camenae 245
 reddita quaesiti causa furoris erat.
 'Hoc quoque, dux operis, moneas, precor, unde petita
 uenerit. an nostra semper in urbe fuit ?'
 'Dindymon et Cybelen et amoenam fontibus Iden
 semper et Iliacas Mater amauit opes : 250
 cum Troiam Aeneas Italos portaret in agros,
 est dea sacriferas paene secuta rates ;
 sed nondum fatis Latio sua numina posci
 senserat, adsuetsis substititeratque locis.
 post, ut Roma potens opibus iam saecula quinque
 uidit et edonito sustulit orbe caput, 256
 carminis Euboici fatalia uerba sacerdos
 inspicit ; inspectum tale fuisse ferunt :
 "mater abest : matrem iubeo, Romane, requiras.
 cum ueniet, casta est accipienda manu." 260
 obscurae sortis patres ambagibus errant,
 quaeue parens absit, quoue petenda loco.
 consulitur Paeon, "diuum" que "arcessite Matrem ;"
 inquit "in Idaeo est inueniendi iugo."
 mittuntur proceres. Phrygiae tunc sceptrum tenebat
 Attalus : Ausoniis rem negat ille uiris. 266
 mira canam. longo tremuit cum murmure tellus,
 et sic est adytis diua locuta suis :
 "ipsa peti uolui. ne sit mora, mitte uolentem.
 dignus Roma locus, quo deus omnis eat." 270
 ille soni terrore pauens "proficiscere," dixit
 "nostra eris : in Phrygios Roma refertur auos."
 protinus innumerae caedunt pineta secures
 illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat. 275
 mille manus coeunt, et picta coloribus ustis
 caelestem Matrem concanau puppis habet.
 illa sui per aquas fertur tutissima nati
 longaue Phrixiae stagna sororis adit
 Rhoetumque rapax Sigeaque litora transit
 et Tenedum et ueteres Eetionis opes. 280
 Cyclades excipiunt, Lesbos post terga relicta,
 quaeque Carysteis frangitur unda uadis.
 transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
 Icarus, et uastae nomina fecit aquae.
 tum laena Creten, dextra Pelopeidas undas 285
 deserit et Veneris sacra Cythera petit.
 hinc mare Trinacrium, candens ubi tinguere ferrum
 Brontes et Steropes Aconidesque solent,
 aequoraque Afra legit Sardoque regna sinistris
 respicit a remis Ausoniamque tenet. 290
 ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
 diuidit et campo liberioe natat :
 omnis eques mixtaque grauis cum plebe senatus
 obuinus ad Tuscum fluminis ora uenit.
 procedunt pariter matres nataeque nurusque 295
 quaeque colunt sancto uirginitate focos.
 sedula fune uiri contento braccia lassant :
 uix subit aduersas hospita naui aquas.
 sicca diu fuerat tellus, sitis usserat herbas :

sedit limoso pressa carina uado. 300
 quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat,
 adiuvat et fortis uoce sonante manus.
 illa uelut medio stabilis sedet insula ponto.
 attoniti monstro stantque pauentque uiri.
 Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto, 305
 nec facies impar nobilitate fuit :
 casta quidem, sed non et credita. rumor iniquus
 laeserat, et falsi criminis acta rea est.
 cultus et ornatis uarie prodisse capillis
 obfuit ad rigidos promptaque lingua senes. 310
 conscia mens recti famae mendacia risit :
 sed nos in uitium credula turba sumus.
 haec ubi castarum processit ab agmine matrum
 et manibus puram fluminis hausit aquam,
 ter caput inrorat, ter tollit in aethera palmas 315
 (quicumque aspiciunt, mente carere putant)
 summisque genu uultus in imagine diuae
 figit et hos edit crine iacente sonos :
 "supplicis, alma, tuae, genetrice fecunda deorum,
 accipe sub certa condicione preces. 320
 casta negor. si tu damnas, meruisse fatebor ;
 morte luam poenas iudice uicta dea.
 sed si crimen abest, tu nostrae pignora uitae
 re dabis et castas casta sequere manus."
 dixit, et exiguo funem conamine traxit. 325
 mira, sed et scaena testificata loquar :
 mota dea est sequiturque duem laudatque sequendo.
 index laetitiae fertur in astra sonus.
 fluminis ad flexum ueniunt (Tiberina priores
 atria dixerunt), unde sinister abit. 330
 nox aderat. querno religrant in stipite funem
 dantque leui somno corpora functa cibo.
 lux aderat : querno soluunt a stipite funem ;
 ante tamen posito tura dedere foco ;
 ante coronarunt puppem et sine labe iuuenecam 335
 mactarunt operum coniugiumque rudem.
 est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo
 et nomen magno perdit in amne minor.
 illie purpurea canus cum ueste sacerdos
 Almonis dominam sacraeque lauit aquis. 340
 exululant comites, furiosaque tibia flatur,
 et feriunt molles taurea terga manus.
 Claudia praecedit laeto celeberrima uultu,
 credita uix tandem teste pudica dea ;
 ipsa sedens plastro porta est inuicta Capena : 345
 sparguntur iunctae flore recente boues.
 Nasica accepit. templi non perstitit auctor :
 Augustus nunc est, ante Metellus erat.
 substitit hic Erato. mora fit ; sic cetera quaero.
 'dic' inquam 'parua cur stipe quaerat opes.' 350
 'contulit aes populus, de quo delubra Metellus
 fecit : ait 'dandae mos stipis inde manet.'
 cur uicibus factis ineant conuiuia, quaero,
 tunc magis indictas concelebrentque dapes.
 'quod bene mutarit sedem Berecynthia,' dixit 355
 'captant mutatis sedibus omen idem.'
 institeram, quare primi Megalensia ludi
 urbe forent nostra, cum dea (sensit enim)
 'illa deos' inquit 'peperit. cessere parenti,
 principiumque dati Mater honoris habet.' 360
 'cur igitur Gallos, qui se excidere, uocamus,
 cum tanto a Phrygia Gallica distet humus ?'
 'inter' ait 'uiridem Cybelen altasque Celaenas
 amnis ite insana, nomine Gallus, aqua.
 qui bibit inde, furit : procul hinc discedite, quis est
 cura bonae mentis : qui bibit inde, furit.' 366

IV 236 *Meletinas* Merk., *palam Stygias* Klussmann (in interpr. Germ.) Roeper, *palam trinas* Madv. (Adu. II 107), *palamnaeas* E. Hoffmann (Neue Jahrb. 1877, p. 400). 247 *quesita* A¹. 261 *sortes* A. 262 *queq; parens* V. 263 *arcessite* V. 267, 268 post 286 A. 268 *adutis* A. 269 *nescit* A, *nec sit* ̄. 277 *aquas. meritū* A¹. 279 *capax* A. 280 *Tenedon veteres* ̄ Merk. et *ioue(i A²)s opes* A. 282 *quaque* V. 283, 284 *eiecit* W. Gemoll (Neue Jahrb. 1877, p. 400), ante 281 transponere uult Riese. 285 *tunc* A. 286 *Veneris* ̄. 290 *adspicit* V. 295 *natiue uirique* A. 309 *ornatus* A. 309 *ornatos* ̄, *ornato* Heins. *judisse* ̄. *capillos* A. 310 *capillo* Heins. 315 *in. ad* ̄ Gūthl. 326 *et scaena. euentu* Riese. 328 *ad* ̄ Peter al. 330 *ostia* V. 331 *a stipite* ̄ Merk. 333 *soluunt* A. 335 *coronatum* ̄. *et post puppem* add. ̄. 338 *ab amne* ̄ Merk. 342 *aurea* A. 343 *uulgo Polle* coll. Met. VI 165. 349 *mora sit* A. ̄. *si* ̄. A. ̄ Merk. al. *quacram* ̄ Merk. al. 353 *quedam* A. 357 *megalensia* ex V. 362 *a om.* ̄ Merk.

'non pudet herbosum' dixi 'posuisse moretum
in dominae mensis. an sua causa subest?'
'laete mero ueteres usi narratur et herbis,
sponte sua siquas terra ferebat' ait. 370
'candidus elisae miscetur caseus herbae,
cognoscat priscos ut dea prisca cibos.'

5. G NON LVDI

Postera cum caelo motis Pallantias astris
fulserit, et niueos Luna leuarit equos,
qui dicet 'quondam sacrata est colle Quirini 375
hac Fortuna die Publica', uerus erit.

6. HN LVDI 7. AN LVDI 8. BN LVDI
9. CN LVDI

Tertia lux (memini) ludis erat, ac mihi quidam
spectanti senior continuusque loco
'haec' ait 'illa dies, Libyis qua Caesar in oris
perfidia magnanimi contudit arma Iubae. 380
dux mihi Caesar erat, sub quo mernisse tribunus
glorior: officio praefuit ille meo.
hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
inter bis quinos usus honore uiros.'
plura locuturi subito seducimur imbre: 385
pendula caelestis Libra mouebat aquas.
ante tamen, quam summa dies spectacula sistat,
ensifer Orion aequore mersus erit.

10. DN LVD IN CIR

Proxima netricem cum Roman inspexerit Eos,
et dederit Phoebo stella fugata locum, 390
circus erit pompa celebr numeroque deorum,
primaque uentosis palma petetur equis.

11. EN 12. FN LVDI CERERI

Hinc Cereris ludi. non est opus indice causae;
sponte deae munus promeritumque patet.
panis erat primis uirides mortalibus herbae, 395
quas tellus nullo sollicitante dabat;
et modo carpebant uiuax e caespite gramen,
nunc epulae tenera fronde cecumen erant.
postmodo glans nata est. bene erat iam glande
reperita,
duraque magnificas querens habebat opes. 400
prima Ceres homine ad meliora alimenta uocato
mutant glandes utiliore cibo.
illa iugo tauros collum praebere coegit:
tunc primum soles eruta uidit humus.
aes erat in pretio, chalybeia massa latebat: 405
ehen, perpetuo debuit illa tegi.
pace Ceres laeta est; et uos orate, coloni,
perpetuam pacem pacificumque ducem.
farra deae micaeque licet salientis honorem
detis et in ueteres turea grana focos;
et, si tura aberant, unctas accendite taedas. 410
parua bonae Cereri, sint modo casta, placent.
a boue succincti cultros remouete ministri:
bos aret; ignauam sacrificae suem.
apta iugo ceruix non est ferienda securi: 415
uiuat et in dura saepe laboret humo.
Exigit ipse locus, raptus ut uirginis edam.
plura recognosces, pauca docendus eris.
terra tribus scopulis uastum procurrit in aequor
Trinacris, a posito nomen adeptae loci, 420

grata domus Cereri. multas ea possidet urbes,
in quibus est culto fertilis Henna solo.
frigida caelestium matres Arethusa uocarat:
uenerat ad sacras et dea flaua dapes. 425
filia, consuetis ut erat comitata puellis,
errabat nudo per sua prata pede.
ualle sub umbrosa locus est, aspergine multa
uiduus ex alto desilientis aquae.
tot fuerant illic, quot habet natura, colores,
pietaque dissimili flore nitebat humus. 430
quam simul aspexit, 'comites, accedite' dixit
'et mecum plenos flore referte sinus.'
praeda puellares animos prolecat inanis,
et non sentitur sedulitate labor.
haec implet lento calathos e uimine nexos, 435
haec gremium, laxos degrauiat illa sinus:
illa legit calthas, huic sunt uiolaria curae,
illa papauereas subsecat ungue comas:
has, hyacinthe, tenes; illas, amarante, moraris:
pars thyma, pars casiam, pars meliloton amant.
plurima lecta rosa est; sunt et sine nomine flores.
ipsa crocos tenues lilisque alba legit. 442
carpendi studio paulatim longius itur,
et dominam casu nulla secuta comes.
hanc uidet et uisam patruus uelociter aufert 445
regnaque caeruleis in sua portat equis.
illa quidem clamabat 'io, carissima mater,
auferor!' ipsa suos abscederatque sinus:
panditur interea Diti uia, namque diurnum
lumen inadsueti uix patiuntur equi. 450
at chorus aequalis, cumulate flore ministrae,
'Persephone,' clamant 'ad tua dona ueni!'
ut clamata silet, montes ululatus implent,
et feriunt maestae pectora nuda manus.
attonita est plangere Ceres (modo uenerat Hennam),
nec mora, 'me miseram!' filia, 'dixit 'ubi es?' 455
mentis inops rapitur, quales audire solemus
Threicias fuis Maenadas ire comis.
ut uitulo mugit sua mater ab ubere rapti
et quaerit fetus per nemus omne suos: 460
sic dea nec retinet gemitus et conceita cursu
fertur et a campis incipit, Henna, tuis.
inde puellaris nacta est uestigia plantae
et pressam noto pondere uidit humum;
forsitan illa dies erroris summa fuisset, 465
si non turbassent signa reperta sues.
iamque Leontinos Amnetaeque flumina cursu
praeterit et ripas, herbifer Aci, tuns:
praeterit et Cyanen et fontes lenis Anapi
et te, uerticibus non adeunde Gela. 470
liqueraque Ortygien Megareaque Pantagienque,
quaque Symaethaeas accipit aequor aquas,
antraque Cyclopium positus exusta caminis,
quique locus curuae nomina falcis habet:
Himeraque et Didymen Aetragantaeque Taurome-
nunque 475
sacramque Melan pascua laeta bouum.
hinc Camerinan adit Thapsone et Heloria Tempe,
quaque patet Zephyro semper apertus Iryx.
iamque Peloriadem Lilybaeaeque iamque Pachynon
lustrarat, terrae cornua trina suae. 480
quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querellis
implet, ut amissum cum gemit ales Ityn.
perque uices modo 'Persephone!' modo 'filia!'
clamat;
clamat et alternis nomen utrumque ciet.
sed neque Persephone Cererem nec filia matrem 485
audii, et alternis nomen utrumque perit;

IV 369 memorantur = Merk. 371 dicat =. 384 bis deos Nipperdey. 385 subducitur A V =. 388 ensiger = Merk. al. 393 causa A V = Merk. al. 395 panis, messis = Merk. erat =. 397 uisum de = Merk. uisum V. 405 placebat A =. 421 multas et A. 422 ethna =. 429 tot florent V, tot suberant Pe'er, floruerant C. Schenkl, tot uernant et u. 430 renidet Heins. Bentr. 432 mecum dixit fl. A. 433 inanes A. 440 pars rore et mel. A, pars rorem pars mel. = Peter. amat A = Peter. 441 lecti sine Heins., 'fort. sumpti' Riese. 447 exant = A. 451 cumulate V. 454 inuestu = Peter. manus A, manu cett. Riese al. 456 ubi est = Merk. 457 rap. ut quas A =. 459 utere A. 461 cure(i A?) t A. 462 a =, e uulg. 469 errant A. 475 agrientaque A V =. tauromenque = Merk. 476 Mylam Riese, qui et Mylas proposuit. 478 iacet A V = Peter. 479 peloriadem A V = Merk. 480 trina I. Vlitius, prima codd.

unaque, pastorem uidisset an arua colentem,
 uox erat 'hac gressus ecqua puella tulit?'
 iam color unus inest rebus, tenebrisque teguntur
 omnia, iam uigiles conticuere canes : 490
 alta iacet uasti super ora Typhoeos Aetne,
 cuius anhelatis ignibus ardet humus ;
 illic accendit geminas pro lampade pinus.
 hinc Cereris sacris nunc quoque taeda datur.
 est specus exesi structura pumicis asper ; 495
 (non homini regio, non adeunda ferae) ;
 quo simul ac uenit, frenatos curribus angues
 iungit et aequoreas sicca pererrat aquas.
 effugit et Syrtes et te, Zancleae Charybdis,
 et nos, Nisaei, naufraga monstra, canes, 500
 Hadriacumque patens late, bimaremque Corinthum :
 sic uenit ad portus, Attica terra, tuos.
 hic primum sedit gelido maestissima saxo :
 illud Cecropidae nunc quoque Triste uocant,
 sub Ioue durauit multis inmota diebus, 505
 et lunae patiens et pluuias aquae.
 fors sua cuique loco est. quod nunc Cerialis Eleusin
 dicitur, hoc Celei rura fuere senis.
 ille domum glandes excussaque mora rubetis
 portat et arsuris arida ligna focis. 510
 filia parua duas redigebat monte capellas,
 et tener in cunis filius aeger erat.
 'mater,' ait uirgo (mota est dea nomine matris)
 'quid facis in solis incomitata locis ?'
 restitit et senior, quamuis onus urget, et orat, 515
 tecta suae subeat quantulacumque casae.
 illa negat. (simularat anum mitraque capillos
 presserat.) instanti talia dicta refert :
 'sospes eas semperque parens. mihi filia rapta est.
 heu, melior quanto sors tua sorte mea est !' 520
 dixit, et ut lacrimae (neque enim lacrimare deorum
 est)
 decidit in tepidos lucida gutta sinus.
 flent pariter molles animis uirgoque senexque ;
 e quibus haec iusti uerba fuere senis :
 'sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes, 525
 surge, nec exiguae despice tecta casae.'
 cui dea 'duc ;' inquit 'scisti, qua cogere posses ;'
 seque leuat saxo subsequiturque senem.
 dux comiti narrat, quam sit sibi filius aeger
 nec capiat somnos inuigiletque malis. 530
 illa soporiferum, paruos initura penates,
 colligit agresti lene papauer humo.
 dum legit, oblioto fertur gustasse palato,
 longamque imprudens exsoluisse famem.
 quae quia principio posuit ieiunia noctis, 535
 tempus habent mystae sidera uisa cibi.
 limen ut intrauit, luctus uidet omnia plena :
 iam spes in puero nulla salutis erat.
 matre salutata (mater Metanira uocatur)
 iungere dignata est os puerile suo. 540
 pallor abit, subitasque uident in corpore uires.
 tantus caelesti uenit ab ore uigor.
 tota domus laeta est ; hoc est materque paterque
 nataque : tres illi tota fuere domus.
 mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte 545
 pomaque et in ceris aurea mella suis.
 abstinet alma Ceres somnique papauera causas
 dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.
 noctis erat medium placidique silentia somni :
 Triptoleum gremio sustulit illa suo, 550
 terque manu permulsit eum, tria carmina dixit,
 carmina mortali non referenda sono ;
 inque foco corpus pueri uiuente fauilla
 obruit, humanum purget ut ignis onus.
 excutitur somno stulte pia mater et amens 555

'quid facis?' exclamat membraque ab igne rapit.
 cui dea 'dum non es' dixit 'scelerata, fuisti :
 inrita materno sunt mea dona metu.
 iste quidem mortalis erit : sed primus arabit
 et seret et culta praemia tollet humo.' 560
 dixit et egrediens nubem trahit inque dracones
 transit et alifero tollitur axe Ceres.
 Sunion expositum Piraeaeque tuta recessu
 linquit et in dextrum quae iacet ora latas.
 hinc init Aegaeum, quo Cycladas aspicit omnes, 565
 Ioniumque rapax Icariumque legit,
 perque urbes Asiae longum petit Hellespontum,
 diuersumque locis alta pererrat iter.
 nam modo turilegos Arabas, modo despicit Indos,
 hinc Libys, hinc Mercoe sicaque terra subest : 570
 nunc adit Hesperios, Rhenum Rhodanumque Padum-
 que
 teque, future parens, Thybri, potentis aquae.
 quo feror ? immensum est erratas dicere terras.
 praeteritis Cereri nullus in orbe locus.
 errat et in caelo liquidique immunia ponti 575
 adloquitur stellae proxima signa polo.
 'Parrhasides stellae, (namque omnia nosse potestis,
 aequoreas numquam cum subeatis aquas)
 Persephonen natam miserae monstrate parenti.'
 dixerat. huic Helice talia uerba refert : 580
 'crimine nox uacua est ; Solem de uirgine rapta
 consule, qui late facta diurna uidet.'
 Sol aditus 'quam quaeris,' ait 'ne uana labores,
 nupta Iouis fratri tertia regna tenet.'
 questa diu secum, sic est adfata Tonantem, 585
 maximaque in uultu signa dolentis erant :
 'si memor es, de quo mihi sit Proserpina nata,
 dimidium curae debet habere tuae.
 orbe pererrato sola est iniuria facti
 cognita. commissi praemia raptor habet. 590
 at neque Persephone digna est praedone marito,
 nec gener hoc nobis more parandus erat.
 quid grauius uictore Gyge captiua tulissem,
 quam nunc te caeli sceptrata tenente tuli ?
 uerum impune ferat, nos haec patiemur inuultae ; 595
 reddat et emendet facta priora nouis.'
 Iuppiter hanc lenit, factumque excusat amore,
 'nec gener est nobis ille pudendus' ait.
 'non ego nobilior : posita est mihi regia caelo.
 possidet alter aquas, alter inane chaos. 600
 sed si forte tibi non est mutabile pectus,
 statque semel iuncti rumpere uincta tori,
 hoc quoque temptemus, siquidem ieiunia remansit ;
 si minus, inferni coniugis uxor erit.'
 Tartara iussus adit sumptis Caducifer alis 605
 speque redit citius uisaeque certa refert :
 'rapta tribus' dixit 'soluit ieiunia granis,
 Punica quae lento cortice poma tegunt.'
 haud secus indoluit, quam si modo rapta fuisset,
 maesta parens longa uixque reflecta mora est 610
 atque ita 'nec nobis caelum est habitabile ;' dixit
 'Taenaria recipi me quoque ualle lubet.'
 et factura fuit, pactus nisi Iuppiter esset,
 bis tribus ut caelo mensibus illa foret.
 tum demum uultumque Ceres animumque recepit
 imposuitque suae spicea sarta comae : 616
 largaque prouenit cessatis messis in aruis,
 et uix congestas area cepit opes.
 alba decent Cererem : uestis Cerialibus albas
 sumite ; nunc pulli uelleris usus abest. 620

13. G EID · N° LVDI

Occupat Aprilis Idus cognomine Victor

IV 490 *continueret* A. 496 *regio, facilis* A = Riese. 499 *ad syrte*. A. 500 *niferi* A, *scyllei* V =. 501 *petens* A¹ V. 503 *huc* A. 507 *quo* V = Merk. al. *eleusis* V =. 508 *fuisse* V = Riese al. 511 *rupe* V Heins. 515 *perstitit* A V =. 519 *eris* Koch (Symb. Ritsch. 355). 525 *quaeris* A =. 527 *duc* om. A, *sic* =. 532 *leue* A =. 537 *lumen* A. 539 *menalia* A, *melanira* V. 546 *teneris-fauis* V teste Heins. 548 *trepidi* A. 557 *non uis* =. 566 *capax* A =. 569 *dispicit* Lach. 572 *aquas* (s eras.) A. 575 *inmania* A¹. 590 *post comm.* interpunxit Riese. 593 *Gyge* Scaliger. 609 *non* A = Peter. 612 *Tanarie* A¹. *lubet* Polle (Neue Jahrb. 1892, p. 492), *iube* uulg. 615 *uolt*. A =. 619 *deceat* A. *cerealiibus* V = Riese.

Iuppiter. hac illi sunt data templa die.
hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
atria Libertas coepit habere sua.

14. HN LVDI

Luce secutura tutos pete, nauita, portus : 625
uentus ab occasu grandine mixtus erit.
scilicet ut fuerit, tamen hac Mutinensia Caesar
grandine militia perculit arma sua.

15. A FORD · N° LVDI 16. BN LVDI

Tertia post Veneris cum lux surrexerit Idus,
pontifices, forda sacra litate bone. 630
forda ferens bos est fecundique, dicta ferendo :
hinc etiam fetus nomen habere putant.
nunc grauidum pecus est, grauidae nunc semine
terrae :

Telluri plenae uictima plena datur.
pars cadit arce Iouis, ter denas curia uaccas 635
accipit et largo sparsa cruore madet.
ast ubi uisceribus uitulos rapuere ministri
sectaque fumosis exta dedere focis,
igne cremat uitulos quae natu maxima uirgo,
luce Palis populos purget ut ille cinis. 640
rege Numa, fructu non respondente labori,
inrita decepti uota colentis erant.
nam modo siccus erat gelidis Aquilonibus annus,
nunc ager assidua luxuriabat aqua.
saepe Ceres primis dominum fallebat in herbis, 645
et leuis obsessio stabat auena solo ;
et pecus ante diem partus edebat acerbos,
agnaue nascendo saepe necabat ouem.
silua uetus nullaque diu uiolata securi
stabat, Maenalis sacra relicta deo. 650

ille dabat tacitis animo responsa quieto
noctibus. hic geminas rex Numa mactat oues.
prima cadit Fauno, leni cadit altera Somno :
sternitur in duro uellus utrumque solo.
bis caput intonsum fontana spargitur unda, 655
bis sua faginea tempora fronde premit.
usus abest Veneris, nec fas animalia mensis
ponere, nec digitis anulus ullus inest.
ueste rudi tectus supra noua uellera corpus
ponit, adorato per sua uerba deo. 660
interea placidam redimita papauere frontem
nox uenit et secum somnia nigra trahit.
Faunus adest, ouiumque premeis pede uellera duro
edidit a dextro talia uerba toro :
'morte boum tibi, rex, Tellus placanda duarum :
det sacris animas una inuencu duas.' 666
excutitur terrore quies : Numa uisa reuoluit,
et secum ambages caecaeque iussa refert.
expedit errantem Nemori gratissima coniunx
et dixit 'grauidae posceris exta bonis.' 670
exta bouis grauidae dantur, fecundior annus
prouenit, et fructum terra pecusque ferunt.
hanc quondam Cytherea diem properantius ire
iussit et admissos praecipitauit equos,
ut titulum imperii quam primum luce sequenti 675
Augusto iuueni prospera bella darent.

17. CN LVDI 18. DN LVDI

Sed iam praeteritis quartus tibi Lucifer Idus
respicit ; hac Hyades Dorida nocte tenent.

19. E CER · N LVD · IN · CIR

Tertia post Hyadas cum lux erit orta remotas,
carcere partitos Circus habebit equos. 680
cur igitur missae uinctis ardentia taedis
terga ferant uulpes, causa docenda mihi est.
frigida Carseolis nec oliuis apta ferendis
terra, sed ad segetes ingeniosus ager.
hac ego Paelignos, nataha rura, petebam, 685
parua, sed assiduus obuia semper aquis.
hospitis antiqui solitas intrauimus aedes ;
dempserat emeritis iam iuga Phoebus equis.
is mihi multa quidem, sed et haec narrare solebat,
unde meum praesens instrueretur opus : 690
'hoc' ait 'in campo' (campumque ostendit) 'habebat
rus breue cum duro parca colona uiro.
ille suam peragebat humum, siue usus atratri
seu curuae falcis siue bidentis erat.
haec modo uerrebat stantem tibicine uillam, 695
nunc matris plumis oua fouenda dabat,
aut uirides maluas aut fungos colligit albos,
aut humilem grato calfacit igne focum.
et tamen assiduus exercet brachia telis
aduersusque minas frigoris arma parat. 700
filius huius erat primo lasciuus in aeuo
addideratque annos ad duo lustra duos.
is capit extremi uulpem conuale saliet :
abstulerat multas illa cohortis aues.
captiuam stipula faenoque inuoluit et ignes 705
admoet : urentes effligit illa manus :
qua fugit, incendit uestitos messibus agros ;
damnosius uires ignibus aura dabat.
factum abiit, monumenta manent, incendere captam
nunc quoque lex uulpem Carseolana uetat ; 710
utque luat poenas, gens haec Cerialibus ardet ;
quoque modo segetes perdidit, ipsa petit.'

20. FN.

Proxima cum ueniet terras uisura patentes
Memnonis in roseis lutea mater equis,
de duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen, 715
sol abit. egresso uictima maior adest.
uacca sit an taurus, non est cognoscere promptum :
pars prior apparet, posteriora latent.
sen tamen est taurus siue est hoc femina signum,
Iunone inuita munus amoris habet. 720

21. G PAR · N°

Nox abiit, oriturque Aurora : Parilia poseor.
non poscor frustra, si fauet alma Pales.
alma Pales, fauens pastoria sacra canenti,
prosequor officio si tua festa pio.
certe ego de uitulo cinerem stipulasque fabalis 725
saepe tuli plena, februa casta, manu.
certe ego transilui positas ter in ordine flammis,
udaque rotatas laurea misit aquas.
mota dea est operique fauet. naualibus exi,
puppis ; habent uentos iam mea uela suos. 730
i, pete uirginea, populus, suffimen ab ara ;
Vesta dabit, Vestae munere purus eris.
sanguis equi suffimen erit uitulique fauilla,
tertia res durae culmen inane fabae.
pastor, oues saturas ad prima crepuscula lustra : 735
unda prius spargat, uirgaue uerrat humum,
frondibus et fixis decorentur ouilia ramis,

IV 627 sit licet = Riese, et fuerit A = Riese, 'fort. sit licet et fuerit' C. Schenkl. 633 auidum A. quoque sem.
= Peter. 640 pales A =. 648 negabat A. 649 die A =. 652 huc A¹. 655 fortuna A. 656 legit A V = Riese. 657,
658 circumscrib. Gilbert (Neue Jahrb. 1878, p. 778). 659 uesper ubi A, uesper ubi est =. 660 ponere A. 664 dicta =
Heins. 666 necata = Heins. 667 resoluit A. 671 felicior =. 675 quam = Riese, cum A, tum V. 682 uulpes A. 686
uidua unus Riese al., humida =. 688 et meritis A. 692 rursus A. 697 at uir. A. 709 incendere Postgate, nam
dicere A =, nam dicere Merk., namque urere Huelsen. certam A =. 711 cercalibus V = Riese al. 715 pecudis A.
717 uacca si taurus A. 721 sic A V, palidia cett. 724 sacra meo A V =. 725 stipulamque A. 726 iosta A =.
728 rotades A, rorantes =. 729 exit = Peter.

et tegat ornatas longa corona fores,
caerulei fiant uiuo de sulphure fumi,
tactaque fumanti sulphure balet ouis. 740
ure mares oleas taedamque herbasque Sabinas,
et crepet in mediis laurus adusta focis.
libaque de milio milii fiscella sequatur:
rustica praecipue est hoc dea laeta cibo.
adde dapes mulctramque suas, dapibusque resectis
siluicolam tepido lacte precare Palem. 746
'consule' dic 'pecori pariter pecorisque magistris:
effugiat stabulis noxa repulsa meis.
siue sacro paui, sedine sub arbore sacra,
pabulaque e bustis inscia carpsit ouis: 750
si nemus intraui uetitum, nostrisque fugatae
sunt oculis Nymphae semicaperque deus:
si mea falx ramo lucum spoliavit opaco,
unde data est aegrae fiscina frondis oui:
da ueniam culpa; nec, dum degrandinat, obsit 755
agresti fano supposuisse pecus;
nec noceat turbasse lacus, ignorete, Nymphae,
mota quod obscuras ungula fecit aquas.
tu, dea, pro nobis fontes fontanaque placu-
mina, tu sparsos per nemus omne deos. 760
nec Dryadas nec nos uideamus labra Dianae
nec Faunum, medio cum premit arua die.
pelle procul morbos; ualeant hominesque gregesque,
et ualeant uigiles, prouida turba, canes.
neue minus multos redigam, quam mane fuerunt,
neue gemam referens uellera rapta lupo. 766
absit iniqua fames: herbae frondesque supersint,
quaeque lauent artus, quaeque bibantur, aquae.
ubera plena premam, referat mihi caseus aera,
dentque uiam liquido uimina rara sero. 770
sitque salax aries, conceptaque semina coniunx
reddat, et in stabulo multa sit agna meo.
lanaque proueniat nullas laesura puellas,
mollis et ad teneras quamlibet apta manus.
quae precor, eueniant, et nos faciemus ad annum
pastorum dominae grandia liba Pali.' 776
his dea placanda est: haec tu conuersus ad ortus
dic quater et uiuo perleue rore manus.
tum licet adposita, ueluti cratere, camella
lac niueum potes purpureamque saphi. 780
moxque per ardentis stipulae crepitantis aceruos
traicias celeri strenua membra pede.
Expositus mos est. moris mihi restat origo.
turba facit dubium coeptaque nostra tenet.
omnia purgat edax ignis uitiumque metallis 785
excoquit: idcirco cum duce purgat ouis?
an, quia cinctarum contraria semina rerum
sunt duo discordes, ignis et unda, dei,
iunxerunt elementa patres aptumque putarunt
ignibus et sparsa tangere corpus aqua? 790
an, quod in his uitae causa est, haec perdidit exul,
his noua fit coniunx, haec duo magna putant?
uix equidem credo; sunt qui Phaethonta referri
credant et nimias Deucalionis aquas.
pars quoque, cum saxis pastores saxa feribant, 795
scintillam subito profluuisse ferunt.
prima quidem periit, stipulis excepta secunda est.
hoc argumentum flamma Parilis habet?
an magis hunc morem pietas Aeneia fecit,
innocuum uictor cui dedit ignis iter? 800
num tamen est uero propius, cum condita Roma est,
transferri iussos in noua tecta Lares
mutantesque domum tectis agrestibus ignem
et cessaturae supposuisse casae?
per flammam saluisse pecus, saluisse colonos? 805
quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.

ipse locus causas uati facit. urbis origo
uenit. ades factis, magne Quirine, tuis.
iam luerat poenas frater Numitoris, et omne
pastorum gemino sub duce uulgos erat. 810
contrahere agrestes et moenia ponere utrique
conuenit. ambigitur, moenia ponat uter.
'nil opus est' dixit 'certamine' Romulus 'ullo:
magna fides auium est, experiamur aues.'
res placet. alter adit nemorosi saxa Palati: 815
alter Auentinum mane cacumen init.
sex Remus, hic uolucres bis sex uidet ordine. pacto
statur, et arbitrium Romulus urbis habet.
apta dies legitur, qua moenia signet aratro.
sacra Palis suberant: inde mouetur opus. 820
fossa fit ad solidum, fruges iaciuntur in ima
et de uicino terra petita solo.
fossa repletur humo, plenaeque imponitur ara,
et nouus accenso fungitur igne focus.
inde premens solum designat moenia sulco; 825
alba iugum niueo cum boue uacca tulit.
uox fuit haec regis: 'condenti, Iuppiter, urbem
et genitor Mauors Vestaque mater ades.
quosque pium est adhibere deos, aduertite cuncti.
auspiciis uobis hoc mihi surgat opus. 830
longa sit huic aetas dominaeque potentia terrae,
sitque sub hac oriens occiduusque dies.'
ille precabatur, tonitru dedit omina laeum
Iuppiter et laeum fulmina missa polo.
augurio laeti iaciunt fundamina ciues, 835
et nouus exiguo tempore murus erat.
hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse uocarat,
'sint,' que 'Celer, curae' dixerat 'ista tuae.
neue quis aut muros aut factam uomere fossam
transeat; audentem talia dede neci.' 840
quod Remus ignorans humiles contemnere muros
coepit et 'his populus' dicere 'tutus erit?'
nec mora, transiuit. rutro Celer occupat ausum;
ille premit duram sanguinolentus humum.
haec ubi rex didicit, lacrimas introrsus obortas 845
deorat et clausum pectore uulnus habet.
flere palam non uult exemplaque fortia seruat
'sic' que 'meos muros transeat hostis' ait.
dat tamen exequias; nec iam suspendere fletum
sustinet, et pietas dissimulata patet; 850
osculaque adplicuit posito suprema feretro
atque ait 'inuito frater adempte, uale!'
arsurosque artus unxit. fecere, quod ille,
Faustulus et maestas Acca soluta comas.
tum iuuenem nondum facti fleuere Quirites. 855
ultima plorato subdita flamma rogo est.
urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset?)
uictorem terris impositura pedem.
cuncta regas et sis magno sub Caesare semper,
saepe etiam pluris nominis huius habe. 860
et quotiens steteris domito sublimis in orbe,
omnia sint ueris inferiora tuis.

22. H N 23. A VIN·N

Dicta Pales nobis: idem Vinalia dicam.
una tamen media est inter utramque dies.
numina, uulgares, Veneris celebrate, puellae; 865
multa professorum quaestibus apta Venus.
poscite ture dato formam populiue fauorem,
poscite blanditias dignaque uerba loco.
cumque sua dominae date grata sisymbria myrto
tectaque composita iuncea uincla rosa. 870
templa frequentari Collinae proxima portae
nunc decet; a Siculo nomina colle tenent:

IV 739 puro A V. 743 sequetur A V. uulg. 745 relictis V. 746 palam A, palen = Merk. al. 748 tabulis A. 752 semicaperue V = Merk. 754 fascina = Merk. 756 fauno A. 758 uirgula A. 775 faciemus =, faciamus uulg. 779 dum A. 781 comitatis A¹. 788 diae A. 795 ferebant A, terebant Heins. 798 parilis ex A, palilis cett. 800 uictor Postgate, uicto uulg. 803 ignes A¹. 807 locum casus A, causas in ras. V. 815 init A V = Güthl. 824 nouos et finditur A. 836 nouos A. 837 uocauit A¹. 839 ad m. A. 842 in his A V. 843 rutro Heins., retor A¹, retror A², retro V. 845 introrsus A. 848 m. mores A. 853-856 circumscr. Merk. 855 Quirites. quod ille A. 861, 862 circumscr. Merk. al. 863 palis A. 866 culta Heins., rite Kreussler. 872 tenet A.

utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
 Claudius et bello te quoque cepit, Eryx,
 carmine uiuacis Venus est translata Sibyllae, 875
 inque suae stirpis maluit urbe coli.
 cur igitur Veneris festum Vinalia dicant,
 quaeritis, et quare sit Iouis ista dies?
 Turnus, an Aeneas Latiae gener esset Amatae,
 bellum erat: Etruscas Turnus adoptat opes. 880
 clarus erat sumptisque ferox Mezentius armis
 et uel equo magnus uel pede maior erat:
 quem Rutuli Turnusque suis asciscere temptat
 partibus. haec contra dux ita Tuscus ait:
 'stat mihi non paruo uirtus mea: uulnera testor
 armaque, quae sparsi sanguine saepe meo. 886
 qui petis auxilium, non grandia diuide mecum
 praemia de lacubus proxima musta tuis.
 nulla mora est operae. uestrum est dare, uincere
 nostrum.
 quam uelit Aeneas ista negata mihi!' 890
 adnuerant Rutuli. Mezentius induit arma,
 induit Aeneas, adloquiturque Iouem:
 'hostica Tyrrheno uota est uindemia regi:
 Iuppiter e Latio palmite musta feres,' 895
 nota ualent meliora. cadit Mezentius ingens,
 atque indignanti pectore plangit humum.
 nenerat Autumnus calcatis sordidus uuis:
 redduntur merito debita uina Ioui.
 dicta dies hinc est Vinalia. Iuppiter illam
 uindicat et festis gaudet inesse suis. 900

24. BC 25. CROB'N'

Sex ubi, quae restant, luces Aprilis habebit,
 in medio cursu tempora ueris erunt,
 et frustra pecudem quaeres Athamantidos Helles,
 signaque dant imbres, exoriturque Canis.
 hac mihi Nomento Romam cum luce redirem, 905
 obstitit in media candida turba uia.
 flamen in antiquae lucum Robiginis ibat,
 exta canis flammis, exta daturus ouis.
 protinus accessi, ritus ne nesciis essem.
 edidit haec flamen uerba, Quirine, tuus: 910
 'aspera Robigo, parcas Cerialibus herbis,
 et tremat in summa leue cacumen humo.
 tu sata sideribus caeli nutrita secundi

crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
 uis tua non leuis est: quae tu frumenta notasti, 915
 maestus in amissis illa colonus habet.
 nec uenti tantum Cereri nocuere nec imbres,
 nec sic marmoreo pallet adusta gelu,
 quantum si culmos Titan incalfacit udos:
 tunc locus est irae, diua timenda, tuae. 920
 parce, precor, scabrasque manus a messibus aufer,
 neue noce cultis; posse nocere sat est.
 nec teneras segetes, sed durum amplectere ferrum,
 quodque potest alios perdere, perde prior.
 utilius gladios et tela nocentia carpes: 925
 nil opus est illis; otia mundus agit.
 sarcula nunc durusque bidens et uomere aduncus,
 ruris opes, niteant; iniquet arma situs.
 conatusque aliquis uagina ducere ferrum,
 astrictum longa sentiat esse mora. 930
 at tu ne viola Cererem, semperque colonus
 absenti possit soluere uota tibi.'
 dixerat: a dextra uillis mantele solutis
 cumque meri patera turis acerra fuit.
 tura focis uinumque dedit fibrasque bidentis 935
 turpiaque obscenae (uidimus) exta canis.
 tum mihi 'cur detur sacris noua uictima, quaeris?'
 (quaesieram) 'causam percipe' flamen ait.
 'est Canis, Icarium dicunt, quo sidere moto
 tosta sitit tellus, praecipiturque seges. 940
 pro cane sidereo canis hic imponitur arae,
 et quare pereat, nil nisi nomen habet.'

26. DF 27. EC 28. FN' LVD FLOR 29. GC LVDI 30. HC LVDI

Cum Phrygis Assaraci Tithonia fratre relicto
 sustulit immenso ter iubar orbe suum,
 mille uenit uariis florum dea nexa coronis; 945
 scaena ioci morem liberioris habet.
 exit et in Maias sacrum Florale Kalendas:
 tunc repetam; nunc me grandius urget opus.
 aufer, Vesta, diem: cognati Vesta recepta est
 limine. sic iusti constituere patres. 950
 Phoebus habet partem: Vestae pars altera cessit.
 quod superest illis, tertius ipse tenet.
 state, Palatinae laurus, praetextaque queren
 stet domus: aeternos tres habet una deos.

LIBER QVINTVS

Quaeritis, unde putem Maio data nomina mensi?
 non satis est liquido cognita causa mihi.
 ut stat et incertus, qua sit sibi, nescit, eundum,
 cum uidet ex omni parte uiator iter:
 sic, quia posse datur diuersas reddere causas, 5
 qua ferar, ignoro, copiaeque ipsa nocet.
 dicite, quae fontes Aganippidos Hippocrenes,
 grata Medusaei signa tenetis equi.
 dissensere deae. quarum Polyhymnia coepit
 prima; silent aliae dictaque mente notant. 10
 'post chaos ut primum data sunt tria corpora mundo,
 inque nouas species omne recessit opus,
 pondere terra suo subedit et aequora traxit:
 at caelum leuitas in loca summa tulit;
 sol quoque cum stellis nulla grauitate retentus 15

et uos lunares exiluistis equi.
 sed neque Terra diu Caelo nec cetera Phoebos
 sidera cedebant; par erat omnis honos:
 saepe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
 ausus de media plebe sedere deus: 20
 nec latus Oceano numquam deus aduena iunxit;
 Tethys extremo saepe recepta loco est:
 donec Honor placidoque decens Reuerentia uultu
 corpora legitimis inposuere toris.
 hinc sata Maestas, quae mundum temperat omnem;
 quaque die partu est edita, magna fuit. 26
 nec mora, consedit medio sublimis Olympo
 aurea, purpureo conspicienda sinu.
 consedere simul Pudor et Metus. omne uideres
 numen ad hanc cultus composuisse suos. 30

IV 883 temptant τ Riese. 892 om. A. 897 horridus A τ. 899 illa A τ. 907 robig. ex A, sic et 911. 911 ceruicibus ex A, cere. cett. Riese. 912 premit et leno A τ. 913 nutritas et undis A¹, secundis τ. 925 uttor A. 934 ruit A τ. 940 siti A τ. 942 quare fiat A V τ. 943 tum A. 949 aufert τ. uestra A.

V 3 et om. A. 14 tenet A. 21 nec—numquam ego, nec—quisquam codd. Peter (sed et V), nec—plus quam Merk., et—cum quia Riese, et—quis iam C. Schenkl. clausit Peter. 22 et thesis A, et themis τ, et thetis cett. 24 hic desinit A. 25 hos est dea censu parentes tres Iuuen. 30 uultus V² = Peter.

protinus intrauit mentes suspectus honorum :
 fit pretium dignis, nec sibi quisque placet.
 hic status in caelo multos permansit in annos,
 dum senior fatis excidit arce deus.
 Terra feros partus, inhumana monstra, Gigantas 35
 edidit ausuros in Iouis ire domum.
 mille manus illis dedit et pro cruribus angues,
 atque ait "in magnos arma mouete deos."
 extruere hi montes ad sidera summa parabant
 et magnum bello sollicitare Iouem. 40
 fulmina de caeli iaculatus Iuppiter arce
 uertit in auctores pondera uasta suos.
 his bene Maiestas armis defensa deorum
 restat et ex illo tempore culta manet.
 assidet inde Ioui, Iouis est fidissima custos 45
 et praestat sine ui sceptrum tenenda Ioui.
 uenit et in terras. coluerunt Romulus illam
 et Numa; mox alii, tempore quisque suo.
 illa patres in honore pio matresque tuetur;
 illa comes pueris uirginibusque uenit.
 illa datos fasces commendat eburque curule;
 illa coronatis alta triumphat equis.
 finierat uoces Polyhymnia. dicta probarunt
 Clioque et curuae scita Thalia lyrae.
 excipit Vranie: fecere silentia cunctae,
 et uox audiri nulla nisi illa potest.
 magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
 inque suo pretio ruga senilis erat.
 Martis opus iuuenes animosaeque bella gerebant,
 pro dis aderant in statione suis:
 uiribus illa minor nec habendis utilis armis
 consilio patriae saepe ferebat opem.
 nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
 nomen et aetatis mite senatus erat.
 iura dabat populo senior; finitaque certis
 legibus est aetas, unde petatur honor.
 et medius iuuenem, non indignantibus ipsis,
 ibat et interior, si comes unus erat.
 uerba quis auderet coram sene digna rubore
 dicere? censuram longa senecta dabat.
 Romulus hoc uidit selectaque pectora patres
 dixit: ad hos urbis summa relata nouae.
 hinc sua maiores tribuisse uocabula Maio
 tangor et aetati consuluisse suae.
 et Numitor dixisse potest "da, Romule, mensem 75
 hunc senibus" nec auum sustinuisse nepos.
 nec leue propositi pignus successor honoris
 Iunius, a iuuenem nomine dictus, habet.
 tunc sic, neglectos hedera redimita capillos,
 prima sui coepit Calliopea chori:
 "duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
 qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis.
 hinc sata Pleione cum caelifero Atlante
 iungitur, ut fania est, Pleiadasque parit.
 quarum Maia suas forma superasse sorores
 traditur et summo concubuisse Ioui.
 haec enixa iugo cupressiferae Cyllenes,
 aetherium uolucris qui pede carpit iter.
 Arcades hunc Ladonque rapax et Maenalus ingens
 rite colunt, luna credita terra prior. 90
 exul ab Arcadia Latios Euander in agros
 uenerat, impositos attuleratque deos.
 hic, ubi nunc Roma est, orbis caput, arbor et herbae
 et paucae pecudes et casa rara fuit.
 quo postquam uentum est, "consistite!" praescia
 mater 95
 "nam locus imperii rus erit istud" ait.
 et matri et uati paret Nonacrius heros
 inque peregrina constitit hospes humo.

sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
 has docuit gentes alipedisque dei. 100
 semicaper, coleris cinctus, Faune, Lupercis,
 cum lustrant celebres uellera secta uias.
 at tu materno donasti nomine mensem,
 inuentor curuae, furibus apte, fidis.
 nec pietas haec prima tua est: septena putaris, 105
 Pleiadum numerum, fila dedisse lyrae.
 haec quoque desiderat: laudata est uoce sororum,
 quid faciam? turbae pars habet omnis idem.
 gratia Pieridum nobis aequaliter adsit,
 nullaue laudetur plusue minusue mihi. 110

1. [A·K·MAI·N^o LVDI]

Ab Ioue surgat opus. prima mihi nocte uidenda
 stella est in cunas officiosa Iouis:
 nascitur Oleniae signum pluuiæ Capellæ;
 illa dati caelum praemia lactis habet. 115
 Nais Amalthea, Cretaea nobilis Ida,
 dicitur in siluis oculuisse Iouem.
 huic fuit haedorum mater formosa duorum,
 inter Dictaeos conspicienda greges,
 cornibus aeris atque in sua terga recuruis;
 ubere, quod nutrix posset habere Iouis. 120
 lac dabat illa deo. sed fregit in arbore cornu
 truncaque dimidia parte decoris erat.
 sustulit hoc Nymphæ cinxitque recentibus herbis
 et plenum pomis ad Iouis ora tulit.
 ille ubi res caeli tenuit solioque paterno 125
 sedit, et inuicto nil Ioue maius erat,
 sidera nutricem, nutricis fertile cornu
 fecit, quod dominae nunc quoque nomen habet.
 Praestitibus Maiæ Laribus uidere Kalendæ
 aram constitui paruaque signa deum: 130
 uouerat illa quidem Curius: sed longa uetustas
 destruit: et saxo longa senecta nocet.
 causa tamen positi fuerat cognominis illis,
 quod praestant oculis omnia tuta suis.
 stant quoque pro nobis et praesunt moenibus urbis
 et sunt praesentes auxiliumque ferunt. 136
 at canis ante pedes saxo fabricatus eodem
 stabat: quæ standi cum Lare causa fuit?
 seruat uterque domum, domino quoque fidus
 uterque;
 compita grata deo, compita grata cani. 140
 exagitant et Lar et turba Dianæ fures:
 peruigilantque Lares peruigilantque canes.
 bina gemellorum quaerebam signa deorum
 uiribus annosae facta caduca morae:
 mille Lares Geniumque ducis, qui tradidit illos, 145
 urbs habet, et uici numina trina colunt.
 quo feror? Augustus mensis mihi carminis huius
 ius habet. interea Diua canenda Bona est.
 est moles natiua loco, res nomina fecit:
 appellant Saxum; pars bona montis ea est. 150
 huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri
 prima Palatinae signa dedistis aues.
 templa Patres illic oculos exosa uirilis
 leniter acclini constituere iugo.
 dedicat haec ueteris Clausorum nominis heres, 155
 uirgineo nullum corpore passa uirum.
 Liuiæ restituit, ne non imitata maritum
 esset et ex omni parte secuta tuum.

2. [BF LVDI]

Postera cum roseam pulsus Hyperionis astris
 in matutinis lampada tollet equis, 160

V 35 gigantes codd. 37, 38 circumscribunt. Merk. suadentibus Heins. et Benth. 46 timenda V = Riese, tenere M =. 49 suo =. 60 suis. senes V. 64 rite Riese. habet V =. 71 corpora =. 75, 76 circumscribunt. Gölth. 77 successit V =. 78 adest =. 91 arcadiis =. 102 uerbera M =. 106 numero =. 115 cretaea et V. 120 quoque V. possit V =. 123 de oribus V¹ =, decentibus =. 131 sic V =, ars erat M¹ Merk., ara erat M² =, arserat Jordan (Neue Jahrb. 1864, 328) Haupt (Op. III 356). curibus M = Merk. al., laribus = Jordan. multa u. =. 132 interpunxit Housman. 133 illa V. 143 dabit =. 152 regna codd., corr. Heins. 153 illis V¹. 154 acclini =. 155 clausorum V², crassorum cett. 158 et est VM =. suum Heins., uicem Merk., ducem Postgate. 160 tollit V¹ M =.

frigidus Argestes summas mulcebit aristas,
 candidaque a Calabris ucla dabuntur aquis.
 at simul inducent obscura crepuscula noctem,
 pars Hyadum toto de grege nulla latet.
 ora micant Tauri septem radiantia flammis, 165
 nauita quas Hyadas Grauius ab imbre uocat.
 pars Bacchum nutrisse putat, pars credidit esse
 Tethyos has neptes Oceanique senis.
 nondum stabat Atlas umeros oneratus Olympo,
 cum satus est forma conspiciendus Hyas. 170
 hunc stirps Oceani maturis nixibus Aethra
 edidit et Nymphas; sed prior ortus Hyas.
 dum noua lanugo est, panidos formidine ceruus
 terret, et est illi praeda benigna lepus.
 at postquam uirtus annis adoleuit, in apros 175
 audet et hirsutus comminus ire leas.
 dumque petit latebras fetae catulosque leaenae,
 ipse fuit Libycae praeda cruenta ferae.
 mater Hyan et Hyan maestae fleuere sorores
 ceruicemque polo suppositurus Atlas. 180
 uictus uterque parens tamen est pietate sororum:
 illa dedit caelum, nomina fecit Hyas.
 'Mater, ades, florum, ludis celebranda iocosis.
 distuleram partes mense priore tuas.
 incipis Aprili, transis in tempora Mai: 185
 alter te fugiens, cum uenit, alter habet.
 cum tua sint cedantque tibi confinia meusum,
 conuenit in laudes ille uel ille tuas.
 Circus in hunc exit clamatque palma theatri:
 hoc quoque cum Circi munere carmen eat. 190
 ipsa doce, quae sis. hominum sententia fallax:
 optima tu proprii nominis auctor eris.'
 sic ego. sic nostris respondit diua rogatis:
 dum loquitur, uernas efflat ab ore rosas.
 'Chloris eram, quae Flora uocor. corrupta Latino
 nominis est nostri littera Graeca sono. 196
 Chloris eram, nymphe Campi Felicis, ubi audis
 rem fortunatis ante fuisse uiris.
 quae fuerit mihi forma, graue est narrare modestae;
 sed generum matri repperit illa deum. 200
 uer erat, errabam: Zephyrus conspexit, abibam.
 insequitur, fugio: fortior ille fuit.
 et dederat fratri Boreas ius omne rapinae,
 ausus Erechthea praemia ferre domo.
 nim tamen emendat dando mihi nomina nuptae, 205
 inque meo non est ulla querella toro.
 uere fruor semper: semper nitidissimus annus,
 arbor habet frondes, pabula semper humus.
 est mihi fecundus dotalibus hortus in agris;
 aura fouet; liquidas fonte rigatur aquae: 210
 hunc meus impleuit generoso flore maritus,
 atque ait "arbitrium tu, dea, floris habe."
 saepe ego digestos uolui numerare colores
 nec potui; numero copia maior erat.
 roseida cum primum foliis excussa pruina est 215
 et uariae radiis intepuere comae,
 conueniunt pictis incinctae uestibus Horae
 inque leues calathos munera nostra legunt.
 protinus accedunt Charites nectuntque coronas
 sertaque caelestes implicitura comas. 220
 prima per immensas sparsi noua semina gentes:
 unius tellus ante coloris erat.
 prima Therapnaeo feci de sanguine florem,
 et manet in folio scripta querella suo.
 tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos,
 infelix, quod non alter et alter eras. 226
 quid Crocon aut Attin referam Cinyraque creatum,
 quod quoniam per me uulnere surgit honor?
 Mars quoque, si nescis, per nostras editus arces:
 Iuppiter hoc, ut adhuc, nesciat usque, precor. 230
 sancta Iouem Iuno nata sine matre Minerua
 officio doluit non eguisse suo.
 ibat, ut Oceano quereretur facta mariti;
 restitit ad nostras fessa labore fores.
 quam simul aspexi, "quid te, Saturnia," dixi 235
 "attulit?" exponit quem petat illa locum,
 addidit et causam. uerbis solabar amicis:
 "non" inquit "uerbis cura leuanda mea est.
 si pater est factus neglecto coniugis usu
 Iuppiter et solus nomen utrumque tenet, 240
 cur ego desperem fieri sine coniuge mater
 et parere intacto, dummodo casta, uiro?
 omnia temptabo latis medicamina terris
 et freta Tartareos exentiamque sinus."
 uox erat in cursu: uultum dubitantis habebam. 245
 "nescioquid, Nymphe, posse uideris" ait.
 ter uolui promittere opem, ter lingua retenta est:
 ira Iouis magni causa timor erat.
 "fer, precor, auxilium;" dixit "celabitur auctor"
 et Stygiae numen testificatur aquae. 250
 "quod petis, Olenis" inquam "mihi missus ab
 aruis
 flos dabit: est hortis unicus ille meis.
 qui dabat, 'hoc' dixit 'sterilem quoque tange iu-
 uenecam,
 mater erit.' tetigi, nec mora, mater erat."
 protinus haerentem decerpsi pollice florem; 255
 tangitur et tacto concipit illa sinu.
 iamque grauis Thracen et laeua Propontidos intrat
 litque potens uoti, Marsque creatus erat.
 qui memor accepti per me natalis "habeto
 tu quoque Romulea" dixit "in urbe locum." 260
 forsitan in teneris tantum mea regna coronis
 esse putes? tangit numen et arua meum.
 si bene floruerint segetes, erit area diues:
 si bene floruerit uinea, Bacchus erit;
 si bene floruerint oleae, nitidissimus annus; 265
 pomaeque prouentum temporis huius habent.
 flore semel laeso pereunt uiciaeque fabaeque,
 et pereunt lentae, aduena Nile, tuae.
 uina quoque in magnis operose condita cellis
 florent, et nebulae doli summa tegunt. 270
 mella meum munus: uolueres ego mella daturas
 ad uiolam et cytisos et thyma cana uoco.
 [nos quoque idem facimus tunc cum iuuenalibus
 annis
 luxuriant animi corporaque ipsa uigent.]
 talia dicentem tacitus mirabar. at illa 275
 'ius tibi discendi, siqua requiris' ait.
 'dic, dea,' respondi 'ludorum quae sit origo.'
 nix bene desideram, rettulit illa mihi:
 'cetera luxuriae nondum instrumenta uigebant;
 aut pecus aut latam diues habebat humum; 280
 hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est:
 sed iam de uetito quique parabat opes.
 uenerat in morem populi depascere saltus,
 idque diu licuit, poenaeque nulla fuit.
 uindictae seruabat nullo sua publica uulgus; 285
 iamque in priuato pascere inertis erat.
 plebis ad aediles perducta licentia talis
 Publicios; animus defuit ante uiris.
 rem populus recipit, multam subiere nocentes:
 uindictibus laudi publica cura fuit. 290
 multa data est ex parte mihi, magnoque fauore
 uictores ludos instituere nouos.
 parte locant clium; qui tunc erat ardua rupes,
 utile nunc iter est, Publiciumque uocant.
 annua credideram spectacula facta. negauit, 295
 addidit et dictis altera uerba suis:
 'nos quoque tangit honor. festis gaudemus et
 aris,
 turbaque caelestes ambitiosa sumus.

V 162 a canis V = Riese, qui et incanis coniecit, in canis C. Schenkl, a campis τ. 163 inducent τ. 169
 athlans V. 176 leas V = e. d. uett., ferus M τ. 178 ferus τ. Heins., leas V M τ. 185 canis V τ. 197, 198 spurius esse
 susp. Postgate. 203, 204 circumser. Güthl. 203 et in en mutandum susp. C. Schenkl. 207 uox est uet. = Riese.
 210 sponte V M τ. 230 interpunxit Madv. 250 testificabor V τ. 254 tetigi V τ. 267 simul τ. 269-274 fort.
 spurius esse putat Güthl. 273, 274 deleuit Benth. 287 tandem E. F. Metzger (in interpr. Germ.). 293 cliui τ.

- saepe deos aliquis peccando fecit iniquos,
et pro delictis hostia blanda fuit. 300
saepe Iouem uidi, cum iam sua mittere uellet
fulmina, ture dato sustinuisse manum.
at si neglegimur, magnis iniuria poenis
soluitur, et iustum praeterit ira modum.
respice Thestiaden : flammis absentibus arsit ; 305
causa est, quod Phoebes ara sine igne fuit.
respice Tantaliden : eadem dea uela tenebat.
uirgo est, et spretos bis tamen ulta focos.
Hippolyte infelix, uelles coluisse Dionen,
cum consternatis diriperis equis. 310
longa referre mora est correcta obliuia damnis.
me quoque Romani praeteriere patres.
quid facerem, per quod fierem manifesta doloris ?
exigerem nostrae qualia damna notae ?
excidit officium tristi mihi. nulla tuebar 315
rura, nec in pretio fertilis hortus erat :
lilia deciderant, uiolas arere uideres,
filaque punicei languida facta croci.
saepe mihi Zephyrus "dotes corrumpere noli
ipsa tuas" dixit. dos mihi uilis erat. 320
florebant oleae ; uenti nocuere proterui :
florebant segetes ; grandine laesa Ceres :
in spe uitis erat ; caelum nigrescit ab Austris,
et subita frondes decutiuntur aqua.
nec uolui fieri, nec sum crudelis in ira ; 325
cura repellendi sed mihi nulla fuit.
conuenere patres et, si bene floreat annus,
numinibus nostris annua festa uouent.
adnuimus uoto. consul cum consule ludos
Postumio Laenas persoluere mihi. 330
quaerere conabar, quare lasciua maior
his foret in ludis liberiorque iocus.
sed mihi succurrit, numen non esse seuerum,
aptaque deliciis munera ferre deam.
tempora sutilibus cinguntur pota coronis, 335
et latet iniecta splendida mensa rosa.
ebrius incinctis philyra conuiua capillis
saltat et imprudens utitur arte meri.
ebrius ad durum formosae limen amicae
cantat, habent unctae molliua sarta comae. 340
nulla coronata peraguntur seria fronte,
nec liquidae uinctis flore bibuntur aquae.
donec eras mixtus nullis, Acheloe, racemis,
gratia sumendae non erat ulla rosae.
Bacchus amat flores : Baccho placuisse coronam 345
ex Ariadneo sidere nosse potes.
scaena leuis decet hanc : non est, mihi credite, non
est
illa coturnatas inter habenda deas.
turba quidem cur hos celebret meretricia ludos,
non ex difficili causa petita subest. 350
non est de tetricis, non est de magna professis :
uult sua plebeio sacra patere choro.
et monet aetatis specie, dum floreat, uti ;
contemni spinam, cum cecidere rosae.
cur tamen, ut dantur uestes Cerialibus albae, 355
sic haec est cultu uersicolore decens ?
an quia maturis albescit messis aristis,
et color et species floribus omnis inest ?
adnuat, et motis flores cecidere capillis,
accidere in mensas ut rosa missa solet. 360
lumina restabant, quorum me causa latebat ;
cum sic errores abstulit illa meos :
'uel quia purpureis collucet floribus agri,
lumina sunt nostros uisa decere dies ;
uel quia nec flos est hebeti nec flamma colore, 365
atque oculos in se spelundet uterque trahit ;
uel quia deliciis nocturna licentia nostris
conuenit. a uero tertia causa uenit.'
'est breue praeterea, de quo mihi quaerere restat,
si liceat' dixi : dixit et illa 'licet.' 370
'cur tibi pro Libycis clauduntur rete laeaeis
imbelles capreae sollicitusque lepus ?'
non sibi, respondit, siluas cessisse, sed hortos,
aruaque pugnaci non adeunda ferae.
omnia finierat : tenues secessit in auras, 375
mansit odor : posses scire fuisse deam.
floreat ut toto carmen Nasonis in aeuo,
sparge, precor, donis pectora nostra tuis.
3. [CC LVD IN CIR]
Nocte minus quarta promet sua sidera Chiron
seuiur et flauī corpore mixtus equi. 380
Pelion Haemoniae mons est obuersus in Austros :
summa uirent pinu, cetera quercus habet.
Phillyrides tenuit. saxo stant antra uetusto,
quae iustum memorant incoluisse senem.
ille manus olim missuras Hectora leto 385
creditur in lyricis detinuisse modis.
uenerat Alcides exhausta parte laborum,
iussaue restabant ultima paene uiro.
stare simul casu Troiae duo fata uideres :
hinc puer Aeacides, hinc Ioue natus erat. 390
excipit hospitio iuuenem Philyreus heros,
et causam aduentus hic rogat, ille docet.
perspicit interea clauam spoliunque leonis,
'uir' que ait 'his armis armaque digna uiro.'
nec se, quin horrens auderent tangere saetis 395
uellus, Achilleae continuere manus.
dumque senex tractat squalentia tela uenenis,
excidit et laeua fixa sagitta pede est.
ingemuit Chiron traxitque e corpore ferrum :
et gemit Alcides Haemoniusque puer. 400
ipse tamen lectas Pagasaes collibus herbas
temperat et uana uulnera mulcet ope.
uirus edax superabat opem, penitusque recepta
ossibus et toto corpore pestis erat.
sanguine Centauri Lernaeae sanguis echidnae 405
mixtus ad auxilium tempora nulla dabat.
stabat, ut ante patrem, lacrimis perfusus Achilles.
sic flendus Pelens, si moreretur, erat.
saepe manus aegras manibus fingeat amicis :
morum, quos fecit, praemia doctor habet : 410
oscula saepe dedit, dixit quoque saepe iacenti
'uiue, precor, nec me, care, relinque, pater !'
nona dies aderat, cum tu, iustissime Chiron,
bis septem stellis corpora cinctus eras.
4. [DC] 5. EC
Hunc Lyra curua sequi cuperet, sed idonea nondum
est uia. nox aptum tertia tempus erit. 416
6. FC
Scorpios in caelo, cum cras lucescere Nonas
dicimus, a media parte notatus erit.
7. G NON N 8. HF 9. A LEM N
Hinc ubi protulerit formosa ter Hesperus ora,
ter dederint Phoebō sidera uicta locum, 420
ritus erit ueteris, nocturna Lemuria, sacri :
inferias tacitis manibus illa dabunt.
annus erat breuior, nec adhuc pia februa norant,
nec tu dux mensum, Iane biformis, eras :
iam tamen extincto cineri sua dona ferebant, 425
compositique nepos busta piabat aui.
mensis erat Maius, maiorum nomine dictus,
qui partem prisci nunc quoque moris habet.

V 304 metum duo. 305 thestiadem V. 311 collecta V. 314 exigerent. 322 l. seges V. 325 nimium cr. Koch, uel tum con. Riese. 335 tota codd. Merk., qui et laeta proposuit, Iota Hertzberg. 350 fuit V., 'an subit?' Postgate. 354 contemnunt V. Riese. 355 utentur V. cerealibus V. Riese. 358 at col. . 376 possem V¹. 391 hosp. iunctum Merk. 394 ait hic V. 402 et uaria V¹. 414 tempora V. 418 notandus, uidendus.

nox ubi iam media est, somnosque silentia praebent,
et canis et uariae conticuitis aues, 430
ille memor ueteris ritus timidusque deorum
surgit; habent gemini uincula nulla pedes:
signaque dat digitis medio cum pollice iunctis,
occurrat tacito ne leuis umbra sibi.
cumque manus puras fontana perliuit unda, 435
ueritur et nigras accipit ante fabas
auesusque iacit. sed dum iacit, 'haec ego mitto,
his' inquit 'redimo meque meosque fabis!'
hoc nouies dicit nec respicit. umbra putatur
colligere et nullo terga uidente sequi. 440
rursus aquam tangit Temesaenaeque concrepat aera
et rogat, ut tectis exeat umbra suis.
cum dixit nouies 'manes exite paterni,'
respicit et pure sacra peracta putat.
Dicta sit unde dies, quae nominis extet origo, 445
me fugit. ex aliquo est inuenienda deo.
Phiae nate, mone, uirga nenerande potenti:
saepe tibi est Stygii regia uisa Iouis.
uenit adoratus Caduceifer. accipe causam
nominis: ex ipso est cognita causa deo. 450
Romulus ut tumultu fraternas condidit umbras,
et male ueloci iusta soluta Remo,
Faustulus infelix et passis Acca capillis
spargebant lacrimis ossa perusta suis.
inde domum redeunt sub prima crepuscula maesti,
utque erat, in duro procubuerunt toro. 456
umbra cruenta Remi uisa est assistere lecto,
atque haec exiguo murmure uerba loqui:
'en ego dimidium uestri parsque altera uoti,
cernite, sim qualis, qui modo qualis eram! 460
qui modo, si uolueres habuisses regna iuuentes,
in populo potui maximus esse meo,
nunc sum elapsa rogi flammis et inanis imago:
haec est ex illo forma relicta Remo.
heu ubi Mars pater est, si uos modo uera locuti, 465
uberaque expositis ille ferina dedit.
quem lupa seruauit, manus hunc temeraria ciuis
perdidit. o quanto mitior illa fuit!
saeue Celer, crudelem animam per uulnera reddas,
utque ego, sub terras sanguinolentus eas. 470
noluit hoc frater, pietas aequalis in illo est.
quod potuit, lacrimas manibus ille dedit.
hunc uos per lacrimas, per uestra alimenta rogato,
ut celebrem nostro signet honore diem.
mandantem amplecti cupiunt et brachia tendunt:
lubrica prensantes effugit umbra manus. 476
ut secum fugiens somnos abduxit imago,
ad regem uoces fratris uterque ferunt.
Romulus obsequitur, lucemque Remuria dicit
illam, qua positus iusta feruntur auis. 480
aspera mutata est in lenem tempore longo
littera, quae toto nomine prima fuit;
mox etiam lemures animas dixere silentium.
hic sensus uerbi, uis ea uocis erat.
fana tamen ueteres illis clausere diebus, 485
ut nunc ferali tempore operata uides.
nec uiduae taedis eadem nec uirginis apta
tempora. quae nupsit, non diuturna fuit.
haec quoque de causa, si te prouerbia tangunt,
mense malum Maio nubere uulgus ait. 490
Sed tamen haec tria sunt sub eodem tempore festa
inter se nulla continuata die.

10. BC 11. CLEMEN

Quorum si mediis Boeotum Oriona quaeres,
falsus eris. signi causa canenda mihi.
Iuppiter et lato qui regnat in aequore frater 495
carpebant socias Mercuriusque uias.

tempus erat, quo uersa iugo referuntur aratra,
et pronus saturae lac bibit agnus ouis.
forte senex Hyrieus, angusti cultor agelli,
hos uidet, exiguum stabat ut ante casam. 500
atque ita 'longa uia est, nec tempora longa super-
sunt,'
dixit 'et hospitibus ianua nostra patet.'
addidit et uultum uerbis iterumque rogauit:
parent promissis dissimulantque deos.
tectis senis subeunt nigro deformia fumo; 505
ignis in hesterno stipite paruus erat.
ipse genu nixus flammam exsuscitat aura,
et promit quassas comminuitque faces.
stant calices; minor inde fabas, holus alter habebat,
et spumant testu pressus uterque suo. 510
dumque mora est, tremula dat uina rubentia dextra:
accipit aequoreus pocula prima deus.
quae simul exhaustis, 'da nunc bibat ordine' dixit
'Iuppiter.' audito palluit ille Ioue.
ut rediit animus, cultorem pauperis agri 515
inmolat et magno torret in igne bouem.
quaeque puer quondam primis diffuderat annis,
promit fumoso condita uina cado.
nec mora, flumineam lino celantibus uluam,
sic quoque non altis, incubuere toris. 520
nunc dape, nunc posito mensae nituere Lyaeo;
terra rubens crater, pocula fagus erant.
uerba fuere Iouis: 'siquid fert impetus, opta:
omne feres.' placidi uerba fuere senis:
'cara fuit coniunx, primae mihi cura iuuentae 525
cognita. nunc ubi sit, quaeritis? urna tegit.
huic ego iuratus, uobis in uerba uocatis,
'coniugio' dixi "sola frueri meo."
et dixi et seruo. sed enim diuersa uoluntas
est mihi; nec coniunx, sed pater esse uolo.' 530
adnuerant omnes; omnes ad terga iuuenti
constiterant. pudor est ulterius loqui.
tum superinecta texere mendacia terra:
iamque decem menses, et puer ortus erat.
hunc Hyrieus, quia sic genitus, uocat Vriona. 535
perdidit antiquum littera prima sonum.
creuerat immensum; comitem sibi Delia sumpsit,
ille deae custos, ille satelles erat.
uerba mouent iram non circumspecta deorum.
'quam nequeam' dixit 'uincere, nulla fera est.'
Scorpion immisit Tellus. fuit impetus illi 541
curua gemelliparae spicula ferre deae.
obstitit Orion. Latona nitentibus astris
addidit et 'meriti praemia' dixit 'habe.'

12. D N LVD MART IN CIR

Sed quid et Orion et cetera sidera mundo 545
cedere festinant, noxque coartat iter?
quid solito citius liquido iubar aequore tollit
candida, Lucifero praeueniens, dies?
fallor, an arma sonant? non fallimur, arma
sonabant:
Mars uenit et ueniens bellica signa dedit. 550
Vltor ad ipse suos caelo descendit honores
templaque in Augusto conspicienda foro.
et deus est ingens et opus. debebat in urbe
non aliter nati Mars habitare sui.
digna Giganteis haec sunt delubra tropaeis: 555
hinc fera Gradium bella mouere decet,
seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset,
seu quis ab occiduo sole demandus erit.
prospicit Armipotens operis fastigia summi
et probat inuictos summa tenere deos. 560
prospicit in foribus diuersae tela figurae
armaque terrarum milite uicta suo.

V 429 *somnoque* s. *praebet* - Heins. 435 *pure* V - . 436 *ore f.* - Riese. 447 *Phiae* - . 448 *est om.* - edd. multi. 460 *modo talis* - . 463 *sum om.* - . 466 *illa* V - . 471 *et qualis est*, Postgate (*o q. eod. uisus, em' q.* Heins.). 479 *dixit* - . 490 *malas* V - uulg. 491 *nominis* - . 493 *medio* - . 507 *excessit ab* V - . 510 *spumant* V - . 517 *diffuderat* Heins. 525 *carae m. prima iuuentae* V, *caru m. prima iuuenta* - , *primae m. flore iuuentae* Bentl. 526 *candida* - . 530 *sed. et* prob. Heins. 535 *orena* V - . 539 *iram* V, *iras* cett. 545 *mundi* V - . 559 *prospicit* - . 561 *prospicit* V - Merk.

hinc uidet Aenean oneratum pondere caro
et tot Iuleae nobilitatis auos :
hinc uidet Iliaden ueris ducis arma ferentem, 565
claraque dispositis acta subesse uiris.
spectat et Augusto praetextum nomine templum,
et uisum lecto Caesare maius opus.
nouerat hoc iuuenis tunc, cum pia sustulit arma.
a tantis Princeps incipiendus erat. 570
ille manus tendens, hinc stanti milite iusto,
hinc coniuratis, talia dicta dedit :
'si mihi bellandi pater est Vestaeque sacerdos
auctor, et ulcisci numen utrumque paro :
Mars, ades, et satia scelerato sanguine ferrum, 575
stetque fauor causa pro meliore tuus.
templa feres et, me uictore, uocaberis Vltor.'
nouerat et fuso laetus ab hoste redit.
nec satis est meruisse semel cognomina Marti :
persequitur Parthi signa retenta manu. 580
gens fuit et campis et equis et tuta sagittis
et circumfusus inuia fluminibus.
addiderant animos Crassorum funera genti,
cum periit miles signaque duxque simul.
signa, decus belli, Parthus Romana tenebat, 585
Romanaeque aquilae signifer hostis erat.
isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
Caesaris Ausoniae protegerentur opes.
ille notas ueteres et longi dedecus aevi
sustulit. agnorunt signa recepta suos. 590
quid tibi nunc solitae mitti post terga sagittae,
quid loca, quid rapidi profuit usus equi,
Parthe? refers aquilas, uictos quoque porrigis
arcus :
pignera iam nostri nulla pudoris habes.
rite deo templumque datum nomenque bis ulto, 595
et meritis noti debita soluit honor.
sollemnes ludos Circo celebrate, Quirites.
non uisa est fortem scaena decere deum.

13. E LEM·N

Pliadas aspicias omnes totumque sororum
agmen, ubi ante Idus nox erit una super. 600
tum mihi non dubiis auctoribus incipit aestas,
et tepidi finem tempora ueris habent.

14. FC

Idibus ora prior stellantia tollere Taurum
inducit. huic signo fabula nota subest.
praeibit ut taurus Tyriae sua terga puellae 605
Iuppiter et falsa cornua fronte tulit.
illa iubam dextra, laeua retinebat amictus,
et timor ipse noui causa decoris erat.
aura sinus implet, flauos mouet aura capillos :
Sidoni, sic fueras aspicienda Ioui. 610
saepe puellares subduxit ab aequore plantas,
et metuit tactus adsilientis aquae :
saepe deus prudens tergum demisit in undas,
haereat ut collo fortius illa suo.
litoribus tactis stabat sine cornibus ullis 615
Iuppiter inque deum de boue uersus erat.
taurus init caelum : te, Sidoni, Iuppiter implet,
parsque tuum terrae tertia nomen habet.
hoc alii signum Phariam dixere iuuenam,
quae bos ex homine est, ex boue facta dea. 620
Tum quoque priscorum uirgo simulacra uirorum
mittere roboreo scirpea ponte solet. 622
fama uetus tunc cum Saturnia terra uocata est, 625
taliam fatidici dicta fuisse dei :

'falcifero libata seni duo corpora gentis
mittite, quae Tuscis excipiantur aquis' :
donec in haec uenit Tirythius arua, quotannis
tristia Leucadio sacra peracta modo ; 630
illum stramineo in aquam misisse Quirites :
Herculis exemplo corpora falsa iaci.
pars putat, ut ferrent iuuenes suffragia soli,
pontibus infirmos praecipitasse senes.
corpora post decies senos qui credidit annos 623
missa neci, sceleris crimine damnat auos. 624
Thybri, doce uerum. tua ripa uetustior urbe est,
principium ritus tu bene nosse potes. 636
Thybris harundiferum medio caput extulit alueo
raucaque dimouit talibus ora sonis :
'haec loca desertas uidi sine moenibus herbas :
pascibat sparsas utraque ripa boues. 640
et quem nunc gentes Tiberim noruntque timentque,
tunc etiam pecori despiciendus eram.
Arcadis Euandri nomen tibi saepe refertur :
ille meas remis aduena torsit aquas.
uenit et Alcides, turba comitatus Achia. 645
Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.
excipit hospitio iuuenem Pallantius heros,
et tandem Caco debita poena fuit.
uictor abijt secumque boues, Erytheida praedam,
abstrahit : at comites longius ire negant ; 650
(magna pars horum desertis uenerat Argis)
montibus his ponunt spemque laremque suum.
saepe tamen patriae dulci tanguntur amore,
atque aliquis moriens hoc breue mandat opus :
'mittite me in Tiberim Tiberinis uectus ut undis
litus ad Inachium pulvis inanis eam.' 656
displicet heredi mandati cura sepulchri :
mortuus Ausonia conditur hospes humo ;
scirpea pro domino Tiberi iactatur imago,
ut repetat Graias per freta longa domos.' 660
hactenus. ut subiit uiuo rorantia saxo
antra, leues cursum sustinuistis aquae.

15. G EID·N° 16. HF
17. AC 18. BC 19. CC

Clare nepos Atlantis, ades, quem montibus olim
edidit Arcadiis Pleias una Ioui,
pacis et armorum superis imisque deorum 665
arbitrer, alato qui pede carpis iter,
laete lyrae pulsus, nitida quoque laete palaestra,
quo didicit culte lingua docente loqui,
templa tibi posuere patres spectantia Circum
Idibus ; ex illo est haec tibi sacra dies. 670
te, quicumque suas profitetur uendere merces,
ture dato, tribuas ut sibi lucra, rogant.
est aqua Mercuri portae uicina Capenae ;
si iuuat expertis credere, numen habet.
huc uenit incinctus tunicam mercator et urna 675
purus sufflita, quam ferat, haurit aquam.
uda fit hinc laurus, lauro sparguntur ab uda
omnia, quae dominos sunt habitura nouos.
spargit et ipse suos lauro rorante capillos
et peragit solita fallere uoce preces : 680
'abluere praeteritis periuria temporis,' inquit
abluere praeteritae perfida uerba die.
siue ego te feci testem falsae citauit
non audituri numina magna Iouis,
siue deum prudens alium diuinae fefelli, 685
abstulerint celeres improba uerba Noti.
et pateant ueniente die periuria nobis,
nec curent superi siqua locutus ero.
da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro,

V 563 sacro V Heins. al. 571 instanti V τ . 574 auctor es V. 579 martis codd. multi. 585 ducis V¹ τ . 594 pignera ex V. 595 ultum V¹ τ , ultor V² τ . 613 de(di)mittit τ . 623, 624 post 634 transp. Postgate. 626 fuere V τ Heins. senis V τ Riese, iouis unus Merk. al. 627 quot corp. Merk. gentes V τ Merk. 630 deo τ . 633, 634 et 647, 648 circumscr. Merk. 648 uenit τ Heins. al. 650 et V τ . negant. lubet V, iubet τ . 651 uenerat. mansit in V τ . Argis Heins, agris V τ . 655 me tiberi Heins. in undis τ Merk. 661 et τ Merk. al. 662 restituitis Kreussler. 664 uda Benti. 668 fauente τ . 670 sacra V² τ , facta V¹ M¹ τ , festa τ Merk. al. 675 tunica V τ , tunicas τ . 676 suffitam V. 682 praeteritae Scaliger, praeterita codd. Merk. 684 uana V τ . 686 dicta τ Heins. 687 percant τ .

et fac, ut emptori uerba dedisse iuuet.
taliam Mercurius poscentem ridet ab alto,
se memor Ortygias surripuisse boues.

690

20. DC

At mihi pande, precor, tanto meliora petenti,
in Geminis ex quo tempore Phoebus eat.
'cum totidem de mense dies superesse uidebis,
quot sunt Herculei facta laboris' ait.
'dic' ego respondi 'causam mihi sideris huius.'
causam facundo reddidit ore deus:
'abstulerant raptas Phoeben Phoebeque sororem
Tyndaridae fratres, hic eques, ille pugil.
bella parant repetuntque suas et frater et Idas,
Leucippo fieri pactus uterque gener.
his amor, ut repetant, illis, ut reddere nolint,
suadet; et ex causa pugnat uterque pari.
effugere Oebalidae cursu potuere sequentes,
sed nisum celeri uincere turpe fuga.
liber ab arboribus locus est, apta area pugnae:
constiterant illo (nomen Aphidna) loco.
pectora traiecit Lynceus Castor ab ense
non expectato uulnere pressit humum.
ultor adest Pollux et Lyncea perforat hasta
qua ceruix uumeros continuata premit.
ibat in hunc Idas, uixque est Iouis igne repulsus;
tela tamen dextrae fulmine rapta negant.
iamque tibi, Pollux, caelum sublime patebat,
cum "mea" dixisti "percipe uerba, pater:
quod mihi das uni caelum, partire duobus:
dinidium toto munere minus erit."

695

700

705

710

715

dixit et alterna fratrem statione redemit.
utile sollicitae sidus utrumque rati.

720

21. E AGON·N'

Ad Ianum redeat, qui quaerit, Agonia quid sint,
quae tamen in fastis hoc quoque tempus habent.

22. FN

Nocte sequente diem canis Erigoneius exit.
est alio signi reddita causa loco.

23. G TVB·N'

Proxima Vulcani lux est, Tubilustria dicunt:
lustrantur purae, quas facit ille, tubae.

725

24. H Q·R·C·F

Quattuor inde notis locus est, quibus ordine lectis
uel mos sacrorum uel fuga regis inest.

25. AC 26. BC 27. CC 28. DC
29. EC 30. FC 31. GU

Nec te praetereo, populi Fortuna potentis
Publica, cui templum luce sequente datum est.
hanc ubi diues aquis acceperit Amphitrite,
grata Ioui fuluae rostra uidebis aquis.
auferet ex oculis ueniens Aurora Booten,
continuaque die sidus Hyantis erit.

731

LIBER SEXTVS

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas;
quae placeant, positis omnibus ipso leges.
facta canam; sed erunt qui me finxisse loquantur
nullaque mortali numina uisa putent.
est deus in nobis; agitante calescimus illo:
impetus hic sacrae semina mentis habet.
fas mihi praecipue uultus uidisse deorum,
uel quia sum uates, uel quia sacra cano.
est nemus arboribus densum, secretus ab omni
uoce locus, si non obstreperetur aquis.
hic ego quaerebam, coepta quae mensis origo
esset, et in cura nominis huius eram.
ecce deas uidi: non quas praceptor arandi
uiderat, Ascræas cum sequeretur oues,
nec quas Priamides in aquosae uallibus Idae
contulit: ex illis sed tamen una fuit.
ex illis fuit una, sui germana mariti;
haec erat, agnoui, quae stat in arce Iouis.
horrueram tacitoque animum pallore fatebar.
tum dea, quos fecit, sustulit ipsa metus.
namque ait 'o uates, Romani conditor anni,
ause per exiguis magna referre modos,
ius tibi fecisti numen caeleste uidendi,
cum placuit numeris condere festa tuis.
ne tamen ignores vulgique errore traharis,
Iunius a nostro nomine nomen habet.
est aliquid nupsisse Ioui, Iouis esse sororem.
fratre magis, dubito, gloriæ anne uiro.
si genus aspicitur, Saturnum prima parentem
fecit, Saturni sors ego prima fui.

5

10

15

20

25

30

a patre dicta meo quondam Saturnia Roma est;
haec illi a caelo proxima terra fuit.
si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis,
iunctaque Tarpeio sunt mea templa Ioui.
an potuit Maio paelex dare nomina mensi,
hic honor in nobis inuidiosus erit?
cur igitur regina uocor princepsque dearum?
autem cur dextrae sceptrum dedere meae?
an facient mensem luces, Lucinaque ab illis
dicar et a nullo nomina mense traham?
tum me paeniteat posuisse fideliter iras
in genus Electrae Dardanianque domum:
[causa duplex irae: raptu Ganymede dolebam,
forma quoque Idaeo iudice uicta mea est.]
paeniteat, quod non foueo Carthaginis arces,
cum mea sint illo currus et arma loco:
paeniteat Sparten Argosque measque Mycenae
et ueterem Latio supposuisse Samon:
adde senem Tatium Iunonicolasque Faliscos,
quos ego Romanis succubuisse tui.
sed neque paeniteat nec gens mihi carior ulla est.
hic colar, hic teneam cum Ioue templa meo.
ipse mihi Mauors "commendo moenia" dixit
"haec tibi. tu pollens urbe nepotis eris."
dicta fides sequitur. centum celebramur in aris:
nec lenior quouis est mihi mensis honor.
nec tamen hunc nobis tantummodo praestat honorem
Roma. suburbani dant mihi munus idem.
inspice, quos habet nemoralis Aricia fastos
et populus Laurens Lanuiumque meum;

35

40

45

50

55

60

V 690 face V² τ. 691 poscentem τ Merk. 708 illic M¹ Heins. nomina fida V τ. 712 legit V τ. 731 amphitrites V M τ. 733 auferat τ Heins., aufert τ.

VI 2 lege V. 32 cura Benth. 35, 36 'num post 26 ponendi?' Riese. 43, 44 circumscrib. Githl. suadente Peter. 45 foueam τ. 52 color et tenco τ. 60 nemus V¹.

est illic mensis Iunonius. inspicere Tibur
et Praenestinae moenia sacra deae;
Iunonale leges tempus. nec Romulus illas
condidit: at nostri Roma nepotis erat.
finierat Iuno. respeximus: Hercules uxor 65
stibat, et in uultu signa doloris erant.
'non ego, si toto mater me cedere caelo
iusserit, inuita matre morabor' ait.
'nunc quoque non luctor de nomine temporis huius:
blandior et partes paene rogantis ago, 70
remque mei iuris malim tenuisse precando:
et faueas causae forsitan ipse meae.
aurea possedit socio Capitolia templo
mater et, ut debet, cum Ioue summa tenet.
at decus omne mihi contingit origine mensis. 75
unicus est, de quo sollicitamur, honor.
quid graue, si titulum mensis, Romane, dedisti
Herculis uxor! posteritasque memor?
haec quoque terra aliquid debet mihi nomine magni
coniugis; huc captas appulit ille boues; 80
hic male defensus flammis et dote paterna
Cacus Auentinam sanguine tinxit humum.
ad propiora uocor. populum digessit ab annis
Romulus in partes distribuitque duas:
haec dare consilium, pugnare paratior illa est; 85
haec aetas bellum suadet, at illa gerit.
sic statuit, mensesque nota secreuit eadem:
Iunius est iuuenum; qui fuit ante, senum.
dixit. et in litem studio certaminis issent,
atque ira pietas dissimulata foret: 90
uenit Apollinea longas Concordia lauro
nexa comas, placidi numen opusque ducis.
haec ubi narrauit Tatium fortemque Quirinum
binaque cum populis regna coisse suis,
et lare communi soceros generosque receptos, 95
'his nomen iunctis Iunius' inquit 'habet.'
dicta triplex causa est. at uos ignoscite, diuae:
res est arbitrio non dirimenda meo.
ite pares a me. perierunt iudice formae
Pergama: plus laedunt, quam inuauit una, duae. 100

1. [H K·IVN·]N

Prima dies tibi, Carna, datur. dea cardinis haec est:
numine clausa aperit, clauditi aperta suo.
unde datas habeat uires, obscurior aevo
fama: sed e nostro carmine certus eris.
adiacet antiquus Tiberino locus Helerni: 105
pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.
inde sata est Nymphe (Craenaen dixere priores)
nequiquam multis saepe petita procis.
rura sequi iaculisque feras agitare solebat
nodosasque caua tendere ualle plagas. 110
non habuit pharetram, Phoebe tamen esse sororem
credebant; nec erat, Phoebe, pudenda tibi.
huic aliquis iuuenum dixisset amantia uerba,
reddebat tales protinus illa sonos:
'haec loca lucis habent nimis et cum luce pudoris.
si secreta magis ducis in antra, sequor.' 116
credulus ante ut iit, frutices haec nacta resistit
et latet et nullo est inueniendi modo.
uiderat hanc Ianus uisaeque cupidine captus
ad durum uerbis mollibus usus erat. 120
Nympha iubet quaeri de more remotius antrum
utque comes sequitur destituitque ducem.
stulta, uidet Ianus quae post sua terga gerantur:
nil agis, et latebras respicit ille tuas.
nil agis, en! dixi: nam te sub rupe latentem 125
occupat amplexu speque potitus ait:
'ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto;

hoc pretium positae uirginitatis habe.'
sic fatus spinam qua tristes pellere posset
a foribus noxas (haec erat alba) dedit. 130
sunt auidae uolucres, non quae Phineia mensis
guttura fraudabant, sed genus inde trahunt:
grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinis;
canities pinnis, unguibus hamus inest.
nocte uolant puerosque petunt nutricis egentes 135
et uitiant cunis corpora rapta suis.
carpere dicuntur lactentia uiscera rostris
et plenum poto sanguine guttur habent.
est illis strigibus nomen; sed nominis huius
causa, quod horrenda stridere uoce solent. 140
siue igitur nascuntur aues, seu carmine fiunt,
neniaque in uolucres Marsa figurat anus,
in thalamos uenere Procae. Proca natus in illis
praeda recens auium quinque diebus erat:
pectoraque exsorbent auidis infantia linguis; 145
at puer infelix uagit opemque petit.
territa uoce sui nutrix accurrit alumni,
et rigido sectas inuenit ungue genas.
quid faceret? color oris erat, qui frondibus olim
esse solet seris, quas noua laesit hiemps. 150
peruenit ad Craenaen, et rem docet. illa 'timorem
pone: tuus sospes' dixit 'alumnus erit.'
uenerat ad cunas: flebant materque paterque:
'sistite uos lacrimas, ipsa medebor' ait.
protinus arbutea postes ter in ordine tangit 155
fronde, ter arbutea limina fronde notat;
spargit aquis aditus (et aquae medicamen habebant)
extaque de porca cruda bimestre tenet;
atque ita 'noctis aues, extis puerilibus' inquit
'parcite: pro paruo uictima parua cadit. 160
cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras.
hanc animam uobis pro meliore damus.'
sic ubi libauit, prosecta sub aethere ponit,
quique adsint sacris, respicere illa uetat:
uirgaque Ianalas de spina ponitur alba, 165
qua lumen thalamis parua fenestra dabat.
post illud nec aues cunas uiolasse feruntur,
et rediit puero, qui fuit ante, color.
pinguia cur illis gustentur larda Kalendis,
mixtaque cum calido sit faba farre, rogas? 170
prisca dea est aliturque cibis, quibus ante solebat,
nec petit ascitas luxuriosa dapes.
piscis adhuc illi populo sine fraude natabat,
ostreaque in conchis tuta fuere suis.
nec Latium norat, quam praebet Ionia diues, 175
nec quae Pygmaeo sanguine gaudet, auem;
et praeter pinnas nihil in pauone placebat.
nec tellus captas miserat ante feras.
sus erat in pretio, caesa suae festa colebant.
terra fabas tantum duraque farra dabat. 180
quae duo mixta simul sextis quicumque Kalendis
ederit, huic laedi uiscera posse negant.
Arce quoque in summa Iunoni templum Monetae
ex uoto memorant facta, Camille, tuo.
ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam 185
a Capitolino repulit arma Ioue.
quam bene, di magni, pugna cecidisset in illa,
defensor solii, Iuppiter alte, tui!
uixit, ut occideret damnatus crimine regni.
hunc illi titulum laue senecta dabat. 190
Lux eadem Marti festa est, quem prospicit extra
appositum Tectae porta Capena uiae.
Te quoque, Tempesta, meritam delubra fatemur,
cum paene est Corsis obruta classis aquis.
Haec hominum monimenta patent. si quaeritis 195
astra,
tunc oritur magni praepes adunca Iouis.

VI 61 aspice τ. 66 uigoris V M τ Riese, dolentis τ Merk., decoris τ. 67 nunc V. 68 inu. parte V. 86 suadeat illa gerat V¹ τ. 92 pl. munus τ. 100 laedant Benth. uiuet τ Heins. al. 107 grannen V¹ τ, cranen V² Peter, gramen τ (sic et 151). 117 ante iuit τ Riese, ante ut V, ante inuit τ. 125 dixit V τ. 140 horrendum Vlitius. uoce Heins., nocte codd. 142 falsa τ. 147 occurrit V. 165 sumitur V τ. 173 illis populis M τ. 176 auis codd. multi. 178 t. c. m. arte f. unus, t. c. m. Afra f. Heins., Delus capos m. ante feros Burm. 185 mali V τ. 192 Tectae. dextrae V τ. 195 quaerimus M τ.

2. [AF]

Postera lux Hyadas, Taurinae cornua frontis,
euocat, et multa terra madescit aqua.

3. BC

Mane ubi bis fuerit Phoebusque iterauerit ortus
factaque erit posito rore bis uda seges, 200
hac sacrata die Tusco Bellona duello
dicitur, et Latio prospera semper adest.
Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
multum animo uidit, lumine captus erat.
prospicit a templo summum brevis area Circum, 205
est ibi non paruae parua columna notae:
hinc solet hasta manu, belli praenuntia, mitti,
in regem et gentes cum placet arma capi.

4. CC

Altera pars Circi Custode sub Hercule tuta est:
quod deus Euboico carmine munus habet. 210
muneris est tempus, qui Nonas Lucifer ante est:
si titulum quaeris, Sulla probauit opus.

5. D NON

Quaerebam, Nonas Sanco Fidione referrem
an tibi, Semo pater. tum mihi Sancus ait:
'cuicumque ex istis dederis, ego munus habebo. 215
nomina terna fero. sic uoluere Cures.'
hunc igitur ueteres donarunt aede Sabini
inque Quirinali constituere iugo.

6. EN

Est mihi (sitque, precor, nostris diuturnior annis)
filia, qua felix sospite semper ero. 220
hanc ego cum uellem genero dare, tempora taedis
apta requirebam, quaeque cauenda forent:
tum mihi post sacras monstratur Iunius Idus
utilis et nuptis, utilis esse uiris;
primaque pars huius thalamus aliena reperta est. 225
nam mihi sic coniunx sancta Dialis ait:
'donec ab Iliaca placidis purgamina Vesta
detulerit flauis in mare Thybris aquis,
non mihi detonsas crines depectere buxo,
non unguis ferro subsecuisse licet; 230
non tetigisse uirum, quamuis Iouis ille sacerdos,
quamuis perpetua sit mihi lege datus.
tu quoque ne propera. melius tua filia nubet,
igneae cum pura Vesta nitetibit humo.'

7. FN

Tertia post Nonas remouere Lycaona Phoebe 235
fertur, et a tergo non habet Vrsa metum.
tunc ego me memini ludos in gramine Campi
aspicere et dici, lubrice Thybri, tuos.
festa dies illis, qui lina madentia ducunt,
quique tegunt paruis aera recurua cibis. 240

8. GN MENTI IN CAPIT

Mens quoque numen habet. Mentis delubra uide-
mus
uota metu belli, perfide Poene, tui.
Poene, rebellaras, et leto consulis omnes
attoniti Mauras pertinuere manus.

spem metus expulerat, cum Menti uota senatus 245
suscipit, et melior protinus illa uenit.
aspicit instantes medius sex lucibus Idus
illa dies, qua sunt uota soluta deae.

9. H VEST PER VESTAE

Vesta, faue! tibi nunc operata resoluimus ora,
ad tua si nobis sacra uenire licet. 250
in prece totus eram: caelestia numina sensi,
laetaque purpurea luce refulsit humus.
non equidem uidi (ualeant mendacia uatum)
te, dea; nec fueras aspicienda uiro.
sed quae nescieram, quorunque errore tenebar, 255
cognita sunt nullo praecipiente mihi.
dena quater memorant habuisse Parilia Romam,
cum flammae custos aede recepta dea est.
regis opus placidi, quo non metuentius ullum
numinis ingenium terra Sabina tulit. 260
quae nunc aere uides, stipula tum tecta uideres,
et paries lento uimine textus erat.
hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestae,
tunc erat intonsi regia magna Numae.
forma tamen templi quae nunc manet, ante fuisse
dicitur; et formae causa probanda subest. 266
Vesta eadem, quae terra. subest uigil ignis utrique:
significant sedem terra focusque suam.
terra pilae similis, nullo fulmine nixa,
aere subiecto tam graue pendet onus. 270
ipsa uolubilitas libratum sustinet orbem,
quique premat partes, angulus omnis abest.
cunIQUE sit in media rerum regione locata,
ut tangat nullum plusue minusue latus,
ni conuexa foret, parti uicinior esset, 275
nec medium terram mundus haberet onus
arte Syracosia suspensus in aere clauso
stat globus, immensi parua figura poli,
et quantum a summis, tantum secessit ab imis
terra; quod ut fiat, forma rotunda facit. 280
par facies templi; nullus procurrit in illo
angulus, a pluuio uindicta inbre tholus.
cur sit uirginibus, quaeris, dea culta ministris?
inueniam causas: haec quoque parte suas.
ex Ope Iunonem memorant Cereremque creatas 285
semine Saturni; tertia Vesta fuit.
utraque nupserunt, ambae peperisse feruntur;
de tribus impatiens restitit una uiri.
quid mirum, uirgo si uirgine laeta ministra
admittit castas ad sua sacra manus? 290
nec tu aliud Vestam, quam uiuam intellege flam-
mam;
nataque de flamma corpora nulla uides.
iure igitur uirgo est, quae semina nulla remittit
nec capit; et comites uirginitatis habet.
esse diu stultus Vestae simulacra putauit, 295
mox didici curuo nulla subesse tholo.
ignis inextinctus templo celatur in illo.
effigiem nullam Vesta nec ignis habet.
stat ui terra sua: ui stando Vesta uocatur;
causaque par Grai nominis esse potest. 300
at focus a flammis et quod fouet omnia, dictus;
qui tamen in primis aedibus ante fuit.
hinc quoque uestibulum dici reor: inde precando
praefatur Vestam, quae loca prima tenet.
ante focos olim scammis considerare longis 305
mos erat et mensae credere adesse deos.
nunc quoque, cum fiunt antiquae sacra Vacunae,
ante Vacunales stantque sedentque focos.
uenit in hos annos aliquod de more uetusto:

VI 205 a tergo M τ. 211 quo V. anteit Heins. 212 sylla V τ. 213 sancto τ Peter (sic et 214). 214 semicaper V (in ras.) τ, semipater M τ. 223 monstrabat V. 229 detonso V M = Merk., dentata uel dentosa (dentosa cod. unus) Heins. crinem V τ. 241 menti τ. 245 extulerat τ. 247 sex. ex V. 257 parilia ex V. 258 sua est τ. 261 uirebant τ. 267 cod. est quae τ Guthl. 268 significatque deam tecta (templa Peter) f. s. Hertzberg Peter. 271 276 circumser. Merk. (omissis in M =). 271 278 circumser. Benth. al. 274 ut Postgate, et codl. 277 syracosia V M τ. 283 uirginis τ Merk. 290 in τ. 294 amot τ Peter. 298 habent τ. 300 pars V M τ. 301 ut quod τ Guthl. 304 praefatur Heins., quae famur V M τ. uesta V, uesta est τ. 309 aliquo et uetustus τ.

- fert missos Vestae pura patella cibos. 310
 ecce coronatis panis dependet asellis,
 et uelant scabras florida sarta molas.
 sola prius furnis torrebant farra coloni,
 (et Fornacali sunt sua sacra deae :)
 suppositum cineri panem focus ipse parabat 315
 strataque erat tepido tegula quassa solo.
 inde focum seruat pistor dominamque focorum
 et quae puniceas uersat asella molas.
 Praeteream referamne tuum, rubicunde Priape,
 dedecus ? est multi fabula parua ioci. 320
 turrigera frontem Cybele redimita corona
 conuocat aeternos ad sua festa deos.
 conuocat et Satyros et, rustica numina, Nymphas ;
 Silenus, quamuis nemo uocarat, adest.
 nec licet et longum est epulas narrare deorum. 325
 in multo nox est peruigilata mero.
 hi temere errabant in opacae uallibus Idae,
 pars iacet et molli gramine membra leuat ;
 hi ludunt, hos somnus habet ; pars brachia nectit
 et uiridem celeri ter pede pulsat humum. 330
 Vestae iacet placidamque capit secura quietem,
 sicut erat, positum caespite fulta caput.
 at ruber hortorum custos Nymphasque deasque
 captat et errantes fertque refertque pedes.
 aspicit et Vestam. dubium, Nymphamne putarit,
 an scierit Vestam ; scisse sed ipse negat. 336
 spem capit obscenam furtimque accedere temptat
 et fert suspensos corde micante gradus.
 forte senex, quo uectus erat, Silenus asellum
 liquerat ad ripas lene sonantis aquae. 340
 ibat, ut inciperet longi deus Hellesponti,
 intempestiuo cum rudit ille sono.
 territa uoce graui surgit dea ; conuolat omnis
 turba, per infestas effugit ille manus.
 Lampsacos hoc animal solita est mactare Priapo :
 apta asini flammis indicis exta damus. 346
 quem tu, diua, memor de pane monilibus ornas ;
 cessat opus, uacuae conticuere molae.
 Nomine quam pretio celebrari aere Tonantis,
 dicam, Pistoris quid uelit ara Iouis. 350
 cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis :
 fecerat obsidio iam diuturna famem.
 Iuppiter, ad solium superis regale uocatis,
 'incipere' ait Marti. protinus ille refert :
 'scilicet ignotum est, quae sit fortuna meorum, 355
 et dolor hic animi uoce querentis eget.
 si tamen ut referam breuiter mala iuncta pudori
 exigit, Alpino Roma sub hoste iacet.
 haec est, cui fuerat promissa potentia rerum,
 Iuppiter ? hanc terris impositurus eras ? 360
 iamque suburbanos Etruscae contudit arma.
 spes erat in cursu ; nunc lare pulsa suo est.
 uidimus ornatos aerata per atria picta
 ueste triumphales occubuisse senes.
 uidimus Iliacae transferri pignera Vestae 365
 sede. putant aliquos scilicet esse deos.
 at si respicerent, qua uos habitatis in arce,
 totque domos uestras obsidione premi,
 nil opis in cura scirent superesse deorum,
 et data sollicita tura perire manu. 370
 atque utinam pugnae pateat locus ! arma capessant,
 et, si non poterunt exsuperare, cadant.
 nunc inopes uictus ignauaeque fata timentes
 monte suo clausos barbara turba premit.
 tunc Venus et lituo pulcher trabeaque Quirinus 375
 Vestaque pro Latio multa locuta suo est.

'publica' respondit 'cura est pro moenibus istis ;
 Iuppiter 'et poenas Gallia uicta dabit.
 tu modo quae desunt fruges, superesse putentur,
 effice, nec sedes desere, Vesta, tuas. 380
 quodcumque est solidae Cereris, caua machina
 frangat,
 mollitumque manu duret in igne focus.'
 iusserat, et fratris uirgo Saturnia iussis
 adnuat, et mediae tempora noctis erant ;
 iam ducibus somnum dederat labor. increpat illos
 Iuppiter et sacro, quid uelit, ore docet : 386
 'surgite et in medios de summis arcibus hostes
 mittite, quam minime perdere uultis, opem.'
 somnus abit, quaeruntque nouis ambagibus acti,
 perdere quam nolint et inbeuntur opem. 390
 esse Ceres uisa est. iaciunt Cerialia dona,
 iacta super galeas scutaque longa sonant.
 posse fame uinci spes excidit. hoste repulso
 candida Pistori ponitur ara Ioui.
 Forte reuertebat festis Vestalibus illa, 395
 qua Noua Romano nunc uia iuncta foro est.
 huc pede matronam uidi descendere nudo :
 obstipui tacitus sustinuique gradum.
 sensit anus uicina loci iussuque sedere
 alloquitur quatiens uoce tremente caput : 400
 'hoc ubi nunc fora sunt, udae tenere paludes ;
 amne redundatis fossa madaebat aquis.
 Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
 nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit.
 qua Velabra solent in Circum ducere pompas, 405
 nil praeter salices cassaue canna fuit.
 saepe suburbanas rediens conuiua per undas
 cantat et ad nautas ebria uerba facit.
 nondum conueniens diuersis iste figuris
 nomen ab auerso ceperat amne deus. 410
 hic quoque lucus erat iuncis et harundine densus
 et pede uelato non adeunda palus.
 stagna recesserunt et aquas sua ripa coerces,
 siccaeque nunc tellus : mos tamen ille manet
 reddiderat causam. 'ualeas, anus optima ;' dixi 415
 'quod superest aevi, molle sit omne, tui.'
 Cetera iam pridem didici puerilibus annis,
 non tamen ideo praetereunda mihi.
 moenia Dardanides nuper noua fecerat Ilus :
 Ilus adhuc Asiae diues habebat opes : 420
 creditur armiferae signum caeleste Mineruae
 urbis in Iliacae desiluisse iuga.
 cura uidere fuit, uidi templumque locumque.
 hoc superest illi, Pallada Roma tenet.
 consulitur Smintheus lucoque obscurus opaco 425
 hos non mentito reddidit ore sonos :
 'aetheriam seruate deam, seruabitis urbem :
 imperium secum transferet illa loci.'
 seruat, et inclusam summa tenet Ilus in arce,
 curaque ad heredem Laumedonta redit. 430
 sub Priamo seruata parum. sic ipsa uolebat,
 ex quo iudicio forma reuicta sua est.
 seu genus Adrasti, seu furtis aptus Vlixes,
 seu pius Aeneas (eripuisse ferunt),
 auctor in incerto, res est Romana. tuetur 435
 Vesta, quod assiduo lumine cuncta uidet.
 heu quantum timere patres, quo tempore Vesta
 arsit et est tectis obruta paene suis.
 flagrantibus sancti sceleratis ignibus ignes,
 mixtaque erat flammae flamma profana pia. 440
 attonitae flebant demisso crine ministrae :
 abstulerat uires corporis ipse timor.

VI 313 tota uel solda Madv. (Adu. II 107). 316 cassa I. H. Voss. 317 obseruat V = Madv. 318 quas V.
 320 plena =. 341 institerat Madv. (Adu. II 108). 343, 344 spurios esse censet Bentl. 343 conuocat V¹. 345, 346
 circumscripserunt Heins. Merk. 345 lampsacos ex =. 346 fata (= dicens) 'as.—damus Madv. (Adu. II 108). domans
 coni. Th. Bergk (Op. I 664). 349 quam fert Merck. 355 malorum VM =. 363 reserata Heins., sacrata Merk.,
 cerata Lipsius. 380 deses d. V. tuos Merk. 381 cereris solidae = Güthl. 388 perdere tres Heins. al., mittere V,
 tradere cett. edd. aliquot. 390 perdere Burm., tradere codd. 396 quae Madv. (Adu. II 108). 399 loci V, loco cett.
 402 redundantis V, redundanti M =. 406 crass. que V =. 410 aduerso V M =. 414 inde unus Merk. Güthl. 424
 illi ex V, illic cett. Peter al. 430 uenit M =. 433, 434 circumscrib. Merk. 433 gener V¹ =. 434 eripere deam
 Heins.

prouolat in medium, et magna 'succurrite!' uoce
 'non est auxilium flere' Metellus ait.
 'pignora uirgineis fatalia tollite palmis. 445
 non ea sunt uoto, sed rapienda manu.
 me miserum! dubitatis?' ait. dubitare uidebat,
 et pauidas positio procubuisse genu.
 haurit aquas, tollensque manus 'ignoscite,' dixit
 'sacra uir intrabo non adeunda uiro. 450
 si scelus est, in me commissi poena redundet:
 sit capitis damno Roma soluta mei.'
 dixit et irrupit. factum dea rapta probauit
 pontificisq; sui munere tuta fuit.
 Nunc bene lucetis sacrae sub Caesare flammae: 455
 ignis in Iliacis nunc erit estque focus.
 nullaque dicetur uittas temerasse sacerdos
 hoc duce, nec uiuae defodiatur humo.
 sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illam
 conditur, et Tellus Vestaque numen idem est. 460
 Tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste
 fecit et Hispanam sanguine tinxit humum.
 scilicet interdum miscentur tristia laetis,
 nec populum toto pectore festa iuuant.
 Crassus ad Euphratem aquilas natumque suosque
 perdidit et leto est ultimus ipse datus. 466
 'Parthe, quid exultas?' dixit dea 'signa remittes,
 quique necem Crassi uindictet, ultor erit.'

10. AN

At simul auritis uiolae demuntur asellis,
 et Cereris fruges aspera saxa terunt, 470
 nauita puppe sedens 'Delphina uidebinus,' inquit
 'umida cum pulso nox erit orta die.'

11 B MATR-N

Iam, Phryx, a nupta quaeris, Tithone, relinqui,
 et nigil Eois Lucifer exit aquis:
 ite, bonae matres (uestrum Matralia festum), 475
 flauaque Thebaeae redditae liba deae.
 pontibus et magno iuncta est celeberrima Circo
 area, quae posito de bone nomen habet.
 haec ibi luce ferunt Matutae sacra parenti
 sceptriferas Serui templa dedisse manus. 480
 quae dea sit, quare famulas a limine templi
 arceat (arceat enim) libaque testa petat,
 Bacche, racemiferos hedera redimite capillos,
 si domus illa tua est, derige uatis opus.
 arserat obsequio Semele fons. accipit Ino 485
 te, puer, et summa sedula nutrit ope.
 intumuit luno, raptum quod paedice natum
 educet. at sanguis ille sororis erat.
 hinc agitur furis Athamas et imagine falsa,
 tuque cadis patria, parue Leache, manu. 490
 maesta Leacheas mater tumulauerat umbras
 et dederat miseris omnia iusta rogis.
 haec quoque, funestos ut erat laniata capillos,
 prosilit et cunis te, Melicerta, rapit.
 est spatio contracta breui, freta bina repellit 495
 unaque pulsatur terra duabus aquis.
 huc uenit insana natum complexa luertis
 et secum e celso mittit in alta iugo.
 excipit illaesos Panope centumque sorores,
 et placido lapsu per sua regna ferunt. 500
 nondum Leucothea, nondum puer ille Palaemon,
 uerticibus densi Thybridis ora tenent.
 lucus erat: dubium Semelae Stimulaene nocetur:
 Maenadas Ausonias incoluisse ferunt.
 quaerit ab his Ino, quae gens foret. Arcadas esse
 audit et Euandrum scepra tenere loci. 506

dissimulata deam Latias Saturnia Bacchas
 instimulat fictis insidiosa sonis:
 'o nimium faciles, o toto pectore captae,
 non uenit haec nostris hospes amica choris. 510
 fraude petit sacrique parat cognoscere ritum.
 quo possit poenas pendere, pignus habet.'
 uix bene desierat, complent ululatus auras
 Thyiades, effusis per sua colla comis,
 iniiciuntque manus puerumque reuellere pugnant.
 quos ignorat adhuc, inuocat illa deos: 516
 'dique uirique loci, miserae succurrite matri!'
 clamor Auentini saxa propinqua ferit.
 appulerat ripae uaccas Octaeus Hiberas:
 audit et ad uocem concitus urget iter. 520
 Heculis aduentu, quae uim modo ferre parabant,
 turpia femineae terga dedere fugae.
 'quid petis hinc,' (cognorat enim) 'matertera Bacchi?
 an numen, quod me, te quoque nexat?' ait.
 illa docet partim, partim praesentia nati 525
 continet et furis in scelus isse pudet.
 rumor, ut est uelox, agitatis peruiolat alis;
 estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.
 hospita Carmentis fidos intrasse penates
 diceris et longam deposuisse famem. 530
 liba sua properata manu Tegeaea sacerdos
 traditur in subito cocta dedisse foco.
 nunc quoque liba iuuant festis Matralibus illam.
 rustica sedulitas gratior arte fuit.
 'nunc,' ait 'o uates, uenientia fata resigna, 535
 qua licet. hospitibus hoc, precor, adde meis.'
 parua mora est, caelum uates ac numina sumit
 litque sui toto pectore plena dei.
 uix illam subito posses cognoscere, tanto
 sanctor et tanto, quam modo, maior erat. 540
 'laeta canam. gaude, defuncta laboribus Ino,'
 dixit 'et huic populo prospera semper ades.
 numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit.
 in uestris aliud sumite nomen aquis:
 Leucothea Graias, Matuta uocabere nostris: 545
 in portus nato ius erit omne tuo,
 quem nos Portunum, sua lingua Palaemona dicet.
 ite, precor, nostris aequus uterque locis.'
 admerat, praemissa fides. posuere labores:
 nomina mutarunt. hic deus, illa dea est. 550
 Cur uetet ancillas accedere, quaeritis? odit:
 principiumque odii, si sinat illa, canam.
 una ministrarum solita est, Cadmei, tuarum
 saepe sub amplexus coniugis ire tui.
 improbus hanc Athamas furtim dilexit; ab illa 555
 comperit agricolae semina testa dari.
 ipsa quidem fecisse negat, sed fama recepit.
 hoc est, cur odio sit tibi serua manus.
 Non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret.
 ipsa parum felix uisa fuisse parens. 560
 alterius prolem melius mandabit illi.
 utilior Baccho quam fuit ipsa suis.
 hanc tibi 'quo properas?' memorant dixisse, Rutili,
 'luce mea Marso consul ab hoste cades.'
 exitus accessit uerbis, flumenque Toleni 565
 purpureum mixtis sanguine fluxit aquis.
 proximus annus erat: Pallantide caesus eadem
 Didius hostiles ingeminat opes.
 Lux eadem, Fortuna, tua est auctorque locusque.
 sed superiniectis quis latet iste togis? 570
 Sernius est; et constat enim. sed causa latendi
 discrepat et dubium me quoque mentis habet.
 dum dea furtiuos timide profitetur amores,
 caelestemque homini concubuisse pudet
 (arsit enim magno correpta cupidine regis 575
 caecaeque in hoc uno non fuit illa uiro),

VI 444 officium =. 456 erit usque I. Mueller (Rhein. Mus. 1865, 263). 458 sic Postgate, nona debodetur codd. vulg. 463, 464 'an post 466 ponendi?' Riese. 464 me et mouet =. 482 pedit V =. 487 raptum = codd. plerique, rapta V =. 495 'fort, quia spatio' Riese. 498 e om. V, or = Riese. 502 deus Hecus, datus codd. 505 his una V. 514 thyades V. 515 auellere temptant =. 533 illa = Merk. 543 ades V. 544 nostris =. 549 amuerant =. 553 cadunt codd. unus, cadunt codd. 557 uates Marv. (Adm II 109). 558 sibi V. 562 pedit V M =. 563 tibi proposito V =. 567 cretus V =. 571 et V =, iam V =, id C. Scheukl, etenim constat = Peter.

nocte domum parua solita est intrare fenestra :
unde Fenestellae nomina porta tenet.
nunc pudet, et uultus uelamine celat amatos,
oraeque sunt multa regia tecta toga. 580
an magis est uerum, post Tulli funera plebem
confusam placidi morte fuisse senis :
nec modus ullus erat, crescebat imagine luctus,
donec eum positus oculuere togis ?
tertia causa mihi spatio maiore canenda est ; 585
nos tamen adductos intus agemus equos.
Tullia coniugio, sceleris mercede, peracto
his solita est dictis extimulare uirum :
'quid uiuat esse pares, te nostrae caede sororis,
neque tui fratris, si pia uita placet ? 590
uinere debuerant et uir meus et tua coniunx,
si nullum ausuri maius eramus opus.
et caput et regnum facio dotale parentis.
si uir es, i, dictas exige dotis opes.
regia res scelus est. socero cape regna necato, 595
et nostras patrio sanguine tingue manus.'
talibus instinctus solio priuatus in alto
sederat. attonitum uulgus ad arma ruit :
hinc cruror, hinc caedes, infirmaque uincitur aetas :
sceptra gener socero rapta Superbus habet. 600
ipse sub Esquilis, ubi erat sua regia, caesus
concidit in dura sanguinolentus humo.
filia carpento patrios initura penates
ibat per medias alta feroxque uias.
corpus ut aspexit, lacrimis auriga profusis 605
restitit. hunc tali corripit illa sono :
'vadis, an expectas pretium pietatis amarum ?
duc, inquam, inuitas ipsa per ora rotas.'
certa fides facti. dictus Sceleratus ab illa
uius, et aeterna res ea pressa nota. 610
post tamen hoc ausa est templum, monimenta pa-
rentis,
tangere. mira quidem, sed tamen acta loquar.
signum erat in solio residens sub imagine Tulli ;
dicitur hoc oculis opposuisse manum,
et uox audita est 'uultus abscondite nostros, 615
ne natae uideant ora nefanda meae !'
ueste data tegitur. uetat hanc Fortuna moueri
et sic e templo est ipsa locuta suo :
'ore reuelato qua primum luce patebit
'Seruius, haec positi prima pudoris erit.' 620
parcite, matronae, uetitas attingere uestes ;
sollemni satis est uoce mouere preces.
sitque caput semper Romano tectus amietu,
qui rex in nostra septimus Vrbe fuit.
arserat hoc templum. signo tamen ille pepercit 626
ignis ; opem nato Mulciber ipse tulit.
namque pater Tulli Vulcanus, Oeresia mater
praesignis facie Corniculana fuit.
hanc secum Tanaquil, sacris de more peractis,
iussit in ornatum fundere uina focum. 630
hic inter cineres obsceni forma uirilil
aut fuit, aut uisa est : sed fuit illa magis.
iussa loco captiua sedet. conceptus ab illa
Seruius a caelo semina gentis habet.
signa dedit genitor tunc cum caput igne corusco
contigit, inque comis flammeus arsit apex. 636
Te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede
Liuia, quam primo praestitit ipsa uiro.
disce tamen, ueniens aetas, ubi Liuia nunc est
porticus, immensae tecta fuisse domus. 640
urbis opus domus una fuit, spatiumque tenebat,
quo breuius muris oppida multa tenent.
haec aequata solo est, nullo sub crimine regni,
sed quia luxuria uisa nocere sua.

sustinuit tantas operum subuertere moles, 645
totque suas heres perdere Caesar opes.
sic agitur censura et sic exempla parantur,
cum iudex, alios quod monet, ipse facit.

12. CN 13. D EID-N

Nulla nota est ueniente die, quam dicere possis.
Idibus Inuieto sunt data templa Ioui. 650
et iam Quinquatrus iubeor narrare minores.
nunc ades o coepit, flaua Minerva, meis.
'cur uagus incedit tota tibicen in Vrbe ?
quid sibi personae, quid stola longa uolunt ?'
sic ego. sic posita Tritonia cuspidē dixit : 655
(possim utinam doctae uerba referre deae !)
'temporibus ueterum tibicinis usus aurorum
magnus et in magno semper honore fuit :
cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
cantabat maestis tibia funeribus : 660
dulcis erat mercede labor. tempusque secutum,
quod subito gratae frangeret artis opus ;
adde quod aedilis, pompam qui funeris irent,
artifices solos inserat esse decem.
exilio mutant urbem Tiburque recedunt. 665
exilium quodam tempore Tibur erat.
quaeritur in scaena caua tibia, quaeritur aris ;
ducit supremos nenia nulla toros.
seruiert quidam, quantolibet ordine dignus,
Tibure, sed longo tempore liber erat. 670
rure dapes parat ille suo turbamque canoram
conuocat : ad festas conuenit illa dapes.
nox erat, et uinis oculique animique natabant,
cum praecomposito nuntius ore uenit,
atque ita "quid cessas conuiuia soluere ?" dixit
"anctor uindictae iam uenit ecce tuae." 676
nec mora, conuiuiae ualido titubantia uino
membra mouent : dubii stantque labantque pedes.
at dominus "discedite" ait plastroque morantes
sustulit : in plastro scirpea lata fuit. 680
allicient somnos tempus motusque merumque,
potaque se Tibur turba redire putat.
iamque per Esquilias Romanam intrauerat urbem,
et mane in medio plaustra fuere foro.
Plautius, ut posset specie numeroque senatum
fallere, personis imperat ora tegi, 686
admisceatque alios et, ut hunc tibicina coetum
augeat, in longis uestibus esse iubet ;
sic reduces bene posse tegi, ne forte notentur
contra collegae iussa redisse sui. 690
res placuit, cultuque nouo licet Idibus uti
et canere ad ueteres uerba iocosa modos.
Haec ubi perdocuit, 'superest mihi discere' dixi
'cur sit Quinquatrus illa uocata dies.'
'Martius' inquit 'agit tali mea nomine festa, 695
estque sub inuentis haec quoque turba meis.
prima terebrato per rara foramina buxo
ut daret, effeci, tibia longa sonos.
uox placuit : faciem liquidis referentibus undis
uidi uirgineas intumuisse genas. 700
"ars mihi non tanti est ; ualeas, mea tibia"
dixi :
excipit abiectam caespite ripa suo.
inuentam Satyrus primum miratur et usum
nescit et inflatum sensit habere sonum ;
et modo dimittit digitis, modo concipit auras. 705
iamque inter Nymphas arte superbus erat.
prouocat et Phoebum. Phoebos superante pepen-
dit ;
caesa recesserunt a cute membra sua.

VI 582 ducis codd. Güthl. 584 eam τ. 593 facito V τ. 594 i cod. unus Heins., in codd. 598 in a. V τ. 599 et caedes V τ. 609 illo con. Riese. 629 paratis τ. 633 foco V τ uulg., fouet τ Heins. Burm. ab illo V. 635 tum τ Peter. 638 primo V, priuo C. Schenkl, 'fort. proprio' Riese. 640 fuere V¹ τ. 643 iudex V τ. 649 discere τ Peter, ducere τ. 652 raua Bentl. 654 toga V τ. 656 possem τ. 662 graiae τ Heins. al. opes τ. post hunc uersum lacunam notauit Pighius. 663 pompam V, pompa cett. 682 totaque V τ. 685 Plautius Pighius. callidus V¹ M τ. claudius V² τ Riese. possent Pighius. senatus V¹ τ. 690 uenire V. 691 libet cod. unus Merk. 696 cura Koch (Symb. Ritsch. 357). 700 uidi et V τ. 701 ars mea V. 702 eflatam V τ. sentit τ.

sum tamen inuentrix auctorque ego carminis huius.
hoc est, cur nostros ars colat ista dies.' 710

14 E E[N] 15. F Q-ST-D-F

Tertia lux ueniet, qua tu, Dodoni Thyone,
stabis Agenorei fronte uidenda bouis.
haec est illa dies, qua tu purgamina Vestae,
Thybrī, per Etruscas in mare mittis aquas.
siqua fides uentis, Zephyro date carbasa, nautae.
cras ueniet nestris ille secundus aquis. 716

16. GC 17. HC 18. AC

At pater Heliadum radios ubi tinxerit undis,
et cinget geminos stella serena polos,
tollet humo ualidos proles Hyriea lacertos.
continua Delphin nocte uidendus erit. 720
scilicet hic olim Volcos Aequosque fugatos
uiderat in campis, Algida terra, tuis:
unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho
uectus es in niueis, Postume, uictor equis.

19. BC

Iam sex et totidem luces de mense supersunt, 725
huic unum numero tu tamen adde diem.
sol abit a Geminis, et Canceri signa rubeunt:
coepit Auentina Pallas in arce coli.

20. CC

Iam tua, Laomedon, oritur nurus ortaue noctem
pellit, et e pratis uda pruina fugit: 730
reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur
tūm, cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.
Hanc quoque cum patriis Galatea receperit undis,
plenaque securae terra quietis erit,
surgit humo iuuenis telis afflatus auitis, 735
et gemino nexas porrigit angue manus.
notus amor Phaedrae, nota est iniuria Thesei:
deuouit natum credulus ille suum.
non impune pius iuuenis Troezena petebat:
diuidit obstantes pectore taurus aquas. 740
solliciti terrentur equi, frustraue retenti
per scopulos dominum duraque saxa trahunt.
exciderat eurn loris morantibus artus
Hippolytus lacero corpore raptus erat
reddideratque animam, multum indignante Diana.
'nulla' Coronides 'causa doloris' ait: 746
'namque pio iuueni uitam sine uulnere reddam,
et cedent arti tristia fata meae.'
gramina continuo loculis depromit eburnis:
profuerant Glauci manibus illa prius, 750
tunc cum obseruatas augur descendit in herbas,
usus et auxilio est anguis ab angue dato.
pectora ter tetigit, ter uerba salubria dixit:
depositum terra sustulit ille caput.
lucus eum Nemorisque tui, Dictynna, recessus 755
celat: Aricino Virbius ille lacu.
at Clymenus Clothoquē dolent: haec, fila reneri,
hic, fieri regni iura minora sui.
Iuppiter, exemplum ueritus, direxit in ipsum
fulmina, qui nimiae mouerat artis opem. 760
Phoebe, querebaris: deus est; placare parenti;
propter te, fieri quod uetat, ipse facit.

21. DC

Non ego te, quamuis properabis uincere, Caesar,
si uetet auspicium, signa mouere uelim.
sint tibi Flaminius Trasimenaue litora testes, 765
per uolucres aequos multa monere deos.
tempora si ueteris quaeris temeraria damni,
quintus ab extremo mense bis ille dies.

22. EC

Postera lux melior. superat Masinissa Syphacem,
et cecidit telis Hasdrubal ipse suus. 770

23. FC 24. GC

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
et fugiunt freno non remorante dies.
quam cito uenerunt Fortunae Fortis honores!
post septem luces Iunius actus erit.
ite, deam laeti Fortem celebrate, Quirites: 775
in Tiberis ripa munera regis habet.
pars pede, pars etiam celeri decurrite cumba,
nec pudeat potos inde redire domum.
ferre coronatae iuuenum conuiuia fintres,
multaque per medias uina bibantur aquas. 780
plebs colit hanc, quia qui posuit, de plebe fuisse
fertur et ex humili scepra tulisse loco.
conuenit et seruis, serua quia Tullius ortus
constituit dubiae templa propinqua deae.

25. HC 26. AC

Ecce suburbana rediens male sobrius aede 785
ad stellas aliquis talia uerba iacit:
'zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit:
dehinc erit, Orion, aspicienda mihi.'
at si non esset potus, dixisset eadem
uenturum tempus solstitiale die. 790

27. BC

Lucifero subeunte Lares delubra tulerunt
hic, ubi fit docta multa corona manu.
tempus idem Stator aedis habet, quam Romulus olim
ante Palatini condidit ora ingi.

28. CF

Tot restant de mense dies, quot nomina Parcis, 795
cum data sunt trabeae templa, Quirine, tuae.

29. DF 30. EC

'Tempus Iuleis cras est natale Kalendis:
Pierides, coeptis addite summa meis.
dicite, Pierides, quis uos adiunxerit isti,
cui dedit inuitas nieta nouerca manus?' 800
sic ego. sic Clio: 'clari monumenta Philippi
aspicis, unde trahit Marcia casta genus:
Marcia, sacrificio deductum nomen ab Anco,
in qua par facies nobilitate sua est.
[par animo quoque forma suo respondet; in illa 805
et genus et facies ingeniumque simul.]
nec quod laudamus formam, tu turpe putaris:
laudamus magnas hae quoque parte deas.
nupta fuit quondam matertera Caesaris illi.
o decus, o sacra femina digna domo!' 810
sic cecinit Clio. doctae assensere sorores;
adnuat Alcides increpuitque lyram.

VI 711 nox V τ. dione τ. thyene Naugerius. 721 hinc V. 723 tiburte V τ. 724 postmodo V¹ M τ. 727 a. e M τ. 735 stellis V τ. acutis V. 736 geminas uero Peter, Geminus ueras Th. Bergk (Op. I 665). 739. 740 om M τ. circumser. Heins. al. 751. 752 circumser. Heins. 751 anguis cod. unus Merk. ad umbrae duo Merk. 755 sui M τ. recessu V τ. 757 Clymenus Heins., Clymenus τ. lachesis V τ. reneri Salmasius, teneri eodd. 759 exempli V¹, exempli V² M τ. 760 nouerat V M τ. Riese. 763-770 post 794 ponit Riese. 768 quartus τ. Merk. mens erit V τ. Riese. 789 stultus V τ. pulsus M τ. 793 quam V, quod cett. 799 adduxerit V M τ. istuc V τ. 803, 804 eicit Gilbert (Neue Jahrb. 1878, p. 783). 804 pars Merk. est om. M τ. 805 806 circumser. Broukhusius al. 806 'an est genus?' Riese. 807 tam turpe V M τ. 812 lyra M τ.

P. OVIDI NASONIS T R I S T I V M

LIBER PRIMVS

I

PARVE (nec inuideo) sine me, liber, ibis in urbem :
 ei mihi, quod domino non licet ire tuo.
 uade, sed incultus, qualem decet exulis esse :
 infelix habitum temporis huius habe.
 nec te purpureo uelent uaccinia fuco :
 non est conueniens luctibus ille color :
 nec titulus minio nec cedro charta notetur,
 candida nec nigra cornua fronte geras.
 felices ornent haec instrumenta libellos :
 fortunae memorem te decet esse meae.
 nec fragili geminae poliantur pumice frontes,
 hirsutus sparsis ut uideare comis.
 neuē liturarum pudeat. qui uiderit illas,
 de lacrimis factas sentiat esse meis.
 uade, liber, uerbisque meis loca grata saluta :
 contingam certe quo licet illa pede.
 siquis, ut in populo, nostri non inmemor illi,
 siquis, qui quid agam forte requirat, erit :
 uiuere me dices, saluum tamen esse negabis :
 id quoque, quod uiuam, munus habere dei.
 atque ita tu tacitus (quaerenti plura legendum)
 ne quae non opus est forte loquere, caue.
 protinus admonitus repetet mea crimina lector,
 et peragar populi publicis ore reus.
 tu caue defendas, quamuis mordebere dictis :
 causa patrocinio non bona maior erit.
 inuenies aliquem qui me suspiret ademptum,
 carmina nec siccis perlegat ista genis,
 et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,
 sit mea lenito Caesare poena leuis :
 nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ille, precamur,
 placatos miseris qui uolet esse deos :
 quaeque uolet, rata sint, ablataque principis ira
 sedibus in patriis det mihi posse mori.
 ut peragas mandata, liber, culpabere forsā
 ingeniūque minor laude ferere mei.
 iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum
 quaerere : quaesito tempore tutus eris.
 carmina proueniunt animo deducta sereno :
 nubila sunt subitis tempora nostra malis.
 carmina secessum scribentis et otia quaerunt :
 me mare, me uenti, me fera iactat hiemps.
 carminibus metus omnis abest : ego perditus ensem
 haesurum iugulo iam puto iamque meo.
 haec quoque quod facio, iudex mirabitur aequus,
 scriptaque cum uenia qualiacumque leget.
 da mihi Maeoniden, et tot circumspice casus :
 ingenium tantis excidet omne malis.
 denique securus famae, liber, ire memento,

nec tibi sit lecto displicuisse pudor.
 non ita se praebet nobis fortuna secundam,
 ut tibi sit ratio laudis habenda tuae.
 donec eram sospes, tituli tangebar amore,
 quaerendique mihi nominis ardor erat.
 carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi,
 sit satis : ingenio sic fuga parta meo.
 tu tamen i pro me, tu, cui licet, aspice Romam :
 di facerent, possem nunc meus esse liber.
 nec te, quod uenias magnam peregrinus in urbem,
 ignotum populo posse uenire puta.
 ut titulo careas, ipso noscere colore :
 dissimulare uelis, te liquet esse meum.
 clam tamen intrato, ne te mea carmina laedant :
 non sunt ut quondam plena fauoris erant.
 siquis erit qui te, quia sis meus, esse legendum
 non putet, e gremio reiciatque suo,
 'inspice' dic 'titulum. non sum praeceptor amoris ;
 quas meruit, poenas iam dedit illud opus.'
 forsitan expectes, an in alta palatia missum
 scandere te iubeam Caesareamque domum.
 ignorent augusta mihi loca dique locorum :
 uenit in hoc illa fulmen ab arce caput.
 esse quidem memini mitissima sedibus illis
 numina ; sed timeo qui nocuere deos.
 terretur minimo pennae stridore columba,
 unguibus, accipiter, saucia facta tuis.
 nec procul a stabulis audet discedere, siqua
 excussa est audi denticibus agna lupi.
 uitaret caelum Phaethon si uiueret, et quos
 optarat stulte, tangere nollet equos.
 me quoque, quae sensi, fateor Iouis arma timere :
 me reor infesto, cum tonat, igne peti.
 quicumque Argolica de classe Capherea fugit,
 semper ab Euboicis uela retorquet aquis.
 et mea cumba semel uasta percussa procella
 illum, quo laesa est, horret adire locum.
 ergo caue, liber, et timida circumspice mente :
 ut satis a media sit tibi plebe legi.
 dum petit infirmis nimium sublimia pennis
 Icarus, aequoreis nomina fecit aquis.
 difficile est tamen hinc, remis utaris an aura,
 dicere. consilium resque locusque dabunt.
 si poteris uacuo tradi, si cuncta uidebis
 mitia, si uires fregerit ira suas :
 siquis erit qui te dubitantem et adire timentem
 tradat et ante tamen pauca loquatur, adi.
 luce bona dominoque tuo felicior ipso
 peruenias illuc et mala nostra leues,
 namque ea uel nemo, uel qui mihi uulnera fecit,
 solus Achilleo tollere more potest.
 tantum ne noceas, dum uis prodesse, uideto.

I I 12 sparsis G(uelferbytanus) H(olkhamicus) ω, passis A (= Marcianus Politiani) P(alatinus 910) V(aticanus 1606) τ. 14 sentiet τ. 17 illi G V τ, illo A H τ, extat τ. 18 requirat τ. 21 legendus Riese. 21, 22 tu—caue. te—dabis τ. 26 peior τ edd. ; sed uide ed. Ox. prolegg. p. lxxi. 43 obest Francius. 47 circumspice Heins. 83 capharea codd. ; cf. V vii 36. 84 retorsit Benth. 90 aequoreis nomina f. aquis τ, aequoreas nomine f. aquas Γ (= consensus librorum A G H P V), Icarus nomine f. aquas ω.

nam spes est animi nostra timore minor :
 quaeque quiescebat, ne mota resaeuiat ira,
 et poenae tu sis altera causa, caue.
 cum tamen in nostrum fueris penetrabile receptus 105
 contigerisque tuam, scrinia curua, domum,
 aspicias illic positos ex ordine fratres,
 quos studium cunctos euigilauit idem.
 cetera turba palam titulos ostendet apertos,
 et sua detecta nomina fronte geret ; 110
 tres procul obscura latitantes parte uidebis :
 (hi qui, quod nemo nescit, amare docent)
 hos tu uel fugias uel, si satis oris habebis,
 Oedipodas tacito Telegonosque uoces.
 deque tribus, moneo, siqua est tibi cura parentis,
 ne quenquam, quamuis ipse docebit, aues. 116
 sunt quoque mutatae, ter quinque uolumina, formae,
 nuper ab exequiis carmina rapta meis.
 his mando dicas inter mutata referri
 fortunae multum corpora posse meae. 120
 namque ea dissimilis subito est effecta priori,
 flendaeque nunc, aliquo tempore laeta fuit.
 plura quidem mandare tibi, si quaeris, habebam :
 sed uereor tardae causa fuisse uiae.
 et si quae subeunt, tecum, liber, omnia ferres, 125
 sarcina laturus magna futurus eras.
 longa uia est, propera : nobis habitabitur orbis
 ultimus, a terra terra remota mea.

II

Di maris et caeli (quid enim nisi uota supersunt ?)
 soluere quassatae parcite membra ratis,
 neue, precor, magni subscribe Caesaris irae :
 saepe premente deo fert deus alter opem.
 Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo : 5
 aequa Venus Teueris, Pallas iniqua fuit.
 oderat Aeneam propior Saturnia Turno :
 ille tamen Veneris numine tutus erat.
 saepe ferox cautum petiit Neptunus Vlixem,
 eripuit patruo saepe Minerua suo. 10
 et nobis aliquid, quamuis distamus ab illis,
 quis uetat irato numen adesse deo ?
 uerba miser frustra non proficientia perdo ;
 ipsa graues spargunt ora loquentis aquae,
 terribilisque Notus iacet mea dicta, praesensque, 15
 ad quos mittuntur, non sinit ire deos.
 ergo idem uenti, ne causa laedar in una,
 uelaeque nescioquo uotaque nostra ferunt.
 me miserum, quanti montes uoluntur aquarum !
 iam iam tacturos sidera summa putes. 20
 quantae diducto subsidunt aequore ualles !
 iam iam tacturas Tartara nigra putes.
 quocumque aspicio, nihil est nisi pontus et aer,
 fluctibus hic tumidis, nubibus ille minax.
 inter utrumque fremunt inuani murmure uenti : 25
 nescit, cui domino pareat, unda maris.
 nam modo purpureo uires capit Eurys ab ortu,
 nunc Zephyrus sero uespere missus adest,
 nunc sicca gelidus Boreas lacebat ab Arcto,
 nunc Notus aduersa proelia fronte gerit. 30
 rector in incerto est nec quid fugiatue petatue
 inuenit : ambiguis aris stupet ipsa malis.
 scilicet occidimus, nec spes est ulla salutis,
 dumque loquor, uultus obruit unda meos.
 opprimet hanc animam fluctus, frustra precanti
 ore necaturas accipiemus aquas. 36
 at pia nil aliud quam me dolet exule coniunx
 hoc unum nostri scitque gemitque malix.

nescit in immenso iactari corpora ponto,
 nescit agi uentis, nescit adesse necem. 40
 o bene, quod non sum mecum conscendere passus,
 ne mihi mors misero his patienda foret.
 at nunc ut peream, quoniam caret illa periclo,
 dimidia certe parte superstes ero.
 ei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma ! 45
 quantus ab aethero personat axe fragor !
 nec leuius tabulae laterum feriuntur ab undis,
 quam graue balistae moenia pulsant onus.
 qui uenit hic fluctus, fluctus supereminet omnes :
 posterior nono est undecimoque prior. 50
 nec letum timeo : genus est miserabile leti.
 demite naufragium, mors mihi munus erit.
 est aliquid, fatoue suo ferroue cadentem
 in solida moriens ponere corpus humo,
 et mandare suis aliqua, et sperare sepulcrum, 55
 et non aequoreis piscibus esse cibum.
 fingite me dignum tali nece, non ego solus
 hic uehor : inmeritos cur mea poena trahit ?
 pro superi uiridesque dei, quibus aequora curae,
 utraque iam uestras sistite turba minas : 60
 quamque dedit uitam mitissima Caesaris ira,
 hanc sinite infelix in loca iussa feram.
 si quoque quam merui poenam me pendere uultis,
 culpa mea est ipso indice morte minor.
 mittere me Stygias si iam uoluisset in undas 65
 Caesar, in hoc uestra non euisset ope.
 est illi nostri non inuidiosa cruoris
 copia ; quodque dedit, cum uolet, ipse feret.
 uos modo, quos certe nullo, puto, crimine laesi,
 contenti nostris iam, precor, este malis. 70
 nec tamen, ut cuncti miserum seruare uelit,
 quod periit, saluum iam caput esse potest.
 ut mare considat uenti-que ferentibus utar,
 ut mihi pareatis, non minus exul ero. 75
 non ego diuitias audis sine fine parandi
 latum mutandis mercibus aequor aro :
 nec peto, quas quondam petii studiosus, Athenas,
 oppida non Asiae, non loca uisa prius,
 non ut Alexandri clarum delatus in urbem 80
 delicias uideam, Nile iocose, tuas.
 quod faciles opto uentos, (quis credere posset ?)
 Sarmatis est tellus, quam mea uela petunt.
 obligor, ut tangam laeui fera litora Ponti ;
 quodque sit a patria tam fuga tarda, queror. 85
 nescioquo uideam positos ut in orbe Tomitas,
 exilem facio per mea uota uiam.
 seu me diligitis, tantos compescite fluctus,
 pronaque sint nostrae numina uestra rati ;
 seu magis odistis, iussae me aduertite terrae : 90
 supplicii pars est in regione mei.
 ferte (quid hic facio ?) rapidi me corpora uenti :
 Ausonios fines cur mea uela uolunt ?
 noluit hoc Caesar. quid, quem fugat ille, tenetis ?
 aspiciat uultus Ponticae terra meos. 95
 et inbet et merui ; nec, quae damnauerit ille,
 crimina defendi fasque piumque puto.
 si tamen acta deos nunquam mortalia fallunt,
 a culpa facinus scitis abesse mea.
 immo ita si scitis, si me meus abstulit error,
 stultaque mens nobis, non scelerata, fuit : 100
 quod licet et minimis, domui si fauimus illi,
 si satis Augusti publica iussa mihi :
 hoc duce si dixi felicia saecula proque
 Caesare tura piis Caesaribusque dedi : 105
 si fuit hic animus nobis, ita parcite diui :
 si minus, alta cadens obruat unda caput.
 fallor, an incipiunt grauidae uanescere nubes,

I 112 hi qui G V, hi quoque AHP w, sic quoque Benti. Madv. 124 uiae AG V, morae HP w. II 41 o w, di r.
 53 fatoue ferroue Heins. edd., fatouae ferrouae l w. cadentem r w. 54 solida r, solida r w. 55 aliquae
 et r, aliquid (om. et) = Burn., aliquid et l w. 63 q. quam A G H P, q. quia V, quam w, quantam Rappold Elw.
 poenam—pendere r. 65 in. ad r edd. 77, 78 post 80 transposuit Elw. 78 loca. mihi w. 81 faciles Heins., facile
 est eodd. possit A G H P w, possit V r. 84 tam G r, iam A H P V w. 90 mei Canonicius Lat. l. quod coniecerat
 Heins., mori cett. 92 uident r. 96 fasque piumue r. 100 mens nobis, non w, non nobis mens r, ego in ed. Ox. 101
 q. l. et G, q. l. e A H P V w, quamlibet e r. 104 piis r r, pius r.

nictaque mutati frangitur unda maris?
non casu, uos sed sub condicione uocati,
fallere quos non est, hanc mihi fertis opem. 110

III

Cum subit illius tristissima noctis imago,
qua mihi supremum tempus in urbe fuit,
cum repeto noctem qua tot mihi cara reliqui,
labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
iam prope lux aderat, qua me discedere Caesar
finibus extremæ iusserat Ausoniae.
nec spatium nec mens fuerat satis apta parandi:
torpuerant longa pectora nostra mora.
non mihi seruorum, comites non cura legendi,
non aptae profugo uestis opisue fuit. 10
non aliter stupui, quam qui Iouis ignibus ictus
uiuuit et est uitae nescius ipse suae.
ut tamen hanc animi nubem dolor ipse remouit,
et tandem sensus conualuere mei,
alloquor extremum maestos abiturus amicos,
qui modo de multis unus et alter erat. 15
uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat,
imbre per indignas usque cadente genas.
nata procul Libycis aberat diuersa sub oris
nec poterat fati certior esse mei. 20
quocumque aspiceres, luctus gemitusque sonabant,
formaque non taciti funeris intus erat.
femina uirque meo, pueri quoque funere maerent:
inque domo lacrimas angulus omnis habet.
si licet exemplis in paruis grandibus uti, 25
haec facies Troiae, cum caperetur, erat.
iamque quiescebant uoces hominumque canumque,
Lunaque nocturnis alta regebat equos.
hanc ego suspiciens et ad hanc Capitolia cernens,
quae nostro frustra iuncta fuere Lari, 30
'numina uicinis habitantia sedibus' inquam,
'iamque oculis numquam templa uidenda meis,
dique relinquendi, quos urbs habet alta Quirini,
este salutati tempus in omne mihi.
et quamquam sero clipeum post uulnera sumo, 35
attamen hanc odiis exonerata fugam;
caelestique uiro, quis me deceperit error,
dicite, pro culpa ne scelus esse putet.
ut quod uos scitis, poenae quoque sentiat auctor,
placato possum non miser esse deo.' 40
hac prece adorauit superos ego: pluribus uxor,
singultu medios impediens sonos.
illa etiam ante Lares passis adstrata capillis
contigit extinctos ore tremante focos,
multaque in aduersos effudit uerba Penates 45
pro deplorato non ualitura uiro.
iamque morae spatium nox praecipitata negabat,
uersaque ab axe suo Parrhasis Aëtos erat.
quid facerem? blando patriae retinebar amore:
ultima sed iussae nox erat illa fugae. 50
a, quotiens aliquo dixi properante 'quid urges?
uel quo festinas ire, uel unde, uide.'
a, quotiens certam me sum mentitus habere
horam, propositae quae foret apta uiae.
ter limen tetigi, ter sum reuocatus, et ipse 55
indulgens animo pes mihi tardus erat.
saepe 'uale' dicto rursus sum multa locutus,
et quasi discedens oscula summa dedi.
saepe eadem mandata dedi meque ipse fefelli,
respiens oculis pignora cara meis. 60
denique 'quid propero? Scythia est quo mittimur,'
inquam:

'Roma relinquenda est. utraque iusta mora est.
uxor in aeternum uiuo mihi uiua negatur,
et domus et fidae dulcia membra domus,
quosque ego dilexi fraterno more sodales, 65
o mihi Thesea pectora iuncta fide.
dum licet, amplectar: nunquam fortasse licebit
amplius. in lucro est quae datur hora mihi.'
nec mora, sermonis uerba imperfecta relinquo,
complectens animo proxima quaeque meo. 70
dum loquor et flemus, caelo nitidissimus alto,
stella grauis nobis, Lucifer ortus erat.
diuidor haud aliter, quam si mea membra relinquam,
et pars abrumpi corpore uisa suo est.
sic doluit Mettus tunc, cum in contraria uersos 75
ultores habuit proditionis equos.
tum uero exoritur elamor gemitusque meorum,
et feriunt maestae pectora nuda manus.
tum uero coniunx umeris abeuntis inhaerens
miscuit haec lacrimis tristia uerba meis: 80
'non potes auelli. simul hinc, simul ibinus,' inquit:
'te sequar et coniunx exulis exul ero.
et mihi facta uia est, et me capit ultima tellus:
accedam profugae sarcina parua rati.
te iubet et patria discedere Caesaris ira, 85
me pietas. pietas haec mihi Caesar erit.'
taliam temptabat, sicut temptauerat ante,
uixque dedit uictas utilitate manus.
egredior, siue illud erat sine funere ferri,
squalidus, inmissis hirta per ora comis. 90
illa dolore amens tenebris narratur obortis
semanimis media procubuisse domo:
utque resurrexit foedatis puluere turpi
crinibus et gelida membra leuauit humo,
se modo, desertos modo complorasse Penates, 95
nomen et erepti saepe uocasse uiri,
nec gemuisse minus, quam si nataeque uirque
uidisset structos corpus habere rogos,
et uoluisset mori, moriendo ponere sensus,
respectuque tamen non periisse mei. 100
uiuatur, et absentem, quoniam sic fata tulerunt,
uiuatur ut auxilio subleuet usque suo.

IV

Tingitur oceano custos Erymanthidos ursae,
aequoreasque suo sidere turbat aquas.
nos tamen Ionium non nostra findimus aequor
sponte, sed audaces cogimur esse metu.
me miserum! quantis increscunt aequora uentis, 5
erutaeque ex imis feruet harena fretis.
monte nec inferior prorae puppiae recuruae
insilit et pictos uerberat unda deos.
pineae texta sonant, pulsus stridore rudentes,
ingemit et nostris ipsa carina malis. 10
nauita confessus gelidum pallore timorem
iam sequitur uictus, non regit arte ratem.
utque parum ualidis non proficientia rector
cervicis rigidae frena remittit equo,
sic non quo uoluit, sed quo rapit impetus undae, 15
aurigam uideo uela dedisse rati.
quod nisi mutatas emisit Aeolus auras,
in loca iam nobis non adeunda ferar.
nam procul Illyriis laeua de parte relictis
interdicta mihi cernitur Italia. 20
desinat in uetitas quaeso contendere terras,
et mecum magno pareat aura deo.
dum loquor, et timeo pariter cupioque repelli,
inerepuit quantis uiribus unda latus!

II 109 sed uos τ. III 4 nunc V, tunc AGHP ω. 7 fuerat nec mens τ. 16 erant ω. 25 paruis GHPV τ, paruo A τ. 29 ad hanc Γ, ab hac ω. 43 lares AHP ω, aras GV τ; uide ed. Ox. p. lxiv. sparsis ω. adstrata G, attracta HP, attracta V, intracta A, prostrata ω. 44 aeternos Γ. 75 Mettus Salmasius, metius codd. duo, priamus Γ ω. 85 c. a. ω. 97 uirique GHV, meumque A τ, nataeue meum τ. 99 mali Madv. 102 ut Salmasius, et codd. IV 5 increscunt A2, me crescent AGHPV, nigrescunt ω. 6 fretis AG(?)P, uadis H ω. 7 puppiae GH, puppisue V, puppique AP ω. 9 pulsu Rothmaler. 19 Illyriis T. Faber, illyricis codd. 23 ita GH τ, timeo cupio nimiumque V, cupio pariter timeoque AP ω.

parcite caerulei, nos parcite, numina ponti,
infestumque mihi sit satis esse Iouem.
uos animam saevae fessam subducite morti,
si modo, qui periit, non periisse potest.

V

O mihi post ullos numquam memorande sodales,
et cui praecepit sors mea uisa sua est :
attonitum qui me, memini, carissime, primus
ausus es alloquio sustinuisse tuo ;
qui mihi consilium uiuendi mite dedisti,
cum foret in misero pectore mortis amor.
scis bene, cui dicam, positus pro nomine signis,
officium nec te fallit, amice, tuum.
haec mihi semper erunt imis infixa medullis,
perpetuusque animae debitor huius ero :
spiritus et uacuas prius hic tenuandus in auras
ibit et in tepido deseret ossa rogo,
quam subeant animo meritorum obliuia nostro,
et longa pietas excidat ista die.
di tibi sint faciles, tibi di nullius egentem
fortunam praestent dissimilemque meae.
si tamen haec naui uento ferretur amico,
ignoraretur forsitan ista fides.
Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,
si non infernas uiuus adisset aquas.
ut foret exemplum ueri Phoeus amoris,
fecerunt furiae, tristis Oreste, tuae.
si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes,
Hyrtacidae Nisi gloria nulla foret.
scilicet ut flauum spectatur in ignibus aurum,
tempore sic duro est inspicienda fides.
dum iuuat et uultu ridet Fortuna sereno,
indelibat cuncta secuntur opes :
at simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli,
agminibus comitum qui modo cinctus erat.
atque haec, exemplis quondam collecta priorum,
nunc mihi sunt propriis cognita uera malis.
uix duo tresne mihi de tot superestis amici :
cetera Fortunae, non mea turba fuit.
quo magis, o pauci, rebus succurrite laesis,
et date naufragio litora tua meo.
neue metu falso nimium trepidate, timentes
haec offendatur ne pietate deus.
saepae fidem aduersis etiam laudauit in armis,
inque suis amat hanc Caesar, in hoste probat.
causa mea est melior, qui non contraria Ioui
arma, sed hanc merui simplicitate fugam.
inuigiles igitur nostris pro casibus, oro,
deminui siqua numinis ira potest.
scire meos casus siquis desiderat omnis,
plus, quam quod fieri res sinit, ille petit.
tot mala sum passus quot in aethere sidera lucent,
paruaque quot sicca corpora puluis habet :
multaque credibili tulinus maiora ratamque,
quamuis acciderint, non habitura fidem.
pars etiam quaedam mecum moriatur oportet,
moque uelim possit dissimulare legi.
si uox infragilis, pectus mihi firmius aere,
pluraque cum linguis pluribus ora forent :
non tamen ideo complecterer omnia uerbis,
materia uires exsuperante mens.
pro duce Neritio, docti, mala nostra, poetae,
scribite : Neritio nam mala plura tuli.
ille breui spatio multis errauit in annis
inter Dulichias Iliacasque domos :
nos freta sideribus totis distantia mensos

sors tulit in Geticos Sarmaticosque sinus.
ille habuit fidamque manum sociosque fideles :
me profugum comites deseruere mei.
ille suam laetus patriam uictorque petebat :
a patria fugi uictus et exul ego.
nec mihi Dulichium domus est Ithaceae Samosue,
poena quibus non est grandis abesse locis :
sed quae de septem totum circumspicit orbem
montibus, inperii Roma deumque locus.
illi corpus erat durum patiensque laborum :
inualidae uires ingenuaeque mihi.
ille erat assidue saeuus agitatus in armis :
adsuetus studiis mollibus ipse fui.
me deus oppressit, nullo mala nostra leuante :
bellatrix illi diua ferebat opem.
cumque minor Ioue sit timidus qui regnat in undis,
illum Neptuni, me Iouis ira premit.
adde, quod illius pars maxima ficta laborum,
ponitur in nostris fabula nulla malis.
denique quaesitos tetigit tamen ille penates,
quaeque diu petiit, contigit arua tamen :
at mihi perpetuo patria tellure carendum,
ni fuerit laesi mollior ira dei.

VI

Nec tantum Clario est Lyde dilecta poetae,
nec tantum Coe Bittis amata suo est,
pectoribus quantum tu nostris, uxor, inhaeres,
digna minus misero, non meliore uiro.
te mea subposita ueluti trabe fulta ruina est :
siquid adhuc ego sum, muneris omne tui est.
tu facis, ut spoliū non sim, nec nuder ab illis
naufragii tabulas qui petiere mei.
utque rapax stimulante fame cupidusque cruoris
incustoditum captat ouile lupus,
aut ut edax uultur corpus circumspicit equod
sub nulla positum cernere possit humo,
sic mea nescioquis, rebus male fidus acerbis,
in bona uenturus, si paterere, fuit.
hunc tua per fortis uirtus summoit amicos,
nulla quibus reddi gratia digna potest.
ergo quam misero, tam uero teste probaris,
hic aliquod pondus si modo testis habet.
nec probitate tua prior est aut Hectoris uxor,
aut comes extincto Laudamia uiro.
tu si Maeonium natem sortita fuisses,
Perelopes esset fama secunda tuae :
siue tibi hoc debes, nulli pia facta magistro,
cumque nona mores sunt tibi luce dati,
femina seu princeps omnes tibi culta per annos
te docet exemplum coniugis esse bonae,
adsimilemque sui longa adsuetine fecit,
grandia si paruis adsimulare licet.
ei mihi, non magnas quod habent mea carmina
uires,
nostraque sunt meritis ora minora tuis ;
siquid et in nobis uiui fuit ante uigoris,
extinctum longis occidit omne malis !
prima locum sanctas heroidas inter haberes,
prima bonis animi conspicerere tui.
quantumcumque tamen praeconia nostra ualebunt,
carminibus uiues tempus in omne meis.

VII

‘ Si quis habes nostris similes in imagine uultus,
deme meis hederas, Bacchia sarta, comis.

IV 25 u. saltem n. w. V 1 nullos unquam P Mady. 2 cl. o. w. 5 an rde ? 11 hic incipit Laurentianus. et hic τ. hic ten. hic eundem L. extenuandus τ. 15 tibi di Ehw., sisui L. et opes Γ w. 22 Oreste Bersmann, oreste codd. 25 glaucum scripsi, Classical Review ii p. 180, saluum L., fuluum Γ w. 44 deminui L., dum Γ w. supra. 44/45 munc L. 53 aere τ., heret L., esset Γ w. 62 sors tulit τ., detulit Γ L. Sarmaticosque L. Sarmatis ora Γ. 66 fugi L. fugio Γ w. 74 at suctus L. 83 carendum est Γ w. VII 1 est Lyde tres codd., est idem L., lyde Γ w. 2 Bittis Merkel, battis codd. amica L. 6 ell (i.e. esse) tui L. (omne tui est corr. L²), unde ecce tui conieci. 20 Laudamia Güthl., Laod. codd. 23 nulli L., nullo Γ L. w. 33, 34 post 22 transposuerunt Machly Ehw. 34 om. L. VII 2 bacchea A, baccha L., bacchea G H P V w.

ista decent laetos felicia signa poetas :
 temporibus non est apta corona meis.
 hoc tibi dissimula, senti tamen, optime, dici,
 in digito qui me fersque refersque tuo,
 effigiemque meam fulvo complexus in auro
 cara relegati, quae potes, ora uides.
 quae quotiens spectas, subeat tibi dicere forsitan
 'quam procul a nobis Naso sodalis abest.'
 grata tua est pietas : sed carmina maior imago
 sunt mea, quae mando qualiacumque legas,
 carmina mutatas hominum dicentia formas,
 infelix domini quod fuga rupit opus.
 haec ego discedens, sicut bene multa meorum,
 ipse mea posui maestus in igne manu.
 utque cremasse suum fertur sub stipite natum
 Thestias et melior matre fuisse soror,
 sic ego non meritos mecum peritura libellos
 imposui rapidis viscera nostra rogis :
 uel quod eram musas, ut crimina nostra, perosus,
 uel quod adhuc crescens et rude carmen erat.
 quae quoniam non sunt penitus sublata, sed extant
 (pluribus exemplis scripta fuisse reor),
 nunc precor, ut uiuant et non ignaua legentem
 otia delectent admonentque mei.
 nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo,
 nesciet his summam siquis abesse manum.
 ablatum mediis opus est incudibus illud,
 defuit et scriptis ultima lima meis.
 et ueniam pro laude peto, laudatus abunde,
 non fastiditus si tibi, lector, ero.
 hos quoque sex uersus, in primi fronte libelli
 si praeponeudos esse putabis, habe :
 'orba parente suo quicumque uolumina tangis,
 his saltem uestra detur in urbe locus.
 quoque magis faueas, haec non sunt edita ab ipso,
 sed quasi de domini funere rapta sui.
 quicquid in his igitur uitii rude carmen habebit,
 emendaturus, si licuisset, eram.'

VIII

In caput alta suum labentur ab aequore retro
 flumina, conuersis solque recurrit equis :
 terra feret stellas, caelum findetur aratro,
 unda dabit flammam, et dabit ignis aquas :
 omnia naturae prae-postera legibus ibunt,
 parsque suum mundi nulla tenebit iter :
 omnia iam fient, fieri quae posse negabant,
 et nihil est, de quo non sit habenda fides.
 haec ego uaticinor, quia sum deceptus ab illo,
 laturum misero quem mihi rebar opem.
 tantum te, fallax, cepere obliuiae nostri,
 afflictumque fuit tantus adire timor,
 ut neque respiceres nec solarere iacentem,
 dure, neque exequias prosequerere meas ?
 illud amicitiae sanctum et uenerabile nomen
 re tibi pro uili est sub pedibusque iacet ?
 quid fuit, ingent. prostratum mole sodalem
 uisere et alloquio parte leuare tuo,
 inque meos si non lacrimam demittere casus,
 pauca tamen ficto uerba dolore pati,
 idque, quod ignoti faciunt, uel dicere saltem,
 et uocem populi publicaeque ora sequi ?
 denique lugubres uultus numquamque uidendos
 cernere supremo dum licuitque die,
 dicendumque semel toto non amplius aeuo
 accipere et parili reddere uoce 'uale' ?

at fecere alii nullo mihi foedere iuncti,
 et lacrimas animi signa dedere sui.
 quid, nisi conuictu causisque ualentibus essem
 temporis et longi iunctus amore tibi ?
 quid, nisi tot lusus et tot mea seria nesses,
 tot nossem lusus seriaeque ipse tua ?
 quid, si dumtaxat Romae mihi cognitus esses,
 adscitus totiens in genus omne loci ?
 cunctane in aequoreos abierunt irrita uentos ?
 cunctane Lethaeis mersa feruntur aquis ?
 non ego te genitum placida reor urbe Quirini,
 urbe mea, quae iam non adeunda mihi,
 sed scopulis, Ponti quos haec habet ora sinistri,
 inque feris Scythiae Sarmaticisque iugis :
 et tua sunt silicis circum praecordia uenae,
 et rigidum ferri semina pectus habet :
 quaeque tibi tenero quondam ducenda palato
 plena dedit nutrix ubera, tigris erat :
 aut mala nostra minus quam nunc aliena putares,
 duritiaeque mihi non agerere reus.
 sed quoniam accedit fatalibus hoc quoque damnis,
 ut careant numeris tempora prima suis,
 effice, peccati ne sim memor huius, et illo
 officium laudem, quo queror, ore tuum.

IX

Detur inoffenso uitae tibi tangere metam,
 qui legis hoc nobis non inimicus opus :
 atque utinam pro te possent mea uota ualere,
 quae pro me duos non tetigere deos !
 donec eris sospes, multos numerabis amicos :
 tempora si fuerint nubila, solus eris.
 aspicias, ut ueniant ad candida tecta columbae,
 accipiat nullas sordida turris aues ?
 horrea formicae tendunt ad inania numquam :
 nullus ad amissas ibit amicus opes.
 utque comes radios per solis euntibus umbra est,
 cum latet hic pressus nubibus, illa fugit :
 mobile sic sequitur fortunae lumina uulgus,
 quae simul inducta nocte teguntur, abit.
 haec precor, ut semper possint tibi falsa uideri :
 sunt tamen euentu uera fatenda meo.
 dum stetimus, turbae quantum satis esset, habebat
 nota quidem sed non ambitiosa domus.
 at simul impulsae est, omnes timere ruinam,
 cautaque communi terga dedere fugae.
 saeua neque admiror metuunt si fulmina, quorum
 ignibus adflari proxima quaeque solent.
 sed tamen in duris remanentem rebus amicum
 quamlibet inuiso Caesar in hoste probat,
 nec solet irasci (neque enim moderatior alter),
 cum quis in aduersis, siquid amauit, amat.
 de comite Argolici postquam cognouit Orestis,
 narratur Pyladen ipse probasse Thoas.
 quae fuit Actoridae cum magno semper Achille,
 laudari solita est Hectoris ore fides.
 quod pius ad manes Theseus comes iret amico,
 Tartareum dicunt indoluisse deum.
 Euryali Nisique fide tibi, Turne, relata
 credibile est lacrimis inaduisse genas.
 est etiam miseris pietas, et in hoste probatur :—
 ei mihi, quam paucos haec mea dicta mouent !
 is status, haec rerum nunc est fortuna mearum,
 debeat ut lacrimis nullus adesse modus.
 at mea sunt, proprio quamuis maestissima casu,
 pectora processu facta serena tuo.

VII 11 *cauta* L¹. 14-20 hoc ordine habet L, 17, 18, 19, 16, 15, 20. 28 *nesciet* GL², *nesciat* AHPV². 33 *primi* Heins., *prima* codd. 37 *non haec sunt* Γ^ω. VIII 7 *negabant* codex Musei Britannici Add. 18384, quod et ipse conieceram, *negabat* L (*negabit* L²), *negabam* Γ^ω, *negauit* Riese. 16 *est* add. Riese. 18 *alloquio*—*tuo* Leidensis 177, *alloqui*—*sui* L, *alloqui*—*tui* Γ^ω, *adloqui*—*tuis* Ehw. 19 *dimittere* Γ^ω, 20 *pati* (suprascr. *loqui*) L, *loqui* Γ^ω. 21 *uel dicere* Merk., *ualedicere* codd. 25 *simul* L. 30 *iunctus* AGHLV^ω, *uinctus* P². 33 *om. L, mihi cognitus esses* Γ^ω, *tibi cognitus essem* τ. 34 *loci* AHL P^ω, *ioci* G V τ. 38 *mea* Ehw., *meo* codd., *mihi* L, *pede* est Γ^ω. 41 *silicis*—*uenae* α, *silices*—*neue* L, *silices*—*nati* Γ. 45 *aut* GHPV², *at A, haui* L^ω, *nunc* L V, *non* AGHP^ω, *putares* L², *putasses* Γ². 48 *suis*, *malis* L. IX 1 *inoffenso* L, *inoffensae* Γ^ω. 5 *sospes* L, *felix* cett. 13 *sequitur*, *quet* (suprascr. *ri*) L. 14 *nocte* Γ L (suprascr.) τ, *nube* τ. 20 *cunctaque* L τ. 24 *quamlibet* τ, *qualibet* L, *quolibet* Γ^ω. 27 *argolico* codd., corr. Heins. *orestis* Parisinus 8465, *orestes* L, *orestae* Γ^ω, 37 *haec* om. L. 40 *processu* L, *pro sensu* Γ^ω.

hoc ego uenturum iam tunc, carissime, uidi,
ferret adhuc ista cum minus aura ratem.
siue aliquod morum seu uitae labe carentis
est pretium, nemo pluris emendus erat :
siue per ingenuas aliquis caput extulit artes, 45
quaelibet eloquio fit bona causa tuo.
his ego commotus dixi tibi protinus ipsi
' scaena manet dotes grandis, amice, tuas.'
haec mihi non ouium fibrae tonitruus sinistri,
linguae seruat pennaue dixit aus : 50
augurium ratio est et coniectura futuri :
hac diuinaui notitiamque tuli.
quae quoniam uera est, tota tibi mente mihi
gratulor, ingenium non latuisse tuum.
at nostrum tenebris utinam latuisset in imis ! 55
expediit studio lumen abesse meo.
utque tibi prosunt artes, facunde, seuerae,
dissimiles illis sic nocuere mihi.
uita tamen tibi nota mea est. scis artibus illis
auctoris mores abstinuisse sui : 60
scis uetus hoc iuueni lusum mihi carmen, et istos,
ut non laudandos, sic tamen esse iocos,
ergo ut defendi nullo mea posse colore,
sic excusari crimina posse puto.
qua potes, excusa, nec amici desere causam : 65
quo bene coepisti, sic bene semper eas.

X

Est mihi sitque, precor, flauae tutela Mineruae,
nauis et a pietate casside nomen habet.
siue opus est uelis, minimam bene currit ad auram,
siue opus est remo, remige caput iter.
nec comites uolueri contenta est uincere cursu, 5
occupat egressas quamlibet ante rates,
et pariter fluctus ferit atque silentia longe
aequora, nec saeuus uicta madescit aquis.
illa, Corinthiaci primum mihi cognita Cenechreis,
fida manet trepidae duxque comesque fugae, 10
perque tot euentus et iniquis conceita uentis
aequora Palladio numine tuta fuit.
nunc quoque tuta, precor, uasti secat ostia Ponti,
quasque petit, Getici litoris intret aquas.
quae simul Aegiae mare me deduxit in Helles, 15
et longum tenni limite fecit iter,
fleximus in laeuum cursus, et ab Hectoris urbe
uenimus ad portus, Imbria terra, tuos.
inde, leui uento Zerynthia litora nacta,
Threiciam tetigit fessa carina Samon : 20
saltus ab hac contra breuis est Tempyra petenti :
hac dominum tenuis est illa secuta suum.
nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos :
Hellespontiacas illa relegit aquas,
Dardaniamque petit, auctoris nomen habentem, 25
et te ruricola, Lamprace, tuta deo,
quodque per angustas uectae male uirginis undas
Seston Abydena separat urbe fretum,
inque Propontiacis haerentem Cyzicon oris,
Cyzicon, Haemoniae nobile gentis opus, 30
quaeque tenent Ponti Byzantia litora fauces :
hic locus est gemini ianua uasta maris.
haec, precor, euincat, propulsaque fortibus Austris
transeat instabilis strenua Cyaneas
Thyniacosque sinus, et ab his per Apollinis urbem

arta sub Anchiali moenia tendat iter. 36
inde Mesembriacos portus et Odeson et arces
praetereat dictas nomine, Bacche, tuo,
et quos Alcathoi memorant e moenibus ortos
sedibus his profugos constituisse larem. 40
a quibus adueniat Miletida sospes ad urbem,
offensi quo me detulit ira dei.
haec si contigerint, merita cadet agna Mineruae :
non facit ad nostras hostia maior opes.
uos quoque, Tyndaridae, quos haec colit insula,
fratres, 45
mite precor duplici numen adesse uiae.
altera namque parat Symplegadas ire per artas,
scindere Bistonias altera puppis aquas.
uos facite, ut uentos, loca cum diuersa petamus,
illa suos habeat, nec minus illa suos. 50

XI

Littera quaecumque est toto tibi lecta libello,
est mihi sollicito tempore facta uiae.
aut haec me, gelido tremere cum mense Decembri,
scribentem mediis Hadria uidit aquis :
aut, postquam bimarem cursu superauimus Isthmon,
alteraque est nostrae sumpta carina fugae, 6
quod facerem uersus inter fera murmura ponti,
Cycladas Aegaeas obstipuisse puto.
ipse ego nunc miror tantis animique marisque
fluctibus ingenium non cecidisse meum. 10
seu stupor huic studio siue est insaniam nomen,
omnis ab hac cura mens releuata mea est.
saepe ego nimboris dubius iactabar ab Haedis,
saepe minax Steropes sidere pontus erat,
fuscabatque diem custos Atlantidos ursae, 15
aut Hyadas seris hauserat Auster aquis :
saepe maris pars intus erat ; tamen ipse trementi
carmina ducebam qualiacumque manu.
nunc quoque contenti stridunt Aquilone rudentes,
inque modum tumuli concaua surgit aqua. 20
ipse gubernator tollens ad sidera palmas
exposcit uotis, inmemor artis, opem.
quocumque aspexi, nihil est nisi mortis imago,
quam dubia timeo mente timensque precor ;
attigero portum, portu terrebor ab ipso : 25
plus habet infesta terra timoris aquae.
nam simul insidiis hominum pelagique laboro,
et faciunt geminos ensis et unda metus.
ille meo uereor ne speret sanguine praedam,
haec titulum nostrae mortis habere uelit. 30
barbara pars laeua est audaeque adsueta rapinae,
quam eror et caedes bellaeque semper habent :
cumque sit hibernis agitatum fluctibus aequor,
pectora sunt ipso turbidiora mari.
quo magis his debes ignorare, candide lector, 35
si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.
non haec in nostris, ut quondam, scripsimus hortis,
nec, consuete, meum, lectule, corpus habes :
iactor in indomito humali luce profundo,
ipsaque caeruleis charta feritur aquis. 40
improba pugnati hiemps indignaturque, quod ausim
scribere se rigidas inuicte minas.
uincat hiemps hominem ; sed eodem tempore, quaeso,
ipse modum statuam carminis, illa sui.

IX 42 ista I., istam F^o edd. fere omnes. cum minus F^o, conuincus L., cum minus -. 50 praenae L. 53 uera est L^o, rata sunt (om. sunt) A G H P F. 61 lusus m. carminis i. L. X 6 sic τ, qualibet arte F^o L^o. 7 ferit A H P V, flellrit L, fert G, fertque ω, atque silentia A G (?) L V, atque assilientia H, assilientia P ω. 9 conata L. 11 om. L. 12 contra F^o L^o, terra ω. 24 relegit Bodleianus B. N. Rawl. 107, reliquit Leidensis 177, reliquit F^o L^o, reuisit Elwald, Burs. Jahresbericht Alth. p. 272. 27 quodque -, quodque L., quaque F^o. 33 fortibus austris A H L P V ω, flutibus austri G =. 35 Thyniacosq. Merula, thyniacosq. L., thyniacosq. A, thyniacosq., thyniacosq. smilia cett. 36 arta edd. Gothanus, apta L., uicta A H P V, alta G^o. 37 odeson es L., odeson et, odesonis smilia cett., corr. Merula. 41 a. in L. 42 detulit L., pertulit A G P V ω. 46 adesse A L V, adesse cett. XI 12 ruser. Guteri 637. 5 omnis ab hac cura cura laeua mea est. 14 erat, habent L. 15 atlantidos L., aruantidos G H V. Erymanthidos A P ω edd. ; dixi de hoc loco Classical Review ii p. 180. 30 hic tumulum L. 31 audaeque τ, audae F^o L^o, adsueta rapinae Haupt, ad ethera penne L, substrata r. G P τ, substrata r. H, substructa r. A τ, substructa r. V.

LIBER SECVNDVS

Quid mihi nobiscum est, infelix cura, libelli,
 ingenio perii qui miser ipse meo?
 cur modo damnatas repeto, mea crimina, musas?
 an semel est poenam commeruisse parum?
 carmina fecerunt, ut me cognoscere uellet
 5 omine non fausto femina uirque meo:
 carmina fecerunt, ut me moresque notaret
 iam demum uisa Caesar ab arte mea.
 deme mihi studium, uitae quoque crimina demes;
 acceptum refero uersibus esse nocens.
 10 hoc pretium curae uigilatorumque laborum
 cepimus: ingenio est poena reperta meo.
 si saperem, doctas odissem iure sorores,
 numina cultori perniciosa suo.
 at nunc (tanta meo comes est insania morbo)
 15 saxa malum refero rursus ad icta pedem:
 scilicet ut uictus repetit gladiator harenam,
 et redit in tumidas naufraga puppis aquas.
 forsitan ut quondam Teuthrantia regna tenenti,
 sic mihi res eadem uulnus opemque feret;
 20 musaque, quam mouit, motam quoque leniet iram:
 exorant magnos carmina saepe deos.
 ipse quoque Ausonias Caesar matresque nurusque
 carmina turrigerae dicere iussit Opi:
 iusserat et Phoebo dici, quo tempore ludos
 25 fecit, quos aetas aspicit una semel.
 his, precor, exemplis tua nunc, mitissime Caesar,
 fiat ab ingenio mollior ira meo.
 illa quidem iusta est, nec me meruisse negabo:
 non adeo nostro fugit ab ore pudor.
 30 sed nisi peccassem, quid tu concedere posses?
 materiam ueniae sors tibi nostra dedit.
 si, quotiens peccant homines, sua fulmina mittat
 Iuppiter, exiguo tempore inermis erit:
 nunc ubi detonuit strepituque exterruit orbem,
 35 purum discussis aera reddit aquis.
 iure igitur genitorque deum rectorque uocatur;
 iure capax mundus nil loue maius habet.
 tu quoque, cum patriae rector dicare paterque,
 utere more dei nomen habentis idem.
 40 idque facis, nec te quisquam moderatius umquam
 inperii potuit frena tenere sui.
 tu ueniam parti superatae saepe dedisti,
 non concessurus quam tibi uictor erat.
 diuitiis etiam multos et honoribus auctos
 45 uidi, qui tulerant in caput arma tuum.
 quaeque dies bellum, belli tibi sustulit iram,
 parsque simul templis utraque dona tulit.
 utque tuus gaudet miles, quod uicerit hostem,
 sic uictum cur se gaudeat, hostis habet.
 50 causa mea est melior, qui nec contraria dicor
 arma nec hostiles esse secutus opes.
 per mare, per terras, per tertia numina iuro,
 per te praesentem conspicuumque deum:
 hunc animum fauisse tibi, uir maxime, meque,
 55 qua sola potui, mente fuisse tuum.
 optaui, peteres caelestia sidera tarde,
 parsque fui turbae parua precantis idem,
 et pia tura dedi pro te, cumque omnibus unus
 ipse quoque adiuiui publica uota meis.
 60

quid referam libros illos quoque, crimina nostra,
 mille locis plenos nominis esse tui?
 inspicie maius opus, quod adhuc sine fine tenetur,
 in non credendos corpora uersa modos:
 inuenies uestri praeconia nominis illic,
 65 inuenies animi pignora multa mei.
 non tua carminibus maior fit gloria, nec quo,
 ut maior fiat, crescere possit, habet.
 fama Ioui super est: tamen hunc sua facta referri
 et se materiam carminis esse iuuat:
 70 cumque Gigantei memorantur proelia belli,
 credibile est laetum laudibus esse suis.
 te celebrant alii, quanto decet ore, tuasque
 ingenio laudes uberiore canunt.
 sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum,
 75 sic capitur minimo turis honore deus.
 a, ferus et nobis crudelior omnibus hostis,
 delicias legit qui tibi cumque meas,
 carmina ne nostris quae te uenerantia libris
 indicio possint candidiore legi.
 80 esse sed irato quis te mihi posset amicus?
 uix tunc ipse mihi non inimicus eram.
 cum coepit quassata domus subsidere, partes
 in proclinas omne recumbit onus:
 cum quae fortuna rimam faciente dehiscunt,
 85 ipsa suo quodam pondere tracta ruunt.
 ergo hominum quaesitum odium mihi carmine,
 quaque
 debuit, est uultus turba secuta tuos.
 at, memini, uitamque meam moresque probabas
 illo, quem dederas, praetereuntis equo.
 90 quod si non prodest et honos et gloria nulla
 redditur, at nullum crimen adeptus eram.
 nec male commissa est nobis fortuna reorum
 lisque decem deciens inspicienda uiris.
 res quoque priuatas statui sine crimine iudex,
 95 deque mea fassa est pars quoque uicta fide.
 me miserum! potui, si non extrema nocerent,
 iudicio tutus non semel esse tuo.
 ultima me perdunt, imoque sub aequore mergit
 incolumem totiens una procella ratem.
 100 nec mihi pars nouit de gurgite parua, sed omnes
 pressere hoc fluctus oceanusque caput.
 cur aliquid uidi? cur noxia lumina feci?
 cur imprudenti cognita culpa mihi?
 inscius Actaeon uidit sine ueste Dianam:
 105 praeda fuit canibus non minus ille suis.
 scilicet in superis etiam fortuna luenda est
 nec ueniam laeso numine casus habet.
 illa nostra die, qua me malus abstulit error,
 parua quidem periit, sed sine labe domus:
 110 sic quoque parua tamen, patrio dicatur ut aeuo
 clara nec ullius nobilitate minor:
 111 ut neque diuitiis nec paupertate notanda,
 unde sit in neutrum conspiciendus eques:
 112 si quoque nostra domus uel censu parua uel ortu,
 ingenio certe non latet illa meo.
 116 quo uidear quamuis nimium iuuenaliter usus,
 grande tamen toto nomen ab orbe fero:
 turbaque doctorum Nasonem nouit, et audet

II 1-3 om. L¹. 9 uitam q. carmine L. 16 ista Parisinus 7993, Ehw. 20 ferat L Bentl. 21 leniat = Bentl. 23
 in ausonia L. 38 mundi L. 49 qui HPV =. 55 hunc animum L, hanc animum codd. Gothanus et Turonensis 879.
 63 tenetur L, reliqui cett. codd. 77 ita L V, nimium crudelior G w, nimium crudeliter A H P. 79 ne—quae te. de—cum
 te Merk. Madvig, ne—te deuenerantia Ellis in Hermath. vii p. 190, nam—quot te Ehw. 80 iudicio G =. 85 cum quae
 scripsi cumq; L, cunctaque cett. codd. 86 quondam A w. tecta G =, Merk. et Ehw. uersum corruptum censent; sed uide
 ed. Ox. prolegg. p. xcv. 91-92 multis suspectos deleuerunt Merk., Ehw., post 98 transposuit Riese. 91 et honos et
 scripsi, et honori codex Medicus Politiani, et honesti F L w. 94 lisque Heins., usque codd. 111-112 post 114 transposui
 in ed. Ox., recte, opinor. 113 ut H L, et A G L³ P V w.

- non fastiditis adnumerare uiris. 120
 cornuit haec igitur Musis accepta sub uno
 sed non exiguo crimine lapsa domus :
 atque ea sic lapsa est, ut surgere, si modo laesi
 ematurerit Caesaris ira, queat.
 cuius in euentu poenae clementia tanta est, 125
 uenerit ut nostro lenior illa metu.
 uita data est, citraque necem tua constitit ira,
 o princeps parce uiribus use tuis.
 insuper accedunt, te non adimente, paternae,
 tamquam uita parum muneris esset, opes. 130
 nec mea decreto damnasti facta senatus,
 nec mea selecto iudice iussa fuga est.
 tristibus innectus uerbis (ita principe dignum)
 ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.
 adde quod edictum, quamuis immitte minaxque, 135
 attamen in poenae nomine lene fuit :
 quippe relegatus, non exul, dicor in illo,
 priuaque fortunae sunt tibi uerba meae.
 nulla quidem sano grauior mentisque potenti
 poena est, quam tanto displicuisse uiro : 140
 sed solet interdum fieri placabile numen :
 nube solet pulsa candidus ire dies.
 uidi ego pampineis oneratam uitibus ulmum,
 quae fuerat saeui fulmine tacta louis.
 ipse licet sperare uetes, sperauimus usque : 145
 hoc unum fieri te prohibente potest.
 spes mihi magna subit, cum te, mitissime princeps,
 spes mihi, respicio cum mea facta, cadit.
 ac ueluti uentis agitantibus aera non est
 aequalis rabies continuusque furor, 150
 sed modo subsidunt intermissique silesunt,
 uinique putes illos deposuisse suam :
 sic abeunt redeuntque mei uariantque timores,
 et spem placandi dantque negantque tui.
 per superos igitur, qui dant tibi longa dabuntque 155
 tempora, Romanum si modo nomen amant :
 per patriam, quae te tuta et secura parente est,
 cuius, ut in populo, pars ego nuper eram :
 sic tibi, quem semper factis animoque mereris,
 reddatur graatae debitus urbis amor : 160
 Livia sic tecum sociales compleat annos,
 quae, nisi te, nullo coniuge digna fuit,
 quae si non esset, caelebs te uita deceret,
 nullaque, cui posses esse maritus, erat :
 sospite sit tecum natus quoque sospes, et olim 165
 imperium regat hoc cum seniore senex :
 ut faciuntque tui, sidus iuuenale, nepotes,
 per tua perque sui facta parentis eant :
 sic adsucta tuis semper Victoria castris
 nunc quoque se praestet notaque signa petat, 170
 Ausoniumque ducem solitis circumuolet alis,
 ponat et in nitida laurea sarta cona,
 per quem bella geris, cuius non corpore pugnas,
 auspiciu cui das grande deosque tuos,
 dimidioque tui praesens es et aspicias urbem, 175
 dimidio procul es saeuiaque bella geris :
 hic tibi sic redeat superato uictor ab hoste,
 inque coronatis fulgeat altus equis :
 parce, precor, fulmenque tuum, fera tela, reconde,
 heu nimium misero cognita tela mihi ! 180
 parce, pater patriae, nec nominis inmemor huius
 olim placandi spem mihi tolle tui.
 non precor, ut redeam, quamuis maiora petitis
 credibile est magnos saepe dedisse deos :
 mitius exilium si das propiusque roganti, 185
 pars erit ex poena parua leuata mea.
 ultima perpetior medios eiectus in hostes,
 nec quisquam patria longius exul abest.
- solus ad egressus missus septemplex Histri
 Parrhasiae gelido uirginis axe premor. 190
 cumque alii causa tibi sint grauiore fugati, 193
 ulterior nulli, quam mihi, terra data est. 194
 longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostes, 195
 et maris adstricto quae coit unda gelu. 196
 hactenus Euxini pars est Romana sinistri : 197
 proxima Basternae Sauromataeque tenent. 198
 Sidones et Coli Tibarenaque turba Getaeque 199
 Danuuii mediis uix prohibentur aquis. 192
 haec est Ausonio sub iure nouissima, uixque
 haeret in imperii margine terra tui. 200
 unde precor supplex, ut nos in tuta releges,
 ne sit cum patria pax quoque adempta mihi,
 ne timeam gentes, quas non bene summouet Hister,
 neue tuus possim cuius ab hoste capi.
 fas prohibet Latio quemquam de sanguine natum 205
 Caesaribus saluis barbara uincula pati.
 perdiderint cum me duo crimina, carmen et error,
 alterius facti culpa silenda mihi :
 nam non sum tanti, renouem ut tua uulnera, Caesar,
 quem nimio plus est indoluisse semel. 210
 altera pars superest, qua turpi carmine factus
 arguor obsceni doctor adulterii.
 fas ergo est aliqua caelestia pectora falli,
 et sunt notitia multa minora tua ?
 utque deos caelumque simul sublime tuenti 215
 non uacat exiguis rebus adesse Ioui,
 de te pendentem sic dum circumspecies orbem,
 effugiant curas inferiora tuas ?
 scilicet imperii princeps statione relicta
 imparibus legeres carmina facta modis ? 220
 non ea te moles Romani nominis urget,
 inque tuis ueris tam leue fertur onus,
 lusibus ut possis aduertere numen ineptis,
 executiasque oculis otia nostra tuis.
 nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda ; 225
 Raetica nunc praebent Thraciaeque arma metum ;
 nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
 Parthus eques timida captaque signa manu ;
 nunc te prole tua iuuenem Germania sentit,
 bellaque pro magno Caesare Caesar obit. 230
 denique (ut in tanto, quantum non extitit unquam,
 corpore pars nulla est, quae labat, imperii,)
 urbs quoque te et legum lassat tutela tuarum
 et morum, similis quos cupis esse tuis.
 non tibi contingunt, quae gentibus otia praestas ; 235
 bellaque cum multis inrequieta geris.
 miror in hoc igitur tantarum pondere rerum
 te nunquam nostros enoluisse locos ?
 at si, quod mallem, uacuum tibi forte fuisset,
 nullum legisses crimen in Arte mea. 240
 illa quidem fateor frontis non esse seueras
 scripta, nec a tanto principe digna legi :
 non tamen ideoque legum contraria iussis
 dant ea Romanas erudiuntque nurus.
 neue, quibus scribam, possis dubitare, libellos, 245
 quattuor hos uersus e tribus unus habet :
 'este procul, uitae tenues, insigne pudoris,
 quaeque tegis medios instita longa pedes !
 nil nisi legitimum concessaque furta canemus,
 inque meo nullum carmine crimen erit.' 250
 ecquid ab hac omnes rigide summouimus Arte,
 quas stola contingi uitaeque sumpta uetat ?
 'at matrona potest alienis artibus uti,
 quoque trahat, quamuis non doceatur, habet.
 nil igitur matrona legat, quia carmine ab omni 255
 ad delinquendum doctior esse potest.
 quodcumque attigerit siqua est studiosa sinistri,

II 126 uenerit ut L. et Leidensis 177. ut fuerit cett. 138 priuaque L., paruaque G H V, paruaque A P w. 145 sperantibus P w, usque Heins., atque L., atque cett. 160 amor, honor P w. 165 sit tecum Leidensis 191 d. si (sic L.) tecum L., sic te sit P w. 175 es et aspicias = Heins., et respicias P L. 186 parua L., magna P w. 191-192 post 198 traieci, post 200 posuit Riese. 191 Sidones scripsi, Cretas L., Iacchos eodd. plurimi. Coli scripsi, Colchi eodd. Tibarenaque scripsi, mactarenaque eodd. uid. Ellis in Hermann. vii p. 191. 217 de G H P V, sic L., a A z. 230 obit H L P V, habet G w. 231 et Postgate. 232 labat L., latet P., labat cett., quin labat Honsman. 235 non H L z, nec A G P V w. 237 miror G H P V. 239 tibi forte, fortasse L. 244 dant Postgate, sunt eodd. 245 libellus A z.

ad uitium mores instruet inde suos.
 sumpserit Annales (nihil est hirsutius illis),
 facta sit unde parens Iliā, nempe leget. 260
 sumpserit 'Aeneadam genetrix' ubi prima, requirerit,
 Aeneadam genetrix unde sit alma Venus.
 persequar inferius, modo si licet ordine ferri,
 posse nocere animis carminis omne genus.
 non tamen idcirco crimen liber omnis habebit: 265
 nil prodest, quod non laedere possit idem.
 igne quid utilius? si quis tamen urere tecta
 comparat, audaces instruit igne manus.
 eripit interdum, modo dat medicina salutem,
 quaeque iuuat, monstrat, quaeque sit herba
 nocens. 270
 et latro et cautus praecingitur ense uiator:
 ille sed insidias, hic sibi portat opem.
 discitur, innocuas ut agat facundia causas:
 protegit haec fontes, inmeritosque premit.
 sic igitur carmen, recta si mente legatur, 275
 constabit nulli posse nocere meum.
 'at quasdam uitio,' quicumque hoc concipit, errat,
 et nimium scriptis arrogat ille meis.
 ut tamen hoc fatear, ludi quoque semina praebent
 nequitiae: tolli tota theatra iube. 280
 peccandi causam multis quam saepe dederunt,
 Martia cum durum sternit harena solum.
 tollatur Circus; non tuta licentia Circi est:
 hic sedet ignoto iuncta puella uiro.
 cum quaedam spatientur in hoc, ut amator eodem
 conueniat, quare porticus ulla patet? 286
 quis locus est templis augustior? haec quoque uitet,
 in culpam siqua est ingeniosa suam.
 cum steterit Iouis aede, Iouis succurret in aede,
 quam multas matres fecerit ille deus. 290
 proxima adoranti Iunonis templa subibit,
 paelicibus multis hanc doluisse deam.
 Pallade conspecta, natum de crimine uirgo
 sustulerit quare, quaeret, Erichthonium.
 uenerit in magni templum, tua munera, Martis,
 stat Venus Vltori iuncta, uir ante fores. 296
 Isidis aede sedens, cur hanc Saturnia, quaeret,
 egerit Ionio Bosphorioque mari?
 in Venerem Anchises, in Lunam Latmius heros,
 in Cererem Iasion, qui referatur, erit. 300
 omnia peruersas possunt corrumpere mentes:
 stant tamen illa suis omnia tuta locis.
 et procul ab scripta solis meretricibus Arte
 summuget ingenuas pagina prima manus.
 quaecumque erupit, qua non sinit ire sacerdos, 305
 protinus huic dempti criminis ipsa rea est.
 nec tamen est facinus uersus euoluere mollis:
 multa licet castae non facienda legant.
 saepe supercilii nudas matrona seueri
 et Veneris stantis ad genus omne uidet. 310
 corpora Vestales oculi meretricia cernunt,
 nec domino poenae res ea causa fuit.
 at cur in nostra nimia est lasciuiā musa,
 curue meus cuiquam suadet amare liber?
 nil nisi peccatum manifestaque culpa fatenda est:
 paenitet ingenii iudiciiue mei. 316
 cur non Argolicis potius quae conceidit armis
 uexata est iterum carmine Troia meo?
 cur tacui Thebas et uulnera mutua fratrum,
 et septem portas, sub duce quamque suo? 320
 nec mihi materiam bellatrix Roma negabat:
 et pius est patriae facta referre labor.
 denique cum meritis inpleueris omnia, Caesar,
 pars mihi de multis una canenda fuit,
 utque trahunt oculos radiantia lumina solis, 325
 traxissent animum sic tua facta meum.

arguor inmerito. tenuis mihi campus aratur:
 illud erat magnae fertilitatis opus.
 non ideo debet pelago se credere, siqua
 audet in exiguo ludere cumba lacu. 330
 forsā (et hoc dubitem) numeris leuioribus aptus
 sim satis, in paruos sufficiamque modos:
 at si me iubeas domitos Iouis igne Gigantas
 dicere, conantem debilitabit onus.
 diuitis ingenii est inmania Caesaris acta 335
 condere, materia ne superetur opus.
 et tamen ausus eram. sed detractare uidebar,
 quodque nefas, damno uiribus esse tuis.
 ad leue rursus opus, iuuenalia carmina, ueni,
 et falso moui pectus amore meum. 340
 non equidem uellum: sed me mea fata trahebant,
 inque meas poenas ingeniosus eram.
 ei mihi, quid didici? cur me docuere parentes,
 litteraque est oculus ulla morata meos?
 haec tibi me inuisum lasciuiā fecit, ob Artes, 345
 quas ratus es uetitos sollicitare toros.
 sed neque me nuptae didicerunt furta magistro,
 quodque parum nouit, nemo docere potest.
 sic ego delicias et mollia carmina feci,
 strinxerit ut nomen fabula nulla meum. 350
 nec quisquam est adeo media de plebe maritus,
 ut dubius uitio sit pater ille meo.
 crede mihi, distant mores a carmine nostro
 (uita uerecunda est, musa iocosa mea)
 magnaque pars mendax operum est et ficta meorum:
 plus sibi permisit compositor suo. 356
 nec liber indicium est animi, sed honesta uoluntas:
 plurima mulecandis auribus apta feres.
 Accius esset atrox, conuiua Terentius esset,
 essent pugnaces qui fera bella canunt. 360
 denique composui teneros non solus amores:
 composito poenas solus amore dedi.
 quid, nisi cum multo Venerem confundere uino,
 praecepit lyrici Teia musa senis?
 Lesbia quid docuit Sappho nisi amare puellas? 365
 tuta tamen Sappho, tutus et ille fuit.
 nec tibi, Battiade, nocuit, quod saepe legenti
 delicias uersu fassus es ipse tuas.
 fabula iucundi nulla est sine amore Menandri,
 et solet hic pueris uirginibusque legi. 370
 Ilias ipsa quid est aliud, nisi adultera de qua
 inter amatorem pugna uirumque fuit?
 quid prius est illi flamma Briseidos, utque
 fecerit iratos rapta puella duces?
 aut quid Odyssea est, nisi femina propter amorem
 dum uir abest, multis una petita uiris? 376
 quis nisi Maenoides Venerem Martemque ligatos
 narrat in obsceno corpora pressa toro?
 unde nisi indicio magni sciremus Homeri
 hospitibus igne duas incaluisse deas? 380
 omne genus scripti grauitate tragoedia uincit:
 haec quoque materiam semper amoris habet.
 numquid in Hippolyto, nisi caecae flamma nouercae?
 nobilis est Canace fratris amore sui.
 quid? non Tantalides agitante Cupidine currus 385
 Pisaeam Phrygiis uexit eburnus equis?
 tingeret ut ferrum natorum sanguine mater,
 concitus a laeso fecit amore dolor.
 fecit amor subitas uolucres cum paelice regem,
 quaeque suum luget nunc quoque mater Itym.
 si non Aelopon frater sceleratus amasset, 391
 auersos Solis non legeremus equos.
 inopia nec tragicos tetigisset Scylla coturnos,
 ni patrium crinem descuisset amor.
 qui legis Electran et egentem mentis Orestem, 395
 Aegisthi crimen Tyndaridosque legis.

II 277 quasdam uitio L, quaedam uitia A G τ, quasdam uitiat H V, quisdam aut quaedam uitiat P. 281 multis quam Riese, multi quam L, quam multis Γ ω, nemi quam Ehw. 285 eadem P τ. 296 uir L, uiro L³ cett. 306 huic Rothmaler, hinc τ, haec Γ L ω. dempti. uetiti τ. ipsa. acta τ. 319 uulnera mutua L Leidensis 177, mutua uulnera cett. 333 Gigantes codd. 343 quid. quod A τ. cur τ. 357-358 dixi de hoc loco Class. Rev. ii 181. animi. sit honesta uoluntas, Postgate. ante 359 lacunam susp. Housman. 378 pressa L τ, prensa Γ ω. 383 num L, nam cett. 395 Electramque ego in ed. Ox.

nam quid de tetrico referam domitore Chimaerae,
quem leto fallax hospita paene dedit?
quid loquar Hermionen, quid te, Schoeneia uirgo,
teque, Mycenaeo Phoebeas amata duci? 400
quid Danaen Danaesque nurum matremque Lyaci
Haemonaque et noctes cui coiere duae?
quid Peliae generum, quid Thesea, quive Pelasgum
Iliacum tetigit de rate primus humum?
huc Iole Pyrrhique parens, huc Hercules uxor, 405
huc accedat Hylas Iliacusque puer.
tempore deficiat, tragicos si persequar ignes,
uixque meus capiet nomina nuda liber.
est et in obsceno commixta tragoedia risus,
multaque praeteriti uerba pudoris habet. 410
nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
infregisse suis fortia facta modis.
iunxit Aristides Milesia crimina secum:
pulsus Aristides nec tamen urbe sua est.
nec qui descripsit corrumpi semina matrum, 415
Eubius, impurae conditor historiae,
nec qui composuit nuper Sybaritica, fugit,
nec qui concubitus non tacuere suos.
suntque ea doctorum monumentis sancta uiuorum,
muneribusque ducum publica facta patent. 420
neue peregrinis tantum defendar ab armis,
et Romanus habet multa iocosa liber.
utque suo Martem cecinit grauis Ennius ore,
Ennius ingenio maximus, arte rudis:
explicat ut causas rapidi Lucretius ignis, 425
casurumque triplex uaticinatur opus:
sic sua lasciuo cantata est saepe Catullo
femina, cui falsum Lesbia nomen erat.
nec contentus ea, multos uulgauit amores,
in quibus ipse suum fassus adulterium est. 430
par fuit exigui similisque licentia Calui,
detexit uariis qui sua furta modis.
Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior
Anser, 435
et leue Cornifici parque Catonis opus.
quid referam Ticiadae, quid Memmi carmen, apud
quos 433
rebus adest nomen nominibusque pudor, 434
et quorum libris modo dissimulata Perilla est?
nomine nunc legitur dieta, Metelle, tuo.
is quoque, Phasiaeus Argon qui duxit in undas,
non potuit Veneris furta tacere suae. 440
nec minus Hortensi nec sunt minus improba Serui
carmina. quis dubitet nomina tanta sequi?
ueritit Aristidem Sisenna, nec offuit illi
historiae turpis inseruisse iocos.
non fuit obprobrio celebrasse Lycorida Gallo, 445
sed linguam nimio non tenuisse mero.
credere iuranti durum putat esse Tibullus,
sic etiam de se quod neget illa uiro.
fallere custodes totiens docuisse fatetur,
seque sua miserum nunc ait arte premi. 450
saepae, uelut gemmam dominae signumue probaret,
per causam meminit se tetigisse manum.
utque refert, digitis saepe est nutuque locutus,
et tacitam mensae duxit in orbe notam;
et quibus e sucis abeat de corpore, liuor, 455
inpresso fieri qui solet ore, docet.
denique ab incauto nimium petit ille marito,
se quoque uti seruet, peccet ut illa minus.
scit cui latretur cum solus obambulet, ipsas

cui totiens clausas exscreet ante fores, 460
multaque dat furti talis praecepta docetque
qua nuptae possint fallere ab arte uiros.
non fuit hoc illi fraudi, legiturque Tibullus
et placet, et iam te principe notus erat.
inuenies eadem blandi praecepta Properti: 465
detrictus minima nec tamen ille nota est.
his ego successi, quoniam praestantia candor
nomina uiuorum dissimulare iubet.
non timui, faector, ne, qua tot iere carinae,
naufraga seruatis omnibus una foret. 470
sunt aliis scriptae, quibus alea luditur, artes:
(hoc est ad nostros non leue crimen auos)
quid ualeant tali, quo possis plurima iactu
figere, damnosos effugasue canes:
tessera quos habeat numeros, distante uocato 475
mittere quo deceat, quo dare missa modo;
discolor ut recto grassetur limite miles,
cum medius gemino calculus hoste perit;
ut comitare sequens sciat et reuocare priorem,
nec tuto fugiens incontinentat est; 480
parua sit ut ternis instructa tabella lapillis,
in qua uicisse est continuasse suos,
quique alii lusus (neque enim nunc persequar omnes)
perdere, rem carani, tempora nostra solent.
ecce canit formas alius iactusque pilarum, 485
hic artem nandi praecipit, ille trochii.
composita est aliis fucandi cura coloris,
hic epulis leges hospitioque dedit:
alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat,
quaeque, docet, liquido testa sit apta mero. 490
talha luduntur fumoso mense Decembri,
quae damno nulli composuisse fuit.
his ego deceptus non tristia carmina feci;
sed tristis nostros poena secuta iocos.
denique nec uideo tot de scribentibus unum, 495
quem sua perdiderit nusa, repertus ego.
quid, si scripsissem mimos obscena iocantes,
qui semper uetiti crimen amoris habent?
in quibus assidue cultus procedit adulter,
uerbaque dat stulto callida nupta uiro. 500
nubilis hoc uirgo matronaque uirque putique
spectat, et ex magna parte senatus adest.
nec satis incestus temerari uocibus aures;
adsuescunt oculi multa pudenda pati:
cumque fefellit amans aliqua nouitate maritum, 505
plauditur et magno palma fauore datur.
quoque minus prodest, scena est luctosa poetae,
tantaque non paruo crimina praetor erit.
inspice ludorum sumptus, Auguste, tuorum:
empta tibi magno talia multa leges. 510
haec tu spectasti spectandaque saepe dedisti,
(maiestas adeo comis ubique tua est.)
luminibusque tuis, totus quibus utitur orbis,
saenica uidisti lentus adulteria.
scribere si fas est imitantes turpia mimos, 515
materiae minor est debita poena meae.
an genus hoc scripti faciunt sua pulpita tutum,
quodque licet, minis scaena licere dedit?
et mea sunt populo saltata poemata saepe,
saepae oculos etiam detinuerunt tuos. 520
scilicet in domibus uestris ut priscae uiuorum
artificis fulgent corpora picta manu,
sic quae concubitus uarios Venerisque figuras
exprimat, est aliquo parua tabella loco.

II 402 *cui* Rouerus, *duas* codd. 403 *prince* Genoueuensis, *quis* L., *quid* cett. 409 *conmixta* G H P, *conmixta* L V, *dellata* A z, *demissa* Tank. 419 *sancta* scripsi, *sana* L., *trata* G H P V, *taeta* A (?) w, *salua* Elw. 433 434 post 436 Ricsium secutus transposui. 437 *Perilla* est scripsi, *per illas* codd. uid. Ellis in Hermath. vii p. 191. 449 *custodes* totiens scripsi, *custodem tandem* F L, *custodem deum* z, *custodem deorum* I. F. Gronouius, *custodes idem Francus, custodem damnatum* Ellis in Hermath. vii p. 191. 459 *ipsas* scripsi, cf. Tibull. I 5. 74, *ipsa* Bodeianus Auct. F. I. 17, *ipse* cett. et edd. 474 *uocare* A G H P w, *effugasse* A H P w. 479 *comitare* scripsi, cf. ed. Ox. p. xvi, *uallare* censor ignotus, The Athenaeum, n. 3276 (1890), p. 183, *uallare* L., *uallare* G V, *uallare* uall. cett. *sequi* w, *sequens* F L, *ut Martem* sequens erat *uocata* priorem Elw., Bursian's Jahresbericht xliii p. 270. 481 *sit* ut *ternis* Elw., *sed uterius* L., *sed* (set V) *interius* G H P V, *sed interius* P, *sed* *ternis* A (?) w. 495 *deque*, *nec inuideo*, *tot idem scribentibus unus* (hoc L.) Housman, praecante Benth. 498 *uicti* z, *uicti* G H L P V, *uinctum* A, *uincti* z. 501 *huc* A (?), *hos* P w. 507 *quodque* F w, *saenica* Housman, *poena* codd. hoc distichon damnat Housman.

utque sedet uultu fassus Telamonius iram, 525
 inque oculis facinus barbara mater habet,
 sic madidos siccat digitis Venus uda capillos,
 et modo maternis tecta uidetur aquis.
 bella sonant alii telis instructa cruentis,
 parsque tui generis, pars tua facta canunt. 530
 inuida me spatium natura coercuit arto,
 ingenio uires exiguasque dedit.
 et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor
 contulit in Tyrios arma uirumque toros,
 nec legitur pars ulla magis de corpore toto, 535
 quam non legitimo foedere iunctus amor.
 Phyllidis hic idem teneraeque Amaryllidis ignes
 bucolicis iuuenis luserat ante modis.
 nos quoque iam pridem scripto peccauimus isto :
 supplicium patitur non noua culpa nouum; 540
 carminaque edideram, cum te delicta notantem
 praeterii totiens inreprehensus eques.
 ergo quae iuuenis mihi non nocitura putauit
 scripta parum prudens, nunc nocuere seni.
 sera redundauit ueteris uindicta libelli, 545
 distat et a meriti tempore poena sui.
 ne tamen omne meum credas opus esse remissum,
 saepe dedi nostrae grandia uela rati.
 sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos,
 cumque suo finem mense uolumen habet; 550
 idque tuo nuper scriptum sub nomine, Caesar,

et tibi sacratum sors mea rupit opus.
 et dedimus tragicis scriptum regale coturnis,
 quaeque grauis debet uerba coturnus habet;
 dictaque sunt nobis, quamuis manus ultima coeptis
 defuit, in facies corpora uersa nouas. 556
 atque utinam reuoces animum paulisper ab ira,
 et uacuo iubeas hinc tibi pauca legi,
 pauca, quibus prima surgens ab origine mundi
 in tua deduxi tempora, Caesar, opus : 560
 aspicias, quantum dederis mihi pectoris ipse,
 quoque fauore animi teque tuosque canam.
 non ego mordaci destrinxi carmine quemquam,
 nec meus ullius crimina uersus habet.
 candidus a salibus suffusis felle refugi, 565
 nulla uenenato littera mixta ioco est.
 inter tot populi, tot scriptis, milia nostri,
 quem mea Calliope laeserit, unus ero.
 non igitur nostris ullum gaudere Quiritem
 auguror, at multos indoluisse malis : 570
 nec mihi credibile est, quemquam insultasse iacenti,
 gratia candori siqua relata meo est.
 his, precor, atque aliis possint tua numina flecti,
 o pater, o patriae cura salusque tuae :
 non ut in Ausoniam redeam, nisi forsitan olim, 575
 cum longo poenae tempore uictus eris :
 tutius exilium pauloque quietius oro,
 ut par delicto sit mea poena suo.

LIBER TERTIVS

I

‘Missus in hanc uenio timide liber exulis urbem :
 da placidam fesso, lector amice, manum.
 neue reformida, ne sim tibi forte pudori :
 nullus in hac charta uersus amare docet.
 haec domini fortuna mei est, ut debeat illam 5
 infelix nullis dissimulare iocis.
 id quoque, quod uiridi quondam male lusit in aeuo,
 heu nimium sero damnat et odit opus.
 inspice quid portem : nihil hic nisi triste uidebis,
 carmine temporibus conueniente suis. 10
 clauda quod alterno subsidunt carmina uersu,
 uel pedis hoc ratio uel uia longa facit :
 quod neque sum cedro fuluus nec pumice leuis,
 erubui domino cultior esse meo :
 littera suffusas quod habet maculosae lituras, 15
 laesit opus lacrimis ipse poeta suum.
 si qua uidebuntur casu non dicta Latine,
 in qua scribebat, barbara terra fuit.
 dicite, lectores, si non graue, qua sit eundum,
 quasque petam sedes hospes in urbe liber.’ 20
 haec ubi sum furtim lingua titubante locutus,
 qui mihi monstraret, uix fuit unus, iter.
 ‘di tibi dent, nostro quod non tribuere poetae,
 molliter in patria uiuere posse tua.
 duc age, namque sequar, quamuis terraeque marique
 longinquo referam lassus ab orbe pedem.’ 26
 parui, et ducens ‘haec sunt fora Caesaris,’ inquit,
 ‘haec est, a sacris quae uia nomen habet;
 hic locus est Vestae, qui Pallada seruat et ignem ;
 haec fuit antiqui regia parua Numae.’ 30
 inde petens dextram ‘porta est’ ait ‘ista Palati :
 hic Stator, hoc primum condita Roma loco est.’
 singula dum miror, uideo fulgentibus armis

conspicuos postes tectaque digna deo.
 ‘et Iouis haec’ dixi ‘domus est?’ quod ut esse
 putarem, 35
 augurium menti querna corona dabat.
 cuius ut accepi dominum, ‘non fallimur,’ inquam,
 ‘et magni uerum est hanc Iouis esse domum.
 cur tamen opposita uelatur ianna lauro,
 cingit et augustas arbor opaca comas ? 40
 num quia perpetuos meruit domus ista triumphos ?
 an quia Leucadio semper amata deo est ?
 ipsane quod festa est, an quod facit omnia festa ?
 quam tribuit terris, pacis an ista nota est ?
 utque uiret semper laurus nec fronde caduca 45
 carpitur, aeternum sic habet illa decus ?
 causa superposita est, scripto testante, coronae :
 seruatos ciues indicat huius ope.
 adice seruatis unum, pater optime, ciuem,
 qui procul extremo pulsus in orbe latet : 50
 in quo poenarum, quas se meruisse fatetur,
 non facinus causam, sed suus error habet.
 me miserum, uereorque locum uereorque potentem,
 et quatitur rapido littera nostra metu.
 aspicias exsanguis chartam pallere colore ? 55
 aspicias alternos intremuisse pedes ?
 quandocumque, precor, nostro placere parenti
 isdem et sub dominis aspiare domus
 inde tenore pari gradibus sublimia celsis
 ducor ad intonsi candida templa dei, 60
 signa peregrinis ubi sunt alterna columnis
 Belides et stricto barbarus ense pater,
 quaeque uiri docto ueteris cepere nouique
 pectore, lecturis inspicenda patent.
 quaerebam fratres, exceptis scilicet illis, 65
 quos suus optaret non genuisse pater.
 quaerentem frustra custos et sedibus illis

II 542 inreprehensus Guelferbytanus Extr. 76, 3, irrequiectus Γ L ω, irreuocatus Benti. 555 coeptis H P, coepti L, coepto cett. 567 scripti Γ ω.

III I 13 fuluus G H L³ V, fluuus L, flauus A (?) ω. 32 sator Γ L cum plerisque codicibus. 39 apposita G H P V ω. 47 sic ego, superpositas L, superpositae cett. testata Γ ε. 58 et add. Ehw. 63 peperere Ellis in Hermath. vii p. 197.

praepositus sancto iussit abire loco.
 altera templa peto, uicino iuncta theatro :
 haec quoque erant pedibus non aedeunda meis. 70
 nec me, quae doctis patuerunt prima libellis,
 atria Libertas tangere passa sua est.
 in genus auctoris miseri fortuna redundat,
 et patimur nati, quam tulit ipse, fugam.
 forsitan et nobis olim minus asper et illi 75
 euictus longo tempore Caesar erit.
 di, precor, atque adeo (neque enim mihi turba
 roganda est)
 Caesar, ades uoto, maxime diue, meo.
 interea, quoniam statio mihi publica clausa est,
 priuato liceat delituisse loco. 80
 uos quoque, si fas est, confusa pudore repulsae
 sumite plebeiae caruina nostra manus.

II

Ergo erat in fati Scythiam quoque uisere nostris,
 quaeque Lycaonio terra sub axe iacet ;
 nec uos, Pierides, nec stirps Letoia, uestro
 docta sacerdoti turba tulistis opem.
 nec quid lusi uero sine crimine, prodest, 5
 quodque magis uita musa iocata mea est :
 plurima sed pelago terraeque pericula passum
 ustus ab assiduo frigore Pontus habet.
 quique, fugax rerum securaque in otia natus,
 mollis et inpatiens ante laboris eram, 10
 ultima nunc patior, nec me mare portibus orbum
 perdere, diuersae nec potuere uiae ;
 sufficit atque malis animus ; nam corpus ab illo
 accepit uires uixque ferenda tulit.
 dum tamen et terris dubius iactabar et undis, 15
 fallebat curas aegraque corda labor :
 ut uia finita est et opus requieuit eundi,
 et poenae tellus est mihi tacta meae,
 nil nisi flere libet, nec nostro parciior imber
 lumine, de uerna quam niue manat aqua. 20
 Roma domusque subit desideriumque locorum,
 quicquid et amissa restat in urbe mei.
 ei mihi, quo totiens nostri pulsata sepulcri
 ianua, sed nullo tempore aperta fuit ?
 cur ego tot gladios fugi, totiensque minata
 obruit infelix nulla procella caput ? 25
 di, quos experior nimium constanter iniquos,
 participes irae quos deus unus habet,
 extimulate, precor, cessantia fata meique
 interitus clausas esse uetate fores. 30

III

Haec mea si casu miraris epistula quare
 alterius digitis scripta sit, aeger eram.
 aeger in extremis ignoti partibus orbis,
 incertusque meae paene salutis eram.
 quem mihi nunc animum dira regione iacenti 5
 inter Sauromatas esse Getasque putes ?
 nec caelum patior nec aquis adsueuimus istis,
 terrae nescioquo non placet ipsa modo.
 non domus apta satis, non hic cibus uilis aegro ;
 nullus, Apollinea qui lenet arte malum ; 10
 non qui soletur, non qui labentia tarde
 tempora narrando fallat, amicus adest.
 lassus in externis iaceo populisque locisque,
 et subit adfecto nunc mihi, quicquid adest.
 omnia cum subeant, uincis tamen omnia, coniunx,
 et plus in nostro pectore parte tenes. 16

te loquor absentem, te uox mea nominat unam ;
 nulla uenit sine te nox mihi, nulla dies.
 quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
 ut foret amenti nomen in ore tuum. 20
 si iam deficiam, subpressaue lingua palato
 uix instillato restituenda mero,
 nuntiet huc aliquis dominam uenisse, resurgam,
 spesque tui nobis causa uigoris erit.
 ergo ego sum dubius uitae, tu forsitan istic 25
 iucundum nostri nescia tempus agis ?
 non agis, adfirmo. liquet hoc, carissima, nobis,
 tempus agi sine me non nisi triste tibi.
 si tamen inpleuit mea sors, quos debuit, annos,
 et mihi uiuendi tam cito finis adest, 30
 quantum erat, o magni, morituro parcere, diui,
 ut saltem patria contumularer humo !
 uel poena in tempus mortis dilata fuisset,
 uel praecepisset mors properata fugam.
 integer hanc potui nuper bene reddere lucem ; 35
 exul ut occiderem, nunc mihi uita data est.
 tam procul ignotis igitur moriemur in oris,
 et fient ipso tristia fata loco ;
 nec mea consueto languescunt corpora lecto,
 depositum nec me qui fleat, ullus erit ; 40
 nec dominae lacrimis in nostra cadentibus ora
 accedent animae tempora parua meae ;
 nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
 labentes oculos condet amica manus ;
 sed sine funeribus caput hoc, sine honore sepulcri 45
 indeploratum barbara terra teget.
 ecquid, ubi audieris, tota turbare mente,
 et feries pauida pectora fida manu ?
 ecquid in has frustra tendens tua brachia partes
 clamabis miseri nomen inane uiri ? 50
 parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos :
 non tibi nunc primium, lux mea, raptus ero.
 cum patriam amisi, tunc me periisse putato :
 et prior et grauior mors fuit illa mihi.
 nunc, si forte potes (sed non potes, optima coniunx),
 finitis gaude tot mihi morte malis. 56
 quod potes, extenua forti mala corde ferendo,
 ad quae iam pridem non rude pectus habes.
 atque utinam pereant animae cum corpore nostrae,
 effugiatque auidos pars mihi nulla rogos. 60
 nam si morte carens uena uolat altus in aera
 spiritus, et Samii sunt rata dicta senis,
 inter Sarmaticas Romana uagabitur umbras,
 perque feros manes hospita semper erit.
 ossa tamen facito parua referantur in urna : 65
 sic ego non etiam mortuus exul ero.
 non uetat hoc quisquam : fratrem Thebana peremp-
 tum
 supposuit tumulo rege uetante soror.
 atque ea cum foliis et atomi puluere misce,
 inque suburbano condita pone solo. 70
 quosque legat uersus oculo properante uiator,
 grandibus in tituli marmore caede notis :
 HIC EGO QUI FACIO TENERORVM LVSOR AMORVM
 INGENTO PERIT NASO POETA MEO.
 AT TIBI QUI TRANSIS NE SIT GRAVE QVISQVIS
 AMASTI 75
 DICERE NASONIS MOLLITER OSSA CVBENT.
 hoc satis in titulo est. ateniim maiora libelli
 et diuturna magis sunt monumenta mihi,
 quos ego confido, quamuis nocuere, daturos
 nomen et auctori tempora longa suo. 80
 tu tamen extincto feralia munera semper
 deque tuis lacrimis umida certa dato.
 quamuis in cineres corpus mutauerit ignis,
 sentiet officium maesta fauilla pium.

I 76 et uictus L. II 3 Latonia A G P V ω. 5 ita scripsi, uid. ed. Ox. p. lxxi, nec mihi si quid lusi L., nec mihi quod lusi cett. 13 sufficit atque L. Leidensis 177, sufficitque cett. 23 quo L., quod cett. 24 sub Γ L. III 20 amanti V, amantis A H P ω. 21 sic eod. perique, i.e. 'si mecum deficiat lingua palato suppressa' (Ellis, Hermathena vii p. 197). deficiat Genouecensis, unde in ed. Ox. si iam deficiat sub crasso lingua palato conieci. 25 illic Γ ω. 39 languescunt A G H L τ. 60 mihi L. Leidensis 177, mea Γ ω. 61 uacuum = aurum A P ω, uacuu = aurum τ. 63 umbra G V τ. 72 tumuli Γ ω. 77 tumulo V ω. 81 semper A H L τ, ferto cett.

scribere plura libet: sed uox mihi fessa loquendo 85
dictandi uires siccaeque lingua negat.
accipe, supremo dictum mihi forsitan ore,
quod tibi qui mittit non habet ipse, 'uale.'

IV

O mihi care quidem semper, sed tempore duro
cognite, res postquam procubuere meae,
usibus edocto si quicquam credis amico,
uiue tibi et longe nomina magna fuge.
uiue tibi, quantumque potes, praelustria uita: 5
saeuum praelustri fulmen ab igne uenit.
nam quamquam soli possunt prodesse potentes,
non prosit potius, si quis obesse potest.
effugit hibernas demissa antenna procellas,
lataque plus paruis uela timoris habent. 10
aspicis, ut summa cortex leuis innatet unda,
cum graue nexa simul retia mergat onus.
haec ego si monitor monitus prius ipse fuissem,
in qua debebam forsitan urbe forem.
dum tecum uiui, dum me leuis aura ferebat, 15
haec mea per placidas cumba cucurrit aquas.
qui cadit in plano (uix hoc tamen euenit ipsum),
sic cadit, ut tacta surgere possit humo:
at miser Elpenor tecto delapsus ab alto
occurrit regi debilis umbra suo. 20
quid fuit, ut tutas agitare Daedalus alas,
Icarus inmensas nomine signet aquas?
nempe quod hic alte, demissius ille uolabat:
nam pennas ambo non habuere suas.
crede mihi, bene qui latuit, bene uixit, et intra 25
fortunam debet quisque manere suam.
non foret Eumedes orbis, si filius eius
stultus Achilleos non adamasset equos:
nec natum in flamma uidisset, in arbore natas,
cepisset genitor si Phaethonta Merops. 30
tu quoque formida nimium sublimia semper,
propositique, precor, contrahe uela tui.
nam pede inoffenso spatium decurrere uitae
dignus es et fato candidiore frui.
quae pro te ut uoueam, miti pietate mereris 35
haesuraque fide tempus in omne mihi.
uidi ego te tali uultu mea fata gementem,
qualem credibile est ore fuisse meo.
nostra tuas uidi lacrimas super ora cadentes,
tempore quas uno fidaque uerba bibi. 40
nunc quoque summotum studio defendis amicum,
et mala uix ulla parte leuanda leuas.
uiue sine inuidia mollesque inglorios annos
exige, amicitias et tibi iunge pares,
Nasonisque tui, quod adhuc non exulat unum, 45
nomen ama: Scythicus cetera Pontus habet.

IV^b

Proxima sideribus tellus Erymanthidos ursae
me tenet, adstricto terra perusta gelu.
Bosphoros et Tanais superant Scythiaeque paludes
uix satis et noti nomina pauca loci. 50
ulterius nihil est nisi non habitabile frigus.
heu quam uicina est ultima terra mihi!
at longe patria est, longe carissima coniunx,
quicquid et haec nobis post duo dulce fuit.
sic tamen haec adsunt, ut quae contingere non est
corpore: sunt animo cuncta uidenda meo. 56

ante oculos errant domus, urbs, *fora*, forma locorum,
acceduntque suis singula facta locis.
coniugis ante oculos, sicut praesentis, imago:
illa meos casus ingratuat, illa leuat: 60
ingratuat hoc, quod abest; leuat hoc, quod praestat
amorem
inpositumque sibi firma tuetur onus.
uos quoque pectoribus nostris haeretis, amici,
dicere quos cupio nomine quemque suo.
sed timor officium cautus compescit, et ipsos 65
in nostro poni carmine nolle puto.
ante uolebatis, gratique erat instar honoris,
uersibus in nostris nomina uestra legi.
quod quoniam est anceps, intra mea pectora quemque
alloquar, et nulli causa timoris ero. 70
nec meus indicio latitantes uersus amicos
protrahit: occulte, siquis amabat, amet.
scite tamen, quamuis longe regione remotus
absim, uos animo semper adesse meo;
et qua quisque potest, aliqua mala nostra leuate, 75
fidam proiecto neue negare manum.
prospera sic maneat uobis fortuna, nec umquam
contacti simili sorte rogetis idem.

V

Vsus amicitiae tecum mihi paruus, ut illam
non aegre posses dissimulare, fuit;
nec me complexus uinculis propioribus esses,
naue mea uento forsitan eunte suo.
ut cecidi cunctique metu fugere ruinam 5
uersaque amicitiae terga dedere meae,
ausus es igne Iouis percussus tangere corpus
et deploratae limen adire domus:
idque recens praestas nec longo cognitus usu,
quod ueterum misero uix duo tresue mihi. 10
uidi ego confusos nultus uisosque notaui,
osque madens fletu pallidisque meo:
et lacrimas cernens in singula uerba cadentes
ore meo lacrimas, auribus illa bibi;
brachiaque accepi presso pendientia collo, 15
et singultatis oscula mixta sonis.
sum quoque, care, tuis defensum uiribus absens:
(scis 'carum' ueri nominis esse loco,) multaque praeterea manifesta signa fauoris
pectoribus teneo non abitura meis. 20
di tibi posse tuos tribuant defendere semper,
quos in materia prosperiore iues.
si tamen interea, quid in his ego perditus oris
(quod te credibile est quaerere) quaeris, agam:
spe trahor exigua, quam tu mihi demere noli, 25
tristia leniri numina posse dei.
seu temere expecto siue id contingere fas est,
tu mihi, quod cupio, fas, precor, esse proba,
quaeque tibi est linguae facundia, confer in illud,
ut doceas uotum posse ualere meum. 30
quo quisque est maior, magis est placabilis irae,
et faciles motus mens generosa capit.
corpora magnanimo satis est prostrasse leoni;
pugna suum finem, cum iacet hostis, habet:
at lupus et turpes instant morientibus ursi 35
et quaecumque minor nobilitate fera.
maius apud Troiam forti quid habemus Achille?
Dardanii lacrimas non tulit ille senis.
quae ducis Emathii fuerit clementia, Porus
Dareique docent funeris exequiae. 40
neue hominum referam flexas ad mitius iras,

IV 8 sic A τ , uide ed. Ox. p. lxxi. non—potius. uel, non prosit potius G (?) V, non prodest potius G², non potius prodest HP. si—potest. plurimum (suprascr. si quis L³) obesse potest L, plurimum obesse solent G eras. (si quis obesse potest G²) V. 21 agitarit Heins. 36 fide—mihi L, mihi—fide cett. IV^b priori adiungunt GL ω . 50 uix satis et H, uix satis est ALP, uixque satis GV ω . 55 adsunt L, absunt cett. 57 errat GL ω . *fora* Rothmaler, et codd. 58 succeduntque GL ω . 67 honoris L, amoris GL ω . 72 protrahet GL ω . amauit GL ω , amabit Housman. 73 longe defloratio Parisina 8069, longa cett. V 3 nec Laurentiani 36, 33 man. sec. Bentl., ni cett. 15 presso P τ , presto L, maesto AGHV ω . 16 singultantis GL. 19 manifesta Hauniensis, manifesta L, manifesti cett. 31 quisque est. quisquis L eras., quis est G (?) HV. 40 Dareique L, praclarique GL ω .

Iunonis gener est, qui prius hostis erat.
denique non possum nullam sperare salutem,
cum poenae non sit causa cruenta meae.
non mihi quaerenti pessumdare cuncta petivim 45
Caesareum caput est, quod caput orbis erat :
non aliquid dixiue, elataue lingua loquendo est,
lapsaque sunt nimio uerba profana mero :
inscia quod crimen uiderunt lumina, plector,
peccatumque oculos est habuisse meum. 50
non equidem totam possum defendere culpam ;
sed partem nostri criminis error habet.
spes igitur superest facturum ut molliat ipse
mutati poenam condicione loci.
hos utinam nitidi Solis praenuntius ortus 55
afferat admisso Lucifer albus equo.

VI

Foedus amicitiae nec nis, carissime, nostrae
nec, si forte uelis, dissimulare potes.
donec enim licuit, nec te mihi carior alter
nec tibi me tota iunctior urbe fuit.
isque erat usque adeo populo testatus, ut esset 5
paene magis quam tu quamque ego notus, amor :
cuique est in caris animi tibi candor amicis,
cognitus est ipsi, quem colis, iste uiro.
nil ita celabas ut non ego conscius essem,
pectoribusque dabas multa tegenda meis : 10
cuique ego narrabam secreti quicquid habebam,
excepto quod me perdidit, unus eras.
id quoque si scisses, saluo fruerer sodali,
consilioque forem sospes, amice, tuo.
sed mea me in poenam nimirum fata trahebant : 15
omne bonae claudunt utilitatis iter ?
siue malum potui tamen hoc uitare cauendo,
seu ratio fatum uincere nulla ualet :
tu tamen, o nobis usu iunctissime longo,
pars desiderii maxima paene mei, 20
sis memor, et si quas fecit tibi gratia uires,
illas pro nobis experiri, rogo,
numinis ut laesi fiat mansuetior ira,
mutatoque minor sit mea poena loco ;
idque ita, si nullum scelus est in pectore nostro, 25
principiumque mei criminis error habet.
nec breue nec tutum quo sint mea dicere casu
lumina funesti conscia facta mali :
mensque reformidat, ueluti sua uulnera, tempus
illud, et admonitu fit nouus ipse pudor : 30
sed quaecumque adeo possunt afferre pudorem,
illa tegi caeca condita nocte decet.
nil igitur referam nisi me peccasse, sed illo
praemia peccato nulla petita mihi,
stultitiamque meum crimen debere nocari, 35
nomina si facto reddere uera uelis.
quae si non ita sunt, alium, quo longius absim,
quaere : suburbana est hic mihi terra locus.

VII

Vade salutatum, subito perarata, Perillam,
littera, sermonis fida ministra mei.
aut illam inuenies dulci cum matre sedentem,
aut inter libros Pieridasque suas.
quicquid aget, cum te scierit uenisse, relinquet, 5
nec mora, quid uenias quidue, requirit, agam ;
uiuere me dices, sed sic ut uiuere nolim,

nec mala tam longa nostra leuata mora ;
et tamen ad Musas, quamuis nocuere, reuerti,
aptaque in alternos cogere uerba pedes. 10
tu quoque, dic studiis communibus ecquid inhaeres,
doctaque nunc patrio carmina more canis ?
nam tibi cum fatis mores natura pudicos
et raras dotes ingeniumque dedit.
hoc ego Pegasidas deduxi primus ad undas, 15
ne male fecundae uena periret aquae ;
primus id aspexi teneris in uirginis annis,
utque pater natae duxque comesque fui.
ergo si remanent ignes tibi pectoris idem,
sola tuum uates Lesbica uincet opus. 20
sed uereor, ne te mea nunc fortuna retardet,
postque meos casus sit tibi pectus iners.
dum licuit, tua saepe mihi, tibi nostra legebam :
saepe tui iudex, saepe magister eram :
aut ego praebebam factis modo uersibus aures, 25
aut, ubi cessares, causa ruboris eram.
forsitan exemplo, quia me laesere libelli,
tu quoque sis poenae facta soluta meae.
pone, Perilla, metum : tantummodo femina nulla
neue uir a scriptis discat amare tuis. 30
ergo desidia remoue, doctissima, causas,
inque bonas artes et tua sacra redi.
ista decens facies longis uitatiatur annis,
rugaeque in antiqua fronte senilis erit,
inicietque manum formae damnosa senectus, 35
quae strepitus passu non faciente uenit.
cumque aliquis dicet ' fuit haec formosa ' dolebis,
et speculum mendax esse querere tuum.
sunt tibi opes modicae, cum sis dignissima magnis :
linge sed immensis censibus esse pares. 40
nempe dat id quodcumque libet fortuna rapitque,
Irus et est subito, qui modo Croesus erat.
singula ne referam, nil non mortale tenemus
pectoris exceptis ingenique bonis.
en ego, cum caream patria uobisque domoque, 45
raptaque sint, adimi quae potuere mihi,
ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque :
Caesar in hoc potuit iuris habere nihil.
quilibet hanc saeuo uitam mihi finiat ense,
me tamen extincto fama superstes erit, 50
dumque suis uictrix omnem de montibus orbem
prospiciet domitum Martia Roma, legar.
tu quoque, quam studii maneat felicius usus,
effuge uenturos, qua potes, usque rogos.

VIII

Nunc ego Triptolemi cuperem consistere curru,
misit in ignotam qui rude semen humum :
nunc ego Medae mallet frenare dracones,
quos habuit fugiens arce, Corinthe, tua :
nunc ego iactandas optarem sumere pennas, 5
siue tuas, Perseu, Daedale, siue tuas :
ut tenera nostris cedente uolatibus aura
aspicerem patriae dulce repente solum,
desertaeque domus uultus, memoresque sodales,
caraque praecipue coniugis ora meae. 10
stulte, quid haec frustra uotis puerilibus optas,
quae non ulla tibi fertque feretque dies ?
si semel optandum est, Augusti numen adora,
et quem sensisti, rite precare, deum.
ille tibi pennasque potest currusque noluces 15
tradere. det reditum, protinus ales eris.
si precer hoc (neque enim possum maiora rogare),

V 47 dixi codd. uoluptate L, uoluptate AGHV, uoluptate P, locuta est. 50 meum H² P, meos AGHLV. 55 hos Riese, hoc codd., correxit Ellis, Hemathena vii p. 199. VI 8 cognata sunt—ista, uero codd., deo Heins., Ioui Housman. 16 bonae claudens L, correxit Ellis, l. e. p. 200, bonam claudant G, bonae claudant cett., o mala ne claudant ego in ed. Ox. p. xxxviii. 26 principiumque P(?) = edd. 30 pudor GHLPV, dolor cett. VII 2 deest L usque ad IV l. 11. 12 nunc H, non AGPV. 26 cessaras. 28 soluta scripsi, secuta G, ruina u, remissa Muretus, retusa Ellis et Zingerle (Neue Phil. Rundschau v p. 70) pro se quisque. 30 mea uir u. donia ne A. 41 ad, et, et l' a. 43 ne, quid. 51 omnem, septem H. VIII 1 condescere carens A(?) = 3 adlem A(?) = 12 tibi, tulit GHPV.

ne mea sint, timeo, uota modesta parum.
forsitan hoc olim, cum iam satiauerit iram,
tum quoque sollicita mente rogandus erit. 20
quod minus interea est, instar mihi muneris ampli,
ex his me iubeat quolibet ire locis.
nec caelum nec aquae faciunt nec terra nec aurae;
et mihi perpetuus corpora languor habet.
seu uitiant artus aegrae contagia mentis, 25
siue mei causa est in regione mali,
ut tetigi Pontum, uexant insomnia uixque
ossa tegit macies nec iuuat ora cibus;
quique per autumnum percussis frigore primo
est color in foliis, quae noua laesit hiemps, 30
is mea membra tenet, nec uiribus alleuor ullis,
et numquam queruli causa doloris abest.
nec melius ualeo quam corpore mente, sed aegra est
utraque pars aequae, binaque damna fero.
haeret et ante oculos ueluti spectabile corpus 35
astat fortunae forma legenda meae:
cumque locum moresque hominum cultusque
sonumque
cernimus, et qui sim qui fuerimque subit,
tantus amor necis est, querar ut cum Caesaris ira,
quod non offensas uindictae ense suas. 40
at quoniam semel est odio ciuilibus usus,
mutato lenior sit fuga nostra loco.

IX

Hic quoque sunt igitur Graiae (quis crederet?) urbes
inter inhumanae nomina barbariae:
huc quoque Mileto missi uenere coloni,
inque Getis Graias constituere domos.
sed uetus huic nomen positum antiquius urbe 5
constat ab Absyrti caede fuisse loco.
nam rate, quae cura pugnacis facta Mineruae
per non temptatas prima cucurrit aquas,
impia desertum fugiens Medea parentem
dicitur his remos applicuisse uadis. 10
quem procul ut uidit tumulo speculator ab alto,
'hospes,' ait 'nosco, Colchide, uela, uenit.'
dum trepidant Minyae, dum soluitur aggere funis,
dum sequitur celeres anchora tracta manus,
conscia percussit meritorum pectora Colchis 15
ausa atque ausura multa nefanda manu;
et quamquam superest ingens audacia menti,
pallor in attonitae uirginis ore fuit.
ergo ubi prospexit uenientia uela 'tenemur,
et pater est aliqua fraude morandus' ait. 20
dum quid agat quaerit, dum uersat in omnia uultus,
ad fratrem casu lumina flexa tulit.
cuius ut oblata est praesentia, 'uicimus:' inquit
'hic mihi morte sua causa salutis erit.'
protinus ignari nec quicquam tale timentis 25
innocuum rigido perforat ense latus,
atque ita diuellit diuulsaeque membra per agros
dissipat in multis inueniendi locis.
neu pater ignoret, scopulo proponit in alto
pallentesque manus sanguineumque caput, 30
ut genitor luctuque nouo tardetur et artus
dum legit extinctos triste moretur iter.
inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
membra soror fratris consecuisse sui.

X

Siquis adhuc istic meminit Nasonis adempti,
et superest sine me nomen in urbe meum,
suppositum stellis numquam tangentibus aequor

me sciat in media uiuere barbaria.
Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque, 5
quam non ingenio nomina digna meo.
dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:
ille suis liquidis bella perellit aquis.
at cum tristis hiemps squalentia protulit ora,
terraque marmoreo est candida facta gelu, 10
dum parat et Boreas et nix habitare sub Arcto,
tum patet has gentes axe tremente premi.
nix iacet, et iactam ne sol pluuiarumque resoluunt
indurat Boreas perpetuamque facit:
ergo ubi deliquit nondum prior, altera uenit, 15
et solet in multis bima manere locis;
tantaque commoti uis est Aquilonis, ut altas
aequet humo turres tectaque rapta ferat.
pellibus et sutis arcant mala frigora braxis,
oraeque de toto corpore sola patent. 20
saepe sonant moti glacie pendente capilli,
et nitet inducto candida barba gelu;
nudaque consistunt formam seruantia testae
uina, nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
quid loquar, ut uincti concrescant frigore riui, 25
deque lacu fragiles effodiantur aquae?
ipse papyrifero qui non angustior amne
miscetur uasto multa per ora freto,
caeruleos uentis latices durantibus, Hister
congelat et tectis in mare serpit aquis; 30
quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas
frigore concretas ungula pulsat equi;
perque nouos pontes, subter labentibus undis,
ducunt Sarmatici barbara plaustra boues.
nix equidem credat, sed cum sint praemia falsi 35
nulla, ratam debet testis habere fidem:
uidimus ingentem glacie consistere pontum,
lubricaque inmotas testa premebat aquas.
nec uidisse sat est: durum calcauimus aequor,
undaque non udo sub pede summa fuit. 40
si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
non foret angustae mors tua crimen aquae.
tum neque se pandi possunt delphines in auras
tollere; conantes dura coeret hiemps;
et quamuis Boreas iactatis insonet alis, 45
fluctus in obresso gurgite nullus erit,
inclusaeque gelu stabunt in margine puppes,
nec poterit rigidas findere remus aquas.
uidimus in glacie pisces haerere ligatos,
sed pars ex illis tum quoque uina fuit. 50
siue igitur nimii Boreae uis saeua marinas
siue redundatas flumine cogit aquas:
protinus aequato siccis Aquilonibus Histro
innehitur celeri barbarus hostis equo:
hostis equo pollens longeque uolante sagitta 55
uicinan late depopulatur humum.
diffugiunt alii, nullisque tuentibus agros
incustoditae diripiuntur opes,
ruris opes paruae, pecus et stridentia plaustra,
et quas diuitias incola pauper habet. 60
pars agit uinctis post tergum capta lacertis,
respiens frustra rura Laremque suum:
pars cadit hamatis misere confixa sagittis,
nam uolueri ferro tinctile uirus inest.
quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt, 65
et cremat insontes hostica flamma casas.
tum quoque, cum pax est, trepidant formidine
belli,
nec quisquam presso uomere sulcat humum.
aut uidet aut metuit locus hic, quem non uidet,
hostem:
cessat iners rigido terra relicta situ. 70
non hic pampinea dulcis latet una sub umbra,
nec cumulat altos feruida musta lacus.

VIII 24 ei AG ω. 41 aut AGHV. IX 14 anchora GHV = (cf. V 2. 42, ed. Ox. p. xcvi), ancora A (?) P (?) ω. 32 moretur AHPV, retardet G ω. 33 Tomis A G, Tomus HV =, Tomos P (?) ω. X 8 liquidus G = edd. 11 parat scripsi, patet codd. (ex u. sequenti illatum). habitare Γ =, iniecta =, cum parat et Boreas et nix regnare sub arcto Ehw. 13 ne G, nec AHPV ω. resoluunt Ehw., resoluunt Γ G, resoluunt cett. 25 cuncti APV ω. 47 in margine V =, in marmore AGHP ω.

poma negat regio, nec habet Acontius, in quo
scriberet hic dominae uerba legenda suae:
aspiceret nudos sine fronde, sine arbore campos: 75
heu loca felici non adeunda uiro!
ergo tam late pateat cum maximus orbis,
haec est in poenas terra reperta meas.

XI

Siquis es insultes qui casibus, inprobe, nostris,
meque reum dempto fine cruentus agas,
natus es e scopulis et pastus lacte ferino,
et dicam silices pectus habere tuum.
quis gradus ulterior, quo se tua porrigat ira, 5
restat? quidne meis cernis abesse malis?
barbara me tellus et inhospita litori Ponti
cumque suo Borea Maenalis Vrsa uidet.
nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
omnia solliciti sunt loca plena metus. 10
utque fugax audis ceruus deprensus ab ursis,
cinctaue montanis ut pauet agna lupis,
sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
terreor, hoste meum paene premente latus.
utque sit exiguum poenae, quod coniuge cara, 15
quod patria careo pignoribusque meis,
ut mala nulla feram nisi nudam Caesaris iram,
nuda parum est nobis Caesaris ira mali?
et tamen est aliquis qui vulnera cruda retractet,
solut et in mores ora diserta meos. 20
in causa facili cuius licet esse deserto,
et minimae uires frangere quassa ualent.
subruere est arces et stantia moenia uirtus:
quilibet ignaui praecipitata premunt.
non sum ego quod fueram. quid inanem proteris
umbram? 25
quid cinerem saxis bustaque nostra petis?
Hector erat tum cum bello certaret: at idem
uinctus ad Haemonios non erat Hector equos.
me quoque, quem noras olim, non esse memento:
ex illo superant haec simulacra uiro. 30
quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris?
parce, precor, manes sollicitare meos.
omnia uera puta mea crimina, nil sit in illis
quod magis errorem quam scelus esse putes:
pendimus en profugi (satia tua pectora) poenas 35
exilique graues exitiique loco.
carnifici fortuna potest mea flenda uideri:
et tamen est uno iudice mersa parum.
saeuor es tristi Busiride, saeuior illo,
qui falsum lento torruit igne bouem, 40
quique bouem Siculo fertur donasse tyranno,
et dictis artes conciliasse suas:
'munere in hoc, rex, est usus, sed imagine maior,
nec sola est operis forma probanda mei.
aspicias a dextra latus hoc adaptante tauri? 45
hac tibi, quem perdes, concienus erit.
protinus inclusum lentis carbonibus ure:
mugiet, et ueri nox erit illa bouis.
pro quibus inuentis, ut munus munere penses,
da, precor, ingenio praemia digna meo.' 50
dixerat. At Phalaris 'poenae mirande repertor,
ipse tuum praesens imbue' dixit 'opus.'
nec mora, monstratis crudeliter ignibus ustus
exhibuit geminos ore tremante sonos.
quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque?

ad te, quisquis is es, nostra querela redit. 56
utque sitim nostro possis explere cruiore,
quantaque uis, audio gaudia corde feras,
tot mala sum fugiens tellure, tot aequore passus,
te quoque ut auditis posse dolere putem. 60
crede mihi, si sit nobis collatus Vlixes,
Neptunine minor quam Iouis ira fuit?
ergo quicumque es, rescindere crimina noli,
deque graui duras uulnere tolle manus:
utque meae famam teneant obliuia culpa, 65
facta cicatricem ducere nostra sine,
humanaeque memor sortis, quae tollit eodem
et premit, incertas ipse uerere uices.
et quoniam, fieri quod numquam posse putauis,
est tibi de rebus maxima cura meis, 70
non est quod timeas: fortuna miserrima nostra est;
omne trahit secum Caesaris ira malum.
quod magis ut liqueat, neue hoc ego fingere credar,
ipse uelim poenas experire meas.

XII

Frigora iam Zephyri minuunt, annoque peracto
longior abscedit uix Tanaitis hiemps:
impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen
tempora nocturnis aequa diurna facit.
iam uiolam puerique legunt hilaresque puellae, 5
rustica quae nullo nato serente uenit;
prataque pubescent uariorum flore colorum,
indocilique loquax gutture uernat auis;
utque malae matris crimen deponat, hirundo
sub trabibus cunas tectaque parua facit; 10
herbaque, quae latuit Cerealiubus obruta sulcis,
exit et expandit molle cacumen humo;
quoque loco est uitia, de palmit gemma mouetur
(nam procul a Getico litore uitia abest);
quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus 15
(nam procul a Geticis finibus arbor abest).
otia nunc istis, iunctisque ex ordine ludis
cedunt uerbosi garrula bella fori.
usus equi nunc est, leuibus nunc luditur armis;
nunc pila, nunc celeri uertitur orbe trochus; 20
nunc ubi perfusa est oleo labente iuuentus,
defessos artus Virgine tingit aqua.
scena uiget studiisque fauor distantibus ardet
proque tribus resonant terna theatra foris.
o quantum et quotiens non est numerare beatum,
non interdicta cui licet urbe frui! 26
at mihi sentitur nix uerno sole soluta,
quaque lacu durae non fodiuntur aquae:
nec mare concrescit glacie nec, ut ante, per Histrum
stridula Sauromates plaustrum bubulcus agit. 30
incipient aliquae tamen huc adnare carinae,
hospitaeque in Ponti litore puppis erit:
sedulus occurrat nautae, dictaque salute,
quid ueniat quaeram quisque quibusue locis.
ille quidem mirum ni de regione propinqua 35
non nisi uicinas tutus ararit aquas.
rarus ab Italia tantum mare nauita transit,
litora rarus in haec portibus orba uenit.
siue tamen Graeca scierit, siue ille Latina
uoce loqui, (certe gratior huius erit; 40
fas quoque ab ore freti longaeque Propontidos undis
huc aliquem certo uela dedisse Noto:)
quisquis is est, memori rumorem uoce referre

X 75 aspiceret V, aspiceret cett. 78 poena—mea A V, poenam—meam G w. XI 3 et pastus A H P V, educatus G, eductus τ, nutritus τ. 5 quo se tua (sua G, om. H) G H τ, aut quo se cett. 12 cincta (om. sue) G, cinctaque x. 21 disertum G w. 24 quamlibet A τ. 27 certant G H P, certabat cett. 28 uictus ab Haemonio—equo P, uictus uel tractus ab Haemonio—equo x. 46 hinc A V, hic H P w, perdis V τ. 52 princeps Heius, praesens coniect. 54 tremente H τ, fremente A, gemente G P V w. 62 Neptunine scripsi (cf. Stat. Theb. IV 618), Neptunique Γ τ, Neptuni minor, est quam Iouis ira, fuit τ. XII 2 abscedit scripsi, antiquis A G H V x, antiqua P τ, uix Tanaitis scripsi, uix Maenatis codd., interpret uixi Timotheus Lachmann ad Laer. I 360, ante tribus uixi audoet Hausmann, eadem scripturam tuetur Ellis, Hermathena vii p. 202. 12 exit—expandit. exerit e tepida A (?) τ. 18 uerboso—foro A H P τ. 19 lusus A H P V w, equus A (?) τ. 20 uoluitur A τ. 25 quantum o P, quater et G V w. 28 quodque A H, datus P w, non, uix P τ, fodiuntur τ. 31 incipiunt A H P V τ. 34 quibusque A H V. 36 ararit Heius, arabit Laurentianus 36, 33, araret cett. 40 lusus, usus P τ.

et fieri famae parsque gradusque potest.
 is, precor, auditos possit narrare triumphos 45
 Caesaris et Latio reddita uota Ioui,
 teque rebellatrix, tandem, Germania, magni
 triste caput pedibus subposuisse ducis.
 haec mihi qui referet, quae non uidisse dolebo,
 ille meae domui protinus hospes erit. 50
 ei mihi, iamne domus Scythico Nasonis in orbe est?
 iamque suum mihi dat pro lare poena locum?
 di facite ut Caesar non hic penetrale domumque,
 hospitium poenae sed uelit esse meae.

XIII

Ecce superuacuu (quid enim fuit utile gigni?)
 ad sua natalis tempora noster adest.
 dure, quid ad miseros ueniebas exulis annos?
 debueras illis inposuisse modum.
 si tibi cura mei, uel si pudor ullus inesset, 5
 non ultra patriam me sequerere meam:
 quoque loco primum tibi sum male cognitus infans,
 illo temptasses ultimus esse mihi:
 inque relinquendo, quod idem fecere sodales,
 tu quoque dixisses tristis in urbe 'uale.' 10
 quid tibi cum Ponto? num te quoque Caesaris ira
 extremam gelidi misit in orbis humum?
 scilicet expectas solitum tibi moris honorem,
 pendeat ex umeris uestis ut alba meis,
 fumida cingatur florentibus ara coronis, 15
 micaque sollemni turis in igne sonet,
 libaque dem proprie genitale notantia tempus,
 concipiamque bonas ore fauente preces.
 non ita sum positus, nec sunt ea tempora nobis,
 aduentu possim laetus ut esse tuo. 20
 funeris ara mihi, ferali cincta cupresso,
 conuenit et structis flamma parata rogis.
 nec dare tura libet nil exorantia diuos,
 in tantis subeunt nec bona uerba malis.
 si tamen est aliquid nobis hac luce petendum, 25
 in loca ne redeas amplius ista, precor,
 dum me terrarum pars paene nouissima, Pontus,
 Euxinus falso nomine dictus, habet.

XIV

Cultor et antistes doctorum sancte uirorum,
 quid facis, ingenio semper amice meo?
 ecquid, ut incolumem quondam celebrare solebas,

nunc quoque ne uidear totus abesse caues?
 conficis exceptis ecquid mea carmina solis 5
 Artibus, artificis quae nocuere suo?
 immo ita fac, quaeos, uatum studiose nouorum,
 quaque potes retine corpus in urbe meum.
 est fuga dicta mihi, non est fuga dicta libellis,
 qui domini poenam non meruere sui. 10
 saepe per externas profugus pater exulat oras,
 urbe tamen natis exulis esse licet.
 Palladis exemplo de me sine matre creata
 carmina sunt, stirps haec progeniesque mea est.
 hanc tibi commendo, quae quo magis orba parente
 est, 15
 hoc tibi tutori sarcina maior erit.
 tres mihi sunt nati contagia nostra secuti;
 cetera fac curae sit tibi turba palam.
 sunt quoque mutatae, ter quinque uolumina, formae,
 carmina de domini funere rapta sui. 20
 illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
 certius a summa nomen habere manu:
 nunc incorrectum populi peruenit in ora,
 in populi quicquam si tamen ore meum est.
 hoc quoque nescioquid nostris appone libellis, 25
 diuerso missum quod tibi ab orbe uenit.
 quod quicumque leget (siquis leget), aestimet ante,
 compositum quo sit tempore quoque loco.
 aequus erit scriptis, quorum cognouerit esse
 exilium tempus barbariamque locum: 30
 inque tot aduersis carmen mirabitur ullum
 ducere me tristi sustinuisse manu.
 ingenium fregere meum mala, cuius et ante
 ions infecundus paruaque uena fuit.
 sed quaecumque fuit, nullo exercente refugit, 35
 et longo periit arida facta situ.
 non hic librorum, per quos inuiter alarque,
 copia: pro libris arcus et arma sonant.
 nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
 intellecturis auribus utar, adest. 40
 non quo secedam locus est: custodia muri
 summoet infestos clausaque porta Getas.
 saepe aliquid quaero uerbum nomenque locumque,
 nec quisquam est a quo certior esse queam.
 dicere saepe aliquid conanti (turpe fateri) 45
 uerba mihi desunt dedidicique loqui.
 Threicio Scythicoque fere circumsonor ore,
 et uideor Geticis scribere posse modis.
 crede mihi, timeo ne Sintia mixta Latinis
 inque meis scriptis Pontica uerba legas. 50
 qualemcumque igitur uenia dignare libellum,
 sortis et excusa condicione meae.

LIBER QVARTVS

I

Si qua meis fuerint, ut erunt, uitiosa libellis,
 excusata suo tempore, lector, habe.
 exul eram, requiesque mihi, non fama, petita est,
 mens intenta suis ne foret usque malis.
 hoc est cur cantet uinctus quoque compede fossor, 5
 indocili numero cum graue mollit opus.
 cantat et innitens limosae pronus harenae,
 aduerso tardam qui trahit amne ratem:
 quique refert pariter lentos ad pectora remos,
 in numerum pulsa brachia uersat aqua. 10

fessus ubi incubuit baculo saxoue resedit
 pastor, harundineo carmine mulcet oues.
 cantantis pariter, pariter data pensa trahentis,
 fallitur ancillae decipiturque labor. 15
 fertur et abducta Lynreside tristis Achilles
 Haemonia curas attenuasse lyra.
 cum traheret siluas Orpheus et dura canendo
 saxa, bis amissa coniuge maestus erat.
 me quoque Musa leuat Ponti loca iussa petentem:
 sola comes nostrae perstitit illa fugae, 20
 sola nec insidias, Sinti nec militis ensem
 nec mare nec uentos barbariamque timet.

XII 47 te quoque bellatrix I. XIII 1 gigni. nobis A V. 3 miseri G τ. 9 relinquendum A, iamque relinquenda Heins. 21 cupressu G ω. XIV 2 qui A τ. 5 colligis τ, suscipis τ, suspicis Ehw. 11 extremas G. 23 in. ad A H V τ. 30 barbariamque G τ. 39 si. cuius G, cui P τ. 47 fero H V τ. 49 ne Sintia mixta Housman, sint inmixta codd. IV I 10 uersat Leidensis 177 τ, pulsat I ω. 11 ut V ω. 19 tenentem Lachm. ad Lucr. V 396. 21 Sinti nec Ehw., secutus Iac. Gronouium, seu nec Leid. 177 (m. 3), inter nec F L ω.

scit quoque, cum perii, quis me deceiverit error,
 et culpam in facto, non scelus, esse meo,
 scilicet hoc ipso nunc aequa, quod obfuit ante, 25
 cum mecum iuncti criminis acta rea est.
 non equidem uellem, quoniam nocitura fuerunt,
 Pieridum sacris inposuisse manum.
 sed nunc quid faciam? uis me tenet ipsa sacrorum,
 et carmen, demens, carmine laesus amo. 30
 sic noua Dulichio lotos gustata palato
 illo quo nocuit grata sapore fuit.
 sentit amans sua damna fere, tamen haeret in illis,
 materiam culpa persequiturque suae.
 nos quoque delectant, quamuis nocuere, libelli, 35
 quodque mihi telum uulnera fecit, amo.
 forsitan hoc studium possit furor esse uideri,
 sed quiddam furor hic utilitatis habet.
 semper in optata mentem uetat esse malorum,
 praesentis casus inmemoremque facit. 40
 utque suum Bacche non sentit saucia uulnus,
 dum stupet Idaeis exululata modis,
 sic ubi mota calent uiridi mae pectora thyrsio,
 altior humano spiritus ille malo est.
 ille nec exilium, Scythici nec litora Ponti, 45
 ille nec iratos sentit habere deos.
 utque soporiferae biberem si pocula Lethes,
 temporis aduersi sic mihi sensus abest.
 iure deas igitur ueneror mala nostra leuantes,
 sollicitae comites ex Helicone fugae, 50
 et partim pelago partim uestigia terra
 uel rate dignatas uel pede nostra sequi.
 sint, precor, haec saltem faciles mihi! namque deorum
 cetera cum magno Caesare turba facit,
 meque tot aduersis cumulant, quot litus harenas, 55
 quotque fretum pisces, ouaque piscis habet.
 uere prius flores, aestu numerabis aristas,
 poma per autumnum frigoribusque niues,
 quam mala quae toto patior iactatus in orbe,
 dum miser Euxini litora laeua peto. 60
 nec tamen, ut ueni, leuior fortuna malorum est:
 huc quoque sunt nostras fata secuta uias:
 hic quoque cognosco natalis stamina nostri,
 stamina de nigro uellere facta mihi.
 utque neque insidias capitique pericula narrem, 65
 uera quidem, ueri sed grauiora fide,
 uiuere quam miserum est inter Bessosque Getasque
 illum, qui populi semper in ore fuit.
 quam miserum est porta uitam muroque tueri,
 uixque sui tutum uiribus esse loci. 70
 aspera militiae iuuenis certamina fugi,
 nec nisi lusura mouinus arma manu;
 nunc senior gladioque lato scutoque sinistram,
 canitiem glaeae subicicio meam.
 nam dedit espectula custos ubi signa tumultus, 75
 induimus trepida protinus arma manu.
 hostis habens arcus inbutaque tela uenenis
 saeuus anhelanti moenia lustrat equo;
 utque rapax pecudem, quae se non texit onili,
 per sata per siluas fertque trahitque lupus: 80
 sic, siquem nondum portarum saepe receptum
 barbarus in campis reperit hostis, habet:
 aut sequitur captus coniectaque uincula collo
 accipit, aut telo uirus habente perit.
 hic ego sollicitae lateo nouus incola sedis, 85
 heu nimium fati tempora longa mei!
 et tamen ad numeros antiquaque sacra reuerti
 sustinet in tantis hospita Musa malis.
 sed neque cni recitem quisquam est mea carmina,
 nec qui 90
 auribus accipiat uerba Latina suis.
 ipse mihi (quid enim faciam?) scriboque legoque,
 tutaque iudicio littera nostra suo est.

saepe tamen dixi 'cui nunc haec cura laborat?
 an mea Sauromatae scripta Getaeque legent?'
 saepe etiam lacrimae me sunt scribente profusae, 95
 unidaque est fletu littera facta meo,
 corque uetusta meum tamquam noua uulnera nouit,
 inque sinum maestae labitur imber aquae.
 cum uice mutata qui sim fuerimque recordor,
 et tulerit quo me casus et unde subit; 100
 saepe manus demens, studiis irata sibiue,
 misit in arsueros carmina nostra rogos.
 atque eadem, e multis quoniam non multa supersunt,
 cum uenia facito, quisquis es, ista legas.
 tu quoque non melius quam sunt mea tempora 105
 carmen,
 interdicta mihi, consule, Roma, boni.

II

Iam fera Caesaribus Germania, totus ut orbis,
 uicta potest flexo succubuisse genu,
 altaque uelentur fortasse Palatia sertis,
 turrae in igne sonent inficiantque diem,
 candidaque adducta collum percussa securi 5
 uictima purpureo sanguine pulset humum,
 donaque amicorum templis promissa deorum
 reddere uictores Caesar uterque parent,
 et qui Caesareo iuuenes sub nomine crescunt,
 perpetuo terras ut domus illa regat, 10
 cumque bonis nuriis pro sospite Liuii nato
 munera det meritis saepe datura deis,
 et pariter matres et quae sine crimine castos
 perpetua seruant uirginitate flos;
 plebs pia cumque pia laetetur plebe senatus, 15
 paruaque cuius eram pars ego nuper eques.
 nos procul expulsos communia gaudia fallunt,
 famaue tam longe non nisi parua uenit.
 ergo omnis populus poterit spectare triumphos,
 cumque ducum titulis oppida capta leget, 20
 uinclaque captiua reges ceruice gerentes
 ante coronatos ire uidebit equos,
 et cernet uultus aliis pro tempore uersos,
 terribiles aliis inmemoresque sui.
 quorum pars causas et res et nomina quaeret, 25
 pars referet, quamuis nouerit illa parum:
 'hic, qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
 dux fuerat belli, proximus ille duci.
 hic qui nunc in humo lumen miserabile fixit,
 non isto uultu, cum tulit arma, fuit. 30
 ille ferox et adhuc oculis hostilibus ardens
 hortator pugnae consiliumque fuit.
 perditus hic nostros inclusit fraude locorum,
 squalida promissis qui tegit ora comis.
 illo, qui sequitur, dicunt mactata ministro 35
 saepe recusanti corpora capta deo.
 hic lacus, hi montes, haec tot castella, tot amnes
 plena ferae caedis, plena cruoris erant.
 Drusus in his meruit quondam cognomina terris,
 quae bona progenies, digna parente, fuit. 40
 cornibus hic fractis uiridi male tectus ab ulua
 decolor ipse suo sanguine Rhenus erat.
 crinibus en etiam fertur Germania passis,
 et ducis inuicti sub pede maesta sedet,
 collaque Romanae praehens animosa securi 45
 uincula fert illa qua tulit arma manu.'
 hos super in curru, Caesar, uictore ueheris
 purpureus populi rite per ora tui,
 quaque ibis, manibus circum plaudere tuorum,
 undique iactato flore tegente uias. 50
 tempora Phoebea lauro cingetur 'io' que
 miles 'io' magna uoce 'triumphe' canet.

I 26 adiuncti A V τ. 31 lotus L. 39 sic H L, obtutu cett. codd. 42 modis. iugis G w. 50 sollicitas codd., corr. Ios. Sealiger. 53 haec A V τ. 55 cumulat A G V τ. 60 lacua codex Buslidianus, socua I L w. 77 ueneno A H P V w. 81 saepe τ, sede I L w. 85 lateo L, taceo cett. 86 longa G H L P V τ, lenta A L τ. 97 norit A L V τ. 103 cadem, e Postgate, ca de codd. 104 iste conieceram. II 4 tutaque G P V w. 6 tinguat V. 34 proleis A G H. 51 cingetur L V, cingentur cett.

ipse sono plausuque simul fremituque canentum
quadringos cernes saepe resistere equos.
inde petes arcem et delubra fauentia votis, 55
et dabitur merito laurea vota Ioui.
haec ego summotus qua possum mente uidebo:
erepti nobis ius habet illa loci:
illa per immensas spatiatur libera terras,
in caelum celeri peruenit illa fuga; 60
illa meos oculos mediam deducit in urbem,
inmunes tanti nec sinit esse boni;
inuenitque animus, qua currus spectet eburnos;
sic certe in patria per breue tempus ero.
uera tamen capiet populus spectacula felix, 65
laetaque erit praesens cum duce turba suo.
at mihi fingendo tantum longeque remotis
auribus hic fructus percipiendus erit,
atque procul Latio diuersum missus in orbem,
qui narret cupido, uix erit, ista mihi. 70
is quoque iam serum referet ueteremque triumphum:
quo tamen audiero tempore, laetus ero.
illa dies ueniet, mea qua lugubria ponam,
causaque priuata publica maior erit.

III

Magna minorque ferae, quarum regis altera Graias,
altera Sidonias, utraque sicca, rates,
omnia cum summo positae uideatis in axe,
et maris occiduas non subeatis aquas,
aetheriamque suis cingens amplexibus arcem 5
uester ab intacta circulus extet humo,
aspicite illa, precor, quae non bene moenia quondam
dicitur Iliades transiluisse Remus,
inque meam nitidos dominam conuertite uultus,
sitque memor nostri necne, referte mihi. 10
ei mihi, cur timeam? quae sunt manifesta, requiro:
cur labet ambiguo spes mea mixta metu?
crede, quod est et uis, ac desine tuta uereri,
deque fide certa sit tibi certa fides.
quodque polo fixae nequeunt tibi dicere flammae, 15
non mentitura tu tibi uoce refer:
esse tui memorem, de qua tibi maxima cura est,
quodque potest secum nomen habere tuum.
uultibus illa tuis tamquam praesentis inhaeret,
teque remota procul, si modo uiuit, amat. 20
ecquid ubi incubuit iusto mens aegra dolori,
lenis ab admonito pectore somnus abit?
tunc subeunt curae, dum te lectusque locusque
tangit et oblitam non sinit esse mei,
et ueniunt aestus, et nox immensa uidetur, 25
fessaque lactati corporis ossa dolent?
non equidem dubito quin haec et cetera fiant,
detque tuus maesti signa doloris amor,
nec cruciari minus, quam cum Thebana cruentum
Hectora Thessalico uidit ab axe rapi. 30
quid tamen ipse precer dubito, nec dicere possum
affectum quem te mentis habere uelim.
tristis es? indignor quod sim tibi causa doloris:
non es? at amisso coniuge digna fores.
tu uero tua damna dole, mitissima coniunx, 35
tempus et a nostris exige triste malis;
fleque meos casus: est quaedam flere uoluptas;
expletur lacrimis egeriturque dolor.
atque utinam lugenda tibi non uita, sed esset
mors mea, morte fores sola relictia mea. 40
spiritus hic per te patrias exisset in auras,
sparsissent lacrimae corpora nostra pia,
supremoque die notum spectantia caelum

texissent digiti lumina nostra tui,
et cinis in tumulto positus iacuisset auito, 45
tactaque nascenti corpus haberet humus;
denique, ut et uixi, sine crimine mortuus essem.
nunc mea supplicio uita pudenda suo est.
me miserum, si tu, cum diceris exulis uxor,
auertis uultus et subit ora rubor! 50
me miserum, si turpe putas mihi nupta uideri!
me miserum, si te iam pudet esse meam!
tempus ubi est illud, quo te iactare solebas
coniuge, nec nomen dissimulare uiri?
tempus ubi est, quo te (nisi non uis illa referri) 55
et dici, memini, iuuit et esse meam?
utque proba dignum est, omni tibi dote placebam:
addebat ueris multa fauentis amor.
nec, quem praeferres (ita res tibi magna uidebar)
quemque tuum malles esse, uir alter erat. 60
nunc quoque ne pudeat quod sis mihi nupta; tuusque
non debet dolor hinc, debet abesse pudor.
cum cecidit Capaneus subito temerarius ictu,
num legis Euhadnen erubuisse uiro?
nec quia rex mundi comescuit ignibus ignes, 65
ipse suis Phaethon infitiandus erat.
nec Semele Cadmo facta est aliena parenti,
quod precibus periit ambitiosa suis.
nec tibi, quod saeuus ego sum Iouis ignibus ictus,
purpureus molli fiat in ore pudor. 70
sed magis in curam nostri consurge tuendi,
exemplumque mihi coniugis esto bonae,
materiamque tuis tristem uirtutibus imple:
ardua per praeceps gloria uadit iter.
Hectora quis nosset si felix Troia fuisset? 75
publica uirtutis per mala facta uia est.
ars tua, Tiphy, iacet, si non sit in aequore fluctus;
si ualeant homines, ars tua, Phoebe, iacet.
quae latet inque bonis cessat non cognita rebus,
apparet uirtus arguiturque malis. 80
dat tibi nostra locum tituli fortuna, caputque
conspicuum pietas qua tua tollat habet.
utere temporibus quorum nunc munere facta est
et patet in laudes area magna tuas.

IV

O qui, nominibus cum sis generosus aurorum,
exsuperas morum nobilitate genus,
cuius inest animo patrii candoris imago,
non careat neruis candor ut iste suis,
cuius in ingenio est patriae facundia linguae, 5
qua prior in Latio non fuit ulla foro:
quod minime uolui, positus pro nomine signis
dictus es: ignoscas laudibus ipse tuis.
nil ego peccaui: tua te bona cognita produnt.
si quod es, appares, culpa soluta mea est. 10
nec tamen officium nostro tibi carmine factum
princeps tam iusto posse nocere puto.
ipse pater patriae (quid enim est ciuilius illo?)
sustinet in nostro carmine saepe legi,
nec prohibere potest, quia res est publica Caesar, 15
et de communi pars quoque nostra bono est.
Iuppiter ingeniis praebet sua numina uatum
seque celebrari quolibet ore sinit.
causa tua exemplo superorum tuta duorum est,
quorum hic aspiciunt, creditur ille deus. 20
ut non debuerim, tamen hoc ego crimen habebō:
non fuit arbitrii littera nostra tui.
nec noua, quod tecum loquor, est iniuria nostra,
incolumis cum quo saepe locutus eram.

II 53 canentum Γ L³, canente L, calentes w. 60 uia A G H V w. 63 inuenitque L Leid. 177, inuenietque Γ w. III 11 timui A w. 12 labet Parisinus 8239, latet L, labat cett. 19 ita L Leid. 177, praesentibus haeret cett. 22 abest A V. 34 at Bentl., ut codd. 41 hic certe Burm. 47 et uixi. euixi G L, aduixi V. 48 suo est. foret A H V w. 55 quo—uis. illud quo te |||| (supraser. nisi non uis L³) L, illud (supraser. quo te G²) nisi non uis G, illud quo non fugis V, illud quo ni fugis (supraser. non uis H) A H, illud quo nisi fugis P. 57 probae A V w. 64 cum L (corr. m. 3), non A V w. 70 rubor A H P V w. 83 factu est Ehw., freta est L Leid. 177, freta est cett., an legendum freta en patet?

quo uereare minus, ne sim tibi crimen amicus, 25
 inuidiam, siqua est, auctor habere potest.
 nam tuus est primis cultus mihi semper ab annis
 (hoc certe noli dissimulare) pater,
 ingeniumque meum (potes hoc meminisse) proba-
 bat,
 plus etiam quam me iudice dignus eram; 30
 deque meis illo referebat uersibus ore,
 in quo pars magnae nobilitatis erat.
 non igitur tibi nunc, quod me domus ista recepit,
 sed prius auctori sunt data uerba tuo.
 non data sunt, mihi crede, tamen: sed in omnibus
 actis, 35
 ultima si demas, uita tuenda mea est.
 hanc quoque qua perii culpam scelus esse negabis,
 si tanti series sit tibi nota mali.
 aut timor aut error nobis, prius obfuit error.
 a, sine me fati non meminisse mei; 40
 neue retractando nondum coeuntia rumpam
 uulnera: uix illis proderit ipsa quies.
 ergo ut iure damus poenas, sic auit omne
 peccato facinus consiliumque meo;
 idque deus sentit; pro quo nec lumen ademptum, 45
 nec mihi detractas possidet alter opes.
 forsitan hanc ipsam, uiuam modo, finiet olim
 tempore cum fuerit lenior ira fugam.
 nunc precor hinc alio iubeat discedere, si non
 nostra uerecundo uota pudore carent. 50
 mitius exilium pauloque propinquius opto,
 quique sit a saeno longius hoste locus;
 quantaque in Augusto clementia, siquis ab illo
 hoc peteret pro me, forsitan ille daret.
 frigida me cohibent Euxini litora Ponti; 55
 dictus ab antiquis Axenus ille fuit:
 nam neque iactantur moderatis aequora uentis,
 nec placidos portus, hospita naui, adis.
 sunt circa gentes quae praedam sanguine quae-
 runt:
 nec minus infida terra timetur aqua. 60
 illi quos audis hominum gaudere cruore
 paene sub eiusdem frigoris axe iacent.
 nec procul a nobis locus est ubi Taurica dira
 caede pharetratae spargitur ara deae.
 haec prius, ut memorant, non inuidiosa nefandi 65
 nec cupiendi bonis regna Thoantis erant.
 hic pro subposita uirgo Pelopoeia cerna
 sacra deae cohibet qualiacumque suae.
 quo postquam, dubium pius an sceleratus, Orestes
 exactus furis uenerat ipse suis, 70
 et comes exemplum ueri Phoeceus amoris,
 qui duo corporibus mentibus unus erant,
 protinus euincti tristem ducuntur ad aram,
 quae stabat geminas ante cruenta fores.
 nec tamen hunc sua mors nec mors sua terruit
 illum; 75
 alter ob alterius funera maestus erat.
 et iam constiterat stricto mucrone sacerdos,
 cinxerat et Graias barbara uitta comas,
 cum uice sermonis fratrem cognouit et illi
 pro nece complexus Iphigenia dedit. 80
 lacta deae signum crudelia sacra perosae
 transtulit ex illis in meliora locis.
 haec igitur regio, magni paene ultima mundi,
 quam fugere homines dique, propinqua mihi est:
 aequa mea terra prope sunt funebria sacra, 85
 si modo Nasoni barbara terra sua est.
 o utinam uenti, quibus est ablatus Orestes,
 placato referant et mea uela deo!

V

O mihi dilectos inter pars prima sodales,
 unica fortunis ara reperta meis,
 cuius ab alloquiis anima haec moribunda reuixit,
 ut uigil infusa Pallade flamma solet;
 qui ueritus non es portus aperire fideles 5
 fulmine percussae confugiumque rati;
 cuius eram censu non me sensurus egentem,
 si Caesar patrias eripisset opes:
 temporis oblitum dum me rapit inpetus huius,
 excidit heu nomen quam mihi paene tuum! 10
 tu tamen agnoscis tactusque cupidine laudis
 'ille ego sum' cuperes dicere posse palam.
 certe ego, si sineres, titulum tibi reddere uellem,
 et raram famae conciliare fidem:
 ne noceam grato uereor tibi carmine neue 15
 intempestius nominis obstat honor
 quod licet (hoc tutum est), intra tua pectora gaude
 meque tui memorem teque fuisse pium.
 utque facia, remis ad open lactare ferendam,
 dum ueniat placido mollior aura deo; 20
 et tutare caput nulli seruabile, si non
 qui mersit Stygia subleuet illud aqua;
 teque, quod est gratum, praesta constanter ad omne
 indeclinatae munus amicitiae.
 sic tua processus habet fortuna perennes; 25
 sic ope non egeas ipse iuuesque tuos:
 sic aequet tua nupta uirum bonitate perenni,
 incidat et uestro nulla querela toro:
 diligit et semper socius te sanguinis illo,
 quo pius affectu Castora frater amat; 30
 sic iuuenis similisque tibi sit natus, et illum
 moribus agnoscat quilibet esset tuum:
 sic faciat ocerum taeda te nata iugali,
 nec tardum iuueni det tibi nomen aui.

VI

Tempore ruricolae patiens fit taurus aratri,
 praebet et incuruo colla premenda iugo;
 tempore paret equus lentis animosis habenis,
 et placido duos accipit ore lupos;
 tempore Poenorum compescitur ira leonum, 5
 nec feritas animo, quae fuit ante, manet;
 quaeque sui monitis obtemperat Inda magistri
 belua, seruitium tempore uicta subit.
 tempus ut extensis tumeat facit uia racemis
 uixque merum capiant grana quod intus habent;
 tempus et in ceras semen producit aristas, 11
 et ne sint tristi poma sapore cauet.
 hoc tenuat dentem terras scindentis aratri;
 hoc rigidas silices, hoc adamanta terit.
 hoc etiam saeuas paulatim mitigat iras, 15
 hoc minuit luctus maestaque corda leuat.
 cuncta potest igitur tacito pede lapsa uetustas
 praeterquam curas attenuare meas.
 ut patria careo, bis frugibus area trita est,
 dissiluit nudo pressa bis uua pede. 20
 nec quaesita tamen spatio patientia longo est,
 mensque mali sensum nostra recentis habet.
 scilicet et ueteres fugiunt iuga saepe iuueni,
 et domitus freno saepe repugnat equus.
 tristior est etiam praesens acrumna priore: 25
 ut sit enim sibi par, creuit et aucta mora est.
 nec tam nota mihi, quam sunt, mala nostra fuerunt;

IV 34 *sed—data, sed sunt* (suprauer. L³ prius) auctori non tua (suprauer. L³ sunt data) L, unde Riese *sed sunt a, iam data uerba tuo*. 41 *rumpam* A V, *rumpam* L, *rumpo* cett. 47 *uicem* codicis Moreti man. ser., *uicem* L, *uicem* cett. 52 *locum* G L³ (locus L) τ. 56 *A cenus* τ, *cenus* L, *cenus* codd. plerique. 58 *adis* L, *adit* L³ V, *habet* A G H P x. 65 *nefandis* Γ ω. 76 *ab—funere* Γ ω. 85 *aqua* comeceram; idem in fragmento Tremicio saec. X se inuenisse ad me scripsit Elhw. cuius uid. Ad historiam caum. Ouid. symbolae (Gothae, 1892), p. 3, *atque* codd. *mea terra* L, *meam terram* cett. V 17 *hoc* L τ, et Γ ω. 23 *gratum* Parisinus 8239, *ratum* L, *rarum* cett. 27 *novitate* G L. 31 *iuuenis, iunctus* Housman. 33 *taeda*, *lett* L, *lecto* G H P V. VI 12 *cauet* L Leid. 177, *facit* cett. 13 *terram* L³ ω, *terra* L. *semouentis* L, *renouantis* A (?) L³ τ, *patientis* V.

nunc magis hoc quo sunt cognitiora grauant,
 est quoque non nihilum uires adferre recentes,
 nec praeconsumptum temporis esse malis. 30
 fortior in fulua nouus est luctator harena,
 quam cui sunt tarda brachia fessa mora :
 integer est melior nitidis gladiator in armis,
 quam cui tela suo sanguine tincta rubent.
 fert bene praecipites naus modo facta procellas : 35
 quamlibet exiguo soluitur imbre uetus.
 nos quoque quae ferimus, tulimus patientius ante :
 uae, mala sunt longa multiplicata die.
 credite, deficio nostrosque a corpore quantum
 auguror, accedunt tempora parua malis. 40
 nam neque sunt uires nec qui color esse solebat :
 uix habeo tenuem quae tegat ossa cutem.
 corpore sed mens est aegro magis aegra malique
 in circumspectu stat sine fine sui.
 urbis abest facies, absunt, mea cura, sodales, 45
 et qua nulla mihi carior, uxor abest.
 uulgus adest Scythicum braccataque turba Getarum :
 sic me quae uideo non uideoque mouent.
 una tamen spes est quae me soletur in istis,
 haec fore morte mea non diuturna mala. 50

VII

Bis me sol adiit gelidae post frigora brumae,
 bisque suum tacto Pisce peregit iter.
 tempore tam longo cur non tua dextera uersus
 quamlibet in paucos officiosa fuit ?
 cur tua cessauit pietas scribentibus illis, 5
 exiguis nobis cum quibus usus erat ?
 cur quotiens alicui chartae sua uincula dempsi,
 illam speraui nomen habere tuum ?
 di faciant ut saepe tua sit epistula dextra
 scripta sed ex multis reddita nulla mihi. 10
 quod precor esse liquet : credam prius ora Medusae
 Gorgonis anguinis cincta fuisse comis,
 esse canes utero sub uirginis, esse Chimaeram
 a truce quae flammis separet angue leam,
 quadrupesque hominis cum pectore pectora iunctos,
 tergeminumque uirum tergeminumque canem, 16
 Sphingaque et Harpyias serpentipedesque Gigantas,
 centimanumque Gyan semibouemque uirum.
 haec ego cuncta prius quam te, carissime, credam
 mutatum curam deposuisse mei. 20
 innumeri montes inter me teque uiaque
 fluminaque et campi nec freta pauca iacent.
 mille potest causis a te quae littera saepe
 missa sit in nostras rara uenire manus ;
 mille tamen causas scribendo uince frequenter, 25
 excusam ne te semper, amice, mihi.

VIII

Iam mea cygneas imitantur tempora plumas,
 inficit et nigras alba senecta comas.
 iam subeunt anni fragiles et inertior aetas,
 iamque parum firmo me mihi ferre graue est.
 nunc erat ut posito deberem fine laborum 5
 uiuere, me nullo sollicitante metu,
 quaeque meae semper placuerunt otia menti
 carpere et in studiis molliter esse meis,
 et paruam celebrare domum ueteresque penates
 et quae nunc domino rura paterna carent, 10
 inque sinu dominae carisque sodalibus inque
 securus patria consensuisse mea.
 haec mea sic quondam peragi sperauerat aetas ;
 hos ego sic annos ponere dignus eram.

non ita dis uisum est, qui me terraque marique 15
 actum Sarmaticis exposuere locis.
 in caua ducuntur quassae naualia puppes,
 ne temere in mediis dissoluantur aquis :
 ne cadat et multas palmas inhonestet adeptus,
 languidus in pratis gramina carpit equus : 20
 miles ubi emeritis non est satis utilis annis,
 ponit ad antiquos quae tulit arma lares.
 sic igitur tarda uires minuente senecta
 me quoque donari iam rude tempus erat.
 tempus erat nec me peregrinum ducere caelum, 25
 nec siccam Getico fonte leuare sitim,
 sed modo, quos habui, uacuos secedere in hortos,
 nunc hominum uisu rursus et urbe frui.
 sic animo quondam non diuinante futura
 optabam placide uiuere posse senex. 30
 fata repugnarunt, quae cum mihi tempora prima
 mollia praebuerint, posteriora grauant.
 iamque decem lustris omni sine labe peractis
 parte premor uitae deteriore meae,
 nec procul a metis, quas paene tenere uidebar, 35
 curriculo grauis est facta ruina meo.
 ergo illam demens in me saeuire coegi,
 mitius immensus quo nihil orbis habet ;
 ipsaque delictis uicta est clementia nostris,
 nec tamen errori uita negata meo est. 40
 uita procul patria peragenda sub axe Boreo,
 qua maris Euxini terra sinistra iacet.
 hoc mihi si Delphi Dodonaque diceret ipsa,
 esse uideretur uanum uterque locus.
 nil adeo ualidum est, adamas licet alliget illud, 45
 ut maneant rapido firmius igne Iouis ;
 nil ita sublime est supraque pericula tendit,
 non sit ut inferius suppositumque deo.
 nam quamquam uitio pars est contracta malorum,
 plus tamen exitii numinis ira dedit. 50
 at uos admoniti nostris quoque casibus este
 aequantem superos emeruisse uirum.

IX

Si licet et pateris, nomen facinusque tacebo,
 et tua Lethaeis acta dabuntur aquis,
 nostraque uincetur lacrimis uementia seris,
 fac modo te pateat paenituisset tui : 5
 fac modo te damnes cupiasque eradere uitae
 tempora, si possis, Tisiphonea tuae.
 sin minus, et flagrant odio tua pectora nostro,
 induet infelix arma coacta dolor.
 sim licet extremum, sicut sum, missus in orbem,
 nostra suas istinc porriget ira manus. 10
 omnia, si nescis, Caesar mihi iura reliquit,
 et sola est patria poena carere mea.
 et patriam, modo sit sospes, speramus ab illo :
 saepe Iouis telo quercus adusta uiret.
 denique uindictae si sit mihi nulla facultas, 15
 Pierides uires et sua tela dabunt.
 quod Scythicis habitem longe summotus in oris,
 siccaeque sint oculis proxima signa meis,
 nostra per immensas ibunt praeconia gentes,
 quodque querar notum qua patet orbis erit. 20
 ibit ad occasum quicquid dicemus ab ortu,
 testis et Hesperiae uocis Eous erit.
 trans ego tellurem, trans altis audiar undas,
 et gemitus nox est magna futura mei.
 nec tua te sontem tantummodo saecula norint : 25
 perpetuae crimen posteritatis eris.
 iam feror in pugnas et nondum cornua sumpsit,
 nec mihi sumendi causa sit ulla uelim.
 Circus adhuc cessat : spargit iam toruus harenam

VI 28 nunc L, sed Γω. 29 minimum AHPVω. 38 uae scripsi, quae ΓΛω. 48 me Lω, mala Γω. mouent A (?) L, nocent cett. VII 12 anguineis P. 15 homines HPω, hominum AGV. VIII 16 iactum AHPVω. 19 adeptus GV, adeptos A, adeptas ω. 25-28 ante 5 transp. Postgate. 38 immensus quo nil mitius Housman coll. V 2. 38, 8. 26. 43 Delphi Scaliger, delphis uel delphos codd. IX 3 clementia AGω, dementia HPPV, corr. Postgate. 10 istinc ω, istic GHPVω, isto Aω. 27 et. at D'Orville. 29 iam toruus GHPV, tamen acer cett.

taurus et infesto iam pede pulsat humum. 30
hoc quoque quam uolui plus est: cane, Musa,
receptus,
dum licet huic nomen dissimulare suum.

X

Ille ego qui fuerim tenerorum lusor amorum,
quem legis, ut noris, accipe posteritas.
Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis,
milia qui nouies distat ab urbe decem.
editus hic ego sum, nec non ut tempora noris, 5
cum cecidit fato consul uterque pari,
si quis et a proavis usque est uetus ordinis heres,
non modo fortunae munere factus eques.
nec stirps prima fui; genito sum fratre creatus,
qui tribus ante quater mensibus ortus erat. 10
Lucifer amborum natalibus affuit idem:
una celebrata est per duo liba dies.
haec est armiferae festis de quinque Mineruae,
quae fieri pugna prima cruenta solet.
protinus excolimur teneri curaue parentis 15
inuis ad insignes urbis ab arte uiros.
frater ad eloquium uiridi tendebat ab aeuo,
fortia uerbosi natus ad arma fori.
at mihi iam puero caelestia sacra placebant,
inque suum furtim Musa trahebat opus. 20
saepe pater dixit 'studium quid inutile temptas?
Maeonides nullas ipse reliquit opes.'
motus eram dictis totoque Helicone relicto
scribere temptabam uerba soluta modis:
sponte sua carmen numeros ueniebat ad aptos, 25
et quod temptabam dicere uersus erat.
interea tacito passu labentibus annis
liberior fratri sumpta mihiue toga est,
induiturque ueris cum lato purpura clauo,
et studium nobis, quod fuit ante, manet. 30
iamque decem uitae frater geminauerat annos,
cum perit, et coepi parte carere mei.
cepimus et tenerae primos aetatis honores,
eque uiris quondam pars tribus una fui.
curia restabat; clauui mensura coacta est; 35
maius erat nostris uiribus illud onus.
nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,
sollicitaeque fugax ambitionis eram;
et petere Aoniae suadebant tuta sorores
otia iudicio semper amata meo. 40
temporis illius colui fouique poetas,
quotque aderant uates, rebar adesse deos.
saepe suas uolucres legit mihi grandior aeuo,
quaque nocet serpens, quae iuuat herba, Macer.
saepe suos solitus recitare Propertius ignes, 45
iure sodalicii, quo mihi iunctus erat.
Ponticus heroo, Bassus quoque clarus iambis
dulcia coniectus membra fuere mei;
et tenuit nostras numerosos Horatius aures,
dum ferit Ansonia carmina culta lyra. 50
Vergilium uidi tantum: nec auara Tibullo
tempus amicitiae fata dedere meae.
successor fuit hic tibi, Galle, Propertius illi;
quartus ab his serie temporis ipse fui:
utque ego maiores, sic me coluere minores, 55
notaque non tarde facta Thalia mea est.
carmina cum primum populo iuuenalia legi,
barba resecta mihi bisue semelue fuit.
mouerat ingenium totam cantata per urbem
nomine non uero dicta Corinna mihi. 60
multa quidem scripsi, sed quae uitiosa putau,
emendaturis ignibus ipse dedi.
tunc quoque, cum fugerem, quaedam placitura
cremaui,

iratus studio carminibusque meis.
molle Cupidineis nec inexpugnabile telis 65
cor mihi, quodque leuis causa moueret, erat.
cum tamen hic essem mininoque accenderer igni,
nomine sub nostro fabula nulla fuit.
paene mihi puero nec digna nec utilis uxor
est data, quae tempus per breue nupta fuit. 70
illi successit quamuis sine crimine coniunx,
non tamen in nostro firma futura toro.
ultima, quae mecum seros permansit in annos,
sustinuit coniunx exulis esse uiri.
filia me mea bis prima fecunda iuuenta 75
sed non ex uno coniuge fecit auem.
et iam complerat genitor sua fata nouemque
addiderat lustris altera lustra nouem.
non aliter fleui quam me fleturus ademptum
ille fuit. matris proxima busta tuli. 80
felices ambo tempestiueque sepulti,
ante diem poenae quod perire meae.
me quoque felicem quod non uiuentibus illis
sum miser, et de me quod doluere nihil.
si tamen extinctis aliquid nisi nomina restat, 85
et gracilis structos effugit umbra rogos,
fama, parentales, si uos mea contigit, umbrae,
et sunt in Stygio crimina nostra foro:
scite, precor, causam (nec uos mihi fallere fas est)
errorem iussae non scelus esse fugae. 90
manibus hoc satis est: ad uos, studiosa, reuertor,
pectora, quae uitae quaeritis acta meae.
iam mihi cavitates pulsus melioribus annis
uenerat, antiquas miscueratque comas,
postque meos ortus Pisaea uinctus oliua 95
abstulerat decies praemia uictor equis,
cum maris Euxini positos ad laeua Tomitas
quaerere me laesi principis ira iubet.
causa meae cunctis nimium quoque nota ruinae
iudicio non est testificanda meo. 100
quid referam comitumque nefas famulosque no-
centes?
ipsa multa tuli non leuiores fuga.
indignata malis mens est succumbere seque
praestitit inuictam uiribus usa suis:
oblitusque mei ductaeque per otia uitae 105
insolita cepi temporis arma manu:
totque tuli terra casus pelagoque quot inter
occultum stellae conspiciuntque polum.
tacta mihi tandem longis erroribus acta
iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis. 110
hic ego finitimis quamuis circumsoner armis,
tristia, quo possum, carmine fata leno.
quod quamuis nemo est, cuius referatur ad aures,
sic tamen absumo decipioque diem.
ergo quod uiuo durisque laboribus obsto, 115
nec me sollicitae taedia lucis habent,
gratia, Musa, tibi: nam tu solacia praebes;
tu curae requies, tu medicina uenia.
tu dux et comes es, tu nos abducis ab Histro,
in medioque mihi das Helicone locum; 120
tu mihi, quod rarum est, uiuo sublime dedisti
nomen, ab exequiis quod dare fama solet.
nec qui detractat praesentia liuor iniquo
ullum de nostris dente momordit opus.
nam tulerint magnos cum saecula nostra poetas, 125
non fuit ingenio fama maligna meo,
cumque ego praeponam multos mihi, non minor
illis
dicor et in toto plurimum orbe legor.
siquid habent igitur uatum praesagia ueri,
protinus ut moriar, non ero, terra, tuus. 130
siue fauore tuli siue hanc ego carmine famam,
iure tibi grates, candide lector, ago.

IX 32 hic Vogel. X 7 quid A G H P w. 24 conabar V w. 26 scribere G P x. 29 humeros H P V w. 34 deique A w, haecque H P. 44 nocens H P, necet A. iuuat A H w. 46 qui A w. 51 amara w. 80 nostra V w. uasta Cuiacius. 85 restant A V w. 96 equis Strachan, eques codd., equus Bentl. 102 ipsa A, ipseque cott.

LIBER QVINTVS

I

Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum
 litore praemissis quattuor adde meis.
 hic quoque talis erit, qualis fortuna poetae :
 inuenies toto carmine dulce nihil.
 flebilis ut noster status est, ita flebile carmen,
 5 materiae scripto conueniente suae.
 integer et laetus laeta et iuuenalia lusi :
 illa tamen nunc me composuisse piget.
 ut cecidi, subiti perago praeconia casus,
 sumque argumenti conditor ipse mei.
 10 utque iacens ripa deflere Caystrius ales
 dicitur ore suam deficiente necem,
 sic ego Sarmaticas longe proiectus in oras
 efficio tacitum ne mihi funus eat.
 delicias siquis lasciuaque carmina quaerit,
 15 praemoneo, non est scripta quod ista legat.
 aptior huic Gallus blandique Propertius oris,
 aptior, ingenium come, Tibullus erit.
 atque utinam numero non nos essemus in isto !
 ei mihi, cur umquam Musa iocata mea est ?
 20 sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Histri
 ille pharetrati lusor Amoris abest.
 quod superest, animos ad publica carmina flexi,
 et memores iussi nominis esse mei.
 si tamen ex uobis aliquis tam multa requirit
 25 unde dolenda canam, multa dolenda tuli.
 non haec ingenio, non haec componimus arte :
 materia est propriis ingeniosa malis.
 et quota fortunae pars est in carmine nostrae ?
 felix qui patitur quae numerare potest.
 30 quot frutices siluae, quot flauas Thybris harenas,
 mollia quot Martis gramina campus habet,
 tot mala pertulimus, quorum medicina quiesque
 nulla nisi in studio est Pieridumque mora.
 ‘quis tibi, Naso, modus lacrimosi carminis ?’ inquis ;
 36 idem, fortunae qui modus huius erit.
 quod querar, illa mihi pleno de fonte ministrat,
 nec mea sunt, fati uerba sed ista mei.
 at mihi si cara patriam cum coniuge reddas,
 40 sint uultus hilares, sinque quod ante fui.
 lenior inuicti si sit mihi Caesaris ira,
 carmina laetitiae iam tibi plena dabo.
 nec tamen, ut lusit, rursus mea littera ludet :
 sit semel illa ioco luxuriata meo.
 quod probet ipse, canam, poenae modo parte leuata
 46 barbariam rigidos effugiamque Getas.
 interea nostri quid agant nisi triste libelli ?
 tibia funeribus conuenit ista meis.
 ‘at poteras’ inquis ‘melius mala ferre silendo,
 et tacitus casus dissimulare tuos.’
 50 exigit ut nulli gemitus tormenta sequantur,
 acceptoque graui uulnere flere uetas.
 ipse Perilleo Phalaris permisit in aere
 edere mugitus et bouis ore queri.
 cum Priami lacrimis offensus non sit Achilles,
 55 tu fletus inhibes durior hoste meos.
 cum faceret Nioben orbam Latonia proles,
 non tamen et siccas iussit habere genas.
 est aliquid, fatale malum per uerba leuare :
 hoc querulam Prognen Halcyonenque facit :
 60 hoc erat, in gelido quare Poeantius antro

noce fatigaret Lemnia saxa sua.
 strangulat inclusus dolor atque exaestuat intus,
 cogitur et uires multiplicare suas.
 da ueniam potius, uel totos tolle libellos,
 65 sic mihi quod prodest si tibi, lector, obest.
 sed neque obesse potest, ulli nec scripta fuerunt
 nostra nisi auctori pernicioosa suo.
 ‘at mala sunt.’ fateor. quis te mala sumere cogit ?
 aut quis deceptum ponere sumpta uetat ?
 70 ipse nec emendo, sed, ut hic deducta legantur,
 non sunt illa suo barbariora loco ;
 nec me Roma suis debet conferre poetis :
 inter Sauromatas ingeniosus eram.
 denique nulla mihi captatur gloria quaeque
 75 ingeniis stimulos subdere fama solet.
 nolumus assiduis animum tabescere curis,
 quae tamen irrumpunt quoque uetantur eunt.
 cur scribam, docui. cur mittam, quaeritis, isto ?
 80 uobiscum cupio quolibet esse modo.

II

Ecquid ubi e Ponto noua uenit epistula, palles,
 et tibi sollicita soluitur illa manu ?
 pone metum, ualeo ; corpusque, quod ante laborum
 inpatiens nobis inualidumque fuit,
 5 sufficit, atque ipso uexatum induruit usu.
 an magis infirmo non uacat esse mihi ?
 mens tamen aegra iacet nec tempore robora sumpsit,
 affectusque animi qui fuit ante, manet.
 quaeque mora spatiumque suo coitura putauit
 10 uulnera, non aliter quam modo facta dolent.
 scilicet exiguis prodest annosa uetustas,
 grandibus accedunt tempore damna malis.
 paene decem totis aluit Poeantius annis
 pestiferum tumido uulnus ab angue datum.
 15 Telephus aeterna consumptus tabe perisset,
 si non, quae nocuit, dextra tulisset opem.
 et mea, si facinus nullum commisimus, opto,
 uulnera qui fecit, facta leuare uelit,
 contentusque mei iam tandem parte doloris
 20 exiguum pleno de mare demat aquae.
 detrahat ut multum, multum restabit acerui,
 parsque meae poenae totius instar erit.
 litora quot conchas, quot amoena rosaria flores,
 quotue soporiferum grana papauer habet,
 25 silua feras quot alit, quot piscibus unda natatur,
 quot tenerum pennis aera pulsat auis,
 tot premor aduersis : quae si comprehendere coner,
 Icariae numerum dicere coner aquae.
 utque uiae casus, ut amara pericula ponti,
 30 ut taceam strictas in mea fata manus,
 barbara me tellus orbisq. nouissima magni
 sustinet et saeuo cinctus ab hoste locus.
 hinc ego traicerer (neque enim mea culpa cruenta
 est),
 esset, quae debet, si tibi cura mei.
 35 ille deus, bene quo Romana potentia nixa est,
 saepe suo uictor lenis in hoste fuit.
 quid dubitas et tuta times ? accede rogaque :
 Caesare nil ingens mitius orbis habet.

V I 7 integer et. donec eram AHPV. 16 non est Gronouius, nostra G (?) H P V, numquam A (?) ω 19 ne nos P, nos non ω. 20 locuta Γ. 23 socios P ω, alios Housman, numeros Ehw. 24 criminis Burm. 66 sic V τ, sit A G H P, si ω. 71 emendo. hoc mando ω, uide ed. Ox. p. ci. 79 isto Ruhnken, istos Γ ω. II 21 acerbi A (?) x. 23 amoena rosaria. amoenos hostia (postia A) Γ.

me miserum! quid agam, si proxima quaeque relin-
quunt?
subtrahis effracto tu quoque colla iugo? 40
quo ferar? unde petam lassiss solacia rebus?
anchora iam nostram non tenet ulla ratem.
viderit ipse; sacram quamvis inuisus ad aram
confugiam: nullas summovet ara manus.

II^b

Alloquor en absens absentia numina supplex, 45
si fas est homini cum Ioue posse loqui:
arbiter imperii, quo certum est sospite cunctos
Ausoniae curam gentis habere deos,
o decus, o patriae per te florentis imago,
o uir non ipso, quem regis, orbe minor, 50
(sic habites terras et te desideret aether,
sic ad pacta tibi sidera tardus eas)
parce, precor, minimamque tuo de fulmine partem
deme: satis poenae, quod superabit, erit.
ira quidem moderata tua est, uitamque dedisti, 55
nec mihi ius ciuis nec mihi nomen abest,
nec mea concessa est aliis fortuna, nec exul
edicti uerbis nominor ipse tui.
omniaque haec timui, quia me meruisse uidebam:
sed tua peccato lenior ira meo est. 60
arua relegatum iussisti uisere Ponti,
et Scythicum profuga scindere puppe fretum.
iussus ad Euxini deformia litora ueni
aequoris (haec gelido terra sub axe iacet)
nec me tam cruciat nunquam sine frigore caelum
glabraeque canenti semper obusta gelu, 66
nesciaque est uocis quod barbara lingua Latinae,
Graecaque quod Getico uicta loquela sono est,
quam quod finitimo cinctus premor undique Marte,
uixque brevis tutum murus ab hoste facit. 70
pax tamen interdum est, pacis fiducia numquam:
sic hic nunc patitur, nunc timet arma locus.
hinc ego dum muter, uel me Zancleae Charybdis
denoret atque suis ad Styga mittat aquis,
uel rapidae flammis urar patienter in Aetnae, 75
uel freta Leucadii mittar in alta dei.
quod petimus, poena est: neque enim miser esse
rectuso,
sed precor ut possim tutius esse miser.

III

Illa dies haec est, qua te celebrare poetae
(si modo non fallunt tempora), Baeche, solent,
festaque odoratis innectunt tempora sertis,
et dicunt laudes ad tua uina tuas.
inter quos, memini, dum me mea fata sinebant, 5
non inuisa tibi pars ego saepe fui,
quem nunc suppositum stellis Cynosuridos ursae
iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
quique prius mollem uacuumque laboribus egi
in studiis uitam Pieridumque choro, 10
nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
multa prius pelago multaque passus humo.
sive mihi casus siue hoc dedit ira deorum,
nubila nascenti seu mihi Parca fuit,
tu tamen e sacris hederæ cultoribus unum 15
munere debueras sustinuisse tuo.
an dominae fati quicquid cecinere sorores,
omne sub arbitrio desinit esse dei?
ipse quoque aetherias meritis inuictus es arces,
quo non exiguo facta labore uia est, 20
nec patria est habitata tibi, sed adusque ninosum
Strymona uenisti Marticolamque Geten,
Persidaque et lato spatiantem flumine Gangen,

et quascumque bibit decolor Indus aquas.
scilicet hanc legem nentes fatalia Parcae 25
stamina bis genito bis cecinere tibi.
me quoque, si fas est exemplis ire deorum,
ferrea sors uitae difficilisque premit.
illo nec leuius cecidi, quem magna locutum
reppulit a Thebis Iuppiter igne suo. 30
ut tamen audisti percussum fulmine uatem,
admonitu matris condoluisse potes,
et potes aspiciens circum tua sacra poetas
'nescioquis nostri' dicere 'cultor abest.'
fer, bone Liber, opem: sic altera degrauet ulmum 35
uitis et incluso plena sit uua mero,
sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnaua iuuentus
adsit, et attonito non tacere sono,
ossa bipenniferi sic sint male pressa Lycurgi,
impia nec poena Pentheos umbra uacet, 40
sic micet aeternum uicinaque sidera uincat
coniugis in caelo clara corona tuae:
huc ades et casus releues, pulcherrime, nostros,
unum de numero me memor esse tuo.
sunt dis inter se commercia. flectere tempta 45
Caesareum numen numine, Bacche, tuo.
uos quoque, consortes studii, pia turba, poetae,
haec eadem sumpto quisque rogare mero.
atque aliquis uestrum, Nasonis nomine dicto,
opponat lacrimis pocula mixta suis, 50
admonitusque mei cum circumspexerit omnes,
dicat 'ubi est nostri pars modo Naso chori?'
idque ita, si uestrum merui candore fauorem,
nullaque iudicio littera laesa meo est,
si, ueterum digne neneror cum scripta uirorum, 55
proxima non illis esse minora reor.
sic igitur dextro faciatia Apolline carmen,
quod licet, inter uos nomen habete meum.

IV

Litore ab Euxino Nasonis epistula ueni,
lassaque facta mari lassaque facta uia,
qui mihi flens dixit 'tu, cui licet, aspice Romam.
heu quanto melior sors tua sorte mea est!' 1
flens quoque me scripsit: nec qua signabar, ad os est
ante, sed ad madidas gemma relata genas. 6
tristitiae causam si quis cognoscere quaerit,
ostendi solem postulat ille sibi;
nec frondem in siluis nec aperto mollia prato
gramina nec pleno flumine cernit aquam; 10
quid Priamus doleat mirabitur Hectore rapti,
quidne Philoctetes letus ab angue gemat.
di facerent utinam talis status esset in illo,
ut non tristitiae causa dolenda foret!
fert tamen, ut debet, casus patienter amarus, 15
more nec indomiti frena recusat equi.
nec fore perpetuam sperat sibi numinis iram,
consciis in culpa non scelus esse sua.
saepe refert, sit quanta dei clementia, cuius
se quoque in exemplis adnumerare solet: 20
nam, quod opes tenent patrias, quod nomina ciuis,
denique quod uiuat, munus habere dei.
te tamen (o, si quid credis mihi, carior illi
omnibus) in toto pectore semper habet:
teque Menoetiaden, te, qui comitatus Oresten, 25
te uocat Aegiden Euryalumque sum.
nec patriam magis ille suam desiderat et quae
plurima cum patria sentit abesse sibi,
quam uultus oculosque tuos, o dulcor illo
melle, quod in ceris Attica ponit apis. 30
saepe etiam maerens tempus reminiscitur illud,
quod non praeventum morte fuisse dolet;
cumque alii fugerent subitae contagia cladis,

II 40 c. fracto P V -, et fracto -. 43 uideris! ipse Elw. II^b priori continuant - Heins. 67 nescia quam H P -. 69 finitum - morte A G H V recte, opinor. 70 tutus A G H V a. 73 Zancleae Memla, panceles, panthea similia codd. 77 patitur G H V -. III 15 hederæ, me de A G H -. 35 altam P -. 40 uacet A -, caret G H P V -. 60 apponat A G -. IV 10 aquas G -. 14 nom. mihi V -.

nec uellent ictae limen adire domus,
 te sibi cum paucis meminit mansisse fidelem, 35
 si paucos aliquis tresue duosue uocat.
 quamuis attonitus, sensit tamen omnia, nec te
 se minus aduersis indoluisse suis.
 uerba solet uultumque tuum gemitusque referre,
 et te flente suos emaduisse sinus: 40
 quam sibi praestiteris, qua consolatus amicum
 sis ope, solandus cum simul ipse fores.
 pro quibus affirmat fore se memoremque piumque,
 siue diem uideat siue tegatur humo,
 per caput ipse suum solitus iurare tuumque, 45
 quod scio non illi uilius esse suo.
 plena tot ac tantis referetur gratia factis,
 nec sinet ille tuos litus arare boues.
 fac modo, constanter profugum tueare: quod ille,
 qui bene te nouit, non rogat, ipsa rogo. 50

V

Annuus assuetum dominae natalis honorem
 exigit: ite manus ad pia sacra meae.
 sic quondam festum Laertius egerat heros
 forsan in extremo coniugis orbe diem.
 lingua fauens adsit nostrorum oblita malorum, 5
 quae, puto, dedidit iam bona uerba loqui;
 quaeque semel toto uestis mihi sumitur anno,
 sumatur fati discolor alba meis;
 araque gramineo uiridis de caespite fiat,
 et uelet tepidos nexa corona focos. 10
 da mihi tura, puer, pingues facientia flammis,
 quodque pio fustum stridat in igne merum.
 optime natalis, quamuis procul absumus, opto
 candidus huc uenias dissimilisque meo,
 si quod et instabat dominae miserabile uulnus, 15
 sit perfuncta meis tempus in omne malis;
 quaeque graui nuper plus quam quassata procella est,
 quod superest, tutum per mare nauis eat.
 illa domo nataque sua patriaque fruatur
 (erepta haec uni sit satis esse mihi), 20
 quatenus et non est in caro coniuge felix,
 pars uitae tristi cetera nube uacet.
 uiuat ametque uirum, quoniam sic cogitur, absens,
 consumatque annos, sed diuturna, suos.
 adicerem et nostros, sed ne contagia fati 25
 corrumpant timeo, quos agit ipsa, mei.
 nil homini certum est. fieri quis posse putaret,
 ut facerem in mediis haec ego sacra Getis?
 aspice, ut aura tamen fumos e ture coortos
 in partes Italas et loca dextra ferat. 30
 sensus inest igitur nebulis, quas exigit ignis:
 consilio fugiunt aethera, Ponte, tuum.
 consilio, commune sacrum cum fiat in ara
 fratribus, alterna qui periire manu,
 ipsa sibi discors, tamquam mandetur ab illis, 35
 scinditur in partes atra fauilla duas.
 hoc, memini, quondam fieri non posse loquebar,
 et me Battiades iudice falsus erat:
 omnia nunc credo, cum tu non stultus ab Arcto
 terga, uapor, dederis Ausoniamque petas. 40
 haec ergo lux est, quae si non orta fuisset,
 nulla fuit misero festa uidenda mihi.
 edidit haec mores illis heroisin aequos,
 quis erat Eetion Icariusque pater:
 nata pudicitia est, oris probitasque, fidesque, 45
 at non sunt ista gaudia nata die,
 sed labor et curae fortunaque moribus impar,
 iustaque de uiduo paene querela toro.
 scilicet aduersis probitas exercita rebus

tristi materiam tempore laudis habet. -50
 si nihil infesti durus uidisset Vlaxes,
 Penelope felix sed sine laude foret.
 uictor Echionias si uir penetrasset in arces,
 forsitan Euadnen uix sua nosset humus.
 cum Pelia gentiae tot sint, cur nobilis una est? 55
 nempe fuit misero nupta quod una uiro.
 effice ut Iliacas tangat prior alter harenas:
 Laudamia nihil cur referatur erit.
 et tua, quod malles, pietas ignota maneret,
 implerent uenti si mea uela sui. 60
 di tamen et Caesar dis accessure, sed olim,
 aequarint Pylios cum tua fata dies,
 non mihi, qui poenam fateor meruisse, sed illi
 parcite, quae nullo digna dolore dolet.

VI

Tu quoque, nostrarum quondam fiducia rerum,
 qui mihi confugium, qui mihi portus eras,
 tu quoque suscepti curam dimittis amici,
 officique pium tam cito ponis onus?
 sarcina sum, fateor, quam si non tempore nostro 5
 depositurus eras, non subeunda fuit.
 fluctibus in mediis nauem, Palinure, relinquis?
 ne fuge, neuē tua sit minor arte fides.
 numquid Achilleos inter fera proelia fidi
 deseruit leuitas Automedontis equos? 10
 quem semel excepit, numquam Podalirius aegro
 promissam medicae non tulit artis opem.
 turpius eicitur quam non admittitur hospes:
 quae patuit, dextrae firma sit ara meae.
 nil nisi me solum primo tutatus es; at nunc 15
 me pariter serua iudiciumque tuum,
 si modo non aliqua est in me noua culpa, tuamque
 mutarunt subito crimina nostra fidem.
 spiritus hic, Scythica quem non bene ducimus aura,
 quod cupio, membris exeat ante meis, 20
 quam tua delicto stringantur pectora nostro,
 et uideat merito uilior esse tibi.
 non adeo toti fatis urgemur iniquis,
 ut mea sit longis mens quoque mota malis.
 finge tamen motam, quotiens Agamemnone natum
 dixisse in Pyladen improba uerba putas? 26
 nec procul a uero est quin et pulsarit amicum:
 mansit in officiis non minus ille suis.
 hoc est cum miseris solum commune beatis,
 ambobus tribui quod solet obsequium: 30
 ceditur et caecis et quos praetexta uerendos
 uirgaque cum uerbis imperiosa facit.
 si mihi non parcis, fortunae parere debes:
 non habet in nobis ullius ira locum.
 elige nostrorum minimum minimumque malorum:
 isto, quod quereris, grandius illud erit. 36
 quam multa madidae celantur harundine fossae,
 florida quam multas Hybla tuetur apes,
 quam multae gracili terrena sub horrea ferre
 limite formicae grana reperta solent, 40
 tam me circumstat densorum turba malorum:
 crede mihi, uero est nostra querela minor.
 his qui contentus non est, in litus harenas,
 in segetem spicas, in mare fundat aquas.
 intemptuos igitur compescere tumores, 45
 uela neque in medio desere nostra mari.

VII

Quam legis, ex illa tibi uenit epistula terra,
 latus ubi aequoreis additur Hister aquis.

IV 40 demaduisse ω edd. V 16 defuncta τ Madv. 32 consilium—cetera paene codd., corr. Withof. 43 heroibus codd., corr. Salmas. 45 oris scripsi, moris Γ , mores τ , morum τ , nata est Elhw., Burs. Jahresh. xliii p. 270. 46 fide A H P V τ , die uel fide G. 58 laudomia codd. multi, correxit Gütthling. 59 malleu A. VI 5 quam si non. quamuis sine V, quam si tu ω . nostro. duro G τ , uide ed. Ox. p. ci. 27 quin et Berolinensis, quod non Γ τ , quod uel τ , quin uel τ Madv. 35 laborum A H P V τ . 36 illo A H P V. quo H P V τ . raris A, unde quo raris Merk. 41 circumdat A G, circumdant H P V. 45 tumores τ , timores Γ ω .

si tibi contingit cum dulci uita salute,
 candida fortunae pars manet una meae.
 scilicet, ut semper, quid agam, carissime, quaeris, 5
 quamuis hoc uel me scire tacente potes :
 sum miser, haec brevis est nostrorum summa malorum,
 quisquis et offenso Caesare uiuit, erit.
 turba Tomitanae quae sit regionis et inter
 quos habitem mores discere cura tibi est. 10
 mixta sit haec quamuis inter Graecosque Getasque,
 a male pacatis plus trahit ora Getis.
 Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis
 per medias in equis itque reditque uias.
 in quibus est nemo qui non coryton et arcum 15
 telaque uipereo lurida felle gerat.
 uox fera, trux uultus, uerissima Martis imago,
 non coma, non ulla barba resecta manu,
 dextera non segnīs fixo dare uulnera cultro,
 quem iunctum lateri barbarus omnis habet. 20
 uiuit in his heu nunc, lusorum oblitus amorum,
 hos uidet, hos uates audit, amice, tuns :
 atque utinam uiuat non et moriatur in illis,
 absit ab inuisis et tamen umbra locis.
 carmina quod pleno saltari nostra theatro 25
 uersibus et plaudī scribis, amice, meis :
 nil equidem feci (tu scis hoc ipse) theatris,
 Musa nec in plausus ambitiosa mea est.
 non tamen ingratum est, quodcumque obliuia 30
 nostri
 impedit et profugi nomen in ora refert.
 quamuis interdum, quae me laesisse recorder,
 carmina deuoueo Pieridasque meas,
 cum bene deuoui, nequeo tamen esse sine illis,
 uulneribusque meis tela cruenta sequor,
 quaeque modo Euboicis lacerata est fluctibus, 35
 audet
 Graia Capheream currere puppis aquam.
 nec tamen, ut lauder, uigilo curamque futuri
 nominis, utilius quod latuisset, ago :
 detineo studiis animum falloque dolores,
 experior curis et dare uerba meis. 40
 quid potius faciam desertis solus in oris,
 quamue malis aliam quaerere coner opem ?
 siue locum spectro, locus est inamabilis, et quo
 esse nihil toto tristius orbe potest,
 siue homines, uix sunt homines hoc nomine digni,
 quamque lupi, saeuae plus feritatis habent. 46
 non metuunt leges ; sed cedit uiribus aequum,
 uictaque pugnaci iura sub ense iacent.
 pellibus et laxis arcant mala frigora braciis, 50
 oraque sunt longis horrida tecta comis.
 in paucis extant Graecae uestigia linguae,
 haec quoque iam Getico barbara facta sono.
 unus in hoc nemo est populo, qui forte Latine
 quaelibet e medio reddere uerba queat.
 ille ego Romanus uates (ignoscite, Musae) 55
 Sarmatico cogor plurima more loqui.
 en pudet et fateor, iam desuetudine longa
 uix subeunt ipsi uerba Latina mihi.
 nec dubito quin sint et in hoc non pauca libello
 barbara : non hominis culpa, sed ista loci. 60
 ne tamen Ausoniae perdam commercia linguae,
 et fiat patrio uox mea muta sono,
 ipse loquor mecum desuetaque uerba retracto,
 et studii repetō signa sinistra mei.
 sic animum tempusque traho sic meque reduco 65
 a contemplatu summoueoque mali.
 carminibus quaero miserarum obliuia rerum :
 praemia si studio consequar ista, sat est.

VIII

Non adeo cecidi, quamuis abiectus, ut infra
 te quoque sim, inferius quo nihil esse potest.
 quae tibi res animos in me facit, improbe, curue
 casibus insultas quos potes ipse pati ?
 nec mala te reddunt mitem placidumque iacenti 5
 nostra quibus possint illacrimare ferae ;
 nec metuis dubio Fortunae stantis in orbe
 numen et exosae uerba superba deae.
 exigit a dignis ultrix Rhamnusia poenas :
 imposito calcas quid mea fata pede ? 10
 uidi ego naufragium qui risit in aequora mergi,
 et ' numquam ' dixi ' iustior unda fuit. '
 uilia qui quondam miseris alimenta negarat,
 nunc mendicato pascitur ipse cibo.
 passibus ambiguis Fortuna uolubilis errat 15
 et manet in nullo certa tenaxque loco,
 sed modo laeta uenit, uultus modo sumit acerbos,
 et tantum constans in leuitate sua est.
 nos quoque florimus : sed flos erat ille caducus,
 flammaque de stipula nostra breuisque fuit. 20
 neue tamen tota capias fera gaudia mente,
 non est placandi spes mihi nulla dei,
 uel quia peccaui citra scelus, utque pudore
 non caret, inuidia sic mea culpa caret,
 uel quia nil ingens ad finem solis ab ortu 25
 illo, cui paret, mitius orbis habet.
 scilicet ut non est per uim superabilis ulli,
 molle cor ad timidas sic habet ille preces,
 exemploque deum, quibus accessurus et ipse est,
 cum poenae uenia plura rogata dabit. 30
 si numeres anno soles et nubila toto,
 inuenies nitidum saepius esse diem.
 ergo ne nimium nostra lactere ruina,
 restitui quondam me quoque posse puta :
 posse puta fieri lenito principe uultus 35
 ut uideas media tristis in urbe meos,
 utque ego te uideam causa grauiore fugatum,
 haec sunt a primis proxima uota meis.

IX

O tua si sineres in nostris nomina poni
 carminibus, positus quam mihi saepe fores !
 te canerem solum, meriti memor, inque libellis
 creuisset sine te pagina nulla meis.
 quid tibi deberem, tota sciretur in urbe, 5
 exul in amissa si tamen urbe legor.
 te praesens mitem nosset, te serior aetas,
 scripta uetustatem si modo nostra ferunt,
 nec tibi cessaret doctus bene dicere lector :
 hic te seruato uate maneret honor. 10
 Caesaris est primum munus quod ducimus auras :
 gratia post magnos est tibi habenda deos.
 ille dedit uitam : tu quam dedit ille tueris,
 et facis accepto munere posse frui.
 cumque perhorruerit casus pars maxima nostros, 15
 pars etiam credi pertimuisse uelit,
 naufragiumque meum tunulo spectarit ab alto,
 nec dederit nanti per freta saeua manum,
 seminecem Stygia reuocasti solus ab unda :
 hoc quoque, quod memores possumus esse, tuum 20
 est.
 di tibi se tribuant cum Caesare semper amicos :
 non potuit notum plenius esse meum.
 haec meus argutis, si tu paterere, libellis

VII 17 sic Gothani manus sec., mortis cett. 21 nunc lusorum Elhw., nullus casum (om. corum A H) A G H, nullus tenerorum P, uiuit in illis nullus corum V. 23 non et Heins., et non codd. 24, ut tamen (Parsinus 8254) Elhw., Hermathena vii 208. 36 Capharea—aqua A H P τ. 42 cogor P. 53 nemo—populo. populo uix est A. 65 sic meque Gothanus, me sicque A τ., mecumque G H P V, meque ipse τ Ellis. VIII 1, 2 damnat Housman. 9 exigit H P, exigit A τ. at dignas—poenas A α. 11 naufragium qui risit Mencken, naufragiumque uiros et codd. 17 uenit Heins., manet codd. ex u. 16, ubi conieci. 30 rogata scripsi, roganda G H P V α, roganda A. dabo T. Faber, petam codd. 32 esse τ. IX 17 spectarit Heins., spectaret codd.

poneret in multa luce uidenda labor ;
 nunc quoque se, quamuis est iussa quiescere, quin te
 nominet inuitum, uix mea Musa tenet. 26
 utque canem pauidae nactum uestigia ceruae
 latrantem frustra copula dura tenet,
 utque fores nondum reserati carceris acer
 nunc pede, nunc pressa fronte lacessit equus, 30
 sic mea lege data uincta atque inclusa uoluntas
 per titulum uetiti nominis ire cupit.
 ne tamen officio memoris laedaris amici,
 parebo iussis (parce timere) tuis.
 at non parerem si non meminisse putares. 35
 hoc quod non prohibet uox tua, gratus ero.
 dumque (quod o breue sit !) lumen uitale uidebo,
 seruiet officio spiritus iste tuo.

X

Vt sumus in Ponto, ter frigore constitit Hister,
 facta est Euxini dura ter unda maris.
 at mihi iam uideor patria procul esse tot annis,
 Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit.
 stare putes, adeo procedunt tempora tarde, 5
 et peragit lentis passibus annus iter.
 nec mihi solstitium quicquam de noctibus aufert,
 efficit angustos nec mihi bruma dies.
 scilicet in nobis rerum natura nouata est,
 cumque meis curis omnia longa facit. 10
 an peragunt solitos communia tempora motus,
 stantque magis uitae tempora dura meae,
 quem tenet Euxini mendax cognomine litus,
 et Scythici uere terra sinistra freti ?
 innumerae circa gentes fera bella minantur, 15
 quae sibi non raptu uiuere turpe putant.
 nil extra tutum est : tumulus defenditur ipse
 moenibus exiguis ingenioque loci.
 cum minime credas, ut aues, densissimus hostis
 aduolat et praedam uix bene uisus agit. 20
 saepe intra muros clausis uenientia portis
 per medias legimus noxia tela uias.
 est igitur rarus, rus qui colere audeat, isque
 hac arat infelix, hac tenet arma manu. 25
 sub galea pastor iunctis pice cantat auenis,
 proque lupo pauidae bella uerentur oues.
 uix ope castelli defendimur. et tamen intus
 mixta facit Graecis barbara turba metum.
 quippe simul nobis habitat discrimine nullo
 barbarus et tecti plus quoque parte tenet. 30
 quorum, ut non timeas, possis odisse uidendo
 pellibus et longa corpora tecta coma.
 hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
 pro patrio cultu Persica braca tegit.
 exercent illi sociae commercia linguae : 35
 per gestum res est significanda mihi.
 barbarus hic ego sum qui non intellegor ulli,
 et rident stolidi uerba Latina Getae ;
 meque palam de me tuto male saepe loquuntur,
 forsitan obiciunt exiliumque mihi. 40
 utque fit, in se aliquid statui, dicentibus illis
 abnuerim quotiens annuerimque, putant.
 adde quod iniustum rigidum ius dicitur ense,
 dantur et in medio uulnera saepe foro.
 o duram Lachesim, quae tam graue sidus habenti
 fila dedit uitae non breuiora meae ! 46
 quod patriae uultu uestroque caremus, amici,
 atque hic in Scythicis gentibus esse queror :
 utraque poena grauis. merui tamen urbe carere,
 non merui tali forsitan esse loco. 50

quid loquor, a, demens ? ipsam quoque perdere uitam,
 Caesaris offenso numine, dignus eram.

XI

Quod te nescioquis per iurgia dixerit esse
 exulis uxorem, littera questa tua est.
 indolui, non tam mea quod fortuna male audit,
 qui iam consueui fortiter esse miser,
 quam quia, cui minime uellem, sum causa pudoris, 6
 teque reor nostris erubuisse malis.
 perfer et obdura ; multo grauiora tulisti,
 eripuit cum me principis ira tibi.
 fallitur iste tamen quo iudice nominor exul :
 mollior est culpam poena secuta meam. 10
 maxima poena mihi est ipsum offendisse, priusque
 uenisset mallet funeris hora mihi.
 quassa tamen nostra est, non mersa nec obruta nauis,
 utque caret portu, sic tamen extat aquis. 15
 nec uitam nec opes nec ius mihi ciuis ademit,
 qui merui uitio perdere cuncta meo ;
 sed quia peccato facinus non affuit illi,
 nil nisi me patriis iussit abesse focis.
 utque aliis, quorum numerum comprehendere non est,
 Caesareum numen sic mihi mite fuit. 20
 ipse relegati, non exulis utitur in me
 nomine : tuta suo iudice causa mea est.
 iure igitur laudes, Caesar, pro parte uirili
 carmina nostra tuas qualiacumque canunt :
 iure deos ut adhuc caeli tibi limina claudant 25
 teque uelint sine se comprecor esse deum.
 optat idem populus ; sed ut in mare flumina uastum,
 sic solet exiguae currere riuus aquae.
 at tu fortunam, cuius uocor exul ab ore,
 nomine mendaci parce grauare meam. 30

XII

Scribis ut oblectem studio lacrimabile tempus,
 ne pereant turpi pectora nostra situ.
 difficile est quod, amice, mones, quia carmina laetum
 sunt opus et pacem mentis habere uolunt. 5
 nostra per aduersas agitur fortuna procellas,
 sorte nec ulla mea tristior esse potest.
 exigit ut Priamus natorum funere plaudat,
 et Niobe festos ducat ut orba choros.
 luctibus an studio uideor debere teneri, 10
 solus in extremos iussus abire Getas ?
 des licet en ualido pectus mihi robore fultum,
 fama refert Anyti quale fuisse reo,
 fracta cadet tantae sapientia mole ruinae ;
 plus ualet humanis uiribus ira dei. 15
 ille senex, dictus sapiens ab Apolline, nullum
 scribere in hoc casu sustinisset opus.
 ut ueniant patriae, ueniant obliuia uestri,
 omnis et amissi sensus abesse queat,
 at timor officio fungi uetat ipse quietum ; 20
 cinctus ab innumero me tenet hoste locus.
 adde quod ingenium longa rubigine laesum
 torpet et est multo quam fuit ante minus.
 fertilis assiduo si non renouatur aratro,
 nil nisi cum spinis gramen habebit ager. 25
 tempore qui longo steterit, male currit, et inter
 carceribus missos ultimus ibit equus.
 uertitur in teneram cariem rimisque dehiscit,
 siqua diu solitis cumba uacauit aquis.
 me quoque despera, fuerim cum paruus et ante,

IX 25 se quamuis est Naugerius e codicibus nescio quibus, iam quamuis est A, quamuis est iam G H P V ω. 30
 pressa Leid. 177, Turonensis 879, ipsa Γ ω. 31 uoluntas. Thalia A ω. 38 ipse A H P V ω. X 12 suntque Γ ω, corr.
 Housman. suntque—uersa conieceram in ed. Oxon. 13 litus Leid. 177 ω, tempus A, tellus G H V, pontus ω. 16 raptio
 A P ω. 19 auis A ω. 23 rus qui Postgate, qui rus Bodleianus B. N. Rawl. 107, iam qui cett. 31 quorum. quos A ω.
 41 se C. Schenkl, me codd. utque fit, insidias, Vogel. statui scripsi, sceleris ed. Hauniensis, fingi Ellis. siquidem G H P V,
 si quid A ω. in me aliquid stupidi censor ignotus, The Athenaeum, n. 3276 (1890), p. 184. 43 et iustum G H P V.
 XII 7 ludat A P ω. 11 en conieci, in codd. locutione inaudita, l. ualido Postgate. 12 reo. senis A. 17 nostri Γ. 19 ipse ω,
 esse Γ ω, ecce G üthl. 23 renouetur A P ω, remouetur H. 25 curret V ω. 28 uacauit codd. quidam teste Merkel, uacabit codd.

illi, qui fueram, posse redire parem. 30
 contudit ingenium patientia longa malorum,
 et pars antiqui nulla uigoris adest.
 siqua tamen nobis, ut nunc quoque, sumpta tabella
 est,
 inque suos uolui cogere uerba pedes,
 carmina nulla mihi sunt scripta, aut qualia cernis, 35
 digna sui domini tempore, digna loco.
 denique 'non paruas animo dat gloria uires,
 et fecunda facit pectora laudis amor.'
 nominis et famae quondam fulgore trahebar,
 dum tulit antemnas aura secunda meas. 40
 non adeo est bene nunc ut sit mihi gloria curae;
 si liceat, nulli cognitus esse uelim.
 an quia cesserunt primo bene carmina, suades
 scribere, successus ut sequeat ipse meos?
 pace, nouem, uestra liceat dixisse, sorores: 45
 uos estis nostrae maxima causa fugae.
 utque dedit iustas tauri fabricator aeni,
 sic ego do poenas artibus ipse meis.
 nil mihi debebat cum uersibus amplius esse;
 quin fugerem merito naufragus omne fretum. 50
 at, puto, si demens studium fatale retentum,
 hic mihi praebebit carminis arma locus.
 non liber hic ullus, non qui mihi commodet aurem,
 uerbaque significant quid mea norit, adest.
 omnia barbariae loca sunt uocisque ferinae, 55
 omniaque hostilis plena timore soni.
 ipse mihi uideor iam dedidicisse Latine:
 nam didici Getice Sarmaticeque loqui.
 nec tamen, ut uerum fatear tibi, nostra teneri
 a componendo carmine Musa potest. 60
 scribimus et scriptos absumimus igne libellos:
 exitus est studii parua fauilla mei.
 nec possum et cupio non nullos duceat uersus,
 ponitur ideo noster in igne labor;
 nec nisi pars casu flammis erepta doloue 65
 ad uos ingenii peruenit ulla mei.
 sic utinam, quae nil metuentem tale magistrum
 perdidit, in cineres Ars mea uersa foret!

XIII

Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem,
 mittere si quisquam, quo caret ipse, potest.
 aeger enim traxi contagia corpore mentis,
 libera tormento pars mihi nequa uacet,
 perque dies multos lateris cruciatibus uror; 5
 scilicet inmodico frigore laesit hiemps.
 si tamen ipse uales, aliqua nos parte ualeamus:
 quippe mea est umeris ulla ruina tuis.
 quid, mihi cum dederis ingentia pignora, cumque
 per numeros omnes hoc tueare caput, 10
 quod tua me raro solatur epistula, peccas,
 remque piam praestas, sed mihi uerba negas?
 hoc, precor, emenda: quod si correxeris unum,
 nullus in egregio corpore naeuus erit.
 pluribus accusari, fieri nisi possit, ut ad me 15
 littera non ueniat, missa sit illa tamen.
 di faciant ut sit temeraria nostra querela,
 teque putem falso non meminisse mei.
 quod precor, esse liquet: neque enim mutabile robur
 credere me fas est pectoris esse tui. 20
 cana prius gelido desint absinthia Ponto,

et careat dulci Trinacris Hybla thymo,
 immemorem quam te quisquam conuincat amici.
 non ita sunt fati stamina nigra mei.
 tu tamen, ut possis falsae quoque pellere culpae 25
 crimina, quod non es, ne uideare, caue.
 utque solebamus consumere longa loquendo
 tempora, sermonem deficiente die,
 sic ferat ac referat tacitas nunc littera uoces,
 et peragant linguae charta manusque uices. 30
 quod fore ne nimium uideat diffidere, sitque
 uersibus hoc paucis admonuisse satis,
 accipe, quo semper finitur epistula uerbo,
 (atque meis distent ut tua fata!) 'uale.'

XIV

Quanta tibi dederim nostris monumenta libellis,
 o mihi me coniunx carior, ipsa uides.
 detrahat auctori multum fortuna licebit:
 tu tamen ingenio clara ferere meo;
 dumque legar, pariter necum tua fama legetur, 5
 nec potes in maestos omnis abire rogos;
 cumque uiri casu possis miseranda uideri,
 inuenies aliquas quae, quod es, esse uelint,
 quae te, nostrorum cum sis in parte malorum,
 felicem dicant inuideantque tibi. 10
 non ego diuitias dando tibi plura dedissem:
 nil feret ad manes diuitis umbra suos.
 perpetui fructum donaui nominis idque,
 quo dare nil potui munere maius, habes.
 adde quod, ut rerum sola es tutela mearum, 15
 ad te non parui uenit honoris onus,
 quod numquam uox est de te mea muta tuique
 indicis debes esse superba uiri.
 quae nequis possit temeraria dicere, persta
 et pariter serua meque piamque fidem. 20
 nam tua, dum stetimus, turpi sine crimine mansit
 et tantum probitas inreprehensa fuit:
 area de nostra nunc est tibi facta ruina;
 conspicuum uirtus hic tua ponat opus.
 esse bonam facile est, ubi quod uetet esse remotum
 est, 25
 et nihil officio nupta quod opstet habet:
 cum deus intonuit, non se subducere nimbo,
 id demum est pietas, id socialis amor.
 rara quidem uirtus quam non Fortuna gubernet,
 quae maneat stabili, cum fugit illa, pede. 30
 siqua tamen pretii sibi merces ipsa petiti,
 inque parum laetis ardua rebus adest,
 ut tempus numeres, per saecula nulla taceatur,
 et loca mirantur, qua patet orbis iter.
 aspiceis ut longo teneat laudabilis aeno 35
 nomen inextinctum Penelopea fides,
 cernis ut Admeti cantetur et Hectoris uxor
 ausaque in accensos Iphias ire rogos:
 ut nunc fama coniunx Phylacaea, cuius
 Iliacam celeri uir pede pressit humum. 40
 morte nihil opus est pro me sed amore fideque:
 non ex difficili fama petenda tibi est.
 nec te credideris, quia non facis, isti moneri:
 uela damus, quamuis remicis naui eat.
 qui monet ut facias quod iam facis, ille monendo
 laudat et hortatu comprobata acta suo. 46

XII 33 siqua Benth., saepe codd. 35 carmina sunt mihi scripta aut nulla a. q. c. G H P (?) V, carmina scripta mihi sunt nulla a. q. c. A. 50 quin Postgate, cum codd. 56 hostiles Merkel, possunt A G H V, possunt P. XIII 6 scilicet inmodico scripsi, uide ed. Ox. p. ciii, sed quod in inmodico H V, sed quod non inmodico A G P w, non me non inmodico Ehw., sic me n. m. Ellis. 9 qui A P w. 12 sed w, si (i. e. s. ?) P w. 27 nulla G. 28 sermonem w, sermonem G H V, sermoni A P w. XIV 15 ut Hems., et codd. 22 tanta (tuanta G) P. 23 area de Withof, par ea de w, par (per P) eadem P w. 26 obstat, optet, optet codd. 29 gubernat V. 31 pretium—petitum G H P V.

P. OVIDI NASONIS

EX P O N T O

LIBER PRIMVS

I

NASO Tomitanae iam non nouus incola
terrae
hoc tibi de Getico litore mittit opus.
si uacat hospitio peregrinos, Brute, libellos
excipe, dumque aliquo, quolibet abde loco.
publica non audent intra monimenta uenire,
ne suus hoc illis clausierit auctor iter.
a, quotiens dixi 'certe nil turpe docetis :
ite, patet castis uersibus ille locus.'
non tamen accedunt, sed, ut adspicis ipse, latere
sub lare priuato tutius esse putant.
quaeris ubi hos possis nullo componere laeso ?
qua steterant Artes, pars uacat illa tibi.
quid ueniant, nouitate roges fortasse sub ipsa.
accipe, quodcumque est, dummodo non sit amor.
inuenies, quamuis non est miserabilis index,
non minus hoc illo triste, quod ante dedi.
rebus idem, titulo differt : et epistula cui sit
non occultato nomine missa docet.
nec uos hoc uultis, sed nec prohibere potestis,
Musaque ad inuitos officiosa uenit.
quicquid id est, adiunge meis. nihil inpedi ortos
exule seruatis legibus urbe frui.
quod metuas, non est. Antoni scripta leguntur,
doctus et in promptu scrinia Brutus habet.
nec me nominibus furiosus confero tantis :
saeua deos contra non tamen arma tuli.
denique Caesareo, quod non desiderat ipse,
non caret e nostris ullus honore liber.
si dubitas de me, laudes admitte deorum
et carmen dempto nomine sume meum.
adiuuat in bello pacatae ramus oliuae :
proderit auctorem pacis habere nihil ?
cum foret Aeneae ceruix subiecta parenti,
dicitur ipsa uiro flamma didisse uiam :
fert liber Aeneaden, et non iter omne patebit ?
at patriae pater hic, ipsius ille fuit.
ecquis ita est audax, ut limine cogat abire
iactantem Pharia tinnula sinistra manu ?
ante deum Matrem cornu tibicen adunco
cum canit, exiguae quis stipis aera negat ?
scimus ab imperio fieri nil tale Dianae :
unde tamen uiuat, uaticinator habet.
ipsa mouent animos superorum numina nostros,
turpe nec est tali credulitate capi.
en ego pro sistro Phrygiiue foramine buxi
gentis Iuleae nomina sancta fero.

uaticinor moneoque. locum date sacra ferenti.
non mihi sed magno poscitur ille deo.
nec quia uel merui uel sensi principis iram,
a nobis ipsum nolle putate coli.
uido ego linigerae numen uiolasse fatentem
Isidis Isiacos ante sedere focos.
alter ob huic similem priuatum lumine culpam,
clamabat media se meruisse uia.
taliam caelestes fieri praeconia gaudent,
ut sua quid ualeant numina teste probent.
saepe leuant poenas ereptaque lumina reddunt,
cum bene peccati paenituisse uident.
paenitet, o, siquid miserorum creditur ulli :
paenitet, et facto torqueor ipse meo.
cumque sit exilium, magis est mihi culpa dolori ;
estque pati poenam, quam meruisse, minus.
ut mihi di faueant, quibus est manifestior ipse,
poena potest demi, culpa perennis erit.
mors faciet certe, ne sim, cum uenerit, exul :
ne non peccarim, mors quoque non faciet.
non igitur mirum, si mens mea tabida facta
de niue manantis more liquescit aquae.
estur ut occulta uitata teredine nauis,
aequorei scopulos ut cauat unda salis ;
roditur ut scabra positum rubigine ferrum,
conditus ut tineae carpitur ore liber :
sic mea perpetuos curarum pectora morsus,
fine quibus nullo conficiantur, habent.
nec prius hi mentem stimuli quam uita relinquet :
quique dolet, citius quam dolor ipse, cadet.
hoc mihi si superi, quorum sumus omnia, credent,
forsitan exigua dignus habebor ope,
inque locum Scythico uacuum mutabor ab arcu.
plus isto, duri, si precer, oris ero.

II

Maxime, qui tanti mensuram nominis imple
et geminas animi nobilitate genus :
qui nasci ut posses, quamuis cecidere trecenti,
non omnis Fabios abstulit una dies :
forsitan, haec a quo mittatur epistula quaeras,
quisque loquar tecum certior esse uelis.
et mihi, quid faciam ? uereor, ne nomine lecto
durus et auersa cetera mente legas.
uideris : audebo tibi me scripsisse fateri,
qui, cum me poena dignum grauiore fuisset

I I 4 modo a (= consensus librorum A (Hamburgensis), B (Monacensis Lat. 384 siue Bauarici), C (Monacensis Lat. 19476). 24 carmina A O(xoniensis Canonicianus Lat. 1) 7. 36 patriae est pater exc. Pol. 65, 66 eiectos ab Heinsio aliisque tutantur Korn Rhein. Mus. 22 p. 205 sqq., Dinter comm. i 14. 77 credant C H(olkhamicus) O 7. II 9 uideris Heins., uiderit codd. 10 om. a. pro toto disticho hos quattuor uersus habent H O 7 manus rec. codicis B uiderit haec siquis tibi me scripsisse fateri/ audebo et propriis ingemuisse malis/ uiderit audebo tibi me (me iam H) scripsisse fateri/ atque modum poenae notificare meae. 'qui uersus intercidit eo nihil aliud potuit contineri quam nomen ipsum poetae.' Dinter comm. i 22.

confitear, possum uix grauiora pati.
 hostibus in mediis interque pericula uersor,
 tamquam cum patria pax sit adempta mihi :
 qui, mortis saeuo gement ut uulnere causas, 15
 omnia uipereo spicula felle linunt.
 his eques instructus perterrita moenia lustrat
 more lupi clausas circumeuntis oues.
 at semel intentus nervo leuis arcus equino
 uinacula semper habens inresoluta manet. 20
 tecta rigent fixis ueluti uallata sagittis,
 portaque uix firma summonet arma sera.
 adde loci faciem nec fronde nec arbore tecti,
 et quod iners hiemi continuatur hiemps.
 hic me pugnante cum frigore cumque sagittis 25
 cumque meo fato quarta fatigat hiemps.
 fine carent lacrimae, nisi cum stupor obstitit illis,
 et similis morti pectora torpor habet.
 felicem Nioben, quamuis tot funera uidit,
 quae posuit sensum, saxea facta malis : 30
 uos quoque felices, quarum clamantia fratrem
 cortice uelauit populus ora nouo.
 ille ego sum, lignum qui non admittit in ullum :
 ille ego sum, frustra qui lapis esse uelim.
 ipsa Medusa oculis ueniat licet obuia nostris, 35
 amittit uires ipsa Medusa suas.
 niuius ut nunquam sensu careamus amaro,
 et grauior longa fit mea poena mora.
 sic inconsumptum Tityi semperque renascens
 non perit, ut possit saepe perire, iecur. 40
 at, puto, cum requies medicinae publica curae
 somnus adest, solitis nox uenit orba malis.
 somnia me terrent ueros imitantia casus,
 et uigilant sensus in mea damna mei.
 aut ego Sarmaticas uideor uitare sagittas, 45
 aut dare captiuas ad fera uincla manus :
 aut ubi decipior melioris imagine somni,
 aspicio patriae tecta relicta meae ;
 et modo uobiscum, quos sum ueneratus, amici,
 et modo cum cara coniuge multa loquor. 50
 sic ubi percepta est breuis et non uera uoluptas,
 peior ab admonitu fit status iste boni.
 siue dies igitur caput hoc miserabile cernit,
 siue pruinosi Noctis aguntur equi,
 sic mea perpetui liquefiunt pectora curis, 55
 ignibus admotis ut noua cera solet.
 saepe precor mortem, mortem quoque deprecor
 idem,
 ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.
 cum subit Augusti quae sit clementia, credo
 mollia naufragis litora posse dari. 60
 cum uideo quam sint mea fata tenacia, frangor,
 spesque leuis magno uicta timore cadit.
 nec tamen ulterius quicquam speroue precorue,
 quam male mutato posse carere loco.
 aut hoc, aut nihil est, pro me temptare modeste 65
 gratia quod saluo uestra pudore queat.
 suscipe, Romanae facundia, Maxime, linguae,
 difficilis causae mite patrocinium.
 est mala, confiteor ; sed te bona fiet agente,
 lenia pro misera fac modo uerba fuga. 70
 nescit enim Caesar, quamuis deus omnia norit,
 ultimus hic qua sit condicione locus.
 magna tenent illud numen molimina rerum :
 haec est caelesti pectore cura minor.
 nec uacat, in qua sint positi regione Tomitae, 75
 quaerere, finitimo uix loca nota Getae :
 aut quid Sauromatae faciant, quid Iazyges acres
 cultaque Oresteae Taurica terra deae :
 quaeque aliae gentes, ubi frigore constitit Hister,

dura meant celeri terga per amnis equo. 80
 maxima pars hominum nec te, pulcherrima, curat,
 Roma, nec Ausonii militis arma timet.
 dant illis animos arcus pleneque pharetrae,
 quamque libet longis cursibus aptus equus, 85
 quodque sitim didicere diu tolerare famemque,
 quodque sequens nullas hostis habebit aquas.
 ira uiri mitis non me misisset in istam,
 si satis haec illi nota fuisset humus.
 nec me nec quemquam Romanum gaudet ab hoste,
 meque minus, uitam cui dabat ipse, capi. 90
 noluit, ut poterat, minimo me perdere nutu :
 nil opus est ullis in mea fata Getis.
 sed neque, cur morerer, quicquam mihi comperit
 actum,
 et minus infestus, quam fuit, esse potest.
 tunc quoque nil fecit nisi quod facere ipse coegi : 95
 paene etiam merito parior ira meo est.
 di faciant igitur, quorum iustissimus ipse est,
 alma nihil maius Caesare terra ferat,
 utque diu sub eo sit publica sarcina terrae,
 perque manus huius tradita gentis eat. 100
 at tu tam placido, quam nos quoque sensimus illum,
 iudice pro lacrimis ora resolue meis.
 non petito ut bene sit, sed uti male tutius, utque
 exilium saeuo distet ab hoste meum :
 quamque dedere mihi praesentia numina uitam, 105
 non adimat stricto squalidus ense Getes :
 denique, si moriar, subeam pacatis aruum,
 ossa nec a Scythica nostra premantur humo,
 nec male compositos, ut scilicet exule dignum,
 Bistonii cineres ungula pulset equi : 110
 et ne, si superest aliquis post funera sensus,
 terreat et manes Sarmatis umbra meos.
 Caesaris haec animum poterant audita mouere,
 Maxime, mouissent si tamen ante tuum.
 uox, precor, Augustas pro me tua molliat aures, 115
 auxilio trepidis quae solet esse reis :
 aduetaque tibi doctae dulcedine linguae
 aequandi superis pectora flecte uiri.
 non tibi Theromedon crudusque rogabitur Atreus,
 quique suis homines pabula fecit equis : 120
 sed piger ad poenas princeps, ad praemia uelox,
 quique dolet quotiens cogitur esse ferrox :
 qui uicit semper, uictis ut parcere posset,
 clausit et aeterna ciuica bella sera :
 multa metu poenae, poena qui pauca coeret, 125
 et iacit inuita fulmina rara manu.
 ergo tam placidas orator missus ad aures,
 ut proprior patriae sit fuga nostra, roga,
 ille ego sum, qui te colui, quem festa solebat
 inter conuiuias mensa uidere tuos : 130
 ille ego, qui duxi uestros Hymenaeos ad ignes
 et cecini fausto carmina digna toro :
 cuius te solitum memini laudare libellos,
 exceptis domino qui nocere suo :
 cui tua nonnumquam miranti scripta legebas : 135
 ille ego de uestra cui data nupta domo est.
 hanc probat et primo dilectam semper ab aeuo
 est inter comites Marcia censa suas,
 inque suis habuit matertera Caesaris ante :
 quarum iudicio si qua probata, proba est. 140
 ipsa sua melior fama, laudantibus istis,
 Claudia diuina non eguisset ope.
 nos quoque praeteritos sine labe peregrimus annos :
 proxima pars uitae transilienda meae.
 sed de me ut sileam, coniunx mea sarcina uestra est :
 non potes hanc salua dissimulare fide. 146
 confugit haec ad uos, uestras amplectitur aras

II 18 *circumeuntis* CH cod. Bersmanni, *circumuentis* A, *circuuentis* B cett. codd. 21 *ueluti* A B² (recte B). 23 *lacti* O² Vaticanus Heinsii. 90 *dabat* Merk. cf. vii 52, *dabat* a, *dedit* B² m. 91 *at* B C' excerpta Polentiani). 99 *sic* π, *sit publica sarcina terra* B² π, *sic sit publice saroterra* A, *sic sit sub Caesare terra* B C O m, *sit publica sarcina rerum (mundi)* H) H - Weber, *sit publica Caesare terra* Ellis, cf. II 8, 67. 100 *and* H O π. 103 *petito* Chr. Daumius, *petite* O², *petit* Vaticanus, *petis* O cett. codd. 109 *dignum est* B C'. 119 *crudus* B. 125 *sic* Argentoratensis. *poenae* om. A. *cohibet* H O (Argentorat. m²). *et qui multa metu sed poena p. e.* B C'. 144 *meae est* B C π. 146 *taccam* B O.

(iure uenit cultos ad sibi quisque deos)
flensque rogat, precibus lenito Caesare uestris,
busta sui fiant ut propiora uiri.

150

III

Hanc tibi Naso tuus mittit, Rufine, salutem :
qui miser est, ulli si suus esse potest.
reddita confusae nuper solacia menti
auxilium nostris spemque tulere malis ;
utque Machaoniis Poeantius artibus heros
lenito medicam uulnere sensit opem,
sic ego mente iacens et acerbo saucius ictu
admonitu coepi fortior esse tuo :
et iam deficiens sic ad tua uerba reuixi,
ut solet infuso uena redire mero.
non tamen exhibuit tantas facundia uires,
ut mea sint dictis pectora sana tuis.
ut multum demas nostrae de gurgite curae,
non minus exhausto quod superabit erit.
tempore ducetur longo fortasse cicatrix :
horrent admotas uulnera cruda manus.
non est in medico semper releuetur ut aeger :
interdum docta plus ualet arte malum.
cernis ut e molli sanguis pulmone remissus
ad Stygias certo limite ducat aquas.
afferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,
sanabit nulla uulnera cordis ope.
tollere nodosam nescit medicina podagram,
nec formidatis auxiliatur aquis.
cura quoque interdum nulla medicabilis arte est : 25
aut, ut sit, longa est extenuanda mora.
cum bene firmarunt animum praecepta iacentem,
sumptaque sunt nobis pectoris arma tui,
rursus amor patriae ratione ualentior omni,
quod tua fecerunt scripta, retexit opus.
siue pium uis hoc siue hoc muliebre uocari,
confiteor misero molle cor esse mihi.
non dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat
fumum de patriis posse uidere focis.
nescioqua natale solum dulcedine cunctos 35
ducit et inmemores non sinit esse sui.
quid melius Roma ? Scythico quid frigore peius ?
huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
cum bene sit clausae cauea Pandione natae,
nititur in siluas illa redire suas.
adsuetos tauri saltus, adsueta leones
(nec feritas illos inpedi) antra petunt.
tu tamen exilii morsus et pectore nostro
fomentis speras cedere posse tuis.
effice nos ipsi ne tam mihi sitis amandi,
talibus ut leuius sit caruisse malum.
at, puto, qua genitus fueram, tellure carenti
in tamen humano contigit esse loco.
orbis in extremi iaceo desertus harenis,
fert ubi perpetuas obruta terra niues.
non ager hic pomum, non dulces educat uuas ;
non salices ripa, robora monte uirent.
nene fretum laudes terra magis, aequora semper
uentorum rabie solibus orba tument.
quocumque aspicias, campi cultore carentes 55
uastaque, quae nemo uindictat, arua iacent.
hostis adest dextra laeuaque a parte timendus,
uicinique metu terret utrumque latus.
altera Bistonias pars est sensura sarisas,
altera Sarmatica spicula missa manu.
i nunc et ueterum nobis exempla uiro-
rum, qui forti casum mente tulere refer,
et graue magnanimi robur mirare Rutili
non usi redditus condicione dati :

Smyrna uirum tenuit, non Pontus et hostica tellus,
paene minus nullo Smyrna petenda loco. 66
non doluit patria Cyniceus procul esse Sinopeus,
legit enim sedes, Attica terra, tuas.
arma Neoclides qui Persica contudit armis,
Argolica primam sensit in urbe fugam. 70
pulsus Aristides patria Lacedaemona fugit,
inter quas dubium, quae prior esset, erat.
caede puer facta Patroclus Opuntia reliquit
Thessalicamque adiit hospes Achillis humum.
exul ab Haemonia Pirenida cessit ad undam, 75
quo duce trabs Colcha sacra cucurrit aqua.
liquit Agenorides Sidonia moenia Cadmus,
poneret ut muros in meliore loco.
uenit ad Adrastum Tydeus Calydone fugatus,
et Teucrum Veneri grata recepit humus. 80
quid referam ueteres Romanae gentis, apud quos
exulibus tellus ultima Tibur erat ?
persequar ut cunctos, nulli datus omnibus aenis
tam procul a patria est horridiorque locus.
quo magis ignoscat sapientia uestra dolenti, 85
qui facit ex dictis non ita multa tuis.
nec tamen infitior, si possint nostra coire
uulnera, praeceptis posse coire tuis,
sed uereor ne me frustra seruare labores,
neu iuuor admota perditus aeger ope. 90
nec loquor haec quia sit maior prudentia nobis,
sed sum quam medico notior ipse mihi.
ut tamen hoc ita sit, munus tua grande uoluntas
ad me peruenit consuliturque boni.

IV

Iam mihi deterior canis aspergitur aetas,
iamque meos uultus ruga senilis arat :
iam uigor et quasso languent in corpore uires,
nec, iuueni lusus qui placuere, iuuant.
nec, si me subito uideas, agnoscere possis, 5
aetatis facta est tanta ruina meae.
confiteor facere hoc annos ; sed et altera causa est,
anxietas animi continuusque labor.
nam mea per longos siquis mala digerat annos,
crede mihi, Pylio Nestore maior ero. 10
cernis ut in duris (et quid boue firmius ?) aruis
fortia taurorum corpora frangat opus.
quae numquam uacuo solita est cessare nouali,
fructibus assiduus lassa senescit humus.
occidet, ad Circi siquis certamina semper 15
non intermissis cursibus ibit equus.
firma sit illa licet, soluetur in aequore naui,
quae numquam liquidis sicca carebit aquis.
me quoque debilitat series immensa malorum,
ante meum tempus cogit et esse senem. 20
otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis :
inmodicus contra carpit utrumque labor.
aspice, in has partes quod uenerit Aesone natus,
quam laudem a sera posteritate ferat.
at labor illius nostro leuiorque minorque est, 25
si modo non uerum nomina magna premunt.
ille est in Pontum Pelia mittente profectus,
qui uix Thessaliae fine timendus erat :
Caesaris ira mihi nocuit, quem solis ab ortu
solis ad occasus utraque terra tremit. 30
iunctior Haemonia est Ponto, quam Roma, sinistro,
et breuius, quam nos, ille peregit iter.
ille habuit comites primos telluris Achiuae :
at nostram cuncti destituerunt fugam.
nos fragili ligno uastum sulcauimus aequor : 35
quae tulit Aesoniden, sacra carina fuit.
nec mihi Tiphys erat rector, nec Agenore natus

III 47 *genitus fueram* B cod. Italus Bersmanni, *fuera genitus* cett. codd. 55 *aspicias* τ. 56 *uindictat* τ. 85, 86 del. Bentl. Korn, *defenderunt* Dinter comm. ii 36 sqq., Merk. ed Teubn. alt. p. xxv. 86 *quae* B H O τ. *faciam* Dinter, *capit* Burn. 91 *quin sit—nobis* exc. Pol. 94 *consuliturque* B, *consuluitque* B² C τ, *consuluitque* τ quod Riesio et Ellisio placuit. IV 19 *laborum* (cf. u. 22) B O τ. 31, 32 *damnarunt* Heins. al. *sinistro* Burn., *sit histro* codd. 36 *sa carina* A, *saccarina* C¹, *densa carina* excerpta Scaligeri, *firma carina* O τ.

quas fugerem docuit quas sequereturque uias.
illum tutata est cum Pallade regia Iuno :
defendere meum numina nulla caput. 40
illum furtiuæ iuere Cupidinis artes :
quas a me uellem non didicisset Amor.
ille domum rediit : nos his morienur in aruuis,
perstiterit laesi si grauis ira dei.
durius est igitur nostrum, fidissima coniunx, 45
illo, quod subiit Aesone natus, onus.
te quoque, quam iuuenem discedens urbe reliqui,
credibile est nostris insensuisse malis.
o, ego di faciant talem te cernere possim,
caraque mutatis oscula ferre comis 50
amplectique meis corpus non pingue lacertis
et 'gracile hoc fecit' dicere 'cura mei'
et narrare meos flenti flens ipse labores,
sperato numquam conloquioque frui,
turaque Caesaribus cum coniuge Caesaris digna, 55
dis ueris, memori debita ferre manu.
Memnonis hanc utinam lenito principe mater
quam primum roseo prouocet ore diem.

V

Ille tuos quondam non ultimus inter amicos,
ut sua uerba legas, Maxime, Naso rogat.
in quibus ingenium desiste requirere nostrum,
nescius exilii ne uideare mei.
cernis ut ignauum corrumpant otia corpus, 5
ut capiant uitium, ni moueantur, aquae.
et mihi si quis erat ducendi carminis usus,
deficit estque minor factus inerte situ.
haec quoque quae legitis, siquid mihi, Maxime,
credis, 10
scribimus inuita uixque coacta manu.
non libet in talis animum contendere curas,
nec uenit ad duos Musa uocata Getas.
ut tamen ipse uides, luctor deducere uersum :
sed non fit fato mollior ille meo.
cum relego, scripsisse pudet, quia plurima cerno 15
me quoque qui feci iudice digna lini.
nec tamen emendo : labor hic quam scribere maior,
mensque pati durum sustinet aegra nihil.
scilicet incipiam lima mordacius uti,
et sub iudicium singula uerba uocem ? 20
torquet enim fortuna parum, nisi Lissus in Hebrum
confluat, et frondes Alpius addat Atho ?
parendum est animo miserabile uulnus habenti.
subducunt oneri colla perusta boues.
at, puto, fructus adest, iustissima causa laborum, 25
et sata cum multo faenore reddit ager ?
tempus ad hoc nobis, repetas licet omnia, nullum
profitur (atque utinam non nocuisset !) opus.
cur igitur scribam, miraris : miror et ipse,
et tecum quaero saepe quid inde petam. 30
an populus uere sanos negat esse poetas,
sumque fides huius maxima uocis ego ?
qui, sterili totiens cum sim deceptus ab arno,
damnosa persto condere semen humo.
scilicet est cupidus studiorum quisque suorum, 35
tempus et adueta ponere in arte iuuat.
saucius eiurat pugnam gladiator, et idem
inmemor antiqui uulneris arma capit.
nil sibi cum pelagi dicit fore naufragus undis,
et ducit remos qua modo nauit aqua. 40
sic ego constanter studium non utile seruo,
et repeto, nollem quas coluisse, deas.
quid potius faciam ? non sum qui segnia ducam
otia : mors nobis tempus habetur iners.
nec iuuat in lucem nimio marescere uino, 45
nec tenet incertas alea blanda manus.

cum dedimus somno quas corpus postulat horas,
quo ponam uigilans tempora longa modo ?
moris an oblitus patrii contendere discam 50
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci ?
hoc quoque me studium prohibent adsumere uires,
mensque magis gracili corpore nostra ualet.
cum bene quaesieris quid agam, magis utile nil est
artibus his, quae nil utilitatis habent.
consequor ex illis casus obliuia nostri : 55
hanc messem satis est si mea reddit humus.
gloria uos acuat, uos, ut recitata probentur
carmina, Pieriis inuigilate choris.
quod uenit ex facili, satis est componere nobis,
et nimis intenti causa laboris abest. 60
cur ego sollicita poliam mea carmina cura ?
an uerear ne non adprobet illa Getes ?
forsitan audacter faciam, sed gloriior Histrum
ingenio nullum maius habere meo.
hoc, ubi uiuendum est, satis est, si consequor aruo, 66
inter inhumanos esse poeta Getas.
quo mihi diuersum fama contendere in orbem ?
quem fortuna dedit, Roma sit ille locus.
hoc mea contenta est infelix Musa theatro :
sic merui, magni sic uolueret dei. 70
nec reor hinc istuc nostris iter esse libellis,
quo Boreas pinna deficiente uenit.
diuidimur caelo, quaeque est procul urbe Quirini,
aspicit hirsutos conuinus Vrsa Getas.
per tantum terrae, tot aquas uix credere possum 75
indiciū studii transiisse mei.
finge legi, quodque est mirabile, finge placere :
auctorem certe res iuuat ista nihil.
quid tibi, si calida, proxit, laudare Syene,
aut ubi Taprobanen Indica cingit aqua ? 80
altius ire libet ? si te distantia longe
Pleiadum laudent signa, quid inde feras ?
sed neque peruenio scriptis mediocribus istuc,
famaque cum domino fugit ab urbe suo.
uosque, quibus perii tunc cum mea fama sepulta 85
est,
nunc quoque de nostra morte tacere reor.

VI

Equid, ut audisti (nam te diuersa tenebat
terra) meos casus, cor tibi triste fuit ?
dissimules metuasque licet, Graecine, fateri,
si bene te noui, triste fuisse liquet.
non cadit in mores feritas inamabilis istos, 5
nec minus a studiis dissidet illa tuis.
artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est,
pectora mollescent asperitatemque fugit.
nec quisquam meliore fide complectitur illas,
qua sinit officium militiaeque labor. 10
certe ego, cum primum potui sentire quid essem,
(nam fuit attonito mens mihi nulla diu)
hoc quoque fortunam sensi, quod amicus abesses,
qui mihi praesidium grande futurus eras.
tecum tunc aberant aeguae solacia mentis, 15
magnaue pars animi consiliique mei.
at nunc, quod superest, fer opem, precor, eminus
unam
adloquioque iuua pectora nostra tuo,
quae, non mendaci si quicquam credis amico,
stulta magis dici quam scelerata decet. 20
nec breue nec tutum peccati quae sit origo
scribere : tractari uulnera nostra timent.
qualicumque modo mihi sint ea facta rogare
desine ; non agites, siqua coire uelis.
quicquid id est, ut non facinus sic culpa uocanda est.
omnis an in magnos culpa deos scelus est ? 26

IV 46 onus O Argentoratensis, opus cett. codd. 49 ergo ego H. - possem a codd. plerique. 50 genis τ. V 6 capiant uitio A unde ut carant uitio, si moueantur Merk. 21 Lissus A H, liens (liens) B C (in ras.) O. - Lissus Merk. coll. Harodot. VII 108. 22 Athos C. - 50 trahor a. 72 pinna A, penna cett. 79 calida es A, calide B C unde calidae - Syenae Riese. 80 (ingit O, pingit A B H. - 81, 82 secl. Bentl. Merk. VI 13 iocundum Hems. Merk. ex codd. Mediceo.

spes igitur menti poenae, Graecine, leuandae
 non est ex toto nulla relicta meae.
 haec dea, cum fugerent sceleratas numina terras,
 in dis inuisa sola remansit humo. 30
 haec facit ut uiuat fossor quoque compede uinctus,
 liberaque a ferro crura futura putet.
 haec facit ut, uideat cum terras undique nullas,
 naufragus in mediis brachia iactet aquis.
 saepe aliquem sollers medicorum cura reliquit, 35
 nec spes huic uena deficiente cadit.
 carcere dicuntur clausi sperare salutem,
 atque aliquis pendens in cruce uota facit.
 haec dea quam multos laqueo sua colla ligantis
 non est proposita passa perire nece. 40
 me quoque conantem gladio finire dolorem
 arguit iniecta continuitque manu,
 'quid' que 'facis' lacrimis opus est, non sanguine,'
 dixit
 'saepe per has flecti principis ira solet.'
 quamuis est igitur meritis indebita nostris, 45
 magna tamen spes est in bonitate dei:
 qui ne difficilis mihi sit, Graecine, precare,
 confer et in uotum tu quoque uerba meum.
 inque Tomitana iaceam tumulatus harena,
 si te non nobis ista uouere liquet. 50
 nam prius incipient turris uitare columbae,
 antra ferae, pecudes gramina, mergus aquas,
 quam male se praestet ueteri Graecinus amico.
 non ita sunt fatis omnia uersa meis.

VII

Littera pro uerbis tibi, Messaline, salutem,
 quam legis, a saeuus attulit usque Getis.
 indicat auctorem locus? an, nisi nomine lecto,
 haec me Nasonem scribere uerba latet?
 ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum, 5
 me tamen excepto, qui precor esse tuus?
 di procul a cunctis, qui te uenerantur amantque,
 huius notitiam gentis habere uelint.
 nos satis est inter glaciem Scythicasque sagittas
 uiuere, si uita est mortis habenda genus: 10
 nos premat aut bello tellus aut frigore caelum,
 truxque Getes armis, grandine pugnet hiemps:
 nos habeat regio nec pomo feta nec uiuis,
 et cuius nullum cesset ab hoste latus.
 cetera sit sospes cultorum turba tuorum, 15
 in quibus, ut populo, pars ego parua fui.
 me miserum, si tu uerbis offenderis istis
 nosque negas ulla parte fuisse tuos!
 idque sit ut uerum, mentito ignorare debes:
 nil demit laudi gloria nostra tuae. 20
 quis se Caesaribus notus non fingit amicum?
 da ueniam fasso: tu mihi Caesar eris.
 nec tamen inrumpo quo non licet ire, satisque est
 atria si nobis non patuisse negas.
 utque tibi fuerit mecum nihil amplius, uno 25
 nempe salutaris, quam prius, ore minus.
 nec tuus est genitor nos infitutus amicos,
 hortator studii causaque faxque mei:
 cui nos et lacrimas, supremum in funere munus,
 et dedimus medio scripta canenda foro. 30
 adde quod est frater, tanto tibi iunctus amore,
 quantus in Atridis Tyndaridisque fuit:
 is me nec comitem nec dedignatus amicum est:
 si tamen haec illi non nocitura putas.
 si minus, hac quoque me mendacem parte fatebor:
 clausa mihi potius tota sit ista domus. 36
 sed neque claudenda est, et nulla potentia uires

praestandi, ne quid peccet amicus, habet.
 et tamen ut cuperem culpam quoque posse negari,
 sic facinus nemo nescit abesse mihi. 40
 quod nisi delicti pars excusabilis esset,
 parua relegari poena futura fuit.
 ipse sed hoc uidit, qui peruidet omnia, Caesar,
 stultitiam dici crimina posse mea:
 quaque ego permisi, quaque est res passa, pepercit,
 usus et est modice fulminis igne sui. 46
 nec uitam nec opes nec ademit posse reuerti,
 si sua per uestras uicta sit ira preces.
 at grauer cecidi. quid enim mirabile, si quis
 a Ioue percussus non leue uulnus habet? 50
 ipse suas etiam uires inhiheret Achilles,
 missa grauis ictus Pelias hasta dabat.
 iudicium nobis igitur cum uindictis adsit,
 non est cur tua me ianua nosse neget.
 culta quidem, fateor, citra, quam debuit, illa est:
 sed fuit in fatis hoc quoque, credo, meis. 56
 nunc tamen officium sensit domus altera nostrum:
 hic, illic, uestro sub lare semper eram.
 quaeque tua est pietas, ut te non excolat ipsum,
 ius aliquod tecum fratris amicus habet. 60
 quid quod, ut emeritis referenda est gratia semper,
 sic est fortunae promeruisse tuae?
 quod si permittis nobis suadere quid optes,
 ut des quam reddas plura, precare deos.
 idque facis, quantumque licet meminisse, solebas 65
 officii causae pluribus esse dati.
 quo libet in numero me, Messaline, repone,
 sim modo pars uestrae non aliena domus:
 et mala Nasonem, quoniam meruisse uidetur,
 si non ferre doles, at meruisse dole. 70

VIII

A tibi dilecto missam Nasone salutem
 accipe, pars animae magna, Seueræ, meae.
 neue roga quid agam: si persequar omnia, flebis;
 summa satis nostri si tibi nota mali.
 uinimus adsiduis expertes pacis in armis, 5
 dura pharetrato bella mouente Geta.
 deque tot expulsis sum miles in exule solus:
 tuta, neque inuideo, cetera turba latet.
 quoque magis nostros uenia dignere libellos,
 haec in procinctu carmina facta leges. 10
 stat uetus urbs, ripae uicina binominis Histri,
 moenibus et posito uix adeunda loci.
 Caspios Aegisos, de se si credimus ipsis,
 condidit, et proprio nomine dixit opus.
 hanc ferus, Odrysiis inopino Marte peremptis, 15
 cepit, et in regem sustulit arma Getes.
 ille memor magni generis, uirtute quod augeat,
 protinus innumero milite cinctus adest.
 nec prius abcessit, merita quam caede nocentum
 audaces animos contuderat populi. 20
 at tibi, rex aeuo, detur, fortissime nostro,
 semper honorata scepra tenere manu.
 teque, quod et praestat, (quid enim tibi plenius
 optem?)
 Martia cum magno Caesare Roma probet.
 sed memor unde abii, queror, o iucunde sodalis, 25
 accedant nostris saeuia quod arma malis.
 ut careo uobis, Stygiis detrusus in oras,
 quattuor autumnos Pleias orta facit.
 nec tu credideris urbanae comoda uitae
 quaerere Nasonem, quaerit et illa tamen. 30
 nam modo uos animo dulces reminiscor, amici,
 nunc mihi cum cara coniuge nata subit;

VI 42 arcuit C O. VII 12 pulset, pugnat O, pungat Merk. 19-22 secl. Merk., 21, 22 suspectos Heinsio damnauit Benth. 52 dabit A, cf. 2. 90, dedit Etonensis, tulit O. 56 et fuit Riese. crede O. 57 nunc scripsi, nec codd., sed Riese. nec tamen—nescit Korn. coni. 66 causae Purser (casu datiuo), causa a O, causam Argenterat. Merk. dati C, dari A B Argenterat., pati Merk. uersum lacunae explendae confictum censent Roeper et Korn. VIII 4 si A, sit cett. 20 am. A. contuderat Riese, contuderit B C. se nimis ulciscens extitit ipse nocens w Heins. utrumque proscripserunt Merk, Korn. 23 et praesto est Merk. 27 Scythicas, sed cf. IV 9. 74.

aque domo rursus pulchrae loca uertor ad urbis,
 cunctaque mens oculis peruidet usa suis.
 nunc fora, nunc aedes, nunc marmore tecta theatra,
 nunc subit aequata porticus omnis humo, 36
 gramina nunc Campi pulchros spectantis in hortos,
 stagnaque et eripi Virgineusque liquor.
 at, puto, sic urbis misero est erepta uoluptas
 quolibet ut saltem rure frui liceat? 40
 non meus amissos animus desiderat agros
 ruraque Paeligno conspicienda solo,
 nec quos piniferis positos in collibus hortos
 spectat Flaminiae Clodia iuncta uiae.
 quos ego nesciocui colui, quibus ipse solebam 45
 ad sata fontanas, nec pudet, addere aquas:
 sunt ubi, si uiuunt, nostra quoque consita quaedam,
 sed non et nostra poma legenda manu.
 pro quibus amissis utinam contingere possit
 hic saltem profugo glaeba colenda mihi! 50
 ipse ego pendentis, liceat modo, rupe capellas,
 ipse uelim baculo pascere nixus oues;
 ipse ego, ne solitis insistant pectora curis,
 ducam ruricolae sub iuga curua boues;
 et discam, Getici quae norunt uerba iuueni, 55
 aduetas illis adiciamque minas.
 ipse manu capulum pressi moderatus aratri
 experiar mota spargere semen humo.
 nec dubitem longis purgare lignonibus herbas,
 et dare iam sitiens quas bibat hortus aquas. 60
 unde sed hoc nobis, minimum quos inter et hostem
 discrimen murus clausaque porta facit?
 at tibi nascenti, quod toto pectore laetor,
 nerunt fatales fortia fila deae:
 te modo campus habet, densa modo porticus umbra,
 nunc in quo ponis tempora rara forum: 66
 Vmbria nunc reuocat, nec non Albana petentem
 Appia feruenti ducit in arua rota.
 forsitan hic optes ut iustam supprimat iram
 Caesar et hospitium sit tua uilla meum. 70
 a! nimium est, quod amice, petis: moderatius opta
 et uoti, quaeso, contrahe uela tui.
 terra uelim propior nullique obnoxia bello
 detur: erit nostris pars bona dempta malis.

IX

Quae mihi de raptu tua uenit epistula Celso,
 protinus est lacrimis umida facta meis;
 quodque nefas dictu, fieri nec posse putauī,
 inuitis oculis littera lecta tua est.
 nec quicquam ad nostras peruenit acerbis aures, 5
 ut sumus in Ponto, perueniatque precor.
 ante meos oculos tamquam praesentis imago
 haeret, et extinctum uiuere fingit amor.
 saepe refert animus lusus grauitate carentes,
 seria cum liquida saepe peracta fide. 10
 nulla tamen subeunt mihi tempora densius illis,
 quae uellem uitae summa fuisse meae,
 cum domus ingenti subito mea lapsa ruina
 concidit, in domini procubuitque caput.
 adfuit ille mihi, cum me pars magna reliquit, 15
 Maxime, fortunae nec fuit ipse comes.
 illum ego non aliter flentem mea funera uidi,
 ponendus quam si frater in igne foret.
 haesit in amplexu consolatique iacentem est,
 cumque meis lacrimis miscuit usque suas. 20
 o quotiens uitae custos inuisus amarae
 continuit promptas in mea fata manus!
 o quotiens dixit 'placabilis ira deorum est:
 uiue nec ignosci tu tibi posse nega!'
 uox tamen illa fuit celeberrima: 'respice quantum
 debeat auxilium Maximus esse tibi. 26

Maximus incumbet, quaque est pietate, rogabit,
 ne sit ad extremum Caesaris ira tenax;
 cumque suis fratris uires adhibebit et omnem,
 quo leuius doleas, experietur open.' 30
 haec mihi uerba malae minuerunt taedia uitae,
 quae tu, ne fuerint, Maxime, uana, caue.
 huc quoque uenturum mihi se iurare solebat
 non nisi te longae ius sibi dante uiae.
 nam tua non alio coluit penetralia ritu, 35
 terrarum dominos quam colis ipse deos.
 crede mihi, multos habeas cum dignis amicis,
 non fuit e multis quolibet ille minor,
 si modo non census nec clarum nomen auorum,
 sed probitas magnos ingeniumque facit. 40
 iure igitur lacrimas Celso libamus adempto,
 cum fugerem, uiuo quas dedit ille mihi:
 carmina iure damus raros testantia mores,
 ut tua uenturi nomina, Celse, legant.
 hoc est quod possim Geticis tibi mittere ab aruis,
 hoc solum est istic quod licet esse meum. 46
 funera non potui comitare nec ungere corpus,
 aque tuis toto diuidor orbe rogis.
 qui potuit, quem tu pro numine uiuus habebas,
 praestitit officium Maximus omne tibi. 50
 ille tibi exequias et magni funus honoris
 fecit et in gelidos uersit amoma sinus,
 diluit et lacrimis maerens unguenta profusis
 ossaque uicina condita texit humo.
 qui quoniam extinctis quae debet praestat amicis,
 et nos extinctis adnumerare potest. 56

X

Naso suo profugus mittit tibi, Flacce, salutem,
 mittere rem siquis qua caret ipse potest.
 longus enim curis uitiatum corpus amaris
 non patitur uires languor habere suas.
 nec dolor ullus adest, nec febris uxor anhelis, 5
 et peragit soliti uena tenoris iter.
 os hebes est, positaeque mouent fastidia mensae,
 et queror inuisi cum uenit hora cibi.
 quod mare quod tellus adpone quod educat aer,
 nil ibi quod nobis esuriatur erit. 10
 nectar et ambrosiam, latices epulasque deorum,
 det mihi formosa naua luuenta manu,
 non tamen exacuet torpens sapor ille palatum,
 stabit et in stomacho pondus inerte diu.
 haec ego non ausim, cum sint uerissima, cuiuis 15
 scribere, delicias ne mala nostra uocet.
 scilicet is status est, ea rerum forma mearum,
 deliciis etiam possit ut esse locus.
 delicias illi precor has contingere, si quis
 ne mihi sit leuior Caesaris ira timet. 20
 is quoque, qui gracili cibus est in corpore, somnus,
 non alit officio corpus inane suo;
 sed uigilo, uigilantque mei sine fine dolores,
 quorum materiam dat locus ipse mihi.
 uix igitur possis uisos agnoscere uultus, 25
 quoque ferit quaeras qui fuit ante color.
 paruus in exiles sucus mihi peruenit artus,
 membraque sunt cera pallidiora noua.
 non haec inmodico contraxi damna Lyaeo:
 scis mihi quam solae paene bibantur aquae. 30
 non epulis oneror: quarum si tangar amore,
 est tamen in Geticis copia nulla locis.
 nec uires adimit Veneris damnosa uoluptas:
 non solet in maestos illa uenire toros.
 unda locusque nocent et causa ualentior istis, 35
 anxietas animi, quae mihi semper adest.
 hanc nisi tu pariter simili cum fratre leuares,
 uix mens tristitiae nostra tulisset onus.

VIII 34 illa B C v. 47 ibi C H v. 57 prensi a v. exc. Pol. 74 erat A. IX 17 uulnera B C. 45 possim B C
 H O v. 46 quam Siesbye, cf. Madvig adu. ii 102. liquet Heins. Merk. 52 uersit Heins., uerba eodd. X 22 ut ante
 suo Bentl. 37 hoc exc. Pol.

uos estis fracto tellus non dura phaselo :
 quamque negant multi, uos mihi fertis opem. 40
 ferte, precor, semper, quia semper egebimus illa,

Caesaris offensum dum mihi numen erit.
 qui merita nobis minuat, non finiat iram,
 suppliciter uestros quisque rogate deos.

LIBER SECVNDVS

I

Huc quoque Caesarei peruenit fama triumphi,
 languida quo fessi uix uenit aura Noti.
 nil fore dulce mihi Scythica regione putauit :
 iam minus hic odio est quam fuit ante locus.
 tandem aliquid pulsa curarum nube serenum
 uidi, fortunae uerba dedique meae.
 nolit ut ulla mihi contingere gaudia Caesar,
 uelle potest cuius haec tamen una dari.
 di quoque, ut a cunctis hilari pietate colantur,
 tristitiam poni per sua festa iubent.
 denique, quod certus furor est audere fateri,
 hac ego laetitia, si uetet ipse, fruor.
 Iuppiter utilibus quotiens iuuat imbribus agros,
 mixta tenax segeti crescere lappa solet.
 nos quoque frugiferum sentimus inutilis herba
 numen, et inuita saepe iuamur ope.
 gaudia Caesareae mentis pro parte uirili
 sunt mea : priuati nil habet illa domus.
 gratia, Fama, tibi, per quam spectata triumphi
 incluso mediis est mihi pompa Getis. 20
 indice te didici, nuper uisenda coisse
 innumeras gentes ad ducis ora sui :
 quaeque capit uastis immensum moenibus orbem,
 hospitibus Romam uix habuisse locum.
 tu mihi narrasti, cum multis lucibus ante
 fuderit adsiduas nubilus Auster aquas,
 numine caelesti solem fulsisse serenum,
 cum populi uultu conueniente die,
 atque ita uictorem cum magnae uocis honore
 bellica laudatis dona dedisse uiris,
 claraque sumpturum pietas insignia uestes,
 tura prius sanctis inposuisse focis,
 iustitiamque sui caste placasse parentis,
 illo quae templum pectore semper habet,
 quaque ierit, felix adiectum plausibus omen, 35
 saxaque roratis erubuisse rosis ;
 protinus argento uersos imitantia muros
 barbara cum pietis oppida lata uiris,
 fluminaque et montes et in altis proelia siluis,
 armaque cum telis in strue mixta sua, 40
 deque tropaeorum, quod sol incenderit, auro
 aurea Romani tecta fuisse fori,
 totque tulisse duces captiuus addita collis
 uincula, paene hostis quot satis esse fuit.
 maxima pars horum uitam ueniamque tulerunt, 45
 in quibus et belli summa caputque Bato.
 cur ego posse negem minui mihi numinis iram,
 cum uideam mitis hostibus esse deos ?
 pertulit hic idem nobis, Germanice, rumor,
 oppida sub titulo nominis isse tui, 50
 atque ea te contra nec muri mole nec armis
 nec fatis ingenio tuta fuisse loci.
 di tibi dent annos, a te nam cetera sumes,

sint modo uirtuti tempora longa tuae.
 quod precor, eueniet : sunt quiddam oracula uatum :
 nam deus optanti prospera signa dedit. 56
 te quoque uictorem Tarpeias scandere in arces
 laeta coronatis Roma uidebit equis ;
 maturosque pater nati spectabit honores,
 gaudia percipiens, quae dedit ipse suis. 60
 iam nunc haec a me, iuuenum belloque togaque
 maxime, dicta tibi uaticinante nota,
 hunc quoque carminibus referam fortasse trium-
 phum,
 sufficet nostris si modo uita malis, 65
 inbuero Scythicas si non prius ipse sagittas,
 abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.
 quae si me saluo dabitur tua laurea templis,
 omina bis dices uera fuisse mea.

II

Ille domus uestrae primis uenerator ab annis,
 pulsus ad Euxini Naso sinistra freti.
 mittit ab indomitis hanc, Messaline, salutem,
 quam solitus praesens est tibi ferre, Getis.
 ei mihi, si lecto uultus tibi nomine non est, 5
 qui fuit, et dubitas cetera perlegere !
 perlege, nec mecum pariter mea uerba relega :
 urbe licet uestra uersibus esse meis.
 non ego concepi, si Pelion Ossa tulisset,
 clara mea tangi sidera posse manu, 10
 nec nos Enceladi dementia castra secuti
 in rerum dominos mouimus arma deos :
 nec, quod Tydidæ temeraria dextera fecit,
 numina sunt telis ulla petita meis.
 est mea culpa grauis, sed quae me perdere solum 15
 ausa sit, et nullum maius adorta nefas.
 nil nisi non sapiens possum timidusque uocari :
 haec duo sunt animi nomina uera mei.
 esse quidem fateor meritam post Caesaris iram
 difficilem precibus te quoque iure meis ; 20
 quaeque tua est pietas in totum nomen Iuli,
 te laedi cum quis laeditur inde putas.
 sed licet arma feras et uulnera saeua mineris,
 non tamen efficies ut timeare mihi.
 puppis Achaemeniden Graium Troiana recepit, 25
 profuit et Myso Pelias hasta duci.
 confugit interdum templi uiolator ad aram,
 nec petere offensi numinis horret opem.
 dixerit hoc aliquis tutum non esse : fatemur :
 sed non per placidas il meae puppis aquas. 30
 tuta petant alii : fortuna miserima tuta est :
 nam timor euentus deterioris abest.

 accipitremque timens pennis trepidantibus ales 35

X 44 usque coni. Riese.

II I 26 assuetas C. 34 quae Heins., quo codd. 36 iactatis = exc. Pol., an odoratis ? cf. Tr. V 3. 3. 37 ueros =. 39 proelia Merk., proflua a H ω, pascua O =. fluminaque in montes et in altis proflua siluas Heins. 41 sic cod. Basileensis. incenderet a =, incenderit O =. 43 captiuus = Nauigerius, captiuos a ω. 44 sic A. hostes cett. 46 Bato A excerpta Scaligeri, fuit B (ex corr.) ω, tenet C. 48 sic A. mites cett. 50 esse a O =. 55 quiddam Heumann, quaedam codd. 67 quod ω. II 5 o mihi a. si A B² H O =, quid B C =. 18 crimina Housman. 33, 34 ex archetypo exciderunt, om. B C ; lacunam codices alii aliter explebant : qui rapitur / porrigit spinas dura quae saxa A, qui rapitur fatis quid praeter fata requirit (requirit =) / saepe creat molles aspera spina rosas B² H O exc. Pol. =. qui rapitur spumante salo (freto Erfurt.) sua brachia tendens / porrigit ad spinas duraque saxa manus Lipsiensis et Erfurtanus, nescio an recte. 35 accipitrem metuens C.

audet ad humanos fessa uenire sinus,
 nec se uicino dubitat committere tecto,
 quae fugit infestos territa cerua canes.
 da, precor, accessum lacrimis, mississimè, nostris,
 nec rigidam timidis uocibus obde forem, 40
 uerbaque nostra fauens Romana ad numina perfer
 non tibi Tarpeio culta Tonante minus,
 mandatque mei legatus suscipe causam :
 nulla meo quamuis nomine causa bona est.
 iam prope depositus, certe iam frigidus aeger 45
 seruatus per te, si modo seruator, ero.
 nunc tua pro lassis nitatur gratia rebus,
 principis aeterni quam tibi praestat amor.
 nunc tibi et eloqui nitor ille domesticus adsit,
 quo poteras trepidis utilis esse reis. 50
 uidit enim in uobis facundi lingua parentis,
 et res heredem repperit illa suum.
 hanc ego, non ut me defendere temptet, adoro :
 non est confessi causa tuenda rei.
 num tamen excuses erroris origine factum, 55
 an nihil expediat tale mouere, uide.
 uulneris id genus est, quod cum sanabile non sit,
 non conrectari tutius esse puto.
 lingua, sile : non est ultra narrabile meoquam :
 posse uelim cineres obruere ipse meos. 60
 sic igitur, quasi me nullus deceperit error,
 uerba fac, ut uita, quam dedit ipse, fruatur,
 cumque serenus erit uultusque remiserit illos,
 qui secum terras imperiumque mouent :
 exiguum ne me praedam sinat esse Getarum, 65
 detque solum miserae mite, precare, fugae.
 tempus adest aptum precibus. ualet ipse uidetque,
 quas fecit uires, Roma, ualere tuas.
 incolumis coniunx sua puluinaria seruat ;
 promouet Ausonium filius imperium ; 70
 praeterit ipse suos animo Germanicus annos,
 nec uigor est Drusi nobilitate minor.
 adde nurus neptesque pias natosque nepotum
 ceteraque Augustae membra uidere domus ;
 adde triumphatos modo Paeonias, adde quieti 75
 subdita montanae brachia Dalmatiae.
 nec designata est abiectis Illyris armis
 Caesarum famulo uertice ferre pedem.
 ipse super curram placido spectabilis ore
 tempora Phoebea uirgine nexa tulit. 80
 quem pia uobiscum proles comitauerit euntem,
 digna parente suo nominibusque datis,
 fratribus adsimilis, quos proxima templa tenentis
 diuus ab excelsa Iulius aede uidet.
 his Messalinus, quibus omnia credere debent, 85
 primum laetitiae non negat esse locum.
 quicquid ab his superest, uenit in certamen amoris :
 hac hominum nulli parte secundus erit.
 hanc colet ante diem qua, quae decreta merenti,
 uenit honoratis laurea digna comis. 90
 felices quibus, o, licuit spectare triumphos
 et ducis ore deos aequiperante frui !
 at mihi Sauromatae pro Caesaris ore uidendi
 terraeque pacis inops undaque uincta gelu.
 si tamen haec audis et uox mea peruenit istae, 95
 sit tua mutando gratia blanda loco.
 hoc pater ille tuus primo mihi cultus ab aeno,
 siquid habet sensus umbra diserta, petit
 hoc petit et frater, quamuis fortasse ueretur
 seruandi noceat ne tibi cura mei. 100
 tota domus rogat hoc : nec tu potes ipse negare,
 et nos in turbae parte fuisse tuae.
 ingenii certe, quo nos male sensimus usos,
 Artibus exceptis, saepe probator eras.
 nec mea, si tantum peccata nouissima demas, 105
 esse potest domui uita pudenda tuae.

sic igitur uestrae uigeant penetralia gentis,
 curaue sit superis Caesaribusque tui :
 mite, sed iratum merito mihi nomen adora,
 eximar ut Scythici de feritate loci. 110
 difficile est, fateor : sed tendit in ardua uirtus
 et talis meriti gratia maior erit.
 nec tamen Aetnaeus uasto Polyphemus in antro
 accipiet uoces Antiphatessue tuas :
 sed placidus facilisque parens ueniaeque paratus,
 et qui fulmineo saepe sine igne tonat. 116
 qui cum triste aliquid statuit, fit tristis et ipse,
 cuique fere poenam sumere poena sua est.
 uicta tamen uitio est huius clementia nostro,
 uenit et ad uires ira coacta suas. 120
 qui quoniam patria toto sumus orbe remoti,
 nec licet ante ipsos procubuisse deos,
 quos colis, ad superos haec fer mandata sacerdos,
 adde sed et proprias ad mea uerba preces.
 sic tamen haec tempta si non nocitura putabis. 125
 ignoscas : timeo naufragus omne fretum.

III

Maxime, qui claris nomen uirtutibus aequas,
 nec sinis ingenium nobilitate premi,
 culte mihi (quid enim status hic a funere differt ?)
 supremum uitae tempus adusque meae, 5
 rem facis, adlicitum non auersatus amicum,
 qua non est aeno rarior ulla tuo.
 turpe quidem dictu, sed, si modo uera fatemur,
 uulgus amicitias utilitate probat.
 cura quid expediat prius est quam quid sit honestum,
 et cum fortuna statque caditque fides. 10
 nec facile inuenias multis in milibus unum,
 uirtutem pretium qui putet esse sui.
 ipse decor, recte facti si praemia desint,
 non mouet, et gratis paenitet esse probum.
 nil nisi quod prodest carum est ; et, detrahe menti
 spem fructus auidae, nemo petendus erit. 16
 at reditus iam quisque suos amat, et sibi quid sit
 utile, sollicitis supputat articulis.
 illud amicitiae quondam uenerabile numen
 prostat et in quaestu pro meretrice sedet. 20
 quo magis admiror non, ut torrentibus undis,
 communis uitii te quoque labe trahi.
 diligitur nemo nisi cui fortuna secunda est :
 quae simul intonuit, proxima quaeque fugat.
 en ego non paucis quondam munitus amicis, 25
 dum flauit uelis aura secunda meis,
 ut fera nimbo tumuerunt aequora uento,
 in mediis lacera naue relinquo aquis ;
 cumque alii nolint etiam me nosse uideri,
 uix duo proiecto testem tulistis opem. 30
 quorum tu princeps. neque enim comes esse, sed
 auctor,
 nec petere exemplum, sed dare dignus eras.
 te nihil ex acto nisi non peccasse petentem,
 sponte sua probitas officiumque iuuat. 35
 indice te mercede caret per seque petenda est
 externis uirtus incommutata bonis.
 turpe putas abigi, quia sit miserandus, amicum,
 quodque sit infelix, desinere esse tuum.
 mitius est lasso digitum supponere mento,
 mergere quam liquidis ora natantis aquis. 40
 cerne quid Aeacides post mortem praestet amico :
 instar et hanc uitam mortis habere puta.
 Pirithoum Theseus Stygias comitauit ad undas :
 a Stygia quantum sors mea distat aqua ?
 adfuit insano iuuenis Phoeceus Orestae : 45
 et mea non minimum culpa furoris habet.

II 47 lapsi a. 69 incolumi a. 73 nurum AB τ exc. Pol., nuros C. 89 qua, quae (sc. est) scripsi, quāq; A, qua quam B, quamqua ut C, quamquam a, sua qua con. Postgate, nona qua Merk. 91 a. hoc H recte? 94 cuncta A O =, sed cf. Tr. III 10. 25. 95 istae Merk., istae B C =, illuc H O =. 110 eximat A Argentorat. in Augentorat. III 15 nil B C O =, et A τ, nec Merk. 16 uerendus Madv. 33 petentem T. Faber, fatentem codd. (fatemur B). 37 abigi B C, abici cett. codd.

tu quoque magnorum laudes admitte uiro-
ut facis, et lapsa quam potes adfer opem.
si bene te noui, si qui prius esse solebas
nunc quoque es, atque animi non cecidere tui, 50
quo fortuna magis saeuit, magis ipse resistis,
utque decet, ne te uicerit illa, caues,
et bene uti pugnes, bene pugnaens efficit hostis :
sic eadem prodest causa nocetque mihi.
scilicet indignum, iuuenis carissime, ducis 55
te fieri comitem stantis in orbe deae.
firmus es, et quoniam non sunt ea, qualia uelles,
uela regis quassae qualiacumque ratis.
quaqueque ita concussa est, ut iam casura putetur,
restat adhuc umeris fulta ruina tuis. 60
ira quidem primo fuerat tua iusta, nec ipso
lenior, offensus qui mihi iure fuit.
quique dolor pectus tetigisset Caesaris alti,
illum iurabas protinus esse tuum.
ut tamen audita est nostrae tibi cladis origo, 65
diceris erratis ingemuisse meis.
tum tua me primum solari littera coepit
et laesum flecti spem dare posse deum.
mouit amicitiae tum te constantia longae,
ante tuos ortus quae mihi coepta fuit, 70
et quod eras aliis factus, mihi natus amicus,
quodque tibi in cunis oscula prima dedi.
quod, cum uestra domus teneris mihi semper ab
annis

culta sit, esse uetus me tibi cogit onus.
me tuus ille pater, Latiae facundia linguae, 75
quae non inferior nobilitate fuit,
primus ut auderem committere carmina famae
inpulit, ingenii dux fuit ille mei.
nec quo sit primum nobis a tempore cultus
contendo fratrem posse referre tuum. 80
te tamen ante omnis ita sum complexus ut unus
quolibet in casu gratia nostra fores.
ultima me tecum uidit maestisque cadentes
excepit lacrimas Aethalis Ilua genis :
cum tibi quaerenti num uerus nuntius esset, 85
attulerat culpa quem mala fama meae,
inter confessum dubie dubique negantem
haerebam, puidas dante timore notas,
exemploque niuis, quam mollis aquaticus Auster,
gutta per attonitas ibat oborta genas. 90
haec igitur referens et quod mea crimina primi
erroris uenia posse latere uides,
respicias antiquum lassus in rebus amicum,
fomentisque iuuas uulnera nostra tuis.
pro quibus optandi si nobis copia fiat, 95
tam bene promerito commoda mille precor.
sed si sola mihi dentur tua uota, precabor
ut tibi sit saluo Caesare salua parens.
haec ego cum faceres altaria pinguis ture
te solitum meminisse prima rogare deos. 100

IV

Accipe conloquium gelido Nasonis ab Histro,
Attice, iudicio non dubitante meo.
ecquid adhuc remanes memor infelicis amici,
deserit an partis languida cura suas ?
non ita di mihi sunt tristes ut credere possim 5
fasque putem iam te non meminisse mei.
ante oculos nostros tua adest tua semper imago
et uideo uultus mente uidere tuos.
seria multa mihi tecum conlata recordor,
nec data iucundis tempora pauca iocis. 10

saepe citae longis uisae sermonibus horae,
saepe fuit breuior quam mea uerba dies.
saepe tuas uenit factum modo carmen ad aures
et noua iudicio subdita musa tuo est.
quod tu laudaras, populo placuisse putabam : 15
hoc pretium curae dulce recentis erat.
utque meus lima rarus liber esset amici,
non semel admonitu facta litura tuo est.
nos fora uiderunt pariter, nos porticus omnis,
nos uia, nos iunctis curua theatra locis. 20
denique tantus amor nobis, carissime, semper,
quantus in Aeacide Nestorideque fuit.
non ego, si biberes securae pocula Lethes,
excideret haec credam pectore posse tuo.
longa dies citior brumali sidere noxque 25
tardior hiberna solstitialis erit,
nec Babylon aestum, nec frigora Pontus habebit,
calthaque Paestanas uincet odore rosas,
quam tibi nostrarum ueniant obliuia rerum :
non ita pars fati candida nulla mei est. 30
ne tamen haec dici possit fiducia mendax
stultaque credulitas nostra fuisse, caue,
constantique fide ueterem tutare sodalem,
qua licet et quantum non onerosus ero.

V

Condita disparibus numeris ego Naso Salano
praeposita misi uerba salute meo.
quae rata sit cupio ; rebusque ut comprobet omen,
te precor a saluo possit, amice, legi.
candor, in hoc aeuo res intermortua paene, 5
exigit, ut faciam talia uota, tuus.
nam fuerim quamuis modico tibi iunctus ab usu,
diceris exiliis indoluisse meis :
missaque ab Euxino legeres cum carmina Ponto,
illa tuus inuit qualiacumque fauor : 10
optastique breui solui mihi Caesaris iram,
quod tamen optari, si sciat, ipse sinat.
moribus ista tuis tam mitia uota dedisti,
nec minus idcirco sunt ea grata mihi.
quoque magis moueare malis, doctissime, nostris, 15
credibile est fieri condicione loci.
uix hac inuenies totum, mihi crede, per orbem,
quae minus Augusta pace fruatur humus.
tu tamen hic structos inter fera proelia uersus
et legis et lectos ore fauente probas ; 20
ingenioque meo, uena quod paupere manat,
plaudis et e riuo flumina magna facis.
grata quidem sunt haec animo suffragia nostro,
uix sibi cum miseros posse placere putes.
dum tamen in rebus temptamus carmina paruis, 25
materiae gracili sufficit ingenium :
nuper, ut huc magni peruenit fama triumphi,
ausus sum tantae sumere molis opus :
obruit audentem rerum grauitasque nitorque,
nec potui coepti pondera ferre mei. 30
illic quam laudes erit officiosa uoluntas :
cetera materia debilitata iacent.
qui si forte liber uestras peruenit ad aures,
tutelam mando sentiat ille tuam.
hoc tibi facturo, uel si non ipse rogarem, 35
accedat cumulus gratia nostra leuis.
non ego laudandus, sed sunt tua pectora, lacte
et non calcata candidiora niue :
mirarisque alios, cum sis mirabilis ipse,
nec lateant artes eloquimurque tuum. 40
te iuuenum princeps, cui dat Germania nomen,

III 43 ut facis et. ut facias A, utque facis H O. 49 quid A Argentorat., quod. 55 rarissime edd. uett., clarissime exc. Pol. 75, 76 pater L. f. l. quod (uel cui) n. Housman. 79 quod sit primo O. 84 Aethalis Ilua Rutgers, aethalis silua A B, idem fere C, ytalis hora O. 87 dubie om. A, medius O. IV 2 dubitante a H O. 7 tua adest L. Müller, De re metrica p. 291, tua .e. A, posita est B C, extat O, praesto est, tua nunc Merk. 16 regentis A O. Riese, momentis H. 25 citius a. V 3 contra coniecturas criticorum defendit I. Vahlen, Ueber die Anfänge der Heroiden des Ovid p. 32. 11 breui Postgate, breuem codd., solui Postgate coll. Met. IX 274, salui a H, statui conieci ed. Ox. Tristium p. ciii. cf. supr. 2. 116. fieri O, 24 putas A B, putat C, 32 debiliora Postgate,

participem studii Caesar habere solet.
 tu comes antiquus, tu primis iunctus ab annis
 ingenio mores aequiperante places.
 te dicente prius fit protinus impetus illi, 45
 deque habet elicias qui sua uerba tuis.
 cum tu desisti mortaliaque ora quierunt
 tectaque non longa conticuere mora,
 surgit fuleo iuuenis cognomine dignus,
 qualis ab Eois Lucifer ortus aquis. 50
 dumque silens adstat, status est uultusque disertus,
 speinque decens doctae uocis amictus habet.
 mox ubi pulsa mora est atque os caeleste solutum,
 hoc superos iures more solere loqui,
 atque 'haec est' dicas 'facundia principe digna': 55
 eloquio tantum nobilitatis inest.
 huic tu cum placeas et uertice sidera tangas,
 scripta tamen profugi uatis habenda putas.
 scilicet ingenii aliqua est concordia iunctis,
 et seruat studii foedera quisque sui: 60
 rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
 rectorem dubiae nauitae puppis amat.
 tu quoque Pieridum studio, studiose, teneris,
 ingenioque faues, ingeniose, meo.
 distat opus nostrum, sed fontibus exit ab isdem: 65
 artis et ingenuae cultor uterque sumus.
 thyrsus abest a te gustata et laurea nobis,
 sed tamen ambobus debet interesse calor:
 utque meis numeris tua dat facundia neruos,
 sic uenit a nobis in tua uerba nitor. 70
 iure igitur studio confinia carmina uestro
 et commiliti sacra tuenda putas.
 pro quibus, ut maneat, de quo censeris, amicus,
 comprecor, ad uitae tempora summa tuae,
 succedatque tuis orbi moderatus habenis: 75
 quod mecum populi uota precantur idem.

VI

Carmine Graecinum, qui praesens uoce solebat,
 tristis ab Euxinis Naso salutatur aquis.
 exulis haec non est: praebet mihi littera linguam,
 et si non liceat scribere, mutus ero.
 corripis, ut debes, stulti peccata sodalis 5
 et mala me meritis ferre minora doces.
 uera facis sed sera meae conuicia culpae:
 aspera confesso uerba remitte reo.
 cum poteram recto transire Ceraunia uelo,
 ut fera uitarem saxa, monendus eram. 10
 nunc mihi naufragio quid prodest discere facto,
 qua mea debuerit currere cumba uia?
 brachia da lasso potius prendenda natanti,
 nec pigeat mento supposuisse manum.
 idque facis, faciasque precor. sic mater et uxor, 15
 sic tibi sint fratres totaque salua domus:
 quodque soles animo semper, quod uoce precari,
 omnia Caesaribus sic tua facta probes.
 turpe erit in miseris ueteri tibi rebus amico
 auxilium nulla parte tulisse tuum: 20
 turpe referre pedem, nec passu stare tenaci:
 turpe laborantem deseruisse ratem:
 turpe sequi casum et fortunae accedere amicum,
 et, nisi sit felix, esse negare suum.
 non ita uixerunt Strophio atque Agamemnone nati, 26
 non haec Aegidae Pirithoique fides,
 quos prior est mirata, sequens mirabitur aetas,
 in quorum plausus tota theatra sonant.

tu quoque per durum seruato tempus amico
 dignus es in tantis nomen habere uiris. 30
 dignus es, et quoniam laudem pietate mereris,
 non erit officii gratia surda tui.
 crede mihi, nostrum si non mortale futurum est
 carmen, in ore frequens posteritatis eris.
 fac modo permanes lasso, Graecine, fidelis, 35
 duret et in longas impetus iste moras.
 quae tu cum praestes, remo tamen utor in aura,
 nec nocet admissio subdere calcar equo.

VII

Esse salutatum nult te mea littera primum
 a male pacatis, Attice, missa Getis.
 proxima subsequitur quid agas audire uoluptas,
 et si, quicquid agis, sit tibi cura mei.
 nec dubito quin sit: sed me timor ipse malorum 5
 saepe superuacuos cogit habere metus.
 da ueniam, quaeso, nimioque ignosce timori:
 tranquillas etiam naufragus horret aquas,
 qui semel est laesus fallaci piscis ab hamo,
 omnibus unca cibis aera subesse putat. 10
 saepe canem longe uisum fugit agna lupumque
 credit, et ipsa suam nescia uitat opem.
 membra reformidant mollem quoque saucia tactum,
 uanaque sollicitis incitat umbra metum.
 sic ego fortunae telis confixus iniquis 15
 pectore concipio nil nisi triste meo.
 iam mihi fata liquet coeptos seruantiu cursus
 per sibi consuetas semper itura uias:
 observare deos, ne quid mihi cedat amice,
 uerbaque Fortunae uix puto posse dari. 20
 est illi curae me perdere, quaeque solebat
 esse leuis, constans et bene certa nocet.
 crede mihi, si sum ueri tibi cognitus oris,
 nec planus in nostris casibus esse putor,
 Cinyphiae segetis citius numerabis aristas, 25
 altaque quam multis floreat Hybla thymis,
 et quot aues motis nitantur in aere pinnis,
 quotque natent pisces aequore, certus eris,
 quam tibi nostrorum statuatur summa laborum,
 quos ego sum terra, quos ego passus aqua. 30
 nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
 sed tamen hi nostris ingemuere malis.
 quae tibi si memori coner perscribere uersu,
 Ilias est fati longa futura mei.
 non igitur uereor quo te rear esse uerendum, 35
 cuius amor nobis pignora mille dedit,
 sed quia res timida est omnis miser, et quia longo est
 tempore laetitiae ianua clausa meae.
 iam dolor in morem uenit meus; utque caducis
 percussu crebro saxa cauantur aquis, 40
 sic ego continuo fortunae uulneror ietu,
 uixque habet in nobis iam noua plaga locum.
 nec magis assiduo uomer tenuatur ab usu,
 nec magis est curuis Appia trita rotis,
 pectora quam mea sunt serie caecata malorum. 45
 et nihil inueni quod mihi ferret opem.
 artibus ingenuis quaesita est gloria multis:
 infelix perii dotibus ipse meis.
 uita prior uitio caret et sine labe peracta est:
 auxilii misero nil tulit illa mihi. 50
 culpa grauis precibus donatur saepe suorum:
 omnis pro nobis gratia muta fuit.
 adiunat in duris aliquos praesentia rebus:

V 52 decens =, docens = O. amictus Heins., amicus codd. 67, 68 detruserunt Korn. Merk. 67 abest a te Rothmaler, sublestate A, sibi est a te B C. gustata A, cf. Iuu. VII 19, gustata cett. codd. et Rothmaler, est codd., delphica non aequo gustata (gustata Benti.) est laurea nobis Gudianus, exc. Pol.: probauit Benti. 68 color O, quod coniecit Merk. ad Ibin p. 373. 75 suis =, orbi conieci, orbis codd. moderatus A C, moderator B O u. VI 6 doces T. Faber, doles codd. 23, 24 suspectus Heinsio delenerunt Benti., Korn. Merk. 23 colere =, 24 taura = Riese, coll. 19: sed uide I 3. 2. 35 lapsus =. VII 4 si quicquid, si quid A, iam si quid exc. Pol., bene signat Argentorat. = recte? nunc quicquid O. 5 tenor Benti., tumor Merk. 14 inmutat A, inuitit manus altera codicis Barberini. 24 planus in Ellis, Journal of Philology xv 9 et suo Marte Rothmaler, planus A, planus B C, fraus in O =, putor Korn., potes =, potest =. 27 sic A, pennis cett. codd. 35 quo B C quod reduxi, qua A, qua O = edd. 49 est om. A. 53 aliquos B C =, aliqua A, aliqua Heins. edd.

obruit hoc absens uasta procella caput.
 quis non horruerit tacitam quoque Caesaris iram?
 addita sunt poenis aspera uerba meis. 56
 fit fuga temporibus leuior: proiectus in aequor
 Arcturum subii Pleiadumque minas.
 saepe solent hiemem placidam sentire carinae:
 non Ithacae puppi saeuior unda fuit. 60
 recta fides comitum poterat mala nostra leuare:
 ditata est spoliis perfida turba meis.
 mitius exilium faciunt loca: tristior ista
 terra sub ambobus non iacet ulla polis.
 est aliquid patriis uicinum finibus esse:
 ultima me tellus, ultimus orbis habet. 65
 praestat et exilibus pacem tua laurea, Caesar:
 Pontica finitimo terra sub hoste iacet.
 tempus in agrorum cultu consumere dulce est:
 non patitur uerti barbarus hostis humum. 70
 temperie caeli corpusque animusque iuuatur:
 frigore perpetuo Sarmatis ora riget.
 est in aqua dulci non inuidiosa uoluptas:
 aequoreo bibitu cum sale mixta palus.
 omnia deficiunt: animus tamen omnia uincit, 75
 ille etiam uires corpus habere facit.
 sustineas ut onus, nitendum uertice pleno est:
 aut, flecti nervos si patiere, cades.
 spes quoque posse mora mitescere principis iram,
 uiuere ne nolim deficiamque, cauet. 80
 nec uos parua datis pauci solacia nobis,
 quorum spectata est per mala nostra fides.
 coepta tene, quaeso, neque in aequore desere nauem,
 meque simul serua iudiciumque tuum.

VIII

Redditus est nobis Caesar cum Caesare nuper,
 quos mihi misisti, Maxime Cotta, deos.
 utque tuum munus numerum, quem debet, haberet,
 est ibi Caesaribus Liuiua iuncta suis.
 argentum felix omnique beatus auro, 5
 quod, fuerit pretium cum rude, numen habet.
 non mihi diuitias dando maiora dedisses,
 caelitibus missis nostra sub ora tribus.
 est aliquid spectare deos et adessee putare,
 et quasi cum uero numine posse loqui. 10
 quantum animo, redii, nec me tenet ultima tellus,
 utque prius, media sospes in urbe moror.
 Caesareos uideo uultus, uelut ante uidebam:
 uix huius uoti spes fuit ulla mihi;
 utque salutabam numen caeleste, saluto: 15
 quod reduci tribuas, nil, puto, maius habes.
 quid nostris oculis nisi sola Palatia desunt?
 qui locus ablato Caesare uilis erit.
 hunc ego cum spectem, uideor mihi cernere Romam;
 nam patriae faciem sustinet ille suae. 20
 fallor an irati mihi sunt in imagine uultus,
 toruaque nescioquid forma minantis habet?
 parce, uir immenso maior uirtutibus orbe,
 iustaque uindictae supprime frena tuae.
 parce, precor, saeculi decus indelebile nostri, 25
 terrarum dominum quem sua cura facit.
 per patriae nomen, quae te tibi carior ipso est,
 per numquam surdos in tua uota deos,
 perque tori sociam, quae par tibi sola reperta est,
 et cui maiestas non onerosa tua est, 30
 perque tibi similem uirtutis imagine natum,
 moribus adgnosci qui tuus esse potest,

perque tuos uel auo dignos uel patre nepotes,
 qui ueniunt magno per tua iussa gradu:
 parte leua minima nostras et contrahe poenas, 35
 daque procul Scythico qui sit ab hoste locum.
 et tua, si fas est, a Caesare proxime Caesar,
 numina sint precibus non inimica meis:
 sic fera quam primum pauido Germania uultu
 ante triumphantis serua feratur equos: 40
 sic pater in Pylios, Cumaeos mater in annos
 uiuant, et possis filius esse diu.
 tu quoque, conueniens ingenti nupta marito,
 accipe non dura supplicis aure preces:
 sic tibi uir sospes, sic sint cum prole nepotes, 45
 cumque bonis nurius quod peperere nurus:
 sic, quem dira tibi rapuit Germania Drusum,
 pars fuerit partus sola caduca tui.
 sic tibi mature fraterni funeris ultor
 purpureus niueis filius instet equis. 50
 adnuite o! timidis, mitissima numina, uotis:
 praesentis aliquid prosit habere deos.
 Caesaris aduentu tuta gladiatorum harena
 exit, et auxilium non leue uultus habet:
 nos quoque uestra iuuat quod, qua licet, ora uidemus,
 intrata est superis quod domus uia tribus. 56
 felices illi qui non simulacra sed ipsos
 quique deum coram corpora uera uident.
 quod quoniam nobis inuidit inutile fatum,
 quos dedit ars uultus effigiemque colo. 60
 sic homines nouere deos, quos arduus aether
 occultit, et colitur pro Ioue forma Iouis.
 denique quae mecum est et erit sine fine caute
 ne sit in inuiso uestra figura loco.
 nam caput e uestra citius ceruice recedet, 65
 et patiar fossis lumen abire genis,
 quam caream raptis, o publica numina, uobis:
 uos eritis nostrae portus et ara fugae.
 uos ego complectar, Geticis si cingar ab armis,
 utque meas aquilas signaque dextra sequar. 70
 aut ego me fallo nimiaque cupidine ludor,
 aut spes exilii commodioris adest.
 nam minus et minus est facies in imagine tristis,
 uisaeque sunt dictis adnuere ora meis.
 uera precor fiant timidae praesagia mentis, 75
 iustaque quamuis est, sit minor ira dei.

IX

Regia progenies, cui nobilitatis origo
 nomen in Eumolpi peruenit usque, Coty;
 fama loquax uestras si iam peruenit ad aures,
 me tibi finitimi parte iacere soli:
 supplicis exaudi, iuuenum mitissime, nocem, 5
 quamque potes, profugo (nam potes) adfer opem.
 me fortuna tibi (de qua quod non querar hoc est)
 tradidit, hoc uno non inimica mihi.
 excipe naufragium non duro litore nostrum,
 ne fuerit terra tutor una tua. 10
 regia, crede mihi, res est succurrere lapsis,
 conuenit et tanto, quantus es ipse, uiro.
 fortunam decet hoc istam: quae maxima cum sit,
 esse potest animo uix tamen aequa tuo.
 conspicitur numquam meliore potentia causa, 15
 quam quotiens uanas non sinit esse preces.
 hoc nitor iste tui generis desiderat, hoc est
 a superis ortae nobilitatis opus:
 hoc tibi et Eumolpus, generis clarissimus auctor,

VII 55 quis non horruerit Heins., quae non horruerit A, quem non obruerit (obruerit H τ) — ira B² in litura taciti — iram C) B C ω. 71 iuuantur τ edd., sed cf. Trist. I 3. 16. 77 pleno. recto Argentorat. exc. Pol. τ, cf. Iuu. III 252. VIII 11 quantum animo redii Postgate, q. ad te r. Ehwald, Jahresh. xliii 264, quanta meridi A, quanta a te merui B C, quantum (quando O) ad me redii H O τ tutante Rappold Zeitschrift. f. d. östern. Gymn. 1881, p. 815, praemia quanta dei B³ exc. Pol., quanta tamen uidi Ellis. 25 precor O Vossianus, puer a ω. indelebile B (mg.) τ, indefleble a τ, admirabile B² H τ, o venerabile O. 26 sua Itali, tua codd. 40 triumphantes B τ. 46 quot τ. 53 aduentum A unde ad nutum Riese. tota A H τ an tuto? 54 uulnus B (corr. B²) O τ edd. complures. 70 signaque dextra sequar Postgate, signaque rara sequar Ellis, signa sequar A, tutaque signa querar B, tutaque signa sequor C, signa ego uestra sequar H O τ. 71 nimioque A B.

et prior Eumolpo suadet Erichthonius : 20
 hoc tecum commune deest, quod uterque rogati
 supplicibus uestris ferre soletis opem.
 numquid erit, quare solito dignemur honore
 numina, si demas uelle iuare deos ?
 Iuppiter oranti surdas si praebet aures, 25
 uictima pro templo cur cadat icta Iouis ?
 si pacem nullam pontus mihi praestet eunti,
 irrita Neptuno cur ego tura feram ?
 nana laborantis si fallat uota coloni,
 accipiat grauidae cur suis exta Ceres ? 30
 nec dabit intonso iugulum caper hostia Baccho,
 musta sub adducto si pede nulla fluent.
 Caesar ut imperii moderetur frena precamur,
 tam bene quod patriae consulit ille suae.
 utilitas igitur magnos hominesque deosque 35
 efficit, auxiliis quoque fauente suis.
 tu quoque fac profugo prosint tua castra iacenti,
 o Coty, progenies digna parente tuo.
 conueniens homini est hominem seruare uoluptas,
 et melius nulla quaeritur arte fauor. 40
 quis non Antiphaten Laestrygona deuouet ? aut quis
 munifici mores improbat Alcinoi ?
 non tibi Casandreu pater est gentisue Pheraeae
 quibae repertorem torruit arte sua :
 sed quam Marte ferox et uinci nescius armis, 45
 tam numquam facta pace cruoris amans.
 adde quod ingenuas didicisse fideliter artes
 emollit mores nec sinit esse feros.
 nec regum quisquam magis est instructus ab illis,
 mitibus aut studiis tempora plura dedit. 50
 carmina testantur, quae, si tua nomina demas,
 Threicium iuuenem composuisse negem.
 neue sub hoc tractu uates foret unicus Orpheus,
 Bistonis ingenio terra superba tuo est.
 utque tibi est animus, cum res ita postulat, arma 55
 sumere et hostili tingere caede manum,
 atque ut es excusso iaculum torquere lacerto
 collaque uelocis flectere doctus equi,
 tempora sic data sunt studiis ubi iusta paternis,
 atque suis ueris forte quieuit opus, 60
 ne tua marcescant per inertis otia somnos,
 lucida Pieria tendis in astra uia.
 haec quoque res aliquid tecum mihi foederis adfert :
 eiusdem sacri cultor uterque sumus.
 ad uatem uates orantia brachia tendo, 65
 terra sit exiliis ut tua fida meis.
 non ego caede nocens in Ponti litora ueni,
 mixtae sunt nostra dira uenena manu :
 nec mea subiecta conuicta est gemma tabella
 mendacem linis inposuisse notam. 70
 nec quicquam, quod lege netor committere, feci :
 est tamen his grauior noxa fatenda mihi.
 neue roges quae sit, stultam quam scripsimus
 Artem,
 innocuas nobis haec netat esse manus.
 eequid praeterea peccarim quaerere noli, 75
 ut lateat sola culpa sub Arte mea.
 quicquid id est, habuit moderatam uindictis iram.
 qui nisi natalem nil mihi dempsit humum.
 hac quoniam careo, tua nunc uicinia praestet,
 inuiso possim tutus ut esse loco. 80

X

Eequid ab impressae cognoscis imagine ceræ
 haec tibi Nasonem scribere uerba, Maer ?
 auctorisque sui si non est anulus index,
 cognitare est nostra littera facta manu ?
 an tibi notitiam mora temporis eripit horum, 5

nec repetunt oculi signa uetusta tui ?
 sis licet oblitus pariter gemmaeque manusque,
 exciderit tantum ne tibi cura mei.
 quam tu uel longi debes conuictibus aevi,
 uel mea quod coniunx non aliena tibi, 10
 uel studiis, quibus es quam nos sapientius usus,
 utque decet, nulla factus es Arte nocens.
 tu canis aeterno quicquid restabat Homero,
 ne careant summa Troica bella manu :
 Naso parum prudens, artem dum tradit amandi, 15
 doctrinae pretium triste magister habet.
 sunt tamen inter se communia sacra poetis,
 diuersum quamuis quisque sequamur iter.
 quorum te memorem, quamquam procul absumus,
 esse
 suspicor, et casus nelle leuare meos. 20
 te duce magnificas Asiae perspeximus urbes,
 Trinacris est oculis te duce nota meis ;
 uidimus Aetnaea caelum splendescere flamma,
 subpositus monti quam uomit ore gigans,
 Hennaecosque lacus et olentis stagna Palici, 25
 quaque suis Cyanen miscet Anapus aquis.
 nec procul hinc nympha quae, dum fugit Elidis
 amnem,
 tecta sub aequorea nunc quoque currit aqua.
 hic mihi labentis pars anni magna peracta est.
 eheu, quam dispar est locus ille Getis ! 30
 et quota pars haec sunt rerum, quas uidimus anibo,
 te mihi iucundas efficiente uias !
 seu rate caeruleas picta sulcauimus undas,
 esseda nos agili sine tulere rota,
 saepe breuis nobis uicibus uia uisa loquendi, 35
 pluraque, si numeres, uerba fuere gradu,
 saepe dies sermone minor fuit, inque loquendum
 tarda per aestiuos defuit hora dies.
 est aliquid casus pariter timuisse marinos
 iunctaque ad aequoreos nota tulisse deos, 40
 et modo res egisse simul, modo rursus ab illis,
 quorum non pudeat, posse referre iocos.
 haec tibi cum subeant, absim licet, omnibus annis
 ante tuos oculos, ut modo uisus, ero.
 ipse equidem certe cum sim sub cardine mundi, 45
 qui semper liquidis altior extat aquis,
 te tamen intueor quo solo pectore possum
 et tecum gelido saepe sub axe loquor.
 hic es et ignoras, et ades celeberrimus absens,
 inque Getas media iussus ab urbe uenis. 50
 redde uicem, et quoniam regio felicio ista est,
 istie me memori pectore semper habe.

XI

Hoc tibi, Rufe, breui properatum tempore mittit
 Naso parum faustae conditor Artis opus :
 ut, quamquam longe toto sumus orbe remoti,
 scire tamen possis nos meminisse tui.
 nominis ante mei uenient obliuia nobis, 5
 pectore quam pietas sit tua pulsa meo :
 et prius hanc animam uacuas reddemus in auras,
 quam fiat meriti gratia uana tui.
 grande uoco lacrimas meritum quibus ora rigabas,
 cum mea concreto sicca dolore forent : 10
 grande uoco meritum maestae solacia mentis,
 cum pariter nobis illa tibiue dares.
 sponte quidem per seque mea est laudabilis uxor,
 admonitu melior fit tamen illa tuo.
 namque quod Hermionae Castor fuit, Hector Iuli,
 hoc ego te haec coniugis esse meae. 16
 quae ne dissimilis tibi sit probitate laborat,
 seque tui uita sanguinis esse probat.

IX 21 deest scripsi (deo est Riese), deos A, deis B (C² τ, dei C. 23 sic A, namquid cett. 37 profugo prosint Merk., profugus intra A, prosis (prosis C) intra (inter τ) B C a. 43 sic A B τ, genitorum Capbaris B in ras. C a. 60 numeris Heins. 73 quae scripsimus A, conscripsimus B C O. 76 lateat O² Parisius 7993 in ing., pateat O cett. 80 in iussu Riese. X 18 sequamur Etonensis, queramur A, sequatur cett. 25 oblitus Zimzeling, oblitus codd. 26 quique O. 27 nympha est quae τ edd., sed cf. Am. II 17. 15. 45 equidem Merk., quidem codd. certe, arctos Korn.

ergo quod fuerat stimulis factura sine ullis,
plenius auctorem te quoque nacta facit.
acer et ad palmae per se cursurus honores,
si tamen horteris, fortius ibit equus.
adde quod absentis cura mandata fideli

perficis, et nullum ferre grauaris onus.
o, referant grates, quoniam non possumus ipsi,
di tibi ! qui referent, si pia facta uident ;
sufficiatque diu corpus quoque moribus istis
maxima Fundani gloria, Rufe, soli.

LIBER TERTIVS

I

Aequor Iasonio pulsatum remige primum,
quaeque nec hoste fero nec niue, terra, cares,
ecquod erit tempus quo uos ego Naso relinquam,
in minus hostili iussus abesse loco ?
an mihi barbaria uiuendum semper in ista,
inque Tomitana condar oportet humo ?
pace tua, si pax ulla est tua, Pontica tellus,
finitimus rapido quam terit hostis equo,
pace tua dixisse uelim, tu pessima duro
pars es in exilio, tu mala nostra grauas.
tu neque uer sentis cinctum florente corona,
tu neque messorum corpora nuda uides,
nec tibi pampineas autumnus porrigit uuas :
cuncta sed inmodicum tempora frigus habent.
tu glacie freta uincta tenes, et in aequore piscis
inclusus tecta saepe natauit aqua.
nec tibi sunt fontes laticis nisi paene marini,
qui potus dubium sistat alatne sitim.
rara, neque haec felix, in apertis eminet aruis
arbor, et in terra est altera forma maris.
non auis obloquitur, nisi siluis siqua remotis
aequoreas rauco gutture potat aquas.
tristia per uacuos horrent absinthia campos,
conueniensque suo messis amara loco.
adde metus, et quod murus pulsatur ab hoste,
tinctaque mortifera tabe sagitta madet,
quod procul haec regio est et ab omni deuia cursu,
nec pede quo quisquam nec rate tutus eat.
non igitur mirum, finem quaerentibus horum
altera si nobis usque rogatur humus.
te magis est mirum non hoc euincere, coniunx,
inque meis lacrimas posse tenere malis.
quid facias, quaeris ? quaeras hoc scilicet ipsum :
inuenies, uere si reperire uoles.
uelle parum est : cupias, ut re potiarius, oportet,
et faciat somnos haec tibi cura breues.
uelle reor multos : quis enim mihi tam sit iniquus,
optet ut exilium pace carere meum :
pectore te toto cunctisque incumbere neruis
et niti pro me nocte dieque decet.
utque iuuent alii, tu debes uincere amicos
uxor et ad partis prima uenire tuas.
magna tibi inposita est nostris persona libellis :
coniugis exemplum diceris esse bonae.
hanc caue degeneres : ut sint praeconia nostra
uera, uide famae quod tuearis opus.
ut nihil ipse querar, tacito me fama queretur,
quae debet, fuerit ni tibi cura mei.
exposuit mea me populo fortuna uiuendum,
et plus notitiae, quam fuit ante, dedit.
notior est factus Capaneus a fulminis ictu :
notus humo mersis Amphiarus equis :
si minus errasset, notus minus esset Vlixes :
magna Philoctetae uulnere fama suo est.
si locus est aliquis tanta inter nomina paruis,

nos quoque conspicuos nostra ruina facit.
nec te nesciri patitur mea pagina, qua non
inferius Coa Bittide nomen habes.
quicquid ages igitur, scaena spectabere magna,
et pia non paruis testibus uxor eris.
crede mihi, quotiens laudaris carmine nostro,
qui legit has laudes, an mereare rogat.
utque fauere reor plures uirtutibus istis,
sic tua non paucae carpere facta uolent.
quarum tu praesta ne liuor dicere possit
'haec est pro miseri lenta salute uiri.'
cumque ego deficiam nec possim ducere currum,
fac tu sustineas debile sola iugum.
ad medicum spectro uenis fugientibus aeger :
ultima pars animae dum mihi restat, ades.
quodque ego praestarem, si te magis ipse ualerem,
id mihi, cum ualeas fortius ipsa, refer.
exigit hoc socialis amor foedusque maritum :
moribus hoc, coniunx, exigis ipsa tuis.
hoc domui debes, de qua censeris, ut illam
non magis officii amor foedusque colas.
cuncta licet facias, nisi eris laudabilis uxor,
non poterit credi Marcia culta tibi.
nec sumus indigni : nec, si uis uera fateri,
debetur meritis gratia nulla meis.
reddidit illa quidem grandi cum faenore nobis,
nec te, si cupiat, laedere rumor habet.
sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum
pro nostris ut sis ambitiosa malis.
ut minus infesta iaceam regione, labora,
clauda nec officii pars erit ulla tui.
magna peto, sed non tamen inuidiosa roganti :
utque ea non teneas, tuta repulsa tua est.
nec mihi suscense, totiens si carmine nostro,
quod facis, ut facias, teque imitere, rogo.
fortibus adseueit tubicen prodesse, suoque
dux bene pugnantis incitat ore uiros.
nota tua est probitas testataque tempus in omne ;
sit uirtus etiam non probitate minor.
non tibi Amazonia est pro me sumenda securis,
aut excisa leui pelta gerenda manu :
numen adorandum est, non ut mihi fiat amicum,
sed sit ut iratum, quam fuit ante, minus.
gratia si nulla est, lacrimae tibi gratia fient :
hac potes aut nulla parte mouere deos.
quae tibi ne desint, bene per mala nostra cauetur :
meque uiro flendi copia diues adest ;
utque meae res sunt, omni, puto, tempore flebis :
has fortuna tibi nostra ministret opes.
si mea mors redimenda tua, quod abominor, esset,
Admeti coniunx, quam sequereris, erat.
aemula Penelopes fieres, si fraude pudica
instantis uelles fallere nupta procos.
si comes extincti manes sequerere mariti,
esset dux facti Laudamiae tui.
Iphias ante oculos tibi erat ponenda uolenti
corpus in accensos mittere forte rogos.

III I 5 anni A, an mi C recte? anne est B. 18 dubium est BCHO τ. 33 ipsa Riese. 45 hanc (suprascr. ne) degeneres A. 49 mea me Gudianus, Heins., meme A, memet BC ω. 51 a om. α ω add. τ, fort. sub. 58 Bittide Merk., cf. Tr. I 6. 2, bit tibi de A, pithyde C, battide ω. 60 paucis BCHO τ. 89 sic A cod. Basileensis. succense (succende O) cett. codd. 94 sitque tua uirtus non exc. Pol. 104 sic A. ministrat cett. codd. 109-112, 115-118, secluserunt Korn, Merk. secuti Roeperum.

morte nihil opus est, nihil Icarotide tela.
 Caesaris est coniunx ore precanda tuo,
 quae praestat uirtute sua, ne prisca uetustas 115
 laude pudicitiae saecula nostra premat :
 quae Veneris formam mores Iunonis habendo
 sola est caelesti digna reperta toro.
 quid trepidas et adire times? non inopia Proene
 filiae Aetae uoce mouenda tua est, 120
 nec nurus Aegypti, nec saeuia Agamemnonis uxor,
 Scyllaque quae Siculas inguine terret aquas,
 Telegoniue parens uertendis nata figuris,
 nexaque nodosas angue Medusa comas,
 femina sed princeps, in qua Fortuna uidere 125
 se probat et caecae ermina falsa tulit :
 qua nihil in terris ad finem solis ab ortu
 clarius excepto Caesare mundus habet.
 eligito tempus captatum saepe rogandi,
 exeat aduersa ne tua nauis aqua. 130
 non semper sacras reddunt oracula sortis,
 ipsaque non omni tempore fana patent.
 cum status urbis erit, qualem nunc auguror esse,
 et nullus populi contrahelet ora dolor,
 cum domus Augusti, Capitoli more colenda, 135
 laeta, quod est et sit, plenaeque pacis erit,
 tum tibi di faciant adeundi copia fiat ;
 profectura aliquid tum tua uerba putes.
 si quid agat maius, differ tua coepta caueque
 spem festinando praecipitare meum. 140
 nec rursus iubeo dum sit uacuiissima quaeras :
 corporis ad curam uix uacat illa sui.
 omnia per rerum turbam fastidia perfer :
 quolibet illa meat, tu quoque oportet eas.
 cum tibi contigerit uultum Iunonis adire, 145
 fac sis personae, quam tuare, memor.
 nec factum defende meum : mala causa silenda est :
 nil nisi sollicitae sint tua uerba preces.
 tum lacrimis demenda mora est, summissaque terra 150
 ad non mortales brachia tende pedes.
 tum pete nil aliud saeuo nisi ab hoste recedam :
 hostem fortunam sit satis esse mihi.
 plura quidem subeunt, sed si turbata timore
 haec quoque uix poteris uoce tremente loqui,
 suspicor hoc damno fore non tibi ; sentiet illa 155
 te maiestatem pertinuisse suam.
 nec tua si fletu scindunt uerba, nocebit :
 interdum lacrimae pondera uocis habent.
 lux etiam coeptis facito bona talibus adsit
 horaque conueniens auspicumque fauens. 160
 sed prius imposito sanctis altaribus igni
 tura fer ad magnos uinaque pura deos.
 e quibus ante omnis Augustum numen adora
 progeniemque piam participemque tori.
 sint utinam mites solito tibi more tuasque 165
 non duris lacrimas uultibus aspiciant.

II

Quam legis a nobis missam tibi, Cotta, salutem,
 missa sit ut uere perueniatque, precor.
 namque meis sospes multum cruciatibus aufers,
 utque sit in nobis pars bona salua facis.
 cumque habent aliqui iactatque uela relinquant, 5
 tu lacerae remanes ancora sola rati.
 grata tua est igitur pietas. ignoscimus illis,
 qui cum fortuna terga dedere fugae.
 cum feriant unum, non unum fulmina terrent,

iunctaque percusso turba pauere solet : 10
 cumque dedit paries uenturae signa ruinae,
 sollicito uacuis fit locus ille metu.
 quis non e timidus aegri contagia uitat,
 uicinum metuens ne trahat inde malum?
 me quoque amicorum nimio terrore metuque, 15
 non odio quidam destituere mei.
 non illis pietas, non officiosa uoluntas
 defuit : aduersos extimuerunt deos.
 utque magis cauti possunt timidique uideri,
 sic adpellari non meruere mali. 20
 aut meus excusat caros ita candor amicos,
 utque habeant de me crimina nulla, fauet.
 sint hi contenti uenia, sperentque licebit
 purgari factum me quoque teste suum.
 pars estis pauci melior, qui rebus in artis 25
 ferre mihi nullam turpe putastis opem.
 tunc igitur meriti morietur gratia uestri.
 cum cinis assumpto corpore factus ero.
 fallor, et illa meae superabit tempora uitae,
 si tamen a memori posteritate legar. 30
 corpora debentur maestis exsanguia bustis :
 effugiunt structos nomen honorque rogos.
 occidit et Theseus et qui comitatur Oresten,
 sed tamen in laudes uiuit uterque suas.
 uos etiam seri laudabunt saepe nepotes, 35
 claraque erit scriptis gloria uestra meis.
 hic quoque Sauromatae iam uos nouere Getaeque,
 et tales animos barbara turba probat.
 cumque ego de uestra nuper probitate referrem,
 (nam didici Getice Sarmaticaeque loqui) 40
 forte senex quidam, coetu cum staret in illo,
 reddidit ad nostros talia uerba sonos :
 'nos quoque amicitiae nomen, bone, nouimus, hospes,
 quos procul a uobis Pontus et Hister habet. 45
 est locus in Scythia, Tauros dixere priores,
 qui Getica longe non ita distat humo.
 hac ego sum terra (patriae nec paenitet) ortus :
 consortem Phoebe gens colit illa deam.
 templa manent hodie uastis innixa columnis,
 perque quater denos itur in illa gradus. 50
 fama refert illic signum caeleste fuisse :
 quoque minus dubites, stat basis orba dea :
 araque, quae fuerat natura candida saxi,
 decolor adfuso tineta cruore rubet.
 femina sacra facit taedae non nota iugali, 55
 quae superat Scythicas nobilitate nurus.
 sacrificii genus est, sic instituit parentes,
 aduena uirgineo caesus ut ense cadat.
 regna Thoans habuit Maeotides clarus in ora,
 nec fuit Euxinis notior alter aquis. 60
 scepra tenente illo liquidas fecisse per auras
 nescioquam dicunt Iphigenian iter.
 quam leuibis uentis sub nube per aera uectam
 creditur his Phoebe deposuisse locis. 65
 praefuerat templo multos ea rite per annos,
 inuita peragens tristia sacra manu :
 cum duo uelifera iuuenes uenere carina
 presseruntque suo litora nostra pede.
 par fuit his aetas et amor, quorum alter Orestes, 70
 ast Pylades alter : nomina fama tenet.
 protinus inमित Tiimiae duentur ad aram,
 euincti geminas ad sua terga manus.
 spargit aqua captos lustrali Graia sacerdos,
 amiat ut fuluas infula longa comas.
 dumque parat sacrum, dum uelat tempora uittis, 75
 dum tardae causas inuenit ipsa morae,

I 113 morte nihil tibi opus, nil Benth., sed cf. Tr. V 14. 41. 126 luit Merk. 137 cum a. 143 144 sic C om. B, fastidia—meat om. A. cura cum patribus fuerit stipata uerendus, per rerum (patrum H O π exc. Pol.) turbam (turbas O) tu (tunc H O π) quoque oportet eas w. totum distichon uicis incluserunt Heins., Korn, Merk. 153 si turbata Madv. adu. ii 103, s. turbata A, sunt turbata w, conturbata π . 154 premente A. II 4 atque sit nobis A, atque ut sit nobis H Eton. exc. Pol., atque sit ut nobis O π recte? 19 possit A, possint C π . 20 post hunc uersum sententiae aliquid huicemodi deesse puto: aut, puto, sic res est, et me fugere timentes, cum nostram obuerat uocem is ira ratem. 21 at π , an Guthling. 22 flect O π Elhw. 23 sperentque Elhw. (sperantur Merk.), sentit. A, signantque B C, fugiantque H O π , persistantque Ellis. 29 et. an Benth., sed cf. Her. 7. 35. 44 Pontus et Hister om. A, barbarus ister O, frigidus ister exc. Pol. π , altissus orbes II Argentorat. 63 aera H O π , aequora π , aethera π . post 67 desinit A.

“non ego crudelis, iuvenes, (ignoscite)” dixit
 “sacra suo facio barbariora loco :
 ritus is est gentis. qua uos tamen urbe uenitis ?
 quodue parum fausta puppe petistis iter ?” 80
 dixit ; et audito patriae pia nomine uirgo
 consortes urbis comperit esse suae ;
 “alteruter uotis” inquit “cadat hostia sacris,
 ad patrias sedes nuntius alter eat.”
 ire iubet Pylades carum periturus Oresten ; 85
 hic negat, inque uices pugnat uterque mori.
 extitit hoc unum, quo non conuenerit illis ;
 cetera par concors et sine lite fuit.
 dum peragunt iuuenes pulchri certamen amoris,
 ad fratrem scriptas exarat illa notas. 90
 ad fratrem mandata dabat : cuique illa dabantur,
 (humanos casus aspice) frater erat.
 nec mora, de templo rapiunt simulacra Dianae
 clamque per immensas puppe feruntur aquas.
 mirus amor iuuenum, quamuis abiere tot anni, 95
 in Scythia magnum nunc quoque nomen habet.
 fabula narrata est postquam uulgaris ab illo,
 laudarunt omnes facta piamque fidem.
 scilicet hac etiam, qua nulla ferocior ora est,
 nomen amicitiae barbara corda mouet. 100
 quid facere Ausonia geniti debetis in urbe,
 cum tangant duros talia facta Getas ?
 adde quod est animus semper tibi mitis, et altae
 indicium mores nobilitatis habent,
 quos Volesus patrii cognoscat nominis auctor, 105
 quos Numa maternus non neget esse suos,
 adiectique probent genetiuā ad nomina Cottae,
 si tu non esses, interitura domus.
 digne uir hac serie, lapso succurrere amico
 conueniens istis moribus esse puta. 110

III

Si uacat exiguum profugo dare tempus amico,
 o sidus Fabiae, Maxime, gentis, ades,
 dum tibi quae uidi refero, seu corporis umbra
 seu ueri species seu fuit ille sopor.
 nox erat et bifores intrabat luna fenestras, 5
 mense fere medio quanta nitere solet.
 publica me requies curarum somnus habebat,
 fusaque erant toto languida membra toro :
 cum subito pinnis agitatus inhorruit aer,
 et gemitu paruo mota fenestra sono. 10
 territus in cubitum releuo mea membra sinistram,
 pulsus et e trepido pectore somnus abit.
 stabat Amor uultu non quo prius esse solebat,
 fulcra tenens laeua tristis acerna manu,
 nec torquem collo nec habens crinale capillo, 15
 nec bene dispositas comptus, ut ante, comas.
 horrida pendebant molles super ora capilli,
 et uisa est oculis horrida pinna meis :
 qualis in aerae tergo solet esse columbae,
 tractatam multae quam tetigere manus. 20
 hunc simul agnouit, neque enim mihi notior alter,
 talibus adfata deest libera lingua sonis :
 ‘o puer, exilii decepto causa magistro,
 quem fuit utilius non docuisse mihi :
 huc quoque uenisti, pax est ubi tempore nullo, 25
 et coit astrictis barbarus Hister aquis ?
 quae tibi causa uiae, nisi uti mala nostra uideres ?
 quae sunt, si nescis, inuidiosa tibi.
 tu mihi dictasti iuuenalia carmina primus ;
 apposui senis te duce quinque pedes. 30
 nec me Maeonium consurgere carmine nec me
 dicere magnorum passus es acta ducum.
 forsitan exiguas, aliquas tamen, arcus et ignis

ingenii uires comminuere mei.
 namque ego dum canto tua regna tuaeque parentis,
 in nullum mea mens grande uacauit opus. 36
 nec satis hoc fuerat. stulto quoque carmine feci,
 Artibus ut posses non rudis esse meis.
 pro quibus exilium misero est mihi reddita merces,
 id quoque in extremis et sine pace locis. 40
 at non Chionides Eumolpus in Orpheia talis,
 in Phryga nec Satyrum talis Olympus erat,
 praemia nec Chiron ab Achille talia cepit,
 Pythagoraeque ferunt non nocuisse Numam.
 nomina neu referam longum collecta per aeuum, 45
 discipulo perii solus ab ipse meo.
 dum damus arma tibi, dum te, lasciue, docemus,
 haec te discipulo dona magister habet.
 scis tamen, et liquido iuratus dicere possis,
 non me legitimos sollicitasse toros. 50
 scripsimus haec illis, quarum nec uitta pudicos
 contingit crines nec stola longa pedes.
 dic, precor, ecquando didicisti fallere nuptas
 et facere incertum per mea iussa genus ?
 an sit ab his omnis rigide summota libellis, 55
 quam lex furtiuos arcet habere uiros ?
 quid tamen hoc prodest, uetiti si lege seuera
 credor adulterii composuisse notas ?
 at tu, sic habes ferientes cuncta sagittas,
 sic numquam rapido lampades igne uacent, 60
 sic regat imperium terrasque coercent omnis
 Caesar, ab Aenea est qui tibi fratre tuus,
 effice, sit nobis non implacabilis ira,
 meque loco plecti commodiore uelit.’
 haec ego uisus eram puero dixisse uolucris, 65
 hos uisus nobis ille dedisse sonos :
 ‘per mea tela, faces, et per mea tela, sagittas,
 per matrem iuro Caesaremque caput,
 nil nisi concessum nos te didicisse magistro,
 Artibus et nullum crimen inesse tuis. 70
 utque hoc, sic utinam defendere cetera posses !
 scis aliud, quod te laeserit, esse, magis.
 quicquid id est, neque enim debet dolor ipse referri,
 non potes a culpa dicere abesse tua.
 tu licet erroris sub imagine crimen obumbres, 75
 non grauior merito iudicis ira fuit.
 ut tamen aspicerem consolareturque iacentem,
 lapsa per immensas est mea pinna uias.
 haec loca tum primum uidi, cum matre rogante
 Phasias est telis fixa puella meis. 80
 quae nunc cur iterum post saecula longa reuisam,
 tu facis, o castris miles amice meis.
 pone metus igitur : mitescet Caesaris ira,
 et ueniet uotis mollior hora tuis.
 neue moram timeas, tempus, quod quaerimus, instat,
 cunctaque laetitiae plena triumphus habet. 86
 dum domus et nati, dum mater Liuiā gaudet,
 dum gaudes, patriae magne ducisque pater,
 dum sibi gratatur populus, totamque per urbem
 omnis odoratis ignibus ara calet, 90
 dum faciles aditus praebet uenerabile numen :
 sperandum est nostras posse ualere preces.’
 dixit, et aut ille est tenuis dilapsus in auras,
 coeperunt sensus aut uigilare mei.
 si dubitem faueas quin his, o Maxime, dictis, 95
 Memnonio cynos esse colore putem.
 sed neque mutatur nigra pice lacteus umor,
 nec quod erat candens fit terebinthus ebur.
 conueniens animo genus est tibi, nobile namque
 pectus et Herculeae simplicitatis habes. 100
 liuor, iners uitium, mores non exit in altos,
 utque latens ima uipera serpit humo.
 mens tua sublimis supra genus eminet ipsum,
 grandius ingenio nec tibi nomen inest.

II 77 interpunxit Housman. 81 patriae cognomine B C. 83 alteruter uotis (nostris Merk.) Heins., alter ut e nobis codd. 88 par Naugerius, pars codd. 99 etiam, ipsa C, terra H. ora est. extat H. 102 diros H exc. Pol. τ. 109 lapso H O τ. lasso B C τ. III 20 tractantum τ. 37 stultus τ. 39 est om. ω. 43 Achilli O τ. 49 ut τ. 62 tuus. nepos H O τ. exc. Pol. 78 penna codd. 89 tibi τ. 91 praebet faciles aditus C H Argent. τ. numen C (teste Laubmanno), tempus B ω, templum O edd. uett. 97 fuscatur C.

ergo alii noceant miseris optentque timeri,
tinctaque mordaci spicula felle gerant :
at tua supplicibus domus est adsucta iuandis,
in quorum numero me, precor, esse uelis.

IV

Haec tibi non uanam portantia uerba salutem
Naso Tomitana mittit ab urbe tuus,
utque suo faueas, mandat, Rufine, Triumpho :
in uestras uenit si tamen ille manus.
est opus exiguum uestrisque paratibus inpar :
quale tamen cunq̃ue est, ut tueare, rogo.
firma ualent per se nullumque Machaona quaerunt :
ad medicum dubius contigit aeger opem.
non opus est magnis placido lectore poetis :
quemlibet inuitum difficilemque tenent.
nos, quibus ingenium longi minuere labores,
aut etiam nullum forsitan ante fuit,
uiribus infirmi, uestro candore ualemus :
quod mihi si demas, omnia rapta putem.
cunctaque cum mea sint propenso nixa fauore,
praecipuum ueniae ius habet ille liber.
spectatum nates alii scripsere triumphum :
est aliquid memori uisa notare manu.
nos ea uix auidam uulgo captata per aurem
scripsimus, atque oculi fama fuere mei.
scilicet adfectus similes, aut impetus idem
rebus ab auditis conspicuisque uenit ?
nec nitor argenti, quem uos uidistis, et auri
quod mihi defuerit purpuraque illa, queror :
sed loca, sed gentes formatae mille figuris
nutrissent carmen proeliaque ipsa meum,
et regum uultus, certissima pignora gentis,
inuissent aliqua forsitan illud opus.
plausibus ex ipsis populi laetique fauore
ingenium quoduis incaluisse potest :
tamque ego sumpsissem tali clamore uigorem,
quam rudis audita miles ad arma tuba.
pectora sint nobis niuib. glacieque licebit
atque hoc, quem patior, frigidiora loco :
illa ducis facies in curru stantis eburno
excuteret frigus sensibus omne meis.
his ego defectus dubiisque auctoribus usus
ad uestri uenio iure fauoris opem.
nec mihi nota ducum nec sunt mihi nota locorum
nomina : materiam non habuere manus.
pars quota de tantis rebus, quam fama referre
aut aliquid nobis scribere posset, erat ?
quo magis, o lector, debes ignorare, si quid
erratum est illic praeteritumque mihi.
adde quod assidue domini meditata querelas
ad laetum carmen uix mea uersa Iyra est.
uix bona post tanto quaerenti uerba subibant,
et gaudere aliquid res mihi uisa noua est.
utque reformidant insuetum lumina solem,
sic ad laetitiam mens mea segnis erat.
est quoque cunctarum nouitas carissima rerum,
gratiaque officio, quod mora tardat, abest.
cetera certatim de magno scripta triumpho
iam pridem populi suspicor ore legi.
illa bibit sitiens lector, mea pocula plenus :
illa recens pota est, nostra tepebit aqua.
non ego cessaui, nec fecit inertia serui :
ultima me uasti sustinet ora freti.

105 dum uenit huc rumor properataque carmina fiunt
factaque eunt ad uos, annus abisse potest. 60
nec minimum refert intacta rosaria primus
an sera carpas paene relicta manu.
quid mirum, lectis exhausto floribus horto,
si duce non facta est digna corona tuo ?
deprecor haec uatum contra sua carmina nequis 65
dicta, putet : pro se Musa locuta mea est.
sunt mihi uobiscum communia sacra, poetae,
in uestro miseris si licet esse choro.
magnaue pars animae mecum uixistis, amici :
hac ego uos absens nunc quoque parte colo. 70
sint igitur uestro mea commendata fauore
carmina, non possum pro quibus ipse loqui.
scripta placent a morte fere, quia laedere uiuos
liuor et iniusto carpere dente solet.
si genus est mortis male uiuere, terra moratur, 75
et desunt fatis sola sepulchra meis.
denique opus curae culpetur ut undique nostrae,
officium nemo qui reprehendat erit.
ut desint uires, tamen est laudanda uoluntas :
hac ego contentos auguror esse deos. 80
haec facit ut ueniat pauper quoque gratus ad aras,
et placeat caeso non minus agna boue.
res quoque tanta fuit, quantaē subsistere summo
Aeneae uati grande fuisset onus.
ferre etiam molles elegi tam uasta triumpho 85
pondera disparibus non potuere rotis.
quo pede nunc utar, dubia est sententia nobis :
alter enim de te, Rhene, triumphus adest.
inrita notorum non sunt praesagia uatum :
danda Ioui laurus, dum prior illa uiret. 90
nec mea uerba legis, qui sum summotus ad Ilistrum,
non bene pacatis flumina pota Getis :
ista dei nox est, deus est in pectore nostro,
haec duce praedico uaticinorque deo.
quid cessas currum pompeique parare triumphis,
Linia ? dant nullas iam tibi bella moras. 96
perfidam damnatas Germania proicit hastas :
iam pondus dicēs omen habere meum.
crede, breuique fides aderit : geminabit honorem
filius et iunctis, ut prius, ibit equis. 100
prome quod incipias umeris uictoribus ostrum :
ipsa potest solitum nosse corona caput :
scuta sed et galeae gemmis radientur et auro,
stentque super uinctos trunca tropaea uiros :
oppida turritis cingantur eburnea muris, 105
factaque res uero more putetur agi.
squalidus inmissos fracta sub harundine crines
Rhenus et infectas sanguine portet aquas.
barbara iam capti poseunt insignia reges,
textaque fortuna diuitiora sua : 110
et quae praeterea uirtus inuicta tuorum
saep̃ parata tibi, saepe paranda facit.
di, quorum monitu sumus euentura locuti,
uerba, precor, celeri nostra probate fide.

V

Quam legis unde tibi mittatur epistula quaeris ?
hinc ubi caeruleis iungitur Hister aquis.
ut regio dicta est, succurrere debet et auctor,
laesus ab ingenio Naso poeta suo.
qui tibi, quam mallet praesens adferre salutem, 5
mittit ab hirsutis, Maxime Cotta, Getis.

IV 10 quemlibet B C w, cf. Tr. III 11. 24, quamlibet = edd. 14 quem O =. 19 nulla B, ualio H, sero comeci.
20 scripsimus B =, uidemus B C w. 21 hant = Ellis. 27 mentis fragm. Louaniense, edd. Fabrici, cf. A. A. II 378.
45 assidue = Argent. querelam H =. 47 tantum = exc. Pol. 51 calidissima B (m. pr.) C =. 56 recens, prius C.
posita C H Gudianus. 64 duce = suo edd., correxi ipse, uice = sua Merk. 65 hoc B C, nates H O = exc. Pol.
69 animo B =, animi H =. 71 fauori = Heins., Merk. 77 nostrae = curae O Heins., Merk. 82 placet =. 84 Aeneae
Quicherat, Aeneidos edd., quod ex Anth. Lat. I i 8 (Riese), 'Aeneidos totum carmen ut esse putent' frustra defen-
dunt. Aeneadem Ehwald, Iudaeus Heins., cf. L. Muller, de re metr. p. 247. 89 notorum =, notorum B C = retinuit
Guthling cum inrita coniungens contra usum Gudianum, uerorum =, cf. Met. XV 879, Hor. 16 123, notorum
Heins., sanctorum Housman, nostrorum Ellis, sacrorum (cf. Am. III 9 17, A. A. III 539) aut doctorum ipse temptauit.
106 uerae Riese. 108 sic H = exc. Pol., potat B, portat C, potet =, porgat Merk. 109 ponent O =.

legimus, o iuuenis patrii non degener oris,
dicta tibi pleno uerba diserta foro.
quae quamquam lingua mihi sunt properante per
horas

lecta satis multas, pauca fuisse queror. 10
plura sed haec feci relegendo saepe, nec unquam
non mihi, quam primo, grata fuisse magis.
cumque nihil totiens lecta e dulcedine perdant,
uiribus illa suis, non nouitate placent.
felices quibus haec ipso cognoscere in actu 15
et tam facundo contigit ore frui!
nam quamquam sapor est allata dulcis in unda,
gratius ex ipso fonte bibuntur aquae.
et magis adducto pomum decerpere ramo,
quam de caelata sumere lance iuuat. 20
at nisi peccassem, nisi me mea Musa fugasset,
quod legi, tua uox exhibuisset opus,
utque fui solitus, sedissem forsitan unus
de centum iudex in tua uerba uiris,
maior et inplisset praecordia nostra uoluptas, 25
cum traheret dictis adnueremque tuis,
quem quoniam fatum patria uobisque relictis
inter inhumanos maluit esse Getas,
quod licet, ut uidear tecum magis esse legendo,
saepe, precor, studii pignora mitte tui, 30
exemploque meo, nisi dedignaris id ipsum,
utere, quod nobis rectius ipse dares.
namque ego, qui perii iam pridem, Maxime, uobis,
ingenio nitor non periisse meo.
redde uicem, nec rara tui monumenta laboris 35
accipiant nostrae, grata futura, manus.
dic tamen, o iuuenis studiorum plene meorum,
ecquid ab his ipsis admoneare mei.
ecquid, ubi aut recitas factum modo carmen amicis,
aut, quod saepe soles, exigis ut recitent, 40
quaeror, et interdum tua mens, oblita quid absit,
nescioquid certe sentit abesse sui?
utque loqui multum de me praesente solebas,
nunc quoque Nasonis nomen in ore tuo est?
ipse quidem Getico peream uiolatus ab arcu, 45
(et sit periuri quam prope poena, uides)
te nisi momentis uideo paene omnibus absens.
gratia dis, menti quolibet ire licet.
hac ubi perueni nullis cernendus in urbem,
saepe loquor tecum, saepe loquente fruor. 50
tum mihi difficile est quam sit bene dicere quamque
candida iudiciis illa sit hora meis.
tum me, siqua fides, caelesti sede receptum
cum fortunatis suspicor esse deis.
rursus ubi huc redii, caelum superosque relinquo, 56
a Styge nec longe Pontica distat humus.
unde ego si fato nitor prohibente reuerti,
spem sine profectu, Maxime, tolle mihi.

VI

Naso suo—posuit nomen quam paene—sodali
mittit ab Euxinis hoc breue carmen aquis.
at si cauta parum scripississet dextra quis esses,
forsitan officio partita querela foret.
cur tamen, hoc aliis tutum credentibus, unus 5
adpellent ne te carmina nostra rogas?
quanta sit in media clementia Caesaris ira,
si nescis, ex me certior esse potes.
huic ego, quam patior, nil possem demere poenae,
si iudex meriti cogere esse mei. 10
non uetat ille sui quemquam meminisse sodalis,
nec prohibet tibi me scribere teque mihi.
nec scelus admittas si consoleris amicum,
mollibus et uerbis aspera fata leues.
cur, dum tuta times, facis ut reuerentia talis 15

fiat in augustos inuidiosa deos?
fulminis adflatos interdum uiuere telis
uidimus et refici, non prohibente Ioue.
nec, quia Neptunus nauem lacerarat Vlixis,
Leucothea nanti ferre negauit opem. 20
crede mihi, miseris caelestia numina pareunt,
nec semper laesos et sine fine premunt.
princeps nec nostro deus est moderatior ullus:
iustitia uires temperat ille suas.
nuper eam Caesar facto de marmore templo, 25
iam pridem posuit mentis in aede suae.
Iuppiter in multos temeraria fulmina torquet,
qui poenam culpa non meruerit pati.
obruerit cum tot saeuus deus aequoris undis,
ex illis mergi pars quota digna fuit? 30
cum pereant acie fortissima quaeque, uel ipso
iudice delectus Martis iniquus erit.
at si forte uelis in nos inquirere, nemo est
qui se quod patitur commeruisse neget.
adde quod extinctos uel aqua uel Marte uel igni
nulla potest iterum restituisse dies: 36
restituit multos aut poenae parte leuauit
Caesar: et in multis me, precor, esse uelit.
at tu, cum tali populus sub principe simus,
adloquio profugi credis inesse metum. 40
forsitan haec domino Busiride iure timeres,
aut solito clausos urere in aere uiros:
desine mitem animum uano infamare timore.
saeua quid in placidis saxa uereris aquis?
ipse ego quod primo scripsi sine nomine uobis, 45
uix excusari posse mihi uideo.
sed pavor attonito rationis ademerat usum,
cesserat omne nouis consiliumque malis.
fortunamque meam metuens, non uiuidicis iram,
terrebar titulo nominis ipse mei. 50
hactenus admonitus memori concede poetae
ponat ut in chartis nomina cara suis.
turpe erit ambobus, longo mihi proximus usu
si nulla libri parte legere mei.
ne tamen iste metus somnos tibi rumpere possit, 55
non ultra quam uis officiosus ero.
teque tegam qui sis, nisi cum permiseris ipse:
cogetur nemo munus habere meum.
tu modo, quem poteras uel aperte tutus amare,
si res est anceps ista, latenter ama. 60

VII

Verba mihi desunt eadem tam saepe roganti,
iamque pudet, uanas fine carere preces.
taedia consimili fieri de carmine uobis,
quidque petam cunctos edidicisse reor.
nostraque quid portet iam nosis epistula, quamuis
cera sit a uinclis non labefacta suis. 6
ergo mutetur scripti sententia nostri,
ne totiens contra quam capit amnis eam.
quod bene de uobis speraui, ignorete, amici:
taliter peccandi iam mihi finis erit. 10
nec grauis uxori dicar: quae scilicet in me
quam proba tam timida est experiensque parum.
hoc quoque, Naso, feres: etenim peiora tulisti.
iam tibi sentiri sarcina nulla potest.
ductus ab armento taurus detractat atratum, 15
subtrahit et duro colla nouella iugo:
nos, quibus aduenit fatum crudeliter uti,
ad mala iam pridem non sumus ulla rudes.
uenimus in Geticos fines: moriamur in illis,
Parcaeque ad extremum qua mea coepit eat. 20
spem iuuat amplecti quae non iuuat inrita semper:
et fieri cupias siqua, futura putes.
proximus huic gradus est bene desperare salutem,

V 13 nihil totiens lecta O = Argentorat., sua totiens nihil (nil B) BC. 29 loquendo BC, legenda Heins. 41 ita fragm. Louaniense. q. ut i. BC, interdum queritur w. 48 dis Vaticanus om. B, quod C, sit H. 49 nullis BCH, nulli w. 52 hora sit illa CO. VI 1 quam, cui. 20 Leucotheam BC, Leucothea w. 40 malum C recte? 43 infirmare conieci. 51 sodali C. VII 6 cera C exc. Pol., certa B, charta cett. codd. 15, 16 detractet—subtrahat B.

seque semel uera scire perisse fide.
 curando fieri quaedam maiora uidemus
 uulnera, quae melius non tetigisse fuit.
 mitius ille perit, subita qui mergitur unda,
 quam sua qui tumidis brachia lassat aquis.
 cur ego concepi Scythicus me posse carere
 finibus et terra prosperiore frui?
 cur aliquid de me speraui lenius umquam?
 an fortuna mihi sic mea nota fuit?
 torqueor en grauius, repetitaque forma locorum
 exilium renouat triste recensque facit.
 est tamen utilius, studium cessasse meorum,
 quam, quas admorint, non ualuisse preces.
 magna quidem res est, quam non audetis, amici:
 sed si quis peteret, qui dare uellet erat.
 dummodo non nobis hoc Caesaris ira negarit,
 fortiter Euxinis inmoriemur aquis.

VIII

Quae tibi quaerebam memorem testantia curam
 dona Tomitanus mittere posset ager:
 dignus es argento, fuluo quoque dignior auro,
 sed te, cum donas, ista inuare solent.
 nec tamen haec loca sunt ullo pretiosa metallo:
 hostis ab agricola uix sinit illa fodi.
 purpura saepe tuos fulgens praetextit amictus:
 sed non Sarmatico tingitur illa mari.
 uellera dura ferunt pecudes, et Palladis uti
 arte Tomitanae non didicere nurus.
 femina pro lana Cerealia munera frangit
 supposito grauem uertice portat aquam.
 non hic pampineis amicitur uitibus ulmus.
 nulla premunt ramos pondere poma suo.
 tristia deformes parit absinthia campi,
 terraeque de fructu quam sit amara docet.
 nil igitur tota Ponti regione sinistri,
 quod mea sedulitas mittere posset, erat.
 clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra:
 hoste precor fiant illa cruenta tuo.
 hos habet haec calamos, hos haec habet ora libellos,
 haec uiget in nostris, Maxime, Musa locis.
 quae quamquam misisse pudet, quia parua uidentur,
 tu tamen haec, quaeso, consule missa boni.

IX

Quod sit in his eadem sententia, Brute, libellis,
 carmina nescioquem carpere nostra refers:
 nil nisi me terra fruar ut propiore rogare,
 et quam sim denso cinctus ab hoste loqui.

o, quam de multis uitium reprehenditur unum
 hoc peccat solum si mea Musa, bene est.
 ipse ego librorum uideo delicta meorum,
 cum sua plus iusto carmina quisque probet.
 auctor opus laudat: sic forsitan Agrius olim
 Thersiten facie dixerit esse bona.
 iudicium tamen hic nostrum non decipit error,
 nec, quicquid genui, protinus illud amo.
 cur igitur, si me uideo delinquere, peccem
 et patiar scripto crimen inesse rogas?
 non eadem ratio est sentire et demere morbos:
 sensus inest cunctis, tollitur arte malum.
 saepe aliquod uerbum cupiens mutare reliqui,
 iudicium uires destituuntque meum.
 saepe piget (quid enim dubitem tibi uera fateri?)
 corrigere et longi ferre laboris onus.
 scribentem iuuat ipse labor minuitque laborem,
 cumque suo crescens pectore feruet opus:
 corrigere at res est tanto magis ardua quanto
 magnus Aristarcho maior Homerus erat;
 sic animum lento curarum frigore laedit
 et cupidi cursus frena retentat equi.
 atque ita diuites minuant mihi Caesaris iram,
 ossaque paeta nostra tegantur humo,
 ut mihi conanti nonnumquam intendere curas
 fortunae species obstat acerba meae,
 uixque mihi uideo, faciam qui carmina, sanus,
 inque feris curem corrigere illa Getis!
 nil tamen est scriptis magis excusabile nostris,
 quam sensus cunctis paene quod unus inest.
 laeta fere laetus cecini, cano tristia tristis:
 conueniens operi tempus utrumque suo est.
 quid nisi de uitio scribam regionis amarae,
 utque loco moriar commodiore prece?
 cum totiens eadem dicam, uix audior ulli,
 uerbaque profectu dissimulata carent.
 et tamen haec eadem cum sint, non scribimus
 isdem,
 unaque per plures nox mea temptat opem.
 an ne bis sensum lector reperiret eundem,
 unus amicorum, Brute, rogandus eras?
 non fuit hoc tanti. confesso ignoret, docti:
 uilior est operis fama salute mea.
 denique materiam quom quis sibi finxerit ipse,
 arbitrio uariat multa poeta suo.
 Musa mea est index nimium quoque uera malorum
 atque incorrupti pondera testis habet.
 nec liber ut fieret, sed uti sua cuique daretur
 littera, propositum curaueque nostra fuit.
 postmodo collectas utcumque sine ordine iunxi:
 hoc opus electum ne mihi forte putes.
 da ueniam scriptis, quorum non gloria nobis
 causa, sed utilitas officiumque fuit.

LIBER QVARTVS

I

Accipe, Pompei, deductum carmen ab illo,
 debitor est uitae qui tibi, Sexte, suae.
 qui se non prohibes a me tua nomina poni,
 accedet meritis haec quoque summa tuis:

sive trahis uultus, equidem peccasse fatebor,
 delicti tamen esse causa probanda mei.
 non potuit mea mens quin esset grata teneri:
 sit precor officio non grauis ira pio.
 o, quotiens ego sum libris mihi uisus in istis
 inpius, in nullo quoque legere loco:

VIII 28 lassat τ., cf. F. IV 297, iactat uel lassat C, pulsat B, iactat H τ., cf. I 6. 34 (uide Trist. ed. Ox. p. lxxviii).
 39 nobis H τ., recte si rem acu tetigit Verpoorten. VIII 9 uellere dum fuerint B C. IX 4 queri = Heins. 9 Agrius
 Vaticanus, accius B τ., agrius C. 10 dixerat τ. 21 fauor O τ., calor Heins. 22 cum quasso Merk. 23 tanto minus
 B C. 25 laedit. mordet τ. 26 et Postgate (qui etiam rector conu. ut sit cursus interpretatio sit uoci cupidi ascripta;
 cf. A. A. II 433), ut codd. cursus α, in cursu C, erasum in B, currus Ellis, cum quis Riese. 31 qui O τ., quin B C,
 quod aut cum α. 32 colligere Bentl. 33 est α, e B C, in Vaticanus. 38 solo τ. 44 erat C O τ. 47 quom scripsi, cum
 Bentl., quam codd. 50 incorruptae τ Heins., sed cf. Fast. IV 203.

IV 15 an trahes?

o, quotiens, alii cum uellem scribere, nomen
 rettulit in ceras inscia dextra tuum !
 ipse mihi placuit mendis in talibus error,
 et uix inuita facta litura manu est.
 ' uiderit ; ' ad summum dixi ' licet ipse queratur,
 a, pudet offensam non meruisse prius ? ' 16
 da mihi, siquid ea est, hebetantem pectora Lethen,
 oblitum potero non tamen esse tui.
 idque sinas oro, nec fastidita repellas
 uerba nec officio crimen inesse putes ; 20
 et leuis haec meritis referatur gratia tantis.
 si minus, inuito te quoque gratus ero.
 numquam pigra fuit nostris tua gratia rebus,
 nec mihi munificas arca negauit opes.
 nunc quoque nil subitis clementia territa fatis 25
 auxilium uitae fertque feretque meae.
 unde rogas forsitan fiducia tanta futuri
 sit mihi ? quod fecit, quisque tueretur opus.
 ut Venus artificis labor est et gloria Coi,
 aequoreo madidas quae premit imbre comas : 30
 arcis ut Actaeae uel eburna uel aerea custos
 bellica Phidiaca stat dea facta manu :
 uindicat ut Calamis landem, quos fecit, equorum :
 ut similis uerae uacca Myronis opus :
 sic ego sum rerum non ultima, Sexte, tuarum, 35
 tutelaeque feror munus opusque tuae.

II

Quod legis, o uates magnorum maxime regum,
 uenit ab intonsis usque, Seuere, Getis :
 cuius adhuc nomen nostros tacuisse libellos,
 si modo permittis dicere uera, pudet.
 orba tamen numeris cessauit epistula numquam 5
 ire per alternas officiosa uices :
 carmina sola tibi memorem testantia curam
 non data sunt. quid enim, quae facis ipse,
 darem ?
 quis mel Aristaeo, quis Baccho uina Falerna,
 Triptolemo fruges, poma det Alcinoos ? 10
 fertile pectus habes, interque Heliconae colentes
 uberius nulli prouenit ista seges.
 mittere ad hunc carmen, frondes erat addere siluis.
 haec mihi cunctandi causa, Seuere, fuit.
 nec tamen ingenium nobis respondet ut ante, 15
 sed sicum sterili uomere litus aro.
 scilicet ut limus uenas excaecat in undis,
 laesaeque suppresso fonte resistit aqua :
 pectora sic mea sunt limo uitata malorum,
 et carmen uena pauperiore fluit. 20
 si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum.
 esset, crede mihi, factus et ille Getes.
 da ueniam fasso, studiis quoque frena remisi,
 ducitur et digitis littera rara meis.
 inpetus ille sacer, qui uatum pectora nutrit, 25
 qui prius in nobis esse solebat, abest.
 uix uenit ad partes, uix sumptae Musa tabellae
 inponit pigras paene coacta manus.
 paruaque, ne dicam scribendi nulla uoluptas
 est mihi, nec numeris nectere uerba iuuat. 30
 siue quod hinc fructus adeo non cepimus ullos,
 principum nostri res sit ut ista mali :
 siue quod in tenebris numerosos ponere gestus,
 quodque legas nulli, scribere carmen, idem est.
 excitat auditor studium, laudataque uirtus 35
 crescit, et immensum gloria calcar habet.
 hic mea cui recitem nisi flauis scripta Corallis,
 quasque alias gentes barbarus Hister habet ?
 sed quid solus agam, quaque infelicia perdam
 otia materia surripiamque diem ? 40

nam quia nec unum nec me tenet alea fallax,
 per quae clam tacitum tempus abire solet,
 nec me, quod cuperem, si per fera bella liceret,
 oblectat cultu terra nouata suo,
 quid, nisi Pierides, solacia frigida, restant, 45
 non bene de nobis quae meruere deae ?
 at tu, cui bibitur felicius Aonius fons,
 utiliter studium quod tibi cedit ama,
 sacraque Musarum merito cole : quodque legamus,
 huc aliquod curae mitte recentis opus. 50

III

Conquerar, an taceam ? ponam sine nomine crimen,
 an notum qui sis omnibus esse uelim ?
 nomine non utar, ne commendere querela,
 quaeraturque tibi carmine fama meo.
 dum mea puppis erat ualida fundata carina, 5
 qui mecum uelles currere, primus eras.
 nunc, quia contraxit uultum Fortuna, recedis,
 auxilio postquam scis opus esse tuo.
 dissimulas etiam, nec me uis nosse uideri,
 quisque sit auditio nomine Naso rogas. 10
 ille ego sum, quamquam non uis audire, uetusta
 paene puer puero inunctus amicitia :
 ille ego, qui primus tua seria nosse solebam
 et tibi iucundis primus adesce iocis :
 ille ego conuictor densoque domesticus usu, 15
 ille ego iudiciis unica Musa tuus.
 ille ego sum, qui nunc an uiuam, perfide, nescis,
 cura tibi de quo quaerere nulla fuit.
 siue fui numquam carus, simulasse fateris :
 seu non fingebas, inuenire leuis. 20
 aut age, dic aliquam, quae te mutauerit, iram :
 nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.
 quod te nunc crimen similem uetat esse priori ?
 an crimen, coepi quod miser esse, uocas ?
 si mihi rebus opem nullam factisque ferebas, 25
 uenisset uerbis charta notata tribus.
 uix equidem credo : subito insultare iacenti
 te mihi nec uerbis parcere fama refert.
 quid facis, a, demens ? cur, si fortuna recedit,
 naufragio lacrimas eripis ipse tuo ? 30
 haec dea non stabili, quam sit leuis, orbe fatetur,
 quem summum dubio sub pede semper habet.
 quolibet est folio, quauis incertior aura :
 par illi leuitas, inprobe, sola tua est.
 omnia sunt hominum tenui pendientia filo, 35
 et subito casu, quae ualuere, ruunt.
 diuitis audita est cui non opulencia Croesi ?
 nempe tamen uitam captus ab hoste tulit.
 ille Syracosia modo formidatus in urbe
 uix humilis duram reppulit arte famem. 40
 quid fuerat Magno maius ? tamen ille rogauit
 summissa fugiens uoce clientis opem.
 cuique uiro totus terrarum paruit orbis,
 ille Iugurthino clarus Cimbroque triumpho, 45
 quo uictrix totiens consule Roma fuit,
 in caeno Marius iacuit cannaque palustri,
 pertulit et tanto multa pudenda uiro.
 ludit in humanis diuina potentia rebus,
 et certam praesens uix feret hora fidem. 50
 ' litus ad Euxinum ' si quis mihi diceret ' ibis,
 et metues, arcu ne feriare Getae ' :
 ' i, bibe ' dixissem ' purgantes pectora sucos,
 quicquid et in tota nascitur Anticyra.'
 sum tamen haec passus : nec, si mortalia possem, 55
 et summi poteram tela cauere dei.
 tu quoque fac timeas, et quae tibi laeta uidentur,
 dum loqueris, fieri tristia posse puta.

I 11 uellum cum C τ. 16 a. hanc H. 26 feretque O coniecerat antea Heins., refertque cett. codd. II 33 gressus τ.
 III 27 subito B C, sed et u. 29 recedit τ. 44 om. B C : uersum adulterinum supplent B² ω indigus effectus (effectis coniecit
 Ellis) omnibus ipse magis. 47 latuit τ. 50 feret B C, habet ω.

IV

Nulla dies adeo est australibus umida nimbis,
 non intermissis ut fluat imber aquis.
 nec sterilis locus ullus ita est, ut non sit in illo
 mixta fere duris utilis herba rubis.
 nil adeo fortuna grauis miserabile fecit,
 ut minuant nulla gaudia parte malum.
 ecce domo patriaque carens oculisque meorum,
 naufragus in Getici litoris actus aquas,
 qua tamen, inueni, uultum diffundere causa
 possim, fortunae nec meminisse meae.
 nam mihi cum fulua solus spatiarer harena,
 uisa est a tergo pinna dedisse sonum.
 respicio, nec erat corpus, quod cernere possem,
 uerba tamen sunt haec aure recepta mea :
 'en ego laetarum uenio tibi nuntia rerum
 fama per immensas aere lapsa uias.
 consule Pompeio, quo non tibi carior alter,
 candidus et felix proximus annus erit.'
 dixit, et ut laeto Pontum rumore repleuit,
 ad gentes alias hinc dea uertit iter.
 at mihi dilapsis inter noua gaudia curis
 excedit asperitas huius iniqua loci.
 ergo ubi, Iane biceps, longum reseraueris annum,
 pulsus et a sacro mense December erit,
 purpura Pompeium summi uelabit honoris,
 ne titulus quicquam debeat ille suis.
 cernere iam uideor rumpi paene atria turba,
 et populum laedi deficiente loco,
 templaque Tarpeiae primum tibi sedis adiri,
 et fieri faciles in tua uota deos,
 colla boues niueos certae praebere securi,
 quos aluit campis herba Falisca suis :
 cumque deos omnes, tum quos impensius aequos
 esse tibi cupias, cum Ioue Caesar erunt.
 curia te excipiet, patresque et more uocati
 intendent aures ad tua uerba suas.
 hos ubi facundo tua uox hilarauerit ore,
 utque solet, tulerit prospera uerba dies,
 egeris et meritis superis cum Caesare grates,
 (qui causam, facias cur ita saepe, dabit)
 inde domum repetes toto comitante senatu,
 officium populi nix capiente domo.
 me miserum, turba quod non ego cernar in illa,
 nec poterunt istis lumina nostra frui.
 quod licet, absentem qua possum mente uidebo :
 aspiciet uultus consulis illa sui.
 di faciant aliquo subeat tibi tempore nostrum
 nomen, et 'heu' dicas 'quid miser ille facit ?'
 haec tua pertulerit si quis mihi uerba, fatebor
 protinus exilium mollius esse meum.

V

Ite, Iene elegi, doctas ad consulis aures,
 uerbaque honorato ferte legenda uiro.
 longa uia est, nec uis pedibus proceditis aequis,
 tectaque brumali sub nixu terra latet.
 cum gelidam Thracen et opertum nubibus Haemum
 et maris Ionii transieritis aquas,
 luce minus decima dominum uenietis in urbem,
 ut festinatum non faciatis iter.
 protinus inde domus uobis Pompeia petatur :
 non est Augusto iunctur ulla foro.
 si quis, ut in populo, qui sitis et unde requiret,
 nomina decepta quaelibet aure ferat.
 ut sit enim tutum, sicut reor esse, fateri,
 uerba minus certe ficta timoris habent.

copia nec nobis nullo prohibente uidendi
 consulis, ut limen contigeritis, erit.
 aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
 conspicuum signis cum premet altus ebur :
 aut populi reditus positam componet ad hastam,
 et minui magnae non sinet urbis opes :
 aut, ubi erunt patres in Iulia templa uocati,
 de tanto dignis consule rebus aget :
 aut feret Augusto solitam natoque salutem
 deque parum noto consulat officio.
 tempus ab his uacuum Caesar Germanicus omne
 auferet : a magnis hunc colit ille deis.
 cum tamen a turba rerum requieuerit harum,
 ad uos mansuetas porriget ille manus,
 quidque parens ego uester agam, fortasse requiret.
 talia uos illi reddere uerba uolo :
 'uiuere adhuc uitamque tibi debere fatetur,
 quam prius a mihi Caesare munus habet.
 te sibi, cum fugeret, memori solet ore referre
 barbariae tutas exhibuisse uias :
 sanguine Bistonium quod non tepefecerit ense,
 effectum cura pectoris esse tui :
 addita praeterea uitae quoque multa tuendae
 munera, ne proprias attenuaret opes.
 pro quibus ut meritis referatur gratia iurat
 se fore mancipii tempus in omne tui.
 nam prius umbrosa carituros arbore montes
 et freta ueliuolas non habitura rates,
 fluminaque in fontes cursu reditura supino,
 gratia quam meriti possit abire tui.'
 haec ubi dixeritis, seruet sua dona rogatae :
 sic fuerit uestrae causa peracta uiae.

VI

Quam legis, ex illis tibi uenit epistula, Brute,
 Nasonem nolle in quibus esse locis.
 sed tu quod nolle, uoluit miserabile fatum.
 ei mihi, plus illud quam tua uota ualet.
 in Scythia nobis quinquennis Olympias acta est :
 iam tempus lustris transit in alterius.
 perstat enim fortuna tenax, uotisque malignum
 opponit nostris insidiosa pedem.
 certus eras pro me, Fabiae laus, Maxime, gentis,
 numen ad Augustum supplicis uoce loqui :
 occidis ante preces, causamque ego, Maxime, mortis
 (nec fuerim tanti) me reor esse tuae.
 iam timeo nostram quicquam mandare salutem :
 ipsum morte tua concidit auxilium.
 coeperat Augustus deceptae ignoscere culpae :
 spem nostram terras deseruitque simul.
 quale tamen potui, de caelitate, Brute, recenti
 uestra procul positus carmen in ora dedi.
 quae prosit pietas utinam mihi, sitque malorum
 iam modus et sacrae mitior ira domus.
 te quoque idem liquido possum iurare precari,
 o mihi non dubia cognite Brute nota.
 nam cum praestiteris uerum mihi semper amorem,
 hic tamen aduerso tempore creuit amor.
 quique tuas pariter lacrimas nostrasque uideret,
 passuros poenam crederet esse duos.
 lenem te miseris genuit natura, nec ulli
 mitius ingenium, quam tibi, Brute, dedit :
 ut qui quid ualeas ignoret Marte forensi,
 posse tuo peragi uix putet ore reos.
 scilicet eiusdem est, quamuis pugnare uidentur,
 supplicibus facilem, sotentibus esse truem.
 cum tibi suscepta est legis uindicta severae,
 uerba uelut tinctum singula uirus habent.
 hostibus eueniat quam sis uolentus in armis
 sentire et linguae tela subire tuae.

IV 10 possem τ. 11 sic B.C. fulua tristis H w, spatiarer tristis O. 27 paene atria, penetrata τ. 34 erit x. 36 intendunt B.C. V 25 ab. et C et si fides Guthlingio B, haud scio an recte. 40 sic B.C. excoerata Scaligeri. mancipium=tuum w. VI 5 est om. τ Housman puncto sublato. 8 munditia H τ. 12 facio B.C. faciem w. CORNELI. 15 deceptae, cf. Liu. XXII 4 4, deceptae insidiae. 31 uidetur τ.

quae tibi tam tenui cura linantur, ut omnes
istius ingenium corporis esse negent.
at si quem laedi fortuna cernis iniqua.
mollior est animo femina nulla tuo. 40
hoc ego praecipue sensi, cum magna meorum
notitiam pars est infitiata mei.
inmemor illorum, uestri non inmemor umquam,
qui mala solliciti nostra leuatis, ero.
et prius hic nimium nobis conterminus Hister 45
in caput Euxino de mare uertet iter,
utque Thyesteae redeant si tempora mensae,
solis ad Eoas currus agetur aquas,
quam quisquam uestrum, qui me doluistis ademp-
tum,
arguat, ingratum non meminisse sui. 50

VII

Missus es Euxinas quoniam, Vestalis, ad undas,
ut positis reddas iura sub axe locis,
aspicis en praesens, quali iaceamus in aruo,
nec me testis eris falsa solere queri.
accedet uoci per te non irrita nostrae, 5
Alpinis iuuenis regibus orte, fides.
ipse uides certe glacie conerescere Pontum,
ipse uides rigido stantia uina gelu ;
ipse uides, onerata ferox ut ducat Iazyx
per medias Histri plaustra bubulcus aquas. 10
aspicis et mitti sub adunco toxica ferro,
et telum causas mortis habere duas.
atque utinam pars haec tantum spectata fuisset,
non etiam proprio cognita Marte tibi !
tenditur ad primum per densa pericula pilum, 15
contigit ex merito qui tibi nuper honor.
sit licet hic titulus, plenis tibi fructibus, ingens,
ipsa tamen uirtus ordine maior erit.
non negat hoc Hister, cuius tua dextera quondam
puniceam Getico sanguine fecit aquam : 20
non negat Aegisos, quae te subeunte recepta
sensit in ingenio nil opis esse loci.
nam dubium positu melius defensa manune,
urbs erat in summo nubibus aequa iugo.
Sithonio regi ferus interceperat illam 25
hostis et ereptas uictor habebat opes :
donec fluminea deuecta Vitellius unda
intulit exposito milite signa Getis.
at tibi, progenies alti fortissima Donni,
uenit in aduersos inpetus ire uiros.
nec mora, conspicuus longe fulgentibus armis, 30
fortia ne possint facta latere caues,
ingentique gradu contra ferrumque locumque
saxaque brumali grandine plura subis.
nec te missa super iaculorum turba moratur,
nec quae uipereo tela cruore madent. 35
spicula cum pictis haerent in casside pinnis,
parsque fere scuti uulnere nulla uacat.
nec corpus cunctos felicitur effugit ictus :
sed minor est acri laudis amore dolor. 40
talis apud Troiam Danais pro nauibus Aiax
dicitur Hectoreas sustinuisse faces.
ut proprius uentum est admotaque dextera dextrae,
resque fero potuit comminus ense geri,
dicere difficile est quid Mars tuus egerit illic, 45
quotque neci dederis quosque quibusque modis.
ense tuo factos calcabas uictor acruos,
inpositoque Getes sub pede multus erat.
pugnat ad exemplum primi minor ordine pili,
multaque fert miles uulnera, multa facit. 50
sed tantum uirtus alios tua praeterit omnes,
ante citos quantum Pegasus ibat equos.

uincitur Aegisos ; testaque tempus in omne
sunt tua, Vestalis, carmine facta meo.

VIII

Littera sera quidem, studiis exculcte Suilli,
huc tua peruenit, sed mihi grata tamen,
qua, pia si possit superos lenire rogando
gratia, laturum te mihi dicis opem.
ut iam nil praestes, animi sum factus amici 5
debitor et meritum uelle iuuare uoco.
inpetus iste tuus longum modo duret in aeuum,
neue malis pietas sit tua lassa meis.
ius aliquod faciunt adfinia uincula nobis,
quae semper maneant inlabefacta precor. 10
nam tibi quae coniunx, eadem mihi filia paene est,
et quae te generum, me uocat illa uirum.
ei mihi ! si lectis uultum tu uersibus istis
ducis et adfinem te pudet esse meum.
at nihil hic dignum poteris reperire pudore 15
praeter fortunam, quae mihi caeca fuit.
seu genus excutias, equites ab origine prima
usque per innumeros inueniemur auos :
siue uelis qui sint mores inquirere nostri,
errorem misero detrahe, labe carent. 20
tu modo si quid agi sperabis posse precando,
quos colis, exora supplice uoce deos.
di tibi sunt Caesar iuuenis, tua numina placa.
hac certe nulla est notior ara tibi.
non sinit illa sui uanas antistitis umquam 25
esse preces : nostris hinc pete rebus opem.
quamlibet exigua si nos ea iuuerit aura,
obruta de mediis cumba resurget aquis.
tunc ego tura feram rapidis sollempnia flammis,
et ualeant quantum numina testis ero. 30
nec tibi de Pario statuam, Germanice, templum
marmore : carpsit opes illa ruina meas.
templa domus facient uobis urbesque beatæ :
Naso suis opibus, carmine, gratus erit.
parua quidem fateor pro magnis munera reddi, 35
cum pro concessa uerba salute damus.
sed qui quam potuit dat maxima, gratus abunde est,
et finem pietas contigit illa suum.
nec quae de parua pauper dis libat acerra
tura minus grandi quam data lance ualent. 40
agnaque tam lactens quam gramine pasta Falisco
uictima Tarpeios inficit icta focos.
nec tamen officio uatum per carmina facto
principibus res est aptior ulla uiris.
carmina ueststrarum perargunt praeconia laudum, 45
neue sit actorum fama caduca cauent.
carmine fit uiuax uirtus, expersque sepulcri
notitiam serae posteritatis habet.
tabida consumit ferrum lapidemque uetustas,
nullaque res maius tempore robur habet : 50
scripta ferunt annos. scriptis Agamemnona nosti,
et quisquis contra uel simul arma tulit.
quis Thebas septemque duces sine carmine nosset,
et quicquid post haec, quicquid et ante fuit ?
di quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt, 55
tantaque maiestas ore canentis eget.
sic chaos ex illa naturae mole prioris
digestum partes scimus habere suas :
sic adfectantes caelestia regna Gigantas
ad Styga nimbifero uindictis igne datos : 60
sic uictor laudem superatis Liber ab Indis,
Alcides capta traxit ab Oechalia.
et modo, Caesar, auum, quem uirtus addidit astris,
sacerarunt aliqua carmina parte tuum.
si quid adhuc igitur uiui, Germanice, nostro 65
restat in ingenio, seruiet omne tibi.

VII 9 *Iazyx* Merula, *iakis* similia codd. 15 *tenditur* scripsi, *tenditis* codd., unde *tendit* is Oberlin (sc. Mars, cf. 45). 21 *eguros* B H τ , *egilos* C, sed cf. I 8. 13. 23 *manune* Roeper, cf. III 1. 18, *manue* codd. 29 *domu* (suprascr. *domni*) B, *domni* H O exc. Pol. τ . 37 *pinnis* Merk., *pennis* codd. VIII 16 *saeua* Riese. 23 *sint* B C. 65 *riui* Hertzberg ad Prop. IV 1. 59.

non potes officium uatis contemnere uates :
iudicio pretium res habet ista tuo.
quod nisi te nomen tantum ad maiora uocasset,
gloria Pieridum summa futurus eras. 70
sed dare materiam nobis quam carmina mauis :
nec tamen ex toto deserere illa potes.
nam modo bella geris, numeris modo uerba coerces,
quodque aliis opus est, hoc tibi lusus erit.
utque nec ad citharam nec ad arcum segnis Apollo
est, 75
sed uenit ad sacras neruus uterque manus,
sic tibi nec docti desunt nec principis artes,
mixta sed est animo cum Ioue Musa tuo.
quae quoniam nec nos unda summouit ab illa,
ungula Gorgonei quam caua fecit equi, 80
prosit opemque ferat communia sacra tueri
atque isdem studiis inposuisse manum :
litora pellitis nimium subiecta Corallis
ut tandem saenos efflugiumque Getas :
clausaque si misero patria est, ut ponar in ullo, 85
qui minus Ausonia distet ab urbe, loco,
unde tuas possim laudes celebrare recentes
magnaue quam minima facta referre mora.
tangat ut hoc uotum caelestis, care Suilli,
numina, pro socero paene precare tuo. 90

IX

Vnde licet, non unde iuuat, Graecine, salutem
mittit ab Euxinis hanc tibi Naso uadis.
missaque de faciant Auroram occurrat ad illam,
bis senos fasces quae tibi prima dabit :
ut, quoniam sine me tanges Capitolia consul 5
et fiam turbae pars ego nulla tuae,
in domini subeat partes et praestet amici
officium iusso littera nostra die.
atque ego si fatis genitus melioribus essem
et mea sincero curreret axe rota, 10
quo nunc nostra manus per scriptum fungitur, esset
lingua salutandi munere functa tui,
gratatusque darem cum dulcibus oscula uerbis,
nec minus ille meus quam tuus esset honor.
illa, confiteor, sic essem luce superbus, 15
ut caperet fastus uix domus illa meos,
dumque latus sancti cingit tibi turba senatus,
consulis ante pedes ire iuberet eques ;
et quamquam cuperem semper tibi proximus esse,
gauderem lateris non habuisse locum. 20
nec querulus, turba quamuis elideret, essem,
sed foret a populo tum mihi dulce premi.
prospicerem gaudens, quantus foret agminis ordo,
densaque quam longum turba teneret iter.
quoque magis noris, quam me uulgaria tangant, 25
spectarem, qualis purpura te tegeret.
signa quoque in sella nossem formata curuli
et totum Numidae sculptile dentis opus.
at cum Tarpeias esses deductus in arces,
dum caderet iussu uictima sacra tuo, 30
me quoque secreto grates sibi magnus agentem
audisset media qui sedet aede deus ;
turaque mente magis plena quam lance dedissem
ter quater inperii laetus, honore tui.
hic ego praesentes inter numerarer amicos, 35
mitia ius urbis si modo fata darent,
quaeque mihi sola caput nunc mente uoluptas,
tunc oculis etiam percipienda foret.
non ita caelitibus uisum est, et forsitan aequis :

nam quid me poenae causa negata iuuat ? 40
mente tamen, quae sola loco non exulat, utar,
praetextam fasces aspiciamque tuos.
haec modo te populo reddentem iura uidebit
et se decretis finget adesse tuis :
nunc longi reditus hastae supponere lustris 45
credet et exacta cuncta locare fide :
nunc facere in medio facundum uerba senatu,
publica quaerentem quid petat utilitas :
nunc pro Caesaribus superis decernere grates,
albaue opimorum colla ferire bouum. 50
atque utinam, cum iam fueris potiora precatus,
ut mihi placetur principis ira roges !
surgat ad hanc uocem plena pius ignis ab ara,
detque bonum uoto lucidus omen apex.
interea, qua parte licet, ne cuncta queramur, 55
hic quoque te festum consule tempus agam.
altera laetitiae est nec cedens causa priori :
successor tanti frater honoris erit.
nam tibi finitum summo, Graecine, Decembri
inperium Iani suscipit ille die. 60
quaeque est in uobis pietas, alterna feretis
gaudia, tu fratris fascibus, ille tuis.
sic tu bis fueris consul, bis consul et ille,
inque domo bimus conspicietur honor.
qui quamquam est ingens, et nullum Martia summo
altius inperium consule Roma uidet, 66
multiplicat tamen hunc grauitas auctoris honorem,
et maiestatem res data dantis habet.
iudiciis igitur liceat Flaccoque tibiue
talibus Augusti tempus in omne frui. 70
quod tamen a rerum cura propiore uacabit,
uota precor uotis addite uestra meis,
et si quem dabit aura sinum, iactate rudentes,
exeat e Stygiis ut mea nauis aquis.
praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo 75
ripa ferox Histri sub duce tuta fuit.
hic tenuit Mysas gentes in pace fideli,
hic arcu fisos terruit ense Getas.
hic raptam Troesmin celeri uirtute recepit
infecitque fero sanguine Danuuium. 80
quaere loci faciem Scythicique incommoda caeli,
et quam uicino terrear hoste roga :
sintne litae tenues serpentis dila sagittae,
fiat an humanum uictima dira caput :
mentiar, an coeat duratus frigore Pontus, 85
et teneat glacies iugera multa freti.
haec ubi narrarit, quae sit mea fama require,
quoque modo peragam tempora dura roga.
non sumus hic odio nec scilicet esse meremur,
nec cum fortuna mens quoque uersa mea est. 90
illa quies animi, quam tu laudare solebas,
ille uetus solito perstat in ore pudor.
sic ego sum longe,† sic hic, ubi barbarus hostis,
ut fera plus ualeant legibus arma, facit,
rem queat ut nullam tot iam, Graecine, per annos
femina de nobis uirue puerue queri. 96
hoc facit ut misero faueant adsintque Tomitae :
haec quoniam tellus testificanda mihi est.
illi me, quia uelle uident, discedere malunt :
respectu cupiunt hic tamen esse sui. 100
nec mihi credideris : exstant decreta, quibus nos
laudat et immunes publica cera facit.
conueniens miseris et quamquam gloria non sit,
proxima dant nobis oppida munus idem.
nec pietas ignota mea est : uidet hospita terra, 105
in nostra sacrum Caesaris esse domo.
stant pariter natusque pius coniunxque sacerdos,

VIII 77 nec desunt C⁺. 85 illo BCO⁺. 86 distat BCHO⁺. IX 8 iusso i.e. eo die quo iussi litteras nostras adesse, cf. Verg. Aen. X 444: inanis igitur Merckli coniectura iusto. 18 uidetur ⁺. 25, 26 Bendl. 27, 28 Merk. delouerunt. 35 tunc Housman, hinc Schenkl, sic Merk. 40 uenit B⁺ ⁺, foret B ex u. 38. 44 decretis Korn, secretis codd., secretis -locis⁺ Merk. 46 cernit = Heins. 57 est om. = Korn. cedit H⁺. 64 bimus Gudanus 228, larus cett. codd. 71 quod BC⁺, cum O⁺, ut H⁺. 79 Troesmin Korn, cf. Ehwald, Jahresbericht xliii p. 264, troesmen BC, Troesmin Merk. 93 sic hic corruptum, equidem Scythicus conieceram ed. Trist. Oxon. p. xxxviii, sic uero sum, sic hic sanctis ubi b. h. Korn, addito nimirum longae lacunae explendae. totum distichon del. Merk. 101 108 extant in fragm. Guelferhytan. saec. vi uel vii, sed lacuna. 103 sit fr. Guelf., est cett. codd.

numina iam facto non leuiora deo.
 neu desit pars ulla domus, stat uterque nepotum,
 hic auiæ lateri proximus, ille patris. 110
 his ego do totiens cum ture precantia uerba,
 Eoo quotiens surgit ab orbe dies.
 tota, licet quaeras, hoc me non fingere dicet
 officii testis Pontica terra mei.
 Pontica me tellus, quantis hac possumus ora, 115
 natalem ludis scit celebrare dei.
 nec minus hospitibus pietas est cognita talis,
 misit in has siquos longa Propontis aquas.
 is quoque, quo laeuis fuerat sub praeside Pontus,
 audierit frater forsitan ista tuus. 120
 fortuna est inpar animo, talique libenter
 exiguas carpo munere pauper opes.
 nec uestris damus haec oculis procul urbe remoti :
 contenti tacita sed pietate sumus.
 et tamen haec tangent aliquando Caesaris aures :
 nil illi toto quod fit in orbe latet. 126
 tu certe scis hoc, superis ascite, uidesque,
 Caesar, ut est oculis subdita terra tuis :
 tu nostras audis inter conuexa locatus
 sidera, sollicito quas damus ore, preces. 130
 perueniant istuc et carminâ forsitan illa,
 quae de te misi caelitis facta nouo.
 auguror his igitur flecti tua numina, nec tu
 inmerito nomen mite parentis habes.

X

Haec mihi Cimmerico bis tertia ducitur aestas
 litore pellitos inter agenda Getas.
 ecquos tu silices, ecquod, carissime, ferrum
 duritiae confers, Albinouane, meae?
 gutta cauat lapidem, consumitur anulus usu, 5
 et teritur pressa uomer aduncus humo.
 tempus edax igitur praeter nos omnia perdit,
 cessat duritia mors quoque uieta mea.
 exemplum est animi nimium patientis Vlixes,
 iactatus dubio per duo lustra mari : 10
 tempora solliciti sed non tamen omnia fati
 pertulit, et placidae saepe fuere morae.
 an graue sex annis pulchram fouisse Calypso
 aequoreaque fuit concubuisse deae?
 excipit Hippotades, qui dat pro munere uentos, 15
 curuet ut impulsos utilis aura sinus.
 nec bene cantantis labor est audire puellas,
 nec degustanti lotos amara fuit.
 hos ego, qui patriae faciant obliuia, sucos
 parte meae uitae, si modo dentur, emam. 20
 nec tu contuleris urbem Laestrygonis umquam
 gentibus, obliqua quas obit Hister aqua.
 nec uincet Cyclops saeuum feritate Phyaen,
 qui quota terroris pars solet esse mei?
 Scylla feris trunco quod latret ab inguine monstribus,
 Heniochae nautis plus nocuere rates. 26
 nec potes infestis conferre Charybdis Achaeis,
 ter licet epotum ter uomat illa fretum.
 qui quamquam dextra regione licentius errant,
 securum latus hoc non tamen esse sinunt. 30
 hic agri infrondes, hic spicula tincta uenenis,
 hic freta uel pediti peruia reddit hiemps,
 ut, qua remus iter pulsus modo fecerat undis,
 siccus contempta naue uiator eat.
 qui ueniunt istinc, uix uos ea credere dicunt : 35
 quam miser est, qui fert asperiora fide!
 crede tamen : nec te causas nescire sinemus,
 horrida Sarmaticum cur mare duret hiemps.
 proxima sunt nobis plaustri praebentia formam
 et quae praecipuum sidera frigus habent. 40

hinc oritur Boreas oraque domesticus huic est
 et sumit uires a propiore loco.
 at Notus, aduerso tepidum qui spirat ab axe,
 est procul et rarus languidiorque uenit.
 adde quod hic clauso miscentur flumina Ponto, 45
 uimque fretum multo perdit ab amne suam.
 huc Lycus, huc Sagaris Peniusque Hypanisque
 Calesque
 influit et crebro uertice tortus Halys,
 Partheniusque rapax et uoluens saxa Cynapses
 labitur et nullo tardior amne Tyras, 50
 et tu, femineae Thermodon cognite turmae,
 et quondam Graiis Phasi petite uiris,
 cumque Borysthenio liquidissimus amne Dyrapses
 et tacite peragens Iene Melanthus iter,
 quique duas terras, Asiam Cadmique sororem, 55
 separat et cursus inter utramque facit,
 innumerique alii, quos inter maximus omnes
 cedere Danuuius se tibi, Nile, negat.
 copia tot laticum, quas augeat, adulterat undas,
 nec patitur uires aequor habere suas. 60
 quin etiam, stagno similis pigraeque paludi,
 caeruleus uix est diluiturque color.
 innatat unda freto dulcis leuiorque marina est,
 quae proprium mixto de sale pondus habet.
 si roget haec aliquis cur sint narrata Pedoni, 65
 quidue loqui certis iuuerit ista modis,
 'detinui' dicam 'curas tempusque fefelli :
 hunc fructum praesens attulit hora mihi.
 afuinus solito, dum scribimus ista, dolore,
 in mediis nec nos sensimus esse Getis.' 70
 at tu, non dubito, cum Thesea carmine laudes,
 materiae titulos quin tueare tuae,
 quemque refers, imitere uirum. uetat ille profecto
 tranquillum comitem temporis esse fidem.
 qui quamquam est factis ingens et conditur a te 75
 uir tanto quanto debuit ore cani,
 est tamen ex illo nobis imitabile quiddam,
 inque fide Theseus quilibet esse potest.
 non tibi sunt hostes ferro clauaque domandi,
 per quos uix ulli peruius Isthmos erat : 80
 sed praestandum amor, res non operosa uolenti.
 quis labor est puram non temerasse fidem?
 haec tibi, qui perstas indeclinatus amico,
 non est quod lingua dicta querente putes.

XI

Gallio, crimen erit uix excusabile nobis,
 carmine te nomen non habuisse meo.
 tu quoque enim, memini, caelesti cuspidis facta
 fouisti lacrimis uulnera nostra tuis. 5
 atque utinam rapti iactura laesus amicus
 sensisses ultra, quod querere, nihil!
 non ita dis placuit, qui te spoliare pudica
 coniuge crudeles non habuere nefas.
 nuntia nam luctus mihi nuper epistula uenit,
 lectaque cum lacrimis sunt tua damna meis. 10
 sed neque solari prudentem stultior ausim,
 uerbaque doctorum nota referre tibi :
 finitumque tuum, si non ratione, dolorem
 ipsa iam pridem suspicor esse mora.
 dum tua peruenit, dum littera nostra recurrens 15
 tot maria ac terras permeat, annus abit.
 temporis officium est solacia dicere certi,
 dum dolor in cursu est et petit aeger opem :
 at cum longa dies sedauit uulnera mentis,
 intempestiue qui mouet illa, nouat. 20
 adde quod (atque utinam uerum tibi uenerit
 omen)
 coniugio felix iam potes esse nouo.

IX 108 fato fr. Guelf. 119 lactus B C. 126 sic B C. illum B² C O. 127 hoc C, haec B H O. 127-133 extant in fragm. Guelf. sed lacera. X 14 Acaeaque Merk. 21 laestrygonos B, lestrigones C. 23 piacchen B, piaechen C. 39 pres tantia B. 42 uires—loco. mores—locus Merk. polo Meyneke. 48 uertice O. recte? 49 cinipses C. 53 Lycastus ed. Etonensis. 67 tempus curasque = exc. Pol. XI 20 mouet. fouet Heins.

XII

Quo minus in nostris ponaris, amice, libellis,
 nominis elicitur condicione tui.
 ast ego non alium prius hoc dignarer honore:
 est aliquis nostrum si modo carmen honor.
 lex pedis officio fortunaque nominis obstat,
 quaque meos adeas, est uia nulla, modos.
 nam pudet in geminos ita nomen scindere uersus,
 desinat ut prior hoc incipiatque minor.
 et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur,
 artius adpellem Tuticanumque uocem:
 nec potes in uersum Tuticani more uenire,
 fiat ut e longa syllaba prima breuis:
 aut ut ducatur, quae nunc correptius exit,
 et sit porrecta longa secunda mora.
 his ego si uitiis ausim corrumpere nomen,
 ridear et merito pectus habere neger.
 haec mihi causa fuit dilati muneris huius.
 quod meus adiecto faenore reddet amor:
 teque canam quacumque nota, tibi carmina mittam,
 paene mihi puero cognite paene puer,
 perque tot annorum seriem, quot habemus uterque,
 non mihi, quam fratri frater, amate minus.
 tu bonus hortator, tu duxque comesque fuisti,
 cum regerem tenera frena nouella manu.
 saepe ego correxi sub te censore libellos,
 saepe tibi admonitu facta litura meo est,
 dignam Maconis Phaeacida condere chartis
 cum te Pieriae perdocuere deae.
 hic tenor, haec uiridi concordia coepta iuuenta
 uenit ad albentes inlabefacta comas.
 quae nisi te moucant, duro tibi pectora ferro
 esse uel inuicto clausa adamante putem.
 sed prius huic desint et bellum et frigora terrae,
 inuisus nobis quae duo Pontus habet,
 et tepidus Boreas et sit praefergidus Auster,
 et possit fatum mollius esse meum,
 quam tua sint lasso praecordia dura sodali:
 hic cumulus nostris absit abestque malis.
 tu modo per superos, quorum certissimus ille est,
 quo tunc adsidue princeps creuit honor,
 effice constanti profugum pietate tuendo,
 ne sperata meam deserat aura ratem.
 quid mandem quaeris? peream, nisi dicere uix est:
 si modo, qui perit, ille perire potest.
 nec quid agam inuenio, nec quid nolimue uelimue,
 nec satis utilitas est mihi nota mea.
 crede mihi, miseros prudentia prima relinquit,
 et sensus cum re consiliumque fugit.
 ipse, precor, quaeras, qua sim tibi parte iuandus,
 quoque uiam facias ad mea uota uado.

XIII

O mihi non dubios inter memorande sodales,
 qui quod es, id uere, Care, uocaris, aue.
 unde saluteris, color hic tibi protinus index
 et structura mei carminis esse potest:
 non quia mirifica est, sed quod non publica certe
 est:
 qualis enim cumque est, non latet esse meam.
 ipse quoque, ut titulum chartae de fronte reuellas,
 quod sit opus, uideor dicere posse, tum.
 quamlibet in multis positus noscere libellis,
 perque obseruatas inuenire notas.
 prodent auctorem uires, quas Hercule dignas
 nouimus atque illi, quem canis ipse, pares.

et mea Musa potest proprio deprensa colore,
 insignis uitiis forsitan esse suis.
 tam mala Thersiten prohibebat forma latere,
 quam pulchra Nireus conspiciendus erat.
 nec te mirari, si sint uitiosa, decebit
 carmina, quae faciam paene poeta Getes.
 a, pudet, et Getico scripsi sermone libellum,
 structaque sunt nostris barbara uerba modis:
 et placui, gratare mihi, coepique poetae
 inter inhumanos nomen habere Getas.
 materiam quaeris? laudes de Caesare dixi,
 adiuta est nouitas numine nostra dei.
 nam patris Augusti docui mortale fuisse
 corpus, in aetherias numen abisse domos:
 esse parem uirtute patri, qui frena rogatus
 saepe recusati ceperit imperii:
 esse pudicarum te Vestam, Liuiam, matrum,
 ambiguum nato dignior anne uiro:
 esse duos iuuenes, firma adiumenta parentis,
 qui dederint animi pignora certa sui.
 haec ubi non patria perlegi scripta Camena,
 uenit et ad digitos ultima charta meos,
 et caput et plenas omnes mouere pharetras,
 et longum Getico murmur in ore fuit.
 atque aliquis 'scribas haec cum de Caesare,' dixit
 'Caesaris imperio restituendus eras.'
 ille quidem dixit: sed me iam, Care, niuali
 sexta relegatum brumam sub axe uidet.
 carmina nil prosunt. nocuerunt carmina quondam,
 primaque tam miserae causa fuere fugae
 at tu, per studii communia foedera sacri,
 per non uile tibi nomen amicitiae,
 (sic capto Latiis Germanicus hoste catenis
 materiam uestris adferat ingenii:
 sic ualeant pueri, notum commune, decorum,
 quos laus formandos est tibi magna datos)
 quanta potes, praebe nostrae momenta salutis,
 quae nisi mutato nulla futura loco est.

XIV

Haec tibi mittuntur, quem sum modo carmine
 questus
 non aptum numeris nomen habere meis:
 in quibus, excepto quod adhuc utcumque ualemus,
 nil me praeterea quod iuuet inuenies.
 ipsa quoque est inuisa salus, suntque ultima uota
 quolibet ex istis scilicet ne loais.
 nulla mihi cura est, terra quo mittar ab ista,
 haec quia, quam uideo, gratior omnis erit.
 in medias Syrtis, mediam mea uela Charybdis
 mittite, praesenti dum careamus humo.
 Styx quoque, siquid ea est, bene commutabitur
 Histro,
 siquid et inferius quam Stygia mundus habet.
 gramina cultus ager, frigus minus odit hirundo,
 proxima Marticolis quam loca Naso Getis.
 talia suscensent propter mihi uerba Tomitae,
 iraque carminibus publica nota meis.
 ergo ego cessabo numquam per carmina laedi,
 plectar et incauto semper ab ingenio?
 ergo ego, ne scribam, digitos incidere cunctor,
 telaque adhuc demens, quae nocuere, sequor?
 ad ueteres scopulos iterum deuertor et illas,
 in quibus offendit naufraga puppis, aquas?
 sed nihil admisi, nulla est mea culpa, Tomitae,
 quos ego, cum loca sim uestra perosos, amo.
 quilibet excutiat nostri monumenta laboris:
 littera de uobis est mea quæsta nihil.
 frigus et incursus omni de parte timendos

XII 13 ut ducatur (dicatur B C) B C -, producat B F H O - edd. praeter Roesium. 15 19 et 41 44 habet fragm. Guelf. 19 nota. uia fr. Guelf. 27 dignum - Heims., dignum edd. 28 Parides - 42 spo ceteris litt. crasis fragm. Guelf. XIII 2 quique quod es uere - 5 quod uere - 12 caris esse - 27 coetus ex. Scaliger; cf. Suet. Tib. 24. 47 interpunct Postgate, duorum - 48 quos laus formandos est data magis tibi O -. 49 nomenta O -, monumenta B C -. XIV 7 inter O -. 15 sic C, succensent edd. eod. 19 cur ego -

et quod pulsetur murus ab hoste queror :
in loca, non homines, uerissima crimina dixi.
culpatis uestrum uos quoque saepe solum. 30
esset perpetuo sua quam uitabilis Ascre,
ausa est agricolae Musa docere senis,
et fuerat genitus terra, qui scripsit, in illa :
intumuit uati nec tamen Ascræ suo.
quis patriam sollerte magis dilexit Vlæ? 35
hoc tamen asperitas indice nota loci est.
non loca, sed mores scriptis uexauit amaris
Scepsius Ausonios, actaque Roma rea est :
falsa tamen passa est aequa conuicia mente,
obfuit auctori nec fera lingua suo. 40
at malus interpres populi mihi conceitat iram
inque nouum crimen carmina nostra uocat.
tam felix utinam quam pectore candidus essem !
extat adhuc nemo saucius ore meo.
adde quod Illyrica si iam pice nigrior essem, 45
non mordenda mihi turba fidelis erat.
molliter a uobis mea sors excepta, Tomitæ,
tam mites Graios indicat esse uiros.
gens mea Paeligni regioque domestica Sulmo
non potuit nostris lenior esse malis. 50
quem uix incolumi cuiquam saluque daretis,
is datus a uobis est mihi nuper honor.
solus adhuc ego sum uestris immunis in oris,
exceptis, siqui munera legis habent.
tempora sacrata mea sunt uelata corona, 55
publicis inuito quam fauor impositus.
quam grata est igitur Latonæ Delia tellus,
erranti tutum quæ dedit una locum,
tam mihi cara Tomis, patria quæ sede fugatis
tempus ad hoc nobis hospita fida manet. 60
di modo fecissent, placidæ spem posset habere
pacis et a gelido longius axe foret.

XV

Siquis adhuc usquam nostri non inmemor extat,
quidue relegatus Naso, requirit, agam :
Caesaribus uitam, Sexto debere salutem
me sciat ; a superis hic mihi primus erit.
tempora nam miseræ complectar ut omnia uitæ, 5
a meritis eius pars mihi nulla uacat ;
quæ numero tot sunt, quot in horto fertilis arui
punica sub lento cortice grana rubent,
Africa quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
quot Sicyon bacas, quot parit Hybla fauos. 10
confiteor, testere licet : signate, Quirites :
(nil opus est legum uiribus, ipse loquor)
inter opes et me, paruam rem, pone paternas ;
pars ego sim census quantalucumque tui.
quam tua Trinacria est regnatuque terra Philippo, 16
quam tua rus oculis domini Campania gratum,
quæque relictæ tibi, Sexte, nil empta tenes :
tam tuus en ego sum, cuius te munere tristi
non potes in Ponto dicere habere nihil. 20
atque utinam possis, et detur amicus aruum,
remque tuam ponas in meliore loco !
quod quoniam in dis est, tempta lenire precando
numina, perpetua quæ pietate colis.
erroris nam tu uix est discernere nostri 25

sis argumentum maius an auxilium.
nec dubitans oro : sed flumine saepe secundo
augetur remis cursus euntis aquæ.
et pudet et metuo semperque eademque precari,
ne subeant animo taedia iusta tuo. 30
uerum quid faciam ? res inmoderata cupido est :
da ueniam uitio, mitis amice, meo.
scribere saepe aliud cupiens delabor eodem :
ipsa locum per se littera nostra rogat.
seu tamen effectus habitura est gratia, seu me 35
dura iubet gelido Parca sub axe mori :
semper inoblita repetam tua munera mente,
et mea me tellus audiet esse tuum.
audiet et caelo posita est quæcumque sub ullo,
transit nostra feros si modo Musa Getas, 40
teque meae causam seruatoremq. salutis,
meque tuum libra norit et aere minus.

XVI

Inuide, quid laceras Nasonis carmina rapti ?
non solet ingenii summa nocere dies,
famaque post cineres maior uenit. et mihi nomen
tunc quoque, cum uiuis adnumerarer, erat :
cum foret et Marsus magnique Rabirius oris 5
Iliacusque Macer sidereusque Pedito :
et qui Iunonem laesisset in Hercule Carus,
Iunonis si iam non gener ille foret :
quique dedit Latio carmen regale, Seuerus,
et cum subtili Priscus uterque Numa : 10
quique uel imparibus numeris, Montane, uel aequis
sufficis et gemino carmine nomen habes :
et qui Penelopæ rescribere iussit Vlixen
errantem saeuo per duo lustra mari :
quique suam †Trisomem imperfectumque dierum 15
deseruit celeri morte Sabinus opus :
ingeniique sui dictus cognomine Largus,
Gallica qui Phrygium duxit in arua senem :
quique canit domito Camerinus ab Hectore Troiam :
quique sua nomen Phyllide Tuscus habet : 20
ueliulique maris uates, cui credere possis
carmina caeruleos composuisse deos :
quique acies Libycas Romanaque proelia dixit :
et scripti Marius dexter in omne genus :
Trinacriusque suae Perseidos auctor, et auctor 25
Tantalidae reducis Tyndaridosque Lupus :
et qui Maeoniam Phaeacida uertit, et una
Pindaricae fidicen tu quoque, Rufe, lyrae,
Musaque Turrani tragicis innixa coturnis,
et tua cum socco Musa, Melisse, leuis : 30
cum Varus Gracchusque darent fera dicta tyrannis,
Callimachi Proculus molle teneret iter :
†Tityron antiquas Passerque rediret ad herbas,
aptaque uenanti Grattius arma daret :
Naidas a Satyris caneret Fontanus amatas, 35
clauderet imparibus uerba Capella modis :
cumque forent alii, quorum mihi cuncta referre
nomina longa mæra est, carmina uulgus habet :
essent et iuuenes, quorum quod inedita causa est,
adpellandorum nil mihi iuris adest. 40
te tamen in turba non ausim, Cotta, silere,
Pieridum lumen praesidiumque fori,
maternos Cottas cui Messallasque paternos,

XIV 31 Ascræ O = exc. Pol., cf. A. A. I 28. 36 nota τ, docta BC, dicta HO ω. XV 2 sic τ, requirat BC ω (ex confinio uocis extat). 21 et. ut Itali. 25 maeroris Merk. 34 secl. Merk. 42 magis τ nonnullis probatum : potius utaris interprete Gronouio (Obseruati. II 1) 'Tuus, inquit, sum, immo mancipium tuum, nisi quod sola libra et aes meae mancipationi abfuerunt' : cf. Manil. I 776 'Tarquinioque minus reges.' XVI 4 tum C O τ. 5 cumque foret Marsus BC O τ. 8 non iam O Etonensis. 15 trisomem (trisemem teste Kornio) B, trisoñ C, troccen O, troadem H, troesen exc. Pol., Troezena quidam apud Micylum, Chrysen Roeper, Thressen Hertz, epistulam Herus ad Leandrum intellegens : cf. O. Hennig, De P. Ouidii Nasonis sodalibus (Vratislaviae, 1883) p. 40. 19 domitam—ab Hercule = Merk., quem dudum redarguit Merula. 21 uates. nomen Merk. ad Ibin p. 377. posses CHO τ. 24 scriptor B recte ? maris scriptor C, maris scripti cett. codd. 27 sic τ, cf. sup. xii 27. eacida B, aeacida C. 30 leuis Heins. 31 sic B τ. uariis C, uariis B² τ. 33 Tityrus antiquas et erat qui passeret herbas HO τ. 34 gratius codd. 39 cura Thuanus Heinsii : iniuria receperunt edd., cum causa Graecam ἰπὸς τὴν exprimat.

Maxime, nobilitas ingeminata dedit.
 dicere si fas est, claro mea nomine Musa
 atque inter tantos quae legeretur, erat.
 ergo summotum patria proscindere, Liur,
 desine neu cineres sparge, cruenta, meos.

45

omnia perdidimus : tantummodo uita relictæ est,
 praebeat ut sensum materiamque mali. 50
 quid iuuat extinctos ferrum demittere in artus?
 non habet in nobis iam noua plaga locum.

XVI 44 *Maxime* B¹ C, *maxima* cett. codd.

P. OVIDI NASONIS

QVI FERTVR

HALIEVTICON LIBER

* * *

ACCIPIT mundus legem, dedit arma per
omnes
admonuitque sui. uitululus sic nempe mina-
tur,
qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte,
sic dammae fugiunt, pugnant uirtute leones
et morsu canis et caudae sic scorpios ictu, 5
concussisque leuis pennis sic euolat ales.
omnibus ignotae mortis timor, omnibus hostem
praesidiumque datum sentire et noscere teli
uimque modumque sui. sic et scarus arte sub undis
si n 10
decidit adsumptamque dolo tandem pauet escam.
non audet radiis obnixa occurrere fronte,
auersus crebro uimen sed uerbere caudae
laxans subsequitur tutumque euadit in aequor.
quin etiam si forte aliquis, dum praenatat, arto 15
mitis luctantem scarus hunc in uimine uidit,
auersi caudam morsu tenet atque ita . . .
liber seruato, quem textit, ciue resultat.
sepia tarda fugae, tenui cum forte sub unda
deprensa est iam iamque manus timet illa rapacis,
inficiens aequor nigrum uomit illa *cruorem* 21
auertitque uias oculos frustrata sequentis.
clausus rete lupo, quamuis inmitis et acer,
dimotis cauda summissus sedit harenis.
in auras 25
emicat atque dolos saltu delndit inultus.
et murena ferox, teretis sibi conscia tergi,
ad laxata magis conixa foramina retis
tandem per multos euadit lubrica flexus
exemploque nocens cunctis iter inuenit una. 30
at contra scopulis crinali corpore segnis
polypus haeret et hac eludit retia fraude,

et sub lege loci sumit mutatque colorem,
semper ei similis quem contigit. atque ubi praedam
pendentem saetis audis rapit, hic quoque fallit, 35
elato calamo cum denuum emersus in auras
brachia dissoluit populatumque expuit hamum.
at mugil cauda pendente uerberat escam
excussamque legit. lupo acri concitus ira
discursu fertur uario fluctusque ferentes 40
prosequitur quassatque caput, dum uulnere saeuus
laxato cadat hamus et ora patentia linquat.
nec proprias uires nescit murena nocendi
auxiliumque suum, morsu nec comminus acri
deficit aut animos ponit captiua minacis. 45
anthias his, tergo quae non uidet, utitur armis,
uim spinae nouitque suae uersoque supinus
corpore lina secat fixumque intercipit hamum.
Cetera, quae densas habitant animalia siluas,
aut uani quatiunt semper lymphata timores, 50
aut trahit in praeceps non sana ferocia mentis.
illa sequi natura monet uel comminus ire.
inpiger ecce leo uenantum sternere pergit
agmina et aduersis infert sua pectora telis :
quoque uenit fidens magis et subliator ardet 55
concussitque toros et uiribus addidit iram,
procidit atque suo properat sibi robore letum.
foedus Lucanis prouoluit ursus ab antris,
quid nisi pondus iners stolidique [ferocia mentis]?
actus aper saetis iram denuntiat hirtis 60
et ruit oppositi nitens in uulnera ferri
pressus et emisso moritur per uiscera telo.
altera pars fidens pedibus dat terga sequenti,
ut pauidi lepores, ut fuluo tergore dammae
et cauto fugiens ceruus sine fine timore. 65
hic generosus honos et gloria maior equorum ;

Halieutica a Plinio, in P(arisino 8071) V(indobonensi 277) *Ouidi uersus de piscibus et feris* appellantur. initium periisse uidetur. 1 *Praecipit* Birt. 2 *nempe* Burm., *namque* P V. 5 *scorpius* P, *seurpius* V, sed uid. 116. 8 *perniciemque* Birt. 10 *sin* initio uersus ponit V, inter uu. 9, 11 in marg. addit P, *si nassa captus de spe, piscator et ipse* Birt post Vlitium qui con. *nassa*. 11 *adsumptamque* edd. uett., *adsumptaque* P V Riese, *adsumtamque* Vlitius Birt. *escan* V teste Haupt, *esca* Riese. 13 *sed* uulg., *sub* P V. 15 *aliquis* P V, *alius* Birt praeter necessitatem. *dum praenatat arcto* Heins., *dum pronata reto* P, *dampno nataret* V, d. p. extra Pitthoeus Gütth(ing). 17 *ita* P, *lita* V, *ita tandem* Heins., *citato* Riese, *laccessit* Birt. 18 *liber seruato* Heins. Merk., *uber seruato* V, *uberer uato* P, *uindex* s. C. Schenkl, Gütth., *uerbere* Riese. *ciue* Heins., *que(m)* P V. *resultat* Vlitius, *resultet* P V. 19 *saepia* V. 20 *hilla* Birt. *rapetis* P V. 21 *illa cruorem* edd. nett., *illa c* V, *illa* P, *ilicet* Vlitius, *addiderim humorem* uersu hypermetro Haupt quem secuti sunt Merk. Riese. 24 *ridet* P, *sedet* V, corr. Pantagathus. 25 lacunam sic expleuit Birt in *foueaque iacens ubi rete leuatur*. 26 *astu* Birt. *diludit* P V, corr. Heins. 27 *et more ferox etreti—teri* P V. 28 *conixa* Merk. Riese, *connextat* P, *connextat* V, *conuexa* Haupt. 30 *exemplo qui* P V, corr. Heins. *interuenit una* V, *int uienitura* P, corr. Bersmann. 32 *haec* V, *hec* P. *praelia* Birt. 33 *et sub. pressus* Birt. *ut—sumat mutetque* Hemsterhuys. 38 *et* P. 39 *ira. aere* Birt. 40 *discussu(s)* P V. 44 *auxiliumque suum* Postgate, *auxilioque sui* P V, cf. Met. I 30, *auxiliuq. sui* Haupt. *uersu* V, *mouersu* P. 45 post hunc u. lacunam statuit Birt quam sic explet: *amplius os hamo uorat eroditque ita linum*. 49-51 hos uu. seclisit Heins. ut plane aliunde petitos. 51 *mentis* edd., *mestes* V, m. . . s P, *an Martis?* Haupt. 52 *illa sequi* Postgate, *ipsa sequi* P V, quod corruptum esse iudicarunt Merk. (qui con. *quati*) Birt (*saepia sequi*) Schenkl. 55 *locus plane desperatus* Schenkl. *quodq;* P. *sibi latior ardi* P. 57 *procidit* Burmann Haupt uulg., *prodedit* P V, *proruit* Gesnerus, Gütth. 59 *stolidique* P V, *stolidueque* edd. *ferocia mentis* ex u. 51 inlatum ut censet Postgate qui *audacia cordis* con. 61 *et ruit* Vlitius, *sed ruit* Birt, *seruit* P V. 65 post hunc u. 52 iteratur in P V. 66 *hic. hinc* Heins.

nam capiunt animis palman gaudentque triumpho.
 seu septem spatiis circo meruere coronam,
 nonne uides, victor quanto sublimius altum
 adtollat caput et uulgi se uendit et aurae? 70
 celsae cum caeso decorantur terga leone,
 quam tumidus quantoque uenit spectabilis actu,
 conspescitque solum generoso concita pulsa
 ungula sub spoliis grauitur redeuntis opimis!
 quia laus prima canum, quibus est audacia praeceps
 nenandique sagax uirtus uiresque sequendi, 76
 quae nunc elatis rimantur naribus auram
 et nunc demisso quaerunt uestigia rostro
 et produnt clamore feram dominumque uocando
 increpitant. quem si conlatis effugit armis, 80
 insequitur tumulosque canis camposque per omnes.

noster in arte labor positus, spes omnis in illa.

nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
 admoneam uastique maris temptare profundum.
 inter utrumque loci melius moderabere finem. 85

aspera num saxis loca sint (nam talia lentos
 deponunt calamos, at purum retia litus),
 num mons horrentes demittat celsior umbras
 in mare (nam uarie quidam fugiuntque petuntque),
 num uada subnatis imo uiridentur ab herbis, 90

oblectetque moras et molli seruiat algae.
 descripsit sedes uarie natura profundi,
 nec cunctos una uoluit consistere pisces.
 nam gaudent pelago, quales scombrique bouesque,
 hippuri celeres et nigro tergoe milui 95
 et pretiosus helops, nostris incognitus undis,
 ac durus xiphias, ietu non mitior ensis,
 et pauidi magno fugientes agmine thummi,
 parua echenais (at est, mirum, mora puppibus ingens)

tuque, comes ratium tractique per aequora sulci,
 qui semper spumas sequeris, pompile, nitentes, 101
 cercyrosque ferox, scopulorum sine moratus,
 cantharus ingratus suco, tum concolor illi
 orphus caeruleaque rubens erythrinus in unda,
 insignis sargusque notis, insignis et alis, 105
 et super aurata sparulus ceruice refulgens
 et rutilus phager et fului synodontes et ex se
 concipiens channe, gemino sic functa parente,
 tum uiridis squamis, paruo saxatilis ore,
 et rarus faber et pictae mormyres et auri 110
 chrysophrys imitata decus, tum corporis umbrae
 liuentis rapidique lupi percaeque tragique,
 quin laude insignis caudae melanurus et ardens
 auratis murena notis merulaeque uirentes
 inmitisque suae conger per uulnera gentis 115
 et captus duro nociturus scorpius ictu
 ac numquam aestiuo conspectus sidere glaucus.
 at contra herbosa pisces laetantur harena,
 ut scarus, epastas solus qui ruminat escas,
 fecundumque genus maenae lamiosque smarisque
 atque imunda chromis, merito uilissima salpa, 121
 atque auium phycis nidos imitata sub undis
 et squatus et tenui suffusus sanguine nullus,
 fulgentes soleae candore et concolor illis
 passer, et Hadriaco mirandus litore rhombus, 125
 tum lepores lati, tum molles tergoe ranae,
 extremi † paseuc

lubricus et spina nocuus non gobius una
 et nigrum niueo portans in corpore uirus
 lolligo durique sues sinuosaque caris 130
 et tam deformi non dignus nomine asellus
 tuque, peregrinis acipenser nobilis undis.

67 *cupiunt* Birt Güthl. 73 *compescit*. Riese, *compescit*. P V, *compescit*. editio Logi. 'requiritur indicatius, nisi u.
 72 Gesneri *quanto uenit* probas. fortasse *compascitque* Haupt, *quocasso* Haupt cum V. 74 *uacantius* V P. 75 *quen*
 Birt Güthl., *qui* P V, *quae* edd. nett. Merk. Riese. 80 *quae* Vlitius. 81 *eqq.* 'plura intercederunt, nisi fortasse
 statuendum totum hunc locum a poeta imperfectum relictum esse' Güthl. ante 83 et post 85 lacunas statuit Haupt. 85
funem uulg. olim. 89 *quidam* Birt. post 90 haec suppluit Birt: *quicquid et ut concolor pisces pascatur merces*. 91
oblectetque V. *que* P, *oblectetque* Heins. Merk. Riese. *molli* *uenerat* *algae* Merk. Riese. 92 *d. scripsit* P.
descripsit uulg. Haupt. 95 *milui* V, *mihi* P, *iuli* Lachmann (Lucr. p. 379) Merk. Riese. 98 *thinni* V, *dunni* P. 99
adest P V, *at est* Haupt. *echenais* edd. nett. Merk. Riese. 105 *et alia*. *iulis* Birt. 107 *phager* Haupt, *harcer* V, *arcer*
 P, *pagur* editio Logi. 108 *c. annum* P V, *sic functa* uid. Birt p. 32, *sibi fundata* P V, *transdata* edd. nett. Merk. Riese,
sine facta Schenkl Güthl., 'an gemini uice functa parentis?' Haupt. 110 sq. post 117 transposuit Birt. 115 *inmitis*
 edd. nett., *imitis* P V, *infamis* Haupt Op. I 209, Güthl., *intutus* Riese. *cancer* P V. *sui—dentis* Vlitius. 116 *captus*
 Ciacconus, *capitis* P V Merk. Riese. *diro* Birt, Güthl. *scorpio* P V. 117 *stiuo* P V. 118 'fortasse luzantur quod
 Vlitius falso tribuit P' Haupt. 119 *carus* P V. *ruminet* P V. 120 *menatelaniosq.* P V, corr. Gesnerus. 121 *inunda*
 P V. 122 *phycis* Vlitius, *dulces* P V, fort. *phueis* cf. 98. 123 *etsquatenui* P V, corr. Vlitius, *squatina* et l. Birt.
sanguis nemulus P V. 124 *c. illis*. *concolori* P V. 126 *tum lepores leti* P V, *tum lepores lati* Birt, *tunc epodes lati*
 uulg. *rante* V, *rante* P. 127 *paseuc* P. post hunc u. duorum uu. interuallum habet V. 128 *una* Housman, *ulla* P V.
 131 post hunc u. unius u. interuallum habet V.

P. OVIDI NASONIS

QVI FERTVR

I B I S

TEMPUS ad hoc lustris bis iam mihi quinque
peractis
omne fuit Musae carmen inerme meae;
nullaque, quae possit, scriptis tot milibus extat
littera Nasonis, sanguinolenta legi;
nec quemquam nostri nisi me laesere libelli, 5
artificis periit cum caput Arte sua.
unus, et hoc ipsum est iniuria magna, perennem
candoris titulum non sinit esse mei.
quisquis is est, nam nomen adhuc utcumque tacebo,
cogit inassuetas sumere tela manus. 10
ille relegatum gelidos Aquilonis ad ortus
non sinit exilio delituisse meo,
vulneraque immitis requiem quaerentia uexat,
iactat et in toto nomina nostra foro,
perpetuoque mihi sociatam foedere lecti 15
non patitur miseri funera flere uiri.
cumque ego quassa meae complectar membra carinae,
naufragii tabulas pugnat habere mei.
et, qui debuerat subitas extinguere flammās,
hic praedam medio raptor ab igne petit. 20
nititur ut profugae desint alimenta senectae.
heu quanto est nostris dignior ipse malis.
di melius, quorum longe mihi maximus ille est
qui nostras inopes noluit esse uias.
huic igitur meritas grates, ubicumque licebit, 25
pro tam mansueto pectore semper agam.
audiat hoc Pontus, faciet quoque forsitan idem
terra sit ut propior testificanda mihi.
at tibi, casti qui me, uiolente, iacentem,
quod licet et misero, debitus hostis ero. 30
desinet esse prius contrarius ignibus umor,
iunctaque cum luna lumina solis erunt,
parsque eadem caeli Zephyros emittet et Euros,
et tepidus gelido flabit ab axe Notus,
et uer autumnus, brumae miscebitur aestas, 37
atque eadem regio uesper et ortus erit, 38
et noua fraterno ueniet concordia fumo 35
quem uetus accensa separat ira pyra, 36
quam mihi sit tecum positus, quae sumpsimus,
armis 39
gratia, commissis, improbe, rupta tuis. 40
pax erit haec nobis, donec mihi uita manebit, 43
cum pecore infirmo quae solet esse lupis.

pugnabunt arcu dum Thraces, Iazyges hasta, 135
dum tepidus Ganges, frigidus Hister erit,
robora dum montes, dum mollia pabula campi,
dum Tiberis liquidas Tuscus habebit aquas,
tecum bella geram; nec mors mihi finiet iras,
saeva sed in manibus manibus arma dabit. 140
prima quidem coepto committam proelia uersu, 45
non soleant quamuis hoc pede bella geri.
utque petit primo plenum flauentis harenae
nondum calfacti militis hasta solum,
sic ego te nondum ferro iaculabor acuto,
protinus inuisum nec petet hasta caput, 50
et neque nomen in hoc nec dicam facta libello,
teque breui qui sis dissimulare sinam.
postmodo, si perges, in te mihi liber iambus
tincta Lycambeo sanguine tela dabit.
nunc, quo Battiades inimicum deuouet Ibin, 55
hoc ego deuoueo teque tuosque modo.
utque ille, historiis inuoluam carmina caecis,
non soleam quamuis hoc genus ipse sequi.
illius ambages imitatus in Ibide dicar
oblitus moris iudiciiue mei. 60
et, quoniam qui sis nondum quaerentibus edo,
Ibidis interea tu quoque nomen habe.
utque mei uersus aliquantum noctis habebunt,
sic uitae series tota sit atra tuae.
haec tibi natali facto Ianique Kalendis 65
non mentituro quilibet ore legat.
di maris et terrae, quique his meliora tenetis
inter diuersos cum Ioue regna polos,
huc precor huc nestras omnes aduertite mentes
et sinite optatis pondus inesse meis. 70
ipsaque tu tellus, ipsum cum fluctibus aequor,
ipse meas aether accipe summe preces,
sideraque et radiis circumdata solis imago
lunaque, quae numquam quo prius orbe micas,
noxque tenebrarum specie reuerenda tuarum, 75
quaeque ratum triplici pollice netis opus,
quique per infernas horrendo murmure ualles
imperiuratae laberis amnis aquae,
quasque ferunt torto uittatis angue capillis
carceris obscuras ante sedere fores; 80
uos quoque plebs superum Fauni Satyrique Laresque
Fluminaque et Nymphae semideumque genus,

9 latebit F(rancofurtanus) T(uronensis) X(Parisinus). 11 sq. affert Eutyches G L K V 475. 11 gelidas—oras Eut. 12 suo P(hillippicus) Eut. 14 uerba canina F T X ex 232. 15 sq. post 18 exhibet P. 16 miseri. uiri G(aleanus) praeter rem. 22 est rectius om. s. ille G H(olkhamicus) V(indobonensis) X. 27 audiat G, audiet cett. 30 quod. qua G, quam P. et P, hei F H T V, heu G X. 31-44 extant omissis 35, 36, 41, 42 in Atr(ebatensi defloratione) et Par(isina deflor.) et omissis 32, 33, 35, 36, 41, 42 in Brit(annici musei deflor.). 35 sq. post 38 transp. = Schrader. 36 quem s, quam O (= F G H P T V X). 41 sq. = 133 sq., om. hoc loco G P cum deflorationibus, habent cett., ante 39 collocat F. 43 sq. extant in Bodl(eiana deflor.). 43 donec mihi O, semper dum Atr. Par. Brit. Bodl. 135-140 post 44 transp. Housman; extant in Atr. Par. 135 iazyges Atr., iatiges Par., iapiges T, iapides peiorauit cett. 137 pab. mol. P X, mitia pab. G, cf. Met. VII 284. 139 tec. bel. ger. G, bel. ger. tec. cett. Atr. Par. 140 dabit Heinsius, dabo O Atr. Par., inde meis m. a. dabo C. Schenkl. 49 fer. non. F P. 61 qui P V X, quis cett. 65 facito. festo G, faxo Heinsius. 69 nunc precor G T. 76 et 77 transp. V. 76 netis T, nectis (nectit V) cett.

- denique ab antiquo diui ueteresque nouique
in nostrum cuncti tempus, adeste, chao,
carnina dum capiti male fido dira canentur 85
et peragent partes ira dolorque suas.
annuite optatis omnes ex ordine nostris,
et sit pars uoti nulla caduca mei.
quaque precor fiant, ut non mea dicta sed illa
Pasiphae generi uerba fuisse putet. 90
quasque ego transiero poenas, patiaturs et illas :
plenius ingenio sit miser ille meo.
neue minus noceant fictum execrantia nomen
uota, minus magnos commoueant deos,
illum ego deuoueo quem nescit intellegit Ibin, 95
qui se scit factis has meruisse preces.
nulla mora est in me : peragam rata uota sacerdos.
quisquis ades sacris, ore fauete, meis.
quisquis ades sacris, lugubria dicite uerba
et fletu madidis Ibin adite genis. 100
omnibusque malis pedibusque occurrite laeuis,
et nigrae uestes corpora uestra tegant.
tu quoque quid dubitas feralis sumere uittas?
iam stat, ut ipse uides, funeris ara tui.
pompa parata tibi est : uotis mora tristibus absit :
da iugulum cultris hostia dira meis. 106
terra tibi fruges, annis tibi denegat undas,
deneget afflatus uentus et aura uenos.
nec tibi sol calidus nec sit tibi lucida Phoebe :
destituit oculos sidera clara tuos. 110
nec se Vulcanus nec se tibi praebet aer,
nec tibi det tellus nec tibi pontus iter.
exul inops erres alienaque limina lustras
exiguamque petas ore tremente cibum.
nec corpus querulo nec mens uacet aegra dolore,
noxque die grauior sit tibi, nocte dies. 116
sisque miser semper nec sis miserabilis ulli :
gaudeat aduersis femina uirque tuis.
accedat lacrimis odium, dignusque puteris
qui, mala cum tuleris plurima, plura feras. 120
sitque, quod est rarum, solito defecta fauore,
fortuna facies inuidiosa tuae.
causaque non desit, desit tibi copia mortis :
optatam fugiat uita coacta necem.
luctatusque diu cruciatus deserat artus 125
spiritus et longa torqueat ante mora.
euenient. dedit ipse mihi modo signa futuri
Phoebus, et a laeua maesta uolauit auis.
certe ego, quae uoueo, superos motura putabo
speque tuae mortis, perfide, semper alar. 130
et prius hanc animam nimum tibi, saeue, petitam
auferet illa dies quae mihi sera uenit,
quam dolor hic umquam spatio euanescere possit,
leniat aut odium tempus et hora meum.
tum quoque, cum fuero uacuas dilapsus in auras, 141
exanguis mores oderit umbra tuos.
tum quoque factorum ueniam memor umbra tuorum,
insequar et uultus ossea forma tuos.
siue ego, quod nolim, longis consumptus ab annis,
siue manu facta morte solutus ero, 146
siue per immensas iactabor naufragus undas,
nostraque longinqua uiscera piseis edet,
siue peregrinae carpent mea membra uolucres,
- siue meo tinguent sanguine rostra lupi, 50
siue aliquis dignatus erit supponere terrae
et dare plebeio corpus inane rogo,
quidquid ero, Stygiis erumpere nitar ab oris
et tendam gelidas ultor in ora manus.
me uigilans cernes, tacitis ego noctis in umbris 155
excitiam somnos uisus adesse tuos.
denique quidquid ages, ante os oculosque uolabo
et querar, et nulla sede quietus eris.
uerbera saeua dabunt sonitum nexaeque colubrae :
conscia fumabunt semper ad ora faces. 160
his uiuis furis agitabere, mortuus isdem ;
et breuior poena uita futura tua est.
nec tibi continget funus lacrimaeque tuorum :
indeploratum prociere caput.
carnificisque manu populo plaudente traheris, 165
infixusque tuis ossibus uncus erit.
ipsae te fugient, quae carpunt omnia, flammae :
respuet inuisum iusta cadauer humus.
unguis et rostro tardus trahet ilia uultur,
et scindent auidi perfida corda canes. 170
deque tuo fiet (licet hac sis laude superbus)
insatiabilibus corpore rixa lupis.
in loca ab Elysiis diuersa fugabere campis,
quasque tenet sedes noxia turba, coles.
Sisyphus est illic saxum uolensque petensque, 175
quique agitur rapidae uinctus ab orbe rotae,
quaque gerunt umeris periculis Belides undas,
exulis Aegypti, turba cruenta, nurus ;
poma pater Pelopis praesentia quaerit et idem
semper eget liquidis semper abundat aquis ; 180
iugeribusque nouem summus qui distat ab imo
uisceraeque assiduue debita praebet aui.
hic tibi de Furiis scindet latus una flagello,
ut sceleris numeros confiteare tui,
altera Tartareis sectos dabit anguibus artus, 185
tertia fumantes incoquet igne genas.
noxia mille modis lacerabitur umbra, tuasque
Aeacus in poenas ingenibus erit.
in te transcribet ueterum tormenta reorum :
sontibus antiquis causa quietis eris. 190
Sisyphoe, cui tradas reuolubile pondus habebis :
uersabunt celeres nunc noua membra rotae.
hic et erit ramos frustra qui captet et undas :
hic inconsumpto uiscere pascet auis.
nec mortis poenas mors altera finiet huius, 195
horaque erit tantis ultima nulla malis.
inde ego pauca canam, frondes ut siquis ab Ida
aut summam Libyco de mare carpat aquam.
nam neque, quot flores Sicula nascantur in Hybla,
quoties ferat, dicam, terra Cilisia crocos, 200
nec, cum tristis hiemps Aquilonis inhorruit alis,
quam multa fiat grandine canus Athos.
nec mala uoce mea poterunt tua cuncta referri,
ora licet tribus multiplicata mihi.
tot tibi uae misero uenient talesque ruinae, 205
ut cogi in lacrimas me quoque posse putem.
illae me lacrimae facient sine fine beatum :
dulcior hic risu tum mihi fletus erit.
natus es infelix, ita di uoluere, nec ulla
commoda nascenti stella leuius fuit. 210

84 chao ed. Rubei an. 1474. chori (thori H) O. 85 canentur T, canantur H, canuntur cett. 86 peragent PT, peragent HX, peragent cett. 88 pars sit G P V X. 94 ue, qui G T. 96 seit se FG. 98 et 99 ades G X, adest cett. 98 meis, rogo P, precor T, fauere uoto H. 101 nomenbusq. V. 103 uestes G H T (de N siletur). 107 126 habent Atr. Par. ; 107 118, 120, 123 126 Brit. et omisso 126 Bodl. 109 calulus Atr. Par. Brit. Bodl., clarius O. 119 accipiens Atr. Par., fort. adicias, putare T X, putare Par. (de P Atr. siletur). 121 deserat V Atr. Par. 125 deserat T V, spiritus cett. cum deflor. 126 spiritus TV, deserat cett. Atr. Par. Brit. 130 pessime G P X. post 130 (post 132 in F V) secuntur in O haec finit illa dies que te mihi subtrahet olim. finit illa dies que uelut tarda uenit. del. Heinsius. 131 sq. om. G. 131 saeue Heinsius, saepe O. 132 sera O, tarda = fort. recte. 133 sq. om. hoc loco V, habet ante 43. 135 140 post 44 transp. Housman. 141 sq. habet Par., 141 144 Atr. 141 tunc FGH Atr., tu V X, nunc Par. 142 exanguis T, exanimis cett. Atr. Par. manes FT. 143 tunc GH, tu V X. 145 nolim =, nollem O. 148 corpora FH T. 155 158 habet Atr. 155 noctis in. conditus P X (de Atr. siletur). 157 sq. habet Par. 159 saeua, torua F, torta V. colubre G sicut coni. Merkel, colubres cett. 169 crudus Heinsius probabiliter. 173 nouerit G. 174 tenent V. impia G. 177 sq. del. Schrader. 178 aegypti =, caisti (caesti H) O. 179 caput F T ex 193. 181 sq. ponendi uidentur inter 176 et 179. 189 reorum Heinsius coll. Sen. H. F. 580 et Claud. in Rufin. II 495, uerorum O. 190 sontibus Heinsius, omnibus (manibus F) O. 193 erit et G P X. ante 197 inserendi uidentur 203 sq. cett. 197 ab G T V, in cett. 199 nascentur V, nascuntur cett. 200 cylissa H, cilisia peioraue cett. 208 tunc G H T V. 210 ue G V, que cett.

non Venus affulsit, non illa Iuppiter hora,
 lunaque non apto solque fuere loco.
 nec satis utiliter positos tibi praebuit ignes
 quem peperit magno lucida Maia Ioui.
 te fera nec quicquam placidum spondentia Martis
 sidera presserunt falciferique senis. 216
 lux quoque natalis, nequid nisi triste uideres,
 turpis et inductis nubibus atra fuit.
 haec est, in fastis cui dat grauis Allia nomen;
 quaeque dies Ibin, publica damna tulit. 220
 qui simul impura matris prolapsus ab aluo
 Cinyphiam foedo corpore pressit humum,
 sedit in aduerso nocturnus culmine bubo
 funereoque graues edidit ore sonos.
 protinus Eumenides lauere palustribus undis, 225
 qua caua de Stygiis fluxerat unda uadis,
 pectoraque unxerunt Erebeae felle colubrae
 terque cruentatas increpuae manus,
 gutturaque imbuere infantia lacte canino:
 hic primus pueri uenit in ora cibus. 230
 peribit inde suae rabiem nutriticis alumnus,
 latrat et in toto uerba canina foro.
 membraque uinxerunt tinctis ferrugine pannis,
 a male deserto quos rapere rogo,
 et, ne non fultum nuda tellure iaceret, 235
 molle super silices imposuere caput.
 iamque recessurae uiridi de stipite factas
 admorunt oculis usque sub ora faces.
 flebat ut est fumis infans contactus amaris;
 de tribus est cum sic una locuta soror:
 'tempus in immensum lacrimas tibi mouimus istas,
 quae semper causa sufficiente cadent.'
 dixerat: at Clotho iussit promissa ualere,
 neuit et infesta stamina pulla manu,
 et, ne longa suo praesagia diceret ore, 245
 'fata canet uates qui tua' dixit 'erit.'
 ille ego sum uates: ex me tua uulnera disces,
 dent modo di uires in mea uerba suas;
 carminibusque meis accedent pondera rerum,
 quae rata per luctus experiere tuos. 250
 neue sine exemplis aevi cruciari prioris,
 sint tua Troianis non leuiora malis.
 quantaque clauigeri Poentius Herculis heres,
 tanta uenenato uulnera crure geras.
 nec leuius doleas quam qui bibit ubera ceruae 255
 armatique tulit uulnus, inermis opem,
 quique ab equo praeceps in Aleia decidit arua,
 exitio facies cui sua paene fuit.
 id quod Amyntorides uideas trepidumque ministro
 praetemptes baculo luminis orbus iter. 260
 nec plus aspicias quam quem sua filia rexit,
 expertus scelus est cuius uterque parens;
 qualis erat, postquam est iudex de lite iocosa
 sumptus, Apollinea clarus in arte senex,
 qualis et ille fuit, quo praecipiente columba 265
 est data Palladiae praeuia duxque rati,
 quique oculis caruit, per quos male uiderat aurum,
 inferias nato quos dedit orba parens;
 pastor ut Aetnaeus, cui casus ante futuros

Telemus Eurymides uaticinatus erat; 270
 ut duo Phinidae, quibus idem lumen ademuit
 qui dedit; ut Thamyrae Demodocique caput.
 sic aliquis tua membra secet, Saturnus ut illas
 subsecuit partes unde creatus erat.
 nec tibi sit tumidis melior Neptunus in undis, 275
 quam cui sunt subitae frater et uxor aues,
 sollertique uiro, lacerae quem fracta tenentem
 membra ratis Semele est miserata soror.
 uel tua, ne poenae genus hoc cognouerit unus, 280
 uiscera diuersis scissa ferantur equis.
 uel, quae qui redimi Romano turpe putauit
 a duce Puniceo pertulit, ipse feras.
 nec tibi praesidio sit praesens numen, ut illi
 cui nil Hercei profuit ara Iouis.
 utque dedit saltus de summa Thessalus Ossa, 285
 tu quoque saxoso praecipitare iugo.
 aut uelut Eurylochi, qui sceptrum cepit ab illo,
 sint artus audis anguibus esca tui.
 uel tua maturet sicut Minoia fata
 per caput infusae feruidus umor aquae. 290
 [utque parum mitis, sed non impune, Prometheus
 acrias uolucres sanguine fixus alas.]
 aut, ut Erechthides magno ter ab Hercule uictus,
 caesus in immensum prociare fretum.
 aut, ut Amyntiaden, turpi dilectus amore 295
 oderit et saeuo uulneret ense puer.
 nec tibi fida magis misceri pocula possint,
 quam qui cornigero de Ioue natus erat.
 more uel interea capti suspensus Achaei,
 qui miser aurifera teste pendit aqua. 300
 aut, ut Achillidae cognato nomine clarum,
 opprimat hostili tegula iacta manu.
 nec tua quam Pyrrhi felicius oca quiescant,
 sparsa per Ambracias quae iacuere uias.
 nataque ut Aeacidae iaculis moriari adactis: 305
 non licet hoc Cereri dissimulare sacrum.
 utque nepos dicti nostro modo carmine regis,
 cantharidum sucos dante parente bibas.
 aut pia te caeso dicatur adultera, sicut
 qua cecidit Leucon uindice dicta pia est. 310
 inque pyram tecum carissima corpora mittas,
 quem finem uitae Sardanapallus habet.
 utque Iouis Libyci templum uiolare parantes,
 acta Noto uultus condant harena tuos.
 utque necatorum Darei fraude secundi, 315
 sic tua subsidens deuoret ora cinis.
 aut, ut oliuifera quondam Sicyone profecto,
 sit frigus mortis causa fameseque tuae.
 aut, ut Atarnites, insutus pelle iuueni
 turpiter ad dominum praeda ferare tuum. 320
 inque tuo thalamo ritu iugulere Pheraei
 qui datus est leto coniugis ense suae.
 quosque putas fidos, ut Larisaeus Aleuas,
 uulnere non fidos experiare tuo.
 utque Milo, sub quo cruciata est Pisa tyranno, 325
 uiuus in oculatibus praecipiteris aquas.
 quaeque in Adimantum philesia regna tenentem
 a Ioue uenerunt, te quoque tela petant.

211 effulsit T, illuxit G. 220 interpanxit Housman (eaeque dies, quae Ibin tulit, publica damna tulit, sc. cladem Alliensem: cf. Remed. 220). 221 impure G H, impurae τ. aluo T X¹, aluo est cett. 225 undis. fort. antris; paludibus udis Saluagnius. 229 imbuere τ, imbuere O. 233 uinxerunt T, unxerunt, unxerunt, tinxerunt al. 239 inf. fum. HPV. 249 accedent τ, accedant O. 250 experiare F. 253 heros G T. 256 armatisq. ed. uet. apud Micillum, armatisq. P, armatusq. cett. uulnus V, uulnus cett. inermis opem eadem ed. uet., inermis potens O. 257 in Aleia Heinsius, aliena in HPX, alienis cett., fuisse qui legerent in Aleis tradit Constantius Fanensis. incidit F T V. aruis F H V, armis G. 259 trepidum. P T, trepidusq. (trepidusq. V) cett. 265 ille G H, ipse cett. 270 Telemus V, Telenus, Telephus similia cett. 271 et G P T. 272 ut F, et cett. demodociq. τ, demodosiq. (Conradus de Mure), demodofiq. peioraue O. 275 mel. tum. FHV, tum. tibi sit mel. T. 281 redemi C bis. 282 Puniceo non Ouidianum, Cinyphio τ. 284 ercei τ, rethet (ethei P, etheret T) O. 285 de. e P T X, a G. 287 eurylochi, euryloco, eriloqi, erroli, yroni O. 291 sq. ante 289 exhibet H. del. Saluagnius, Bentley, cf. 543 sq. 291 milis. fidus F, parens ignis Nettleship. 292 corpore F H V. pascit G. 293 Erechthides Ellis, ethreolides G, echeerates, ecerates, etracides al., uelut Euryerates Burmann. uictus C T, quintus cett. 296 uerberet G, fort. uolneret. 301 Achillidae Saluagnius, achilliden O. 306 sacrum. nefas FH. 308 cantharidum GPX, tantaridum H. Thessalidum sim. cett. matre parante G. 313 sq. post 316 exhibet X. 316 succedens G, succedens X fort. recte. ossa G. 319 atharnites F, acarnites, atarnides sim. cett. 323 Aleuas τ Scaliger, alebas (alepas F) O. 325 Pisa. ipsa F, roma G. 327 philesia, phylesia, philesia (phiseia H) O, philacia C, Aphidantium Phylaccia uel Phialeia (praestat Phialeia) Ellis, quod si uerum est delendi erunt 473 sq. 328 a O, ab τ.

aut, ut Amastricis quondam Lenaeus ab oris,
 nudus Achillea destituaris humo. 330
 utque uel Eurydamas ter circum busta Thrasylli
 est Larisaeis raptus ab hoste rotis,
 uel qui quae fuerat tutatus moenia saepe
 corpore lustrauit non diuturna suo,
 utque nouum passa genus Hippomenida poenae 335
 tractus in Actaea fertur adulter humo,
 sic, ubi uita tuos inuisa reliquerit artus,
 ultores rapiant turpe cadauer equi.
 solaque Limone poenam ne senserit illam, 459
 et tua dente ferro uiscera carpat equus. 460
 utque ferox Phalaris, lingua prius ense resecta 439
 more bouis Paphio clausus in aere gemas. 440
 aut, ut Cassandreu domino non mitior illo, 461
 saucius ingesta contumelias humo. 462
 uiscera sic aliquis scopulus tua figat, ut olim 339
 fixa sub Euboico Graia fuere sinu.
 utque ferox periit et fulmine et aequore raptor,
 sic te mersuras adiunet ignis aquas.
 mens quoque sic furis uecors agitetur, ut illi
 unum qui toto corpore uulnus habet,
 utque Dryantiadae Rhodopeia regna tenenti, 345
 in gemino dispar cui pede cultus erat;
 ut fuit Oetaeo quondam generoque draconum
 Tisamenique patri Callirhoeque uiro.
 nec tibi contingat matrona pudicior illa
 qua potuit Tydeus erubuisse nuru, 350
 quaeque sui uenerem inuixit cum fratre marito
 Locris in ancillae dissimulata nece.
 tam quoque di faciant possis gaudere fideli
 coniuge quam Talai Tyndaridae gener,
 quaeque parare suis letum patruellibus ausae 355
 Belides assidua colla premuntur aqua.
 Byblidos et Canaces, sicut facit, ardeat igne
 nec nisi per crimen sit tibi fida soror.
 filia si fuerit, sit quod Pelopea Thyestae,
 Myrrha suo patri Nyctimeneque suo. 360
 neue magis pia sit capitiue parentis amica
 quam sua uel Pterelae, uel tibi, Nise, fuit,
 infamemque locum sceleris quae nomine fecit,
 pressit et inductis membra paterna rotis.
 ut iuuenes pereas quorum fastigia uultus
 membraque Pisacae sustinere foris, 365
 ut qui perusam miserorum saepe procorum
 ipse suo melius sanguine tinxit humum;
 proditor ut saeui periit auriga tyranni
 qui noua Myrtoae nomina fecit aquae, 370
 ut qui uelocem frustra petiere puellam
 dum facta est pomis tardior illa tribus,
 ut qui tecta noui formam celantia monstri
 intrarunt caecae non redeunda domus,
 ut quorum Aeacides misit uolentus in altum 375
 corpora cum senis altera sena rogam,

ut quos obscuro uictos ambagibus oris
 legimus infandae Sphinga dedisse neci,
 ut qui Bistoniae templo cecidere Mineruae,
 propter quos acies nunc quoque tecta deaest, 380
 ut qui Threicii quondam praesaepia regis
 fecerunt dapibus sanguinolenta suis,
 Therodamanteos ut qui sensere leones
 quique Thoanteae Taurica sacra deae,
 ut quos Seylla uorax Scyllaeque aduersa Charybdis
 Dulichiae pauidos eripere rati, 386
 ut quos demisit uastam Polyphemus in aluum,
 ut Laestrygonias qui subiere manus,
 ut quos dux Poenus mersit putealibus undis
 et iacto canas puluere fecit aquas; 390
 sex bis ut Icaridos famulae periere procique,
 inque caput domini qui dabat arma procis;
 ut iacet Aonio luctator ab hospite fusus
 qui, mirum, uictor, cum cecidisset, erat,
 ut quos Antaei fortes pressere lacerti 395
 quosque ferae morti Lemnia claua dedit,
 ut qui post longum, sacri monstrator iniqui,
 elicit pluuias uictima caesus aquas;
 frater ut Antaei, quo sanguine deluit, aras
 tinxit et exemplis occidit ipse suis; 400
 ut qui terribiles pro gramen habentibus herbis
 impius humano uiscere pauit equos,
 ut duo diuersis sub eodem uindice caesi
 uulneribus, Nessus Dexamenique gener,
 ut pronepos, Saturne, tuus, quem reddere uitam 405
 urbe Coronides uidit ab ipse sua,
 ut Sinis et Sciron et cum Polypemone natus
 quique homo parte sui parte inueniens erat,
 quique trabes pressas ab humo mittebat in auras
 aequoris aspiciens latus et latus aequor, 410
 quaeque Ceres laeto uidit pereuntia uultu
 corpora Thesea Ceryonea manu.
 haec tibi, quem meritis precibus mea deuouet ira,
 euenient aut his non leuiores malis.
 qualis Achaemenidae, Sicula desertus in Aetna 415
 Troica cum uidit uela uenire, fuit,
 qualis erat nec non fortuna binominis Iri,
 quique tenent pontem, spe tibi maior erit.
 filius et Cereris frustra tibi semper ametur
 destitutaque tuas usque petitus opes. 420
 utque per alternos unda labente recursus
 subtrahitur presso mollis harena pedi,
 sic tua nescioqua semper fortuna liquescat
 lapsaque per medias effluit usque manus.
 utque pater solitae uarias mutare figuras, 425
 plenus inextincta conciliare fame.
 nec dapibus humanae tibi erunt fastidia, quaque
 parte potes Tydeus temporis huius eris.
 atque aliquid facies, a uespere rursus ad ortus
 cur externati solis agantur equi. 430

329 *lenaeus* T. *lenaeus*, *lenaeus* cett. 335 *passa* ed. Aldina pr. an. 1502. *passa* est O. *Hippomenida* Aldina. *hypomenida* P. *hypomenida*, *hypomenida* sim. cett. 336 *in actea* TVX, et *actea* cett. *Erechtheus* Housman, cf. Stat. Theb. XII 471 MSS. 459 sq. post 338 transp. Housman. inter 338 et 339 exhibet 439 sq. 461 sq. T. *cosmum* *uecors* sed praepositis 637 sq. FHV, solos 637 sq. GP, nihil X. 461 *cassandreu* F, *cassandreu*, *cassandreu* ed. *dominus* FFN. 344 *qui habet. eni erat (erat G) F* 345 *dryantiadae* FG, *dryantide* (es P) cett. 347 *actea* PT. 348 *Tesmaniq* τ. *Tesmaniq* sim. O. *callirhoe* q. *callirhoe* G. *callirhoe* q. *callirhoe* q. O. 351 *innoxit* H, *in. uen.* TV. 355 sq. del. Schrader. 355 *necem* *uiscera* T, cf. Met. IV 461, A. I 73. 357 *facit* τ, *facis* O. 359 *thyestae* τ, *thyeti* O, cf. 527, 545. 361 *filia neue magis capiti sit fida parentis* PTX. 362 *sua. tua* FT, tibi H. *ptele* P, *pteleri*, *terle* al. 365 *uestigia* G², *proiecta cadauera quorum* V. 366 *membraque* T, *brachia* FGH, *oraeque* V, *quorum* PX. *foris* τ, *foris* O. 367 *saepe* FGX, *cede* cett. 372 *capta* GPX. 374 *adeunda* τ. 375 *altis* PX, *artis* G. 376 *rogi* FG PX. 377 *obscuris* PX. 380 *quos* CT, *quod* cett. *acces* Housman, *facis* O, cf. Lycoph. 988 *acces* *spicula* *acces*, Strab. p. 264 *δεκνυθι και νη κατακνυθι τη θανα.* *tortu* HT. 383 *Therodamanteos* GHV, *Therodamanteos* Housman coll. ex Pont. I 2. 119. 385 *rapax* T. 387 *demisit* T, *dimisit* cett. 391 *sex bis ut* τ, *sexus* ut X, *sex* ut P, et *uelut* cett. *fanuli* FTV. 396 *claua* Housman, *turba* O, cf. Met. VII 437, Hyg. fab. 158, Paus. II 1. 4, Apollod. III 16. 1. 397 *langum* F, *annum* GPT. *mostrator* H. 399 *ancei* G. 401 *sanum* esse recte negauit Saluagnius, distichon Burmanno suspectum del. Schrader. *fort. gerumen* (uel *gerumna*) *agendibus*. 402 *sanum* HV. 403 *temperibus* GHTV. 407 *cum*, de G. *natus*, *fort. taurus* sc. Marathonius. 409 sq. post 396 transponendi uidentur. 411 *uid. lact.* GPTX. 412 *cercionea* τ, *gerionea* O. 413 *quem. que* FGH (de X siletur). *meritis precibus* FHV, cf. 96, *meritis iustus* cett., *precibus iustus* τ, cf. Met. I 377, III 406. 414 *eueniant* GHT. 415 sq. post 413 exhibet V. 415 *Achaemenidae* Housman distinctione mutata, *achamenidae* F, *achamenidae*, *achamenidae* cett. *china* CFT. *ora, hora* cett., cf. Met. XIV 160. 418 *spe* Housman dubitanter, *que* (qui G) O. 419 et Aldina pr., ut O. 426 *destituere* FHTV *fort.* ex 420. 427 *crunt. sint* GV. 429 *facias* GHTV. *rursus* PT, *solis* cett. 430 *solis. rursus* FG.

foeda Lycaoniae repetes conuiuia mensae
temptabisque cibi fallere fraude Iouem.
teque aliquis posito temptet uim numinis opto ;
Tantalides tu sis Threiciusque puer.
et tua sic latos spargantur membra per agros, 435
tamquam quae patrias detinuere uias.
aere Perilleo ueros imitere iuuencos
ad formam tauri conueniente sono.
dumque redire uoles aevi melioris in annos, 441
ut uetus Admeti decipiare socer.
aut eques in medii mergare uoragine caeni,
dum modo sint fati nomina nulla tui.
atque utinam pereas, ueluti de dentibus orti 445
Sidonia iactis Graia per arua manu.
et quae Pitthides fecit de fratre Medusae
eueniant capiti nota sinistra tuo,
et quibus exiguo uolucris deuota libello est,
corpora proiecta quae sua purgat aqua. 450
uulnera totque feras quot dicitur ille tulisse
cuius ab inferiis culter abesse solet.
attonitusque seces, ut quos Cybeleia mater
incitat, ad Phrygios uilia membra modos.
deque uiro fias nec femina nec uir, ut Attis, 455
et quatiā molli tympana rauca manu.
inque pecus subito magnae uertare parentis,
uictor ut est celeri uictaque uersa pede.
aut ut Abantiades, aut ut Cyneius heros, 463
clausus in aequoreas praecipiteris aquas.
uictima uel Phoebo sacras macteris ad aras, 465
quam tulit a saeuo Theodotus hoste necem.
aut te deuoueat certis Abdera diebus
saxaque deuotum grandine plura petant.
aut Iouis infesti telo feriare trisulco, 470
ut satus Hipponoo Dexionesque pater,
ut soror Autonoes, ut cui matertera Maia,
ut temere optatos qui male rexit equos,
ut ferus Aeolides, ut sanguine natus eodem,
quo genita est liquidis quae caret Aretos aquis.
ut Macedon rapidis ictus cum coniuge flammis, 475
sae precor aetherii iudicis igne cadas.
praedaque sis illis, quibus est Latonia Delos
ante diem raptō non adeunda Thaso,
quique uerecundae speculantem labra Dianae
quique Crotopiaden diripere Linum. 480
neue uenenato leuius feriaris ab angue
quam senis Oeagri Calliopesque nurus,
quam puer Hypsipyles, quam qui caua primus acuta
cuspidē suspecti robora fixit equi.
neue gradus adeas Elpenore cautius altos, 485
uimque feras uini quo tulit ille modo.
tamque cadas domitus quam quisquis ad arma uo-
cantem
iuuēt inhumanum Thiodamanta Dryops,

quam ferus ipse suo periit mactatus in antro
proditus inclusae Cacus ab ore bouis, 490
quam qui dona tulit Nessee tincta ueneno
Euboicasque suo sanguine tinxit aquas.
uel de praecipiti uenias in Tartara saxo,
ut qui Socraticum de nece legit opus,
ut qui Thesaeae fallacia uela carinae 495
uidit, ut Iliacae missus ab arce puer,
ut teneri nutrix eadem et matertera Bacchi,
ut cui causa necis serra reperta fuit,
liuida se scopulis ut uirgo misit ab altis,
dixerat inuiso quae mala uerba deo. 500
feta tibi occurrat patrio popularis in aruo
sitque Phalaeceae causa laena necis.
quique Lycurgiden letauit et arbore natum
Idmonaque audacem, te quoque rumpat aper.
isque uel exanimis faciat tibi uulnus, ut illi, 505
ora super fixi quem cecidere suis.
atque idem, simili pinus quem morte peremit
† frigia, uenator sis Bercyntiades.
si tua contigerit Minoas puppis harenas,
te Coreyraeum Cresia turba putet. 510
lapsuramque domum subeas, ut sanguis Aleuae,
stella Leoprepidae cum fuit aequa Iouis.
utque uel Euenus, torrenti flumine mersus
nomina des rapidae, uel Tiberinus, aquae.
Astacidaeque modo decisa cadauere trunco, 515
digna feris, hominis sit caput esca tuum.
quodque ferunt Brotean fecisse cupidine mortis,
des tua succensae membra cremanda pyrae.
inclususque necem cauea patiaris, ut ille
non profecturae conditor historiae. 520
utque repertori nocuit pugnacis iambi,
sic sit in exitum lingua proterua tuum.
utque parum stabili qui carmine laesit Athenin,
inuisus pereas deficiente cibo.
utque lyrae uates fertur periisse seuerae, 525
causa sit exitii dextera laesa tui.
utque Agamemnonio uulnus dedit anguis Orestae,
tu quoque de morsu uirus habente cadas.
sit tibi coniugii nos prima nouissima uitae :
Eupolis hoc periit et noua nupta modo. 530
utque coturnatum periisse Lycophrona narrant,
haereat in fibris fixa sagitta tuis.
aut lacer in silua manibus spargare tuorum,
sparsus ut est Thebis angue creatus auo.
perque feros montes tauro rapiente traharis, 535
ut tracta est coniunx imperiosa Lyci.
quodque suae passa est paellex inuita sororis,
excidat ante pedes lingua resecta tuos.
conditor ut tardae, laesus cognomine, Myrrhae,
orbis in innumeris inueniari locis. 540
inque tuis opifex, uati quod fecit Achaeo,

431 repetens G, repētent P, repetas H, referens X. 432 temptabis. temptabilis H, temptabunt P V. que cibi. que tibi T, alii V, aliqua G, que aliqua X. 434 tu. ut Micyllus. threiciusq. =, tu tereiq. F¹ P T V X, tu telciq. G¹, tu cereiq. C, tindareiq. H. 439 sq. post 438 exhibent F G P X, non H T V, uid. ad 338. 443 aut G, utque T, atque cett. 444 fati V, facti cett. 447 Pitthides Saluagnius, penthides (pentelides T) O. de fratre. fraterque G P X. significatur Hippolytus Medusae Phoreynidos frater patruelis (cf. Seru. ad Verg. A. V 824), non obstantibus 577 sq. 449 et T, ut V, ex cett. est om. F G P, post exiguo habet V (de X siletur). 450 postica Postgate. 455 nec uir nec fem. F H fort. recte. 459 sq. post 338 transp. Housman. 461 sq. ante 463 exhibent F G P X, non H T V, uid. ad 338. 463 cygneus =, cygneus C, ligneus G H, lignetus V, lincius F, linerius X, lignesius P T, Lynesius ed. pr. Romana an. 1471 fort. uere. 466 Theodotus ed. Rubei, theudocus C, theodotus F T V, theodorius, todotus, theodus cett. 470 ypponoo H, hipponoo peioraue cett. dexionesq. G sicut coni. Kinkel, dexithoesq. sim. cett. 471 aut cui G P X. est in fine add. F T V. 472 ut T, aut V, et cett. 473 eodem sanguine nati =. 475 macedon C X, macedo H P V, macelo cett. ictus T X, iactus C, iacta est cett., icta est =, fort. tactus uel tacta est. 478 thaso V, thraso, traso cett. 482 caliopesq. P V. 483 hypsipyles =, hysiphiles O. 485 cautior F T. 488 inuit G, uir T, luit P, uidit cett. 492 nomine fecit G¹ ex 370. 497 et om. G H. 499 liuida Parrhasius, Lindia (Lidia T V) O. 500 inuiso =, inuicto (inuicto G, in uoto H) O. quae G, quod cett. (de T X siletur). 502 Phalaeceae praemonstrante Parrhasio Heinsius, paphege P, paphagee G T X, pefagee, pesagee, pegasee cett. 503 affert Eutyches G L K V 484. 507 atque C F H V, siue cett. 508 Phitia T, Frixia X, uenator frigia C. 509 harenas F H V, ad undas cett. 511 aleue V, alebe cett. 512 Leoprepidae Scaliger, leotrepido P, leotepide X, leporide peioraue cett. cui F H T X. Iouis Housman, cf. Hor. Carm. II 17. 22 sqq., uiro O, dei Schrader. 513 euenus C, ebenus, hebenus, ebenus sim. O. 515 Astacideq. C sicut coni. Sanctius, Tacideq. (i supra T) G, Ytacideq. P, Hyrtacideq. sim. cett. decisa H, defixa cett. cadauere Sanctius, cadauera O. 517 brotean uel broteam (prothea V) O. 523 que. ue G X, om. P. Athenin Alciantus, athenas O. 525 que H, om. F, ue cett. 527 orestae =, oresti O, cf. Trist. I 5. 22. 530 Eupolis CGP, corrupta cett. 531 cecidisse H. licophrona V, licofona F, licophora cett. 533 siluis F H. 537 inuisa G P. sorori G P X. 539 sq. del. Schrader. 539 conditor H T, cognitor cett. tardus G P T X. Blaesius cognomine Cyrae Leopardus; sed significatur C. Heluius Cinna Zmyrnae scriptor, cf. Trist. III 9, 28, Plut. uit. Brut. 20. 4, Catull. 95. 1 sq. 540 fort. urbis.

noxia luminibus spicula condant apes.
fixus et in duris carparis viscera saxi,
ut cui Pyrrha sui filia fratris erat.
ut puer Harpagides referas exempla Thyestae 545
inque tui caesus viscera patris eas.
trunca geras saeuo mutilatis partibus ense
qualia +mamerte membra fuisse ferunt.
utue Syracosio praestricta fauce poetae,
sic animae laqueo sit uia clausa tuae. 550
nudaue derepta pateant tua viscera pelle,
ut Phrygium cuius nomina flumen habet.
saxificae uideas infelix ora Medusae,
Cephenum multos quae dedit una neci.
Potniadum morsus subeas, ut Glaucus, equarum 555
inque maris salias, Glaucus ut alter, aquas.
utque duobus idem dietis modo nomen habenti,
praefocent animae Gnosia mella uiam.
sollicite bibas, Anyti doctissimus olim
imperturbato quod bibit ore reus. 560
nec tibi, siquid amas, felicius Haemone cedat,
utque sua Macareus, sic potiare tunc.
uel uideas quod iam cum flammae cuncta tenerent
Hectoreus patria uidit in urbe puer.
sanguine probra luas, ut auo genitore creatus, 565
per facinus soror est cui sua facta parens.
ossibus inque tuis teli genus haeret illud,
traditur Icarii quo cecidisse gener.
utque loquax in equo est elisus guttur acerno,
sic tibi claudatur pollice uocis iter. 570
aut, ut Anaxarchus, pila minuaris in alta,
iectaque pro solitis frugibus ossa sonent.
utque patrem Psamathes, condant te Phoebus in ima
Tartara, quod natae fecerat ille suae.
inque tuos ea pestis eat quam dextra Coroebi 575
uicuit, opem miseris Argolisique tulit.
utque nepos Aethrae Veneris moriturus ob iram,
exul ab attonitis excutiaris equis.
propter opes magnas ut perdidit hospes alumnus,
perdat ob exiguas te tuus hospes opes. 580
utque ferunt caesos sex cum Danaosichthone fratres,
intereat tecum sic genus omne tuum.
addidit ut fidicen miseris sua funera natis,
sic tibi sint uitae taedia iusta tuae.
utue soror Pelopis, saxo dureris abortu, 585
ut laesus lingua Battus ab ipse sua.
aera si misso uacuum iaculabere disco,
quo puer Oebalides ictus ab orbe cadas.
siqua per alternos pulsabitur unda lacertos,
omnis Abydena sit tibi peior aqua. 590
comicus ut liquidis periit dum nabat in undis,
et tua sic Stygius strangulet ora liquor.
aut, ubi uentosum superaris naufragus aequor,

contacta pereas ut Palinurus humo.
utque coturnatum uatem, tutela Dianae, 595
dilaniet uigilum te quoque turba canum.
aut, ut Trinacrius, salias super ora Gigantis,
plurima qua flammis Sicanis Aetna uomit.
diripiantque tuos insanis unguibus artus
Strymoniae matres Orpheos esse ratae. 600
natus ut Althaeae flammis absentibus arsit,
sic tuus ardescat stipitis igne rogos.
ut noua Phasiaca compressa est nupta corona,
utque pater nuptae cumque parente domus,
ut cruor Herculeos abiit diffusus in artus, 605
corpora pestiferum sic tua uirus edat.
qua sua +penteliden proles est ulta Lyeurgum,
haec maneant teli te quoque plaga noui.
utque Milo, robur diducere fissile tempus
nec possis captas inde referre manus. 610
muneribusque tuis laedaris ut Icarus, in quem
intulit armatas ebria turba manus.
quodque dolore necis patriae pia filia fecit,
uincula per laquei fac tibi guttur eat.
obstructoque famem patiaris limine tecti, 615
ut legem poenae cui dedit ipsa parens.
illius exemplo uiolos simulacra Mineruae,
Aulidis a portu qui leue uertit iter.
Naupliadaeue modo poenas pro crimine ficto
morte luas, nec te non meruisse iuuat. 620
Aethalon ut uita spoliauit Isindius hospes,
quem memor a sacris nunc quoque pellit Ion,
utque Melanthea tenebris a caede latentem
prodidit officio luminis ipsa parens,
sic tua coniectis fodiantur viscera telis, 625
sic precor auxiliis impediare tuis.
qualis equos pacto quos fortis agebat Achilles
acta Phrygi timido est, nox tibi talis eat.
nec tu quam Rhesus somno meliore quiescas,
quam comites Rhesi tum necis, ante uiae, 630
quam quos cum Rutulo morti Rannete dederunt
impiger Hyrtacides Hyrtacidaeque comes.
Cliniadaeue modo circumdatus ignibus atris
membra feras Stygiae semicremata neci.
utque Remo muros auso transire recentes, 635
noxia sint capiti rustica tela tuo.
denique Sarmaticas inter Geticas sagittas
his precor ut uiuas et moriari locis.
haec tibi tantisper subito sint missa libello,
immemores ne nos esse querare tui : 640
pauca quidem, fateor ; sed di dent plura rogatis
multiplicentque suo uota fauore mea.
postmodo plura leges et nomen habentia uerum
et pede quo debent acria bella geri.

542 apes H P X. 543 viscera H P V. 545 Harpagides ed. pr. Romana, arpagides C P, arpagides, arpagides, arpagides cett., Harpagides τ, thyestes H T V. 548 mamerte, mamerti, minerva sim. O, Mamerte Ellis. 549 Syracosio Constantius, syracosio O. 551 ue, qui F H X. derepta F sicut con. Saluagmus, derapta G H P T, derapta V X. 555 Potniadum H, Porniadum peioraue cett. 558 noxia G V X. 559 aniti P, animo T X, ueluti cett., fort. Amiti. 562 sic, tu F H T, tua P. 564 in, ab G H T, arce H. 569 acerno τ Politianus, acerra F H, acernor cett. 571 anaxarchus τ, anaxarcus F T X, anaxaracus G, peiora cett. 572 sq. om. X. 572 ietaq. F G, iactaq. cett., fractaq. Heinsius fort. uere. 573 psamathes τ, psamaxis F, psamaris P, peiora cett. 576 Argolisinq. Ellis, argolicisq. (ausiliumq. G) O, cf. Prop. I 20. 12 MSS. 577 moribundus G X, periturus H P. 581 fratres—caesos G P T X. 585 abortu T X, aborto (ab ouo V) cett. 587 uacuum, liquidum F H V X fort. ex 591. 589 iactabitur F G V ex 587. 596 dilaceret F V. 598 mouet G H X. 600 orpheos τ, orpheon (orphean F V) O. 603 compressa τ. 607 penteliden G, penthidem C. 611 sq. om. G. 615 obstructoq. τ, obstructusq. F, obstructusq. H, peiora cett. 619 ue, qui F X. falso F H V. 621 yindius P X, isidius F G T, insidius V, spoliauerit indius H. 622 io G P T. 623 utq. quemq. F V, quoc. H. melantheum F T. 625 uiscera G, corpora P, peiora cett. 627 habebat X: acta cum sequatur, potius alebat, sed cf. Hom. Il. X (K) 323, Eur. Rhes. 186. 628 est om. G X. 630 Rheso Heinsii textus an. 1661. uiae, daem G H V X. 631 rutulo F, rutilo cett. 635 ue, F H V. 637 sq. om. F H P V, uid. ad 338. 639 sunt F P V.

FRAGMENTA

PHAENOMENA

1 (=V Gütthling). Probus in *Verg. Georg.* I 138 *Ovidius in Phaenomenis dicens de Perseo*

Pliades ante genus septem radiare feruntur;
sex tamen apparent, sub opaca septima nube est.

2 (=VI Gütthling). Lactantius *Inst. Div.* II 5 is
(*Naso*) eum librum quo *Φαινόμενα* breviter compre-
hendit his tribus versibus terminavit

tot numero talique deus simulacra figura
inposuit caelo perque atras sparsa tenebras
clara pruinosae iussit dare lumina nocti.

EPIGRAMMATA

3 (=III Gütthling). Priscianus V p. 149. 13 H (Hertz,
sed textui subiectum) *Ovidius in Epigrammatis*

Larte ferox caeso Cossus opima tulit.

Eodem referas

4 (=IV Gütthling). Quintilianus IX 3. 70 *apud*
Ovidium ludentem

cui ego non dicam, Furia, te furiam?

5 (=X Gütthling). Quintilianus XII 10. 75 *lana*
tincta fuco citra purpuras placet;

at si contuleris eam, lacernae
conspectu melioris obruatur

ut *Ovidius ait*.

6 (=VII Gütthling)=Priap. III, quod carmen Ovidi
esse testatur Seneca *Contr.* I 2. 22.

MEDEA

7 (=I Gütthling). Quintilianus VIII 5. 6 *apud*
Ovidium Medea dicit

seruare potui: perdere an possim, rogas?

8 (=II Gütthling). Seneca *Suasor.* III 7 *hoc autem*
(sc. plena deo) dicebat Gallio Nasoni suo valde
placuisse; itaque fecisse illum quod in multis aliis
versibus Vergiliū fecerat non subripiendi causa sed
palam mutandi ut uellet agnoscī; esse autem in
tragoedia eius

feror huc illuc ut plena deo.

INCERTORVM LIBRORVM RELIQVIAE

9 (=VIII Gütthling). Servius ad *Verg. Georg.* IV
495 *Ovidius*

bis rapitur uixitque semel.

10 (=XI Gütthling). Paulus Festi epit. p. 327. 4 M.
Ovidius

nymphaeque salaces.

11 (=XIV Gütthling). Scriptor de dub. nomin. in
Gramm. Lat. ed. Keil V p. 576. 6 *Ovidius*
currus crystallo lucidus albo.

12 (=XV Gütthling). id. p. 592. 27 *Ovidius*
innumerosque uehes.

13 (=IX Gütthling). Porphyryon ad *Hor. Carm.* II
5. 20 Gyges] de huius pueri pulchritudine etiam
Ovidius locutus est.

Fragm. 1 sex Heins., sed codd. est add. Heins. 5 at—eam. ac—etiam codd. 11 alba codd., corr. Haupt. 13
Ovidius ex superius corruptum esse putat Hauthal. 15 hoc ad A. A. III 513 spectare suspicatus est Domitius. 17 (9)
quamquam est filiae codd., corr. Haase. praeter se O. Rebling, praeteris codd. quid est Haase, quidem codd. (10)
quam paene necavit hic I. Lipsius. optinebis ut O. Jahn, optionibus (et) codd. quos adprobaueris Bursian, quasi
ad probaturi codd. ut tu uis Bursian, ut ius codd. (11) nota causa codd., corr. Ioh. Schultingh.

Perierunt, praeter carmen Getico sermone conscriptum (ex P. IV 13. 19 sqq., cf. Trist. III 14. 48), ea quorum men-
tionem ipse facit ex P. I 2. 131; I 7. 27 sqq.; III 4. 3 sqq., cf. III 5. 27; IV 6. 17 sq., cf. 9. 131 sq.; et quem
“*Ovidius* ex tetrastichon Macri carmine librum in malos poetas” composuit teste Quint. VI 3. 96.

14 (XII Gütthling). Plinius *Nat. Hist.* XXX 33
anginis felle anserino cum elaterio et melle citissime
succurritur, cerebro noctuae, cinere hirundinis ex
aqua calida poto. huius medicinae auctor est *Ovidius*
poeta.

15 (=XIII Gütthling). Martialis II 41. 1 sq.

‘ride si sapis, o puella, ride’

Paelignus puto dixerat poeta.

16 (=10 Baehrens *Fragm. Poet. Lat.*). Charisius
Gramm. Lat. (Keil) I 530. 17 (uiscera) *Ovidius*
singulariter

uiscere diuino.

17 (=XVI Gütthling). Seneca *Contr.* II 2. 9

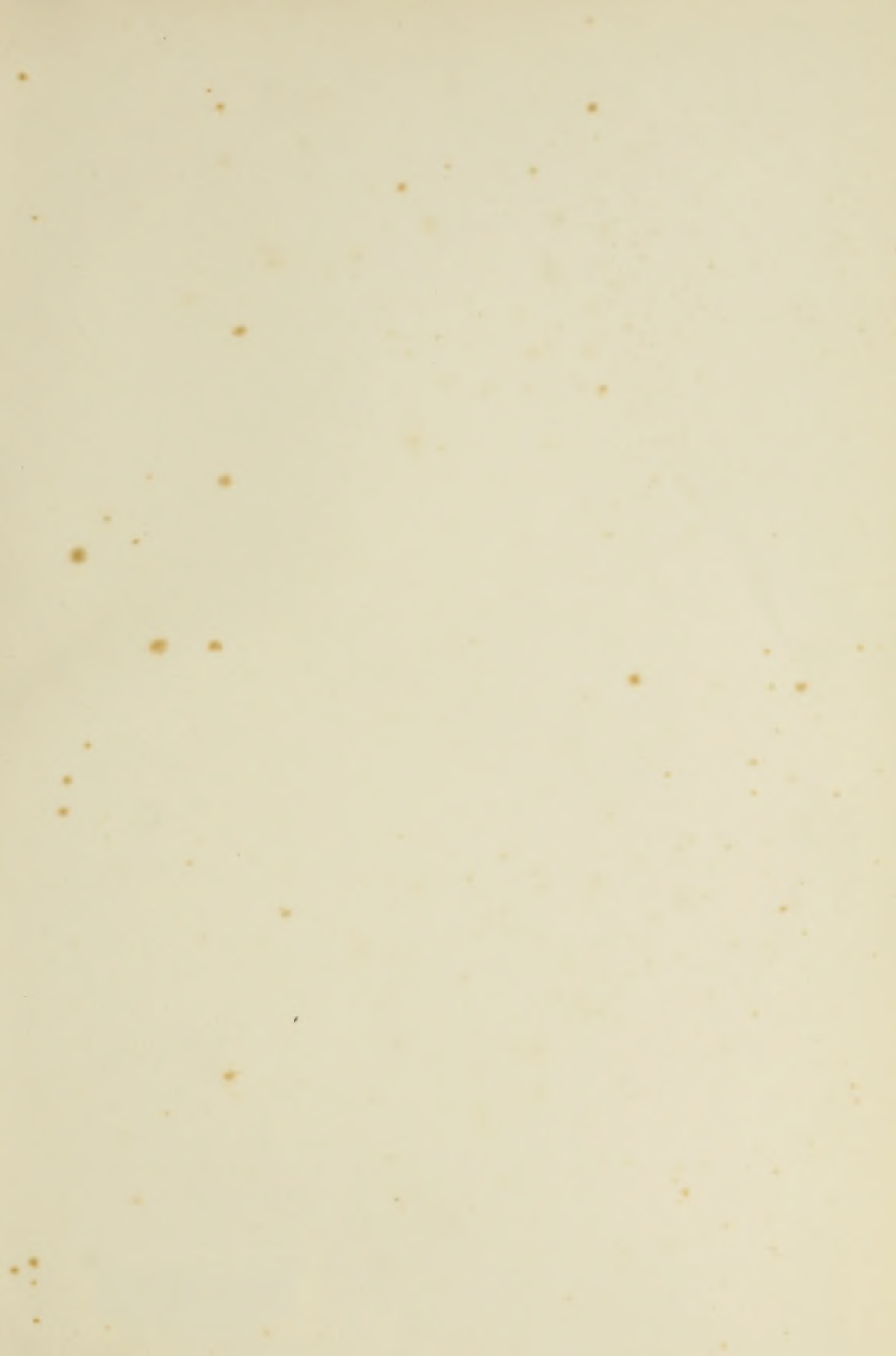
tunc autem cum studeret habebatur bonus decla-
mator. hanc certe controuersiam ante *Arellium Fus-*
cum declamavit, ut mihi uidebatur, longe ingenio-
sius, excepto eo quod sine certo ordine per locos
discurrerat. haec illo dicente excepta memini:
quidquid laboris est, in hoc est ut uxori uirum et
uxorem uiro diligere concedas. necesse est deinde
iurare permittas si amare permiseris. quod habuisse
nos ius iurandum putas? tu nobis religiosum
nomen fuisti; si mentiremur, illa sibi iratum
patrem inuocauit, ego socerum. parce pater: non
peierauimus. ecce obiurgator nostri quam effrenato
amore fertur! queritur quemquam esse filiae
praeter se carum. quid est quod illum ab indul-
gentia sua auocet? (10) di boni, quomodo hic
amauit uxorem? amat filiam et abdicat; dolet
periclitatum esse et ab eo abducit sine quo negat se
posse uiuere; queritur periculum eius qua paene
caruit hic qui amare caute iubet. facilius in amore
finem inpetres quam modum. tu hoc optinebis ut
terminos quos adprobaueris custodiant, ut nihil
faciant nisi considerate, nihil promittant nisi ut tu
uis facturi, omnia uerba ratione et fide ponderent?
senes sic amant. pauca nosti, pater, crimina: et
litigauimus aliquando et cecidimus et quod fortasse
non putas, peierauimus. quid ad patrem pertinet
quod amantes iurant sibi credere? nec ad deos per-
tinet. (11) non est quod tibi placeas, uxor, tamquam
prima peccaueris: periit aliqua cum uiro, periit
aliqua pro uiro; illas tamen omnis aetas honorabit,
omne celebrabit ingenium. fer, socer, felicitatem
tuam. magnum tibi quam paruo constat exemplum!
in reliquum, ut iubes, diligentiores facti sumus; erro-
rem nostrum confitemur; exciderat iurantibus esse
tertium qui magis amaret: sic, di, sit semper. per-
seueras, socer? recipe filiam: ego qui peccaui poena
dignus sum; quare uxori noctae causa sim, socero
orbitatis? discedam e ciuitate, fugiam, exulabo,
utcumque potero, desiderium misera et crudeli
patientia perferam. morerer si solus moriturus
essem.

DVBIVM

18 (=14 Baehrens). Primasius *Comment. Epist.*
ad *Hebr.* 11 saecula uero, ut *Ovidius Naso dicit*,
dicuntur a sequendo, eo quod sese sequantur atque
reuoluantur, teste *Varrone*.

LONDINI: EXCVDEBANT C. WHITTINGHAM ET SOC.

86-B21380

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01409 6123

